

1950
1950
1950
1950

HONORATI
LEOTARDI
LIBER SINGVLARIS,
DE
VSVRIS,
ET CONTRACTIBVS
VSVRARIIS COËRCENDIS.

Dr. Vjelling omis

HONORATI
LEOTARDI
LIBER SINGULARIS
DE
VSVRIS
ET CONTRACTIBVS
VSURIARIIS CORREPTIS.

Handwritten note: 1777

HONORATI
LEOTARDI
IC. ET SENATORIS
NICIENSIS
LIBER SINGVLARIS
De Vsuris, & contractibus Vsurarijs Coercendis.

IN QVO

OMNES FERÉ QVAESTIONES AD TRACTATVM

eius quod interest & annuorum reddituum pertinentes, non vulgari
ratione definitæ continentur.

Opus omnibus in foro versantibus oppidò necessarium,
ac vtile.

Ab Authore, dum viveret, correctum; & varijs in locis auctum & ornatum.

CUM SUMMARIIS, ET DVPLICI INDICE;

Vno Quaestionum, Altero Rerum, & Sententiarum copioso;

EDITIO PRIMA BRIXIENSIS

Post quartam Lugdunensem, & primam Venetam, à pluribus erroribus
repurgata.

B R I X I Æ,
Sumptibus DOMINICI GRVMI. M.DCCCI.

SVPERIORVM PERMISSV.

HONORATI
LEOTARDI

IC ET SENATORIS
NICIENSIS

LIBER SINGULARIS

De Vitiis, & contrariis Vitiarum Coercendis.

ANNO

OMNES FERRE QVAESTIONES AD TRACTANDUM

quis quod intellet & annuum reddituum pertinentes, non vulgari
ratione debent componantur.

Opus omnibus in foro versantibus opibus necessarium,
ac utile.

Ab Autore, dum viveret, correctum; & vixit in hoc auctum & ornatum.
CUM SUMMARIIS, ET PUBLICI IUDICII.
Vno Quaeestione, Altero Ratione, & Sententiarum copiose.

EDITIO PRIMA BRUXINENSIS

Post quartam Lugdunensem, & primam Venetam, a pluribus erroribus
reparata.

BRUXINENSIS
Sumptibus DOMINICI GRAMI. M.DCCL.

BRUXINENSIS

ILLVSTRISSIMO VIRO
D. D. ATTILIO
FENAROLO
NOBILI BRIXIENSI

AMPLISSIMI ALMIQUE PATRIJ COLLEGII
ILLVSTRISSIMORVM D. D. JVDICVM
PRIORI MERITISSIMO &c.

Honorati Leotardi Liber Singularis de
Ufuris, qui è Veneto, Lugdunensi-
que prælo iam pridem in lucem pro-
diit, nunc Brixienfibus Typis excu-
sus, denuò publico Iuristarum, atq;
Moralium vsui exhibetur. Honor profectò singu-
laris elaboratissimo illi Iuris vtriusq; Monumento
accedet

accedet, **ILLUSTRISIME DOMINE**, si Aſpiciſſimo Nomini Tuo, in hac nouiſſima editione, inſcribatur, & mancipetur. Nec enim impari pretio omnigena dicati Operis eruditio, atq; Viri, cui nunc dicatur, Sapiencia, iuſta Literatorum omnium æſtimatione, cenſentur. Quòd ſi Tui Auitam Nobilitatem animo reuoluo, ſi pietatis, ac Publici boni cultum, ſi præcellens, atque numeris omnibus abſolutum Ciuilis Iuriſprudentiæ ſtudium contemplor, nullus ambigendi locus relinquitur, iſtum qualemcumque obſequij mei Cenſum Tibi vni Patrono perſoluendum eſſe, quem præfata, aliaque decora, non modò Brixia, atq; Prouintiæ huic ampliſſimæ, ſed exteris quoque Spectatiſſimum, & Optatiſſimum reddunt. Fenarolæ Gentis Nobilitatem à Maioribus Tuis per ſæcula propagatam ſatis, ſuperq; comprobant Patria Monumenta. Quinimo fateri oportet, Patritij Generis nitorem à Te ipſo, atque Germanis Tuis illuſtrari magis, lucisque plus accipere, quàm Vobis conferre. Pietatis merita teſtantur Xenodochium Maius, & alia, quibus Tu ipſe, atque **ILLUSTRISIMUS HYACINTHUS** Frater ambo peruigili, ac aſidua cura, oculatiſſima Prudentia, & integerrimo Re-

gimine

giminiè, iam a diutino tempore præestis (Intelligentes super egenos, & pauperes) concordi Nobilium, ac Ciuium voto identidem rogante, ac plaudente. Publici benefitij Testes sunt omni exceptione maiores præcipua Ciuitatis munia, pluries à Vobis Optimatibus egregiè exantlata; Archipresbiteratus Cathedralis Dignitas, qua insignitus **ILLVSTRISSIMUS**, & **REVERENDISSIMUS D. IULIUS** alter Frater, sex ferè lustris, miro morum candore, vitæque probitate, ac omnium virtutum splendore Brixienti Ecclesiæ præluxit. Si denique mentem conuerto, vt alia permulta fileam, ad Ciuilis Iurisprudentiæ Facultatem, qua Prudentum animos nonnisi longeuæ patientiæ, improbiq; laboris ope potiri licet, illa ipsa singulari priuilegio, non tam opera, ac studio parta, quàm tecum nata visa est: ab ineunte namq; iuuenta Tua Brixia, totusque Districtus, longè, latèque diffusus, ex doctissimis Responsis, atque grauissimis Iudicijs Tuis, ceu Oraculis ex Tripode, perenni veluti fluuio irrigatus, vberrimos Iustitiæ fructus retulit: nec rarò illum, pauperes redimendi ex Usuris, relaturumq; auspicamur vsque in extremam senectam Tuam, quandoquidem Diuinæ placuit Bonitati.

Bonitati, lumina tua, ob nunquam intermissam
 sectionem Cataractis penè obcæcata, in clariorem
 aciem emerita vsura restituere, eliminato mortis
 discrimine, cui Lælium Altogradum, aliosq; re-
 colendæ memoriæ Viros, spe redimendæ lucis,
 succubuisse non ignoramus. Verùm ne rudis
 Minerua mea, de cunctis præcelsi animi Tui do-
 tibus Semipanegyrim attexere videatur, à qua
 abhorret ingenita Tua Modestia, ideo lubens su-
 persedeo, humillimè obsecrans, vt hunc verè sin-
 gularem Librum, qualem doctissimi Auctoris mo-
 deratio non audet profiteri, (ad Lectorem) modò
 per me impressum, in florentissimum Museum
 tuum humaniter excipere digneris, totq; millibus
 Selectorum Voluminum Tuorum adnumerare, &
 hoc ipsum obseruantia meæ qualecumq; argumen-
 tum acceptum habere, quod æternum voueo, &
 addico.

ILLVSTRISS^{MÆ} DOMINATIONIS TVÆ

Humillimus, & Deuotissimus Seruus
 Dominicus Grumus.

REGIÆ CELSITVDINI
CHRISTIANÆ,
HENRICI MAGNI
GALLORVM, ET NAV.
REGIS FILIÆ,
CAROLI EMANVELIS II.
DVCIS SABAVDIÆ,
REGIS CYPRI, &c.
MATRIS, AC TVTRICIS,
CVIVS INVICTA VIRTVS REMP. SERVAVIT,
PACEM RESTITVIT,
HONORATVS LEOTARDVS
SENATOR NICIENSIS,
ET D. S. AGNETIS,
HAS SVAS LVCVBRATIONES,
DE VSVRIS,
ET CONTRACTIBVS VSVRARIIS
COERCENDIS
DAT, DICAT, DEDICATQVE
ÆTERNA FIDE, ÆTERNO OBSEQVIO,
ADDICTVS CLEMENTIÆ NOMINIQUE EJUS:

A V C T O R L E C T O R I O P T I M O

MIRABERIS fortasse, Amice Lector, cur hoc meum qualecunque opus inscriptum tandem prodeat Liber singularis: quasi ego publice illum veluti magnum aliquod, & eximium Iurisprudentiæ monumentum obtinere velim.

Non ea vis animi est, nec tanta superbia parvis.

Ut composui, ita inscripsi singularem, id est, unum, scilicet ut facilius ea, quæ scriptæ ex Indice invenire posses, & ut laborem tibi in illis allegandis aliqua ex parte levarem, si forte id aliquando è re tua erit. Nam in hoc genere sæpe Scriptores quidam nostri, quamvis docti, mihi molesti fuerunt, qui libros suos in Partes, Capita, Quæstiones, & Articulos, aliaque huiusmodi dissectuerunt. Imitatus etiam in hac re sum Modestinum, & alios veteres Iuris Auctores, qui de varijs Iuris civilis partibus libros singulares ediderunt, & præsertim Iulium Paulum, inter cuius Monobiblia memoratur Liber singularis de usuris. Placuit tamen huic titulo addere, & contractibus usurarijs coercendis, tum quia usura per contractus serpit, quod procedente opere detexere, & detegere mediocri diligentia conatus sum: atque etiam ut in ipso limine ostenderem, quam religionem profiteor, eam scilicet, cuius iudicio, ac censura omnis omnino usura sub cuiuscunque contractus involacro lateat, damnata est, & repressa fœnerandi licentia. Ne tamen interim putes me Theologum agere. Scripsi semiperitus Iuris pragmaticis, & in eo foro versantibus, in quo etatem consumpsi. Ceterum, ut ingenue fateor librum hunc meum singularem illo alio sensu dici non posse, in quo tamen tuum sit, Lector optime, iudicium: ita hoc ausim dicere me in eo componendo, & plusquam in nonum annum premendo singulari affectu ductum fuisse, ut dum alij rem diligentissimè faciunt, tibi tuique similibus, id est, viris bonis, (nisi hoc mihi, vel sperare etiam temerarium est,) hisce meis vigilijs, & laboribus prodessem. Hæc pauca te volui, & rogo etiam, ut prætermissa quædam incuria mea, vel aliorum, videas in fine operis. VALE.

A V C T O R D E I P A R Æ V I R G I N I C E M E L I E N S I.

Ille ego qui quondam Hetruscà modulatus avena
Formosam docui resonare hæc littora Nicen,
Nunc alias meditor curas, & pandere fraudes
Conor avaritiæ, & funestas fœneris artes.
Oppida ut evertat, propriæque ex Sede Colonos
Expellat, Cogâtque alias sibi quærere terras.
Tu quæ Cemelij Sacratas incolis ædes,
Diva parens, nostrum qua latè prospicis æquos,
Ruderâque antiqui qua spectas Amphitheatri,
Nicenâque urbem, & munitam protegis arcem,
Affer opem: Maior rerum mihi nascitur ordo,
Maius opus moueo: valeant Musæque, iocique,
Et valeant Nugæ: Phœbi nunc defero castra,
Scilicet vt nostris vexata Usura libellis
Hinc abeat, nostrique procul Vari exultet oris,
Et repetat Stygias monstrum exitiale latebras.

INDEX QVÆSTIONVM.

QVÆST. I.
II.

QUID sit usura. pag. 1
De malitia, & improbitate usura, & eius prohibitione. 6

III.

An usura levis licita sit. 11

IV.

De divisione usura, & an ea, qua propter moram exigitur, prohibita sit. 16

V.

De usuris usurarum. 22

VI.

De rationibus usura, in mutui dationibus potissimum prohibenda. 24

VII.

De differentia illiciti, iniusti, usurarii, & simulati contractus. 27

VIII.

Usura quemadmodum per contractus ferpar. 32

IX.

De usura coniecturis, & praesumptionibus detegenda, & de vi, & potestate eorum. 37

X.

Contractus saneratiij quomodo corrigantur. 42

XI.

De fructibus pignoris sorti imputandis, & de Antichresi. 45

XII.

Si res pro aequivalenti summa pignori data sit. 49

XIII.

An fructus meliorationum imputentur sorti. 51

XIV.

Antichresis inter dominum, & vasallum an sit licita. 53

XV.

De contractibus Antichresi proximis, & an liciti sint. 58

XVI.

De omni emolumento, & utilitate ex mutuo sorti imputando, vel restitucendo. 63

XVII.

An usura sit, aucto valore frumenti, vel pecunia, eandem quantitate exigere. 70

XVIII.

De usuris legatorum. 75

XIX.

De fructibus legatorum. 79

XX.

De usuris pupillaribus. 84

XXI.

De usuris rei iudicatae. 88

XXII.

De fiscalibus, & publicis usuris. 92

XXIII.

De usuris nauticis. 98

XXIV.

De usuris vendentium, & ementium. 107

XXV.

De licitis, & illicitis cambijs. 112

XXVI.

De recentibus cambijs. 120

XXVII.

De usuris pretij licitis, & illicitis. 136

XXVIII.

De dotalibus usuris. 144

XXIX.

An usura dotales cedi possint. 154

XXX.

Soluto matrimonio an usura dotis debeantur. 157

XXXI.

De usuris sociorum. 164

XXXII.

De usuris ex deposito non exigendis. 171

XXXIII.

De usuris in mandati, & negotiorum gestorum iudicio non admittendis. 175

XXXIV. De usuris rei commodatae. 179

XXXV. De usuris, qua veniunt in petitione hereditatis, & alijs iudicijs affinis. 181

XXXVI. De usuris, qua veniunt in actione locati, conducti, vel non. 185

XXXVII. De usuris, qua veniunt in contractibus stricti iuris. 189

XXXVIII. De stipulatione pena adiecta quantitati. 192

XXXIX. De emptionibus, & cessionibus nominum. 195

XL. De dationibus in solutum. 202

XLI. De censibus reservatis. 211

XLII. De censu consignativo reali, & definitione eius. 217

XLIII. De titulis, quibus census consignativus acquiri potest. 221

XLIV. An constitutio Pij V. de censibus obliget ubique terrarum. 231

XLV. De qualitate rei censui subijcienda, & primum ut sit immobilis. 234

XLVI. Censum super rebus, qua pro immobilibus habentur, constitui posse. 238

XLVII. Census super quibus rebus constitui non potest. 242

XLVIII. De censu personali, & an natura sua sit licitus. 244

XLIX. De censu vitalitio. 251

L. Ut census super rebus fructiferis constituitur. 256

LI. An dominus proprietatis, vel usufructus censum constituere possit. 260

LII. De superficiario, & alijs, qui utile dominium habent, an censum constituere possint. 267

LIII. De vasallo, seu feudatario an possit censum imponere. 270

LIV. An heres vel fideicommissarius super rebus fideicommissi censum imponere possit. 273

LV. An super re aliena census constitui possit. 279

LVI. Ut fundus pensioni sufficiat. 284

LVII. An si res censualis casu aliquo fiat infructifera, vel pereat, census in totum, vel ex parte perimatur. 289

LVIII. Ut res censualis sit certa, & suis finibus designetur. 298

LIX. De cautionibus in pretio census adhibendis. 307

LX. An ex pecunia antea debita census constitui possit. 318

LXI. An si pretij census ab emptore solutus ab eodem recipiatur, census valeat. 323

LXII. de

LXII.	De pactis constitutione Pij V. in cen- sa prohibitis, & de sententia eo- rum verborum, contractusque sub alia forma, &c. 327	de validitate eorum. 429
LXIII.	De pacto anticipatae solutionis redditus, & an vitiet contractum census. 332	LXXX. Ex contractu nullo, & usurario, an interesse debeatur. 425
LXIV.	De pactis reititientibus casus fortuitos, & onera in eum, qui ex natura con- tractus illa suscipere non tenetur. 339	LXXXI. De utraque mora, & primum de re- gulari. 431
LXV.	De pactis auferentibus, vel restringen- tibus facultatem alienandi rem cen- sus. 343	LXXXII. De mora, qua fit in rem. 437
LXVI.	De pactis punientibus moram debitoris census. 347	LXXXIII. An sit eadem utriusque mora pote- stas, circa id, quod interest. 443
LXVII.	De pactis auferentibus, vel restrin- gentibus facultatem redimendi cen- sus. 351	LXXXIV. De causis, qua debitorem excusant à mora. 448
LXVIII.	De pactis, quibus cogitur venditor censum redimere. 358	LXXXV. De rescriptis moratorijs, & an pen- dente eorum dilacione interesse de- beatur. 453
LXIX.	De pacto, seu lege commissoria pi- gnorum. 364	LXXXVI. An interesse alterius interesse de- beatur. 457
LXX.	De exceptionibus, in quibus lex commissoria pignorum licita est, vel esse videtur. 368	LXXXVII. De exceptionibus, in quibus interesse alterius interesse exigi potest. 461
LXXI.	Interesse in quibus actionibus ex pe- cunia debeatur. 379	LXXXVIII. De redditibus reddituum. 465
LXXII.	An liceat de certa quantitate ab initio pacti pro eo, quod interest. 383	LXXXIX. De libellis libellorum, & aliarum accessionum accessionibus non exi- gendis. 470
LXXIII.	Si creditor matrem summam stipula- tus sit, quam dederit. 388	XC. De casibus, in quibus interesse du- plum excedere potest, vel non. 482
LXXIV.	De probatione lucri cessantis. 390	XCI. Recepta sorte, an & quando usura, & alia accessiones peti possint. 495
LXXV.	De probatione damni emergentis. 398	XCII. An ex longo silentio usura remissa in- telligantur. 502
LXXVI.	De probatione eius, quod interest iu- ramento creditoris. 404	XCIII. Solutio usurarum quomodo probetur, vel presumatur. 506
LXXVII.	De iureiurando in litem pro eo, quod interest. 409	XCIV. Usura qua actione repetantur, & à qui- bus. 513
LXXVIII.	An deficientibus probationibus pos- sit aliquid adiudicari creditori pro eo, quod interest. 415	XCV. De dominio rerum per usuram non acquirendo. 524
LXXIX.	De statutis taxantibus certam quan- tatem pro eo, quod interest, &	XCVI. An faenerator super lucrum reddere teneatur. 534
		XCVII. An bona faeneratoris pro usurarum re- stitutione tacite obligata censean- tur. 541
		XCVIII. De excusationibus creditorum. 545
		XCIX. De excusationibus faeneratorum. 555
		C. De penis faeneratorum. 559

D E VSVRIS, ET CONTRACTIBVS VSVRARIIS COËRCENDIS, LIBER SINGVLARIS.

Q V Æ S T I O I.

Quid sit usura.

S U M M A R I V M.

1. Usura duobus modis sumitur;
2. Usura quid sit.
3. Usura, accessio.
4. Accessio accessionis non datur.
5. Usura est accessio sortis, seu quantitatis.
6. Usura est accessio quantitatis ex quacunque causa debita.
7. Usura veniunt in alijs contractibus, quam mutui.
8. Actiones bonae fidei, stricti iuris differunt quasi usuras.
9. Obligatio sortis, & usuratum diversa.
10. Debitum ex una causa potest in mutuum converteri; & recipere usuras.
11. Usura accedere possunt contractibus bonae fidei etiam manente contractu.
12. Leges, quae dicunt in bona fidei iudicijs venire usuras, de veris usuris loquuntur.
13. In contractibus bonae fidei veniunt usurae, quae in regimine frequentantur.
14. Quatenus cuiusque interest, in facto consistit. Interesse poterat excedere modum usurarum.
15. Emptor post rem traditam ex iure ei nihil tenetur ad usuras praeter, licet res nullos fructus ferat.
16. Usurae, quae propter moram insurgunt, verae usurae. Officium iudicis in actionibus bonae fidei tantum valet, quantum stipulatio usuratum in actionibus stricti iuris.
17. L. socium 60. ff. pro loc. explicatur.
18. In bonae fidei iudicijs ex iure civili veniunt usurae, non id, quod interest.
19. Lucrum societatis non distinguitur ab alijs rebus societatis.
20. Socius qui societatem administrat, lucrum in suis usibus convertens, tenetur ad id, quod interest.
21. Aestimatiois verbum proprium eius quod interest.
22. Societatis finis, questus.
23. Officium gerens tenetur ex culpa, & negligentia ad id, quod interest.
24. In contractibus bonae fidei venit id quod interest, & quando.
25. Usura male à quibusdam restringitur intra fines mutui.
26. Felicitati dicta quaedam reprehensa.
27. Usura in mutuo turpior, & odiosior, & quare.
28. Mutuum sub usuris non est beneficium. Beneficia sanatorum, minus dare, plus exigere.
29. Usura est accessio sortis ex solo tempore tardae solutionis.
30. Usura bellua quadam, quae semper currit, & argentum parit.
31. Usura non est id, quod interest.
32. Usura non eget probatione.

32. Mora sola non sufficit, ut quid ultra sortem capere liceat.
33. Cambia ab usuris longè differunt.
34. Poena non est usura. Poena adiecta quantitati valde suspecta.
35. Usura non est, si quid ex liberalitate debitoris accedit sorti.
36. Usura est solo tempore tardae solutionis lucrum intendere, & percipere.

VT sciamus quid sit id, circa quod nostra tenuitas in hoc opere praecipue versabitur, querendum in primis est, quid sit usura. Quod ut commodius intelligamus, Observandum est usuram duobus modis accipi.

Primo, ut est incrementum sortis, lucrum & commodum creditoris ultra sortem percipientis, denique damnum, & incommodum debitoris. In qua significatione leges passim dicunt usuram deberi, praestari venire, currere, & in l. 11. & 17. §. si pupillo, ff. de sur. insigi propter moram non soluentium. Secundo modo, ut est actio, & factum quoddam, quo lucrum illud intenditur, & percipitur. Ea praesens ratione, qua furtum, & cuius species usura esse videtur, apud Auctores aliquando sumitur pro re ipsa, quae furto subtracta est, ut in l. Servus 36. ff. de condict. indeb. & l. 3. in princ. de furt. aliquando, & frequentius pro actione, qua res aliena subripitur, in quo sensu dicimus quem fecisse furtum furti teneri, obstringi, ut in l. 1. 41. & 43. ff. eod. & in tit. Si famul. furt. faciss. dicar. & alijs locis.

Et omissis aliorum definitionibus, quae mihi omnes imperfectae esse videntur, & facile à manibus extorqueri posse, reprehensio verbo vno, aut addito, aut depro, ut loquitur M. Tull. l. 2. de Orat. usuram primo modo sumptam definio. Accessionem sortis debita ex solo tempore tardae solutionis. Quae definitio, cum ita vim, & naturam usurae exprimat, ut neque absit quicquam, neque superfit, perfecta mihi esse videtur, & nullius obiectionibus obnoxia. Quod ut magis constet, dicimus usuram esse accessionem veluti genus, ex l. frumenti C. de sur. & l. ult. in fin. C. de iure dot. ubi usura inter alias accessiones numeratur.

Siquidem accessionis nomen latissime patet, & continet fructus, qui ex terra, & arboribus nascuntur, & pensiones domorum, vecturas navium, & tectus pecorum, & omnem vilem causam, seu causam, quae ex re aliqua percipitur, ut etiam usuras, & redditus pecuniae ex quacunque causa debite, ut constat ex tit. de sur. & d. l. ult. C. de iure dot. & l. si navis, ff. de rei vindic. & explicat Cuiac. ad d. tit. de sur. & proinde rectè dicimus usuras accedere sorti, applicari ad sortem, ut D. Ambrosius in lib. de Tob. cap. 12. & 14. & certè etiam Harmenop. lib. 1. tit. 15. usuram accessorium lucrum appellat.

Quamobrem cum regula iuris sit accessionem accessionis non dari, quae deducitur ex l. neque eorum ff. de sur. l. 2. §. si indemnitas. ff. de admin. rer. ad civit. pertin. l. ult. de Magistro. comen. l. bares §. ult. de per. barec. & l. 1. C. de sent.

que pro eo merito constitutum est, ne vsure vsurarum peti, aut exigi possent, vt in l. 20. C. quib. ex caus. infam. irrog. l. si non forte. §. 1. de condit. indeb. l. placuit ff. de vsur. l. 28. C. eod. tit. quod procedente opere diligentius tractandum est. Nihil verò refert, an accessio huiusmodi sit eiusdem matere, vel diuerse. Siue enim pecunia pecunie accedat, siue pecunie vinum, frumentum, oleum, vestis, gemma, vel aliud quidpiam, quod estimationem recipiat, vsura est, l. oleo. C. de vsur. l. cap. 3. 14. quæst. 3. vbi dicitur vsura esse, quodcumque accedit sortis; & constat etiam ex l. 1. & 2. de vsur. l. c. illo vos de pignus. & aliis.

Diximus verò vsuram accessionem esse sortis, id est quantitatis, siue illa pecunia sit, siue triticum, aut aliud quodpiam, quod numero, pondere & mensura consistat, & mutuum functionem recipiat. Et quod nummis, & pecuniarijs debitis vsura accedat, nimis, malo publico, compertum est, vt constat ex Arist. lib. 1. Politic. cap. 7. vt ait in sanore nummum nummum parere, & ex l. 1. & alijs de vsur. Sic quod oleo hordeo, frumento, & alijs rebus, quæ vsu consumuntur, vsura quoque accedere possit, ostendunt d. l. frumenti; l. oleo. l. de vsur. l. c. l. eod. tit. & scribit Harmenop. lib. 3. tit. 7. §. mutuo tradit Donell. lib. de vsur. in prin. vers. l. tamen, Joan. Borchol. de vsur. l. 1. n. 26. & Roder. de ann. red. lib. 3. quæst. 7. n. 14. & patet etiam ex cap. vsur. 14. quæst. 3. quod definitum est vsuram esse, si dederis frumenti modium vinum, & super aliquid exigatur. Vsuræ ergo debentur ex quantitatis, l. pen. C. mandat. l. 3. §. 1. ff. qui pot. in pign. bab. id est ex ijs rebus quæ numero, pondere, & mensura constant: non autem ex ijs, quæ certa specie, certoque corpore continentur, vt docet Cuiac. in l. 3. §. ult. de vsur. Anton. Fab. C. solus, matrim. defin. §. in allegat. num. 15. & Borcholt. loc. cit. n. 27. & 28. & ante illos Odoit. in l. 1. n. 12. C. de sic. vsur. & Salic. in l. 2. C. de pign.

6 Observandum verò est me non dicere vsuram esse accessionem sortis mutuo date, quasi vsura sit tantum eius quantitatis, quæ mutuo data est, & in solo contractu mutui inueniatur; & deprehendi possit, vt Didac. Couarr. vsur. lib. 3. c. 1. n. 2. Petr. Gregor. lib. 1. de vsur. cap. 3. n. 7. Ferrand. Valq. controu. lib. 6. cap. 60. n. 8. Parlador. rer. quotidian. lib. 2. c. 2. num. 7. Felician. de sol. lib. 1. de censib. c. 5. n. 14. & alij fere omnes scribunt, sed accessionem esse sortis debent. Alioquin imperfecta esset definitio, neque suo ambitu quicquid est vsurarum, contineret. Certum enim est vsuras alijs quantitatis interdum accedere, quæ ex alijs causis debentur, quam ex mutuo, vt ex contractibus bonæ fidei l. 23. §. 7. de except. rei iudic. l. quæro ff. locat. l. cum quidam. §. ex locato, l. mora §. in bona fidei ff. de vsur. & Harmenop. d. lib. 3. tit. 9. & ex legatis, & fideicommissis l. 34. ff. de vsur. l. Titia Seia. §. vsuras d. leg. 2. l. 1. & 2. C. de vsur. legat. & alijs locis.

7 Neque mouet quod dicunt vsuram non nisi in rebus, quæ numero, pondere, & mensura consistunt, committi posse, vt ait Felicianus loc. cit. quia licet id veritimum sit, non tamen sequitur vsuram in sola mutui datione locum habere posse, quia etiam ex alijs contractibus rebus huiusmodi frequentissime debentur, vt ex locato, deposito, mandato, tutela, & alijs iudicijs bonæ fidei, ex causa etiam legati, & fideicommissi. Proinde si creditor vsura sortem ex his causis debitam aliquid superexigit, & extorquet, cum nihil eius interest, certum est illum vsuram committere, non minus, quam qui ex solo mutui dationis officio lacrum cepit: extantque huius rei tot in iure nostro testimonia, vt nullus sit dubitandi locus. Id enim ostendunt aperitissime l. 1. & 17. §. ex locato, ff. de vsur. l. 27. in fin. C. eod. l. Lucius. l. 4. ff. de pign. l. 2. & 3. C. eod. tit. l. 10. §. si procurator, ff. mand. l. 19. C. cap. eod. l. 7. §. que autem de admin. cur. l. 25. §. 1. ff. de except. rei iudic. his verbis: quandiu enim manet contractus bonæ fidei, current vsura. Idem constat ex l. 1. & tot. tit. C. de vsur. legat. l. 3. §. si cui certa quantitas ff. de ann. leg. & fideicom. l. d. l. Titia Seia. §. vsuras d. leg. 2. Et perspicuum etiam est ex l. eod. §. super vsurarum. C. de vsur. in qua Justinianus postquam modum posuit, intra quem liceret vsuras stipulari eius pecunie, quæ tenori datur, iubet eundem modum obseruari in omnibus alijs casibus, in quibus citra stipulationem vsuræ exigi solent. Quod superfluum erat constituit, si in mutui tantum dationibus vsura locum habere possit, vt illi putant.

8 Præterea illud ex eo manifestum est, quia, quod attinet ad vsuras, hoc interest inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris, vt in strictis iudicijs, quale est mutuum, non veniant vsuræ ex pacto regulariter, non veniant

ex mora, & officio iudicis, sed ex stipulatione tantum. At in iudicijs bonæ fidei veniant ex pacto, & mora, & officio iudicis, quia officium tantum potest in iudicijs bonæ fidei, quantum nominatim concepta stipulatio in actionibus stricti iuris, d. l. 24. ff. de pign. l. 7. de negot. gest. & ait Cuiac. in d. l. 1. de vsur. ad Papinianum nullam esse frequentiore regulam, quæ probatur multis iuris locis, vt in l. 32. §. in bona fidei, de vsur. l. 34. eod. tit. l. 3. C. in quib. caus. in integr. restit. l. 2. & 3. C. de pign. quæ ait, si depositi experiaris, non immerito etiam vsuras tibi restitui flagitabis. Et huc etiam valde perinet l. 6. §. vltim. de negot. gest. vbi si quis amici abentis negotia gessit, & à se ipso non exegit, quod ei debebat, tenetur actione negotiorum gestorum in qua veniunt vsuræ ex eo tempore, quo debuit à seipso exigere, tametsi ab initio debitum non esset vsurarium, quod est mirabile.

Denique huius rei impressum vestigium est in l. 4. C. de pign. in qua si quis depositi actione expertus est, & sortis tantummodo condemnatio facta est, non potest deinde agere propter vsuras. Non enim, inquit, dux sunt actiones, alia sortis, alia vsurarum, sed vna, ex qua condemnatione facta iterata actio rei iudicate exceptione repellitur. Sed in contractu mutui vsuræ ex eadem obligatione non veniunt, sed necesse est, vt dux sint obligationes vna sortis, & altera vsurarum l. 8. ff. de pign. quod cert. loc. vers. ibi enim dua, l. 1. vbi autem 75. §. qui sortem ff. de verb. oblig. Quod sanè inuile, & ridiculum fuisset querere, & constituere, si mutui tantum dationibus vsuræ accedere potuissent.

Neque mouet, si forte dicas hoc ideo esse, quia in hisce contractibus tacitum mutuum inest, & vt viri Theologi loquuntur, virtuale, vt Salas lib. de vsur. dub. 1. in fin. Nam licet hoc fieri possit, & fieri dolo, vt cum res carius venditur ob dilatatam pretij solutionem; vel vilius emitur ob prerogationem pretij, & in Cuiate de vsur. & Theologi rectissime docentur: uel cum id, quod ex contractu bonæ fidei debetur, uelut depositum, & mandat propter vsuras in mutuum conuertitur l. si ueneri, §. in bonis ff. de primil. credit. l. 7. §. quoties ff. de pign. l. si ex pretio, C. si uert. pet. non tamen inde fit, ut manente contractu bonæ fidei vsuræ curere non possint.

Id enim, ne cui dubium esset, nominatim Ulpianus ait in d. l. 23. ff. de except. rei iudic. quandiu contractus bonæ fidei manet, vsuras curere, & Paul. in d. l. 17. §. 4. de usur. ex locato qui conuenitur, nisi conuenierit, vt tardius illata pecunia vsuras debeat, non nisi ex mora vsuras prestare debet, & in l. 29. §. 1. ff. de pign. Si ex permissu meo deposita pecunia, is, ponis quem deposita est, ut autem, vt in ceteris bonæ fidei iudicijs, vsuras eius nomine prestare mihi cogitur, & Gordianus Imperator d. l. 3. C. de pign. Si depositi experiaris, non immerito etiam vsuras tibi restitui flagitabis. Idemque constat ex l. 2. C. de vsur. pup. cuius uerba sunt: Eius quod ex causa tutæ debetur, vsuras prestari oportere dubium non est. & ex l. 6. §. residuarum. & §. que autem ff. de admin. cur. l. 3. §. 1. ff. de contr. ens. act. Quæ negotia à mutui datione remota sunt. Immo incidit aliquando species, vt queratur, an negotium gestum inter aliquos mutuum sit, vel depositum propter vsuras. Veluti si quis apud alium pecuniam non obligatam deposuit, vt tantumdem redderet. Queritur an mutuum sit, vel depositum propter vsuras. Nam si est mutuum, neque etiam post moram debentur; quæ non sunt deductæ in stipulationem l. 3. C. de vsur. l. Titia ff. de prescrip. verb. Sed quia hic potius depositum est, ideo respondit Papinianus eam, qui pecuniam accepit, in vsuras quoque post moram iudicio depositi condemnandum esse in l. 25. §. 1. ff. de pign. vt rectissime explicat Cuiac. in lib. 3. respons. Papinian. denique huius rei vestigium est in l. 10. §. Si quis Titio ff. mand. Et proinde tantum abest vt ex solo mutuo vsuræ debeantur, quin imò interdum debitor eas prestare cogatur, quia non sit contractum mutuum. Ex quibus, in fallor, plerumque manifestum est etiam ijs negotijs, quæ à mutuo longè distant, & in quibus nullum mutuum est, neque palliatum, neque virtuale, vt loquuntur, vsuras accedere posse: imò interdum venire vsuras ex iure civili, quia negotium non sit mutuum: & proinde à iuris ratione valde alienum esse; quod quidem vulgò dicunt in solo contractu mutui vsuram committi.

Neque placet, quod quidam scribunt, leges illas quibus ex iure civili definitum est in contractibus bonæ fidei, & in legatis, & fideicommissis, quæ, quod attinet ad vsuras

usura, comparatur eontractibus bonæ fidei, usuras uenire ex mora, & infligi propter moram, loqui non de usuris, quæ creditoris lucrum continent, sed de ijs tantum; quæ pensant id quod interest creditoris sibi moram non fieri, vt Canisius in lib. de usur. cap. 1. num. 13. qui mouentur ex l. socium 60. ff. pro soc. l. 5. C. de act. empr. & l. Julian. §. ex vendito. ff. eod. l. cum quidam, §. si pupillo. ff. de usur. l. 2. C. eod. tit. Etenim uerius est leges illas; quibus constitutum est in contractibus bonæ fidei, in legatis, & fideicommissis uenire usuras propter moram debitoris, loqui, & intelligendas esse de ueris, & proprijs usuris; & locum habuisse etiam cum nihil intererat creditoris ratione lucri, vel damni, id enim satis ostendunt l. 1. C. 17. & l. mora. §. in bonæ fidei ff. de usur. l. 13. C. eod. & l. 29. ff. de pos. ex quibus constat ius proprium esse actionum bonæ fidei, vt in ijs ob solam moram usuræ debeantur, vt obseruat Pufes Faber magnum Sabaudia; & Iuriprudentiæ lumen, de errorib. pragmat. Dec. 20. cap. 1. num. 6. & incongruum est dicere Iuriconsultos hoc discrimen inter contractus stricti iuris, & bonæ fidei constanter, & & perpetuo constituisse, vt in his usuræ ex mora debeantur, in iudicijs uero stricti iuris, cuiusmodi est mutuum, non nisi ex stipulatione, & interdum ex pacto, & non de iisdem usuris id accipere, & definire; sed usurarum nomine in eodem tractatu, & iisdem locis modò usuras ueras, modò id, quod interest intelligere. Et valde etiam absurdum est, putare Iustinianum, qui in l. eus C. de usur. grauissimam eorum molem moderatus est, vt ipse ait, & postquam modum stipulationi usurarum præscripsit, eandem quantitatem seruari iussit in omnibus alijs casibus, in quibus citra stipulationem usuræ ueniunt, vt in contractibus bonæ fidei, non de iisdem usuris sensisse, præsertim cum in tota illa l. eus, nullum sit uestigium eius quod interest, vt aduersus Molinuum obseruat Roder. de ann. & mensur. reddit. lib. 3. quæst. 4. num. 85.

13 Denique huius rei fortissimum argumentum est, quia cum leges illæ constituunt in contractibus bonæ fidei ex mora usuras uenire, eas præstandas esse definiunt, quæ in regione frequentantur, hac exceptione addita, dummodo non excedant legitimum modum, vt in l. 10. §. si procurator. ff. mandat. l. 19. C. eod. l. 7. §. quæ autem de aduoc. tutor. & l. 1. ff. de usur. ubi Papinianus ait, cum iudicis bonæ fidei disceptatur arbitrio iudicis usurarum modum ex more regionis, ubi contractum est, constituitur, ita tamen, ut legi non offendant, & in d. §. quæ autem. postquam definitum est tutorem ex abusione pecuniæ pupillaris debere usuras maximas, subiicit Ulpianus ex cæteris causis secundum morem prouincia præstabit usuras, aut quincunx, aut triens, aut si quæ leuior in prouincia frequentantur.

14 Quod ei, quod interest, non conuenit. Neque enim ex more regionis, sed ex facto pendet l. quatenus de reg. iur. & incertum est, & modò plus, modò minus interest, & interdum etiam nihil, l. si quis 13. ff. de rei iudic. l. 112. in fin. de uerb. oblig. & potest excedere legitimum modum usurarum l. 2. in fin. ff. de eo quod cert. loc. denique nullum in iure nostro est quincunx, vel triens, sed ex probationibus Iudex arbitrat, quid intersit; & quia plerumque difficilis est probationis, redigit ad exiguum summam, l. ult. de prat. stipulat. & Cuiac. ad l. 1. in princ. C. de sentent. quæ pro eo quod inter. profer.

15 Neque est contrarium, quod definiunt l. 2. C. de usur. l. Julianus, & l. 5. C. de act. empr. quia licet ratio fructuum ualde uadeat pretij usuras præstandas esse ab emptore, qui pretium habet, & percipit fructus; itaut receptum sit illas hoc casu iure Canonico non improbari, vt tradit Couar. uariar. lib. 3. cap. 4. num. 1. non tamen inde sequitur ex iure ciuili post moram usuras non deberi, cum, res uendita est, quæ nullos parit fructus, vt sunt gemmæ, merces, & id genus, quia hæc actio est bonæ fidei, etiam si res huiusmodi uendite sint; & in actionibus bonæ fidei usuræ ex iure ciuili ueniunt post moram, vt dixi ex l. 2. C. de pos. l. 24. ff. eod. & l. 32. §. in bonæ fidei. ff. de usur. & proinde secundum ius ciuile satis est rem traditam fuisse, & emptorem re, & pretio frui, vt constat ex d. l. Julian. §. ex uendito. de act. empr. neque uila ratio est, ut pecuniæ ex locato, mandato, vel deposito debita ob solam moram usuræ præstarentur, etiam si nihil creditoris interuisset, eius uero, quæ ex uenditione debebatur, non uenirent nisi ob fructus, vel aliunde interesse creditoris. Quod ita uerum est, vt nominatim iure ciuili constitutum sit, si emptor in pretio soluendo moram fecerit, uenditori usuras dumtaxat præstandas esse, non autem id quod ince-

rest. Ita enim definitum est in l. ult. ff. de peric. & comm. rei uendit. his uerbis, uenditori si emptor in pretio soluendo moram fecerit, usuras dumtaxat præstabit, non omne omnino, quod uenditor mora non facta consequi potuit: ueluti si negotiator fuit, & pretio soluto ex mercibus, plusquam usuris querere potuit, quod extat etiam in basilic. lib. 19. tit. 6. & apud Harmenop. in epit. lib. 3. tit. de emptione. §. si emptor. ex quo multò magis patet, quod dixi in actionibus bonæ fidei, & nominatim in actione uenditi, quod magis dubium uidebatur ob d. l. 5. C. de act. empr. secundum ius ciuile, quo usuræ permittæ sunt, ex mora uenire usuras, quasi usuras, non autem id, quod interest.

16 Nec etiam obstat, quod Paulus ait in d. l. 17. §. si pupillo de usur. non propter lucrum petentium, sed propter moram soluentium, usuras infligi, quia ex his uerbis nullo modo elici potest, quod Canisius putat usuras, quæ ex mora infliguntur, decerni non quasi usuras, sed quia creditoris intersit, uerius enim est solam moram ex iure ciuili iustificare, ut in contractibus bonæ fidei usuræ debeantur, etiam si nihil creditoris intersit, ut manifestè constat ex d. l. ult. ff. de peric. & comm. rei uendit. & alijs locis, quibus apertissimè constitutum est in iudicijs bonæ fidei, legatis, & fideicommissis usuras ex mora præstandas esse, nec addunt, si creditoris intersit, vel quatenus intersit immò modum usurarum ex more regionis constitutum esse, vt in l. 1. ff. de usur. l. 7. §. quæ autem ff. de adm. tut. quod non conuenit ei, quod interest, ut proximè dixi. Denique solam moram sufficere, ut usuræ ex iure ciuili in iudicijs bonæ fidei debeantur, ex eo constat, quia in his tantum ualeat mora, & officium Iudicis, quantum in strictis negotijs stipulatio, l. 5. C. de pact. inter empr. l. 7. de negot. gest. l. 24. ff. de positi: sed sola stipulatio sufficit, ut usuræ debeantur, ex iure ciuili, quod certissimum est, ergo & mora sufficit, ut in iudicijs bonæ fidei officio Iudicis infligantur usuræ. Quamobrem eius loci sententia est in iudicijs bonæ fidei, non tam usuras infligendas esse propter lucrum creditoris, quam propter moram non soluentium, cum disceptatur iudicio bonæ fidei, iudicem in decernendis usuris non spectare lucrum creditoris, sed moram debitoris, quam impunitam esse non oportere ueteribus placuit. l. 5. §. si auro. C. d. l. 32. §. in bonæ fidei ff. de usur. quod tamen cedebat lucro creditoris l. 11. in princ. ff. de usur. & Odebr. in l. 1. n. 5. C. de sic. usur. cui scilicet fors, & usuræ officio Iudicis applicabantur ob moram debitoris. l. quæro §. locat. l. 49. §. 1. de act. empr. quæ tamen mora, nunc non sufficit, ut quid ultra forem capere liceat, ut post pauca dicam.

17 Sanè maioris operæ est respondere ad d. l. socium 60. ff. pro soc. qui locus unu ualde fauet Canisij sententiæ. Ait enim Socium, qui in eo, quod ex societate lucri fecerit reddendo, moram adhibuit, cum ea pecunia ipse usus sit, usuras quoque eum præstare debere, sed non quasi usuras, sed quod socij intersit moram eum non adhibuisse; sed si aut usus ea pecunia, non sit; aut moram non fecerit, contra esse. Quibus uerbis constat uidetur socium teneri ad usuras, non ut usuras, sed ad id quod interest, & quod socij intersit illum non adhibuisse moram: & ita hunc locum interpretati sunt Angel. in l. 1. §. 1. num. 5. ff. de usur. Fulg. in d. l. socium. Cuiac. ad tit. de sentent. quæ pro eo, quod inter profer. Fel. de societ. cap. 24. n. 1. & ita Græcos interpretes explicare refert Gothofr. ad h. l. quod sanè ualde congruit uerbis legis: Ait enim Pomponius, Sed non quasi usuras, sed quod socij intersit eum moram non adhibuisse.

18 Sed hæc interpretatio pugnare uidetur cum d. l. 1. ff. de usur. quæ dixit in iudicijs bonæ fidei uenire usuras, quæ in regione frequentantur intra legitimum modum, quod non potest seterni ad id quod interest, quod incertum est, & potest excedere modum usurarum, ut constat ex l. 2. in fin. de eo, quod cert. loc. & in alijs bonæ fidei iudicijs omnibus ex iure ciuili usuræ post moram ueniunt ut usuræ, non autem, quod creditoris intersit, ut in actione locati, depositi, tutela, & alijs, d. l. Quæro. ff. loc. & l. 24. ff. de dep. l. 7. §. quæ autem. ff. de adm. Neque uidetur maior ratio, ut qui depositum inuasit, & in suos usus conuertit, vel pecunijs pupillaribus abusus est, in usuras teneatur, l. 3. de dep. Socius uero ex eadem causa ad id, quod interest, quod modum usurarum excedere potest, ut dixi, & plerumque difficilis probationis est, l. ult. de prat. stipulat. Unde Papinianus in d. l. 1. §. 1. de usur. simpliciter ait, socius qui ideo condemnandus est, quod pecuniam communem inuasit omnimodo præstare usuras, & non ait præstare id, quod interest, vel usuras non quasi

19 *vsuras, sed quod socij interfit. Et congruenter etiam huic rei Hamenop. d. lib. 3. tit. 10. sic ait: Eius quod lucri fecerit, facius vsuras non prestat, nisi aut moram in eo reddendo adhibuit, aut eo quoque vsus est. Quod ut soluat glol. in d. l. socium, notat hoc ideo esse, quia in d. l. 1. de vsur. Socius communem pecuniam inuaserat, hic vero lucrum. Sed hæc solutio rejicienda est, quia hoc lucrum etiam res communis est, nec distinguitur ab alijs rebus societatis, nec diverso iure censetur, l. auri, C. de frum. urb. Constantis. Et in specie respondit Crau. in can. 433. num. 30. & 31. & accessionem non esse satis ostendit, quod hic subijciuntur ex eo ob moram vsuras deberi quia regula est accessionis accessionem non esse, ne res in infinitum abeat, l. 2. §. si indemnitas ff. de admin. rer. ad ciuit. pertin. l. ult. C. de vsur. rei iudic. l. ut nullo C. de vsur. & hic etiam notat glol. in verbo *Labes*, & quod attinet ad vsuras nihil refert, an socius pecuniam communem inuaserit, uel lucrum: ut dicimus parum referte, an quis sortem, uel vsuras alterius nomine exactas in suos usus conuerterit, l. 5. §. si vsuras, & l. 58. §. 1. in fin. de admin. rur. l. 2. C. de vsur. pupill. l. idemque §. si procurat. ff. mandat.*

20 Altera Accursij solutio est, ut possit socius, cui mora facta est, uel vsura, uel id quod interest petere, quam probat Angel in d. l. 1. §. facius num. 5. ff. de vsur. Sed hanc interpretationem tamen probabilis sit, uerba legis non omnino patuntur, quæ ait socium vsuras prestat, sed non quasi vsuras, sed quod socij interfit. Videtur enim hæc uerba electionem tollere, & hoc casu non vsuras, sed id quod interest peti posse. Et sanè taceor uerba legis magis innuere vsuras hoc loco infligi, non quasi vsuras, sed quia socij interest sibi moram non fieri, ut tradunt Angel Fulgol. & alij auctores cit. num. 17. Quid enim aliud sibi uolunt illa uerba, sed quod socij interfit satis tunc dicere socium, qui in reddendo lucro moram tegerit, uel eo vsus est, vsuras prestare debere, ut loquitur Papinianus in d. l. 1. de vsur. Hinc enim satis intelligitur vsuras istas non ex conuentione, & quasi loanus, sed propter moram, & officio iudicis deberi, unde superfluum esset addere, *sed non quasi vsuras, sed quod socij interfit, moram enim non adhibuisse*. Idque etiam ualde suadet quod subijciuntur: *Item post mortem socij nullam talem estimationem ex facto heredis faciendam, quia morte socij dirimitur societas*.

21 Nam licet iudex interdum dicatur estimare modum vsurarum, cum vsura non quasi tenus, sed ex mora debentur, ut in legauis l. 39. §. in vsurarium de leg. 1. tamen uerbum estimationis magis congruit ei quod interest. Vsuræ enim proprie non estimantur à iudice, sed earum modum constituit ex more regionis, uel ex lege: arbitrium iudicis de vincitur, uel moribus, uel legibus; ut docet Cuiac. in d. l. 1. de vsur. ad Papinian. unde ualeat sententia qua quis condemnatur in centum cum vsuris, non expressa earum quantitate l. 1. C. de sent. qua sine cert. quant. Cuiac. ad h. d. de Duaren. int. 59 ff. de re iudic. Nam quæ non est expressa quantitas vsurarum ex ipso iure intelligitur, id est, ex l. eos C. de vsur. ut ait idem Cuiac. loc. cit. Denique proprie non estimantur vsuræ, sed computantur l. 46. §. 3. de admin. rur. Eius uero, quod interest, iudex estimationem facit ex rei ueritate, & quatenus uerè interest, l. 13. ff. de re iud. l. sed addes. §. si dominus. ff. loc. & l. 8. in fi. de eo quod cert. loc. quæ ait, officium iudicis tale esse debere, ut estimet quanti actoris interfit.

22 Quamobrem tentandum est, an ratio aliqua faciat, ut in specie d. l. socium 60. ff. pro soc. socius qui lucrum quod fecerat, in suos usus uertit, teneatur ad vsuras, non quasi vsuras, sed quod alterius socij interfit, cum tamen regulariter ex iure ciuili in contractibus bonæ fidei propter moram vsuræ debeantur, non id quod interest d. l. 32. §. in bonæ fidei ff. de vsur. quare ff. loc. & d. l. ult. ff. de peric. & comm. rei uend. & in locio nominatim dehitum est in d. l. 1. §. 1. de vsur. Et puto hanc hic intercedere rationem, quia in specie huius l. socium §. pro soc. socius qui lucrum illud in suos usus conuerterat, rem societatis gerebat, uel aliud agens notat Scipio Rountus in dec. 9. num. 46. Nam ipse illud lucrum tegerat, & in suos usus manere adhuc societate uerterat. Cum igitur societatem administraret, tenebatur ea durante lucrum illud in rem, & utilitatem societatis, & in questum communem uertere, ut notat idem Rount. loc. cit. societas enim instituitur ad questum, l. cure. l. sed si ff. pro soc. & tradit Felician. de societ. cap. 2. num. 9. & natura societatis est, studere lucro communi, non autem proprio, ut dicit Angel in d. l. 1. §. 1. num. 1. ff. de vsur. quare cum teneatur ex hoc lucro lu-

crum facere non minus; quam ex alijs rebus societatis, nisi aliud actum sit, consequens est, & merito hic Pomponius respondit illum teneri ad vsuras, sed quod socij interfit, poterat enim plus interesse, d. l. 2. in fin. de eo quod cert. loc.

23 Nam cum quis ex officio quod suscepit, tenetur aliquid facere, & non tacet, cogitur prestare id quod interest, l. 8. §. mandat. ff. mand. l. ad comparandas, C. eod. tit. & in locio id etiam expresse constitutum est in l. fratres. §. si qui societatem, & l. actiame, §. 4. ff. pro soc. & Luc. 72. quæ ait socium locio etiam culpe nomine teneri, ut etiam docet Plot. de in lit. iuram. §. 13. n. 6. & hanc esse d. l. socium, sententiam satis indicat, quod subicit post mortem socij nullam talem estimationem faciendam, quia morte socij dirimitur societas. Quod etiam scriptum est Basilic. lib. 12. tit. 1. cap. 54. siquidem limita societate per mortem socij, non tenetur heres, qui locius non est, rem societatis gerere, & inde lucrum, & questum facere, & ideo licet ipse moram adhibeat in reddendo lucro, quod defunctus tegerit, non tenetur ex iure ciuili ad id quod interest, sed ad vsuras dumtaxat ex more regionis taxandas, intra modum tamen legibus statutum, ut in reliquis iudicijs bonæ fidei receptum est, & planè constat ex d. l. ult. de peric. & comm. rei uend. & hæc est, ni fallor, Pomponij sententia, socium scilicet, qui cum societatem administraret, lucrum quod fecerat in proprios usus conuertit, teneri locio ad id quod interest.

24 Sed licet in specie d. l. socium, & ex cæteris quibusdam causis interdum in iudicijs bonæ fidei, secundum ius ciuile, ueniat id quod interest, ut cum aduersarij dolus, uel fallacia arguitur, quo casu etiam furti interdum agi potest, ut in l. 45. & 46. ff. pro soc. l. 29. ff. de pos. & alijs locis, uel cum ex contractu bonæ fidei aliquid certo loco, uel die prestandum est; quo casu uilitas loci, & temporis spectanda est l. si ut certo ff. commod. l. 7. ff. de eo quod cert. loc. ut etiam cum mutua pecunia sic datur, ut reddatur certo loco l. 6. ff. eod. l. si duo. §. 1. de consis. pecun. non tamen sequitur quod Camillus putat leges illas, quæ definiunt in contractibus bonæ fidei post moram uenire vsuras, loqui de vsuris, quæ penant id quod interest, cum ueritas sit illas agere de vsuris, quæ ob solam moram infligebantur, etiam si nihil interesset creditoris, ut dictum est, & satis etiam colligi potest ex eo, quod cum iurist-consulti ueteres sentiuunt uenire id, quod interest, aperitissime definiunt, & separant ab vsuris, ut in d. l. 2. in fin. & l. 6. & 7. de eo quod cert. loc. l. ult. de peric. & comm. rei uend. & d. l. sicut certo, ff. commod. & alibi. Quæ omnia, ni fallor, satis, luperque sufficiunt, ut tandem concludamus vsuras alijs contractibus, quam mutui dationibus accedere posse. Et consequenter errare eos, qui rationem vsuræ restringunt ad lucrum, quod ex mutuo percipitur, ut Couarr. & Felic. loc. cit. Villag. de vsuris quest. 1. Marecot. uariar. l. 2. cap. 133. num. 1. & 8. & Ugolin. eod. tract. de vsur. cap. 6. n. 1. ubi refert Viuum in sua sylua communium opinionum dicentem totum mundum hanc sententiam sequi. Quæ tamen quamplurimis iuris locis manifestè refellitur, & præsertim ex d. l. ult. ff. de peric. & comm. rei uend. l. 24. ff. de pos. lib. 1. in pr. ff. de vsur. & l. 23. ff. de except. rei iudic. quæ ait: *quandiu manet contractus bonæ fidei vsuras currere*. Quamobrem concludendum est, vsuram suo ambitu non solum continere vsuras, quæ ex pecunia tenebri, seu tænoni data extorquentur, sed casu etiam quæ percipiuntur ob moram in solutione eius pecuniæ factam, & ex alijs contractibus, uel ex cautâ legati, & hęc committi debetur, & has etiam proprias, & ueras vsuras esse, neque minus illicitas, ut suo loco diligentius tractatum est.

25 Ex quibus etiam in transitu notandum est errasse Felicianum in d. tract. de censib. l. 2. cap. 6. n. 6. dum contendit accerrimè vsuram, quæ in contractibus bonæ fidei interuenire solet, non esse proprie vsuram, sed incrementum quoddam, & superabundantiam, imò & ipsam sortem: nec habere quicquam mali, sed omni iure licitam, & permissam esse. Nam hæc superabundantia, hoc incrementum uerè vsura est, ut multis, & perspicuis iuris locis demonstratum est n. 12. & 13. & proinde interdicta etiam est eo iure, quo omnis superabundantia prohibetur, cap. 14. quest. 3. & c. consultius de vsur. quod iustius exequar, postquam docuero vsuram omnem sua sponte illicitam, & nefariam esse. Sanè quod ait huiusmodi vsuras sortem esse, manifestè refellitur ex d. l. 4. de pos. & l. 49. in fin. ff. de act. empe. quibus constat iudicis officio prestari, & soluta forte peti non posse. Illud

27 Illud sanè admittendum est vsuram, què in mutui dationibus exercetur, & scenus propriè dicitur, longè turpiorem; & odiosorem esse. Mutuum enim officium est, & gratuitum natura sua: denique ab affectu amico ad vsum temporis necessarij, vt ex Nonio Marcello notat Cujac. in obseru. lib. 1. cap. 37. vnde creditor, qui pecuniam foenori dat; id est, cum vltra sortem vsuras stipulatur, & capta, hoc contractu abutitur, & rem praeclearam, & iure gentium ad vtilitatem hominum, & subsidium inopix institutam, in necem, & perniciem generis humani vertit: denique inopes, & necessitate pressos lædit, & rodit sub specie officij, & beneficij, quos nos adiuuari decet, non opprimi d. l. 17. §. si quis. ff. commod.

28 Neque mutui datio quæ sub foenore fit, officium dici debet, officio enim contraria est merces, vt dicebat Paulus in l. 1. in fin. ff. mand. & vt dicebat Cleanthes, multum à beneficio distat negotiatio Cicero lib. 2. de finib. circa fin. Nec si tuam ob causam commodas, beneficium illud habendum est, sed foeneratio, & Seneca lib. 4. de benefic. Non est beneficium, quod in questum mittitur hoc dabo, hoc recipiam, auctio est, & lib. 6. Multum interest aliquis nobis beneficium det sua causa, an nostra, an sua, & nostra. Ille qui totus ad se spectat, nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest, eo loco mihi est quo qui pecuni suo hybernium, & vstrum pabulum prospicit: eo loco quo quis captiuos suos, & commodius veniant pascit, & e. Huuiusmodi foeneratores esse videntur vnde congruenter D. Ambrosius in lib. de Tobia, cap. 3. Talia sunt vestra diuites beneficia, minus datis, plus exigitis, talis humanitas, vt spoliatis etiam dum subvenitis Foecundus etiam vobis pauper est ad questum; misericordes planè viri, quem alij absoluitis, vobis addicitis: vsuras soluit, qui victum indiget. An quidquam grauius: ille medicamentum quaerit, vos offertis venenum: panem implorat gladium porrigitis: libertatem obsecrat, seruitutem irrogatis: absolutionem precatur, infirmis laquei nodum stringitis, & c. 13. oblatio quidem blanda, sed immanis ex actio: vna pecunia à foeneratoribus datur, at quam multa à debitoribus exiguntur? Quare cum pecunias sub vsuris credere beneficium non fit, sed negotiari, & ex aliorum calamitatibus questum occupari, nihil mirum si hoc vsuræ genus D. Ambrosius, & alij Patres, & sacre constitutiones potissimum execrantur, & maledictis omnibus prosequuntur.

29 Denique additum est definitioni vsuræ, ex solo tempore tarda solutionis ex l. 3. c. in quib. caus. in integr. restit. non est nec. quibus verbis ratio, & rabies vsuræ potissimum continetur. Hinc enim ab alijs accessionibus, distinguitur, quæ non ob solam moram, & ex solo tempore, quo quis alienam pecuniam retinet, sed ex alijs iustis causis percipiuntur, cum vsuræ ex eo tantum praestentur, quod pecunia sub foenore retinetur, vt in l. lecta, si cert. pet. l. Titius de praeser. verb. l. 3. c. de vsur. vel ex eo, quod tardius inferitur, & soluitur, vt indicat l. 9. & 17. §. ex locato ff. de vsur. & l. quæ ruff. locat. & d. l. 3. c. in quib. caus. in integr. restit. vnde dicimus vsuras currere ex die obligationis, vel moræ, pro ratione foris, & temporis, d. l. 9. & l. 17. in princip. ff. de vsur. ut enim tempus est mensura motus, ita & usuræ. † Vnde Graeci auctores, vt Suidas, vsuram fingunt belluam quandam argyrotocan quæ semper, & continuo currit, & omni hora, & die pecuniam parit. Quam debitor quidam nomine Strepesias, de valde meruit apud Aristophan. in Nubib. & congruenter Lucanus:

30 Hinc vsura vorax audidumque in tempore scenus. & Praefes Agener. ad consuet. Brit. ann. art. 266. c. 6. n. 8. & rursus consule. 3. num. 6. ait vsuram, etiam non omnibus, & singulis diebus praestetur, currere tamen neque diem appositam aliud esse, quam dilationem solutionis debiti omni die, & hora grassantis.

31 Quamobrem vsura non est, si quid accedit pro eo quod interest. Neque enim ex solo tempore tardioris solutionis inferitur, sed quia creditor aliquid amittit, vel lucrari non potuit aduersarij culpa l. 2. in fi. de eo quod cert. loc. l. si commissi. ff. rem rat. hab. quod ex facto pendet, pro cuius varietate varia etiam est aestimatio eius, quod interest, vt dixi num. 14. & plerumque est difficilis probationis l. vlt. ff. de praeser. stipulat. cum tamen vsuræ probatione non egeant, satis enim est, si creditor illas stipulatus sit, vel si illi debitor moram fecerit in contractibus bonæ fidei, & legatis, vt debeantur ex iure civili. Sufficit ergo obligatio debitoris, vel mora, d. l. quæ ruff. Loca. l. Lucius ff. de pos. † Nunc verò, vt sola stipulatio non sufficit, vt vsuræ licite exigantur, quod perspicuum est, ita reco-

ptum est solam moram non sufficere, vt quid vltra sortem capere liceat, siue contractus sit bonæ fidei, siue stricti iuris, vt docent Baldus in l. 2. num. 105. ff. de iur. iuran. Castrenf. in l. 1. num. 14. C. de sum. Trin. Soc. de iust. & iur. lib. 6. quest. 6. in fin. Nauarr. in comment. de vsur. nu. 46. Colmus Philarch. de offic. sacerdot. lib. 5. cap. 7. quest. vlt. fin. Sarmient. select. interpret. lib. 7. cap. 2. num. 5. & 7. & Uesembec. ad tit. de vsur. num. 9. his verbis: Quotiescumque creditoris nihil interest, sciat toties contra officium facere, & abuti indulgentia legum, si ex officio mutuationis, vel ante, vel etiam post moram lucrum aucupatur.

33 Præterea his verbis excluduntur lucra cambiorum realium, quæ licet accrescant sorti, & augeant sortem non tamen praestantur ex sola dilatione ad soluendum, & ex solo tempore tardæ solutionis: sed ob aliam iustam causam, nempe ob labores, pericula & sumptus, quos campfor sustinet in traicienda pecunia. Hæc enim res mercedem aliquam meretur, vt Theologi docent, inter quos Molin. disp. 399. num. 1. Leon. Less. lib. 2. cap. 23. dub. 2. n. 8. & Valer. Regim. lib. 25. quest. 8. num. 445. & ex Iuristis, Petr. Gregor. de vsur. lib. 2. cap. 2. num. 7. & 8. vbi notat artem vtilem esse, & Reipublicæ necessariam. In quo tamen genere valde cauendum est ne ratione temporis, & ex sola dilatione ad soluendum aliquid superexigatur. Hoc enim vsura est, quodcumque nomen imponas, vt iidem Auctores monent, & alij apud Scortiam Theorem. 284. & à nobis alio loco exequendum est, si Deus vitam, & vires dabit, vt opus quod sub eius presidio coepimus, perficere possimus.

34 Præterea his verbis excluditur poena, quæ interdum in conventionem deducitur ad stabiliendam rerum contractarum finem, & vt metu poenæ pacta seruentur. Quæ licet maximam affinitatem habeat cum vsura, quæ idcirco sepe poenæ dicitur, vt in l. lecta, ff. de reb. credit. l. qui sine de negot. gest. & in l. 8. de nautic. foen. & poena, vt vsuras, committatur, etiam si creditor nihil interest, l. 38. §. 17. ff. de verb. oblig. l. 38. ff. de recept. arbit. l. 7. ff. de ser. export. ab ea tamen differt. l. 9. §. 1. ff. de vsur. quia vsura debetur ex solo tempore tardæ solutionis, & ex die quo non soluitur, currit, & crescit, d. l. ff. de vsur. poena verò committitur ex eo, quod non statim promissis, neque fit id, quod sub poena promissum est, vt in l. Lucius, 47. ff. de act. empr. & l. 6. de ser. export. Nisi loco vsurarum, & in fraudem contractui addita sit, l. cum allegas. C. de vsur. l. 13. §. ibidem ff. de act. empr. & l. 90. de verb. obligat. vbi poena differt. crescere ob non solutam pecuniam, quod est proprium vsuræ, vt dixi ex Agentr. num. 30. cum poena semel, & vno momento quantacumque sit, ferè committatur, vt notat Bartol. in l. si stipul. §. si alteri de verb. oblig. Alciat. & Cuiac. in d. l. 90. ff. eod. Borcholt. de vsur. cap. 3. num. 50. & Roderic. de ann. redit. lib. 3. quest. 8. num. 2. quæ tamen, cum quantitati adijcitur, Iurisconsultis valde suspecta est, quod nunc non attingo.

35 Denique his verbis à ratione vsuræ excluditur, si quid ex liberalitate debitoris creditor vltra sortem consecutus est. Neque enim lex vlla, aut ratio verat debitorem donare ei, à quo gratuitam pecuniam mutuo accepit, ne deterioris conditionis sit qui alium adiuuit beneficium. Et sanè si licet donare, & benefacere iis, quorum in nos nullum extat beneficium, multo magis in eum liberalitate vt licet, è quo iam beneficium accepimus, vt innuit l. sed & si, §. consultus, de per. hered. & ita alijs auctoribus citatis tradit Vgolin. de vsur. cap. 8. §. 2. num. 1. Roderic. de ann. redit. lib. 3. qua. 4. n. 101. & ex Theologis Tolet. instruct. Sacerdot. lib. 5. c. 28. num. 6. & Rebell. de obligat. iustis. lib. 8. quest. 3. In quo tamen necesse est, vt sponte omnino, & ex animi sententia hæc liberalitas proficiatur, vt iidem auctores rectissime docuerunt, & nos alio loco diximus.

36 Ceterum ex his perspicuum est, quid sit vsura secundo modo sumpta, actio scilicet, qua quis ex solo tempore tardæ solutionis, & ex eo tantum, quod tardius soluitur, quod sibi debetur, aliquid vltra sortem capiat, & capit. Quod an honestum, & licitum sit, vel potius iniustum, & omni iure prohibendum, quaestione sequenti videndum est, quamuis ex his, quæ dixi, quid hac de re sentiam, satis colligi possit.

QVÆSTIO II

De malitia, & improbitate usura,
& eius prohibitione.

SUMMARIUM.

1. *Vsura turpis, & inhumana, inhumana, & humana mercatura.*
2. *Vsura Hebraeis moris.*
Pecunia foeneratoris, fluctus maris.
3. *Foeneratores fures, & detestiores furibus.*
Foeneratores Harpiae.
4. *Foenerari hominem occidere.*
Foeneratores Piratae, lupi, humanarumque corporum accipitres.
5. *Ex usu multa mala proveniunt.*
6. *Vsuris qui maxime obnoxii.*
7. *Agricola turbibus necessarij.*
8. *Mercatores vitales civitatis.*
9. *Interest reipublice nobiles esse.*
Nobilitas excitat ad Remp. bene gerendam.
10. *Agricola, & mercatores coguntur saepe pecuniam sub usuris accipere.*
11. *Nobiles ad res alienum contrahendum proclives.*
12. *Militis quarela apud Ciceronem, adversus creditorem.*
13. *Vsura etiam ipsis urbibus, & provincijs perniciofa.*
14. *Alic, Athenae, Roma a foeneratoribus vexata.*
Vsura Roma discordiarum causa.
15. *Foenerator leni similis.*
16. *Extremae leges in foeneratores ferendae.*
17. *Solonis lex de debitis abolenda.*
18. *Lucullus Asiam aere alieno liberauit.*
Aegyptij auctores Romanum constituerunt, ne usury duplum existerent.
19. *Caesaris lex pro gre alieno dissolvendo.*
20. *Edictum Venetorum de contractibus usurarijs corrigendis.*
21. *Edictum Caroli II. Regis Neapolis, & Comitum Provinciae in foeneratores editum.*
22. *Et Henrici IV. Galliarum Regis.*
23. *Edictum Caroli Emanuelis Sabaudiae Ducis de eadem re.*
Licitia lex adversus foeneratores.
24. *Mercatura ex foenerandi licentia intermittitur.*
25. *Vsura iure naturae prohibita.*
26. *Vsura species avaritia, illiberalis questus.*
Vsura non minus iure naturali prohibita quam furtum.
27. *Contractus iniusti iure naturali prohibentur.*
28. *Vsura apud multas nationes probata.*
Sed non ideo minus iure natura illicita.
29. *Sacra Scriptura loca ostendunt usuras sua sponte illicitas esse.*
30. *Iniustum est ultra sortem accipere, etiam cum debitor ex pecunia credita lucrum fecit.*
31. *Vsura iure divini prohibita.*
32. *Constitutio Basilij Caesaris usuras prohibens.*
33. *Lenis Novell. 83. ut ad usuras trahentes, pecuniam mutare liceret.*
34. *Vsura iure Divino prohibetur, non tantum quae ex mutuo percipitur, sed etiam ex alijs contractibus.*
35. *Vsura omnis in sacris scripturis, omnino interdicitur.*
36. *Ioannis Borcholt assertio quaedam fallax.*
37. *Vsura quantitatibus, quae tam ex alijs contractibus quam mutui, debentur, potest accedere.*
38. *Vsura Cartholica Ecclesiae iudicio damnata.*
39. *Heresis est affirmare usuras licitas esse.*
40. *Vsura iure civili licita.*
41. *Iustinianus non abrogavit leges, ex quibus usuras stipulari, & percipere licuit.*
42. *Leges civiles permittentes usuras, iniqua, & omnes abrogata.*
Vsura constitutionibus recentiorum Principum prohibita.
43. *Foeneratores varijs poenis coercentur.*
Inter quas ut ejiciantur urbibus.
44. *Cato ex Sicilia, Lycurgus ex Sparta foeneratores expulerunt.*
45. *Gregorij decimi constitutio, ne quis foeneratoribus exteris domus locet.*

Vsuram turpe, & inhonestum lucrum esse, & sua sponte illicitum viri gravissimi tum veteres tum recentiores tradiderunt. Nam Aristoteles lib. 4. Ethic. c. 1. in fin. viuram inter iliberales questus numerat, & foeneratores eodem loco ponit, quo lepores, & fures. Seneca lib. 7. de beneficijs. *Quid scimus, inquit, & calendarii, & usura nisi humana cupiditatis extra naturam qua sita nominata, & D. Greg. Nyllenus in Eccles. homil. 4. viuram illum partum esse ait, quem parit quidem avaritia, parit autem iniquitas, & obstricitur inhumanitas. Philo vero Iudeus in lib. de charitate foenus vocat scilicet, & liberalis animi studium degenerantis in feram inhumanitatem. Leo magnus in sermone de ieiunio 10. mens. lucrum dolosum, & quod omni humanitate caret. Divus quoque Ambrosius lib. 3. offic. rapinam, & latrocinium. Divus Basilus in epist. ad Amphilocho. cap. 14. iniustum lucrum, & homil. in Psalm. 15. iniquam, & inhumanam mercaturam. Plinius quaestio 1. am legum Plutarchus in Lucullo veterem, intolerabilemque pestem. Accurs. in l. 90. de verb. oblig. ineluctabilem quaestum. Bald. in cons. 449. lib. 3. artem nequissimam, Franciscus Hotoman. in disp. de foen. iniustum alienorum bonorum eversionem, depopulationemque. Et Francisc. Petrarca Orator, & Poeta clarissimus lib. 1. de rem. utriusque sort. foenus uscarum rapinam esse, ait, & studium, quo scidius nullum inveniri non potest, aut vitius, aut tam miser prolixus, & deiectionis animi indicium, denique foenerandi artem omnium pessimam vitandi viam esse.*

Et inuat etiam ad foeneris turpitudinem, & malitiam detegendam, quod viri doctissimi passim adnotarunt viuram ab Hebraeis *nesbek* appellari, id est, mortium, voce ducta a verbo *nashak* quod est mordere, & tribuitur serpentibus, ut enim serpens mordet, ita viura viuos deorat debitores, ut ait Petr. Gregor. *Inter agm. iur. civil. lib. 22. cap. 3. num. 6.* unde congruenter hujus rei D. Chryst. super Matth. ait pecuniam viurarij similem esse mortui aspidi, & D. Ambrosio eod. lib. de Tob. cap. 12. similem esse Echidnae, neque minus flexuosam, quam serpentem, atque in orbem se totam colligere, ut caput ferret reliquo flagellare corpore, illud solum producere ad vulnera, & spina ingentibus, quos comprehendit ligare, solo capite interficere. Et post pauca eodem loco, diversa esse serpentibus parturienti tempora, pecuniam foeneris a die inita conuentionis crescentibus usuris continuo serpere. Et Aristophanes, & alij Graeci auctores viuram fingunt belluam immanem, & crudelem, quae per dies, & menses argentum semper gignit serpente tempore, ut dixi cap. 1. & notat Couarr. *variar. lib. 3. cap. 1. num. 5.* Denique omnibus alijs, vix enim finis, D. Ambrosius eod. lib. de Tob. cap. 3. pecuniam foeneratoris comparat mari, & fluctibus maris. *Pecunia foeneratoris, inquit, est fluctus quidam maris, nunquam quiescit, labitur velut scopula illisa: ita gremium debitoris percussit, continuo relabitur, unde processit. Cum murmure venit, cum gemitu reuertitur: frequenter tamen placidum stas, ventis mare, semper foeneris unda iactatur. Mergit naufragos, vestitus exiit, insepultus relinquit.* Et cap. 13. *Mare foenerator est, omnium patrimonium tanquam fluctus absorbet, & ipse nescit expleri, mari plerique videntur ad quae estum, hic est vniuersorum naufragium.*

Præterea hoc satis indicant infamia nomina, quibus foeneratores ab auctoribus notantur. Nam Aristoteles *loc. cit.* eos furibus pares esse cenlet. Et Cato in princ. de re rustic. reuertit a maioribus damnatum furem dupli, foeneratorem quadrupli: unde colligit foeneratores detestiores esse furibus, & D. Basilus in Plal. 14. ait illos debitores persequi sicut canes, & leones feras. Alphonsus vero Hispaniarum Rex, illos Harpyas esse dicebat, ut qui veluti Virgiliana ille Harpye ex rapto viam. Quod ille ex Plutarcho didicerat, qui in epist. de usur. vitam. post multa ad hanc rem pertinentia grauitur eos monet, qui pecuniam accipiunt sub usuris, ne Phine Regis modo pennatas Harpyas alere velint. Ego lib. 2. de laudibus Beati Amedei Sabaudie Ducis sic viuram delcripti.

*Virginitas illi sermo inuisibilis eris,
Et mites oculi: sed hanc immane vorago
Ventre, & vinca manus Tales Phineae quondam
Obsecro, ut perhibent, sedarunt atria taltu
Harpya, & Strypadum coluere ingenia Jaxa.*

Idemque Cato interrogatus, quid de foeneratione sentiret, respondit idem esse licetari, ac hominem occidere.

10, vt refert Marc. Tull. lib. 2. de officiis. Dicitur Ambrosius d. lib. de Tob. cap. 12. vbi notat prius hoc à Moyse dictum fuisse. Unde rectissime idem M. Tullius multis locis, & post illum Dicitur Augustinus ad Macedon. epist. 14. & ex Poetis Antonius in epigram. ad ambig. vit. inquit inopes fœnore, & vitis trucidari. Idemque D. Ambrosius cap. 4. neque enim piget sepe illius testimonio vii, vitiam liceret vitam imitari, obiicit fœneratoribus eos mutuam pecuniam dare vt innocentes interficiant: & cap. 10. nihil interest, inquit, inter fœnos, & fœnos; nihil inter mortem distat, & sortem. Quibus constat fœneratores non tantum fures, & predones, sed & homicidas esse. Amisio enim patrimonij, quæ ex fœnore sequi solet, mors quedam est, vt Aristoteles ait d. cap. 1. quia inquit patrimonio, & facultatibus viuunt, & pecunia sanguis, & vita dicitur, qua scilicet hæc sustentantur, vt scribit Lorianus in psalm. 14. vers. 5. vnde non immerito Platina lib. 2. de optim. cive fœneratores detestabiliores, quam latrones, & humani generis domesticos hostes; & Ludouicus Martini Nicienfis Episcopus Augustæ pratorie in epistola quadam, terrestres Piratas vocat. Constat enim Piratas pessimum, & iniquissimum genus hominum, hostesque publicos esse. Denique Dicitur Ambrosius lib. cit. fœneratores lupos vocat, qui noctu irruunt, & humanorum corporum accipitres: illorumque Iude, & Diabolo comparat, vt Plutarch. in d. opusc. de non fœneran. eorum seruos flagitiosos, & immanes esse scribit, sicut quos Plato ait apud inferos tortores instare impijs; & Bald. loc. cit. veluti leones famelicos semper querere, quem deuorent.

Denique vitiam rem exitalem, & nefariam esse ostendunt mala, quæ ex fœnerandi licentia proueniunt. Vitium enim comperitum est, & magnis demonstratur exemplis illam, postquam ob Magistratum, & Principum conuenientiam inualuit, quamplurimas calamitates, & damna vitibus, & Prouincijs inferre. Nimirum hinc patrimonium ciuium euerit, & familias totas in summam egestatem redigi, & suis sedibus, & laribus exterminari, inter ciues lites, & discordias oriri, oppida denique ipsa vitis, & vitibus destitui. Nam triplex hominum genus potissimum Auaritia, & insidjs fœneratorum, obnoxium est. Hi sunt nobiles, mercatores, & agricolæ, quos vt Reipublicæ viles, & necessarios esse certissimum est, ita intelligi potest, qui istius generis homines euerunt ciuitatibus perniciosos esse, & de Reipublica pessime mereri.

2 Agricolas tanè vitibus necessarios esse scribit Arist. lib. 7. Politic. & Callistratus in l. 2. De nudin. est enim ager hominibus viuendi pater, vt ex Stobæo scribit Renat. Choppin. de primis rusticis. 3. part. lib. 2. cap. 3. num. 4. neque Ciuitas sine agris, & eorum fructibus crescere, & consistere potest, neque populum suum tueri, vt ait Vitruu. de architect. lib. 2. & sine agricultoribus nec consistere mortales, nec ali posse manifestum est, vt scribit Columell. in prefat. lib. 1. de re Rustic. & proinde multa iure singulari constituta sunt ne agrorum cura, & arationes deterantur, vt in l. 7. C. que res pign. oblig. poss. l. 1. § 2. C. ne rustic. ad illum. obseq. de voc. l. 1. § 25. C. de agric. & cens. & alijs locis quæ latissime prosequitur idem Choppin. d. lib. 2. & Argent. ad consuet. Britann. art. 279. glof. 1. & Connan lib. 4. cap. 10.

3 Mercatores quoque viles & necessarios ciuitatibus esse scribit idem Aristotel. end. loc. & Plato lib. 2. de legib. & constat etiam ex d. l. 2. de nudin. & ex l. 1. § 3. D. de iur. immunit. lib. 6. C. Theodof. de iust. collat. & ex nouella Iustiniani de argent. & notat Petr. Gregor. de Rep. lib. 2. cap. 1. num. 1. & Marc. Anton. Surgent. de Neap. illust. lib. 2. cap. 24. n. 24. Hinc etiam impletur incolis ciuitas, abundatque ijs, quæ ad vitam sunt necessaria vt verissime dicunt Imp. Theodof. & Valent. in edict. de Pantap. ad urbem Roman. reuoc. & ciues omnes varijs officijs occupantur, quæ mercaturæ interuunt, & quodammodo famulantur: & dum merces inuehuntur, & euentur tributa, & vectigalia prestari solent, quæ M. Tullius in orat. pro Pompeio, & Ulpianus in l. 1. § 20. ff. de quest. neruos Reipublice uocant: & Mutianus apud Uopitum in Vespasiano, neruos imperij: & Nicolaus Causinus in Beroic. 4. animam, & vitam populorum.

4 Interest quoque Reipublicæ nobiles esse viros dignos maioribus ius, vt testis est idem M. Tullius in orat. pro Sextio, & Ulpianus in l. 1. § 15. sed & si, ff. de vant. inspic. & Hieresbach. lib. 2. de erud. Princip. Liber. cap. 10. Etiam

qui verè nobiles sunt pro salute Reipublicæ excubant obliu commodorum suorum, & vitam periculis exponunt, & sunt veluti membra Principis, vt ait idem Petr. Gregor. end. lib. cap. 12. num. 11. vel ait Nouella 1. Maioriani de curialib. & edictum Athalarici Regis apud Calliodor. variat. lib. 9. cap. 2. nerui, & viscera Ciuitatum. Magna etiam nobilitatis auctoritas est in populo, qui nobilibus viris, magistratum gerentibus facilius parer, vt obseruat Tiraq. de nobilit. cap. 20. num. 8. vnde Cicero in d. orat. pro Sextio nobilitatem blandam conciliatriculam vocat. Denique nobilitas maiorum, & claritudo sanguinis excitat ad rempublicam, fortiter preclareque gerendam, quasi nobilibus viris ea imposita necessitas videatur, ne à maiorum virtutibus degenerent, & vt eorum facta vel superent, vel imitentur, vt tradit Plato in Menex. & apud Stobæum sermon. 51. in fin. & ex Boeto Laurent. Grimal. de optimo Senat. lib. 1. & Regens Valenz. consil. 163. num. 94.

10 Sed quia rusticorum patrimonium vis grandinis, & sterilitas annorum, transitus, & incurfus milium, tributa difficili tempore indicta, & imprudencia rei gerendæ terribissime euerunt: mercatores verò res infide nauigationes, Piratarum, & latronum insidie, noua vectigalia, inopina bella, institorum, deceptorumque perfidia, casusque alij plerumque prosternunt, vnde Cato in initio de re rustica quamvis rem mercaturis querere non reprehendat, hoc tamen periculosum, & calamitosum esse ait: illos necessitas sepe adigit pecuniam sumere fœnore, & mercatores præsertim, vt Horatius dicit, indociles pauperiem pati. Quamobrem vitiarum currentium, & recurrentium mole, ac peste oppressi coguntur hi foro cedere, illi agròs, & patriæ fines deserere, vt relatam est in Nouel. 32. & 33.

11 Nobiles etiam cum luxu, & ludo indulgere soleant, & nihil pensi, & moderati habere, & sua profundere, vt Sallustius ait in Coniur. Catilin. procliuus sunt ad res alienum contrahendum, ad dissoluendum difficiles. Ex quo fit, vt eorum patrimonium conspiratione creditorum in varias personas sapissime distrahantur: & rebus amissis, & amisso patrimonio uel fame, & merore pereunt, vel se tyrpibus, & lordijs ministerijs immiscere coguntur, ut de quibusdam primæ nobilitatis uiris quod egestas in arenam coniecerat, scribit Seneca epist. 100. & Iustus Lipsius Saturn. lib. 1. cap. 3. sepe etiam euenit, ut patribus defunctis filij maiorum fideicommissa eruant, & bona, quæ à defuncto possidebantur, pignori obligari, & alienari non potuisse contendunt, & hac ratione creditores eludant, quod publice etiam calamitosum est.

12 Hæc vegò omnia probant querelæ illius militis, cuius oratione recessio plebis Romanæ in montem sicum facta est, auctore Latio. Questus enim est, se militancem, quia propter populationes agri non fructu modò caruisset, sed villa incensa fuisset direpta, omnia pecora abacta, tributum iniquo tempore imperatum, res alienum fecisse, id cumulatam vitis primo se agro paterno, auitoque exuisse, deinde fortunis alijs, postremo veluti tabernam peruenisse ad corpus, ductum se à creditore in ergastulum. Nobiles etiam illi apud Sallustium querebantur sibi more maiorum uti lege non licuisse, neque amisso patrimonio corpus liberum habere.

13 Nectantur priuatorum domibus, hæc pestis nocet, sed etiam oppidis, & municipijs, quæ si forte administratorum negligencia debita nutriunt, sub mole aris alieni in dies exerescentis tandem succumbunt, & versuram facere coguntur: aut si nulla spes est, rigidis, crebrique creditorum exactionibus dilaniantur, & cum nihil de publico superest, seuit in municipijs avaritia, vix collecta abripitur messis, vix redacta auferitur vindemia, abiguntur pecora, neque tenui suppellectili parciunt, quæ sub fumosis tectis ad vitæ subsidium utebantur. Et nimis verum est, quod Sallustius ait eod. loc. avaritiæ belluam feram immanem, intolerandam esse: quo intendit, oppida agros, fana, domos vastare. † Retereque Iustinianus in dicta nouella 32. incolas Emu i heracie montis ita olim à fœneratoribus vexatos fuisse, vt plerique diffugerint, plerique fame perierint, & tristissima pestis inde orta fuerit: hostium incursionem non interior. Athenæ quoque, & in Asia, alijque regionibus creditores olim non solum bonis debitores suos expoliase, sed etiam eis, & eorum Liberis libertatem ademisse, illosque varijs modis affixisse proditum est. Plutarchus in Lucullo: Vrbes Asia fœneratores, & publicani usque adeo dilacerabant

bant, ut priuatum ingenium liberi, filiaque uirgines, publicè
uero donaria, pictura, decorumque statua venderentur. Hoc
autem etiam illis uice tributi impostum erat ut addicere ser-
uarent, & quæ longe diuina, turpioraque uidebantur, uita-
culia, carceres, tormenta subire, sole sub ardenti laboribus
obruui, rigidissima hyeme in luto, glacieque uersari cogeban-
tur, ut cum his seruicij comparata pax quadam, & leua-
men fœneris uideretur. Et D. Ambrosius eod. lib. de Tobia:
Vili miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in
auctorem deduci. Quod etiam D. Basilius memorat in
Psalm. 14. ut notat Cuiac. in nouell. 134. Hinc etiam in
Republica Romana credros, seditionum turbines prodij-
se constat ex illo Lijij loco, & ex Tacito annal. lib. 6. ubi
hoc uetus urbi malum, & discordiarum creberrimam cau-
sam, & nunquam satis repressam fuisse commemorat.

15 Et sane quod scribit Autehus Victor Traianum opti-
mum Principem dicere solitum fuisse, sicutum licentem
eise, quod eo crescente reliqui artus contabescant, rectè
de fœneratoribus dicere licet, quia dum hi furis, &
ufuris facultates augent, reliqui ciues ad egestatem re-
diguntur, quod quidem publice utilitati repugnat, ut
scribunt istdem uerbis Maiol. canonic. dier. lib. 3. Bonif.
lib. de furt. §. 4. expedit, uterque ait, ut fortune priuato-
rum apud multos sint, & non à paucis fœneratoribus
occupentur, ut quando opus fuerit, omnibus membris
suum robur in vnum constantibus possit Reipublice cor-
pus validè consistere, & seipsum tueri. Alioquin etiam
infirma membra deficiant, facillè concidet. Homo enim
quamuis robustissimus, inuicilis redditur, si aut manus
debiles, aut pedes infirmos habeat. Et congruenter huic
rei M. Tullius lib. 5. de offic. Vt si unumquodque membrum
sensum huius haberet ut posse putaret se ualere si proximi
membri ualitudinem ad se traduxisset, debilitari, & in-
terire totius corpus necesse est: sic si unusquisque nostrum
ad se rapiat commodum aliorum, detrahatur quod cuique
possit. emolumentum sui gratia societas hominum, & com-
munitas exerratur necesse est.

16 Quamobrem cum eo deuentum est, ut in extremis ma-
lis fieri solet, ad extrema remedia recurrendum esse, &
Principes id ad suam curam, & sollicitudinem reuocare
debere suadent Zasius lib. de legib. Petr. Aerod. res. iudi-
cat. lib. 4. tit. 1. cap. 6. Maiol. & Bonifac. loc. cit. & Petr.
Greg. de Rep. lib. 23. cap. 6. & aliorum exempla tum vete-
rum, tum recentia commoment, Non Megareses exacto
Theagene tyranno cum multa petulantè gessissent, hoc
præclare constituerunt, legem scilicet de ufuris repe-
tendis, ut referit Plutarch. in quest. res. Græcar. At uero
Solon Athenis, ut pacem, & quietem in Republica reti-
neret, legem tulit, ne pecuniarum creditarum actio peti-
tioque esset. Quæ licet ab initio locupletioribus, & te-
nuioribus dura uideretur, postea tamen compositis rebus
in rei memoriam, & gratiarum actionem publicum sacri-
ficium instituerunt quod sifacethian id est, excusationem
oneris appellarunt, ut idem Plutarchus refert in eius
uita, & Diogen. Laert. lib. 1. cap. 7.

18 Lucullus uero cum Asia ciuitates ob belli onera pub-
licè, & priuatum are alieno oppressas, comperisset, mo-
dum ufuris, adhibuit, & Asiaticos magna ex parte debitis
exonerauit, ut idem Plutarchus auctor est in eius uita 2.
& notat Duaren. ad litt. de usurr. cap. 3. Lucullus inter cæ-
tera decreuissè, ne ultra duplato ufuræ exigerentur, quod
deinde iure ciuili receptum est, l. 26. §. 1. de condict. indeb.
l. 10. & 27. Cod. de usurr. & in nouell. de usurr. sup. dupl. non
comput. & diu ante ius Romanum ab Aegyptijs sancitum
est, ut refert Diodor. Siculus lib. 2. & ex Diodoro Cuiac.
obsery lib. 5. cap. 38. Romæ etiam ad sedandos seditionum
turbines uarijs legibus huic malo obuiam itum est. Inter
quas Genutia fuit ne omnino fœnerare liceret, ut refert
lib. 7. & Tacitus loc. cit.

19 Denique Caius Iulius Cæsar, ut ipse refert lib. 3. de
bell. ciuili. & Sucton. in eius uita cap. 42. constituit, ut de-
bitores creditoribus satisfacerent per estimationem pos-
sessionum ab arbitris ad hoc datus factam, deducto ex
sorte, si quid ufuræ nomine numeratum, aut præscrip-
tum fuisset. Quod & ad timorem nouarum tabularum
tollendum, minuendumque, & ad debitorum tuendam
estimationem aptissimum putauit. Cuius rei meminere,
& valde probant Zasius loc. cit. Sigon. de antiq. iur. Rom.
lib. 2. cap. 11. Rosin antiq. Roman lib. 8. cap. 20. & Petr. Greg.
gor. d. cap. 5.

20 Sed ut recentiora quædam commemorem, extat apud
eisdem Maiolum, & Bonifacium exemplum litterarum

Andree Vendrameni Venetorum Ducis ad Benedictum
Triuifanum, & alios Magistratus Taruifij, ut de ufuris
& iniustis pretijs frumenti, & aliarum specierum, alijs-
que illicitis contractibus diligenter inquirerent, & om-
nibus contra quoscumque nulla habita ratione cuiusuis
chirographi, instrumenti, vel rescripti, sola facti ueritate
inspecta ius dicerent omni appellatione nisi ad Senatam,
& Ducem interdicta.

21 Carolus quoque II. Neapoli Rex, & Prouincie Co-
mes anno 1294. cum in Prouincia immodicæ, & intolerabi-
les ufuræ agerentur, subditorum querelis permotus
constituit, ut de ufuris, & ufurarijs contractibus quærerentur,
huius rei notione delegata Episcopis Prouincie, & ma-
gistratibus Auenionensibus, quibus inter cætera manda-
tum est, ut contractus, & conuentiones omnes fœnerati-
tias rescinderent, & nexos hinc uinculis liberarent, au-
ctore Cæsare Nostradam Histor. Prouinc. lib. 3.

22 Et ætate nostra Henricus IV. Galliarum Rex rebus,
& bello, & pace gestis uere Magnus, post recuperatum
regnum, & pacem suis subditis restitutam, cum oppida,
& ciuitates multo ære alieno oppressas comperisset, id-
que ita cumulatam ufuris, ut illi dissoluendo, neque pub-
licæ, neque priuatæ opes sufficerent, iussit ut de iustitia,
& ueritate contractuum, & obligationum quæstio dili-
gens haberetur, iudicibus ad id specialiter delegatis, &
ut pretia rerum loco pecunie creditarum ad uerum ual-
orem redigerentur, qui erat tempore contractus, & uis-
ras pecuniarum creditarum, vel sustulit, vel moderatus
est, constituitque etiam, ut debita æquis portionibus per
triennium soluarentur. Qua ratione uniuersam ferè Gal-
liam non minus ufuris, quam bello ciuili afflictam pri-
uata tranquillitati restituit.

23 Hos imitatus Serenissimus Carolus Emanuel Sabau-
dia Dux, ut Niciensis comitatus pagis iam sub mole æris
alieni succumbentibus operi ferret, de ufuris restituendis,
& contractibus ufurarijs corrigendis legem tulit,
quæ ad legem Luciniam, qua auctore Lino sancitum est,
ut deducto eo de capite, quod ufuris pernumeratum es-
set, id quod supererat triennio æquis pensionibus præ-
staretur, & ad illam Cæsaris, & Magni Henrici IV. pro-
xime accedit. Et præterea census annuos ad reditus se-
misses redegit, & redditus redituum, qui passim à miseris
debitoribus exigebantur, penitus aboleuit. Et audiui ma-
ximum Ducem nostrum, cum apud eum cum D. Ioane
Francisco Villario legatione fungeret, dicentem pu-
tare se huius rei coram Deo reum futurum, nisi huic
malo remedium aliquod attulisset.

24 Sanè inter cætera valde Principem mouit, ut negotia-
tiones, & commercia in urbem hanc restitueret, quæ ex
licentia, & consuetudine fœnerandi intermitti constat
ex cap. 3. de usurr. & tradunt Petr. Gregor. de usurr. lib. 2. ca-
pit. 1. num. 8. Villeg. cod. tract. quest. 2. Ioan. Bapt. Lup.
de commerc. illic. comment. 1. num. 5. & Gallus quidam de
Rep. lib. 5. cap. 2. & usi compertum est, mercatoribus, &
locupletibus uiris dulcedine ufurarum, ut loquitur VI-
pian. in l. 10. §. si quid ff. qua in fraud. & ad ufuras tanquã
ad certum lucrum conuertentibus. Quod Antuerpiæ,
quæ fuit olim inter emporia nobilissima, ob immodicam
ufuras, quæ sub specie depositi in ea Ciuitate agitaban-
tur, commigisse refert Ludou. Guicciard. in descript. infer.
German.

25 Atque ex his omnibus colligi potest ufuram iuri natu-
rali contrariam esse. Quod multis argumentis ostendit
Didac. Couarr. d. cap. 1. num. 5. ego hanc uiam rati-
onem nunc adfero, quia ut furari, & rapere, & ex alio-
rum spolijs locupletari iure naturæ prohibemur ut do-
cuit M. Tullius lib. 3. offic. dum ait naturam non pati, ut
aliorum spolijs nostras facultates, copias, opes augeamus:
& liquet ex l. 14. ff. de condict. indeb. & ex l. 206. de
reg. iur. in qua Pomponius ait iure naturæ æquum esse,
neminem cum alterius detrimento, & iniuria fieri locu-
pleti rem: & apertissimè ex l. proorum 42. ff. de uerb. signifi-
fic. & l. in fin. ff. de furt.

26 Ex quibus compertum est furta naturæ turpia esse, &
lege naturali prohiberi: ita & iure naturæ prohibitum
est fœnerari. Quod ualde congruit doctrinæ Philoso-
phi in d. cap. 1. ubi de liberalitate disserens docet actus
liberalitatis honestos esse, quia sunt actus uirtutis: illam
inter duo extrema positam esse. profusionem, & aua-
ritiam: hanc in duobus consistere, in defectu dandi, &
excessu capiendi. Qui in dando deficiunt, parcos, & tena-
ces, aridos dici, qui aliena non appetunt, nec accipere
uolunt.

wolunt. Quosdam uero in capiēdo exsuperare, vndique, & quidvis capientes; inter hos esse lenones, fures, & sceneratores, & quidam parua pro magnis. Hi namque omnes, vnde non oportet, & quantum non oportet, accipiunt: denique communem esse illis omnibus comparationem turpis lucri. Ex quibus manifestum est secundum doctrinam Aristotelis vsuram speciem auaritiaē esse, & illiberalem, & turpem querendi artem, ideoque iuri naturali non minus contrariam esse quam furtum, & lenocinium, quae constat iure naturali prohiberi ex d. l. i. in fin. de iur. & l. 42. de verbor. signific. & nouell. Theodof. 18. in qua Lenocinium turpissimum quaestus, & impia conductio esse dicitur, labes, & ignominia Reipublicae, & eleganter Alcon. Pedian. in act. 3. in Vetr. maleficia, inquit, sponte & non disputatione Iurijconsultorum, sed naturali interpretatioe fugienda sunt. † Denique haec confirmantur omnia, quia commercia, & commutationes iniuste iure naturali prohibentur. Est enim ius naturale ratio, & vis qua tam nobis natura ipsa affixa, quae dicta, ut in contractibus, & permutationibus aequalitatem seruemus, vetatque ne quis alterum ledat, & plus accipiat: denique ne sit in lucro cum alterius damno, d. l. 14. de condic. indeb. & l. iure natura. ff. de reg. iur. & constat etiam ex his, quae disserit Aristot. lib. 5. ethic. c. 2. & 5. quibus in locis docet iniustum esse, qui in commercijs plus capiat, & iniqua illa esse commercia, in quibus plus, & minus interuenit, illud lucrum, hoc damnium vocari, iustum uero medium esse inter damnium, & lucrum, id est aequum. Quapropter cum lis est, inquit, itur ad iudicem, qui rem ad aequalitatem redigat, sed in negotijs vsurarijs adest plus, & minus, creditorem in lucro esse, cum plus capiat, quam dederit & vsura lucrum est, ut dixi ex l. 17. §. si pupillo, de vsur. & Harmenop. epit. lib. 1. tit. 15. ubi vsuram accessionum lucrum uocat, ergo vsura sua sponte iniusta est, & iuri naturali contraria: Quod multis probat Didacus loc. cit. ut dixi: & Gregor. de Valent. in disput. de vsur. Valer. Reginald. lib. 25. cap. 4. num. 49. Malder. tract. 5. c. 3. dub. 3. Salas in lib. de vsur. duo. 3. num. 3. & optime omnium Molin. in disput. 304 num. 4. & 13. ubi tamen notat rationes Didaci, & aliorum uideri rem hanc non tam efficaciter persuadere.

Neque obstat, si obijcias vsuras non uideri iure naturali esse prohibitas, quia ex eodem Aristotele loc. cit. ius naturale est, quod ubique eandem vim habet, constat autem vsuras olim apud multas gentes probatas, & receptas fuisse, ut apud Romanos, Graecos, Aegyptios, aliosque. Sed respondeo uerba Aristotelis non ita accipienda esse, ut ius naturale sit, quo omnes utuntur, sed quod suaapte naturale est, ut omnes obliget, licet non omnes huic iuri parere uelint, aut cognoscant illi parendum esse. Unde Aristoteles, dum definit iustum naturale, non simpliciter ait esse id, quod ubique eandem vim habet, sed addit, & non quia uidetur, uel non uidetur. Quasi dicat obligationem iuris naturalis ex ipsa aequalitate, & adaequatione rerum prouenire, nec pendere ex humana uoluntate, & iudicio, ut recte docet Rebel. in 1. par. de obl. iustit. lib. 1. qu. 2. n. 5. & 7. in fin.

Neque mouere debet, quod disputat Ioann. Borcholt. d. cap. de vsur. num. 2. & infra, ut ostendat vsuram iure naturali non esse illicitam, cum quia fatetur illam multis sacrae Scripturae testimonijs interdictam esse, neque probat Molin. Douelli, & aliorum quorundam sententiam existimantium illis locis vsuram tantam prohiberi, cum debitor nimium opprimitur, & ne lucri causa proximo noceatur, sed uerius esse iure diuino indistincte, siue proximo nocatur, siue non nocatur, vsuras prohibitas esse, ex quo sequitur, quod ille negat, etiam iure naturae illicitas esse. Nisi enim naturali iure illicitae essent, prohibitiones aperi- tissimae, quae tot locis ueteris testamenti leguntur, hodie nullam vim obtinerent, quia non peruenirent ad praecipua moralia, sed ad iudicia, & ceremonias ueteris legis, quae Christi morte cessant. Sed in illis nullum est uestigium praecipii iudicialis, aut ceremonialis ut animaduertit Molin. loc. cit. num. 14. subiiciens loca ipsa ueteris testamenti satis aperte innuere vsuram ex ipsa rei natura malam, & illicitam esse. Atque etiam quia Borcholt. num. 9. fatetur etiam iure naturae prohibitam esse, cum debitor nihil ex pecunia mutuo accepta lucri fecit, & tunc aduersari natura, ut plus quam dedimus, exigamus, quamuis etiam putet fecisse esse, quando debitor ex nostra pecunia commodum tenuit, & hoc casu contra naturam non esse exigere, quod non dedimus, sed naturam potius permittere, ut cum debitoris commodo nostrum quoque commodum queramus,

quod tamen falsum est. † Nam licet ex pecunia scenore sumpta debitor commodum, & utilitatem sentiat, iniustum tamen est aliquid ultra sortem exigere, quia ex natura rei iniustum est, & contra iustitiam commutatiuam plus exigere, aut accipere quam datum sit, nisi aliud quid interueniat, ratione cuius id licite superexigatur, cuiusmodi non est sola frustratio debitoris, & solum tempus tarde solutionis, in quo ratio vsure, posita est, ut praecedenti capite tractatum est. Iustitia enim commutatiua non utitur comparatione rationis, quasi equum, honestumque sit, ut si quid debitor lucri fecit, id cum creditore commune sit, sed arithmetica, id est, rei ad rem, eiusque natura est in commutationibus aequalitatem constituere, ita ut quantum cuique absit, tantum recipiat, ut docet Arist. d. lib. 5. cap. 4. & Molin. loc. cit.

Neque tantum iuri naturali vsurae contrariae sunt, sed & iure Diuino prohibite, Exod. 22. Leuit. 25. Deuter. 23. Ezechiel. 18. Luc. 6. alijsque locis plurimis, ex quibus Theologi, & juris Auctores frequentissimo omnium consensu rectissime docent usuras iure Diuino prohiberi, ut testatur Augustin. Beron. ad tit. de vsur. num. 74. Couarr. loc. cit. Petr. Gregor. de vsur. lib. 2. cap. 1. 13. & seq. Morla in impar. iur. par. 1. tit. 8. quaest. 15. num. 11. & 12. Roderic. de ann. redit. lib. 3. quaest. 4. num. 4. Felician. de censib. lib. 1. cap. 5. numero 16. & Cuiac. ad d. C. ad nostram, de iure iur. ubi ex antiqua decretali ait usurarum crimen esse detestabile, & horrendum ualde, & utriusque testamenti pagina damnatum. Quod etiam tradit Borcholt. d. cap. 1. num. 4. ubi ait iure Diuino indistincte, usuras prohibitas esse.

Et licet superfluum sit ad rei tam clare probationem quicquam addere, subiiciam tamen duo praeclassa huius rei testimonia, quae a paucis prodita sunt. Primum est ex constitutione Basilij Imperatoris, quae extat apud Harmenop. epit. lib. 3. tit. 7. in fin. qui male eam tribuit Leoni, ut notat Cuiac. in l. 20. C. de vsur. illius autem haec uerba sunt: Et si maiorum nostrorum plerisque uisum est, tolerandam esse vsurarum solutionem, forte propter creditorum molestias, & incommoda, nos tamen: ut nostra republika Christiana, pene indignam auersandam, & execrandam esse censimus, tanquam iure Diuino interdictam. Ideoque, nostra uetat Sere- nitas, ne cuiquam omnino in uollo negotio liceat usuras accipere, ut ne dum iuri seruando studiosius adhaesi fuerimus, legem Dei uidemus: sed & si quis, uel tantillum ceperit, sitri imputatur.

Alterum est ex Leonis nouell. 84. in qua licet dictam Basilij constitutionem abrogauerit, & usuras trientes permit- tent, fatetur tamen diuinis legibus prohiberi. Sic namque constitutio ait: Si a spiritus legibus ita semortale genus regi sineret, ut humanis praecipis nihil indigeret, id uero, & de- corum & salutare esset. At quoniam ad spiritus sublimitatem eleuare, diuinaeque legis uocem amplecti non cuiusque est, ac uero quos hic uirtus ducat, numero ualde pauci sunt, bene se adhaerere haberet, si saltem secundum leges humanas uineretur. Quae uocantur pecunia credita usura, ubique a spiritus decreto condemnantur. Id sciens pater noster aeterna memoria Princeps vsurarum solutionem sanctione sua prohibendam putauit. Atqui propter paupertatem non in meli- us res illa, quem tamen finem legislator proposuerat, sed contra in peius uerget. Qui enim ante vsurarum spe ad mut- uandam pecuniam prompti fuerant, post latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere possint in eos, qui pecunijs in- digent, difficiles, atque immites sunt &c. Breuiter, propter redundantem in humana uita peruersitatem, non modo non profuit legis uirtus, uerum etiam obsuit. Quamquam ex tur- ex se legem culpae nequeamus: propterea tamen quod huma- na natura ad illius sublimitatem non perueniat, egregium illud praescriptum abrogamus, ac in contrarium statuimus ut aris alieni usus ad usuras procedat, idque quodammodo ueteribus legislatoribus placuit ad trientes centesime nempe, quae quotannis in singulos solidos singulas saeneratoribus sili- quas pariuat. His ergo Basilij, & Leonis constitutionibus manifestum est usuras iure Diuino prohiberi; ut etiam ob- scruarunt Petr. Gregor. loc. cit. Anton. Faber de erroribus pragmatitor. Decad. 10. err. 1. num. 1. & Ioan. Borcholt. d. cap. 1. num. 4.

Ceterum non placet, quod idem Borcholt. eod. loc. nu. 5. ait ex eo, quod Leonis constitutio nominatim de pecunia credita loquitur, & pecuniae credite usuras a spiritus de- creto condemnari affirmat, Imperatorem Leonem sensisse legibus diuinis usuras in uniuersum non dampnari, sed eas dumtaxat, quae ex pecunia credita, siue mutuo data solu- untur. Et si loca ex factis literis adducta diligentius inspe- xerimus,

27

31

32

28

33

29

34

yerimus, facile deprehendi loqui ea de pecunia mutuo data, aliisque rebus, quæ constant numero, pondere, & mensura: denique quod de usura pecuniæ creditæ dicitur, neutriquam ad usuram in genere trahendum esse, cum maxima sit inter usuram pecuniæ creditæ, & inter usuram ex alia causa debitam differentia, & illam propter lucrum, hanc propter damnum auerendum insigi, ut latius profequitur *cap. 2. num. 7.* Etenim uerius est usuram omnem, siue ex pecunia mutuo data, siue ex alia causa debita exigatur, ut iure naturali, ita legibus diuinis condemnari, semper enim usura est, & iniustum lucrum, nisi creditoris interfit. Quod satis indicat constitutio illa Basilij Cæsaris, quæ generaliter, & simpliciter ait usurarum solutionem Christiana Republica penè indignam, & iure Diuino interdictam esse; & generaliter uetat, ne cuiquam omnino in ullo negotio liceat usuras exigere. Neque ex eo, quod Leo Cæsar nominatim de pecunia credita loquatur, statim sequitur illum sensisse usuras tantum iure diuino condemnari, quæ ex pecunijs mutuo datis existunt, quia pecunia credita etiam dicitur, quæ ex alijs causis debetur. Crodendi enim generalis appellatio est, & continet pecuniam ex quocunq; contractu debitam *l. 1. ff. si cert. pet. quare congruentius est, ut dicamus utrumque, id est, Basilium, & Leonem sensisse usuram, ex quacumque pecunia credita exigatur, sacris constitutionibus improbari.* † Et licet loca sacra Scripturæ frequentius eam usuram laecasant, quæ in mutui datione exercetur, id tamen est, quia frequentius, & turpius in pecunijs mutuo datis auaritia graesatur, & debitores rodit; neque desunt loca, in quibus usura simpliciter reprehenditur, & damnatur, ut Ezechiel. 22. *usuram, & superabundantiam accepisti, & in oratione Nehemie lib. 2. c. 9. qui exprobrat Iudeis, usurasne singuli à fratribus uestris exigitis?* & *Psalm. 54. non defecit de plateis eius usura. & dolus;* & *David psalm. 21. de Christo loquens inter eius beneficia censet, ex usuris, & iniquitate redimet apimas eorum.* Denique Proverb. 28. *Qui coarctat diuitias usuris, & serpare liberali in pauperes congregat eas, & oratio eius erit execrabilis.* Et hic locus uis meo iudicio satis est, ut dicamus non tantum foræus, id est usuras pecuniæ mutuo datæ, sed quamcunq; usuram iure diuino prohiberi. † Denique ut assertio huius auctoris fallax, & captiosa deprehendatur, notandum illum duo constituisse, usuram scilicet, quæ ex pecunia mutuo data percipitur, iure diuino prohiberi, & hoc verissimum est, & nemo est, qui id neget, nisi qui à Molina imbuti sunt: & præterea usuram ex alia causa debitam non damnari, quia propter damnum auerendum insigatur, quod excedit terminos questionis nostræ. Non enim querimus, an usura, quæ debetur ob damnum faciendum, quod creditor sensit aduersarij culpa, iuri diuino repugnet. † Certum enim est damnum huiusmodi iure optimo deberi, & nulla lege prohibitum esse; sed hoc usura improprie, & inepte dicitur; denique non est usura, sed id quod interest, quod separatum est ab usura, *l. 2. in fin. de eo quod cert. loco l. ult. ff. de per. & commod. rei uend.* Sed querimus de usura, quæ ex sola mora, & solo tempore tardæ solutionis, & pro ratione temporis præstatur, ut dictum est, & quæ accedit sorti, cum creditoris nihil interest, & hanc dico illicitam esse, & iure diuino interdictam, siue accedat pecunia, quæ mutuo data est, siue quantitatibus, quæ ex deposito, mandato & alijs contractibus, quam mutui, debentur, quia cum ponamus nihil interesse creditoris, uera usura est. Porro usuram quantitatibus, quæ ex alijs contractibus debentur, accedere posse uerissimum est *ex l. 24. ff. de pos. l. 23. §. 1. ff. de except. rei iudic. l. 10. ff. mandat. & tradit idem Borholt. cap. 2. num. 6. & nos diximus cap. 1. num. 7. & 8.* Quamobrem rejecta huius auctoris distinctione, quemadmodum id, quod interest recte exigi potest, siue pecunia ex mutuo, siue ex alia causa debeatur, ita dicendum est usuram siue ex contractu mutui, siue ex alijs contractibus percipitur, illicitam esse, & iure diuino prohiberi.

Præterea certissimum est usuras iure Pontificio & censurâ Catholicæ Ecclesiæ damnatas esse. Id enim perspicuum est, ex *c. 1. & 2. & tit. tit. extr. de usur. & ed. tit. lib. 6.* aliisque iuris Pontificij locis. Ita etiam decretum est in Concilio Nicæno *cap. 17.* Aquiligraneus. sub Ludouico *cap. 4. Trosleian. cap. 15.* & alijs, quæ memorat Anton. August. in *epic. iur. Pontific. veter. lib. 24. tit. 6.* Idem decreuit Alexander III. in Concilio Turon. & Lateranen. Innocentius II. in Synodo Romana, Gregorius IX. in Concilio Lugdunen. Urbanus III. Leo X. alijsque Romani Pontifices, ut refert Salas in *lib. de usur. cap. 3.* † Et nouissimè à Clemente

V. in Concilio Vienn. definitum est, hæreticum esse pertinaciter asserere usuras licite exerceri, & erigi posse, ut constat ex Clem. 1. *de usur. §. si quis.* Illas etiam, ut licitas & publicè perniciosas Patres Orthodoxi Ecclesiæ vnanimes execrati sunt, Basil. in *psal. 14.* Nyssen. *homil. 4. in Eccles.* D. August. in *psalm. 56.* Diuus Hieronymus in *illud psalmi 14. non defecit de plateis eius usura.* S. Antiochus *tura homil. 12.* Sanctus Asterius in *Orat. contra auarit.* Diuus Chrysostomus *super Matth. Cyrill. lib. 5. cap. 3.* Lactantius *lib. de ueritate cap. 18.* D. Cyprianus *lib. 3. cap. 48.* D. Bernardus *epist. 22.* & lausimè omnium D. Ambrosius *lib. de Tabia.* Post quos D. Thomas, D. Bonaventura, & Antonianus, Hugo Cardinalis, Capistranus, Conradus, Binsfeldius, Canisius, Sozo, Nauarrus, Salon, Salas, Molina, Malderus, & alij Theologi recentiores usuras ueluti intrinsecè malas utriusque testamenti pagina damnatas esse constantissimè docuerunt. Inter quos doctissimus Valentia, qui *dis. 2. quæst. 21. p. 1.* Molinzi argumenta omnia refellit, subiiciens circa fin. illum impiè & imperitè usuræ iniquitatem defendere, Et inter iuris auctores Ioann. Coraf. *epist. quæst. cap. 10. num. 4.* ait omni lege uniuersam tenerandi rationem profligatam esse; & Bertrand. Argent. *ad consuet. Britann. art. 266. cap. 6. num. 6. & 10.* odio humani generis semper flagrasse, ut inhumanam, illiberalem, & sæpe crudelem, & Christianis legibus damnatam esse.

Sane quod ad ius civile attinet, certum est usuras hoc iure ueluti licitas, intra tamen modum legibus statutum receptas, & probatas fuisse, Nam & earum stipulatio passim probata est, & nullibi reprehensa, & ex ea actio prodita creditori, & licita dicuntur usuræ multis locis, ut in *l. placuit, D. de usur. & iure optimo deberi, ut in l. 1. C. cod. & ualere legatum quoad usuras in l. 3. in fin. de ann. leg. & præterea illud genus contractus, qui Antichresis dicitur, iure Cæsareo receptum est, *l. 14. & 17. cod. tit. vnde Diuus Aug. epist. 54. ad Macedon. merito de legibus, & iudicijs queritur, quod usuras præstari iuberent, & non esset, qui de illis repetendis ius diceret, & sic sentiant Alciat in l. 121. de verb. signif. Donell. in prin. lib. de usur. uerf. sed nihilominus Malder. tract. 5. cap. 3. uerf. sed uerius est. Roder. de ann. redit. lib. 3. qu. 4. num. 81. & Cuiac. ad tit. Cod. de usur. in prin. ubi ait usuras iure civili receptas esse non tantum ex conuentione, sed etiam ex mora, & officio iudicis.**

Neque uerum puto, quod quidam dicunt, Iustinianum istiusmodi leges abrogasse, dum in *l. inter claras C. de sacros. Trinit. & in nouell. 131. de Ecclesiast. tit. proficitur se iudicare quatuor Oecumenicæ Concilia, Nicænum, & Constantinopolitanum, Ephesinum primum, & Chalcedonen. & iubet seruari, uim legis obtinere decreta, quæ his Concilijs sancita sunt, inter quæ *cap. 17.* Concilij Nicæni usuræ improbatæ sunt.*

Primo quia id ex tacita Iustiniani mente deducitur, quæ eiusdem expressis constitutionibus non derogat, ut ait Co-uarr. *d. cap. 1. num. 9.* Neque uerissimè est illum totum ius usurarium, quod tam late patet, & ad omnes ferè iuris civilis partes porrigitur, & eas ipsas leges, quas de usuris promulgauerat, tacite, & sine prologo abrogasse, cum eas mos sit, quociens nouum ius constituit, uel ius uetus corrigit, præfationibus uti, & causas, cur ad nouam legem condendam processerit, proximus explicare, ut ex *l. cum antiquioribus, & l. ult. C. de iur. delib. & ex l. 3. C. de edict. D. Hadrian. tollen.* alijsque locis perspicuum est, & hoc argumento utitur Beroius *loc. citat. num. 81. in fin.* Deinde quia Iustinianus post Nouellam 131. *de Ecclesiast. tit. edidit Nouellam 136. de contractibus argentariorum, in qua argentarijs usuras beseis permisit, & ut ex conuentione sola, & pacto eis deberentur, quod in alijs locum non habet. In qua quod notandum est, se ad constitutionem iam ante à te conitam retent. id est, ad l. 1. C. de usur. in qua argentarijs easdem usuras iam permisit, & præterea post dictam Nouell. 131. addit Iustinianus nouell. 138. & 160. in quibus similiter de usuris agit. Denique frustra Basilij Imperator, qui post Iustinianum imperauit, prohiberet usuras, ut memorauimus *num. 35.* Si usura iure civili iam prohibita fuisset, ut rectè tradit Borchoft. *d. cap. 1. num. 19.* concludens usuras iure civili permissas esse, & falsam esse contrariam sententiam. Debit ergo Iustinianus leges illas abrogare, sed non abrogasit uerius est.*

Sed huiusmodi leges, & constitutiones, quas tamen sacras dicit in *l. 20. C. de usur. & quas abolere debuit, ut proxime dixi, ueluti inique, & ueram usuram permittentes contra ius naturale; & diuinum iure canonico abrogatæ sunt.*

QVÆSTIO III

An leuis usura licita aduersus
Molinaum, & alios.

SUMMARIUM.

1. Caroli Molinai sententia usuras moderatas licitas esse. Quæ refellitur.
2. Ex usuris semper proximus leditur.
3. Usura simpliciter, & generaliter condemnatur, vel ut iniqua, & Dei voluntati contraria.
4. Hugonis Donelli argumenta, quæ pro usuris. Usura, & interesse diuersa sunt.
5. Creditor non potest ultra sortem partem futuri lucri stipulari, & capere.
6. Venditor rei fructifera licite usuras pretij percipere potest.
7. Marito, qui sustinet onera matrimonij, usura dotis debentur.
8. Onera matrimonij sequuntur illum, qui dotem habet.
9. Usura centesima abrogata.
10. Usura centesima nunc nullo casu celebratur.
11. Tutores, & Curatores Cimitatum ob interuersionem publicæ, vel pupillaris pecunia iusti puniuntur.
12. Nauticum sensus illicitum.
13. C. quoniam, dist. 47. declaratur aduersus Domellum.
14. Clericis quædam prohibentur, quæ alijs permissa sunt, usura tamen omnibus.
15. Petri Heigij argumenta pro usuris quincuncibus. Hebrais prohibitum à Deo, non inter ipsos facerent ob improbitatem usurarum.
16. Nummi locari, & commodari possunt.
17. Fœnus non est locatio.
18. Mutuum transfert dominium in accipientem.
19. Pecunia non est usus, sed abusus.
20. Usura per se turpes, & mala; neque desinere esse, tales, quia permittuntur.
21. Respublica sine usuris esse, & consistere potest. Germanis olim fœnus ignotum.
22. Usura in iure separantur ab eo, quod interest.
23. Instiianus in l. eos C. de usur. creditoribus permittit usuras accipere, licet nihil eorum inierit.
24. Interesse probari debet.
25. Usura licet leues, usura sunt, & prohibita.
26. Reditus annui, & usura differunt.
27. Reditus annui redimibiles pertinent ad commutationes rerum aduersus Rodericum.
28. Censuræ redimibiles minori pretio emuntur.
29. Usura omnes nouissimis Imperatorum constitutionibus prohibentur.
30. Leges efficere non possunt, ut usura turpes esse desinant.
31. Leges Principum ius diuinum tollere non possunt.
32. Usura nomine non licet munuscula accipere.
33. Cuiusdam dictum quoddam ad tit. de pos. declaratur.

Quamuis ea, quæ de malitia, & turpitudine scœnoris diximus, vera sint, vnus tamen Carolus Molinaus, ut scribit, in lib. de commerc. & usur. num. 10. 11. & 80. & alijs locis contendit acerrime usuram nisi fraus adit, aut debitis nimium opprimatur, licitam esse, quamuis ut ipse fateatur eod. loc. Doctores omnes à sexcentis annis contrarium docuerint. Quia in re illi tanquam alteri Ilmaeli contingit, ut sicut eius manus contra omnes fuerunt, sic contra ipsam sint manus omnium, ut ait Valer. Reginald. lib. 23. cap. 6. num. 59. tametsi eundem errorem sequantur Hugo Donell. in aut. de. ad h. C. de usur. & Petrus Heigius, qui usuras quincunces acerrime uetur l. 2. quæst. 1. In quo tamen refelluntur manifestè non solum apertissimis sacre Scripturæ testimonijs, & tot consensuentium antiquiorum Patrum, & factorum Conciliorum auctoritate, sed etiam constitutione illa Basilii Cæsaris, ex qua constat generaliter, & indistinctè usuras etiam leuissimas iure diuino prohibitas esse. † Et sane si usura illicita est, ut Molinaus, & Donellus admittunt, cum proximus ex ea contra charitatem leditur; licita uero, cum neque leditur, neque illi fit iniuria, dicendum est omnem omnino usuram etiam leuem, & modestam illicitam esse, ex gente scilicet creditore plus

sunt, & præsertim in d. Clement. 1. de usur. quæ etiam sancitum est; ut si qua potestas publica iudicare præsumserit, ut soluantur usura, aut ut soluta cum repetantur, non restituantur, ipso iure excommunicata sit. Et iuri canonico hæc in re standum est, ut tradit Molin. in d. disp. 304. num. 17. & Salas loc. cit. num. 6. Quod etiam edictis recentiorum Christianorum Principum in omnibus ferè prouincijs constitutum est, ut in Germania constitutionibus Imperij nouissimis. Maximiliani I. & Caroli V. ut refert Gail. lib. 2. obs. 4. & 5. & Binsfeld. in cap. 3. quæst. 4. de usur. In Gallia edicto Philippi pulchri, & Ludouici XII. & aliorum Regum, ut auctor est Petr. Gregor. d. lib. 2. cap. 3. num. 2. In Hispania etiam iure Regio usura omnis interdicta est, & scœnatores infamia, & amissione pecunie in fœnore deprehente puniuntur, ut testantur Felician. de censib. lib. 1. cap. 9. in fia. & Roderic. in d. quæst. 4. num. 116. & 118. & apud Allobroges omnino omnino scœnandi licentiam sustulit consuetudo optimi Principis Amedei VIII. Ducis Sabaudiz, quæ extat inter decreta antiqua lib. 3. Denique idem alijs in locis nunc sancitum est, ita ut scribat Felician. loc. cit. exploratum esse apud omnes populos Christianos fœnus improbum, & illicitum iudicari. Et Gudelin. de iur. nouiss. lib. 3. cap. 3. decretis Principum, & Magistratum apud Christianas gentes omnem omnino scœnandi licentiam interdictam esse.

Nec tantum tot sacris constitutionibus Pontificum, & Principum usura uetita est, sed & scœnatores ueluti publicè malè meriti, & uerbis, & ciuibus exitiales varijs penis coercentur, quas ex ordine executus est idem Petr. Gregor. tot. lib. 3. & pressius Lancellot. instit. iur. canon. lib. 4. tit. 6. sed omittunt, ut eiciantur uerbis, quod ad officium Magistratus, & principis pertinet scribit Mastrill. de Magistrat. lib. 3. cap. 3. num. 236. Royz. dec. Lirnan. 5. num. 161. & ualde suadet Maiol. canicular. di. lib. 3. fol. 98. Nam ut grati, & bono Prædici conuenit malis hominibus purgare prouinciam, l. 3. de offic. presid. & nouell. 17. cap. 2. ita prorsus ad officium eius pertinet expellere scœnatores, quos pessimum hominum genus esse Aristoteles, alijsque Auctores plurimi testantur, inter quos Tranio seruus apud Plautum in Mistrall. sic de illis cenet:

Nullum adepat bodie genus est boninum tetrius,

Nec minus bonum inre quam Danisicium.

Et Parasiticus quidam apud eundem Plautum eos eodem loco ponit, quo lenones, ut Aristot. Ethic. 4. cap. 1. & utrosque lacerare homines his uerbis:

Hi jaltum in oculis licis uos in ipsa fura:

Pos sumus; hi male suadendo, & iustis laterant homines.

Constat autem lenones uerbis eiciendos esse ex l. 2. C. Theod. de lenon. & ex Nouella 18. Theod. & Valentin. ut etiam a Justiniano sancitum est in Nouell. 14. † Quod non tantum ratio suadet, sed magnis demonstratur exemplis. Nam Lycurgus fœnus, & scœnatores è tota Sparta exterminasse dicitur; & Cato illos è tota Sicilia exegit, illamque ære alieno oppressam in pristinam tranquillitatem restituit, ut Plutarchus auctor est, & notat Alex. ab Alex. Genial. di. lib. 1. cap. 7. & Tiraquell. in annor. ad suad. qui etiam ex L. i. me uocat Catonem ex Sardinia scœnatores expulisse, & Menoch. de arbit. iudic. cas. 358. † Nec hic omittendam est Gregorium X. in generali Concilio Lugdunensi tanxisse, ut nec collegium, nec uniuersitas, vel alia singularis persona quæcumque sit, alienigenas publicè pecuniam fœnebre exercentes domos in suis terris conducere, vel conductas habere permittant, sed infra tres menses suis ditionibus expellant, nec in posterum aliquos tales admittant, & ut nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, vel sub alio titulo concedat, penam addita ijs, qui contra fecerint, ut constat ex c. 1. de us.

lib. 6. & congruenter Rip. in lib. de pest. cap. 5. num. 147.

notat scœnatores non tantum ciuitatibus expelli, sed etiam ab ingressu prohiberi posse, ne

alios imitatione deteriores reddant,

arg. l. adiles §. quid ergo ff. de edil.

edict. uel ut mihi uideatur, ne

ex aliorum spolijs locupietentur. Sed de scœnatorum penis diligentiùs quæst.

ult. dicendum est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

est.

plus quam sibi debeat. Quod non tantum contra charitatem est, quæ nec ea interitum querit, que sua sunt, sed etiam contra iustitiam, cuius proprium est suum cuique tribuere, non auferre. *l. 10. de inst. & iur. l. bona fides. ff. de pos. & apertissime Lactantius in lib. de verb. cult. cap. 28. dum de officio viri iusti differens, ita inquit: Pecunie, si quam crediderit, non accipiat suram; ut & beneficium sit incolume, quod succurrit necessitati, & absteineat se proptus alieno. In hoc enim generis officij debet suo esse contentus, quem oporteat alias, ne proprio quidem parere, ut bonum faciat. Plus autem accipere, quam dederit, iniustum est.* Et refellitur etiam Molinæ error auctoritate Diuorum Augustini, & Hieronymi, ut est in *cap. 1. & 2. 14. quest. 3. & D. Ambrosij lib. de Tob. cap. 13. ubi recensens illud Leuit. 25. & vult frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in usuram*, subiicit hanc clausulam: *Generaliter hæc sententia Dei omne sortis excludit augmentum*. vnde rectè Valer. Reginald. *loc. cit.* notat sacram scripturam absolūtè, & generaliter damnare vsuras, tamquam iniquas, & voluntati Dei contrarias. Et rectè etiam Malderus, quem hoc opere iam ad finem perducto mihi habere licet. *l. 2. dub. 3. vsuras moderatas non magis, quam moderata turba licitas esse.*

Neque turbare debent casus, quos objicit Donellus in *d. aurb. ad hęc. num. 13. & 14.* ut ostendat vsuram, quæ sine incommodo, & iniuria debitoris cogitur, licitam esse, neque lege Dei prohiberi. Nam quod primo, & secundo loco ait, cum creditor culpa debitoris damnus patitur, æquissimum esse hoc damnum refundi, & lenius vsurarum præstatione *ex l. 2. in fin. ff. de eo quod ser. l. 1. C. de sent. qua pro eo, quod inter. omnino incongruum est, quia dispersa sunt vsura, & id quod integra, l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. l. 1. §. iudicium in princ. ff. pro soc. & d. 12. in fin. de eo, quod terr. loc. & proinde licet valde æquum sit, ut habeatur ratio eius quod interest, non tamen sequitur vsuram, quæ ex sola obligatione, & ex solo tempore tardæ solutionis præstat, etiam cum nihil interest *l. 121. de verb. signif. alioquin casu licitam, & honestam esse*. Hi enim casus egrediuntur vsuræ fines, quæ est lucrum creditoris, ut quæ *l. 1. dictum est: lucrum vero separatur ab eo, quod interest l. 2. ff. rem rat. habet. l. 47. §. pen. & l. 58. de admin. Sent. Theoph. in §. plus. instit. de act. & Cuiac. in d. l. 2. ad Papin.**

Rursum nihil mouet, quod Donellus tertio loco ponit, vsuram scilicet, neque iniustam, neque turpem esse, etiam quæ propter moram debitoris nihil creditoris interest, si modo debitor ex pecunia mutuo accepta lucrum fecit, quasi id fiat sine damno, & incommodo debitoris, neque videatur iniuriam, si pars aliqua lucri ei decedat, qui totum illud quod reliquum est, beneficio creditoris consequatur. Nam si liceret mutuantis futuri lucri partem stipulari, & capere, licitum etiam esset illi, qui viticem, hordeum, aut aliam similem speciem crediti agricolæ ad serendum, aliquid plus accipere, quam dedit, quod tamen vsura est, & illicitum, ut apertissime desinit D. Hieronymus. *Comment. in Ezechiel. lib. 6. cap. 18. hoc etiam innot. C. plerique. 14. quest. 3. & c. ult. de usur.* quibus vetitum est ex pecunia mercatoribus, & omnibus ad mudinas credita, aliquid ultra sortem accipere, & hoc casu etiam quodcumque accedit sortis vsuram esse, neque excipitur, vel additur, nisi mercator ex ea pecunia lucrum fecit, feceritque. Præterea iniuriam est, quæmpiam ex ea re lucrum percipere, cuius periculum ad eum non pertinet, *l. 55. & l. 67. ff. pro soc. imò iniquissimum genus commercij est, ex quo quis lucrum non etiam damnum spectet, ut dicebat Aristot. in l. 29. in fin. ed. tit.* sed creditor hic lucrum tantum particeps esset, non etiam damni, quod turpe, & iniuriam est. Denique lucrum, quod ex negotiatione pecunie mutuo acceptæ debitor facit, ipsius totum est, veluti ex re propria, & proprio labore, & periculo questum: & proinde cum creditor partem aliquam lucri stipulatur, & capit, iniustus est, & rem iniustam facit: capiat enim alieni laboris, & periculi præmia, denique auferit alienum, quod repugnat iustitiae commutatiue, & primis præceptis iuris, quod iubet suum cuique tribuere, & relinquere: ergo non licet etiam ex tanto lucro aliquid stipulari, & exigere ultra sortem, & ita iam pridem notauit glol. in d. c. plerisque, & aduersus Molinæ, & Molinæ discipulos rectissime docent Reginald. *loc. cit. num. 61.* Ioann. Bened. aduersus Grimaud. in *lib. de sept. peccat. cap. 9.* ubi ait vsuram non excusari, quamvis debitor ex pecunia credita millionem auri lucratus sit. Idem tenit Hartmann. *Pistor. quest. iuris Roman. lib. 3. quest.*

2. num. 30. & 38. Sarmient. selectar. interpret. lib. 7. cap. 1. num. 40. & cap. 2. num. 5. & Roderic. de ann. redit. lib. 3. quest. 4. num. 101. & quest. 5. num. 3. quare concludendum est non licere creditoribus hoc nomine quidquam accipere ultra sortem, plus enim accipere iniustum est, ut dicebat Lactantius loco citato, sed si numeros steriles esse ægre ferunt, illos in societatem cum viro industrio iustus, quibusque conditionibus conferant, & fortunam societatis sequantur, ut monet Reginald. eodem loco, & innuit. *per vestras, de d. inter vir. & vxor.*

Pati ratione nihil refert, quod Donellus quarto loco ait, æquum esse emptorem, cui res tradita est, ex eo tempore pretij vsuras præstare venditori. Percipit enim fructus rei emptæ, & æquitas non patitur, ut re, & pretio fruatur, *l. Julianus. §. offerri ff. de action. empt. l. 5. C. ed. tit.* Idemque dicendum in dote marito debita, qui sustinet onera matrimonij, *l. inulam, §. vsuras ff. solut. matrim.* Nam respondeo huiusmodi etiam casus a ratione vsuræ remotos esse, quia emptor qui non soluto pretio rem possidet, & percipit fructus, non præstat pretij vsuras, ut vsuras, sed vice fructuum, & in compensationem fructuum, quos venditor ex re sua percipere potuisset, quam sine pretio tradere non tenebatur, *l. 11. in princ. ff. de act. empt. & d. §. offerri.* Et proinde potest pensionem annuam excipere, & exigere pro modo, ratione fructuum, ut potest fundum eò iure locare pro pensione certa, donec pretium soluatur, *l. 20. in fin. ff. loc. l. 36. ff. de peric. & comm. rei vend.* Hoc verò propriè vsura non est, sed rei persequutio, & iusta quædam compensatio fructuum, quæ nullo iure prohibetur, ut dixi, & docent Didac. Couarr. *variar. lib. 3. cap. 4. num. 1. Card. Mant. de rac. & ambig. comment. lib. 4. tit. 24. n. 15. Roderic. de ann. redit. lib. 3. quest. 7. n. 75. et 76. & ipsè Donellus in l. 2. C. de usur. his verbis: Nam lex Dei vocat furtum facere, id est udimere quid alteri, alienum concupiscere. At cum aliquid alicui dederit, pro eo tantundem accipere non tantum omnibus legibus, sed etiam eadem lege Dei per contrarium conceditur: et certissimum est verbo Dei, licere vendere, emere, locare, permiscere, licere ergo pro fructibus, quos emptor ex re percipit, vsuras pretij percipere. Et hoc rectè Donell. sed pessimè hinc infert licere creditori aliquid ultra sortem exigere a suo debitor, qui nihil præter sortem accepit. Hoc enim usura est, & iuri diuino contrarium, ut etiam ex eo quod marito, qui sustinet onera matrimonij, usuræ dotis debeantur secundum Theologorum, & Iurisperitorum sententiam, & definitum esse in *c. salubriter. de usur.* malè colligit, usuras licitas esse, cum sine incommodo debitoris exigi possunt. Usuræ enim, quas maritus percipit, propriè usuræ non sunt, quia non eas percipit, ex sola obligatione, & ex eo tantum, quod pecunia tardius soluitur, quæ est natura scænoris, & uera, & formalis usura, ut rectè notat Argent. in *art. 266. num. 7.* sed pro oneribus matrimonij, & in compensationem onerum, quæ loco illius, qui dote pollicitus est, neque soluit maritus ex suis rebus, & proprio patrimonio sustinuit. Quibus cessantibus usuræ non debentur *d. §. vsuras, et l. 69. §. in dammum ff. de iur. dot.* & inter Theologos expendit Rebell. *de obligat. iust. lib. 5. quest. 10. n. 4.* Nam cum proprium dotis sit, ut illi onera matrimonij hæreant, & eam sequantur *l. 7. et 56. §. 1. ff. de iur. dot.* ubi Paulus ait *ibi dorem esse oportere, ubi onera matrimonij sunt* consequens est maritum, qui sine dote uxorem exhibuit, licitè exigere compensationem onerum, quæ subire debuit, qui dotem habet, nec soluit, ut rectissime notat Molina *l. C. de primogen. Hispan. lib. 4. cap. 5. num. 6. Fachin. contr. iur. lib. 2. cap. 32. in fin. & interpretes, & interpretum doctissimus Cuiacius in d. l. inulam §. vsuras ad Papinian.* ubi ait iure Pontificio, quod usuris quantum potest aduertatur, huiusmodi usuras approbari: & nostra tenentia diligenter executæ est. *n. 28. ubi ostendi huiusmodi usuras a scænoris ratione remotas esse, denique non esse usuras.**

Neque etiam Donelli sententiam inuadit, quod quinto, & sexto loco ait iustam usuram esse, quæ ob delictum a lege insignitur, ut constitutum est aduersus tutores, & curatores adolescentum, uel Reipublicæ, qui ob pecunias pupillarum, uel publicas in propriis ulus conuerfas maximis usuris, id est, centesimis subiiciuntur vice cuiuscumque pæne *ex l. qui sine ff. de negot. gest. l. 7. §. pecunie, et §. quæ autem ff. de admin. tut. & aduersus iudicatos post quadrimestres iudicias, quæ iudicatis concessæ sunt in l. 1. & 2. C. de usur. rei iudic. & apud Harmenop. lib. 3. tit. 7. etenim hoc totum ueluti iuri diuino contrarium iure Pontificio abrogatum est, ut de usuris pupillaribus scribit Didac. Couarr. *var. lib. 3.**

lib. 3. cap. 2. num. 1. & alijs auctoribus citatis Roderic. de ann. red. lib. 3. quæst. 10. num. 10. & dicam quæst. sequent. num. 24. Hoc enim iure omnis usura interdicitur, & prohibetur, & præsertim centesimæ, quæ omnium maximæ, & gravissimæ erant, & proinde non tantum prohibita in pecuniis creditis, vt in c. quoniam. dist. 46. & cap. si quis 14. quæst. 4. sed etiam cum in penam non soluentur irrogantur. Neque enim usura esse desinunt, quod in penam, & propter moram tutorum inflantur, l. 17. §. si pupillo. & l. 31. §. 2. ff. de usur. l. 7. §. que autem. de admin. tut. l. 90. de verb. oblig. siquidem crescant, & currunt proratione sortis, & more, & ex eo, quod debitum tardius soluitur, & proinde veræ, & formales usure sunt, veluti filiz dierum, & mensium, vt dictum est. Proinde tutores, & iudicati, aliique debitores, qui olim visis maximis obnoxij erant, nunc tenentur ad id, quod interest, vt notant Didac. & Roderic. loc. cit. & eodem lib. 3. quæst. 4. num. 38. & 40. nouissime Hector Capic. dec. 100. num. 5. & ante illos Baldus in d. l. 2. num. 1. c. de usur. reius. & in l. rogasti §. si tibi cert. pet. vbi ait usuras tam legales, quam conventionales esse contra legem diuinam. Et verum est, quod ait Præles Faber de error. pragmat. Decad. 10. cap. 1. num. 12. nunc nullo prorsus casu usuras centesimas tolerari. † Et licet non negem tutores, & curatores, siue minorum, siue reipublicæ pena aliqua iuste coerceri posse ob interuersionem publicæ pecuniæ, vel pupillaris, vt de pecunia publica, & ciuitatis constitutum est in l. 1. & 4. §. vlt. ad Juliam. pec. & aduersus tutores in l. 4. & l. 10. c. de admin. tut. & facile admittam contumaciam, iudicati multa aliqua affici posse, si cum possit iudicatum facere, iudicis auctoritatem, & præceptum contemnat vt in l. 1. ff. si quis ius dicit. non obtemp. id tamen retinendum puto in pena, quæ proprie poena est, & semel committitur, & irrogatur, vt in dictis legibus sancitum est, & dixi q. 1. in fin. & quæ diuersa est ab usura l. 47. ff. de act. empr. Quare cum alia ratione dolus, & culpa tutorum, & contumacia non obtemperantium iudici possit coerceri, nihil opus est, vt usuras centesimas reuocemus, quarum nullum vestigium apud Christianos populos remanere debet, vt notat Accurs. in d. l. 90. ff. de verb. oblig. & in specio Bart. in l. 7. §. si depensi. num. 2. vbi notat neque id testatori licere.

Neque etiam mouet, quod septimo loco ait fœnus nauticum licitum esse, quod aperte probatum sit tum veteri iure ciuili, tum nouella constitutione Justiniani c. 10. nam huiusmodi fœnus etiam iure diuino, & Pontificio prohibitum est, vt cautum est in c. vlt. de usur. Fœnus enim nauticum verè fœnus est, quamuis sub conditione debeatur l. 4. & 6. ff. de man. fœn. & pecunia, quæ ita datur, fœnebris dicitur in l. 3. c. eod. tit. Neque fœnus nauticum esse potest, nisi sit fœnus. Et licet in vsuris nauticis pecunia periculo creditoris nauiget l. 1. & 2. c. eod. tit. & nonell. 106. id facit quidem, vt vsure centesimæ ex iure ciuili debeantur. l. eos §. super. c. de usur. non tamen tollit rationem vsuræ, quia hoc quoque fœnus accedit forti, & præstatur pro vsu pecuniæ creditæ, & omni die, & hora crescit, & terpit, tamen si eius pecuniæ non aliâs petitio sit, quam si nauis salua peruenerit. Et quamuis Molinæus in d. tract. usurar. num. 98. putet in hoc genere esse contractum, de, vt des, resellitur tamen ex d. c. vlt. de usur. & l. vlt. c. de nauis fœn. quæ ait pecuniâ traiectionem mutuo dari. Et resellitur etiam ex Basilicis à Gothofredo in notis, ad l. 6. ff. eod. tit. in qua etiam dicitur pecunia, quæ sub vsuris maritimis creditur, mutua dari. Sanè perquam leue est, quod Donellus ait, hoc genus fœnoris iure ciuili probatum esse. Nam, & terrestribus pecuniæ fœnus hoc iure licitum est, quod tamen totum nunc abrogatum est, & prohibitum. Denique admissio etiam hoc fœnus licitum esse ob circumstantiam susceptionis periculi, vt quibusdam videtur, non tamen sequitur usuras licitas esse, cum sine periculo exiguntur, quæcumque fuerit fortuna debitoris.

Sanè terendum non est, quod Donellus ait eod. loc. n. 17. Concilium Nicænum cuius capite 17. prohibitum est clericis, & Ecclesiasticis viris usuras accipere, eas tantum usuras prohibere, quæ turpes sunt, & quæ turpi lucri gratia exercentur: non autem eas, quas honestas, & licitas esse ait, vt cum debitor ex pecunia credita lucrum fecit, & in alijs similibus causis, quod in fine canonis subiicitur, turpis lucri gratia. Et constitutionem hanc personalem esse, quæ ad alias personas non pertinet, vsurasque videti in Ecclesiasticis prohiberi magis propter exemplum personæ, quam propter rem ipsam: vt prohibentur militia, & mercaturam exercere, cum tamen nec negotiatio, neque militia in alijs turpis sit, neque pro-

hibeatur. Etenim certissimum est hoc canone vsuras omnes, quotquot sunt, clericis, & Ecclesiasticis viris prohiberi. Ait enim Canon, vt refertur in c. quoniam. dist. 47. Si quis inuentus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens, & non ait usuras turpes accipiens. Et verba illa turpis lucri gratia, non subiiciuntur post illa, usuras accipiens, sed post ista, aut aliquid aliud excogitans, vt est in vulgat, vel vt est apud eund. Donellum d. loc. leguntur subiecta his verbis, vel quid aliud negotiantes. Etenim hoc loco non tantum vsuræ clericis prohibentur, sed & iniqua luca, & illicita, & turpia commercia: & quia non omnis negotiatio turpis, & illicita est, ideo additum est, turpis lucri gratia: vsuræ verò simpliciter interdiciuntur, quia vsura semper turpis est, & nefaria. Et vsuras omnes, quotquot sunt, hic Ecclesiasticis viris prohiberi constat ex Theodor. Balsam. & Joann. Zonar. ad eund. canon. 17. & ex Harmenopulo, lib. 3. tit. 7. in fin. qui post illam Basilij Cæsaris constitutionem, qua vsuræ omnes omnibus vetite sunt, subiicit hæc verba: in sacros ordines cooptato nequaquam permittitur usuras accipere. Quin, & alibi reperias de clero calli, qui quis hoc fecerit, quem admodum XVII. Canone Nicæno, qua & generalis fuit, Synodi, & X. Trullane, qua & sexta dicitur præceptum est. Quare certum est dicto Canon. XVII. vsuras omnes indistincte, & simpliciter clericis, & regularibus viris prohiberi. Deinde quamuis Canon ita le haberet, Si quis post hac inuentus fuerit usuras turpes accipiens, non ideo minus, quicquid vsurarum est, clericis hic interdictum esset, quia vsura omnisturpis est, aut non est vsura, vt cum creditor vsura sortem accipit id, quod verè eius interest, vt dixi ex l. 2. de eo quod cert. loc. & l. 1. c. de sent. qua pro eo, quod inter. & in alijs similibus causis, in quibus ex parte creditoris aliquis abest præter sortem, quod æquum est per debitorem refundi, quæ à nobis procedente opere tractanda sunt.

Et licet sancta Synodus Ecclesiasticos viros hic usuras capere vetet, non tamen ceteris id videtur permittere, vt Donellus putat: Nam quamuis quædam clericis, & sacerdotibus prohibeantur propter dignitatem, personæ, quam sustinent, quæ tamen secularibus viris permilla sunt, neque in illis reprehenduntur, vt militia, mercatura, venatio, & alia id genus: Non tamen sequitur omnia, quæ Ecclesiasticis interdita sunt, factis Concilijs, & sanctionibus Diuorum Pontificum, alijs esse permilla. Nam sacri Canones multa etiam Clericis, & Sacerdotibus vetant, quæ natura sua turpia, & nefaria sunt, vt periuria, furta, iniqua pondera, iniquæ mensuræ, & alia improbe facta, quæ nemo sanæ capitis dixerit alijs esse permilla. Horum exempla sunt in cap. 1. ne clerici, vel mon. quod desumptum est ex Concil. Mogunt. sub Carolo, & extat etiam apud Anton. Augustin. in epit. iur. Pontific. lib. 34. tit. 8. quo Clericis interdictum est munera iniusta accipere, vel etiam dare, conductores secularium rerum, aut procuratores esse, aleas amare, in delicijs viuere, gulam, & ebrietatem sequi, & pondera iniusta, vel mensuras habere, negotium iniustum exercere, canes, & aues sequi ad venandum, & alia quædam his similia. Et in Concil. Aquilgran. II. sub Ludouico part. 3. cap. 8. vt etiam est apud eund. Anton. Augustin. eod. loc. ne presbyteri villici fiant, tabernæ ingrediantur, turpia luca sectentur, & vsuris intersuau. Ne, vt Canon ait, per eorum illicitam, & indecentem actionem ministerium sacerdotale vituperetur, & quibus debuerant esse in exemplum, deueniant in scandalum. Horum quædam illis dumtaxat interdicta sunt propter exemplum, & personæ, & dignitatis reuerentiam, cuiusmodi sunt, ne villici fiant, & conductores rerum secularium, ne popinas ingrediantur, ne iudicia sanguinis exercent, & his similia, quæ in reliquis non prohibentur. Alia sunt, à quibus clerici, & in sacros ordines adlecti temperare iubentur, quia sua sponte turpia, & nefaria sunt, vt gulam, & ebrietatem sequi, pondera iniusta, vel iniquas mensuras habere, iniusta negotia exercere, & alia quædam. His & Clerici, & alij omnes abstinerere debent, & Ecclesiastici multo magis, ne prauis moribus eos contumant, quos exemplo, & moribus regere, & corrigere debent. Ceterum ex eo, quod sacre iussiones vetant ministros Dei, & altaris hæc, & similia facere, quorum scilicet sanctitas, & vitæ integritas præcipue desideratur, non ideo hæc alijs permilla censentur. Huiusmodi autem vsuras esse constat tum multis sacre Scripturæ locis, tum sanctorum antiquorum Patrum, & Ecclesiæ Catholice iudicio ac censura, vt dictum est, ita vt nemini liceat, si vel

Vlpian. in l. 18. §. si quid. ff. que in fraud. cred. nomina facere malint, quam nauigare, & peregrè proficisci, & incertæ negotiationis pericula, & labores iurare.

Quinto ait Heigius leges ciuiles iustam, & tolerabilem vsurarum exactiorem censuisse, quia præsumunt non tantum debitorem, sed & creditorem cum pecunia mutuo data lucrari posse: Ideoque non iniquum putant pro eo lucro, quo creditor interea caruit, ab eo, quod debitor ex pecunia creditoris habuit, partem aliquam decidi ad compensandum id, quod eius verisimiliter interest vsu carere suæ pecunie, & hanc potissimum causam vsuras sustinere.

21 Respondeo in iure ciuili vsuras perpetuo separari ab eo, quod interest, vt constat ex l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & l. ult. ff. de peric. & commod. rei vend. vt etiam separatur lucrum l. 2. ff. rem. rat. habet. l. 58. de admin. tut. & proinde falsum est leges ciuiles, ex quibus actio, & petitio vsurarum fuit, spectasse id, quod creditoris interest, siquidem illas ex sola obligatione, & stipulatione deberi, & peti posse veteribus placuit, etiamsi nihil interesset creditoris, vt aduersus Molinum, à quo Heigius imbutus est, dissentit Roderic. de ann. redit. l. 3. quæst. 4. n. 8. & infr. quo in loco congruenter notat D. Augustinum merito de legibus, & iudicibus secularibus conqueri, quod vsuras solui iuberent. Quod, inquit, vir sanctus non dixisset, si leges vsuras permisissent, quod tantundem interesset creditoris. † Et sanè cum Justinianus in l. eos. C. de vsur. huic rei modum imposuit, de veris, & proprijs vsuris sensisse dicendum est, non autem de ijs, quæ insuntur pro eo, quod interest. Nam primo loco ait se illarum grauissimam molem ad mediocritatem perducere velle. Deinde pro qualitate personarum vsurarum quantitatem constituit ad rationem centesimæ, quæ olim fuit as, & finis vsuræ. Præterea nominatim loquitur de specierum foenori daonibus, & in illis permittit, vsque ad centesimam stipulari, nullo habito personarum discrimine. Denique vetat Iudices modum ab eo præscriptum excedere occasione consuetudinis in regione obtinentis, quod non congruit ei, quod interest, vt dixi quæ. 1. n. 14. Constat igitur Justinianum in d. l. eos creditoribus permittere vsuras, etiamsi nihil eorum intersit.

3 Neque verum est, quod Heigius ait leges præsumere creditoris interesse, quia id, quod interest in facto, non in iure consistit, l. quatenus de reg. iur. & pro varietate factorum modo plus, modo minus, modo nihil interest l. 13. ff. de re iudic. l. 112. §. ult. de verb. oblig. & proinde agens ad id, quod interest, id probare debet l. ult. de prætor. stipulat. & §. non solum. Instit. de verb. obligat. quod etiam satis indicat l. 2. C. de sentent. qua pro eo, & scribunt inter alios Canis. de vsur. cap. 1. num. 9. & Surdus in cons. 154. num. 20. vbi ait hanc esse regulam iuris.

6 Sexto obiicit Heigius: inter grauioris, & leuioris vsuræ temperamentum nihil æquabilis, aut tolerabilis quincunce dari potest, qui modestus à Persio dicitur Satyr. 5. Agnoscere enim licet hic haberi respectum ad id, quod quis ex reditu prædiorum, si pecuniam in horum emptionem collocasset, habere potuisset: atque etiam minorem esse vsuram, quam fructus, & si communem sequaris annorum, & vt plurimum sibi constantem rationem.

4 Sed respondeo quincunces vsuras tolerabiliores quidem esse semilibris, bellibus, atque etiam deuncibus, quas Persius auidas dixit eod. loc. & centesimis, quas Seneca sanguinolentas vocat lib. 7. de benefic. sed non ideo minus quincunces vsuras esse, & proinde iure diuino, & naturali prohibitas, quia vt dicebat D. Ambros. in d. lib. de Trib. cap. 19. generaliter Dei sententia omne sortis augmentum excludit. Et D. Hieronym. super Ezechiel. lib. 6. ad cap. 18. diuinam scripturam omnis rei aufert superabundantiam, vt plus non recipias, quam dedisti. Et proinde nihil refert, quod huiusmodi vsuræ, quibus patrocinatur Heigius, concurrant cum fructibus prædiorum, cum nec vnciaro quidem foenore, vel si quod aliud leuius est, agere liceat, vt dictum est. Quod si contendat potuisse creditorem pecuniam in emptionem prædiorum collocare, & tantundem percipere, concedam æquum esse debitorem id refundere, dummodo creditor, vt amico morem gereret, ab emptione prædij, vel annui redditus abstineret, ex quo tantundem redigere potuisset: Idemque est, si creditor amici sui causa, vel culpa damnus patiatur. Sed hæc pertinent ad id, quod interest l. 2. & 13. ff. rem. rat. hab. l. num. mis. 3. ff. de in lit. iur. an. & à nostra questione aliena sunt.

Vt etiam nihil mouere debet, quod is Auctor ait re-

ditus annuos ad rationem quinque pro centenario emere licere, etiamsi super certis fundis non constituantur, vt Conradus, & Couarruias dicunt, & proinde licitam esse ex pecunia ad istum æquabilem modum vsura differre videatur. Quia alia, & longè diuersa est causa tenoris, & annuorum reddituum, vt constat ex Nouell. 160. in tenore enim id, quod sterile est, fructus refert, & pecunia contra id, ad quod inuenta est, pecuniam parit: denique ex sola obligatione creditor capit plus, quam sibi debeatur, quod iuri nature, & iustitiæ commutatiue repugnat, & sacris iustitionibus prohibuitum est. In annuis verò redditibus nihil tale intelligi potest, non magis, quam in emptionibus aliarum rerum, quæ fructus ferunt. Neque enim in hoc genere pecunia pecuniam parit, quod Aristoteles reprehendit lib. 1. Politic. c. 7. sed ius pecunia emptum, & constitutum ius scilicet percipiendi redditus, vt aduersus Franciscum Hotomanum disputat Frider. Mart. in lib. de iure annuar. redit. c. 3. in fin. vbi ait illum aduersus Pontificum constitutiones, quibus annui redditus probati sunt, notorie calumniari.

26 Ex quibus in transitu dicam me probare, non posse, quod scribit Roder. de ann. redit. lib. 3. quæst. 1. & 3. vulgares redditus redimibiles non pertinere ad contractus commutatiuos rerum, sed ad negotiationes quæsturias, quibus vsuris æris alieni tantisper redimitur, & esse speciem veterum vsurarum succedaneam: at verò census irredimibiles, qui ad rationem vsuræ quincuncis empti sunt, spectare ad contractus commutatiuos rerum. Etenim verus est annuus redditus redimibiles etiam ad commutationes, & negotiationes rerum acquirendarum, & transferendarum pertinere, si quidem in his etiam vera emptio, & venditio contrahitur, vt probant illæ duæ constitutiones Martin. V. & Calixti III. & probatur arg. l. 2. C. de pact. inter. empt. & vendit. & docet Ludouic. Lopez, de negotiis & contract. lib. 1. c. 16. Duaren. ad tit. de vsur. & fruct. lib. cap. 1. in fin. Felician. de censib. lib. 2. c. 3. n. 15. Vtriusque quidam apud sanctum Antonin. de vsur. c. 3. num. 26. & 29. & Frideric. Martin. d. cap. 3. num. 138. & 139. Et hic etiam res acquiritur, & transferitur, nimirum ius reale percipiendi redditum annuum iusto pretio, quod fit venditoris, vt in emptionibus aliarum rerum l. 1. ff. de rer. permot. l. 2. §. 2. ff. de act. empt. Duaren. loc. cit. & ipse Roderic. lib. 1. cap. 4. n. 22. Denique cum emptio, & venditio siue re, quæ veneat, non possit intelligi l. 8. in princ. ff. de contrab. empt. & exploratum sit contractum, in quo census redimibilis pretio acquiritur, emptionem esse, vt dictis duorum Pontificum constitutionibus sancitum est, consequens est emptionem esse alicuius rei, & proinde contractum huiusmodi ad commercia acquirendarum rerum pertinere. † Illudque tantum inter vtramque genus interest, quia redimibiles minori pretio comparantur, quandoquidem facultas redimendi est pretij pars, & minuit pretium rei l. fundi. 75. ff. eod. tit. de contrab. empt. & fatentur omnes, & Follex. de contr. censuar. §. vt vides, n. 6. Molina Theolog. de iust. & iur. tr. 2. disp. 375. num. 7. Frideric. Martin. loc. cit. cap. 6. num. 196. & Andrea Moltes de contract. cap. 6. num. 78.

27 Ex quo fit, vt census irredimibiles leuiores sint, grauijores verò ijs, quibus inest facultas redimendi, quod non mutat speciem. Nam, & vsuræ trientes, & quincunces vsuræ sunt, sicut centesima, tametsi hæc maxima vsura sit, illæ leuijores d. l. eos C. de vsur. l. 9. §. 1. ff. eod. tit. l. 7. §. quæ autem ff. de admin. tut. & l. si legatum in princ. ff. de oper. publ. Quamobrem verus est virisque census ad negotiationes acquirendarum rerum pertinere, quandiu intra legum, & iustitiæ fines consistunt. Quos si forte ob auaritiã emptores transfiliunt ad negotiationem vsurariam facile decurrunt, vt docet Felician. eod. cap. 3. num. 7. & Duaren. loc. cit. & in censibus redimibilibus nominatum sancitum est à Diuo Pio V. quod nunc non attingo. De sententia verò Didaci Couarruiæ, & aliorum existimantium census personales licitos esse, alio loco etiam differendum est.

Septimo, & vltimo loco obiicit Heigius à num. 98. Theologos, & Iuriconsultos egregios rationibus illis permotos existimasse posse Principes in hac temporum necessitate vsurarum quantitatem definire, quam, & moderatioribus tenere iure possint, & improbiore excedere prohibeantur. Et hæc omnia causam præbuisse statibus imperij, vt Vvormatię constituerentur ex pecunijs creditis quinque annua adiudicari debere ex tempore moræ sine ulla probatione eius, quod interest, & decretum hoc à Maxiliano II. confirmatum.

- 28 Sed respondeo omnes omnino usuras & contractus omnes feneratorios prohibitos esse nouissimis constitutionibus Imp. Maximiliani I. anno 1500. Caroli V. anno 1530. & 1548. Maximiliani II. anno 1570. & Rudolphi II. anno 1577. quae exant post tractatum Canisij de usur. qui cap. 1. num. 9. obseruat. Recessum deputatorum Imperij celebratum Spirae anno 1600. & ab eodem Rudolpho II. confirmatum non simpliciter, & promiscue quinque pro centum concedere creditori ob moram sibi in solutione factam, sed inspecta illius persona, & industria, si tantundem ex pecunia sibi debita colligere potuerit, vel dampnum passus sit. Cui rei consequens esse, ut si nihil lucri amiserit, vel nihil damni passus fuerit, nec quinque, nec aliud quidpiam ultra sortem ei debeatur. Et quicquid sit, non querimus, ut iam diximus. 19. an possit Princeps in suis ditionibus modicum, & modestum foenus permittere: sed an usura natura sua improbe, & male sint. Quod cum nulla ratione controuerti possit, nullis constitutionibus Principum, nullis ciuitatum decretis effici potest, ut tales esse desinant, quamuis non sit, quo iudice repetantur, ut constat apertissime ex c. quid dicam, 14. quest. 3. & c. super. eo. de usur. & ex illa Leonis Caesaris Nouella, ut ad usur. orient. pecun. licet. mutuet. Neque enim leges, & constitutiones Principum ius diuinum, & naturale euertere, & immutare possunt d. l. 2. ff. de usur. car. rer. que resu tollunt l. 8. ff. de cap. min. & c. non licet. dist. 10. quo loco aperte scriptum est Imperatorem, vel alium quemlibet nihil aduersus diuina praecipua constituere posse. Quod multis locis dixit Baldus, ut in l. 1. Cod. de sum. Trin. numer. 3. & in aurb. ad bec. num. 2. C. de usur. subiciens legem Euangelij sine dubio leges Caesaris vincere, & in consil. 464. in fin. lib. 1. & consil. 334. num. 3. lib. 2. ubi ait in materia usurarum canones praeualere legibus, & Didac. Covar. lib. 3. cap. 2. num. 5. & Canis. loc. cit. ubi censent leges Iustinianum permittere, & approbantes usuras iniquas esse, cum iuri naturali, & diuino repugnent. Quamobrem constanter tenendum est usuras etiam quuncuncos, vel si quae leuiore in regione frequentantur, sua sponte improbas esse, ideoque nemini fas esse, siue clerico, siue seculari, vel tantillum hoc nomine ultra sortem accipere, ut ait illa Basilij constitutio apud Harmenop. lib. 3. tit. 7. neque xenia, neque munuscula, ut D. Hieronym. super Exech. loc. cit.
- Denique ex his probare non possum, quod scribit doctissimus Cuiacius ad tit. C. de depos. mutuum recipere modicum foenus, quod non superet beneficium a creditore profectum, sed exsuperetur, quia beneficio adiuuari non oportet, non optimi, l. 17. §. sicut commod. daturum se enim, & in se noto libenter de xenijs pro uerbis locum, Neque omnia, neque omni tempore, neque ab omnibus, quod extat in l. 6. ff. de offic. proconsul. Nam ex his, quae diximus, satis perspicuum est foenus quodecumque sit, & quibuscum agitur, semper & cum omnibus iniustum, & illicitum esse. Quod quidem inter caetera, probat dicta Basilij constitutio, quae omnino opposita est Cuiacij sententiae, iubet enim, ne cuiquam omnino in vilo negotio liceat usuras accipere, & si quis, vel tantillum acceperit, sorti imputare. Et quod ait D. Ambrosius d. cap. 15. quod iterum subiecio, generaliter Dei sententiam, omne sortis augmentum excludere. Denique id satis constat ex d. c. putant quidam. q. 3. in quo D. Hieronymus eos reprehendit, qui pro pecunia feneratoria munuscula accipiunt diuersi generis. Unde rectius idem Cuiacius in Obseru. lib. 9. c. 15. ait mutuum natura sua mercedem non recipere, sicut & commodatum. Quod iterum notat, lib. 11. cap. 37. ubi ait Nonij Marcelli sibi uerba quaedam magnopere placere, propterea, quod subdicant mutuum, quod sub alio tenore sit, honestum non esse. Quare puto Cuiacium illo loco sensisse de modico tenore se dissimulaturum, vel potius licitum esse creditori modicum aliquid accipere ex liberalitate debitoris, quod non est prohibitum.

Q V A E S T I O I V.

De diuisione Usurae, & an ea, qua propter moram exigitur, prohibita sit.

S V M M A R I V M.

1. Usura duplex, legalis, & conuenionalis.
2. Usura conuenionalis in actionibus stricti iuris ex stipulatione debetur.
3. Pactum sufficit, ut quibusdam casibus usura debeatur.
4. Usura conuenionalis, vel a die contractus, vel a die mora debetur.
5. Pactum, ut non solutis minoribus graniores usura praestentur, ualeat.
6. In bona fidei contractibus usura debentur ex pacto.
7. Foenus aliud terrestre, aliud nauticum.
8. Usura legalis, qua propter moram infligitur.
9. Legatorum usura post moram debentur.
10. Sine ex re, siue ex persona mora fiat.
11. Usura ex stipulatione deberi non possunt nisi de certis actibus sit.
12. Ex mora debentur usurae, quae in regione frequentantur.
13. Usurae centesima ob interuersionem pecuniae publica, vel pupillaris infliguntur.
14. Usurae aliis contractibus quam mutui accedere possunt non solum ex mora, sed etiam ex pacto.
15. Usurae accedere possunt quantitatibus ex pacto, licet creditum non conuertatur in mutuum.
16. Mutuo ex interuallo usurae accedere possunt.
17. Usurae diuisio, ut alia sit lucratina, alia compensatina, & restauratina, reijciuntur.
18. Empior ex iure ciuili tenetur ad usuras praetij, qualiscumque res sit.
19. Usurae debentur ex mora, licet debitor nullum, commodum consequatur sit.
20. L. Curabit. C. de act. empt. loquitur de ueris usuris Usurae in terminis, l. curabit. non possunt excedere legitimum modum.
21. Feliciani doctrina quadam refertur, & expenditur.
22. Usurae tam in contractibus bona fidei, quam stricti iuris illicitae aduersus Feliciani sententiam.
23. Leges, quibus definitum est in contractibus bona fidei ueris usuras, de ueris usuris intelligenda sunt.
24. Quod quisque lucrum fecerit ex re aliena, in factis consistit.
25. Tutor ex iure ciuili tenetur ad usuras eius pecuniae, quam uisam habuit.
26. Usurae compensatae non magis in alijs contractibus, quam in mutuo licita.
27. Usurae pupillares hodie prohibita.
28. Usurae tutoribus ex iure ciuili infliguntur pro modo culpe, non pro modo commodi percepti aduersus Felicianum.
29. Feliciani errores quidam notati.
30. Quantitatibus, quae ex contractibus bona fidei debentur, accedunt usurae.
31. Usurae, quae ex iure ciuili ueniunt in iudicijs bona fidei, ueris usurae.
32. L. Lucius 24. depos. sententia.
33. Usurae quae ueniunt in actionibus bona fidei, accessoriae, non sortis.
34. In specie L. curabit. cur incrementum aliquod percipi possit.
35. Petri Gregorij diuisio usurarum expenditur.
36. Mora sola non sufficit, ut usurae licite exigantur.
37. Usurae sine conuenionalis, vel legalis illicita.
38. Usurarum species ex assis partibus constituta. Centesimae usurarum maxime.
39. Menses usurarum parentes. Calendarium liber feneratorum.
40. Calendis usurae praestabantur, soluebantur Idibus.
41. Usurae uicariae, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, denus, & quantum finis centesima.
42. Usurae centesima duodecim quotannis reddebat pro centenis singulis.
43. Quod deinde paululum immutatum.
44. Iustinianus pro uarietate personarum usuras constituit ad finem centesima.
45. Hodie, nec in nummo uis usura licita.

1 **E**X his, quæ in præcedentibus dicta sunt, colligi potest summam vsuræ diuisionem esse, et ut alia conuentionalis sit, quæ ex conuentione, alia legalis, quæ ex mora, & officio iudicis debetur. Illa *Fœnus* dicitur, unde fœneratores, qui fœnus exercent, & fœnebris pecunia, id est quæ sub fœnore credita est; hæc generis nomen retinet, & *Usura* appellatur, & est pecuniæ ex quacumque causa debita ob moram debitoris accessio. Quod, nunc breuiter tractandum est, ut magis constet nullum esse genus vsuræ, quod non sit illicitum.

2 **U**sura primi generis, quæ fœnus dicitur, & non nisi ex conuentione debetur, singulariter in negotijs stricti iuris, ut in mutuo, exigit stipulationem. *l. Titius ff. de præser. verb. vbi Aphricanus ait pecuniæ creditæ vsuras, nisi in stipulationem deductas non deberi, & l. 3. C. de vsur. l. idemque §. si quis Titio ff. mandat. l. 5. §. Imperator. ff. de solut. Harmenop. epit. l. 3. tit. 7. in princ. Quibusdam tamen casibus receptum est, ut ex nudo pacto vsuræ debeantur, ut in pecunijs nauticis, *l. 1. in fin. & l. 7. ff. de naut. fœn. & in pecunijs ciuitatum, quibus ex nudo pacto vsuræ debentur, l. etiam de vsur. Quod etiam argentiarius indultum est ex Iustiniani constitutione 136. Denique idem iure ciuili receptum est in frumento, vel quibuscumque fructibus mutuo datis, in his enim pactum sufficit, nec necessaria est stipulatio, *l. 12. C. de vsur. quod ratione incerti pretij earum rerum factum est, ut videtur Cuiac. ad tit. C. de usm. & Ioann. Borcholt. c. 3. num. 40.***

4 **P**orrò ea stipulatio, vel pactum in ijs scilicet, quæ pactum desiderant, vel in diem moræ concipiunt, ut si conuentum est, nisi ad certum diem pecunia soluatur, vsuræ præstentur, ut in *l. 90. ff. de verb. obligat. & l. lecta. ff. si cer. pet. vel purè, & à die inciti contractus, ut cum creditor, donec pecunia reddatur, vsuras stipulatur, & cauet, quod genus vsuræ proprie fœnus dicitur, *l. 9. §. vsurarum de vsur. & reditus pecuniæ, d. l. Titius de præser. verb. & l. alumna. de adim. legel. 24. ff. de vsufr. leg. & ex die stipulationis, vel pacti crescit, & scribit, ut notat idem Cuiac. loc. cit. & Borcholt. cap. 2. num. 9. vnde D. Ambrosius lib. de Tobia. cap. 12. grauius hoc genus vsuræ detestatus, ait, *pecunijs fœnoris à die inciti conuentionis crescentibus vsuris tantum serpere.* Et interdum illud agebatur, ut si minores vsuræ ad certum diem solutæ non fuissent, grauiores præstarentur, ut in *l. cum quidam. C. d. l. 9. §. vsurarum ff. de vsur. vbi Papinianus ait, hoc non esse pœnam, sed vberius fœnus ratione fortis.***

5 **S**ed in contractibus bonæ fidei vsuræ sine stipulatione ex pacto debentur, & peti possunt, idque multis iuris locis proditum est, ut *l. Lucius Titius §. ult. & l. Publica Mania. §. 1. ff. de pos. l. cum quidam. §. ex locato ff. de vsur. l. qui negotia. §. 1. ff. mandat. Denique Gordianus Imperator, in *l. inciti C. de pall. inter empr. & vendit. rescriptis* ex pacto venditionis adiecto vsuras deberi, ut tradit idem Borcholt. cap. 3. num. 2. Neque tamen dubitandum ijs negotijs stipulationem vsurarum addi potuisse, cum enim ita pacisci, & conuenire liceret, & vsitatum est, nihil vetuit creditores vsuras stipulari, ut notat idem Borcholt. d. cap. 3. num. 35. & indicat. *l. 42. §. vsuras ff. solut. matrim. ut enim nunc ita olim contractibus omnibus stipulationem addere vsitatum fuit obligationis firmandæ causa, l. iuris gentium. §. quod serf. de pact. Paul. lib. 5. sentent. tit. 7.**

7 **P**ræterea hæc vsura conuentionalis rursus duplex est: aut enim terrestris est, de qua hæctenus diximus; aut maritima, quæ & nautica, & fœnus nauticum dicitur. Et hoc inter vtrumque fœnus interest, primo quia in terreno fœnore periculum fortis est debitoris; in nautico verò pecunia traiecitur periculo creditoris, *l. 1. & 4. C. de naut. fœn. l. 3. & 4. ff. eod. tit. Deinde illud ex stipulatione tantum, nisi quibusdam casibus, nauticum verò etiam ex pactione, *l. 5. & 7. ff. eod. tit. Deinde vsuris nauticis olim nullus modus fuit, & hodie grauiores sunt vsuris communibus, nempe vique ad centesimam ex constitutione Iustiniani, in *d. l. eos C. de vsur. Ratio autem differentie posita est in periculo, quod traiecitur pecuniæ creditor suscipit, quo celsante, vel finito locus est communibus vsuris, non centesimis, d. l. C. de naut. fœn. Duaren. & Cuiac. ad b. tit. Hoc igitur interest ex iure ciuili inter terrenum, & nauticum fœnus. Quod an licitum sit; iam dixi quæst. 3. num. 11.***

8 **A**liud genus vsurarum est, quod ex mora debetur, & vsura proprie dicitur, quæ non principaliter propter lucrum, ut fœnus, sed propter moram infligitur, ut ait, *d. l. cum quidam. §. si pupillo ff. de vsur. non quidem in omni-*

9 **b**us negotijs, sed in contractibus bonæ fidei dumtaxat, ut passim iure Ciuili cautum est: Ita enim Martianus in *l. mora. ff. de vsur. In bonæ fidei contractibus vsuræ ex mora debentur, quod etiam innuit Papinianus in *l. 1. ff. eod. tit. dum ait, cum iudicibus bonæ fidei disceptatur, arbitrio iudicis, vsurarum modum ex more regionis constituendum esse. Idemque constat apertissime ex *d. l. cum quidam. §. ex locato. d. l. 24. ff. de pos. & l. 2. C. eos l. Præses. C. de loco & cond. & alijs locis, & multi docent apud Felician. lib. 1. de censib. cap. 3. num. 9. & Cuiac. in *l. 1. de vsur. ad Papin. vbi ait nullam esse regulam frequentiore. † A qua tamen excipienda sunt legata, & fideicommissa. Nam licet actio, quæ legata, & fideicommissa petuntur, non sit bonæ fidei, tamen legatorum, & fideicommissorum vsuras post moram deberi constitutum est, in *l. 1. & 2. C. de vsur. & fructib. legat. & à Papiniano responsum est in *l. Titia Scio. §. 1. ff. de leg. 2. & l. 24. ff. de vsufr. leg. & tradit Antonius Faber de errorib. pragmat. decal. II. err. 2. num. 6. & 7. & idem Borcholt. loc. cit. num. 17. subiiciens id constitutum esse, ut defunctorum voluntates melius conseruentur. Ex quo etiam factum est, ut quoad moram legata, & fideicommissa exæquata sint contractibus bonæ fidei, ut in *l. 3. C. in quib. caus. in integr. restit.*******

10 **Q**uod obtinuit non tantum cum mora ex persona facta est, id est, cum debitor interpellatus congruo loco & tempore non soluerit, quæ proprie mora dicitur, sed etiam si ex re mora facta dicatur, quod fauore quorundam personarum, & in quibusdam causis iure ciuili receptum est, ut in causis minorum, *l. Titia Scio. §. unde legat. 2. l. cum vero, §. apparet de fideis. Libert. d. l. 3. C. in quib. caus. in integr. restit. & l. curabit. C. de act. empr. & interdum in actionibus bonæ fidei, ut in specie *l. 12. §. vsuras, ff. mandat. l. 1. §. Socius ff. de vsur. d. 3. & 4. C. de pos. aliisque causis, in quibus mora ex re fieri intelligitur, ut explicat Cuiac. in *d. l. 1. de vsur. ad Papin.***

11 **I**llud verò interest inter uluras huius, & alterius generis, quia cum vsuræ ex stipulatione petuntur, licet necessaria non sit scriptura, *l. 1. C. de vsur. opus tamen est certum modum constituere, id est, certus vsuris, puta quincuncibus, vel semilibus conuenire, alioqui stipulatio, & pactum nullius momenti est, *l. 31. ff. de vsur. & l. tutor. 4. l. in fin. vbi Modestinus ait, si non appareat, de quibus vsuris conuentione facta sit, eas peti non posse. Et iure singulari tantum argentiarius concessum est, ut vsuras beses petere possent, etiam si earum certum modum non dixissent, ex *d. nouella Iustiniani 136. de argenc. † Cum verò vsuræ ex mora debentur, ut in contractibus bonæ fidei, aliisque negotijs, in quibus vsuræ debentur propter moram, ut dictum est, earum modus ex more regionis constituendus est à Iudice, nimirum ut soluatur, vel trientes, vel si quæ alia in ea prouincia leuiores frequentantur, *d. l. 1. in princ. ff. de vsur. l. 37. eod. tit. l. 7. §. qui autem de admin. tut. l. 3. §. consequitur, de act. contr. tut. & notandum quod ait *d. l. 37. id generaliter in bonæ fidei iudiciis constitutum esse. † Nisi quibusdam casibus, in quibus lex ipsa modum vsurarum constituit, ut in specie *l. ut §. præterea. C. de iur. dot. & l. vn. §. cum autem C. de rei ux. act. & fauore Ecclesie, vel colonorum in nouell. 7. §. 32. & cum vsuræ debentur ex interuersione pecuniæ alicuius ciuitatis, aut municipij, quo casu aduersus debitores lex constituit, & infligit vsuras maximas idest, centesimas, ut in *l. 38. ff. de neg. gest. Quod & aduersus tutores, & curatores constitutum est, qui pecunias minorum in luos vsus vertunt, ut constat ex *l. 7. §. que autem, & l. 54. ff. de admin. tut. l. 3. C. de arb. tut. l. 1. C. de vsur. pup. & in specie *l. 53. §. idem respondit ff. pro soc. & l. 4. C. de adif. princ. que profecquitur Roder. de ann. redit. lib. 3. quæst. 4. num. 8. & sey. Ex quibus constat vsuras, vel conuentionales esse, vel legales: & hoc duplici genere, quicquid est vsurarum contineri.*********

14 **P**ræterea ex his perspicuum est falsum esse, quod quidam vulgo dicunt vsuram non nisi in mutui dationibus inueniri, & committi posse. Certo enim certius est etiam alijs negotijs accedere posse, manente contractu, non solum ex mora, sed ex conuentione, & pacto, ut in *d. l. 42. §. vsur ff. solut. matrim. & l. Lucius Titius. §. ult. ff. de pos. & alijs locis. Quorum enim iure ciuili constitutum est vsuras in contractibus bonæ fidei ex pacto, & ex mora deberi, si non nisi in mutuo vsura, & fœnus contrahi potest? Et cur in iure nostro de vsuris legatorum, & fideicommissorum queritur, eaque ex mora, & ex die moræ deberi receptum est, si mutui dationibus dumtaxat vsura accedere potest?*

15 Et licet frequentius sonus in mutui donationibus contrahatur, & vix contractus feneratorius sit, in quo non inueniatur ratio, vel veri, vel civilis mutui, quia cum de usuris prestandis convenit ob dilataam solutionem eius quantitatis, quae ex deposito, vel alijs causis debetur, debitum in mutuum convertitur, ut in l. si ventri §. in bonis ff. de primi. cred. l. si bonis in fin. ff. mand. l. 9. §. l. singularia ff. de reb. cred. & expectatio solutionis virtuale quoddam mutuum est, l. 3. §. si autem ff. ad Maced. illis verbis licet expectet esse mutua pecunia, tamen dico, & contendo, etiamsi pecunia non fiat mutua, & debeatur ex alio contractu, & causa, illi, vel ex mora, quod certissimum est, vel ex stipulatione, & pacto usuras accedere posse, neque statim debitum in mutuum converti, idque constare apertissime ex l. qui sine. 38 ff. de neg. gest. l. 24. in fin. §. l. 26. ff. de pen. d. l. 17. §. si ex locato ff. de usur. l. 42. ff. mand. §. d. l. 42. §. usuras ff. sol. matr. & dico, & contendo, si quid illis quantitatibus, quae ex illis causis debentur, accedat ob solam conventionem, & obligationem, vel ob solam moram, cum nihil creditoris interest sibi moram fieri, accessionem hanc usuram esse, & iniustam, & illicitam exactionem, & non minus restituere debere, quam si ex feneratorio, quod in mutui datione contrahitur, extorta sit; denique ex contractu etiam, qui non est feneratorius usuram admitti, & exigi posse. † Ut enim mutuum, ex se non est feneratorium, cum scilicet creditor tantumdem sibi reddi, & nihil amplius stipulatus est, si tamen postea ob moram debitoris, vel ex eo, quod differt petitionem, ultra sortem accipiat, cum nil eius inter est, certum est creditorem usuras capere, & restituendi reum esse; & contractum, qui ab initio purus fuit, ex post facto pollui tenore, ut dicit Castren. in quod. conf. quod deinde inuenire non potui, & Bero in tit. de usur. num. 29. §. 30. ita prorsus, si is, cui ex causa depositi, vel mandati pecunia debetur, ex solo tempore tardae solutionis incrementum capit, illum usuras cogere dicendum est, & restitutioni obnoxium esse, quamvis contractus feneratorius non sit, nec in mutuum conversus esse intelligatur, & ita comperi deinde tenore Peregrin. in conf. §. num. 11. lib. 3., ubi alios quosdam relet ita tenentes. Nec puto viros Theologos his perpensis aliud esse responsuros.

Denique ex his non placet divisio usurae, quam quidam faciunt, ut alia sit lucratiua, alia commodi percepti compensatiua; alia demque damni restauratiua, quae tribuitur Baldo, & Saliceto in l. 2. C. de usur. Didaco Couarr. variat. lib. 3. cap. 4. num. 2. Cagnol. in l. curabit. n. 2. §. de act. empr. & alius apud Felician. lib. 1. de censib. cap. 3. num. 13. quia omnis usura lucrum est creditoris, est enim incrementum sortis ex sola obligatione, & solo tempore tardae solutionis, ut dictum est, & proinde, si quid creditor capit ultra sortem in compensationem eius, quod sua interest, vel illi debitum erat, id usura non est, sed rei debite persecutio, ut fatetur idem Couarr. loc. cit. ubi, ut ostendat in casu d. l. curabit. usuras licitas esse ait obseruandum esse, usuras, quas venditor hoc casu percipit non esse vere usuras, sed rei propriae persecutionem, quae deducitur ab aequitate iustitiae commutatiuae, quae in aequalitate consistit, quod alio loco tractandum est. Denique ineptissimum est dicere esse aliquam usuram restauratiuam damni, quod creditor patitur aduersarij culpa, quia hoc non est usura, sed interelle, quod in iure civili perpetuo separatur ab usuris, ut in l. 2. in fin. ff. de eo quod cert. loc. §. l. ut ff. de peric. §. l. omni. rei vend. l. 1. C. de sentent. qua pro eo, quod inter. profer. & omni iure debetur etiam in mutuo, ut late tradit Rebuff. in prat. d. l. vn. num. 22. & apud omnes exploratum est, dummodo probetur legitimis modis, & vere creditor amiserit lucrum, vel dampnum fecerit debitoris culpa, l. si commissi. ff. rem. res. bub. §. d. l. vn. C. de sent. qua pro eo quod inter. quod a ratione usurae alienum est. Et huc valde pertinet verba quaedam Veselebecij ad ut. D. de nauit. §. n. num. 1. in usurarum conventionem nullum esse synallagma, quod obligationem iustam, & civilem efficere possit. Quod etiam indicat l. usur. l. 2. de verb. oblig. Ex qua constat usuram non ex corpore aliquo esse, sed ex obligatione; neque exigitur quod creditoris interit. Quare recte Cuiac. ad tit. C. de usur. in fin. notat usuram esse reditum pecuniae, vel a tempore contractus, quod tenus proprie dicitur; vel a tempore morae in bonae fidei iudicis omnibus, & strictis quibusdam, etiamsi reuera nihil actionis interit. Divisio ergo haec inuota est, quia plus conuenit, quam id, quod dicitur.

18 Neque haec divisio recte deducitur ex l. curabit. C. de act. empr. aliique locis, quibus cautum est emptorem post rem traditam usuras praestare debere, quia licet in l. curabit. §. l. 13. C. de act. empr. & in l. Julianus §. ex vendit. ff. cod. tit. §. l. 26. de usur. fiat mentio fructuum, ita ut ratio fructuum valde suadeat usuras ab eo praestandas esse, qui percepit fructus, male tamen inferitur ex hac, aliique similibus legibus usuram aliquam iure civili cognitam, esse commodi percepti compensatiuam, quia secundum ius civile emptor, cui res tradita est, tenetur ad usuras, etiamsi res nullos fructus ferat, & sit sterilis, ut si gemma, vestis, & alia id genus vendita sint, siquidem generaliter constitutum est emptorem post rem venditam usuras pretij debere, ut in l. 2. C. de usur. l. 5. C. de pact. inter empr. et vendit. et h. l. ut ff. de peric. et comm. rei vend. nec ibi distinguitur, an res fructus ferat, vel sit sterilis, ut obseruat Barthol. in l. 5. n. 26. ff. sol. matr. Quod generaliter etiam tradit Paulus sentent. lib. 2. tit. 17. his verbis: Post rem traditam, nisi emptor pretium statim exsoluat, usuras eius praestare cogendus est, & congruenter etiam Harmenop. l. 3. tit. 2. Empr. inquit, ex quo tempore res est tradita, usuras pretij debet. † Et sane, vix pecunia, quae causa depositi, locationis, & alius actionibus bonae fidei debetur, usurae ob solam moram, vel ex pacto iure civili peti possunt, etiamsi pecunia nullos referat fructus, & nullum commodum ex ea debitor conplectitur sit d. l. cum quidam. §. si pupillo. et d. l. mora. §. in bona fidei. ff. de usur. ita prorsus emptor post moram ad pretij usuras tenetur ex iure civili, siue res fertilis sit, siue sterilis. Neque nos turbare debet, quod d. l. curabit, constitutum sit emptorem, cui res tradita est pretium cum usuris restituere debere, hoc addito, quas, et percepturum fructuum ratio, et fauor minoris aetatis, etiamsi nulla mora intercesserit, generauit. Quia non ait constitutio usuras nullas deberi, si res sit sterilis, & nullos ferat fructus. Equum quidem fuit illud constituisse, quia hoc casu ex actio usurae Synallagma habet, id est aliquid, in quod compensatur, & quod iustam exactionem efficere potest, & excludere rationem usurae, sed nego iure civili hic, vel alibi constitutum esse, ut eo tantum casu usurae debeantur, cum res est fructifera, quo scilicet generaliter cautum est, ut in contractibus bonae fidei, qualis est is, de quo agitur d. l. curabit. sola mora iusticiat, ut insignantur usurae. † Cuius rei etiam argumentum est, quia non ait constitutio emptorem, qui rem habet, & pretium rei, fructus restituere debere, vel usuras pretij pro ratione fructuum nunc grauiores, nunc leuiiores, vel nullas si res non sit nata referre fructus, sed simpliciter iubet emptorem praestare pretij usuras, in quo ipse lesio, & deceptio interuenit, ut optime animaduertit Leonardus Lethus Theologus lib. 2. de usur. §. inr. cap. 25. num. 3. & indicat d. l. Julianus, §. ibidem. de act. empr. ex quo constat huiusmodi usuras modum legitimum excedere non potuisse, ut in alijs debitis pecuniarijs receptum est, l. pecunia. §. l. penam ff. de usur. quod protecto non fuisset, si usurae istae ratione fructuum tantum iure civili praestarentur, cum fructus modum usurae excedere possint non minus quam id, quod interest, l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. constat ergo diuisionem hanc a mente legum alienam esse, & commentum hoc nullo iuris civilis loco sustineri.

21 Neque valde laborarem in hac re reicienda, deiciendaque, nisi comperissem nonnullos magne auctoritatis scriptores hinc multa publico perniciose inferre, & usuris viam aperire, quod ferendum non est. Inter quos Felicianus vir doctus, & subtilis ingenij, cuius dicta hic excutere opera prenum est. Hic ergo auctor loc. cit. n. 9. §. seq. ut ostendat etiam nunc durare celebrem illam differentiam inter contractus bonae fidei, & stricti iuris, ut in actionibus bonae fidei usurae debeantur ex mora, in iudicijs vero stricti iuris non debeantur, quam supra posuimus n. 7. §. q. 3. num. 8. obseruandum esse ait triplicem usuram esse, nempe lucratiuam, commodi percepti compensatiuam, & damni restauratiuam, & ita docuisse Bald. Salic. Anan Cagnol. Couarr. & ipsum Carolum Molin. in consuet. Paris. tit. 1. §. 9. num. 30. Usuram lucratiuam omni iure illicitam esse, damni vero restauratiuam, quae ratione damni emergentis, vel lucri cessantis praestatur licite peti, & exigi posse; & commodi percepti compensatiuam omni quoque iure licitam esse. Cum ergo, inquit, in contractibus bonae fidei dicimus usuras ex mora deberi, nec de lucratiuis, neque de damni restauratiuis id accipiendum esse, sed de commodi percepti

percepti compensatiuis, quas licitas esse pro certo constituit, & hinc loqui id, quod varijs locis iure civili cautum est, usuras in bonæ fidei iudicijs venire post moram, id de huiusmodi usuris accipiendum esse, & proinde etiam nunc usuras in conventionibus bonæ fidei post moram iure Pontificio peti posse, eoque iure dictam differentiam illatam manere. Quamobrem si depositarius pecuniis depositi utatur, usuras commodi percepti prestare cogendus, ut iure civili receptum est in *Lucius Titius. l. 1. §. qui pecuniam. ff. de dep. idemque in procuratore, negotiorum gestore, tutore, & alijs huiusmodi dicendum esse. Et hac ratione se interpretari Panoromitani, & aliorum sententiam, ut quatenus asserunt iure Canonico usuras in contractibus bonæ fidei deberi loco eius, quod interest, intelligi debeat, non solum de interesse lucri collantis, & damni emergentis, sed de eo etiam, quod est carere, & destitui vtu rei sue, aliumque ex ea commodum percipere. Hinc fluere veram dicendi rationem ad *d. l. curabit. ut emptor usuras pretij prestare debeat in compensationem fructuum*, quos ex re vendita percepit, etiam si non aliunde venitoris interest. Et ex eodem fonte procedere ut usuræ pupillares, de quibus est *tit. C. de usur. pupill.* iuste exigi possint, sicut tutor iure civili prestat usuras eius pecunie, quam in suos usus conuertit, *l. euer. 7. §. qua sint. C. §. pecunie de admin. tut. l. curator C. arbitr. tut. l. qui sine ff. de negot. gest. l. l. C. de usur. pupill.* ita quoque nunc iure canonico, quo usuræ commodi percepti compensatione licite sunt, tutor usuras prestabit, idque in prædictum receptum esse. Neque ex ijs inferri posse licere quoque in mutuo usuras exigere, siquidem qui mutuo dedit, caret vtu rei sue, & accipiens mutuum ex re mutuo data commodum sentit, quia hæc dissimilia sunt. Nam, qui mutuum accipit, non percipit commodum ex re aliena, sed propria, ideoque usuras commodi percepti non debere, quia cessat æqualitas illa iustitiæ commutatiue, ex qua tunc hanc pendere ex varijs auctoribus deduxit. Ita igitur, & his ferè verbis differit Felicianus *loc. citat.* à quo tamen in multis dissentio.*

Et primo loco non probò, quod ille ait, quod attinet ad usuras, etiam nunc durare differentiam inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris, quia verius, & tutius est dicere nullum hac in re inter illa negotia nunc discrimen esse, & usuras in omnibus æquè illicitas esse, & non minus in his, quam in illis prohiberi eo iure, quo omnis usura interdicta est, ut dixi. Quemadmodum etiam nullum discrimen est circa id quod interest, quod debetur, ex quacunque causa pecunia debeatur, siue contractus sit bonæ fidei, siue stricti iuris, *l. si fundum. l. 14. de verb. oblig. l. 7. ff. de prescript. verb. C. l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & tradit Rebuff. in d. l. un. C. de sent. qua pro eo quod inter. num. 581. & Joan. Siehard. in l. 2. num. 5. C. de usur.* cum enim natura æquum sit, ut qui causam damni dat, vel amissionis lucri, illud refundere debeat, nihil referre videtur, an pecunia ex mutuo, vel ex deposito, & alijs contractibus bonæ fidei debeatur, dummodo verè creditoris interest. Ex quo etiam nullum discrimen constituendum esset inter huiusmodi contractus, quod attinet ad usuras compensatiuas, quia cum res ista pendeat ex æqualitate iustitiæ commutatiue, ut ipse Felicianus ait *num. 13. in fin.* Sane æqualitas hæc, quæ in omnibus negotijs æquè vim suam habet, ita seruanda esset in contractibus stricti iuris, atque in contractibus bonæ fidei, & proinde ex ipsis Feliciani principijs nunc nullum esset, quod attinet ad usuras, inter huiusmodi negotia discrimen constituendum.

Deinde, quod ait Felicianus veteres Jurisconsultos, & Ceteros, cum varijs locis rescribere, & respondere, usuras in bonæ fidei iudicijs debere post moram, de vtijs recompenatiuis commodi percepti sensibile, falsum est. Primo quia leges generaliter definiunt usuras in iudicijs bonæ fidei deberi propter moram non soluentium, nec distinguunt, an debitor ex pecunia debita commodum tenuerit, ut in *d. l. mora. §. in bonæ fidei. ff. de usur. C. l. 17. §. si pupilla ff. eod.* & cum iure civili vtijs licite viderentur, & permittum esset illas stipulari, etiam in contractibus stricti iuris, ut in mutuo, nihil improbabilius dici, aut tingi potest, quam dicere leges, & constitutiones principum in vtijs, in actionibus bonæ fidei admittendis commodum ex pecunia debita perceptum recipisse, cum iuri civili congruentius sit spectasse potius solam, & simplicem moram debitonis, quam im-

punitam esse non oportere putabant, ut Papinianus *m. l. 3. in fin. ff. de usur.* ideoque sufficere, ut intelligerentur usuræ.

Secundò quia cum leges definiunt in iudicijs bonæ fidei venire usuras post moram, iubent usurarum modum arbitrio iudicis constitui ex more regionis, ut in *d. l. 1. in princ. ff. de usur. C. l. 7. §. que sint de admin. tut. l. 3. §. consequitur. ff. de contr. act. tut. †* Sed, quod quisque commodum tenuerit ex pecunia aliena, vel debita incertum est, & in facto consistit, potest enim plus, vel minus lucri fecisse, & plerumque nihil, ut dicimus de eo, quod interest *l. quatenus de reg. iur. l. si quis in fin. de verb. oblig. & proinde nullus huic commodum, & utilitati certus modus constitui potest, neque ex lege, neque ex more regionis, ut in alijs causis, quæ in facto consistunt, *l. Nescimus. de negot. gest. l. 14. in princ. de var. C. temp. prescript.* ergo leges, cum definiunt usuras in iudicijs bonæ fidei deberi ex mora, non spectant commodum ex re debita perceptum, sed de vtijs, & proprijs vtijs sentiant, taxandas tamen ex more regionis.*

Tertiò, iisdem locis cautum est, ut iudex constituat modum usuris ex more regionis, ita tamen, ut modum legibus statutum non excedat, & ut loquitur Papinianus *ita tamen, ut legem non offendant.* & similiter in *l. 10. §. si procurator ff. mand. deberi usuras, quæ legitimo modo frequentantur, id est intra modum legis.* Quod etiam generaliter sancitum est in *l. 1. C. de usur.* sed si in decernendis vtijs, cum iudicio bonæ fidei agitur, iura & leges respicerent commodum, & utilitatem ex pecunia debita perceptum, non arctarent iudicem ad modum vtijs prestatum, quia potuit debitor maius lucrum consequi, quam sit legitimus modus usurarum, sed commodum auferrent, quantumcumque factum duceretur, ea prorsus ratione, qua dicimus in actionibus arbitrarijs venire id, quod interest, & quidem ultra legitimum modum usurarum, *d. l. 1. in fin. de eo, quod cert. loc.*

Quartò, leges cum de vtijs in bonæ fidei iudicijs decernendis agunt, illas infligendas esse constituunt, quæ in regionibus frequentabantur intra legitimum modum, ut constat ex *d. l. 1. de usur.* sed tunc temporis foenus palam, & publice agitabatur, & licitum erat de vtijs pacisci, eaque stipulari, & exigere, ut constat ex *l. theophilo, instit. de act. §. id autem.* Ergo leges illæ, quæ de vtijs actionum bonæ fidei agunt, de vtijs, & proprijs vtijs loquuntur, & proinde veluti iniuræ, & iuridicæ contrariæ iure Canonico abrogatæ sunt.

Quintò, si leges huiusmodi de vtijs compensatiuis commodi percepti loquerentur, ut Felicianus committitur, sequeretur istiusmodi usuras cessare ex iure civili, cum debitor nihil commodi ex pecunia consecutus est, neque enim compensatio potest fieri, cum nihil commodi est, in quod compendetur, quia compensatio exigit relationem extremorum, ut dicebat Bald. in *l. 2. C. de usur.* sed hoc falsum esse ostenditur, † quia tutor ex iure civili tenetur ad vtijs eius pecunie, quam otiosam habuit, *l. si tutor. 15 §. de admin. tut.* & fatetur ipse Felicianus *eod. loco,* & proinde licet, ex ea nullum commodum sit consecutus, quemadmodum etiam tenebatur, si pecunias pupilli ludo amisisset, idque nemo inficiabitur. Quod etiam in negotiorum gestore constitutum est, ut etiam eius pecunie, quam otiosam habuit, usuras prestare cogeretur, nisi dominus eam otiosam seruare solius fuisset, *l. 13 in fin. ff. de usur.*

Denique, si licet usuras ratione commodi percepti exigere in iudicijs bonæ fidei, id etiam in mutuo licitum esset, atque ita partem aliquam lucri stipulari, quod tamen falsum est, & a nobis aduersus Donellum, & alios proflagitatum est *q. 3.* Neque mouet, quod Felicianus ait in mutuo longe disparem rationem esse; siquidem, qui mutuo accepit, non percipit commodum ex re aliena, sed propria, *l. 2. §. mutui dario. ff. si cert. per. ideoque usuras commodi percepti non deberi nisi iurum æqualitate illa iustitiæ commutatiue hoc casu cessante, unde huius rei definitionem pendere ait. †* Nam non magis utitur re aliena, & ex re aliena commodum percipit, qui actione negotiorum gestorum, mandati, tutelæ contraria, quam qui conditione certi ob acceptam mutuum pecuniam tenetur, omnes enim debitores sunt, & proinde si illi qui iudicijs illis bonæ fidei conueniuntur, tenentur ad usuras commodi percepti compensatiuas, ut Feliciano videtur, idem quoque in mutuo, & multò magis admittendum esset, cum mutuum non contrahatur, nisi proficilicatur

24

25

26

ficiscatur pecunia, d. l. 2. §. *creditor si cert. per.* ad manus vero mandantis, & aliorum, qui contrariis actionibus conueniuntur, nihil peruenire solet. Atqui asserere licitum esse creditori partem lucri stipulari, falsum est, vt dixi.

Tot ergo, validisque argumentis refellitur Felicianus. Sane fateor rem hanc ex præceptis iustitiæ commutatiue pendere, vt Felicianus ait, & obicit, sed nego iustitiæ commutatiuam iubere, vt in iudicis bonæ fidei usuræ præstentur. Iustitia enim commutatiua desiderat æqualitatem rei ad rem, vt scilicet quantum mihi debes, tantumdem reddas, & si quid mihi abest tui culpa, vt docet Aristot. *Ethic. lib. 5. cap. 4.* & omnes fatentur. Sed creditori, siue ex locato, siue ex deposito, mandato, aliisque istiusmodi actionibus creditor sit, fors tantum debetur, & si quid ratione fortis tardius solutæ illi abest, ergo id tantum ex iustitiæ commutatiuæ præceptis consequi potest, quæcumque fuerit fortuna debitoris. Ex quod vera deducitur ratio, cur usuræ ex se illicitæ, & improbae sint, veluti iustitiæ commutatiuæ contrariæ, vt docet Molina Theologus in *disput. 304. num. 4.* cuius antè meminimus.

Quæ ratione etiam ferendum non est, quod Felicianus Molinæum secutus intert ex eo, quod leges, quæ dicunt in iudicis bonæ fidei ex mora venire usuras, de compensatiuis commodi percepti loquantur, idèoque iure Canonico non sint prohibita, vt illi videtur, usuras pupillares, de quibus agitur in l. 4. §. *sequens. C. de usur. pupill.* & in l. 7. ff. *de admin. tut. iustè* exigi posse iure Canonico. Nam longè verius, & receptius est huiusmodi leges iure Canonico ahrogatas esse, vt docent Roderic. *de ann. red. lib. 3. q. 10. n. 10. & 12.* Guttier. *de tnt. & curat. p. 2. c. 9. n. 4.* Molina Theolog. *disp. 224. num. 18.* aliique auctores grauissimi, quos citant, inter quos Didacus Couarruias, qui *var. lib. 3. cap. 2. num. 1.* de hac questione differens, postquam constituit non licere tutori pecuniam pupillarem fœnori dare, legesque, & constitutiones Principum, quibus id sancitum est, iniquas esse, ita ait: *Nec istidem tenebitur tutor, qui pecuniam pupillo in propriis usus conuertit auctoritate propria, usuras pupillo dare, etiam si contrarium visum fuerit iurisperitis in l. qui sine. de negot. gest. & l. 7. de admin. tut. & l. 1. C. de usur. pupill.* Nam licet tutor teneatur pupillo ad interesse damni emergentis, & lucri cessantis, non tamen ad usuras, quamuis prædicta iurisperitorum responsa defendere conetur Carolus Molinæus in *lib. de contractibus, numer. 77.* Ita Didacus hoc loco, qui tanquam vivo magnæ pietatis, & doctrinæ pons Felicianus assentiri debuit, quàm Molinæo damnatæ memoriæ auctori.

Denique leges, & constitutiones, quæ tutoribus usuras infligunt, non esse intelligendas de vfuris compensatiuis commodi percepti, tum ex eo constat, quod etiam usuras, eius pecuniæ præstare cogentur, quam non exigissent, aut non collocaissent, d. l. *si tutor. de admin. tut.* vt dictum est, tum etiam quia variè pro varietate facti huiusmodi usuræ applicabuntur. Quod perspicuum est ex d. l. 7. §. *quæ sint. ff. de admin. tut.* Si enim usuræ huiusmodi ratione commodi percepti præstarentur, vel nullo certo modo poterant doliui, vt diximus de eo, quod interest, vel pro ratione commodi percepti eas iurisperiti statuisent. Quotiam enim tot casus constituere, vt Vlpianus facit dicto loco, & usuras nunc grauiiores, nunc leuiiores decernere, si id ex ratione commodi, & vilitatis perceptæ metiri debuit? Vera ergo ratio, cur tam variè constitutum est in decernendis vuriis, non ex commodo percepto, nec ex ratione commodi percepti ducenda est, sed ex modo, & ratione culpæ, & delicti, vel doli ipsius tutoris, vt indicant verba illa dictæ l. 7. §. *si post. Tametsi cessent, etiam usuris peccandi sunt tarditatis gratia.* Et quod postea subiicitur §. 10. ciuid. l. *quæ sint autem pupillares usuræ videndum est.* Et apparet hanc esse formam usurarum, & eius quidem pecuniæ, quam quis in ius usus conuertit legitimum usuram præstet. Sed nisi negauit apud se esse pecuniam, & prætor pronunciauit contra eum, legitimas soluere debet: sed esidam negat aliquam quantitatem penesse esse, pupillis ad onera sua expedienda imposuit necessitatem mutuum pecuniam legitimis vuriis accipiendi, tenebitur in legitimis. Item si a debitoribus legitimæ exigit. Et ceteris casibus secundum morem provinciarum præstabit usuras, aut quinquages, aut trientes, aut si qua alia leuiora in provincia frequentantur. Ita Vlpianus, Ex quibus verbis satis constat, usuras in iudicio tutelæ, quod est bonæ fidei, non

infligi ratione commodi percepti, sed potius ratione culpæ, & damni pupillo illati, siue tutor ex ea re commodum aliquod fenerit, siue nullum, tametsi cum propter damnum infliguntur propriæ usuræ dici non debeant.

Ex his etiam reiciendum est, quod idem Felicianus lib. 2. cap. 5. num. 6. scribit falsam esse Barbatæ Siculi sententiam, in *cons. 66. lib. 2.* dum respondit vulgarem illam thesin, quod non nisi in mutuo usura inueniatur, regulariter procedere, & Doctores considerasse quandam facti frequentiam: Errare enim turpiter est, aduersus omnes diuini, & humani iuris Professores sustinere rem inauditam. Namque certo certius esse usuram propriè, strictè sumptam non reperiri in alio contractu, quàm in mutuo vero, vel interpretatiuo. Que verò in contractibus bonæ fidei solet interuenire, non esse propriè usuram, sed quoddam incrementum, & superabundantiam, imò, & ipsam sortem, nec habere quidquam mali, sed omni iure licitam esse. Etenim his paucis verbis tres notabiles, & perniciosi errores continentur. Primus est, dum putat, & contendit usuram propriè sumptam alijs contractibus, quàm mutui accedere non posse, & quia contrarium ostendunt, l. *mora §. in bona fidei. de usur.* & l. 23. *de except. rei indic. l. 24. & 26. de pos.* vbi Paulus ait, *usuras depositi a pecuniæ actione depositi peti posse:* & alia iura, quæ retuli qu. 1. num. 7. & 8. Et sanè inscitie arguendi essent veteres Iurisperiti, qui tot locis quarunt, an usuræ ueniant in actionibus bonæ fidei, ut cum depositi agitur, ut in d. l. 24. & 26. ff. *de pos.* uel cum ex locato, ut in d. l. cum quidam, §. 4. & 5. ff. *de usur.* si quantitatis, quæ ex istis contractibus debentur usuræ accedere non possent. Et ne iterum dicam, quod iam satis demonstratum est, id satis ostendit locus ille Vlpiani in d. l. 7. ff. *de admin. tut.* cuius uerba superius recensui, ex quo constat tutoribus ex iure civili infligi usuras nunc maximas, nunc quinquages, aut si quæ leuiora in regione frequentantur. In qua specie nulla est ratio mutui; nec ueri, nec interpretatiui. Ex quo alius detegit Feliciani error, dum putat usuras, quas Iurisperiti dicunt uenire in iudicis bonæ fidei, non esse propriè usuras, quia hic Vlpianus de legitimis usuris nominatim loquitur, id est centesimis, quæ ueræ, & propriæ usuræ sunt, idèoque, & illicitæ nunc, & iure canonico contrariæ.

Et ut magis rem aperiam, ponamus conductorem domus, uel unæ centum pro pensione debere, neque ad diem soluere, & dominum petere mercedem cum usuris, & cum eius nihil interest, neque ratione damni emergentis, neque lucri coisantis non tantum sortem, sed etiam sex, uel septem exigere ultra sortem, quod facile fieri potest, certè hæc propria, & uera usura est, cum ponamus nihil creditoris interesse sibi tardius illatam esse pecuniam. Quid enim aliud usura est, quàm accessio sortis ex solo tempore tardæ solutionis? Et nugæ sunt, si dicas negotium in mutuum conuerti, quia Paulus in d. l. cum quidam §. 4. nominatim ait ex locato, qui conuenitur, nisi conuenierit, ut tardius illata pecunia usuras conductor deberet, non nisi ex mora usuras præstare debere, & deinde: *Fiscus ex suis contractibus usuras non dat, sed ipse accepit, ut solet a fœcariis; qui tardius pecuniam inferunt, item ex uectigalibus.* Perspicuum ergo est usuras actione de locato uenire, que est bonæ fidei, & nihil commune habet cum mutuo. Denique id generaliter de omnibus bonæ fidei iudiciis respondit Vlpianus, in d. l. 2. *de except. re indic.* his uerbis: *Si in iudicis actum sit, usuraque sale petita sint, non est uerendum ne nocent rei iudicatæ exceptio circa sortis petitionem, quia enim non competit, nec opposita nocet. Eadem erunt; & si quis ex bona fidei iudicio, uelit usuras tantum persequi, nam nihilominus futuri temporis cedunt usura. Quando enim manet contractus bonæ fidei, current usura.* Et hic locus unus, si nullum aliud huius rei in iure nostro uestigium esset, satis ostendit ex petitione usurarum eius pecuniæ, quæ ex contractu bonæ fidei debetur pecuniam non fieri mutuum, sed manente contractu usuras currere, casque ueras, & proprias usuras esse.

Denique id conuincit d. l. *Lucius Titius 24. ff. de pos.* in qua queritur, an contractus sit mutuum, uel depositum propter usurarum incrementum, ut lex ait. Si enim mutuum est, non ueniunt usuræ neque ex pacto sine stipulatione, neque ex mora officio iudicis, l. *Titius de prescript. verb. l. quamuis C. de usur.* si depositum est currunt ex pacto sine stipulatione, d. l. cum quidam §. *ex locato, de usur.*

*l. Publica. §. 1. ff. de pos. vel ex mora officio iudicis d. l. mora. §. in bona fidei. ff. de usur. & hanc rationem Papinianus assertit, esse scilicet constitutum in bonae fidei iudicijs, quod ad usuras attinet, ut tantundem possit officium arbitri, quantum stipulatio. Sanè stulta esset quaestio, & frustra ita fuisset constitutum, si usurae tantum ex mutuo deberi possent. Papinianus ergo querit, an contractus sit mutuum, vel depositum propter incrementum usurarum, ut dictum est, & ait, quod attinet ad usuras, tantundem posse in iudicijs bonae fidei officium iudicis quantum stricti iuris stipulatio. Afferere verò, ut eodem loco vnum, & idem usurarum verbum proprie, & improprie sumatur, stultissimum est. Qua ratione enim posset definire Papinianus tantundem posse officium iudicis in negotijs bonae fidei quod attinet ad usuras, quantum stipulatio in contractibus stricti iuris, si id de ipsidem usuris accipi non debet? Denique leges, & responsa prudentum, quae dicunt in contractibus bonae fidei ex mora, vel ex pacto usuras deberi, de veris, & proprijs usuris accipienda esse ex eo colligitur, quia ipsidem locis loquuntur de usuris semilibus, ut in *d. l. cum quidam. §. siens. vel de legitimis, & maximis, & de quincuncibus, & trientibus, & denique de his, quae in provincia intra modum legibus statutum frequentabantur, ut in d. l. 1. de usur. §. 1. de admin. tur.* Quare dicendum est huiusmodi usuras veras, & proprias usuras esse idèquè illicitas, & proinde afferere illas nihil mali habere, & licitè exigi posse, ut Felicianus contendit, hæresin esse, vel hæresi proximum.*

33 Tertius, & quidem intolerabilis Feliciani error est, dum eodem loco ait, usuras, quae veniunt in contractibus bonae fidei sortem esse, quae sanè refellitur ex *d. l. 23. ff. de except. rei iudic.* ubi viure, siue petantur ex contractu stricti iuris, siue ex contractu bonae fidei, distinguuntur, & separantur a sorte, idèquè sententiam, quae quis ab viuris, absolutus est, quae sole petite sunt non submovere à petitione sortis, imò, nec ab usuris futuri temporis, sit contractus bonae fidei. Secundò refellitur hæc error ex *l. 49. §. 1. de act. empt.* quae ait: *Preter sorte licet post moram soluta, usurae petiti non possunt, cum hæc non sint in obligatione, sed officio iudicis praestentur.* Tertio hac in re errasse Felicianum conuincitur ex *l. 4. C. de pos.* quae ita se habet, *Si deposita pecunia is, qui eam suscepit, usus est, non dubium est etiam usuras deberi prestare: sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est, ultra non potes propter usuras experiri, non enim diu sunt actiones, alia sortis, alia usurarum.* Denique si huiusmodi usurae essent sortis, sequeretur ex ijs alias usuras deberi, quod falsum est, *l. placuit de usur. l. ut nullo modo, C. eod.* Constat igitur huiusmodi usuras, veras usuras, & accessiones esse, non sortem. Quamobrem constituendum est usuras, siue ex mutuo, siue ex contractu bonae fidei exigantur, improbas, illicitasque esse, id verò, quod verè interest omni re deberi, & iuste exigi posse.

34 Observa tamen me non negare usuras quas compensatorias quidam dicunt, licitas esse, & proinde in specie *l. curabit de act. empt.* incrementum aliquod exigi posse pro ratione fructuum, iam enim id licere dixi, *quæst. 3. num. 6.* Sed nego hoc proprie usuram esse, ut aperte scribit Didac. Couarr. in *d. cap. 3. num. 1. & Canis. lib. de usur. cap. 1. num. 13.* Cardin. Mantica. *lib. 4. tit. 24. n. 10.* quia negotium habet Synallagma, id est, hic interuenit aliquid, quod abest venditori, qui non tenebatur rem dimittere emptori sine pretio, ut etiam in specie *c. salubriter. de usur. §. 1. 42. §. usuras solut. matrim.* ut dixi *eod. loc.* & latissime executus iam, *q. 28. led. nego usuras, quae ex iure civili veniunt in contractibus bonae fidei, nunc licitè exigi posse, ut Felicianus opinatur, & constanter dico usuras, quae ex contractibus bonae fidei petuntur, secundum ius civile, cum nihil creditoris aliunde interest, & nihil illi abest, veras usuras esse, idèquè iure Canonico prohiberi, & exigantur, eodem iure restituendas esse, & neminem sani capitis id negare posse.*

35 Denique omnino probare non possum doctrinam Petri Greg. *synagm. iur. civil. lib. 22. c. 3. nu. 3.* ubi tria usurarum capita constituit. Primum caput continere usuras prohibitas, quando sine damno creditor ex usu suae pecuniae, quam alius habet, lucrum consequitur. Aliud caput pertinere ad id, quod interest, & isto casu usuras licitas esse. Tertium verò continere, usuras, quae ex mora veniunt, & has quoque licitas esse, quando iniusto

domino quis interpellatus pecuniam alienam retinet, hæc pertinere parcemiam, usuras non propter lucrum petendum, sed propter moram non soluentium infligi, *d. l. cum quidam. §. si pupillo de usur.* Nam licet cum Petro Gregorio in primo, & secundo capite consentiam, id est usuras, quae propter lucrum quis cepit illicitas esse, & id, quod interest licitè exigi posse, ab illo tamen in tertio capite dissentio, & nego ob solam, & simplicem moram, & ex eo tantum, quod tardius soluitur, quod debetur, usuras licitè exigi posse. † primò quia hoc repugnat iustitiae commutativae, quae cum vtatur proportione Arithmetica, æqualitatem rei ad rem desiderat, & ut reddatur creditori, quantum illi abest, & ne ex contrahentibus vnus sit in damno, alter in lucto, hoc enim est in æquale, ut dictum est ex Arist. *lib. 4. Ethic. cap. 4. led. si ex sola, & simplici mora usurae praestarentur, creditor plus caperet, quam illi abest, cum ponamus nihil eius interesse sibi moram factam esse: ergo exactio usurarum ob solam moram iniusta est, & iustitiae commutativae contraria. Secundò, quia, quod attinet ad usuras, stipulatio, & officium iudicis, sunt eiusdem potestatis *d. l. Lucius Titius 24. ff. de pos.* sed iudex non potest nunc condemnare in usuras ob eorum stipulationem, nisi creditoris aliunde interfit, ergo nec hodie ei licet ex officio infligere usuras propter moram, nisi probetur creditoris interesse legitimis modis, esset enim minister non iustitiae, sed iniquitatis. Tertio, quia usurae illae illicitae sunt, quas creditor sine vllo suo damno consequitur ex retentione pecuniae sibi debite, ut ipse Gregorius constituit in primo capite usurarum. Sed hic ponimus retentionem pecuniae nihil ei nocere, ergo si usuras capiat, cum nihil eius interest sibi moram fieri, iniustum lucrum consequitur, & capiat. Quarto, quia nulla est habenda ratio eius morae, ex qua nullum sequitur damnum, *l. 8. ff. si quis caution. l. si ita quis §. Scia in fin. de verb. oblig.* Denique solam moram non sufficere, ut quid ultra sortem capere liceat, docent Bald. in *l. 2. num. 105. de iur. iur.* & dixi alijs auctoribus citatis *quæst. 1. num. 32. quibus consentiunt Peguer in dec. 4. num. 8. Christoph. Mart. Medic. interdecif. Senens. exam. 54. num. 13. & Vvesemboc. ad tit. de usur. num. 9. ubi de usuris punitorijs agens, quas leges iubent prestari propter moram rectè monet, quomòscunque creditoris nihil interest toties illum abuti indulgentia legum, si post moram lucrum aucupetur. Quod etiam D. Augustinum sentisse puto, dum conuenitur de legibus, quae usuras praestari iubent, ut dictum est. Quare si usurae ex conuentione propter lucrum, vel ex mora propter moram, & in penam morae à creditore exigantur, cum nihil incommodi ex mora sentit, illicita est, & iniusta exactio, & iis, quibus extortae sunt, restitui debent. Ex quibus tandem concludendum est usuras, uel conuentionales esse, quae ex conuentione debentur; uel legales, quae propter moram, & culpam non soluentium leges praestare iubent, & utraque illicitas esse, nisi creditoris interfit: Interest uerò licitum esse, & omni iure deberi, quod tamen, nihil commune habet cum usuris, ac ab eis separandum est.**

38 Porro, ut patiamur usuram, neque enim opportunior fortasse erit locus, sciendum est usurarum species ex alijs partibus constitui, & nominari, maximam autem usuram fuisse, cum sortis ad numerum centenarium relate pars centesima singulis mensibus praestabatur, id est duodecim singulis annis pro centenis singulis. Quae ideo centesima dicta est, quod centesimo mense sortem aequet: vel quod sortis pars centesima erat usura cuiusque mensis. Veteres enim in singulos menses, ut plurimum usuras stipulari consueuerant, cuius rei vestigium est in *l. lecta de reb. cred.* & quamuis usurae ex dicto contractus currere, in diem tamen Calendarum, & in Calendarum singulas illas stipulari usuratum fuit † Et ob eam mentes à Diuo Basilio dicuntur, usurarum patres, & generatores, mensuri exactores. Qua ratione in Comædij Aristophanis debitor quidam optat Lunae carceres, & vineula, ne scilicet vnquam redirent Calendarum, & nunquam esset debiturus usuras. Et Ouidius *lib. 2. de remed. amor.* Calendarum celeres vocat, quod celerius debitoribus redeant, & usurarum impendium referant. Hinc etiam Horatius *lib. 1. Satyr. 3.* Calendarum uocat tristes, & D. Ambrosius in *lib. de Tob.* scribit Calendarum alioquin sacras intaustas factas esse auaritia generatorum. Hinc etiam Calendarium liber ternebris pecuniae erat, sic dictum, quod soluerent creditores in Calendarum

36

37

38

39

40

das singulas stipulari vsuras, nomina debitorum in eo scriberentur, vt constat ex l. *pen. de reb. cred. & l. ultim. de pers. l.* At quamuis stipularentur vsuras in Calendis singulas, tamen solebant diem solutionis differre in Idus, vnde Horatius in lib. *Epodem, ode 2. in fin.* de fœneratore Alphio.

*Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Kalendis ponere.*

& in l. *si ex pluribus. §. ult. de solut. vsuræ* soluuntur Idibus, & multis in locis apud Marcum Tullium, vt obseruat Cuiac. in d. l. *penult. de reb. credit. ad African.*

- 41 Sed cum centesima as ellet, & finis legitimæ vsuræ, neque enim vitra centesimum olim vsuras stipulari licuit, vt constat ex l. *si promutua, C. si cert. per. l. 4. de nau. fœn.* & tradit Borcholt. de *vsur. cap. 4. num. 3.* reliquæ vsuræ ex eius ratione intelligendæ sunt. Vnde, si nummus vnus in centenos annis singulis præstetur, vnciaria dicitur, vnciarius fœnus apud Tacitum lib. 5. si bini, sexrans; si terni, quadrans, quaterni, triens, & trientaria; si quini, quincunx, si semi, semis, quæ & semissalis dicta est; septem septunx; si octoni bes, si noueni, dodrans; si deni, dextrans; si vendeni, deuns; si duodeni, As, & quæ centesima dicitur, quod centesimo mensē æquaret sortem, vel quod singulo quoque mensē pars sortis centesima penderetur vsuræ nomine, vt dictum est, & omnibus nunc notissimum. Ita enim ex Columella l. 4. adnotauit Hermolus Barbarus ad Plinium l. 4. & primus ex interpretibus Socinus, qui id didicerat ex Hermolao, vt refert Cuiacius in l. 20. C. de *vsur.* qui idem docuit in l. 1. de *nau. fœn. & in l. 13. §. idem Papin. de act. empt. Idem iam pridem docuit Petr. Gregor. de *vsur. lib. 2. cap. 5. num. 5.* Roman. *ord. traçt. c. 7. lib. 1.* Budæus in lib. 1. de *Asse* multis auctoribus relatis, quibus addere potui Theodor. Balsam, ad can. 17. Nicen. Synod. Theophil. *inst. de act. §. idem autem.* & Harmenopolum, qui rem hanc clarissimis verbis aperuit, vt nihil certius sit, & ridiculus videatur, qui id in dubium retrocæret. Quamobrem merito explosa Azonis, Accursij, & aliorum sententia, qui centesimam vsuram eam esse interpretati sunt, quæ singulis annis pro singulis centenis centum præterret, semissem, quæ quinquaginta redderet, & sic deinceps, quorum opinio prorsus falsa, & stollida est, vt ait Joan. Bapt. Lupus in lib. de *vsur. comm. l. §. 3. n. 30.* ita vt mirum sit Surdum in *conf. 102.* exisse in re tam manifesta? & iam tot veterum auctorum testimonio veritati restituta.*

- 42 Sane, quod dixi vsuram centesimam eam fuisse, quæ in centenos nummos quotannis duodenos redderet, immutatum deinde est. Nam ad extremum obumuit, vt in centenos singulos referret sexdecim semis, & quatuor siliquas, vt ostendit scholion ad Harmenop. *loc. cit.* Nam reuertit centesimam vsuram in singulas libras duodenos reddere, & tertiam centesimæ esse, cum pro libra quatuor aurei fœnoris nomine quotannis penduntur. Atqui constat libram auri non centum, sed LXXII. solidorum esse ex l. 1. C. de *susc. & arcar. lib. 10.* & consequenter vsuram centesimam eo tempore reddidisse XVI. semis, & siliquas quatuor, vt dixi, & notat Cuiac. ad d. l. 15. ex Harmenopulo, & Zonara in Niceno *cap. 17.* vbi etiam Balsamoni id notat, ex quo fit, vt tertia centesimæ quæ quæ quinque, & amplius redderet singulis annis. Sed in hoc opere placet sequi antiquam vsuræ definitionem,

- 43 quæ primum fuit, vt pro singulis centenis quotannis duodena redderet, vt apud veteres Jurisconsultos, & in iure nostro sumitur, & secundum quam Iustinianus vsuras moderatus est in l. *eos. C. de vsur.* In qua, vt omnibus iam notum est, pro diuersitate personarum vsuras præscripsit. Etenim hæc constitutio licet vix illustribus, ijs, qui in maiori dignitate positi erant, tertiam partem centesimæ in quocunque contractu stipulari, id est vsuras trientes, seu quatuor pro singulis centenis, Argentarijs verò, negotiatoribus eodem loco hensem centesimæ præscripsit, id est, octo pro centenis singulis; Cæteros verò dimidiam centesimam vsurarum nomine dumtaxat stipulari, & exigere permisit, id est semisses, quæ in centum sex reddunt singulis annis; & ciuiles, & modicæ dicantur à Plinio lib. 14. *cap. 4.* & hanc vsurarum quantitatem feruati voluit, etiam in omnibus alijs casibus, in quibus vsuræ sine stipulatione exiguntur, ut in contractibus bonæ fidei, & legatis, in quibus vsuræ debentur ex mora, ut dictum est, & notat Borcholt. d. lib. de *vsur. cap. 4. num. 18.* & 19. in pecunijs verò traiectionis, vel specierum fœnori dationibus usque ad centesimam stipulari per-

45 misit, cum veteribus legibus eam excedere concessum fuisset. Quibus sanè addendum est ecclesias, nisi suis creditoribus præstitisse, id est tres pro singulis centenis ex Nouell. 7. Agricolas verò nisi trientes, quales sint creditores, etiam si sint argentarij ex Nouell. 32. & obseruat Cuiac. in d. l. 2. C. de *vsur.* † Hodie verò neque vnciario fœnore agere permillum est, id est, nec unum nummum quotannis pro singulis stipulari, & capere vsurarum nomine, ut docet Bald. in *auth. ad bec. num. 2.* Rebuff. in l. 1. in *verb. proferuntur. num. 30. C. de sent. qua pro eo, quod inter. Didac. Couarr. variat. lib. 3. cap. 3. num. 2.* Joan. Bapt. Lup. in d. *comm. l. §. 5. num. 9.* Roderic. de *ann. reit. lib. 3. quæst. 4.* Euangelico congrua est Basilij Imperatoris constitutio; nec cuiquam omnino in nullo negotio liceret vsuras accipere, & si quis, vel tantillum accepisset, forti imputaret, ut *quæst. 2.* dictum est.

Q V Æ S T I O. V.

De vsuris vsurarum.

S U M M A R I V M.

1. Olim vsurarum vsuras in sortem redigere.
2. Vsura secunda bestia.
3. Vsura pariunt, vt lepores.
4. Vsuræ vsurarum iure ciuili prohibentur.
5. Huius rei multiplex ratio.
6. Ante constitutionem Iustiniani exigebantur vsuræ vsurarum redactarum in sortem.
7. Debitores, vt dilationem consequantur, nihil fœneratoribus negare solent.
8. Parentes filios pignori dare prohibentur.
9. Debitores necessitate strangulantur fœneratores laqueum stringunt.
10. Iustinianus constituit, vt vsuris in sortem redactis vsura non deberentur, sed sortis antiquæ tantum.
11. Et ne vsurarum, in quibus quis condemnatus fuerat, vsura exigi possent.
12. Versura olim prohibita.
13. Anacostinus à Carolo Emanuella Sabaudia Duce sua constitutione repressus.
14. Vsura vsurarum multo magis iure Pontificio prohibita.
15. Vsura cum fungitur vice sortis, alias vsuras parit ex iure ciuili.
16. Tutor, qui vsuras pupillares in suas vsuras conuertit, ad earum vsuras tenetur, vt etiam procurator, & alij, qui negotia aliorum gerunt.
17. Fructuum ante petitionem hereditatis percceptorum vsura ex iure ciuili debentur, & quare.
18. Interesse eius interesse, quod vice sortis fungitur, aliud interesse patere potest.
19. Soluens pro alio sortem, & vsuras, agere potest pro tota summa ad id, quod interest.

Nolebant improbiores veteres fœneratores vsuras vsurarum exigere; & cum id legibus vetitum esset, facile inuenta est fraus, quæ ex sorte, vsuris eodem tempore lucrum prouenire, cogendo scilicet miseris debitoribus, vt vsuras præteritas in sortem redigerent. Ex quo vsuris vsuras parturientibus, & ijs, quæ ex sorte fluunt accedentibus, pecuniæ credita breui temporis spatio ingentes recipiebant accessiones, & multorum euerdebant, uorbantque patrimonialia. † Quamobrem D. Basilias bonil. in *psalm. 14.* vsuram fecundam bestiam uocat, & leporebus similem. Quid te, inquit, fecunda bestia adiungis? lepores aiunt eius esse nature, vt simal, & pariunt, & natiunt, & superferent? sic & fœneratoribus simit tempore pecuniæ dantur ad vsuram, & gignunt, & superferant. & D. Ambrosius in lib. de *Tobia. cap. 12.* Veniunt Calenda, parit sors centesimam: veniunt menses singuli, generantur vsuræ, malarum parentum mala proles: hæc est generatio viperarum, crescit centesima: petitur nec soluitur, applicatur ad sortem. Fit maledictum Propheticum, dolus in dolo, vsura improbi fœnoris fœnore deterior. † Quod malum, ut aliquantisper cohiberetur, primum legibus prohibitum est, vsuras vsurarum capere, ut dixi & constat ex l. 3

placuit ff. de usur. l. 26. in princ. ff. de condict. indeb. l. 1. Profes. ff. de re iudic. & alijs locis. Et constat etiam hoc genus sceleris turpe, & nefarium habitum fuisse, & illud exercentes infamia notatos, ex l. 20. C. ex quib. sanf. infam. irrog. & Harmenop. lib. 3. tit. 7. & semper magna cum leuitate repressum, & a republica expulsum ex Appiano, lib. 1. de bell. ciuil. & Hotomano de usur. cap. 3. vt ne quidem fauore ciuitatum à debitoribus pecunia inuementaria exigi permiffum fuerit, vt indicat l. 2. §. 5. ff. de admin. rer. ad ciuit. pertin. vbi Ulpianus hanc immodicam, & illicitam computationem vocat, sed instar omnium Iustinianus in l. ult. C. de usur. vbi refert veteribus legibus constitutum fuisse, vt nullo modo vfura vfuram à debitoribus exigantur.

Et licet ex his satis constet meritò sancitum fuisse, ne vfura vfatarum caperentur, placet tamen huius rei rationes ex Duareno, & Hotomano subiicere, Duarenus ergo in lib. de usur. s. 3. circa fin. Probabiliter, inquit, forte dici potest non minus vfurarum vfuras, quam sortis exigi posse, vfura enim exiguntur propter usum pecunie; ergo qui vfuris pecunia vfatur, ad vfuras earum vfurarum teneri videtur. Sed usum est hoc perniciosum Republica, quia in infinitum crescent, & frustra definitus esset modus vfurarum Hotom. credo loc. cit. Cum vfura nihil aliud sit quam vfus merces si qui lex mercedem hanc renouare permiffisset, vnus quoque rei pretium contra natura aequitatem bis consequi permiffisset, l. 31. de adil. ed. §. l. 32. ff. de eni. Et post pauca: Perpetuo iure ciuili sancitum est, ne fructuum vfura peti possent, neque eorum. 15. ff. de usur. cum agri vna tantum accessio, si ipsorum videlicet fructuum iure ciuili prohibita sint, quis existimet eodem iure vfuras vfurarum permiffas esse, praesertim cum eadem ratio plus in ipsis prohibendis valeat. Quid quod sortis vfus, quasi radix, & sans quidam est, unde vfura tanquam rami propagantur. Quo circa simul atque sortis vfus definit, vfuras quoque consistere non dubium est, l. 2. de pecul. leg. quammis ne ipsa quidem solute sint l. 4. C. de pos. l. 49. §. pretij. ff. de alt. emp. At si vfurarum, quae adduc debentur, nec solute sunt, vfurae postulentur, ecce tibi radice euulsa ramos absurdissime reuascens.

Sed licet veteribus legibus cautum esset, ne vfura vfurarum exigerentur, nullo tamen aperto iure ciuili ante Iustinianum prohibitum erat illas in sortem redigere, & illarum in sortem redactarum vfuras stipulari, & capere. Exigebantur enim ante constitutionem Iustiniani vfurae vfurarum additarum sorti, vt notant Cuiac. in l. 20. C. de usur. & Anton. August. emend. lib. 2. cap. 10. in fin. Et indicant verba d. constitutionis, quae sunt huiusmodi, vt nullo modo vfurae vfurarum exigantur, & veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissimum cautum. Si enim vfuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summa vfuras stipulari, quae differentia erat debitoribus a quibus vt vera vfurarum vfura exigebantur: hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. † Debitoribus vero durissimam hanc legem sibi imponi patiebantur, vt hac ratione dilationem ad soluendum consequerentur, vt grauius conueniret D. Ambros. loc. cit. Quam vt obneant miseri, & nimium interdum suis fidentes rebus nihil creditoribus negare solent, & magis seipsos illaqueant simulantibus interim sceleratoribus, se hac dilatione grauari, vt obseruat Joann. Parlador. rer. quotidian. l. 2. cap. 2. num. 18. † Quid carius est liberis? eos tamen parentes suis debitoribus in pignus dedisse, atque etiam in seculum ministeria constare. Quod tamen Dioclesianus & Maximianus prohibuerunt in l. 12. C. de oblig. & act. §. l. 6. C. quae res pign. & Theodoricus in edicto, & deinde Iustinianus, in Nouell. 134. cap. 7. poena addita creditoribus, vt non solum debito caedent, sed aliud etiam tantumdem filio, aut parentibus eius retunderent, & corporali poena coecercerentur, vt etiam scribit Francisc. Balquin. lib. de pign. cap. 12. vbi congruenter huic rei refert Aegyptios olim cum mutua pecuniam accipere cogebantur, sortos tulle pignori dare cadauera parentum quae custodire, & linire vnguentis, vt diutius conseruarentur solebant, tantum necessitas pecuniae, & egestas cogit, & eo vique immanitatis auaritia homines perducit. † vnde non immerito dicuntur debitoribus mole aris alieni deprimi in l. si quis C. de refo. vend. & necessitate strangulari in l. 5. C. de prad. Curial. & foeneratores laquei nodum stringere apud D. Ambros. eod. lib. de Tob. c. 2. in fin. & congruenter c. 8. debitorem, qui se foeneratori obligat, iptum se vendere.

Quamobrem, cum fraus illa inualuisset, & impro-

bum hoc foetus exercentes, leges, quibus vfurarum vfuras exigere vetitum erat, hoc commento eluderent, id Iustinianus merito cohibuit, in d. l. ult. C. de usur. cuius pars proximè descripta est: Et si forte id fieret, eodem loco constituit vfuras semper vfuras manere, & fori antiquae tantummodo incrementum vfurarum accedere, vt obseruat Cuiac. in d. l. 20. C. de usur. Duaren. loc. cit. Roderic. de ann. redit. lib. 3. num. 23. & 24. † Quin etiam cum antea obtinuisset, vt condemnati vfurarum vfuras praestare compellerentur post tempus illis indultum pecuniae conficiendae gratia, ex leg. 1. C. Theodas. de usur. rei iudic. in qua iudicati male fidei debitoribus dicuntur idem Iustinianus sanxit, & post tempora iudicatis concessa ad soluendum sortis tantum vfurae vique centesimam ex iudicati actione deberentur, non etiam vfurarum in condemnationem deductarum, vt cautum est, in l. ult. C. de usur. rei iudic. vbi ait, constituisse vfurarum vfuras penitus esse delendas, & nullum casum relinquere, ex quo huiusmodi machinatio possit induci. Atque ita abrogata est, d. l. 1. C. Theod. eod. tit. & Anacostimus omnino prohibitus est, stipulatione, siue iudicato fieret, vt notant Duar. & Roderic. loc. citat. & Cuiac. ad l. ult. C. de usur. rei iudic.

Qua ratione olim, id est, ne debitoribus vfuris, & aere alieno opprimerentur, Romae vfura vetita est lege Gabina, vt auctor est M. Tullius lib. 5. ad Artic. in fin. vbi refert, Salaminiò cum valent vfuram facere, non potuisse quod lex Gabina vetabat. Est autem vfuram facere aere alienum aere alieno dissoluere, vt explicat Donat. in Phormione Terrent. Budae. in adnot. l. ult. ff. de pign. act. & Cuiac. in l. de usur. ad Papin. vbi ait, vfuram esse, vt vfuras ab aliquo pecuniam sub vfuris, qua illi debitas vfuras soluas: tamen etiam vfura sit, ab alio mutua pecuniam accipias, vt soluas, quod alteri debes, vt constat ex eod. M. Tullio loc. cit.

Sed quia nimis compertum est sceleris malum miras per artes terpere, foeneratores Anacostimum legibus expulsum, Patrum censura improbatum reuocauerunt. Imò diu in foro obseruatum est, vt vfuras vfurarum in sortem ex conuentione partium redactarum magistratus adiudicarent. Et praeterea, si facta sortis, & vfurarum condemnatione taxatio secuta esset, iustusque debitor taxatam quantitatem soluere non satisfacisset, ab eo tempore totius eius summae, quasi in sortem redactae vfuras praestare cogebantur, quod valde improbat doctissimus Anton. Faber defin. 11. C. de usur. & de error. pragmat. Dec. 20. cap. 4. Neque enim, inquit, fieri potest, quin vfurae illae praetores, quae ab initio accessiones fuerunt, tales quoque perpetuo maneant, & proinde vim, & fraudem aperte faciant Iustinianae constitutioni, quae nullo prorsus casu vfuras vfurarum praestari patitur. Et ideo, cum hoc moribus nostris pessimè comparatum esset, & creditores sub nomine interesse, vt loquimur, immodicis computationibus debitoribus obruerent, meritò Serenissimus Dux noster Carolus Emmanuel totum hoc penitus aboleuit ea sanctione, cuius iam meminimus, & sortis tantummodo interesse praestari iussit.

Porro ex his, quae in praecedentibus diximus, vfuras scilicet omnes iure Diuino, & Pontificio multo magis infames, & execrabiles esse, & nullo modo in republica permitti, & tolerari debere, idque ita perspicuum esse, vt probatione non egeat.

Sanè hic obseruandum est, quod dixi vfuras vfurarum ex iure ciuili non deberi, non habere locum, quando vfurae funguntur vice sortis. Nam hoc casu eodem loco sunt, quo sortis, & ex eis etiam vfurae debentur. Dicuntur verò vicem sortis obinere, cum ab alio debitore vna cum sorte solvuntur, tunc enim quoad eum, qui accepit, uel pro alio soluit, sortis loco sunt, & sortem efficiunt, l. 58. §. 1. ff. de admin. tut. & tradit Anton. Faber. d. cap. 1. num. 7. in suo C. lib. 4. tit. de usur. defin. 2. † Huiusque rei exempla sunt plurima in iure nostro, ut in tutore, & curatore, qui pecuniam pupilli cum vfuris exigit, nam quoad eum vfurae vice sortis funguntur, d. l. 58. §. 1. & l. tut. 4. §. si vfuras d. tit. ubi Ulpianus ait, parui retere utrum sortem pupillarem, an vfuras in suos vfus tutor conuerterit. Aliud exemplum est in procuratore, qui sortem cum vfuris, uel vfuras ab alio exegit, neque restituit. Nam, & vfurarum exactarum vfuras praestare cogitur, l. idemque 10. §. si procurat. ff. man. tut. Quod etiam trahi potest ad eos omnes, qui aliena negotia curant, uel sunt negotiorum gestores, & alij huiusmodi. † Denique huius

10
11
12
13
14
15

10
11
12
13
14
15
16

hulus rei exemplum præbet *l. heres, de pet. hered. in qua* Papinianus definit fructuum ante actionem hereditatis illatam perceptorum vsuras deberi, quia scilicet hi fructus hereditatem augent, & sunt pars, & portio hereditatis, unde cum non sint accessiones, nihil mirum est, si eorum vsuræ debentur ex iure ciuili: eorum autem qui post motam litem percipiuntur, vsuras non præstari, qui officio iudicis restitui debent, vt etiam constat ex *l. neque eorum ff. de usur. & tradit. Hotoman. in disp. de usur. c. 3. & Cuiac. in d. l. heres, ad Papin.*

- 17 Quod licet quoad vsuras hodie immutatum sit, neque enim vsurarum, neque vicem fortis obtinent, vsuras exigere licet, cum ne forti debeantur, merito tamen porrigitur ad id, quod interest. Et proinde merito receptum est, vt eius interesse, quod vice fortis fungitur, aliud interesse debeat, & peti possit. Ita enim docent Trentacinq. *variar. lib. 1. tit. de inter. num. 21. Roderic. lib. 3. quest. 7. num. 28. Fabius de Ann. in cons. 48. num. 25. Rouit. in dec. 9. num. 17. & 18. & Anton. Fab. loco citat.* † Et ex contrario, si quis pro alio sortem, & vsuras vtiliter soluerit, veluti ex causa tutelæ, mandati, & negotiorum gestorum, vsuræ ab eo solutæ sortem efficiunt, & funguntur vice fortis, & proinde ex eis etiam interesse debetur, vt tradit Trentacinq. & Roder. *loc. cit. Vincent. de Franch. dec. 254. in fin. Menoch. de arbitr. indic. cas. 119. n. 28. Peregr. de iur. ff. lib. 6. tit. 7. num. 33. & Mainard. in dec. 33. lib. 2. vbi ita iudicatum refert, & curiam censuisse, ne ea res in dubium amplius vocaretur, & nouissime Mart. Med. inter suas decij. Senenses exam. 7. num. 83. & qui his iam dudum scriptis prodit Fontan. in dec. 204. num. 8. & 15. Quod tamen alio loco diligentius fortasse tractandum est.*

Q V Æ S T I O VI.

De rationibus vsuræ in mutui dationibus potissimum improbandæ.

S V M M A R I V M.

1. Rei mutui datæ dominium in accipientem transfertur.
2. Equum est creditorem recuperare, quod dedit, iniquum plus exigere.
3. Nemo debet ex ea re lucrum consequi, que non est eius periculum.
4. Periculum rei mutuo datæ est debitoris.
5. Mutuum sub faenore contractus Leoninus.
6. Pacto periculum in eum reijci potest, qui ex natura contractus illud suscipere non tenetur.
7. Pactum in emptiombus pars rei, vel pretij.
8. Nummorum certa est æstimatio.
9. Pecunia res stentia.
10. Faeneratores fucos imitantur.
11. Fructus in eis soli percipiuntur, non iure leuini.
12. Nauis, domus, & similia possunt fructus referre, non pecunia.
13. Mutuum recontrahitur.
14. Tolerabilius est decem dare, vt undecim debeantur, quam stipulationem vsurarum permittere.
15. Mutuum natura sua non recipit mercedem.
16. Labor omnis optat premium.
17. Mutuum plus officij præstat, quam qui depenit, aut commodat.
18. Mutuum contrahitur ad utilitatem solius debitoris.
19. Mutuum quare stricti iuris.
20. Faeneratores veniuntur nummis contra id, ad quod inuenti sunt.
21. Pecunia non est proprie vsusfructus.
22. Vsuræ exigere iniquum siue debitor lucrum, siue damnus sit.
23. Mutuum interest ex nummis, vel ex adibus redditum percipere.
24. D. Chrysothomi locus, sicut ades, pecuniam locari non posse.
25. Vsurariæ conuentiones nullo iure confirmantur, ius Ciuile non patitur iniustas conuentiones.

25. Vsuræ moderatæ tolerari possunt ad maiora mala vitanda.

26. Vsuræ non ideo minus turpes, quod tolerentur.

27. Leo Imperator cny Basilij legem, quæ vsuras sustulerat, abrogauit.

28. Insuper excusatione aliqua dignus, quod modestas vsuras permiserit.

29. Ex vsuris frequenter vrbibus mala inferantur.

30. Hereticum est pertinaciter affirmare vsuras exercere licitum esse.

31. Vsuræ iure naturali prohibita sunt, & contrarium asserere temerarium.

Quamquam in omni contractu vsura illicita sit, & prohibita, vt hæcenus mediocri diligentia demonstratum est, in mutuo tamen multo turpior, & iniustior videri potest, ob peculiare quædam causas ex huius contractus natura delumptas. Quod licet in præcedentibus a me actum sit, hic id iterum diligentius agere constitui, vt hac ratione quicquid pro vsuris adhuc adferri solet commodè refellere valeam, & ab hoc lucri genere ciues nostros deterrere.

Prima igitur ratio est, quia rei mutuo datæ dominium transit in accipientem, *l. 2. § appellata, & l. proinde ff. de reb. cred. l. 1. § 2. ff. de oblig. & actiõ. vbi Gaius ait res in hoc dari mutuo, vt fiant accipientis. & Insti. quib. mod. re contrah. oblig. in princ. & Theoph. eodem loc. vbi dicit mutuo vnumquemque accipere, vt id in suos vsus impendat, & pro eo aliud reddat. Atqui iniquum est ex re, que tua non est, & que tua esse definit, aliquid superexigere, cum nihil tua interest carere illius vsu vt notat Petr. Gregor. *partit. iur. canon. lib. 3. tit. 3. cap. 4. & Nat. in cons. 403. n. 3.**

Neque hanc rationem euerit, quod respondet Joann. Borcholt. *cap. 1. num. 13.* pecuniam scilicet mutuo datam non dici omnino alienam, quod debitor obstrictus sit tantumdem reddere, & creditor actionem habeat ad eam repetendam, unde & rem ipsam habere videatur, *l. is qui actionem, ff. de reg. iur. & hinc consequi bonæ fidei contrarium non esse vsuras accipere. Quia respondeo ex datione mutui creditori competere actionem ad tantumdem repetendum, d. l. 2. in princ. & l. 3. ff. de reb. cred. iudique bonæ fidei contrarium non esse: immo congruere iustitiæ, & æquitati, vt reddat quantum dedit, ne ex officio suo damnum sentiat, unde D. Ambrosius in *lib. de Tobia, cap. 21.* grauius monet debitores, vt quanto citius debitum dissoluant: sed nego creditori competere actionem, vt plus exigat, quam dedit, id enim iustitiæ, & æquitati contrarium est; & naturæ mutui repugnat *l. si tibi, ff. de pact. l. cum vltra, C. de non num. pecun. & proinde iniquum est actionem ad vsuras extendere, quæ mutuo datæ non sunt, neque vilo bono iure debentur.**

Secunda ratio. Iniquum est ex ea re quemquam lucrum facere, que eius periculo non sit, *l. 13. §. 1. ff. commod. & iniquissimum est ex contractu lucrum spectare, non etiam damnum, l. 29. in fin. ff. pro soc. l. 7. §. 1. ff. eod. cui rei proximum est, quod dicitur, in l. 10. de regul. iur. secundum naturam esse commoda cuiusque rei cum sequi, quem incommoda sequuntur. Quod etiam est apud Terent. in *Heeyr.* † sed rei mutuo datæ periculum est debitoris, *l. 9. in fin. ff. de naut. fen. l. 1. ff. de oblig. & act. l. incendium Cod. si cert. per. & Insti. quib. mod. re contr. oblig. ergo iniquum est creditorem ex mutuo lucrum aucupari. Qua ratione etiam vsus est Uvselemb. in *tit. de usur. num. 6. & ipse Hotoman. quest. illustr. cap. 40.* vbi ait hoc argumentum ex intima Jurisprudencia erui.**

Neque satisfacit Borcholt. *ead. loc. num. 11.* dum ait id verum esse, nisi aliud inter contrahentes conuenierit, & ex conuentione posse rem etiam illi questui esse, cuius non est periculum, *l. 1. §. nunc videndum, ff. commod. & sic conuentione vsuras deberi, licet pecunie credite periculum ad debitorem pertineat. † Nam respondeo id de conuentione licita intelligendum esse, vt notat glof. in d. l. 1. §. si conuenit. & in l. in traditionibus, ff. de pact. alioquin si turpem, & iniustam causam continet, vel si est contra bonos mores, vel bonam fidem, qualis est stipulatio vsurarum, seruari non debet, *l. vlt. ff. de suis, & legit. hered. l. si vnus §. pacta. ff. de pact. & d. l. 1. §. illud ff. de pos. & congruenter Ulpianus in d. l. 29. ff. pro soc. de iure societatem ita coram non posse, vt alter lucrum tantum, alter**

damnum sentiat; & hanc societatem leoninam esse, & proinde mutui datio sub scenore, contractus leoninus dici potest, cum ex eo creditor lucrum tantum spectet, non etiam damnum, quæcumque fuerit fortuna debitoris. † Deinde in alijs negotijs recipi potest, vt ex conuentione, periculum in eum rejiciatur, qui ex natura contractus ad illud non tenetur, quia vel liberè id factum, susceptum intelligitur, veluti, si is, apud quem nummi depositi sunt, eorum custodiam, & periculum suscipiat, vt in d. l. i. *ape euenit ff. de pos.* sunt enim, qui se sponte deposito offerunt: vel conuentione pars pretij, vel rei esse censetur, huiusque conuentionis contrahentes rationem habuisse l. 79. ff. de contr. empt. l. 6. in fin. ff. de ser. expor. sed in mutui datione neque debitor liberè stipulationi vsurarum consentit, sed necessitate pressus, & quia non alia ratione potest rebus suis consulere: neque stipulatio ita pars rei, vel contractus dici potest, sed noua obligatio, quæ nullam iustam causam habet, & sola obligatione nritur, l. *usura. de verb. signif.* l. 8. ff. de eo, quod cert. loc. & non natura, sed in re summa percipitur, l. *si nauis. ff. de rei vendic.* † Neque, vt in emptionibus, & alijs similibus contractibus ratio conuentionis, & pacti habita presumitur, veluti cum in emptione pactum adijcitur fauore emptoris, vel venditoris, quo casu censetur pars, vel rei, vel pretij, dist. l. 79. de contrab. empt. l. 6. in fin. ff. de ser. expor. Frider. Martin. de iur. cens. cap. 6. num. 195. id mutui dationibus accommodari potest, in quibus fors integra, solui, & reddi debet eiuſdem generis, & bonitatis, qua datum est: l. *eum quid. ff. si cert. per.* † & præsertim, si nummi crediti sunt, quorum scilicet certa est æstimatio, l. *nummis. ff. de in lit. iuran.* l. 1. ff. de contr. empt. l. 42. in fin. ff. de fideiussor. & proinde cum stipulatio vsurarum additur mutuo, intelligi non potest huius rei in constituenda sorte rationem habitam fuisse fauore debitoris, & cum in minore summa se obligasse: cui coniecturæ in alijs negotijs locus est: sed perpicuum est obligationem vsurarum sine vlla iusta causa contrahi fauore creditoris, qui non sua sorte contentus est, obligatione fors, sed vltra sortem vsuras stipulatur, & capiat, quod iniquum est, & iustitiæ communitate contrarium, secundum quam satis obligationi suæ debitor facit per solutionem, qua tantumdem reddit. Et tantum potuit is auctor dicere non esse iniquum creditorem stipulari vsuras vltra sortem, quando pecunia eius periculo traicitur, quod an liceat, alterius questionis est.

Tertia ratio est, quia pecunia natura sua sterilis est, neque potest referre fructus, vt grex, vinea, ager, ergo non potest creditor ex nummis redditum stipulari, & capere; & si id fecerit non ex pecunia id percipit, quæ sterilis est, sed ex industria, & labore debitoris, quod est iniquum, videntur enim tæneratores fucorum naturam imitari, qui furtim verarum apum mella deuorant, vt refert Plinius lib. 11. & Virg. lib. 4. Georg.

Immanisque sedens aliena ad pabula fucus.

Eadem ratione Plutarch. in opusc. de non scener. vniuersam tænerandi artem damnat, quod contra naturæ regulam sit, quæ est, ex nihilo nihil gigni; vt etiam notat Alciat. ad d. l. i. *usura num. 9. de verb. signif.* vbi reliqua vsurarum incommoda, recenset. † Quæ ratio non ex eo leuis videri debet, quod mutuum etiam in ijs rebus consistat, quæ gignendi, & propagandi habent, vt est hordeum, frumentum, milium, & id genus, quia non ideo magis licitum est additamenta materiæ stipulari. Id enim acriter reprehendit Divus Hieronymus in comment. ad cap. 18. *Excebiel.* & refert Anton. August. in *Epit. iur. Pontific.* lib. 35. tit. 6. cap. 24. quod enim interdum, si terra condantur, fructus ferant, non id semini, sed agro, & industria, & culturæ tribui debet l. *qui seit. in princ. ff. de usur.* quæ ait: *omnis fructus non iure seminis, sed iure soli percipitur.* Et paulo post, *quoniam in percipiendis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quam seminis, ex quo trinnetur, aspicitur.*

Neque mouet, quod respondet Boreholt. loc. cit. num. 8. pecuniam, licet fructus naturales, & industriales ferre non possit, ciuiles tamen parere posse, vt domus, nauis, quæ licet res steriles sint, possunt tamen ex conuentione, & iure vtilitatem referre, d. l. *si nauis de rei vindic.* Nam hæc dissimilia sunt. In conductione enim nauis, domus, & similitum rerum conuentionio habet synallagma, quia conductor domo, & nauis conductæ vitur, siquidem istiusmodi rerum vsus est, pecuniæ verò non est vsus, sed abusus; & proinde, vt licet ex nauæ, vel domo conductæ

fructus percipere; ita illicitum est ex nummis mutuo datis redditum stipulari, & capere, vt diximus aduersus Heigium *quæst.* 3. num. 8. & proinde, quod ait in l. 33. ff. de *usur.* pecuniam vsus parere, & quod alibi dicitur nummos steriles esse non oportere l. 7. ff. eod. l. 3. § 4. ff. de *contr. tur. act.* id improprie, & per translationem dictum est, & secundum ius ciuile, quo vsurarum obligatio licita esse videbatur.

Quarta ratio est, quia cum mutuum esse contrahatur d. l. 1. § 2. ff. de oblig. & act. & instit. quib. mod. re contrab. oblig. in princ. id est, facto, & numeratione, & à manu in manum translatione, vt ait Theophil. d. loc. nihil vltra quam reuera datum, & translatum deberi, & exigi potest, l. *si tibi. ff. de pact.* l. *rogasti §. si tibi. ff. si cert. per. l. cum vltra. 9. C. de non num. pecun.* & l. *ult. C. si pignor. consent. num. pecun.* & c. Cuiac. ad d. l. *si tibi. ff. de pact.* Petr. Grez. loc. cit. & in tract. de *usur. lib. 1. cap. 3. n. 7.* & Cardin. Mantica. de *tar. & ambig. conuent.* lib. 8. tit. 15. n. 13. In quo non satis admirari possum veterum iuris auctorum inconstantiam, qui cum putarent neminem vltra id, quod verè accepisset, ex mutuo obligari posse, ita vt iniucilis illis videretur conuentionio, vt datis decem, vndeim deberentur, vt nominatum constitutum est in d. l. *rogasti §. si tibi.* vsurarum incrementum rebus creditis accedere interposita stipulatione permisissent, quia hoc nihil aliud reuera fuit, quam hoc commendo mutui naturam labefactare, & auaritiæ patrocinari. † Denique tolerabilius videretur admittere illud conuentionis genus, quod tamen iure ciuili improbatum est in d. l. *si tibi.* quam stipulationem vsurarum, quæ iure ciuili recepta est, quia in illo genere debitor se se certæ quantitati obstringit, quæ tempore non crescit, & qua tandem soluta obligatione solutus est, cum addita stipulatione vsurarum debitum in dies crescat, l. 9. ff. de *usur.* l. 90. de *verb. oblig.* & grauissima sua mole tandem opprimat debitorem: & rectè D. Ambros. in d. l. de Tob. c. 13. *Pecunia, inquit, signoris bodie seminatur: cras fructificat: semper parit, & nunquam interit: semper plantatur, vix euellitur.* Et deinde eod. loc. *sceneratorum pecuniis tempore semper augetur, & vltra summam maternam sortis se extendens modum non continet.*

Quinta ratio est, quia mutuum non tantum gratuitum esse oportet, quia dictum est nobis, *Mutuum dare nihil inde sperantes Luc. 6.* cuius loci auctoritas sacrosancta nobis in hoc genere esse debet, sed etiam, quia natura lux non recipit mercedem, & tenus abhorret, & respuit. Mutuum enim officium est, & ab effectu amico ad vltim temporis necessarii, vt ex Nonio Marcello notat Cuiac. in obser. l. 11. c. 33. & officio contraria est merces l. 1. in fin. ff. *mand. l. 9. §. 1. ff. de donat.* Quod & veteres Grammatici ipsi verbis Nonij notant: *Mutuum, inquit, sine vsuris fœnus cum vsuris sumitur, id est accepti fœnus, & quasi partus mutui sumpti. Vnde bonestius mutuum est, quod sub affectu amico fiat meum tuum vsu temporis necessarii.* Quamobrem, qui ex mutuo mercedem stipulatur, & capiat, & contractum officiosum, & publicè necessarium in necem aliorum conuertit, & alterius calamitatem prædam suam facit, quod iniquum esse manifestum est.

Neque obstat, quod obijciebat Petrus Heigius *quæst. lib. 2. cap. 1. num. 97.* etiam eos, qui gratuitum officium prestare debent, posse aliquod autoramentum operæ accipere, l. *Salarium. ff. mand. l. 1. §. in honorarijs. ff. de extraord. cognit.* nam leges aliæ, quas citat, vix ad hanc rem trahi possunt. Etenim d. l. *Salarium,* & alia similia iura de ijs loquuntur, qui aliena negotia curant, & gerunt, vt sunt procuratores, & negotiorum gestores, Aduocati, & id genus, quibus de salario, & mercede operæ ius dicitur, quia omnis labor optat præmium. Sed diuersa causa est eius, qui nummos credit sub scenore. Is enim neque operas, neque officium præstat debitori, neque illius rem gerit: Sed propriam vtilitatem respicit, & ex industria, & labore alieno præmium, & mercedem expectat, quod manifestè iniustitiæ est.

Sexta potest considerari ratio, quia plus officij, & gratiæ confert, qui mutuum pecuniam dat, quam qui depositum, quia rebus depositis vt non licet, mutuum verò datur ad vsum temporis necessarii, vt dixi ex Nonio, & Cuiacio, vt quis rebus illis vtatur vt suis, l. 2. §. *mutui datio. ff. si cert. per.* Theophil. *instit. quib. mod. re contrab. obligat. in princ.* Quod & de mandato, locato, commodato, & alijs contractibus bonæ fidei dici potest. Isti enim non ita ex officio constare videntur, quam mutuum, in quo quis pecuniæ suæ dominio, & præsidio se sponte abdicat, vt amico operam ferat. Immo videretur dici posse nullum esse contractum,

12

13

14

15

16

contractum, in quo officium, & caritas magis elucelcat, quam in mutuo, vnde dictum est: *Beatus, qui miseratur, & commodat*. Et enim ad alios contractus lucri causa ex utraque parte plerumque accedimus, vt in locatione, venditione, societate, & ferè in illis agitur, vt eadem res rediatur, vt in deposito, commodato, & alijs, mutuum verò propter utilitatem, & necessitatem solius recipientis fieri solet, vnde, quæ mutuo dantur, statim, & intempestiuè repeti non possunt, quia beneficio nos adiuari oportet, non decipi, l. 17. §. 3. ff. commod. Rip. in d. l. rogasti §. si tibi num. 13. Proinde multo æquius videbatur mutui dationes inter contractus bonæ fidei referre, quam depositum, commodatum, mandatum, emptionem, & alios huiusmodi. Et nihilominus, quia mutuum in rebus dumtaxat consistit, quæ vfu consumuntur, & illis absumptis difficilis plerumque est curam restitutio, cum ipse sepe miseris debitores faller, ideoque ferè sit, vt moram in solutione facere cogantur, veteribus placuit mutuum à contractibus bonæ fidei secerne, ne vltimè propter moram ex eo contractu deberentur, & debitores ferè semper in vfuris incurrerent, vt obseruat Vrsill in §. actuum instit. de actum. num. 25. & Felician. de censib. lib. 1. capit. 5. num. 5. quod tamen in contractibus bonæ fidei receptum est, vt dixi ex l. 32. & l. 37. ff. de vfur. & l. quare ff. loc. & alij locis plurimis. Quamobrem, qui mutui dationi stipulationem vfuram adiit, hoc contractu abutitur, eiusque naturam præuertit, quæ foenus auertatur, & respuit.

Præterea rationem aliam, satis tamen nunc notam addere licet ex Aristot. *Polis, lib. 1. c. 7.* quo in loco postquam probauit parandi studium ex fructibus agrorum, & pecorum, artem numulariam improbandam esse censet, quod ars hæc nummo viatur, præter id, ad quod inuentus est. Nam, inquit, commutationis causa nummus inductus est, in scemere nummus nummum parit, ideoque præter naturam est maxime hic adquirendi modus. Cum igitur pecunia inuenta sit, vt eius publica, & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum subueniret, vt post Aristotelem tradit Vlpian. in l. 1. ff. de contrah. emps. eius verus, & naturalis vltus inuenitur, si ad questum generatitium, & quæstuarium negotiationem transferatur, vt tradit Couarr. *variar. lib. 3. cap. 1. num. 5. & Vvesemb. ad tit. de vfur. num. 6.* vbi etiam notat tenus esse omnium gentium iure, & contentu improbatum artificium. Quod & Cato sensit, qui in *princ. de re rustic. mercatura*, & generatitio studio culturam agrorum præfert. Nam, inquit, *mercaturis reus querere periculosum, & calamitosum est, scenerari inhonestum, & peius furto. At ex agris, & viti fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur, maximeque pins quæstus, stabilissimusque consequitur, & minime inuidiosus.*

Denique mutuum in ijs rebus consistit, quæ in abusu consistant, quarum non est vltus, sed abusus, l. 5. §. 1. ff. de vfur. car. rer. qua vfu consum. & Paulus in l. 2. eod. tit. ait pecunie propriè vfumfructum non esse, neque fenatuloconsultum, quod factum est, vt omnium rerum vfumfructus legari posset, naturalem rationem commutare posse, & Iustin. in §. constituitur, *Instit. de vfu*, pecuniam neque ciuili, neque naturali ratione vfumfructum recipere. Denique Pomponius in l. vlt. §. 12. ff. de verbor. signif. ait vfuram pecunie, quæ percipitur in fructu non esse; ex quo Frideric. Martin. *de iure cens. cap. 1. num. 41.* inferre naturæ repugnare aliquid pro vfu pecunie mutuo date exigere, cuius non est vltus, sed abusus. Idque admittit Donell. in *princ. lib. de vfur. fol. 9.*

Neque mouet, quod respondet Borcholt. d. cap. 1. num. 10. licet pecunia postquam semel concepta est, nullus amplius possit esse vltus, durare tamen commoda, quæ ex pecunia consumpta comparantur, ex quibus quotidie maiores fructus percipiuntur, vt si mercatori pecunia credita sit, qui ex mercibus ea pecunia emps, & distractis aliam pecuniam redigit, & lucrum ex lucro facit, atque ideo iniquum non esse, vt pecunia consumpta, durante commoda ipsius pecunie vfuras tibi præstet. Nam si debitor nullam lucrum consecutus est, vt sepe euenit etiam mercatoribus, iniquissimum est ab eo vfuras exigere, idque Borcholt. admittit, & probari videtur ex l. 16. §. 1. ff. de vfur. Si verò aliquid lucri fecit, iniquum etiam est ab eo aliquid vltra sortem capere, quia eius periculo pecuniam exercit, & lucrum non pecuniam, sed sterilis est, sed eius laboribus, & industrie tribui debet. Proinde, vt creditor licitè ex pecunia pro-

pria, & alienis industria lucrum consequatur, illam in societatem conferat, & societatis fortunam subeat iuxta l. 29. §. 1. ff. pro soc. Alioquin quamdiu alienis periculo, & labore exerceatur, iniustum, & inhonestum est creditorem ex ea lucrum spectare d. l. 15. §. 1. ff. commod. & l. 10. de reg. iur. Quæcumque igitur fuerit fortuna debitoris, semper iniustum est ab eo vfuras exigere.

Ex quibus etiam reijci debet, quod Gothofredus ait in notis ad d. l. vfura. de verb. signif. vfuras scilicet, si libidinem mordendi proximi iustulicis, perinde tolerari posse, atque pensiones ædium conductarum dimidium iusti non excedentes. Nihil enim interest fructum ex ædibus percipias, an ex nummis. Nam ædes, & his similia certo corpore constant, & illarum est vltus, & vfumfructus: vnde locari possunt pro certa mercede. l. fundi ff. de vfu. leg. l. 7. & ut. tit. ff. loc. & si quid rei locatæ accidit, id est periculo locatoris, cuius etiam est dominium, l. 9. C. de pign. act. l. 28. ff. de don. ac. inter. vir. & uxor. Sed pecunie creditæ dominium in accipientem transit, vt etiam periculum, vt sepius dixi ex l. 9. in fin. ff. si cert. pet. l. vlt. C. de nau. faen. & ex ijs rebus est, quarum naturali ratione non est vfumfructus, quæ in abusu consistunt, d. l. 5. ff. de vfu. car. rer. Et proinde multum interest inter ædes, quæ locatæ sunt, & nummos mutuo datos, vt notat Cuiac. *obser. lib. 9. cap. 15.* vbi ait periculum esse fenus locationem dici non posse. Et hic Gothofredi error manifestè refellitur ex D. Chryostomi loco in c. Matth. 21. vbi sic ait: *Dicit aliquis, qui agrum locat, aut domum, vt pensiones recipiat, non est similis ei, qui pecuniam dat ad vfuram? Absit Primum quidem, quia pecunia non est aliquid vfum deposita, sicut ager, vel domus, sed est pretium emendi, vel vendendi. Secundo, quia, qui agrum habet, arat eum, & fructus ex eo accipit: similiter, & qui domum, vfum mansionis capit ex ea: ideo, qui locat agrum, vel domum, vfum dare videtur, & pecuniam accipere, & quodammodo lucrum cum lucro commutare? pecuniam autem si repositam in sacculo teneas apud te, nullum vfum capies ex ea. Tertio ager, vel domus vtendo veterascit, pecunia autem cum fuerit mutuatæ nec minuitur, nec deterioratur. Hæc D. Chryostomus.*

Vt etiam admitti potest, quod idem Gothofredus, notat eod. loc. vfuras non esse contrarias iuri naturali, quod ex obligatione cautam habent, & obligationes ad ius gentium, vel ciuile referuntur l. 5. in fin. de iust. & iur. dicendum esse ius vtrumque naturæ repugnare, quod est absurdum, Nam non omnis obligatio legitima est, & iuris gentium, sed ea tantum, quæ ex iusta causa proficiuntur, & iuste legis potestate confirmantur, l. 27. ff. de oblig. & act. Hinc obligatio rei turpis nullus momenti est, demque non est obligatio. Et ideo, cum stipulatio vfuram ob iniustam cautam fiat, nimirum ratione solius temporis, non quod creditoris interesse, consequens est illam iuri naturali, & gentium repugnare, quia vtrumque ius, vtrumque ius, non licet iniustas conuentiones, neque patitur, vt quis locupletetur cum alterius iactura, l. 14. ff. de condict. indeb. l. illicitat. in princ. de offic. Pæfid. l. 6. in fin. de iur. dot. l. 206. de reg. iur. & l. 25. ff. rer. amat. nunc obligationes vfurariæ nullius iuris potestate confirmantur. Nam iuseiule, vt pat est, iuri diuino, & Pontificio cedit, vel cedere debet, vt tradit Baldus multis locis, & latè Roderic. d. lib. 3. quest. 4. num. 97. & 104. vbi concludit leges ciuiles, vfuras, quantum moderatas, approbantes, improbatas esse, & naturali, & diuino iuri contrarias, nec vltio modo in Republica Christiana admittendas.

Sanè, quod Gothofredus ait eo loco vfuras moderatas posse tolerari, recipiendum est dumtaxat, cum eò deuentum est, vt commune reipublice bonum id necessario exigat ad vitanda maiora mala. Nam in his, angustijs modestum scenus tolerari posse etiam Theologi docent, vt Conrad. *quest. 26. conclus. 6.* & alij apud Salas de *vfur. dub. 4. num. 3.* & Malder. *tractat. 5. cap. 3. dub. 24.* Gude. *lin. de iur. nouiss. lib. 1. cap. 10. in fin.* & Caril. *lib. de vfur. cap. 1. num. 21.* Hic enim locum habet, quod ait M. Tullius *lib. 1. de offic. minima de malis*; & congruenter Conradus *loco citato* adfert illud Christi, *scire vtraque crescere.* Idque ea ratione prius, lupanaria, & prostituta tolerantur, ne omnia libidinibus turbentur, vt inquit D. Augustin. *in lib. de ordin. & in re simili D. Thomas in 2. 2. quest. 11.* vbi ait in eo statu rerum rectè eos, qui reipublice præstant aliqua mala tolerare, ne peiora sequantur. Sed non ideo minus vfuræ natura sua turpes, & improbæ sunt, quod tolerentur, neque sit, quo

quo iudice repetantur, vt iidem Theologi sentiunt *Is- tis citatis*, & Petr. Gregor. *de usur. l. 2. capit. 8. numer. 1.* Mald. *5. cap. 3. dub. 3.* Marius mut. *in consuet. Pannormie. cap. 36. num. 9.* & dixi *quæstion. 3. numer. 19.* & constar ex C. *quid dicam. 14. quæst. 4.* & ex sæpius relata Leonis constitutione, *vt ad usur. trient. pecun. licit. mutuet.* in qua licet Basilij parentis sui legem, que vsuras omnes etiã scues sustulerat, abrogauerit, & vsuras trientes permisit, apertissimè tamen ait vsuras vbique à Spi- ritus decreto condemnari, † & legem illam Basilij re- vocasse, quia, vt, inquit, propter redundantem in huma- na vita peruersitatem illa non profuit, sed potius ob- fuit: & ad vitanda pericula, & alia mala in Republi- ca, que valde congruunt ijs, que tradunt Conrad. & Canit. *loco citato*, & Binsfeld. *in cap. quarto, concl. 8. de usur.*

Qua ratione Gudelin. *d. cap. 10. in fin.* Justinianum excusare nititur, qui cum fidei nostræ cultorem, & de- fensorem se toties proficitur, non tantum vsuras, sed & dyuoria, & alia quædam Christianæ fidei contraria permisit. Hæc enim, inquit, ex ritibus Ethnicorum inualuerant: neque facile poterant penitus evelli: & proinde necessitate quadam temporum, & statu Reipub- licæ sic exigente illa permisit. Denique tale propo- modum hic discrimen intercedere, quale Cicero *in lib. de offie.* posuit inter leges, & præcepta Philoso- phiæ, leges scilicet tollere æstutias, quatenus tenerem manu possunt, Philosophos quatenus ratione, & intelligentia.

Quamobrem, cum vsuræ dumtaxat tolerari, & per- mitti possunt, cum verè deteriora mala Reipublice im- minent, quibus non alia ratione occurrì possit, quod tamen perquam rarum est, siquidem ex vsuris ceruus, & frequentius mala Reipublice inferuntur, vt obser- uant Conrad. *loco citato*, & Turrian. *disp. 62. dub. 4. in fin.* hinc multò magis apparet vsuræ natura sua impro- bias, & illicitas esse. † Quod nunc nefas est post Ecclè- siæ Catholicæ centuram in dubium reuocare: & post- quam etiã in Concilio Viennensi definitum est eum, qui pertinaciter affirmare præsumpsit non esse pecca- tum scæuus exercere, tanquam hereticum esse punien- dum, vt constat ex *Clement. vn. de usur. in fin.* & notant Couarr. *variar. resal. lib. 3. cap. 1. num. 6. vers. ego sanè.* Petr. Gregor. *Partit. iur. Canon. lib. 3. tit. 5. cap. 1.* Vgolin. *de usur. cap. 25. §. 1.* Molin. *d. disputat. 304. num. 15.* & alij Theo- logi apud Salas *loco citato*. † Denique, cum exploratum sit vsuræ iuri naturæ contrarias esse, quia scilicet hæc res pendet ex furto, vt dixi *quæst. 2. num. 25.* quod natu- rali ratione prohibetur *l. 1. ff. de furt. l. probrum. de verbor. signif. vt etiã locupletari cum aliena iactura ex l. 14. ff. de condict. indob. c. l. 6. in fin. de iur. dot.* que ait, *bono & æquonon conuenire, aut lucrari aliquem cum damno alterius: aut damnum sentire per alterius lucrum,* quod in vsurarijs commercijs fieri compertum est. Immo asserere vsuræ non esse prohibitas iure naturæ, valde temerarium sit, & erroneum, vt quidam rectè censent apud Salas *loco citato*, quod accerrimè prosequitur Soto *de iust. & iur. lib. 6. quæst. 1. arr. 2.* & Binsfeld. *in cap. quia in omnibus. conclus. 1.* Molin. *loco citato num. 14.* & vniuissimè Cardin. de Lug. *disputat. 25. num. 8.* qui etiã serè omnes notant Aristotelem, & alios Ethnicos, solo lumine natu- rali ductos, hanc vsurarum malitiam, & turpitudinem ænouisse, conse- quens est magistratuum conui- uentia, & dissimulatione licet- tas fieri non posse. Constat igitur quecunque pro vsu- ris proferuntur, nul- lus momentū esse, & non minus faci- le refelli, quam obicitur.

Q V Æ S T I O V I I
De differentia illiciti, iniusti, usurarij, & simulati contractus.
S U M M A R I V M.

1. Contractus illicitus quis.
2. Contractus iniustus quis.
3. Ex maleficio quis obligatur iniustus.
4. Contractus usurarius species iniusta, & illicitæ conuentio- nis, & num. 7.
5. Iniustum, quod est contra leges.
6. Contractus interdum iniustus, nec tamen illicitus.
7. In contractibus usurarijs creditor aufert suū, & alienum.
8. Usuræ minuunt sortem.
9. Contractus feneratorij non omnino irriti sunt.
10. Pacta illicita, & usuraria pro non oppositis habentur.
11. In contractibus inspicitur id, quod vere actum est.
12. Hypotheca non amittitur ob illicitam stipulationem usurarij.
13. Mutuus pecuniam ad rem conseruandam præfertur alijs, quoad sortem, licet contractus sit usurarius.
14. Bartoli, & Ripa opinio quadam reijcitur.
15. L. si ventri §. in bonis de priuileg. credit. declaratur. Aliud credere, aliud ponere.
16. Hypothecarij priuilegiatis creditoribus præferuntur.
17. Deprensus, & vsuras exigens non amittit ius hypothecæ qua- ad sortem.
18. Insurandum in contractu, in quo occultè aliquid agitur, suam vim obtinet.
19. Clausula in contractibus simulatis subsistunt pro eo, quod vere gestum est.
20. Quod declaratur duobus modis. Filius familias donare non potest.
21. Insurandum in dubio refertur ad contractum apparentem, vt etiã clausula.
22. Bona in contractu censu usurarij an maneat obligata pro restitutione sortis.
23. Hypotheca valide adijcitur mutuo pro restitutione sortis.
24. L. nõ dubitū. C. de leg. non pertinet ad contractus simulatiue.
25. Eiusdem censum à filio familias contra formam Bullæ Pij V. non potest repetere præteritum.
26. Hypotheca censu feneratorij non consistit, ubi ex lege regio- nis fores amittitur.
27. Minor non potest suis rebus censum impuare sine solemnita- tibus. Et hoc casu hypotheca nulla est censu non subsistente.
28. Bona ex contractu censu illicito non manent obligata pro re- stitutions sortis, cum debitor simpliciter promissit reditum soluere sub obligatione bonorum.
29. Contractus per dolum, & vim extorsit non totum rescinduntur.
30. Et eorum clausula, & accessoria omnia corrumpunt.
31. Donationes inter virum, & uxorem confirmantur iuramē- to. Donationes inter virum, & uxorem maribus prohibentur.
32. Contractus, qui per vim, aut dolum extorquentur, non sunt usurarij: Et quomodo corrigantur.
33. Venditiones, & locationes, in quibus adest læsio, non ides usuraria censentur.
34. Lucrum, quod non capitur ratione temporis, non est usura, licet sit iniustum.
35. Usurarius contractus quomodo dignoscatur. Contractus non potest esse feneratorius, nisi in contractu inueniatur.
36. Contractus simulati iuris vinculum non habent.
37. Contractus simulati Esopis fabula. Et relictio inanes vmbre apud Virgiliū.
38. Neque confirmantur iuramento.
39. Insurandum in contractu omnino simulato appositum, non est insurandum.
40. Absolutio insurandi non est necessaria, cum contractus omnino simulatus est.
41. Clausula, & pacta contractus simulati pro non appositis habentur.
42. Quæstione simulationis pendente, instrumento, & clau- sulis omnibus standum est.
43. Naturaliter iniquum est, quempiam cum alterius damno locupletari.
44. Contractus simulati ipso iure nulli. Constitutio in integrum exigit contractum valere ipso iure.

Postquam vidimus usuram in omnibus contractibus, iniustam, & illicitam esse, ut transgrediamur ad eas, quae in foro frequentia, & vulgata sunt, & principio obferuandum est valde differre contractum illicitum, & iniustum esse, & esse iuratum. Etenim contractus illicitus est, ut nomen sonat, qui per leges non licet, & cui leges resistunt, ut sunt promissiones rerum turpium, quae ob turpitudinem facti publice damnantur, ut in l. 123. de verb. oblig. l. 1. C. de condit. ob turp. caus. & §. quod turpi. Instir. de inutil. stipulat. & donationes inter virum, & uxorem, quae moribus prohibita sunt, ne mutuo amore se coniuges spolient, & ne venalia sint matrimonia l. 1. & 2. ff. de donat. inter vir. & uxorem, & conventiones omnes, quae aduersus leges, & contra bonos mores fiunt, aut per vim, & dolum extorta sunt: demique vitiosi, & improbi contractus, qui & scelerati dicuntur in l. 8. C. de iur. fise. & vel legibus, vel moribus prohibentur Quos idcirco leges irritos faciunt, ut rescindunt, l. illicitas, in princ. ff. de offic. Praef. l. 16. & ult. C. de pact. interdum cogent, & puniunt, ut in l. 1. C. de monop. l. 1. & ult. C. quae res ven. non poss. quae aut in publicam fraudem commercia contracta damnant, ut in d. l. 8. C. de iur. fise. & tractat Argent. ad consuet. Britan. art. 266. c. 1. num. 11. † At vero contractus iniustus proprie est omne commercium, in quo vnus ex contrahentibus in damno est, alius in lucro, ut in l. 17. in princ. ff. de pact. l. 29. §. Aristot. ff. pro soc. l. 26. ff. de verb. oblig. l. 3. C. commun. vtriusque iudic. l. 2. & 8. C. de rescind. vendit. & alijs locis plurimis. Et ex quo, qui plus capit, quam det, aut sibi debeatur, ut docet Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 1. & 4. apud quem etiam latissima est contractus significatio, vt pote, quae furtum, cadem, aliaque id genus maleficia complectatur, † quibus quis obligatur iniustus, ut notant Duaren. in l. 7. §. & idem ff. de pact. & Cuiac. ad l. 6. de iust. & iur. & constat ex l. 4. ff. de oblig. & act. in qua Caius ait ex maleficio nasci obligationes, veluti ex furto, ex rapina, ex iniuria, easque re tantum consistere, id est, ipso maleficio, cum alioquin ex contracta obligationes non tantum re consistant, sed etiam verbis, & contenta. † Sed contractus usurarius, qui olim intra statutum modum iure civili licitus fuit l. 20. §. 29. ff. de usur. l. 1. C. de l. Lucius ff. de pos. & l. si non fortem ff. de cond. indeb. nunc species est iniustae, & illicitae conuentionis cap. 5. de empr. & vendit. c. 1. & 2. de usur. c. quoniam l. 14. quest. 4. & Tradit inter alios Frider. Martin. de iur. cens. §. ann. redit. cap. 5. num. 31. & cap. 6. num. 123. & laborat odio omnium Conciliorum, & canonum, & iure diuino, & naturali prohibetur, & constitutionibus recentiorum Principum, ut iam diximus, & notant Petrus Grego. Syntagm. iur. civil. lib. 22. cap. 3. num. 6. vbi ait omnia iura diuina, & humana, & bonos mores huiusmodi contractus reprobasse. Roderic. de ann. redit. lib. 3. quest. 4. Coraf. Miscel. lib. 3. cap. 21. Felician. de censib. lib. 1. cap. 5. num. 16. & 18. Uvesemb. ad tit. de usur. num. 6. qui reuert confessione omnium populorum tenus improban. Hisque congruenter Praeses Argent. d. art. 266. num. 10. ait usurarias conuentiones Christianis legibus damnari.

Quamobrem iniusti contractus nomen latissime patet, omnesque omnino iniquas, & illicitas conuentiones, & in quibus quis iniuste laeditur veluti species continet, iniustum enim est, & quod est contra leges, & quod est iniquum, ut docet Aristot. d. cap. 1. & Soc. de iust. & iur. lib. 3. quest. 3. art. 1. Sic testamentum iniustum dicitur, quod non iure factum est, id est, in quo legum solemnia deficiunt l. 1. ff. de iniust. rupt. & iur. testam. & iniustum matrimonium contra leges contractum, ex quo nihil capi potest, ut in l. 1. ff. vnde vir. & uxor. & alia huiusmodi. † Proinde non omnis contractus, in quo iniustitia, & inaequalitas contingit, illicitus dici debet. Interdum enim contractus iniustus est, nec tamen illicitus, nec per ius civile ob commerciorum, & commutationum necessitatem, & utilitatem corrigitur, ut palam est ex l. 16. §. idem Pomponius ff. de minor. & l. 22. §. vtr. ff. loc. l. 8. & 15. C. d. rest. vendit. l. 14. C. de usur. l. 8. §. 1. ff. de bon. auctur. indic. possid. l. sed & si 31. §. 3. ff. de dinat. inter vir. & uxor. ex quibus constat licite naturaliter contrahentibus se in praedius circumscribere, & circumuenire, quod tamen iniustum est, & iniuste commutatus contractum. Huicque rei proximum est, quod dicimus, non omne, quod licet, honestum esse, l. 4. §. 1. ff. de condit. ob turp. caus. l. non vnde de reg. iur.

7 Pari ratione etiam non omnis contractus iniustus, & illicitus usurarius censeri debet, tamen omnis usurarius

contractus nunc illicitus sit, & iniustitiam contineat. Illicitus quidem quia iure diuino, & gentium, & constitutionibus Diuorum Pontificum, & Christianorum. Principum prohibitus est, ut proxime dixi: iniustus vero, quia ex eo creditor in lucro est, cum non id tantum capter, & capiat, quod suum est, sed, & cum suo auferat alienum. Nam in istiusmodi commercijs pecunia in tempus vtenda datur ea lege, ut post aliquod tempus reddatur, & quid aliquid ultra sortem pro illius vsu. In quo posita est huiusmodi negotij prauitas, & turpitudinis, largasti. §. si tibi & l. lecta. ff. de reb. credit. Argent. loc. cit. n. 7. & certum est plus accipere, quam datum sit, iniustum esse, ut dixi ex Lactantio quest. 3. num. 2. & Molin. disp. 304. numer. 4.

Quamobrem, ut haec iniquitas corrigatur, nunc sancitum est, ut quicquid nomine usurarium perceptum est, minuat sortem. d. c. 1. de usur. ut iure civili exploratum est, quicquid hoc nomine ultra legitimum modum exigebatur, ad sortem minuendam profuisse ex l. acceptam. & l. indebitas. C. de usur. & d. l. si non sortem. ff. de condit. indeb. & ita notant Ueron. in lib. de simul. contractuum. 18. Felician. lib. 1. cap. 7. num. 6. Gabriel. in cons. 74. i. n. fin. lib. 1. Masrill. ad Gregor. de censib. quest. 10. num. 17. & doctissimus praceptor meus Praeses Bellon. in cons. 20. num. 15. lib. 1.

Ceterum illud interest inter contractus foeneraticios, & alios, qui contra leges, & bonos mores fiunt, vel per metum, & dolum extorquentur, quia foeneraticij contractus non omnino, ut alij, irri sunt, & rescinduntur, in foeneraticijs enim vere aliquid agitur, quamuis interdum aliud simulatur, ut in c. ad nostram. de empr. & vendit. & c. illo vsu. de pignor. c. in Ciuitate. & c. consuluit. de usur. & debitor vere, & efficaciter ex mutuo, & numeratione ad restitutionem sortis obligatur, l. 9. §. quoniam & l. non omnis in princ. ff. de reb. cred. l. 20. ff. de usur. † Quae obligatio quod atinet ad sortem, neque ob inuolucra verborum, & signata nominum, neque ob pacta illicita, & usuraria vitatur, sed rei veritas inspicitur, l. 1. & 3. C. plus valet, quod agit. & rescinduntur stipulationes, & pacta illicita, & pro non appositis habentur d. l. 20. de usur. in qua Paulus ait usuras illicitas sibi mixtas ipsas tantum non deberi, ceterorum sortem non vitare. Idemque definitum est, in l. placuit. & l. pecunia, ead. tit. & in l. sed ff. 31. §. si vir uxori. ff. de donat. inter vir. & uxor. quae ait, verius est pactum dumtaxat irritum esse; id vero notant Gail. obseru. 4. num. 6. lib. 2. & Sebastian. Greueus ad eund. conclus. 4. num. 2. Honded. in cons. 17. num. 25. lib. 2. & Gratian. discept. forens. cap. 4. num. 9. & cap. 89. num. 18. Et hic maxime locum habet, quod dici solet, in contractibus vitale per inutile non vitari. Quod colligitur, ex l. 1. §. sed si mihi. de verb. obl. & l. placuit. ff. de usur. & alijs, & subindicat l. 14. ff. de condit. inst. in qua Marcian. ait, conditiones contra edicta, aut contra leges, & bonos mores scriptas non pro scriptis haberi. † Et si forte aliud gestum, aliud scriptum est, inspicitur id, quod gestum est, sicut modo valere potest, non quod scriptum, aut simulatè conceptum, l. 1. & l. emptione. C. plus valet quod agit. l. cum ea. C. de transact. l. 3. C. de contr. empr. l. 5. & 6. illis verbis: rei gesta potior, quam scriptura habeatur. C. si quis alit. vel. lib. 1. 46. ff. loc. l. 35. de reg. iur. Donell. lib. 25. cap. 8. tit. de iur. & fid. instrum. Praeses Faber ad d. tit. plus valet quod agit. des. 3. & Card. Mantu. de tac. & ambig. conuent. lib. 8. tit. 18. n. 16. & nihil frequentius in iure nostro, rei veritatem potius, quam scripturam perspicendam esse: vel ut loquitur Cuiacius, in l. Lucius, ff. de pos. rem spectandam esse, non verba.

His consequenter creditor, qui mutuum pecuniam dedit, si pro securitate crediti sui hypothecam accepit, non amittit privilegium temporis ob illicitam stipulationem usurarium, quia cum contractus mutui licitus sit, l. 2. §. 1. ff. si cert. pet. & l. iustis. quib. mod. re. contrab. obligat. non debet id, quod vitiose adiectum est, puta stipulatio usurarium, in concursu creditorum alicui damno esse, sed retinet contractus ius prioritarum pro eo, quod licitum est ut tradit idem Andr. Gail. in d. obs. 4. num. 11. & obs. 5. n. 13. Surd. in cons. 327. n. 18. Jacob Cancer. variat. resol. lib. 3. c. 7. n. 79. & probat d. l. 20. & 29. de usur. l. 8. C. si cert. pet. & l. 18. ff. qui pot. in pign. babeant.

Qua ratione etiam is, qui pecuniam credidit ad nauem rescindendam, vel aliam rem conseruandam, licet contractui addita sit illicita stipulatio usurarium, praeteriti debet pro sorte alijs creditoribus, quamuis priores sint

sunt tempore, si in eam rem pecunia impensa sit, & credita, *in xta l. 5 ff qui pot. in pign. habeant. & l. creditor ff si cert. per. & ibi Decius, & Alciatus notant. num. 8. Ripa in l. si veniri. §. Divus, num. 4 ff de priuil. credit. Manent. in dec. 67. num. 33. Roderic. de ann. & mensr. redit. lib. 2. quæst. 20. num. 10. & 13. in fin. Et licet aliud sentiat Bartol. in l. quod quis ff. eod. tit. de priuil. credit. & idem Ripa in l. 1. n. 7. ff. in quib. caus. pignor. vel hypoth. tacite contrah. quod mutam sub vsuris magis sui lucri causa quam rei conseruandæ mutare censetur, verior tamen est Decij, & Alciati sententia. Nam in hoc genere inspiciendum est in quam causam pecunia credita sit, & impensa, *l. quæstionem. & l. si veniri. §. Divus de priuil. credit. vnde cum proponatur creditor nominatim pecuniam credidisse ad armandam, & reficiendam nauim, vel aliam rem conseruandam, & in eam ipsam rem pecunia impensa sit, consequens est illum alijs creditoribus etiam anterioribus præferri debere, quamuis vsuras etiam stipulatus sit. Semper enim huus pecunia saluam fecit totius pignoris causam, vt ait Ulpianus in l. 6 ff. qui pot. in pign. hab. quod est causa priuilegij, & vt quis alijs creditoribus etiam anterioribus præferatur.**

Et sanè Bartoli, & Ripæ opinio videtur à mente legum aliena, & remota à iure civili. Nam cum per leges liceret pecuniam sub vsuris credere, verisimile non est, aliud in eo creditore constitutum esse, qui sub vsuris pecuniam dedit, quocies nominatim cauit, & sollicitus fuit, vt in rem illam conseruandam, vel deficiendam impenderetur, cum nihil fecerit aduersus leges. Cuius rei euidens argumentum est, quia ex iure civili creditor, qui sub vsuris pecuniam credidit accepto pignore, præferitur posterioribus etiam in vsuris, vt constat ex d. l. Lucius, & l. 3. §. 1. ff. qui pot. in pign. habeant. & l. fenerator. ff. de nauis. fœn. Et deinde, quia nihil aliorum creditorum interest pecuniam gratuitam esse, vel vsurariam, cum pro sorte tantum creditorum præferendum esse dicamus, & quod illicitè adiectum est, pro non appposito habeatur, vt dictum est ex d. l. 14. de condit. instit. & l. 20. de vsur. vt enim illicita stipulatio vsurarum non vitiat sortem, ita nec alia priuilegia sortis, d. l. 18. qui pot. in pign. hab. Imò siue vsuraria pecunia sit, siue gratuita, melior semper est aliorum creditorum conditio, quia ponimus pecuniam hanc saluam fecisse pignoris causam, & proinde ea deducta poterunt alij creditores residuum capere, quod profecto eis non liceret, si res ipsa periisset; vnde non est, quod reliqui creditores conseruantur, vt obseruat Vanderam, de priuil. credit. capit. 8. in princip. Denique nullo iure civili constitutum est, vt creditor ob illicitam stipulationem vsurarum ius hypothecæ amittat, siue expressè, siue tacite illa contracta sit.

Neque obstant *l. si veniri. §. in bonis. ff. de priuil. credit. & l. si bominem. 7. §. quoties. ff. de pos. quibus cautum est eum, qui depositus pecunijs vsuras accepit, non habere priuilegium, quia hoc verum est, & accipi debet de priuilegio personali, & cum aduersus debitorem agitur actione personali. Hoc enim casu is, qui sub vsuris pecuniam deposuit, vel vsuras pecunie deposite accepit, à reliquis creditoribus non separatur, quia vt Ulpianus ait in d. l. si veniri, aliud est credere, aliud deponere, & accipiendo vsuras deposito renuntiasse intelligitur d. §. quoties. & pecuniam mutuam dare l. 9. in fin. ff. de reb. cred. Rodriq. de concur. credit. part. 1. art. 6. num. 52. Non autem id accipiendum est de creditore, qui hypotheca sibi cauit, & cui res pignoris obligata est. Nam tunc licet vsuras stipulatus sit, vel acceperit, ius hypothecæ non amittit, & quoad sortem ceteris creditoribus præferatur, vt docent Decius, & Alciatus loc. cit. Beneuen. Stracca lib. de decoll. tit. qui pot. in bon. decoll. hab. num. 4. & Roder. d. quæst. 20. num. 10. & 11. Placutenim hypothecarios, quia in rem actionem habent, creditoribus chirographarijs etiam priuilegiatis præferri, vt manifestum est ex l. 9. C. qui pot. in pign. hab. l. pro debito 6. C. de bon. auctorit. iud. possid. & tradunt Duarenus, & Vvesemb. ad tit. de priuil. credit. Cuiac. in d. l. 7. qui potior. in pign. Beneuen. loc. cit. num. 16. & 31. & Surd. in cons. 499. num. 5. vt etiam in tributaria actione præferuntur ij, qui res pignori acceperunt l. 5. §. qui tamen. ff. de tribut. act.*

His consequenter si quis apud numularium, vel mercatorem pecuniam deposuit, & vsuras stipulatus est, vel exegit, & pro sorte, & vsuris hypothecæ accepit, quamuis sub nomine depositi hic mutuum, & fœnus contrabatur, d. l. si veniri. §. in bonis. Roderic. d. lib. 3. quæst. 11.

num. 37. & Cardin. Mantie. de tac. & ambig. conuent. lib. 3. tit. 18. num. 27. creditor tamen ob illicitam vsurarum stipulationem ius hypothecæ pro sorte non admittit: sed in concursu creditorum habentibus posteriore hypothecam, & Chirographarijs omnibus præferri debet, l. 11. in princ. ff. qui pot. in pign. hab. l. 1. & C. eod. tit. l. 2. C. de priuil. fisc. & d. l. 6. C. de bon. auctor. iudic. possid. & docet Gail. ind. obs. 4. num. 11. & Rota inter collectas à Farin. dec. 29. num. 3. par. 2. deducto tamen, si quid vsure nomine numeratum est. Vsuras enim minuire manifesti iuris est, ex c. 1. de vsur. & alijs locis iuris Pontificij plurimis, cui standum est, & præualet iuri civili. Vnde quod respondit Papinianus, in d. l. Lucius. ff. de pos. si ab initio de vsuris præstandis conuenit, legem contractus seruandam esse: & quod dicit idem Papin. in l. 3. §. 1. & Scauola in d. l. 18. ff. qui potior. in pign. creditorem etiam in vsuris posteriorem esse, iuri diuino repugnat, & iure Pontificij abrogatum est. Hic enim agimus de veris, & illicitis vsuris, non autem de eo, quod interest.

Et licet in contractu prorsus simulato, in quo contractantes nihil agere intendunt, iuramentum nullius momenti sit, vt post alios scribunt Seraph. de priuil. iur. c. 56. num. 12. & 13. & alij apud Farin. de fals. & simul. qu. 160. num. 336. additum tamen contractui, in quo saltem occultè aliquid agitur, vt si fingatur venditio, quæ re vera donatio est, effectum suum operari videtur quoad verum actum, qui verè gestus est, vt docent Bald. Nouell. de dec. par. 10. num. 10. Campege. ed. tract. par. 1. quæst. 53. num. 4. Neuizan. in cons. 23. num. 2. Gabriel. in d. cons. 74. num. 28. & 29. lib. 2. Aluar. consil. 5. num. 20. & Honded. in cons. 41. num. 33. lib. 1. Nam inquirunt, quamuis allegari possit simulatio, vt quis contractum expressum non teneatur seruare, tenetur tamen ad obseruantiam eius, quod tacite, & verè actum fuit ex doctrina Abbatis, in e. cum contingat. de iureiuran. num. 19. & Alex. in l. Seius, & Augerius in fin. ff. ad l. Placid. & ex Baldo Nouello loc. cit. Quod, & in reliquis clausulis retinendum est, quæ congruunt contractui, qui verè gestus est. Neque enim hic locum habet, quod dicitur non subsistente contractu principali, eius omnia accessoria conuere, ex l. non dubium. C. de legib. & l. 129. & 178. de reg. iur. quia licet id, quod simulatè, & apparenter conceptum est, non subsistat, remanet tamen contractus, qui verè est, cui iusiurandum, constitutum, & alie accessorie cautiones, & obligationes accedere possunt, vt sentiunt Salic. in d. l. emptionem. num. 5. C. plus val. quod agit Utraq. de iur. const. limit. 8. in fin. Gabr. in d. cons. 74. num. 28. & Rota in dec. 29. num. 3. vbi dicitur contractus non amittere iura sua pro eo, quod verè gestum est.

Sed hæc duobus modis declaranda sunt. Primus est, vt locum habeant, cum contractus, qui verè agitur, licitus est, & valet. Nam si nullus, & illicitus est, nihil est, cui clausula, & cautiones illæ accedere possint. Non enim contractui apparenti possunt accedere, qui simulatus, & simulatè conceptus esse dicitur: neque etiam conuentioni, quam sub inuolucro alterius contractus partes agere intendunt, cum ponamus nullam, & illicitam esse: Veluti, si mulier quæsito colore ex causa mutui se obliget, cum verè pro alio fideiubeat, quia neque ex mutuo tenetur, quod simulatum esse ponimus, neque ex intercessionem, quia S. C. Velleianum vetat mulieres pro alijs intercedere, l. 1. ad S. C. Velleian. & ideo neque pignus ab ea datum subsistit, d. l. 41. ff. de rei vendic. vel si filiusfamilias simulatè alteri agrum vendat, cum verè donare intendat, & promittat euictionem, sanè euictionis promissio irrita est, cum nec venditioni accedere possit, quæ simulatè concepta est, l. 54. ff. de obligat. & act. l. 10. C. de distract. pign. neque donatione sustineri, quæ nulla est, quia regulariter filiusfamilias donare non potest, l. 7. in princ. ff. de donat. Quod, & de alijs clausulis, & iuramento dicendum est, quæ instrumento addita leguntur, vt videtur mihi sensisse Gabriel, d. cons. 54. num. 9. qui tamen alio exemplo vitur, nimirum cum sub specie venditionis cum pacto redimendi, pignus cum pacto legis commissoriæ verè contractum est, & ait pactum hoc, quod tacite initum est, cum sit prohibitum odio creditoris, nullum esse, neque iuramento confirmari. Vtergo, si contractus ille, qui sub specie liciti contractus in fraudem legis gestus est, aperte celebratus fuisset, nullus, & irritus esset, & præterea eius omnes clausule, & administratione nullius momenti essent, l. non dubium. C. de legib. l. 46. ff. de fideiuss. l. solum S. siue autem de pign. act. ita prorsus

18

19

20

profus censendum est, si occultè contrahatur.

21 Secundus modus est, ut locum habeant, cum constat mentem contrahentium fuisse contractum, qui tacite agitur, confirmare iureiurando, & alijs cautionibus, & pactis, quæ instrumento continentur. Nam in dubio iuramentum refertur ad expressa, & ad contractum apparentem, & non ad id, quod tacite, & occultè agitur, ut docent Anton. Butri, in d. c. cum contingat. in 7. casu. Rom. in cons. 47. num. 4. Ruin. in cons. 132. num. 15. lib. 4. Trentac. variat. resolut. lib. 1. tit. de simulat. cap. 1. num. 6. vers. primus est. & Paulus Gallerat. de renunt. lib. 2. ventur. 2. cap. 123. num. 14. & lib. 5. cap. 5. num. 64. Quod, & in alijs clausulis retinendum esse puto, ut in dubio ad contractum apparentem, & qui scriptus est, referantur, veluti si dictum est, que omnia, & singula, que instrumento continentur, partes cum iuramento obseruare sub obligatione bonorum, &c. hæc enim clausula proculdubio peragat ad contractum, qui scriptus est, & simulatè concipitur, non tamen ad eum, qui verè gestus, tamen id, quod verè, & occultè actum est, seruari debeat, nisi aliud obstat: non quidem virtute iuramenti, nec aliarum clausularum, sed quia contractus ille occultè initus ex post facto de sui natura est necessarius, si fieri. C. de act. & obligat. Ruin. in d. consil. 142. n. 15. Trentacinq. & Galler. loc. cit. neque ad sui perfectionem indiget scriptura, l. 1. C. de usur. l. non idcirco C. de contrab. empt. l. 9. & 17. C. de fid. instrum.

22 Hic verò opportune queritur, an in contractu census illicito, & viuario bona maneat obligata pro restitutione sortis. Et manere obligata existimatur Gail. in d. obs. 4. num. 11. Thesaur. filius lib. 3. quest. 104. in fin. Math. ill. ad Gregor. de censu. n. 5. p. 250. & Grimaud. de usur. & contrab. pign. lib. 1. cap. 26. n. 24.

Sed contrariam sententiam amplexus est Roderic. lib. 2. quest. 8. num. 3. & 4. qui mouetur primo, quia actus principalis nullus est, ergo, & accessoria non consistunt, cum princ. ff. de regul. iur. l. contrahitur ff. de pign. Secundo, quia contractus est contra leges, & ideo ex eo hypotheca oriri non potest, d. l. non dubium. C. de legib. & l. 40. de rei vendic.

Verum ex his, quæ diximus duo casus separandi sunt, ex quibus hæc questio deimiti potest. Primus est, cum in instrumento census (tenentium) expresse actum est, ut bona sint obligata pro securitate sortis, vel expresse conuenit, ut fors aliquando restitui debeat addita hypotheca bonorum, & hoc casu dicendum est hypothecam pro sorte consistere, & locus est regula iuris, quæ ait utile per inutile non vitari, ex l. 1. §. sed si mihi, de verb. obligat. ut docet Gail. in d. obs. 5. num. 13. & 14. deducto tamen si quid reductus nomine exactum est. Perinde enim de hoc contractu iudicandum est, ac si pecunia aperte mutua data fuisset sub pignore, ex Gabriel. in d. cons. 54. num. 39.

23 Neque mouet, quod obicit Rodericus primo loco actum principalem nullum esse, ideoque accessoria non consistere, quia cum ponamus censum tenentium esse, actus principalis hic non est constituto census, sed mutuum, cui procul dubio valide hypotheca adicitur pro securitate sortis, l. Lucius. ff. qui pot. in pign. habent. l. 8. ff. si cert. pet. & l. fenerator. ff. de nast. sen.

24 Neque etiam obstat, quod secundo loco ait contractum census illiciti esse contra leges, & ideo nullam ex eo hypothecam consistere, quæuis de ea conuenient sit, quia respondendo in hac specie census emptionem simulatè concipi, & mutuum sub nomine census verè celebrari. At l. non dubium C. de legib. non pertinet ad contractus simulatos, in quibus vnum agitur, & aliud simulatè concipitur, ut Bartolus docet, in d. l. non dubium. num. 7. Salic. num. 14. & Ial. num. 4. & alij adnotarunt. In ijs enim inspicitur rei veritas, non quod scriptum est, l. 1. & l. 3. C. plus val. quod agit. & l. 4. cod. tit. quæ ait plus actum, quam scriptum valere. Et proinde, ut venditor census, qui potius debitor dici debet valide ex mutuo, & receptione pecunie obligatur ad restitutionem sortis, l. 4. & l. carri conductio. §. quoniam. ff. si cert. pet. & d. l. si veni. §. in bonis. de prius. credit. Ita & illius bona pro restitutione sortis manere obligata dicendum est, cum ita conuenit. Quæ ratione nihil etiam obstat, d. l. 40. ff. de rei vendic. ex qua tamen constat pignus datum a muliere, quæ pro alio contra tenentium consultum intercesserat, nullam esse, non est tamen simile, quia nulla lex, vel sententia censum vetat venditorem census mutuum contra-

here, & ex mutuo obligari. † Nisi interdum ex circumstantia personæ aliud dicendum sit, veluti cum filiofamilias pecunia credita est lib. 1. ad. SC. Macedon. ex quo illud fieri puto, ut si quis neglecta forma sanctionis Pontificiæ redditum annuum à filiofamilias comparauerit, nulla illi efficax actio sit ad pecuniam repetendam, quia hæc pecunia verè mutua est, ideoque tenentium consulto locum esse, d. l. 1. & §. 3. §. is autem. cod. tit. & proinde contractus huiusmodi iisdem regulis regi, & cogeri debet, quibus mutui datio continetur. Contractum enim ex eo, qui verè gestus est, non ex eo, qui fingitur metiri, & iudicare oportet, ut notat Nauat. ad e. nauiganti. num. 12. de usur. Præses Faber. ad d. tit. plus val. quod agit. de fin. 3. & videtur sensisse Gabriel. loc. cit. Ex ut hoc casu nulla esset actio, petitione creditori ad repetendam pecuniam, ita pignus, & hypotheca non consisteret, quamuis de ea maxime esset conuenientum, ut indicat, d. l. 40. ff. de rei vendic. & d. l. non dubium. in fin. C. de legib. quæ præterea ait iuramentum non valere, quod tamen non semper verum est, neque huius loci est querere.

2 Idemque dicendum est, si forte ex lege regionis, & prouinciæ, quæ tenentium contractus incunt, multentur amissione sortis, ut in Hispania, & apud Sinas, & alios populos. Hoc enim casu amissa sorte hypotheca nulla superest, l. 6. ff. de nautic. fenerator. quæ non contrahitur, nisi propter aliquam obligationem, d. l. contrahitur, & Surd. in cons. 243. num. 10. Quid enim amissa sorte persequitur tenentium, cum nihil sibi debeat? & hoc casu recipi potest Roderici sententia, ut ipse etiam sentire videtur, & explicare, in d. quæst. 8. in fin. † Denique idem est si forte minor, vel tutor minoris non adhibuit solemnitatibus censum imposuerit. Hoc enim casu contractus principalis non subsistente nulla quoque hypotheca contrahitur, neque attenduntur alia similes cautiones, & adiuuicula contractus, ut constat ex d. l. non dubium. C. de legib. l. cum lex de fid. iuss. & l. quis. 40. ff. de rei vendic. & tradunt Baldus, Socinus, Surdus, & alij apud Granan. lib. 4. discip. forens. cap. 691. num. 29. & 30, qui etiam notat hoc casu iusjurandum nullius momenti esse. Quamuis, si pretium in rem minoris verum sit, illud restituere teneatur, quia non debet cum aliena iactura locupletari, l. 3. ff. quand. ex fact. tut. l. 20. in fin. ff. de in rem ver.

2 Alius casus est, cum census tenentium est, neque est conuenientum, ut fors aliquo casu restitui debeat sub obligatione bonorum, sed venditor simpliciter redditum vendidit, & prestare promisit, & seruire, quæ in instrumento continentur, & pro obseruantia eorum bona sua obligauit pignori. Hoc enim casu supposito census tenentium esse, licet mutuum enumeratione contrahatur, d. l. 9. §. quoniam. ff. si cert. pet. nulla tamen hypotheca contracta intelligitur pro restitutione pecunie, quia pignus regulariter non contrahitur, nisi ita conuenit, l. 4. ff. de pign. Et proinde licet venditor census redditum singulis annis prestare promiserit sub obligatione bonorum, non ideo tamen bona pro restitutione sortis obligata manent, nisi, & id quoque expressum proponatur, ut in superiore casu dictum est. Illa enim hypotheca, quæ contractus addita est, refertur ad contractum apparentem, ut dixi ex Ruino, Trentacinq. & alijs, n. 23. & ideo corrumpit non subsistente obligatione illiciti census, d. l. 40. de rei vendic. & 46. de fideiussor. l. non dubium. C. de legib. & d. l. solutum, ff. siue autem ff. de pign. act. Gabr. Mudæ. de pign. & hypoth. tit. pro quib. oblig. res hypoth. dari poss. num. 2. & 5. Andr. Gail. lib. 2. obs. 5. num. 14. & Anton. Merend. contram. iur. lib. 11. c. 3. n. 14. & licet in quadam causa Nicenensi aliud sentiebam, re tamen perpetua mutui sententiam.

3 Sed negotia, quæ per vim, & dolam extorta sunt aut contra leges, & contra bonos mores sunt, nec transeunt in aliam speciem liciti contractus, vel irrita sunt ipso iure, vel rescinduntur, & reuocantur per actiones rescissorias, & restitutionarias, perinde ac si nihil actum fuisset, l. 9. §. hoc editto. ff. quod met. caus. l. ait Prator §. item ex quib. caus. maior. l. 1. C. de reputat. l. si paternam. C. ad Velleian. & l. vlt. C. de eo per quem fact. erit. & tractat Oliban. de ass. par. 2. lib. 1. cap. 15. & 154. † Et proinde illis non subsistentibus, vel rescissis omnino etiam eorum accessoria corruere necesse est d. l. non dubium C. de legib. l. vlt. ff. de constit. pecun. & l. 179. de reg. iur. Jur. in cons. 133. num. 36. lib. 4. Iuraq. loc. cit. & Gail. d. obs. 5. num. 14. Nisi forte ex ijs negotijs sint, quæ iureiurando confirmantur, ut sunt intercessionem

cessiones mulierum, de quibus senatusconsultum factum est, ne pro nullo intercederent, l. 1. ad S. C. Velleian. quibus si iusjurandum accesserit, mulieres valide obligantur, c. ex rescripto. de iurejur. & tractat Hering. de fideiuss. cap. 7. num. 50. & proinde etiam reliquis clausulæ sustinentur. † Idem dicendum de donationibus inter virum, & uxorem constante matrimonio, quibus licet ex iure civili irritæ sint l. 1. & 3. ff. de donat. inter. vir. & uxor. placuit tamen illas iureiurando confirmari. Hæc enim est communis, & recepta sententia, ut inter ceteros testatur Jahn in l. pacta num. 4. c. de pact. Clar. in §. donat. quæst. 9. Ludouil. in dec. 563. num. 7. Aluar. Valasc. consil. 40. n. 20. & Seraphin. primil. 71. num. 4. vbi ait esse hominis omnino delirantis ab hac opinione recedere. Neque obstat, si dicas hæc donationes esse contra bonos mores, ut quidam dicunt ex d. l. 1. & ideo non posse iuramento confirmari, quia lex non ait esse contra bonos mores, sed moribus prohiberi, id est consuetudine, & more maiorum, quæ longe inter se distant, quia contrariis moribus possunt permitti, ideoque nihil mirum est, si iuramento confirmantur. Ita respondit Iason. in d. l. pacta n. 6. & alijs auctoribus citatis Cardin. Mantie. de rac. & ambig. conuene. lib. 21. tit. 8. num. 9. Fachin. contru. lib. 3. c. 84. & Thesaur. tot. dec. 32. vbi num. 8. refert Senatam hanc sententiam sequi, & eleganter Argenter d. articuli. 226. cap. 9. num. 5. Quamobrem hoc casu hypotheca, & alia clausulæ suam vim quoque obtinere certissimum est.

32 Sane huiusmodi negotia, siue irrita sint, quia contra leges fiunt, siue iuramento confirmantur, ab omni lenore remota sunt, cum nihil in ijs extorqueatur ratione temporis, sed per impressionem, vel dolum: vel valida sint propter iurisjurandi religionem, d. c. ex rescripto, & c. cum contingat. de iureiur. & proinde, ut corrigantur, ad alia iura recurrendum est, quibus ea, quæ per vim, & metum, & dolo malo extorta sunt, rescinduntur, & emendantur, ut dictum est n. 29. tamen si usuraria commercia alia ratione corrigantur, nimirum imputando in sortem, quicquid iuræ nomine numeratum est, ut dixi num. 8. & alijs locis.

33 Quia ratione usurariorum censeri non debent venditiones, locationes, permutationes, & reliqui contractus, in quibus aliquid datur, & recipitur, & vtriusque negotiatio inest, quamuis in illis læsio, & circumuentio, & inæqualitas ex aliqua parte contingat, quia nullum hic fœnus contrahi intelligitur, nisi alia coniecturæ, & præsumptiones aliud suadeant, & contractum in fraudem iuramentum, & simulatæ conceptum arguant, & iudicis motus cum illis concurrat, ut proxime dicam. † In iusta quidem conuentio est, in qua quis plus capit, aut inuito domino alienum extorquet, & antea, & contra regulas iustitiæ commutatæ, quæ æqualitatem in contractibus seruari iubet, ut docet Arist. Ethic. lib. 9. cap. 4. Sed hoc ad usuram non pertinet, quia lucrum, quod quis capit non ratione temporis percipitur, vel ob vium, & retentionem quantitatis debite, sed ex nuda iniustitia contractus, ut docet Hadrian. in 4. sentent. tit. de rescript. vers. occurrit. Soc. de iustit. & iur. lib. 6. quæst. 1. art. 1. Molina Theolog. disp. 33. num. 7. & ex Iurisperitis Marcot. v. v. r. resoluit. lib. 2. cap. 133. num. 1. vbi iudices quosdam imperitiæ arguit, qui contractus iniustos dumtaxat ab usurarijs separare nesciunt, cum tamen ad officium Iurisperiti valde pertineat isthæc separare, & discernere,

34 l. 1. ff. de iustit. & iur. † Vnde si quæras, qua ratione contractus usurarios ab alijs discernere valeamus, hæc huius rei regula tradita est, ut inspiciamus, an contractus, de quo quæritur, mutuum insit, & ex eo creditor lucrum capiet, & capiat, & hoc casu contractum usurarium esse, & iuram istiusmodi lucrum: si minus usurarium esse non posse, siue contractus iustus sit, siue iniustus. Quam regulam constituunt auctores proxime citati, inter quos Marcoscotus ait nullam exceptionem pati, & Fernand. Rebell. de oblig. iustit. lib. 8. quæst. 2. num. 4. Felic. de censib. lib. 1. cap. 5. num. 14.

35 Neque est contrarium, quod dixi quæst. 1. num. 7. & seq. usuram etiam alijs contractibus, ex quibus quantitas aliqua debetur, accede. e. posse, quia aliud est dicere contractum scenerationem esse, in quo non sit mutuum, aliud usuram etiam alijs quantitatibus accedere posse, quæ ex alijs contractibus debentur, nihil enim impedit contractum, qui ab initio purus fuit, usuris deinde pollui, ut dicit Castrensis in quodam consil. quod deinde inuenire non

potui, ut etiam potest esse purus, & sincerus respectu alterius corref, à quo dumtaxat creditor usuram stipulatus fuit, ut respondet Surd. in cons. 327. num. 36. & 41. Itaque vtrumque verum est contractum scenerationem, & usurarium esse, & intelligi non posse, in quo non sit ratio veri, vel virtualis, seu civilis mutui, & alijs quantitatibus, quæ ex alijs contractibus debentur, veluti ex deposito, & similibus, qui ab initio ab omni fœnore, & usura immunes sunt, ex post facto ex mora debitoris, & auaritia creditoris usuram accedere posse ex iure civili, quod in d. q. 1. multis iuris locis probatum est; vbi etiam ostendi falsum esse, quod quidam dicunt in solo contractu mutui usuram committi.

36 Sane certissimum est inter scenerationis contractus minime habendos esse contractus simpliciter simulatos, id est ea simulatione, quæ dicitur nihil agentium apud Socin. iun. in cons. 84. num. 5. lib. 3. & in quibus quis sibi ipsi negotium gerit, ut ait l. 10. C. de distract. pignor. & qui nullum iuris vinculum obinent, ut dicit l. 54. ff. de obligat. & act. qui neque substantiam habent, neque medullam veri, neque contractus nomen merentur, ex Bald. in l. ult. §. in computatione, num. 17. C. de iur. delib. & in l. ab Anastasio. C. mand. Joann. Richard. in l. 3. num. 7. C. plus ualer. quod agit. & Francisc. Bec. in cons. 51. num. 35. lib. 1. Sed sunt nuda, & imaginariæ conuentiones, & cautiones inanes, quæ pro non factis habentur, l. nuda. ff. de contrab. empr. l. 76. de rez. iur. l. 30. de rit. nuptiar. l. 46. ff. locat. & l. 6. ff. si cert. pet. in illis verbis: simulatis pro infectis habitis, & eleganter etiam Modestinus, in d. l. 54. de oblig. & act. Contractus, inquit, imaginarij etiam in emptionibus iuris vinculum non obinent, cum fides facti simulatur, non intercedente veritate † Vnde non inuisè quidam dicunt contractus prorsus simulatos esse veluti Aëlopi, & Fulgentij fabulas, ut Stephan. Gratian. discept. lib. 2. cap. 255. num. 6. aut veluti illas fugaces, & inanes inferiorum umbras apud Virgilium lib. 6. ut Argent. loc. cit. Scilicet, in quibus scriptura quidem vera est, sed falsa, & imaginaria narratio, quia in illis non id agitur, ut stetur instrumento, vel Chirographo, sed ut scribatur dumtaxat veri tegendi causa, ut dicit Donell. lib. 35. iur. civil. cap. 8. col. 11.

38 Ex quo illud quoque receptum est, ut non confirmantur iuramento. Ita enim inter alios tradunt Glos. in l. 3. C. plus ualer. quod agit. Alex. in l. nemo. num. 16. de leg. 1. Andr. Tiraq. de iur. constit. limit. 7. num. 32. qui multos suo more congent Socin. iun. in d. cons. 84. in fin. Seraphin. de primil. iuram. cap. 59. num. 8. Bec. cons. 52. nu. 40. Valenz. consil. 62. num. 16. Galer. loc. cit. num. 13. Mancin. in tractat. de iuram. par. 4. effect. 1. quæst. 11. num. 2. & 3. Joann. Richard. loc. cit. & Cardin. Mantie. de rac. & ambig. conuen. lib. 13. tit. 7. num. 4. Nam, cum huiusmodi contractus pro infectis habeantur, & sint inanes quedam conuentionis imagines, denique contractus non sint, ut dixi ex d. l. nuda, & l. 16. de rez. iur. Sane nihil est, cui iuramentum inherere possit. † Et cum in contractu prorsus simulato nihil agatur, nihil promittatur, nulla denique contrahatur obligatio, consequens est etiam iuramentum inane, & imaginarium esse, neque iurisjurandi nomen mereri. Denique ut contractus simulatus, contractus non est, ut dixi, deficiente scilicet consensu, sine quo contractus nullo modo potest consistere, l. obligationum substantia, ff. de obl. & act. l. 18. ff. de prod. Ita nec iusjurandum in eo adhibitum, iusjurandum dicendum est, cum deficiat intentio, & mens iurandi ad confirmandam obligationem, & magis adstringendam fidem. Nam licet iuret lingua, mens iniurata est, ut ait Euripides: & rectè Quid in epist.

39 Quæ iurat mens est: nil coniuramus illa: Illa fidem dictis addere sola potest. Consilium, prudensque animi sententia iurat, Et nisi iudicij vincula nulla valent. Sed nil dedimus præter sine pectore vitem, Verba suis frustra vitibus orba tenet.

40 † Ex quibus etiam perspicuum esse puto in huiusmodi negotijs prorsus simulatis abolitionem iurisjurandi necessariam non esse, neque obijcientem simulationem apud iudicem exceptione iurisjurandi submoueri posse, quia absolutio necessaria non est, vbi nullum est vinculum, sed in contractu imaginario, & simulato nullum est vinculum, d. l. 54. ff. de oblig. & act. ergo absolutio non est necessaria. Deinde, quia iusjurandum, quod in instrumentis super contractibus simulatis, contextis legitur, iusjurandum

randum non est, nec dici potest. Neque enim iurandum est tangere scripturas, vel proferre, & pronuntiare verbo tenui, ego iuro, nisi fiat aliquis pacti, vel conventionis firmandæ gratia, siquidem iurandum vinculum est, quo vimur ad fidem contrahendum adstringendam, ut scribit Marcus Tullius lib. 1. de offic. & Vincent Mancin. de iuram. part. 1. quest. 1. num. 3. & 5. Sed in contractibus prorsus simulatis, nihil agitur, nihil promittitur; ergo iurandum nullius obligationis vinculum esse potest, & consequenter non est iurandum Tertio, quia absolutio necessaria non est, quoties promissioni deficit consensus, l. ult. C. de non num. pecun. & ibi Baldus, num. 1. & in l. 6. num. 5. ff. de oper. libert. Grammar. dec. 76. num. 12. & alijs auctoribus citatis, Menoch. in conf. 24. num. 7. & Mancin. d. lib. de iuram. part. 6. quest. 18. Sed in his negotijs nullus consensus est, ergo frustra queritur, & exigitur absolutio. Denique abolutionem inutilem omnino futuram ex eo apparet, quia vel detegatur simulatio, & hoc casu etiam apparebit desuisse materiam abolutionis. Detecta enim simulatione manifestum erit cum, qui iurasse dicitur, nihil promississe, & proinde nihil iurasse. Si vero excipiens simulationem illam probare non poterit, nihil proderit obtinuisse abolutionem, quia nihilominus standum erit contractui, & proinde quocumque res cedat, inutilis, & superflua abolutio futura est.

41 Neque tantum in eiusmodi contractibus prorsus simulatis iurandum nullius momenti est, sed stipulationes, & pacta, & clausulæ omnes, pro non appositis habentur, l. 1. §. 3. & l. 7. §. & generaliter, ff. de pact. Socin. junior. dicto consilio 83. numer. 2. Turaq. dicta limitatione 7. num. 35. Crotus, & alij quos refert Farinac. d. lib. de fals. & simulat. quest. 162. num. 32. ut enim simulatio remouet consensus ab ipso contractu principali, qui sine consensu, veluti illius anima consistere non potest: ita ab omnibus pactis, & clausulis, quæ contractui adiunguntur, cum non nisi etiam ex diuersis animi motibus in vnum conuenientibus participatur, ut ait d. l. 1. de pact. & inter dictum, & promissum multum interest, l. sciendum. §. dictum ff. de edil. edict. & ita tamen, ut pendente questione simulationis standum sit instrumento, & pro contractu præsumendum, d. l. 18. C. de probat. non tantum quod attinet ad negotium principale, sed etiam quoad clausulas contractui additas, quæ interim vim, & robur obtinere debent, addito saltem onere cautionis ex parte eius, qui instrumento vitur, ut docet Præles Faber, desin. 4. & 6. num. 2. C. d. tit. plus ualer, quod agit. Nam, inquit, & falsi questione pendente, quæ longe maior est, pro contractu interea præsumendum est, iudicandum, l. 2. C. ad l. Cornel. de fals.

42 Denique ex his omnibus colligere licet, quid inter se differant contractus iniustus, & foeneratus. Iniustus enim contractus, veluti genus est, usurarius uero species iniuste, & illicitæ conventionis. In illo iniustitia uidequaque prouenit, & ex omnibus causis, ex quibus quis plus capit, & in lucro est cum alterius damno, quod est naturaliter iniquum, l. 14. ff. de cond. indeb. in commercijs uero usurarijs læso, & iniustitia ex toto tempore tardæ solutionis promanat. Denique iniuste conventiones, vel omnino rescinduntur, & irritæ fiunt, vel interdum tolerantur, ne impediatur commercia hominum, ut dixi ex l. 22. & 23. ff. loc. & l. 6. §. 4. ff. de minor. & Harmenop. lib. 1. tit. 2. in negotijs uero foeneratijs illud tantum reperere licet, quod numeratum est, & nec in vno nummo toleratur usura, & si quid superexigitur, minuit forem, quia noluit Christus nos ex mutuo quidquam sperare, ut ait Corral Miscellan. lib. 3. cap. 3. cap. 21. in fin. & Camil. de usur. cap. 1. num. 11. & Sed contractus simulati ipso iure nulli sunt, l. cum emptor. 12. ff. de ag. pluri. arc. 1. nulla, de contrab. empt. & alijs locis; unde nihil opus est actionibus reuocatorijs ad illos rescindendos, & corrigendos, ut probat, l. nullo. C. de rei vindic. & docent Bart. in l. post. contractus, n. 4. ff. de donat. Francisc. Bec. in d. conf. 52. n. 31. & 35. & Cardin. Mantuc. d. tit. 37. n. 3. neque restitutione in integrum, quia restitutio in integrum exigit contractum tenere ipso iure, l. in causa. 28. ff. de minor. l. 4. C. si aduers. rem. iudic. l. si tutor. C. in quib. caus. in integr. restit. l. 2. C. de prædij minor. & tradit idem Faber desin. l. eod. tit. C. plus ualere, quod agitur, sed detecta ueritate euanciscunt sicut nebula adueniente sole.

QVÆSTIO VIII.

Usura quemadmodum per contractus serpat.

SUMMARIUM.

1. Contractus usurarij quomodo ab alijs secerantur.
2. Mutuo ex interuallo usura accedere potest.
3. Inæqualitas in contractibus toleratur, ne turbentur commercia rerum.
In mutuo tamen omnis inæqualitas prohibita.
4. Pretia rerum varia.
Pretia rerum nulla lege definiti possunt.
5. Bono publico usucapio recepta.
6. Contrahentibus licet se in pretio circumuenire, nisi cum iniqua est læsio.
7. In mutui datione facile est æqualitatem seruare.
Nummorum certa æstimatio.
8. Fœnus non minus improbum, & prohibitum, quod oculis se agitur.
9. Contractus simulati inanes imagines contractuum.
10. Usura semper sub tegmine aliorum contractuum latet, uelut anguis in herba.
Auaritia docuit se generare.
11. Foeneratores docti circumuenire leges.
12. Foeneratorum Romanorum antiqua fraus.
13. Auaritia proprium fraudem legi facere.
14. Veritas facile emergit.
In contractibus usurarijs tempus uenale.
15. In actione depositi ex iure civili ueniunt usura ex mora, uel ex pacto.
16. Gasparis Federici doctrina ex Molinæ hausta reijcitur.
17. Usura, quæ in actione depositi ueniunt ex iure civili, nunquam illicita.
In actione depositi post moram uenit id, quod interest.
18. Depositum quando, & quomodo usurarium.
19. Depositum facile in mutuum conuersi potest, & recipere solus.
20. Usura sub nomine societatis quomodo agitur.
21. Conductio uilius facta ob prærogationem pensionis illicita, & usuraria.
22. Locatur, qui ob dilationem solutionis maiorem pensionem exigit, usuram facit.
23. Mutuum admixtum locationi interdum reddit contractum usurarium.
24. Mutuum non facit locationem, & conductionem usurariam, quando in ista est pensio.
25. Locatio non censetur usuraria, ob iniustitiam pensionis.
26. Vendens merces carius ob dilatam solutionem pretij usuram committit.
27. Emens uilius ad prærogationem pretij admittit usuram.
28. Emptio fructuum pendentijs ualida.
Usura deuorat fructus nondum matos.
29. Mantica Cardinalis doctrina lib. 8. tit. 21. de tac. & ambig. conuent. restititur, & declaratur n. 30. 31.
30. Fructus ad certam æstimationem redigi possunt.
Incertitudo temporis æstimari potest.
31. Fœnus potest admisceri contractui, licet læsio sit infra dimidiam iusti pretij.
32. Multum interest, an contractus sit iniustus, uel usurarius.
33. Sub nomine empti pignus, & fœnus ex coniecturis interdum deprehenditur.
34. Usura sub nomine reddituum interdum committitur.
35. Emptio redditus redimibilis uera emptio.
36. Alciati, & Mantica doctrina quædam expenditur.
37. Contractus non nisi ex pluribus coniecturis se generatijs censeri debet.
38. Fœnus sub nomine cambij interdum exereetur.
Fictio breuis manus multorum conscientias perdit.
39. Legatarij redditum pecunie legata percipiendo usuram committunt.
40. Debitum ex una causa in mutuum conuersi potest ex conuentione partium.
Fictio breuis manus multorum conscientias perdit.
41. Mutuum quacumque ratione contractum usuras recipere potest, & pollui se uere.

6

1 **P**recedenti questione ad fecernendos contractus vsurarios ea à nobis ex multorum sententia regula constituta est, † vt inspiciamus, an contractui, de quo queritur, mutuum in sit, & ex eo creditor lucrum capet, & capiat, & hoc deprehensio contractum vsurarium esse, & vsuram istiusmodi lucrum: Sin minus vsurarium esse non posse, siue contractus iustus sit, siue iniustus: tamen si etiam pecunijs, & quantitatibus ex alijs contractibus debitis etiam manente contractu, neque in mutuum conuerso, & ex causa legati, & fideicommissi vsuram accedere posse dixerim, multique iuris locis demonstrauerim, & præsertim *cxl. 23. §. 1. ff. de except. rei iudic. & l. Lucius. 24. ff. de pos. † vt etiam mutuo, & cum ab initio vsurarium non est, veluti cum creditor gratuitam pecuniam credidit, & id tantum sibi reddi stipulatus est, quod numerauit, vsura accedere potest, cum scilicet creditor post aliquot dies vsuras stipulatur, vel illas ex mora debitoris capiat, cum eius nihil interest. Sunt enim qui ab initio nec causam nec propositum fecerandi habent, vt indicant. *l. si quis. 4. ff. si cert. per. & l. si ventri. §. in bonis ff. de priuileg. credit. l. qui sine ff. de negot. gest. deinde mutata sententia ex eo, quod debitor sua die non soluit, & creditam pecuniam reuertit vsuras extorquent, vt dixi dicta precedenti questione n. 35. & compen. deinde adnotasse Beroum in *tit. de vsur. num. 29. & 30. & ex Theologis Abul. Matth. c. 25. q. 164. in fin. Roderic. de ann. redit. lib. 3. q. 6. n. 17.***

2 Et præterea obseruandum est, quod dixi in alijs contractibus inequalitatem, & iniustitiam aliquanisper tolerari, ne turbentur commercia, & commutationes rerum, in venditionibus, locationibus, aliisque similibus negotijs in quibus licet contrahentibus se in pretio circumscribere, & circumuenire, *l. 22. & 23. ff. loc. l. 16. §. 4. ff. de minor. l. 8. §. 1. ff. de aucto. indic. possidend. l. 8. C. de rescind. vendit. & l. 1. C. Theod. de contrah. empt. quæ ait, sola pretij villioris quævela contractum turbandum non esse. Quod etiam iure Canonico licitum est, vt constat *ex c. 3. & 6. de empt. & vendit. quæ, vt hic Cuiacius notat omnino congruunt cum l. 2. C. de rescind. vendit. In contractibus verò vsurarijs sacri Canonis ne minimum quidem lucrum creditorem stipulari, & capere patiuntur, vti iam vno in nummo vsura illicita sit, & prohibita, quod mirum esse videtur. Quorsum enim leges, & sacri canones, qui in hac re leges sequi non deignantur patiuntur venditorem vsque ad dimidium valoris rei, qui erat tempore contractus, lædi, & circumscribi, quæ læsio, & circumuentio plerumque magna, & intolerabilis est, veluti si domus, vel ager magni valoris venditus sit, neque serunt, vt quis datus centum mutuo, vel nummum ex us vltra fortem percipiat, & si vel tantillum cepit etiam ex conuentione, id fori imputandum esse iubent. Cur non etiam publice vile vitium, & de modico, & modesto scenore dissimulare, quod tolerabilis esse videtur, quam quepiam in venditione tam immodicè ledit? Sed huius rei mihi hæc ratio esse videtur, quia cæteræ res, quæ certa specie, & certo corpore constant, & quæ vendi, & locari solent, incertum pretium habent. † Pretij enim veritatem loca, & tempora, & prædiorum qualitates, diligens, vel negligens cultura, & alia plura ad terre solent, vt indicant. *l. pretia. §. nonnullam ff. ad l. falcid. l. 3. §. Diui fratres ff. de iure fidei. l. idemque. ff. de eo quod cert. loc. l. 2. C. Theod. de vsur. & Theop. instit. de action. §. 33. Lex quidem nature dicitur rem quamlibet vero, & iusto pretio vendendam esse nulla tamen lege, vel constitutione definiti potest huius, vel alterius rei hoc, vel illud iustum pretium esse, vt reuocet dicit Felicianus *lib. 2. cap. 1. n. 15. & probat l. 3. in fin. C. de iur. dom. impetr. Cum enim id ex circumstantijs locorum, & temporum pendeat, quæ incerte sunt, & ex rerum qualitatibus, quæ nusquam etiam in eadem regione similes sunt, congruentius vsuum, est, id arbitrio, & disceptationi contrahentium relinquere, & nisi immodica, & intolerabilis læsio interuenierit. ita vt, nec dimidia pars veri pretij soluta sit, vel promissa, contractus, & conuentiones tueri, ac sustinere, ne omnia litibus turbentur, & commercia rerum impediatur, quorum vtrumque publico incommodum, & perniciosum est, & præsertim, quia ex vtraque parte læsio contingere potest, vt enim venditor potest plus vendere, ita minor pretio. † Vnde etiam vsucapio bono publico recepta est, ne rerum dominia sint incerta, & vt aliquis sit litium finis, *l. 1. ff. de vsucap. l. 1. ff. profus. & l. cum notissimi. in princ. C. de prescript. quod ius vetustissimū dicitur in l. 12. §. & figurans. ff. de capt. & postlim. reuer. vt eleganter tractat Oldend. *lib. de vsucap. & prescript. cap. 4. Adrianus Pulu. lib. de resursum præhib. vsucap. cap. 1. Pet.******

*Gregor. Syntagm. iur. ciuil. lib. 40. cap. 11 & Fernand. Valq. qu. illustr. cap. 52. n. 12. lib. 1. † Quamobrem ne dominia rerum in incerto sint, & commutationes, & commercia rerum impediatur, inductum est, vt fas esset contrahentibus se in pretio circumuenire, & ne liceret sub prætextu maioris, vel villioris pretij ab emptiombus, & similibus contractus discedere, nisi cum immodica est læsio, & vltra dimidium iustæ æstimationis, *l. 1. 2. C. de rescind. vendit. Harmenop. epit. iur. ciuil. lib. 3. tit. 3. §. si quis rem. Cardin. Mantie. de rat. & ambig. conuent. lib. 4. tit. 20. num. 57. vel nisi contractus in se dolum re ipsa habeat, l. 35. ff. de verb. oblig. Nam quepiam etiam in minori summa alterum dolo malo decipere leges non sinunt, & hæc valde confirmantur omnia *ex d. l. 8. C. de rescind. vendit. quæ ait, hoc saluus, quod paulo minore pretio fundus venditus sit ad rescindendam venditionem inualem esse. Et deinde: Quod si contractus emptiouis, & venditionis cogitasset substantiam; & quod emptor viliori comparandi, venditor cariore distrabendi votum gerentes ad hunc contractum accedant: vixque post multas conuentiones paulatim venditore de eo, quod petierat detrahente: emptore autem bene, quod obtulerat addente ad certum consentiant pretium: profecto prospiceres, neque bonam fidem, quæ emptiouis, & venditionis conuentionem tueri, pati: neque ullam rationem concedere rescindi propter hoc consensum finitum contractum, nisi minus dimidia iustæ pretij, quod fuerat tempore venditionis datum esset, electione iam emptori præstita seruanda. Ita igitur in emptiombus, & similibus contractibus iure ciuili, & Pontificio constitutum est.***

7 Sed in mutui dationibus, cum in iis rebus tantum consistant, quæ in suo genere functionem recipiunt. *l. 2. §. mutui datio ff. de reb. cred. facile hinc legibus definire, quemadmodum in illis æqualitas, & iustitia seruaretur, nimirum constituendo, vt tantundem redderet eiusdem generis, & bonitatis. *l. 3. eod. tit. & l. si tibi ff. de pact. l. 80. ff. de solut. & præsertim si pecunia credita sit. Nummorum enim certæ æstimatio est, *l. nummis ff. de in lit. iur. l. 42. ff. de fideius. cum pretia aliarum rerum incerta sint, vt dixi, & proinde cum debitor, qui centum nummos mutuos accepit, totidem reddat eiusdem generis, & bonitatis, res ad æquitatem redigitur, quia creditor centum nummos recipit, qui tantundem præstant, ita ut nihil abesse videatur. Si vero datus centum, sibi centum & decem solui stipulatur, inequalitas ipsa manifesta est, & damnum ex parte debitoris, qui plus soluere cogitur, quam accepit, neque in hac re detegenda laborandum est, cum euidenter ex ipsa numeratione, & arithmetica collatione appareat, debitorem plus soluere quam accepit, quod iustitiam commutatæ contrarium est, vt dixi ex Molina *disp. 304. num. 4. Proinde, cum in his negotijs cessent illa omnia, propter quæ ob bonum publicum licitum est in emptiombus, & venditionibus se mutuo circumuenire, & captio semper ex parte debitoris contingat, merito sacri canones, quibus in hoc genere standum est, iubent, quidquid vsuræ nomine extortum est, fori imputari: neque sinunt tenus exerceri etiam intra modum licitum iure ciuili, siquidem leges illæ omnes, quibus scenus etiam leue permissum est, nunc iure Pontificio abrogatæ sunt, vt constat *ex Clem. 1. de vsur. & tradit. Molin. d. disp. 304. num. 17. Roderic. multis locis in tract. de ann. redit. & præsertim lib. 3. quæst. 11. num. 86. & nos alibi diximus.*****

8 Neque tantum iure Canonico improbatum est forus, quod aperte agitur, id est cum fenerator aperto fenore pecuniam exercet, & nummos sub vsuris credit, sed etiam cum id occulte sit, id est, sub specie alterius contractus veluti empuonis, societatis, & simulum, cum non ideo minus improbum sit, & Christianis legibus damnatum, quod occulte agitur, *c. ad nostram. de empt. c. ille vos. de pign. c. incivitate, & c. consuluit, de vsur. quia magis inspicendum est, quod verò agitur, quam quod simulatè scripserit est, vt dixi *ex l. vlt. C. que res pign. oblig. pass. l. 1. & 2. C. plus valer. quod agit, & l. non figura, ff. de oblig. & act. & commentum verborum nihil prodest, dum sequit sententia legis violatur, l. 29. ff. de legib. & Hadr. 4. sequent. tit. de restit.**

9 Et obserua, quod dixi questione precedenti num. 36, contractus prorsus simulatos feneratorios censendos non esse, sunt enim veluti picarum, & psittacorum voces, vanæ, & inanes imagines contractuum, demique literæ, & præterea nihil. Sed ij, qui non omnino simulati sunt, sed simulati, & dissimulati simul, qui scilicet sub inuolucro alterius contractus simulant, quod non sunt, & dissimulant, quod sunt, vt inter apologos, & Iopi asinus Leonis

- Leonis pellem indutus, leonem simulabat, dissimulabat asinum, ut congruenter huic rei notat Argentr. *art. 269.* in inquam contractus, si fons ex indicijs, & coniecturis sceneratijs esse deprehensi fuerint, ut asinus ille Aëopi ex auriculis deprehensus à vulpe, maxime iure Canonico improbatur, & corriguntur. † Hic enim sub nomine emptionis, depositi, & alterius licite conventionis usura latet, velut anguis in herba, & inopes suo veneno trucidat, ut tradit eleganter idem Argentr. *art. 266. ca. 6. n. 7.* & Roderic. *de ann. redit. lib. 2. quest. 3.* Avaritia enim, quæ, ut Divus Valerianus Episcopus Niciensis ait, homin. 20, *fraternas acies instruit, & amicitiarum fœdera dissipat, &c.* ut ait Divus Asterius Amaseæ Episcopus homin. 3. *Sylvas latronibus, mare piratis, forum, & tribunalia falsis testibus implet, eadem docuit scenerare, & ex fenore, id est ex sanguine pauperum facultates augere, & miris artibus, & verborum involucribus fenoris occultare gravitatem, ut graviter conqueritur magnus, optimusque Amedeus VIII. Dux noster in constitutione de usuris, cuius iam sæpius meminimus, & Præles Argentr. in d. *art. 266. num. 2.* † Et sanè huic malo nunquam satis obuiam iri potuit: & ut inquit Tacitus, fraus hæc sæpius tot legibus repressa, miras per artes oritur, & serpit. Nam extrema inopia, vel infamia eius, qui pecuniam rogat, & insatiabilis avaritia eius, qui mutuum dat, semper leges circumuenit, & circumueniet semper: nullumque genus doctus est sumptu, & circumuenire leges. Vnde merito parasitus ille apud Plautum sceneratores his compellat verbis:*
- Registrationes plurimas propter vos populus sciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis vimam,
Quas aquam ferventem frigidam esse: ita vos putatis leges.*
- † Et fortasse hoc loco Plautus celebrem illam fraudem cogitaret, qua Romani sceneratores, cum metu legum non audent civibus pecuniam sub usuris credere, nomina in fœcio transferebant, qui his legibus non tenebantur, atque ita per interpositas personas libero scenore debitores opprimebant, ut refert Lilius l. 35. & meminit Carol. Sig. *de antiq. iur. civ. Rom. l. 2. c. 11.* & ex Iurisperitis Cuiac. in *obs. l. 20. c. 3.* & Paulus Bell. *de prest. cor. que incontin. vel ex intervallo finit. l. 2. c. 81.* † Denique hoc proprium avaritiz est circumuenire leges, ut testatur Romanus senior in *Nov. 1. de potent. in consertium p. aup. succedent.* ubi ait, *malitiam versutum quidam esse, & varium, id que tum de vitijs omnibus, cum maxime de avaritia verum esse, ita ut occasiones, & fraudes stent, quibus legum sanctiones eludat.*
- Cæterum licet usurarijs varijs excogitatis artibus scenus occultare moliantur, & Divorum Pontificum decreta, quibus eorum avaritia obstricta est, lacerare: ea tamen vis veritatis est, ut facile etiam in hoc scelere emergat. Non potest tam vafre, & occulte res transigi, & effingi, quin extant vestigia hanc fraudem indicantia. Semper enim in huiusmodi negotijs tempus venale est, ut ait Seneca *lib. 7. de beneficiis.* & lucrum captatur, & capitur ex protogatione pecunie, vel ex tempore tardæ solutionis, quod usura est, & illicitum. Et hæc vox sic Jacob, manus tamen sunt Esau, id est, vox quidem deponentis, ementis, socij manus autem sceneratoris, & furis. Neque vlla regula certior est ad detegendas usurarias negotiationes. Quod quidem sequentibus exemplis indicare conabor eadem forte singula latius procedente opere tractaturus.
- Et, ut a deposito incipiam, certum est interdum sub nomine depositi usuram latitare. Quod, ut commodius explicem, observandam est ex iure civili duobus casibus usuras ex pecunia deposita deberi. Primo, ex mora, & officio iudicis l. 2. c. 3. *C. de p. ut in reliquis bonæ fidei iudicij l. 32. §. in bonæ fidei, & l. 34. de usur. l. 7. de neg. gest. siue quis interpellatus depositum reddere abnuat d. l. 2. C. de p. siue incio, & invito domino pecunia deposita usus sit, l. 4. C. *ead. l. die, §. 1. ff. e. d. tit.* Harmenop. *lib. 3. tit. 9.* ubi totam hanc rem sic enarrat: *Depositum actio bonæ fidei est, ideo & fructus, & usuras, & omnem causam exigit. Et, siue usuram depositarius ex sibi traditis commissisque rebus sit conatus, siue his utam usus, usuras præstat. Idem, & in externis bonæ fidei actionibus.* Secundò veniunt usure ex iure civili in actione depositi ex stipulatione, & pacto, l. Lucius, & l. Publica §. 1. *ff. de p. & quia minus videtur hæc res excedere depositi fines, tamen Paulus hoc loco respondit, secundum conventionem usuras quoque actioni depositi peti posse.* † Et suavis est Roder. in *qu. 11. n. 1.* dum separat, & distinguit usuras que ex mora, & officio iudicis debentur, ab ipis, quæ ex eo veniunt, quod depo-*

sitarius pecunia usus sit, & illam in proprium usus converterit, inquit hoc casu venire usuras per accidens propter delictum circa moram, quia etiam hoc casu usuræ dicuntur venire ex mora, ut nominatim definitum est in d. l. *l. die, §. 1.* quæ ait illum, qui depositam pecuniam ad usus proprios convertit, post moram in usuras quoque iudicio depositi condemnandum esse. Quod etiam indicat d. l. 2. c. 3. *C. *ead. tit.** Nec ex eo, quod is, qui depositum utitur, furti tenetur, & actione furti potest conveniri, l. 16. *de condit. furt. & d. l. 3. C. de p.* ideo minus ex mora, & officio iudicis usuras venire dicendum est, cum omittitur actio furti depositi civiliter agitur, quia mora hic etiam facta intelligitur, siquidem fur semper in mora est, l. *ult. ff. de condit. furt.* Quod etiam manifeste probat l. 4. *C. de p.* quæ est de eo, qui pecunia deposita usus est, & ait non dubium esse illum usuras præstare debere; sed si quis depositi actione expertus sit, & fortis tantummodo condemnatio secuta sit, nullam ad usuras actionem superesse, quia duæ actiones non sunt, una fortis, alia usurarum. Ex quo manifeste sequitur officio iudicis etiam hoc casu usuras deberi. Proinde utroque casu profusa actio est cum ea agitur, usuræ veniunt ex mora, & iudicis officio, & ex propria natura actionis; & inutilis est distinctio, & separatio Roderici, ut etiam multa inutilia videntur, quibus eadem *quest. num. 6.* & *seq.* se involuit, transcripta, ut ille faceret ex Carolo Molino, cuius omnis doctrina in hoc genere merito suspecta esse debet.

Sanè illud certissimum est, usuras, quæ in actione depositi veniunt secundum ius civile, siue ex mora, siue ex pacto nunc illicitas esse, & d. l. 1. c. 3. *C. de p.* & d. l. Lucius, l. *die, §. 1.* & l. Publica, §. 1. *ff. *ead. tit.** & alias similes nunc cessare, & abrogatas esse. Et rectissime hoc post multa inutiliter, & subiliter nimis scripta, transcripta ex d. Molino docet Rodericus in *d. qu. 11. num. 86.* nimirum huiusmodi leges non debere observari alioquin esset imponere vno verbo mutato canones, & totum ius canonicum circumvenire, quod non est tolerandum, & proinde nunc tantum post moram in actione depositi venire id, quod verè interest. Quæ maxime congruunt ipsi, quæ dixi *q. 4. n. 19.* adversus Felicianum, & Petrum Gregorium, nimirum usuras, quæ in iudicij bonæ fidei ex mora veniunt, proprias usuras esse, & quod consequens est iure Canonico prohiberi.

Et præterea constat apud omnes illud depositi genus, in quo actum est, ut tantundem reddatur, & aliquid ultra sortem, dum pecunia deposita non reddatur, scenerationem esse. Hic enim sub nomine depositi mutuum cum fenore contrahitur: denique contractus nudum nomen depositi habet, cæterum mutuum est cum fenore, l. si ventri, §. in bonis, *ff. de priuil. creditor.* Dominium enim, & periculum est accipiens, quæ est substantia, & natura mutui l. 1 §. 2. l. 9. in fin. *ff. si cert. pet. & creditor ex re aliena, & ex labore, & periculo alieno lucrum caput pro modo temporis, quo pecunia retinetur, quod iniquum est, & illicitum fenus, ut post Baldum, & Innocentium tradit Roman. in *cons. 500. num. 4.* Alex. in *cons. 80. num. 4. lib. 3.* Cuiac. ad d. l. Lucius, in *prin. ad Papin.* ubi ait rem spectandam esse, non verba, Cardin. Mantie. *de tac. & ambig. convent. lib. 8. tit. 18. num. 27.* & *lib. 10. tit. 6. num. 1.* Nauaz. in *cons. 2. & 12. de usur. lib. 5.* Vgolin. *tract. de usuri cap. 62. num. 1.* & Alphons. Narbon. qui his iam dudum scriptis ad manus meas pervenit, *lib. 5. novar. constitur. Hispan. tit. 18. l. 15. num. 1.* & *seq.* & huc pertinet, quod ait Vvesembec. ad *tit. de usur. num. 6.* iniquissimum esse creditorem, velut ignorantium furtum alieno periculo, & labore partem devorare.*

Idemque profusum est, etiam si ab initio verè nummi depositi sint, si postea dominus permittat depositarios eis uti, & usuras accipiat, statim enim ac ita convenit, pecunia fit mutua, l. 9. §. *ult.* & l. singularia, *ff. si cert. pet.* & proinde usura est, si ex ea creditor aliquid ultra sortem capiet, & percipiat, nisi verè tantundem eius interest. Nihil enim vetat contractum, qui ab initio purus fuit, ex intervallo pollui fenore, ut dixi *n. 2.*

Interdum etiam fenus sub nomine societatis exercetur, cum scilicet quis pecuniam dat mercatori ea lege, ut nullum periculum subeat, & certum lucrum, vel partem lucri percipiat. Hic enim mutuum intelligitur esse contractum, non societatem, siquidem dare pecuniam, quæ restituitur in suo genere, mutuum est l. 2. §. 1. *ff. de reb. credit. l. 1. §. mutui. ff. de obligat. & actum.* eam dare ea lege, ut aliquid recipiatur ultra sortem, usura est, quo-

etumque nomine contractus nuncupetur, c. plerique 14. qm. 1. Quod docent Couarr. *variar. l. 3. cap. 2. num. 3.* Anton. *Sola ad decret. antiq. Sabaud. de usur. gloss. 2. num. 5.* Felic. *de societ. cap. 18. num. 6.* Alphonsi. *Narbon. ad d. l. 15. gloss. 1. num. 5. & seq. & Vgolin. de usur. cap. 15. & ita respondit Natta in cons. 403. num. 1.* ubi refert hanc esse communem sententiam. Quod etiam alij plerique sentiunt, quos recensui qm. 28. num. 7. ubi diligentius hanc rem excutitur sum. Et nunc subijciam tantum extare hac de re sexti V. Pontificis Maximi constitutionem, qua huiusmodi societates, veluti usurariae damnantur, & prohibentur. Quod valde notandum est, aduersus eos, qui negotiatoribus pecunias dant, vel in hac vrbe officialibus annonæ, vt sine vilo sortis periculo sex annua percipiant. Hoc enim totum, quod supererigitur, nisi vere intersit, vfura est, & proinde vellem cives nostros ab hoc genere abstinere: aut sola sorte contentos esse, ne illis de charitate, & bonitate quicquam decedat, cum qua, nec vniuersis Persiez gazæ recte conferuntur, vt ait Philo ludæus in lib. de ebriet.

21 Præterea sub locationis, & conductionis nomine fecus latere potest, veluti si quis conducatur prædium vilius ob festinatam pensionis solutionem, vt disserit Cauallan. *dec. 32. num. 67. lib. 2.* Nauar. *in comment. de usur. nu. 16. & seq.* Molina Theolog. *disp. 501. num. 6. & Vgolin. de usur. c. 54. n. 1. & præterit, si lesio sit enormissima, vt egregie tractat Mastrill. *decis. 106.* ubi refert ita fuisse iudicatum. Hic enim mutuum etiam contrahitur, & creditor, seu conductor aufert id, quod iuste pensioni deest in vicem usurarum, & tanquam præmium prærogatæ pensionis. Vnde colligit Nauar. *cod. loco num. 27.* pbrixè rogandum esse Deum pro illis conductoribus, qui reditus, & vectigalia Principum, & Baronum, & ciuitatum, & virorum Ecclesiasticorum, quos egetas, & necessitas æris alieni premit, vilius conducunt, quam sit iusta pensio ob anticipatam solutionem vnius anni, vel multo minore ob prærogatam pensionem duorum, vel trium annorum, quos idcirco usurarios esse censet, & restituendi reos. In quo palam, & publicè peccari certissimum est.*

Idemque est ex contrario, si locator ob dilationem solutionis carius prædium locet, quam sit eius iusta pensio. Hic enim etiam mutuum cum fœnore latet: siquidem quantitas iuste pensionis censetur mutuo data conductori, & quod excedit, aufert tanquam præmium dilationis, quod vfura est, & illicitum lucrum, vt idem Nauar. & Vgolin. docent *loc. cit.* & constat ex his, quæ infra de emptione, & venditione diximus. Est enim locatio, & conductio proxima emptioni, & venditioni, & ipsæ iuris regulæ consistit, vt ait, *l. 3. ff. loc.*

23 Rurius sub tegmine locationis, & conductionis vfura latere potest, si fortè contractui mutuum ex parte locatoris, vel conductoris accedat, & huius intuitu pensio maior, vel minor constituta sit, vt si domus, cuius solita, & iusta pensio est viginti, locetur triginta ex eo, quod locator det conductori centum mutua soluenda in fine locationis: vel ex contrario, si fundus, qui viginti locari solet, decem tantum locatus sit, & conductor centum mutua det locatori. Hic enim id, quod ex hac, vel illa parte excedit, aut deest iuste pensioni, vfura est, & illicita extorsio, vt tradunt Socin. *sen. in l. si quis nec causam, n. 12. ff. si cert. per. & Cardin. Mantie. de tacit. & amb. conuent. lib. 8. tit. 18. n. 19.* Nauar. *loc. cit.* Vgolin. *ind. c. 54. §. 1. & Mastrill. in d. dec. 106. n. 16.*

24 Sanè, cum iusta est pensio, mutuum facere contractum usurarium certissimum est, cum ponsus is, qui mutuum accepit, beneficio adficiatur, vt rectè docent Socin. & Cardin. *loc. cit.* & censuit Rota *post consilia Farin. decis. 119.* & inter recentiss. coram D. Pirouano *dec. 572. n. 1. p. 1.* ubi duæ huius conclusionis adferuntur rationes. Prima est, quia vfura est, quæ ex mutuo prouenit, non autem ex alio contractu, c. *circiens. vers. qui argum. dict. 88.* hic verò contrahentes locationem facere voluissent mutuum dare, tamen accessoriè mutuum interueniret, quæ ratio tamen parum tuta est ex his, quæ tradit Socin. *loc. cit.* Melior altera, quia vfura, & fœnus intelligi non potest, ubi nullum est lucrum creditoris, quod sanè interuenire non potest, cum iusto pretio res conducitur, & locatur. Quare admissa iniustitia pensionis contractus pius, & officiosus est, non usurarius. † Et quod addit Centolinus *ad d. dec. 119. in contractu locationis non cadere vfuram, ex d. cap. circiens.* etiam si pensio iniusta

sit, & excessiua, vt ait Iensisse Crauet. *in cons. 145. num. 10.* & hoc casu contractum quidem rescindi posse, *ex l. 1. c. de rescind. vendit.* non tamen illicitum esse, & vfurarium. Hoc inquam accipiendum est, quando locationi nullum mutuum ciuile, vel naturale admixtum est. Hoc enim casu, si iniusta est pensio, contractus iniustus est, neque rescinditur, nisi remedio dictæ *l. 1. c. de rescind. vendit.* Ceterùm, si locationi mutuum accedat, siue occulte, vt cum prærogatur pensio, vel tardius inferitur; siue aperte, vt cum locator, vel conductor mutuum dant, vel accipiunt, præterea ex hac causa augetur, vel minuitur pensio, vel in vno nummo vfura hic latet, & committitur, secundum Socin. & aliorum sententiam, quos retuli *n. 21. & 23.*

Pari ratione, si quis vendit merces carius ob dilatatam solutionem, videtur iustum earum pretium mutuo dare, & illud plus, quod stipulatur, veluti præmium dilationis percipere, c. *in ciuitate, & c. consuluit. de usur.* Couarr. *variar. lib. 3. cap. 3. num. 9.* Benuen. Stracca. *de mercat. part. 3. num. 34.* Felician. *de censib. lib. 1. cap. 5. n. 15.* Joan. Baptista Lupus. *comment. 3. §. 5. n. 6. in fin.* Binsfeld. *in d. c. in ciuitate, quest. 3. conclus. 2.* ubi ait non esse qui dissentiat: & post pauca quedam: *hanc sanè magnam iniquitatem esse: nec Indas maiores agitare vfuras, quam quidam Christiani hac via exercent, neque tales unquam de iure ciuili permissas fuisse.*

Idemque est, si quis emit vinum, triticum, vel alias species minus, quam valeant ob festinatam pretij solutionem, quia licet quoad verba, & verborum figuram contractus ab omni fœnore remotus esse videatur, tamen ex tacita quadam conuentione hic mutuum esse intelligitur, eius scilicet pecunie, quæ in antecessum soluitur, & pro illius usu emptor percipere id, quod deest iusto pretio. Ita respondit Natta, *in cons. 670. num. 9.* Petr. Gregor. *partit. iur. canon. lib. 3. tit. 5. c. 4.* Rebell. *de oblig. iustit. lib. 9. quest. 11. num. 2.* Tolet. *lib. 5. cap. 31. num. 5.* Felician. *loc. cit.* Sigisim. Scacc. *de commerc. §. 1. quest. 7. num. 25.* Canil. *de usur. cap. 3. num. 4.* & Vgolin. *cod. tract. c. 40. §. 1. num. 1.* ubi ait hac de re dubitandum non esse. Quod tamen alio loco diligentius sumus acturi. Hic enim tantum attingisse sufficit.

Et licet emptio frugum pendentium ualida sit, *l. nec emptio. & l. si debitor. §. 1. ff. de contrab. empt. l. 1. in fin. ff. de condit. & demonstr. & l. inter. §. sacrum. ff. de verb. obligat.* quamuis venditor earum periculum recipiat, *l. fistulas, §. vlt. de contrab. empt.* in hoc tamen emptionis genere frequentissimè fœnus committitur. Solent enim fœneratores frumenta, & alios fructus immuturos emere, Plutar. *in opulc. de ulur. uitan.* Fœneratores, inquit, aufert, & rapiunt *escam nondum maturam, & ante messem emunt frumentum: & ante vindemiam vinum, & oleum mundantur.* Et uerum est, quod ex D. Basilio ait Alciat. *in resp. 3. num. 10. lib. 1.* uluram deuorare fructus, antequam nati sunt. Quo fœnoris genere agricolæ, & rustici possimum strangulantur, quous scilicet ob prærogationem pretij frumentum, & alios fructus in herbis uendunt uilius iusto infimo pretio, ut respondit Natta *in d. cons. 670.* & docet idem Binsfeld. *in d. c. in ciuitate, q. 4. conc. 2.* ubi ait hanc esse communem Theologorum sententiam.

29 Sed Cardinalis Mantie. iur. nota eruditionis *lib. 8. tit. 21.* postquam constituit emptionem fructuum, qui sunt nascituri, ualere *ex d. l. nec emptio ff. de contrab. empt.* idque locum habere, etiam si actum sit, ut uenditor onera fundi sustineat ex Crau. *in cons. 145. num. 20.* tamen, ut appareat, an ulura sub hoc contractu deliteat, tres casus separat. Primus est, quando fructus sunt incerti, & tempus incertum, & hoc casu contractum sine dubio carere omni fœnoris suspitione, quia lucrum incertum est *d. l. si debitor. §. 1. de contrab. empt.* Alter casus est, cum fructus empti sunt certi ad tempus incertum, ueluti donec quis uiuerit: & tunc si inspecta ætate, & ualitudine emptoris tempus incertum potest reduci ad aliquam certitudinem, ex *l. hereditatum, ff. ad l. Falcid. & l. si quis possit excedere dimidium iusti pretij,* contractus intelligitur usurarius ex Cyno, Baldo, & Salicet. *in l. si ea pallione, C. de usur. & Ripa, in resp. 1. n. 8. & 9. lib. 2.* qui refert hanc esse communem sententiam. Tertius casus est, quando fructus empti sunt certi, & ad tempus certum, & tunc multo magis contractum intelligi in fraudem usurarum esse celebratum, si latio excedat dimidiam iusti pretij *arg. c. ad nostram de empr. & ex Ripa, & Crauet. loc. cit. & Gabriel in cons. 77. num. 3. lib. 1.* Ita iur. doctissimus.

30 Ego verò hic hæreo, & subsisto: nam quod attinet ad primum casum, quem immunem ab omni scenore Cardinalis putat, existimo hic etiam tenus obrepere posse: Neque enim fructus, & tempus ita incerta sunt, ut non possint ad aliquam certitudinem redigi, qua impetra, si iudici constat venditorem immodicè lædi, ob prorogationem pretij contractus feneratorius ceteri debet. Nam licet fructus prædiorum incerti sint, tamen certum est, eos æstimari posse, ad certitudinem redigi habita ratione pensionis, qua inde redigi solet, si locatus fuit ager, aut locatur, ut tradit Gabriel *in d. cons. 77 num. 5.* alioquin nisi ad certum pretium redigi possent, neque venditio eorum consisteret, siquidem venditio certum pretium desiderat. *l. 7. §. ult. de contrab. empt. l. ult. C. eod. tit.* Atqui constat fructus futuros vendi posse. *d. l. nec emptio. C. d. l. fistulas in fin. & traditidem Cardin. ad loc. num. 1.* immò spei, & alegg venditio est, ut *ind. l. nec emptio. C. l. 11 ff. de hered. C. act. vend. C. l. 23 ff. famul. hercisc.* Præterea non liceret venditori pacisci de certa quantitate pro modo, & ratione fructuum ab emptore præstanda, donec pretium reddat, quod tamen fieri solet, & licet, *ex l. curabit. C. de act. empt. C. l. sicut empt. §. 1. ff. loc. & ipse Cardinalis docet lib. 4. tit. 24. num. 15. C. 22.* ubi ait huiusmodi conventionem sustineri, si quantitas convenita est verisimilis, & conveniat quantitati, & æstimationi fructuum, quæ secundum veritatem temporum frequentius percipi consuevit. Quare non ea est incertitudo fructuum, ut omnino excludat rationem vsuræ, ut etiam constat *ex l. 17. C. de vsur. C. l. 1. C. 2. eod. tit.* ut etiam illam non excludit incertitudo temporis. Nam & hoc æstimari potest *d. c. hereditatem. ad l. sale.* & ipse Cardinalis admittit in secundo casu *num. 4.* Quamobrem licet incerti fructus sint, & tempus incertum, adhuc vsura subrepere potest, si ob prorogationem pretij emptor minus soluat, secundum ea, quæ dicta sunt *num. 26. & 28.*

31 Sed, quod attinet ad secundum, & tertium Mantica casum, parum incertum esse videtur, quod ait contractum illis casibus vsurarium esse, si lesio verisimiliter possit excedere dimidium iusti pretij, quia hoc sufficit quidem, ut contractus iniustus sit, & locum habeat *l. 2. C. de rescind. veni.* non proinde tamen feneratorius ceteri debet, nisi prorogatio pretij lesionis causam dederit. Alioquin omnis emptio, in qua lesio ultra dimidium iusti pretij interuenit, vsuraria esset, quod est absurdum: Et ex contrario contractui tenus admitti potest, licet lesio minor sit dimidia iusti pretij, satis enim est, si ob festinatam pretij solutionem, quæ est species mutui, vilius fructus empti sunt, vel in vno nummo, quia nec in vno nummo licet fenerator, tamen, quo maior est lesio, turpior sit vsura, & facilius deprehendatur. Et sanè Gabriel *in d. cons. 77.* quo potissimum Cardinalis mouetur, non exigit ad hoc, ut contractus sit vsurarius, quod lesio excedat dimidium iusti pretij, sed tantum, quod emptor deducto redditu, qui ex re æquivalenti pretio communiter perciperetur, multum percepturus sit vsura sortem, quod infra dimidium consistere potest. Quare, ut contractus vsurarius deprehendi possit, necesse est, ut in eo ratio mutui inueniatur, & ratione temporis emptor ex eo lucrum aucupetur, & capiat, secundum regulam, quam ex Molina, & Marefcotto, & alijs auctoribus posui initio huius questionis, & quæst. præced. *num. 35.* alioquin contractus iniustus est, non vsurarius, nisi aliq. coniectura scenoris id suadeant. Multum autem refert, an contractus iniustus censeatur, vel vsurarius: Nam, si iniustus est, toleratur, licet lesio aliqua in eo contin. ut, neque rescinditur, nisi venditor ultra dimidium iusti pretij circumuentus fuerit, ut dictum est; si vero contractus vsurarius est, emptor restituere debet, quicquid vsura sortem percepit, non secus, ac si mutuum pecuniam dedisset, ut concludit Gabriel *in d. cons. 77. in fin.* Atque ita declaranda sunt, quæ vir eminentissimus tradit *loc. citat.*

33 Præterea sub nomine emptionis, & dationis in solutum, quæ vicem emptionis obtinet, sepe agitur scenus, cum scilicet simulatè emptio, vel in solutum datio concipitur, & verè contrahitur pignus, ut interim creditor fructus percipiat in vicem vsurarum, ut *in cap. ad nostram. de empt. C. vend. cap. d. nos. de pignoris. C. l. 3. Cod. plus val. quod agit.* Cardin. Mantica *d. tit. 18. num. 22. C. tit. 21. eod. lib. 23.* quod vel probationibus, vel coniecturis in foro detegendum est, ut exquirat *quæst. seq.* Deo verò nihil occultum est; neque si maxime velimus, quidquam illi abscondere possumus.

34 Postremò vsura interdum committitur in emptionibus annuorum reddituum, nullumque genus est, in quo facilius implicetur scenus, siquidem cum rebus vsurarijs

in multis conueniunt, & in eo præsertim, quia vtrouque contrahitur obligatio successina pro ratione temporis, & fortis, ut scribit Binsfeld *in d. c. in contrahere, quæst. 12. & Roder. de ann. reddit. lib. 5. quæst. 1. C. 2.* quibus in locis alferit redditus redimibiles; quibus videtur, non pertinere ad contractus commutatioos rerum, sed ad negotiationes questuarias, & esse speciem veterum vsurarum succedaneam; quod tamen falsum esse à nobis iam demonstratum est. Vera enim hic emptio contrahitur etiam, cum venditori competat redimendi facultas, ut constat ex constitutionibus Martini V. & Calixti III. & aliorum Pontificum, & ex Nouell. 160. in qua annui redditus redimibiles ab vsurarium præstationibus separantur. Nisi expactis, & coniecturis conici possit huiusmodi redditus in fraudem vsurarum esse constitutos. Ad hoc enim genus etiam pertinet *d. c. ad nostram. de empt. C. c. illa nos. de pign.* ut notat idem Cardin. *tit. 21. n. 6.* qui coniecturas aliquot recentet, ex quibus emptio huiusmodi in fraudem vlturarum contracta intelligitur.

Non placet tamen, quod *ead. loc. n. 13.* ait contractum redditus annui vsurarium ceteri, si dictum sit, ut eius verbis utar, quod Antonius Pampilio vendidit annuum censum scutorum centum super tali fundo &c., quæ ex istis verbis ius personale duntaxat emptori questum intelligatur, cum accessione pignoris, vel hypothecæ, per quod venditor possit compelli ad præstationem census: & extracto ita respondisse Alciat *in cons. 3. lib. 1.* Exrem Alciati, & Cardinalis sententia mansisset rescellitur ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti, quibus apertissime hæc formula venditionis census probata est, illis scilicet verbis *super bonis suis, dominijs, oppidis, agris, prædijs, domibus, & hereditatibus, &c.* quibus uterque Pontifex vitur. Ex his enim verbis ius reale super agros, vel vinea, vel alio prædio in emptorem transfertur, ut multi sentiunt apud Cencium *de censu. par. 1. cap. 2. quæst. 3. art. 1. num. 1. C. 7.* non ius personale duntaxat, ut Alciatus putat. Et proinde contractus ex hoc feneratorius ceteri non debet, quod contrahentes dixerint vendere censum super aliquo fundo, si nihil aliud obstat, & in reliquis seruata est forma constitutionis census. Et rectius Cardinalis *d. tit. in fin.* monet ueritatem in his negotijs discussione, & subtilitati iudicis committi, qui non ex uno argumento, sed ex pluribus id iudicare debet *l. milites. §. oportet. C. de quæst. l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re militis leg. 3. C. l. ob carmen. ff. de resib. & ex Baldo in cons. 154. in fin. l. 2. & Couar. *variar. lib. 3. cap. 7. num. 3.**

Præterea sub specie, & tegmine cambiorum frequentissime scenus agitur, & quidem crudelissimum, ut grauius conqueritur Alciat *in l. 121. de verb. signif.* unde ait præstare leges ciuiles obseruari, quæ certum modum feneratoribus constituunt, quam permittere, ut cambij nomine, uel alio ficto titulo debitores opprimantur. Et acriter Francisc. Sarmient. *selectar. interpret. lib. 7. cap. 2. num. 8.* censet eos omnes, qui cambia exercent, attem utilitatem facere, *num. 14.* ut etiam Alciatus melius, & utilius esse, leues vsuras permittere feneratoribus. Nam Reipublicæ, inquit, minus damnos essent, cum campiores hodie duplicem centesimam exigant, & vsuras vsuratum, quod nunquam apud Ethnicos fuit permillum *l. improbum. C. ex quib. caus. infam. irrog. l. placuit ff. de vsur. & eadem tere uidentur ratio cambiorum improbandorum, quæ sunt prohibendi scenoris, & cambijs etiam uidentur conuenire ex quibus scenus, & feneratorij studium improbatum Aristot. *Polit. lib. 1. cap. 7.* quia ut in scenore nimis numerum patit, ita & in cambijs: & ut feneratorios non ex agnis, & pecoribus, sed ab hominibus acquirunt, ita & ij qui cambia exercent. Quod tamen nimis seuerè dictum patet. Etenim hoc commercij genus, si fraus absit, & uerè pecunia traiciatur, licitum, & Reipublicæ necessarium, ut docet Petr. Gregor. *de vsur. lib. 2. cap. 1. Azor. part. 3. lib. 10. & Theologi lere omnes, qui hæc iuris partem attigerè, & ego suo loco dicam.**

Denique sub nomine legati interdum scenus exercetur, eum scilicet is, cui quantitas legata est, cum potest ab hærede pecuniam petere, & exigere, eius exactionem differt, & ob dilatam solutionem redditum annuum ab hærede percipit. Videtur enim tacite summam illam hæredi mutuum dare sub scenore. Ita Didac. Couart. *de lib. 3. cap. 1. num. 9. Nauar. in d. cap. 17. num. 206. Menoch. in cons. 441. num. 18. Surd. de alim. tit. 8. quæst. 29. Vgolin. de vsur. cap. 64. num. 1. C. 2. & ego latius quæst. 14.* Quod quidem mutuum in his, & similibus causis fictione quadam iuris, & ratione interuenire intelligitur, quia tangitur hoc

hoc casu pecuniam breui manu ab herede, vel alio debitorum numerari legatario, & a legatario iterum ad heredem proficisci, & sic fictione quadam mutuum esse contractum. † Quod fieri posse manifestum est, ex l. 4. §. is autem ff. ad. S. C. Maccedin. & l. singularia. §. ff. si cert. per. in qua Vlpianus ait: Cum ex causis mandati pecuniam mihi debeas, & emueneris, ut credis nomine eam retineas, videtur mihi data pecunia, & a me ad te profecta. Idem constat ex d. l. certi. §. de posui. ff. eod. & tradit Duaren. ad h. tit. c. 2. vbi hic celeritate coniungendorum actuum vnum actum occultari. Vnde generaliter receptum est, & debitum ex quacumque causa, & contractu in mutui causam posse conueri, vt alijs auctoribus citatis tradit Surdus in cons. 162. num. 37. Milan. in dec. 2. num. 38. lib. 2. Cuius ad African. tract. 8. & Gothofred. in notis ad d. l. singularia. admissa, vt ait omnibus fictione breuis manus, quae vt dicere soleo, multorum conscientias polluit, & perdit, cum scilicet huic tacito mutuo foenus adijcitur, id est, cum id sit, vt inde vfura percipiantur. Et his negotijs, cum termini sunt habiles sola voluntas contrahentium sufficit, vt ex Aretino, & alijs auctoribus censuit Rota inter recentiss. dec. 337. num. 28. par. 2. quae est votum eiusdem Rotae aduersus D. Sebastianum Zametum virum in tota Gallia notissimum.

Verum ex his omnibus constituendum est, mutuum siue manifestum sit, siue occultum, & sub alio nomine conceptum: & siue naturale sit, siue civile, & ex conuentione, & conuersione ex altero contractu, denique quacumque ratione contractum esse intelligatur, foenus labem recipere posse: & proinde ad edictum illud Serenissimi Ducis Caroli Eman. de usur. restituens pertinere, vt in re verè simili tradit Afflict. ad consil. Neapol. lib. 1. tit. 6. num. 141.

QVÆSTIO IX.

De usura coniecturis; & praesumptionibus detegenda: & de vi, & potestate earum.

SUMMARIUM

1. Usura, vel probationibus detegitur.
2. Vel praesumptionibus, & coniecturis.
3. Iudicis arbitrio commissum est, quae coniectura sufficiant ad probandum contractum esse usurarium.
4. Coniectura foenus non leues, sed graues, & legitima esse debent.
5. Contractus in dubio licitus, ac iustus esse praesumitur.
6. Emptio contractus iuris gentium.
7. Nomina dicentis voluntatem demonstrant, Iudicem cuncta rimari oportet.
8. Coniecturae sunt in arbitrio iudicis. Qualitas persona maximum argumentum foenus.
9. Pretij modicitas non sufficit, vt contractus dicatur usurarius.
10. Contractus ille in dubio censetur celebratus, qui scriptus est.
11. Quoties ex coniecturis indicandum est, plures requiruntur.
12. Pretij modicitate cessante nulla oritur praesumptio foenus ex pacto retrouendendi.
13. Modicitas pretij, & pactum retrouendendi non sufficiunt, vt contractus usurarius habeatur.
14. Quid si pretium sit minus, quam dimidium valoris rei?
15. Vis, & potestas coniecturarum foenus in quo consistat.
16. Venditio non potest dici contracta, cum agitur, ne dominium transferatur.
17. Pactum retrouendendi est coniectura foenus. Et praesertim, si non libera redimendi facultas venditori relicta sit.

18. Pactio, vt non liceat, nisi post tempus redimere cum lesione, ultra dimidium sufficit, vt contractus pro feneratorio habeatur.
19. Pactio, vt non nisi post certum tempus redimere liceat, maiorem auaritiam arguit.
20. Coniectura foenus ex varijs causis dicuntur pro varietate rerum, & personarum.
21. Ex retentione rei grauis oritur praesumptio usurae.
22. Quamuis venditor rem conducat, & pensionem soluat.
23. Cum pensio usuris pecunia potius, quam rei fructibus conuenit contractus usurarius praesumitur.
24. Si bona vendita ab emptore locentur pro pensione modica, id argumentum est simulationis.
25. Mascardus in concl. 441. in princ. declaratur.
26. Usura praesumitur, si pensio excedit redditus rei.
27. Contractus simulatus praesumitur, si venditor collectas soluit.
28. Antonij Sola sententia quadam expenditur.
29. Pactum, vt venditor rei mera praestet, inualidum.
30. Pactum, vt condatur periculum rei, & fructuum suscipiat, est indicium foenus.
31. Indicia foenus plene, & perfecte probari debent.
32. Indicia duobus saltem testibus probanda.
33. Lesio probanda est de tempore contractus.
34. Pactum retrouendendi est pretij pari.
35. Cum de fraude agitur, inspicimus damnum eius, cui fraus facta est.
36. Pactum, vt non liceat rem redimere nisi post certum tempus, non minuit valorem rei ex sententia quiriudam. Qua auctori non probatur.

Quia in precedenti quaestione quibusdam exemplis demonstratum est, quomodo usura per contractus seruetur, & lateat, nunc opportunè quaerendum est, quomodo foenus in contractibus deprehendatur. † In qua re, cum difficile tractatum non habeat, dicam, quod omnibus notum est, id vel probationibus detegendum esse, vt testibus, instrumentis, libris rationum, vel alijs probationum generibus, si quae forte superint: vel si probationes deficiunt, vt ferè euenit ob versutiam, & calliditatem feneratorum, id praesumptionibus, & coniecturis eruendum. † Nam apud omnes conuenit iudicij, & coniecturis probari posse contractum esse usurarium, vt post alios multos tradit Menoch. lib. 3. praef. 122. Mascard. de probat. concl. 438. num. 7. Cardin. Manticae de sac. & ambig. conu. lib. 8. tit. 17. num. 15. & tit. 19. num. 11. Farin. de falsit. & simul. quest. 162. num. 92. & Stephan. Gratian. discept. lib. 3. caput. 586. num. 34. idque omnes in ore habent: & constat apertissime in c. illo vos, de pignor. c. ad nostram de empt. & vendit. c. 15. de usur. Quae cum ex circumstantijs ducantur, incertae sunt, & nulla certa regula definiri possunt. † Nesennius de negot. gest. l. mora de usur. in arbitrio iudicis positum est, quae coniecturae sufficiant ad probandum contractum usuraria labe infectum esse. † Nam, vt probationes in arbitrio iudicis relictae sunt, ideoque aestimare eum oportet, quid aut credat, aut parum probatum sibi opinetur, l. 3. §. 1. & l. ob carmen. 2. §. 3. ff. de testib. ita potius ex animi sui sententia perpendere debet, quae argumenta, & praesumptiones satis, vel minus sufficiant ad detegendum foenus. Et ita rectè sentiunt Baldus, in cons. 311. num. 12. lib. 5. Couarr. variar. ref. lib. 3. caput. 8. num. 4. Myling. cent. 3. obseru. 62. in fin. Menoch. d. praef. 122. num. 6. & rursus lib. de arbitr. iudic. cas. 247. n. 2. Mascard. concl. 441. num. 6. Anton. Faber. tit. plus val. quod agit. def. 1. num. 6. & tit. de probat. & praesumpt. def. 50. in fin. Frederic. Martin. de iur. cens. & annor. reddit. c. 6. n. 226. Fachinuz contr. l. 2. cap. 12. in fin. Carol. de Graff. except. 28. num. 51. Castil. contron. lib. 2. cap. 25. num. 66. & 77. & Cardin. d. lib. 8. tit. 17. num. 15. & tit. 18. num. 29. quas quidem coniecturas ex ordine, & late tractant, & excutiunt Capol. Veron. in lib. de simulat. contract. Menoch. & Farin. locis citatis, Mascardus d. concl. 438. & sequentibus aliquot: & Gallica lingua Francisc. Grimaud. de usur. & contract. pignor. lib. 3. † Sed ego semper iuris, & rerum pressus hic tantum Iudices admonitos velim, non ex leuib. coniecturis contractus pignoratitios, & feneratorios censerè debere: sed argumenta, & praesumptiones foenus graues, vehementes, & legitimas esse oportere, & maximè animaduertendum esse, an contrariae urgeant coniecturae, quae foenus, & simulationis praesumptionem excludant.

cludant. Etenim civilis societas contractibus indiget, & praesertim emptionis, & venditionis, quae ob id ius gentium esse dicitur in l. 1. §. est autem. ff. de contrab. empr. l. 1. ff. locat. Harmenop. lib. 3. tit. 3. & qua secundum necessitatem temporum, & rerum necessaria, & utilia nobis comparamus, vel inutilia permutamus, ut in d. l. 1. de contrab. empr. quos contractus iuri Reipublicae interest, ut dicitur Marcus Tullius lib. 3. de offic. & proinde maxime cavendam est, ne in hoc genere pernicioso erretur, ut enim vitium est in re, quae non nisi clam, & occulte transigi solet, nullis coniecturis, & praesumptionibus defatere: ita periculosum est motum iudicis cum leuibus indicijs concurrere, & contractus passim, & sine delectu rescindere; si quidem verendum est, ne dum venditoribus consulitur, rerum dominia venustitulis acquisita contra ius, & utilitatem publicam conuellantur. † Ut non immerito receptum sit in re dubia, & in dubia coniectura veritatis contractum verum, & licitum censeri, & pro contractus validitate, & iustitia pronuntiantium esse ex l. 80. de verb. oblig. l. cum hic situs §. 4. de donat. inter vir. & vxor. l. quoties. 67. de reg. iur. l. cum precibus. C. de probat. §. 1. l. 12. §. 21 ff. de reb. dub. Quoties, inquit Julianus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quod res, de qua agitur, magis valeat, quam pereat. & Paulus: semper in dubijs id agendum est, ut quam tutissimo loco sit res bona fide contracta, nisi cum aperte contra leges scriptum est. † At verum hic nihil contra leges scriptum proponitur, quia contractus emptionis, societatis, & alij, qui praeterea dicuntur, esse liciti sunt, & iuris gentium, ut proxime dixi ex Harmenop. §. 1. de contrab. empr. ut etiam contractus locationis, l. 1. ff. locat. & reliqui fere omnes. l. §. ff. de iustit. & iur. Sed ex coniecturis tantum contra id, quod scriptum est, iudicatur, & contendimus, & per iudicia, & argumenta, & praesumptiones ad veritatem deducimus, quae verborum inuolucris, & ambagibus, quasi caligine quadam, & tenebris obnubilatur, & inuoluntur quas discernere, & retexere vix plurimum distit deest. † Ea proinde huc valde pertinet, quod ex Baldo dicitur Aruincus in dec. 5. num. 16. lib. 2. voluntatem hominis in verbis consistere, sicut facies in speculo: & eleganter Tubero. in l. Eubo. ff. de supell. leg. Nam quorsum nomina nisi, ut demonstrant voluntatem dicentis? Et quidem non arbitror quem dicere, quod non sentiat, ut maxime nominis sit usus, quod appellare nesciat. Nam vocis ministerio viximus. Caterus nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitauerit, quae apposite in hanc rem affert. Grimaud. d. lib. 3. cap. 15. num. 5. & 8. vbi iudices quosdam arguit, qui ex leuibus coniecturis contractus rescindunt, & vsurarios esse pronuntiant contra id, quod scriptum est. Ex quo, inquit, omnia libas strepant, & possessiones multorum annorum, & dominia rerum iustis, & veris titulis quaesita in dubium reuocantur: & tandem concludit venditores, ut plurimum auaritia, permotos, ut emptores priuente augmento valoris rerum ab ipsis iusto pretio comparatarum, causari non vendidisse, sed opposuisse pignori contra formam contractus, & mentem alienandi, quae ex reali fundi traditione, & longi temporis pacifica possessione dignoscitur, quod nihil est aliud, quam nomine, & persona contractus pignoratij ad veras venditiones conucllendas, & legitimis possessores suis sedibus eiciendos abuti. Quod publice perniciosum esse satis indicat factum Arati Sicyonij, quod refert, & laudat maxime Mar. Tullius lib. 2. offic. Quamobrem iudicem non praecipiti festinatione quaequam decernere, sed subsistere, & cuncta rimari oportet, & non tantum coniecturas numerare, sed & earum vim, & potestatem perpendere, & his omnibus diligenter, & mature perpenis in eam inclinare sententiam, quae rei veritati, & naturali rationi magis accedere videtur. † Quandoquidem hoc totum, & quoquid coniecturari est prudentiae, & religionis iudicis communis est, ut dixi alijs auctoribus citatis, & ex d. l. 3. ff. de reb. dub. ex qua summam inuenit Iudex non vni probationum generi illius cognitionem illigari: ita tamen, ut in re dubia, & in conflictu probationum id, quod scriptum est, & quod contrahentes dixerunt, potius sequi debeat iuxta l. 1. §. licet ff. de exerc. act. §. l. cum hic §. 4. ff. de don. int. vir. & vxor. & Tuberonis sententiam in d. l. Eubo. ff. de supell. leg. & licet qualitas personae, quae scilicet solita est tenus exercere maximum sit huius rei argumentum, ut constat ex d. c. illo vos de pign. illis verbis: Praesertim cum vsuras consueuerit exercere, ita ut quida in dixerint hanc coniecturam reliquis potentior esse, ut Caccialup. in l. adm. in d. num. 225. de iur. iur. quem refert Mant. d. lib. 8. tit. 19. in fin. sola tamen conuentione consuetudo non sufficit, ut contractus pignoratius habeatur, ut tradit Petr. Greg. de vsur. lib. 3. cap. 16. num. 4. & alijs citatis, idem Cardin. eod. lib. tit. 2. num. 19.

nihil enim vetat illos interdum veros contractus facere. Pari ratione licet pretij vilitas inter coniecturas sit, ex quibus arguitur simulatio contractus & ad nostram decemp. §. opulit. §. l. 7. ff. quatin. fraud. cred. sola tamen non sufficit, ut contractus vsurarius censetur, ut scribunt Veronen. in d. lib. de simul. contract. num. 7. Crauet. in cons. 145. num. 10. Gregor. d. cap. 16. num. 4. Joan. Papon. lib. 12. tit. de contract. vsur. art. 3. vbi ait hanc opinionem apud omnes obtinere: & constat ex doctrina Molin. in dispur. 303. num. 7. & Marelicott. nauar. lib. 2. cap. 133. num. 1. & Menoch. in d. praes. 122. num. 28. & notat Farnian. Gentolin. ad dec. Farinae. 119. par. 1. vbi de locatione loquitur. Hoc enim satis indicat l. 38. ff. de contrab. empr. l. dolus. C. de rescind. vend. ex qua constat datum ex quantitate pretij non estimari, vnde solam enormissimam lesionem non sufficere, ut contractus locationis censetur vsurarius, nisi anticipata pensionis solutio causam contractui dederit, recte concludit Mastril. in dec. 106. num. 39. §. 48. † Et in dubio ille contractus intelligitur celebratus, cuius forma ex scriptura colligitur, ut dixi, & probat. l. iuris gentium §. quod fere ff. de pact. & verbis contractus stari oportet, nisi probetur alia fuisse mens contractuentium l. cum precibus. C. de prob. l. 4. in fin. C. de contr. stipul. mens autem illorum, quae fuerit, Deus nouit, & ipsi contrahentes sciunt, nos autem diuinate non possumus, nec tenemus, ut ait Corn. in cons. 325. n. 4. lib. 4. & Cardin. Mantie. de tac. & amb. conuent. lib. 2. tit. 2. & recte Plato ait difficilem esse humani animi coniecturam, ut refert Seneca li. 4. de benef. & Anton. Hering. de fideiuss. 8. n. 14. † Denique quoties ex coniecturis rei veritas aestimanda est, regulare est, ut plures concurrere debeant, l. Proculus. ff. de probat. d. instrumenta. c. cod. l. librorum §. quod tamen, §. l. pr. ad ijs §. Balnea ff. de legib. 3. l. vlt. C. de prob. C. uac. consil. 35. & in specie de qua agitur constat aperuillime ex d. c. illo vos de pignori. §. c. ad nostram de empr. & vendit. & docent tum alij plurimi, tum Cardin. Mantie. d. l. 8. tit. 22. num. 26. & Grimaud. de vsur. contract. pignorat. lib. 3. cap. 12. & ideo pluiquam certum est solam modicitatem pretij non sufficere, ut contractus pignoratius censetur. Quae ratione etiam cessante modicitate pretij nullam prout senior, suspicio oritur ex solo pacto retrouendendi, quia haec pacto fauore venditoris adijcitur, & licita est l. 2. C. de pact. inter empr. & vend. ut etiam licita est conuentione, ut nulli alij, quam mihi vendas, l. si sterilitis §. sed & si ff. de act. empr. §. l. 73. ff. de contrab. empr. & ita post alios plurimos tradit Praes Bellon. in cons. 20. n. 36. vbi ait id fateri omnes, & Cardin. Mantie. d. lib. 8. tit. 20. n. 4. & alij quidam apud Christoph. Mart. Med. inter dec. Senens. exam. 20. num. 7. & proinde, quod scribunt Bart. in l. creditor §. vlt. ff. qui pot. in pign. hab. & Baldus in l. creditores in fin. C. de pignori. nimirum ex pacto de retrouendendo contractum emptionis praesumi vsurarium, vel falsum est, ut notat Menoch. in d. praes. 122. num. 10. & Frideric. Martin. de iur. cens. §. annor. reddit. cap. 6. n. 319. vel, quod magis puro Bartolum, & Baldum duo legum lumina sensisse, accipiendum est alijs coniecturis concurrentibus iudicis arbitrio: Quamobrem dicendum est contractus, in quibus sola pretij modicetas, & lesio immodica adest, vel solum addita est pactio de retrouendendo, vel ex eo tantum, & quod persona suspecta sit, feneratorios dici non posse. Quid, si duo concurrant, id est pactio, & modicetas pretij? Et dicendum est adhuc contractum vsurarium non videri. Quamuis enim plerique sentiant haec duo sufficere, ut contractus feneratorius habeatur, quasi colore qualitis formosus, & haec sententia, quae his duabus coniecturis innititur, multorum tribunalium prauius confirmata sit, ut refert Medic. d. exam. 20. num. 16. contraria tamen verior, & receptior est, ut docet doctissimus Anton. Faber. de error. pragmat. decal. 9. cap. 9. n. 3. Nam, inquit, cum ea emptionis, & venditionis natura sit, ut contrahentibus liceat se in pretio circumuenire, l. 16. §. idem. Pomponius ff. de minor. l. item 22. in fin. ff. locat. ideoque neque aequitate iudicij, neque villo alio modo venditori succurratur, praeterquam ex beneficio, l. 2. C. de rescind. vend. nihil cause est, cur tam facile simulationis praesumptio, quae alioquin odiosa est, capiatur propter accedentem pactioem licitam de retrouendendo, quae tantum adest, ut venditionem faciat magis odiosam, ut ex contrario lesionem minuatur, ut pote, quae pars pretij existimetur, l. fundi partem. 79. ff. de contrab. empr. §. d. si sterilitis §. 4. de act. empr. Quae sententia est Roland. in.

emj. 59. num. 10. lib. 4. Peri Gregor. de usur. lib. 3. cap. 16. num. 4. & aliorum, quos recenset Andr. Fachin. controu. lib. 2. cap. 22. & Cesar Barz. in dec. 123. num. 3. † Et Sanè si pretium ita sit exiguum, vt nec dimidium iusti pretij venditor habuisse proponatur, & proinde enormiter le- sus sit, quamuis idem praeses Faber eod. loc. cit. tertiam coniecturam adhuc exigit, scilicet consuetudinem foenerarii ex parte emptoris: tamen plerique alij idem- que viti doctissimi sentiunt contractum pro foeneratio- nis habendum esse. Ita enim docent Decius, Corneus, Ca- gnolus, & alij plures apud Mascard. conel. 447. num. 7. & 9. quibus accedunt Afflicti. in dec. 64. Vrsill. ad eund. num. 1. Couarr. variar. resol. lib. 3. cap. 8. num. 4. Ozac. in dec. 42. num. 9. Menochi. in d. praesumpt. 122. num. 4. Roder. de ann. redit. lib. 2. quaest. 3. num. 23. Benuen. Straca ad Crauert. in- cons. 156. vbi refert secundum hanc sententiam Rotam Romanam semper iudicasse. Quod etiam testatur Grat. discept. lib. 3. cap. 600. num. 1. & Cardin. d. tit. 20. num. 51. & hac ratione dissidentes auctorum sententias conciliari pos- se scribit Mart. Medic. loc. cit. num. 3. & Castill. in d. cap. 25. num. 62. & 65. Neque mouet, quod obicitur pac- tionem hanc licitam esse, & laesionem insinuere, quia id tantum prodest, cum de rescindenda venditione agitur, ad minuendam estimationem rei, & ne venditor tam im- modicè lesus videatur, sed non ideo minus hæc pactio argumentum est tenoris, siquidem ex ea colligitur ven- ditorem agere rem dimittere, & distrahere, & eo magis, quo maior est lesio: & proinde si tam enormem lesio- nem patiamur, vt nec dimidium iusti valoris consecutus fuerit, facile suspicabor illum non habuisse animum vendendi, sed rem tanquam dimittendi, & sub spe fidu- cia, donec pecuniam redderet: emptorem vero, qui adeo intolerabili damno venditorem afficit, tam vili pre- tio emens, emendi animum non habuisse, sed secum animo agitalle de fructibus interim percipiendis pro vlu, & reditu suæ pecunie, quod vsura est, & illicitum. Si- quidem sibi persuadere debet non ita fatuum, & supi- num venditorem futurum, vt rem suam non redhibeat, vel suis, vel alienis pecunijs; inuenito scilicet tandem alio emptore, qui meliorem conditionem adferat, quod inuenire non est difficile in tanta primæ venditionis in- qualitate, & circumuentione. Et verò in hoc negotio nihil aliud agi videtur, quam vt emptor medijs temporis fructus percipiat, & retineat, donec pecunia reddatur, quod ad vsurariam prauitatem decernit secundum Dida- ci, & aliorum sententiam, & præsertim, si pactiois for- mula id suadeat, vt si non omnino libera sit venditori redimendi facultas, vt in d. e. ad nostram. de empr. Bald. in cons. 487. num. 1. lib. 1. & Cardin. d. lib. 8. tit. 20. num. 8. & 9. vel si qua alia coniectura concurrat, ex qua Iudex motum animi sui confirmare valeat, vt putet colorem hic foenori quæsitum, & contractum simulatum esse. Vix enim est, vt non aliqua alia coniectura concurrat, vt obicitur idem Mart. Medic. loc. cit. num. 30. & 36. & con- gruenter huic rei quidam docent, si in venditione lesio enormissima interuenierit, veluti cum nec tertiam par- tem iusti pretij venditor consequutus est, corrigendam esse venditionem, & emptori electionem non dari, an- supplere iustum pretium malit, & rem retinere. Sed condemnandum omnino rem cum fructibus restituere accepta pecunia, quam dedit, vel facta compensatione eius cum fructibus, si forè consumpti sunt, perinde ac si nullum titulum haberet. Tanta enim, & tam intolerabi- lis lesio facit, vt contractui dolus re ipsa inesse intelli- gatur, ex quo non minus contractus irritus est, quam si dolus ex proposito interuenisset, vt indicat l. 36. ff. de verb. oblig. & tradunt Cagnol. in l. 2. num. 81. C. de rescind. vend. Thesaur. in dec. 165. num. 6. & 7. definitum est apud eund. Fabrum eod. tit. definit. 3. & nouissime tradit Fontanel. in dec. 64. num. 2. Quare cum ex sententia horum doctissimo- rum virorum contractus nullus sit, & cum venditor in pretio enormissimè leditur, vt res cum fructibus reddenda sit non aliter, quam si emptio foeneratiua videretur, id multo magis retinendum est, si cum tam immodica lesione pactio reuendendi concurrat, quæ licet ad lesio- nem minuendam prodesse videatur, magis tamen arguit contractum non animo emendi, & vendendi initum fuisse. Illud tamen summopere obseruandum est, non om- nes coniecturas eandem vim habere, sed alias alijs gra- uiores esse, & ipsas etiam inter se nunc maiorem, nunc minorem vim obtinere. Et licet hæc res nulla certa re- gula denique posse videatur, quia tamen istiusmodi præ-

sumpcionum vis, & potestas in eo posita est, vt indicent animum contrahentium ab emptione, & venditione, & dominij translatione alienum fuisse, & potius de pigno- re contrahendo cogitalle, puto coniecturas leuiiores, vel grauiiores, quo magis, vel minus ostendant, vel suggerunt id vere inter contrahentes actum fuisse, nein emptorem dominium transferretur, argum. l. rescriptum, ff. de distract. pignor. & l. 35. §. ult. ff. de pign. act. † Vt enim non potest dici contracta venditio, cum id agitur ne do- minium in emptorem transeat. l. 80. in fin. ff. de contrab. empr. ita illa pactio magis suspecta censeri debet, ex qua magis verisimile est, venditorem non habuisse animum transferendi dominij, vel ex qua rei dominium minus liberum, & minus certum in emptorem transferretur, vt quæ proximè ad illam conventionem accedat, qua id agitur, ne dominium transferatur. Nec enim ex qua- licunque traditione dominium acquiritur, sed inter alia necesse est, vt fiat animo transferendi dominij, vt tradit Theophil. Infit. de rer. iust. §. 40. vt non omnis numeratio obligat accipientem, sed quædam ita- sum agitur, vt confessum obligaretur, l. num. in ius. ff. de reb. cred. l. Ex quo fit, vt recte inter tenoris coniecturas pactum de retrovendendo censetur, quia scilicet venditor non om- nino rem dimittere intelligitur: nec liberum rebus, & arbi- trium in emptorem transtert, demque spe adhuc, & volun- tate dominus manet, & proinde plurimum prodest ad detegendum tenoris. Nisi ex intervallo inter emptorem, & vendi- torem ita conueniat, cum enim pactum hoc ex intervallo contrahitur, non est pars prioris contractus, neque inest contractui, l. iuris gentium §. quoniam ff. de pact. & ideo censetur sponte, & ex mera animi sequentia provenire, vt multis aucto- ribus citatis tradit Tiraq. in praesat. lib. 2. de retract. n. 6. & distinet Menoch. in d. praes. 122. num. 13. & Alex. Rauden. de anlog. c. 3. n. 264. Neque enim debet ea, quæ vtiliter gesta sunt, ex his, quæ postea finiunt, irritari, & eueri. Et quod omnino exploratum est, maior suspicio ex pacto incontinenti adiecto proficitur, quam si ex intervallo facultas redhibendi venditori conce- ditur, vt scribit Paul. Bellon. Jurisconsultus elegans, & doctus de potest. cor. qua finit in cont. & c. lib. 1. cap. 2. n. 8. Nisi ab in- itio, & in ipso contractu actum sit, vt postea in intervallo hæc pactio fieret. Hoc enim casu nihil prodest intervallo ad hanc fraudis presumptionem effugiendam: immo maior fraus inde presumitur, vt notat Tiraq. eod. loc. n. 9. & res ipsa demon- strat. Et præsertim hæc pactio suam obtinet vim, si non libera redimendi facultas ab initio venditori relinquatur, veluti si conueniat, vt a septennio in nouennium, vel aliud tempus redimendi tantum liceat, ut in cap. ad nostram. de empr. & ven. l. & respondit Crauert. in cons. 156. num. 5. † Nam hæc pactio manifestè arguit emptorem fructus medijs temporis sal- tem auferre uoluisse in vicem usurarum, unde hæc conie- ctura, si res utilissimo dimissa sit, id est, si nec dimidium quidem iusti pretij venditor habuit, sufficit, ut contractus foeneratiuus censetur, ut constat ex d. e. ad nostram. & tenuit Crauert. in d. cons. 156. n. 5. ubi ait sine dubio hæc duo sufficere ad arguen- dum contractum simulatum, & usurarium, idem Crauert. in cons. 491. n. 13. & alij quidam apud Cardin. Mann. dicitur in n. 9. in fin. Hieron. Gabriel in cons. 74 n. 9. & 10. lib. 1. Mascard. in conel. 447. n. 2. Christ. Mart. in d. exam. 10. n. 46. & Grimaud. de usur. & contrab. pign. lib. 3. c. 12. n. 6. tametsi contrariam sententiam amplexus sit Praeses Faber l. de error. pragmat. dec. 3. 9. c. 9. n. 5. Aut enim Praeses: Vraque pactio licita est, si aliud nihil obstat, & generalis regula iuris facit, vt quæcumque pa- ctiones in rerum traditionibus apponuntur, casu seruari oporteat, l. 48. ff. de pact. non solum si respiciant utilitatem venditoris rem tradentis, quia non aliter rem venditurus fuit, sed si spectent ad commodum emptoris, quia nec aliter ille empturus fuit. Ita Praeses † Sed negari non potest, quæ ex ea pacti for- mula maior auaritia, & maior lucrandi auditas, & solici- tudo in emptore deprehendatur, & proinde pactio nem hanc magis suspectam, & odiosam esse, unde si res utilissi- mo, id est, minus dimidio iusti pretij distracta sit, hu- iusmodi pactum ueluti longè deterius potest impellere, & confirmare motum animi Iudicis, vt contractum foeneratiuum esse pronuntiet. Quæ procul dubio est senten- tia eorum omnium, qui putant ex sola pactioe de retrovendendo, & lesione ultra dimidium iusti pretij contractum pro foeneratioe censendum esse, quos recen- sui num. 11. quibus addo Castren. in cons. 306. num. 5. lib. 2. Vrsill. ad Afflicti. in d. dec. 65. num. 1. Valaf. cons. 70. n. 6. ubi refert hanc sententiam lege Lusitanæ esse con- firmatam; aliosque auctores addere possem, nisi semper scriptorum iuris nomenclaturam improbassem, ut quidam

16

17

18

19

faciunt etiam in ijs, de quibus inter omnes conuenit, hoc enim valde placet, *Ne quis nimis.*

- 20 Præterea sciendum est non tantum ex modicitate pretij, pacto retrovendendi, & consuetudine tenerandi istiusmodi simulationis coniecturas duci, licet hæ præcipue, vel saltem frequentiores videantur, sed ex alijs quamplurimis causis, pro rerum, temporis, & personarum varietate, vt recte tradit idem Præles Faber, *in d. tit. de pact. inter empt. & vend. defn. 4. Rolan. conf. 40. num. 23. lib. 2. & Gabriel. in d. conf. 74. num. 5.* quia inquit laus est, vndeunque appareat contrahentes non habuisse animum emendi, & vendendi, auaritia enim semper ingeniosa est ad noua pacta in fauorem excogitanda, quæ licet nullibi incidierint, possunt tamen mouere animum iudicis, vt suspicetur frenus sub specie alterius contractus agitatum fuisse. Et iuuat quod diximus, ex *d. l. 3. §. eiusdem. ff. de testibus* iudicis cognitionem non vni generi probationum illigari. Et proinde ex his omnibus causis coniecturæ, & argumenta duci possunt, quæ suadent venditorem vendendi animum non habuisse, neque emptorem emendi: sed potius de acquirendo reddito vsurario, vel de lucrandis fructibus loco vsurarum cogitasse, & quæ veluti per vestigia ducunt ad rei gestæ veritatem eruendam. † Ex quo etiam illud est, vt quemadmodum ex traditione fundi, & pacifica multorum annorum possessione fortissimum argumentum ducitur rem verè, & sine fraude venditam fuisse, vt dicit Grimaud. *d. lib. 3. cap. 14. num. 5.* ita ex retentione rei grauis simulationis, & pignoris coniectura descendat. Nec enim præsumitur animum alienandi habuisse, qui rei possessionem retinuit, *l. sicut. §. supernacuum. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. l. si quis 3. C. de naturalib. lib. Annæus Robert. rer. iudic. lib. 2. cap. 8.* vbi ait hoc esse maximum simulationis argumentum. † Quæ quidem coniectura non ex eo rejicienda est, quod forte venditor rem ab emptore pro certa annua pensione conduxerit, vt quidam putant apud eund. Mascard. *conc. 479. num. 22. & 29. & Menoch. de arbitr. in d. lib. 2. cas. 39. nu. 16.* quia licet hæc pactio ex se licita sit, *l. si sterilis. ff. de act. empt. l. qui fundum. 75. ff. de contrab. empt. ff. de peric. & commod. rei vend. & proinde exploratum sit hanc solam coniecturam non sufficere, vt contractus pro feneratorio habeatur, verius tamen est per locationem, & conductionem statim post alienationem factam non cessare suspensionem fraudis, sed hinc potius augeri, cum non sit verisimile quempiam fundum emere, & illud eidem venditori relinquere, quamuis sub certo annuo reddito, à quo deinde controuersiam proprietatis patiarit, vt aliorum exempla component. Nihilque magis cauti, & prouidi emptores curare solent, quam rerum venditarum possessionem adipisci, & ne venditor, & eius familia, & liberi agros, & domos venditas ingrediantur: & si forte eas locare velint, eas potius alteri, quam venditori, aut eius filijs etiam minore pensione locare consueuissent: & proinde concurrentibus alijs coniecturis id plurimum prodesse ad detegendum genus. † Et præsertim, si pensio non fructibus rei, sed vsuris pretij respondeat, quæ in regione frequentantur. Hoc enim casu euidenter elicitur coniectura emptorem de reddito pecunie acquirendo potius cogitasse. Vera enim conductio solet æstimationem pensionis inire ex ratione fructuum, cum per eam fiat, vt fructus conductori acquiritur, tanquam percepti ex domini voluntate, *l. 61. §. locanti. ff. de vsur. l. 15. ff. loc. & notat Faber, in d. defn. 4. Cod. de pact. inter empt. & vendit. & ita sentiunt Caroc. in lib. de locat. tit. de vsur. quest. 3. num. 28. & alij plurimi quos refert Farin. quest. 163. num. 111. Rota apud eundem part. 2. dec. 99. num. 5. & Anton. Sola. ad consil. Sabaud. de pact. inter empt. & vendit. glof. 1. par. 1. num. 14.* & ex hac sola coniectura, & facultate redimendi contractum feneratorium in Senatu Parisiensi pronuntiatum fuisse memorat Grimaud. *d. lib. 3. cap. 9. numer. 9. & cap. 14. num. 3.* † Hinc etiam probatum est contractum fœnore inquinatum censeri, si bona vendita ipsi venditori ab emptore locentur pro minori reddito, quam colligat ratio fructuum, vt si forte ex domo, vel agro vendito triginta redigi soleant, & emptor decem, vel duodecim dumtaxat stipuletur loco pensionis. Nam si hæc vera esset locatio, & res verè fuisset quaesita emptori, non est verisimile, quod rem suam sub exigua pensione locare voluisset, *arg. l. cum de indebitis. §. si uero. ff. de probat. & l. si uero §. adolescens. ff. mand. & ideo locatum sub modica pensione arguitur a nimis emptoris, quod tantum de quaestu pecunie sollicitus fuit, & ita simulationem arguit Bald. in d. conf. 311. u. 11. lib. 1. Crauet. in d. conf. 156. n. 12. Capoll. de simulat. contract. pr. al. 16. & 17. quos secutus est Mascard. in concl. 442. num. 1. †**
- 21 Quod tamen non ita accipiendum est; ne te incautum

Mascardus fallat, vt hæc sola coniectura sufficiat, sed pactione retrovendendi, & alijs coniecturis concurrentibus, & vt mihi quidem videtur, cum hæc modica pensio concurrat cum vsuris pecunie, quas in loco contractus fœneratores exercent, vel ipse emptor exigere solet, secundum ea, quæ proximè dicta sunt. Alioquin si pensio minor est, quam colligat ratio vsurarum, hinc potius illiciti fœneris præsumptio excludi videtur *arg. l. 14. de vsur. & pactum, vt fundus pro modica pensione conductus sit venditori, pars pretij esse potest, d. l. si sterilis. §. si tibi. ff. de act. empt. vt reliqua pacta, quæ fauorem, & commodum venditoris spectant l. fundi partem. ff. de contrab. empt. l. si venditor. §. si quid. ff. de ser. export. & proinde coniectura ita demum ad fœneris, & fraudis probationem prodest, si alia indicia, & argumenta concurrant. † Qua ratione etiam sit, alijs coniecturis concurrentibus, si maior sit pensio, quam reditus rei, magnum præbeat simulationis argumentum. Nam, si vera esset conductio, venditor, idemque conductor, qui rei suæ fructus scire præsumitur, pensionem non promitteret, quæ rei redditum excedat, vt scribunt Alciat. *conf. 3. num. 10. Grat. in conf. 11. num. 18.* & alij, quos refert idem Anton. Sola *l. loco cit. num. 14.* Augeturque ex conductione suspicio, si per multos annos repetita sit, nec aucta, nec imminuta mercede, quoniam pro veritate temporum soleant mutari pretia, vt rerum ita, & locationum, & operarum *l. 63. ff. ad l. falc. l. 15. §. Papinianus. ff. loc. & censet idem Faber. defn. 7. tit. plus ualer. quod agit num. 5.**

His congruenter dicendum est, si post contractam emptionem non tantum venditor rem conduxit, sed etiam constat rem in censu, & æstimo venditoris permansisse, neque professionem censualem esse translata, & venditorum rei venditæ tributa, & collectas post venditionem indictas soluisse, & alia onera ratione rei subuisse, id fœneris, & pignoris indicium esse, quæ est sententia Baldi. Afflicti, Parisij, & aliorum, quos refert idem Antonius Sola *loc. cit. num. 18.* quod etiam docet alijs auctoribus citatis Roland. à Vall. *in d. conf. 33. & 35. num. 40. lib. 2.* † licet idem Sola hanc coniecturam rejiciat, quia (inquit) venditor illa potest ab emptore repetere, tamen negari non debet hinc simulationis, & vsuræ coniecturam proficisci, & præsertim si expressè actum est, vt venditor, idemque conductor durante conductione onera præstaret, in quibus terminis Rolan. & alij ferè omnes loquuntur, quia, cum hæc onera dominium sequantur, *l. 10. C. de annon. & trib. l. 1. C. de indict. l. 59. §. pactum. ff. de pact. consequens est id argumentum esse, dominium non fuisse translatum, & conductionem adhuc dominium esse: vt enim rei possessio, & fructuum perceptio argumentum est simulationis, quia fructus sequuntur dominium, *l. 25. in princ. ff. de vsur.* ita proflus solutio eorum, quæ ad dominium pertinent nõ translatai dominij argumentum facit, & iudicis motum confirmare potest alijs coniecturis concurrentibus, vt pignus potius contractum esse opinetur. † Et sanè, cum inter emptorem, & venditorem pactum hoc illicitum sit, id est, vt venditor prædij census, & tributa pendat *l. 1. & vs. C. sine cens. vel reliq. iustum vero, & legitimum sit inter creditorem, & debitorem, vt debitor rei pignori traditæ functiones præstet, l. inter. 42. & l. 52. §. pactum. ff. de pact.* Et proinde hæc pactionaturæ venditionis repugnet, & conueniat pignori, argumento est hic pignus potius esse contractum, & eum adhuc dominium esse, qui onera, & tributa sustinet, alijs scilicet coniecturis idem sua dentibus, vt proximè dixi. Cuius tamen coniecturæ nulla habenda est ratio, si forte proponatur conductorem istiusmodi sumptus repetisse, vel ex pensione deduxisse: & hoc casu puto Senatoris Solæ sententiam accipiendam esse. † Ex quo etiam puto inter coniecturas contracti pignoris censeri debere, si forte inter emptorem, & venditorem actum sit, vt periculum rei, & fructuum sit venditoris. Nam cum perfecta emptione omne periculum ad emptorem pertineat *l. 1. & 7. ff. de peric. & com. rei vendit. l. 1. C. eod. tit. pignoris vero periculum sit debitoris, nec illius amissione, peremptione liberetur. l. 6. C. de pignor. act. §. vs. Instit. quib. mod. re contrab. oblig. l. sicut. 19. C. de pignor.* Et proinde hæc pactione ab emptionis natura remota sit, & conueniat pignori, præstat pignoratij contractus argumentum. Idemque dicendum est, si venditor, idemque conductor easus fructuum in se suscipiat, cum enim ex natura contractus locationis vis maior, & fatalia damna conductori nocere non debeant *l. 15. §. si vis maior ff. loc.* quia in uera, & iusta locatione is, qui agrum conduxit, fructus eius emere uidetur, ideoque si calus aliquis illos auerit, equum est pensionem conductori remitti,*

remitti, *arg. ann. l. 8. de contr. empt.* Quamobrem, si inter emptorem, & venditorem, qui agrum veluti conductum retinet, actum sit, ut casus fructuum ad venditorem pertineat, hæc res aliquantulum à natura veræ locationis discedit, & argumento est emptorem de rebus pecuniario potius sollicitum fuisse, & concurrentibus alijs coniecturis venditionem, & conductionem simulatam, & extortam fuisse. Cuius quidem rei nullum auctorem habeo, sed res mihi videtur perspicua.

Denique observandum est huiusmodi indicia, & præsumptiones, quæ veluti per vestigia ducunt iudices tanquam venatores veritatis ad detegendum genus plene, & perfectè in suo genere probari debere, ut sentit Afflict. in dec. 64. Anton. Sola loc. cit. num. 6. & 14. Cardin. Mantie. de tac. & ambig. consent. lib. 8. tit. 20. num. 30. Surd. in cons. 327. num. 48. & 49. Bursat. in cons. 117. numer. 21. lib. 1. & alij apud Jose ph. Lud. in concl. 51. in princ. Famian. Centol. ad dec. 25. post lib. 1. cons. Farin. & Præles Faber tit. de probat. & præf. defin. 51. Nam inquit indicia per indicia probari absurdum est, cum ea ratione daretur progressus in infinitum. Et cum ex indicijs foenoris intentio, & prauitas retexenda sit, necesse est indicia in suo genere certa esse debere, quia non potest aliquid ex alio colligi, nisi illud, ex quo colligitur, certum sit, ut docet Quintil. lib. 5. cap. 10. quod quidem tutius est, quam quod tradit Medic. in d. exam. 20. num. 33. probationes imperfectas, & testes singulares in hoc genere admitti. † Nam generaliter constitutum est inter auctores iuris, ut indicia, vel duobus testibus, vel alijs probationum modis plene probari debeant ex gloss. in l. ult. C. fam. herese. quam communiter doctores sequi refert Farinac. quæst. 37. num. 13. Quare cum indicia per se incerta sunt, & ex indicijs iudicare satis periculosum sit, quandoquidem placuit hæc in re indicijs vi saltem necesse est, ut de illis plene, & perfectè appareat, antequam Iudex ex ijs motum animi sui confirmare debeat, & iudicet. Ex quo fit, ut si venditor contractum venditionis simulatum esse dicat, idque ex pacto retrovendi, consuetudine foenerandi, lesione, & alijs coniecturis contendat, illas planè probare debeat. † Et, ut reliquas omittam, læsio in pretio, quæ magna est coniectura fraudis, probanda est inspecto valore rei, qui erat tempore contractus, non minus quam, cum de rescindenda ex hac causa venditione agitur, l. 8. C. de rescind. vend. cum pretia rerum curtu temporis mutari soleant, ut dixi, & præsertim agrorum, quorum valor, ut diligenti cultura ampliat, ita minuitur negligentia, l. 3. §. diui Fratres. ff. de iur. ff. id. que apud omnes etiam in hoc genere receptum est. In quo tamen plerique existimauerunt habendam esse rationem pacti de reuocando ad minuendam æstimationem rei. Ita enim sentiunt Panorm. in d. cap. ad nostram in fin. & in cap. in aliquibus, de decim. vbi ait, hæc in re errare plurimos, Dec. in cons. 167. cons. 308. Jason. in cons. 153. num. 13. lib. 3. Cagnol. ad d. l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. num. 58. & alij sane plurimi, quos recenset Tiraq. in præf. lib. 2. de retract. num. 20. Hos sequuntur Rolandus à Vall. in d. cons. 40. num. 17. lib. 2. Honded. in cons. 33. num. 63. lib. 2. & ita censuit Rota inter recentiss. dec. 455. num. 8. par. 2. anno 1617. Gratjan. discept. Forens. lib. 3. cap. 600. num. 8. & Carol. de Grass. in d. except. 28. num. 27. & alijs citatis, Castill. in d. cap. 25. num. 63. & 64. lib. 3. quæ tamen sententia non placet: Etenim magis est, ut in hoc genere nulla habeatur ratio pacti in constituenda æstimatione rei, ut docet Arius Pinell. ad l. 2. par. 3. cap. 4. num. 19. de rescind. vend. & Gabriel. in d. cons. 74. num. 21. vbi ait, id satis probari ex d. c. ad nostram. Valasc. cons. 70. num. 11. Borguin. dec. 1. num. 27. par. 1. Laderch. in cons. 132. num. 3. & alij apud Casarem Marent. de contract. Linell. quæst. 1. num. 9. & pact. 1. num. 2. quibus accedunt Merlin. dec. 70. num. 4. & Christoph. Medic. d. cap. 34. num. 10. & videtur sentire Senator noster Ant. Sola loc. cit. † Nam quod dicitur pactum hoc esse pars pretij, & minuere valorem rei ex l. fund. 79. de contr. empt. l. si vendit. §. si quid ff. de seru. export. l. si sterilit. 21. §. si tibi. ff. de act. empt. accipiendum est, cum de emptione agitur, & cum verè emptio, & venditio facta est, hoc enim casu hæc pactio pars pretij dicitur, & ideo cum de rescindenda venditione agitur ex beneficio d. l. 2. C. de rescind. vend. eius ratio haberi debet in æstimatione rei, quamuis ne id quidem Pinellus satis probet. At in propoſita questione nulla emptio facta est, vel saltem ambigitur, an verè sit contracta, quod satis est, siquidem

supponimus cum pretij modicitate tot alia argumentis indicia foenoris concurrere, ut intelligatur sub emptionis nomine hic pignus, & mutuum esse contractum, & proinde non potest hæc pactio esse pars pretij, quod nulla interueniente emptione hic nullum est, arg. l. 4. in fin. de act. empt. l. eius qui ff. si cert. per. aut certe illud absurdum sequi necesse est, ut hæc eadem pactio, quæ omnium consensu plurimum prodest ad inducendum foenus, illud in eadem causa excludat, nimirum tollendo læsionem, & pretij modicitatem, ex qua simulationem argui exploratum est, ut etiam notat Valasc. loc. cit. † Deinde in hoc genere, idest cum de fraude, & simulatione, quaritur, inspiciendum est damnum illius, in cuius necem fraus, & simulatio facta est l. 1. §. & alias, ff. si quid in fraud. patron. fact. sit, & ideo cum non minore detrimto venditor adiciatur, siquidem illa tantundem abesse palam est, consequens est in æstimando valore rei pactioem hanc nullum iuris momentum habere, siquidem hic per indicia, & vestigia veritatis inuestigamus, & querimus, an contractus in fraudem vlturam initus videatur, & inter alias coniecturas ea recepta est, quæ ex modicitate pretij deducitur, cum non sit verisimile quempiam pro modico pretio rem maioris valoris vendere, & ideo inspicienda est dumtaxat persona venditoris, & damnum, quod patitur, vel quod idem est, inspectanda est res ipsa, quæ debitori pro ære modico auferatur, & per consequens reiecta contraria sententia, & quæ retractoribus nimis fauet, dicendum est, nihil in hoc genere pactioem hanc prodesse ad rei æstimationem minuendam, & præsumptionem simulationis excludendam. Denique cum Iudicis arbitrio commissum sit, quæ argumenta, & indicia sufficiant ad detegendam simulationem, ut dixi, & in illius etiam arbitrio positum sit, quod pretium modicum censeatur ad arguendum contractum esse vlturarium, ut scribit Menoch. de præf. pp. 122. num. 8. quis non putet in hoc genere modicum pretium intelligi debere, si res dimidio minus extorta sit sub spe fiducia, quæ ut plurimum inanis est, & nihil prodest debitori ob illius egestatem, & inopiam. Et proinde verius, & vilius est etiam diminuto valore rei propter pactum, si res tam vili pretio extorta est, ut nec dimidium veri valoris venditor habeat, hinc nihilominus foenoris coniecturam manare, & concurrentibus alijs ad probationem simulationis plurimum prodesse. Alioquin futurum est, ut nunquam, aut raro huic coniectura locus sit. Quis enim tam impius, & imprudens fenerator est, ut rem valentem centum sub spe redimendi viginti quinque, aut triginta extorquere audeat? & quis tam fatuus & miser, ut vilissimo hoc pretio sibi rem suam auferri, patiat? † Illud verò non prætermittam ex sententia, quorundam pactum hoc ita demum minuere valorem rei, cum in libera facultate venditoris est rem redimere cum voluerit: aliud verò esse, si non liceat, nisi post aliquod tempus, ut ex e. illo casu, de pignor. scribit Anton. Burg. in d. c. ad nostram. col. 13. qui id dicit singulare, & à nemine antè scriptum. Quod videtur probare Tiraquell. loc. citat. num. 26. & Binsfeld. in d. c. in civitate. quæst. 7. concl. 11. in fin. Ego verò puto pactioem hanc, quò magis liberum est rem redimere, magis minuere pretium, cum verò certo aliquo tempore intercluditur, minus quidem, sed tamen minuere æstimationem rei, quia graue est etiam hac conditione emere, ita tamen, ut cum de fraude, vltura agitur, ex læsione foenoris coniectura duci possit, siue maior, siue minor, quò magis, uel minus perpenſis omnibus uenditor circumuentus, & læsus apparebit, & ut iudici æquum bonum videbitur, cuius arbitrio, quicquid coniecturarum est commissum esse iam sepius dictum est. Quamobrem hæc de coniecturis foenoris dixisse, satis mihi esse videtur ad boni iudicis arbitrium confirmandum.

QVÆSTIO. X.

Contractus feneratorij quomodo
corriganur.

SUMMARIUM.

1. Ius civile, quod attinet ad vsuras, abrogatum est.
2. Ob stipulationem vsurarum fors non amittitur.
3. Etiam iure Pontificio.
4. Plato censuit feneratorios amissione fortis plectendos.
5. Quibusdam in prouincijs fors feneratoribus aufertur.
6. Hierosolymitanis Equitibus sub pœna amissionis pecunia credita interdicitur, ne fœnus exerceant. Filiofamilias credere perdetur.
7. Creditor, qui cum agricolis antichresin contrahit, ius crediti amittit.
8. Antichresis cum agricolis, & colonis iure civili prohibita.
9. Ioannis Capi interpretatio ad Nouell. 32. & 33. reiecta.
10. Creditor, qui cautionem maioris quantitatis extorsit, & litem contestatus est, creditum amittit.
11. Feneratorios cautionem maioris quantitatis extorquere solent.
12. Creditor, qui maiorem cautionem extorsit, non amittit ius crediti, si ante litem inchoatam eum penituerit.
13. L. vnica c. de plus pet. cessat, si transactum est bona fide.
14. Confessio iterata nihil prodest, si per metum extorta sit.
15. Minores plus petitionis à tutoribus factæ periculum non incurrunt.
16. Procurator nihil facere potest, unde Dominus pœnam incurrat.
17. Plus petens per extorem non amittit creditum.
18. Creditor plus petens non amittit ius crediti, nisi id à debitore postulatum sit.
19. Creditor vim adhibens debitori, ut soluat, creditum amittit.
20. Creditor agrorante debitore eius domum ingressus, & si pœna bonis imponens puniatur amissione crediti.
21. Videtionones, & cautiones ab agrato debitore extortæ nullius momenti sunt.
22. Creditores, qui debitorum liberis retinent ad feruile ministerium, quomodo puniantur.
23. Fors feneratorios non aufertur etiam de iure canonico.
24. Creditor, qui cautionem maioris quantitatis extorsit, non amittit, quod verè dedit.
25. Obligatio re contrahi non potest, ultra quam res intercesserit.
26. Conuentus non valet, ut datis decem undecim debeantur. Conuentum verborum non releuat, dum sententia legis violatur.
27. Si creditor aliquid subducatur tempore mutui debitum redigitur ad eam quantitatem, quæ apud debitorem permansit. Quæ fœtus antiquissima est.
28. Creditor in occulto mutuo non debet plus consequi, quam dedit.
29. In contractibus pignoratitij fructus imputantur in sortem. Et illa ex fructibus soluta pignus redditur.

HAc ratione, vel prohibitionibus, vel coniecturis detecto fœnore ad officium Magistratus pertinet hanc iniustitiam tollere, & contractum ad æquitatem redigere, l. illicitas, ff. de offic. Præsid. non secundum ius civile, quod hodie, quod attinet ad vsuras, totum abrogatum est, & in nuda verborum figura consistit, ut ait Philibert. Bugnon. de legib. abrogat. lib. 1. c. 4. sed ex regula iustitiæ commutatiue, quæ æqualitatem in contractibus seruari iubet, ut tradit Aristot. 5. Ethic. c. 4. & ut quisque suum habeat non alienum, l. bona fid. ff. de pos. † Quamobrem receptum est, ut fors quidem creditori sua sit, neque illi auferatur ob illicitam stipulationem vsurarum

l. pecunia, & l. placuit. ff. de vsur. Ceterum imputet fors, si quid nomine vsurarum illi numeratum est, & si sortem cum vsuris exegerit, id, quod supra sortem exactum est, reddere cogitur, c. 1. & 2. de vsur. c. debitores, de iureiur. & arg. l. 29. in princ. de condict. indeb. & l. 16. C. de vsur. l. 5. & l. creditor. in fin. ff. de solut. In hoc enim genere arithmetica comparatione vitur, ut scilicet creditor tantum recipiat, quantum numerauit, & dedit: & proinde si quid deest, vel excedit, iniustum est, & reddi debet. Ita legislatoribus vitium est, ut fors salua creditoribus esset, & ijs etiam, qui ius ciuile, tradiderunt. † Quod etiam iure Pontificio probatum est, & quod licet vsuris maxime aduerteretur, noluit tamen creditores ob illicitam stipulationem vsurarum sortem amittere, ut respondit Nauarr. in cons. 9. num. 2. tit. de vsur. ne dum creditorum auaritiam coerceret, debitores iniustos faceret: denique eam iustitiam esse censuit, quæ reddit unicuique suum, & neminem patitur cum aliena iactura locupletari.

Sed Seuerior Plato lib. 5. de legib. censet vsurarum ita lege multandum esse, ut sortem ipsam, & vsuras amittat. Et olim lege Gabinia creditores, qui sub grauioribus vsuris, quam legibus permitteretur, pecunias feneratoribus, tum alijs penis, tum amissione fortis puniebantur, ut refert. Francisc. Balduin. ad 5. Rom. l. num. 22. & Rosin. antiquit. Roman. lib. 8. cap. 20. quod, & apud Sinas obseruari iam diximus. Ex edicto etiam Theodorici Regis, quod extat apud Casiodor. creditores sortem amittebant, qui potentioribus ius crediti, & exactionem cessissent, & ultra centesimam vsuras à debitoribus petissent. Denique ex constitutione quadam Valentin. Theodos. & Arcad. quicumque vsura centesimam iure antiquo permissam exiisset, sub quadrupli pœna ablata restituere cogebatur, quæ extat in l. 2. C. Theodos. de vsur. † Nunc verò fors feneratoribus non aufertur, nisi in ijs prouincijs, in quibus nouissimis constitutionibus Principum id sancitum est, ut in Hispania Roderico auctore, de ann. redit. lib. 1. quæst. 7. num. 11. & lib. 3. quæst. 4. num. 116. & in Germania, ubi quarta pars fortis creditoribus aufertur, ut memorat Gail. lib. 1. obseru. 4. num. 19. In Gallia etiam constitutione illa Henrici IV. qua redditus annuos redegit ad rationem vnius pro sexdecim, & ut Galli loquuntur, au denier seize, mandatum est magistratibus omnibus, ut in transgressores huius edicti tum amissione fortis, tum alijs pœnis animaduertant, ut refert idem Philibert. de legib. abrogat. lib. 6. cap. 68. † Equitibus etiam Hierosolymitanis sub pœna amissionis pecuniarum credita interdicitum est, ne fœnus exerceant, & pecunias credant sub vsuris statuto Antonij Flauiani Hispani eorum Magni Magistri, & Principis, ut constat tit. 16. statutor. huius Regis. cap. 4. Sed ex communi ciuili iure fors feneratoribus non aufertur, ut dixi, nisi forte filiofamilias pecunia creditum sit, quia credere filiofamilias est perdere, ut ait Vip. in l. 3. ad S. C. Marc. potest enim filiofamilias etiam post mortem patris se huius Senatûconsulti beneficio tueri, cui Macedo generator cautam, & nomen dedit, ut constat ex l. 1. cod. tit. & cuius auctor Vespasianus fuit, ut refert Sueton. cap. 11. his verbis: Auctor fuit Senæui discernendi, ne filiorumfamilias feneratoribus exegendi crediti ius inquam esset; hoc est, ne quidem post patrum mortem. Quod tamen varias patitur exceptiones apud Manric. de sac. & arbit. cons. lib. 8. tit. 7. quibus, quia nocissime sunt, prætermittis, casus aliquot subiiciam, quibus creditores quoque ius crediti amittunt.

Primus est fauore rusticorum, & agriculturalum, cum scilicet creditor antichresin pacificebatur, vel creditis pecunijs stipulabatur maiorem vsuram quam trientem, frumento verò, & alijs speciebus creditis, ultra octauam partem modij, quæ ferè est vsura centesima. Hoc enim casu creditor ex iure ciuili ius crediti amittit, & miles hoc amplius exauctoratur, ut à Justiniano sancitum est in Nouell. 32. 33. & 34. † Et quamuis Gudel. de iur. nouiss. lib. 3. cap. 3. num. 27. existimauerit hic antichresin cum agricolis minime prohiberi, sed tantum grauioribus vsurarum stipulationem, vel eius pretextu terrarum, vel pecorum detentionem: plures tamen sentiunt antichresin cum agricolis his constitutionibus esse prohibitam, & creditorem sortis, & vsurarum amissione multari, ut Cuiacius, ad nouell. 32. Rodericus, d. lib. 3. quæst. 4. num. 52. Renatus Choppin. de privileg. rustic. lib. 1. cap. 8. nu. 1. Joann. Borcholt. de vsur. cap. 6. num. 7. Gruiell. decis. 83. num. 2. & Francisc. Grimaud. de contract. pign. lib. 2. cap. 9. n. 4. & huic sententiæ Italus, & verba constitutionum conueniunt.

Illud etiam animaduersione dignum, & Joannem Copum in lib. de fructib. tit. 3. cap. 2. existimasse, quod de maioribus usuris ab agricolis, & rusticis non exigendis, & eorum agris non retinendis sancitum est, ad alios omnes porrigendum esse. Primum, quia quamvis in tituli inscriptione Justinianus verbo *Agricola* utatur, tamen postremo suae constitutionis responso omnibus egenis se consulere testatur. Deinde initio eiusdem constitutionis rationem hanc esse praefatur, ne homines fame pereant, & neceantur. Ex quibus apparere, inquit, non ad agricolas tantum, sed ad omnes personas extendi, ne ad extremam paupertatem redigantur. Sed haec sententia, quae fuit Alami antiqui iuris interpretis, repugnat communi sententiae, & titulis, & verbis dictar. *Novell. 32. & 33.* quae loquuntur de Agricolis, & *Novell. 34.* quae videtur generaliter loqui, & omnibus egenis consulere, exemplum est Latinam *dicitur constitus. 12.* ut notat Cuiacius, & quae ad rusticanos, & colonos tantum pertinet, quorum simplicitas, & egestas hoc privilegium apud Justinianum meruit, ut pleraque alia; & proinde in alijs alijs leges servandae essent, quae usuris modum adhibent, nisi lege Dei, quae veteris, & novi testamenti pagina continetur, omnis omnino usura prohibita esset, ut ait Azor. *ad b. tit. num. 20.* post quem ita etiam adnotavit Accurs. *in autb. ad b. c. de usur. & Joan. Richard. n. 4.*

Alius casus est, in quo ius vetus, nimirum eum causa cadere, qui plus debito petisset *ut in l. 1. & 2. C. Hermogen. de calumn. & §. si quis agens, Instit. de action.* etiam hodie valer, cum quis a debitore suo dolo malo cautionem maioris quantitatis extorsit, quam sibi esset debita, & numerasset: & cautione egit, & litem contestatus est. Hoc enim casu, si creditor, dum litem sequitur, de adiecta falsa quantitate conuincitur, ius crediti amittit, ut sancitum est *in leg. un. C. de plus petit.* quam tertiam huius tituli esse doctissimus Cuiacius observavit, & Praeses Thesaur. *in decis. 231. num. 2. & §. 1.* Quod sane valde notandum est aduersus foeneratores, qui cautiones maioris quantitatis exprimere solent, ut indicat *l. 23. & ult. §. si foenerator, ff. quod met. caus. &* notant Bald. & Salic. *in d. l. un. num. 1. & Capic. in dec. 49. in fin.* Quae fraus antiqua est, ut constat ex Phuarcho *in opuscul. de non senex. &* inter fraudes, quibus in Germania plerique utebantur, hanc primo loco recensit, & prohibet Caroli V. constitutio edita Augusti. anno 1530. quae est apud Henric. Canis. *de post. tractat. de usur. in fin.*

Ceterum constitutio illa *de plus petition.* aliquot recipit exceptiones. Prima est, ut penitenti ante litem contestatam venia detur, ut constat in his verbis, *si quidem ante inchoatam litem calliditatis eum peniteat, & debiti veram quantitatem confessus fuerit, nullo cum dispendio praegravari decernimus.* Quod notant ad hunc tit. Baldus, Salicetus, Vvelembecius, & Rolan. a Vall. *conf. 71. num. 40. lib. 1. Anton. Faber. b. tit. in not. defm. 1. num. 6. & Farinac. q. 114. num. 134.*

Secunda exceptio est, quando reus post cautionem iterum constituit se totum debere. Hic enim casus nominatim excipitur, *d. l. illis verbis, secundum confessionibus, &c.* ut notat Socin. *reg. 44.* Haec enim est vis iteratae confessionis, ut ait Cuiac. *ad b. leg. & Richard. n. 9.* vbi ait nihil reterre in iudicio, vel extra id fiat: & Trentacinq. *variar. resol. lib. 2. tit. de plus petit. resol. 1. n. 6.*

Tertia est, si de ea re transactum est bona fide, ut indicant verba illa eiusdem constitutionis, *transactionibus scilicet, &* *secundum confessi. nibus etiam in hoc casu suam obtentionibus firmatam.* Nam, quod Bulgarus existimabat transactionem hic prodesse, siue bona, siue mala fide facta sit, iam pridem expostum est, quia dolus praesens, id est in transactione admissus semper obijci potest, ut recte notant Glor. & Bald. *in d. l. un. num. 4. &* Richard. *num. 8.* subijciens, si transactione dolo quoque extorta sit, delictum non minui, sed iterari, & proinde transactionem nihil prodesse creditori, *l. in summa, ff. de condit. in deb. l. 13. C. de transact.* † Quod, & in confessione observandum est, quae si per dolum, & metum expressa sit, nihil prodest ad evitandam constitutionis penam. Quare si foenerator extorsit cautionem maioris quantitatis, & deinde adegerit debitorem, qui eius vinculis irretitus est, velut piscis retibus, ad constitendum debitum in iudicio, aut extra in calculis, ut fieri solet, iterata haec confessio veluti ex eadem necessitate, qua prior confessio extorta est, dolum, & vitium primae confessionis non minuit, sed auget: idcirco creditor iterata confessione non obstante

penam constitutionis incurrit, ut notat idem Baldus *eodem loco, &* Salicet. *num. 8. &* Trentacinq. *in d. ref. 1. num. 5. & 6.*

His addi potest quarta exceptio, Ne minores plus petitionis periculum incurrant, quorum tutores, vel Curatores plus petunt. Ipsi enim tutores, vel Curatores plerumque sunt, ut indicat *l. 6. C. de admin. surar.* quae generaliter ait tutores, & curatores, si nomine pupillorum, & adulatorum calumniosas instaurant actiones, ipsos condemnari oportere, & in specie sancitum est Graeca quadam Zenonis constitutione, quae nunc est, *l. 1. C. de plus petit. &* *ex l. 2. cod. tit. illis verbis: Tutores, vel curatores talia perpetrantes ipsi damnabuntur.* Nimirum abrogata, *d. l. 1. C. Hermogen. de calumniat.* Et tale aliquid constitutum est *in l. 1. ff. si quis ius dic. non obtemp. &* *in l. properandum, in fin. C. de ind.*

Quod, & in procuratoribus obtinere dicendum est, unde si a procuratore plus petiturum sit, & lis contestata, qui mandatum speciale non habuit, ut totam illam summam peteret, dominus ius crediti non amittit. Neque enim procurator generalis quidquam facere potest, unde dominus penam incurrat, *l. si procurator, ff. de consue. in deb. Alex. in conf. 38. num. 4. lib. 1. &* *conf. 73. num. 8. lib. 6. &* alij apud Vantum *de nullit. tit. 11. num. 94. &* in hac specie scribunt Crauet *in conf. 315. n. 2. Trentacinq. loc. cit. n. 8. &* Menoch. *in conf. 127. n. 8.*

Quinta exceptio est, si per errorem ignoranter plus petiturum sit. Neque enim iatis est plus petisse, ut ius crediti amittatur, sed opus est, ut scienter id fiat, & dolo malo, & ut per avaritiam plus petiturum sit, ut inquit, *glor. Castr. &* alij *in d. l. un. Grat. in conf. 85. in fin. Hering. de fideiuss. cap. 24. num. 10. Thesaur. in d. dec. 231. in fin. Hieron. de Laurent. in dec. 35. num. 3. &* Praeses Faber *loc. cit.* Unde cessionario, vel haeres creditoris aut eius, qui depoluit, vel qui de rationibus reddendis agit tutelae, vel negotiorum gestorum, & mandati, iustae ignorantiae suffragijs exculantur, ut dicta Zenonis constitutione cautum est, & refert Cuiacius, *lib. 12. cap. 21. &* docet Alexand. Trentacinq. & Menoch. *loci citati.* Sed observat quod Constitutio Zenonis ait, eos nihil ex plus petitione damnificari, veluti qui iustam habeant ignorantiae causam. Nam si iusta ignorantia, & affectata est, illam nihil plus petenti suffragari puto. Quod etiam sentire videtur Hering. *loci citato n. 17. &* Cyriac. *coner. 327. num. 94.*

Danique creditor, qui plus petijt, & litem contestatus est, non molestatur amissione eius, quod vere sibi debetur, nisi id a debitore postulatum sit, ut notat Salic. *in d. l. un. in fin. &* Capic. *in d. dec. 49. n. 4.* vbi ait hoc apud Iudicem peti debere.

Tertius casus est, quo ius crediti amittitur, cum creditor vim adhibet debitori suo, ut sibi soluat, *ut in l. 6. & 7. C. unde vi, l. 11. in fin. &* *l. extat. 13. ff. quod met. caus. in qua legitur decretum Divi Marci, quo inter alia cautum est vim heri non tantum, cum homines vulnerantur, sed etiam cum quis id, quod sibi debetur, sine iudice, & propria auctoritate reposcit. Quod etiam obinet, cum quis relicto Principis, vel praeepto iudicis fretus occupat possessionem rei sibi debite, non vocato debitore, non servato ordine iuris. Nam & hoc casu cum ius crediti amittere constitutum est, ut *in d. l. 6.* Hoc tamen varias patitur exceptiones apud Socinum. Illa vulgaris, & praecipua est, cum quis debitorem suum cum pecunia fugientem consecutus illi debitam pecuniam abstulit, *l. ait prator. §. si debitorem, ff. qua. in fraud. credit. &* tradit idem Cuiac. *in d. l. 6. C. unde vi, &* *objer. lib. 16. c. 19.* ubi ait hanc vim non improbari, & multi apud Menoch. *de recip. possess. rem. 5. nu. 25. &* Marius Mut. *super. consuet. Panorm. c. 34. n. 17.* Et quod plus est, generaliter receptum est creditorem suo debitori, qui in fuga est, manus iniicere posse, si iudicis copia desit, cuius auctoritate creditori consulatur, ut docet Joann. Bapt. Caccialup. *lib. de deb. susp. &* *fugit. quest. 14. n. 12. &* 13. & Cuiac. *loc. cit.* Marius Mut. *in d. c. 34. n. 33.* vbi ait id locum habere etiam si habuerit dilacionem a Principe.*

Quartus casus est, cum quis sciens pecuniam crediti in rem turpem consumpturo. Is enim ius crediti etiam amittit, *l. 24. §. ult. ff. de minor. l. 12. §. si adolescens, ff. mand. veluti si quis pecuniam mutuiam det luxurioso, &* sorto proinus datur, *l. 8. ff. proempt.* Quam legem in Italia valuisse refert Nicolaus apud Stobzium *cap. de legib. &* observat Cuiac. *in l. 19. ff. de novat. &* Emin. Manric. *de sac. &* *ambig. comment. lib. 8. tit. 6. n. 10.* ubi ait sufficere, quod inultu consumpserit. Et compen deinde alium casum,

15

16

17

18

19

20

sum, in quo creditor ius crediti amittit, eum scilicet egrotante debitor. & fere animam agente creditor sine iudicio auctoritate illius domum ingreditur, & signa bonis imponit, & adf. de superfluo molestus est, eiusque domesticis, vxori, & liberis. Hoc enim vis est, & ideo, qui id moluntur, crederem amittunt, & præterea tertiam honorum parte, & infamiam multantur, ex decreto eiusdem Diui Marci, quod exstat in l. 7. ff. ad d. l. Jul. de vi in princ. & ex nouell. 60. in qua Justinianus addit, ut alterum tantum heredibus defuncti præstarent, & eadem pena coereret eos, qui corpora defunctorum detinent, neque sepulture eos tradi sinunt, priusquam fuerit omnis pecunia soluta, vel dati fideiussores. Quod etiam extat Basilic. lib. 7. tit. de petit. debit. §. sancimus. vbi Marcus summus inter Principes Philosophus dicitur, & apud Harmenop. lib. 3. tit. 5. De qua re queritur D. Ambros. lib. de Tob. cap. 10. vbi has esse feneratorum leges, illosque carnificibus duriores esse ait. Et illud etiam notandum est, si creditor eo tempore importune cautiones, vel pignora, & fideiussores extorserit, hæc nullius momenti esse, vt sancitum est l. vlt. de sepulch. viola. & d. l. vlt. §. si fenerator. ff. quod met. caus. & notant Cuiac. in d. nouell. 60. & Guidelin. de iur. nouiss. lib. 4. cap. 7.

Denique idem constitutum est aduersus creditores, qui debitorum liberos retinere audent, vel causa pignoris, vel ad seruile ministerium, vel ad elocationem pro mercede. Nam non tantum ipsi debito cadunt, sed in alteram tantam summam condemnantur, quæ homini retento, vel parentibus eius detur, & præterea corporali pena plectuntur ex Nou. 134. cap. 7. & tradit ibi Cuiacius subiiciens creditores, qui tale quid admiserint, lege Julia de vi priuata ex hac constitutione teneri. Quod etiam scribit Harmenop. loc. cit. & rursus Cuiac. in d. l. 13. ff. quod met. caus.

Itaque paucis casibus exceptis creditor ius crediti non amittit, & certissimum est, quod initio dixi feneratoribus ob illicitam usuram stipulationem sortem non amittere ex iure civili d. l. placuit. l. furas. & ff. de usur. l. si pro mutuo. C. si cert. per. & constat etiam ex d. l. vlt. ff. de eo quod met. caus. Quod etiam iure Pontificio obtinet cap. 1. & 2. de usur. & cap. 7. de iur. iur. in quibus fors creditoribus non auferitur, sed minuitur perceptione usuram, seu fructuum. Hanc enim hic probamus esse iustitiam, quæ suam cuique tribuit, vt dicebat Juriconsultus in d. l. 31. ff. de depos. & hoc iure vniuersum, vt tradit Nau. in cons. 9. num. 2. tit. de usur. And. Gail. l. 2. obs. 4. num. 6. & obs. 5. num. 7. & Joann. Bapt. Costa lib. de factis. & ignorat. cent. 2. dist. 7. n. 15. Gratian. discep. forens. cap. 24. n. 9. & Sigismund. Scaccia de commerc. §. 1. quest. 7. par. 1. ampl. 20.

Idemque omnino est, si creditor non usuram, sed maiorem summam stipulatus est, quam dederit, puta cum manna dedisset, & numerasset nonaginta, vel nonaginta duo, sibi post annum, vel aliud tempus centum restitutione solius tarda solutionis stipulatus est, vt quidam facere solebant, & usurariis vituram esse refert Laurent. de Rodulf. qu. 47. Nam in hac specie illud etiam initio constat mutuum corrigi, & reduci ad eam quantitatem, quæ reuera numerata est, d. l. rogasti, §. si tibi, ff. si cert. per. l. 2. §. cum ultra, C. de non num. pecun. & in specie respondit Nau. d. cons. 9. & cons. 8. eiusd. tit. de usur. nu. 1. cum enim mutuum re contrahatur instit. quib. mod. re contrah. obligat. in princ. & l. 1. §. ff. de oblig. & act. Obligatio re contrahi non potest, ultra quam res intercesserit, l. si tibi, ff. de pact. & d. l. cum ultra, C. de non num. pecun. cuius verba sunt: Cum ultra hoc, quod accepit, re obligari neminem posse constat. Cuiac. in l. 20. C. de usur. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 18. num. 20. & Cardin. Mantici de tac. & ambig. conuen. lib. 8. tit. 3. num. 13. Vnde non immerito iam factum est trito inter iuris peritos sermone pro uerbum, quod potius caderent de celo sydera, quam re contrahatur obligatio in plus, quam fuerit datum, Jaf. & Zasius in d. l. rogasti, §. si tibi, num. 4. & Coler. de process. execut. par. 1. cap. 10. num. 17. & alij passim, quod ego his duobus verbis expressi.

Ex alto patens labentur sydera celo.

Quam maiora datis consistant vincula nummis.

Ex quo consequens est non valere conuentionem illam, vt datus decem vnde cum restituatur iuxta germanam expositionem d. l. rogasti, §. si tibi, si cert. per. Duaren. ad hunc tit. c. 2. & 8. Gail. d. obs. 5. num. 4. lib. 2. & Paulus Bellon. de pact. eor. qua in consens. sunt lib. 1. cap. 205. num. 4. & ideo corrigitur contractus eo modo, quo dixi, redacta scilicet obligatione ad eam summam, quæ verè numerata est, & si quid super exactum est, id restitui debet, ne creditor plus, vel minus consequatur, quam dedit. De qua re et Theologis differens Ha-

drian. in 4. sentent. tit. de restit. sic ait: Dico igitur eum omnem mutuum parere actionem ad tantundem, quantum scilicet mutuum est, si prænuda dilacione adiciatur aliquid obligatum ultra valorem eius, quod mutuo est traditum, quibuscumque verbis in contractu usus fuerimus, est usura, & restitueret tenetur, quantum ultra sortem acceptum fuerit: commentum enim verborum non releuat, dum æque sententia legis videtur. Et secundum hanc sententiam refert Peleus quest. Illustr. cap. 12. & Joan. Chenut. apud Papon. tit. de contract. usur. in fin. Latine impress. Curiam censuisse, vt nulla consensu habita ratione debitor ad eam tantum quantitatem teneretur, quæ verè credita, & numerata est, licet obligatio maiorem quantitatem contineret, D. Seruino Aduocato Regio perorante, deducta etiam inde summa, quam usure nomine debitor præstitisset, idque ex d. l. si tibi, de pact. & d. l. rogasti, §. 1. de reb. cred. & alijs iuribus proxime citatis: & ita hic semper in disceptationibus causarum obseruatum est.

Idemque omnino dicendum est, si creditor numeratis centum, vel mille aliquid statim detrahat, vel retineat pro dilacione vnius anni, vel alterius temporis ad soluendum, vel uel decem, vel octo pro singulis centenis, quod etiam feneratoribus facere solebant conuenticibus, & adiuuantibus notarijs in magnum animarum detrimentum. Nam hoc casu etiam creditum reduciatur ad eam quantitatem, quæ apud debitorem permansit, vt nominatim ab ipso Justiniano sancitum est in l. eos, §. si quis, C. de usur. & indicat l. qui sic soluit ff. de solut. Quæ frans etiam antiquissima est, vt constat ex Floratio Satyr. 2. vbi hoc Porphyrius, & Lambinus notant, & ex illo Dosithei Grammatici loco, quem Cuiacius refert in obseru. lib. 2. cap. 9. verba Dosithei apud Cuiacium hæc sunt: Quidam codicillos Hadriano dedit, per quos narravit plures esse feneratores, qui in multis usuris exigerent, in quibus quidam ex aureis mille, eadem die centum subducerent, & nihilominus centesimas exigere, easdem usuras iterum feneratori. Hadrianus dixit. Eminentissimus vir Præfectus pratorio cognoscat, & ad mo referat. Et addit Cuiacius hoc etiam hodie plerisque factitare, & Gothofr. in notis ad l. sed adde, §. si quis postquam dixit pensionem rei conductæ initio soluendam non esse, quia ante vltimum solueretur, hinc addit notandam, & detestandam esse quorundam feneratorum rationem, qui usuras in ipso limine mutui à debitor recipiunt.

Quæ regula non tantum retinenda est in aperto mutuo, sed etiam cum occulte agitur sub specie alterius contractus, veluti depositi, societatis, & similibus. In his enim etiam curandum est, ne plus, nec minus creditor consequatur, quam dedit, quia in his etiam mutuum verè contrahitur, & proinde non alia ratione contractus corrigendus est, quam si aperto mutuo ageretur, l. 1. & 2. C. plus ualere quod agit. Nauar. inc. Naniganti, de usur. nu. 12. vbi de cambijs differens ait contractum non ex regulis eius, qui fingitur, sed illius, qui verè agitur, iudicandum esse. Itaque inquit, si permutator verè suam pecuniam mutuatur, quamuis fingat se eam permutare, aut locare, recipere nihil potest, intellige, ultra sortem.

Quamobrem, si sub nomine emptionis mutuum cum pignore verè actum est, ita contractus ad iustitiam redigi debet, vt emptor id tantum habeat, quod dedit, & numerauit, ideoque fructus pignoris in sortem imputare tenetur, & pretio hoc modo percepto fundum dimittere, vt sancitum est in c. 1. & c. 8. de usur. & c. 6. de pignor. & censet Honded. in cons. 33. nu. 88. lib. 2. & Cesar. Barzuius in dec. 123. n. 1. Si verò fructus pretium excedunt, quod superest, reddere cogitur vna cum pignore, mota scilicet a ratione pignoratitia, vt ait l. 1. C. de pign. alt. & l. 5. §. quari poterit, ff. vt in possess. legat. vel fideicom. Trentacinq. variat. l. 3. tit. de pignor. cap. 2. num. 4. & late tractat Cardin. Mann. de tac. & ambig. conuen. lib. 11. tit. 8. nu.

4. & num. 15. tametsi ex iure civili liceret primum usuras ex fructibus retinere l. 4. & 2. C. de usur. & d. l. 5. §. quari poterit, vt in possess. legat. & animaduertit Petr.

Gregor. lib. 2. de usur. cap. 9.

num. 1. quod iure Pontificio improbatum est.

QVÆSTIO XI

De fructibus pignoris sortis
imputandis, & de
Antichresis.

SUMMARIUM.

1. Fructus pignoris minuunt sortem etiam Prætorij.
2. Pacto conueniri non potest, ne fructus pignoris imputentur sorti.
3. Improbius factus est fructus auferre, quam pecuniam.
4. Antichresis olim licita.
5. Antichresis cum agricolis, & colonis prohibita.
6. Antichresis cur olim cum agricolis prohibita.
7. Antichresis iure Pontificio improbat.
8. Antonij Fabri sententia antichresin non esse usurariam.
9. Quæ resellitur, & num. 10. & seq.
10. Usura est quicquid accedit sorti, quodcumque illud sit.
11. Usura est quicquid loco usurarum percipitur, Vocabula non saluant conscientiam.
12. Incertitudo fructuum non excludit usuram.
13. L. 14 C. de usur. explicata.
14. Antichresis modum legitimum usurarum seruat, cum pignus à creditore locatum est.
15. In Antichresi locatio, & conductio quadam contrahitur.
16. Merces certa ad ineundam locationem constituenda.
17. Leges omnes, quibus creditoribus olim licuit fructus percipere vice usurarum, nunc abrogatae.
18. Luculli lex, ne quarta fructuum parte amplius creditores percipere possint ex pignore.
Oxei lex, ne super fundis alienis scenerare liceret.
19. Antichresis improbanda maior ratio, quam sceneris.
20. Creditores pignora maioris valoris capere solent. Iustinianus notatur, quod non omnino antichresin prohibuit.
21. Antichresis expressa non seruabat legitimum modum usurarum.
22. Cum contrahitur antichresis, nulla certa usura in stipulationem deducatur.
23. Præsidis Fabri def. 6. Ideo pact. pign. reprobat.
24. Antichresi domus facta creditor tenetur deducere, quanti domum conduxisset.
25. Creditor non facta antichresi tenetur imputare fructus, quos potuit percipere.
Et adfertur vera, & germana diuersitatis ratio.
26. Creditor, quando tenetur refundere, ultra quam domum conduxisset.
27. Creditor locans domum integras pensiones sorti imputare cogitur.
28. Creditor qui pignore non est usus, an teneatur imputare fructus: Auctoris distinctio.
29. Conductor non tenetur ad pensionem, si re conducta frui non potuit.
30. Creditor, quid, si relicta propria domum debitoris inhabitat, & quid restituere teneatur.
31. Creditor, qui domum debitoris habitat, & suam locat, tenetur imputare, quanti domum suam locauit, nisi domus eius amplior sit.
32. Antichresi facta alienius agri creditor imputat fructus, quos percepit deductis sumptibus.
Habitatio ad vitam necessaria.
33. Creditor facta antichresi non tenetur ad fructus, quos percipere potuit.
34. Ex locatione fructuum percipere præsumitur.
35. Quid, si creditor probet pensiones non exigisse, Auctoris distinctio.
36. Creditor tenetur deducere damna ab eo pignori data.
37. Fructus minuunt sortem, si consumpti sunt.
38. Fructus consumpti, vel distracti cum debito ipso iure compensantur.
39. Fructus minuunt sortem deductis sumptibus.
40. Estimatio fructuum attendenda est, qua fuit tempo-

re quo consumpti sunt.
Nisi fraus creditoris intercedat.
41. Fructus eiusdem generis statim cedunt in solutionem sortis.

Quod dixi in præcedentibus usuras minuere sortem, & verum etiam est in fructibus pignoris à creditore perceptis, siue pignus ex conventionione datum sit, siue captam iussu prætoris, & ex iudicis. Nam fructus, & pensiones, veluti rei alienæ, & ex re aliena perceptos in sortem computari clarum est ex c. cum contra, & c. illo vos de pignor. ex cap. 1. & 2. de usur. l. 2. & c. de pignact. & l. si dominium, C. de pignor. & alijs locis. Idque fatentur omnes; Petr. Gregor. partit. iur. canon. lib. 3. tit. de usur. cap. 4. & in tractat. de usur. lib. 2. cap. 9. num. 1. ubi huius rei varias rationes adfert: Felician. de censib. par. 2. lib. 1. cap. 3. num. 5. Theaur. in decis. 78. num. 1. Surd. in dec. 328. num. 14. & 15. & in conf. 327. num. 29. & hoc exploratissimum esse scribit Crauet. in conf. 476. num. 17. in fin. & ita etiam Theologi docent, quorum plurimos recentet Salas in lib. de usur. cap. 28. num. 2. † ita vt nec pacto continere liceat, vt creditor fructus suos faciat, neque impuret sorti. Nam paria sunt pacisci de fructibus non imputandis in sortem, vel usuras pecuniæ creditæ stipulari, vt notant Neguzan. de pignor. par. 5. membr. 5. num. 10. Sebastian. Medic. de compens. quæst. 9. num. 9. Surd. in conf. 194. num. 14. Cardin. Mant. de sac. & ambig. connens. lib. 1. tit. 8. num. 7. Vgolin. de usur. cap. 63. num. 1. & Statil. Pacifico de Salustian. interd. inspect. 4. cap. 1. num. 46. Merlin. de pignoribus lib. 5. quæst. 45. num. 13. & 14. vt ergo irrita est conuentio de fructibus pignoris sorti non imputandis. † Immo improbius, & maiore odio dignus videtur, qui fructus in vicem usurarum ex alienis possessionibus propria auctoritate capit, quam qui usuras in pecunia ab ipso debitore exigit. Ille enim debitori commodum possessionis, & rei propriæ usum auferit: & plerumque fit, vt debitor in quantitate, & estimatione fructuum detrimentum sentiat, fructibus scilicet vt plurimum excedentibus modum legitimum usurarum, quod non fit cum pecunia soluitur, & exigitur, quia cetera est nummorum estimatio. l. 3. ff. de in lit. iuran. & debitor rei suæ possessionem non amittit, cuius etiam fructus est, vel pignori dare licere, l. ult. ff. de usur.

Sanè olim iure ciuilibus licita fuit illa conuentio, quæ Antichresis dicitur in l. si pecuniam. 33. ff. de pign. act. & in l. 11. ff. de pignorib. & definitur à Martino nintus pignoris usus pro credito, cuius videlicet potestate creditor pignus retinet, & vice usurarum fructus capit, donec illi debita pecunia soluatur l. 14. & 17. C. de usur. & tradit Alciat. lib. disputat. cap. 3. tamen excederet legitimum modum usurarum, cum & si minus fructuum nasceretur, eo tamen creditor contentus esse deberet, d. l. 17. & notant Balduin. in lib. de pignorib. cap. 16. Cuiac. ad d. l. 14. & Gudelin. de iur. nouiss. lib. 3. cap. 3. num. 18. † Et tantum cum rusticis, & agricolis antichresin contrahere non licuit ex Justiniani Nouell. 32. & 34. vt dixi quæst. præcedenti num. 7. & Grimaud. de contract. pignor. lib. 2. cap. 9. num. 4. quia ex circumstantia persone in qua hæc pactio visa est, & incommoda reipublicæ. Etenim suis agris & tugurijs agricolæ pellebantur cum eorum familia, & patriam delerere cogebantur, vel perire fame, vt agricolis Æmi Thraciæ montis contigisse memorat Justinian. in d. Nouell. 32. † Atque etiam, quia licet fructus agri cum paruo tugurio intuitu creditoris, cuius fortasse magna sunt latifundia, non excedant statutum modum usurarum, rustico tamen laboriosè exercenti longè plus reddit ager, & sufficit ad totius familiæ exhibitionem, vt de Quinto Cincinnato, & de Ælia familia scribit Valer. Maxim. lib. 4. cap. 4. & de duobus Veianis fratribus ex agro Falisco refert Varro lib. de re rustic. capit. 16. eos ex agello, qui non erat maior iugero vno ex melle magnam reditum recipere solitos. Et de Caio Furio Cresino, Plinius lib. 8. cap. 6. Ne igitur coloni, & agricolæ cum familia omni industria, & subsidio vite spoliarentur, ratio fuit prohibendæ Antichresis cum agricolis, & colonis, vt expendunt Rodericus de ann. redit. lib. 2. quæst. 11. nu. 8. & Binsfeld. in cap. 1. de usur. in fin. † Quæ nunc omnino prohibita est etiam inter alios cap. 1. & 2. & c. 8. de usur. & capite 7. de iureiurand. & ex Iurisconsultis ita notant Duaren. ad tit. de usur. cap. 1. Cuiac. ad d. cap. 7. de iureiurand. & in cap. 1. de feud. Hotoman. in tract. de usur. lib. 2. capit. vltim. vers. Quamobrem ita, & indisputat. de scenero cap. 4. ubi ait hæc veram scenerationem esse, quæ ex ipsis nummorum

nummorum corporibus fructus petit, & cum pecunia sterilis sit, nihil minus cohera naturam facere, qui ab ea fructus expectat, quam, qui pecuniam. Idem sententiatur. Theaur. in d. decif. 78. num. 3. Petrus Gregor. in errat. de usur. lib. 2. cap. 10. num. 1. & Frederic. Martin. de iure cens. & ann. reddit. cap. 1. num. 142. & 147. recte subiiciens iure Pontificio improbatam esse Antichresin, & abrogatas esse d. leg. 14. & 17. C. de usur. Quod merito quidem receptum est, quia cum usura sit aliquid ultra sortem accipere, id ipsum capere intelligitur, qui habitat, vel percipit fructus, quod mercedem pro habitatione, vel fructibus non soluit. l. 9. ff. de don. Quamobrem etiam pacta Antichresi fructus minuire sortem exploratum est.

8. Ceterum Antonius Faber Praeses Sabaudiae de error. pragmatic. decad. 9. cap. 1. existimat Antichresin pignus quidem esse, sed non usurarium, ut vulgo putant: & quod magis opinatur in aliud genus contractus transire locationis simillimum, quasi eo fundo, qui pignori datus fuit, locato creditori, & quidem viliori mercede ad fructus ex eo percipiendos non usurarium iure, sed quod est dissimile in vicem, & locum usurarium, & ob id dumtaxat, quod non aliter fuerit creditor gratuitam pecuniam, & sine usuris daturus. Quod etiam repetit cap. 9. num. 11. † Et tamen verius est propriam, & veram Antichresin contractum esse usurarium, & usurarium prohibitionem ad hoc genus conventionis pertinere. Hoc enim in primis probat d. nuell. 34. ubi Justinianus hoc genus contractus feneratorium, & cautiones, quae super illis sunt, feneratoricias vocat. Deinde id suadet explorata iuris ratio, constat enim usuram esse, quicquid accedit sorti, nisi lucri amissi, vel damni ratio, quod creditor patitur culpa debitoris, aut alia iusta causa aliud suadeat. † Neque

9. tantum usuram esse, cum quis pecunias credit sub aucto tentione, & stipulatur usuras eiusdem generis, sed etiam cum commodum fructuum, vel alium compendium capiat, & capis ex mutuo. l. cum allegas. C. l. 16. C. de usur. Quod clare pronunciat Divus Augustinus in psalm. 36. Si fueraveris homini, id est, mutuum pecuniam tuam dederis, & quod aliquid plus quam dedisti expectas, non pecuniam solvam, sed aliquid plus quam dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud, si plusquam dedisti expectas accipere, fenerator eris. Et Divus Ambrosius lib. de Tobia: Et esca usura est: & quaecumque sorti accedit, usura est: quod nulli est nomen imponas, usura est. Proinde cum pacta antichresi creditor fructus rei pignorate auferat ultra sortem d. l. 11. §. 1. ff. de pign. & d. l. 17. C. de usur. incongruum videtur, pace viri doctissimi dixerim, asserere antichresin conventionem usurarium non esse.

10. Neque momentam habet, quod Praeses ait in antichresi fructus non percipi, tanquam usuras, sed in vicem, & locum usurarium, quia illud ipsum, quod vice usurarium percipitur, usura est, & illicita extorsio, quia accedit sorti, & percipitur ultra sortem ex solo tempore tantae solutionis. Vnde in l. 8. ff. in quib. caus. pign. rae. contrab. quae est de antichresi tacita, ut videtur Cuiac. in obs. lib. 3. cap. 18. & in d. l. 14. de usur. & eidem Fabri loc. cit. non dicitur creditor fructus in usuras, vel in vicem usurarium, sed ex fructibus usuras posse retinere. Denique non est vis in mutatione nominis, ut dicebat Hostiensis, vel, ut ait Baldus quodam loco, vocabula non salvant conscientiam, & proinde cum non minor sit asperitas creditoris, siue usuras percipiat, siue fructus in vicem usurarium, neque minus sit damnatum ex parte debitoris in antichresi, quam in aperto fenore, immo interdum maius damnatum sentiat, ut dixi, & innuit d. l. 14. C. de usur. non minus odiosa, & illicita antichresis ceteri debet.

11. Neque etiam movet, quod pacta antichresi nullam certam quantitatem creditor stipulatur pro usuris, sed fructus tantum, qui incerti sunt, & multis casibus obnoxii, quia haec incertitudo fructuum non collit rationem usurae, sufficit enim, ut virtute huius conventionis creditor ultra sortem fructus consequatur, siue plures sint, siue pauciores, & interdum exigui, & ferè nihil, incertitudo enim faciet tantum, ut expressa antichresis secundum ius civile non servet legitimum modum usurarium, & proinde nihil fieri contra leges videbatur, etiam si interdum plus esset in fructibus, quam pro ratione sortis liceret consequi titulo usurarium, quia potuit, & minus esse in fructibus, & interdum etiam nihil, ut ait Praeses d. loc. num. 10. At non ideo minus conventio usuraria est, in qua fors debetur, & pro usu, & dilacione soluende sortis fructus ei accidunt, quae procul subio estimationem recipiunt, nam, & vendi possunt certo pretio etiam turpi. l. 78. §. 1. de contr. empt. l. si sterilis. §. 3. de contrab. empt. & d. l. 1. §. 8. num. 26.

12. Neque etiam unum docti sententiam iuvat d. l. 14. C. de usur. qua potissimum movetur, quia vel ipse titulus sub qua posita est, satis innuit hoc genus conventionis ad commercia usuraria pertinere. Et quod valde notandum est, non aut constitutio in antichresi non contractum foenus, sed tantum fenus illicitum non esse contractum, quae dissimilia sunt. Et proinde ex eo, quod lex ait fenus illicitum non esse contractum, male colligit Praeses non esse contractum fenus, nisi admittat etiam ex iure civili omne fenus esse illicitum, quod est absurdum. Constat enim ex iure civili quoddam fenus licitum esse, l. placuit ff. de usur. & alijs locis. Immo ex eo, quod constitutio ait fenus illicitum non esse contractum, magis est, ut probet in antichresi fenus contractum, quam non illicitum ex iure civili, alioquin frustra quaereretur, an illicitum fenus in hoc genere contractum esset. † Denique haec eadem constitutione si forte creditor rem pignoratam locaverit, & ex pensionibus plus redezerit, quam ferat ratio legitimarum usurarium, id, quod usuris amplius est, forti est imputandum. Quod etiam, & quidem apertius scribit Harmenop. lib. 3. tit. 9. his verbis: Quod si domo locata pensiones ex parte dederit, tunc sane si quid supra legitimum modum usurarium percipere possit, id omnino non foret imputatur. Quod etiam notat Donell. ad b. l. in fin. Quare cum hic contractus, si forte creditor agrum, vel domum locaverit, quod in illius arbitrio positum est, nisi aliud convenierit. l. 11. §. 1. & l. 24. ff. de pign. feneratorius sit, cum subiaceat moderationi usurarium, & consequens est non minus illicitum, & feneratorium esse, cum ipse creditor secundum formam conventionis domum inhabitat, vel ex agro percipit fructus, cum prore casu si quid est supra legitimum modum usurarium impaterit, cum vero ipso pignore utitur, fructus omnes lucrifaciat, quamvis excedant usuras legitimas, ut dictum est.

13. Denique nihil movere debet, quod Praeses ait hic potius locationem contrahi, quam fenus, quia non ideo minus feneratoria conventio asstima debet. Namur, ex qua creditor ultra sortem usuras retinet ex habitatione, vel fructibus, & quod idem est, fructus in vicem usurarium, & quod duntaxat, & iniquus est loco usurarium fructus omnes, quamvis earum legitimum modum excederent, ceterum quidem in hac specie ager, vel domus conducta, ut ait b. l. 14. C. de usur. quae impulit Praesidem, sed nulla merces ex parte creditoris locitur, vel promittitur, † quae tamen ad incertam locationem certa constitui debet. l. 23. ff. comm. divid. l. 1. ff. locat. naturalis. §. 5. & d. l. 1. ff. de praeser. verb. sed usurae eius pecuniae, quae datur, vicem mercedis obtinet, & videtur fundus locatus, quantum ferat usurae pro ratione sortis, & ad concurrentem summam usurarium, ut explicat Donell. in d. l. 14. num. 2. unde licet huius negotio locatio quaedam in se, non tamen de se sit hic quoque fenus esse, quandoquidem usurae vicem pensionis obtinet, pro qua domus, vel ager conductus esse videtur, & pro fructu agri, vel habitatione domus mercedem non soluere exigere est, ultra sortem d. l. 9. de donat. Quamobrem antichresis duobus contractibus constat, mutuo scilicet cum pignore, & fenore, quod fructus percipiendos, vel inhabitando creditor consequitur, & conductione domus, cuius pensionem non soluit, sed compensat cum usuris, quod proinde est, ac si usuras ei debitor solueret, quia compensatio loco solutionis est, & qui compensat soluit. l. 4. ff. qui potius in pign. habeant. l. amplius. ff. rem rat. hab. verissimum quoque est, quaequid Praeses Faber tenet, conventionem hanc foenus continere, & ex fenoris specie haustam, & pollutam esse.

14. Hinc consequens est abrogatas esse d. l. 14. & 17. C. de usur. l. 1. §. pacta. & l. si is qui §. 1. de pign. l. 8. ff. in quib. caus. pign. rae. contrab. & reliquas omnes, si quae sunt, quibus constitutum fuit creditores fructus suos facere vice, & loco usurarium, vel per retentionem pignorum servare usuras ad eum usque modum, quae usurae legitime pariebantur, abrogatas inquam iure Pontificio, quo usura omnis interdicta est, ut dixi ex Frid. Martin. cap. 1. num. 142. & tradit Petr. Gregor. lib. 2. de usur. cap. 14. in fin. Annaeus Robert. rer. iudicat. lib. 2. cap. 8. Joan. Guinel. dec. 83. n. 8. Canil. lib. de usur. cap. 5. num. 22. & 29. ubi iur. diuino aduersari. Quod etiam clare sensit Duaren. d. cap. 1. de usur. dum dicit hoc genus contractus esse omnino usurarium, & iure canonico improbatum. Denique Cuiac. in d. cap. ad secul. Quae tamen pactio, inquit, iure Pontificio improbatam est, tanquam usuraria, quod ea id agatur, ut fructus creditor cedat usurarium vice, quae omnino sunt prohibita iure Pontificio. & nouissime Carol. Philipp. Morod. meritisimus Senatus Taurin. Praeses aduersus eundem Fabr. in aplog. pro magistrat. Peilem n. 93. & 97. unde quod scribit Myling. obs. 71. cent. 6. Antichresin licitam esse, & iure permitti accipiendum est de iure civili, nam iure canonico, vel iuri diuino contra-

15. 16. 17.

18 nis omnino prohibetur, ut dictum est. † Et congruenter huic rei apud Plutarchum legimus Lucullum cum Asia præset, lege Asianis data quartam dumtaxat fructuum partem creditoribus permisit, ut observat idem Cuiacius *in d. l. 3. cap. 35.* Neque prætermittendum est Aristotelem *lib. 6. Politic.* legem Ozei legislatoris referre, ne cuiquam super aliqua alieni fundi parte fecerari liceret. Quod etiam notat Petrus Gregor. *Synonym. iur. civil. par. 3. lib. 22. cap. 3.* Denique Martialis libro 12. cuidam Thelino amico suo exprobat, quod non sibi, sed suis colliculis, & arboribus pecuniam credidisset. Ex quibus patet ius civile Romanorum hac in re plurimum à iure natura, & à veritate remouum fuisse.

19 Immo improbanda Antichresis maior ratio fuit, quam prohibendi fenoris, quod nulla pacta Antichresi agitabatur, quia in fenore certis finibus auaritia cohibebatur, ut constat *ex l. si non fortem, ff. de condic. indeb. l. placuit. C. l. eos. C. de usur.* quos in antichresi transilire licuit, nisi cum, vel tacite contrahebatur, vel cum res opposita pignori à creditore locabatur, ut dictum est *d. l. 14. C. de usur. C. l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. contr.* Neque asperitatem hanc satis remouet incertus fructuum euentus. Nam licet vistempestris, vel incurtus militum, aut alius casus aliquis interdum fructus omnes auferre possit, id tamen perquam raro accidit, & nisi raro fructus grandine, aut vredine, aut nimio imbre, vel siccitate pereunt. Neque enim casus fortuiti essent, nisi raro, & præter spem contingerent, ut indicat *l. 15. §. si vis, ff. loc. †* Illud verò frequentissimum est creditores pro ære modico pignora amplioris redditus egens, & miseris debitoribus auferre, captata scilicet temporum necessitate, ut queritur Justinianus *ind. nouell. 32.* Quæ fuit ratio improbandæ legis commissoriæ pignorum, vt alio loco à nobis diligenter tractatum est. Accedat, quod dixi *num. 6.* debitorum per antichresin vsu, & possessione suarum rerum spoliari, quod non sit, cum nulla facta antichresi pecunia creditor etiam sub vsuris. Atque constat multa esse commoda possessionis. Vnde valde miror Justinianum, qui modum vsuris imposuit, & antichresin cum rusticis, & agricolis fieri vetuit, illam omnino, & cum omnibus non improbasse, vel saltem intra fines legitimæ vsuræ non cohibuisse. Nam si is, qui pecunia creditæ vsuras stipulatur, & capit, videtur quodammodo insidiari, vt ex alterius necessitate prædetur, ut ait Lactantius *lib. 6. cap. 18.* an non plus, quam insidiari, & prædari est, paucis nummis dominos, & colonos suis sedibus expellere, & fructus omnes auferre, quotquot essent, & licet vsurarum fines excederent?

20 Proinde, quod quidam dicunt etiam in antichresi ex iure civili non licere transgredi fines legitimæ vsuræ, vt Donell. *in d. l. 17. num. 4.* Roderic. *d. quæst. 11. num. 29.* & Præses Argent. *ad consuetud. Britann. art. 61. nor. 1. num. 2.* de tacita antichresi accipiendum est. Nam certum est expressam antichresin, de qua auctores illi agunt, legitimum modum vsurarum non seruasse: sed virtute huius conuentionis fructus omnes abstulisse propter incertum eorum euentum, nisi creditor re locata plus ex pensionibus redigisset, vt dixi *ex l. 14. C. de usur. & ex Harmenop. lib. 3. & docent Cuiac. loc. cit.* Præses Faber *in d. error. 5. num. 10. C. de usur.* Baldum *de pign. C. lypatb. cap. 16.* Gudelin. *de iure nouiss. lib. 3. cap. 3.* & Joan. Borcholt. *de usur. cap. 6. num. 5.*

21 Neque monet *d. l. 1. §. pacto, ff. de pignor.* qua Donellus, & Argentreus mouentur, quia in specie dicti §. pacto, non est contracta antichresis. Neque enim actum est simpliciter, vt fructus vice vsurarum perciperentur, nullis ante vitium in stipulationem deductis, qua ratione antichresis contrahitur: sed actum est, vt in vicem vsurarum, quæ in stipulationem deductæ erant, si ad diem non soluerentur, fructus retinerentur ad finem legitimæ vsuræ. Quod satis indicat non fuisse contractam antichresin, quia cum hoc genus contrahitur, nulla vsuræ specialiter in stipulationem deductæ erant, sed simpliciter agitur, vt creditor loco vsurarum fructus suos faciat, vt expendit Cuiacius *in d. §. pacto, ad Papin.* Quod verò Paulus respondit *in d. l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. contrab.* posse creditorem ex fructibus rei pignori acceptæ ad modum legitimum vsuras retinere accipiendum est, cum res simpliciter, & sine pacto de percipiendis fructibus in vicem vsurarum pignori data est creditori, non autem cum id actum est, vt notant Cuiac. & Faber. *loc. citato.* Quare certum est ex iure civili expressam Antichresin non seruasse legitimum modum vsurarum, sed in hoc genere creditores liberum

fenus agitasse: ideoque multo magis conuentionem hanc in iure Pontificio improbatam esse.

23 Ex quibus probare non possum eiusdem Præsidis Fabri definitionem *6. C. de pact. pignor.* vbi probabilius esse putat, validam esse pactionem in antichresi appositam, vt quantum patietur debitor creditorem percipere fructus in vicem vsurarum, creditor sortem debitam exigere non possit inuito debitore. Nam cum huiusmodi conuentio nunc irrita sit, & iure Pontificio improbata, consequens est etiam illius pacta esse, ne alioquin euemiat, vt non consistente principali contractu pactiones illi additæ sustineantur, quod regula iuris non patitur, *l. 145. & 172. de reg. iur. l. non dubium, C. de legibus, l. 1. C. 2. si pignoris conuent. num. secur. non fuerit, & tradit idem Faber definit. 32. eod. titul. de pact. pign. & ne duplici incommodo adficiatur creditor, vt scilicet steriles ei nummi sint, & cogatur inuitus per partes solutionem recipere, quod creditoribus graue, & incommodum esse solet, quamuis, si sponte creditor in illicito contractu perfereret, id sibi imputare debeat.*

24 Sed, si querimus, quomodo hæc conuentio corrigenda sit, ex his, quæ dixi initio quæst. præcedent. id delinendum est, vt scilicet creditor id tantum conicquatur, quod dedit, & in exonerationem suæ sortis terat, quicquid habuit ex rebus debitoris. Proinde si forte domus in antichresin data sit, eamque creditor inhabitauerit, non deducitur de sorte quicquid domus locari potuit, sed dumtaxat quantum creditor domum condaxisset, quia tantundem intelligitur perceptum nomine vsurarum, vt indicat *Lin. i. summa, §. sic C. habitatio, ff. de condic. indeb. d. l. 14. C. de usur. & ibi Baldus in fin. & Castren. num. 3. gloss. in d. leg. 11. §. 1. ff. de pign. trib.* Alexand. *in cons. 140. num. 7. lib. 5.* Joan. Baptist. Lup. *de commerc. illic. comm. 3. §. 6. num. 4.* & alijs auctoribus citatis Munn. Escob. *de ratiocin. cap. 16. num. 52.* ex quibus videtur hæc recepta Jurisperitorum sententia, & ex Theologis ita tenet Salas *in lib. de usur. dub. 28. num. 6.* neque creditori obijci potest, cur domum non locauerit, quia pacto, & conuentione vsus est, & proinde, id tantum deducere debet, quanti habitationem condaxisset, tantundem enim lucri fecisse videtur. † Quamuis aliud sit, si simpliciter domus pignori data sit. Hoc enim casu, nimirum cum non est facta antichresis, habenda est ratio huius pensionis, qua domus locari potuit, vt sentit Panormitan. *in cap. cum contra, de pignor. num. 10.* & qui ita intelligendus est Cardin. Mantica. *de ratiocin. & ambig. conuent. lib. 11. titul. 8. num. 11.* Surd. *dec. 270. num. 6.* & Azor. *par. 3. lib. 7. cap. 8. quæst. 3.* siquidem receptum est creditorem non tantum fructus perceptos imputare sorti, sed eos etiam, quos percipere potuit *ex l. 2. Cod. de pact. pignorib. C. l. 3. Cod. de pign. act.* Quod etiam tradit Harmenop. *lib. 3. tit. 8.* his verbis *Fructus ex præditi pignori nexu percepti in exoneranda debiti rationem computantur non solum, quos creditor percepit, verum & quos percipere potuit, vt tradit Neguzant. de pignorib. par. 5. membr. 5. num. 1.* Joan. Bapt. Lup. *d. §. 6. num. 6.* Petrus Gregor. *lib. 2. de usur. cap. 9. num. 6. C. in partit. iur. canon. lib. 3. titul. 9. in sebol. cap. 4.* Joannes Copus *de fructibus, l. 3. tit. 4. cap. 1.* & Camil. *de usur. cap. 5. num. 6.* vbi notat hoc iure Pontificio non esse constitutum, sed suppleri ex iure civili. Et obseruanda est valde diuersitatis ratio. Nam cum simpliciter pignus datum est, neque actum est, vt creditor fructus pignoris percipiat vice vsurarum, debitor potest pignoratitia actione petere, vt fructus percepti, & qui percipi poterunt imputentur in sortem *ex d. l. 1. C. 3. C. de pignor. act.* & alijs similibus locis: sed cum facta est antichresis, id est, cum conuentum est, vt creditor fructus faciat suos loco vsurarum, fructus non veniunt in actionem pignoratitiam, neque locum habent *d. l. 1. C. 3. Cod. de pignor. act.* & alia similia iura, quæ non loquuntur, quando actum est, vt creditor in vsuras percipiat fructus, alioquin contrariæ essent *d. l. 14. C. l. 17. Cod. de usur. & similibus*, quibus constat huiusmodi conuentionem valere ex iure civili, vt rectissime animaduertit Berouius *in cap. 1. num. 9. C. 10. de usur.* Ergone creditor lucrabitur fructus ædium? minime gentium, sed debitor eos repetere potest non pignoratitia actione, sed conditione indebiti, quia vsuræ indebitæ sunt, videtur Bartolo *in l. 1. num. 8. ff. de prinat. del.* quod alio loco examinabitur. In quam actionem venit tantum id, in quo quis locupletior factus est, *l. 26. §. libertus, illis verbis: nempe hoc solum refundere debes, quod habes, C. d. l. in summa. eod. titul.* & consequenter quantum domum conduecturus fuit. Quod non animaduertentes

Sardus, Mantica, & alij quidam locis citat. aliud sensisse videntur.

26 Alia quoque huius rei exceptio est, cum creditor ultra solitam habitationem alia commoda percipit, ut si forte tabernam, & officinam instituit, si mercaturam, & officium exercuit, occasione domus, quod ante facere non consueverat, vel pueros, & scholares alendos suscepit, vel alia emolumenta consecutus est occasione amplioris domus, quae ante percipere non solebat. Hoc enim casu non tantum in creditum referre debet, quanti domum conducere consueverat, sed etiam haec maiora habitationis commoda refundere, ut puto sensisse Molin. *disp. 535. num. 4.* quia, cum in hoc euentu creditor non tantum lucretur, quanti domum pro sua habitatione conduxisset, sed etiam quanti tabernas conducere cogere, vel ampliore domum ad plures personas exhibendas, hoc totum, veluti lucrum tenoris illi auferendum est, & forti imputandum.

27 Illud etiam certissimum est, si forte creditor, cui per antichresin domustradita est, eam alteri locauerit, quod illi concessum est, quia est conductori similis *d. l. 14. C. de usur.* constat autem conductorem, si non aliud conuenierit, posse locare *l. nemo, C. de locat. & l. cum in plurib. 60. ff. eod. Ant. Gomez. variar. lib. 2. cap. 3. num. 11.* illum fortis imputare, id omne, quod ex pensione redigit, quamuis suae habitationis modum excedat. Nam si olim domum pignori traditam locasset, & ex mercede plus redegisset, quam ferret legitimus modus usurarum, quod amplius erat, forti imputare tenebatur, ut constat *ex d. l. 14. Harmenop. loc. cit. Cuiac. in d. l. 14. & in obser. lib. 8. cap. 17. Borcholt. d. cap. 6. num. 5. & Anton. Faber d. decad. 9. cap. 6. num. 16.* ita & nunc, postquam nullus est modus usurarum, & vel in vno nummo usura prohibita est, id totum, quod ex pensionibus redigit, tenetur imputare in sortem, quia nulla causa subest, in quam pensio ex locatione domus redacta cedere, & compensari possit.

28 Sed opportunè quæro, an creditor, cui per antichresin ædibus frui licet, nec illas inhabitauit, neque locauit, teneatur imputare sorti, quanti domum conduxisset, vel quicquid ex locatione redigi potuit. Et interest valde, ex qua causa domum neque habitauit, neque locauit. Nam, si id factum est, quia noluit, aut neglexit, mihi videtur id tantum imputandum esse, quanti habitationem conductoris fuisse. Nam si domum habitasset, id tantum reficeret, quod ex conductione alterius domus præstisset, ut dixi *ex d. l. 14. & ex Baldo, Castrensi, Lupo, & alijs num. 24.* & ne durius cum creditore agatur, qui nullum omnino commodum ex pignore sensit, quam cum eo, qui pignore fruitur, & conuentione illicita, vltus est. Sed si creditor pacta antichresi pignore vi, & frui non potuit sine eius culpa, nihil omnino sorti imputare debet, est enim conductori similis *d. l. 14. C. de usur.* constat autem conductorem, qui re conductæ frui non potuit, ad pensionem non teneri *l. 9. in princ. & §. 4. & l. 15. & 24. §. colonus, l. si fundus 36. ff. loc. & l. 5. §. si vis, eod. tit. vbi Vlpianus ait oportere agrum præstari conductori, ut frui possit & Harmenop. lib. 3. tit. 8. in princ. quod etiam scribit Joan. Copus de fructib. lib. 3. tit. 4. cap. 4. vnde tenetur locator probare se præstitisse patientiam, ut conductor re locata vteretur, & frueretur, vltatè tractatum est apud Ozal. in dec. 51. quam probauit Magon. in dec. Florent. 140. numer. 1. idque per traditionem, patientiam, & impedimenti amotionem, ut ex eodem Ozal. in d. dec. 51. numer. 8. & ex Mantica. de ambig. conuen. lib. 5. tit. 1. num. 19. censuit Rota inter recentissimas dec. 559. n. 1. par. 1. Quare debitor tenetur probare creditorem domum inhabitasse, vel locasse.*

29 Quærit verò Azorius *loc. cit.* si creditor relicta propria domo eam, quam in pignus habuit, inhabitauerit, quid restituere debeat, vel in sortem referre: & respondet eam pensionem præstandam esse, quæ ex domo pignori opposita redigi potuit: quod verum est, cum res pignori simpliciter data est *lib. 2. C. de pact. pignori. l. 3. C. de pignori. act.* aliud verò, cum antichresin facta est, quia hoc casu vilis domus conductæ censetur *d. l. 14. c. de usur.* & ibi Baldin. in fin. & alij auctores citati *num. 24.* quibus accedit Caroc. in lib. de locat. par. 2. tit. de creditore, quæst. 2. num. 4. & hoc in foro nostro certissimum puto. In quo scilicet constat licere contrahentibus in locationibus, & conductionibus, ut etiam in emptionibus, & similibus negotijs se in pretio circumuenire *ex l. item si, §. vlt. ff. loc. & l. 16. §. 4. de minorib.* dummodo dolus, & immodica deceptio ablit. Denique quia in hac specie creditor, id tantum accepisse videtur, quanti eius habitatio est, ut dictum est, ergo id tantum condici potest *d. l. in summa, §. 7. de cond. ind.* Nisi forte domus ita angusta sit, ut non tan-

tundem locari soleat. Hoc enim casu non tenetur reficere nisi id, quod domus locari solet, & ita (ni fallor) sentit Azor. *loc. cit.* ne deterioris conditionis creditor sit, quam quilibet alius conductor, vvir doctissimus ait. Neque etiam omnino placet, quod is auctor ait *eod. loc.* si creditor non inuenit conductorem eius domus, quæ pignori data est, eam inhabitauerit proprijs ædibus relicta, ipsi conductoris, creditore nihil restituere debere, quia hoc verum videtur, si nihil ex propria domo redactum est: aliud verò dicendum esse, cum proprias ædes locauit, quia hoc casu æquius puto creditorem teneri deducere, vel reddere, quanti domum suam locauit, quandoquidem tantundem lucratus est ex mutuo, quod proinde illi auferri debet. Neque enim ex propria domo quicquam redigere potuisset. Atque ita intelligi debet, quod dicit Paul. Castren. in d. l. 14. num. 5. *C. de usur.* & Molin. in d. *disp. 535. num. 4. vers. quod si nullam,* cum scilicet ex propria domo creditor nihil redigit: alioquin cum proponitur alienas ædes æque commodas inhabitasse, & proprias locasse, palam est eum locupletiore factum esse, quatenus ex propria domo percipit, dum habitat alienam, ideoque eatenus eum restituendi esse. Quæ tamen intelligo, nisi domus propria amplior sit. Etenim hoc casu non id omne refundere debet, quod ex propria domo redigit, secundum ea, quæ proximè dicta sunt.

Sed si ager, vel vinea in antichresin data sit, non omnino eadem regula vtendum est ad corrigendum contractum: Nam si creditor per se agrum coluit, & percipit fructus, non potest dici illum imputare sorti, quanti alium fundum conduxisset, vt dicimus creditorem, qui ædibus in antichresin datis vitur, teneri accepto ferre, quanti domum conduxisset. Neque enim agrorum, vt ædium conductione ita necessaria est, omnes enim, qui proprias non habent, alienas ædes conducunt, neque enim sine habitatione viuere possumus, *l. legatis, ff. de alim. leg.* Agrorum verò conductionibus omnes ferè abstinent: & sanè per pauci sunt, qui alienas possessiones conducant, & præsertim ex ijs, qui habitant vrbes. Deinde facile æstimari potest, quanti quis ædes esset conductor ex qualitate personæ, & familia, & ex more Ciuitatis. Quanti verò agrum quis fuisse conductor æstimari nullo modo potest, cum nec etiam villa necessitas sit conducendi agrum. Quare cum fenerator agro in antichresin accepto vitur, & fructus percipiendo fructus, non potest dici illum teneri refundere, quanti esset alium agrum conductor, sed inspiciendum est, quos fructus ex agro percipit, eosque sorti imputare, vel restituere deductis sumptibus, quæ non ambigitur, quod in fructibus redigendis impensum est, ipsos fructus diminuere, *l. 46. ff. de usur. l. 7. C. de pignori. act.* nullumque calum interuenire posse, qui hoc genus deductionis impediatur, *l. fundus ff. sam. heretic. & tradit. Petr. Gregor. de usur. lib. 2. cap. 9. n. 8. Gatz. de expens. & melior. c. 1. n. 11. & c. 11. n. 60.*

Sed illud quæro, an creditor, qui ob antichresin agrum coluit, & percipit fructus, teneatur etiam ad eos, quos percipere potuit, vt alij creditores tenentur *ex l. 2. & 3. C. de pign. act. & l. 1. C. de pact. pign.* Et puto illum ad eos tantum teneri, quos percipit. Nam & is, qui ædes in antichresin acceptas inhabitauit, tenetur tantum quatenus ædes conductoris fuit, tamen plus ex locatione earum redigi potuisset, vt dixi *ex l. in summa, circa fin. de condici. ind. & l. 14. C. de usur.* & ex Baldo, & alijs, n. 24. nempe, quia tantundem lucrifecisse videtur. Mitius igitur agendum est cum eo, qui agrum in antichresin habuit, & sibi imputet debitor, qui hunc agri sui cultorem elegit, nisi dolus, & lata culpa creditoris arguatur, veluti si proprias possessiones diligenter coluit, & vt diligens paterfamilias in suis rebus facere solet, & agrum sibi oppignoratum negligenter excoluit, & vacuum esse passus est, *arg. l. 13. §. 1. de admin. tut. & l. sicut certo, §. plane, ff. eummod.* Huius tamen rei auctorem non habeo.

Denique quæro, si creditor, qui agrum, vel domum locauit, excipiat pensiones non exegisse, & proinde non tenen illas sorti imputare: Respondeo audiendum non esse, quia ex locatione præsumitur illas exegisse, vt *ex l. Julianus, §. ex vendito ff. de act. empru., & Castren. num. 6. & Natta in conf. 384. numer. 2. censuit Rota inter recentiss. dec. 482. num. 4. par. 1. & licet d. §. ex vendita, id non probet, & Castrensis, & Natta ijs locis aliud agunt, dicunt enim emptorem, qui rem, & pretium habet, ad utrasque pretij teneri, neque ferendum esse, si dicat nullos fructus percipisse, quia satis est, quod habuerit facultatem percipiendi, ut etiam in d. §. ex vendita. definitum est, quæ quæstio diuerfa est, sequor tamen magis illius Auditorij sententiam, scilicet ex instrumento locationis præsumi perceptionem pensionis: & præsertim, si locatio*

Locatio fuit aliquot annorum, puta trium, vel quatuor. Neque enim verisimile est creditorem passum fuisse conductorem in conductione perseverare, nisi solutis suo tempore pensionibus. Nam potuisset illum ex hac causa expellere. *l. 3. ff. de loc. l. 1. ff. de Gomez. ruer. lib. 2. c. 3. num. 6.* Quæ tamen Rote definitio accipienda est, cum agitur inter locatorem, & tertium. Nam, si res esset aduersus conductorem, cessat illa præsumptio, & conductor probare pensiones præstitisse, *l. 1. C. de probat. l. ult. C. de solut.*

Sed si creditor, qui pignus locauit, probet non potuisse pensionem exigere ob inopiam conductoris, sentio distinguendum esse, vel enim conductor tempore locationis idoneus habebatur, & talis, ut illi bonus paterfamilias, & negotiorum gestor illi locaturus fuisset, & hoc casu, si conductor non soluit, excusandum esse creditorem, & nihil sorti impetare debere: si verò conductor ab initio idoneus non fuit, & talis cui bonus, & diligens paterfamilias domum, vel agrum locare non debuit, creditorem pensiones in sortem retentur debere, licet non exegerit, tenetur enim creditor in pignore versari, ut diligens paterfamilias facere solet, *l. ea. ff. de pign. act.* Cuius rei licet auctorem non habeam, id tamen mihi satis persuadet, *leg. 9. ff. de distr. pign. l. 1. §. si magistratus, ff. de magistrat. conuent. l. 2. §. si eo tempore, ff. de adm. rer. ad cinis pertin. l. tit. §. si pecunia, ff. de neg. gest. & quæ tutoribus, & administratoribus tradunt Montan. de tur. & curat. cap. 28. nu. 97. & 98. & Munoz. de ratiocin. c. 14. n. 20. & valde innuit, *l. qui sub conditione, ff. de condit. & demonstr. quæ est de seruo, qui sub conditione reddendarum rationum liber esse iussus est, & definitur ei imputari non debere, si debitores idonei non inueniantur, si eo tempore, quo illis pecuniam credidit, eius conditionis fuere, ut diligens paterfamilias illis crediturus fuisset.**

Denique illud certum est creditorem, si illius culpa, vel dolo pignus deterior factum est, teneri in exonerationem debiti deducere damnum ab eo datum, ut probat *l. 3. & 7. C. de pign. act.* quamuis fortuitos casus, & fatalia damna prestare non cogatur, ut constat *ex l. 6. & 8. eod. tit. & Instit. quib. mod. re contrab. oblig. §. ult. & l. 2. §. quicquid, ff. de pign. & eleganter Vlpian. l. 1. §. 13. ff. de pign. act. ait, venire in hanc actionem, & dolum, & culpam, ut in commutato, venire & custodiam, nisi maiorem non venire. Sed hæc ad tractatum usurarum non pertinent, & proinde his prætermittis illud tantum monuero, quod de antichresi dictum est, conuentionem illicitam, & viuariam esse, quibaldam casibus cessare, quos suis locis attingere animus est.*

Sane, si querimus, quo tempore fructus pignoris minuant sortem, retentam exant, vel consumpti sint, Nam, si adhuc exant, in dominio debitoris sunt, *l. qui scit, ff. de usur. illique soluto debito, vel ob signato restitui debent cum pignore, tametsi, & ipsi quoque tacite obligari censeantur, l. 3. C. quib. & ant. tac. pign. contrab. l. 1. C. de part. pign. l. 18. §. 1. ff. de pign. & ita docent Bald. in l. 1. C. de pign. act. quæst. 1. & l. ult. C. de non num. pecun. in prinip. Alex. in l. diuortio. §. l. num. 5. Bero. in d. cap. 1. de usuris num. 41. & 42. Neguzan. de pign. par. 5. membr. 5. num. 11. qui monet probandum esse illos esse consumptos. Idem docent Canis. lib. de usur. cap. 5. n. 7. Joan. Baptista Costa de ratiocin. r. quæst. 142. numer. 16. & Cardin. Mantie. de r. & ambig. conuent. lib. 11. tit. 8. n. 16. & Munoz. de ratiocin. cap. 17. num. 15. & 16. † & alij auctoribus citatis conueniunt, *l. 14. num. 16. & 17. †* Atque ita fructus consumpti, vel distracti extenuant sortem, non quidem secundum eorum substantiam, sed ratione æstimationis, qua ipso iure compensatio inducitur vsque ad concurrentem quantitatem, ut in reliquis casibus *§. in bonæ fidei, Instit. de act. & l. ult. C. de compens. & nominatim in l. 1. C. de distract. pign. quæ antipso iure pignus ab obligatione liberatum esse, & satis indicant d. c. 1. & 2. de usur. quibus cauetur creditores, qui ex fructibus sortem receperunt deductis sumptibus, fundum absolute restituere debere, & ad pignora restituenda Ecclesiastica districtione compellendos esse. Quod animaduertit Bero. loc. cit. num. 5. & docet Canis. in d. cap. 5. num. 7. in fin. & alij citatis Cardin. Mantie. loc. cit. num. 3. & 23. & Barboi. in d. l. diuortio. §. ob demones in fin. † In quo tamen illud etiam obseruandum est, ut intelligatur deductis sumptibus, qui quærendorum, colligendorum, & conferuandorum fructuum gratia facti sunt, ut probat *l. 36. §. ult. ff. de pet. hered. quæ ait non solum in bonæ fidei possessoribus, sed etiam in prædonibus rationem naturalem id exoptulare, l. fructus, 7. ff. sol. matrim. l. 1. C. de fruct. & lit. expens. & in hac specie nominatim constitutum est d. c. 1. & 2. de usur. & tradunt Neguzan. loc. cit. num. 12. in fin. Coll. d. lib. de ratiocin. r. quæst. 67. num. 10. & Canis. in d. cap. 5. num. 8. qui subiicit his expen-***

sis subductis, quod reliquum manet, sortem minuire. † Ex quo illud etiam sequitur fructus, qui super sunt deducti sumptibus minuire sortem secundum æstimationem illius temporis, quo consumpti sunt. Nam cum compensatio fiat ipso iure, ut dictum est, & ex eo tempore, quo ceptum est vtrinque deberi. *l. 4. C. de compens. plane sit, ut fructus ex eo tempore indebiti quantitate cedere debeant, quo eorum æstimatio incipit deberi, ita recte docet Bald. in l. 1. num. 15. C. de fruct. & lit. expens.* Rota post Statul. Pacific. Saluian. interd. decian. 217. n. 8. idem Statul. in d. tractat. inspect. 4. cap. 1. n. 85. quod tamen intelligi, nisi dolus creditoris arguatur, ut si vilissimo distraxit, quia creditor rem bona fide gerere debet, ut ait *l. 4. C. de distract. pign. quæ valde notanda sunt aduersus quosdam creditores, qui putant fructus deducendos esse secundum valorem temporis, quo colliguntur, & percipiuntur, cum ipsi eos reconcant, & seruent donec carius distrahanntur. Nam cum fructus debitoris sint, quandiu extant, ut dixi *ex d. l. qui scit, ff. de usur. & Bero. d. c. 1. n. 4. illi eorum æstimatio crescere debet. †* Sed hæc de fructibus accipienda sunt, quæ cum sorte debita functionem non recipiunt, puta debetur pecunia, & creditor ex agro frumentum, vel ex prato scenum percipit, tunc refert, an huiusmodi fructus extantes sint, vel consumpti, sed si eisdem generis sint, & qualitatis, cum sorte quæ debetur, veluti si creditor est pecuniar, & ex domo, vel nauis, vel iumentis pignori acceptis pensiones in pecunia percepit, pensiones enim loco fructuum sunt, *l. 36. ff. de usur. tunc non obligantur pignore; nec inspicitur, an consumpti sint, sed statim cedunt in solutionem debiti, & ipso iure minuunt sortem, ut docent idem Bald. Castrenl. & Salic. in d. l. 1. C. de pign. act. D. nell. in l. 2. C. eod. tit. & Bero. in d. c. 1. n. 48. & 49.* Nam inquit nunquam pignus tacite contrahitur eius rei, quæ ex dispositione iuris compensari potest *l. si conuenerit, 18. in prin. de pign. act. nec obstat, l. 3. C. in quib. caus. pign. tac. contrab. & l. 7. ff. eod.* quia accipienda sunt de fructibus, qui sunt alterius generis, nec cum sorte debita functionem recipiunt: & hanc esse veram, mirabilem, atque etiam nouam declarationem. Quæ, (ni fallor,) confirmari possunt *ex l. 26. §. idem Marcellus ff. de condit. indeb.**

Q V Æ S T I O XII

Si res pro æquivalenti summa pignori data sit.

S U M M A R I V M.

1. Fructus non imputantur sorti, quoties pignus pro æquali summa datum est, ex sententia plurium.
2. Quæ non placet auctori, nisi concurrant indicia, datio nis in solutum.
3. Dacione in solutum res sit creditoris.
4. Fructus sequuntur dominium.
5. Res pro pecunia patris liberationem.
6. Pignus si non sufficiat, competit creditori actio pro residuo.
7. L. legata. 9. de supell. leg. sensur. Pignus fiduciarium transferbat dominium.
8. L. 101. de leg. 3. explicatur.
9. Pignoratitia actioni nullo tempore præscribitur.
10. Creditor contra ins impetandi fructus in sortem nunquam præscribit. Pignoris natura est, ut fructus imputentur sorti.
11. Fructus pignoris prætorij, licet quantitas debiti aquet, vel excedat valorem pignoris, minuunt sortem.
12. Iudicij arbitrio relicto est, an pignus in solutum datum sit creditori. Et alienum, ventus horribilis, & pestilens.

Q uod in præcedentibus diximus fructus pignoris sortem minuire ex c. 1. de usur. lib. 2. C. de pign. act. & alijs, vulgo receptum est, hanc inter alias exceptionem pati. † Quoties scilicet pignus pro ea quantitate datum est, quæ equat, vel excedit valorem rei. Hoc enim casu non animo retinendi pignus constitutum esse, sed potius alienatum præsumitur, & proinde eodem iure censeatur, quo res alia, quæ sunt in dominio, & patrimonio creditoris, ut indicat *l. legata, in fin. ff. de supell. leg. & l. qui habebat, 101. de leg. 3. ex quibus ita docent Bart. in d. l. legata, Bald. in cap. 1. §. aut si libellario num. 4.*

et §. quib. mod. feud. amitt. Paul Castrenf. in l. 2. n. 4. C. de reb. alien. non alien. Alex. in l. interdum, §. ex naufragio, in fin. ff. de acquir. poss. Zal. in l. 1. §. per servum. n. 12. ff. eod. & alijs auctoribus citatis Tiraquei. de retract. lignag. in prat. n. 36. Joan. Griuel. in dec. 12. n. 35. & in specie, quod fructus hoc casu non minuant sortem, Neguzan. de pigno. part. 3. membr. 1. num. 30. Gothofred. in nor. d. 9. in fin. de supell. leg. Statil. Pacific. de Saluvian. insord. inspect. 4. cap. 1. num. 87. Gratian. discept. Forens. cap. 422. num. 14. & 15. Gait. de credit. cap. 4. num. 1097. & Rota post Statilium in dec. 1. num. 6. & inter recentiss. decian. 749. in fin. part. 1. quæ sanè egregia est definitio. † Sed ego hic hæreo, & subsisto, nec eam recipiendam puto, nisi ex verbis, & alijs probabilibus argumentis, & coniecturis colligi possit dationem in solutum, aut venditionem intercessisse, respondit Aretin. in cons. 159. num. 14. Decian. in cons. 35. num. 44. lib. 2. Gardin. Mantie. de sac. & ambig. lib. 11. tit. 8. num. 28. & censuit Rota post prima responsa Farinac. in quadam Romana dec. 47. num. 2. in qua refertur Dominos Auditores perpenfis clausulis, & pactis contractus, quæ pignoris naturam excedebant, & destruebant, respondisse rem in solutum fuisse datam, ideoque fructus perceptos in sortem imputandos esse. † Scilicet, quia hoc casu fructus non ex pignore, sed ex re propria percipiuntur. Etenim exploratum est datione in solutum, ut quæ vicem emptionis obtineat leg. eleganter, de pign. si is, qui dedit, dominum habuit, veluti ex insto, & legitimo contractu rem fieri creditoris l. 14. C. de iust. l. 46. §. 1. de solut. & l. ult. ff. ex quibus casu. in poss. & notant Bart. in l. 1. §. cum præditi, ff. de pign. & Decian. in d. cons. 35. n. 42. † Et cum fructus sequantur dominium l. qui scit ff. de usur. l. ex diverso, ff. de rei vendic. Afflic. in dec. 87. n. 6. Joan. Cop. de fructib. lib. 2. tit. 1. cap. 1. Surd. in cons. 243. n. 14. & Mantie. loc. cit. consequens est creditorem, qui rem in solutum accepit, fructus suos facere, neque teneri eos de sorte deducere, ut iidem auctores tradunt, & præsertim Mant. loc. cit. qui ait id carere omni dubitatione, & censuit Rota in decis. 47. in fin. † Denique cum certum sit rem pro pecunia solutam parere liberationem, l. si non iurtem. 26. §. si concium. ff. de cond. indeb. l. 98. ff. de solut. & l. non omnis, 19. in fin. ff. de reb. cred. Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 21. num. 9. vbi notat etiam hoc casu fideiussorem liberari, non possunt fructus imputari in sortem, quæ nulla amplius debetur, & solutione, seu datione in solutum extincta est.

Sed, si simpliciter res pignori data est, tametsi quantitas, quæ debetur, & pro qua pignus datam est, æquat, vel excedit valorum rei, nec aliæ coniecturæ concurrant, vnde venditio, aut datio in solutum colligatur, puto rem in dominio debitoriamanere, & ideo fructus, veluti ex re aliena perceptos forti esse imputandos, & præterea, si sufficientiant ad totum debitum, pignus restituendum esse, ut est proprium pignoris, l. LC. de pign. act. c. illos vos, de pign. & c. 1. de usur.

Quod etiam ex eo probari potest, quia creditor, qui minus idoneum pignus accepit, non amittit exactionem residui debiti, in quod pignus non sufficit, l. creditor, 28. ff. de reb. cred. l. quasitum §. ult. ff. de distract. pign. vbi dicitur superfluum esse id pacisci, quæ tamen residui exactioni creditori non competeret, si ex eo, quod debitum excedit pretium pignoris, illud in solutum datum, vel venditum esset, ut definitum est in l. à Dino Pio, §. si pignora, ff. de re indic.

Neque obstat d. l. legat. 9. de supell. leg. quia hic queritur, an supellectili sua omni legata argentum pignori acceptum conuectatur, & respondit Papinianus non contineri propter contractus fidem, & restituendæ rei vinculum, si modo non in usu creditoris voluit acce debitoris id argentum fuit, quod potius nostram sententiam probat. Etenim hic locus satis ostendit, si res simpliciter pignori data est, non esse in dominio creditoris, sed illum restituendæ rei vinculo teneri oblata quandoque pecunia, & tantum legato pignus contineri cum ea lege datum est, vt esset in usu, & mancipio creditoris, vt hic Cuiacius notat, quod genus pignoris veteres fiduciarium appellabant, & fiduciam, ex qua dominium transferabatur in creditorem, vt explicat idem Cuiac. lib. 2. sentent. Pauli tit. 13. vnde rectissime Rot. in dec. 47. dationem in solutum arguit ex eo, quod res creditori ea lege tradita fuisset, vt ea vt frui creditori liceret. Hoc enim excedit notissimos fines pignoris, cuius natura est, vt nec eius usum, neque fructus creditor habeat, §. furti. Institut. de obligat.

Neque etiam mouere debet d. l. 101. de leg. 3. quæ potissimum auctores contrariæ sententiæ nituntur, quia hic quærobatur, an legata prædijs omnibus, quæ quis in aliqua regione possidet, etiam prædia, quæ testator pignori habuit legata viderentur; respondit Sczuola non videri relicta.

hac exceptione addita, si modo in proprium patrimonium, quod ferè cessante debitore sit, non sint redacta: sed nihil hic est, quod iuret Doctorum sententiam, neque enim Sczuola quicquam constituit in quantitate debiti, pro qua pignus acceptum est. Nam huius rei nullum hic vestigium est: sed ex eo tantum, quod creditor prædia pignori accepta debitore cessante illa reluere, sua esse arbitratur, & veluti sua possidebat, arguit legata videri, & hanc testatoris mentem fuisse. Immo hinc potius apparet incongruum esse, quod Doctores dicunt. Nam Sczuola hic non querit, an pignus ex eo in creditoris patrimonio esse intelligatur, quod pro tanta summa res pignori opposita sit, vt nulla sit spes reuisionis pignoris, sed an legato continerentur prædia, quæ testator pignoris accepisset, & respondit legata non videri nisi fortè cessante debitore creditor in suum patrimonium redegerit, & veluti suis usus fuisset, quod ex pacto pendet, & procul dubio aliquod spatium temporis exigit, vt debitor cessare videatur, l. dimortio, ff. de neg. gest. & creditor prædia in suum patrimonium redegerit dicatur, quod euident argumentum est non statim ac pignus traditum est pro æquali quantitate, alienatum videri. † Denique non ait Sczuola debitorem, quamuis per aliquod tempus cessauerit, pignus repetere non posse, quia hoc esset contra contractus fidem, & rei restituendæ vinculum, vt ait Papinianus in d. lib. 9. de supell. leg. & certum est debitorem longi temporis spatio non submoueri, quin reddita quantitate, quæ debetur, vel ea oblata, & consignata res pignori datas consequi possit, vt constat ex l. 10. & ult. C. de pignor. act. l. 15. ff. de usucap. & tradit Cuiac. in d. l. 10. Præles Argent. ad consuetud. Britann. art. 266. cap. 6. num. 23. vbi ait creditorem nullis sæculis præscribere, & rursus art. 273. num. 8. & Præles Faber, ad tit. de pign. act. de fin. 4. vbi notat huius actionis ius singulare esse, vt nullius temporis præscriptione tollatur. † Et rectissime etiam Joann. Coppem. in dec. 1. n. 7. notat creditorem contra ius impurandi fructus in sortem nunquam præscribere arg. l. Titia 46. ff. de solut. quæ ait pro soluto magis habendum esse, quod ex ea causa creditor percepit: & certum est id, quod soluitur, non præscribi, sed ipso iure minuere sortem, & liberare debitorem. Quamobrem cum possit debitor pignus quâdocumque repetere actione pignoratitia, consequens est quantumcumque debitor cesset, fructus in sortem cedere, vt est proprium pignoris, & actionis pignoratitiæ natura, vt dixi ex d. l. 1. & 2. C. de pign. act. & Rot. post Statil. Pacific. in dec. 101. num. 10. Et proinde Sczuolæ responsum, cum supponat debitorem cessasse in luitioe pignoris, huic quæstioni accommodari non potest, in qua debitor non cessat, vel pignus pro derelicto habet, sed tandem repetit, & contendit fructus perceptos in debiti solutionem cedere debere. Nam, si ponas cessare debitorem, & nihil potere, frustra queritur, an fructus percepti extenuent sortem, quia de fructibus pignoris sorti imputandis ita demum queri solet, cum mouetur actio pignoratitia, vt innuit d. l. 1. his verbis: videlicet mota actione pignoratitia, quæ non frustra addita sunt. Quare communis sententia nullo certo iuris loco defendi potest, vt competi etiam adnotasse Francisc. de Cald. de iur. emphyt. lib. 4. cap. 5. num. 76. & Petr. Royzium in dec. Liuan. 5. num. 359. qui post hæc à me vtrunque scripta ad manus meas peruenit, nisi, vt dixi, alia dationis in solutum, aut factæ venditionis argumenta concurrant, in d. dec. 47. post responsa Farinac. nec aliud fortasse Rota sensit in dicit decis. 2. post Statilium, dum num. 7. & expendit circumstantias factam ex parte creditoris, quam debitoris, vt etiam iudicis, ex quibus animus non luendi excluditur.

Proinde, quod dicitur fructus pignoris non minuere sortem, quoties res pignori supposita est pro tanta quantitate, vt verisimile sit debitorem nullum habere animum reluendi, sed illam habere pro derelicta, iidem auctoribus placuit non obtinere in pignore, quod auctoritate iudicis captum est per actionem hypothecariam, cuius natura est, vt fructus extenuent sortem, vt dixi ex d. l. 1. C. de pign. act. & l. Abbitur, §. ult. ff. eod. & in specie censuit Rot. in d. dec. 101. in fin. quæ etiam extat inter recentiss. part. 1. dec. 749. & rursus in d. dec. 2. num. 9. post Pacific. vbi dicitur circumstantias facti coniecturas huius voluntatis tollere, & nouissimè inter decal. R. P. Buratt. dec. 160. in fin. † Quod cum ex pacto pendeat, iudicis arbitrio committi debet, qui perpenfis clausulis, & pactis instrumenti, si quod factum est, alijque rerum, & personarum circumstantijs arbitrabitur, an debitor rem à se abdicauerit, vel ab initio, vel interuallo, & creditor illam vt suam possederit, & veluti in suum patrimonium redactam. Nec enim id vlla certa regula defini potest, vt in ceteris quæstionibus leg. 32. ff. de usur. & l. verum, de donat. inter vir. & vxor. & alijs. Et cum hoc temperamento, id est concurrentibus coniecturis, & iudicij

edictis translatis, & adiciti dominij recipi potest communis sententia, quam alioquin communem errorem dicere potes. Inter quas quidem coniecturas illa est longi temporis cessatio, & diuturnum silentium debitoris, l. cum quidam, §. Di. rursus, ff. de usur. & quod res pro pari, vel maiori summa pignori opposita sit, ut innuit Scævola in d. l. 10. l. illis verbis, quod sine cessante debitor sit. vnde Catullus in epigrammate ad Furium, postquam villam suam non Austri, aut Boreæ statibus oppositam, sed ingenti pecuniâ creditoribus obligatam esse dixit, scitè, & facete subiicit;

O ventum horribilem, atque pestilentem!

QVÆSTIO. XIII.

An meliorationum fructus imputentur sorti

SUMMARIVM.

1. Actio pignoratitia datur debitori, cum ex fructibus pignori debitum solutum est.
2. Pignoris præturi natura est, ut fructus extenuent sortem.
3. Anticrethes olim licita. Creditor ex iure civili poterat pignus vendere etiam pro usuris.
4. Quod hodie iure canonico improbatum est.
5. L. 6. in fin. & l. 7. ff. de pign. act. nunc abrogata. Pignus plus vendito debitor residuum petere potest, & post mortem id, quod interest.
6. Iurari in litem potest adversus creditorem, qui soluti debito pignus non restituit.
7. Pignus velut quoddam depositum.
8. Creditor si rebus pignori acceptis damnum intulit, id in sortem imputare cogitur.
9. Creditor necessarias, vel utiles expensas in rebus pignoratitias factas quatenus consequatur.
10. Fructus meliorationum, quas creditor fecit in pignore, an minuant sortem.
11. Industria sua semini nocere debet.
12. Fructus ex meliorationibus percepti non minuant detractionem earum, etiam post litem contestatam.
13. Iohannis Garcia sententia, & eius ratio potissima.
14. Meliorationum in estimatione inspiciuntur, quod minus est.
15. Meliorationes alia negativæ, alia positivæ.
16. Planta, & ædificia solo cedunt, & num. 23.
17. L. Cæterum, ff. de rei vend. sententia.
18. Servi petiti post vigesimum quintum annum opera reparantur ad minuendas sumptus.
19. L. Cæterum emendatur ex Cuiacio. Nota numerorum in auctoribus sæpe depravata.
20. Creditor fructus meliorationum in sumptus compensare cogitur. Fructus rei, quam creditor suis sumptibus fertilem fecit, imputantur sorti deductis sumptibus.
21. Domin. Soc. in contraria sententia dubius.
22. Mala fidei possessor, & creditor, quod attinet ad fructus, eodem loco sunt.
23. L. sumptus de rei vend. explicatur.
24. L. Curabit. C. de act. empt. non habet locum fauore eius, qui in re aliena sumptus fecit. Tamen si rectè agat ad id, quod interest, etiam nulla mora interveniente.
25. Nanarri sententia quedam declaratur.
26. Creditor turquem aureum pignori acceptum locans mercedem sorti imputare tenetur. Et rejicitur Nanarri contraria opinio.
27. Tutores, & negotiorum gestores fructus meliorationum non faciunt suos. Sed tantum repetunt sumptus, & si quid eorum interest.
28. Colonus repetit sumptus, quos in re conductâ utiliter fecit. Etiam si agri formam mutaverit.
29. Colonus, qui agrum maioris reditus fecit ultra pacta conventionis, pensio augetur potest. L. Colonus, ff. loc. sensus.
30. Quam male Cardin. Mantica percepisse videtur.

- Bona fidei contrarium idem bis exigere.
31. Conductio iustum præbet titulum percipiendi fructus secundum statum rei tempore contractus. Contractus nec extenduntur ultra intentionem contractantium.
 32. Meliorationum fructus eius esse, qui impendit, quomodo accipiendum.
 33. Usufructuarius non compensat fructus meliorationum cum sumptibus.
 34. Conductor fructus meliorationum cum sumptibus compensare cogitur.
 35. Iohannis Garcia dictum quoddam expenditur, & rejicitur.
 36. Colonus, qui reditus auxit, pensio non augetur, cum id in contractu locationis conventum est.
 37. Idemque est, si tacite id actum fuit.
 38. Colonis perpetuis non augetur pensio, licet fundus meliores fecerint.
 39. Coloni perpetui de feudis liberè testantur. Et salvo canone in hæredes transferunt.

AD huius quæstionis certiore definitionem primo loco notandum est, si fundus, vel alia res fructifera pignori data sit, ex cuius fructibus integrè creditori satisfactum est, posse debitorem pignoratitiam actionem exercere aduersus creditorem, ut re restituat cum fructibus, qui excedunt rationem debite pecunie l. debitor. §. vlt. l. si pignore. §. si Prado ff. de pign. act. l. 1. & 2. C. eod. tit. l. 1. C. de distract. pign. Harmenop. lib. 3. tit. 5. & Cuiac. observ. lib. 11. cap. 31. & in cap. 4. extr. de pign. in fin. & Vvesembec. ad hunc tit. de pign. act. num. 7. Quod verum est, etiam si creditor pignus possideat auctore Prætorè. Nam, & hoc casu etiam ex perceptione fructuum debitum minuitur, & extinguitur ex natura pignoris, & ut fructus extenuent sortem dist. leg. l. & 2. C. de pign. act. & l. vltim. eod. tit. qua soluta debet creditor de possessione pignoris discedere, & debitor, cui res per iudicem ablata est, ad rei possessionem redintegrandam, ut indicat l. 40. ff. de solut. & censuit Rota inter recentiss. decis. 749. par. 1.

Et licet iure civili licitum sit pacisci, ut creditor fructus vice usurarum retineat, quo casu fructus non extenuant sortem l. 14. & 17. & l. si ex prædij. C. de usur. & l. 33. ff. de pign. act. quæ conventio Anticrethes dicitur, immò id tacite videatur actum, ut creditor usuris ex fructibus possit retinere l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. contrab. & notat Præses Faber. de errorib. pragmat. dec. 9. cap. 6. num. 5. Denique licet ex iure civili, si debitum fuit usurarium, fructus pignorum imputentur primùm in usuras, deinde in sortem l. 5. ff. de solut. & fas sit creditori etiam pro usuris pignus retinere, aut vendere l. 8. in fin. ff. de pign. act. l. solutum. 11. §. si in sortem ff. eod. l. 13. in fin. ff. de pign. & Hoc tamen iure canonico abrogatum est, vt docet Frideric. Martin. de iur. ann. redit. cap. 1. num. 147. & constat ex c. 1. & 2. de usur. & ex d. c. illos vos. 4. & penult. de pign. & alijs auctoribus citatis diximus quæst. 11. num. 7. & 8. ubi ostendimus conventionem hanc usurariam esse, & prohibitionem usurarum ad hoc genus pertinere, siue tacite, siue expresse contrahatur. Proinde nunc fructus ex pignore percepti in sortem omnino cedunt, & minuunt sortem, inuicisque est omnis in contrarium conventio, vt docent præclare mem. Cardin. Mantica. de tac. & ambig. convent. lib. 11. tit. 8. num. 7. & alij quidam, quos recensit d. quæst. 11. n. 2. Vt etiam abrogatum est, quod ait Pomponius, in l. 6. in fin. ff. de pign. act. & Paulus in l. seq. si creditor pignus plus venderit, & residuum sceneret, vel in suos usus vertat, vel tardius restituat, usuras ex mora debitori prestandas esse: sed nunc obtinet, quod constitutum est in l. vlt. C. de distract. pign. quæ simpliciter ait hoc casu pignoratitiam de superfluo competere actionem, cui addendum est actionem etiam dari de eo, quod interest moram non fieri ex l. 5. C. de pign. act. & l. 1. C. de sentent. qua præes, quæ in omnibus contractibus, & actionibus locum habet. Quare debitor, cuius pignus plus distractum est, debet residuum consequi, & ex mora id, quod eius interest, non usuras, quæ nunc omnino illicitæ sunt. Vt etiam si soluta, vel oblata ritè pecunia antequam distractum sit, pignus illi non redditur, potest agere ad id, quod eius interest l. 9. in fin. ff. de pign. act. & notat Oldend. class. 3. act. 13. n. 5. poteritque hoc nomine iurari in litem aduersus creditorem, vt respondit Corn. tot. cons. 318. l. 4. & tradit Plot. de in lit. iur. §. 12. n. 2. & 13. & constat ex l. si fundus. §. 3. ff. de pign. & probari potest l. 2. §. est autem. ff. de pign. quæ ait dolum esse repolcenti rem suam non reddere. Ex quo in actionibus bonæ fidei, cuiusmodi est pignoratitia actio, iurari

in litem manifestum est l. in allianibus, ff. de in lit. iuran. §. d. l. §. 26. que ait in deposito quoque aditione in re rem iurari. † pignus vero, veluti species quadam depositi est, unde dicitur deponi apud creditorem l. seruis cuiusdam ff. de cond. ind. p. l. petenti de pign. act. & vt depositum, se conca hatur §. vlt. Insti. quib. mod. re conuab. oblig. & tradit idem Cardin. eod. tract. de ratib. & amb. conuenit. lib. 2. tit. 11. n. 2.

8

Illud etiam sciendum est creditorem, si quod damnum rebus pignori acceptis intulit, vel si eas deteriores fecerit, id in crediti deductionem accipere debere, l. 3. §. 7. C. de pign. act. l. eleganter. in fin. ff. loc. tit. Harmenop. lib. 2. tit. 5. qui propterea ait hoc nomine pignoratitia actione comeniri.

9

Ex contrario, si creditor aliquid necessario, vel vtiliter in rebus oppigneratis impenderit, id contrario iudicio conseq. debet l. si necessaria, §. 1. si seruis. ff. de pign. act. l. 7. in fin. C. de pign. §. ff. de pign. & hys. & tradit Cuiac. in d. l. 7. & Oledendorp. de action. class. 3. act. 13. ita tamen, vt non cogatur debitor rebus suis capere pro quantitate sumptuum. Nec enim debet creditor valem efficere rem pignoratam, vt grauius sit debitori ad recuperandum d. l. si seruis, in qua Vlpianus eleganter ait: *Medie igitur hac a iudice erunt dispicienda, vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor auilatur, & hac satis perspicua esse videntur.*

10

Illud vero queritur, si creditor fundum, vel domum suis sumptibus meliorem fecit, & propter huiusmodi sumptus ampliores fructus a ger reddere, vel domus pluri locari cepit, an creditor in sumptus, & creditum imputare teneatur etiam eos fructus, quos ob eius sumptus, & labores, ex agro, vel domo percepit, an vero eos tantum fructus, quos ager, vel domus referebat tempore obligationis, vt si domus secundum statum, qui erat tempore contracti pignoris, locabatur decem, & quia creditor illam refecit, vel auxit suis sumptibus cepta est locari quindecim, an creditor teneatur deducere in rationem debiti, decem tantum, vel quindecim, ad que aucta est pensio sumptibus creditoris: vel si ager erat sterilis, & domus habitari non poterat tempore obligationis, & creditor agrum coluit, vel domum refecit, ex qua redditus percipit, an fructus, & pensiones forti; & sumptibus imputare cogendus sit. Et videtur dicendum eos tantum fructus imputare debere, qui ex re percipiabantur secundum statum qui erat tempore obligationis. † Primo, quia creditor industria ei nocere non debet l. vlt. Cod. de allua. l. vlt. C. de omni agr. deserv. §. arg. §. si quis a non domino insti. de rer. diuis. vbi dicitur: *Si quis ex aliqua iusta causa fundum accepit naturali ratione fructus sui facere proculera, & tara.* Deinde, quia fructus, qui ex meliorationibus percipiuntur, ex re propria proueniunt, constat, utem fructus domini sequi, vt dixi supra ex l. qui scit, ff. de vfur. Denique, quia videtur hic locus esse equitatis. *Carabit. C. de all. empt.* vt enim non est equum emptorem facere fructus suos non soluto pretio, ita iniquum videtur debitorem non reiectis sumptibus commodium meliorationum auiterre. Vnde in specie, si pignus fructiferum, & sterile erat, ita vt Dominus nullam ex eo utilitatem perciperet, si forte industria, & sumptibus creditoris fertile factum est, fructus non minuire forem, docuit Bot. de iustit. §. in l. lib. 6. quest. 1. artic. 2. in fin. Lex. Zech. de vfur. cap. 11. num. 7. & Cardin. Mantie. qui Soci sententiam probare videtur lib. 11. de tac. §. ambig. conuenit. tit. 8. num. 35.

11

Et hoc valde confirmat, quod plerique existimauerunt fructus ex meliorationibus perceptos earum detractionem non minuire, & proinde cum de liquidatione fructuum agitur, estimandos esse deductis ijs, qui ex meliorationibus percipiuntur. Hos enim suos facit etiam male fidei possessor, & post litem contestatam. Ita enim sentiunt Afflicti in dec. 87. num. 6. Aluar. Valase. de iur. emphyt. quest. 25. num. 26. Gallet. de oblig. in forma camer. par. 4. quest. 2. num. 4. Garz. de expens. §. melior. cap. 23. num. 54. Surd. in dec. 294. num. 11. quos refert, & sequitur Rot. apud Buratt. in dec. 548. n. 5. His consentiunt Capic in dec. 93. num. 10. Vincent de Franch. in dec. 19. num. 11. Joan. Bapt. Cost. de portio. rat. quest. 83. num. 1. Mareic. variat. resolut. lib. 2. cap. 112. num. 54. & Munoz. de ratiocin. lib. 3. cap. 13. n. 2. §. 8. vbi refert hanc sententiam in Hispania tribunalibus vlti receptam esse. Quae probari videtur ex l. ceterum, §. ff. de rei vindic. in qua de fructibus serui pignu queritur, & tamen, inquit Paulus *improbi desiderabit peritor fructus estimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt, quod sumptibus possessoris didicit.* Ex quo dicendum videtur creditorem fructus pignoris, quod sterile fuit, & inutile debitori, vel saltem eos, quos singulari sua industria percipit, in sumptus, & litem compensare cogendum non esse secundum Soci sententiam.

12

Sed animaduerti Afflicti, Marfcottum, & alios,

13

preferim vero Ioannem Garciam hac ratione moueri, qui meliorationes ad possessorem pertinent, qui eas fecit. Ait enim *loc. cit.* Accusis, qui aliud sentit, opinionem esse sine iure, & ratione, Afflicti vero sententiam ratione niti, quoniam meliorationes iure proprio ad meliorantem pertinent, & fructus iure domini, & deinde subijcit hanc clausulam, *ergo neque mala fidei possessor rei, de qualia mora est, restituet fructus meliorationum suarum, quia hoc iure domini habet, & ita tenendum est contra Cuarruniam & alios.* Vnde post multa num. 56. ait computationem fructuum faciendam esse secundum antiquum statum rei, & redditum eius, antequam melioraretur, & ita sepe iudicatum fuisse. Quae tamen ratio parum tuta esse videtur. † Nam, si meliorationes iure domini ad possessorem pertinent, vt magnis istis auctoribus videtur, teneretur Dominus, qui rem suam repperit, carum estimationem soluere nulla habita ratione expensarum, quod tamen in illis estimationis non fit, siquidem reperitur sumptus, quod vtique fundus pretiosior factus est, non quod expensum est: si vero plus pretio fundi accessit, id solum quod expensum est, l. in fundo, §. ff. de rei vindic. l. si fundum. ff. de in rem. versic. Harmenop. lib. 2. titul. 1. §. bonae fidei Castren. in consil. 270. lib. 2. Capic. in d. dec. 93. num. 9. Nequazant. de pignor. §. part. memb. 4. num. 2. & alijs auctoribus relatus idem Garz. cap. 24. in princip. vbi ait non meliorationes, sed sumptus deberi.

Praterea meliorationes, vel sunt negatiue, id est, vel consistunt in sola cultura agri, veluti, si dominus eum sterilescere passus est, & creditor suis sumptibus coluit, aratro fregit, herbas noxias, & arbusa euluit, lapides, & glaream detrahit, quibus ager obrutus erat, & alia huiusmodi fecit: & hoc casu certum est harum meliorationum dominium ad possessorem non pertinere, quia nihil est fundo additum, in quo dominium consistere possit, & proinde sumptus tantum retineri, aut reperi posse, vt Garcias ait d. e. 24. n. 1. † Vel sunt positiae, veluti cum consistunt in plantationibus oleatum, & vitium, & aliarum arborum, vel in edificiorum constructione, aut refectione, & hoc casu etiam certum est plantas, & vites, & aedificia solo cedere, & harum rerum dominium eius esse cuius esse solum, l. adeo, §. vlt. §. l. seq. ff. de acquir. rer. domin. l. 2. §. l. demum, C. de rei vindic. & indicat l. 21. ff. de pign. act. quae ait aedificium ius soli sequi. Proinde cum planta, & aedificia solo cedant, consequens est non possessoris, & creditoris esse, sed domini, ideoque non potest possessor, aut creditor hac ratione fructus meliorationum suos facere, quia verius est illos ex re aliena percipere, & consequenter cogendum esse fructus meliorationum, veluti rei alienae cum sumptibus compensare; Et ita sentiunt Accus. Angel. & Fulgol. in d. l. ceterum Bart. in l. ratio §. quod si ff. de act. empt. Roman. in sing. 337. Dindac. Couarr. variat. lib. 2. cap. 8. num. 4. Gabriel. in consil. 151. num. 9. lib. 1. Menoch. de recap. possess. rem. 15. num. 611. & alijs auctoribus citans Barbol. in l. dicitur, §. vltimo num. 49. §. 50. ff. solut. matrim. idque colligi ex l. sumptus ff. de rei vendic. quae in hac materia semper ante oculos vertari debet.

Neque mouere debet d. l. ceterum, quia hic Paulus definit tantum possessorem male fidei, qui alioquin de fructibus percipiendis tenetur l. si nauis, ff. de rei vindic. §. d. l. domum, C. eod. tit. ad eos tamen non teneti, quos artificio serui percipere potuit, quod sumptibus eius seruis didicerat, quod videtur aequilimum, ne damnum ex sua industria sentiat, vt gloss. Angel. & Fulgofius & alij ad l. b. adnotarunt, & indicant verba illa, *qui ex artificio eius percipi potuerunt, & non dicit Paulus, qui ex serui artificio percipit sunt.* Et ita sentit Roman. loc. cit. & respondent Couarr. & Barbol. loc. cit. † At vero Anton. Gabriel. in consil. 151. n. 9. ait quoquo modo interpretanda sit d. l. ceterum, non posse eius definiti onem de serui artificis fructibus trahi ad fructus aliarum rerum. Nam in seruo fit distinctio temporis, vt scilicet operatum eius ante vigesimum quintam annum ratio non habeatur, sed post illud tempus impensas in erudiendo seruo factas cum illius operis compensari, vt definit l. quod si artificem, §. 2. quae sequitur, & est pars d. l. ceterum, quae distinctio cum praedijs vrbans, vel rusticis non conueniat, dicendum est, cum de sumptibus in istiusmodi rebus factis agitur, semper cum fructibus ex ipsis sumptibus perceptis compensandos esse. † Et obseruandum etiam est Cuiacium in d. l. quod si artificem, obseruare legendum esse, post quintum annum, hoc modo: *Quod si artificem fecerit, post quintum annum eius, qui artificium consecutus est, impensa facta poterunt pensari,* quia, inquit, a quinto anno fructus est quidam etiam pueri, vt proditum est l. vlt. ff. de oper. seruor. & generaliter impuberum ministeria quaedam, & operis aetate congruentes, quod Paulus ait in d. l.

d. l. *caeterum*, & certissimum est non à vigesimo quinto anno tantum seruos nobis esse vsui. Ita Cuiacius, cuius coniecturam si sequimur, cum saepe sint in auctoribus deprauata numerorum nota, palam est statim ac vsus est aliquis serui, eius opera, & ministeria quantulacunque sint, minuire aestimationem expensarum, quae in eo erudiendo factae sunt, & superfluum tantum sumptum petitorum restituere debere, vt in *dist. l. sumptus*, & proinde hinc potius Didaci, & aliorum sententia confirmatur, quam vetiorem esse admittit Munoz. *loc. cit.*

20 Sed quicquid sit in possessore rei alienae, quae sibi ipsi rem possidet, cum res est inter debitorem, & creditorem, qui iure pignoris rem habet, puto fructus ex meliorationibus perceptos aestimandos esse: & proinde licet creditor proprijs sumptibus, & labore agrum excoluit, quem dominus sterilitate passus fuit, vel domum refecit, quae locari non poterat, fructus, quos percepit in rationem crediti ferre debere deductis sumptibus, vt aduersus Sotum recte docuit Nauar. *cap. 17. nu. 216.* Nam, inquit, sufficit fructus rei alienae esse, & eos nullo iusto titulo creditorem retinere, & Nauarri sententiam reuocantes Theologus sequuntur, Molin. *disputat. 320. nu. 29.* Francisc. Graec. *de contract. cap. 4. num. 8.* Azor. *part. 3. lib. 7. cap. 8. quae. 1.* Lopez. *de neg. lib. 2. cap. 20. circa fin.* Less. *lib. 2. cap. 20. n. 137.* Filiuc. *tract. 38. cap. 20. num. 188.* Vgolin. *de usur. cap. 63. num. 4.* & Salas *de usur. dub. 28. num. 5.* vbi ait Sotum merito reprehendi à Nauarro, & Molina, qui docent tam modicos, quam magnos fructus esse computandos in sortem deductis expensis. Quod etiam ex auctoribus iuris sententiae Gabriel. *in dist. con. 151. num. 9.* Scacc. *de commerc. §. 1. quae. 7. ampl. 22. n. 4.* & Guil. *de cred. cap. 2. tit. 7. num. 2259.*

21 Quae sententia multò magis recipienda est, quia Dominicus de Soto, & cui contraria opinio obijcitur, & contra quem omnes ferè nituntur, huic nostrae sententiae non omnino aduersatur, nam subdubius suam sententiam profert, vt uter enim dictione *sortis*, qua Iuriconsulti, eam quandoque videntur, & postquam dixit non debere alterius industriam in sortem computari, subiicit haec verba: *Haec autem prudenter pensanda sunt. Nam, si emolumentum esset alienius momentani, arbitror fructus in sortis solutionem enumerandos, tamen quantumcunque sint, veluti ex re aliena percepti in sortem computari debeant, deductis sumptibus secundum Nauarri, & aliorum sententiam, nisi coniectura donationis aliud suadeat.*

22 Nec obstat, quod Cardinal. Mantica *d. dist. 8. nu. 35.* & nos diximus *num. 11.* huiusmodi fructus esse possessoris pro cultura, & cura, quia industria, & cultura creditoris hactenus ei prodesse debet, vt sumptus seruet, & deducat fructibus, non autem, vt fructus suos faciat, quos sciens ex re aliena percepit. Nam licet creditor, qui rem pignori accepit, iuste possideat. *l. 1. §. per Seruum, ff. de acquir. possess. l. si Seruus, §. 1. ff. de nexal. act.* tamen cum de fructibus agitur, eodem ierè loco est, quo possessor male fidei: vt enim is, qui rem alienam mala fide detinuit, tenetur restituere fructus, quos percipere potuit. *l. 5. C. de rei vend. & d. l. si manis, ff. eod. & §. & si hereditas. Instit. de offic. Iudic. ita, & creditor, vt constat ex *d. l. 3. C. de pign. act. l. 2. C. de pign. pign. Nat. in conf. 536. n. 20.* idem Carcin. *eod. loc. n. 8.* vbi ait, quod cum creditor sciat rem esse alienam, intelligitur male fidei possessor. Et proinde, vt male fidei possessor fructus meliorationum in sumptus compensare cogitur, ita & creditor cogi debet.*

23 Ut etiam nihil mouere debet, quod secundo loco diximus fructus meliorationum esse eius, qui fecit, quod ex re propria proueniant, quia uerus est meliorationes solo cedere, etiam si bona fide, & à bona fidei possessore factae sint, vt diximus ex *d. l. 2. §. C. de rei vendis*, & alijs locis. Et constat etiam ex *d. l. sumptus*, quae ait sumptus huiusmodi, neque ab auctore, neq; à Domino peti posse, sed iudicis officio aequitate ratione seruari. Ex quo loco duo notanda sunt. Primum nullam esse actionem possessori ad huiusmodi sumptus repetendos, & tamen si meliorationes eius elscant, liceret ei illas quandoque vindicare. Alterum, quod Papinianus inquit sumptus aequitate ratione seruari, & dominum facta compensatione fructuum id, quod superest soluere cogendum esse, & non ait res ipsas, & ipsa meliorationum corpora reddenda, aut soluenda esse, quod argumentum est meliorationes solo cedere, vt dictum est.

24 Ex quibus etiam sequitur in hac specie non esse locum aequitati *d. l. Curabit. C. de act. empr.* quia is, qui impendit, dominus meliorationum numquam fuit, cum cedant solo vt dixi, & nihil ei abest, quod pariat fructus, in quorum perceptione aequitas dicta constitutionis posita est, vt respondit Gabriel. *loc. cit.* Et proinde satis est, si sumptus

seruet, vel compenset cum fructibus, & si quod forte eius interest, veluti si, vt rem meliorem faceret, damnum passus est, vel amisit lucrum, quod in transitu notat Gabr. *cod. loc. qui tamen exigit moram ex l. ult. ff. de feud. dos.* quam non puto necessariam *ex l. 19. ff. de neg. gest. & l. si verb. 12. §. si mihi. ff. mand.* videtur enim creditor, qui necessarios sumptus fecit, debitoris rem gerere, & proinde recte petere potest, quod vult, & necessario impendit, & id, quod interest etiam nulla intercedente mora, vt de negotiorum gestore diximus *quae. 33. n. 13.* ne debitor cum aliena iactura locupletetur.

Et tandem nihil obstat, quod Cardinalis obijcit ex *eod. l. Nauarro* neminem restituere cogendum esse, quod ex re aliena lucrum fecerit, quia id accipiendum est de re, cuius nullus est vsus, & quae omnino sua natura sterilis est, vt est pecunia, & res aliae, quae vsu consumuntur. Nos verò de agro quaerimus, qui fructus referre potest, si excolatur, & proinde cum istiusmodi fructus ex re ipsa proueniant, tamen sumptus, & industria creditoris, aequum est illos sorti imputandos esse, deductis sumptibus, & aestimatione laboris, & industria creditoris, vt ipsemet Cardin. tandem admittere videtur *d. num. 35. in fin.* & tradunt auctores citati *num. 20.* Rebellus, Sanchez, & alij apud Bonacin. *de contract. disput. 1. quae. 3. puncto ult. §. 2. nu. 2.* vbi male contrariam sententiam imponit Didaco Couarruiz in *d. cap. 8. num. 4.* qui nobiscum sentit. † Sanè non probo, quod Nauar. *loco proxime cit.* respondit eum, qui aureum torquem alienum pignori acceptum sepius locauit, non teneri imputare in sortem id, quod ex eius locatione rededit, repugnat enim *l. 19. §. praeterea ff. de usur.* quo loco Iuriconsultus ait in fructus numeranda esse, quae ex locatione vestimentorum, & scyphorum mercedis nomine percepta sunt. Quare cum creditor teneatur fructus pignorum referre in sortem, vt constat ex *l. 1. §. 2. C. de pign. act.* & alijs, consequens est, vt teneatur etiam imputare sorti, si quid ex locatione aurei torquis, vel alterius rei similis percepit. Nam, & hoc in fructu est.

Præterea quod de creditore constitutum est, vt meliorationum fructus non faciat suos, locum etiam habet in tutore, curatore, procuratore, & negotiorum gestore, qui cogendi sunt restituere etiam fructus, quos ex meliorationibus per eos factis in re aliena perceperunt. Quamuis enim rem meliorem fecerint, tamen, quia non sibi negotium gerunt, sed alijs, & in rebus alienis, non possunt fructus meliorationum suos facere, si quidem hic celsat ratio domini *l. 39. ff. rei vendic. ratione cuius fructus nostros facere possumus, l. 25. ff. de usur. l. 39. in princ. de rei vendic. l. 6. de acquir. rer. dom. Ioann. Cop. de fructib. lib. 2. tit. 1. cap. 1.* vbi ait hanc regulam aequissimam esse: sed tantum expensas repetunt, vel reputant actione contraria tutela, vel negotiorum gestorum *l. 1. §. 3. contrarium ff. de contr. & utili act. tut. Montan. de tut. & curat. cap. 40. n. 1. & seqq. & Joan. Garz. in d. l. de expens. & melioram. c. 20. n. 16.* vbi tradit hoc in omni administrato- rum genere recipiendum esse: & præterea si quid ex hac causa eorum interest, *d. l. 12. §. si mihi. ff. mand. l. quid ergo. §. consequitur de act. empr. & utili tut. l. at qui. §. non tamen. ff. de neg. gest. Didac. d. lib. 3. cap. 4. num. 1. vers. decimo sexto.*

Idemque est in colono, & conductore, qui, vt cumque finiatur locatio, conseruat, & repetit expensas necessarias, vel ad perpetua rei utilitatem in re conducta factas, cum id non fuisset conuenientum *l. dominus. §. 1. ff. loc. Castren. in l. colonus. 61. ff. de Alex. in conf. 40. num. 7. lib. 5. Garcias in d. lib. de expens. cap. 14. num. 20.* Anton. Gomez. *variar. lib. 2. cap. 3. n. 20.* Aluar. Valasc. *de iur. emph. q. 25. n. 32.* & Caroc. *in tit. de expens. n. 6.* etiam si colonus agri formam mutauerit *d. l. colonus* quam notabilem, & forte singularem, & à nemine in id perpetuam dicit, Tiraq. *lib. 2. de retract. §. 7. num. 16.* verba autem Scauolæ hæc sunt: *Colonus cum lege locationis non esset comprehensus, vt vineas poneret, nihilominus vineas in fundum insituit, & propter earum fructum denis amplius aureis ager locari ceperat, quæsitum est, si dominus colonum eiectionem pensionum debitarum nomine conuenias, an sumptus utiliter factos in vineis insituentis reputare possit. Respondit, vel expensas consequatur, vel nihil amplius prestaturum † Qui locus, [ni fallor], satis indicat colonum fructus vineæ, quam ipsemet posuit, cum id non conuenisset non facere suos, si quidem, vel illi pensio propter earum fructus augeri potest, vt constat illis verbis: & propter earum fructum denis amplius aureis ager locari ceperat: vel sumptus cum fructibus vinearum cogitur compensare, vt respondit idem Castren. in conf. 270. in fin. & utrumque Scauola innuit extremis his verbis, vel expensas consequatur, vel nihil amplius prestaturum, id est, vel expensas consequatur, cum illi aucta est pensio, vel denos illos aureos, quibus amplius ager locari*

- cepit, non præstatum, quia loco expensarum percepit fructus vinearum.
- 30 Neque mouent, quæ in contrarium scribit idem Cardin. Mant. lib. 5. tit. 7. n. 27. facile enim subuerti possunt. Primo enim ait se considerare conductorem posse repetere sumptus, neque teneri compensare cum fructibus ex meliorationibus perceptis, sed tantum cum pensionibus non solutis, d. l. colonus in fin. Sed animaduertere debuit vir eminentissimus in specie d. l. colonus propter fructus vineæ auctam fuisse pensionem, & proinde nihil mirum, si expensæ hæc compensantur duntaxat cum pensionibus non solutis. Aucta enim pensione propter fructus vineæ, si dominus fructus vineæ peteret, vel sumptibus ex fructibus vinearum satisficere esse contenderet, idem bis exigeret, maiorem scilicet pensionem colonus præstaret, quod est iniquum, l. 48. ff. de rei vindic. & contra bonam fidem, l. 57. de reg. iur. vnde non inquit Scauola colonum cum pensionibus compensaturum sumptus, sed ait, *vel expensas consecuturum, vel nihil amplius præstaturum*, quibus verbis satis profecto innuit, colonum, si expensas consecutus est, denos illos aureos amplius præstare, & consequenter fructus vinearum non facere suos. Nam, si fructus eius essent, nihil amplius præstare deberet, quam fuerat ab initio conuentum.
- 31 Secundo mouetur Cardinalis, quia conductor non potest dici possessor male fidei, quia causam habet à domino: sed respondeo id satis non esse, vt quis suos fructus faciat, nisi iustas titulus interueniat: creditor enim, cui res pignori data est, non lucratur fructus, sed imputat forti, tametsi à domino causam habeat. Et locatio quidem iustum titulum præbet percipiendi fructus, quos prædium ferebat, & aptum erat referre tempore conductionis, non autem fructus meliorationum; de quibus non fuit cogitatum & qui ex alio, veluti corpore proueniunt. Contractus enim ultra intentionem contractantis non extenduntur, l. 4. ff. de pact. l. non omnis. ff. si cert. pet. vnde non potest intelligi colonum habuisse causam à domino, nisi pro fructibus, qui tempore locationis ex agro percipiabantur, & pro quibus tantum pensio constituta est. Quamobrem, vt colonus pensionem præstat pro fructibus, qui ex agro secundum priorem statum proueniunt: ita & maiorem pensionem præstare debet pro fructibus vineæ, quam ipse suis sumptibus instituit, cum id non conuenisset. Nam vt vineæ domini est, non coloni l. 7. in fin. de acq. rer. dom. c. l. 22. §. cum insulam. ff. loc. & constituitur etiam ex recepto quodam Gordiani Calaris in tit. de rei vindic. C. Greg. quo nominatim cauetur vineas in alieno solo institui de solo cedere. Et satis colonus est, si sumptus repetere possit, vel cum fructibus vinearum compensare, nisi illi propter earum fructus aucta sit pensio: quo casu fructus omnes eius sunt, & poterit cum pensionibus compensare sumptus, quæ est species, & sententia Scauole, licet obscure satis in d. l. colonus, ff. loc.
- 32 Denique non obstat, quod dicitur fructus meliorationum ad eum, qui impedit, pertinere, quæ est communis sententia, vt testatur Gabriel, in cons. 80. n. 8. l. 2. & idem Cardin. d. lib. 5. tit. 7. num. 26. vbi etiam ait in Rota receptam esse, quia hoc perituncque verum est, nimirum in ijs, qui interueniunt, vt emphyteuta, maritus, emptor, qui tenetur reuendere, hæres hæreicommissarius, possessor maioratus, & si qui sunt ijs similes, qui propterea non tenentur sumptus meliorationum compensare cum earum fructibus, l. 43. §. l. ff. de leg. 1. & censuit Glossa singularis in l. emptor in verb. inpositum in fin. de rei vindic. quam Doctores sequuntur, & Didac. Couarr. dicto cap. 8. num. 4. Molin. de primogen. Hispan. lib. 1. cap. 26. num. 6. Roland. cons. 28. num. 17. lib. 1. Boer. in dec. 44. n. 24. Surd. in dec. 300. num. 19. c. in cons. 155. num. 16. Clar. in §. feudum, quæ est, 88. idem Garc. in d. cap. 23. num. 53. Barthol. in d. l. diuortio. §. ult. num. 44. Peregrin. de fidei comm. art. 50. per. 3. num. 64. Marefcott. variæ resol. lib. 2. cap. 112. n. 42. c. 43. Cynac. contron. 42. num. 6. & Gratian. de cap. cap. 193. num. 3. c. 4. † Idemque esse in usufructuario tradunt Vtil. ad Afflic. in dec. 87. num. 4. & Joann. Garc. in d. cap. 23. num. 57. vbi ait hæc omnia ex ea regula descendere, quia fructus percipiunt iure dominij, non solius possessionis, tametsi hæc ratio usufructuario non congruat. Constat enim vti usufructum partem dominij non esse ex l. 33. §. 1. de usufr. c. l. 25. de verb. signif. & usufructuarium re aliena sicut iure tenentis, non iure dominij, l. uti frui §. vtrum, ff. de usufr. per. l. 1. ff. de usufr. sed potius quia cum fructus omnes, qui ex re percipi possunt ad eum pertineant, l. 7. ff. eodem Joann. Cop. de fructib. lib. 2. tit. 1. cap. 1. consequens quam est fructus ad eum pertinere, qui ex meliorationibus ab ipso factis proueniunt, & consequenter non teneri eos

sumptibus reputare. Et hic vnus ex casibus est, in quibus usufructus obtinet effectum, & partes dominij.

Et licet idem in colono, & conductore nominatim constituantur Garc. loc. citat. & Peregr. dicto art. 50. part. 3. num. 64. & sentire videatur Gratian. cap. 442. num. 26. c. 28. dum ait conductorem, qui rem meliorem fecit, sibi ipsi negotium gerere, dum durat locatio, & animo gerendi alienum, postquam finita est, non puto tamen regulam illam ad conductorem pertinere, qui nec dominus est, nec pro domino habetur. Et proinde cum non sit par causa conductoris, & aliorum, qui ius dominij habent, consequens est hos quidem detrahere sumptus, nec compensare cum fructibus, conductori verò id non licere. Conductor enim, nec dominus est, neque loco domini habetur, ideoque nullum ius habet ad fructus ex meliorationibus perceptos, satisque est, si sumptus feruet, vel compenset cum fructibus, qui locatione non continentur, vt dictum est, & manifestè probat d. l. colonus, quæ ait, colono, qui vineas posuit, cum id non fuisset conuentum, propter earum fructus auctam esse pensionem, quod sanè fieri non potuisset, si fructus vinearum ad eum pertinerent. † Et quod Garcias ait equum non esse, vt colonus, & pecuniam numeret pro fructibus, & iterum in suas meliorationes computet fructus, quos habuit pro pecunia: vt locatore pecuniam accipiat fructuum, & iterum cum fructus ad se non pertineant propter locationem, & pecuniam cum fructibus soluat expensas, & meliorationes: habere enim locum regulam illam, vt quia fructus ad locatorem non pertinent, neque pertinere possunt tunc tempore conductionis, non profint sibi, vt estimatio meliorationum soluenda minuatur, quod inquam ait, refellit manifestè ex d. l. colonus, ex qua constat fructus vinearum ad dominum pertinere, vt dictum est. Neque verum est in hac specie colonum numerasse pecuniam pro fructibus, de quibus agitur, & locatorem accipere pecuniam pro fructibus, & iterum iisdem fructibus soluere expensas, & meliorationes, quia separandi sunt fructus rei secundum priorem statum, & fructus meliorationum: illi quidem ad dominum non pertinent, sed sunt conductoris, meliorationum verò fructus ad dominum pertinent, quia locatione comprehensi non fuerunt, & quia meliorationum quoque dominus est, ideoque iniquum non est conductorem, illos cum meliorationibus compensare. Ex quibus constat Garciam falso, aut saltem fragili fundamento niti, Gratianum etiam loc. citat. & Sardi auctoritate vitari, qui tamen id de conductore non scribunt, sed uterque de ijs loquitur, qui interim domini sunt, præsertim Rolan. n. 12. cuiusmodi sunt emphyteuta, Vallus, emptor, & alij, de quibus dictum est n. 32. c. 33.

Sanè, quod dictum est, colono pensionem ob fructus meliorationum augeri posse, accipiendum est, cum lege conductionis comprehensum non est, vt meliorationes statueret, vt in specie, d. l. colonus. Nam cum id conuentum est, vt colonus non repetat sumptus, vt post Baldum, Parisium, & alios tradit Caroc. de locat. tit. de expens. num. 44. quibus consentit idem Garc. cap. 14. num. 16. vbi ait ita lege Hispania cautum esse, ita nec illi pensio augeri debet, quia hæc conuentio pars pensionis est l. si sterilis, §. si sibi, ff. de act. empt. l. 6. de seru. expartan. c. l. fundi 79. ff. de contr. empt. Frider. Martin. de iur. cens. l. 6. n. 196. c. arg. d. l. colonus, quæ loquitur de colono, qui vineas posuerat, cum lege locationis non esset comprehensum. † Idemque puto, si tacite actum videatur, vt conductor agrum meliorem efficeret suis sumptibus: tacite enim conuentiones non minus valent, quam expresse l. 4. ff. de pact. l. 14. c. l. 11. ff. loc. tacite autem id actum intelligerem, cum res omnino sterilis erat, nihilque ex ea dominus redigere poterat, vel solebat, & tamen pensio promissa est: vel, si longè maior pensio constituta est, quam ferret status rei tempore conductionis. Nam cum pensio soleat estimari ex fructibus rei secundum illius statum, sanè colligitur contrahentes, qui de maiori reddito conuenerunt, quam res redigeret, de futuris fructibus ex industria, & sumptibus coloni percipiendis cogitasse, & ideo illi durante conductione pensio augeri non debet, ne bis idem exigatur, quod non licet d. l. 57. de reg. iur.

Præterea id restringendum est in colonis perpetuis, qui, si fundos meliores, & fructiores reddiderint, illis pensio augeri non debet, l. 2. C. de alluvion. c. palud. l. 7. c. de C. de emp. agr. deser. & hic notant Bart. & Joann. de Plat. n. 1. Ruin. in cons. 131. num. 15. lib. 2. Francisc. de Cald. de iur. emphyt. lib. 2. cap. 23. num. 67. Cardin. Mant. de tac. c. ambig. conu. lib. 5. tit. 2. num. 58. & constat etiam ex Nouella quadam Theodol. tit. 33. vbi huius rei hæc

adferunt ratio: quoniam nimium absurdum est, ut, qui sunt inopes, atque inermes magno labore, aut exhausto patrimonio vix forte moliarare potuerint, et ipse deceptus inopinatum unius suscipere. Qua ratione nec conductori perpetuo Molendini ob auctum numerum rotarum pensionem augeri recte definiunt Boer. in d. dec. 233. n. 10. & Joan. Hering. in tract. de molend. q. 31. n. 17. † Et possunt ij coloni de his meliorationibus liberè testari, vt scribit Aurel. Corbul. de iur. emphyt. tit. de caus. priuat. ob mort. ciuil. n. 20. & Menoch. cons. 989. num. 16. Nam, & eos fundos falso Canone in heredes transferunt, vt constitutum est, in d. l. 7. illis verbis, *velut domesticum fundum, & antea successione quaesitum sibi habeant, suis relinquunt*, quod hic etiam Joan. de Plat. & Cuiac. notant, & puto neminem contradicere, nisi aliud conuentum sit, vt in concessionibus emphyteuticis, quæ frequenter ad tertiam generationem conducuntur: sed hæc ad tractatum nostrum non valde pertinent.

QVÆSTIO XIV.

Antichresis inter Dominum, & Vasallum an sit licita.

SUMMARIUM.

1. Dominus rei feudalis pignori accepta fructus non imputat sorti & num. 3.
2. Antichresis rei feudalis inter dominum, & vasallum non est prohibita.
3. Fructus, si excedant estimationem merum rei feudalis, an quatenus excedunt, sortem minuant.
4. Referuntur, qui putant, id, quod excedit, minuire sortem.
5. Dominus feudi pignoris feudalis integros fructus facit suos, nec cogitur imputare sorti ex sententia plurimum.
6. Cardin. Mantica hac de re sententia.
7. Fundorum fructus, vt plurimum eorum opera excedunt.
8. Feudum beneficium est.
9. Onera feudorum incerta, & varia, & Num. 24.
10. Fructus pignoris quotquot sunt ad dominum pertinent, dummodo Vasallus ab omni obsequio, & seruitio incriminetur liberetur.
11. Feudalis rei cum domino datur pignori, dominum utile cum directo non consolidatur.
12. Pignus rei proprie consistit.
13. Vasallus naturaliter ad antidera domino obligatur.
14. Obligatus naturaliter nulla lege cogitur ad remunerandum.
15. Ingrati nulla est actio.
16. Quilibet accepto beneficio, naturaliter obligatur gratiam reddere.
17. Feudi ex natura provenit, vt dominus eo pignori accepto fructus non imputet in sortem.
18. Vasallus etiam feudo apud dominum existente illum reuereri debet.
19. Feudi natura congruit, vt dum vasallus ab obsequiis immunis est, feudi quoque fructibus careat.
20. Gabrielis Madaei sententia.
21. Eiusdem interpretatio ad c. 1. de feud. rejicitur.
22. C. 1. de feud. ius singulare continet.
23. C. 2. de feud. ad quacumque feuda pertinet.
24. Feudum, si melioratum est, vel pecunia emptum, Dominus eius fructus pignori accepti quatenus fructus faciat suos.
25. Alphonsi Villaguti sententia quadam reiecta.
26. Vasallus, qui feudum domino pignori dedit non est immunitus a seruitio in ijs casibus, in quibus usura licita sunt.
27. Diffusum c. 1. de feud. ad dominum emphyteusis non pertinet.

28. Vasalli auctoribus vinculis, & pluribus meribus reventur, quam emphyteuta.
29. Vasalli homines legij fideles, clientes milites.
30. C. 1. de feud. non habet locum ex coniecturis.
31. Feudum sub pacto legis commissoria dari, & acquiri non potest.
32. Ratio peculiaris in feudo pacti legis commissoria improbandi.
33. Debitor, qui pignus dedit sub pena legis commissoria, potest oblata pecunia quancumque pignus recuperare.

Quod dixi initio quæst. 12. item hic præmitto, perpetuum non esse, vt creditor fructus pignoris sorti imputare teneatur. † Nam inter alias exceptiones hæc notissima, & receptissima est, si res feudalis domino pignori opposita sit. Hoc enim casu iure Pontificio fructus non minuunt sortem, vt ab Innocentio III. rescriptum est in c. 1. de feud. his verbis: *Insinuatione presentium declaramus, quod gageria, idest pignus, quam de feudo Ecclesie tua a M. dignosceris recepisse, a te potest liberè detineri fructibus non computatis in sortem, ita videlicet, vt quando fructus illos perceperis in sortem minime computandos, idem M. a seruitio, in quo tibi, & Ecclesia tua pro feudo ipse teneatur, interim sit immunis.* † Vnde eleganter Cuiacius hic; *Antichresis, inquit, iure Pontificio improbatæ est, tanquam usuraria, quod ea id agatur, vt fructus creditor cedant vice usurarum, quæ omnino sunt prohibite iure pontificio, non improbatæ tamen hoc iure, si vasallus fundum, quem iure feudi possidet, pignorat domino ea lege, vt fructus non imputet in sortem, quæ est lex Antichresis.*

Idemque ab Alex. III. sancitum est in c. 3. de usur. Citius verba sunt: *Discretionem vestram mandamus, quatenus, si terram ipsam titulo pignoris detineris, & de fructibus eius sortem accepistis, prædictam terram clerico memorato reddatis, nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri.* Quare constat duorum Pontificum sanctione hanc exceptionem apertissime confirmari, vt Cuiacius notat loc. citat. & lib. 2. de feud. tit. 3. in fin. Couarr. variar. resol. lib. 3. cap. 1. num. 4. Menoch. cons. 103. num. 49. & alij auctoribus citatis; Cardin. Mantica. de tac. & ambig. conuent. lib. 11. tit. 8. num. 30. & in tractat. de usur. Canil. cap. 6. n. 3. Vgolin. cap. 11. §. 1. num. 2. & cap. 63. §. 1. num. 9. Trentacinq. variar. lib. 3. tit. de pignore. cap. 2. num. 9. Andr. Kollh. Germanus in lib. de seruit. Feudal. part. 2. num. 86. & omiffis alijs Salas de usur. dub. 31. num. 1. vbi ait hæc in re omnes Theologos, & Jurisperitos conuenire.

Et licet hæc quæstio in foro raro intrinueniat, quia non solent domini subditis, vasallis pecuniam mutuam dare, sed accipere; non tamen omifero in hoc genere valde controuersum esse, an, si fructus rei feudalis excedant onera, & seruitia, quæ domino feudi præstanda sunt, id, quod plus est in fructibus, licitè à domino percipiatur, nec minuat sortem. Et sanè, si plus est in fructibus, non posse id, quod seruitium excedit, sine vlura probe percipi vltra sortem, docuit apertissime Couarr. loc. cit. qui proficit ex Molinco ad consuet. Parisiens. §. 1. glo. 9. n. 24. & ex eod. fonte Roderic. de ann. redit. lib. 3. quæst. 7. num. 50. vbi refert Molinzeum interpretationes aliorum Doctorum superbe dicere *palliatas excusationes in peccatis*, illoque eisdem cauteriatis conscientijs ex herbarum folijs texere perizomata, & non adhibere medicamen, sed velamen oportere autem seruitia æquipollere fructibus, vt seruetur æqualitas, alioqui, si fructus excedant, in eo, quod excedunt, minuire sortem, idque satis colligi ex d. cap. 1. de feud. cuius definitio innititur rationi immunitatis seruitiorum, & cum hæc ratio sit expressa, iusta, & rationabilis; quatenus respondet fructibus, aliam querendam esse, sed intra eius limites textum intelligendum esse argument. l. cum pater §. dulcissimi de leg. 2. quam sententiam probauerunt Vgolin. loc. citato Statil. Pacif. de Salmian. interd. in post. 4. cap. 1. num. 103. Petrus Nauarrus de restit. libro tertio, capite secundo, par. 2. num. 370. & alij Theologi apud Salas d. dub. 31. num. 2. & ipse Salas num. 5.

Sed hæc sententia est aduersus eos omnes, qui sanè numero plures sunt, & putant dominum in hac specie fructus suos facere non ex vi, & potestate mutui, sed ex vi, & natura contractus feudalis, quæ est, vt quancumque res feudalis in pignus traditur domino, eius sint fructus, modo vasallo seruitium remittat, ad quod retentione rei, neque defidere, sibi solita obsequia exhiberi. Ita enim Hostiens. & Abb. in d. c. conquestus, de usur. Conrad. de contract. quæst.

quest. 32. conclus. 3. Medio de reb. per usur. acquis. quest. 2. Sor. de instit. & iur. lib. 1. quest. 1. art. 2. Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 30. in fin. Vallag. de usur. quest. 6. num. 4. Philarch. de offic. sacerdot. lib. 2. cap. 8. Molin. disp. 323. num. 3. & 4. Binsfeld. in c. 1. de usur. quest. 1. conclus. 7. Trentacinq. les. cit. Gabriel Mudeus de pign. tit. de pact. pign. num. 54. Cardin. Mantica d. tit. 8. num. 30. & nouillimè Cardin. de Lug. disp. 25. num. 147. & Capit. d. cap. 6. num. 4. ubi expendens doctrinam doctissimi Couarruuz, & sequacium ait illam non congruere verbis d. c. 1. in quest. de usur. Nam hic generaliter constitutum est fructus omnes rei pignorat in fortem computari debere, præterquam cum Domino secundum pignori datum est. Et protectò, inquit, non video, si hæc à precedentibus vera limitatio est, ut re vera est, cur non similiter debeat intelligi de fructibus feudali domino perceptis, ut hi omnes lucro cedant domino, non quidem in compensationem seruitiorum iusta eorum æstimacione facta, sed ideo, quod amplius apud vasallum non sit feudum, cuius causa seruitiam debetur. Atque ideo cessante causa, cessent quoque seruitia feudi. Neque certe video, quomodo hoc casu seruitiorum æstimatio iniuri possit, cum ea incerta sint, & non tantum in operis præstandis versentur, sed & in subministrando consilio, aliisque plurimis, de quibus in libris feudor. Ex quo concludit Hostiensis rationem magis conuenire textui d. c. 1. de feud. & d. c. 8. de usur. eo, quod simpliciter loquantur, nulla compensationis fructuum cum oneribus feudi mentione facta. Hæc Canisius.

Sed Cardin. Mantica loc. cit. cui non satis probatur Didaci traditio, ex Imolenfis sententia putat in hac specie fructus, veluti in compensationem, & remunerationem antidotalis obligationis posse retineri, & ideo vsuram non esse. Nam, inquit, vasallus, qui feudum veluti beneficium accepit, domino obligatur, non solum secundum consuetudines feudorum, & ius re scriptum in c. 1. de non form. sed etiam ad antidotalia iudicia leg. 25. §. cõsuluit de per. bar. & ideo, si vasallus obligat domino feudum, res dicitur ad suam naturam reuerti, qui reuertus intelligitur facilius esse ab exordio. dist. 39. & l. si vnus. §. pactus in fin. Sider. pact. & in speculo Tiraquell. in l. si vnquam verb. donat. tione largiens. num. 61. ex antidotali illa obligatione moueri. Mihi, ut Trojanis dona Danaum, ita omnis Molinai doctrina suspecta est, & præsertim, cum de interpretatione canonum agitur, & puto eius interpretationem à mente duorum Pontificum plurimum abhorere. Etenim mihi persuadeo, si Pontificum meorum fuisset, ut si forte fructus excederent æstimacionem seruitij, quod pro feudo præstari consuevit, id, quod plus est in fructibus, muneret fortem, nec sine vsura crimine exigi posset, rem adeo notabilem, & in qua facilius erat lapsus, & capio in detrimentum animarum prætermittitur non fuisse, ut in re ferè simili de Martino V. & Calisto III. inquit Felicianus lib. 1. de consil. cap. 4. num. 7. art. 1. 15. Sicut Pet. etor. ff. de iur. Neque rectè obijci potest id summos Pontifices commisisse, quia frequentissime fructus rei feudalis sunt eadem æstimacionis, cuius sunt ipsa seruitia, & opera, que ratione feudali vasallo debentur, ut dicebat Cou. loc. cit. Nam longè frequentius est, ut plus sit in fructibus, alioquin feudum non inuenirent emptores, & tamen omuntur quotidie magis, & immensis pretij. Neque feudum esset beneficium, sed onus, & tamen vere beneficium est, sufficit enim vt, & plus commodi habeat, quàm oneris. l. 3. ff. de obseq. parent. & patron. præstat. Cardin. Alex. Bald. Aluar. & alij in præm. feud. Tiraq. loc. cit. num. 335. Cuiac. ad lib. 3. de feud. tit. 1. & Cardin. Mantica de rac. & ambig. conuent. lib. 23. tit. 2. num. 3. & 9. ubi ait acquisitionem feudi maxime valem esse vasallo propter fructus rei, quæ in feudum conceditur, & fauor incidere aliquando tempora, in quibus seruitia, & obsequia æquant, & excedunt redditus feudi, ut si vasallus ad exercitum vocetur, & in bello dominum sequi iubeatur. Sed hæc raro contingunt si vero obsequia, & seruitia personalia in compensationem deducenda sunt, ut fortasse sentiebat Præsul meritisimus, quæ in eo posita sunt, ut domini arma, & fortunam sequi, illum tueri, & reuereri vasallus teneatur, & ad alia huius generis, hæc tamen sunt, ut redditus feudi æquare videantur. Nam hæc vasalli serui non sint, domino tamen seruire dicuntur, ut oblectat Cuiac. in præfat. lib. 1. de feud. Quamobrem sequor Camisij sententiam, nimirum dominum feudi, quod iure pignoris dicitur, fructus suos licere, quotquot sunt, dummodo interim vasallus ab omnibus obsequijs, & operibus, quæ ratione rei debentur, immunis sit. Neque nimirum querendum esse, an plus vel minus sit in fructibus, quæ sententia communis est, ut fatetur Couarruuz, & conuenit verbis constitutionum duorum Pontificum, ut idem Canisius notat.

Neque tamen vtor illa ratione, qua quidam Auctores nostræ sententiæ mouentur, & quam ducunt ex consolidatione domini, vtilis cum directo, quæ cum ponatur in hac specie dominum rem feudalem tunc pignori dicitur, conueniens est dominum vtile penes vasallum peruenire, quia certum est pignus in bonis debitoris permanere. l. 9. C. de pign. act. l. 38. in fin. ff. de iur. l. 6. ff. de uac. fem. & rei propriæ pignus non consistere, Lique pignus, de reg. iur. l. 29. ff. de pign. aliunde sique pignus non esse legitimum modum acquirendi domini, immò nec præscribendi vtilis seculis, ut ex Cuiacio, & Argentreo dixi alio loco. Quæ ratio cum fragilis esset, & fragili negotio reselli posset, occasionem præbuit Molinæ, & alijs Communem sensum vellendi, tamen Abbis, & alijs veteres non simpliciter dicant in hac specie dominum vtile directo accedere, sed quodammodo consolidari, ut immutetur Cardin. Mantica. loc. cit.

Sed nec etiam placet ratio, quam ex Imola, & alijs Cardinalis adfert eod. loc. nimirum in hac specie vsuram non esse, quia fructus, veluti in compensationem, & remunerationem antidotalis obligationis possunt retineri. Nam licet feudum beneficium sit, vel saltem plus beneficii habeat, ut dixi, & videatur Vasallus domino naturaliter obligatus ad antidota, id est ad remunerationem d. l. 23. §. cõsuluit de per. bar. l. non tamen inuitus cogitur ad remunerandum, quia quod naturaliter debetur ab inuito exigi non potest l. 16. §. naturalis. & l. 21. §. seruo tuo; ff. de fiducijs. & notat Petr. Gregor. lib. 1. de iur. cap. 3. num. 5. & Gotofred. ad d. §. cõsuluit. & ad l. 1. C. de lib. & cor. lib. ubi ait nullam legibus ingratam actionem prædicat esse: & congruenter Seneca lib. 3. de benefic. cap. 14. Eriam, atque etiam, inquit, cui beneficium des, considera, nulla actio rei, nulla repetitio. Erras si existimas succursurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum restituet. &c. Et potest quidem dominus rei feudalis fructus iuste percipere, cum illi remunerandi gratia rei possessio à Vasallo tradita est. Nam, & ipsum dominum vtile in eum transferre potest. Sed hoc accipiendum est cum liberè, & ex liberalitate beneficium redditur. At nullum in hoc negotio liberalitatis, & voluntatis remunerandi vestigium apparet: immò res à liberalitate, & remuneratione valde remota est, cum ponamus Vasallum pro pecunia debita rem feudalem dare pignori, & nemo in necessitate liberalis existat l. 18. ff. de adm. & transfer. leg. l. Et præterea, si liceret domino feudi ex causa remunerationis, & in compensationem antidotalis obligationis fructus rei feudalis retinere, id etiam cuiuslibet alij permissum esset, qui beneficium alteri contulisset. Neque etiam minus naturaliter adstringitur, qui aliud beneficium accepit, illi reddere gratiam, quam Vasallus domino: & consequenter cuiuslibet liceret, qui alteri aliquando beneficium dedit, illum honore opprimere, si quidem causari posset, se vsuras in antidota, id est in remunerationem præteriti beneficii percipere, quod meo iudicio publicè perniciosum est. Neque singulare aliquid ius in domino feudi constitutum esset, quod dicere absurdum est. Tiraquellus vero, cuius auctoritate Cardinalis maxime vtitur, non satis fidit sententiæ Imolenfis, sed illam simpliciter refert, quod illi frequentissimum est, & ad alios auctores lectorem remittit.

Quamobrem vera huius rei ratio ducenda est ex natura feudi, ut post veteres auctores Molina, & Canisius faciunt loc. cit. & Cardin. de Lug. d. num. 147. vers. ratio denique. Nam cum de natura feudi sit, vt Vasallus domino suo obsequia præstet, consequens est, vt quandiu Vasallus sine illius culpa, & domino consentiente feudo caret, immunis sit ab oneribus, & muneribus, quæ domino præstare tenebatur: quamuis adhuc dominum reuereri debeat ex Bald. in præm. num. 10. Jalon 114. & alijs apud Borrin. de seruit. Vasallor. par. 2. cap. 2. §. 2. illique fidem inconcussam, & perpetuam exhibere, neque enim feudum sine fide esse potest, cum de illius substantia sit, Cuiac. in præfat. lib. 1. de feud. in fin. & Andr. Kol. de seruit. feudalis. par. 4. num. 157. Et ex contrario, cum re penes dominum existente, Vasallus ab obsequijs præstandis immunis sit, quæ sunt causa beneficii concedendi, eadem ratio facit, vt fructibus rei abstinere debeat, cum interim cesset causa, ex qua illi res in feudum data est, & consequenter fructus domini sunt, qui Vasallum ad nullum obsequium deuocare potest. Vtrumque igitur ex natura feudi descendit, vt vasallus re apud Dominum existente, & ab obsequijs immunis sit, & fructibus careat. Quare ratione ducta ex radice, & natura contractus, merito Di-

ui Pontifices rescripserunt fructus in hac specie sorti imputandos non esse. Et rationem congruentiam adfert Cardin. *loc. cit.* quia incongruum esse videbatur, ut redeunte re feudali ad dominum, ipse non ut dominus, sed ut extraneus quilibet rem administraret, & fructuum rationem reddere suo vasallo teneretur. Ex cuius auctoris lucubrationibus non multum, quod doleo, proficere potui, hoc meo libro iam pridem ad finem perducto.

16 His consequenter Mudzeus *loc. cit.* notat illam interpretationem non satis convenire verbis canonis, quam hodie nonnulli in usum reducere tentant, (Molinæum fortè intelligit,) ab antiquioribus tamen, Panormitano scilicet, & Joanne Imoleni in *d. c. 1. de feudis* excogitatum, sed parum eis probatam, nimirum, quod ibi servitium, in quo debitor, idemque Vasallus domino ratione feudi tenebatur, respondebat fructibus feudi, atque ita praelatus habens aliud, in quod fructus accipere non potest, non debeat fructus imputare in sortem, ne duplex inde commodum debitor consequatur, videlicet, ut ex fructibus rei sors minuatur, quam creditori debet, & a servitio exhibendo interim excusetur. Hoc tamen se sequi dubitare, non quin per se verissimum sit, sed quod decisio illius Canonis non videatur fundari in remissione servitij, tanquam in causa finali, ut ex eo dicendum sit effectum suæ causæ commensurari debere, & quatenus remittitur onus, fructus non imputari in sortem, sed consecutive potius hæc verba canonis, ita videlicet, ut quando, &c. accipienda esse, ut donec dominus percipit fructus, nec imputat sorti, hoc quoque fieri, & consequens esse, ut interim vasallus nullum pro re feudali servitium præstet, quia illud fructuum onus est, quos non percipit, sed dominus. Hæc rectissime Mudzeus, & congruenter his, quæ diximus, male tamen subiecit in casu dictæ constitutionis conventum esse, ut creditor, idemque dominus fructus suos faceret, veluti loco reditus annui, qui ex pecunia poterat comparari iusta proportione servata, qualis adhiberetur in emptione reditus annui, idque æquius videri, quam dicere absque conventionione, & sola ratione directi domini fieri, ut creditor non imputet fructus in sortem. Neque enim, inquit, ad acquisitionem fructuum multum facit directum dominium, sed in ea parte prævalet utile, quod etiam ab ea utilitate nomen habet, Male, inquam, hæc Mudzeus, quia nullum huius reditus annui, nullum proportionis reditus pecunie, & fructuum vestigium est in *d. c. 1. de feud.* quo simpliciter cautum est dominium non computare in sortem fructus rei feudalis pignori acceptæ, ita tamen, ut vasallus interim a servitio immunis sit, quod ratione feudi debet. Neque distinguitur, an sit iusta proportio inter fructus, & reditum, qui ex illa pecunia emi potuisset. Deinde, si dominus feudi eos tantum fructus suos faceret, qui responderent annuo reditui, qui ex ea pecunia potuisset comparari, nihil acciperet vice servitij, quo interim vasallus liberatur, atque ideo inæqualitas esset inter contractantes, quæ iustitiam repugnat. Denique, quia in hoc genere, nihil discriminis esset, inter res feudales, & alia pignora, nam res alias pignori accipientibus quoque eas esset fructus non imputare in sortem, vique ad eum reditum, qui ex pecunia credita queri posset: & tamen id tantum inter dominum, & vasallum iure singulari constitutum est in *d. c. 1. de feud.* & *c. 8. de usur.* Quamobrem verius est hic fructus non esse loco usurarum, vel reditus annui, sed ex natura feudi descendere, ut dominus fundam feudalem titulo pignoris possidet, fructus faciat suos, nec illos imputare sorti, & vasallus a servitio immunis sit, quod ratione feudi debetur. Et comperi deinde ratiocinationem Mudzei displicuisse Petr. Greg. in *d. cap. 11. num. 3.* qui tamen alijs rationibus mouetur.

19 Ex quibus dicendum est nihil referre, an feuda sint Ecclesie, vel alterius Principis. Nam omnium eadem hæc in re natura est: & quod ait glos. in *d. c. 2. conquestus*, id favore Ecclesie constitutum esse, merito rejiciunt Abulens. *Marth. cap. 27. quest. 192.* Sotus, Molina, Salon. & alij Theologi apud Salas *d. dub. 31. num. 4.* qui nbeant Pontifices ijs locis non intendisse novum ius condere, sed ius, quod erat declarare, ut indicant verba illa *d. cap. 1. de feud. insinuatione presentium declaramus.* Et præterea nullam esse causam id statuendi, præsertim cum res speciem habeat usuræ, à qua Ecclesia maxime abstinere debet. Et

cum Theologis sentiunt, & consentiunt Jurisperiti ferè omnes, ut Bero. in *cap. 1. num. 112. vers. suadetur ista de usur.* Chassan. *ad consuet. Burgund. libr. 4. §. 23. num. 4.* Nezugant. *de pignor. mem. ult. quest. par. num. 13.* Couarr. *ind. cap. 1. num. 4. vers. rursus.* Petr. Greg. *de usur. lib. 2. cap. 11. num. 2.* Roderic. *de ann. redit. lib. 3. quest. 7. num. 40.* Vgolin. *de usur. cap. 63. §. 1. num. 4.* Camil. *d. cap. 6. num. 4.* & Cardin. Mantie. *d. tit. 8. num. 31.* ex quibus patet omnes ferè doctores hæc in re continere, ut scribit Salas *loc. cit.* & Eminentiss. P. de Lugo, *dispur. 26. num. 146.*

20 Quorum auctorum etiam una sententia est, si feudatarius initio pro re feudali pecuniam domini dedit, vel deinde illam suo labore, & sumptu meliorem fecit, his casibus dominum, & rem iure pignoris retinentem non integros fructus suos facere, sed illos in sortem computare debere pro ea portione, quæ respondet pretio, vel pro ea quantitate, quæ meliorationibus percipitur. Res enim iniquitatem habere videtur, si ponamus dominum integros fructus auferre eius rei, quam iure pignoris possidet pro credito, cuius tantundem sortem habuit. Nec minus iniquum sit alieni laboris, & industria fructus nullo dato colligere. Et ita iidem auctores ferè sentiunt quibus addo Lelsiū *lib. 2. cap. 26. num. 140.* Reginald. *lib. 24. cap. 12. nu. 226.* Lel. Zech. *de usur. cap. 11. num. 7.* & Villag. *d. quest. 6. conclus. 12.* ubi ad hoc, ut fructus non imputentur in sortem, etiam exigit, ut in concessione feudi nominatim actum sit, ut re ad dominum aliquando iure pignoris reuera non teneatur fructus reputare in sortem, quod non puto necessarium, quia id ex natura contractus feudalis descendit, & quæ sunt naturalia contractus tacite inesse intelliguntur, quæ non exprimantur, *l. 45. ff. de pact. l. cum quid. ff. de reb. cred. l. 66. ff. de contrab. empt. l. ex empto in prin. ff. de act. empe. Card. Mantie. de sac. & ambig. *con. l. 1. tit. 13. num. 4.* & *l. 13.* & in hac specie Molin. *d. disp. 323. n. 4.* & Philarch. *de offic. sacerdot. lib. 5. cap. 8. vers. vera ratio est.**

21 Sed, quod diximus vasallum interim a servitio immunem esse, restringendum est in ijs casibus, in quibus iure canonico usure licite sunt, ut specie *l. curabit. C. de act. empt. & c. salubriter. de usur.* vel cum actum est, ut fructus cedant in id, quod interest, ut notat idem Andr. Kolth. *d. lib. de servit. feud. par. 2. num. 87.* cum non debeat, ut ait, hæc in parte domini conditio deterior esse, quàm alterius extranei creditoris nullum in feudo propter hypothecam ius habentis, qui ijs casibus fructus pignorum loci imputare non tenetur, quatenus scilicet interest, & ratio onerum, & fructuum concurrat, ut *quest. 27. & 28.* tractatum est.

22 Porro, quod de domino feudi constitutum est in *d. c. 1. de feud.* an ad dominum rei emphyteuticæ trahi debeat, valde controversum est. Sanè id sentiunt Romani, *singul. 319.* Bero. in *d. cap. 1. num. 113.* Soc. *de iustit. & iur. lib. 6. quest. 7. art. 2.* Trentacinq. *d. cap. 2. num. 11.* Molin. *Lels. Lel. Zech. & Binsfeld. loc. cit. Bonacin. d. pun. 9. num. 1.* & Moltes. *de contract. cap. 23. num. 53.* quia, inquit, eadem esse ratio, sed negant Didacus Couarr. & Roderic. *loc. cit.* quæ in emphyteusi cesset ratio *d. c. 1. de feud.* Sed parum congruenter suis principijs. Nam cum opinentur dominum fructus rei feudalis non computare in sortem, quatenus servitio respondent, id verò, quod plus est in fructibus sorti imputandum esse, & similiter doceant dominium directum rei emphyteuticæ, cui res emphyteutica pignori data est, non facere fructus suos, nisi vique ad quantitatem pensionis, & canonis, residuum verò imputare in sortem: eodem loco dominum feudi, & dominum rei emphyteuticæ ponere debuerunt. Et tamen puto id ad dominum rei emphyteuticæ porrigendum non esse, ut sentiunt Didacus Philarch. & Roderic. *loc. cit.* Chassan. in *d. §. 23. nu. 43.* Vgolin. in *d. cap. 63. §. 1. num. 10.* & Mantie. *d. tit. 8. n. 32.* Petr. Greg. *de usur. l. 2. cap. 11. num. 3.* & sequitur Bero. in *d. c. 1. de usur. in fin.* tum, quia nulla lege, aut constitutione tale aliquid sancitum est, tum etiam, quia non est simile. Nam emphyteuta ad certam & ordinariam pensionem tenetur in recognitionem domini, quæ ut plurimum modica est, & levis, & modica pecunia, expeditur: Vasallus verò ad fidelitatem, & alia obsequia realia, & personalia, quæ repente ingruere possunt, & interdum multorum annorum fructus, & utilitatem auferunt, ut si in bello domino serviendum sit. Denique Vasalli arctioribus vinculis alligantur erga dominum, unde homines, clientes, ligij, & fideles nuncupantur. Quare cum servitia, quæ domino feudi debentur, incerta sint, & multiplicis generis, Camil. *d. cap. 6. num. 5.* & ut pluri-

24 mum

mum militie, unde, & vasalli milites etiam dicti sunt, ut notat Cuiac. loc. cit. & late recentet Borrin. d. lib. de caudat. seu seruit. vasall. par. 2. § 3. Andr. Kolh. d. lib. de seruit. feudat. l. 4. merito, & congruenter nature feudi Diui Pontifices rescripserunt dominum feudi fructus rei feudalis pignori accepte non computare in sortem, modo interim Vasallo seruitum remittatur. Quod ad emphyteusim trahere, cuius onera certa, & definita sunt, mihi temerarium esse videtur.

Sanè, quod in d. cap. 1. de feud. constitutum est, opinor hanc exceptionem pati, nisi ex coniecturis appareat hoc genus contractus in fraudem vsurarum initum fuisse, & ab inope Vasallo extortum scelerandi animo. Quod ex modicitate pecunie, & lesione, & quantitate fructuum rei feudalis, ex egestate, & inopia debitoris, aliisque rerum, & personarum circumstantijs iudex arbitrabitur, ut in alijs questionibus facti l. Nefarius. de negot. gest. l. 3. §. eiusdem. de testib. Neque enim Principibus, & Prælati licitum est pecuniam scenerare, quamuis in eis id facile non sit præsumendum, & non nisi ex magnis, vehementissimisque coniecturis. Huius tamen exceptionis in specie nullum auctorem habeo, quam nihilominus puto verissimam. Ut enim alijs contractus, qui omni sceleris suspitione carere videntur, ut emptio, locatio, depositum, & alijs interdum deprehenduntur esse vsurarij, ut quest. 8. tractatum est, ita in hoc commercio sceleris labes subreperere potest ex prava intentione creditoris, præsertim cum res per se speciem vsuræ habeat, ut dicebat Salas d. dub. 31. num. 4. & in alijs negotijs vsuram certissimam esse constat, & in habentibus symbolum transitus facilis est, l. in rem. §. item. ff. de rei vendit. Menoch. cons. 151. num. 58. & fortasse ita sentiunt Molin. d. disp. 323. num. 3. & Salas loc. cit. in fin.

Postremò his omnibus addendum est, quod ad hanc questionem vnum Petr. Gregorium adnotasse comperi d. cap. 11. num. 4. nimirum distinguendum esse pactum, quo Vasallus rem feudalem domino dat pignori pro pecunia debita, ea lege, ut fructus interim suos faciat, & ipse immunis sit ab oneribus feudi; ab alio pacto, quod affine videtur, sed tamen longè diuersum, ex quo debitor dat rem pro mutuo in pignus creditori ea lege, ut, si statuto tempore pecunia soluta non fuisset, eam in feudum habeat. Illud licitum esse, nihil enim vetat, quod iure intelligitur, in contractum deducere; hoc reprobari, & illicitum esse, ut generaliter constitutum est in l. ult. C. de pact. pign. & in specie improbatum est lib. 1. de feud. tit. 29. §. lib. 4. tit. 66. ut ibi interpretes notant, & Cuiac. in d. tit. 19. ¶ Quæ conuentio licet à Constantino improbata sit, quod ei inesset fraus, & captio nimia, sipe pro modica pecunia debitor res maioris pretij amittente, alia tamen eius improbandæ in feudo ratio quoque fuit, quæ adfertur in d. tit. 29. quia scilicet non sub prætextu pecunie, sed amore, & honore domini feudum acquirendum est. Quare cum pactum huiusmodi illicitum sit, poterit debitor quodcumque soluta, vel obligata pecunia pignoratitia agere, & pacto non obstante pignus recuperare, ut sancitum est in d. tit. 29. & ibi Cuiac.

in fin. Gregor. loc. cit. ubi ait hoc notabile esse ob

restitutionem fructuum, vel imputationem

eorum in sortem, ut in reliquis causis

receptum est ex c. 1. §. 8. de vsur.

§. 1. §. 2. §. 1. ult. C. de pign. act.

l. 1. C. de pact. pign. §.

alijs. Sed de pacto le-

gis commissoriz

alio loco tra-

ctandum

est.

†

†

†

†

†

QVÆSTIO. XV.

De contractibus Antichresi, proximis, & an liciti sint.

SUMMARIVM;

1. Emptio cum pacto redimendi licita.
2. Emptio cum facultate redimendi differt ab Antichresi.
3. Quid si non sit libera redimendi facultas relicta venditori.
4. Verior sententia, non sufficere, ut contractus vsurarius censeatur.
5. Ex qua sit ratio ex Molina Theologo. Decian. conf. 104. lib. 2. & alij auctores declarantur.
6. Vgolini distinctio quadam reiecta.
7. Lucrum ex eo illicitum dici non debet, quia sit certum.
8. Pactum, ut non nisi certo tempore rem redimere liceat, non est illicitum.
9. Pactum, ut res minori pretio redimatur, valet.
10. Pactum, ut maiori pretio redimi possit, non est prohibitum. Vendens cum pacto redimendi non cogitur rem redimere.
11. Venditor rem ex pacto redimendi tenetur laudemium, & alia similia onera refundere. Habens rei pretium non minus habere videtur.
12. Pactum, ut venditor rem redimens laudemium, & alios similes sumptus reficiat, an sit coniectura sceleris.
13. Pactum valet, ut, si emptor rem plura vendat, id totum, vel partem reddat venditori.
14. Pactum vincunt leges. Pactum valet, ut si emptor rem minus vendat, venditor illud rescicere teneatur.
15. Pactum, ut si res vendita plura distrabatur, illud plus sit venditoris, non habet locum, quando res emptoris sumptibus melior facta est.
16. Pactum, ut venditor rem redimere teneatur, cum emptor volet, an sit licitum.
17. Medina Theologi argumentum.
18. Vendita res cum pacto redimendi favore emptoris plura estimanda est.
19. Emptor rei cum pacto, ut venditor tam redimere teneatur, facit fructus suos.
20. Quod intelligitur soluto pretio.
21. Emptio cum pacto redimendi favore emptoris interim suam obtinet vim.
22. Emptio cum pacto redimendi favore emptoris non est in Republica permittenda.
23. Oppignoriatio Germanica an sit licita.
24. Binsfeldij hæc de re sententia.
25. Mutui substantia non collitur, si conueniat, ut donec vsura soluantur, sors non petatur.
26. Antichresis perpetua in contractu sceleris illicita.
27. Vdrici Zafij sententia.
28. Auctoris circa hunc contractum consilium, & sententia.
29. Contractus in dubio sustineri debet.
30. Contractus à godere illicitus.
31. Susceptio periculi non tollit rationem vsuræ.
32. Antichresis temporaria est illicita aduersus Molinam, & alios.
33. Eiusdem Zafij sententia quadam de Antichresi reiecta.
34. Andree Gail. opinio de antichresi refellitur. Antichresis quibusdam casibus licita.

Antichresin, quæ nihil aliud est, quam mutui vsus pignoris, & pecunie, ut diximus ex l. 11. §. 1. de pign.

pign. cuius scilicet potestate creditor vice vsurarum pignoris fructus capit, illicitam, & vsurariam conventionem esse ex omnium ferè sententia quæstione proxima dictum est. Sed, quia sunt quedam negotia huic valde proxima, de illis etiam interdum queritur, an licita sint. Proinde de his hic opportune agendum est.

Et primò queritur, an illud contractus genus, quo fundus emitur ea lege, vt quotiescunque venditori visum fuerit illum redimere valeat eodem pretio, licitum sit. Et dubium facit, quia hæc conuentio species quedam antichresis esse videtur. Quid enim hic aliud agitur, quàm vt dum venditor fruatur pretio, emptor re fruatur, & eo vsque fundi possessionem retineat, donec illi pecunia solvatur, & interim fructus eius fiant, quæ est ratio, & finis antichresis, vt constat ex d. l. 11. §. 1. de pign. Et tamen dicendum est huiusmodi contractus genus valere, & licitum esse. Hic enim vera emptio contrahitur, quæ procul dubio licita est, & iuris gentium, l. ex hoc ff. de iust. & iur. l. in fin. ff. de contrah. Neque ex eo, quod contractui addita sit pactio, vt liceat venditori quancumque rem redimere eodem pretio, vel, quod ferè idem est, vt oblato pretio emptor rem restituere cogatur venditori, tollitur ratio emptionis, aut dominij translatio impeditur, vt constat ex l. 2. C. de pact. inter empt. & vendit. ex qua constat etiam dari actionem ex vendito aduersus emptorem, vt recepto pretio rem restituatur, vt obseruat Cuiac. ad h. titul. quod argumentum est, hic propriam emptionem esse. Et præterea hoc venditionis genus iure Pontificio receptum est, vt constat ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti extra de empt. & vendit. & probatum est etiam antiqua quadam constitutione Sabaudiz de pact. inter empt. & vendit. & proinde apud omnes conuenit venditionem cum pacto redimendi ex parte venditoris validam esse, & emptorem facere fructus suos. Hoc enim est commune placitum Theologorum, vt refert Leonard. Less lib. 2. cap. 21. n. 113. & n. 123. Petr. Nauarr. de restitut. lib. 5. c. 2. n. 91. & Binsfeld. in c. in Civitate. q. 7. de vsur. Ita etiam Jurisperiti magno consensu docent. Inter quos Couarr. lib. 3. variar. cap. 8. n. 4. Francisc. Joann. in lib. de empt. & vendit. sub pacto, & c. n. 42. Morla in empt. iur. tit. 9. q. 14. n. 1. Hotoiman in disp. de fenore cap. 4. Canil. de vsur. c. 5. n. 30. & Felician. de censib. lib. 1. c. 6. n. 12. vt veteres omittam, quos longa serie recentiorum diligentissimus Andr. Tiraq. de retract. conuent. in princ. nu. 3. & 4. vbi notat Theologos neque in foro conscientiz hoc pactum rejicere.

Et parum mouere debet, quod initio dictum est, hunc contractum omnino similem antichresi videri, quia hæc inter se longè differunt. Nam antichresis pignus est, vel lex pignoris, quod non mutat dominium, l. pignus C. de pign. act. l. 6. ff. de nau. sen. l. 12. ff. de distr. pign. & proinde fructus sunt domini, id est debitoris l. 2. C. de par. pign. l. 1. & vlt. C. de pign. act. Quare merito receptum est creditorem illos, veluti ex re aliena perceptos imputare in sortem deductis sumpibus. At in specie d. l. 2. C. de pact. inter empt. qui vera emptio est, vt dixi, dominium in emptorem transiit, l. 19. de contrah. empt. l. 2. ff. de in diem addit. vt etiam periculum necessarium, ff. de peric. & comm. rei vendit. Proinde iure merito vendicatur, & retinetur fructus, qui dominium sequuntur, vt ait l. qui scit. 25. ff. de vsur. & ita ferè Petr. Gregor. de vsur. lib. 2. cap. 14. n. 1. & Canil. d. cap. 5. n. 35. Itaque exploratum est huiusmodi pactum rationem emptionis non tollere, & licitum esse, neque contractum suspensum ignoris facere, nisi aliz coniecturæ aliud suadeant, vt tractant Menoch. lib. 3. pr. 122. Cardin. Mantic. de sac. & ambig. conuent. lib. 8. tit. 20. & diligentissimè ante Sol. ad d. decret. antiq. de pact. inter empt. glos. 1. Felician. d. cap. 6. num. 12. in fin. & Preses Bellon. in cons. 20. num. 35. & 36. vbi alijs coniecturis cessantibus nullam procius ex eo nasci scenoris suspicionem, præsertim, si ita conceptum est, vt libera redimendi facultas venditori relinquatur.

Sed illud queritur, si fortè pactum ita concipiatur, vt non nisi post triennium, vel aliud tempus, redimere liceat, an contractus sceneratitius dici debeat. Et sanè sunt, qui dicunt id satis esse, vt Guid. Pap. in dec. 516. in fin. & in tract. de vsur. num. 36. Gabriol. in cons. 74. num. 5. lib. 2. & alij quidam apud Decian. in cons. 104. num. 21. lib. 2. Nam, ex hoc pacto, inquit, clarè apparet nihil aliud curasse emptorem, quàm fructus pecuniæ numeratè percipere: multumque interessè, an pactum huiusmodi sit collatum in liberam facultatem venditoris, vel coarctatum ad certa tempora: hoc enim casu veram vsuram argui.

Verum verior, & recentior sententia est ex hoc solo pacto etiam certo tempore concluso contractum vsurarium non ceneri. Ita enim sentiunt quamplurimi apud eundem Tiraquell. eod. lib. de retract. conuent. §. 1. glos. 7. num. 20. Didac. Couarr. d. cap. 8. in fin. idem Decian. in cons. 2. n. 13. lib. 1. Joann. Bapt. Lupus in lib. de commercio comment. 2. §. 1. n. 4. & alij plures apud Menoch. in cons. 352. n. 33. & in d. pr. 122. n. 3. Quod etiam censuit Rot. sub Mohedan. in dec. 157. quæst. 3. tit. de empt. & vendit. & Cardin. Mantic. in d. tit. 20. n. 9. quod sequuntur etiam Theologi omnes, inter quos Molina disp. 375. num. 3. qui hanc conclusionem probat in hunc ferè modum. 1. Ad iustitiam, & validitatem emptionis non est necessè, vt ius sit venditori rem redimere, potest enim in perpetuum rem alienare: immò hæc est natura emptionis, vt postquam perfecta est, non liceat ab ea discedere, nisi mutuo contrahentium consensu l. ab emptione ff. de pact. l. 1. & 2. C. quand. lic. ab. empt. disced. & proinde quocumque modo facultas redimendi concedatur, id in fauorem venditoris vergit, tamen si plura facienda sit, si libera, & in perpetuum concessa sit, quàm si ad tempus, vel post aliquod tempus relinquatur. Cum ergo, quocumque modo id fiat, remittat emptor aliquid de eo, quod ad iustitiam contractus non erat necessarium remittere, consequens profectò est, vt adiectione huius pacti nulla iniuria fiat venditori, sed potius gratia: & pactionem hanc nihil omnino fraudis continere, dummodo ratione maioris, vel minoris grauaminis magis, vel minus de pretio minuatur arbitrio boni viri. Nam, si ponitur emptor mihi hoc nomine de pretio subduxisse, iam nulla fraus, aut suspiciò scenoris argui, aut intelligi potest, sed liberalitas potius ex parte emptoris, & beneficium. Quod ergo Decian. & alij auctores dicunt loc. cit. nimirum ex hoc pacto restrictiue concepto vsuram argui, accipiendum est alijs vrgentibus coniecturis: neque aliud viros doctos sensisse puto.

Neque placet distinctio quedam Ugolini lib. de vsur. cap. 41. num. 3. qui sic ratiocinatur: Aut nulla subest ratio, propter quam huiusmodi pactum fiat: & hoc casu sententiam Gundonis Papæ, & aliorum verissimam esse, quia emptor certus esse vult de lucro fructuum per illud tempus quo redimere non licet. Aut iusta aliqua causa interuenit, quia scilicet emptor interim vult rem meliorem reddere suis sumpibus: & hoc casu pactum licitum esse. Non placet inquam hæc distinctio, quia semper iusta causa est, vt contractus sustineatur, nimirum consensus contrahentium, & æqualitas inter pretium, & rem eo pacto emptam. Et licet verissimum sit, validam esse emptionem, in qua restringitur, & suspenditur redimendi facultas, dum fundus melior efficitur, vt docuit Cagnol. in d. l. 2. C. de pact. inter empt. n. 6. & Menoch. in d. cons. 343. num. 34. id tamen etiam verum est, cum nihil tale subest, vt vincit argumentum Molinæ, quod proxime allatum est, vt constat ex Nauarr. cap. 17. num. 248. & Garc. de contract. cap. 20. num. 4. Si enim valet emptio nulla relicta facultate redimendi, sanè dicendum est, validam esse, si ea lege fiat, vt post triennium, vel aliud tempus dumtaxat redimere liceat. Et cum hoc redimendi ius fauorem venditoris spectet, cuius profectò melior conditio est, etiam restricta ad certum tempus facultate, quàm si nulla prorsus ei relinquatur, nihil cause est, cur tam facile simulationis, & scenoris coniectura ex eo pacto ducatur, quod tantum abest, vt venditionem faciat odiosorem, vt potius læsionem minuat, & pretij pars censeatur, l. vbi, §. melior. ff. de in diem addit. l. 79. ff. de contrah. empt. & notat Anton. Faber. de errorib. pragmat. decad. 9. cap. 9. num. 4.

Neque mouet, quod emptor omnino fructus percepturus sit, dum redimendi facultas suspenditur, quia & is, qui emit rem fructiferam nullo adiecto pacto de reuendendo, certus est de perceptione fructuum, & quamuis cum res liberè, & sine pacto alienata est, durior sit conditio venditoris, quàm si post aliquot annos ei rem redimere concessum sit, quando quidem ita constitutum est, vt venditor, etiam si duplum offerat pretium, non possit cogere emptorem ad rescindendam venditionem, l. 6. C. de rescind. vend. nemo tamen hæctenus dixit contractum emptionis, in quo nulla facultas redimendi venditori relinquatur, non valere ex eo dumtaxat, quod emptor certus sit de perceptione fructuum. Neque enim lucrum ex eo licitum est, quod sit certum, sed inficiendum est, ex qua causa illud percipiatur. Illicitum esset, si ex re aliena, & ratione mutui emptor fructus suos faceret, & auferret: sed in hac specie adiecta conditione redimendi post tres, vel plures annos non impeditur emptio, neque minus dominium in emptorem transferatur, & proinde

5

6

7

proinde emptor ex re sua fructus capit, & re pereunte ipse perit, non venditori, qui pretio vitur, & fruitur, & a quo invito auferri non potest. Quae cum ita sint non tantum, cum fundum emptor meliorare parat, sed etiam cum res nullis sumptibus indiget, ergo fructus utroque casu licite capit, neque tenetur in pretium deducere, nisi alia coniectura aliud suadeat, ut dictum est, & tradit Crauet. *conf. 491. num. 13.* Joann. & Mant. *loc. cit.* & Praeses Faber *d. cap. 9. num. 7.* & alij auctores relati *num. 2.* Illud semper observando pacationem hanc, quod magis restringit redimendi facultatem, magis suspectam esse.

Ex quibus etiam non placet, quod notat Ferrer. ad Guid. Pap. *in d. quast. 116.* pactum hoc non vitare, quidem contractum, sed tamen illicitum esse, & a contractu rejiciendum, quia cum hac conventio commodum contineat venditoris, cuius procul dubio durior esset conditio, si sine vlla spe redimendi, & sine fiducia rem alienasset, sane dicendum est ex natura rei neque iniustam, neque illicitam esse, & proinde servandam esse, *l. 5. §. 7. §. ait Praetor. ff. de pact. §. l. i. C. de pact. inter empt. & vendit.* quae ait *idem contractus servandam esse.* Neque illius sententiam iuvat auctoritas Didaci Couair. *lib. 3. cap. 8. num. 7. & 8.* qua vitur, quia Didacus loquitur de annuis redditibus, in quibus libera esse debet venditori facultas quandocumque redimendi ex constitutionibus Duorum Pontificum, quod in emptionibus aliarum rerum non est constitutum, neque receptum, ut dictum est.

Item quaesitum est, an emptio licita sit, in qua id agitur, ut maior, vel minori pretio redimere liceat. Nam ut eodem pretio, vel iusto pretio, quod erit tempore, quo redimitur, apud omnes convenit conventionem validam esse. Sed, si actum est, ut minori pretio venditor rem a se alienatam redimere possit, existimo etiam conventionem valere. Haec enim lex contractus est, quae servari debet. Neque enim alia ratione venditor fuit venditor, quia valet hoc conventio genus, ut datis decem novem restituatur, *l. si tibi. ff. de pact. l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. per.* Proinde perspicuum esse videtur validam esse venditionem, & ab omni vltura alienam, in qua actum est, ut liceat venditori, cum voluerit rem redimere minori pretio.

Et licet hac vltima ratio cesset, cum agitur, ut fundum maiore pretio redimere liceat, & videatur ob stare, quod definitum est *in d. l. rogasti. §. si tibi.* scilicet inutilem esse conventionem, ut datis decem venditorem debeantur, puto tamen conventionem legitimam, & servandam esse, quia non erat alia emptoris facultatem hanc venditori concessurus, & proinde iniustum est, si velit venditor eodem pretio redimere. Secundò, quia potest contingere tempore redemptoris rem plus valituram, ut plerunque videmus pretia rerum solo tempore augeri. Tertio, quia nulla captio ex parte venditoris intelligi potest, qui non potest cogi ad redimendum, & cui liberum est explorare, an è re sua sit pactum exercere. Denique, quia valet emptio sine vltio pacto, ergo etiam valet eo adiecto, cum id respiciat commodum venditoris, cuiusque adiectio meliorem conditionem faciat venditoris, ut manifestum est, qui, ut dixi, explorare potest, an expediat sibi rem pretio convento redimere. Nisi enim hoc pactum vtilitatem venditoris spectaret, stultum esset ita pacisci. Et licet Theologi varie hanc conclusionem coercant, ut Molin. *disp. 376. num. 3. & 4.* non perperis argumentis, quibus a nobis firmata est, mihi simpliciter dicendum videtur conventionem valere, & servandam esse *ex d. l. i. §. vlt. Cod. de pact. inter empt. & vendit.* quae ait ferendum non esse eum, qui nisi tali fretus conventionem contraxisset, aliquam captionem ex varia interpretatione pati.

Illud vero sine controversia est validam esse conventionem, ut venditor, cui facultas redimendi relicta est, tepetur vltra pretium refundere laudemiam, si qua debeatur ex venditione rei, sumptus instrumenti, & insinuationis, ac alia huiusmodi. Nam licet id expressum non sit, relicto, & resolutio contractu hae emptori praestanda sunt, ut definitum est *in l. debet. §. l. cum autem. §. iubent ff. de adil. edict.* ex quibus constat emptorem indemnitatem recedere debere. Quod nominatum docet Tirac. *d.*

de retract. lignag. §. 29. glof. 4. num. 1. & de retract. canonum. §. 6. glof. 2. num. 2. & 3. & Cagnol. in d. l. 2. num. 236. vbi refert ita fuisse iudicatum Joann. Garcias *de expens. & melior. cap. 18. num. 53.*

Neque facit negotium, quod emptor interim percepit fructus, quia illos ex re propria percepit, & fructus sequuntur dominium, ut dixi *ex l. qui scit. ff. de usur. & praeterea venditor pretio fruitur, & proinde non minus habere intelligitur, neque minorem vtilitatem sentire, quam si re ipsa frucretur, l. quia, qui pretio ff. de usur. & arg. l. curabit. C. de act. empt. & ita respondet Cagnol. *loc. cit.* Quare cum hac exiure emptori praestanda sint, nihil vetat haec in pactum, & conventionem deducere.*

Sane inter coniecturas fraudis, & foenoris hac quoque à quibusdam recensetur, si actum est, ut venditor cum redimere volet, huiusmodi sumptus, & impendia reficere teneatur. Ita enim Panormit. Cypoll. & Steph. Bertrand. apud Tiraquell. *d. §. 6. glof. 1. in fin.* quasi emptor ut aiunt, velit sine vltio onere lucrati fructus. Sed cum venditor rem ex pacto redimens ad haec omnia teneatur, etiam si id dictum non sit, ut proximè probatum est, rectè Tiraquellus notat verendum esse, ne relati auctores nimio huiusmodi contractuum odio hac cogitantes scripserint. Ideoque, & ipsum Bertrandum expressim, & in hoc ipso casu contrarium respondisse *in conf. 186. num. 4. lib. 2.* Negari tamen non posse id ipsum expressim, & tam anxie contractui additum declarare animum emptoris nimis sollicitum, ne quid, vel tantillum sibi depereat: ita Tiraquellus *loc. cit.* sed alij multi hanc foenoris coniecturam probant apud Solan. *in d. glof. 1. num. 29.* Quod ad nostrum tractatum valde pertinet, & proinde omittendum non fuit, tametsi hac coniectura mihi leuissima esse videatur.

Illud etiam quaesitum est, an valeat venditio fundi, vel alterius rei pro certo pretio, veluti pro centum aureis, hoc pacto addito, ut si emptor pluris fundum vendiderit, illud totum, vel partem aliquam solvat venditori. Et videtur iniusta haec conventio, quia eius debet esse commodum, cuius est periculum, *l. 55. §. 67. ff. pro soc. l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend.* Sed, si res periret, vel minus venderetur, venditor nihil de pretio deducere vellet. Praeterea, si res forte pluris vendita est, quia interim eius valor auctus est, ut haec ex tempore, & alijs circumstantijs augentur pretia rerum *l. 63. in fin. ff. ad l. Falcid. & Plin. lib. 33. cap. vlt.* æquum est, ut domino pretium rei augeatur, non venditori. Sed nihilominus dicendum est huiusmodi conventionem validam esse, & teneri emptorem id totum, vel partem eius venditori solvere, ut conventum est, demique pacti fidem servare ei, qui non aliter erat venditurus, *l. 1. §. vlt. C. de pact. inter empt. & vendit.* & nominatim definit Ulpianus, *in l. 7. in fin. ff. de contr. empt. & l. 13. §. si inter ff. de act. empt.* vbi glof. notat hoc pactum valere. Et tenebitur emptor ex mora ad id, quod interest, *l. 6. in fin. §. l. 7. ff. de pign. act.*

Neque turbare debent, quae diximus, quia locum non habent, cum aliter expressè conventum est, Pacta enim, ut dici solet, vincunt leges, & dant legem contractui, *l. 7. §. quin immo. ff. de pact. l. contractus de regul. iur.* Et proinde æquum est etiam hoc casu servare fidem, *d. l. 1. C. de pact. inter empt. & vendit.* & congruenter idem Ulpianus ait *in l. 11. de act. empt. Cum vltio fidei iudicium sit, nihil magis bona fidei congruere, quam id praestari, quod inter contrabentes actum est.* Denique, quia haec conventio pars pretij est, *l. 6. ff. de ser. export. l. 21. §. si tibi de act. empt. ibi. quasi in partem pretij ea res sit, l. 4. in fin. de in diem addit. l. fundi partem. 79. ff. de contr. empt. & in iuris. l. 7. in fin. ad tit.* Ideoque æquum est hanc conventionem servari. Nam, & ex contrario valerit pactum, ut si minoris venderet, id venditor refundere emptori, *arg. l. si pater. 29. §. pen. ff. de pact. det. l. & Cuiac. in d. l. 13. §. si inter. de act. empt. in fin.* notans in his iudicijs praestandum esse, quod conventum. In quo tamen oportet emptorem rem bona fide gerere.

Sane, si forte res pluris distracta sit ob sumptus, quos emptor in ea augenda, & reficienda fecit, non puto conventionem ad hanc speciem potrigendam esse, contractus enim intelligi debet re in eodem statu permanente *l. quod Servius. ff. de condic. tau. dat. l. vlt. ad municip. Tiraquell. in praefat. l. si unquam. num. 166. Surd. in der. 326. n. 31.* Atqui ob meliorationes res alia esse videtur, *l. 10. §. 4. ff. quib. mod. usuf. finiat.* actumque esse inter contrabentes, ut emptor ex venditione rei luctum faciat, non venditor, ut sit in damno, certum autem est conventiones nunquam

trahi ad id, de quo non fuit cogitatum, leg. Titius, in fin. ff. de act. empt.

16 Opportune etiam queritur, an facultas discedendi ab empione ex pacto emptori relinqui possit, ita ut cum voluit cogere possit venditorem ad rem redimendam: & dubium facit, quia nihil res hæc ab antichresi distat, quam constat usurarium conventionem esse, ex cap. 1. de usur. & sane hoc genere contrahendi non vimum. Dico tamen absolute, & ex natura rei contractum usurarium non esse, dummodo iustum pretium interueniat, & fraus omnis absit. Quod innuit text. in d. e. illo vos, de pign. vbi non sufficit hæc sola pactio, vt emptio usuraria censetur, & videtur recepta sententia, accessione scilicet recentiorum auctorum, qui hanc sequuntur, nec huiusmodi contractum improbarunt, vt Couarr. l. 3. c. 9. n. 1. & 3. Ioann. de Medi. de reb. per usur. acquis. quest. 15. vers. quib. non obstantibus. Lupus de usur. & commerc. illic. initio Comment. 2. num. 26. Hieron. Gabr. conf. 152. num. 4. lib. 1. Morla in d. quest. 14. in fin. Leon. Less. cap. 21. num. 113. Azor. part. 3. lib. 8. cap. 12. quest. 8. Salas de censib. dub. 25. num. 5. Frideric. Martin. de ann. reddit. cap. 6. num. 250. Vgolin. de usur. cap. 42. num. 2. & Bonacin. de contract. disp. 3. par. 3. n. 6. Quod Medina probat loco citato, his verbis: Si illicitus esset prefatus contractus, aut esset quia usurarius, aut quia iniustus. Sed neutrum est. Quod enim usurarius non sit, apertum est, quia hic vera est emptio, non mutuum. Nam interuenit pretium, & merx, quæ est res tali pacto empta. Et si res illa ante redemptionem pereat, perit emptori, & nulla ei relinquitur actio ad pretium, quod dederat. Non est igitur mutuum. Neque pignoriatio: alioquin, re percunte, maneret actio emptori contra venditorem ad pretium, quod est falsum. Non est igitur mutuum, & per consequens nec illic locum usura habere potest. Quod iniquum non sit, per se patet, quia quod melior sit conditio emptoris, quam venditoris, hoc ex se non vitiat contractum, si illa melior conditio per aliquid aliud venditori vtile compensetur. Nam nec pactum redemptionis ex parte venditoris appositum, quod eius conditionem meliorem facit, contractum reddit iniquum, si aliquæ reparationis fiat. Hæc Medina, quæ confirmari possunt ex l. 3. ff. de contrab. empt. ex qua constat, valere venditionem ea lege factam, vt si res displicisset, inempta esset. Idem verò auctor post pauca rectè subiicit: t maioris valoris esse rem ea lege venditam, & proinde iniustum esse emptorem, cum vult ab empione discedere, adigere venditorem, vt re recepta tantundem reddat, sed pretio detrahendum esse pro ratione oneris, quod susceptum iterum non reddendum, quod ex natura contractus suscipere non tenebatur. Quod & Fillicius tract. 35. c. 7. quest. 5. n. 159. & Bonac. loc. cit. num. 2. & ante illos Couarr. d. cap. 9. n. 3. vbi notat, pactum huiusmodi spectare commodum emptoris, & damnnum venditoris, & ideo pluris rem valere, quam si simpliciter vendatur, conditiones enim, & pacta meliorem, vel duriozem conditionem faciunt contrahentium, vt dictum est, ex l. 4. in fin. ff. de in diem addict. & iustum rei pretium augent, vel minuunt d. l. 6. de fern. ex port. Frideric. Martin. d. e. 6. num. 19.

18 Itaque cum hæc pactio rationem emptionis non tollat, d. l. 3. ff. de contr. empt. & l. 3. in fin. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. conlequens est, emptorem fructus suos facere, vt constat, ex l. l. c. de peric. & com. rei vend. l. fructus. l. 3. c. de act. empt. & l. 38. §. 2. ff. de usur. & iidem auctores docent, & Menoch. lib. 3. pres. 122. num. 17. & Vgolin. d. cap. 42. n. 3. vbi contrariam sententiam refellit. Alioquin venditor, & pretio fruere eodem tempore, quod semper Jurisconsultis iniquum visum est, vt constat ex l. Iulianus. §. ex vendita de act. empt. & l. ult. ff. de fund. dot. & l. 16. ff. de usur. & tradit Barbof. in l. 5. n. 73. ff. solut. matrim. & in hac specie Joann. Bapt. Lupus loco cit. ff. Coeterum, non soluto pretio, si fundus ei displiceat, & velit ab emptione discedere, non est dicendum, illum gratis fructus suos facere, vt enim iniquum est, venditorem, qui pretium habuit, rescisso contractu, fructus repetere, vt dictum est, ita emptor audiendus non est, si non soluto pretio, vel usuris pretij, fructus reuincat, arg. d. l. curabit. l. 14. in princ. & l. 5. ff. de leg. commiss. vnde in d. l. fructus, l. 3. c. de act. empt. quæ aut fructus post perfectam venditionem esse emptoris, vicissim cauetur, eundem usuras prestare. Quare, donec ab empione discedatur, contractus suam vim, & robur habet, perinde ac sine illo pacto celebratus fuisset, siquidem emptio perfecta est, & proinde vt nulla tali conditione adiecta emptor fructus suos facit, eam non soluto pretio, sed vicissim onera, & periculum rei, & pretij usuras subire debet, d. l.

19 curabit. & l. fructus c. de action. empt. ita profus constitutum est, si ea lege facta sit, vt cum volet emptor, ea discedere valeat. Nam vt fructus, ita ad eum onera, & periculum rei pertinent, & pretij usuras prestare cogitur, ne eodem tempore rem, & pretium habere videatur, & locupletetur cum aliena iactura, quod naturaliter iniquum est. Atque ita accipi debet, quod Theologi dicunt, emptorem hunc fructus suos facere: neque puto, Lupum, & Vgolinum aliud sensisse locis citatis, quamuis non ita perspicue rem hanc definiuisse videantur. Coeterum, licet hoc commercij genus tanquam natura sua illicitum, & usurarium damnari non possit, dummodo onus impositum venditori in pretio, vel aliunde compensetur, & infamia, & fraus omnis absit, quæ, vt dicebat Medina, omnem contractum, & humanum opus labefactare possunt, quia tamen huiusmodi contractus proximus est antichresi, & argumenta quibus Theologi ab hoc negotio mutuum excludunt, non omnino tuta sunt ex his, quæ proximè dicam num. 30. & 31. & denique quia plerunq; durior est conditio venditoris, cum facilius fit rem reddere, quam pecuniam, l. si dubitet, ff. de fideiuss. merito iidem auctores monent non esse in republica permittendum.

22 Vtilis etiam succedit quaestio, an licitus sit contractus, quem frequentissimum, & vetustissimum in Germania memorat Frideric. Martin. loco cit. & Binsfeld. in cap. 1. de usur. quest. 2. in quo scilicet Baro, miles, vel alius quilibet indigens pecunia, villam, castrum, ciuitatem, aut territorium pro certa pecunia quantitate alteri ea lege dimittit, vt rei possessionem retineat, & fructus percipiat, donec illi pecunia solvatur, quam tamen ab inuito repetere non possit. Et mouet valde, quia hoc negotium simile omnino videtur ei de quo loquitur Marcianus, in d. l. 11. de pignor. cuius verba subiiciam: Antichresi, id est mutuum pignoris vsus pro credito facta sit, & in fundum, aut in aedem aliquis inducatur, ex usque retinet possessionem pignoris loco, donec illi pecunia solvatur, cum in usuras fructus percipiat, aut locando, aut ipse percipiendo, habet, antequam. Quod quidem genus usurarium, & illicitum esse diximus, cum fructus hic vice usurarum percipiuntur, vt hic Marcianus ait, vnde Canisius, in d. c. 5. n. 15. omnino, & in vniuersum hoc conuentionis genus improbat reiectis auctororum Germanorum distinctionibus, & argumentis. Quid enim, inquit, distinctionibus opus est in re tam manifesta, vt pote quæ aperte pugnet cum iure Diuino, & sacris canonibus, cum posterioribus Imperatorum constitutionibus, quibus omnis accessio lucri causa facta in mutuo condemnatur.

23 Sed Binsfeldius in d. cap. 1. quest. 2. concl. 1. & Frideric. loc. cit. num. 188. & qui nuper prodire, Layman de iust. lib. 3. tract. 4. cap. 16. n. 17. vers. ceterum alij & Duard. in proem. constit. Pij V. quest. 24. num. 18. vt hoc genus contractus licitum esse demonstrant, cum non simplicem antichresin esse aiunt, sed emptionem redditus annui cum pacto, vt pro securitate emptoris domus, ager, vel castrum in pignus tradatur: & vt sit in libera facultate domini castri, vel fundi rem, & redditum quandoque redimere. Nec enim verisimile Fridericus putat, Germanos, quos pietate, & honestate semper floruisse constat, contractum hunc inualefcere permitturos fuisse, si esset toleratus. Addere potuit, quod congrueret hic referret Tacitus lib. de morib. Germanor. fœnis antiquis Germanis ignotum fuisse, subiiciens ideo magis seruari, quam si vetitum fuisset. Sed hoc parum tutum esse videtur. Nam inquit Canisius n. 28. in constitutione censitis emptio, & venditio contrahitur, cum in ea hæc tria concurrant, consensus, res, & pretium, quæ veram & perfectam venditionem constituunt l. 1. in fin. l. nec emptio §. & l. 9. ff. de contrab. empt. At hic mutuum contrahitur, & res loco pignoris est, & fructus rei in vicem usurarum percipiuntur propter pecuniam mutuo datam.

24 Neque ratio mutui excluditur, quod pecunia ab inuito exigendi possit, quia respondet Canisius eod. loc. n. 27. id ad naturalia mutui donationis pertinere, quæ pactioibus mutari possunt salua manente substantia contractus. Neque mouent, l. c. in princ. & l. 3. ff. si cert. pec. Ex quibus Frideric. loc. cit. n. 160. probare nititur, de mutui substantia esse, quod à mutuantem ad libitum repeti possit, quia his iuribus tantum cautum est, vt cum mutuum reddendum est, tantundem in genere eisdem bonitatis reddatur, non autem vt mutui substantia sit, quod possit arbitrio creditoris reuocari. Alioquin non posset mutuum ad certum diem contrahi, quod absurdum est. Constat enim, pecuniam ad diem certam mutuum dari posse, id quæ visitatum esse, l. lecta 40. ff. eod. tit. l. 9. ff. de usur. l. 122. in princ.

25

26

prin. ff. de verb. oblig. neque tamen propterea quisquam dixerit non esse mutuum. Et, quod magis est, & Canisius omisit, non tollitur ratio mutui, & senioris, etiam si conueniat, vt donec vsuræ soluerentur, fors non peteretur, vt constat ex *l. 4. in fin. C. de pact.* idemque est, si loco vsurarium fructus pignoris præstentur, *l. si ea pactio. C. de risur.* & *c. ad nostram 7. de inreur.* & respondit Gabriel. in *conf. 154. num. 8. lib. 2.* in quo docti, & indocti errant existimantes mutuum non esse, statim ac conuentum est, pecuniam ab initio repeti non posse, quia hoc verum esset, si ita contractus fieret, vt mutuum nunquam repeti posset ab initio, quia hæc non mutui datio est, sed donatio, *l. 36. ff. de contr. empt.* sed contractus, de quo agitur, non animo donandi fit, sed sub auido lucro, vt manifestum est, quare non magis in hoc genere ratio mutui excluditur, quam in specie *d. l. 4. in fin. de pact.* in qua conuenerat, vt donec vsuræ soluerentur, fors non peteretur.

Deinde sententiæ Binsfeldij, & Martini obstat, quia pactum antichresis perpetuæ in contractu census est illicitum, quia in hoc contractu vitium habet omnis conuentio onus inferens debitori æstimabile pretio, nisi onus iusto pretio repensetur. Etenim, pacta antichresi in censu, emptor, qui fundum possidet, præter fructus habet vsum, & possessionem fundi, vel ciuitatis, & castri, & vice pensionis, quæ in fine anni percipi debet, plenum, & continuum vsurarium consequitur: & debitor non tantum fructus rei suæ amittit, sed etiam vsum, & reliqua commoda, quæ ex possessione proueniunt, vt docet Roderic. *de ann. redit. lib. 2. q. 21. n. 4.* & Felician. *de censib. par. 2. lib. 1. c. 10. n. 1.* vbi ait rem diligentius considerasse, & mutasse sententiam. Proinde non videtur illud genus contractus, vt emptio redditus annui defendi, & sustineri posse.

Quamobrem iustus est contractus hunc ad emptio-
nem fundi, vel castri reducere, cum facultate redimendi eodem pretio, quotiescunque dominus voluerit, vt tenent Zasius in *conf. 12. num. 11. c. 7. ser.* & Vuesemb. *conf. 2. num. 90. lib. 2.* vel ad emptioem fructuum ex his, quæ tradit Sigismund. Scaccia *de commerc. §. 1. quæst. 7. num. 474.* vbi ait, hoc conuentionis genus differre ab emptioe redditus annui, quia qui emit redditum, emit certam annuam quantitatem vel pecuniæ, vel fructuum: in hoc vero contractu emitur incerta fructuum quantitas, eaque obnoxia casibus fortuitis omnibus, qui in re, vel fructibus coniungere possunt. Et illud etiam incommodi habet Binsfeldij, & aliorum sententia, quia si hic emptio redditus annui contracta diceretur, fructibus fortè iustum pensionis modum excedentibus, vt plerunque tuenit, id quod superexactum est, domino restituendum esset. Id non fieret, contractus illicitus esset, & vsurarius, quo sub prætextu antichresis fraus fieret legi, quæ redditibus modum constituit, vt iidem auctores tradunt, & Francisc. Grimaud. *de contract. pign. lib. 2. cap. 9. num. 11.* qui, vt suspicor, hæc in re ex Molinæ profecit, quem legere non ausus sum propter metum censurarum. Quæ res vtrique contrahentium, & publicè incommoda est ob lites, & iurgia, quæ in reddenda fructuum ratione oriri possunt. Si vero hæc est emptio rei, vel fructuum, quamuis fructus nonnihil excedant modum legitimæ pensionis, quæ ex ea pecunia emi poterat iuxta leges, vel mores prouinciarum, nullus est redditioni rationum locus, nec repetitur, quod superest: quemadmodum, etiam si minus sit in fructibus, quam sit legitima pensio, vel etiam nihil, nulla est actio emptori pro residuo: neque rescinditur contractus, nisi immodica, & intolerabilis sit læsio ex *l. 2. C. de rescind. vendit.* vel alia senioris, & fraudis indicia, & argumenta concurrant, vt in *c. illis vobis de pign. c. c. ad nostras de empt. c. vendit.* Ex sanè tuus, & consultius est, vt emptio palam, & apertè contrahatur, & exprimat, nempe, ut is, qui nummos dat, rem emptam habeat pro illa pecunia, cum facultate tamen redimendi ad libitum venditoris: vel ea lege, vt quandocunque venditor, hæredesue eius pretium obtulerint, fundus restituatur, vt loquitur *l. 2. C. de pact. inter emptor. c. vendit.* quia hoc emptiois genus vbique, & inter omnes, & in quocunque foro licitum est: nec fructus hic minuunt sortem, cum è re propria percipiuntur, vt alijs auctoribus citatis dixi *n. 1.* quibus addo Salon *quæst. 78. controu. 11. art. 2. num. 2. vers. intelligenda.* Joann. Bapt. Lut. *loc. cit. num. 12. c. 25.* & Vgolin. *de vsur. cap. 41. num. 2.* & in hac specie notant Mynsing. *cent. 6. obs. 70. num. 13.* iidem Binsfeld. Salon, & Layman. *loc. cit.* & valde monet Canis. *d. cap. 5. num. 30.* Et sanè incerta est vel contrahentium, vel

cum res iusto, & legitimo contractu transigi potest, qui non minus utilis sit, sub incerto, & ambiguo titulo contrahere, vnde inter contrahentes capio, & iurgandi occasio oritur.

Quamobrem si quæras, quid de hoc commercij genere sentiam, dicam, inspiciendum esse, quid actum re vera sit. An scilicet animo emendi negotium contractum sit, vel potius animo contrahendi mutui, & pignoris sub auiditate lucrandi fructus, idque iudicem perpendis verbis, & pactis contractus, & coniecturis æstimare oportere, illud semper admonendo, non tam nuda verba, tametsi ea diligenter perscrutanda sint, quam rem ipsam, & pacta perspicenda esse, vt *l. ubi ira. ff. de mort. caus. dynat. l. 36. ff. de contrab. empt. l. Lucius. ff. de pos. & omnium.* diligentissimè docuit Cardin. Mantica. *de tac. c. ambig. conuen. lib. 2. tit. 2. c. 3. c. alijs locis.* Atque ita statuere, an contractus sit purus, vel impurus senioris, & an fructus forti imputandi sint.

Ex quibus patet, me non omninò probare, quæ Canisius vir doctus ad hoc contractus genus in vniuersum, damnandum profert, quia vera sunt, & accipi debent, quando manifestè constat veram, & propriam antichresin esse contractam: id est, cum perspicuum est, pecuniam mutuo datam, & creditori fundum, vel castrum dimissum loco pignoris, & ea lege, vt fructus non imputet forti, vtque non aliter rem restituat, quam reddita pecunia, vt in formula Marciani in *d. l. 11. de pignor.* & Binsfeld. in *d. quæst.* Hic enim mutuum, & pignus contrahitur, non venditio, vt rectissimè ex Cuiacio docet Canis. *num. 21.* quod non excluditur ex eo, quod pecunia ab initio exigi non possit, vt dictum est: sed in dubio, & in dubia coniectura veritatis, & cum verba contractus id patiuntur, semper id agendum est, vt emptio potius contracta videatur, verba enim semper trahi debent ad sensum ciuilem, & vitio carentem, & vt contractus illicitus excludatur, *l. cum hic status. §. 4. ff. de donat. inter vir. c. vxor.* quæ ait, iudices in dubio proliuiores esse debere ad comprobandum contractum, *l. quoties. ff. de reb. dub. l. mærito. ff. pro soc. l. quoties. de verb. obl.* & Alexand. in *conf. 191. n. 6. lib. 2.*

Ex his etiam constat, difficile esse sustinere contractum illum, quem vulgo dicimus; nescio tamen, qua ratione factum est, vt hoc nomine appellemus [*quæde ebi gode.*] Nec enim Italicè loquimur: sed argumentum est, hoc genus contractus ex Italia, cuius hunc Nicenientem tractum partem esse ex Strabone, Ptolomeo, & Plinio constat, ad nos esse delatum. Quid enim hic aliud agitur, quam, vt mutuis sit vltus ex vna parte pecuniæ, ex alia pignoris, quæ est vera antichresis *d. l. 11. §. 1. ff. de pign. in qua.* ex re aliena fructus in vsuras percipiuntur. Neque ex eo hic contractus fouendus est, quod pecunia non possit peti inuito debitore, quia primò in hac formula id non agitur, & liberum est creditori sortem petere, immò & pignus vendere, nisi aliud conueniat, *l. 1. C. de distr. pign. l. 1. C. debitor. vendit. pign. imped. non poss.* Deinde quia licet nominatim id actum esset, non esset hæc bona ratio probandi contractus, quia hoc non tollit rationem mutui, vt dixi ex *d. l. 4. in fin. ff. de pact. c. 7. de iure iur.* & ex Gabriel. *conf. 154. num. 8.*

Neque etiam ex eo sustineri, & tolerari potest, quod re perempta nulla superest creditori actio ad pecuniam repetendam, quia cum in hoc contractu pignus contrahatur *l. 35. ff. de pign. act.* consequens est, periculum esse debitoris, nisi aliud actum sit, *l. 5. ff. de nau. fan. l. 11. C. si cert. per.* Atqui hæc formula non videtur continere, vt re perempta, debita pecunia peti non possit. Et quamuis id actum intelligeretur, non tamen propterea illicitus esse desineret, & vsurarius. Etenim susceptio periculi vsuræ rationem non tollit, vt patet in pecunia, quæ periculo creditoris traicitur, *l. 1. c. rot. tit. de nau. fan. c. nauiganti. de vsur.* vt alio loco diximus. Quod periculum longè maius est, quam sit agri, vel domus, vel alterius rei stabilis oppositæ pignori, quæ tuto loco esse solent, cum merces, & pecuniæ, quæ mari traiciuntur, tacilè & frequenter pereant. Nulla igitur ratione contractus hic excusari potest. Vnde non immeritò Duardus in *d. quæst. 24. n. 26.* ait, huiusmodi contractum, licet in Italia sit vltatus, e Republica Christiana esse omnino repellendum.

Ex quibus reiicienda est distinctio Molinæ, quam probare videtur Andr. Gail. *lib. 2. obs. 3. n. 3.* & Mynsing. *cent. 6. obs. 71.* scilicet antichresin temporariam veluti ad triennium, quinquennium licitam esse, perpetuam ve-

ed non valere in præiudicium debitoris, quia quodcumque voluerit fundum redire possit. Nam etiã in antichresi, quæ ad certum tempus limitata est, fructus cedunt in vsuras, & creditor, donec sibi debita pecunia reddatur, rem retinet pignoris loco, & fructus aufert, & capit, quæ est vera antichresis, idcirco prohibita. Immo cum antichresi, quæ certo tempore concluditur, ad contractum emptionis ipsius rei nullo modo reduci possit, consequens est multo certius esse, temporariam antichresin vsurariam esse, & fructus sorti imputandos esse veluti ex pignore, id est ex re aliena percipios, & ad hanc quoque conventionis speciem multo magis pertinere, quod constitutum est in d. c. l. de vsur, vt docent auctores citati, & Duar. in d. quæst. 24. num. 16. & Canisloc. cit. num. 20. vbi ait hoc genus commercij procul dubio vsurarium esse.

33 Ex his etiam non placet sententia Zafij, qui in l. rogasti §. si tibi num. ff. si cert. per. putat antichresin tunc scœnoris vitio laborare cum à fœneratore, & eo qui fœnerari consuevit, contracta est: si verò alij boni, & probi viri hac forma contrahant, conventionem à suspitione vsuræ immunem esse. Nam cum hoc negocij genus natura sua illicitum sit, nihil refert, an creditor, qui contraxit, vir bonus habeatur, aut scœnus exercere consueverit, quia ita contrahendo incipit fœnerari. Deinde cum contractus verè, & aperte vsurarius est, non desinit esse talis ex eo, quod non fuerit animus fœnerandi, vt dicunt Menoch. de præf. lib. 3. cap. 123. num. 2. Felic. de societ. cap. 18. num. 71. Gratian. discept. forens. lib. 1. cap. 14. n. 2. & tunc tantum querendum est de integritate, & improbitate creditoris, cum res dubia est, & ex coniecturis inspicendum est, an contractus in fraudem vsurarum simulatè conceptus sit: cum verò vitium vsuræ manifestum est, & sine vlllo fœco impudenter se prodit, vt in hoc, de quo queritur, ne quidem à probo viro licitè celebrari potest, & proinde merito hanc viri docti distinctionem refellunt Frideric. Martin. de iur. cens. c. l. n. 131. & Capisloc. cit. num. 19.

34 Denique non placet sententia quorundam, quam probare videtur Andr. Gail in d. obf. 3. num. 5. qui opinantur contractum antichresis tunc illicitum esse, cum creditor sui tantum quaerit, & emolumentum gratia eam facit, quia cum ex re aliena quidæ lucrum caperet, & quasi suæ pecuniæ negotiationem exerceat, vsurarius est; si verò iuuandi solummodo debitoris causa antichresin contrahat, licitum, & inculpatum contractum esse, quia inquit hoc casu non læditur dilectio proximi, quæ in hoc genere omnium maximè consideranda est. Etenim nulla est antichresis, quæ proximum non lædat, si quidem etiam posteriore casu ex solo tempore tardæ solutionis creditor fructus rei alienæ aufert, & proinde semper, & omni casu est illicita, vel desinit esse antichresis, vt in specie cap. salubriter. de vsur. Nec distinguendum est, cum verè antichresis facta est, an creditoris, vel debitoris tantum causa contrahatur, quia cum vtroque casu creditor fructus ex re aliena capiat, non potest intelligi, illam debitoris tantum gratia contractam esse. Neque enim officium, aut beneficium hoc dici potest, in quo debitor rei suæ vsu, & fructibus mulatur; & creditor ex sola dilatione, & ex solo mutuo, quod gratuitum esse debet, fructus aucupatur. Neque gratuitum dici potest, in quo pecunia, vel aliud commodum interuenit, l. 1. in fin. §. lita. vt vnus, ff. mandat. l. 3. de præscript. §. d. l. de pignus. & Cuiac. ad African. tr. 8. vbi ait, non esse liberalitatem, quæ sequitur lucrum: & ita ferè hunc errorem, qui Molinzi doctrinam sapit, refellunt ijdem Martin. num. 134. & Capisloc. cit. Quocumque igitur se vertant, qui hoc genus contractus tuentur, nihil agunt, tamen quibusdam casibus, qui peculiarem rationem habent, antichresis recepta sit, vt in specie c. l. de feud. vt tractatum est quæst. præced. §. 4. salubriter. de vsur. & alijs quibusdam, de quibus ex ordine dicendum est vna aut altera questione interposita.

QVÆSTIO. XVI.

De omni utilitate, & emolumento ex mutuo sorti imputando, vel restituendo.

SVMMARIVM.

1. Vsura est, quicquid accedit sorti pretio æstimabile.
2. Vsura animal voracissimum.
Pecunia verbum continet, quicquid æstimatur nummis.
3. Obsequia, & facta ipsa extorquere vsura est.
Fenerator est, qui ex mutuo aliquis utilitatis consequitur.
4. Lusitanorum quorundam scœnus à Nauarro reprehensum.
5. Vsura est immunizata à tributis pacisci, donec pecunia solvatur.
Acquisitionis species ab obligatione liberari.
6. Creditor tenetur referre in sortem, quicquid collectarum nomine soluisse.
7. Conuentio, vt creditor interim immuns sit, olim licita vsque ad legitimum modum vsurarum.
Actio præscriptis verbis inuenta ad tollendas controuersias de nomine actionis.
8. L. Titius ff. de præscr. verb. abrogata.
9. Pecunia licite dari potest negotiari ea lege, vt si quid ultra sex, vel septem lucratus fuerit, id sibi habeat.
10. Ager dari potest colono, vt fructibus onera soluat.
Vsura non læset sub contractibus innominatis.
11. Cardinalis Mantica locus expenditur.
12. Pecunia periculum in specie. L. Titius. de præscr. verb. est creditoris.
13. Adigere debitorem, vt aliquid præstet, etiam iusto pretio, vsura est. & num. 23.
14. Obligationem acquirere vi mutui, etiam iusto pretio, vsura est contra. num. 24.
Legatum valet, si testator iusserit heredem aliquid emere, vel vendere iusto pretio.
15. Creditor tenetur pacibiles vi mutui extortas remittere.
Et refundere, quicquid interest debitoris.
16. Operarum in conductionibus licet mercedem progrogare.
17. Emptio frugum, & fructuum futurorum licita.
18. Locator potest pacisci, vt pensio in frumento solvatur certo pretio.
19. Dare pecuniam, vt tantundem vini, vel frumenti solvatur, non est licitum.
20. Etiam si dictum sit pecuniam mutuum dari.
Mutuum non est, si detur pecunia, vt frumentum reddatur.
21. Contrahentes non possunt facere, vt sit contractus, qui non habet, qua sunt de illius substantia.
22. Pecunia licite potest dari colonis soluenda in hoc operis tempore messis.
23. Nisi ab prærogationem pecunia illorum opera villis locentur.
24. Obligatio, qua iusto pretio acquiritur, non arguit vsuram.
25. Vsura in sola, & nuda obligatione debitoris consistit.
26. Fidei humanæ congruis pacta seruare.
27. Contractus ex post facto necessitatis.
28. Contrahere nemo cogitur.
29. Vsura non est, quando onera sunt equalia.
30. Obligatio obligatione compensatur.
31. Vsura lucrum creditoris.
32. Antichresis illicita, tamen si in ea conuulsio quedam contrahatur.
33. Mutuus dolo malo adigens creditorem ad aliquem contractum, tenetur damna refundere.
34. Emens frumentum, vel vinum ab eo, quem scit suo tempore non habiturum vsuram facit, si inde lucrum aliquod captat.
35. An vsura sit mutuum dare, vt vicissim alter remittet.
Theologorum sententia, vsuram esse.

36. Et si eodem tempore id fiat.
37. Auctoris sententia non esse usuram, cum simul uterque mutuet.
Officia mutua prestare non est licitum.
38. Vendere nolle, nisi alius vicissim rem aliam vendat, est licitum.
Quod dicitur ex mutuo nihil accipiendum ultra sortem, quomodo intelligatur.
39. Pacta, ut pars pretij sint, necesse est, est ut ob id res vilis distrabatur.
Alias est reciprocus contractus.
40. Virtute unius contractus non licet quidpiam extorquere aestimabile pretio.
Et nullum hac in re inter emptionem, & mutuum discrimen.
41. In conventionibus usurarijs creditor in lucro est, debitor in damno.
42. Ab iniustis contractus nihil pertinet, an quis roget, vel rogetur contrahere.
43. Contrahentes pares sunt, cum eodem tempore mutuum dant, & accipiunt.
44. Conuentio, ut alter alteri inuicem certo die mutuet, non est usuraria.
45. Mutuum consistere non potest, nisi proficiatur pecunia.
Usura est mutuum dare ea lege, ut debitor ad certum diem aliud remutuet.
Auctor contra.
46. In contractibus pacifici licet, ut unus statim, alter ex intervallo impleat contractum.
Officia vinculo pene obstringi possunt.
47. Usura non est aliquid ultra sortem accipere, cum debitor tantundem habuit.
48. Malderi ad responsionem responsio.
49. Usura non est, cum factum mutui dationi additur, quod mercedem meretur.
50. Creditor non potest aliquid ultra sortem stipulari ex eo, quod intra aliquod tempus sortem non petis.

Quod sepius dixi usuras minuere sortem, vel si eam ob diuturnas prestationes superant, quod supra sortem exactum est, restituendum esse, non tantum locum habet in pecunia foenore extorta, & fructibus pignorum, ut in c. 1. & 2. de usur. constitutum est, sed etiam in rebus alijs omnibus, quae pretium habent, & pecunia aestimantur, licet non sint eiusdem materiae cum rebus creditis. Usura enim animal voracissimum est quod non tantum pecuniam, & fructus praediorum, & ipsa praedia deuorat: & vidimus in hoc Comitatu etiam feuda, & castella deuorasse. Denique illius tanta ingluvies est, ut quicquid illi obijcitur, hauriat, & absorbeat: unde vinum, oleum, frumentum, piper, velitis, quicquid accedit forti, usura est, c. 1. & 2. c. 3. 14. quest. 3. l. 16. & 23. c. de usur. l. 26. §. idem Marcellus. ff. de condit. indeb. & arg. l. 1. in fin. ff. de calumn. quae ait, pecunia acceptisse eum dici etiam, cum aliquid pro pecunia acceptum est. Etenim pecuniae nomine non solum nummi, sed res omnes, tam soli, quam mobiles, corpora, & iura continentur, l. 2. in fin. c. de constitur. pec. l. 222. de verb. signif. Arist. lib. 4. Ethic. cap. 1. ubi ait: pecuniam dici ea omnia, quorum aestimatio mensuratur nummo. Denique usurarum vicem obtinent obsequia, & facta ipsa, ex quibus creditor aliquid compendij lenit, arg. l. 3. in princ. tit. de calumn. & notat Paulus Castren. in d. l. 16. num. 2. c. de usur. & Petr. Gregor. de usur. lib. 1. cap. 3. num. 1. & inter alios multis exemplis declarant Molin. disp. 309. & 310. Rebell. de oblig. iust. lib. 8. quest. 4. num. 12. Vgolin. in lib. de usur. cap. 10. num. 3. & Valer. Reginald. lib. 25. cap. 11. & alij passim. Quamobrem usura est adigere rusticum debitorem, cui pecunia creditur, ut mutuantis agrum colat, metat, suis bobus aret, uvas colligat, & alia huiusmodi faciat, vel ut liceat in alienis pascuis greges, vel equos immittere, in aliena sylua ligna facere, aquam per fundum debitoris ducere, vel si ob causam mutui debitor minoris operas suas, vel res locauerit, aut vendiderit, & similia. Denique, ut non tantum calumniator est, qui ut negotium alicuius faceret, pecuniam accepit, sed etiam, qui propter hoc aliquid omnino compendij d. l. 3. de calumn. itaenerator est non solum, qui pecuniam ultra sortem ob solum mutui dationis officium aufert, sed etiam, qui aliquid emolumentum, & vilitatis ex hac causa omnino consecutus est. Et recte Nauarrus in comment. de usur. n. 2. Lusitanos quosdam usurae arguit, qui in ciuitatibus degentes ruffiis, & colonis paruas pecuniarum summas mutuo dabant eaque tempore messis exigere consueverant, si

forte eo anno messis infelix fuisset, vel per artem ea ditionem differre, si forte fructus bene prouenissent, quasi beneficij loco, donec annonam cariorum futuram probabiliter praeviderent: interimque cum equis, & famulis ad rusticorum domos diuertere, qui illos hospitio excipere, & alere cum famulis, & equis cogebantur, ne iniquo tempore ab illis pecunia repeteretur. Ideoque, ut Nauarrus ait, duplici onere grauari, & quod multis diebus ciues illos hospitio gratis exciperent, & exhiberent, & quod cogentur in penuria annonae illis frumentum in solutum dare, quo indigebant, & cum prius debitum commodè soluere potuissent, nisi creditores data opera, & dolo malo exactorem distulissent. Sed profecto nunquam finis, si velimus artes, & fraudes omnes recensere, quibus feneratoris subtili ingenio semper aliquid à suis debitoribus, & à rusticis praesertim extorquere solent.

Ceterum non permittam usuram esse, si immunitas à tributis, & functionibus publicis extorta sit, donec pecunia credita reddatur, videntur enim municipales, qui ita contrahunt, id lucri facere, quod interim pro modo patriationij soluere tenebantur. Nam si quis obligatione liberatus est, potest videri pecuniam accepisse, l. 2. ff. de calumn. l. 10. ff. de condit. caus. dar. l. 66. ff. de solut. & l. 11. ff. de acceptilat. quae ait, speciem acquirendi esse ab obligatione liberari. Et ita docuit Aegid. Thomat. de collect. §. sane si negotium num. 27. & censuit Olfac. in dec. 95. n. 31. ubi refert hanc esse communem sententiam Theologorum, & Canonistarum, & ita fuisse iudicatum. Quod etiam testatur Joann. Bapt. Lup. de commerc. illic. comens. 3. §. 3. n. 1. & probarunt Cosinus Philarc. de offic. Sacerd. lib. 5. cap. 6. Molin. d. disp. 310. num. 10. Rebell. loc. cit. & inter Scriptores recentiores Anton. Sola ad decret. antiq. Saband. de usur. gloss. 2. nu. 4. Borell. in cons. 79. num. 17. Ugolin. de usur. c. 19. in fin. Molles. de contract. cap. 23. n. 65. & Joann. Baptist. Costa in tract. de fact. ignor. cent. 2. dist. 72. n. 1. & nouissime oranium. Card. de Lugo disp. 25. sect. 5. num. 64. Et licet aliud sentiat Specul. part. 4. tit. de usur. in fin. quem secutus est Nicol. Festas. de estim. part. 4. cap. 5. num. 24. & 25. & Petr. Gregor. d. cap. 3. in fin. non est tamen à communi sententia recedendum, quae longè venior, & tutior est. Neque enim sine rubore negari potest, creditorem, qui se hac arte tribuit, & alijs oneribus eximit, quae iuste agnoscere tenebatur, lucrum facere, ex d. l. 2. ff. de calumn. & alijs citatis, & proinde usuram committere. Quamobrem ita haec res corrigenda est, ut conditor impatet sorti, quantum tributorum, & collectarum nomine pro ratione honorum iuste praestitisset: & si forte successiva temporis tributa, & alia onera publica sortem excedunt, id quod superest, reddere cogatur, rescissa immunitatis conuentione, & redintegrata obligatione in posterum soluendi, perinde ac si nihil tale conuentum fuisset, leg. illud, ff. quod met. caus. & Molin. loc. citato. Verat enim Christus nos quidquam ex mutuo sperare, & accipere.

Quid si lege, vel statuto cautum est, ut qui principi, vel Republicae mutuum dant, onera non soluant? Angles, quae de mut. arr. 1. putat hic etiam usuram admitti. Negat Salas. de usur. dub. 15. in fin. & Emin. de Lug. loc. cit. num. 65. quia inquit, creditor non ex pacto, sed ex liberalitate lucrum consequitur. Ego Angles sententiam probo, quia hic etiam pactum interuenit, lex enim communis sponso est, l. 1. c. 2. ff. de legib. nihil varo meo iudicio refert, in hoc genere, communis, vel speciali pacto lucrum percipere. Sanè conuentio, ut is, qui pecuniam credidit, immunis sit ab oneribus, & functionibus publicis, donec pecunia sibi reddatur, olim iure ciuili licita fuit vsque ad finem legitime usurae, ut indicat l. Titius 24. de prescript. verb. cuius speciem roferam ex Cuiacio, ac African. quia ad tractatum usurarum valde pertinet. Titius certam pecuniae quantitatem Sempronio dedit, & dationi pecuniae adiecit pactum, ut illam Sempronius foeneraret, quanto maximo posset, & usuris ex ea pecunia redactis, onera, & tributa, quae Titius pro suis possessionibus deberet, solueret vsque ad usuras semisses. Quod si Sempronius maioribus usuris, quam semissibus pecuniam foenerasset, actum fuit, ut, quod lucri esset ultra semisses, id esset Sempronij, & veluti merces eius laboris, semisses praestaret fisco tributij nomine, si tantum fisco hoc nomine deberetur, vel si minus esset in tributo, quam in usura semisse, reliquum Titio redderet. Quod si tributa usuras semisses excederent, id deduceretur extorte: vel si summa tributorum sortem, & semisses excessisset, id quod amplius Sempronius soluisset, Titius Sempronio redderet. Et cum nulla hac de re stipulatio

pulatio interposita fuisset, quæsitum est id, quod amplius ex usuris semissibus Sempronius exegisset, quam tributorum nomine soluisset, qua actione Titius ab eo consequi posset. Et cum negotium hoc fines, & causam pecuniarum creditæ excederet, quia si fortè pecunia amissa fuisset sine dolo, & culpa Sempronij, periculum eius ad Titium pertinebat, qui eam dederat: ius uerò creditæ pecuniarum hoc est, ut periculum eius sit, qui eam accepit, l. 11. C. si cert. pet. l. 9. §. ult. ff. de reb. cred. l. 1. §. 4. ff. de oblig. & act. neque videtur omnino mandatum, quia actum est, ut Sempronius consequeretur, quod ultra semissibus redigeret, quod excedit fines mandati, quod gratuitum est, vel non est mandatum, l. 1. in fin. ff. mand. l. si tibi rem. ff. de prescript. verb. Ideo Africanus respondit tollendæ omnis controuersæ causa tutius esse agere præscriptis uerbis, & hac actione repetere, quod amplius ex usuris semissibus Sempronius redegerat, quam tributi nomine præstitisset. Et subiicit Cuiacius loc. cit. & iisdem uerbis Gotosi. in notis ad eand. l. Titius, de prescript. verb. inuentam esse actionem præscriptis uerbis ad tollendæ controuersias Jurisconsultorum certantium de nomine actionis: neque enim commodius tolli possunt, quam si agatur sine nomine, narrato facto, secundum quod conuentione præscriptum est. † Sed hæc l. Titius nunc abrogata est. Neque enim licet alteri pecuniam dare, ut eam fœneret, & pacisci, ut quod ultra semissibus, vel besles redactum erit, id lucrifaciat, qui pecuniam accepit, quia rei turpis nullum mandatum est, & nulla societas, leg. 6. §. rei. & leg. si uerò, §. si adulescens, leg. 22. §. qui idem. ff. mand. leg. quod autem, §. ff. pro soc. quæ ait, delictorum turpem, atque fœdam communionem esse. Et regulariter rerum turpium nullum pactum, nulla obligatio est, leg. 2. §. 4. ff. de pact. leg. generaliter, de uerb. obligat. tœneratio autem non minus turpis est, quam furtum, & lenocinium, ut diximus quæst. 2.

Sanè, quod in d. l. Titius definitum est, uti esse potest, si ponamus pecuniam ea lege datam esse, ut qui accepit, honesta negotiatione eam occuparet, vel licitis cambijs exerceret, hoc etiam pacto, ut quod mercator, vel campfor ultra sex, uel septem pro singulis centenarijs redegeret, id illius lucro cederet, ad hanc uerò quantitatem usque redderet ei, qui pecuniam dedit, uel fisco, & reipublicæ præstaret tributi nomine, aut alteri eius creditori solueret. Nam hoc in genere si fortè sine dolo, uel culpa eius qui accepit, pecunia amittatur; uel eam uacuum habuerit, quia non inuenit idonea nomina, aut alia ratione sine eius dolo non potuit negotiari, & exercere pecuniam, mercator non tenetur, ut definit Africanus hoc loco his uerbis: *Sed ne ipsius quidem sortis petitionem pecunia creditæ fuisse, quando si Sempronius eam pecuniam sine dolo malo, uel amississet, uel uacuum habuisset, dicendum nihil eum cum eo nomine prestare debuisset.* Et ut ualet societas, in qua unus ex socijs pecuniam, alter industriam, & operam confert, & lucrum commune, est leg. 9. §. 1. & l. 29. §. ita cuius. ff. pro soc. & §. de illa insit. de societ. & tradit Cardinalis Mantica lib. 6. tit. 7. num. 1. ita prorsus pecunia licite dari potest, ut quis eam licite negotiationi occupet periculo dantis, & si quid ultra certum modestum lucrum redegerit, id sibi habeat, ut indicat c. per vestras 7. de donat. inter uir. & uxor. & tradit Bero. in c. nauiganti. num. 46. de usur. & Cuiac. in d. cap. per vestras. & in cambijs id licitum esse affirmant Azor. part. 3. lib. 10. c. 11. quæst. 2. uers. si secund. Boninlegn. & Scaccia apud Joann. Baptist. Scoriam ad select. consil. Pontific. Tborem. 209. & Bernard. Justinian. in lib. de Coni. cambi. quæst. 10. qui testantur hoc genus contractus in Italia esse frequentissimum.

Rursus non ambiguitur, ualidam esse conuentionem, quæ ager alicui conceditur ea lege, ut ex fructibus tributa, & onera præstet, & si quid plus est in fructibus, id colonus lucrifaciat; si uerò minus ex fructibus redactum sit, id quod minus est, colonus de suo præstet. Quo pacto inter deambulandum retulit mihi D. Constantinus Vallæus Senator Niciensis agrum suum quendam in finibus Votignasci dedisse agricolæ cuidam ob ingentia onera, quibus prædita rustica in regione Pedemontium, quæ omnium Italiæ fertilissima est, ob bella, obnoxia sunt, ualidam quidem conuentionem esse propter incertum fructuum, & onerum euentum, l. 17. C. de usur. Neque enim hic mutuum intelligi potest, sed contractus inuocatus, ut des, uel ut d. l. 24. de prescript. verb. sub quo genere usura non latet, ut notat Baldus in l. 1. num. 4. C. de sum. Trin. Roman. in cons. 238. n. 5. Francisc. de Clapper. cons. 98. quæst. 1. num. 7. Gratian. discept. Forens. cap. 679. num. 3. Cardin. Mantica. de tac. & ambig. conuen. lib. 8. tit. 19. num. 39. Rot. post

tract. Ceneij de censib. dec. 388. n. 8. † cui tamen duo exciderunt hoc loco, quæ mihi non placent. Primum est, quod ait usuras, de quibus agitur in d. l. Titius, non esse prohibitas si quidem Jurisconsultus sibi loquitur de eo, qui pecuniam alteri dat, ut illam fœneret, & ex usuris tributa soluat, & certam partem lucri percipiat, quod proculdubio nunc est prohibitum. Neque enim licet per interpositam personam fœnerari, unde neque tutoribus concessum est, ut docet Couarr. var. lib. 3. c. 2. n. 1. Vgolin. de usur. c. 3. §. 6. n. 1. ubi rectissime notat leges ciuiles, quibus olim id tutoribus licuit, nunc iure Pontifici abrogatas esse, cui in hoc genere parendum est, & proinde multo magis dicendum est nunc d. l. Titius, cessare, & usuras, de quibus hoc loco agitur, illicitas esse.

Alterum est, quod scribit in specie dictæ l. Titius periculum casus fortuiti ad eum pertinere, qui pecuniam recepit: & tamen scribere debuit periculum esse eius, qui dedit, ut ostendunt uerba Africani, quæ proximè scripta sunt. Et non dubito negationem deesse, & errorem esse amanuensis, uel impressoris. Nam uir Eminentissimus testimonio Castrensis, & Jafonis utitur, qui eo loco tradunt illa specie periculum pecuniarum ad eum pertinere, qui eam dedit. Quod etiam ibi Cuiacius notat, & Bero. in d. c. nauiganti num. 46.

Sed, quod num. 3. dictum est facta, & obsequia ipsa uim mutui extorta usurarum uicem obtinere, ita rigide à Theologis accipitur, ut ex eorum sententia non tantum locum habeat, cum huiusmodi facta, & operæ sine pretio, uel iniusto pretio extorquentur, quod indubitatum est: sed etiam cum actum est, ut pretio præstari debeant. Ut si mutui dationi additum est, ut debitor, qui fortè rusticuserat, agrum creditoris colat iusto pretio, uel ut fundum eius conducat iusta pensionem, uel frumenta uendat tempore messis, uel alium similem contractum ineat iusto pretio. Has omnes, & similem conuentiones fœneratias esse censent: & inter alios Molin. disp. 309. & 310. Rebell. d. quæst. 4. Salas de usur. dub. 9. num. 2. & Martin. Bonac. de contract. disp. 3. Quæ sententia etiam plerisque iuris auctoribus probata est, ut Didaco Couarr. uariar. lib. 3. cap. 2. num. 5. Ioan. Bapt. Lup. in c. nauiganti §. in fin. Fachin. controuers. 2. cap. 54. qui testantur hanc esse communem sententiam. † Nam inquit: ex mutuo aliquid ultra sortem intendere, & capere pretio æstimabile usura est, sed in his commercijs creditor ultra sortem intendit, & acquirit obligationem debitoris colendi agri, vel uendendi frumenti, quæ proculdubio recipit æstimationem, cum non possit promissor ab ea discedere, l. sicut, C. de oblig. & act. l. 3. C. de re scind. uend. & continet commodum, & uilitatem pacificentis, licet iusto pretio fiat, l. & si aquo 66. ff. de leg. 1. ex qua constat uile esse legatum, si testator iusserit heredem suum emere, uel uendere, quamuis iusto pretio. Ergo usura est ad huiusmodi conuentiones adigere debitorem. Et licet negotium synallagma habere uideatur, quia non grauis iustissimi operæ præstantur, neque frumenta auferuntur in uicem usurarum, ut in Antichresi, sed iusto pretio, quod à ratione usuræ alienum est, quæ in sola debitoris obligatione consistit, l. usura de uerb. signif. hic tamen usura adhuc deprehendi potest, non quidem respectu operarum, uel frumenti, & ex eo, quod rusticus operas præstat, uel frumenta uendit, quia hæc iusto pretio compentantur, sed ex eo, quod obligationem hanc subire cogitur, ut mutuum consequatur, quod illi graue, & incommodum esse potest, & utile mutuanti.

Quamobrem huiusmodi commercia ita corrigenda esse ex aliorum sententia tradit Couarr. loc. cit. Et primum quidem creditorem teneri, & cogendum esse has pactiones debitori remittere. Secundò si creditor his pactionibus iam usus est teneri refundere debitori, quodcumque datum inde sensit. Tertium si nullum damnum inde illatum sit, nihilominus teneri creditorem restituere, quantum boni uiri arbitrio debitoris interfit coactum fuisse huiusmodi onera subire, & libertatem cum alijs contrahendi sibi ablatam fuisse. Quibus congruit, quod Molina docet in d. disp. 309. num. 7. & 11. & disp. 310. n. 1. nimirum esse huiusmodi conuentionibus conuulgere obligationem restituendi, non solum, si uile a iusto pretium aliquid debitori locatum est, aut uenditum, uel minoris ab eodem emptum, & conductum: sed etiam æstimationem grauius illi impositi, quo magis, uel minus illi inutile, uel damnosum fuit huiusmodi contractus subire, quod etiam docet Rebell. in d. quæst. 4. n. 17. Et obseruandum esse restitutionem hanc merendam non esse comòdo, quod creditor consecutus est, sed ex damno, quod debitor inde sensit. Atque hæc quidem inter Theologos explorata esse uidentur: inter quos tamen non omnino in omnibus conuenit, ut uidere est apud Salas loc. cit. & Bonac. in d. quæst. 3.

Vnde ad tollendas ambiguitates consultus est operas

colonorum, & agriculturalum conducere iusta mercede, & interim illis aliquid prerogare, ut suis necessitatibus confutere possint. Hic enim contractus licitus est, & minime inuidiosus: & stultum esset dubitare, an liceat mercedem prerogare, id enim constat ex l. 15. §. 6. ff. loc. & l. 14. C. eod. & ita Theologi quidam apud Salas d. dub. 9. n. 5. & Reginal. d. lib. 25. cap. 11. num. 197. ut etiam tutus est rusticis mutuum rogantibus illud negare, & ab eis frumentum, vel vinum emere iusto pretio, quod erit tempore mellis, vel vindemiarum, & pecuniam illis in antecedens numerare, ut interim rebus suis consulant. † Siquidem emptio frugum, & fructuum licita est etiam penduntur, l. nec emptio. §. 1. fistulas. §. vlt. ff. de contrah. empr. l. qui vindemiam. ff. de act. empr. Etiam si anticipato pretio fiat, dummodo iustum sit, ut iidem auctores monent loc. cit. & praesertim Molin. d. disp. 309. n. 12. & nos alibi diximus. Quo casu neutri licebit altero inuito ab emptione discedere, d. l. sicut. C. de act. & oblig. §. 1. 3. C. de rescind. vendit. §. 1. sed addes. §. si dominus ff. loc. † qui locus singularis est,

- 17 & probat, si inter locatorem, & conductorem conuenierit, ut certa quantitas frumenti certo pretio pro parte pensionis prestaretur, si locator nolit frumentum accipere pretio conuenuto, illum teneri ad id, quod interest conductoris in frumento potius, quam in pecunia soluere. Potest igitur locator pacisci, ut pensionis portio in frumento soluat certo pretio. Et quod hic de parte pensionis constitutum est, satis indicat licitum etiam esse conuenire, ut tota pensio in frumento soluat, arg. l. que de tota ff. de rei vindic. & pactum hoc ex utraque parte seruandum esse l. si olei 21. C. de loc.

- 19 Hinc opportunè queritur, an licitus sit contractus, de tibi pecuniam, ut tantundem frumenti tibi des tempore mellis iusto pretio. Et respondeo licitum esse, si fraus absit. Hic enim emptio, & venditio contrahitur, l. 5. §. si quidem ff. de praes. verb. & ut rusticus, & colonus tenetur frumentum tradere, ita is, qui pecuniam dedit, frumentum accipere, d. l. 3. C. de rescind. vendit. §. 1. sed addes, §. si dominus ff. loc. & ita Molin. d. disp. 309. num. 14. & Azor. par. 3. lib. 7. cap. 2. quest. 3. in fin. Idemque est si data sit pecunia, ut rusticus agrum colat, vel tegetem metat, vel ligna cedat iusta mercede. Hæc enim locatio, & conductio est anticipata pecunia, quod licet, d. l. 5. §. ut cum do. ff. de praes. verb. §. 1. ex conducto, §. 6. loc. & alij num. 16.

- 20 Sed dubia res est, & opinionibus diuisa, si dictum sit, de tibi tot nummi mutui, ut eisdem tibi in frumento, vel vino reddas iusto pretio, qua tunc fructus communiter ualebunt. Nam Theologi quidam putant contractum hunc esse usurarium, quia recentet, & sequitur Bonacin. loc. cit. num. 6. & Vgolin. de usur. cap. 32. num. 2. qui rationem huius rei adfert, quia natura mutui est, ut idem genus restituatur, l. 2. in princ. de reb. cred. & proinde dum creditor paciscitur, ut frumentum sibi loco pecuniarum tradatur, aufert debitori facultatem reddendi pecuniam, & ex mutuo plus capit, obligationem scilicet diuertit rei. Azor. verò loc. cit. distinguit, & ait pactum hoc esse usurarium, si re vera nummi crediti sunt, & creditor ex mutuo sibi obligauerit rusticum ad suos fructus vendendos: si verò Titius det pecuniam Cajo tanquam pretium frugum, & fructuum futurorum, conuentionem usurariam non esse, quia non est contractum mutuum, sed emptio, & venditio, anticipata pretij solutione, quod licitè fieri potest. Ita etiam distinguit Rebell. d. quest. 4.

Ego verò puto contrahendi genus licitum esse, nullamque in eo rationem usurarum inueniri, aut intelligi posse. Etenim hoc casu etiam emptio contracta intelligitur, d. l. 5. §. si quidem, de praes. verb. etiam si contrahentes mutuum pecuniam dixerint. Nam cum actum sit, ut pro pecunia frumentum reddatur, satis constat hic mutuum non esse, neque intelligi posse d. l. 2. in princ. ff. de reb. cred. §. 1. §. 1. ff. de oblig. & act. sine quo contractus conuentionis esse non potest, ut iidem Bonacina, & Vgolinus docent, & alij Theologi omnes.

- 21 Neque mouet, quod contrahentes mutui nomine vsi sunt, quia non possunt substantiam contractus immutare, & facere, ut ille contractus mutuum sit, quod non habet ea, quæ sunt de illius substantia. Ut enim non possunt facere, ut sit venditio, cum non interueniant ea, quæ sunt de substantia venditionis, licet contrahentes venditionis nomine maxime vsi fuerint, l. 6. de praes. verb. que ait: Insulam hoc modo, ut aliam resereres vendendi: respondit nullam esse venditionem, sed incerti agendum esse, ubi Gotofredus notat venditionem hic dici, singulè non posse, quia pretium deest, sed esse contractum innominatum, de, ut facias, reiecto venditionis verbo tanquam inuili.

Ita profus efficere non possunt, ut sit mutuum, in quo actum est, ut aliud genus recipiatur d. l. 2. in princ. de reb. cred. & Cardin. Mantica. de trac. & ambig. conuent. lib. 8. tit. 3. n. 26. & 29 Bellon. supput. iur. lib. 1. cap. 5. Menoch. cons. 37. num. 18. & 19. Erit ergo contractus emptio iusto anticipato pretio, qui licitus est, & iuris gentium, reiecto nomine mutui tanquam per ignorantiam, & errorem apposito: neque poterit emptor pecuniam repetere l. 11. C. de act. empr. neque venditor pecuniam offerre, & ita de perfecto contractu discedere, l. 3. §. 6. C. de resc. vend. & notat Azor. loc. cit. & Reginal. lib. 25. tract. 2. q. vlt. num. 181.

Ex quibus nihil turbare debet, quod Vgolinus ait, quia in hoc commercij genere non auferunt libertas reddende pecuniarum ex mutuo, quod hic nullum intelligi potest: sed virtute emptio, ex qua quis tenetur rem tradere, cum pretium habuit l. ex empto. §. in primis. ff. de act. empr. §. 1. §. 1. sicut. C. de act. & oblig. quod nullo iure prohibetur. Ex quo etiam inuili esse videtur Azorij, & Rebelli distinctio. Nam cum huiusmodi conuentionis formula nullo modo mutuum includere possit, quia actum est, ut aliud genus recipiatur, consequens est frustra distinguere, an is, qui pecuniam dedit, illam mutuum dederit, vel in pretium rei emptæ, tunc enim pace eorum dixerim, distinctio adhibenda est, cum forma conuentionis utrumque casum continere potest, sed in hoc genere, quo iusto pretio res agitur, & aliud genus reddendum est, mutuum nullo modo fingi, aut intelligi potest, ut dictum est.

Pari ratione puto licitum esse illud commercij genus, in quo Ciues in hyeme dant mutuum pecuniam rusticis pro secandis segetibus in æstate iusta mercede, quia hic verè locatio, & conductio contracta intelligitur, d. l. 5. §. cum do. de praes. verb. quod licet. Neque referre, quod contrahentes mutuum pecuniam dixerint, quia inspicendum est, quod verè agitur, non quod dictum est, l. si vno, ff. loc. leg. 3. Cod. de contrah. empr. §. 1. §. 6. de praes. verb. §. 1. Lucius, ff. de pos. ubi Guaiacius notat rem spectandam esse, non verba. Et ita videtur sentire Molfes. cap. 23. numer. 51. & Ludouic. Lopez. de contractib. lib. 1. cap. 39. conclus. 3. & alij Theologi quidam docent apud Azor. loc. citat. qui tamen distinguit eo modo, quo proxime diximus, cum tamen nihil distinguendum sit, quandoquidem in hac specie non magis mutuum interuenire potest, quam venditio in specie, d. leg. 6. de praes. verb. cum scilicet pretium deest, ut ergo cum res datur sine pretio, ineptum esset distinguere, an res vendita sit, vel non fuerit vendita: ita profus in ijs negotijs, in quibus actum est, ut non idem genus recipiatur ineptum est querere, an mutuum contractum, vel non contractum fuerit, si quidem exploratum est, hic mutuum nullo modo inueniri posse. Quare perfecto contractu, ut non licet pecuniam ab inuito repetere, ita non potest rusticus offerendo pecuniam se huic obligationi eximere, sed tenetur fidem contractus seruare, vel prestare id, quod conductoris interest, l. si suadens, ff. locat. leg. si. hi 22. Cod. eod.

Neque est contrarium, quod dixi num. 13. ex Theologorum recepta sententia, usurarium esse illud contrahendi genus, in quo pecunia ita mutua datur, ut debitor alium contractum ineat, puta venditionis, vel conductionis, quamuis iusto pretio, quia in illis commercijs mutui datio interuenit. Neque enim agitur, ut aliud pro pecunia reddatur, quod excludit rationem mutui d. leg. 2. in princ. de reb. cred. sed mutui dationi alius contractus adiicitur, & credita pecunia repeti potest. Sed in negotio, de quo nunc queritur, vnus dumtaxat contractus agitur, qui mutuum esse non potest, quia conuenit, ut aliud pro pecunia prestetur, vel reddatur, neque licet pecuniam repetere, ut dictum est. Proinde contractus conuentionis esse non potest, nisi ob prerogationem pecuniarum vilius frumentum venditum sit, vel opus locatum, quod excedit fines propositæ questionis, siquidem quærimus, cum res iusto pretio transacta est.

Sed quod Theologi desipiunt usurarium esse conuentionem, in qua mutuum ita datur, ut debitor alium contractum cum creditore ineat iusto pretio, & receptam esse sententiam Couarruuias, & alij testantur, in dubium reuocari potest, & multum mihi dubitationem iniungunt. Et in prunis quidem, quia vsura esse accessio, & incrementum sortis, l. 12. §. 16. Cod. de usur. l. vltim. in fin. Cod. de iur. dor. Sed in his negotijs nihil accedit sorti, & creditor eo contentus est, quod dedit. Ergo hic nulla vsura est, vel intelligi potest. Neque mouet, quod creditor

istor acquirat obligationem pretio aestimabilem: quo argumento potissimum Theologi, & Covarruias mouentur. Nam interueniente iustitia pretij, vel mercedis, obligatio illa non arguit usuram, quia nihil aestimabile continet pro commodato mutuantis, vt alijs auctoribus citatis censuit Rota inter recentiss. dec. 572. num. 3. & 4. pars. 1. cuius auctoritas maximè obfata videtur Theologorum sententia.

25 Secundo acquisitio obligationis ultra sortem contractum usurarium facit, quæ sine pretio, vel iniusto pretio acquiritur. Usura enim in sola, & nuda obligatione debitoris consistit, l. usura, ff. de verb. sign. Alioquin obligatio, quam mutuantis acquirat, vt sibi fors aliquando restituatur, contractum mutui usurarium efficeret, quod nemo dixerit. Sed in commercijs, de quibus agitur, creditor actionem non querit gratis, sed iusto pretio, vt supponimus, neque debitor gratis huiusmodi obligationem subit, sed iusta mercede: ergo hæc obligatio contractum usurarium reddere non potest.

26 Tertio nihil magis congruit fidei humane, quam pacta, & promissa seruare, l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de constans. pecun. & l. vltim. Cod. de pact. inter empt. & vendit. quæ ait serendum non esse, vt qui non alias fuit contracturus, ex varia conuentionis interpretatione captiorem patiatur, Proinde non tenetur creditor huiusmodi obligationem remittere. Neque obstat, quod hinc videatur sequi promissionem usurarium seruandam quoque esse, quia non est simile. Aliud enim est operas suas locare iusta mercede, aliud promittere usuras. Primo casu negotium synallagma habet, & colonus tantundem recipit: denique hic locatio, & conductio contrahitur, quæ licita est, & iuris gentium, l. 1. ff. loc. promissio vero usurarium nihil ex parte creditoris continet, quod iustam obligationem facere possit, & proinde merito constitutum est illam seruandam non esse.

27 Quarto potest colonus, vel alius quilibet, nullo interueniente mutuo, operas suas locare in futurum, l. sed addes, in fin. & l. si merces, §. qui columnam, ff. loc. leg. 3. ff. de usufruct. per fideicommiss. dat. l. insulam, de verb. obligat. Neque contractus argui potest, quod locator se huic obligationi subiiciat, quia hæc est natura contractuum, vt à principio sint voluntatis, ex post facto necessitatis, d. l. sicut, Cod. de act. obligat. Ita prorsus & multo magis dicendum est iustam esse obligationem, si mutuum quoque interueniat, quia melior est conditio coloni accipientis pecuniam, quam potest interim in suis vsus conuertere. Alioquin inducta in fauorem rusticorum, & colonorum, ne iniustis pactionibus vexentur, in illorum odium sancita viderentur, si id verum esset contra l. quod sanguis, Cod. de legib. & Bero. in c. in ciuitate, de usur. num. 3.

28 Quinto, vt non tenetur creditor ex iustitia mutuum roganti dare, ita nec rusticus operas suas locare. Nam absolute, & omnino vterque negare potest hos contractus inire, l. nec emere, C. de iur. delib. & d. l. sicut, C. de act. & oblig. Proinde nihil iniustitie esse videtur non alia ratione velle mutuum dare, quam si debitor operas suas locet iusto pretio: vel non alia ratione velle operas suas locare, quam si conductor pecuniam mutuet, quia vtrique liberum est non alia ratione velle contrahere, & æqua est vtriusque conditio. Nam vt ego sub spe conductionis mutuo, sic ille sub spe mutui operas locat, vel frumenta vendit. Neque magis, vel minus hunc, vel illum inuoluntarie conuenire dicendum est, quia vt creditor adigit colonum, si mutuum pecuniam vult, vt operas locet, vel vinum vendat: ita ille cogit creditorem mutuum dare, si eius operas, vel vinum velit. Quæ res si iusto pretio fiat, vt ponimus, neque tenoris, neque iniustitie damnari potest, quia, cum totum hoc negotium spectandum sit, l. bona fides, ff. de pos. ex hac mixtura obligationum resultare videtur contractus innominatus, facio, ut facias, id est, do tibi mutuum, vt mihi vendas, vel loces: vel loco, aut vendo, vt mihi mutuum des. Certum enim est ex duobus contractibus nominatis innominatum componi posse l. 5. §. Sed si, ff. de præscript. verb. & Castren. in l. 5. num. 12. Sed in hoc genere usura non latet, vt dixi ex Mantica, & alijs numer. 10. Bero. in sit. de usur. num. 72. & comperi deinde docere Purpurat. in d. l. regasti, §. si tibi, in fin. qui tamen meticulous id cogitandum peritioribus, & maximè Theologis relinquit.

29 Sexto cum onera æqualia sunt, Theologi ipsi admit-

tunt nullam in his negotijs iniustitiam, & usuram esse, vt Molin. in d. disputat. 308. num. 7. & Salas d. dub. 9. numer. quinto, versic. tertio quando. Sed in huiusmodi negotijs omnia sunt æqualia: ergo neque iniustitia, neque tenoris intelligi potest. Etenim siue rem, & factum ipsum inspiciamus, quod in obligationem deductum est, id solutione iusti pretij, vel mercedis compensatur: & si rusticus operas præstat, conductor iustam mercedem soluit, quæ cum iusta est, vt ponimus, operas æquat, alioquin iusta non esset. Si verò spectemus ipsam obligationem, quam subit rusticus, æqua etiam est vtriusque conditio, quia vicissim conductor illi obligatur stare contractui, d. l. sicut, C. de act. & oblig. & l. 1. ff. loc. vt ergo factum iusta mercede, obligatio obligatione rependitur. Idemque est, si mutuum accipiens, frumenta, vel vinum vendat iusto pretio, quia illa obligatio vendendi compensatur alia obligatione creditoris, qui tenetur emere, & pretium soluere l. 1. C. de act. empt. & l. 3. C. de rescind. vendit. quod illi interdum incommodum est, vt indicat d. l. si æquale leg. 1. & l. sed addes, §. si dominus, ff. loc. & multis modis contingere potest, vt si pecunia indigeat, vel si profecturus est, vel si bellum ingruat, quo tempore plus prædij est in nummis, quam in frumento, vel vino, & alijs modis. Quare cum hic onera æqualia sint, & reciproca obligatio, negotium ab omni tenore alienum esse videtur.

Denique fœnus in sola debitoris obligatione consistit, vt dixi ex l. usura, ff. de verb. signific. Est enim iurum creditoris l. 17. §. si pupillo, ff. de usur. & stipulatione contrahitur l. 3. Cod. eod. & leg. quarta, ff. loc. cum scilicet debitor promittit aliquid ultra sortem, & creditor stipulatur: sed in his commercijs ex vtraque parte nascitur obligatio, & fit veluti commercium, & commutatio aliqua rei cum re, vt dictum est, quæ re nulla videtur hic ratio fœnoris deprehendi posse. Et confirmantur hæc omnia ex his, quæ de Antichresi dicta sunt qu. 11. eam scilicet non ideo minus usurariam esse, quod in ea conductio, & locatio quædam contrahatur, l. 17. C. de usur. quia creditor loco pensionis usuras compensat, quæ cum hodie sint indebitæ, nihil præstare intelligitur: merito ergo inter usurarias conuentiones antichresis censetur. Sed in hac specie creditor non compulsat operas rustici cum usuris pecuniarum, neque fructus auferit inuicem usurarum, sed illas, & fructus soluit iusto pretio, multum igitur hæc commercia distant ab antichresi, & proinde diuerso iure ceteri debent. Arque ita ego huiusmodi contractus sustinere conabar.

30 Quid si debitor ob huiusmodi conuentiones damnus aliquod patiatur? Et puto distinguendum esse, vel enim creditor nihil tale præuidet, aut probabiliter præuidet, potuit, vt si colonus consueuerat eo tempore operas locare, vel frumenta aut vinum vendere, vt vstatum est, & hoc casu si quid damni contingat debitori, vt si furto pecunia illi subtrahatur, aut alio casu periret, mutuantem ad hæc damna non teneri. Pericula enim pecuniarum creditæ est debitoris l. 9. in fin. ff. de reb. cred. l. 11. C. si cert. pot. & l. vltim. C. de nauis. fact. vel creditor præuidit, aut dubitabat potuit colonum detrimentum aliquod ex his pactionibus incursum, & hoc casu iniustum esse ita contrahere, & creditorem ad huiusmodi damna teneri, quia sciens causam damni dedit, l. 2. in princip. & l. arbitrio, ff. de del. Hoc tamen contractum usurarium non facere, quia accedit fori, creditor nihil lucri inde consequitur, non leuatur ac si ea lege mutuum daret, vt debitor res suas combaberet, vel partem pecuniarum in mare proijceret, quod usura non est, quæ species est iniusti lucri, sed asperitas & immanitas creditoris, vel etiam inania, vt dicimus non esse furum, si quis rem alienam in profundum abiecerit damni dandi causa, non lucrificandi l. 14. §. 2. ff. de præscr. verb. usura autem species facti est, vt superius diximus † Obseruandum tamen est, quod dixi num. 19. si fraus absit. Hæc enim omnia intelligi, si ex bona fide fiant, & inter bonos bene agi oportet, quæ sunt antiqua formula contractuum bonæ fidei, vt est apud Marcum Tullium lib. 3. offic. Nam si creditor, cum pecuniam mutuum dat, adigeret debitorem ad vendendum frumenta tempore messis, vel vinum tempore vindemiarum, quem sciret fructus istos ex ius possessionibus non percipere, neque aliunde habere, vt deinde cum per venditorem steterit, quo minus frumenta, vel vinum tradat, maiorem aestimationem vini, vel frumenti, quæ crescere solet, consequatur, vt de iur. in l. heredis, §. 3. ff. de act. empt.

empt. videtur creditor lucrum intendere ex mutuo, quod est illicitum, & usurarium. Et hac in re assentior Lopez, qui ita sentit in *d. c. 19. c. 1. & 3.* Ceterum licet recepta sententia tot argumentis in dubium reuocari possit, quia tamen plerumque euenit, vt hic durities, & asperitas aliqua creditoris interueniat, existimo consultius esse ab hoc genere abstinere, & eo modo contrahere, quo dictum est ex sententia Molinæ, & aliorum *numer. 16. & 17.*

31 Deniq; omissis alijs questionibus, quæ iisdem locis à viris Theologis agitatae sunt, illud quero, an licitum sit centum nummos mutuos alteri dare ea lege, vt vicissim ille mutuos det centum modios tritici. Et sanè Theologi frequentius censent, vlturam esse mutuum dare ea conditione, vt mutuo accipiens, remutuare teneatur statim, vel in futurum. Ita enim docent Salon. Bann. Filliuc. & alij apud Bonacin. in *d. quest. 3. punct. 3. numer. 9.* Medin. Lopez, & alij apud Salas *dub. 10. numer. 3.* quibus accedit Molfes. *loc. cit. numer. 50.* & Vgolius in *d. lib. de v. cap. 30. numer. 1. & §. 1. n. 4. in fin.* & ratio est, quia huiusmodi obligatio remutuandi pretio æstimabilis est, siue adijciatur implenda statim, siue in futurum, vt ait Bonacin. *loc. cit.*

Sed, vt quid hac in re sentiam, aperte explicem, tres casus separandos esse puto. Primus est, cum rogatus mutuum dare pecuniam vicissim alterum rogat, vt sibi triticum mutuo det, quo indiget, non alia ratione mutuum pecuniam daturus. Et hoc casu etiam auctores citati vlturam committi putant, vt dictum est. Et licet videatur non minus hic, quam ille grauari, vt dicebat Corrad. in *respons. cas. conscient. quest. 225.* tamen respondet Vgolius *loc. cit.* in hoc euentu æqualitatem non seruari, quia qui prior rogatur mutuum, liberè mutuat, at mutuarius non liberè, sed ob pactum mihi videtur hic nullum tenoris vestigium esse. † Et mouet iisdem rationibus,

36 quibus aduersus receptam inter Theologos sententiam vsusum, quæ huic questionem ferè conueniunt, & præferim quia in hoc genere omnia æqualia sunt, & officium officio rependitur, quod licet, vt in *d. l. §. sed si facio, de præscr. verb.* ex quo constat licitum esse ita pacisci, vt tua mea negotia geras Auenione, ego tua Romæ, & in hac specie mandatum quodammodo interuenire, & tuum officium præstari, vt Paulus ait. Neque mouet, si dicas hoc in alijs commercijs receptum esse, in mutuo verò prohiberi, quia mutuum gratuitum esse debet: nam respondeo mandatum etiam gratuitum esse, quia originem ex officio, & amicitia trahit, vt ait idem Paulus in *l. i. ff. mandat.* Et proinde, vt non definit esse officium aliena negotia suscipere, vt alius vicissim mea gerat: ita non definit officium esse pecuniam mutuum dare, vt alius vicissim mihi frumentum mutuet.

37 Deinde licitum est nolle vendere rem vnam, nisi emptor aliam vendat iusto pretio, vt sentit Less. *lib. 2. cap. 25. numer. 28.* vt licet conuenire, cum vnum bouem habeo, & vicinus vnum, vt per denos dies ego illi, & ille mihi bouem commodemus ad arandum, *lib. 17. §. si cum vnum, ff. de præscr. verb.* Ergo etiam licet nolle mutuum rem vnam, si mutuum petens, mutuet aliam. Neque huic rationi satisfaciunt Salas, dum ait diuersum esse, quia pro mutuo nihil accipi potest pretio æstimabile, secus pro re vendita. Et pretij partem esse posse, vt alter obligetur ad quidpiam aliud vendendum, quod confirmare potuit ex *l. fundi partem, 79. ff. de contrab. empt.* Nam respondeo, quod dicitur ex mutuo nihil accipi oportere, id intelligendum esse vltra sortem, & quod accedat sorti. Alioquin nec illud quidem repetere fas esset, quod mutuum dedimus. At in istiusmodi negotijs nihil accedit sorti, creditor enim id tantum stipulatur, quod dedit, quod verò commodum aliquod sentiat ex frumento, quod eodem tempore accipit mutuum, hoc non prouenit ex mutuo, quod dedit, sed ex mutuo, quod accepit: & proinde mutuum, quod dedit, officium esse, & ab omni vltura alienum. † Et præterea, quod ait Salas in venditionibus obligationem ad rem aliam vendendam partem pretij potuisse, accipiendum est, cum res ideo vilis vendita est,

39 vt nominatum definitum est in *d. l. 79. de contrab. empt.* illis verbis: *si modo ideo fundum vilis vendidisti, sed cum res iusto pretio inancem venduntur, obligatio ad vendendum pars pretij non intelligitur, neque dici potest, sed est mutua, & reciproca venditio, quæ vtriusque iusto pretio contrahitur: denique duæ venditiones sunt, quæ eodem tempore, & iusto pretio celebrantur. Quod vt iure permittum est, ita reciprocas mutui dationes licitas esse dicendum est, cum quisque id tantum sibi reddi stipulatur, quod dedit.*

Rursus, quod ait Salas in venditionibus licitum esse aliud accipere pretio æstimabile, saluum est, & male vit Theologus hac in re separat contractum venditionis à datione mutui. Vt enim non licet in mutuo aliquid accipere, quod æstimationem recipiat, vltra id, quod datum est, ita in venditionibus, & alijs commercijs illicitum est aliquid capere vltra id, quod verè debetur, Iustitia enim in omnibus contractibus æqualitatem æquè desiderat, ut docet Aristot. *5. Ethic. cap. 5.* Proinde si rusticus peteret à me, ut illi bouem venderem, ut fundum suum araret, & ego illum adigerem, ut mihi frumentum venderet iniusto pretio, vel ut vilius mihi operas suas locaret, iniustam rem facerem, & iniustum esset commercium: neque possem me tueri, quod licitum sit in venditionibus aliquid accipere pretio æstimabile, ut Salas ait. Neque enim, quod dicitur in venditionibus licere contrahentibus se in pretio circumuenire, excusat in interno foro, ut ipsi Theologi docent, & Salas *lib. de empt. dub. 26. numer. 6.* Nullum igitur inter mutuum, & alios contractus hac in re discrimen constitui potest. Quare, vt mutue venditiones licite sunt, dummodo iusto pretio ineantur: ita etiam reciprocae mutui dationes tolerari possunt, cum quisque id sibi reddi dumtaxat cauet, quod credidit, vt in specie de qua quaritur.

41 Tertio, certum est in conuentionibus vlturarijs vnum ex contrahentibus in lucro esse, alium in damno, vnum iniustitiam facere, alterum pati. Id enim in omni iniusto commercio, cuius species scenus est, contingere docet Aristot. *loc. cit.* & nemo est, qui negat; sed in negotio, de quo quaritur, quero quis iniustitiam faciat, quis patiat? An is, qui pecuniam rogat, an qui frumentum? Sanè nulla est ratio, vt vnus alteri potius iniuriam inferre videatur, quia non magis vnus tenetur alteri mutuum dare. Et alter alterum æquè adigit ad mutuandum. Neque mouet, quod Vgolius, ait iniustitiam, & ignis admitti ex parte eius, à quo primum petitur mutuum, quia scilicet liberè mutuat, alius verò ob pactum † Etenim in commercijs inspiciendum est, quod agitur, non quod dicitur, aut tractatum est, *l. 6. §. 1. de contrab. empt. l. 8. c. de rese. vendit. l. sciendum, §. dictum. ff. de adil. ed. l. 1. ff. de pact.* neque ad iustitiam contractus multū pertinet, quod quis prior rogetur, vel roget, sed illud inspiciatur, quid ex diuersis animi motibus tandem in vna sententiam deductum est, *d. l. 1. ff. de pact. l. 8. c. de rescind. vendit.* Denique, quia is etiam, qui primus rogatur mutuum, & non liberè mutuum videretur, quia sub spe remunerationis ad mutuandum adigitur. Quare nihil refert, quod vnus prior roget, vel rogetur.

42 Denique nihil obstat, quod obligatio ad remutuandum sit pretio æstimabilis, siue adijciatur implenda statim, siue in futurum. Nam quidquid sit, cum obligatio in futurum confertur, saltem cum negotium eodem tempore perficitur, nulla acquiritur obligatio mutuanti ex eo, quod vicissim ab alio accipit mutuum, sed potius illi obligatur. Et deinde cum totum negotium inspiciendum sit, vt dixi ex *d. l. bona fides, ff. de p. Sanè inde consequens est hic orantia æqualia esse: vterque enim rogat, & rogatur, vterque dat, & accipit mutuum, & alter alteri obligatur, ad restituendum id, quod accepit denique in hoc negotio mutuum officium præstatur, quod licet *d. l. §. sed si facio, ff. de præscr. verb.* Quare vtriusque causa est, & vterque vlturarius censeri debet, vel neuter, quod verius est, vt Petr. Nauarr. Molin. & alij Theologi docent, inter quos Corrad. *loc. cit.* & Reginald. *lib. 25. cap. 11. numer. 98.* Maldex. *tract. 5. cap. 3. dub. 4. vers. Dico secundo.* Jacob. de Grassi. *part. 1. lib. 2. cap. 104. numer. 18. vers. limitatur,* rectè notans contractum innominatum celebrari. Turnian. *disputat. 6. l. dub. 9. numer. 3.* & alij apud Emin. P. de Lug. *loco citato numer. 52.* qui tamen ex sententia quorundam distinguit, an hoc aliud mutuum petatur, vt pretium, vel vt conditio: & putat, si vt pretium, & pro pretio, esse vlturam, si vt conditio, non esse. Mihi videtur hæc distinctio difficilis, quia in contractibus vltro citroque obligatorijs, vt est commercium, de quo agitur, omnis conditio pretium est, vel pars pretij, *l. 79. ff. de contrab. empt. l. pen. ff. de har. ed. & act. vend.* & pretium conditio est, *l. 4. §. melior, ff. de addict. in diem.* Et proinde, vel vtroque casu vlturam deprehendi, vel neutro, quod verius puto, & in foro externo certum est, in quo in re dubia eam præsumptionem sequimur, quæ obiectum excludit, *l. meritis, ff. pro sic.**

43 Secundus casus est, cum obligatio dandi mutui ex vtraque parte in futurum confertur, vt si paciscamur inuicem, vt calendis proximis tu mihi decem aureos mutuos des, ego ubi vicissim decem modios tritici. Et hoc casu nullum

lum scenus interuenire dicendum est, & conuentionem ualidam esse, quia, ut in superiore specie dictum est, hic mutuum officium promittitur, quod licet d. §. *sed cum facio*, & hinc inde inijcitur aequalis obligatio, ut docet Molin. d. disp. 308. n. 4. & 7. Atque etiam quia in hoc negotio nullum interuenit mutuum. Mutuum enim re contrahitur: neque esse, aut consistere potest, nisi proficiatur pecunia l. 2. §. *credendum ff. de reb. cred.* id est res pondere, numero, vel mensura consistens d. l. 2. §. 1. l. 30. de leg. 1. Hic uero negotium non re, sed uerbis peragitur, l. si pœnam, 68. ff. de uerb. oblig. & proinde hic mutuum intelligi non potest, neque lucrum ex mutuo.

45 Tercius & vltimus casus est, cum ex vna tantum parte obligatio in futurum tempus confertur: ut si conueniat, ut quis alteri mutuum det frumentum ea lege, ut ille ad certam futuram diem mutuum det frumentum, vel viginti nummos credere teneatur. Et hoc casu usuram committi Theologi frequentius censent, Malder. *loc. cit.* Iacob de Grassi. *ind. cap. 104. num. 18.* & alij apud Salas d. *dub. 9. num. 10.* & ipse Molina, cum quo haec sensu in d. disp. 308. num. 3. ubi ait, rationem huius rei esse, quia onus illud, ut in futurum velit nolle, quis teneatur mutuo dare, est quid pretio aestimabile: & proinde obligationem hanc pro mutuo exigere est intendere aliquid ultra sortem, & consequenter usura: & pactum huiusmodi neque in foro conscientiae, neque in foro externo obligare. Et numero septimo, obseruandum esse ait longe diuersum esse exigere obligationem mutui in futurum, ut concedatur mutuum in praesenti: & exigere mutuum in praesenti tanquam conditionem, sine qua non vult quis concedere mutuum, quod ab eo exigitur. In priore enim specie civilis obligatio pretio aestimabilis postulat, quod est illicitum: quando autem mutuum in praesenti exigitur tanquam conditio, sine qua quis aliam mutuum daturus non fuit, nulla intenditur obligatio: ideoque nihil exigitur ultra sortem. Ita Molina, a quo tamen hac in re ceteri frequentius dissentiunt, existimant enim, usuram esse exigere obligationem ad mutuandum, licet statim adimplenda sit, ut dixi num. 35. & 36. Ego uero puto, etiam hoc casu conuentionem hanc licitam esse, dummodo fraus, & emptio absit: & iisdem rationibus moueor, quibus in praecedentibus usus sum, nimirum quia hic etiam mutuum officium praestatur, d. l. §. *sed si facio, de praes. verb. t.* Deinde quia nihil refert ad iustitiam contractus, ut quid statim, vel ex intervallo praestetur, dummodo seruetur aequalitas l. 17. & 25. ff. *ead. tit.* Et proinde si licet pacisci, ut hinc inde mutuum eodem tempore fiat, valida etiam erit conuentio, & pura scenoris, ut vnus nunc, alius in posterum mutuet, ut in alijs contractibus licet pacisci, ut vnus statim, alter ex intervallo praestet, quod praestare conuenit, ut in l. 1. ff. *de conduct. caus. dat. l. 11. §. in primis ff. de act. empr. & alijs locis.* Tertio quia potest quis nullo accepto mutuo obligare se ad mutuandum, etiam sub pena d. l. 68. de uerb. oblig. ubi Cuiacius notat, etiam oblata officia vinculo poenae obstringi posse: ergo multo magis accepto mutuo, quia melior est eius conditio. Quarto, quia, admissa contraria sententia, melioris conditionis esset, qui ex intervallo implet contractum, quam qui statim, quod absurdum videtur. Denique quia durior, & asperior est, qui non vult mutuare, nisi eodem tempore sibi remutetur, quam is qui sub spe future remutationis mutuum indigent, quod petit: sed in priore specie nulla usura est, vel iniustitia, ut dixi, & docent Molin. & Malder. *loc. cit.* ergo etiam in specie, de qua agitur, nulla erit usura. Quamobrem mihi videntur illi duo praesentissimi viri parum congruenter loqui. Nam si cum mutuum statim exigitur, negotium purum est scenoris, quia ista obligatio statim mutuandi est conditio, sine qua is, qui prior rogatur, mutuum dare renuit, ut Molina ait, idem etiam dici potest, cum obligatio confertur in futurum, sine qua etiam non erat mutuum daturus: ut ergo excusari potest is, qui statim mutuum exigit, ita etiam is, qui sibi mutuum in futurum praestari stipulatus est.

Neque obstat, quod in hac specie exigatur obligatio in futurum, quae est pretio aestimabilis, ut Molina ait, & post Molinam Malder. *ubi supra. vers. sed probatur & in fin.* quia hoc officium, quod is, qui a me mutuum habuit, se mihi vicissim praestitutum promittit, compensatur cum alio officio, quod illi ex conuentione prior praestitum: neque alia ratione praestititum, l. ult. C. de pact. inter empr. & vendit. Et proinde inspecto toto negotio, ut rationis est, non minus in hac, quam illa specie officium officio, obligatio obligatione rependitur, & compensatur: ubi uero compensatio est, usura intelligi non potest. † Quod uero obijcitur, usuram esse ex mutuo aliquid ultra sortem exigere, quod pretium, & aestimationem reci-

piat, qualis est obligatio in futurum mutuandi, accipiendum est, cum debitor nihil vicissim habuit, non autem cum tantundem habuit, vel habiturus est: hoc enim casu aequa est utriusque conditio: & negotium aequalitatem habet, quae excludit rationem usurae. Sed in hac specie is, qui prior mutuum accepit, tantundem accepit, nimirum civilem obligationem mutuandi in praesenti, cui ego parui, & quae illi aequae commoda, immo utilior esse potuit: & proinde fidem conuentionis seruare debet, l. 1. ff. de pact. l. ult. C. de pact. inter empr. & vendit. alius sequeretur condemnatio ad id, quod interest, d. l. 68. de uerb. oblig. quae ait venire hoc casu, quanti stipulatoris interest pecuniam creditam non fuisse: qui locus singularis est, & meo iudicio valde notandus.

Ex quibus etiam facile dissoluitur, quod comperi deinde respondisse Malder. *loc. cit. in fin.* ad argumentum quod proxime posui n. 46. scilicet priori casu, cum mutuum statim hinc inde impletur, gratis dari, non posteriori, propter obligationem praestandi in futurum, in quo tota eius responsionis vis esse videtur. Nam ex his, quae diximus, facile apparet inspecto toto negotio, ut necesse est, neutro casu mutuum gratis exprimi, quia siue mutuum ex utroque latere statim impleatur: siue vnus contrahentium prior impleat, alter ex intervallo, semper quomodocumque res contrahatur, ex hoc negotio resultat contractus innominatus, *facio ut facias*, in quo alter alteri praestare oportet, quod conuenit d. l. 1. ff. de pact. Neque enim ideo minus contractus innominatus est, quod vnus ex intervallo illum implere debeat. l. 5. §. 2. & l. 6. ff. de praes. verb. & alijs ferè omnibus eiusdem tit. quando ita rerum, & negotiorum qualitas plerunque postulat, ut quod vnus implere potest, alter differre cogatur. Proinde cum in utraque specie mutuum ex promissione sequatur, & ex potestate conuentionis, ideoque non magis, minusue gratis vno casu, quam alio, consequens est, vel utroque casu usuram committi, vel neutro: & consequenter nihil in responsione doctissimi viri constituendum esse. Aliud uero viros Theologos sensisse puto, quia reuerentia eorum dixerim, non animaduertent, etiam cum obligatio ex vno latere in futurum confertur, negotium hoc mixtum esse, & resultare contractum innominatum, *facio, ut facias*, in quo obligationes se inuicem respiciunt, & elidunt, & onus onere compensatur, ut dictum est. Sanè Baldus, & alij auctores relati n. 10. & 18. inter quos inelytae memoriae Cardin. Mantica, docent, in contractibus innominatis usuram non latere. Et cum aduersus eum, qui prior facit, id est contractum ex sua parte exequitur, & seruat fidem, Theologi sentiant, videntur mihi, si dicere fas est, casum iustiore m praeposterè condemnare. † Et nostram sententiam confirmandam iuvat, quod ex eodem Baldo, & Curtio iuniorè dixi *quasi. 79. num. 5.* & ex Valeria, & Reginaldo *quasi. 98. in fin.* quoties scilicet mutui dationi aliquid coniunctum est ex parte dantis, quod illi onerosum est, vel premium meretur, usuram non esse tantundem ultra sortem exigere, quod illi oneri respondeat arbitrio boni, & prudentis viri. Atque ita de hac celebri quaestione sentio, subiiciens me tamen Theologorum sententiae, quos omnes veneror, & magnifico: tamen si nimiam eorum in his quaestionibus scrupulositatem, & subtilitatem probare non poterim. Haec tamen intelligo secundum ea, quae dixi num. 34.

Sanè assentior Molinae existimanti *eodem loco num. 10. & 11.* non licere creditori ex eo, quod paciscitur mutuum per annum, vel aliud tempus non repetere, aliquid ultra sortem stipulari, & exigere. Quid enim hoc aliud est, quam pro mutuo, quod ad vltim certum temporis conceditur, usuras stipulari, quas Scriptura, Pontifices, Concilia, & communis Doctorem sententia damnant: & Molinae consentiunt Salas *loc. cit. p. 12.* Lessius & Reginaldus apud Bonac. *disp. 3. q. 3. pars. 6. num. 1. Faustus in suo spec. disp. 54. n. 2.* Turrianus *disp. 61. dub. 3. n. 5.* Layman. *tract. 4. c. 16. n. 8.* qui ferè omnes dicunt, contrariam sententiam viam aperire usuris, & in fide valde periculosam esse: ut etiam Emin. de Lugo *disp. 25. sect. 3. n. 17.* qui ait esse falsissimam. Quod ex iure civili probari potest l. 4. in fin. & l. 57. ff. de pact. & l. 2. §. non male, ff. de dol. mal. excep. in quibus id, quod creditor à debitore accipit, ne intra aliquod tempus sortem petat, usura dicitur. Quas congruenter Molinae, & aliorum Theologorum communi sententia abrotas esse diximus *quasi. 63. in fin.*

QVÆSTIO XVII.

An usura sit, aucto valore frumenti, vel pecunia, eandem quantitatem exigere,

SUMMARIUM.

1. Qualitas in omnibus contractibus seruanda.
2. Mutuus frumentum, & tantundem exigens, cum plus valet, usurarius est contra. num. 3.
3. Solutio, ut sit perfecta, debet responderi toti debito. Obligatio non potest re contrahi, ultra quam datum est.
4. Obligatio eo modo dissolui debet, quo contracta est.
5. C. Si quis, & c. Nullus 14. quest. 3. explicantur. Pretia mercium, & specierum omnibus fere annis mutantur.
6. In mutuo nullum pretium interuenit. Officiosior, qui dat mutuum, quam qui deponit. Quod nobis debetur, bonis nostris adnumeratur.
7. Usura est, si dato modis frumenti, aliquid superexigatur. Tritici pretium crescit, & decrescit ei, cui debetur.
8. Mora sua cuique nocet.
9. Frumentum licite dari potest ea lege, ut pretia vtriusque temporis adaequantur.
10. In contractibus, qui re contrahuntur, non inspicitur valor nisi post moram.
11. Mensura si mutantur, mutuum ea mensura reddi debet, qua admensum est.
12. Auctor legatione functus cum D. Flaminio Toncato Nobili Nicinensi. Victor Amadeus Sab. Dux iussit, ut in Comitatu Nicinensi mensurae omnes aequales essent.
13. Nummis aureis creditis an totidem exigere liceat, si illorum valor augetur.
14. Pecunia forma, & substantia in quo consistat.
15. Nummis aureis creditis, idem numerus reddendus est, siue crescat, siue decrescat eorum aestimatio. Numerorum aestimatio olim certa, & constans fuit.
16. Boni debitoris officium ex Terentio.
17. Aureo crescente, vel decresciente, augetur, vel minuuntur rerum pretia.
18. Victor Amadeus Sab. Dux aureum Italicum ad tres libras redegit.
19. Pecunia cum creditur, non magis spectatur eius valor, cum frumentum, vel vinum.
20. Pecunia non semper in contractibus interuenit, ut pretium; plerumque, ut res, & corpus quoddam. Pecunia res corporalis, & corpus habet.
21. Pecunia duplex valor activus, & passivus.
22. Molinae ratio refellitur.
23. Molinae Theologi argumenta, qua refelluntur.
24. Nummi cum mutuo dantur, nummi debentur, non eorum aestimatio. Creditor neque plus, neque minus exigere debet, quam sibi debeatur.
25. In iustitia commutativa posita est in aequalitate rei ad rem.
26. Debitor potest pecuniam in aliam formam soluere, dummodo id creditori non sit onerosum.
27. Aurei valore diminuente debitor plures reddere non tenetur, quam acceperit.
28. Periculum pecuniae credita est debitoris.
29. Nummi, qui debentur, sunt creditoris.
30. C. Olim, & c. cum Canonici de censibus. sententia.
31. Molinae Theologi conclusio expenditur.
32. Si monetae deteriores eundantur, non licet ex aureis soluere secundum valorem currentem.
33. Debitum librarum, si monetae deteriores causa non sunt, potest ex aureis dissolui secundum praesentem eorum aestimationem.
34. Creditor pro aerea, vel argentea auream monetam sti-

pulatus usuram facit.

Edictum Caroli V. id fieri vetant.

35. Denarius stipulanti licet aureus eiusdem quantitatis promittere.
36. Tempus contractus inspiciendum est, cum de lesione agitur.
37. Usura est aureus maioris quantitatis stipulari pro denario, vel libris.

Q Via iisdem locis ab iisdem Theologis hæc quaestio agitata est, idè de illa hic mihi quoque agendum est: nec fortasse opportunior erit locus. Et quia ex his auctoribus, quidam in trimento, vel vino credito foenus admitti negant, in nummis vero diuersum esse constituunt, proinde quaestionem hanc in duas diuidere oportet, utrum pretium esse duxi? In primis ergo quero, cum quis decem, vel duodecim tritici modios mutuo dedit, si forte pretium auctum deinde est, an usura sit totidem modios eiusdem generis exigere: vel potius eatenus detrahi oporteat, quatenus valor vtriusque temporis concurrat. Et comperit quosdam existimare non secundum eam quantitatem exigendum esse, quæ mutua data est, sed secundum valorem dumtaxat, ita ut si tempore mutui triticum duabus libris aestimabatur, & tribus tempore solutionis, creditor, qui duodecim mucuatus est, qui viginti quatuor libras coniciebant, contentus esse debeat octo modijs, qui tantundem valent, & debitor octo modios, soluendo liberetur. Inter quos est Petr. Nauarr. de restit. lib. 3. cap. 2. num. 252. quia inquit, alioquin non seruaretur æqualitas in pretio, quæ non minus in mutuo, quam in cæteris contractibus omnibus seruanda est. Idem sentiunt Fernand. Rebell. lib. 8. quest. 8. num. 4. Bonacin. de contract. disp. 3. qu. 1. par. 3. num. 21. & acerrime omnium Salas in lib. de usur. dub. 24. num. 3. & 4. qui multis quidem argumentis id probare nititur, sed duo tantum augere videntur. Primum est, quia vi mutui, & non ratione lucri cessantis, vel alio iusto titulo exigens rem maioris valoris moralis, usurarius est: sed ita contingit in his euentibus, ergo recipiens triticum in eadem mensura, cum plus valet, usurarius censeri debet. Et confirmatur, quia in huiusmodi contractibus non solum attenditur valor naturalis, sed moralis: nec beneficentior esset, qui donaret rem tempore maioris valoris naturalis, quam minoris. Ergo si tempore solutionis plus valet, usura est triticum in eadem mensura exigere.

Alterum est, quia mutuans triticum tempore maioris valoris licite exigit maiorem quantitatem tempore minoris valoris, ut docent Antonin. Syluestr. Med. Conrad. in quest. 38. concl. 5. & Nauarr. d. cap. 17. num. 225. & alij communiter. Ergo in redditione mutui non solum est attendendus valor naturalis, sed moralis, ac proinde usura erit exigere eandem mensuram, cum triticum plus valet.

Neque ob stare, c. Si seneraueris, c. Plerique, cap. Putant, c. Usura est 14. quest. 3. & cap. Nullus, de usur. quibus locis decernitur, usuram esse maiorem mensuram accipere, quam datum sit, quia, inquit, accipienda sunt, quando modius minorem valorem habiturus non est, semper enim licitum esse exigere moralem valorem rei, ut patet ex c. In ciuitate, & c. Nauiganti, de usur.

Verum in specie, de qua agitur, cum quis scilicet decem tritici modios dedit mutuos amico indigenti, & roganti reddituro, cum voluerit, recepta est inter Jurisperitos sententia, neque plures, neque pauciores modios reddi oportere, siue auctum, siue diminutum sit tritici pretium. Quod Theologi etiam docent Mercat. Garc. Salon. apud eund. Salas loc. cit. Soc. de iustit. & iur. lib. 6. quest. 1. art. 2. Reginald. lib. 25. cap. 10. num. 185. in princ. & Leonard. Less. lib. 2. cap. 20. num. 150. vbi ait, hanc sententiam receptam esse: & nouissime Paulus Layman lib. 3. de iustit. tractat. 4. cap. 16. num. 14. vers. deinde limitari debet. Et sane inter iuris ciuiles auctores id exploratum est. Ita enim sentiunt Bart. Bald. Jas. Rip. Purpurat. & alij, in l. cum quid. ff. si cert. pes. Inter quos Alciat. num. 42. vbi neminem dissentire Alex. in cony. 61. num. 13. lib. 2. & Cuiac. in l. 2. §. mutui dato. eod. tit. Antonin. de Roell. de usur. n. 70. Anton. Gom. var. resol. lib. 2. cap. 6. num. 1. Thob. Non. iustit. quib. mod. re contrab. oblig. in princ. num. 34. Sigism. Scacc. de commerc. §. 1. quest. 1. num. 415. & Vgolin. de usur. cap. 34. §. 2. num. 1. ex quibus constat hanc communem esse sententiam. Quæ probatur primò, quia vt intergra liberatio conueniatur, totum id, quod debetur tollendum,

4 *menandum*, est l. 61. ff. de solut. l. 41. §. Lucius, ff. de usur. l. 1. ff. de compens. sed in hac specie debitor, decem modios debet, ergo totidem, & non pauciores reddere tenetur. Secundo mutuum ex ijs contractibus est, qui re contrahuntur, l. 1. §. 2. de oblig. & act. ergo ut debitor ultra quam accepit, obligari non potest, l. 2. §. l. cum ultra, C. de non num. pecun. l. rogasti, §. si tibi, ff. de reb. credit. ita non potest se ab hac obligatione liberare, nisi totum reddat, quod accepit. Tertio eo modo obligatio dissolui debet, quo contracta est, l. 35. ff. de reg. iur. ubi dicitur nihil tam naturale esse, l. 1. C. quando lic. ab. empr. dife. l. 80. §. 95. §. naturalis, ff. de solut. Sed obligatio decem modijs contracta est, ergo non alia ratione potest invito creditore dissolui. Denique probatur apertissime hac sententia, ex d. c. usur. 14. qu. 3. quo loco usura esse dicitur, si dederis frumenti modium, & super aliquid exegeris, & ex c. si quis, §. c. nullus. ead. quest. 4. quibus iubetur creditor ipsum, quod dedit sine ulla augmento, & tantum, quantum dederit, accipere.

5 Neque mouet, quod respondet Salas, hos & similes canones accipiendos esse, cum modius minorem valorem non est habiturus. Nam apertissima est dictorum canonum sententia, ut scilicet liceat eadem mensura accipere, & tantum, quantum datum est, & ut fenerator sit, qui aliquid plusquam dedit, & accepit: denique si dederit frumenti modium unum, & super aliquid exegerit. Nec distinguunt, an plus, uel minus res valeat tempore solutionis, quam cum res mutua data est. Quod Patres, & sacri Canones non neglexissent, ut in re, in qua facile capio, & peccatum esse poterat ob frequentem immo fere perpetuam variationem, quae in pretio humilissimi rerum contingere solet, ut experientia testis est, Plinius lib. 33. cap. ult. ubi ait omnibus penè annis mutari, & Paulus in l. 63. ff. ad l. Falcid. sed hoc illis locis sancitum est congruente naturae mutui, quae est, ut reddatur, quantum datum est: & quod idem est congruente naturae rerum, in quibus mutuum consistit, quae ita natura comparatur sunt, ut altera alterius vice fungatur, quia in ijs pondus ponderi, mensura mensurae, numerus numero, qualitas qualitati exaequatur, ut creditor per solutionem sibi factam tantundem, & id ipsum quod dedit, quodammodo habere videatur d. l. 2. §. 1. si cert. per. l. in nave, ff. loc.

6 Neque conturbare nos debet, quod Petr. de Nauarr. ait, non minus in mutuo, quam in alijs contractibus exactitatem pretij seruandam esse, quia in mutuo nullum pretium interuenit, neque interuenire potest non magis quam in deposito, & alijs negotijs, quae re contrahuntur, in quibus nec minus, neque ultra reddi debet, quam datum est l. si tibi, ff. de pact. l. cum ultra, C. de non num. pecun. l. ult. C. si pign. conuent. num. pecun. non seq. Quare, ut depositus decem tritici modijs siue auctum, siue diminutum sit pretium, decem modij reddendi sunt: ita etiam decem mutuo acceptis totidem reddi oportet, & multo magis, quia officiosior est, qui mutuum dat, quam qui deponit. Et tantum inter mutuum, & depositum interest, quod attinet ad quantitatem, ut in deposito eadem species reddenda sit, in mutuo idem genus eiusdem bonitatis, & qualitatis, d. l. cum quid, ff. si cert. per. Quod si dicant non esse simile, quia depositum eius est, qui deposuit, ideoque triticum illi crescere, vel decretere, dicam statim, illos decem modios, qui mihi in genere debentur, meos esse, & proinde mihi etiam crescere, vel decretere l. vinum ead. tit. quia bonis meis adnumerantur, non debitoris, l. 42. de verb. signif. l. 52. ff. de acquir. rer. domin. & illos creditor vendere potest, l. 17. ff. de hered. vel act. vend. l. 3. C. ead. tit. Quod non animaduertentes, qui contra sentiunt, dum Jurisperitorum definitiones parui faciunt, & nostras suis preceptis inferiora esse putant, pessime hallucinati sunt.

7 Hinc ad primum argumentum alterius sententiae respondeo negando maiorem, quia usura est exigere aliquid ultra sortem, & plus quam datum sit, ut si dederis frumenti modium, & aliquid superexegeris, ut definitum est in d. c. usura est 9. 3. Sed hic nihil accedit sorti, & creditor id tantum recipit, quod sibi abest. Decem enim modij crediti sunt, & proinde creditor decem recipiendo cuiusque valoris sint, usuram non facit, cum nihil recipiat ultra sortem, & comperit deinde lentore Eminentiſſimum Manticae de sac. & ambig. conuent. lib. 25. titul. 3. num. 17. Et non tantum hic usura nulla est, sed nec iniustitia, siquidem iniustus creditor est, qui plus exigit,

quam sibi debeat, sed hic decem modij in obligatione positi sunt, ergo tota conscientia decem modios recipere potest, totidem recepturus, si tritici pretium decreuerit. Cum enim triticum illi debeat, tamdiu tritici aestimatio illi crescere, vel decretere potest quamdiu debeat, indicant, d. l. vinum ff. de reb. cred. §. l. 2. §. cum per venditorem ff. de act. empr. quia valor concomitatur rem debitam, sicut umbra corpus. Quod tamen intelligo, cum nulla mora facta est. Mora enim ei, qui moram fecerit, nocere debet d. l. vinum, §. cum per venditorem, §. l. 163. §. unicuique ff. de reg. iur. & Gomez. loc. cit. & Vgolin. in d. §. 1. num. 2. Sed hoc excedit fines quaestionis nostrae. Ex quibus etiam sequitur falsum esse antecedens alterius argumenti, quia in contractibus, qui re contrahuntur, non licet exigere ultra, quam datum est d. l. rogasti, §. si tibi, de reb. cred. §. d. l. 2. §. 9. C. de non num. pec. & proinde creditor pretio maiore quantitate capere non potest. Neque est contrarium, quod Syluester, Nauarrus, & alij Theologi definiunt locis à Salas citatis, quia docent dumtaxat frumentum, vinum, & alias similes species licite hoc pacto dari posse, ut pretia utriusque temporis aequentur, quod non nego, sed vel venditio est, ut notant Molin. in disp. 311. num. 7. & Reginald. loc. cit. n. 186. uel quasi uenditio, ut inquit Layman. d. cap. 16. num. 11. uel saltem egreditur fines mutui, ut sentit Turrian. disp. 61. dub. 7. n. 3. ubi ait non esse contractum mutui. Et proinde nihil pertinet ad speciem, de qua quaeritur, in qua nihil tale conueniam est.

8 Denique, quod ait Salas, semper licitum esse exigere moralem ualorem rei, idque manifestum esse ex c. in unitate, §. c. ult. de usur. id in uenditionibus ueram est, in quibus terminis dicti Canones loquuntur, & alijs negotijs, quae uenditioni proximè accedunt, non autem in contractibus, qui re contrahuntur, in quibus res ipsa inspicitur, non aestimatio rei, nisi post moram, ut dictum est ex d. l. vinum, §. l. 1. ff. de in lit. iur. Nos uerò quaerimus de mutuo, quod re contrahitur, & proinde illis locis nihil nostrae sententiae contrarium definitum est.

9 Illud sanè uerissimum est, & ualde confirmat nostram sententiam, si postea mensura uarietur, eadem mensura triticum reddendum esse, qua datum, & admensura est: ne scilicet plus uel minus creditor consequatur. Ita Soc. loc. cit. & Nauarr. in lib. de camb. num. 48. Reginald. loc. cit. n. 182. Salas dub. 25. num. 1. in fin. Molin. disp. 312. n. 7. ubi ait, hac in re Doctores conuenire, & ita in Luitprandi lege Sebastiani Regis constitutum fuisse. Cum enim sanxisset, ut totum regnum iisdem mensuris ueretur, cum antea uarijs in locis uarijs essent, iussit etiam praeterita frumenti debita eadem mensura praestari, qua accepta fuissent. Quod etiam à Serenissimo Duce nostro Carolo Emanuele per uniuersam Pedemontij rationem constitutum est, cum antea singula fere oppida diuersis mensuris, & ponderibus uerentur, quod publice incommodum erat, plerisque praesertim exteris, & rusticis capiosum. Quod etiam notat Peguar. in dec. 46. num. 11. Quibus permoti Nicienses, cum legationem ad aulam Magni Ducis nostri Victoris Amedei ob natiuitatem Principis destinassent, quae D. Flaminio Tonduto, & mihi decreta est, nobis inter caetera in mandatis dederunt, ut hac de re Regiam Celsitudinem adiremus. Quamobrem ad nostram expostulationem optimus maximusque Princeps noster iussit, ut mensurae totius tractus Niciensis, quae in singulis fere pagis diuersae sunt, ad eas, quibus hac ciuitas utitur, redigerentur. Quod tamen incuria nostra nondum factum est.

10 Secundo quaeritur, quid iuris sit in nummis, si aurei sint crediti, & non immutata bonitate intrinseca, aucta uel diminuta sit eorum aestimatio, an totidem aureos reddi oporteat, quot numerati, & accepti sunt: an supplementum, uel detrahendum sit usque ad ualorem, qui erat tempore contractus. Et sanè quidam existimauerunt, aucta eo modo aestimatione aureorum, usuram esse totidem exigere, quot sunt crediti: Ita enim Petrus de Nauar. loc. cit. & alij Theologi quidam apud Bonacin. d. punct. 3. num. 22. §. 24. Molina. in disp. 312. & qui totum Molinam refert, & qui se uix in hac quaestione explicat Salas, dub. 25. Quod etiam Sotus, & Lessius patant locis citatis, quamuis aucta in frumento, uel uino sentiant, ut dictum est, ut etiam Layman. d. cap. 16. num. 114. ubi confirmatur ex praxi. Et, quod magis est, in hanc sententiam procliuor est Didacus Couarr. lib. de veter. numism. collat. cap. 7. §. 1. num. 3. ob Caroli Molinaxi argumenta, quae tanti uiri iudicio, & ingenio digna

esse ait. Quare secundum hanc opinionem, si centum aurei mutuo dati sunt, cum singuli tribus libris aestimabantur, atque ita trecentas libras conficiebant, si valor aurei ad quatuor libras, vel edicto Principis, vel ex abusu mercatorum excreuit, & ideo nunc centum aurei quadringentas libras efficiunt, debitor septuaginta quinque aureos soluendo liberetur, quod hic numerorum numerus hodie summam efficiat trecentarum librarum, quae centum aureis tempore contractus conficiebantur, & usurarius esset creditor, qui centum aureos, qui illi absunt, & quos numeravit, exigeret. Ex contrario si imminuta sit aureorum aestimatio, ut si centum aurei crediti sunt, cum singuli quatuor libris aestimabantur, atque ita summam efficiant quadringentarum librarum, & solutionis tempore non nisi trecentis constant, non satisfacit debitor, si centum aureos dumtaxat offerat dissoluendi debiti gratia, sed supplere debet, quod quadringentis libris deest, atque ita plures, vel pauciores reddi oportere, ut explicat Molina, in d. disp. 312. num. 3. & 8. ubi, quod magis est, idem opinatur, licet actum sit, ut nummi eiusdem materiae, & formae reddantur, & nouissime etiam Card. de Lugo disp. 25. n. 124. & 126.

Huius sententiae prima, & praecipua ratio est, quia forma ipsa, & substantia monetae non est materia, vel forma naturalis ipsius corporis monetae, sed valor ipse impostitius: unde quilibet moneta, in quantum talis, non deducitur in contractus, nisi sub ratione valoris, vel quantitatis impostitiae hanc currentis. Hinc pecunia, ut pecunia non est merx, nec venit appellatione mercium, vel similibus rerum, sed res omnes aestimat, & ut inquit Aristoteles Ethic. cap. 5. *panta metri*. Idem innuit Paulus, in l. 1. ff. de contrab. empt. ubi ait, commerciorum expediendorum gratia electam esse materiam, cuius publica, & perpetua aestimatio difficultatibus permutarum aequalitate, quantitatis subueniret: eaque materia forma publica percussa usum, dominumque, non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, id est, ut Molinae inquit, non substantia ipsa materialis in nummis consideratur, sed quantitas, id est, valor impostitius publicè constitutus, ex quo, inquit, sequitur, quancumque pecuniam non deduci in commerciorum usum, nisi sub ratione valoris, & proinde oportere, creditorem secundum eius valorem, & neque plus, neque minus exigere.

Sed, his non obstantibus, dicendum est, creditis aureis, totidem aureos soluendos esse, quot sunt crediti, siue aucta, siue diminuta sit aureorum facultas. Quod probatur iisdem iuribus, & rationibus, quibus proxime demonstratum est, totidem modis triuci in hac specie reddendos esse, & praefertim ex d. l. 80. ff. de solut. quae nominatim definit, ut tantundem pecuniae restituatur, his verbis: *Prout quodque contractum est, ita & solui debet, ut cum re contraxerimus, re solui debet, veluti cum mucuum dedimus, ut retro pecuniam tantundem solui debeatur. Et cum verbis aliquid contraxerimus, vel re, vel verbis obligatio solui debeat, verbis veluti cum acceptum promissori sit, re veluti cum soluit, quod promissit.* Qui locus aperte hanc sententiam probat, neque tamen compen à quopiam citari, & dicere possum, quod ait Celsus, in leg. 13. ff. de in diem addict. mirari, se à nemine animaduersum. Deinde hoc indicat, d. l. cum quid, ff. si cert. per. quae ait: *cum quid mucuum datum est, etsi non casimus, ut aequè bonum nobis reddatur, actum videri, ut eiusdem generis, & eadem bonitate soluarur, quae datum est.* Ex qua ita hic docent Bart. & Bald. Jas. Alciat. & alij Interpretes Juris, ut dixi, & Cuiac. in d. l. 2. §. mutuum. Et rursus in nouell. 4. & l. 59. in fin. de verb. oblig. ubi ait, hac de re nullam se scire legem praeter, l. 2. C. de veter. numismat. potest. quia constantior tunc erat nummorum aestimatio, quamuis (ni fallor), hoc aperte definitum sit; d. l. 80. de solut. Ita etiam tradunt Antonin. de Rosell. loc. cit. num. 71. Albert. Brun. de augm. monet. part. 3. num. 1. Ann. Robert. rer. indicat. lib. 1. cap. ult. Andr. Fachin. controuer. iur. lib. 2. cap. 9. Anton. Sola in lib. de monet. cas. 24. num. 7. Mastrill. dec. 7. numer. 7. & Sigil. mund. Scaccia, de commer. vlt. §. numer. 177. ubi refert ita Rotam Romanam sepius iudicasse. Denique hanc sententiam, quae veteribus placuit, & in foro recepta est, tuetur aduersus Molinae obiectiones doctissimus Anton. Faber, lib. de varijs debitor. solut. cap. 5. cuius sententiae aequitas, & iustitia ex eo facile apparet, quia non alia ratione fieri potest, ut aequalitas inter creditorem, & debitorem seruetur, quam si is reddat id totum, quod accepit, ille accipiat, quod dedit. Quare, cum centum aureos debitor debeat, necesse est, ut totidem aureos reddat, ut iusta, & aequa sit debiti liberatio, l. 4. C. de compens. l. 9. C. de solut. Nam siue aucta,

siue diminuta sit aureorum facultas, neque debitor centum soluens plus, aut minus soluit, quam debeat, neque creditor plus, vel minus exigit, quam sibi debeatur, quippe certum est centum aureos deberi. Et ex contrario, admittit Molinae, & aliorum sententia, euident, & absurda ex vna parte captio, & inaequalitas necessario contingit. Aucta enim usque ad quadringentas libras centum aureorum aestimatione, quae mutui tempore non nisi trecentis aestimabantur, debitor, qui centum aureos debet, septuaginta quinque soluendo liberaretur. Imminuto vero aureorum valore, usque ad trecentas libras, qui tempore contractus quadringentas efficiant, creditor, cui centum aurei debentur, centum, & triginta tres cum tremisse licite exigere, & auferre posset, quo nihil iniustus, & absurdus excogitari potest. Hinc enim manifestè fit, ut vel debitor iniustus sit, qui minus soluit: vel creditor usurarius, qui plus capit, quam dedit. *d. e. usura est, & c. nullus 14. quae est.* centum igitur aureos soluere oportet, ut aequalitas hinc inde consistere possit.

Neque verum est, quod obijciunt, creditorem in hac specie plus accipere, quia licet, aucta aureorum extrinseca aestimatione, plures libras accipere videatur, non tamen plures aureos accipit, quam dedit. Nam licet centum aurei plures libras valeant, illae tamen librae plures aureos non conficiunt, sed centum dumtaxat, qui debentur. Et proinde creditor centum recipiendo usuram non facit, quia nihil accipit ultra sortem, quae hic centum aureis constat. Specta enim, & numera quantumlibet, non plures inuenies, quam crediti sunt: & oculi ipsi intuendo, & manus numerando fidem facient, nihil centum aureis accessisse, sed conuenire numerum, & debitorem, id tantum soluisse, quod debuit: denique debitum re contractum re dissoluisse, id est, tantundem pecuniae soluendo, ut ait d. l. 80. de solut. & l. in nave, ff. loc. quod aequitati naturali maxime conuenit lib. 36. reg. iur. Et egregie confirmat Terentij locus in *Pboemione act. 1.* ubi Davus cum ab amico aliquot nummos mutuos accepisset, illicque debitum argentum afferret, sic ait: *Accipe, lectum est, conueniet numerus, quantum debui,* quibus paucis verbis boni debitoris officium mihi videtur expressisse, ut scilicet lectos nummos, & eiusdem bonitatis reddat, & totidem numero, quot accepit, & debuit.

Denique nostram sententiam valde iuuat, quod saepe usu euenit, ut crescente, vel decrecente valore aurei, pretia rerum quoque crescant, aut minuantur, ut congruenter nostrae quaestioni obieruat Purpur. in d. l. cum quid, num. 70. Hieron. de Laurent. decis. 207. num. 1. Anton. Sola loc. cit. n. 11. & Gothofr. ad d. l. 2. C. de veter. numism. potest. quae ait *pro imminutione solidi omnia quoque praetia specierum decretere oportere.* Quod etiam notat Ann. Robert. loc. cit. in fin. ubi ait, vulgus falli, dum se ditari credit, quoties crescit aurei valor, quia eodem tempore crescunt & aliarum rerum pretia. † Et nos id nuper experti sumus. Nam cum aureus in immensum excreuisset, in diebus excurreret, ita ut nihil incertius esset ipsa aestimatione nummorum, quam tamen in republica expedit certam esse d. l. 1. de contrab. empt. idem Serenissimus Dux noster Victor Amedeus aureum Italicum ad tres libras redegit, & pro illius imminutione iustus, pretia specierum, & mercium minui, selectis singulis in ciuitatibus prudentibus viris, qui pretia rebus venalibus imponerent. Quod initio quidem seruatum est, sed paulatim tacito populi consensu coepit aureus valorem edicto statuto excedere, & quod consequens erat, mercium quoque pretium increfcere, & intendi, mercatoribus praesertim id cauentibus, ne merces vilius vendant, quam emerint.

Neque in hoc genere diuersa est causa pecuniae, & frumenti, vel vini, ut Sotus, & Lessius putant, qui in frumento, vino, & alijs speciebus nobiscum sentiunt, quia non minus re contrahitur obligatio, cum pecuniae mutuae dantur, quam cum tritico, & alijs speciebus, quae pondere, & mensura constant, l. 1. §. 1. ff. de obligat. & act. l. cum vltra, C. de non. num. pecun. institut. quib. mod. re contrab. oblig. in prin. & proinde cum pecunia creditur, non magis eius estimationem spectamus, quam frumenti, vel vini, quod mutuum datur. Quamobrem, ut decem tritici modijs creditis, totidem modij soluendi sunt, siue auctus, siue diminutus sit illius valor, ut iudex Sotus, & Lessius admittunt, ita proflus cum debitum centum nummis contractum est, totidem nummis dissolui debet, d. l. 80. ff. de solut.

Neque me mouet magna, & praecipua Molinae ratio, quam posui supra num. 14. Etenim obseruandum est, pecuniam in commercijs hominum non semper subire rationem pretij, & mensurae aliarum rerum, imò ut plurimum in contractibus interuenire, ut res, & corpus quoddam ut in deposito,

et alijs contractibus, qui re contrahuntur. Nam quidquid
 senter Hotoman. 15. quæst. Illustr. nummi res corporales
 sunt, & corpus habent, l. 94. §. 1. ff. de solut. unde mari trahi-
 ci, & naufragio perire possunt, l. 1. §. ult. C. de naufr. s. n. l.
 traiecitia, de verb. oblig. spectantur, numerantur, tanguntur,
 ponderantur. Ex quibus etiam fit, ut instar aliarum rerum
 deponi, commodari, & locari, & permutari possint, atque
 etiam vendi, ut indicant, l. 3. §. ult. ff. de commod. si certus. ff. de
 verb. oblig. l. non nisi mutuum, ff. de usufr. l. 3. ff. de in lit. iuran.
 & alijs locis: Idemque omnino est in mutuo, de quo quæri-
 mus. In quo certum est, pecuniam non spectari, ut pretium
 alterius rei, quia nulla alia res est, cuius sit pretium; neque
 sub ratione valoris impositum, sed sub ratione rei, quæ a cre-
 ditore proficitur, l. 2. §. 3. ff. de reb. cred. illique abest, ut
 amico opem ferat. Et proinde falsum est, quod Carolus ait,
 pecuniam non deduci in contractum, nisi sub ratione valoris
 impositi, & constituti, quia hoc in emptionibus, & commer-
 ciijs emptioni proximis recipi potest, ut notat Fachin. loc. cit.
 cum verò nummi deponuntur, commodantur, & mutui dan-
 tur, non magis eorum valor inspicitur, quam frumenti, vini,
 & aliarum rerum, quæ sub hæc commercia cadunt, ut plus-
 quam manifestum est. † Ex quibus duplicem valorem in
 21 pecunia deprehendere licet, activum vnum, ut est pretium
 aliarum rerum, & metitur omnia, ut Aristoteles ait. Qui pro-
 prius est pecunie, neque alijs rebus convenit, quæ non possunt
 esse pretia aliarum rerum l. 1. ff. de rer. perm. l. 5. §. 1. ff. de
 præscr. verb. & hac ratione rectè Paulus ait in d. l. de contrab.
 empe. pecuniam usum, & dominium præbere, non tam ex
 substantia, quam ex quantitate. Passivum alterum, secun-
 dum quem pecunia rei, & mercis rationem subire potest,
 ut cum venditur, creditor, deponitur, donatur, commo-
 datur. In quibus contractibus palam est interuenire, ut res
 quædam, non ut pretium rei, & usum sui præbere non vclit
 pretium, sed tamquam substantiam, & corpus quoddam,
 l. sed si certus, & l. pene, §. 7. ff. de leg. 1. l. 3. §. si nummus,
 ff. de donat. inter vir. & uxor. Quod tamen suum pretium
 & valorem retinet, ut res alia, l. pretia rerum 63. ff. ad l.
 Falcid. Neque enim ex eo, quod nummi deponuntur, com-
 modantur, creduntur, desinunt nummi esse, & valorem
 illum amittunt. Ex quo apparet pecuniam, ut pecuniam
 suam habere substantiam, & valorem, & non solum ex
 quantitate, sed etiam ex substantia, & corpore usum præbe-
 re: denique ex hominum constitutione esse, ut hoc, vel illo
 modo usum sui præbeat. † Quare falsum est, quod Molinæ
 ait, pecuniam non deduci in contractum, nisi sub ratio-
 22 ne valoris, & quantitatis impositivæ, cum verius sit, saltem
 in contractu mutui, de quo quæritur, pecuniam interuenire,
 ut res quædam, ut in alijs negotijs, quæ re contrahuntur.
 Quamobrem longè congruentius Pomponius in d. l. 80. de
 solut. ita argumentatur. Prout quodque contractum est, ita
 & solvi debet, sed mutuum re contrahitur, ergo si mutuum
 dissolventum est, retro pecuniam tantundem solvi debet. Ec-
 sanè præstat, Pomponium potius, quam Molinæ sequi.
 Quod quidem alijs, sed validioribus rationibus à viro claris-
 simo Antonio Fabro demonstratum est d. c. 5. Neque ego
 aliud quidquam addere, nisi comperissem Molinam Theo-
 logum, prætermisiss, vtilis ait, Iurisperitorum sententijs, con-
 trariam sententiam tueri in d. l. 312. cuius argumentis re-
 spondere, veluti in re, quæ frequenter accidit, & multorum
 animos turbare potest, opere pretium esse duxi.
 Non ergo obstat, quod Molina ait, pecuniam, quando
 aliud non est expressum, in mutuo, & alijs contractibus
 23 attendi, & considerari secundum valorem, ideoque valorem
 dumtaxat reddi oportere, quem pecunia habebat tempore
 contractus, siue postea crescat, vel decreseat, utrumque
 enim cedere posse in detrimentum, aut commodum tam
 debitoris, quam creditoris, atque ideo æquam esse ex na-
 tura rei utriusque conditionem. Nam respondeo, saltem in
 mutuo, de quo præsertim quærimus, pecuniam interuenire,
 ut res quædam, quæ a creditore ad debitorem proficitur,
 quia mutuum ex his contractibus est, qui re contrahuntur,
 non æstimatione rei, ut dictum est, etiam cum pecunia
 mutua datur insit, quib. mod. re contrab. oblig. in princ. & l. 9.
 C. de non num. pecun. ex quo sequitur, ut re etiam dissol-
 vendum sit, & eodem modo, idest rebus eiusdem generis,
 numeri, & quantitatis, quo contractum est, d. l. 39. ff. de
 iur. l. 80. ff. de solut. & Seneca lib. 5. de benef. Quo genere obli-
 gatus es, hoc fidem exolvere. Quare cum centum aureis
 mutuum contractum est, centum etiam aureis dissolvi de-
 bet, siue creverit, siue decreverit eorum potestas, & ut Ju-
 risconsultus ait in d. l. 80. retro pecunia tantundem solvi debet.
 Deinde quid est hoc, quod Molina ait, pecuniam in-

contractibus attendi, & considerari secundum valorem?
 Certè nemo Jurisconsultus ita loquitur. Quod si is sensus est,
 ut cum pecunia in contractum deducitur, vel promittitur, æstima-
 tio eius, non ipsa pecunia debeatur, hoc etiam dicendi genus
 valde novum est. Dicimus enim nummos mutuos dari,
 deponi, deberi pecuniam offerri, redigi, alienari, perire,
 solvi, pecuniam mutuam accipi, & mutuam acceptam de-
 beri, & solvendam esse, ut in l. 4. 6. & l. rogasti, §. ult. &
 passim in eis. de reb. cred. & l. 35. de liberat. legat. l. 5. 30. &
 l. 55. de solut. & alijs locis. Ex admissio, quod Molina con-
 tendit, valorem dumtaxat reddendum esse, non inde sequi-
 tur, ut centum aureis creditis saltem valor, vel centum au-
 reorum reddi non debeat, ita ut creditor, vel centum aureos
 habeat, vel valorem eorum, siue crescat, siue decreseat
 aureorum æstimatione. Ut enim æqua, & integra sit solutio,
 ita respondere debet quantitati, quæ debetur, ut creditor
 neque plus, neque minus accipiat, quam sibi debetur, &
 debitor præster, quantum debuit, neque plus, neque minus.
 Alioquin futurum est, ut vel creditor plus accipiat, quam
 dedit, vel debitor minus reddat, quam accepit, quod
 utrumque injustum est, ut constat ex l. illicitas, ff. de
 offic. Præsid. & docet Aristot. d. c. 5. & ipse Molin. disp. 304.
 num. 4. Quod contingere necesse est, admittit Molinæ, &
 Molinæ sententia, ut dixi n. 14. Hinc enim futurum est,
 ut aucto, vel diminuto valore aurei, creditor cui centum
 aurei debentur, neque centum aureos, neque valorem cen-
 tum aureorum domum deferat, sed vel plures, vel pauciores,
 quod iustitiæ commutativæ repugnat, ut docet Præles in d. c. 5.
 subjiciens ex communi Jurisperitorum sententia, non offendi
 regulas iustitiæ commutativæ, sed potius conservari. De-
 niq; admissio etiam, quod Molina contendit, valorem
 dumtaxat aureorum reddi oportere, non tamen sequitur, nam
 illum solvendum esse, qui erat tempore contractus, nam
 quoties ante moram pro re solvi potest, aut debet, æstimatio
 ea præstanda est, quæ est tempore solutionis, l. si calendis, de
 re iudic. l. 9. ff. de aur. & arg. leg. l. ult. de iudic. tritic. & docent
 Bart. Bald. & alij apud Andr. Kohl. exercit. 11. num. 1.
 Quamobrem nihil etiam movere debet, quod Molina 25
 ait secundum eius sententiam, æquam esse ex natura rei
 creditoris, & debitoris conditionem, quia etiam retenta
 Jurisperitorum sententia, æqua est utriusque conditio, nam
 siue crescat, siue decreseat aurei facultas, neque plures ne-
 que pauciores præstandi sunt, quam fuerint crediti, ut dictum
 est. Et præterea hac opinione retenta servatur iustitia, quæ
 posita est in æqualitate rei ad rem, vel ut Molina loquitur,
 in d. disp. 304. num. 10. obiecti ad obiectum. Debitor enim
 tantundem pecuniam reddit, quam accepit, & creditor toti-
 dem nummos accipit, quot dedit, cum ex contrario servata
 aliorum sententia summa inæqualitas ex vna vel altera par-
 te contingat, ut dixi eod. num. 15.
 Denique non obstat, quod Molina objicit, Jurisperitos 26
 scilicet, contra quos se disputare ait, affirmare consuetudine
 receptum esse, ut debitor unius generis pecuniarum possit in alio
 solvere, quia id accipimus, ut ex consuetudine possit debitor
 aureorum, vel aureos solvere, vel presentem eorum æsti-
 mationem in alio nummorum genere, ita tamen ut creditor
 tantundem pecuniarum domum deferat, quæ centum aureos
 conficere possit, & nullum ex solutione sibi in aliam formam
 facta damnum sentiat, ut omnes notant in l. Paulus, 99. ff.
 de solut. Ann. Rober. loc. cit. Theaur. de augm. monet. par. 2.
 num. 21. Curtius, Brunus, Purpuratus, Surdus, Menochius,
 & alij apud Antonium Solam d. cas. 24. num. 17. Nam in-
 quit, cum restitutio fieri debeat in eodem genere, & eadem
 bonitate, quæ datum est, l. cum quid. si cert. per. nec cogatur
 creditor invitus aliud pro alio accipere, l. 2. §. 1. ff. eod. dicta
 consuetudo intelligenda est, ut quo minus fieri potest ius
 commune offendant. Quod nostræ sententiæ non est contra-
 rium, sed illam potius confirmat, ut ultimam objectionem
 Molinæ, qui hoc etiam argumento usus est, differit Præles
 in d. cap. 5. infra rectè subjiciens, facultatem solvendi aureos
 in æstimatione concomitari perpetuò debitum aureorum,
 sed ita tamen, ut si varietur æstimatio, ea demum præstari
 possit, quæ sit solutionis tempore, non quæ antea fuit. Quæ-
 re hæc consuetudo eo usque porrigitur, ut liceat quidem
 debitori in aliam formam nummos solvere, sed secundum
 presentem æstimationem, non autem secundum veterem,
 quæ erat tempore contractus, ut malè Molina, & Molinæ
 opinantur.
 Pergit vir Theologus, & ait: si valor pecuniarum mutuo 27
 acceptæ decrevisset, non ideo minus valoris solvendum
 esset mutuanti, quia valor ille non perit quo tempore
 pecunia erat creditoris, sed debitoris; valor autem rei
 domino

25

26

27

domino perit: ergo pari ratione si valor accreuerit, accretet debitori, & proinde non plus valoris est mutuanti reddendum, quam tuerit is, quem mutuo dedit. Quo argumento etiam vtitur Molina lequax Salas *loc. cit.* & alij Theologi apud Bonacin. *de par. 3. num. 24.* Sed respondeo negando antecedens, nam si aurei valor decreuerit, non ideo plures reddendi sunt, sed satis est, vt totidem reddantur eiusdem generis, & intrinsece bonitatis, qua dati sunt, satis enim est si debitor soluat, quod debet. Quare destructo antecedente, quod inde Molina infert, consistere non potest.

- 28 Neque turbare debet, quod Molina ait, valorem illum non perire, cum pecunia erat creditoris, sed cum erat debitoris, valorem autem rei domino perire, vel augeri. Quia obseruandum est, nos non querere de pecunia, qua numerata est debitori: Hæc enim, cum eius facta sit, l. 2. §. 2. ff. si cert. pet. *Instit. quib. mod. re contr. oblig. in princ. eadem augetur, vel minuitur, l. cum dotem. C. de iur. dot.* Neque de ea sollicitus creditor esse debet, non magis, quam si furto, vel naufragio pereat, vel calu alio amissa sit, periculum enim huius pecunie sequitur dominum, id est debitorem, l. 9. in fin. ff. si cert. pet. l. ult. C. de nau. san. & de hac pecunia, dum extat, verum est dicere, eius æstimationem crescere, vel decrescere debitori. Sed agitur de nummis, qui debentur, & in obligatione positi sunt. Qui non sunt iidem nummi, qui mutuo accepti sunt, quia mutuum accipimus, reddituri non illud ipsum, quod accepimus, sed idem genus d. l. 2. C. l. cum quid. de reb. cred. Et Seneca de benef. lib. 4. c. 5. solutio non idem reddit, sed tantundem. Nummi verò, qui in genere debentur, & ideo perire non possunt, non sunt debitoris sed creditoris, quia bonis nostris adnumeratur etiam, quod nobis debetur, l. bonorum, in fin. C. l. 21. ff. de verb. signif. l. 75. ff. de iur. dot. C. l. ult. ff. de dot. collat. que ait, id, quod debetur, a bonis debitoris abscississe. & pecunia mea est, quam alius mihi debet, l. si & me, C. Titium. C. ibi glot. & Zasius num. 9. ff. si cert. pet. Præles Faber *coniect. lib. 8. c. 15.* vbi ait, debitoris nomen ipsius creditoris esse. Nam & illud vendere potest, vt dictum est. Quamobrem cum aurei æstimatio ex edicto, vel vsu commerciorum augetur, vel minuitur, vt augetur, vel minuitur aureorum facultas ijs, qui illos habent, ita augetur, vel minuitur ijs, quibus debentur, vt dictum est, ex d. l. cum dotem. C. de iur. dot. & proinde cuiuslibet æstimationis sint tempore solutionis, totidem reddendi sunt, quot crediti, neque plures, neque pauciores, vel saltem eorum præsens æstimatio, non que fuit tempore contractus, vt indicat d. l. fiscalensis, 11. ff. de re iudic. l. 9. ff. de aur. & arg. legat. & dixi num. 24. & eleganter Præles in d. cap. 5. in fin. subiiciens, vidisse se sæpius secundum hanc communem nostrorum sententiam in Senatu constanter iudicari, damnata Parisiensis opinionione, qua non putat quicquam improbabilius dici posse.

- 30 Denique Molina, & Salas frustra eorum sententiam confirmant ex c. olim. C. c. cum canonici, de censib. quia in his locis de intrinseca mutatione monete agitur, cum scilicet meliores, vel deteriores nummi cusi sunt, vt notat Jachin. *loc. cit.* rectè subiiciens, nihil ad hanc questionem pertinere. Et hoc casu fateor, & Iurisperiti omnes consentiunt, vel totidem eiusdem generis reddendos esse, vel ex nouis nummistantundem soluendum esse, quod respondeat bonitati, & valori eorum, qui debentur. Ita enim docent Iuris Auctores apud eundem Solam *cas. 10.* & aduersus Molinæum Hier. de Laurent. *dec. 208. n. 17.* Faber *in d. cap. 4.* & alij apud Joann. Griuell. *dec. 36. n. 7.* tibi Præsidis Fabri magnis cum laudibus mentione faciunt. Sed hæc, vt dixi, egrediuntur fines questionis ab ipso Molina propositæ; ille enim, & nos querimus de certo nummorum genere, quorum valor edicto Principis, vel ex vsu commerciorum immutatus est, non ex eo, quod meliores, vel deteriores cusi sunt: vt proinde Molina, & post illum Bonacina, & Salas misceant, & confundant ea, que in hac disputatione valde separanda sunt, & diuersitatem iuris constituunt. Illud verò meo iudicio Scriptores summopere cauere debent, ne incautos lectores decipiant, & in errorum discrimina trahant, & ij præsertim, qui aliorum conscientias sustinere probentur.

- 31 Ex his non placet altera Molinæ conclusio, in qua assertit num. 8. vt etiam Emin. P. de Lug. *loc. cit.* quamuis in mutui contractu, vel alio quolibet exprimitur, vt nummi eiusdem rationis, & formæ reddantur, si deinde, eorum crescat, vel decrescat æstimatio, adhuc solutionem faciendam esse ad æqualitatem veteris valoris ex nummis eiusdem generis, detracto, vel adiecto ex eis quantum necesse est, vt valor ad æqualitatem perfoluatur.

Nam hæc assertio non semper vera est, & incautos fallere potest. Et sanè in terminis propositæ questionis, cum certa nummorum corpora, veluti cum aurei cusi sunt, omnino reiicienda est. Nam qui numeratos aureos accepit, re ipsa obligatus est, vt tot eiusdem generis, & bonitatis restituat, d. l. 80. ff. de solut. vt inter Iuris Auctores exploratum est. Ergo multo magis, cum cautum est, vt eiusdem generis reddantur.

32 Si verò mutuum contractum est non pecuniæ, que certo corpore, & specie constat, vt sunt aurei, vel argentei nummi, sed potius contrahentes de certa quantitate cogitarunt, veluti si trecenta libras credita sunt, id est quis fatetur se debitorem trecentarum librarum, quas numeratas habuit in centum aureis, & promittit illas ad diem soluere in eodem genere nummorum, ne transgrediar fines conclusionis Molinæ, tunc multum interest, ex qua augmentum, vel diminutio sequatur. Nam si extrinseca aurei æstimatio post contractum ex eo maior facta est, quia minutiones illæ monetæ, ex quibus conficiuntur libras, que sunt in obligatione, deterioris, & vilioris materie cuse sunt, vt non licet ex viliori moneta soluere, d. c. olim, de censib. ita nec ex aureis secundum valorem currentem tempore solutionis, quia licet plures solidos, & consequenter plures libras conficiant monetæ currentis, non tamen plures valent ex ijs, que vigeant tempore obligationis. Et proinde si debitor secundum præsentem æstimationem soluere eundem librarum numerum ex aureis, minus soluere, quam deberet, soluere enim eundem numerum librarum, sed non eiusdem bonitatis, & valoris quod ratio iuris non patitur d. l. cum quid. ff. si cert. pet. Et ita Iurisconsulti docent, & Faber *ed. lib. cap. 9.* & Thesaur. *de augm. mon. part. 1. num. 50. C. part. 2. num. 34.* Joann. Griuell. *d. dec. 36. n. 9.* vbi ex ipso Molinæ animaduertit, cum aurei æstimatio ideo creuit, quod inferiores monetæ diminutæ sunt, manente aureo eiusdem bonitatis, & ponderis, non tam augeri æstimationem aurei, quam pristinam retineri, & conseruari. Brunus, Nattia, & alij apud Solam *cas. 7. n. 2. C. 5.* vbi congruenter notat, quod in hoc genere perpetuo nocendum est, ex ista deterioratione monetarum aurei valorem plerumque crescere, & ideo in dies quoque augeri pretia rerum. Et hoc casu etiam certum est, non esse locum conclusioni Molinæ, & proinde debitum dissoluendum est ex aureis secundum æstimationem, quam tempore contractus habuit, alioquin debito minus reuera soluere, quam deberet, & creditor ex officio suo damnum sentiret, quod ius non patitur d. l. 99. ff. de solut. & indicat d. l. cum quid. ff. si cert. pet. Quod deinde comperi, docere Paulum Layman. *Theol. tr. 3. c. 5. n. 23.* vbi ait, hoc casu, cum scilicet auctio meliorum nummorum extrinseca ob deteriorationem inferiorum magna est, secundum naturalis iustitiæ equitatem, & iura ciuilia, & gentium pro creditore pronuntiandum esse.

33 Sed si aureorum æstimatio aliunde aucta sit, quam ex diminutione minutionis monetæ, quia quantitas illa librarum in obligatione posita est non aurei, quamuis ex aureis obligatio contracta sit, satis est, si totidem libras soluantur ex aureis secundum eorum valorem tempore solutionis, licet pauciores sufficiant, quia licet debitor minore aureorum numero id præster, non minus tamen soluit, quam debet. Non enim aureos debet, quamuis aureos accepit, & in aureis soluere debeat, sed libras, quibus in aureis ex conventionem solutus omnis tollitur obligatio, l. pen. de solut. *Institue. quib. mod. toll. oblig. in princ.* Nam ex contrario, si aurei valor eo modo decreuisset, plures numerari oporteret ad esoluendum debitum, quod recipi potest ob mutuum periculum liciti, aut damni, vt ait Solam *ed. lib. cas. 8.* & Anton. Faber. *cap. 8. C. 9.* & hoc casu recipi potest Molinæ conclusio, qui tamen debuit rem apertius definire: & ita puto sensisse Layman. *loc. cit. num. 15.*

34 Ceterum omnis alijs questionibus, que hic se sponte offerunt, & tamen ad eos pertinent, qui de monetis, & earum variatione scripserunt, illud tractatum nostro valde congruit, quod quidam docent vitium esse, si creditor pro argentea, vel ærea moneta auream sibi reddi stipulatus sit. Ecce tenet Nau. *d. c. 17. n. 226.* Ludouicus Lopez *de contractibus, lib. 1. c. 40.* idem Molin. *d. disp. 312. num. 11.* Azor. *3. par. lib. 7. cap. 70.* Filius. *tract. 34. n. 58.* Turrian. *cit. disp. 61. dub. 8. numer. 5.* & Bonac. *loc. cit. num. 28.* & ex Iurisperitis Cesar. Manent. *de contract. libell. pact. 8. num. 10.* Thesaur. *Filius d. lib. de augm. monet. par. 1. num. 72.* & Vgolin. *de iur. c. 12. n. 2.* cui rei congruit constitutio Caroli V. edita Augustæ anno 1630. que legitur post tractatum Canisij *de iur. qua nominatum hoc genus commercij interdictum est.*

35 Sed ego hie hæreo; & subsisto. Primò, quia si qui stipulantur denarios promittat aureos eiusdem quantitatis, valida est obligatio, l. qua extrinsecus. 65. §. 1. sed & si ff. de var. oblig. Secundò, quia in hoc negotio non contrahitur simplex mutuum, quia mutuum non est, cum aliud genus recepturi sumus, l. 2. in princ. ff. si cert. pet. Sed inest quedam veluti permutatio vnius pecunie pro aureis eiusdem quantitatis ex Covarr. de nummis. collat. cap. 7. §. un. concl. 9. quod est licitum. Hinc enim camptorum ars, quæ in vendendis, & permutandis nummis versatur. Secundò quia valet argumentum à solutione ad promissionem, l. vlt. C. ad l. Falc. Jas. & Alciat. in d. l. 65. de verb. oblig. Sed debitor librarum potest aureos soluere eiusdem quantitatis, ergo potest promittere. Denique permutatio centum librarum minutioris monetæ cum tot aureis eiusdem quantitatis, valida est, licet aurei statim numerentur; ergo multo magis si valor aureorum anticipatè solvatur, ne quod favore debitorum inductum est, in odium eorum retorqueatur, si id non liceret, quod fieri non debet l. 6. C. de legib. l. 25. ff. cod. tit. interim enim is, qui aureos vendidit, pecunijs acceptis vitur, & rebus suis consulere potest. Ex quibus patet, hoc genus contractus damnandum non esse, si fraus absit.

Neque obstat, quod is, qui æream, vel argenteam monetam numerat, videatur lucrum facere, quod ære, vel argento pretiosius sit aurum, quia pretiositas auri maiori pecunie quantitate compensatur, unde non videtur hæc iusta causa damnandi contractus, alioquin nec gemmæ, quæ auro & argento pretiosiores sunt, possent aureis, vel argenteis nummis comparari.

36 Denique nihil turbat, quod aurei valor crescere possit, & ita creditor ex ea re lucrum facere, quia iustus est, si ex argenteis nummis, qui numerati sunt, totidem aurei consiciantur tempore contractus. Nam cum de lesione agitur, tempus contractus inspicendum est l. 2. §. 8. C. de resc. vend. inspecto vero initio, non magis hic contractus favorabilis est creditori, quam debitori; potest enim aurei potestas minui l. 2. C. de vet. num. pot. Idèdque æqua est vtriusque conditio l. 12. C. de pact. l. 11. C. de transact. l. 2. C. de inoff. testam. Et ita docuit Bart. in l. sed addes. §. si Dominus ff. loc. & hoc iure in foro vitur.

37 Obserua tamen, quod dixi, si fraus absit. Nam si is qui prior numerat, plures aureos stipulatus est, quàm sit quantitas minutioris monetæ, veluti si quis, cum aureus æstimaretur tribus libris cum dimidia, ut æstimatur hoc anno 1636. trecentas libras alteri credat soluendas aureis centum post annum, vel aliud tempus, contractus illicitus est, & usurarius, ut notat Faber. in d. cap. 8. & in notis defin. 2. C. si cert. pet. vel si alia ratione creditor inde lucrum captat in necem debitoris, ut sentiunt Nauarrus, Molina & alij ferè omnes, quos retuli num. 34. ut etiam Manent. & Thesaur. loc. cit. ea prorsus ratione, qua dicimus, emptiones usurarias esse, cum ob prærogationem pretij res minori pretio comparantur, ut docent multi, quos recensui quæst. 20. num. 27. & Roderic. de ann. redit. lib. 1. quæst. 12. num. 38. & Lelius Zecch. de usur. cap. 12. num. 8. quod suo loco tractandum est, ut præmisimus.

8. Feliciani, & aliorum contra sententiam ratio reiecta.
9. Legatum quoad usuram nunc illicitum.
10. L. 3. §. vltim. de ann. leg. quæ ad usuram hodie abrogata.
11. Testator non potest inducere usuram.
12. Testator non potest facere, ne constitutiones Pontificum in suo testamento locum habeant.
13. Legatum factum creditori, quoad pecunia sibi debita solvatur, hodie est illicitum.
14. Nisi legatarij tantundem interfit.
15. Testator potest sub pena precipere heredi, ut legatū soluat, Pœna potest adijci mutuo ex Theologorum sententia.
16. Pœna, & id quod interest, differunt.
17. Testator non potest inferre heredi non soluendi penam, qua in diem crescat.
18. Alternatio in legato cessat usura.
19. Legatum non minuitur usuris, quando relicta sunt in compensationem eius, quoad legatario debetur. Legitima fructus debentur à die mortis.
20. Quantitate pecunia loco legitima legata, debentur usurae in vicem fructuum, quos filius ex bonis percepisset.
21. Fructus legitima non debentur, si hereditas in pecunijs, & similibus rebus tantum consistit.
22. Testator potest damnare heredem, ut quoad dtem filia soluat, annuam pensionem marito præstet.
23. Testator si centum leget post certum tempus, & interim annua quinque, legatum etiam quoad redditum valet.
24. Debitum ex una causa, ut in aliam convertatur, contrarium consensus exigitur.
25. Dilatio soluendi usuram inducit.
26. Legatum principale quando exigi non potest, sed tantum redditus, nulla committitur usura redditum percipiendo.
27. Menochij sententia in cons. 441. refellitur. Diligentia in exigenda forte non excusat ab usura.
28. Ugolini ex cap. vlt. de usur. ratio quadam rejicitur.
29. Usura proprium est multiplicatio obligationis, non alternatio.
30. L. 1. C. de his que pœn. nom. explicatur.
31. Index non potest electionem auferre heredi, cum legatum alternativum est.
32. Bonis legatis testator potest gravare heredem, ut redditum interim præstet loco fructuum.
33. Quantitate in tot bonis relicta legatarius potest de certo redditu pacisci, donec legatum reddatur. Nisi redditus sit immodicus.
34. Si testator iubeat heredem summam aliquam in emptionem prædiorum conquirere, & donec id faciat, redditum soluere, legatarius licitè reddendum exigere potest.
35. Tutor non tenetur ad id, quod interest, nisi constet fundos, vel redditus fuisse venales.
36. Prædia idonea venalia fuisse non presumitur. Tutor non excusatur, ubi redditus, & prædia frequenter sunt venalia.
37. Tutoribus datur laxamentum sex mensium ad collocandam pecuniam.
38. Heredi datur modicum tempus ad soluendum legatum.
39. Legato inest modicum tempus, etiam cum pro legitima factum est.
40. Modicum tempus heredi datur, licet testator iubeat aliquid statim fieri.

Q V Æ S T I O. XVIII.

De usuris legatorum.

S V M M A R I V M.

1. Usura legatorum hodie non debentur.
2. Etiam si testator iubeat eas præstari.
3. Annua legata licita sunt.
4. Annuus redditus donatione creati potest.
5. Legatorum usura hodie non debentur, etiam post mortem.
6. Heres post mortem ad fructus legati, & ad id, quod interest.
7. Legatarius non potest usuram capere, cum sententia exigere ei licet, & num. 9.

Non tantum usuræ illicitæ, & prohibitæ sunt, quæ pecunijs creditis, & quæ ex alijs contractibus debentur, accedunt, ex solo tempore tardæ solutionis, ut in præcedentibus dictum est, sed etiam legatorum, & fideicommissorum usuræ. Nam quamvis olim ex iure civili usuræ legatorum, & fideicommissorum post mortem deberentur, l. 1. & 4. C. de usur. & fructib. legat. l. 78. §. 2. & l. 87. §. 1. de leg. 2. si cui 92. §. vlt. ff. de condit. & demonstr. Jul. Paul. lib. 3. sentent. tit. 9. in fin. Nunc verò hæc similia iura abrogata sunt, & usuras ex hac causa exigere illicitum est, nisi legatarij interfit, ut notat Bald. in d. tit. C. de usur. & fruct. legat. num. 1. & Roderic. de ann. redit. lib. 3. quæst. 7. in fin.

Quod verum est, etiam si testator iussent usuras præstari, quoad legatum solvatur. Neque enim usuræ desinunt esse, ut indicat l. 3. §. vlt. ff. de ann. & menstr. leg. & ibi docet Bart. & in l. 2. num. 2. ff. de ijs, quæ pœn. nomin. relinq. & alijs auctoribus citatis. Covarr. var. resol. l. 3. cap. 1. num. 9. Francisc. de Caldas lib. de empr. & vendit. cap. 29. num. 32. & 33. ubi notat definitionem Vlpiani in d. l. 2. §. vlt. hodie abrogatam, esse, Henric. Canif. de usur. c. l. n. 2. l. 2.

Quum est paruerit ex l. i. c. de his, quae pen. nom. & proinde in poenam morae infligere posse viuras heredi, quoad praestiterit legatum. Nam respondeo, testatorem nihil in testamento constituere posse, quod legibus interdictum sit, vt indicat d. l. i. c. de his, quae pen. nom. quam Castrensis habebat ante oculos, vnde cum iure canonico, quod nunc obtinet, antiquato iure civili, viurae prohibitae sunt, non licet testatori eas inducere, quia nullum huius infelicissimi compendij vestigium relinqui debet, vt ait, Accursius in l. 90. ff. de verb. oblig. & memini alio loco me adnotasse. Quod etiam non obscure innuit Vlpianus, dum ait, legatum, quod attinet ad viuras, valere, quatenus modum vsurarum non excedit. Nam vt non potuit olim testator maiores viuras infligere, quam iure civili permissum fuit in l. 1. c. de vsur. cum nemo possit cauere, ne leges in suo testamento obtineant, l. 55. ff. de leg. 1. ita nec hodie potest cauere, ne constitutiones Pontificum in suo testamento locum habeant, quibus viurae etiam intra modum iure civili definitum prohibitae sunt. Alioquin, admissa Castrensis sententia, nihil referret, an vsurae, quas testator praestari iubet, modum legitimum excederent, vt recte notat Camif. loc. cit. quod tamen nec etiam iure civili testatori permittitur. Quamobrem nihil proponitur, cur a communi sententia recedamus.

Et hac recepta inter iuris authores definitio locum habet, etiam si relictus sit creditor, quoad scilicet permiserit, haereditem illa pecunia vii, vt multi docent apud Peregrin. d. art. 11. num. 78. Roderic. loc. cit. & Griuell. in d. dec. 149. num. 9. & 16. admissa hic etiam fictione brevis manus. Et proinde si maritus leget uxori annuam pensionem, quandoiu dotem non repetierit, si mulier differat actionem dotis, & redditum exigat, vsuram exercet, & id, quod exigit, forti imputare cogitur, vt docuit Anchar. in cons. 93. Campeg. de dot. par. 2. quest. 13. Purpur. in l. rogasti. §. si tibi. num. 28. si cert. pet. Couarr. loc. cit. n. 9. & Vgolin. in lib. de vsur. cap. 64. num. 1. & secundum hanc sententiam respondit Menoch. in cons. 441. num. 26. vbi alios plures refert. Ita etiam censuit Rota post Statil. Pacific. in dec. 151.

Declarari tamen hic casus, vt locum non habeat, si legatarij, vel creditoris tantundem interfit, vel ob lucrum, quod amittit, vel ob damnum, quod patitur ob pecuniam sua die non solutam. Vt enim in naturali, & vero mutuo pacifisci licet de certa quantitate praestanda pro eo, quod interest, modò verè interfit, vt tractatum in magno Auditorio Rotae Romanae coram Cardin. Lanceloto inter collectas à Farinac. dec. 331. & 372. par. 3. & tradit diligenter Gratian. cap. 387. & nos diximus quest. 72. ita in hoc tacito, & civili mutuo licet quod annuam exigere pro eo, quod verè interest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vt iidem auctores docent locis citatis, & Couarr. d. cap. 1. n. 9. vers. quod si legataria. & Joann. Bapt. Lup. de vsur. comment. 1. §. 4. num. 24. Plot. de in lit. iura. §. 11. n. 28. & 29. & Fachin. lib. 6. c. 72.

Quartus casus est, cum testator certam pecuniae quantitatem legat, & nisi ea certo die praestetur, aliud quid, veluti decem, ab haerede praestari iubet nomine poena. Et hoc casu si haeres moram fecerit, licet poena exigatur, vt videtur Feliciano in d. cap. 5. num. 4. & Roderic. dict. quest. 6. num. 10. Et videtur probari ex d. l. i. c. de iis, quae pen. nom. quae ait, si verum esse testanti pro implenda sua voluntate pecuniaria poenam inferre, quibus voluerit. Quod etiam ex eo patet, quia in vero, & aperto mutuo, in quo facilius, quam in alijs contractibus viura praesumitur, vt tradunt Aretin. in l. interpositas. C. de transact. Alex. in l. singularia, num. 18. ff. si cert. pet. & Cardin. Mancic. de sac. & ambig. conuent. lib. 8. tit. 24. n. 18. ex multorum sententia poena adijci potest, quo facilius pecunia debita solvatur. Quae est sententia Innocent. & Abbat. in causam. de pen. Guid. Pap. in lib. de vsur. n. 77. & Theologorum ferè omnium apud Salas de vsur. dub. 21. n. 2. Illud quoque verum esse, etiam si creditoris nihil interfit, & nullum ex mora damnum patiatur, ¶ quia aliud est interesse, aliud poena, l. 36. ff. de recept. arb. l. 3. & l. 38. §. alteri ff. de verb. oblig. & tradit nulla lege citata Vgolin. in d. lib. de vsur. cap. 8. §. 10. num. 1. vers. haec autem conclusio, ergo multo magis id in legato recipiendum esse, in quibus non tam facile fraus praesumitur, l. ex hoc edicto. l. ff. de alien. iud. mutuan. & arg. l. rite, C. ad l. lul. reper. & notat idem Roderic. loc. cit.

Sed hic casus in dubium reuocari potest ex ijs, quae diximus quest. 38. nimirum poenam, quae adijcitur quantitatis, cenleri adiectam in fraudem vsurarum, l. cum allegas, C. de vsur. & l. Iulianus, l. 14. §. ibidem, ff. de aff. emptor. Quod

vt non licet in contractibus, ita nec in testamentis, vt quae de legato de leg. 1. Qua ratione quidam simpliciter sentiunt legatum, quoad poenam non valere, vt Camifius loc. cit. ¶ Et nihilominus admissa, nunc id testatori licitum esse, declaratur, vt locum non habeat, si pena tractum successivum habet, & committenda est per diminutionem dierum, & mensum, quamuis contrarium sentiat Felicianus loc. cit. num. 5. Nam licet hoc casu haeres damnatus sit redditum soluere sub nomine poene, verè tamen vsura est, vt docuit Bart. in d. l. cum stipulari in fin. de verb. oblig. Bald. in d. l. cum allegas, num. 13. Socin. in l. 2. num. 10. ff. de his, quae pen. nom. Purpurat. Cagnol. & alij recentiorum post Statil. Pacific. dec. 159. num. 12. quod etiam placuit Couarr. in d. cap. 1. num. 9. Crauet. in cons. 692. num. 18. vbi ait, id constare inter Doctores, Francisc. de Cald. d. lib. de empr. cap. 29. num. 32. & Roderic. in d. quest. 6. num. 10. vbi refert hanc sententiam communem esse, & merito. Etenim quicquid accedit forti, vsura est, quod velis nomen imponas, c. plerique 14. quest. 3. & quod ex vna causa debetur, in mutuum conueritur, veluti si permittam, te mea pecunia vii, l. certi 9. §. rite. & l. quod si ff. de reb. cred. & proinde dum legatarius differat exactionem quantitatis legate contentus illa annua poena, & illectus dulcedine istius lucri in dies excrescentis, quae est natura fenoris, & vsurae, videtur quantitatem legatam mutuum dare, & poenam illam ex mutuo capere, ob dilatam exactionem, & ex solo tempore tarda solutionis, atque ita vsuram committere.

Quintus casus est, cum legatum alternativum est, nempe cum testator centum legat, vel septem annua, & hoc casu, quia redditus aeque principaliter in legato est, & in obligatione: & in potestate haeredis est, vtrum soluat, nulla vsurae ratio hic intelligi potest. Tunc enim de vsuris quzritur, cum redditus accedit quantitati legate, non autem cum ipse redditus principaliter relictus est. Et ita sentit Bald. in d. l. 1. num. 38. C. de his, quae pen. nom. quem secutus est Socin. ten. in cons. 41. num. 8. lib. 4. Menoch. in cons. 441. n. 15. Vgolin. in d. c. 64. n. 2. vers. excipis tamen. Peregrin. in d. art. 11. n. 78. Carol. de Grass. except. 28. n. 45. Camif. d. c. 1. de vsur. n. 24. Avendan. d. c. 3. n. 8. & quod magni ponderis est, ita censuit Rota inter dec. Farin. par. 2. dec. 85. n. 8.

Sextus casus est, quando pensio annua relictas quidem est in consequentiam quantitatis legate, sed tendit ad compensandum onus, vel aliud quidpiam, quod legatario debetur: veluti si testator leget filio suo mille pro legitima, & donec haeres soluerit, annua quinquaginta. Hoc enim casu pensio non minuit sortem, quamuis accedat forti, quia filio fructus legitima debentur à die mortis patris, l. Papinianus §. vnde si quis, ff. de inoff. testam. & omnes consentiunt apud Tirac. in l. si unquam, verbo reuertatur, n. 270. C. de reuoc. donat. Peregrin. de fideicom. art. 36. n. 60. Anton. Faber. in suo C. tit. de vsur. & fruct. leg. def. 1. & 12. Merlin de legit. lib. 2. tit. 1. q. 1. n. 3. Griuell. in dec. 98. n. 1. & Rot. in d. dec. 85. n. 2. quae etiam extat post Statil. Pacific. dec. 286. & nouissime Francisc. Censal. ad Peregrin. loc. cit. fol. 180. in fin. & proinde potest testator damnare haereditatem, vt, quoad legitimam soluerit, annuam pensionem praestet loco fructuum.

Neque mouere debet, quòd in hac specie legitima non relinquatur in corporibus, & bonis hereditatis, sed in quantitate pecuniae, quae sterilis est, nec potest referre fructus, quia hoc casu viurae debentur, loco fructuum, quos filius percepisset, si legitimam habuisset in praedij, vt respondit Alex. in cons. 69. circa fin. lib. 1. quia, inquit, cum haeres retineat bona hereditaria, & fructus ex ijs percipiat, equum est, vt viuras praestet, quoad quantitatem legatam soluerit, ne rem, & pretium habeat, l. curabit. C. de act. empr. & l. Iulianus §. ex vendito ff. eod. Quem locuti sunt Oxal. in dec. 143. num. 3. Ioan. Bapt. Lup. in d. comment. 1. §. 7. in fin. & Ludouic. Bellus, Auen. in cons. 199. num. 8. Porro hac sententia supponit, in hereditate esse praedia fructifera. ¶ Nam si ponamus, nihil esse, quod referat fructus, sed gemmas dumtaxat, aurum, argentum, pecuniam, merces, & alia id genus, inuicem esset legatum quoad viuras, l. 3. in fin. ff. de vsur. nec posset filius annuam pensionem exigere, nisi eius aliunde interfit. Neque enim huiusmodi viurae, vel pensio cederent in compensationem fructuum, qui nulli hoc casu debentur, vt iudicatum est apud Griuell. in d. dec. 98. n. 9. & sentire videtur Bellus loc. cit. & probari potest ex his, quae diximus quest. 27. num. 36.

Consequenter his si testator leget filiae suae mille pro dote, & iubeat, vt quamdiu haeres post nuptias solutionem distulerit, soluat sexaginta annua, pensio hac licet exigatur, nec minuit dotem, quia, etiam cessante dispositio-

tione testatoris, id pacifici licet marito, qui sustinet onera matrimonij, ut dixi *quæst. 8.* & vsuræ debentur, etiam sine pacto, ex natura promissionis dotis, ut censuit Rota apud eund. *Farin. in dec. 251. in fin. par. 1.* & Præles Faber *in d. tit. de vsur. & fruct. legat. definit. 8.* & in hac specie Roderic. *in d. quæst. 6. num. 21.* qui etiam subdit, idem esse, cum legata est pecunia negotiatori ad negotiandum, quod tamen ita demum admittere esse puto, si venisimile est, illum ex pecunia legata tantumdem lucraturum fuisse.

Septimus casus est, quando ad certum tempus redditus & annua quantitas tantum peti potest, ut si testator centum legat soluenda post decem annos, & interim annua sex, vel septem: & hic etiam nullam viuram esse plerique censent, ut Socin. ad *d. l. 2. num. 7. ff. de his, quæ pæn. nom.* vbi refert, secundum hanc sententiam Roma fuisse iudicatum. Cagnol. *in l. curabis. n. 14. C. de act. empt. Ripa, & Alciatus,* quos secutus est Ioann. Bapt. Lupus *in d. comment. 1. §. 4. num. 8.* Roderic. *in d. quæst. 6. num. 23.* Felician. *de consil. lib. 2. cap. 9. num. 6.* Surd. *in lib. de aliment. tit. 8. §. 29. n. 6.* & egregie *in cons. 23. n. 4. lib. 1. Fr. de Cald. de empt. & vend. c. 29. n. 1.* Binsfeld. *in d. c. super eo de vsur. §. 3. concl. 6.* Ioseph de Sella *in dec. 68. n. 36. & 43.* Carol. de Grass. *loc. cit. n. 46.* Canilius *in d. cap. 1. num. 25.* & Hieron. Francisc. Leo. *in d. dec. 14. n. 10.* & hæc opinio communis est, & probatur multis modis, & præsertim quia hic nulla mutui ratio fingi, vel intelligi potest. Nam ut in hoc genere vsura committatur, necesse est, ut pecunia legata in mutuum conuertatur ex tacita, vel expressa conuentione creditoris, & debitoris fictione breuis manus, ut dictum est, quod hic fieri intelligi non potest, & quia ut id fiat, necesse est, ut ad sit consensus utriusque, ut constat ex *d. l. singularia,* illis verbis: *Et conuenierit, ut crediti nomine eam pecuniam retineat,* *l. 37. ff. de reb. cred. cuius verba sunt: Hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest, & ibi Zasius in fin. & ex l. qui negotia §. 4. ff. mand. ut enim mutui datio, quæ contractus est, sine utriusque consensu consistere non potest, l. 1. ff. de pact. l. consensu ff. de act. & oblig. l. non omnis ff. si cert. pers. ita etiam ut quantitas legata in mutuum conuertitur possit, exigat utriusque consensum, hæres scilicet, & legatarij tacitum, vel expressum, qui in his terminis intervenisse deprehendi non potest: aut saltem nihil est, cur id fingere, aut suspicari debeat. Neque enim opus est hæredi, legatum in mutuum conuertere, ut pecunia uti possit, quia id ei intra illud tempus ex testamento licet, neque cogitur legatarius consentire, ut hæres crediti nomine pecuniam retineat, ut pensionem annuam consequatur, quia illam capit ex iudicio, & voluntate testatoris: nec intelligitur legatarius in mutuum conuertere, quod extinguere non potuit: & dilationem concedere hæredi, qui nondum tenetur soluere. Denique non potest fingi, breui manu legatarium recepisse, quod non potest exigere, & nec hic datur, vel recipitur dilatio, propter quam inducitur vsura, ut ait Surdus, *in d. quæst. 29. num. 6.* & rursus *in d. cons. 23. num. 6.* & Ioseph de Sella *in d. dec. 68. num. 43.* Ex quibus patet, non subsistere argumentum Vgol. *in d. c. 64.* existimantis, in hac legata formula mutuum intercedere, quia verius est, nullum mutuum fieri, sed esse, & durare merum legatum annuum, quando legatarius summam legatam exigere non potuit. Sanè si lapso tempore, intra quod legatum petere non potuit, dulcedine lucri, & cum eius nihil interest, in exactione redditus perleueret, res ad tertium casum pertinet, in quo diximus nam 7. viuram committi.*

Octauus casus est, quando legatum principale nunquam peti potest, sed tantum redditus, & hoc casu legatarius redditum accipiens vsuram non capit, sed redditum perpetuum, & iure permillum, quando fors soluta fuerit. Quod docuit Ripa *in l. nemo potest. num. 23. ff. de leg. 1.* Couarr. *in d. c. 1. n. 9. in fin.* Ioann. Bapt. Lup. *in d. §. 4. n. 15.* Menchac. *de success. creat. lib. 1. §. 9. n. 24.* Felician. *d. cap. 8. num. 3.* His consentit Roderic. *in d. §. 6. num. 7.* qui ait, falsam esse contrariam sententiam, quia hic non datur mutuum, nec pactio, neque negotiatio aliqua legatarij, & proinde hunc casum longè abesse à terminis vsuræ, sed esse redditum perpetuum, qui certa summa extingui potest. Ita Roderic. *es loc.* qui procul dubio proficet ex Feliciano *loc. cit.* cuius verbis vsus est, & nomine abstinet. Et hunc casum probarunt etiam Griuell. *in d. dec. 142. n. 10.* & Francisc. de Cald. *in d. c. 29. n. 31.*

Et licet Menoch *in d. cons. 441. n. 23.* existimauerit, ita demum in hoc genere legatum licite, & sine viura pensionem recipere, si hæredem interpellauerit ad solutionem, & diligentiam adhibuerit in exigendo legato: nulla verò adhibita diligentia viuram committere: illius tamen distinctio non placet: & verius est, eum nulla facta diligentia,

& sine vlla interpellatione redditum hunc, sine vsuræ crimine percipi à legatario. Nec enim hic habenda est ratio diligentia, quæ nihil profutura est, cum hæres non possit cogi summam legatam soluere, & pensionem extinguere: nec legatario nocere debet, quod legatum non petierit, cum nulla illi sit ad illud actio, vel petitio. Et ut non excluditur vsura ex eo, quod quis diligentiam adhibuerit in recuperanda sorte, ita nec inducitur ex eo, quod quis fuerit negligens in ea petenda, quia exactio sola considerari debet, quæ sit ob officium dilationis, siue diligens, siue negligens creditor fuerit. Nec negligentia creditoris ingreditur rationem vsuræ, nec interpellatio excusat ab vsura, sed tantum prodest, ut debitor in mora constitutatur, si congruo loco, & tempore fiat, *l. mora. ff. de vsur. l. magnam. C. de contrab. stipul.* ita ut non immerito Menoch rationes nullas esse, nec tollere existentem viuram dixerit Vgol. *loc. cit.* & modestius Frederic. Martin. *de iur. cens. cap. 3. n. 37.* distinctionem doctissimi viri sibi non probari.

Sed Vgolinus tenens nihilominus hoc casu vsuram committi, alia ratione vitur, nimirum cum testator ita legat, perinde esse, ac si iuberet legatarium relinquere hanc quantitatem apud hæredem mutui nomine: nec coniecturam aliam hic fieri posse, ex quo voluit hæredem pecuniam hanc retinere, cum hic depositum intelligi non possit, arg. *l. certi. conditio. §. ult. & l. quod si ff. si cert. pet.* unde relictum huiusmodi hac ratione fit mutuum, & proinde, quia quoad soluitur, certum annuum rependitur ob dilationem, vsura committitur. Ita Vgolinus, quod non placet. Nam verius est, hic nullum mutuum contrahi: & ita nulla necessitas, aut ratio cogit ut fingamus, hic mutuum esse contractum, secundum ea, quæ dicta sunt in præcedenti casu. Non quidem inter testatorem, & legatarium, inter quo donatio sumtaxat, & liberalitas intercedit, *l. 36. de leg. 2. & instit. de leg. in princ.* quæ arbitrio testatoris reuocari potest, *l. 14. ff. de adm. leg. l. 22. de leg. 3. l. cum hic status. §. ait oratio. ff. de don. inter. vir. & rocur.* Nec etiam inter hæredem, & legatarium mutuum contrahitur, quia hæredi nihil à legatario conceditur: nec hæredi opus est legatum in creditum conuerti, ut pecunia uti possit, cum id in eius potestate sit positum: & legatarius nihil dat, nihil patiscitur: eius demique nulla conuentionio, nulla negotiatio: & licet pensionem recipiat, non tamen eam capere tanquam lucrum, & mercedem officij mutui dationis, sed tanquam legatum ex liberalitate testatoris, qui sic iussit, & ex voluntate hæredis, qui pensionem præstare maluit, quam legatum soluere. Ex comperi deinde, idem sensisse Frederic. Martin. *in d. cap. 3. num. 50.* qui post multa ad hanc sententiam confirmandam ita ait. *Si in casu proposito committitur vsura, aut committitur ratione testatoris, aut ratione hæredis, aut donique ratione legatarij. Nam ratione testatoris, is enim ex mera liberalitate legatario alternatiuum facit donationem: non ratione hæredis, nam is, quod à Testatore est dispositum, sibiique inunctum exequitur; non denique ratione legatarij, is enim hæredi nihil mutuo dedit, sed quod à Testatore ex mera liberalitate sibi est donatum, ab hærede accepit.*

Præterea cum non possit legatarius vilo modo quantitatem illam exigere, legatum in effectu alternatiuum est, in quo vsura intelligi non potest, ut idem auctores tractant, Didac. Felician. Roderic. & Francisc. de Cald. omnes Hilpani *loc. cit.* Camit. *in d. cap. 1. num. 24.* & ipse Vgolinus *loc. cit. vers. excipiamen,* & ante illos docuit Baldus *in f. 1. n. 38. C. de his quæ pæn. nom.* quia, inquit, de natura vsuræ est multiplicatio obligationis, non alternatio. Quod etiam placuit Rota coram Orano post Statilium *in d. dec. 159. num. 11.* qui, quod magis est, loquitur in terminis præcedentis casus.

Denique inutile esset legatum, quia nec posset legatarius summam legatam exigere ab inuito, cum ius suum à testatoris voluntate pendeat, quæ sunt, ne hæres inuitus fortem legatam soluere cogeretur: nec pensionem, si viuraria est, & illicita, cum omnis vsura diuinis legibus prohibeatur. *consul. de vsur. & licet Vgolinus putet, hoc casu iudicem diem præstitueret posse hæredi ad soluendum legatum arbitrio boni viri, & pro facultatibus patrimonij, arg. d. l. 1. C. de his quæ pæn. nom.* nihil tamen est, cur hoc incommodo hæres alicuiatur, ut cogatur inuitus quantitatem illam soluere, & vtu illius pæcuniz priuari aduertus iudicium legatarij. Nec tantum est tributum iudicibus, ut possint testatoris testamentaria dispositiones euertere, nihil repugnante *d. l. 1. C. de his quæ pæn. nom.* quia hic tantum constitutum est, ea legata relicta alteri pæcuniz nomine, si quis non fecerit, quod est impossibile, vel illicitum, vel prohibatum, non valere, & non

adimi heredi, vt explicat Cuiac. ad hunc tit. quod vix ad hanc rem trahi potest. Nam ex hac constitutione in iis casibus remanet legatum heredi, licet voluntati testatoris non paruerit, & iuberet lex, ne legatum perueniat ad legatarium, qui potius nomine relicto est: Vgolinus vero vultur hac lege, vt legatum perueniat ad legatarium, & auferatur heredi. Denique cum potestas heredi est, vtrum velit, ei non est auferenda. l. 21. ff. de usu, & usufr. legat. sed in hac specie omnes tradunt electionem esse heredis redditum solvere, vel redimere, neque posse cogi ad solutionem quantitatis legatæ, vt Baldus loc. cit. Didac. in d. s. 1. n. 9. Roderic. in d. 4. 6. num. 7. & Rota in d. dec. 159. num. 10. ergo non potest iudex illi hanc electionem auferre, & consequenter non potest illi præscribere diem ad soluendum, vt Vgolinus putat. Quare dicendum est hunc casum ab omni fœnore alienum esse.

31 Nonus casus est, quando testator certam quantitatem legat in tot bonis hereditatis præstandam, & quoad præstetur in singulos annos certum aliquid annuum loco fractuum. Et hoc casu, cum non simpliciter pecunia, sed bona sint in obligatione, & ideo datione bonorum in solutum hæres liberetur, l. si quis 57. & ibi Bart. n. 3. ff. de solut. redditus huiusmodi non est viura, sed vicem fructuum obtinet, quos legatarius ex bonis percepisset, vt docet Alciat. in l. nemapoteit n. 10. de leg. 1. & respondit in conf. 8. n. 5. & 6. lib. 1. Menoch. in d. conf. 441. num. 32. & Vgolus. loc. cit. num. 2. vers. secunda ex-tipia.

32 Idemque esse puto, si is, cui legata est quantitas pecunie soluenda in tot bonis patrimonij testatoris, conveniat cum hærede de certo annuo redditu, donec summa illa ex bonis hereditatis sibi solvatur, quia & hoc casu redditus est loco fructuum, quos legatarius ex prædijs percipere potuisset. Quare hoc genus a tenore remouit, nec continetur edicto illo Principis nostri de contractibus viuaris corrigendis. Quod probatur, quia cum hæres bonis fruatur, æquissimum est, eum redditum annuum præstare pro modo fructuum, l. curabit. & l. Iulianus. §. veniant. de act. empt. exemplo emptoris, qui re non tradita pretium numerauit, & soluit Nam vt potest emptor cum venditore pacisci de certa annua quantitate præstanda loco fructuum, si is recepto pretio rem retineat, & percipiat fructus, vt alijs auctoribus citatis tradit Joan. Bapt. Costa de ration. rat. quaest. 91. n. 8. ita prorsus id legatario licere dicendum est, qui hac in re emptori similis esse videtur. Atque etiam, quia si hæres moram faceret in dimittendis prædijs vsque ad quantitatem legatario relictam, teneretur ad id, quod interest, l. cum fundus 31. ff. si cert. per. l. 114. ff. de verb. oblig. & consequenter ad fructus, l. 1. & 4. C. de usu. & fruct. legat. Quod tamen intelligo, nisi forte pensio esset immodica, & magis accederet ad viuras, quæ in regione frequentantur, quam ad fructus bonorum. Hoc enim casu legatum videretur in mutuum esse conuersum ex his, quæ in re ferè simili diximus q. 27. n. 44. & ex Barbat. in conf. 57. n. 3. lib. 1. vel saltem pensio iniusta esset, quatenus excederet verisimilom rationem fructuum.

33 Decimus, & vltimus casus est, cum testator certam pecunie quantitatem legat, & iuberet eam statim, vel intra aliquod tempus in emptionem prædiorum, locorum montium, vel annuorum reddituum conuerti ad vilitatem legatarii, & quo ad id fiat, hæredem annua sex, vel septem legatario præstare pro singulis centenis. Et hoc casu si hæres testatoris voluntatem implere differt, potest legatarius pensionem exigere, nec eam fori imputare cogitur, perinde enim est, ac si redditus, vel loca montium, aut prædia relicta fuissent, vt tradit Stephan. Gratian. discept. forens. lib. 2. cap. 400. num. 5. & 38. & lib. 5. cap. 920. num. 26. & 27. Statil. Pacific. de Saluiam. interd. inspect. 3. cap. 4. num. 387. & secundum hanc sententiam iudicatum refert Francisc. Hieron. Leo. in d. dec. 14. & censuit Rota post eundem Statil. in d. dec. 159. quam idem Statilius, & Gratianus probant locis citatis, & Sigismund. Scaccia de commere. §. 7. glof. 5. num. 55. extatque etiam post tractatum Merlini de legit. dec. 29. & inter collectas à Farinacio dec. 85. lib. 1.

34 Sed quod hic Rota censuit damnandos hæredes ad præstationem fructuum pecunie legatæ, temperamentum recipere videtur, vt ex eo die dumtaxat teneatur, quo potuerunt redditus annuos, & prædia emere. Nam & id in tutore receptum est, cuius argumento Rota vtitur. Nec enim tenetur tutor ad interesse pecunie pupillaris, quam otiosam habuit, nisi ex parte pupilli doceatur, prædia, vel redditus idoneos venales fuisse, quæ tutor emere potuisset. Ita enim docuit Bartolus in l. 7. §. si post in fin. ff. de admin. tut. Alex. in conf. 74. in fin. lib. 6. Surd. de aliment. tit. 9. quaest. 28. num.

15. Roderic. de ann. redit. lib. 3. quaest. 10. num. 13. Mont de tutor. & curat. cap. 32. num. 201. Iodoc. in suo patre in pupillar. cap. de interest. pupillar. num. 70. Munoz Escobar. de varietate administ. cap. 29. num. 6. & alij apud Ioseph Ludouic. in dec. 67. num. 2. & iudicatum refert Petr. Royz. dec. Lituan. dec. 5. n. 447. & censet Rota inter recentif. dec. 177. n. 1. par. 1. vbi etiam relatum est, Rotam hanc opinionem sequi. Neque enim facile præsumitur, prædia idonea venalia fuisse, vt iudicat l. tutores 24. C. de adm. tut. illis verbis: ita ratiõ, vt ex mobilibus aut prædia idonea comparentur, aut si fructus, ut affloret, idonea non potuerint inueniri. & Plinius ad Traianum l. 10. scribit prædiorum comparandorum aut nullam, aut rarissimam occasionem esse. Sanè vbi redditus, & prædia passim venalia sunt, vix excusari potest tutor, vel alius, qui pecunias in emptionem prædiorum, aut redditum conuertere debet. Et ita docet Surd. in d. tract. de alim. tit. vlt. quaest. 49. n. 26. Ioseph Ludouic. in dec. 67. n. 15. & 34. Ioann. Guttierr. de tut. & curat. cap. 9. n. 23. & 37. vers. sed me iudicio, vbi refert, ita se habere consuetudinem Hispaniæ, Sigif. S. 1. q. 7. ampl. 8. n. 227. & quod magis est, ita etiam censuit Rota in d. dec. 177. quæ loquitur de Tarento vrbe regni Neapolitani præcipua, vt etiam in hac ciuitate facile inueniuntur, qui redditus, & prædia vendunt ob egestatem, & inopiam regionis, quamuis interdum non idonea.

35 Vel saltem quæ tutoribus ex antiquo iure civili concessum est laxamentum aliquo tempore, intra quod ex pecunia pupillarum prædia emerent, vel facerent nomina, nimirum sex mensium à suscepta tutela, l. 15. ff. de adm. tut. & duorum mensium à singulis sequentibus annis, d. l. 7. §. usufr. cod. tit. Hermenop. epit. lib. 5. tit. 11. Cuiac. ad tit. C. de adm. tut. col. 3. & Guttierr. loc. cit. num. 26. & 27. quod tempus immune erat ab viuris, existimarem, hæredibus spatium aliquod indulgendum esse ad redigendam, & collocandam pecuniam, arg. d. l. 7. §. si post l. 15. & l. 58. §. pupillo.

36 ff. de adm. tut. idque arbitrio boni viri. Nam, & in pecunia legata modicum tempus heredi datur ad soluendum iudicis arbitrio, l. 71. §. 7. ff. de leg. 1. cuius verba sunt: In pecunia legata heredi modicum tempus ad solutionem dandum est, nec urgendum ad suscipiendum iudicium, quod quidem tempus ex bonis. & aquo prætorum obseruare oportebit. Idque legatario inesse videtur, etiam cum ei factum est, cui debetur legitima, si legatum agnouerit. Vt enim, cum testator iubet, filio centum dare Romæ pro legitima, si filius ante diem, quam Romam perueniri possit, centum sibi solui petat, perperam ante diem agit, quia dies tacite, vel vi ipsa legato inest, l. 3. §. si quis ita. ff. de eo, quod cert. loc. vel si ei testator leget fructus, qui ex aliquo prædio percepti fuerint, expectare debet, donec nascantur, l. 83. §. 5. l. 99. de verb. oblig. & l. 1. in fin. ff. de condit. & demonstr. quæ ait, huiusmodi legatis vi ipsa hanc conditionem inesse: ita prorsus si testator centum filio relinquat, quæ iubeat in emptionem prædiorum, vel reddituum ab hærede conuerti, tempus aliquod legato inesse dicendum est, intra quod id fieri possit, etiam si legatum pro legitima factum proponatur, filio scilicet agnoscente legatum. Et quamuis testator iubeat, id confessim fieri, adhuc tamen res hæc laxamentum aliquod temporis recipit arbitrio boni viri, l. quod dicimus ff. de solut. vbi Paulus vulgare illud refert. Nec enim cum succo adire debet, & d. l. 7. §. si tutor. ff. de adm. tut. & huc pertinet, quod Guttierr. d. cap. 29. num. 26. ait, iustum non esse, tutores statim in id, quod interest, condemnari, sed lapsis aliquo spatio temporis, si negligentes fuerint.

Q V A E S T I O XIX.

De fructibus legatorum.

S V M M A R I V M.

1. Viura legatorum hodie illicita.
2. Fructus legatorum iure debentur.
3. Fructus sequuntur dominum.
4. Fructus legatorum post mortem dumtaxat debentur, & num. 44.
5. Hæres ex ipso aditionis die legatarijs moram facere non intelligitur.
6. Minoribus in legatis sit mora ipso iure.
7. Qua finitur vicesimo quinto anno.

7. In legatis mora ex contestatione litis, vel interpellatione contrahitur.
8. Hæres non tenetur offerre legatum.
9. Fructus legatorum restituendi non sunt, nisi post moram, sine in rem, sine in personam agatur.
10. Dies in legatis non interpellat.
11. Dies in contractibus constituit in mora.
12. Hæres non tenetur reddere fructus, quos ex negligentia legatarii percepit, & num. 16.
13. L. Herennius de usur. explicatur.
14. L. Quæsitum de acq. dom. declaratur, & num. 16.
15. Leges legibus reguntur.
16. Fructuum acquisitio est licita, cum iudicio, & voluntate domini percipiuntur.
17. Fructus legatorum debentur ante moram, cum res relicta est cum fructibus.
18. Fructus legatorum debentur ante moram, quando tempus adiectum est in gratiam legatarii.
19. Tempus in dubio favore hæredis adiectum presumitur.
20. Fructus legatorum ante moram restituendi debent, si ea fuerit voluntas testatoris.
21. Hæres fiduciarius fructus restituit.
22. Hæres fiduciarius non hères, sed quasi tutor.
23. Hæres rogatus restituere, quicquid ex hereditate ad eum pervenerit, non tenetur restituere fructus.
24. L. 3. §. cum Pollidius de usur. declaratur.
25. Et L. Ballista ad Trebell.
26. Quicquid. vox non continet fructus.
27. Hæres rogatus restituere, quicquid ex bonis supererit, & fructus extantes restituere tenetur.
28. Ut etiam rogatus restituere, quicquid ex hereditate supererit.
29. Fructus pendentes tempore mortis testatoris continentur legatario.
30. Universitatis legatum transit cum incremento ad legatarium.
31. Nisi in diem, vel sub conditione relictum sit.
32. Legatum pro legitima debetur cum fructibus à die mortis testatoris.
33. Legatum pro legitima in diem relictum interim non recipit fructus. Filius non potest partim agnoscere, partim improbare iudicium patris.
34. Legatum pro dote meliori pauperi relictum debetur cum fructibus, ex Fabro. Cuius tamen definitio in dubium renovatur.
35. Dotis stipulatio tacitam conditionem habet, si nuptia sequantur.
36. Legata sub conditione relicta, ea existente debentur.
37. Fructus legatorum debentur minoribus ante moram.
38. Ut etiam Ecclesijs, & pijs locis, & alijs omnibus, qui iure minorum videntur. Fratris, furiosus, & insu suum ignorantibus mora sic ipso iure.
39. Ecclesia, & pijs locis debentur legata cum fructibus ex die mortis, si hæres per sex menses distulerit testatoris voluntatem exequi.
40. Rei legata fructus non debentur ante moram, licet esset propria testatoris.
41. Hæres non definit esse bona fidei possessor ex eo, quod sciat rem legatam esse, nisi legatarius agnoscat, & petat.
42. Antonij Fabri dictum adversus Pragmatico de senctibus legatorum.
43. L. 34. ff. de viuris abrogata quoad usuras. Hodie usura à fructibus separantur.
44. Fructus rei legata, que sterilis sit, nulli debentur.
45. Usura, & fructus legatorum ab eodem tempore debentur.

cum fructus rebus ipsis accepto tenentur, l. 18. §. quoties ad Trebell. Anton. Goucan. in l. 39. §. 1. num. 5. ff. ad Pal. cid. & sequantur dominum l. ex diverso §. 1. ff. de rei vend. dic. l. qui seir. ff. de usur. & legatum sit legitimus modus acquirendi domini, l. si tibi. §. cum servus de leg. l. 1. l. 10. §. 1. ff. de acquir. ver. domini. unde titulus pro legato iustam causam viciandi l. 1. §. 4. ff. pro lega. consequens est, fructus rei legata ad legatarium pertinere, eosque merito petere, & percipere posse. Et hoc quidem inter omnes constat.

Illud verò controuersum, & opinionibus diuisum est, à quo tempore debeantur. Quidam enim existimauerunt, tempore mortis testatoris, quidam, à die aditæ hereditatis deberi, alij denique, à tempore moræ dumtaxat, quorum sententiam probat, Id enim constat apertissime ex l. 3. in pr. ff. de usur. l. qui solidum, in princ. & l. Titia Seis, §. usuras. ff. de leg. 2. l. 10. §. 1. de alim. vel. cib. leg. l. 18. & 44. §. 1. ad Trebell. & l. 2. illis verbis: ex eo tempore, quo lis contestata est, & l. 4. C. de usur. & fructib. legat. quibus congruent Paulus lib. 3. sentent. in fin. ex mora præstandorum fideicommissorum, vel legatorum fructus, & usura peti possunt: mora autem fieri videtur, cum postulanti non datur. Et Harmenop. lib. 5. tit. 10. quoties, inquit, ex testamento legatum petitur, fructus post litem contestatam capti, & partem editi, & seruo legato quæsitæ legatario restituuntur. Idque verum est etiam, cum pars bonorum legata est l. 23. ff. de leg. 1. cuius verba sunt: si quis bonorum partem legauerit, ut hodie sit, sine fructibus restituatur, nisi mora intercesserit hæredis. Quamobrem non nisi post litem contestatam, vel interpellationem congruo loco, & tempore factam fructus legatorum debentur. † Neque enim admittendam puto sententiam quorundam, ut Joannis Copi lib. 2. de fructib. tit. 3. cap. 5. existimantium, hæredem, qui ipso aditionis die legata purè relicta non præstiterit, sine vlla interpellatione, sed solo diei lapsu in moram incidere, omneque proinde fructus post aditam hereditatem ex re legata perceptos restituere debere. Nam licet verissimum sit, istiusmodi legata ex die aditæ hereditatis præstanda esse ex l. omnia 72. de leg. 2. & post moram fructus deberi, ut dixi, falsum tamen est, ex die aditæ hereditatis legatario ipso iure moram fieri. † Cum enim iure singulari hoc minoribus viginti quinque annis concessum sit l. in minorum, C. in quib. caus. restit. l. 5. C. de act. empr. l. 26. §. 1. de fideicommiss. libere, & l. Titia Seis. 89. §. usuras. de leg. 2. palam est in alijs, qui iura, & priuilegia minorum non habent, aliud esse constitutum, nimirum, ut eis re ipsa mora non fiat. Quod etiam non obscure probat Nonell. 131. §. si hæres, de senct. Episcop. & Græca quædam constitutio Justiniani, que nunc est l. 46. C. de Episcop. & cleric. in qua, postquam sancitum est, cogendus esse hæredes intra aliquod tempus perficere ea, que pijs locis relicta sunt, pœna est addita hæredibus differendis, & cessantibus, ut non à contestatione litis, aut à die conuentionis, sed à die mortis testatoris ipso iure moram fecisse intelligantur, & ab eo die fructus, & accessiones legitimas solvere cogantur, quod sanè indicat, in reliquis, ad inducendam moram, hinc contestatione, vel interpellatione opus esse. † Denique Copi sententia manifeste refellitur ex d. l. 17. §. usuras de leg. 2. ex qua constat, moram illam, quo favore minoris ætatis inducitur, re ipsa, & sola cessatione solutionis limi, statim atque annus vicefimus quintus completus est, & ob id ex eo tempore necessariam esse interpellationem, ut noua mora contrahatur. † Quamobrem in reliquis, qui iura minorum non habent, non ex die aditæ hereditatis, & multo minus ex die mortis testatoris, quo ad legata, & fideicommissa purè relicta, mora facta intelligitur, sed ex die contestationis litis dumtaxat d. l. 1. & 4. C. de usur. & fruct. leg. l. quæsitum. §. ult. de leg. 1. vel ex die interpellationis congruo loco, & tempore factæ d. l. 3. in princip. de usur. l. 3. de verb. oblig. & scriptum est in non valde dissimili specie in l. 20. §. si ante ff. de per. hæred. & rectè tradunt doctissimi viri Duaren. in l. 39. §. fructus de leg. 1. Cujac. ad rit. de usur. & fruct. legat. & in d. l. 18. ad Trebellian. Anton. Faber. de errorib. pragmat. Decad. 11. cap. 2. n. 6. & 2. & coniecturaz. lib. 7. cap. 3. & Thesaur. filius quæst. forens. lib. 4. quæst. 21. num. 5. & secundum hanc sententiam censuit Senatus noster referente D. Comite, & Senatore Cailotto. † Neque enim cogitur hæres ire ad legatarium, vel fideicommissarium, ut ei offerat, quod testamento relictum est, sed sufficit, ut petenti moram non faciat, atque rem legatam statim præstet, l. cum res, 47. de leg. 1. l. ita tamen. 27. §. 1. ad Trebellian. l. si ex legato

Quia que de usuris legatorum iure ciuili, eadem ferre, & iisdem locis de eorum fructibus constituta sunt, ut constat ex l. 3. ff. de usur. & l. 39. §. 1. de leg. 1. & l. 1. & 4. C. de usur. & fructib. legat. eo scilicet iure, quo usuræ vicem fructuum obtinebant, nec fructus separabantur ab usuris, ut ait Ulpian. in l. 34. ff. de usur. non abs re fortasse est, postquam de usuris legatorum actum est, pauca quædam de eorum fructibus hoc loco dicere, illud præmittendo, quod præcedenti quæstione de usuris legatorum definitum est, eas scilicet hodie illicitas esse, & iure Pontificio prohiberi ex Bart. Bald. Roderic. & alijs in initio d. præced. q. 1. num. 1. & 2. ad fructus eorundem non pertinere. † Hi enim optimo iure debentur. Nam

defuncti pendeat, in arbitrio, & æstimatione iudicis positum est, l. 12. de leg. 3. l. 7. C. de fideicommissis, & satis indicat d. §. cum Pollidius, ubi Papinianus refert, ex quibusdam coniecturis suasit iudicibus, fructus, qui bona fide ab hærede percepti erant, restitui debere. † Unde sibi valde caueant, qui ita hæredes instituuntur, ne dum rebus suis abuti putant, & contempatione hereditatis lautius viuunt, ut plerumque fit, hos fructus male absumant, quos scilicet adueniente die, vel conditione restituere coguntur: videntur enim istiusmodi hæredes tutelam, & administrationem magis rerum hereditatis gerere, quam hæredes esse, & rogari potius, ut fidei amici, quam ut hæredes, unde fiduciarij dicuntur in l. Seius Saturninus, §. 167. in fin. ff. ad Trebell. quasi eorum fidei ad aliquod tempus commissa sit tutela, & administratione rerum defuncti: ut ergo Tutores, & qui aliena negotia curant, fidum obsequium, & abstinentem omni lucro fidem præstare debent, l. 38. ff. de neg. gest. ita hæredes fiduciarij, quicquid ad eos ex rebus defuncti peruenit, restituere debent, d. l. 3. §. cum Pollidius, §. d. l. cum Bullista ad Treb. & hic casus, qui ex voluntate, & iudicio testatoris ducitur, & in æstimatione iudicis positus est, ut dixi ex d. l. 7. C. de fideic. alios plures continet, quos Mantica, & Statilius separant loc. cit. † Inter quos ille est, an satis constat de voluntate testatoris, ut fructus quoque restituantur, cum rogat hæredem, ut post mortem fideicommissario restituat, quicquid ex hereditate, & bonis testatoris ad eum peruenierit. Et puto, nisi aliz coniecturæ voluntatis concurrant, id satis non esse, & consequenter fructus restituere non debere. Id enim constat apertissime ex l. 83. de leg. 3. cuius verba sunt: Quod bis verbis relictum est, quicquid ex hereditate, bonisque meis ad te peruenierit, cum morieris, restituas fructus, quos hæres tuus percepit, item quæ fructuum vice sunt, non venire placuisse. Idem enim definitum est in l. 57. in pr. ad Trebell. & multi docent apud Fular. loc. cit. n. 20.

Nec obstat d. l. 3. §. cum Pollidius de usur. quia in specie d. §. plures voluntatis coniecturæ concurrerant, quas recenset Statil. loc. cit. n. 403. ex quibus Papinianus suasit Præfectis Prætorij, fructus quoque restituendos esse, ut dixi: inter quas illa præcipua est, quia Pollidius rogatus fuerat hereditatem filiz restituere, cum ad certam ætatem peruenisset, ideoque tempus adiectum erat favore fideicommissarij, quo casu fructus quoque in restitutione venire diximus ex l. 4. §. Pegasus de leg. 2. & ex Cuiacio, Menochio Peregrino, & alijs num. 18. † Ut etiam nihil morari debet d. l. Bullista ad Trebellian. Nam hic testator filium familias hæredem instituit sub hac conditione, si cauerit, quantacumque pecunia ad eum peruenierit, eam omnem ad coloniam Philippensium peruenuram. Quamobrem non ex testamento tantum hereditatem Philippensibus restituere voluit, sed ex cautione conuentionali, quæ cum incrementum fructuum recipiat, l. pecuniam §. 1. de verb. signif. censetur testator voluisse hereditatem cum incrementum restituere, ut obseruat Cuiac. in l. 3. §. nonnunquam de usur. ad Papin. §. lib. 4. obseru. cap. 39. ubi merito reiecit coniecturas, quas quidam dicunt ex eo, quod testator dixerit, quantacumque pecunia ad eum peruenierit, omnem restituere. Nihil enim interesse, an testator pecuniam, vel hereditatem dixerit quantam, an quantacumque, quod, an quidquid: unde non recte ex his colligitur, in hac specie voluisse fructus etiam ab hærede restituere, sed ex eo, quod voluit cautionem conuentionalem interponi, ut dictum est. Quamobrem cum testator rogat restituere, quicquid ex bonis, & hereditate eius peruenierit, non satis est, ut intelligatur voluisse fructus etiam medijs temporis ab hærede restituere, ut Papinianus notat in d. l. quod bis verbis, de leg. 3. Nec enim inquit quicquam proponi, ex quo de fructibus quoque restituendis rogare probari potest.

Ex quibus non placet Scholion Gothofredi ad d. §. nonnunquam. scilicet verbum quicquid referri ad sortem, & vsuras, rem, & fructus, nihil denique excipere, quia perspicuum est, non conuincere fructus ex d. l. 83. in princ. de leg. 3. & l. 57. ad Trebell. quibus locis testator dixerat, quicquid ex bonis meis ad hæredes peruenierit, & tamen responsum, est fructus non venire: sed alijs coniecturis opus est, ut testator de fructibus quoque restituendis cogitasse videatur, ut in d. §. cum Pollidius & alijs locis.

Sed si testator roget hæredem, quicquid ex bonis supererit alteri restituere? Respondeo, immo in d. l. §. nonnunquam de usur. respondet Papinianus, quem Spartianus in Seuero asylum iuris, & legalis doctrinæ Theaurum merito vocat, quod ex fructibus supererit, iure voluntatis restituere oportere. Hæc enim verba, quod ex fructibus supererit, demonstrant, mentem testatoris fuisse, ut hæres

restitueret etiam fructus extantes, & contentus esset diminutione medijs temporis, quæ illi his verbis permittitur arbitrio boni viri, l. fideicommissaria num. 16. Peregrin. d. art. 49. num. 23. Hieron. de Laurent. ad eand. l. num. 33. Card. in d. tit. 10. num. 13. & alij apud Statilium loc. cit. num. 394. & 416. quibus addo Cuiacium in d. §. nonnunquam ad Papin. ubi etiam notat, cur aliud sit constitutum, quando testator roget hæredem, ut restituat quicquid ex bonis ad eum peruenierit, ut dixi n. 22. nimirum quia hæc verba non permittunt diminutionem fideicommissi, & proinde licet hæredi fructus etiam superfluos retinere, quod non potest is, cui diminutio permittitur. Neque obstat l. deducta §. 8. §. pen. ad Trebell. quæ est etiam Papiniani, quæ ait: si hæres rogatus sit restituere, quod ex hereditate supererit, cum moreretur, non videtur rogatus fructus superfluos restituere. Neque, inquit, hoc vero verius est quicquam: & ratio quam subiicit hoc demonstrat, ait enim, cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiunt. Quamobrem cum eadem ratione Papinianus vtatur, dicendum est, idem vtrobique respondisse, & consequenter in d. §. pen. negotiationem expungendam esse. † Et licet Interpretes in d. l. fideicommissaria & Mantica loc. cit. hoc inter vtrumque Papiniani responsum interesse putent, quia testator in d. §. nonnunquam, dixit, quicquid ex bonis supererit, & in d. l. deducta §. pen. quicquid ex hereditate supererit, & quia fructus non sunt hereditatis, sed ipsius rebus accepto seruntur d. l. 18. §. ad Trebell. ideo eo tantum casu restituendos esse, quia nec fructus, qui nati sunt post mortem testatoris, & ab hærede percipiuntur, bonis testatoris aduerserantur, ut ait Rot. inter recentiss. dec. 434. n. 5. part. 1. deinde quia & hereditas fructus habet, l. item veniunt, §. fructus ff. de per. heret. l. 7. C. sam. heretice. unde nihil videtur interesse, an his, vel illis verbis testator roget. Denique quia Papinianus eandem rationem vtrobique adfert, & proinde valde absurdum videtur, ex eadem ratione diuersum respondisse contra l. 108. de verbor. oblig. & l. illud. 32. ad l. Aquil. quare dicendum est etiam hoc casu, scilicet cum testator ita scripsit, quicquid ex hereditate supererit, fructus extantes quoque restituere oportere.

Quartus casus est in fructibus pendentibus tempore mortis testatoris, hi enim veluti rei legatæ pars legato continentur, ut docent Bald. in l. 1. num. 12. & 13. C. de usur. & fructib. leg. Alex. & Jac. in l. si quis bonorum, circa princ. ff. de leg. 1. Card. Mantica loc. cit. num. 14 in fin. Peregrin. in d. art. 49. num. 19. & Præles Faber, coniectur. lib. 7. cap. 3. in fin. ubi notat, hoc generaliter verum esse, siue de maturis fructibus quæatur, qui pendent dicantur, siue de ceteris, qui nondum maturi, terra tamen continentur, l. 44. de rei vindic. l. ult. §. fructus de bis, que in fraud. l. si seruus. 61. §. lucani ff. de furt. & l. 27. in princ. ff. de usur. quæ ait, fructus pendentibus, etiam maturos, si die legati cedent adhuc pendentibus, ad fructuarium pertinere. Idem notat Fularius in d. quest. 626. num. 6. asserens ex Peregrino, hanc esse communem sententiam. Quod & nominatim scribit Paulus lib. 3. sentent. tit. de legat. in verbis: fructus, qui solo coherere mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinent, quod & notat Cuiacius ad eundem, & deinde subiicit, alios fructus post mortem testatoris obuenientes, quos vel hæres percepit, vel legatarius percipere potuit, legatario non deberi, nisi mora intercesserit, ex d. l. ult. C. de usur. & fruct. legat. & l. cum seruus §. fructus de leg. 1. congruenter ijs, quæ num. 3. & seq. dicta sunt.

Quintus casus est, cum legatum vniuersitatis relictum est, tunc enim fructus, ut pars, & incrementum rei legatæ sequuntur legatarium, veluti armento, vel grege legato, l. 39. de usur. illis verbis, etiamsi mora non intercedat, l. 21. & 22. de leg. 1. ubi Accursius addit, etiamsi mora non intercedente, & tradit Joan. Copus de fructib. lib. 2. tit. 3. e. 3. & Eminent. Card. Mantica d. tit. 10. num. 49. & huic sententiæ congruenter Harmenop. lib. 1. tit. 10. grege, inquit, legatum, & quæ postea accedunt, consequuntur legatarius. Nam celsi grex lucent imminutus, id quod superest, legatarius accipere cogitur d. l. 27. & Harmenop. ead. loc. ergo etiam si grex auctus est, id eius lucro cedere debet. † Quod tamen accipiendum est, si legatum sit purum. Nam si in diem, vel sub conditione factum proponatur, factus interim editi ex iudicio, & voluntate testatoris ad hæredem pertinent, d. l. si mulier §. si byres ad Trebell. & l. quod bonis, §. fructus ad l. Falcid. Cuiac. ad d. §. nonnunquam nisi quatenus in locum

- iudicij, vt etiam in legatis, & fideicommissis receptum est, earum scilicet rerum, quæ fructus serunt, vt sunt oues, agri, domus, & cetera prædia urbana, quorum pensiones pro fructibus habentur, *l. 1. ff. de usur. l. G. C. de rei vindic. l. 39. §. fructus, de leg. 1.* Nam si aurum, vel argentum legatum sit, veluti scyphus, neque fructus, neque vsure debentur etiam post moram, *l. 3. in fin. de usur.* nisi res sit, quæ locari soleat, quo casu hæres post moram tenetur legatario in id, quod locata ea re, mercedis nomine percipere, potuisset, *l. 19. vers. præterea Gallus, sub. tit. 7.* Sanè quod Vlpianus ait in *d. l. 34.* fortissimum argumentum præbet eius rei, quam diximus, fructus scilicet legatorum non nisi post moram debent. Nam cum vsuræ à fructibus separari non debeant, vt Vlpian. ait, qua ratione ex iure ciuili vsuræ legatorum, & fideicommissorum post moram dumtaxat debentur, vt constat ex *l. 1. C. de usur. & fructib. leg. l. 87. §. vsuras, de legib. 2.* & pragmatici omnes admittunt: ita profusus in fructibus constituere debent, vt non nisi post moram debeantur, vt dictum est, & inter alia iura probat, *l. postulante 44. ad Trebell.* vbi fructus non separantur ab vsuris, siquidem hic definitum sit, neque vsuras, neque fructus fideicommissi debent, si mora non intercessit.

QVÆSTIO XX.

De Vsuris Pupillaribus.

SUMMARIUM.

1. Vsuræ pupillares olim quinque casibus centesima.
2. Ex ceteris causis leuiore.
3. Vsuræ pupillares currunt vsque in diem reddita tutela.
4. Vsuræ pupillares an sint licite.
5. Vsuræ pupillares nunc prohibite. Leges, quibus tutoribus vsuræ insignuntur, nunc sunt abrogatæ, & num. 14.
6. Vsuræ, quæ propter moram insignuntur, vers. vsuræ. Vsuræ non solum in mutuo prohibite, sed etiam in alijs contractibus.
7. Mora, & frustratio tutoris impunita esse non debet. Mora nulla habenda est ratio, quæ nihil nocuit.
8. Tutores tenentur pupillis in id, quod interest, & num. seq. Tutoribus remissa necessitas seruantur.
9. Tutores eandem diligentiam in rebus pupillaribus adhibere debent, quam bonus, & diligens paterfamilias.
10. Obligatus rem aliquam pro alio emere, si id neglexerit, tenetur ad id, quod interest.
11. Tutor, qui prædium pupilli sine iusta causa alienat, tenetur pupillo ad estimationem, & fructus rei.
12. Tutores tria potissimum meminisse debent.
13. Hæredes tutorum tenentur pupillis in id, quod interest.
14. Præsertim si ex proprio facta conueniantur.
15. Hæredes tutorum conueniri possunt, vel ex administratione tutorum, vel propria.
16. Fideiussores, & hæredes tutorum hodie non tenentur ad vsuras, sed ad id, quod interest.
17. Fideiussor, si se in causam tutela obliget, tenetur in omnino causam, & in id, quod interest.
18. Magistratus in subsidium a pupillis, & hæredibus eorum conueniri possunt. Magistratus hodie in vsura conueniri non possunt.
19. Tutores in casibus, in quibus iure ciuili absoluntur ab vsuris, nunc ab interesse absolui debent. Prædium idonea fuisse venalia non præsumitur.
20. Tutores non tenentur pupillis pro summis medicis in id, quod interest.
21. Oblatione, & depositione impeditur cursus vsurarum pupillarum. Tutor si frequenter, finita tutela, denuntiet minori separatum esse rationes reddere, non tenetur ad id, quod interest.
22. Si minor post viginti annos, vel aliud longius tempus distulit petere tutelam, non poterat vsuras petere.

23. Qui diu tacuit, vsuras remisisse præsumitur. Tutores pro pupillis multos labores sustinent.
24. Remissio tacita vsurarum ab hæredibus, & tertij possessoribus abici potest.
25. Tutores hodie non possunt vsuras à debitoribus pupilli exigere. Vsuræ, quas tutores à debitoribus pupilli exigunt, sunt illicitæ.
26. Nouella Justin. 72. quatenus permittit tutoribus pecunias pupillares seruari dare, si velint, hodie abrogata est. Neque pro redimendis captiuis seruus licitum.
27. Vsuræ, si in rem pupilli versa sunt, ab eo repeti possunt.
28. Debitor vsuras à pupillo repetens, probare debet, illas in rem pupilli versas esse.
29. Alias à tutoribus repeti debent. Officio tutoris hodie non continetur illicitas vsuras exigere.
30. Tutor licite à debitoribus pupilli exigit id, quod pupilli interest, ab non solutam suo tempore pecuniam. Pupillo non est subueniendum, cum de præda agit.
31. Tutor, qui propriam pecuniam impendit, potest consequi, quod sua interest.
32. Nisi aliunde negotia pupilli explicare potuerit.
33. Tutor non consequitur vsuras eius pecuniarum, quam habebat etiam.

Usurarum pupillarum duplex genus constituo. Primum est earum, quæ veniunt in arbitrium tutelæ, & tutoribus insignuntur ex iure ciuili ob fraudem, vel culpam in pecunia pupillari admissam, veluti si tutor latenter pecuniam pupilli in suos vsus conuerterit, quo casu vsuræ legitimæ idest centesimæ veniunt, *l. 38. ff. de neg. gest. l. 34. ff. de admin. tut. l. 3. C. arbit. tut. l. 1. C. de vsur. pupillar.* vt etiam veniunt centesimæ, si tutor negauerit pecuniam habere ad alendum pupillum, & conuictus fuerit, vel dum si negat, quantitatem aliquam pecuniarum penes se esse, pupillum ad res suas expediendas compulerit, mutuum pecuniam accipere legitimis vsuris. Item si tutor à debitoribus pupilli centesimas exegerit. Denique si comminatione prætoris intercessit de pecunia pupillari deponenda ad comparationem prætorum, & tutor non deposuerit, vel tardius id fecerit. Ex his enim quinque causis in actione tutelæ veniunt vsuræ centesimæ, *l. 7. §. 7. & 10. ff. de admin. tut.* Ex ceteris causis omnibus tutor vsuras eius pecuniarum, quam ex administratione debet, præstat quinquages, vel trices, aut si quæ alie leuiore in ciuitate frequentantur, vt eodem loco constitutum est, & generaliter cum iudicio bonæ fidei disceptatur in *l. 1. ff. de vsur. & dixi qu. 1. num. 13. & qu. 4. num. 23.* tametsi quidam sentiant, Justinianum istiusmodi vsuras ad semisses reduxisse, in *l. ea. C. de vsur.* & Harmenopolus scribat, pupillares vsuras tertiam centesimæ non excedere, *lib. 3. tit. 7.* ex aliqua fortan constitutione post Justinianum lata: t currebantque huiusmodi vsuræ, siue maximæ, siue leuiore, pro modo, & ratione culpæ, vt dictum est, etiam post finitum officium, & vsque in diem, quo tutor tutelam restitueret, *d. l. 7. in fin. ff. de admin. tut. l. 46. §. 3. ff. eod.* vbi Paulus respondit, finita administratione, easdem vsuras computandas esse, & *d. l. 1. §. vs. ff. de vsur.* & notat Cujac. ad *d. tit. de vsur. pupill.* Montan. *lib. de tut. & curat. cap. 32. num. 178.* & Joann. Grauell. *dec. 150. num. 1.* Atque ita iure ciuili receptum est.

Sed an hodie hoc ius obtineat, non omnium vna sententia est. Sunt enim, qui putant, etiamnum istiusmodi vsuras licitas esse, quia non tantum infligi videntur ex eo, quod tutor non soluit, sed ex eo, quod malè in re pupilli versatus est, & proinde vsuris, vice cuiusdam pene, merito subiicitur, *d. l. qui sine 38. de neg. gest. & d. l. 7. §. 3. de admin. tut.* quæ ait tutorem vsuris placendum esse tarditatis gratia. Et deinde quia vsura in mutuo tantum prohibita esse videtur, vetuit enim Christus dumtaxat ex mutui donationis officio quicquam sperare, & capere, quod etiam innuere videtur illa Leonis constitutio 83. cuius meminimus *qu. 2. num. 33.* quæ nominatim de pecunia credita loquitur, ut notat Joann. Borchioit. *de vsur. cap. 5. num. 5.* Sed in hoc genere nullum mutuum fingi, uel intelligi potest, quia istiusmodi vsuræ veniunt in arbitrio, & actione tutelæ, *l. 2. C. de vsur. pupill.* quæ est bonæ fidei, §. actionum. *instic. de action.* cum mutuum sit stricti iuris, ut receptum est. Atque ita sentit Donell. *in auth. ad hoc num. 14. C. de vsur. Felician. de censib. lib. 1. c. 3. n. 13.* & Montan. *loc. cit. num. 207.*

gulis annis debitor soluere potuisset. Quod sane innuunt verba d. l. 39. cui forte post viginti annos venit in mentem, quod odiosum est, & presertim aduersus tutorem, qui ut verisimile est, multos labores in rebus pupilli administratis, & eius persona tuenda substinuit, tutores enim ex se ipsa nomen ceperunt, l. 1. ff. de tut. eorumque precipuum officium est pupillum tueri l. 30. de admin. tut. & proinde facile credendum sit, qui tandem tacuit, usuras remittere voluisse. Ex quibus etiam sequitur, hac in re plurimum arbitrio iudicis tribuendum esse, cum ex voluntate creditoris pendeat, & facti magis, quam iuris, quæstio esse videatur, l. Nescimus. ff. de neg. gest. & l. utrum. 47. de donat. inter. vir. & uxor. & in re serè simili Saja. in com. 290. num. 55. & Faber. in suo Codice; titul. de iur. dot. definit. ultim. & ex his quæ dixi quæst. 92. num. 1. Quæ tacita remissio non tantum ab ipso debitore obici potest, sed ab herede eius, & bonorum possessoribus, ut constat ex d. l. 39. de admin. tut. & iudicatum refert Rouit. in d. dec. 43. in fin. tamethi in locie huius decisionis, in qua agebatur de interesse annuorum redituum, alia urgebat iuris ratio, quia redditus annui, veluti accessiones aliam accessionem non admittunt secundum nostram sententiam, & proinde superfluum videbatur querere, an ex longo silentio huiusmodi interesse remittum videretur. Atque hæc de usuris pupillaribus primi generis.

Alterum genus est earum, quas tutor ex pecunia pupillari, quam scænoræ dedit, vel ex debitoribus patris pupilli exigit. Et hoc genus illicitum esse certum est. Et enim leges, & constitutiones Principum, quibus olim mandatum est tutoribus, ut pecuniam minorum, vel in prædâ conuerterent, vel scænoræ darent jam pridem quoad usuras explosæ sunt, ut notat Couar. lib. 3. capite 2. num. 1. Nauarr. in comment. de usur. num. 24. Molin. Theolog. disp. 224. num. 18. ubi refert, id lege Lusitania prohibitum esse, Petr. Greg. de usur. lib. 2. cap. 3. num. 17. Guttier. d. cap. 9. num. 4. Roderic. d. quæst. 10. num. 10. & latissime Petr. Royz. d. dec. 5. num. 440. & seq. & Julian Pelæus in suis quæstionibus illustrib. quæst. 12. ubi ait, in Gallia edictis Regis usuras pupillares damnatas esse, deinde idem tradit Gudelin. de iur. non. lib. 1. cap. 18. num. 13. ubi etiam refert consuetudinem Hannoniæ, quia pecunia pupillares sub usuris quincuncibus agitari solebant, damnata esse nuper decreto synodi Cameracensis, cui illa provincia subest, & deinde constitutione Principis interdictum esse, ne id amplius fieret. Proinde si quid usurarum nomine à tutoribus exigatur ultra sortem, id tenus illicitum est, & restitui debet.

Qua ratione admittenda non est d. Nouella Justiniani constitutio 72. quatenus permitti tutoribus, si ipsi velint, pecuniam pupillarem tenerent. Hoc enim iniquum est, & legi diuine contrarium, ut ne quidem pro redimendis è manibus Turcarum Christianis scænos exercere liceat, r. 4. de usuris, quod subinde etiam Iustinian. cod. loc. dum refert etiam tum viros Dei memores tutelæ onus declinasse propter necessitatem illis impositam pecuniam pupillarem tenerandi. Jam tum enim se se veritas exerebat, & iam multis Patrum decretis usuræ veluti natura sua turpes, & nefariæ prohibebantur, ut Concilij Nicen. cap. 17. Quare ne viros probos, & Deum timentes à litescendis pupillorum tutelis hæc iura retinerent, illos legibus soluit, quibus pecuniam pupillarem generare cogebantur, illisque hoc liberum reliquit, tamethi congruentius sacris decretis fecisset, si tutoribus omnino, & reliquis omnibus tenerandi licentiam cohibuisset.

Quamobrem nunc mentio receptum est, competere aduersus pupillum repetitionem eius, quod usura nomine superactum est, si in rem eius versum esse doceatur, ut optime declarat Ugolin. in lib. de usur. cap. 19. §. 2. Quod probatur ex l. 20. in fin. ff. de in rem vers. l. 32. §. interposito de admin. tut. & l. 3. quando ex fact. tut. cuius hæc verba sunt: Quod vulgo dicitur, tutoris dolam pupilla non nocere, tunc verum est, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non est. Nec enim debuit ex alieno flagitio ditari, l. i. C. ex delict. defunct. quem bar. conuen. & cum aliena iactura l. 13. & l. 14. ff. de condit. indeb. & l. si minor. ff. de adm. tut. Necesse autem est debitori, qui usuras tutori soluit, easque repetit à pupillo, probare illas in rem pupilli veras fuisse, & ex illis locupletior factum esse ex his, quæ latissime tradit Sfort. Odd. de rest. inter. quæst. 51. & Malcard. de probat. concl. 1367. & arg. l. prædiorum. & l. si prædium. C. de præd. minor. & d. l. 32. §. interposito. de admin. tut. quo in loco Modestinus respondit minorem, qui aduersus venditionem restitutus est, prædium reddere non teneri, cum ex venditione locupletior factus non est, neque in

rem suam quidquam versum probetur. Quod tamen probatur, si doceatur, usuras rationibus pupilli à tutore illatas fuisse d. §. interposito & d. l. 3. in fin. quando ex fact. tut. illis verbis: si modo pupilli rationibus illatum probatur. 1. Quoniam præstato aduersus tutorem dumtaxat erit actio. Certum enim est, tutorem hoc nomine conueniri posse etiam inuito officio, non enim debet timere suam alienis commodis impendere, ut notat glol. in e. ut. d. 46. & tradit Castren. in l. si quis §. si procurator. num. 15. ff. quod quisque iur. Maiol. Nauarr. & alij apud Ugolin. loc. cit. & Petr. Gregor. de usur. lib. 3. cap. 7. nu. 2. Neque eius officio hodie continetur illicitas usuras exigere arg. l. 6. §. Celsus ait, de condit. indeb. imò potius illas remittere, ut in quæ glol. in l. Præfer. C. de rian. act. & ibi Salic. n. 5. ubi notat interesse pupilli iniquam pecuniam non recipere, quia illam teneretur restituere: neque tutorem debere illaqueari peccato propter pupillum, quod faceret, usuras, vel aliam iniquam pecuniam recipiendo. Quod Bald. Alex. & alij sentiunt apud Curt. in d. l. Præfer. n. 16. & lat. in fin. ubi notat hoc accipiendum esse secundum ius, quod tunc obtinet, quo usura sunt prohibita.

Sane si tutor aliquid à debitoribus pupilli supererogent ratione eius, quod pupilli interest, sibi pecuniam sua die solutam esse, veluti si ob moram debitorum non potuit tutor domum, vel agrum emere, vel redditum annuum recedere, denique si qua alia ratione minor ex culpa debitorum damnum sensit, vel amisit lucrum, id licite à tutore recipitur, nec restitui debet. Nam & id alijs creditoribus licet, l. 2. §. ut. de eo, quod cert. loc. l. 13. ff. rem rat. habere. l. i. C. de sent. qua pro eo, & l. 1. §. si minor, ff. de iur. iud. ubi Vlpianus ait, æquissimum esse huius rei rationem haberi. Neque erit ditor, quod pupillus, vel minor sit, deterioris conditionis esse debet, cum potius, ut minorum res salua sit, & ne detrimentum patiantur, multa fauore eorum constituta sint. Denique, ut ferendus non est minor, cum de prædâ, id est de usuris agit: ita, cum de damno sollicitus est, audiri debet, d. l. si minoris, de admin. tut. & proinde licite per tutorem, id quod verè pupilli interest, exigi potest.

Sed ut diximus tutorem, qui pecuniam pupillarem in factis usuris conuerit, teneri pupillo in id, quod interest, d. l. 7. §. si pecunia, de admin. tut. ita si propriam pecuniam in rem, & utilitatem pupilli impendit, vel si eam mutuasit sub usuris, ut rem pupilli saluam faceret, & eius negotia veliter expediret, æquum est, ut quicquid eius interest, à pupillo consecretur, ne scilicet officium suum et damnosum sit, quod iis non patitur, l. si damnales. 17. ff. mand. & l. 29. ff. ex quib. eius. maner. & ita tradunt Ioan. Oleundo. p. de act. class. act. 32. vers. quid persequamur, n. 2. Paul. Montan. de iur. & curat. cap. 40. num. 1. Grimaud. de usur. & contract. pignorat. lib. 2. cap. 8. num. 9. & probatur, ex leg. 3. §. conseruitur. de contrar. tutel. & ut il. ad. quod verum est etiam post finitam tutelam, ut eodem loco Vlpianus definit his verbis: & magis est, ut quoad ei reddatur pecunia, usuras consequatur: nec enim sterile ei debet esse pecunia.

Quod tamen declarandum est, ut non habeat locum, si in substantia pupilli fuit, vnde tutor sibi soluere potuit, vel alia negotia pupilli expedire, ut si habuit multos debitores, à quibus tutor potuit exigere, vel pecuniam depositam ad prædiorum comparisonem, quam non postulavit deponi, ut sibi solueret, ut constitutum est in ead. l. 3. §. si tamen l. magis puto. §. non passim. ff. de reb. cor. qui sub tut. & respondit Marian. Socin. in ead. l. 148. num. 24. lib. 1. & notat Montan. loc. cit. n. 49. rectè subiiciens, ubi aliquo modo ex substantia pupilli res alienum potest dissolui, non debere pupillum usuris grauari. Idemque dicendum arbitror, si tutoris nihil interest proprios nummos pro pupillo prærogasse. Quid enim si pecuniam otiosam habuit, & in rem pupilli vertit? Quid si sine usuris pecuniam mutuauit est, ut negotia pupilli explicaret? Sane dicendum est, tutorem nihil vitra sortem capere posse non magis, quam si alteri pecuniam credidisset. Oportet enim, ut verè creditoris interest. Quare quod Vlpian. ait in d. §. conseruitur,

& post eum Montanus loc. cit. n. 36. tutori sterilem non debere esse pecuniam, iam pridem abrogatum est.

QVÆSTIO. XXI.

De vfuris rei iudicata.

SUMMARIUM.

1. Tempus iudicati faciendi olim quadrimestre fuit.
2. Quadrimestre iudicati concessum ad solvendum erat im-
mune ab vfuris.
3. Post tempus iudicati concessum bina centesima pende-
bantur.
4. Anaticismus legibus antiquis permissus.
5. Mala fidei possessores olim in binos fructus tenebantur.
6. Mala fidei possessor tenetur ad fructus, quos percipere po-
tuit.
7. Vtura rei iudicata ex constitutione Iustiniani primum
semisses, deinde centesima.
8. Vtura rei iudicata quibusdam licita.
9. Verius est prohibitio esse.
10. Lex, contractus quidam.
In iudicio quasi contrahitur.
11. Vtura, qua in poenam infliguntur, non desinunt esse vfu-
ra.
12. Iudex non potest hodie precipere, ut donec pecunia de-
bita solvatur, praestentur Vtura.
13. Iudex non potest poenam vfturarum infligere non solven-
tibus.
14. Iudex an possit redditum annuum sua sententia crea-
re.
Nauarri, & Cencijs sententia.
15. Virginij de eadem re opinio.
16. Nihil refert ad cenium sententia constituendum, ex qua
causa pecunia debeatur.
17. Ludovici Auendani sententia.
18. Qua expenditur.
19. Censur non potest à iudice, invito debitore, aut credito-
re, creari.
20. Nemo potest cogi pecunias sub vfuris accipere.
Debitor non potest dare in solvendum censuram annuam
suo creditori.
21. Constitutio Pij V. habet locum in censibus Iudicis senten-
tia creatis.
22. Factum iudicis factum debitoris.
Debitor vendito per iudicem pignore tenetur de evictio-
ne.
23. Sententia, qua debitor condemnatur prestare vfturas quoad
solvat, iniusta est.
24. Poena, qua ob tempus tardæ solutionis crescit, vera vfu-
ra est.
25. Iudex potest poenam non obtemperanti imponere, modo non
crescat ratione sortis, & temporis.
26. Vtura non excluditur, licet ex pacto sors repeti non
possit, dum penduntur vftura.
27. Debitor potest condemnari in id, quod interest, & in
quibus casibus.
28. Debitor dotis potest condemnari, ut donec dotem soluerit,
aliquid annuum pendat.
29. Iudex in vfturas futuri temporis condemnare non potest.
30. Iudex an de futuris statuere possit.
L. I. C. de sent. quæ sine cert. quant. profer. explicatio
ex Cuiacio.
31. Iudicium propter ius præsens extenditur ad futura.
32. L. I. §. Socius. ff. de vfur. explicatur.
33. Cuiacij explicatio ad l. I. C. de sent. quæ sine cert.
quant. non placet.
34. Annuus redditus etiam pro futuro tempore in iudicium
debeti possunt.
35. Alimenta annua, & vestiarius annuum possunt in-
futurum peti.
Vt etiam pensiones plurium annorum.
36. Dummodo id creditor postulet.
37. Iudex potest condemnare pro futuro tempore in id, quod
interest.

DE vfuris rei iudicata opere pretium est in primis dice-
re, quid antiquo iure civili constitutum sit, deinde
quid Iustinianus immutaverit, & tandem quid nunc obti-
neat. † Sciendum igitur est, tempus legitimum, quod con-
demnatis concessum est pecuniae conficiendae gratia, ex iu-
re XII. tab. fuisse unius mensis, siue triginta dierum, ut
constat ex fragmentis, quæ adhuc supersunt, inter quæ
apud Agellium lib. 20. cap. 1. & alios Auctores ita cautum
legitur, *Vris confessi, rebusque iure iudicatis xxx. dies iusti
sunt.* Quod Sextus Cæcilius Iurisc. sic explicat apud Agell.
cod. loc. *Vris confessi, ac debiti iudicati, triginta dies dati
sunt conquirenda pecunia causa, quam dissoluerent.* Postea
verò tempus hoc duorum mensium fuit ex alia lege, cuius
quis auctor fuerit, & quo tempore lata sit, non inveni-
t; sed id constat ex l. I. C. Theod. de vfur. rei iudic. postremo tem-
pus iudicati faciendi quatuor mensium fuit ex constitutio-
ne Iustiniani in l. 2. & 3. C. hoc tit. qui connumerantur à
die prolatae sententiae, vel, si ab ea provocatum sit, à die con-
firmationis eiusdem, ut indicat d. l. 2. & Harmenop. lib. 1.
tit. 14. † Quod quadrimestre spatium immune erat ab vfuris,
ut constat ex l. 3. in princ. & §. I. ff. de vfur. & l. 13. C.
cod. tit. d. l. ult. §. I. C. de vfur. rei iudic. & tradit Cuiac. ad h.
tit. & in d. l. 3. de vfur. ad Papin. & addit optimam rationem,
quia, inquit, tempus illud datur condemnatis humanitatis,
& miserationis gratia, l. si cum mulier. §. ult. ff. de compens.
intra illud tempus expertes creditores esse debent omnis
inhumanitatis, & proinde post rem iudicatam cessare
debet asperitas vfturarum intra tempus, quod condemnatis
indulgetur.

Sed si legitimum tempus fluxerit, neque condemnatus,
vel in iure confessus soluerit, nam & is pro condemnato
est, l. I. ff. de confess. primum constitutum est, ut post illud
tempus debitores binam centesimam soluerent non tantum
sortis, sed etiam vfturarum usque ad sententiam ex contra-
ctu debarum, ut constat ex d. l. I. C. Theod. de vfur. rei iudic.
& l. 2. cod. tit. Nam licet veteres semper vfturam usi-
re prohibuerint, l. si non sortem §. duplum ff. de condit. indeb.
l. Praesens ff. de re iudic. & l. ult. C. de vfur. ubi Iustinianus
refert id antiquis legibus fuisse constitutum: † non tamen
prohibuerunt anaticismum, sed duobus modis fiebat, vel
stipulatione, cum scilicet vftura redigebantur in sortem; vel
iudicato, quia actio pristina, qua actum est, transfunditur
in actionem iudicati, l. si fundus, §. si plures ff. de pign. & d.
l. 3. quæ ait, priorem obligationem novari iudicato, & ad-
versus Accursium & Cuiac. loc. cit. Quare, similes legitimis vfu-
ris, ex illo iure bina centesima applicabantur tam sorti,
quam præteritis vfturis, consummata scilicet quantitate
sortis, & vfturarum, id est redacta in unam summam, ut
constat ex d. l. I. C. Theod. in qua duplicis centesimæ infligen-
dæ ratio adfert his verbis: *Hoc, inquit, a nobis exempla aequabili
ex iuris prisici formalis introductum est, ut quia mala fidei posses-
sores in fructibus duplos conveniuntur, aequè mala fidei debitores
simile damni periculum persequatur.* Exemplo igitur malæ fidei
possessoris, qui duplices fructus prestare cogebatur ex
Constitutione quadam Valentis, & Valentini in l. I. Cod.
Theod. de fruct. & lit. expens. condemnatus, qui intra illud tem-
pus non solvisset, & qui mala fidei debitor ibidem dicitur,
multabatur binis centesimis tam sortis, quam vfturarum. †
Ceterum, quia utrumque nimis asperum durumque vi-
sum est, ut correctæ est asperitas dictæ constitutionis Valen-
tis, & Valentini, & placuit, malæ fidei possessorem ad
eorum fructuum dumtaxat præstationem teneri, quos per-
cipere potuit, l. 2. C. de fruct. & lit. expens. quæ est ipsa Valen-
tis, & Valentini constitutio, sed in hac parte ampu-
tata, & abscissa à Triboniano, vel teneri ad eos, quos per-
cipere debuit, ut Ulpianus ait in l. 25. §. 4. de per. heres.
quod etiam constat ex l. 22. C. de rei vendic. quæ ait, mala
fidei possessores omnes fructus solere cum ipsa re prestare, non
duplos: & dum dicit, solere, indicat constitutionem Valen-
tis, & Valentini de duplis fructibus præstandis nun-
quam, vel non diu obtinuisse, ut inquam hoc correctum
est, ita etiam immutatum est, quod severè nimis adver-
sus debitores constitutum erat in d. l. I. C. Theod. de binis
centesimis pendendis, † & proinde Iustinianus voluit, ut
vftura rei iudicata essent semisses, ut ipse refert in d. l. 2. C. cod.
tit. ita verò Iustinianus sanxit in l. 1. §. ceteros, C. de vfur.
quæ est prior tempore, ut notat Cuiac. loc. cit. & ad extre-
mum iulit, ut post legitimum tempus sortis tantummodo
vftura centesimæ currerent in d. l. 2. & 3. C. de vfur. rei iudic.
& Harmenop. loc. cit. abrogata d. l. I. C. Theod. cod. tit.
quia absurdum videbatur, ut gravioribus vfturis iudicato ex-
tinctis, quales interdum erant, quæ descendebant ex
contra-

Contra quibus etiam secundum d. l. eos succederent semisses tantum, id est pierumque leuiore, cum tamen sententia iudicatis prodelle non debeat, & congruentius erat ad coerendam contumaciam non solventium infligere grauiore. Et haec fortasse ratio mouit Iustinianum, ut quod de usuris semissibus praestandis post quadrimestres illas inducias sanciuerat in d. l. eos C. de usur. statim ferè, id est sequenti anno immutaret, & reuocaret ad centesimam in d. l. 2. & fortis tantummodo non usurarium confusuram cum sorte, ut in d. l. 3. ead. tit. & rectissime explicat Cuiac. loc. cit. & nos paulo ante diximus. Ita igitur, & tam variè hac in re constitutum est.

Ceterum si quaerimus, an istius generis usurae hodie licitae sint, videtur prima facie dicendum, licitas esse, quia non ex mutuo, neque ex alio contractu descendunt, sed ex lege, & in poenam debitoris non solventis, ut indicat l. i. C. de usur. rei iudic. illis verbis: ut qui post legitimum tempus placitis non obtemperavit, usurans centesimam soluat. At verò constat, magistratum non obtemperantes coercere posse l. i. ff. si quis iudic. non obtemp. unde haec praestatio magis habet rationem poenae, quam usurae. Et ita hoc genus licitum esse contendit Donell. in autben. ad haec num. 14. C. de usur. & tueri videntur, qui usuras, quae propter moram infliguntur, licitas esse putant, ut Petr. Gregor. Synagm. iur. civil. lib. 2. cap. 3. num. 8. & Felician. de censib. lib. 1. cap. 3. num. 13. Et nihilominus verius est, istiusmodi usuras illicitas esse, siquidem usurae sunt. Quod probatur, quia usura est quicquid accedit sorti ex solo tempore tardae solutionis, ut dixi q. 1. num. 2. & 24. sed istiusmodi usurae accedunt sorti, & pro modo, & ratione sortis, & temporis currunt, & fluunt d. l. 1. & 3. C. de usur. rei iudic. ergo sunt propriae, & verae usurae. Cuius rei etiam duplex argumentum praebet Iustinianus in l. 2. & 3. eiusd. tit. Primum, dum ait, ex causa iudicis dimidium centesimae sanctione sua statuisset, quae est l. eos C. de usur. ut rectè notat Cuiac. loc. cit. eo scilicet loco, quo generaliter iussit, ne dimidium centesimae in omnibus casibus excedere liceret, in quibus circa stipulationem usurae exigi solebant. Alterum, dum ex eo, quod voluit usuras usurarium penitus esse delendas, & ne cuiquam liceret usuras praeteritas in sortem redigere in l. ultim. C. de usur. sanxit etiam in d. l. 3. ex causa iudicis sortis tantummodo usuras usque ad centesimas infligi, non autem usurarium usuras. Cum ergo Iustinianus istius generis usuras eodem loco cum aliis habuerit, dicendum est, non debere diuerso iure censeri, & non minus prohibitas esse. Et ita rectissime docet Bart. in l. 7. §. si deponi, num. 2. ff. de admin. tue. & Bald. in d. l. 2. C. de usur. rei iudic. Roder. de ann. reddit. lib. 3. quest. 4. num. 40. & Sigismund. Scacc. de sentent. & re iudic. gloss. 14. q. 21. n. 3. qui duo notant, istiusmodi usuras nunc abolitas esse.

Neque mouere debet, quòd iste centesimae non veniunt ex mutuo, vel alio contractu, sed ex lege, & ex causa, & natura iudicatis, quia etiam lex quidam contractus est, l. i. §. 2. ff. de legib. & in iudicio quasi contractus l. 3. §. idem scribitur, ff. de pecun. unde non debent ab alijs ex hac causa separari. Alioqui validae essent leges, quae iuberent, usuras praestari, donec pecunia debita solvatur. Et frustra D. Augustinus in epist. ad Macedon. de legibus, & iudicibus conqueretur, quod usuras solvi praecipere. Denique, hoc admissio, facile fraus fieret sanctionibus Divorum Pontificum, quibus usurae prohibentur: quidem enim facilius, quam accepto mutuo in iure debitum confiteri, vel colludendo spontaneam condemnationem subire, & hac via graues, & intolerabiles usuras, id est centesimas inducere inter Christianos, qui nec leuiore ferre debent.

Qua ratione nihil obstat, quòd istiusmodi usurae infligantur loco poenae, & ad coerendam contumaciam non solventium, quia non ideo minus usurae sunt, ut dixi q. 3. n. 9. quia crescunt, & currunt pro ratione sortis, & temporis, ut dictum est, & proinde eo iure etiam prohibitae sunt, quo ceterae usurae prohibentur, nempe iure Pontificio, quo omnis usura, & superabundantia interdicta est, cap. 10. de usur. & Valer. Reginald. lib. 23. cap. 45. n. 59. ubi notat, sacram scripturam aboluit, & generaliter damnare usuras: unde rectè Bart. loc. cit. ait, iudicem hodie praecipere non posse, ut post tempus currant usurae, & nec etiam testatorem, ut infra de ann. leg. l. 3. in fin. licet possit iudex multare inobedientem, l. multarum, C. de modumult. & l. 1. §. si quis iudic. non obtemp.

Quod etiam confirmatur, quia receptum est, nec iudices, nec arbitros condemnare posse debitores, ut annua sex, vel septem creditoribus praesent, donec solvant, quod debent, nisi eorum tantundem interit, ut alijs au-

toribus citatis respondit Bertazz. conf. 488. num. 30. lib. 2. Gabriel. in conf. 26. num. 12. lib. 1. notans, hoc casu sententiam nullam esse, Felician. de censib. lib. 2. cap. 5. num. 13. Jacob. Cancer. variar. resolut. part. 3. cap. 7. num. 34. Ioseph. de Sesse, qui alios refert in dec. 68. n. 54. ubi scribit, ita fuisse iudicatum. Francisc. de Cald. lib. de empt. & vendit. cap. 29. num. 27. & Ugolin. de usur. cap. 3. §. 1. n. 2. subijciens rationes omnes, quibus usura prohibita est, in sententia iudicis locum habere, additque rationem huic nostrae quaestioni valde congruentem. Nam, inquit, usurae neque lege, neque statuto induci possunt, ergo nec à iudice, qui legum minister est, & lex animata, poterunt induci. Quare si iudex non potest hodie praecipere, ut donec pecunia debita solvatur, usurae praesentur, multo minus ex natura iudicatis hodie venire usuras admittendum est.

Quin imò non potest iudex, vel arbiter, etiam poenae nomine, iubere, ut debitor aliquid ultra sortem solvat, quamdiu pecuniam debitam retinet, veluti singulis diebus, vel mensibus, vel anno quolibet. Poena enim haec adiecta quantitati, quae tempore augetur, & serpit, usura est, l. cum stipulati, 90. ff. de verb. obligat. & hic Cuiacius scribit, ideòque prohibita, ut rectè ibi Accursius notat, & Bart. n. 3. Purpur. in l. rogasti, §. si tibi, num. 43. sic cert. pet. Felician. part. 2. lib. 2. cap. 5. in fin. & alijs citatis Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 5. num. 8. & in specie Ioseph. de Sesse, loc. cit. etiam debitor in hanc sententiam consentiat, ut respondit Crav. in conf. 693. num. 15. & seq. & censur. Senatus apud Thef. in dec. 79. in fin. ex quibus multo magis patet, usuras rei iudicatae, quantumvis loco cuiusdam poenae decerni dicantur, hodie admittendas, & tolerandas non esse.

His consequenter agitata est nobilis quaestio, quam excitarunt Hispani Scriptores quidam, an sententia iudicis, vel arbitri redditus annuus creari, & constitui possit. In qua tamen definitiua inter se dissentiunt, nec omnium, ut rara est Iurisperitorum concordia, una est sententia. Nam Navarrus in comment. de usur. num. 99. distinguit inter pecuniam ex mutuo, vel ex alia causa debitam, ut in pecunijs creditis sententia nulla sit, & census inutilis: in alijs autem sententia vim habeat, & redditus subsistat. Et Navarrae sententiam probat Boninsign. de censib. cap. 17. num. 3. Frideric. Martin. de iur. conf. cap. 3. num. 22. & Ludovic. Cencius ead. tract. par. 1. c. 3. q. 1. art. 6. n. 52. & secundum ultimam impressionem Taurinentem quest. 34. num. 52. Ait enim Cencius, sententiam ratione interesse iustitiam: & sibi placere Navarrae opinionem in secundo casu, cum scilicet debitum ex rebus in pondere, numero, & mensura non consentibus originem habet, dummodo sententia ita concipiatur, ut debitor non condemnatur ad solvendum aliquid annuum pro summa debita: sed ad solvendum, quod debet, & donec fortem non reddat, ad solvendum redditum annuum: quia, inquit, cum eo casu non sit in potestate creditoris agere ad annum illam praestationem, sed sit in facultate debitoris se ab obligatione praestandi redditus liberare soluendo sortem, haec sententia iure subsistit, & in specie ita dixisse Peregr. in conf. 97. n. 6. & 7. lib. 1. & Avend. de conf. Hisp. t. 40. n. 9. & quod magis Peregrin. loc. cit. ait, id bis se obtinuisse.

Sed haec Navarrae sententia displicet Virginio de Bocat. lib. de censib. part. 2. nu. 4. Roderico de ann. reddit. lib. 1. quest. 16. n. 22. & 27. in fin. Molinæ Theologo in disp. 394. n. 1. vbi ait, nihil referre, ex qua causa pecunia debeatur. Nam, inquit, licet poena conventionalis magis suspecta sit, cum adijcitur quantitati debite ex rebus pondere, numero, & mensura consentibus, quam cum ex alijs rebus debetur, postquam tamen constat, eam deberi, & iudicis sententia debitor condemnatus est, ut solvat, vel redditum annuum, dum sortis solutionem distulerit, nihil ad eam rem pertinet, unde debitum originem habeat, Molinam quoque refert, & sequitur Eminent. P. de Lug. disp. 29. n. 87. ut etiam Leonard. Duard. ad proam. consil. Pij 9. q. 25. n. 66. ubi ait, censum iudiciale indistinctè constitui posse, five lis agitata sit super rebus, quae functionem recipiunt, sive super alijs. Quae ratio etiam Cencii doctrina imperfecta videbatur. Nam cum Navarrae sententiam recipiendam esse putet in rebus, quae functionem non recipiunt, dummodo sententia non simpliciter redditum contineat, sed sortem, vel redditum, dum sortis solutio differtur, idem etiam admittere debuit in prioribus casu, cum scilicet ex mutuo pecunia deberetur, dummodo sententia eo modo conciperetur. Nam si in hunc modum sententia concipitur, etiam cum debitum ex mutuo descendit, in arbitrio debitoris positum esset fortem reddere, & ea soluta redditum extinguere, & proinde nihil refert, an ex mutuo, vel ex alia causa pecunia debeatur.

debeatur: idemque omnino utroque casu affirmandum est, ut Rodericus, & Molina censent: vel negandum, ut Boccacio loc. cit. & Feliciano videtur lib. 2. de censib. ca. 5. n. 13. Peregrinus etiam in d. cons. 93. quem Cencius pro sua sententia profert, non exigit, ut interesse debeatur: nec distinguit, ex qua causa pecunia debeatur.

17 Neque etiam satisficit mihi sententia Avendani in d. cap. 40. nu. 6. & ubi his ferè verbis in hunc modum ratiocinatur. Aut casus sententiæ notoriè justus est, quia in eo licitum sit creditori exigere interesse, & hoc casu quis unquam dubitare potuit, quin debitor justè condemnatur ad præstandum id, quod debet? Sententia ergo justissima est, & argumenta Feliciani cessant. Aut casus sententiæ evidenter injustus est, quia nullo modo, neque casu debitor tenebatur ad id, quod interest, seu redditum, & in hac specie verissimum esse, per sententiam censum constitui non posse, quia si condemnatio injustissima est, vel quia contractus notoriè injustus in sententia confirmatur, vel quia usurarium aliquid annuatim solvendum in sententia præcipitur, sententiam non subsistere, & in hac specie procedere argumenta Feliciani, quæ supponunt injustam condemnationem, & usurarium esse contractum: aut non dubitatur de justitia, vel injustitia condemnationis, sed de conceptione verborum, quia, inquit, condemnatio in hunc modum concipitur, ut Didacus intra certum tempus solvat, & reddat Ildephonso centum, vel redditum annuum, & in hac specie censum subsistere, & sententiam validam esse. Ita Avendani

18 hoc loco Cujus doctrina non placet, ut dixi, quia quod attinet ad primum distinctionis, quam committitur, membrum, nihil ad hanc questionem pertinet. Neque enim queritur, an cum debitor tenetur ad id, quod interest, possit iudex sua sententia illum condemnare ad solutionem sortis, & id, quod interest. Hoc enim apud omnes in comperto est, ut constat aperièssimè ex lege 1. Cod. de sent. qua pro eo. Sed queritur, an iudex, cui probatum est, quantitatè aliquam verè deberi, possit condemnare debitorem, ut eam solvat, vel, donec solvat, præster redditum annuum ad rationem lex, vel septem pro singulis centenis nulla habita ratione ejus, quod interest, nec enim ad constitutionem census necesse est, ut emporis intersit, & proinde vitiosa est distinctio Avendani, siquidem hoc membrum excedit fines questionis, de qua disceptatur. Alterum verò, quod sequitur, etiam alienam est, & extra terminos questionis proposita, siquidem non agitur hic de justitia, & validitate census constitui ante sententiam, sed an redditus, qui ante sententiam non erat, sententia creati, & constitui possit. Neque verum est, Feliciani argumenta supponere, contractum esse usurarium, sed tantum pecuniam verè ex aliqua causa deberi: & queritur, an iudex possit condemnare debitorem ad solvendam sortem, quæ verè debetur, vel redditum, quem ante sententiam certum est non deberi, cum fors tantum deberetur. Denique tertium distinctionis membrum relabitur in primum, & cum primo confunditur. Nam ut probet in terminis, hujus tertij casus censum valere, id ex eo verum esse ait, quia si secundum merita causæ iudices reperiunt justam esse sortem, fore restituendam, eiusque naturæ causa sit, ut licita usura, & interesse debeantur, ut passim contingit, non solum poterunt præcisè sortem, vel usuras in condemnationem deducere, sed ad id omni jure tenentur. Quare hic casus, ut dixi, incidit in primum, in quo constituitur, censum valere, quia interesse deberetur creditori: & dū à Feliciano viro erudito, ut ferè semper, is auctor recedit, eius sententiam hic re ipsa sequitur. Nec enim Felicianus negat, iudicem posse condemnare debitorem in sortem, & in id, quod interest: imò nominatim in assertis loc. cit. n. 13. Quamobrem in tanta ambiguitate, & auctorum dissidio, rem hanc ita componendam, & definendam esse puto.

19 Et primum confitendo, vitiosam, & inutilem esse sententiam iudicis, ex qua debitor condemnatur restituere sortem, vel solvere censum pro ratione sortis, donec solvat, quod debet: idque siue inspiciamus personam creditoris, siue debitoris, siue utriusque. Etenim, inspecta persona creditoris, iniusta est sententia, quia auferitur illi facultas suam repetendi, quo forsitan indiget, sed ut sententia iusta sit, debet iudex ius suum cuique tribuere, non autem l. 10. de iust. & iur. l. bona fides, & ff. de p. Deinde quia cogitur in vitis redditum emere, vel in solutum accipere, quod ius non patitur l. nec emere, C. de iur. delib. l. 11. C. de contrab. empr. & l. 5. C. de oblig. & alibi inspecta etiam persona, debitoris sententia ex eo iniusta esse apparet, quia debitor oneratur redditibus annuis, dum fors ob egestatem sortem dissolvere non potest, ad quorum præstationem, neque ex contractu, neque alio iure tenetur

batur, & si quid forte solvere potuisset, illud sorti erat imputandum. Præterea in hoc eventu iudex tribuit creditori ius, quod non habet, & proinde non magis hoc potest, quam si pronunciet, ut præstentur fructus alicuius agris, vel domus, donec pecunia debita solvatur. Denique quia cogere- tur invitus censum vendere, quod non licet d. l. 11. & l. 13. C. de contrab. empr. & ut iniustum est cogere alium, ut pecuniam accipiat sub usuris, ut rescripsit Traianus inter epistolæ Plin. lib. 10. Quare dissentiente vel creditore, vel debitore, sententia iusta esse non potest. Quod si uterque in iure consentiat, iam inutilis est sententia, quid enim opus iudice est, cum partes consentiant? unde non sententia hæc est, sed potius transactio quamdam, & datio in solutum, quod ex natura rei non est illicitum. Ut enim potest debitor agrum, vel domum volenti creditori in solutum dare, l. 46. ff. de solut. l. 10. & l. 17. Cod. eod. & l. 4. ff. de dol. mal. excepte, ita prorsus potest redditum annuum constituere pro pecunia debita, & ita etiam, consentientibus partibus, iudex pronunciare posset, quicquid contendat Felicianus loc. cit. & lib. 1. cap. 8. numer. 13. ut alio loco dicam, si Deus dabit, ut opus perficere possim. Posset inquam, nisi obstatet constitutio Divi Pij V. quæ pretium exigat omnino in pecunia numerata, & iubet censum in rebus immobilibus tantum constitui. Proinde, ut non possunt partes id, quod debetur, in censum convertere, & super nuda obligatione illum constituere: ita nec iudex potest ex sorte non soluta censum indicare personæ debitoris, art. l. 7. ff. de negot. gest. l. 24. ff. de pos. & ideo hoc genus census merito improbarunt Virg. d. par. 2. num. 4. subiciens, nullas habere qualitates ad contractum census pertinentes, Mastrill ad Gregor. quest. 5. numer. 211. idem Cencius in d. art. 6. num. 53. & Ugolin. de usur. cap. 48. num. 2.

20 Neque movet, quod respondet Nauarr. loc. cit. & Duard. in d. q. 25. n. 67. constitutionem Divi Pij non habere locum, nisi in censibus, qui per contractum creantur: & questionem hanc esse de censibus iudicis sententia constitutis, in quibus nulla fraus presumitur. Etenim certum est, constitutionem Pij V. ad eos redditus pertinere, qui pretio, & pecunia constituuntur, id est ex contractu emptionis, & venditionis, vel alio venditioni proximo, & qui vicem venditionis obtinent, ut constat ex verbis constitutionis Pontificis, & docet ipse Nauarr. eod. loc. num. 98. Sed in hoc genere, in quo census addicitur creditori in solutum, venditio quædam contrahitur, l. eleganter, 24. in princ. ff. de pign. act. l. a Divo Pio, §. 3. & §. ff. de re iudic. vel saltem datio in solutum, quæ vicem venditionis, obtinet, l. ult. ff. quib. ex caus. in poss. car. l. 4. §. auctoria ff. de dol. mal. excepte. l. si pradium, C. de enic. & alijs auctoribus citatis tradit Anton Hering. de fideiuss. c. 20. §. 21. num. 4. Et nihil refert, a debitore, vel a iudice ad iudicium facta sit, quia quod sit a iudice, ab ipso debitore factum intelligitur, & videtur ipsemet debitor in solutum dedisse, ut tradit Bald. in l. ordo, num. 5. C. de exec. rei iudic. & Carol. Ant. Blancard. ad Amed. de laudem. not. 26. & constat ex d. l. eleganter, de pign. act. illis verbis: quemadmodum si pro soluto res data fuerit, & l. si quis C. de rescind. vend. in qua, licet distractio pignorum fiat a iudice, ipse tamen debitor vendere dicitur. Ex quo etiã hinc, ut ipse de eisdem tenetur, perinde ac si in solutum dedisset, d. l. 24. de pign. act. l. si causa iam iudicati, C. de evict. & alijs auctoribus citatis, Tirac. de retractu. consang. §. 1. gloss. 14. n. 13. quamobrem cum addictio facta a iudice ab ipso debitore facta censetur, dicendum est, constitutionem Pij V. etiam ad dationem in solutum, quæ si sunt a iudice, pertinere, ut rectissime sentiunt auctores citati n. 20. & ipse Duard. in d. quest. 25. n. 68.

21 Secundo censo, iniustam esse eam sententiam, qua quis condemnatur solvere, quod debet, & quoad solvat, præstare annua sex, vel septem, cum vere creditor nihil interest, etiã nisi sub nomine poenæ, vel sub alio titulo hæc annua successiva quantitas præstari debeat, ut multis auctoribus citatis dixi, n. 12. & l. 13. quibus consentit Alex. in l. stipulatio ista §. 38. alteri, n. 17. ff. de verb. & nunc rationem hanc subijcio, quia cum ponamus, creditoris nihil interesse, quicquid sortu additur, usura est, quocumque nomine appelletur, & plerique 13. q. 3. Et in hoc genere rem non verba inspicere debemus, quia vocabula non saluam conscientiam, ut dicebat Bald. in l. 2. §. mutui datio, ff. si cert. per. & Pasador. rer. quæst. lib. 2. c. 2. n. 10. Nihil verò interest, an sub nomine poenæ, an sub nomine usuræ debitor ex solo tempore tarde solutionis opprimatur, quoties ut usura, ita & poena in dies scribit, & crecit, & hæc enim vera, & propria usura est, licet alio nomine vocetur, ut constat ex l. 40. ff. si cert. per. in qua, quod debitor promiserat his verbis, tunc eo amplius, quo post julij

nam, pena namque in dies triginta, inque denarios centenos denarios singulos. Paulus interpretatus est de usuris, & respondit, perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus quoad tardius soluta esset, viuras adiecisset. Idcirco finito primo mense, primæ pensionis viuras currere, & similiter post secundam, & tertiam, viuras non solute pecuniæ pensionis crescere, idem constat ex l. 44 ff. de usur. & ex d. l. cum stipulari 90. ff. de verb. oblig. & ibi Cuiac. notat & Borcholt de usur. cap. 3. num. 50. Nihil ergo interest inter usuram, & penam, quæ currat, & crescat, quoad pecuniam debita solvatur.

25 Et licet putem, iudicem posse penam aliquam imponere iudicato, nisi sententiæ pareat. Nam & id contrahentibus interdum licet, l. 85. §. item, de verb. oblig. & l. si pacto, q. C. de pact. & quodam loco etiam diximus, id testatorem facere posse ex Feliciano, Rodenico, & alijs, q. 14. n. 13. & 17. Denique omnibus magistratibus concessum est, exceptis duum viris, jurisdictionem suam defendere penali iudicio, l. 1. ff. si quis iudic. non obtemper. l. 20. ff. & comm. divid. & tradit Præfes Bellon. de mandat. iuris d. c. 8. q. 16. non tamen licet iudici penam non solventibus imponere, quæ pro ratione temporis, & quoad pecuniam tardius soluta sit, ut loquitur Paulus in d. l. leiba, augeatur, & crescat. Hæc enim pena est vice usurarum, l. 13. §. ibid. ff. de act. emp. & l. 9. ff. de usur. & loc. usurarum d. l. 90. de verb. oblig. denique usura est, ut in d. l. leiba, si cert. perat. & tradunt Bart. & Alciat. & Cuiac. in d. l. 90. & Alex. in d. §. Asteri, n. 17. qui notat, idem de pena adiecta in sententia dicendum esse, quod de pena adiecta à testatore, unde ut non potest testator penam infligere heredi per dinumerationem dierum, & mensium, quia hoc usura est, ut dixi ead. q. 14. n. 17. ita non licet iudici imponere penam, quæ ex eo solo, quod pecunia tardius solvitur currat, & augeatur, ut dictum est.

26 Idemque dicendum est, licet ex sententia sit in facultate debitoris solvere sortem, vel sex aut septem annua, quoad solverit sortem, tamen si Cencius aliud sentire videatur loc. cit. quia licet fors ex pacto, & conventionione repeti non possit, donec usura soluta fuerint, vel fructus pignoris percipientur, non ideo fors licita sunt, ut constat ex c. 7. de iureiur. l. 14. c. de usur. & l. 14. in fin. ff. de pact. & docet Crabriell in cons. 55. n. 2. & Canil. de usur. c. 5. n. 27. & nos diximus q. 11. n. 24. & 30. Ut ergo non excludatur ratio usurae ex eo, quod conventionione fors repeti non potest, donec usura solvantur, ita non desinent tales esse ex eo, quod ex forma sententiæ, quando præstantur, fors exigi non possit ab invito. Sententia enim vicem conventionionis obtinet, l. 3. §. idem, ff. de pecul. & l. 1. c. si in caus. iudic.

27 Denique constituo in ijs casibus, in quibus certa annua quantitas debetur pro eo, quod interest, ut inter maritum, qui sustinet onera matrimonij, & debitorem dotis, & inter venditorem, & emptorem qui percipit fructus, & pretium habet, in his, & similibus casibus, qui eandem rationem habent, validam esse sententiam, qua debitor, id creditor ex postulante, condemnatur ad solvendam sortem, & quoad solvat, ad annuam præstationem ratione eius, quod interest. Et hæc in re conveniunt omnes Nauar. in d. comment. de usur. n. 99. vers. quæ tamen distinctio Felician. in d. c. 5. n. 13. & 14. Virgin. de Boccac. in d. part. 2. n. 7. Rodenico. in d. q. 26. n. 27. in fin. Avendan. de consil. Hispan. c. 4. n. 6. & 9. Frederic. d. c. 3. n. 22. & 23. Mastrii. ad Gregor. q. 4. n. 208. Molin. disp. 394. n. 1. & Lodov. Cencius loc. cit. n. 52. ut secundum hanc sententiam iudicatum refert Papon. lib. 15. tit. 4. arrest. l. Quæ probatur apertissimè ex l. 1. c. de sentent. qua fin. cert. quant. profert. Nam licet sit de usuris pendendis, quoad pecunia soluta fuisset, argumentum tamen præbet nostræ conclusionis, id est validam esse sententiam, qua debitor,

28 quoad solvat, condemnatur in id, quod interest creditoris. Quare, ut exemplo aliquo rem magis aperiam, rectè poterit iudex condemnare debitorem dotis ad eius solutionem, & ad quid annuum in centenis singulos, donec solverit. Nam id maritus stipulari potest, & sine ulla iudicis sententia id licite capit, l. in insulam, §. viuras ff. sol. matrim. ut fructus pignoris tuos facit, & salubriter ait, usur. & ex Couarr. Molin. Rodenico, & alijs auctoribus citatis q. 29. & tenui q. 3. n. 7. & illud tamen admonendo, humiliori sententiam eodem modo coercendam esse, quo declaratur, & restringitur conventio. Quia ratione ergo si maritus proprijs sumptibus uxorem non alit, fructus pignoris suos non facit, neque usuras dotis capere potest, quamvis eas stipulatus sit d. §. usurar. ubi hoc Baldus, & Duaren. & alij sanè plurimi adnotarunt: ita nec post sententiam poterit, si desinat onera matrimonij sustinere, habebit que sententia tacitam hanc con-

ditionem, si vir uxorem aluerit, quamvis melius faciat iudex, si id exprimat. Idemque de emptore, & venditore dici potest, cum lex. emptor rem, & pretium habet, & in alijs similibus causis, in quibus licet pacisci de certa quantitate ratione tractum, & eius, quod interest, & certum est, durare cautam, & ius percipiendi aliquid ultra sortem, etiam post sententiam, donec pecunia solvatur, ut in d. l. 1. c. de sent. qua fin. cert. quant. inspecto iure civili. Et ita proximè citatos auctores sensisse puto, tamen non ita clarè rem explicare poterunt.

Sanè Felic. ead. cap. 5. n. 15. negat iudicem sua sententia usuras futuri temporis complecti posse. Et movetur ex l. 1. §. 1. c. 29 eius ff. de usur. in qua Papinian. ait: Nec tamen index iudicij bene fidei rectè iubebit interponi cautiones, ut sit tardius sententia condemnatus paruerit futuri temporis pendatur usura, cum in potestate sit actoris iudicatum exigere. Quæ ratio cum satis idonea non esset, Paulus meliorem subiicit, ut hic Cuiacius notat his verbis: Quid enim pertinet ad officium iudicis post condemnationem futuri temporis tractatur. Ex quibus verbis, (ait Felic.) Jurisconsultus docet, iudicem non posse condemnare debitorem, ut, donec paruerit sententiæ, solvat viuras. Quod hic notare, scribit, Accursium, Odofredum, Jacobum, Bartolum, Fulgosium, Florianum, & Salicetum, idem quod in usuris sentiens in id, quod interest post sententiam. Et hæc eadem interpretatio est Cuiacii, ad b. l. ubi ait nihil ad iudicem pertinere tractum futuri temporis, quia officio suo fungitur dicendo sententiam, l. 55. ff. de re iudic. & de re gesta sententiam proferre, tempus verò futurum non attingere. & licet Accursius multa afferat in contrarium, ut probet iudicem de futura etiam statuere, illa tamen rejicit, & dispicit Cuiac. ead. loc. & inter alias obiectiones ait non ob stare d. l. 1. c. de sent. qua sine cert. quant. quia scilicet ad eam non apponitur species congrua, speciem verò hanc esse Iudex ille, de cuius sententia agitur in d. l. 1. adiectus erat, ut de usuris pronuntiaret, & quia sententia debet esse certa, ut etiam condemnationio usurarum, l. 34. ff. de usur. iudex pronuntiaverat, pendendi usuras non expressa quantitate, quoad soluta esset pecunia condemnationis jam factæ priori iudicio, neque certas usuras dixerat. Quæritur an valet sententia, & definitum est, valere, quia certe sunt usure rei iudicatae, cum sint præscriptæ legibus, quibus constat, hodie esse centenas l. 2. c. 3. c. de usur. rei iudic. & proinde iudex non statuit de futuris usuris: sed quæ iam debentur post tempora iudicata. Ita ius doctissimus hoc loco. Ex quibus difficile sanè videtur opinionem Rodenico, & aliorum tuen, qui docent, posse iudicem condemnare debitorem, ut pendat id, quod interest, quandiu debitam pecuniam non solvat. Magna quidem obiectio est. Sed illi respondet Rodenico in d. quæst. 16. num. 27. tractum futuri temporis non pertinere ad iudicem, neque de ijs, quæ postea in obligationem adventura sunt, eum rectè pronunciare, quando nullum ius præsens actori competit, ut in l. 35. de iudic. secus autem, quando de præsentis competit aliquod ius, quod in iudicium deduci potest, & in consequentiam venit aliud ius futurum. Hoc enim casu, propter ius præsens, iudicium potest extendi ad ius futurum, idemque ex dicta leg. 1. Cod. de sententia qua sine cert. quant. cuius verba sunt: Cum iudicem, quoad pecuniam condemnationis soluta fuisset, de pendendis usuris legem dixisset, proficere: non contra iuris suam sententiam latam palam est. Ex qua constare satis videtur, validam esse sententiam, qua iudex condemnat debitorem, ad pendendas usuras in futurum, id est, quoad pecuniam solvent. Quod ergo dicitur ius futurum in iudicium deduci non posse, neque de eo iudicium pronunciare, accipiendum est, quando nullum ius præsens competit, ex quo ius futurum profluat, & sequatur, sed solum ius futurum in iudicium deducitur, & ita hanc legem intellexerunt glol. in b. l. c. de fideicom. Bart. Bald. Salic. & alij quos refert, & sequitur de primogen. lib. 3. cap. 14. num. 18. ubi refert, hunc esse communem sententiam auctorum. Quibus addo Joann. Fabrum, in §. præjudiciales instr. de action. num. 31. Florian. de Sancto Petro in d. l. 3. num. 8. Gomez. var. resol. lib. 2. cap. 11. num. 47. & in l. 46. Iauri. num. 79. & Surr. in dec. 120. num. 24. & 25. sed in casibus, de quibus agitur, certum est, sortem deberi, & præterea aliquid ultra sortem, ut marito, & venditori, quibus nec dos, nec pretium solvitur, & certum est, etiam post sententiam interesse durare, & sequi ex retentione pecuniæ: & ideo poterit in iudicium annua quantitas conventa deduci, etiam pro futuro tempore, & valida erit sententia, quæ iubet illud præstari, quoad fors restituta sit.

29

30

31

32 Nec obstat d. l. 1. §. *solus ff. de usur. qua Cujacius, & Felicianus inveniunt, si quidem non hic Papinianus delin-
ne, iudicem non posse condemnare debitorem ad prestan-
das usuras, quoad pecunia soluta fuerit, sed tantum non
posse iudicem iubere, interponi cautiones, ut, si debitor suo
tempore non solvit, futuri temporis, usuras solvantur. Ait
enim: *Nec tamen iudex recte iubebit, interponi cautiones,
ut si tardius sententia condemnatus parnerit, futuri temporis
pendantur usurae, cum in potestate sit actoris iudicatum exige-
re.* Hæc sunt diuerſa iudicare cavere de soluendis usuris, si tar-
dius sententia pareatur: & condemnare debitorem in usuras,
quoad debitam pecuniam soluerit: illud iudex facere non
debet, ut Papinianus ait, d. l. 1. §. hoc licet iudici, ut aper-
tissime constat ex d. l. 1. C. de sent. que sine cert. eo scilicet iure,
quo usurae licite videbantur, & poterant in stipulatio-
nam deduci. Imò si non potest iudex condemnare debi-
torem ad pendendas usuras, donec iudicatum pareat, fru-
stra quereret Papinianus, an possit iudex iubere, cautiones
interponi de pendendis usuris futuri temporis. Erat facili,
& perspicua ratione conciliantur, d. l. 1. C. de sent. que si-
ne cert. quant. & d. l. 1. §. *solus, de usur. ut nihil obſterno-
stræ sententiæ. Quod tantum comperi Avendanium,
animadvertisse, obſcurè tamen, & imperfectè, id explican-
tem in d. cap. 40. in fin.**

Noque hic præmittam, mihi non placere doctrinam
Excellentissimi Cujacii, in d. l. 1. de usur. ad Papin. dum iu-
dit, speciem d. l. 1. C. de sent. que sine cert. quant. esse de iudi-
ce, qui datus fuerat, ut de usuris rei iam ante ab alio iu-
dice iudicatz pronuntiaret. Et primum quidem, quia cer-
te sunt usuræ rei iudicatz, ut ipſo Cuiacius docet eod. loc.
& currebant ipſo iure ex natura iudicati, ut constat ex l.
ultim. C. de usur. rei iudic. unde nihil opus est alio iudice, vel
alia sententia, sed exequore tantum, qui in exequenda re
iudicata non tantum habeat rationem pecuniæ, in qua
debitor condemnatus est, sed etiam usuræ centesimæ pro
eo tempore, quod fluxit post legitimum tempus, quod
indulgebatur iudicatis, ut constat ex l. 1. C. de usur. rei iu-
dic. & docet idem Cuiac. ad hunc tit. Et deinde quia spe-
cies d. l. 1. C. de sent. congruentius poni potest in vno, &
eodem iudice, qui sua sententia condemnauerat debito-
rem, & quoad solvisset in usuras eius pecuniæ, in qua
ab eodem iudice condemnatus fuerat. Hoc enim verbis
magis conuenit, unde nihil opus est duos iudices, & duas
sententias comminisci. Denique, quod vir doctissimus ait,
iudicem in d. l. 1. non statuere de usuris futuri, sed quæ
iam debentur post tempora iudicati, videtur repugnare
formulæ ipsius sententiæ, quæ ab eo iudice prolata est, ut
significat verba, *pecunia condemnationis soluta fuisset*, quæ
sanè ostendunt, iudicem illum de futuris usuris pronunciaſ-
se, unde magis placet, quod congruenter omnino nostræ
sententiæ idem Cuiacius scribit ad d. tit. C. de sent. que sine
cert. quant. nimirum in specie, l. 1. hoc tit. Si ita iudex pro-
nuntiet. *Lucio Titio Caium Seium ex causa venditionis cen-
tum debere videri, quam pecuniam quoad persoluerit Caius
Seius, Lucio Titio, Caium Seium eius pecunia usuras depen-
dere placet.* Et licet in hac sententia non exprimatür quan-
titas usurarum, intelligi satis ex iure ipſo, quo constat hodie
esse singulas centesimas ex tit. C. de usur. rei iudic. congruen-
ter sanè omnino us, quæ diximus. Nam, & eodem exem-
plo videtur, quo nos usi sumus num. 28. sed parum congruen-
ter us, quæ scripsit ad Papin. hoc tit.

34 Huic rei proximum est, quod diximus, redditus annuos,
& prestationes annuas etiam pro futuro tempore in iudi-
cium deduci posse, scilicet, ut adueniente die solvantur, &
ne is, cui redditus, & pensiones debentur, cogatur singulis
annis agere, & de suo iure protestari, l. 2. C. de prescript.
30. ann. & scribunt Florian. in d. l. 1. §. *solus num. 8. de usur.
& in ead. l. 1. C. de sentent. que sine cert. quant. Salic. num. 5. &
Jaf. nu. 7. Ripa in l. ita stipulatus, num. 97. Ozac. in dec. 130.
n. 15. Aſin. in tract. de execut. cap. 126. num. 1. & Barboſ. in l.
non potest. 23. num. 112. ff. de iudic. Neque distinguitur, an ex
contractu, vel ex testamento annuum, vel mensurum de-
beatur, ut rectè notat Iaf. in l. ubi autem, §. qui sortem, num.
3. de verb. oblig. Anton. Gomez. loc. cit. Marius Mut. ad con-
suet. Panormi. cap. 67. n. 8. & Andr. Gail. lib. 2. obs. 74. un. 3. †
Idemque est in alimentis annuis, & vestitiis annuo, quæ
non tantum pro præterito tempore in iudicium deduci, &
pen possunt, sed etiam, ut in futurum quoque presententur,
ut probat l. libertatis, §. in quibuslibet, de alim. & aliar. legib.
& scripsit Antonianus in l. 1. C. de fideicom. Florian. loc.
cit. & in d. l. 1. Baldus notat in priuc. dicens, in legato an-
nuo alimentorum speciale esse, ut etiam pro futuro tem-*

pore peti possint, quamvis nihil adhuc debeatur, quod
notat Surd. in d. dec. 110. in fin. ubi etiam scribit, se id in-
ter alimentorum privilegia non retulisse in suo magno tra-
ctatu de aliment. quia difficile est, imò impossibile om-
nia complecti: Denique idem dicendum puto in con-
ductore plurium annorum, nam si primo, vel secundo
anno pensionem non soluerit, potest conveniri, & con-
demnari etiam pro pensionibus sequentium annorum,
ne cogatur dominus singulis annis de suo iure protesta-
ri, ut ait d. l. 2. in fin. C. de prescript. 30. ann. & ex his,
quæ tradit ex aliorum sententia Gail. in d. obs. 74. num. 3.
in fin. & ita aduersus quemdam inquilinum meum nu-
per ex tempore decreuit D. Carolus Ferrerius Senator
magne eruditionis, & integritatis, nunc nostri Senatus
secundus Præses.

35 Obseruandum tamen est, quod dixi n. 27. creditore
postulante. Nisi enim creditor in iudicium nominatum
deducat, & petat, sibi reum etiam pro futuro tempore dam-
nari, non puto iudicem statuere posse, ut pensiones, vel
redditus futuri temporis quoque presententur, etiam in iusca-
sibus, in quibus etiam in futurum condemnare potest se-
cundum ea, quæ diximus. Quæ enim in iudicium deducta
non sunt, ad iudicis officium non pertinent, l. ultim. Cod.
de fideicom. libert. l. adiles, 25. §. sciendum, ff. de edil. edict.
& argum. l. 69. in fin. de verb. obligat. & ita sentire puto Au-
ctores citatos, qui sentiunt, etiam pro futuro tempore in
ijs casibus reum condemnari posse, & Cuiac. in d. l. 1. de
usur. ad Papin. agens de interpositione cautionis, & in-
transitu notat Avendani. in c. 40. in fin. Neque verum est pro-
priè hoc casu, id est postulante creditore, iudicem futurum
attingere, & de futuris statuere, quia sententiam fert de his,
quæ in iudicium versantur, & de quibus apud eum discepta-
tur, ut inquit Cuiac. loc. cit.

37 Ceterum antequam huic capiti finem imponam, illud
admonero d. l. 1. C. de sentent. que sine cert. quant. profer-
at, validam esse sententiam de pendendis usuris, quoad
pecunia solvatur, hodie abrogatam esse, cum nec in usuras
præteritas iudex condemnare possit Clem. 1. de usur. sed argu-
mentum præbet, ut quemadmodum olim iudex poterat con-
demnare in usuras futuri temporis, quæ certæ erant, &
prescriptæ legibus: ita nunc potest condemnare in redditus,
& pensiones futuras, atque etiam ad interesse futurum, in
ijs scilicet casibus, & in quibus etiam ab initio licet de
certa quantitate pacisci, & in quibus certum est, etiam post
sententiam durare causam, & eius percipiendi aliquid ultra
sortem pro eo, quod interest.

Q V Æ S T I O. XXII.

De Fiscalibus, & Publicis
Vsuris.

S V M M A R I V M.

1. *Fiscales usurae olim semisses.*
2. *Æquum est, quemque eo iure uti, quod in alium con-
stituit.*
3. *Fiscus usuras semisses exigebat à debitoribus, qui ad
eum deuoluti erant, quamvis leniores ante deberent.*
4. *Fiscus ex suis contractibus accipiebat, & non dabat
usuram.*
5. *Fiscus in locum privati succedens prestat usuras.*
6. *Usura pacto promissa retentione pignoris seruari pos-
sunt.*
7. *Fisco fit mora re ipsa.*
8. *Fiscus in petitione hereditatis iure privati utitur.*
9. *Fisci, & privatorum plerumque iura communia.*
10. *Fiscus, & Respublica differunt.*
11. *L. cum quidam, in §. fiscus, de vfar. explicatur,
num. 12.*
13. *Minoribus, & Civitatibus fit mora ipſo iure.*
14. *Debitoribus fisci non pendunt usuras ex iusta causa.*
15. *Mora non fit re ipsa, nisi concurrant omnia ad me-
tam necessaria.*

16. Mora, quae fit re ipsa, non plus potest, quam ea, quae fit ex persona.
17. Mora non fit fisco, vel minori, nisi ex parte sua impleverint contractum.
18. Fiscus cum renovat pecuniam à posteriore, non solvitur usura.
19. Pannorum usura non debentur.
20. Liberalitatis usura non debentur.
21. Fiscus hodie à suis debitoribus usuras non accipit.
22. Antoninus Pius usuras tricesimas exercebat. Et Alexander Severus.
23. Augustus, & Tiberius pecuniam gratuitam sub pignoribus crediderunt. Sopia Augusta multorum as alienum dissolvit.
24. Fiscus, & Princeps ex suis contractibus obligatur. Princeps non potest condendo legem se ab obligatione contractus liberare.
25. Princeps non servans contractum tenetur ad id, quod interest.
26. Administratores ex officio publico non tenentur ad usuras. Nisi eorum fraus arguatur.
27. Vel nisi ex proprio contractu conveniantur. Hodie non licet pecuniam civitatum, vel fisci favori dare.
28. Montium Pietatis iniustitia pendet ex legibus, quibus instituti sunt, & reguntur.
29. Mons pietatis in quo nihil ultra sortem exigitur, iustus est, & montium perfectissimus & num. 34.
30. Montes pietatis civitatis Nicensis, & à quibus reguntur.
31. Montes pietatis possunt aliquid accipere à mutuatariis titulo elemosina.
32. Dummodo importunis precibus non exprimat.
33. Mons pietatis, in quo aliquid ultra sortem accipitur pro expensis Montis, licitus est.
34. Mons pietatis si quid plus exigit, quam ad sui conservationem est necessarium, id illicitum est.
35. Mons pietatis, in quo aliquid superexigitur pro expensis montis, non ideo minus Mons pietatis censeri debet.
36. Montis pecuniarum dominium sibi retinens, potest se indemnem servare. Et contraria Lopez sententia rejicitur.
37. Montes Pietatis mixti liciti.
38. Dummodo plus exigitur, quam patitur ratio sumptuum, & eius, quod interest.
39. Montibus conferentis pecuniam nihil ultra sortem capere possunt titulo depositi, vel mutui, nisi quatenus eorum interest.
40. Ratio quadam Fillucij salvandi est, qui plus exigunt, rejiciuntur.
41. Mutuantes pecuniam Principi, vel Republica etiam nihil ultra sortem capere possunt, nisi eorum interesse.
42. Montes, qui super redditibus instituuntur, quatenus liciti.
43. Fillucij doctrina quaedam explicatur.
44. Montes, in quibus nulli adsignantur redditus, illiciti. Et quomodo conferentibus consulatur.
45. Montes, qui ad questum instituuntur, difficiles.
46. Augustus quosdam notavit, qui levioribus usuris pecuniam mutuatam sub gravioribus collocaverunt.
47. Mensa senevatorum in quibusdam Belgij oppidis detestabiles.
48. Princeps pecunias senori dare non potest.

certos fines in usuris exigendis praescribere, quos fisco, & exactores pecuniae principis transire possent. Et sane summam aequitatem habet, quod quisque iuris in filium staret, ipsum eodem iure uti, ut ait l. 1. ff. quod quisq. iur. ut etiam illud Alexandri Severi apud Lampridium. Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris. Quamobrem incongruum videbatur, Principem subditis prohibere, ne dimidiam centesimam excederent, & permittere, fisco, & actores fisci graviores usuras à debitoribus exigere. Voluit ergo Justinianus, hac in re fisco iure privatorum, uti, quibus semisses stipulari licuit, ut dictum est: & inter tricesimas, quas viris illustribus in eadem functione permiserat, & bellas, quae argentariis eodem loco permittitur, semisses fisco concedere. Exlicet etiam ante Justinianum videatur hoc ius fuisse ex l. 17. §. fisco, ff. de usur. & re d. l. 1. in fin. C. de his quib. ut indignis, quae ait, usuras semisses dependere satis esse, id tamen his locis addidit Tribonianum verisimile est ex d. l. ult. ut hic Cuiacius notat. Cur enim Justinianus sanxisset, ne fisco maiorem semilibus exigere posset, si id iam legibus statutum fuisset?

Neque tamen ab ijs debitoribus, qui principaliter cum fisco contraxerant, semisses exigebantur, sed etiam ab ijs, qui privati obstructi ad fisco perveniant, ex quo debitores fisci esse recipiant, ut constat ex d. l. ult. C. de usur. fisco. & l. 16. ff. de iur. fisco. tamen creditores, quibus fisco successit, leviores stipulari essent, d. l. 17. §. si debitores, ff. de usur. Joann. de Plat. & Cuiac. in d. l. ult. & Peregr. de iur. fisco. lib. 6. tit. 7. num. 22. & 3. In hoc ergo privilegium fisco habuit.

Alio etiam privilegio fisco usus est, ut ex suis contractibus usuras acciperet, ipse non dare d. l. cum quidam, §. fisco, de usur. Quod sane evidenter iniquissimum ius, & contra aequitatem d. l. 1. ff. quod quisq. iur. & à dignitate, & maiestate regnantis alienum. Quid enim ruerius, & indignius excogitari potuit, quam fisco Principis hinc turpibus quaestibus ditari, & quod creditoribus fisci negabatur, adversus eius debitorum iustum putare? In quo tamen observandum est, fisco, cum in locum privati successisset, etiam usuras soluisse, modò si ille usuras debuit, ut rectè notat Cuiac. in l. 2. Cod. de fisco. usur. & constat ex d. §. fisco, illis verbis: cum tamen in loco privati successisset, dare soleret. Quod cum generaliter hic definitum sit, non puto distinguendum, an usura ex pacto, & stipulatione, vel ex mora deberentur, tamen si Peregrinus aliud sentiat loc. cit. num. 4. Et praeterea, ut privatus olim, si in usuras pacto conventas pignus accepisset, illas retentione pignoris servare poterat, quamvis stipulatio interposita non fuisset, l. per retentionem, & l. pignoris, C. de usur. Hocman. de usur. lib. 2. c. 8. vers. notandum est, ita etiam si fisco debitori successisset, creditor etiam in odium fisci usuras servare poterat, etiam si pacto nudo promissae fuissent, d. l. C. fisco, de usur. quia pignora ex solo pacto etiam usuris obstringi, & obligari iure civili poterant. Hac in re igitur par fuit causa privatorum, & fisci.

Sane inter fisci privilegia illud fuit, ut ei re ipsa mora fieret sicut minori XXV. annis: & ex eo tantum, quod debitor tardius pecuniam inferret, ab eis usuras exigeret d. §. fisco, ex quo receptum est, fisci debitoribus re ipsa motam tacere, vel, ut ait l. 11. ff. de usur. ipso iure ita enim sentiunt Bart. in l. 11. ff. C. de his quib. ut indign. Alex. in l. quod te, num. 3. ff. si err. per. Joan. de Plat. in d. l. 1. C. de fisco. usur. Cuiac. lib. 12. obs. 34. & Menoch. de arbit. iudic. cas. 220. n. 8. qui pro hac sententia addert, l. 22. §. peritiam, ff. de pec. hered. quae potius contrarium probat. Ex enim Ulpianus hic explicat senatusconsultum, quod de petitione hereditatis fisco delata factum est, & ait, privatorum quoque hereditates pertinere, & nihil hac in re distare fisco à privato, vel, quod idem est, privato fisco. Verba enim Ulpiani haec sunt: In privatorum quoque petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est, qui ambigit, licet in publica causa factum sit. Nullum igitur ius singulare favore fisci hic constitutum est, sed commune omnibus. Ut plerumque enim sunt fisci, & privatorum iura communia, ut in l. si pignus, ff. qui pot. in pignoris. bab. l. 3. C. de rei vindic. l. 2. & 6. C. de iure fisco. l. 37. ff. eod. tit. & in alijs plerisque, quas addert Joann. de Plat. in d. l. ult. C. de fisco. usur. & Cuiac. in l. 5. de iur. fisco. ubi etiam refert ex Ammiano Marcellino lib. 25. Julianum Imperatorem dixisse, se equasse iura fisci cum privatis.

Sed Aemilius Ferret. in lib. de mor. num. 9. dicit id in fisco

Nunc agendum est de usuris fiscalibus, ne quid, quod ad tractatum usurarium pertinet, intactum relinquamus. Sunt ergo usurae fiscales, quas fisco à suis debitoribus exigit. † Constat autem illas semisses fuisse ex l. 1. C. de his quib. ut dign. & l. ult. Cod. de fisco. usur. in qua Justinianus iustitiam fisco etiam suae constitutioni parere, quae modum usuris constituit, & semisses tamen privati concessit, exceptis quibusdam personis, ut argentariis, quibus bellas stipulari permittit, & exceptis quibusdam negotiis, in quibus usque ad centesimam usuras stipulari licuit, ut in pecunijs traiectionibus, quae periculo creditoris traieciuntur l. 1. ff. de nau. fan. & in speciebus datis senori, ut ex leg. eos, §. super usurarum, Cod. de usur. Huic ergo constitutioni fisco parere Justinianus iussit, ne scilicet usuras maiores semilibus exigeret, cum antea graviores à debitoribus caperet. Absurdum enim, & iniquum, ut puto, Justiniano vilum est, subditis, & privatis

fisco retinendum esse ob similitudinem, quæ est inter minorem, & fiscum, ex l. 4. C. ex quo. caus. maior, ex qua constat, rempublicam & iure minorum uti solere. Verum diuersa res est respublica, & fiscus, ut palam est ex tit. C. ne fisci & resp. & ex tit. de iur. fisci. & resp. ex l. 6. C. ff. de mun. & bon. l. 1. C. de deb. ciuit. & ex alijs plerisque locis. Et passim Ciuitates respublice dicuntur, quas certum est non habuisse fiscum, vt Ciuitas Comanen-
10 sium in d. 10. C. de iur. Thessalonicensium, in l. 23. Cod. de euil. & Aphrodisiensium in nouell. 160. nec usquam in iure ciuili scriptum est, ut puto, fiscum iure minorum uti: unde hoc argumento vix probatur communis sententia, quæ hoc privilegium tribuit fisco. † Denique Emil. eod. loc. adiert, d. l. cum quidam §. fisci, ubi Paulus ait, fiscum ex suis contractibus usuras non dare, sed accipere, ut ex vectigalibus, & a fornicarijs, qui tardius pecuniam inferunt. Sed hic locus etiam accipi potest de conductoribus vectigalium, & fornicarum, qui sunt in mora non ex re, sed ex persona, ut indicant verba illa, qui tardius pecuniam inferunt, id est, tardius, quam lege locationis dictum est, atque ita post moram. Neque enim verisimile est, in contractibus fisci, & presertim in conductionibus vectigalium, & aliarum rerum ad fiscum pertinentium, diem non fuisse prestatum, quo conductores pensionem soluerent. Et sane negari non potest hæc verba hunc sensum pati. Ex quibus communis sententia in dubium reuocari potest. † Et nihilominus magis est, vt dicamus ius singulare hic à Paulo referre in fisco, ut ei re ipsa mora fiat. Neque enim verba illa, quia tardius pecuniam inferunt, necessariò significant moram ex persona, quia etiam is, qui est in mora, tardius soluere dicitur, cum scilicet sine die deberet, neque per aliquod tempus soluitur, ut colligitur ex d. l. 17. §. ex ista, illis verbis, nisi conuenerit, vt tardius illata pecunia usuras deberet, non nisi ex mora prestari. Non ergo satis est tardius pecuniam inferre, ut mora facta intelligatur. Idemque probat l. 3. Cod. in quibus. caus. in integr. rest. non est nec. in qua ius singulare constitutum est favore minorum, ut eis in solo tempore tardæ solutionis mora fiat. Quod cum in persona majorum receptum non sit, consequens est, regulariter ex eo tantum, quod quis pecuniam tardius soluit, moram fecisse non videri. Ideoque cum Paulus ait, fiscum usuras exigere solere à conductoribus, qui tardius pecuniam inferunt, indicat, usuras ex solo tempore tardæ solutionis deberi, & quod idem esse videtur, moram re ipsa fisco fieri, † ut favore minorum consti. utam est in d. l. 3. & favore respublicæ in l. 9. in fin. ff. de admin. rer. ad ciu. pert. & d. l. cum quidam §. eis qui. ff. de usur. ex quibus constat, eos, qui ex administratione rerum ciuitatis conueniuntur, usuras eius pecunie prestare debere, quæ apud eos non pauco tempore remansit. Quare tutius est communem sententiam sequi, quæ hoc privilegium tribuit fisco, & quam secutus est doctissimus Cuiacius loc. cit.

Sed, quod dixi, fiscum à suis debitoribus usuras accipere, multis modis temperandum est. Primus est, nisi aliqua causa interueniat, qua debitor excusetur, si tardius pecuniam soluet, ut l. 16. §. ult. ff. de usur. quæ ait, eum, qui à fisco fundum emit, neque pretium soluit, usuras non debere, si neget sibi traditam possessionem, iniquum enim esse, usuras ab eo exigi, qui fructus non percepisset. Quod obseruat Peregrin. loc. cit. num. 1. ubi etiam notat, idem esse, si alia iusta causa excuset debitorem. † Quod enim
14 dicitur fisco, minoribus, Ecclesiæ, & alijs, qui eodem iure utuntur, moram re ipsa fieri, & ex solo tempore tardæ solutionis, accipiendum est reliquis concurrentibus, quæ necessaria sunt ad inducendam moram, vt rectè docet Surdus in dec. 179. num. 24. & nisi iusta aliqua causa allegetur, tunc debitor tardius pecuniam intulerit d. l. 9. in fin. ff. de admin. rer. ad ciu. pert. Nam causa illa omnes, quæ moram in persona fieri impediunt, eandem puto exculare ne quis in rem moram fecisse intelligatur, vt indicat d. l. 16. in fin. de usur. & l. 17. §. eod. tit. in qua definitum est, si pupillo non habent tutorem fideicommissum solui non potuit, non videri moram per hæredem factam, quia scilicet pupillo sine auctoritate tutoris non rectè soluitur. l. 35. & 63. de solut. & tamen constat pupillo re ipsa moram fieri. † Denique mora, quæ fit re ipsa non plus potest, quam ea, quæ ex persona, id est per interpellationem, & per diem lapsum inducitur, ut tradunt Bald. in d. l. minorum, 3. nu. 1. C. in quib. caus. rest. in integr. non est necess. Capic. in decij. 14. numer. 29. Honded. in consil. 38. num. 33. lib. 2. & Gratian. dycep. forens.

cap. 240. num. 13. † Quamobrem, vt moram in rem fauore minoris non committitur, si ex parte sua non impleverit contractum, vt sentit Bald. loc. cit. Stort. Odd. cons. 87. num. 14. Surd. in d. dec. 179. num. 26. idem Gratian. cap. 143. num. 25. ita nec fauore Ecclesiæ, vel fisci moram re ipsa contrahi dicendum est, nisi ex parte eorum contractus impleatur, ut constat ex d. l. 16. §. ult. de usur. quæ ait fiscum usuras pretij non exigere ab eo, qui fundum emerat, cum ei possessio tradita non fuisset. Et ita in Ecclesiâ respondit Odd. in d. cons. 87. num. 15. Nunc verò hic adnotare satis est, iustam causam à mora, & usuris debitoris fisci exculare, ut in d. l. 16. & 17. ff. de usur.

Deinde si fiscus pecuniam posteriori creditori solutam reuocat, quod illi in subsidium licere receptum est, ut refert Thelaur. quest. forens. lib. 2. cap. 12. num. 4. usuras eius pecunie non exigit, quia res, non persona conuenitur, ut ait l. denique, ff. de iur. fisci. vel ut ait l. pecunia, C. de prim. fisci, quia non tenus hic contractum est, sed suum recuperatum extraordinario iure aufertur. Et ita in specie notat Peregrin. d. tit. 7. num. 34. & Cuiac. in d. l. denique, in fin. ut tradit in actionibus in rem usuras non venire ex l. si nauis, ff. de rei vindic. quæ tamen non id satis probare videtur: id verò indicat d. l. denique dum ait, quia res non personam conuenitur.

Præterea certum est, fiscum poenarum usuras non exigere, neque exegisse, l. 1. C. de fisci. usur. & generale est, poenarum usuras non deberi, l. ult. ff. de Magistr. conuen. Nam, ut Cuiacius notat in d. l. 1. usura est veluti poena quædam iniquum autem est poenam poenæ adijci: & ideo multis locis constitutum est, ne usura usurarum exigatur, ut in l. ult. Cod. de usur. & de usur. rei iudic. l. improbum. C. de infam. & l. 26. §. 1. ff. de condit. indeb. Itaque hac in re fisco, & priuatis idem ius fuit.

Non puto etiam ex liberalitate in fisco usuras deberi. Nam & liberalitatis in respublica usura ex iure ciuili non debentur d. l. 16. ff. de usur. tamen, cum legatum, vel fideicommissum relictum est ad statuas, & imagines in loco publico ponendas, vel ad opus publicum faciendum, aut reficiendum, si dies à testatore, vel magistratu constitutus sit, hæres usuras ex mora, trientes scilicet intra sex menses, postea semisses pendere cogeretur, ut constat ex d. l. 17. in fin. de usur. & l. 5. ff. de oper. publ. & certum etiam est ex iure ciuili, usuras legatorum, & fideicommissorum ex mora deberi, ex l. 1. C. de usur. & fruct. legat. & alijs.

Demque, quod dictum est, debitores fisci siue à principio cum fisco contraxissent, siue ad fiscum aliunde deuoluti sunt, usuras semelles prestasse, tunc iure Pontificio abrogatum; ut notat Peregrin. d. tit. 7. n. 4. Joann. Francisc. de Ponc. lib. de potest. Proreg. tit. 4. §. 3. num. 32. & Alfar. de offic. fiscal. glof. 16. num. 209. & prouide hodie fisco neque dat, neque accipit usuras: & abrogata est d. l. 17. in §. fisci, & §. si debitores, ff. de usur. l. 2. & 3. C. de fisci. usur. & d. l. 1. C. de his quib. ut insign. & aliz omnes, quibus fisco usuras dare, vel accipere constitutum est. Quamobrem, quod iure Canonum laicatum est, ne quis pecuniam teneret, vel usuras accipiat, etiam ad fisco Principum, & Principes pertinet, quibus etiã id verum est. † Unde non omnino laudandus videtur Antoninus Pius, qui usuras, tamen leues, & modestas, id est trientes exercuit, ut plurimos suo patrimonio adiuvaret, ut refert Capitolin. in eius vita. Quod etiam ab Alexandro Severo factum fuisse, ut pauperibus opem ferret, Lampridius auctor est. † Etenim dignius maiestate regnantis fuisset grauitatem, & sine ullo tenore pecuniam credidisse, ut interdum ab Augusto factum esse memorat Sueton. in eius vita cap. 41. Quod deinde Tiberius imitatus est dispositis per mentas nummis, factaque mutuanã copia sine usuris per triennium, si debitor in duplum prædij cauisset, ut refert Tacit. lib. 5. Idem Pomponium Atticum Atheniensibus prestitisse, dum pecunie inopia premerentur refert Cornelius Nepos in vita illius, qui etiam scribit, illum pecuniam Fulviæ uxori M. Antonij sine usuris, & sine stipulatione credidisse. Denique Ann. Robert. rer. indicat. lib. 4. cap. 18. notat ex Cædreno, Sophiam Augustam debita eorum perfoluisse, qui ære alieno obstricti erant, subiiciens, exempla hæc non priuatam liberalitatem, sed regiam magnificentiam retinere, qua quidem hæc regio indigeret.

Ceterum sciendum est, fiscum Principis, & Principem ex suis contractibus obligari, siue cum exteris, siue cum
21
22
23
24
 subditis

subditis contraxerit, ut indicat l. 4. C. de legib. l. ult. C. de quadr. presc. & d. l. 16. §. ult. de usur. & tradunt Bertrand. rot. conf. 206. lib. 2. Valq. lib. 1. quaest. Illustr. cap. 3. num. 1. Menoch. in conf. 403. num. 6. & alijs auctoribus relatis idem. Peregrin. de tract. lib. 6. tit. 1. num. 10. & Rosent. de fend. c. 3. concl. 21. num. 4. quod adeo verum est, ut ne quidem legem condendo possit a contractu discedere, ut ex Baldo, Bruno, Pinclio, & alijs respondit Lud. Bell. conf. 24. num. 7. & 8. quibus consentit Crav. in conf. 933. num. 5. & 9. ubi ait, absurdissimam rem fieri, in arbitrio Principis esse per legem generalem contractuum se nexibus expedire. Idemque est, tametsi Princeps plenitudine potestatis maxime uti velit, ut docuit Castrensis in l. digna vox num. 5. Cod. de legib. Alciat. reg. 3. praef. 3. num. 2. & conf. 9. num. 18. lib. 3. Cravet in conf. 702. num. 18. & alijs citatis Peregrin. d. tract. de iur. fisc. lib. 1. tit. 3. num. 44. Valq. loc. cit. num. 2. & Rodolfin. de iur. Princ. pot. cap. 6. num. 170. † Unde si forte Princeps fidem contractus non servaverit, quod credendum non est sub bono Principe, teneatur illi, cum quo contraxit, ad id, quod interest, ut privatus quilibet. Ita Socin. in conf. 156. num. 4. lib. 2. & conf. 4. num. 3. lib. 3. Afflic. in cap. 1. §. 1. num. 12. tit. de nov. form. fidel. Trentacinq. ref. 1. de pact. in fin. lib. 3. & tradit Peregrin. in d. cap. 3. num. 47. Doct. Marta in conf. 40. num. 6. & 9. & Joan. Francisc. de Pont. in d. §. 3. num. 31. & 32. recte subiiciens, fiscum hac in re pro se legem non habere, sed iure communi uti. Interesse enim aequitate quadam naturali debetur, cui etiam Principes subiunguntur: tametsi his infelicibus temporibus, quibus ob diuturna bella exhausta sunt Regum, & Principum avaritia, creditores eorum sibi satis consulunt esse putent, si post multas dilationes sortem ipsam recuperare possunt.

Denique sciendum est, eos, qui ex officio publico pro alijs conveniunt, veluti pro debitoribus, quibus pecuniam publicam sub usuris crediderunt, qui postea facti sunt non solvendo, vel si redemptoribus operum negligenter pecuniam dederint, non explorata eorum fide, vel non acceptis fideiussoribus, eos, inquam, & fideiussores eorum in sortem dumtaxat teneri, non in usuras sortis, ut constat ex l. 21. §. 1. & lib. 24. ff. ad munic. lib. 1. C. de bis, qui ex officio, quod admin. C. de iur. lib. 11. & l. ult. in fin. ff. de admin. rer. ad Civit. pert. addita tamen hac exceptione, nisi eorum fias argui possit, ut notat Cuiac. ad d. l. 21. §. ad munic. & Nicol. Losus Praes. Nicicenis, lib. de iur. univ. p. 3. c. ult. n. 38. & 39. & constat ex d. l. 17. in fin. ff. de iur. † Aliud sane fuit, si ex contractu Magistratus tenerentur, veluti si publicam pecuniam accepissent, vel non pauco tempore detinissent sine justa causa. Hi enim etiam usuras prestare cogebantur, ut probant d. l. 17. in fin. & l. ult. de admin. rr. ad Civit. pertin. & indicat Paulus in d. l. Lucius, 21. §. 1. ad Munic. illis paucis verbis, non ex contractu, & Cuiac. hoc tit. & notissimus Praes. noster in d. cap. ult. num. 38. Quae tamen omnia, quod attinet ad usuras, nunc cessare certum est. Neque enim nunc licet pecuniam civitatum feneratori dare, ut alijs auctoribus citatis tradit Ugolin. in lib. de usur. cap. 2. in princ. Et proinde nunc abrogatae sunt l. 11. 30. & 33. ff. de usur. & l. 2. C. de debit. civit. lib. 11. Ex quibus constat, olim pecunias publicas feneratori collocari contuevisse. Ut etiam alia jura omnia antiquata & abolita sunt, ex quibus debitores Republicae usuras pendere cogebantur, ut in d. l. 5. ff. de oper. publ. & alijs. Neque tamen eorum mora impunita esse debet, sed vice usurarum tenentur ad id, quod interest, & hoc iure vivimus. Ut de debitoribus fisci, quod scilicet ad interesse possunt conveniri, scribit Altar. loc. cit. & Cuiac. contro. 523. num. 49.

Uicilium, & his consequenter dicendum est, Principem, & fiscum Principis, si pecuniam in privatorum retinet post mortem, vel si eos compellit sibi pecuniam mutuam dare, quae coactio vim habet morte, ut dixi alijs allegatis, q. 74. n. 12. teneri refundere creditoribus, id omne, quod illorum interest ratione lucri, vel damni, ut privati reliqui tenentur, ut recte docent Navarr. in comment. de iur. n. 42. & discretissime Salon q. 78. art. 2. contro. 8. n. 6. cuius verba, id est, Theologi doctissimi subijcio: Similiter, inquit, quando Rex communi necessitate exigente postulat mutuum a mercatoribus compellens eos, etsi propter bonum commune illud possit, & ipsi teneantur mutuari tali casu, non tamen suo damno, & dispendio, & de qua de causa teneatur omnia damna emergentia, & lucra cessantia compensare. Quia enim si non liberè, nec sponte mutua verint, sed coacti, & compulsi, nullo modo neque tacite, neque expresse in illa damna consenserunt, & deinde post pauca: Hoc vero interest inter Principem iuste compellentem suo-

ditas divites ad sibi mutuandum, & alios, qui inique per vim, & metum alios cogunt, quod Princeps teneatur quidem, ut dicimus, ad rescindenda damna emergentia, & lucra vere cessantia, nihil tamen teneatur illis rescicere ratione illius compulsionis, quia iuste id potuit, neque aliquam ipsi in eo intulit injuriam, cum iuste ageret: ac privatus, vel qui vis alius, qui iniuste cogit, & per vim, quam non poterat inferre, teneatur rescicere, propter damna emergentia, & lucra vere cessantia, aliquid aliud ratione illius iniuriae ad arbitrium prudentis viri. Haec Salon. in quibus notandum est, quod dicit, lucra vere cessantia, quia nisi verè horum creditorum interfit, ex eo dumtaxat, quod in vim mutuum dederint, non eis licet aliquid ultra sortem percipere, ut proxime dicam.

Hic intercedit quaestio de montibus, quos non inepte vocant, ea scilicet ratione, qua trito sermone dici solet de his, qui magna promittunt, aureos montes polliceri ex Plauto, Terentio, & alijs, vel ut apud Persium:

Magnus promittere montes.

Porrò ij montes instituuntur in urbibus, ut hac ratione publicis necessitatibus, vel pauperibus consulatur, quorum iustitia cum pendeat ex legibus, quibus constituta sunt, vel exercentur, ideo species eorum saltem usitatores, & notiores referam, & quid de illis septim, paucis exponam.

Prima species est, cum acervus ille publicae pecuniae gratis indigentibus distribuitur, ita ut nihil ultra id, quod acceptum est, debitores restituere teneantur, ut Augustum Caesarem, & Tiberium fecisse diximus ex Tacito, & Suetonio n. 23. & de populo Romano refert Livius li. 7. Sigon. de antiq. iur. Roman. l. 26. 11. & Rosin. antiq. Roman. l. 7. c. 39. Et hoc genus montis verè mons Pietatis est asyllum, & pertugium egenorum, & pauperum, de cuius iustitia dubitare nefas est, cum potius sit perfectissimus montium, & Christiana pietatis egregium institutum, & omni favore, & commendatione dignissimum, † Istius generis duo sunt montes in hac civitate, qui reguntur per viros selectos ex sodalitate misericordiae, & sancti Spiritus, qui per vices gratuito pecuniam horum locorum magna cum diligentia, & charitate administrant. Neque aliud dicendum est, quod teneantur pauperes pignorum cavere, quia non ideo minus pecunia gratuita dicitur, quod sub pignore credita sit, ut indicat l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. captrab. & praeterea quia maxime plebis interest hanc pecuniam tuto collocari, & salvam esse, refertque Livius loc. cit. mentarios publicam pecuniam dedisse, ita tamen, ut populo prius caveretur, † ut etiam non puto, hos montes degeneres esse ex eo, quod ij, qui mutuum acceperunt, tempore restitutionis, & dum pignora luunt, aliquid spontè, & ex liberalitate elemosynae titulo supererogare velint, ut hic multa facere solent, quia etiam alijs creditoribus licet aliquid ex liberalitate debitoris ultra sortem accipere, ut post alios tradit Ugolin. de usur. cap. 8. §. 2. num. 1. & nos diximus quaest. 1. in fin. & quaest. 98. num. 32. & constat ex his, quae scribit Hering. de fideiuss. cap. 26. num. 141. † In quo tamen cavendum est munus, ne quid importunis verbis, vel precibus exprimant, vel se difficiliore futuros fore, ostendant debitoribus, si forte iterum ad hanc mensam accedere cogantur, nisi aliquid dent Monti elemosynae titulo, vel donationis, ne dum pauperes adjuvare putant, pauperes expolent: & sane res illiberalis, & sordida esse videtur, & praeterea cavendum est, ne tempore donationis mutui de certa quantitate ultra sortem prestanda titulo elemosynae conveniat: hoc enim vix ab usuraria labe excusari potest, ut constat ex eod. Ugolin. loc. cit. num. 3. & ex his, quae diximus in d. q. 99. num. 24. & ex Molin. disp. 325. num. 5. vers. illud denique. Maider. tract. 5. cap. 3. dub. 9.

Altera species est, cum pecunia ea lege distribuitur indigentibus, ut quid modicum praestet ultra sortem pro modo, & ratione pecuniae acceptae, & temporis ad solvenda stipendia eorum, qui montem regunt, & ad explicanda ea omnia, quae ad Montis conservationem sunt necessaria. Et hoc genus Montis, quamvis olim valde de illius iustitia diceptatum sit, nunc tamen licitum esse receptum est. Ita enim tradunt Joann. Bapt. de sanct. Severin. in l. ann. etos populos, num. 54. & seq. C. de sacra. sanct. Eccles. Navarr. in comment. de iur. num. 60. Lupus, & Boninif. apud Ugol. lib. cit. cap. 4. §. 1. num. 2. Tolet. lib. 5. cap. 38. num. 3. & 5. Bannez, Salon. Molina, & alij apud Salas de usur. dub. 33. Less. c. 10. dub. 33. & in append. n. 6. Rebell. Reginal. Comit. & alij apud Sortiana Theor. 153. Bened. de sept. peccat. cap. 9. num. 77. Turrian. de iustit. disputat. 61. dub. 12. num. 2. Roderic. de ann. redit. lib. 3. quaest. 7. num. 116. Sigifin.

25

26

27

28

29

30

31

32

33

gism. Scacc. de gominare. §. 1. quæst. 1. num. 446. Faustus in suo specul. confess. disp. 17. quæst. 1. & nouissime omnium Eminent. P. de Lug. disp. 25. n. 188. & quod omnem substituit dubitationem, hoc genus Montis tum à Paulo II. & alijs Pontificibus, tum constitutione Leonis X. comprobatum est, ut iidem auctores adnotant: ita ut merito explosa sit contraria sententia, & temeritatis arguatur.

34 Ceterum in hoc genere maxime cavendum est, ne plus exigatur, quam sit necessarium ad conservationem Montis. Illud enim, quod superexigitur, licet videatur rebus montis accrescere, illicitum est, & restitutioni obnoxium, quia constitutio eatenus permittit ultra sortem aliquid prestari, quatenus res Montis salva maneat, ut indicant verba illa, *absque onerum huiusmodi lucro*, & inter alios monent Binsfeld. in c. in civitate, in fin. de usur. Medin. quæst. 10. Comit. quæst. 35. num. 2. Petr. Gregor. de usur. lib. 2. cap. 3. num. 16. vers. ita demum. Lopez. instruct. conf. par. 2. cap. 59. Bonac. disp. 3. quæst. 3. punct. 12. num. 4. Regin. cap. 25. num. 208 in fin. Faust. d. disp. 17. qu. 4. & Emin. de Lug. loc. cit. num. 192. & quod notandum est, ex Caietano refert Comitulus loc. citat. Paulum II. ita Legato suo Perusino scripsisse.

35 Et præterea curandum est, ne maiores expensæ fiant, vel plures ministri adhibeantur, quam opus sit ad rem Montis administrandam, ne pauperes gravioribus exactio- nibus vexentur. Hoc enim si non usurarium, saltem iniustum esse videtur. Etenim non tenentur pauperes, quorum negotium quodammodo geritur, nisi eos sumptus reficere, quos necessarii in gratiam, & commodum eorum Mons sustinere cogitur, l. 25. & 27. & l. que utiliter, 45. ff. de negot. l. si negotium, 6. C. cod. & in specie Cardin. Tol. loc. cit. num. 4. tamen sanctius, & perfectius esset, si Montes ita instituerentur, ut nihil omnino ultra sortem ab ijs acciperetur, quibus hæc pecunia mutua datur, ut dixi, & notant idem Tolet. & Binsfeld. loc. cit. ubi ait, hac in re convenire omnes, Lessius append. n. 37. Molin. in d. disp. 325. num. 5. & Card. loc. cit. vers. addit tamen, nimirum ex verbis constitutionis, quæ sunt huiusmodi, *multi tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuitè constituerentur, hoc est, si illos erigentes aliquas censuras assignarent, quibus, &c. Ministrorum solvantur impense.* Et puto etiam alia ratione indemnitati, & commo- modo plebis consiliari posse, si ex sodalitate aliquo, vel ex populo viri idonei, & probate fidei eligantur, qui per vices sine stipendio res Montis administrant, ut hic usitatum est, non tantum in administratione montium Pietatis, ut dixi, sed etiam aliorum piorum locorum, ut hospitalium, quibus viri electi ex alijs confraternita- tibus urbis sine vilo salario, seu mercede præsent. Ne- que tamen si alicubi aliquid ultra sortem exigatur pro expensis, & mercede ministrorum, audiendi sunt, qui hanc speciem Montis asserunt, Montem Pietatis dici non debere, quia, ut bene subiicit Lessius loc. cit. etiam in tali eventu opus est misericordie, quo alienæ inopie, & calamitati succurrit, & est opus verè pium, & ut ait constitutio, meritum. Quod etiam post multa concludit San. Severin. loc. cit. num. 79. id est *habere vim consequens rei, & maxima cum charitate, & pietate exerceri.*

36 Neque placet, quod scribit Lopez loc. cit. cancl. 3. in- stitutores Montium, nisi renuncient dominium pecunie, aut tritici in communitatem pauperum, vel nisi obligent se civiliter, & perpetuo, vel pro multo tempore ad mu- tuandum egonis civitatis, aut populi non posse exigere aliquid ultra sortem, & in hoc veram videri sententiam Soci, & Caietani reprobantium Montes, quorum scilicet dominium manet apud fundatores. Etenim verius est, etiam eos, qui hanc pecuniam conferunt, licet ad usum indigentium eam precario tantum concedant, & utri illius finem præscribant, posse servare sumptus, quos in gratiam pauperum subire coguntur, & cauere, ne damnum inde patiantur. Perfectius quidem, & munifi- centius esset hos sumptus ex proprio facere, & longè pecuniam donare pauperibus in perpetuum, & eius do- minium omnino a se abdicare: sed pietas etiam opus est, & beneficium, illius usum per aliquod tempus, sine ullo sui commo- do, vel lucro miseris relinquere etiam cum onere huius indemnitati præstandæ, & licet quis nolit sibi, suique obligationem injicere mutuandi illam pecuniam pro multo tempore, cum officium suum ne- mimi damnosum esse debeat, l. 61. §. quod vero ff. de iurt. l. si quando. C. de restit. postquam ijs, qui beneficium

alteri conferit, illi modum, & finem præscribere, l. 17. §. 3. ff. commod. l. 12. ff. de precar. demque quia id etiam alijs creditoribus licet. Et ita rectè adversus Caietanum, & Sotum docet Molin. in d. disp. 326. num. 6. Rebell. lib. 8. quæst. 13. n. 4. & adversus eundem Lopez, & Salonium Sa- las in dicto dubio 33. num. 8. & Eminentissimus de Lugo loc. cit. num. 190. & 191. in fin. Quorum præstantissimo- rum Patrum sententiam sequor, & præsertim quia, ad- missa opinione Lopez, & aliorum, multi retraherentur in magnis populi angustijs, veluti in penuria annonæ miseri- ris, & egenis succurrere, nisi sibi persuaderent, licere sibi, se indemnes servare. Illud tantum adiciendo non licere ijs, qui pecuniam precario contulerunt, intempestivè illius usum miseris auferre, sed illis relinquendam esse ad usum temporis necessarij, quia, inquit Paulus in d. l. 17. ad- iuvari nos, non decipi beneficio oportet.

37 Tertia species est eorum montium, quorum ararium constat ex pecunia fenore conductâ, vel sub censibus accepta, & proinde coguntur ijs, qui ad hanc mensam accedunt, non tantum sumptus, & expensas Montis reficere, sed etiam usuras, vel cenius, quæ Mons patitur, ut necessitatibus accipientium succurrere possit. Et hoc ge- nus etiam licitum esse, respondit ipse Navar. conf. 3. de usur. & tradunt Cosin. Philiar. de offic. sacerdot. lib. 5. cap. 21. vers. quoad primum. Azor. lib. 5. cap. 22. quæst. 4. Regu. loc. cit. num. 209. & multis tuetur Less. in append. d. cap. 20. num. 5. & 6. & num. 26. & seq. Filiuc. in d. cap. 9. num. 175. & 183. & novissime Em. de Lug. loc. cit. num. 197. & 198. qui hoc genus Montis mixtum appellant. Pro- batur verò iustitia huius Montis à Lessio loc. cit. cum ex verbis ipsius bullæ, tum rationibus, quod scilicet æquum sit, ut qui commodum sentit, etiam incommodum sentiat: & confirmari potest ex iure civili, quia cum ministri Montis hanc pecuniam sumant sub usuris vel censibus ex tacito quodam mandato pauperum, quibus id etiam ex- pedit, & vile est, ut suppono, consequens est, illos hæc usuras, & hæc damna agnoscere debere, ut probat d. l. 10. §. si mihi. ff. mandat. l. 4. C. cod. l. 19. §. non- tantum, ff. de neg. gest. & tradunt Alex. in conf. 41. num. 1. lib. 3. secundum impress. Venetam, Paris. conf. 90. num. 38. & 30. lib. 1. Cuiac. in l. 1. de usur. ad Papin. & Bellon. in dec. Ret. Gen. 178. num. 2. & auctores nostri passim, & nos diximus quæst. 33. num. 13. & in specie Philiar. loc. cit.

38 Hic tamen eadem cautio adhibenda est, ne plus exi- gatur, quam ratio sumptus, & eius, quod interest, patia- tur, tum quia in contrario mandati, vel negotiorum gestorum iudicio venit tantum id, quod utiliter, & ne- cessario impensum est, l. præterea. ff. mandat. & l. si quis, 25. ff. de neg. gest. atque etiam, quia cum Mons id ultra sortem exigit titulo damni emergentis, non potest plus exigere, quam patitur in gratiam, & commodum eorum, qui hanc pecuniam mutuam accipiunt, ut constat ex l. 1. C. de sent. qua pro eo illis verbis: *ut hoc, quod re vera indu- citur damnum, hoc reddatur.* alioqui si quid plus exiga- tur ad augmentum Montis, hoc usura est, & illicitum lucrum, ut constat ex Philiarcho, Comit. & Molina. loc. cit. & furtum etiam, si hoc mensari sibi intercipe- rent.

39 Et merito tantum dubitari potest de iustitia eorum, qui pecuniam conferunt Monti, & aliquid ultra sortem stipulantur, dum retinetur pecunia, veluti quinque an- nua pro centenis singulis. Et sanè titulo mutui, vel de- positi certum est, id illicitum, & usurarium esse, nisi tantumdem verè interfit, ut in specie docent Navar. in conf. 2. de usur. num. 1. & 2. Bonifign. de censib. cap. 6. in fin. Philiar. in cap. 21. vers. quoad secundum, Re- gin. loc. cit. num. 209. Filiuc. d. cap. 9. num. 179. & Emin. de Lug. ubi supra num. 178. & in re simili. Roman. in conf. 500. num. 4. & alijs citatis diximus quæst. 32. num. 3. & ex l. si veniri. §. in banis, ff. de privi. credit. que ait, eos, qui pecuniam deponunt, & usuras accipiunt à creditoribus, non separari, neque ullo, privilegio nisi forte extantibus nummis dignos esse.

40 Neque subducto eo, quod interest, satis hæc exactio ex parte contentium iustificari potest, si mons, seu administrator Montis id, quod super exactum est, ipso- te remiserit creditoribus, hoc enim jus ijs tantum com- petit, qui usuras indebitas præstiterunt, ut Montem in- demnem servarent, id est pauperes, ut tradit Philiar. d. cap. 21. in fin. & advertus Filiucium Emin. de Lug. loc. cit. vers. hoc tamen. Nam & his solis competunt repetenda

repetendi, id quod indebitè, & sine causa solutum est
l. ex his omnibus, ff. de condic. indeb. Neque est novum,
 ut quod alius solvit, alius repetat, ut ait Papin. in *l. 5.*
ff. od. & in specie respondit Nauarr. in d. cons. 2. de usur.
in fin. & Comit. loc. cit. Inò si Mons ipse huiusmodi
 uturas à creditoribus recuperaret veluti iniuste, & inde-
 bitè exactas, teneretur eas ipsis pauperibus restituere,
 qui Monti easdem iam solvere coacti fuerunt; siquidem
 ille titulus damni emergentis ad non titulum reduceretur, &
 consequenter possent pauperes condicere *l. 1. C. 2. in fin. ff.*
de condic. fin. caus. l. 17. in fin. ff. commod. l. 1. C. de re iudic.

Et hætenus de ijs Montibus, quos pietatis vocant, qui
 scilicet ad usum pauperum, & calamitosorum instituti sunt.
 Aliud genus est eorum, qui à Principibus, vel Civitatibus,
 vel privatis eriguntur, ut hac ratione, redacta magna pecu-
 niaz quantitate, publicis, vel privatis necessitatibus provi-
 dere possint, de quorum iustitia quia etiam querendum
 est, puto, tres, vel quatuor species etiam separandas esse.

41 Prima est, cum Princeps, vel Respublica à subditis, &
 civibus mutuam pecuniam accipit ea lege, ut mutuandi-
 bus annua quinque, vel sex præstentur pro singulis cen-
 tentis. Et hoc casu certum est, nisi verè tantundem in-
 terfite ratione lucri, vel damni, creditores nihil ultra
 sortem percipere posse, quia ex mutuo nihil ultra sortem
 exigere licet, etiam à Republica, vel Principe, ut competiti
 est, & tradit idem Nauarr. in *Manuel. c. 17. in fin. Tol. d. lib.*
5. c. 39. num. 7. etiam si coacti mutuam dederint, ut rectè
 sentiunt Philarch. *d. lib. 5. c. 20. vers. at si Principes.* Sigil-
 mund. Scacc. *loc. cit. n. 464.* & Ugolin. *de usur. c. 4. §. 2. n. 4.*
 Peguer. *in dec. 145. n. 8.* & ratio est, quia licet hæc coactio
 vim habeat more, exploratum tamen est, moram solam non
 sufficere, ut quid ultra sortem capere liceat, ut multis
 locis dictum est, & præsertim *q. 33. n. 3. C. qu. 74. n. 12.* & Phi-
 liarch. *ead. lib. 5. cap. 8. vers. verum ista sententia,* & Zacch-
 de societ. *offic. nu. 336.* tamen si Filiuccius ex sententia quo-
 rundam putet, eos, qui coactè pecuniam dant mutuo, illa
 quinque, vel sex annua licet exigere posse ultra sortem,
 quod ex his que diximus, subducto inter esse, verum non puto.

42 Altera species, cum Princeps, vel Baro, vel civitas in-
 digentes multis pecunijs, quas simul facile redigere ex
 proprijs redditibus non valent, montem aliquem erigunt
 super suis vectigalibus, alijs redditibus, ex quibus quinque,
 vel sex annua cedunt, & dimittunt conferentibus pecuniam
 pro centenis singulis, donec pecuniam reddant. Et hoc
 genus ex utraque parte licitum esse constat, quia vel census
 est, val parum distat à censu, ut observant Tolet. *loc. cit.*
n. 7. Scacc. *de commerc. §. 1. n. 463.* Filiuc. *loc. cit. num. 187.*
 & seq. Bonacin. *in d. quest. 3. punct. 1. num. 10.* & Emin. de
 Lug. *loc. cit. num. 199.* subiiciens eadem ferè conditiones
 exigere. Quod etiam sentit Ugolin. *lib. cit. de usur. cap. 53. n.*
4. inferens, primum uturam in hoc genere committi ex parte
 creditorum, si verè nulli sint redditus, qui illis assignentur.
 Secundo si redditus omnibus non sufficiant. Tertio denique
 si diminutis, vel peremptis redditibus, sine culpa Principis,
 vel Civitatis, emptores adhuc in exactione redditus pertre-
 veraverint, quod etiam observantur Tol. & Bonac. *loc. cit.*
 Filiuc. *d. num. 187.* ex quibus constat, in his eandem esse

43 rationem huiusmodi Montis, & censuum. Quod verò
 Pater Filiuccius *num. 187.* inter alia exigit, ut si torè red-
 ditus Montis minuantur, vel augeantur, crescat etiam, vel
 minuat emptionibus pensio, explicandum est, ut locum
 habeat, cum Mons totus in tot loca divisus est, que illum
 exhauriunt, & inter illos, qui pecuniam contulerunt, totus
 distributus est. Hoc enim casu singulos pro modo, & ratio-
 ne pecunie collatz fortunam fructuum, & reddituum mon-
 tis sequi necesse est, si quidem emptores sunt, vel emptori-
 bus similes, ad quos prout commodum, & periculum rei
 vendite pertinere, perspicuum est ex *l. 1. C. 8. in princ. ff. de pe-
 ric. C. comm. rei vend. l. prima, Cod. eod.* aliud verò dicendum
 puto, si ex redditibus montis certa quantitas singulis promit-
 ta, & tradita sit, veluti quinque, vel sex annua pro cente-
 nis singulis. Hoc enim casu licet varietur redditus, ut
 plerumque contingit, non puto, pensiones variationem
 recipere debere. Nam & census certæ quantitatatis im-
 ponuntur fundis, quorum fructuum ratio inconstans est,
l. 14. C. 17. C. de usur. Neque tamen census variari solent,
 quandiu illis exolvendis fructus sufficiant, ut tra-
 ctatum est *q. 57.*

44 Tertia species est eorum montium, in quibus Prin-
 cepts, vel Respublica, nullis certis assignatis redditibus,
 vel fundis fructiferis, promittit dantibus pecuniam cer-
 tam annuam redditum, veluti sex, vel septem annua, donec

pecunia reddatur. Et hoc genus ex parte eorum, qui red-
 ditus percipiunt, saltem ijs in locis, ubi constitutio D. Pij V.
 de census recepta est, qua census personales prohibentur,
 illicitum esse sentiunt Tolet. Ugolin. Filiuc. Bonacin. & alij
 auctores proximè relati, dum exigunt ad iustitiam huius
 montis, ut instituantur super redditibus vectigalium, &
 aliarum rerum immobilium, quarum fructus pensionibus
 venditis sufficiant. Quod etiam non obscure sentit, Emin.
 P. de Lug. *loc. cit. n. 199. vers. hinc inferitur.* Proinde con-
 sulendi sunt emptores, ut non nisi assignatis certis redditibus
 pecuniam conferant, & testentur non aliter contrahere
 velle, ut monet Nav. *in d. c. 17. in fin.* Quod si Princeps, vel
 Respublica nolit, & nihilominus cogat tabditos pecuniam dare,
 hoc casu puto, eos excusari, & licetè fructus percipere posse.
 Neque enim possunt superioribus legem dicere, satisque est,
 per eos non stare, quo minus iustus, & legitimis modis res con-
 trahatur, & ita comperi, docuisse Philarch. *loc. cit. vers. sed utri-
 tur hic dubium.* Qui licet exigere videatur, ut saltem huiusmodi
 præstantiæ, ut vocant, fundentur super bonis, & redditibus
 Principis, vel Respublicæ in genere, quia scilicet census super
 omnibus bonis impositus ex natura rei non est illicitus, non
 puto tamen, hoc necessarium esse, quia satis est, quod ijs, qui pecu-
 niam conferre coguntur, sine iusta, & rationabili causa im-
 pediantur iustè, & legitime contrahere. Hoc enim casum
 tantum eorum inere est culpa Principis, vel Respublicæ, perinde
 ac si artificij instrumenta suar artis per vim, & iniuriam in-
 terciperent. Proinde, licet isti redditus tanquam census probari
 non possent, saltem excusari videntur ratione eius, quod
 interest. Qui utulus latissime patet, & in omnibus contra-
 ctibus, & negotijs locum habet, ut dixi multis locis ex *l. 1. C. de
 sent. qua. pro eo.* Quod congruenter eius doctrinæ certius ad-
 mitti potest in sententia eorum, qui putant, census per-
 sonales ex natura rei licitos esse.

45 Quarta, & ultima species eorum montium, qui non ob
 publicam necessitatem instituti sunt, sed ad utilitatem, &
 questum, in quibus scilicet privati pecuniam conferunt ea
 lege, ut possint eam reposcere, cum libuerit, & interim
 quinque, vel sex annua percipiant ab administratoribus
 huius pecunie, sive publicæ fidei sint, sive private, de quibus
 & eorum iustitia differatissime agit Filiuccius *loc. citato.*
 Unde mihi nunc satis est indicare, unde sumas, & subij-
 cio tantum, hoc genus mihi non placere, quia saltem hu-
 jusmodi montes occasionem præbent facerandi ijs, qui pecu-
 niam deponunt, & ijs, qui montis res gerunt, coguntur
 enim eam sub maiore tenore, vel cambijs, quæ ut
 plurimum illicita sunt, pecuniam depositam exercere, ut
 se indemnes tervent, & lucrum facere possint, quod sal-
 tem speciem mali habet. † Sanè refert Suetonius in vita
 Augusti, illum aliquos notasse, quod pecunias levioribus
 usuris mutuati, graviore tenore collocassent. Etenim appa-
 46 rere non necessitate, non inopia, aut iusto commercio,
 sed sordida nundinatione, genus hoc lucri exercere, ut
 etiam memorat Evod. *ver. iudic. lib. 4. tit. 10. c. 4.* Proinde
 tutius, & consultius esset, pecuniam hanc in societatem
 alicuius licitæ negotiationis æquis, iustisque conditionibus
 conferre; questus enim inde proveniens iustus est, & mi-
 nimè invidiosus *l. 5. ff. pro soc.*

47 Sanè valde detestabiles sunt mente, quas hæc tempo-
 ribus in quibusdam federati Belgij oppidis generatores exer-
 cent. Nam ut id, quod pro introitu Reip. solvunt, que
 egregia summa esse solet, & pecuniam, quam in singulos
 annos præstant mercedis nomine, servare possint, & lu-
 crum aliquod facere binis ferè centesimis pecunias fenerant,
 ut refert Claudius Salmast. *lib. de Trapez. fæmur. fol. 744.* quod
 improbum tenus, quod veterum uturas maximas excedit, ne-
 que eorum Pseudotheologi tolerare potuerunt eodem au-
 ctore.

48 Porro non tantum oppidis, & civitatibus fœnus exerce-
 re vetitum est, ut dixi, sed etiam ipsis Principibus, ut dete-
 statur Petrac. *de remed. utriusque fort. lib. 1. cap. 56.* & tradit
 Ugolin. *d. lib. de usur. cap. 3. §. 1. nu. 1.* constat enim, uturas
 lege Dei, & Ecclesiæ prohibitas esse, cui etiam Principes
 parere debent, tamen alijs legibus soluti sint, *l. 4. C. de
 leg. l. 2. de legat. 3.* verum hoc nunc querere ferè inutile est,
 siquidem nunc Principes, & Reges exhausti bellis, alijs-
 que sumptibus pecunias non dant, sed accipiunt tenori,
 & interdum cambio, quod, ut nunc agitur, ipsis ula-
 ris centesimis truculentus est.

QVÆSTIO. XXIII.

De Vfuris Nauticis.

SUMMARIVM.

1. Fœnus nauticum olim permissum.
2. Nauticum fœnus non tantum Romanis, sed etiam Grecis usitatum.
3. Fœnus nauticum nunc illicitum.
4. Cato Censorinus notatus, quod fœnus nauticum exereuit, Menippi Philosophi, & fœneratoris exitus.
5. Mutuans ea lege, ut debitor secum ineat affecuratiōis contractum, usuram admittit.
C. naviganti, de usur. sensus ex Theologis.
6. Qui tamen verbis parum congruit.
7. Creditor, post perfectum mutui contractum, licite potest periculum pecunie suscipere pro certa mercede.
8. Creditor in specie c. naviganti, quid restituere teneatur.
9. Didaci Covarr. hac in re sententia.
10. Creditor, qui pecunia credita periculum suscipit, non teneatur pretium periculi restituere.
11. Ludovici Lopez, hac in re distinctio.
12. Adriani interpretatio ad d. c. naviganti.
13. In quo singularem esse alij notant.
Id., quod excedit instum periculi pretium, restituendum esse omnes conveniunt.
14. Leges civiles de nautico fœnore quatenus abrogatæ.
15. Sententia aliorum, totum restituendum esse.
16. Fœnus nauticum verè fœnus, licet sub condicione debeat.
17. Periculum non tollit rationem usure.
18. Auctoris sententiarum fœnus esse, & restituendum.
19. Theologorum sensus ad d. c. naviganti, manifestè repugnat verbis constitutionis.
20. Roderici distinctio.
21. In specie c. naviganti, quicquid recipitur ultra sortem, etiam minimum, est illicitum.
22. Hispaniensis locus pro hac sententia, & Alexandri.
23. Lex, quamvis dura, servanda.
24. C. naviganti deest negotio ex quibusdam.
25. Periculi susceptio recipit altimationem.
26. Fœnus nauticum sub generali usurarum prohibitione continetur.
27. Creditor ratione periculi amittenda pecunia nihil ultra sortem capere potest.
28. Nemo presumitur velle credere pecuniam non reddituro.
29. Iudices non possunt animos intraspicere.
30. Fideiussori non licet aliquid pro fideiussione accipere.
31. Sed contraria sententia recipitur.
32. Fideiussor ratione solius officij nihil capere potest.
33. Nullo imminente periculo, fideiussor nihil potest ob fideiussionem stipulari, & capere.
34. Fideiussor ratione periculi aliquid exigere potest.
35. Molina Theologi doctrina declaratur.
36. Fideiussor potest, vel ob amicitiam, vel ob præmiū, fideiubere.
37. Inter debitorem, & eum, qui pro eo fideiubet accepta pecunia, non mutuum, sed alius contractus celebratur.
38. Periculum ex fideiussione imminere presumitur.
39. Apud fœneratoris dictum.
40. Fœneratoribus ministerium, accommodantes cooperationis pena tenentur.
41. Fideiussor licite accipit, si quid ex liberalitate illi donatur.
42. Affecuratiōis contractus licitus.
43. Auctor causam egit coram Serenissimo Duce Sabaudia. Ioannes Baptista Marius in Hetrusca poesi auctoris præceptor.
44. Merces, que per sylvas, & loca periculosa traiciuntur, licite affecurari possunt.
45. Sponsiones licitæ.
46. L. 3. ff. de aleat. explicatur.
47. Sponsiones, quarum causa inbonesta est, non valent.
48. Sponsioni si dolus causam dederit, potest victus se exceptione doli tueri.
49. Sponsiones illicitæ in locis, ubi lege prohibentur.
50. Ludus urnæ licitus.
51. Qui tamen non nisi auctoritate publica permissi debet.
52. Cautiones quadam in hac ludo servanda.

53. Republica expedit, ut hoc genus ludi prohibeatur.
54. Species quedam sponsionis an sine licita, & n. 55.
56. L. pericul. pretium. de naut. fœn. explicata.
57. Societas officiorum an sine officio, vel ultra illius valorem in vim sponsionis consistat.
58. Libertas, & vita affecurari possunt.
59. Ant. Merenda sententia de societatis officiorum, qua non placet auctori.
60. Hispaniensis quidam contractus difficultis.

Olim quidem nauticum fœnus, id est traiecitur pecunie, que trans mare vehitur, ut ait Modestinus, in l. 1. ff. de naut. fœn. usura permilla erat, etque maxima, id est centesima, quia ex conventionione eius periculum spectabat ad creditorem, ut constat ex l. 1. & ult. Cod. de naut. fœn. l. eos §. super, Cod. de usur. Harmenop. epit. lib. 3. tit. 7. & Cujac. ad b. tit. ubi notat, terrestrem pecuniam in lege Rhodia dici eam pecuniam, que caret periculo creditoris. Quod etiam obunuit, & porrectum est ad merces ex ea pecunia emptas, si merces quoque periculo creditoris navigant, ut ait, d. l. 1. de naut. fœn. itant, nave submersa, vel alia ratione amissa, submersa, amissaque pecunia, vel mercibus, nihil omnino creditoris deberetur. † Quo genere fœnoris Greci etiam usi sunt, ut refert Budæus lib. 1. de Affe, & constat ex Diogene Laertio, qui scribit, Zenonem, & Menippum solitos fuisse nautico tow daniz in, id est, credere sub nautico fœnore, & sub lege suscipiendi periculi. Et alias quoque gentes (nam Romanos hoc genus fœnoris exereuisse compertum est,) id factitasse indicat l. 122. §. 1. de verb. oblig. ubi elegans in hoc genere tractatur questio, quam explicat Cujac. in obser. lib. 2. c. 11. & ad Affre. tract. 7. circa medium. † Nunc verò usura hæc nautica omnino damnata est, & leges civiles nauticum fœnus permittentes abrogatæ sunt ex constitutione D. Gregorij IX. in c. ult. de usur. his verbis: Nauticam, vel esenti ad nandinas certam mutuans pecunie quantitatem, eoquod suscepit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus. Ex qua ita sentiunt Host. in tit. de usur. n. 8. vers. in alijs autem casibus, Goffred. in sum. cod. tit. n. 29. Panorm. in d. c. naviganti. n. 1. & 3. Salic. in auth. ad bac. n. 26. ubi ait, hoc hodie correctum esse, & de jure diuino semper prohibitum fuisse. Castren. n. 5. c. de usur. & in l. si is §. si quem. ff. commod. & conf. 55. n. 3. lib. 2. Joan. Cald. in d. c. ult. n. 8. Ludov. Rom. in conf. 238. n. 4. Dec. in conf. 123. n. 1. vers. & ideo. Sadolet. in l. quod re n. 53. ff. si cert. pet. Virg. lib. de interd. cap. 18. n. 138. Crau. in conf. 145. n. 5. lib. 1. Aug. Bero. in rubr. de usur. n. 81. Forian. de S. Petr. & Ioan. Fab. ad b. tit. de naut. fœn. Guid. For. lib. de contr. usur. n. 18. Sancter. Lufit. in lib. de affecurac. p. 1. n. 27. Benuen. Strac. in end. tit. in presat. n. 27. Nauar. in comment. de camb. n. 4. Petr. Greg. Partit. juris can. lib. 3. tit. 5. in Sebol. c. 3. & in tract. de usur. lib. 2. c. 5. n. 9. Molin. Theol. et. 2. disp. 318. in fin. Let. l. 2. c. 20. n. 116. Ugol. de usu. c. 1. §. 4. n. 4. Franc. Garc. de contr. c. 39. n. 12. Can. de usur. c. 4. n. 2. Ant. Guibe. qu. iur. c. 1. n. 11. Royz. doc. Liruan. §. n. 472. quia, inquit, mutuum ab omni spe questus vacuū esse debet. Zer. in prax. Episc. p. 1. verb. contr. vers. urget quis, & Sigil. Sebec. de comm. §. 1. ampl. 8. n. 52. & proinde testimonio plusquam viginti gravissimorum auctorum, quamvis non meus mos sit numerare sententias, constat, nunc quoque illicitum esse istiusmodi fœnus agitare. † Et placet hic etiam addere, quod de fœnore nauico Catonis Centorini Plutarchus scribit, illum scilicet ita contrahere solitum pluribus credita pecunia eiusdem negotiationis fœcis, e quibus ipse unus esset, ut iure societatis periculi portionem ipse sustineret, qui lege nautici fœnoris debuisset omne sustinere: & nihilominus, nave, & pecunia salua, exigeret uniuersum fœnum totius pecunie, cum debuisset exigere pro rata tantum periculi, quod ad eum redibat. Unde valde reprehenditur à Plutarcho in eius vita, & à Cujac. ad African. d. tract. 7. ubi ait, hoc Catonis fœnus iniquum & infame fuisse. Vt etiam prætermittendum non est, quod de eodem Menippo philosopho refert Laertius lib. 6. illum diu nauticum fœnus exereuisse, & tandem infidias perpersum amississe omnia, & præ merore laqueo sibi vitam extorsisse.

Præterea apud Theologos exploratum est, mutuam pecuniam ea lege, ut debitorem cogat inire secum contractum securitatis eius pecunie, vel mercium ex ea comparatarum, & sibi dare aliquid ultra sortem, eo quod in se periculum pecunie, vel mercium suscipit, & usurarium censendum esse: & usurarium esse hoc contrahendi genus ea ratione, qua dicunt, usurarium esse mutui dationem, in qua debitor ultra sortem obstringitur aliquid emere, vendere,

vendere, locare etiam iusto pretio, quod facere minimè te-
nebatur. Et ita ferè omnes tradunt, ut Covarr. *variar. lib.*
3. cap. 2. n. 5. ubi subiicit, hunc sensum verè proprium esse,
d. c. naviganti, & frequentiori Theologorum iudicio probatum.
Quod etiam recentioribus placuit Molin. *in d. disp. 318.*
n. 2. Petr. Navarr. *de restit. lib. 3. c. 2. n. 342.* & probat
Less. *d. dub. 13. n. 116.* qui propterea ait, hoc mutui genus ex
parte illicitum esse, quatenus scilicet debitor obligatur hunc
contractum inire certo pretio. Hunc sensum etiam secutus
est Navarr. *c. 17. n. 221.* Ioann. Bapt. Lup. *de commerc. illic.*
comment. 3. §. 1. num. 3. Alphons. Uiliag. *de usur. q. 26. in 1. &*
2. concl. Binsteld. in d. c. ultim. concl. 1. Fachin. *controvers. lib.*
2. c. 48. Bonacin. *de contract. q. 3. punct. 5. n. 2.* & Theologi
plurimi, apud Salas *dub. 3. n. 1. & 7.* ubi ait, hanc expositionem
legitimam esse. Denique Azor. *lib. 5. cap. 6. q. 2. in fin.*
ait, hunc verum, & germanum Pontificis sensum esse, &
hanc communem esse Doctorum sententiam † Qui sensus
congruit quidem eorundem auctororum sententiæ, secundum
quam putant, usurarium esse illum mutui contractum, in quo
debitor ex conventionem adigitur vendere, locare, conducere,
alium similem contractum inire, quandoquidem hæc obliga-
tio est pretio æstimabilis, & exigitur ultra sortem, de qua
quid sentiam dixi q. 16. Sed an ea fuerit Pontificis mens, non
satis constat ex his quæ differunt Navarr. *in d. comment.*
de camb. in princip. & Roderic. de ann. reddit. 1. 3. quæst.
5. numer. 52. & satis prolixè, & perplexè Sigismundus
Scacc. *in d. §. 1. quæst. 1. num. 498. & infr.* atque etiam
quia hæc interpretatio divinationem continere videtur, &
verbis constitutionis parum convenire, ut post pauca dicam.

Sanè apud omnes convenit, post perfectum mutui contra-
ctum, creditorem cum debitore licitè pacisci, ut ille pecuniæ,
vel mercium ex ea pecunia emparum periculum suscipiat
certo pretio: nec hoc casu creditorem usuram committe-
re. Nihil enim ultra sortem recipit, si quidem pretium per-
iculi non est accessio mutui, aut ratione mutui percipitur,
sed ex novo contractu, nimirum assicurationis, quem ut cum
alio contrahere potuit, ita & cum creditore *arg. l. singularia*
ff. de reb. cred. dummodo liberè, & sine precedenti pacto id
fiat. Quæ sententia est Conradi, Medina, Maioris, Navar-
ri, Santerni, Strachæ, Covarruyæ, & aliorum plurimum,
quos sequitur. Ioann. Bapt. Lup. *in d. §. 1. num. 4.* Sarmient.
Select. interpr. lib. 7. cap. 10. num. 10. Molin. *disp. 318. num. 4.*
Zucch. de usur. cap. 6. num. 3. Salas *d. dub. 23. num. 3.* Canis.
loc. cit. & Roderic. in d. quæst. 5. num. 6. ubi ait, id etiam in
exteriori foro obtinere. Neque enim, quod impenderit mu-
tui beneficium, deterioris conditionis esse debet, quàm sint
alii, qui illud officium non præstiterunt, ut expendunt au-
ctores citati; Villag. *in d. quæst. 2. Reginald. lib. 25. cap. 11.*
num. 211. vers. ceterum. & Gratian. *discept. srens. cap. 89.*
numer. 8.

Ceterum valdè controuersum est, quid creditor restituere
teneatur, qui ex eo, quod pecuniæ credite periculum suscep-
sit, & aliquid exigit ultra sortem, usurarius censetur in *d.*
c. ult. de usur. secundum ea, quæ dicta sunt. Usuras enim
restituendas esse illis, quibus extortæ sunt, nemini dubium est
exc. 5. 9. & alijs de usur. incertum tamen est, an id totum,
quod ultra sortem in hac specie percipitur, scenus dici debeat,
& restitui. Et res hæc opinionibus diuisa est, neque facilè de-
finiri potest. Nam neque etiam de sententia *d. c. ult. de usur.*
auctores conveniunt. † Etenim Didac. Covarr. *ind. cap. 2.*
n. 5. scripsit, etiam in ea specie contractus, quæ *in d. c. ultim.*
ut usuraria damnatur, non teneri mutantem restituere,
quod ratione periculi suscepti absque fraude acceperit, modo
nihil ultra iustum pretium habuerit, idque maximè esse ad-
notandum. Quæ sententia est Salonis & aliorum Theolo-
gorum quorundam, quos secutus est Salas *d. dub. 23. n. 4.*
Bonacin. *d. punct. 5. num. 3.* & Molin. *d. disp. 318. num. 5.*
qui ait, cum iustum est periculi pretium, nihil de pretio
restituendum esse, sed id dumtaxat, quod æstimabatur arbitrio
boni viri onus debitori impositum celebrandi assicurationis
contractum. Illos autem, & qui eos sequuntur, movet hæc
ratio. † Ut mutuans, licet ratione mutui superinduxerit obli-
gationem debitori, puta eundi ad eius molendinam, vel furn-
num, nihilominus molitionis, & coctionis præium exigere
potest, nec restituere teneretur, quamvis non excusetur a
satisfactioe aliqua faciendi pro obligatione imposita debitori:
ita profus dicendum videtur, cum creditor debitorem adigit
ad hunc securitatis contractum, nimirum ut non teneatur
restituere periculi pretium, sed reparare tantum id, quod debi-
toris interest, onus illud sibi fuisse impositum. Et hanc senten-
tiam sequi eos necesse est, quibus placet ille Theologorum
Sensu, de quo testatur Covarr. *loc. cit. & ego dixi n. 5. & 6.*

Sed Ludovicus Lopez. *de contract. lib. 2. cap. 16. vers. hanc*
autem sententiam, Didaci doctrinam non tam absolute ad-
mittendam esse putat, sed voram dumtaxat, cum
debitor, rebus suis sic exigentibus, pecuniæ mutuo accepit,
vel mercium ex ea comparatarum periculum ab alio revera
redempturus fuit. Sed si mutuarius nec à mutante, nec
ab alio securitate hanc erat petiturus, vel quia volebat, vel
quia huiusmodi securitate indigere se non putabat, videri
illicitum hunc assicurationis contractum, quia ex parte
debitoris non fuit omnino voluntarius. Quod si debitor, post
jacturam pecuniæ, vellet, sibi damnum illud refundi, illicitam
rem illum postulare, siquidem contractum, ob defectum
integritatis libertatis antea nullum, liberè non potest
de nouo valide contrahere, postquam scilicet pecunia peri-
ijt, & proinde assicurari non potest.

Altera sententia est, id, quod excedit iustum periculi
pretium, usuram esse, & consequenter id dumtaxat re-
stitui oportere. Quasi id tantum ex mutuo ultra sortem
recipiatur, quod pretium periculi excedit. Quæ sententia est
Adriani *in 4. sentent. tit. de restit. qui responsum Pontificis*
in d. c. naviganti interpretatus est, ut obtineat eo casu,
quo creditor ultra iustum periculi pretium aliquid stipula-
tur, & capit, sentiens propterea, non esse usurariam mutui
dationem eo pacto factam, quod conventio suspicendi
periculi certo pretio fiat cum ipso mutuante, aliter non
mutuatur, modo iustum sit pretium periculi suscepti, quasi
in casu isto nihil verè ultra sortem recipiatur. † Et licet
Adriani sententia ab omnibus ferè rejecta sit, qui putant,
gravamen illud, ut debitor teneatur inire assicurationis con-
tractum cum mutuante, etiam iusto pretio, esse aliquid pretio
æstimabile, & proinde usuram esse illud vi mutui exigere,
non minus, quàm pacisci, ut teneatur emere, vendere, locare,
vel aliud promittere, quod agere, vel pati minimè tenebatur,
ut notant Didac. *loc. cit. Molin. in d. disp. 318. num. 2. & Salas*
d. dub. 23. num. 2. qui dicunt hac in re Adrianum singularem
esse, tamen, quod attinet ad restitutionem, de qua nunc qua-
rimus, Didacus Salas, & alij omnes consentiunt, id, quod
excedit iustum periculi pretium, restituendum esse: si verò
res iusto pretio transacta sit, nihil reddi oportere: & tan-
tum inter eos disceptatur, an etiam eo casu, quo nul-
lum damnum debitori illatum est, creditor aliquid refun-
dere debeat ob onus illud impositum contra iustitiam debi-
tori. Nam Didacus, & Molina cum alijs frequentius exi-
stimant, nihilominus creditorem teneri refundere, quantum
arbitrio boni viri debitoris inter sit, coactum fuisse causa mu-
tui præfatam pactionem inire, libertatemque cum alijs con-
trahendi sibi oblatam fuisse, quod Salas negare videtur *loc.*
cit. num. 5. † Et cum Adriani sententia ferè convenit, quod
quidam existimaverunt leges civiles, quæ de nautico se-
nore late sunt, hodie abrogatas esse, non quidem quatenus
ratione periculi concedebant aliquid ultra sortem stipulari,
& capere: sed quatenus ratione mutui etiam incrementum
aliquod creditoribus indulgebant, ut ex doctrina Navarr.
colligit Molin. *in d. disp. 318. in fin.* & probat Salas *loc. cit.*
num. 7. in fin. & Sigismund. *§. 1. quæst. 7. amp. 8. num. 4.*
& 52. & sentientes, [ni fallor], id tantum illicitum esse,
quod egreditur fines iusti pretij, & id tantum veluti usuram,
& lucrum ex mutuo esse restituendum.

Tertia, & ultima sententia est, id totum, quod in hac fa-
cti specie obligationem auget, & ultra sortem exigit, illi-
citur, & usurarium lucrum esse debitori restituendum, quod
hic sensus nauticum verè agitur, quod ex eo, quod pecunia
periculo creditoris trajicitur, sensus esse non desinit, *l. 1. ff.*
de naut. fan. & proinde cum id totum sensus sit, licet nauti-
cum, id totum restitui debet. Id etiam indicant verba
constitutionis, quæ usurarium eum pronunciant, qui pro-
pter susceptionem periculi rei mutuo datæ aliquid recipit ul-
tra sortem. Si enim usurarius censetur is, qui ex eo, quod
suscepit periculum, aliquid ultra sortem stipulatur, sanè
dicendum est, id etiam, quod ibi sub conditione periculi à
mutuante accipitur, usuram esse, & ideo restitui oportere.
† Nam ut venditio conditionalis, venditio est, & imple-
ta conditione ex empto agitur *l. 7. in princ. ff. de contrab.*
empt. & obligatio conditionalis, si conditio existat, vera
obligatio est, & committitur, *l. 44. de oblig. & act. l. si ita,*
72. & l. à Titio. 108. de verb. oblig. ita profus scenus nauti-
cum, verum scenus est, tamen si sub conditione tantum de-
beatur, si pecunia, vel merces ex ea emptæ salvæ perve-
niant. Conditio enim, quæ stipulationis nautici scenus adji-
citur, facit quidem, ut in eum casum suspendatur, & differa-
tur obligatio, & ita demum committatur, si pecunie traiecit
& salvæ pervenerint, sed non tollit rationem scenus, neque facit,
quoniam

quin creditor verum, & proprium fœnus stipulatus sit, & ut verè fenerator dici non debeat. *l. fenerator 6 ff. de nauar. fœnor.* ubi Paulus eum, qui pecuniam usuris maritimis mutuum dedit, feneratorem vocat. Et illud tantum inter utrumque fœnus interest, quia usuræ legitimæ, & communes carent periculo creditoris, pecunia verò traiecitia cum usuris nauticis in eum tantum casum debeat, si falva navis pervenerit, ut dictum est.

17 Quamobrem circumstantia illa periculi, quod ex conventionione spectat ad creditorem, non impedit, quin stipulatio illa maioris quantitatis, quam numeratum est, tēneratitia sit, & fœnus contineat, quia in contractu mutui, de quo agitur, vitium usuræ non purgatur, licet ex pacto periculum ad creditorem pertineat, ut constat ex his, quæ mox diximus, & notant Alberic. *in l. iubemus 2. C. de Sacros. Eccles. eol. pen. Dec. in cons. 123. num. 1.* qui citat text. *in d. cap. ultim. de usur. Alexand. in cons. 12. num. 7. lib. 4. Hartman. Pistor. quest. 2. num. 49. lib. 3. Royz. in d. dec. 5. num. 477. Cora. in cons. 1. num. 21. lib. 4.* qui ait: *Non obstat cap. naviganti de usur. ubi periculum, quod subijci mutuant, non excusat ab usura, quia loquitur in mutuo, in quo prohibetur omnis spes lucri cap. consuluit, de usur. & Luc. 6. in quo legitur, mutuum date, nihil inde sperantes. In alijs autem contractibus non prohibetur spes lucri, ut in contractu societatis, emptionis, & huiusmodi. siquidem mutuant, sperat, periculum non contingere, & propterea merito censendus est usurarius, sperans eo casu recipere aliquid ultra sortem.* Hæc Cornevs. Quæ descripsit, & probavit Benuen. Stracca *in præfat. dict. tractat. de usurat. num. 30.* qui paulò antè scribit, non esse admittendum, quod Didacus ait *loc. cit. vers. Primò ex his* hac ratione addita: *quia inquit textus, si mutuant receptoris aliquid ultra sortem, usurarius censendus est, ergo iniqua pactio, illicitumque lucrum debitori restituendum.*

18 Tu, quam voles, Lector optimè, sententiam sequere, neque enim fortasse ists tum, ut te in meam trahere debeat. Ego sanè sentio, id totum, quod creditor in specie *d. cap. ult. stipulatur,* & capit ultra sortem, usuram esse, & restitui debere, secundum tertiam, & postremam sententiam, quæ tutior est, & congrue verbis constitutionis, cum reliquæ parum congruere videantur. Et convenit interpretationi glossæ *in d. cap. ult.* quæ apertissime definit, creditorem sub pretextu periculi nihil ultra sortem recipere posse, quam sequuntur Hostiens. Innocent. Panormit. & alij ibidem iuris Pontificij, & civilis auctores Alex. *in d. cons. 121. num. 7.* Benuen. *loc. cit. nu. 30. & 33.* ubi ait, hanc esse veram, & crebriorem interpretationem, quam etiam secutus est Lancellot. *in canon. Instit. de usur. §. ultim. & Roderic. d. quest. 3. num. 60.* nimirum mutuantem pecuniam naviganti, vel eunti ad nundinas, etiam si periculum pecuniæ suscipiat, si quid ex eo ultra sortem exigat, usurarium iudicandum esse, Qui intellectus, inquit, Roderic. convenit, & verbis constitutionis, & menti.

19 Neque placet communis ille Theologorum sensus, & consensus, quem probavit Didacus, ut dixi *num. 5. & Salas d. dub. 23. num. 7.* siquidem admisso, usuram esse in mutuo imponere obligationem debitori, ad quam non tenebatur, ut omnes ferè fatentur, & communem esse sententiam testatur Rebell. *de obligat. instit. lib. 8. quest. 4. num. 2.* & alijs auctoribus citatis idem Salas *eod. lib. de usur. dub. 9. num. 2. & dub. 23. num. 7.* tamen hic sensus non convenit, imò manifestè repugnat verbis constitutionis, quæ viri Theologi, & Didacus habebant ante oculos. Aut enim Pontifex: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuum pecuniæ quantitatem equod suscipit in se periculum receptoris aliquid ultra sortem, usurarius est censendus,* & non dicit, *eo quod adigit debitorem ad inveniendam contractum asecurationis pro certo pretio, usurarius est censendus,* ut Theologi interpretantur. Quamobrem ab hac interpretatione recessit Nauarr. *in d. comm. de camb. in princ. ubi scribit, concessa sibi à Deo gratia maturius rem ponderandi, mutasse sententiam, & communem illum Theologorum sensum textum non convenire.* Et Navarr. sententiam sequitur Garcias *de contract. cap. 39. n. 12.* Alvar. Valasc. *consult. 18. n. 4.* Ugolin. *d. c. 1. §. 4. n. 4.* & Roderic. *loc. cit. n. 59.* † Qui deinde ita inquit: *Dubium erat, an mutuant ex eo, quod periculum pecuniæ susciperet, quæ causa videbatur aliquo pretio, & compensatione digna, aliquid ultra sortem recipere licitè posse, & Summus Pontifex, ne quis id licitum esse putaret, & hoc pretextu exerceatur nauticum fœnus, quod olim civilibus legibus permittebatur, rescripsit mutuantem, qui aliquid recipit ultra sortem ex eo, quod pecuniæ periculum in*

se suscipit, usurarium censendum esse, & proinde mutuantem etiam cum circumstantia susceptionis periculi, & asecurationis ab usura non excusari. Et tandem distinguendo concludit, in foro exteriori, mutuantem, quamvis in se suscipiat sortis periculum, ut propterea aliquid ultra sortem exigat, usurarium censendum esse; in interno vero foro, si periculum non prætexitur, & non propter mutuum, sed propter justam periculi mercedem aliquid recipiat, usurarium non esse: & in hoc interno foro admitti posse Didaci, & aliorum sententiam existimantium, leges de nauticis usuris latas adhuc servandas esse. Quæ distinctione etiã utitur Zech. *in d. cap. 6. num. 3.* P. Luis. Turrian. *de Instit. disput. 61. dub. 3. in fin. & Sigismund. in d. §. 1. quest. 1. n. 504. & 505.* ubi tamen fluctuare videtur: tamen magis existimem, rationem decidendi fuisse, quia fœnus nauticum fœnus est, neque rationem tenoris amittit, licet sub conditione tantum exigatur, & proinde sub generali usurarum prohibitionem continetur.

21 Altera item sententia, nimirum id, quod excedit justam periculi mercedem, restituendum esse, quæ est Adriani, & cum quo hac in parte omnes conveniunt, ut aduertit Didacus *loc. cit.* inquit, quo ad hanc partem opinionem Adriani procedere sine difficultate, non convenit verbis constitutionis. Aitenim constitutio: *eo quod suscipit in se periculum, receptoris aliquid ultra sortem.* Et proinde quicquid recipitur, quantumcunque modicum sit, illicitum est, & usura iudicatur, ut notant Abb. *in d. c. ult. num. 2.* Alex. *in d. cons. 121. num. 7.* Joann. Bapt. Lup. *d. comm. 3. §. 1. n. 2. vers. sed ad vertendum,* & Benuen. Stracc. *loc. cit. num. 22.* ubi ait, mirandum esse Didacum, & alios Patres dictionem illam, *aliquid,* qua utitur constitutio, & cuius noxissima potestas est, non considerasse, quam bene notavit Abb. *loc. cit.* ex qua infert, induci usuram, etiam si modicum recipiatur. Quod etiam fatetur Alphons. Narbon. *ad l. 15. Hispan. glof. 2. num. 20.* quamvis à Didaci, & aliorum sententia recedere non audeat. Constat igitur, non tantum id, quod excedit periculi pretium, sed etiam si quid minimum in hac specie exactum sit, id usurarium esse, & tanquam usuram restitui oportere. Quod quidem maximum præstat argumentum nostræ sententiæ. † Cuius ut magis fides constet, verba ipsius glossæ subjiciam, cuius potissimum auctoritate usus sum, ait ergo *glof. in verbo, Periculum: quia iste recipiebat in se periculum, videbatur, quod quasi quadam compensatione licitè aliquid ultra sortem recipere posset, quia periculum pecuniæ mutuatæ pertinebat ad debitorem, cum sua facta fuisset, sed nihilominus est usurarius. Et e. quia cum sit hinc inde mutuum, nihil inde sperare debet, iuxta illud, Mutuum date, nihil inde sperantes, & nulla compensatio sine dispensatione admitti debet, ut usura exigatur. Ergo si ve recipiat in se periculum, si ve non, nihil ultra sortem recipere potest. Idem ferè tradit, & latius prosequitur Host. *loc. cit.* apertissime sentiens, creditorem, tamen si retineat periculum pecuniæ, hoc pretextu nihil ultra sortem recipere posse. Alexander etiam *in d. cons. 121. n. 7.* Non loquitur, inquit, ergo ratione periculi debet permitti perceptio commodi, qua alias non permitteretur, quia hoc esset contra casum c. naviganti de usur. ubi licet debitor navigaturus recipiat minus pecuniam, & creditor suscipiat periculum pecuniæ, tamen ratione illius periculi non conceditur, quod possit creditor ultra sortem aliquid recipere. † Quæ licet dura quibusdam videantur, servanda tamen est constitutio Pontificis *l. prospexit. ff. qui, & à quib.* quæ cum nullus esset juris locus, ex quo usuræ nauticæ aperte prohiberentur, ad omnem omnino aditum usuris ocludendum, & ne quis sub pretextu periculi, fœnus nauticum licitum esse, putaret, sapienter, & providè promulgata est, & istiusmodi fœnus nominatim hac sanctione prohibitum. Quod quidem utilius est dicere, & admittere, quam ariolari, & interpretationes à verbis, & mente Pontificis alienas committere. † Aut certè textui dicti c. ult. deest negatio, quod à Joanne Bernartio principio *lib. 2. de util. legend. hist. proditum esse* refert, & probat Gudelin. *de iur. nov. l. 3. c. 3.* & Paul. Layman. *detract. 4. cap. 16. num. 15. vers. sed mihi magis,* novissimè Barbol. *in collect. d. cap. ult. num. 2.* Hoc idem etiam suspicatur Fachin. *lib. 2. c. 48.* & post illum Alphons. Narbon. *in dict. l. 15. glof. 2. numer. 17.* Nam, inquit, Fachinus, *se vera ex sequentibus verbis eiusdem textus fortissima est coniectura, negativam desiderari. Subdit enim textus duos alios casus, in quibus contractus non est usurarius, & quod perpenli maxime debet, oratio ita continuatur, ille quoque, qui dat decem solidos, & cer. non debet ex hoc usurarius reputari. Certè indicat hæc verba, Pontificem Maximum etiam in præcedenti casu idem respondisse, contractum, scilicet usurarium non esse. Aut**

aratio est penitus inuoluta: & eo magis inclinât animus in hanc sententiam, quod omnis alia interpretatio videtur esse magnopere incommoda. Hæc Fachinus, qui tamen, quoniam huic coniecturæ repugnat omnium Codicum fides, ut ait, Didaci, & aliorum sententiam, quam communiorē esse dicit, amplexus est, quam nos non sequimur. Quia ratio huic coniecturæ parum se acquiescere, scribit Narbon loc. cit. sanè magnis, & ob altercationes scriptorum, inextricabilibus ferè difficultatibus nos liberaret, qui hoc certis auctoribus, & argumentis exploraret, & in lucem promeret. † Nam

25 cum periculi susceptio pretium, & æstimationem recipiat, ut constat apertissime ex l. 5. ff. de nau. seu. Et hoc genus contractus habet in se synallagma, ut ait, Uvseimb. ad hunc. tit. num. 3. idque Theologi, & Covarruias animadverterent, & alij quidam, divinam interpretationem amplexi sunt, & à verbis textus, ut nam quidem legitur, alienam. Ego sanè, quicquid alij hic hæcant, & subsistant, firmiter teneo, nihil textui deesse, & receptam lectionem retinendam esse, tum ob codicum omnium, & juris auctorum antiquorum consensum, & fidem, tum quia conditio illa periculi non tollit rationem usuræ, & proinde rectè, & secundum rationem juris Divum Pontificem constituisse, mutuantem, si quid ex eo, quod suscipit in se periculum, ultra sortem accipiat, usurarium censendum esse. † Imò etiam subducta constitutione Pontificis, puto, nauticum tenus, & maritimas usuras esse prohibitas, & sub generali illa prohibitione contineri, qua omnis omnino usura jure

26 Diuino, & Pontificio interdicta est, ut si dederet constitutio Pontificis, adhuc nefas esset foris nauticum exercere. Id enim evincunt, aut saltem mihi persuadent argumenta quibus num. 15. ostendi, tenus nauticum foris esse licet sub conditione tantum exigatur: neque conditionem illam tollere rationem usuræ, sed obligationem tantum suspendere, & differre. Denique sentio, si textui negatio alicubi inesset, illam expungendam esse, veluti temere additam, quia id iuri divino, & pontificio repugnet, & ijs, quæ dii dictis locis Quæ [ni fallor] solida sunt iurisprudentiæ fundamenta. Neque tamen mihi, Deus optime, blandior, sed nomini tuo do gloriam.

7 His consequenter dicendum est, nefas esse ratione periculi, cui se exponit creditor amittendæ pecuniæ ob inopiam debitoris, aliquid capere ultra sortem, quamvis id licitum esse, sentiat Leonar. Lell. in d. cap. 20. num. 111. Azor. Instit. Moral. par. 3. lib. 5. cap. 6. quæst. 1. & Theologi sanè plurimi apud eund. Salas dub. 23. num. 3. Turnan. loc. cit. num. 10. qui id intelligunt de morali, & probabili periculo, sed contra sententia tutior est, quam sequitur idem Azor. lib. 7. tit. de muris, cap. 7. in fin. & tunc etiam Conrad. quæstion. 54. conclus. 4. Sor. de iust. & iur. lib. 6. quæst. 1. art. 4. ad l. Navarri, & aliorum recentiorum quorundam, Fernand. Rebell. par. 12. lib. 9. quæst. 12. nu. 1. Reginald. lib. 5. cap. 12. nu. 246. Et hæc sententia [ni fallor] inter Iurisperitos recepta est, & eam post alios sequitur Menoch. præf. 123. n. 5. lib. 3. Hartmann. Pistor. d. quæst. 2. num. 48. lib. 3. & alij plurimi, quos recensui supr. num. 17. & proinde in iudicijs, & ut foro nobis retinenda. Et cum in mutuationibus necesse sit alterius fidem sequi, l. 1. ff. de reb. cred. creditor vel pignori-bus, & fideiussoribus sibi caveat, vel mutuum tali homini deplorato, & inopi denegat, ut monet idem Azor. in d. c. 7. in fin. † Præterea si inops, & perditus est, qui mutuum rogat, stultum est credere, l. cum indebito ff. de cond. indeb. Verendum enim est, ne, ut ait, Palingenijs terribilissimus Poetarum:

Debitor aufugiens portos cum fenore sortem.

9 Quis verò credat, creditorem velle jactare suum? sanè non hi hodie mores sunt: & proinde si ex hac causâ supra sortem capere liceret, facillè inducerentur usuræ veræ non propter periculum, sed propter mutuum exactæ, ut animadvertunt Rebell. & Reginald. loc. cit. † Neque enim iudices, & Magistratus introspicere possunt animos hominum, qui multas sanè latebras, & recessus habent, ut non male omnino queratur Herodotas lib. 1. ita nos constitutos esse, ut aurum quidem arte Lydij lapidis, quod est præstantius, cognoscatur, nulla vero ars, vel ratio supersit, qua probos ab improbos discernere valeamus. Præterea illud habet incommodi contraria sententia, quia difficillimum est constituere huius periculi pretium, & vix est, ut creditor avarus, & lucravi-dus maius pretium à paupere debitore non extorqueat. Denique pro hac sententia stat constitutio Pontificis in d. cap. ult. de usur. quæ vetat sub prætextu periculi eius pecuniæ, quæ mari trajectur, quicquam ultra sortem capere. Nam si non licet mutuantij aliquid ultra sortem accipere, eo

quod pecuniæ traiectionis periculum suscipit, atque ita cum non tantum perfidie debitoris, sed etiam maris, & latronum periculum subit, quanto minus id ei licitum erit, quoties uni dumtaxat periculo se exponit, perfidie scilicet, & inopie debitoris? Neque movere debet, quod respondet Salas in d. dub. 22. circa in fin. hunc textum loqui in eo eventu, quo quis mutuat obligando debitorem ad incundum contractum asecurationis, vel societatis, quia hic sensus neque verbis, neque menti constitutionis convenit, ut dictum est. Quamobrem, quicquid sit in foro animæ, existimo, tutius esse, ne quid sub pretextu huius periculi in iudicio exigere liceat, ut videtur sentire Sigism. d. quæst. 1. num. 504. & præsertim si pretium periculi commenturatur temporis, & ratione temporis crescit, & serpit, ex Bald. in l. cum allegas in fin. C. de usur. & alijs, quos recensui quæst. 14. num. 17.

30 Interdicit hic nobilis quæstio, an fideiussori liceat aliquid pro fideiussione pacisci, & capere. Et sanè quorundam sententia est, id ei non licere. Quæ tribuitur Molin. in lib. de usur. quæst. 31. & placuit Didac. Covarr. variar. lib. 3. cap. 7. num. 6. Valent. Franc. de fideiussor. cap. 4. n. 176. Francisc. de Cald. in l. si curatorem, verbo, sua facilitate. n. 9. ubi ait, id plus quam usuram esse. Roderic. de ann. redit. lib. 2. quæst. 17. num. 8. & Anton. Hering. de fideiussor. cap. 26. num. 122. & 123. & num. 131. ubi ait, se Molinæ, & Franco assentiri. Cujus sententia hæc præcipua ratio est, quia fideiussio officium est, & ab officio, & amicitia nascitur, ut inquit Menoch. l. 4. præf. 190. n. 35. Hering. par. 1. q. 7. n. 54. Gratian. dissep. cap. 479. n. 14. non ergo licet pro hoc officio mercedem stipulari, & exigere, quia officio nihil magis contrarium est, quam merces, ut ait, l. 1. §. ult. ff. mand. & Hering. loc. cit. ut alibi dixi, mutuum esse ab affectu amico ex Nonio Marcello, & Cujacio, & proinde mercedem non recipere.

31 Sed contraria sententia inter interpretes receptior est. Ita enim docuerunt Bart. & Paulus de Castro in l. hoc iure §. Labeo. ff. de donat. Bald. in l. antiqua, §. l. c. ad Velleian. Dec. in cons. 7. num. 1. Stracca de asecur. in præf. num. 45. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 16. tit. 2. num. 3. ubi sic decisum refert coram Clemente VIII. & alij sanè plurimi, quos recenset, & sequitur Maur. de fideiussor. par. 2. cap. 22. num. 1. & 10. Quibus consentiunt Barbof. in 3. par. l. 1. n. 54. ff. sol. matrim. Caroc. de loc. & conduct. tit. de fideiussor. num. 8. & 9. Alvar. Valasc. consult. 18. Joann. Bapt. Lup. comment. 3. §. 1. num. 8. Sigism. Scacc. de commerc. §. 1. quæst. 2. num. 494. & Ugolin. de usur. cap. 9. §. 2. Ita etiam Theologi frequentius docent, ut Divus Thomas, Cajetanus, Soto, Navarrus, & alij apud Molinam disp. 319. num. 1. Petrus à Navarr. de resist. lib. 3. cap. 2. num. 114. Lell. cap. 20. dub. 13. num. 111. Salas de usur. dub. 23. num. 4. Molfes. de contract. cap. 9. num. 71. ubi ait, hæc esse communem sententiam, & alij apud Bonacin. de contract. disp. 3. quæst. 3. par. 1. num. 12. Quæ probatur ex l. 6. §. Marini. ff. mand. & l. hoc iure §. Labeo. ff. de donat. & satis probabili ratione, quia durum, & periculosum est hoc onus pro alio subire, ut ostendit Maurus loc. cit. cap. 1.

32 Quamobrem inter utramque sententiam duo capita, seu duas conclusiones constituo. Prima est, fideiussorem ratione solius officij nihil stipulari, & capere posse, quia officium gratuitum esse oportet, d. l. 1. §. ult. ff. de mand. neque in lucrum, & compendium verti debet, ut ait Cujac. in l. i. in sen. ralis. de præscript. verb. Denique, ut non potest creditor pro mutui donationis officio quidquam stipulari, & capere, ita nec fideiussor: imò multo minus, quia hic minus officij, impendit, ut considerant Covarruias, & alij auctores primæ sententiæ, & Camil. lib. de usur. cap. 4. n. 7. in fin.

33 Quod etiam ex eo patet, quia auctores ferè omnes, qui receptam sententiam sequuntur, nimirum licitum esse pro fideiussione aliquid accipere, eam non obtinere putant, quando inspecta qualitate, & conditione eius, pro quo fideiussor, nullum imminet periculum fideiussori, ut Beny. Stracc. loc. cit. inquit, hoc temperamentum esse rationale. Joann. Bapt. Lup. in d. §. 3. n. 3. in fin. Baet. de deb. inop. cap. 5. num. 25. Binsteld. in c. ult. quæst. 3. concl. 1. in fin. Ugolin. loc. cit. Morl. par. 1. tit. 8. quæst. 25. num. 33. Jacob. de Grass. par. 1. lib. 2. cap. 104. numer. 26. Belramin. ad Ludovil. in dec. 76. idem Ludovil. in dec. 161. num. 5. & Maur. in d. cap. 2. num. 12. & 14. quia, ut inquit Cellus, in re ferè simili in l. 3. in princ. de jud. Vanimoris nulla æstimationis est. Quod quidem argumentum est, ratione solius officij fideiussorem nihil capere posse.

34 Altera conclusio est, fideiussorem ratione periculi, & pro modo periculi, cui se exponit, mercedem licitè pacisci, & exigere posse, ita ut, quo maius, vel minus periculum imminet, maior, vel minor merces constitutur arbi-

trio boni viri. Quæ probatur ex *l. 5. ff. de naut. fœn.* quæ ait, periculi pretium esse. Et ita sentiunt auctores relati n. 31. tum Theologi, tum Iurisperiti, inter quos Bald. in *d. l. antique*, n. 7. in fin. Molin. *loc. cit.* & Reginald. *lib. 25. cap. 14. n. 218.* subiiciens, ex iustitiæ æquitate pretium periculo respondere debere. Rebell. *lib. 16. quest. un. n. 3.* & Bonac. *loc. cit. vers. Hinc patet.* Maur. in *d. cap. 2. num. 14.* Sigism. Scacc. *tit. 3. gl. 3. num. 7.* Lodov. in *d. dec. 161. n. 4.* & Rot. inter recent. *dec. 139. num. 3. par. 1.* quæ rectè monet, id, quod dicimus, fideiussorem aliquid accipere posse ratione periculi, quod subit, esse intelligendum cum magno moderamine, & bene perpensis circumstantiis periculi, & dispendiis fideiussoris. ¶ Quod verò Molina subiicit *loc. cit.* si quid amplius fuerit acceptum, ut quis fideiubeat, incrementum restituendum esse, id in foro interno accipiendum est. Nam Theologorum sententia est, ledentem, etiam intra dimidium iusti pretij, peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem, quos recenset Salas in *lib. de empr. & vendit. cap. 26. num. 6.* ubi ait, hanc opinionem certissimam esse, & nullum hac de re dubium esse inter Theologos: sed in foro judiciali nihil fideiussor restituere cogitur, tamen si maius periculi pretium exegerit, quia licet contrahentibus se in pretio decipere *l. 16. §. idem Pomponius, de minor. l. 22. ff. loc. nisi lætio sit immodica,* & excedat dimidium iusti pretij iuxta *l. 2. C. de res. vend. & Benven. Stracc. de sponsion. par. 5. vers. item quæru. num. 5.* & Santern. *d. lib. de affectur. par. 5. num. 4.* & ex Ludov. in *d. dec. 161. num. 6.* utraque enim lætio iniusta est, & in foro conscientie induit obligationem restituendi, ut dicit Molina: sed utraque non sufficit ad retinendum, & corrigendum in iudicio contractum, ut docet Salas *loc. cit.*

Neque secunda nostræ conclusioni obstat, quod obijciunt Molinæus, & alij apud Heringium *loc. cit.* fideiussoriam ab officio proficisci, officio autem mercedem contrariam esse, *l. 1. in fin. mand. quia actus fideiubendi potest aliunde, quam ex officio originem trahere.* Id enim ex arbitrio fideiussoris pendet, qui ut potest gratiam operam præstare amico roganti, ita potest mercedem pacisci ob suam fideiussorem, ut ait *l. 6. §. Marius ff. cod.* Nam ut si quis roget alium, ut aliquid eius negotium gerat, potest is, qui rogatur, vel mandatum suscipere, & sine ulla mercede negotium amici expedire, vel de certa mercede convenire, quo casu locatio est, ut inquit Paulus in *d. l. 1. ita propterea is, qui rogatur pro alio fideiubere, potest id ex amicitia, & liberalitate facere, vel certam mercedem pacisci, & hoc calu officium, & donatio excluditur, ut dicit Labeo in *d. hoc iure §. 1. de don. & res ad contractum innominatum do, ut facias,* pertinet, ut notat Gothofr. in *b. leg. qui nullo iure prohibetur.* Ex quo constat, levissimam esse rationem, qua recentiores quidam a recepta sententia discesserunt.*

Sanè magis urget, quod hæc parum congrue videtur his, quæ diximus *num. 27.* creditorem scilicet ex eo, quod pecuniæ creditæ periculum in te suscipit, nihil ultra fortem accipere posse. Nam si hoc creditori non licet, cur fideiussori conceditur, qui minus officij præstat? sed respondeo, non esse simile, quia in illo eventu, id est inter creditorem, & debitorem mutuam contrahitur, in quo utraque est, etiam sub pretextu periculi aliquid sperare, & exigere ultra fortem, *l. 1. §. tot. tit. ff. de naut. fœn. & d. cap. ult. de usur.* sed inter debitorem, & fideiussorem nullum mutuam contrahitur, sed alius contractus nimirum *do, ut facias,* id est, *do tibi pecuniam, ut pro me fideiubeas,* in quo non latet usura, quia nulla est tors, cui accedere possit, ut dixi ex Purpurato, Mantica, & alijs *q. 12. n. 28.* nisi trais aliqua lateat, ut post pauca dicam.

Ceterum in dubio præsumendum est, fideiussori periculum imminere, & ideo pretium periculi licet stipulari, & capere, quia pierunque etiam vin civites, & idonei fortuitis casibus ad inopiam rediguntur, ut ait *l. 14. ff. de admin. & peric. tut.* & notat Card. Mantica. *loc. cit.* & congruenter huic rei Ovidius:

*Omnia sunt homini tenni pendencia filo,
Et subito casu, qua valere, raurit.
Nempe dat, & quodcumque iuber, fortuna, rapit que.
Iras & est subito, qui modo Crepus erat.*

Unde non immerito factum est illud titum sermone proverbium, quod Thalesi Milesio adscribitur, *Sponde, non a tibi præsto est.* id enim multorum exempla commone: & multis prosequitur Hering. in *d. tract. de fideijs. c. 1.* quibus addi potest, quod temperator Alphius cicere tolebat, *bona nomina non appellando sepe mala fieri,* ut refert Callumell. de *re rustic. lib. 1.* & Petr. Gregor. *Synagm. lib. 25. c. 5. n. 4.* & Alphij dictum videtur imitatus Scævola in *l. d. vtrius ff. de*

neg. gest. dum desinit, maritum, qui, divortio facto, uxoris negotia gessit, actione negotiorum gestorum conveniri posse, quia, inquit, *forte periculum est, ne facere posse designat.* Ex quo notat Duaren. in *l. 13. de re iudic.* prudentis non esse, ideo differre exactiorem, quod solvendo fit debitor.

His consequenter dicendum est, valde improbandam esse fraudem fœneratorum, cujus meminit Navarr. in *comm. de camb. n. 7.* quæ scilicet fingunt, nolle mutuare pecunias, nisi mutuam rogans certum fideiussorem det, cum quo prius convenerunt, ut pro fideiussione aliquid sibi solvi stipuletur inter ipsos dividendum, vel id totum fœneratori relinquant, qui illum deinde à fideiussione liberet, ut conventum fuit. Vel qua fingunt pecunias credere non posse, sed offerunt coniunctum aliquem, cui pecunias mittunt, qui eas veluti suas indigenti numeret eo pacto, ut ipsi pro debitore fideiubeant certa mercede. Hoc enim lucrum usurarium est, & turpe, & restitutioni obnoxium, ut docet Navarr. *loc. cit.* Garc. de *contract. c. 39. num. 4.* Molin. *d. disp. 319. in fin.* Surd. in *conf. 306. num. 5.* Sigismund. Scacc. *d. quest. 1. num. 547.* Villag. de *usur. q. 23. num. 2.* & Reginald. *loc. cit. num. 218.* & nemo est, qui hanc fraudem non vituperet, & damnet? Ille verò, qui ad hanc rem ministerium suum accommodat fœneratori, sive fideiussoris personam, sive creditoris interponat, doli tenetur, *leg. §. ff. de dol. &* etiam furti, si quid ad eum pervenit, *l. si quis, §. cum Titio, ff. de furt. vel ut ait Villagut. loc. citato,* cooperationis poena constringitur, *c. notum. 2. quest. 1. §. cap. quid enim dist. 85.* ubi Pontifex ait: *Quid enim prodest illi, suo errore non pollui, qui consensum præstat erranti?* Quamobrem valde stultum est his negotijs se immiscere.

Sanè illud extra disceptationem est: fideiussorem licet accipere, si quid forte debitor, pro quo fideiussit, ei ex liberalitate largitur remunerandi gratia, ut docent Gabr. Muscardus de *pignor. c. de pact. leg. commiss. n. 18.* & *l. 6. in princ. ff. mand. §. c. sicut. l. q. 2.* Hering. *ind. c. 26. nu. 134 & 146.* ubi notat, nusquam in iure nostro prohibitum esse privatis abs sponte dantibus accipere. Sed hæc ita clara sunt, ut disputatione non indigeant. Nam & id creditor licet, ut dixi *q. 1. num. 35.* & dicam Deo volente, & lavente *quest. 98.*

Illud etiam exploratum est, contractum, qui frequens est inter mercatores, & præsertim in civitatibus, &emporijis maritimis, & allsecuratio dicitur, in quo quis alienarum mercium, & pecuniarum, atque etiam navium periculum suscipit certo constituto, vel recepto pretio, damnum emendaturus, si forte merces, vel navis naufragio, vel quo alio casu perierit, licitum esse, & ab omnifœnoris suspitione remotum. Et ita sentiunt Castrenf. in *l. in navem Saupheij, ff. loc. Dec. in l. eum ad præsens, num. 4. ff. si cert. per. Santern. Lusitan. in d. lib. de affectur. part. 1. num. 5.* Covarr. in *d. cap. 2. n. 5.* & alij plures apud Benve. n. Straccam, ubi supra *num. 45.* quibus consentiunt Valasc. *confult. 18. n. 1.* subiiciens, hunc esse usum totius orbis Christiani, & *consult. 64. nu. 2.* ubi ait, rem perpicuam esse apud omnes, Molin. *disp. 318. n. 4.* & *disp. 507. n. 3.* Ludovic. Lop. de *contractib. & negotijs. l. 2. c. 16.* Francisc. Garz. *d. c. 39. n. 4.* Rot. Genuel. in *dec. 25. n. 1.* & Gaspar. Anton. Thesaur. Senator Niciensis *q. forens. lib. 4. q. 77. n. 3.* & *q. 4.* ubi ait, super hac re non esse hodie dubitandum, & hoc conventionis genus consuetudine magis esse receptum. ¶ Quo in loco etiam, quæ illius fuit gratia, mei mentionem fecit. Ego enim illius disceptationis pars fui; & causam illam egi coram maximo Duce nostro, qui inter Senatores eo die sedet, & ius dixit, ut referretidem Thesaur. *loc. cit.* ex quo cepi iuri operam diligentius dare, cum antea, Joanne Baptista Marino Poeta nobili duce, cum quo adolescentis Taurini amicitiam contraxeram, Musis Hætericis adductus essem: quæ me nunc etiam senio proximum interdum insanire cogunt, dum alij rem diligentissime faciunt.

Quæ conclusio etiam retinenda est in pecunijs, & mercibus, quæ per tyvas, & nemora, & itinera periculosa, & miliibus, & latronibus infesta transferuntur, quia scilicet hic eadem est ratio, quæ in pecunia, & mercibus, quæ mari trajiciuntur, ut indicat *l. 1. C. de pos. l. 26. ff. mandat. §. l. 4. §. 6. ff. de mori. caus. donat.* & ita docent Bald. Castrenf. in *tit. de naut. fœn.* Garz. in *d. cap. 39. num. 11.* Joacob. de Grall. *par. 1. lib. 2. cap. 111. num. 7.* & Sigismund. de *commerc. §. 1. quest. 1. num. 133.* & Rodetic. de *ann. redit. lib. 3. quest. 5. num. 73.* Covarr. & Navarr. & alij apud Petr. Binsfeld. in *d. cap. naviganti quest. 1. concl. 3.* ubi tamen notat, nulli modo extensionem non esse temere admitterendam, nisi clarè constet de veritate, & paritas periculi. Quod postremum, id est, ut concurrat paritas periculi, non puto necessarium, modo in constitucndo pretio periculi in modum, & æqualitas

æqualitas adhibeatur, arbitrio boni viri. Nam & in pecunijs, & mercibus, quæ mari trajiciuntur, dum inter mercatores casus salvas fore convenit, quo longior, & periculosior est navigatio, & maius periculum pretium constituit, & deliniri solet, & debet, & puto etiam, æstimationem periculi latitudinem quandam recipere, ut pretia aliarum rerum.

Præterea constat, sponsones illas, quæ in Italia *scommesse*, quæ vox Provincialis est, & nos ea utimur: & in Hispania *apuestas* vocantur, & frequentantur sub alicuius rei eventu, validas esse: & ex illis victori actionem dari. Id enim ostendit apertissimè *l. si rem, in fin. ff. de præscr. verb. & l. cum ad præsens. ff. si cert. pet.* ex quibus hæc est recepta Juniperitorum sententia, ut testatur Dec. in cons. 115. numer. 4. Clarus in §. Ludus. vers. quæro. & Baiard. ad eund. num. 10. & 11. Binsfeld. loc. cit. q. 5. conclus. 2. & alij apud Joann. Grivell. decis. 57. numer. 8. Sebastian. Medic. de cas. fortun. par. 2. q. 10. numer. 140. Benven. Stracc. integro hac de re edito libello par. 3. num. 2. & Seraphin. in dec. 854. num. 2. ubi ait, contractum hunc solo consensu fieri. Anton. Gomez. variar. resol. lib. 2. cap. 11. num. 4. & novissimè Alphons. Narbon. ad leges Hispan. lib. 1. tit. 1. de stud. general. lib. 1. 31. glof. 11. num. 7. & 8. interque Theologos Molin. disp. 508. n. 1. & Mollet. tract. 12. p. 21. n. 19.

Neque obstat, inquit Stracca, *l. in quibus 3. ff. de aleat* quæ omnes sponsones hodie usitatas convellere videtur, quia interpretanda est secundum titulum, sub quo posita est iuxta legem Imperator, *ff. de in diem addit.* nimirum ut in ludis sponsones tantum liceat facere, ubi virtus certamen intervenit, cuiusmodi sunt hæstæ, vel pili jactus, cursus, saltus, hasta, pugilatus, aut quæ ex ijs commixta sunt, ut pancration. In his quinque certaminibus, & his similibus ex lege Titia, Publicia, & Cornelia sponsonem facere licuit, ut notat Cujac. ad l. 2. & ult. eod. tit. In alijs autem ludis, in quibus pro virtute nullum certamen sit, id non licet, ut alijs auctoribus relatis tradit Farin. *quæst. 109. num. 4.* ubi hoc esse de mente omnium, & alijs scriptoribus Joann. Rolin. antiq. Roman. lib. 8. c. 34. Præinde hic non improbari sponsones, quæ extra ludum sub certo fortuna eventu fiunt, ut etiam notant Corai. *episto. quæst. cap. 7. num. 2.* Santero. in d. tract. de asscur. part. 3. num. 25. Covarr. in regula peccatum, p. 2. §. 4. num. 2. Petr. Heig. *quæst. 10. num. 53. lib. 2.* & Grivell. in d. decis. 57. num. 12. quæ interpretatio consuetudine recepta est, quam optimam legum interpretem Jtiriscioni dicit in l. 36. ff. de legib. alioqui necesse est, sexcentas stipulationes, & sponsones everti, quæ passim admittuntur, & probate sunt *cor. tit. de verb. oblig. & in l. 5. ff. de nau. sum.* cuius, si bene adverti, Stracca, & Grivellus non meminerunt, & tamen maximè ad hunc tractatum pertinere videtur.

Excipitur tamen, si causa sponsonis inhonesta sit, & turpis. Hoc enim casu sponso illiæta est, & nullam actionem parit, ut iidem Auctores tradunt, Theaur. Filliæ. lib. 1. *quæst. 19. n. 6.* Joann. Grivell. loc. citat. num. 28. & Petr. Gregor. *Syntagm. jur. Civit. lib. 23. cap. 3. num. 6.* & si quid forte depositum est, id tantum repeti potest, ut constat ex dicta *l. si rem, §. ult. de præscr. verb.* cuius verba sunt: *Plano si inhonesta causa sponsonis fuit, annuli dumtaxat repetitio erit.* Quæ verba semper in hoc genere consideranda esse, scribit Benven. in d. part. 3. num. 7. qui varias huius rei species doctissimè prosequitur. † Excipitur etiam, si dolus sponsoni causam dederit, ut cum quis certus de veritate rei alium ad certandum provocavit, vel alia ratione dolo malo advertarium ad sponsonem impulsit: quia potest victus se exceptione doli mali tueri, *l. si quis eum aliter 36. de verb. oblig.* ubi Ulpianus ait, juris quidem subtilitate obstrictum esse, sed exceptione doli mali uti posse, ne cui scilicet malitia tua lucrosa sit, ut ait idem Ulpianus in l. 1. ff. de dol. & ita docet Cardin. l. 1. ol. lib. 5. cap. 27. Navarr. cap. 20. num. 18. Binsfeld. in d. quæst. 5. Carol. Tap. *jur. regn. lib. 4. tit. 7. num. 1.* Molin. disp. 508. n. 1. vers. quando autem. & Benven. in d. par. 4. quæst. 14. n. 1. & 4. ubi testatur, se vidisse in quendam leverius animadverti, qui, dissimulato partu mulieris, quæ jam pepererat, ad sponsonem quamplures dolo malo induxerat, ad finem in hoc genere confugiendum est, quæstiones enim omnes ad hunc tractatum pertinentes diligentissimè omnium executus est. † Postremo excipitur, ut notat Mollet. in d. lib. de contract. cap. 21. num. 20. & Narbon. in d. glof. 11. num. 24. Ut à Pio IV. primum vetitæ sunt sponsones de summi Pontificis electione: & deinde à Gregorio XIV. qui constitutioni Pij IV. multa addidit, quæ recentior Scortia Theorem. 384. Neapoli etiam prohibetæ sunt sponsones de morte, & vita

summi Pontificis, & valde coarctata est sponsonum licentia edictis sapientissimorum Proregum apud Tapiam d. cit. 7. Genæ etiam omnes ferè sponsones prohibitas esse, constat statutor. huius Reipub. lib. 4. cap. 17. & sanè fortasse expeditur totum hoc conventionis genus prohibere, siquidem istiusmodi contractus magis spectant ad aleam, & inconsultas conventiones, quam ad honesta, & vitæ hominum necessaria commercia, & proinde Republicæ perniciosi esse videntur, vel saltem inutiles.

Denique receptum est, illum siue contractum, siue ludum fortunæ, qui in Italia dicitur *torro*, & celebratur conjectis exigujs in urnam schedulis, quas quisque per se, vel per alium extrahit pro modo pecuniæ expositæ recepturus id, quod fors tulerit, licitum esse, & nulla lege prohiberi: & quicquid hæc ratione quaesitum est, tanquam iustum lucrum licite retineri. Ita omnium primus, quod sciam, docuit Joannes Briardus *quæst. 5. post quæstiones Adriani, & sententiæ Garc. d. lib. de contract. cap. 43. n. 3.* Molin. disp. 509. num. 1. & 2. Sigism. in d. q. 1. num. 110. Martin. Deltio *magic. disput. lib. 4. q. 2. concl. 1.* Canis. in d. lib. de usur. cap. 4. n. 8. Filliæ. tract. 27. cap. 3. n. 43. & Binsfeld. in d. cap. naviganti. q. 4. concl. 2. & 4. ubi rectissimè docet, hoc genus contractus ad emptionem, & venditionem referri, & ex hac radice iustissimum esse. Ut enim inquit, emptio jactus reus, & captus avium valida est, etiamsi nihil incident, quia quasi alea emitur *l. 8. ff. de contr. empt. l. emptorem. 12. & l. 13. de act. empt.* ita de hoc contractu dicendum est, in quo spes quædam, & veluti alea emitur, & venditur, etiamsi plerumque accidat, ut emptores nihil capiant, ut mihi ter contigit, qui hæc in re, ut in alijs ferè omnibus, semper adversa fortuna utilis sum. † Rectè ergo Binsfeldius monet ad evitandas fraudes, quæ ex parte venditorum intervenire possunt, ut non nisi auctoritate publica is contractus exerceatur, quod hic fieri solet. Præponuntur enim, qui videant, & curent, ne major numerus notarum infelicium in urnam ingeratur, quam ferat æstimatio rerum, quæ loti exponuntur: & ut fortunatæ omnes in urnam conjiciantur, & ne alia ratione fraus populo fiat, qui faciliè decipi, & circumveniri potest. Et rectè statuto Reipub. Genuensis eodem loco statutum est, ne is Ludus sine licentia Senatus fiat sub pena aureorum centum, & amissione rerum expositarum, poena eadem ijs, qui domos ad hanc rem accommodant, imposita. † Rectè etiam Molin. loc. cit. monet, cum stipendia eorum, qui huic rei præstant, ex contributione eorum solvenda sunt, qui ad sortes accedunt, ea moderata esse oportere & eos tantum huic muneri eligendos, qui sunt necessarii, denique, ut quam civissimè fieri potest, res absolvat. Quod etiam tradunt Garc. d. cap. 43. num. 7. & Ludovic. Lopez de contract. & negor. lib. 2. cap. 23. ut etiam Martin. Deltio loc. cit. conclus. 2. vers. tertio ministri, & alia quædam novissimè addit Eminent. Ioan. de Lugo disp. 31. num. 92. & inter cetera leges, & condiciones huius ludi publicè proponendas esse, ut deliberare quisque possit, an sibi expediat sub his legibus, & oneribus ad hanc aleam accedere. † Ceterum puto e Republica esse hoc genus Ludi prohibere, jactura enim certa est, & frequens, lucrum incertum, & valde rarum: & si quid lucri hic est, tandem eorum est, qui huic rei à Magistratu præponuntur, & eorum, qui res exponunt. Qui ut plurimum exteri sunt, & pecunias corradunt & auferunt, quod Civitatibus perniciosum est, ut indicat *l. 2. C. de commerc. & mercat.* Adde huic ludo, ut plurimum exponi gemmas, & alias res minime necessarias, & planè inutiles, quas pauci eorum, qui ad hanc fortunæ hæstam accedunt, sibi comparant. Denique multi etiam ex plebe homines, & quibus res domi angusta est, lucrandi cupiditate allecti ingens damnnum faciunt, & si quid forte extrahunt, illud ipsum iterum fortunæ exponunt, & tandem nihil in manibus suisveniunt, & nihil nisi poenitentiam domum referunt. Quamobrem utile esset hoc genus ludi prohibere, quod etiam deinde comperi, sensisse Philip. Bugn. *leg. abrogat. lib. 1.* & Cyriac. *controv. 422. num. 2.* ubi merito hoc commercij genus Republicæ perniciosissimum esse, scribit.

Superest, ut de ijs contractibus videamus, qui mutui, & sponsonis faciem habent. Neque enim novum est, eum contractum habere speciem, & faciem duorum, teste Cujacio, in l. 18. ff. de præscr. verb. ut si alicui decem dem ea lege, ut si post annum superstes ero, quindecim reddat: si moriar, nihil reddere teneatur. Vel si dem centum civitati, vel mensario ea lege, ut si filia mea annicula intra vicestimum annum obierit, civitas, vel mentiam pecuniam sibi retineat: si supervixerit, civitas, vel mentia reddat quingenta pro illius dote. Dubitatur, an in

48
49

50

51

52

53

54

istis, & similibus speciebus foenus lateat, velut anguis in herba. Sanè constat, etiã jure civili, quo usuræ licite videbantur, non potuisse decem dari, ut undecim deberentur, ex l. 17. in princ. ff. de pact. l. 11. §. si tibi, ff. corr. pët. Sed, quia in illis, & similibus speciebus pecunia committitur sorti, siquidem incerta, & fragilis est hominum vita, hoc genus contractus probarunt Guilielm. Bont. de usur. n. 40. Tabient. in verbo, usura 15. n. 11. Tolet. lib. 5. c. 34. in fin. Joan. Bapt. Corrad. g. 128. Comit. resp. lib. 3. q. 25. Navarr. in cons. 29. n. 4. vers. eam, quia mutuum. tit. de usur. Binsfeld. in cap. naviganti. q. 5. concl. 2. Azor. instit. part. 3. lib. 5. tit. de usur. cap. 6. vers. queritur secundo. Filiuc. tract. 37. cap. 2. n. 33. Bonacin. de contrah. disp. 3. q. 3. p. 5. n. 4. Faust. disp. 16. q. 70. Nald. in verb. mutuum. n. 16. & videtur sentire Mollet. tract. 12. cap. 11. num. 21. & inter Jurisperitos Scac. de comm. §. 1. q. 1. num. 97. & 98. Et probari potest hæc sententia ex l. 5. de naut. fact. ubi in re simili Sczuola ait, periculum pretium esse, & conventionem valere. Unde licitum videri potest contractus, in quo quis, acceptis decem, vel gemma valoris decem, promittit alteri quindecim, vel viginti, cum uxorem duxerit, vel fiat Sacerdos, ut censuit Rot. Gentien. in decis. 108. n. 2. & probare videtur Navarr. & Binsfeld. loc. cit. & Grivell. in dec. 57. n. 53. & quod magis est, etiã cum additum est, cum marierit, ita censuit Senat. Taurin. apud Theaur. Fil. lib. 2. q. 14. n. 6. quo a dicto certum est, sortem ad creditorem aliquando revertitur cum lucro.

Sed proposita species, cum quis scilicet sub pretextu periculi vite creditor plus stipulatur, quam dedit, illicitas esse sentiunt inter Theologos Angel. verbo usura n. 42. & 43. Sylvest. n. 36. & Rosell. n. 40. & Armil. ord. verbo. n. 37. ipse Navarr. in Enchir. cap. 17. n. 22. Francisc. Gare. de contrah. cap. 39. n. 12. Ludovic. Lopez. p. 2. cap. 78. vers. ideo queritur. & est inter juris auctores recepta sententia. Ita enim sentit Alberic. in l. 14. n. 15. C. de sac. sanct. Eccles. ubi tradit, incertitudinem vite non tollere vitium, & præsumptionem usuræ, quia, inquit, creditor semper agit, sortem integram ad se redire cum lucro, quod est illicitum, licet creditor periculis videatur.

Idem sentiunt Anton. de Rosell. de usuris, num. 71. Decius in cons. 123. & in l. de fideicommiss. num. 4. C. de transact. Santern. Lusit. de affectur. par. 1. n. 24. Beniven. Stracch. in præfat. eiusd. tractat. num. 34. Boer. in decis. 44. num. 35. Joann. Bapt. Lup. de usur. comment. 3. §. 4. num. 11. vers. illicitum. inter tract. tom. 7. Menoch. lib. 3. præf. 123. num. 6. Surd. de aliment. tit. 9. quest. 11. num. 17. Castrac. de societ. offic. c. 5. n. 18. Felice. de societ. c. 18. n. 65. & 66. & Ugolin. de usur. c. 37. n. 1. & 2. & quidem congruenter his, quæ initio diximus de nautico foenore, illud scilicet nunc esse prohibitum.

Neque obstat, quod Albericus, Decius & alij juris periti loquantur in mutuo, & in illa specie, si superstes ero, vel filia mea ad eam ætatem pervenerit, & similibus, non contrahatur mutuum, sed fors, & sponso quædam, ut videtur Tolet. & alijs auctoribus prima sententia, quia in secutendis contractibus mens contrahentium, & res ipsa inspicienda est, non verba, l. Celsus, §. si fundus, ff. de contr. empt. l. 6. de præfer. verb. l. 1. C. plus val. quod agit. & Cynac. contr. 474. num. 18. unde cum in his speciebus ex parte stipulatoris proficiatur pecunia, vel aliud loco pecunie, qua interim, dum pendet conditio, debitor frui sperat, ut solent, qui pecuniam sumunt tempore, & præterea propter anticipatum usum illius pecunie, conditione existente, obligetur reddere, ultra quam acceperit, magis est, ut hic mutuum contractum esse intelligamus, l. 2. §. 8. ff. de reb. cred. l. 1. ff. de oblig. & act. ex quo verum est quicquam sperare ultra sortem, etiam sub incerto, & dubio futuro eventu, ut, ne cui dubium esset, apertissime sanctum est in d. cap. ult. de usur. in princ. quod alteri sententiæ valde officere fateatur Comit. loc. cit. Et ut conditio non tollit rationem mutui, d. l. 8. de reb. cred. & susceptio periculi pecunie trajectitiæ non facit, quin nauticum foenus contrahatur, l. 1. §. 6. & tot. tit. de naut. fact. l. 122. §. 1. de verb. oblig. l. 20. §. 1. C. de usur. ita propterea susceptio periculi vite, vel alterius rei mutui, & foenis rationem non excludit. Alioquin facile emendatur provida summi Pontificis, & Legislatoris omnium constitutio, & inanis esset societatum officiorum usus in urbe Roma, & constitutiones de ea re sapienter editæ, ut etiam usus censuum, quos vitalitios vocant, si ita liceret contrahere.

Omnis enim hæc prompdiorem, & faciliorem, & nullis legibus constrictam rei gerendæ rationem amplecterentur, quia longe facilius est dare alicui centum, ut post annum, si vixerit creditor, vel alius, reddat centum, & insuper aliquid ultra sortem, quam pro eadem summa in re societatem officij, in qua multæ cautiones necessariae sunt, quas alij prosequuntur; & quod attinet ad census vitalitios, constat, ita demum re-

ceptos esse, cum fors, & pecunia, quæ datur, repeti non potest, ut tradunt Alber. Dec. & Boer. loc. cit. Rota post Centium in dec. 9. n. 12. & alijs nunc prætermittis Rovit. apud Carol. Tapiam lib. 4. jur. Regn. tit. 3. n. 83. & nos alio loco diximus: sed in speciebus de quibus agitur, existente conditione, ut plerumque evenit, fors reddit ad creditorem cum lucro, quod neque metam, neque modum habet, & excedere solet rationem prædictarum societatum, & censuum. Non male igitur etiam ex his, qui eas species probent, admittunt, tutius esse ab illis abstinere, ut Tabient. & Comit. loc. cit.

Neque movere debet, quod ait, dict. l. naut. fact. si quis piscatori ad apparatus, vel athlete ad se exhibendum pecuniam dederit, ut si ille cepisset, hic viciisset, redderet, & insuper aliquid ultra sortem, hoc periculi pretium esse, & in his pactum sufficere ad augendam obligationem, ut in pecunia nautica. Quia hoc verum est secundum jus civile, quo foenus nauticum permisum fuit etiam jure novissimo, ut constat ex Novell. 106. & 110. ut enim in pecunia nautica propter periculum maris, & incertæ navigationis poterat creditor ultras centesimas stipulari: ita eodem jure licuit creditori propter periculum dubie piscationis, vel certaminis, quod suscipit, aliquid accipere ultra sortem, quod excederet modum communium usurarum, id est exigere usuram centesimam, ut explicat magnus legum interpres Cujac. in dict. leg. 5. in fin. Aliud verò dicendum est Pontificio jure, quo omnis omnino usura vitata est, etiam nautica, ut initio diximus, & tradit etiam Goffred. in tit. de usur. num. 29. & Lancelot in instit. eodem tit. in fin. & Stracc. loco citato num. 26. ubi ait, id receptum esse. Et licet post Molinæum, quem non legimus propter censuras, Joan. Baptistæ Lupus comment. 1. §. 3. n. 22. existimet, in d. l. 5. non agi de mutuo, & consequenter ibi usuram considerari non posse, ut loquitur, quia ibi agitur de certa summa semel solvenda ultra sortem, & que non crescit labente tempore, ut est natura usurarum, verus tamen est, in propositis exemplis piscatoris, & athlete, & similibus, in mutuum iri, ut ibi notant gloss. Angel. & Florian. & Cujac. ad d. l. in fin. Bartol. & alij in l. quod te. & Ripa num. 23. ff. cert. pet. & Joan. Calderin in d. e. ult. n. 4. Posito igitur, in his speciebus mutuum contrahi, nihil refert ad rationem corporis, si id, quod accedit sorti, simul, aut per partes accedat, leg. 9. ff. de usur. l. 13. §. ibidem de act. empt. & probatur auctoritate DD. Ambrosij, Augustini, & Hieronymi 14. quest. 3. cap. 1. & seq. & in dict. cap. ultim. de usur. illis verbis: aliquid ultra sortem. Quo uno ratio Molinæi, & Lupi refellitur, quippe quod ex diametro oppositum est dictæ leg. 5. Quod nescio, an alius observaverit. Ait enim Sczuola: Periculum pretium est, & si conditione quamvis non penali existente, recepturus sis, quod dederis, & insuper aliquid præter pecuniam. Summus verò Pontifex in d. cap. ult. certam mutuum pecunie quantitatem, eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus. Eadem igitur ferè verba sunt, sed diversa sententia, nam quod Sczuola probat in hac l. 5. Divus Pontifex illicitum, & usurarium esse censuit, & prohibuit in d. cap. ult. cui parendum est. Quod enim de constitutionibus Principum dicitur in l. 6. C. de legibus, multò magis de Pontificum constitutionibus dicendum est, eas constringere hominum vitas.

Obierva tamen, quod dixi in propositis exemplis piscatoris, & athlete, & similibus, quia fateor species illas, si manusmittas, si illud non facias, si non convolvero, quæ ibi etiam referuntur, non pertinere ad mutuum, neque in illis mutuum contrahi: unde Sczuola eas excipit, & separat, dum ait, retenta communi lectione, si modo in aliam speciem non cadat, id est in alium contractum: ut do, ut facias, vel non facias, ut hic notat Accursius in verbo speciem, vel ut hic tradit Cujacius, si versam a mutuo, qui deinde ait: Finge, ego do tibi pecuniam, ut si servum manusmittas, eam tibi retineas; si non manusmittas, ut reddas, non est creditum, sed do, ut facias: nullum etiam video periculum suscepisse, & c. Item dicendum, si dedi tibi pecuniam, ut si quid non fecisses, eam retineres, si fecisses redderes: hic non est creditum, nullum periculum suscepisti. Igitur existente conditione, id est, si facias, mihi tantum datur conditio ob rem dati: nec quicquam potest in cautionem deduci, quasi pro pretio periculi. Item dicendum in donatione causa mortis & c. At longe aliud est in exemplis propositis, de piscatore, & athlete, nam in his contrahitur creditum. In his igitur, & similibus speciebus, in quibus mutuum contrahitur, licet quidem inspecto jure civili pro periculo, quod creditor, in se recipit, contra quam fieri solet in pecunia crediti, ultras centesimas stipulari, & exigere, vel ut hic Sczuola ait, aliquid insuper præter pecuniam credi-

tam: sed dico, nihil referre, an simul, vel per singulos dies aliquid addatur sorti, & quomocumque accesserit iure Pontificio, id nunc illicitum esse. Sanè intransfisco dicam, ea, quæ Cucujas scripsit ad h. l. 5. de naut. fæn. non omnino congruentibus, quæ scripserat in obser. lib. 9. cap. 28.

Ceterum, quia pro ea sententia, quæ proposita num. 54. species probat, stant multi, iisdemque gravissimi auctores: & iustitia, & puritas earum maxime pendet ex intentione creditoris, ut in reliquis similibus cap. consulis. & cap. in civitate de usur. Bald. in cons. 154. numer. 3. lib. 2. Abb. in cons. 15. num. 1. & Thefaur. in d. quæst. 14. num. 10. quæ quoties in obscuro est, quærenda est conjecturis, ut inquit, omiffis alijs, Abb. loc. cit. non negabo, hæc in re plurimum iudicis arbitrium dominari, qui ex quantitate pecuniæ datæ, ex spe longioris, vel brevioris usus eiusdem, ex æqualitate, vel excessu lucri, & ex alijs circumstantiis rerum, & personarum poterit arbitrari, an contractus intra fines sponfionis se contineat, vel mutuum, & scenus excurrat. Nam & id in alijs contractibus, qui minus suspecti esse videntur, receptum est, ut tradit idem Bald. in cons. 311. num. 3. lib. 5. Didac. Covarr. variar. lib. 3. cap. 7. num. 3. Surd. in d. quæst. 11. num. 20. & 21. Cardin. Mantica. de tac. & amb. convent. lib. 3. tit. 22. num. 26. ubi ait, hoc iudicis officio relictum esse. Tametsi, quatenus hoc genus commercij sustineri possit, & ab omni suspitione scenus vindicari, cum in eujusdam vel utilitatis specie cadat, & plerumque inæqualitatem contineat in necem accipientium, denique urbibus inutile sit, publicè, meo iudicio, expediret illud prohibere, ut in Regno Neapolit. cum filijsfamilias vetitum est, edicto Proregis apud Tapiam loc. cit. cui rei congruenter Conrad. de contract. quæst. 39. concl. 2. vers. quarta præsumptio, scribit, posse Pontificem, vel Imperatorem contractum susceptionis periculi in mutui datione tamquam usurarium, & sub pœnis usurariorum absolutè prohibere: quod verò Pontifex in d. cap. ult. prohibere voluerit se non dicere. Mihi videtur in mutuo, apertissimè ibi prohibitum esse, neque interpretationibus vitari posse.

Et quamvis mens non sit agere de societatibus, quas officiorum vocant, cum Romæ tantum, & in aliquot Italiæ urbibus in usu sint, hic tamen sponte incidit quæstio, an istiusmodi societas sine officio, vel ultra illius valorem in vim sponfionis consistere possit, veluti si Titius Seio, qui nullum officium habet, vel si habet, jam alijs societatibus exhaustum est, det centum ad sex menses ea lege, ut subductis initio sex, si Titius, vel alius ab eo nominatus superstes erit, illi reddat centum: si intra illud tempus Titius, vel ille alius decesserit, eam pecuniam Seius sibi retineat, & lucrifaciat. Sanè constat, hic nullam societatem officij contrahi posse, nulla scilicet existente re, super qua contrahatur, & cuius, qui pecuniam dedit, particeps fieri valeat, l. verum in fin. ff. pro soc. Felic. de societ. cap. 9. num. 19. & in specie Gabriel. in consil. 63. num. 5. & 15. lib. 2. Zacch. in hoc tract. num. 66. & seqq. Eminentiss. Ludovic. deinde Gregor. XV. in decis. 67. num. 3. Bertran. ad eandem decis. 107. num. 6. & Scortia Theor. 194. vers. ut enim societas, ideoque titulo societatis Titium nullum lucrum percipere posse, ut rectè docet Azor. d. cap. 8. in fin. lib. 9.

Sed an titulo sponfionis, & ratione periculi, cui pecunia exponitur, id liceat, controversum est. Quidam existimant, speciem hanc ad contractus innominatos, do tibi ut des, & ad quoddam veluti sponfionis genus pertinere, & ratione periculi lucrum illud licitè reposci sine vitio usuræ, quia hæc species diversa est à mutuo. Nam de natura mutui est, ut semper, & in omnem eventum, & in eadem quantitate reddi habeat, l. 2. & 3. ff. de reb. cred. & instis. quib. mod. re contrah. oblig. in princip. unde ita sensit Uirgin. de Boccac. lib. de societ. offic. nu. 196. & 197. & sentire videntur Sor. de just. & iur. lib. 6. qu. 6. art. 2. in fin. & Navarr. in d. cons. 9. num. 2. 3. Scaccia in d. quæst. 1. num. 143. Filiuc. tract. 38. cap. 6. num. 11. Bonacin. disp. 3. qu. 6. punct. 6. num. 4. & novissimè Duard. de societ. lib. 2. qu. 13. num. 19. & 24. ubi ait, si aperte, & sine velamine societatis hic contractus fiat, super periculo propriæ vitæ, vel alterius, valere in utroque foro.

Alij hoc genus inter contractus illicitos, & sceneratitios censent, quia hic verè mutuum contrahitur. Etenim alienantur nummi ea lege, ut in eadem quantitate reddantur, si Titius supervixerit, in quo posita est substantia mutui, ut constat ex d. l. 2. ff. de reb. cred. & ex Theoph. instis. lib. 3. tit. 15. in princip. nihil retragante, quòd ob prorogationem lucri pecunia ante semestrem repeti non possit, quia id non tollit rationem mutui, l. 57. ff. de pact. l. 2. §. non male ff. de del. mal. except. ut etiam nihil refert, quòd non nisi

conditione existente debeatur: nempe si Titius superstes erit, quia etiam pecunia nautica non nisi salva nave exigi potuit l. 3. & 4. C. de naut. fæn. neque ideo minus mutuum dicitur d. l. 4. & is, qui eam dedit scenerator, l. 6. ff. eod. Denique non definit esse mutuum, quòd creditor fordidus & avarus initio aliquid subtraxerit, l. eos. §. si quis. C. de usur. l. 122. in princip. de verb. oblig. unde sequitur, non licere creditori ex eo, quòd periculum suscipit, aliquid ultra sortem recipere, ut sancitum est in d. cap. ult. de usur. primoresp. & sentiunt veteres Hostiens. Goffred. Calderin. Alberic. Roman. Florian. Dec. Boer. & alij plerique locis citatis, qui unanimes docent, aliquid ultra sortem exigere sub prætextu periculi vitæ, illicitum esse. Quòd etiam docent Angel. Sylvestr. Lopez, & alij Theologi supra citati num. 54. & Felic. d. cap. 18. num. 66. Caltraan. d. cap. 5. num. 18. & cap. 6. num. 1. Zacchias in d. tractat. num. 6. & num. 124. & 144. add. ad d. cons. 39. Navarr. in fin. & quòd mirum videtur, ipse Uirgin. lib. cit. num. 102. & 126. Vgolin. de usur. cap. 56. §. 1. num. 3. & 4. Beltran. ad d. dec. 167. nu. 8. Statil. Pacific. de Salvian. in cred. inspect. 4. cap. 1. num. 79. & Azor. d. cap. 8. in fin. ubi subijcit hæc clausulam: Ceterum, quidquid sit ex natura rei, talis contractus merito damnatur, tamquam in fraudem legis factus, & tamquam usura speciem, & figuram habeat: neque videtur ulla ratione permittendus: & in iudicio Titulus lucrum in sortem computare cogetur. Et rursus cap. seq. in fin. differens de ea conditione, ne super officio plures locij admittantur, quàm ferat illius valor, ut constitutione Pij IV. sancitum est, iisdem ferè verbis repetit, in iudicij huiusmodi societates merito condemnari, quia videntur factæ in fraudem constitutionis Pontificiæ, quæ eas manifestè prohibet. Denique Eminentissimus Pater de Lugo disput. 30. sect. 5. num. 60. refert, Rotam Romanam in foro externo contractum hunc, non subsistente officio, tamquam usurarium reprobare, & deinde num. 63. de altera conditione differens, ne scilicet, fiat supra valorem officij, ait, iustissimam esse, quia, exhausto iam officio, nihil superest, in quo societas consistere possit, ideoque societatem esse fictam, & apparentem, & merito Rotam semper huiusmodi contractus veluti usurarios rejicere, ut constat ex multis eius decisionibus, quas concessit idem Zacchias lib. cit. inter quas due mihi videntur eminere, & fundamenta huius contractus continere. Prima est in quadam Romana societ. 29. Ian. 1601. sub Cardin. Millino, quæ est 20. apud Zacchiam, & 9. post tract. Cenci de consil. quam magistralem vocat Scaccia loc. cit. num. 305. in qua probatur non tantum ex constitutionibus, sed etiam ex dispositione iuris communis, huiusmodi societatis, neque sponfionis, neque alterius contractus. Altera est in una Forolivien. societ. 13. Januar. 1614. coram Illustrissimo Damasceno, quæ est apud eundem Zacch. dec. 48. & post Cenc. & Duard. decis. 321. ubi num. 9. apertissimè Rota censuit, hoc genus contractus, tamquam sponfionem non valere. Non denique, inquit, sustineretur tanquam sponfio, ut volunt aliqui, quia in sponfione, solus eventus habetur pro causa obligationis l. à Titio de verb. obligat. & proinde, secundum hunc contractum, pecunia amittenda propter eventum mortis non esset danda ab initio: sed deberet, quis recipere premium sponfionis, & obligare se ad centum in casum mortis, & sic cessaret periculum usuræ, ex quo nullum potest considerari mutuum. Sed cum ille, qui dat duodecim, velit ab initio centum in manibus, satis apparet, illa duodecim non dari pro solo periculo vitæ, sed pro mutuo annis anni, saltem simul, & mixtum &c. quæ mixtura illiciti sufficit ad annullandum totum pactum de solvendis duodecim. Cum enim pactum contineat unicam summam, dicitur individuum: in individuum autem licitum propter illicitum vitatur ex Natta in cons. 495. nu. 1. & alijs. Censet igitur Rota, hic mutuum contrahi, & totum id, quòd superexigitur, non obstante periculo ob pacti individuitatem, illicitum esse: denique mutuum prævalere, & inficere pretium periculi. Ex quibus confirmantur ea, quæ diximus num. 54. & 55. tametsi ratio illa individuitatis mihi parum tuta videatur, quia in materia usurarum licitum per illicitum non vitatur, ut constat ex l. placuit & l. 20. & 29. & alijs ff. de usur. ex eod. Natta loco cit. n. 5. unde mea tenuitas ad aliam rationem decurrit, quia scilicet in ea specie totum illicitum est. Neque enim titulo societatis aliquid ultra sortem exigi potest: quia hic nulla est societas: neque ratione periculi, quia cum negotium in mutuum cadat, non potest creditor sub prætextu periculi aliquid ultra sortem recipere d. cap. ult. de usur. Nullus igitur titulus est, ex quo iuste aliquid ultra sortem percipi possit.

Neque tamen prætermisero Eminentiss. Pat. de Lug. loc. cit.

cit. num. 61. *vers. add. amen.* existimare secundum jus naturæ non repugnare illum contractum cum aliquo moderato lucro, qui ut ait, *reduci potest ad contractum fortuna, & aliquod sponsionis genus.* Nam *revera non est mutuum, cum in mutuo fors semper repeti possit, non vero in hoc contractu, si ante sex menses moriaris:* idèque quando lucrum nullo modo daretur propter anticipatum usum pecuniæ, sed solum propter periculum vitæ, quod lucro prudenter adzquiri posset, illud in foro interno illicitum non esse. Verum, præterquamquod non est sufficiens ratio ad excludendum mutuum, quod per aliquod tempus exigi non possit, & non nisi sub conditione debeatur, ut proxime dixi ex l. 57. ff. de pact. l. fenerator 6. de nau. fæn. & aliis, satis est illum admittere in foro externo, cui scribimus, illam prærogationem pecuniæ sufficere, ut præsumatur usura, & ne patiamur hoc genus contractus in commercio hominum esse, & merito à Rota reprobari, denique constitutionibus esse prohibitum, ut etiam scribit Scaccia. *l. eo cit.* ubi ait, in urbe Roma sponsionis huiusmodi in societatis non admitti. Et sanè probabilior ratio esse, videtur permittendi scænis nauticum, quod constat esse prohibitum in d. cap. ult. de usur. Primum quia in huiusmodi fictis societatis lucrum ab initio subducitur, quod in pecuniis trajecticiis, & aliis contractibus usurariis non licuit, d. l. eos §. si quis aut. C. de usur. illis verbis: *interdicta licentia creditoribus ex pecuniis scæni dandis aliquid subtrahere.* Deinde quia in pecunia nautica, majus est periculum creditoris, ut manifestum est. Denique quia in his sponsionibus, quæ fictis societatis admiscuntur, nulla est honesta, & probabilis causa suscipiendi periculi vitæ alterius: publicè verò interest, ut pecuniæ, vel merces, quæ mari trajiciuntur, salvæ perveniant l. 5. §. negotiatores ff. de jur. immun. Et nunc mihi in mentem venit, quod Scæuola ait, in d. l. 5. ff. de nau. fæn. *Periculi premium est, fortè accipiendum esse eo modo, quo dicimus opera premium esse, dum significare volumus rem publicè utilem & opera, & labore dignam, & circa quam quis operam, & laborem adhibeat, ut Livius in Præfat. Pæthursine opera premium sim, &c.* Quo sensu retento, quod Scæuola ait, non de omni periculo recipiendum est, sed de eo dumtaxat, quod justam, & honestam causam habet, ut est periculum mercium, & pecuniæ, quæ mari trajicitur, piscationis, & similia, quæ in illis, & similibus speciebus nulla subesse videtur. Neque in eis verè quis dicere potest, periculi vitæ premium esse. Vnde illicitum est eius pecuniæ, quæ periculo creditoris trajicitur, usuras stipulari, & exigere d. cap. ultim. multo magis dicendum est, illicitum esse sub prætextu periculi vitæ hujus, vel illius, cujus suscipiendi nulla causa est, aliquid ultra fortem recipere, ut est Alberici, & aliorum veterum sententia.

58 † Quod verò obijci potest de assècuratione vitæ alterius, impertinens est, quia alius contractus est, & diversus à mutuo, & proinde non negamus, licitum esse, dummodo seruetur æqualitas arbitrio prudentis viri, ut in specie tradunt Molin. in d. disput. 507. num. 6. Azor. lib. 11. cap. 8. quest. 8. & alij apud eundem Bonacin. d. disput. 3. quest. 9. par. 1. num. 6. ut etiam potest assècurari libertas, ut docet idem Azor. loc. cit. Molfel. tract. 12. cap. 10. num. 18. & Cardin. de Lug. disp. 31. in fin. quod genus in urbibus Christianis maritimis propter metum Turcarum receptum est, ut captivi se redimere possint.

59 Sed quod diximus, societatem officij ultra illius valorem non valere, in dubium revocavit D. Antonius Merenda cap. 8. de camb. Nundin. in quod nuper incidi, ubi num. 4. & 5. & seqq. probare nititur, societates huiusmodi cum eodem diverso tempore, vel à diversis initas super eodem officio valere, quamvis excedant illius valorem. Namque, inquit, omnis difficultas removetur ob eam conventionem, quæ hæc societatis adjici solet, ut scilicet officialis à socio partem suam conducat certa mercede, ut in decis. 291. nu. 3. post Stail. Papiæ. de Salvian. interd. quæ est d. dec. 9. post tractat. Cenci. Hæc enim conventio efficit, ut apud officialem remaneat ius percipiendi fructus officij eo modo, quem habebat ante societatem. Et cum officialis de illis liberè disponere possit, non potest dubitari, apud eum existere subiectum capax novæ societatis, quatenus se extendit jus huiusmodi: & proinde poterit inire societatem æqualem primæ. Si autem in secunda societate fiat, ut solet, eadem conventio, eodem modo acquirat officialis subiectum capax novæ societatis paræ quantitatis pecuniæ: & proinde licebit ei tertiam societatem inire: & ulterius progrediendo poterit alias societates contrahere. Itaque ex sententia illius super officio valoris mille aureorum possunt di-

versis temporibus fieri societates centum millium, & amplius, sed in primis hoc repugnat constitutionibus Pontificum, quæ id vetant. Secundò repugnat sententiæ, quam Rota constanter sequitur, & auctores omnes, qui hac de re scripserunt, ut referunt in d. dec. 291. num. 20. ubi etiam dicitur, ita Congregationem iussu S. Pöfificis habitam declarasse. Quos Patres verisimile est, eam rationem non fugisse, quæ Merenda movetur. Tertio quia sequentes societates, vel resolverent primam, vel nullum aliud subiectum re vera haberent, quàm obligationem, & fidem officialis, & alia eius bona, quæ non sunt officium. Denique quia illius rationatio fragili nititur fundamento, quia supponit, officialem admittere socium dumtaxat ad communionem fructuum: & tamen certum est, illum principaliter admittere ad societatem, & ex eadem dec. 291. & ex eodem num. 3. quem asserit ubi Rota ait, & idè cum dans pecuniam admittatur in socium officij, &c. Et eius fundamentum fragile esse, eo manifestum est, quia illa locatio est accidentaliter contractui, & potest à contrahentibus omitti. Nulla enim lege aut constitutione coguntur socij sub ea conditione contrahere: imò tutius, & congruentius esset naturæ societatis, ut quisque pro ea parte, quam contulit, fructus, & emolumenta officij percipiat, ipso Aristotele teste lib. 8. Ethic. cap. ult. illa igitur conductione fortè prætermittitur, perspicuum est, corrumpere totam rationationem doctissimi Antecessoris. Quæ etiam refellitur ex his, quæ docet Eminentissimus Pater de Lugo loc. cit. num. 63. & 65. qui id confirmat exemplo census imposti, verbi gratia, super fundo, cuius redditus sit quinquaginta aureorum. Imposito enim censu eiusdem quantitatis, non potest alteri censu supponi, ut dictum est alio loco. Quod exemplum licet Merenda effugere tentet, comminicens, nescio quam, servitutem in fundo censui opposito, verius tamen est, illud maxime congruere rei, de qua agitur. Ut enim Dominus prædij censiti, cuius fructus à censibus iam illi impositi explentur, non potest novo censui rem subicere, tametsi dominus sit fructuum, & de illis soluta undeunque pensione liberè disponere possit: ita prorsus non potest officialis alios socios admittere ultra valorem, & redditus officij, licet de illius fructibus per accidens disponere possit: & licet hoc genus societatis quædam singularia habeat, non tamen ita res trahenda est, quæ satis per se lubrica est, ut liceat societates societatis addere ultra valorem officij. Puto igitur, sacre Rote decisionibus standum esse, & constitutionibus omnes parere debere.

Porro ex his quæ diximus, valde difficile est sustinere contractum illum, qui Hispani frequentari dicitur, in quo quis alteri centum dat ea lege, ut in aliquo emporio novi Orbis centum, & sexaginta reddat, si hæc vel illa navis illuc salva pervenerit, quo genus Hispani vocant a *danno sobre tal nave*: Nam licet creditor suscipiat periculum navis, & ea submersa pecuniam amittat: tamen, quia hoc commercium in mutuum cadit, susceptio periculi non tollit vitium, & præsumptionem usuræ, ut constat ex l. fenerator. 6. & alijs de nau. fæn. & d. l. qui Romæ §. 1. de verb. oblig. & tradunt Goffred. Hostien. Calder. Alber. Decius, Bero. loc. cit. Alex. in cons. 121. num. 7. lib. 4. Florian. in tit. de nau. fæn. in fin. ubi ait, hunc titulum correctum esse. Royz. dec. Litan. 5. n. 472. & in specie hoc genus graviter lacescit, & damnat Mercat. lib. de camb. cap. 12. num. 2. & 4. & P. Molin. in d. disp. 507. num. 14. ubi tamen ostendit, quomodo licet exerceri possit, & ad æqualitatem reduci, concludens post multa id arbitrio prudentis viri constituendum esse. Mihi videtur tutius, & consultius esse ab hoc genere contractus abstinere ob constitutionem Pontificis, quæ id vetat. Ait enim, *Naviganti cap.* Alioqui cavendum est, ne sub prætextu periculi graviore usuræ inferantur in forum, quam fuerint olim in pecuniis trajecticijs permissæ legibus, quæ ad finem centesimæ constructæ sunt in d. l. eos §. 1. C. de usur. & notat Cujac. in d. nov. 106. Sanè licere pecuniam dare vero, & reali cambio ad eas Indiæ partes cum honesto, & moderato lucro, non puto dubitandum esse, habita scilicet ratione periculi, & sumptuum, & majoris valoris, quàm pecunia in Hispania habet, idque arbitrio boni viri, ut rectè docet Molin. loc. cit.

QVÆSTIO. XXIV.

De Venditionum,
& Emptionum
Usuris.

S V M M A R I V M.

1. Emptio, & venditio est iuris gentium.
2. Mercatores usuram admittunt, cum merces carius vendunt ob dilatam pretij solutionem.
Genua mater mercatorum.
3. In emptionibus usurarijs plures contractus celebrantur.
4. Aliud pro alio invito creditore non solvitur.
5. Pretium in venditionibus usurarijs in mutuum convertitur.
6. Fenus non est mutuum, sed inquinatio mutui.
7. Mutui dationibus non potest obligatio consistere, ultra quam datum sit.
8. Pretia rerum in indivisibilibus non consistunt.
9. Venditio agri, vel domus facta majori pretio ob dilatam pretij solutionem, an sit usuraria.
Referuntur quidam, qui negant.
10. Verior sententia, hic etiam sensus agitari.
11. Tempus non est sufficiens, ut augeantur pretia rerum.
12. Avaritia potest in omni credito uti fictione brevis manens.
Avaritia longas manus habet.
13. Pretium augeri potest ratione eius, quod interest.
14. Venditor potest augere rei pretium pro modo fructuum, quos ex re vendita percepisset.
Id tamen, quod excedit fructus, illicitum.
15. Venditor non potest pretium augere pendente dilatione, & simul excipere fructus, vel pensionem.
16. Periculum amittendi pretij an sit justa causa, ut augeri possit.
17. Mercatores carius vendentes ob dilationem non excusantur consuetudine.
18. Contractus venditionis non potest usurarius declarari, nisi constet, ob ipsam dilationem pretium auctum fuisse.
19. Plures contractus in dubio non censentur celebrati.
20. Emptio, & Locatio non censetur usuraria, nisi constet ob anticipatam solutionem, rem vilius emptam, aut conductam fuisse.
21. Fenus in quibus venditionibus facilius deprehendatur.
22. Vendens merces mutuum roganti injusto pretio, max vilius ei distrahenda, usurarius censetur.
23. Lusitania lex de mercibus non vendendis mox distrahibus propter inopiam.
24. Venditor non potest stipulari usuras pretij, donec solvatur, nisi eius intersit.
25. Vendens mox redimens minori pretio, usurarius est Usura piratica qua.
26. Emens vilius presenti pecunia, & mox revendens maiori pretio ob dilationem solvendi, usuram admittit.
27. Venditor, & mox credito emens, id tantum restituere teneretur, quod dabitur.
28. Reciproca eiusdem rei venditiones prohibenda.
29. Incertitudo futuri valoris sustinet contractum etiam in foro conscientia.
30. Emptiones frugum, & mercium, si ob festinatam solutionem vilius emuntur, usurariae sunt.
31. Verba venditionis argumentum, non sententia.
32. Tbaleris Milesij factum.
33. Emptio mercium presentium presenti injusto pretio facta non est usuraria.
34. Merces, cum plus, vel minus valiturae sunt ob prerogationem pretij, emptor usurarius non tenetur.
35. Emptio suspecta est, cum probabiliter merces plus valiturae sunt.
36. Emptio fructuum pendencium plerumque captiva.
37. Ludovicus XI. in Gallia vetuit frumenta in verbis emi.

38. Quod & in Hispania vetitum est.
Et novissimis Imperij constitutionibus.
39. Decretum Iulij Pontificis adversus eos, qui fruges emunt & reconduunt, ut carius vendant.
Divi Ambrosij locus adversus eosdem.
40. Venditio, in qua venditor vitia rei tacuit, vel pretium rei esset minuendum, non est usuraria.
41. Antipatri, & Diogenis Babylonij celebris controversia.
Theologi Diogenis sententiam probant.
42. Permutatio specierum presentium nihil habet scenoris.
Permutatio vicina est emptioni.
43. Fructus futuri, & qui nondum exant, possunt permutari.
44. Valor fructuum futurorum, si incertus est, permutatio non est illicita.
45. Permutatio usuraria est, cum in ea lucrum captatur ex dilatione temporis.
46. Permutationes, & emptiones fructuum pendencium in civitatibus prohibenda.
47. Arrestum curiae Tholosanae de rescindenda emptione lanarum ab iis, qui non habent.
48. Cambia realia licita.
Et eorum usus necessarius.
49. Argentarium veterum maior fides, quam sit nunc eorum, qui cambia exercent.

Quamvis exploratum sit, emptionem, & venditionem licitam esse, & juris gentium, l. in fin. de contrab. emptio. l. 1. ff. loc. ut etiam negotiationes, & commercia l. 5. ff. de iust. & iur. & copertum etiam sit, mercaturam per se licitam, & honestam esse, & Reipublicae necessariam ex Aristot. lib. 7. Politicor. & ex l. 1. & 3. ff. de iur. immun. & l. 2. ff. de nundin. Petr. Gregor. de Republ. lib. 4. cap. 7. n. 1. & Binsfeld. in cap. in civitate, num. 6. de usur. & avaritia tamen, & ardens rei tam militaris augendae cupiditas mercatores inter alias fraudes docuit mercibus foenerare, quod scilicet ob dilatam pretij solutionem illas carius vendunt, quam valeant praesenti pecunia tempore contractus. Quae fraus cum olim in civitate Genuae, quae mater est mercatorum, ut dicit Cajacius in c. per vestras de donat. inter vir. & vxor. inter mercatores illius temporis invaluisse, meruit, ut Archiepiscopus civitatis Alexandrum III. summum Pontificem hac de re consulere, qui, ut relatum est in cap. 6. de usur. Archiepiscopo his verbis rescripsit: In Civitate tua dicit, saepe contingere, quod quidam piper, seu alias merces comparant, qua tunc ultra quinque libras non valent, & promittunt, se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto tempore solviturus: licet autem contractus huiusmodi ex tali forma non possit censeris nomine usurarum: nihilominus tamen venditores peccatum incurrunt, nisi dubium sit, illas plus, minusve solutionis tempore valituras. Et ideo Civis tuis saluti bene consulere, si a tali contractu cessarent, cum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari. Idem ab Urbano III. constitutum est, in c. 10. eod. tit. & deinde a D. Carolo Borromaeo Archiep. Mediolan. & eo tempore sanctae Sedis Apostolicae per univ. Italiam Legato de later. in provinciali Synodo part. 2. tit. ult. denique, id apud omnes convenit, & ex Iurisperitis ita docent Benuen. Stracca de mercat. part. 1. num. 34. & num. 75. ubi ait, hoc genus mercatorum procul ejciendum esse. Covarr. variat. lib. 2. cap. 3. num. 7. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 7. num. 31. & inter Theologos Mercat. de contrab. lib. 1. c. 10. ubi ait, hanc esse magnam Oceanum mercatorum, in quo expansis avaritiae velis navigabant: Oceanum, qui neque littus, neque fundum habet, id est, neque justitiam, neque legem.

Et licet ex forma, & figura contractus hic nullum foenus contracti videatur, ut dicebat Pontifex d. c. 6. Quid etiam commune habet venditio mercium cum illicito foenore? tamen quia non figura verborum inspicienda est, sed contractus, & obligatio substantia, & id, quod vere justum est, l. 3. in pr. & l. 38. ff. de oblig. & act. l. 1. c. de plus valer. quod agit. certum est, in his negotijs foenus occultari, & contrahi. Quod ut facilius deprehendamus, observandum est, in hoc commercij genere plures contractus simul, & celesiter agitari. Primus est venditionis mercium, quae non simulata est, sed vera emptio, ex qua tenetur emptor, idemque debitor solvere justum preium, quod erat tempore contractus. l. Iulianus, §. ex venditio ff. de act. empt. nec satis erit eadem merces reddere, vel offerre, invito venditore, cum usque ad justum pretij quantitatem sustineatur venditio, ut docet Salic. in aurb. ad h. c. 10. C. de usur. Covarr. loc. cit. & alij quidem apud Joan. Bapt. Lupum in c. naviganti, §. 5. n. 7. Ugol.

I
2
3
4

Vgol. de usur. c. 34. §. 1. n. 1. & Canif. de usur. c. 3. n. 3. † hic etiam locum habet, quod dicimus, aliud pro alio invito creditore solvi non posse ex l. 2. §. mutui datio ff. si cert. pet. l. si se §. ait. Prator. ff. de rei iudic. l. si promissor. in fin. ff. de constit. pecun. Denique, ut non potest emptor rem restituendo ab emptione discedere, l. 3. C. de resc. vend. l. 2. C. quan. lic. ab empr. disc. & l. sicut C. de act. & oblig. ita non potest venditor, si non ab initio aliud convenit, in rem agere, l. 1. & 6. C. act. empr. Perfecta igitur hic emptio, & venditio contracta est, neque ab ea, nisi mutuo utriusque consensu, recedi potest, ut in alijs venditionibus receptum est, l. C. quan. lic. ab empr. disc.

5 Alius contractus, qui in hoc negotio intervenit, est mutui datio eiusdem pretij. Fingitur enim in hac specie iustum rei pretium datum venditori, & ab eo ad emptorem profectum esse, & id, quod ex vendito debitum erat, in mutuum converti, l. 9. in fin. & l. singularia. ff. de reb. cred. l. 3. §. is autem. ff. ad Maced. & consentiunt omnes, ut Nat. in cons. 170. n. 9. Petr. Navarr. de resusc. lib. 3. c. 2. n. 93. Molin. disp. 355. n. 2. Salas lib. de empr. dub. 41. n. 3. Roder. loc. cit. qui ait, huic commercio mutuum admiseri: Et hic contractus etiam verum mutuum est, non simulatum, cum non defecerit obligationis substantia, l. 6. de reb. cred. & l. 9. in fin. ff. eid. & hactenus negotium damnari non potest. Quid enim vetat iustum rei venditæ pretium in mutuum convertere?

6 Denique cum ponamus, ob dilatam solutionem, pretium augeri, venditioni, & mutuo alius contractus accedit, nempe fœnoris, quod non est mutuum, ut rectè observat Cuiac. in obsen. lib. 9. c. 15. Sed labes, & inquinatio mutui, quæ in eo posita est, quod excedit iustum pretium rei, & quod ultra verum rei pretium, ob eius usum, & ex solo tempore tardæ solutionis, stipulatur, & lucrari sperat. Et hoc veluti iniustè, & per illicitum tenus extortum creditor restituere tenetur, quod corrigatur contractus, & res reducatur ad æqualitatem, ut nominatim illa constitutione Serenissimi Caroli Emanuelis, cuius sæpe mentionem fecimus, sancitum est §. 3. & docent Binstfeld. in c. in civitate. q. 3. conclus. 3. Molin. loc. cit. Lup. in d. §. 5. n. 7. Mangil. de evict. q. 171. n. 12. & 13. & Canif. in d. c. 2. n. 3. ubi notat, id, quod est, ultra iustum rei pretium deducendum esse. † Nam cum mutuum re contrahatur, non potuit obligatio consistere ultra, quam verè datum est, l. rogasti §. si tibi. ff. de cert. pet. l. 27. ff. de pact. & l. 9. C. de non n. pecun. quæ jura

7 procedunt etiam in mutuo civili, & conventionali, & proinde, ut numeratis decem non valet conventio, ut undecim debeantur, sed decem tantum peti possunt: ita profus si decem, quæ pretij nomine verè debentur, in pecuniam creditam convertantur, aliquo addito ex solo tempore tardæ solutionis, inutile est pacisci, ut quid amplius debeatur, & decem tantum licitè exigi possunt. Quare obligatio intra limites iusti pretij consistit: † tamen hoc casu iustum pretium sit summum, quod erat tempore venditionis, quia eo tempore licitè mercatori merces summo pretio vendere, etiam præsentij pecunia, intra tamen latitudinem iusti pretij, ut post D. Th. docent Rebell. lib. 4. q. 11. n. 1. Vgol. loc. cit. & Sal. in d. dub. 41. n. 1. ubi ait, ita tenere omnes. Neque enim pretia rerum in indivisibili consistunt, sed latitudinem quamdam habent, intra quam iustitia consistere potest, ut jam pridem adnotavimus, & notat Covarr. loc. cit. Anton. de Padill. l. 2. n. 11. C. de rescind. vend. Felic. de censib. lib. 2. c. 1. n. 3. & 4. & Roder. in d. q. 7. n. 10. Quamobrem in hac specie illud tantum restituendum est, quod summum rei pretium excedit.

8 Sed hæc accipienda esse videntur de iis dumtaxat rebus, quæ numero, pondere, & mensura consistunt, & functionem in suo genere recipiunt, non autem de iis, quæ certa specie, & corpore constant, ut sunt prædia urbana, vel rustica, gemmæ, naves, & ijs similia, quia licet huiusmodi res carius vendantur ob dilatam solutionem, non idcirco usura committitur, si credimus Baldo in rit. de usur. nu. 4. ubi ait: *Pone, quod rem valentem decem vendo, & trado pro quindecim solvendis usque ad annum, & sic propter prorogationem temporis vendo, utrum iste contractus sit usurarius? Et videtur, quod sit, quia vendo tempus, ut c. in civitate eod. quod est verum, quando res, quæ venditur, consistit in pondere numero, vel mensura, quia in his tantum rebus, usura committitur, secus si vendatur domus, vel prædium, præsertim tamen cum emptor interim percipit utilitatem, l. curabit, C. de act. empr. Ita Baldus, cuius sententiam pauci quidam probarunt Anton. Burg. in c. ad usuram, n. 18. de empr. & vendit. Bald. Novell. de dot. part. 7. privi. 3. n. 3. Covarr. loc. cit. num. 7. Virgin. de Boccat. lib. de intera. uti possid. cap. 17. n. 100. & Ioann. Bapt.*

Lup. de usur. comment. 3. §. 5. num. 19. inter tract. to. 7. impress. Ven.

Sed longè verius est, usuram etiam in venditionibus rerum, quæ functionem non recipiunt, ut sunt domus, vinea, equus, & his similia, exerceri posse, quoties scilicet ob solam dilationem solvendi carius res venit, quam sit iustum illius pretium Hic enim etiam ratio mutui deprehenditur, quia videtur venditor rei pretium mutare, id quod pluri vendidit, capere in præmium dilatæ solutionis. Quod est præmium, & pretium temporis, & usura. Neque enim res, quæ venditur, inspicienda est, sed rei pretium, quod augetur ratione temporis, & ob dilatam eius solutionem, ultra quam esset tempore contractus. Ita docent Salic. in d. aneb. ad hac n. 8. C. de usur. & ex multorum sententia respondit Socin. in cons. 88. n. 15. lib. 4. qui istam sententiam communem, & tutiorem esse scribit. Quam etiam secutus est Barbat. in cons. 67. n. 14. lib. 4. Laur. de Rodolph. in lib. de usur. part. 2. n. 10. Bero. in c. naviganti. n. 8. & Croc. in d. c. in civitate. n. 15. Roderic. in d. q. 7. n. 31. lib. 3. Canif. in d. c. 3. n. 2. & Ugolin. de usur. c. 39. n. 1. §. n. 4. Quod etiam sentiunt Theologi omnes, ut Molin. disp. 355. n. 2. Mercat. de contract. c. 9. n. 3. Less. in d. c. 21. n. 51. & Rebell. & Salas loc. cit. Pet. à Navarr. in d. c. 2. n. 101. qui generaliter definiunt, usuram committi, quoties res carius venditur, quam sit iustum illius pretium ob solam solutionis dilationem, quia inquit: dilatio solutionis mutuum quoddam est. † Quæ ratio communis est, & convenit etiam venditionibus illarum rerum, quæ certo corpore constant. Pretium enim sive frugum, sive prædiorum, & navium in nauticum convertitur, ut in l. singularia 15. de reb. cred. & l. si ex pretio. & l. si pro muna. C. si cert. pet. & ex tempore tardæ solutionis lucrum capitur, & venditur quodammodo tempus, quod ex se non sufficit, ut augeantur pretia rerum. † Denique hic etiam avaritia, quæ longas manus habet, fictione brevis manus utitur, quæ in omni credito fraudem suam exercere potest, ex quacumque causa, & contractu pecunia debeatur. Satis enim est, ut subit vera, & efficax quantitatis obligatio, & consensus utriusque, ut crediti nomine retineatur l. 6. C. si cert. pet. illis verbis. *cum obligationis substantia non defecerit, & l. 3. §. is autem ad Maced. & eleganter Cujac. ad African. tract. 8. & iisdem verbis Gothofr. ad d. l. singularia. ubi ait, Cujacium verisimè ex omnibus hunc locum explicasse.*

Ceterum hæc perpetua non sunt: & proinde observat, quod dixi, usuram in venditionibus mercium, & aliarum rerum agitari, quoties ex solo tempore tardæ solutionis maius pretium constituitur. Nam si ratione lucri cessantis, vel damni emergentis augeatur rei pretium usque ad eam summam, quæ interest, usura non committitur, quia hoc casu licitum est aliquid exigere supra iustum rei pretium ratione eius, quod interest. Ut enim in aperto mutuo id licet ita, & in venditione, quæ continet mutuum. Ita Lessius d. dub. 6. n. 53. Molin. d. disp. 355. n. 4. Petr. Navarr. loc. cit. Rebell. d. q. 11. num. 4. Reginald. lib. 25. cap. 18. num. 306. & Salas loc. cit. num. 4. ubi refert, ita docere omnes. Idem docuit Ugolin. d. cap. 39. vers. *excipitur tamen pretio*, & Roderic. d. q. num. 3. ubi rectè monet, oportere fraudem abesse, ne sit interesse imaginarium, sed verum, quia mercator poterat præsentij pecunia vendere, & ex ea lucrum facere, vel vitare damnium.

Proinde si quis rem fructiferam vendat, ut ferè sunt res immobiles, & fide pretio habita rem tradant, potest pro modo, & portione fructuum, quos usque ad tempus cedentis solutionis percepisset, rei pretium augere, neque committit usuram, ut arg. d. l. curabit. tradit Bald. in d. rit. C. de usur. cuius verba proximè adscripta sunt, Barbat. in d. cons. 97. n. 2. & 3. Didac. Covarr. in d. cap. 3. nu. 7. in fin. Gutier. de contract. jurat. cap. 2. num. 6. & Sigilmund. Scaccia de commerc. §. 1. quæst. 7. ampl. 8. num. 162. Neque enim venditor tenetur rem sine pretio dimittere, l. exempta. in princ. de act. empr. l. quod vendidi. de contract. empr. l. 31. §. item Marcell. ff. de edil. ed. & alijs locis. † in quo tamen genere valde cavendum est, ne augmentum pretij fructuum rationem nimis excedat, qui pendente dilatione probabiliter percipi possunt. Illud enim, quod excederet, illicitum lucrum esset, & usurarium, ut sentiunt idem Lup. in comment. 1. §. 7. num. 5. & Roderic. in d. q. 7. num. 79. qui etiam rectè notat, venditorem, qui ob dilationem pretij rem carius vendidit ratione fructuum, non posse fructus, vel partem eorum excipere, nec pensionem stipulari.

stipulari loco fructuum, quia duplicem compensationem eiusdem rei acciperet, quod bona fides non patitur, l. 18. de re iudic.

Rursus iusta causa augendi pretij est periculum eius amittendi, vel partis, si de eo fides habeatur, ut etiam periculum illud recuperandi cum molestijs, & sumptibus. Neque enim tenetur venditor gratuitum hoc periculum suscipere. Ita Navarr. in d. cap. 2. num. 98. Medin. de restit. q. ult. Lessius loc. cit. n. 54. Molin. d. disp. 356. & alij, quos sequitur Bonac. de contract. disp. 3. q. 11. punct. 4. n. 12. His consentiunt Valent. Aragon. Salon. & alij apud d. Aub. 11. num. 5. & 6. qui hanc sententiam duobus argumentis probat. Primo, quia se exponere tali periculo, est pretio æstimabile omnium iudicio. Secundo, quia venditor potest petere fideiussorem, neque alia ratione fidem habere de pretio. Proinde ut fideiussor ex eo, quod in se periculum suscipit, potest eius rei iustam mercedem stipulari; ita venditor, si hoc periculum subit, potest iustam eius mercedem augere, & hoc nomine mercium pretium augere. Quæ ratio magis est excusatio mercatoribus, qui merces creditæ pecunia vendunt Baronibus, & alijs nobilibus viris, à quibus ratio sine libris, & expensis suam recuperare possunt. Sed tamen non puto, eam in foro admittendam secundum ea, quæ dixi p. 20. n. 27. & 28. & magis placet, quod ait, Azor. lib. 8. c. 8. q. 7. nimirum veriore esse eorum sententiam, qui putant, id mercatoribus non licere, quia sic aditus panditur usuris. Possent enim, qui mutuum pecuniam dant, lucri aliquid exigere ob hæc, & similia incommoda, quod revera absurdum est. Ita Azor. loc. cit. & fuit sententia Sor. lib. 6. q. 4. art. 1. & Rebell. lib. 9. q. 14. n. 1. & aliorum, quos sequitur Lup. in cit. §. 5. num. 11.

Et puto non excusari etiam mercatores, qui carius vendunt credito pretio ratione consuetudinis, quia usura iure divino, & naturali prohibita est, & proinde licet huiusmodi consuetudo possit excusare à pena, non tamen excusat à culpa, & ab onere restituendi, ut docet Bartol. in l. quid sit. §. apud Labonem, ff. de edil. edict. quem sequitur Natta. in cons. 498. num. 25. & cons. 586. n. 9. Rolan. à Vall. cons. 75. n. 4. lib. 1. Surd. in cons. 184. num. 10. & alij apud Vgolin. de usur. c. 5. §. 1. num. 1. Gratian. discept. c. 14. num. 13. & 14. quibus consentit Azor. loc. cit. q. 6. rectè subsiciens, consuetudinem hanc, quamvis in iudicio non puniatur, secundum conscientiam iniquam, & detestabilem esse. Et valde iuvat, quod ait, D. Augustinus lib. 3. de Baptismo, contra Donat. & relatum est disp. 8. c. 6. Cum Christus veritas sit, magis veritatem, quam consuetudinem sequi debemus, quia consuetudinem veritas, & ratio semper excludit.

Hic vero observandum est, ut contractus in foro usurarius declaretur, opus esse, ut iudici constet, ob eam ipsam solutionis dilationem rem carius venditam fuisse, ut notat idem Rodericus, loco citat. num. 37. & 38. Cened. collect. 47. num. 3. Gutier. canonic. quasi. cap. 39. num. 14. Cyriac. controrv. 169. num. 15. & Barbol. in motis, d. cap. consultius num. 5. de usur. Et proinde non sufficit, ut habita sit fides de pretio, & quod res iniusto pretio vendita sit, quia non adhuc apparet in his puris terminis, auctum fuisse pretium ob dilatam solutionem, & in premium dilatæ solutionis. Nam potuit venditor carius vendere ob iniustitiam dumtaxat, & ut interdum res venduntur iniusto pretio præfenti, & numerata pecunia. Deo quidem, qui scrutator est cordium, & cui nihil occultum est, id aperit, & notum est iudici verò, qui ex incerta, & dubia probatione moveri non debet, l. non hoc C. und. legit. Surd. in dec. 359. num. 9. id non est laus, sed necesse est, ut testibus, vel alijs argumentis probetur fraus, & depravata intentio vendentis, & ob ipsam dilationem solutionis pretium rei auctum fuisse, ut late deducit Bero. in d. c. in civitate n. 3. & censuit Rota post prima cons. Farinac. dec. 30. n. 9. ¶ Cuius rei hanc nunc rationem subsicij, quia cum contractus huiusmodi usurarius est, avaritia hic celeriter tres contractus commiscet, ut initio dictum est. Sed in dubio, plures contractus celebrari, non præsumitur l. 2. §. 1. ff. loc. Socin. sen. in cons. 129. n. 3. lib. 4. & Card. Mantic. de tac. & ambig. contr. vent. lib. 2. cir. 3. n. 1. Proinde in his terminis, id est cum non constat, auctum fuisse pretium ob dilatam solutionem, dicendum est, venditionem dumtaxat celebratam fuisse, non etiam mutuum, & fœnus, nisi aliunde probetur, vel coniecturis, vel testibus, vel alijs argumentis veritatis. ¶ Et quod diximus de venditione, ut tanquam usuraria rescindi, & condemnari non possit, nisi constet, auctum fuisse pretium ob dilatam solutionem, idem etiam in iudicijs observandum est in emptionibus, & locationibus, quæ ob modicitatem pretij, & illius prærogationem usurariæ censeri non debent, ni-

si constet iniustitiam, & diminutionem pretij ob ipsam festinatam solutionem contigisse. Neque enim in dubio emptor, vel conductor præsumitur propter anticipationem vilius emilic, & conduxisse, ut notant Bero. in d. c. in civitate n. 3. Gutier. in d. c. 39. n. 15. & Mastrill. in dec. 106. n. 28. & 29. Cened. & Barbol. loc. cit. Quamobrem, valde difficile est in foro detegere fœnus, quod in emptionibus, & venditionibus exercetur, & latet. ¶ Quod tamen facilius deprehenditur in venditionibus, & emptionibus earum rerum, quæ numero, pondere, & mensura consistunt, ex quibus facile pecunia redigi potest, & quarum valor certius, & facilius probari potest tempore contractus, ut notat Gabriel. in cons. 77. n. 4. lib. 1. & Binsfeld. in d. c. in civit. q. 3. concl. 2. in fin. Et præsertim cum non mercatoribus venduntur, sed pecunia indigentibus, & mutuam rogantibus, & qui ære alieno, vel aliqua alia calamitate strangulantur. ¶ Ut belli tempore sæpè venduntur supra iustum pretium frumentum, vinum, oleum, & aliz merces oppidis, & pagis pecunia indigentibus, & mox viliori pretio distracturis, ut rei pretio utantur in vicem pecuniæ creditæ. Huiusmodi enim res faciliè emptorem inveniunt, & in pecuniam convertuntur si vilius, ut solet, deinde vendantur. Unde, qui pecunia indigent, faciliè adiguntur ad hæc, quocumque pretio, & cuiuscunque qualitas sint, comparanda, ut illis cum iactura venditis rebus suis consulere possint. Et in hac specie, licet aliunde non probaretur, auctum fuisse pretium ex tempore tardæ solutionis, existimarem colorem quæsitum in fraudem usurarum arg. d. l. 3. si autem, & l. 7. §. mutui ff. ad Maced. & proinde huiusmodi rerum pretium corrigendum esse, & reduci debere ad iustum earum valorem, qui erat tempore contractus, ut nominatum nostra illa constitutione cautum est in §. 3. Et enim quando quis amico nummos roganti rem utatit vendendam, utre vendita eius pretio utatur, accepto pretio mutuum contractum intelligitur, perinde ac si is, cuius res erat, tantundem pecuniæ numerasset l. 19. & ibi Cujac. de præscr. verb. §. l. 11. in princ. ff. de reb. credit. & l. si pro mutua C. cod. quod licet fieri tacite videtur, dantur enim illa merces, ut deinde illis venditis emptores pretio utantur, perinde ac si pecuniam ab ipsidem mercatoribus mutuam accepissent.

Ex quibus patet, quàm sapienter in Lusitania constitutum sit, ut quisquis merces ei vendiderit, fide de pretio habita, quem constat illas non emere ad negotiandum, neque pro usu familiaræ, sed ad illas iterum mox vendendas pecunia numerata, qua indiget, omni actione careat ad repetendum pretium, & in exilium mittatur per duos menses ad loca Africa, & præterea aureis quinquaginta mulctetur, ut refert Salas lib. de empr. & vend. dub. 37. n. 5. Quæ fraus ex qualitate personarum, & mercium faciliè deprehendi potest.

Illud verò certum est, contractum illicitum, & usurarium esse, si forte venditor, qui merces loco pecuniæ creditit, usuras stipulatus est, donec pretium solvatur, tamen iusta fuerit earum æstimatio, nisi creditoris intersit. Usura enim omnis interdicta est, & in omni contractu, ut alibi dixi: tamen etiam dici possit, pretium mercium hic in mutuum convertum esse. Et proinde l. si ex pretio & l. si pro mutua. C. si cert. pet. quibus olim licuit his casibus usuras intra legitimum modum stipulari, hodie hac in parte abrogatæ sunt, ut notat Bald. in d. l. si pro mutua. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. n. 73.

Præsertim verò execrabile est illud commercij genus, quod Hispani Mobustras vocant, Galli vente, & revente, Itali vero Saocobi, e bistocobi, e rompicollis, & ciarvanze, ut scribit Sigismund. d. q. 1. n. 566. quæ potius furiarum, & demonum nomina esse ait, Joan. Bapt. Lup. in d. §. 5. nu. 23. Quod genus valde improbat Didac. Covart. d. c. 3. n. 6. in fin. cuius verba, quia explicant, qua ratione hæc fraus execretur, subsicijenda esse duxi. Illud profecto latrocinij genus maxime execrandum est, & iustis penis vindicandum, quo mercatores utuntur, quippe qui pecunia credita vendunt indigentibus, & aliqua egestate oppressis merces carinas, quam valeant, & per se, vel per alios statim iterum eas merces emunt ab eis, quibus venderent viliori pretio, ob id, quod pecunia statim numeratur. Quamobrem hoc commercij genus merito improbarunt Jacob. de Grassis part. 1. lib. 2. cap. 115. num. 191. Ignac. Salzedo ad Diaz. præf. crim. c. 91. vers. illud notandum. Manent de contract. libell. q. 2. num. 28. Sigismund. loc. cit. Ugolin. in d. c. 39. §. 7. n. 1. Francisc. Grimaud. de usur. & contract. piguerat. lib. 3. c. 7. ubi huiusmodi mercatores vocat oppressores societatis humanæ, & Joan. Bened. de sept. peccatis lib. 3. cap. 9. ubi ait, in his contractibus feneratorum duobus vultis scindere guttur homini pauperi, & mutuum roganti, vel illum

duobus laqueis strangulare, uno, quo merces vendit carius, quam deberet, altero quo redimit iniusto pretio. Denique hoc utitur genus à quibusdam Piraticum, & barbaricum dicitur, & nominatim ab eodem D. Carolo Borrom. damnatum est in dicta Synod. provinc. par. 2. in fin. & edicto Cardin. Anton. de Granuela, dum regno Neapol. preesset ann. 1577, quod est apud Carol. Tapiam iur. regn. lib. 4. tit. 6.

26 Et eodem loco habendi sunt, qui vice versa emunt præsentem pecunia, & deinde statim ipsam revendent maiori pretio data dilazione ad solvendum. Hoc enim casu emptio, quæ momento durat, fictitia, & imaginaria præsumitur, ut indicant l. 3. §. si ab ignoto, ff. de manum. & tradunt Menoch. de præf. lib. 3. c. 122. n. 112. & Manent. d. lib. de contract. lib. 4. n. 16. & 42. & in specie Ugolin. in d. cap. 39. §. 1. quia hic emptio, & venditio fingitur, & refingitur, ut creditor in fraudem canonum plus capiat, quam numeravit. Quamobrem quoties id fit, tenebitur debitor id tantum solvere, & reddere, quod à mercatore, vel ab interposita persona acceptum in pecunia numerata. Perinde enim est, ac si mercator tantundem pecuniam ei credidisset, ut notat Angel. & in verbo usura num. 60. Virgin. de Boccac. loc. cit. num. 189. Garz. de contract. cap. 22. num. 3. Ludovic. Lopez. in d. cap. 34. vers. item etiam Reginal. lib. 25. cap. 17. num. 19. Ugolin. in d. cap. 29. §. 7. n. Thom. Mercat. de contract. mercat. cap. ult. num. 1. ubi hoc stoccha genus infernale vocat. Et nos iam sæpius diximus obligationem re contrahi non posse, ultra quam re vera datum, & acceptum est, l. cum ultra, C. de non num. pecun. & l. ult. si pign. convent.

28 Et licet reciproce illæ eiusdem rei venditiones, & emptiones interdum tolerari possint, cum scilicet sine fraude celebrantur, & intra limites iusti pretij consistunt nullo interveniente pacto neque tacito, neque expresso, ut docent Lellius d. dub. 16. num. 170. Tolet. lib. 5. cap. 31. num. 3. & alij Theologi apud Salas de empr. dub. 37. num. 2. Jacob. de Graff. d. lib. 2. cap. 109. num. 4. Guttier. d. quest. 39. in fin. puto tamen, a republica huiusmodi commercia prohiberi, ut Romæ constitutum esse, refert Virgin. loc. cit. & in regno Castellæ Garcias d. cap. 22. vixenim est, ut avaritia hic servet modum: & alienas miseras nudando non cogat inopes, ut egestate pressos ad merces, & species deteriores, & corruptas capiendas summo pretio, mox eidem, vel alteri viliori distracturos.

29 Sanè ratione dubij eventus excusantur, qui pannos, vel alias merces, vinum, triticum, & alias merces vendunt, ut amplius, quam tunc valeant, certò recipiant, si tamen tempore contractus non erant vendituri, ut definitum est in c. ult. de usur. & respondit Socin. in in conf. 83. n. 15. lib. 2. Crav. in conf. 145. num. 23. & docent Covarr. loc. cit. num. 6. Roderic. de annu. reddit. lib. 1. quest. 12. num. 45. Salas d. dub. 41. num. 2. & in tractat. de usur. lib. 2. cap. 16. num. 2. ubi ait, incertitudinem futuræ æstimationis sustinere contractum, etiam in foro conscientie. Quamobrem duo exaguntur, ut quis sine fraude plures merces vendere possit. Primum, ut incertum sit probabiliter, an tempore solutionis merces plus, vel minus valituræ sint, d. c. in civitate, de usur. alterum est, ut dominus eas venales non habeat, sed servaturus sit utque ad diem solutionis, d. c. naviganti in fin. quod in foro præsumitur ad excludendum debitum, ut inquit Crav. loc. cit. Et hæc duo concurrere debere, tradunt Abbas, & alij omnes in d. cap. naviganti Soc. de iustit. & iur. lib. 6. quest. 4. art. ult. Lup. & Ugolin. loc. cit. & Binsfeld. in d. c. in civitate, quest. 3. concl. 4. ubi ait, hanc esse communem sententiam, & Canis. cap. 3. num. 4. qui notat, quod deest in d. c. in civitate, suppleri per d. c. ult. de usur. ut etiam Petr. Arag. ad D. Fems. quest. 77. art. 4. circa fin. vers. ad primum. Et huius rei hanc rationem adferunt, quia is, qui non erat distracturus, sed merces condidisset ad tempus, in quod dilata est solutio, earum dominium retinisset, ideoque illius lucro cessisset incrementum earum l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend. & l. 8. §. 1. ff. de condic. furt. Proinde sive indemnitati consulere potest, habita tamen ratione periculi, & sumptuum, ut iidem auctores adnotarunt, & Molin. d. disp. 355. num. 5. & 6.

30 Illud quoque inter auctores convenit in emptionibus frugum, & mercium usuram committi, quoties ob prorogatum pretij solutionem emuntur minus iusto pretio, ut in synodo illa Mediol. sub. D. Carolo sancitum loco cit. & respondit Natta in conf. 670. Felician. de censib. lib. 1. cap. 5. n. 5. Azor. d. lib. 8. cap. 10. quest. 1. Lælius Zech. de usur. cap. 12. num. 8. & Rebell. in d. quest. 11. num. 7. & memini me dixisse quest. 7. num. 27. ubi alios idem sententias tenui. Necesse autem est, ut tenuis, & usura hic

intelligi possit, pecuniam prorogari, ut dixi. Nam si præteritum tempore traditionis mercium numerari convenit, quantumvis pretium iniustum sit, nulla ratio mutui hic intelligi potest, & procul est omnis usuræ suspicio. Neque enim mutuum esse potest, nisi proficiatur pecunia l. 2. in fin. ff. si cert. per. & ita docet Bald. in d. tit. de usur. n. 4. Salic. in d. authent. ad hac, n. 10. Roderic. loc. cit. n. 43. & Zech. loc. cit. n. 9. vers. alias si non abest. Idemque est, & si aliquid arthæ nomine prorogatum est: id enim non tenoris argumentum est, sed contractæ venditionis, l. quod sæpe. 35. de contr. empr. Francisc. de Cald. lib. de empr. & vendit. cap. 18. n. 35. idem Zech. loc. cit. Non enim suspicari possumus, pro modica pecunia arthæ nomine numerata, venditorem vilius res suas distractisse, & proinde hinc nulla suspicio tenoris descendit, ut ait Soc. in d. quest. 4. art. 2. nisi fortasse id, quod prorogatum est, arthatum modum excederet, ita ut merito suspicari possit festinatam huius pecuniarum solutionem adgesisse venditorem, ut vilius venderet.

Porro iuvat hic recensere factum Thaletis Milefij, quod refert Aristot. Politic. lib. 1. cap. 7. Marc. Tullius lib. 4. de divin. & Petr. Gregor. in d. cap. 16. num. 3. cui cum obijceretur philosophæ studium propter inopiam, prospexisse illum per Astrologium olivarum ubertatem futuram: cumque cogisset paucillum pecuniarum, hyeme adhuc vigente, emptionem olei fecisse in Mileto, & Chio pro parvo admodum pretio, utpote nemine plus offerente, arthasque dedisse. Cum itaque postea tempus venisset multis subito querentibus vendidisse oleum, quanti ipse voluit, & magnam lucrum fecisse, ostendisse amicis perfacile esse Philosophis ditari, si vellent. Quamvis Diogen. Laert. in vita Thaletis ex Hieronymo Rhodio rem aliter narret, illum scilicet, præcognita olivarum ubertate, conduxisse olearia levi pretio, & cum oleæ provenit uberissimum successisset, ex elocatione maximè superlucratum fuisse. Quod etiam observat Greg. loc. cit. & à nemine, quod animadverterim, factum Thaletis reprehenditur.

Illud quoque certum est, venditiones, & emptiones mercium, vel fructuum præsentium præsentium, & numerata pecunia, licet iniusto, & iniusto pretio fiant, usurarias non esse, quia cum dilatio hinc neque rei, neque pretij intercedat, nulla hic ratio mutui nec expressi, nec taciti apprehenditur, ideoque nec ratio tenoris hic fingi, vel intelligi potest, ut rectè tradunt Binsfeld. loc. cit. Lup. in d. §. 5. n. 13. Lellius in d. cap. 23. n. 20. & Ugolin. cap. 39. n. 7. & Cyriacus, qui hunc locum Ugolini refert contrav. 169. n. 12. idem Ugolin. c. 40. n. 2. de usur. subjiciens, idem esse, quamvis is, qui vilius vendit, in aliqua necessitate sit constitutus. Proinde edictum illud Principis nostri ad hoc genus non pertinet, non enim ementes, & vendentes coercet, sed tenentes pecuniam.

Præterea si probabiliter dubitatur, fruges, vel merces plus, vel minus traditionis tempore valituras, emptor ob anticipatam pretij solutionem non potest usurarius reputari, tamen si fructus, vel merces deinde majori pretio vendantur, ut constat ex d. c. ult. §. 1. de usur. & tradunt Cov. loc. cit. Roderic. de annu. reddit. lib. 1. quest. 12. n. 45. Joân. Copus in tract. de fructib. lib. 1. tit. 3. cap. 5. & Petr. Gregor. loc. cit. cum enim hic utriusque contrahentis æqualis sit conditio, quia lucrum, & damnum ex dubio eventu pendet, consequens est, contractum ab omni fraude, ac tenore alienum esse. Dubius enim eventus plurimum prodest ad iustitiam contractus. Alioqui si probabiliter certum est, plures futuras merces, vel fructus tempore traditionis, cum melior sit conditio ementis, quam vendentis, contractus ut usurarius, & illicitus improbat, ut sancitum est in d. c. in civitate, & iidem auctores fere tradunt, ut Natt. in d. conf. 670. n. 6. Copus loc. cit. & Petr. Gregor. scbol. d. c. 4. Hier. Gabriel. in conf. 77. n. 4. Guttier. de iur. consim. par. 1. c. 2. n. 6. & Ludovic. Lopez de contr. & negotiat. lib. 1. cap. 38. concl. 3. ubi notat, pretium hac in re ita constituendum esse, ut contrahentes æquali periculo lucri, vel damni se exponant: neque debere emptorem ita se in tuto collocare, ut venditorem certè jacturæ periculo objiciat.

Et cum difficile sit in hoc genere iustitiam, & æqualitatem servare, & vix sit, ut non ex aliqua parte læsio, & captio contingat, ut observat idem Lopez loc. cit. hanc Theologorum, & juris Pontificij interpretum definitionem, qua huiusmodi commercia probant propter æquale dubium lucri, vel damni, imperfectam esse, scribit Roderic. in d. quest. 12. num. 42. & 44. quæ, inquit, non satis est ad iustitiam contractus cessare inæqualitatem propter æquilibrium periculi, nisi etiam cesset alea, & occasio magne.

magna captiois, & supergressionis supervacua, & damnosa Republicae. Unde edictis multorum Principum iam pridem prohibitum est, ne fructus futuri emerentur, ut Caroli Magni lib. 2. leg. Longobard. ut notat idem Petr. Greg. *Synonym. jur. civil. lib. 25. cap. 6.* & Mosner, in suo *tract. sic. de empt. & vendit. num. 68.* refertur Joan. Cop. in d. cap. 5. Ludovic XI. Galliarum Regem constituisse, ne quis frumenta in herbis emeret, idque, ait, non sine ratione sancitam fuisse. Primum, ne si frumenta, quae in herbis sunt, emere liceret, hac ratione oneraretur annona, cariorque redderetur abijs, qui frumenta sic empta supprimerent. Deinde ne nobiles profusi, & inopes agricolae contenti modico praesenti spem lenissimarum segetum amitterent, & ad miseriam redigerentur cum frumentis in herba venditis nihil haberent, unde se, suosque alerent. Postremo, ut calliditati foeneratorum obviam ireretur, qui, modica pecunia data, maximam frumenti quantitatem acciperent, atque ita improbum ignis exercerent. Quibus addi potest, ne agrorum cura desereretur, videntibus colonis, non sibi sed alijs agros colere. Idem in Hispania lege Regia sancitum esse, refert Roderic. d. 4. 12. num. 9. & 40. ubi ait, potissimum in favorem rusticorum, & agriculturalum emanasse, qui de facili alliciebantur modica praesenti oblata pecunia ad vendendum frumentum futurum, & ideo necessarium Republicae fuisse hanc sordidam, & inconsultam negotiationem prohibere. Hoc etiam a Carolo V. Imp. constitutum esse anno 1548. in Comitijs Augustanis, memorat Binsfeld. *loc. citat.* a quo etiam in tota Flandria prohibita est emptio, & venditio frumenti omnis generis, praeterquam, in publico venali foro, vel in domesticam cuiusque civis necessitatem, ut refert Renat. Chopin. de *privit. rust. lib. 2. cap. 5. num. 1.* qui etiam tradit, Leodiensi statuto ab Ernesto Leodiensi Praefule, & Principe condito, cautum esse, ne frumentarii mercatores frumenta, & vina praevendant *en-veid, & etans encore sur les champs*, neve impediunt callidè illa deferri in venale forum proximè cuiusque civitatis.

Sanè adversus frumentarios, qui fruges emunt, & reconducunt, ut carius vendant plebi indigenti, & incolis, extat decretum Julij Papae 14. *quæst. 1. cap. 9.* his verbis: *Quicumque tempore messis, vel vindemia, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparant annonam, vel vinum, verbi gratia duobus denarijs comparat modicum vinum, & servat, usque dum vendatur denarijs quatuor, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.* Et in hanc rem multa habet Binsfeld. in d. *cap. civitate, quæst. 1. concl. 9.* ubi illos lupos vocat, & à Republica, & templo ejiciendos esse, scribit: Nonnulla etiam in Dardanarios concessimus in lib. de *Judice cap. 10.* quem nondum persequimur. Sed nunc in eam rem subjiciam illud D. Ambrosij ex 3. offic. cap. 6. *Cur in fraudem convertis industriam? cur affectas inopiam? Cur optare facis pauperibus sterilitatem? Res publicam fertilitatem; exploras quando sterilitis provenit. Hanc vocas industriam; quæ est calliditatis versutia, fraudis astutia; & quod, tu remedium vocas, est commentum nequitiae. Latrocinium autem facinus appellem, captentur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera boninum durus insidiatur obrepas. Quid imprecare mala omnibus? lucrum tuum damnium publicum est.*

Illud verò certum est, ad tæonis tractatum non pertinere venditiones, & emptiones, in quibus venditor vitia rei tacuit. In his enim recurrendum est ad edictum ædilium, quibus curæ præcipue est, ne emptores calliditate venditorum, vel dicto circumveniantur, l. 1. ff. de *adil. edict.* & Marcus Tullius de *offic. lib. 3.* ubi, cum ex duodecim tabulis factis esset ea præstari, quæ essent lingua nuncupata, à Jurisconsultis etiam reticentiae poenam esse constitutam, subjiciens post pauca, hoc ius civile à natura ductum esse, & secundum hanc sententiam M. Catonem pronuntiasse, *emptori damnium praestari oportere.* Quod etiam refert Mangil. in *lib. de evict. q. 1. in fin.* Et multo minus ululariz dicendæ sunt venditiones pretio currenti factæ, quamvis venditor sciat, pretium earum proximè minuendum esse, & taceat. Hic enim nulla usura est, & fingi potest, tamen si an id liceat, valde disceptatum sit inter Diogenem Babilonium, & Antipatrum eius discipulum apud eundem M. Tullium *loc. cit.* Antipatro videbatur, omnia patetacienda, & ne quid omnino, quod venditor norit, emptor ignoret: Diogeni, venditorem, quatenus hæc civili constitutum est, dicere vitia oportere, cetera sine insidijs agere, & quoniam vendat, velle quam optimo vendere. Et M. Tullius quidem Antipatri sententiam probat; sed Theologi cum Diogene sentiunt, posse scilicet mercatorem id dissimulare, & merces vendere suo pretio, ut eorum quidam docent apud Salas d. *lib. de empt. dub. 32. n. 3.* &

Malder *tr. 5. c. 2. dub. 3.* & ex Jurisperitis Fulgof. in 1. *quæro, de all. empt.* Covar. in *reg. peccatum, p. 3. §. 4. n. 6.* Pinell. ad l. 2. C. de *rese. vend. p. 3. cap. 2. n. 24.* & Frider. Martin. de *jur. cens. c. 6. n. 115.* quia, inquit, privata scientia venditoris communem affirmationem non mutat, sicut neque privata scientia emptoris; alioqui emptor non posset pretio currenti emere, si sciret, pretium esse augendum, quod tamen falsum esse, constat exemplo Joseph, Genes. 21. qui sciens futuram postea maximam caritatem, omne frumentum Egypti communi pretio comparavit, & quam plurimo vendidit, & exemplo etiam Thalesis Milesij, quod paulo ante memoravimus. Notat tamen Malder. *loc. cit.* subinde hoc esse præceptum charitatis, & interdum iustitiæ.

Praeterea nihil tenoris habent permutationes praesentium specierum, & mercium, ut olei pro frumento, vel vino, & lini, & cannabis pro terro, vel pellibus: idque verum est, etiam si inaequalitas sit in contractu, quia naturaliter licet contrahentibus se in pretio circumvenire, ut dixi ex l. 2. in *fin. ff. locat. & l. in causa. §. idem Pompon. ff. de minor. Harmen. epit. lib. 3. tit. 3.* & permutatio vicina est emptioni, & vicè emptionis obtinet, l. ult. ff. de *rer. permur. l. ult. C. ad. tit.* Molin. *disp. 396. num. 5.* quæ non rescinditur ex eo, quod res paulo maiore, vel minore pretio vendita sit, l. 8. & 15. C. de *rese. vend.* nisi immodica sit læsio, & ultra dimidium vere affirmationis, quo casu, ut rescinditur, & corrigitur venditio, l. 2. C. de *rese. vend.* Synopf. Basil. *lib. 19. tit. 5. cap. 58.* quæ addit, hoc & in liberis venditoris procedere: ita & permutatio, ut docent Cremenf. in *dict. lib. 2. numero 21.* Arius Pinell. in *prima part. capit. 3. numero 13. & 14.* & Joann. Azor. *part. 3. libr. 7. tit. de permutat. cap. 1.* quamvis ergo iniqua sit permutatio, in qua unus ex contrahentibus in damno est, usura tamen nulla est, vel fingi potest, secundum ea, quæ dicta sunt.

Imò licet permutatio fiat mercium praesentium cum ijs, quæ alio loco sunt, vel nondum extant, ut sunt fructus futuri, vel pendentes, adhuc sine dubio dicendum est, contractum legitimum esse. Ut enim fructus, & partus futurus vendi, & obligari possunt, l. 8. & l. fistulas, §. *frumenta ff. ne contr. empt. l. & quæ nondum, ff. de pignor. ita & permutari, ut tradit Navar. in d. cap. 17. num. 283.* Boninlign. de *camo. cap. 6. num. 9.* & Molin. *loc. cit.* ubi etiam rectè notat, permutationem iisdem regulis regi, quibus emptio, & venditio, nisi aliud lege constitutum sit.

Quamobrem, ut toleratur venditio, quæ praesenti pecunia fit, cum incertum est, fructus, vel merces plus, vel minus valituras tempore traditionis, ob æquale periculum, cui contrahentes se exponunt, ut dixi *num. 34.* ita prolius si probabiliter incertum est, merces, vel fruges, quæ in vicem rei acceptæ permutate sunt, & dari debent, plus vel minus valituras tempore traditionis, contractus scenoris suspicione vacat, & sustinetur, quia æqua est utriusque conditio, & docet Medin. d. *quæ. & Zalius in d. l. rogasti, §. si tibi, n. 7. ff. si cere. per.* ubi rectè monet, in hoc genere advertendum esse, quæ intentione hæc fiant, quis sit cursus temporis, quæ conditio, quæ spes fructuum, & an verisimile sit, quod fructus restituendi minus valeant, quam cum mutuum datum est, vel an consuetum sit, plus valere, & semper incrementum. Et consequenter si is, qui iam ex parte sua merces, vel fructus dedit, luenum captat ex dilatione temporis, & ex tempore, ut si quis rustico indigenti hordeum titulo permutationis hyeme tradat, recepturus totidem modios tritici tempore messis, quo secundum probabilem anni coniecturam certum est, triticum plus valiturum, quam hordeum tempore permutationis, usura hic latet, videtur enim hordei pretium mutuo datum, & id, quod plus est, in tritico recipi ob dilationem temporis, quod est usurarium, d. *cap. in evict. & c. conf. de usur. Nav. & Zaf. loc. cit. & Card. Tollet lib. 5. c. 30. n. 6.* ut in emptionibus, & venditionibus fructuum pendentium receptum est, eadem enim utrobique ratio est probandi, vel improbandi contractus.

Ceterum, quia destinata hæc fructuum pendentium, & futurorum sive emptio, sive permutatio plerumque aleam, vel captionem continet, & mare est, in quo multi animarum naufragium faciunt, optimum esset istius commercij genus prohibere, ut dixi *n. 26.* & refert Molin. in d. *disp. 396. n. 7.* in Lusitania esse constitutum. Nempe, ut inquit, ad vitanda mala, quæ inde oriebantur, prohibitum fuisse permutare triticum, vinum, oleum, vel quid aliud ad annonam spectans cum re alia in futurum tradenda, quam is, cum quo permutatio fit, non habeat ex suo, poena amissionis imposita ei, qui dedit, neque huic legi renunciari posse. Extatque severam quidem, sed singulare, ad hanc tractatum valde pertinens

pertinens, Senatus Tholosani arrestum apud Mainardum lib. c. 29. quo emptio lanarum per quendam mercatorem facta ab eo, qui nec mercator erat, nec lanas habebat, relictissima est, & pretium ad iudicatum pauperibus, & praeterea vetitum est negotiatoribus omnibus, ne lanas emerent, nisi à mercatoribus, vel ab ijs, qui oves habent, & nutriunt lub poena quatuor millium librarum, & alia arbitraria. Quod arrestum cessare puto, si emptio bona fide facta est, & iusto pretio: & venditorem hoc casu si deceperit emptorem, & lanæ non tradantur, teneri ad id, quod interest l. 2. ff. de act. empt. l. 8. & 9. de hær. l. & act. vend. & ex Navarr. ca. 17. n. 230. & fortasse in specie dicti arresti lanæ vilissimo pro rogato pretio venditæ fuerant, & magna emptoris iniquitas, & calliditas causam dedit dicto.

48 His consequenter dicendum est, cambia vera, & realia licita esse. Imò hoc permutatiois genus, si fraus absit, & ex bona fide agitur, non tantum licitum est, sed publice necessarium, tum ad permutandas pecunias, tum ad eas transmittendas in alias regiones, in quarum traiectione pericula subeunda sunt, & sumptus, & labores sustinendi: & proinde campliori licitum est lucrum aliquod arbitrio boni viri recipere pro mercede officij, quod in alium contulit, & laborum, & sumptuum, quos in redigenda, & transmittenda pecunia sustinet, ut dixi ex sententia quorundam *quæst. l. num. 33.* & scribit Coraf. lib. epist. *quæst. cap. 10. in fin. Card. Mantie. de sac. & ambig. convent. lib. 25. tit. 3. n. 14. & 15. Navarr. ad c. naviganti, n. 8.* & Theologi ferè omnes, qui hanc quoque juris partem attingere. † Ut olim argentariorum usum necessarium fuisse testatur Papin. in l. 8. ff. de pos. quorum munus refert Cujac. ad eund. subijciens, eorum fidem majorem olim fuisse, quam nunc sit eorum, qui eos hodie imitantur, id est eorum, qui nunc cambia exercent, de quibus agendum est *quæst. sequent.*

QVÆSTIO XXV.

De licitis, & illicitis cambijs.

SUMMARIVM.

1. Permutatiois nomen omnes contractus continet.
2. Permutatio propria est, in qua res pro rebus dantur, & commutantur.
3. Pecunia pro pecunia permutari potest.
4. Cambium literarum an apud veteres usitatum.
5. Cambium ex necessitate commerciorum, & regnorum inventum.
6. Nundinae cambiorum cur instituta.
7. Cambium pecuniarum à mutuo secerntur.
8. Pecunia res, & corpus quoddam. Pecunia vendi, & permutari potest.
9. Pecunia mercibus aestimari non potest.
10. Cambium minutum differt à mutuo.
11. Trapezita ab argenti distractioribus differunt.
12. Campfor in se mercedem recipiunt, & quo titulo.
13. In cambio minuto pecunia diversi generis exiguntur.
14. Collybus, quid ex ludeo.
15. In cambio minuto quomodo iniustitia committatur.
16. Pecunia praesens cum absente potest permutari.
17. Cambium quomodo sœnus recipere potest.
18. Cambium locale, & per literas an distinguatur à mutuo.
19. Pecunia non minus, quam alia res permutari possunt.
20. Mutuum natura sua aliquod temporis spatium exigit, ut reddatur.
21. In cambio locali tacite inest tempus, quo ad locum possit perveniri.
22. Mutuum est, etiamsi eadem die pecunia reddi debeat.
23. In cambio eadem pecunia reddi potest.
24. Cambium, ut mutuum, datione unius pecunia perficitur.
25. Contractus perficitur, dum contrahitur, non autem cum impletur.
26. Cambij contractus perfectus est, cum campfor accipit, aut dat pecuniam cambio.
27. In cambio, quantum fieri potest, res similes esse debent.
28. Cambium iustum est, quod eodem genere nummorum dissolvitur.
29. In cambio interdum fors principalis minuitur.
30. In cambio locali pecunia eiusdem qualitatis reddi potest, ut in mutuo.
31. In mutuo rei dominium primario conceditur.
32. De substantia mutui est, ut dominium transferatur.
33. Sigismundus Scaccia fatetur, differentias inter cambium locale, & mutuum coloratas tantum esse.
34. Ad cambium locale, & per literas pertinet. tit. eodem quod cert. loc.
35. Cambium literarum antiquis notum, & usitatum.
36. In cambio quando mutuum contractum intelligatur.
37. Campfor dum prius dat, vel accipit pecuniam, mutuum non contrahitur. Pecunia mercis rationem habere potest.
38. Campfor sui laboris, & officij mercedem iuste exigit.
39. Campfor si plus exigit, quam sit eius officium, non admittit sœnus, sed iniustitiam.
40. Cambia sicca, in quibus nulla sit transmissio pecuniarum, sunt usuraria.
41. Et huius rei ratio.
42. Cambia sicca sterilia sunt, & nihil à mutuo differunt.
43. Constitutio D. Pij V. de cambijs.
44. Comoda, qua ex cambijs realibus perveniunt.
45. Cambia, in quibus ratione maioris temporis maius lucrum percipitur, sunt illicita.
46. Campforum ob longius tempus plus capientium excusationes quaedam.
47. Qua tamen parum tuta quibusdam videntur.
48. Pius V. damnat cambia, in quibus pro ratione temporis lucrum capitur.
49. Navarr. sententia campforibus contraria.
50. Arbitrio iudicis in foro externo committitur, an frans temporis cambijs insti.
51. In cambijs de certa lucri quantitate pacisci est illicitum.
52. Pactum de eo, quod interest, prestando, si pecunia ad diem suo loco non solvitur, non est prohibitum.
53. Actiois in arbitrarijs habetur ratio eius, quod interest.
54. Pactum, ne lucrum cambiorum certam quantitatem excedere possit, non est illicitum.
55. Cambia nisi pro primis nundinis contrahi non debent.
56. Cambia etiam pro secundis nundinis fieri possunt, dummodo nihil amplius exigatur.
57. Pacta, ex quibus melior sit debitoris conditio, in cambijs non sunt prohibita.
58. Fernandi Rebeli sententia.
59. Qua non placet.
60. Cambia ad secundas nundinas rectè contrahuntur, cum proximè imminet.
61. Stipulatio ex re ipsa interdum capit dilationem.
62. Termini ad solvenda cambia longiores statui non debent, quam postulat loci distantia.
63. Lucrum in cambijs ex distantia locorum metiri debet.
64. Cambia sicca constitutione Pij V. damnata, & quibus modis agerentur.
65. Cambia per alios licite exercentur. Argentarij enim pecunias alienas sœnari dabant.
66. Campfor alienas pecunias exercens non tenetur, si debitor erat idoneus.
67. Nisi illi imputetur, quod non exegerit.
68. Campfor potest suo periculo alienas pecunias agitare pro certa pretio.
69. Cambium est siccum, cum nullis datis literis pecunia lucro redditur, ubi numerata est.
70. Nisi tantundem campforis interfit.
71. In mutuo licet creditori se indemnem servare.
72. Cambium siccum est, in quo litera quidem dantur, sed non mittuntur.
73. Cambium siccum est, cum litera mittuntur ea mente, ut inanes redeant.
74. In Lusitania sub poena amissionis pecuniae prohibitum est literas cambij mittere ea mente, ut inanes redeant.
75. Mercati Theologi adversus sicca cambia gravis sententia.
76. Campfor, cui pecunia suo loco non solvitur, potest alibi repetere.
77. Nimirum actione arbitraria ad id, quod interest.
78. Qua etiam datur debitori, si eius interest alio loco solvere.

Acturis breviter de arte nummaria & nummorum per-
mutationibus, illud in primis præmittendum est du-
plicem esse permutationis acceptionem, generalem vnam,
1 aliam specialem. † Generalis omnes conventiones continet,
in quibus aliquid utrinque datur, & accipitur, & proinde
ad contractus nominatos, & innominatos pertinet. Nam
& emptio permutatio quædam est, scilicet pecunie cum re,
quæ emittitur l. 5. §. 1. ff. de præscr. verb. & apud auctores
ea, quæ emuntur, pecunia mutari, & permutari dicuntur,
ut apud Colum. lib. 8. cap. 5. Plin. lib. 19. cap. 1. Valer.
2 Max. lib. 7. cap. 6. & alios. † Sed propria, & specialis per-
mutatio ad eos contractus pertinet, in quibus res pro rebus
dantur, domus pro agro, vinum pro tritico d. l. 5. præscr.
verb. l. 2. si cert. per. l. 1. in princ. ff. de contr. empt. qui primus,
& omnium vetustissimus contractus est, ut refert Aristot. lib.
1. Politic. cap. 6. & Paulus in d. l. 1. §. 1. de contr. empt. ubi
extant Homeri carmina, quibus testatur exercitum Græcorum
in Troiana expeditione ære, ferro, bobus, & pellibus
3 boum vinum permutasse; unde Eustathius Homeri interpres
ait (apud maiores omne mercimonium in permutatione
constabat.) Quod etiam notat Cujac. ad d. l. 1. de contrab.
empt. † Et non tantum cum res datur, ut res accipiatur,
permutatio est, sed placuit quoque pecuniam pro pecunia
permutari posse, tamen Paulus in d. l. 5. ubi omnem tractarum,
ob rem dari aggressus est, nullam huius nummariz
permutationis mentionem fecerit, nisi dicamus illam sub
genere do, ut des contineri. Ut etiam alij Jurisconsulti non
meminere, licet illud cambij genus, quod minutum vocant,
antiquis in usu fuisse compertum sit. Hæc enim erat pars
muneris eorum, qui argentariam facerent, ut tradit idem
Cujac. obser. lib. 10. cap. 14. in l. 9. §. 2. ff. de eden. & in
18. ff. de pos. ad Papin. ut etiam indicat vox illa callybus, quæ
antiquissima est, & extat apud Ciceronem act. 4. in Verr. &
apud Svetonium in Augusto, ut observat Budæus in adnota-
4 rat. ad l. ult. ff. de pign. act. & est id, quod pro permutatione,
& numeratione pecunie mensurijs dabatur. † Sed illius
cambij, in quo nummi presentes pro absentibus commutantur,
nullum in iure nostro, nec apud alios veteres certum vestigium
est. Nam licet pecunie trajicerentur, & fenoris nautici
mentionem fecerint locis plurimis, hoc tamen genus ad
mutuum, & fœnus retulerunt, quia cum usuras intra quosdam
fines licitas esse putarent, nihil solliciti fuerunt aliud
contractus genus comminisci, ex quo, & fenoris odia
declinarent, & non minus pecunie traherentur, & necessitatibus
commerciorum subveniretur. Itaque pecuniam gratuitam,
vel sub fenore terrestri, aut nautico veteres credebant
interdum ea lege, ut certo loco solveretur, ut constat ex
multis iuris locis, & præsertim ex l. 8. §. 1. ult. ff. de eo,
quod cert. loc. l. cum dicas. C. de mant. fan. l. 9. C. si cert. per. l.
5. obs. 122. de verb. oblig. † Sed quia progressiva temporis
5 observata est fœnus illicitum, & nefarium esse, & nihilominus
necessitas negotiatorum imò Regum, & Principum exigeret
pecunias in diversas regiones trajici, & transmitti, quod
re vera valde incommodum erat, & multis periculis obnoxium
inventæ est cambiendratio, quæ pecunie trajicerentur certo,
& honesto lucro ei constituto, qui alteri hanc operam
6 præstaret, ut tradit Salas in lib. de camb. dub. 8. num. 1. † Et,
quod magis est, quædam veluti nundinæ institutæ sunt,
& emporia cambiorum, in quibus nummi non fœcus, ac
aliæ merces pro cuiusque indigentia possent comparari,
ut notat Joan. Bapt. Scotia in select. Pontific. constit. epist. 107.
Theorem. 182. Itaque Italis, & alijs Europæ hominibus
per-suasum est illas confœderata fas esse sub cambijs nummos
agitare: & ut olim ex fenore, & pecunie leneratione argen-
tarij, & alij quibus supererat nummus, lucrum faciebant,
ita nunc ex cambijs questum facere, & locupletari. † Nam
licet difficile sit ignis ab eo cambio secernere, in quo pecunia,
quæ uno loco numeratur, alio loco solvi debet, cum in utroque
utrinque sit pecunia, & nummus pariat nummum, nihilominus
potuit excogitari ratio, quia isthæc adeo similia, & proxima
separantur. Quamvis enim nummus institutus sit, ut rerum
venalium pretium esset, vel ut ait, Paulus in l. 1. de contr. empt. ut
eius publica, & perpetua æstimatio difficultatibus permutacionum ex
7 æqualitate quantitatibus subvenerit, quod didicit ex Aristot. Pol. lib. 1. cap. 6. † Tamen quia pecunia res quædam est, & corpus quoddam
8 l. 1. §. quædam, ff. de divis. rer. l. 47. §. 1. de leg. 1. si us certus,
end. neque qualitatem hanc amittit, quod forma publica
percussa sit: interdum quasi res, & corpus accipitur non
quasi pretium, & mensura aliarum rerum, ut in l. si certus,
de verb. oblig. l. 3. ult. ff. de comm. l. numismatum, de usufr. d. l. si us certus, de leg. 1. & docet Cuiac. l. 2. §. mutui

datio, ff. si cert. per. & proinde instar aliarum rerum commodari,
vendi, & permutari potest, ut indicat l. 9. §. 2. ff. de fall. &
tradit Didac. Covarr. de veter. numismat. collat. cap. 7. n. 3. Belsin.
select. ex iure civil. antiquo. lib. 3. c. 8. Reginald. lib. 5. tract. 5.
num. 440. Azor. part. 3. lib. 10. c. 1. & alij passim notant. Neque
enim obtineri nunc videtur l. 1. C. Theod. si quis pecun. constan.
qua cautum erat, ne pecunie venderentur hoc addito, quia in usu
publico constituta præsumitur oportet esse non mercem. † Et licet
pecunia mercibus æstimari non possit, nec debeat, ut ait, l. si ita
42. de fideiuss. & Harmenop. lib. 3. tit. 6. in fin. placuit tamen
pecuniam pecunia æstimari posse. Et hæc ratione accepta pecunia
campforum ars, quæ in vendendis, & permutandis pecunijs occupatur,
licita est, & digna præmio, tamen honesta parum quibuldam
videatur, ut indicat l. 12. C. de cohort. Princip. & observat Sigon. de antiq. iur. Roman.
lib. 2. cap. 11. Nisi hic etiam avaritia suis artibus utatur, & sub
nomine cambij in medio foro latrocinetur, ut graviter conqueritur
Alciat. in l. usura in fin. de verb. signif. Sarmient. select. interp.
lib. 7. cap. 2. num. 8. ubi ita fertur, ut dicat campfores omnes
usurarios esse, & artem hanc sine usuris non consistere, quod
tamen, nimis severe dictum puto. Et sane cambium, quod minutum
est, & manente vocant, cum sit Græca fide, idest numerata,
& recepta utrinque eodem tempore, & sine dilatione diversi generis
pecunia ek cheiros eis cheira, Itali man per manu dicunt, & iuxta
illud Uarronis de, & sume, a fenoris, & mutui ratione remotissimum
est. Nam cum hic nullum temporis spatium intercedat, mutuum
intelligi non potest, quod datur ad alium temporis necessarii,
ut observat Sigismund. Scacc. de comm. merc. §. 1. quest. 5. num. 22. & Salas dub. 8. num. 2. sed vera
permutatio est, & contractus do, ut des, vel emptio, & venditio,
ut quibusdam placet. Nam nummis etiam vendi possunt, l. 1. C. Theod.
si quis solid. circuli. extor. & d. l. 1. si quis pecun. const. unde
argentarij argenti distractores dicuntur in l. ult. C. de pign. act. & l. 2.
in fin. C. de const. pecun. & argenti venditores in d. l. 12. C. de
cohort. princ. quod videlicet argumentum, quo nomine cuiusque
materie nummi significatur, vendant, & permutent, ut videtur
Cuiacio in obser. lib. 10. c. 14. & in l. si unus, 27. ff. de pact. † Tamen
magis putem hæc iura de ijs accipienda esse, qui argentum factum,
vel infectum vendunt, ut lanceas, pelves, & his similia, & aurifices
dicuntur, qui ex auro, & argento quædam faciunt, & vendunt l. scribis,
ff. de aur. & arg. dig. 2. C. Theod. de excusat. artific. & apud
Julium Firmic. lib. 3. Nam in d. l. 12. C. de cohort. princ. trapezite
ab argenti venditoribus separantur, ut ostendunt verba illa: trapezite
vel gemarum, argenteique vestiantur venditores, & nomine
argenti pecunia signata proprie non continetur, l. cum aurum in
princ. ff. de aur. & arg. leg. Sed si hæc emptio sit, si ve permutatio
nummularij, & mensarij, qui hoc cambij genus in aliorum gratiam
exercerent, aliquid mercedis nomine iusto possunt accipere si ve
publica auctoritate, si ve propria, & privata constituti sunt, si
nulla lege prohibentur, sunt enim utiles in magnis civitatibus, d. l. 8.
ff. de pos. ut de proxenetis ait Ulpian. in l. 3. ff. de proxen. nimirum
ratione operæ quam publice alijs, & in aliorum commodum præstant,
& propter sumptus, & labores, quos in redigenda, & spectanda,
& numeranda pecunia sustinent, ut tradunt Navarr. in comment. de
camb. nu. 19. ubi ait, hoc cambium omnium iustissimum esse,
Cardin. Mantice de tac. & ambig. conven. lib. 25. tit. 3. num. 14. Molin. disp. 399.
num. 1. & segg. Less. lib. 2. cap. 23. dub. 2. num. 8. Reginald. lib. 25.
quest. 8. num. 445. & tractat Salas d. lib. de camb. dub. 3. n. 2.
qui titulos singulos prosequitur, quibus Collybista, quid lucri
ex permutatione facere possunt, si ve monetam magnam pro parva,
& auream pro erosa, & argentea, si ve minutam pro magna,
argenteam pro aurea permutent. Nam utrumque sit in gratiam
eius, qui permutationem petit, & argentarium rogat, & ad utrumque
suscipitur officium, & geritur, instituitur taberna, & varia
pecunia redigitur, & servatur, & nulli alteri negotiationi
exponitur, nec persona alteri officio, & officio utili vacat ut
expendunt relati auctores, & Jacob. de Grass. par. 1. lib. 2. cap. 110.
numer. 12. Ludovic. Lup. de contract. & negot. lib. 2. cap. 2. concl. 1.
Didac. Covarr. de veterib. numism. collat. cap. 7. num. 4. Ceterum
necesse est in hoc genere cambij, ut collybus deduci possit
pecunias diverte aliquatenus rationis intervenire, ut docet
Salas dub. 3. num. 2. alioqui nihil hoc nomine exigi potest,
nisi forte pro spectacione, & numeracione pecunie. Quid enim
officij præstat nummularius si unam, & eandem, & eiusdem
formæ, & bonitatis pecuniam accipiat, & reddat, ut si pro
Hispanis Hispanicos nummos præstet. Sanè inanis, & inutilis est
hæc permutatio,

permutatio, & qui id agunt, nugari videntur, nemòque ita fatuus est, & otio abundans, ut argentarium accedat eiusdem qualitatis nummos recepturus: vel aliud cambij genus est, ut notat Molin. *in lib. disp. 358. num. 4.* Quo nomine M. Tullius d. *act. 4.* Verrem grauius lacefit, quod ex omni pecunia deductionis in Sicilia fecisset pro spectatione, & collybo, cum tamen Siculi uno genere nummorum uterentur, cuius rei meminit Bardeus *in adnot. ad d. l. ult. ff. de pigur. act.* ubi congruenter huic rei, quid collybus sit, explicat his verbis: *Collybus est id detrimentum pecunie, quod in rationibus emptionem auri appellant, & vulgo cambium dicitur, eum pecunia ad externas nationes exportanda est, & apud numularios alijs nummis commutanda. Vt si argentea moneta aurea mutetur, aut genera quedam pecunie abrogata, & antiquata, aut quouis modo repudiabilia in una provincia, aliisque genere permutantur sint ratio receptaque, & promulgata in ea provincia. Id enim, quod ex summa apud numularium decedit, & veluti deperit, collybus verbo Græco appellatur.*

Sed licet in hoc genere, cum scilicet presente utraque pecunia res agitur, tenus intervenire non possit, quia tenus exigat dilationem temporis, seu usum debite quantitatibus ad aliquod tempus, iniustitia tamen committi potest, ut si mentarius plus capiat, quam sit illud officium, quod alteri præstat iudicio prudentium, ut docent Medin. *de res. per usum. acquis. quest. 9.* Navarr. *loc. cit. num. 20.* Salas *dub. 3. n. 2.* Cardin. Mantic. *d. tit. 3. num. 14. vers. nam multis modis.* Sigism. Scaccia *in d. quest. 5. n. 22.* & Philipp. Faber *q. 2. disp. 47. num. 271.*

Præterea licet hoc cambij genus presenti, & numerata utrinque pecunia plerumque agitur, nihil tamen vetat presentem auream monetam pro absente alterius generis in eodem loco commutare. Nam & res presentes pro absentibus, & quæ nondum existunt, permutari possunt, ut adversus Sylvestrum, & Socum rectè docent Navarr. *loc. cit. n. 14.* Garc. *cap. 30. num. 8.* Molin. *disp. 396. n. 5.* & Pyrrh. Sicul. *in suo specul. confess. dispur. 19. quest. 21. numer. 2.* & docuerat Caietan. *in tract. de camb. cap. 6.* & probari potest ex *l. 2. ff. de rer. permur. c. l. 2. Cod. eod.* ubi dicitur permutatio esse similis emptioni: constat autem res futuras, & nondum natas, veluti fructus rebus vendi posse, *lib. 8. l. 34. §. 2. l. 78. §. frumenta. ff. de contrab. emptionib.* ut etiam pignori dari *l. 15. ff. de pigur.*

Illud sane interest, ut si nulla fide habita res transigatur commercium ab omni usura suspicione sit alienum, tamen iniustum esse possit, ut proxime dictum est. Sin vero pecunia ex aliqua parte prærogatur, non iniusta tantum, sed & foenus hic irrepere potest, si forte ex eo, quod pecunia prærogata est, is qui dedit, lucrum aucupatur, & caput. Hoc enim in cambijs temper attendendum est, num ratione temporis, & ex solo tempore, tanta solutionis aliquid ultra sortem accipitur, quia quicquid ratione solus temporis accipitur, lucrum usurarium est, & illicitum, ut rectè notant Molin. *in d. disp. 358. n. 4.* & quidam apud Seacciam §. 9. n. 7. Toletus & alij Theologi apud Scortiam *d. Theorem. 284.* & P. Faber *loc. cit. n. 270.* & novissime Emin. P. de Lugo *disp. 28. n. 7.*

Sed cum de cambio agitur, quod per literas, seu locale, & ad nundinas vocant, in quo non illud principaliter intenditur ut pecunia unius generis cum alia alterius generis commutetur, veluti argentea pro aurea, sed ut quod uno loco accipitur, alio loco restituatur, difficile est illud a mutuo discernere, quod tamen ad Iuriconsulti officium valde pertinet ex Vlpiano *in lib. l. ff. de just. & iur.* Nam hic necesse est unum ex contrahentibus alterius fidem sequi pro re, quæ functionem recipit, ideoque hic creditam pecuniam habet, *l. 1. c. 2. §. mutui datio ff. de reb. cred.* Ex rationibus Theologorum, quæ sunt apud Salas *dub. 1. num. 3.* & Scortiam *Theorem. 283.* non satis hæc separant.

Prima est, materia cambij est sola pecunia, mutuum vero etiam in alijs rebus consistit, quæ usu consumuntur, nec triticum, vinum: sed hæc ratio parum movet, quia non tantum pecunia, sed & res aliæ permutari possunt, ut pro vitico vinum, *d. l. 2. de reb. cred. l. 1. ff. de rer. permur.* nam, & vendi possunt, ut ait, Salas *loc. cit.* quod si dicant cambium pecuniarium in sola pecunia consistere, dicam etiam mutuum pecuniarium in sola pecunia fieri posse, ideoque hæc in re humani cambium nihil à mutuo differre.

Secunda ratio est, quia mutuum natura sua postulat intervallum temporis inter dationem, & restitutionem rei creditæ. Mutuum enim damus indigenti, & roganti ad usum temporis necessarii, ut ex Nonio Marcello, &

Cuiacio dixi, & indicat Paulus *in d. l. 2.* dum ait: *mutuum damus recepturi non eandem speciem, sed genus, quod spatium temporis postulat, ut de re commodata dicimus cuius usum is, qui comodat ut interpeti ve auferre non potest, ut ait idem Paulus *in l. 17. §. 3. ff. commod.* Accambium non desiderat tempus nisi per accidens, ut cum permutatur pecunia præsens cum absente. Sed responderi potest cambium locale, & ad nundinas, de quo agitur, non per accidens, sed ex natura sua, & necessario dilationem postulare. Illi enim tacite inest tempus, in quo ad locum perveniri possit, & nundinæ agitentur, *l. 2. §. qui ita, ff. de ex. quod cert. loc. l. 73. c. 137. §. 2. de verb. obligat.* Et proinde non minus intervallum exigat quam mutuum, quod certo loco solvi debet. Deinde utin mutuo nec esse est creditorem alienam fidem sequi, *d. leg. 1. de reb. cred.* ita & in cambio locali, & per literas necesse est. Denique ut si fieri posset, ut pecuniam quam dedi, Genæ, reciperem Lugduni eodem met die, non desineret esse verum cambium, ita si fieri posset, ut pecunia quam Romæ credidi, & Lugduni mihi dari stipulatus sum eodem die mihi solveretur, non desineret verum mutuum esse, siquidem mutuo dans, & rem creditam sibi dari stipulatus certo loco tantumdem temporis ad solvendum concessisse videtur, quo ad eum locum perveniri possit, & proinde nulla differentie ratio hic deprehendi potest. Et subijciam hæc, quod ait Cuiac. *in d. l. 2. §. mutui datio, non esse quidem mutuum, si id agatur, ut quod datur extemplo reddatur: sed restricta est: verum mutuum esse si id agatur, ut vel eodem die reddatur.* Plautus in Pseudulo, inquit, *Inventis opus est argentum inini, quas bodie reddam.* At non minus res ridicula est, ita cambium per literas, vel ad nundinas contrahere, ut statim pecunia reddatur.*

Tertio inquirunt. In mutuo potest restitui eadem numero pecunia, veluti si debitor ea non sit usus: in cambio saltem numero diversa esse debet, sed quid vetat in hoc genere cambijs eandem pecuniam reddere, & ex istdem nummis cambium dissolvere, si forte is, qui prior recipit pecuniam ea non sit usus, & eam transfudit in locum, in quem solvere promisit: certe nulla ratio est, quæ id vetet, quia nummi illius sunt. Nisi proponatur aliud inter contrahentes actum esse, ut scilicet in alio monete genere solutio fiat, quod & in mutuo receptum est, *l. 99. ff. de solut.* nisi capio aditum fraudem debitoris, quæ non minus à cambio abesse debet, ut proinde nullum est ex hac parte discrimen.

Quarto mutuum datione unius pecunie perficitur, cambium vero non perficitur, sed inchoatur usque ad traditionem alterius pecunie. At nihil hinc etiam discriminis intelligi potest. Nam, & cambium non minus ex datione unius pecunie perficitur, quia accepta pecunia debitor efficaciter obligatur ad illius restitutionem eo loco quo dari convenit: quod dum fit, contractus cambij non dicitur perfici, sed dissolvitur. Et ut cum mutuum accipimus, si retro pecunia tantumdem solvimus, mutuum dissolvitur, *l. prone 80. ff. de solut.* eodem modo cambium dissolvi dicendum est. Dicam speciatim: Contractus tunc perfici intelligitur cum contrahitur veluti emptio, statim ac inter contrahentes de re, & pretio convenit, nec pretij solutio aut rei traditio necessaria est, ut perfecta intelligatur, siquidem consensu perficitur *Justinian. de oblig. ex contrab. lib. 1. in fin. l. 8. in princ. ff. de contrab. emptio. d. l. 1. ff. de pericul. & comm. rei vend.* quando vero res traditur, & solvitur pretium, tunc contractus non dicitur perfici, sed adimpleri, *l. 4. Cod. de action. emptio.* & notat Molin. *disp. 337. in fin.* Partim ratione cambij contractus perfectus est, cum celebratur, & campfor numerat, vel accipit pecuniam certo loco, vel in nundinis restituendam, unde ex eo datur actio adversus promissorē, *l. 1. §. in bonæ fidei, ff. de us. quod cert. loc. cum vero is, qui pecuniam solvere promisit, eam solvit, non perficitur contractus, sed implentur, & restitutioque pecunie dissolvitur, & extinguatur cambium, & promissor liberatur. Idemque omnino fit in mutuo. Nam mutuum numerata, & recepta pecunia contrahitur *l. 52. de oblig. & act. Instit. quib. mod. re contra. oblig.* Harm. *lib. 3. tit. 5. in prin.* & ex eo datur conductio, ut tantumdem restituatur, quod dum fit, debitor implet fidem, & obligatio liberatur. *Inst. quib. mod. toll. obl. l. 107. ff. de sol. qua mobrem, ut ovum ovo simile est, ita hæc in re mutuum, & cambium literam conveniunt.**

Quinto ait Scortia *d. l. Theorem. 284.* In cambio sui natura res quantum fieri potest debent esse diverse: in mutuo vero, quantum fieri potest debent esse eadem. Sed respondeo in utroque quantum res patitur, idem genus reddi debere. Nam cum utrumque negotium ad iustitiam commutativam pertineat, idem saltem in genere reddendum

dum est, ut aequalitas quantum fieri potest inter contrahentes servetur. Quod verò dicitur cambium res exigere diversi generis, hoc ad cambium minutum pertinet, non autem ad locale, de quo agimus, in quo idem genus restitui debet, nisi aliud conventum sit. † Imò iustum, & legitimum mutuum est, in quo id agitur, ut eiusdem generis, & eadem bonitate solvatur, qua datum sit, cum etiam id actum intelligatur, lib. 3. ff. de reb. cred. Instit. quib. mod. re contr. oblig. ita iustissimum erit cambium, ex quo pecunia eiusdem generis, & quantitatis alio loco solvi debet, quod inter alios probant Conrad. de coner. q. 99. suppl. 4. Soc. de iust. & iur. lib. 6. qn. 8. & 10. & Laym. lib. 3. tract. 4. cap. 19. n. 18. quare cum in contractibus quantum fieri potest aequalitas servanda sit, id in cambio etiam servari oportet, ideoque nollem viros Theologos dicere in cambio, quantum fieri potest res diversas esse debere.

Sexto objicit idem auctor. In mutuo principalis fors haud minui debet: in cambio autem potest licite evenire, ut campfor in forte damnum faciat, ut apud Alexandr. in cons. 63. in fin. lib. 2. sed in mutuo aequè id contingere potest veluti cum numeratis nummis aureis exempli gratia nummi imaginarij in obligatione sunt, potest enim fieri, ut debitor tempore solutionis, si aucta est aureorum potestas, minori numero aureorum, quam acceperit, debitum exolvat, ut docet Natta in cons. 452. & alij citatis Ant. Faber. de var. comment. debit. solut. q. 8. Sola in tract. de monet. cas. 8. & Gasp. Anton. Thefaur. de augment. monet. p. 2. n. 18. ubi refert ita iudicatum. Unde posito, quod idem genus pecuniae, & eodem loco in utroque contractu solvi debeat, quod nihil vetat fieri, & eadem copia, & inopia pecuniae par est mutui, & cambij causa, eadem campforis, & creditoris conditio. † Et consequenter his puto si campfor, sibi centum nummos aureos Placentiae aut Genus dari stipulatus sit, totidem aureos promissorem reddere oportere, sive aucta, sive diminuta sit aureorum potestas, dummodo sint eiusdem formae, & qualitatis l. Paulus 99. ff. de solut. cap. olim. de cons. Nam, & in mutuo id receptum est, ut docet Cuiacius in d. §. mutui datio, ubi subjicit id in vino etiam mutuo dato servari, ut quae quantitas data est, eadem reddatur omnino, sive auctum, sive diminutum sit vini pretium, leg. vinum, ff. si cert. pet. & leg. 12. Codit. de est. empt. & dixi qual. 14. numer. 4. quamobrem hac in re creditor, & campfor eandem fortunam sequuntur. Neque tenentur contrahentes imaginarios nummos in contractum deducere, si nolint, nisi lex aliqua id veret: neque id ad substantiam, vel iustitiam contractus pertinet.

Denique ait Scortia: In mutuo per se, & primario conceditur usus rei, & consequenter, & per accidens dominium rei. At verò in cambio per se, & primario dominium transferitur. Sed respondeo imò in mutui datione dominium rei primario concedi, consequenter verò usum, quia cum mutuum in ijs rebus tantum consistat, quae usu consumuntur, primo congruum est, ut is, qui mutuo accepit, dominus sit, ut veluti re sua uti, & abuti possit l. 12. C. mand. & ut eius sit periculum l. 9. in fin. ff. de reb. cred. l. 4. plane, & l. 18. & 19. & l. ult. ff. comod. † Unde proprium mutui, & de illius ratione est, ut dominium transferatur, ut indicat satis, quod ait, Paulus in l. 2. §. 2. si cert. pet. (mutuum appellatum esse ab eo, quod de mer. tuum fiat, & ideo si non fiat tuum, non nasci obligationem) idemque ostendit manifestè, quod dicitur Instit. quib. mod. re contr. oblig. in princ. Mutui datio in ijs rebus consistit, quae pondere, numero, mensura constant: quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in hoc damus, ut accipientium fiant, & non ait, ut accipientes eis utantur. Denique ut permutantes oportet esse dominos l. 1. Sidesque, ff. de ver. permus. ita & in mutuo oportet dantem dominium esse d. l. 2. §. 4. ff. si cert. pet. & proinde cum in cambio per se, & primario dominium transferatur, ut Scortia ait, & idem sit in mutuo, ut manifestum est, nullum ex hoc capite inter mutuum, & cambium discrimen intelligi potest.

Scio has differentias, aliasque recensere, & expendere, Sigismund. Scacc. in §. 1. quest. 4. ex Theologorum Scholare desumptas: sed tandem num. 16. ingenue ait, se hasce differentias retulisse, non quia censeret veras, & reales esse, ut loquitur, praesertim in cambio literarum nundinalium, uno facili negotio subverti posse, cum sint inquit, solum colorate ad palliandum mutuum, seu verius usuram, quae latere potest in hoc genere contractus: voluisse tamen recensere, ut ex eis cambij naturam certius indagare possimus.

Quamobrem cum nulla diversitatis ratio proponatur, qua mutui datio à cambio literarum discernatur, videntur hac nomine tenus differre, & cum cambium per litteras

contrahitur, nihil nisi mutuum verè contrahi certo loco restituendum, & proinde videtur is, cui pecunia cambio data est, ut eam Romae, & Lugduni solvat, non alio modo obligari, quam is cui pecunia credita est, ijs in locis solvenda: & creditor non alio iure uti posse, quam is qui certo loco pecuniam sibi dari stipulatus est: denique ad hoc negotium pertinere de eo, quod cert. loc. & ad haec iura in his negotijs recurrendum esse. Et hic est sensus, & sententia Conrado de contract. quest. 99. & Sarmient. in d. cap. 2. † Ex quibus tentari potest hoc genus cambij antiquis etiam usitatum fuisse, licet quidam id negent, ut Fernand. Vasquez lib. 6. controvers. cap. 60. num. 9. Quasi vero non eadem illos necessitas impulerit trajiciendi, & permutandi pecunias, & quod uno in loco numerabatur, alio loco dari, & solvi ob utilitatem scilicet loci, vel temporis, quae plerumque intervenit, ut indicat lib. 2. in fin. & l. 3. eod. ritul. extantque huius commercij vestigia in l. cum dicas, C. de navar. sen. lib. 9. Cod. si cert. pet. l. 8. & ultim. ff. de eo, quod cert. loc. l. si in Asia 12. in princ. ff. de pos. l. qui Roma, ff. verb. oblig. & alibi passim, & praerterea in lib. 16. ff. de senat. cons. Maced. in qua quidam filiusfamilias, qui absente patre quasi ex mandato eius pecuniam acceperat, ad eundem literas emisit, ut eam pecuniam in provincia solveret & in leg. 3. Cal. de futur. Sanè huiusmodi literas, cambij literas dicere possumus, & hic cambij negotium esse contractum. Revera igitur praesens temporibus cambia agitantur, quamvis hoc nomine non vrentur, quod deinde huic negotio tributum est à recentioribus nummularijs, ne pecunias sub usuris credidisse viderentur, & ut mutui odia declinarent, ut initio huius quaestiones adnotatum est.

Ego in re tam ancipiti puto spectandum esse, quid actum sit, ut in reliquis causis leg. in conventionibus, de verbor. signific. leg. 24. ff. de pos. Nam si pecunia, quae hic intervenit, non eo animo datur ad numerum, vel pondus, ut accipientis sit, eaque utatur ad usum temporis necessarii, sed ad aliam causam, ut scilicet pecunia trajiciatur, & transferatur: denique ut quod hic numero, alibi recipiam tunc non mutuum contractum esse, sed aliud negotium, videlicet do, ut des, tamen per accidens fiat, ut recipiens ijs nummis utatur, ut suis, cum mea nihil interfit eisdem in genere mihi suo loco numerari. Non enim omnis numeratio mutuum facit l. 19. ff. de reb. creditor. leg. 3. §. non satis, ff. de obligat. & action. Theophil. Instit. quib. mod. re contrahit. oblig. §. 1. Sed ea tantum, quae ideo fit, ut obliget debitorem, ut post usum temporis necessarii reddat idem genus. † Quare cum in hoc negotio, dum campfor prior accipit pecuniam, ut alibi solvatur, non haec mens, & intentio est eius, qui dedit, ut velit campforis fieri pecuniam ad illius usum, & utilitatem, sed ad alium finem, scilicet ut campforis opera tantundem alibi recipiat, consequens est hic nullum mutuum esse contractum. Idemque est, si vice versa campfor prior numeret pecuniam alibi recipendam, quia si traus absit, & sincere omnia fiant, non eo animo pecuniam dat, ut in creditum ear, & nummos faciat accipientis ad usum temporis, sed utrogantem eximat oneri, & periculo transvehendae pecuniae, quam alio loco habet. Initium enim contractus semper spectandum est, origo, finis, & causa contractus leg. 8. in princip. ff. mand. l. 7. & 12. ff. ad S. Cons. Macedon Merend. lib. 3. cap. 1. num. 2. ubi ait, contractus ex fine distingui. Et proinde utroque casu pecunia non quantitatis, & certa pecuniae rationem habet, ut in datione mutui, sed rei & corporis cuiusdam, quod permutari potest, & ex uno loco in alium transferri. Neque mirum, aut novum est, ut eadem pecunia, quae mutui dationis aut emptionis instrumentum esse potest, ex voluntate contrahentium rei, & mercis loco habeatur, ut indicat l. ult. ff. de condit. caus. dat. in pecunia spectata, ut res, & spec. es quaedam facit permutationem, quae procul dubio emptionem facere potuisset, si utrius pretium numerata fuisset.

Sed quodcumque negotium contrahatur, puto campforem sui officij mercedem iuste percipere, nimirum pro labore, & sumptibus, quos in trajicienda pecunia sustinet, & propter pericula, quae in aliorum gratiam subire cogitur. Nam quod diximus obligationem re contrahi non posse, ultra quam datum sit, id intelligitur, nisi contractus alius, vel pactum interveniat factum, & operam conuenens, quae mercedem mereatur, ut docent alij plurimi, cum Purpurat in l. petens numero 76. C. de pact. & ex Theolog. Reginald. lib. 25. cap. 12. num. 246. unde cum hic non tantum contrahatur creditum, sed aliud negotium, & factum interveniat scilicet obligatio trajiciendae,

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

trahendæ, & transmittendæ pecuniæ, & sine fœnoris fraude potest nummularius laboris sui, & periculi mercedem exigere, ut probat d. l. 12. in principia, ff. de pos. his verbis: si in Asia depositum fuerit, ut Roma reddatur videtur id actum, ut non impensa, eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius, qui depositum, & probat etiam d. lib. 122. §. 1. de verb. obligat. Quod sentit Sarmient in d. cap. 2. num. 7. Fernand. Vasquez in d. c. 60. n. 12. & 27. Gratian discept. lib. 4. cap. 652. num. 2. & 3. & tandem post multa Sigisf. d. §. 1. quæst. 7. num. 74. subiciens debitores ad hanc mercedem teneri ex iustitia commutativa non quidem vi mutui, sed vi alterius iusti contractus. † Imò licet campfor maius lucrum recipiat, quam sit illius officium, ultra quam debeat ratione illius operæ communi estimatione eorum hominum, qui in foro versantur, usura hic nulla est, sed iniustitia tantum, nihil enim exigitur ratione temporis, & ob mutui dationis officium: sed ex eo tantum, quod pecuniam, quam hic campfor dat, alibi recipere, vel quam hic accipit alio in loco solvere cogitur: maiorem autem operæ suæ mercedem exigere; quam ea sit, ad usuram non pertinet, non magis, quam sit quis maius periculi pretium stipulatus esset, vel pluris operam suam locasset, in quibus iure civili licet contrahentibus sine dolo, se in pretio circumscribere l. 22. & l. 23. ff. locat. l. 16. §. 4. ff. de minor.

39 Quamobrem cambia illa, quibus re vera nulla sit transmissio pecuniarum, & quæ sicca dicuntur, & finguntur inter contrahentes, usuraria censeri debent Fabian. in lib. de camb. part. 1. num. 21. Sot. de iustit. & iur. lib. 6. quæst. 10. art. 1. Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 52. idem uno ore affirmant alij Theologi apud Salas dubio 14. & Scortiam Theor. 307. His consentiunt iuris auctores, ut Barlat. in cons. 395. n. 27. & 29. lib. 4. Gabriel. in cons. 158. num. 1. lib. 2. Becan. in cons. 213. num. 43. lib. 2. Lup. comm. 9. §. 2. num. 36. Cardin. Mant. in de. 283. n. 1. Peguer. in dec. 35. num. 4. Joan. Bapt. de usur. comment. 3. §. 2. num. 65. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 5. num. 17. ubi ait, huiusmodi cambia omni iure reprobari, & Alphons. Narbon. ad novas leges Hispan. lib. 5. tit. 8. l. 13. glof. 2. n. 15. & 17. ubi ait, totius orbis consensu illicita videri. † Errationem huius rei assert Salas his verbis:

40 Cum in eiusmodi cambio nulla sit formalis, vel virtualis pecunie transmissio de loco ad locum, nec vera reuolutio eius, qui ibi pecuniam habeat a transmissione illius in locum, vel cambium accipitur: imò neque sit permutatio pecunie unius loci pro pecunia in alio, sed sit commutatio pecunie in hoc loco pro alia cum augmento in eodem loco ratione dilationis, utique in ea cambio non aliud certitur quam mutuum cum incrementum pro expectata solutione, quod est usurarium. † Quamobrem non male huiusmodi cambia sicca dicuntur, quia sterilia sunt, vel esse debent, & redditum referre non valent, cum enim huic nummularia commutationi mutuum insit, imò sit verum, mutuum; denique eiusmodi contractus nihil re ipsa à mutui dationibus differant, consequens est nihil ultra sortem hic capere, vel stipulari fas esse. Nam, & ex mutuo ultra sortem nihil sperare licet. Vnde ut mutuum recte siccum dixeris, quod scilicet natura sua accessione rejiciat, & ut tere, quæ sicca est, & omni humore caret nihil producere potest: ita hoc cambij genus sterile est, neque recipit accessiones nisi usurarias, unde nascitur restituendi obligatio, ut iidem auctores docent, & Scortia loc. cit. † Sed quid quarimus testes cum huiusmodi cambia veluti usuraria damnantur aperitissime ex constitutione Divi Pij V. quam subiciam, cum enim lex sit regula iustorum, & iniustorum, ut ait l. 2. ff. de legib. sit prorsus Divi Pontificis constitutio nobis dux, & regula esse debet ad iustitiam cambiorum dignoscendam. Aut ergo Pontifex: In eam pro nostro Pastoralis officio curans diligenter incumbimus, ut D. N. ovis opportuna pro animarum salute remedia adhibere minime differamus. Cum itaque ad aures nostras pervenerit, legitimum cambiorum usum quem necessitas, publicaque utilitas, induxit, sepe numerata ob illiciti questus cupiditatem sic depravari, ut sub illius prætextu usuraria pravitatis a nonnullis exerceatur, insperationibus, quæ super his nuper factæ sunt, hæc perpetuo valitura Decretali responsum esse duximus, ut neque dolosis sua fraus suffragetur, neque ignarus perdat insensitia, sic enim Pastoris officium exequimur, dum gregem nobis commissum ab æterna damnationis periculo eripere modis omnibus studemus, §. 1. Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, & ita finguntur, ne contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca si qui pecuniam recipiunt, literas quidem quas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, ut transacto tempore unde processerant, inanes referantur, aut etiam nullis huiusmodi literis traditis pecunia vel de-

que cum interesse reposcitur ubi contractus fuerat celebratus, nam inter dantes, & recipientes usque à principio ita convenerat, vel certe talis intentio erat, nec quisquam est, qui in mundinis aut locis supra dictis huiusmodi literis receptis solutionem faciat: cui malo simile etiam illud est, cum pecunia sive deposita sive alio nummulo ficti cambij traduntur, & postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituntur, §. 2. Sed & in ipsi cambijs, quæ realia appellantur, interdum ut ad nos perfertur, campfores præstitunt solutionis terminum lucro ex tacita expressa conventionione recepto seu etiam tantummodo promisso differant. Quæ omnia nos usuraria esse declaramus, & ne fiant districte prohibemus, §. 3. Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi fraudesque feneratorum, statvimus, ne deinceps quisquam audeat sive à principio, siue alias certum, & determinatum interesse, etiam in casum non solutionis pacisci: neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur, ubi vero non celebrantur pro primis terminis iuxta receptum locorum usum exercere, abusu illo prorsus reiecto cambia pro secundis, & deinceps nundinis, siue terminis exercendi: curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, feneratorum detur occasio. §. 4. Quicumque contra hanc nostram constitutionem commiserit, pœnis à sacris canonibus contra usurarios inflictiis se noverit subiacere. Eos vero, qui conspirationes fecerint, vel concessam unquam pecuniam ita ad se redegerint, ut quæsi monopolium pecunie facere videantur; pœnis, quæ à iure contra exercentes monopolia constituta sunt, teneri sancimus. Volumus autem, &c. Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno 1571. quinto Kalend. Februarij Pontificatus nostri anno VI.

Hæc constitutione D. Pius quædam in cambio reali servari iubet, quas Theologi conditiones vocant, ne legitimus cambiorum usus ob illiciti questus aviditatem depraveretur. Nam cambijs sublati magna ex parte intermitterentur negotiationes: sumptus in trahendis pecunijs, & nummis idoneis conquerendis multiplicarentur, difficultior esset evectio, & in vectio pecuniarum in loca, quibus illis egemus: incommodiores redderentur peregrinationes in alias provincias: subeunda essent maris, & iterum pericula, deessent sepe exercitijs stipendia, aliaque incommoda sequerentur in perniciem Reipublicæ, quæ recentiorum à Calde rino, & alijs auctoribus apud Salas, & Scortiam loc. citat. & Theorem. 281. & recentior Italica lingua Justinian. in lib. de contin. cambior. quæst. 2. num. 7. Itaque legitimus cambiorum usus hic permittitur etiam eorum, quæ in nundinis, & ad nundinas sunt, in quibus maius periculum versatur, & quæ maiori odio, & tenoris suspitione laborant: abusus vero interdicitur, & tenus, in quod facile huiusmodi cambia dilabuntur, & hæc sanctione obviam itum campforum fraudibus, quæ tamen frustra repressæ miras per artes rursus oriuntur, ut in re fere simili ait, Tacit. ann. lib. 5.

Prima cautio seu conditio est, ne campfor ratione maioris dilationis, & temporis maius lucrum stipuletur, & capret. Hoc enim usurarium esse docent Soens, Azor. Lelius, & alij apud Bonacin. disput. 3. quæst. 3. num. 9. Salas de camb. dub. 17. num. 1. Molin. disput. 404. num. 9. Scortia Theorem. 308. His consentit Lælius Zecch. de usur. cap. 9. n. 11. Sigismund. de commerc. §. 2. quæst. 7. part. 3. limit. 1. num. 4. ubi ait conclusionem hanc esse verissimam, & ab omnibus admitti, cui neminem contradicere refert Bernard. Justin. in d. quæst. 2. num. 10. & 25. admonens Campfores, ne ex tempore tardæ solutionis lucrum metiantur, sed ut ab hac re caveant tanquam ab igne, imò tanquam ab inferni penis: & præterea congruenter huic rei gravem subicit Cardin. Cajetan. sententiam ex lib. de camb. cap. 7. qui ait, campforibus pro Lagdum, vel alio loco iuxta prolixitatem, aut brevitatem temporis medijs inter dationem, & acceptationem matricam auri aut reddendum quantumque mones am plus aut minus æstimantibus æternam ex hoc respectu usurarijs parat damnationem Denique Sot. lib. 6. quæst. 10. art. 2. ait, hoc commercij genus manifestam rationem mutui, & usuræ iniquitatem habere. Et rursus quæst. 12. art. 1. cavendum esse, ne ratio temporis obrepat, quæ argumentum sit mutui. Ad cuius rei notitiam hanc censet regulam, constituendam esse, non posse scilicet virtute huiusmodi cambij aliud quidpiam recipi, quam si per rerum naturam fieri posset, ut eodem die, quo in Flandria numeratur pecunia, in Hispania recipere tur.

Sed quia hæc fraus videtur, totam hanc negotiationem evertere, (quotus enim quisque est ex campforibus, qui ab hoc genere abstineat?) varij modi excogitari sunt, quibus id iuste fieri videtur, quos recenset Salas *de camb. dub.* 17. Primò inquit, quia in majori tempore majus est periculum amittendæ fortis, maiorque incommoditas negotiandi ob longiorem propriæ pecuniæ privationem. Secundò, quia quo plures sunt menses ante nundinas, eo plures sunt, qui pecuniam à campforibus petunt, ut diu pretio frui possint, atque quò plures sunt petentes, eo magis crescunt pretia cambiorum. Tertio, quia cum plus temporis conceditur, quam distantia locorum postulat, in uno cambio plura conceduntur in commodum debitoris, qui plura cambia facere cogetur, & proinde quo tempus longius est, majus pretium constitui potest. Denique iustitia pretij illa censetur, quod periti illius negotiationis, bona fide consideratis omnibus circumstantijs imponunt, & quo inter se utuntur nemine contradicente, vel conquirente. Atqui periti numularij sic pretia variant, & sic inter se contrahunt nemine conquirente, ergo hæc variatio iniusta censeri non debet. Ita terè Salas *loc. cit. num.* 2. ubi refert, hæc omnia sumpsisse ex Lelilio *dub.* 6. Molin. *disp.* 404. easdem excusationes probat Boninif. *c. 7. n.* 15. & latè executus est Sigismund. Scacc. §. 1. q. 7. p. 1. num. 75. & p. 3. lim. 1. num. 4.

Ceterum hæc parum tuta esse videntur ex his, quæ tradit Sotus in *d. art.* 2. Navar. *de camb. num.* 71. & 75. & incertus ille auctor post Sigismund. §. 1. n. 15. & seqq. qui tandem concludit, ut Terentianus ille Crito, *[res magna est]*, & ait, se capere non posse, quomodo in hoc commercio ex tempore tardioris solutionis lucrum non capiatur: denique campfores monet, ut definitionem huius rei petant ab eo, qui errare non potest, & habet, unde tutissimo loco hoc negotium collocetur, & in tuto sint eorum conscientie. Et Bernard. Justin. in *d. q. 2. n.* 6. cam excusationem tantum probat, quæ ducitur ex communi æstimatione eorum, qui in foro versantur, perpensis omnibus circumstantijs, ex quibus pretia variari possunt, ceteras verò refellit, & hanc etiam parum tutam esse, fatetur, tametsi deinde putet, Campfores, qui ita cambia exercent, in conscientia tutos esse ob constitutionem Pij V. & auctoritatem tot Scriptorum, qui cambium ad nundinas, in quo mercatores ob maius, vel minus tempus solvendæ pecuniæ, maius, vel minus lucrum percipere solent, veluti licitum approbarunt. Nam, inquit, aut dicendum est, illos argumentum hoc ex tempore ductum non perpendisse, quod videtur impossibile, aut non existimasse, hinc cambij iustitiam labefactari, quandoquidem, eo nihil obstante, hoc commercium licitum esse, iudicaverunt. † Sed ipsi Campfores viderint, ex qua causa semper, & ab omnibus pro ratione temporis maius, vel minus lucrum capient, & capiant. Nam excusationes, quas addit Salas facili negotio everti possunt, aut saltem aliqua ex parte rimas faciunt, & quod ultimo loco addit Justinianus, perquam leve est ad conscientias negotiatorum sedandas, quia licet verissimum sit cambium ad nundinas natura sua licitum esse, & constitutione D. Pij, & auctoritate multorum Scriptorum confirmari, tamen certum est, D. Pium illa cambia damna esse, in quibus pro ratione temporis lucrum percipitur, & ne id fieret, prohibuisse: & iuris auctores omnes cambia illa sicca, & usuraria uno ore iudicasse, in quibus ex solo tempore tardæ solutionis creditor lucrum aliquod aucupatur. † Et Navarr. quem argumentum temporis proposuisse, & solvisse *num.* 28. Justinianus ait, ita solvit, ut sentire videatur, campfores non plus initio quam instantibus nundinis capere posse. Ait enim, *argumentum solvi posse negando, in hac negotiandi arte, quando prout decet exercetur, quicquam ob expectatam solutionem, aut dilationem accipi, quia inter istos mercatores omne illud tempus, quod inter solutionem stata tempora interiectum est, pro uno die, & presenti tempore habetur ad Chirographa mittenda, ad parandum pecuniam, & solutiones conficiendas, ut rectè idem Sotus declaravit, num.* 76. hoc genus cambij licitum esse ait, servatis quibusdam conditionibus, inter quas hanc censet, ne ob longiorem solutionis diem, aut productiora solutionum stata tempora, in quibus solutio facienda est, plus accipiatur, quam si statim illic ubi solvendum est, facienda esset. Itaque apparet, Navarrum campforum cautè minime patrocinari, qui quo magis distat tempus nundinarum, maius lucrum percipere solent, quandoquidem clarè ait, hanc artem demum licitè exerceri, si totum illud temporis intervallum pro uno die habetur, & dummodo campfor ob longiorem

solutionis diem non plus capiat, quam si statim pecunia suo loco solveretur, & multo minus de Navarr. sententia ambigendum est, cum Soti auctoritate utatur, qui campforum excusationes omnes rejecit, ut ne quidem ratione lucri cessantis id fieri posse contendat † Ego animadverti, convenire omnes cambia illicita, & usuraria esse, in quibus lucrum cum tempore concurrit, & ex solo tempore brevioris, aut longioris solutionis lucrum æstimatur; quod in hoc genere plerosque facitare nemo insanus negare potest; sed quia plerunque accidit, ut cambiorum pretia ex circumstantijs rerum negotiorum, & personarum, & locorum augeantur, quæ incertæ sunt, & nulla certa lege definiti possunt, & proinde hoc in facto positum sit, puto, in foro externo iudicis arbitrio relictum esse, an in huiusmodi commercio fraus, & labes temporis irrepsit, ut reliquæ quæstiones facti iudicis prudentiæ, & iudicio relinquuntur, *leg.* 3. §. 2. ff. *de testib. leg. mora, ff. de usur. leg.* 34. ff. *de negot. gestor. & in specie concludit incertus ille auctor post Sigismundum, num.* 23.

Secunda conditio est, ne ab initio, vel postea de certo lucro, & interesse pacifici liceat, facile enim hac taxatione creditor abuti potest in necem debitoris, qui ut usum æris alieni redimat, facile immodicæ taxationi consentiet. Nimirum ea ratione, qua idem Pontifex vetuit, ne censuali contractui pactum adjiciatur, quo debitor census, post factam in solutione redditus moram, ad certas expensas, vel certa salaria obligatur, ut alio loco dictum est. Itaque Divus Pontifex vetat, ne is, qui ad cambium dat, lucrum taxet in causa propria, ne via usuris, & fraudibus aperiatur, ut noceat Scortia *Theor.* 309. Et sanè cambia, in quibus de certo lucro, vel de certa quantitate convenit vice eius, quod interest, illicita, & usuraria esse, scribunt Navarr. in *man. confess.* cap. 17. n. 292. & in *comment. de camb. num.* 77. Azor. *instit. part.* 3. lib. 10. c. 10. Lelilius *cap.* 23. num. 81. & 88. Sigismund. *loc. cit. limit.* 13. num. 1. & 4. ubi idem esse, ait, quamvis is, qui ad ista certa, & taxata lucra se obligat, sit dives, & magnus Princeps, cum id rationem usuræ non tollat: & rursus *loc. limit.* 13. n. 1. ubi notat, id satis constitutione Pij V. cautum esse. † Sanè non vetat constitutio pactum de eo, quod interest præstando, si pecunia ad diem in nundinis non restituitur, ut iidem auctores docent, Lelilius *num.* 81. & 89. Molin. *disp.* 404. num. 13. Rebell. *lib.* 1. *de camb. quest.* 13. num. 4. Salas *dub.* 22. num. 1. & Scortia *d. Theor.* 309. ubi notat, hac constitutione pactum de lucro taxando arbitrio boni viri, vel iudicis, qui boni viri officio fungitur, non esse prohibitum. Nam & si id non conveniat, tenetur debitor ad id, quod verè creditoris interest. † Cum enim pecunia certo loco solvi debeat, consequens est, actionem arbitriam fieri, in qua habetur ratio eius, quod interest 1. 2. §. ult. & l. 4. ff. *de eo, quod cert. loc.* Sarmient. *Select. interpret. lib.* 7. *cap.* 2. num. 7. Ludovic. Lopez. *lib.* 2. *cap.* 13. in *fin.* Cujac. *ad African. tract.* 3. *col.* 3. & Anton. Faber. *confess. lib.* 15. *cap.* 3. † Non est etiam contra constitutionem, si actum sit, ut si cambiorum lucrum iuxta pretium nundinarum excedat, v. g. duo pro singulis centenis, duo tantum exigantur, si verò cambia minus referant, minus solvatur, quia non est pactum de lucro certo, cum possit esse maius, & minus, sed ne campfor duo pro centenario possit excedere, quod favorem debitoris continet, & proinde non est prohibitum ex Rota apud Farin. *p.* 1. *dec.* 892. num. 3. Frederic. Martin. *de jur. ann. reddit. cap.* 8. num. 94. Sigismund. Scacc. §. 1. *ampl.* 8. num. 4. & in specie Scortia in *d. Theor.* 309. in *fin.*

Tertia cautio est, ne cambia aliter fiant, quam pro primis nundinis, ubi illæ celebrantur: ubi verò nullæ sunt nundinæ, proximis terminis iuxta receptum regionis usum, & ne ratione maioris dilationis campfores maius lucrum extorqueant: vel marcas emant minori pretio, quod illicitum est, & usurarium, ut scribunt Virgin. de Bocat. *lib. de interd. uti possid. capit.* 18. num. 128. & 179. Sigismund. §. 1. *quest.* 7. *part.* 3. *lim.* 2. num. 1. Alphons. Narbon. in *d. gl.* 2. num. 28. & 29. & ante Bullam adnotarunt Caiet. *de camb. cap.* 7. & Sotus *lib.* 5. *quest.* 12. *art.* 5. † Unde constitutio ita accipienda est, ut liceat sine fraude pecuniam trajectitiam dare etiam ad secundas, & remotiores nundinas, cum nihil amplius exigatur, quam cum pecunia ad proximas nundinas credita est, & ita primus docuit Navarr. *d. cap.* 17. num. 301. *versic. nota quinta & in conf.* 30. num. 1. *de usur.* quem reliqui sequuntur, Plutarch. *lib.* 3. c.

22. in fin. Lopez. de contract. lib. 2. cap. 13. in fin. Molin. in d. disp. 404. n. 10. Less. dub. 11. num. 91. Salas de camb. dub. 26. n. 2. & alij apud Bonacin. & Narbon. loc. cit. Molles. c. 7. n. 85. & Joan. Bapt. Scortia Theor. 310. † regula enim est, in ijs negotijs, quibus certae conditiones praescriptae sunt ad vitandum foenus, ut ea pacta minime prohibita intelligantur, quae conditionem debitoris meliorem efficiunt, ut tradit Frideric. Martin. de iur. ann. reddit. c. 8. n. 95. Nam cum usura sit lucrum creditoris, eius suspicio ex ijs pactis oritur, quae utilitatem emptoris, & damnum continent debitoris, & ut notat Dec. in conf. 308. num. 6. & alij plurimi apud Menoch. de praes. lib. 3. cap. 122. num. 79. & Binsfeld. in cap. in civitate quaest. 12. concl. 17. de usur. & proinde cum illa conventio debitoris commodum continent, dicendum est, prohibitionem Divi Pij ad huiusmodi pactum non pertinere.

57 Er licet Fernand. Rehell. in d. q. 13. num. 9. putet, Navarri definitionem recipiendam esse ijs in locis, in quibus pretium cambiorum taxatum est, si enim, inquit, ita pretium definitum sit, ut nec ratione lucri cessantis, vel damnis emergentibus possit auferri, prout in cambijs intra Hispaniae loca, & ad Hispalem, vel ab Hispali taxatum esse refert, quae urbs est Batica provinciae praclarissima, nulla occasio usurae, vel fraudis suberit, sed gratia fiet debitori, quod ad securitas, vel tertias nundinas solutio differatur, ubi vero nihil pretio cambiij constitutum est, durare legis prohibitionem, cuius scilicet ratio fuit, ut tolleretur occasio peccandi, & obviam iretur fraudibus foeneratorum. Et proinde cum occasio fraudis non cesset, ubi certum pretium cambiij non est constitutum, facile enim campiores ratione maioris dilationis solvendi intercalatis nundinis maius lucrum exigent, quam si primis nundinis solutio fieri debeat, ideo in eventum lex cessare non debet, neque ei debitor renunciare potest, quamvis in illius favorem lata sit. Ita Fernandus † Alij vero citati omnes Navarrum sequuntur, & putant, constitutionem Divi Pontificis ex bono, & aequo hanc interpretationem pati etiam in eis locis, in quibus nullam certum pretium constitutum est, quod ego magis probo. Nam cum veris, & legitimis probationibus constat, campforem nihil amplius stipulatum esse, quam si pro primis nundinis cambium initum esset, sane consequens est, omnem fraudis, foeneris iuspicionem cessare, & prohibitionem sanctionis Divi Pij ad hunc casum minime pertinere. Neque enim difficile est, etiam ubi pretium nulla certa lege constitutum est, deprehendere, an ratione maioris dilationis campfor maius lucrum stipulatus sit, inspicit scilicet rationibus aliorum campforum, qui in eodem foro cambia eo tempore agitantur. Nam si constat, nihil aliud stipulatum esse, sibi in secundis, vel tertijs nundinis praestari, quam quod alij pro proximis nundinis nomine cambiij acceperint, come corre la piazza, ut Itali loquuntur, sane constat, campforem nihil ratione longioris dilationis extorsisse, & proinde non incidere in legem, quae non vetat, ne pro eodem pretio ad secundas, vel tertias nundinas cambia fiant. Neque in hac specie debitor dicitur renunciare legi, ut Rebellius patat, quae ad hanc speciem non pertinet.

58 Rursus, quod vetat constitutio, ne ad secundas nundinas cambia referantur, accipiendum est, cum adhuc tantum temporis superest, intra quod ad proximas nundinas perveniri potest, & negotium illic confici. Nam si proxima nundina ita imminet, ut perveniri non possit ad eum locum, in quo nundinae habentur, illae proximae censendae sunt, quae post illas proxime sequuntur, in quibus commode solutio fieri potest, & negotium explicari, ut recte docent idem Navar. loc. cit. Molin. in d. disp. 404. num. 10. Lopez lib. 2. cap. 13. Filiuc. tract. 25. cap. 11. num. 482. & Salas loc. cit. Si quidem his obligationibus tacite inest tempus, in quo ad locum perveniri possit, in quo solvi debet l. 2. §. si quis. ff. de l. quae cert. loc. l. cum, qui 41. §. quoties. §. l. 73. in prin. de verb. oblig. † Et generale est, ut si quis Calendaris, vel Idibus Augusti, vel alterius mensis aliquid stipulatus sit, de primis Calendaris, vel Idibus intelligatur, nisi intra illud tempus per rerum naturam praestari non possit. Hoc enim casu de sequentibus actum videtur, ut notat glof. in d. l. cum, qui, de verb. oblig. Traquel. in l. Bores. §. hoc servante, in fin. de verb. signif. & Anton. Gomez. variar. resolut. lib. 2. cap. 11. num. 26. quia stipulatio ex re ipsa dilationem capit. In quo tamen cavendum est, ne campior ratione huius excursio-

nis aliquid plus exigit collybi nomine, ratione enim dilationis aliquid exigere uturarium est secundum ea, quae dicta sunt, & in specie docet idem Scortia Theor. 310. in fin.

62 Quarta conditio est, ne termini ad solvendum longiores statuuntur, quam postulat locorum distantia, in quibus pecunia solvi debet. Ne dum longiores constituuntur, quam locus destinatae solutionis desiderat, foenerandi datur occasio, ut Pontifex ait. Quae tamen prohibitio ad cambia nundinaria non pertinet. Neque enim hic Pontifex vetat, terminos solutionis ad proximas nundinas constitui, qui saepe longiores sunt, quam locorum intercapedo postulat: sed accipienda est de terminis extra nundinas, qui si protrahantur, vel timendum est, ne campiores ratione temporis plus exigant, quae est sententia Lessij d. dub. 11. num. 92. & Salas loc. cit. num. 2. qui idem asserit iisdem verbis. Bonac. d. quaest. 5. n. 9. in fin. Scacc. §. 5. glof. 1. num. 1. & Scortia Theor. 311. quia, inquit, in nundinis alia tempora non constituuntur, quam nundinarum. † Et refert etiam in praxi servari, ut minus lucrum percipiatur, ceteris paribus, ex civitate proxima loco nundinaru, quam ex remotiori, ex vicinitate enim locorum minuuntur causae lucri cambiorum, & ex eorum distantia augentur, siquidem campiores maiores, vel minores sumptus, & pericula subeunt pro transiendis, vel retrahendis pecunijs, quae magis, vel minus locus solutionis distat, & proinde aequum est, ut ex distantia, vel vicinitate locorum lucrum metuantur, quae procul dubio mens, & sententia fuit Divi Pij. Alioquin frustra prohibuisset, ne solutionis tempus plus protrahatur, quam loci distantia desiderat, in quo pecunia reddi debet.

64 Damnantur vero hac constitutione cambia, quae sicca dicuntur, in quibus, scilicet foenus, & usura latet, ut dictum est, & quatuor serè modis agitur.

63 Et primo quidem cum nobiles, & locupletes titulo depositi, vel ficti cambiij pecunias argentarijs numerant easdem ad certum diem, vel ad libitum cum lucro, & intertrimento cambiorum eodem loco, vel alibi receptari, ut respondit Burlas. consilio tercent. nonages. nono, numero vigesimo septimo, libro quarto Gabriel. cons. 258. num. 1. lib. 2. Rot. Genuen. dec. 37. num. 11. Menoch. in cons. 1180. num. 1. & 2. & docet Marcat. de camb. cap. 13. num. 9. Molin. disp. 408. num. 8. & Roderic. lib. 3. quaest. 5. num. 18. quoniam, inquit, Molina, huiusmodi depositum verè mutuum est, dominiumque pecuniae in accipientem transit, & eius periculo cambia exercentur, ergo nihil pro eo deposito exigere possunt: si verè exigant, uturam committere, & restituendi reos esse. † Quamobrem aliud dicendum est, si nummi nomine deponentis, & eius periculo in cambijs legitimis exercentur, ut enim in alijs negotijs aliorum opera, & ministerio uti possumus l. 1. §. usus. ff. de procul. l. 1. de exerc. act. §. l. 1. in fin. ff. mand. ita, & in cambio exercendo vicaria amcorum, & institutorum opera uti nihil vetat, ut tradit Sigismund. Scaccia, d. quaest. 7. ampl. 9. num. 1. & censuit Rot. Roman. apud Farin. par. 2. dec. 304. num. 2. quod Itali vocant per terza persona, ut olim argentarij non tantum proprias, sed & alienas pecunias foenero dabant, ut observat Covarr. de veter. numism. collat. cap. 7. num. 4. etenim apud Argentarios duabus de causis potissimum pecuniae deponerantur, aut ut eas foenero collocarent, aut ut eas servarent sine foenore, ut scilicet tutiore in loco essent, quam in privatis aedibus, ut innuit l. quadam 9. §. nummularij, ff. de eden. §. l. si venri, §. in bonis, ff. de reb. auct. iud. poss. Cuiac. in l. si num. 27. ff. de pact. §. in l. 8. ff. de pos. ad Papin. Et ut olim honestiores non patiebantur sua nomina instrumentum emptionum scribi, l. pupillus, §. item ff. de auct. sur. Ita nunc viri nobiles, & locupletes per interpositas personas cambia exercent, & praesertim Ligures. Quod genus lucri Christus approbasse videtur, dum reprehendens Ierum, qui talentum absconderat, ait (poteras dare trapezita, & ita lucrum facere.) Math. 25. & notat Coraf. Epist. qua cap. 10. in fin. quamvis horum verborum alium esse sensum, Theologi verius doceant. † In quo genere illud sciendum est, campforem, qui alienas pecunias exercet, non teneri, si eo tempore, quo pecunias cambio dedit, debitores erant idonei: licet postea efficiantur non solvendo, hoc enim in alijs negotijs receptum est, ut in gestore negotium, l. 20. ff. mand. l. 37. §. si pecunia, ff. de neg. gest. §. l. 22. C. eod. quae ait, negotia aliena gerentes casus fortuitos non praestare: & in curatore Republicae l. 2. §. si eo ff. de administ. rer. ad exort. pertin. & in tercio, qui cum gestit licet negotia domini, sub conditione rationis reddenda libet esse iustus est, l. 31. ff. de cond. & demultr. §. l. 41. in fine de fideicom. lib. denique idem est in tutore, ad quem periculum nominum non pertinet, si modò idonei debito-

Ita erant eo tempore, quo illius pupillarem pecuniam credidit, ut respondit Bart. Socin. in cons. 92. num. 7. Roman. in cons. 425. vers. ceterum. & Montan. de tur. & curat. cap. 38. num. 92. probant tum alia iura, tum dicta l. III. ff. de mund. & demonstr. his verbis: ceterum debitores, cum quibus ipse contraxit, non utique in diem mortis domini sui fuisse idoneos prestare, cogendus est: sed eo tempore, quo his creditum est, eius conditionis fuisse, ut diligens paterfamilias his creditoribus fuerit, sufficit enim, tutorem bene, & diligenter negotia gessisse, & si eventum aduersum habuit, quod gestum est, l. 3. §. 7. ff. de contr. tut. aff. † Quod tantum intelligendum est, nisi campfori imputari possit, quod non exegerit. Nam & hoc in tutoribus etiam constitutum est l. si tutor. 16. & l. abirographis, §. 8. ff. de admin. & peric. tut. l. debitores, C. eod. nominum. C. arb. tut. Roman. in d. cons. 425. & Montan. loc. cit. num. 98. generale est, ut periculum nominis ad eum pertineat, cuius culpa, & negligentia deterior factum est, l. periculum. 35. ff. de reb. cred. l. 20. in fin. ff. de pact. dot. al. l. 44. ff. mand. nisi is debitor sit, qui ad solutionem præcipitari non debuit, ut ait l. si extraneus, ff. de iur. dot.

67 Nec tamen licitum est pecunias dare campfori, ut in cambijs licitis periculo dantis exerceat, sed etiam, ut earum periculum suscipiat, pro utroque scilicet officio illi iusta mercede peritorum arbitrio constitutas. Hoc enim commercij genus confirmatum est diplomate Divi Pij ad Bononienses: & illud probant Rot. apud Farin. in d. dec. 314. n. 7. Sigismund. §. 1. quæst. 5. num. 15. & §. 3. gloss. 3. n. 36. Vincent. Filiuc. tract. 25. cap. 9. num. 452. & seq. Bernard. Justin. de contin. cambior. quæst. 10. num. 2. & 3. & Joann. Bapt. Scortia Theor. 260. quia inquit, ut hæc iuste cum diversis fieri possunt, ita & cum eodem, cum sit eadem ratio, & nos sæpius diximus ex l. 15. ff. de reb. cred. quod cum duobus recipitur, id in una, & eadem persona recipiendum esse, & subijcit, hoc genus contractus in Italia esse frequentissimum, quod etiam referunt Scaccia, & Justin. loc. cit. Et similis contractus proponitur in l. 6. §. apud Julianum, ff. mand. his verbis: si dominus iusserit, procuratorem suum certam pecuniam sumere, & scenerare periculo suo, ita ut certas usuras domini penderet dumtaxat, si pluries scenerare potuisset, ipse lucraretur, in creditam pecuniam videtur accepisse. Neque movere debet, quod Jurisconsultus respondit, videri procuratorem in creditam pecuniam accepisse, & ita ex mutuo teneri, quia hoc ideo est, quia dominus certas usuras stipulatus fuit, & proinde mutuum contraxisse videbatur. In contractu vero, de quo Theologi loquuntur, & libellus Bononiensium, campfor ex conducto, vel pro socio tenetur secundum intentionem eius, qui pecuniam dedit, quæ recta esse debet, & præsumitur l. merito ff. pro soc. hoc enim utilitati rerum consentaneum est.

68 Secundo cambia sicca agitantur, cum campfores, & argentarij nullis receptis literis nummos dant titulo cambij, & lucrum à debitoribus stipulantur ad eam usque rationem, quam referent cambia in nundinis Placentiæ, vel alterius civitatis, ubi cambiolorum nundinae habentur: neque itur, neque mittitur ad nundinas, sed ibi pecunia repositur, ubi numerata est, cum lucro, & accessione cambiolorum. Hic enim verè genus agitur, & contrahentes cambiij nomine abutuntur, creditor quidem ob aviditatem lucri, quæ illum transferunt, agit, debitor verò ob necessitatem, qua strangulatur, & premitur. Hæc fraus constitutione Divi Pij damnata est, & huiusmodi cambia sicca, & fictitia esse, scribunt Fabian. de camb. par. 1. num. 22. Boninifign. Azor. & alij apud Sigismund. loc. cit. limit. §. num. 1. Bec. in cons. 213. num. 64. Bertazzol. conf. crimin. 254. num. 2. & seq. Hartman. Pistor. li. 3. quæst. 2. num. 30. Mastrill. in decis. 305. numer. 12. & 22. libro quarto de Molfet. de contract. cap. 7. num. 58. † Quæ tamen iuris definitio hanc exceptionem patitur, nisi verè tantundem creditoris interfit, ut si fortè à vero, & legitimo cambio abstinuit, ut ficto alteri roganti morem gerat, & ferat opem. Hoc enim casu potest idem lucrum stipulari, non quidem ratione cambij, quod hic verè nullum agitur, sed ratione eius, quod interest. Ita docuit Cajetan. sic. de camb. cap. 1. Navarr. ad cap. naviganti, de usur. num. 26. & 34. idem Hartman. loc. citato, num. 54. Azor. lib. 10. cap. 1. quæst. 2. Scacc. loc. citato limit. 7. num. 3. & 15. & tractat diligenter alijs auctoribus citatis, Domin. Gait. lib. de cred. cap. 2. titul. 7. num. 1637. & sequentibus, ubi constituit, id in utroque loco obtinere, t. Huiusque rei ratio est, quia in hoc negotio mutuum verum peragitur, in quo licet creditor sibi, & rebus suis consulere, & se indemnem servare, ut maxima æquitate, & frequentiori calculo receptum esse, ceteri Covarr. variar. resol. lib. 3. cap. 4. num. 5. verè

69 item & illud, & Ugolin. de usur. capite 8. §. 7. numero primo Molin. disp. 315. num. 5. & 11. & alij passim, & nos sæpius, & præsertim quæstion. 72. & in specie Molfet. loco citato, num. 61. ubi hoc restringit ad forum conscientie, quod non placet, quia etiam in nostro foro habetur ratio eius, quod interest, dummodo verè interfit, & probetur legitimis modis, ut rectè tradit Scaccia in d. limit. 7. num. 15. qui tamen exceptioni maximè ob stare videtur, quod dicitur, ex contractu usurario nullum interesse deberi, ut tractatum est q. 80. & in specie cambij sicci tradunt Lup. de usur. comm. 3. §. 2. n. 6. verè. sed advertendum, & Peguer. in dec. 35. n. 11. & alij. Quamobrem duo casus separandi sunt. Primus est, cum cambium siccum simpliciter unitum est eo modo, quo diximus, & hoc casu vera est Lupi, & aliorum sententia, & lucrum, quod inde provenit, illicitum esse, neque sub specie lucri cessantis exigi, vel retineri posse, & succedere ea, quæ diximus d. quæst. 80. num. 2. & seq. Quod verum etiam puto, etiam si accipiens cambio, promiserit solvere sub refectione eius, quod interest, quia hæc clausula in his terminis refertur ad contractum cambij, quod illicitum est, & lege prohibitum, & proinde pro non adiecta haberi debet, l. non dubium, C. de leg. Secundus casus est, cum inter dantem, & accipientem nominatum, & explicitè actum est, ut quia eius intuitu, & ut illi morem gereret, campfor à vero cambio abstinuit, ex quo lucrum consequi potuisset, & accipiens fortè non potest verum cambium inire ad eundem locum, ubi non habet, unde solvere possit, ipse illud idem lucrum refundere teneatur, quod campfor ab alio consequi potuisset, & hoc casu vera est Navarr. Azorij, & aliorum sententia, quia campforibus etiam licitum est sibi cavere, ne ex officio suo detrimentum patiantur, vel amittant lucrum, quod tamen comperi unum Scacciam adnotasse loc. cit. num. 17. & 19. & constat ex his, quæ diximus ead. q. 80. num. 20. Nec obstat d. l. non dubium, C. de leg. quia non pertinet ad contractus licitos, qui sub specie alterius contractus simulantur, ut dixi q. 7. num. 24. Constat verò, contractum mutui licitum esse, cui pactum indemnitis procul dubio accedere potest. Puto tamen ab hoc genere abstinentum esse, quia speciem mali habere videtur, & consultus esse negotium apertè mutuo conficere, adiecto eo indemnitis pacto, quod meritò apud omnes receptam est.

70 Tertio inter cambia sicca illud etiam referri debet, quod ita agitur, ut literæ quidem dentur, sed non mittantur, & nihilominus singulis nundinis incurrunt, & aptantur rationes, proinde ac si vera, & naturalis solutio, & numeratio intercessisset cum incremento, & accessione cambij. Etenim hæc fraus apertè sanctione Pontificis etiam prohibita est, & hoc commercij genus omnes veluti usurarium execrantur, ut apud Scortiam Theor. 307. Nec enim satis est, ut verè cambia agitentur, si campfor in suo libro scribat pecuniam sibi esse solutam, ut tradunt Joann. Bapt. Lup. de usur. & commerc. illic. in comm. d. c. naviganti, §. 2. num. 19. Hieron. Gabr. conf. 158. num. 5. & 7. & Roder. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 5. num. 17. Idemque sensit Theologus quidam post Sigismund. in fin. num. 13. & Nicol. Gen. in tract. de script. privil. lib. 2. tit. de liter. camb. num. 8. quod tamen eandem exceptionem patitur, nisi verè tantundem creditoris interfit, adhibita tamen ea distinctione, de qua proximè dictum est. Sanè observandum est, literas necessarias non esse etiam post constitutionem D. Pij, cum uterque ad locum profecturus est, in quo dari convenit, quia possunt ipsimet ex fide bona negotium conficere. Ita enim docent Navarr. c. 17. n. 289. Scacc. de commerc. §. 95. n. 10. Justinian. quæst. 4. n. 17. & 18. Scort. Theorem. 307. vers. notat tamen & Emin. de Lug. disputat. de camb. sect. 7. num. 85. novissimè Merend. de camb. nundin. cap. 1. num. 46.

71 Denique agitantur sicca cambia, cum dantur quidem, & mittuntur literæ, sed ea mente, & intentione, ut unde processerant, inanes referantur, cum sciat campfor, nullum in nundinis esse, qui literis receptis, fidem debitoris exsolvat, & solvat, ut eadem divi Pij constitutione 1. declaratum est, & in Hispania pragmatica sanctione Philippo II. quæ extat apud Narbon. loc. cit. & ita ex Theologis docent Mercat. lib. de camb. cap. 7. num. 6. Ludovic. Lopez lib. 2. cap. 12. circa principium. Molin. disp. 404. Rebell. lib. 11. qu. 6. num. 3. & alij ferè omnes apud Salas dub. 14. num. 1. & Scortiam Theor. 307. quibus iurisperiti consentiunt Gabr. Bec. & Roderic. loc. citat. Menchac qu. usu freq. cap. 7. num. 11. Mastrill. in d. dec. 303. num. 7. & Altonf. Narbon. in d. gloss. 2. num. 24. Neque excusantur campfores, si literas mittant ad ea loca, ad quæ scriptæ

72 ita agitur, ut literæ quidem dentur, sed non mittantur, & nihilominus singulis nundinis incurrunt, & aptantur rationes, proinde ac si vera, & naturalis solutio, & numeratio intercessisset cum incremento, & accessione cambij. Etenim hæc fraus apertè sanctione Pontificis etiam prohibita est, & hoc commercij genus omnes veluti usurarium execrantur, ut apud Scortiam Theor. 307. Nec enim satis est, ut verè cambia agitentur, si campfor in suo libro scribat pecuniam sibi esse solutam, ut tradunt Joann. Bapt. Lup. de usur. & commerc. illic. in comm. d. c. naviganti, §. 2. num. 19. Hieron. Gabr. conf. 158. num. 5. & 7. & Roder. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 5. num. 17. Idemque sensit Theologus quidam post Sigismund. in fin. num. 13. & Nicol. Gen. in tract. de script. privil. lib. 2. tit. de liter. camb. num. 8. quod tamen eandem exceptionem patitur, nisi verè tantundem creditoris interfit, adhibita tamen ea distinctione, de qua proximè dictum est. Sanè observandum est, literas necessarias non esse etiam post constitutionem D. Pij, cum uterque ad locum profecturus est, in quo dari convenit, quia possunt ipsimet ex fide bona negotium conficere. Ita enim docent Navarr. c. 17. n. 289. Scacc. de commerc. §. 95. n. 10. Justinian. quæst. 4. n. 17. & 18. Scort. Theorem. 307. vers. notat tamen & Emin. de Lug. disputat. de camb. sect. 7. num. 85. novissimè Merend. de camb. nundin. cap. 1. num. 46.

Denique agitantur sicca cambia, cum dantur quidem, & mittuntur literæ, sed ea mente, & intentione, ut unde processerant, inanes referantur, cum sciat campfor, nullum in nundinis esse, qui literis receptis, fidem debitoris exsolvat, & solvat, ut eadem divi Pij constitutione 1. declaratum est, & in Hispania pragmatica sanctione Philippo II. quæ extat apud Narbon. loc. cit. & ita ex Theologis docent Mercat. lib. de camb. cap. 7. num. 6. Ludovic. Lopez lib. 2. cap. 12. circa principium. Molin. disp. 404. Rebell. lib. 11. qu. 6. num. 3. & alij ferè omnes apud Salas dub. 14. num. 1. & Scortiam Theor. 307. quibus iurisperiti consentiunt Gabr. Bec. & Roderic. loc. citat. Menchac qu. usu freq. cap. 7. num. 11. Mastrill. in d. dec. 303. num. 7. & Altonf. Narbon. in d. gloss. 2. num. 24. Neque excusantur campfores, si literas mittant ad ea loca, ad quæ scriptæ

scriptæ sunt, & dicant, per eos stetisse, qui cambio pecunias acceperunt, quod ibi non solverint, & paratos se fuisse ad pecuniam suo loco, & tempore recipiendas. Hanc enim executionem rejiciunt *Soc. de Justit. & Jur. lib. 6. qu. 10. artic. 1. Molin. in d. disp. 404. num. 6.* & alij communi suffragio apud Salas *loc. cit.* ubi ait, ita docere Doctores omnes. † Qui deinde refert, Sebastianum Lusitanæ Regem lege edita anno 1570. fuisse, ut id cambij genus agitates pecuniam in hoc scenore deprehensam statim, & ipso iure amitterent, & ne debitor huius legis beneficio renunciare posset: & si quid fortè hoc nomine solutum esset, ut à debitoribus, & heredibus eorum quancumque repetere liceret, quod & à Molina proditum est *loc. cit.* Et additum est sapienter constitutione illa Philippi II. Hispaniarum Regis, cuius paulò ante meminimus, ne pacisci liceat, ut stetur iuramento, & assertioni campforis circa transmissionem, & acceptationem literarum, & pretia cambiorum, & circa illud quiddam, quod necessarium sit ad iusticiam, & veritatem cambij, sed ut omnia instrumentis publicis, testibus, vel alijs modis legitimis probentur.

74 Hisigitur, & alijs modis sub nomine cambij senus agitur; & Pontificum, & Principum leges lacerantur, ut acriter prosequitur *Mercat. loc. cit.* qui tandem subjicit hanc clausulam: *quamobrem non tantum campfor abstinere debet a priora illa fraude, quæ admittitur, cum litera in serinio retinentur, & ab alia, quæ fit, cum ad eum mittuntur, qui, solitis peræstis ceremonijs, & protestationibus, eas recambiet, & tertia, quæ in extorsione provisionum posita est, sed etiam quoties probabiliter novit, petentem cambium non habere illic pecuniam, neque habiturum esse neque alium, quæ eius nomine solvat, & præsertim cum persona ab eo nominata, eo in loco non reperitur, vel si sibi domicilium habet, literas non est recepturus, neque soler recipere, sed rogantem nummos nihil aliud intendere, quàm interire aliena pecunia uti, ab hoc genere contractus abstinere debet, quia usurarius est. Neque tamen dico, aut præscribo, ut qui cambio dat, semper scire teneatur, illum, qui cambio accepit, revera tantundem habere eo loco pro quo cambium petit, vel eum, cui litera inscribuntur, ibi inveniri, & sedem, & domicilium habere, & fidem scribentis exsolutorum. Sed dico, ne essarium esse, ne nummularius sciat, omnia hæc sicte, & simulate agi, ut interim debitor pecunia utatur, quia id sciens cambium contrahere non potest. Ita tere Hispano idiomate *Mercat. loc. cit.**

76 Sanè si campfor bona fide pecuniam cambio dedit, & eam sibi Placentie, vel Lugduni dari cavic, postea verò neque promissor solvit ijs in locis, neque alius nomine eius, potest campfor non tantum eo loco agere, si ibi debitor invenitur, sed etiam alio, facta, ut solet protestatione, dummodo mentio fiat eius loci, quo dari debuit, l. 1. §. 2. si quis de eo, quod cert. loc. l. 1. C. ubi conven. qui cert. loc. dar. promiss. iniquum enim esset, si promissor ad eum locum nunquam accederet, non posse stipulatorem suum conlequi, ut ait, d. l. 1. & Theophilus *Instit. de act. §. 33.* † Quæ actio, ut dixi, arbitraria est, in quam venit id, quod creditoris interest, pecuniam loco convento potius, quàm alibi solvi, si per reum mora fiat, quo minus loco suo solveret, l. 8. §. ult. ff. de tit. & d. l. un. C. ubi conven. qui cert. loc. & Cujac. ad b. tit. & Ad Affric tract. 3. col. 3. Anton. Faber. def. 1. n. 5. C. ubi conven. qui cert. loc. & in specie notant Ludovic. Lopez. d. c. 15. in fin. Reginald. loc. cit. num. 459. Rot. Gen. dec. 6. num. 6. & Scortia ad breve Bononiense. Theor. 285. in fin. † Et competit etiam debitori actio ad id, quod interest, nimirum si per reum mora non fuerit, sed per creditorem factum est, quo minus loco convento oblatam pecuniam acciperet, quia hæc actio utriusque utilitatem continet, id est vel actoris, vel rei, qui moram passus est, d. l. 2. §. ult. & l. 4. §. interdum. ff. de eo, quod cert. loc. & Faber in not. d. def. 1. n. 4. unde si neque campfor loco convento fuit, neque alius, qui eius nomine pecuniam acciperet, cum reus paratus esset ibi solvere, habenda est ratio eius, quod debitoris interim eo loco potius, quàm alibi conveniri, & proinde poterit iudex pro modo eius, quod debitoris interest, debitam quantitatem minuere, ut laus indicat d. l. 2. in princ. his verbis: *quod si rei interest, minoris sit pecunie condemnatio.* Ex congruenter Theophilus *loc. cit.* Neque vero, inquit, in centum aureis, quos Ephefi promissit, condemnari extra Ephefum eum oportet. Nam de centum illis aureis deduci debet omne id, in quo læditur extra Ephefum solvendo: idemque constat ex d. l. 8. de eo, quod cert. loc. & alijs eiusd. tit. quæ maximè ad hunc tractatum pertinere videntur. Ex quibus nos ea, quæ de cambijs prodita sunt, confirmare aut declarare conati sumus, & fortasse erit, cui hic noster labor non inutilis omnino esse videatur

Q V Æ S T I O XXVI

De recentibus
cambijs.

S V M M A R I V M.

1. Recentium cambiorum formula ex varijs auctoribus.
2. Argumenta adversus recentia cambia.
3. Emens boves à rustico, qui non habet, eidemque locat, usuram facit.
4. Leges fabulis verbis circumvenire non licet.
5. Pauli Consolati adversus recentia cambia acris sententia.
6. Cambium recursa qua ratione defenditur.
7. Satisfactio omnis pro solutione est.
8. Acceptilatio species solutionis.
9. Solutio per adnotationes, vera solutio.
10. Duplici persona quis rectè fungitur.
11. Cambio recursa conditio debitoris non est durior.
12. Et interdum melior.
13. Campfor dum sibi solvit in nundinis, videtur id facere ex pecunia debitoris.
14. In cambijs fictiones non sunt reprehendenda.
15. In cambio recursa non contrahitur emptio.
16. Venditor, re non tradita, tenetur ad id, quod interest. Qui certo loco aliquid solvere promittit, & non solvit, tenetur ad interesse.
17. In cambijs inspiciendum est, quo titulo lucrum percipiatur.
18. Facilitas cambiorum perniciofa debitoribus.
19. Divi Ambrosij locus.
20. Lex optima, qua cambia rescaret.
21. Radices, quibus iustitia recursa nititur, tentantur.
22. Emptio sine re non consistit.
23. Soes emi potest.
24. Emptio fructuum futurorum recipit conditionem.
25. Fructus futuri hypotheca rectè dantur.
26. Emptio domus exusta utroque sciente non valet.
27. Aliud solvere, aliud rem venditam præstare.
28. Liberatio campforum captiva, & crudelis.
29. Acceptilatio omnem tollit obligationem.
30. Si ab initio actum est, ut res accepto feratur, non contrahitur emptio.
31. Emptio, qua fit in cambio recursa, non est vera emptio.
32. Cambium simplex omne genus solutionis admittit.
33. Decem dari non possunt, ut undecim recipiantur. Vocabula non salvant conscientiam.
34. Emptio contractus est iuris gentium, & bonæ fidei.
35. Cambij iustitia non ex venditionis nomine, sed aliunde petenda.
36. In cambio recursa creditor non cogitur pecuniam domum reducere.
37. In cambio recursa nullus sumptus, nullus labor, qui mercedem mereatur.
38. Feneratorum alius sumptus, & labores sustinebant in exercendo scenore. Opera ubicunque præstentur, mercedem mereantur.
39. Incertitudo lucri non tollit rationem usura in mutuo. Fœnus nauticum illicitum.
40. Ars nummularia ab Aristotele reprehensa, quod ab hominibus acquirit.
41. In cambijs nummus nummum parit, ut in scenore.
42. In cambio recursa fit fraus Constitutioni Pij V.
43. Cambium recursa ad eandem campforem novis sacre Congregationis decretis damnatur.
44. Recursa species à Congregatione approbata.
45. Cambium, in quo campfor in nundinis ex pacto dat pecuniam ad extringendum prius, an valeat.
46. D. Raphaelis de Turri tractatus de cambijs. Cambium, in quo campfor scit, debitorem non habere, neque habiturum pecuniam in loco solutionis, est illicitum.

47. D. Raphaelis de Turri contraria sententia, & eius argumenta.
48. Emptio sine animo emendi non contrahitur.
49. Argumenta D. de Turri excussa, & reiecta.
50. Emens scienter rem ab eo, qui non habet, usuram committit.
51. Campfor probabiliter dubitans accipientem non habiturum, unde solvat, debet a cambio abstinere.
52. Campfori bona fide contrahenti debetur lucrum loco eius quod interest.
53. Auctor constitutionem S. Pontificis de cambijs desiderat.
54. Acceptilatione non perficitur cambium, sed ab eo dissolvitur.
55. Campfores ex propria pecunia sibi solvere non possunt. Admirationes non possunt supplere materiam veri cambij.
56. Scuti marcarum ex Raphaelae de Turri nihil aliud sunt quam obligationes.
57. Versura apud veteres prohibita.
58. Decem dare, ut undecim recipiantur illicitum.
59. Pecuniae copia an sit iusta causa, ut plus exigere liceat.
60. Emin. Cardin. de Lugo locus expenditur.
61. Pecunia imaginaria copia an sit iustus titulus plus exigendi.
62. D. Raphaelis de Turri assertio contractum cambij esse quancunque alio iustitorem.
63. In cambio non est maior equalitas, quam in mutuo.
64. Mutuum natura sua magis equalitatem desiderat, quam cambium.
65. Pretij taxatio pendet ex circumstantijs, quae incertae sunt.
66. Scuti marcarum etiam ex copia, vel inopia variam recipiunt estimationem.
D. Raphaelae de Turri arguitur contraria docuisse.
67. Mutuum equalitatem servat etiam variatis pretijs rerum creditarium.
Mutuum ea lege, ut certatantum tempore reddatur, quod plus est iustitiae, est usurarium.
68. In cambio recursa semper est inaequalitas.
Lucrum quod provenit ex multiplicatione cambiorum longe deterius illo, quod provenit ex multiplicatione aliorum contractuum.
69. D. Ant. Merenda tractatus recens de cambio mundiali.
70. Navarri sententia quaedam defenditur adversus D. Merenda obiectiones.
Cambia mundinalia distantiam loci non servant.
71. Casus a Genuensibus in materia cambiorum propositi.
Et responsa S. Congregationis sub Urbano VIII.

EX his, quae proxima quaest. dicta sunt, in dubium revocari potest illud cambij genus, quo res in nundinis ministerio campforis, vel institoris eius peragitur. Itali, quibus hoc genus debetur, *con la ricorsa* vocant, quod debitor, qui non est solviturus, ad campforem, vel institoris eius recurrit, ut eius ministerio solvere possit, vel quod in eo cambium currat, & recurrat, ut in Euripo fluctus. Et primum subjiciam huius cambij formulam, ut ex Scaccia, & alijs colligere potui. † Illius ergo contrahenda ratio est: Titius Genuae, vel Florentiae inopia praefectus Mævium campforem rogat, ut sibi aureos mille det ad cambium pro proximo nundinis. Et cum Titius ibi non habeat pecunias, neque socium procuratorem, vel alium, qui eius nomine solvat, eundem rogat, ut eius opera ibi solvere possit: ideoque inter eos convenit, ut Titius litteras cambij Mediolanum, vel Placentiam scribat directas procuratori, seu institori ipsius Mævij, ubi solvat aureos puta Marcarum 1020. & se debitorem huius summae constituat, ipsique eandem quantitatem tradat solvendam ipsi campfori, atque etiam ut campfor eadem suo correspondenti, vel institori scribat, ut litteras Titij hominis fortasse ignoti acceperit, & exigat à se ipso, quod ipsi debetur. Quibus litteris receptis institor, seu procurator campforis constituit Titium debitorem illius summae, quasi pro eo eam sibi solverit iussu eius, & creditorem Mævium quasi eius mandato exigerit à Titio. Deinde quia Titius proprio arte debitum non dissolvit, sed ex fide campforis, institor seu procurator eius remittit eandem summam cum lucro secundi cambij campfori, & scribit Titio, ut eam solvat ipsi campfori, qui tandem exigit à Titio Genuae, ubi negotium coeptum est, id totum quod secundis litteris continetur. Et

hoc genus cambij *con la ricorsa* dicitur, in quo institor Mævii duplicem personam sustinet, solventis scilicet nomine Titij, qui cambio accepit, & recipientis solutionem nomine Mævii, qui dedit. Ex quo fit, ut ab initio inter contrahentes actum videatur, ne revera debitum omnino extinguatur in nundinis, sed usura facta recurrat, unde procellerat. Neque pecunia re ipsa proficiscitur, quam eum campfor hic numerat Titio, & cum Titius eidem Mævio, vel alteri cui facta est remissio, quantitatem debitam restituit Genuae, vel Florentiae cum collybo, & interimento provisionis, ut incertus auctor quidam diserit Italica lingua post tractatum Sigismundi in fin. num. 43. Et quod magis mirum videtur, interdum litterae inscribuntur ipsimet campfori, ut sibi ipsi solvat in nundinis, si forte ad nundinas profecturus est, vel inscribuntur ipsi debitori, & ab ipso debitore, ut à se ipso in nundinis eam quantitatem exigat, quae litteris continetur, eandemque quantitatem trahat, & remittat, ut supra dictum est. Quarum litterarum exemplar est apud eundem Sigismund. §. 1. *quæst. 5. num. 83. & 85.* Bernard. Iustinian. *de contin. cambior. quæst. 1.* Molfet. *de contract. cap. 7. num. 45.* & Gait. *de credit. tit. 7. num. 1382.* & seq. Querendum ergo est, sed Academicorum more, an hoc genus cambij, quoad questum tantummodo institutum est, & in nundinis non nummis, & ipso numerorum corpore, sed nominibus, & scripto, & fide contrahendum agitur, ut in quo convenit fuerat, sive cambium cum recurrit, sive alio nomine nuncupetur, reijci, vel recipi debeat.

Et sane cum hic omnia defunctorie, & dicis causa fieri videantur, multum Theologi, tum Iurisprudenti hoc genus veluti illicitum, & usurarium, & Reipublicae incommodum multis validisque argumentis improbarunt apud Salas in lib. *de camb. dub. 17.*

Primum est, in cambio reali debent intervenire diverse pecuniae, & diversorum dominorum, nemo enim secum permutat, aut unam pecuniam suam commutare cum alia etiam sua potest, ut non potest rem suam emere, l. 16. *de contr. empt. l. 22. §. si sibi qui. ff. mand.* sed in hoc genere cambij, vel una tantum pecunia intervenit, vel tota est campforis, ergo non est vera permutatio, & reale cambium, sed inane, & fictum.

Secundum in hoc cambio debitor hic pecuniam accipiens cogitur in eodem loco eidem campfori, qui dedit, illam restituere eam lucro eadem proflus ratione, ac si mutuo illam accepisset post aliquod tempus reddendam cum tenore. Litterae enim, quae conficiuntur à debitore, & rationes illae, & computationes, quas campfor, vel campforis procurator in suo libro rationum scribit, & aliae litterae, quae remittuntur ad campforem, quibus debitori solutio indicitur, nihil aliud revera sunt, quam ambages, & circuitus quidam, in quibus impii ambulant, & figmenta avaritiae ad tegendum tenent.

Tertium in hoc cambio re ipsa se habet miser campforarius, ac si fictas litteras dedisset, nempe aut non mittendas, aut reddituras inanes, cum nullam pecuniam habeat in loco, in quo solvere promisit, neque creditum. Sed ab eodem campfore cuncta concinnantur, & eius arbitrio sunt, & proinde hic omnia in fraudem constitutionis Divi Pij fingi, & committi, quae nominatim id fieri vetat.

Quartum argumentum est, quia in hoc cambio campfor sciens prudensque emit aureos marcharum à campforario, qui eos non habet, neque eos habiturus est in loco, in quo solvere promisit, & proinde haec emptio non minus usuraria cepteri debet, quam si quis à rustico sciens boves emat, quos ille non habet, ut eos eidem sub certa mercede locet, quod esse usurarium multi docent, Sor. Navarr. Azor. apud Sigismund. §. 6. *glor. 1. num. 3.* Molin. *disp. 362.* & Ugo. lin. *de iur. cap. 38. num. 1.* quod hic fieri videtur. Ita tere apud Salas *loc. cit.*

Et praeterea huiusmodi ambages, & fictiones ridiculae esse videntur, cum litterae ipsimet debitori, vel creditori inscribuntur, ut sibi solvat, si forte ad nundinas proficiscuntur. Hic enim versura tantum fit, & debitor re vera non liberatur: & proinde licet hic circuitus salvis verbis constitutionis fieri videatur, tamen hac arte constitutio eluditur, & eius sententia laceratur, quod non licet l. 29. & 30. *de legib. l. ult. C. mand. l. hoc modo §. 2. ff. de condit. & dem.* quae ait, id quod in fraudem legis fit, ipso iure rescindi. † Ut videatur non immerito Paulus Comitol. lib. 3. *cap. 15. & 16.* ita advertit istiusmodi cambia excandescere, ut illa improbum foenus turpissimas foenoris

fordes, spurcissimum solutionis commentum, sordida commercia, spurcissima scenoris amicalia, pecunia invidiosissima, imparitissimaque nundinationem identidem appellet, & tandem in d. qu. 16. nu. 10. concludit *totum istorum campforum nummariam rationem nugatoriam esse, ridiculam, & araneam telis, vel verius non tantum fundamentis subnixam, Quae sanè campfores ab hoc commercij genere deterrere debent.*

Sed hæc campfores, & qui eorum causæ patrocinantur, parvi faciunt, & facili negotio refelli putant, & præsertim is, qui eorum partes tuetur inter consil. Navarr. lib. 5. conf. 31. Mossef. in dist. cap. 7. n. 51. & Scortia Theor. 291. Negant enim hic quicquam fieri in fraudem constitutionis D. Pij, neque eius sententiam circumveniri, sed contendunt omnia ex veritate, & iusta, & æquabili commutatione agi, & litteras vel mitti, & virtute earum solutionem eo loco fieri, quo solvi debet.

Neque enim solum intelligimus tantum, cum pecunia numerata est creditori, sed satisfactio qualibet pro solutione est l. 52. ff. de solut. l. 13. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. solvit. l. 9. §. omnis de pign. act. & solutionis verbum ad omnem liberationem pertinet quoquo modo factam: magisque ad substantiam obligationis tollendam refertur, quam ad numerum solutionem. l. 4. §. soluisse ff. de re judic. l. 54. de solut. l. 47. & 176. de verb. signif. unde non tantum solutio naturalis recepta est, quæ fit numerata pecunia, sed & alij modi proditi sunt, quibus quis solvisse dicitur, ut si compensatione, aut deductione utatur, l. amplius, ff. rem rat. habet. vel si obligatio novata est, l. solvit §. 1. ff. de pign. act. & inter quos etiam acceptilatio est, l. 1. & 8. ff. de accept. l. si rem. §. 1. ff. de novat. & de leg. quæ ait acceptilatio perimi obligationem, & l. quamvis §. interdum ff. ad Velleian. & nunc est juris gentium, l. 8. in fin. ff. de accept. & Cuiac. ad l. 5. ff. de just. & iur. per quam ita liberatio contingit, ut licet pecunia numerata non sit, non possit contra eam opponi exceptio non numerate pecunie, l. 19. d. tit. de accept. Duaren. ad eundem tit. cap. 1. Denique quacunque ratione satisfactum sit creditori, solutio facta intelligitur, ut dictum est, & proinde cum campfor sibi satisfactum, & solum esse velit, ex sola adnotatione, quam facit in nundinis ipse, aut procurator, & insitor eius in librorationum, hæc adnotatio pro solutione est, ut prosequitur Naldus in verbo, *cambium num. 6.* ex quo sequitur, litteras non redire inanes, quod Divus Pius vetuit, sed virtute earum pecuniam in ipsis nundinis, & ubi conventum est, exsolvi, & primum cambium extinguui, quod sufficit: & licet alia litteræ ex nundinis fiant, & mittantur, sunt alterius, & novi cambij, ut differunt Lessius cap. 23. num. 60. & 61. Salas dub. 17. num. 7. Moliel. d. cap. 7. num. 51. & 52. & Scortia Theor. 291. in fin. ubi ait: *ob id huiusmodi in nundinis solutio non est ficta, sed virtualis, cum vere, & realiter fiat prioris obligationis liberatio, & ideo æquivaleret reali solutioni, ut paulo ante ex l. 47. de verb. signif. & l. 54. de solut. & liber. dictum est, concludens deinde his verbis: Unde etiam sequitur, ut solutio prioris cambij non fiat Genue, ubi accepta est pecunia, sed in ipsis, & g. nundinis Lugdunensibus, aut Placentinis: fiat vero Genue solus secundum cambij solutio, cum ex Lugduno, aut Placentia secunda littera transmittentur. Unde non est simile exemplum emptoris bovum, quos scit rusticum non habere, quia in hoc cambio debitor verè habet, unde solvat, tamen id faciat ope, & ministerio eiusdem campforis. Et addit Naldus loc. cit. *verf. non obstat igitur, nihil interesse actu pecuniam numerari, cum iterum eadem pecunia, repetito contractu, illico sit cambienda eidem debitori.**

Neque mirum, aut juri civili contrarium est, ut quis duplici persona fungatur, & posita se ipso exigere, & quod idem est, sibi solvere, id enim constat apertissime multis juris locis, ut l. 31. ff. mand. l. 6. §. ult. & l. 38. de negot. gest. & apertissime etiam in l. 9. §. 4. ff. de pecul. & l. quoties. 9. §. 4. & 5. de admin. & peric. tut. cuius verba sunt: *sicut autem solvere tutur quod debet, ita & exigere quod sibi debetur potest, si creditor fuit patris pupilli; nam & sibi solvere potest, unde non debet hoc cambij genus ex eo reici, & reprobari, quod campfor aut campfarius sibi ipsi solvant, cum hoc in jure nostro usitatum sit, ut etiam suspectum esse non debet, quod ministerio unius procuratoris tollatur, & constituatur obligatio, quia hoc in servo communi receptum est, d. l. 8. §. 2. ff. de accept.*

Præterea Sigismund. Scaccia loc. cit. notat ex hoc cambio debitoris conditionem non fieri duriorē, quam in cambijs, quæ non recurrunt, quæ ex communi sententia sunt cambia vera, & libera, quod ostendit, quia si quis

cambio acciperet aureos centum quos promittat solvere proximis nundinis, ipsique adventibus, cum non haberet unde solveret, eandem quantitatem ab alio acciperet, ut hac pecunia novè accepta cambio primum dissolvat, apud omnes convenit, ista duo cambia, nisi aliunde iniusta sine, vera, & libera censeri. Pari ratione si quis, cum cambio acciperet, pactus est, ut eo non solvente in nundinis, liceat campfori nomine debitoris, & eius sumptibus eandem quantitatem cambio accipere, & mora facta campfor illam vere ab alio cambio accipere, cambium hoc reale, & licitum est, saltem pro primo recambio, & concurrente bona fide. Sed in cambio cum recurfu nihil amplius, vel minus continetur. Neque enim campfor majus lucrum sentit, nec campfarius majus damnum, & tantum alia est persona campforis, quia in illis aureos marcharum vendis alij, in hoc recurfat eidem campfori, sed vendere uni, vel alteri eodem pretio, & ipsdem pactis nihil pertinet ad justitiam contractus, nihilque interest, quod attinet ad justitiam cambij, quod mandet mihi, ut solvam, vel Titio, cum æquæ fiat debitor eiusdem summe, vel mihi, vel Titio, & utroque modo dati, & accepti æqualitas intercedat, in qua posita est justitia emptionis. Ita Sigismund. in d. §. 6. glos. n. 40. & 41. & Gait. loc. cit. n. 1503. & 1508. & subiiciens hoc genus cambij interdum utile esse debitori, quia liberatur onere invenendi alium campforem, qui eius nomine solvat, & minoribus expensis multatur, quam si ad nudinas proficisci, vel alia ratione primum cambium dissolvere cogetur. Et hoc argumento etiam usus est incertus ille auctor apud Navarr. in d. conf. 31. Salon. disp. de camb. art. 2. contr. 12. & Scortia d. Theor. 291. *vers. fit autem.* ubi ait huiusmodi commercium libenter à mercatoribus agitari, tum ob maiorem securitatem, tum ne pluribus pateant rationes negotiorum suorum: atque etiam quia recipiens securior redditur in nundinis remansurum sibi creatum illius summe per novum cambium, quod dicitur, *il ritorso* quo credito facilius satisfaciatur cæteris debitis, quam si in eisdem nundinis summa prioris cambij, esset alicui tertio perfolvenda; denique ob lucrum provisionum quas capiunt, vel ipsi principales, vel negotiorum gestores, aut foci, aut certe famuli, quibus certum stipendium pro laboribus omnibus præstatur, unde dictæ provisiones cedunt in lucrum sive campforum, sive eorum, qui cambio accipiunt, quod sanè lucrum magnum esse solet.

Denique idem Sigismund. Scaccia d. glos. 1. num. 74. & 75. ait nihil obesse, quod campfor sibi ipsi in nundinis solvat, quia campfor virtualiter solvit Placentia, & de pecuniis ipsius campfarii, quia brevi manu, & ordine intellectus dicitur idem campfarius accepisse prius cambio ab eodem campfore, & postea solvisse. Nam quod necessarium est ad aliquem actum perficiendum, illud ordine intellectus præsumitur præcessisse, & evenit in renunciatione iuris delati, quod renuncians prius acquisivisse, & agnovisse fingitur, ut refert scripsisse in suo tract. de judic. lib. 2. cap. 2. num. 296. & num. 298. & Neque huiusmodi fictiones in commercio cambiorum reprehendendas esse, quia non fictio inscit contractum, sed iniustitia, quæ fictione palliatur. Et proinde in tanta articulatione omnium controversia & temporum angustia, longè errare videri, qui ex his, quæ ad iustitiam non pertinent, tot subtilitates, & argumenta enixè delinunt, cum ad solam contractus æqualitatem, & æquabilem commutationem tanquam ad tydus respicere debeamus, dum per cambiorum pelagus navigamus: reliqua argumenta esse pueriles argutias, quas Seneca iridet in *epist. lib. 6.*

Sed perpendenti tria prima argumenta, (nam reliqua ex auctoritate constant,) quibus Sigismundus probat hoc genus cambij licitum esse, satis levia esse videntur, & quæ facili negotio possunt everti. Primum enim quod in d. glos. l. n. 38. ex eoduct, quod hic vera emptio contrahatur, quo argumento etiam alij utuntur, ut Scortia d. Theor. 291. principium petere videtur. Nam qui contendunt esse illicitum, enixè docent, hic mutuum verè contrahi, & in creditum iri, & ad tegendum mutuum contrahentes nomine cambij uti, ut sæpius nomine emptionis, societatis, de positi, & aliorum contractuum abutuntur, & nihil re vera agi, quam obligare promissorem, ut tandem in eodem loco restituat sortem, & lucra cambij ultra sortem, & alia interimenta quedam: nec tanti verba, & involucri verborum facienda esse, ut rerum substantiam, & veritatem immutent. Inter quos Paul. Comit. d. cap. 15. id ostendit his verbis: *Nam mutuum est, cum ea, quæ usui consumuntur, alteri concedimus, & si quis accipit, verius fit dominus, & idem specie, atque estimatione reddit; verum hi comparanda pecunia artifices, cum suam alteri*

alteri pecuniam concedunt rem, qua usu consumitur, concedunt, cuius rei, quibus credita est domini sunt, & tantundem cum lucro in eadem loco reddere tenentur, nulla habita ratione laborum, & sumptuum, quos ars hac perficere cogitur, ergo certum est illos mundinari ex mutuo; diversitatem autem locorum, & illas inanes litteras, qua utro citroque mittuntur ad tegendum mutuum extogitatas esse. Quae confirmantur omnia ex l. 2. §. 1. ff. de reb. cred. l. 1. §. 2. de obligat. & act. ex his, quae diximus quaestione proxima num. 18. & seq.

16 Secundum argumentum est, quia venditor, qui pretio accepto rem non tradit post moram, tenetur ad id, quod interest. Sed haec ratio negatione consequentiae diluitur. Neque enim sequitur, venditor recepto pretio, si rem non tradat tenetur ad id, quod interest, quod est verissimum, l. 1. ff. de act. empt. l. 4. Cod. cod. ergo cambium de quo agitur licitum est. Fateor quidem eum, qui certo loco solvere promissit, si per eum factum sit, quo minus pecunia solvatur, teneri ad id, quod interest, id enim iure civili constitutum est, ut constat ex d. l. 2. §. nunc de officio. & l. 4. in princ. ff. de eo quod cert. loc. & dixi q. proxima n. 53. Et proinde fateor campforem, qui Placentiae, vel Lugduni certam pecuniae quantitatem sibi solvi stipulatus est, si ea pecunia eo in loco non redditur, posse agere ad id, quod interest, modo verè illius interfit d. l. 2. & 4. & dissentit Sarmient. in d. 2. n. 7. & 9. hac ratione addita, quia loci, vel temporis mutatio non mutat obligationem, ideo si redueatur ad estimationem nullo damno, vel interesse extrinseco accedente mera erit usura. Sed in cambio, de quo quaeritur, nulla per debitorem raora contrahitur, cum ex conventionem fingatur in mundinis facta solutio: neque campfores in hac specie quicquam capiunt pro eo, quod interest, ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, sed ex vi, & potestate obligationis, etiamsi nihil aliunde interfit, & proinde hoc argumentum perquam leve est, & nihil probare videtur.

7 Tertium etiam eiusdem auctoris argumentum fallax est, ex eo enim, quod debitor non maiori incommodo afficitur, & campfor non maius percipit lucrum, quam si aliunde debitor solveret, colligit cambium, quod recurrit, esse licitum; quod tamen non rectè colligitur. Nam in primis certum est, campforem, ut plurimum maius lucrum consequi cum sibi ipsi solvit in mundinis, vel illius socius, & actor, quam si alius nomine debitoris solveret. Deinde hac in re non illud spectare debemus, an plus, vel minus detrimenti debitor lenuat: sed inspiciendum est, quo titulo, & ex quo contractu creditor lucrum faciat, & debitor damnum. Quod ex eo manifestè apparet, quia utilius esset debitori tantundem mutuo accipere sub usuris trientibus aut quincuncibus, quam cambio, & tamen usuram illicitam esse, ut ait Bald. in d. autb. ad hac. num. 2. Cod. de usur. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 4. num. 107. & nos diximus quest. 3. & alijs locis. Imò utilius esset accipienti, si conveniret, ut solvat ultra sortem id, quod cambii referent, cum hac ratione videntur sumptus provisionum, ut vocant, quod tamen, illicitum est, & usurarium, ut fatentur etiam, qui cambium cum recurso tuerent, ut Bonini. cap. 7. num. 9. & ipse Sigismund. quest. 7. par. 3. limit. 5. num. 1. & limit. 11. num. 1. & alij docent, quos recensui quest. preced. num. 69. & 70. † Quamvis enim inspectis omnibus, quae negotium attingunt, ut par est, non facile admitti debeat accipientem cambio non maius incommodum pati, quia admisa hac facilitate cambiendi debitor, qui necessitate pecuniae premitur, facile se his vinculis irretiri patitur, quibus tanquam fera quaedam per mundinas circumducitur, & trahitur, donec multiplicatis cambiis, & recambijs, totum eius patrimonium exhauriatur, quod ei non conangeret, nisi te campfor offerret, qui sub spe beneficii illum huius vinculis adligaret. Sed alia ratione rebus suis consuleret, ut valde suadet Mercat. loc. cit. cap. ult. & ante illum Plutarch. in opuse. de non san. & D. Ambrosius lib. de Tob. cap. 21. his praesertim verbis † Dum liber es a vinculis, ipse te revoca a iugo, & onere servitutis. Dives est non sumas mutuum. Pauper? non sumas mutuum. Dives est nullum pauperis petendi necessitatem. Pauper? considera solvendi difficultatem: opulencia usuris minuitur, paupertas usuris non levatur. Numquam enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur ulcere. Muta nomen unum, haec etiam ijs, qui cambio pecunias accipiunt, dicta sunt. † Et congruenter Sigismundus non alijs verbis huic malo occurrendum esse ait, quam si anatocitium, & usurarum usuras reprehenderet. Aut enim d. 2. §. 7. num. 88. quomodo hoc cambium recusat possit cum eodem debitor per nova recamb-

bia procedere in infinitum, tamen quia valde Republica interest, ne subditorum substantia a superstante sine crudeliter deorruant. & creditores ad abstinentias debitorum impie avelantes debitum studiosa negligentia quandoque repetere negligant; & debitores, vel impotentia, vel iudicij inbecillitate a favore se dissolvere non valentes bonis tandem omnibus spoliati ad extremam rediguntur inopiam, vincens magna, & permiciosa inter civos oriatum disparitas, sanctam existimarem legem, qua ut huic contagioni occurreret, recambia usque ad certum numerum toleraret, & ab inde salubri, temporis praescriptione perimeret. Sanè qui ita loquitur, eodem loco cambia, & recambia, quo usuras, & usuras usurarum habere videtur.

Et omissis alijs Sigismundi argumentis, quae ex aucto- 21 ritate scripti eiusdem Divi Pij ad Bononenses, & responsi fasciae Congregationis ad Archiep. Panormitanum ducuntur, quae venerari oportet, & quibus nihilominus respondent, vel respondere nituntur Comit. in d. quest. 35. n. 10. & Justinian. in d. l. de contin. cambior. quest. 7. indagandae veritatis gradia operæ pretium est excutere, quod ait, Scortia in d. Theor. 19. in hoc commercio adesse tres radices iustitiae, de quibus incertus auctor in cit. conf. 31. apud Navarr. nempe vera emptio, & venditio, servitus campforis, & incertitudo lucri. Denique, quia in mundinis per acceptationem litterarum fit vera solutio prioris debiti. Tentandum ergo est, an huiusmodi radices evelli possint.

Et quidem prima iustitiae radix, quae in eo posita est, quod 22 hic emptio, & venditio contrahatur, convelli posse videtur, quia emptio esse non potest, nisi sit res, quae veneat, l. nec emptio. in princ. & l. domum de contrab. empt. l. 1. & 7. ff. de hered. vel act. vend. in qua Paulus ait: eum hereditatem alij vendidit, esse debet hereditas, ut sit emptio, nec imales emitur. Sed in hoc negotio venditor nec habet, nec habiturus est in mundinis nummos, quos tradat emptori, aut procuratori eius; ergo in hoc negotio emptio, & venditio intelligi non potest.

Nec obstat, quod vir doctus ait, nihil referre, quod pecunia nondum sit actu, quia satis est, quod sit potentia, 23 cum alio cambio, aut alia via in mundinis haberi possit, sicut cum captus piscium, vel avium emitur, & cum fructus, & partus futuri emuntur d. l. nec emptio, & rectè stipulantur ea, quae potentia habere possumus l. interdum. 73. in princ. ff. de verb. oblig. Nam respondeatur non esse simile, quia cum captus aviam, aut piscium emitur, spes & alea quaedam emitur unde emptio contrahitur, etiamsi nihil inciderit, quia spei emptio est, ut ait, d. l. emptio. §. 1. & l. 10. ff. de hered. & act. vend. & l. si iactum ff. de act. empt. & hoc casu spes loco rei est, ut tradit Cardin. Mantic. de tacit. & ambig. lib. 4. tit. 5. num. 3. Sed campfor spem, & aleam non emit, sed certam pecuniae quantitatem, quae illi solvenda est, quaecumque fuerit fortuna debitoris, ut in l. incendium. si cert. pet. † Neque etiam congruit, quod dicimus fructus, 24 & partus futuros emi posse, quia intelligitur tacita conditio, si nascantur l. 1. in fin. ff. de cond. & demonstr. & d. l. nec emptio. unde fructibus non natis intelligitur emptio, & pretium non debetur, ut dissentit Natra in conf. 86. n. 9. Anton. Gomez. varior. lib. 2. cap. 2. num. 7. & Idem Cardin. d. lib. 4. tit. 19. num. 26. & notat doctissimus Cuiacius, & Dionys. Gothofr. ad d. l. nec emptio. Et eodem modo tollitur, quod dicitur ex d. l. interdum. de verbor. obligat. partus futuros rectè stipulari, quia tunc tantum datur actio, cum petrerum naturam praestari possunt, ut ait Paulus eodem loco, sed nummi, quos is, qui accepit cambio praestare tenetur, in hoc genere cambij, per rerum naturam praestari non possunt, quia non sunt in rerum natura, & ideo emptio nullo modo contrahi potest, d. l. 1. ff. de hered. & act. vend. quae congruenter ait: nihil actum esse, quia in rerum natura non 25 sit, quod venerit. † Qua ratione, quod dicimus ea, quae nondum sunt, hypotheca dari posse, ut fructus pendentes, foenus pecorum, & alia huiusmodi, id effectum habet, cum in rerum natura esse coeperint, arg. d. l. 1. in fin. de condit. & demonstr. l. 7. ff. de tritic. leg. & l. 15. in princ. ff. de pignor. his verbis: Et quae nondum sunt, futura tamen sunt hypotheca dari possunt. Sed nummi de quibus agitur in mundinis futuri non sunt. Nemo eos numerabit, nemo videbit, ergo deficit venditionis, & permutationis materia, & consequenter hic nulla emptio intelligi potest 26 † Denique huc referri potest, quod de domo exusta vendita respondit Paulus in d. l. domum. 7. §. ult. de contrab. empt. quod si uterque sciebat, & emptor, & venditor domum esse exustam, nihil actum fuisse. Sed in hoc negotio uterque scit, & campfor, & campforius in mundinis nullos nummos fu-

turos, & proinde emptio non consistit, sed aliud negotium gestum intelligitur ex numeratione pecuniae, ex qua campforarius tantum reddere tenetur, non secus, ac si esset mutuo accepisset.

27 Neque movet, quod dicunt campforem facere credito novo contractu, ut campforius possit in nudinis debitum contractum vere solvere, & ideo hoc solutio facta in nudinis non est ficta, sed virtualis, cum verè, & realiter prioris obligationis liberatio sequatur, ut contendit inter alios Antonin. de S. Saluat. *soto suo lib. della ricorso, & praesertim par. 2. num. 13. & par. 5. num. 20. Mol. loc. cit.* Nald. verbo *Cambium. num. 6. & Scott. d. Theor. circa fin.* Nam respondeo admissa etiam hac solutione non magis emptionem consistere, quia licet campfor, vel eius infitor in nudinis sibi solutum esse velit, & acceptationis sit species solutionis, ut dixi, & constat ex l. 54. ff. de solut. & alijs, semper tamen deficit res, id est, pecunia, quae veneat, & cuius dominium, aut possessio, in emptorem transferatur, suppono enim nudis adnotationibus & per scripturam, rem in nudinis agi: & semper verum est dicere debitorem nullam habuisse pecuniam in nudinis, quam traderet, & proinde emptionem hic nullam esse, vel intelligi posse, d. l. nec emptio de contr. empt. l. 77. ff. eod. d. l. 1. ff. de bare. & act. vend.

Nam licet acceptatio vim solutionis habeat, & liberet debitorem, non tamen efficere potest, ut res quae venit, seu permutatur, sit in resum natura, & tradi possit, quod venditorem in primis facere oportet, l. 11. §. & in primis, ff. de act. empt. Aliud enim est solvere, id quod debetur, aliud rem venditam praestare, & tradere: solutio imaginaria esse potest, & per acceptationem: res imaginaria vendi, & tradi non potest, l. 1. ff. de bare. & act. vend. & d. l. nec emptio ff. de contr. empt. & l. 77. ff. eod. quae ait neminem vendere quod non sit: & proinde multo minus poterit tradere.

28 Praeterea admissio etiam quod sufficiat solvere ad implendum contractum cambij, quod tamen in mea sententia non sufficit, nisi solutio habeat vim traditionis, saltem necesse est, ut haec virtualis solutio, quam Naldus, & alij quidam iactant, sit vera solutio, & effectum habeat verae solutionis. Sed talis dici non potest, quae istis acceptationibus, & nudis adnotationibus sit in nudinis à campfore, vel infitore eius, quod patet. Etenim vera solutio liberat debitorem, infitit, quib. mod. toll. oblig. in prin. etiam invitum l. 23. & 53. de solut. & illius conditionem facit meliorem, l. 39. de negot. gest. & d. l. 53. sed hoc commento non liberatur omnino is, qui cambio accepit, sed nova obligatione irretitus manet, ut Scottia, Naldus, & eiusdem opinionis auctores admittunt, neque meliorem conditionem debitoris facit, imo deteriore, ut exitus, & exempla probant: non est igitur haec propria, & vera solutio, sed captiosa, & excogitata in fraudem constitutionis, in necem debitoris. Non dissimili quidem ratione, quam si quis vincum iniecit pedi dextero vinculis detinetus, his detractis compedes graviores alteri pedi iniiceret, non diceretur cum liberalisse, l. solutum, de verb. signif. Ita profus liberatio, quae hic fieri dicitur, vera, & germana liberatio dici non potest, sed ironica, & insidiosa, imo, & inhumana, & crudelis. Quod nec Ethnici tolerare potuerunt, apud quos lege Gabina vesturam prohibitam fuisse constat, ut dixi §. num. 15. unde nihil obstat l. 1. de acceptat. & alia similes, quia per acceptationem debitor omni nexu solvitur, ut in b. l. 1. & l. 4. C. de transact. & Vvesemb. ad d. tit. in fin. & num. 2. ubi congruenter ait, causam efficientem acceptationis esse benignam voluntatem creditoris acceptum ferentis. Hic verò non nisi asperitas, & inhumanitasprehenditur creditoris: qui non accepto fert, ut liberet debitorem, quae est natura acceptationis d. l. 1. sed ut magis illum innectat & devoret. Non debent ergo haec & similia iura ad eam iniquam speciem trahi.

29 Praeterea in hoc genere contractus acceptationes admittendas non esse probatur evidenter, quia si quis venditori suo accepto ferat, intelligitur discedere ab emptione, l. 5. ff. de rescind. vendit. illis verbis: cum emptor venditori acceptum facit, voluntas utriusque ostenditur, ut a negotio discedatur. Ergo si ab initio actum est, ut loco rei, quae venit, & ex natura venditionis tradi debet, emptor eam accepto ferat venditori, voluntas utriusque ostenditur emptionem seu permutationem inire noluisse, quia quod ex post facto facit, ut ab emptione discedatur, id etiam impedit ab initio emptionem constitui l. 36. ff. de contrab. empt. l. 5. in fin. ff. pro soc. Sed in hoc negotio id agitur, ut accepto feratur res, quae tradi debuit, id est

campfor, vel infitor eius scribat accepisse à campforio, quod verè non accepit, ergo haec conventio, & intentio impedit contractum cambij, id est venditionis, & permutationis pecuniae celebrari, illiusque origini resistit, & consequenter illum resolvit in mutuum cum faenore: si inde creditor lucrum aucupatur, & captat.

Praeterea in hoc negotio non intercedere emptionem, nisi fictam, & imaginariam ex eo constat, quia hic deficit finis, & effectus emptionis. Finis enim huius contractus est, & ad hoc inductus est iure gentium, ut emptor rem acquirat, quam emit, & venditor recepto pretio illam tradat l. 1. ff. de ver. permut. l. 1. & l. 11. §. & in primis, ff. de act. empt. & congruenter Tharastus Patriarcha C. P. in epist. ad Hadrian. I. omnis dominus, id quod habet, vendit: similiter & qui emit, volens esse dominus eius quod emptum est, pretio id acquirit. Hic vero utrumque deficit, emptor enim ibi nihil acquirit, & venditor nihil tradit, vel tradere potest, quia licet hoc commento videatur posse solvere, non potest tamen tradere pecuniam, quae non est, & quam non habet, & consequenter neque dominium eius in campforem transferre, l. 20. Cod. de pact. l. 20. ff. de acquir. ver. domini, cui muneris non satisfit acceptationibus, novationibus, & alijs civilibus solvendi modis, d. l. 5. de rescind. vend. quia non possunt partes materiam contractus supplere d. l. 77. de contrab. empt. & l. ius publicum ff. de pact. unde cum ab initio ex voluntate utriusque, e di concerto, ut Itali loquuntur, nihil in nudinis numerandum sit, sed tantum adnotandum in libro campforis solvendi sibi quod littera contineatur, consequens est illos non animo emendi, vel permutandi contraxisse, proinde nunquam constituisse venditionem.

Nec obstat, quod Naldus, & alij dicunt constitutionem Divi Pij cum simpliciter solutionem exigat, admittere quodcumque genus solutionis, illique satisfieri, quacumque ratione campfor sibi satisfactum esse velit, iuxta l. 42. §. 2. & 54. ff. de solut. & l. 9. §. omnis ff. de pignor. act. quia hoc verum est in cambio simplici, quod non trahit post se cambium: nam tateor hoc genus cambij, quod ex fide bona, & ut inter bonos inivum est, ex post facto admittit omne genus solutionis, id est omni genere solutionis dissolvi posse consensu creditoris, qui non tantum potest accipere in solutum nomen debitoris, sed etiam accepto ferre, & donare, l. 2. C. de accept. l. ult. Cod. eod. l. 5. ff. de rescind. vend. hoc enim pendet ex benigna eius voluntate, sed hoc casu omni nexu debitor solvitur, & omnino liberatur, & non impletur proprie, sed disceditur à contractu, ut dixi ex d. l. 5. Aliud verò dicendum est in cambio, de quo agitur, quia solutione illa, quae eo modo, & ea intentione sit in nudinis, neque debitor liberatur, neque campfor sibi satisfactum esse putat, sed veram, & naturalem solutionem tandem expectat in aureis delle cinque stampe, ut leges cambiorum iubent, unde si debitor, qui ministerio campforis, vel infitoris eius eo modo satisfecit, interrogaret campforem, an sibi satisfactum esse putet, utique id negabit. Non est igitur haec vera solutio. Et cum illae adnotationes, & acceptance ea lege, & intentione fiant, ut pecunia repeti possit, ubi negotium ceptum est, non debet hoc genus solutionis admitti, quae aperitissime, & imprudentissime vim facit constitutioni Divi Pij, quae frustra prohibuisset ibi pecuniam reposci, ubi contractus fuerat celebratus, & frustra ea cambia reprobatet, quorum litterae redeunt inanes, unde processerant, nec ullus est, qui in nudinis liberis receptis solutionem faciat, & in quibus talis erat intentio contrahentium, siquidem potest campfor haec omnia suis nummis, & sine nummis supplere, vel infitor eius. Quae intentio ita intrinseca, & innexa est huic commercio, ut meo iudicio impossibile sit eam ab eo praecindere: unde verus est haec figneta, & ludibria solutionum in hoc genere admittenda non esse. Alioqui dicendum est, constitutionem Divi Pij V. inutilem esse, & optimum sapientissimumque Pontificem illud genus solutionis admisisse, quo provida illius constitutio lacerari, & sententia eius circumventi facillime possit, quod nemo dixerit.

Deinde si id contractus genus admittitur, quod sit emptio, & venditio, illud absurdum sequitur, ut pro certa pecunia quantitate liceat acquirere obligationem maioris summae. Quod genus commercij etiam ij, qui usuras non recipiunt, velut improbum, & à iuris ratione alienum magno consensu improbarunt Paulus in l. 18. ff. de pact. Si tibi decem dem, & paciscar, ut viginti mihi debeantur, non nascitur obligatio ultra decem. Re enim non potest contrahi obligatio, nisi quatenus datum est. Dicitur.

et. & Maximilian. in l. 9. C. de non num. pec. cum ultra hoc, quod accepisti te obligari neminem posse constet, nihil ultra hoc quod accepisti factis à te nomine praefes provincia exigi poterit. Proculus, & Vlpianus in l. rogasti. 11. §. si tibi. ff. de reb. cred. Si tibi decem dedero, sic ut novem debeas, Proculus ait, & recte, non amplius te ipso iure debere, quam novem, sed si dedero, ut undecim debeas, putat Proculus amplius quam decem condici non posse. Hic vero nihil aliud agitur, dantur enim decem, ut undecim recipiantur, quod iure civili improbatum est. Nihil vero refert, quo nomine plus stipuleris, & captes, quia, ut dicebat Baldus, vocabula non salvant conscientiam. Et observare quod Jurisconsulti inquirunt: Si tibi decem dedero, ut undecim debeas, & non dicere, si tibi decem mutua dedero, quasi dicant, quocumque titulo decem dedero, ut undecim exigam, me non amplius quam decem petere posse. Quae sane adversus nummulariam magna videtur esse obiectio.

34 Præterea si hoc genus cambii licitum est ex eo, quod sit emptio, & venditio, planè sequitur, cambium huiusmodi in eodem loco contrahi posse, neque literis opus esse, neque ut in nundinis solutio fiat, neque tot cautiones adhibendæ sunt, ut hic contractus licitus videatur, emptio enim est contractus iuris gentium, & bonæ fidei, & solo consensu perficitur, l. 1. ff. de rer. perm. neque ad sui perfectionem scripturam desiderat, sed in arbitrio contrahentium positum est in scriptis, vel sine scriptis contrahere. l. Contractus C. de fid. instrum. nec ut uno loco pretium numeretur, alio res tradatur, ut manifestum est. Quamobrem vix intelligi potest, ut liceat Genæ vendere aureos marcharum tradendos Placentiæ, illicita vero sit emptio, si in civitate Genæ, vel in suburbijis tradi, & præstari conveniat, ubi negotium gestum est. † Unde cum omnium consensu illicitum sit cambium, in quo illud agitur, ut pecunia eodem loco cum lucro reddi debeat, ita enim constitutione Divi Pij sanctum est, & licitum sit cambium cum alio loco solvi debet, planè dicendum est non ex nudo emptio, & venditionis titulo huiusmodi, & negotiationis iustitiam pendere, alioquin in eodem loco negotium peragi posset, ut dictum est, sed opus esse aliam iustam causam intervenire, ex qua campfor lucrum iuste exigere possit, & que inæqualitatem excuset, ut ait idem Sigismund. d. gloss. 1. n. 41. Quæ profecto non alia est quam opera, & obsequium campforis in traicienda, & reducenda pecunia, quod sine periculo, & sumptibus fieri non solet, & pretium, & æstimationem recipere certum est. l. 5. ff. de nunt. fact. l. 12. in princ. ff. de p. † Qui titulus cum hic deficiat, nec enim cogitur campfor pecuniam ex nundinis reducere, consequens est, nihil amplius, quam dedit, consequi posse: & si plus exigat, quam dedit, contractum iniustum esse, sive emptio sit, sive permutatio, sive mutuum, cum nulla iusta causa interveniat, quæ inæqualitatem hanc corrigere, & excusare possit. Proinde ut illicitum est, decem hic dare mutuo, ut undecim alio loco recipiantur, nisi tantundem creditoris intersit d. l. rogasti §. si tibi & l. 2. §. ult. C. de ev. quod cert. loc. Ita prius illicium est, undecim pro decem emere, vel permutare, nisi ratione loci, vel temporis intersit, unde inæqualitas hæc emendetur, & corrigatur, ut ostendit Sarmient. loc. citat. Neque enim magis licet exempto lucrum captare, quam ex mutuo, l. illicitas, in princ. ff. de offic. p. r. Non ergo hic contrahendi modus ex eo dumtaxat, quod emptio sit, sustineri posse videtur, tamen concederem in hoc genere emptio, & venditionem intercedere, cum verè in nundinis nulla debitoris pecunia futura est, quod ex his quæ dicta sunt numer. 21 & 26. merito in dubium revocari potest.

36 Qua ratione prima hac radice evulsa, quæ in hac imaginaria emptione posita est, reliquæ duæ spontè sequuntur. Nam radix, quæ in officio, & servitute campforis consistere dicitur, parum coalescit, quia in hoc genere cambij, nulla fit realis trajectio, & reductio pecuniæ in gratiam accipientis, qui nihil opus habet pecuniam transferre ex Genua Placentiam, vel ex Placentia Genuam, quia nullam pecuniam habet, sed illam hic accipit cambio, ut suis necessitatibus consulat. Neque campfor utilius rem campforis agit, quod in nundinis per se, vel respondentem negotium conficiat, quam in eodem loco, ubi pecunia accepta est, id præstaret. Proinde nullus sumptus, nullus labor, nullum periculum hic intervenit, quod mercedem mereatur, ut notat Comit. loc. cit. Bec. in celebri illo cons. 213. n. 52. & Joan. Bapt. Lup. in cap. naviganti. §. 2. num. 26. verè. Sed ad vendendum & numer. 29. in fin. † Neque enim aliquo pretio digni sunt, quod rationes dati, vel accepti conficiant, numerent pecuniam, & mittant serjos, & actores, qui eorum nomine in nundinis

37 negotium gerunt. Nam, & id olim argentarij, & foeneratores faciebant, ut constat ex l. qui Roma. §. 1. de verb. oblig. & testatur Senec. lib. 7. de benef. Plutarchus loc. citat. Cuiac. in Novell. 136. & obser. lib. 10. c. 14. unde Sor. lib. 6. q. 10. art. 2. rectissime monet prius perspicendum esse, ut sumptus, & labores in aliquam operam pro alio impensi præmio digni videantur, an opera, & negotium ipsum iustitiam munus sit: alioqui laboris, & operæ nullum pretium esse. Nam & usurarios habere mus excusatos. Quis enim eorum est, qui in sua arte exercenda labores non collocet, & sumptus. Denique si opera, & ministerium campforis, & institoris eius in transferendis nominibus iusta causa esset huius commercij sustinendi, sanè id etiam sufficeret Genæ, vel Florentiæ, ubi cambium ceptum est. Non enim iustitia per se pendet ex loco, sed ex opera: quæ ubicunque præstetur digna est mercede, unde cum Genæ, & Florentiæ id non sufficiat, dicendum est, neque in nundinis id facti esse ad iustificandum contractum, sed opus esse veram, & naturalem traiectionem pecuniæ in gratiam accipientis, sive ante, sive post intercedere.

39 Denique tertia radix, quæ in incertitudine lucri fixa est, facile revellitur, quia incertitudo lucri non tollit rationem usuræ, ut constat in Antichresi, in qua creditor vice usurarum tractus rei caput, qui incerti sunt, & non semper bene proveniunt, l. 17. C. de usur. l. ex conducto, §. si vis. ff. loc. & tamen compertum est huiusmodi conventionem illicitam, & usurariam esse. Præterea id deprehendere licet in pecunia nautica, quæ periculo creditoris traicitur. Nam licet eius periculum ad creditorem pertineat, usura est, & nauticum fenus, si quid ultra sortem stipulatur, & capit. l. 1. & 2. Cod. de naut. fact. l. 6. & 7. ff. eodem titulo, & capite nautici. de usur. Neque tamen campfor maris, & ventorum periculum timet: nec Piratarum incursum, aut nautarum perfidiam reformidat, sed omne studium adhibet, ut idoneis hominibus pecuniam credat, & tuto illam collocet. Denique quia perquam rarum est, ut qui cambio dant, damnant sentiant, frequentissimum verò est illos in lucro esse, ut fatetur Scacc. q. 7. par. 1. n. 28. & 94. & alios fortunæ exere, ut graviter conqueritur Harmann. Pistor. lib. 3. q. 2. n. 37. Et hac ratione excusandi etiam foeneratores essent, quia interdum evenit, ut male collocent pecuniam, & ut iam alio loco dixi ex malo quodam Poeta:

Debitor aufugios porret cum fenore sortem. Postremo magnum fundamentum est hoc genus commercij improbandi, quia omnino ei convenire videntur ea, quæ tradit Aristot. Polit. lib. 1. cap. 7. ubi postquam constituit duplex genus acquirendi, unum scilicet ex fructibus, & animalibus, alterum ex pecunia, postremum hoc improbat, & reprehendit, quia non secundum naturam, sed ab hominibus acquirit, id est, ut ego interpretor, ex obligatione hominum. † Aditque Philosophus merito deberi odio ipsam nummulariam, quoniam a nummo facit acquisitionem, & non ad quod inductus est, & præter naturam nummus nummum parit. Atqui hæc omnia de recentibus cambijs verè dici possunt. In hoc enim genere non ex mercibus, vel fructibus, aut fensibus animalium, vel ex opera, quæ in gratiam alterius præstetur, & mercedem mereatur, res familiaris augetur, sed ex obligatione tantum, quod est proprium foeneris l. 12. de verb. signif. & ex egestate accipientium, ideoque ex sententia Philosophi, huiusmodi cambij genus improbari videtur. Qui sanè non minus huiusmodi commercia reprehendisset, si iam eo tempore avaritia hoc genus fraudis commenta fuisset, & induxisset in forum.

41 Denique me valde movet, quod dicebam num. 2. & 31. pro vidam D. Pij Constitutionem hoc commento eludi, & lacerari. Uetat siquidem constitutio illud genus cambij, in quo pecunia, eo loco solvenda est, ubi nullus est, qui receptis literis solutionem faciat, sed literæ inanes revertuntur. Jam hoc genere commercij admisso inventa via est, quæ inuis, & derisoria redditur constitutio. Quid enim facilius, quam ita rem agere, ut ego ipse, qui pecuniam cambio dedi homini, qui in nundinis nequidem obolum habet, neque habiturus est, literas accipiam, vel institor meus, ibique scribam à me ipso exegisse, vel accepto seram, quod revera non accipi sub spe alterius obligationis, & quidem maioris summæ, & ob id tantum, ne literæ inanes redijisse videantur; Hoc profecto, si verum amamus, nec campforibus blandiri velimus, nihil aliud est, quam constitutionem lacerare, & fraudem illi facere, id est falsis illius verbis eius sententiam circumvenire, quod non licet l. 29. & 30. ff. de leg. 1. ius publicum. ff. de pact. l. 3. in fin. ff. de Sen. Maced. l. ult. C. mand. ex quibus sentio hoc genus cambij admittendum

42

non esse, ut Divo Carolo Borromeo in sua secunda synodo provinciali, cuius jam mentionem fecimus, constitutum est par. 2. tit. de usur. & de cambijs Francotortensibus scribit Harmant. loc. cit.

- 43 Hæc cum jam dudum scripsissem, relatum mihi est extare hac de re responsa quorundam sacre Congregationis sub Urbano VIII. Pontifice Maximo ad expostulationem Genuensium edita, quibus tandem vix habitis, & ut mea fert tenuitas perpensis, non potui mutare sententiam, quia potius ex responsio primi casus ab illis propositi confirmatur, quod diximus illud cambijs genus, quod con la ricorsa, dicitur, & in quo nudijs a notationibus ministerio ipsius campforis, in hitorive eius res peragitur, non consistere. Cuius rei, ut maior fides constet, subijciam formulam primæ thesisi ab ipsidem propositæ Latine, ut potui, & præcisius exprellam. Danthes (est nomen viri) Massa in nundinis Paschatis dat ad cambium Petro aureos mille pro Mediolano ex responsio ad ipsum Danthes, id est ea lege, ut ipse Danthes curet literas Petri sua die Mediolani effectum sortiri, & debitum deniq; transmitti in sequentibus nundinis Augusti. Danthes acceptis literis illas Mediolanum agenti suo mittit, cui mandat, ut exiger a se ipso dictos aureos mille. Et quia iste Agens nullas alias pecunias habet, neque fidem, ut eas cambio accipere possit in eo loco, ne sibi solvat, utitur creditore remissa spectante ipsi danti, & cedente die solutionis format scripturam in suo libro, & facit debitorem Petrum de feria librarum 7500. vice dictorum aureorum mille, & creditorem illius summa Danthem, cui remittit eandem summam, & scribit Petro, ut illam solvat ipsi Danthi, & adscribat rationibus suis. Et hanc speciem recurtæ in Congregatione habita die 2. Octobris 1626. Patres censuerunt non subsistere. Quod iterum censuit Congregatio in responsione ad secundum, & tertium casum ab ipsodem propositum in his. Denique id Patres rursus sensisse puto in responsione ad quartum casum, qui sub hac forma Italica lingua ab ipsidem propositus fuit. Danthes Genuæ dat cambio aureos mille Petro pro primis nundinis Placentinis cum recurtæ ad se ipsum. Et quia Petrus non habet Placentia pecuniam, neque correspondentem, vel alium, qui ei credere velit, Danthes illi offert Curcium suum procuratorem, qui in nundinis exequetur literas loco illius, & rursus transjicit debitum Genuam. Petrus sponte conditionem acceptat, & dat hoc in mandatis eidem Curtio. Is acceptis in feria literis Petri, in quibus mandanda illi, ut sui nomine solvat, & utatur illo debito illud ei transmittendo Genuam dat illi facultatem accipiendi cambio eius nomine, quod facere possit Curtius nomine ipsius Petri, si Danthes illum securum faceret; ut possit etiam sumere a quocunque alio, cui suppetunt pecunia in nundinis, & nihilominus capiat a se ipso in xta creditum, quod habet a Danthe per præsentem remissionem. Post hac Curtius novis suis literis hanc summam transjicit Petro Genuam, & remittit Danthi. Petrus tandem solvit Danthi ex propria pecunia id, quod debet, & hic sistitur exactio. Hanc igitur speciem cambijs, quæ graphicè exprimit eam, quam Naldus fufillimè tuendam suscepit, & nos evertere conati sumus, ut indicant illius verba, cum autem neuter eorum habeat pecunias, neque creditum in loco, ad quem litera cambijs destinantur &c. hanc inquam speciem in Congregatione habita Kalendis Septembris 1626. Patres unanimis censuerunt non recedere à primo, & ideo non valere, in quo vero illud recurtæ genus hic Patres reprobarunt, in quo ministerio campforis in hitorive eius sola adnotatione res peragitur in loco, quo destinata est solutio factis constat, quia aiunt non recedere à primo, in quo ita negotium gestum esse indicant illa verba primæ thesisi à Genuensibus propositæ: *E perche il detto Agente non ha altri datari, ne credito da pigliarli a cambio in piazza per pagar a se stesso, si serve del credito della remessa spettante a Dante.* Quod comperi deinde adnotasse. Emin. Cardinal. de Lug. qui his jamdudum scriptis ad manus meas pervenit disp. 28. num. 93. & 94. Constat igitur hoc genus cambijs crebris S. Congregationis decretis condemnari, neque amplius hac de re disceptandum esse.
- 44 Persequitur deinde Cardinalis species recurtæ, quas ait ultimo responsio Congregationis ad minus approbatas videri. Nimirum si is, qui Romæ pro Placentia cambio accepit, quamvis ibi nullas pecunias habeat, opera amici sui primum cambium dissolvat. Qui enim per alium solvere potest, iam censetur sufficienter habere pecunias eo in loco, ubi solvi oportet, & quas numeret in solutionem earum, quas accepit Romæ, ut probati po-

test ex l. 9. §. si nummus. ff. si cert. per. ubi Ulpianus ait, id quotidie fieri. Idem quoque dicendum esse si is, qui rogatus à campfario, ut eius nomine solvat, det eam pecuniam eidem ad cambium solvendam Romæ cum luero. Nam hic etiam intervenit duplex cambium, primum Romæ, alterum Placentiæ initum inter diverfos: & in hoc convenire omnes. Valere etiam hoc genus recurtæ, licet campfarius non habeat, qui pro eo solvat: sed idem campfor curet, ut Titius amicus eius literas campfarij acceptet, & sibi solvat pro campfario. Quod enim Titius precibus campforis id præstat, non mutat rationem iuris. Ut etiam cambium licitum esse, tametsi ipse campfor apud eundem Titium fideiubeat pro campfario, ut facilius hominis fortalite ignoti literas acceptet, & solvat, quia etiam hac circumstantia interveniente verè campfor numeratur pecunia, ubi solvi debet. Et licet Cardinalis sentire videatur oportere, ut pecunia fiat ipsius debitoris novo ibi contracto cambio, non puto tamen id necessarium esse, quia satis est, ut Titius ex proprijs pecunijs solvat nomine debitoris, ut indicat d. l. 9. in fin. si cert. per. l. 39. de negot. gest. l. 33. ff. de solut. & in specie Rot. Genuensium in dec. 6. num. 7. quæ ait, huc esse stylum mercatorum, & congruere iuri civili. Denique cambium quoque subsistere, tametsi campfarius ad maiorem securitatem campforis, qui cambio dedit, promittat Titium remissum illi suam creditum in sequentibus nundinis, si minus hoc obligatum esse velle, quia hoc nihil aliud addit, quam maiorem allecuracionem, & quamdam veluti fideiussionem pro Titio, quod restituet campfori id, quod nomine campfarij soluturus est ad impendendum primum cambium, ut differit à num. 80. usque ad num. 83. & hanc speciem recurtæ etiam his circumstantijs additis saltem approbatam videri ultimo Congregationis responsio ad ultimam Genuensium thesim, quam latine utcumque verfam subijcio.

Johannes in nundinis Sanctorum dat sentis mille Petro ad cambium pro Mediolano: & simul conveniens, ut Petrus huius summa solutionem mandet Antonio pessima distincta negotiatione, & fide in dicta civitate Mediolani, cui etiam Johannes mandat, ut exiger. Antonius Mediolani adnotationem facit huius summa in debitum Petri, & creditum Joannis: & Petrus non dissolvente hoc debitum alia remissione similis summa, vel solutione, ut facere possit, reflectit in feria sequenti suum creditum Joanni, & debitum Petro, & in his nundinis extinguitur negotiatio.

Additur hæc circumstantia, quod Johannes promittit Petro Antonium Mediolani eius tractum, seu mandatum implerum.

Additur alia, quod Petrus promittit Joanni, ut casu quo Antonius non remittat suum effectum Joanni in feria sequenti, ipse teneatur.

Superadditur alia, quod Johannes promittit Petro in ea tracta, quam facit Mediolanum, ut supra, interesse certam quantitatem non excessivam, prout ipsi simul convenierint, ea tamen lege, ut si minus cambium referet, illud duntaxat veniat, quod confistoris reddidisse.

Die Sabbathi 27. Sept. 1631. In eadem Congregatione post diligentem discussionem DD. dixerunt nihil in prædictis casu quinto, & ultimo, & circumstantijs contineri, quo minus licite practicari possint.

Ceterum licet Patribus visum sit hanc speciem etiam illis cautionibus additis licite exerceri posse, nihil tamen hinc deduci potest adversus nostram sententiam, quia nos loquimur de illo genere recurtæ, in quo res tota geritur ex sola directione scripture in nundinis ministerio campforis, in hitorive eius. Hic vero negotium peragitur inter alios, & opera personæ diversæ, & di negotio, & di credito, ut thesis loquitur, & proinde hic potest subesse materia veri cambijs ex parte debitoris, id est pecunia, quæ non sit campforis, sed Antonij, qui pro campfario solvit, ut in specie ab Archiep. Panormitano proposita.

Sanè mihi difficilia esse videntur, quæ prosequitur Cardinalis à n. 85. usque ad n. 91. ubi ait, licitum esse cambium, in quo inter campforem, & campfarium agitur, ut campfor in nundinis aliam pecuniam cambio dare debeat campfario, quibus prius cambium dissolvere possit, ut etiam licitum esse, si campfarius mandet campfori, ut sibi ipse solvat, dummodo verè pecunias habeat, quas virtute alterius contractus transferat in debitorem, casque deinde virtute mandati

dati sibi applicet in solutionem primi cambij. Quod & in procuratore, & institore campforis recipi posse docet n. 87. & 88. dummodo habeat pecunias ipsius campforis, quas possit consignare ad cambium, vel sibi, ut procuratori ipsius, & ita prius cambium extinguere. Et quod magis est, idem esset, licet procurator nullas pecunias habeat, sed nomina, seu credita duntaxat campforis ibi, vel alibi solvenda, quae per viam alterius cambij in campforium transferre potest, & ex illis tanquam re facta campforij prius cambium dissolvere, ut posset illi ad eundem finem dare merces, quibus distractis satisfaceret campfori. Haec inquam mihi difficilia esse videntur. Nam licet reprobare non ausim illud cambium, quod ex pecunijs ab eodem campfore acceptis sine ullo pacto, & conventionem praecedenti in nudinis, vel loco solutioni praestituto dissolvitur, quia potuisset ab alio ad eundem effectum accipere, ut admittit etiam Gomiz. in d. quest. 25. n. 10. & Scortia loc. cit. vers. deinde quia hoc secundum cambium non ex conventionem praecedenti celebratur, sed praeter spem contrahentium. Unde hic concurrere potest bona fides campforis existimantis campforium habiturum pecunias in nudinis, vel ubi solvi oportet, unde per se, vel per alium solvere possit, & cambium dissolvere. Aliud vero dicendum videtur, cum ab initio actum est, ut ita fieret, id est, ut ipse campfor suppleret materiam cambij, id est eam ipsam rem, quae in contractu deducitur, quia hoc casu merito argui potest campfor non habuisse animum comparanda pecuniae in loco, in quo dari convenit, sed in creditum ire cum lucro, & incrementum cambij, & recambij, & ut dicam apertius generandi. Nam licet campfor ipse sibi suas pecunias numeret, vel institor eius sibi numerent pecunias campforis, vel sibi cedant eius nomina debitorum tanquam procuratoribus debitoris, & deinde eandem pecuniam, vel nomina sibi retrocedant in extinctionem prioris cambij, licet inquam ista fierent, campfor tamen nihil sibi comparat, quam eandem numero nummos, & eadem nomina, quae habebat, antequam contraheret cambium. Proinde cum finis emptionis sit, & ad hoc iste contractus iure gentium inductus sit, ut queramus ea quae ante contractum non habebamus tanquam utilia nobis, vel necessaria, unde prodiuum est suae rei emptionem non esse, l. 15. ff. de contrab. empr. l. 4. ff. de pign. act. nemo dicet eum, qui ita contrahit, ut habeat quod iam habuit, & habebat ante emptionem, emptionem contrahere voluisse.

Idemque dicendum est de permutatione, quae est similis venditioni, & cujus finis etiam est ea nobis comparare, quibus indigemus, vel saltem quae non habemus l. 1. ff. de permut. ver. magis est, contrahentes neque emptionem, neque permutationem inire voluisse, quae ut ceteri contractus iniri non possunt, nisi contrahentes verè velint emere, vel permutare, & in hoc genus contractus specificè consentiant l. 1. ff. de pact. l. 2. & 3. ff. de oblig. & act. Et licet isti reciproci contractus in emptionibus, & permutationibus aliarum rerum tolerari fortasse possent, non videntur tamen in hoc genere admitti debere, quia hac ratione inventa via est, qua provida Pij V. constitutio facile eludi potest. Quid enim facilius, quam hoc commento facere, ut pecunia eodem loco cum lucro, & collybo repetatur, ubi cambium captum est, quod D. Pius fieri veruit. Et ne temerè, & sine auctore id dixisse videat, ita sensit Molin. disp. 404. num. 12. Garcias de contralt. cap. 37. num. 5. & 7. Mercat. tract. de camb. cap. 9. nu. 3. Rodric. de ann. redd. l. 3. q. 5. n. 17. & Justin. in sepins cir. lib. de contin. cambior. q. 4. n. 14. q. 5. n. 18. & rursus q. 9. n. 10. ubi refert Clavarium, & Viperam idem sentientes, & inquit hunc contractum ludum puerorum videri. Hoc ipsum docet Philipp. Faber. disp. 47. numero 293. & novissimè Duard. d. tract. §. 1. q. 42. n. 35. & 36. & q. 60. nu. 10. qui post haec scripta ad manus meas pervenit. Et valde placet exemplum, quo Duardus utitur d. num. 36. scilicet ementis bovem ab aliquo bovem non habente, qui ut bovem emptori tradat, emat ab ipso bovem, ut eadem tradat. Hanc enim inanem, & ridiculam solutionem esse. Unde magis probo, quod post Lessium, & Filliuccium, & alios vir Eminentissimus monet loc. cit. numero 98. illas species recuris, quae probare videtur, merito prohiberi posse propter periculum mutui, & latentis usurae, & intentionis obligandi debitorem ad solvendum eodem loco. Hoc ipsum suadet Malder. tractat. 5. capite 4. dubis quinta, his verbis: Sane ut ratio est lege positiva obliganti in utra-

que foro haec cambia interdicienda, ita magna ratio est in conscientia etiam non interdicienda dissuadenda, & cet. nam saepe sinistra intentione haec fieri, ut cambium videatur, quod re vera est mutuum, omnino sit verisimile. Sentiant ergo difficile esse hanc intentionem ab hoc genere cambij praecindere: mihi videtur impossibile perfectis omnibus, quae hoc negotium attingunt, & merito à D. Carolo prohibitum fuisse.

Sed cum iam de editione harum mearum Noctium, 46 quas fateor non esse Atticas, sed Nicenses, cogitatum non tam consilio meo, quam excellentissimi D. Scipionis Porta nostri Senatus Primi Praefidis meritissimi, & aliorum collegarum meorum amantium me, qui mihi animos addiderunt, ut hac me tandem sollicitudine liberarem, initio huius anni 1645. mihi à D. Marcello Vivaldo Equite, & Senatore, & compatre meo commodatus est absolutissimus tractatus de Cambijs Illustrissimi D. Raphaelis de Turri, apud quem in prologum. disp. 3. nu. 28. & seq. comperi extare dicta Congregationis responsa, qui tamen eum casum omisit, qui in exemplo mihi transmissio quartus est, cuius tamen vestigium est apud Cardin. loc. cit. (& comperi deinde extare apud Duardum, d. quest. 42. num. 7.) & licet in tanta festinatione, & temporis angustia parum ex lucubrationibus viri docti perferre poterim, animadverti tamen illos in re gravi, & ex qua maxima pendet iustitia huius contractus, non convenire, quia Cardinalis num. 78. docet cambium esse usurarium, quando campfor Romae dat pecuniam cambio solvendam Florentiae cum incremento, sciens eum, qui petit, nec habere pecunias Florentiae, neque alium, qui pro eo solvat, sed redditurum debitum Romae, quia inquit, tunc non fit permutatio pecuniae Romae datae, pecunia tradenda Florentiae, cum sit extremum permutationis pecunia, quae non est, nec erit, sicut non possum emere boves ab illo, quem scio nullos boves habere, neque habiturum tempore ad traditionem praesinito, & in hac re convenire omnes, & idque docere Cajetan. Sylvestr. Navarr. & alios apud Salas dub. 14. & dub. 17. n. 4. qui ait, hoc hodie constitutione Pij V. definitum esse, quibus consentiunt Valent. disp. 5. quest. 23. p. 4. verbi tertio sequitur, Salon. de camb. qu. 4. art. 2. contrav. 7. nu. 3. Malder. loc. cit. Justinian. d. quest. 9. num. 9. Patr. à Joseph. Fulcens. lib. 4. de iust. cap. 10. & alij quos recessui. quest. proxi. preced. n. 73. & qui nunc erit instar omnium P. Duardus multis locis, & praesertim §. 1. quest. 12. num. 8. & 9. & quest. 28. num. 7. & 8.

Et nihilominus contra hanc sententiam, quae procul dubio inter Theologos, & Jurisconsultos receptissima, 47 est, sensit D. Raphael disp. 1. q. 14. num. 16. & seq. asserens se numquam legisse contractum alicuius tenoris damnari ex eo, quod alter ex contrahentibus sciat promissorem promissa non praestitutum, sed pro eo sperat consecuturum iustum interesse, quod eo casu omni iure debetur, ex l. stipulationes non dividuntur. vers. Celsus, de verb. oblig. & alius, & rursus, disp. 3. quest. 12. num. 21. ubi ait, rei traditionem esse, quid extrinsecum substantiae venditionis, ex qua oritur actio ad rem tradendam, vel ad id, quod interest, ex l. 1. ff. de act. empr. quod repetit, (ita illi cordi erat hanc firmare doctrinam) ead. disp. 3. quest. 14. num. 31. asserens habere, vel non habere rem, quae venditur, non respicere substantiam venditionis, sed eius perfectionem extrinsecam, ideoque etiam data dicta carentia, ut loquitur, ad utriusque contrahentis notitiam contractus cambij simplicis non infirmari, & num. 34. subicit sibi inaudtum esse dari exceptionem debitori ex eo, quod sciente creditore rem in contractu adductam non habuerit, neque actu, neque potentia. Neque ob stare, quod obici solet de eo, qui emit bovem ab eo, qui non habet, eundemque illi locat, & scit venditorem non habere. Nam si demus, inquit, aliquem emere à rustico praesenti pecunia bovem tradendum certo loco, puta in aliquo rusticano conventu, ubi magna animalium copia solet confluere, si iusto id pretio fiat, nemo sani capitis negabit iustitiam huic contractui inesse, dato etiam emptorem scire venditorem non habiturum: sicut etiam nemo negabit in his terminis procedere similitudinem cum eo, qui contrahit cambium cum debitore, quem scit non habiturum scutos marcaram in feria. Quod si transferatur questio ad ementem bovem à rustico, quem scit non habere, eademque statim locat certa mercede, certe id, & transit terminus questionis de cambio, & est iniustissimum. Ita vir clarissimus. † Ego vero sequor Theolo-

gortum sententiam, & puto supposita hac scientia emptio-
nem sive bovis, sive scutorum de marce non consistere,
quia in discernendis contractibus id potissimum perspiciend-
um est, quid actum sit, & que fuerit mens contrahen-
dum, *l. non omnis, 29. ff. de ver. sig. l. 2. ff. de oblig. & act.*
unde sive hic contractus emptio sit, sive permutatio,
que iisdem regulis regitur, *l. 2. ff. de ver. perm. necesse est,*
ut contrahentes habuerint animum emendi, vel permutan-
di, sine quo emptio, & venditio neque est, neque intel-
ligi potest, *l. 35. in fin. de verb. oblig. l. 9. de contr. emp. l. 5. de act. emp. & apertissime in l. domum, in fin. de contr. emp.*
quæ ait: si uterque sciebat, & emptor, & venditor rem
non extare, nihil actum fuisse. Et notandum est, quod
lex ait, utrumque in dolo esse, & hic Baldus notat com-
munem dolum vitare contractum bonæ fidei. Et licet ex
parte accipientis dolum proprie intervenire non videatur,
sed ex parte tantum campforis, ille enim necessitate cogi-
tur, hic avaritia ad hunc contractum impellitur, tamen
negari non potest, saltem ex parte emptoris dolum inter-
cedere, qui necessitate alterius abutitur, illumque adigit ad
venditionem illius rei, quam scit non habere, neque tradi-
dere posse tempore traditioni præstituto, idque luci sui
causa, & ut plus, quam numeravit, hoc commento ege-
re possit. Etenim contractus emptio, ut etiam permuta-
tionis, iure gentium introductus est, ut hac ratione car-
rum rerum, quas non habemus, usum, & dominium nan-
ciscamur, ut constat ex *l. 1. ff. de contr. emp. l. 1. ff. de ver. perm. Aristot. lib. 1. Polit. cap. 6. & tradit Garz. de contract. cap. 27. n. 37. vers. alia ratio, & ipse D. Raphael. d. disp. 1. quæ 23. n. 4. & nos paulo ante diximus, unde si conveniat, ne dominium transferatur, non cenietur contrahentes venditionem celebrare voluisse, *l. 80. in fin. de contr. emp.* Proinde cum nemo dici possit habuisse animum acquirendi domini eius rei, quam scit venditorem, seu promissorem neque habere, neque habiturum die, qua tradi debet, consequens est illos animo ementium non contraxisse. Sed aliud inter ipsos actum fuisse, contractum scilicet usurarium, si is, qui pecuniam numeravit, inde lucrum caperet, ut ex Baldo, Cepoll. Gabriel. Ripa. Menoch. & alijs tradit Manent. de contr. libell. quæst. 1. num. 8. Sarmient. Selectar. interpret. lib. 7. cap. 1. num. 19. Theaur. fil. quæst. 32. num. 7. lib. 1. & Cyriac. contr. forens. 260. num. 11.*

49 Neque movet, quod ait, in *d. quæst. 14. num. 25. vers. ad certum respondetur*, cum, qui emit scutos marcarum, nihil magis velle, quam eos consequi a venditore, quia factor id verum esse, neque enim voluit donare, & liberalitate in accipientem uti: imo potius lucrari, & consequi plus quam dedit: sed nego illos habere velle titulo emptio-
nis, vel permutationis, quæ hic intelligi non potest, cum non tantum deficiat animus emendi, vel permutandi, ut dictum est, sed etiam materia venditionis, cum nulla sit pecunia eo loco, in quo tradi debuit, ut supponimus: exploratum enim est, venditionem sine re, quæ veneat, consistere non posse, *l. nec emptio, ff. de contr. emp. l. 1. ff. de hered. & act. vendit. quæ ait, nihil actum esse, quia in rerum natura non sit, quod venierit.* unde fateor quidem campfori velle aureos conventos sibi solvi, sed cum sciat in loco, in quo sibi solvi stipulatur, promissorem nihil habere, vel habiturum, unde solvat, evidens est illum intendere restitutionem eius pecunie, non ubi solvi scriptum est, sed eodem loco, vel ubi ei commodius, & utilius videbitur, & consequenter hoc genus esse mutuum cum scenore, unde nascitur obligatio restituendi, ut ex Cajetan. Sor. & alijs tradit Scott. Theorem. 307. Tolet. lib. 5. cap. 52. num. 3. Garz. d. cap. 27. in fin. Molin. disp. 404. num. 7. & ipse Scaccia, quem male D. Raphael assertit pro sua sententia in *d. ampl. 17. num. 7. & num. 15. & 16.* nam quamvis distinguat inter forum, & forum, admittit tamen hoc genus cambij illicitum esse, & in rei veritate nihil aliud esse, quam mutuum.

50 Ex quibus nihil opus est transferre questionem ad eum, qui a rustico emit boves, quos non habet, eisdemque illi locat pro certa mercede, quia satis est, si emptor sciat venditorem non habere, neque habiturum tempore, quo tradi convenit. Hic enim dolum est, qui resistit emptio-
ni, ut dictum est. Unde merito Theologus apud Emin. de Lug. loc. cit. & Lopez cap. 13. vers. at vero in lib. 2. non tantum damnant eum, qui emit, & locat, sed etiam eum, qui scienter emit ab eo, quem scit non habere, neque habiturum die traditioni præstituto. Turpius quidem agit, qui emit, & locat: sed etiam male, & iniuste agit qui emit a non-

habente, quia censetur non animo ementis ad emptionem accedere, cuius finis est ea comparare, quæ emimus, ut dixi ex *d. l. 1. de contr. emp.* Sed potius, ut re non tradita, quod necessarium in his terminis futurum est, pretium repetere possit, & id quod interest, id est usuras sub prætextu eius, quod interest. Quod ex comiecturis tantum respondit Abb. in cons. 113. num. 3. & sensit Sylvest. in verbo *usura*, 2. num. 6. & nos diximus de emptioibus lanarum *q. pen. proxima preced. circa fin.* Alioqui dicendum est licere societatem officij cum eo contrahere, quem numerans pecuniam scit nullum officium habere, super quo societas iniuri possit, & fructus percipere, quod nemo dixerit. Constat enim id illicitum, & usurarium esse, ut inter alios docent Comit. d. lib. 3. quæst. 14. Ugolin. de usur. cap. 56. §. 1. num. 3. & Castracan. de Saclet. offic. cap. 5. num. 6. & 8. ubi congruenter ait, eum, qui dat pecuniam ex contractu ficto, & simulato, lucrum ex eo consequi non debere.

Quamobrem impertinens est, quod ait, in *d. quæst. 12. num. 22. & 23.* in regno Sicilia frequentissimum esse invicem emere, & vendere ingentem quantitatem tritici consignandi tempore messium, licet emptor sciat venditorem nec agricolam esse, nec ex suis possessionibus frumentum percepturum, sed ea sola spe emere, ut frumento non tradito sibi præstetur interesse, nec nullum unquam hoc genus contractus impugnasse, vel impugnare posse. Nam data illa scientia, & intentione verius est deficere animum emendi in emptore, consequenter contractum illicitum esse, sive in Sicilia, sive in Germania celebretur, & cedo auctorem, qui hoc genus commercij cum hac circumstantia unquam comprobandum esse scripserit. Neque hic locum habet, quod ait, si res vendita non tradatur, dari actionem exempto adversus venditorem ad id, quod interest ex *l. 1. ff. de alijs. ff. de act. emp.* quia hoc accipiendum est, quando quis nesciens, & bona fide contraxit, ut constat ex *l. 61. §. qui nesciens. ff. de contr. emp. l. offa. §. 1. de relig. & Junip. sum. & §. ult. Instit. de emp. & vendit. ubi Theophilus notat hunc emptorem occasione contractus nullam actionem habere. Ut dicimus eum, qui scienter rem alienam emit, non posse agere ad id, quod interest ex *l. ult. in fin. C. commun. de leg. & inter alios docent Covarr. variar. lib. 2. cap. 17. num. 1. Costa de fact. ignor. dist. 4. n. 9. & in specie P. Iustinian. loc. cit.* Qua ratione nihil movet, quod reperit D. Raphael iisdem locis, traditionem rei esse quid extrinsecum venditioni, quia fateor id verum esse, sed nego venditionem sine re, & animo emendi intelligi posse, *d. l. domum. de contr. emp. l. 8. C. re. iud. vend. & l. 1. ff. de hered. & act. vend.* Hæc enim sunt non extrinsecæ, sed de substantia venditionis, quæ vel uno deficiente consistere non potest, nihil ergo proponitur, cur à communi sententia recedere debeamus.*

51
Quam sequor etiam, cum emptor, vel campfor probabiliter dubitat vendentem, vel accipientem cambio neque habere, neque habiturum rem, vel pecuniam venditam suo loco, si verè ita se res habuit. Hoc enim docent idem Theologi, & Jurisconsulti apud Salaz. loc. cit. Sylvest. loc. cit. num. 6. in fin. Fabian. Genuent. de camb. num. 47. Zecch. de usur. cap. 9. num. 11. vers. idem est iudicium. Bonacin. disp. 2. q. 5. punct. 5. num. 9. Faust. in disp. 19. quæst. 21. num. 3. Duard. de camb. §. 1. quæst. 12. num. 9. & novissimè idem Cardin. loc. cit. num. 78. vers. hoc tamen casu, debuit enim in probabili ratione dubitandi, vel explorare conditionem hominis, vel abstinere à cambio, ut ipsi etiam Ethnici monent, inter quos M. Tullius lib. 1. de offic. Qua circa, inquit, bene præcipiunt, qui vetant quicquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum, Equitas enim licet ipsa per se, dubitatio significationem habet iniuria. Sanè id accipio in probabili ratione dubitandi, ut dixi, & in re simili dicit Vlpian. in *l. 11. ff. de pos. illis verbis: Hoc ira est, ff. potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus.* qua cessante, non est necessitas imponenda campforibus, ne nimis curiosi esse videantur, *l. 19. ff. de novat. idem Fratr. Fabian. & Cardin. loc. cit. & D. de Turr. in d. quæst. 14. in fin.* subijciens tamen contra suppositam deficientiam posse campfores prætextu ignorantie se tueri, idque si non coram Deo, saltem in foro omnem amaritudinem tollere. Quod & scripsit Scaccia loc. cit. vers. aut enim loquimur. Quod nollem illis excidisse. Quid enim hoc aliud est, quam instruere campfores, qui illicita cambia agitarunt, ut contra conscientiam se in iudicio ignorantæ clypeo tueantur adversus eos, qui iuste illis iniusta hæc lucra solvere recusant, vel soluta repetunt, & quibus non deficit ius, sed probatio. Sanè æquius, & iustius erat dicere, quod ait Apostolus,

solus, *Nolite errare, Deus non irridetur, & etiam illud Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patietur.*

52 Ceterum si campior bona fide contraxit, quod in foro praesumitur, in quo semper eam coniecturam sequimur, quae excludit delictum *l. merito. ff. pro soc. & postea comperit eum, qui cambio accepit, non habere pecuniam, neque habiturum in loco, ubi solvere promisit, constat quidem inter omnes in primis excusari campforem à restitutione lucri percepti, si illud bona fide consumpsit, neque sit factus locupletior: posse etiam recipere compendia cambi ratione eius, quod interest. His tamen circumstantiis celsantibus quidam putant nihil nomine lucri campforem exigere posse, ut Sylvest. *loc. cit. Ledesma, & Vega apud Salas, qui eos sequitur dub. 15. num. 2. & campforem ubi primum novit se fuisse deceptum, lucrum illud restituere teneri, ut Bann. Salon. Bonacin. apud Candid. d. disp. 22. art. 11. dub. 1. & nihilominus sentio etiam subductis illis circumstantiis campforem virtute contractus totum illud lucrum petere, & percipere posse, quae est sententia Molinæ d. disp. 404. in fin. congruenter ijs quae docuerat disp. 362. Less. in d. dub. 7. num. 69. Reginald. lib. 25. cap. 31. num. 459. Malder. *loc. cit. vers. certum est. Faust. in d. quaest. 2. num. 1. Dian. de contract. resol. 14. Duard. de camb. §. 1. qu. 28. numero 11. Emin. P. de Lug. *loc. cit. numero 79. qui dicunt rationem esse, quia cum campfor bona fide ex parte sua impleverit contractum, alter quoque ex iustitia tenetur ex sua parte adimplere, vel praestare campfori quicquid habiturum fuisset. Quod probari potest sive cambium sit permutatio, ex lege quinta, §. et si de. de praescripta verbo, sive emptio venditio, ut quibusdam videtur, ex qua etiam datur actio ad id, quod interest dicta lege prima, de act. empt. l. qui officij §. 1. et contr. empt. & lege 9. de evict. & d. §. ult. Instit. de empt. & vend. ubi dicitur emptori actionem competere, ut consequatur, quod sua interest cum deceptum non fuisse.****

Ceterum ex his, quae adversus D. de Turri firmata sunt, multo magis in mea confirmor sententia *con la ricorda*, (ut vocant) in quo nudis adnotationibus, & ministerio campforis res geritur, illicitum esse, in quo scilicet utroque sciente emittit, res quae non est, neque erit, & deficit pecunia quae est extremum huius permutacionis, & in quo denique fit fraus constitucioni Divi Pij, ut mediocri diligentia tractatum est.

53 Et nihilominus quia animadverti Scriptores aliquos adhaec huic commercio patrocinari, quorum proinde auctoritas magna est apud eos, qui numulariam exercent, & adhuc post constitutionem Divi Pij, qui abusus cambiorum tollere, & fraudibus campforum occurrere voluit, disceptationibus locum esse, & post relata S. Congregationis responsa, adhuc, (ni fallor,) locus erit propter verba, & quivoca, & obicura, quibus Itali campfores utuntur, ut rimam aliquam reperire possint, & ipsum D. de Turri. in prolegom. disp. 3. illis responsis non omnino acquiescere: imo graviter conqueri primum frequentissimum, & à doctissimis, & religiosissimis viris approbatum, ut asserit, cambiendi modum damnari, neque doceri, unde labes proveniat: secundum nec attingere quidem propositam quaestionem: tertium licet sit affirmativum, tot conditionibus involvi, ut rem incertam relinquat, & maiori indigeat declaratione: quartum nullam mentionem facere, quo consilio nescio, nisi forte quia illi displicuit. Et quod attinet ad quintum, ultimumque, quod D. Raphaeli quartum est, & oraculum multis locis appellat, tenuitati meae incompertum est, an Congregatio per hoc ultimum à praecedentibus resolutionibus aliqua ex parte recesserit, quod facile admitti non debet, & nihilominus D. Raphaeli idinuere videtur, cum refert ad prima illa responsa Civitatem Genuæ tanquam ad aliquod tonitruum intremuisse, & obtinuisse ab Archiepiscopo, ne ederentur, & huic ultimo, quod post longam disceptationem, ut idem refert, obtentum est, Sereniss. Republicam acquiescibile, existimantibus fortasse campforibus Genuensibus illis verbis ultimae thesisi ab eis oblatæ persona distincta, e di negotio, e di credito, satisfieri posse, si distinguatur ratio loci tantum, tamen si realiter sit una, & eadem persona, quod campfores his paucis verbis exprimerent, & distinguere solent di Genova, e di fiera, ut Federicus ille de Mediolano, & Federicus de Venetiana apud Beccium in cons. 213. numero 51. ubi ait, hæc signata esse, & simulationes, ut cambium respectu loci intervenisse videatur: & probat Scaccia §. sexta, glof. prima, numero 90. & 91. & adversus Beccium videtur D. Ra-

phael. disputat. 3. quaestio. 7. numero 19. Et praeterea illud quaeri potest, an reflexio illa nominis, quam fecit Antonius, ex eo fiat, quia ita ab initio inter contrahentes actum est, vel praeter spem, & ex accidenti ad contingat, & praesertim addita illa circumstantia, quae deest in editione D. Raphaelis, & extat apud Cardin. *loc. cit. numero 84. Cuius Pietro promette a Giovanni, che in caso che Antonio non gli rimetta il suo effetto nella fiera seguente, vuole esser obligato lui*, quia hac clausula addita multo magis apparere videtur ea intentione cambium celebratum fuisse, ut eo loco pecunia repetretur, quod constitucio Pij V. vetat. Ego igitur his perpensis in re quae tam late patet, & cuius abusus multorum facultates evertit, generalem aliquam constitutionem summi Pontificis, Pastoris, & Arbitri omnium adhuc desiderarem, quae regula hac in re esset iusti, vel iniusti, quod est proprium legis *l. 2. ff. de legib. & has cambiorum recurrentium nundinas, nundapaciones, versuralque saltem inter eosdem prohiberet, & subveniret constitucioni D. Pij V. quae sublimitibus, arguere laceratur exemplo Iustitiani in l. ult. Cod. mand. 54*

Et enim mihi semper occurrit, repetam enim, ut melius explicem, quod dicebam numero 27. acceptationes, & adnotationes, quibus campfores in nundinis utuntur nulla pecunia intercedente, non sufficere, ut venditor vere, & formaliter contractum, sive permutatio sit, sive emptio, ex parte sua implevisse censetur. Venditor enim sub formalitate venditori non tenetur solvere, sed tradere, *l. 1. & l. 11. §. 1. ff. de act. empt. ubi Ulpianus recensens ea, ad quae venditor tenetur, & in primis, inquit, ipsam rem praestare tenetur, id est tradere. Cui manerit cum nudis adnotationibus, & novationibus satisfieri non possit, traditio enim naturalis est, & alicuius rei ideoque existentiam rei desiderat *l. 20. & 43. ff. de acquir. rer. dom. consequens est his fictis solvendi modis primum cambium, agitur enim de cambijs, quae recurrunt ex parte venditoris vere, & proprie perici non posse, etiam si maxime velit campfor hoc modo sibi satisfactum esse. Proinde si verum est recambium iniri non posse, nisi periciatur primum, ut asserit discretissimus campforum patronus disp. 3. quaest. 3. & alijs locis, & hoc perici non possit nisi traditione rei, emptio enim est, planè sequitur non perfectò primo cambio illa, quae sequuntur, non consistere. Porro primum cambium illis civilibus solvendi modis perici non posse exemplo magis demonstrabitur. Si Titius emeret à Cajo oves centum praestandas in nundinis alicuius pagi veluti Sancti Stephani, in quo bis in anno habentur boum, & pecudum nundinae celeberrimae, easque illi tempore traditioni praescripto acceptas ferat, nemo dixerit Caium ex parte sua perfectisse contractum, quia hoc potius est ab eo dicendum *d. l. 5. de resc. vend. & consequenter si eas ea lege emat, ut quia Caius nec habet, neque habiturus est in loco, quo tradere debet, illas illi acceptas ferat, vel ex donatione, vel ex novatione, nemo dixerit hic empionem ovium esse, vel intelligi posse, quia non tantum deficit res, quae venit, sed etiam voluntas emendi *l. domum. 57. de contr. empt. l. 1. de barel. & act. vend. & d. l. 5. de rescind. vendit. Idemque prorsus est, si Titius totidem oves cum Cajo permutat et tradendas in dicto pago, ubi Caius nullas oves habet, vel habiturus est, ea etiam lege, ut Titius illas ei receptas ferat. Nemo enim dicit hic permutacionem contractam esse, quia deficit eo in loco id, quod est extremum permutacionis, quae ad sui substantiam rem utrinque desiderat *l. 1. de rer. perm. l. 5. §. 1. ff. de praes. verb. Hoc verò prorsus fieri in hoc cambio recurrit, quod nudis adnotationibus, & novationibus peragitur, manifestum est. Ex quibus patet vulgare illud pertugium, scilicet solum videri, quocumque modo creditor sibi volverit esse satisfactum ex *l. 9. §. 1. de pign. act. l. solus. de reg. iur. & alijs*, tutam non esse, quia hæc, & similia iura non pertinent ad hanc speciem, in qua non agitur de solutione simplici, sed de ea ex qua pendet validitas contractus, & quae praestare debet materiam commutationis, sine qua consistere non potest: & consequenter hic non sufficit qualicumque ratione posse solvere, sed ea solutione opus est, quae existentiam rei, & extremum huius permutacionis involvat, ut sentium Sarmient. Lupus, & alij apud Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 5. numero 17. dum dicunt solutionem hanc naturalem esse oportere, iuxta legem *49. ff. de solus. & scripturam non sufficere. Quod puto etiam sensisse Comit. *loc. cit. dum ait, materiam cambiij esse metallicam. Alioqui si nudis novationibus, & renovationibus res peragitur ministerio campforis, ut est usitatum, evertitur, & praerogatur natura hu-*******

Us emptionis, quia esset emptio sine re, qua venit, contra leges 8. & 97. de contr. empt. & venditor qualis estis, qui accipit cambio, & tenetur tradere, nulla re tradita perficeret contractum contra *dictam legem 11. §. 1. de act. empt.* denique illud esset perficere cambium, quod verè est ab eo discedere, ut dictum est ex *dicta lege 6. ff. de rescin. vendit.* Quæ camplores, & campforum patroni suis argutiis mutare non possunt. Porro cum his fictis solvendi modis, qui adnotationibus tantum, & pennis puta Aquilæ, vel accipitris fiunt, facilis sternatur via malis campforibus exercendi cambia ipsis Ethnicorum usuris graviora, optimam arbitror fore legem, quæ hos fictos solvendi modos ab hoc genere negotiationis removeret, & ea tantum cambia probaret, quibus verè pecuniæ traiciuntur, congruenter veterum sententia qui putant lucrum ex cambio admittendum esse ob operam dumtaxat campforis in traiciendis, & reducendis pecunijs, ut Conrad. Cajet. Ioann. de Medin. Sot. Navarr. & alij apud D. de Turr. in *quest. 13. num. 119.* quos tamen ipse non probat, & cautè legendos esse scribit, cum ipse potius, bona ejus venia dixerim, cautius legendus sit, scilicet nihil tribuens transportationi pecuniarum, ex qua tamen certior, & tutior titulus lucri in cambijs deducitur, quàm ex ea, quam jaçtat copia pecuniæ in locis inter quæ cambia celebrantur, siquidem hic titulus incertus est, quia & incertus est pecuniarum valor, ut notat P. Layman. *tract. 4. c. 19. n. 8.* & infra examinabitur.

Præterea mihi valde difficile est, illud solve tibi ipsi. Neque enim de cælo descendit, ut de *nosce te ipsum* Iuvenalis dixit. Cum ex aliqua pecunia hæc solutio fieri debeat *l. divortia. 35. de negot. gest. l. 9. §. sicut autem. de admin. tut. cede* ex qua pecunia, id fieri possit. Non ex pecunia campforis cui litteræ directæ sunt, quia nemo potest ex proprijs pecunijs sibi ipsi solve *l. 22. §. si mandaverim ff. mand. & docet ipse D. Raph. disput. 1. quest. 23. num. 7. & 8. & disputat. 3. quest. 8. num. 17.* ita ut mirum sit Scortiam aliud scripsisse *d. Theor. 291. vers. ubi non ex alienis invito domino l. 13. ff. si cert. per. l. 94. de solut. non nudis nominibus, & acceptilationibus, ut ostendimus, quia illæ adnotationes non possunt supplere materiam veræ permutationis, vel emptionis. Imò nec etiã in mea sententia, quæ etiam est Molin. *disput. 401.* sufficeret, si campfor nomine debitoris à se ipso pecunias acciperet novo contracto cambio, & ex his sibi solveret, quia hoc commento nihil aliud haberet, quàm quod habebat, atque ita præverteretur finis propter quem emptio, & permutatio jure genium introducta est, tametsi id camplores facere non soleant, cum plerumque nullas pecunias habeant in nudinis: & ridiculus esset, qui hoc faceret. Nulla igitur hic solutio intelligi potest quæ sufficiat ad implendum contractum, unde necesse est litteras redire inanes, nulla scilicet facta vera solutione in loco destinata solutionis. Nec cessat obiectio, si dicant in his cambijs deduci genus monetæ imaginariæ, id est, *scutos marcarum*, quos camplores in nudinis cudunt, & ex quibus sibi solve re possunt, ut bellissime docet idem D. Raph. *disput. 2. qu. 18. num. 142.* ubi ait, nullibi pretiosus monetæ genus cudi, non ideo magis dici potest debitor habuisse propria pecuniam in nudinis, qua cambium implere possit, quod illi dicunt perficere. Qua deficiente consequens est, quod sæpius dixi, cambium constare non potuisse. † Et præsertim admissio quod ait, *loc. cit. num. 31. & disput. 1. qu. 23. in fin.* hujusmodi pecuniæ genus nihil aliud esse, quam obligationes, & nomina debitorum. Nam cum in nudinis contractandi nihil aliud debitor conferat, quàm quod se efficaciter obligat ad solvendum *l. si nomen q. ff. de hered. vel act. vend. l. 7. §. ult. C. de evict.* hinc loqui videtur debitorem ex cambio, qui hanc obligationem in platea aliqua contraxit, nihil aliud in hoc commercium conferre, quàm passivam obligationem ad solvendum in nudinis, quod promissit non secus, ac si pecuniam mutuam accepisset eodem loco solvendam ut in *lib. 6. ff. de ea quod cert. loc. & l. qui Roma. in pri. de verb. oblig.* Et proinde secundum illius doctrinam commercium hoc magis mutui dationi, quàm venditioni accedere. Et dum in nudinis ministerio campforis contracto novo cambio idem debitor iterum obligatur solve re eisdem scutos marcarum cum lucro cambijs, & provisionum, nihil aliud contulisse, quàm facultatem se rursus obligandi, & novi nominis contrahendi, unde possit primo satisfacere, & hac ratione obligationem obligatione dissolvere, quod genus cambijs siccum esse, & sua impossibilitate cadere disertissime docet Emin. P. de Lug. *dicta disp. 28. num. 95. & 96.* ubi ait neutrum cambium valere. Et cum hæc fraus ferè à campforibus sub ea formula *pagate à voi stesso*, & sub illo numerorum genere exercetur. Et hoc commento constituto Pij V. ferè inutilis fiat, publicè expedire arbitror istud *solve tibi ipsi* & illud*

imaginariæ pecuniæ genus constitutione aliqua prohibere.

Occurrit etiam quod paulò ante, & alijs locis dixi versuram olim apud Ethnicos prohibitam fuisse, id est, alieni num cumulatam usuris novo ære alieno dissolvere, ne cives suis facultatibus everterentur. Id vero in cambio *della ritorsa* fieri spontè admittunt, qui hoc genus cambijs tæuentur, ut D. Raph. *disp. 3. q. 1. n. 4.* ubi ait, in hac specie cambijs debitorem primum cambium non dissolvere, nisi ope, & ministerio novi cambijs contrahendi in nudinis cum eodem creditore. Et tamen in versura est aliquid reprehensionis dignum, ut scribit Cuiac. in *lege 1. de usur. ad Pap.* ubi postquam dixit regulam iuris esse usuras usurarum non deberi, subiicit hæc verba. *Huius regulae due sunt fraudes: una appellatur anatocismos, & utraque fraus coerceretur legibus, vel constitutionibus: anatocismos est, si usura, qua debentur, per stipulationem redigantur in sortem, vel sicut fors, quod re ipsa est usurarum usuras exigere, & merito prohibetur l. ult. C. de usur. Alia fraus est versura, ut si sumas ab aliquo pecuniam sub usuris, qua ei solvas usuras debitas.* Hæc Cuiacius. Ex quibus videtur hoc genus cambijs reprehensione dignum, in quo utraque fraus adhibetur, id est, sit versura cum anatocismo, quod sine ullo scrupulo admittunt auctores contrariæ sententiæ; Scortia, Naldus, Salvat. & alij prætermissis D. Raphael passim, & præsertim *disp. 1. q. 13. n. 123. & disp. 3. q. 9. n. 64. & q. 11. n. 75.* ubi ait, hoc licitum esse, etiam si tandem excederet decuplum eius quod debitor primo loco habuit à creditore, & ultra. De quo alio loco meam proferam sententiam. Nunc subijcio tantum, quod congruenter huic rei scribit Budæus in *adnot. l. ult. ff. de pign. act.* ubi explicans illud Terentij in Phormione *versuram solves*, sic ait. *Simili ratione at que solent, qui ut Syngraham unam dissolvant pecuniam mutuum maiori sortem iterum accipiunt: in dies enim deteriorum suam conditionem faciunt, quod frangi homines facere non solent.* Huiusmodi commentis multos quotidie videmus fortunis omnibus everti, qui dum tueri in publico fidem suam volunt, ære alieno se obruunt, quoad extremum fidei labefactata, cum iam versuram facere non possunt, aut foro cedere, aut solum etiam vertere cogantur. Quis igitur mecum constitutionem aliquam non desideret quæ huic malo remedium adhibeat?

Occurrit etiam quod dicebam *num. 33.* illicitum etiam fuisse ijs, qui usuras licitas esse putabant, decem dare, ut undecim recipiant, ut constat ex *l. si tibi ff. de pact. & lib. 11. §. si tibi ff. si cert. per. nisi* aliquid factum, vel obsequium intercedat, ex quo hæc inæqualitas compensetur, quod in hoc genere cambijs deprehendi non potest. Quæ obiectio non satis vitari potest, si dicant hæc jura loqui de obligationibus, quæ re contrahuntur, in quibus receptum est neminem obligari posse ultra quam datum, & acceptum est: cambium vero cum sit species quedam emptionis non re contrahi, sed consensu *l. 1. in fin. de contr. empt. l. 2. in princ. ff. de obligat. & act.* Etenim in primis illis probandum in cambio *della ritorsa* de quo quærentur, emptionem contrahi, obstant enim, quæ dicebam *num. 26.* deficere scilicet in hoc commercio animum, & finem emendi, & materiam veræ venditionis, quæ fictionibus & cautionibus suppleri non potest. Et præterea fas esset nudo emptionis titulo pro minori summa maiorem stipulari certo loco præstandam, quod esset usuris via in pandere, & inutilis esset earum prohibitio.

Neque movere, quod ait D. Raphael *loc. cit. num. 116.* id non pcedere in cambio reali, quia ille excessus non sit considerabilis, ut lucrum, sed in vim proportionis maioris copie pecuniarum in loco, in quo solvi debet, quia si ille excessus admittitur in cambio ob maiorem copiam pecuniæ in loco destinatae solutionis, ut affirmat, admitti etiam debet in mutuo, quod negat, siquidem eadem sequitur inæqualitas, idem excessus re ipsa in necem debitoris, eademque futura est copia, vel inopia pecuniæ, si eodem loco destinata sit solutio sive cambijs, sive mutui. Nam etiam in mutuo potest creditor se indemnem servare, cum non teneatur deterius recipere, *l. 3. ff. de reb. cred. neque gratis sumptus, & pericula pati, ut tradit Conrad. de contract. quest. 49. suppl. 4. vers. dicendum.* Jacob. Graff. *par. 2. cap. 110. num. 4.* Joan. Bapt. Conrad. in *tract. de camb. in fin. vers. ultimus dicitur*, & fuffimè Medin. *de usur. quest. 6.* ubi docet mutantem non minus quam campforem in istdem circumstantijs posse ex suis sumptibus, & laboribus lucrum consequi, licet non ex mutuo.

Et hoc argumentum non dissimulandum, sed solvendum præcipue fuit D. Raphaeli, qui ad iustificandum

contractum cambij huic majori copiae pecuniarum in loco destinatae solutionis totus adhaeret, & innititur, & nihil, vel parum tribuit traiectioni pecuniae. Nam virorum doctissimorum ingenia exercuit, ut Soti, Molinæ, & Salas apud Cardin. de Lug. d. disput. 28. sect. 3. num. 42. ubi ait, hoc argumentum etiam in facilioribus terminis idest, cum pecunia diverso dumtaxat tempore solvi debet, difficile est Cui ut respondeat num. 53. ait, *differentia rationem esse, quia in cambio locali intervenit virtualis traiectio, & affectatio pecuniae, quae sunt actiones distinctae a pecunia, & digna pretio, & haec actiones possunt habere minorem, vel maiorem valorem, quia possunt aequivalere pluribus, vel paucioribus pecunijs propter diversas circumstantias, quae concurrunt: quando autem pecunia reddenda est eodem loco diverso tempore, nihil aliud intervenit nisi pecunia, quae non potest vere habere diversum valorem, cum non aequivalat pluribus, vel paucioribus rebus eiusdem valoris: propter dilationem vero temporis nihil potest sine usura accipi, & ideo non restat verus titulus ad plures illas pecunias exigendas: & quidem si ille titulus simul approbaretur, aperiretur latens porta accipiendi lucrum ex mutuo, quando tempore solutionis maior speratur futura copia pecuniae. Quibus verbis Cardinalis videtur totum hunc titulum reducere ad traiectionem, & affectationem pecuniae, parum congruenter, (ni fallor,) ijs, quae scripsit n. 46. ubi ait, inaequalitatem valoris extrinseci in diversis locis sufficere, ut plus exigere liceat, ubi est maior eiusdem pecuniae copia. Sed quod certissimum puto ex illis non dissolvitur, quod objiciebam, quia Cardinalis agit de ea pecunia, quae datur solvenda eodem loco, meum vero argumentum est de pecunia, quae alio loco solvi debet, quod per se non est illicitum, imò iure permittitur, ut si Ephesi, vel Capuae dari oporteat, quod si Ephesi, & I. centum Capuae, ff. de eo, quod cert. loc. & docet Turrian. disp. 60. dub. 2. n. 1. potest enim id esse ut le promissori § si quis agens, vers. ideo autem, Inst. d. act. l. 2. ff. de eo, quod cert. loc. Vnde cum huic mutui dationi accedat quoque traiectio, & affectatio pecuniae, quae sunt actiones distinctae ab ipsa datione mutui, & non minus aestimationem in mutuo recipiunt, dicendum videtur in hoc mutuo locali idem, quod in cambio locali statuendum esse, & proinde in iisdem circumstantijs utcumque contractum valere, quod in sententia eorum, qui hunc titulum admittunt negari non potest, quia non tenetur creditor minus, & deterius accipere, ut dictum est. Sanè admissio hanc titulo in mutui dationibus magna aperitur via fenori, facile enim posset quis Massae, vel Savonae decem dare, ubi est minor copia pecuniae, ut undecim recipiat Genuae, ubi est maior, ita ex mutuo lucrum capere, quod per se est illicitum.*

Et licet non autem hunc titulum à cambijs rejicere cum 61 de copia vera, & realiter existentis pecuniae agitur, ex qua solent rerum pretia augeri: non videtur tamen admittendus in ijs cambijs, quibus scuti mercatorum agitantur. Etenim me in primis movet, quod hoc genus pecuniae imaginarium est, & in nominibus consistit, ut admittit D. Raph. multis locis. Proinde quamvis fictione quadam, & ad effectum exactiois, & petitionis videri possint esse illius loci, ubi peti, & exigi possunt, l. quare, ff. de sol. Uere tamen non continentur loco, neque sunt alicuius loci l. 50. §. 1. ff. de indic. l. 92. de leg. 3. Et sequuntur campiores l. 17. & 54. de pecul. Vnde eunt, redeuntque cum ipsis cambijs, & ipsi abeuntibus tanquam nebulæ, spectra evanescent. Secundò, quia ex his nominibus, & syngraphis neque commodum, neque incommodum bono communi interitur, neque penuria, vel copia urbibus, & foro invehitur, ut observat P. Justinian. quest. 5. num. 8. Tertio, quia incertum est, an in loco, in quo solvi oportet, futura sit maior, vel minor copia pecuniae, imò aliquando minor esse potest, & tamen campiores semper minus numerant, quam sint recepturi. Denique quia hæc supposita abundantia pecuniae, quae iactatur esse in mundanis, affectata est: & non ex adventu alicuius classis ex India auro, & argento onustæ, sed ex conspiratione campiorum cum suis syngraphis, & scarratacijs, ut vocant, convenientium, ut scripto tantum, & adnotationibus videri possit à se ipsis exegisse, & solvisse sibi, quod syngraphis continetur, cum tamen verè nullum, vel rarum numisma appareat, vel numeretur. Ex quibus absurdum videtur, imò ridiculum in arbitrio campiorum esse brevem, & imaginariam copiam pecuniae in oppidum aliquod forsitan decem, vel viginti millibus passuum à loco contractus distans inducere, ut hac ratione minus dare, & plus recipere possint. Quamobrem merito dici

potest hæc maior copia huius imaginariae pecuniae prae-
textus esse ad tegendam horum cambiorum inaequalitatem.
Hinc bona se offert occasio refellendi, quod idem D. 62
Raphael confidenter ait, eod. loc. num. 83. & 84. In cambio summam rerum aequalitatem inveniri, ideoque contractum esse quocumque alio iustiore, & disputat. 2. quest. 18. num. 14. esse contractum omnium iustissimum. Nam certum in primis est dari contractus, qui sine controversia saltem non minus iusti sunt, quam cambium. Quo iure in primis ceteri debet commodatum in quo illud ipsum, quod commodatum est, reddi debet. Inst. quib. m. d. re contr. oblig. §. item j. l. si ut certo §. usque adeo ff. comod. etiam si nummi commodati sint. Nam & ditijs cautia interduo commodantur nummi, l. 4. ff. eod. l. si ego in fin. ff. si cert. pec. Quod & de deposito dicendum est, in quo etiam, nisi transigrediatur fines depositi, iisdem nummi restituendi sunt. l. 1. §. si pecunia ff. de pos. l. 24. ff. eod. l. 3. ff. de in lit. iur. Nulla vero maior aequalitas excogitari potest, quam si eadem nummorum corpora restituantur. Nihil enim tam naturale est, quam eo modo quodvis dissolvere, quo colligatum est, l. 35. & 153. de reg. iur. & l. 80. de solut. & liber. Constat igitur contractus esse, qui saltem non minus iusti sunt, quam cambium.
Præterea ex d. l. 80. de solut. tametsi D. Raph. id neget 63 n. 91. & 92. colligi potest contractum mutui, si conferatur cum cambio, saltem non minus iustum ceteri debere, quod probò, quia non potest in contractibus maior aequalitas inveniri, quam si tantundem reddatur: sed in mutuo tantundem redditur, ut constat ex d. l. 80. Cuius verba sunt: *Prone quodque contractum est, ita & solvi debet: veluti cum mutuum dedimus, ut retro pecunia tantundem reddi debeat.* Non igitur in cambio maior iustitia inveniri potest, quam in mutuo. Porro cum quero de mutuo, intelligo de mutuo vere mutuo, & sceleris puro, id est fenoris.
Imò illud tantundem, quod iactat in cambio, & posuit 64 in definitione cambij, longè inferius, & periculosius esse eo, quod venit in mutuo, facile demonstrari potest rationibus ex eius natura petitis. Prima est, quia mutuum in ijs tantum rebus consistit, quae in genere suo functionem recipiunt l. 2. §. 1. ff. si cert. pec. Et proinde in eo id agi intelligitur, ut eiusdem generis, & eadem bonitate reddatur, quae creditum est l. 3. ff. eod. In cambio verò id prestandum est, quod convenit, l. 1. & 11. §. 1. ff. de act. empr. l. 1. de rec. perm. Secunda est, quia ex mutuo non potest quis ultra quam accepit obligari, d. l. 11. §. si tibi ff. de reb. cred. d. l. cum. ultra C. de non num. pec. Petr. Gregor. de usur. lib. 1. cap. 3. num. 7. & Cardin. Mannic. de rac. & ambig. convent. lib. 8. tit. 35. nu. 13. Etnos diximus quest. 6. num. 12. Quod in cambio non est constitutum, cum sit emptio, & emptioni similis, in qua saltem dantur quidam pretij gradus, intra quos iustitia consistere potest, quod in mutuo receptum non est, cui nec tantillum accedere potest. Tertia, quia mutuum natura sua mercedem respicit, ut ex Nonio Marcello, & Cujacio dixi d. qu. 6. n. 14. Sed cambium non respicit mercedem, ut admittit idem Raphael ead. disp. 1. quest. 8. num. 24. Vbi ait, provisiones, quas vocant, cambijs ingenitas esse. Quarta ratio est, quia cambio potest aliquid iniuste accedere, quod non sit ulura, sed iniustitia tantum, sed mutuo quicquid iniuste accedit ulura est, quae plus est, quam iniustitia, ut patet, ergo mutuum natura sua magis respicit omnem excessum, quam cambium. Quinta, & ultima est, quia in mutuo ex utraque parte venit res, siquidem utre contrahitur, ita re dissolvitur, d. l. 80. de solut. facilius verò, & certius est aequalitas inter res eiusdem generis, & bonitatis, quam inter rem, & pretium, ut patet in emptionibus aliarum rerum, in quibus frequentissimè lites, & quærelæ de iniustitia pretij, ut in tit. ff. C. de refe. vend. Vnde receptum est, publice utilitatis causa, ne sub prætextu paulo maioris, vel minoris pretij vendiciones rescindi possint, l. 8. C. eod.
Neque magnum pondus habet, quod pretia cambiorum lege taxari soleant, quia hoc ipsum ostendit cambij, 65 tantundem imperfectius esse, cum indigeat taxatione, cum mutuum natura sua illud exactissimè servet, & retineat, vel non est purum mutuum, & præterea, quia hoc in cambijs perpetuum non est, neque pro omnibus locis. Neque enim si Genuae id sit, aliz gentes hac lege tenentur, l. ult. de iurisd. omni. iud. sed ut plurimum, & frequentius relinquitur arbitrio, & solertia contrahentium, ut in constituendis pretijs aharum rerum. Denique quia hæc taxatio, licet publica sit, & publica auctoritate fiat, pendet tamen ex hominum iudicio, & arbitrio, quod falli potest, & fallere: & pendet ex circumstantijs quam

etiam futuris, quæ incertissimæ sunt, ut ipse scribit, *eodem loco num. 115.* & quarum nulla datur, vel dari potest certa scientia, ex quo sequitur ex constitutione illa pretij certam, & infallibilem æqualitatem in contractu cambij deduci non posse. At in mutuo, etiam pecuniæ, cum nummi, ut res quædam commutentur cum nummis eiusdem numeri, generis, & bonitatis, palam est longe certior, & undequaque tutiorem æqualitatem, id est, arithmeticam inveniri, in qua posita est iustitia commerciorum, ut docet Aristot. *Ethic. lib. 3. cap. 4. & 5.*

66 Qua ratione nihil movet, quod ait, *num. 91.* in cambio maiorem æqualitatem inveniri, quam in mutuo, quod res consistentes in pondere, numero, & mensura, ipsa pecunia comprehensam numquam in eodem statu valoris permanent, sed sapissime immutentur: in cambio vero veniat *scelus marcarum*, qui certam, & invariabilem habet æstimationem. Nam si res sit de ijs, quæ pondere, & mensura constant, certum est in his æqualitatem tutius servari in mutuo, quam in permutacione earundem specierum, magis enim simile est triticum tritico, quam triticum hordeo, vel vino, in quibus consistit permutacio. Si verò res sit de pecunia, de qua hic agit, constat non minus scelus marcarum ex copia, vel inopia variam recipere æstimationem, ut tradit ipse D. Raphael. *eodem quest. 13. num. 115. & 116. & numer. 122.* In quo videtur contraria docuisse. Nam, ut ostendat in cambio maiorem æqualitatem inveniri, quam in cæteris contractibus etiam mutui, asserit scelus marcarum, qui ut res, & merx quædam in cambio venit, habere certam, & invariabilem æstimationem, & hac in re superare mutuum, in quo veniunt res, quarum pretia in eodem statu nunquam manent, sed ex pluribus causis sapissime mutantur *lege 4. de eo, quod cert. loc. ut vero excludat inæqualitatem, quæ est in cambio inter datum, & id, quod campfor stipulatur in loco, quo solvi debet, ait hunc excessum non esse considerabilem, ut lucrum, sed in vim proportionis maioris abundantia in loco, in quo destinatur solutio, & proinde admittit scelus marcarum propter huius pecuniæ copiam minus valere, consequenter non esse semper minus, & eiusdem æstimationis, & ex causis extrinsecis etiam mutari, ut res aliæ, in quibus mutuum consistit: esse verò invariabilis æstimationis, & ex minore, vel maiore abundantia plus, vel minus valere, contraria sunt, & simul consistere non possunt.*

Sed ut rem ex iure agamus non ad hominem, tantum abest, ut hac in re cambium superet mutuum, quin potius superetur a mutuo. Etenim hæc instabilitas, & variatio extrinsecæ pecuniæ, quæ facit in cambio, ut illi inæqualitas irreptura sit, nisi ad proportionem huius variationis pretium statuatur, ipsomet D. de Turri auctore *loc. cit.* nihil pertinet ad æqualitatem, vel inæqualitatem includendam, vel excludendam in mutuo, siquidem in eo exactissime servatur æqualitas, si totidem nummi reddantur, quos fuerunt crediti, dummodo sint eiusdem generis, & bonitatis: imò non alia ratione æqualitas servari potest, ut dixi *quest. 1.* secutus potissimum Antonium Fabrum Præsidem Sabaudia, qui id docet *lib. de variar. nummul. debit. solut. cap. 5.* & Doctissimum Cuiacium in *dich. lege 2. §. mutui datio col. 3.* qui ait: *In rebus tamen similibus, non ergo in dissimilibus mutuum consistit leg. 31. ff. loco similes sunt res, quæ sola quantitate consentur: nihil est tam simile solidis quam solius, nec videtur aliud pro alio solvere, qui pro decem aureis quos accepit, totidem alios aureos reddit, si modo sint eiusdem generis.* Et post pauca. *Non mirum autem etiam si aucta sit aureorum potestas si debitor liberetur totidem nummos reddendo eiusdem firmæ, & qualitatis.* Hæc Cuiacius. Ratio verò evidentissima est, quia licet illi nummi, quos mutuos dedi, mihi neque crescant, neque decrescant, cum sint debitoris, nummi tamen, qui mihi debentur in genere, & eiusdem generis, mihi crescunt, & minuuntur ad proportionem aliarum pecuniarum, quia hoc nomen in metis bonis est, unde possum illud vendere *l. 4. & 6. ff. de hered. & act. vend.* Proinde cum solutio, ut perfecta sit, debeat ex quo respondere ei, quod debetur, consequens est, aucta, vel diminuta aurosum facultate debitorem totam reddere debere, quot accepit, quia nummi illi, quos reddidit, neque plus, neque minus valent, quam ij, qui mihi in genere debentur. Quare cum in mutuo non tantum concurrat valor, sed etiam numerus, constat in mutuo exactissime, & ex ipsa natura rei sine taxatione illa illud tantumdem observari, & non tantum moraliter, sed etiam arithmetice, & consequenter si cetera paria sint, id est si idem genus in contractu deducatur eodem

loco, & tempore prestandum, æqualitatem certius in mutuo inveniri, quam in cambio etiam regulari, ut vocat, in quo numerum non convenire certissimum est. Quod verò D. Raphael subiicit uturam esse, si quis mutuo det rem consistentem in numero, pondere, & mensura ea lege, ut solummodo certo tempore reddatur, quo certum est plus esse valituram, & hoc casu negari non posse inæqualitatem inesse, egreditur fines huius questionis, quæ est de mutuo vero, & fœnori puro, ut dictum est. Unde fateor quidem in mutuo fœneratio inæqualitatem deprehendi, sed id etiam cambijs fœneratijs, & illicitis obijci potest, imò multo magis, quia longe atrocius, & truculentius est fœnus, quod sub nomine cambi exercetur, ut malo publico compertum est. Constat igitur virum clarissimum hyperbolicè dixisse contractum cambi etiam simpliciter esse iustiorum quocunque alio contractu, & id persuadere non potuisse. Quæ questio licet ferè inutilis videatur, & scholasticam disceptationem continere, illam tamen exequi volui, quia videtur hic auctor nimis nummulariam extollere, & ne quis audiens hunc contractum omnium iustissimum esse, relictis alijs honestis, & licitis, & publice utilis acquirendi modis, hanc potius rei faciendæ viam eligat omnibus meo iudicio periculosiorem. Quod si ad cambium recurrit questio transferatur, unde cepta est, difficilius D. Raphaeli futurum est ostendere inæqualitatem in eo non subesse in perniciem debitoris, siquidem potestate huius conventionis saltem in rebus teræ plus exigit eodem loco, in quo contractus celebratus fuit, ut admittit *num. 122. & 123.* tamen dicat lucrum hoc contingere non ex vi prioris cambi, sed ex vi secundi, & illud quidem uberius, quatenus pluries fieret huius contractus multiplicatio, neque propterea id usuram esse, sed legitimam acquisitionem, alioqui hoc esset damnare omnia commercia, & lucra ex eis provenientia. Quod nunc non excusio, & tantum subicco non esse simile, quia in alijs commercijs lucrum non accedit quantitati, & quatenus iterentur, id sit libere, & independenter à precedentibus, & ferè semper inter diverfos, & subeundi sunt labores, sumptus, & pericula terra marique, ut non immerito Caronius de re Rusticæ mercatorum genus calamitosum vocet. Sed si iterantur cambia, unam ab alio fiunt, & utrumque à primo ex vi, & asperitate conventionis, cuius celebris formula, si eam appellat D. Raphael, extat apud eundem *disp. 3. quest. 1. num. 9.* & lucrum, quod ex eis contingit, & quidem velox, & immodicum accedit quantitati, & nummis nummum parit, quod acquirendi genus præter naturam esse scribit Aristot. *Polit. lib. 2. cap. 7.* Præterea in alijs commercijs qui habet, vendit, emit qui non habet, & quod non habet, quæ est natura emptionis, *l. 1. ff. de contr. empf.* In hoc genere, qui nummos habet, nummos emit, & plerumque ab eo, quem scit non habere, quod vendit, & toties emit, quoties illi lubet. Qui non habet, vendit, ut habeat, quod vendit, & cogitur vendere, donec habeat, & semper deteriorem suam conditionem facit, quod exorbitat à communibus regulis emptionis. Denique ex alijs mercimonijs multa commoda adveniunt urbibus, & inter cetera proventus vectigalium, quæ sunt nervi Reipublicæ, ut dixi *quest. 2.* ex cambijs cessant alia commercia, & alia sequuntur incommoda, quæ recenset idem D. Raphael *disp. 1. questio 3. num. 10.* & præsertim si continentur. Quibus addere potuit ex Budeo in *adnotat. l. ult. de pign. act.* hinc multorum patrimonia everi. Constat igitur lucrum, quod ex multiplicatione cambiorum provenit, ut nunc parte loquar, illo inferius, & difficilius esse, quod ex iteratione aliorum commerciorum contingit. Sanè asperum, & crudele, & veterum atrocissimum proximum esse nemo negare potest, ideoque lege aliqua cohibendum, ut fatatur ipse Scaccia *d. glof. l. num. 88.*

Hæc cum scripsissem allatus est mihi initio mensis Junij huius anni 1645. à R. P. Francisco Valco Rectore nostri Collegij ex Pavia, dum Mediolano rediret, tractatus recenser editus D. Antonij Merendæ de cambio mundin. quo testinanter, & avide lecto magna cum animi mei satisfactione reperit me, ut postmodum ostendi eidem Patri, & P. Gervasio Vivaldo eiusdem Societ. Theologo, in ijs scri, in quibus à D. Turri, dissentio cum interprete doctissimo concurrisset. Cui interea me plurimum debere profiteor, quod me in mea sententia confirmaverit, in qua, ut ingenue fateor, habebam adhuc non rationibus victus, ut mihi videbatur, sed propter auctoritates. Verèbat enim ne quid excidisset, quod responsis, & decretis S. Congregationis, quæ

que conferuntur, repugnaret. Et nihilominus, quia hæc responsa, si dicere fas est, quatenus affirmant, & permittunt, meam non explent sum ob verba æquivoca, & ambigua, quibus Ligures campores vsi sunt, & ex his, quæ scribit idem D. Merend. cap. 2. num. 86. & 88. & cap. 3. num. 15. & sequentibus, adhuc ut dicebam, generalem aliquam constitutionem summi legislatoris omnium desidero, quæ, quantum fieri potest, abusus tollat, qui mirum in modum post constitutionem Divi Pii in hoc genere irrepterunt, & quæ nullum amplius disceptationibus relinquat locum. Nam licet D. Merenda putet D. de Turri ostensurum silentio suo malæ causæ patrocinium suscipere, tamen id vix credendum est de viro subtilissimi ingenij & locuplete, & Ligure, quod genus animis elatum jam pridem Virgilius dixit lib. 11. tamen nunc scio, ut opibus, ita & virtutibus præstare. Et probabile etiam est, ut scribit idem D. Merend. d. cap. 3. num. 11. si ille id tentare noluerit, vel non potuerit, audivi enim illum nunc Romæ esse & abesse Serenifis. Reipub. causa, camporum ordinem, qui pecunia, & gratia valet, ut de Pythio illo argentario Syracusano scribit Cicero lib. 3. de offic. magnò aliquem suscitaturum, qui eorum causæ patrocinetur, & cambia à D. Merenda acriter reprehensa, quamvis irritò, ut quidem arbitror, conatu defendere nitatur. Didici etiam ex D. Merenda P. Duardum de cambiis scripsisse.

70 Illud tamen hic tacere non debui, me adhuc illam Navarri sententiam sequi, quæ docet etiam post constitutionem Pij V. licitum esse dare cambio pro remotioribus nundinis, dummodo campor non plus inde lucri consequatur, quam si ad proximas nundinas dedisset, quam probavi quæst. præced. num. 55. tamen ab ea D. Merenda discessit, & Navarrum quicum secuti sunt, asperius carpit, & arguat negligentiam cap. 1. num. 11. & rursum num. 48. & seqq. Nam cum hæc sententia receptissima sit, ut admittit is auctor, non nisi ex magnis, & insolubilibus rationibus ab ea discedendum est. Perpendi verò argumenta, quibus vir doctissimus movetur, & visum est mihi facile illis responderi posse, & proinde non potui mutare sententiam. Nam quod ait, hæc cambia solere esse leviora iis, quæ sunt pro primis nundinis, id vitio campori tribui non potest, sed potius gratiæ, & humanitati, qui sub minori lucro cambium agitare voluerit, & de suo jure decedere in gratiam debitoris, sed puto eum voluisse dicere, solere esse graviora, & mendum hac in re irrepsisse duobus locis. At verò exceptio, & declaratio Navari eo tantum casu recepta est, quo campor non plus consequitur, quam si ad proximas nundinas cambium inivisset, quod cum commodum contineat debitoris, non videtur esse prohibitum.

Ut etiam nihil movere debet, quod ait, non posse inveniri substantiam veri cambij, quia si in primis nundinis potest inveniri materia veri, & realis cambij, id est pecunia, quæ solvi debet, multo magis credi potest futuram in secundis, & remotioribus nundinis, nisi aliæ coniecturæ efficaciter id persuadeant. Nam quo maior conceditur dilatio, commodius, & facilius debitor pecuniam redigere potest, & solvere; unde si in campore necessaria est, ut ait, firma opinio, quod securata sit solutio in loco destinata solutionis; nihil veritatem opinionem in eo inveniri, qui ad secundas, vel tertias nundinas pecuniam dedit, cum facilius, & commodius sit debitori remotioribus, quam proximis solvere, quia est utilitas quædam in dilatione solvendi, ceterum enim minus solvere lib. 57. de leg. 1. l. 85. de solut. §. & plus, Institut. de act. facilius vero quemlibet minus solvere periculum est.

Præterea non obstat, quod ait num. 50. tot esse cambia, quot nundinæ, & proinde cum litteræ tantum pro remotioribus nundinis mittantur, hoc genus cambij prohibitum esse; idemque esse si mittantur pro singulis intercalatis nundinis, quia redeunt inanes, cum solutio ex conventionem non nisi in remotioribus fieri debeat, nam respondeo hic unum, & simplex cambium celebrari ad secundas, vel tertias nundinas, ideoque factis esse, si litteræ ad eas tantum nundinas mittantur, in quibus actum est, ut pecunia numeretur. Ex hic est sensus Navari, & eorum qui Navarrum sequuntur. Vnde quod objicit, egreditur fines huius exceptionis.

Denique nihil movet, quod ait in cambijs ex constitutione Divi Pij dandam esse dilationem juxta distantiam locorum, quia hoc accipi debet de cambijs, quæ fiunt ad ea loca, in quibus nullæ sunt nundinæ cambiorum, in quibus cum nullum definitum sit tempus, quo solvi debet, sed prorsus pendeat ex arbitrio, & voluntate contrahentium, in quo genere fraus, & captio intercedere potest campore

scilicet maius lucrum captante ratione temporis, ideo providè constitutum est, ut in dilatione concedenda ratio habeatur distantie, & intercapedinis locorum. Sed hoc non porrigitur ad cambia nundinaria, in quibus ex lege, vel consuetudine præstituta sunt tempora solutionum, & ideo in illis non habetur ratio maioris, vel minoris distantie loci, sed tantum proximarum nundinarum. Alioqui nullus ferè horum cambiorum usus esset, quæ tamen nemo hæcenus dixit esse prohibita, dummodo ritè, & ex bona fide celebrentur. Vnde merito receptum est, non improbari hic terminos solutionum fiendarum in nundinis, tamen si longiores esse soleant, quam postulet distantia locorum, ut sentiunt auctores, quos recensui in d. proxima quæst. præced. num. 56. quibus consentiunt Emin. Pater de Luc. sect. 8 num. 116. vers. adverte quinto Duard. in comment. de cambijs, §. 1. q. 28. num. 2. & §. 2. quæst. 7. num. 5. Macerat. resolut. 27. nu. 7. lib. 1. & D. de Turri in d. qu. 13. num. 82. & 126. & ead. disp. 1. quæst. 31. num. 14.

Sanè si iniretur cambium ad tertias, & longiores nundinas ea lege, ut debitor solvere teneatur aliquod pro singulis centenis, & nundinis, qualem esse præxim dicit D. Merend. num. 50. fateor hoc repugnare constitutioni, & esse prohibitum, quia in hac specie tot sunt cambia, quot nundinæ, quia & singulis nundinis aliquid campor captat collybi nomine. Sed in hoc sensu Navarrus non docuit, neque docere, qui illum secuti sunt, licere ad remotiores nundinas cambia exercere, hoc enim admittunt esse prohibitum, inter quos id scripsit Filiuc. num. 424. sed in hoc sensu id licere dicunt, ut nihil amplius campor consequatur, quam si ad proximas nundinas dedisset cambio. In quo genere cum nundinæ intercalares immunes sint ab interimento cambij, ideoque utilius sit debitori ita contrahere, quam si proximis nundinis solvere teneatur, merito receptum est, id non esse prohibitum, & constitutionem D. Pij hanc interpretationem recipere, ne quod favore accipientium statutum est, in eorum damnum, & lesionem retorqueatur, quod menti legislatoris repugnat, l. quod favore, C. de legib. §. 1. 25. ff. eod.

Sequuntur nunc casus mandato Serenifis. Reip. Genuensis propositi Italica lingua cum responsis Patrum ex exemplo impresso Genæv anno 1632. ex quibus poterit quisque meam interpretationem Latinam corrigere, si forte minus eorum sententiam assecutus fuero, interimque illis uti, & ab illicitis abstinere, donec generali aliqua constitutione tum Pontificis, & legislatoris omnium tot disceptationibus, & difficultatibus occurratur.

EDICTVM SERENISSIMÆ
REIPUBLICÆ
Genuensis.

HAvendo li anni passati sentito i Serenissimi Collegi e molte controversie, che si faceano intorno la materia de cambi, anche fra persone Religiose, e di bona, e di Avverina, le quali in voce, & in scritto, e per mezzo della stampa ne parlavano diversissimamente. E conoscendo l'importanza del negotio, per trattarsi particolarmente del servizio di Dio, e della quiete delle coscienze in un genere di negotiatione tanto visitato nelle Città, hebbero perciò per bene per mezzo di persone attissime far proporre alla Santità di Nostro Signore Papa Urbano Ottavoli casi infraferiti, il quale anche con il mezzo d'vna Congregatione di Prelati, e persone Religiose doppo lungo esame, hauendo fatte le risoluzioni di essi casi, come & apresso perciò li prefati Serenissimi Collegi affinche le predette cose venghino a notizia di tutti, e ciascheduno possa regolarli nella celebratione de contratti, e cambi, conforme la dottrina infallibile della Santa Chiesa Cattolica Apostolica Romana, han comandato, che sian detti ordini dati pubblicamente alla stampa. Date in Palazzo a di 27. Dicembre 1631.

stampe per ogni Scuti 100. di marche assignando à se stesso la rimessa, e scrive gli ordini seguenti.

1625. a di 4. di Luglio in Massa
Scuti 10033.

Alli 25. di Agosto pagate per questa mia prima di cambio à voi stesso Scuti 10033. à 99. per cento di stampe in miei conti, e ponete come per lo spaccio.

Emilio à Romolo à Roma.

Ordine, ò sia spaccio di Emilio.

Da questa fiera d'Agosto vi hò tratto Scuti 10033. à 99. conto à voi stesso in miei conti: al suo tempo ne passerete la scrittura con fare debitore Diego di Madrid sopra di me, e di quanto vi mancherà, vi provvederete nella prossima fiera de Santi da me stesso, & in mio conto corrente mi darete credito della rimessa di essi Scuti 10033. rimettendomi parimente il mio avanzo in detta fiera de Santi.

Venuto il termine, Romolo, conforme all'ordine di Emilio, fa debitore Diego della valuta delli Scuti 10033. di marche, e creditore il medesimo Emilio. E per aggiustare tanto il debito, quanto il credito nella seguente de Santi fa la lettera di Scuti 10235. di marche cambiati à 97. di stampe per ogni cento di marche nel modo seguente.

1625. à 28. Agosto in Roma
Scuti 10235. di marche.

In pagamenti di fiera prossima de Santi pagate per questa prima di cambio à voi stesso Scuti 10235. di marche in miei conti, e ponete come per lo spaccio.

Romolo ad Emilio in Massa fiera de Santi.

Spaccio di Romolo di Roma ad Emilio in Massa
fiera de Santi.

IN risposta del vostro spaccio di fiera d'Agosto passata dico di haver pagato li Scuti 10033. di marche trattimi in miei stesso, e datone debito à Diego di Madrid sopra di voi in Scuti 9931. stampe, e credito all'incontro delli medesimi Scuti 10235. trattimi in quella de Santi conti à 97. per cento, & in vostro corrente vi hò dato credito di Scuti 9931. stampe valuta delli sudetti 10235. rimessi da quella di Agosto da me stesso, & estintone il conto con la rimessa, che ven'ò fatto nella prossima fiera de Santi da voi stesso per mia lettera, che à suo tempo compirete, e N. S. vi guardi.

In fiera de Santi in Massa Emilio fa debitore Diego delli Scuti 10235. e se non li viene da esso Diego provveduto il debito di nuovo torna à valersene sotto l'istessa forma, e continua nel medesimo modo per più fiera, finchè realmente Diego faccia la provvisione del suo debito.

INTERPRETATIO LATINA

Prima species Cambij

DAntes (est nomen viri) in nundinis Paschatis dat ad cambium Petro aureos mille pro Mediolano cum recurfu ad ipsum Danthem, id est ea lege, ut ipse Dantes curet litteras Petri suo die Mediolani effectum foriri, & debitum deuo transmitti in sequentes nundinas Augusti.

Petrus accepit in nundinis dictis aureis mille, scribit litteras directas ipsi Danti Mediolanum tenoris sequentis.

1625. die 3. Maij Massæ aurei 1000.
ad rationem solidorum 150. pro quolibet.

Die 8. presentis mensis virtute huius primæ litteræ cambij solve tibi ipsi aureos mille ad rationem solidi 150. pro quolibet aureo pro pretio habito à tuo Dante hic, & adscribe computo meo utendo in rem tuam cessatione mea in proximis nundinis Augusti ad rationem, quæ ponetur.

Inscriptio.

PRIMA SORTE DI CAMBIO.

In edicione D. Raph. de Turri inscribitur. Forma de cambij, che si praticano da Genova, & altri.

DAnte in Massa fiera di Pasqua dà à cambio à Pietro Scuti mille per Milano con la ricorso ad esso Dante, cioè che l'istesso Dante habbia il pensiero di far comparire in Milano le lettere di Pietro à suo tempo, e che il debito sia di nuovo tratto nella seguente fiera d'Agosto.

Pietro riceuti in fiera gli Scuti 1000. fa le lettere dirette à Dante in Milano del tenor seguente.

1625. a 3. di Maggio in Massa.
Scuti 1000. à soldi 150. per scuto.

A di 25. del presente mese pagate per questa prima di cambio à voi stesso Scuti 1000. à soldi 150. per Scuto valuta del nostro Dante di qui, e ponete à mio conto, valendovi del mancamento nella prossima di Agosto al conto che sarà posto. à Dio.

Pietro à Dante in Milano.

DAnte manda la sudetta lettera in Milano ad un suo Amico, ò agente, il quale in virtù di detto ordine, che gli dà con sua lettera, ò procura, rappresenta la sua medesima persona tanto per compire la lettera di Pietro diretta ad esso Dante, quanto per riscuotere egli stesso da se medesimo li Scuti 1000. ch'è d'havere in virtù d'essa lettera.

E perchè il detto Agente non hà altri denari, ne credito da pigliarli à cambio in piazza per pagar à se stesso, si serve del credito della rimessa spettante al medesimo Dante. Venuto il termine del pagamento l'Agente, che rappresenta la persona di Dante, forma la scrittura, e fa debitore Pietro di fiera di lire 7500. valuta di Scuti mille, e creditore di esso Dante sudetto. Poi estingue il conto di Pietro con fargli tratta nella seguente fiera d'Agosto di detti Scuti 1000. cambiati à 147. che vag'iono le medesime 7500. e ne dà debito à Dante, al quale li rimette per lettera di cambio del tenor seguente.

1625. à 28. di Maggio in Milano.
Scuti 1020. di Marche.

A pagamenti prossimi di fiera d'Agosto pagate per questa prima di cambio al mio Dante Scuti 1020. trattimi dalla passata di Pasqua, e ponete à conto vostro. à Dio.

Dante à Pietro in Massa fiera d'Agosto.

SECONDO CASO.

SOpra il cambio sudetto senza variar forma, nè sostanza, si è introdotto d'assicurar con nuovo contratto, ò sia limitar l'interesse, cioè che da una fiera all'altra non possa il danno eccedere un tanto per cento, che s'accorda più, ò meno, secondo l'abbondanza, ò carestia del dinaro, con conditione però, che se il cambio rispondesse meno, sia solamente quella, e baurà risposta.

Forma della continuatione de debiti.

TERZO CASO.

In edicione D. Raph. de Turri hic casus inscribitur. Forma della continuatione de debiti.

Diego residente in Madrid dà sue lettere di cambio dirette ad Emilio in Massa fiera d'Agosto di Scuti 10200. di marche: ordina che li paghi, e le pigli à cambio à suo danno per Lione, ò altra Piazza, e che da essa si faccia Emilio di nuovo trarre il debito in fiera de Santi seguente, nella quale Diego provvederà l'estinzione del capitale, spese, & interelli.

Emilio in fiera paga li Scuti 10000. e nel suo scartafaccio, ò libro ne fa debitore Diego, con più Scuti 33. per la provvisione, e trovandosi esso Emilio con avanzo non piglia altrimenti à cambio da terze persone, mà servendosi del suo proprio scartafaccio in Roma à Romolo di Scuti 10033. à Scuti 99. à

Inscriptio. Petrus Danti Mediolanum.

DAntes mittit hanc literam Mediolanum cuidam amico suo, vel agenti, qui virtute mandati, quod ei dat per literas, vel procuram eius, personam referat, tam pro complenda litera ipsius Petri directâ Danti, quam pro exigendis à se ipso aureis mille, quorum est creditor virtute dictæ literæ.

Et quia iste Agens nullas alias pecunias habet, neque fidem, ut eas cambio accipere possit in eo loco, ut sibi solvat, utitur credito remissæ spectantis ipsi Danti. Cedente die solutionis Agens sive Insultor qui iustinet, & gerit personam Dantis, format scripturam, & facit debitorem Petrum de feria librarum 7500. vice aureorum mille, & creditorem illius summæ Dantem.

Deinde extinguit computum Petri faciendo illi tractam in sequentem feriam Augusti aureorum 1020. permutatorum ad rationem solidorum 147. qui valent eadēdem libras 7500. & facit debitorem Dantem, cui illos remittit per literas cambij tenoris sequentis.

1625. die 28. Maij, Mediolani
Scuti 1020. marcarum.

In solutionibus proximis ferie Augusti solve virtute huius primæ literæ cambij meo Danti scutos 1020. marcarum tramissos mihi in præteritis nundinis Paschatis, & adscribe rationi tuæ. Vale.

Dantes Petrus Massam feria Augusti.

SECUNDUS CASUS.

SVper supradicto cambio non mutata forma neque substantia inductum est pacifici novo contractu de certo interesse, ut scilicet ab una feria ad aliam datum non possit excedere tot pro centenatio plus, vel minus copiam, vel inopiam pecuniæ, ea tamen lege, quod si cambium minus referret, id tantum veniat, quod minus responderit.

TERTIUS CASUS.

Didacus Madriti residens dat suas literas cambij directas Emilio Massam feria Augusti aureorum 10000. marcarum, mandat illi, ut eos solvat, & accipiat cambio eius damno pro Lugduno, aut alia civitate, Piazza, ex qua Emilius faciat sibi rursus trahere debitum in nundinis Sanctorum sequentibus. Qui Didacus providebit de expunctione capitalis, sumptuum, & interese.

Emilius in nundinis solvit aureos 10000. & in suo Calendario, seu libro constituit eorum debitorem Didacum, & præterea aureorum 33. pro sua mercede, & cum illi credita supersint, non accipit cambio ab alijs, sed utens credito proprio trahit Romulo Romam aureos 1035. ad rationem aureorum 99. de stampa pro singulis centenis aureorum marcarum assignans sibi ipsi remissionem, & scribit sequentia mandata.

1625. die 4. Augusti Massa aurei 10033.
ad 99.

Die 25. Aug. solvito virtute huius primæ literæ cambij tibi ipsi aureos 10033. ad rationem 99. pro 100. stamparum in me computatos, & ponito, ut in mandato.

Emilius Romulo Romam.

Mandatum Emilij.

EX his nundinis Augusti tibi traxi aureos 10033. ad rationem 95. pro 100. in te ipsum in me computatos: tuo tempore hanc summam adnotabis constituendo debitorem Didacum de Madrito supra me: & de eo, quod tibi decrit, providebis tibi in proximis nundinis Sanctorum à me ipso. Et in meis rationibus currentibus con-

stitues me creditorem remissæ dictorum aureor. 10033. remittendo pariter mihi, quod mihi superest in dictis nundinis Sanctorum.

Adveniente die Romulus iuxta ordinem Emilij constituit debitorem Didacum quantitatis, seu valute aureorum 10033. marcarum, & creditorem Emilius, & ut adæquet debitum, & creditum in sequentibus nundinis Sanctorum, scribit literas aureorum 10235. stamparum commutatorum ad rationem 97. stampæ pro singulis centenis marcarum prout sequitur.

1625. 28. Augusti Roma aur. 10235. marcarum.

In solutionibus ferie proximæ Sanctorum solve virtute huius primæ cambij tibi ipsi aureos 10235. marcarum in me computatos, & pone ut in mandato teu specio.

Romulus Emilio Massam in nundinis Sanctorum.

Mandati Romuli ex Roma ad Emilius Massam feria Sanctorum.

PRO responsione tui mandati ferie Augusti præterita significabo tibi me solvisse aureos 10033. marcarum, mihi tractos in me ipsum, & eorum dedisse debitum Didaco de Madrito supra te in aur. 9931. stamparum, & creditum ex opposito eorundem aur. 1235. tractos tibi in illa Sanctorum computatos ad 95. pro 100. & in tua ratione currenti feci te creditorem aur. 9931. stamparum pro precio dictorum aureor. 10235. remissos mihi in hac Augusti à me ipso, & extinxisse computum cum remissa, quam tibi feci in proxima feria Sanctorum mea litera, cui suo tempore parebis Vale.

In nundinis Sanctorum Massæ Emilius constituit Didacum debitorem dictor. aur. 10235. & nisi Didacus satisfaciat suo debito, turlus eo utitur sub eadem forma, & continuat eodem modo per plures ferias, donec realiter Didacus debito suo satisfaciat.

Die Sabbati 3. Octobris 1626.

IN congregazione habita de speciali mandato S. D. N. Urbani Papa VIII. mature considerato primo casu exposto, cumini censuerunt non subsistere.

Die 18. Novembris 1626. in eadem congregazione discusso secundo casu, Domini pariter censuerunt non subsistere, cum innotatur primo.

Die 4. Junij 1627. in eadem Congregatione diligenter perpenso tertio casu, Domini dixerunt tertium casum, qui dicitur cambium continuatum subsistere, si Roma, & Massa vera fiat solutio ex legitimo mandato Didaci ab habentibus, unde solvant ex proprijs, vel alienis pecunijs, que non sunt creditoris, cui sit solutio secundum eandem rationem bancariam permanente: ita tamen ut continuatio semper permaneat libera iuxta constitutionem felicis record. Pij Pap. V. in reliquis etiam omnibus servandam. Non vero subsistere, dum cambium, que continuatur, sunt secundum modum in primo casu propositum.

Die Sabbati 17. Julij 1627. R. P. D. Ioan. Baptista Coccinus sacra Rota Decanus & R. P. Frat. Hippolytus Maria Lancini retulerunt, sanctissimum D. N. Urbanum Papam VIII. perlegisse vellesterna die supradictas Theologor. sententias in materia cammarum, easque approbasse, & ita servari mandasse.

Ioan. Bapt. Coccinus Rota Decan.
Fr. Hippolytus Lancini Commiss. Generalis S. Offic.

Hic casus extat apud Duard de camb. qu. 42. In editione Card. de Lug. hæc in perlit.

QUARTO CASO.

Dante in Genova dà a cambio 1000. Scuti à Pietro per la prima fiera di Piacenza con la ricorso a se stesso. E perché Pietro non hà in Piacenza de denari, nè credito, nè corrispondente alcuno, Dante gli offerisce suo procuratore, il quale compirà in fiera per lui la lettera, e trarrà di nuovo il suo debito a Genova. Pietro spontaneamente accetta il partito, e dà l'ordine à Curzio Questo ricevuta in fiera la lettera di Pietro, nella quale ord inandolo, che paghi a suo nome, e si paghia del debito con trarglielo in Genova, gli dà l'ordine di prenderli

etiadio derli à cambio à suo conto, il che potrebbe fare à nome di detto Pietro; venendo assicurato da Dante, e potrebbe prendersi da qualsivoglia altro, che avesse avanzo in fiera, con tutto ciò li prende da se medesimo, secondo il credito, ch'è da Dante per la rimessa presente. Da questo Cambio ne fa nuove lettere per Genova la tratta à Pietro, e la rimessa à Dante. Pietro finalmente paga à Dante à suo tempo del suo proprio denaro, e la riscossa resta finita.

di chi
sia pro-
curato-
re.

VERSIO LATINA.
quarti Casus.

Dantes Genue dat cambio aureos mille Petro pro primis nundinis Placentinis cum recurſu ad se ipsum; Et quia Petrus non habet Placentiæ pecunias, neque creditum, neque correspondentem ullum. Dantes illi offert Curtium suum procuratorem, qui adimplebit in nundinis literas vice illius, & rursus trahet eius debitum Genuam. Petrus sponte conditionem acceptat, & dat mandatum Curtio. Is acceptis in feria literis Petri, in quibus mandando illi, ut suo nomine solvat, & utatur debito illud ei transmittendo Genuam, dat illi facultatem accipiendi cambio eius nomine, quod facere posset Curtius nomine ipsius Petri, si Dantes illum securum faceret, & posset etiam fumere à quocunque alio, qui haberet in nundinis, unde id daret, nihilominus capit à se ipso iuxta creditum, quod habet à Dante per presentem remissionem. Post hæc Curtius facit literas pro Genua, traiectionem Petro, & remissionem Danti. Petrus tandem solvit Danti suo tempore ex propria pecunia, & hic finitur recurſa.

Kalendis Septembris 1629.

Domini deputati à Sanctissimo D. Nostro pro materia cambiorum censuerunt unanimos, casum quarto loco propositum, tanquam novum, non recedere à primo, & ideo non subsistere.

Die 7. Septembris 1629.

RR. PP. DD. Ioan. Bapt. Coccinus, & Fr. Hippolytus Maria Lancius retulerunt, Sanctissimum D. Nostri Urbani Pap. VIII. resolutionem à supradictis Theologis captam circa suprascriptum novum casum quarto loco propositum in materia cambiorum approbasse.

Caso proposto per ordine della Serenissima Republica di Genova dal Signor Gio: Francesco Scaglia.

Giovanni in fiera de Santi dà Scuti 1000. à cambio à Pietro per Milano, e conuencono insieme, che Pietro ne faccia la tratta ad Antonio persona distinta di negotio, e di credito in detta Città di Milano, al quale Giovanni ne fa anche la rimessa. Antonio in Milano passa scrittura di quella partita in debito di Pietro, & in credito di Giovanni, e non estinguendo Pietro tal debito con altra rimessa, o pagamento, come potrebbe fare, riflette nella fiera seguente il suo credito à Giovanni, & il debito à Pietro, & in essa fiera si estingue la negotiatione.

S'aggiunge una circostanza, che Giovanni promette à Pietro, che Antonio in Milano compirà la sua tratta,

S'aggiunge un'altra, che Pietro promette à Giovanni, che in caso, che Antonio non rimetta il suo effetto nella fiera seguente à Giovanni, vuol esser obligato lui.

Se ne aggiunge un'altra, che Giovanni promette à Pietro, che nella tratta, ch'esso fa à Milano come sopra, l'interesse non eccederà un tanto per cento, conforme essi accorderanno insieme, con conditione però, che se il cambio respondesse meno, sia solamente quello, che haverà risposto.

Latina interpretatio.

Ioannes in nundinis Sanctorum dat scutos mille Petro ad cambium pro Mediolano: & simul conveniunt, ut Petrus huius summa solutionem mandet Antonio persone distincte negotio, & credito in dicta civitate Mediolani, cui etiam Ioannes mandat, ut exigat. Antonius Mediolani adnotationem facit huius summe in debitum Petri, & creditum Joannis: & Petro non dissolvente huiusmodi debitum alia remissione similis summe, vel solutione, ut illi liberum est, reflecti in feria sequenti suum

creditum Joanni, & debitum Petro, & in his nundinis extinguitur negotium.

Additur hæc circumstantia, quod Joannes promittit Petro Antonium eius tractam, seu mandatum impleturum.

Additur alia, quod Petrus promittit Joanni, ut casu quo Antonius non remittat suum effectum in feria sequenti Joanni, ipse teneatur.

Superadditur alia, quod Joannes promittit Petro in ea tracta, quam facit Mediolanum, ut supra, interesse certam quantitatem non excussum, prout, ipsi simul convenient, ea tamen lege, ut si minus cambium referet, illud dumtaxat veniat, quod confiteri respondisse.

Die Sabbati 27. Septemb. 1631.

IN eadem Congregatione post diligentem discussionem, Domini dixerunt, nibi in predictis casu quinto, & ultimo, & circumstantijs contineri, quo minus licite praticari possint.

Die Jovis 2. Octobris 1631.

RR. PP. DD. Ioan. Baptista Coccinus sacra Rer. Decanus, & Fr. Hippolytus Maria Lancius predicti retulerunt, Sanctissimi D. N. Urbani VIII. supradictam resolutionem, & Sanctissimas sua annuit.

Ioan. Baptista Coccinus Rer. Decanus.

Fr. Nic. Riccardius Sac. Palat. Apostolici Magister & Prædicator.

Fr. Hippolytus Maria Lancius Comm. General. S. Offic.

Augustinus Oregius Theologus Sanctissimi.

Erat. Franciscus Gen. Procurator Gener. Capucinarum, & summi Pontificis concionator.

Stephanus Bubalus Societ. IESV. S. A. Penitent. Consultor. Theologus.

Ex exemplo impresso Genue per Ioseph. Pavonem excerpta interpretatione Latina, quæ est auctoris.

SERAMVNDVS Notarius.

QVÆSTIO XXVII.

De pretij usuris licitis, & illicitis

SVMMARIVM.

1. Usura pretij rerum venditarum illicita.
2. Usura pretij licita sunt, si emptor ex re vendita percipit fructus non soluto pretio.
3. Conventio, ut dum pretium non solvitur, certa quantitas præster loco fructuum, valet. Quam tamen Theologi plurimi improbant.
4. Venditor non recepto pretio rem tradere non tenetur.
5. Venditor potest excipere fructus etiam recepto pretio.
6. Fructus rei vendita non soluto pretio sunt venditoris.
7. Lex commissoria in venditionibus non est illicita.
8. Pactum, quodlibet in traditionibus rerum validum est.
9. Vendere fundum licet deducto usufructu.
10. Venditor potest emptori locare rem venditam, donec pretium solvat.
11. Mutuum non contrahitur in venditione pacto addito, ut dum non solvitur pretium, aliquid adhaerent præster loco fructuum.
12. Venditor potest excipere fructus, donec sibi pretium solvatur. Nihil refert in contractibus, an pactum præcedat, vel subsequatur.
13. Venditor potest pensionem annuam stipulari loco fructuum data dilatione duorum, vel trium annorum.
14. Etiam translato dominio.
15. L. Curabit, C. de act. empt. ratio non est posita in domini retentione.
16. Precaria possessio dominium in emptorem non transfert.
17. Usura pretij multo magis debentur translato dominio, quam retento.
18. Fructus rei vendita non soluto pretio sunt venditoris.

19. Venditor iusto recepto pretio non potest sibi retinere fructus.
Venditor non tenetur gratis à se abdicare ius fructuum.
20. Res vendita transit cum onere solvendi usuras compensativas, vel ex pacto, vel ministerio legis.
21. Venditor quando renunciet iuri percipiendi fructus data solutione ad solvendum pretium.
Res non videtur tradita si locatur emptori.
22. Creditor potest pacisci, ut dum non solvitur mutuum, debitor refundat id, quod interest.
23. Usura pretij in casu l. curabit, non veniens propter moram.
L. curabit, est de venditione facta translatò dominio.
24. Oblatio sola non sufficit, ut usura pretij non debeatur.
25. Vendito fundo, quanti Titius aestimaverit, et in tradito pretij usura debentur ante affirmationem.
26. Idemque est, si fundus ad mensuram venditus sit.
27. Fundo sub conditione vendito, & tradito interim usura pretij debentur ab emptore.
Cuius sententia, quam auctor non sequitur.
28. Emptor qui percipit fructus, tenetur ad usuras pretij etiam imminente evictione.
29. Usura pretij debentur, quantumvis in reliquis venditor non impleverit contractum.
30. Et licet actum sit, ne emptor pretium solvere teneatur, donec per venditorem promissa impieantur,
Qui tamen damna omnia prestare tenetur.
31. Dilatio data ad solvendum usura pretij non debentur, nisi de illis praestandis actum sit.
32. Dilatio data ad solvendum fundus pluris venditus praesumitur.
Fundus ob fructus pendentes pluris venditus praesumitur, nisi illi excipiantur.
33. Venditor si fundum carius vendidit ob dilationem solvendi pretij, non potest interim usuras stipulari, & capere.
34. Dilatio non impedit, quin usura debeantur, si de illis interim praestandis conventum est.
35. Dilatio duplex, alia certi, alia incerti temporis.
Dilatio incerti temporis non facit, quin usura pretij debeantur.
36. Re sterili vendita, usura pretij non debentur.
37. Baldi contrarius sententia in d. l. 2. C. de usur. rejicitur.
38. Hodie ex sola mora usura non debentur, etiam in contractibus bona fidei.
39. Francisci de Caldas assertio quaedam refellitur.
40. Plus pecunia non est pretio aestimabilis, nisi aliunde intersit, ex quacumque causa debeat.
41. Interusury ratio non ex mora, sed ex iustis causis haberi debet.
42. Venditor sylva cadue potest pretij usuras stipulari praemodo fructuum facta distributione.
Et hoc casu recipi potest Baldi sententia.
43. Emptor si nullos fructus percipere potuit, ad usuras pretij non tenetur.
44. Emptor ad usuras pretij tenetur, tamen si ob eius culpam non perceperit fructus.
45. Pensio si excedat fructus, illicita.
46. Compensatio extrema aequalia exigit.
47. Redditus concurrens cum usuris consuetis in Provincia usurarius praesumitur.
48. Venditor non potest locare rem emptori pro pensione, qua excedat fructus.
49. Pensio rei fructus modice excedens non est illicita.
50. Pauli Comitoli Theologi sententia existimantis illicitum esse pacisci de certa quantitate, dum pretium non solvitur.
51. Theologi, & Iurisperiti in specie l. curabit, verbis pretius quam sententia dissident.
Usura pretij ex Iurisperitorum sensu sunt loco fructuum.
52. Argumenta Comitoli quibusdam casibus vera, non tamen probant in universum, & semper conventionem illicitam esse.
53. Rota Romana decisiones aliquot novissimae pro Iurisperitorum sententia.
54. Emptor soluto pretio potest de certa quantitate loco fructuum pacisci, donec res tradatur.
55. Venditor potest rem retinere loco pignoris, donec integrum pretium solvatur.
Pignoris causa est indivisa.
56. Emptor residuum pretium offerens consequitur fructus

pro rata pretij soluti.

57. Emptor parte pretij soluta potest cum venditore pacisci, ut partem fructuum praestet, dum res non traditur.
Vel locare partem rei.
58. Nisi conjectura savoris suadeant contractum esse usurarium.
59. Emptor non potest pacisci de certa quantitate praestanda, donec res tradatur, si res sit sterilis.
60. Venditor, qui rem retinet loco pignoris, fructus impu-
tari cogitur pro ratione pretij soluti.
61. Venditor ad usuras pretij tenetur, licet res sit infertile, si emptor pretium mutuatus est sub usuris.
62. L. Lucius Titius, 47. de act. empr. explicatur.
63. Implens contractum repetit usuras, vel cambia eius pecunia, quam ut adimpleret contractum sub usuris, vel cambijs mutuatus est.
64. Novatione facta pretij usura non debentur.

Cum usura omnis prohibita sit, consequens est etiam usuras pretij rerum venditarum prohibitas esse. Nam quamvis emptio, & venditio sit contractus bonae fidei, & in contractibus bonae fidei usurae ex mora debeantur, ut constat ex l. 24. ff. de pos. l. 14. ff. de usur. & in emptio constitutum est in l. 2. C. eod. & l. Iulianus. 13. §. veniunt, ff. de act. empr. non tamen huiusmodi usurae etiam prohibitae sunt eo iure, quo omnis omnino usura prohibetur, ut dixi quest. 1. num. 15. & sequens. & quest. 4. num. 34.

Sane uno casu usurae pretij licitae sunt, & exigi possunt, tamen aliunde non intersit, cum scilicet emptor non soluto pretio ex re vendita percipit fructus. Hoc enim casu pro modo, & ratione fructuum usuras deberi receptum est, tamen istiusmodi usurae proprie usurae dici non debeant, cum non ex solo tempore tardae solutionis proveniant, sed ex alia causa, id est ex perceptione fructuum, ut ait l. curabit. §. C. de act. empr. & notat glot. in verbo ratio. quae proinde ait hoc iure canonum obtinere. Quae sententia inter Iurisperitos recepta, est, illamque inter alios probat doctissimus Covar. variar. l. 3. cap. 4. num. 1. & Felician. iisdem verbis de censib. lib. 2. cap. 1. num. 38. Tiraq. de retract. convent. §. 5. glof. 4. n. 16. Donell. lib. de usur. fol. 10. vers. quid si venditor. Francisc. de Calda in lib. de empr. & vend. cap. 23. n. 22. Surd. in cons. 101. n. 19. & 20. Peregrin. cons. 77. n. 2. lib. 2. & omissis alijs, Cardin. Tuic. in conclus. 127. num. 2. & Cardin. Mantie. de tac. & ambig. lib. 4. tit. 24. num. 5. ubi ait, hoc naturaliter inelle venditioni, & novissime Alexand. Sperellus, qui alios refert in decis. 118. num. 1. & 2. ubi in fin. ait, temerarium esse ab hac opinione in iudicando recedere.

Quod verum est, etiam si conventum sit, ut dum pretium non solvitur, certa annua quantitas praestetur loco fructuum ita enim docuit Paul. de Castr. in d. l. Iulianus, §. ex vendito, & Cagnol. in d. l. curabit. num. 58. & Vtil. ad Afflic. dec. 20. num. 6. Ruin. in cons. 73. num. 5. & 6. lib. 3. Covar. in d. cap. 4. num. 5. Cardin. Mantie. loc. cit. num. 15. Fachin. Controvers. lib. 2. cap. 32. quest. 3. Sigismund. Scaccia de commerc. §. 1. quest. 7. part. 2. ampl. n. 161. Cancr. variar. resol. part. 3. ca. 7. num. 60. Petr. Nicol. Mozzius de empr. & vend. tit. de substant. num. 39. & Roderic. de ann. reddit. lib. 5. quest. 7. num. 78. ubi refert hanc sententiam communem esse, quam probavit Rota coram D. Duran. in dec. 34. num. 11.

Et nihilominus Theologi plurimi huius sententiae ita sentent, illam falsam, & falsis principijs innixam, & tenoris trece haustam, & saluti conscientiarum nullatenus tutam esse contendunt. Et ex eorum schola quidam scribere aulus est Didacum magis auctoritate propria, quam ul-
lis efficacibus rationibus, aut principijs fidem, & auctoritatem huic tam falsa sententia conciliaffe: invaluise autem eam, quia utilitati propriae, & cupiditati humane blanditur, atque adeo usura receptam esse non sine magno dispendio relictitudinis secundam leges divinas, & naturales in contractibus servanda, contra quam leges humanae non prevalenti, neque prevalere debent. Ita Ludovic. Lopez de contract. & negotiat. lib. 1. cap. 36. Turianus etiam disp. 58. dub. 8. n. 7. & seq. ait, hic manifestam usuram committi, & dispositionem legis, curabit iniustam esse Quamobrem conabor pro ingenij mediocritate nostrorum auctororum sententiam aliquot argumentis confirmare.

Et primo probatur quidem haec sententia, quia inter omnes convenit non teneri venditorem rem tradere non soluto pretio; l. ex empr. in princ. & l. 14. §. offerri ff. de act. empr.

epms. ergo si rem tradat sine pretio, potest de certa annua quantitate pacisci ratione fructuum, quos interim ex re vendita percepisset.

Secundo venditor potest excipere fructus non solum pendentes, sed etiam sequentium annorum, etiam soluto pretio, l. 40. §. cum fundum, & l. 80. ff. de contr. empt. l. si sterilis, §. ult. ff. de act. empt. ergo multo magis non recepto pretio poterit retinere, & excipere fructus, vel, quod idem est, pensionem annuam concurrentem cum fructibus.

Tertio fructus rei venditæ non soluto pretio sunt venditoris, cuius nulla mora est l. servi emptor, ff. de perie. & comm. rei vend. & tradunt Cuiacius, & alij infra n. 18. & communem esse sententiam, refert Covarr. d. capite 4. num. 7. ergo potest fructus, vel pensionem loco fructuum excipere.

Quarto exploratum est, legem commissoria in emptio- ne, & venditione licitam esse, ut constat ex l. 1. & testis, de leg. commiss. l. 39. ff. de minor. l. 4. C. de pact. inter empt. & vend. & in ea dominium rei in emptorem transferri, & quod consequens est, rei quoque periculum, ut definitum est in l. 2. ff. de leg. commiss. & indicat d. l. 4. quæ ait, venditorem rei vindicationem non habere, sed actionem ex vendito, quod argumentum est, dominium in emptorem transmissum fuisse. Nunc quero, si fundus lege commissoria venierit, & præterea actum sit, ut interim emptor usuras præster loco fructuum, & pro modo fructuum, an hæc conventio licita sit, vel illicita. Si licita est, ergo etiam admittenda est, cum sine lege commissoria res venit, siquidem interveniente lege commissoria durior est conditio emptoris d. l. 19. ff. de min. ubi Paulus refert, Imperatori Antonino displicuisse. Si illicitam esse dicunt, ergo pretio non soluto, & relicta empzione, emptor faciet fructus suos, & commodum sentiet ex re, in qua fidem non adhibuit, quod est iniquum. Sanc Jurisconsulti in l. 5. eo tit. ait, nihil apud emptorem residere oportere ex ea re, in qua fidem fecerit. Quod si dicant, rem cum fructibus restituendam esse: quid quæso vetat loco fructuum, stipulari pensionem, quæ non excedat fructus?

Quinto in traditionibus rerum quodcumque pactum valere certissimum est l. 49. ff. de pact. & in emptionibus, & venditionibus constat ex l. 1. ff. de in diem addict. l. qui fundum 79. & l. fundi partem 79. ff. de contr. emptor. & d. l. si sterilis, §. sed & si, ubi Jurisconsultus ait, huiusmodi pacta in partem pretij esse: & in permutatione, quæ proxima est emptioni, manifestum est ex l. 6. & ult. C. de rer. permutat. in qua dicuntur huiusmodi pacta rebus proprijs dictæ legis substantia mutari. Id etiam in donationibus exploratum est ex l. 4. & 2. C. de donat. qua sub mod. ergo fas est venditori rei propriæ hæc legem dicere, ut, donec pretium solvatur, emptor pensionem annuam præster loco fructuum.

Sexto licet fundum vendere deducto usufructu, l. 7. ff. de act. emptor. & d. l. si sterilis 22. in fin. ff. eod. ergo etiam licet fructus deducere, dum non solvitur pretium, vel pensionem, quæ fructibus respondeat.

Neque huic argumento obstat, si dicas exceptionem hæc fructuum, vel pensionis pretium minuere debere, d. l. 22. §. cum fundum, & d. l. 79. ff. de contract. emptorib. quia hoc verum est recepto pretio. Aliud verò est eo non soluto; hoc enim casu hæc fructuum, vel pensionis exceptio non est pars pretij, sed merces fructuum, quorum percipiendorum ius manet venditoris, quando non solvitur pretium, ut dictum est: Et proinde hæc pactio non continet onus debitoris, cum tantumdem ex fructibus consequatur, idæoque pretium minuere non debet. Denique si contendas onus emptoris continere; dicam rem tradere sine pretio venditori grave, & incommodum esse, & onus oneri compensari.

Denique receptum est, posse venditorem fundum eo usque locare emptori pro pensione certa, donec sibi pretium solvatur, leg. 20. & 21. ff. loc. & leg. servi emptor. 16. de perie. & comm. rei venditæ. & respondit Alexand. in consil. 121. numer. 1. lib. 5. & censuit Eminent. Mant. in consil. 3. num. 5. ergo potest etiam annuam pensionem stipulari pro modo fructuum, donec emptor pretium exolverit. Constat igitur, conventionem hæc licitam, & legitimam esse.

Neque in hoc negotio mutuum, & fœnus contrahitur ut perperam nobis obijciunt, sed emptio, & venditio hæc lege addita. Fœnus lucrum est ex mutuo: hic nullum mutuum est, nec ullum lucrum creditoris intelligitur, cum pensionem tantum recipiat vice fructuum, quos ex re sua percepisset, quam sine pretio tradere non tenebatur, ut

docet Ruin. in d. consil. 73. Covarr. & Felice, loc. cit. Roderic. in d. quest. 7. num. 73. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. l. §. 7. num. 20. & ex Theologis Navar. in consil. 21. num. 5. tit. de usur. Molin. disp. 388. num. 18. & Binsfeld. in cap. in civitate, quest. 6. in fin. & proferam etiam pro hac sententia decisiones aliquot Rotæ Romanæ, quam certum est semper fœnus abhorruisse. Denique ita etiam sentit Ugo- linus, qui de usuris eleganter scripsit, ita inquam in hoc fruct. cap. 39. §. 2. n. 1. nam postquam contrariam sententiam venorem esse dixit, excipit primo loco, nisi venditor ab initio sibi reservet fructus. Hoc enim casu fatetur, licite convenire posse cum emptore, ut ratione fructuum pensionem concurrentem cum fructibus præster, donec pretium solvatur, & ita refert gravissimos viros consuluisse. At verò in hoc negotio nihil aliud agitur, ut expendit Ruin. loc. cit. Quid enim aliud intendit venditor, dum de certa annua quantitate sibi præstanda paciscitur ratione fructuum, quam sibi retinere, & excipere fructus, dum non solvitur pretium. Et quamvis Ugo linus cum cautione loqui videatur, cum scribet ante dilationem datam ad solvendum, & sic ab initio fructuum retentio facta est, hæc tamen nimis scrupulosus est. Sufficit enim, ut in ipsa venditione id actum sit, quia hæc, & alia huiusmodi pacta insunt contractui, & sunt pars contractus, qui unus, & idem est si ve ante, si ve post hæc exceptio in eodem contractu facta proponatur, l. si ita, & l. cum enim, ff. de novat. & eleganter Paul. Bellon. de potest. eorum, qua incunt. lib. 1. c. 54. num. 6. & 8.

Neque aliud est, si fortè duorum, vel plurium annorum dilatio concessa sit ad solvendum pretium, quia nihilominus potest venditor pensionem annuam stipulari ratione fructuum, & ex his, quæ diximus, manifestum est, & in specie docent Covarr. eod. loc. num. 5. & alij quidam, quos refert, & sequitur Lup. in d. §. 7. num. 25. ubi scribit, hæc communem, & veram esse sententiam. His consensit Mant. loc. cit. nu. 22. Sigismund. Sec. ec. in d. ampl. 8. n. 152. & n. 164. ubi de magis communi testatur, & Roder. d. qu. 7. n. 78. rectè subjiciens, data dilatione ad solvendum, iustiorum intercedere rationem usuras pretij solvendi, quam cum fors exigi potest. Nec enim hæc præstatio premium est dilationis, sed perceptio fructuum, quos venditor excipere potuit, ut dictum est.

Hic consequenter dicendum est, nihil opus esse venditori dominium rei retinuisse. Nam quamvis quidam iuris civilis, & Pontificij interpretes, Theologi tere omnes, & præterea Petrus à Navar. de restit. lib. 3. capit. 2. num. 148. Azor. Instit. moral. par. 3. lib. 8. cap. 15. Valet. de differenti. inter utrumque for. verb. usura. diff. 13. & Leil. de iust. & iur. lib. 2. cap. 21. dub. 13. n. 109. ita demum conventionem fictam esse sentiant, si venditor sibi dominium retinuit, eo verbò transiatur, iustitiam, & usurariam esse, quia, inquit Petrus à Navarra, transiatio dominio, fructus sunt emptoris, dum igitur venditor, fide accepta, datoque termino ad solvendum, fructus sibi reservare contendit, quousque pretium solvatur, quid aliud agit, quam fructus rei alienæ, & proinde rem alienam pro pecuniæ expectatione usurpare, quod usurarium esse quis non videat? Et deinde concludit, si esset pecunia numerata, neane iniquum esset fructus illos venditori adscribere? idæo igitur, si iurisperiti, ei applicandos putatis, quoniam solutionem differunt, & pretium expectant. Verius tamen est, quidquid is auctor audacius in iurisperitos propiciat, etiam transiatio dominio, venditorem annuam pensionem stipulari posse pro modo, & ratione fructuum, quos ex re vendita percepisset, id enim satis evincunt argumenta, quæ initio huius questionis prolata sunt.

Neque ratio d. l. curabit. quatenus à nobis recipitur, posita est in retentione, vel transiatio domini, sed in traditione rei sine pretio, & in perceptione fructuum, ut indicant verba illa constitutionis, quæ fructuum perceptorum ratio generavit. Unde, sicut re tradita, & dominio retento, venditor iuste stipulari usuras non soluti pretij in vicem fructuum: ita ea lege potest transferre dominium, ut nihilominus emptor usuras pretij solvat pro modo, & ratione fructuum, vel restituat fructus, donec pretium solutum sit. Quod etiam non obicere indicat Vipian. in d. l. 13. §. ex vendito, dum ait: Nani cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum usuras pretij pendere: & clarius his verbis, quæ loquuntur: Possessionem autem traditam accipere debemus, et si precaria sit possessio. Hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. Ex quibus verbis constat, æquitatem hæc subente etiam post traditionem iuste possessionis, ex qua dominium transfertur, id enim innuunt verba illa, et si precaria

curia sic possessio, quod pauci adnotarunt, sed rectissime interpretatus est Cuiacius his verbis: *Et quod ait, hoc loco post diem traditionis rei, id ita mox interpretatur, ut non tantum post traditionem vacua possessio, & qua dominium transfulerit in emptorem, usura pretij veniat in actionem ex vendita, sed etiam post traditionem precariae possessionis, quae quidem precaria possessio dominium non transfert in emptorem, & a venditore quamdiu magis ei libererit, re vocari potest, sed quod ad causam debitam usurarum, nihil refert precaria, an plena, & iusta possessio tradita fuerit, quia cum etiam iure precarij emptor reseruetur, equum est, ut usuras pretij tardius soluti dependat.* Ita

17 Cuiacius. † Quibus adicio Iuriconsultum hic de eo respondere, quod magis dubium videbatur, nimirum an usurae pretij deberentur etiam post traditionem precariae possessionis, ex qua dominium non transfertur, & definit deberi, etsi precaria sit possessio, sentiens profecto multo magis deberi, cum iusta, & plena possessio tradita est, ex qua dominium transfertur. Et proinde non probro, & verissimum puto, quod Rodericus ait in d. qu. 7. num. 82. eos, qui sentiunt ita demum usuras deberi, si dominium retineatur, eo vero translato neque fructus, neque loco fructuum usuras exigi posse, casum iustitorem praeposterè damnasse. Quamobrem merito hanc sententiam sequuntur Cornel. in l. si palcenda, num. 29. Cod. de pact. Didac. & Roderic. locentato, & Cardin. Mant. d. cit. 24. num. 15. Sigismund. Scaccia in d. ampl. 8. num. 166. Anton. Merend. controuers. lib. 6. cap. 27. num. 16. Gratian. disceptat. forens. lib. 3. cap. 588. num. 23. & 24. Jacob. Cancet. variar. resolut. lib. 3. cap. 7. num. 66. Vbi ait, graviter errare, qui contrarium sentiunt. Et ex Theologis ita tradunt Navarr. in d. cons. 21. n. 5. Filliuc. tractat. 15. cap. 8. num. 122. Binsfeld. loc. cit. Bonac. cin. de contract. disput. 3. quæst. 2. punct. 7. §. 1. num. 5. & Molin. disp. 368. num. 6. & 18. ubi ait, Panormitanum, & Sylvestrum, & alios quosdam non satis rationem d. l. curabitur percipisse. Denique hanc sententiam amplexa est Rota coram Damasceno inter recentissimas dec. 370. nu. 4. part. 1. & Novissime Emin. P. de Lug. disp. 15. sect. 8. num. 140. vers. dieo igitur & ex eadem societate Fagund. de just. & jur. lib. 4. cap. 9. num. 5. & 6. Et hoc iure hic sine difficultate, & scrupulo utimur.

18 Et nihil nos conturbare debet, quod Petrus à Navarra ait, translato dominio in emptorem, fructus illius esse, quia hoc verum est soluto pretio, sed in his terminis fructus sunt venditoris, ut constat ex d. l. servi emptor. 16. ff. de peric. & summ. rei vend. & d. l. 20. & 21. ff. loc. & not. Bald. in l. fructus in fin. C. de act. empt. Fab. de Mont. in lib. de empt. & vend. part. 6. memb. 5. Molin. in d. disp. 368. num. 8. Roderic. loc. cit. n. 73. Gomez. variar. lib. 2. cap. 11. & censuit Rota coram D. Coccino inter recent. dec. 315. part. 4. ex qua proficet Sperellius, & quæ magna est auctoritas pro nostra sententia. Idem sensit Cuiac. in d. l. 13. §. si fructus lib. de act. empt. & in obser. lib. 21. cap. 15. qui id probat auctoritate Iulij Pauli lib. 1. sentent. tit. 17. cuius verba sunt: *Die emptoris si pretium numeratum sit, fructus, & factus pecorum ad emptorem pertinent.* Dominium enim hoc casu non transit liberè in emptorem, sed ea lege, & cum hoc onere, ut interim pretij usuras dependeat vice fructuum, ut respondit Rot. in d. dec. 370. n. 4. quæ ait, dominium ex ministerio legis transferi in emptorem cum hoc onere, ut solvantur fructus recompenfati, donec fuerit solutum pretium, & præscriptum si eos venditor excipiat, ut in l. 7. & l. 21. ff. de act. empt. l. 8. de contrab. empt. & aliis locis. † Et fateor quidem, si iustum pretium esset numeratum, ut vir Theologus ait, & post illum,

19 Turrian. loc. cit. non posse venditorem excipere fructus, vel pensionem loco fructuum, quamvis, ne id quidem usurarium esset: sed non inde sequitur, ut non soluto pretio id ei non liceat, quia tamen dilatio solutionis sit occasio, & conditio, sine qua hæc conventio non fieret, præstatio tamen pensionis non respicit officium dilationis, neque promittitur ob solam expectationem pretij, sed propter festinam traditionem rei, & concessam perceptionem fructuum: & ideo hæc pensio non est usura, neque præmium dilationis, sed compensatio fructuum, qui ex natura contractus sunt venditoris, quandiu non solvitur pretium, quos proinde venditor iuste reuere, & excipere potest, ut dictum est: neque gratis à se abdicare tenetur, ut ait Molin. loc. cit. num. 17.

20 Ex his etiam patet, frustra Azor. loc. cit. cum Iurisperitis contendere, si quidem aliis, & quidem melioribus rationibus utimur, quam illæ sunt, quas resellere conatur. Et primum non fingimus, nec opus est, ut fingamus in proposito specie, venditorem sibi utile dominium reservasse: sed di-

cimus simpliciter dominium in emptorem transferri cum hoc onere, ut quamdiu pretium retinet, certam annuam quantitatem præstet venditori in vicem fructuum, & transferri cum hoc onere, vel ministerio legis, ut ait Rota. loc. cit. vel ex pacto, & conventionione, quæ est pars contractus: & proinde huiusmodi pensio actione venditi continetur, & eadem actione qua pretium præstandum est, resoluitur d. l. Iulianus §. ex vendita & d. l. 7. & 21. §. ult. de act. empt. Equum igitur est, emptorem, cui nihil abest, stare conventioni, & fidem contractus servare, sine qua venditor rem retinisset, & fructus percipisset, ut in hac specie inquit Jabolenus in d. l. 21. ff. loc. unde rectissime Felicianus loc. cit. num. 37. in fin. ait, in specie ista, non præceptis verbis, sed bonæ fidei actionem dari ad id quod, in pactum deductum est. Quare non minus ex iustitia tenetur emptor ad pensionem præstandam, quam ad solvendum pretium: si non placet rem emere ea lege, liberum est tibi non emere: si placuit, serva fidem. Cur me ex meo agro, vel domo sub hac spe excis? cur commodum captas ex re, in qua fidem fallis?

21 Neque verum est, quod Azorius ait in responsione secundæ objectionis, venditorem suo iure cedere, eo ipso quod illius consensu pretij solutio differtur, quia hoc verum est, cum datur dilatio ad solvendum pretium, nec actum est, ut interim usuras pretij pro modo fructuum, & in compensationem fructuum præstentur, quo casu Iurisperiti admittunt, usuras seu fructus non deberi pendente dilatione, & videri venditorem iuri suo renuntiasse, ut notatidem Covarr. loc. cit. num. 5. & Molin. in d. disp. 368. n. 17. & post pauca aliis auctoribus relatis, dicam. Sed in hac specie nominatim actum est, ut pendente dilatione, certa quantitas præstetur loco fructuum. Et proinde non dicitur venditor iuri suo renuntiasse, qui conventionem hanc adhibuit, ne iuri suo renuntiasse videretur, non minus quam si prædium eo usque locasset, ut in d. l. 20. & 21. ff. loc. & l. 16. ff. de peric. & comm. rei vend. quæ dicit rem traditam non videri, & perinde est hoc casu, ac si dilatio data non fuisset, ut rectè scribit Cardin. Paril. in cons. 60. num. 21. lib. 1. Ruin. in d. cons. 73. nu. 3. Honded. in d. cons. 44. n. 31. lib. 1. Sigismund. loc. cit. nu. 152. & alii plurimi adnotarunt. † Quod etiam ex eo patet, quod communiter receptum est, creditorem etiam ex causa mutui licite ab initio pacisci, ut debitor sibi refundat, quicquid eius interesse contingit pendente dilatione ad solvendum, quæ est sententia Hostiensis & aliorum, quos recenter Covarr. loc. cit. ubi ait id maxima æquitate receptum esse. Quod etiam probarunt idem Petr. à Navarra. in d. cap. 2. n. 159. Lopez de contract. & negot. lib. 1. cap. 23. Ugolin. d. lib. de usur. c. 8. n. 7. §. 1. & ipsemet Azor. d. part. 3. lib. 7. cap. 7. & alii Theologi plurimi apud Salas, de usur. dub. 19. nu. 2. & nos alibi diximus quæst. 72. unde utis, qui pecuniam credidit, dat dilationem ad solvendum, si interim stipularur, id, quod sua interest, non dicitur suo iuri renunciare: ita prorsus dicendum est, venditorem, qui rem tradidit ea lege, ut dum differtur pretij solutio, emptor annuam pensionem præstet loco fructuum, non ceteri de iure suo decessisse.

23 Addit deinde Azor. in l. curabitur, apertè dicitur, venditorem posse usuras percipere, licet nulla mora intercesserit: ergo venditor ideo potest fructus retinere, cum emptor pretium non solvit, non quia emptor moram adhibuerit, sed quia fundi dominium ad emptorem non transfuit, donec pretium solvat. † Sed respondeo verum quidem esse in casu d. l. curabitur, usuras non venire propter moram, sed ex communi Iurisperitorum sensu illas deberi, etiamsi nulla mora in solvendo pretio tacta sit per emptorem, dummodo rei usum habuerit, & perciperit fructus. Etenim in hoc genere tantum inspicitur, an emptor habuerit facultatem percipiendi fructus, ut dixi ex d. l. 11. §. ex vendita, & sentiunt auctores illi omnes, quos citavimus, & Cagn. in d. l. curabitur n. 35. Hond. in cons. 30. n. 18. l. 1. Surd. in dec. 117. n. 6. & 7. Cuiac. in l. evictis ff. de usur. Fach. in d. c. 32. v. ex quibus cessat, & Hier. Gabr. in cons. 57. n. 3. l. 1. & censuit Rot. in d. dec. 370. nu. 1. sed nego consequentiam, quia nullum in d. constituit vestigium est huius retentionis rem traditam fuisse habita fide de pretio, ideoque accipientis factam fuisse, iuxta l. quod vendidi, d. de contr. empt. cum enim constituto iubeat partem pretij cum usuris, non autem rem cum fructibus restitui, satis innuit dominium fuisse translatum in emptorem, ut expendunt Covarr. loc. cit. & Honded. in d. cons. 30. n. 30. Card. Mant. in d. tit. 24. n. 15. & quæ nunc erit instar omnium Rota in d. dec. 370. n. 4. Non ergo in specie dictæ legis usurae debentur, quia venditor dominium retinuerit, ut male Azorius putat, sed ex eo, quod venditor fructus perciperet, ut dictum est.

Ut etiam parum firmum est fundamentum cui perpetuo P. Turnianus imputat *loc. cit.* translato scilicet dominio per traditionem rei, fructus iure naturali ad dominum pertinere. Etenim hoc verum est, cum dominum omnino onere solutum transferatur: Aliud vero est, cum dominus rei in translatione dominii, quod habet, traditioni rei legem aliquam dicit, quod illi licere iure naturae compertum est, ut patet ex *l. traditionibus, ff. de pact. & in l. donationibus, c. l. f. & 2. c. de don. quae sub mod. in testamentis, & legatis*. Hoc enim casu iuri naturali congruit pacta servare *l. i. ff. de pact.* Alioquin si semper, & in uniuerso verum esset Patris Theologi axioma, sequeretur proprietatem ab ipso usufructu separari non posse etiam in ultimis voluntatibus, posset enim dicere is, cui proprietatis legata est, fructus ad eum tanquam dominum iure naturali pertinere, quod nemo tollere potest, quod dicere absurdum est. Hoc enim esset sub praetextu curusdam apparentis iuris naturalis, vel potius curusdam regulae iuris totum ius civile evertere, quod a viris iuris, & naturalis aequitatis peritissimis conditum est, a quo temere recedere publice incongruum, & exitiale est. Dixi vero *num. 19.* omnis hoc fructuum in hoc genere non indici pretio, & dilationi solutionis, sed propter concessam perceptionem fructuum, quos venditor interim percipere potuisset, & qui non aliter rem suam dimissurus fuit proxime dictum est.

24 Et haec quae diximus, adeo vera sunt, ut quod dici solet, obligationem solam iustificare, ut curus usufructum sistatur, ut *in l. 9. c. de usur. l. qui Romae, §. Scia. de verb. obligat.* locum non habeat in emptore, qui, fundo accepto, pretium obtulit, neque deposuit, quia per nudam obligationem non desinit quae res, & pretium habere *d. l. e. viciis, §. 1. ff. de usur.* Baldus, Castrensis, Salicet, *in l. 2. c. cod. titul. Rota inter recentissimas dec. 397. num. 4. part. 1. Anron. Faber. in defn. 14. Cod. de act. emptoribus. Thesaur. filius lib. 1. qu. 88. num. 3. Gratian. disceptat. for. cap. 188. num. 35. & Cuiac. *loc. cit.* ubi ait, hoc casu uluras deberi omnimodo, si pretium oblatum, & depositum non est.*

25 Praeterea si fundus venditus est, quanti Titius aestimaverit, iuxta *l. ult. c. de contr. empr. & ante aestimationem emptor fundum possidet, & percipit fructus, tenetur uluras pretii dependere, quamvis ante renunciationem pretii in mora non fuerit. Nihil enim ad excusandum emptorem pertinet, quod ante aestimationem pretium non esset certum, quia aestimatione, & declaratione facta, eadem aequitas postulat, ut teneatur, qui eo modo emit, ad uluras pretii pro modo, & ratione fructuum, non minus quam si ab initio de certo pretio convenisset, quia ex eo die rem liberam habuit, & facultatem fructus percipiendi, *d. l. Indignus, §. ex vendito, & d. l. curabit, c. de act. empr. Gabriel. in cons. 57. lib. 1. Honded. in d. cons. 30. num. 18. & 19. referens in fine consilii secundum sententiam Gabrielis iudicatum fuisse. Thesaur. in dec. 258. n. 1. ver. contrarium. Cardin. Tule. in d. conclus. 127. nu. 80. & Ioseph. Ludovic. par. 1. dec. 53. & Rot. in d. dec. 370. num. 7. Ioan. Andr. Georg. alleg. 1. num. 28.**

26 Idem dicendum est, si ager ad mensuram sit venditus, & antequam dimensus sit, emptor interim eo fruatur. Nam, licet ante mentionem agri certum pretium nesciatur, & cesset omnis solvendi mora, emptor tamen, qui rei possessionem, & fructus habuit, tenetur pro modo fructuum uluras retundere ex aequitate dictae constitutionis, multis ostendit Cephal. *in l. 609. lib. 4. ubi ait impium esse istiusmodi uluras negari venditori, & Cephalum secutus est Honded. in d. cons. 30. num. 19.*

27 Rursum idem est, si fundus sub conditione distractus sit, & pendente conditione, & non soluto pretio, emptor eius possessionem adeptus fuerit, hoc enim casu deficiente conditione emptor uluras pretii solvere tenetur, quia etiam hoc casu fructus mediis temporis sunt venditoris, *l. 4. ff. de in diem addit. l. omnia, §. 1. de leg. 1. & l. 8. §. quod si, ff. de peric. & comm. rei vend. ubi Cuiacius hoc notat, subiciens tamen, hoc non esse usquequaque verum, sed ita demum si res perierit pendente conditione. Hoc enim casu inquit, quia emptio omnino perimitur, omne periculum, & omne commodum pertinet ad venditorem, quod non placet, quia quodcumque morio detecit conditio, emptio nulla est, ut hic Iuriconstitutus ait illis verbis: *Quod si sub conditione res venditur, si quidem defecerit conditio, nulla est emptio, sicuti nec stipulatio, cum ergo non tantum emptio nulla sit, cum res pendente conditione extincta est, sed etiam cum defecit conditio, consequens est etiam hoc casu fructus esse venditoris, ut in d. l. 4. ff. de in diem addit. quae ait, ubi condicionalis venditio est, fructus ad emptorem non pertinent.**

Et ita comperi docere Tiraquell. *de retr. act. conuention. §. 2. glof. 1. num. 73.*

His consequenter dicendum est, etiam imminente evictione, emptorem, qui re, & pretio utitur, ad istiusmodi uluras compensari, ut loquuntur, vel pensionem annuam teneri, quamvis utrumque, id est pretium, & uluras interim retinere possit, ut optime declarat Cephal. *in cons. 609. num. 8. Honded. in d. cons. 30. num. 34. & aliis Auctoribus citatis Mastrill. dec. 160. num. 12. & seq. & Gratian. loc. cit. num. 39.*

Denique idem recipiendum est, quamvis venditor in reliquis non impleverit promissa, ut si forte promiserit fidelius dare pro evictione, vel rem dare liberam, vel si qua alia ratione pacta, & contractus fidem non servaverit, dummodo emptor rei possessionem habuerit, & perciperit fructus, quia non attenditur defectus implementi ex parte venditoris, quo uluras rei venditae non mittitur, ut docuit Bald. *in l. 2. num. 4. c. de usur. Corn. in d. l. si pascenda, num. 36. Cagnol. in d. l. curabit, num. 31. Sured. in d. cons. 101. num. 4. & in dec. 117. num. 7. Mag. dec. Luc. 17. n. 29. & 30. Cardin. Ludov. in dec. 297. n. 2. & Beltram. ad eund. num. 12. & aliis auctoribus relatis, Gratian. in d. cap. 188. num. 22. ubi testatur hanc communem sententiam esse. Et quod magis est, haec definitio locum habet, quamvis actum sit, ut emptor pretium solvere non teneatur, donec per venditorem impleatur, quia non ideo minus emptor uluras pretii praestare, cogitur pro ratione fructuum, quos percipit, ut tractatum est in d. dec. 370. & rursus in eadem causa dec. 397. & Gratian. *loc. cit. num. 34. & 37.* ubi dictas Rota decisiones sequitur, & fere describit. Illud tamen hic meminisse oportet, si forte emptor ob defectum implementi aliquid damnnum passus est, id venditorem rescire debere, ut sentit Sured. *in d. cons. 101. n. 24.* ubi ait haec damna esse omnino ab interulurio pretii separata. Quod etiam sentit Rot. *in dec. 370. & 424. in fin. & Grat. loc. cit.* certum enim est non implementem contractum teneri ad id, quod interest, quo iure nec Princeps quidem solutus est, ut dixi *num. 19. n. 25.**

Sed haec quae diximus de uluris ab emptore praestandis, quatuor modis declaranda sunt, quae ex praecedentibus consequuntur.

Primus est, ut non debeantur uluras pretii non soluti, cum emptori data est dilatio certi temporis ad solvendum: nec actum est, ut interim uluras pretii dependeret vice fructuum, vel annuam quantitatem concurrentem cum fructibus, vel ut fundum conductum haberet, aut interim fructus essent venditoris. In simplici enim, & praeterea dilacione ad solvendum temporis, si iam remaneat est ab uluris, ut dixi *num. 24. & sententiam Irenaei in q. de obsequio. res. 2. num. 15. Francisc. de Cald. in d. cap. 25. n. 32. Honded. in d. cons. 44. num. 31. Philarch. loc. cit. & Hieron. Gabr. in d. cons. 57. num. 7. qui huius rei duplitem rationem adfert. Vna est, quia dilatio haec conceditur tantum in favorem debitoris, *l. cum, qui. ff. de verb. oblig. l. quod quis to. ff. de oblig. & act. & l. cum tempus 17. ff. de reg. jur.* atqui nullus favor esset, si interim uluras deberentur. Altera est, & quaedam congruentior, quia verisimile est contrahentes habuisse rationem fructuum mediis temporis, & plura aestimasse fundum, quam si praesenti pecunia venditus fuisset. Quod etiam expendit Navarr. *loc. cit. nu. 7. Sigismund. in d. ampliat. §. nu. 15. Honded. in d. cons. 44. nu. 31. Rot. in d. dec. 370. n. 7. & Mangi. de evict. qu. 148. num. 37.* eo modo, quo dicimus, si ager fructibus pendens distractus sit, etiam fructus emptori cedere, nisi eos venditor exceperit, *l. Iulianus, §. si fructibus, ff. de act. empr. quia pars agri fuisse putantur, & ob istos plura ager vendit *l. 44. ff. de rei vind. l. ult. §. fructus ff. quae in fraud. credit. l. 9. ff. ad l. falcid. & tradit. Cuiac. ad d. §. si fructibus Navarr. in d. cons. 21. num. 8. & Mohl. in d. l. 368. in fin. & ita censuit Rota inter recentissimas dec. 345. num. 1. par. 1. & his iam dudum scriptis Em. P. de Lug. *loc. cit. num. 143.* ubi notat hac in re auctores utriusque sententiae convenire.***

32 Altera est, & quaedam congruentior, quia verisimile est contrahentes habuisse rationem fructuum mediis temporis, & plura aestimasse fundum, quam si praesenti pecunia venditus fuisset. Quod etiam expendit Navarr. *loc. cit. nu. 7. Sigismund. in d. ampliat. §. nu. 15. Honded. in d. cons. 44. nu. 31. Rot. in d. dec. 370. n. 7. & Mangi. de evict. qu. 148. num. 37.* eo modo, quo dicimus, si ager fructibus pendens distractus sit, etiam fructus emptori cedere, nisi eos venditor exceperit, *l. Iulianus, §. si fructibus, ff. de act. empr. quia pars agri fuisse putantur, & ob istos plura ager vendit *l. 44. ff. de rei vind. l. ult. §. fructus ff. quae in fraud. credit. l. 9. ff. ad l. falcid. & tradit. Cuiac. ad d. §. si fructibus Navarr. in d. cons. 21. num. 8. & Mohl. in d. l. 368. in fin. & ita censuit Rota inter recentissimas dec. 345. num. 1. par. 1. & his iam dudum scriptis Em. P. de Lug. *loc. cit. num. 143.* ubi notat hac in re auctores utriusque sententiae convenire.**

33 Sanc si venditor concessa dilacione solvendi pretii, curus fundum vendiderit propter fructus, quos interim percipisset, non potest ea pendente fructus retinere, vel annuam pensionem stipulari loco fructuum, quia cum in constitutione pretii habita sit ratio fructuum percipiendorum, rem sine exceptione fructuum, vel pensionis dimittere tenetur: alioquin eundem rei duplitem compensationem caperet, quod non licet, ut notant Ioann. Bapt. Lup. *in d. §. 7. num. 15.* ubi ait, ita sentire Theologos. Quod etiam notat Rod. *in d. qu. 7. num. 79. Franc. de Cald. loc. cit. num. 33. Merend. d. lib. 6. cap. 28. num. 15.*

Quam-

34 Quamobrem plurimum interest, an simpliciter, & sine exceptione fructuum, vel annuæ quantitatis concessa sit dilatio ad solvendum pretium, quia hoc casu pendente dilacione fructus non debentur, & totum hoc tempus immune est ab usuris, ut dictum est. An verò actum sit, ut pendente dilacione usuræ pretij præstentur in compensationem fructuum, quia hoc casu, quod attinet ad usuras perinde est, ac si dilatio concessa non fuisset, neque censetur venditor remisisse jus percipiendi usuras loco fructuum, ut docent auctores *cit. num. 21.* & præsertim Honded. *in d. cons. 44. n. 31.* quod qui non distinguunt, pessime hallucinati sunt, ut Mangil. *loc. cit.*

35 Neque est contrarium, quod diximus *num. 28. & 29.* emptorem non excusari ab usuris, tamen si conventum sit, ne premium solvere teneatur, donec venditor aliqua petegerit, veluti fideiussores pro evictione dederit, vel fecerit alium ratam habere venditionem, vel aliquid aliud simile. Nam duplex genus dilacionis considerandum est. Primum incerti temporis, quod conceditur propter aliquod factum; quod momento, & unico actu expediri potest, ut est fideiussores dare, curare, ut alius ratum habeat, & id genus alia. Quæ licet prætrahantur præter spem contrahentium ob multas difficultates quæ sepe hominum negotia impediunt, & propterea emptor interim perceperit fructus, hoc tamen dilacionis genus non excusat ab usuris in vicem fructuum, & pro quantitate fructuum, quia hoc casu non censetur venditor jus retinendi fructus remisisse, vel sibi cavisse in constituendo pretio, ut sensit Gabriel. *in d. cons. 57. num. 5.* Alterum genus dilacionis est, quod continet certum, & determinatum tempus ad solvendum pretium, veluti si actum est, ut pretium solvatur intra annum, vel aliud tempus, intra quod verisimile est, contrahentes de fructibus medio tempore nascituris cogitasse, & in hoc dilacionis genere censetur venditor vel illud jus retinendi fructus a se abdicasse, vel sibi cavisse in constitutione pretij, & proinde fructus hujus temporis ad emptorem pertinent, neque tenetur usuras pretij solvere, ut docent Covarr. *in d. c. 4. num. 5.* & Molin. *loc. cit. num. 17.* & alij quos retulim. 30. & hoc duplex dilacionis genus doctæ, & eleganter constituit Rot. *in dictis dec. 370. 371. & 424. inter recentiss.* ex quibus profecit Gratian. *in d. cap. 588. & Duran. dec. 34. n. 22.*

36 Secundo declaratur, quod diximus emptorem ad usuras pretij teneri, non habere locum, si res sit sterilis, & nullos fructus ferat, quia hoc casu, si quid venditor ob dilacionem recipiat, usura est, & simplicis dilacionis compensatio. Quæ sententia tribuitur Cyno *in l. in minorum. C. in quib. caus. restit. Salic. in d. l. 2. C. de usur.* Corn. *in cons. 145. lib. 2.* & veriorum putat *loc. cit. n. 5.* & communem refert Cagnol. *in d. l. curabit. n. 26. & 29.* concludens hoc casu cessare æquitatem dicte constitutionis. Et hanc sententiam nullam recipere dubitationem, illicque adhærendum esse, scribit Rolan. *in cons. 14. in fin. lib. 2.* Benintend. *in dec. 29. n. 6.* & Roder. *in d. q. 7. n. 81. & 86.* ubi ait, deficientibus fructibus, conventionem hanc non valere; & in pretio frumenti respondit Cynac. *contr. 502. n. 10.* quod, ut inquit, usu consumitur; & de pretio lapidum, tignorum, & rerum similium, Costa, *d. cl. us. cap. 148. in fin.* ubi ait, hujusmodi res non esse capaces huius conventionis. Id ipsum deinde comperi docere Emin. P. de Lug. *loc. cit. n. 142.* congruenter nostrorum sententiæ subijcens leges civiles, quæ venditoribus etiam hoc casu usuras concedunt, in hoc recipiendas non esse.

37 Neque movere debet, quod ait, Baldus *in d. l. 2. num. 3. C. de usur.* quem aliqui sequuntur, nimirum istiusmodi usuras non deberi ratione proportionis usurarum, & fructuum, sed ob perfidiam emptoris in solvendo pretio, quia hoc ex jure civili verum est, ex quo in contractibus bonæ fidei ex mora, & perfidia debitoris veniunt usuræ, etiam si nihil creditoris interfit, ut *in l. mora 32. §. in bona fidei. & l. usura 34. ff. de usur. l. 2. C. de pos. & in l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend.* & alijs locis plurimis. † Sed hoc jus nunc abrogatum est, nec ultra sortem quicquam capere licet, sive ex contractu bonæ fidei, sive stricti juris pecunia debeatur. *l. 1. & in civitate de usur. & ostendunt multæ, & pulcherrimæ auctoritates ex Concilio Nicæno, Arelatensi, ex Divo August. Ambrosio, & Hieronymo, & rescriptis Pontificum relata in l. q. 3. & 4. & apud Anton. August. in epit. jur. Pontific. l. 25. tit. 6.* & proinde neque poterit venditor ex mora debitoris quicquam ultra sortem capere, vel pendente dilacione stipulari, nisi illius aliunde interfit, & merito rejecta est Baldi sententia existimandi, ex sola mora emptoris usuras deberi, quia cum huiusmodi usura admittantur, ex eo quod pensantur annuum, quod venditor patitur ob traditionem rei, ex qua

tantundem percipere potuisset, ut dixi, consequens est, non esse recipiendas in venditione rei inutilis, & infructuosæ, ex cuius traditione nihil abest venditori, & emptori nihil adest ultra rem ipsam, quia, ut eleganter inquit idem Baldus, compensatio exigit relationem extremorum, quæ in venditione rei sterilis, & quæ nullos fructus refert, intelligi non potest.

39 Et licet Franciscus de Caldas *in d. lib. de empt. cap. 23. num. 41.* Baldi sententiam revocare videatur, quod dicitur pecunia interusurum in iudicis bonæ fidei per se æstimabile esse, & proinde sufficere, emptorem esse in mora, ut pretij usuræ debeantur, licet nulli fructus ex re vendita percepti fuerint, tamen verius est, venditorem ex eo, quod carcat usu pecuniæ sibi debita, nihil ultra sortem capere posse, nisi ex illius retentione damnata sentiat, vel amittat lucrum, ut optimè tradunt Theologi Lessius *l. 2. cap. 20. num. 127.* Molin. *disp. 308. num. 10. Regim. lib. 23. num. 52.* & Bonac. *disp. 3. quæst. 1. punct. 6. num. 1. † Neque distinguendum est, an ex causa depositi, & alijs contractibus bonæ fidei, vel ex mutuo pecunia debeatur, quia ratio interusurij nunquam haberi debet, nisi creditoris interfit, & cum in mutuo Doctor Lusitanus admittat, interusurum pecunia non esse æstimabile, sanè idem in pecunijs ex legato emptione, alijsve contractibus bonæ fidei debitis admittere debuit. Nihil enim refert, ex qua causa debeatur, cum non magis, aut minus pecunia apta sit ad ferendam utilitatem, si ex deposito, vel mutuo debeatur. Quod ille animadvertens post multa pro hac sententia inutiliter effusa, & ex una in aliam quæstionem transiliens, & incertiora omnia relinquens, tandem *num. 58.* fateatur, non esse æstimandum hoc pecuniæ interusurum, & ita usu receptum esse, excepto casu *d. l. curabit,* & similibus, in quibus iuste aliquid exigi potest ultra sortem. † Et caucius Roderic. *in d. quæst. 7. num. 25.* de eadem re differens ait, Cum ius civile in hac parte sit iuri divino, & naturali contrarium, merito receptum esse, nullam interusurij, seu usurarum rationem haberi in mutuo etiam ex mora, nec etiam ex pacto. In cæteris autem obligationibus rationem interusurij quandoque haberi, dummodo debitor ex sua liberalitate non conveniatur, & adhuc non nisi post moram non simplicem, sed ex iustis causis, quæ absolute definiti non possunt, cum à varijs negotiorum circumstantijs pendeant, & totum in bono, & æquo, & in iudicis arbitrio consistat. Quæ omnia ex Molina quo hausisse suspicor, & deinde *n. 84. & 85. verè,* & congruenter nostræ sententiæ concludit deficientibus fructibus usuras pretij non deberi, ut proxime dixi *num. 35.**

40 Sanè sententia Baldi, quæ ab omnibus ferè rejicitur, & ut Rolandus ait, *loc. cit.* communiter impugnatur, recipi potest in sylva cædua, quæ non singulis annis fructus reddit, sed per intervalla tantum, per unum quodque scilicet triennium, aut quadriennium, dummodo non plus ex usuris, vel pensionibus per totum illud tempus, quo sylva non cæditur, venditor percipiat, quàm ex singulis cessionibus redigatur. Nam sylva cædua inter res fructiferas sunt, & carum est usus fructus *l. 9. in fin. l. 48. §. sylvam. ff. de usur.* Et proinde licet poterit venditor usuras pretij, vel pensionem annuam stipulari distributione facta pro ratione fructuum, qui tertio, vel quarto quoque anno ex sylva rediguntur, pensionis etiam ad singulas quæque cæssiones solutione dilata. Ita enim emptor neque in lucro, neque in damno est, & res ad æqualitatem redigatur. Idemque dicendum puto in sylva non cædua, cuius fructus, ut Baldus ait, *in d. l. 2. n. 3.* differtur ad plures annos, cum enim res fructifera sit, quamvis cæsa, non ita facile renascatur, & illius utilitas sit lignationibus, & pascuis, ut tradit Cuiac. *in l. 30. de verb. signif.* poterit venditor annuam quantitatem stipulari, cum pretium non solvitur, dummodo pensio concurret cum utilitate, quam emptor percipere potest.

41 Tertius modus est, ut non teneatur emptor ad usuras pretij non soluti, vel annuam quantitatem præstandam, si post traditionem rei casu aliquo nullos ex re empti fructus perceperit, aut potuit percipere sine eius culpa, ut si exercitus in agro castra posuit, vel si quis alius fatalis casus fructus omnes abstulerit. Nam res rustice eiuusmodi sunt, ut eas non ratio, neque labor, sed res incertissima, venti, tempestatesque moderentur, ut scribit M. Tullius *tit. 5. in Verr.* & proinde ita sentiunt Salic. *in d. l. 2. n. 3. C. de usur.* Cagnol. *in d. l. curabit. num. 28. C. de act. empti.* Nat. *in cons. 494. n. 3. & 4.* Bero *in c. 1. de usur. n. 28. res. contrarium partem.* Covarr. *in d. cap. 4. n. 3.* Ioann. Bape Lup. *in d. §. 7. num. 11.* qui, alijs auctoribus citatis, scribit hanc esse communem sententiam. Quod etiam testatur Franciscus de Cald.

Cald. in d. cap. 23. n. 30. & Trentac. loc. cit. n. 4. Roderic. in d. q. 7. n. 84. Rovit. in dec. 9. n. 12. Philarc. d. c. 16. vers. dicimus secundo. & Molin. d. disp. 368. n. 14. ubi ait, rationem perspicuam esse, quoniam usuræ debentur solum ratione fructuum, & iuxta illorum valorem, & proinde nullas usuras deberi, quando nec emptor fructus percepit, nec venditor fuisset percepturus: & hanc sententiam etiam sequitur Fagund. in d. cap. 9. num. 14. & veriolem, & æquiolem esse, scribit Beltramin. ad Ludovil. in d. dec. 297. n. 11. & satis videtur probari ex d. l. curabit. & ex l. 16. §. ult. ff. de usur. quæ ait iniquum esse, usuras ab eo exigere, qui fructus non percepisset.

Sanè obliandum est, si culpa, vel negligentia emptoris factum est, ut nullus fructus percepit, illum nihilominus ad usuras pretii, vel annuam quantitatem conventam teneri; sufficit enim, quod fructus percipere potuerit, arg. d. §. ex vendito. ubi Vlpianus ait, hoc solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. Et ita tradit Socin. in l. de divisione, n. 14. ff. de solut. matrim. Natta in cons. 424. n. 5. & 6. & sententiæ, quamvis non satis explicent, Cagnol. in d. l. curabit. num. 35. Ioann. Bapt. Lup. loc. cit. Surd. in d. cons. 101. num. 21. Gratian. discept. forens. cap. 24. num. 47. & 48. est enim conductor similis, ut dictum est, idemque notat Beltram. in d. dec. 297. num. 11.

Denique declaratur id, quod diximus, validam esse pactio-
nem de certa qualitate ab emptore præstanda loco fructuum, donec pretium solvatur, ut non habeat locum, quando pensio, vel usuræ conventæ excedunt rationem fructuum, qui ex re vendita percipi solent. Nam cum hæc pactio licita sit, quia usuræ cedunt loco fructuum: ita ut fiat quædam veluti compensatio usurarum, & fructuum, consequens est, ut conventio de excessiva quantitate præstanda reprobetur, quæ est sententia Castren. in d. §. ex vendito. Cagnol. in d. l. curabit. n. 23. & 24. Socin. in cons. 88. n. 18. lib. 4. Crav. in cons. 105. n. 11. Ioann. Bapt. Lup. in d. §. 7. num. 16. & 17. Cardin. Tusc. loc. cit. n. 16. Ioseph Ludovic. in d. dec. 53. nu. 5. Trentacinq. loc. cit. n. 16. ubi ex Alexandro refert, hanc esse magis communem opinionem, quam sequuntur etiam Nicol. Mozz. d. tit. de solut. empt. n. 39. Anton. Scapp. de iure non script. lib. 4. cap. 25. n. 9. Castrac. de ioc. offic. cap. 10. n. 13. & 15. Rovit. loc. cit. Manent. de iur. contr. libellar. q. 5. n. 77. Felicianus. Scacc. §. 1. q. 7. ampl. 8. n. 33. & 35. & rursus n. 172. Sigismund. de consib. lib. 2. c. 1. num. 38. & Rot. inter recentiss. dec. 132. n. 2. par. 2. † Compensatio enim extrema exigit æqualia: & tantummodo fieri debet pro portione quantitatis, quæ utrinque debetur l. in ius. §. usuras ff. solut. matrim. l. 4. C. de compens. hered. loc. cit. n. 129. Morot. in cons. 31. n. 7. Surd. in cons. 69. n. 8. & alijs auctoribus citatis, Costa de ration. var. §. 51. n. 1. † Sed cum immodicus redditus constituitur vice fructuum, videtur potius haberi respectus ad usuras pretii, quam ad fructus præcii: & pretium rei vendite in mutuum esse convertum, & proinde redditum hunc usurarium esse, ut patet ex l. si ex pretio 6. C. si cert. per. & docent Anan. in c. in civitate de iur. Factum controvers. iur. lib. 2. cap. 33. idem Costa eod. tract. de rat. q. 91. n. 4. Manent. loc. cit. n. 78. & 79. & Ioann. Francisc. de Pont. lib. de potest. Prærog. cit. 4. §. 5. n. 72. & hic fortasse sensus est Theologorum, dum putant, conventionem hanc usurariam esse.

Pari ratione, quod diximus, venditorem posse fundum locare emptori pro certa mercede, dum non solvitur pretium ex l. sicut in fin. & l. 21. ff. loc. eandem declarationem patitur, nempe ut non habeat locum, cum pensio est immodica, & excedit fructus rei, ut tradunt Caroc. loc. cit. nu. 6. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. q. 3. n. 63. & alijs citatis Polydor. Rip. objeru. 168. num. 4. & 7. qui licet putent, conventionem hanc tantummodo corrigendam, quatenus excedit fructus, fortasse verius est, illicitam, & usurariam esse, saltem cum responderet, & conventi usuris, quæ in regione ab usurarijs excipiantur, & aliæ coniecturæ tenoris concurrunt, ut si venditor sit solutus scenerari. Hoc enim casu cum pretium brevi manu solutum esse videatur, & datum mutuo emptori, iuxta l. singularia ff. de reb. cred. & l. 3. §. 3. ff. ad macedon. huiusmodi redditus stipulatio non est pars venditionis, sed mutui, & pecuniæ creditæ accessio, & vera usura, ideoque tota forte imputanda, ut in reali, & naturali mutuo receptum est, & puto sentire Costam in d. q. 91. n. 4. nisi aliunde creditoris tantumdem interfit. † In qua tamen re non puto pro modico excessu, quod arbitrio iudicis æstimandum est, à conventionem diducendum esse, ut sentit idem Ioann. Francisc. de Ponte loc. cit. & compen. deinde docuit Decium in c. cum venerabilibus 10. de exceptis Crav. in cons. 460. num. 2. Cagnol. in d. l. curabit. n. 58. Plot. de in lit. iur. §. 4. n. 77. tam ob incertitudinem fructuum, quæ plurimum potest ad sustinendum contra-

ctum l. 17. Cod. de usur. atque etiam, quia emptor modicum damnum equo animo ferre debet, cui immodicum lucrum non auferitur, si forte res ampliores fructus ferat, arg. l. 25. §. vis maior ff. loc. denique quia multæ excitantur lites, quibus occurrere publice interest. Et hæc etiam pertinet quod Mozzius, & Ripa notant loc. cit. taxationem hanc iustam, & congruam præsumi, sed probationem in contrarium admittere.

Has igitur exceptiones patitur, quod initio constitutum est, conventionem inter emptorem, & venditorem de certa annua quantitate præstanda, dum pretium non solvitur, validam, & legitimam esse. Quibus positis, & perceptis iusta, & æqua iurisperitorum sententia vel ipsis auctoribus videri debet. † Et tamen superesset, ut argumentis Pauli Comitoli satis acerem, quæ contra Iuriconsultorum receptam in foro sententiam vir subtilissimus profert resp. moral. lib. 3. qu. 18. sed animadverti illum non omnino à juris auctorum sententia dissentire. Quia licet id genus contractus ex fororis force haultum esse contendat, tamen postquam inter alia nostrorum argumenta hoc censuit, quia res fructifera vendi potest retento domino fructuum, quæ ratio præcipua est nostræ sententiæ, veluti totius huius tractatus fundamentum, huic argumento respondens num. 4. & 11. admittit venditorem posse retinere & excipere fructus. Quis enim, inquit, neget posse dominum proprietatis à dominio fructuum secedere? sed ait probandum esse id in hoc contractu factitari. Rursus in septimo argumento, quo nos petit, ita ait. Illa, quam jaclant, fructuum reservatio, non est vera reservatio, sed sanus ductus ex pecunia, qua expectatur. † Quare si id verè sit, id est, si verè in hoc conventionis genere reservantur fructus, vel ipso Comitolo teste, vera est Iurisperitorum sententia, ideoque inter nos magis facti questio est, quam juris: & verbi magis, quam sententia dissidemus. Illud verò in hoc genere factitari indicat formula conventionis, quæ ita ferè concipitur, ut cum non sit æquum emptorem re, & pretio frui, ideo convenit, ut quovisque emptor pretium solvat, loco fructuum annua quatuor, vel quinque dependat. Nihil enim refert, an fructus excipias, an pensio loco fructuum & concurrentem cum fructibus. Et hunc esse Iurisperitorum sensum, constat ex glol. in d. l. 2. C. de usur. quæ ait, istiusmodi usuras præstari loco fructuum, & ex Alex. in cons. 147. num. 3. lib. 1. Ruino. Didaco. Feliciano. Mantica, & alijs auctoribus juris, quos in ius recentium, qui omnes docent, pensiolem fructibus æqualem esse debere, & ex fructibus illius quantatem delinendam esse: denique conventionem hanc non valere, si res sit sterilis. Et proinde operæ pretium esse non puto singula eius argumenta prosequi, & retellere, tum quia ex regulis juris ferè ducta sunt, ex quibus non est argumentandum, ut monet Cuiac. in l. 1. ff. de reg. iur. tum etiam quia ex quatuor illis exceptionibus, quas posui, aperta thime diluuntur. † Nam licet eius argumenta quibusdam calibus probent, conventionem hanc illicitam esse, veluti si res sit sterilis, vel cum immodica est pensio, & excedit rationem fructuum, ut etiam juris auctores sentiunt, malè tamen omnis hæc conventio, & semper, & inter omnes reprehenditur, ut Comitolo facit, non minus quam si quis societates, locationes, & reliqua commercia, quæ iure gentium inducta sunt l. 5. de iust. & iur. & quibus societas vite humanæ indiget, tollenda penitus contenderet, ex eo quod in his interdum vis, dolus, fraus, & inæqualitas adhibetur, & quandoque etiam sub eorum specie, & involuero tenoris occultatur, & terpit Denique Theologos illos, qui contra sentiunt, valde rogo, ut videant decisionem illam Rotæ Romanæ, nam aliorum tribunalium placita fortasse non magni faciunt, quæ est post tractatum Cenci de censib. 124. in qua relaxatum est, contractum hunc, de quo agitur, omnino similem auctoritate Sedis Apostolicæ aliquando fuisse confirmatum: & illam dec. 315. coram D. Cocino & tres illas eundem Rotæ decisiones, quæ hoc anno his nostris jam dudum scriptis inter recentissimas prodierunt impresse Lugduni, & in eadem causâ, & inter potentes prolatae sunt magno cum conflictu, in quibus tertio censuit Rota, huiusmodi fructus recompenlativos, seu usuras deberi, tamen si venditor quædam minime implevisset, quæ in ipsa venditione promiserat, & quamvis actum esset, ne emptor pretium solvere teneretur, donec hæc fierent, & licet de fructibus interum, vel certa quantitate præstanda nihil conventum fuisset, ut respondit Bertrand. in cons. 190. num. 3. & 4. lib. 1. quia, ut ait Rota in d. dec. 370. num. 4. dominum ex ministerio legis transire cum hoc onere, ut solvantur fructus compensati, donec pretium solvatur, & tandem lateant conventio-

nem, de qua agitur, & quam tuemur, nisi in ijs casibus, quos excepimus, veluti iuri civili, & naturali consentaneam servandam esse, qui promissa non servant iniustam rem facere, & iniustitiam reos esse, ut, reiectis contra sententiarum argumentis, firmissimis rationibus, & auctoritate ferum ubique iudicatarum, [ni fallor,] à nobis in hac disputatione demonstratum est.

Sed quod de venditore dictum est, ut possit de certa quantitate pacisci loco fructuum, donec pretium solvatur, ad emptorem etiam porrigendum puto, si forte pretio soluto res penes venditorem remaneat, & is percipiat fructus. Cum enim perfecta emptione, si pretium numeratum sit, fructus omnes ad emptorem pertineant, l. 3. §. 1. in fin. ff. de act. empt. l. 13. & l. pen. C. cod. l. 21. ff. de hered. vend. & diximus ex Julio Paulo, & Cuiacio ad d. l. Julianus §. si fructus. ff. de act. empt. & alijs auctoribus num. 18. nihil vetat emptorem de certa quantitate loco fructuum præstanda cum venditore pacisci, ut tradit Sigismund. Scaccia in d. ampl. 8. num. 171. & alijs auctoribus citatis Ioann. Bapt. Costa in d. quest. 91. num. 8. & censuit Rota apud Carlar. de Grass. in dec. 187. num. 7. & novissimè Cyriac. contravers. forens. 69. num. 14. † Idemque iuris est, si pars pretij soluta sit, quamvis enim venditor non teneatur rem tradere, nisi emptor totum offerat pretium, d. l. Julianus. §. offerri. & l. 78. §. pen. de contr. empt. & possit venditor, cui pars pretij duntaxat numerata est, rem retinere loco pignoris, & quasi pignus, donec residuum pretij solvatur l. 3. de dot. præleg. l. 22. ff. de hered. vend. l. 31. §. idem Marcellus ff. de edil. ed. idem Cuiacius in d. §. offerri, quia inquit pignoris causa individua est l. 65. ff. de evict. ita pro uno nummo hoc liceat, ut ex Corseto, & Tiraquello tradit Narbon. in l. 30. Hisp. glos. un. num. 19. † tamen si postea emptor reliquum offerat, consequitur fructus, quos venditor percepit, scilicet pro portione pretij iam soluti. Ita enim docuit Bald. in l. si traditio, num. 19. C. de act. empt. Cagnol. in d. l. curabit num. 48. ubi ait, hac de re esse textum singularem in l. ult. §. ult. ff. de fun. dor. Socin. in l. si ante num. 3. ff. solut. matrim. Ruinus, & Alexander, quos refert, & sequitur Barboz. in l. 5. num. 73. ff. cod. Magon. in dec. Florent. 145. in fin. & in dec. Lucen. 17. num. 31. & 34. Benintend. in dec. 29. in fin. Honded. in cons. 44. num. 25. lib. 1. & fusè Sperell. in d. dec. 18. num. 37. & 41. cum enim venditor re, & pretio fruatur, æquum est, ut fructus, vel partem fructuum restituat ex æquitate d. l. 13. §. ex venditio. & d. l. curabit. C. de act. empt. ut respondit Socin. in cons. 170. num. 23. lib. 4. & dicit Magon. locis cit. & Francisc. de Cald. lib. de empt. & vendit. cap. 23. num. 10. & 19. ubi refert, in Lusitania id lege regia constitutum esse, quæ utrumque casum continet, & non tantum venditorem recepto pretio, & re non tradita ad rei fructus restituendos teneri, sed etiam emptorem re recepta, si non solvat pretium, fructuum valorem præstare debere. † Quamobrem ut emptor integro soluto pretio potest cum venditore pacisci de certa quantitate præstanda, donec res tradatur pro modo, & ratione fructuum, vel locare fundum pro pensione certa l. 79. de contr. empt. & arg. l. 20. & 21. ff. loc. ita si pars pretij tantum soluta sit, potest cum venditore pacisci, ut partem fructuum, vel valorem partis fructuum dependat, etiamsi non sit translatum dominium re nondum tradita, ut respondit Natta in cons. 388. nu. 6. vel locare partem rei pro modo, & quantitate pretij soluti.

Quod tamen recipiendum est, nisi coniecturæ fraudis, & sceleris aliud suadeant, ut monet idem Natta loc. cit. num. 8. & diligentissimè tractat Cepoil. in lib. de simul. contract. in 2. cas. princip. num. 23. Caroc. in lib. de loc. rit. de usur. quest. 3. num. 28. & alii plurimi, quos refert Farin. in lib. de simulat. & falsit. qu. 163. num. 111. quod ex facto pendet, & iudicis arbitrio, & prudentiæ æstimandum est, qui ex qualitate emptoris, & alijs coniecturis arbitrari poterit, an huic contractui fraus, & sceleris obrepserit, ut à nobis iam tractatum est quest. 9.

Propterea, quod dixi emptorem, cui soluto pretio res non traditur, posse pensionem stipulari pro modo fructuum, intelligendum est cum illis declarationibus, de quibus dixi num. 39. & seq. cum de venditore actum est. Ut enim non debet prohiberi emptori, quod venditori permittitur, ut ait, Federic. Martin. de iur. cons. cap. 6. num. 255. ita non debet ei permitti, quod venditori prohibetur. Et proinde, ut non licet venditori de certa annua pensione pacisci, donec pretium solvatur, si res sit sterilis, ut dixi ex Cagnol. Corn. Roderic. & alijs num. 35. ita nec emptor, qui pretium solvit, poterit convenire de certa quantitate præstanda, donec res

tradatur, si sit sterilis. Exita de reliquis exceptionibus dicendum est, quæ in hoc capite tractatæ sunt. † Sanè si forte venditor, cui pars pretij soluta est, tot fructus ex fundo vendito perceperit, qui pro ea portione, quæ tam ratione pretij soluti restitui debet emptori concurrant cum reliqua parte pretij, puto venditorem rem dimittere debere: nec obicere posse sibi integrum pretium non esse solutum, quia huiusmodi fructus pro ratione pretij soluti in solutionem residui computare debet, arg. l. 1. & 2. Cod. de pign. act. Nam & hoc casu venditor fundum quasi pignus retinet, ut proxime dictum est.

Denique his omnibus addendum est, si emptor, ut pretium solveret, pecuniam mutuatus est sub usuris, & venditor accepto pretio moram fecerit in re vendita tradenda, posse emptorem pretium repetere cum usuris, etiamsi res, quam vendidit, sit infructifera, ut docet Bald. in l. 2. in fin. Cal. de usur. & alii quos refert Anton. Gabriel. §. de empr. cons. 4. num. 19. Francisc. Caldas in d. cap. 23. num. 12. & Sigilimum Scacc. in d. ampl. 8. num. 172. & probatur hæc sententia ex l. Lucius Titius. 47. ff. de act. empr. ut hic Castrensis, & Cuiacius notant, qui ait solum Castrensem hanc legem congruenter eius verbis interpretari. † Ex qua tamen usuræ debentur post moram, quamvis emptor non sit mutuatus pecuniam sub usuris, ut pretium solveret, ut indicant verba illa, præsertim cum emptor mutuatus pecuniam usuras gravissimas expendit, & quod Paulo subiicit. In actione quoque ex vendito officio iudicis post moram usurarum pretij rationem haberi oportere, ut in omnibus iudicijs bonæ fidei iure civili constitutum est. In quo tamen puto abrogatam esse hanc legem, ut a lix omnes, quæ in contractibus bonæ fidei ex sola mora usuras debitoribus infligunt, ut in præcedentibus dictum est. Et nihilominus veram esse Baldi, & aliorum sententiam, venditorem scilicet ad usuras pretij teneri, quas emptor creditori suo solvit, non quidem ex d. l. Lucius 47. quam abrogatam esse dixi: sed ex alijs legibus, quibus constitutum est venditorem, re non tradita, & recepto pretio, teneri ad id, quod interest, ut constat ex l. 1. in princ. & l. 11. §. ult. ff. de act. empr. l. 8. & 9. ff. de hered. & act. vend. & proinde non tantum pretium emptorem consequi oportere, sed & usuras pretij, quas propter emptionem, & ut contractum adimpleret, sceleratori exolvit, ut Baldus, Castrensis, & alii docent loc. cit. & proinde non quasi usuras, sed quia tantundem emptoris interest. † Unde Roman. in cons. 101. num. 2. generaliter definit, quotiescunque quis, ut quod in contractum deductum est, impl. ut pecuniam sub usuris, aut cambiis mutuatus est, & alter in mora est adimplendi contractum ex parte sua, semper ad usuras, vel cambio ipsum eius pecunia teneri, quam pro implendo contractu ille sub usuris, vel cambiis accepit, ut usuræ veniunt, sed pro eo, quod interest, cuius petitio iure permilla est, ut constat ex c. pervenit. de fideiuss. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. l. 12. §. si mihi ff. mand. & l. 13. ff. rem. rat. hab. & respondit idem Roman. in cons. 94. num. 7. & nos diximus multis locis. † Sanè omiseram, quod valde notandum est, venditorem scilicet, qui pretium recepit, vel concessus est recepisse, & eandem pecuniam veluti mutuam, vel ex alio contractu sibi debitam stipulatus est, ut quidam stulti faciunt, non posse usuras pretij exigere ratione fructuum ex æquitate d. l. curabit, sed tantum agere ad id, quod interest ratione lucris cessantis, & damni emergentis, quod probetur legitimis modis, ut respondit Socin. in cons. 139. circa fin. lib. 2. quod repetitum est, in cons. 130. num. 18. & 19. lib. 4. Surd. in cons. 139. circa fin. lib. 4. Surd. in cons. 269. num. 18. Cyriac. Contr. 252. num. 52. & docent Manent. de contract. libell. qu. 5. num. 46. & 92. qui maxime nuntur ex l. emptor. 28. ff. de novat. & de leg. quæ ait, novatione facta, usuras venditori non debent.

Q V Æ S T I O. XXVIII.

De Dotalibus Usuris.

SUMMARIVM.

1. Usura dotis non debentur ex simplici mora.
2. Usura dotis debentur propter onera matrimonij.
3. Debitor dotis in mora intelligitur eo ipso, quod vir onera matrimonij sustinet.
4. Antonij Fabri contraria sententia.
5. Qua ab alijs, & ab auctore rejicitur.
6. L. ult. §. præterea sensus, & num. seq. Actio de dote ex parte mariti est stricti iuris.
7. Extraneus promissor dotis non censetur in mora nisi post biennium.
8. Distinctio in patrem, & mulierem, vel extraneum debitorem dotis quoad moram rejicitur à Barboza, & alijs.
9. Barboza interpretatio ad d. §. præterea.
10. Qua non placet auctori. Neque menti, & verbis constitutionis congruit.
11. Justiniani d. §. præterea accurata distinctio.
12. Rebus mobilibus inestimatis in dotem datis post biennium veniunt ea, qua post litem contestatam præstari solent, & num. 33.
13. Dotis usura debentur etiamsi dos sub incerta quantitate promissa sit, & declaranda arbitrio boni viri.
14. Christophori Martij Medicæ hac de re sententia referatur.
15. Maritus potest tacite, vel expresse remittere usuras. Sententia auctoris non probatur.
16. Ius petendi usuras dotis marito competit ex dispositione canonum, & legum.
17. Dilationis genus duplex.
18. Dilationem certi, & incerti temporis concedere quando idem sit.
19. Cornei Confult. lib. 2. referatur, & declaratur.
20. Neque faver Martij sententia.
21. Ut etiam decisio Ludovici. 573.
22. Castrensis. consil. 11. lib. 1. declaratur, & excutitur.
23. Satisfactio onerum matrimonij habet vim interpellationis.
24. Negligentia negligentia compensatur.
25. Promissio dotis sine re certa, vel quantitate an valeat.
26. Communi sententia in omnibus personis valere. Antonij Fabri opinio in omnibus inutilem esse.
27. Dote incerta à patre promissa valida est conventio, à muliere, vel extraneo inutilis. Harmenopuli locus pro hac distinctione, & sententia.
28. Dote incerta à muliere, vel extraneo promissa usura dotis non debentur. Aliud si à patre promissa sit.
29. Dos si in mobilibus consistat, an usura debeantur. Et hac de re Borgnini Cavalcani sententia.
30. Marij Giurba, & Fontanella contraria opinio. Et fundamenta.
31. Auctoris sententia.
32. Usura ex quantitatibus debentur non specierum, nisi quibusdam casibus.
33. Rebus mobilibus inestimatis datis in dotem post moram veniunt omnia, qua post litem contestatam præstanda sunt.
34. Pretij usura non debentur, si res sit sterilis.
35. Dote in pecunia promissa cum facultate solvendi in mobilibus usura debentur post moram.
36. Borgnini Cavalcani lapsus.
37. Dote in mobilibus inestimatis promissa, ut illis distractis pecunia in mercet, vel redditus, vel solutionem artis alieni convertatur, usura debentur.
38. Si vir, ut ornamenta muliebria sibi, & uxori promissa compararet, damnum passus est, id repetere potest.
39. Maritus non computat fructus pignoris in sortem propter onera matrimonij. Anticbrestis licita etiam iure canonico, si dotis promissa

- causa pignus datum sit.
40. Sive expresse, sive tacite id actum sit. L. 8 ff. in quib. pign. quatenus bodie abrogata.
 41. Conventio inter maritum, & promissorem dotis de certa quantitate præstanda, dum dos non solvitur, valet.
 42. Maritus, ut potest ex pacto fructus pignoris percipere, ita annuam quantitatem loco fructuum.
 43. Usura dotis licite, quia non percipiuntur ex solo tempore solutionis, sed propter onera matrimonij.
 44. Quoties aliquid præstatur ultra sortem propter aliquod factum, ex quo resultat contractus tacito, ut des, non committitur usura.
 45. Pater, ut tenetur dotare filiam, ita & illam alere. Extraneus promissor dotis etiam ad eius usuras marito tenetur.
 46. Extraneus dotans mulierem loco faceri est.
 47. Maritus non tenetur uxorem alere, sive à patre, sive ab extraneo dos promissa sit.
 48. Maritus potest uxorem repellere, si dos non solvitur ex multorum sententia.
 49. Recensentur auctores, qui aliud sentiunt.
 50. Ius cohabitandi non oritur ex dote, sed ex matrimonio.
 51. C. per vestras de donat. inter vir. & uxor. declaratur. Et l. ult. C. ad Velleian.
 52. Maritus non tenetur suis sumptibus uxorem alere non soluta dote, à quocunque debeatur.
 53. Etiam si uxorem domi retineat.
 54. In nuptijs duo contractus celebrari solent, matrimonij, & dotis.
 55. Obsequiorum obligatio provenit ex contractu matrimonij non dotis.
 56. Qui servi, vel equi usum habet, tenetur eos alere.
 57. Maritus uxorem indotatam ducens tenetur illam suis sumptibus alere.
 58. Maritus qui non sustinuit onera matrimonij, neque fructus pignoris suos faceret, neque usuras dotis petere potest.
 59. Etiam si maritus uxorem expulerit ob eius culpam.
 60. Pactum, ut debitor dotis uxorem alat, & præstet usuras, non valet.
 61. Ioannis Salas Theologi sententia declaratur.
 62. Pactum, ut quid annuum præstetur, dum dos non solvitur, valet, dummodo id respondeat oneribus matrimonij.
 63. Fructus pignorum, quatenus excedunt onera matrimonij, minuant dotem.
 64. Maritus ex propria obligatione tenetur uxorem, & familiam tueri.
 65. Marito nihil debetur ex eo, quod uxoris, & liberorum curam gerit.
 66. In estimatione onerum matrimonij eorum ratio habenda est, qua sumptibus, & pecunia expediuntur.
 67. Promissor dotis non censetur immodicam pensionem, vel fructus ex liberalitate promittere.
 68. Arbitrio iudicis committitur cum ex coniecturis definienda est.
 69. Sigismundi Scaccia sententia referatur.
 70. Et refellitur, & num. seq.
 71. Marito, ut suos pignoris fructus faciat, non est opus, ut eius aliunde inserat, sed tantum, ut onera matrimonij sustineat.
 72. Natura dotis est, ut qui eam debet, onera matrimonij sustineat, vel dotis usuras solvat. Marito duo debentur, dos, & sumptus matrimonij.
 73. Maritus non tenetur uxorem alere post moram sibi in solutione dotis factam.
 74. Usura dotis facilius debentur ex mora, quam ex conventionione.
 75. Usura dotis, qua propter onera matrimonij exiguntur, modesta esse debent.
 76. Maritus cui mora fit in solutione dotis potest agere ad id, quod interest, etiam si excedat onera matrimonij.

Usuras dotis promissæ, & non numeratæ ex sola, & simplici mora debitoria non deberi, nec ex eo tantum, quod in stipulatum deductæ sunt, etiam iure civili, constat ex l. 69. §. 3. ff. de iur. dot. & l. in insulam. 42. §. usura

vas. ff. solut. matrim. l. 17. in princ. ff. de dol. mal. except. quo tamen jure receptum est in iudiciis bonæ fidei post moram venire usuras, ut sæpius diximus ex l. 32. §. 2. ff. de usur. & l. 47. ff. de act. emp. & aliis locis.

Ceterum maritum, qui sustinet onera matrimonij, usufructus dotis promissæ, & non solutz, ex stipulatione, vel ex mora rectè petere, & exigere posse, certissimum est ex d. l. 69. §. 3. de jur. dot. & d. l. in insulam. §. usufructus, solut. matrim. l. si quis. 21. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. & aliis auctoribus relatis tradunt Ozasc. in decis. 132. in princ. Rolan. in cons. 65. num. 1. lib. 4. Surd. in lib. de alim. tit. 1. q. 42. num. 2. & 3. & conf. 269. n. 3. ubi ait, hac in re convenire omnes. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 8. n. 18. Molin. de Hispan. primig. lib. 4. cap. 5. num. 6. Anton. Faber. in suo Cod. tit. de usur. defn. 8. ubi ait, usurarum prohibitionem ad huiusmodi usufructus non pertinere. Idem sentit Gratian. discept. cap. 143. n. 1. & 2. & alii sane plurimi apud Antonin. de Amat. resolut. 43. n. 1. & Mart. Med. inter suas decis. Senens. exam. 7. num. 26. & decis. 14. num. 1. ubi ait, hanc indubitatam conclusionem esse.

Nec necesse est, ut promissor dotis sit in mora regulari, quæ contrahitur per interpellationem, vel lapsum diei iuxta l. mora. in princ. de usur. & l. magnam. C. de contr. & commiz. stipul. Sed satis est, ut promissa dote, & non numerata, vir uxorem in domum deduxerit, & matrimonij onera sustinuerit, eo enim ipso, quod maritus sumptus matrimonij sustinet, censetur debitor dotis moram facere, quæ sufficit, ut usufructus dotis marito debeatur. Ita Glof. in l. de divisione. §. ff. solut. matrim. quam ibi sequitur Bartol. num. 2. & Zalius num. 12. ubi ait notasse sententiam, & Barbol. n. 9. Surd. in d. quæst. 42. num. 133. Roder. d. lib. 3. q. 7. num. 63. Rota inter collect. Farin. decis. 253. num. 2. par. 1. & inter Recentiss. decis. 428. nu. 1. & 5. quæ est votum Pap. Pauli V. par. 1. & dec. 406. n. 4. p. 2. Magon. dec. Flor. 83. n. 3. & alij, quos refert Mar. Giurb. in dec. 72. quibus accedit Fontan. de pact. dot. claus. 6. gl. 2. par. 6. n. 10. & 11. Gratian. discept. 726. num. 3. & 4. Mart. Medic. in d. exam. 7. num. 39. & Rota Roman. apud Burrat. in dec. 159. num. 1. ubi refert ita statuto urbis Romæ cautum esse, & Ferentill. in notis ad eund. num. 13.

Sed contra hanc sententiam censuit Senatus Sabaudiz, ut refert Anton. Fab. in suo Cod. tit. de iur. dot. def. 42. ubi ait, usufructus dotis, quæ nulla die dicta, non prius solvenda fuit, quam per maritum peteretur, non ob id magis deberi, quod per multos annos maritus uxorem exhibuerit, ceteraque onera matrimonij sustulerit, sed ab eo tantum tempore, quo mora contracta erit, id est, quo petita, nec soluta dos fuerit. Neque enim jam tam favorabile esse causam dotis præsertim pro marito, ut usufructus addita mentum recipiat, si neque mora, neque conventio de usufructu præstandis præcedat. Et ita in publico auditorio tractatum fuisse. Quod in notis ad eand. def. vir doctissimus duabus rationibus confirmare videtur; primò, quia maritus non petendo dotem usufructus remittere censetur arg. l. vir usufructus ff. de donat. inter vir. & uxor. & deinde, quia usufructus non nisi ex mora, vel conventionione necessariò debetur. Ex quibus tamen non puto à communi sententia recedendum esse. † Nam, quod Præses ait, primo loco potuisse maritum dotem ipsam remittere, & consequenter etiam usufructus d. l. vir usufructus. videtur à nostra questione alienum, non enim querimus, an usufructus remissa videantur, ut in specie d. l. vir usufructus. & l. 17. §. cum quidam. ff. de usur. exploratam enim est, id vel tacite, vel expresse fieri posse, ut definitum refert idem Faber eod. tit. de fin. ult. & nos alibi diximus. Sed querimus, an usufructus marito debeatur, quæ sunt diversæ, imò eo ipso, quod maritus remissus videretur, quod tamen non nisi ex magnis, & validis circumstantijs admittendum esset, dicendum est eas deberi. Nec enim remitti possunt, nisi debeantur. Neque etiam movet, quod ait, usufructus non nisi ex mora, vel conventionione deberi, qui in hac specie mora facta intelligitur re ipsa, id est eo ipso, quod vir uxorem alit, & cetera onera matrimonij sustinet, ut iidem auctores docent, & præsertim Roderic. & Gratian. loc. cit. Fontanell. in d. glof. 2. p. 6. n. 11. ubi ait, hac in re ab Anton. Fabro, & suo Senatu, sic enim loquitur, cavendum esse: quod etiam notat Antonin. de Amat. loc. cit. num. 7. ausus uterque dicere, definitionem Fabri esse contra principia juris.

Sed huic communi sententiæ, quæ apud omnes receptissima est, ut ait Gratian. loc. cit. maxime obstare videtur l. ult. §. præterea. C. de iur. dot. quam uterque auctor dissimulat, ubi Iustinianus constituit, usufructus dotis promissæ deberi ipso iure sine interpellatione post biennium usque ad tertiam partem centesimæ, id est, quatuor pro singu-

lis centenis, & proinde non statim secutis nuptijs, sed post cessionem biennij tantum moram re ipsa fieri, & post biennium tantum usufructus dotales currere. Quod quidem favore dotium constitutum est, quia adio, quæ marito datur petenti dotem, est stricti iuris, in quam secundum regulas iuris civilis non veniunt usufructus citra stipulationem, ut rectissime docet Cuiac. in d. §. præterea, ubi notat, Accursium in glof. l. de divisione solut. matrim. id non animadvertisse. Quod ante illum multi docuerunt, ut Baldus, & Salic. in dict. §. præterea, & aliis veteribus citans Campeg. de dote parte 2. quæst. 8. Alexand. in cons. 74. num. 20. lib. 5. Cephal. cons. 485. num. 112. Gramm. in decis. 70. num. 1. Rolan. in d. cons. 65. num. 2. & 3. lib. 4. Ioann. Cop. destructib. lib. 3. tit. 2. cap. 2. & Ruin. cons. 224. num. 13. lib. 1. quæ, inquit, si implementum mariti induceret moram irregularem, frustra in specie d. §. præterea expectaretur biennium. Et huic sententiæ maxime favet Harmenop. epis. lib. 4. tit. 8. ubi simpliciter ait, Qui dotem spondit, post biennium à contracto matrimonio usufructus præstat ad tertiam usque centesimæ partem.

Vnde variz distinctiones excogitatz sunt, ne hæc pugnare viderentur, quas tamen omnes divinationes esse scribit Campeg. loc. cit. Inter quas hæc à plerisque recepta est, nimirum moram re ipsa marito fieri, qui onera matrimonij sustinet, cum mulier sibi dotem constituit, vel pater, quia hoc casu maritus, qui uxorem alit, rem patris gerere intelligitur, qui filiam alere tenebatur, vel uxoris, quæ se ipsam alere debet, ideoque statim ac maritus uxorem exhibet, mora per patrem, vel uxorem contrahitur exemplo emptoris, qui non soluto pretio fructus rei venditæ perceperit, l. curabit. C. de act. empr. & ita accipiendum esse, quod dicitur in d. l. de divisione. Si verò extraneus est, qui dotem promissit, tamen maritus opera sustineat, non statim promissorem dotis in mora esse, quia ex eo implementum nullum commodum consequitur, sed expectandum esse biennium à die contracti matrimonij, ut moram facere videatur, & ita de extraneo promittente dotem accipiendum esse dictum §. præterea, ut illum intelligit Bartolus, quem sequitur Angelus eod. loc. qui notat, id inferri ex præcedentibus. Et hanc distinctionem etiam secutus Alex. in d. emp. 147. nu. 4. Surd. in d. q. 42. n. 138. Trentac. tit. de pign. resol. 3. in fin. & alij multi, quos refert Barbol. in d. l. 5. n. 49. ubi ait, hanc solutionem receptam esse. Quam etiam probaverunt Magon. in d. dec. 83. n. 2. Plot. de in lit. juran. §. 11. n. 18. Petr. Francisc. Lingiel. dec. 18. quæst. 11. num. 1. & 2. Anton. Fab. C. de dot. promiss. def. 6. & novissime Ludovic. Bell. Avenion. in cons. 94. num. 1. & 2.

Sed hæc distinctio rejicitur à Barbosa loc. cit. tum quia d. §. præterea. generaliter loquitur. Ait enim. Præterea si quis &c. tum etiam quia extraneus, qui promittit dotem, non minus videtur velle, quod maritus extructibus dotis uxorem alat. l. salubriter de usur. & l. 71. & 79. ff. de iur. dot. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. n. 34. Hisque addi potest, proprium dotis esse, ut censetur promissa cum fructibus, ut observat Navarr. in comment. de usur. n. 66. & Rota. apud Farin. par. 1. dec. 251. in fin. quod in sequentibus latius tractatum est, unde nihil referre videtur, à quo dos promittatur, ut ait Velsemb. ad d. tit. de iur. dot. num. 3. Harmenopulus etiam loc. cit. simpliciter ait, eum, qui dotem spondit, post biennium à contracto matrimonio usufructus præstare usque ad tertiam partem centesimæ. Nec distinguit, an pater, vel extraneus promiserit dotem. Hanc etiam distinctionem rejicit Copus loc. cit. Iqui ait, maritum sibi imputare debere, qui cum non deberet, ante acceptam dotem onera matrimonij sustinuerit. † Quamobrem Barbosa n. 41. rejecta illa Bartoli, & aliorum interpretatione ait, ex d. §. præterea, non probari in promissione dotis moram re ipsa fieri, sed potius lapso biennio ex die promissionis dotis usufructus deberi, ac si super petitione dotis lis fuisset contestata: ideoque lapsum biennij post dotem promissam eam inducere moram, quæ ex contestatione litis induci solet, & ibi hoc advertisse Rainer. Socin. & alios quosdam, & secundum hanc interpretationem facile vitari argumentum, quod ex d. §. præterea ducitur adversus communem sententiam, quam sequitur. Nam dicendum est, per implementum mariti quemcumque promissorem dotis in mora constitui, saltem re ipsa, lapso verò biennio eam moram illos effectus producere, quos solet producere litis contestatio, & ideo in d. §. præterea non agi de mora irregulari, ut alij putant, sed de regulari, id est, de ea, quæ per litis contestationem inducitur. Quo posito multa inferri usque ad numer. 49. Et Barbosa videtur sequi Roderic. ip. d. quæst. 7. numer. 63.

- 10 Verum hæc sententia patum verbis constitutionis congruere videtur. Nam Justinianus simpliciter constituit, si quis aurum, vel prædia in dotem promiserit, si ex tempore matrimonii biennium transactum sit, usuras usque ad tertiam centesimam, & prædictorum redditus præstare debere. Apertissime ergo sanxit Justinianus, moram sine interpellatione post cessionem biennij tantum contrahi, & usuras, & fructus ex eo tempore præstari. Cujus rei etiam evidens argumentum est, quod infra subjicit his verbis, *licentia maxime de neganda marito, quando voluerit dotem petere*, id est ante biennium, ut ibi animadvertunt omnes, & Linglel. loc. cit. Nam cum Justinianus clarè dicat, non impediri maritum etiam ante biennium dotem petere, & ita constituere debitorem dotis in mora regulari, quæ per interpellationem contrahitur, consequens est in principio d. §. *præterea*, dum sanxit lapso biennio usuras deberi, id de mora accipiendum esse, quæ re ipsa, & ministerio legis sine interpellatione facta intelligitur, ut omnes herè interpretati sunt, & inter alios doctissimus Cujacius ad d. l. ult. Neque Scriptoris Lusitanus interpretationem juvant verba illa: *Sin autem minime res mobiles fuerint æstimata, ea post biennium observari, quæ leges post litem contestatam pro omnibus huiusmodi rebus definiunt.* † Quia observandum est, Justinianum uti accurata distinctione rerum, quæ promittuntur in dotem. Aut enim (inquit) res mobiles sunt, ut aurum, argentum, vestes: aut immobiles, ut prædia, & redditus. Et sanxit, si res immobiles sunt, omnes fructus, & redditus deberi post lapsum biennij à die contracti matrimonij. Quod si aurum in dotem promissum sit, sive æstimatum fuerit, sive non fuerit æstimatum, ut post biennium debeantur usuræ, usque ad tertiam centesimam. Sed si in dotem alia res mobiles promissa sunt, ut argentum, vestes, ornamenta, & alia id genus, tunc videndum esse, an huiusmodi res æstimate fuerint, si enim æstimate sint, æstimationis cuiusque marito usuras præstandas esse post biennium à die æstimationis. Sed si nulla æstimatio facta est, ea post cessionem biennij, præstari jubet, quæ post litem contestatam in huiusmodi rebus præstari legibus definitum, & ut explicat doctissimus interpretum Cujacius in d. §. *præterea*, vult venire fructus rerum inæstimatorum, si forte referunt fructus, & omnem causam, ut in l. videamus 38. §. si actionem. ff. de usur. c. l. 8. ff. de re iudic. non etiam usuras. † Non ergo generaliter constituit Justinianus hoc loco, omnium, quæ in dotem dantur, post biennium venire ea, quæ post litem contestatam ex jure communi præstanda sunt, sed id tantum de rebus mobilibus sanxit, quæ non æstimate in dotem promissa sunt, & ex quibus usuræ non debentur l. 3. in fin. ff. de usur. Denique non illud quaeritur, an post biennium mora habeat vim litis contestatæ, sed à quo tempore usuræ, & fructus dotis debeantur marito, qui sustinet onera matrimonij, & Barbosa sentiens deberi ex eo tempore, quo vir uxorem exhibet, ut vitet argumentum, quod contra hanc sententiam ducitur ex d. §. *præterea*, ait, Justinianum hoc loco constituere moram jam contractam, ex eo, quod maritus onera matrimonij sustinet post lapsum biennij habere vim litis contestatæ, quod non est difficultatem solvere, sed eludere, imò ipsam constitutionem evertere. Nam clarè Justinianus sanxit, fructus, & usuras non nisi post biennium currere juxta distinctionem supra positam, ut indicant satis hæc verba legis, *si ex tempore matrimonij biennium transactum sit*, quod infra repetit, ne cui dubium videretur, à quo tempore usuræ deberentur. Quamvis ergo Barbosa concederet, Justinianum hic definire, hanc moram post biennium eas habere vires, quas habet mora, quæ per litis contestationem contrahitur, quod tamen non nisi in mobilibus æstimatis constituit excepto auro, ut dictum est, tamen non minus clara esset Justiniani mens, ut non nisi post biennium mora facta intelligatur, & debeantur usuræ, nisi petitio præcesserit. Idenim nimis apertè hic sancitum est, & proinde Barbosa per fugium à mente, & verbis legis alienum est. Ex quibus fateri cogimur dictum §. *præterea*, ut etiam locum illum Harmenopuli illi sententia maxime advertari, quæ tradit, marito, statim ac onera matrimonij sustinet, usuras dotis haberi, ut dixi n. 3. & 5. Quamobrem, vel cogimur redire ad distinctionem Bartoli inter patrem & matrem, vel extraneum, ad quam confugit Alex. in dict. conf. 147. num. 4. & quam communiter receptam fateatur Barbola loc. cit. quæ tamen parum trita est, ut notat Campege in dict. quæst. 8. vel dicendum est d. §. *præterea*, quod attinet ad usuras, nunc consuetudinem contrariam antiquam esse. Et sapè, quod hic dicitur usuras usque ad tertiam centesimam præstandas esse, nullibi receptum est. Nunc

enim variè ex more regionis usuræ dotis constituntur. Ut etiam discrimen illud inter aurum, & alias res mobiles in dotem promissas vetustate abolitum est. Itaque hoc jure utimur, ut eo ipso, quod vir matrimonij sumptus, & fastidia sustinet, illi mora fiat, & usuræ dotis, & fructus debeantur, sive pater, vel heres patris, sive ipsa mulier sibi dotem dixerit, sive extraneus quilibet, siquidem in hoc genere inspicienda est persona mariti onerantis, ut post alios sentiunt Roderic. de ann. redd. lib. 3. q. 7. nu. 34. Molin. Theolog. in dict. disp. 321. n. 11. Barb. loc. cit. & Mart. Medic. d. exam. 7. num. 38. & 39. quod intra fufius tractatum est.

Hac ratione igitur utcumque hæc sententia retenta, quæ maximam æquitatem habere videtur, dicendum est, illam locum habere, tamen si dos sine certa quantitate promissa sit, declaranda tamen arbitrio alterius, puta Titij, vel Sempronij. Hoc enim casu maritus, si interim uxorem alie usuras dotis consequitur exemplo venditoris, qui non ideo minus usuras pretij petere potest, licet res vendita sit, quanti Titius æstimaverit, ut ex Gabriel. Honded. & aliis auctoribus dixi quæst. præced. num. 5. Nam inter maritum, & promissorem dotis emptio, & venditio quædam contracta intelligitur, scilicet propter onera matrimonij, ut ait l. 8. §. sed si ff. quib. mod. pign. vel hypot. soluit. c. l. ex promissione. ff. de act. c. oblig. & ita in specie docet Herculian. in l. 5. col. 7. ff. sol. matrim. Natt. in cons. 495. num. 2. Borgnin. in decis. 22. numero 7. l. 4. Sturd. in consil. 269. numero 3. & de aliment. titul. 1. quæst. 42. num. 13. Ludovic. dec. Lucen. 21. num. 49. Roderic. de ann. redd. lib. 3. q. 7. num. 48. in fin. Gratian. cap. 241. num. 58. & cap. 143. n. 5. Giurba in dec. 72. num. 2. & alij quos refert, & sequitur in consuet. Mellan. cap. 3. glof. 5. num. 50. & glof. 7. num. 83.

Ceterum Christophor. Mart. Medic. in d. exam. 7. nu. 43. & sequi tamen si Herculiani, & sequacium traditionem admittat, quando focer, vel alius debitor dotis esset in aliqua culpa, quo minus dotis liquidatio fieret, veluti si habuit libros penes se, & non exhibuit, debuit adesse, & non adiu tempore constituto, vel si qua alia ratione eius culpa argui potest. Semper enim conditio pro impleta habetur, quoties per alium stat, quomodo impleatur, cuius intererat non adimpleri, l. jure civili ff. de condit. & demonstr. l. hæc venditio in princ. ff. de contr. empt. Menoch. de arbitr. q. 68. nu. 38. vel si casu aliquo per promissorem stat, quo minus æstimatio dotis fiat, licet sine eius culpa ex Corn. in cons. ult. lib. 2. vel si æstimationi faciendæ fuit appositus dies, ut si dos promissa sit ad eam quantitatem, quam Titius arbitrabitur intra mensem, vel annum, nam post illud tempus non videtur maritus voluisse aliam dilationem concedere, arg. l. statu liberum §. sticub. de leg. 2. & Sturd. in dec. 133. nu. 12. Denique quando res in dotem datur pro ea quantitate, quam Titius æstimaverit, ex quo res interim tradi potuit marito, & postea quodcumque æstimari, non dubitat quin, marito onera matrimonij sustinenti alimenta, & fructus medij temporis debeantur secundum Herculiani, & aliorum sententiam. Sed si simpliciter dos promissa sit arbitratu Titij, aliud constituendum putat, sive dos à patre, sive à extraneo promittatur. † Nam, inquit, certum est contrahentes in omnibus cõtractibus etiam dotis legem, quam volunt, sibi dicere posse: & proinde potest maritus, si velit, remittere partem dotis, & pacificè expresse, ut nulla usuræ currant, & quæcumque dilationem concedere, ut in l. si marito ff. solut. matrim. l. vir usuras 54. ff. de donat. inter vir. & uxor. quare cum maritus consenserit, ut dos arbitratu Titij æstimetur, videtur etiam consensisse, ne usuræ deberentur, nisi postquam Titius declaraverit. Vnde quamvis medio tempore uxorem exhibuerit, tamen illi sibi debet imputare, quia ita voluit, quandoquidem si per plures annos dilationem ad solvendum dedisset, & interim onera matrimonij sustinisset, usuras istius temporis petere non posset. Et paria sunt concedere tempus certum, vel incertum, quia si confertur dotis solutio post mortem focer, vel alterius, quod tempus incertum est, plane ante illius mortem non currunt usuræ, ut tradunt Doctores locis citatis: ergo idem dicendum esse, quando dotis constitutio remittitur arbitrio tertij, quod tempus etiam incertum est, cum nesciatur, quando illi placuerit id declarare, & ita tenisse Corneum in d. conf. ult. Castr. in cons. 11. lib. 1. & quod magis est, ita censuisse Rotam apud Ludovic. in decis. 573. nu. 6. Neque huic negotio congruere æquitatem leg. curat. quia pacta derogant legibus, & maritus sibi ipsi potius imputare debet, cur ita convenit. Ita dissent Mart. Medic. loc. cit. n. num. 43. usque ad num. 55.

16 Ego vero puto, etiam cum dos simpliciter promissa est arbitrata alterius, Herculani, & aliorum sententiam retinendam esse, tum quia maritus est emptori similis, ut dixi ex d. l. 8. §. sed si quis. ff. quibus mod. pign. vel hypot. solvit. & l. 19. ff. de oblig. & act. tum etiam quia usurae in specie, de qua agitur, non tam ex mora, quam ex æquitate debentur, ut notat Cornel. in d. conf. ult. num. ... & Duaren. in d. l. 5. ff. solut. matrim. & in referè simili, id est in iudicio mandati, Ulpianus in l. 12. §. si mihi ff. mand. totum hoc inquit, iudex ex bono, & æquo arbitrabitur. Denique quia jus petendi usuras dotis competit marito ex dispositione canonum, & legum, ut constat ex cap. salubriter, de usur. & l. 17. ff. de dol. mal. except. l. 69. §. 3. ff. de jur. dot. & alijs. locis. proinde non censetur maritus hoc jus abdicare voluisse, nisi debitor, & promissor dotis plenè probet, maritum hoc ius remittere voluisse, quia hæc remissio donatio quædam est l. 21. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. quæ non præsumitur. l. campanus. ff. de oper. libert. l. cum de indebito, ff. de condict. indeb.

17 Neque movet, quod vir doctus ait maritum ex eo, quod convenit eam dotem accipere, quam Titius arbitratus fuisset, videri dilationem dedisse, donec is arbitratus fuerit, & usuras huius temporis remisisse, quia observandum est, duplex esse dilationis genus. Primum, quod tempus considerabile in se ex natura sua continet, sive sit certum, veluti, ut pretium rei, vel dos biennio, aut triennio solvatur: sive sit incertum, æstimabile tamen ab initio, veluti si actum est, ut non nisi post mortem alicujus pretium, vel dos solvatur, vel ut non nisi post reditum ex Indiis præstari debeat. Alterum dilationis genus est, quod de sua natura non affert tempus considerabile, sed breve, & momentaneum, veluti cum suspenditur solutio, donec aliquid fiat, quod quanto citius explicari potest, ut in re ferè simili perpendunt DD. Auditores Rot. in decis. 370. 397. & 424. inter recentiss. par. 1. Gratian. cap. 588. num. 25. Oliver. Beltram. ad Ludovif. in dec. 292. n. 10. in prima specie dilationis verum est, quod Mart. Med. ait, usuras dotis non deberi. Nam sicut ab initio fuit cogitatum, quod multum temporis decurrere opus erat, puta annum, vel biennium, & interim onera matrimonii à marito erant sustinenda, ita videtur maritus, usuras istius temporis remisisse, vel forte huius rei in constitutione dotis contrahentes rationem habuisse: & in hoc genere dilationis accipiendi sunt auctores, qui dicunt, pendente dilatione, usuras non deberi apud Surd. in d. qu. 42. num. 50. In secundo vero genere, cum scilicet dos promissa est arbitrata Titii, cessat hæc ratio, & proinde sicut non videtur cogitatum, ut declaratio Titii diu protraheretur, sed potius inter paucos dies fieret, ita si præter spem cui hæc declaratio difficeratur, non censetur maritus usuras istius temporis remittere voluisse, ut inter emptorem, & venditorem definitum est in dictis decisionibus, & nos diximus quæst. præced.

18 num. 34. † Proinde quod Martius ait, idem esse dilationem certi, vel incerti temporis concedere, accipiendum est in prima dilationis specie, id est cum incerta dilatio continet tempus æstimabile, veluti in specie l. hereditatum ad l. Falcidianam & l. 2. §. qui ita ff. de eo, quod cert. loc. l. 84. & l. 137. §. 3. ff. de verb. oblig. aliud vero est, cum suspenditur solutio, donec aliquid fiat, quod duobus, vel tribus diebus fieri potest, & quando citius fieri verisimiliter speratur, ut dictum est.

19 Neque nostræ sententiæ obstat, quod respondit Corn. in d. conf. ult. lib. 2. quia in specie, de qua Corneus consultus respondit, actum est, ut dos, in certa quantitate promissa, solveretur intra terminos declarandos arbitratus alicuius, & licet electi non declarassent, quibus diebus dos convenita solvi debuerat, nihilominus clarè respondit, usuras dotis deberi ex æquitate, & citra ullam moram arg. d. l. curabit. quæ lex, inquit, & similes trahuntur ad nostros terminos dotis promissa per mulierem, & locerum: unde licet per pactum adjectum in contractu de doce solvenda intra terminos declarandos per tertios videatur cessare mora debitoris, & consequenter usuras non deberi l. lecta, §. sed eam. ff. si cert. per. tamen non esse æquum, quod propter dotem maritus onera matrimonii semper sustineret, & promissor dotis semper habuerit usum pecuniæ promissæ: ideo videri ab eo tempore, quo iudicabitur æquum fuisse dotem solvi, usuras, seu alimenta deberi, vel saltem post biennium, juxta d. §. præterea, † Addit deinde terminos solutionis in ea specie remissos fuisse declarationi illorum virorum,

20 ut in arbitrio boni viri, quia non est eis commissum per verba denotantia meram voluntatem: ideo censetur eis commissum, ut bonus vir arbitrabitur l. si sic, ff. de leg. 2. l. fidei commissum. §. quædam. de leg. 3. & l. 3. c. de dos. promiss. unde

perinde est, ac si dos promissa fuisset solvi intra terminos convenientes, & equos arbitrio iudicis, ut distinxit eod. loc. Sensit ergo Corneus, usuras dotis deberi, etiam nulla facta declaratione ab eo tempore, quo iudex inspectis facultatibus arbitratus esset dotem solvi oportere. Nam cum in hac specie clarè appareat mens fœceri fuisse, ut non statim dotem solvere cogere, sed intra terminos, quos arbitri duxissent, consequenter constat sensisse etiam contrahentes, ne statim usurae dotis currerent, sed ab eo tantum tempore, quo vir bonus, & prudens arbitratus fuisset dotem solvendam esse. Continet ergo hæc conventio tempus æstimabile arbitrio boni viri. Unde rectissime respondit Corneus intra illam dilationem, quam ex tacita mente contrahentium vir bonus concessisset, usuras non deberi, illas tamen ab eodem tempore, etiam nulla facta declaratione, currere. Quod nostræ quæstioni nihil nocet, in qua quaeritur de dotis quantitate arbitrio tertij commissa, non de terminis solutionis arbitrio boni viri declarandis, quod ex rerum natura tempus ali-quod considerabile continet, ut dixi. Et licet in verb. Ne obstat, quod dicunt, quem Medices pro sua sententia affert, Corneus admittere videatur, tempus ad solvendum concessum ex tacita, vel expressa voluntate partium immune esse ab usuris, id tamen, quod ait de tempore concessio ex tacita mente contrahentium, intelligit tantum de eo tempore, intra quod vir bonus arbitratus fuisset, dotem solvi oportere, non autem de toto illo tempore, quo declaratio facta non fuit, unde subjicit eodem loco, non propterea cessare æquitate, ex qua debentur huiusmodi alimenta dotis, etiam citra moram, quæ potius favent nostræ sententiæ, pro qua Corneus in dict. conf. ult. num. 7. citatur à Mano Giurba in d. dec. 72. num. 2.

21 Ut etiam nihil obstat dec. Ludov. 573, quæ est inter recentiss. dec. 406. par. 1. quæ maxime Martius nicitur, qui sibi refertur tantum, Auditores hæc in re non convenisse, nimirum quibusdam existimantibus, datam censeri dilationem, donec æstimatio fieret, & proinde ea pendente usuras non deberi ex d. l. lecta, §. sed cum fortis. & Surd. in d. quæst. 32. num. 50. alijs contra sententibus, usuras deberi ab mora irregularem, in qua constituitur debitor dotis ex eo, quod vir sustinet onera matrimonii, ex gl. in d. l. de divisione Bart. Alex. Socin. ff. solut. matrim. & Jason. in l. si donaturus. §. 1. num. 16. ff. de condict. ob caus. unde hæc decisio potius tacet nostræ sententiæ.

Denique nihil movere debet, quod respondit Castren. in d. conf. 11. num. 4. vers. sed in casu nostro, vbi ait, non secuta declaratione, usuras non deberi, quia subtili potius, quam vero fundamento movetur: Aitenim maritum potuisse adire iudicem, & petere, ut ille, cuius arbitrio declaratio commissa fuit, adfringeretur ad declarandum, & proinde hoc non petendo, vel petere negligendo, videri tacite consensisse, ut promissor dotis eo majorem dilationem haberet, quo diutius ille neglexit petere, arg. l. hostibus §. sed quod in fin. ff. ex quib. caus. major. consentiendo enim, ut non incipiat terminus solutionis, videri consensisse, quod non finiat, ut loquitur, & consequenter promissorem dotis non esse in mora, qui hoc casu distulit solvere nondolo, vel culpa sua, sed ex voluntate mariti, qui consensit in dilatione, & termino, ut d. §. sed cum fortis. Hæc ferè Castrensis pro sua sententia, quæ tamen nihil movere debent, ut dixi. Primum quia facile diluuntur ex illa duplici specie dilationis, quam supra posui num. 19. Nam verius est, maritum in hoc dilationis genere non censeri usuras, & alimenta remittere voluisse, exemplo venditoris, qui rem vendidit, quanti Titius arbitratus fuerit, quem non ideo minus pretii usuras consequi posse tertio censuit Rota, ut constat ex tribus illis decisionibus, quas supra recensui, & quæst. præced. num. 34. Neque enim facile præsumendum est, quæpiam de iure suo decedere voluisse d. l. cum indebito & l. mater. ff. de iure ff. & multis relatis Mascard. de probat. concl. 1269. num. 1. 8. & in re ferè simili Rot. in dict. dec. 424. n. 1. † Secundò quia exhibitio uxoris, & sustentatio onerum, quod attinet ad usuras, habet vim interpellationis, eo enim ipso, quod vir uxorem alit, & alia onera matrimonii sustinet, censetur re ipsa, & tacto ipso admonere sui officij debitorem dotis, ut vicissim ipse solvat, quod debet, ut sensit Bart. in dict. l. 5. num. 1. & 5. sicut. matrim. & alijs auctoribus citatis Card. Mantie. de tacit. & amb. convent. lib. 12. tit. 5. num. 17. & novissime Rot. apud Buratt. in decis. 287. num. 6. & ipse Castren. in d. conf. 11. num. 4. & in l. iubemus §. sanè n. 4. c. de sac. sanct. Eccl. unde cum vir uxorem exhibendo videatur admonere fœcerum, ut solvat dotem, censetur eam interpellare, ut curet illam quanto citius declarari, quo

nam qui vult secundum, intelligitur etiam velle primum, per quod ad secundum pervenitur, ut ipse Castrensis ait, *loc. cit. at.* Denique quia in his terminis declaratio dotis arbitrio Titii ex voluntate contrahentium commissa est, unde si partes, id negligit, non magis uni, quam alteri negligentia obici potest, *l. 10. in princ. ff. de compens. quæ ait, negligentiam negligentia compensari. Quare cum par sit causa utriusque in negligendo, melior est conditio viri onera sustinentis, ne sit in damno, & ne debitor dotis ex aliena iactura lucrum sentiat, quod jus non patitur d. l. nam hoc ff. de condit. indeb. & ipse Mart. Med. in d. exam. num. 40. & 41. Ex quibus sentio, in terminis propositæ questionis uturas dotis admittendas esse secundum Herculani, & aliorum sententiam.*

Nunc opportunè quæro, si dos sine certa quantitate, promissa sit, neque alterius arbitrio commissa, & vir interim uxorem aliat, an à die, quo uxorem exhibet, uturas dotis petere possit. Et hoc casu plurimum interest, an mulier, vel extraneus dotem promiserit, an pater. Nam si mulier promittat dotem, vel extraneus, pro ea nulla certa re, vel quantitate expressa, inutilis est promissio, *l. 1. C. de dot. promiss. quia potest promissor dando obulum, vel globum se liberare, si vero pater est, qui dotem promittit, videtur certam promississe, quia paternæ promissioni semper intelligitur inesse arbitrium boni viri, cuius officium est dotare titiam pro modo facultatum, & pro dignitate familie, *l. cum post. 69. §. gener. ff. de jur. dot. Nam pater debet dotem tibi sicut res alienam, l. qui liberos. C. de rit. nupt. l. ultim. C. de dot. promiss. Ita Duaren. disp. lib. 1. cap. 56. & Cuiac. ad d. tit. C. de dot. promiss. & in d. §. gener. ad Papin. ubi notat, id omnes Græcos dixisse.**

Sane recepta est, nostrorum auctorum sententia, nulla specie, vel quantitate expressa, promissionem dotis in omnibus personis valere, & ex ea actionem dari, ut testatur Cardin. Mantie. *de sac. & ambig. convent. lib. 12. tit. 7. num. 15. & distinctionem illam inter locerum, & extraneum post alios respicit Anton. Guibert. lib. de dotib. cap. 4. num. 3. quia; inquit, ex facultatibus promittentis, & dignitate mariti dos constituenda est. Neque obstat d. l. 1. C. de dot. promiss. quia secundum antiquos, & emendatos Codices mulier ibi dotem solummodo dicere promiserat, id est solemniter constituere, ut veteribus mos fuit, ut constat ex l. 3. C. de incest. nupt. & ex Ulpian. tit. de dot.*

Ex contrario promissionem dotis sine certa specie, vel certa quantitate in omnibus personis in utilem esse, sensit doctissimus Anton. Faber. *def. 2. C. de dot. promiss. Ait enim, dotis promissionem incertam valere non posse, eam quæ à patre facta sit: nec hac in parte, si viris rationem potius, quam interpretum traditiones inspicias, quicquam referre, an à patre, vel ab extraneo, & ipsa muliere dos promissa sit, & esse perpetuo verum, promissionem incertam non valere, nec favorem dotis contrarium jus illo modo elicere posse, tamen si verum sit, patrem congruam dotem filia dare teneri ex l. ult. hoc tit.*

Sed magis placet distinctionem illam sequi, quæ probatur apertissime ex d. l. 1. ex qua constat, si mulier sine certa quantitate dotem promiserit, nullam actionem competere: & ex d. §. gener. in quo maritus à socio dotem, non demonstrata re, vel quantitate, stipulatus fuerat: & Papinianus respondit, arbitrio quoque detracto, id est licet non sit additum promissioni dotis arbitrari soeri, stipulationem valere. Quæ non alia ratione conciliari possunt. Neque verum est, quod Guibertus ait in specie d. l. 1. mulierem dotem dicere promississe, non autem dare, quia mulier, dicendo dotem, obligatur, ut clarè indicat Ulpian. in d. tit. de dot. & notat Cuiac. ad d. tit. de dot. promiss. in fin. Denique pro nostra distinctione stat auctoritas Harmenop. lib. 4. tit. 8. ubi congruenter nostræ sententiæ ita scribit: *Si sponsederit mulier dotem dare, non adiecta quantitate, aut re certa expressa, quæ in dotem datur, inutilis est huiusmodi dotis promissio, utpote cum possit mulier vel vilissimum quippiam dotis nomine exhibere. Alia causa est patris dotem pro filia pollicentis, quia tunc quantitatè non præsumitur, rata tamen, & valida est promissio. Hoc enim cum dicit pater, non se quantumlibet dotem, sed quæ facultatibus par sit, datum indicat. Ita Harmenop. cui magis hac in re, quam communi sententiæ deferendum esse puto.*

Hac igitur distinctione retenta, si querimus, an cum dos incerta promissa est, eius uturas, vel fructus marito debeantur, qui onera matrimonij sustinuit, plurimum interest, an mulier dotem promiserit, vel extraneus pro

ea, an verum pater. Nam si mulier, vel extraneus, pro uturas dotis non debent, cum hoc casu neque dos debeatur, d. l. 1. C. de dot. promiss. Harmenop. Duaren. & Cuiac. *loc. cit. & Cardin. Mantie. d. tit. n. 13. in fin. si verò pater est, qui dotem incertam promiserit, cum intelligatur eam pro modo matrimonij sui, & dignitate generi promississe, puto generum uturas consequi posse ab eo die, quo uxorem exhibuit, tamen aliud sentiat Cardin. *loc. cit. sed mea sententiæ æquior est, & congruentior actioni dotis, quæ ut ait, l. 8. ff. de cap. min. in bonum, & æquum concepta est, & probatur ex his, quæ dixi num. 13. & 15. & ne socer, qui filiam alere tenebatur, locupletetur cum aliena iactura, quod jus non patitur l. iure natur. ff. de reg. jur.**

Hic verò intercidit quæstio, an cum mobilia promittuntur in dotem, ut sunt gemmæ, vestes, suppellectilia, oves, boves, & alia huiusmodi, an ex illis uturas marito debeantur post moram. In qua re plurimum interest, an hæc æstimata, vel inæstimata data sint. Nam si æstimata sunt, ex eis uturæ post moram debentur, non minus quam si dos in pecunia promissa fuisset, si verò inæstimata data sint, referunt, an sint fructifera, ut sunt oves, & alie res similes, vel infructifera, ut sunt gemmæ, vasa aurea, vel argentea, & id genus. Nam primi generis, id est earum, quæ fructus referunt, non à die moræ sed litem contestatæ fructus debentur marito, qui onera sustinet, & uxorem alit. Alterius vero generis, id est earum, quæ infructifera sunt, neque uturas, neque fructus, vir consequitur, neque post moram, neque post litem contestatam. Ita Borgnum. in d. dec. 12. nu. 39. & 40. qui ita intelligit d. §. præterea.

Sed hujus auctoris traditionem improbarunt Giurb. in d. dec. 72. num. 13. & 14. & rursus ad consuet. Meilan. cap. 3. glof. 5. par. 1. num. 18. & post Giurbam Francisc. Ferrer. ad consuet. solut. matrim. par. 3. declar. 10. num. 14. & Fontan. *loc. cit. n. 12. & 13. Primo quia uturæ dotis non solutæ debentur marito propter onera matrimonij c. salubriter de usur. l. 7. & 69. §. in domum ff. de jur. dot. & proinde nihil refert, an res sit sterilis, vel fructus ferat. Deinde quia in d. §. præterea, non separantur res fructifera ab infructiferis, sed promissio omnium uturas marito debentur hoc loco deciditur, ut latius uterque auctor prosecutus est, & præsertim Giurba, qui verba hæc ex d. §. subjicit. *Sin autem alia res præter immobiles, vel aurum fuerint in dotem data, sive in argento, sive in muliebribus ornamentis, sive in aliis quibuscumque, &c. Quamobrem mirum esse videtur, auctores istos à Cavalcano discedere, & hunc, & illos suam sententiam ex d. §. præterea, confirmare. Sed mihi videtur Cavalcanus, tamen si non perfecte rem explicaverit, proprius & verius sensum hujus loci attingisse. Neque enim verum est, iustinianum res steriles, & fructiferas eodè loco habuisse, & uturas ex eis simpliciter debentur constituisse, ut Fontanella, & Giurba opinati sunt. Etenim certum est, & verba legis id fati indicant, quæ auctores hi habeant ante oculos, iustinianum, quod attinet ad res mobiles in dotem promissas, neque traditas, distinguere, an æstimatæ fuerint, vel non, excepto auro. Ait enim. *Sin autem alia res præter immobiles, vel aurum fuerint in dotem data: siquidem æstimata fuerint simili modo post biennium, & earum uturas currere. Sin autem res mobiles minime fuerint æstimata, ea post biennium deseruari, quæ leges post litem contestatam pro omnibus huiusmodi rebus definiunt. Non ergo simpliciter Iustinianus sanxit, harum rerum uturas post biennium admittendas esse, sed ita demum si æstimatæ sint, ut rectè notat Cavalcan. *loc. cit. & Cuiac. in d. §. præterea, excepto, ut dixi numero 12. et licet æqualiter de iis rebus constitutum sit, post biennium veniant ea, quæ leges post litem contestatam pro omnibus huiusmodi rebus definiunt, nulla tamen lex est, quæ definiat pro huiusmodi rebus inæstimatis post litem contestatam uturas currere. Vfuræ enim ex quantitatibus debentur, non autem ex iis rebus, quæ certa specie, & certo corpore continentur, ut constat ex l. 3. in fin. ff. de usur. l. 3. §. l. ff. qui pot. in pign. habeant. & glof. in l. pro auro 25. Cod. de usur. Salic. in l. 2. Cod. de pos. & docet idem Cuiac. in d. l. 3. in fin. ad Papin. & Ioann. Borcholt. lib. de usur. cap. 1. numer. 27. & 28. & diximus quæstion. 1. numer. 5. ex quo sequitur, immeritò Cavalcanum à duobus illis auctoribus hac in re reprehensum fuisse, & falsum esse, quod docent, & pro explorato habent pro gemmis, & muliebribus ornamentis uturas dotales debentur, non minus, quam si quis diceret ex domo, vel agro in dotem promisso maritum uturas petere posse, tamen aliud, cum huiusmodi res æstimatæ sunt, tunc enim quantitas intervenit, cui uturæ accedere possunt, ut hæc clarè sancitum est illis verbis,****

verbis, siquidem æstimata fuerint, simili modo post biennium earum usuras currere, & in l. hac edictali. §. his illud Cod. de sec. nupt. Et lanè si mens Iustini fuisse, ut harum rerum sive æstimata, sive inæstimata fuissent, utur currerent, satis erat dicere, ut earum utur præstarentur nulla æstimationis facta mentione. † Et frustra esset additum, *Sin autem res mobiles minime fuerint æstimatae*, venire ea, quæ in huiusmodi rebus post litem contestatam ex iure communi præstanda sunt, fructus scilicet, & omnis utilitas rei, quæ modo circa rem ipsam consistit, non usura, ut explicat Cuiac. in d. §. præterea, & nos diximus num. 12. ex l. videamus. §. si actionem ff. de usur. l. 8. de re iudic. quod etiam constat ex l. præterea, 10. ff. de rei vendic. l. cum finibus 31. ff. si cert. pet. & alius. Proinde ex rebus mobilibus inæstimata ita deum post moram fructus deberi dicendum est, si ex his sint, qui fructus ferunt, ut sunt oves, & similes, l. 8. de usur. Neque enim de fructus debentur, nisi sint, l. 1. in fin. de cond. & dem. Neque movet, quod uterque ait, ex rebus mobilibus non fructiferis fructus percipi posse per resolutionem, & novam implicationem in bonis immobilibus, quæ fructus ferunt, ex Polyd. obseru. 72. num. 4. quia si hoc admitteremus, siquidem res omnes vendi, & ex eorum pretio res fructifera possunt comparari, sequeretur, ex omnibus rebus usuras & fructus peti posse, quod absurdum est, quia usura est accessio fortis, & quantitas non rerum, quæ certo capite consistunt, ut sunt gemmæ, uniones, vestes, agri domus, & his similia. Quod adeo verum est, ut non sine rubore huiusmodi rerum usuras desiderari dicat Papinian. in d. l. 3. in fin. ff. de usur. Quod etiam innuit l. 1. C. de sentent. que pro eo quod inter. ex qua constat in ponenda ratione eius, quod interest, non esse habendam rationem extranei, & procul petiti lucri, ut ibi quibusdam exemplis Cuiacius docet.

Denique nihil movere debet exemplum emptoris, & venditoris, quo uterque movetur. Etenim facile retorqueri potest. Constat enim, si res vendita sterilis sit, & nullos fructus ferat, usuras pretii non deberi, ut adversus Baldum dixi proxima præced. quæ num. 35. & 36. & docet Cagnol. in d. l. curabit. C. de act. empt. num. 26. & 29. concludens hoc casu cessare æquitatem huius constitutionis. Quod etiam docent Covarr. variar. lib. 3. cap. 4. n. 3. & alii auctoribus citatis Roderic. d. q. 7. n. 84. & Beltramin. ad Ludovic. in dec. 297. num. 11. & satis colligitur ex d. l. curabit, illis verbis, *quas fructuum perceptorum ratio generavit*, unde quemadmodum si res vendita nullos referat fructus, usura non exiguntur, ita etiam si res steriles, & infructifera in dotem data sint, ut sunt gemmæ, & muliebria ornamenta, & similia, dicendum est usuras admittendas non esse.

Et licet deinde Comperetum doctrinam Giurbæ referri in dec. 287. in fin. apud Burrar. eamque probare Ferentill. in notis ad eum. l. non putavi tamen in rrandam esse sententiam, quia ibi opinio Giurbæ refertur tantum, non excutitur, vel confirmatur. Et deinde quia ex ea multo magis nostra probatur sententia. Etenim in facti specie, de qua coram Rota, disceptatum est, pater promiserat dotem genero in pecunia, cum facultate tamen ea solvendi in tot domibus, gemmis, & suppellectibus arbitrio debitoris. Quare cum quantitas pecuniæ esset in obligatione, domus vero, jocalia, & mobilia in facultate solvendi, l. si quis stipulatus fuerit decem in mille. 57. ff. de solut. & debitor esset in mora, tum ex lapsu diei, quæ interpellat pro homine l. magnam Cod. de comm. stipul. tum ex exhibitione uxoris, quæ vim interpellationis habet, ut dixi, & præsertim ex Mant. d. tit. 5. num. 17. in fin. consequens est, promissorem dotis amisisse facultatem solvendi in speciebus, ut tradunt Bart. & Cast. in d. l. 57. & Anton. Fab. de variar. debitor solut. cap. 8. vers. ex quo apparet. ubi ait, non posse debitorem amplius in speciebusolvere, nisi iterum creditor consentiat. Proinde cum in illa facti specie dos esset in pecunia constituta, & non nisi in pecunia numerata solvi posset, rectè censuit Rota usuras post moram deberi, quod potius favet nostræ sententiæ. Etenim inutile prorsus erat querere, an in ea specie dos in pecunia numerata consisteret, si verum esset, etiam cum dos in mobilibus inæstimatis promissa est, usuras præstandas esse. Congruentius ergo principiis juris Cavalcan. loc. cit. sentit horum jocalium, & vestrum, & similiarum rerum usuras non deberi etiam post moram. † Qui tamen eodem loco egregiè fallitur, dum ait rerum mobilium, quæ fructus ferunt, & minime æstimata sunt, non à die moræ fructus deberi, sed à die litis contestatæ, & ita dicere textum in d. §. præterea §. si autem minime. & c. quia Iustin. hoc loco constituit tantum pro huiusmodi rebus post lapsum biennij præ-

standa esse, quæ leges post litem contestatam præstanda definiunt, & non ait, non nisi post litem contestationem harum rerum fructus marito deberi, unde satis est, ut debitor sit in mora, vel per interpellationem, vel per lapsum biennij, seu re ipsa, ut hic apertissime definitum est, tametsi mora, quæ per lapsum biennij contrahitur ex constitutione Iustini, habeat vim litem contestatæ, ut docet Barbos. in d. l. 5. num. 40. Et licet deinde compererim Giurbæ assentiri Cyriacum contr. 30. num. 12. eius tamen sola auctoritate nititur, neque legem, vel rationem addit, unde ab his, quæ diximus, recedere debemus.

Sanè duobus casibus Giurbæ, & Pontanellæ sententiam admitterem, & in primis cum tota dos, vel maior pars in mobilibus inæstimatis promissa est, ut illis distractis pecunia in emptionem reddituum, vel prædiorum, vel mercium, vel in solutionem æris alieni converteretur. Hoc enim casu puto, moram debitoris impunitam esse non oportere, si illud expresse actum est, si ve id tacite actum intelligatur. Quod iudex ex quantitate dotis, & ex aliis circumstantiis tenuit, & personarum arbitratur. Nam quod dicitur usuras specierum non venire, accipiendum est, nisi per creditorem species in pecuniam redigenda sint, ut egregiè respondit Papin. in d. l. 3. in fin. ff. de usur. his verbis: *si aur. & argento facti per fideicommissum relicti mora inter venerit, & usurarum æstimata facienda sit, tractari solet. Plane si materiam istam ideo relinquit, ut ea distracta, pecuniaque relicta, fideicommissa solverentur, aut alimenta præstarentur, non oportere frustrationem impunitam esse, respondere oportet. Quod si forte ideo relinquit, ut in usura uteretur, non sine rubore desiderantur usura, ideoque non exiguntur. Quæ multo magis in dote recipienda sunt, cuius scilicet causa semper præcipua esse debet, ut ait, l. 1. ff. solut. matrim.*

Alius casus est, in quo usuras admitterem, cum scilicet maritus, cui gemmæ, monilia, & alia ornamenta mulierum in dotem promissa sunt, cogitur illa uxori ex pecuniis foenore sumptis comparare. Hoc enim casu licet hæc in dotem promissa sint, ut illis mulier uteretur, usuras præstandas esse puto, non tantum ex eo, quod vir onera matrimonii sustineat, sed quia pecuniam mutuatus est, sub usuris, ut hæc uxori compararet, ut in actione ex empto definitum est, in l. 47. ff. de usur. Idemque dicendum puto, si maritus, ut hæc pararet, lucrum amisit, quod ex ea pecunia facere potuit, & non fecit adversarii culpa, arg. l. 3. in fin. de eo quod core. loc. & l. si commissa, 13. ff. rem rat. hab. cum enim maritus creditor sit eius pecuniæ, quam in istis ornamentis, & gemmis bona fide pro alio, & veluti eius negotium gerens impendit, l. 25. ff. de neg. gest. consequens est huic quantitati, quatenus interest, usuras accedere debere, l. 19. §. non tuncum. ff. eod. l. 12. §. si mihi. ff. mandat. quæ ait, æquissimum esse huius rei rationem haberi.

Porrò ob eandem rationem, id est propter onera matrimonij receptum est, maritum, qui sustinet onera matrimonij fructus pignorum suos facere, neque teneri eos fori imputare. Ita enim sancitum est ab Innocentio III. in c. salubriter de usur. post quem ita fatentur omnes tum Theologi, tum Iuriconsulti, & qui nunc erant omnia Cuiac. in c. 1. de feud. & in l. 42. §. usuras ff. solut. matrim. ubi ait, et iure Pontificio improbetur Antichresis, quia vicem usurarum obinet, c. 1. & c. conquestus, extra de usur. tamen eo iure ea conventio approbatur, si dotis promissa nomine marito detur pignus ea lege, id est in antichresis. Et hæc frequens, & celebris exceptio est eius, quod dicimus, fructus pignoris veluti ex re aliena perceptos minuire sortem, ut notat Petr. Greg. de usur. lib. 2. cap. 9. nu. 1. & nos alius auctoribus relatis diximus q. 11. n. 1. & seqq. & tractat Cas. de cas. & amb. con. v. l. 1. q. 3. † Quod receptum est, si ve expresse actum sit, ne vir fructus pignorum fori imputare teneatur, si ve simpliciter res pignori data sit, dum dos non solvitur. Neque enim id constitutio Pontificis exigit, ut notant Valac. consult. 8. num. 1. Roderic. de ann. redd. lib. 3. qu. 7. num. 36. & Fontan. de pact. nupt. claus. 5. glof. 8. p. 15. num. 2. & multis probat Salas de usur. dub. 19. nu. 9. Mihi verò ratio esse videtur, quia promissio dotis ex sua natura tacitam quandam obligationem continet alendi mulierem, & subeundi onera matrimonij, quandiu dos non solvitur, l. 60. §. si inter, ff. mand. illis verbis, *vel tacito intellectu*. Et proinde censetur debitor dotis tradendo pignus consentisse, ut vir ex fructibus pignorum uxorem alat, & reliqua onera matrimonij expediat, donec dos reddatur. Quod probatur etiam ex l. 8. ff. in quib. caus. pign. tac. contr. quæ est de Antichresis tacita, ut videtur Cuiac. in obseru. l. 8. cap. 16. & Anton. N 3 Fabr.

Fabr. de error. pragm. decem. 9. cap. 5. ex qua quidem olim creditoribus licuit ex fructibus pignoris usuras retinere. Quae licet hodie abrogata sit eo iure, quo omnis omnino usura interdicta est, retineri tamen potest in usuris dotalibus, quae non sunt prohibita propter onera matrimonij.

41 His consequenter querendum est, an valeat conventio inter maritum, & promissorem dotis de certa annua quantitate praestanda, dum differatur dotis solutio. Et quamvis quidam conventionem hanc illicitam, & usurariam esse contendunt apud Constantium Rogerium de dot. qu. 16. & Covarr. varior. lib. 3. cap. 1. num. 3. idque probent Valasc. loc. cit. num. 5. Gratian. discept. 848. nu. 23. & Praes. Bellon. in cons. 64. num. 2. & 3. veteris tamen est, pactioem hanc jure non improbari, & esse legitimam. Quod jure civili certissimum est ex l. 2. C. de dot. promiss. l. 4. in fin. & l. si pater. 18. §. 1. ff. de pact. dot. l. in insularum. §. usuras, ff. solus. marr. & l. si quis. 21. §. ult. de don. inter vir. & uxor. ubi Vlpianus ait, Si uxor viro dotem promiserit, & dotis usuras, sine dubio dicendum est, per usuras posse, quia non est ista donatio, cum pro oneribus matrimonij perantur. Et proinde hoc conventionis genus Paulus in d. l. 12. §. 1. inter illa pacta nominatim recenset, quae ad voluntatem pertinent, non ad jus publicum, ideoque valida sunt, & inter iurisperitos probant Bart. & Alex. in d. §. usuras, Bald. Noue. il. in l. de dot. par. 7. pr. 3. idem Cov. loc. cit. Cagn. in l. curabit. n. 43. C. de act. empr. & alij quidam, quos refert Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 1. §. 4. nu. 14. secundum impressionem Venetam in tractat. Challan. ad casus. Burgum. rubr. 4. §. 43. num. 10. Cuiac. in d. l. 12. de pact. dotal. Surd. de alim. tit. 3. q. 42. n. 23. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 8. num. 43. Molin. de primog. Hispan. lib. 4. cap. 5. num. 6. Fachin. com. carv. lib. 2. cap. 32. in fin. Vgolin. de usur. cap. 3. §. 4. n. 1. & quos quidem igitur idem Grat. c. 143. n. 10. ubi fatetur hanc sententiam veriore esse, Jacob. Cancer. var. resol. p. 3. cap. 7. n. 58. Molin. de rit. nupt. lib. 3. q. 39. n. 6. & seq. & Fontanell. d. glof. 7. par. 15. n. 19. & 20. fol. 219. vbi pro hac sententia multas supremarum curiarum decisiones, ut illius mos est, laboriose congregat, ex quibus constat, hanc sententiam in foro, & praxi receptissimam esse. Theologi etiam, qui quantum possunt, usuras adversantur, hoc genus conventionis frequenter approbant, ut Molin. dispur. 321. n. 8. & 17. Reb. de oblig. iust. par. 2. lib. 5. quest. 20. num. 14. & 15. & lib. 8. quest. 12. num. 2. & 7. Reginald. lib. 25. cap. 12. num. 224. Azor. instit. mor. par. 1. lib. 7. cap. 9. & alij quidam apud Salas loc. cit. num. 8. Alphons. Reg. cas. 16. num. 7. qui ait, id vbi omnium tribunalium, & iudicum confirmari, & Bonac. disp. 3. quest. 3. punct. 9. num. 3. Quis ergo audeat adversus tot auctorum acriam velitari?

Et licet constitutio Pontificis in d. cap. salubriter. de fructibus loquatur, nihil tamen interest, an maritus fructus pignorum ex pacto percipiat, vel nullo accepto pignore redditum annuum stipuletur, donec pecunia debita solvatur. Ut enim fructus pignorum dotem non extenuant, ita nec quantitatem illam annuam dotem minuere dicendum est, ut recte sentiunt citati auctores, & Trentacinq. varior. resol. lib. 3. tit. de iur. dot. cap. 6. num. 1. Felician. de censib. lib. 2. cap. 5. num. 21. Avendan. de censib. Hispan. cap. 10. num. 10. & Vgolin. de usur. cap. 3. §. 4. num. 4. Quam sententiam ego confirmo ex d. l. ult. §. praeterea, C. de iur. dot. ex quo loco manifeste constat, validam esse promissionem annui redditus, donec res in dotem data reddantur, quamvis enim constitutio videatur loqui de reddita principaliter constituto, & in dotem dato, tamen accipienda est etiam de redditu promissa, dum differatur traditio dotis, ut dicunt verba illa, etiamsi non fuerint adhuc res principales traditae, quae sane ostendunt redditum hic in consequentiam fuisse promissum, tamen si quod attinet ad ius civile, superfluum est id querere, cum eo iure cuique liceat usuras stipulari intra legitimum modum, ut multis locis dictum est.

Nec facit negotium, quod quidam dicunt Pontificem in d. cap. salubriter. id in fructibus constituisse, qui incerti sunt, & tempestatibus obnoxij, & a fortuna pendent. Nam cum fructus, etiam cum adhuc pendens, & multis casibus subiciantur, vendi possint certo, & determinato pretio l. fistulas §. frumenta. ff. de contrah. empr. nulla est ratio, cur sicut gener pacisci licite potest de fructibus illis percipiendis, non possit etiam de certa annua quantitate convenire, quae pretium illud aequet. Nam & fundum illum locare potest pro certa mercede. Quare cum maritus propter matrimonij onera, quae sustinet, licite capiat fructus pignorum, nihil proponitur, cur non possit usuras

ste stipulari quantitatem annuam, quae his oneribus sufficiat: & ita respondent tum alij multi, tum Molina in d. disp. 321. num. 19. ubi ait, merito contrariam sententiam communiter improbari, & novissime Fagund. de iust. & iur. lib. 5. cap. 10. n. 17.

Neque etiam conturbari debemus, quod in hac specie scenus contrahi videatur, ut quidam dicunt. Nam quamvis pro dilatione aliquid accipere usura sit, l. lecta, ff. de reb. cred. l. qui Rema in prin. ff. de verb. oblig. id tantum accipiendum est, cum ex solo tempore tarda solutionis creditor aliquid stipulatur ultra sortem l. 9. de usur. & l. quaro. ff. locat. & dixi q. 1. nu. 29. Sed haec annua quantitas non praestatur ex solo tempore tarda solutionis, neque est praemium dilationis, sed deprehenditur pro oneribus matrimonij, quae vir interim sustinet, & sine dote subire non cogitur, ut alijs citatis tradit Mynsing. obs. 64. n. 3. cent. 1. & d. cam infra n. 48. & est compensatio onerum, quibus se vir interim subijcit, cum non teneretur. Proinde nulla hic usura pravitas est, neque intelligi potest. Quoties enim aliquid praestatur ultra sortem non propter mutui dationis officium, vel dilacionem, sed propter iustam causam, vel factum, ex quo resultat contractus factio, ut des, id usuram non esse, receptum est ex Baldo in l. 4. C. de summo. Trinit. Corn. in d. cons. ult. n. lib. 2. Purpur. in l. petens, n. 81. C. de pact. & alijs, quos sequitur Roderic. l. 3. q. 5. n. 52. & in specie docet Molin. loc. cit. n. 9. & Reb. de oblig. iust. lib. 5. q. 10. n. 14. & 15. & voluit dicere Avendan. in d. c. 10. n. 7. Et licet in socio maior ratio videatur, qui ut tenetur suae dotem constituere, l. qui liberos ff. de rit. nupt. l. ult. C. de dot. promiss. Menoch. lib. 4. praef. 189. n. 6. ubi ait, hanc omnium esse sententiam: ita & filiam alere tenetur l. si quis §. 1. ff. de lib. agnos. ubi Vlpianus ait, hoc ex aequitate, & charitate sanguinis descendere, & tradit Menoch. eod. lib. 4. praef. 191. n. 4. & Surd. de alim. tit. 1. q. 1. & proinde si maritus, nondum soluta dote, uxorem exhibet, negotium foci agere videatur, qui propterea actione negotiorum gestorum potest conveniri ex sententia Baldi, & Alex. in d. §. usuras. Ruin. in cons. 61. n. 6. lib. 4. Fortun. Garc. in lib. de ult. fin. iur. n. 17. & Surd. in d. tit. 1. q. 42. n. 17. idem tamen in extra neo promissore dotis dicendum est, tum quia de natura intrinseca dotis est, ut eius usus intersit oneribus matrimonij l. si pater. 76. in fin. ff. de iur. dot. illis verbis: quia nisi oneribus matrimonij serviat, dos illa nulla est: & tradit Duaren. tit. de dot. & iur. dot. cap. 1. Cuiac. in d. l. com. post. §. 1. ff. de iur. dot. ad Papin. Ioan. Zanger. de except. par. 3. c. 25. n. 70. & Barb. in 4. par. tit. n. 11. & 12. ff. solut. matrim. & post has meas lucubraciones in lacem editas Ludovicus Bellus Aventon. in cons. 169. n. 4. & proinde nihil refert, an a Patre, vel extraneo dos promissa sit. Deinde quia quicumque dotat mulierem, is manus paternam suscipit, & induit personam patris, est enim paternum munus dotare filiam, d. l. ult. C. de dot. promiss. Anton. Guibert. de dot. cap. 3. n. 7. & Cuiac. in d. l. ult. C. de iur. dot. & eleganter Seneca ad Helvian. cap. 12. referens factum Populi Romani, qui filiabus Scipionis dotem dedit, quia nihil illis patre reliquerat, viros earum felices vocat, quibus Populus Romanus loco foci fuisset. Proinde qui mulieri dotem promittit, non minus quam pater obligatus manet ad dotem, & ea, quae sequuntur dotem, ut expendit Sigism. Scacc. de commerc. §. 1. quest. 7. par. 2. ampl. 8. num. 176. loco enim foci est, ut ex Seneca dictum est. Denique quia sive ab extraneo, sive a patre dos debeat, maritus non tenetur ex suo, & ex sua substantia uxorem alere, dum differatur solutio dotis, ut sentiunt Bald. Paul. de Castr. & Salic. in d. l. quod in uxorem, C. de negot. gest. Pontan. de aliment. cap. 14. n. 7. & auctores alij apud Rotam in recentiss. dec. 519. num. 3. par. 1. quibus consentit Thom. Sanchez de matrim. lib. 9. disp. 5. num. 2. ubi ait, ita sentire omnes, & rationem esse, quia dos quasi in pretium datur, ut eius fructibus maritus onera sustineat l. pro oneribus. Cod. de iur. dot. & d. l. 79. in fin. & ideo, dote non soluta, non tenetur maritus haec onera sustinere, & uxorem alere. Imò illam ex hac causa domo expellere posse iidem auctores sepe tradunt, & Petrus Gregor. Syntagm. iur. civil. lib. 9. cap. 19. num. 3. Anton. Faber. C. de promiss. desin. 8. num. 2. Phanuc. de iur. dot. glof. ult. num. 9. in fin. Ioan. Lupus, & Canif. in cap. per vestras. de donat. inter vir. & uxor. ubi haec sententia probari videtur, & in l. ultims. C. ad Senat. C. Velleian. quae nominatim loquitur de eo, qui ex liberalitate dotem pollicetur, quem constitutio subet, sive masculus, sive femina sit, omnimodo fidem adimplere, hoc addito: Neque enim ferendum est, mulierem fieri indotatam, & sic a viro forsitan repelli, & distrabi matrimonium. His aucto-

43
44
45
46
47
48

uobis consentit Andr. Gail lib. 2. obs. 87. num. 2. & 3. ubi ait, maritum posse uxorem ex hac causa expellere, domumque parentibus, vel propinquis remittere, adducens pro hac sententia legem 9. ff. de condit. caus. dat. quæ ait, maritum decipiendum non esse, neque cogendum uxorem indotatam habere. Nam, inquit, per manus traditur in patris dotalibus, seu matrimonio, neminem decipi oportere ex d. l. 9. in fin. & l. de dis. & l. si liberis. ff. de pact. dotal. Hinc apparere, quàm perniciosè peccent parentes, qui in tractatu matrimonij aureos montes pollicentur, nuptijs verò subsecutis, nihil aut parum præstare volunt. Hinc esse, quòd huiusmodi matrimonia plerumque sint infauita, atque funestis exitus habeant, horumque malorum auctores esse stolidos parentes in proprium sanguinem de industria peccantes, & se uidentes. Ex quibus, alijsque rationibus, quas quisque sibi excogitat, receptum est, definitionem d. cap. salubriter. etiam ad extraneum promissorem dotis pertinere, ita enim ferè sentiunt auctores citati, & alij sanè plurimi, quos recenset Anton. de Amat. in d. resol. 43. in princip. & P. Fagund. cap. 10. num. 9. ubi notat, Fortunium loc. cit. aliud sententiam communiter rejici.

49 Sed quod dictum est, posse maritum ex hac causa uxorem expellere, & parentibus, vel propinquis remittere, lurissimum est, & proinde aliud sentiunt Covarr. in epis. de spons. par. 2. cap. 7. n. 2. Olsac. in d. dec. 132. n. 18. Marc. Anton. Cucch. instit. Maior. lib. 5. tit. 11. num. 127. Bacz. de nou. melioran. siliab. circa dotem cap. 32. n. 21. Surd. de alim. tit. 7. q. 17. n. 17. & alij plures, quos memorat, & sequitur idem Sanchez in d. disp. 5. num. 17. & nouissimè Fontan. claus. 6. glof. 2. part. 3. n. 25. August. Barbof. in d. cap. per vestras in fin. & Mangil. de exiit. q. 75. n. 20. quæ sententia humanior est, & magis congruit nature matrimonij, ex quo monetur mulierem domi retinere, quam individuam vitæ sociam nobis coniunximus. † Denique quia dotem promissam non solvi, nihil ad ius contubernij attingit, quod non ex dotis solutione oritur, sed ex ipso matrimonij contractu, quod sine dote consistere potest l. nuptias de reg. iur. l. ult. C. de repud. & alia argumenta huius rei sunt apud Surdum in d. quæst. 17. num. 18. & 19. & Covar. loc. cit. qui suam hac de re sententiam his verbis profert: Verum non ita liberè bis assentiri, neque opinor, posse maritum uxorem expellere, quòd promissa dos minime solvatur. Quid enim hoc ad ipsius ius cohabitandi attinet? lege quidem naturali, & diuina vir tenetur cohabitare cum uxore, cur ergo ab hac obligatione eximitur dote non soluta? si Christus excepta fornicatiouis causa prohibuit, uxorem dimittere, & tunc iudicio Ecclesiæ dirimenda uxor est: cur Doctores ita liberè ob non solutam dotem maritis dimittere propria auctoritate uxores permittunt, quòd lege diuina prohibuit? unde id verum esse opinor, maritum non posse dimittere uxorem etiam iudicij auctoritate ex eo, quòd dos soluta non sit. Ita summi ingenij vir Covarravias, monens tamen iudices, ut curent dotem promissam, viro tradi.

Neque mouere debet d. cap. per vestras. quia summus Pontifex hic non definit, ob non solutam dotem licere marito uxorem expellere: sed expulsionem supposita, ut indicant verba illa, quòd uxorem suam à se repulerat, respondit ad id, de quo consulebatur de dotis cautione præstanda, vel ad honestum lucrum alicui mercatori committenda: & proinde, quod attingit ad expulsionem mulieris, factum narrat, ius non constituit. Iustinianus etiam in d. l. ult. C. ad S. C. Velleian. non constituit, id marito licere, sed tantum ait, id forsan contingere posse, ut respondet Sanch. loc. cit. n. 18. neque si id constituisset, seruandum esset ex his, quæ dicta sunt. Denique d. l. donaturus 9. in fin. ff. de condit. caus. dat. tantummodo ait, non esse cogendum maritum uxorem indotatam habere, quòd est diuersum, & vix ad hanc quæstionem pertinere videtur.

52 Cæterum, quod nostro tractatu fuit, illud apud omnes ferè conuenit, maritum, non soluta dote, uxorem suis sumptibus alere non teneri, & alia matrimonij onera sustinere, etiam si ab extraneo dos debeat, & proinde si hoc onus suscipit, potest aliquid licitè accipere pro onere illo subeundo, & consequenter vel fructus pignoris suo tacere, vel de certa annua quantitate pacisci, quandiu dos promissa non solvitur: & ita iidem auctores ferè sentiunt, & præsertim Surd. in d. quæst. 42. num. 30. Navarr. in comment. de usur. num. 66. Pecc. de Navarr. lib. 3. cap. 2. n. 359. Molin. d. disp. 32. n. 10. Reginald. lib. 25. cap. 10. num. 223. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 7. num. 52. Valasc. d. conf. 8. num. 2. ubi ait, id lege regia cautum esse, Mart. Medic. inter dec. Senon. exam. 7. num. 14. Duard. in proom. constituit. Pij V. de censib. quæst. 24. num. 10. & Felician. in dicto cap. 5. num. 20. ubi ait,

Fortunij sententiam existimantis decisionem dict. cap. salubriter, procedere dumtaxat inter focerum, & generum, frequentiori Doctorum calculo esse reiectam.

Neque obstat, quod quidam dicunt, maritum non posse negare alimenta uxori, quam domi retinet, & cuius opera, & obsequio fungitur, inter quos est Abbas, & Ancharanus, quos secutus est Surdus in d. quæst. 17. num. 38. quibus accedit Fontan. in d. glof. 2. part. 3. numer. 27. quia nec etiam hoc casu tenetur vir uxorem alere dote non soluta, ut tradit idem Sanchez in d. disp. 5. num. 6. qui tamen pro sua sententia citat Surdum contrarium, (ni fallor) sententiam eod. loco numer. 41. Et probatur hæc sententia, quia maritus uxorem dotatam alere tenetur non propter eius obsequia, & ministeria, sed propter dotem, & usuras, vel fructus dotis, d. l. si quis, §. si uxor. de donat. inter vir. & uxor. l. pro oneribus. C. de iur. dot. hæc enim se respiciunt, & comitantur onera matrimonij, & accessiones dotis, l. cum pater. ff. de pact. dotal. Neque onera matrimonij maritus subit propter operas mulieris, sed propter dotem. Si enim maritus propter obsequia, & ministeria uxoris teneretur eam alere, non posset pro oneribus matrimonij uluras, & fructus dotis percipere, cuius contrarium receptum est, ut dixi ex d. l. in insulam. §. usuras, ff. sol. matrim. leg. 21. §. ultim. ff. de donat. inter vir. & uxor. & alij, & omnes admittunt, & ipsi Surdus, & Fontanella loc. citato. Nam sine causa, & sine ullo prorsus titulo eas reciperet. Non enim pro oneribus matrimonij compensandis huiusmodi uluras caperet, quia hæc sumptibus uxoris obsequio, & operis esset satisfactum, unde maritus pro eadem re, id est pro alimentis uxoris præstitis duplicem solutionem exigeret, nempe obsequia uxoris, & usuras dotis, quod bona fides non patitur leg. 61. de re iudic. leg. 57. de regul. iur. † Denique congruenter huic rei, ut mihi videtur, notat Molin. in d. disp. 32. num. 9. in celebratione nuptiarum duò contractus intervenire solere. Vnus est, quo coniuges mutua potestatem corporum ad inuicem tradunt. Alter verò dotis, in quo maritus sub ipse, & promissione dotis suscipit onus alendi uxorem, & reliqua onera matrimonij expediendi: ex quo fit, ut non numerata dote hæc onera subire, & uxorem alere non teneatur, tametsi uxorem vitæ sociam domi habeat, & eius corpore fungatur. † Hæc enim obsequia ex primo contractu proveniunt, nempe nuptiarum, quæ sunt, ut Modestinus ait in l. i. ff. de rit. nupt. consortium, & societas omnis vitæ: onera verò matrimonij sequuntur dotem, & hærent doti, ut dictum est ex d. l. 56. §. i. ff. de iur. dot. unde dos repensatix dicitur à Martiano Capella, ut notat Cuiac. in l. 69. §. si mulier. ff. eod. tit. quia datur in præmium onerum, quæ vir sustinet.

Neque mouent l. in rebus, §. possunt ff. commod. & l. 15. ff. de usur. & l. 15. §. 2. ff. de usur. quia sunt de iis qui solum usum, vel usumfructum ferui, vel alterius similis rei habent, quos cibiorum expensas agnoscere, & alios modicos sumptus sustinere æquum est. Fructus enim non dicuntur, nisi deductis sumptibus, leg. 48. ff. de rei vindic. leg. 36. §. 5. de pet. hered. & leg. 46. de usur. Hic verò quærimus de marito, cui dos, & operæ præstari debent, & proinde mulier alterum præstando non liberatur, ut nec focer, qui dotem habet, non liberatur ab usuris, tametsi mulier sit in obsequio viri. Et cum hæc dissimilia sint, malè ex uno ad alterum inferitur. Verius igitur est, quicquid Fontanella contendat aduersus receptam sententiam, maritum non teneri uxorem alere, quam sub promissione dotis in domum duxit, quamvis eius corpore, & ministerio utatur. Nam & ipsa mariti corpore fungitur. † Excipio tamen, nisi vir indotatam duxerit: hoc enim casu, solo scilicet nuptiarum contractu inito, videtur gratis hæc onera suscepisse, & proinde tenetur uxorem suis sumptibus exhibere, ut alijs relatis tradit Andr. Gail. dict. observ. 87. numer. 1. libr. 2. Guido Papa in decis. 459. numer. 1. & Stephan. Ranchin. ad eundem. & post alios plurimos Fontanell. loc. citato num. 13. vel cum mulier non habet, unde se alat, & se commodè tueatur, & is, qui dotem promissit, non est solvendo. In his angustissimis puto maritum eam alere teneri, ne mulier fame pereat, vel diuertere cogatur, & recipi potest contraria sententia ex his, quæ tradit idem Surd. in dict. quæst. 17. num. 28. & doctissimus Sanch. loc. cit. num. 8. Ranchin. ad d. decis. 459. & ex l. si cum dotem §. si maritus, ff. sol. matr. Nam & sororem pauperem aleret: Et hoc casu frustra quærimus, an usuræ dotis licitè exigantur. Quamobrem cum uxor potest per se, vel per alium se alere, & sibi consule- re, licet operas suo marito præstet, & in illius obsequio maneat, non tenetur eam maritus alere: & si forte illi ali-
menta

menta præstat, non ideo minus ea repetere potest ab eo, qui dotem non solvit, vel quod idem est, usuras dotis pro oneribus, quæ sustinuit, & sustinere debuit, qui dotem habet, quamvis mulier in obsequio viri permanerit, *lege 65. in fin. ff. pro soc. lege 56. §. 1. ff. de iur. dot. & leg. 60. §. si inter. ff. mandat.*

58 Ceterum ex his, quæ hæcenus diximus, observandum est, marito licitum esse usuras dotis, vel fructus pignorum percipere propter onera matrimonii, ut constat, *ex dict. cap. salubriter. & lege 20. Cod. de iur. dot. & lege 7. ff. eodem titul. in qua Paulus ait, dotis fructus ad maritum pertinere debere, equitas suggerit: cum enim ipse onera matrimonii subeat, æquum est, eum etiam fructus percipere, & Harmenop. lib. 4. tit. 8. maritus dotis fructus propter onera matrimonii percipit. Et proinde si maritus uxorem non aluit, neque fructus pignorum suos facere, neque usuras dotis petere potest, quamvis eas stipulatus sit l. 69. §. in domum. ff. de iur. dot. l. 17. in princ. ff. de dot. mal. except. & d. l. in insulam §. usur. ff. solut. matr. ubi hoc Baldus, & Cuiacius norant, & tradit Dlor. de in lit. iuran. §. 11. num. 4. & Duaren. in d. §. usur. rectè subiiciens, huiusmodi usurarum stipulationi incile hæc conditionem, si uxorem aluerit. Idem docet Zalius in l. pater, in princ. num. 3. ff. de dot. mal. except. Molin. in d. disp. 32. num. 13. Salas d. dub. 29. num. 10. Rebell. loc. cit. num. 6. ubi refert, id lege Lusitanæ sancitum esse, & Cardin. Mantie de tac. & ambig. convent. lib. 12. tit. 30. num. 9. Quæ iuris actorum definitio probatur evidenti ratione, quia nisi huiusmodi fructus, & usuræ percipiuntur in compensationem onerum matrimonii, emergerent ex sola stipulatione, vel ex solo tempore tardæ solutionis, quod usura est & illicitum foenus, ut ostendi quæst. 1. num. 29. etiam iure civili dict. leg. 69. §. in domum. ubi Papinianus ait, virum nullis sumptibus factis usuras improbe petere.*

59 Quod verum est, quamvis maritus uxorem expulerit ob illius culpam. Hoc enim solum spectare debemus, an maritus onera matrimonii sustinuit: & satis est, quod causa alimentorum cesset, ut utrum non debeantur, nec curandum est, cuius culpa cesset, ut rectè illimè notat Surdus in d. qu. 4. num. 26. telerens ita docuit Baldum, Imolam, & Alex. in d. §. si utat, quod etiam probat Marr. Medic. in d. exam. 7. n. 6. Et multo minus debentur usuræ, si ob viri culpam, vel severitatem mulier ab eo divertat, vel si ob viri absentiam nulli ex eius bonis sumptus in uxorem facti sunt, quæ est casus d. §. in domum. ubi Iuriconsultus ait, maritum re verum usuras improbe petere. Et, quod magis est, non valet pactum, ut focer filiam, & eius liberos alat, & usuras dotis genero solvat: vel quod uxor se, suosque alat, & alia sua negotia expediat, & nihilominus fructus dotis ad maritum pertineant, l. 4. in princ. ff. de pact. dot. ex qua per argumentum à contrario sensu, id notat Barbol. in 4. part. rutor. num. 12. solut. matrim. quia, inquit, huiusmodi pactum repugnatetini, propter quæ dotis constituuntur, & dantur l. dotis fructus ff. de iur. dot. & ideo valere non debet, l. cum precariis ff. de precar. idque in terminis tenere Bald. l. pactum in fin. ff. de collat. Alex. Aret. l. alon. Rip. & Alciat. in d. tit. solut. matrim. & ex Socino iura hæc esse receptam traditionem, quam etiam secutus est Porcius Imol. in cor. f. 85. num. 18. & post illum Fontanell. d. claus. 6. §. 2. par. 2. num. 31.

60 Ceterum Salas d. dub. 39. num. 0. post Mercat. lib. de usur. cap. 8. num. 1. ait, certum esse, si simul pacti fuerint ut focer certo tempore huiam aleret, & præterea pignus fructiferum genero daret, donec solveret dotem fructus pignorum non computari, in fortem, quia tam fructus, quam alimenta alius temporis promissa sunt ultra dotem, & sunt quodammodo pars dotis, sed puto eorum sententiam eo tantum casu recipiendam esse, cum fructus pignorum dantur in dotem, illamque agent, & ut certæ res dotales veniant in restitutionem dotis, ut in d. l. 4. ff. de pact. dot. l. videamus. 38. §. ante ff. de usur. & l. si ante ff. solut. matrim. alioqui si ponamus, maritum non sustinere onera matrimonii, & nullis sumptibus factis fructus pignorum suos facere, illos sine causa perciperet, & ex sola obligatione, quæ est natura fœnoris, ut dictum est, & docet Surd. in d. qu. 12. num. 36. & 37. & Barbol. loc. cit. num. 12. ubi apertissime ait, pactum non valere, ut pater teneretur filiam alere, & alios eius sumptus sustinere, & nihilominus usuras dotis solvere. Neque ob stare l. ult. ff. de dot. mal. except. in princ. quia ibi Scævola non definit, huiusmodi pactum valere, sed tantum ait, focerum, qui promiserat filiam, & suos alere, si deinde scierent usuras dotis promittat genero, exceptionem doli mali obicere non posse.

62 Præterea, quod dicit, marito, qui sustinet onera matrimonii, quandiu dos non solvitur, tas esse de certo annuo reddita

pacisci cum debitore dotis, retinendum est & quando ista annua pensio verisimiliter respondet sumptibus, quos in exhibenda uxore maritus sustinet. Nam si immodica est pensio, & longè superat onera matrimonii, id quod excedit, minuit dotem, ut docet inter alios Anton. Gomez ad l. 10. Tauri. num. 30. cum enim huiusmodi usuræ sint compensatrices onerum, & ob hanc causam receptæ sint etiam iure canonico, consequens est cum sumptibus concurrere debere, & si quid superexigitur, indebitum esse, compensatio enim proportionem, & æqualitatem extremorum desiderat, ut dicebat Baldus in l. 2. num. 2. C. de usur. & Quod etiam ex eo de monstrat potest, quia fructus pignoris, si longè excedant, onera matrimonii, quatenus excedunt, minuant dotem, ut sentiunt Bald. in d. l. ult. §. præterea C. de iur. dot. Alex. in consil. 178. num. 10. lib. 7. Neguzant. de pign. §. memb. 5. par. num. 16. in fin. & alii plurim, quos secutus est Vgolm. de usur. cap. 3. §. 2. num. 2. Trentacinq. variar. resol. lib. 3. tit. de iur. dot. ref. 6. vers. secundo inseritur. Surd. d. lib. de alim. tit. 4. quest. 20. & in d. cons. 269. num. 8. Roderic. d. qu. 7. num. 48. & qui post hæc scripta editus est, Duardus in præm. cons. D. Pij. de censib. qu. 24. num. 12.

63 Neque tamen omittendum est, dissentire Sæ, & Salon. apud Salas d. dub. 19. num. 10. Ualate. in d. cons. 8. num. 3. Avendau. de censib. Hispan. c. 10. num. 9. & 10. & Felician. in dec. 5. num. 0. quos sequi videtur Fontan. loc. cit. num. 5. quod scilicet onera matrimonii non contineant solum expensas, quas facit maritus in exhibenda uxore, sed & eius sollicitudinem, & laborem assiduum & diligentiam, quam gerit erga uxorem, liberos, & familiam, quæ non habent æstimationem, nec compensationem recipiunt, quæ tamen ratio non placet, & tum quia maritus tenetur ex officio, & ex propria obligatione uxorem, & liberos tueri, & familiæ curam gerere: tum etiam si officia hæc, & obsequia mariti erga uxorem non recipiunt æstimationem, vel nihil hoc nomine consequi potest, vel dicendum est, nullam tam amplam, & opulentam dotem esse, quæ tanti merita, & labores compensare valeat, quod videtur absurdum, & repugnare d. c. salubriter, ubi Pontifex ait, dotis fructus frequenter ad hæc onera non sufficere, & non inquit nunquam sufficere. & Denique quia & uxor operas marito præstat, l. si in princ. ff. de don. inter vir. & uxor. l. sicut ff. de oper. liber. l. alidius C. qui pot. in pign. habeant. quæ ait, maritum fungi uxoris corpore, & substantiam eius omni; & post pauca: Quis earum non mireatur propter obsequia, quæ maritus præstat propter partus periculum, & ipsam liberorum educationem, & ad earum officium etiam pertinet gubernare domum, & regere familiam. Tob. c. 10. Origen. comment. in epist. D. Pauli ad Rom. & Tiraq. in l. 10. connub. num. 4. nihil ergo marito debetur ex eo, quod uxoris, & familiæ curam, & sollicitudinem gerat, & proinde non potest redditum stipulari, qui longè excedat onera, & sumptus matrimonii, & consequenter tenetur fructus pignorum, quatenus excedunt sumptus, in dotem computare, ut dictum est. & Ex quibus mihi videtur Avendan. loc. cit. fragili inuitamento, dum ait onera matrimonii esse, intima, & proinde nullam pensionem illa excedere posse, & respectu eorum iniustam esse, quia in hac materia eorum onerum dumtaxat habetur ratio, quæ pecunia expediuntur, ut indicat l. 43. §. usuras. ff. sol. matrim. l. 69. §. in domum. illis verbis: nullis in eam interea ex bonis viri sumptibus factis, & d. l. 4. in fin. ff. de pact. dot. ex qua constat, valere conventionem, ut maritus fructus in dotem converterat, & mulier se, suosque alat, & universa sua onera expediat. In qua onerum appellatione, quæ in se mulier suscipit, certum est non venire curam, & obsequia reliqua, quæ maritus uxori præstare debet, quorum remissio elset contra bonos mores, ideoque inutilis de iis remittendis elset conventio l. 26. de verb. oblig. l. 1. §. 7. ff. de dep. l. 6. C. de pact. Certum ergo est in hoc genere, onerum appellatione, venire tantum ea, quæ pecunia, & sumptibus expediuntur. Quod etiam non obicere probat d. c. salubriter de usur. cum enim dicat dotis fructus frequenter ad hæc onera non sufficere, sanè innuit, fructus pignorum ea interdum æquare, vel excedere posse. Quare verius est, si excessus sit immodicus, conventionem hæc esse illicitam, & corrigi debere secundum Baldi, & aliorum sententiam, & ipse Fontan. fatetur loc. cit. nu. 5. & 21. quamvis putat, id vix contingere posse propter rationem Feliciani, quæ à nobis proximè profluata est. Et quod ait Megadorus Senex apud Plautum in Auular. in magnis dotibus multas esse incommoditates, sumptusque intolerabiles, hyperbolicè dictum est, & ut Poetam decet.

64 Quamobrem Fernand. Rebell. d. l. 8. q. 12. nu. 5. putat excellentium illum à dotante ex communi hominum sententia donatum

donatum cenferi, ut enim inquit, quando maritus vel nullos, vel minores fructus percipit, quam sint onera, cenferur id quod deest remittere dotanti, ita dotantem id quod excedit marito donare voluisse praesumi debet: quare, quod proxime citati auctores dicunt, accipiendum existimat eo casu, quo ex verbis contrahentium, & circumstantiis rerum, & personarum praesumptio donationis excluditur. Cui sententiae maxime obviare videtur, quod dici solet donationem non praesumi ex l. Campanus ff. de oper. libert. & praesertim in necessitate, l. rem legatam, ff. de adim. leg. in qua debitor dotis constitutus esse videtur, postquam ob defectum pecuniae dimittit pignus, vel promittit uturas: unde magis est, ut dicamus immodicos fructus, & uturas ex avaritia mariti extorqueri, quam ex liberalitate dotantis dimitti, vel promitti, qui scilicet, ut exactionem dotis redimat, & filiam locet, cogitur huic iniquae conventioni, consentire. Cum ergo in nimio excessu magis urgeat necessitatis, quam liberalitatis praesumptio, dicendum est, conventionem, quae hoc casu dolum re ipsa habet, corrigendam esse ex l. si quis cum aliter de verb. oblig. Quod verum puto, etiam si additum sit, & si plus est in fructibus, donat, quia haec clausula ad modicum refertur ex his, quae in re fere simili tradunt interpretes in l. 2. C. de resc. vend. Alberic. in l. donari in princ. ff. de donat. Bald. in tract. protomis. in ult. q. ubi ait, hanc clausulam indistinctam esse, & nihil, aut certe modicum operari, & Tiraq. de retract. lib. 2. §. 1. glof. 18. num. 11. & 16. ubi ex Angelo notat, hanc clausulam perfunctorie, & veluti ex stylo notariorum appositam non esse magni momenti: & proinde etiam in hac specie dicam, non inducere donationem, nisi ex gravibus, & efficacibus conjecturis constet animo donandi additam fuisse. † Quod totum iudicis arbitrio relinquendum est, ut recte concludit Tiraq. loc. cit. & Fabian. de mont. lib. de empr. p. 8. q. 4. & tepius diximus, cum res ex conjecturis definienda est, nullam certam regulam constitui posse, sed iudicem arbitrari debere, quod satis, vel parum sibi probare videatur ex l. 3. §. 1. ff. de testib. l. Nefennius, de negotiat. gest. & l. mora. ff. de usur. Praes Argentur. ad conjunct. Britan. art. 41. num. 8. ubi ait, iudicia arbitria esse, neque posse certa lege comprehendi: & in specie donationis, quae ex conjecturis dicitur, Nicol. Bellon. in cons. 60. num. 10. & Mascard. de probat. concl. 555. num. 16. illud interea observando, magis suspectam esse conventionem de certa quantitate annua praestanda, dum differtur dotis solutio, quam de fructibus interim percipiendis, quia quantitas illa certa est, & nullis casibus obnoxia, & sepe concurrat cum uturis, quae in regione frequentantur: fructus vero incocti sunt, & multis casibus obnoxii, ex quo olim Antichrestis licita videbatur, tamen non servaret legitimum modum usurarum leg. 17. C. de usur. & Guad. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. num. 28.

Sed haec fere omnia, quae a nobis non sine multo labore disputata sunt, in dubium revocari posse videntur ex his quae tradit Sigism. Scacc. in tract. de commerc. §. 1. glof. 7. ampl. 8. num. 176. nimirum non sufficere, quod maritus onera matrimonii sustineat, ut ex mora regulari, vel irregulari uturas dotis consequatur, quia inquit, quoad moram resultantem, ex implemento mariti locum haberet, quando dos promissa consisteret in re fructifera, puta in domo, cuius pensiones locer exigeret, quae pro fructibus accipiuntur, l. praediarum, ff. de usur. vel in centu, vel alia re fructifera, cuius fructus perciperet, quia tunc ex aequitate legis curabit, marito debentur fructus, quos locer percipit. Secus quando dos in pecunia consistit, hoc enim casu interpellatione opus esse: nec aequitatem d. l. curabit. locum habere ex Baldo in disp. l. ult. §. praeterea num. 9. Cod. de iur. dot. imo promissa dote in pecunia, & facta mora, negat consistere de damno emergenti, ex eo quod vir uxorem aluit, quia huiusmodi damnum emergens consideratum in alimentis, aliisque oneribus matrimonii relaxatur solutione dotis, ideo enim ante, vel post datur dos, ut onera sustineantur: quare cum maritus ea propriis sustinet pecunijs, conservat dotales; dum vero sustinet dotalibus, conservat suas, unde aliunde probandum esse damnum emergens, vel lucrum cessans: & tandem concludit, fructus (sive interesse dotis promissa in pecunia non deberi, nisi probetur mora, & interesse lucri cessantis, vel damni emergentis.

Sed haec, & pleraque alia scribit is auctor contra communes, & receptas sententias. Nam apud omnes fere convenit maritus, qui onera matrimonii sustinet, si ei

mora fiat in solutione dotis, uturas deberi, quamvis in pecunia dos consistat, & eius aliunde non intersit ratione damni, vel lucri. Et sint instar omnium, Surdus in d. q. 41. & Molin. de primog. Hispan. lib. 4. cap. 5. num. 6. Fontanell. de pact. nuptialib. claus. 5. glof. 8. par. 15. num. 22. & qui alios recenset Anton. de Amat. in d. resol. 43. num. 1. Quae sententia in magna Rota Romana recepta est, ut constat ex decis. 251. 252. & decis. 253. inter collect. Farin. part. 1. & inter recentissimas dec. 19. num. 3. p. 2. novissime apud Buratt. in dec. 159. & 287. & apud alia Tribunaalia obtinuisse compertum est ex Ozalc. in d. decis. 132. num. 1. Capyc. in decis. 183. num. 2. Anton. Fabr. C. de iur. dot. defin. 22. num. 7. & ex Martino Medic. dec. 14. num. 1. ubi ait, hanc indubitatam conclusionem esse.

Et ut magis constet, Sigismundi doctrinam non esse recipiendam, observandum est illum, ut hanc quaestionem abolveret, duo membra construxisse. Primum, quando uturae dotis petuntur, ut uturae, & hoc casu ait, iure canonico, cui in hoc genere standum est, istiusmodi uturas prohiberi. Et potuit dicere etiam iure civili ex simplici, & sola suspensione illicitas esse ex d. leg. cum dotem. §. in d. num. ff. de iur. dot. & nos diximus initio huius quaestionis. Alterum, quando uturae dotis petuntur, ut interesse damni emergentis, vel lucri cessantis: & hoc casu deberi, & exigi posse, modo probetur legitimis modis. † Sed aliud membrum addere debuit, quando scilicet petuntur propter onera matrimonii, id enim satis est, quamvis aliunde non intersit, ut constat ex §. in domum. & l. in insulam. §. uturas solut. matr. quibus in locis ad solum spectatur, an maritus suis sumptibus uxorem exhibuit, idemque satis colligitur ex ipso cap. salubrit. quod procul dubio est de dote in pecunia constituta, & nihilominus constituit, maritus non cogi fructus pignorum computare in sortem propter onera matrimonii, ex quibus rectissime fere omnes sentiunt, uturas admittendas esse ex eo duntaxat, quod maritus suis sumptibus uxorem exhibuit, neque exigunt, quod aliunde mariti intersit, sibi moram non fieri, ut inter alios notant Roderic. d. lib. 3. quest. 8. num. 17. & Fontanell. loc. cit. num. 22. quia inquit, ratio supportandorum onerum, cui haec imputantur, hanc restrictionem non patitur. Idemque docent inter Theologos P. Molin. in d. disp. 321. num. 12. & Salsus loc. cit.

Neque verum est, quod Sigismundus ait, solutione dotis relaxari damnum, quod maritus sentit in uxore exhibenda, quia maritus, qui sustinuit onera non recepta dote, non tantum ipsa dos debetur, sed etiam satisfactio onerum, vel quod idem est, uturae dotis propter onera matrimonii, quae subire non debuit, sed is potius, qui dorem retinet, modo nihil in contrarium actum sit, quia hoc venit tacite, & ex natura dotis, quae est, ut is, qui dotem habet, onera sustineat, l. 7. in princ. & l. 59. §. 3. ff. de iur. dot. & ut is, qui onera sustinet, dorem habeat l. 63. in fin. ff. pro soc. l. 20. §. 2. & l. 46. ff. famil. heres. c. quare cum marito duo debeantur, dos scilicet, & sumptus, quos fecit in alenda uxore non recepta dote, manifeste apparet, solutione dotis viro non ex integro satisfieri, sed necesse esse, illi praeter dotem, alimenta, & alios sumptus praestari: ut enim qui duo debet, unum praestando in totum non liberatur l. 1. & 5. ff. de solut. Ita creditori, cui ex pluribus causis debetur, una tantum dissoluta, non cenferur ex integro esse satisfactum. Ex quo sequitur, nihil movere debere, quod maritus, dum proprijs nummis uxorem exhibet, conservat dotales: dum vero dotali pecunia hos sumptus facit, conservat propriam, ideoque nihil praeter dotem petere posse, nisi eius intersit, quia licet id admisero, & posito etiam, maritus pecuniam dotalem in fluxum proiecerum, quamvis nuptiae homines solertiores, & rebus suis attentiores faciant, non ideo minus debitor dotis sumptibus huiusmodi solvere cogitur, quia ad huiusmodi sumptus tenetur eo ipso, quod dotem habet, cuius scilicet natura est, ut is, qui illam habet, onera matrimonii sustineat, ut dixi ex d. l. 63. in fin. ff. pro soc. & l. 20. famil. heres. c. & l. 76. in fin. de iur. dot. quae ait, dotem nullam esse, nisi matrimonii oneribus serviat. Denique dos natura sua habet annexum onus alendi mulierem apud quemcumque sit, l. 12. §. fin. autem, ff. sol. matrim. & dicunt Anton. Gomez. ad l. 50. Taur. 48. Surd. in d. tit. 1. quest. 44. num. 11. Duard. in praem. Bulla D. Pij V. quest. 26. num. 32. Et proinde nihil refert, quod maritus esset ipsos dotales nummos in exhibitionem uxoris consumpturus.

consumpturus. Et hæc sola ratio evectit, quicquid in contrarium adduci potest.

73 Deinde Sigismundus falso utitur fundamento. Existimabat enim, virum teneri uxorem alere, etiamsi dotem promissam non habuerit. Nam id post moram falsum esse, constans opinio est, ut dixi ex multorum sententia n. 47. & sentit post alios plurimos Sanchez in d. disp. 5. num. 2. ubi ait, ita sentire omnes, & tantum, quod Sigismundus ait, verum est dilacione pendente, in quo omnes consentiunt, ut Surd. in d. quest. 42. num. 50. Roder. in d. quest. 7. num. 62. & Gratian. cap. 726. num. 5. & ideo falsum etiam est, quod inde colligit, maritum etiam post moram nihil præter dotem exigere posse, nisi eius alia ratione interfit, quam quod uxori alimenta præstiterit.

74 Denique is auctor admittit, facta conventionione, vel accepto pignore, maritum licite annuam quantitatem exigere, dum dos non solvitur, vel fructus pignorum percipere non computandos in sortem, & proinde dum negat, nulla conventionione facta, post moram usuras dotis deberi marito, qui onera matrimonij sustinuit, casum certiorum præposterè damnat, siquidem facilius debetur interulurium dotis ex mora, quam ex conventionione, ut ait doctissimus Præceptor meus D. Præses Bellon. in d. conf. 64. num. 1. & constat ex Joann. Medin. lib. de reb. per usur. acquis. quest. 2. vers. contra tamen. & Valasc. in d. consult. 8. num. 5. & ex Gamm. dec. 272. ubi rem hanc indecisam reliquit, & ex his, quæ diximus num. 41. & 43. quia scilicet in primo casu solutio dotis ex pacto, & conventionione differtur, & interim fructus, vel usura percipiuntur, ex quo dilatio hæc mutuam quoddam continere videtur, illique magis accedere, & proinde negotium magis suspectum esse, quam si ex mora, cessante pacto, usura exigantur, in quo omnes convenire, scribit Surd. in d. conf. 269. num. 3. & novissimè Cyriac. contro. 391. num. 27. Quare nihil proponitur, unde mutemur sententiam.

75 Sanè plurimum interest, an maritus, cui dos non solvitur, agat ad usuras dotis ex eo, quod uxorem aluit: an verò quia eius interest ratione lucri, vel damni aliunde emergentis. Etenim cum petuntur usurae pro oneribus matrimonij, modestas eas esse oportet, nec excedere modum alimentorum, & sumptuum arbitrio boni viri: vel eas statuere ex more regionis, ut censuit Rota inter collect. Farinac. in d. dec. 253. in fin. & inter recentiss. dec. 587. num. 3. par. 1. coram Vbaldo, qui refert ita sepius in magno illo Auditorio definitum fuisse. Neque enim, quod dicitur in l. ult. §. præterea. C. de iur. dot. usuras scilicet post lapsum biennij currere usque ad tertiam centesimam, hodie in foro receptum est, ut notat Bald. in d. conf. 94. lib. 1. & alijs relatis Roderic. in d. quest. 7. num. 63. † Sin verò usurae dotis petuntur, ut interesse lucri cessantis, vel damni emergentis ex alia causa,

76 quam propter onera matrimonij, potest maritus, cui mora facta est, ut alijs creditoribus licet, id totum persequi, quod sua interest, licet excedat onera matrimonij, ut indicat l. 3. in fin. de eo, quod cert. loc. & rectissimè notant Plot. de in lit. iuran. §. 21. num. 21. Joan. Bapt. Lupi, de usur. comment. 4. num. 14. Surd. de alim. tit. 4. quest. 20. num. 10. Roder. loc. cit. & Vgolin. in d. cap. 3. §. 2. num. 3. quod tamen probandum est legitimis modis,

ut docet Lup. loc. citat. Trentac. variar. lib. 3. tit. de iur. dot. cap. 6. num. 1.

vers. secunda est, idem Sigismund.

Scacc. in dicta sua ampl. 8. n. 176.

vers. ratiobus conclusionis in fin. & Christoph.

Mart. Medic. in

d. dec. 14.

num. 7.

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

¶

QVÆSTIO XXIX.

An usura dotales cedi possint.

SVMMARIVM.

1. Nomina debitorum in solutum, & in dotem dari possunt.
2. L. cum post 99. §. mulier, ff. de iur. dot. correctæ ex Cuiacio.
3. Fructus dotis constante matrimonio percepti sunt mariti propter onera matrimonij.
4. Si debitor dotis cedat in solutum nomen, an maritus possit eius usuras exigere.
5. L. cum post §. mulier. ex qua parte nunc abrogata. Mulieribus non licet ex senore augeri dotes.
6. Debitor cessus tenetur marito ad usuras post moram. Mora sua cuique nocere debet.
7. Debitor cessus tenetur marito ad usuras ab eo tempore, quo facta est cessio.
8. Debitor, cuius nomen Hebraeus cessum est, illi post cessationem usuras prestare cogitur.
9. Dementia est cum usuris certare fructibus prædiorum.
10. Melius est domum, vel agrum vendere, & solvere, quam usuras pati.
11. Homines de facultatibus suis magis sperare solent, quam debeant.
12. Cessionarius post cessationem, quod attinet ad usuras, in suo utitur, non cedentis.
13. Cessionarius mercatoris debet probare id, quod interest.
14. Mercator si sponte, vel casu aliquo desinit negotiari, non potest interesse lucri cessantis exigere.
15. Privilegium muneris concessum tandiu durat, quandiu quis in eo se exercet.
16. Cessionarius mariti an ius habeat usuras dotis, vel fructus pignorum percipiendi. Referuntur qui adfirmant, & qui negant.
17. Maritus si cedat nomen dotis creditori suo, is nec usuras, nec fructus pignorum exigere potest.
18. Maritus usuras, vel fructus præteriti temporis rectè cedere potest. Et transeunt ad hæredes.
19. Maritus usuras futuri temporis, & fructus pignorum vendere potest.
20. Mariti iure resoluti, ius emptoris resolvitur.
21. Maritus nomen dotis, & ius percipiendi usuras dotis cedere, & vendere potest.
22. Maritus debitor eiusdem quantitatis potest usuras dotis, vel ius fructuum cedere creditori.
23. Gener pignora dotalia locare potest.
24. Creditor, cui facta est cessio, dicitur procurator in rem suam.
25. Creditor cessarius mariti usuras, & fructus pignorum in sortem imputare cogitur.
26. Auctoris auctorem in hac questione conciliatio.
27. Creditor non potest imputare fructus in sortem, quatenus eius interest.

Certum est, nomina debitorum volenti creditori rectè in solutum dari, l. 6. C. de hæred. vel alb. vend. Nam, & vendi possunt l. 3. & 7. C. eod. l. 17. ff. eod. tit. & in causa iudicati capi. l. 15. §. sic quoque ff. de re iudic. l. 5. C. de exec. rei iud. ex quo etiam exploratum est, in dotem dari posse l. 2. C. d. tit. de hæred. & alb. vend. & l. cum post. 69. §. mulier. ff. de iur. dot. in qua mulier quædam pecuniam sibi debitam a Seio cum usuris futuri temporis in dotem dederat, & Papinianus respondit, eas usuras quoque dotis portionem esse, quarum dies post nuptias cessit, rationis est, quod mirum videtur, quia hac ratione fiet, ut usuris futuri temporis post nuptias imputatis in dotem nulli supersint fructus, vel quasi fructus, ex quibus vir onera matrimonij sustinere possit, quod est contra naturam dotis, quæ nulla est, nisi oneribus matrimonij seruiat, ut dixi quæ præc. num. 45. ex l. 76. in fin. & 77. ff. eod. tit. de iur. dot. †

Vnde

Unde Cujacius in d. §. mulier. putat deesse negationem, & Papinianum respondisse, rationis non esse, quia hoc genere dicendi auctores uti solent negative, ut M. Tullius in epist. & in l. 1. C. quo quisque ord. & sensum responsi Papiniani dignissimum nunc esse, nomine Seij cum usuris futuri temporis in dotem promissis eas usuras, quarum dies ante nuptias post dotis promissionem cessit, portionem dotis esse, quo tempore nulla maritus subiit onera matrimonij: sed non eas quoque usuras portionem dotis esse, quarum dies post nuptias cessit, ne dos sit sterilis, ne mulier indotata, ne maritus mulierem indotatam habeat, rationis igitur non esse, eas etiam usuras, quarum dies post nuptias cessit, dotis facere portionem. † Quae sententia confirmatur ex eo, quod de fructibus dotis dicimus, à quibus usurae separari non solent, ut ait, l. 34. ff. de usur. fructus scilicet ante nuptias à marito perceptos dotis fieri, eiusque augmentum esse, perceptos vero constante matrimonio ad maritum pertinere propter onera matrimonij, ut constat ex l. dotis 7. & l. si servus 47. ff. de iur. dot. & l. si ante nuptias. 6. ff. sol. matrim. & tradit Harmenop. lib. 4. tit. 8. & Cop. de fructib. lib. 3. tit. 2. cap. 1. & 2. The laur. in dec. 187. n. 1. & Card. Mant. de sac. & ambig. convent. lib. 17. tit. 20. n. 1. & tit. 30. n. 1. & seq.

Hinc quaeritur, si pater, vel uxor, vel alius debitor dotis nomen debitoris in solutionem dotis marito cesserit, an possit maritus usuras dotales à debitore petere, & exigere. Vel (anè videtur hoc ei non licere, quia cum patri mulieris, et alteri cedenti non competat ius istiusmodi usuras exigendi, ita nec marito competere potest, qui ab illis causam habet. Nemo enim plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habeat, l. nemo plus, de reg. iur. l. traditio ff. de acq. rer. dom. & cessionarius succedit in ius cedenti, l. emptor, C. de hered. vel act. vend. l. si quis, §. 1. ff. de donat. inter vir. & uxor. & sicut debitor non potest praedictum interre creditori, nec eius conditionem facere deteriorem, l. debitorum, C. de pact. ita nec creditori id licere dicendum est. Sed magis placet contraria sententia, quia postquam marito cessum est nomen debitoris in solutionem dotis, incipit sibi deberi interesse ex persona propria, ideoque actio mutat naturam suam, l. 1. & l. affinis §. exceptis. C. qui pos. in pign. habeant. & in specie dicit Surd. in d. q. 42. n. 71 & attenditur persona cessionarii, & non cedentis, quia per cessionem maritus fit creditor ex causa dotis, siquidem propria eius causa dicitur, cui facta est cessio, l. qui stipendia, ff. de procur. Jacob. de Aren. de cession. iur. & act. c. 3. n. 49. ideoque debitor tenetur marito ad interusura pecuniae debite, ex quo interim sustinet onera matrimonij. Non enim amplius est debitor cedentis, sed mariti, cui propter onera matrimonij usurae debentur, d. l. in insulam §. usuras sol. matrim. & c. salubriter. de usur. & ideo utitur iure suo adversus debitorem, arg. l. 6. ff. de iur. fisc. & l. cum quidam §. si debitorum. ff. de usur. cuius verba sunt: Si debitorum, qui minores semissibus praestant usuras, si ceteri esse ceperunt, postquam ad fiscum transferunt, semisses cogendi sunt praestare. Pari ratione ergo debitorem, postquam cessio facta est marito, qui sustinet onera matrimonij, usuras dotis praestare oportet, tamen ante nullas, vel minores praestaret creditori. Quod etiam mihi non obicere probare videtur d. l. cum post. 59 §. mulier ff. de iur. dot. secundum interpretationem Cujacii, ex qua constat, nominis cessi usuras post nuptias mariti esse propter onera matrimonij, tamen responsum Papiniani ex parte abrogatum esse putem, quia constituitur videtur usuras, quarum dies ante nuptias cessit, & quo tempore maritus nullos sumptos fecit, augere dotem, & portionem illius esse. Neque enim mulieribus nunc licet pecuniam foenori dare, & ex usuris dotem augere.

Nec quidquam obest, quod dictum est, hac ratione durior fieri conditionem debitoris, quia etiam nulla facta cessione debitoris, qui in mora est, ut suppono, teneretur foecero, vel uxori in id, quod interest ratione damni, quod patitur erga maritum, cui non soluta dote usuras praestare cogeretur, iuxta l. 1. C. de sent. quae pro eo, quod inter. unde non videtur durior fieri conditio debitoris ob cessionem factam viro, si quidem nihil refert, an foecero tantundem solvat propter damnum, quod patitur erga generum, an vero pares usuras praestet marito, cui facta est cessio. Quod à nemine perperam esse comperi, & tamen huius rei fortissimum argumentum esse puto. † Et praeterea quia debitor, quem in mora supponimus, ut dixi, sibi ipsi imputare debet, cur non solverit, non solvens enim tacite consentire videtur ex gloss. in l. 1. §. bestias. ff. de postul. Gabr. in cons. 152. n. 5. lib. 1. usurae enim ex eo marito debentur, quod pecunia dotali non potest uti, dum onera matrimonij sustinet, & proinde cum debitor retineat, æquum est, ut usuras illas marito praestet, quas

exegisset à foecero, vel alio debitore dotis, mora enim sua cuique nocere debet l. mora de verb. oblig. l. 3. in fin. ff. de usur. l. semel 26. ff. sol. matrim. & ita in terminis concludunt Ruin. in cons. 221. lib. 1. Surd. in d. q. 42. num. 70 & 74. Gratian. discept. lib. 1. cap. 143. numer. 36. Statil. Pacific. in lib. de Salviano. interd. inspect. 4. cap. 1. num. 56. & Rota post eundem in dec. 308. num. 8. & 10. & Christoph. Mart. Medic. inter dec. Senen. exam. 7. num. 67. qui huius rei aliam rationem adfert, quia scilicet maritus, nomine debitoris accepto, in dorem tenetur mulierem exhibere ex Mareic. variar. lib. 2. cap. 83. num. 21. & Gratian. discept. svenf. cap. 226. num. 11. & 13. & promitte æquum esse, illum usuras consequi, quibus onera matrimonij expeditur possit.

Quod tamen accipiendum est ab eo tempore dumtaxat, quo facta est, & denuntiata cessio, ut ait, Surd. in d. q. 42. n. 74. & innuit d. l. cum quidam §. si debitorum, de usur. ubi Baldus, & Angelus notant, privilegium succedentem in ius alterius uti privilegio pro futuro tempore, non autem pro praeterito, quod etiam scribunt Jacob. de Aren. in d. c. 3. n. 47. Jal. in anthen. quas actiones n. 36. C. de sacros. Eccles. iudem Surd. in dec. 4. in fin. & Gratian. discept. lib. 1. cap. 16. n. 4. tamen hoc non tam privilegium sit, quam rei debite persecutio propter onera matrimonij, quibus cessantibus usuras admittendas non esse, certissimum est ex d. l. cum post. 69. §. in datum, ff. de iur. dot. & l. 17. ff. de dol. mal. except. & tractatum est q. praeced. n. 58. † Illud tamen valde notandum est pro Hebraeis, quibus indultum est graviores usuras accipere, quibus si nomen debitoris cessum sit, debitor majores usuras praestare cogitur à die cognite cessionis, ut olim iudicantur duo praestantissimi Jurisconsulti, & Senatores. Nicienses DD. Marcus Faber, & Bartolomaeus Baldvinus, quos honoris causa nomino, & probatur apertissimè ex d. l. cum quidam §. si debitorum ubi hoc fisco nominatim concessum est. Quod quidem dico, non ut Hebraeis sceleratoribus faveam, ut dicebat Praeses Moroc. in cons. 66. in princ. sed ut debitores moneam, ne debita usuraria nutiant, & ut quam citissimè poterunt, se usuris eximant, & redimant, ne earum mole, quam gravissimam dicit Iustinian. in l. eos. C. de usur. opprimantur. † Quod valde suadet Plutarch. in opuscul. de usur. vitian. Marta de iurisd. part. 2. cap. 13. num. 25. & inter recent. Theologos Mercat. in tract. de camb. cap. 14. Sanc. D. Ambrosius in lib. de Tob. c. 13. congruenter huius rei ita ait: Sorcito generat, & nunquam desinit: imo cum crescendi exordium acciperit, in infinitum extendit augmentum. Et deinde, Sorco cum fuerit exaequata centesimis, & restatorem suam renovat, & partus solitos adjunctione multiplicat. Unde, non immerito M. Tullius oratione secunda in Catilin. quosdam nobiles dementiae arguit, quod cum usuris certare vellet fructibus praediorum. Idemque in oratione pro Publ. Sylla laudat Centium quemdam amicum suum veterem, atque hospitum, qui venire suas possessiones maluit, quam ullam moram fieri cuiquam creditorum suorum. † Proinde opimum est, si te necessitas, aut imprudentia adegit ad res alienum sub usuris, vel cambijs contrahendum, confessionem ex suppellectili, si superest, vel ex venditione agri, vel domus pecuniam conficere, & solvere. Nam & creditor tandem cum magno tuo opprobrio, & iactura rerum tuarum, praedia tua publice sub hasta vendi, vel si emptorem non inveniatur, ut sibi addicantur à iudice impetretur l. 1. & 2. C. si in caus. iudic. l. 1. C. debitor vendit. pign. non impedit. non poss. & l. 15 §. si pignora, ff. de re iudic. & multis demonstratur exemplis, usuras non tantum suppellectilia domus, sed etiam ipsas domos, & possessiones devorare. † Nam saepe de facultatibus suis amplius, quam in ijs est, sperant homines, ut ait Iustinianus in §. in fraudem, instit. quib. ex caus. manum. non sic. & multos fallit spes concipiendae pecuniae ex fructibus praediorum, & ex quaestu mercatorum, vel alterius industriae, & officij; haec spes, inquam, fallax est, certum verò est, debitum quam citissimè augeri foenore, vel cambijs saepe crudelioribus ignore. Quare melius, & constatius est partem domus, vel agrum unum vendere, quam totum patrimonium amittere, & ad egestatem, & inopiam cum tota domo, & familia redigi.

Sed ex contrario si Hebraeus alteri nomen cedat, non potest is Hebraeorum privilegio uti pro futuro tempore, nisi & ipse Hebraeus sit, vel esse velit. Postquam enim nomen cessum est, cessionarius utitur iure suo, si quod habet, & persona propria dumtaxat, quia in his, quae pendunt ex tempore, ut sunt usurae, fit distinctio temporum, ut inquit Bald. in d. l. cum quidam, §. fiscus, ff. de usur. Atque etiam quia ius personale cedenti competens non transit in cessionarium, ut tradit idem Baldus in l. per diversat, C. mandat. & Salic. n.

17. Afflict. in dec. 74. n. 2. & 3. & probat l. 1. in fin. de constit. Princip. & l. 9. de public. nec transmittitur ad heredem l. ex pluribus, ff. de admin. tutor. l. cum patronus 28. ff. de leg. 2. l. privilegia quoadam 196. ff. de reg. iur. Cephal. conf. 321. num. 35. lib. 3. Gasp. Anton. Thesaur. quast. forens. lib. 1. cap. 5. num. 2. † Idemque est in mercatore, qui si nomen debitoris cedat, non poterit cessionarius post cessionem petere usuras, quae mercatori debentur ex eo, quod ex ea pecunia negotiari, & lucrum facere potuisset, iuxta l. 2. in fin. ff. de en, quod cert. loc. & d. l. eos, §. Super. C. de usur. sed postquam illi nomen cessionum est, ex persona propria jus metiri debet, & probare id, quod sua interest, perinde ac si ipse pecuniam mutuum dedisset: & ita scribit Roderic. de ann. reddit. l. 3. q. 4. n. 41. in fin. Grimaud. de usur. & contract. pignorat. lib. 1. cap. 5. n. 6. & notat Gotofr. ad d. l. eos C. de usur. † Nam si idem mercator casu aliquo impediretur mercatoriam operam dare, ut si forte carceribus esset inclusus, per illud tempus non posset interesse, quod mercatoribus decerni solet ratione lucris cessantis, ut censuit Gamma in dec. 110. n. 24. vel si sponte desineret negotiari, & mercari nulla facta cessione nominis, non posset usuras lucris cessantis exigere, quia cessante causa cessat privilegium, l. Ablesca §. 1. & l. Geometra, illis verbis, donec curam gerunt, ff. de excus. iur. & in questione usurarum, seu interesse lucris cessantis constat ex l. Titia Scis. 87. §. usuras, de leg. 2. & respondit Crayer. in conf. 320. num. 2. in fin. Roderic. loc. cit. & Colet. de process. execut. part. 1. cap. 10. n. 136. † Denique quia generale est in omnibus actibus, & negotiis, muneribus, & officiis, ut privilegia illis concessa tandiu durent, quoadiu quis in illis se exercet, idque ex multis iuris locis planè constat, ut ex l. semper §. 3. illis verbis, quoadiu in huiusmodi actu sunt, & in Siquidibus ff. de iur. immuni. l. 3. de vacat. & excusat, muner. ibi, donec haec naves navigant. l. milites, & l. ne quidam, C. de testam. militar. aliisque locis plurimis, quos recenset Tiraq. in tractat. cessante causa, n. 210. & 215. & Praes Bellon. in conf. 69. n. 45. & mercatoribus scribit Benven. Stracc. de mercatorib. par. 1. n. 10. & Munoz de ratiocin. cap. 15. num. 12.
16. Ex his decidi posse videtur questio, quam initio proposui, an maritus jus percipiendi usuras dotis, vel fructus pignorum cedere possit: & an jus transeat ad cessionarium. Quae res varie tractata est, sunt enim qui putant, id jus in cessionarium non transferri, ut Bald. in rubr. C. de usur. nu. 5. quem alij sequuntur, ut Alex. in d. l. in insulam, §. usuras, in fin. ff. solut. matrim. Surd. in d. q. 42. num. 22. Alvar. Valasc. consult. 8. num. 34. qui testatur, hanc communem esse sententiam, & Fontan. de pact. nuptial. claus. 5. glos. 3. part. 15. nu. 34. Molin. Theolog. disp. 321. num. 16. Alij verò cessionem validam esse, & cessionarium mandatis actionibus usuras dotis, vel fructus consequi, ut Salic. in authent. ad haec q. 13. C. de usur. Paris. in conf. 64. nu. 5. lib. 4. & alij, quos recenset, & sequitur Felician. de censib. lib. 2. cap. 5. num. 13. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 1. §. 4. n. 17. & Ioseph. de Sess. in dec. 68. nu. 23. quavis, (ni fallor,) auctores hi diverſa potius, quam contraria sentire videantur. Et proinde facilius doctrinae gratia quosdam casus separandos esse puto.
17. Primus casus est, quando maritus debitor eiusdem quantitatis dat in solutum ipsum nomen dotis, vel illud vendit pro certo pretio, siquidem constat, ut jam dixi, nomina vendi, & in solutum dari posse ex l. 4. & 17. ff. de baredd. vel act. vend. l. 3. Cod. eod. & donari l. 3. de donat. & hoc casu puto, cessionarium usuras dotis exigere non posse, neque suos facere fructus pignorum dotalium, sed jus suum ex propria persona metiri debere, & proinde si eius aliunde non interſit, nihil, nisi ipsum nomen cessionum, vel venditum capere posse, & fructus pignorum in rationem crediti deducere, l. 2. & ult. C. de pign. act. quia nullum iustum titulum habet, ex quo fructus pignoris, vel usuras dotis ei capere liceat, nec computare in sortem. Neque enim iure mariti id consequi potest, quia in hac specie maritus dotem habet proferendis oneribus matrimonii, & undecunque ea pervenerit, cessat usuraria petitio, ut ait Bald. in d. rubr. de usur. num. 5. nec id potest ex propria persona, nisi eius interſit ratioe damni, vel fieri, ut in reliquis causis, quia eius propria causa est, cui facta est cessio, d. l. qui stipendia de procur. & ita sentit Baldus, Alex. & alij, quos secutus est Surdus in conf. 269. n. 9. & in d. lib. de alim. tit. 8. privi. 55. n. 6. & Gratian. diſcept. forens. lib. 2. cap. 143. num. 9. & 41.
18. Declaratur sane hic casus, ut locum habeat in usuris futuri temporis, vel fructibus percipiendis post cessionem nominis. Nam quod attinet ad usuras, vel fructus praeteriti temporis, haec procul dubio cedi possunt, & tranſeunt ad haeredes, dummodo maritus illa non remiserit, ut rectè animadvertit Dec. in conf. 171. num. 5. ubi

ait, Baldi decisionem accipiendam esse de usuris, quia in futurum praestari debeat cessionario, in quo qualitas mariti non reperitur, quod etiam probat Surd. loc. cit. Roderic. de ann. redd. lib. 3. q. 8. n. 18. Ioseph. de Sesse in d. dec. 68. nu. 24. Fontanell. in d. part. 15. n. 39.

Secundus casus est, cum maritus cedit, vel vendit duntaxat jus percipiendi fructus pignorum dotalium, vel exigendi usuras dotis, dum dos non solvitur. Et hoc casu existimo, hoc jus in emptorem, vel cessionarium transferri. Cum enim fructus illi sint mariti, & usurae illi debeantur propter onera matrimonii, quae sustinet, consequens est, illum huiusmodi fructus vendere posse, iuxta l. si debitor, §. 1. & l. fistulas, in fin. ff. de contrb. empt. & ita scribit Laurent. de Rodolph. lib. de usur. §. nunc venio, num. 11. ubi ait, sicut potest donare suum, ita etiam jus fructuum, Sylvest. in verb. usura. 3. num. 5. Navarr. in manual. cap. 17. num. 274. & alij Theologis citatis, Fagund. lib. 5. cap. 10. num. 21. Scatili. Pacific. d. inspect. 4. cap. 1. n. 63. & Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 7. num. 59. † Quod tamen jus tandiu durare puto, quoadiu durat jus mariti, unde si forte maritus desinat onera matrimonii sustinere, vel si forte dimittat matrimonium, morte mulieris, vel viri, quia in his casibus cessat usurarum exactio, vel perceptio fructuum secundum ea, quae dixi quast. praeced. num. 58. & dicam quast. seq. n. 1. & 4. Nam nec etiam fructus rerum dotalium suos maritus facit, nisi uxorem exhibeat, l. dotis fructus, §. 1. ff. de iur. dot. Cardin. Mantica. d. tit. 29. n. 14. & 15. non poterit cessionarius perseverare in perceptione fructuum, vel usurarum, resoluta scilicet iure mariti, l. lex veltigal. ff. de pignor. leg. sed & Marcellus, ff. de in diem addit.

Tertius casus est, cum maritus nomen ipsum dotis, & jus illud percipiendi fructus pignorum dotalium, vel interusura dotis in futurum nominatim cedit pro certo pretio, vel in solutum dat pro pecunia debita, & hoc casu puto, & nomen ipsum, & jus percipiendi fructus ex rebus a locero in pignus traditis, vel exigendi usuras dotis in emptorem, seu cessionarium transferri. Nam quod attinet ad nomen dotis, constat, illud vendi, & emi posse ex d. l. 4. & 17. ff. de baredd. & act. vend. ut etiam a marito exigi. Ius etiam percipiendi fructus ex pignore, vel interusura dotis vendi, & cedi posse pro certo pretio, ut mox dixi ex Sylvestro, Navarro, & Roderico locis cit. & indicat. l. 63. ff. de usufr. l. 11. §. 2. ff. de pignor. & Instit. de usu & habit. §. 1. l. in venditione, §. 1. ff. de reb. auct. judic. possid. Barboſ. in l. divorſio, 8. in princip. num. 35. ff. solut. matrim. nihil autem vetat, utramque cessionem, & venditionem permisceri, vel utriusque juris, id est, nominis, & iuris exigendi usuras, vel percipiendi fructus ex pignore venditionem, vel donationem simul fieri. Illud videlicet semper observando, ut jus percipiendi fructus ex pignore dotali, vel exigendi usuras dotis per id tempus tantum maneat, quo maritus usuras exigere, vel fundo uti frui potuisset iuxta declarationem perpetuam in praecedenti casu.

Quartus, & ultimus casus est, cum maritus, cui dos debetur, parem pecuniam quantitatem, quanta est dos, mutuo accepit, & pignora sibi a locero tradita dimittit creditori, ut illis utatur, donec ei pecunia credita reddatur: vel cedit creditori usuras non solutae dotis pro usuris pecuniae creditae, & hoc casu dicendum est, jus percipiendi fructus pignorum, vel usuras dotis transire in cessionarium, qui poterit mandatis actionibus uti adversus promissorem dotis, l. 5. C. de baredd. vel act. vend. nihil enim refert, quod attinet ad locerum, vel alium debitorem dotis, à quo percipiuntur fructus, vel usurae dotis exiguntur, siquidem hoc casu cessio censetur facta ad commodam cedentis, quo casu valet cessio, ut scribit Surd. in d. tit. 8. privi. 55. nu. 4. † Et puto indubitati juris esse, generum, cui pignora dimissa sunt, dum differretur solutio dotis, illa locare posse: & proinde illi etiam licere illa suo creditori dimittere ea lege, ut fructus interim percipiat, quae est species locationis, ut indicat l. 14. C. de usur. siquidem conductorem conductam locare potest, nisi aliter conventum sit, l. cum in plures, ff. loc. l. nemo, C. eod. Anton. Gomez. variar. resolut. lib. 2. cap. 3. num. 11. & cetera locer. vel alius debitor dotis solvens usuras creditori mariti, illius ius videtur ipsi marito solvere l. 9. ff. de solut. l. 11. §. solutum, de pignor. act. & tradunt Iason. in l. qui in aliena, num. 41. ff. de acquirenda baredd. Surd. in conf. 82. num. 2. & Cenc. de censib. part. 2. cap. 1. quast. 1. artic. 7. num. 23. nunc qu. 50. ultima impress. Taurin. Et ut maritus per procuratorem istiusmodi usuras, vel fructus exigere poterit in calibus, in quibus debentur, ita, & per creditorem poterit, qui post

24 post cessionem dicitur procurator in rem suam, l. si quis ff. de procur. l. si in solutio, Cod. de obligat. & act. Iacob. de Aren. in tract. de cession. jur. num. 75. Ioan. de Grass. eod. libr. §. 2. in fin. & Sigismund. Scaccia de commerc. §. 2. glof. 2. num. 256. constat igitur, creditorem mariti, cui facta est cessio, fructus pignorum dotalium, vel usuras dotis percipi, & capere posse, quæ est sententia Salic. in d. au-then. ad hac. qu. 13. & aliorum, quos secutus est Felician. d. c. 5. nu. 23. Ugolin. de usur. c. 3. §. 4. in fin. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 7. num. 59.

Declaratur tamen hic casus, ut teneatur creditor fructus pignorum, vel usuras dotis marito deducere in sortem pecunie creditæ, ut notant iudem Salic. & Roderic. loco citato Paris. in d. conf. 64. num. 13. lib. 4. Neguzant. de pignor. quinto memb. par. 5. num. 16. Molin. in d. disp. 321. num. 16. Ugolin. loco citato & cap. 63. num. 5. Surd. in d. privit. 55. in fin. Trentacinq. variar. lib. 3. tit. de pignor. cap. 2. num. 13. vers. 2. non habet locum, & Barbof. in l. post dotem 65. ff. solut. matrim. ubi rectissime ait, cessionem usurarum dotalium valere ad utilitatem mariti, pennde enim est, ac si maritus pro usu pecunie mutuo acceptæ pacta antichresi propria pignora creditor dimisisset, ut notat Laurent. de Rodolph. in d. §. nunc venio nu. 11. & dum creditor exigit usuras à debitore dotis iussu mariti, videtur ipse maritus solvere d. l. 49. ff. de solut. t. Unde qua ratione creditor teneretur imputare in sortem fructus, quos ex prædiis mariti percepisset, l. ex prædij, Cod. de usur. l. 1. & 3. Cod. de pignor. act. l. 9. C. de pignor. vel usuras, quas maritus ei solvet, ut latè tractatum est q. 10. & duab. seq. ita profur fructus pignorum dotalium, vel usuras à locero exactas forti imputare debet. Nullum enim iustum titulum habet, unde ei hæc capere liceat, nisi iura aliunde interfit, ut ait, Molin. & Trentacinq. loco citato, & Ugolin. in d. §. 4. in fin. Atque ita, (ni tallor,) conciliantur sententiæ dissidentium, nimirum, ut possit quidem creditor, & cessionarius mariti fructus, vel usuras dotis etiam in pro futuro tempore capere, secundum Salicet sententiam, teneatur tamen marito hæc deducere in sortem pecunie mutuo datæ juxta opinionem Baldi, & sequacium, ex quo sequitur, creditorem, & cessionarium mariti non committere usuram respectu debitoris dotis, hic enim nihil solvit indebitum: sed respectu mariti tantum, si fructus, & usuras dotis non imputaret forti, cum aliunde eius non interest, nullumque lucrum amittit ex mutuo, vel paritur damnum culpa mariti debitoris. Nam si ponamus creditorem ob pecuniam mutuo datam marito amittit lucrum, vel damnum passum fuisse, certum est, illum neque usuras à debitore dotis exactas, neque fructus pignorum forti imputare pro modo, & quantitate, quæ ejus verè interest, quia si ab eodem marito id exigisset, non teneretur ea de sorte deducere, quod Theologi admittunt, & constat ex d. l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & l. 13. ff. rem rat. bab. l. 1. C. de sent. que pro eo, & Covarr. variar. lib. 3. cap. 1. num. 3. & c. 4. n. 1. & nos Lepius diximus, & hanc inter exceptiones recensēbimus, quibus creditori aliquid ultra sortem stipulari, & capere concessum est.

6. Usura non debentur, quoties surs amplius non debentur, neque peti potest.
7. Baldi sententia quedam declaratur.
8. Hæredes viri possunt statim dotem reddere, ne viduam alant.
9. L. mulier, §. rerum, ff. de act. rer. amot. explicatur.
10. L. 7 de usur. hodie non obtinet.
11. Usufructuarius pecunia recte agit ad id, quod interest, sibi moram fieri.
12. Maritus defunctæ uxore recte agit ad id, quod interest, sibi dotem sua die non fuisse solutam pro anno luctus.
13. Debitor coactus ante diem solvere, potest deducere inter-usurarium medijs temporis. Quod etiam in debitore fisci receptum est.
14. Quod auctor putat accipiendum, cum verè creditoris interest ante diem solvere. Quod festinatam solutionem aliquid detrabere sorti inuisum est.
15. Leges, quibus cautum est, habendam esse rationem inter-usurij medijs temporis, abrogatæ sunt.
16. Maritus non potest capere usuras dotis soluto matrimonio, etiam si liberi supersint, & num. 17.
17. Martini consuetudo locum habet in dote promissa, & non soluta.
18. Martij Medice rationes quedam, ne probet, etiam extantibus liberis, usuras dotis non deberi.
19. Recensentur qui contra sentiunt, & eorum argumenta.
20. Martij rationes excussæ.
21. L. ubi adhuc, C. de iur. dot. quoad alimenta liberorum locum habet etiam defunctæ matre.
22. L. si maritus 46. tam heretic. declaratur.
23. Nurus, & nepotes familiarum soceri, & avi sequuntur, & ab eo ali debent. Dos ibi esse debet, ubi sunt onera.
24. Dos non minus principaliter datur pro alendis liberis, quam pro alenda uxore.
25. Onera matrimonij durant defunctæ uxore cum liberis.
26. Pater tenetur alere filiam, & nepotes ex filia, cum dotem habet.
27. Maritus defunctæ uxore cum liberis dotem petere potest, & id, quod interest.
28. Interesse lucri cessantis, & damni emergentis iisdem regulis ferè consistunt.
29. Dos non revertitur ad patrem, etiam si filij postea moriantur.
30. Mulier defunctæ viro potest usuras dotis exigere, us se, & liberos alat. Vel fructus pignoris percipere.
31. Legitima debetur cum fructibus.
32. Hæredes viri, qui viduam alunt, posse usuras dotis, vel fructus pignorum consequi.
33. Vidua intra annum luctus ab hæredibus viri non debentur usura. Tamesti ab illis domi ali debeat.
34. Sive diva, sive inopi sit, ex sententiâ auctoris.
35. Surdi responsiones quedam recitæ.
36. Dos est, etiam si soluto matrimonio, donec sit restituta. Et durant eius privilegia.

QVÆSTIO XXX.

Soluto matrimonio an usura dotis debeantur.

SUMMARIVM.

1. Maritus defunctæ uxore non potest usuras dotis exigere, vel fructus pignorum percipere.
2. Actio rerum amotarum damna continet, & id, quod interest.
3. Hæredes mariti possunt statim dotem reddere mulieri, deducto commado medijs temporis.
4. Dotis usura non debentur, si onera matrimonij cessent.
5. Maritus dotem promissam, & non solutam exigere non potest soluto matrimonio.

37. Alimenta debentur vidua intra annum, licet dos ex pacto alteri restituenda sit.
38. Vidua loco alimentorum potest cum hæredibus viri de certa quantitate pacisci.
39. Vidua transacto anno luctus, neque usuras dotis, neque fructus pignorum percipere potest. Quod multi negant.
40. Vidua, que non habet aliunde, & diligentiam adhibuit, dotis usura debentur.
41. Vidua debentur alimenta, quandiu ei dos non solvitur.
42. Barbofæ responsio refutatur ex eodem.
43. Dotibus inus alendi mulierem annexum est.
44. Republica interest mulieres dotatas esse.
45. Dote restituta cessant privilegia.
46. Et dotis nomen.
47. Dotis propria functio est, ut mulieris alimentis inserviat.
48. Mulier etiam dos annuum luctus potest loco alimenta-

vum annuam quantitatem stipulari, dum dos non solvitur.

49. Vel pignoris fructus percipere, modo non excedant alimentorum modum.
50. Dotis donationi adijci potest pactum, ut, soluto matrimonio morte viri, mulier ab heredibus alatur, dum retinent dotem.
- In contractu dotis licet pacisci, ut annua quantitas mulieri praestetur, donec vixerit.
51. Vidua usuras dotis uniformes recipiens, qua modum alimentorum superent, imputat sorti.
52. Item est, si fructus pignoris percipiat vice usurarum.
53. Dos in mutuum quando convertatur.
54. Vidua, cum in restitutione dotis mora sit, interesse lucri cessantis, vel damni emergentis debetur.
55. Quae ratione etiam fructus pignorum non imputat sorti.
56. Vidua quid probandum, ut interesse dotis consequatur.
57. Vidua usuras dotis exigens, illam in mutuum vertit.
58. Pensio mulieri relicta loco alimentorum, dum dos non solvitur, non minuit dotem.
59. Statuta, quibus usurae dotis taxantur, quando valent.
60. Vir, cui secundo nuptiae, potest usuras dotis ab heredibus primi viri consequi.
61. Et de certa annua quantitate pacisci.
62. Maritus non repellitur a petitione dotis oblatione usurarum, vel redditus.
63. Maritus si date recepta eam pecuniam facere mutuet non potest usuras exigere, nisi eius aliunde intersit.

Haec questio duas inspectiones continet. Nam duobus modis matrimonium dirimitur, morte scilicet mulieris, vel viri, tamen olim ex iure civili alijs modis divortio scilicet, & captivitate unius conjugum dissolveretur, ut constat ex l. 1. ff. de divort. l. 12. §. 3. de captiv. Quare primo loco quaerendum est, an soluto matrimonio per mortem mulieris nullis relictis liberis, maritus usuras dotis non soluta petere possit, vel fructus pignorum dotalem percipere. † Et exploratum est, id marito non licere, quia defuncta uxore cessant onera matrimonij, propter quae id capere licet, l. in insulam, §. usuras, ff. solut. matrim. & clare sentit Bald. in l. ult. §. praeterea, & in leg. pro oneribus, C. de iur. dor. & sentiunt Gratian. distept. forens. cap. 240. num. 18. & 19. Lodovif. in dec. 573. num. 8. Mart. Medic. dec. 15. num. 1. & respondit Praef. Bellon. in cons. 64. n. 4. Et sane si constante matrimonio usurae dotis non debentur, si mulier patris, vel alterius sumptibus exhibita sit, d. §. usuras, ubi I. C. ait, hoc casu inanem esse usurarum stipulationem, multo minus usurae admittenda sunt defuncta uxore, cum neq; vir, neque alius onera matrimonij sustinere cogatur.

Sanè memini, aliquando iudices quosdam, uxore sine liberis in matrimonio defuncta, adjudicasse marito usuras dotis non solute non tantum pro tempore constantis matrimonij, cum ipse onera matrimonij subierat, sed etiam eo soluto pro anno luctus, intra quem dotem restituere non tenebatur, si eam habuisset, ex l. ante. §. cum autem, C. de rei uxer. act. & condemnati sunt ad interusurium istius temporis fratres mulieris, ad quos tanquam ad heredes, (neque enim pater superstes erat dos), & actio dotis transmittitur, cum soluta est, & marito numerata, ut eadem lege sancitum est in §. illis, me frustra pro illis patrocinate. Et movit fortasse iudices l. si mulier, §. 3. ff. de act. rer. amot. in qua Paulus ait, recum amotarum actionem damnorum representare, etiam si postea dotis exalio competat: eummodi quoque si quis amiserit vir, rationem habendam esse. † Et quod scribit Bald. in authent. & qui iurat. num. 39. C. de bon. aut. indic. possid. heredes mariti, qui dotem in pecunia consistentem retinere possunt per annum, dum modo uxorem alant, posse dotem statim reddere mulieri, ne illam alere teneantur, deducto interusurio medij temporis, idque ex l. si constante, §. quoties, ff. solut. matrim. quod dictum Baldi mirabile esse dicit Alex. in l. de part. num. 21. ff. eod. & probantur Tiraq. de retract. lib. 1. §. 18. num. 36. Campeg. Costa, & alij apud Barbofani. in l. 2. part. 1. num. 30. eod. tit. & apud Anton. de Amat. ref. 49. num. 28. quod argumentum esse videtur, interusurium istius temporis marito deberi.

Ego verò, qui pro fratribus aderam, contendebam, usuras hujus temporis marito non deberi. † Primo quia soluto matrimonio morte uxoris nullis relictis liberis cessant onera matrimonij, propter quae usurae dotis licet

exiguntur, & quibus cessantibus etiam constante matrimonio vir nec usuras dotis, vel fructus pignoris capere potest, ut dixi ex d. §. usuras, num. 1. & ex Baldo Zaf. Duaren & alijs, quos citavi quest. 25. num. 58. ergo multo minus post mortem uxoris haec marito capere licet, hoc enim casu multo magis deficit aequitas lib. 7. ff. de iur. dor. & titulus ex quo huiusmodi usuras maritus exigere, vel fructus pignorum percipere licite potest, ut inter Theologos notat Molin. disp. 322. n. 1. & Salas de iur. dub. 30. n. 5. ubi ai neminem hac in re dissentire. † Deinde quia maritus intra anni dilationem non potest exigere dotem, quam constante matrimonio non exegerat, ut lucretur interusurium medij temporis, quia haec dilatio conceditur marito misericordiae causa, ut docet Bart. in l. nupta, §. 1. & l. si fuer. §. Lucius, ff. sol. matrim. Alber. in d. l. un. §. exalio. C. de rei uxer. act. idem Ioann. Campeg. de dor. p. 2. q. 4. n. 1. Joseph. de Seiff. dec. 86. num. 2. qui alios refert, & Fontan. de pact. nuptialibus claus. 7. gloss. 3. part. 11. n. 8. quod sane ostendit, usuras istius anni pro dote non exacta minime deberi.

Nec obstat, quod Baldus ait, in d. authent. & qui iurati n. 39. in fin. quia diversum esse videtur: nam Baldus loquitur de dote, quam vir constante matrimonio exegerat, & viro defuncto heredes eius reddere tenentur viduae, post annum luctus, quos inquit, si nolunt eam alere, posse non expectato anno dotem restituere detracto interusurio medij temporis, quod an verum sit, mox dicam. Nos verò quaerimus de dote, quam vir constante matrimonio non exegerat, & eo soluto mulieris exigere non potest, ut dixi, quo casu certissimum esse videtur, usuras huius temporis admittendas non esse, cum nulla sit petitio sortis ex Bart. in l. 1. num. 1. ff. de cond. indebit. & in l. cum quis, C. de iur. & fact. ignor. & alijs, quos refert Iaf. in l. 1. in diem, n. 1. ff. de cond. indeb. obstatque exceptio, dolo facit, qui petit id, quod restitutum est, l. 8. ff. de dol. mal. except. l. 173. in fin. de reg. iur.

Deinde quia definitio Baldi intelligi debet secundum dictam l. si constante, §. quoties, quam citat, ex quo constat, matrimonium deum deducere interusurium medij temporis, cum mulier statim defuncto viro agit ad satisfactionem pro restitutione dotis, nec maritus satisficere potest. Hoc enim casu si vir dotem statim reddere cogitur, interusurium istius temporis deducere potest, secus autem quando maritus, vel heredes eius ultro repraesentant dotem, ut ibi explicant Bart. & Castr. & Surd. in tit. 1. quasi. 44. num. 58. & Zasius in l. stipulatio ista, §. inter, n. 6. ff. de verb. obligat. ubi ait, dictum Baldi esse mirabile, sed non verum, & heredes viri satis commodi habere, quod non coguntur uxorem alere. † Itaque poterunt quidem heredes viri statim dotem reddere, ne alimentorum onus subire cogantur, totum enim medium tempus liberum est debitori ad solvendum. d. l. stipulatio, §. inter, & l. quod certa, ff. de solut. l. 31. ff. de fideiuss. d. 51. ff. mand. & quod in diem debetur, ante solvi potest, l. continuis, §. cum ita, de verb. oblig. non cogitur tamen mulier, qui non petit sibi satisficere, ante diem dotem recipere cum diminutione sortis, ut docet Surd. loc. cit. & Zaf. in d. §. inter, alioqui mulier deterioris conditionis esset ceteris creditoribus, quibus si quid ante diem solvitur, deductionem illam pati non coguntur, ut constat ex l. qui Roma 122. in princ. de verb. obligat. Neque enim creditori invito ante diem solvi potest, si illius interlit, ut tradunt Decius in l. cum tempus, num. 5. de reg. iur. Brillou. de solut. lib. 1. circa fin. & Maur. eod. lib. cap. 92. Duaren in d. l. qui Roma, in princ.

Quod verò attinet ad d. l. si mulier, §. rerum, de act. rerum amot. respondi, eam percipiendam esse, quando ob res amotas maritus damnus patitur, vel amittit lucrum, ut indicant verba legis, & sentit gloss. in verbo ratio, quod in illa causa neque deductum, neque probatum fuerat. Neque enim ex eo alicuius quantitatis, iustum habet titulum ad usuras exigendas, sed necesse est, ut eius intersit pecuniam illam sibi solutam fuisse, ut dixi quest. 15. n. 5. & alijs locis. † Nec hodie verum est, quod ait, l. 7. ff. de usur. post moram numeros steriles non esse, sed opus est, ut mora debitoris nobis lucrum cesset, vel damnum emergat, ut diximus eod. loc. ex Ugolin. de usur. cap. 3. §. 7. in fin. & cap. 64. num. 1. Roderic. de ann. & mensur. reddit. lib. 3. quest. 7. num. 25. & alijs, quibus addo Uvelemb. ad tit. de usur. num. 9. Quamobrem defuncta uxore sine liberis, dote non soluta nullum interusurium dotis deberi post solum matrimonium certissimum puto etiam intra annum luctus, quo maritus, si dotem accepisset, illa ut frui potuisset, nisi vere eius aliunde intersit. Quo probato sententia illorum iudicum fortasse retineri potest,

potest, alioqui si dicere fas est, exemplum præbere non debet, quod sequamur.

His consequenter existimo, eum, cui pecuniæ usufructus legatus est, siquidem placuit etiam pecuniæ usumfructum legari posse l. 1. §. 2. ff. de usufr. ear. rer. si ei ab hæredibus in pecunia præstanda mora fiat, posse agere ad id, quod sua interest, dummodo illud probet legitimis modis. Nam & hoc casu pecuniæ proprietates est legatarij, l. 7. eos. tit. 5. constituitur, Instir. de usufr. tamen si eam finito usufructu restituere teneatur. Proinde non minus ea uti potest ad questum durante usufructu, quam ij, quibus pecunia ex alijs causis debetur, qui si adversarij culpa damnum senserint, vel amiserint lucrum, rectè agunt ad id, quod interest sibi moram fieri, ut sæpius dixi l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. l. 13. ff. rem rat. habet. & ex Covarr. variar. lib. 3. cap. 4. n. 5. & 6. ut reliquos omittam. † Et hinc verum intelligitur, quod proximè in transitu dixi, maritum defunctæ uxore sine liberis, si illi mora facta est constante matrimonio in solutione dotis, agere posse ad id, quod ejus interest, ratione lucri, vel damni intra annum luctus, intra quem pecunia uti potuisset, quia pro eo tempore videtur omnino similis ei, cui pecuniæ usufructus legatus est, quem mox dixi ad interesse agere posse, si hæreses sint in mora præstandi legatum. Neque est contrarium, quod dixi, usuras admittendas non esse, cum nulla superest petitio sortis, quia hujusmodi damna, quæ facta, & culpa debitoris maritus sensit, hoc casu non debentur accessoria ad dotem, sed principaliter ex eo, quod ob moram adversarij vir eam pecuniam exercere non potuit, & ex ea ejus industria adhibita lucrum facere, vel vitare damnum, non minus, quam si quis agricola injustè ab alio prohibitus sit fundum arare & colere, vel faber operas suas locare, cum posset, quos damna, & id, quod interest, petere posse ceruissimum est.

Sed antequam hinc digrediar, sciendum est, quod dixi nu. 7. maritum scilicet, qui ex eo, quod satisfacere non potest, dotem representare cogitur, deducere interusurium medij temporis, non tantum in marito obtinere, sed in alio quolibet debitore, qui si ante diem ex aliqua justa causa solvere cogitur, medij temporis commodum computare, & detrahere potest, ut in debitoribus fisci receptum est, ex l. 1. Cod. de condic. ex leg. & alius auctoribus relatis tradit Peregrin. de jur. fisc. lib. 6. tit. 7. num. 21. & generaliter in omnibus debitoribus ex ad. l. 1. Cyn. Bald. Angel. Salic. constituit Tiraq. de retract. lib. 1. §. 1. glossa 18. num. 37. quibus consentit Iason. in d. l. in diem num. 2. ff. de condic. indeb. qui ait, idem esse, si quis per errorem ante diem solverit. † Quæ juris definitio ita demum meo judicio retinenda est, si verè debitoris interfit ante diem solvere, ut si ex eo, quod ante diem solvere cogitur, damnum patitur, vel amittit lucrum. Nam si debitor alio loco convenitur, quam quo solvi debuit, id deduci debet, quod ejus interest alio loco solvere, & solum quatenus ejus interest, minoris sit pecuniæ condemnatio, l. 2. in princ. & l. 4. ff. de eo quod cert. loc. & dixi quæst. 25. in fin. Quamobrem si nihil debitoris interest ante tempus solvere, veluti si pecuniam paratam habuit, eamque otiosam habiturus erat, usque ad diem, quo solvi debuit, non puto interusurij rationem habendam esse. Utenim usura est, ob dilationem aliquid ultra sortem stipulari, & capere, l. rogasti, §. si tibi, & l. lecta, ff. si cert. per. l. qui Romæ, in princ. de verb. obligat. ita iniustum est, ob festinatam solutionem aliquid detrahere sorti, cum nihil debitoris interest, ut docet Rip. in l. si ex toto, num. 52. de leg. 1. & multi Theologi apud Salas in lib. de emot. & vend. dub. 9. num. 4. & lib. de usur. dub. 27. num. 3. Denique ut non excusatur is, qui mutua pecuniam dare cogitur Principi, vel Reipublice, si quid addit sorti, & stipulatur ultra sortem, cum verè nihil ejus interest, ut dixi quæst. 74. num. 9. ita proflus non excusatur debitor, si ex eo, quod ante diem cogitur solvere, aliquid detrahit sorti, si nullum ex festinata solutione patitur damnum, vel amittit lucrum. † Et quibus puto, quod dicitur in d. l. 1. si constante, §. quoties, maritum, qui dotem representare cogitur, deducere interusurium medij temporis, & quod ait I. C. in lib. 73. §. in diem, ff. ad l. Falcid. in comparatione legis Falcidiæ, & quantitate patrimonij constituenda spectandum esse, quantum intere-

heres, donec dies obigerit, lucraturus est ex usuris: & alia iura omnia, ex quibus colligitur interusurij medij temporis rationem habendam esse, hodie non obtinere, & huiusmodi leges abrogatas esse eo iure, quo usura prohibetur, & reducendas ad id, quod interest, & ad id, quod ex fructibus, vel alio licito questu redigi potest, ut sensisse videtur Francisc. de Cald. in lib. de empr. & vend. c. 23. n. 42.

ubi relata illa Baldi sententia in diff. authent. qui jurat. n. 39 & relatis auctoribus, qui eam sequuntur, subijcit statim, ab eis cavendum esse, se infra demonstraturum, quod exequitur num. 58. ubi concludit, pecuniæ interusurium hodie non deberi, nec posse exigi excepto casu, l. curabit C. de act. empte & similibus, & hanc esse communem scribentium sententiam. Neminem tamen reperi id in specie dictatum legum adnotasse.

His consequenter videndum est, an quod diximus soluto matrimonio per mortem uxoris non posse maritum pertere in perceptione uturarum, vel fructuum, locum habeat, & retinendum sit, si ex eo matrimonio supersint liberi. Et crebrior nostrorum sententia est, etiam extantibus liberis maritum neque usuras dotis percipere posse, neque fructus pignorum suos facere. Nam quamvis hoc casu dos ad filios pertineat, veluti hæredes matris, l. 1. §. illa præcul dubio C. de rei uxore act. ita ut neque etiam ad patrem mulieris defunctæ revertatur, secundum opinionem Martini, quæ generalitè totius orbis consuetudine recepta est. † Et non minus in dote promissa, quam soluta locum habet, ut alius auctoribus citatis tradit Socin. jun. in conf. 36. num. 6. & 16. lib. 1. Rolan. de lucr. dot. q. 5. n. 8. & seq. Gabriel. in conf. 65. num. 4. lib. 1. Thesaur. dec. 190. num. 9. Maresc. variar. lib. 1. c. 42. num. 4. & Rot. inter recentill. dec. 126. n. 1. par. 1. & 642. n. 3. part. 2. non potest tamen usuras dotis exigere, vel fructus pignorum dotialium suos facere à die soluti matrimonij. Ita enim sentiunt Ioann. de Anan. in c. salubriter, de usufr. col. pen. & Ruin. in conf. 102. nu. 3. lib. 4. Ioan. Lup. in c. per vestras, par. 6. §. 8. n. 4. Corn. in conf. 169. nu. 4. lib. 4. Alvar. Valaic. conf. 84. circa fin. Gratian. discept. forens. cap. 244. n. 16. & cap. 427. a nu. 4. quem probat Beltramin. in notis ad Ludovif. dec. 573. in fin. Marius Giurb. ad consuet. Messan. cap. 3. glossa 5. nu. 28. Martius Medic. in dec. 15. nu. 6. & seq. idemque novissimè respondit D. Præses Bellon. in conf. 64. nu. 8. quod ex Theologis probantur Molin. in d. disp. 322. num. 1. & Rebell. lib. 8. qu. 2. num. 6. ubi referunt, id lege Lusitanæ cautum esse. Cuius sententiæ hæc præcipua ratio est, quia cessante matrimonio, eius onera etiam cessare dicendum est, arg. l. ejus qui ff. si cert. per. Neque movere, quod si supersint filii, qui sunt reliquæ præcedentis matrimonij, & ex dote matris alii debent, l. ubi adhuc, C. de jur. dot. quia hoc intelligendum est constante matrimonio, si quidem eo soluto pater filios alere teneret, ut pater, & ex charitate sanguinis l. si quis §. §. 1. de lib. agnosce. & l. qui liberos, §. ult. de rit. nupt. & ita respondet Gratian. d. cap. 427. num. 22. & Bellon. loc. cit. num. 9. & Martius Medic. in d. dec. 15. num. 14. & 16. qui alia quædam addert pro hac sententia fulcienda, quæ convelli posse videntur. † Aut enim sibi hanc sententiam magis placere, quia filii potius dicuntur solatio, quam oneri esse parentibus suis, & proinde non onera, sed fructus matrimonij dici debere, ideoque alimenta filiorum inter matrimonij onera censenda non esse. Præterea patrem, & filium unam, & eandem personam esse non fictione quadam, sed ex veritate, unde cum pater filium alit, seipsum alit, & proinde nihil hoc nomine à socero, vel alio debitore dotis sperare, aut expectare debere: Non enim socer sicut filiam, ita nepotes ex filia alere teneret, quos scilicet pater non maternus avus jure naturæ & jure sanguinis alere cogitur, d. l. si quis, §. utrum, de lib. agnosce. & d. l. qui liberos de rit. nupt. & qui etiam viuo patre legitimam partem bonorum patris habere videantur, ideoque nihil obstat dictam l. ubi adhuc C. de jur. dot. l. dotem, ff. de castren. pecul. l. si maritus, ff. fam. heredit. quibus locis, inter onera matrimonij recensentur filii, quia ut etiam respondet Gratian. loc. cit. illæ leges loquuntur tempore constantis matrimonij, non autem eo soluto, & rationem esse, quia dos principaliter datur pro alenda uxore, non pro alendis liberis, quos pater teneret alere, non propter er dotem, sed propter ius sanguinis, ut dictum est. Quamobrem, quia soluto matrimonio, per mortem uxoris maritus liberatur ab onere alende uxoris, quod est principale onus matrimonij nihil mirum est, si cesset etiam præstatio usurarum, & fructuum, quantum vis supersint filii, nullam igitur causam remanere, unde huiusmodi usurae licite exigantur. Ita ferè Martius dissentit loc. cit.

Sed his non obstantibus hæc species valdè controversa est. Nam contrarium sentiunt multi non contentendæ auctoritatis, inter quos Cavalcan. dec. 26. num. 25. p. 3. & turtius dec. 22. num. 18. & seq. part. 4. Cumia, super ritibus Siciliae, cap. 94. nu. 22. qui refert ita fuisse iudicatum, Cæsar. Marent. in conf. 14. num. 20. & in lib. de contr. libell. part. 15. n. 79. Cardis. Tusc. in verbo Dotis fructus, concl. 741. n. 118. tom. 2. Mollæ, ad consuet. Neapol. par. 6. quæst. n. 21. tom. 1. contan.

d. claus. 6. gl. 2. par. 2. n. 28. Salas de usur. dub. 30. nu. 5. Pyrrhus Siculus in suo spec. disp. 16. quæst. 99. & Duar. ad proemium constit. Pij V. de censib. quæst. 24. n. 24. qui ex Salone ait, contrariam opinionem merito rejici. Id etiam deinde comperi docere Emin. de Lug. disp. 25. num. 175. & cum hæc species Romæ incidisset, causa sæpius propolita nihil reolutum fuisse, memorat Beltramin. ad Ludovis. in d. dec. 375. in fin. Huiusque sententiæ præcipua ratio est, quia soluto matrimonio per mortem uxoris non omnino cessant onera, si filij supersint, quos scilicet pater alere cogitur, & qui sunt reliquæ, & pars onerum matrimonij, ut expendunt Socin. in cons. 135. n. 13. lib. 1. Cavale. loc. cit. & alij tanè plurimi apud Gratian. in append. d. c. 427. & Cardin. loc. cit. & Rota in dec. 326. n. 1. inter recentiss. par. 1. his verbis: *Præsertim quia dos debetur propter onera matrimonij, l. dotis fructum, ff. de jur. dot. l. pro oneribus, C. eod. que durant etiam mortua uxore, quando adsunt liberi, quorum onus remanet apud patrem, ex Bald. in l. post dotem, n. 29. in princ. ff. sol. matrim. & Socin. in d. consil. 135. n. 16. lib. 1.* Denique quia hæc est natura dotis, ut oneribus matrimonij cohereat l. 16. ff. de Castr. pecul. id est, ut is, qui dotem habet, onera matrimonij agnoscât, l. actione, §. ult. ff. pro soc. l. 56 §. 1. de jur. dot. inter quæ cum sit cura, & exhibitio liberorum, d. l. ubi adhuc, C. eod. tit. consequens est, ut debitor dotis etiam muliere defuncta, id oneris agnoscere, & subire debeat, & quod idem est, usuras dotis viro præstare, qui liberos alit.

20 Neque valde movent, quæ Martius Medices adfert. loc. cit. imò levitas eorum mihi magis suspectam facit primam sententiam. Nam quod ait, filios potius esse solatio, quam oneri parentibus, & fructus esse matrimonij, non onera: unam, & eandem personam esse cum patre, & eo viuo jus habere in bonis patris, hæc & reliqua omnia similia, quæ hyperbolicè dici solent, locum habent, etiam constante matrimonio. Quis enim neget, filios viva matre patribus solatio esse. Ut etiam, quod dicimus, patrem filios alere teneri ex charitate sanguinis, obtinere etiam viva matre, & matrimonio constante, certo certius est. Quare cum etiam constante matrimonio hæc omnia dici possint, & non ideo minus eo constante filij inter onera matrimonij censentur, d. l. ubi adhuc, C. de jur. dot. & aliis dicendum est, hæc nihil ad hanc rem pertinere. Ut enim hæc non impediunt, quin educatio, & exhibitio filiorum constante matrimonio inter ejus onera numerentur, ita nec matrimonio soluto efficere possunt, ut filij desinant esse oneri parentibus, qui illos alere tenentur, ut dictum est. Et licet non negem, filios matrimonij fructus esse, cum boni sunt, & parentibus obtemperant, ij tamen fructus non sine sumptibus, & laboribus percipiuntur, exemplo fructuum prædiorum, qui non nisi cum cultura, & cura percipi possunt, unde non dicuntur fructus nisi deductis sumptibus, l. 56. ff. de usur. l. si a domino 35. §. fructus, ff. de per. hared. l. 9. in fin. ff. de oper. servor. l. 7. in princ. ff. solut. matrim. Quare quod ait Medices, non entis nullæ sunt qualitates, sophisticum magis est, quam verum. Etenim observandum est, onera matrimonij dici, non quia propriè versentur circa matrimonium, sed quia matrimonium origo, & occasio est horum sumptuum. Onera enim, & sumptus matrimonij versantur circa uxorem, & liberos, qui maritum, & patrem sequuntur l. si maritus ff. fam. bereise. l. 56. §. 1. de jur. dot. unde defuncta uxore cum liberis adhuc manet subiectum, circa quod hæc onera consistant, id est liberi, quos pater alere tenetur. Et quemadmodum filij dicuntur filij, & fructus matrimonij, etiam eo soluto, §. fam. in C. de jec. nupr. ita & onus dici possunt, quod etiam ex eo constat, quia onera sæpe sunt, ubi non est matrimonium, ut si pater maritum dotem recipiat, tunc enim & nurum, & filios alere tenetur, ut proxime dicam.

21 Præterea nihil obstat, quod Gratianus, & Martius dicunt, dictam l. ubi adhuc, & alias loqui constante matrimonio, quia quod attinet ad alimenta, locum habent, etiam matrimonio soluto, sive morte viri, sive morte mulieris dirimatur. Nam in d. l. ubi adhuc, sancitum est, licere mulieri viro ad inopiam vergeate res mariti doti suppositas retinere, vel easa possessoribus, & detentoribus vindicare, ita tamen, ut fructibus earum rerum ad sustentationem tam sui, quam mariti, filiorumque utatur, si quos habet: Nemo autem, ut puco, arbitrabitur, etiam si matrimonium deinde, vel morte viri, vel mulieris dirimatur, filios ex fructibus earum rerum alendos non esse. Quod etiam in d. l. si maritus, 46. fam. bereise. definitum est, huius scilicet post mortem patris, qui receperat dotem, posse illam ex bonis patris percipere, hac ratione addita: quia mortuo patre, quidam filios sequuntur etiam antequam

fiant hæredes, ut matrimonium, ut liberi, ut tutela: igitur, & dotem percipere debet, qui onus matrimonij post mortem patris sustinuit. Nemo autem inficiabitur filium etiam defuncta uxore, si supersint liberi, dotem ex bonis percipere posse, ex quibus liberorum onus sustinere possit. Alioqui hæredes patris pinguiorem hæreditatem consequerentur, & locupletiores fierent cum jactura aliena, id est liberorum, qui dotem matris amitterent, quod jus non patitur, l. 6. in fin. ff. de jur. dot.

Denique quod respondit Papinianus in d. l. dotem, 16. ff. de Castr. pecul. dotem filiofamilias datam, vel promissam in peculio Castrensi non esse, sed apud patrem esse debere, quia dos matrimonij coherens oneribus ejus ac liberis communibus, qui sunt in avi familia, confertur: id est, ut explicat Cujac. ad Papin. quia ad eum pertinent onera matrimonij filij sui. Nam & nurus, & nepotes ex eo matrimonio procreati familiam ejus sequuntur, & ab eo omnes alendi sunt, l. si filia, §. si filius, ff. fam. bereise. & proinde dotem ibi esse debere, ubi sunt onera matrimonij, l. si is, qui, §. 1. ff. de jur. dot. l. actione, §. ult. ff. pro loc. & d. l. si maritus 46. ff. fam. bereise. hoc verum est, etiam defuncta uxore filij: nam si ex matrimonio supersint filij, non ideo minus in avi familia, & potestate sunt: neque ideo minus ab eo exhibendi, & proinde dos etiam apud avum remanere debet, ut ex fructibus ejus onus liberorum filij sustinere possit. Quare cum ejusmodi jura, quibus constat, liberorum curam & exhibitionem inter onera matrimonij referri, etiam soluto matrimonio locum habeant, magis ostendunt, soluto matrimonio dotem alendis liberis servire debere, & durare matrimonij onera, & consequenter usuras dotis etiam soluto matrimonio licite exigi posse.

Ex quibus etiam non placet, quod Medices ait num. 17. dotem principaliter dari pro alenda uxore & in quandam consequentiam pro alendis liberis: proinde defuncta uxore causam principalem uturarum cessare: & in his terminis dictas leges procedere. Nam istiusmodi jura eodem loco, & ordine habent onus exhibendæ mulieris, ac liberorum, ut in d. l. ubi adhuc, satis indicant verba illa, ad sustentationem tam sui, quam mariti, filiorumque, & in d. l. si maritus, fam. bereise. verba illa, quia mortuo patre, quidam filios sequuntur, ut matrimonium, ut liberi, ut tutela, & congruenter, in l. 56. §. 1. Paulus ait: post mortem patris statim onera matrimonij, filium sequuntur, sicut liberi, sicut uxor. Denique in d. l. 16. de Castr. pecul. Papinianus ait, dotem coherere matrimonio, & oneribus ejus, ac liberis communibus. Ex quibus satis constat, leges exhibitionem filiorum non minus principaliter intendere, quam mulierum. Quod etiam satis indicat, quod scribit Ulpianus in l. 1. ff. solut. matrim. interesse reipublicæ foeminas dotatas esse ad subolem procreandam, replendamque liberis civitatem.

Et admisso etiam, quod is auctor comminiscitur, dotem principaliter dari pro alenda uxore, & secundario pro alendis liberis, hoc tamen nihil in hoc genere referre videtur. Sive enim dos principaliter, sive secundario alendis liberis interserviat, semper justa causa subesse videtur insigendi usuras ei, qui dotem habet. Etenim in hac specie, id est defuncta uxore cum liberis, adhuc durant onera matrimonij propter liberos, quos pater suis sumptibus alere cogitur, ut expendit Rot. in d. Senogall. in princ. & auctores sanè plurimi apud Gratian. in append. d. c. 427. & Duar. in d. qn. 24. num. 14. ubi eleganter ait, maritum, licet non sustineat onera matrimonij præsentis, sustinere præteriti, cum teneatur alere filios.

Denique quod dicitur, patrem, sicut tenetur alere filiam, non teneri alere nepotes ex filia, sed hoc onus spectare ad patrem filiorum, ex l. si quis, de lib. agnosce. & aliis, accipiendum est, nisi tacer debitor sit dotis, ut tradit Manent. loc. cit. num. 82. Hæc enim propria functio, & natura dotis est, ut interserviat oneribus matrimonij l. 76. & 77. ff. de jur. dot. inter quæ liberos esse, certissimum est, ex d. l. ubi adhuc, & l. dotem ff. de Castr. pec. ubi Papinianus ait, dotem oneribus matrimonij, & liberis conferri. Vnde quandiu promissor dotis eam retinet, tacito iure, & secundum naturam dotis tenetur onera uxoris, & liberorum sustinere pro modo, & ratione dotis, vel, quod idem est, usuras dotis præstare marito, & patri, qui suis sumptibus filios alere cogitur, quos ex fructibus dotis alere potuisset. Ex quibus ego in hac specie, id est defuncta uxore cum liberis, crederem usuras admittendas esse, sed leviores, quia mortua uxore vir ex parte oneribus matrimonij liberatur.

Hoc sanè verissimum puto, posse maritum defuncta uxore cum liberis petere dotem non solutam, in qua filij ma-

lij matris succedunt, etiam si matris pater, idemque eorum avus superstes sit, ut dixi ex consuetudine Martini ubique recepta, & ex tempore morte agere ad id, quod vere illius interest ratione lucri cessantis, quia ut pater & iure patris potestatis usufructuarius est bonorum filij ex l. 1. C. de bon. matr. Rot. in d. dec. 126. num. 2. & pecunie etiam usufructus est l. 1. C. de usufr. ear. rer. & consequenter dotis consistentis in pecunia. Idemque lucrum cessans petere posse filium defuncto patre, & tutorem, vel curatorem filij, ut docet idem Molin. in d. disp. 322. num. 1. vers. observat tamen. Salas de usur. dub. 30. num. 1. & in patre iudicatum referre Mart. Medic. in d. dec. 15. in fin. † Nihil verò de damno emergenti in his speciebus definiunt, idem tamen sensisse puto, debitorem scilicet dotis etiam post mortem mulieris cum liberis, teneri ex mora ad id, quod interest ratione damni emergentis patri, vel patre defuncto alijs, aut tutoribus, & curatoribus filiorum, dummodo probetur legitimis modis, quia cum de interesse agitur, eadem videtur esse ratio lucri, & damni, & iisdem regulis consistere, ut in l. 13. ff. rem rat. habet. l. si vero, paragraffo si mihi, ff. mand. l. 2. in fin. de eo, quod cert. loc. l. 1. C. de sentent. qua pro eo, quod inter. Ugolin. de usur. cap. 3. §. 7. num. 1. vers. secundo excipitur, imò æquius videtur, ut ratio damni habeatur, ex l. ultim. Cod. de Codicill. l. juris, ff. de iur. & fact. ignorant. & in specie Gratian. in appendic. d. cap. 427. vers. quamvis tamen. † Quod verum puto, licet liberi, post mortem matris moriantur, superstiti patre, quia dos nihilominus ad patrem spectat, quia satis est, quod dos semel delata sit filijs, ut illis defunctis pater iure patrio illum acquirat l. si infans, C. de iur. delib. Alex. in cons. 115. in fin. lib. 1. Bertrand. in cons. 309. numero quarto, part. secunda, Socin jun. consil. 9. num. 24. libro primo, Thesaur. in d. dec. 190. numero decimo, Honded. cons. 32. numer. 14. lib. 1. Rot. inter recentiss. in dec. 642. numero quinto & 7 part. 2. Quare cum pater mortuis liberis sit creditor dotis, consequens est, si ei mora fiat, agere posse ad id, quod eius interesse probabitur ratione damni, quod patitur, vel lucri, quod facere potuit, ut in alijs creditoribus receptum est ex d. l. 2. de eo, quod cert. loc. l. 1. C. de sent. qua pro eo, quod inter, & alijs.

Nunc transgrediamur ad aliud huius quæstionis caput, & videamus, an soluto matrimonio morte viri, mulier ultras dotis capere, vel fructus pignorum percipere possit, neque sorti imputare teneatur. Quod cum varias species contineat, quæ diversam rationem habere videntur, ideo facillioris doctrinæ gratia duo casus separandi sunt. Primus est, cum dos, vel pars dotis ab eo, qui dotem constituit, vel ab hæredibus eius adhuc debetur. Et hoc casu, soluto matrimonio per mortem viri, puto, mulierem exigere posse ultras dotis, vel pensionem annuam, quæ præstatur viro, vel pignora dotalia retinere, & fructus capere non computandos in sortem, ut inde se alat, & liberos, si quos habet, etiam si eius aliunde non intersit, quæ est sententia Soti de iustit. & iur. lib. 6. quæst. 1. artic. 2. Tolet. lib. 5. cap. 30. in fin. Mercat. de usur. cap. 8. & aliorum, quos sequitur Salas d. dub. 30. num. 6. quia, inquit, fructus pignoris, vel certa illa quantitas marito præstatur, ut uxorem alat, & proinde cum huic oneri mulier succedat, consequens est, illam hæc licite capere, nec deducere de sorte: & hoc ius etiam viduz novissimè concedit Emin. P. de Lug. d. disp. 25. num. 175. † Quod proculdubio retinendum est, cum dos à patre, vel fratribus ex patrimonio patris promissa est, & dos succedit loco legitimæ, vel portionis eius, quæ filiz obvenisset ex bonis patris, ut plerumque solet, quia legitima debetur cum fructibus l. Papinianus, §. unde si quis, ff. de inst. test. Peregrin. de fideicom. artic. 36. numer. 69. & cons. 99. num. 11. lib. 3. & Præles Fab. titul. de usur. & fructib. leg. defm. l. 1. & 12. & alijs passim. Et cum debitor dotis re, & pretio fruatur, æquissimum videtur, eos ultras dotis pendere, l. contrabit, & l. Julianus, §. veniunt, de act. empr. & l. 5. in fin. ff. de collat. dot. & ita docet Manent. loc. cit. num. 71. & 75. ubi rectissime ait, incongruum esse, filiam defuncto viro fructus pignorum, quæ pater marito dederat, computare in dotem, quia hac ratione paulatim filiz indotata fieret, neque virum inveniret, cui secundo nubere posset.

His consequenter si hæredes mariti, qui dote non recepta mulierem alere non tenentur, quia nec maritus uxorem hoc casu alere cogitur, sive à patre, sive ab extraneo, sive ab ipsa muliere dos promissa sit, ut tractat Surd. in lib. de alim. titul. 7. quæst. 17. num. 31. & nos diximus quæst. 28. num. 47. & 52. mulierem domi retinent, & suis sumptibus exhibent, potuerunt pignoris dotalis fructus

consequi, vel ultras dotis, vel annuam quantitatem, quam ipsa mulier perciperet, ut sentiunt Salic. & alij quidam apud Azor. Instit. part. 3. lib. 7. cap. 9. vers. altera sententia, quia cum mulieri id liceat, ut mox dixi, sequitur, id etiam hæredibus mariti licere ex consensu, & voluntate mulieris, ut sensit Salas in d. dub. 30. n. 7. quæ id velle intelligitur, quandiu in domo hæredum habitat, & ab eis alimenta capit.

Alius casus est, cum dos constante matrimonio viro, vel focero numerata est, & marito defuncto mulieri restitui debet. Qui casus duas species continet. Prima est, cum quæritur, an soluto matrimonio morte mariti viduz intra annum luctus, qui restituendæ doti concessum est, ut diximus, ultras dotis debeantur, & hoc casu certissimum est, ultras dotis non deberi, tametsi pater, vel hæredes mariti, qui dotem habent, mulierem alere teneantur, ut docet Surd. in d. lib. de alimens. titul. 2. quæst. 44. num. 11. & seq. & titul. 4. quæst. 24. num. 6. Thesaur. in decis. 45. num. 1. ubi refert, id in foro ubique servari. Anton. Gomez. ad l. Taur. 59. num. 48. Plot. de instit. juran. §. 11. num. 23. Rot. apud Ludovif. decis. 250. num. 4. Anton. Faber. in suo Cod. lib. 5. titul. de rei uxor. act. def. & alij, quos recenset Anton. Amat. variat. resolut. cap. 49. num. 53. qui tamen id terè accipiunt, dummodo mulier aliunde non habeat, unde se alere possit, ut tractat Surd. in d. quæst. 44. num. 48. & 49. & sentiunt ferè omnes relati ab eodem Anton. de Amat. loc. cit. quod probare non possum. † Puto enim five dives, sive inops sit mulier, intra hoc tempus ab hæredibus viri alendam esse. Quæ fuit sententia Guid. de Suar. in d. §. exact. & Alberic. eod. loc. Et movetur primum, quia maritus recepta dote tenetur uxorem alere etiam diutem, l. 7. in princ. ff. de iur. dot. l. ultim. ff. de dot. mal. except. ergo & hæredes, qui dotem habent. Deinde quia hoc proprium dotis est, ut qui eam habet, uxorem exhibere teneatur, l. 20. §. hoc amplius, ff. fam. hercicul. 60. §. si inter, ff. mandat. l. actione, §. ultim. ff. pro loc. & ipse Surd. in d. quæst. 44. num. 16. in fin. ubi ait, dotibus onus alendi viduam annexum esse. Proinde cum in hac specie hæredes viri dotem habeant, æquissimum est, illos onus mulieris sustinere.

Neque rationes istæ satis, meo iudicio, refelluntur à Surdo loc. cit. Nam quod respondet num. 27. post Socin. & Alexandrum, non valere argumentum, maritus alit etiam indotatam, l. si cum nulla, ff. de relig. ergo & hæredes, non est simile, quia cum maritus corpore, & obsequijs uxoris fungatur, æquissimum est, illum alere uxorem etiam indotatam; quia licet non teneatur eam alere ratione dotis, quæ nulla esse proponitur, tenetur tamen eam alere ratione necessitudinis, & vitæ societatis, quæ ratio in hæredibus cessat, cum quibus morte viri dissolvitur affinitas, l. 3. §. affinitas, ff. de postul. & qui nihil habent ex bonis, & patrimonio mulieris. Aliud verò est, cum vir dotem habuit, hoc enim casu validum argumentum est, maritus tenetur uxorem alere, quia dotem habet, ergo & hæredes eius, obligatio enim alendi uxorem coheret doti, ut dictum est, vel ipso Surdo teste, ergo rectè inde colligitur, ut quandiu hæredes viri dotem habent, mulierem alere teneantur.

Neque etiam movet, quod secundo loco respondet, soluto matrimonio, dotem non esse, ex l. 1. ff. sol. matrim. de 36 proinde nihil obstat, quod dicitur mulierem ex dote alere debere, quia verius est, dotem esse etiam soluto matrimonio. Ait enim Jurisconsultus, in d. l. 1. publice interesse soluto matrimonio dotes mulieribus conservari. Quod etiam probat l. 1. §. taceat, C. de rei uxor. act. l. 1. & 12. ff. de fund. dot. & communiter probant Interpretes in d. tit. sol. matrim. inter quos Paul. de Castr. n. 1. Socin. n. 11. Socin jun. n. 55. Ioa. Coral. n. 55. scilicet ante restitutionem, ut optimè explicat Zaf. eod. loc. num. 18. & Iaton. num. 8. ubi ait, ante restitutionem competere propriè privilegia dotis, & durare prohibitionem legis Iuliz. Quod etiam sentit Bald. in l. 1. C. sine cens. vel reliq. Bald. Novell. de dot. part. 1. num. 13. Natta, in cons. 207. num. 1. Card. Mantie. de tac. & ambig. cony. lib. 12. tit. 1. num. 14. Fach. contr. lib. 10. cap. 27. vers. sed istis, & explicat Cujac. in d. l. 12. ad Papin. cuius verba sunt, etiam dirempto matrimonio prædium dotale esse intelligitur, quoad scilicet restitutum sit. Quare cum dos verè consistat etiam soluto matrimonio, consequens est, durare illius privilegia, inter quæ est, ut qui eam habet, mulierem alere teneatur, l. cum pater, ff. de pact. dot. l. 22. §. sin. autem, ff. sol. matrim. & ubi illa est, ibi onera esse debeant, d. l. si is, qui, §. 1. de iur. dot. & l. dotem, ff. de castr. pec.

Denique nihil obstat iura, quibus cautum est, alimenta ijs non decerni, qui aliunde vivere possunt, ut in l. si quis à liberis, §. 7. ff. de lib. agnosce. l. pen. ff. de iur. in possess. 16.

legat. & aliis, quia locum habent, cum alimenta officio iudicis debentur, ut sunt, quae filio debentur à patre, inter quos nullus contractus initus est, & nulla actio intercedit. Haec autem obligatio alendi mulierem descendit ex contractu dotis, & ex propria natura dotis, & ideo non tam officio iudicis, quam jure actionis hujusmodi alimenta debentur, ut ait Faber *d. tit. C. de rei uxor. act. def. ult. nu. 6.* Ex quibus etiam non placet, quod multi docent, viduae alimenta ab heredibus viri non deberi etiam intra annum luctus, cum dos non ipsi mulieri, sed alteri ex conventionione restituenda est, veluti si extraneus, qui dotem dedit, eam sibi reddi stipulatus est, quod licet ex *l. 20. §. si extraneus, ff. de pact. dotat. l. 43. §. 1. ff. de jur. dot.* Quae est sententia Bart. Alex. Ruin. Rip. & Socin. *in l. 2. ff. solut. matr. Pinell. in l. ult. n. 7. C. de bon. mater. Antor. Gomezd. l. 50. n. 48. & aliorum,* quos refert Surd. *d. qu. est. 44. num. 6. & Anton. de Amat. in ind. resp. 49. n. 80.* quia cum onus exhibendae mulieris coheret doti, & sequatur dotem, ut dictum est, & dilatio haec etiam in hac specie heredibus competat, consequens est, ut quando apud heredes dos manet, mulierem exhibere teneantur. Cum enim haec obligatio alendi uxorem ex ipsa natura dotis proficiatur, *l. si filia, §. si filius, ff. famil. benefic. l. pro oneribus 20. C. de jur. dot. l. 21. §. 1. ff. de donat. inter vir. & uxor.* nihil refert, cui dos soluto matrimonio reddi debeat. Illud enim spectandum est, an heredes mariti dotem habeant, qui sane melioris conditionis esse non debent, neque mulier deterioris, quod si dos alteri restituenda sit.

Illud sane placet, licitum esse viduae de certa quantitate cum heredibus mariti loco alimentorum pacifici durante anno luctus, dummodo honestum modum alimentorum non excedat, etiam si ejus aliunde nihil intersit, ut videtur sententia Campeg. *de dot. part. 2. qu. est. 6. nu. 1. & tradunt Didac. Covarr. variar. lib. 3. cap. 1. num. 3. vers. sexto hinc etiam.* Ioann. Bapt. Lup. *de usur. & commerc. illicitis. comment. 1. §. 4. num. 22. Surd. in d. qu. est. 44. num. 34. Trentacinq. in d. ref. 6. n. 3. & Roderic. de ann. redd. lib. 3. qu. 7. nu. 56.*

38 Neque enim haec quantitas praestatur in premium dilationis, quia competit beneficio legis conquirendae pecuniae gratia, sed in vicem oneris exhibendae uxoris, quod sequitur heredes viri. Unde si mulier id oneris in se suscipiat, licite de certa pecuniae quantitate con venire potest, quae huic oneri respondeat, quia hoc casu contractus innominatus quidam celebratur, *do ut facias*, id est, damus tibi pensionem, ut ipsam alias, in quo genere usura latere non potest, ut inquit Cardin. Mant. *de tac. & ambig. lib. 8. tit. 19. n. 29. & dixi aliis auctoribus citatis qu. 13. n. 10. & 28.*

39 Proxima species est, cum quaeritur, an transacto anno ex mora heredum vidua usuras dotis, vel alimenta petere possit, vel de certa annua quantitate pacifici, donec pecunia dotalis restituatur. Et sane ex jure civili maritus, vel haeres ejus, si in restituendis rebus mobilibus moram fecerit, usurarientes solvere cogitur ex constitutione Iustiniani *in d. l. 1. m. §. ex alio, C. de rei uxor. act.* & notat Petrus Gregor. *Synagm. jur. civil. lib. 9. cap. 22. nu. 5. & Anton. Faber. hoc tit. def. 5. & 9.* sed postquam placuit, usuras omni jure prohibitas esse, & leges, & constitutiones Principum usuras permitteutes exploratas sunt, receptum est, viduae nec alimenta, nec usuras praestandas esse ob solam moram in dote restituenda factam, neque fructus pignorum suos facere, nisi ejus aliunde intersit, ut respondit Anchar. *in cons. 190. num. 4. & 6. & multis ostendit Surd. d. tit. 1. qu. est. 45. n. 2. & in cons. 194. n. 13. Rolan. in cons. 55. lib. 2. Vrsill. ad Afflict. in dec. 284. n. 6. Barbof. in l. 2. in princ. n. 40. ff. sol. matrim. Molin. Theolog. disp. 322. n. 6. Fernand. Rebell. lib. 6. qu. est. 11. num. 12. & post haec scripta magnus Cardin. de Lug. *loc. cit. num. 173.* Idem sententiunt Gratian. *discept. cap. 140. num. 3. & alij sane plurimi apud eund. Antonin. de Amat. d. ref. 49. num. 84. & communem esse sententiam testantur Covarr. variar. lib. 3. cap. 1. n. 3. & Thefaur. in d. dec. 43. n. 2. ubi ait, communi omnium voto ita definitum esse.**

Sed contraria sententia placuit Bald. *in authen. ei qui num. 39. Cod. de bon. auct. jud. possid., & alij apud Surd. loc. cit. num. 7. Molin. J. C. primog. lib. 4. cap. 5. num. 6. Navar. cap. 17. num. 213. versic. tertium verum esse, & in comment. de usur. num. 67. Thefaur. in decis. 43. numer. 4. Zerol. in sua praxi episc. part. 1. verbo usura, vers. dicit quis Arag. ad D. Thom. qu. est. 78. art. 2. circa fin. vers. infero tertio, & Fachin. controvers. jur. lib. 3. cap. 101. qui in fine subjicit hanc feret clausulam. Cuius quis sortem exigere potest, quia scilicet debitor eam offert, vel certe nulla difficultas est in ea exigenda, tunc usuras non debent, quia videtur creditor pecuniam mutuari sub usuris luerariis.*

Sed

Sed quaestio est de heredibus, qui sunt in mora restituendi dotem viduae. Illa vellet accipere, interpellat, rogar: dies quoque debitorem monet, ut restituat, sed non fit restitutorio. Certe hic nulla est voluntas viduae sensus exercendi. Non debet in, qui in mora est, imputare culpam creditoris, cur non petierit penultim. ff. de vi, & vi arm. si haec ratio bona esset, nec maritus posset usuras dotis non soluta consequi, quoniam & ei obijci potest, debuisset eum dotem exigere. Et secundum hanc sententiam judicatum fuisse refert idem Fab. *in d. defen. 5.* Nam, inquit, si jure Pontificio permittitur marito exactio usurarum, quia sustinet onera matrimonij, quidni mortuo viro mulier usuras dotis consequatur, quando caret dote, cum eadem onera ad mulierem recurrant, & illud praecipue, quod se alere cogitur.

Illud vero omittendum non est, receptum esse inter iuris auctores viduae alimenta deberi, quando diligentiam adhibuit, nec dotem consequi potuit ab heredibus viri, nec aliunde habet, unde se alere possit. Ita enim docuerunt Bart. Bald. Roman. Castrensi. & alij sane plurimi apud Surd. *in d. qu. est. 45. num. 6. inter quos Didac. loc. cit. ubi tamen ait, id iure non probari, Plot. in l. si quando, §. 11. num. 27. de in lit. iur. Cagnol. in l. curabit, num. 17. C. de act. empti Trentacinq. d. ref. 6. num. 4. Ioann. Bapt. Lup. in d. §. 4. n. 23. Giurb. ad cons. Messan. cap. 15. gl. 15. num. 25. & 30. par. 1. nec aliud sensit Fachin. loc. cit. quoniam tamen in dubium merito revocantur à Barbof. in d. l. 2. part. 1. n. 41. & 45. Nam si ex eo, quod mulier inops sit, & diligentiam adhibuit in petenda dote, posset aliquid ultra sortem capere, id etiam alijs creditoribus liceret, quod nemo dixerit. Neque enim inopia, & diligentia creditoris iustus, & legitimus titulus est, ex quo aliquid ultra sortem capere liceat, sed necesse est, ut ex mora debitoris damnum sentiat, vel lucrum amittat, ut saepe dictum est.*

Quamobrem ego in re haec, quae satis involuta est, & variae ab interpretibus, & Juris Scriptoribus tractata est, ut etiam constat ex Peregrin. *in cons. 100. lib. 1. & Giurb. loc. cit. maxime interesse puto, an vidua alimenta petat, an usuras, vel fructus pignorum percipiat, donec dos reddatur.* Nam etiam post annum luctus, quando heredes viri dotem retinent, alimenta viduae eos praestare aequilimum puto, siquidem qui dotem recipit, tacite videtur se obligasse ad alimenta praestanda, donec dos restituatur, & proinde alimenta haec non capiuntur ratione mora, sed ratione tacite promissionis, & obligationis, quae sequitur dotem, ut is scilicet, qui fruitur dote, mulierem alat, *l. dotis fructus, 7. in princ. ff. de jur. dot. l. si cum dote, 22. §. 8. ff. sol. matrim. & in specie Soc. de just. & jur. lib. 6. qu. 1. art. 2. circa fin. Navar. in comm. de usur. n. 67. Lopez instruat. part. 2. c. 60. Salon. qu. est. 78. art. 2. coner. 15. n. 3. & Duard. in proem. Bullae Divi Pij V. de censib. qu. est. 26. nu. 31. & 32. & ex nostris auctoribus Alex. Soc. & alij, quos refert Menoch. *in cons. 8. n. 20. in fin. Thefaur. in d. dec. 43. n. 4. ubi inquit, iniquum esse heredes mariti interim ex dote lucrum percipere, Ioseph. de Sess. in d. d. 68. n. 27. 47. & 49. Gratian. in d. cap. 240. n. 21. & dec. 126. n. 4. Stort. Odd. in d. cons. 75. num. 16. Anton. Fabien. in d. def. 5. & ita censuisse Cameram Imperialem, refert Mynsing. *centur. 1. observ. 64. n. 2. ubi dicit hanc sententiam aequiorem, & idque consuetudine Tholosana receptum esse, refert Petr. Gregor. d. lib. 9. cap. 20. num. 9.***

Neque movere debet auctoritas Barbof. *in d. l. 2. n. 41.* ubi scribit hanc opinionem confundi, sic enim loqui solet, dum aliorum sententiam impugnat, ex eo quod cum heredes mariti debeant pecuniam dotalem in genere, si mulier aliquid ultra sortem percipiat, id capere videatur ex solo tempore tardae solutionis, quod est usurarium, & illicitum *cap. in civit. de usur.* Neque obstare ratione adductam in contrarium, quia illa tacita promissio restringitur ad tempus constantis matrimonij, & proinde illo soluto obligationem alendi uxorem quoque solvi. Etenim certum est, soluto matrimonio, intra annum luctus, mulierem, saltem cum non habet aliunde, alendam esse sumptibus haeredum mariti, qui dotem habent, neque huiusmodi alimenta minuere dotem, ut sensit Accurs. *in d. l. 1. §. cum autem, Cod. de rei uxor. act.* quem reliqui ferè omnes secuti sunt, & probant Gregor. *loc. cit. & Cujac. d. l. in fin. ubi notat, mulieres plerumque solam dotem habere in bonis, ex l. 1. ff. qui par. in pign. hab.* quam sententiam late tueretur idem Barbof. *loc. cit. num. 21. & 22. quare ex ipsius Barbof. doctrina falsum esse deprehenditur, quod ait, obligationem alendi mulierem restringi ad tempus constantis matrimonij, siquidem admittit obligationem hanc ad annum luctus porrigendam esse, quo*

que putant etiam in hæc specie illa concurrere debere, quæ ad probandum id, quod interest, exigit Castrenf. in l. 2. §. ult. ff. de ex. quod cert. loc. & multi apud Grat. in d. cap. 240. num. 5. & 7. & cap. 243. num. 12. & 13. ubi statat, non esse admittendam probationem præsumptivam, ut loquitur, neque illam, quæ resultat ex qualitate loci, in quo passim inveniuntur occasiones collocandi pecunias ad lucrum. Quibus consentit Roderic. in d. quest. 7. num. 54. tamen statim dissentiat num. 55. & alij multi æstimaverint, satis esse, si in regione annui redditus frequenter venales sunt, & passim se se offert occasio prædia comparandi. Ita enim Covarr. Lup. Bertazzol. Manent. & alij quidam apud Giurbam loc. cit. num. 31. & 39. vers. si vero vidua. ubi ait, satis constare nostris temporibus eos, qui pecuniam habent paratas, habere occasiones emendi census, vel immobilia, quod tamen probare, & excutere non ausim. Illud sane facile admitterem, quod is auctor ait, num. 33. si vidua gemmis venditis, & alijs ejus bonis pecunias confecerit, easque in emptionem reddituum convertit, satis perspicuum esse, idem omnino fuisse facturam, si dotem exegisset, arg. l. tutor. §. non est audiendus ff. de admin. tut.

57 Ceterum quicquid sit, si venæ mulieris non interest, ut quæ neque censum, neque aliam rem frugiferam emere volebat, nec poterat, neque alia ratione lucrum facere, & tamen post moram usuras dotis exegit quæ modum alimentorum excedit, & illis contenta tacite, vel expresse convenit de non petenda dote, vel de immodica annua quantitate pacificetur cum hæredibus viri, aut possessiones in pignus accipit fractus immodicos perceptura, donec dos sibi reddatur, videtur dotis causam in pecuniam creditam convertere, unde quicquid exegit, sortem minuire necesse est, quæ ratio in superiori casu cessat, nimirum cum alimenta in domo hæredis percepti, aut nomine alimentorum fructus alienius agri, vel certam annuam quantitatem, quæ alimentorum modum non excedit, tunc enim nulla fit conversio dotis in mutuum, & proinde usura hic intelligi non potest: sed dos verè consistit, & quicquid nomine alimentorum exactum est, id non mutuo, sed obligationi, quæ inest doti referendum est, cui onus alendi connexum est: nec cessat omnino titulus exigendi alimenta, secundum ea, quæ dicta sunt. † Quamobrem, quod qu. 15. n. 13. dictum est, ex Purpur. Didac. & aliorum sententia mulierem, cui pensio legata est, quandiu non petet dotem sibi reddi, si pensionem exigat, usuram admittere, temperandum est, si pensio illa pro alimentis relicta est, neque modum alimentorum excedit, ut tradit Duardus in dict. quest. 26. num. 31. & 32. Nam & si annuum ei relictum non fuisset, alimenta ei deberentur exacta promissione, quæ inest contractui dotis secundum nostram sententiam.

59 Ex quibus etiam definiiri potest, an valeant statuta tertiarum, quibus hæredibus viri insulantur sex, vel septem pro centenis singulis, donec dotem viduæ restituant, quod valde controversum est, ut notat Gratian. d. cap. 143. num. 45. & constat ex Salas d. dub. 30. n. 3. & 4. & num. 10. Nam si loco alimentorum ista decernuntur, & honestum modum alimentorum non excedunt juxta qualitatem perlonarum, existimo statuta hæc ad diminuendas lites utiliter promulgari, & valida esse, ut Abbas, Castrenf. & alij apud Sforziam Odd. in d. cons. 75. num. 4. & Joseph. de Seiff. in d. decis. 68. num. 47. Salon. in d. contr. 15. num. 3. vers. sequitur secundus, & ita accipio auctores, quos longa serie recentent Giurba num. 36. & Antonin. de Amat. num. 98. loc. cit. Alioqui si ex eo tantum hujusmodi statuta recipiantur, quod in provincia frequens, & facilis sit emptio prædiorum, & reddituum, dicam liberè hujusmodi statuta mihi non placere, tamen multi viri Theologi id probent apud Salas d. dub. 30. num. 10. hæc de re iterum, & diligentius dicturus quæst. 79.

60 Denique illud omnitendum non est, si vidua, quæ iterum nupsit, dotem à patre, vel hæredibus viri debitam secundo viro constituent, expresse, vel tacite, juxta l. dotem. & l. post divortium. 65. ff. de jur. dot. Menoch. lib. 3. præf. 6. num. 25. posse secundum virum, qui sustinet onera matrimonij, usuras dotis exigere ab hæredibus primi viri, vel alijs debitoribus dotis, vel fructus pignorum suos facere integra manente dote, ut sancitum est in d. c. salubriter. de usur. & in specie docent Grat. in cons. 56. nu. 3. lib. 1. Plot. de in lit. juran. §. 11. n. 26. Ioan. Bapt. Lup. in d. §. 4. nu. 15. Surd. in d. quest. 45. n. 50. ubi alios congessit Roderic. in d. quest. 7. nu. 57. Vgolin. de usur. cap. 3. §. 7. num. 1. in fin. Gratian. cap. 143. nu. 23. & cap. 240. n. 22. & in dec. 126. n. 11. & inter Theologos Sanchez de matr. lib. 7. disp. 87. n. 30.

& alij plurimi apud Anton. loc. cit. n. 74. tamen si id immerito to improbet Barb. in d. l. 2. n. 42. qui nimis facilis esse videtur ad aliorum opiniones reprehendendas, satis enim est, ut hæredes primi viri sint in mora solvendi dotis, & secundus uxorem aliat, & alia onera matrimonij, sustineat, ut dixi ex l. ult. §. præterea. C. de jur. dot. † Et ut potuit primus vir cum focero, vel alio debitore dotis pacifici de certa annua quantitate præstanda pro oneribus matrimonij sustinendis, donec dos soluta sit, ut ex multorum sententia dixi qu. 28. nu. 41. ita & poterit secundus vir annuum redditum stipulari ab hæredibus primi mariti, donec dos debita solvatur, idque ex eo tempore, quo sustinet onera matrimonij, & uxorem aliat, ex d. l. 42. §. usuras, ff. solut. matrim. l. 17. in princ. ff. de dol. except. & d. c. salubriter de usur. neque puto quempiam dissentire. † Illud quoque non omiserò, quod est in fin. d. l. ult. C. de jur. dot. non repelli maritum dotem repetentem oblatione usurarum, etiam si paratus sit debitor uturas, vel pensionem annuam solvere, nec audiri debitorem, si dicat, se in ea præstanda perseveraturum; Maritus enim cum volet, dotem exigit, nec excludetur oblatione usurarum, vel redditus, quod valde notandum ibi Cuiacius ait, & nescire, an reperitur alibi. Quod ad alios quoque creditores pertinere puto, ut scilicet non excludantur à petitione fortis oblatione usurarum, vel redditus, nisi interdum ex rescripto Principis, ut usitatum est.

63 Denique ad hunc tractatum pertinet, neque omnitendum fuit, si maritus, vel uxor consentiente viro dote recepta eam ipsam pecuniam focero, vel alteri mutuam dent, & de certa quantitate præstanda pacificentur, donec pecunia debita solvatur, illicitam & usurariam esse conventionem, nisi aliunde interfit, quamvis cum focero, & promissore dotis ea nondum soluta, id pacifici liceat propter onera matrimonij. Ita enim tradunt Capyc. in dec. 133. nu. 4. Surd. in cons. 269. nu. 18. & in lib. de alim. tit. 1. quest. 42. num. 58. Zecchus lib. de usur. cap. 8. n. 3. ubi ait, ita sentire omnes, Alphons. Reg. cas. 16. n. 12. Marant. in singular. verbo debitum ex una causa. & Fontan. de pact. nuptialib. claus. 5. gl. 8. par. 15. num. 42. subiciens, id nullam admittit dubitationem, quia hic mutuum verè sub usuris contrahitur, unde mariti ab hoc genere contractus valde abstinere debent. Et comperi deinde, hanc sententiam sequi Antonium Merand. controverf. jur. lib. 2. cap. 39. n. 8. ubi ait esse verissimam. Et licet aliud sentiat Manent. de contract. libell. quest. 5. n. 34. manifestè tamen refellitur ex l. aliam ff. de novat. & deleg. ex qua constat novatione facta dotis, & tutela privilegia perire.

QVÆSTIO XXXI.

De Usuris faciorum.

SUMMARIUM.

1. Hodie in albione pro socio non vendunt usura.
2. Societates ea lege, ut pecuniam conferens, illa salva, lucrum percipiat, iniuste, & usuraria.
3. Et multo magis si de certa lucri quantitate conventum sit.
4. Negotiatoribus pecuniam dantes, & ea salva aliquis sperant, usuram committunt.
5. Quod verum est etiam in socio, qui pecuniam societati mutuam dedit.
6. Patronus senioris improba societas, & finis.
7. Animalia æstimata danti ea lege, ut recipiens pretium restituat cum lucro, usuram facit.
8. Animalia si æstimata dantur, & æstimatio reddenda sit, emptio, & venditio, facta intelligitur. Æstimatio facit emptionem.
9. L. curabit. C. de act. empt. locum habet in rebus mobilibus fructiferis.
10. Societates, in quibus capitale saluum est, & lucrum percipitur, constitutione Sixti V. prohibentur.
11. Actio nulla competit ex societate adversus constitutionem Sixti V. factam.
12. Asseratio capitalis, & lucri in societate an nunc sit prohibita.

Et Binsfeldij hæc de re sententia,

13. *Affeuratio capitalis, & lucri etiam nunc licita.*
14. *Periculi susceptio pro certo pretio non est prohibita cum socio.*
15. *Leonardi Lessij sententia expedit, ut societates cum affeuratione sortis, & lucri admittantur.*
16. *In quo tamen duo cavenda sunt.*
17. *Pecunia si detur mercatori eo pacto, ut decem annua solvat, usura est, licet recipiens periculum pecunie non suscipiat.*
18. *Periculi susceptio non excludit rationem usurae.*
L. titius, de præter. verb. declaratur.
19. *Lucrum maius incertum pro certo minori lucro vendi potest.*
20. *Taxatio certi lucri, cum majus rerisimiliter speratur, in societate non est prohibita.*
21. *Emptio sine pretio non consistit.*
Societas leonina, ex qua quis lucrum, non etiam damnum expectet.
22. *Socius, qui pecuniam contulit, si lucrum uniformiter percipiat, ap. committat usuram.*
23. *Capitalis amissio in societate non presumitur.*
24. *Negotiationis lucrum incertum, & varijs casibus obnoxium.*
25. *Ludovici Romani cons. 420. declaratur.*
Pecunia deposita ea lege, ut mercator ea uti possit, mutua intelligitur.
26. *Lucrum non intelligitur, nisi deducto omni damno.*
Societate finita quisque excerpta conferre debet.
27. *Pecunia mutua dari potest, ita ut lucri, & damni communis sit divisio.*
28. *In fecerendis contractibus non tam verba, quam pacta spectanda sunt.*
29. *In societate, in qua unus pecuniam, alter operam præstat, pecunia communicata non intelligitur.*
30. *Periculum pecunie in societatem collata eius est, qui eam contulit.*
31. *Pecunia in societatem illata primo loco extrahi debet.*
32. *Si tamen inter res societatis pecunia extrahatur.*
33. *Seio si dentur nomina debitorum, habenda est ratio sumptuum, & eius, quod interest.*
34. *Dummodo societas id facere possit.*
35. *Et dummodo nomina non sint idonea, & facilis exactionis.*
36. *Damnum in societatibus commune esse debet.*
37. *Damnum pecunie est conserentis, siue in principio, siue in fine societatis pereat.*
38. *L. cum duobus. §. damna. ff. pro socio explicatur.*
39. *Et §. quidam laganiam euclid. l.*
40. *Industria persona interdum tanti est, quanti pecunia, & interdum etiam pluris.*
41. *Domino res sua perit etiam in societate.*
42. *Societatis damna intrinseca, & extrinseca, & que sint communia.*
43. *Socius captus a Piratis si se redimat, repetit à socijs, quod impendit.*
44. *Neque tantum sortem, sed etiam si quid eius interest.*
45. *Socius repetit interesse eius, quod de suo necessario impendit, etiam non interveniente mora.*
46. *L. si id, quod §. item Cellus. ff. pro loc. declaratur.*
Res à socijs collata licet sint in diversis locis, unum societatis corpus constituunt.
47. *Petri Philippi Cornei exceptiones due, qua rejiciuntur.*
48. *Pecunia in societate amittitur, cum merces ex ea empta pereunt.*
49. *Societas contracta intelligitur iuxta regionis consuetudinem.*
50. *Et ut inter bonos agi oportet.*
51. *Societate finita si socius pecuniam secum ferat, & pereat, eius est periculum non conserentis.*
Si modo societas renovata non sit.
52. *Socius licet non teneatur ad usuras, teneatur tamen ad id, quod interest.*
53. *Socium adversus iuratur in litem.*
54. *Nisi societas inita sit in fraudem usurarum.*
55. *Socius dans pecuniam ei, quem scit non esse negotiatorem, non potest agere ad id, quod interest.*

nae fidei, l. 1. & 32. *In bona fidei. ff. de usur. l. 29. §. 1. ff. dep. vel si socius communem pecuniam invaserit, & in suos usus converterit, etiam nulla mora interveniente d. l. 1. §. socius. ff. de usur. Harmen. spir. lib. 3. tit. 10. §. eius quod. quod tamen hodie abrogatum est eo iure, quo usura interdicitur sunt: neque potest socius quicquam ultra sortem capere ex solo tempore tarde solutionis, nisi eius interfit, ut in specie, l. 60. ff. pro soc. de cuius sententia diligenter tractatum est q. 1. Ut etiam, quod favore socij, qui communes ad eius sumptibus refecerit, sancitum est in l. 4. C. de adif. priu. & l. 52. §. idem ff. pro soc. ut possit intra quatuor menses, postquam opus resectum erit, usuras centesimas consequi ultra sortem, aus deinde rem propriam habere, nunc quoad usuras abrogatum est, ut notat Roder. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 4. n. 39. in fin.*

Alius modus, & quidem turpior, & trequentior est, cum socius ea lege pecuniam contert, ut nullum earum subeat periculum, & lucrum percipiat. Hoc enim societatis genus non tantum illicitum, & iniquum est l. si non fuerit in fin. ff. pro soc. sed etiam usurarium, ut docuit glos. in c. plerique 14. q. 3. Bald. in l. 1. n. 11. ff. pro soc. Castren. in cons. 55. n. 1. lib. 2. Roman. in cons. 470. n. 7. Dec. in l. si patenda n. 8. C. de pact. & in cons. 116. n. 5. Gomez. variar. resol. lib. 2. c. 5. num. 5. Rinin. in cons. 465. n. 5. lib. 4. Plot. de in lit. iuran. §. 13. n. 7. Gail. lib. 2. obs. 24. n. 5. Felician. de censib. lib. 1. c. 5. n. 15. Francisc. Marc. dec. 889. n. 12. qui ait, hanc societatem non esse nec ex forma, nec ex natura: & late Felie. de societ. cap. 18. & Narbon. ad l. Hispan. 15. glo. 1. n. 5. & 6. Illis addo et Theologis Lopez. de contract. & negotiis. lib. 1. cap. 65. ver. qu. bar. & Rebell. de oblig. instit. lib. 15. q. 2. n. 1. Idem sentit Natta in cons. 403. n. 1. ubi refert, hanc esse communem sententiam, quam etiam probavit Card. Mant. de tac. & ambig. con. vent. lib. 6. tit. 6. n. 2. & 18. Ferrer. in notis ad Guidon. Pap. quæst. 186. & Hotoman. in disp. de societ. c. 2. qui tandem subicit hanc clausulam, cum nec pecunia, quam credidit, eius sit, nec res fecunda sit, nec periculum etiam suscipiat: nec postremo ex arte probabili, & iusta lucrum querat, is quæstus legitimus appellari non potest. Hoc genus etiam nominatim reprehendit Theodor. Balsam. ad canon. 17. Nicen. Syn. his verbis: *Quidam Rec. canones intelligentes, & ei fraudem facientes verba quidem servant, metem autem negligunt. Dant enim nonnullis pecuniam, & tantam ex lucro partem se capturos paciscuntur: periculum autem agnituros, qui eam accipiunt, & cum sint re vera generatores, verbo tamen societatem prætexunt. Quamobrem quicquid percipitur nomine lucri, extenuat sortem, ut notat Marc. loc. cit.*

Idemque multo magis dicendum est, si de certa lucri quantitate conventum sit, salva sorte, puta si recipiens suo periculo pecuniam octo, vel decem annua prestare promittat: hic enim multo magis mutuum, & fenus esse intelligitur: & longe maiorem iniquitatem convento consonet, ut not. in Navarr. cap. 17. n. 258. Ugolin. in lib. de usur. cap. 55. in fin. Cardin. Mant. d. lib. 6. tit. 7. n. 3. Jacob. Cancr. variar. resol. l. 3. e. 7. n. 50. & eleganter Hartman. Pistor. lib. 3. quæst. 2. n. 30. qui huius rei rationem subijcit his verbis: *Nam quando in genere de certa lucri parte agitur, tum si negotiator, qui pecuniam recipit, nihil lucri fecerit, nihil etiam ratione pecunie percepta se velere tenetur creditori. At quando respectu collocatæ sortis certa pecunie quantitas singulis mundinis, vel annis persolventia promittitur, & si mercator nihil penitus lucratus. sed damnum etiam passus fuerit, tamen quantitas promissa ab eo exigitur. Longe igitur maiorem continet iniquitatem pactum istud, & quod consequens est, omni dubitatione caret, pactum hoc tanquam usurarium nullum iuris vigorem habere posse.*

Et quod magis est, hoc etiam in illos extenditur, qui dant pecunias negotiatoribus, & artificibus, ut ex ijs negotientur, vel artem exercent, ita tamen, ut capitale sit saluum, & restituendum creditorum arbitrio, si modo lucrum aliquod inde sperant, & captant, licet illius lucri nulla pactio, & conventio intercedat, sed simpliciter dimittatur discretioni mercatoris, & artificis. Hoc enim casu etiam usura committitur, c. usura, & c. plerique 14. q. 3. & c. consilium. de usur. & recte tradit Dec. in d. cons. 116. n. 7. Anton Gomez. in d. cap. 5. n. 5. ver. quarto infero. & Peguer. in dec. 32. n. 18. ubi recte ait, non excusari, quod exponant se periculo amittenda sortis ob inopiam mercatorum, & artificum, qui quandoque foro cedunt, & fiunt non solvendo.

Præterea, quod dixi cum, qui pecuniam dedit mercatori ea lege, ut sorte salva certam annuam quantitatem recipiat, usuram committere, retinendum est etiam inter socios, cum scilicet alter sociorum pecuniam partem credit societati eo pacto, ut cambia, vel certam pecuniam quantitatem singulis annis, vel pundinis ab altero recipiat. Nam etsi respectu reliquæ portionis suæ socius sit, tamen ratione pecuniae, quam societati supernumeravit,

USura duobus modis à socijs ferè agitur. Primus est, cum socius repetit pecuniam, quam in societatem contulit, vel portionem pecuniae communis: & hoc casu certum est, ex iure civili venire usuras post mortem, ut in reliquis iudicijs bo-

& credidit, instar creditoris est, & proinde, quod in extraneo creditore pecuniam mercatori committente iuris est, idem etiam locum habet in socio, quatenus rices gerit creditoris, ut late offendit idem Hartman. d. q. 2. & præferam *num. 30.* † Quod genus societatis Catonem seniore exercuisse, scribunt, & valde improbant. Plutarchus in eius vita, Cujacius ad *African. tract. 7.* circa medium, ubi notat, Catonem sic mala ratione contabere consueville, pluribus sub nautico seniore credita pecunia ejusdem negotiationis socijs, e quibus ipse unus esset, qui scilicet veniret in societatis portionem, & pro portione pecuniae periculum sustineret, qui lege tenoris nautici debuisset omne sustinere: & nihilominus, nave, & pecunia salva, exigeret universum foenus totius pecuniae, cum debuisset exigere pro rata tantum periculi, & non modò se pro socio gerere, modò pro generatore.

Præterea dicendum est, societates usurarias esse, in quibus animalia æstimata traduntur pastoris, aut rustici ea lege, ut liberè eis uti valeat, dummodo tantundem post aliquod tempus restituat cum certo lucro, perinde enim est, ac si illorum pretium illi dominus dedisset mutuum. Proinde si ex animalibus hac lege traditis lucrum exigat, usuram capit, quia idem est, ac si aureos decem mutuo daret, & undecim reciperet, quod non licet *l. rogasti, §. si tibi. ff. si cert. pet.* Et ita docent Conrad. de *contract. quest. 88. concl. 4.* Azor. *lib. 9. cap. 7. quest. 6.* Rebell. ubi *supra, q. 6. n. 4.* Lopez. *d. lib. 1. cap. 67. vers. præterea queritur.* Mollet. de *contract. cap. 11. num. 46.* & Vincent. Filliuc. *tractat. 38. c. 5. num. 98.* Ex quibus videtur hæc recepta inter Theologos sententia. Quæ probari potest ex *l. si pro mutua. C. si cert. pet.* ex qua constat loco mutue pecuniae, quam quis rogabat, iumenta, & alias species æstimatas dari posse, & si quid ultra sortem exprimitur, usuram esse.

Sed hic ego aliquantulum hæreo, & subsisto. Nam cum in hac specie pecora æstimata dentur, & eorum æstimatio post aliquod tempus restituenda sit, consequens est, hic emptionem, & venditionem esse, quamvis enim in contractibus non ordinatis ad translationem dominij, æstimatio non faciat emptionem, ut notat Bald. in *l. cum duobus, §. si in coeunda in fin. ff. pro soc.* in hoc tamen contractu, cum periculum sit accipientis, & tantundem reddi debeat, certum est, quicquid verba contractus in societatem vergant, emptionem hic esse, & dominium pecoris accipientem translatum esse, ut indicat *d. l. cum duobus, §. damnas.* ex quo constat, si pecus æstimatum datum sit, & casu aliquo perierit sine culpa eius, qui accepit, periculum commune esse, quare si damnus commune est, consequens est, æstimationem fecisse emptionem pro dimidio, idzoque in hac specie, in qua totum periculum est accipientis, æstimationem fecisse totius pecoris venditionem, ut indicat *l. 11. C. de pact. l. 5. C. de jur. dot. & l. æstimatis 50. & l. 51. ff. sol. matr.* & ex Natta *conf. 650 n. 2. lib. 4.* & Barbol. in *d. l. æstimatis, n. 1.* † Cum ergo in hac specie vera venditio contracta censetur, consequens est, eum, qui animalia æstimata accepit, loco emptoris esse, & cum non sit æquum, illum re, & pretio uti. *l. 13. §. veniunt. ff. de act. empr.* licitum esse ei, qui dedit, de certa quantitate pacisci, dum æstimatio non reddatur. Certum enim est, hoc casu usuras pretij deberi ratione fructuum non tantum jure civili, ut definitum est in *l. curabit, C. ead. tit.* sed etiam jure Pontificio, ut docent Covarr. *lib. 3. cap. 4. numer. 1.* Cardin. Mantica. de *facit. & ambig. convent. lib. 4. tit. 24. n. 5.* & alij auctores, quos recensui *qu. 24. n. 2. & 3. & sequentibus*, ubi sententiam aliquot magnæ Rotæ Romanæ decisionibus confirmavi. Quamobrem cum procliviores esse debeamus ad comprobandum contractum, ut ait *l. cum hic status 32. §. 4. ff. de donat. inter vir. & uxor.* putarem, illud genus contractus, quod à viris Theologis in universum reprehenditur, saltem eo casu sustineri, & probari posse, quo certum illud lucrum, quod dominus animalium stipulatur ultra eorum æstimationem, non excedit rationem fructuum, arg. *d. l. curabit. C. de act. empr.* que locum habet etiam in rebus mobilibus fructiferis, ut tradit Sigismund. Scaccia de *commerc. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. n. 173.* & Roder. de *ann. reddit. lib. 3. q. 7. n. 88.* & 89. ubi refert, id obtinere in equo, qui locari solet. Quod addendum est ipsi, quæ scripsimus *d. q. 24.*

Sanè admitti non debent societates animalium, ut quarumcumque aliarum rerum, in quibus capitale saluum manet, & lucrum certum, vel incertum percipitur: vel in quibus de certa luci quantitate convenit in singulos annos, vel menses præstanda. Hæc enim omnia tanquam iniqua, & usuraria prohibita sunt constitutione Sixti V.

quam ad totius huius rei fidem subijcere existimavi. Ait ergo Pontifex. *Hæc nostra perpetuò valitura constitutione damnamus, & reprobamus omnes, & quoscumque contractus, & conventiones posthac inendas, per quas cavebitur personis pecunias, animalia, vel quaslibet alias res societatis nomine tradentibus, & etiam si fortuito casu quaslibet saluberram, damnum, & amissionem sequi contingat, jorsipsa seu capitale semper saluum sit, & integrum à socio recipiente restituatur: sive ut de certa quantitate, vel summa in singulis annos, aut menses durante societate respondeatur. Statuimus; huiusmodi contractus, conventiones, & pactiones usurarias, & illicitas posthac censeri debere, atque in posterum non licere ijs, qui pecunias, vel animalia, aut alias res in societatem tradent, de certa lucro, ut præferatur, percipiendo inter se pacisci: neque etiam, sive ad certum, sive ad incertum lucrum convenerint socios, qui ea recipient, ad sortem, seu capitale saluum, & integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto, aut promissione obligari. Ac ne de cetero societates inentur ab huiusmodi pactis, & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districte interdiximus, & prohibemus: sed potius cuncti noverint societates huiusmodi, cum in posterum unus pecuniam, animalia aut alias res, & bona, alter vero operam, vel industriam conferat, pure, sincere, & bona fide, sicut decet iustis, & æquis conditionibus, secundum juris dispositionem, ac sine ulla usuraria pravitate labe, & suspitione inendas esse: ita ut non ad certam summam, & quantitatem ab omni periculo immunem lucri nomine persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum socius accipiens teneatur, &c. † Denique iubet Summus Pontifex ex contractibus aliter factis in posterum nullum jus cuiquam competere, & nullam actionem esse civilem, aut naturalem, sive ad sortem, seu capitale casu amissum recuperandum, sive quoad certas summas annuas, vel mensuales titulo lucri promissas. Denique si qui in posterum sub prætextu similium contractuum ad executionem dicti capitalis in totum, vel ex parte amissi, aut certa annua, vel mensura quantitate procedent, penis adversus manifestos usurarios constitutis puniendos esse. Et ita ferè ultimam huius constitutionis partem in Epitome contraxit Scortia ad *select. Pontific. constit. epit. 142.**

Ceterum hæc constitutio maximè adveriari videtur sententiæ Navarri, & aliorum, qui societatem aliter iniri posse putant, id est, licitum esse de certa luci quantitate pacisci salva sorte, duobus contractibus additis, nimirum, afectionis sortis & afectionis certi lucri, seu venditionis incerti lucri iusto pretio. Nam nominatim hæc sanctione cautum est, ne de periculo inaccipientem rejiciendo, aut de certa luci quantitate conveniatur: utrumque verò sit in hoc negotij genere, unde videtur Pontifex involucria, & mixtura eorum contractuum prohibuisse. Et præfertim cum non modo voluerit, ut societates sine usuraria pravitate labe in posterum contraherentur, sed etiam sine foenoris suspitione, à qua non omnino hic contrahendi modus immunis esse videtur, ut constat ex Reginald. *cap. 29. num. 398.* & Lop. *d. cap. 65.* ubi refert, insignes Theologos quosdam hoc genus contrahendi improbare, etiam si sincerè fiat, propter speciem usuræ, quam habet. Neque desunt viri docti, qui tamquam illicitum, & usurarium condemnent, ut Parlador. *rer. quotid. lib. 2. cap. 20.* Sarmient. *select. interpr. lib. 7. cap. 1. num. 11. & 12.* ubi ait, hos contractus ab initio inter eosdem sine usura coniungi non posse. Idem sentiunt *dot. de just. & jur. lib. 6. quest. 6. art. 1.* Rebell. de *oblig. just. lib. 15. quest. 4. nu. 1.* & alij Theologi quidam apud eundem Scortiam *Theor. 367.* & Felice de *societ. cap. 19. n. 24. & seqq.* ubi Navarri fundamenta molitur evellere. Denique Binsiel. in *cap. naviganti q. 8. in fin. de usur.* subijcit hæc clausulam: *Ex hac Pontificis constitutione reprobatur contractus societatis, cum afectione capitalis, & certi lucri cum socio, eo quod magnam affinitatem habeat cum contractibus usurariis, & facile prudenter secundum mundum sub prætextu talium contractuum pallient usuras.* Quod etiam aperte scribit Philare. de *offic. sacer. lib. 5. cap. 7. concl. 3. & cap. 9. vers. sed hæc controversia.* & admittit Malder. *tractat. 5. cap. 2. dub. 9. versicul. respondet verum esse,* quamvis dicat non esse illicitos jure naturæ.

Sed his non obstantibus, quia constitutio Sixti V. non vetat nominatim hos duos contractus societati admitti, & ex natura rei liciti sint, & juri naturali consentiant, modò hæc onera iusto, & æquali pretio commutentur, receptum est, sanctionem hanc eam interpretationem pati ex jure communi, ut huiusmodi commercij genus minimè comprehendat, ita enim sentiunt *l. c. lib.*

lib. 2. cap. 25. dub. 3. Azor. lib. 9. cap. 3. q. 7. Ugolin. de usur. cap. 55. §. 1. n. 1. Malder. loc. cit. Scaccia d. lib. de commerc. §. 3. glof. 3. num. 37. Marefc. variar. lib. 2. cap. 133. num. 21. Bellon. de potest. cur. que incontin. lib. 1. cap. 31. nu. 5. & 6. Molfes. tom. 3. ad confus. Neapol. quæst. 18. & de contract. cap. 11. nu. 41. Nardon. in d. glof. 2. n. 43. Filliuc. d. tract. 38. cap. 3. num. 57. Bonnac. de contract. disp. 3. qu. 6. punct. 3. num. 8. Bernard. Iustin. lib. de contin. cambior. q. 10. num. 9. & Scortia d. Theorem. 367. in fin. qui post alios refert, ut etiam Iustinianus loc. cit. eundem Sixtum V. hac de re consultum vivæ vocis oraculo respondisse, se non damnasse societates iis pactis initas, quas auctores classici comprobaverunt, sed eas dumtaxat, quas iidem auctores communi calculo condemnarunt: Quod etiam sentiunt Covarr. Lup. Molin. & alij apud Duard. in tractatu recens edito de societate, lib. 2. cap. 4. quæst. 7. num. 9. & 21. His novissimè accedit Eminent. P. de Lug. disp. 30. sect. 4. num. 40. quæ magna auctoritas est pro hac sententia. Quæ probatur tum aliis argumentis, quæ sunt apud Scortiam loc. cit. tum hac potissimum ratione, quia contractus societatis licitus est, & iuris gentium. l. 5. de

14 *just. & jur. & conventio suscipiendi periculi tam fortis, quam lucri pro certo pretio non improbat. l. in nave. ff. loc. l. 1. §. sape. ff. de pos. & spei etiam emptio est, l. nec emptio. ff. de contr. empt. l. 21. ff. de hered. vel act. vend. nihil verò prohibet, hos contractus sine fraude inter eosdem celebrari, quia quod in diversis personis recipitur, id in uno, & eodem recipiendum est, ut sapienter dixit l. singularia. ff. si cert. per. ¶ Quinto imò non contemnendis argumentis Lessius in d. dub. 3. num.*

15 32. putat, expedire ad salutem animarum, & utilitatem Principis, atque etiam viduarum, & pupillarum hanc contrahendi speciem permitti. Nam, inquit, si hoc commercium prohibeatur, cum his temporibus rara sit occasio in redditus, & prædia idonea collocandæ pecuniæ, omnes ad usuras, & illicita commercia se converterent, ne sortem paulatim absumant, quam tamen omnes conservare maxime cupiant. Quin imò hoc genus contrahendi mercatoribus commodius esse, quia magis lucrum inde sperant, nec coguntur rationes suas aliis patefacere: nec pericula magni aestimant, cum illis affluenti fiat, & possint sepe tuto impendere pecunias ex quo etiam dici potest, constitutionem illam receptam non esse, ne quidem per Italiam, ut refert Malder. loco citato, ideoque relinqui hoc negotium in terminis juris naturæ. Et licet adversus hoc contrahendi genus multa proferat Felic. dicto capite 19. & novissimè D. Raph. de Turri in suo tract. de camb. disp. 3. quæst. 10. num. 23. illis tamen facile occurrit, cum inter socios æqualitas servatur, & onus assicurandæ fortis, & certi lucri aliunde compensatur arbitrio boni viri. Nam quamvis hæc incerta sint, ut Felicius objicit, possunt tamen arbitrio prudentis viri aestimari, l. 2. ff. famit. heredit. ut etiam alex. & spei æstimatio est, d. l. 8. de contr. empt. & d. l. 11. de hered. vel act. vend. & dixi quæst. 72. Et licet hæc emptio proprie intelligi non possit, ut objicit D. Raph. loc. cit. num. 63. quia nullum pretium intervenire videtur, satis tamen est, ut negotium habeat Synallagma, id est causam, ut inde obligatio, & civilis actio nascatur. l. 7. §. 2. ff. de pact.

16 Ceterum hæc in se duo maxime cavenda sunt. Primum ne huiusmodi contractus cum iis ineat, qui turpibus, & illicitis commerciis pecunias exercent, quia delictorum turpis, & foeda communiõ est, & rerum inhonestarum nulla est societas, l. 57. ff. pro soc. unde tutus non esset, qui pecunias suas hac lege daretus, quos sciret fœnus, aut illicita cambia agitare. Alterum est, ut cum iis dumtaxat hoc commercium contrahatur, qui licitis negotiationibus vacant. Nam si pecuniam des, quem certo scias nulli negotiationi operam dare, æque daturum esse, manifestè apparet, te non habere animum contrahendæ societatis: neque enim societas esse potest, nisi alicujus rei sit societas, l. 5. & l. 63. in fin. ff. pro soc. sed potius eolorem tenori quaesitum esse, & sub figmento, & volucto societatis mutuum contrahi, & ex eo lucrum capi, quod ab omnibus damnatum est, & ita in specie monet Claval. par. 1. invent. 6. fol. 37. Scacc. §. 1. quæst. 7. par. 2. ampliat. 9. num. 9. & ampliat. 17. num. 9. Ugolin. d. cap. 55. in fin. Nardon. loc. cit. num. 45. & 47. Iustinian. in d. qu. 10. in fin. & ante illos Iplè Navarr. cap. 17. num. 258. qui istis contractibus maxime patrocinatur, & hoc etiam rectè Felic. d. lib. de societ. cap. 8. num. 66. & Cardin. loc. cit. ubi notat, oportere etiam, ut socius ejus quoque nomine negotietur, qui pecuniam dedit, quod non ita intelligendum est, ut oporteat inscribere actibus societatis nomen utriusque, hoc enim non puto esse necessarium, nec in præxi servatur: sed ut verè inter ipsos maneat, & perfe-

veret societas, etiam adjectis illis pactis.

17 His consequenter quero: Titius aureos mille nomine societatis mercatori ea lege tradidit, ut ei decem, vel octo annua præster lucri nomine, nec actum est, ut recipiens pecuniæ periculum sustineat, an conventio hæc usuraria dici debeat. Et licet Laderch in cons. 189. n. 4. & 5. putet conventionem, hæc licitam esse ex l. Titius 24. de præser. verb. respondeo tamen, societatem hanc usurariam dici debere ex glof. in d. l. cum duobus. §. item ex factis. quæ intelligenda est etiam, quando minime actum est, ut periculum fortis ad recipientem pertineat, ut explicat Ruin. in d. cons. 102. num. 1. lib. 1. & quidam sentiunt apud Felic. cap. 17. n. 8. & Cardin. Mant. d. lib. 6. tit. 7. n. 3. verò imò illa glossa, & nominatim à Sixto V. constitutum esse videtur. Nam societates usurarias esse declarat, sive is, qui pecuniam recipit, ad illam etiam casu fortuito amissam restituendam obligatus sit, sive de certa summa in singulos annos, vel menses lucri nomine conventum sit, & prout satis est, ut constitutioni locus sit, ut vel fortis periculum socius recipiat, vel certam annuam quantitatem lucri nomine præstare promittat.

18 Et hujus rei ratio est, quia susceptio, vel retentio periculi rationem mutui, & fœnoris non excludit, ut constat ex cap. naviganti de usur. Roman. in cons. 420. num. 4. Corn. in cons. 1. num. 2. lib. 4. Ioan. Bapt. Lup. de commerc. illic. comment. 3. §. 1. num. 36. Hartmann. Pistor. qu. 2. n. 48. lib. 3. Peguer. in d. dec. 32. n. 18. & constat a pertissimè ex l. 1. & n. l. C. de naut. fœn. & ex l. 1. & aliis ff. cod. tit. & diximus qu. 3. num. 11. & quæst. 23. num. 3. ubi ostendi, hodie fœnus nauticum illicitum esse. Quod multo magis de terrestri fœnore dicendum est, potest enim sperare, qui dat pecuniam, periculum non evenire, & consequenter lucrum ex pecunia percipere, ut ait, Corn. in d. l. si pascentia nu. 27. Nec obstat d. l. Titius de præser. verb. quia in specie hujus loci is, qui pecuniam acceperat, non tenebatur aliquid præstare, si pecuniam sine ejus dolo vacuum habuisset, ut dixi qu. 16. num. 9. in specie vero, de qua quaeritur, accipiens pecuniam certam annuam quantitatem ex pacto præstare cogitur, tamen nullum ex ea lucrum ferret, quod est iniurum. Et quicquid sit, constitutio Pontificis verat in societatibus de certa annua, vel menstrua quantitate lucri pacisci, cui potius standum est.

19 Quod tamen intelligendum est, nisi certa illa quantitas lucri nomine præstanda promissa sit ex alio contractu, nimirum venditionis incerti majoris verisimilis lucri pro minori certo ad tollendas suspiciones, & molestias rationum. Ut enim fructus agri, vel vineæ vendi possunt pro certo pretio, l. 8. ff. de contr. empt. licet incerti sint, l. 17. C. de usur. ita etiam vendi potest lucrum incertum societatis. Ita Sylvest. in summ. verbo societas. l. nu. 13. Ludov. Lopez d. cap. 65. in fin. & latè Henricman. in cons. 8. num. 22. Et cum hic contractus, secundum sui naturam justus sit, nihil iniustitiæ est, si cum contractu societatis ad damnum, & periculum simpliciter inite conjugatur, ut observat Rebell. in d. qu. 4. in princ. & Azor. in d. cap. 4. qu. 6. ubi ait, constitutionem Sixti V. non prohibere solum pactum de certa lucri portione exigenda pro majori incerto lucro, ita etiam censuram Rota inter collect. a Fraxime. par. 2. dec. 157. num. 8. ubi Rota ait, cessante assicuracione fortis, assicuracionem lucri licitam esse, & rursus in dec. 180. num. 4. & 5. quoniam loco Rota constitutionem Sixti V. quæ huic sententiæ adversari videtur, non habere locum in societatibus, quæ ex jure communi non prohibentur.

20 Imò licet expressa non fuerit hujus incerti lucri venditio, sed simpliciter actum sit, ut certa annua quantitas lucri nomine præstetur, si lucrum illud verisimile est, & majus esse probabiliter speratur, tunc taxatio ista iustinetur, & contractus conficitur, quia pactum hoc nihil aliud revera est, quam assicuratio lucri, quæ non est prohibita, Rot. in l. dec. 157. num. 5. Dec. in d. cons. 111. num. 10. Calcan. in can. 84. num. 5. Laderch. in consil. 70. num. 6. & Felic. in dict. cap. 17. n. 21. & 22. Quod licet improbare non aulam, nihilominus velim, ut contrahentes aut his pactioibus abstineant obviandum, quam habent usuraria conventionis, & præsertim ob constitutionem Sixti V. ex qua hoc genus pactiois prohiberi dicerem illis verbis, sive ut de certa quantitate, vel summa in singulos annos, vel menses durante societate respondeatur, nisi me Rotæ auctoritas retineret. Aut ut infra modum verisimilis lucri se connectant, quo enim minor erit quantitas lucri, quam is, qui pecuniam contulit, sibi præstari stipulatur, eo magis licita pactio est, & remota à suspicione usuræ: & magis apparebit mens contrahentium, ex qua sustinuit hujus conventionis maxime pendet, fuisse majus incertum lucrum, quod probabiliter sperabatur, pro certa minore quan-

- quantitate vendere. † Al oquin si totum lucrum auferas, nulla venditio hic intelligitur, siquidem nihil solvitur pro assicuracione istius lucri. Certum enim est, emptionem sine pretio non consistere l. 2. §. 1. in venditionibus. ff. de contrab. emp. §. pretium. Inst. eod. tit. & procedent quæ proximè diximus num. 17. & 18. aut saltem iniqua, & Leonina erit societas, ex qua scilicet quis damnus, non etiam lucrum expectet, ut Aristo. ait in l. si non fuerint in fin. ff. pro soc. in quam incidere solent mercatores, qui pecunia indigent, & cum potentibus, & diuitibus societatem ineunt, non alia lege pecuniam credituris, ut de Gatone scribit Cujacius loc. cit.
22. Quæro etiam, si nihil omnino conventum sit, de certa quantitate præstanda lucri nomine, & nihilominus is, qui pecuniam in societatem contulit, lucrum uniforme à mercatore percepit durante societate, an lucrum hoc usura sit, & tanquam usurarius dampnandus, qui illud percepit, & responderet Avendan. in lib. de exeq. mandat. par. 2. cap. 29. n. 5. non esse absolute dampnandum tanquam usurarium, quia, inquit, periculum pecuniae sustinet ex natura contractus, quod enim non est expressam, remanet sub dispositione juris, l. quod si nolit. 3. §. quia assidua. de adil. edict. l. cum quid. 3. ff. de reb. cred. §. ult. de præser. verb. & in specie Felix. loc. cit. num. 24. periculum vero pecuniae ad eum ex iure pertinet, qui eam contulit, ut dicam n. 30. † Et cum illius iactura, vel amissio non præsumatur, sed probari debeat, l. §. an vero ff. de eden. Bald. in l. 2. C. de sent. qua sine cert. quant. præser. Joan. Lup. in c. per vestras. §. 1. n. 11. Rota Genuent. in dec. 71. num. 3. ex negotiatione illius potest lucrum, quod offertur, percipi: nec potest appellari uniforme, quod potest ex lege contractus variari, ut in l. si non fortem, §. libertus. & ibi Jason. n. 13. ff. de condit. indeb. quæ iura in hanc rem profert Avendan. ita differens eo loco.
- Sed huic sententiæ maximè obstare videtur, quod respondit Roman. in cons. 420. nimirum uniformem præstationem lucri eius pecuniae, quæ mercatori data est, usuram esse, & repeti posse, est enim tacite pactionis argumentum diuturna acceptatio, eiusdem redditus, l. 5. §. 8. Cod. de usur. §. 1. qui semisses. ff. eod. & Cuiac. ad Papman. in l. tale pactum. 40. §. post divisionem in fin. ff. de pact. † Et cum lucrum ex negotiatione provenire debeat, quæ incerta est, & varijs casibus obnoxia, l. semper, §. negotiatores. ff. de iur. immuni. vix est, ut mercatores idem lucrum facere possint, sed modo plus, modo minus lucrantur, & interdum etiam nihil, ut experientia quotidie docet. Ut dicimus id, quod interest, incertum, & varium esse ex l. 12. in fin. ff. de verb. obligat. §. l. si quis ab alio 13. ff. de re iudic. & tradit eleganter Cuiac. in l. 1. in princip. Cod. de sentent. qua pro eo, quod dicitur & nos multis locis diximus.
- Ceterum Roman. in d. cons. 420. agit de pecunia mercatori tradita sine adiectione causæ, quæ cum non præsumatur donata ex l. cum de indebito, ff. de probat. censetur dimissa mercatori ex causa mutui, ut notat glo. in d. l. cum quid. ff. de reb. cred. & ibi Zasius n. 42. in fin. Laderch. qui alios citat, & ait, receptissimum in cons. 113. num. 1. vel saltem ex causa depositi ea lege, ut ad libitum mercator ea uti possit, quo casu etiam causa depositi in causam mutui converteretur, ut probat Roman. in d. cons. 420. num. 1. ex l. Lucius. ff. de pos. §. l. certi conditio 9. §. ult. ff. si cert. per. & proinde periculum pecuniae ad mercatorem pertinet d. l. Lucius. §. d. l. 9. in fin. & hoc præsupposito num. 4. responderet, uniformem hanc præstationem usuram esse. Sed in specie Avendani pecunia nominatim in causam societatis est tradita, & is, qui eam contulit, illius periculum sustinet, unde lucrum, quod percepit, quamvis uniforme, per se usura dici non potest, & præsertim, quia in his terminis, nondum finita societate, & illius rationibus nondum redditus, lucrum hoc exactum pendet à futuro eventu, & incertum est, cum possit contingere, ut finita societate, excussis rationibus omnibus, socij in damno sint, non in lucro, cum teneatur socius, qui lucrum illud percipit, & excerptis, tantundem in divisione alteri loco accepto ferre l. 38. §. 1. 42. ff. pro soc. † Neque enim lucrum intelligitur nisi deducto omni damno, neque dampnum, nisi deducto omni lucro, ut dicebat Mutius in leg. trigesima, ff. eod. & hoc iudicium est bonæ fidei, l. per hoc ff. comment. divid. leg. tertia, in fin. §. leg. 78. pro soc. §. actionum. Inst. de action. neque intelligi possit, an societas dampnum, vel lucrum fecerit, nisi ea finita calculi, & rationes incantur, ut apud Rotam Genuent. in dec. 173. n. 16. & Felix. de societ. cap. 15. n. 13. & proinde cum finita societate res communes dividantur, quique accepto ferre debet ex-

cerpta ex rebus societatis, & illa conferre, ex quo omnis usura procul esse dignoscitur, & ita sentire videtur Anton. Gomez. variar. res. lib. 2. cap. 5. nu. 5. vers. 4. inserto & Avendan. loc. cit. vers. §. maxime, & Burlat. consil. 321. num. 54. Quod in casu Romani cessat, in quo lucrum illud uniforme perceptum non est obnoxium futuræ reddi ioni rationum, & casibus societatis, sed præcipuum, & ab omni periculo tutum, & merum lucrum pecuniae, & proinde rectè quidem respondit Romanus, sed illius responsum non omnino nostræ quæstioni convenit.

Illud verò certi iuris est, pecuniam licet ad negotiandum dari posse hac lege, ut lucri, & damni communis sit divisio, l. 5. §. 1. ff. pro soc. cap. per vestras. de donat. inter vir. & uxor. Francisc. Marc. dec. 889. num. 1. & Gomez. loc. cit. num. 5. & ipsdem conditionibus potest mutuo dari pecunia, nec usurarius censetur contractus, quamvis is, qui dedit, ex eo lucrum intendat, & percipiat, cum ex pactis appositus apparet, potius imitam fuisse societatem, quam mutuum contractum, & ita rectè tradit Guid. Pap. in quest. 186. §. ad eund. Mathæus, Ranchinus, & Ferrierus annotarunt, & Covarr. variar. lib. 3. cap. 2. num. 2. in fin. Anton. Scapp. de iur. non script. lib. 5. cap. 150. n. 10. & Sigismund. Scacc. in d. §. 1. quest. 7. par. 2. ampl. 20. num. 4. & ante illos docuit Baldus, qui ferè omnia docuit in l. 1. num. 11. C. pro soc. ubi inquit, eum contractum, in quo datur pecunia ad partem lucri, & damni, licitum fuisse: nihilque refert, quod is, qui pecuniam contulit, eam se mutuo dare dixerit, † siquidem in discernendis contractibus non tam verba contrahentium, quam pacta, & id, quod verè agitur, & res ipsa attendenda est, l. ubi ita. ff. de donat. caus. mort. l. 2. C. de transact. l. si unus. in princ. ff. loc. Panormit. Anch. & alij plurimi in c. illo nos, de pign. Covarr. loc. cit. Menoch. in cons. 338. n. 6. Card. Mantica. de rac. & ambig. convo. lib. 3. tit. 2. n. 5. & 19. & Hartman. Pistor. lib. 3. q. 2. n. 39. quod pro regula constituit Binsteld. in rubr. de usur. not. 10. ubi notat huius rei exempla in sacris literis non deesse.

Hic verò etiam subsiciendum esse duxi, neque enim à nostro Tractatu omnino alienum est, satis controversi juris esse, an finita societate, in quam quis pecuniam contulit, alius operam, & industriam, pecunia censetur communis, & proinde inter socios dividenda sit. Nam communiatam censeri, & ideo inter socios dividendam esse, sentiunt Accuri. & Alberic. in l. 1. C. pro soc. Philipp. Corn. in d. l. si pactum, n. 13. & 14. & Covarr. lib. 3. cap. 2. n. 2.

Contrariam verò sententiam probavit Salic. in d. l. 1. C. pro soc. qui n. 2. ait, si aliter fieret, societatem plusquam leoninam esse, idque confirmat hoc exemplo. Pone, quod quis confert in societatem decem millia, alter operam per tres annos, & finita ex tempore societate lucrum sit quatuor millium, sit capitale, & lucrum æquis partibus dividi debet, is, qui operam potuit, habeat septem millia, & qui pecuniam contulit, alia septem millia, & ita qui operam adhibuit, septem millia lucratus esset, alter verò tria millia amiserit, quod iniquum est, & peius quam societas leonina, quæ à iure reprobatur, l. si non fuerint. §. Aristo. ff. pro soc. Idem sentit Joann. Scharf. in d. l. 1. & Fachin. controvers. iur. lib. 2. cap. 94. Nam, inquit, in proposita specie non ea videtur intentio sociorum esse, ut pecunia videatur esse communicata sed tantum eius usus, quemadmodum de eo, qui agrum colendum accepit, & eo nomine societatem contract, responsum est in l. cum duobus. §. si in coenda. ff. pro soc. Itaque, ait, sic interpretor hunc contractum, ut usus, & commoditas, omnique utilitas ex industria proveniens, & similiter ex pecunia communis sit inter socios, & proinde finita societate dividenda, non autem pecunia ipsa. Etenim oriretur summa inæqualitas inter socios, quia pecuniam conferens duplex incommodum sentiret, si fortè finita societate tota pecunia remaneret, alterum, quod dimidiam partem pecuniae amitteret, alterum, quod otiosam pecuniam habuisset, cum tamen facile ex ea utilitatem capere potuisset, eam in prædiorum, aut aliarum rerum emptionem collocando. Alter verò vix ullum incommodum sentiret, quandoquidem dimidiam pecuniam patrem consequeretur. Ita dixerit Fachinus. Et hæc sententia communis est, & eam secuti sunt Craver. in cons. 443. n. 34. lib. 3. Andr. Gail. obser. 24. n. 6. lib. 2. Donell. in d. l. 1. §. 3. C. pro soc. Felix. de societ. c. 39. num. 3. Costa de ration. var. q. 41. n. 4. & Gratian. discept. forens. cap. 360. num. 9. Ita enim sentiunt plurimi apud Azor. Inst. moral. par. 3. lib. 9. cap. 3. versic. altera opinio est, ubi ait, opinionem hanc esse certissimam. Demique hæc controversiam suffulit constitutio illa Sixti V. in illis verbis: si verò finita societate ipsum capitale extat, et, quæ societas contulit, illud.

illa restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, vel aliter inter ipsos legitime convenitum sit. Quod etiam notat Azor. loc. cit. Petr. Binsfeld. in d. cap. naviganti, q. 7. concl. 8. Filliuc. in d. cap. 3. num. 44. & qui nuper prodit. Scortia ad hanc constit. Sixti V. theorem. 366. in dubio enim capitali non praesumitur communicatum, sed tantum illius usus, ut ex sententia Baldi, & aliorum notat Grat. loc. cit.

Ex qua definitione consequens est, si forte pecunia principalis casu aliquo amissa sit, eius periculum ad eum duntaxat pertinere, qui eam contulit, ut docuerunt iidem Baldus, & Castrensis in d. l. 1. C. pro soc. & Ioann. Scharh. num. 5. Navarr. cap. 17. num. 252. Azor. d. c. 2. q. 3. Fachin. d. lib. 2. cap. 95. Ioann. Bapt. Cost. eod. lib. de ration. var. q. 118. num. 8. Felic. eod. lib. de societ. cap. 16. nu. 5. Scott. Theorem. 364. & Oinot. in §. de illa. num. 6. in §. de societ. nimirum quae secundum principia iuris res suo domino perire debet, l. pignus. C. de pign. act. l. certi. in fine. ff. de reb. cred. l. 41. ff. si loc. sed pecuniae dominus est is, qui eam contulit, ut dictum est, ergo illi soli perire debet. Deinde quia is, qui operam praestat, cum societas dissolvitur, de pecunia a socio collata nullam partem capit, si ea salva manet, ut dictum est, ergo nec aliquod damnum ex ejus amissione sentire debet, juxta regulam l. 10. de reg. jur. quae ait hoc secundum naturam esse.

Pecuniae igitur a socio collatae, si res societatis salva manent, ea finita primo loco extrahi debent ex ipso corpore societatis, eique restituenda sunt, qui eas contulit, ut docet Bart. in d. l. 1. & Donell. eod. loc. in fin. Corn. in conf. 54. num. 7. lib. 1. Cravet. in d. conf. 433. num. 34. & Felic. de societ. cap. 39. n. 3. denique hoc constitutione illa Sixti V. expressum est, ut notat Filliuc. d. cap. 3. num. 44. in fin. qui subjicit Bullas Pontificias jus facere. Quamobrem huic in dubium amplius revocari non debent.

Sed hoc accipiendum est, si inter res societatis pecunia inveniat. Nam si nulli exant nummi, sed merces tantum, & instrumenta societatis, & nomina debitorum, debentur, qui pecuniam contulit, sortem ex mercibus percipere, & aliis rebus communibus, vel nominibus debitorum ejus arbitrio, nisi aliud actum sit, ut docuit Bald. in d. l. 1. q. 15. Petr. de Ubald. in d. tract. de duob. fratrib. par. 11. num. 103. & 104. Corn. loc. cit. & Felic. in d. cap. 39. num. 4. ubi et sic ita si prius vidisse observari: tamen si aliud sit, si socius tanquam tertius pecuniam mutuata in societati dedit. Hoc enim casu non tenetur accipere in solutum res societatis, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest l. 2. §. mutui datio. de reb. cred. l. 16. & 17. C. de solut. & Rot. inter recentis. decis. 380. num. 1. par. 1. Et notandum etiam est, quod ait Petr. de Ubald. eod. loc. si forte socius, qui pecuniam contulit, ea deficiente nomina elegerit, sumptuum, & temporis rationem habendam esse, ita ut, vel communibus expensis exigi debeat, & periculo omnium sociorum, si modo nihil in contrarium actum est: vel quid amplius ei concedatur, quod sufficiat ad exactionis molestias, & penset sumptus, & id, quod interest arbitrio boni viri, quod in societate plurimum dominatur l. 6. & 76. ff. pro soc. Quae tamen accipienda sunt, cum res societatis bene ceciderit, & socij sunt in lucro, denique cum societas, id facere potest. Nam si vix capitale salvum esse potest, & redigi ex nominibus debitorum, tunc periculo, & sumptibus ejus exigendum est, qui illud contulit, quandoquidem si nihil omnino superesset, illud damno cederet, & eo contentus esse deberet, quod solus facere potest, ut dictum est num. 30. Et praeterea, quod dixi, socio, qui pecuniam, quam dedit, ex nominibus debitorum redigere cogitur, aliquid amplius concedi posse accipiendum est, si nomina non sunt liquida, & eorum exactio est difficilis, & non sine jurgis, & expensis obtinenda: vel si socij intersit ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. Nam hoc casu debita minori pretio emi possunt, ut ex omnium sententia desinit Salas in lib. de empr. & ven. d. dub. 39. num. 1. & lib. de usur. cap. 27. num. 6. & 7. neque locum habet l. per diversas. C. mandat. ut ibi notat Bald. n. 5. & Ioann. Bapt. Lup. de usur. comm. 3. §. 5. num. 27. usura vero esset, si ratione solius temporis aliquid plus exigeret, ut manifestum est.

Sed quod dixi num. 30. amissa scilicet pecunia in societatem collata, ejus esse periculum, qui eam contulit, in dubium revocari posse videtur ex l. cum dubius. §. damna ff. pro soc. quae ait, si pecunia aestimatum datum sit, & sine pastoris culpa perierit, damnum commune esse. Nam licet regulariter periculum ad eum pertineat, qui dominus est, tamen in societate aliud esse videtur, quia si periculum contingat ex causa societatis, damnum commune est, etiamsi in rebus propriis socij incidit, ut constat ex eod. l.

eum duobus. §. quidam sagariam. & in animalibus datis docet Cardin. Mantuc. de ac. & ambig. conven. lib. 6. sic. 21. n. 10. 13. & 23. ubi post distinctiones quasdam veterum auctorum videtur probare Saliceti sententiam, quae tradit in d. l. 1. num. 3. C. pro soc.

Sed his non obstantibus puto retinendum esse quod dixi, & casum pecuniae ad socium, qui eam contulit, id est ad dominum pertinere & sive initio, sive in medio, sive in fine negotiationis pereat, sine culpa accipientis, ipsi conferenti, cujus est, perire, ut rejectis aliorum sententijs, & distinctionibus docet Fachin. d. cap. 95. Felic. d. c. 26. num. 11. & multis Theologis citatis Azor. loc. cit. & Scortia Theor. 364. ubi ait rationem manifestam esse, quia dominium pecuniae non transit in accipientem, nec fit commune, sed durat ejus, qui eam in societatem intulit, & proinde ejus est etiam periculum esse debet.

Neque movet d. §. damna, quo movetur Cardinalis, quia hic agitur de pecore, quod aestimatum datum est, & cuius proinde dominium pastori communicatum est, ideoque nihil mirum, si damnum commune esse debet, d. l. pignus & l. qua sortis. C. de pign. act. & ita hanc juris locum declarant Petr. de Ubald. d. tract. de duob. fratrib. par. 1. n. 11. & 27. & p. 8. n. 21. lat. in d. l. si pascenda n. 2. C. de pacif. & Corn. num. 4. Chalsan. ad consuet. Burgund. tit. 4. §. 23. n. 66. quia haec aestimatio facit emptionem pro aequali parte pecorum, ut idem auctores sentiunt, & Paul. de Castr. in d. l. si pascenda n. 2. Felic. de societ. cap. 9. nu. 57. & tenet Rot. in Anagnina usurar. inter collect. Farin. in decis. 255. n. 5. & 6. par. 3. Ioan. Grivell. dec. 38. n. 26. neque frustra Ulpian. ait, si pecunia aestimatum datum sit. Aliud vero dicendum esset, si simpliciter pecora data fuissent: vel si societatum tantum, & fructuum societatis inita esset, quae hoc casu damnum pecorum esset domini non pastoris, si modo ei culpa imputari non possit, nam & finita societate animalia, quae pro capitali data sunt, debent esse praecipua ipsius immittere, ut docet Bald. in d. l. si pascenda p. 2. & in d. l. 1. n. 4. in fin. Chalsan. loc. cit. Joseph Ludov. in dec. 10. n. 9. Azor. par. 3. lib. 9. cap. 7. q. 10. & alii auctores relati n. 29. idem ergo dicendum est in socio, qui pecuniam contulit, & cuius praecipua esset finita societate, si salva fuisset.

Neque etiam movet d. §. quidam sagariam, quia hic locus non est de societate, in qua unus pecuniam, alter operam confert, sed de ea in qua uterque pecuniam ponit, unde Salicetus faretur hunc locum ad nostram quaestionem non pertinere quia ex eo, quod lex ait socium, qui in agrones incidit, suam pecuniam amisisse, colligit alium socium suam etiam contulisse, vel conferre debuisse. Nam si is, qui operam praestabat, pecuniam posuit, verisimile est alium quoque pecuniam intulisse. Quamobrem Salicetus ait se moveri ex ratione, qua Ulpianus utitur in d. §. quidam, illis verbis: Nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet. Ex quibus inquit sufficere, ut is, qui pecuniam accipit, ex ea speret lucrum. Sed respondeo socium, qui operam praestat non tam, expectare lucrum ex pecunia, quae per se sterilis est, quam ex proprio labore, & industria, quae plerumque tanti est, quam pecunia, l. 5. pro soc. & interdum etiam plus societati confert l. 29. ff. eod. tamen circa alienam pecuniam versetur. Nam ex contrario is, qui pecuniam intulit, lucrum ex sua pecunia sperat mediante opera & industria socij. Proinde ut satis est eum, qui pecuniam confert, si res societatis everte sint, pecuniae suae jacturam facere, non etiam operarum: ita sufficere debet, ut qui operam praestitit, earum detrimentum sentiat, non etiam pecuniae, ut ait Gail. diff. obs. 24. num. 1. quod sane equius & melius est, quam si is, qui operam poluit, operas omnes, & laboris premium amittat, & praeterea sortis partem refundere cogatur, cum alius pecuniae lux periculum tantum sustineat, ut tere disserit Fachin. in d. cap. 95. in fin. & hoc plurimum negotiationibus favet, nam admissa contraria opinione, multi qui industria, & ingenio valent, & tenues facultates habent, ab huiusmodi societatis genere retraherentur, si non tantum operarum, sed etiam pecuniae periculum subire cogerentur, quod publicae utilitati repugnat, l. semper §. 3. ff. de jur. immun.

Ex quibus etiam movere non debet, quod Cardinalis ait, ad id, quod dicitur rem suo domino perire, in societate receptum non esse, quod, videlicet in dict. §. quidam damnum commune sit, tamen si in rebus proprijs unius ex socijs incidit, dummodo ex causa societatis damnum factum sit. Nam observandum est damnum socijs contingere posse, vel in rebus proprijs, quae extra societatem sunt, & tamen non perire, nisi societas inita fuisset,

ter, ut si socio eunti ad nundinas ad merces comparandas, equus, vestes, & alia res propriae latronibus ereptae sunt, vel vulnera illi illata, aut servus ejus, & in Medicos impensum est, vel si propter alienum societatis in carcerem dejectus est: vel damnum incidit in rebus ipsis, quae in societatem collatae sunt, ut pecunia: si damnum in his rebus contingat, quae in societatem collatae sunt, damnum eorum esse debet, qui domini sunt, & locum habet, quod dicimus rem suo domino perire. Quare in hac specie rebus societatis casu amissis unum operam, alius pecuniam amittit, ideoque quisque damnum sensit ejus rei, quam in societatem contulit, & aequa est utriusque conditio, videturque tacite actum, ut unus operarum, alter pecuniae periculum subiret: ut unus se exponeret periculo amittendae foris, alius operarum.

42 Denique qui solam operam ponit, numquam intelligitur se obligare ad damnum fortis, ut ait Bald. in d. l. 1. num. 6. † Si vero damnum extra res societatis, vel in rebus propriis unius ex sociis contingat ex causa societatis, & ut dicebat Celsus in d. l. si id quod. §. 1. ff. pro soc. quod non fieret, nisi societas coita esset, aequum est, ut ambo damnum hujusmodi agnoscant, & pro parte sentiant, ut in d. §. quidam. & docet Cardin. in d. l. tit. 21. num. 5. & seqq. & ex Theologus Molin. disput. 418. num. 1. & 2. Reginald. lib. 25. num. 394. ubi ait, hoc venire ex vi, & natura contractus, & Felic. in d. tractat. de societ. cap. 19. num. 42. Idem docuit Bald. in d. l. 1. num. 7. C. pro soc. ubi eleganter distinguit inter damna intrinseca, quae circa res ipsas societatis versantur, & inter extrinseca, quae in aliis rebus contingunt: illa ut sunt merces, vel pecuniae in societatem posita, perire ei, qui eas posuit: extrinseca vero, ut sunt debita, & lumpus, qui propter societatem fiunt, & damna, quae in propriis rebus socius tulit ex causa societatis, haec, & alia hujusmodi damna ab utroque pro parte agnosci debent: & si unus solvit, partem ab alio consequitur, actione pro socio d. §. quidam. & d. l. si id quod §. 1. & l. 27. & 61. ff. eod. & Harmenop. loc. cit. Hoc igitur discrimen est inter intrinseca, & extrinseca damna societatis secundum Baldi sententiam. † Inter quae illud nostro malo frequens est, cum socius ad emendas merces navi profectus, in piratas, & Turcas incidit, à quibus se redimere coactus est. Hoc enim damnum socii pro parte agnoscere debent, & si socius id ex suo praestiterit, id iudicio societatis ab aliis repetere potest, scilicet pro portione cujusque, ut constat ex d. §. quidam, & tradunt Bald. in cons. 41. lib. 1. Petr. de Ubald. d. tractat. de duob. fratrib. par. 8. num. 3. Menoch. in cons. 860. n. 19. lib. 9. & alii, quos sequitur Felic. in d. lib. de societ. cap. 27. num. 13.

44 Neque tantum socius actione pro socio repetet id, quod ex causa societatis impendit, sed etiam usuras l. 52. §. 10. & l. 67. §. si quis unus. ff. pro soc. cujus verba sunt, si quis unus ex sociis necessario de suo impendit, in communi negotio iudicio societatis servabit, & usuras, si forte mutuas sub usuris dedit: sed & si suam pecuniam dedit, non sine causa dicitur, quod usuras quoque percipere debeat, quas possit habere, si alii mutuum dedisset. Quod notat Felic. loc. cit. n. 18. & Cuiac. in d. §. si quis, & ex jure civili certissimum est: nunc tamen, quod attinet ad usuras, abrogatum esse puto, & locum id tantum praeter fortem repetere posse, quod sua interest ratione damni, ut si pecuniam mutuas est sub usuris, ut negotia societatis expediret, vel si potuisset ex sua pecunia lucrum facere. Et proinde nunc tantum obtinet, quod ait d. l. cum duobus. §. item respondit posse socium agere ad id, quod sua interest, & quod ait, l. socium. 60. usuras socium praestare debere, non quasi usuras, sed quod socii interest, ut tractat idem Felic. cap. 24. & ante illum Aret. in cons. 156. num. 5. & 6. ubi notat in specie d. l. socium. interesse à socio praestari non sub ratione usurarum, sed sub ratione eius, quod interest. † sed licet Aretin. & Felic. loc. cit. moram exigere videantur, ut socius agere possit ad id, quod interest, & regulariter id verum sit, in specie tamen, de qua agitur, id est, cum socius de suo necessario aliquid in communi negotio impendit, non puto moram necessariam esse. Etenim videtur hoc inter socios tacite actum, & conventum, ut quisque possit utiliter, & necessario in causam societatis impendere, quo casu etiam mora non interveniente, is, qui impendit, potest agere ad id, quod interest, l. si vero. 12. §. si mihi ff. mandat. l. 14. §. non tantum. ff. de neg. gest. & tradit Cuiac. in l. 1. ff. de usur. ad Papin. Grimaud. de usur. & contract. piguer. lib. 1. cap. 8. num. 5. & Rot. Genueis. in dec. 125. numer. 3. quod à nobis alio loco diligentius tractandum est. Ita igitur accipiendum est, quod Felic. tradit loc. cit.

46 Denique nihil obstat nostrae sententiae d. l. si id, quod §. idem Celsus ff. pro soc. pecuniam in societatem collatam

utriusque socio perire, quia hic Celsus loquitur de societate, in qua uterque pecuniam confert, ideo communis fit ob mutuum collationem, ut tradit idem Felic. d. c. 26. num. 1. & 2. & n. 12. & fatetur ipse Salicet. d. num. 3. & satis ostendunt verba ipsa, si pecuniam contulissent ad merces emendas, quibus Celsus utitur, & Harmenop. lib. 3. tit. 10. enarrans hunc locum: si pecuniam in communem negotiationem consulerimus, & mea perierit, communis perit. Et ratio est, quia tota illa pecunia unum corpus societatis, & unam fortem principalem facit, & ideo nihil refert, si unus sociorum ponat centum in una navi, & alius totidem nummos in alia, quia etsi pecuniae loco separantur, unam tamen fortem, & unum corpus commune constituunt, & proinde damnum in illis contingens commune esse debet, ut notat Azor. d. cap. 3. quest. 3. vers. secunda opinio. Neque enim aequitas patitur, ut collatis utrinque pecuniis, si forte mea post collationem casu aliquo amissa sit, tuam praecipuam tibi retineas. Aliud vero dicendum est in eo societatis genere, de quo quaeritur, cum scilicet unus dumtaxat operam, alius pecuniam confert, quia tunc amissa pecunia ita restituta est, ut unus operarum, alter pecuniae detrimentum patiatur, ut tradunt Gaill. Felician. & alij auctores, loc. cit. Molin. in d. disput. 416. num. 3. & Azor. d. cap. 3. qui rationem hanc eleganter addit, quia ex pecunia unius, & opera alterius non fit una fors communis, & sanè cum Celsus in d. §. item eo casu dicat pecuniam utrique perire, cum uterque pecuniam confert, sanè innuit aliud dicendum esse in eo societatis genere, in quo unus pecuniam, alius operam dumtaxat exhibere debet. Hoc enim casu aequius melius videtur, & menti contrahentium magis consentaneum, ut quisque eius rei, quam contulit, damnum patiatur.

Sed Petr. Philipp. Corn. in d. l. si pascenda num. 14. & 16. putat admissa nostra sententia, eam saltem duas exceptiones pati. Prima est, nisi pecunia ex causa societatis amissa sit, veluti si cum trajiciebatur ad emendas merces, naufragio perit, vel à latronibus erepta est, d. l. cum duobus, §. quidam. Altera est, nisi pecunia in rem societatis versa sit, veluti si ex ea merces emptae sint. Nam inquit per consumptionem transfertur dominium, l. rogasti. §. ult. ff. si cert. per. & l. si alien. de solus. verum puto rejiciendas esse. Nam prima male ducitur ex d. §. quidam. quia ut dictum est, pertinet ad illud societatis genus, in quo ex utraque parte confertur pecunia: neque trahi debet ad eam speciem, in qua unus operam, alter pecuniam ponit, in qua licet pecunia ex causa societatis, & propter societatem amissa sit, damnum ejus est, qui eam contulit, & qui eam propriam habuisset, si salva esset finita societate, ut dictum est. Nam & socius operas amisit, quae recipiunt estimationem, & quas alteri locare potuisset, vel utiliter aliis negotiis impendere.

4 Altera etiam exceptio profus incongrua est. Nam licet, cum merces pecunia emptae percunt, non pereant propriae ejus, qui pecuniam dedit: non tamen inde fit, ut si nihil superest, non debeat damnum ejus esse, qui eam contulit, quia in hac specie, & in hac materia pecunia amitti intelligitur, etiam cum merces ex ea emptae pereunt, & nihil est in societate, unde haec pecunia deducta possit, ut innuit, l. Mutuus, hoc tit. tum quia societas universitatis quaedam est, & ideo merces sunt loco pecuniae: cum etiam, quia cujus est periculum pecuniae, eius etiam periculum mercium esse debet, quae pecuniae loco subrogatae sunt voluntate eius arg. l. 1. ff. de nav. fen. Denique quia merces non dicuntur communes alteri socio, nisi deducta pecunia, ut bona non dicuntur, nisi deducto aere alieno, l. non possunt, de jur. fise. l. subsignatum. de verbor. signif. & in specie Salicet. in d. l. 1. num. 2. in fin. quare dicendum est, etiam amissis mercibus, quae ex pecunia socij emptae sunt, cum nihil in corpore societatis est, unde pecunia servari possit, illius dumtaxat damnum esse, qui eam contulit, cum satis sit, alium operam, & oleum perdidisse.

Sanè maximè notandum est, si non appareat, quid actum sit, contractum juxta loci consuetudinem initum ceteri ex l. quod si nolis, §. quia assidua, de adit. edict. & in societate docent Bald. in d. l. 1. numero septimo, Corn. in d. l. si pascenda, numero quarto, Menoch. in cons. 121. numero 10. Cardin. Mantic. d. titul. 21. numero 24. Molin. disput. 416. numero quinto, Reginald. libro citato, cap. 29. num. 393. Filliuc. d. c. 3. num. 48. Felic. de societ. cap. 154. num. 47. & 55. & alii auctoribus relatis Munnoz de computat. cap. 22. num. 1. ubi ait nullo interveniente pacto computationem lucri, & damni societatis ex more regionis constituendam esse, † quae consuetudo, si non est

50 consentiens, sed variis, contractus in iis, quae omnia sunt, eo modo intelligi debet, quo plus aequitatis & iustitiae habeat, quia in dubio praesumendum est, id contrahentes voluisse, ut notat Molin. *loc. cit.* vel censetur eo modo celebratus, quo inter bonos celebrari debet, & ut vir bonus arbitrabitur, l. 76. §. 78. ff. pro soc. est enim societas contractus bonae fidei, & in ea bona fides exuberare debet, l. 3. C. de iur. & iustis, & quisque conditionibus, & sine usuraria pravitate suspitione iniri, ut d. const. D. Sixti V. cautum est. Denique ut inter fratres agi oportet. Nam & societas fraternitas quaedam est, & jus fraternitatis quodammodo in se habet, l. verum 63. in princ. ff. eod. fratrem vero cum damno fratris locupletari impium est.

51 Porro sciendum est, si finita societate is, qui pecuniam accepit, ea utatur, vel si peregrinam eam locum tulit, & casu aliquo amiserit, veluti si in latrones incidit, vel naufragium fecit, periculum ejus esse, non autem conferentis, arg. l. 5. §. sed interdum & l. in rebus. 17. ff. commod. l. item quiritur. §. si quis ff. loc. quod olim lege Rhodia commerciorum cautum fuit, l. 17. ut tradit Cujac. ad tit. C. de naufragio. Hoc tamen accipiendum est, si modo societas renovata non sit expresso, aut tacito consensu, quod iudicem aestimare oportet, ex his, quae tradit Felic. d. lib. c. 41. & Curdin. Mantie. d. lib. 6. tit. 26. Nam si societas renovata proponatur, periculum pecuniae ejus erit, qui eam contulit, secundum ea, quae dicta sunt.

52 Sed licet verum sit, quod initio dixi, hodie in actione pro socio non venire usuras, quae scilicet in omni iudicio prohibentur, socius tamen tenetur socio in id, quod interest. Quamobrem si mercator, cui pecunia data est ad negociandum, ob legnitatem, vel dolum, illam in emptionem mercium minime convertit, sed usibus aliis retinuit, tenetur socio ad id, quod interest, d. l. cum duobus. §. idem respondit. ff. pro soc. quae ait, locum posse agere ad id, quod sua interest, & l. 60. in princ. eod. tit. & probat a petitisimel. ad comparandas, C. mandat. & videtur sentire Bald. in rubr. C. pro soc. in fin. & ciare Joan. Bapt. Plot. de in lit. juran. §. 13. num. 6. Rodet. de ann. reddit. lib. 3. quest. 4. num. 39. & Avendan. de ex. quen. mandat. par. 2. cap. 29. num. 5. ver. item supra dicta, ubi refert, ita iure regio esse constitutum. Et hoc casu satis est probare, quid in ea negotiatione, in quam pecunia converti debuit, probabiliter mercatores lucrari consueverunt, ut is, qui pecuniam contulit, tantundem a socio consequatur pro eo, quod interest, tamen cum de interesse pecuniae creditur agitur, alia multa requirantur, quae nunc non attingo.

53 Imo adversus socium, qui fraudulentè pecuniam communem, vel partem in proprios usus convertit, juratur in litem, l. in actionibus §. ff. de in lit. juran. & in specie adnotant Cravet. in conf. 433. num. 17. & seq. Plot. loc. cit. Ioseph. Ludovic. in suis concl. tit. de societ. vers. socius si administraverit. & Felic. de societ. cap. 20. nu. 21. & 22. Ut in aliis actionibus bonae fidei ob dolum adversarii juratur in litem pro eo, quod interest, l. nummis. 3. ff. de in lit. juran. & d. l. in actionibus. in princ. & ex recentioribus tradunt Mancin. de juram. par. 2. art. 7. num. 1. Munnoz. de ratiocin. cap. 15. num. 28. Plot. in tractat. §. 27. num. 27. Seraphin. de privill. juram. privill. 31. num. 96. & Felic. loc. cit. num. 19. ubi ex Plot. notant, satis esse dolum adhibitum fuisse, etiamsi nulla sit difficultas probationis.

54 Sed hoc hanc patitur exceptionem nostro tractatui valde congruentem, ut scilicet locum non habeat, si societatis contractus in fraudem usurarum initus proponatur. Hoc enim casu sub praetextu omissi lucri, & ex eo quod mercator mercem ex ea pecunia non comparaverit, non potest creditor agere ad id, quod interest, nec jurare in litem adversus debitorem, ut respondit lat. in conf. 174. num. 21. lib. 2. quia, inquit, mutuum gratuitum esse debet, Plot. in d. §. 13. n. 7. & 8. ubi hanc limitationem Christianam vocat, & Ioseph. Ludov. loc. cit. socius quidem socio non tantum doli, sed etiam culpa nomine tenetur, id est, desidia, & negligentia, l. socius, 72. ff. pro soc. §. ult. Institur. eod. Harmenop. lib. 5. tit. 20. sed rei suae quisque moderator, & arbiter est, & plerumque ex proprio animo facit, ut ait l. 21. C. mandat. neque creditoris interest, si quis in re sua negligens esse velit; ac in societate usuraria pecunia sit debitoris, & in eius dominium transit, & proinde non potest creditor queri, quod eam debitor in proprios usus converterit. † Et repetam etiam, quod memini me dixisse, si is, qui pecuniam dedit ad negociandum, certo sciret accipientem pecuniam non esse mercatorem, neque mercaturam incipere velle: vel mercatorem quidem esse, sed aliis usibus pecuniam querere, color

esset quaestus scenori: & nihil ultra sortem sub praetextu amissionis lucri capere liceret, etiamsi contractus ex sua forma licitus videretur. Nullus enim contractus est, quem fraus, & prava intentio labefactare non possit. Et ita rectè docent Navarr. in man. cap. 17. num. 158. Binsfeld. in cap. ult. de usur. qu. 8. concl. 9. Avendan. loc. cit. Vgolin. de usur. cap. 55. n. 1. in fin. Felic. d. lib. de societ. cap. 18. n. 66. & in referè simili Sigismund. Scacc. §. 1. quest. 7. ampl. 8. nu. 120. & 124. & Alphonsi Narbon. d. tit. de camb. l. 15. glos. 4. nu. 46. Quamobrem traus omnis cessare debet ex parte eius, qui pecuniam dedit ad merces emendas, vel in aliam licitam societatem, ut ultra sortem lucrum illud consequi, & repetere valeat, quod verisimiliter socius facere potuisset, si ut promiserat, merces comparasset, & ut possit adversus eum iurare in litem pro eo, quod sua interest, locus enim datum est iurare in litem, non foeneratoribus.

Sane hic incideret quaestio de societibus officiorum Romanae Curiae, de quibus tamen nihil mihi laborandi esse puto, tum quia Romae tantum receptae sunt, & frequentantur, tum quia Uirgin. de Bocat. Sylvester Zacchias, & Francisc. Castracan. viri docti hac de re integrum Tractatum ediderunt; denique quia illis certa forma praescripta est constitutionibus Pontificum, quae extant post Sigismund. Scacc. tractat. de commerc. qua servata de illarum iustitia ambigendum non est. Et proinde subiciam tantum finita, seu renunciata societate, non posse eum, qui pecuniam contulit, in exactioe lucri conventi seu fructuum perleverare, quia finita societate pecunia convertitur in simplex creditum, quod per se fructus referre non valet, ut sentiunt Manent de contr. lib. quest. 5. num. 33. Sor. de iustis. & iur. lib. 6. quest. 6. in fin. Nav. in conf. 29. de usur. Tolet. lib. 5. cap. 40. num. 5. & quidam Romani I. C. inter responsa Farinac. conf. 19. lib. 1. & Fabius Acorambonus in eod. conf. num. 86. ubi ait, hoc pactum illicitum esse, Cyriac. contror. 252. n. 46. & 48. Sallust. Tiber. in pract. iudic. lib. 1. cap. 23. num. 10. Pacific. de Salvoian. interd. in pract. 4. cap. 1. num. 75. & seq. idem Zacch. d. tract. de societ. n. 321. & Castracan. in d. tract. cap. 49. num. 4 ubi refert, Rotam Romanam ita pluries censuisse, quod tamen accipiendum est, nisi debitor sit in mora, & socii tantundem inter se moram factam esse ratione damni, vel lucri, ut diximus quest. 72. num. 6. & probari potest ex l. socium. 60. ff. pro soc. & in specie tradunt auctores citati in istem locis, Rot. post eund. Pacific. in dec. 215. & Ugolin. de usur. cap. 57. num. 5. & cap. 59. num. 4. & 5. & proinde pactum huiusmodi tantum probari potest, quatenus verè interest, quo cessante, si quid hoc nomine exactum est, minuit sortem, ut in aliis redditibus usurarius receptum est. Quae competere deinde docere P. Duardum in suo tractat. de societ. lib. 2. cap. 6. §. 8. num. 5. & 7. Caetera ad hunc contractum pertinentia ab auctoribus relatis petenda sunt.

Q V A E S T I O XXXII.

De Usuris ex deposito non exigendis.

S V M M A R I V M.

1. In actione depositi varius usura ex iure civili.
2. Quod nunc abrogatum est.
3. Deponens pecuniam ea lege, ut pro usu illius aliquid accipiat, donec reddatur, usuram committit.
4. L. 24. & 26. ff. de pos. vane abrogata.
5. Usura est ex deposito aliquid sperare ultra sortem.
6. Avaritia interdum eos contractus pollutit svenire, qui ab initio sine svenore celebrati sunt. Pactum, ut quid ex deposito praestetur pro illius usu, usura est, sive ab initio, sive ex intervallo incatur.
7. Bariboloniensi Vgolini dictum declaratur. Deposita re fructifera non est usura ex illius usu accipere.
8. Depositum sine mora restituendum. Neque potest obici compensatio.
9. Nec exceptio non numerata pecunia.
10. Sacrilegii insar est negare, & retinere depositum.
11. Cydia quinsdam dolus, & perinuriam insigne.

12. Depositi condemnatus non habet quadrimestre, quod iudicatis conceditur.
13. Depositario ne modica quidem dilatedatur ad reddendum depositum.
14. Moratoria rescripta non presunt ijs, qui ex causa depositi conveniuntur.
15. In bonis nummulariorum praferuntur ij, qui pecunias deposuerunt.
16. Depositi in fraudem usurarum factum non habet privilegia depositi.
Qui pecunias deponunt sub usuris, ab alijs creditoribus non separantur.
17. In Belgio deposita illicita frequentantur.
18. Philippus II. in Hispania vetuit, ne ex depositis quicquam capere fas esset.
19. Deponens pecuniam penes mercatorem potest pacisci de certo lucro, si sua interfit.
Depositum iudicio veniunt fructus, & omnis causa.
20. Depositarius, qui ex pecunia deposita lucrum fecit, an teneatur lucrum reddere.
Et hac de re Baldi sententia teneri.
21. Qua rejicitur.
22. Fur, & fenerator super lucrum reddere non tenentur.
23. L. qui sine, ff. de neg. gest. bodie non obrinet.
24. Negotiorum gestor, & debitor teneatur absenti ad id, quod interest.
25. Mandatum suscipiens, si neglexerit, tenetur ad id, quod interest.
26. Negotiorum actio datur, tamesi res effectum non habeat.
27. Depositaria veritum est res depositas attingere.
28. Negotiorum gestor, & depositarij differentia.
29. Privatio usus rei depositae, quae in abusu consistit, non est per se assimilabilis pretio.
30. Interesse ex persona creditoris metiendum est.

Quod de locijs diximus initio precedentis quaestionis, id etiam de ijs dicere possumus, qui pecunias deponunt, nimirum illos duobus modis usuram admittere posse. Primus est, cum nummos depositos repetunt, & illis mora facta est, vel is, qui pecuniam accepit, eam in proprios usus convertit invito domino. Nam licet certum sit his casibus ex iure civili in actione depositi venire usuras, ut constat ex l. 2. & 4. C. de depos. l. 24. in fin. & l. 39. ff. de pig. act. Harmenop. lib. 3. tit. 9. §. 4. Petr. Greg. Synagm. in. civil. lib. 23. cap. 4. num. 11. Duaren. ad tit. de depos. cap. 4. vers. unde fit. ut in ceteris contractibus bonae fidei l. 3. C. de mora §. 2. ff. de usur. hoc tamen totum hodie abrogatum est eo iure, quo usurae prohibentur, ut post multa concludit Roder. de ann. reddit. lib. 3. quaest. 11. n. 85. & 86. & respondit Camill. de Medic. cons. 27. n. 17. & 18. potius enim nunc contractus male fidei dicebantur, si accellionem usurarum ex solo pacto, vel ex solo tempore recipiant, nisi aliunde creditoris interfit sibi moram fieri: & nisi interdum in contractu dotis propter onera matrimonij, quae maritus sustinet, & in emptioibus rerum, quae fructus referunt, propter aequitatem l. curabit. C. de action. empt. quae peculiarem rationem habent, ut a nobis in precedentibus mediocri diligentia tractatum est.

Alio modo sub nomine depositi foenus exercetur, cum deponentes pecuniam certum annuum redditum stipulant ultra sortem, & pro usu, & ratione sortis, donec pecunia reddatur. Hic enim sub nomine depositi mutuum, & foenus contrahitur, l. 7. §. quoties. ff. de depos. l. si veni. §. in bonis. ff. de priv. cred. quae ait, aliud credere, aliud deponere, & ita docent Roman. in cons. 100. n. 4. Alex. in cons. 80. lib. 3. Navarr. Cuiac. & alij, quos retuli q. 8. num. 18. & 19. quibus addo eund. Navarr. cons. 2. de usur. numero 1. & 2. & cons. 1. de depos. numero 6. & 10. Guilhelm. Bont. de usur. numero 56. Alciat. in l. 2. in princ. numero 20. ff. si cert. pet. Riminald. jun. cons. 153. num. 44. & Narbon. ad leg. Hispan. lib. 5. tit. 18. l. 13. glof. 3. num. 5. & 9.

Et quamvis ex d. l. 24. & 36. in fin. ff. de depos. constet non stam ac is, qui deponit pecunias, de certis usuris sibi praestandis convenit, quoad pecuniam reddantur, contractum esse mutuum, sed potius manere depositum, & usuras actione depositi peti posse, non ideo minus huiusmodi usurae illicitae sunt, & prohibita, ut tradit Cardin. Mant. de sac. & ambig. convent. lib. 10. tit. 6. num. 1. & idem Narbon. & Roderic. loc. cit. ubi notant, istiusmodi leges, & omnes similes hodie observandas non esse. Quare

ab hoc genere depositi maxime abstinendum est.

Praeterea ulura in hoc genere committitur, tamesi de usuris praestandis nihil conveniret neque expressè, neque tacite, si modo is, qui deposuit pecuniam, eo animo eam deposuerit, ut aliquid ultra sortem à depositario recipiat ob illius usum. Nam cum in hac specie deponens permittat accipientem pecuniam uti, negotium in mutuum convertitur l. 9. in fin. ff. si cert. petat. & d. §. quoties, ex quo nihil ultra sortem sperare licet, cap. consil. vis. de usur. & ita tradunt Bald. Bertazzol. & alij, quos sequitur Ugolin. de usur. cap. 62. n. 1. vers. usura etiam Guilhelm. Bont. loc. cit. n. 53. Joann. Capistr. de usur. par. 2. n. 99. in fin. & Gratian. discept. Forens. lib. 1. cap. 174. n. 3. Deponens igitur propter spem lucri peccat, & ad restituendas usuras, si quas exegerit, obligatur.

Denique licet ab initio nummi rite, & sine fraude depositi sint solius custodiae cauta, & in gratiam deponentis, potest tamen ex intervallo hic etiam trahi, & foenus inire, si postea permittat accipientem uti, & usuras stipuletur, & accipiat, vel etiam speret, ut colligitur ex d. l. 9. in fin. & l. 15. ff. si cert. pet. & d. l. si hominem. §. 7. §. quoties, ff. de depos. & d. l. si veni. §. in bonis, ff. de priv. cred. Neque enim novum est, avaritiam etiam eoa contractus, qui parè, & ex fide bona initi sunt, pollueret foenore, ut adnotarunt Bero. in tit. de usur. num. 29. & 30. & Castren. in quodam consilio, quod mihi excidit, ut dixi quaest. 7. num. 35. Camill. de Medic. in cons. 26. num. 57. & 38. & puto etiam sentire Ugolin. in d. cap. 62. nu. 2. ubi ait, deponentem committere usuram, qui pro certa mercede facultatem dat ei, qui accepit, utendi nummis depositis. Hoc enim verum est, sive ab initio, sive ex intervallo hae conventio incatur. Quid enim foenus aliud est, quam merces, & pretium usus alienae pecuniae? unde apud bonos auctores pecunia, quae sub usuris accipitur, dicitur conducti, ut de quodam scribit Horatius

Omnia conductis eveniens obsonia nummis.

Et paulo post usuras mercedes appellat.

Sape, quod Ugolinus scribit loc. cit. usuram facere, qui pro certa mercede dat facultatem utendi re deposita, nimis effuse dictum est, id enim verum est in nummis, oleo, & similibus rebus, quae functionem recipiunt, & mutua dari possunt l. 2. §. mutui datio, ff. si cert. & ut ait Ulpianus in l. 1. ff. de usufruct. ver. quae in abusu, & absumpt. consistunt, sed si equus, vestimenta, vel alia res deposita sit, cuius est usus, & quae certa specie, & corpore valet, pro usu illius rei aliquid accipere non est illicitum. Hae enim non usurae est, & foenus, sed locatio, & conductio, l. 1. §. 8. ff. de depos. quae naturalis est, & omnium gentium, ut ait Paulus in l. 1. ff. loc. cum foenus iuri diuino, & natura repugnet, & apud omnes ferè gentes improbetur, ut q. 2. & 3. disputatum est. Neque puto, virum doctum aliud sensisse. Ita verò comperi deinde distinguere Bonac. de contract. disp. 3. q. 13. punct. 3. n. 9. in fin.

Sunt quidem multa privilegia depositi. Nam depositum sine mora restituendum est, nec ulla potest obijci compensatio, l. ult. Cod. de compens. l. pen. C. de depos. ubi Iustinianus hac ratione utitur, ne contractus, qui ex bona fide agitur, ad perfidiam retrahatur. Quod imitatus est summus Pontifex in e. nit. cod. tit. ubi etiam ait, contractum bonae fidei ad perfidiam referendum non esse, idemque scripsit Harmenop. d. lib. 3. tit. 9. in fin. & tradit eleganter Cuiac. in l. 20. C. de depos. ubi notat, perfidiam quidem esse non reddere commodatum, vel mutuum, vel pignus, maiorem perfidiam esse, si quis non reddat depositum: ideoque ex illis contractibus actiones, neque famosas, neque penales esse, cum ex deposito actio famosa sit, & interdum penales cretente perfidia, l. 1. & 6. §. illud ff. de his, qui nec. insam. & d. l. si princ. ff. de depos. Ut etiam non opponitur deposito exceptio non numeratae pecuniae, ut constat ex l. in contractibus, C. de non num. pecun. quamvis commodato, & alijs contractibus opponatur, ut ibi notant, & Cuiac. ad d. l. Lucius 24. ff. de depos. ad Papinian. sed sine cunctatione, & mora idem corpus restitui debet, ut tradit Ioann. Bapt. Costa de remed. subsidior. c. 88. n. 2. & constat ex d. l. Lucius, & d. l. ult. C. de depos. illis verbis, sed deposita quidem res, vel pecunia ab utraque parte quam celerrime sine ulquo obstaculo restituatur, & Harmenop. d. tit. 9. in fin. ubi ait, depositarium, qui moras necit in reddendo deposito, a iudice non audiri, sed cogi omnino rem depositam reddere, & deinde more, inquit, & praclare id lex iubet, varias eorum improbitates, & verustias reprimens, apud quos res deponuntur. Unde sacrilegij instar est negare, & retinere depositum, cum nihil aliud deposito cogitandum sit, quam ut ei, qui deposuit, repenti illico reddatur, ut ex Herodoto ait Stobaeus formant 27. in fin.

in fin. ubi etiam ex est. refert Glauci cujusdam Spartiani ex eo tantum, quod de deposito retinendo cogitasset, nullam superesse solentem, neque domum, sed ex Sparta radicatus deletam fuisse, idque ei oraculum respondisse, quod etiam memorat Juvenal. satyr. 13. & Petr. Greg. d. cap. 4. num. 7. apud quem etiam sunt Juvenalis carmina, in quibus illud in transitu notandum est, quod Poeta ait, cogitationem sceleris facti crimen habere, & eleganter Cujacius, ut reliqua omnia in d. l. 24. ff. de depof. ait, contractum depositi esse contractum sacrum, ut Juvenalis dixit, non quod in aedes sacras deponere solent pecuniam, sed ut non fiat sit fidem depositi fallere.

Et placet hic etiam referre lepidam historiam de Archeymo Erythro, & Cydia hospite tuo, quam scribit idem Herodot. lib. 1. his verbis: Feritur, Archeymum ex Erythro in Tenedum venisse, & apud Cydium hospitem suum auri magnam vim deposuisse, nihil de homine sinistra suspicatum, ut qui cum recentis amicitiam inuisset. Tum Cydia a malum consilium avaritia suggestit. Cum enim aurum apud ipsum depositum ab ipso repeteretur, circumaccitur negavit. Et cum inter se contenderent, tandem visum est, ut totum negotium ad iurandum referretur. Cydium igitur cum tertio die fidem suam iurejurando confirmaturus esset, reversus domum excogitavit dolum huiusmodi. Omne simul aurum in excavatam ferulam inclusit, & qua parte ferulam manus amplectitur, fessicam circumvolvitur undeque, ut dolus eclaretur. Postquam vero prescripsit dies advenit, Cydium languidum gradum causa morbi fingens, sulciento ferulam corpus accessit, & stans ante templum, quod iuramenti sui conscius esse volebat, ferulam, in qua omnis ejus iniquitas latebat, Archeymo tenendam porrigit, donec ab ipso veretur iuramentum: deinde manibus elevatis dixit, accepisse quidem se depositum ab Archeymo, sed id restituisse. His dictis graviter indignatus Archeymus ista ve' ementi ferulam in parvicentum projecit, qua dirupta omnis auri miles effluxit. Hac quidem divina providentia adversus est Archeymus, Cydium autem malum vitæ exitum habuisse dicitur. Sic rem hanc enarrat Herodot. loc. cit.

His addendum est, condemnatis ad reddendum depositum non dari quadrimestre, quod ex jure civili iudicatis misericordiam causa concessum est, sed statim compelli reddere, quæ receperunt, ut innuit d. l. 11. C. de depof. illis verbis, reddere illis modis omnibus compellatur. Ex ita hic recte Bald. n. m. 1. Perpurat. ad l. l. in l. 1. C. de edend. scim. incip. quarenti, num. 1. de off. deleg. Cardin. Mant. de fac. & am. leg. convenit. lib. 10. tit. 9. num. 3. & Caroc. in lib. de depof. par. 1. tit. de casu. num. 66. unde retinet, in iudicio depositum cessare, quod constitutum est in l. 2. C. de usur. rei iudic. eos scilicet, qui condemnati ultra quatuor menses solvere distulerint, centesimas usuras prastare debere. Quod tamen in omnibus causis nunc abrogatum est, nimirum jure Pontificio, quo usura prohibita sunt, ut memini me in precedentiibus adnotasse, & imo, quod dicimus, qui sine die solvere promisit, licet statim cum eo agi possit, temperamentum tamen temporis dandum esse non minus decem dierum, l. promissor, §. 1. ff. de constit. pena. l. 105. ff. de solut. in causa depositi non recipitur, in quavis, qui rem depositam, statim potest agere, & rem repetere d. l. 1. §. est autem ff. de depof. & ne modica quidem dilatio depositario conceditur, quia eo ipso dolo facit, quod repolcenti rem non reddat, ut ait, J. C. in d. §. est autem, & hic Castrensis notat, & Caroc. loc. cit. num. 67. & 68. qui id dilatus proferus est.

Et quia sine cunctatione ulla depositum reddi debet, merito etiam receptum est, literas moratorias generales, quas ingerdum Principes concedere solent, non prodeffe debitoribus, qui ex causa depositi tenentur, & ita docent Boer. in dec. 296. num. 4. Rebutti. de lit. dilator. art. 1. glo. 1. num. 38. Marc. Anton. Cucchi. de morat. prescript. num. 70. & 77. Mastrill. ad inale. Regis Hispan. cap. 46. num. 7. Joann. Papon. lib. 10. tit. 9. art. 5. & Caroc. loc. cit. ubi id declarat, nisi in precibus essent petite inducie etiam ex causa depositi, vel Princeps id expressisset, vel alia ratione constaret, voluisse Principem etiam causam depositi comprehendere, subiciens id valde notandum esse adversus numularios, qui ut plurimum debitores sunt ex causa depositi, quibus propterea generales inducie non profunt, cum depositum conveniuntur, cantos tamen esse, & nihil omittere solere, quo rationes efficiantur.

Hoc etiam inter depositi privilegia est, ut quoties fore cedunt numularii, in eorum bonis preferantur, qui pecunias deposuerunt, ut doctum est in d. l. si hominem, §. quiescit, ff. de depof. & tradunt Benuen. de decret. par. ult. numer. 2. & 3. Cardinal. Mant. loc. cit. numer. 37. & 38. &

& Roderic. d. quæst. 11. num. 29. inter quos tamen primo loco ratio eorum habenda est, quorum pecunia extant, ut ait d. l. si veneti, §. in bonis, in fin. temper enim præteri debet, qui dominus est, l. procuratoris, §. si plures, ff. de tribur. act. alisque, quas citat Benuen. loc. cit.

Sed hæc, & alia privilegia vero depositi concessa sunt, non autem ficto, & in fraudem usurarum celebrato, quod depositi nomen, & imaginem tantum habet. Nam qui pecunias deponunt, & usuras stipulantur, vel accipiunt a reliquis creditoribus, non separantur, tametsi nomine depositi abutantur, quia ut Papinianus ait in d. l. Lucius, & res egreditur depositi nobilissimos terminos, & aliud est credere, aliud deponere, ut dixi ex d. l. si veneti, §. in bonis, de prius. credit. & l. qui hominem, §. quiescit, ff. de depof. & ita recte notant Benuen. loc. cit. n. 4. Plot. de in lit. iuran. §. 10. num. 31. & 32. Marc. Anton. Cucco ubi supra num. 85. Caroc. loc. cit. 59. Camill. Meuc. tot. conf. 26. & 27. & elegantius, quam ceteri, Cujacius in d. l. Lucius, his verbis: Privilegium depositarii datur eis tantum, qui usuras depositarum pecuniarum non accipiunt. Nam qui usuras accipiunt, & aliud est credendo pecuniam ea lege, ut usuras ferant, credicore vel ut sunt, aut feneratoris, quæ depositarii, d. §. in bonis, vel etiam qui depositi pecunias gratuitas, nulla facta mentione usurarum, velita usuras accipiunt, videntur remanere depositari, & in creditum transire. Non est igitur depositum proprium, si ut ut pro usu usura præstantur, ac si liceret uti pecunia deposita, quod certe non licet, & qui utitur, sur est, l. si facultatis ff. de depof. non est proprium depositum, si pecunia deposita factus accipiat, licet contrahentes appellati verum depositum rem enim spectamus, non verbum. Hæc Cujacius. Idemque tradit in d. ff. de depof. & Rip. in l. 2. in fine, n. 8. Aciat. in d. 3. ff. si cert. res. Polydor. Rip. de usura. compar. cap. 104. nu. 3. Comit. resp. moral. lib. 3. c. 377. & Cardin. Mant. d. res. 100. in fin. † Quod tamen genus tenoris multis in locis agitur, & scimus, & dolemus. Sanè in Belgio usitatum esse, graviter conquiretur Ludovicus Guicciardinus in descriptione Germaniæ inferioris, cujus verba ex Gallico, utimque potui, ita verti. Vocant hodie, ut viturpitudinem speciosoluntoregari, depositum, cum quis pecuniam alteri credidit ad aliquod tempus pro pretio, & interesse convento, hoc est iurata ordinationem, & permissionem Imperatoris Caroli V. quam deinde ejus filius Philippus confirmavit, ad rationem duodecim pro centenis singulis anno quolibet. Quod interesse ab his Principibus mercatoribus per multum tutum inopiâ, & angustis rerum, & temporum, ut gravioribus malis occurreretur, sed experientia præter antiqua exempla demonstrat, hoc foedum, & immodicum interesse, quod maxima, & tyrannide hominum multis modis auctum est, remintolerabilem esse populo inopi, & egeno: & hinc valde negotiationes, & commercia intermitti, & minui. Et sanè hoc genus contractus ad publicum bonum pertinet, si mutuantis contenti essent honesto lucro, veluti sex pro centenis singulis iuxta permissionem eorundem Principum concessam nobilibus, & aliis, qui ex redditibus vivunt, aucti illis aliquid amplius, id est ad beses usuras permitteretur. Sed hoc honesto lucro minime contenti transgreduntur plerumque omnes limites rationis, & efficiunt, ut hæc deposita tot publica mala potius ceteri debeant. Ita ferè Guicciardinus. † Sed quod refert, Philippum II. hoc genus depositi permisisse, id in provinciis Belgicis accipiendum est, nam in Hispania hoc genus fraudis, & tenoris illum prohibuit memorat Narbon. loc. cit. apud quem etiam eius constitutio legitur. Constat igitur, hoc genus depositi omnium consentitum turpe, & usurarum esse, & perinde veri depositi privilegia non habere.

Sed quod initio dictum est, nunc non licere ex numeris depositis neque ex conventionem, neque propter moram quicquid ultra fortem capere, hanc exceptionem patitur, nisi tantundem intersit ejus, qui deposuit, nam id & in mutuo receptum est, ut fatentur omnes: & in deposito constat apertissime ex l. nummis, ff. de in lit. iuran. & docent Navarr. in d. l. conf. 2. numer. 3. Guilielmus Bont. d. lib. de usur. numero 56. Roderic. in d. l. quæst. 11. num. 86. & Cardin. Mant. d. l. lib. 10. tit. 6. n. 6. & 8. ubi notat, huiusmodi interesse probari debere. Proinde quod scribit Hartmenop. loc. cit. rei depositæ, & fructus, & usuras, & omnem causam reperti, quoad usuras abrogatum est, & tantum in iudicio depositi actio superest ad consequendos fructus, si res deposita fructifera sit, ut desinitum est in l. 3. §. est autem ver. & ideo, & fructus eius in hanc actionem venire, & omnium causam. ff. de depof. l. 38. §. si possidentem, ff. de usur. & tradit Copus de usu

P 3

lib. lib. 3. tit. 4. cap. 3. in fin. sed si nummi depositi sunt, loco usurarum, nunc tantum datur actio ad id, quod interest, quod probetur legitimis modis, ut dictum est, & ita accipiendum est, quod scribunt Duaren. & Greg. locis initio citatis.

20 His consequenter videndum est, an si nihil creditoris interest, & tamen depositarius eam pecuniam in suos usus convertit, & fecerit lucrum, an non tantum pecuniam, sed etiam lucrum reddere cogendus sit: & sane sunt, qui putant etiam lucrum reddendum esse. Ita Baldus *in d. l. 1. num. 2. C. pro soc.* quia inquit locupletior ex re aliena factus est, & ideo omne lucrum inde proveniens debet restituere, *arg. l. qui sine ff. de neg. gest.* & Baldi doctrinam probat Dec. *in l. certi conditio §. ult. num. 3.* & probare videtur Ioann. Bapt. Lup. *de commerc. illic. comm. 1. §. 3. num. 43.* & aperitissimè Felician. *de censib. l. 1. c. 2. num. 13.* diversa tamen ratione. Nam Lupus istiusmodi usuram admittendas esse putat, quia sunt punitoria, & in poenam cuiusdam veluti delicti propter usum pecuniam invito domino. Felicianus verò, quod istiusmodi usurae sint compensativae commodi percepti, quas non tantum iure civili, sed etiam canonico licitas esse contendit, concludens ergo, si depositarius utatur re deposita, usuram commodi percepti praestabit iure canonico, quemadmodum praestat iure civili, ut *in d. l. 24. C. l. 25. §. qui pecuniam, C. l. 39. ff. de pif.*

21 Sed contraria sententia tutior, & venior est, nimirum huiusmodi lucrum restituendum non esse, & eum, ut depositus, pecuniam tantum reposcere posse, & si quis eius interest, id enim probatur multis iuris locis, & praeterum *l. 6. C. de rei vindic.* quae ait, si ex pecunia deposita quis sibi possessiones comparavit, eas illi tradi, cuius pecunia fuit, iniuriosum esse. Ex qua quidam ad Decium notat dictum Baldi, quod sequitur Decius *loc. cit.* falsum esse. Ita etiam docet Cov. *variar. lib. 3. cap. 3. n. 6. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. nu. 14. Vgolin. in d. c. 62. num. 1. ubi ait, opinionem Baldi sibi non placere Molin. Theolog. disp. 327. num. 5. C. disp. 524. in princ. Salas de usur. dub. 39. nu. 3. Molfes. de contrahib. cap. 15. num. 60.* quod etiam indicat *l. si unus 67. §. 1. in qua Paulus ait, socium, qui pecuniam communem suo nomine foeneravit, quoniam foris periculum ad eum pertraheret, usuras ipsam retinere oportere.* Quare cum depositarius pecuniam apud se depositam suo periculo exercuerit, consequens est illum, si quid ex ea lucratus est, veluti sui periculum, & industriae praemium retinere debere. † Denique id manifestum est ex eo, quod de foeneratore, & fure receptum est, eos scilicet, si quid ex pecunia, furto, vel foenore subtrahita sibi quaesierint, & lucri fecerint, non teneri restituere, ut docet Covarr. *loc. cit.* Molin. *disp. 327. n. 5.* Petr. Gregor. *de usur. lib. 3. cap. 9. n. 7.* Alphons. Villag. *evd. tractat. qu. 27. num. 21.* Lelius Zecch. *evd. lib. de usur. cap. 4. n. 2.* & Salas *loc. cit.* ubi ait, Theologos communiter idem tenere de depositario, neque enim deterioris conditionis est foeneratore, vel fure. De foeneratore verò, an super lucrum reddere teneatur, alio loco tractatum est, ex quibus id, quod de depositario hic diximus, confirmari possunt.

22 Sed quod Iurisconsultus respondit *in d. l. qui sine de negot. gest.* unde Baldus argumentum dicit, cum scilicet, qui sine usuris pecuniam debebat, & creditoris sui negotia gessit, si à semetipso exigere debuit, veluti si dies solvendi pecuniae jam advenerat, vel creditoris res ita exigebant, usuras ex eo die praestaturum, ut in aliis iudiciis bonae fidei, quod etiam de hinc *l. 6. in fin. ad tit.* id quidem nunc abrogatum est eo iure, quo omnis omnino usura prohibetur, multis locis dictum est. Etenim si illud admittimus, sequeretur si forte debitor, qui amici negotia gessit, à se ipso pecuniam exegisset, eamque sub usuris credidisset, posse creditorem à negotiorum gestore eandem usuras exigere, & retinere, quod nemo dixerit, quoniam si forte exegerit, eas reddere teneatur iis, quibus extortit fuissent, ut constat *ex l. 14. ff. de condit. caus. dat. l. 6. de condit. indeb. C. l. 3. ff. quando ex fact. tur.* cum nemo debeat ex alieno flagitio ditari *l. 1. c. ex delict. defunct. quem her. conven.* & alijs. Constat ergo, huiusmodi leges nunc admittendas non esse. † Sed nihilominus praerevidentur argumentum contrariae sententiae, quemadmodum enim debitor, qui aliena negotia gessit, cum debuit à semetipso exigere, si sub usuris pecuniam foenerasset, tenebatur iure civili ad eandem usuras suo creditori, ut respondit I. C. *in d. l. qui sine,* & in procuratore, qui pecuniam domini habuit, tradit Ulpian. *in l. 10. §. si procurator. ff. mandat.* ita nunc si forte debitor aliena gerens negotia, si pecuniam licita negotiatione exercuit, & lucrum fecit, ad idem lucrum teneri dicendum est, eo enim ipso, quod aliena nego-

tia suscepit, non minorem saltem illis diligentiam adhibere debet, quam in suis, *l. 1. in fin. ff. de solut. l. 3. ff. mandat. C. l. 21. C. eod. quae ait aliena negotia ex alio officio geri, nec quicquam in eorum administratione neglectum culpa vacuum esse.* Quamobrem debitor, qui absentis amici negotia gessit, hoc casu tenetur amico ad idem lucrum, perinde ac si illi mandatum fuisset, ut mercibus, vel alio licito modo pecunias exerceret, † quo casu certum est, eum, qui mandatum suscepit, & neglexit, teneri ad id, quod interest mandantis *l. 8. C. l. 22. §. ult. ff. mandat. C. l. 16. C. eod.* nihil verò, quod attinet ad id, quod interest, referre puto, an quis mandato alterius aliena negotia gerat, vel spontè ea suscipiat, sibi enim onera, & leges mandati injicere videtur, & promittere, se ex fide bona res absentis gesturum, qui voluit absentis negotia gerere, cum non teneretur, ut comperi deinde scribere Oliban. *in §. actionem n. 26. C. l. 27.* Non puto tamen id, quod in negotiorum gestore admittimus, ad eum trahendum esse, qui depositum suscepit, ut Baldus facit. † Is enim, qui aliena negotia suscipit, videtur tacitum quoddam mandatum habere, ut utiliter ea gerat, & absentis commoda, & utilitatem curet, unde quemadmodum postquam illa suscepit, tenetur, si quid neglexerit, ita actionem habet, si quid impenderit, etiam si effectum negotium non habuerit, ut constat *ex l. 1. C. l. sed an ultra. 10. ff. de negot. gest.* nisi rem non necessariam, & quae oneratura est absentem, aggrediat, ut Celsus ait *in d. l. 10. vel novum negotium, quod non sit sollicitus absentis facere, nomine eius gerat, ut ait l. 11. evd. tit. † Ac is, apud quem nummi depositi sunt ex propria natura contractus mandatum potius habet, ne illos attingat, res enim deposita sacra est, ut dixi, quam non licet tangere: & ideo si depositarius invito domino ex pecunia deposita aliquid emat, vel lucri faciat, id sibi quaerit, & lucratur, ut dixi *ex d. l. 6. C. de rei vindic. C. l. 1. C. l. 8. C. si quis ale. vel fib. C. l. 21. §. 1. de per. hered. quod & in fure receptum est, l. qui vas, in fin. ff. de furt.* ubi Ulpianus ait, quod ex re furtiva redigitur, furtivum non esse, tamen si depositarius, & fur pecuniam reddere teneatur, & si quid domini interest, ut auctores nostrae sententiae docent, & Theologi plurimi apud Salas *d. dub. 39. nu. 3. C. 4. & Cov. loc. cit.**

23 Sed objicies inde fieri, ut deterior sit conditio negotiorum gestor, quam furis, vel depositarii, qui hoc casu fur etiam est, & furi tenetur *l. 3. C. de pif. l. 1. ff. de furt.* nam secundum ea, quae diximus, debitor, idemque negotiorum gestor, qui suam pecuniam exercuit, & lucrum fecit, tenetur tantundem lucri absentis praestare, depositarius verò, qui invito domino pecunias alienas in usus suos convertit, & ideo furi tenetur, lucrum quod fecit, retinere potest, sed tantum pecuniam depositam reddere compellitur, & si quid forte domini interest, quod videtur à ratione alienum esse. Sed respondeo, merito diversum receptum esse in negotiorum gestore, & depositario vel fure, quia si negotiorum gestor nomine absentis negotia illius gerere cepit, ut decet bonum, & prudentem virum, tamen si res effectum non habeat, & negotium malè cedat, detrimentum, quod inde sequitur, ad absentem pertinet, ut constat *ex d. l. 10. C. l. 11. de negot. gest.* quod favore publico, & ob utilitatem absentium constitutum est, ut scilicet sit, qui absentium negotia gerat, *l. 1. ff. hoc tit. l. 5. in pr. ff. de obligat. C. l. 1. ff. de pif. l. 1. §. 25. ff. de pif. l. 15. ff. de condit. furt. C. l. 1. si unus. §. 1. ff. pro soc. & proinde non aequum videtur, ut ex ea re lucrum dominus percipiat, quae eius periculo non sit *l. 15. §. 1. ff. cum mod. l. 29. in fin. ff. pro soc. C. l. 10. de reg. jur.* quare tatis est, si id consequatur, quod depositus, & si quid forte sua interest, quod tamen probandum est, ut dixi *ex Mantio. loc. cit.* Ita igitur argumentum Baldi, cuius magna auctoritas est, mihi evitari posse videbatur, cum animadverti ita ferè respondere Roderic. *in d. qu. 11. num. 17.**

24 Neque movet, quod acerrimè, ut solet, contendit Felician. *d. cap. 3. num. 14.* in contractibus bonae fidei etiam admittendas esse usuras commodi percepti compensativas: neque tantum venire interesse damni emergentis, & lucri cessantis, sed illud etiam, quod est carere usu rei suae, aliumque ex ea commodum percipere, quia eius sententia à nobis profligata est *quasi. 14.* & nunc, quod attingit ad id, de quo quaeritur, observandum est, res depositas

itas duplicis esse generis, quaedam enim certo corpore, & specie valent, & fructus ferre possunt, vel ex locatione, vel ex foetibus. Hoc genere si depositarius utatur invito domino, vel in eo restituendo moram fecerit, verissimum est, venire fructus, & foetus, & omnem causam, ut dicitur, ex d. l. 1. §. est autem, ff. de dep. & Harmenop. loc. cit. & si quid interest domini carere usu rei suae, aliudque ex ea commodum percipere, ut Felicianus ait. Quedam vero sunt, quarum non est usus, sed in abusu, & consumptione consistunt, ut loquitur Ulpianus in l. 5. ff. de usufr. ear. rer. ut sunt nummi, vinum, & his similia, de quibus nunc quaeritur. Et quia huiusmodi rerum privatio per aliquod tempus non est pretio aestimabilis, nisi ratione alicuius commodi, quod amittimus, vel incommodi, quod patimur, ut optime expendit Molin. disp. 308. num. 10. consequens est, eum, qui deposuit, si sua nihil interest usu suae pecuniae caruisse, nisi tantundem pecuniae repetere posse, quantumvis lucrum ex ea depositarius fecerit, id enim ejus laboribus, & periculis tribuendum est, ut constat ex d. l. si ex ea. C. de rei vind. & alius citatis. Quod etiam mihi apertissime probare videtur ex d. l. nummi, 3. ff. de in lit. juran. quae ait, iudicem non oportere iurjurandum in litem deferre, nisi forte de eo quis juret, quod sua interfuit nummos depositos sibi sua die redditos fuisse, veluti si sub poena pecuniam dedit, vel sub pignore, quod quia deposita pecunia ei abnegata est, distractum est. Constat igitur, in deposito istius generis rationem tantum habendam esse ejus, quod ratione damni emergentis, vel lucri cessantis creditoris interest, sibi in reddenda pecunia moram factam fuisse.

Quod quidem non ex lucro, vel damno, quod depositarius ex iis rebus fecerit, metuendum est, sed ex persona creditoris, ut constat ex d. l. nummi, & l. Imperator. §. 1. ff. de leg. 1. & l. 13. ff. rem. rat. habet. & rectissime observat Sarmient. select. ur. interpret. lib. 7. cap. 1. num. 40. Surd. decis. 270. num. 7. Manent. de contract. libellat. quest. 5. num. 5. & sentiunt Roderic. in d. qu. 11. n. 86. in fin. Molina & alii auctores citati num. 21. Alioqui si ex eo tantum, quod quis destituitur usu suae pecuniae, vel ex ea alius lucrum fecit, liceret deponenti aliquid ultra sortem capere, id etiam in mutuo, & contractibus stricti juris fas esset, quod esset viam pandere usuris, ut adversus eundem Felicianum disputatum est, in d. qu. 4. num. 25. & 26. cujus doctrina neque iuriscanonico congruit, dum in contractibus bonae fidei usuras admittit: neque iuri civili, dum putat eo jure in istiusmodi iudiciis venire solum usuras commodi percepti compensativas, cum verius sit, jus civile respexisse moram debitoris, & praesertim in iudicio depositi, & admisisse usuras, siue ex pecunia deposita quis lucrum fecerit, siue tantum eam retinuerit, neque statim reddiderit repetenti. Nullumque hujus doctrinae, quam Felicianus tueri conatur, cum de rebus agitur, quae usu consumuntur, & de quibus quaerimus, in toto jure vestigium esse puto.

6. Mandati iudicio id, quod interest, nunc peti potest.
- L. 1. C. de sent. quae pro eo. in omnibus contractibus locum habet.
7. Mandatum suscipiens ad fundum, vel merces comparandas, si id neglexerit, tenetur ad id, quod interest.
8. Mandatum suscipiens ad luendum pignus, vel redditum redimendum, si id non expleat, tenetur ad interest.
9. Juratur in litem adversum mandatarium, & negotiorum gestorem de eo, quod interest.
10. Mandatarius male versatus amissionem rei, & fidei.
11. Exigent pecuniam mandato alterius, vel eius negotia gerens, tenetur ex mora ad id, quod interest.
12. Actionum bona fidei natura est, ut ex eis consequamur, quod interest.
13. Mandatarius tenetur ad id, quod interest, nisi solus quaestus sit servari.
14. Mandati in actione contraria venit id, quod interest, etiam nulla facta mora.
15. Auctoritarius solum, & usuras repetere potest.
16. Auctoritarius mandatarius de solutione usurarum an standum sit.
- Antonij Fabri haec de re definitio.
17. Fideiussor an usuras solvas a reo consequatur.
18. Fideiussor usuras coactus solvens illas repetere potest.
19. Antonij Heringij doctrina quaedam in lib. de fideiuss. rejicitur.
- Leges permittentes usuras sacrilegae.
20. C. constitutus de fideiuss. explicatur.
21. Fideiussor usuras ab usurario repetere potest.
22. Procurator an fructus praedij, quod ex propriis pecunia emit, suos faciat.
23. Procurator fructus restituere tenetur, vel in sortem impetare, & 24. 27.
24. Fundus eius est, cuius nomine emptus est.
25. Mandans tenetur procuratori ad usuras eius pecuniae, quam impendit iure civili.
26. Procurator recte petit interesse pecuniae, quam pro alio impendit.
27. Procurator non potest retinere fructus, cum nihil e in interest.
28. Didaci Covarruviae locus declaratur.
29. Lupi, & Roderici sententia quaedam rejicitur.
- Ratio l. curabit. & §. si mihi l. 12. ff. mandat. diversa.
30. Pecuniam parere pecuniam ex solo tempore iniustum est.
31. Procurator, qui suo, & proprio nomine fundum emit, fructus suos facit.
32. Mandato suscepto alius censetur gestus nomine mandantis.
- Usuras ex pecunia percipere, cum nihil interest, bonae fidei non convenit.
33. Iohannis Baptistae Lupi argumentum quoddam refellitur.
- Debitum ut sit usurarium, satis est, ut ad mai. facerandi superveniat, & ex solo tempore ex gatur usura.

Q V A E S T I O XXXIII.

De Usuris in mandati, & negotiorum gestorum iudicio non admittendis

S V M M A R I V M.

1. Mandati iudicium est bonae fidei.
2. In mandati iudicio veniunt usurae de iure civili. Ut etiam in actione de negotijs gestis.
3. Quod hodie non obinet ab ius canonicum, cui standum est.
4. Feliciani doctrina quaedam de usuris in contractibus bonae fidei recipiendis rejicitur.
5. In iustitia commutativa repugnat aliquid ultra sortem ex sola mora percipere, cum nihil interest.
- Iuriconsulti veteres, qui in iudicijs bonae fidei ex

Cum mandati iudicium sit ultro citroque bonae fidei, ut tradit M. Tullius de offic. lib. 3. & constat ex § a lianum. Instit. de act. & l. 5. in princ. ff. de oblig. & act. quae proinde ait, posse mandantem, & mandatarium invicem experiri de eo, quod ex bona fide alterum alteri praestare oportet, vel ut ait, l. 2. cod. tit. ex bono, & aequo: † veteribus Iuriconsultis etiam placuit, ut in actione mandati usurae veniant ex mora, ut scribit Ulpianus in l. 10. §. 3. ff. mandat. his verbis: si procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora utique usuras mihi pender, & constat etiam ex l. 1. & C. cod. tit. & in aliis actionibus bonae fidei constitutum est, ut saepius diximus ex l. 1. & 32. §. 2. ff. de usur. l. 2. & 3. C. de dep. & aliis. Idemque obtinuit, si procurator pecuniam domini fenerator dedit, aut in suos usus vertisset, ut Ulpianus notat ead. loc. & indicat l. 6. in fin. ff. de pign. act. & l. 1. §. secius. ff. de iur. Et

Et in actione mandati contraria interdum etiam nulla interveniente mora, *l. si vers. §. si mihi ff. mand. cx quo*, & in actione negotiorum gestorum etiam obtinuit, ut scilicet usura invicem prestarentur etiam nulla facta mora, *l. 19. §. 1. 38 ff. de negot. gest. §. 1. 18. C. de. quæ ait*, etiam sumptuum usuras prestandas esse, id enim bonæ fidei, qualis etiam est huiusmodi actio *d. §. actionum*, congruere videbatur *d. l. 18. C. de negot. gest.*

3 Sed, quod attinet ad usuras, hoc hodie cessat ob jus Pontificium, cui potius standum est, quam legibus, ut notat Castr. *in d. l. 38. de negot. gest.* & Laurent. de Rodolph. *de usur. par. 2. quest. 48. num. 25.* & Rot. inter recentiss. in quadam Romano. pecuniaria coram Episc. Damasceno *decis. q. 21. n. 7. par. 1.* Neque enim hodie ob nudam, & simplicem moram, quæ nihil creditori nocuit, fas est aliquid ultra sortem capere, ut docent Sarmient. *selectar. interpret. lib. 7. cap. 2. num. 5. & 7.* Cosinus Philiare. *de officio Sacerd. lib. 9. cap. 7. quest. ultim. in fin.* & alijs locis. Quod non tantum in mutui datione retinendum est, sed etiam in ceteris contractibus, in quibus non minus usuras prohibitas esse certissimum est, ut in iudicio mandati censuit Rot. *in d. dec. 421. num. 5.*

4 Quamobrem abjiciendum est, quod tradit Felician. *lib. 1. de censib. cap. 3. n. 13.* cum, qui mandato meo pecuniam meam exegit, & in usus convertit, etiamnum in usuris condemnandum esse, prout tenetur jure civili, *d. l. 10. §. si procurator ff. mandat. l. 7. ff. de pignor. act. §. ut qui natura. 19. §. non tantum de negot. gest.* quia huiusmodi leges servandæ non sunt veluti iniuræ, & iustitiæ commutativæ contrariæ, ex cuius principijs definiendum est, quod querimus, ut ipse Felicianus fatetur *cod. loc. tales verbis istas*, & similes leges esse, manifestum est, quia iustitiæ commutativa æqualitatem in commercijs servari jubet, exque corrigit, & emendat cavendo, ne quis plus, vel minus capiat, quam sibi abest, & ne iniquum lucrum, aut damnurum sentiat, denique ne quis locupletetur cum alterius jactura, ut docet Aristotel. *5. Ethicor. cap. 4.* & Molin. *Theolog. in disp. 304. num. 4.* qua ratione ostendit, usuram per se illicitam, & improbam esse, ex qua scilicet creditor plus capiat, quam sibi debeat. † Sed si ex eo tantum, quod quis aliena pecunia usus est, vel in ea reddenda moram fecit, usuras quoque prestare creditori cogitur, cum nihil præter sortem illi abest, nihilque ea mora ei nocuit, palam est, cum in iure esse, & cum aliquid consequatur ultra sortem: & proinde iustitiæ repugnare, si ex nummis depositis, vel ex mandato debitis propter solam moram, vel ex eo, quod quis illis domino invito usus est, usuras consequatur ultra sortem, satis enim est debitorem reddere, quantum habuit, & nocuit, creditorem verò capere, quod illi abest, ex quacunque causa pecunia debeat. Alioqui id etiam in mutuo recipiendum sine. Neque enim minus præstat, qui amico indigenti nummos mutuos dat ad usum certi temporis, quam qui apud aliquem deponit, vel ab alio exigere mandat, quia qui pecuniam amico roganti credit, illum beneficio afficit, qui verò deponit, aut exigi mandat, onerat accipientem. Quare, ut ex pecunijs creditis, si sua die non reddantur, iniustum est aliquid ultra sortem capere, & cum nihil creditoris interest, ut Felicianus fatetur *cod. loc. ita proflus iniquum est ex eo, quod nummi depositi, vel exacti non redduntur, vel illis quis usus est, aliquid plus creditorem capere, cum factio adversarij nullum damnus sentit, & nullum amisit lucrum. Constat igitur, jurisconsultos veteres, & Felicianum, qui eos imitatus est, hac in re plurimum à veritate aberrasse.*

6 Sed licet in iudicio mandati nunc usurae admitti non debeant, certum tamen est, habendam altercationem eius, quod interest, ut apertissime scribit Ulpianus *in l. 8. §. mandati ff. hoc tit.* ubi ait, mandati actionem eatenus competere, quatenus interest, & constat etiam ex *l. 22. §. Iulianus l. 27. §. 2. & l. 36. §. 1. ff. eod. & tradit Petr. Gregor. Synagm. lib. 27. cap. 5. num. 25.* Oldendorp. *de act. class. 4. act. 24. num. 7. Paril. conf. 91. num. 14. lib. 1.* Molin. *de contract. dispus. 549. & num. 5.* Rot. *post tractat. Cens. dec. 479. num. 3.* Cyriac. *tot. contrrov. 165.* Christoph. Mart. Medic. *decis. 98. num. 22.* & constat etiam *l. 1. C. de sentent. qua pro eo, quod inter. profer.* quæ in omnibus contractibus locum habet.

7 Proinde si cui pecuniam dederò, ut agrum, vel redditum annuum, qui venalis fuit, vel merces mihi compararet, & is neglexit emere, vel pecuniam in suos usus convertit, præstabit mihi id, quod mea interest rem fuisse emptam, *d. l. si mandati, §. 1. ad comparandas, 21.*

C. eod. tit. cuius verba sunt: *Ad comparandas merces data pecunia, qui mandatum suscepit, fide rupta, quanti interest mandatoris, tenetur, & indicat l. 8. C. de admitt. tutor. Huiusque rei nomine prestare cogitur eos fructus, vel lucrum, quod ea prædijs, vel meribus empsis consequi potuisset, ut scribunt Hieron. Gabriel. *conf. 26. num. 8. libro 1.* Honded. *in conf. 39. num. 3. & q. lib. 1. & conf. 81. num. 22. lib. 2.* Gratian. *discept. forens. cap. 245. num. 8. & 34. & Rot. in d. dec. 479. in fin. coram R. D. Voaldo. & Idemque est, si cui pecuniam dedi, ut censum redimeret, vel pignus, vel ut creditori meo solveret, cui cambia, vel usuras præstabant, si non fecerit, eadem usuras, vel cambia præstare cogendus est, & quanti mea interest pignora distracta fuisse, *l. 2. §. ult. ff. de eo, quod cert. loc. l. si vers. 12. §. dedi tibi, ff. mandat. l. nummis, 13. ff. de in lit. iuran.***

Et, quod magis est, poterit mandans, vel is, cuius negotia gesta sunt, iurare in litem de eo, quod sua interest, cum hæc actio sit bonæ fidei, ut dictum est. Quod probatur ex *d. l. nummis, §. 1. in actionibus, eod. tit. de in lit. iuran.* & tradit Plot. *cod. tractat. §. 16. num. 2. & §. 18. num. 1. & 2.* & mandatarius, qui cum possit non agit, quod agendum suscepit, in dolo est, *l. 44. ff. mandat. ut etiam is, qui deprædandi causa, aliena negotia gerit, l. 6. §. sed quis, de negot. gest. propter quem in litem iurari solet d. l. in actionibus, §. sed in his omnibus, & l. 41. §. fundum, ff. de re iudic. † Et quidem cum mandatum ex amicitia originem trahat, ut ait Paulus *in l. 1. eod. tit. mand. is, qui mandatum suscepit, cum possit illud explere, deserere promissum officium non debet, ut inquit Gaius d. l. 27. §. qui mandatum hoc sit.* alioquin fidem rumpere dicitur, *d. l. ad comparandas, & hoc nomine damnatus infamis efficietur l. in re mandata, C. eod. loc. l. 1. & 6. §. ff. de his qui in infam. & Marc. Tullius pro Sexto Roscio Amerino, ubi ait, idcirco turpem hanc culpam esse, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. Ex quibus constat, perditum, & perdidit hominis esse in re mandata decipere, & proinde rectè constitutum esse, ut adversus eum, qui hæc in re male versatus est, in litem iuretur.**

Denique si quis mandata alterius, vel absentis negotia gerens pecuniam à suis debitoribus exegerit, neque restituerat, ut olim ex mora ad usuras tenebatur *d. l. 10. §. si procurator ff. mandat.* nunc prestare cogitur, quod mandantis interest sibi moram fieri, ut indicat *d. l. nummis, §. 7. l. C. de sentent. qua pro eo & c.* quæ, ut dixi, in omnibus contractibus locum habet, & constat ex *l. 7. ff. de eo, quod cert. loc. quæ ait, in bonæ fidei iudicijs arbitrariam actionem non dari, sed ex empto, vel depositi, vel mandati agendum esse, quia scilicet ex natura harum actionum consequimur id, quod interest, ut ad h. Gothofredus notat, & ita sentiunt auctores citati, num. 6. & in specie tradit Plot. *loc. cit.* tibi etiam addit, hoc casu in litem iurari, & censuit Rot. *Genuens. in dec. 68. num. 5. & 9.**

Porro quæ diximus *num. 7. & 8.* accipienda puto, si fraus ab sit ex parte mandantis. Nam si mandans non eo animo pecuniam dedit, vel mandavit exigere à debitore suo, ut mandatarius merces, vel redditum annuum emerret, vel redimeret, sed inter utrumque actum est, ut simulato mandato is, qui pecuniam accepit, eam in suos usus converteret, ut mandans hac occasione capta agere posset ad id, quod sua interest, merces emptas fuisse, vel ad redditum, quem ex emptione redditus annui consequi potuisset, hic non mandatum contrahitur, sed mutuum, & color quæritur temporis, *l. si pro mutua, C. si cert. per. l. 7. §. sed Iulianus, ad Macedon. non minus, quam cum quis societatem simulans pecuniam alteri tradit, quem certo scit eam in alios usus converturum secundum ea, quæ diximus *quest. 31. num. 16.* nisi procurator, qui pecuniam habuit, in ea reddenda moram faciat, & post moram creditoris interest, quod probetur legitimis modis, ut in alijs creditoribus receptum est.*

Præterea in actione mandati, & negotiorum gestorum, contraria, ut olim veniebant usurae, eam nulla mora interveniente, *d. l. si vers. 12. §. si mihi ff. mandat. l. 37. ff. de usur. l. 19. de negot. gest. Paul. lib. 1. sentent. tit. 15.* & tradit Petr. Gregor. *loc. cit. n. 28.* ita nunc datur actio ad id, quod interest ratione lucri, quod quis amisit, vel damnum, quod passus est, ut amici negotia gereret, ut indicat *d. §. si mihi, & docet Hyppol. de Marti. de fideiuss. nu. 193.* Cuiac. *ad l. 7. de usur. ad Papinian. Vveterabec. ad tit. mandati. num. 11.* & Ioan. Sichard. *ad quæd. tit. nu. 5.* Myntinger.

Mynfinger in § rei, num. 49. Inst. de actiom. Francisc. Bec. in cons. 57. num. 2. & 3. quod tamen in hoc genere probandum est legitimis modis, id est quod ex eo, quod alterius negotium gessit de suo, verè amiserit lucrum, vel senserit damnum, ut is, qui pecuniam mutuam dedit, eo excepto, quod non sit opus interpellatione, ut indicat d. §. si mihi his verbis: usuras autem non tantum ex mora esse admittendas, & docent Cujac. & Sicard. loc. cit. Ioan. Bapt. Lyp. de commere. illic. commo. l. §. 7. num. 21. Rot. Genueis. in dec. 124. num. 2. & 3. & Francisc. Grimaud. de usur. & contr. c. pignorat. lib. 1. cap. 8. num. 5. ne damno afficiatur, qui officium praestitit, ut ait Paulus, in l. 15. ff. mandat. & Vvesembec loc. cit. Alioqui ex eo tantum, quod quis de suo impedit, ut susceptum mandatum perficeret, aliquid ultra sortem accipere illicitum est, nisi remanerant causa illud tribuatur.

14 Illud verò compertum est, si quis mandat alicui, ut certam pecuniae quantitatem mutuam sumat sub usuris, eandemque suo creditori solvat, si is, ut debitum mandatum dissolveret, sub usuris eam quantitatem accepit, non tantum sortem, sed & usuras, iudicio mandati repetere posse. Ita enim manifestè deducitur ex d. l. 12. §. si mihi. quae ait equissimum esse huius rei rationem haberi, & hae Baldus notat subiciens, id etiam iure canonico obtinere, idemque probat l. 1. C. cod. & d. l. atqui natura, 19. de negot. gest. & l. 37. de iur. & censuit consil. Neapol. apud Afflict. dec. 91. nu. 1. Benven. Stracc. de contr. c. mercat. cit. mandat. num. 31. Vrsill. ad Afflict. loc. cit. & Donell. in d. l. 1. num. 3. C. mandat. Non enim hoc foenus est, sed damni emergentis persecutio, quod à mandante refundi æquissimum est, ut constat dictis legibus, quae hae in parte minimè abrogatae sunt, sed hae exploratissima sunt, siquidem in hac specie nominatim mandato confinebatur, ut pecuniam sumeret scenori, quo amici negotium expediret. † Illud verò apud Afflictum querebatur, an standum esset assertioni mandatarij, qui pecuniam sub usuris accepisse dicebat, neque tamen dicebat eas creditori solvisse. Et refert Afflict. in d. dec. 91. in ea facti specie sensisse consilium ex formula mandati, & consuetudine mercatorum, qui non solent gratuitos nummos mutuos dare, dicto mandatarij credendum esse. Sed Benvenutus loc. cit. num. 32. & sequ. decisionem hanc in dubium revocat multis magnisque argumentis, & tandem, ait haec in plurimum arbitrium iudicis verari ex d. §. si mihi in fin. ubi Ulpianus ait, totum hoc ex aequo, & bono iudex arbitrabitur. Ego verò haerebam inter utramque sententiam, & putabam, hac in re non temere assertioni partium credendum esse ex Gratiano discept. forens. cap. 387. num. 16. & aliis quos recensui q. 72. num. 10. cum incidit in locum Antonij Fabri doctissimi viri, qui quaestionem hanc dirimit des. 31. C. mandat. his verbis: Mandatarius si actione mandati experiat, ut, quod sua interest, consequatur, allegetque solutas a se usuras, non aliter audiendus est, quam si quod allegat, probet. Quod enim refert, an nihil alleget, an nihil probet. Neque vero praesumi potest solutio, cum sit facta. Neque turvis obium usurarum patitur, ut si qua commetudo allegetur in contrarium, ea debeat admitti, aut ne stari debeat dicto mandatarij, si non in forma mandati id ipsum nominatim expressum proponatur. Exigit ergo Praes, ne sit necessaria probatio solutionis usurarum, id nominatim mandato contineri, id est ut nominatim expressum sit mandatarij assertioni standum esse. Quae sententia tutior est.

Nunc intervenit vulgaris quaestio, & quam Heringius loco, quem mox referam, lubricam, & ancipitem vocat, an fideiussor, qui cum sorte usuras solvit, eas à debitore consequi possit. Ad cuius definitionem duos casus separandos esse puto.

16 Primus est, cum fideiussor sponte, & per ignaviam usuras solvit, veluti cum proitur se exceptione usurarum pravitate aucti, ne solveret, neque excepit: hoc casu nulla illi adversus debitorem actio est ad usuras repetendas, quia volens, sciensque indebitum solvit, l. 1. §. & generaliter, ff. mandat. quae ait, si sciens id fecit, non habetur mandati actioem, neque potest, aut debet reo facultatem auferre suo iure in l. Quintus Muticus, 78. ff. cod. l. exceptione, ff. de fideiuss. denique tenetur excipere, & omnem diligentiam adhibere, ne indebitum solvat, ut tradunt Magon. in dec. Luc. 92. num. 8. & 13. & alij apud Hond. conf. 17. num. 3. & 4. l. 1. & l. ier. à Laur. in dec. 10. n. 8. Quomobrem merito receptum est, fideiussorem hoc casu usuras non petiturum, ut docent Alber. Bald. Abbas Alexand. & alij quos refert Cardinalis Mant. de tacit. & ambig. convent. lib. 16. tit. 22. num. 35. quibus sentiunt Pet. Gregor. de usur. lib. 2. cap. 11. n. 6. Sicut. conf. 54. no. 100.

l. 1. Grat. discept. forens. cap. 217. nu. 28. Maur. de fideiuss. loc. 5. cap. 1. num. 24. & admittit Honded. qui pro fideiussore respondit in d. conf. 17. n. 32.

Secundus casus est, cum fideiussor coactus usuras solvit, & hoc casu certum est, usuras mandati iudicio consecuturum. Coactus verò intelligitur, non tantum cum sententia iudicis condemnatus est, & coactus usuras solvere, ut tradit Manzil. de fideiuss. n. 188. sed etiam si medio juramento constituit se pro alio non solum sortem, sed usuras etiam soluturum, tenentur enim servare iuramentum, c. debitores, de iur. iur. an. neque ei obijci potest, si noluit incidere in perjurium, & pepercit pudori suo d. l. Quintus 48. ff. mandat. & ita sententia Bald. in l. 20. num. 2. c. de usur. Alex. in cons. 57. in princ. lib. 1. Bertazz. claus. 43. glof. 2. n. 4. Trentacinq. variat. lib. 3. tit. de fideiuss. cap. 3. nu. 6. quibus consentit Laurent. de Rodolph. in lib. de usur. par. 3. nu. 20. vers. septima conclusio, ubi refert, hanc esse communem sententiam, & Honded. loc. cit. num. 38. vel si ex consuetudine regionis, aut statuti: exceptio usurae non admittitur, quia cum in eo sortem usurae de facto exigantur, perinde est, ac si bono iure illas solvisset. Ita enim sentiunt Alex. in d. conf. 57. num. 3. Alberic. Chastan. Cravet & alij plurimi apud Hering. de fideiussor. cap. 25. n. 92. & 93. Mantie & Grat. an. loc. cit. & Trentacinq. d. resol. 3. n. 7. Neque enim reus quæri potest, si profusus conveniatur, quas creditori solvere coactus fuisset.

Neque movere debet, quod scribit Hering. loc. cit. hac in re nunc juris civilis dispositionem, & consuetudinem sequendam esse, quae constitutum est, fideiussorem solutas usuras repetere posse. Quia quod attingit ad jus civile, certum est, leges, quibus scenus permissum est, veluti iniquas, & juri divino, & naturali contrarias, & ut ait Capistranus in lib. de usur. in princ. num. 94. non sacras, sed sacrilegas respiciendas esse: consuetudinem verò, cum de usuris quaeritur, non suffragari. Excusat quidem consuetudo à poena, quae foeneratoriibus infligitur, sed usuras licitas non facit, nec illius vis est, ut ab usurarum restitutione liberet foeneratorem: & hoc tantum dicit Garoc. in dec. 13. num. 5. & alij auctores à Carocio relati, cujus auctoritate potissimum Heringius usus est. Sed non est terendum, quod ait, cum de usuris agitur, hodie prohibitionem juris canonici non attendi, quia hoc diei potest inter eas gentes, quae Lutheri, & Calvini, & aliorum haereticorum erroribus imbutae sunt, non autem apud eos, quibus sacrorum canonum auctoritas sacrosancta est, & esse debet, quibus usura veluti sua spongia nefaria, & detestabilis damnatur, & prohibetur, & jam à nobis demonstratum est.

Nec obstat l. ex mandato in princ. & l. si quis alieni, 27. §. impendia, quibus movetur Heringius, quia his locis tantum cautum est, fideiussorem sumptus, & damna, quae bona fide, id est ut ego interpretor, quae sine eius culpa passus est, à reo repetere posse. Et ita etiam accipiendum est, quod dicitur in c. de fideiuss. reum cogendum esse, ut fideiussorem servet indemnem, & refarciat damna, quae ex hac causa fideiussor tulit. Quod nego est, qui negat, sed non est potestandum ad eos sumptus, & damna, quae fideiussor sua culpa perculit, veluti cum nullo iure, vel necessitate coactus usuras illicitas solvit. Hoc enim damnus sibi ipsi imputare debet, c. damnus, de reg. iur. in 6. l. quod quis, cod. tit. ubi id in specie post Albericum Cagnolus notat n. 3. Cardin. Mantie. d. tit. 22. nu. 35. & probat aperiussimè l. 44. §. item contra. ff. de procur. & d. l. 48. ff. mandat.

Denique nihil movere debet c. constitutus, cod. tit. de fideiuss. quem pro sua sententia adfert Hering. loc. cit. & Petr. Heigius quaestio iur. lib. 2. cap. 1. num. 137. quia hoc loco casus unus proponitur, quo fideiussor antequam solvere potest cum reo principali agere contrario iudicio mandati, ut liberetur, puta si à creditore multas molestias passus sit, & debitum accessionibus crescat. Et licet eodem loco ostendat Pontifex reum compellendum esse, ut liberet fideiussorem non tantum à debito, sed accessionibus eius, hoc tamen accipiendum est de accessionibus licitis, non autem de usuris, quae illicitae sunt, & quibus ius canonicum, quantum fieri potest, adversari, ut rectè notat Cuiac. ad hunc tit. de fideiuss. constat igitur, quicquid contendat Heringius, fideiussorem usuras illicitas, quas sua culpa solvit, à reo non consecuturum.

Illud verò perspicuum est, fideiussorem in ius calibus, in quibus actionem mandati non habet adversus reum ad repetendas usuras, eas ab usurario repetere posse, quoniam indebitam iure divino, & gentium pecuniam solvit, l. 47. ff. de condic. indeb. & ita tradunt Baldus, Salicetus, & Castrenl. in d. l. consuetudinibus, 20. Cod. de iur. Laurent. de Rodolph. loc. cit.

loc. cit. vers. undecimā conclusio, & Trentacinquius, qui ex Rodulpho profecit *d. ref. 3. in fin.* Sicut ex contrario, cum debitor actione mandati fideiussori tenetur refundere usuras, quoties scilicet fideiussor sine eius culpa eas prestare coactus fuit, certum est, ipsi principali debitori adversus creditorem earum repetitionem dari, *d. l. 47. ff. de condict. indeb. l. 29. §. in omnibus. ff. mand.* ita ut semper adversus eum, qui usuras extorsit, sive reo, sive fideiussori eius conditio competat, ne creditor turpe, & iniustum lucrum faciat, vel retineat, quod ne sequatur, magistratus curare, & providere debent, ut monentur *in l. illicitas, in princ. ff. de offic. prof.*

22 Nunc intervenit hæc quaestio, an procurator, qui alieno nomine fundum emit, & ex propria pecunia pretium solvit, teneatur fructus imputare in sortem. Et res hæc opinionibus divisā est. Quidam enim existima verunt non teneri *ex d. l. si vero 12. §. si mihi, ff. mandat. l. 37. ff. de usur.* ex quibus constat, procuratorem, & negotiorum gestorem, repetere usuras eius pecuniae, quam impendit, etiam nulla facta mora: & ita sensit Alciat, *in l. 2. §. mutui datio, in fin. si cert. per.* quidam Parisiensis *in lib. de commerc. quest. 86. num. 60.* quos refert, & sequi videtur Catellian. Cotta *in memorab. verbo, procurator emit.* & apertissime Ioann. Bapt. Lup. *in d. §. 7. num. 21.* & Roder. *de ann. reddit. lib. 3. quest. 11. num. 74.* & 77. ubi ait, pro hac sententia militare rationem *l. curabit. C. de act. empr.* & proinde licet hoc casu nulla adsit mora regularis, tamen eo ipso, quod procurator de suo solvit, vel impendit, dominum re ipsa in mora esse, & consequenter posse procuratorem usuras retinere ex fructibus, etiam si non interpellaverit mandantem, quia, inquit, hoc bona fides exigit, ne procurator in damno verteretur pro officio suscepto.

23 Sed contraria sententia placuit Baldo *in titul. de contrab. empr. num. 15.* Iason. *in d. §. mutui datio, num. 8.* & Rurhus *in l. divertio, §. ob donationes, num. 5. ff. sol. matrim.* Cremenf. *in singul. 168.* Didaco Covarr. *variar. resol. lib. 3. cap. 4. num. 7. illat. 16.* Ferrat. *caus. 54.* subjicienti, hoc modo quempiam acquirere posse fundum sine pretio. Idemque sentiunt Oldendorp. *de action. class. 4. act. 24. titul. quid persequamur, circa fin.* Cardin. Mantie. *de rat. & ambig. convent. lib. 7. titul. 19. num. 4. & 5.* & Anton. Merend. *contro. vers. jur. lib. 6. cap. 28. num. 25. & 26.* & probatur *ex d. l. 10. §. si ex fundo, & §. idem Labeo, ff. mand.* quibus locis definitum est, procuratorem fructus, quos ex fundo empto percepit, prestare debere deductis sumptibus. Quod etiam innuit *l. 59. §. 1. ff. eod.*

24 Verum huiusmodi sententias, quæ parum inter se dissident, facile conciliare possumus. Velenim quaerimus, an procurator, qui mandato alterius ex propria pecunia fundum emit, & percepit fructus pluribus annis, fructus suos faciat in vicem usurarum: & dicendum est, illum non lucrari fructus, sed in pecuniam sibi debitam illos referre debere secundum Baldi, Cardinalis, & aliorum sententiam, quia cum fundus eius sit, cuius nomine fuit emptus, *l. qui mihi, ff. de donat. l. 13. ff. de acquir. rer. domin. & §. ex bis Instit. per quas person. nob. acquir.* ideo procurator fructus ex re aliena perceptos restituere, vel compensare debet, fructus enim dominum sequuntur, ut sapienter dixi *ex l. qui scit 25. ff. de usur.* & falsum est, quod Rodericus ait, illum veritari in damno, nisi eius aliunde intersit, satis enim est, si id, quod impendit, consequatur sive ex fructibus rei, sive ex alijs bonis debitoris.

25 Vel quaerimus, an dominus, qui rem repetit, & fructus, teneatur ad usuras eius pecuniae, quam procurator erogavit, ut fundum emeret. Et quidem iure civili proditum est, non tantum, quod impensum est, sed usuras quoque procuratorem consequi oportere post moram, ut in alijs bonæ fidei iudicijs, *l. post solutionem, & l. pretij, C. mandat.* & interdum etiam nulla facta mora, cum vel usura illi absint, vel ut si exegit pecuniam à debitore suo, à quo usuras percipiebat, aut si pecuniam mutuatus est sub usuris, ut fundum emeret, *d. l. 12. §. si mihi,* & explicat Donell. *ad l. 2. num. 3. C. de mandat.* ita igitur constitutum est iure civili; † quod licet nunc, quod attinet ad usuras, minime obtineat, præstat tamen argumentum, procuratorem non tantum id, quod impendit, sed etiam rectè repetere, quod sua interest ex mora, quod certissimum est, & inter aliam etiam nulla facta mora iudicis arbitrio, puta si pecuniam mutuatus est sub usuris, vel cambijs, cum ita mandanti expediret, nec posset aliter negotium conficere: vel si redditum annuum vendidit, vel fundum, ex quo fructus consequabatur, ut mandatum expleret. His casibus æquissimum est huius rei rationem haberi, ut inquit Ulpianus *in d. §. si mihi,* & ita respondit Becius *in cons. 113. num. 33.* sciens hunc esse

sensum Catelliani *loc. cit.* & tradit Anton. Merend. *in d. cap. 28. num. 26.* Uvesembec. *ad tit. mandat. num. 11.* † Sed si nihil eius intersit, non potest usuras pretij repetere, nec sub hoc prætextu retinere fructus: sed vel eos restituere cogitur *d. l. 10. §. si ex fundo,* vel in pecunia sibi debitam compensare. Procurator enim hoc casu creditor est, ut dicebant antiqui apud Baldum *loc. cit. ex l. si ita, 175. de verbor. obligat.* & creditor pecuniae, quæ sterilis est, neque fructus parit, & proinde si fructus ex prædio percepit, nec eius aliunde intersit, eos in pretium compensare cogitur, ut in alijs creditoribus receptum est, *l. 2. & 3. C. de pignor. act. l. creditor in fin. ff. de solut. & apertissime sensu Didac. loc. cit.* † Qui licet exigere videatur moram ex parte mandantis, ut procurator agere possit ad id, quod sua interest ob pecuniam in rem mandantis erogatam, ut etiam Merend. *loc. cit. num. 26.* verius tamen est, etiam mora non interveniente huius rei rationem habendam esse, ut diximus *ex d. l. si vero, §. si mihi, ff. mandat.* & constat etiam *ex l. 37. ff. de usur. & l. acqui natura, §. non tantum, ff. de negot. gest. & rectè docet Cujac. ad l. 1. ff. de usur. ad Papinian.* & alij, quos retuli *num. 13.* & rectè animadvertunt Lupus, & Rodericus *locis citatis.* † A quibus tamen cavendum est, dum scribunt, hoc casu venire usuras ob rationem dictæ legis curabit. Siquidem alia est ratio huius constitutionis, alia *d. §. si mihi,* quia in specie, *d. l. curabit,* veniunt usurae ratione fructuum, quos emptor percepit, & venditor percipisset, nisi rem dimisisset, quam sine pretio tradere non tenebatur, unde merito venditori concessum est pro modo, & ratione fructuum usuras percipere, ut in præcedentibus tractatum est. In specie verò *d. §. si mihi,* nihil procuratori abest, quod pariat fructus, sed pecunia tantum, & creditor est pecuniae, ut constat illis verbis, *si mihi manda veris, ut rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio id est, mea pecunia,* quæ sterilis est, & proinde cessat hoc casu æquitas *d. l. curabit,* & nihil aliud procurator petere potest, quam quod impendit, nisi eius aliunde intersit, ut satis indicant verba Ulpiani *in d. §. si mihi.* † Sicut enim mandatarius damnum pati non debet ex mandato, ita nihil apud eum remanere debet, *l. 10. §. 3. & l. 20. ff. mandat.* atqui verfaretur in lucro, si fructus ex re aliena perciperet, nec compensaret in pretium, quod solvit, vel perciperet usuras eius pecuniae, cum nihil sua interest, pecuniam illam amici causa numerasse: denique pecunia illi pareret pecuniam ex solo tempore tardæ solutionis, quod usura est, & illicitum fœnus. Et licet *in d. §. si vero* detur actio procuratori etiam ad usuras, quas à suo debitore percipiebat, hoc tamen hodie prohibitum est, ut dixi, cum non possit dici amisse lucrum, qui definit usuras exigere. Quod enim dicitur lucrum cessans exigi posse, intelligitur de lucro, non autem de lucro usurarum, quod nunc constat esse illicitum, & restitui oportere: tamen quod hic definit Ulpianus, procuratorem posse repetere usuras, quas à suo debitore consequebatur, argumentum nobis præstat, habendam esse rationem eius, quod procuratori interest, quod tamen probatur legitimis modis, ut iam dixeram *num. 26.*

Sanè aliud dicendum est, cum procurator suo proprio nomine, & sua pecunia fundum emit. Hoc enim casu fructus non minuunt sortem, tamen nihil eius aliunde intersit, quia iure domini ad eum pertinent, *d. l. 25. ff. de usur.* Neque enim tenetur iura cedere nisi oblato pretio, *arg. l. 12. qui suis, §. si ab ignoti, ff. de manumiss.* quæ est sententia Baldi *loc. cit.* Roder. *in d. quest. 11. num. 78.* & Cardin. Mantie. *d. rit. 19. num. 5. & 6.* † Quod tamen accipiendum puto, cum procurator clare, & apertè prote status est, se sibi fundum emere. Nam si suscepto mandato ad rem emendam, eam simpliciter procurator emerit, censetur id nomine mandantis facille, *l. piguari §. ult. ff. de usufr. cap. & tradit idem Bald. in l. si parvus, C. commun. usruis que iudic.* & alijs auctoribus citatis Menoch. *lib. 3. præsumpt. 49. num. 1.* & in specie notant Rodericus, & Cardinalis *loc. cit. & eodem lib. tit. 8. num. 20. & 23.* & locum habet, quod diximus, procuratorem hoc casu non facere fructus suos, sed teneri eos deductis sumptibus una cum prædio restituere oblata pecunia, quam solvit, vel cum ea illos compensare, habita tamen ratione eius, quod interest, ne ex suscepto officio damnum patiar, ut dictum est. Hoc enim bonæ fidei maxime congruere videtur, & iuri, & æquitati consentaneum esse. Usuras verò ex sua pecunia percipere, vel vice usurarum fructus rei a lienz, cum nihil intersit, id neque bonæ fidei convenit, nec æquum esse puto.

Neque movet, quod ait Ioan. Baptist. Lupus *loc. cit. in fin.* in hoc commercio usuram lucratioriam intelligi non posse, quoniam hic nullum interveniat mutuum, nec procurator habuerit causam illam, aut propositum foenerandi, quæ ut usurarius censeri debeat, satis est, si ex

sole tempore tardæ solutionis eius pecuniæ, cuius credi-
tor est, usuras, vel loco usurarum fructus rei alienæ ca-
piat ultra sortem, cum nullum ex eo, quod pecunia non
redditur, damnum passus sit, vel amiserit lucrum. Ut
etiam satis est si causa, & animus scenerandi superveniat.
Neque enim novum est, debitum initio non usurarium,
ex intervallo fieri usurarium, ut in *lib. 6. in fin. §. 1. qui si-
se, 38. ff. de negor. gest. §. 1. 7. §. quoties, ff. de pos. & alijs
locis. Quod etiam notavimus quæst. 32. num. 6. & Cujac. in
Lucius, ff. de pos.*

Q V Æ S T I O XXXIV.

De Usuris rei

commoda-

ta.

S V M M A R I V M.

1. Commodati actio est bonæ fidei.
2. In commodati iudicio ex iure civili post moram ve-
niunt usura.
3. Res, quæ numero, pondere, & mensura consistunt,
possunt commodari.
4. Commodata pecunia si non reddatur, post moram ve-
niunt usura ex iure civili, nunc tantum id, quod
interest.
5. Et adversus commodatarium in litem iurari po-
test.
6. Commodatarius, si aliter re utatur, tenetur furti.
7. Commodati nomine interdum usura committitur.
8. An pro pecunia commodata ad pompam aliquid perci-
pi possit.
Commodatum gratuitum est.
9. Pro pecunia commodata aliqua bonæ fidei merces licite exi-
gitur.
10. Commodata rei dominium, ut etiam locata non tran-
sferatur.
11. Commodata pecunia ad pompam pro certa mercede lo-
catio, & conductio contrahitur.
12. Pecunia nunquam loco pretij in contractibus adhibe-
tur.
Pecunia vice mercis sæpe fungitur.
13. Pecunia locari potest, ut commodari.
14. L. si rem tibi, §. si cum unum, de præscript. verb.
sententia.
Locatio, vel contractus innuminatus, ut discerna-
tur.
15. Roderici sententia quedam rejicitur.
16. Ludovic. Roman. consil. 520. declaratur.
17. Commodare, vel locare pecuniam ad decipiendum al-
terum est illicitum.
Proxenetæ, qui sciens aliquem idoneum affirmat, do-
li tenetur.
18. L. Honoratus Draco I. C. Nicinensis, & quedam eius
carmina.
19. Ludovic. Roman. consil. 500. in primo casu rejicitur.
20. Commodatum qui accipit, an si quid ex re commo-
data lucri fecerit, illud reddere tenetur.
21. Indebiti in conditione veniunt scetus, & fructus etiam
bona fide percepti.

Proinde, ut in alijs bonæ fidei iudicijs veniunt usura post
moram, l. 1. in princ. §. 1. 32. §. in actionibus, ff. de usur. l. 24.
ff. de pos. l. 7. ff. de neg. gest. & alijs, ita & in commodati iudicio
ex mora venire usuras dicendum est, si forte ea res commo-
data sit, cui usura accedere possit, cuiusmodi sunt frumen-
tum, vinum, l. 25. C. de usur. & pecunia l. 10. §. 3. ff. mandar.
l. 7. §. 9. in princ. ff. de usur. & alia res similes, quæ numero
pondere, & mensura consistunt. † Nam huiusmodi res etiam
commodari possunt, ad pompam scilicet, & ostentationem,
& ad alios usus, l. 3. in fin. §. 1. 4. ff. hoc tit. & traditidem Car-
din. d. lib. 9. tit. ult. in num. 5. ubi notat id in pecunia fieri usura
tatum esse, quod prius dixerat Cajus in d. l. 4. his verbis: *usuræ
etiam ad hoc commodantur pecunia, ut dicitur gratia, numerationis
loco intercedant, id est, ut explicat Cuiac. lib. 10. cap. 37. ut
is, qui pecuniam accipit, dicere possit se numerasse, quod in-
terdum fit, ut satisfiat solemnitatibus legum, quæ forte nume-
rationem pecuniæ exigunt, ut olim in mancipationibus teste
Cujac. loc. cit. & nunc in emptione reddituum ex constitu-
tione Pij V. † Quamobrem si pecunia forte commodata
sit, neque reddatur, ex mora veniunt usura de iure civili,
quod tamen nunc immutatum est, cum non sit fas ob-
solam moram aliquid ultra sortem capere, & loco usu-
rarum venit id, quod interest moram non fieri, d. l. 3.
§. 1. §. 1. si ut certo §. in princ. ff. commod. & in d. l. 7. ff. de
us, quod cert. loc. ubi Dionys. Gothofred. recte notat exna-
tura actionis bonæ fidei venire id, quod interest. Nam
si debitor in mora est, ex qua creditor damnum passus
est, vel amiserit lucrum, æquissimum est huius rei ratio-
nem habendam esse, sive iudicium sit stricti iuris, si-
ve bonæ fidei, ut constat ex l. 1. C. de sent. que pro eo, &
notant Rebuff. ad eand. l. num. 581. Joan. Sichard. in l. 2.
num. 5. C. de usur. & Magon. det. Florent. 32. num. 6. & nos
alio loco diximus.*

Et, quod magis est, si is, qui commodatum accepit,
rem post usum temporis necessarij non restituat, vel si
aliter ea usus est, quam illi præscriptum sit, denique si
dolo malo in ea re versatus sit, sicut in ceteris bonæ fi-
dei iudicijs, potest dominus adversus eum iurare in litem
de eo, quod sua interest, ut constat ex l. nummis, 3. §.
l. in actionibus, ff. de in lit. iuran. l. 3. §. in hac actione ff. com-
mod. & tradit Plot. loc. cit. statim enim dolo facere vide-
tur, qui reposcenti non reddit l. 1. §. est autem, & §. usur.
ff. de pos. dummodo intempore rei usus non aucteratur,
quia, ut Paulus ait in l. 17. ff. commod. adjuvari non, non
decipi beneficio oportet.

Imò ita sincerè, & ex bona fide is, qui rem commo-
datam accepit, ea uti debet, ut si modum, finemque,
quo commodata est, transgressus fuerit, furti etiam te-
neatur d. l. si ut certo, §. quinimo, illis verbis, *quem admo-
dam, qui equo, vel vestimento aliter, quam commodatum
est, utitur, furti tenetur, §. l. qui iumenta, 40. ff. de furt.
C. §. furtum, & §. placuit. Inst. de oblig. qua ex delict. nati-
cunt. & quemdam hoc nomine furti damnatum fuisse re-
fert Valer. Magin. lib. 3. cap. 2. in fin. quod scilicet equo,
cuius usus illi usque ad certum locum commodatus fue-
rat, ulterius aliquatenus vectus fuisset. De quo tamen
iudicio, multum sermonem manasse idej auctor est, ve-
lut, ut quidem centeo, severo, & rigido nimis, ta-
meti id postea juris auctoribus probatum sit, ut proxi-
mè dixi, & notat Harmenop. lib. 2. tit. 19. & Oldend.
loc. cit.*

Sanè, si quis pecuniam alicui commodaverit hac le-
ge: ut, si vellet, eam in suos usus converteret, hæc res
commodati fines egreditur, & mutuum potius contra-
hitur, ut de deposito definitum est in l. 9. in fin. ff. si
cert. pet. l. 1. §. si pecunia, ff. de pos. unde si is, qui pec-
uniam dedit, aliquid ultra sortem accipiat, sub nomine
commodati usuram facit, & illicitum foenus, non mi-
nus, quam si hoc pacto pecuniam deposuisset, l. si ven-
tri, §. in bonis, ff. de privil. credit. & tractatum est
quæst. 32. aliud enim est, pecunias scenerare, aliud
commodare, aut deponere. Et ita respondit Roman.
in consil. 520.

His consequenter quaeritur, an pro pecunia commo-
data ad pompam, vel alium similem usum aliquid pa-
cisci, & capere liceat. Et primo loco observandum est,
rem hanc excedere fines commodati, commodatum enim
beneficium est, ut inquit Paulus in d. l. 17. §. 3. hoc tit.
cuius contrarium est, negotiatum, & merces, ut dice-
bat Cleanthes apud Senecam lib. 4. de benef. l. 1. in fin. ff.
mand. & proinde gratuitum esse debet, §. item is. Instit.
quib. mod. re contra obligat. lib. 17. ff. de præsc. verb. alioquin
mercedem

Quamvis commodatum mutuo proximum sit, utram-
que enim gratuitum est, & ab affectu amico, & ad
usum temporis necessarij, ut de mutuo dixi ex Nomo quæst. 6.
num. 14. † commodatum tamen inter iudicia bonæ fidei re-
centenij iuris auctoribus placuit, ut constat ex §. actionum.
Instit. de action. l. 3. §. in hac actione, ff. commod. & notant
Oldend. class. 4. tit. 15. num. 10. Plot. de in lit. iuran. §. 19. n. 1.
& Cardin. Mantica. de sac. & ambig. con vent. lib. 9. tit. 1. n. 5.
cum mutuum inter iudicia stricti iuris relatum sit, quod ta-
men non videtur rationi consentaneum, cum plus officij con-
ferat, qui mutuum dat, quam qui commodat, ut alio loco jam
me adnotasse memini.

- mercede accepta, vel constituta locatio potius contracta intelligitur, ut constat ex *ead. §. item is*, & Theoph. *cod. loc. l. 5. §. rem tibi*, ff. *commod.* quæ ait, interveniente mercede, vel in factum, vel ex locato conducto agendum esse, & l. 22. de *prescript. verb.* & tradit Ripa in l. 2. in princ. n. 17. ff. *si cert. pet.* Mantio. d. lib. 9. tit. 1. n. 5. † Ex quo sequitur hoc genus commercij licitum esse, & certam honestam mercedem ex hac causa licite exigi posse, quæ est sententia Baldi in l. si *navis*, ff. *de rei vindic.* ubi refert ita sentire Egidium Romanum in suo libro de regimine Principis, Ludovic. Roman. *conf. 500. num. 4.* ubi testatur hanc communem esse sententiam, quam etiam sequitur Castrensi. in l. 3. ff. *commod.* Dec. & Purpurat. in l. 1. in princ. ff. *si cert. pet.* Ioan. Bapt. Lup. *de commerc.* 3. §. 6. num. 2. & alij tum Iurisperiti, tum Theologi apud Vincent. Caroc. *de loc. & cond. tit. de usur. quest. 4. n. 5.* ubi ait, temerarium esse ab hac opinione discedere. His consentiunt Navarr. in *comment. de camb. num. 22.* Petr. Gregor. *de usur. lib. 2. cap. 18. num. 2.* Ugolin. *cod. tract. cap. 6. numer. 1. vers. quare*, qui pecuniam Malder. *tract. 5. cap. 3. dub. 11.* Valer. Reginald. *lib. 25. cap. 12. numer. 237.* Sigism. Scaccia, §. 1. *quest. 4. num. 22.* & Roderic. *de ann. reddit. lib. 2. quest. 3. nu. 65.* ubi notat contractum hunc cessante fraude ab utraque alienum esse, † quia hic nullum mutuum est, neque intelligi potest, cum pecuniæ dominium in accipientem non transferatur, quæ est natura locationis, & conductionis, l. non *solet.* 39. ff. *loc.* ut etiam commodati l. 8. & 9. ff. *hoc rit.* quæ ait, neminem commodando rem eius facere, cui commodat, illa verò, quæ mutua dantur, accipientis sunt, ut constat ex d. l. 2. *paragrapho mutui datio*, si *cert. pet. l. 1. §. 2. ff. de obligat. & act.* & cuique novissimum est † A quo tamen dissentio, dum putat in hoc negotio non intercedere locationem, sed transire in contractum innominatum in, commodo, ut des *ex l. si rem*, §. *cum unum*, ff. *de preser. verb.* Nam cum hic pecuniæ usus tradatur pro mercede certa, neque dominium in accipientem transeat, ut dictum est, consequens est hic veram locationem esse, & pensionem licite exigi posse, ut probant d. l. 5. §. *si tibi ff. commod. l. 2. ff. loc. & d. l. 22. de preser. verb.* in qua Cajus ait, si verò mercede data, aut constituta locationis, conductionisque negotium geritur.
- 12 Neque movet si dicas, pecuniam locari non posse, quia pecuniæ non est usus, sed abusus, l. 5. ff. *de usufr. earver.* & Cujac. in *obliq. lib. 9. cap. 19.* hoc enim accipiendum est secundum primum pecuniæ usum, qui est, ut sit aliarum rerum pretium, & ut difficultatibus permutatio- num iusta æqualitate subveniret, l. 1. ff. *de contract. empt.* Aristot. *Politie. lib. 1. cap. 6.* qua ratione dicitur pecuniæ ipso usu assidua permutatio quodammodo extingui *Iustit. de usufr. §. 2.* hoc tamen non semper verum est, neque enim pecunia semper pro pretio est, & pretij loco in contractibus adhibetur, ut constat ex d. l. 3. in *fin. & l. 4. ff. commod.* quibus palam est nummos ad pompam, vel numerationis causa commodari posse, ut dixi *nu. 3.* Denique certum est, pecuniam interdum vice mercis, & cuiusdam corporisungi, ut in l. si *certos*, de *verb. obligat. l. si ut certos*, de *leg. 1. l. numismatum*, de *usufr.* & docet Cujac. in d. §. *mutui datio*, & in l. 7. ff. *de preser. verb. ad Papin.* ubi notat sepe hodie numismata, & nummos peregrinos loco mercis esse. Quamobrem nihil vetat pecuniam, veluti corpus aliquod locari posse, pro mercede certa, & consequenter conventionem licitam esse.
- 13 Neque enim movet, quod post Carocium Rodericus ait, hic locationem non esse, quia sterilis, & infructuosa sit res locata. Nam non magis sua natura sterilis, & infructuosa pecunia est, quam lanceæ, & vasa argentea, dolia, & mensuræ, vehicula, & vestimenta, aliaque huiusmodi, quæ locari solent, l. *videamus.* 19. ff. *de usur. l. 13. §. 6. & l. 19. §. 1. ff. loc.* ut etiam commodari l. 1. & 5. §. *denique ait*, & §. *si duobus*, ff. *commod.* quæ ait, si *duobus vehiculum commodatum sit, vel locatum simul*, quasi innuat, ea, quæ commodari possunt, etiam locari posse, constat igitur pecuniam licet res sterilis sit, veluti corpus quoddam, locari posse, & ex eius locatione honestam quamdam mercedem, & quæ non excedat usum rei, exigere licitum esse, ut rectè sentiunt auctores proximè citati *numer. 9.* & Salas *lib. de con. dub. 33. num. 1.* & communem esse tum Theologorum, tum Iuriconsultorum sententiam refert Ugolin. *l. loco citato.*
- 14 Ut etiam nihil obstat d. l. si *rem tibi*, §. *si cum unum de preser. verb.* qua movetur Rodericus, ut ostendat in hoc

negotio locationem non esse, sed potius contractum innominatum, & præscriptis verbis agendum esse, quia hoc verum est, quando nulla merces data, vel constituta est pro usu pecuniæ, quæ commodatur, ut in *specie d. §. si cum unum*, in quo nulla certa merces constituta erat, sed actum, ut per denos dies alter alteri bovem commodaret: sed cum usus pecuniæ conceditur pro mercede certa, certum est negotium ad conductionis, & locationis contractum pertinere, ut constat aperiuntur ex d. l. 22. de *prescript. verb. & d. l. 5. §. rem tibi*, ff. *commod.* quæ ait, cum merces intervenit in factum, vel ex locato conducto agendum esse, in factum scilicet, & præscriptis verbis, cum merces incerta est, vel non in pecunia: ex locato vero, cum merces certa est, & in pecunia numerata, ut ibi notat Gothofred. & in d. l. 22. de *prescript. verb.* tamen, quod attinet ad iustitiam conventionis, nihil intersit locationem esse, vel contractum innominatum, uterque enim omnibus probatus est, & ex utroque actio datur, ut manifestum est.

Ex quibus etiam rejiciendum est, quod Rodericus scribit *loco cit. in fin.* eam conventionem, qua pro commoda pecunia ad pompam aliquid exigitur, illicitam esse ex Roman. *conf. 520. num. 3.* quia satis explorata juris ratione demonstratum est, pecuniam veluti corpus quoddam locari posse pro certa mercede. Nam, & commodari potest, ut dictum est ex d. l. 3. & 4. ff. *commod.* & proinde conventionem hanc ex se licitam esse l. 1. ff. *loc.* Neque illius opinionem jurat auctoritas Roman. in d. *conf. 520.* quia secundum nostram sententiam aperiuntur sentie in d. *conf. 500. nu. 4.* hac ratione addita, quia tunc *lucrum sentio ex re, quæ datur mea, quod non est illicitum.* † Neque diversum respondit in d. *conf. 520. num. 3.* quo Roderic. movetur, quia Romanus hoc loco tantum ostendit, non esse commodatum in ea specie, in qua pecunia utenda datur pro certa mercede, quia commodatum nullum est, nisi gratuitum, d. l. si *rem de prescript. verb. & c. l. commod.* & plerumque continet solam utilitatem accipientis, d. l. 5. §. *nunc videndum*, vel in ea specie, in qua non idem numero nummi restituendi sunt, sed tantundem in genere, quod vergit in mutuum d. l. 2. ff. *de reb. cred.* & proinde in illa specie rectè respondit Romanus non fuisse commodatum, sed mutuum, & annuam illam uniformem præstationem usuræ crimen inducere, quod quæstioni nostræ accommodari non potest.

Sanè si quis sciens nummos alteri locet, vel commo- 17 der, ut ex eorum ostentatione, alterum decipiat, puto rem illicitam agere non minus, quam proxeneta, qui lucri causa affirmat aliquem idoneum, quem scit talem non esse, & hac arte alium decipit, quo casu in eum de dolo malo iudicium datur, l. 8. ff. *de dol. l. 2. ff. de proxen.* & interdum furti, ut in specie, l. 52. §. *cum Titio*, ff. *de furt.* & tradit Benven. *de decol. part. 2. part. ultim. num. 34* ubi ait, hoc esse usitatissimum, & pulcherrimum genus fraudis. Vel non minus quam, qui furi leales, & ferramenta sciens commodat ad furandum, vel locat certa mercede, qui proinde tenetur furti, leg. 36. §. *item placuit*, & l. 54. §. *qui ferramenta*, ff. *de furt.* & §. *interdum. Institut.* de *obligat. qua ex delict. nasc.* † cuius §. sensum his verbis expressit L. Honor. Draco Niciens. *element. jur. civil.* 18 lib. 4.

Quin ille tenetur

Furti, etiam, qui non furtum facit ipse, sed illi Consilium aut operam, qui subripit, auxiliumve Aut instrumentum prestat, vel quid facit, unde Commodior fiat furandi occasio furi.

Et hoc casu recipi potest, quod Roder. ait conventionem hanc illicitam esse, quia delictorum turpis, & foeda societas est, l. 3. in *fin.* & l. 53. ff. *pro soc.*

Hic verò quoque subiciam, me non probare omnino, quod respondit Romanus etiam in priore casu *diss. consil. 500.* tamen illius auctoritate proximè usus sum: nam ea, quæ de locatione numorum dicta sunt, licet vera sint, non videntur trahi posse ad eam speciem, quam Romanus tractat. Cum enim in casu, de quo consultus est, pecunia distributa sit confratribus collegij non simplicis custodia causa, sed in eius administrationem, & proinde, ut quisque eam convertat in usum suæ negotiationis, hac conventio egreditur depositi, & locationis notissimos fines, & transit potius in mutuum, ex quo usuras capere illicitum est: ideoque exactio unius solidi pro qualibet libra annis singulis, quæ hic fiebat, illicita est, & usuraria, nec ullis eius argumentis excusari potest, & multo minus ex *leg. Lucius*, ff. *depos.* quam dicit determinare hanc quæstionem, quia hæc, & aliz similes leges quoad usuras hodie abrogatæ

gata sunt, neque debent observari, ut notantidem Roderic. lib. 3. quæst. 11. num. 86. Alioquin facile via inventa est, qua pecunias fœnerare liceat, quod à nostro tempore alienum est. Et comperi deinde Ioan. Bapt. Lupum in d. §. 6. m. 3. non probasse Romani consilium, quod proinde recipiendum non est in primo casu, nisi tordè negotium ad societatem reduci possit iustus conditionibus iuram, ut notat ipse Roman. in d. cons. in fin. & iis servatis, quæ tum Navarrus, tum alij Theologi docent, ut à nobis mediocri diligentia tractatum est quæst. 31. num. 13.

Denique quæro, si is, qui rem commodatam accepit, ex ea lucrum aliquod fecerit, an id reddere teneatur. Et puto interese, qualis sit res, quæ commodata est. Nam si res est, quæ locari solet, ut domus, iumentum, & ea locata sunt, id ipsum præstare æquum est, qui commodatam suscepit, ne ex alieno lucrum tenuat, l. 10. §. 3. ff. mand. & l. 13. §. si quem quæstum ff. commod. ut etiam si quid rei commodatæ accessit, ut pura partus, qui ex equa natus sit. Nam & id venit in conditionem indebiti, ut fructus etiam bona fide percepit, l. 15. §. 65. §. si qui, ff. de condit. indeb. l. videamus. 38. §. item si, ff. de usur. & tæpius dixi, fructus dominium sequi, si verò res commodata ex his est, quæ usû consumuntur, ut pura instrumentum, vel pecunia, & valor eorum casu aliquo auctus sit, id etiam proculdubio restituendum est, id enim domino crevit, d. l. 65. §. in frumento, de condit. indeb. l. vinum, ff. de reb. credit. l. si sterili, §. cum per venditorem, de act. empt. & l. 3. §. in hac actione ff. commod. Quid si ex pecunia commodata merces emit, & lucrum fecit, an illud etiam ante-remendum sit? & sanè, id videtur ex d. l. 19. de negot. gest. & l. 10. §. si procurator, ff. mandat. quæ ait bonæ fidei congruere, ne de alieno lucrum sentiat: quod tamen non aulim dicere, quia non tam ex re aliena, quam ex propria industria, & labore, id quæsitum videtur, l. venditor, ff. de hered. vel act. vendit. & ne deterioris conditionis sit fœneratore, vel fure, qui superlucrum reddere non tenentur, ut dixi quæst. 32. num. 22. & dicam tota quæstio. 96. & quod attinet ad d. l. 10. §. si procurator, quæ valde urgere videtur, iure canonico abolita est, ut notat Alberic. in l. si navis, num. 2. ff. de rei vind. Cypriac. controu. foret. §. 540. num. 16. & Rota inter recentijs. dec. 421. num. 6. & 8. in fin. par. 1. ut ceteræ omnes, quibus usuræ admittendas esse constitutum est, ut post Azon. tradit Bartol. in l. atquinatura, §. non tantum de negot. gest. & ego memini centies me dixisse.

Q V Æ S T I O XXXV.

De Usuris, quæ veniunt in petitione hereditatis, & alijs iudicijs affini-bus.

S V M M A R I V M.

1. Petitiõ hereditatis est actiõ bonæ fidei.
2. In iudicio hereditatis petitionis veniunt usuræ post mortem ex iure civili.
Bonæ fidei non congruit usuras admittere.
3. Possessor hereditatis eius pecunia, quam non attigit, usuras non præstat.
Pecunia orijs usuræ non præstantur, etiam in iudicijs bonæ fidei.
4. Mala fidei possessor si navim non locet, tenetur ad usuras navis.
5. Navis periculum domini est, pecunia, eius, qui eam generat.
6. Navis ad hoc paratur, ut naviget.
Pecunia non est inventa, ut fœneretur.
7. Mala fidei hereditatis possessor fœneratus pecuniam, an usuras reddere compellatur.
8. Hæres hodie non repetit usuras, quas mala fidei possessor ex pecunia hereditatis percepit.
9. Contractus etiam prædoni servandus.
Possessor mala fidei non tenetur usuras præstare heredibus, sed eis, quibus extorsit.

10. Procurator licet indebitum exigat, id restituit domino, qui ratum habuit.
11. Nisi is, qui indebitum solvit, veniat, & indebitum petat.
12. Possessor hereditatis non restituit lucrum, quod ex pecunia hereditatis fecit.
13. Possessor hereditatis restituit omne lucrum, quod ex corporibus hereditatis percepit.
14. Lucrum, quod quis ex pecunia facit, non est fructus pecunie, sed industria.
15. Empta ex pecunia hereditatis veniunt in petitione hereditatis, si eius causa comparata sunt.
Arbitrio iudicis relinquitur, quæ dicantur empta causa hereditatis.
16. Pretium in iudicijs universalibus succedit loco rei.
17. Bonæ fidei hereditatis possessor id tantum restituit, in quo locupletior factus est.
Hæres adversus mala fidei possessorem eligit, an rem, vel pretium petat.
18. Bonæ fidei hereditatis possessor pecunia redacta ex pretio rerum venditarum non præstat usuras.
Quas tamen solvit possessor mala fidei.
19. In petitione hereditatis post mortem veniunt usuræ cuiuscumque pecunie.
Quæ tamen iure canonico abrogatum est.
20. Possessor hereditatis, qui male rem fructiferam distraxit, tenetur ad usuras pretij pro modo, & ratione fructuum.
21. Administrator, qui perperam rem alienat, etiam fructus restituere tenetur.
22. Possessor hereditatis, qui pecuniam in suos usus converterit, tenetur post mortem ad id, quod interest.
23. In iudicijs bonæ fidei iuratur in litem de eo, quod interest.
24. Fideicommissaria hereditatis petitiõ eadem recipit, quæ civilis.
Fideicommissaria hereditatis petitiõ est bonæ fidei.
25. Possessoria hereditatis petitiõ est actiõ bonæ fidei.
Et in ea iuratur in litem.
26. Familia heriscunda iudicium est bonæ fidei.
27. In iudicio familia herisc. post mortem veniunt usuræ de iure civili.
28. Cohæres, cui totus fundus adiudicatus est, pretij usuras præstare cogitur.
29. Cohæres possunt convenire, ut is cui totus fundus attribuitur est, usuras præstet, donec pretium solvat.
30. Divisio vicem emptiõnis obtinet.
31. L. curabit, Cod. de act. empt. locum habet in omnibus contractibus, in quibus intervenit perceptio fructuum.
32. Familia heriscunda in iudicio venit id, quod interest.
33. Et iuratur in litem.
34. Divisione facta si detegatur fraudis unius ex cohæredibus, de rebus subreptis actiõ datur.
Et iuratur in litem.
35. Contractus celandi animo rem communem, tenetur furti.
Adversus furem iuratur in litem.
36. Comuni dividendo iudicium est bonæ fidei.
37. In iudicio familia heriscunda, & communi dividendo non veniunt ea, quæ scelere quæsitæ sunt.
38. Quæsitæ fœnore non veniunt in divisionem hereditatis.
39. Nec in divisionem societatis omnium bonorum.
40. Dominium per usuram non acquiritur.
41. Filia non dividunt bona relicta a patre, qui confessus est omnia usuris acquisivisse.
42. Si res usuris extorta non extant, hæredes ad iudicium famil. herisc. admittuntur.
Sed quisque pro portione hereditaria usuras restituere cogitur.
43. Filius familias, qui patris pecuniam proprio nomine fœnerat, usuras non confert, sed eas tenetur restituere.

Superest, ut de usuris, quæ veniunt in iudicio petitionis hereditatis disseramus. In quo quidem illud in primis observandum est, petitionem hereditatis inter iudicia bonæ fidei commutari, ut constat ex d. §. actiõnum Instit. de actiõ. & ex l. ult. in fin. C. de pet. hered. ubi Justinianus refert, tum antea hac de re dubitaretur, se-
Q
primum

2 primum hanc dubitationem sustulisse. † Unde necessarium sequitur de jure civili in hoc judicio venire usuras post mortem, l. 1. C. de pet. hered. ut in ceteris actionibus bonæ fidei constitutum est, in l. 1. C. l. 32. §. in bonæ fidei, ff. de usur. l. 2. C. 3. C. de pos. scilicet officio judicis, quod tantum in iis judiciis potest, quantum nominatim concepta stipulatio in actionibus stricti juris, l. 7. ff. de neg. gest. l. 24. ff. de pos. idque bonæ fidei congruere veteres putabant, ideoque ad judicis officium pertinere videbatur in his judiciis, in quibus addebatur, ex fide bonæ, vel ut inter bonos esse agere, ut memorat M. Tullius lib. 3. de offic. usuras decernere, cum tamen bonæ fidei contrarium sit usuras admittere: & proinde æquius, meliusque fuisset constituere, ne hujusmodi judicia ulurarum adjectione inquinarentur.

3 Incidit verò in petitionem hereditatis de usuris questio, cum fortè in hereditate pecunia inventa est. Tunc enim queritur, an possessor hereditatis ad usuras teneatur. Et sanè in hac specie valde interest, si possessor pecuniam inventam in hereditate minimè attigerit, hoc enim casu certum est etiam jure civili usuras admittendas non esse, tamen si possessor sit male fidei, ut respondit Papinianus in l. 20. §. 14. ff. de pet. hered. C. rursus in l. si navis, 62. ff. de rei vind. hac ratione addita, cum pecunia periculo dantis fœneretur, quod etiam in aliis bonæ fidei judiciis receptum est, ut pecuniam otiosam non præstentur usuræ, l. 13. in fin. ff. de usur. l. 6. in fin. ff. de pign. act. C. notat Cujac. ad dict. l. 62. de rei vind. ad Papin. † Ex quo loco elegans discrimen observandum est inter pecuniam, & alias res, quæ locari solent, ut est navis, vehiculum, jumentum, taberna, domus: & id genus. Nam si pecuniam inventam in hereditate male fidei possessor non attingat, usuras ejus præstare non cogitur, ut dictum est. Sed si navim, vehiculum, jumentum, tabernam non locavit, nihilominus vecturas navis, & mercedes locationum præstare debet, teneatur enim non solum de fructibus perceptis, sed & qui percipi poterunt, l. sed & si §. quod autem, l. illud, §. prada, de pet. hered. l. fructus, 33. de rei vindic. & docet Joan. Copus de fructib. lib. 2. tit. 1. c. 2. in fin.

4 Sanè mirum esse videtur, cur diversum in pecunia, & in navi, & similibus rebus constitutum sit, cum neque usura, neque vectura natura proveniat, sed vi obligationis percipiatur, usura scilicet ex stipulatione, vectura ex locatione, & conductione, l. usura, de verb. signific. sed hujus rei rationem hanc addit Papinianus in d. l. si navis, nam pecunia collocatur tænorio periculo dantis, non domini: nihil igitur objici potest possessori hereditatis, si noluit se conjicere in periculum pecuniæ amittendæ. Sed si navim, vel vehiculum locaverit, id sine suo periculo facit, neque si casu foruito sine ejus culpa, vel dolo, navis, aut vehiculum perit, hunc casum domino præstare cogitur, l. 16. in fin. de rei vindic. & proinde arguendus est, si navim non locaverit, vel tabernam, vel domum, cum potuit, quia id facere sine periculo potuisset. † Sed aliam possumus adferre rationem, neque minus congruentem, quia non est inventa pecunia, ut tænorio detur, & pariat usuras, ut docet Aristotel. Polit. lib. 1. cap. 7. ideoque ait usuram non esse secundum naturam, at navis ad hoc inventa est, ut naviget, l. 12. §. 1. ff. de usufruct. & proinde excusari non potest possessor, si illam non locet, vel tempore idoneo non exerceat, & ideo merito receptum est, ut de vecturis, quas percipere debuit, teneatur, non autem de usuris percipiendis, ne contra id, ad quod pecunia inventa est, eam fœnerari compellatur, ut notat Accursus in d. l. si navis, † in qua etiam querit, an male fidei possessor, qui pecuniam inventam in hereditate fœneratus est, usuras quoque reddere teneatur, certum enim est de usuris percipiendis heredi non teneri. Et putat Accursus non restituere usuras, quia suo periculo fœneraret ex d. l. si navis, C. l. si unius, ff. pro soc. C. l. postulante, §. ult. ad Trebellian. Quod tamen Cujacius ad d. l. si navis, ait se nullo modo concedere. Nam, inquit, refragatur l. 1. C. de pet. hered. C. l. 1. C. de his, que ne indign. & quod dicitur generaliter omne lucrum male fidei possessori auferendum esse lib. 28. de pet. heredit. Neque moveri duabus legibus, quibus Accursus utitur. Etenim d. §. si unus, socius communem pecuniam suo nomine, & suo periculo fœneraverat, non alienam, & ideo non invidendum ei, si solidum lucrum percipiat, nam & solidum eius periculum fecit, quod alioqui commune fuisset: aliam rationem esse pecuniæ communis, aliam alienæ. Deinde in dict. l. postulante, §. ult. ad Trebell. hæres rogatus restituere hereditatem sub conditione, ea pendente pecuniam locavit tænorio, usuras percepit, hæres usuræ non veniunt in restitutionem fideicommissi, ut cujus periculum fuit, ejus sit etiam lucrum, Sed hic casus

de propria pecunia est, non de aliena, de qua queritur: Hereditas enim est hæresis, antequam extet conditio fideicommissi. Et juvat Cujacii sententiam l. 30. hoc tit. de pet. heredit. C. l. 10 §. 3. ff. mandat. ex qua constat procuratorem, qui pecuniam domini fœneravit, & usuras exegit, præstare debere quantumcumque emolumentum perceperit, ne de alieno lucrum sentiat: ut hic Ulpianus ait.

Et nihilominus puto Accursij sententiam nunc sequendam esse, quia constat hodie usuras illicitas esse, ut notant Bald. & Angel. in d. l. si navis, & proinde ut non venit in restitutione hereditatis, si quid possessor indebitum exegerit, l. 20. §. sed & si in fin. ff. de pet. hered. l. 2. §. solet. ff. de hered. vend. Castrenf. in d. l. 20. §. ait Senatus, num. 1. vel ex scelere, & maleficio consequutus est, arg. l. cetera, §. sed & si ff. famil. heredit. C. arg. l. cum duobus, §. ibidem ff. pro soc. ita nec usuras venire dicendum est, quæ nunc non nisi scelere exiguntur. Cur enim hæres ex alieno scelere dicitur: & cur repetat id, quod restitutus est? Non ergo in iudex se interponere debet, sed jubere, ut protinus restituatur iis, quibus extortæ sunt. Statuamus igitur sententiam Cujacii convenire juri civili, Accursij vero juri Pontificio, cui potius standum est.

Neque movet, quod dicitur in l. qui proprio, §. procurator. ff. de procur. C. l. si quis, 23. de neg. gest. procuratorem scilicet, & negotiorum gestorem restituere debere, etiam si quid indebitum exegerit, quia procurator, & qui absentis negotia gerit, quæcumque gessit nomine domini, bona fide restituere debet, idem enim non sibi, sed alteri exegit: & inter ipsos negotium, & contractus geritur, qui servandus est l. 17. §. 3. ff. commod. etiam prædoni l. bona fides, ff. de pos. possessor vero hereditatis non alteri, sed sibi indebitum exigit, ideoque indebitum ab eo exactum, cujusmodi nunc procul dubio sunt usuræ, non restitui hæredi, tamen ei reddere teneatur, à quo exegit l. bis solis, ff. de condic. indob. l. 6. §. item queritur, de negot. gest.

Ex quibus illud etiam adnotandum est, si procurator, vel negotiorum gestor indebitum exegerit, non posse restitutionem differre, sub prætextu, quod indebitum esset, quod exegit, satis enim est, si dominus ratum habeat d. l. 6. §. item queritur, C. l. si vendidero, 80. §. si Titius, ff. de furt. frustra enim daretur actio domino, quod his locis constitutum est, si fas esset procuratori hac exceptione uti l. 2. in princ. ff. de except. unde sequitur si fortè procurator mandato domini usuras à debitore exegerit, illas mandatori reddere debere. Ipse enim illi tenetur, cui extortæ sunt ex d. §. item queritur, C. d. l. 80. §. si Titius, de furt. Angel. & Fulgos. in l. atqui natura, §. non tantum, n. 2. & Cujac. in d. §. si Titius, ad Papin. nullo enim extrinsecus interveniente bonæ fidei congruit, ut quod homo nomine, & meo iusto exactum est, mihi reddatur, nec querendum est, an illud indebitum fuerit, ille enim mihi fidem contractus servare debet, d. l. 17. §. 3. ff. commod. † tamen in hac re si procurator conveniatur, consultus sit cum admonere, à quo indebitum exactum est, ut se interponat, & indebitum repetat. Huic enim potius indebitum reddi debet, ut innuit l. bona fides, §. ult. ff. de pos. Nam licet latroni, qui spolia deposuit, ea reddenda sint bonæ fidei ratione, si tamen dominus, cui subtrahita sunt, ad ea petenda veniat, prætertur latroni, & furi d. l. bona fides, ita prorsus licet bonæ fidei congruere videatur, ut quod mandato alterius exegi, illi reddam, licet indebitum sit, durum enim est fidem rumpere, si tamen is, qui indebitum solvit, id petat, æquius, meliusque est illi reddi, quam fœneratori, & furi. Quod ergo dicitur, procuratorem, qui indebitum exegit, illud mandanti restituere debere, accipiendum est, nisi is, qui indebitum solvit, ad illud repetendum veniat. Hujus enim repetitio justior est.

Nunc opportunè queritur, si possessor hereditatis pecuniam inventam non fœneravit, sed eam licito modo exercuit, puta merces emit, & ex earum negotiatione lucrum fecit, an compendium, quod fecit, restituere teneatur. Et puto non restituendum. Primo quia merces sui causa emit, ideoque, ut merces non restituit, l. item veniunt, §. 1. ff. de pet. hered. ita nec lucrum ex mercibus, Secundo, quia iniquum est, quempiam alterius actorem, & procuratorem invitum constitui l. postulante in fin. ad Trebell. denique quia suo periculo pecuniam exercuit, ideoque ejus emolumentum esse debet, cujus periculum fuit, d. l. si navis, de rei vind. C. l. 67. unius, ff. pro soc. C. l. ult. §. sed cum, in fin. C. de furt. quod etiam subindicat d. l. postulante, illis verbis: scilicet quæ suo periculo fœneravit.

13 *uit, colendo ve fundo usufructu operant. Nullum autem impendium, vel opera heredis intercedit.*
 Neque movere debet, quod Paulus ait in d. l. 28. de petit. hered. omne lucrum possessori auferendum esse, & quod ait d. l. 10. §. si procurator. ff. mandat. bonæ fidei hoc congruere, ne de alieno lucrum sentiat, quia hoc accipiendum est de lucro, quod ex corporibus hereditatis provenit, ut sunt partus pecorum, & redditus, & fructus prædiorum, & mercedes, pensionesque ex locationibus prædiorum perceptæ, operæ servorum, & vecturæ navium, jumentorum, & similia, hæc enim omnia veniunt in petitionem hereditatis, d. l. item veniunt 20. §. item non solum. l. sed & si in fin. l. 26. 27. 28. & 29. de petit. hered. l. l. C. quod sit. & tradit Ioan. Cop. de fructib. lib. 2. tit. 1. cap. 1. & 2. Oliban. de action. par. 2. lib. 1. cap. 43. num. 8. Petr. Gregor. lib. 46. cap. 7. num. 8. & in his verum est, quod dicimus congruere bonæ fidei, ne possessor de alieno lucrum sentiat. † Aliud vero dicendum est de eis, quæ ab eo suo labore, & periculo quaesita sunt, licet ex pecunia hereditaria sine quaesita, ut indicat d. l. item veniunt, in princip. & in d. §. non solum, ubi ea, quæ extrinsecus adveniunt, persona possessoris dicuntur accedere, proinde si quid ex mercibus pecunia hereditatis emptis possessor lucrifecerit, id sibi retinere æquius est, quia id non pecunia fructus, quæ sterilis est, nec ex ipsa hereditate provenire dicitur, sed est proprii laboris, & industriae merces, & præmium, quod cuiquam auferre etiam prædium non licet, l. si ex ea, C. de rei vind. l. 1. & l. si quis alie, vel sibi, ff. quis, ff. pro soc. C. de postulantibus in fin. ff. ad Trebell. & in re simili post D. Thomam, & alios docet Salicet. in auctor. ad hæc, C. de usur. n. 24. Adrian. 4. jense ait. de rest. ubi rectissime ait, lucrum ex pecunia proveniens non esse fructum pecunie, sed humane industriae, quod & alii Theologi docent apud Salas de usur. dub. 39. num. 3. & ex auctoribus juris Covarr. lib. 3. cap. 3. num. 6. & Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. num. 10. & seq. ubi ait, qui contrarium sentiant, lupine labi.

15 Sanè quod dicimus, res ex pecunia hereditaria emptas non venire in restitutionem hereditatis, accipiendum est, nisi hereditatis causa comparatae sint, ut si forte possessor materiam emit ad fulcienda edificia, vel boves, & pecora ad colendos agros, & alia hujusmodi: hæc enim etiam in hoc iudicium venire certissimum est, neque refert, si possessor illa ex propria pecunia comparaverit, quia tenet hæres pretium refundere, ut definitum est in d. l. item, veniunt in princip. & notat Angelus hic n. 1. & Petr. Greg. & Oliban. hoc cit. n. 31. quæ verò dicantur ex causa hereditatis emptæ, questio facti est, ideoque iudicem id affirmare oportet, ut in aliis questionibus facti, l. Nofennius, de leg. 2. §. l. mora, de usur. l. 3. §. tu magis, de testib. & indicat Ulpian. in d. l. item veniunt, illis verbis, videndum est.

16 Incidit etiam in hoc iudicium de usuris questio, si possessor res hereditarias distraxit, & ex earum pretio pecuniam redegit, tunc enim rectè queritur, an possessor pecunie ex pretio rerum venditarum redactæ, ultra præstare teneatur. Et principio notandum est in iudiciis uniuersalibus, cuiusmodi est hereditatis petitio, siue legitima, siue fideicommissaria, pretium succedere loco rei, ut constat, ex l. si & rem. §. l. sed & si, §. 1. de petit. heredit. §. l. venditor, 2 l. ff. ad. §. hered. vend. Bart. Castrenf. & alii his locis & Anton. Fab. in suo Cod. tit. de rei vindic. def. 5. & Oliban. de act. par. 2. lib. 1. cap. 29. n. 19. Et proinde exploratum est, pretia rerum distractarum in hereditatis petitionem venire, siue possessor sit bonæ fidei, siue male, † tamen si bonæ fidei possessor illud tantum restituat, in quo locupletior factus est, d. l. si & rem, 22. & l. utrum, 13. hoc tit. & sit in arbitrio petitionis adversus male fidei possessorem ex jure civili agere ad pretium, & usuras, vel ad rem ipsam, & fructus rei d. l. 20. §. 12. & §. 16. quæ ait, petentorem eligere posse, ut sibi pretia, & usuras præstentur. † Quamobrem si queritur, an pecunia ex pretio rerum venditarum redactæ usurae debeantur, dicendum est, si possessor fuerit bonæ fidei, usuras admittendas non esse, etiam de jure civili, ut constat ex verbis Senat. consulti, quod relatum est in d. l. 20. §. 6. quæ sunt hujusmodi: *Placet redactæ ex pretis rerum venditarum pecunia usuras non esse exigendas.* Aliud verò in male fidei possessore constitutum est, is enim ad usuras hujus pecunie tenetur. Nam, & bonæ fidei possessor, ex quo sit, vel ei denuntiatum est, hereditatem esse alienam, usuras præstare cogitur, ut definitum est ead. l. §. petitam, ubi Ulpianus ait: *Cogitur enim male fidei possessor esse.* Quod etiam constitutum est in l. 1. C. hoc tit. de petit. heredit. & est apud Paulum lib. 1. sentent. tit. 13. §. possessor. & Castrenf. notat

in d. §. 6. in fin. † Et generaliter certum est in hoc iudicio cuiuscumque pecunie siue invente in hereditate, siue exactæ à debitoribus, siue redactæ ex pretio rerum venditarum, venire usuras post moram, ut initio dictum est: id enim in omnibus iudiciis bonæ fidei, qualis est hereditatis petitio, iure civili receptum est, ut dixi ex l. 38. illis verbis: *merito usuras bonæ fidei iudicio præstaturum, de negotiis gest. l. 24. & 25. ff. de pos. & l. 3. & 4. C. ead. & aliis locis,* & in specie notat *gl. in d. l. si natus, ff. de rei vindicat.* Quod tamen jure canonico nunc abrogatum est, ut dicunt Alberic. Baldin. Angel. & Fulgof. in d. l. si natus, & Castrenf. in l. qui sine, de negot. gest. & nos multis locis diximus, & notandum est ad confirmationem eorum, quæ adversus Felicianum disputata sunt in d. l. §. 33.

Ungò tamen casu existimarem, usuras admittendas esse, cum scilicet possessor res fructiferas distrahit, & petitor hereditatis agit ad pretium. Equum enim est reum præstare usuras, non quasi usuras, sed quod petitoris interit rem distractam fuisse, l. sic idem, C. de princip. ff. pro soc. l. si si duo, 11. ff. de verb. oblig. scilicet pro modo, & ratione fructuum, quos ex prædio percipere poterat, arg. l. curabit, C. de arb. comp. & indicat satis, quod proxime dicam, ex hac causa in litem iurati pro eo, quod interest. Cuius etiam argumentum est, quia tutor, curator, & qui aliena negotia gerunt, si quid male distaxerint, non tantum pretium, & estimationem rei, sed etiam fructus rei refundere tenentur, l. q. l. C. si tutor, re: curat. 32. §. Modestinus de administr. tut. §. l. 3. ff. de negot. gest. & traduntur l. ioned. in cons. 82. num. 20. lib. 2. Paul. Montan. de int. §. curat. cap. 33. num. 66. & Gratian. discept. foren. c. 240. in fin. & §. 572. numera 21. & nos diximus quest. 20. num. 11. & hoc casu satis est, ut auctor probet, quid ex rei fructibus perscipere possit, ut in re simili tradit idem Honded. q. lib. 39. numera & 14.

Denique dicendum est, possessorem, qui pecuniam in hereditate repertam, vel à debitoribus exactam in suos usus convertit, vel retinet, post moram teneri hæres ad id, quod interest, siue hæres lucrum amittat, siue damnum patiatur adversarii culpa, ut indicat satis, numera 3. de in lit. iurati §. lib. 3. C. de sentent. que præce. quæ in omnibus actionibus, & tam in damno, quam in lucro locum habet, denique, id non obscure probat l. 7. ff. de co. prob. cert. loc. quæ ait, in bonæ fidei iudiciis actionem arbitratiam necessariam non esse, ut iudicis officio habeatur ratio eius, quod interest, ratione loci, vel temporis. Id enim venit ex natura, & potestate actionis bonæ fidei, ut constat etiam ex l. si cur certo, ff. commod. & notat Castrenf. in d. l. nummis, n. 6. ubi ait, hodie expeditum esse, ut loquatur, in actionibus bonæ fidei venire interesse etiam lucrifeceris, quod probetur legitimis modis, vel iuramento in litem. † Nam certum est in iudiciis bonæ fidei iurari in litem pro eo, quod interest, ut constat ex d. l. nummis, & l. in actionibus, ead. tit. l. 1. §. in depositi, ff. de pos. & in petitione hereditatis debitum est in d. l. 20. in fin. §. l. sed & si. §. hac verba, ff. de petit. heredit. & respondit Paris. in cons. 75. num. 29. lib. 1. & late Plot. in tract. de iur. iurati. §. 14. n. 1. & seq. & Montan. ad Oliban. in d. cap. 43. n. 38. quod verum est, etiam si questio sit de pecunia, ut ostendit d. l. nummis, illis verbis, *nisi forte de eo quis iuret, quod sua interfuit nummis sibi sua die redditis fuisse,* & ibi Castrenf. notat num. 6. & 7. idem Plot. cod. tract. §. 27. n. 2. & Ant. Fab. def. 2. n. 16. C. de in lit. iur. et in notis def. 3. ead. tit. in fin. ubi ait, quicquid potest venire in condemnationem eius, quod interest, venire etiam in iusurandum in litem, cuique hanc vim precipua esse, ut revertere ad onere probandi, ut & aliud iusurandum quodlibet, l. cum, qui 30. ff. de iure iuran.

Porro quæ de civili petitione hereditatis dicta sunt, eadem obvenit in fideicommissaria hereditatis petitione. Et enim hæc actio eadem recipit, quæ hereditatis petitio civilis, ut Paulus ait in l. 2. ff. hoc tit. de fideicommiss. heredit. pet. nam & n. quibus ex Senatus consulto Trebelliano hereditas restituta est, loco heredum habentur, l. si necem, §. ult. de bon. libert. l. filiusfam. ad l. falcid. l. postulant §. pen. l. 1. §. ut in iur. ad S. C. Trebell. & notat Cuiac. ad d. l. 2. ff. hoc tit. de fideicommiss. heredit. pet. & proinde ut is, cui directe obvenit hereditas, agere potest adversus eum, qui pro hære de res hereditarias possidet, ut quicquid ex hereditate ad eum pervenit, restituat, ut docet Peregrin. de fideicommiss. artic. 45. n. 12. & si ei mora facta est, potest contra id, quod interest, & hoc nomine iurare in litem, ut proxime dictum est, ita profusus, cui hereditas ex Senatus consulto restituta est, ut constat ex l. ult. §. fin. autem hoc aliquid, in fin. C. de iur. desib. Nam, & hæc actio bonæ fidei est, cum nulla ratio diversam suadeat, ut dicat

Oldendorp. *de actum. class. 5. alt. 7. n. 10.* & Mynsinger. *ad d. §. actionum. num. 8.* cur enim injustus hereditatis possessor in meliorem conditionem sit, quod à fideicommissario conveniatur.

- 25 Idemque prorsus constituendum est in possessoria hereditatis petitione, per quam scilicet tantumdem consequitur bonorum possessor, quantum civili petitione hereditatis hæres consequi potest, *l. ult. hoc est. de possess. hered. petis.* & cum hæc actio sit bonæ fidei, ut idem tradit Oldendorp. *ead. class. 5. act. 6. num. 10.* & Mynsing. *loc. cit.* consequens est, bonorum possessorem adversus eum, qui bona defuncti injustè invasit, & retinet, agere posse, ut illa restituat, & post moram ad id, quod interest, quod probetur testibus, vel aliis probationum generibus, vel juramento in litem, & in aliis judiciis bonæ fidei receptum est, ex *dict. l. nummis. §. 1. in actionibus. ff. de in lit. juran.* quod à Plotio prætermisum est.
- 26 Quæ etiam ferè omnia porrigenda sunt ad iudicium familiaritæ hereditariæ, quod constat esse bonæ fidei ex *§. actionum. Inst. de act. §. 1. 9. C. hoc est. sam. heredit. quæ ait, id ambiguum non esse, & inter alios tradit Uvesemb. *ad hunc tit. num. 2.* rectè subjiciens id ita constitutum, ut laxior sit iudicis potestas in adjudicationibus, quæ in hoc iudicio interdum fieri solent, ut in *l. 12. paragrapho res quæ. l. 22. paragrapho 1. & 3. & l. Mævius, §. arbiter, hoc titul.* & aliis locis.*
- 27 Ex quo consequens est, ut si fortè unus ex cohæredibus pecuniam communem subtraxerit, & in suos usus converterit, vel retineat, post moram ad usuras teneatur de jure civili, ut in reliquis bonæ fidei judiciis constitutum est in *l. 1. & l. 32. §. in bona fidei. ff. de usur. Nam & cum unus ex hæredibus debita defuncti, vel legata solvit, vel solus pignus luit, ne veniret, vel sumptus bonæ fidei in rem hereditatis fecit, usuras quoque consequi potest ex die mortæ, ex rescripto Severi, & Antonini, ut refert Ulpianus in *l. 18. §. sumptuum. ff. sam. heredit. quod tamen nunc jure canonico abolitum est, & tantum competit actio ad id, quod interest, ut dicam. num. 32.**
- 28 Sanè uno casu usuras in hoc iudicio admittendas esse puto, cum scilicet arbiter familiaritæ hereditariæ prædium aliquid fructiferum alteri ex cohæredibus totum adjudicat, quod fortassis commodam non patitur divisionem, eumque in aliquam summam damnat, quæ æqualitas inter hæredes servatur, quod iudex facere potest, ut constat ex *d. l. Mævius, §. 2. ff. sam. heredit. l. ult. §. pen. C. de jur. domin. impetr. & l. ad officium 3. C. com. divid. & §. si familia, & §. si finium. Inst. de offic. judic. & ex Oliban. *d. lib. 1. cap. 38. num. 19.* Etenim hoc casu si is, cui totus fundus adjudicatus est, summam illam non solvit, ejus usuras præstare cogendusest ratione fructuum, quos ex portione cohæredis percepit, *l. curabit, C. de act. empt. & l. 11. §. ex vendito, ff. eod.* Quod probatur etiam ex *l. filius, §. §. filia, ff. de collat. dor. quæ ait, filiam, quæ partis sue fructus percipit, dotis ab ea conferenda usuras quoque præstare debere arbitrio boni viri; quia, ut ibi notat Cuiac. ad Papin. ratio fructuum percipiendorum exigit, ut vicissim præstentur utoræ, idque arbitrio boni viri maxime congruere, & hunc locum singularem esse.**
- 29 Et puto etiam hoc casu licitum esse inter cohæredes pacisci, ut dum summa illa non solvitur is, cui totus fundus adjudicatus est, certam annuam quantitatem præstet, quæ non excedat rationem fructuum. Nam & inter emptorem, & venditorem hæc conventio recepta est, ita enim docent Covart. *variar. resolut. lib. 3. cap. 4. num. 5.* Ursill. *ad Afflict. dec. 20. num. 6.* Cardin. Mantic. *de sac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 24. num. 15.* & alii plurimi, quos recensit *quest. 27. num. 3.* ubi rem hanc latius executum sum, quibus consentiunt Purpur. in *l. res æst. §. si tibi, num. 54. ff. si cert. petis.* & alii apud Caroc. *tit. de natur. locat. quest. 2. num. 3.* & Rot. inter novissimas omnium impress. Venet. coram Durano *dec. 13. num. 14.* & novissime Raph. de Turr. *in nunciis dec. 25.* post illius tractatum *de camb.* ubi ait, hoc in jure nullam recipere dubitationem. † Constat verò, divisionem prædiorum vicem emptionis obtinere, ex *l. 1. C. comm. utriusque judic. ideoque in hoc genere alterum alteri pro parte evictionem præstare, l. 24. C. famil. heredit. l. 66. in fin. ff. de equit. l. si fratres, Cod. comm. utriusque judic. & tractat Gomez. *variar. resolut. lib. 2. cap. 2. num. 33.* Felic. *in lib. de societ. cap. 40. num. 30.* & Mangilius *in tractat. de evict. quest. 114. num. 1. & 2.* † Atqui receptum est, æquitatem *l. curabit* non tantum in emptionibus, & venditionibus, sed*
- 31 etiam in aliis contractibus correlative omnibus admittendam esse, in quibus intervenit perceptio tractuum,

vel alterius utilitatis, ita enim sentiunt Castrenf. *in l. de divisione Corn. in cons. 145. num. 4.* Paris. *in cons. 75. nu. 17. lib. 4.* Cagnol. *in d. l. curabit, num. 36.* Anton. Gabriel *lib. 2. tit. de emption. & vendition. consel. 4. num. 14.* & censuit Rota post Cenc. & Duard. *decis. 124. num. 4.* Quamobrem cum is, cui fundus à iudice, vel à cohærede adjudicatus est, fructus percipiat, æquissimum est, illum præstare usuras eius summe, quæ debetur cohæredi, qui fructus ex sua parte fundi percipere potuisset secundum eam, quæ tota illa *quest. 27. tractata* sunt.

Sed licet cohæres ex eo tantum, quod pecuniam communem retinet, vel in suos usus convertit, hodie non præstet usuras, ut dictum est, tenetur tamen ad id, quod alterius cohæredis, & socii interest. Hoc enim venit ex natura, & potestate actionis bonæ fidei *d. l. 7. ff. de eo quod cert. loc. & hodie in omnibus contractibus & actionibus quod habet, ut constat ex d. l. un. Cod. de sent. qua pro eo, & tradit Castrenf. *in d. l. nummis, num. 6. ff. de in lit. juran. & in l. 3. §. nunc de officio, num. 3. ff. de eo quod cert. loc.* Rebuff. *ind. l. un. num. 581.* & Fernand. Valq. *controverf. lib. 6. cap. 60. num. 27.* ubi ait, neminem contradicere, quod tamen probetur legitimis modis, ut docet Castrenf. *in d. loc. † vel cum iudicium sit bonæ fidei, iuramento in litem cohæredum, vel aliorum habentium rem communem, d. l. in actionibus, ff. de in lit. jur. & tradit Plot. *d. lib. de in lit. juran. §. 1. num. 1.* & Montan. *ad Oliban. in addit. d. cap. 38. num. 6.* Felic. *de societ. cap. 22. num. 18. & 19.***

Imò licet iam facta sit inter cohæredes, vel habentibus hereditatem, vel aliam rem communem, divisio, etiam interposita, at solet, hinc inde liberatione, sed postea detegatur, unum ex hæredibus pecuniam communem subtraxisse, cuius in divisione nulla est facta mentio, ut adhuc aliis cohæredibus, & sociis de pecunia subrepta actio competit, *l. tres fratres, 35. ff. de pact. 13. & 10. C. sam. heredit. l. ultim. §. idem de condit. in l. ob. ita ob fraudem ab eo commissam, divisione, & liberatione non obstante, poterit ab aliis cohæredibus, & sociis iurari in litem pro eo, quod interest, pecunias, vel res alias clam interceptas fuisse, ut respondit Anchar. *in cons. 286. num. 2.* Nat. *consil. 501. num. 70.* & docet idem Plot. *loc. cit.* & alii quidem apud Joseph. Ludovic. *titul. de in lit. juran. concl. 1. vers. decimas ampliatur.* † Nam & is, qui per fallaciam, & celandi animo rem communem contrectat, furti etiam conveniri potest *l. 45. & 51. in princ. ff. pro soc. l. si socius, 45. ff. de furt. quæ ait, hoc casu indubitatè furti actionem competere, constat autem adversus furem in litem iurari ex *l. 9. ff. de in lit. juran. & l. 8. in fin. ff. rer. amotar. & tradit Paris. de furt. *quest. 176. num. 19. & 21.* ubi alios plures citat, quibus addo Anton. Fab. *de error. pragmatic. decad. 37. cap. 5. nu. 3.* & Cuiac. *in l. 4. ff. de iudic. qui tamen duo dissentunt, an iuret in conditione futura, an in actione furti, quod nunc non attingo.****

Denique ea, quæ dicimus, aptanda sunt ferè omnia iudicio communi dividendo. Nam & hoc iudicium bonæ fidei est, *l. 4. §. 2. & l. 14. §. 1. ff. commun. divid. §. actionum. Inst. de act. & eadem terè recipit, quæ actio familiaritæ hereditariæ, ut ait Ulpianus *in l. 6. §. cetera hoc tit. & Paulus in l. 19. in fin. Petr. Gregor. Syntagm. lib. 5. cap. 2. num. 3.* & promittit etiam in hoc iudicio ratione doli iuratur in litem de eo, quod interest, *d. l. in actionibus, & l. 3. §. in hoc ff. commod. & in specie tradunt Plot. & Montan. loc. cit.* quod etiam in nummis interceptis recipiendum est ex *d. l. nummis, de in lit. jur.* ut scilicet iurari possit, quanti sua interfuit sibi nummos adversariarum interceptisse.*

Illud verò sciendum est, in iis iudiciis familiaritæ hereditariæ, & communi dividendo, non venire ea, quæ sceleris, furto, aut sacrilegio, aut alio scelere acquisita sunt *l. 4. paragrapho 2. ff. famil. heredit. l. cum duobus, 52. §. ibidem, & l. quod ex furto, 53. ff. pro soc. l. 7. §. inter prædon. ff. comm. divid. quia quod scelere questum est, hæredi non relinquitur, l. 4. & 12. ad l. Corn. de fals. l. 9. in princ. ff. de calumniar. & notat in specie idem Petr. Gregor. *d. libr. 5. cap. 4. num. 5.* Ripa, Riminald. Caldas, & alii apud Alvar. Valac. *in pract. partit. & collat. cap. 13. in fin.**

Queritur nunc, an in hæc iudicia veniant, quæ sceleris questita sunt, & veteres existimaverunt venire, quod harum rerum dominium in sceleratores translatum sit, & ita sentiebat Ricardus Malumbra verus interpres, quem refert, & sequitur Baldus *in d. l. 4. nu. 3. famil. heredit. Fulgof. n. 2. & Florian. n. 4.* contrarium tamen puto verius, quia certum est, scelere questita in hæc iudicia non venire, nec inter socios, vel hæredes dividenda esse, *d. l. 4. §. 2. famil.*

famit. hercise. Nam neque veniant in actione pro socio, d. l. quod autem 53. §. 1. ff. pro soci. quæ ait, generaliter rerum inhonestarum nullam esse societatem. Constat autem usuram furtum, & rapinam esse, & feneratorios patres furibus, simo, ut sentiebat Cato, illis detiores esse, & ita tradit Joann. Petr. Ferrat. in forma

39 *libell. in causa societ. in princ. num. 4. & 5.* † Ubi ait, leges abhorrere, ut furto, aut alio scelere quaesita veniant in actione pro socio, unde infert quaesita per usurariam pravitatem non esse communicanda in societate generali omnium bonorum, cum usura sit res turpissima, & omni jure prohibita, subiciens Ascenses, & Placentinos contrarium servare, cuius tamen rei fides apud auctorem sit. Et fortasse usura lues quædam est, quæ per omnes regiones grassatur.

40 Neque movere debet, quod Ricardus, & Baldus dicunt, ideo hæc dividenda esse, quod translatum sit dominium, † quia verius est rerum per usuram, & usurarios contractus acceptarium dominium in feneratorio non transferri, non minus ac si furto, aut per vim vero domino ablata fuissent. Ita enim docuit D. Thomas, & Theologi ferè omnes apud Salas de usur. dub. 38. n. 3. quod etiam ab auctoribus iuris receptum est, ut Didac. Covar. *usuræ lib. 3. cap. 3. num. 6.* Menoch. in conf. 300. num. 1. & Ugol. de usur. capit. 12. in princ. & tractatum est 7. 95. Quare iudex in his dividendis se interponere non debet, sed si extant, curare ut ijs, quibus extorta sunt, procius restituantur: boni enim, & innocens viri officio fungitur, ut Ulpianus ait, in d. l. 4.

41 Denique hæc valde pertinet, quod Odofredus ait in b. l. 4. si pater in extremis confiteretur, quod quicquid habet, quaesivit ex usuris, unde mandat illis restitui, quibus extorsit: & illis non apparentibus, dari pauperibus, relinquens filiis solam benedictionem, quod filij non habebunt inter se iudicium familiaris hereditundæ, nec bona ista dividere poterunt. Et Odofredi dictum refert, & sequitur Florian. *ead. loc. cui congruit c. cum tu. de usur.* in quo Ecclesiasticis magistratibus, quorum præcipue hæc cura est, præcipitur, ut cogant feneratorios usuras ijs restituere, quibus extorta sunt, vel eorum hæredibus, vel his non apparentibus, pauperibus erogare.

42 Sanè si non ipsæ res, & ipsa nummorum corpora extant, sed confusa sunt in hereditate defuncti, & alijs eius bonis admixta, ita ut discerni non possint, neque defunctus aliud jubeat, existimo inter cohæredes hæc iudicia deneganda non esse, ut innuit d. l. quod autem 53. in fin. ff. pro soci. quæ ait, etiam furto quaesita si in medium collata sunt communis esse, & notat gloss. in d. l. 4. & Florian. *ead. loc.* ubi ait, idem esse in hereditibus: & hoc casu recipi potest Riccardi, & Baldi sententia. Nam hoc casu etiam in accipientem transit dominium l. 38. ff. de solur. l. 13. ff. de reb. cred. ut etiam earum rerum, quæ ex usuris comparatæ sunt, l. qui vas. §. ut. ff. de furt. l. 6. C. de rei vindic. l. 20. §. 1. de per. hered. Canil. de usur. cap. 7. num. 14. & quisque pro portione hereditaria ad usurarum restitutionem tenetur, ut ad cetera onera hereditatis, l. 6. ff. si pars hered. pet. l. 2. §. ut. C. de her. action. l. 9. ff. de condict. furti. quæ à nobis alio loco tractanda sunt. † Quibus consequenter si filius proprio nomine pecuniam patris feneratoravit, lucrum illud non querit patri: nec filius illud conferre tenetur, sed illis restituere, quibus extorsit, Bartol. in l. cum oportet. num. 3. C. de bon. quæ lib. Afcan. Clem. de patr. pot. cap. 2. num. 16. Valasc. *loc. cit.* nu. 189. & alij apud Mangill. de impur. q. 35. n. 5. §. 17 ubi ait, usurarum dominium veluti contra legem exactarum in parentem non transferri. Illis tamen collectis, vel confusis recurrunt ea, quæ proxime dicta sunt.

QVÆSTIO XXXVI.
De Usuris, qua veniunt in actione locati, conducti, vel non.

SUMMARIVM.

1. Locatio, & conductio est contractus bonæ fidei.
2. Mercator sua die non soluta debentur usura ex ...
3. Cuius distinctio existimantis in iudicio locati venire usuras in actione ex conducto non venire.
4. Quæ auctori non placet.
5. Usura in actione locati, & conducti hodie prohibita.
6. Si merces, & pensio suo die non solvatur, conductor tenetur ad id, quod locatoris interest.
7. Si conductor rem locatam non restituit, adversus eum in litem iuratur.
8. Ut etiam adversus colonum, & operarium, qui conductum opus non facit.
9. Regula non constituitur de re cuius contrarium frequentius est.
10. Locator si conductorem re frui non patiatur, tenetur ad id, quod interest.
11. Locator si expellat inquilinum, quod indigeat adibus, detecta fraude præstat id, quod interest.
12. Et adversus eum iuratur in litem.
13. Locatori deseritur iniurandum in litem pro eo, quod interest, si pensio sua die non solvitur.
14. Antonij Fabri improbabilis coniectura ad l. nummus. de in lit. iuran.
15. Venditor, qui rem non tradit, tenetur ad id, quod interest.
16. Ut etiam si res evicta sit.
17. Venditor non tenetur ad id, quod emptoris interest rem fuisse evictam, si eo casu ad pretium tenetur.
18. Venditor si rem non tradat, cum potest, adversus eum in litem iuratur.
19. Vel si dolo desijt habere. Possidentis, & eius, qui dolo desijt possidere par conditio.
20. Injamento in litem locus non est, si contractus est usurarius.
21. Iudicis in arbitrio est deferre iniurandum in litem, atque etiam non sequi.
22. Venditor potest rem locare pro pensione certa, donec premium solvatur.
23. Quæ pensio debetur etiam re perempta. Quod auctori non placet.
24. Carocij lapsus.
25. Locans rem iusto pretio aestimata ea lege, ut conductori pereat, quando admittat usuram.
26. Emens boves a rustico sciens non habere, eisque ei locans usuram committit.
27. Si tamen rusticus eum deceperit, dicens se boves habere, quaritur an re comperita locatio valeat.
28. Certum tamen est licite eo pacto rem emi posse, ut statim venditori pro certa pensione locari possit.

Decreveram nihil hæc de re dicere iam defessus labore, & curis, & contentus ijs, quæ q. 8. de usuris scripseram, quæ sub specie locationis, & conductionis interdum agitantur. Sed mutato consilio addere pauca quædam constitui, quo perfectius nostrum hoc opus prodeat, & ne laborem subterfugisse videar. Illud verò in primis observandum est, quod apud omnes in consensu est locationem, & conductionem, ut quæ emptioni proxima est, & iisdem regulis consistit, ut ait, l. 2. ff. locat. contractum esse bonæ fidei, ut constat ex §. action. Inst. de action. §. 1. 2. 9. & 17. C. de loc. & dicunt interpretes omnes, & Theoph. in d. §. actionum. Uvalem. ad hunc tit. n. 14. Oldendorp *class. 4. act. 9. n. 10* & Cato. in tract. loc. & conduct. quæst. 1. n. 7. † Unde veteribus Iuriconsultis vitium

13 *Spec. de singul. succell. simly. ult. num. 6.*
Sed si querimus, an locatori, cui pensio suo die soluta non est, possit iusjurandum in litem deferri pro eo, quod interest, quæ questio à nobis *num. 7.* proposita est, & necdum definita, dicam iusjurando locum esse, nisi aliqua tatione conductor excusari possit, quod sua die non solverit: id enim probat manifestè *d. l. nummis. 3. de in lit. juran.* ex qua constat ob nummos depositos die sua non redditos locum esse iusjurando in litem de eo, quod interest, moram factam esse. Nam & id adversus emptorem, qui rebus acceptis pretium non solvit, & venditorem decepti, admittendum est, ut in specie tradit idem Plot. *loc. cit. n. 79.* & cum de dotis repetitione agitur idem Plot. *ead. tract. §. 11. n. 26.* Gratian. *discip. cap. 143. num. 24.* & in omnibus judiciis bonæ fidei, non tantum cum res propriæ repetuntur, sed etiam cum nummi debentur, docent Accursius, Bald. Angel. Castrensis & alii interpretes in *d. l. nummis,* & *l. in actionibus de in lit. jur.* & Trentacinq. *variæ res. lib. 1. tit. de interest. n. 90.*

14 Et sanè ita clara sunt Ulpiani verba in *b. l. nummis,* ut Antonius Faber in *d. cap. 9. num. 9.* ubi Accursij, & veterum doctrinam refellere conatur, cum non aliter possit scopulum hunc evitare, cogatur dicere totum illum versiculum, *Nisi forte de eo quis iuret, quod sua interfuit, nummos sibi sua die redditos esse. Quid enim si sub pæna pecuniam debuit, aut sub pignore?* quibus verbis apertissime probatur etiam pro nummis sua die non redditis in litem jurari de eo, quod interest, Tribonianum, non Ulpianum esse, quod etiam scripserat lib. 16. *conjectur. c. 13.* In qua re non facile Fabro credendum puto rem hæcenus inauditam sine ullo certo auctore afferenti, & præsertim cum nulla nos necessitas cogat id dicere, & contentiat *d. l. in actionibus,* quæ pro regula constituit in actionibus bonæ fidei in litem jurari, ut dictum est. Sed cum viro doctissimo mihi hæc de re alio loco fortasse differendum est.

15 Sed quod proximè dictum est *n. 13.* adversus emptorem, qui moram facit in solvendo pretio in litem jurari, multo certius recipiendum est adversus venditorem, qui recepto pretio rem venditam tradere recusat. Nam certum est venditorem, qui recepto pretio rem non tradit, teneri ad id omne, quod emptoris interest rem habere, etiam si pretium egrediatur, ut constat apertissime ex *l. 1. in princ. ff. de act. empt. cujus verba sunt. Si res vendita non tradatur in id, quod interest agitur, id est, quod rem habere interest emptoris; hoc autem interdum pretium egreditur, si plus interest, quam res valet, vel empta est, ut constat etiam ex l. 11. §. idem ait ff. hoc s. de act. empt. & l. 4. C. de i. 1. 70. ff. de evict. Harmenop. lib. 2. tit. 3. §. si emptor.* Cujus rei etiam argumentum est, quod dicimus venditorem re evicta teneri ad id omne, quod emptoris interest rem non evinci, ut definitum est, in *l. Titius, 43. in fin. de act. empt. l. 60. & 79. ff. de evict. & tradit Mangil. in lib. de evict. q. 1. n. 12. & 16.* quo nomine etiam fructus rei continentur, quos scilicet emptor percipere potuisset, *l. 13. & 16. C. de act. emp. Covarr. lib. 3. cap. 4. n. 7.* ut in censibus evictis tradunt Cardin. Seraph. in *decis. III. 4. num. 2.* Beltramin. ad Ludovif. in *dec. 564. n. 5.* Rota post Cencium in *dec. 63. n. 2.* idem Cencius in *lib. de censib. quæst. 19. n. 45.* secundum nostris-

17 *sumam impress. Tauineni* t Nisi forte actum sit, ut agro, vel reddita evictio pretium reddatur. Tunc enim nulla fructuum, vel reddituum ratio habenda est, nec etiam si res plus valeat, quam numeratum sit, sed pretium tantum repeti potest, ex quo fructus non proveniunt, tamen cum ita conventum est, ut olim secuta evictione pretium, & usuras quoque pretij præstari definitum est in *l. evictis, ff. de usur. ita nunc venditor rem ad id, quod emptoris interest ratione lucri, vel damni teneri puto, dummodo emptor ex retentione pretii damnum passus sit, vel lucrum amiserit, etiam si id excedat rationem fructuum, ut in reliquis causis, l. 3. §. ult. de eo quod cert. loc. l. 1. C. de sentent. quæ pro eo, & d. l. nummis. de in lit. juran.* Nec enim hoc casu ratio fructuum haberi debet, cum pretium tantum ex conventionne repetatur, quod sterile est, & fructus referre non potest, ut dictum est.

18 Proinde cum in actione empti veniat id, quod interest, & hoc iudicium sit bonæ fidei, §. actionum, *Instit. de action. l. 11. §. 1. ff. de act. empt.* quod jus vetustissimum est Marco Tullio teste *loc. cit.* si venditor rei tradendæ facultatem habet, & non tradit, potest emptor adversus eum jurare in litem, quanti ejus interest, hic enim de fide rupta agitur, *l. cum per eos. C. si quis ale. vel sib. & dolus est,* si quis tradere nolit, quod promissit, & potest tradere; & ita docent Bartol. in *d. l. in actionibus. num. 5. ff. de in lit. juran.* Castrenf. Jal. Dec. & alii, quos refert, & sequitur Plot. in *d. §. 4. n. 58.*

ubi ait hanc communem esse sententiam, quam nunc sequor, & sequitur Ioann. Petr. Ferrar. in *formalibell. actiom. real. verbo, & in florentis, num. 27.* Fabian. de Mont. in *lib. de empr. quæst. 6. num. 38.* & Anton. de Amar. *resol. 34. num. 11.* tamen Alberico, Fulgoso, Duareno, & alijs recentioribus aliud videatur, & Menoch. in *d. cas. 207.* hanc difficultatem non ausus sit excutere, ut ait *num. 28.*

19 Idemque est, si venditor dolo desit possidere, nam protinus condemnari debet in id, quod emptoris interest, *l. arbitrio. §. si tamen. ff. de dol. cum parem esse conditionem oporteat eius, qui aliquid possideat, atque eius, qui dolo desijt possidere, l. parem. l. qui dolo, & l. ad ea §. semper de rog. jur. & l. 25. §. 8. & 9. de per. hared. & proinde adversus eum in litem jurari potest, ut indicat *l. si supdus, 11. §. 3. ff. de pign. & l. 41. in fin. ff. de re judic.* & tradit idem Ialon. in *d. l. in actionibus, num. 37.* & Paulus Cast. *n. 5. & 6.* quos sequitur Plot. *loc. cit. §. 14. n. 1.* Menoch. *de arbit. cas. 207. n. 16. & 17.* ne ex dolo suo lucrum sentiat, quod iura abhorrent, *l. 12. ff. de dol. & alijs locis.* Quod etiam innuit *d. l. arbitrio,* ubi Paulus ait *proximus condemnari debere,* id est non expectatis probationibus, quæ moram desiderant, sed iuramento in litem actoris: & sine nulla probabilis adferri potest ratio, quicquid Duareno, & alii tentent, cur dolus, & procacia venditoris rem non tradentis, vel dolo habere desipientis hac ratione coerceri non possit, si non aliud obset.*

20 Hæc tamen multis modis restringendæ sunt. Nec enim temerè, & sine delectu hoc iusjurandum deferendum est, ut tractat Menoch. in *d. cas. 207. & 208.* sed quod huic nostro tractatui valde congruit, eo potissimum casu non obtinent, cum contractus emptio in fraudem usurarum celebratus est, Hoc enim casu venditor, qui potius debitor dici debet, ex empto conveniri non potest, ideoque nec rem tradere tenetur, neque fructus rei: neque si eam tradere recusat, vel desijt possidere, ad id, quod interest creditoris rem tradi, tenetur, neque adversus eum ex hac causa in litem iurari potest, sed pecuniam tantum reddere cogendus est, & si quid forte post moram creditoris interfuit, deducto si quid nomine fructuum exactum est, ut in reliquis mutui donationibus, & contractibus usurarijs constitutum est in *c. 2. de usur. & capit. illo vos. de pignor.* & rectè docent Plot. *loc. citato, numer. 72.* & alij apud Malfard. *de probat. canon. conclus. 935. num. 30.*

21 Sanè illud lectorem admonitum velim me in hoc genere solum iusjurandum veritatis admittere, id est putare judicem deserre posse actori iusjurandum in litem, ut actor juret, quanti eius verè interest ob dolum adversarij, non verò me eius adiectui, & aviditati indulgere, ut pluris iures, quam revera sua interest, ne dum fraudem, & dolum rei coercemus, occasionem actori præbeamus fraudem, & dolum admittendi, & quod turpius est, addito periurio. Quod sensit etiam Iuriconsultos veteres mihi persuadeo, dum tradunt in arbitrio iudicis esse hoc iusjurandum deferre, illique modum statuere, denique ex magna causa, postquam præstitum est, non sequi, sed vel prorsus absolovere, vel minoris reum condemnare, ut Ulpianus scribit in *l. videamus, hoc sit. de in lit. juran.* ex quo fit, ut valde eos errare putem, & abum indulgentia legum, qui hac occasione arrepta iurant ultra rei pretium, & ultra quam eorum verè interest.

22 Hic verò opportunè queritur, an liceat venditori, qui fide de pretio habita fundum tradidit, eum locare pro pensione certa, donec pretium solvatur. Et hanc locationem licitam esse, & sine tenore dixi *quæst. 27. num. 10. ex l. 20. 21. ff. loc. & ex l. servi emptor. ff. de peric. & comm. rei vend. & ex Alexand. in cons. 121. num. 1. lib. 5.* quibus nunc addo Castrenf. in *d. l. 20. in fin.* ubi notat pensionem hanc succedere loco usurarum pretij, ut enim licet pacificè, ut quotique pretium solvatur, quatuor, vel quinque annua præstentur pro centenis singulis vice fructuum, ut tractatum est *diff. quæst. 27.* ita prorsus fas est fundum eo usque locare pro mercede certa, ne emptor eodem tempore re, & pretio fruatur, & venditor neque re, neque pretio, quod est iniquum, *l. Iulianus, §. ex vendic. de act. empt.* Quod etiam sentiunt Ruin. in *conf. 73. n. 3. lib. 1.* Didac. Cov. *variæ lib. 3. c. 4. n. 6. vers. nono* & alij plures apud eund. Caroc. *d. tit. de natur. locat. q. 4. n. 3. & tit. de usur. q. 1. n. 3.* quibus addo Cardin. Mantuc. *de tac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 23. n. 18.* ubi ait, hoc genus contractus sine dubio iure permissum esse, & Roderic. *de ann. reddit. lib. 3. quæst. 9. num. 76.*

23 Et, quod magis est, ita hoc conventionis genus probatum est, ut etiam se præempta, vel fructibus tempestate ablungit

absumptis emptor, idemque conductor, teneatur prestare pensionem, donec pretium solverit, quia post emptionem periculum est emptoris, ut notat Castrensis & alii in d. l. 20. ff. loc. Mozzius ad b. tit. in verbo, *accidentalit. nu. 38.* Aegid. Boss. in tractat. rer. crimin. sit. de remis. merced. n. 102. ubi ait viso hoc textu obstupuisse, Corn. in l. si pascenda. num. 29. C. de pact. Francisc. de Cald. lib. de empt. & vend. c. 23. n. 31. Rodenc. loc. cit. Hodiern. ad Surd. decis. 157. n. 13. & Caroc. in d. tit. de usur. q. 1. n. 7. ubi scribit hoc dictum esse admirabile, quod tamen mihi durum esse videtur. Nam cum hæc pensio succedat loco usurarum pretii, ut hic Bart. Fulgositus, & Castrensis notant, quæ ideo receptæ sunt, quia vicem fructuum obtinent, & præstantur ratione fructuum; sanè re precepta, vel sterili reddita, consequens est pensionem hæc cessare debere: ut enim iniquum est usuras ab eo percipere, qui fructus non percepisset, l. 16. in fin. ff. de usur. ita prius iniquum est ab eo pensionem exigere, qui fructus non percipit, nec percipere potest. Itaque leges illæ accipiendæ sunt in terminis juris civilis, quo ultra pretii debentur ex mora, l. 2. C. de usur. & l. ult. ff. de peric. & comm. rei vendit. & in aliis iudiciis bonæ fidei, ut dixi centies ex l. quæro, ff. loc. l. Lucius. ff. de pos. l. 32. §. bonæ fidei ff. de usur. & aliis. Unde non putò; tamen huius rei auctorem non habeam, simpliciter retinendas esse, sed eo tantum casu, quo emptor, idemque conductor fructus percipere potuit.

24 Quam verò Caroc. d. tit. de natur. locat. q. 2. an locator possit cum conductore pacisci, ut dum non solvitur pensio, aliquid annuum conductor prestare teneatur. Nam & inter emptorem, & venditorem pacisci licet, ut donec pretium solvatur, emptor aliquid præstet loco fructuum, ut diximus multis locis, & præsertim d. qu. 27. & putat, id non esse illicitum, quia inquit, conductor non debet habere rem, & pretium, seu pensionem. neque huiusmodi interesse in pensionem computari, ex Castrensi in d. l. sicut. 20. in fin. ex quo num. 5. inferri constitutionem d. l. curabit etiam in contractu locationis, & conductionis locum habere, idemque assentit qu. 3. num. 1. sed puto Carocium hæc in re lapsum esse. Aliud enim est venditorem cum emptore pacisci, ut quotiesque pretium exsolverit, pensionem, vel usuras pretii præstet vice fructuum, & pro modo, & ratione fructuum, vel ut emptor fundum conductum habeat pensione certa, donec pretium solvat, quod licitum esse docent Castrensi. in d. l. Iulianus, §. ex vendito. Covarr. in d. cap. 4. num. 6. & alii auctores à Carocio citati, & nos diximus d. quæst. 27. Aliud verò est locatorem cum conductore pacisci, ut dum non solvitur pensio, aliquid locatori præstetur, hoc enim licitum esse nemo hæcenus dixit, ut uni Carocio incaute excidit. Nam cum pensio præstetur in vicem fructuum, & ratione fructuum, ut Antonius Faber ait quodam loco, cuius nunc non memini, si ultra pensionem aliquid certum, vel incertum stipulari fas esset, locator ejusdem rei duplicem compensationem exigeret, quod non licet, l. 51. in fin. de re judic. l. 57. de reg. jur. & commodum commodi perciperet, quod etiam ab æquitate alienum esse constat ex l. 2. §. si indemnitas de admin. ver. ad civit. pert. quare verum quidem est pensionem non minuire pretium, ut Castrensis docet, in d. l. sicut, §. ult. fallum verò est, si ultra pensionem aliquid aliud locator caperet, ut excidit Carocio, & proinde dicendum est huiusmodi interesse in pensionem computari: id enim æquitate l. curabit. & justitiæ fines egreditur. Quæ adeo perpicua sunt, ut putem non aliud sensisse Carocium, sed se explicare nescivisse, ut in multis aliis questionibus, quas movet in suo libro de locat. in quo multa sine delectu & ordine scripsisse, ejus pace dixerim, negari non potest. Sanè si convenerit, ut si liva die conductor pensionem non solverit, teneatur ad id, quod interest, etiamsi de certa summa conventum sit, non puto, id illicitum esse, dummodo verò locatoris tantundem interfit, sibi pecuniam eo die reddi. Nam & id in mutuo licitum esse receptum est, ut dixi qu. 72. sed hæc res nihil pertinet ad materiam l. curabit. † Quæ ratione verò sub specie locationis, & conductionis usura committatur, tractatum est mediocri diligentia in d. qu. 7. num. 21. & diligentius tractant Caroc. loc. citat. Rodenc. lib. 2. q. 3. & Ugolin. in lib. de usur. cap. 54. ubi docet num. 1. & 2. conductorem operas alicujus minus justo pretio ob anticipatam solutionem, vel locantem pluris ob dilatatam mercedis solutionem scenus admittere, & num. 3. illum, qui rem suam justo pretio æstimatam, veluti equum, vel bovem, ad certum tempus alteri locat ea lege, ut re illa quandoque pereunte pretium cum lucro consequatur, usurarium esse, quod etiam docuit Bart. in l. si ut certo, §. nunc videndum ff. de commod. Caroc. loc. cit. qu. 9. & Rodenc. d. qu. 3. num. 64.

subjiciens, id pro rusticis notandum esse, qui sepe à civibus, qui astutiores sunt, & rusticorum necessitatibus abuti solent, hujusmodi contractibus illaqueantur; excipit tamen Ugolinus, nisi justum periculi pretium præstetur, quod verissimum est, tunc enim equa est utriusque conditio, & ita docet Molin. disp. 417. num. 15. ubi concludit licitum esse locare centum oves pro certa mercede, & ea lege, ut conductori pereant, modo fructus, qui ex eis sperantur, pensioni, & susceptioni periculi probabiliter respondeant, tamen si consultus sit ab his pactis abstinere, & naturam locationis servare, & sequi, quæ est, ut periculum sit domini, non conductoris, nisi culpa conductoris damnum sequatur, l. 13. §. si quis servum. ff. loc.

26 Sanè illud inter omnes constat usurarium, & detestabile esse illud commercij genus, in quo quis à rustico oves, vel boves emit, eosque statim eidem locat pro mercede certa, sciens venditorem illos non habere, quia cum hæc emptio, & locatio imaginaria sit, nulla scilicet re interveniente, l. nec emptio, & l. domum. de contr. empr. pro non facta haberi debet, l. nuda, ff. ead. unde fit, ut hic mutuum ex numeratione dimittatur contrahatur, & consequenter pensionem hæc scenus esse, & turpe lucrum scenus, ut docent Navarr. in sum. c. 17. n. 229. & in cons. de usur. n. 79. Tolet. lib. 5. c. 31. n. 3. Molin. disp. 372. n. 3. Ugolin. de usur. c. 38. no. 1. & alii Theologis relatis. P. Fagund. de justit. & jur. lib. 5. cap. 34. num. 6. & 9. Scacc. de commerc. §. 6. glof. 1. num. 3. & Martius Medic. inter suas decis. Senen. exam. 18. num. 46. & novissimè D. Raph. de Turri de camb. disp. 3. q. 12. num. 34.

27 Sed si emptor bona fide contraxit, ut si rusticus eum decepit, asserens se boves, vel oves habere, vel suppositus alienas, an veritate comperta possit in locatione perseverare, & pensionem percipere, & perceptas retinere, non una omnium est sententia, ut videre est apud Fagund. loc. cit. n. 11. & 12. ego breviter sentio emptorem re comperta non posse in locatione perseverare, quia locatio nulla est non interveniente re, cuius usus locari possit, ut tradit idem D. de Turri, loc. cit. iam enim dolo faceret nimirum dulcedine usurarium, l. 2. §. circa primam, ff. de dol. mal. except. vel dulcedine pecunie, ut loquitur quidam inter epist. Cicer. lib. 11. posse tamen agere ad restitutionem pretii, & id, quod interest, l. 1. ff. de act. empr. & l. 8. & 9. de hered. vel act. vend. ut etiam teneatur, cum alienos boves suppositus, iure evicti fuerunt, l. 8. ff. de evict. & hoc inter se intrinsecum esse, & proinde venire id omne, quod emptor habuisset, si boves, vel oves verè fuissent in rerum natura, & in dominio venditoris, neque evicti fuissent, d. l. in princ. de act. empr. d. l. 8. de evict. l. 30. §. si sciens, ff. de act. empr. & Fulgos. in l. si fundus, num. 2. ff. loc. Neque enim venditor, idemque conductor melioris conditionis esse debet, quod emptorem deceperit. Quod probari potest ex his, quæ diximus in re simili q. 55. n. 30. & q. 56. n. 13. & in specie lenit Molin. in d. disp. 361. n. 1. ubi rectè monet contractum hunc scenus suspectum esse, si emptor hæc animalia neque per se, neque per alium videre curavit, quia non aliter frugi homines boves emere solent. † Illud sanè inter omnes exploratum est rem licet eo pacto emi posse, ut statim locetur venditori pro pensione certa, id enim constat ex l. 79. de contr. empr. l. 21. §. si tibi de act. empr. & docent Bart. Angel. Cast. & alii apud Cyriac. contro. 259. num. 4. Valaic. de jur. embpyr. qu. 11. no. 18. & Ugolin. in d. cap. 38. §. 1. in fin. quod & Theologi docent, ut Molin. loc. cit. & Fagund. num. 13. tamen concurrentibus aliis fraudis, & utura præsumptionibus, contractus scenus ratius videri potest, secundum ea, quæ diximus qu. 9. inter quas illa non levis est, quam proximè observavi ex Molina, cum scilicet emptor rem in distantiam positam non curavit inspicere, ex quo etiam conjecturam scenus ducunt Natta in cons. 198. n. 2. Decian.

conf. 62. num. 82. lib. 3. Menoch. in cons. 109. num. 21. & Praj. 122. n. 85. lib. 3. & Cyriacus, qui loquitur de vaccis, contr. 260. nu. 10. Zecch. de usur. cap. 13. n. 4. vers. contra hoc sunt.

QVÆSTIO XXXVII.

De Usuris, qua veniunt
in contractibus
stricti iuris.

SVMMARIVM.

1. Verorum inscitia, quod usuras in contractibus admittent, quod essent bonæ fidei.
2. In iudicijs bonæ fidei post moram veniunt usura eius iure civili.
3. Bonæ fidei in contractibus alter alteri, quod bonum, & æquum est, prestare debet.
4. Bonæ fidei in contractibus usura debentur ex pacto.
5. Pacta, quæ initio contractus bonæ fidei fiunt, actionem præbent.
Actio ex pacto non nascitur.
6. Bonæ fidei in contractibus hodie neque ex mora, neque ex conventionione usura debentur.
7. Leges quibus cautum est, in iudicijs bonæ fidei ex mora usuras prestandas esse, nunc abrogatæ sunt.
8. Usura hodie nec propter lucrum, nec propter moram insurguntur.
9. Cuiusvis opinio, usuras, quæ propter moram insurguntur, cedere loco eius, quod interest.
Quod non placet auctoribus.
10. Exceptis quibusdam casibus, in quibus propter moram concurrens interesse creditoris.
11. Cuiusvis opinio, in arbitrio iudicis fuisse in iudicijs bonæ fidei usuras infligere.
12. Quod auctoribus non placet, & eius argumenta.
13. Condemnatione facta sortis, vel ea recepta, usura amplius peti non possunt.
14. Quod porrectum est etiam ad id, quod interest.
15. In contractibus stricti iuris usura nec ex mora, nec ex pacto peti possunt.
16. Exceptis quibusdam casibus.
Roderici error.
17. Litem contestata, an in iudicijs stricti iuris usura currere incipiant.
18. Bonæ fidei in contractibus usura vicem fructuum obtinent.
19. Harmenopuli hæc de re locus.
Eius auctoritas.
20. Hodie nec ex mora, neque ex stipulatione, vel pacto usura in iudicijs stricti iuris peti possunt.
21. Hodie nec solum quidem ultra sortem stipulari, & exigere licet.
22. Loci, vel temporis adiectio in contractibus stricti iuris facit, ut habeatur ratio eius, quod interest.
23. Litem contestata, etiam in iudicijs stricti iuris venit id, quod interest.
Causa quid sit.
24. Hodie in omnibus actionibus venit id, quod interest, quomodocumque mora facta sit.

Non uno loco procedente opere dixi, me non satis admirari veterum Jurisconsultorum inscitiam, qui in contractibus bonæ fidei, ut etiam in legatis, & iudicis commissis usuras ex mora infligendas esse existimarent, idque congruere bonæ fidei, & ad officium iudicis pertinere, in iudicijs vero stricti iuris, in quibus iudicis potestas augustioribus simbus continetur, admittendas non esse ex mora, sed ex stipulatione tantum, & noua obligatione, cum potius bona fides exigeret, ne ij contractus, in quibus bonæ fides, æquitasque dominatur, usurarum sordibus inquinarentur: & ad officium iudicis pertineret, usurarum petitionem rejicere, quia boni, & innocenti viri officio fungitur, l. 4. ff. sam. bereise.

Et tamen ita iure civili constitutum est, ut in iudicijs bonæ fidei usura veniant ex mora officio iudicis, idque receptum est tam in directis, quam contrariis actionibus, l. 1. in contraria, & l. 32. §. in bonæ fidei. ff. de usur. licet huius rei nulla stipulatio interposita fuisset: imò ne conventio quidem ulla, l. quia tantundem. de neg. gest. & notat

Duaren. ad tit. de usur. 2. ver. altera causa usurarum, quia, ut ait, in bonæ fidei iudicijs alter alteri condemnatur in id, quod alterum alteri ex bono, & æquo prestari oportet propter latiore potestatem iudicis in illis iudicijs, in quibus addebatur ex fide bona, vel quod æquus melius, quod etiam scribit Marcus Tullius lib. 3. de offi. & constat ex l. 2. in fin. de act. & obligat. & §. in bonæ fidei. Instir. de action. & hic Oliban. n. 1. & 2. Equum autem videbatur iudicis infligere, ne mora, aut frustratio debitoris impunita esset. Unde cum leges usuras ex hac causa deberi præscribunt, nulla alia ferè ratio additur, quam quod iudicium sit bonæ fidei, & bonæ fidei congruere videatur, ut in l. 10. §. ff. procurator. ubi Ulpianus, postquam definitur procuratorem usuras prestare debere, hanc rationem addit, quia bonæ fidei hoc congruit, & in l. 28. ff. de pos. Scævola respondet, deberi ex bonæ fidei iudicio usuras, ut etiam in l. 2. C. de l. 1. ff. de usur. l. 17. C. de locat. & alijs locis.

Neque tantum ex mora in actionibus bonæ fidei, sed etiam ex conventionione, & pacto initio contractus inito admitterentur usurae, tamen in iudicijs stricti iuris non nisi ex stipulatione, exceptis quibusdam casibus peti possent. Quod multis locis in iure nostro expressum est, ut in l. Lucius Titius 24. in fin. & l. Publica, §. 1. de pos. & in l. cum quidam §. ex locato, ff. de usur. l. qui negotia §. 1. ff. mandat. & l. initio. C. de pact. inter empr. & vendit. & tradunt Duaren. loc. cit. ver. tertia causa Cuiac. in l. 1. de usur. ad Papin. & Ioann. Borcholt. in lib. de usur. c. 3. n. 2.

Obserua tamen, quod dixi initio contractus, quia pacta, quæ in ipso contractu, in ipso lumine, & ingressu contractus bonæ fidei fiunt, insunt, & coherent contractui non tantum ex parte rei, & quod ceruissimum est, etiam in contractibus stricti iuris, l. lecta, ff. si cert. pet. sed etiam ex parte actio nis, ut illi præbent actionem, l. sine certo, §. 1. ff. com. mod. & d. l. Lucius Titius, in qua Papinianus ait, si ab initio de usura prestandis convenit, lex contractus servabitur, l. iurisdictionum, §. quinimo, ff. de pact. & l. in bonæ fidei C. de tit. & proinde si ex intervallo convenit, etiam in iudicijs bonæ fidei hæc conventio non proficeret creditori, usuras petere possit, ne actio ex pacto nascatur, d. l. iurisdictionum, §. quinimo l. si ubi, C. de locat. l. pacta conventa, de contrab. empr. Paulus lib. 1. sententiar. tit. 14. in princ. ubi ait, ex nudo pacto inter civis Romanos actionem non nasci, & apertissime Harmenop. lib. 1. tit. 9. his verbis Pactum si initio, & ex continentis ser. acti. nom. informat, ut in bonæ fidei iudicijs: si vero ex intervallo interpositum fuerit, actori quidem nihil prædest, & res parit exceptionem, & tradunt idem Cuiac. in d. l. lecta. Donell. in l. 13. n. 2. C. de usur. & Borcholt. in d. c. 3. n. 4. & 6.

Quamobrem exploratum est, iure civili in iudicijs bonæ fidei usuras ex mora, vel ex conventionione deberi, quod tamen totum nunc abrogatum est, ut adversus Felicianum disputatum est §. 4. n. 2. abrogatum scilicet iure Pontificio, quo omnis omnino usura interdicta est, etiam in contractibus bonæ fidei, quod multis argumentis à nobis eo loco demonstratum est: & nunc tantum aliquot gravissimorum Scriptorum auctoritate confirmabimus. Ita enim comperi docuisse Azon. in summa tit. de usur. in fin. Alberic. in l. 2. si navis, num. 2. ff. de rei vindic. Bald. in l. rogasti, §. si ubi in fin. ff. si cert. petat. & in leg. 1. num. 4. C. de sum. Trinic. Castren. in l. qui sine de neg. gest. Abb. in c. cum venerabilis, n. 16. de except. Laurent. de Rodolph. in lib. de usur. g. 48. num. 25. & ipsium Donell. in l. 1. de usur. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 11. n. 85. & 86. Cardin. Mantica. de tac. & ambig. convent. lib. 1. tit. 9. num. 20. & Rot. in quadam Romana pecuniaria coram Reverendissimo Damasceno inter recentia, decis. 421. par. 1. in qua querebatur, an procurator, qui pecuniam domini in usus laicos converteret, teneretur ad usuras, quod iure civili certissimum est ex d. leg. 10. §. si procurator. ff. mand. qui ait, congruere bonæ fidei, ne de alieno lucrum sentiat, & nihilominus censuit Rota, usuras non esse admittendas, nisi aliunde intersit, & texum in d. §. si pro. n. 2. dum tacet in conversione pecunie in proprios usus, accipiendum esse secundum terminos iuris civilis, qui in hæc materia usurarum latiores sunt, quam iuris canonici, cui tamen propter animæ periculum standum est. Et quod hæc censuit Rota in iudicio mandati, quod bonæ fidei est, non venire usuras licet procurator ex pecunia domini lucrum fecisset, idem in omnibus alijs iudicijs bonæ fidei sentire ambigendum non puto. Denique in iudicio tutelæ, quod proculdubio est bonæ fidei, hodie non venire usuras docet Didac. Covarr. varior. resolut. lib. 3. cap. 2. nu. 1. Guifre. de tutel. parte 2. cap. 9. num. 4. & alij, quos recentia, qu. 20. num. 5. † Quare hodie quædam usuras cessant, & abrogatæ sunt,

sunt, *leg. 2. §. 3. & 4. Cod. de pos. leg. 24. 25. & 39. ff. eodem d. leg. 10. §. si praeuratur & l. 1. & 18. C. mandat. 1.6. in fin. & 7. ff. de pign. act. & aliz*, quibus cautum est in actione pignoratitia, mandati, & deposito post moram venire usuram; & quod sancitum est in *l. 2. & 17. C. de locat. l. quare, ff. eod. tit. & in l. 17. §. 4. ff. de usur. conductores scilicet teneri ad usuras pensionum post moram, & quod generaliter definitum est in bonae fidei contractibus, ex mora usuras deberi, *l. 1. & 32. §. in bona fidei, ff. de usur. & d. l. 2. Cod. de pos. & apud Hartmenop. lib. 3. tit. 9. in princ.* haec omnia iure divino, & Pontificio damnata sunt: & proinde etiam in pecunijs, quae debentur ex contractibus bonae fidei, ut est depositum, emptio locatio, & alijs similibus, hodie usurae non debentur neque ex mora, neque ex conventionibus, nisi verè creditoris interlit, vel in damno, vel in lucro, ut in pecunijs creditis receptum est, & post multa docet Roderic. *loc. cit.* Et hodie etiam falsum est, quod Paulus ait, *in l. cum quidam. §. si pupillo, ff. de usur.* nimirum usuras non propter lucrum petentium, sed propter moram solvendum infligi, quia neque propter lucrum, neque propter moram hodie infligi possunt, nisi creditoris interlit: nisi creditor ex mora lucrum aliquod amittat, vel detrimentum patiat. Et tunc ex sola mora, & ex solotempore tarde solutionis aliquid ultra sortem exigere iniustum est, & iuri divino, & naturae contrarium, ex quo unquam contractu pecunia debeatur.*

8 Ex quibus probare non possum, quod doctissimus Cuiacius scribit *in d. l. 1. C. de sent. quae pro eo, col. §. usuras, quae propter moram infliguntur, cedere loco eius, quod interest.* Penus infligi propter lucrum creditoris, etiam si nihil eius interlit sicut poena etiam in conventionem deducta rectè exigitur, tamen si nihil interlit, *l. cum poena, de recept. ar. l. stipulatio. §. alteri, de verb. oblig. usuram, quae propter moram infligitur, non esse tœnus, sed propter id, quod interest, infligi officio iudicis ex tempore morae.* Etenim verus est ex iure civili in contractibus bonae fidei venire usuras, etiam si nihil interlit, id enim probat aperitissimè *l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. & quod ait d. l. 1. in princ. de usur.* cum iudicio bonae fidei disceptatur, ex more regionis usurarum modum constituendum esse, dummodo legem non offendant, ut Papinianus loquitur, quod non convenit ei, quod interest, quod incertum est, & nulla certa lege definiti potest, *l. quatenus de reg. jur. & ultra legitimum modum usurarum excurrere potest in l. 2. in fin. de es, quod certi, loc.* Denique, quia in hisce iudicijs interdum veniunt usurae maximae, usurae centesimae, ut in *l. qui sine, de neg. gest. l. 7. §. pecunia, de adm. tutor. & alijs locis, quas dicere praestat loco eius, quod interest, & pro eo, quod interest, absurdum videtur, cum potius infligerentur loco poenae, & ut ait *d. l. qui sine vice cuiusdam poenae.* Proinde certissimum est ex iure civili usuras in iudicijs bonae fidei non cedere loco eius, quod interest, sed venire ut usuras, ideoque prohibitas esse.*

10 Excipiuntur tamen quidam casus, in quibus propter moram iusta aliqua causa concurrit, quae suadet usurarum rationem habendam esse, ut in *l. atqui natura §. 4. vers. contra quoque usuras, quas praestabimus, de neg. gest. & in l. 12. §. si mihi illis verbis, aut ipse mutuatulus gravibus usuris solvit.* id enim quoad eum, qui solvit, damnum emicgens est, & in *l. Iulianus §. veniunt, de act. empr. l. curabit. C. eod.* ut etiam stipulatio usurarum promissa dotis, *l. cum post. §. usuras ff. de iur. dot. & l. in insulam §. usuras ff. sol. matrim.* quae hodie recepta est propter onera matrimonij salutriter, de usur. quae à nobis suis locis tractata sunt, ut etiam in specie, *l. ult. §. ult. ff. de collat. dyt. & l. socium. 10. in princip. ff. pro loc. de cuius sententia dixi q. 1. num. 17.* adversus Camillum idem, quod Cuiacius, asserentem. In his igitur, & similibus casibus, in quibus ultra moram aliquid abest creditori, recipi potest, quod vir doctissimus ait, usuras, quae propter moram infliguntur, cedere loco eius, quod interest, tamen si huiusmodi usurae non sint proprie usurae, & proinde quibus sit dicere usuras etiam ex mora hodie admittendas non esse, licet pecunia ex contractu bonae fidei debeatur, eius tamen, quod revera interest, rationem habendam esse, sive in damno, sive in lucro, ut constitutum est in *d. l. 1. C. de sent. quae pro eo, quod inter.* Statuamus igitur hodie in iudicijs bonae fidei usuras ex mora non deberi, neque exigi posse, sed id tantum, quod revera interest, & quatenus interest, quod probetur legitimis modis, ut in *d. l. quae, tractatum est, & adversus Felician. d. q. 4. nu. 21.*

11 Prout etiam non placet, quod idem Cuiacius scribit *in l. 58. in princ. ad S. C. Trebellian.* usuras, quae veniunt officio iudicis, proprie non deberi, quia non sunt in obli-

gatione, *l. ult. ff. de eo, quod cert. loc. l. 49. §. ult. de act. empr. l. non quicquid. ff. de iudic. & leges infligendarum earum iudicibus tribuere copiam, non imponere necessitatem: in obligatione esse usuras ex stipulatione, vel ex pacto, certis casibus: in arbitrio autem iudicis esse usuras ex mora, ut in contractibus bonae fidei, & in legatis, & fideicommissis, *l. 3. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necess. & interdum etiam ante moram in bonae fidei iudicijs, ut in d. l. 12. §. si mihi, ff. mand. †* Nam verius mihi videtur, & congruentius iuri civili iudicibus, cum ex contractu bonae fidei agebatur, in legatis, & fideicommissis necessitatem impositam fuisse infligendi usuras post moram. Hoc enim ostendit *l. 1. §. 1. ff. de usur. illis verbis omnimodo praestabuntur usurae, & quod ait, l. 3. in fin. eod. tit.* non oportere frustrationem debitoris impunite esse, & quod generaliter constitutum est, iudicem non aliter iudicare debere, quam legibus proditum est. *Instit. de officio iudic. in princ.* Denique quia certum est, creditorem si usuras iudex huic iudicij non admisisset, ex iure civili appellare potuisse, ut constat ex *l. in bona fidei 13. C. de usur.* Verus ergo est, hoc iudicij officium mercenarium fuisse, non liberum, & legibus necessitatem impositam fuisse iudicibus in hisce actionibus usuras omnino discernere, quod tamen hodie illis penitus interdictionum est iure Canonico, quo etiam in foro utitur, & cui omnes parere debent. Quae ego ad verus viri doctissimi sententiam adnotare opto, ne quis sub pretextu, quod usurae in iudicijs bonae fidei veniant loco eius, quod interest, & in arbitrio iudicis positum esset usuras ex mora decernere, existimet leges, quae iubent in his iudicijs usuras praestari propter moram, hodie obtinere, & validas esse.*

13 Illud etiam iure civili compertum est, si forte ex deposito, vel alio iudicio bonae fidei creditor expertus sit, & sortis tantummodo condemnatio secuta sit, non posse ulterius ad usuras experiri, nulla enim hoc casu actio superest, ex qua usurae rei peti possint *l. 4. C. de pos. & d. l. 13. C. de usur. l. centum Capua ff. de eo, quod cert. loc. ut etiam creditor sortem exegit, non poterat postea de usuris experiri, d. l. 49. §. ult. de act. empr. & notat Donell. in d. l. in bonae fidei n. 7.* Nam cum huiusmodi accessiones non sint in obligatione, sed officio iudicis praestantur, ut ait *d. l. 49. in fin. & l. quere, ff. loc.* non potest iterum eadem actione agi propter usuras, quae jam sententia, aut solutione sublata est, siquidem iudicis officium per se solam non exhibetur, sed certis actionibus inservit: & proinde cessante actione, officium quoque iudicis cessare necesse est, *l. 25. §. sciedum ff. de edict. & Cuiac. in d. l. 49. in fin. ff. de act. empr. †*

14 Quod etiam in foro receptum est, ut interesse, quod debetur, officio iudicis, ut scilicet recepta sorte, vel sortis tantummodo facta condensatione, amplius peti non possit, ut tradunt Bald. & Jat. *in d. ult. ff. de eo, quod cert. loc. Surd. in cons. 293. n. 25. Myning cent. 4. observ. 48. in fin. & Gratian. discept. forens. lib. 2. cap. 244. n. 30. & c. 465. n. 17.* & indicat *d. l. ult. his verbis: tanto magis, quod creditor accipiendo pecuniam etiam remisit penam videtur.* Quae diligentius à nobis procedente opere tractanda sunt. Et ita quidem circa usuras in iudicijs bonae fidei legibus proditum est.

15 Sed in contractibus stricti iuris, de quibus hic coepi quærere, aliud ius comparatum est. Placuit enim legum auctoribus in his iudicijs usuras non venire ex mora, neque ex pacto, nisi quibusdam casibus, sed ex stipulatione tantum. Proinde si ego tibi centum mutua dederam, nulla conventionem addita de usuris praestandis, & deinde admonuero, & interpellavero, ut solvas, quod debes: vel si tempore mutui dationis pacto convenit, ut usuras priores, vel semisses praestares, non ideo usuras consecutus sum ex iure civili, ut docet Donell. *in l. 3. C. de usur. & Borcholt. loc. cit. num. 35.* & probatur aperitissimè ex *d. l. 3. & l. 1. C. de condic. indeb. l. idemque §. si quis Titio, ff. mandat. & l. Titius, de praeser. verb. quae ait, usuras pecuniae creditae, nisi in stipulationem deductas, non deberi. Et congruenter Paulus lib. 1. sentent. tit. 14. si pactum nudum de praestandis usuris interpositum sit, nullius momenti est, ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.*

16 Excipiuntur tamen quidam casus, in quibus ex nudo pacto usurae praestantur, ut in frumento, vel hordeo, alijque similibus speciebus mutuo datis, harum enim rerum etiam ex nudo pacto praestabantur usurae, *l. frumenti, C. de usur. & in trajectitia pecunia l. 2. & 7. ff. de man. fac. & in pecunijs civitatum, l. etiam, ff. de usur.* Denique id etiam argentijs concessum est, ut ex nudo pacto usuras petere possint in *Novell. 136.* ubi id Cuiacius notat, & latius profertur Borcholt. *loc. cit. Donell. in d. l. 3. & an-*

re illos Salic. *ead. loc.* Et fallitur Roderic. *lib. 3. q. 7. n. 15.* dum scribit ex pacto nudo duobus tantum casibus usuras jure civili peti posse, in pecunijs scilicet civitatum, & speciebus mutuo datis. Nam idem jus fuit in pecunijs nauticis, & argentariorum, ut dictum est. Et hæc quidem jure civili perspicua sunt.

17 Illud verò quaeritur, an in judicijs stricti juris, lite contestata, usurae currere incipiant. Et sanè id plerique ex veteribus existimaverunt, ut Angel. & Jalon. *in l. cum fundus, ff. si cert. pet.* Francisc. Curtius *in l. si maior annis, numer. 11. Cod. de transact.* Florian. *in l. 2. ff. de usur.* Forcat. *de mora, pars. 2. num. 24.* Ioann. Saport. *cod. lib. cap. 3. num. 64. & 72.* & probari videtur ex *leg. 35. ff. de usur.* quæ ait, lite contestata usuras currere.

Sed contraria sententia placuit Baldo, & Castrensi *in d. l. cum fundus, & Salic. in l. 1. num. 11. C. de cond. indeb.* & plerisque recentioribus, ut Duaren. *in d. tit. de usur. c. 2.* Cujac. *ad l. 57. Pauli ad edict. in fin.* Anton. Fabro *coniectur. jur. 15. cap. 1. & de errorib. pragmat. decad. 2. cap. 1. num. 38.* ubi ait, in contractibus stricti juris, ne quidem post litem contestatam usuras deberi, in eoque à fructibus differre, *l. 38. §. si actionem, ff. de usur.* & Ioann. Borcholt. *loc. cit. n. 51.* Nusquam enim, inquit, iure nostro proditum est in contractibus stricti juris, post litem contestatam, usuras ex mora deberi. Nec obstare *d. l. 35. ff. de usur.* nec enim ibi Paulus vult, quòd lite contestata usurae incipiant deberi, quæ ante non deberentur, sed quæ ante ceperant non desinere deberi: earum cursum non interrumpi, non cessare, & hanc esse sententiam dictæ legis. Neque rursus obstare, quòd in actione ex stipulatu post acceptum iudicium fructus debentur, qui ante non debebantur, *d. l. 38. §. si actionem.* Nam, quòd in fructibus dicitur, ad usuras trahendum non est, cum usurae pecuniae in fructu non sint, *l. usura, de verb. signif.* † Et quòd dicitur, usuras vicem fructuum obtinere, id tantum in bonæ fidei judicijs receptum esse, idemque in legatis, & fideicommissis, quæ bonæ fidei judicijs hæc in re adæquata sunt, non in contractibus stricti juris, *d. l. usura ff. de usur.* Denique non obstare, quòd post litem contestatam causa præstanda sit, *l. 2. ff. de usur.* quia nomine causæ usura non continetur, causa enim est omnis utilitas, quæ ex re ipsa provenit, quòd usurae non convenit, quæ extrinsecus advent, & accedit forti, vel officio iudicis debetur, vel ex conventione. Ita Borcholt. *loc. cit. n. 50. & 55.*

Ego verò licet verissimum sit, quòd autem, lite contestata, cursum usurarum non interrumpi, non desinere usuras per contestationem litis, quæ jam inceperant, sive contractus sit stricti juris, sive bonæ fidei, id enim clarè respondit Ulpianus *in l. 23. ff. de except. rei jud.* ubi ipsdem ferè verbis utitur, quibus Paulus *in dict. l. 35. ff. de usur.* in priorem tamen sententiam proclivior sum, & puto, quòd ait Paulus, lite contestata usuras currere, hunc etiam pati sensum, ut dicamus ex tempore litis contestatae usuras currere, licet ante non deberentur, lite contestata incipere usuras, denique debitum, quòd non erat usurarium, post acceptum iudicium ex jure civili fieri usurarium. † Comperi enim ita locum hunc Pauli interpretari Harmenop. *lib. 3. tit. 7.*

19 his verbis: *Si quid mihi absque usuris à quopiam debeatur, deinde cum mihi debitum non persolvatur, litem suero contestatus, atque in debitorem lata sententia, ab eo tempore, quo iudicium acceptum est, usura, & omnis causa simul cum debito exigitur.* Ita ergo, & congruenter sententiæ Ialonis, & aliorum Harmenopulus, cuius non levis auctoritas esse debet, siquidem de eo Ioannes Mercerus eius interpres in epistola ad Michaellem Hospir. sic sentit, ut scribat illum, totas Iurisperitorum leges ita proponere, & declarare apertè, ut tria plerumque hujus verba malit, quàm integras recentiorum paginas, verbosisque commentarios. Nec absurdum est dicere usuras in ipso instanti, quo nascuntur, currere. Hoc enim proprium earum est, ut statim ab ipso exordio fluant, & nunquam quiescant, unde Suidas dicebat usuram belluam quandam esse, quæ omni hora, & die pecuniam parit, ut etiam dicitur ulucapio in ipso initio currere, *in l. 10. de usucap.* ut notat Forcat. *loc. cit.*

20 Ceterum de hac quaestione parum solliciti esse debemus, quandoquidem hodiæ neque ex mora, nec ex lite contestata, neque ex pacto, vel stipulatione in contractibus stricti juris, alijsq; omnibus usuras exigere licet. Etenim quicquid usurarum est, prohibitum esse constat, & si quid hoc nomine exactum est, minuere sortem, ut diximus multis locis ex *c. 1. & alijs de usur. & ex can. 17. generalis Nicenæ Synodi, & ex constitutione Basilij Cæsaris, quæ extat apud eundem Harmenop. d. tit. 7. in fin.* qui tamen male cam inscribit

Leoni, ut jam adnotavimus *q. 2. nu. 32.* & notat Borcholt. *d. lib. cap. 1. n. 4.* Quòd etiam multis auctoritatibus confirmat Felic. *l. 1. de consub. c. 5. n. 17.* qui in fine ait, exploratum esse apud omnes Provincias Christianas usuras improbas, & illicitas judicari. † Ut etiam exploratum est leges omnes, quibus ex stipulatione, vel pacto usuras stipulari, vel retinere licuit, nunc irritas, & nullius momenti esse. Ita ut nec obulum quidem ultra sortem nomine usurarum stipulari, & exigere liceat, ut inquit Bald. *in authent. ad hæc n. 2. C. de usur. Salic. in l. cum allegas, n. 9. C. cod. Petr. Greg. de usur. lib. 1. cap. 3. num. 2.* Sarmient. *selectar. interpret. libr. 7. capit. 1. numer. 11.* Rodericus *de ann. reddit. lib. 3. quest. 4. n. 107.* Francisc. de Cald. *de empr. & vendit. cap. 29. n. 32.* & constat ex illa constitutione Basilij apud Harmenop. *loc. cit.* & ex D. Ambros. *lib. de Tob. cap. 15.* ubi ait generaliter sententiam Dei omne sortis augmentum excludere. Et refert Coler. *de process. execut. part. 1. cap. 10. n. 87.* Scurthium Saxoniæ iurisperitum in magno consensu respondisse, usurariam cum esse, qui guttam aquæ ultra sortem stipulatus sit, vel receperit.

22 Sed opportunè quaeritur, an saltem post moram in contractibus stricti juris veniat id, quòd interest. Et sanè hæc quaestio, si rationem juris inspicimus, diticilis est. Dicuntamen si stipulationi, vel promissioni reddendi mutui, vel locus additus sit, quamvis ex contractu stricti juris agi non possit, nisi quatenus verbis expressum est, & ipsa verba contractus præscribunt, *l. quicquid 99. & l. 126. in fin. ff. de verb. oblig.* adiectio tamen loci, vel temporis facit, ut non soluta suo die, vel loco pecunia debitor teneatur ad id, quòd interest creditoris, sive in damno, sive in lucro *l. 2. §. ultimo, ff. de eo, quod cert. loc. l. 114. de verbor. obligat. l. 11. de re judic.* Anton. Fumæus *de eo, quod interpr. cap. 3. n. 36.* & 37. Sarmient. *d. lib. 7. cap. 2. num. 7.* Cuiac. *ad d. l. ult. de eo, quod cert. loc. & ad African. tract. 3.* ubi ait, adiectionem loci, vel temporis injicere iudici arbitrium æstimandi utilitatem loci, vel temporis. Idque docet Præses. Faber alterum iurisperitum lumen, *capicetur. lib. 15. cap. 3. & de error. pragmat. Decad. 91. cap. 11.*

Sed si neque dies, neque locus obligationi additus sit, nullibi in jure nostro expressum invenio in strictis judicijs habendam esse rationem eius, quòd interest, etiam post moram, sed tantum ex tempore litis contestatae, idque ex æquitate magis, quàm ex vi, & potestate obligationis, *l. 2. §. 3. l. & l. videamus 78. §. si actionem, ff. de usur. l. 31. ff. si cert. petat. & hic Ialon. num. 1. Forcat. loc. citat. num. 4.* & idem Cujacius *in d. l. 2.* & Præses Faber. *loc. cit.* quia ex eo tempore omnis causa præstanda est, *d. l. 2. & 3. §. 1. de usur.* id est, omne, quòd habiturus esset actor, si litis contestatae tempore solutio facta fuisset, ut explicat Iurisperitus *in d. l. 31. n. princ. ff. si cert. pet. & in l. 20. ff. de rei vindic.*

24 Sanè hodiè omnis Iurisperitentiæ subtilitibus receptum est, interesse ex mora deberi, sive contractus sit bonæ fidei, sive stricti juris, ita enim docent Rebuffus *in d. l. un. C. de sentent. que pro eo gloss. ult. num. 12.* Purpur. *in l. vinum, nu. 39. & 60. ff. si cert. pet.* Ambros. de Vignat. *in cap. salubriter, num. 45. de usur.* Fernand. Vasquez. *contraverf. usufruent. lib. 6. cap. 60. num. 23.* ubi ait, id procedere ex mente omnium. Trentacinq. *variar. resolut. lib. 1. tit. de interest. q. 31.* Vgolin. *de usur. cap. 8. §. 5. num. 3.* Ioan. Srichard. *in l. 2. n. 5. C. de usur. & Magon. dec. Florent. 32. n. 6.* quibus accedit Scacc. *de commerc. §. 1. quest. 7. ampl. 8. num. 98. & nu. 107.* Nec distinguunt, an mora per lapsum diei, vel per in terpellationem facta sit, ut etiam Theologi apud Salas *lib. de usur. dub. 18. & 19.* Hoc enim potius ad naturalem æquitatem, & jus gentium redigendum est; natura autem æquum videtur, ut qui causam damni dat, vel amissionis lucri, illud refundere, & reparare debeat, quacunque ratione mora contrahatur, & hoc iure in foro utimur. Quis si mora in rem facta dicatur? id alio loco tractandum est. Nec enim hic de mora disputare constitui.

QVÆSTIO XXXVIII.

De stipulatione pœna
adiecta quan-
titati.

SVM MARIUM.

1. Contrahentibus licet pœna, & promissa munire adiectione pœne.
2. Pœna semel depensa non repetitur.
3. Pœna committitur, etiamsi nihil interfuit actoris.
4. Pœnae persecutio est extra rem.
5. Pœna, etiam mutuo addita, Theologis probata.
6. Sed multis cautionibus intervenientibus.
7. Pœna adiecta quantitati non valet, nisi quatenus interest.
8. Pœna ob non solutam sua die pecuniam olim stipulari non licuit ultra legitimum modum usurarium.
9. Pœna adiecta facta, vel dationi certæ speciei valet, & a Iurisperitis recepta.
10. Pœna adiecta quantitati, si in dies augeatur, multo magis suspecta censetur.
11. Usura proprium est ex tempore capere incrementum.
12. C. suam de pœna declaratur.
13. Pœna perfidia valet.
14. Pœna adiecta quantitati ipsidem finibus conclusa, quibus olim usura.
15. Usurarum modus hodie licitus nullus est, ut etiam pœna.
16. Pœna in foro non recipitur, nisi quatenus creditoris interest.
17. Statuto urbis Romæ cautum est, ne pœna recipiantur, nisi quatenus interest.
18. Ecclesia pœnas exigere non debet, nisi quatenus interest.
19. Leges, quibus cautum est, valere stipulationem pœna, si sua die pecunia non solvatur, nunc abrogata.
20. Pœna circa stipulationem an peti possit.
21. Pœna ex pacto peti potest ex communi sententia.
22. Pœna si minor sit, quam id, quod interest, creditor potest petere, quod pluris interest.
23. Pœna, & interesse concurrere debent.
24. Pœna adiecta quantitati interdum ex circumstantiis admittenda.
25. Fratres, ut plurimum, sororum immemores.
26. Pœnarum modus varie constitutus.
27. Pœnis in constituendis iudicis arbitrium plurimum dominatur.
28. Iudicis arbitrio commissum est, an pœna sit addita in fraudem usurarum.
29. Quæstiones facti non possunt certa lege definiri.
30. Pœna, quæ in fraudem usurarum adiecta est, si exigatur, minuit sortem.
31. Pœna speciet usura.
32. Creditor, cui pignus à debitore subripitur, non cogitur imputare, forti, si quid actione furti consecutus est.
33. Creditor, cui pignus ab extraneo subreptum est, imputat debitor, qui quid actione furti habuit.
34. Sequestrum excusat à periurio, & pœna, ut etiam à mora, & id, quod interest.
35. Sequestrum non excusat ab annuis redditibus, nec ab usuris procijs, nisi deponatur.
36. Iacobi Canterij definitio quadam declaratur.

I Certum est licere contrahentibus conventiones, & promissa, quod sincerius, meliusque servantur, munire stipulatione pœnae. Id enim constat multis juris locis, ut §. alteri. Instit. de inus. stipulat. l. si pœnam, 68. & l. 77. de verb. oblig. l. 23. & 47. de act. empt. l. quarto, §. 1 ff. loc. si pacto, C. de

pact. l. promissa, C. de transact. l. magnam, C. de contrab. & committ. stipulat. & aliis plurimis: & ita notat Menoch. de arbitr. judic. cas. 260. nu. 1. & Cujac. ad l. 7. ff. de ser. export. ubi ait, ad hoc potissimum stipulationem inventam fuisse, ut constringat vinculo pœnae, & inter Theologos Ioan. Salas lib. de usur. dub. 2. l. num. 2. † Et proinde quod hoc nomine semel depensum est, cedit lucro creditoris, nec illud restituere cogitur, l. 74. ff. de solut. l. 19. in pr. & l. 43. ff. de condic. indeb. quæ ait, pœna non solent repeti, cum de pœna sunt, l. 46. de reg. jur. & l. si debitor. ff. de surr. ubi Cujacius notat, creditorem id, quod pœnae nomine exegit, debito non imputare, idque exemplis aliquot confirmat observat. lib. 8. cap. 39. † Quod jure civili receptum est, etiam nisi contrahentium nihil interfuit, §. alteri. Instit. de inutil. stipulat. & l. cum pœna, de recept. arbit. l. prædia ff. de act. empt. & l. 38. §. alteri, ff. de verb. oblig. ubi Ulpianus ait, pœnae stipulationem committi etiam ei, cuius nihil interest, pœnam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur quid interfuit, sed quæ sit quantitas, quæque conditio stipulationis, idque multi Theologi docent apud Salas loc. cit. nu. 2. Iaf. in l. bona fidei, num. 1. C. de pact. & l. juris gentium, §. quin imo, num. 4. ff. eod. Sarr. in dec. 266. num. 22. Francisc. de Caldas lib. de empt. & vend. cap. 39. num. 11. Alciat. in l. 4 §. Caro. nu. 41. de verb. obligat. Ant. Faber. def. 9. nu. 2. & 3. C. de contr. & committ. stipulat. & Cardin. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 14. tit. 37. n. 1. & 4. & eod. lib. tit. 6. n. 17. & congruenter idem Cujacius in d. l. 7. de ser. export. ad Papin. notat, pœnam esse extra rem, & à re semper separari: & proinde perfectionem pœnae non esse perfectionem ejus, quod interest, sed solius ultionis l. 6. §. pen. de sepult. viol.

Sed licet eadem Theologi apud Salas loc. cit. id quoque probent, cum pœna quantitati adiecta est, quocumque contractu debeat, etiam ex mutuo, quibus consentiunt Ioan. Arbor. Theosoph. lib. 19. c. 7. in fin. Ugolin. de usur. cap. 8 §. 10. n. 1. Vincent. Filliuc. tract. 34. par. 2. n. 104. Binsfeld. in c. conquestus, q. 3. de usur. Bonac. de contract. q. 3. par. 1. n. 1. Lælius Zecch. eod. lib. cap. ult. nu. 8. ubi condiciones recentet, quibus concurrentibus Theologi hanc definitionem recipiunt. † Nimirum, ut creditor in termino sibi solvi, quàm moram fieri malit: ut probabiliter credat debitorem sua die velle, & posse solvere: ut hæc pœna simul, & semel committatur, non singulo quoque die, vel mense, vel anno: ne creditor infamiam incurrat: ne soluta parte debiti, tota pœna exigatur: ut si debitor casu aliquo sine culpa impediens sit, ne solveret, pœna non petatur: demique ne pœna gravior sit, quàm res ipsa expostulare videtur. Quæ omnia tractant Ugolin. & Salas loc. cit. & Salon. qu. 78. artic. 2. controuv. ff. Villag. de usur. qu. 20. & Petr. Nav. de restit. lib. 3. c. 2. n. 330. & alii terè omnes eisdem locis. † Tamen quia in externo foro difficile est intentionem creditoris introspicere, id enim soli Deo convenit, qui scrutator est cordium, & in hoc foro non statuit assertionibus parium: demique quia vix est, ut hæc in re, sicut in aliis, avaritia modum servet, tutior est Jurisperitorum sententia, pœnas mutui dationibus additas non deberi, nec exigi posse, nisi quatenus creditoris interest. Idemque puto in aliis contractibus, ex quibus certa pecunie quantitas debetur, & promittitur sub pœna, id enim probant apertissime l. 9. ff. de usur. & l. 13. §. ibid. ff. de act. empt. quibus in locis Papinianus respondit, si convenerit, ut pecunia credita, vel pretio non soluto certa die, debitor pœnae nomine duplum exolvat, id in fraudem legum adjectum videri, quod usuram legitimam excedit. Et ita eisdem locis eius interpretæ Cuiacius, nec enim piget sæpius viri doctissimi auctoritate uti, Pactione hæc, inquit, sœnas illicitum contrahi: quod enim sœnas gravius excogitari potest, quàm si convenire liceat, ut calendis proximis debitor non soluto, duplum præstetur? Idemque ex l. cum allegas. 13. C. de usur. quæ ait firmam juris non pati, legem istius contractus ultra pœnam legitimam usurarium posse procedere. † Utergo cum usura licite videbatur, inutilis erat stipulatio pœnae adiectæ quantitati, quatenus excederet legitimum modum usurarum, ita nunc omnis pœnae stipulatio, quæ quantitati adijcitur, illicita est, nisi tantumdem creditoris interest, & quatenus interest, quia in his casibus pœna vice usurarum est, ut ait Cuiac. loc. cit. & notat etiam Sarmient. Selectar. interpr. lib. 7. cap. 1. num. 35. ubi ausus est dicere, Dominicum Soto insignem Theologum, qui aliud sentit, errasse in re manifesta.

Admittunt sanè Jurisperiti, & probant unanimes eas pœnas, quæ factæ, a dationi certæ speciei adjiciuntur, vel cum quis promissit aliquid facere, vel non facere, vel rem aliquam dare, & si contra fecerit pœnam exolvere, ut in d. l. prædia, ff. de act. empt. & l. Lucius eod. l. sed & si quis, §. ult. ff.

si quis, §. ult. ff. si quis caus. l. 4. §. Cato, & l. 69. de verb. oblig. & tradunt Angel. Roman. Alex. Corn. Paris. & alii apud Cardin. Mantic. d. cit. 37. num. 4. ubi ait, id procedere etiam in foro conscientie. His accedunt Castrenf. in d. l. cum allegas, num. 4. qui ait in hoc genere non cadere usuram, & sic totam poenam peti posse, etiam iure canonico, per quod dictæ leges non sunt correctæ: & Bero. in cap. cum dilect. de arbit. no. 80. Purpur. in l. rogasti, §. si tibi, nu. 84. Rebuff. in l. 2. C. de sentent. que pro eo, glof. ult. num. 35. & 36. Hugo Donnell. in d. l. cum allegas, nu. 5. Surd. in dec. 259. nu. 9. Francisc. de Cald. loc. cit. num. 9. Mascard. de probat. concl. 1172. nu. 19. & 23. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 5. num. 5. & alii prætermisissis Gratian. discept. forens. cap. 721. nu. 23. Sed poenam adjectam quantitati, & præsertim quæ ex mutuo debetur, non admittunt.

Et multo magis poenam suspectam esse censent, & abjiciendam, quæ quo tardius solvitur, & ex tempore tardioris solutionis augetur, & crescit. Hoc enim est proprium foenoris, & usuræ, quæ est filia temporis, & semper currit, & lapsu dierum, & mensium incrementum capit. §. ff. de usur. & ita docent Bart. in d. l. cum stipulati. 90. de verb. oblig. Bald. in d. l. cum allegas, in fin. & Castrenf. nu. 1. C. de usur. Francisc. de Cald. lib. de empr. & vendit. cap. 29. num. 32. Covarr. variat. lib. 3. cap. 1. n. 9. & alii, quos recensit q. 18. nu. 16. & 17. quibus addo Rebuff. in l. nn. C. de sent. que pro eo, glof. 1. n. 64. ubi refert ita iudicatum. Surd. de alim. tit. 1. q. 45. n. 15. Quæ enim differentia est stipulari usuras, si ad diem pecunia non solvatur, ut in l. lecta, si certa per. vel stipulari poenam, quæ quo tardius solvitur, augetur, & currat? Ethac in re puto Theologos, & Iurisperitos convenire ex Ugolino, & aliis relatis, n. 5. & præsertim ex Salone in d. contrav. 11. num. 3. vers. sed non est.

Nec juvat aliorum sententiam constitutio Innocentii III. in c. suam de poen. quia summus Pontifex hoc loco inhonestum lucrum vocat, quod ex poenæ exactiõne capitur, & qui huic questui anhelat, ait cum aliena jactura ditari, quod natura iniquum est, si nam hoc, de condic. indob. l. iur. a natura, de reg. jur. & proinde jubet creditores residui solutione contentos esse, & ne debitoris super exactiõne poenæ molestia inferatur: quod potius favet nostræ sententiæ, ut comperi deinde observasse Bero. loc. cit. num. 82.

Nec aliud suadet, d. l. promissis. 37. C. de transact. quia tantum ait, poenam in stipulationem deductam, si quid contra transactionem fieret, integram peti posse, scilicet, quia tunc poena non est vice usurarum, sed poena perfidia: ut etiam in l. Lucius, de act. empr. in qua non agitur de poena tardius soluti pretij, quæ vice usurarum est, sed de poena tardius rei tradite, ut idem Cujacius scribit loc. cit. ut etiam in l. si pacto. 14. C. de pacto. & l. 38. ff. de arbit. poena non est vice usurarum, sed addita ad coercendam perfidiam, ut indicant verba d. l. 14. si placito non flexisset.

Neque etiam turbat, tametsi magis urgere videantur, l. utrum. 23. in fin. ff. de per. hered. l. trajecticia de oblig. & act. & d. l. 77. ff. de verb. oblig. ex quibus constat, poenam tardius soluti debiti receptam esse, & exigi posse, quia huiusmodi poenæ quantitas ipsõem legibus finita est, quibus usura: & ut non licuit stipulari usuras ultra legitimum modum, ita nec poenam, ut constat apertissimè ex l. 4. ff. de nauis. s. n. l. poenam, ff. de usur. quæ generaliter ait neminem posse poenam stipulari supra modum licitum usurarum, & d. l. 13. §. ibidem, de act. empr. & nullus est locus in jure civili, ex quo poena addita quantitati excedere possit legitimum modum usurarum.

Proinde dicendum est hodie, postquam nullus est licitus modus, intra quem usuræ licite sint, sed omnino interdicitæ sunt, poenam mutui dationibus additam, & cæteris pecuniariis obligationibus inutilem esse, neque admitti debere, nisi quatenus creditoris interest, ut rectissimè docet Salic. in d. l. cum allegas, concludens post multa, n. 11. poenam in contractu adjectam dationi certæ quantitatis non posse peti, nisi quatenus interest, sive sit contractus mutui, sive alius stricti juris, ut stipulatio, sive contractus bonæ fidei, d. l. Iulianus, §. ibid. de act. empr. & hoc sive creditor sit consuetus fecerant, sive non, quia sufficit contra constitutionem, ad obvian- dum fraudibus factam, factam esse, quasi re ipsa in ejus fraudem factum sit, ut supra est deductum. Et hoc tenet, inquit, non ignarus, quod maxime Doctores tam antiqui, quam moderni scribentes, variasse videntur, vel invicem contrarii fuisse, tam in jure canonico, quam civili. Et hoc forte ex defectu plenariæ, & ratiocinativæ examinationis, quam super his non fecerunt. Ita dissentit Salicet, & docet Castrenf. eod. l. 9. n. 3. ubi ait hanc sententiam veram, & juridicam esse, &

inter conf. Alex. lib. 4. Ant. de Prato veter. conf. 49. nu. 10. & 13. & Alex. conf. seq. n. 1. Bero. in d. cap. cum dilecti, num. 81. Cravett. in conf. 693. num. 15. ubi ait se hanc sententiam meliorem, & sanctiorem arbitrari. Quis putasset Iurisperitos sanctiores sententias sequi? Ita etiam tradunt Roderic. in d. quest. 5. num. 12. & Franciscus de Cald. dict. cap. 29. num. 22. ubi refert ita in Lusitania lege constitutum esse. † Denique hæc sententia in foro recepta est, ut constat ex actoribus, quos refert Rodericus, loco citato num. 10. inter quos Afflict. in decis. 135. numero 3. & Urfill. ad eundem, numero 5. Ozalc. decis. 70. numero 11. & 13. Thefaur. decis. 79. numero 1. ubi refert Senatam hoc jus sequi. Papon lib. 12. tit. 9. arrest. 1. Franciscus Grimaud. de contract. pignorat. lib. 1. cap. 9. num. 6. Josephus de Sess. decis. 110. num. 21. Antonius Faber dict. tit. de contr. & commit. stipular. definit. 9. & 14. Benedic. Barz. in decis. 35. num. 16. & 17. qui refert constitutionem quandam Cardinali Moroni Bononiæ Legati huic sententiæ congruentem; quæ, inquit, ut usi receptissima est, ita maximam sapit æquitatem, & quod mag- ni ponderis est, ita tenere Rotam testatur Cardin. Mantica loc. cit. num. 8. & verè ita censuit sepius, ut in quadam causa Bononiens. coram felicis memoriæ Clem. VIII. cujus meminit idem Cardin. loc. cit. & coram Cardinali Seraphino in decis. 794. num. 24. & 25. & dec. 809. quibus in locis refert, ita statuto urbis Romæ cautum esse. His novissimè consentit Lælius Mancin. dissent. 33. nu. 10. & 37. ubi ait se magis Iuriconsultorum sententiam probare. Statuamus igitur poenam adjectam quantitati admittendam non esse, nisi quatenus creditoris interest.

Quæ sententia multo magis in Ecclesia, & Ecclesiasticis viris retinenda est, qui non debent cum aliena jactura locupletari, & proinde non possunt poenas conventionales exigere, nisi quatenus interest, ut docent Corn. in consil. 344. num. 3. lib. 1. Grammat. in consil. civil. 66. num. 76. & alii apud eundem Cardin. Seraphin. in dict. decis. 794. num. 24. Hieronym. Gabr. in consil. 66. num. 35. lib. 2. & Cardin. Mantica d. tit. 37. num. 45. qui testatur Rotam hanc opinionem sequi: & Rebuff. loc. cit.

His consequenter dicendum est, abrogatas esse d. l. utrum, in fin. de per. hered. l. 23. de oblig. & act. & l. 47. de verbor. oblig. & cæteras omnes, quibus cautum est, validam esse stipulationem poenæ, si ad diem pecunia non solvatur, ut etiam non obviare puto d. l. cum allegas, 13. C. de usur. & d. §. ibidem, quibus olim licuit poenam stipulari usque ad legitimum modum usurarum. Denique rejiciendam esse d. l. cum stipulati. 90. de verbor. oblig. quæ definitum est poenam crescere, si ad diem pecunia soluta non fuerit, ut hic Accurs. notat, subjiciens congruenter nostræ sententiæ hanc legem nunc jure novissimo, quo usuræ omninò prohibitz sunt, locum non habere ullo modo. Sunt enim, inquit, à Christiano homine penitus extirpanda usura: ut ne quidem ullum vestigium remaneat questus infelicissimi.

Hic verò opportunè queritur, an in his casibus, in quibus fas est conventiones munire adjectione poenæ, necessaria sit stipulatio, quod videtur, quia poenæ, & usuræ quædam cognatio est, ut notat Gotofred. ad l. grege, in fin. ff. de pignori. & quia ex pacto non datur actio, ut inquit Paulus lib. 1. sentent. tit. 14. & sentit glof. in l. servus, ff. de serv. expor. & in dicto §. alteri Instis. de inutil. stipulat. & Ioannes Borcholt. in lib. de usur. cap. 3. num. 49. Sed videtur referte, an creditoris interest, hoc enim casu poena peti potest, etiamsi nudo pacto promissa sit, ut in d. l. servus 7. in qua convenerat citra stipulationem, ut emptor poenam præstaret, & Papinianus respondit agi posse, quatenus interest, & ita sentit glof. eod. loc. Bart. in d. §. alteri, num. 5. & 6. Castrenf. in l. quansvis, num. 3. C. de usur. & l. in d. l. 2. §. item si in facto, num. 19. & Cujac. in d. l. servus, ubi ait distinguendum esse an interest, vel non & Cardin. Mantica d. tit. 6. num. 16. & 17. ubi tamen subjicit communem esse Doctorum sententiam, quod imò pactum vestiatur coherentia contractus nominati, & consequenter stipulationem necessariam non esse, etiamsi paciscentis non interest, & ita docere Petr. Jacob. Cyn. & Baldum in l. quansvis, Cod. de usur. Alex. & Iasonem locis ab eo relatis, sed quidquid sit, consultus est stipulationem contractui addere, ut usitatum est.

Et notandum etiam est, quod scribit Cravett. in dict. conf. 693. num. 15. versic. non obstat secundum, quoties creditoris plurius interest, quam sit poena, rectè petere, quod plurius interest, idque admittit Angel. in §. Cato, num. 40. & Galiaul. num. 98. & sentit Grimaud. in d. cap. 9. in fin. & probari potest ex l. 41. & sequ. ff. profus. & d.

¶ d. l. *prædia* 28. de *act. empt.* & consequenter si minus interfit, quam pœnæ nomine creditor stipulatus fuerit, pœnam exigi non posse, ultra quam interesse quantitas patiatur, ut eadem sit contrariorum disciplina, l. i. ff. de *his, qui sunt sui, vel alieni. jur.* & id sentire etiam Galiaul. in d. §. *sem si in facto*, numero 9. de *verb. oblig.* & sentire videntur Afflicti. in *dicta decis.* 135. num. 3. ¶ 4. & Vincent. de Franch. dec. 67. num. 4. dum docent, pœnam cum interesse concurrere, & sequitur ex eo, quod diximus pœnam adiectam quantitati non admitti, nisi quatenus interfit.

- 19 Sanè si ex natura negotij & ex circumstantijs rerum, & personarum appareat pœnam obligationi quantitatis adiectam non prouturis, & in fraudem usurarum additam fuisse, sed ad coercendam perfidiam, & consumaciã debitoris, existimare etiam in obligationibus solvendæ pecuniæ pœnam committi & exigi posse, arbitrio tamen iudicis temperandam, etiamsi creditoris nihil interfit, vel non tantum interfit, ut iudicatum refert Lovet. in *collect. arrest. Curie Parisiens. littera P. arrest.* 3. ubi memorat Senatûs consulto confirmatam fuisse pœnam quinque solidorum in dies singulos ob non solutam sua die pensionem decem aureorum à fratre promissam ejus sorori, dum Monasterium ingrederetur; & præterea fratrem condemnatum fuisse ad eam pœnam in futurum solvendam, nisi ad diem pensionem præstaret; & nihilominus, quia coacervata præteritarum pœnarum quantitas satis egregia erat, Senatûm illam ad aureos centum reduxisse. In hoc ergo negotio, quia pœna non est vice usurarum, sed ad coercendam fratris moram, & perfidiam, rectissime iudicatum est pœnam commissam esse. Solent enim fratres, & præsertim nobiles, postquam sorores Monasterium incluserunt earum immemores esse, & in pensionum promissarum solutione cessare. ¶ Et notandum est, quod scribit Papon. d. tit. 9. art. 4. in principio, materiam hujusmodi pœnarum conventionalium non esse certo constitutam: iudicatum quippe aliquando est, pœnam hanc ad legitimum interesse reducendam esse: aliquando integram deberi: & tam varie constitutum fuisse ex natura actionis, ex malitia, & culpa, vel excusatione non solventium, aliiquererum, & personarum circumstantijs. Quamobrem mihi videtur hæc in re plurimum iudicis arbitrio tribuendum esse, ut comperi docuit Romano, in *conf.* 10. num. 9. Menoch. in d. *cas.* 260. num. 16. ¶ 19. Petr. Gregor. de *usur. lib.* 2. cap. 3. num. 25. Grimaud. *loc. cit.* num. 17. Felic. de *societ. cap.* 29. num. 12. & proinde posse iudicem hujusmodi pœnas ex bono, & ex quo moderari, ut observatum à Curia Parisiensis refert Rebuff. in d. l. i. in verbo *proferruntur*, nu. 49. & Lovet. *loc. cit.* & sentit Cujac. *observ. lib.* 16. cap. 34. & Fachin. *convers. jur. lib.* 1. cap. 50. in *fin.* ubi notat iudicem curare debere, ne pœna immo dica exigatur. Quod etiam innuit l. 4. *curare*, ff. de *in lit. juran.* ¶ d. l. un. *Cod. de sentent. que proco*, quæ ait, *natura congruum esse eas tantummodo pœnas exigi, quæ cum competentis moderamine proferruntur, vel à legibus certis finibus conclusa statuuntur.* ¶ Ex quibus etiam puto iudicis arbitrio commissum esse, an pœna addita quantitati sit loco, & vice usurarum, an coercendæ perfidie gratia, idque ex qualitate personarum, & rerum, ex quantitate pœnæ, aliisque circumstantijs, quibus fraus, vel præsumitur, vel excluditur, definitum esse. Quæ cum incertæ sint, & ex facto pendeant, non potest id certâ lege constitui, ut quæstiones aliz, quæ in facto consistunt, l. 32. in *prin.* ff. de *usur. l.* 3. §. *ejusdem*, ff. de *testib.* l. 38. de *rei vindic.* & tradit eleganter Bald. in l. *per diversas*, num. 16. ubi iudicem facti disceptatorem vocat. Proinde illius religioni, & prudentiæ relinquendum est, quas pœnas probet, vel rejiciat, vel moderet, & cum hoc temperamento recipienda sunt quæ dixi num. 6. & recipi potest, quod Salon. in d. *confr.* 11. & alij Theologi docent apud Salas, *loc. cit.* id est ex magnis conjecturis, & argumentis iudicem pœnam licet quantitati additam admittere posse cum moderamine tamen æquitatis, ut proxime dictum est.

- 22 Illud verò certum est, pœnarum etiam cum licet promissis, & conventionibus adjiuntur, multas excusationes esse, quarum aliquæ agitantur apud Cardinalem Seraphin. in d. *decis.* 794. quas ego prætermitto. Nec enim, id ad tractatum nostrum valde pertinet: nec tempora, nec vires patiuntur me longius excurrere. Et proinde hoc tantum addo, pœnam, quoties in fraudem usurarum adiecta deprehenditur, si exigatur, non minus sorti imputandam esse, & minuire fortem, quam si quid nomine usurarum exactum est. Neque enim hoc casu pœna differt ab usura, ut dixi, & proinde eodem loco haberi debet, ut indicat l. *pariam*, ff. de *usur.* & notat Gotofred. ad d. l. *grege*, in *fin.* ff. de *pignoris*,

ubi ait pœnam usuræ speciem esse: idque sentiunt Navarr. Tolet. & alii quos refert Ugolin. *dict.* cap. 8. *paragrapho* 10. *vers. secundo excipio.* & neminem puto contradicere. ¶ Pro ut etiam non omiserò egregiam speciem, in qua creditor pœnam à debitore exactam non restituit, nec imputat sorti, cum scilicet ei pignus à debitore subreptum est, & pœnam hoc nomine consecutus est. Nam certum est, & creditori, cui pignus subripitur, dari actionem furti non tantum adversus extraneum, sed etiam adversus debitorem, dominum pignoris, l. *iraque* 12. §. *ult. ff. de furt.* ¶ §. *aliquando*, *Instit. de oblig. qua ex delict. nasc.* & tradit aliis auctoribus citatis Farinacius de *furt. quest.* 174. num. 30. unde si creditor pœnam furti à domino consecutus est, id ei non restituit, nec imputat sorti, ut docet Ioannes Copus de *fructib. lib.* 3. *tit.* 4. cap. 2. & constat ex l. 79. ff. de *furt.* quæ ait debitorem si pignus subripuit, quod actione furti solvit, nullo modo recipere, ne scilicet ejus delictum maneat impunitum, & huc pertinet quod initio diximus, pœnam semel deperitam non repeti ex l. 74. de *solut.* & aliis, & tametsi aliud sit, si ab extraneo pignus subreptum est, nam quicquid creditor actione furti, vel conditione furtiva ab extraneo consequitur, debito imputare cogitur, vel restituere debitori, ut tradit Ulpianus in l. 22. in *prin.* ff. de *pignor. att.* & ibi Bartol. & Castren. num. 1. & Fulgositus ead. l. quæ est veluti commentarius d. l. 79. ad Papin. qui totam hanc rem diligentissimè, & doctissime executus est; a Farinaciotamen, & aliis, qui de furto scripserunt, prætermittam.

Sanè inter casus, in quibus debitor excusatur à pœna, ut etiam à perjurio, & mora, is frequens est, si fortè pecunia, jussu iudicis apud eum sequestrata sit in odium creditoris, ut constat ex l. *ult. ff. de leg. comm.* & hic Bart. & Baldus docent, & Salic. in l. *ult. Cod. de non num. pecun.* Afflicti. in *decis.* 328. num. 2. & Ursill. ad eund. Galel. ad *formam obligat. cum part.* 4. *quest.* 3. num. 3. Caroc. in *lib. de seq. part.* 3. qu. 10. num. 1. Costa. de *ignor. fact. dist.* 51. num. 12. Rot. apud Pen. dec. 33. num. 9. ¶ 10. Cyriac. *controverf.* 540. num. 51. & Jacob. Cancr. *variar. resur. part.* 2. cap. 4. numero 25. ex quo sequitur, ut nec etiam hoc casu teneatur ad id, quod interest, ut jdem Auctores ferè docent, & Rota apud Cardin. Seraphin. *decis.* 912. num. 1. ¶ 2. ubi ait sequestrum, sive justum, sive injustum, non posse impune contemni, & *decis.* 919. num. 1. Rot. Genuens. in *decis.* 61. num. 4. ¶ 9. idem Caroc. in *decis.* 127. nu. 3. Grimaud. de *contract. pignor. lib.* 1. cap. 23. num. 15. ¶ Quod tamen quædam patitur exceptiones, & inter alias nisi jam mora facta sit, ut censuit Rota Genuens. in *dicta decis.* 61. num. 6. Caroc. in *dict. qu.* 10. num. 2. & Cancr. *loco citato* num. 19. vel nisi agatur de annuis redditibus, qui etiam post sequestrum currunt, quia non debentur ex mora, sed ex conventionione, Grimaud. in *decis.* cap. 23. num. 15. vel nisi pecunia debeatur, ex causa pretij rei fructiferæ, quia nisi deponatur, nihilominus ultra præstandi sunt ratione fructuum, l. *evictis*, 18. §. *l. ff. de usur.* Petegrin. *conf.* 77. num. 5. lib. 2. & nos dicimus *quest.* 27. num. 24. quia etiam non debentur, ob moram, sed ex æquitate, ut multis locis dictum est; vel nisi à non competenti iudice inhibitiõ facta sit, quia illi impunè non paretur, l. *ult. ff. de jurisdic. omni. judic.* Gratianus in *conf.* 28. nu. 15. lib. 1. & Cancr. *loc. cit.* num. 30. Denique nisi debitor sequestrum sibi fieri curaverit dolo malo, & in fraudem creditoris, ut multi faciunt, Caroc. *loco citato* num. 4. Cost. in *dicta distinct.* 51. numero decimo octavo Ursill. ad Afflicti. in *dict. decis.* 328. & Seraphin. in *dicta decis.* 912. in *fin.* quod vel testibus, vel conjecturis tendendum est; atque etiam oblato juramento ei, cujus nomine inhibitiõ facta est, ut tractat Menochius de *arbitr. cas.* 224. num. 6. ¶ de *pres. lib.* 5. *pres.* 26. ¶ Quod verò ait Cancr. *loco citato*, num. 27. id, quod diximus sequestrum excusare à mora, & pœna, locum habere si creditor ejus notitiam habuerit: aliud verò esse, si ignoraverit, non puto accipiendum esse, si fraus omnis absit: satis enim est si jussu iudicis debitori veritum sit, ne solveret, illi enim parere debet. Quid enim si creditor absens sit: Sanè consultius est creditori, id notum facere, ut possit fidejussoribus, vel alio modo sequestrum tollere, & debitum exigere, ut docet Gutier. *practic. quest. lib.* 2. cap. 213. num. 16. & ipse Cancr. *loc. cit.*

Q V Æ S T I O XXXIX.

De emptionibus, & cessionibus
nominum.

S V M M A R I U M.

1. Nomina debitorum vendi possunt.
2. Etiam ignorantibus, & invitis debitoribus.
3. Nomina, quorum dies pondum venit, cedi & vendi possunt.
4. Nominis cessio interveniente pretio valet, quamvis titulus non sit expressus.
5. Nomina debitorum in solutum dari possunt.
6. Debitor an ex eo, quod ante diem solvit, possit minus solvere.
7. Nomen debitoris, cuius nondum dies venit, an minori pretio sine usura emi valeat.
8. Solvere ante diem non est usura, neque emptio.
9. Emens nomen debitoris minori pretio non committit usuram.
10. In emptione nominis nondum maturi parvo pretio cum venditore foenus non committitur.
11. Neque etiam cum debitore. Foenus non nisi inter consentientes contrahitur.
12. Injustam, vel usurariam esse emptionem nominis plurimum interest.
13. Debitor minus solvens, cum debitum indubitatum est, non liberatur.
14. Debitori malo partem remittens, ut residuum consequatur, id, quod remisit, petere potest.
15. Debitor, cui ex eo, quod ante diem solvit, pars liberè remittitur, restituere non tenetur.
16. Debitor sine exceptione ex eo, quod ante diem solvit, ius solvens iniustitiam facit.
17. Pecunia absentis, & presentis idem valor.
18. Debitor ante diem solvens ratione lucri cessantis potest minus solvere.
19. Transactio de dubio credito pro minori summa valet.
20. Cessio nominum corrigenda est ex lege penult. & ultim. Cod. mandat. Cessio non valet supra modum numerata pecunia.
21. Procuratori actiones cedi non possunt, ut partem habeat. Neque etiam Advocatis.
22. Emptio nominis non valet ultra solutum pretium.
23. Cessio facta titulo venditionis, & donationis non valet supra modum pecunie solute.
24. Cessio iurata non plus valet, quam verè datum est.
25. Confessio partium in cessionibus nominum non sufficit.
26. Assertionibus partium in materia suspecta non creditur.
27. Simulationis exceptio perpetua.
28. Actiones titulo donationis transferri possunt.
29. Cessionarius creditum suum aliunde probare tenetur, quam ex confessione cedentis.
30. Antius Fabri definitio expenditur, & declaratur. Index ex coniecturis credere potest cessionem non esse simulationem.
31. Actio pro parte donata, id, quod donatum est, cedit lucro debitoris.
32. Actioe minori pretio vendita, neque cedens, neque cessionarius pro residuo agere potest.
33. L. 2. C. de litig. declaratur.
34. Theologorum, & Iurisc. ultimum diversa via in corrigendis cessionibus nominum.
35. Cessio quibusdam casibus in totum valet, licet minori pretio facta sit.
36. Cessio in solutum maioris debiti pro minore in totum valet. Definitio Illustriss. Præsidis Fabri 22, Codice mandat. rescitur.

37. Justinianus sanxit, ut etiam in casibus ab Anastasio exceptis cessio ultra modum pecunia soluta non valeat.
38. Cessio ultra pretium valet ratione sumptuum, & periculi, quæ cessionarius subire cogitur.
39. Pretium in cessionibus ratione periculi minui non debet, cum periculum est cedentis.
40. Emptor nominis, quod pure debetur, non potest aliquid detrabere de pretio ratione lucri cessantis.
41. Cessionarius nominis potest agere post moram ad id, quod interest.
42. Quæstores Principum, qui pro expectatione debitorum fiscalium aliquid exigant, usuram committunt, & numero 48.
43. Quæstores, qui aliquid accipiunt, quo magis, vel minus in officio faciant, quomodo puniantur.
44. Quæstores ex eo, quod ante diem solvunt, aliquid exigentes, usuram non committunt.
45. Usura omnibus debitis accedere possunt, etiamsi ex mutuo non debeantur.
46. Quæstores Principum, ut citius solvant, vel ut alios præferant, aliquid accipientes, iniustitiam committunt, & tenentur l. lul. ropat. Quod verum est, etiamsi per interpositam personam id faciant.
47. Quæstores occupantes publicas pecunias negotiationibus ad interesse tenentur. Pecunia publica fœnori dari non possunt, & huius rei poena.
48. Quæstoribus quando liceat publicam pecuniam in fidei usus vertere.
49. Conductio ea lege facta, ut ebtographa in partem pretij dari possint, non est illicita.
50. Leonardi Lessii doctrina quadam declaratur.
51. Nominis cessio periculum an sit cedentis, vel cessionarii. Cessionis duplex genus. Cessio in dubio præsumitur facta solutionis causa. Cessionarius non potest regredi ad versus cedentem, nisi doceat exactam diligentiam adhibuisse.
54. Etiam si cessio facta sit solutionis causa.
55. Cessionarius, qui exegit usuram, nominis periculum sustinet.

Certum est non tantum res corporales, ut sunt domus, & alia prædia urbana, vel rustica, naves & alia huiusmodi, sed etiam incorporales, quæ in iure consistunt, ut ait l. 1. ff. de div. rer. inter quæ proculdubio sunt nomina debitorum, & actiones, cedi, & vendi posse certo pretio. Id enim perspicuum est ex l. 1. & cor. tit. ff. de hæred. & act. vendit. & leg. 17. ff. de fidejuss. leg. 2. & 4. Cod. de litig. quibus constat quibuscunque titulis, & per quamlibet speciem contractus in alium transferri posse, & tradit Roderic. de ann. redditib. lib. 2. qu. 21. n. 1. Gratian. discept. forens. cap. 459. n. 21. & nos diximus initio qu. 29. ubi scripsi etiam in dotem dari posse. In qua re consentiens debitor non exigitur: sed eo absente, & ignorante, imò etiam invito cedio, & venditio fieri potest, ut constat ex l. 1. Cod. de novat. quæ hanc inter delegationem, & venditionem nominis differentiam constituit, ut delegatio non nisi consentiente debitore jure perfici possit, cedio verò nominis etiam eo ignorante, vel invito valide contrahatur. Quod etiam eo iisdem verbis constitutum est in leg. 3. C. de hæred. vel act. vend. & tradit Iacob. de Aron. in lib. de cession. num. 58. & Joann. de Grass. end. tract. §. 3. num. 2. Cujac. l. 7. in fin. eodem titulo, Cod. de hæred. vel act. vendit. Petrus Gregorius Syntagmat. iur. civil. lib. 21. cap. 20. nu. 6. præclar. memor. Cardin. Mantuc. de tacit. & ambig. convent. lib. 3. titul. 13. num. 1. Sigism. Scacc. de commerc. §. 2. glof. 5. nu. 279. Idem Gratian. discept. cap. 507. num. 22. Andr. Georg. alleg. 39. num. 24.

Neque tantum ea nomina vendi, & emi possunt, quorum dies venit, & quæ statim peti possunt, sed etiam ea quæ sub conditione & in diem debentur, ut definitum est in l. 17. de hæred. & act. vendit. ubi Ulpianus ait, id fieri solere; quod etiam constat ex l. multum interest 19. ff. eod. & notat ad hunc tit. Duaren. cap. 4. ubi ait hoc receptum esse, & Vvesembec. num. 6. & ante illos docuit Bero. in cap. citato, numer. 10. de usur. ubi ait pure, & prætenti die vendi posse.

Et licet emptionis & venditionis nomen expressum non sit, sed actio seu jus obligationis simpliciter cedat

far pro certo pretio, qua casu quidam existimaverunt cessionem non valere; verius tamen est cessionem sustineri, & nominis venditionem iure contractam esse, ut constat ex l. 10. §. 36. ff. de fideiuss. l. 1. C. de prad. curial. & docent Bart. in l. per diverfas, num. 7. C. mandat. & Castrenf. num. 11. Menoch. lib. 3. pras. 129. num. 30. Bertazol. de claus. instrum. claus. 37. gl. 2. n. 2. versic. sed quod pro cessionis. Mart. Medic. inter dec. Senens. exam. 27. num. 25. Rot. Roman. inter recent. dec. 373. nu. 16. §. 44. par. 2. & alius auctoribus citatis Alex. Trentacing. variar. resol. lib. 2. cit. de act. cap. 2. n. 2. §. 3. ubi tradit ad validitatem cessionis sufficere, si cessionis causa exprimitur.

5 Quia ratione etiam exploratum est nomina debitorum in solutum cedi & dari posse ex l. ult. C. quand. fise. vel privat. & in causam iudicari, & executionem sententiae capi, & ad iudicari creditorem, ex l. 15. §. sic quoque ff. de re iudic. l. ordo. Cod. de execut. rei iudic. & tradit Socin. Sen. in consil. 37. num. 2. §. 13. lib. 4. Gratian. d. cap. 507. in fin. Anton. Fab. coniecturar. lib. 8. cap. 15. & Afia. de execut. §. 4. cap. 51. in fin. §. 12. ubi ait ipso iure actiones in creditorem transferri. In quo tamen plurimum interest, quod attinet ad periculum nominis, an in solutum datum sit, aut facta cessione solutionis gratia, ut tractatum est apud Ozasch. in decis. 62. & Marill. decis. 2. & apud eund. Fabr. coniectur. lib. 13. cap. 7.

6 Ceterum ex his dicendum videtur hoc commercij genus nihil ad tractatum nostrum pertinere. Et tamen Theologi quaerunt, an in hoc genere commercij usura committatur; & praesertim apud Salas lib. de usur. dub. 27. ubi duas species constituit.

Prima est, cum debitum, cuius dies nondum venit, ab ipso debitore emitur, & hoc casu si minori pretio redimatur, distinguendum esse putat. Vel enim debitum certum & liquidum est: & hoc casu si ex eo, quod ante diem solvitur, minus numeratur, neque debitoris interest, usuram committi, quia cum haec anticipata solutio mutuum virtuale sit, ut loquitur, consequens est, hic debitorem ex merito lucrum captare & percipere, quod illicitum est, & usurarium. Sin vero debitum incertum est: vel ex eo, quod ante diem solvitur, debitor damnum patitur, vel amittit lucrum, licitum esse minori pretio emere. Atque in hoc convenire omnes Caietan. Sotum, Salon. Molin. & alios, quos refert. nu. 3. §. 4. in lib. de empr. dub. 39. n. 4. & alij apud Djan. tract. de contract. resolut. 49. & Fagundes lib. 5. cap. 16. n. 9. 10. §. 13. quibus consentit Eminentiss. P. de Lugo de iustitia & iure dispnt. 26. nu. 101. qui quando debitum liquidum est, & debitor minoris emit, in vers. addo ulterius, agnoscit hic non tantum iniustitiam, sed etiam usuram, delictesere.

7 Altera species est, cum nomen a tertio emitur, ut fieri solet: & hoc casu plurimum interesse, an nomen idoneum & certum sit, & nullis sumpibus, & periculis obnoxium, quod tamen rarum est: tunc enim non posse minoris emi, & si id fiat, usuram esse: liquidem in effectu dantur decem, ut undecim recipiantur, quod etiam iure civili est illicitum, l. si sibi, ff. de pact. §. l. rogasti, §. 1. ff. si cert. pec. nihil enim refert ab uno, vel ab alio plus exigere. Sed si debitum incertum est, & non sine molestia, & sumpibus exigendum: vel si ob festinatam solutionem emptoris interest, minoris emi posse, neque contractum iniustum, vel usurarium censeri debere. Ita Molin. in dispnt. 361. num. 8. §. 9. & alij Theologi apud Salas loc. cit. num. 6. quibus accedit Bonac. de contract. dispnt. 3. quest. 3. part. 10. num. 2. §. 4. Malder. tract. 5. capis. 3. dub. 5. P. Layman. lib. 3. tract. 4. cap. 17. num. 33. Ioannes Baptista Lupus de usur. & commerc. illic. commerc. quest. 1. num. 430. §. 231. ubi refert hanc communem esse sententiam. Hoc ergo casu nomen debitoris a tertio eo vilius emi potest, quo incertius est, & magis interest ante diem solvere: & quo plures laboris, & sumpus & periculi verisimiliter subeundum est ad illud exigendum arbitrato boni viri.

8 Atque ita Theologi ferè definiunt, in quo tamen non videntur satis congruenter rem tractare. Nam quod attinet ad primam speciem, cum scilicet ipsemet debitor ante diem solvit, certum est emptionem intelligi non posse. Neque enim emptio rem, quae emitur, perimere solet. Hic vero debitum dissolvitur, & desinit deberi. Denique emptio, & venditio contractus est, hic vero res geritur animo distrahendae obligationis, ut etiam hic mutuum neque proprium, neque virtuale agnosci potest, quia mutuum non est, nisi in creditum eatur, & aliquid animus receptum, l. 1. §. 2. §. mutui datio ff. si cert. pec. in

hoc vero genere non iur in creditum, neque ulla nascitur actio ad condicendum, quod debetur, sed potius obligatio dissolvitur, Instituitur, quib. mod. solvit. oblig. l. pen. ff. de solut. non ergo hic mutuum intelligi potest. Unde congruentius quae posse videtur, an debitor, qui ante diem solvit, quod illi licere certum est, quibusdam casibus exceptis, l. quod cert. ff. de solut. ex eo quod ante diem solvit, possit deducere interitum medi tempore. Quod debitori non licere, nisi verè ejus interest ante diem solvere, dixi qu. 30. num. 13. §. 14. vel possit minus solvere, quod etiam ei non licere, quando debitum certum & indubitatum est, proxime dicam.

In altera etiam specie non videtur congruenter quaeri, an usura admitti possit. Nam cum exploratum sit in hoc negotio emptionem & venditionem contractam esse, etiam si nomen sub conditione, & ad diem debeatur, ut dixi ex dicta l. 17. §. 19. ff. de bared. vel act. vendit. nulla hic usurae ratio intelligi potest, tamen si minus iusto pretio actio vendita proponatur. Neque enim ex eo, quod res iniusto pretio distracta sit, venditio irrita est, vel negotium ad aliud genus contractus pertinet, l. causa, §. idem Pomponius, ff. de minor. l. 22. §. ult. ff. loc. & res vilissimo etiam pretio potest comparari, l. si iust. ff. de jur. dot. l. si donationis, ff. de donat. inter vir. & ux. §. 1. 3. in fin. ff. de eo, quod cert. loc. & Cardinalis Mantica d. rit. 13. num. 2. & in specie Bero. loc. cit. & Cyriac. controvers. forens. 169. num. 9. §. 12. unde videri potest hoc genus a tractatu foenoris alienum esse.

10 Neque movent argumenta Molin. & Salas, quia tantum ostendunt hic iniustitiam intercedere posse, non foenus, nam si in hoc commercio foenus contrahi posset, vel contraheretur cum creditore cedente, vel cum ipso debitore, cuius nomen venit. At neutrum dici potest. Neque enim cum ipso venditore nominis foenus contrahitur, quia nullius quantitas debitor manet, cui usura accedere possit, quae est ratio Caietani, verbo usura, cap. ut ver. quod nullum. Si quidem cessione nominis, quae velut rei, quae in iure consistit, vicem traditionis obtinet, ut multi docent apud Tiraquell. de varract. lib. 1. §. 1. gl. 7. num. 12. & Noal. de transmiss. cas. 38. num. 7. cedens liberatur: ita ut nec debitorem loquenter prestare teneatur, nisi aliud actum sit, l. si nomen 4. ff. de bared. vel act. vendit. §. 1. pupilli, §. savor ff. de solut. Mantica, dicto ritul. 13. numer. 10. & Ludov. Bell. Avenionens. consil. 214. num. 1. §. 4. Cyriac. loc. cit. §. controvers. seq. n. 9. & proinde nominis venditor eo loco haberi debet, quous, qui rem aliam vilius vendit & tradit eum quo in hi scerminis foenus contractum esse intelligi non potest, sed iniustitia tantum, ut in venditionibus aliarum rerum, quae minus iusto pretio sine dilatione rei, & pretij interdum comparantur, ut dixi qu. 24.

11 Et multo minus cum debitore cessionario foenus contractum esse intelligi potest. Etenim cessione, & venditio nominis absente, & ignorante, atque etiam invito debitore, fieri potest, ut dixi ex l. 1. C. de novat. mutuum vero, & foenus non nisi inter consentientes contrahitur, l. singularia, §. 1. non omnis, ff. si certum pecatur, l. 7. §. quoties, ff. de pufir. Praeterea debitor, cuius nomen venditum est, non nova obligatio tenetur, sed a cessionario mandatis actionibus convenitur, l. ultim. Cod. quando fise. vel privat. l. 3. Cod. de novat. & Petrus Gregorius dict. cap. 20. num. 6. Denique nihil ultra fortem debitum prestare cogitur, vel promittitur, in quo posita est ratio foenoris. Nullo modo igitur hic foenus intelligi, aut fingi potest. Et hac in re adtentior Eminent. P. de Lugo, quem deinde compen ita sentire, in dict. dispnt. 20. n. 98. & 99.

12 Neque tamen incerta existimandum est, nihil, vel parum referre, an in hoc genere usura, vel iniustitia committatur, quod scilicet emptor etiam ad restitutionem teneatur propter inaequalitatem pretii, tum quia in foro, ex eo quod res paulò minore pretio empta est, non restituatur venditio: neque venditor agere potest, ut sibi praestetur, quod iusto pretio deest, nisi immodica sit captio, & ultra dimidium valoris rei, l. 2. & 8. Cod. de rescindend. vendit. quod etiam iure Pontificio receptum est, ut dixi in fin. qu. seq. Sed si contractus usuram continet, id totum, quod in lucro est, restitui debet etiam in foro nostro, in quo, quod attinet ad usuras, canones sequimur. Atque etiam quia si in hoc negotio foenus contrahitur, potest is, qui sic contrahit, infamia, & alius usurariorum poenis puniri: si vero hic iniustitia tantum, & inaequalitas in pretio intervenit, id nullam meretur poenam in utroque foro, quia non tantum per leges, sed etiam per Canones licet contrahentibus se in pretio decipere, at dixi.

dist. Et sanè a superior & durior mihi videtur ea sententia, quæ ita contrahentes tot poenis subjicit, & valde placet, quod Ulpianus ait in l. 200. de reg. jur. semper eligendum esse, quod minimum habet iniquitatis.

13 Quamobrem in prima specie Molinæ, & Salas, cum scilicet res est inter creditorem & debitorem, tres casus separandos esse puto. Primus est, cum debitum certum, & indubitatum est, & sine die, & exceptione debetur; & hoc casu dicendum est debitorem, qui minus solvit, pro eo, quod non solvit, non liberari, tenetur enim ex iustitia totum solvere, l. prout, ff. de solut. l. acceptam, Cod. de usur. Unde si debitor per vim & metum, vel per mendacia, & fraudem minus solvendum totius debiti liberationem extorqueat, non ideo minus reus est restituendi residui, l. merum, §. ex hoc dicto, & l. illud ff. quod met. caus. Nam licet in hoc statu jus crediti minoris esse videatur, & verisimile sit neminem alium nomen istud, si venale esset, quanti est, empturum, hoc tamen quoad alios prodesse potest ad minuendum pretium, quia non tenentur sumptus, & molestias pati. At verò debitor non potest ex hac causa, quæ ex illius malitia, & culpa provenit, minus solvere, quia tenetur ex iustitia confestim totum solvere, & fraudibus, & frustrationibus abstinere, ut didici ex Molin. in dicta disputatione 361. numero 5. Reginald. lib. 25. cap. 18. num. 311. Malder. loco citato, & Cardin. de Lug. in d. disput. 20. num. 101. versio secunda.

14 vera pars. † Qua ratione inter juris auctores receptum est illum, qui malo debitori partem debiti remisit, ut residuum consequatur, id, quod remisit, conditione ob turpem causam repetere posse. Ita enim docent Jacob. de Aren. Rom. Alexand. & Iaf. in l. ult. ff. de condit. ob turpem causam. apud Schrader. de feud. part. 9. cap. 6. num. 9. Marfil. in sing. 432. & tractat Benven. Stracc. lib. de decet. part. 6. num. 1. & seq. & Sigismund. Scaco. de commere. §. 2. glof. 5. n. 53. quos in hac re consulere opera præmium est. † Hoc tamen hæc patitur exceptionem, nisi creditor liberè & ex libera animi sententia partem crediti debitori suo remisit. Hoc enim casu neque potest creditor, quod amplius erat, petere, neque debitor restituere tenetur, quia liberam remissionem creditoris ab obligatione restitutionis excusare exploratum est, ut docent duo meritißimi Cardinales Tolet. instruat. sacerdot. lib. 9. cap. 26. num. 2. & de Lugo disput. 21. num. 46. & in specie P. Layman. loc. cit. versio id potè fieri, Molina & alii apud Salas dict. dub. 27. num. 4. & probari potest ex d. inera 41. ff. de pact. que ait, debitori ex pacto exceptionem dari; & ex l. 1. ff. de transact. ex qua constat culibet liberum esse donationis causa rem certam, & indubitata liberalitate remittere.

15 Secundus casus est, cum debitum quidem certum est, & nulla potest exceptio in dubium revocari, sed cujus nondum cessit, & venit dies, veluti si post annum solvendum est: & hoc casu, in quo major est difficultas, & in quo Theologi ipsi inter se dissentiant, existimo illicitum, & iniustum esse ex eo tantum, quod ante diem solvitur, cum nihil debitoris interest ante diem solvere, minus solvere, quam debeat, quia non servatur æqualitas inter debitum, & solutionem illius, quæ ut perfecta dicatur, exigat tantundem retro pecuniæ exolvi creditori, dist. l. 80. ff. de solucio. Antonius Faber de variar. nummor. debet solut. cap. 5. vers. cum ergo queritur, & in specie Bartholom. de Sancto Faust. disput. 6. quest. 32. ubi rectè ait, non esse legitimum titulum detrahendi aliquid ex vero debito anticipare solutionem.

16 Neque movet, si dicas hic nullam inæqualitatem esse, quia cum pecunia præsens plus valeat, quam abiens, nonaginta, quæ nunc solvantur, non minus valent, quam centum post annum, vel aliud tempus solvenda. Nam respondeo centum aureos nunc præsentem, subducto omni lucro, vel damno non plus valere, quam centum abientes, & qui post annum solvi debent, quia supponimus toto illo tempore nummos illos inutiles tuturos, unde tantum est creditori illos habere, quam non habere, & consequenter in hac specie non plus illi valent præsentem, quam abientes. Alioqui si decem hodie mutuo accepta plus valent, quam totidem post annum solvenda, sequeretur creditorem subducendo omni lucro, vel damno, ex sola dilatione temporis posse obligare debitorem, at post annum undecim restituere, ut servetur æqualitas inter datum & acceptum, quod jus civile non patitur, d. l. rogasti, ff. si certum petatur, l. si tibi, ff. de pact. & absurdum esse ostendunt Molin. in dicta disput. 361. num. 9. Reginald. loc. cit. num. 312. Salas dict. dub. 27. num. 6. & Cardin. de Lugo dict. disput. 26. numero 96. vers. ideo facilius, quia, inquit, unde se-

queretur, usuram naturæ suæ licitam esse, à quibus tamen dissentio, dum putant in hoc negotio usuram committi, ut dixi numero 8. quia magis est, ut dicamus hic iniustitiam obrepere ob non servatam æqualitatem inter datum & acceptum, non scemus. Etenim mutuum hic nullum contrahitur, sed dissolvitur: nulla pecunia debetur, propter cujus usum usuræ præstentur: nulla hic fors est, cui usura accedere possit. Denique si quis hic contractus geritur, innominatus est, de scilicet minus, ut ab obligatione majoris summa me liberares, in quo usura esse non potest, ut alio loco dixi. Iniustus ergo est hic contrahendi modus, non usurarius, ut etiam sentit Ugolin. de usur. cap. 40. §. 3. in fin.

18 Ceterum observandum est, quod dixi, cum nihil creditoris interest ante diem solvere: Nam ratione lucri, quod verè debitor amittit, vel damni, quod patitur ob festinatam istam solutionem in gratiam sui creditoris, licitum illi est tantundem ex debito subducere, & quatenus interest, minus solvere, ut docent Molin. in d. disput. 361. num. 5. Soto, Salon, & alii apud Salas d. dub. 27. num. 3. Less. lib. 2. cap. 21. n. 65. Bartol. à S. Faust. loc. cit. n. 4. Ugolin. in d. §. 3. in fin. Reginald. loc. cit. versio. quanquam non negamus & Emin. de Lug. loc. cit. n. 93. ubi ait, hac in re Doctores convenire, qui tamen ferè omnes dicunt emere, quod est solvere.

19 Tertius casus est, cum ius crediti per se & ex natura negotii dubium, & controversum est, & debitor aliqua probabili exceptione se tueri potest: & hoc casu licitum est, pro minori summa transigere d. l. 1. ff. de transact. l. 12. & 36. Cod. ed. & l. à divo Pio, §. si pigura, ff. de rejudic. que ait non posse creditorem, quod amplius sibi deberat petere, quia de cetero veluti pactor transigisse videtur, de cuius loci sententia dixi quest. sequ. num. 44. & ita Theologi sentiunt apud Salas loc. cit. n. 4. qui tamen nomen minoris emi dicunt, quod verè est transigere, & proinde parum congruenter juri civili. Idem etiam docet Layman. loc. cit. ubi ait, id extra controversiam esse, & Emin. de Lug. loc. cit. Quod genus conventionis adeo in foro favorabile est odio litum, ut inter Juris Auctores valde controversum sit, an ob enormissimam læsionem rescindi possit, ut tractatum est apud inelyt. mem. Cardin. Mantic. de tacit. & ambig. consent. lib. 26. tit. 9. quamvis ea videatur prævaluisse sententia, quæ docet ex hac causa transactiones etiam rescindi posse, quod nunc non attingo: & tantum dicam Senatam nostram hanc sententiam sequi.

20 At verò, quod attinet ad alteram speciem, cum quis scilicet nomen sui debitoris alteri cedit, vel vendit, puto definiendum esse ex l. pen. & ult. C. mand. quibus cautum est, ne quis mandata, vel cessa sibi actione, plus consequatur, quam præstiterit cedenti: & cessionem non valere supra modum pecuniæ numeratæ, nisi quibusdam casibus, quos recensent Cujac. ob. lib. 16. cap. 16. Donell. in d. l. pen. C. mand. Alciat. cons. 23. lib. 8. & Menoch. lib. 3. presump. 129. cum ante hujusmodi constitutiones cessiones valeret supra modum pretij soluti, ut observat idem Cujac. ad hanc tit. circa fin. qui etiam notat dictam l. ult. confirmare Anastasij constitutionem, eamque appellare iustissimam. † Itaque statuum est actiones posse quidem vendi, & cedi accepta pecunia, sed emi non posse parvo pretio. Nam ut non possunt actiones cedi procuratori sub portione tertie, vel quartæ partis, id est ut procurator in partem compendij & emolumentis veniat, quia hoc est redimere litem, quod est improbum, & illicitum, & contra bonos mores, l. sumptus, ff. de pact. l. litem, Cod. de procur. quod etiam Advocatis interdicitur est, l. 1. §. si emi, ff. de extrorad. cognit. l. 5. C. de postul. l. si vero, §. ult. ff. mandat. † Ita etiam non possunt actiones emi parvo pretio. Nam & hoc est redimere litem, vel accedit ad redemptionem litis: siquidem id tacite egisse videtur, ut quod supra pretium ex lite consecutus fuerit, sibi habeat, & ita ferat partem futuræ victoriæ, ut eleganter explicat magni ingenij vir Cujac. loc. cit. qui deinde subjicit, empi nom nis nulla rationem esse, nisi vindictæ, & negotij exhibendi cupiditatem, cui non est favendum: ideo hæ cessiones factæ ex causa emptionis, & quas quis sponte inie lucranda causa, strictè accipiuntur, & non valent supra modum pretij soluti.

21 Idemque omninò constitutum est, si quis partem debiti vendat, & in alium transferat accepta pecunia, partem verò titulo donationis cedat, quia etiam hoc casu videtur improbe redemptioni color quæsitus, ideoque non valet cessio supra modum pecuniæ numeratæ, ut constat ex d. l. ult. C. mand. que ideo edita est, ut huic fraudi occurreret, ut tradunt Salicet. in l. 2. C. melic. potest. Joanni de Grass. in d. tract. de cession. jur. §. 1. n. 3. Freacinq. lib. 4.

22 Idemque omninò constitutum est, si quis partem debiti vendat, & in alium transferat accepta pecunia, partem verò titulo donationis cedat, quia etiam hoc casu videtur improbe redemptioni color quæsitus, ideoque non valet cessio supra modum pecuniæ numeratæ, ut constat ex d. l. ult. C. mand. que ideo edita est, ut huic fraudi occurreret, ut tradunt Salicet. in l. 2. C. melic. potest. Joanni de Grass. in d. tract. de cession. jur. §. 1. n. 3. Freacinq. lib. 4.

tit. de action. cap. 2. num. 17. Cujac. loc. cit. in fin. Menoch. d. pr. 129. nu. 27. & Gratian. discept. forens. c. 286. num. 33. nisi donatio remunerandi causa sit, & aliunde de meritis constet, quam ex assertione cedentis, ut alijs relatis tradit idem r. trentacing. loc. cit. num. 23. Præf. Fab. in suo C. tit. de hered. vel act. vend. def. 6.

24 Præterea idem est, licet cessione iusjurandum accessorie, tum odio contraheutum, & litium, quæ inde suscitari solent, tum etiam ne facile fraus legi fiat, quod diligenter cavendum est, l. 27. ff. de probat. & d. l. ult. in fin. & probari potest ex his, quæ tradit Seraphin. de privileg. juram. cap. 61. nu. 14. atque ita in specie respondit Gozadin. cons. 3. n. 29. & tradit Anton. Gabriel. tit. de action. concl. 5. nu. 3. Menoch. loc. cit. nu. 8. & cons. 81. num. 19. Francisc. de Cald. lib. deumpt. & vend. c. 24. n. 59. & Jo. Bapt. Costa de ratione rat. q. 70. n. 2.

25 Denique idem dicendum est, si non appareat pretium verè fuisse numeratum, nisi ex confessione cedentis. Nam ut cessio valeat, quæ sit ex causa emptionis, necesse est intervenire veram numerationem, & numerationis probationes veras, & legitimas esse, & aliunde, quam ex sola cedentis confessione petitas. Id enim satis indicat d. l. ult. quæ jubet, ut cessionarius nihil amplius accipere possit, quam ipse vero contractu ipsa perfolvit, idque docuit Bart. in d. l. per diversas, num. 11. cum alij sanè plurimi sequuntur apud Menoch. in d. præs. 129. num. 20. Bertazzol. dict. claus. 27. gl. 3. num. 3. & Farin. in prax. crim. quest. 162. nu. 27. quibus locis attestantur hanc magis receptam esse sententiam, quam etiam probavit Donell. loc. cit. n. 9. & 10. Ursil. ad Afflic. decis. 74. num. 8. Magou. decis. Lucens. 53. num. 11. Cyriac. controu. 313. nu. 27. & doctissimus Anton. Fab. tit. de hered. vel act. vend. def. 5. n. 3. & ad hunc tit. def. 5. & def. 20. n. 2. & 3. C. mand. quoties enim, inquit, actus prohibicus, aut suspectus est vel ratione personarum, vel negotij, quod geritur, assertio sola contraheutum ad probationem non sufficit, l. 27. ff. de probat. & in re ferè simili dixi quest. 70. n. 9. & 10. alioqui facile est, cuique has leges eludere.

26 Neque obstat l. Publica, ff. de pos. & l. pecunia, ff. de solut. & alia similia jura, quibus constat, contestatione veram solutionem probari: ex quibus Bald. & alij quidam contrariam sententiam amplectuntur, nimirum sufficere confessionem cedentis, quos recenset Menoch. & Farin. locis cit. & sequitur Trentacing. in d. resal. 2. n. 4. & Hier. Gabr. in cons. 67. n. 3. ubi ait, hanc opinionem veriorē esse, quia hæc & similia jura locum habent inter ipsos contraheutes, cum nulla subest fraudis suspicio. Aliud verò dicendum est in specie, de qua agitur, in qua leges suspicantur & timent, ne vexandi debitoris causa hujusmodi actiones redimantur: ideoque assertio- nibus partium standum non esse, ut in alijs casibus, in quibus cadere potest suspicio, ne fraus fiat legibus, ut in d. l. 27. ff. de probat. Salicet. Castrenf. Raphael. Comenif. apud Tirac. d. §. 1. gl. 18. n. 85. & Præf. Fab. loc. cit.

Neque aliud dicendum est, si fortè lapsus sit tempus 27 obijcendi exceptionem non numerate pecunie, quod in specie hujusmodi est triginta dierum, ex l. 14. super §. ceteris, C. de non num. pec. quo casu opinionem Baldi veriorē esse sentiunt Gabriel. & Trentacing. loc. cit. & Gratian. discept. cap. 286. num. 11. quia advertens confessionem cedentis duo obijci possunt, exceptio scilicet non numerate pecunie, & simulationis, & fraudis, quæ perpetua est, ut docet Socin. in l. 1. num. 102. ff. sol. matr. Surd. in dec. 116. num. 10. & Mart. Med. inter suas decis. exam. 51. num. 39. in his verò speciebus fraudeon lex præsumit odio redemptorum litium, ideoque certas & indubitatas probationes desiderat, ut quantum fieri potest, occurratur fraudibus, quæ tamen etiam sic vix vitari possunt.

28 Denique nihil obstat, quod ait Gabriel. in d. cons. 67. n. 6. cessionem hoc casu saltem valere ex titulo præsumptæ donationis, quo cessionem fieri non est prohibitum, ut in d. l. per diversas, & l. ult. nominatim cavetur. Nam respondeo, constitutiones non adversari donationibus actionum, quæ liberaliter, & sine pretio fiunt, quas robur suum obinere, & servandas esse jubent, quia in donationibus fraus non præsumitur, neque animus vexandi debitorem, sed magis credendum est, donatarium obsequis, & officijs hanc liberalitatem præmeruisse. Sed in his terminis non præsumi cedentem animo donandi cessionem fecisse, nisi alia donationis & liberalitatis indicia, & conjecturæ concurrant, ut ipsemet Gabriel. fatetur eod. loc. unde parum huic argumento cedens ad alia recurrit, unde probet cessionem in specie, de qua respondit validam esse. Puto igitur, receptæ sententiæ standum esse, alioqui, ut dixi, facile fraus legi fieret, ut in re simili ait Ulpianus, in l. §. si pupillus, ff. de reb. cred. & Duaren. ad h.

tit. mandat. c. ultim. circa fin. v. v. s. diximus hoc passum.

Quibus consequenter dicendum est, si nomen in solum datum sit, oportere cessionarium aliunde creditum, solum probare, quam ex confessione cedentis, alioqui cessionem irritam, inuisilemque esse. Ita docet idem Bart. in d. l. per diversas, num. 13. Puteus insignis Cardin. Nicienf. in decis. 21. num. 2. & 3. lib. 3. qui tamen refert, non omnes Auditores in hac sententiam convenisse. Menoch. loc. cit. nu. 34. Anton. Gabriel. de act. concl. 5. n. 45. & 46. & Magou. dec. cit. ubi congruenter notat hujusmodi alienarum actionum redemptores valde legibus suspectos esse: & secundum hanc sententiam censuit Rota apud sanctæ mem. Ludov. in dec. 47. nu. 6. & sensit idem Præf. Faber in d. def. 20. n. 4. ubi ait causam quidem dationis in solum justam, & legitimam esse, sed tamen eadem juris ratione debitum præcedens probandum esse, quod sit loco pretij, & consequenter si quis fingat se debitorem, & propterea cedat, & det in solum, cessionem non valituram. Diversum tamen esse ait contra id, quod diximus num. 20. si cedens non tantum confessus sit, sed etiam affirmaverit se debitorem interposito iurejurando, quia iusjurandum pro veritate habetur: nec facile credendum sit quempiam pejerare voluisse vexandi tantum debitoris causa, dummodo cessio facta sit inter personas non suspectas: quod recipi potest alius conjecturis concurrentibus, ex quibus, & præsertim ex nota integritate contraheutum, & ex expressione causæ, ex qua debitum descendit, ut si ex causa alimentorum inter conjunctos, & ex alijs verisimilibus causis datio in solum facta est, iudicis animus moveri potest, ut credat, cessionem ex justa & necessaria causa factam esse, ut scilicet cessionarius suum consequi posset, & cedens solvere. Et sanè hac in re lubet aliquod discrimen constituitur inter emptorem nominis, & eum, qui in solum accepit. Ille enim nulla necessitate cogitur actiones emere, hic verò videri potest in cessionem incidisse, ut suum consequeretur, alius scilicet conjecturis concurrentibus, quas etiam in hoc genere ad excludendam fraudem, & malam fidem, & sustinendam cessionem prodesse scribunt gl. Bart. & alij apud Menoch. in dict. præs. 129. num. 16. Gabriel. in d. cons. 67. in fin. & Rota inter recentiss. decis. 274. in fin. part. 1.

29 Ceterum quia diximus cessionem pro eo tantum valere, quod verè datum, & numeratum esse constat, opportunè quaeritur, cujus sit, quod fortè amplius est in debito, an ejus petitio manebit cedenti, vel cedet lucro debitoris. Et sanè conveniunt omnes, quando actio pro parte venditur, & pro parte donatur, ejus, quod donatum est, neque cedenti, neque cessionario actionem esse, sed id cedere lucro debitoris. Ita enim aperitissimè sancitum est in d. l. ult. illis verbis, ut nihil amplius accipiat, quam ipse vera contractu re ipsa perfolvit: sed omne, quod superfluum est, & per figuratam donationem translatum, inuisile esse ex utraque parte consensum, & neque ei, qui cessit actionem, neque ei, qui ea suscipere curavit, aliquid lucris vel romanæ, vel fieri, vel aliquam contra debitorem, vel res ad eum pertinentes, esse utriusque actionem, quibus ita sentiunt Bart. & Paul. de Castro, in d. l. per diversas, & Salic. num. 10. Roman. in cons. 450. & alij, quos refert, & sequitur Trentacing. loco cit. num. 17. Anton. Gabriel. in d. conclus. 5. num. 43. Costa dict. quest. 70. num. 2. Ioann. Scharid. in leg. 2. num. 8. l. ne lice. potant. & alij apud Gratian. in d. cap. 826. num. 34. neque puto quempiam contradicere. Quod etiam sine controversia admittendum est, cum donatio sit totius debiti, & deinde aliquod occultè datur, & suscipitur, hoc enim casu id tantum a debitore exigi potest, quod cessionarius convincitur re vera perfolvisse, ut constat hinc constitutionis verbis, quæ sequuntur: sed si quis donationem quidem unius debiti adfirmaverit, ne videatur esse tota donatio, aliquid autem occultè susceperit: & in hoc casu tantummodo ex actione sortiri ejus, quod datum esse comprobatur: & si hoc a debitore perfolvatur, nulla contra eum, vel substantiam ejus ex dissimulata donatione oriatur molestia. Quod idem auctores ferè notant, & Menoch. in d. præs. 129. num. 17.

Sed cum cessio facta est minori pretio, conveniunt quidem omnes, cessionarium id tantum petere posse, quod re vera solvit, sed dubium est, an quod plus est in debito, ab ipso cedente peti possit, vel cedat lucro ipsius debitoris. Et cedenti actionem pro reliquo supernesse, sentiunt Bart. Alberic. Odofred. Paul. de Castr. Innoc. & alij apud Trentacing. d. cap. 2. num. 12. & Anton. Gabriel. loc. cit. nu. 1. Costa in d. quest. 70. nu. 2. qui ait casum esse in d. l. per diversas, quam sententiam etiam secutus est Præf. Faber, def. 23. C. mand.

Sed contrarium sensit Petr. & Jacob. de Ravenn. quos refert, & sequitur Cin. in d. l. per diversas, num. 5. Jacob. de Aren. in lib. de offion. alt. num. 12. Roman. dict. conf. 450. & Cujac. multis locis, ut in tit. Comand. circa fin. & in obser. v. lib. 10. c. 3. in fin. & lib. 16. c. 16. in princ. Lingel. in decisi. 1. q. 1. n. 18. & sententia videtur Alciat. in conf. 23. numer. 14. lib. 8. quorum sententiam veriore esse puto, quia is, qui totam actionem cessit pro parvo pretio, abdicavit se tota actione non minus quam is, qui partem vendidit, & partem donare simulavit, & proinde eodem loco censeri debent. Ut igitur is, qui partem vendidit, partem donavit, id, quod superest potere non potest, ita nec eum, qui parvo pretio actionem cessit, pro reliquo agere posse, dicendum est, nam id, quod reliquum est, re ipsa donare censetur.

Neque obstat d. l. 2. C. de litig. qua movetur Praeses loc. cit. quia est de cessionibus actionum factis pendente lite, quas donationibus, vel venditionibus, aut quibuslibet alijs contractibus in alium transferre non licet, & quae in totum legibus infringuntur, ut constat illis verbis, *tantum si nihil factum sit*: unde jubet constitutio litem, ubi coepta est, nihilominus peragendam. Diversum est, quod d. l. per diversas, & seq. cautum est, quibus donationes verae non rescinduntur, & emptiones nominum non in totum irritae sunt, sed sustinentur, quatenus verè datum est, ut diximus. Constat igitur dictam l. 2. C. de litig. ad hanc quaestionem non pertinere.

Ceterum ex his, quae diximus, manifestè apparet, quàm diversa via in corrigendo hoc genere commercij Theologi, & Jurisconsulti incedimus. Nam Theologi frequentius sentiunt emptiones nominum, quae minus justo pretio fiunt, usurarias, vel iniustas esse: non verò dicimus cessiones valere tantum pro eo, quod verè datum est, pro reliquo neque cedenti, neque cessionario actionem competere, sed cedere lucro debitoris, idque odio litium constitutum esse, & in poenam avaritiae illorum, qui alienas actiones redimunt debitoris vexandi causa. Non ergo in foro queritur, an istiusmodi contractus vitium contineant, sed an simulati sint, & in fraudem dictarum legum iniuri videantur. Quod multo magis apparebit, si casus Anastasij constitutione exceptos breviter subjiciam, in quibus licet cessio fiat minus justo pretio, & id quod datum est, non respondeat ex aequo actioni cessae, cessio tamen in totum sustinetur. Qui quidem casus his verbis continentur: *exceptis scilicet cessionibus, quas inter coheredes pro actionibus hereditarijs fieri contingit, & ijs quascunque vel creditor, vel is, qui alienas res possidet, pro debito seu rerum apud se constitutarum munimine, & tunc accipit: nec non ijs, quas inter legatarios seu fideicommissarios, quibus debita, vel actiones, vel alia res relicta sunt, pro bis fieri necesse est.* Cessiones igitur non valent, nisi ad eam usque quantitatem, quae soluta est, exceptis ijs, quae inter coheredes, & legatarios, seu fideicommissarios fiunt divisionis causa, & ijs, quae sunt possessoribus causa tuenda, & munimenta possessionis, vel creditori pro debito. In his casibus, in quibus cessat praesumptio animi vexandi alios, sed potius videtur cessio fieri ex iusta, & necessaria causa, veluti divisionis, & solutionis, & possessionis tuenda, cessio in solidum sustinetur, licet non iusto pretio facta sit, neque opus est ex aequo respondere, quod vice mutua datum est, ut eleganter scribit Cujac. dict. tit. C. mand. & latius prosequitur Menoch. in d. pres. 129. num. 9. & sequenti, ubi refert hoc etiam inter locios receptum esse, ut etiam Trentacinq. loco citato, numer. 7. in fin. ubi generaliter notat id ad omnes similes casus, vel habentes eandem rationem extendendum esse.

Illud verò queri potest, quia frequentissimum est, an cessio, quae fit in solutum, valeat ultra eam quantitatem, quae debetur, ut si is, cui centum debentur, hoc nomen cedat suo creditori pro nonaginta, an cessio in totum probari debeat, vel tantum pro ea quantitate, quae debetur. Et sane censuit meritissimus Sabaudiz Praeses in defin. 22. tit. mand. non valere, nisi ad concurrentem usque quantitatem, quae debetur, quia, inquit, pro ea dumtaxat quantitate cessio pretium habuit, quod necesse est intervenire pro validitate cessionis, dict. leg. per diversas, Cod. mandat.

Sed contrarium verius est, cessionem scilicet in totum valere, hic enim unus ex casibus est, qui nominatim Anastasij constitutione excepti sunt, ut proxime dixi, & constat apertissime illis verbis, quae supra inseruimus, & praesertim ibi *pro debita*, & ita docent Bart. Paul. Sallio. & alij apud Trentacinq. Menoch. loc. cit. num. 11. & Cujac. ad d. tit. mand. versic. & his cessionibus. Donell. in d. l. per diversas, n. 14. & hac exceptio rationem habet, tam

quia cessat hic animus vexandi aduersarium, atque etiam quia creditor invitus nomen debitoris in solutum suscipere non tenebatur, l. 2. §. mutus datio. ff. si cert. per. l. cum a qua. 16. ff. de solut. & liberat. & in specie Donell. loc. cit. semper tamen probandum est debitum praecedens, ut dixi num. 25.

Sed valde observandum est, quod notat Cujac. in dict. cap. 16. lib. 16. Anastasium in d. l. per diversas, quoddam casus excepisse, quos retuli, in quibus cessiones actionum in totum valent, etiam non integro soluto pretio: sed licet id probaverit Iustinianus in d. l. ult. id tamen abrogare statim in quadam eius constitutione, quae desiderabatur in d. tit. mand. quae etiam his casibus exceptis jubet cessiones eatenus valere, quatenus is, cui facta est, cedenti dedit: & uno tantum casu cessionem omnino valere, si pura, & sinceræ donationis titulo facta sit, huiusque constitutionis sententiam auctores Basilicorum conservasse, etiam eo adiecto, se eam non edere, quod esset Graeca. Quod si ita est, multa essent mutanda, quae certam semper interpretationem habuerunt, & in Foro, & Scholis recepta sunt, ut constat ex Menoch. Trentacinq. & alijs auctoribus supra relatis: Unde dicam, constitutionem hanc, quae nunc in novis Codic. impressa legitur, & Cuiacio accepta fertur, nunquam fuisse usu receptam, & proinde secundum dictas l. per diversas & l. ab Anastasio, nunc iudicandum esse, nisi in ijs locis, in quibus contrarij usu sublatae sunt, ut in Gallia, teste Imbert. in Enchirid. tit. de poen. pecun. & Philip. Bugnon. de legib. abrog. lib. 2. cap. 98.

Sanè, quod his constitutionibus cautum est, ne cessionarius plus consequatur, quam verè cedenti praestiterit, non ita rigidè accipiendum est, ut etiam extra casus exceptos sumptus litis consequi non possit, quos in exactione nominis eum necessario subire necesse fuit. Horum enim in sumptuum rationem haberi aequum est, sunt enim veluti pars pretij, & in partem pretij, l. fundi partem ff. de contrab. empr. l. 21. §. si tibi. ff. de act. empr. idque indicat l. sumptus 53. ff. de part. l. 20. C. mand. & docet idem Cujac. ad eund. tit. circa princ. & Petr. Gregor. Synagm. jur. civil. lib. 49. cap. 4. nu. 20. Et generaliter cum de constituendo iusto pretio actionis venditae agitur, sumptuum, & molestiarum, & dubij eventus litis, seu periculi exactionis rationem habendam esse rectè traditur in d. l. per diversas, & docet Alciat. in d. conf. 23. n. 17. Scaccia in d. §. 1. quast. 1. num. 430. & 431. quia, inquit, neque merces inanis venis commissa tantum emerentur, quantum si essent in portu, & Trentacinq. in d. vifid. 2. num. 12. vers. haec conclusio, ubi scribit ita communiter Doctores tenere. Ioann. Bapt. Lup. comment. 3. §. 5. numer. 27. Mangil. de exill. quast. 79. num. 19. & Ugolet. de iur. c. 40. §. 3. numer. 1. versic. quod igitur. Quod etiam Theologi omnes sentiunt apud Salas in d. dub. 27. numer. 7. ubi ait, convenire omnes ex ijs causis, & qualibet earum licitum esse minoris emere. Quod verò dicitur periculi rationem habendam esse, locum non habet, quando nominis periculum ad cessionarium non pertinet, plerumque enim periculum nominis est cedentis, non cessionarij ex pacto, vel ex formula cessionis, ut in l. si mandat. 45. §. quod mihi. ff. mandat. & l. nomen. C. quae res pign. ob. pff. & apud Otase. in dec. 62. Quo casu iniustum est quicquam hoc nomine ex pretio detrahere, ut docet idem Mangil. in d. q. 79. num. 28. quod accipio, dummodo cedens idoneus sit.

Item, quod Theologi docent istidem locis habendam quoque esse rationem lucri cessantis, & damni emergentis, & ex hac causa licitum esse minoris emere, accipiendum esse arbitror, cum debitum acerbum est, ut loquuntur, cuius scilicet dies non dum venit, sed post annum, vel aliud tempus solvi debet. Aliud verò dicendum esse, si venit, & cessit dies, quia cum possit emptor nominis statim urgere, & interpellare debitorem, & exigere, quod sibi debetur: vel si ei mora fiat, consequi ab ipso debitore non tantum sortem, sed etiam id, quod eius interest propter moram non solventis. l. 17. §. si pignus ff. de iur. l. 13. ff. rem rat. hab. si id iam de pretio detraisset, bis idem exigeret, quod ius non patitur, l. bona fides ff. de reg. iur. l. 51. in fin. ff. de re iudic. Nam certum est, cessionarium eius pecuniae, quam verè solvit, usuras petere posse post moram. Ita enim nominatim cautum est in d. l. per diversas, illis verbis, *utque ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem, & usurarum eius alienis exercere permittitur.* Et in d. Graeca constitutione, quae ait, pecuniam datam recipere posse cum usuris. Neque obstat d. l. ab Anastasio, quae quod ait, nihil amplius emptorem actionis consequi posse, quam verè dedit, de sorte accipiendum est, neque exclusis petitionem usurarum, ut hic glossa

37

38

39

40

41

glossa notat in verbo, *persolvit*, ut etiam Gotofr. *ead. loco*, & Cuiac. *ad d. tit. C. mandat.* & Anton. Fab. *coniectur. libr. 12, cap. 12.* quod tamen nunc, quod attinet ad usuras, iure Pontificio abrogatum est: & vice usurarum actio tantum erit ad id, quod interest creditoris sibi moram fieri, quod non est prohibitum, & memini etiam me quibusdam locis dicere valere argumentum ab usuris ad id, quod interest, nimirum ut iis casibus, in quibus olim post moram veniebant usurae, nunc veniat id, quod interest. In quo tamen cessionarius post cessionem sibi factam ius ex propria persona metiri debet non cedentis, ut dixi *quest. vigesimaquarta*, numero *duodecimo*.

Querunt etiam Molina *in d. disp. 313.* & Salas *loc. cit. m.*

- 43 I. an quæstores, & ministri Principum, qui pro expectatione debitorum fisci aliquid accipiunt, usuram committunt, & respondeant committere, quia inquirunt expectatio solutionis mutuum virtuale est, admissa scilicet hic cessione brevis manus, ut *in l. 9. in fin. C. in l. 15. ff. de reb. cred.* quæ ut dixi *quest. d. num. 40.* multorum conscientias polluit, videntur enim quæstores pecuniam exegisse, & illam statim iisdem debitoribus mutuum dedisse, & quia non est gratuita dilatio, usuram committere, *l. 57. ff. de pact. l. 2. §. non male, ff. de dol. except.* Et puto etiam eos incidere in legem Juliam repetundarum, qua tenetur is, qui in officio, & ministerio publico pecuniam, vel quid aliud accepit, quo magis, vel minus quid ex officio faceret, ut constat ex *l. 1. C. 4. ff. ad l. Juliam repet.* tenentur enim ex officio pecuniam publicam diligenter exigere *l. 7. C. de exact. tribune.* Ex quo duplex oritur actio civilis in quadruplum, & criminalis, qua rei extra ordinem puniuntur vel exilio, vel divius prout admisit *l. 1. C. ult. C. ad l. Jul. repet. l. 7. §. hodie, tit. C. l. hodie, ff. de pen. Menoch. de arbitr. quest. 86. num. 24.* & Decian. *tract. crimin. lib. 8, cap. 39, num. 6.* & 20, & præterea notantur infamia *l. Indices, Cod. de dignit.*

Sanè non placet, quod idem Molina, & Salas tradunt iisdem loc. & Fagund. *d. lib. 5, cap. 17. n. 2.* si quæstores, & ministri Principum aliquid exigunt, vel rennent ex eo, quod ante diem creditoribus Principis solvunt, usuram committere, quia nec ipse Princeps in reâ sententia hoc casu usuram admittit ex his, quæ dixi *n. 8.* & 17. Ratio verò est, reprobam enim, quia hic non iur in creditum, neque ministri Regis, ex hoc negotio aliquid recepturi sunt, quod necesse est, ut mutuum sive verum, sive virtuale contrahatur, ut constat ex *d. l. 2. C. in fin. ff. de reb. cred. C. d. l. 3. ff. ad Macedon. C. in initio Instit. quib. mod. re contr. oblig.* & ex definitione mutui apud Cardin. Mantic. *de tac. C. ambig. conveni. lib. 7, tit. 1, num. 6.* ex quo sequitur, ut neque ignus, seu usura intelligi possit, sed tantum iniusta, & turpis retentio, quæ quia in officio, & curatione publica fit, peccatis legis Julis repetundarum, & infamia coerceri debet, ut dictum est.

- 44 Neque est contrarium, quod *quest. 1. C. alijs loc. dixi*, usuram etiam alijs contractibus accedere posse, quia hoc verum est, quando ex aliquo contractu pecunia debetur, veluti ex venditione, locatione, ex mandato, & alijs. In his contractibus fateor pecuniam, quæ debetur, usuras accedere posse, quia hoc apertissime constat ex *l. 2. C. de usur. l. 1. C. de alt. empr. l. 3. C. de pos.* & alijs, sed in specie, de qua agitur, nulla quantitas amplius debetur, cui ex tempore tardæ solutionis usura accedere possit, sed id, quod debetur, solvitur: & proinde nihil superest, cui usura, quæ lucrum accessorium dicitur ab Harmenop. *lib. 1, tit. 15.* accedere, & applicari possit. Denique usura est super aliquid exigere, non minus solvere: quare quæstorum hoc lucrum iniustum quidem est, sed non usurarium: & ita nuper respondi D. Senatori Laſcaris collegæ meo, qui mihi id obiciebat, dum hac de re familiariter ageremus.

- 45 Deinde inquit Molin. *numero 3.* & iisdem verbis Salas, *loc. cit.* interdum huiusmodi Principum Ministros, ut citius solvant, neque dilationibus creditores Regis frustentur, aut ut hos, vel illos alijs præferant, partem debiti, vel quid aliud accipere, & in utroque iniustitiam facere cum onere restituendi. Neque enim in potestate eorum est solutionem differre, si habent publicam pecuniam, unde solvant, aut per ipsos fiat, quo minus habeant, quia tenentur redditus Principis diligenter exigere, *d. l. 7. C. de exact. tribune. C. novell. ut iudic. sine quoque suffrag. cap. 10.* & Peregrin. *de iur. fise. lib. 6, cap. 3, num. 1.* neque iustus utulus est, ut aliquid accipiant, non differre solutionem. Sicut enim Princeps ex his causis non potest remissionem partis debiti recipere; ita nec quæstores, & Ministri Principis, qui eius vice solvunt, illis con-

sentit. Eminent. P. de Lug. *in d. disp. 26, num. 101.* & Fagund. *loc. cit. vers. interdum vero, num. 6.* & tantum adicio in his casibus, in quibus solus accipientis turpitudine versatur, id, quod datum est, vel remissum, creditores condicere posse, ut constat ex *l. 2. ff. de condit. ob turp. caus. l. 4. C. l. 6. C. quod.* & præterea qui isthæc admisit, lege Julia repetundarum teneri, & extra ordinem puniendos esse ex *l. 3. hoc tit. C. d. l. 7. §. hodie, ff. ad l. Jul. repet. C. sunt præterea Instit. de publ. iudic.* & hic Mynsing, *num. 5.* & Decian. *d. lib. 8, cap. 35. in princip. C. cap. 39, num. 6.* & hoc iudicio damnatos, quod publicum est, infamia notari, *l. 1. ff. de bis, qui not. infam.* & alijs. Adquiruntque iidem Patres Theologi idem esse, si per interpositam personam id admisit, cum quibus deinde lucrum dividant, quod est verissimum. Quones enim lex aliquid vetat, id etiam per interpositam personam fieri prohibitum est, & factum punitur, ut in *l. 1. Cod. de crim. pecul. l. 5. in fin. de ant. tunc.* & in re scilicet simili *in d. l. ab Anastasio, C. mandat.*

Præterea docent Molina, & Salas *loc. cit.* Regis ministros, qui publicas pecunias negotiationibus occupant, & ob eam causam tardius solvunt cum magna creditorum iactura, & damno, quippe qui coguntur, vel sine solutione domum redire, vel sua chirographa vendere minori pretio, hæc & similia damna restituere teneri, quæ Rex patitur, quia ex eo, quod pecuniam tardius solvunt, & numerantur, Regi omnia casus venduntur, & locantur, quod probat. Et tantum addo illos in legem Juliam peculatus incidere, ut constat ex *d. l. 1. C. de crim. pecul. C. §. item lex Julia, peculatus. Instit. de publ. iudic.* quia etiam tenentur, qui publicam pecuniam dant fœnori. Hi enim certissimum peculatum admittunt, ut ex Marco Tullio act. 5. in Verrem scribit Decian. *d. l. 8, cap. 18, num. 23.* quia tenentur etiam ij, qui hac in re administratoribus ministerium, & operam præstant, ut tantum est in *d. §. item lex Julia*, illis verbis, *C. non solum bi, sed etiam, qui ministerium eis ad hoc exhibuerint.* Et ut probatum est pecuniam publicam fœnori dare, ut dixi, & notant Luc. de Penn. *in d. lib. 1. C. de bis, quæ ex public. collat.* Duaren. *de iur. fise. cap. 6.* Petr. Caball. *resol. crimin. cas. 99, num. 69.* & Surgent. de Neap. *Illustr. cap. 17, num. 38.* ita etiam accipere, *d. l. 1. C. de bis, qui ex public. ration.* quæ iubet hanc pecuniam mutuum accipientes, quadrupli poena puniri. Quod notat Ioann. de Plat. *in lib. 2. Cod. de bis, quæ ex public. collat.* Menoch. *de arbitr. iudic. cas. 586, n. 8.* & alij quidam apud Farinac. *q. 175, num. 45.* & notandum est adverteri camplores nostri temporis, qui publicas pecunias à Quæstoribus, & Thesaurarijs Principum scientes accipiunt, ut illas in cambijs, & alijs negotiationibus exercent. Ex quibus constat quæstores pecuniam publicam dominos non esse, tametsi Alciatus *cons. 11, lib. 5.* & alij apud Menoch. *loc. cit. num. 24.* & 25. aliud sentiant, quorum sententia, & legibus repugnat, & Republice pernicioſa est. Utilius enim est publicas pecunias veluti sacras servari præsidij causa, ut ex illis necessitatibus publicis, quæ interdum repente ingruunt, quam citissime subveniantur.

Sanè si alicubi ex forma constitutionis officij, & ex voluntate Principis quæstores pecuniam, & reddituum fiscalium liberum arbitrium habent, & illos in rem propriam vertere, & ut lubet exercere possunt, ut licet conductoribus vectigalium, & aliorum reddituum, quod tamen vix credendum est, fateor eos in Juliam peculatus non incurrere, si publicam pecuniam per se, vel per alios exercent: imò lucrum si quod inde fecerint, ad eos pertinere, nam & eorum etiam periculum est, *l. 3. ff. ad l. Falcid. d. l. unius, §. 1. ff. pro soc. l. si navis, 62. ff. de rei vendic.* & hoc casu recipi potest, quod respondit Alciat. & Menoch. *loc. cit.* & sentiunt quidam apud Farin. *quest. 171, num. 55.* & rectè tradit Caball. *loc. cit. num. 74.* & probari potest ex *l. 2. C. de bis, quæ public. collat.* & hoc casu multo magis, si ob expectationem solutionis aliquid à debitoribus accipiant, usuram committere secundum Molinæ, & Salas sententiam, quia cum domini sint, ut possunt pecuniam exactas mutuas dare, ita possunt in mutuum convertere, *d. l. 9. in fin. C. l. 15. ff. de reb. cred.* & exactio hæc sortem minuire, ut est natura usurarum, *cap. 1. de usur. l. 5. §. Imperator, ff. de solut. idemque dicendum est, si nomine Principis id facerent, quod exactum est, publicis rationibus inferrent, quod tamen vix credi potest sub bono Principe. Hoc enim casu & ipse Princeps teneretur, & id, quod exactum est, minueret sortem; & præterea Ministri ipsi Principis tenerentur eo modo, quo tutores, & negotiorum gestores tenerentur, qui pecunias pupillares, vel*

vel domini scenerant, quos etiam ad restitutionem generi fatentur omnes apud eundem Salas, sub. 44. n. 11. & nos diximus quæst. 20.

49. Querunt etiam Molina & Salas, *isdem loc.* an licite sint locationes, & conductiones vectigalium, & aliorum reddituum Principis, qui hac lege sunt, ut publicanis, & & conductionibus liceat in partem pretij compensare integra debita Principis, quæ redimunt, & corradant minori pretio, vel certo sciunt redimere posse. Et Molin. in d. disp. 313. num. 8. & Salas, *loc. cit.* tradunt hoc iniquissimum esse. Ego verò puto hoc genus contractus ex hac causa improbari non posse. Nam si in his, & similibus contractibus, *partiti* vulgo dicuntur, iniustitia committeretur, vel id heret adversus Principem, vel adversus eius creditores: sed neutrum dici potest. Non enim iniustitia hic in damnum Principis intelligi potest, tum quia ponimus illum verum debitorem esse, neque plus acceptum ferre conductoribus, quam verè debet. Atque etiam quia hoc est in partem pretij ipsius conductionis, *l. fundi partem, ff. de contrab. empt. l. si sterilis, §. si tibi, ff. de ael. empt. §. 1.6. in fin. ff. de serv. export.* Frederic. Martin. *de jur. cens. c. 6. n. 196.* & in re ferè simili Cyriac. *controver. forens. 170. num. 3. et 4.* Neque enim conductores tanti conducere, nisi scirent, vel sperarent hac ratione aliquid lucri se facturos. Ex quo etiam patet illos hæc debita integra non exigere, quia eorum intuitu plus offerunt, & solvunt. Ut etiam hic nulla iniustitia deprehendi potest in necem creditorum, qui licet minori pretio ista sua chirographa cedant, & transferant in conductores, non tamen statim, & in universum iniustitiam argui debent, quia plerumque in eo statu hæc eorum debita sunt, ut ob temporum, & bellorum injurias, & ministrorum avaritiam minus valeant, quam re vera in se sint: ejus status causa, non sunt ipsi conductores: unde quemadmodum licet alteri cuilibet illa minori pretio emere, ut docent *idem* Molina, & Salas *loc. citat.* & Rebell. *lib. 9. quæst. 15. num. 1. ita, & conductoribus licere dicendum est, ut rectè sentiunt Lessius, lib. 12. sup. 21. sub. 9. num. 75.* & adversus Molinam, & Salas Emin. P. de Lugo, *in dict. disp. 26. num. 103.* ubi *in fin.* notat id sæpè creditoribus utile, & gratum esse. † Addit verò Lessius conductores contra charitatem peccare, si creditoribus, qui per magnam inopiam coguntur sua debita vendere, rationabile pretium dare nolint: ego puto etiam contra justitiam, si perpenis molestis, & difficultatibus exactiois, & sumptibus, quos verisimile est subeundos esse, viliori pretio ista emant, quam hujusmodi cause patiuntur arbitrio boni, & prudentis viri. Nam quamvis hæc æstimare difficile sit, æstimari tamen possunt, *l. 25. ff. famul. bereic. leg. 5. ff. de nau. sen. §. leg. 11. ff. de hered. vel ael. vendit. unde si perpenis his omnibus, quæ pretium minuunt, mercatores plus ex pretio detrahunt, quam isthæc æstimari iuste possunt, negari non potest eos etiam contra justitiam peccare, quæ in contractibus omnibus æqualitatem servari jubet. Cuius tamen rei in foro externo nulla competent actio, nisi dolus, vel læsio perpenis omnibus circumstantiis, quæ pretium minuunt, ultra dimidium justij pretij intervenient, quia hoc tantum casu rescinditur, & corrigitur venditio ex *l. 2. §. 8. Cod. de resc. vend. quod etiam iure Pontificio probatum est in c. 3. §. pen. de empt. §. vendit. & inter alios notat Eminent. Mantuc. de sac. §. ambig. convens. lib. 4. tit. 20. n. 53. §. 62.**

50. Nunc superest, ut queramus, quando nominis periculum sit cedentis, vel cessionarij. Hoc enim etiam ad hanc quæstionem aliquantulum pertinere videtur. Et licet id vix certa regula definiri possit, cum sit magis facti, quam juris, ut de mora, inquit Marcian. *in l. 32. ff. de iur. pendet enim ex eo, quod inter contrahentes actum est, & ex pactis, quæ dant formam, & legem contractibus l. 32. de verb. obligat. l. 23. de reg. iur. vulgaris tamen, & recepta inter juris auctores traditio est duplicem esse cessionis speciem. Una est simplex cessio, quæ fit cum simpliciter mandantur actiones solutionis causa, ut scilicet cedens facta solutione liberetur, & cessionarius, cui mandate sunt actiones, suum consequi possit. Quæ cessio non est loco solutionis, neque vim solutionis habet, sed cedens obligatus manet, donec sequatur exactio, unde periculum nominis est cedentis, non cessionarij, ut in *l. 3. C. de novat. l. si convenerit, ff. de pign. act. §. glof. in l. legat. in fin. ff. de liber. legat.* Alia est cessio, quæ fit, cum nomen debitoris datur in solutum, aut delegatur. Hæc cessio vim solutionis obinet, & cedens statim liberatur, & quod inde sit, periculum nominis est cessionarij, non cedentis, ut in *l.**

*pupilli. 95. §. soror. ff. de solut. l. inter causas, §. abesse, ff. mandati l. dotem, 35. ff. de iur. dot. §. d. l. 3. in fin. C. de novat. & ratio est, quia mandare actiones non est solvere, datio verò in solutum, & delegatio solutio quædam est. Ita decla. ant. post veteres Ozalc. in dec. 62. num. 9. Surd. in cons. 22. n. 11. §. 33. §. in cons. 145. n. 28. Bertazzol. *claus. 27. glof. 13. num. 3.* Bec. in cons. 105. n. 35. Maril. in dec. 2. n. 8. Rot. inter recentiss. dec. 375. n. 33. part. 2. §. in noviss. omn. 392. num. 21. §. 24. Montan. ad Oliban. part. 2. lib. 1. c. 4. num. 20. Gratian. c. 527. n. 3. & Cyriac. *controver. 379. n. 11.* † Et licet id ex facto potissimum pendat, ut dictum est, in dubio tamen præsumitur simplex cessio, & facta solutionis causa ad commodum cedentis, ut docet Bald. in *l. ultim. nu. 5. C. ad l. Falc. Alex. in cons. 173. nu. 4. lib. 7.* Hieron. Gabriel. in consil. 153. n. 20. lib. 1. & in specie Rota in d. dec. 392. n. 25. §. 31. ubi inquit pristinam actionem manere, dum debitor cessus non solvit, etiamsi maxime solvere promiserit, dummodo tacite, vel expresse non fuerit facta novatio, sed obligationem adpici obligationi ex *d. l. 3. Cod. de novat. §. l. item illa, 18. §. vetus, §. l. ubi quis. ff. de constit. pec. Alex. in d. cons. 173. Cagnol. in d. l. singularia, n. 161. ver. sed contraria, ubi refert hanc communem esse sententiam, quam secutus etiam est Præses Faber. *d. tit. C. de novat. def. 3.* quod multo magis dicendum est, quando addita est promissio de bono, & exigibili debito: tunc enim multo magis constat cedentem, nisi facta solutione, non liberari, ut post Casir. Alex. & alios notat Gratian. *loc. cit. n. 6.***

Sanè hic admonendi sunt cessionarij, & qui actiones in se transferri curant, ut in exigendis nominibus exactam diligentiam adhibeant, quia ut scenerator Alphius dicere solebar, sæpè evenit, ut bona nomina non appellando mala fiant. Unde merito receperunt cessionarium, postquam actiones in se transferri passus est, adversus cedentem regredi non posse, nisi doceat exactam prius in exigendo debitore diligentiam adhibuisse: & si forte in eo conveniendo, & exigendo, dum idoneus esset, & solvere potuit, negligenter verusatus est, eius negligentiam sibi, non cedenti nocere debere. Ita enim transit Ruin. in cons. 45. nu. 5. lib. 5. Eugen. in cons. 73. n. 15. Menoch. in cons. 778. n. 4. Bec. in d. cons. 105. n. 9. §. 26. Scacci. de commere. 9. 2. glof. 5. n. 255. Thesaur. fil. 4. to. num. 8. lib. 4. Mangil. *d. tract. de evict. 4. 78. n. 1.* Gargiar. *sing. 21. n. 2.* & Cyriac. *controver. 110. n. 7.* & probatur ex *l. 35. ff. si cert. per.* quæ ait, periculum nominum ad eum, cuius culpa deterius factum est, pertinere.

Quod verum puto, etiam cum cessio simplex est, & facta solutionis causa, quia cum inter cedentem, & cessionarium mandatum quoddam contrahatur, ut constat ex *d. l. 3. C. de novat. §. l. qui stipendia, C. de procur. & indicant *l. pen. §. ult. C. mand. consequens est, accipientem cessionem etiam solutionis causa, diligentem in exigendo operam adhibere debere, id enim satis ostendit, quod ait *l. 21. C. mand. aliena negotia exacto officio geri, neque quicquam in eorum administratione neglectum culpa vacuum esse.* Proinde si negligenter hac in re verusatus est, & eius culpa nomen detenus tactum est, non potest adversus cedentem regredi, quia exceptione doli summoveri potest: dolus enim est, si quis non exegerit, quod exigere debuit, & potuit *l. 44. ff. eod. Cælar Bara. dec. 72. n. 13.* & unus, quod animadvertentem, observat Scacci. *loc. cit. n. 257.* † Præsertim verò cavere debent cessionarij, ne dulcedine usurarum exactioem sortis differant. Hoc enim casu multo magis actio cessionaria deneganda est adversus cedentem, si forte post cessionem debitor facultatibus lapsus est, aut si aliquo casu jus crediti pereat, ut indicat *l.***

71. ff. de iur. dot. illis verbis, sed si usuras exegeris, periculum eius futurum, ut illi Provinciali contigit apud Thesaur. in dict. qu. 10. contra quem me cum D. Verano avvocato nostri Fori doctissimo pro Roberto patrocinate merito iudicatum est.

QVÆSTIO XL

De Dationibus in solutum.

SUMMARIVM.

1. Fructus rei in solutum data non minuunt sortem.
2. Datione in solutum res fit creditoris.
3. Fructus rei in solutum data sunt accipientis.
4. Ex datione in solutum sequitur liberatio.
5. Fructus rei in solutum data à iudice non imputantur sorti.
6. Bonorum incerta assignatio, & pro incerta quantitate non transfert dominium.
Et fructus minuunt sortem.
7. Frumento, aut vino in solutum dato pro maiori quantitate, quam deberur, datio subsistit, & quod plus est repeti potest.
8. Datio in solutum agri, vel alterius rei similis, si pro maiori quantitate fiat, est omnino inutilis.
Etiam si plus uno numero facta sit.
9. Sive pars, sive iudex bona in solutum dederit.
10. Datione in solutum non subsistente, quod pro maiori summa facta est, fructus quoque restituntur.
11. Habenda tamen est ratio eius, quod verè interest creditoris.
12. Datione in solutum non subsistente, res retineri potest pro debito, donec solvatur.
13. Datio in solutum facta à debitoro pro maiori summa, non subsistit etiam pro eo, quod debetur.
14. Legatarius, si partem rei legata occupat ex voluntate heredis, partem ex non voluntate, partem tantum reddere cogitur.
Creditor, qui rei dominium impetravit, superfluum debitori offerre potest.
15. Si res in solutum detur pro usuris, condici potest cum fructibus.
16. Idemque est, si pro sortem, & usuris res in solutum data sit.
17. Bertrandi Argentarij sententia quaedam de acquirendo rei dominio in solutum data pro debito ex usuris constat.
18. Obligatio ubi nulla est solvendi sortem, & quid ultra sortem pro dilatione solutionis, sanus non contrahitur.
19. Fœneratorum finis aliena vapere, & extorquere.
Fœneratorum causa non minus odiosa, quam furis.
20. Venditio consilii, quamvis pars precij indebita compensata sit.
21. Datio in solutum pro sortem, & usuris non subsistit.
22. Qui dat in solutum, non vendit, sed solvit.
23. Venditor ex eo, quod precium ei solutum non est, non potest rem repetere.
24. Fructus imputantur sorti, cum datio in solutum in fraudem usurarum iuris est.
25. Dationes in solutum ex coniecturis in fraudem usurarum facta probari possunt.
26. Dationes in solutum usurariam esse colligitur ex pacto redimendi.
Datum non videtur, quod ita datur, ut restitatur.
27. Datio in solutum simulata presumitur ex pactis, quæ dationi pignoris conveniunt.
28. Simulationis maximum iudicium retentio possessionis.
29. Et conductio eiusdem rei facta ipsi debitori.
30. Idemque est si per interpositam personam id fiat.
31. Multiplicatio instrumentorum fraudem arguit.
Fraus, quæ magis occultari studetur, magis detegitur.
32. Inter dationem in solutum ex falsa causa, & dationem in fraudem usurarum quid intersit.
33. Datio in solutum ex falsa debiti quantitate nulla est, non usuraria.
34. Contractus cum usurarius est, nihil ultra sortem exigere potest.
35. Datio in solutum potius quam pignus presumitur.
36. Datio in solutum non rescinditur, licet iniusto pretio facta sit.
37. Nisi lesio sit ultra dimidiam iusti pretij.
38. Datio in solutum rei, quæ functionem recipit, non rescinditur, licet iniusto pretio facta sit.
39. Datio in solutum iudicialis an rescindatur ex l. 2. C. de rescind. vend.
40. Additio pignoris venditis quædam & n. 48.
41. L. 2. C. de rescind. vend. locum habet, cum pignus creditori addicitur, ut extraneus, & n. 49.
42. Pignora creditori addici debent iusto pretio.
43. Fœneratores alienis prædijs oculos, & manus injiciunt.
44. L. 2. à Divo Pio in §. si pignora explicatur.
45. Pignoris iudicialis venditio publicæ, & sub hasta fieri debet.
46. Pignoris venditio in frequentibus locis Civitatis proponi debet.
47. Pignora addicuntur ei, qui plus obrulit, admissio etiam creditoris, ut extraneus quilibet.
Pignorum additio fit præsentis pecunia.
48. Quæ tamen additio, perfecta emptio, & venditio est.
49. Et si lesio contingat ultra dimidiam iusti pretij hæc venditio rescindi, & corrigi potest.
50. Pignora si emptorem non inveniunt, dimittuntur creditori iusto pretio.
51. In d. §. pignora duo rescripta referuntur.
52. Pignora addicuntur creditori, cum nemo est, qui iustum offerat pretium.
53. Pignora si non sufficiunt, creditor residuum petit, si excedunt, quod superest, manet debitoris.
54. Additio pignorum sustinetur tantum pro portione debiti.
55. Creditor, qui pignora accipit in solutum, videtur de credito transeisse.
Noque potest residuum petere.
56. Nisi creditor, vel debitor enormiter ledantur.
57. Leges legibus reguntur.
58. Debitores in actionibus publicis frequentissime leduntur.
59. Contrahentibus non licet in pretio se enormiter circumvenire.
60. Decretum iudicis in alienationibus impositum non tollit remedium l. 2. C. de rescind. vend.
Et admittit probationem in contrarium.
61. Exceptio rei iudicata non obstat agenti ad rescissionem dationis iudicialis ob enormissimam lesionem.
62. Marthæ Caleri argumentum quoddam refellitur.
63. L. 2. Cod. de rescind. vend. habet locum in specie d. §. si pignora.
64. Praxis Hispania, quam Felicianus refert, & probat.
65. L. 1. C. de dolo, & eius sententia.
66. Additione publica transfertur dominium.
67. Pignora cum fructibus restitui debent, oblata debiti quantitate, quando executio in forma deficit.
68. L. curabit, C. de act. empt. non pertinet ad debitorem, qui luit pignus.
69. Feliciani distinctio quædam improbat.
70. L. 2. C. de rescind. vendit. etiam favore emptoris locum habet.
71. Emptori succurritur, si culpa venditoris damnum sentiat.
72. Phytij argentarij Siracusani datus, & usuriis.
73. Naturali iure cavetur, ne quis ex alterius prædetur inficitia.
74. Argumentum Cujacij, quod refellitur.
75. Homines sæpè vendunt nulla urgente necessitate, sed lucrandi causa.
76. Emptor ut necessitate venditoris abuti non debet, ita nec venditor inficitia emptoris.
Venditor rei suæ valorem scire presumitur.
77. Lgicus alium etiam intra dimidiam iusti pretij, rem est restituendi in internis foro ex Theologorum, & Iurisperitorum sententia.
78. Lex 2. Cod. de rescind. vendit. inhumana quibusdam videtur.
79. Dieler. & Maxim. primi licentiam circumvenienda in pretio cobibuerunt.
80. Romani senatus novella de rescind. vendit.

Verissimum quidem est dationem in solutum, et ut quæ vice emptionis obtinet l. 4. C. de evict. eleganter, ff. de pignorat. act. justum, & legitimum contractum esse, & juris gentium l. 5. ff. de just. & jur. l. 1. in fin. ff. de contr. empr. l. 1. ff. loc. & proinde fructus rei in solutum datæ non minuire sortem, ut docet Aretin. cons. 159. n. 14. Decian. in cons. 35. n. 4. Surd. in cons. 243. n. 16. ubi ait, superfluum esse id patet, & Card. Mantie. de tac. & ambig. convett. lib. 11. tit. 8. num. 28 ubi ait, hoc carere omni dubitatione, et cuius rei manifesta ratio est, quia cum ex datione in solutum veluti ex justo, & legitimo contractu res fiat creditoris, l. 4. C. de evict. l. 46. §. 1. ff. de solut. & l. ult. ex quib. caus. in poss. eat. & notant Bart. in l. 1. §. cum prædium, ff. de pign. & Decian. in cons. 35. num. 42. unde non valeret datio in solutum, quæ ea lege fieret, ne dominium in accipientem transferatur: sed hoc aut pignus esset, aut aliud genus contractus lib. 80. in fin. de contr. empr. et consequens est fructus illius esse, qui rem in solutum accepit tanquam ex re propria perceptos: fructus enim sequuntur dominium, ut sapius diximus ex l. qui scit. 25. ff. de usur. l. ex diverso, ff. de rei vindic. l. qua ratione, & l. ades, §. ult. ff. de acquir. rer. domini. Afflic. in dec. 87. n. 6. Joan. Cop. de fructibus, lib. 2. tit. 1. cap. 1. Surd. & Mantie. loc. cit. et cum ex datione in solutum sequatur liberatio, l. si non sortem, §. si certum, ff. de condic. indeb. d. l. 46. & 98. ff. de solut. lib. 17. Cod. eod. tit. l. non omnis, 19. in fin. ff. de reb. cred. Cuiac. in lib. 1. §. cum prædium in fin. ff. de pignor. ad Papinian. Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 21. num. 9. non possunt fructus imputari in sortem, quæ nulla amplius debetur, ut dictum est, et Neque aliud dicendum est, si creditori res in solutum a iudice data sit. Nam hoc casu etiam fructus sunt creditoris, neque extenuant sortem, cum dominium quoque in eum transferatur, l. pen. §. 1. ff. de except. rei judic. l. 1. C. si in caus. judic. pignor. cap. sit, quæ ait, in vicem justæ obligationis succedere auctoritatem jus dicentis. Quod etiam indicat l. a Divo Pio, §. si pignora, ff. de re judic. & docet Surd. in dec. 294. n. 4. & 5.

Sed hæc accipienda sunt, cum pro certa quantitate res certa in solutum data est. Nam datio in solutum, & assignatio honorum incerta, & pro incerta quantitate non transferunt dominium, neque possessionem in creditorem, & proinde si quos fructus creditor percepit, illos debito imputare cogitur, ut respondit Ruin. in cons. 136. ad fin. num. 8. lib. 1. Cephal. in cons. 159. num. 1. & 4. lib. 2. Paul. in cons. 59. num. 15. lib. 1. Afin. de execut. §. 7. cap. 270. num. 4. & 6. Menoch. in cons. 322. num. 49. & 50. & alijs citatis Gratian. discept. forens. cap. 19. n. 67. & novissime Burat. in d. 124. n. 6. ubi inter alia tradit, liquidationem debiti præcedere debere, unde sibi caveant creditores, qui bona debitorum nulla facta liquidatione crediti invadunt, ne fructibus extenuata sorte, rem cum fructibus restituere cogantur.

Præterea, quod diximus cum, qui rem in solutum accepit, dominium eius fieri, & fructuum, neque teneri imputare in sortem, accipiendum est, si pro ea quantitate data sit, quæ verè debetur. Nam si pro ea maiori summa, quam debetur facta sit, tunc inspiciendum est, quid in solutum datum sit: observandum enim est duo esse genera rerum, quæ in solutum dari solent. Primum est earum, quæ functionem recipiunt in genere suo, ut oleum, frumentum, vinum. Alterum earum, quæ non recipiunt, sed certa specie constant, ut ager, domus, navis, & his similia: si ergo res primi generis in solutum data sit majoris pretii, id est, quasi plus deberetur, ut si vinum, vel oleum datum est valoris centum, & viginti, cum centum tantum deberentur, liberatio quidem contingit, & datio in solutum consistit, sed pro ea parte tantum, quæ debetur, & superfluum repeti, & condici potest, ut est apud Ulpian. in l. si non sortem, §. idem Marcellus, ff. de condic. indeb. & notat Revard. in l. cum amplius, 85. ff. de regul. jur. Duaren. ad tit. de condic. indeb. cap. 9. col. 3. & Præles Faber eod. tit. in notis defin. 2. num. 1. Sed si fundus in solutum datus sit, vel aliud quiddam, quod functionem non recipiat, datio in solutum inutilis est, & ne quidem pro parte, quæ debetur, potest consistere, d. l. cum amplius, & d. l. si non sortem, 26. §. si centum, quo in loco Ulpianus rationem addit his verbis, licet enim placuit rem pro pecunia solutam parere liberationem, tamen si ex falsa debiti quantitate majoris pretii res soluta est, non fit confusio partis rei cum pecunia. Nemo enim invidus compellitur ad communionem. Sed & conditio integra remanet, & obligatio incurrit. Quod hic Bart. notandum ait, pro datio-

nibus in solutum, quæ quotidie fiunt, ut si fiant pro maiori summa quam verè debeatur, omnino vitientur, & corruiant. Quod sequuntur Fulgos. Castren. las. & alij plures, quos congestit Tiraquell. de tract. consang. §. 23. glof. 1. num. 26. ubi ait, dationem in solutum omnino esse individuum, eamque totam, vel ob minimam partem rescindi atque infringari. His accedit Surd. in lib. de aliment. tit. 9. quest. 32. n. 79. & Præles Faber in d. defin. 1. ubi ait, id verum esse si, vel pro uno nummo supra quam debeatur, datio in solutum facta sit: idemque scripserat Fulgos. in d. §. si centum, num. 6. Iason. num. 1. & tradit Coler. de process. execut. part. 3. cap. 9. num. 61. Sfort. Odd. cons. 96. num. 9. Magon. decif. Florent. 109. num. 7. & post hæc scripta, Mangil. de Juddast. quest. 112. num. 18.

Quod retinendum est, sive debitor fundum in solutum dederit d. §. si centum, quem ita intelligit Castren. num. 2. Alciat. in l. 1. §. sed si mihi, num. 28. de verb. obligat. Ruin. in cons. 136. n. 1. lib. 1. Cagnol. in d. l. cum amplius, de reg. jur. Surd. in dec. 45. num. 4. & Gratian. discept. cap. 162. num. 33. sive a iudice datio in solutum facta sit in executionem sententiæ, ut iidem auctores iidem locis terè tradunt, & Bald. in l. certi condic. §. quoniam, num. 3. ff. si certi per. ubi refert ita Bartolum respondisse. Fulgos. in d. §. si centum, num. 7. Surd. in cons. 39. num. 1. & in decif. 74. num. 8. Afin. de execut. part. 4. cap. 11. Coler. loc. cit. num. 64. & 70. Anton. Sola ad novas Constit. Sabaud. tit. de appellat. glof. 4. num. 8. Flamin. Chartar. decif. 39. num. 9. & traditidem Anton. Fab. tit. de fructibus, & lit. expens. defin. 30. num. 7. Constat igitur utroque casu dationem in solutum omnino irritam esse.

Et, quod etiam valde notandum est, in hac specie non tantum bona, sed & fructus restitui debent, l. 7. §. si fundus, ff. de condic. caus. dat. l. indebiti, in princ. & l. 65. §. et qui, ff. de condic. indeb. vel computari in sortem, si sunt contumpti, l. Titia, 48. ff. de solut. Fulgos. loc. cit. Afflic. in dec. 218. num. 4. Tiraq. in d. §. 25. glof. 1. num. 26. in fin. Cavalcan. de usufruct. mulier. relict. nu. 208. Ioan. Bapt. Costa de ration. rat. quest. 26. num. 3. & Flamin. in d. decif. 32. num. 19. cum enim hic dominium non transferatur in creditorem, ut dictum est, consequens est illum fructus restituere debere, vel imputare sorti, lib. 9. ff. de pign. 2. sec. & d. l. indebiti. ubi Paulus ait imo, & fructus, quos in casu soluti non est bona fide percepit, in conditione venire. et in qua tamen re cum prima obligatio firma maneat, d. l. cum amplius, & l. 46. & 98. ff. de solut. neque fiat consilio rei cum pecunia, ut ait, Ulpianus in d. §. si centum, habenda est ratio eius, quod interest, si forte creditor is est, cui interesse debetur, & probetur legitimis modis. Hoc enim casu fructus prius imputantur in id, quod interest, deinde in sortem, l. minor, 40. ff. de minor. l. si prædium, Cod. de præd. minor. & d. l. Titia, ff. de solut. & docet Gabriel. in cons. 151. num. 7. & 8. lib. 1. Statil. Pacific. de Salvian. interdict. in pecc. 4. cap. 1. n. 70. & num. 101. & alijs auctoribus citatis Ozalch. in dec. 160. nu. 16. ubi refert ita fuisse iudicatum. et poterit etiam hoc casu creditor fundum retinere, donec debita pecunia reddita fuerit, l. 1. §. 1. ff. de pignor. l. 1. C. etiam si chirogr. pecun. & d. §. si centum his verbis, ager autem retinebitur, donec debita pecunia solvatur. Quod etiam scribunt Ruin. in cons. 91. num. 6. lib. 5. Tiraq. in d. §. 23. nu. 27. Surd. in d. cons. 39. n. 25. & in dec. 46. n. 6. Baldum. de pignor. & hypoth. cap. 15. & Præles Faber. in d. defin. 1. de condic. indeb. & defin. 1. C. de contr. indic. tut. in allegat. num. 12. ubi notat in specie d. §. si centum, nullam fuisse hypothecam, neque expressam, neque tacitam.

Sed quod diximus dationem in solutum in totum infirmari, & rem cum fructibus restituendam esse, quidam ita demum verum esse putant, si datio in solutum fiat a iudice, si enim a debitore res in solutum data sit, non rescindi in totum, sed pro parte tantum quæ indebitè soluta est, & ita quidam apud eund. Tiraquell. loc. cit. num. 27. quos tamen parvi facere videtur, & Costa d. quest. 26. num. 6. qui tamen dum breviter studet, ita oblitus est, ut vix intelligi possit, quid sentiat, sed aperitissime Hodiern. ad Surd. dec. 45. n. 9. versic. aut est factum, qui pro hac sententia profert l. §. si due, in fin. ff. quor. legat. & l. ult. §. si autem, C. de iur. domin. impetr. quæ tamen distinctio paucis probata est, & restituitur manifestè ex d. §. si centum, qui est de datione in solutum facta ab ipso debitore. Ait enim Ulp. si centum debens quasi ducenta deberens, fundum ducentorum solvi C. & in §. idem Marcell. si pecuniam debens oleum dederit plurius pretij quasi plus debens, nullumque ibi vestigium est judicialis adjudica-

adjudicationis; & proinde rectius id admittunt etiam cum à debitore fundus in solutum datur, ut sentiunt Castr. Ruin. & alij quos retuli n. 9. quibus consentiunt Cagnol. in d. l. cum amplius, Cephal. in cons. 198. num. 1. & Afm. de execut. §. 4. cap. 11.

14 Nec obstat d. l. 1. §. si dua, ff. quor. legat. quia non hic agitur de re data in solutum creditori, sed de re legata, cuius partem legatarius ex voluntate heredis occupavit, alteram non ex voluntate, & ait Ulpianus partem tantum, quæ non ex voluntate heredis occupata est, per interdictum quorum honorum auferendam esse, quod ad speciem, de qua agitur, nihil pertinere videtur, in qua res tota per errorem in solutum tradita est, & proinde quia nulla est pars, quæ sit debita, totus fundus repeti potest pristina obligatione manente, ut ex dict. paragraph. si centum, & Cuiac. in d. l. amplius de regul. jur. & multo minus movere debet d. l. ultim. paragraph. fin. autem, Cod. de jur. domini. impetr. in qua nihil agitur de re data in solutum ex falsa, vel maiori debiti quantitate, sed tantum cavetur licere creditori, qui jus domini impetravit, si plus est in pignore, & affirmationem superflui offerre debitori: vel si rem vendere maluerit, id quidem ei licere, & superfluum debitori servare, ne plus debito consequatur. Quamobrem non puto mutandam esse sententiam.

15 His consequenter dicendum est, si ager, vel domus pro usuris in solutum detur, dationem in solutum irritam omnino esse. Nam certum est jure Pontificio, quo utimur, usuras non deberi, & proinde dationem in solutum pro usuris veluti indebitis nunc non consistere, & rem cum fructibus condici posse, dict. leg. si non sortem, 26. paragraph. si centum, de condic. indeb. l. 7. & ultim. Cod. cod. & l. videamus, paragraph. item si indebitum, ff. de usur. Quæ est sententia Divi Thomæ, & Theologorum ferè omnium, quos recenset Salas lib. decimo sexto, de usur. dub. 38. numer. 3. Covarr. var. resol. lib. 3. cap. 3. numer. 6. Menoch. in cons. 300. numer. septimo & seq. Ugolin. de usur. cap. 12. in princip. & Sigismund. Scacc. de commerc. paragraph. 1. quæst. 1. numer. 537. & nos alio loco diximus.

16 Idemque est, si pro sorte, & usuris res in solutum data sit. Nam licet fors debeatur, nec enim ob illicitam usurarum stipulationem fors amittitur, l. usuras, & l. placuit, ff. de usur. tamen cum usuræ hodie illicitæ sint, ut dixi, datio in solutum, quæ pro sorte, & usuris facta est, consistere non potest. Succedit enim, quod diximus num. 8. dationem in solutum, quæ pro maiori quantitate sit, quam debeatur, irritam esse ex d. §. si centum, & Bart. Fulgos. Castrenf. & alijs.

17 Sed hoc totum convelli videtur, ex his, quæ tradit doctissimus Argentr. ad consuetud. Britann. artic. 266. cap. 6. & rursus consult. 3. quibus locis acerrimè contendit contractum, in quo res in solutum creditori datur pro credito usurario ex usuris, & usurarum usuris constat, non esse fœneratium, nec inter contractus fœneratios recensendum, substantialia, naturalia, accidentia diversa esse. Sed ad commutationes rerum pertinere, & jure commutativorum contractuum ceteri debere: denique ex eo dominium transferri, & quod consequens est, fructus esse creditoris, cuius contrarium proximè à nobis delinuitum est. Nam, inquit, nulla hic obligatio contrahitur reddendæ foris cum lucro ultra sortem propter dilationem solvendæ, & pro usuræ pecuniæ, quæ est formalis, & confessa usura l. si tibi, ff. de pact. l. regali, §. si tibi, & l. ulla, ff. si certi pet. Sed hic negotium momento contrahitur, hoc est venditionis conventionem; & momento dissolvitur, hoc est traditione rei venditæ. Hic itaque nihil inesse successivi debiti, nihil usuræ recurrentis, & renascentis; imò totam obligationem dissolvi, nec restare quicquam; quod altera ab altera pars petere possit. Quod si verum est, efficitur non ex eo dici usurarium posse huiusmodi contractum, quia aut fors aliqua in obligatione maneat, aut usurarum aliquid superfit, quod non nisi sortis appendix esse possit, quæ nulla hic superest, imò in totum nullum debitum relinquatur semel extinctum per solutionem, quæ sit per dationem fundi in solutum: & proinde in solo pretio peccatum esse, non quod usuram producat, sed quod à causa usuraria constat esse: nullamque vitium esse in contractu, sed in solutione pretij manente integra venditione. Neque tamen tam iniustum pretium in venditionem abire, sed cum ex injusta causa peti, & in pretium imputari competere fuerit, venditori conditionem

indebiti competere, ut pretium consequatur, & usuras pretij, cum emptor fructus fundi percipiat ex ratione l. curabit, C. de act. empr. Atque sic ad æqualitatem omnia redigantur, tam in persona venditoris, quam emptoris, & contractus suam vim obtineat: & sic deinceps habere se auctore, quod confidentius, patroni respondeant. Hæc meritissimus Præses. † Quæ tamen nihil obstant nostre sententiæ. Nam licet in specie de qua agitur, cum scilicet res datur in solutum, pro debito usurario, & ex usuris constat, scænis propriè non contrahatur, siquidem hic nulla initur obligatio reddendæ sortis, & solvendi aliquid pro usu sortis, & patientia creditoris solutionem expectantis, quod necesse est, ut contractus scæneratius ineat, ut rectè Argenteus notat; admittendum tamen est, hanc dationem in solutum finem, & effectum esse contractus usurarij præcedentis, & extorsionem esse, & direptionem rei alienæ ex fraude, & malitia scæneris ante contractum. † Qui est finis, & intentio scæneratorum, qui alienis prædijs oculos injiciunt, ut ait D. Amb. lib. de Tob. c. 6. & Justin. in d. l. ult. C. de jur. Dom. impetr. ex quo consequens est creditorem, qui rem in solutum accepit, nullo justo titulo eam retinere, & possidere, imò improbata ratione, jure omni naturali, & divino, & proinde nullum rei dominium nancisci, l. nunquam 35. ff. de acquir. rer. dom. non minus quam si rem subtraxisset, l. 1. & 8. in fin. de condic. furt. Nec enim jure naturæ, & divino minus prohibitum est, scænore res alienas occupare, quam rapere, & furari: neque minus odiosa est causa scæneratoris, quam furis, ex Catonis, & Patrum sententiâ. Quamobrem verius est dominium adhuc esse debitoris, à quo fundus extortus est, & durare ad quemcumque perveniat: & rem veluti vitio reali affectam impericripibilem esse, nisi eo modo, quo res furtivæ præscribi possunt, quod tractat Bald. de præscript. part. 6. num. 12. & quod consequens est posse debitorem condicere, ut admittit Argentr. d. cap. 6. n. 18.

Quamobrem ex illius sententiâ duo casus separandi sunt. Primus est cum de vera, & propria venditione inter contrahentes convenit, videlicet cum sine commemoratione usurarij debiti de re certo pretio vendenda conventum est, & hoc casu licet debitum ex sorte, & usuris constat in pretium, vel partem pretij compensetur, puto venditionem consistere, & venditorem residuum tantum pretij, id est quod quasi debitum in compensationem pretij venit, petere posse, cum usuris, pro modo, & ratione fructuum, si forte res, quæ venditur fructus refert, ut Argenteus ipse sentit d. c. 6. num. 17. Nam, ut rectè ait, hic est simplex contractus venditionis, qui nullam habet causam aliunde, quam à conventionem partium de re, & pretio sine cause alterius expressione. Nec si quod vitium hic deprehenditur, id esset in contractu, sed in solutione pretij tantum integro manente contractu, idque docere Bart. in l. si ob turpem, ff. de cond. ob emp. caus. Ideoque sola solutio corrigenda est, condicendo id, quod ex causa usuraria in partem pretij compensatum est. Neque enim ex eo, quod pretium solutum non sit, aut si quid indebitum in partem pretij compensatum est, ab emptione discedere licet, & rem repetere, ut constitutum est in d. l. 1. & 6. C. de act. empr. & in specie de qua agitur in l. 2. C. cod. tit. cuius non meminit Præses, & me impulit, ut illi hæc in re assentirem. † Alius casus est, cum verè, & simpliciter datio in solutum intenditur, id est cum sub commemoratione debiti ex usuraria causa pervenientis prædium in solutum datur, is enim actus, ut idem Præses observat loc. citat. numero decimo octavo, & si quoad quid in emptione recidat, tamen non ea intentione sit, ut emptio contrahatur, sed potius, ut prior obligatio dissolvatur, & debitor liberetur. Itaque hic simplex conditio soluti aut in solutum dari competet, id est fundi, qui in solutum datus est, ut definitum est in d. §. si centum, ubi Ulpianus ait, conditionem integritæ rei, & pristinam obligationem manere, & succedunt, quæ n. 8. & 9. dicta sunt ex multorum sententiâ, dationem scilicet, quæ ex debito partim vero, partim falso facta est, omnino irritam esse, & fundum cum fructibus condici posse, quod miror à viro doctissimo prætermisum. † Sed cur tam variè? quia uno casu debitor rem dimittit, non ut vendat, sed ut solvat, & debitor liberetur, alio casu non ut solvat, sed ut vendat: uno casu negotium geritur animo solvendi, & accipiendi, quod debetur: altero vero animo ementium, quæ sunt diversa, & indicat l. Senatus, 43. in princ. de leg. 1. & rem pro debita pecunia dare, non est vendere, sed solvere, d. §. si centum, l. 46.

1. 46. & 98. ff. de solut. quare hic casus, cum scilicet res in solutum datur, definiti debuit secundum jus, quod obtinuit in solutionibus, quae sunt rebus non recipientibus functionem, ut si ager, vel domus loco pecuniae in solutum datur creditori. In quibus ita jus constitutum est, ut si ex falsa, vel in uno nummo debiti quantitate facta solutio comperjatur, irrita in totum sit, & nullum juris effectum sortiat, id est; ut nec debitor liboretur, nec creditor rei dominium consequatur, propter rationem, quam ponit Ulpian. in d. §. si sentum, quia cum non fiat confusio partium rei cum pecunia, ne quis invitatus incidat in commanionem solutione irrita totus ager condicitor pristina obligatione remaneat, ut etiam expressum est in d. l. 84. de reg. jur. ¶ In altero vero

23 casu, cum res geritur animo emendi, & vera venditio contrahitur, venditor nihil solvit, cum ex eo contractu rem tradere debeat, sed illi potius solvitur. l. Julian. §. veniunt, de act. empt. idcirco hae species non secundum regulas solutionis definienda est, sed secundum ea, quae venditioni naturaliter insunt. In quo genere cum ita jus comparatum sit, ut non res, sed pretium rei in actionem venditi veniat, & usura pretii post diem traditionis d. l. Julian. §. veniunt, & d. l. 1. & 2. C. de act. empt. nec licet ex eo, quod pretium solutum non est, rem repetere si non ab initio aliud convenit, l. 6. eod. tit. l. 1. & 2. ff. de l. comm. & Harm. lib. 3. tit. 3. §. non si pretium, dicendum est hoc casu, id tantum potius solvi, quod quasi debitum favore foeneratoris in partem pretii compensatum est manente contractu, ut nominatum debuit d. l. 2. C. de act. empt. & hoc casu recipi potest Praeterea Argentaria sententia in d. c. 6. num. 17. & in d. consil. 3. ubi tamen, pace illius dixerim, rem hanc non videtur satis explicare.

Sanè quod dixi n. 10. creditorem, qui rem in solutum accipit, teneri fructus debito imputare, quoties res pro majori quantitate data est, quam deberetur, multo magis, retinendum est, cum datio in solutum in fraudem usurarum constituta est. Nam licet non tam facile facta censetur in fraudem usurarum, sicut emptio, & venditio, siquidem in datione in solutum pecunia non numeratur, nec recipitur & proinde minus suspecta est, magis discedit à mutuo, quod pecuniae numeratione, & re contrahitur, ut notat Fulgos. in cons. 155. & Ja. in cons. 159. n. 6. lib. 4. Francisc. Zoann. de empt. & vend. cum pacto retrovend. n. 69. Didac. var. lib. 3. c. 9. n. 5. & Menoch. lib. 3. praesumpt. 122. n. 43. & cons. 345. n. 17. Alin. de execut. §. 4. c. 6. in fin. ¶ Potest tamen etiam ex probabilibus conjecturis praesumi facta in fraudem usurarum, ut docet Covarr. loc. cit. Menoch. in cons. 1183. & Mantie. de tacit. & ambig. curvat. lib. 8. tit. 23. n. 5. Rot. post Mangil. de tract. substat. dec. 92. n. 10. & prudentissime Didacus eod. loc. monet Judicem, ut tanquam vir bonus conjecturas, & circumstantias omnes perpendat, & ut cuncta rimerur ad eliciendam hujus contractus simulationem. Et puto etiam urgentibus conjecturis non minus Judicem in dationibus in solutum usurariis pronuntiandis, quam in emptionibus & venditionibus proclivem esse debere, quoties datio in solutum facta est à debitore, cum illum in quo tempore ad solutionem creditor urgeret. Ut enim egestas debitoris, qui mutuum pecuniam rogat, in emptione, & venditione indicium est rectoris, ita proliis cum creditor solutionem urget eadem inopia in pari conjectura suadet, ut suspicemur dationem in solutum fraudè usurarum initam fuisse, nimirum ut interim creditor fructus percipiat, & debitor rerum suarum distractionem non patiat. Neque tamen puto ex sola inopia debitoris, vel ex eo tantum, quod creditor urget, contractum dationis in solutum usurarium dicendum esse. Non enim hae sufficiens causa est rescindendi, aut improbandi contractus l. non idcirco C. de resc. vend. l. fideicommissa §. si rem, ff. de l. 3. & 4. C. de pign. ubi Baldus notat necessitatem rei familiaris non rescindere contractam. Sed id accipiendum est concurrentibus aliis conjecturis arbitrariis boni viri, id est Judicis, ut tractatum est quæst. 9. ¶ Quæ ducuntur maxime ex pacto redimendi, ut colligitur ex C. ad post. de empt. & vend. & C. illo vis de pign. & nos diximus in d. l. quæst. 9. num. 17. & 18. & colligi potest ex l. 17. §. 1. ff. de acq. poss. & l. qui sic solvit ff. de solut. ex quibus Cujac. in d. l. 17. notat congruenter datum non videri, quod ita datum est, ut postea restitueretur, ut in imaginariis venditionibus interposita fide restitueretur & contracta fiducia, cui proxima est datio in solutum ea lege facta, ut possit debitor oblata quandoque pecunia rem suam recuperare. ¶

25 Ut etiam ducuntur conjecturae ex aliis pactis quæ magis pignori, quam dationi in solutum conveniunt, & ex quibus colligimus debitorem una manu rem dimittere aliam retinere; creditorem vero non rem & dominium rei, sed

pecuniam, & pecuniae redditum aucupari, ut tradit Sued. in cons. 243. Denique ex iisdem ferè locis, quibus utimur ad detegendam simulationem venditionis, quia & datio in solutum venditio est, vel venditioni similis, l. eleganter, ff. de pign. act. l. licet, pro empt. l. 9. Cod. de evict. & l. si quis aliam, 46. ff. de solut.

Ex quo magna conjectura fraudis illa est, quæ colligitur ex locatione rei statim, vel paulò post dationem in solutum facta ipsi debitori, indicium enim simulate venditionis maximum est, quando venditor in possessione remansit l. sicut, §. supervacuum, ff. quib. mod. pign. vel hypoth. sol. sit. Annius Robert. rer. indic. lib. 2. c. 8. Menoch. consil. 1183. n. 9. Rota in dec. 92. post Mangil. n. 5. & Paul. Bellon. de possess. ev. quæ inconst. vel. ex inter. sunt, lib. 1. cap. 2. num. 12. quasi non videatur omnino rem vendidisse, qui eius possessionem semper retinuit, & percepit fructus. Et præteritum si rem meliorem fecit, ut si vineas instituit, ædificia restituit, cum id lege locationis non fuisset comprehensum, vel aliud quid præstitit, ad quod ex natura conductionis non tenebatur, veluti si onera, & tributa ratione rei agnovit. Quid enim aliud domini faciunt? ¶ Velsi pensio respondeat potius pecuniae creditæ, & numeratæ, quam fructibus rei, ut rectè potius plures alios animadvertit Cato. de loc. & conduct. de usur. q. 3. n. 1. Farin. de falsit. & simulat. quæst. 163. num. 111. & Grimaud. de contr. pign. lib. 3. c. 9. n. 8. & 9. quia inquit, cum emptor noluerit subire periculum, & incertitudinem fructuum rei emptæ, verisimile est eum noluisse fundum emere, sed potius animum habuisse usuras pecuniae stipulari iuxta morem regionis, & illas exigere veluti certiore pecuniae redditum sub prætextu locationis. ¶ Idemq; est, si creditor rem alteri locat, qui pro eadem pensione iterum locat venditori. Etenim ob interpositionem personæ multo magis fraus, & simulatio arguitur l. vir. uxori in fin. ff. ad Velleian. l. pupillus, §. sed et si, ff. de auct. tut. & Lule. C. mand. quæ ait, id sepe fieri, & scribunt Crav. in cons. 156. n. 11. Masc. de probat. concl. 442. n. 1. 2. & 13. Roder. de ann. reddit. lib. 2. q. 3. n. 52. & 53. qui subijcit idem esse, quamvis locatio in alio instrumento facta sit. ¶ Quia scilicet multiplicatio instrumentorum inter easdem personas non minuit, sed auget præsumptionem fraudis, ut notant Corn. in cons. 23. in fin. lib. 3. de c. in cons. 166. n. 11. lib. 1. & Roder. loc. cit. Hoc enim est circumvenire, & lacerare legem, quod est illicitum, & nunquam fieri permittitur. Et ita natura comparationis est, ut quo magis quis studet suspicionem foeneratoris cautionibus, & involucribus occultare, eo magis fraus fiat manifesta, & veritas detegatur, ut dicebat Crav. loc. cit. quod Cravetæ responsum probat Benvenut. in notis ad eundem, & ait, ob concursum tot conjecturarum carere probabili dubitatione. Ex his igitur, & alijs locis, quos alij laboriosius tractant, & nos alio loco diligentius, hic parcè, & defunctorie executi sumus. Fraus, & simulatio dationis in solutum detegenda est arbitrata boni, & prudentis Judicis, qui inspectis pactis, & verbis instrumenti, aliisque facti, & personarum circumstantiis æstimare debet, an pignus, vel datio in solutum facta videatur.

29 Illud verò interest inter dationem in solutum, quæ fit ex falsa debiti quantitate, quod contingit, quando res dimit-

30 titur in solutionem usurarum, vel usurarum, & tortis, denique quoties ex falsa debiti quantitate res majoris pretii in solutum datur, de qua initio dictum est: & dationem in solutum, quæ in fraudem usurarum celebratur, quia in illa verè contrahentes dationem in solutum celebrare intendunt, licet nihil agant, quia & traditio nulla est, & obligatio non permittitur, d. §. si census, & d. l. eum amplius de reg. jur. & sola possessio transferretur, quæ interdum condici potest, l. 15. §. 1. ff. de condict. indeb. l. 2. ff. de condict. critic. cum verò datio in solutum fit in fraudem usurarum, sub involuero dationis in solutum pignus, & antichresis contrahitur, l. 3. Cod. plus valer. quod agit. & tradit Menoch. in cons. 1183. in princ. & res tota repeti potest reddita pecunia, quæ debetur, ut reliquis debitoribus pignora luere concessum est, l. 1. & ult. C. de luit. pign. idque deductus, & computatis fructibus, quos hoc casu sortem minuire certissimum est, l. 1. & ult. C. de pignor. act. l. si dominium, C. de pign. Attilic. in d. dec. 218. in fin. Thelaur. in dec. 78. n. 1. Menoch. in d. cons. 1182. in fin. & constat aperitissime ex d. c. illo vis de pign. & c. 1. de usur. ¶ Præterea cum datio in solutum fit ex falsa debiti quantitate, vel pro maiori summa, quam de-

32 beat, quasi plus deberetur, contractus quidem inutilis est ex utraque parte, non tamen usurarius, & foeneratorius dici debet, cum hoc non nisi inter consentientes fieri possit cum verò datio in solutum in fraudem usurarum fingitur, & concipi-

26 27 pignori, quam dationi in solutum conveniunt, & ex quibus colligimus debitorem una manu rem dimittere aliam retinere; creditorem vero non rem & dominium rei, sed

tur, contractus usurarius est, & qui ist hæc agunt, penis usurariorum coerceri possunt, de quibus diximus qu. ult. Denique in datione in solutum, quæ sit pro maiori summa, quam debeat, fructus quidem restituendi sunt, vel ex sorte deduci debent, ut proxime dixi, & tradunt etiam *Jalind. §. si centum n. 1. Marant. de ordin. judic. part. 6. tit. de execut. n. 20. Surd. in cons. 39. n. 25.* habenda tamen est ratio eius, quod verè creditoris interest, *d. l. Titia. de solut. Cum vero datio in solutum simulata est, & usuram intus continet, fructus*

34 omnino minuunt sortem † Quia ex contractu usurario nihil peti potest ultra sortem sub preterito eius, quod interest, ut docet Ioan. Lup. *in c. per vestras, §. 6. in fin. de donat. int. vir. & uxor. Manent. de contract. libell. quest. 3. nu. 65. & alij quidam, quos recensui quest. 80. num. 1. & seq. & non obscurè sentit Gratian. discept. lib. 1. cap. 143. num. 41. interest enim non nisi ex pacto, vel propter moram deberi potest. Neutrum autem in contractibus usurariis, & in fraudem usurarum iuris intervenit, & proinde non potest haberi ratio eius, quod interest.*

35 Ceterum, ut emptio, & venditio potius, quam pignus contracta intelligitur, si emptio nomine contrahentes usi sunt, ut docet Grimal. *de contr. pign. lib. 3. c. 15.* ita proliis datio in solutum potius, quam pignus contracta præsumitur, ut respondit Arcin. *in cons. 159. nu. 16. Menoch. in cons. 201. nu. 18. Martha. var. 109. n. 6. & 7. & latè idem Menoch. lib. 3. præsumpt. 150. num. 1. & seq.* cuius sententiam sequitur Rota apud Ludov. *in decis. 194. numer. 12.* & præsertim si adfint verba aliqua, quæ arguant translationem Domini, arg. *l. dotis fructus, §. l. seq. ff. de jur. dot. & l. cum manu lata. 80. §. ult. de contr. empt. Corn. in consil. 228. n. 8. & 9. lib. 4. Menoch. in d. præsumpt. 150. nu. 7. & latè tractatum est apud Giurb. *in dec. 24. n. 18. & in auditorio Rotæ Rom. post prima consilia Farinac. in dec. 47.* siquidem domini acquisitio, & translatio repugnat pignori, ex quo scilicet nunquam dominium transfertur, *l. cum, & sortis, 34. §. ult. ff. de pignor. act.**

36 Anton. Fab. *de error. pragmat. dec. 21. cap. 7. n. 3. † Et cessantibus coniecturis, & præsumptionibus usurarie fraudis, datio in solutum, quæ ex vera debiti quantitate procedit, licet iniusto pretio facta sit, rescindi, & revocari non potest, quia licet contrahentibus te in pretio decipere, *l. in causa, §. pen. ff. minor. l. 21. §. ult. ff. loc. ut non revocatur emptioes, & venditiones, quæ iniquo pretio fiunt, l. 8. & 15. C. de rescind. vend. †**

37 Sanè si deceptio sit ultra dimidiam iusti pretij, quod erat tempore dationis in solutum, contractus corrigi potest ex *l. 2. C. cod. tit. cuius remedium locum habere in datione in solutum, quæ à debitor sit creditori, inter omnes constat, est enim datio in solutum venditioni simillima, & in omnibus eodem serè iure censetur, ut ait idem Præles in d. dec. 21. cap. 3. n. 1. & idè si tam immodica læsio intercedat, dationem in solutum rescindi beneficio huius constitutionis scripsit Cagnol. *in d. l. 2. numer. 163. Natt. in cons. 207. num. 2. lal. in cons. 151. num. 7. lib. 4. Surd. in d. quest. 32. in fin. lo. ieph. Ludovic. in decision. 60. num. 8. & Anton. Hering. de fideiuss. cap. 20. & 21. numer. 12. † Idemque est, si oleum maioris pretij, vel si qua alia res, quæ in suo genere functionem recipiat, in solutum data sit. Nam si pro summa verè debita solutum facta est, quamvis oleum maioris pretij sit, datio in solutum non corrigitur, neque superfluum peti potest, non magis quam si paulo viliori pretio illud vendidisset. *l. 15. Cod. de rescind. vend. l. 1. & 7. C. Theod. de rescind. vend. Rota Genuens. in decis. 13. num. 37.* siquidem superfluum eo tantum casu repeti potest, cum oleum vel alia species maioris quantitatis per errorem soluta est, quam verè deberetur, ut indicat Ulpian. *in d. l. si non sortem, §. idem Marcell. his verbis (quasi plus debens) qui locus ita intelligi debet. Et proinde cum nihil in quantitate debiti erratum est, quamvis oleum maioris pretij sit, solutio integra manet, neque corrigitur, nisi fortè læsio ultra dimidiam intervenierit, ut dictum est, quod tamen vix contingere potest.***

38 Sed an idem sit in datione in solutum, quam iudiciale vocant, quæ sit, cum Iudex publicè distrahit pignora, quæ capta sunt in causam iudicati, vel si emptorem non inveniat, addicit creditori in solutum, iuxta *l. à Divo Pio, ff. de re iudic. magna questio est; sanè quamplurimi id negant, ut Bald. in l. ardo, n. 1. C. de execut. rei iudic. idque propter auctoritatem iudicij. Alex. in l. si quis cum aliter n. 18. de verb. oblig. lal. in d. l. à Divo Pio. §. si pignora, num. 3. Fabian. de Monte in lib. de emptio. & vend. qui hanc sententiam probat ex *l. 1. C. de præd. curial. sine deceret. non alien. qua cautum est, decurionem, qui causa co-guita facultatem accepit distrahendi prædij à competenti**

39

iudice, non posse conquiri de iniustitia contractus. Secundo, quia hæc datio in solutum sit à iudice, non autem à parte, quare si ab eo læsio inferatur, licet provocare, *l. ab executore C. quor. appell. non recip.* sicut regulariter à iudicem præceptis appellandum est, ut constat ex *l. ait, prætor, §. permittitur, ff. de minor.* Denique quia si creditor pignus in solutum accepit, & deceptus sit, non potest residuum petere *d. §. si pignora, ergo nec debitor, quia equalitas servari debet, l. in sacris, C. de proxim. sacros. scrip.* Quæ sententia placuit etiam Fachin. *conrovers. iur. lib. 2. cap. 21.* qui hanc communem esse testatur, & Matth. Coler. *de process. execut. part. 3. cap. 9. num. 63.* qui aliam rationem addit, quod scilicet isto casu iudicis officium sit liti finem imponere, & vigorem rei iudicatæ ad effectum perducere, arg. *l. si ut proponit, §. & l. execut. C. de execut. rei iud.* quod non fiet, si ex capite læsionis ultra dimidiam datio in solutum foret rescindenda, quo casu nova terneretur iudicialia, & lis ex hoc suscitaretur, contra *l. terminato, C. de fructib. & lit. expens. & c. finem litibus, de dol. & captum.*

Sed dationem in solutum iudicalem ex hac causa rescindi posse, sentit Cagnol. *in d. l. 2. n. 163. Ursill. ad Assisil. dec. 340. n. 1. & sentiunt alij plures apud Anton. Sola ad nov. consil. Sabaud. tit. de form. & ord. proced. in pignor. glof. 3. n. 15.* quibus addo Morian. *in emptor. iur. part. 1. tit. 9. quest. 23. num. 6. & 7. Gamm. in decis. 95.* ubi referunt iudicatum Ercuder. post Mastrill. *dec. 247. & eund. Mastrill. in cad. dec. num. 1.* ubi ait in sapremis Siciliæ Tribunalibus amplius hac de re non disceptari. Idem docuit Arius Pinell. *de rescind. vend. part. 2. c. 2. n. 26. & 27. Valz. quest. illust. lib. 6. c. 61. n. 1. Grat. discept. Ferens. lib. 1. c. 167. in fin. Ioan. Coppen. quest. 18. num. 23. & alijs auctoribus relatis Rota in recentiss. decis. 604. nu. 1. part. 1. Et post tract. Cenc. dec. 508. n. 8. coram R. P. Buratto, ubi referunt ita sepe fuisse decilum. Costa de remed. subsid. remed. 46. n. 8. vers. ego tamen, & doctissimus Sabaudie Præses de erroribus pragmat. dec. ad. 10. c. 7. n. 3. & in suo C. de distract. pignor. definit. 8. n. 8. & definit. 26. num. 3. & novissimè omnium Fontan. *in dec. 65. num. 3. & seq.* quorum sententia verissima est, & summam habet æquitatem † Et probatur aperissima ratione, quia si pignora addicantur extraneo, qui plus obtulit, vel ipsi creditori, qui tanquam extraneus quilibet licitari potest ex *l. 2. C. si in caus. iudic. pign. si emptore non invento addicantur ipsi creditori in solutum,**

iuxta *d. paragraph. si pignora,* hæc venditio quædam contrahitur, *d. l. à Divo Pio, §. in venditione, & §. si post additam, l. ult. C. si ad vers. fide. l. si quis, C. de rescind. vend. & re evicta datur actio ex empto adversus debitorem, l. si ob causam, C. de evict. l. elegant, in princ. ff. de pign. act. & fatetur Coler. loc. cit. num. 61. vel saltem hic datio quædam in solutum deprehenditur, quia verè creditori res pro pecunia solvitur, & debitor obligatione liberatur, *l. 58. & 98. ff. de solut. & d. l. si non sortem, §. si centum, ff. de condic. indeb. & proinde consequens est, ut hic etià locus sit *d. l. 2. si forte debitor, vel creditor tam enormiter lædatur. † Deinde si pignora venduntur extraneo, qui plus obtulit, certum est locum esse *d. l. 2. si forte in venditione hæc enormis læsio contingat, ut docet Felician. de censib. tom. 2. lib. 1. c. 3. num. 4.* ergo idem dicendum est, cum pignora addicantur creditori, sive tanquam extraneo quilibet licitante, sive tanquam creditori, & in solutum ei dimissa sint, quia eadem viger iustitiæ, & æquitatis ratio, utroque enim casu æquum est curare, ne debitor tam enorme damnum sentiat. Nec ullum discrimen est, aut diversitatis ratio, quæ diversum jus exigat inter creditorem, qui tanquam extraneus quilibet ad hastam accedit, quo casu fatentur omnes rescissioni locum esse, si forte debitor enormiter læsus sit, ut constat ex eod. Felic. loc. cit. & eum, cui Iudex nemine licitante addicit pignora. Neutro enim casu æquum est, ut creditor locupletetur cum iactura debitoris. Et ut minores restituuntur in integrum adversus venditionem pignorum, si ex huiusmodi distractione enormiter lædantur, *l. 1. C. si ad vers. vend. pign.* ita ob enorme hanc læsionem maioribus succurrendum est ex *d. l. 1. C. de rescind. vend. quæ est species restitutionis in integrum, ut ait Cuiac. ad hunc tit. C. de rescind. vend. in fin. † Denique id luadet, †****

40
41
42
quod singulariter constitutum est in *d. novell. 4. cap. 3.* mirum rem iusto pretio æstimandam esse, cum res loco pecuniam in solutum addicitur creditori: & quod definitum est in *l. ult. C. de jur. domin. impetr.* ut creditor iuxta mensuram debiti dominium pignoris consequatur, quod manifestè etiam scribit Ulpianus in *d. §. si pignora,* dum ait: *addicit pignora, ea quantitate, qua debentur; & proinde cum in additione, quæ sit à iudice, rei dominium in creditorem transferatur, & pro modo, & ratione debiti fieri debet, dicendum est,*

est saltem eo casu, quo debitor enormiter circumvenitur, & læditur corrigendam esse. † Et notandum obiter est ad-
versus feneratorum, cum quibus nobis bellum est, in d. l.
ul. C. de jur. domin. impetr. eum, qui jus domini à Principe
impetrat, nunc creditorem, nunc feneratorum dici, quasi
feneratorum si sint, qui alienis prædus oculos imponunt, ut
loquitur l. 1. C. de præscript. 30. annor. & ut plurimum do-
minium rerum alienarum aucupantur, & obtinent, & domi-
nos suis possessionibus deficiunt.

44 Sed ut percipiamus, qua ratione d. §. si pignora, quo val-
de nititur contraria sententia ad hanc quæstionem pertineat,
perpendamus in transitu celebrem hunc locum. Ulpianus ait,
si pignora, qua capta sunt, emptorem non inveniunt,
rescriptum est ab Imperatore nostro, ut addicantur ipsi, cui quis
condemnatu est: addicuntur autem utique ea quantitate, qua
debetur. Nam si creditor maluerit pignora in creditum possi-
dere, hisque esse contentus, rescriptum est, non posse eum, quod
amplius sibi debetur, petere, quia velut pacto transgressus de
credito videtur, qui contentus fuit pignora possidere, nec posse
eum in quantitate certam pignora tenere, & superfluum
petere: Hic locus est de pignore judiciali, quod captum est
in causa iudicati, ut indicant verba illa (qua sunt capta,) &
sentiant omnes. † Cujus pignoris venditio debet fieri publicè
auctore iudice, & sub hasta præconis, l. ordo, C. de execut. rei
judic. l. 1. C. de fid. & iur. bast. fisc. Bald. in l. 2. C. cod.
tit. de execut. rei iudic. Neguz. de pignor. par. 6. memb. 1. n. 47.
Rebuff. in tract. de præcon. ars. 1. §. 2. n. 7. Iodoc. Damhou-
der. de subhastat. c. 3. n. 1. & Joan. Parlador. rer. quotidian.
c. ult. part. 5. §. 8. nu. 1. ubi notat hastarum nomen hæc in re
veteres usurpasse, quod hasta in foro posita solitum erat bona
venire, ut constat etiam ex l. 3. C. si prop. publ. pensit. & ex d.
tit. C. de fid. & iur. bast. fisc. & ex Marco Tullio Philipp. 2.
& lib. 2. offic. & ex Festo in epitomis, qui sic ait; hasta subscie-
bantur, qua publicè vendebantur, & licet hasta utius recelle-
rit, adhuc tamen hoc nomine utitur, & que publicè ven-
duntur auctore iudice sub hasta, & peractis publicis subhastat-
ionibus distrahi dicimus, ut etiam notat Rebuff. in d. tract.
de præcon. in princ. nu. 5. Quæ pignorum venditio antequam
fiat, necesse est eam proponi, & proferri in celeberrimis ur-
bis locis, ut cuique liberum sit ad hasta accedere & licitari
l. 4. C. de distract. pign. & Cujac. ad hunc tit. col. 3. quod hic
subindicat Ulpianus, dum ait, si pignora emptorem non in-
veniunt; nec enim sciri potest, an pignora emptorem inveni-
ant, nisi publicè prius exponantur, & proferantur. †
Subhastationibus vero peractis dimituntur pignora ei, qui
plus obtulit ad licitationem admissio etiam creditore, qui
sententiam accepit secundum intentionem suam cuiuslibet
alterius vice, & tanquam extraneo quilibet l. 7. C. si in caus.
iudic. pignus cap. sit, ut etiam est apud Harmenop. lib. 3. tit.
de distract. pign. & tradit Baldum. de pignor. & hypoth. c. 17.
in fin. & c. 18. col. pen. & Cujac. ad d. tit. si in caus. iudic. pi-
gnus. Afm. de execut. §. 6. c. 7. & Felice memor. Ludov. in
decis. 12. Mangil. d. tract. de subhastat. quæst. 21. numer. 3.
neque scio quemquam contradicere; dimituntur autem
pignora præsentis pecunia, d. l. 15. §. 7. ff. de re iudic. Ne-
que enim potest excutor fidem habere de pretio invito cre-
ditore, tamen cum pignus addicitur creditori tanquam ex-
traneo, fiat compensatio summa debite, nec necesse est, ut
pecunia numeret, quod jus apud Romanos per vetustum est.
Nam apud Plautum in Menoch. in formula præconis au-
ctionarij est, omnia veniunt, cuique licebit, presentis pec-
unia, ut observat Balduinus in d. cap. 18. † Atque hæc
additio vera, & perfecta emptio est, & venditio, ut con-
stat ex multis juris locis, & præsertim ex l. 3. Cod. si ad vers.
fisc. l. 2. Cod. si in caus. iudic. & ex l. à Divo Pio, 15. §. in
vendiunt, & §. si post additum in illis verbis, & cum se-
mel emptio perfecta sit, scilicet cum extraneo, qui plus obtu-
lit, vel creditori, ut extraneo licitanti res dimittitur. † Et
proinde si forte hic lætio contingat ultra dimidium iusti pretii,
merito receptum est venditionem hanc rescindi, & corrigi
debere ex d. l. 2. C. de rescind. vend. ita enim docuit Castren.
in l. si quis n. 76. C. cod. tit. & sentiant alij plurimi apud Go-
mez. variar. resolu. lib. 2. cap. 2. num. 23. & Anton. Solam
ad novell. const. Sabaud. tit. de mod. & form. obser. in pign. glof.
3. n. 14. Afm. in d. §. 6. cap. 14. num. 6. & 7. & Felician. loc.
cit. num. 4. quia inquit, creditor plus offerens extranei lo-
co est, unde quoad illam vera quoque emptio, & venditio
contrahitur.

Sed si forte nemo sit, qui emat, quod plerumque con-
tingit, & creditor etiam licitatione abstineat. Ulpianus
ait pignora addicenda esse creditori. Sed an pro ea quan-
titate, quæ debetur, sive major sit, ut lenis

Bart. & reliqui ferè antiquiores Interpretes, & Alciat. lib. 6.
Parad. cap. 3. & Anton. Faber. de errorib. pragmat. decis. 56.
c. 2. Ethumanus est, ut pignora dimittantur creditori iusto
pretio, ut rectius tradunt Jodoc. Damhouder. d. tract. de
subhastat. cap. 3. num. 10. Marant. in spec. in fin. n. 14. Bal-
dum. in d. cap. 19. col. pen. Afm. de execut. §. 4. cap. 80. nu. 12.
Surd. in conf. 39. num. 25. & Costa de remod. subsidiar. cap. 43.
n. 3. idem docuit Jaf. in d. §. si pignora, n. 8. ubi ait hanc opinio-
nem veriorum esse, & quam usi receptam fatetur Bartolus
ead. loc. n. 2. & Coler. d. cap. 9. n. 115. subjiciens de jure Saxo-
nico hanc sententiam sine controversia esse. Quæ probatur
manifestè illis verbis, addicuntur utique ea quantitate qua
debetur, id est, ad eam usque quantitatem, quæ debetur, &
secundum mensuram debiti, ut rectè explicant Forcat. No-
cyomant. dialog. 13. num. 2. Dion. Gothofr. & Duaren. in d.
§. si pignora, quid est æquus, inquit Duarenus, quam pignora
addicere parit quantitatis, & estimationis? contra quid ini-
quus, quam capta omnia addicere nulla habita ratione estimat-
ionis. Et rultus lib. 2. disp. anniv. c. 6. Alii sic interpretantur
vulgo, addicuntur ea quantitate, id est, pro ea quantitate qua
debetur. Quæ interpretatio profecto nihil est ineptius, neque
iniustius; nostra æquitate maxime nititur, nec à proprietate
verborum recedit. † Atque ita sensisse Ulpianum argumento
etiam est, quod sequitur. Nam si creditor maluerit pignora in
credita possidere, hisque esse contentus, rescriptum est non posse
eum, quod sibi amplius debetur, petere, quia velut pacto trans-
gressus de credito videtur. &c. Nam hic Ulpianus confirmat,
quod dixerat ex alio rescripto, quod cautum est, ut creditor ni-
hil amplius petere possit, si maluerit pignora habere, & his
contentus esse, cuiuscumque valoris sint pignora: proinde
aliud dicendum est in casu superioris rescripti, in quo cessat
illa ratio, ideoque pignora iusto pretio dimittenda esse. Un-
de videtur Coler. loc. cit. num. 64. malè percepisse Ulpiani sen-
tentiam, dum putat in d. §. si pignora, utrumque litigatore
presentem esse, & utrumque consentire in quandam veluti
emptionem, & venditionem pignorum, quia hoc verum est
in casu secundi rescripti, cum scilicet creditor maluerit pigno-
ra in creditum possidere, & his contentus esse, & veluti pacto
transigunt de credito: rejiciendum verò est in casu superioris
rescripti, in quo etiam absente debitore, vel eo invito pigno-
ra addicuntur creditori iusto pretio.

Præterea, quod dixi pignora iuxta mensuram debiti di-
mittenda esse, ex eo patet, quia ita demum addicenda sunt
creditori, si nullus sit emptor, ut hic Ulpianus ait, & Har-
menop. loc. cit. vel si sit, non offerat iustum pretium, d. l. 2.
C. si in caus. iudic. & scribit Afflict. in dec. 358. n. 5. ex quo fit,
ut iusto pretio dimitti debeant, alioqui etiam extraneo non
offerenti iustum pretium pignora dimitti lex permetteret.
Nam si iure cautum est, ut invento emptore, eoque non
offerente iustum pretium res dimittatur creditori, id profe-
cto est, ne debitor in pretio damnum sentiat, & ideo ne id
fiat, necesse est, ut pignora iusto pretio, & secundum men-
suram debiti à creditore capiantur. Denique Justin. in d. Ne-
vel. 4. & 3. constituit rem iusto pretio estimandam esse, &
secundum mensuram debiti per iudices, & magistratus di-
mittendam esse creditori, cum pecunie loco res illi in solutum
datur, quod nostre interpretationi ad d. §. si pignora omnino
convenit, & probat, quod diximus pignora iusto pretio esse
addicenda. Quod cum observatum est, frustra querimus, an
sit locus d. l. 2. Cod. de rescind. vend. nulla enim hic lætio est.
† Quamobrem si pignora non sufficienter datur creditori actio
in id, quod deest adversus debitorem, vel fideiussores eius,
l. 1. & 9. C. de distr. pign. & l. quaritur, ff. eod. l. 28. ff. si cert.
pet. & l. 10. C. de act. & obligati. è contrario si plus sit in pigno-
re, superfluum remanet debitori, l. ult. C. de de bon. auct.
iud. possid. d. l. ult. C. de iur. domin. impetr. l. elegerat, §. si ven-
diderit, ff. de pign. & ult. C. de distract. pign. Forcat. in dial. 13.
n. 2. & Surd. de alim. rit. 9. quæst. 32. in fin. idemque constat ex
l. 3. in fin. ff. de re iudic. in illis verbis, si quid super sit, reddatur
ei, cuius pignora vendita sunt. Atque hinc verius arbitror hæc in
re nullum discrimen esse inter pignus conventionale, & pi-
gnus, quod in causa iudicati captum est, in utroque enim cre-
ditor, si minus est in pignore, residuum petit, si verò pignus
pluris est, superfluum reddit debitori, ut noxat Balduin. loc. cit.
subjiciens neminem negare posse id iustissimum esse.
† Cuius etiam rei argumentum est, quod plerique docent,
si magistratus rem maioris valoris adiudicet creditori, addi-
tionem hanc subsistere ex iure communi tantum propor-
tionem pecunie, quæ debetur. Ita Castr. & Alex. in d. §. si
centum Afflict. in d. dec. 358. n. 7. Surd. in conf. 39. n. 28. & in
d. q. 32. n. 83. Ruin. in conf. 136. n. 5. lib. 1. Flam. Chartar. in d.
decis. 39. n. 15. Costa de rat. quæst. 26. n. 8. & alij auctoribus

- elatis Magon. in decis. Florent. 109. nu. 6. & 8. ubi refert secundum hanc sententiam esse judicatum. † Aliud sane dicendum est, cum creditor maluit in creditum possidere pignora, hisque contentus esse. Hoc enim casu si pignora non æquant summam, quæ debetur, non potest residuum petere, non secus ac si paulo majore pretio rem comparasset, quæ est sententia ejusdem §. si pignora in vers. nam si creditor. ubi hujus rei adfertur ratio his verbis, quia veluti pacto de credito transgressisse videtur, & verbum transigendi hic idem est, ac convenire, & consentire, ut creditor pro credito pignora habeat, quod fieri non potest, nisi debitor, & creditor in id consentiant. l. ff. de pact. unde si forte pignora pluris valerent, non poterit debitor superfluum petere non secus, ac si paulo minori pretio rem vendidisset, l. 18. & 19. de rese. vend. Nam & venditor, ut dixi, veluti pacto transgressisse videtur. Et proinde, quod Ulpianus in creditorum statuit, ut non possit residuum petere, id ad debitorem pertinet, ut non possit petere id, quod pignora pluris valent: ut hic etiam servetur æqualitas, l. in sacris, C. de proxim. sacror. serv. §. l. 1. C. de prad. decur. fin. decret. & l. ult. §. sed quia, C. de indist. viduit. toll. Menoch. in cons. 201. n. 99. & in cons. 277. n. 44. & ita rectè notat Fabian. in d. q. 8. n. 22. & Coler. loc. cit. n. 61. † Sanè si in hac conventionem, & contractu læsio ultra dimidiam contingat justij pretij, ex quacunque parte contingat sive debitoris, sive creditoris, existimo justum, & æquum esse, ut corrigatur ex d. l. 2. C. de rescind. vend. quamvis aliter sentiant Bald. Coler. & alii, quos initio terè quæstionis recensui n. 39. quia hæc additio vera venditio est, l. eleganter, 24. ff. de pign. act. & fateatur Coler. loc. cit. n. 61. vel datio in solutum ex pacto, & transactione partium, quæ vicem venditionis obtinet, & in qua receptum est locum esse d. l. 2. ut dixi post alios multos n. 22. Et miror Colerum, & alios admittente in hoc negotio emptionem & venditionem contrahi, & negare, si forte læsio tam enormis hic incidat, corrigendam esse ex d. l. 2.
- 57 Nec obstant verba illa, non posse creditorem petere, quod amplius sibi debetur, quia hoc accipi debet, nisi creditor, qui pignoribus contentus esse voluit, tam immodicè lædatur. Ut enim emptiones & venditiones non rescinduntur ex eo, quod paulo majore, vel minore pretio res alienata sit, d. l. 8. & 15. C. de rescind. vend. §. l. 1. & 15. C. Theodos. de contr. empte. nunc tamen rescinduntur, si forte læsio ultra dimidiam justij pretij incidat, quia tunc contractus reformandus est, ut loquitur Baldus in d. l. 2. nu. 2. & 4. ita prorsus si creditor tam immodicè lædatur, ut nec dimidiam partem crediti ex pignoribus sibi creditis consequi valeat, conventio hæc corrigenda est, ad normam d. l. 2. & l. si voluntate, C. de rescind. vend. secundum quas nunc debet intelligi d. §. si pignora in d. vers. nam si creditor, nec enim novum est, ut leges legibus explicentur: imò id usitatum est & quasi legibus in se creditur, ut invicem trahantur, l. 26. & 27. ff. de legib. Et hic etiam verum est, quod Poeta ait.
- 58 Sape etiam cupimus leges, ut jure regantur. † Idemque omnino dicendum est, si forte pignora dimidio pluris valeant, quam deberentur, humanum enim est, ut debitori hoc casu consulatur, quandoquidem loco venditoris est, cujus intuitu potissimum, ut qui sæpe ob necessitatem vendere cogitur, constitutio d. l. 2. C. de rescind. vend. edita est; & sæpius debitores pauperiores sunt, & frequentius læduntur in auctionibus publicis, & proinde æquissimum est, ut illorum egestati hæc ratio succurratur. † Præterea lex ait licere contrahentibus se in pretio decipere, ut in l. in causa §. idem Pomponius, ff. de Minor. l. item 22. §. ult. ff. locat. & tamen emptiones, & venditiones, in quibus ultra dimidiam veri pretij unus ex contrahentibus circumvenitur, & læditur, nunc rescinduntur, & corriguntur ex d. l. 2. ut notat Duaren. ad tit. de rescind. vend. vel ex l. si quis cum aliter, de verb. obligat. Denique, ut ait Coler. num. 61. quod semel conventum est inter partes de morte, & pretio, non licere uni in alterius præjudicium mutare sententiam, & à contractu discedere, ex l. 8. C. de alim. & obligat. §. l. 58. ff. de pact. temperamentum recipit, nisi unus ex contrahentibus ita immodicè lædatur: ita quod Ulpianus scribit in d. §. si pignora. creditorem residuum petere non posse, nunc post constitutionem Diocletiani, & Maximiani in d. l. 2. accipiendum est, nisi in additione pignorum tam enormiter lædatur. Etenim nunc per leges tam immodica læsio non permittitur, quia hoc non est contrahere, sed prædari.
- 60 Nec nostræ sententiæ obstat l. 1. C. de prad. decur. fin. decr. non alien. quia est de prædiis urbanis, vel rusticis decurionum sine cognitione causæ, & decreto minimè distrahendis; quæ scilicet decuriones, ita demum ven-

dere poterant, si venditionis necessitatem probassent, & proinde non pertinet ad additionem pignorum, quæ in causam judicati capta sunt, sed est de decreto interposito in actu voluntariæ alienationis, quod non impedit remedium d. l. 2. ut multis ostendit Cagnol. num. 198. ubi hanc veniorem, & receptam esse sententiam testatur, quam sequitur Sola in d. glof. 3. nu. 3. Pinell. & Fachin. loc. cit. & probatur ex c. cum dilecti, de empte. & vend. quamvis enim decretum præsumptionem læsionis excludat, ut innuit d. l. 1. tamen probationem in contrarium admittit l. et si §. C. de prad. minor. l. 1. ff. de reb. cor. Morla in d. q. 23. num. 5. & Ideo detecta perspicuis probationibus, & argumentis læsione, succurrendum est ei, qui tam enormiter læsus est, ut respondet Petr. Pic. d. l. 2. num. 13. & Gom. in d. c. 2. nu. 23. Escuder. post Mastrill. d. dec. 247. nu. 87. Menoch. l. 2. præsumpt. 75. num. 24. & ante illos Cremenf. in d. l. 2. n. 71. ubi ait nomenem sani capitis negare posse, quod læsus probando contrarium uti possit beneficio hujus legis.

Nec etiam agenti ad restitutionem executionis ex capite enormis læsionis obijci potest exceptio rei judicate, quo argumento potissimum moveatur Fachin. quia hæc nova agendi causa est, ut novum jus, quod sicut ante in judicium deductum non fuit, ita nec de eo cognitum, & pronunciatum videri potest, ideoque obijci non potest exceptio rei judicate, l. cum quaritur, §. l. sequen. ff. de except. rei judic. & ita respondit Præles in d. definit. 25. num. 4. C. de rescind. vend. † Ex quo etiam patet esse levissimum argumentum, quo utitur Colerum, nimirum, quod lis ex prioris litis materia suscitaretur contra l. terminato, C. de fruct. & lit. expens. quia hæc nova lis est, quæ non ex priore lite profuit, sed ex novo contractu, id est ex nova quadam venditione, in qua unus ex contrahentibus enormiter læsus est, & quæ nihil commune habet cum præcedenti lite. Neque enim amplius in dubium revocantur, quæ judicata sunt, & proinde exceptio rei judicate ob stare non potest, ponimus enim de valore rei nunquam cognitum & disceptatum fuisse. Quod videtur sentire Pic. loc. cit.

Nunc superest, ut respondeam argumento, quod dictum est in d. §. si pignora. Sed ex dictis satis constat nihil ob stare nostræ sententiæ. Nam ut dixi, & nunc repeto, hoc in loco Ulpianus duplicis rescripti mentionem facit. Primum illud est, quo cautum fuerat, ut si pignora emptorem non inveniant, addicerentur creditori iusto pretio, & iuxta quantitatem debiti, & proinde in casu prioris rescripti, cum res æstimandæ sint, & iusto pretio creditori dimittendæ, frustra quærimus, an locus sit rescissioni ob læsionem ultra dimidiam, cum additio tantum consistat proportionem pecuniæ, quæ debetur, & quod superest remaneat debitoris, l. si quot, C. de rescind. vend. §. l. ult. C. de iur. dom. impetr. & d. novell. 4. cap. 3. Flamin. Chartar. in d. dec. 39. nu. 15. & alii auctores citati, num. 54. Alterum rescriptum est, ut cum creditor maluit pignora in creditum possidere, & his contentus esse, si forte minoris æstimationis sint, non possit superfluum petere, & hoc casu cum vera emptio, & venditio contrahatur, vel saltem datio in solutum, quæ vicem venditionis obtinet, nihil proponitur, cur hæc conventio ex regulis generalibus venditionis regi, & corrigi non debeat, nisi nova aliqua lege aliud in provincia constitutum sit.

Sanè non omitam questionem hanc inutilem videri ex eo, quod docet Felician. in d. c. 3. nu. 5. in Hispania usu forensi receptum esse, ut scilicet cum creditori pignora addicuntur pro debito, juxta decisionem Ulpiani in d. §. si pignora. liceat quodcumque debitori repetere, & recuperare bona addicta creditori cum fructibus soluta sorte, & usuris, & sumptibus, quia, inquit, in hoc negotio emptio, & venditio non contrahitur, sed pignus, cujus natura est, ut debitor offerens debitum illud quodcumque recuperare possit, ut ait ex l. properandum, §. fin. autem, C. de judic. & ut fructus minuant sortem, vel restituantur debitori l. 1. & 2. C. de distract. pign. & l. 1. C. de pign. act. de præxim hanc apertissimum fundamentum habere in l. 1. Cod. de dol. in qua fidejussor, qui a creditore emit pignora, oblata sorte cum usuris ea domino restituere cogitur. Præxim autem hanc, quod atinet ad usuras, cessare, ubi pro redditibus decursis pignora capta sunt, & addicta creditori, & cum propter debitum ex mutuo proveniens executio facta est, tunc enim nisi aliunde interlit ratione damni, vel lucri, facta est offerre sortem, nec poterit creditor usuras sortis exigere: & hæc digito adligenda esse, cujus præxim etiam meminere Scriptores quidam Hispani apud Munnoz. de Escub. comput. 24. in prin.

65 Ego verdè illud in primis mihi persuadeo, praxim illam nullo modo confirmari ex d. l. 1. C. de dol. quæ peculiarem, & diversam rationem habet, & quæ rei, de qua quaeritur accomodari non potest. Etenim fidejussor videtur tacite promittere, & fidem dare luendi, non emendi pignoris, & proinde si pignus emerit, non videtur servasse fidem: quæ obrem nisi oblata pecunia cum usuris rem cum fructibus restituat, est adversus illum actio de dolo, ut constat ex l. si mand. 59. §. 1. ff. mand. & ex ead. l. 1. in fin. illis verbis *ne fidei rupta gratia, de dolo possit actio exerceri*. Quæ Felicianus callidè diminutam legem proferens omisit; sed inter debitorem, & creditorem nullum tale pactum intercessisse intelligitur, ne scilicet possit emere pignus, & dominium illius consequi, cum potius certi, ac explorati juris sit posse creditorem, ut extraneus quilibet ad hæstam accedere, & licitari: ut sapius dictum est ex l. 2. Cod. si in caus. judic. & Harmenop. lib. 3. tit. 5. † Præterea illud comperum habeo in hac specie, cum scilicet auctionibus ritè & solemniter peractis, pignora addicuntur creditori pro debito, dominium in creditorem transferri, cum in hoc negotio quædam veluti emptio, & venditio contrahatur, aut quid aliud venditioni simile, l. 1. C. si in caus. judic. l. ob causam, ff. de evict. l. cum dominam, ff. de pignor. l. eleganter, ff. de pign. act. Bald. in l. ult. C. si in caus. judic. Duaren. in d. §. si pignora & Anton. Fab. in suo Cod. tit. de distract. pignor. defin. 28. & de error. pragmat. decad. 10. error. 6. num. 11. & rurlus decad. 56. cap. 7. Hillig. ad Donell. lib. 27. cap. 5. & ex his, quæ tradit Guier. præf. quest. lib. 2. cap. 157. ubi resolvit donationem in solutum necessariam vicem habere venditionis, & speciem alienationis esse. Ex quo coniequens est, ut non teneatur creditor pignora sibi solemniter addicta restituere, neque fructus, qui dominium sequuntur, l. 25. ff. de usur.

67 Proinde magis probo, quod memorat in Hispania usu esse receptum doctissimus Covarr. variar. lib. 2. cap. 11. nu. 3. ut ita demum pignora mandentur restitui ipsi debitori cum fructibus, cum actio publica in forma deficit, quod etiam probat Ofateh. in decis. 160. num. 17. Faber. in d. defin. 28. & Costa d. quest. 153. in fin. si quidem auctiones factæ non servata forma legis sunt ipso jure nullæ: neque improba alienatio jus proprietatis potest auferre, l. si residuum, C. de distract. pign. Auth. hoc jns, C. de sacrosan. Eccles. & probatur etiam ex l. 1. & 2. C. de jur. & fid. bast. fise. & notat Rebuff. in d. tract. de pracon. nu. 14. sed subhastationibus ritè peractis, & lapsò tempore luendi, quod judicatis quibusdam locis conceditur, neque rem, neque fructus rei creditori restituere cogendus est. Nam in vicem justis contractus succedit auctoritas judicis, ut ait l. 1. C. si in caus. judic. & proinde satis levia sunt, quæ Felicianus digito adligenda putat. Cujus sententiam nihil juvat l. properandum, §. si auctem, C. de judic. ex qua putat debitorem oblato quandocunque debito pignus recuperare posse, quia nihil tale hic constitutum est, sed hoc tantum hic glossa notat in verbo, *audiatur*, hac exceptione addita, nisi res fuerit jam vendita, vel pro debito creditori adjudicata, quod nostram potius sententiam probat.

68 Illud verdè, quod ait Felician. num. 8. debitorem, ut pignora recuperet, creditori sortem cum usuris solvere debere, & deduci ex celebri rescripto l. curabit C. de act. empr. quia scilicet justum est, ut qui commodum ex re aliena percipit, ejus comodi compensationem præstet. Ergo cum debitor commodum senserit ex pecunia creditoris, æquitas flagitare videtur, ut ejus comodi compensationem præstet solvendo interesse, illud inquam omninò ridiculum & stultum est. Nam debitor ex eo, quod non solvit, & pecuniam alienam retinet, non dicitur commodum ex re aliena percipere, quia pecunia res sterilis est, nec potest naturaliter referre fructus: & si quid ex ea pecunia debitor lucratus est, id ejus industriae potius tribuendum est; & proinde huiusmodi lucrum reddere non tenetur, sed id tantum, quod debet, & si quid forte creditoris interest, ut constat ex l. si natus, ff. de rei vindic. l. 3. C. de pos. & aliis locis: & tradunt Molin. dispus. 327. nu. 5. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 11. num. 17. & alii, quos recensui alio loco: placuit quidem emptorem usuras pretii præstare venditori pro modo fructuum, & vice fructuum, quos ex re sua percipere potuisset, ut rescriptum est in d. l. curabit, sed hæc constitutio ad debitorem pertinere non potest, qui hoc casu ex sententia Feliciani pignora agit ad rem, quæ in ejus bonis permansit l. 9. Cod. de pign. actio. & qui nihil possidet alienum, ex quo fructus percipiat, sed tantum pecunie, & quantitas est debitor, quam fortasse pro-

69 degit, vel casu aliquo amisit, unde malè suam illam praxim Felicianus sustinere tentat ex d. l. §. † Ut etiam Felician. eod. cap. 3. num. 9. malè distinguit inter creditorem, cui ex debito proveniente, ex mutuo pignora addicuntur, & cum, qui ex alia causa creditor est, quia ex quacunque causa pecunia debeatur, debitor, si jus reddibendi pignora habet, sortem tantummodò offerre, & solvere tenetur, nisi creditoris interfit. Neque magis creditor, ultra sortem aliquid capere potest in contractibus bonæ fidei, & legatis & fideicommissis, quàm in mutuo, nisi verè illius interfit, ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, l. socium 60. ff. pro soc. nisi in specie d. l. curabit, & c. salubriter de usur. Quod enim dicitur in contractibus bonæ fidei, & legatis ex mora usuras deberi, jam pridem abrogatum est. Nullum igitur discrimen est inter pecuniam, quæ ex alia causa debetur, sed utroque casu satis est sortem debitam offerre, & solvere, nisi constet creditoris interesse legitimis modis, vel nisi ex causa dotis, vel ex venditione rei fructifera pecunia debeatur, quæ propriam rationem habent, ut in precedentibus tractatum est. Constat igitur Feliciani doctrinam nulla ex parte recipendam esse.

70 Sanè ex his, quæ dixi, satis apparet me putare emptori etiam subveniendum esse, ex remedio d. l. 2. Cod. de rei. ad vendit. si forte enormiter in pretio circumventus fuerit. Quæ fuit sententia Zafij, & Duareni in l. si quis cum aliter de verb. oblig. Rebuff. in tract. de rescind. contract. art. un. glof. 15. num. 4. Petr. Gregor. syntagm. jur. civil. lib. 25. cap. 24. Oldendorp. de act. class. 4. art. 1. & tradunt scire omnes in l. 1. 2. ut Anton. de Padull. num. 12. Gaipar. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 11. num. 16. & 23. Francisc. Stephan. in dec. Aquens. 67. num. 6. & aliis relatis Fontan. claus. 4. glof. 18. part. 1. num. 67. & novissimè dec. 67. num. 5. ubi nota hoc in omnibus tribunalibus receptum esse; idem sensit Fach. contror. lib. 2. cap. 16. ubi ait hanc esse veram, & communem sententiam, quam etiam secutus est Cujacius mentissimus Juris auctor, in l. 47. de evict. ad African. & in l. in cause, ff. de minor. & rursus ad hunc rit. C. de rescind. vend. in fin. laudans neminem contradicere, quamvis ipse contradicat in observo. lib. 16. cap. 18. & rursus lib. 23. cap. 32. ubi ait nullam legem, aut constitutionem esse, quæ hoc remedium emptori concedat, & in cap. de empt. & vendit. Et Cujacii sententiam probat Mainardus in decis. 58. num. 2. lib. 3. & alii quidam Scriptorum Galli in addit. ad eund. & Ant. Faber. de error. pragmat. decad. 8. cap. 7. num. 3. † Sed 71 quamvis nulla lex sit, tamen nominatim hoc beneficium emptori indulget, tamen hoc semper quasi legibus inest, ut ad eas quoque personas, & ad eas res pertineat, quæ similes sunt, ut ait l. 26. de leg. similis autem emptoris & venditoris causa est, ut enim emptor injustus esse non debet, ita nec venditor immo pretio vendere, l. 1. C. de præd. decur. fin. decr. non alien. Et deinde, ut succurritur emptori, qui dolo circumventus est, l. eleganter, ff. de dol. l. Iulianus, §. si venditor, ff. de act. empr. & hac de re egregiè differens Marcus Tullius lib. 3. offic. ubi refert historiam quandam Caii Canii equitis Roman. & ejusdam Pythii argentarii Syracusani, ejus etiam meminit D. Ambrosi. in lib. de offic. idque admittit Præter hoc. cit. ita ei subvenire æquum est, si re ipsa tam immodicè circumveniat, d. l. si quis, cum aliter de verb. oblig. ex qua constat perinde esse, si dolus interveniat contractantis, vel si res ipsa in se dolum habeat.

72 Sed quoniam in eum Ciceronis locum incidimus, operæ præxiæ est eandem historiam, iidem verbis hic subicere Caii Canius, inquit, eques Romanus, cum se Syracusam oriandi, ut ipse dicere solebat, non negandi causa convulisset, dicebat se hortos aliquos emere velle, nisi se oblectare sine interpellatoribus posset. Quod cum perire videret, Pythius ei quidam, qui argentarium secretis Syraculis, vulgares quidem se hortos non habere, sed licere uti Canis si vellet ut suis: & simul ad cenam hominem in hortos invitavit in posterum diem. Cum ille promississet tunc Pythius, qui esset ut argentarius apud omnes vulgares gratiosus, piscatores ad se convocavit. & ab his percipit, ut ante suos hortos postredie piscarentur, dixitque, quid eos facere vellet. Ad cenam tempore venit Canius: opipare & Pythio apparatus convivium, cymbalum ante vultus multitudo. Pro se quisque quod ceperat asserbat: ante pedes Pythii, pisces abiciebantur. Tum Canius, quævis inquit, quid est hoc Pythii? tantumne piscium, tantumne cymbalum? Et ille, quid mirum? inquit, hoc loca est Syraculis tantumquid est piscium. Hic aquatis, hac valla isti carere non possunt. Incensus Canius cupiditate contendit a Pythio ut venderet. Gravari ille primo, quid multa? imperat, emit

homo cupidus & locuples tanti quanti Pythius voluit, & emit instructus. Nomina facit, negotium conficit. Invitat Canium postvidie familiaris suos: venit ipse mature, scalmum nullum videt, quarit ex proximo vicino, num seria quadam piscatorum essent, quod eos nullus videret. Nulla quodvisiam, inquit ille: sed hoc piscari nulli solent: itaque mirabar veri quid accidisset: stomachari Canius, sed quid faceret? nondum enim Aquilius collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas. † Hæc Cicero, qui deinde post alia quædam exempla fraudis in venditionibus à venditoribus adhibita, concludit, quamvis nulla lege, aut jure civili id esset prohibitum, tamen naturæ lege sancitum esse, ne quis alterius prædatur inficitia, & proinde licet nulla lex, vel juris civilis constitutio beneficium illud emptori nominatim indulgeat, ut objicit Cujacius, lege tamen naturæ est cautum, ne venditor ex emptoris inficitia, & inficitia locupletetur.

73 Nec magni facio, ut leviora quædam omittam, quod Cujacius, Faber, & Mainardus scribunt, æquum esse subvenire venditori, quem plerumque necessitas rei familiaris compellit vendere minori pretio, d. l. 1. C. de præd. decur. l. ita ut omnes, §. 1. ff. Mand. non autem emptori ultra accedenti ad emptionem, & plerumque ementi pretio immenso affectione opportunitatis, vel loci, vel cœli, vel quod majorem res fuerit, vel aliis ex causis, quibus incensus ingentia pretia sæpe projicit, ut eques ille Romanus ob opportunitatem piscationis apud M. Tullium. † Primum enim hoc perpetuum non est. Nam sæpe homines vendunt lucrandi, & fraudandi animo, ut Argentarius ille Syracusanus, & in l. 14. §. 1. de act. empr. l. 1. §. in causa de adilit. edict. ubi scribitur causa hujus edicti esse, ut occurratur fallacis vendentium: & in l. 37. cod. ne emptores à venditoribus circumveniuntur, ut etiam sæpe venduntur res nulla necessitate urgente, vel quia displicent, vel ut alia utiliores emantur, ut expendit Fachin loc. cit. † Denique quia ut emptor necessitate venditoris abuti non debet, ita nec venditor inficitia, & inficitia emptoris, ut constat iisdem legibus, quæ contra communitatem sententiam proferuntur d. l. ita 36. in fin. ff. mand. & d. l. 1. Cod. de præd. decur. illis verbis; ita enim fiet, ut nec immoderatus venditor, nec emptor cuiusque sit conditionis, inventiatur injustus. Nam & dolo est, vel dolo proximum ab homine emendi cupiditate incenso ingentia pretia exposcere, & extorquere. Nec enim emptor ingens, & immodicum illud pretium offerret, nisi Venditor callidus, & lucri avidus plures rem suam æstimaret, & vix tandem in pretium illud consentiret in perniciem emptoris plerumque valoris rei ignari, cum tamen venditor rei suæ valorem scire præsumatur, l. 15. Cod. de re scind. vendit. quæ est l. 4. C. Theod. de contr. empr. & d. l. 1. §. in causa, ff. de adilit. edict. & proinde æquissimum est ex utraque parte contractum corrigi. † Et nobiscum D. Thomas in

75 2.2. quæst. 77. art. 2. & post illum Theologi omnes facile consentiunt, quos recenset Salas in lib. de empr. & vend. cap. 26. nu. 6. qui docent lædentem etiam intra dimidium justii pretii peccare contra justitiam, & teneri ad restitutionem: Et moventur ea potissimum ratione, quæ M. Tullius loc. cit. quia scilicet jure naturæ æquum est neminem cum alterius jactura, & injuria fieri locupletiorum: & præterea quia justitia, quæ contractibus præest, vel præesse debet, æqualitatem postulat, ut docet Aristot. 5. Ethicor. cap. 5. & lib. 1. Polit. cap. 6. sed in ista læsione violatur æqualitas, & quidem maxime: ergo & justitia, & proinde oritur obligatio restituendi. Quod & Jurisconsulti in foro conscientiarum admittunt, & inter ceteros Veron. de simul. contract. num. 32. & 39. & Covar. variar. lib. 2. cap. 4. num. 11. quia inquit in hoc foro nemo decipi, vel decipere debet. Et hanc receptionem sententiam esse admittit Anton. de Padill. loc. cit. nu. 37. qui tamen putat inæqualitatem hanc re ipsa contingentem, in foro quoque animæ licitam esse.

77 Et licet ad hunc tractatum hoc parum pertineat, neque excurrere soleam, tamen non duxi prætermittendum Fontanellam in intro. dec. 60. ita conqueri de Imp. Diocletiano & Maximiano, quod deceptionem in emptionibus usque ad dimidium justii pretii permissit in d. l. 2. C. de rescind. vend. ut illos omnis recta politia expertes, & hanc inhumanam, & crudelem resolutionem vocet, & dignam, quæ ex Christiana Rep. exterminetur. Et refert pro sua sententia verba Franc. Fortij ad d. dec. Aquen. 67. digna, ut ait perpetua memoria, quæ sunt hujusmodi. Præceptum divinum est Levit. 25. Quando vendes aliquid civi tuo, vel emas ab eo, non contrahes fratrem tuum. Contra leges civiles permittunt contrahentibus se mutuo circumvenire: sed quanta debeat esse illa cir-

78 cumventio, diu certatum est; & dolentum à crudelissimis Tyrannis, & nominis Christiani infestissimis hostibus hoc tandem definitum in d. l. 2. sed quod fateor maxima cum inæqualitate, quæ æqualitatem ipsam hoc est veram justitiam dimidio fraudare permittit, & non restituendum circumventum venditorem, nisi dimidio plus sui pretii sit fraudatus. Sed non est mirum illam duritiam exire à sanguinariis illis pietatis Christiana hostibus, qui decimam illam carnificinam persecutimis exceperunt, &c. & addit. Fontan. Quis potuisset melius loqui, & rectius sentire?

79 Ego fateor quidem Diocletianum, & Maximianum tanquam persecutores Christianorum, & Ecclesiæ execrabiles esse, & diris omnibus persequendos, quibus Ovidius devovit Ibin. Sed ut conditores dictæ legis quibus potius laude dignos esse puto, illisque potius hoc nomine gratias agendas esse. Et occurrit primum ante d. constitutionem non licuisse ab emptione discedere, quantacunque fuisset læsio, etiam ultra dimidium justii pretii, neque nullum remedium fuisse læsis cessante dolo, vel metu, & restitutionis privilegio, quo illis esset succursum. Nam licebat vilissimo emere l. 2. §. 1. ut. ff. de eo quod cert. loc. l. 8. §. 1. ff. de bon. auct. jud. possid. & contrahentibus in pretio se mutuo circumvenire, ut sentiebant tres magni Jurisconsulti Paulus, Pomponius, & Ulpianus in l. in causa, ff. de min. & in l. item, si pretio, ff. loc. & id naturaliter seu jure gentium licitum esse. Et cum hic status esset emptionum venditionumque, duo illi Cælares modum hunc tam immodicæ læsionis adhibuerunt, nec ultra dimidium valoris, qui erat tempore contractus, liceret contrahentibus se in pretio decipere: si id fore contingeret, emptor, vel suppleret, quod justo pretio deest, vel rem venditori dimitteret, recepta prius pecunia, quam dedit. In quo laudandi potius sunt, quam laceffendi convitiis. Et sanè justius conqueri possent de Constantino Augusto, & de Gratiano, Valent. & Theod. A. A. A. quod ob minorem pretii quantitatē venditiones infirmari, & fidem rerum contractarum convelli noluerunt, ut constat ex l. 1. 4. & 7. C. Theod. de contr. empr. si iis legibus nunc uteremur, & à Justiniano confirmate fuissent. Denique ipsum etiam Justinianum optimum Principem laceffere deberent, & imperitiæ, & inhumanitatis arguere, qui tam iniquam, & inhumanam, ut ipsi putant, constitutionem observari jusserit. Et tamen viros & doctrina legum & experientia rerum, & studio Reip. indefesso insignes elegisse refert, qui relicta constitutionum retro Principum multitudine, quas justas, & utiles Reip. esse judicarent, in unum veluti corpus redigerent, ut ipse in tribus primis sui Codicis Constitutionibus testatus est. Quorum præstantissimorum virorum judicium carpere, & convitari valde temerarium esse videtur. Et præterea, quia duo summi Pontifices Alexander III. & Innocentius III. tamen hac lege non tenerentur, non dedignati sunt illam imitari, ut constat ex cap. 3. & pen. extr. de empr. & vend. ubi Cujacius notat, quod his locis à duobus Pontificibus constitutum est, contrahere omnino cum d. l. 2. quam crudelem & inhumanam Fontanella dicere aulus est. Denique observandum fuit leges non tam privatorum jura, & utilitatem respicere quam commune Reip. bonum, ejusque tranquillum statum tueri debere. Unde licet justitia particularis summam & Arithmeticam æqualitatem exposuisset, quia injustus est, qui plus capit, ut docet Aristoteles loc. cit. tamen quia si sub prætextu cuiusvis majoris, vel minoris pretii ad emptionibus, & venditionibus, & aliis similibus commerciis discedere liceret, impedirentur commercia, dominia rerum incerta essent, & omnia litibus perstreperent, utilius, & consultius vitum est, ut non nisi ex magna læsione, quæ dimidium justii valoris excederet, actio daretur ad rescindendas venditiones, optione etiam emptori concessa, ut quod deest justo pretio, solvere possit, & rem retinere, & non rescindatur venditio. Quod in hanc rem expendunt Theologi, & Juris auctores plurimi apud Covar. variar. res. lib. 2. cap. 4. num. 11. & adversus Molinæum Arius Pinell. in d. l. 2. par. 1. cap. 1. num. 22. & 39. Michael Salon. qu. 77. art. 1. contrav. 17. in princ. vers. oppositum docent, ubi ait has leges hac ratione acceptas esse sanctissimas, & paci Reip. maxime necessarias: & Paul. Layman tract. 4. cap. 17. num. 6. vers. de vero. Sigism. Scacc. de commerc. §. 1. qu. 7. ampliat. 10. nu. 78. Anton. Merend. contrav. lib. 1. cap. 38. n. 12. & 14. ubi rectè docet etiam in foro Ecclesiastico læsis citra dimidium justii pretii actionem denegari, ob illam scilicet rationem, quam diximus ne omnia litibus replerentur.

80 Sanè potuisset Fontanella pro sua opinione adducere novell. 2. Romani senioris de rescind. vendit. quæ erat apud

apud Harmenop. lib. 3. tit. 3. qua constituit, ut si quis post factam venditionem infra quadriennium de ea conquestus esset, illi succurreretur: ut vel emptor justum pretium supplens rem sibi retineret, vel recepta sua pecunia cum usuris rem restitueret, & ex prædio decederet restituendo venditori. Sed dicam, vel hanc Romani constitutionem nunquam receptam fuisse, ut multæ alie aliorum Principum, qui post Justinianum imperium adepti sunt, vel potius intelligendam esse, dummodo excessus sit ultra dimidium iusti pretij, ut illam accepisse videtur Harmenop. loc. cit. qui statim hæc verba subjicit. *Possunt se contradentes invicem circumvenire, etiam ad dimidiam usque iusti pretij. Qui vero ultra iusti pretij dimidium secum contradentem circumvenit, & laedit, aut quod est plus dimidio reddit, aut tota resolvitur, & rescinditur venditio.* Neque enim hoc is auctor scribere potuisset, si ex Romani constitutione ob quemlibet excessum, vel defectum pretij licitum fuisset venditiones rescindere, si quidem id esset legem corrigere, quod privatis non licet.

Ut etiam potuit Fontanella Roderici auctoritate uti, qui lib. 1. quæst. 11. iisdem ferè verbis, quibus Fortius loc. cit. usus est, in Diocletianum, & Maximianum invehitur, ex quo statim suspicatus sum utrumque ex Molinzo profecisse. Sed Rodericus eod. loc. num. 5. ostendit utilius, & honestius esse, modicum excessum, vel defectum, si quis sit in pretio, sibi invicem indulgere, quam in summa, & individua æqualitate investiganda immorari, & torqueri, nimiamque litigandi materiam tolerare. Alioqui, inquit, vix ulla frequentia, vix ulla fides, & stabilitas esset commerciorum. Et postquam deinde num. 9. & 10. scripsit Diocletiano, & Maximiano visum fuisse, satis esse licentiam illam intra dimidium iusti pretij cohibere, ne ulterius vagari posset, idque à justa æqualitate, & justitia naturali valde remotum videri, subjicit statim nullam aliam fuisse legem, quæ læsis, & deceptis succurreret, idèque merito dictæ constitutionis humanitatem, & æquitatem agnoscere, imò etiam laudare Pinell. loc. cit. num. 22. idèque illi standum esse, prout etiam moribus ubique receptum fuisse testatur. Quod, & ego sentio, ne sapientiores legibus esse videamur: & præsertim, quia hæc constitutio ipsis Pontificibus probata est, ut proximè diximus, & P. Salone teste loc. cit. paci, & tranquillitati Reip. maximè sit necessaria.

Cæterum, quod diximus ob læsionem ultra dimidium iusti pretij adiudicationem pignorum corrigendam esse ex l. 2. C. de resc. vend. multo magis locum habere debet, si læsio longè dimidium excesserit, & venditor enormissimè decipiatur, si quidem hoc casu severius eum possessore agendum esse multi putant, ita ut nulla illi electio relinquatur, an supplere iustum pretium malit, & rem retinere, vel recepto eo, quod dedit rem dimittere, sed omnino cogendus sit acceptis numeris suis rem restituere cum fructibus, quia contractus in ledolum habere videtur; & perinde est, ac si possessor nullum titulum haberet, ut sentiunt Thesaur. in dec. 165. n. 6. & 7. Ant. Fab. in suo Car. de resc. vend. def. 3. & tractat Fontan. in dec. 64. & 104. & hoc inter enormem, & enormissimam læsionem discernimen esse, quod nunc, ne nimium excurrere videar, non attingo, id tantum dico, tam immodica læsione interveniente iudices ad corrigendum contractum procliviores esse debere. Et, quod magis est, quidam tradunt valere statutum, ne ob læsionem ultra dimidium iusti pretij liceat venditionem rescindere: quale statutum apud Ticinenses extare, & vigere ad tollendas lites scribunt Alb. in consil. 666. num. 29. & Cost. de remed. Subsid. cap. 47. num. 6. rectè subiciens ad læsionem enormissimam porrigendum non esse.

Quamobrem hic addendum est, si in venditione aut datione in solum læsio plulquam enormis interveniret, id est, quæ longè excedit dimidium iusti pretij, & quæ enormissima dicitur, ex sententia multorum ita contractum corrigendum esse, ut emptor accepta pecunia, quam dedit, rem cum fructibus à die interceptæ possessionis restituere cogatur, nulla ei relicta facultate supplendi, quod deest iusto pretio, perinde enim cum eo agendum esse, ac si nullum titulum haberet, quod contractus re ipsa dolum habere videatur. Quod ex Thesaur. dec. 165. n. 7. & alijs in transitu scripsi q. 9. n. 14. quibus nunc addo Roder. de ann. reddit. l. 1. q. 14. n. 62. Cost. loc. cit. n. 6. vers. imò in casu. Cancr. variar. par. 1. c. 13. n. 43. Maistr. dec. 267. n. 4. ubi ait, ita passim iudicari, Giurb. in dec. 105. n. 1. Barbol. in collect. ad c. 6. n. 3. extra de empt. & vend. & Mangil. de substat.

q. 43. n. 13. & 14. & alijs relatis Cyriac. controv. forens. cap. 258. n. 10. ex quibus videtur hæc in foro recepta sententia. Quæ tamen difficilis esse videtur ex his, quæ scripsit idem Faber. de error. pragmat. Decad. 1. cap. 7. ubi hoc inter errores pragmaticorum recenset: & ex his, quæ scripsimus in d. q. 9. n. 9. solam enormissimam læsionem non sufficere, ut contractus sceneratius censetur ex l. 38. de contr. empt. & l. dolus 10. C. de resc. vend. Sanè in foro magna est rerum judiciarum auctoritas, unde ab hac sententia nec recessit Senat. apud eund. Fabr. d. tit. de resc. vend. def. 3. & 5. Porro si modicitati pretij pactum excedat redimendi intra aliquod tempus, tamen controversum sit, an hæc duo sufficiant, ut contractus sceneratius censeri possit, placuit tamen hanc justam causam esse, ut venditor etiam post illud tempus admittatur ad rem redimendam. Ita enim sentiunt Chassan. & alij apud Tiraq. de retract. convent. §. 1. glof. 2. n. 55. ubi ait, hoc non carere æquitate propter quandam suspensionem, quæ ex modicitate pretij, & pacto redimendi oritur. Idemq; respondit Soc. lun. in cons. 105. n. 3. lib. 3. & Menoch. de arbitr. cons. 217. n. 3. ubi ait, id magis ex æquitate, quam scripto jure receptum esse. Surd. in dec. 34. n. 4. Cardin. Mantie. de tac. & amb. convent. l. 4. tit. 31. n. 40. Fab. in d. def. 5. & Com. Morot. in apolog. pro magistr. Pedem. n. 41. & 44. Obiervo tamen eos variè de fructibus constitute. Mihi videtur id ex læsione definiendum esse, quæ si modica, & tolerabilis sit, poterit iudex admittere venditorem ad redimendum certo aliquo præfinito tempore, nulla facta deductione fructuum, ut sentit Tiraq. loc. cit. & iudicatum refert Surd. in d. dec. 34. in fin. vel si læsio immodica, & intolerabilis fuerit, decernere, ut fructus saltem post litem contestatam percepti ab emptore restituantur, vel deducantur ex pretio, ut definitum est apud Fabr. in d. def. 5. n. 6. subiciens hoc ita accipiendum esse, si emptor non sit solitus scenerari. Hoc enim si duobus illis, id est, modicitati pretij, & pacto de retro vendendo quoque accesserit, non dubitari quin contractus sceneratius censeri debeat, quod à nobis mediocri diligentia tractatum est in d. q. 9.

Q V Æ S T I O X L I .

De censibus reservatis.

S V M M A R I U M

1. Censu reservativo quomodo contrahatur.
2. Ioseph prædia dimisit Agyptiis, annua pensione Regi reservata.
3. Emphyteuta cessans biennio, vel triennio in solutione canonis incidit in commissum. Censuarius re non cadit, licet per multos annos censum non solverit.
4. Commissi pactio in censu reservativo est valida, num. 14.
5. Feliciani contraria sententia.
6. Commissi pactio, censu reservativo substantia non repugnat.
7. Naturalis contractus pactionibus mutari possunt, l. ult. C. de pact. inter. empt. in omnibus alienationibus locum habet.
8. Pactum legis commissoria neque censum, neque venditionem tollit.
9. Commissi pactio censu reservativo congruit.
10. Gasparis Roderici doctrina quedam rejicitur.
11. Lex commissoria in venditionibus recepta, in pignoribus prohibita.
12. Et huius rei ratio.
13. Baldi, & Alvari Valaschi locus declaratur.
14. Quisque potest suis rebus legem dicere.
15. Commissi pactio in censu consignativo prohibita.
16. Etiam si altum sit, ut res censetur vendita pro pretio census.
17. Commissi pactio in censu consignativo illicita, licet altum sit, ut res sit vendita iusto pretio.
18. Commissi pactio in censu reservativo recepta est favore eius, a quo rei pervenit.

19. Commissi pactio, in Emphyteusi pecunia constituta an valeat, auctoris distinctio.
20. Census simplex reservativus ab omni sœnore immunus.
21. In simplici reservativo censu iniustitia tantum deprehendi potest, non sœnus.
22. Census reservativus perpetuus.
23. Census reservativus redimibilis ab usura alienus.
24. Facultas redimendi rationem census reservativi non tollit.
25. Lex commissoria addi potest venditioni cum pacto, ut emptor interim præstet usuras pretii.
26. Census, in quo pretii loco datur pretium rei vendite, non sustinetur.
27. Nisi pro modo fructuum, qui ex fundo percipiuntur.
28. Equitas l. curabit. prævalet fictioni brevis manus.
29. Census, in quo loco pretij dantur res mobiles aestimata, est nullus.
30. Neque locum habet l. curabit. si res sine, infructuosæ.
31. Aliud verò, si sint fructifera. l. curabit. locum habet in rebus mobilibus, qua pariunt fructus.
32. Vendita cymba piscatoria cum rebus usura pretij debentur.
33. Ius exigendi usuras pretij transit, in cessionarium.
34. Census reservativus an super rebus mobilibus creari possit. Auctoris distinctio.
35. Census reservativus super rebus mobilibus fructiferis constitui potest.
36. Ludovici Avendani contraria sententia, qua rejicitur.
37. Pecunia licet negotiationi exposita non est fructifera.
38. Res an dari possint, ut quid annuum præstetur.
39. Res mobiles fructifera ita dari possunt, ut accipiens annuum præstet.
40. Res mobiles steriles an sub annuo redditu licite concedantur.
41. Quantitas pecunia ea lege dari potest, ut accipiens alterum alat, quandiu vixerit.
42. Gasparis Roderici sententia, qua rejicitur.
43. Alphonsi Regij sententia in materia l. curabit.
44. Eius argumenta adversus Iurisperitorum sententiam. Qua defenditur, & per tot.
45. L. curabit. est de venditione perfecta, & ex qua fuit translatum dominium.
46. Equalitas ut constituarur, expendi debent omnia, qua contractum attingunt.
47. Mutuum dare, & rem fructiferam sine pretio tradere diversum. Pecunia, vel fundi indebitè soluti differentia.
48. Merces carius vendere ob dilatam pretij solutionem usurarium est, & illicitum.
49. Theologorum, & Iurisperitorum in specie, leg. curabit. conciliatio.
50. Contractus cum omnibus suis pactis, & conditionibus unicus est. Neque potest pro parte probari, & pro parte improbari.

Observandum in primis est censum reservativum ita constitui, cum quis rem unam, vel plures alteri pleno jure concedit, reservata sibi dumtaxat super illis rebus menstrua, vel annua pensione. Quod genus contractus probatum est non tantum jure civili, ut in l. ult. ff. de contr. empt. l. ult. Cod. de rer. permut. & l. 8. C. de condit. ob caus. sed etiam jure Pontificio, ut in cap. constitutus de relig. dom. Unde merito hoc genus commercij probaverunt Juris auctores omnes: ut Bart. in l. 1. §. 1. ff. de publican. lal. in antb. qui rem n. 10. C. de sacros. Eccl. Cravet. in conf. 217. n. 4. Covarr. variat. lib. 3. c. 7. num. 1. Gomez. ad l. Taur. 68. n. 2. & 3. Surd. in conf. 162. n. 4. Molin. disp. 381 & 383. ubi ait hic nullam usuræ effugiem esse. Menoch. lib. 1. praj. 107. n. 4. Frideric. Martin. de jur. cens. cap. 2. n. 18. Argent. ad consuetud. Britann. art. 73. nr. 2. Coccin. in dec. 205. n. 1. Felician. de censu in presat. lib. 1. num. 9. & 17. & omissis alijs Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. quest. 1. num. 200. & 248. quibus in locis notat hujusmodi redditus constitutione D. Pij V. non comprehendi. † Quin etiam hoc genus commercij vetustissimum esse constat ex Genesi cap. 47. in quo relatam est Iosephum, cum Aegypto præciter, agros incolis ea lege dedisse, ut quintam partem fru-

ctuum Regi præstarent. Refertur verò hæc historia his verbis: Emit Ioseph omnem terram Aegypti vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis, subiecitque eam Pharaoni præter terram sacerdotum, qua à Rege tradita fuerat eis, & c. Dixit ergo Ioseph. ad populos. En ut cernitis, & vos, & terram vestram Pharaos possidet: accipite semina, & serite agros, ut fruges habere possitis. Quintam partem Regi dabitis: quatuor reliquas permissis vobis in sementem, & in cibum familiis, & liberis vestris, & c. Ex eo tempore usque in presentem diem in universa terra Aegypti rebus quinta pars solvitur. Ex quibus exploratum est de justitia, & validitate huius contractus ambigendum non esse.

Sed licet hoc genus commercij proximum sit Emphyteusi, illud tamen inter utrumque interest, ut Emphyteuta, si triennio in solutione canonis cessaverit, qui debetur privato, vel biennio, si emphyteusis est Ecclesie, cadat jure suo, ut sancitum est in l. 2. C. de jur. emphyt. & in c. potuit, de locat. & apud Harmenop. lib. 3. tit. 4. §. 8. & notat Cujac. in princ. d. l. 2. & in d. cap. potuit ubi ait, illud omnino delumptum esse ex jure civili. Censuarius verò, quamvis per decem, & amplius annos pensionem non solverit, non cadit jure suo, sed tantum ad pensiones præteriti temporis potest conveniri. Hanc enim inter utrumque contractum differentiam unanimis constituerunt Glos. Innocent. Abb. & alij in d. cap. constitutus, & apud Covarr. in d. c. 7. num. 1. vers. ex hoc vero. Et Scriptores Hispani plurimi apud Felician. loc. cit. n. 17. quibus consentiunt Argentr. in d. art. 73. not. 2. n. 1. Connan. comment. juris civilis, lib. 7. cap. 12. num. 11. in fin. Francisc. de Cald. de iure Emphyt. lib. 4. cap. 4. num. 37. Card. Mantica. de tacit. & ambig. convent. libr. 22. tit. 3. num. 10. Valenz. conf. 178. n. 28. & qui multa de hoc contractu novissime scripsit Duard. in d. q. 12. n. 15.

Illud sanè inter omnes constat in hoc genere census locum esse commissum, si nominatim actum est, ut non soluta suo die pensione res in commissum cadat, vel quod idem est ad dominum revertatur: id enim probari potest, l. 2. C. de donat. qua sub mod. illis verbis, lege scilicet, qua imposta est conservanda, & arg. l. 48. ff. de prob. qua ait, licere unicuique rebus suis eam quam vult legem dicere. Et ita rectissime sentiunt Covarr. loc. cit. Anton. Gom. ad d. l. 68. num. 3. Alvar. Valasc. d. quest. 32. num. 51. & frequentiori Doctorum calculo receptum esse scribit Felician. loc. cit. num. 23. Molin. d. disp. 360. num. 12. Honded. in conf. 81. num. 15. & 19. Virg. de Boccac. de censib. part. 2. num. 22. Ioseph. de Sesse, decis. 32. n. 4. & 5. Ugolin. de usur. c. 43. num. 3. & Sigismund. Scacc. in d. q. 1. n. 248.

Sanè Felicianus suis subtilitatibus, & argutis confidens loco cit. num. 24. hanc communem sententiam non tantum perdifficilem sibi videri, sed perquam falsam scribere non dubitavit. Nam inquit, compertum est inutilem esse pactionem, qua adjicitur contra substantiam actus ex legem precario 12. ff. de precar. Et proinde cum ad istius census substantiam perneat, ne res incidat in commissum, consequens est pactionem contrariam nullius momenti esse. Neque movere si quis objiciat conventionem hanc esse extra substantiam contractus, & potius ad naturam eius pertinere, quia inquit, ne res incidat in commissum ob non solutam pensionem, est quid intrinsecum, & naturale ipsi contractui, & ab eius essentia fluens, ideoque pacto abrogari, tollique non posse, l. 80. in fin. ff. de contr. empt. l. Lucius Titius ff. de pof. & alijs. Sed hac pactione adjecta contractum in Emphyteusim transire, & transfundi, & iidem legibus, quibus emphyteusis regitur contineri d. l. 8. in fin. de contraben. empr. subjiciens num. 29. se in explicatione huius contractus nec oleum, nec operam perdidisse.

His tamen non obstantibus puto standum esse communi sententia, quia falsum est, quod Felicianus ait, pactum commissi repugnare substantia huius contractus, illius enim substantia posita est in traditione rei ea lege, ut quid menstruum, vel annuum præstetur, ut constat ex d. c. constitutus, & d. l. ult. C. de rer. permut. cui non repugnat pactum legis commissoria, vel additionis in diem, ut manifestum est ex l. 3. & l. 6. de pact. inter empr. & vendit. & docent Molin. in d. disp. 381. & Duard. in d. q. 16. n. 13. Ut etiam à veritate alienum est esse quid intrinsecum, & ab essentia huiusmodi contractus fluens, ne res ob cessationem solutionis incidat in commissum, siquidem illi magis proprium, & innatum est, ut non soluta pensione res censuarius

suario auferri possit ex l. 2. §. 8. C. de condit. ob caus. §. 1. 3. in fin. ff. de donat. l. ult. C. de reuoc. donat. §. arg. l. 5. ff. de leg. commiss. ubi Aristot. ait, nihil penes eum residere oportere ex re, in qua fidem secessisset. Et ex doctrina Baldi in d. l. 8. n. 5. ubi apertissime docet eos, quibus non seruauit pacta, si alii non erant contracturi, posse condicere res ablatas: & contractus etiam nominatos hac de causa rescindi posse ex d. l. 6. C. de pact. inter empt. & vend. † Et admissio etiam, id ad naturalia huius contractus pertinere, certum tamen est, hæc pacto mutari, & corrigi posse. Ita enim constat ex l. 1. §. si conueniat, ff. de pos. l. 43. ff. de pact. l. 1. in princ. §. 1. 7. in fin. ff. de peric. & comm. rei vend. & in specie ferè ex d. l. 3. §. 6. C. de pact. inter empt. & vendit. §. 1. 2. C. de donat. qua sub mod. & docent Coraf. Miscellan. lib. 3. cap. 10. num. 4. & alii apud Cardin. Mantie. de sacie. & ambig. conuent. lib. 1. tit. 13. n. 10. & in transitu notat Ioan. Garcias de expens. & melioram. 1. 9. n. 64. his uerbis, *Qua enim iniquitas est, aut qua iniuria fit, ut re mea tradita ea condicio à me opponatur, cum ab initio liberum tibi sit rem meam ita non accipere.* Et congruenter in d. l. ult. C. de pact. inter empt. cum enim venditor, uel alter alienator non alia lege jus suum transferre passus est, nisi tali fretus conuentione, quomodo seruandum est aliquam captionem ex varia pati tum interpretatione. Et obserua, quod lex ait, *venditor, uel alter alienator, innuit enim id non tantum in uenditione, sed in alijs etiam alienationibus omnibus obtinere, & consequenter etiam in censu reservatio, quæ est species alienationis, admittendum esse.*

Denique huic sententiæ non repugnat, quod dicitur in dist. leg. 80. in fin. de contr. empr. neminem uideri eam rem uendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat, quia hinc tantum Felicianus colligere potuit, non uideri rem in censum tradidisse, qui de rei dominio conuenit, ne in accipientem transiret, hoc enim eius substantiæ repugnat. Aliud uero dicendum est, si actum sit, ut non præstita suo die pensio, res in commissum cadat, uel ad dominum reuertatur. Nam ut non impeditur uenditio, d. l. 3. Cod. de pact. inter empt. & vendit. l. 1. §. 2. ff. de in diem addit. ut etiam non impeditur donatio l. 1. Cod. de donat. qua sub mod. ita prorsus non desinit contractus censualis esse ex eo, quod conuenit, ut non soluto ad diem redditu, res incidat in commissum, uel ad dominum reuertatur. † Quia hæc pactio etiam huic contractui conuenire potest, ut in specie docent Menoch. Honded. & Cardin. Mantie. loc. citat. & censuit Rota post tractatum Cenci de censib. dec. 225. num. 13. ex quibus etiam manifestè apparet, falsum esse hoc pacto addito contractum in emphyteusim transformari, & transformari, quia uerius est, etiam adiecto hoc pacto, contractum censuale manere, neque ex regulis emphyteusis tegi, & coerceri, ut in specie censuit Rota in d. dec. 225. Unde dicere possumus cum bona Feliciani uenia, illum in hac quaestione oleum, & operam perdidisse.

Hinc etiam comperitur non esse recipiendum, quod scribit Roderic. in dist. quest. 22. num. 12. pactum scilicet commissi in censu reservatio ob non solutam sua die pensionem censeri adiectum in fraudem usurarum, quod adiciatur quantitati ex Baldo in leg. cum allegas. C. de usur. & Valasc. consule. 35. num. 1. idioque uicari subsistente contractu. Etenim hæc conuentione non adicitur quantitati, sed rei, in cuius traditione quisque quam uult legem dicere potest, dist. leg. 48. ff. de pact. §. 1. ultim. C. de rer. permur. Secundò quia hæc pactio admittitur in Emphyteusi, in qua pensio aliqua præstari solet d. l. 2. C. de jur. Emphyte. ut etiam in locatione, & conductione, l. quero 34. §. 2. ff. loc. l. ade. C. eod. † Denique quia inter omnes constat, legem commissoria, quæ in pignorb. prohibita est, in emptionibus, & uenditionibus receptam esse ex l. Amilius ff. de minor. l. 25. in princ. ff. de petit. hered. l. 3. ff. de contrahen. empr. l. 1. §. 1. si fundus ff. de leg. commiss. l. 3. C. de pact. inter empt. & vendit. & tradunt Cujac. ad d. tit. de pact. pignor. in fin. Surd. in decision. 248. num. 2. §. 19. Felician. de censib. lib. 1. cap. 6. num. 1. Eminentiss. Mantie. lib. 11. tit. 9. n. 2. & nos diximus alijs auctoribus citatis q. 4. 1. num. 2. §. quest. 42. num. 20. † Ratio uero, cur lex commissoria in uenditionibus recepta sit, in pignorb. improbetur, tametsi utroque casu quantitati adiecta uideatur, illa est, quia in pignorb. pecunia sua die non soluta, res auferretur domino, & adicitur creditori, quod captiosum est, & merito prohibitum d. l. ultim. C. de pact. pignor. in uenditionibus uero res ad eum redit, à quo perueniat,

ut docent auctores citat. & Federic. Martin. de iur. cens. cap. 6. num. 136. quæ ratio obinet in censu, de quo agitur: & proinde hoc pactum recipere certissimum est. † Neque turbare debet auctoritas Baldi in d. l. cum allegas. num. 13. in 7. oppositio, ubi allegatur à Roderico, quia Baldus hic tantum docet, pactum legis commissoriae in emphyteusi, & uenditione receptum esse, subiciens hanc uisuram non esse, sed contractum, quod potius iuvat nostram sententiam. Denique nihil obstat, quod scripsit Valasc. in d. consule. 35. quia loquitur de illo, qui pecunia accepta rem propriam censui supposuit, & sic de censu consignatio, à quo pactio commissi merito rejicitur, ut proximè dicam, & constat ex constitutione Pii V. de censibus, quam Valascus in hanc rem adducit in d. consule. 35. Hic uero querimus de censu reservatio, cuius ueritatem esse rationem ex his, quæ diximus perspicuum est: & ita Valascum intelligunt Mancnt. in d. quest. 1. pact. 4. n. 17. & Fontan. de pact. nuptial. claus. 4. gloss. 12. num. 126.

Ex quibus hæc inter utrumque censum differentia constitutuenda est, ut in censu reservatio, sicuti etiam in emphyteusi ualida sit commissi pactio, quia potest quisque rei suæ eam, quam uult, legem dicere d. l. 48. de pact. l. ult. C. de pact. inter empt. & vendit. l. 1. C. de iur. Emphyte. §. d. l. 1. C. de donat. qua sub mod. & tradunt auctores relati n. 11. Garc. loc. cit. Molin. in d. disp. 390. n. 12. Frider. Mart. in d. cap. 6. n. 280. Vicen. Mancin. de iuram. p. 4. eff. 34. nu. 4. Leonard. ad d. consue. de censib. §. 4. q. 27. n. 5. & Rota in d. dec. 425. nu. 13. † In censu uero consignatio hæc pactio omnino inutilis est, & præfata Pij V. constitutione prohibita, ut adnotarunt Navarr. in lib. de usur. n. 93. Gutier. & alij Scriptoribus Hispani apud Felicianum d. lib. 1. cap. 10. n. 11. Rebellus, Intrigliol. & alij apud Cencium q. 57. num. 18. nouiss. impres. Taurinen. inter quos Virgin. de Boccat. lib. de censib. part. 2. n. 72. in fin. qui ait, clausulam hanc iniquissimam, & usurariam esse. His consentiunt Binsecht. in cap. in ciuitate de usur. q. 12. conclus. 15. Anton. Gomez. de censib. cap. 3. n. 27. Mastrill. ad Gregor. q. 6. n. 114. Ugolin. in d. tract. de usur. c. 45. §. 11. n. 6. Fontanell. de claus. 4. gls. 12. num. 126. fol. 311. Roderic. in d. q. 22. num. 11. & Duard. loc. cit. & alij passim: & nos diximus qn. 66. num. 12.

Quod recipiendum est, licet pactum ita conceptum sit, ut non soluta pensione, res intelligatur uendita, uel data in solutum pro pretio censui. Nam & hoc pactum illicitum est, ut docent Federic. Martin. & alii apud Cencium loc. cit. & Duard. in d. q. 27. n. 2. quod quidem summam æquitatem habet, quia emptores reddituum, antequam pecunia ex eorum manibus proficiatur, oculos injiciunt in prædia aliena, quæ majori pretii longè esse solent, quam sit pecunia, quam numerant, & ideo cum debitores ferè nusquam suis creditoribus sua die satisfaciunt: imo rogati, & interpellati moras, & latebras querere soliti sunt, ut dicit D. Ambrosius in lib. de Tobia multis locis, & D. Basil. in tract. 14. & ex nostris Scriptoribus Mascard. de probat. conclus. 44. num. 43. debitores reddituum auidis domibus, & prædijs majorum faciliè spoliarentur, quæ fuit ratio prohibendæ legis commissoriae in pignorb. ut dictum est ex l. ult. C. de pact. pign. ideo id merito etiam in censibus pecunia constituis prohibitum est.

Et quod magis est, id etiam obinere puto, quamuis ita conueniat, ut fundus ob non solutum censum sit uenditus iusto pretio, quia & hæc pactio iniqua est, & illicita. Iniquum enim est quempiam cogi inuitum res suas uendere etiam iusto pretio l. 9. ff. de actione rer. amot. l. 70. ff. de rei uindic. quæ ait, rapinam esse ab inuito domino rem iusto pretio comparare. Neque mouet, si dicas in hac specie fundum non aucteri inuito, sed ex conuentione, quæ licet ex post facto sit necessitatis, à libera tamen uoluntate initium habet, l. 5. C. de act. & oblig. ideoque non habere locum l. 9. ff. rer. amot. §. 1. 70. ff. de rei uindic. quæ loquuntur de rebus clam subtraçtis, & retentis inuito domino. Quia respondeo etiam hic rem auferri inuito domino: non enim liberè contenti, sed necessitate pecuniæ, qua qui indigent, nihil suis creditoribus negare solent, & quælibet leges, quamuis duras, & iniquas suscipere, ut alio loco diximus, & tradit Cardin. Mantie. d. tit. 9. num. 3. & Mancnt. loc. cit. nu. 21. Et proinde etiam hoc casu pactionem hanc in censibus consignatiuis illicitam esse rectè sentiunt Boccat. d. par. 2. nu. 86. Felic. in d. cap. 10. num. 12. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quest. 2. num. 15. §. 28. & Cencium loc. cit. num. 32. rectè subiciens, pactionem hanc repugnare constitutioni Pij V. quod post Cencium notat quoque Duardus in d. §. 4. q. 28. n. 13. Ceterum

18 **C**ertum, quod diximus pactionem legis commissoria in censu reservativo admittendam esse, de vero, & proprio reservatio censu intelligendum est, cum quis scilicet rem propriam in censum alteri concedit, reservata sibi annua pensione. Aliud enim dicendum est, cum quis rem alienam data pecunia sibi censualem facit. Is enim qui pecuniam accipit, neque censum sua die praestitit, re sua non cadit, tamen pactum commissi interveniat. Nam & in hoc genere contractus dominus rei pecuniae necessitate pressus rem suam supponit, & singulis annis redditum praestare cogitur, & proinde non minus haec pactione improba, & illicita videri debet, quam in formalis, & aperto censu consignativo *l. non distribui C. de legib. l. ult. C. de usur. l. 3. C. plus valet, quod agit. & sentit Valasc. in d. consil. 35. & rursus in suo libro de jur. emphyteut. cap. 32. n. 31. & tradit diligenter Manent. in d. pact. 4. n. 9. & 20. & pact. 5. n. 9. & 10. ubi multis auctoribus relatis constituit commissio locum non esse, nisi favore ejus, a quo res provenit. † Et quod magis est, id locum habere putat etiam, cum quis accepta pecunia rem propriam oneri emphyteutico subicit, illum enim, licet adit pactum caducitatis, non incidere in poenam amissionis rei, si non solverit ex Afflicto. in dec. 80. & Ursill. ad eund. n. 8. Valasc. loc. cit. & aliis. Ego vero distinguendum esse puto. Vel enim pensio magna est, & concurret cum censibus, qui in regione frequentantur, veluti ad rationem quinque, vel sex pro singulis centenis, & hoc casu pactionem iniquam, & illicitam esse, quocumque nomine contractus nuncupetur. Etenim in hac specie perspicuum est redditum praestari ratione pecuniae receptae, non in recognitionem dominij; & proinde inspiciendum esse id, quod verè agitur *d. l. non dubium*, & tradit Bald. in *l. ade. n. 7. C. locat.* & aliis locis, quos memorat Afflicto. in *d. dec. 80. num. 8.* & Roderic. *d. lib. 2. qu. 14. n. 7.* ubi ait, quoties agitur de fraudatione proximi, vel legis, oportere omnes verborum formulas cedere, & subsidere, & solam veritatem spectandam esse. Et hoc casu recipi potest Manenti, & aliorum sententia. Vel pensio modica est, & ex modicitate illius respectu pecuniae numeratae apparet illam in recognitionem directi dominij praestari, ut si quis pro aureis centum rem suam emphyteuticam facit sub canone duorum, vel trium solidorum, & hoc casu puto contractum valere, & pactum commissi, & reliqua omnia servanda esse. Ut enim potest quis res suas in totum vendere, & in alium transferre pro certo pretio: & ita directum dominium ejusdem rei pro certa pecunia alteri concedere, & se oneribus emphyteuticis subicere, *l. 21. C. mand.* Nam & hac ratione potest usufructus, & servitus constitui, ut ex *l. 2. ff. de usufr. l. 1. ff. de servit. l. 3. Cod. end.* quae ait tueri placita inter contrahentes debere, & proinde si fraus absit, & iusto pretio, & habita ratione hujus pacti, & emphyteutis constituta sit, etiam in fundo alieno, existimo contractui standum esse, & ita declarandam esse Manenti, & aliorum sententiam.*

20 **P**raeterea, quod initio dixi, censum reservativum ab omni usurae suspitione remotum esse, separatione aliquot casuum explicandum est, id enim puto nostro tractatui valde conveniri.

21 **P**rimus casus est, cum res immobilis simpliciter in censum conceditur, nulla facta mentione pretij, & nulla adjecta facultate redimendi pro certa pecuniae quantitate. Et hoc casu certum est, usuram hic delitelcere non posse, quia nulla est quantitas, cui applicari possit, ut dixi *qu. 1. num. 8. & in princ.* hujus quaestionis: & docent Molin. in *d. disp. 381. nu. 2. & disp. 382. nu. 1.* P. Duard. in *proem. d. consil. Pij V. quast. 17. num. 11. & quast. 18. n. 3. & 4.* † Et tantum in hac forma contractus iniustitia deprehendi potest, veluti si redditus esset immodicus, & excederet fructus rei, vel si addita essent pacta in odium accipientis, quae illius conditionem duriorum faciant, quo casu, vel locus esset reductioni redditus ex aequitate *l. cum quidam ff. de usur. vel liceret rem dimittere, data tamen electione domino rescindendi contractum, si reductioni stare noluerit, ut in emphyteusi cen sui Senatus apud Theaur. in dec. 120. num. 1. & 2.* ubi rectè notat habendam esse rationem pactorum, pro quae gravior, vel levior sit laesio, ut quae sint pars contractus, *l. 58. ff. de pact. 79. ff. de contrab. empr. Martin. de jur. conf. cap. 6. num. 166.* Quae tamen laesio ex parte concedentis vix considerari potest, quia ex parte illius negotium admixtam habet donationem, ut indicat *d. l. ult. C. de permur. illis verbis, ea lege rebus donatis, ut annum praestaret, &c.* & ex his, quae in re ferè simili tradit Molin. in *disputat. 388. num. 3.* † Sanè in hac forma contractus certum est censum perpetuum esse, nec extingui posse invito domino, ut constat ex *l. 5. Cod.*

de obligat. & alt. & l. non idcirco. C. de contrab. empr. & in specie tradit Covarr. variat. resolut. lib. 3. cap. 10. num. 5. Molin. in d. disput. 383. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 15. n. 43. Avendan. de censib. cap. 14. n. 4. & Duard. in d. prefat. quast. 19. num. 3. & 15.

22 **S**ecundus casus est, cum fundus nullo certo pretio constituto in censum traditur hac lege addita, ut licet censuario censum extinguere certa pecuniae quantitate, veluti centum aureis: & hoc casu etiam certum est negotium ab usura immune esse, ut probari potest ex *l. 2. C. de pact. inter empr. & vendit.* & notant idem Molin. in *d. disput. 382. nu. 2.* ubi scribit hoc genus census bulla Pij V. non contineri. Quod etiam sensit Duard. in *d. prefat. quast. 18. num. 4. & 15.* ubi congruenter notat interveniente iniustitia pretij, licet contractus injustus sit, non tamen usurarium dici posse.

23 **E**t licet Felicianus *lib. 1. cap. 10. num. 8. vers. denique, tom. 2.* sentiat adjecta hac facultate redimendi, aut contractum infici, & vitari, aut in alium, cui pactum convenire possit, transfundendi oportere: & proinde, cum pactum hoc sit incompatible, ut loquitur, cum censu reservativo, & rectè conveniat cum emptione, & venditione, dicendum esse in hac commercij forma propter redimendi pactum, non censuram reservativam, sed emptionem, & venditionem cum pacto *l. curabit C. de alt. empr.* intelligi debere. Attamen verus est, pactum hujusmodi non inficere contractum census, nec illum in aliam speciem transfundere, quia non tollit rationem census reservativi, quae in eo posita est, ut rei dominium in accipientem transferatur pensione annua, vel menstrua reservata *d. l. ult. C. de rer. permutat.* & admittit ipse Felician. in *prefat. num. 24. vers. at obicitur:* quae adhuc consistunt, licet facultas illa accipienti concedatur, ut non tollit venditiones, & alienationes aliarum rerum: & proinde dicendum est non vitare contractum, nec in aliam speciem transferre, ut tradit Molin. in *d. disput. 381. num. 5. Duard. in dict. quast. 16. num. 18. & adversus Felicianum Avendan. in d. cap. 15. n. 9. & 10.*

24 **T**ertius casus est, cum res dimittitur certo pretio, & eo pacto, ut donec pretium solvatur, certa annua pensio praestetur pro modo, & ratione fructuum & hoc casu perspicuum est emptionem, & venditionem contractum esse, hic enim de certo pretio convenit *l. ult. C. de praed. decurs.* & locum habere constitutionem *d. l. curabit, C. de alt. empr.* ut tractatum est *quast. 27.* & docet Felician. in *d. cap. 10. num. 16.* subjiciens etiam in hac specie contractus rectè adjecti posse conventionem, ut si emptor omiserit suo die solvere venditori illam annuam quantitatem vice fructuum, fundus ad priorem dominum revertatur, ex *l. 3. C. de pact. inter empr. & vendit.* tamen ex hoc loco discere potuit pactionem hanc etiam in censu reservativo admittendam esse, quia in utraque specie contractus is, qui rem dimittit, dominus est, & proinde potest legem hanc suis rebus dicere ex *d. l. 48. ff. de pact. l. 8. C. de pact. inter empr. & vendit.* Sanè in hac specie usura, & scenus interdici potest, & proinde illius justitiam metiri potest ex his, quae scripsimus in *quast. 27.*

25 **Q**uartus casus est, cum praedium vendito certo pretio, & quia emptor pecuniam non habet, censum constituit super eodem praedio, vel aliis bonis pro eadem summa. Et licet hoc genus contractus probent Scriptores Hispani, ut Covarr. *d. lib. 3. cap. 4. num. 6.* & alii apud Felician. in *dict. cap. 10. num. 15.* ubi ait sententiam hanc moribus Hispaniae ita receptam esse, ut instar sacrilegij sit de illa dubitare. Quod etiam placuit Cardin. Manic. *de tacit. & ambig. convent. lib. 4. tit. 24. num. 27.* certum tamen est ius in locis, in quibus constitutio Pii V. recepta est, hoc genus census nullum, & invalidum esse, & consequenter redditus in sortem imputari debere. Etenim constitutio Pii V. in huius contractibus pro forma exigit solutionem pretij in pecunia numerata, & census sub alia forma constitutos feneratorios esse decernit, ut omnibus notum est. Proinde hoc genus census improbarunt Molin. in *disput. 382. num. 2.* Navarr. in *conf. 5. de censibus Virgin. de Bocat. de censib. par. 1. num. 37.* idem Felician. *lib. 2. cap. 1. num. 35.* ubi ait tanquam censum consistere non posse Francisc. de Cald. *lib. de empr. cap. 23. num. 37.* Gratian. *discept. forens. cap. 588. num. 2. & 3.* Cencius *de censib. quast. 48. num. 21.* & Duard. in *d. quast. 16. num. 8.* & rursus in *5. 2. qu. 24. num. 2.* Denique ita censuit Rota post tractatum Cencii in *deci. 119. num. 3. & dec. 122. num. 1. & 2.* ex quibus constat hoc genus census communiter improbari.

26 **E**t nihilominus placuit in hac forma contractus venditori

ditorei praeiudicium adjudicandas esse usuras pretij non solum ratione fructuum, quos ex re sua percipere poterit ex equitate d. l. curabit. ne scilicet emptor eodem tempore rem, & pretium habeat, & locupletetur cum aliena jactura, ut in terminis sentit Rota in d. dec. 119. num. 6. & dec. 124. num. 4. & Cencius loc. cit. nu. 25. & ante illum Virgini de Boccar. in d. pbr. t. num. 37. Sigismund. Seacc. de commerc. §. 1. qu. 1. num. 219. & Grauan. in d. qu. 1. 588. num. 17. & 21. quos miror Cencium post tot additiones non retulisse. Idemque comperi docuisse Felician. in d. resp. 1. num. 36. quid inquit, res ipsa immobilis loco pretij est, & ex illa tanquam ex pretio producit jus percipiendi redditum, seu usuras pretij, estimandas pro modo, & ratione fructuum, & respectu commodi, & utilitatis, quae ex re percipitur, non vero respectu pretij. Denique idem scripsit Duard. in d. qu. 1. 16. num. 9. Quae definitio mihi suspecta videbatur, in hac enim specie contractus pretium amplius non debetur, quia fictio brevis manus videtur solvitur venditori, & ab eo rursus traditur emptori in causam, & pretium census, juxta l. 9. in fin. & l. 19. ff. si cere. per. & notat Averdand. de censib. Hispanis cap. 30. num. 4. & consequenter in mutuum esse convertit, ex quo certum est, fructus, & redditus non deberi. Sed dum haerentem, animadverti, Rotam hanc difficultatem praesensisse in d. dec. 124. & huic objectioni respondere aequitatem d. l. curabit. prevalere fictioni brevis manus, & promitte propter auctoritatem Rotae, quae magna est, non puto ab hac sententia discedendam esse, & praeteritum quia summam aequitatem confinare videtur.

Sane si loco pretij census, vel partis pretij res mobiles estimatae datae sint, illud in initio compertum est, censum ob eandem rationem nullum, & invalidum esse, siquidem constitutio Pij V. exigit pretij solutionem in pecunia numerata, ut dictum est, & docent Molin. in disp. 390. num. 1. & alii auctoribus relatis Cencius in d. qu. 48. & qu. 49. Sed si quaeritur, an ex pacto, & circumscripto censu solutio sit constitutio d. l. curabit, quod Cencius, & alii auctores citati non attigerunt, distinguendum mihi esse videtur. Vel enim species estimatae ex eorum genere sunt, quae sui natura fructus non pariunt, ut sunt merces, gemmae, frumentum, & his similia, & hoc casu certum est, aequitatem dictae legis locum non esse, quia sublato censu nihil est, quod pariat fructus, ut dicit Rota in d. dec. 119. num. 6. & receptum est, aequitatem d. l. curabit. non obviare, si res vendita sit sterilis, quia ratio dictae constitutionis posita est in perceptione fructuum, ut indicant illa verba, quas & fructuum perceptorum ratio generavit, & docent tam alii plurimi, tum Cardin. Mantica. de tac. & ambig. con. vent. lib. 4. tit. 24. num. 10. Joann. Bapt. Coff. de clausul. convent. claus. 148. in fin. ubi ait, res hujusmodi conventionem non recipere, & nos diximus d. 4. 27. num. 35.

Vel res mobiles, quae estimatae in pretium census dantur, ex eis sunt, quae pariunt fructus, ut oves, & vaccae, l. 25. in fin. de perit. heredit. l. 9. §. 4. ff. locat. vel naves & alia, quae locari solent, l. 1. §. magistri, ff. de exercit. act. l. ult. §. 1. ff. ad l. Rod. de iact. & puto aequitatem dictae constitutionis locum esse, & censu rescisso usuras pretij deberi pro ratione utilitatis, & commodi percepti, quia sublato censu, superest res, quae fructus referre potest & proinde iniquum est, venditorem censum neque redditum, neque usuras pretij dependere, & sic locupletari cum aliena jactura. Etenim exploratum est, aequitatem d. l. curabit. etiam in rebus mobilibus fructiferis locum habere: ita enim docent Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 7. num. 89. qui loquitur in equo, qui locari solet. Boyot. in collect. arrest. Burgund. tit. de contract. usur. qu. 1. ubi ponit exemplum in bove, & asino. Cyriac. qui de vaccis loquitur contrav. 269. num. 21. & 23. Sigismund. Seacc. de commerc. §. 1. qu. 7. ampl. 8. nu. 863. & sentit Rota in d. decis. 124. num. 6. & novissime Augustin. Barbof. ad d. l. curabit. num. 23. Ex quibus cum in praefectura hujus civitatis species incidisset, in qua filia, & haeres cujusdam piscatoris cymbam cum rebus alteri piscatori venderat, cum pretium emptor non solveret, judicavi usuras pretij deberi, etiam si non constaret aliunde dictae mulieris interesse ratione lucri, vel damni, quia cymbae piscatoriae, & retia ex his sunt, quae locari solent non minus, quam naves, & his similia d. l. ult. ad l. Rod. de iact. l. si naves ff. de rei vendic. l. 19. ff. de usur. quae sententia deinde confirmata est a Senatu referente D. Senatore Provana. Quae addenda sunt iis, quae scripsimus in d. qu. 27. Quibus etiam addi potest hoc jus exigendi usuras pro modo, & ratione fructuum, in cessionarium transire, & eodem jure uti, quo venditor ceditus circa usuras uti potest, ita enim scripserunt Afflic.

in dec. 91. n. 5. Paris. conf. 63. n. 8. lib. 4. Cagnol. in d. l. curabit. n. 44. Covarr. variar. resol. lib. 3. cap. 4. in fin. verbi decimo. nono. & eodem libro, cap. 1. n. 3. Joan. Bapt. Lupus. de usur. comment. 1. §. 7. n. 29. Roderic. d. lib. 3. qu. 1. n. 78. & Praes. Faber. in suo C. tit. mandat. def. 27. in alleg. num. 3. quae sententia probari potest ex his, quae diximus d. 29. circa fin. quia nihil interest emptoris, cui solvat istiusmodi usuras, venditori scilicet, vel ei, cui facta est cessio: & solvens cessionario iussu, & mandato venditoris, ipsi solvere intelligitur, l. 49. ff. de solut. l. 11. §. solvitur, ff. de pign. act. Sord. conf. 82. num. 2. & ita censuit Senatus hoc anno 1642. me referente pro D. Senatore Caifoto.

34 Quintus, & ultimus casus est, cum res mobiles dantur in censum: & hoc casu puto, eandem distinctionem adhibendam esse: vel enim res, quae dantur, steriles sunt, & infructuosae, ita ut, salva earum substantia, neque fructus ferunt, neque locari solent, ut sunt gemmae, arma, & res, quae usu consumuntur, frumentum, vinum, & his similia: & ex his quid annuum, vel menstruum reservari non potest. Nemo enim potest reservare, & reunere ex aliqua re id, quod non est l. 41. ff. de reb. cred. l. 77. de contrab. empr. l. 73. de leg. 1. & hanc esse novissimam reservationis naturam scribit Menoch. cas. 2. n. 57. t.

35 Vel res mobiles ex iis sunt, quae salva earum substantia fructus terre possunt, vel quia natura sua fructus pariunt, ut oves, & armenta, & his similia d. l. 25. & l. seq. ff. de perit. heredit. vel quia locari solent, ut naves, retia, cymba, dolia, & vasa, & id genus quae locari solent d. l. ult. ad l. Rod. de iact. l. ult. ff. commid. & ex his censum reservari posse dicendum est. Ita enim sentiunt Hostiens. in summ. tit. de transact. verbi quid de his, qui oves. Laurent. de Rodolph. in lib. de usur. n. 47. Joann. Bapt. Lupus in d. tract. de usur. comment. 4. §. 3. n. 97. Duard. in proem. d. constitutionis Pij V. q. 23. n. 2. & in §. 4. 29. n. 10. & 13. & rursus, n. 32. ubi declarat, id de censu temporali accipiendum esse, duraturo scilicet, quando res illa manebunt, & quod nostris statutis valde convenit, huiusmodi redditum constitutione Pij V. non contineri. Et licet aliud sentiat Averdand. de censib. cap. 49. n. 5. & seq. ubi contendit, censum ex rebus se moventibus, & mobilibus, licet fructiferis reservari non posse, sed vel locationem esse, vel alium contractum dissimilem a censu, non puto tamen mutandam esse sententiam, quia ad substantiam census reservativi satis est, & reservari possit, ut admittit ipse Averdand. loc. cit. cuiusmodi procul dubio sunt res mobiles, & moventia, quae fructus referre possunt, & proinde dicendum est ex his pensionem, & redditum retineri posse, donec res illae manebunt secundum Hostiensis, & aliorum sententiam.

37 Non placet tamen, quod Duardus loc. cit. nu. 17. ex Soto, & Martino probare videtur, pecuniam, frumentum, vinum, oleum, & caetera huiusmodi, si negotiationi exposita sint, inter res fructiferas censeri, & super illis subacta constitutione Pij V. censum constitui posse, donec pereant, quia si quid commodi ex negotiatione earum rerum percipiunt, id non rebus ipsis, aut earum substantiae tribuitur, sed mercatoris, qui eas exercet, labori, & industriae. Alioqui tenentor, & sur, si quid ex huiusmodi rebus superlucratum sunt, id restituere debent, cuius contrarium receptum est l. 6. Cod. de rei vindic. l. 67. §. 1. ff. pro soc. & docent Petrus Greg. de usur. lib. 3. cap. 9. num. 7. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. num. 14. & alii auctoribus relatis diximus q. 32. nu. 21. & 22. & q. 96. n. 5. & quod magis est, puto frumentum, vinum, hordeum, & alias species similes, ad effectum, de quo agitur, inter res fructiferas non censeri, quia in hoc genere non semen, ex quo fructus oriuntur, sed corpus, ex quo percipiuntur, inspicitur, ut constat ex l. 25. ff. de usur. quae ait, omnis fructus non iure seminis, sed iure soli percipitur.

38 Denique quaero, an licitus sit contractus, in quo quis res suas alteri concedit, ut sibi quid annuum, vel menstruum praestet. Et sane haec species diverfa est a censu reservativo, de quo hactenus actum est, quia census reservativus ex ipso rei corpore, & super rebus donatis excipitur, & retinetur, ut dictum est ex d. l. 77. de contrab. empr. & alijs: in ea vero forma contractus, de qua quaeritur, pensio, quae promittitur, non ipsis rebus inheret, sed in simplici obligatione personalis sustinetur, ut in l. ult. §. ult.

ult. ff. de contr. empt. & tradit Cravett. in d. conf. 217. num. 4. unde constat species diversas esse. Quamobrem cum quæritur de fundo alteri concessio ea lege, ut annuum, vel menstruum præstet non expresso fundo, ex quo præstandum sit, videtur mihi sine scrupulo hoc genus contractus admittendum esse ex *d. l. ult. de contr. empt.* ex quo constat validam esse obligationem personalem annua pensionis de aliquo fundo, & præsertim quia promittens pensionem solvere, potest tantundem, vel amplius ex fundo consequi, & proinde tenetur stare promissis, & servare fidem nisi læsio, vel alia
 39 justa causa intercederet rescindendi contractus. † Idemque dicendum putò, si res mobiles fructifera ea lege date sint, ut quid annuum, vel menstruum præstetur. Nam eadem est ratio sustinendi contractus, quia in hac etiam specie promissor fructus earum rerum consequitur, ex quibus redditum solvere potest, *d. l. curabit. C. l. 13. §. veniunt, ff. de action. empt. & ex Roderico, Gratiano, & alijs citatis, n. 27.* sed si res dentur steriles, & ex quibus salva earum substantia accipiens nihil commodi percipere potest, sanè hoc casu certum est nomine census reservativi contractum consistere non posse, quia ex re excipi non potest, quod non est, ut sæpius dixi ex *d. l. 77. ff. de contr. empt. & alijs.* † Et nihilominus dici potest etiam contractum valere ex *d. l. ult. C. de rer. permur.* quæ revera loquitur de hac forma contractus, non de censu reservativo, & generaliter ait, *rebus ea lege donatis.* Neque obstat constitutio Pontificum, quibus hoc genus redditus videtur improbari, & præsertim Bulla Pii V. quia videtur tantum formam tradere censibus consignativis, qui titulo emptionis comparantur, ut docent Nav. in comment. de usur. num. 98. Boninsign. de censib. cap. 17. nu. 1. & 2. Molin. disp. 382. n. 2. & nos diximus quæst. seq. n. 28. Hic vero nulla emptio contrahitur, sed permuratio & contractus domus des, videlicet do tibi res meas, ut mihi pensionem præstes; ex quo proinde agitur præscriptis verbis, non actione empti, *d. l. ult. C. de rer. permur. l. 5. ff. de pasc. verb. quod* constitutionibus Pontificum, si fraus absit, non videtur esse prohibitu. Et fateor id mihi nondum compertum esse, & nondum invenisse, qui quæstionem hanc deciderit. † Sanè inter Theologos,
 41 & Juris peritos receptum est non tantum prædia, & res stabiles, sed etiam pecuniam ea lege dari posse, ut quando quis vixerit, sibi alimenta, vel annua pensio præstetur, ut constat ex Jason. in *l. 1. C. de sum. Trin. nu. 63.* ubi refert communem esse sententiam; & ex Surdo lib. de alim. tit. 9. q. 11. n. 2. Ugolin. de usur. cap. 43. nu. 1. Molin. disp. 388. nu. 1. Castillacap. de societ. eff. cap. 4. nu. 18. Fontanel. d. glof. 18. part. 3. nu. 98. & Duard. ad præm. d. constitut. Pij V. q. 28. n. 65. ubi ait contractum hunc propter incertitudinem vite sustinere: de qua re nos diximus q. 49. n. 21. † Hic verò dissimulare non possum me nescire, qua lege, ratione, vel auctore fretus Roderic. in *d. qn. 7. num. 89.* postquam constituit æquitatem *d. l. curabit,* locum habere in re mobili fructifera, etiam si facile perire possit, ut equus, qui locari solet: idcirco licitum esse venditori, usque ad concursum mercedis, usuras petere, deinde subiciat id limitari in mercatore vendente merces non in cumulo ad negotiandum, sed minutim ad usus hominum, etiam si justum pretium non excesserit, idque propter nimis frequentem, & promiscuam necessitatem mercium. Nam quod attinet ad usuras compensativas, de quibus Rodericus agit hoc loco, nihil refert, an mercator illas in cumulo vendat, vel minutim credat, quia five hoc, five illo modo vendantur merces, in eis fructuum ratio haberi non potest, cum inter res fructiferas non censeantur, ut dixi, & sentit ipse Roderic. eod. loc. num. 90. in fin. Si verò inspicimus id, quod mercatoris interest sibi pretium ab emptore retineri ratione lucri, vel damni, nihil refert hoc vel illo modo merces vendat, fide de pretio habita, quia tenetur emptor post moram ad id, quod verè mercatoris interest, ut constat ex *l. 3. in fin. ff. de eo quod cert. loc. l. 1. Cod. de sentent. qua pro eo,* & alijs. Ex quibus constat Roderici doctrinam imperfectam esse.

Sed quod diximus num. 25. & 31. Theologis quibusdam
 43 recentioribus forsitan probari non poterit, qui sentiant eam formam contractus, in qua venditor rei fructifera ea tradita, & fide de pretio habita aliquid annuum stipulatur ratione fructuum, donec pretium solvatur, iniquam, & usurariam esse, ut Petrus à Navarr. Less. Comit. Azor. & alii, quos retuli qn. 27. & qui nuper ad manus meas pervenit, & post absolutam dictam questionem Alph. Regis in suis *resolunt. casuum conscient. cap. 1. num. 1.* ubi ait communem omnium tam veterum quam recentiorum Theologorum, qui hac de re scripserunt, esse sententiam, iniquam, & usurariam esse pensionem aliquam exigere, quando res

fructifera actu, & absolute venditur expectata per aliquod tempus pretij solutione; idcirco pensiones vi huius contractus receptas in conscientia compensandas in sortem, vel restituendas esse.

Veram animadverti illius argumenta non maioris ponderis esse, quam Navarræ, Comitoli, & aliorum eiusdem classis, qui hoc genus contractus improbarunt, & duci ex vulgaribus, & generalibus regulis, ex quibus argumentari periculosum est, ut constat ex *l. 1. C. leg. omnis ff. de reg. iur.* Nam quod inquirunt, & in quo maxime nituntur, perfecta venditione fructus esse emptoris, & dominium sequi ex *leg. non solum. ff. de rei vendicat. leg. fructus. Codic. de act. empt.* verum est, si modo aliud inter emptorem, & venditorem non fuerit conventum, quia pacta dant legem contractibus, *l. 30. ff. de regul. iur.* & in specie probatur ex *l. 4. paragraf. cum fundum, C. l. 30. ff. de contrahen. empt. l. Iulianus §. si fructifera, C. §. si quid ser. no. ff. de act. empt. l. 20. C. 21. ff. loc.* quibus exploratum est venditorem fructus excipere posse, ut admittit Comitoli. *leg. cit.* & consequenter pensionem loco fructuum, ut nominatim cautum est in *l. 20. C. 21. ff. loc. cit.* Nihil enim refert ad iustitiam contractus fructus excipere, vel pensionem loco fructuum, ut tractatum est, *ita quæst. 27.*

Neque admitti potest, quod ait num. 8. dominium in hac specie absolute, & pleno jure transferri in emptorem, quia cum proponatur inter contrahentes actum esse in ipso contractu emptorem interim daturum certam annuam pensionem ratione fructuum, in quibus terminis Regius casum proposuit, consequens est dominium transire cum onere, & sub obligatione præstandi interim pensionem loco fructuum, ut constat ex *l. 48. ff. de pact. leg. 8. C. 9. Cod. de pact. int. empt. vendit. C. dist. leg. 20. 21. ff. loc.* & in specie Rota, cuius auctoritas nunc erit instar omnium in *decis. 370. inter recentiss. n. 4. par. 1. coram R. Damasceno, & rursus coram R. Durano in decis. 34. num. 8. C. 9.*

Ut etiam admittendum non est, quod idem auctor scribit n. 10. *d. l. curabit,* procedere in venditione imperfecta, & conditionali, ut quandiu pretium non sit solutum, res fructus ferat ipsi venditori, tanquam vero rei domino, per contractum locationis, idque ex Petro Navarra, & alijs Theologis quibusdam. Nam nullum in tota illa constitutione vestigium est locationis, & retentionis dominij, & verius est in specie dictæ legis dominium in emptorem fuisse translatum, ut observat in clyte mem. Cardin. Mantica. de sac. C. ambig. convent. lib. 4. tit. 24. n. 15. & Rota *loc. cit.* ubi ait, id colligi ex *eod. l. curabit,* quia si non præsupponeretur translatio dominij, obligaretur ad restitutionem fructuum, non usurarum.

Præterea nihil movere debet, quod adversus Didacum Covarr. ait, num. 20. in hoc contractu æqualitatem duntaxat servandam esse inter rem, & pretium, sive solvatur statim, sive differatur eius solutio, unde oblato, vel constituto justo pretio, etiam si illius solutio differatur, nihilominus æqualitatem inter contrahentes servari: & proinde si quid ulterius exigatur, iniquum, & usurarium esse. Nam respondeo in omni contractu, cum de illius iustitia quæritur perpendenda esse omnia, quæ negotium attingunt, *l. bona fides, ff. de pos.* unde non satis est, in hoc negotio æqualitatem inter rem, & pretium intercedere: sed etiam observandum est emptorem habere jus retentionis, & perceptionis fructuum, donec sibi pretium solvatur, quod jus procul dubio pretio æstimari potest, & gratis à se abdicare nemo cogitur *l. 4. C. de act. C. oblig. C. l. 16. C. de iur. deliber.* & proinde justè poterit non aliter velle transferre dominium, & concedere dilationem ad solvendum pretium, nisi ea lege, ut illi pensio ratione fructuum persolvatur, ut egregie explicat Molin. disp. 368. nu. 17. Quamobrem inspectis omnibus circumstantijs, quæ rem hanc attingunt, ut ratio postulat, æqualitas hic non tantum posita est inter, & pretio, sed etiam inter ius illud retinendi, & percipiendi fructus, quod ex iustitia, & natura contractus venditionis competit venditori, nullo recepto pretio, & inter actuale perceptionem fructuum, quam emptor ex traditione rei consequitur, quam nisi soluto pretio iuste prætereundum non potest. Ex quo fit, non aliter æqua utriusque partis conditio futura sit, quam si abdicatio illius juris percipiendi fructus pensionis solutione compensetur.

Ex quibus etiam perspicuum est falsum esse, quod dixerat num. 7. *vers. quod si dicat.* ex doctrina Covarruvæ sequi, quod eodem modo, & ratione fas esse pro mutuo, vel pro re credita pecunia vendita lucrum exigere, quod manifestam

nifestam continet usuram, & consequenter etiam pro traditione eiusdem. Nam, quod attinet ad mutuum, pariam est, id non esse simile, quia pecunia, & aliae res, quae mutuo dantur, steriles sunt, neque fructus referre possunt, vel accessionem recipere, nisi aliunde interfuerit, quod excedit terminos quaestionis nostrae. Aliunde ex datione mutui, nihil deperit creditor, qui non plures nummos habuisset, si eos in arca tenuisset, vel plures modios tritici, si illud servasset in horreo, & proinde si quid creditor ex mutui datione, ex eo, quod ad tempus pecunia creditur, lucrum aliquid perciperet, id ex solo tempore tardae solutionis exigeret, quod usuram esse diximus d. 4. n. 29. Sed ex traditione rei fructiferae venditor a mutuo ius, quod habet percipiendi fructus, donec sibi pretium solvatur, vel offeratur, & proinde licite sine indemnitate consulere potest, Et hoc discrimen inter res, quae usu consumuntur, & res stabiles fructiferas facile probari potest exemplo obligationis, quae nascitur ex eo, quod quis non debitum accepit, quem tamen obligari constat, & veluti mutuum accepisset. Inst. quib. mod. re contrah. obligat. l. 4. §. si quoque ff. de obligat. & act. Nam si nummi, vel aliae res solvantur, quorum datione in creditum itur, id tantum repeti potest, quod indebitum solum est, etiam ex iure civili l. 1. c. de condict. indebit. l. Lucius ff. de praeser. verb. Cuiac. in obser. lib. 8. cap. 34. Sed si res fructifera indebitum soluta est, accessiones naturales venire compertum est ex l. 8. in fin. ff. de condict. iure. & l. 15. in princip. ff. de condict. indebit. quae ait, etiam fructus bona fide perceptos in hac actionem venire. Non est igitur eadem ratio mutui dationis, & traditionis rei fructiferae. Imo, ut potest is, qui pecuniam credit, suae indemnitati consulere; nemo enim tenetur mutuum dare cum suo incommodo, & damno; ita potest venditor in celebratione contractus sibi cavere, ne ex traditione rei incommodum patiatur, ut optime tradit Bonacina, in disp. 3. quaest. 2. §. 1. numer. 5. Quod vero Regius ait, eodem loco, pro re vendita credita pecunia lucrum exigere manifestam usuram esse, eandem recipit distinctionem. Nam si de mercibus agatur, & alijs similibus rebus, quae fructus referre non possunt, receptum est in ijs usuram, & genus committi, si ob dilatarem pretij solutionem in carius vendantur, ut sancitum est in cap. 6. de usur. & tradunt Petrus Navarra, de restitution. lib. 3. cap. 2. numer. 93. Molina, disput. 355. n. 2. Salas in lib. de empt. & vend. dub. 41. n. 3. & alij Theologi passim, quibus Iurisperiti consentiunt, ut Covarr. Rodericus, & alij, quos secutus sum qu. 24. nu. 2. & 6. Aliud vero dicendum est, cum de re fructifera agitur, quia tunc potest venditor suae indemnitati consulere, & fructuum compensationem stipulari, quos ex re sua percipere potuisset, ut dictum est, non minus quam cuique licet in alijs commercijs, & contractibus se indemnem servare, ut inquit Bonac. loc. cit.

Denique animadverti Regium numer. 27. tribus conditionibus concurrentibus hanc formam contractus non improbare. Prima est, ut pensio non excedat rationem fructuum. Altera, ut hoc pactum in ipsa traditione rei fiat. Tertia, ut haec pensio obnoxia sit casibus, qui in fructibus sine culpa emptoris contingere possunt. Sed non aliud iuris consulti sentiunt, ut constat ex dict. qu. 27. & praesertim numer. 43. & 44. Sanè, quod pertinet ad secundam conditionem, si forte putat pactum hoc ita in ipsa traditione rei ineundum esse, ut non satis sit ad iustinendam contractum, si post rem venditam, & habitam fidem de pterio in eodem contractu, & eodem instrumento hae conventio adiciatur, quod lentire videtur, & tenuisse Ugolinum dixi in d. qu. 27. n. 11. hac in re cum Iurisperiti non conveniret, quia apud illos placuit in uno, & eodem contractu non dari prius, & postea, leg. petens, c. de pact. leg. si ita, & leg. cum enim, ff. de novat. leg. contractus, & ibi Bartol. Cod. de fid. instrum. Marcell. Conversan. ad Inriglos. qu. 3. in fin. Et contractum univrsam cum omnibus suis pactis, & conditionibus unicum esse, & individuum leg. 2. §. 1. ff. locat. leg. cum plures ff. de evict. Gratian. discept. cap. 301. numer. 57. in quo si plura inveniuntur pacta, unam cenent alterius gratia in iurum, Becc. consil. 52. n. 6. Surd. consil. 2. 17. nu. 9. & eleganter Bellon. de pot. vir. lib. 1. cap. 54. numer. 6. Ideoque debere contractum, vel omnino approbati, vel in totum rejici, leg. cum quaretur, de administrat. tutor. leg. nam & absurdum, ff. de bon. libere, quia censetur venditor non aliter voluisse rem vendere, & tradere, nisi ex pacto liceret pensionem exigere loco fructuum leg. fistulas, §. 1. & ibi Bartol. de contrah. empt. leg. quod si uno, ff. de iudic. addit. & alius apud Tiraqueil. de retract. convention. in fine tituli. numer. 4. & valde congruit, quod in retere simili ait Justin. in l. nisi. Cod. de pact. inter empt. & vend. Cum enim venditor non alia lege ius suum transferre passus est, nisi tali fretus conventionem, quomodo ferendum est, aliquam cap-

tionem ex iudicia patrum interpretatione? Et sane quid aliud est decipere proximum, quam sub spe huius conventionis rem ab eo auferre, & deinde illum deludere, & promissa non servare. Quod licet à me diligenter tractatum sit in d. 4. 27. volui tamen hic repetere in gratiam civium Nicensium, qui hoc genus contractus sine scrupulo imitari solent.

Q V A E S T I O XLII.

De censu consignatio reali, & definitione eius.

S V M M A R I V M.

1. Censu reservativus, & consignativus quomodo serentur.
2. Sopillarum proprium est res subiectis definire. Censu est ius percipiendi certum annuum redditum super rebus alienis.
3. Censu est ius percipiendi pensionem, non ipsa pensio.
4. Censu ita constitui potest, ut pensio in fructibus solvantur.
5. Fructus omnis ad fructuarium pertinet. Fructus incerti.
6. Reditus in censu redeunt, & renascuntur usura redditus pecunia.
7. Censu consignativus realis super rebus alienis percipiuntur.
8. Definitiones census quorundam auctorum modestè reprehendunt. Definitioni usufructus, & actionis non est additum esse ius iusto titulo acquisitum.
9. Definitio census à Cencio tradita notatur, & numer. 10.
10. Iura, & actiones ad baretes, & in baretes pro portionibus baredicariis transeunt.
11. Usufructuarium non tenetur fructus de manu proprietarij accipere.
12. Definitio alia Philosophorum, alia Oratorum.
13. Censu definitio, ne sit ius, & c. ab objectionibus Feliciani defenditur. Ius est genus ipsius census, ut actionis, usufructus servitutis.
14. Censu proprie non est contractus, sed ius, quod oritur ex contractu, & n. 15. Feudum non est contractus, sed ius, quod per contractum constituitur.
15. Feliciani definitio censu capitur, & numer. 16. & 17.
16. Censu in constitutionibus Pontificum sub ratione rei sumitur non contractus.
17. Feliciani censu definitio non adequatur definitio.
18. Feliciani quaestiones quaedam inutiles.
19. Emptio censu est contractus bonae fidei.
20. Feliciani fundamentum contrarium evertitur.
21. Pretij iura post mortem debentur ex iure civili.
22. Conditiones, quae in contractibus censu servanda sunt, non tollunt rationem venditionis.
23. Evictio debetur in venditione censu, licet id expressum non sit.
24. Censu donativum constitutus est stricti iuris. Et iisdem regulis regitur, quibus donationes aliarum rerum.
25. Debetur censu non potest rem dimittere, ut se liberet, nisi ex donatione obligatus sit.
26. Censu ratione tituli, quo constituitur variam naturam sumentur.
27. Cencij doctrina, & definitio quaedam notatur.
28. Constitutio Pit V. ad omnes species censu non pertinet.

Dedereveram mihi de censibus consignativis scribere detentus labore: sed admonitus nuper in Senatu à D. Carolo Ferrerio viro clarissimo, & nostri Senatus secundo Præsidi, id ad tractatum usurarum valde pertinere, questiones aliquot, quas jam pridem meditatatus fueram, interserere constitui, illud interim admonendo, me de hoc genere contractus acturum, quatenus usuram, & scenus recipere potest: reliqua ab aliis petenda esse, qui de censibus accuratissime scripserunt.

Porrò quid nomine census consignativi intelligatur, non alia ratione melius consequi possumus, quam si censui reservatio opponatur, de quo proxima questione dictum est: Etenim census reservativus, quod nomen etiam à nostris Scriptoribus confectum est, ex rebus propriis alteri concessis excipitur, & retinetur: unde dicitur substantia legis propriis rebus dictæ muniri, in l. ult. C. de rer. permut. legis, id est pat. xi, ut in l. 77. de contrab. empt. l. 51. ff. loc. & alius. Consignativus verò, quem impositum, & constitutum quidam vocant, quia super rebus propriis, illisque retentis alteri creditur, & assignatur, ut in l. sancimus. in fin. C. in l. si quis argentum, §. 1. C. de donat. l. 12. ff. de ann. leg. l. 32. ff. de usufr. leg. & alius.

Et licet cum res nobis ad liquidum nota est, nullus sit usus definitionis, ut scribit Galen. lib. 4. de differ. puls. ubi etiam ait quamlibet rem definire velle subtilius, sophisticarum proprium esse, ut etiam notat Cujac. ad tit. de jur. fife. in fin. ex quo factum puto, ut multarum rerum definitiones veteres Jurisconsulti omiserint, ut de fidejussore scribit Anton. Hering. de fidejuss. cap. 3. num. 1: tamen quia, ut quidem puto, nulla adhuc census consignativi realis definitio prodita est, quæ obiectis onibus vacet, mihi videtur non ut contractus est, quæ ratione definitur à Feliciano lib. 1. de censib. cap. 4. num. 8. & Fernand. Rebell. de obligat. justit. lib. 16. qu. 1. num. 3. sed ut res quedam est in patrimonio nostro, & titulo aliquo acquisita, ita definiti posse, ut sit *jus percipiendi certum annuum redditum super rebus alienis*.

Dicitur *ius*, quia census res incorporalis est, neque tangi, aut videri potest, ut hereditas, bonorum possessio, usufructus, actio, & his similia, ut hinc patet non esse ipsam pensionem, vel redditum, qui singulis annis solvitur, & percipitur, sed *ius*, & facultatem illum exigendi, ut rectè explicat Gabriel. in cons. 141. num. 1. lib. 2. Federic. Martin. de jur. cens. cap. 1. num. 26. & aliis auctoribus citatis. Census de censib. qu. 7. n. 2. C. 3. † Dixi generaliter percipiendi redditum, ut redditus omnes comprehenderem, qui in pecunia, vel fructibus, vel aliis rebus præstantur cum Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 3. num. 5. certum enim est, censum ita constitui posse, ut redditus in frumento, vel alia specie solvatur, etiam post constitutionem Divi Pij, ut tradunt Navarr. in lib. de usur. nu. 104. ubi refert, id communiter receptum esse. Surd. de alim. tit. 9. qu. 11. num. 3. Boccac. in tract. de censib. par. 2. num. 9. C. par. 3. nu. 52. & alij plurimi apud Cencium a. 3. num. 6. & novissime Duard. in præm. d. constitutionis D. Pij. V. quæst. 21. num. 6. C. 19. nisi aliud lege constitutum sit, ut iidem auctores ferè norant, & præsertim Duard. loc. cit. num. 9. † Dixi, *certum*, secutus Felicianum loc. citat. ut excluderem venditionem usufructus, quo legato, vel alio titulo in re aliqua constituto omnis rei fructus ad fructuarium pertinet, l. 7. C. 9. ff. de usufr. Vvesembec. ad hunc tit. num. 7. & rem naturaliter possidet, l. 12. in princ. ff. de acquir. possess. l. 60. ff. de usufr. & tradit Joan. Castill. lib. de usufr. cap. 6. num. 28. & ut excluderem venditionem fructuum, vel portionis fructuum, qui incerti sunt, & non semper eodem modo proveniunt, l. 17. C. de usur. & rectè notat Cencius in d. tract. quæst. 9. num. 14. C. 17. qui tamen id in sua definitione oblitus est. † Et redditum annuum, ut excluderem stipulationem certæ quantitatæ, vel pensionis duorum, vel trium annorum, ut in locationibus, quæ interdum fiunt plurium annorum, ut in l. quæro, ff. locat. & ut ostenderem redditum non esse, nisi curreret, & recurreret. Dicitur enim à redeundo, ut ex Varrone notat Cujac. in l. 38. ff. de usufr. leg. ut etiam usurz, quæ currunt, & recurrunt per annos, & menses, unde dicuntur filiz temporis, & redditus pecuniaz, ut in l. alumna, ff. de alim. leg. C. l. qui quadragesimæ, ff. ad l. Falcid. & notat Roderic. lib. 1. qu. 1. nu. 15. qui proinde addit in sua definitione *singulis annis*, quod etiam miror à Cencio prætermisum. † Denique additum est super alienis rebus, ut excluderem censum personalem, qui in sola obligatione personali consistit, & constitutionibus Pontificum prohibitus est, ut in sequentibus dicam: & ut excluderem reservativum, qui ex propriis rebus retinetur, emphyteusum, & locutionem, in quibus redditus ex propriis rebus

percipitur, ut notant iidem Rodericus, & Cencius. *Quæ definitio*, (ni fallor,) perfecta est, cum constet genere, & differentia, neque aliquo verbo detracto, vel addito nobis extorqueri potest.

Quamobrem non addidi *super re alterius fructifera*, ut Martin. & Duard. loc. cit. quia si est jus percipiendi super re alterius, consequens est rem talem esse debere, ex qua redditus percipi possit, salva ejus substantia, nam si singulis annis pars rei auferretur, census seipsum destrueret: neque perpetuus dici posset: Ideoque id addere superfluum existimavi, securus hac in re Navarrum, Lupum, Ugolinum, Cencium, & alios, qui id superfluum arbitrati sunt. Ut etiam non addidi *justo modo quasitum*, ut Cencius, & Duardus: id enim satis innuit, quod dicimus esse jus percipiendi. Neque enim jus illud esse, vel intelligi potest, nisi jure quasitum sit. Ut dicimus actionem esse jus persequendi in judicio, quod nobis debetur, in l. nihil aliud, ff. de oblig. & act. nec additum est justo titulo acquisitum. Ita usufructus definitur jus utendi, & fruendi alienis rebus, nec appendix illa addita est in l. 1. ff. de usufr. C. Institus. eod. in princ. Ex quibus etiam constat Rodericum loc. cit. superfluum fore definitioni addidisse, legitime constitutum sit, quia census non est jus, nisi legitime constitutus sit, sed usura, vel nihil. † Ut etiam omniter mihi vitium est, quod affixit Cencius in d. q. 7. *transitorium ad hæredes, & successores quoscumque*. Vel enim censum consignativum in genere definit: & certum est his verbis excludi censum, qui ad vitam emptoris, vel venditoris constituitur, quod genus census licitum esse docet ipse Cenc. q. 10. n. 13. & certum est defuncto eo, ad cuius vitam emptus est, ad successores non transitum l. 25. ff. de pact. l. 4. ff. de ann. C. mensur. leg. atqui vitiosa est definitio, quæ quamlibet speciem rei definitæ non complectitur, vel ipso Cencio teste in d. q. 7. n. 6. Vel definitur censum perpetuum: & hoc casu certum est, jus istud active, & passive in hæredes pro portionibus hereditatis transire l. 2. C. ult. C. de heredit. act. l. 1. C. ut aff. ab hæredib. l. ex contractibus. 49. ff. de oblig. & act. & in specio tradit Bonius lib. de censib. nu. 39. C. 90. & proinde id exprimere non fuit necesse. Nam licet actiones regulariter ad hæredes, & in hæredes transeant, id tamen non est adiectum definitioni actionis in d. §. 1. Instit. de act. C. d. l. nihil aliud. Ut etiam non est additum definitioni servitutis realis in §. 1. Instit. de servit. tamen certum sit transire in hæredes active, & passive, & sequi fundum, ut constat ex in l. penult. C. l. si mihi. §. ult. ff. de servit. rustic. prædior. l. si aqueductus, ff. de contrab. empt. & tradit Cæpol. Veron. de servit. urb. prædior. cap. 2. nu. 13. † Ut etiam superfluum ab eodem Cencio sine definitioni adiectum est, *manente ye apud imponentem*, quia factis id intelligitur, cum dicimus censum esse jus percipiendi redditum annuum super re alterius. Nam cum is, qui censum super aliquo prædio alteri concedit, transferat tantum jus exigendi redditum ex eo, satis intelligitur, & dominium, & possessionem rei retinere, & ideo superfluum esse illud exprimere. Quod probari potest argumento ducto ex definitione servitutis realium, veluti in æris & aqueductus, quæ cum sint qualitates, & onera prædiorum, l. 20. in fin. ff. de servit. C. Instit. de reb. corporal. C. in corp. in fin. l. quid aliud. de verb. signif. & sequantur rem l. 47. ff. de contr. empt. l. pen. ff. de vicil. Cæpol. Veron. loc. cit. magnam affirmatam habent cum redditibus, ut notant Sarmient. Select. interpr. lib. 7. c. 1. nu. 4. Petrus Salas de usu, C. consuet. c. 11. n. 6. C. 12. & alij apud Felic. de censib. lib. 2. c. 3. n. 21. Peregr. de fideicomms. art. 49. n. 68. & alij tanè plurimi apud eund. Cencium. par. 1. c. 2. q. 3. art. 1. n. 2. nunc q. 23. & rursus q. 114. n. 1. & Rot. post Cencium. in dec. 470. nu. 2. quæ atit censum veluti servitutem quandam inherere fundo: & tamen servitus itinervis definitur jus eundi, & servitus aqueductus jus aquæ ducende, per fundum alienum, in §. 1. Instit. de servit. nec additum est manente fundo apud imponentem, id enim juris auctores velut superfluum addere noluerunt. † Conabar tamen, an posset definitio Cencij, quod ad hæc verba attinet, à vitio superfluitatis excusari, si dnossem his verbis censum separari ab usufructu, quæ qui habet, jus habet percipiendi redditus, & fructus omnes ejus rei cujus usumfructum habet, ut dixi ex l. 7. C. 9. ff. de usufr. unde videntur non alia ratione separari posse, quam si dixerimus in censu rem apud constitutum manere, in usufructu verò penes usufructuarium ex l. 30. C. 60. §. eod. tit. quæ sit fructuarium in possessione esse debere. Et nihilominus puto satis distingui, dum diximus censum esse jus percipiendi redditum super re aliena, usumfructum verò jus utendi, & fruendi rebus alienis, quia hæc jus habens durante usufructu plus juris in re habet, quam qui redditum annuum comparavit. Nam si illi pensio soluta est, nec fundum ingredi, nec domum

potum excerpere potest. Qui vero usufructum nactus est, debet in possessionem induci, d. l. 3. ff. de usufr. & in possessione fundi esse, d. l. 60. & proinde tractus, & redditus omnes manu propria capit, neque tenetur illos de manu proprietarii accipere, ut notat Petr. Greg. *Synag. juris civil. lib. 4. c. 3. n. 9.* ubi ait in hoc differre jus usufructus à redditu debito ex agro alicujus. Denique durante usufructu loco domini est l. 4. ff. eod. id enim secum trahit jus illud utendi, & fruendi, unde definitioni usufructus non est additum an res maneat, vel non maneat penes fructuarium, vel dominum in d. l. 1. ff. de usufruct. Aliunde etiam hinc Concilii appendix, non placet, quia potes res ad alium pervenire, qui censum non imposuit, & tamen non desinit esse census, quia res cum hoc onere transit, ut docet Craver *cap. 217. numeri 5.* Guier *pract. q. lib. 2. c. 167. n. 4.* & Cencium in aliis locis, & praesertim q. 73. *num. 15.* & post eundem Rota in *decis. 232. num. 19.* & *decis. 517. num. 2.* imò potest res ad dominium census pervenire, veluti si non solutus sua die pensionibus intereret remedium Salviani interdicti, vel exerceat clausulam constituti, si contractui addita est, ut est usuratum, quod facere potest eodem Cencio test. q. 94. *num. 74.* & nos diximus alio loco, neque tamen census extinguitur, vel desinit currere. Et proinde merito haec appendix, quod res maneat penes impotentem, ab aliis praetermissa est, & à Duardo, qui Cencium, sequi solet. † Quare ut illius definitio defendi potest, nisi dicamus duplicem esse definiendi formam, aliam perfectam, & qua viri docti in artibus utuntur. In quo genere maxime observandum est, ut vis eius rei, qua desinitur, sic exprimat, ut neque absit quidquam, neque superfit, ut monet Marc. Tull. *lib. 2. de Orat.* & Paul Bellon. *de patest. ut. qua in cont. lib. 1. cap. 13. num. 3.* ubi hunc locum Ciceronis refert: Aliam imperfectionem, qua oratores in causis utuntur, qui ne se verbis adhibent, rem dilatare solent, ut definitio reprehensio una verbo, aut addito, aut dempto illis è manibus extorqueatur, ut ait Cicero *eod. loc.* & hoc genere definitionis Cencium uti voluisse, & censum describere, potius quam definire. Sanè si ita est, addere potuit *super res fructifera*, ut Martin. & Duard. loe. cit. *in mobili.* & suis finibus designata, & alia multa, quae non minus ad vim, & naturam census pertinere videntur. Ego verò conatus sum definire, ut in artibus fieri solet.

13. Haec tamen dissimulandum non est Felicianum magni ingenii virum definitionem census ut sit *jus percipiendi redditum*, acriter reprehendere in *decis. cap. 4. num. 6.* ait enim censum non esse ipsum jus percipiendi, sed istud jus esse censum procedere, illiusque effectum esse, & proinde censum non recte defini *jus*, quia desinitur, quae per effectum explicat substantiam rei, vitiosa est, ex Bart. in l. 1. ff. de appellat. Cui objectioni responderet Roderic. *loc. cit.* doctrinam Bartoli accipiendam esse de effectu, qui non statim sequitur ex causa, sed ex reddito statim, & immediate sequi jus percipiendi, & ita per *jus* recte redditum substantiam demonstrari. Nam per effectum immediatum desinitur actio jus persequendi in iudicio, quod nobis debetur, sed nec obiectio Feliciani movet, nec responsio Roderici placet, quia falsum est jus percipiendi esse effectum census sub ea ratione, qua desinitur à nobis, & ab aliis. Jus enim est genus ipsius census, ut usufructus, & similitum, quae in iure consistunt, & proinde cum census desinitur *jus*, non desinitur per effectum, sed per suum genus, ut dicimus iter esse *jus* emendi, & usufructum esse *jus* utendi in d. l. 1. ff. de usufr.

14. & sic de ceteris, quae in iure consistunt. † Et licet concederem Feliciano nomen census significare contractum, quo redditus annuus acquiritur, quae tamen significatio remota, & impropria est, proprie enim census significat jus annuae pensionis, non contractum, quo census emitur, & in alium transfertur ex l. 2. *C. fin. cens. vel reliq. d. l. ult. C. de in. dot. l. sancimus. C. de donat. cap. 5. §. 13. tit. de censu.* & in specie adnotatur Covarr. *variar. l. 3. cap. 9. num. 1.* & Alvar. Valasc. *de iur. emphe. q. 32. num. 8.* tamen negari non potest hoc nomine etiam venire ipsum jus percipiendi, alioquin stultae essent eius divisiones, quas refert *eod. loc.* videlicet, ut alius sit realis, alius personalis, alius mixtus, temporalis, & perpetuus, pecuniarius, & fructuarium, & alia quae contractui non conveniunt, & proinde recte census sub hac ratione desinit, & consequenter immerito ex hoc capite hoc genus definitionis Felicianum capere, & vellicare. Neque enim novum est in iure nostro, effectus desiniri, ut actio in d. l. 5. *de act.* quae est effectus contractus, & obligatio: & usufructus, qui est effectus usufructus, & obligatio, d. l. 1. *de usufr.* ff. de usufr. Et congruenter

huic rei doctissimus Cuiac. in *pr. l. 3. de feud. Ne dixeris, inquit, feudum esse contractum, jus est potius, quod per contractum constituitur.*

15. Quamobrem nec Feliciani definitio melior, & felicior est definitionibus aliorum. Nam census, quem desinit esse contractum, proprie contractus non est, ut dixi, sed effectus contractus, vel alterius legitimi tituli, quo potest accipi, *Null. ff. de iur. dot. §. d. l. si quis argentum, §. si vero, C. de donat.* Et proinde licet census venditione possit accipi, ut usufructus, servitus, & similia, non tamen venditio est, sed res quae venditur, & venditione in alium transfertur: unde non magis contractus dici potest, quam servitus, & usufructus, vel alia res similes, quae in contractum deducitur, vel deduci potest; & ut absurdum est ex eo quia usufructus vendi potest, dicere usufructum contractum esse; ita prolius stultum est dicere censum contractum esse ex eo, quod census emi, & vendi potest. Et quod dicimus contractum census, venditionem census, non ita intelligimus, ut census proprie sit contractus, vel venditio, sed res quae venditur, & deducitur in contractum. † Et proinde sub ratione rei perpetuo nomen census sumitur in constitut. d. mibus Pontificum, & praesertim Pij V. veluti cum ait *censum creari constitutive nulla modo posse nisi in re immobili, C. de domini. census in alienatione rei alius praeferi, censum quoque augeri, neque minui, & eodem pretio extinguisse, & alius locis, quae nullo modo contractui accommodari possunt. Et congruenter D. Gregorius XIII. in quadam eius constitutione edita anno 1574. de constitutione illa D. Pij verba faciens. Pius V. inquit, *etiam praedecessor noster, cui suggestum fuit nullas in venditione, & emptione censuum fraudes committi, C. c. literas ediderit, quibus in primis cavetur, ut census non generaliter sub imminibus bonis, sed specialiter super re certa imponatur, C. c. contractusque ipsos emptionis, & venditionis censuum suarum literarum forma non servata feneratorius esse judicavit.* Ex quibus, & aliis quae observat Duardus in d. *proem. q. 241. num. 18.* satis apparet nomine census non ipsum contractum, sed rem, & jus, quod venditur proprie significari. Qua ratione etiam sumitur in constitutionibus aliorum Pontificum Martini V. Calixti II. & Nicolai V. ut observat idem Duardus *loc. cit.* Qui proinde in *intro. q. 24.* ubi de censu constitutivo agere inceperat, censum à contractu censuali separavit, ait enim aliud esse censum, aliud contractum censuale: Censum esse jus percipiendi redditum; contractum vero censuale esse conventionem, quo jus illud acquiritur, & in alium transfertur, *§. q. 25. num. 15.* clare scribit contractum census differre ab ipso censu. Constat igitur censum apud probatos auctores, & in constitutionibus contractum non esse, sed jus, quod subicitur contractui, & consequenter improprie Felicianum definire censum contractum esse, in quo unus vendit, & alter emit jus percipiendi redditum, & contractum loco generis esse, quia contractus genus est venditionis census, non ipsius census, qui subiectum est venditionis, ut non est genus aliarum rerum, quae venduntur. Sanè Feliciani definitio uno verbo addito vera esse potest, ut si dixeris, *Venditio census est contractus, ex quo unus vendit, & alter emit jus certi redditus C. c.* sed hinc non est definitio census (sed venditionis illius, quae sunt diversa. Itaque Feliciani definitio, vel falsa est, vel addita uno verbo, ut vera sit, destruitur.*

17. Aliunde etiam scienda est eius definitio, quia perpetuum est, non ad quatuor omnibus speciebus contentis sub definito. Non enim continet redditus, qui legato, donatione, permutatione, stipulatione, aliisque modis constituntur: & non magis defini potest census sub ratione contractus, in quo quis vendit, quam sub ratione contractus in quo quis donat, vel permutatius redditus annui. Unde merito reprehenditur à Roderico in d. q. 3. *n. 1.* qui etiam alia quaedam notat in ea definitione, quae reprehensione digna illi esse videntur, & ego omitto, ne barbaram leoni mortuo vellere videar, id est viro docto, & erudito. Illud sane non praeteribo, Felicianum post sui census definitionem inter alias divisiones illius divisisse in consignativum, & reservativum, qui procul dubio non est emptio, nec emptione contractus, nullo scilicet pretio intercedente, *l. 1. ff. de contr. emphe.* Sed traditione rei *d. l. ult. C. de rer. permut.* & observat Reb. *loc. cit. n. 4.* & proinde perspicuum est Felicianum divisisse, quod non demerit, vel desinit esse, quod non divisit quorum utrumque incongruum est, quia non ex arte est, vel desinitio, vel divisio. Et cautius Reb. in d. q. 1. postquam secutus Felicianum desinit censum sub ratione contractus emptiois, censum pro iure, quod in contractu emittitur,

tur, dividit in realem, & personalem, & alijs modis.

18 Ex quibus etiam constat multas inutiles, & supervacuas questiones eundem Felicianum agitasse, an scilicet census sit contractus iuramentum, bonæ fidei, vel stricti juris, nominatus, vel innominatus, an re contrahatur, vel consensu, & alias, quæ inde proveniunt, in quas ineptias nollem Cencium, & Duardum incurrisse, quia cum census secundum eius propriam significationem contractus non sit, sed ius ex contractu, vel alio titulo quæsitum, ut dixi, frustra queritur, qualis contractus censeferi debeat, & an re, vel consensu contrahatur. Si enim contractus non est, ergo nec contractus bonæ fidei, vel stricti juris, *l. eius qui, ff. de reb. cred.* Et licet contendere nolim nomine census etiam contractum, quo ius redditus acquiritur, apud quosdam Scriptores significari, hoc tamen etiam admittendum est, diversam speciem contractus non constituere, sed ad eam reduci, sub cuius nomine contrahitur, id est que cum venditur, venditio est, ut in constitutionibus Pontificum, cum donatur, donatio est, ut in *d. l. si quis argentum, C. de donat.* & sic de cæteris, ut semper appareat Feliciani, & Duardi questiones inutiles esse, & exercitationem Scholasticam redolere.

19 Sanè si queritur, an contractus, quo census constituitur, & acquiritur sit bonæ fidei, vel stricti juris, interest scire quo titulo constituatur. Nam si emptione, & venditione constituatur, contractus procul dubio est iuramentum *l. 1. ff. de contr. empt. l. 1. ff. de iustit. & iur. l. 1. ff. loc.* & in specie Bonius in *d. lib. de censib. n. 30.* & bonæ fidei, *§. actionum, instit. de action. l. 2. in fin. ff. de obl. & act. l. 11. §. 1. ff. de act. empt. non stricti juris, ut perperam scripsit idem Bonius art. 5. n. 17. & 72. Felic. lib. 1. c. 3. n. 7. Rebell. de oblig. iustit. lib. 10. q. 1. in fin. & Duard. in d. q. 8. n. 23.* Nam cum Bonius, & qui cum lecti sunt admittant in hoc genere contractus veram emptionem contrahi, admittere etiam debent huiusmodi contractum esse bonæ fidei. Nulla enim emptio est, quæ non sit bonæ fidei, *d. §. actionum, instit. de act. ut deinde comperi docere Lal. Mancin. diff. 13. c. 2. in fin.*

20 Neque valde movere debet, quod Felicianum, & alios impulit, ut contractum hunc inter iudicia stricti juris referrent, quod scilicet suspectus sit, & facile deflectat ad usuram, & proinde, ut mutuum propter improbi fornoris periculum inter contractus stricti juris relatum est, ita etiam contractum censualem stricti juris esse oportere, ne in arbitrio iudicis sit usuras decernere, ut in iudicijs bonæ fidei receptum est. Etenim respondeo non esse simile, quia in mutuo debetur fors, cui ex mora facile usura accedere potuisset, si mutuum esset contractus bonæ fidei, *l. 32. §. in bonæ fidei, ff. de usur. l. 2. & 3. C. de pos. sed in emptione census nulla debetur fors, cui usura applicari possit, quia pretium sit accipientis, neque repeti potest ab invito, ut in alijs venditionibus receptum est ex *d. l. 11. §. & in primis, de act. empt.* & in specie docent Ioan. Gutier. præf. q. civil. l. 1. c. 148. nu. 24. & 25. Roder. de ann. reddit. l. 1. q. 4. n. 13. Intrigliol. de censib. q. 43. nu. 1. & Rota post Cencium in dec. 528. nu. 7. Et proinde hæc iusta causa non est, ut contractus censualis, qui emptione agitur, a iudicijs bonæ fidei fecerni debeat. Neque est contrarium si dicas, licet ex contractu census non debeat fors, deberi tamen redditus in pecunia, vel fructibus: quibus ex mora usura accedere posset, si contractus census esset bonæ fidei, ex *d. l. 32. de usur.* & alijs, & tradit Felic. loc. cit. num. 9. &*

21 Tum quia in emptionibus aliarum rerum pretij usura debentur ex iure civili, *leg. Iulianus, §. veniunt, ff. de act. empt. leg. ultim. ff. de peric. & comm. rei vend. leg. 2. Cod. de usur.* & in actionibus mandati, depositi, negotiorum gestorum, locati, & alijs iudicijs bonæ fidei usura debentur post moram ex iure civili, ut perspicuum est ex *d. l. leg. 3. C. de pos. leg. 7. ff. de negot. gestis 617. §. 4. ff. de usur.* & diximus q. 1. num. 11. neque ideo minus inter iudicia bonæ fidei relata sunt. Atque etiam quia pensiones, & redditus, qui ex emptione census debentur sive in fructibus, sive in pecunia, sunt fructus, & accessiones illius juris, quod pecunia emitur: ideo non possunt alias accessiones recipere etiam ex iure civili *leg. neque 15. ff. de usur. leg. ultim. Cod. end.* & nos diximus *quest. 88.* & proinde nec hac ratione Feliciani sententiæ color quæri potest.

22 Denique nihil obstat, quod idem Felicianus, & Duardus inquirunt emptionem quidem esse, sed habere proprietates ab emptione discrepantes, quia licet circa emptionem redditum ex constitutionibus Pontificum singularia quædam constituta sunt, non tamen tollunt substantiam emptionis: neque contractus desinit esse vera emptio, ut alienationes bonorum minorum, & civitatum

non desinunt venditiones esse, tametsi in illis cautiones quædam ex iure civili adhibende sunt, quæ in alienationibus aliarum rerum non sunt necessaria, ut constitutum est in *l. 1. & 5. ff. de reb. eor. & in l. 2. & 6. Cod. de vend. reb. civ. & 1. ff. de pign. act.* ita etiam in venditione census evictionem venire dicendum est, licet id non fuerit expressum, quia id congruit naturæ contractus bonæ fidei: & certum est in hac actione venire ea, quæ naturaliter insunt contractui, *d. l. 11. ff. de act. empt.* Neque puto Felicianum, & alios, qui putant contractum census esse stricti iuris, id in dubium revocavisse. Equissimum enim est venditorem census, qui pretium accepit, evictionem præstare, licet id nominatum actum non sit, non minus quam in venditionibus aliarum rerum, in quibus id sine controversia receptum est ex *d. l. non dubitatur, & alijs & tradunt Decius, & alii apud Cencium in d. lib. de censib. quest. 53. n. 26.*

Sed si census ex donatione constituitur sit, quo titulo in alium transferri exploratissimum est ex *l. si quis argentum §. 1. C. de donat.* & alijs, ut dicam *quest. seq. & ipse Duardus* admittit, contractus stricti juris censendus est, quia donatio stricti juris, ut constat ex *l. eum qui, ff. de donat. & l. 16. ff. de usur.* & in specie tradit Alciac. in *conf. 2. num. 16. & 32. lib. 8. Cardin. Mant. de tac. & ambig. convent. l. 13. tit. 21. n. 8. & Oldend. de act. class. 4. act. 19. n. 9.* & ex eo facile ostendi potest, quia non recentior est contractus qui in *d. §. actionum, dicuntur esse bonæ fidei, & consequenter census, qui donatione contrahitur iisdem legibus, & regulis coerceri, & regi debet, quibus donationes aliarum rerum continentur. Proinde ut is, qui rem alienam donavit, non potest re evicta de evictione conveniri, nisi id actum sit *l. Anst. §. ult. de donat. l. 2. C. de evict. ita is qui censum alteri super re aliena donavit, eo evicto non tenebitur, nisi nominatum id promiserit. Et ut donationes aliarum rerum ob ingratitudinem donatarij revocari possunt, *l. 1. & ult. C. de revoc. don. Clar. in §. donatio. q. 21.* ita etiam donationem census ex hac causa revocari posse dicendum est. Et ut is, qui ex liberalitate convenitur, habet beneficium, ut in id tantum conveniatur, quod facere potest *l. Divus Pius, ff. de reg. iur. l. 30. & 41. in fin. de re iudic.* ita etiam is, qui ex censu donatione alteri concessio convenitur, ultra quam facere potest condemnari non debet.**

Denique licet is, qui censum ex suis prædijs vendidit non possit rem censualem dimittere, & se obligationi præstandi census subrahare, ut alijs auctoribus citastradit *l. itaq. de retract. signag. §. 1. glof. 6. n. 21. Follet. de censib. §. tanquam. n. 49. Bonius eod. tract. art. 61. n. 93. Joan. Bapt. Lup. de usur. coment. 2. §. 3. n. 1. Virgin. de Bocat. in lib. de interd. uti possid. cap. 19. nu. 66. Cyriac. contro. forens. 24. num. 18. Ugolin. de usur. cap. 45. §. 7. in fin. Intrigliol. de censib. q. 97. num. 2. & 3. Felician. tom 2. lib. 1. cap. 1. num. 6. vers. tertio infero. ubi ait, id in foro receptum esse: is tamen qui ex liberalitate alteri censum annuum dedit, poterit tantundem ex rebus suis donatario dimittere, ex quibus redditus redigi possit, ut singulari iure quodam constitutum est in *d. l. si quis argentum §. si vero. ut ubi Cujacius notat, & Lup. & Felician. loc. cit.* &*

Idemque omnino observandum est in alijs censibus permutatione, vel alijs titulis constitutis, ut scilicet iisdem regulis, & legibus regantur, quibus regitur titulus, quo constituti sunt, ut ostendi potest ex *d. l. ult. C. de rer. permitt. & d. l. si quis argentum, §. si vero. C. de donat.* & rectissime docet Molin. in *disp. 383. n. 1.* ubi congruenter nostræ sententiæ ait, censum ratione tituli, quo celebratur, variam naturam sortiri.

Ex quibus etiam non placet, quod Cencius *quest. 9.* querens qualis census esse debeat, respondit debere constitui ad formam constitutionis D. Pii V. & ea non servata irritum, & inane esse, quia id tantum de his censibus responderi potest, qui illa constitutione continentur: Unde debuit Cencius ad illos tantum questionem reducere, non generaliter articulum proponere,

neri, qualis census esse debeat. † Siquidem certum est plurimas esse species census, qui ad eam constitutionem non pertinent, ut animadvertit Navarr. *loc. cit.* n. 98. Boninsign *de censib. capis.* 17. num. 2. Virgin. de Bocat. *de censib. par.* 1. nu. 86. Leonell. *in pr. iud. d. constitut. Pij V.* Vicent. Filiucc. *tract.* 35. c. 3. nu. 317. *in fin.* & Duard. *in proem. quæst.* 25. numer. 40. quod, & alij passim adnotarunt. Proinde antequam quidquam de justitia, & forma census statuatur, consultius est quærire, quibus titulis creari, & acquiri possit, Quod sequenti quæstione tractandum est.

QVÆSTIO XLIII.

De titulis quibus census consignativus acquiri possit.

SVMMARIVM.

1. Census iisdem titulis acquiri potest, quibus aliarum rerum dominium acquiruntur.
2. Census titulo legati creari, & relinqui potest.
3. Census titulo legati relictus ab omni usura alienus.
4. Redditi annuus testamento relictus morte legatarij finitur.
5. Redditi ultima voluntate constitutus non continetur constitutione Pij V.
6. Redditi annuus donatione inter vivos constitui potest. Census iure feudi dari potest.
7. Redditi annuus ex causa dotis, vel donationis propter nuptias constitui potest.
8. Census sententia iudicis constitui potest ex Navarr. sententia.
9. Census an transactione constitui possit.
10. Transactio est legitimus modus acquirendi dominij.
11. Feliciani sententia censum transactione creari non potest. Et argumenta eius, qua refelluntur.
12. Transactione census constitui potest etiam post Bullam Pij V. & quomodo.
13. Transactione fieri potest, ut unus rem habeat, alius usufructum.
14. Census adjudicatione in divisione potest constitui.
15. Transactione imita pro certa pecunia quantitate, census pro illa non potest creari.
16. Etiam si sit effectus de re immobili. Admissa tamen aequitate, l. curabit, C. de act. empte.
17. Census permutacione an constitui possit. Et Duardi hac de re sententia.
18. Qua excutitur, neque auctori omnino probatur.
19. Census potest cum prædia, quod traditur, commutari.
20. Res fructifera cum reddito super alij boni permutari potest.
21. Census cum gemmis, mercibus, & alijs rebus sterilibus permutari non potest.
22. Permutatio est proxima emptioni.
23. Census ex natura rei cum mercibus, gemmis, & similibus rebus commutari potest.
24. Census, qui partim pro pecunia, partim pro mercibus inæstimatis permutatur, nunc est irritus. Neque pro parte pecunie sustineri potest.
25. Feliciani doctrina refertur. Eius perpetuus error censum non nisi venditionis titulo constitui posse.
26. Census cuius pretium partim in pecunia, partim in mercibus solvitur, omnino irritus est, sive pecunia excedat merces, vel merces excedant pecuniam.
27. Contractus in quo res datur, & pro re pecunia, & specie æstimata, est venditio. Censij distinctiones inutiles.
28. Census cuius pretium in pecunia, & specie æstimata solvitur, nunc est illicitus.
29. Olim dubium videbatur, an redditi annui pecunia emi possent.
30. Census annuus pecunia emi posse nunc apud omnes receptum est.

31. Emptionis reddituum in iure vestigia.
32. Redditi annuus titulo legati, & alijs constitui, & in alium transferri potest.
33. Usufructus venditione constituitur.
34. Emptiones reddituum constitutionibus Divi Pij V. confirmata. Emptiones reddituum veteribus cognita.
35. Census constitutio pro certo pretio vera est emptio.
36. Emptor census percipiendo redditum nihil recipit ultra sortem.
37. Census male imponit Covarruvia, quod videtur sentire emptiones reddituum non valere.
38. Ut etiam Leonardus Duardus.
39. Redditi annuus licet eodem instanti constituitur, & venditur.
40. Servitus eodem tempore constitui, & cedi potest.
41. Prius, & posterius in contractionibus non datur.
42. Census venditio non servata forma constitutionis Pij V. non subsistit.
43. Et fructus in sortem computantur.
44. Antoninus, Traianus, Senerus, & alij Imp. a veteribus Iurisconsultis Divi appellantur. Et Diva memoria Principes.
45. Imperatores, Reges, Principes cur Divi appellati.
46. Pontifices Romani Divi nomine decorandi.
47. Elogia Patrum de Romano Pontifice excerpta ab Antonio Fabro Præsidi Sabaudia.
48. Elogia Patrum de summo Romano Pontifice collecta ab auctore.
49. Pius V. Divi nomen meretur. Et eius Elogia.
50. Pius V. formam venditionibus reddituum præscripsit.
51. Forma a Pio V. censibus præscripta in quo consistat.

Illud in primis observandum est censum, seu redditum annum iisdem titulis, quibus aliarum rerum, qua in commercio sunt, dominia acquiruntur, comparari posse, ut docent Cravet. *in cons.* 217. n. 4. Navarr. *in comment. de usur.* num. 98. Molin. *disp.* 383. num. 1. & 11. Joann. Garz. *de excep. & melioram.* cap. 4. num. 44. Mastrill. ad Gregor. *quæst.* 5. numer. 184. Frideric. Martin. *de iur. cens. capis.* 3. num. 1. Cuius in suis tractat. *de censib. quæst.* 44. num. 3. & 4. Martinus Maita *de dec.* 73. n. 7. & Leonard. Duard. *in proem. constit. Pij V. quæst.* 25. *in fin.* Nam cum res sit, quæ in commercio hominum cadit, coniequens est iisdem modis quibus res aliæ acquiruntur, acquiri posse, ut de servitutibus scriptum est *in l. 7. ff. de servit. & Instit. de usufr. in princ.*

Et primum quidem census titulo legati, vel hæc commisi si creari, & relinqui potest, vel donationis causa mortis, quæ comparatur legatis, ut constat aperte ex lege annuam 6. & l. cum quidam 25. ff. de ann. & mens. leg. & l. 38. ff. de usu & usufr. & red. per leg. & fideicom. dat. & l. 7. §. ult. C. de præscript. 30. vel 40. ann. & docent Iacob. Venent. *de ann. præscript.* §. 2. Bonus *de censib. art.* 23. n. 51. Poller. *de contract. censur.* §. census n. 66. Mastrill. *loc. cit.* n. 185. Roderic. *de ann. reddit.* lib. 3. q. 6. n. 2. Frideric. Martin. *in d. c.* 3. n. 24. Avendan. *de censib. Hispan. c.* 3. n. 2. & 3. Rota post Cencium *in dec.* 126. n. 7. coram Rev. D. Manzanedo, Cencium in d. q. 44. nu. 9. Duard. *in proem. d. constit. q.* 26. nu. 5. ubi refert communem esse sententiam, & admitti Feliciani *lib. 2. c.* 5. p. 8. licet eodem loco pertinaciter contendat eiusmodi redditum censum dici non posse, quod inutile mihi videtur quærire, & quæstionem nominis esse, quas veluti inutiles negligere soleo. † Et licet Frideric. Martin. *loc. citato,* scribat magnam esse de justitia huius tituli inter Doctores dubitationem, id tamen accipiendum est, cum testator certam pecunie quantitate legat, & quoad præstetur, usuras, vel redditum solvi jubet, & in terminis, l. 3. §. ult. ff. de ann. & mens. leg. in quo quidem genere variaz intercedunt species, de quibus, quid sententiam dixi *quæst.* 18. aliud vero est, cum testator simpliciter annuam quantitate ab hærede præstari jubet, vel redditum proprio suo fundo constituit, & alteri legat, quia perspicuum est, & sine controversia id testatori licere, & ab omni tenore remotum esse, ut notat Roderic. *loc. cit.* n. 3.

Et ut ostendam, quod dixi quæst. præced. n. 26. censum ex titulo, quo transferitur, diversam naturam sortiri, observandum est redditum annuum simpliciter legatum alicui, quamvis adjectum non sit, quoad legatarius vivet, morte eius finire, l. 22. ff. de usu, & usufruct. & redd. l. 4. ff. de ann. leg. l. 8. eod. tit. quæ ait, legatum hoc simile esse usufructui, & l. 6. ff. de usufr. quem admodum. Cujac. *ed.* 4. l. 22.

Castill. de usufruct. l. 2. num. 4. Vvesembec. ad hunc tit. num. 3. & Duard. in d. q. 26. n. 30. † Et quod nostro tractatu valde convenit, illud exploratum est, redditus ultima voluntate relictos constitutione D. Pij V. non contineri, ut primus adnotavit Navarr. loc. cit. & deinde Boninsign. c. 17. n. 2. Virgin. p. 1. n. 76. & p. 2. n. 64. & 65. Gutier. pract. q. lib. 2. c. 22. Scacc. §. 1. q. 1. num. 200. Ugolin. de usufr. c. 48. n. 5. & alij quos recensui in d. q. 18. n. 4. inter quos Roder. loc. cit. qui congruenter nostro tractatu inquit, in reddito legato nullum esse metum usuræ, cum in eo nullum sit mutuum, nulla pactio, nulla extorsio, nulla negotiatio, nullum denique opus legatarii intercesserit, & præstius dicere potuit, cum in eo nulla fors debeat, cui usura accedere possit.

Secundo idem dicendum est in redditibus inter vivos donatione constitutos. Namque redditus annuus titulo donationis inter vivos transferri potest, ut multi docent apud Frideric. Martin. d. c. 3. n. 2. & §. qui in probatione rei perspicuum laborare videtur. Verum id apertissimè constat ex d. l. sancimus, in fin. & d. l. si quis argentum, §. 1. C. de donat. Et pro comperto tradit Navarr. ubi supra n. 98. Molin. d. disp. 383. nu. 1. & 11. & alij apud Cencium, & Duardum loc. cit. quibus consentiant Garc. in d. c. 4. n. 44. Menoch. in d. præf. 107. num. 8. Lel. Zech. de usufr. cap. 10. num. 11. vers. decima. sexta. Mastrill. loc. cit. n. 187. Roderic. in d. q. 3. n. 1. & Ror. in d. decis. 126. n. 8. & nos diximus quæst. præced. num. 24. Quæ ratione receptum est censum jure feudi, vel in feudum, quæ est species beneficij, in alium transferri posse, ut indicat cap. 2. §. sciendum, de feud. cognit. & ibi Bald. Ifern. & Cujacius notant, & alij, quos refert Martin. in d. cap. 3. nu. 4. & §. Petr. Gregor. de concess. feud. part. 2. q. 6. & Mastrill. ad eund. loc. cit. n. 191. Qui sanè redditus, cum ex liberalitate donantis proveniat, qui ut potest fundos, & agros donare simpliciter, vel in feudum, ita ex possessionibus suis certum redditum in alium transferre ab omni suspitione fœnoris immunis est, & idcò ad constitutionem D. Pij non pertinere merito ab eisdem autoribus procedit est.

Quod etiam recipiendum est, cum donatione propter nuptias census constitutus est, vel ex causa dotis, ut ostendi potest ex l. ult. C. de jur. dot. illis verbis, si quis in dotem, vel prædium, vel certum redditum promisit. Et tradunt Covarr. lib. 3. cap. 1. num. 3. Navarr. in d. comment. de usufr. num. 98. & 99. Frider. Martin. loc. cit. num. 7. & 8. Ugolin. de usufr. cap. 1. nu. 1. Duard. in d. quæst. 25. num. 52. idem sensit Mastrill. in d. q. 5. ad Greg. n. 191. & in det. 103. n. 2. ubi ait hæc de re in supremis Siciliæ tribunalibus amplius non disputari. Quod tamen dubium videbatur post constitutionem D. Pij: sed idem Pontifex ad expostulationem Siculorum declaravit censum in causam dotis constitui, & dari posse non servata, quod attinet ad numerationem pretij, forma dictæ constitutionis, ut refert Cencius quæst. 48. num. 13. & nos diximus quæst. 59. n. 43.

Tertio quibusdam placuit censum sententia judicis constitui posse, ut Navarr. loc. cit. n. 99. ubi refert hoc in Hispania usitatum esse. Quod genus census licet quidam probare videantur, ut Frider. Mart. in d. c. 3. n. 12. & novissimè Duard. in d. quæst. 25. nu. 66. & cum distinctione Mastrill. in d. q. 5. ad Gregor. n. 208. & seq. & Cenc. in q. 34. n. 52. Duard. tamen loc. cit. n. 68. in fin. ait videri ex forma constitutionis Pij V. irritum esse. Et meminimus me de veritate hujus sententiæ disputasse quæst. 21. num. 14. & seq. nec enim mens erat de censu significativo scribere, ut insilio dixi, & nunc dicam tantum hoc genus census mihi non placere.

Quarto querendum est, an census transactione constitui possit. Quæ quæstio duplicem dubitationem habet. Prima est an census ex natura rei transactione possit constitui, quod Felicianus negat d. c. 5. n. 16. & alij ferè omnes admittunt, & præsertim auctores Siculi. Altera an post constitutionem D. Pij licitum sit, quod Cencius, & sequax Cencij Duardus negant locis proximè referendis.

Et quoad primam speciem attinet, vera, & communis sententia est redditum annuum transactione creari posse, & in alium transferri. Ita enim docent Cravet. in consil. 217. n. 4. Foller. in d. lib. de censib. s. hujusmodi, nu. 66. Intrigliol. ad pragmat. Regis Alphon. q. 96. n. 1. Marcell. Convers. ad eund. & Mastrill. ad Gregor. loc. cit. n. 188. Roder. de ann. redd. lib. 1. q. 13. n. 4. Frideric. Martin. d. c. 3. n. 10. & Duard. in pragmat. q. 25. n. 13. quod etiam videtur sentire Avendan. d. 17. de censib. c. 41. nu. 1. qui licet se involvat, ita ut vix percipi possit, quid sentiat, tamen n. 2. in fin. subjicit nihil interesse an per transactionem, vel alium titulum census constituatur, dummodo servetur æqualitas inter contrahentes. † Cujus sententiæ evidens ratio est, quia transactio est legitimus modus acquirendi

dominij, l. cum mas a l. si pro fundo, & l. si quis major, C. de transact. Ut etiam usufructu, & præscribendi, l. ex causa, C. de usufruct. pro empto, & consequenter jus census transactione acquiri posse perspicuum est. Et sanè si ex transactione possum fundum, vel partem fundi alteri dimittere, ut exploratum est ex d. l. si pro fundo, licitum etiam erit, quod minus est, redditum annuum ex eodem fundo alii cedere, vel transferre, ut à lite discedamus.

Neque movet, quod primum objicit Felician. loc. cit. census transactione constitui non posse, quia solius emptio- nis, & venditionis titulo creari potest. Hæc enim ratio potest principium, id est supponit verum id, de quo disputatur. Et cum ipse eod. c. §. nu. 8. nixus esset probare censum non nisi venditionis titulo transferri posse, id persuadere non potuit. Constat enim aliisque modis acquiri posse ex d. l. sancimus, & l. si quis argentum, §. 1. C. de donat. l. ult. C. de jur. dot. l. ult. C. de rer. permut. & ex tit. de ann. & mens. legat. & ex tit. de usufr. & redd. legat. & ratio naturalis satis evincit. Nam cum liceat cuique fundum donare, vel testamento relinquere, consequens est illi etiam fas esse partem fructuum, & reddituum alteri donare ad tempus, vel in perpetuum, vel alio titulo transferre. Denique rebus suis hoconus injicere d. l. ult. C. de rer. permut. & l. in remandata, C. mandata, ex quibus Feliciani sententia merito ab omnibus explosa est.

Pari ratione nihil obstat, quod secundo loco ait in hoc negotio usuram latere, & mutuum, quia videtur transigens accepisse pecuniam & sub usuris mutuasit debitori, & usura est aliquid ultra sortem accipere. Nam respondeo in hac specie nullam sortem deberi, & peti posse, quod excludit rationem mutui, cui usura accedere possit: usura enim supponit sortem, ut ait Bald. in leg. 2. num. 106. ff. de jur. jurand. & is, qui censum ex transactione stipulatus est, redditus annuos percipit, non usuras sortis sibi debitas, ut perspicuum est: nam & fructus rei perciperet, si fundus ex transactione sibi traditus fuisset. Vel si de certa pecunie quantitate convenit, & is, qui ex transactione debitor est in solutum redditum annuum super suis rebus alteri constituit, certum est, illum datione census in solutum liberari l. si quis aliam, 46. & l. qui res 98. in princ. ff. de solut. l. 176. de verb. signif. Paril. in cons. 81. num. 35. lib. 2. & Hering. de fidejuss. cap. 20. §. 21. num. 9. & proinde hæc etiam nullam sortem esse, cui usura applicari possit. Denique si vera esset Feliciani ratio, multo magis locum haberet in censu numerata pecunia empto, & constituto, quam in hoc negotio, in quo non intervenit pecunia, & proinde magis distat à mutuo, quod contrahi non potest, nisi interveniat pecunia, l. 2. §. 2. vers. item mutuum esse non potest, nisi proficiat ut pecunia, ff. de reb. credit.

Denique nihil movere debet, quod ultimo loco ait, quod si licita, & justa est ex forma conventionis, eo maximè justa dicenda est, quod differt alter solutionem, & pecunie utitur aliena: sed ex hoc non potest defendi huiusmodi conventio, quoniam cum tempus, & pecunia non recipiant æstimationem, neque pretium, nihil pro eorum usu accipi potest, aliter usuram contrahi manifestam esse. Nam respondeo primo non magis differre solutionem, & usuram pecunie concedere, qui redditum in solutum accipit, quam qui fundum, vel domum. Ex proinde ut datio in solutum fundi, vel domus licitus contractus est, & ab omni fœnore remotus d. l. 46. & 98. ff. de solut. l. 4. C. de usu. & fructus rei date in solutum non minuunt sortem, ut scribit Eminent. Mantica. de sacis. & ambig. convenit. lib. 11. tit. 8. nu. 28. & nos diximus quæst. 46. num. 1. & 2. ita etiam stipulatio redditus loco pecunie ex transactione debitas natura sua licitus, & legitimus contractus est, & immunis ab omni fœnore. Deinde si vera esset objectio Feliciani, multo magis objici posset, cum in constitutione census intervenit pecunia, & ad manus venditoris pervenit. Verius enim dici posset venditorem aliena pecunia uti, & propter illius usum aliquid solvere ultra sortem. Sed hoc in censu pecunia numerata empto falsum est, ut Felicianus admittit, ergo multo magis in censu ex transactione constituto, in quo nulla intervenit pecunia, sed pro eo jure quod unus ex litigatoribus habet, redditum annuum ab alio acquiri finienda litis gratia, ut licite fundum, vel partem fundi accipere potuisset, & fructus percipere. Rejicitur igitur Feliciani sententia, quæ ab omnibus explosa est, ut dixi, dicendum est censum ex natura rei transactionis titulo licite acquiri posse.

Alterà dubitatio est, an post constitutionem Divi Pij census ex transactione licite constituatur. Et sanè non valere,

valere, & illicitum esse sensit Cencius *in d. 4. q. 44. n. 7.* & Duard. *in quæst. 25. n. 54.* quia in huiusmodi censu non interuenit pecunia numerata, ut constitutio Diui Pij cautum est. Ego uero puto duas species separandas esse, Prima est, cum lis fuit de fundo aliquo, vel hereditate, in qua erant prædia, & alia bona fructifera, & in transactione nulla fit pactio de certa pecunie quantitate soluenda, sed pro omni iure, quod quis habet in hereditate, vel fundo, de quo contenditur, transactum, ut unus prædium, & hereditatem habeat, & possideat, alter redditum annuum decem, vel viginti aureorum ex fundo, vel ex aliquo prædio hereditatis percipiat, vel retineat, & hoc casu puto censum validum esse, neque constitutione Diui Pij contineri, quia constitutio ista tantum censibus formam præscripsit, qui pretio interueniente, constituuntur, & de quibus dubium erat, an essent liciti ob metum usurar, quæ sub nomine censuum agitabatur, ut notat Navarr. *loc. cit.* Boninsing. *d. cap. 17. n. 1. & 2.* Molin. *disp. 382. num. 2.* & ipse Cencius *quæst. 48. n. 13.* sed in hac conventionis forma nullum interuenit pretium, nulla est effigies usurar, nec unquam in dubium revocatum fuerat, an esset licitus iste transigendi modus, proinde dicendum est, constitutione Pij V. non prohiberi. † Denique, ut inter litigantes ita res transigi potest, ut unus fundi proprietatem habeat, alius usufructum: & stultum esset id in dubium revocare. Nam potest usufructus non tantum testamento relinqui, sed pactioibus, stipulationibus, & alijs contractibus constitui *l. 3. in princ. ff. de usufr. leg. 4. C. de usufr. & habit. leg. 8. ff. de peris. & commod. rei vendit. Insti. de servit. in fin. V. veltam. hoc. ad sit. de usufruct. accresc. num. 1.* ita proliis fas est ita transigere, ut unus rei dominium, alter ex ea re redditum consequatur, ut comperi deinde docuisse Cravetam *in d. conf. 2. 17. num. 4.* Menoch. *in d. pras. 107. num. 9.* Martin. *d. cap. 3. num. 10.* † Idemque dicendum existimo, si in divisione census constitutus sit, veluti cum duo prædium, vel hereditatem communem habent, illamque inter se ita dividunt, ut unus totam hereditatem, vel prædium habeat, alter uero redditum ex eadem hereditate, vel prædio. Ut enim divisio ita fieri potest, ut unus totam rem habeat, alius pecunie quantitatem accipiat *l. 10. ff. comm. di. vid. vel alius proprietatem, alius usufructum habeat, l. 6. ff. de usufr. ita proliis fieri potest, ut unus totam hereditatem, vel prædium habeat, & vicissim socio, vel coheredi redditum præstet, ut in transitu notat Roderic. *in d. quæst. 3. num. 2.* & tradit Petr. Gudelin. *de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. num. 47.* Et confirmari potest ex his, quæ de censu reservativo diximus *quæst. præced. nume. 1.* & qui procul dubio in hac conventionis forma contrahitur, & proinde ab omni usurar suspicionem remotus est, neque constitutione Pij V. continetur, ut in specie comperi his jam dudum scriptis docuisse Merend. *contr. iur. lib. 11. cap. 13. num. 2. & 4.**

Secunda species est, cum lis de pecunia fuit, vel mercibus, & alijs similibus rebus, & transactum est, ut unus ex litigatoribus alteri certam pecunie quantitatem refundat, ut à line discedatur, puta quingentos aureos, ut *in l. 2. & l. si super. C. de transact.* quos cum non habeat, cedit in solutum redditum annuum super aliquo eius prædio, donec illam pecuniam solvat. Et hoc casu puto constitutioni locum esse, quia constat illam obtinere in emptionibus reddituum, & in ijs contractibus, qui vicem emptionis obtinent, ut *idem Navarr. & Ugolinus docent loc. citat.* In hoc uero negotio non tantum transactio intercedit, sed & datio in solutum, scilicet redditus pro summa de qua conventum est, quæ vicem venditionis obtinet, & proxima est venationi, *l. eleganter. ff. de pigm. act. l. si præd. C. de evict. l. 4. §. ille ff. de iur. cap. 1. in q. de retract. consan. §. 1. gl. 14. nu. 3.* & hoc casu verum est, censum non consistere, quia constitutio Pij V. in creatione census exigit numerationem pecunie, ut dicitur Cencius, & Duard. *loc. cit.* quorum sententia hoc casu recipi potest. † Quam etiam locum habere puto, licet de re immobili esset controversia. Nam si de certa quantitate conveniat, & eius loco redditus promittatur, donec ea pecunia soluta sit, census irritus est, & constitutio D. Pij prohibita, quia non interuenit vera, & naturalis pecunie numeratio, quam constitutio exigit, ut dictum est, & in re simili censui Rota post Cencium *in dec. 2. num. 8. dec. 122. nu. 2.* Molin. *disp. 382. n. 2.* & ipse Cencius, *in d. q. 48. n. 11.* nametsi hoc casu admittenda sit æquitas, *l. curabit, de act. emp. & l. Julianus, §. venimus, ff. ord. tit. de is, qui censum solvere promisit, re, & pretio leuatur cum aliena iactura, ut censui Rota post eundem Cencium, *in dec. 124. n. 5.* & docet Gratian. *discr. c. 588. nu. 21.* & nos alijs citatis diximus *quæst. 41. n. 17.**

Neque est contrarium, quod quidam traunt censum datione in solutum recte constitutum, ut Mastrill. ad Greg. *in d. q. 5. n. 172. & 190.* Intrigliol. *d. lib. de censib. q. 97. num. 1.* & multis alijs citatis Conuersan. *in iuris ad eund. & nos diximus q. 60. n. 8.* quia id accipiendum est, in terminis R. le Nicolai V. & ex iure communi, non autem in terminis constitutionis Pij V. in quibus nos loquimur, ut notat Roderic. *lib. 1. q. 13. n. 3.* Molin. *disp. 390. num. 1.* & alij apud Conuersanum *loc. cit.*

Quinto, ex sententia quorundam census ex permutatione constitui potest, veluti cum quis prædium, vel alias res alterius habere desiderans, & pecunia carens, censum alteri constituit. Hoc enim titulo census huiusmodi valide acquiri posse sentiunt Conrad. *de contract. quæst. 79.* Molin. *d. disp. 383. n. 11.* & Martin. *in d. c. 3. n. 11.* Et probari potest ex *d. ult. C. de rer. permut. & l. ult. §. ult. ff. de contr. emp. & d. Duard. in d. q. 25. n. 45.* putat hoc genus census esse contra formam constitutionis Pij V. quæ numerationem pecunie exigit in ipso contractu, nisi dicamus hanc, & alias constitutiones Pontificum loqui de censu consignativo redimibili emptionis, & venditionis titulo constituto, & propterea non pertinere ad impositionem census factam in titulo permutationis, ita tamen valde dubium, & suspectum sibi videri, quia constitutiones videntur complecti censum quocumque titulo oneroso constitutum, cum militet eadem ratio, & non minus usura admitti possit in censibus alijs onerosis, quam in iis, qui titulo emptionis constituuntur: in omnem tamen eventum dictas constitutiones non comprehendere censum consignativum irredimibilem, cum loquantur tantum de redimibili. Et licet census consignativus redimibilis non possit constitui titulo permutationis, posse nihilominus iam constitutum hoc titulo in alium transferri, quia constitutio D. Pij de census iam constituta alienatione nihil loquitur, & ita alijs auctoribus citatis docere censum *art. 6.* quem relecti, & nunc *q. 7. l. imprecisionis no. 13.*

Sed mihi etiam difficilis, & suspecta est huius auctoris definitio. Quod enim inquit sanctiones Pontificum comprehendere census non solum emptione, sed quolibet alio titulo oneroso constitutos, verum non esse constat ex his, quæ proxime diximus, censum scilicet ex causa dotis transigendi potest, quæ causa proculdubio onerosa est propter onera matrimonij *l. si is qui, §. 1. ff. de iur. dot. l. 20. C. eod. l. 19. ff. de oblig. & act. & nos diximus alio loco: ut etiam redimibilis causa transactionis impositos, vel reservativos, & vicissim, quorum causa etiam onerosa est, quos tamen constitutiones non comprehendere docet ipse Duard. *ead. q. 25. n. 48. & 52.* Ut enim mihi non satisfacit, quod ait usuram æque admitti posse in censibus, qui alijs titulis onerosis, quam venditione constituuntur, quia in venditione census intervenit quantitas, & pretium *d. l. 1. ff. de contr. emp.* cuius facilis usura accedere potest, quam in alijs quamvis ex causa onerosa iuris, in quibus nulla intervenit quantitas, cui applicentur usurar, ut in censibus, permutatione, transactione, vel in dotem constitutis, & alijs similibus, in quibus vix est, ut usura deprehendi possit secundum ea, quæ dicta sunt. Unde puto aliquas species separandas esse.*

Prima est, cum dominus permutat prædium cum redditu sibi ex fructibus eiusdem prædij præstando: & hoc casu certum est, huiusmodi redditum valere, neque constitutionibus Pontificum de censibus coerceri: pertinet enim hæc species ad census reservativos, quos licitos esse, & dictis constitutionibus non contineri diximus *q. 41. n. 1.* & censuit Rota apud Coccinum *in dec. 205. in fin.* & tradit ipse Duard. *in d. q. 25. n. 48.* ut de concessionem libellaria, quæ est proxima censui reservativo diximus *q. 89.*

Secunda species est, cum is, qui prædium permutat cum redditu, illum sibi præstari stipulatur ex alijs bonis promissoris, vel simpliciter nullo designato fundo: & in hac forma puto censum iustitiam pro ratione fructuum, qui deductis impensibus, ex re percipiuntur propter æquitatem *d. l. curabit, C. de act. emp. & l. 6. C. de pact. inter emp. & vend. & propter æquitatem l. 17. ff. de condit. indeb.* quæ ait natura æquum esse neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem, & ex his, quæ scripsimus *d. quæst. n. 27. & rursum quæst.*

Tertia species est, cum quis frumentum, merces, gemmas, & alias res steriles cum redditu annuo permutat, & hoc casu sentio redditum huiusmodi inutilem esse, quia cessat illa ratio commodi percepti, quam ad iustitiam contractum permutationis rei cum redditu perpendi in specie præcedenti: atque etiam, quia repugnat constitutio D. Pij V. qua sancitum est, ut non aliter census constituatur, quam recepto in pecunia numerata integro pretio, &

17
18
19
20
21

- constitutionis forma non servata, censum irritum esse perspicuum est, *l. cum hi §. si prator. ff. de transact. l. ult. C. de vend. reb. civ. l. 1. C. de praed. decurion. Paul. Gallerat. cent. 1. remitt. 20. n. 3. & tradit Cencius multis locis, & praesertim q. 48. n. 17. & 18. & q. seq. n. 45.* Et licet constitutio Pij V. videatur ijs censibus tantum formam dare, qui titulo emptionis acquiruntur, ut dictum est, ideoque non sit ad alios census potrigenda, quae alijs iustis titulis constituuntur, qualis profecto est permutatio, quae est juris gentium, & omnium computationum vetustissima, *l. 1. ff. de contrab. empt. §. Tamen* in hac conventionis forma constitutioni locum esse puto, quia constitutio potrigitur ad eos titulos, qui emptioni proximi sunt, ut docent Navar. *in d. comment. de usur. n. 98.* & Boninsing. *in d. c. 17. num. 1.* sed permutatio est vicina emptioni, ut ait, *l. ult. ff. de rer. permur. & notat Eminent. Mantie. de tacit. & ambig. lib. 25. tit. 2. in fin.* alioquin facile eludata via est, quae provida summi Pontificis constitutio evadatur. Quid enim proderit sanxisse, ut non nisi iusto recepto pretio in pecunia numerata census constitui possit, si licet gemmas, frumentum, & alias species cum reddito permutare. Et in hac specie puto Duardi sententiam recipendam esse, tamen si circa finem *quasiante 41. numer. 40.* ausus non fuerim id definire.
- 22 Declaratur haec species, ut locum habeat in terminis constitutionis D. Pij V. quia si ius commune, & naturale sequimur, certum est, censum permutatione harum reru acquiri posse, tamen si Felic. *in lib. 1. de censib. c. 4. n. 10.* & imbutusa Feliciano Rodericus *lib. 1. quae. 13. n. 5.* existiment non valere, quia haec forma contractus non esset venditio, quae ratiolevissima est, siquidem constat censum iisdem titulis acquiri posse, quibus res aliae comparantur, ut diximus *n. 27.* & proinde, ut aliae res ex causa permutationis acquiri possunt *l. 1. ff. de rer. permur. l. 1. ff. de contr. empt.* ita etiam ius reddunt ex causa permutationis acquiri potest, atque etiam quia id apertissime constat ex *l. ult. C. de rer. permur. & ita rectissime docent Card. de tacit. & amb. conven. lib. 25. tit. 3. n. 4.* & adversus Felicianum Duard. *in §. 2. quae. 2. n. 36.* & adversus utrumque Salas *de censib. sub. 8. num. 5.* ubi ait, Felicianum, & Rodericum frustra, & inaniter contendere, an contractus sit venditionis, vel non, quia ius redditus non solum venditione acquiri potest, sed & donatione, legato, & permutacione, quae emptio quaedam virtualis est. Ita Salas, & post Salas Emy. *de Lug. d. disp. 27. num. 82. & 83.*
- 23 Quarta species est, cum quis pro reddito pecuniam, & species inestimatas, velut gemmas, uniones, accervum tritici, & res similes permutat, & hoc casu puto redditum omnino nullum esse, & constitutione Pij V. prohibitum, & consequenter fructus forti imputandos esse, quia cum constitutio jubeat, ut non nisi integro recepto pretio in pecunia numerata census creari, & constitui possit, consequens est, hanc speciem census vitiosam, & illicitam esse, veluti non servata forma dictae constitutionis: cujus defectum actum vitari compertum est, ut dixi ex *l. ult. C. de vend. reb. civ. & aliis: neque sustineri etiam respectu pecuniae, quia cum vitium circa formam substantialem existat, ut leper inutile vitatur, ut docet Alciat. *in l. 1. vers. sed si mihi. n. 6. de verb. oblig. & aliis citatis Dec. in conf. 12. n. 29. & 30. lib. 1. & latissime omnium Paul. Galler. loc. cit. ubi ait ex minimo defectu formae totum actum vitari.**
- Nec valde commoveor ob doctrinam ejusdem Feliciani, qui de hac forma contractus disserens *lib. 1. cap. 4. n. 6. part. 2.* in hunc ferè modum distinguit: vel enim mercium valor pecuniam numeratam excedit, & hoc casu putat censum irritum esse, quia tunc permutatio contrahatur, non venditio, indubitatum verò esse censum permutacione creari non posse. Idemque esse cum pecunia, & mercium valor concurrunt ob eandem rationem, quia etiam hoc casu permutacione inest. Si verò pecunia numerata superet valorem mercium, censum respectu pecuniae receptae sustineri, improbari autem quoad merces, quia tunc venditio consistat, licet quoad merces, effectum non habeat: & in hac specie vitari per inutile non vitari, *l. 9. & l. 19. ff. de usur. & l. em. vers. si quis autem. C. cod.* Nam illustraciones omnino tallaces sunt, & imperfectae, denique ab omnibus Tribunalibus ablegandae. Si cum in speciem ius commune, & naturae, constat redditum annuum, ut alijs legitimis titulis, ita permutacione acquiri posse. Et perpetuus, & peritax error Feliciani est, ut non nisi emptione, & venditione census creari possit, qui refellitur ex *l. ult. C. de iur. dot. & l. ult. C. de rer. perm. & adversus Felicianum docent Salas, & Duard. loc. cit.* quam ob rem cum ex iure civili, & gentium census non solum titulo emptionis, sed etiam permutacionis constitui possit, frustra quaeritur, an in hac forma contractus emptio, vel permutacione inest. Si verò inspiciamus ius Pontificium novissimum, id est constitutionem D. Pij, quae huic contractui formam dedit, certum est contractum omnino illicitum, & irritum esse, neque etiam pro portione pecuniae sustineri si-ve pecunia superet merces, vel superetur à mercibus, & si-ve contractus sit venditio, quod est certissimum, quia constitutio pro forma exigit pretij solutionem integraliter fieri in pecunia numerata, ut dictum est: si-ve contractus sit permutacione, quia cum sit proxima emptioni, ut dixi ex *l. ult. ff. de rer. permur. & vicem emptionis obineat l. 2. C. cod. Mantie. d. lib. 25. tit. 2. in fin.* constitutione Pij V. constituitur. & proinde in terminis dictae constitutionis nihil refert an pecunia superet merces, vel aequet, vel superetur à mercibus, quia semper, & indistinctè hoc ius census cum gemmis, mercibus, & similibus speciebus inestimatis commutari non potest, ut dictum est.
- 24 Quinta & ultima species est, cum pretium census partim in pecunia, partim in specie aestimata solvitur. Quae species diversa est ab ea, quam vexavit Felicianus *in dist. cap. 4. num. 6.* Hanc tamen tractat Cencius *in d. qu. 49.* ubi relumit distinctiones Feliciani, quae tamen nihil ad hanc speciem pertinent. Nam si ponimus, ut in hac specie pretium census partim in pecunia, partim in mercibus, vel alijs rebus aestimatis solutum esse, exploratum est, hic emptionem contractum esse, non permutacionem, ex *l. pretij. C. de rescind. vendit. & arg. l. si pro mutua. C. si cert. per. l. 1. C. de rer. permur. & Paul. Castr. *in l. 1. nu. 10. ff. eod. Alciat. in l. 2. n. 2. ff. de reb. credit. Tiraquell. de retract. lib. 1. §. 1. glof. 14. n. 19. Avendan. de censib. c. 37. n. 23. Duard. *in d. qu. 2. n. 24.* & adversus Anum Pinell. Emin. Card. Mant. *de tacit. & amb. conven. lib. 4. tit. 19. n. 5. & 6.* ubi testatur hanc communem esse sententiam. His igitur distinctionibus, seu casibus Cencij simpliciter dicendum est, hanc speciem census nunc post constitutionem Divi Pij V. & ubi recepta est, irritam, & illicitam esse, neque pro parte pecuniae sustineri posse, ob eam ipsam rationem, quam in specie proxima adduxi, quia scilicet constitutio jubet, ut non nisi integro recepto pretio pecunia numerata census constituatur. Quae ratione ita sentiunt Navar. Molin. & alii Theologi quidam apud Cencium *in dist. quae. 49. num. 24.* quibus consentiunt Virgini. de Boccat. *part. 2. num. 50. Ugolin. de usur. cap. 51. num. 3. Joann. Bapt. Costa de remed. subsidiar. c. 124. nu. 9. & Duard. *in d. §. 2. qu. 1. n. 15. & in transitu dicimus in qu. 41. num. 29.* & diligentius exequar, cum de cautionibus in pretio census adhibendis agam, si mihi Deus vires, & vitam dabit, quem supplex interim rogo, ut mentem, manumque regat, ne quid excidat, quod à veritate, & juris ratione sit alienum.***
- Denique quaerendum est, an census titulo emptionis acquiri possit, & olim id quidem durum & difficile quibusdam videbatur, & ipsimet Baldo magni ingenij viro *in conf. 279. in princ. part. 2.* ubi ait, *vendidit, sed quid vendidit non intelligo,* quasi in hoc genere contractus nulla res sit quae vendi, & emi possit, & compertum sit emptionem, & venditionem sine re, quae veniat, non consistere, *l. 8. de contr. empt. l. 1. & 7. ff. de hared. vel act. vend.* sed potius videatur in hac forma contractus mutuum contrahi, & numerus numerum parere, quod est usurarium, & prohibitum. Denique hoc genus commercij nomine tantum, & non re à mutuo differre, aliisque argumentis utebantur, quae in hoc ferè incidunt, & recententur à Frider. Mart. *in praem. de iur. ann. reddit. nu. 5. & seqq.* † Nunc verò post tot constitutiones Divorum Pontificum, & praesertim D. Pij V. qui huic contractui formam dedit, & post auctoritatem tot rerum ubique iudicatarum, & omnium ferè juris auctororum receptam sententiam, denique post totius orbis Christiani praxim, & consuetudinem, stultissimum videtur iustitiam, & validitatem huius contractus in dubium revocare. Tamen si tot erant huius rei in iure nostro impressa vestigia, ut facile appareret hoc genus contractus legibus cognitum esse, & iuris civilis regulis non adverari. † Etenim *in novell. 72. cap. 7. in fin.* tutoribus, & curatoribus perimitur ex pecunijs minorum redditus comparare, caute tamen, & ab idoneis venditoribus; & nominatim contractus emptio dicitur, ut constat illis verbis, (scienti, quod si quid horum neglexerit, huiusmodi emptionis ipsum respiciet periculum.) Et in fine rubricae, quae est veluti emptione dictae constitutionis, ita scriptum legitur *aut ex eis redditum comparari.* Praeterea *in novell. 160.* cuius multis locis mentionem fecimus, apertissime definitur hoc genus commercij

merci differre à mutuo, & à praxtatione usurarum, & licitum esse, quæ tamen constitutio in vulgatis codicibus desiderabatur, ut notat Covarr. *variar. resol. lib. 3. cap. 7. n. 3.* & Frider. Mart. *de iur. cens. cap. 3. num. 138.*

32 Rursum id satis indica bant l. 2. C. 23. & totus tit. de ann. C. mens. leg. 22. C. 32. §. heredis, & totus tit. de usu, C. usufr. C. red. l. 34. §. sin autem, ff. de donat. l. ult. §. ult. C. de iur. dot. ex quibus locis constat redditum annuum donatione, & titulo legati, & fideicommissi, vel dotis in alium transferri posse. Et proinde veluti rem in commercio hominum positam in contractum emptionis, & venditionis deduci posse. Et ratione hac probari potuit, quia cui ius est donandi, eidem ius vendendi est, l. 8. §. sed si. ff. quib. mod. pign. sol. l. 163. de res. iur. plus enim est donare, quam vendere, ut inquitur Cuiacius, & Petr. Fab. *in l. non debet. ff. eod.*

33 Denique quia constabat usufructum alicuius agri, vel domus, ut donari, & testamento relinqui, ita posse pecunia vendi, & constitui ex l. necessario §. ult. ff. de peric. C. comm. vend. illis verbis *si usufructum mihi vendis. C. l. 3. §. ult. ff. de usufr.* ut etiam servitus prædiorum pecunia, & aliis modis constitui posse. *l. 5. ff. de servis.* & consequenter facile colligi potuit licitum esse redditum, ex eodem fundo certo pretio in alium transferre. † Ita ut minus mirum videri debeat, si tandem Martini V. & Calixti III. summorum Pontificum constitutionibus venditiones horum reddituum approbate sint, & deinde ab aliis Pontificibus confirmate, & præsertim constitutione D. Pii V. ut initio dictum est, & eorum ulus nunc sit inter Christianos frequentissimus, ut notat Gudel. *de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. num. 45.* ubi etiam scribit ex d. Novell. 160. & ex epistola quadam Plinii ad Caminium *lib. 7.* hoc genus contractus antiquis cognitum fuisse.

34 Neque scrupulum movere debent, quæ initio diximus, quia contractus huiusmodi non mutuum est, sed vera emptio, & venditio, quæ iure genuinum recepta est, *l. 5. ff. de inst. C. iur. l. 2. ff. loc.* nam sicut in aliis rebus emptio, & venditio recte contrahitur, ubi de re, & pretio inter partes conventum est. *Instit. de empt. C. vendit. in princ. C. §. presum. C. l. nec emptio 8. ff. de contrah. empt. in prin.* cum in hac contractus censuralis forma res sit, (nam de consensu, & pretio non ambigitur,) quæ vendi potest, ius scilicet percipiendi redditum ex re aliena, quod ut potest donari, & testamento relinqui, ut proxime dictum est, ita potest certo pretio in alium transferri, percipiendum, & sine controversia est hæc veram emptionem esse, ideoque contractum hunc natura sua licitum esse. † Unde emptor census percipiens redditum non intelligitur aliquid percipere ultra sortem, ut in mutuo, quæ in constitutione reddituum pretium sit accipientis, neque ab eo repeti potest, ut in aliis venditionibus receptum est, *l. 1. §. 2. ff. de ali. empt. quod repugnat mutuo, de cuius substantia est ut aliquando restitui debeat, vel non est mutuum, ut constat ex l. 2. C. 3. ff. de reb. cred. C. e. si ego 18. ed. tit. & docet Card. Mant. *de acq. C. amb. lib. 3. tit. 3. num. 24. C. 25.* & proinde cum in contractu census nulla sit sortis, quæ debeatur, & repeti possit ab invito, consequens est, redditum non esse accessiones sortis, sed iuris iusto pretio empti, & constituti: & ea prorsus ratione, quæ is, qui usufructum emit, & percipit fructus, eos licitè capit, neque dicitur à liquido accipere ultra sortem.*

35 Quamobrem dominus census singulis annis pensiones percipiens non recipit sortem ipsam per partes, ut quidam obijciunt, nec aliquid ultra sortem, sed fructus iuris quod emit: qui licet precedentibus annis pretium superent, non tamen hæc iusta causa est improbandi contractus, nam & hæc ratione aliarum rerum emptiones evetti possent, ex quarum fructibus etiam emptor progressu temporis plus concutetur. Et proinde nihil proponitur, cur hoc genus contractus improbare debeamus. Atque ita ego emptiones reddituum præsið, & paucis tæcor. quas diligentius, & prolixius tractentur inter Theologos Molin. *de contract. disp. 385. n. 6. C. seqq. Malder. tract. 5. cap. 5. dub. 3. & Salas lib. de censib. dub. 2.* & inter iuris consultos Frideric. Martin. *d. cap. 3. num. 137.* Cencius *de censib. quest. 45. n. 5. usque ad fin.* & Duard. *in præm. constit. Pii V. qu. 28.* & ante illos Didac. Covarr. *variar. resolut. lib. 3. cap. 7. num. 3.* ubi obiectiones, quæ illa ætate advertebantur hæc genus contractus tractabantur, doctissime refellit. † Unde satis de

37 Cencio mirari non possum, quod scripserit videri Didacum sensisse censum huiusmodi non posse per contractum venditionis in alium transferri, eiusque duas rationes referat, & refellat, quasi vir doctissimus ita se vera senserit *loc. cit.* Etenim certum est Didacum Covarruvias magni ingenii virum sensisse emptionis titulo redditus annuos constitui, & transferri posse, & huiusmodi contractus tanquam licitos, & congruentes iuri comprobasse. Postquam enim argumenta

reculit eorum, qui hoc genus contractus improbarunt, interee qua sunt due illæ rationes, quas Cencius refellit, & refutavit, contrariam sententiam, id est eorum, qui licitam esse horum reddituum emptionem putant, multis, validisque rationibus confirmare nititur, & ex eo potissimum, quod usufructus pecunia emi possit, & annuus redditus si merx quedam, & inter immobilia censetur, & consequenter pecunia possit comparari, ut potest donatione constitui: & auctoritate Iustitiani *in d. novell. 72. C. novell. 160.* Dea, que ante postvariam, & satis controvertam veterum concertationem tandem hanc sententiam probari constitutione prima à Martino V. condita anno 1433. & secunda à Calixto III. anno 1455. quæ inter extravagantes communes habentur *tit. de empr. C. vend.* Deinde duas illas rationes, quibus Didacum moveri Cencius scribit, & alias, quæ contra hoc genus contractus obijci consueverant, iisdem fundamentis refellit, quibus ferè Cencius illi respondere conatus est, & post longam disputationem ita concludit. *His igitur verbis constat licitam esse hanc reddituum emptionem, et iussit in pecunia pensari solvenda sit.* Non est igitur de sententia Didaci dubitandum.

38 Ex quibus etiam patet Duardum *in d. præm. qu. 25. num. 31.* male scripsisse improbarem videri opinionem Cor. *in d. e. 7. num. 3. vers. quarta,* & aliorum existimantium censum huiusmodi per contractum venditionis in alium transferri non posse, eo quod deberet res, quæ distrahatur, quia verus est Didacum existimasse redditus annuos emi, & vendi posse, & in hac forma contractus veram emptionem iuri, iuris scilicet percipiendi redditum, quod subit rationem rei, seu mercis: & præsertim in responsione primæ, & quartæ rationis contrarie sententia. Quamobrem perspicuum est, utrumque rationes dubitandi, quas Didacus præmisit veritatis indagandæ gratia, ut in actibus fieri solet, pro rationibus decidendi sumpsisse, quod satis incuranter, & inciviliter scriptum esse videtur.

39 Neque tantum Didacus sensit licitam esse emptionem reddituum jam constitutorum, quod minus dubium erat, sed etiam eorum, qui in ipso actu venditionis constituuntur, & certo pretio in alium distrahantur. Ait enim *est. loc. cit. ceterum quærit,* observandum esse hæc constitutiones Romanorum Pontificum, Martianum, & Calixtum intelligi, qui contractus hos licitos esse decreverunt, non tantum obtinere in redditibus antiquitus constitutis, nam hi vendi, & emi possunt absque aliqua dubitatione, secundum Abbate. *in disp. incipienti, Angerio, ult. dub.* sed etiam in his redditibus, qui tempore contractus noviter constituuntur, quod in iisdem constitutionibus apertissime probatur, & tenent expressim communiter Doctores, præsertim Conrad. *qual. 79.* Ioan. Medin. *de censib.* & Carol. Molin. *de contr. in princ. num. 20. C. qu. 68.* quo in loco scribit nihilominus esse maiorem fraudis suspicionem in emptione redditus noviter constituendi, quam antiquitus constituti. † Quæ

40 sententia probari potest ex *d. l. ult. C. de iur. dot. C. d. novell. 160.* atque etiam, quia licita est emptio servitutis, quæ de novo in prædio aliquo ab eius domino constituitur, ut itineris, aquæ ducendæ, & similibus, quæ sunt iura realia prædiorum, *Instit. de reb. corpor. in fin. l. si milis, §. ult. ff. de servis. rustic. prædior.* ut etiam usufructus, qui tempore venditionis constituitur *d. l. necessario, §. ult. ff. de peric. C. comm. rei vendit.* & consequenter licita erit emptio census realis, qui de novo super aliquo prædio constituatur. Ut enim servitutes, & usufructus non aliud sunt, quam pars iuris, quod dominus habuit, quam à se abdicat, & transfert in eum cui usufructum, vel aliam servitutem vendit, ita prorsus huiusmodi census nihil aliud est quam pars illius iuris, quod dominus habuit in prædio, cui census inieitur, & pretio accepto in emptorem transfert, ut explicat Molin. *in disp. 385. n. 9. C. 10.* & Malder. *d. dub. 3. vers. dicit.* Proinde merito receptum est etiam eorum reddituum, qui in ipso lumine contractus de novo creantur, licitam, & validam emptionem esse, ut docent Conrad. & alij apud Covarr. *loc. cit.* qui ait, hanc communem esse sententiam, ut diximus, & Molin. & Salas *loc. cit.* Bellon. *de poss. eor. quæ sunt incensur. lib. 2. c. 84. num. 3.* Ancharan. Socin. Natta, & alij sanè plurimi apud Cencium *in diu. quest. 45. num. 18.* inter quos ipsum Covarr. censet, cui tamen, ut adnotavimus contrariam sententiam tribuit; ita etiam Duard. *qu. 28. n. 13.* ubi etiam citat eundem Covarruviam immemor illi contrariam opinionem imposuisse *in d. quest. 25. n. 21.* Denique ita hæc sententia recepta est, ut scripserit Cencius *in d. quest. 45. num. 19.* communem præm. urbis, & orbis observare, ut in ipso vestibulo contractus venditionis census

illius creatio, & constitutio, & statim sequatur venditio, tametsi alij alia formula utatur, quia in ipso contractu primo vendunt censum, qui certæ rei imponitur, in hunc scilicet modum. Titius vendidit, & vendit Sempronio presenti, & stipulanti redditum annuum aureorum sex, quem imposuit, & imponit super eius fundo, vel domo suis finibus designata, idque pro pretio aureorum centum, quos venditor confensus esse recepit, & recepit in pecunia numerata, &c. & servata in reliquis forma constitutionis Divi Pij, quæ in hoc tractu Nicænsi recepta est. † Nihil tamen referre puto, an præcedat impositio census, ut Romæ usitatum est, vel ipsam venditionem immediate sequatur, dummodo in eodem instrumento, & unico contextu omnia fiant, quia in contractibus non datur prius, & posterius, & principium respicit finem, & finis principium l. cum duo, ff. de in diem addit. l. cum plures, ff. de exist. l. contractus, C. de fid. instrument. c. 1. ibi Bart. n. 4. Becc. in cons. 45. n. 34. & cons. 92. n. 6. & 8. Surd. in cons. 217. num. 9. Gratian. discept. cap. 175. n. 7. Paul. Bellon. d. lib. 1. c. 54. num. 5. & 6. & tractat eleganter Lazar. Fenut. de moment. temp. cap. 17. num. 1. & 2. & nos diximus quest. 41. num. 50.

41 Cæterum, quod diximus licitam esse emptionem reddituum nunc accipiendum est, servata forma constitutionis Divi Pij. Etenim illa non servata venditio census non consistit, sed fœneratius esse censetur, & mutuum, quod fructus referre non potest, ut in specie tradunt Virgin. de Bocat. de censib. part. 2. n. 143. Ugolin. de usur. cap. 47. n. 5. Masstril. ad Gregor. quest. 5. n. 70. Joan. Bapt. Costa de remed. subsidiar. c. 124. nu. 25. & censetur Rota post Cencium in dec. 8. num. 5. dec. 31. n. 6. & dec. 217. n. 4. ubi refertur ita sepe in magno illo Auditorio judicatum fuisse, ut docet ipse Cenc. quest. 7. n. 2. & rursus part. 2. cap. 2. quest. 4. art. 7. qui nunc est quest. 88. impress. noviss. n. 3. & constat aperitissime ex illis constitutionis verbis, contractusque sub alia forma post hoc celebrandos fœneratius judicamus. † Et proinde quicquid virtute huiusmodi contractus nomine fructuum exigitur, id minus sortem, ut in alijs contractibus usurarijs c. 1. & 2. de usur. & l. si non sortem, in princ. ff. de condict. indeb. & in specie Rota coram Cardin. Seraph. in dec. 1006. n. 4. & 6. & eor. Card. Sacrat. post Cencium in dec. 119. n. 4. & 5. idem Cencius in d. art. 7. n. 5. & 12. & Duard. ad d. censur. §. 3. qu. 20. num. 5. Nam cum census sit ipso iure nullus, ut dictum est, redditus non possunt dici fructus census, qui nullus est, sed accessiones mutui, & turpia lucra fœneris, quæ repeti, & corrigi debent, ut iidem auctores sentiunt, & Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 17. n. 86. & nominatim constitutione illa Divi Pij sancitum est, † Quem verius Divum voco, quam Marcianum Claudium in l. 5. ff. de jur. patron. & Modestinus Vespasianum in l. 7. cod. tit. Macer. Severum in l. 40. ff. de injur. Paulus Antoninum Pium in l. 4. ff. de var. & extraordin. cognit. & in l. 5. ff. de veteran. ubi etiam magnum vocat: & Trajanum in l. 1. cod. tit. & rectius denique quam veteres Iurisperiti alios Imperatores adulatoria levitate Divos, & divæ, & divæ memoriæ Principes appellat apud M. Ant. Surg. de Neap. illustr. lib. 1. c. 19. n. 14. ut etiam sanctissimos in l. 87. de leg. 2. & l. 3. ff. de natal. restit. & Sacratissimos in l. 3. C. de quadrienn. prescript. Quod etiam notat Ennodius in Panegy. Maior. nostri, inquit, Divos, & Pontifices vocarunt, quibus sceptræ collata sunt, subiciens tamen post pauca, hæc fuisse pompæ jactantia nuda vocabula, & blandimenta maiorum. † Et sane si Principes, & Imperatores Divi appellabantur, quia quasi divini sunt, & velut religiosa veneratione, & observantia digni, ut ait Purpur. in l. 1. num. 35. ff. de offic. eius cui mandat. est in iud. & Peregr. de iur. fisc. lib. 1. tit. 3. num. 3. qua ratione etiam Imperatores Augusti dicti sunt, ut constat ex Dione lib. 45. & Sueton. in August. & notant Duaren. initio in Pandect. cap. 1. & Mynsing. in præf. iustit. † Sunt enim Principes Dei ministri, ut ait Divus Paulus 13. ad Roman. vel animatae imagines Dei, ut Menander. Denique, ut Eusebius Sardus scribit, interpretes iustitiæ, & custodes recti. Quis neget Pontificem Romanum Divi titulo dignum esse, cui Christus claves cælorum dedit, & eminentiam potestatis super totum Christiani populi gregem, ut est distinct. 22. cap. 2. & apud Anton. Augustin. in Epitom. inr. Pontif. ver. lib. 1. tit. 1. cap. 18.

42

43

44

45

lorum, caput universalis Ecclesiæ, ut in Concilio Chalcedonensi: Beatissimum dominum Apostolico culmine sublimatum, Patrem Patrum, summum omnium Præsulem, Pontificem, ut apud Stephanum Archiepisc. Chartani Sacerdotem, summum, ut apud Hieronimum, Principem Sacerdotum, ut apud Valentianum, custodem vineæ dominicæ, ut in Concilio Chalcedon. Doctorem domus Domini, Ambrosius, Christi vicarium, Cyprianus. † His mea addit tenuitas excerpta ex eod. Anton. Augustin. loc. cit. Nam Petri Apostoli præditus dignitate, fundamentum Ecclesiæ, Petra fidei, & Cælestis regni lapidor dicitur à Paschalino, & alijs in Chalcedon. Synod. act. 16. post epistolam Marciani Imperatoris: summus Apostolorum Princeps Synod. 6. act. 18. in fin. Apostolorum Summitas Synod. & C. P. sub Adriano II. Princeps, & doctor, & caput Orthodoxæ doctrinæ, & immaculata fidei, apud Athanasium, & alios Episcopos Aegypti ad Felic. II. Apostolica Ecclesiæ unus, & singularis Medicus, ab Ignatio Patriarcha C. P. ad eund. Hadrian. sanctitatem possidens in Episcopatu divine fidei, à Valent. & Marciano ad Leon. ante Synod. Chalcedon. Princeps Episcopalis Curia, ut in novell. Theodos. de Episcop. denique Apostolica Ecclesiæ Presul. ut in eod. Athalarici Regis apud Cassiodor. lib. 9. ut reliqua omittam, quæ iidem locis colligi possunt. † Quamobrem cum tanta, & tam veneranda sit Romani Pontificis dignitas, quis Divi prænomen, & titulum ei negare, & invidere audeat, & præsertim Pio V. qui sanctitatis, & iustitiæ, & virtutum omnium illustra reliquit exempla, quæ reliqui Pontifices sequantur, quem verè summum in omni genere virtutum Pontificem, vocat Muret. in orat. in eius supere habita: & sanctissimum Joan. Bapt. Lupus comment. 2. de usur. §. 2. num. 60. optimum, & sanctissimum. Duard. in prælat. Prudentissimum Patrem. Reginald. lib. 25. cap. 31. Sapientissimum. Binsfeld. in c. in civitate de usur. & sanctæ memoriæ Pontificem Virgin. de Bocat. lib. cit. pars. 1. n. 19. & quem Razzius l. 1. de vit. illustr. Ord. Prædicate. inter cætera Religionis, & Pudicæ vincem, pacis, & bellicæ gloria maximum, Pium, Felicem, optimum Principem appellat, cuius denique iusticiam, fortitudinem, temperantiam, & reliquas virtutes omnes, miracula duo ante obitum, & lex post mortem ex publicis monumentis constare, & navalem victoriam prædixit tres viri clarissimi, & integerrimi Joan. Bapt. Coccius, Philippus Pirovanus, & Clemens Merlinus summo Pontifici Urbano VIII. retulerunt, ut attestantur auctores de vit. & reb. gest. Pontif. & Cardinal. part. 2. † Cuius divæ memoriæ populus Christianus plurimis, magnisque nominibus obstrictus est, & inter cætera quoad coercendum fœneratorum, & locupletum avaritiam, quæ sub specie emptionum redditum grassabatur, formam his contractibus præscripsit constitutione edita anno 1568. 14. Cal. Fabr. contractusque sub alia forma celebrandos fœneratios esse pronuntiavit, ut dictum est. † Quæ quidem forma his constitutionis verbis continetur. Hac igitur nostra constitutione statuimus censum, seu redditum annuum creati constituræ nulla modo posse, nisi in re immobili, aut que pro immobili habeatur, & de sui natura fructifera, & qua nominatim certis finibus designata sit. Rursus nisi verè in pecunia numerata præsentibus testibus ac Notario, & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius recepto integro in suoque pretio, itaque cautiones quasdam adhiberi iussit in prædio, cui census imponitur, & pretio quo emitur, circa quas nosser qualiscumque versabitur labor: tamen, ut ingenue fateor, videantur, Duardus, & Cencius post tot eius additiones omnem mihi, & alijs in hoc genere scribendi materiam præcipuisse: & nihilominus conabitur nostra tenuitas doctissimis eorum scriptis aliquid addere.

APPENDIX

QVÆSTIONIS XLIII.

1. Christophori Vomhagensis heretici liber de usu usurarum, & eius argumenta, adversus emptiones reddituum, quæ refelluntur in seq.
2. Precium in contractu census sit venditoris.
3. Pecunia in censibus pecuniatis non parit, ut in faciente.
4. Pactum retrovendendi rationem emptionis non tollit.
5. Venditor census vel censuales fructus percipit, non emptor.
6. Precium census ab invito venditore repeti non potest.
7. Contractus ex his, quæ eorum substantiam constituunt, secerni debent.
8. Redditum in emptione res emptæ, id est ius redditus in emptorem transfertur.
9. Christophori Vomhagensis calumnia, & num. 15.
10. Constitutiones de empt. & vendit. ad expostulationem Germaniarum editæ.
11. Contractus quando dicitur claudicare.
12. Emptor cum pacto redimendi favore venditoris non gravatur præ venditore.
13. Emptionem consensu peragi, quid sit.
14. Emptio, licet non nisi præsentis pecunia interdum fieri possit, non minus est emptio.
15. Pontifices in extravag. de empt. & vendit. census præbuerunt, qui iusto pretio constituebantur, & num. 19.
16. Pretia verum ex tempore variantur.
17. Aequalitas in censu inter pretium, & ius redditus perspicienda est, non inter pretium, & pensum.
18. Iura, & redditus anni in iure separantur. Pænerare, & redditus emere diversa.
19. Pretij æqualitas attenditur secundum valorem rei, quæ erat tempore contractus.
20. Claudij Salmasij heretici de redditiõis annuis sententia, quæ refellitur.
21. Venditor census sit dominus præsit, licet redditum præstare teneatur.
22. Pactum, ut liceat venditori census illum quandocumque redimere emptionis illius non repugnat.
23. Claudij Salmasij iactantia. Claudius Salmasius Fausto Manicheo similis.
24. Hotomani de annuorum reddituum emptione opinio, quæ refellitur.
25. Census vendi potest, & iusto pretio in alium transferri.
26. Hotomani errores quidam notati, & num. seq.
27. Pactum retrovendendi, & lex commissaria venditionis differunt.
28. Hotomannus contraria eodem loco scripsisse convincitur. Obligatio perpetua præstationis non est libertati hominis contraria.
29. Obligatio semel contracta non potest quis nisi certa civilibus modis se subtrahere.
30. Census realis perpetuus suis censibus obnoxius.
31. Pontifices census reales, & redimibiles dumtaxat comprobaverunt. Pius V. census personales prohibuit.
32. Redditus annuus non desinat currere, licet duplum præcij exceßerint.
33. Hotomani de reddituum emptione sanior sententia ex eius lib. 2. de usur. cap. ult.
34. Poesembecij locus egregius de emptione reddituum.
35. Hotomannus ex ipsa Hotomano refellitur.

licet differre à mutuo, & hoc nomine improbatissimas usuras palliare. Promde opere precium arbitratum sum, eius argumenta, seu potius argumentorum ineptias, breviter refellere.

Ait igitur, loc. cit. num. 146. In emptione reddituum æquæ ac in mutuo certa pecuniæ quantitas datur, cuiusque dominium, & periculum in accipientem transfertur: ergo non differre à mutuo.

Sed sponte sese offert responsio, quia etiam in emptione domus, vel agri certa pecuniæ quantitas datur leg. 1. & 2. l. 17. in fin. ff. de contrab. empt. cuiusque dominium in venditorem transfertur, l. 1. ff. de rer. permur. l. 11. §. 1. ff. de acq. empt. & nemo dixerit ex eo emptionem domus, vel agri mutuum esse, & nihil differre à mutuo.

Secundò ait, num. 147. in hac emptione non secus ac in usuratum stipulatione pecunia, quam rem sterilem vocant, ad usum exponitur, & pro rata sortis, & temporis fructus parit.

Sed respondeo non magis in emptione reddituum pecuniam ad usum exponi, quam in emptionibus aliarum rerum. Etiam in his quoque pecunia sui usum præbet, l. 1. ff. de contr. empt. unde nulla est ratio ex hac causa improbandi reddituum venditiones, præsertim realium, quas dumtaxat Pontificum constitutiones confirmaverunt. Quod verò subiicit in his commercijs pecuniam, quæ sterilis est, fructus parere, falsum est, quia licet verum sit pecuniam natura sua rem sterilem esse, pensiones tamen non sunt fructus pecuniæ, sed jaris iusto pretio empti, & constituti: non secus ac pensiones domorum, & agrorum non sunt fructus pretij, quo comparantur, sed sunt fructus ipsarum rerum l. 53. ff. de rei vend. l. 25. ff. de usur. Unde quæ ratio valida est emptio aliarum rerum, quæ fructus ferunt: ita profus istius iuris, quod fructiferum est, ut usufructus, & alia iura commoditatem adferentia, ut responderet Frider. Martin. de iur. cens. cap. 3. n. 157. quæ nemo compararet, nisi utilitatem aliquam referrent. Et ut emptor agri, vel domus, qui pretium solvit, rei emptæ fructus licite capit: ita & emptor census pensiones exigit, sunt enim fructus rei suæ, ut inquit Duaren. in tit. de usur. c. 1. in fin. Quod verò ait, in hoc negotio fructus pro rata pecuniæ, & temporis redire, ostendit iustitiam, & æqualitatem contractus, quæ in alijs commercijs vix servari potest.

Tertio objicit Vomhagensis n. 156. ut in mutuo, sic in hac quasi emptione reddituum venditor, si se ab hoc onere liberare, & ipsemet fructus percipere velit, sortem in eadem quantitate, & qualitate, quæ datum est, obstrictus est restituere.

Facilis est responsio, scilicet hoc etiam in venditionibus aliarum rerum cum pacto retrovendendi favore venditoris contingere: neque tamen minus stare venditionem, ut palam est, ex l. 2. & 7. C. de pact. inter. empt. & vend. l. 1. C. quand. lic. ad empt. disc. l. 1. C. quand. decr. opus non est, & l. si quis. ff. de præser. verb. Quod probatur etiam ex l. si creditor, §. illud, ff. de distract. pign. unde, ut vera est emptio, vel domus, vel agri, licet venditor ex pacto resusa pecunia possit rem recuperare, & venditionem rescindere: ita emptio redditus super domo, vel agro, non ideo minus vera emptio est, licet venditor eandem facultatem exercere possit. Quod verò ait, si fructus ipsemet percipere velit, ostendit se non satis percipere naturam huius contractus, quæ est, ut venditor census rei suæ dominus, & possessor maneat, & fructus percipiat, cum onere tamen præstandi redditum, donec res tot fructus fert, ex quibus pensio redigi possit, & donec illum resuso pretio recemerit, quod in illius arbitrio positum est, ut in emptionibus aliarum rerum, quibus hæc pactio adiecta est favore venditoris, ut est usufructum.

Quartò inquit n. 157. In vera emptione pretium ita sit venditoris, ut de reddendo illo amicus esse non teneatur: res quoque emptæ perpetuo apud emptorem maneat, neque de relinutione extra casus permisos sollicitus esse cogatur; secus esse in hac præsentia emptione, in qua pretium à venditore potest reddi, & emptor distincto rem quasi emptam restituere cogitur.

Respondeo venditorem census etiam cum ex parte illius redimibilis est, de reddendo pretio sollicitum esse, non oportere, quia ab invito exigi non potest, l. debitor, de verb. signific. ut constitutionibus Divorum Pontificum sancitum est. Quis enim eius rei sollicitus est, ad quam novit

Hanc quætionem jamdudum absolveram, cum hoc anno 1646. dum Taurini essem in Bibliotheca D. Manasterii eius Civitatis Advocati præstantissimi, & inci- di in librum Christophori Vomhagensis de usu usurarum, in quo inter cætera, quæ mihi inter legendum horrorem incusserunt, comperi illum cap. 4. multa adversus rece- ptas emptiones reddituum petulantè effundere, nihil sci-

novit nullo jure cogi posse, in illius arbitrio positum esse. Quod vero emptor recepto pretio teneatur revendere, & retrocedere, quod emit, hoc nullam iniustitiam continet, siquidem ea lege, & conditione emit: & proinde hæc conditio lex contractus est, l. 24. de reg. jur. & est pretij pars l. 79. ff. de contrab. empt. l. 6. ff. de ser. export. quæ conditio rei substantiam non mutat, Cardin. Mancic. de sac. & amb. lib. 25. tit. 3. nu. 6. unde non possunt receptæ emptiones reddituum hoc nomine rationabiliter reprehendi.

Quinto inquit n. 161. si hæc esset vera emptio, & venditio, ea utique cum pactis aliarum emptionum communibus congrueret: & ex ea transferretur dominium in emptorem: falsò igitur emptionem, & venditionem appellari.

7 Respondeo contractus ex his, qui eorum substantiam constituunt discernendos esse, l. 6. ff. de præscr. verb. l. 1. ff. de res. permut. emptionis vero substantiam in consensu, re, & pretio consistere, l. 1. & 2. ff. de contr. empt. idem Card. Mant. de sac. & ambig. lib. 4. titul. 4. num. 1. & alij passim. Unde cum hæc in emptionibus reddituum interveniant, & præsertim realium, de quibus constitutiones Divorum Pontificum loquuntur, consequens est veram emptionem celebrari. Cui nihil verat ea pacta adijcere, quæ sunt adminicula contractus l. 72. ff. de contr. empt. l. 24. de reg. jur. Quæ si forte sunt illicita, vitiantur consistente contractu census, ut deinde constitutione Divi Pij V. providè sancitum est. † Quod vero ait dominium hic in emptorem non transferri, falsum est.

8 Nam licet dominium rei, cui census injicitur in emptorem non transferatur, exploratum tamen est jus percipiendi reddituum super re supposita in emptorem transferri. Qui deinde jus illud alteri vendere, opponere pignori, donare, & ad hæredes transmittere potest non minus quam si domum, vel agrum, vel jus vestigialis, aut aliud jus reale fructiferum sibi comparasset. Ex quo fit, ut etiam hujus juris empti periculum ad emptorem pertineat, ut si res, cui census impositus est casu aliquo pereat, vel sterilis fiat, ut ab eod. Divo Pio constitutum est, & nos diximus q. 57. Quod à ratione mutui alienum est, in quo periculum non liberat debitorem l. 9. C. si cert. per. l. ult. C. de nau. sen.

9 Sexto ait, Vombagensis num. 136. si hic contractus vera esset emptio, qui sit, ut pro more venditionum frequentiore non admittitur, ut si non semper, saltem ad voluntatem passivensium sit perpetuus, &c. scilicet in promptu causa est, si hoc canones permisissent, nulla fuisset ratio, qua latentes, & subrogatas hæc usuras mordacissimas tegere, & sub velamine juris defendere potuissent. Hæc sunt illius verba sed impostoris, & calumniatoris, tum quia census perpetui constitutionibus Martini V. & Calixti III. quas nomine canonum, ut puto, intelligit, non sunt prohibiti, ut docet idem Frider. Martin. c. 6. nu. 214. Constat enim duos Pontifices census redimibiles ex parte venditoris, de quibus consulti fuerant licitos esse declarasse, de cæteris vero nihil constituisse, ut ex Causis, Gudelino, & alijs auctoribus Germanis dixi q. 46. n. 33. † Atque etiam

10 quia non motu proprio, sed ad expostulationem quorundam Episcoporum Germanie, in quorum diocæsisibus hoc genus commercij invaluerat, census cum facultate redimendi ex parte venditoris in illis regionibus receptos, & jam vetustate confirmatos licitos esse pronunciarunt. Unde si qua labes inde provenisset, quod dicere nefas est, id primum Germanis esset tribuendum. Denique quia nulla hujus temerarie objectionis probatio, nullum argumentum, nulla denique, vel levis conjectura profertur. Quare si pudor, aut rubor ullus fuisset, erubescere debuit hæc summis Pontificibus, & ut Scriptores memorant, sapientissimis obicere.

Septimo inquit num. 166. contractus de iure communi claudicare non debent: neque alter contrahentium præ altero gravari: at in hisce venditionibus reddituum valde gravatur emptor præ venditore, quia huic restituto pretio recedere à contractu pro libito licet, illi vero nullo modo.

11 Contractus tunc dicitur claudicare, quando est in arbitrio unius ex contrahentibus stare contractui, ut in l. 13. §. si quis a pupillo, ff. de act. empt. sed perfecto contractu census etiam adjecto pacto favore venditoris, ut possit census quandoocunque extinguere eodem pretio, falsum est claudicare contractum, quia cum ita ab initio conventum sit, vel lege cautum, quæ & ipsa conventio quædam est, tenentur contrahentes ex utroque latere stare contractui, & servare hunc contractus. Alioqui nec emptionibus aliarum rerum hæc & similia pacta adijci possent, quæ tamen iure civili recepta sunt, ut dixi. Semper enim obici posset contractum claudicare non debere, quod est absurdum. †

Vel potest dici claudicare contractus, quando ex eo unus ex contrahentibus miusse laeditur, in quo sensu etiam neque verum est emptorem præ venditore gravari, quia in constituendo pretio huius pacti ratio habetur: & is, qui censum emit, illum hac lege, & conditione emit, quæ est pars pretij l. 79. ff. de contr. empt. deniq; quia dum redditum emere potest, vel illud in alios usus convertere, & interdum utilius: denique quia recepto pretio suo nullam passus videri potest injuriam, ut in re simili inquit l. 6. C. de pact. inter empt. & vend. Ex quod Hagensis ait ex Hotom. lib. 2. observ. 15. ex hoc contractu ultro citroque obligationem non nasci, resellitur ab eodem Frider. Martin. c. 3. n. 272. & Gamilio lib. de usur. c. 10. n. 8.

Octavo inquit n. 172. emptio & venditio ex eorum contractu numero est, qui solo, & nudo consensu perficiuntur. Atqui hic contractus re perficitur, antequam enim pecunia numeretur, nulla est obligatio.

Tamen si in hoc contractu pretium intervenire debeat, non ideo minus consensu perficitur, vera enim emptio est. Neque quod dicimus emptionem consensu perfici, ita accipendum est, ut solus, & nudus consensus sufficiat, ut sentire videtur: sed quia neque verborum, neque scripturæ ulla proprietatis desideratur, ut rectius explicat. C. in l. 2. ff. de oblig. & act. Nam rem & pretium etiam desiderari ad contrahendam emptionem perspicuum est. Quod vero constitutiones Pontificum pretium in ipsa creatione census exigant numerari, aliaque cautiones præscribant, id non mutat substantiam contractus; sed ita providè constitutum est, ut fraudibus locupletiorum occurratur. Neque ex eo, quod leges cautiones aliquor præscribunt rebus minorum, vel civitatum distrahendis, ideo minus dicitur venditio, l. 1. C. de vend. reb. civit. lib. 1. ff. de reb. eor. l. 1. C. de prad. & alia reb. min. † Ut etiam ex eo quod constitutum est, ut pignora quæ in causam iudicati capta sunt, non nisi præsentem pecuniam distrahantur, ideo minus emptio, & venditio contracta intelligitur, ut constat ex l. à Divo Pio XV. §. sed si emptor ff. de re iudic. & in rebus filii idem jus receptum esse multis probat Peregrin. de iure filic. lib. 6. tit. 4. num. 9.

Nono, inquit n. 175. in contractu emptionis inter rem, & pretium æqualitas sit, necesse est: alias ob lesionem ultra dimidiam emptio tamquam iniusta rescinditur l. 2. C. de rese. vend. At in hac censuum emptione inter mercem & pretium nulla proportio, & æqualitas datur. Nam pretium quidem certum est, merx vero incerta & summè inæqualis, puta ut secundum Pontificias constitutiones quinque, sex, septem, octo, novem, decem, undecim, duodecim, tredecim, & plures coronati in singulos annos pretio centum coronatorum solvuntur, quo sit, ut 10. vel 11. annis, vel etiam minoris temporis spatio sortem, hoc est pretium æquet manente ipso veditore obligato ad perpetuam reddituum solutionem.

Dum Divi Pontifices enumerationem in suis constitutionibus faciunt, decem, undecim, duodecim, tredecim, &c. non designant rationem redditus, ita ut confirmet eas reddituum emptiones, in quibus pretio centum coronatorum redditus undecim, duodecim, tredecim, vel plurium comparatur, ut illis imponere videretur: sed designant pretium, quo redditus unius maræ, vel florenti in illis regionibus emi consueverat, ut illis suggestum & insinuatum fuit, ut constat ex illis Martini verbis, & præ qualibet maræ annui census decem, undecim, tredecim, quatuordecim maræ, aut plus, aut minus, &c. Verius ergo est his numeris non rationem redditus, sed illius pretii significari. Quod licet varium videri possit, hoc tamen accipiendum est respectu loci, & præ varietate loci contractus. † Etenim ut pretia aliarum rerum per singulas regiones, & civitates varia sunt, l. idem, ff. de eo quod cert. luc. l. pretia rerum, ff. ad l. Falcid. Galriad. variat. lib. 9. cap. 14. ita & annuorum reddituum, ut docet Covarr. variat. resolut. lib. 3. cap. 9. num. 6. Argente. art. 266. cap. 7. num. 7. & alij quos recensui quest. 59. num. 22. Ut olim pecuniam non in omnibus locis sub eisdem usuris inveniebantur, sed aliis locis levibus, aliis gravibus usuris, ut constat ex dict. l. idem, & §. si quis agens. Insit. de act. Quæ ratione certissimum est Pontifices eos redditus confirmasse, qui iusto pretio ex more cuiusque regionis, & civitatis illo tempore constituti videbantur, ut satis indicant verba illa ejusdem constitutionis plus vel minus secundum temporis qualitatem; & aperiens ex his Calixti verbis, certum competentem pretium numerata pecunia secundum temporis qualitatem, competentem pretium, id est, congruum, iustum, legitimum. Quod deinde à Divo Pio V. nominatim sancitum est, ut suo loco diximus. Quamobrem servata justitia pretii, quod conse-

ceptas, apud omnes reddituum constitutiones scripsit effundens, & effundens, quæ alij eiusdem sectæ obicere solent, conicio illum ea omnia, quæ illi proferunt, pro usuris adferre, prolixius fortasse, elegantius, disertius, sed non verè riuus. Unde videtur mihi Salmastius nunc inter illos, ad quos transtigit, eodem loco esse, quo Faustus inter Manichæos, de quo D. August. lib. 5. confess. cap. 6. scribit *Expertum se hominem illa ipsa, quæ alij dicere solebant, multo suavius garrientem, neque idem tamen illa meliora, quia melius dicebantur.*

24 Cæterùm quoniam huc usque excurrimus, videndum etiam est, quid Franciscus Hotomanus homo etiam hæreticus de hoc genere contractus quoque scriperit. Et quidem animadverti illum tribus locis suam de re protulisse sententiam. Primum in *observ. lib. 2. cap. 15.* cuius loci ineptias, & mendacia jam pridem detexit Fachin. *loc. cit.* & deinde Frider. Martin. d. cap. 3. circa fin. ut superfluum sit, me quidquam addere. Secundo in *tit. de usur. & fructibus, num. 37. & seq.* ubi ausus est dicere, nihil inter usuras, & redditus præter nomen interesse, ideòque valdè ridiculos esse, qui usuras improbant, & istas reddituales, ut loquitur, conventiones probant. Quod ut persuadeat, primum, num. 38. & 39. multa proicit, ut ostendat in hoc contractu nullam prædiorum emptionem & venditionem contrahi. Sed parcius hæc obicere debuit, & huic labori parcere, quia neque extravagantes Pontificum, neque Canonistarum, quos læcesit, dicunt in hoc genere contractus prædia emi, & in emptorem census transferri, sed jus duntaxat percipiendi redditum super prædiis alienis. Quod jus is, qui rerum suarum arbiter est, accepta pecunia in alium transferri non posse, vel ei non licere Hotomanus probare debuit, & non adversarios sibi fingere, ut calumniari posset. † Porro hoc jus iusto recepto pretio in alium transferri posse constat ex his, quæ diximus hæc *ead. quest. num. 29. & ex d. Novell. 72.* atque etiam quia exploratum est titulo legati, & donationis constitui posse, ut etiam dotis, quæ est species quædam emptionis lib. 18. ff. de obligat. & act. leg. 16. ff. de jur. dot.

Pergit, & ait in fin. num. 39. *Restat ut de redditibus videamus, quandoquidem conventio hæc à Canonistis, & qui Canonistas imitati sunt, reddituum emptio appellatur non minus imperite quam absurde. Nam etsi fructuum futurorum emptio recte contrahitur. nec emptio, ff. de contrab. empt. tamen cum emptio contracta resolvitur, ut in hac conventionem juris est, & res inempta sit, quod utrinque datum & acceptum est, utrinque redditur, ut in lege commissoria. Nam & emptor rem reddit, & venditor ex adverso pretium restituit l. 5. ff. de leg. commiss. At in hac conventionem, cum emptio contracta resolvitur, pretium quidem ab eo, qui accepit restituitur, fructus autem apud eum, qui percepit, quantumque sunt, permanent.*

His paucis verbis multa impudenter, & imprudenter dicta continentur. Primum est, quod ait, hoc genus contractus imperite, & absurde emptionem redditus appellari, quia cum constet redditus in commercio hominum esse, quoties iusto pretio alteri constituuntur, non aliud negotium gestum esse intelligi potest, quam emptio, & venatio l. 1. ff. de contrab. emptio, lib. 1. ff. de rer. permut. leg. 5. §. & si quidem, ff. de præf. verb. ut cum donantur, legantur, donantur, corum donatio, legatum, & in dotem datio rectè dicitur. Imò hujus imperitiæ, & ablatitatis Justinianum ipsum arguere posset, qui in d. Novell. 72. cap. 7. hoc genus emptionem vocat, ut dictum est. † Alterum est quod ait, cum

26 lege commissoria venditio resolvitur, venditorem pretium restituere ex lib. 5. de legib. commiss. certum enim est, cum venditor hac conventionem vitur, & in specie dicitur leg. 5. quam adfert, ex una tantum parte restitutionem fieri, id est ex parte emptoris, qui fidem fecerit, quæ pretium sua de non solvit, ut promisit. Quod adeo verum est, ut etiam si pars pretii soluta sit, si res inempta sit, venditor pretii partem sibi retineat, neque illam restituere teneatur, ut constat ex l. 4. §. 1. & l. 6. eod. titul. quæ ait, id, quod arre, vel alio nomine datum esset, apud venditorem remanentur. Quod etiam indicat l. 25. in princip. de pec. heredit. & l. 38. de minorib. & tradit Vvelembec. ad b. sit. & ipse Hotomanus. in epis. de contrab. emptio, tit. 3. num. 3. tamen hoc casu emptor non restituat fructus, ut iidem locis definitum est, de qua tamen re, id est, cum exasperitate huius conventionis venditur, partem pretii lucratur, dixi *quest. 69. num. 36.* Illud sane perspicuum est in specie dicitur l. 5. venditorem pretium non restituere, siquidem hic res inempta sit, quia pretium ab emptore solutum non fuit. Quomodo igitur dicere potuit, venditorem pretium

restituere emptori, quod emptor non solvit, & venditor non habuit? † Tertium imprudenter dicitur est, quia venditionem census ex eo carpit, quod rescisso contractu ex facultate redimendi, fructus emptoris maneat, idque argumento legis commissoriae, ex qua cum res inempta sit, emptor fructus reddere cogitur, ut in d. l. 5. si quidem hic emptor pretium non solverat, ut promiserat, ideòque merito responsum est, nihil ex re apud eum residere oportere, qui fidem fecerit. Sed emptoris census iustus causa est, quoniam in ipso contractu pretium solvit, & numeravit: neque enim illi nisi presenti pecunia per constitutiones census emere licuit, & proinde cum venditor res solo pretio ab emptione discedit, æquissimum est, fructus interim perceptos apud emptorem manere, ut in emptionibus aliarum rerum, quæ sub eodem pacto fiunt, receptum est ex l. 2. Cod. de pact. inter empt. & venditor. & tradit ipse Hotomanus. initio d. num. 38. & in cap. ult. lib. 2. de usur. malè igitur pactum legis commissoriae, & pactum retrovendendi, quod census inest, eodem iure censet: constat enim diversa esse, quia potestate illius legis res sit inempta, ex pacto verò redimendi rescinditur venditio, & proinde æquum est, quandiu durat contractus, fructus ad emptorem, qui pretium solvit, pertinere.

Pergit Hotomanus. num. 40. & ait *Deinceps de cæteris videamus. At primum de ea, quæ perpetua est, neque unquam sine partium consensu redimi potest, quæ meo iudicio à iuris nostri ratione, & si civili æquitate abhorret. Nam si persona, id est ei, qui pecuniam accepit, eiusque hæredibus imposita est, libertati hominis contraria est, cuius causa constitutum est, ut fidei certi sunt contrahendum obligationum modi, ita certi modi sunt earundem dissolvendum &c. Sin autem annua illa præstatio ex certo prædio promissa est, tamen aut personalis, nihilominus manet obligatio, neque prædio imposita, ut in l. ult. §. 1. ff. de contrab. emptio, lib. 1. §. si hæres, ad Trebell. aut si ipsi prædio imposita est, tamen certis casibus ut extinguitur oportet, me inutilis perpetuo proprietatis maneat, ut de usufructu dicitur in l. 3. §. 2. ff. de usufr.*

Principio hic Hotomanus sibi non constat. Nam census perpetuus statim carpit, ait enim à iuris civilis ratione & æquitate abhorret, & mox eodem loco eosdem admittit etiam personales, & probat ex d. l. ult. §. 1. ff. de contrab. empt. ut constat illis eiusdem Hotomani verbis, tamen aut personalis nihilominus manet obligatio, neque prædio imposita, ut in d. l. ult. §. 1. unde convincitur repugnantia scriptis. Ex quo loco etiam patet, falsum esse id libertati hominis contrarium esse, cum imò posse se, litaque obligare, humane libertatis se iudicium, ut constat ex l. 3. ff. de usufr. & oper. per fideicom. dat. & Julio Paul. sentent. lib. 2. tit. 18. ubi ait hominem liberum statum suum meliorem, & deteriorem facere posse. Et in specie hoc genus obligationis à iuris civilis ratione remotum non esse, satis constat ex d. l. ult. §. 1. de contrab. emptio, in qua nullum est vestigium facultatis redimendi: & frustra questum esset, an emptor fundi ad illam annuam præstationem, quam eius auctor promiserat, obnoxius esset, si obligatio illa à iuris civilis ratione, & æquitate abhorret, ut Hotomanus putat. Et constat etiam posse testatorem hæredibus suis, suisque prædiis census perpetuæ præstationis imponere ex l. 6. ff. de ann. & mens. legat. Quod ergo quis donatione, vel testamento suis hæredibus, rebusque imponere potest, cur id etiam non poterit iusto recepto pretio, nisi lex aliena id vetet, vel modum aliquem præscribat dissolvendæ obligationis? congruenter Malderus *tract. 5. cap. 5. dub. 1.* in responsione primæ obiectionis ait non maiorem hic querelam esse, quam in venditione agri. † Quod verò Hotomanus, subjicit ex l. 44. ff. de obligat. & act. quod certis modis deberi cœpit, certis modis desinere deberi, non ita accipiendum est, ut cuique liceat se obligationi subtrahere, cum illi lubet. Hoc enim constat non licere, l. 5. C. de obligat. & act. sed accipiendum est civiliter, id est, iis modis, qui iure civili recepti sunt, veluti consensu partium lib. 58. ff. de pact. l. 72. ff. de contrab. emptio. & per actum retro similem l. 1. Cod. quando lic. ab empt. disced. l. 80. ff. de solut. confusione, & aliis civilibus modis. † Quibus etiam redditus tolli, & extinguere compertum est, etiam si ex iis sint, qui perpetui dicuntur: ut etiam emptione rei, si realis est, est enim in ius corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est, l. 2. ff. de usufruct. & ex constitutionibus Pontificum, si redimatur. Ex quo certum est, quod hic obicit Hotomanus, constitutionibus non congruere, neque illas attingere, siue personales census, siue perpetuos læcescere velit. † constat enim census prædiales, & redimibiles ex parte venditoris duntaxat con-

sumasse, illis scilicet verbis, *super bonis suis, &c.* Et post pauca, & *semper in ipsi contractibus ipsis venditoribus data fuit facultas, &c.* Quod deinde à Divo Pio apertissime sancitum est. Iussit enim ut non nisi super re certa immobili census constituar: & ut semper liberam sit venditori censum eodem pretio extinguere. Qui etiam census personales omnino prohibuit, ut aliis locis tractatum est. Unde manifestum est, quidquid hic contra census personales, & perpetuos Hotomanus effundit, nihil ad constitutiones Pontificum pertinere.

Postremò ait. *Præter superiora vitia illud notandum est, quod et si novis istis præstationibus modus imponitur, ut unus tantum pro viginti, aut quindecim, aut ad summum pro duodecim solvatur, finis tamen, quod in duplo sortis esse diximus, nullus imponitur. Neque enim duplicata sortis ratio illa ducitur: atque ita contra naturalem, & civilem æquitatem accessio inserendum infinitis partibus est maior principalis.*

32 Jam vidimus hunc contractum nullum habere vitium & præsertim servatis constitutionibus. Quod verò ultimo loco objicit, manifestè refellitur, tum ex *Novell. 163.* in qua Justinianus sanxit redditus annuos ad finem dupli non coartari, & quod de usuris statutum est, ne ultra duplum sortis procedere possint, ad redditus non pertinere. Atque etiam quia in hisce contractibus pensiones sunt fructus juris empti, non pecunie seu pretij, quo comparatur. Unde, quemadmodum non est contra civilem, & naturalem æquitatem, si fructus possessionis emptæ tandem procedentibus annis pretium excedant, ita proliis nulla injustitia est, neque ulla jura civilis, vel naturalis ratio offenditur, si pensiones tandem pretium census excessuræ sint. Alioquin illud absurdum sequi necesse est, ut postquam redditus pretium æquaverint, emptor neque redditus amplius exigere possit, neque pretium, quod perpetuo fit venditoris, & cuius ex natura hujus contractus nulla est repetitio. Ex quibus perspicuum est perquam levia esse, quæ ab Hotomano hoc loco adversus receptas reddituum emptiones proponuntur.

33 Sanè rectius de hoc genere contractus tenet *cap. ult. lib. 2. de usur.* qui tertius locus est, ubi de censibus annuis suam sententiam dixit. Ait ergo, *Ac nonnulli quidem in eadem sententia sunt, ut dicant sceleratissimè ea conventionem exerceri, propterea, quod ex nuda pecunia fructus quaritur. Neque enim si quando fors reddatur, eas pensiones in sortem imputari. In quo sane ego magnam eorum videlicet imperitiam. Quis enim non videt, quantam inter mutui contractum, & hanc conventionem intersit. Nam in mutuo quidem ita fors alienatur, ut tamen debitoris obligatio semper eam creditori, cum illa videbitur, præstet, id est, ut fors in omne tempus salva, & integra creditore remaneat. Contra usitata conventionem ipso stipulationis, & traditionis momento fors ei deperit, à quo data est, adeo ut eam neque ullo iure, neque ulla obligatione revocare possit. Ex quo quidem intelligi debet, veram neque simulatam in casu emptionem contracti: neque quidem accessionis loco venire: sed quod ultro citroque datur, rem esse primariam ac principalem: & pretium quidem in pecunia, mercem contra in vectigalibus versari. Ob eamque causam emptorem non ex aliena re sicut sceleratorem, sed ex sua nimirum ex emptis vectigalibus, neque porro ex re sterili, & infœcunda fructum sibi comparare. Causa enim non in pecunia sed in debitoris bonis, & vectigalibus posita est. Nemo melius hoc genus contractus descripsit, si tamen quod ait mercem in vectigalibus versari, intelligas de jure illa percipiendi. Constat enim pensiones, quas vectigalia vocat: non rem primariam, & principalem hic esse, ut ait, sed fructus: & accessiones istius juris pecunia empti, & constituti, *l. ult. C. de jur. dot. l. ult. §. fin. autem, Cod. de bin. que lib. & adnotavit Malder. tracl. 5. cap. 2. sub. 2. vers. verum jam ante, & nos diximus qu. 88. num. 17. & 18.**

34 Rectè etiam Vvesembecius, tamen eiusdem l. c. auctor in *tit. de usur. num. 14.* Linguis, inquit, *distant emptiones reddituum ab usuris. Nam usura servitur supra sortem, & una cum sorte reddenda est. At in venditione redditus neque fors redditur. Est enim vera venditio, & pretium transiit perpetuo in venditorem, ut emptor illud recipere nequeat: neque quod supra sortem solvitur, sed aliud pro sorte nempe redditus, qui est merx in hic contractu. His igitur redditus emere aut vendere nihil prohibet *l. 1. & 2. de empt. & vendit. etiam cum pacto de retrovendendo, dummodo moderatio legum servetur, &c.**

35 Postem Duareni, Cujacij, Argentreij, aliorumque gravissimorum auctorum testimonio uti. Sed post tot Divorum Pontificum constitutiones, quibus emptiones reddituum probatz sunt, id superfluum esse putavi. Præsertim quia ea illis Hotomani verbis, quæ proximè reculi, ita Hoto-

manus ipse refellitur, id est, ea, quæ duobus illis superioribus locis contra hoc genus contractus, & Pontificum constitutiones irreverenter, & petulanter scripserat; & non ex ignorantia juris, ut arbitror, sed animo potius conviciandi, & contradicendi ob rabiem & odium, quo homines hæretici in summos Pontifices, & eorum sanctiones feruntur, ut adversus eundem Hotomanum jam dudum scripsit *Fachin. loc. cit. & Canul. in d. cap. 10. num. 6.*

Q V Æ S T I O XLIV.

An constitutio Pij V. de censibus obliget ubique servatam.

S V M M A R I U M

1. Constitutio Pij V. de censibus, ubi recepta est, obligat omnes, & in utroque foro.
- Et etiam ubi non est recepta ex quorundam sententia.
2. Pontificia lex, de his lata, in quibus versatur anima periculum, ubique servanda est.
3. Pontificia leges non idcirco minus ligant, quod à populo recepta non sint.
- Leges constringunt invictos.
4. Lex, ut obliget, debet in singulis provinciis publicari.
5. Subditi possunt ex instà causa leges non recipere.
6. Lemis Novelle usque populi non fuerunt recepta.
7. Census contractus res politica, ut emptiones aliarum rerum.
8. Lex sive canonica, sive civilis non obligat, nisi moribus populi recepta sit.
9. Auctores quidam, qui sentiunt Bullam Pij V. non obligare in provinciis, ubi publicata non fuit.
10. Ludovici Malina Theologi sententia.
11. Leges etiam Pontificia non obligant, nisi moribus recepta sint.
12. Bulla Pij V. nihil continet, ex quo colligatur mens eius fuisse, ut ante promulgationem eius, & receptionem obliget in provinciis.
13. Martini Navarri sententia, quatenus constitutio Pij V. de censibus obliget extra Ecclesiasticam jurisdictionem.
14. Qua nec Joanni de Salas, nec Canisio, nec auctori omnino probatur.
15. Jus divinum, & naturale non desinit esse tale, quod lege aliqua repetatur.
16. Constitutio Pij V. de censibus ab omnibus gentibus servari debet.
- Caroli Emmanuelis Sabaudia Ducis edictum de observanda constitutione Pij V. in emptionibus reddituum.
17. Annui redditus in provinciis, in quibus Bulla Pij V. recepta non est, sub alia forma celebrari valent.
18. Siculi à Gregorio XIII. impetraverunt, ut in constituendis censibus non tenerentur servare Bullam Pij V.
- Bulla Pij V. quaedam continet, quæ ad justitiam contractus censuales non sunt necessaria.
19. Avenioni Bulla Pij V. de censibus non est usque recepta.
20. Ludovici Cenci dictum quoddam declaratur.
21. Bulla Pij V. de censibus, ubi recepta est, obligat etiam in interno foro.

Q Via proxima quæst. præced. nu. 42. dictum est censum non observatam forma D. Pij V. nullum, & illicitum esse, operpretium est quærere, an ubique gentium illas constitutio servanda sit. Neque enim hæc re auctores conveniunt. In qua tamen alii suam sententiam proferant. Ego mea tenuitatis memor aliorum sententias tantum subsiciam.

Et primum quidem licet conveniat inter omnes constitutionem hanc, ubi promulgata est, & usu recepta, omnino obligare omnes in utroque foro, ut inquit *Cencius qu. 37. 34. num. 39.* sunt tamen qui putant etiam ubi nec promulgata est, nec recepta, ligare omnes, & servandam esse, & ita contendunt *Virgini. de censib. par. 1. n. 2.*

1 *over. 308. & lib. de interditi. uti possid. c. 28. num. 45. Paul. Comit. resp. Moral. lib. 3. quaest. 28. Bonifign. de censib. cap. 17. num. 8. & 9. Surd. in cons. 282. n. 13. lib. 2. Gu tier. pract. quaest. lib. 2. cap. 177. num. 7. in fin. Madius lib. de requisit. cens. quaest. 14. ubi ait legem Pontificis ab omnibus servandam esse. Idem sensit Cencius *loc. cit.* num. 48. in quibus falsissime, quod in urbe promulgata fuerit; & secundum hanc sententiam censuit Rota Romana *in dec. 87. num. 7. post tractatum Cencij*, & rursus *in dec. 42. num. 14. & 16. post eius addit. Impress. Venet.* & novissimè omnium Duard. *in proems. de censur. quaest. 3. num. 54. & 61.* † Aiant enim legem Pontificis de his editam, in quibus versatur animæ periculum, etiam si non contineat jus naturale, & divinum, ubique gentium servandam esse, ex *c. ult. de prescript. c. xviii. 13. de iudic. & aliis locis.* Et proinde cum constitutio D. Pij lata sit circa ea, in quibus animæ periculum vertitur, & ad tollendas fraudes, & captiones plurimas, qua in hisce contractibus exercebantur, consequens est omnino, & ubique servandam esse, aliisque fortissimis argumentis utuntur, quæ sunt apud Felicianum *lib. 1. cap. 9. num. 1.* & apud Comit. *loc. cit.**

2 Nec obstare, quod in aliquibus regionibus constitutio hæc recepta non sit, quia leges, & constitutiones Pontificum non idè minus ligant, & obligant subditos, quod ab illis non recipiantur, ut multus ostendit *Surd. lib. 3. de leg. cap. 19. n. 9. & lib. 4. c. 16. & 17. Eman. Roder. t. 1. q. 6. art. 6. & Respondet Duard. loc. cit. n. 59. & 60. & in comment. Bullæ in Corn. Dom. lib. 1. c. 3. q. 6. n. 22.* certum enim est leges contingere subditos, vel invitos *ex l. 9. & 10. C. de leg. unde dicimus legis duas esse partes rationem, & imperium, ut Angel. Mathææ. lib. 1. de via & reg. iur. c. 30. n. 12.* subiciens legem esse non posse, quæ vim coercendi non habeat. Et congruenter idem Suar. *lib. 1. c. 11. n. 7.* ait de ratione legis esse, ut vim habeat obligandi.

3 Alij sentiunt constitutionem non obligare, ubi promulgata non fuit. Putant enim legem non obligare subditos, nisi in singulis provinciis, & dicecesibus publicata fuerit ex Baldo, Angel. Alex. & aliis apud Natta *in cons. 498. n. 20.* quæ in specie id scribit, de constitutione Marini V. de censib. *Sot. de iust. & iur. lib. 1. quaest. 1. art. 4. vers. crediderim tamē, & aliis citatis.* Valsurus *comment. lib. 1. cap. 44. num. 1. & Gudelin. de iur. noviss. lib. 5. c. 2. n. 40.* Neque hac in re inter jus Pontificum, & Civile discrimen esse, quo scilicet cautum est leges, & novas constitutiones non obligare subditos, nisi in singulis provinciis, & civitatibus promulgentur, ex *novell. 66. cap. 1. & novell. Theod. & Valent. 35.* unde leges ab omnibus intelligi debent, ut universi præscripto earum manifestissimè cognito, vel venitis abstineant, vel permissa fiantur, ut dicitur *in l. 9. Cod. de legib. Durum enim videntur legibus incognitis, neque propositis populos adligatos esse.*

4 Et addit *Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 4. num. 74.* ex alio capite constitutionem Pij V. Germanos non obligare, quia apud eos moribus non est recepta: constat autem, inquit, quod lex etiam solemniter promulgata non obliget subditos, nisi ab eis sit recepta: posse vero subditos legem etiam solemniter promulgatam ob plures causas, earque iustas non recipere. † Vt de novellis Leonis Philosophi, quæ multa corrigunt ex Justiniani jure, quo utimur, observat Gothofredus *in proems. dictarum novell.* & ante illum ex Grecis interpretibus Cujac. *observat. lib. 17. c. 31.* notans quod nostris hodie, idem etiam sæpe populi Romani Principibus evenisse, ut quæ constituerant, iudicio populi non reciperentur. Quod de ipsa constitutione Pij V. referunt *Martin. loc. cit. Cancer. variar. res. par. 2. cap. 2. num. 278. & Gu tier. pract. lib. 2. cap. 117. in fin.* ubi refert Philippum II. Hispaniarum Regem in Comitibus Madriti habitis anno 1587. respondisse, motum proprium Pij V. sic enim appellant, apud Hispanos receptum non esse.

5 Præterea utuntur argumento *d. c. novit. de iudic.* ubi summus Pontifex ait, non esse mentem suam nubare jurisdictionem Principum supremorum, & Regura, maxime in iis, quæ spiritualia non sunt. Atqui jus census res temporalis esse videtur, & politica: ejusque constitutio non magis spiritualis est, quàm emptiones aliarum rerum. Et delictum usuræ non magis contra jus divinum, & naturale est, quàm fraus, & furtum, quorum coercitio ad Principes seculares in suis ditionibus pertinet, ut dicit Covarr. *variar. lib. 3. t. 3. & nos diximus quaest. ult. n. 72.* Ex quo fit, ut lex vel canon latus super constitutione census obligare tantum videatur in terris Ecclesie, non Imperij, & aliorum Principum, si credimus *Friderico Martin. loc. cit. n. 70. & 71.*

6 Denique hoc fortissimo argumento utuntur, quia lex humana, sive canonica, sive civilis non obligat, nisi populi moribus & iudicio recepta sit, idque probari ex *textu in cap. in istis, distinct. 4.* ubi leges dicuntur firmari, cum moribus utentium approbantur: & ex *l. de quibus 32. ff. de legib.* ubi hoc apertissimè cautum est illis verbis. *Nam cum ipsa leges nulla alia causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt,* quod notat idem Cujac. *in l. 1. Col. qua sit long. consuet. Socin. in cons. 32. n. 44. lib. 3. Roland. tract. de iuro doc. quaest. 99. Menoch. lib. 2. præf. 2. num. 1. Senator Sola ad proems. decret. gl. 4. num. 30. & 33. Surd. in cons. 58. n. 9. & 10. Covarruvias, qui de lege Ecclesiastica loquitur *lib. 2. variar. cap. 16. num. 6. vers. 5. Emman. Roderic. d. quaest. 6. art. 10. Canif. de usur. cap. 11. num. 3. vers. ceterum,* & desumptum est ex Aristotel. *lib. 2. Politic. cap. 6.* ubi ait leges nullam vim habere, ut eis pareatur, nisi iudicio populi receptæ sint.*

7 Ex quibus constitutionem D. Pij in iis regionibus non obligare, in quibus recepta non est, sentiunt nominatim Thesaur. *in dec. 154. in fin. Canif. & Martin. loc. cit. Gudelin. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. num. 50. Gratian. discept. cap. 587. n. 13. & 14. & acerrimè Felician. in d. c. 9. n. 2.* concludens illam in Hispania non obligare, cum Hispanorum moribus recepta non fuerit, nec illius transgressores culpæ notari posse. Hisque congruenter Leonard. *Ess. de iust. cap. 26. num. 6.* ait non esse credibile suam Sanctitatem velle, ut hæc Bulla, quæ tot novas, & iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum civilem servandas, in aliis provinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem factam. Nam ex contrario sequentis gravissima incommoda. Infiniti enim contractus bona fide celebrati essent irriti cum maximo contrahentium damno tenerentur enim plurimi pensiones omnes recipas imputare in sortem: & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere, idque absque ulla culpa, qui tamen cum pari, vel majore lucro pecuniam in rem fructiferam, vel negotiationem impendissent, si contractum censuralem irritum esse putassent. Neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innoxescere omnibus, ne, quantum est ex parte legislatoris, subditis damnum incurrant ex ignorantia, neque iuste se possint excusare, si non observant. Et deinde concludit constitutionem non obligare in Belgio, in Gallia, in Germania. Idem sentiunt Azor. *par. 3. lib. 10. cap. 19. num. 3. Valer. Reginald. libr. 25. cap. 31. num. 444. Canif. de iur. cap. 10. num. 5. vers. ceterum. Binsfeld. in cap. in civitate conclus. 3. in fin. Philibert. Bugnon. de legib. abrogat. lib. 6. cap. 69. Carol. Loyl. de reddi. lib. 1. cap. 9. n. 12. Malder. tractat. 5. c. 5. dub. 6. vers. illud credibile. Zerol. in praxi Episc. verbo contractus censuales, in princ. Bernard. Grevæ. ad Galil. lib. 2. conclus. 7. consid. 1. n. 1. Emanuel Roderic. in explicat. dicta constit. in fin. princ. Martin. Bonac. de contract. disp. 3. q. 7. punct. 10. num. 4. Fontanell. de pact. nuptial. claus. 4. gl. 15. part. 1. num. 3. & 5. ubi alios auctores Hisi. non refert, qui testantur eam constitutionem in Regnis Hispaniæ non fuisse receptam † Inter quos Molina Theologus *in disp. 390. num. 2.* differens de ea conditione, sic enim loquitur, quæ cautum est, ut non nisi in pecunia numerata, presentibus testibus, & Notario, & in actu celebrationis instrumenti census, constituatur, sic ait. *Illud admonerim, quam vis solemnitas huius clausulæ ex zelo sancti statuta, & sanctissimo Pontifici Pio V. fuerit suggesta, fortasse expedire, ut aboleretur. Præcisissimi enim sunt, qui illam servent, quia molestissimum illis est, neque sine sumptibus fieri potest, ut pecunia coram Tabellione, & testibus numeretur, aut tradatur. Neque ea omnia statuta sunt, quæ in sepe spectata ad aliquem bonum finem iudicantur expedire, quando spectata fragilitate humana difficilè, & a paucis implentur, occasioque esse potest illaqueandi conscientias, & dubitandi, an contractus aliquando in se iusti irriti sint, & nulli, cum inere restituendi, vel computandi in sortem pensiones acceptas. Et in disp. 392. n. 1. clarè ait, Principes seculares tantum ex hac constitutione recipere tenei, quorum opposita iuri naturali repugnant, vel valde periculosa sunt saluti animarum. † Hoc etiam docuit Salas *lib. de censib. dub. 6. num. 3.* & probat *lex d. cap. in istis. §. leges,* quo in loco sermonem esse de lege Ecclesiastica ait, & constare ex verbi unde illud, ubi refertur decretum quoddam Thelesphori Papæ, quod non obligare dicitur, quia non fuit moribus utentium approbatum. Et deinde congruenter iis, quæ ex Molina dicta sunt *num. 4.* Addit summum Pontificem non habere potestatem circa temporalia, nisi quoad sunt necessaria, vel valde utilia ad spiritualia: ergo non potest obligare ad servandas condiciones aliquas in censibus, quæ non sunt**

12 sunt necessariz, neque valde utiles ad salutem animarum. Denique Valen. Reginald. *loc. cit.* postquam recensuit conditiones, quæ ex constitutione Pij V. requiruntur in constituendis censibus, *eam*, inquit, *omittere possumus studio brevitatit*, quia Bulla hujusmodi obligat quidem quoad illa, quæ continent juris naturalis, quandoquidem talia neque non usu, neque contratio usu tolli possunt *e. ult. de consuet. quoad illa tamen, quæ tantum sunt juris positivi non obligat eos, apud quos recepta non est, imo potius contrario usu repudiata*. Non usum enim, vel contrarium usum sufficere ad tollendam legis humane vim ex *d. e. ult. & d. e. in istis, distinct. 4. & c.* Accedat quod ea ipsa Bulla nihil contineat, unde sufficienter colligatur mentem Pontificis in illa ferenda fuisse, ut obligaret ante promulgationem, & receptionem in provincia. Neque probabile est prudentissimum Patrem instituisse perturbari alios principes in sua jurisdictione temporali, aliam formam rationi minimè repugnantem sequentes censibus constituendis.

13 Sed primus omnium Navarr. *in comment. de usur. n. 107. & 108.* distinctione adhibita putat constitutionem D. Pij in iis, quæ continent declarationem juris divini, & naturalis, vel necessaria sunt ad tollendam urgentem suspensionem usurarum, ubique retinendam, & servandam esse: in iis verò, quæ neque juris divini, neque naturalis sunt: neque tendunt ad tollendam urgentem presumptionem usurarum, sed magis videntur pertinere ad humanam, & civilem justitiam, inter quæ censet prælationem, quæ datur emptori census, & alia quædam, constitutionem non ligare eos, qui summo Pontifici, in temporalibus non subjiciuntur; & Navarr. doctrinam probarunt plurimi, ut Frideric. Martin. *loc. cit. num. 72. & 73. Surd. in conf. 282. num. 23. lib. 2. Honded. in conf. 35. num. 2. & 3. lib. 1. Philarch. de offic. Sacerdot. lib. 5. c. 17. Binsteld. in d. cap. in civitate, q. 2. concl. 3. in fin. Lelius Zecch. de usur. c. 10. num. 11. vers. pro cuius bulla. Idemque ferè sentiunt Molina, Reginaldus, & Salas *loc. cit.* & qui his scriptis prodit Duardus *in d. q. 3. num. 15.* Tametsi Salas eodem loco nocet Navarrum, & alios, qui cum sequuntur, interdum malè loqui, dum dicunt bullam hanc in parte declarationem esse juris divini, & naturalis, cum potius jubeat, & constituat: & si quid contra fiat, irritum esse decernat: idque ex eo manifestum esse, quia præteritos casus non comprehendit, sed tantum census postea celebrandos: Et inutilis etiam ex eo hæc distinctio esse videtur, quia etiam subducta constitutione Pij V. ad ea, quæ sunt juris divini, & naturalis, omnes ubique, & semper tenentur, ut patet ex *c. quod jure, distinct. 8. & docent omnes, & Salas, & Zecch. loc. cit.* & ipse Duard. *in d. q. 3. n. 37.* & proinde cum in constitutione census ea servantur, quæ jure naturali, & divino instituta sunt, non ex eo sequitur bullam cõtrahentes obligare, ubi moribus populorum recepta non fuit, quia hæc obligatio non bullæ referenda est, sed juri divino, & naturali, quo omnes peræque tenentur, & adligantur, ut dictum est, & dissentit Vasquius *contro. illustr. lib. 1. c. 19. n. 16. & 17.* Ubi docet, si jus five divinum, five naturale lege aliqua repetitum sit, non desinere esse jus naturale, aut divinum: nec officij civile, quia tunc Princeps non tam jus novum fecisse, quam quod antea erat receptisse videretur, refertque ita docere Bart. *in d. l. de quibus, de legib. & alios quosdam: & congruenter cap. 44. n. 10.* ait jus divinum & naturale obligare ante promulgationem. Nec tamen omittam Canisium *in d. c. 10. vers. ut igitur.* Navarr. doctrinam non satis probare.*

14 Ita ergo, & tam variè auctores de hac quæstione sentiunt, & exceptis Italis, qui etiam inter se non omninò conveniunt: reliqua Scriptorum cohors existimat constitutionem hanc, ubi nec proposita est, nec moribus recepta, non obligare, & licere contrahentibus sub alia forma redditus annuos emere, & percipere, dummodo nihil in fraudem usurarum fiat, & justo pretio, æquique conditionibus contractus incurratur.

15 Verùm quemadmodum, inquit Gudelin. *loc. cit. num. 51.* hanc sacrosanctam auctoritatem omnes movere debere, ut ab emptione reddituum personalium abstineant, ita mihi æquum, & congruum videtur, ut non nisi servata forma hujus constitutionis redditus annuos emant, & percipiant, & abstineant pactis, quæ hac constitutione prohibentur. Quis enim huic malo occurrere debuit, aut potuit, nisi Romanus Pontifex, cui universi Christiani gregis cura à Deo mandata est, & credita: Et cum inter juris, & Theologiæ consilios non satis de iustitia, & forma hujus contractus conveniret, cuius auctoritati altercationes Doctorum potius cedere debent, quam Romani Pontificis, qui Apostolicæ Ecclesiæ unus est Medicus, & Prin-

ceps, & Doctor Orthodoxæ doctrinæ, & fidei, ut dictum est? Nobis sanè gloriæ est tanti Pontificis obtinuisse mandatis, & constitutionem hanc, postquam innovat, neque enim audivi aliquando promulgatum fuisse, nostris moribus receptam esse. Quam tamen ne avaritia locupletiorum, & foeneratorum laceraret, edicto Serenissimi Ducis nostri, cujus sæpe mentionem fecimus, opus fuit, quo contractus census in Pontificæ constitutionis fraudem celebrari coererentur, & admonerentur Nicenses, ut in emptionibus reddituum formam à D. Pio præscriptam in posterum religiosius observarent, & pactis ea constitutione prohibitis abstinerent.

17 Neque tamen puto eos, qui in iis regionibus, in quibus constitutio D. Pij neque promulgata est, nec usu recepta, redditus annuos sub alia forma emunt, coemuntque, peccare, & restituendi reos esse, dummodo animo emendi, & non foenerandi justo pretio, justis æquisque conditionibus census constituant. Et enim mihi persuasum Summis Pontificibus, & Ecclesiasticis magistratibus jampridem notum esse constitutionem D. Pij V. toto ferè Christiano orbe non servari, ut in Germania, Gallia, Hispania: idem Scriptores harum gentium passim testantur, neque dissimulant, eorundemque libri Romæ recepti sunt, & tenentur omnium manibus. Ex quibus etiam constat Reges, & Principes in suis Regnis, & Provinciis leges, & pragmaticas sanctiones de constitutione reddituum veluti de re temporali, & civili edidisse, quæ in illis regnis, & provinciis tam in contrahendo, quam judicando servantur, & præsertim ex Canisio, apud quem sunt constitutiones Caroli V. & aliorum Imp. de censibus editæ, & apud alios. Quamobrem cum summi Pontifices, qui post D. Pium Ecclesiæ præfuerunt, nihil contra statuerint, sed sub alia forma contractus illis in Provinciis iniri permiserint, & nunc etiam patiantur, existimo illis gentibus licere sub alia forma contrahere, dummodo fraus absit, & nihil fiat in fraudem usurarum, & emptores, qui redditus percipiunt, restituendi reos non esse, neque iudices, qui hujusmodi contractus probant, & exequuntur, ut notat Canis. *loc. cit.* & Er multò magis in hac sententia confirmor, quia animadversè Siculos, quæ Insula pars Italiæ est, ut constat ex *l. 9. ff. de judic. vel potius inter provincias Italiæ continentes, quia modico freto ab ea dividitur, ut ait l. 99. de verb. sign. f.* quibus sub alia forma census contractus inire usurarum fuerat, cum ad D. Greg. XIII. recurrissent, ut constitutione D. Pij in emptionibus reddituum solverentur, id à summo Pontifice impetrasse, illique permissum fuisse, ut secundum constitutionem D. Nicolai V. census compararent. Quod etiam aliis gentibus concessisset, si id exposulassent. Excitque præfati Pontificis Greg. XIII. Constitutio apud Duardum in principio sui operis, & apud alios, in qua, quod maximè hic notandum est, aperuissimè scriptum est, D. Pium V. multa in dicta sua constitutione statuisse, quæ ad justitiam contractus censuales minimè sunt necessaria, & inter cætera, ut census non generaliter super omnibus bonis, sed specialiter super re certa imponatur. Et hoc exemplo confirmari potest, quod multis ostendit doctissimus Suarez, *d. lib. 4. cap. 16. num. 5.* licere ex hac causa ad summum Pontificem supplicare, referens etiam n. 8. id legibus Pontificis frequenter fieri. Neque prætermisero, quod refert Ludovic. Bellon. Avenion. *conf. 72. n. 9.* Avenionem, quæ mihi altera patria est, in qua scilicet humanioribus literis, & Philosophiæ operam dedi, & in tota illa provincia, quæ ditioni Pontificis subiecta est, nunquam constitutionem Pij V. in usum fuisse, & redditus annuos nulla specialis rei, sed tantum omnium bonorum facta mentione, super communitatibus permissos fuisse, & quotidie ita constitui generaliter tantum omnium bonorum mentione, & obligatione facta. Constituo igitur in iis locis, in quibus sanctio Pontificia recepta non est, nec moribus populorum confirmata, contrahentes, qui sub alia forma justo tamen pretio, & æquis pactionibus census bona fide emunt, & iudices, qui hujusmodi contractus comprobant, & servari jubent ex tacita Pontificum dispensatione tutos esse, ut noverant Felician. *loc. cit. num. 3. in fin.* & post hæc utrunque scripta Emin. Card. de Lug. *disput. 27. n. 67. vers. quid quid autem,* & admittere videtur Duardus *in d. q. 3. n. 53. in fin.* & probari potest ex his, quæ magnus Suarez docet *d. lib. 3. de legib. cap. 19. n. 10. & lib. 4. c. 16. n. 9.* ubi ait legem etiam canonica non si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligare.

18 His consequenter, quod quærit Cencius *quæst. 9.* qualis census esse debeat, & respondet eodem loco *num. 1. & 2.* debere constitui servata forma constitutionis Divi Pij, alioquin nullum, & foenerativum censeri, non tan-

20

rum coercendam est eo modo, quo diximus *quæst. 42. numer. 27.* sed etiam, ut accipiendum sit in *his dumtaxat locis, ubi constitutio Pij V. recepta est, non autem de censibus, qui in aliis provinciis celebrantur, quæ in constituendis censibus alio jure utuntur, ut in Sicilia, & alijs. In his enim locis etiam sub alia forma contractus sustinendi sunt, dummodo nihil contineant, quod à jure divino, & naturali remorum sit, & constituantur, ut inter bonos, & bonæ conscientie homines, in quos non solet cadere fraudis, & sceleris suspicio, in provincia agitari solent.*

21. Sanè ubi constitutio recepta est, retinenda est etiam in interno foro. Nam licet aliud videatur Navarro *loc. citat. num. 88. & num. 121.* qui alios sanè plurimos in suam sententiam traxit, ut Boninsing. *d. tract. de censib. cap. 5. num. 5.* Eman. Roderic. *cod. lib. cond. 4. dub. 1.* Less. *de justitia, lib. 12. cap. 22. dub. 1. num. 80.* Leonell. *ad hanc Bullam gloss. 32.* Lælius Zecch. *loc. cit. & Canif. in d. cap. 10. num. 8. vers. hac tamen.* ubi concludit constitutionem Pij V. ad forum conscientie pertrahendam non esse, eo quod contractus censuales ante initos non irriter, sed subiciat iudicio honorum Religiosorum. Quod certè non fecisset Pontifex, nisi quæque existimasset, quoad conscientie forum contractum censualem posse licitè, & sine affectu tænerandi sine his conditionibus exerceri. Verius tamen meo iudicio est, ubi ea constitutio recepta est, etiam ad forum conscientie pertinere, neque in conscientia tutos esse, qui scienter neglecta eius forma census, & redditus annuos emunt, ut adversus Navarrum sensit Felician. *lib. 3. cap. 8. num. 14.* Virgin. *de Bocat. part. 1. num. 52.* Molin. *in dict. dispa. 390. num. 1.* Rebell. *lib. 10. quest. ult. in princ.* Joan. Azor. *part. 3. lib. 10. cap. 8. quest. 3.* Salas *d. lib. de censib. dub. 8. numer. 11.* rectè subiciens, verba illa, *nullo modo, quibus constitutio utitur, ad forum internum etiam se extendere.* Quod etiam scribit Molfes. *in d. cap. 6. num. 82.* Fillucius, *tract. de cens. cap. 3. num. 308.* Anton. Mercad. *contrav. lib. 11. cap. 26. num. 6. & 7.* & Scortia *Theorem. 262. in fin.* Quod etiam sensit Eminent. P. de Lugo *loc. citat. num. 62.* dum se refert ad ea, quæ docuit *in dispa. de contract. in genere, sect. 9. num. 252.* & aperitissimè *in d. dispa. 27. num. 83. vers. alij verius, & probari videtur illis constitutionis verbis, animarum salutem, prout tenemur, consulentes, & rursus ex eo, quod Summus Pontifex post traditam huic contractui formam illos omnes hortatur, ad quos sub alia forma pervenerant, ut eos censuræ proborum virorum subicerent, & animarum salutem consulerent, qua conjectura etiam usus est Virgin. *loc. cit.* Nam inquit, si Pius V. dat formam contractui annuorum reddituum, & aliter factos declarat *facterarios, quomodo potest esse tunc in foro conscientie, qui facit contractus contra formam traditam à Papa, & qui declarat contractus aliter factos esse usurarios.* Denique quæ admittit hac Navarri sententia magna via aperitur fraudibus, & securiores homines accederent ad constitutionem Divi Pij V. varijs artibus lacerandam, quod incongruum, & publicè noxium esse videtur. Quare, consultius, & tutius est sincere, & ex fide bona contrahendo rem, & conscientiam in tuto ponere, & servata ad amissim formam constitutionis his difficultatibus, & ambiguitatibus liberare. In quibus verò hæc forma consistat, diximus *in fine quest. præced.* de quibus nunc diligentius tractandum est.*

QVÆSTIO XLV.

De qualitatibus rei censui subijcienda, & primum, ut sit immobilis.

S V M M A R I V M.

1. Res, quæ censui subijcitur, ex constitutione Pij V. quatuor qualitates habere debet.
2. Res, cui census injicitur, debet esse immobilis.
3. Census super agris, domibus, molendinis, & alijs *locis* iustitiam rectè collocatur.
4. Edificia sunt res soli.
5. Furnus res immobilis, & à clibanis differt.
6. Census super adibus ligneis constitui potest.
7. Edes ligneæ immobiles.
8. Domus ligneæ evulsa solo domus esse desinit.
9. Insulis maris census imponi potest.
10. Item insulis, quæ in fluminibus fiunt.
11. Census super insulis fluctuantibus an constitui possit.
12. Molendinis, quæ in fluminibus, cymbis imponuntur, an census imponi possit.
13. Molendina cymbis in fluminibus imposita inter res mobiles referuntur.
14. Census super molendinis fluvialibus constitui non potest.
15. L. 1. §. si iusserim de acquir. possess. declaratur.
16. Columnæ inter res mobiles.
17. Census super molendinis, quæ in fluminibus jactis parvis posita sunt, constitui potest.
18. Item in ijs, ad quæ subditi accedere tenentur.
19. Census in molendinis, quæ in ripis fluminum constructa sunt, rectè collocantur.
20. Molendina minorum, quæ in ripis fluminum adificata sunt, sine decreto alienari non possunt, & n. 22.
21. Molendina in feudum dari possunt. Et in Emphyteusim.
22. Molendinorum periculum iustam præbere potest causam alienandi.
23. In alienando bona minorum iusta causa absque decreto non sufficit.
24. Molendinis, & piscariis, quæ per iumenta circumstantur, census superimponi potest.
25. Molendinis, quæ vento agitantur census injici potest.
26. Et in feudum dari possunt.
27. Salinis, & auri, & aliarum specierum fodinis census imponi potest.
28. Remora Piscaria quid sit. Thynnariis census injici potest.
29. Portubus, & litori maris census validè injicitur.
30. Mare, & litus maris omnibus communia sunt.
31. Fluminibus census imponi potest. Flumina inter immobilia sunt.
32. Census super diverticulis fluminum constitui potest.
33. Lacubus, & stagnis piscariis census imponi potest.
34. Stagnis, in quibus pisces servantur custodia causa, census imponi potest.
35. Pisces piscinis includuntur, ut servantur, non ut crescant.
36. Vendito fundo veniunt pisces, qui sunt in Lacubus.
37. Columbarijs an census possit imponi. Caniculorum sepris an census ritè imponi possit.
38. Columbarum fecunditas. Columbarum parva singula quanti Roma venierint eo Varone.
39. Emanuelis Comneni constitutio quedam, Anacoretæ milites Christi.

Forma, quæ emptionibus reddituum à Divo Pio constituta est, in duobus posita est, in prædio, cui census injicitur, & pretio quo venditur, & comparatur. Nec enim permittit Pontifex redditum annuum super quibuscumque rebus, & ex nuda obligatione constitui, neque ex quocumque pretio emi, & acquiri posse: sed ad cohibendas tæneratorum, & locupletiorum fraudes, cautiones aliquas

aliquot adhiberi iussit in praedio, & pretio, quibus neglectus census non consistere, sed foeneraticium esse decrevit, ut constat illis constitutionis verbis, *contractusque sub alia forma post hac celebrandos foeneraticios esse iudicamus.* Et quidem in re, cui census injicitur, quatuor qualitates ad validitatem contractus concurrere jubet, ut scilicet sit immobilis, vel pro immobili habeatur, ut natura sua sit fructifera, ut tot saltem fructus ferat, qui pensioni sufficiant: deinde ut sit certa, & suis finibus designetur, de quibus pauca quaedam dicam aucturus deinde de cautionibus, quae ad validitatem contractus ex forma hujus constitutionis circa pretium adhibenda sunt, si Deus vires dabit, ut quod pollicemur, exequi valeamus.

Prima igitur qualitas rei censualis est, ut sit immobilis, vel quae pro immobili habeatur, ut constat ex illis constitutionis verbis. *Hac igitur nostra constitutione statuimus censum seu annuum redditum creari, confirmari nullo modo possent in re immobili, aut qua pro immobili habeatur.* unde licet aliquando valde dubitatum sit, an census constitui possit super obligatione personalium tantum, vel super bonis omnibus nullo designato fundo, nunc post constitutionem D. Pij exploratum est, ubi illa recepta est, pro forma, & substantia contractus requiri, ut census super re immobili constituantur, ut inter alios notat Roderic. *de ann. redd. lib. 1. q. 4. num. 27.* Ugolin. *de usufr. cap. 49. §. 1. n. 1. & 4.* Camil. *cod. lib. 4. cap. 30. n. 6.* Intrigliol. *de censib. qu. 35. nu. 1. & Marcell. Conventan. in addit. ad eund. & censur. Rota post Cencium in dec. 30. num. 1. & dec. 350. num. 2. & ipse Cenc. q. 29. n. 4. & hanc recepissimam esse sententiam scribit Avendan. *de censib. Hist. pan. c. 50. n. 12. & 16.* subiciens secundum primariam, & originariam naturam census bona stabilia in eius creatione requiri: & ideo constitutionem Divi Pij, quae id exigit, jura principis innixam esse, quod tamen multi negant, ut initio dixi, & post constitutionem Divi Pij superfluum est querere.*

Primi generis sunt res solae, quales sunt vineae, prata, agri, montes, colles, valles, sylvae, & his similia, super quibus censum imponi posse certi juris est, & latentur omnes, ut Virgin. *de Bocat. lib. de censib. par. 2. n. 3.* Avendan. *cap. 51. num. 1.* Filliuc. *in tract. de censib. cap. 2. n. 285.* Socrus. *in select. Pontif. consil. theorem. 358.* & Cenc. *loc. cit. num. 3.* cuius generis etiam sunt domus, furni, molendina, & reliqua aedificia, quae solo cohaerent, quibus propterea, si caetera concurrant, recte census iniicitur.

Et licet Avendan. *loc. cit.* scribat istiusmodi bona non esse immobilia soli, sed simpliciter immobilia, & solo cohaerentia, quem probavit Cencius ubi supra, & Duard. *in §. 1. q. 27. in princ.* tamen res solae etiam dicuntur in l. 1. §. plane ff. de vi & vi arm. & in l. 7. §. res solae ff. de usufr. & ideo super illis valide census imponi potest, ut idem auctores docent in eisdem locis, & Ugolin. *in d. §. 1. num. 2.* & constat apertissime ex constitutionibus duorum Pontificum Martini V. & Calixti III. de emptione, & vendit. quae verbis expressis hoc probant, ut observat Avendan. *in d. cap. 51. n. 6. 1.* Et tunc quidem, quotum sit mentio, ut etiam humani in l. 24. §. 6. ff. de damn. infect. inter immobilia ceteri, vel ex eo constat, quia hoc nomine a clybanis differunt: clybani enim mobiles sunt, & quocumque visum transferri possunt, furni vero, ut qui ex cementis, seu lateribus & calce in urbibus construuntur, immobiles, ut tradit Joana. Hering. *de molend. q. 2. num. 78.* & Camil. Borell. *de magistrat. edict. lib. 4. cap. 6. num. 44.* Et proinde illis valide census imponitur, ut in hoc Niciensi tractu usitatum est, praesertim ab oppidis, & castris, quae ex farnis annuos proventus percipiunt.

Sed quaeritur an super aedibus ligneis census institui possit: & Avendan. *cap. 16. num. 27.* respondit non posse, cum nec frugiter sax, nec locari possint. Quod etiam tenuit Duard. *in d. §. 1. q. 28. n. 12. & 13.* quamvis non probet rationem, qua Avendan. movetur, sed aliam proferat, quia scilicet huiusmodi aedes exemptis sunt, & mobiles, & solo proprio non dicuntur cohaerere, cum extra earundem corruptionem possint eximi, & a solo separari. Ego vero puto censum in illis consistere, modo solo adhaere fiat, & ad perpetuam habitationem constructae, verè enim fructus ferunt, cum habitari possint l. 14. *C. de usufr. l. 11. §. 1. ff. de pign. vel locari, ut raves l. si navis, ff. de rei vendic. 1.* Et immobiles esse constat apertissime ex l. 1. §. 8. ff. de vi, & vi arm. ut etiam ex hoc loco notat Benven. Stracc. *in lib. de navib. par. 2. num. 31.* Nam licet interdictum hoc ad res mobiles non pertinet, si quia tamen de ligneis aedibus dejectus fuerit, nemo ambigit interdicto locum esse: & proinde, ut in aedibus, quae ex lapidibus, & cementis constant, census consistit, ita in aedibus ligneis valide institui dicendum est. Neque movet

quod Duardus ait, ideo mobiles videri, quia sine earum corruptione possunt a solo separari. Nam eo ipso quod eximuntur, & dissolvuntur, desinunt domus esse, quia earum forma mutatur l. 10. §. non tamen, & §. in navis, ff. quib. mod. usufr. amitt. & l. inter 83. §. sacrum ff. de verb. oblig. & fundamento sublato tollitur aedificium, constat igitur revulsa illa lignorum strue desinere esse domum, & dum cohaeret solo inter res immobiles censeri ex d. l. §. 8. quem locum a relatis auctoribus miror animadvertum non esse, & consequenter super aedibus ligneis, censum recte constitui posse, tametsi inconsulti hominis esset, super ea recensum emere, quae facile incendio perire, & in cineres colli potest.

Sed quid de insulis statuendum est? Et quantum attinet ad insulas maris, quae verè sunt bona soli, si frugum, & fructuum feraces sunt, stultum est quaerere, an illis census valide iniiciatur. Etenim super illis, vel praediis, quae in eis sita sunt, census recte constitui certi juris est. Nec enim ab aliis agris distant, nisi mari undique circumdantur, & alluvitur §. in insula. *Instit. de res. div. §. 1.* Idemque dicendum est de insulis fluminum, quae sunt, cum fluvius paulatim colloendo locum eminentem supra alveum fecit, & eum altitudo auget, ut in l. 30. ff. de acquir. rer. dom. quales Rhodanus intercursum facit. Huiusmodi enim insulae res soli sunt: & vel agri, vel pars, & portio agrorum l. inter eos & l. 65. §. 2. ff. ed. l. 8. §. sed & si. ff. de usufr. l. 26. in fin. ff. de except. rer. judic. & proinde validus est census, qui illis superimponitur, ut docent Avendan. c. 55. n. 6. & P. Duard. *in d. §. 1. q. 30. n. 13.*

Sed valde haereo, an idem dicendum sit de insulis, quae fluant, & uno in loco non permanent. Cujusmodi plures commemorat Dion. lib. 1. *rer. Roman.* Seneca l. 3. *natural. quae. cap. 25.* & Plin. lib. 2. *cap. 95.* ubi refert in Lydia quadam non ventis solum, sed etiam concis quolibet impelli, & Ludovic. Guicciard. *in descriptione Artesia,* qui refert in Lacu S. Homerii quadam parvas insulas esse, quae funibus ab incolis, quò videtur, impelluntur. De his etiam loquitur Labeo *in d. l. 65. §. idem juris ff. de acquir. rer. dom.* ubi ait, huiusmodi insulas non ipsi fluminis alveo cohaerere, sed virgulis, aut alia levi materia ita in flumine sustineri, ut solum eius non tangant, & proinde has prope modum publicas, & ipsius fluminis insulas esse, non privatorem. Quod notat Bart. *in tract. de insul. verum in flumine nata & Myning. in d. §. insula. num. 7.* & istiusmodi insulas mobiles, & immobiles videri scripsit Tiraquell. *lib. 1. de retr. lib. §. 2. glof. 7. num. 121.* id est mobiles, quòd moventur, immobiles, quòd non ubivis moventur, ut caeterae res mobiles, & deinde subiicit. *Sicut ergo mare, fluvium, stagnum inter immobilia numerantur, tametsi eorum a sua moventur, ita & huiusmodi insulae, quae eis perpetuo cohaerent, tametsi non eodem semper loco, debent etiam censeri immobiles.* Ex quibus videtur super huiusmodi insulis census collocari posse, si veritate confirmatae sunt, & ex illis annuatim ex pasta pecorum, vel alia ratione fructus proveniant, ut tenuit Duard. *in d. q. 30. num. 14. in fin.*

Ex his consequens esse videtur, censum valide constitui posse in molendinis, quae cymbis imponuntur in fluminibus, & adversus vim aquarum caecis, & funibus sustinentur, & retinentur, cuiusmodi multa vidi in Pado, & Tiberi, quia licet interdum loco moventur, ut insulae illae fluctuantes, de quibus mox dixi, non tamen extra flumen ea movere licet, nisi dissolvantur, & praesertim quia retinaculis, & caecis fluminum ipsis cohaerent, & ideo res immobiles quodammodo esse videntur d. l. 1. §. plane. ff. de vi & vi arm. Deinde quia ut praedia urbana, & rustica locantur, & ex illis quotannis fructus percipiuntur, ac si omnino res stabiles essent, quod argumentum est, res esse immobiles secundum Bald. *in quor. feud. col. 6. v. c. f. sed quera quomodo, num. 21. & 22.* Tiraq. *loc. cit. num. 123. in fin.* & Simoncell. *de decret. part. 2. in princ. 12. num. 86.* & proinde inter immobilia referuntur a Rebuffo *inter. 95. de verb. signif. & Joan. Hering. lib. de molend. q. 8. n. 9. & 31.*

Sed his non obstantibus verius est istiusmodi molendina rebus mobilibus accedere, ut nominatim scribit Jacob. Novell. *in lib. de iure protom. §. 2. num. 112.* Guerin. *in lib. de iud. feud. tit. in quib. reb. feud. const. poss. in fin.* Ripa *in l. quominus, n. 126. ff. de flumin.* Tiraquell. *in d. glof. 7. n. 92.* & Francisc. Carinaud. *cod. lib. de retr. lib. 4. cap. 17.* Guier. *practic. quae. lib. 5. cap. 91. n. 2. & 3.* unde colligunt, ea contineri legato mobilium, & exquiri his, quae servando servari non possunt, & a tutore sine solemnitate ulla alienari posse, ut etiam docet Montan. *in lib. de entr. & curat. cap. 33. n. 176.* & Guier. *de usul. par. 2. c. 5. n. 51. 1.* Ex quo illud

illud necessarîo consequitur, ut super illis census creati non possit, nempe ob constitutionem Divi Pii, qua nominatum cautum est, ut non nisi super re immobili census constituitur, & ita in specie docet Avendan. *cap. 52. num. 13. Cenc. in d. q. 29. nu. 7. & Duard. in §. 1. q. 27. in fin. & q. 28. nu. 10.*

14 Neque movet, quod crenis, & alijs retinaculis alligentur ripis, & munitionibus fluminis, vel proximis ædificijs, quia id non satis est, ut inter immobilia censentur. Nam, & naves hæc ratione res immobiles dici possent, cum iactis anchoris sistantur: sed ad hoc necessesse est, ut solo coherent, & figantur *d. l. 1. §. plan. ff. de vi, & vi arm. l. granaria, ff. de act. emp. & arg. d. l. 65. §. idem juris, de acquir. rer. domin. & l. eum, ff. de usucap. nec est contrarium, quod instar prædiorum locari soleant, quia ad hunc etiam modum naves, currus, vehicula, & alia res mobiles locari possunt, *l. 25. §. si opera, ff. de usufr. l. fructus, §. in seruo, ff. solut. matrim. l. 19. vers. præterea, ff. de usur. & t. Demique nihil ad rem hanc pertinet *l. 1. §. si iusserim, ff. de acquir. possess. ex qua Rebuffus loc. cit. respondit huiusmodi molendina inter immobilia computari, quia hoc loco Ulpianus definit tantum non esse necesse actu, & corpore apprehendere possessionem, sed oculis, & affectu etiam apprehendi posse, & ait argumento esse eas res, quæ propter magnitudinem ponderis moveri non possunt, ut columnas; nam pro traditis eas haberi, si in re præsentî consenserint. Quod de rebus mobilibus accipiendum est, ut ibi Accursius notat, quæ licet dicantur propter magnitudinem ponderis moveri non posse, non tamen desinunt esse mobiles. Nam id ita intelligendum est, ut moveri non possint ab ipsis distrahentibus, & tradi eo modo, quo traditur ensis, vestis, liber: neque de rebus soli propriè dicitur propter magnitudinem ponderis loco moveri non posse: sed de iis tantum, quæ à solo***

15 divulse sunt. † Quod sanè ostendit exemplum quo Ulpianus utitur, columnarum, quas per se spectatas mobiles esse, & inter immobilia censi certissimum est, & fatuum esset dicere, loco moveri non posse. Alioquin frustra in *l. 6. & 7. Cod. de ædific. privat. prohibuitur est, ne quis ad rura columnas transferat, vel ex una provincia in aliam. Male igitur Rebuffus inde colligit istiusmodi molendina res immobiles esse. Quæ quidem facile moveri possunt, si vincula solvantur, vel abscondantur: unde verius est mobilium loco censi, ut docent auctores citati, & Rosentall. *de feud. c. 4. conc. 4. nu. 2.* ubi hinc colligit in feudum dari non posse.*

16 Cæterum hæc duobus modis declaranda sunt. Primus est, si forte iactis pilis hæc molendina in fluminibus posita sunt. Hoc enim casu cum alveo fluminis, & ita solo coherent, inter immobilia haberi debent, *arg. l. 30. in fin. ff. de acquir. rer. domin. & d. l. 1. §. illud & §. plane, ff. de vi, & vi arm. & docet Joa. Hering. in d. q. 8. n. 32.* proinde tanquam res soli, & in feudum dari posse arbitror, & super illis censum rectè constitui. † Secundus est, si non omnibus jus sit habere molendina, in flumine publico: sed ex privilegio, vel quo alio iure alicui tantum id liceat, ita ut cogantur subditi, vel incolæ ad hæc molendina accedere, quæ idcirco bannaria dicuntur, hoc enim casu stabilibus aggreganda sunt. Nec enim eorum substantia in rotis, & lignis tantum consistit, sed etiam in iure illo, quod stabile est, & sublato ædificio, vel flumine, vel vi fluminis, adhuc permanet: nec ulli alteri ius est in flumine hæc ædificia ponere, ut tradit Francis. *Marc. quest. 106. num. 6.* & proinde huiusmodi molam cum hoc iure rectè in feudum dari posse scribit Rosentall. *cod. loc. & aliis auctoribus citatis idem Hering. qu. 24. num. 21.* ideoque etiam census super illa validè potest collocari.

17 Sanè, quod atinet ad molendina, quæ solo coherent, & in ripis fluminum constructa sunt, vel ad præterlabentem aliquam aquam ædificantur, quia sine dubio res soli sunt, & immobilium numero habentur, *l. 7. §. 1. ff. usufr. & d. l. 1. §. plane, de vi, & vi arm. & notat Arius Pinell. in l. 1. C. de bon. matern. par. 3. num. 18. Gutier. in d. q. 91. num. 5. & Hering. loc. cit. num. 10. certum est in illis valide censum collocari, ut sentiunt Navarr. *in lib. de usur. num. 118.* & Virgin. de Bocat. *par. 2. num. 43.* & in specie tradunt Felician. *de censib. lib. 2. cap. 3. num. 37.* Avendan. *d. cap. 52. nu. 10.* Cencius in *dict. quest. 29. num. 7.* & Duard. *loc. cit. n. 5.* idem Hering. *cod. tract. de molend. quest. 73. n. 12. & 16.**

18 Nec est contrarium, quod hæc molendina à tutoribus sine decreto alienari possunt, ut scribit Montan. *in d. c. 33.*

nu. 176. quæ fuit sententia Angeli, Fulgosi, & aliorum quos sequitur Gratian. *discept. forens. c. 564. nu. 18.* ubi ait, hanc esse magis receptam sententiam, & ab ea non esse recedendum, quia respondeo hanc, quæ dicitur communis opinio, nec legem, nec rationem habere: & verius est, istiusmodi molendina sine iudicis decreto à tutoribus alienari non posse *ex l. 1. de reb. cor. qui sub. tut. sunt, & l. 22. C. de admin. tut. & aliis quibus cautum est, ne prædia minorum sine decreto alienentur: quia verè res soli sunt, & coherent solo, & inter res immobiles merito numerantur. † Nam, & in feudum dari possunt, ut tradunt Afflict. *in cap. 1. qua sint regalia, in verbo flumina.* Curt. *in tract. feudor. q. 6. n. 11. prima par. princip. & Schrader. de feud. par. 3. cap. 2. n. 2.* idem docent alii plurimi apud Rosentall. *loc. cit. in notis, ad n. 1.* & super eisdem emphyteusis consistit, ut refert Alvar. Valac. *lib. de jur. Emphyteut. q. 12. n. 9.* & Avendan. *de censib. Hispan. c. 51. n. 6.* quod argumento est res soli esse, ut reliqua ædificia *d. l. 7. §. res soli, ff. de usufr.* † Ideoque verius est sine iudicis decreto alienari non posse, ut primus, (ni fallor,) contra antiquiores sensit Pinell. *in d. l. 1. C. de bon. matern. par. 3. n. 28.* cuius sententiam probarunt Alvar. *in d. q. 12. n. 9.* Felician. *d. cap. 3. n. 37.* Francis. *de Cald. in l. si curatorem, verbo contractum fecisti, n. 14. C. de in integr. restit. Gutier. loc. cit. in fin. & lib. de tutel. par. 3. cap. 5. n. 61.* & Avendan. *loc. cit. nu. 11.* & qui post hæc nostra prodiit Duard. *in d. q. 27. nu. 19.* idem etiam sensit Valent. Forster. *in tract. de success. ab intestat. quem habere non licuit, sed illum refert, & sequitur Simoncell. in lib. de decret. tit. 8. in post. 12. n. 86.* ubi ait, se magis in hac opinione persistere ob gravissimorum auctorum Pinelli, & Forsteri auctoritatem.*

19 Nec veterum sententiam juvat, quod isthæc ædificia saltem cum in ripis fluminum posita sunt, in continuo periculo versentur, quia præterquam quod in locis tutioribus collocantur, & adversus vim fluminis munitionibus, & aggeribus ita muniti solent, ut tuto sint: & raro eveniat, ut imperu fluminis subruantur, ut expendit Avendan. *loc. cit.* si quod periculum imminet, id in causa erit, ut iudex decernat expedire minori rem alienare, ut optimè tractat Simoncell. *in d. in post. 12. Caldas, & Gutier. loc. cit.* † Neque enim cum de prædiis minorum alienandis agitur, iusta causa sufficit absque iudicis decreto *l. magis puto, §. si as alienum, ff. de reb. cor. l. ob as, C. de præd. minor. & l. ult. C. de iur. sig. ut etiam decretum non sufficit, nisi iusta causa interveniat *d. l. ob as, & l. minorum, C. de præd. minor. & docet Card. Mantica. de tac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 6. num. 16.* statuamus igitur hæc molendina verè immobilia esse, & iure immobilium censi, & consequenter super illis rectè censum collocari posse.*

20 Neque tantum id verum puto in molendis, in quibus molis aquarum franguntur frumenta, sed etiam in pistriis, & locis, in quibus molis jumentariis, & asinariis, id est quæ per alinos, & iumenta circumaguntur, olivæ frangi, & comminui solent, quibus in hac urbe utimur, & in Gallia etiam ad extrahendum oleum, ut testatur Rebuff. *in l. 79. de verb. signif.* Hæc enim verè res soli sunt, & pars domus, & fundi *d. l. 79. §. utiles, & l. æquissimum in fin. de usufr. l. 17. in princ. & l. granaria, ff. de act. emp. l. 40. §. quid ergo, illis verbis, quasi portio adium & tradunt Argent. *tit. 17. n. 208. glof. 2. n. 9.* Pechius *de testam. coniug. lib. 5. cap. 30. n. 2.* & Heringius filius *in d. q. 8. num. 41.**

21 Qua ratione etiam censum validè constitui posse arbitror in iis molendis, quæ vento agitantur, & circumaguntur, & dicuntur Pneumatica. Etenim modo solo coherent immobilium iure censi verissimum est, *arg. d. l. 1. §. plane, ff. de vi, & vi arm. & d. l. granaria, & aliis similibus: & ex Tiraq. in d. glof. 7. n. 92.* Rebuff. *in l. moventium, de verb. signif. & discretissimè Hering. loc. cit. n. 40 & 42.* ubi post multa in hanc rem verè, & eleganter subjicit hæc verba. Accedit prædictis, quod illa, quæ in solo ædificantur, dicantur solo contineri *l. 1. §. 2. de rei vendic. & terra teneri l. fundi in princ. de act. emp. & solo cedere, sive accedere l. 3. §. pertinet, ff. de vi, & vi arm. l. 3. §. sed si supra ades, ff. uti possid.* Unde non mirum taliter inædificata quoque pro immobilibus habenda esse, *l. ades §. cum in suo, ff. de acquir. rer. domin.* Nonne autem molendinam quoque pneumaticum solo continetur, terra tenetur, & solo accedit? fatebuntur itaque omnes, qui unquam tale quid aspexerunt: ergo ut rebus immobilibus adnumerent, necesse est. † Cuius rei etiam argumentum est, quia huiusmodi ædificia, & in feudum dari possunt, ut post Vultreium *lib. 1.*

lib. 1. de feud. c. 4. nu. 5. notat Rosental. ad. tract. c. 4. concl. 4. n. 1. & verò feudum in rebus immobilibus tantum consistere exploratum est ex c. 1. §. sciendum de feud. cogn. lib. 2. & ibi Cuiacius docet, & Rosental. d. c. 4. concl. 1. ubi ait id omnes docere, & ipsam rerum experientiam approbare.

28 Ad res immobiles etiam refero salinas, lapidicinas, sulphuris, aluminis, argenti, & aliorum metallorum, & specierum fodinas, vel quid aliud his simile, id enim satis indicat l. 3. in fin. c. 1. §. in princ. ff. de reb. eor. ubi Ulpianus ait orationem Severi, qua prohibiti sanctutores, & curatores pradia rustica, vel suburbana distrahere, ad huiusmodi rerum alienationem pertinere, ideoque super illis censum constitui posse dicendum est, ut notat Virgin. d. lib. de censib. par. 1. num. 3. & rursus par. 2. num. 100. & Lessius de iust. c. iure lib. 3. cap. 22. num. 77. Nam, & haec olim in censum deferrebantur l. 4. §. lacus, ff. de censib. & ex illis redditus provenire dicuntur in l. 77. de verb. signif. & earum etiam usufructus est l. 9. §. 2. ff. de usufr. c. l. 13. §. inde est, ff. eod. & tradit Castil. de usufr. c. 37. num. 6. c. 9. cum ergo res immobiles sint, & fructiferae, nihil vetat super illis ab earum dominis censum constitui.

29 Huius generis etiam fuere remora piscatorum, & stationes quaedam maris, quae erant praeterim in Bosphoro Thracio ante praedia cuiusque, in quibus dominis praediorum maritimarum tantum piscari liceat, vel eas locare, & ius fuit prohibere alios, ne in illis piscarentur ex Leonis Novell. 57. & 102. quorum meminit Cuiac. observ. lib. 14. c. 2. refert etiam Harmenop. lib. 2. cap. 1. de vestib. marinis. Novella 30. eiusdem Leonis cautum esse, ut quisque eius dominus esset, quod sibi adiaceret, & illi ius, & potestas esset pellendi eos, qui sine illius consensu vestibulorum commodis uti vellent. Et nunc eiusdem generis puto septa quaedam piscatoria, confixis palis, seu tractus quosdam maris, in quibus non omnibus piscari licet, sed sunt privatorum, vel ex concessionibus Principum, vel ex longa consuetudine, quos domini, & possessores locant, singulis annis, vel ad aliud tempus, ut in Provincia prope Massiliam, & in mari Siculo, ut mihi relatum est, & scriptum deinde comperi apud Joann. Aloyf. de septim. ad Pragmat. de censib. n. 17. qui tonnarias vocat. In his enim censum validè constitui posse sentio, siquidem ex his singulis fructus, & redditus proveniunt, ut dixi, & inter immobilia referri debent, veluti pars, & portio maris, quod inter res immobiles numerat Tiraq. in d. §. 7. num. 12. nec alium haecenus inveni, qui id dicat.

Idemque in portu, & litore maris, & similibus locis definiendum esse puto, ut illis scilicet rectè census iniiciatur ab iis, qui domini sunt, & quibus licet ex illis vectigalia, vel alios redditus capere. Nam portus, & iura maritima inter immobilia censeri constat ex Novell. Emanuelis Commem. ut Eccles. c. Monaster. unde super illis census imponi posse rectè notat idem Lessius in d. cap. 22. num. 77. & Scott. loc. cit. Est enim portus locus conclusus, & munitus adversus ventorum, & undarum vim, quo importantur merces, & inde exportantur, ut dicitur Ulpianus in l. 59. de verb. signif. ubi vectigal solvi, & exigi solet pro mercibus, quae invehuntur, & evehuntur, quod portorium dicitur in l. 103. de verb. signif. c. l. 3. c. de vectig. c. in e. super de verb. signif. & notat Rebuff. in d. l. 59. & Praes. Bellon. in cons. 14. n. 59. & ad Principem, & regalia pertinet, ut notat idem Rebuff. eod. loc. Cuiac. & Hotoman. in d. c. 1. qua sint regalia, & alij plurimi apud eundem Rosental. de feud. c. 5. concl. 31. n. 4. & super litore maris posse Principes census imponere, unus, quod amadverterim, scribit Bonus in lib. de censib. n. 40.

Nec est contrarium, quod Felician. docet d. lib. 2. c. 3. n. 1. censum imponi non posse super his, quae iure naturali omnibus sunt communia, ut est mare, & litus maris. §. c. quidem. Insti. de rer. divi. l. 2. c. 3. ff. eod. tit. l. quod in litore, ff. de acquir. rer. dum. ut etiam super his, quae publica sunt, & iuris gentium, ut flumina, & portus, §. flumina. Insti. de rer. divi. c. l. 4. in fin. ff. eod. quia census non potest constitui nisi in his bonis, quae iure privati domini ad nos perveniunt, sicut nec hypotheca l. 1. §. eam rem, ff. qua res pign. abiq. p. l. qui praedium, c. si res alien. pig. data sit. Etenim hoc accipiendum in privatis, qui portuum, & litorum usum communem habent cum aliis, ut etiam maris aliud verò dicendum est in Principibus, qui ratione jurisdictionis, quam in mari, & litore maris habent, & portuum, possunt ex vectigalibus, & portorium redditus in his locis percipere, & consequenter super illis census imponere, ut scribit Bonus loc. cit. n. 41. idemque in pri-

vatis dicendum est, si ex concessionibus Principum, vel ex prescriptione idem ius consecuti sunt.

Quamobrem, licet flumina inter mobilia potius numeranda esse videantur, quia semper fluunt, & à fluendo dicta sunt: tamen quia perennia sunt, & continuè fluunt, imbribus crescunt, & siccitate exaridescunt, l. 1. §. ff. de flumin. qui in hyeme fluunt, in aestate siccis sunt, ut notat Boet. in cons. 24. num. 2. & eleganter Ovidius.

*Flumine perpetuo torrens solet altius ire:
Sed tamen haec brevis est, illa perennis aqua.*

Ideo etiam inter res immobiles referuntur, ut docet Tiraquell. in d. glof. 7. nu. 12. t. & Schrader. loc. cit. n. 3. Hering. in d. §. 8. nu. 29. ut etiam constat ex d. Novell. Eman. Cornuini, qui inter res immobiles etiam flumina recenset, & proinde illis validè census imponitur, si ex piscationibus, vel aquarum derivationibus, vel alio modo utilitatem adferant, arg. l. aucupiorum ff. de usufr. & in specie scripti idem Avendan. in d. c. 52. n. 2. c. 15. & Less. loc. cit. Scortia in d. T. beverum. 258. idemque docuit Bonus in d. lib. de censib. n. 41. ubi tamen ait, id principi tantum licere, non privatis. Quod attendendum est eo modo, quo dixi proxime, nisi privati ius habeant percipiendi redditus ex fluminibus, quia tunc nihil vetat super hoc iure censum imponere. Et cum de aliquo quaritur, cetera ponimus concurrere, & idemque prolius dicendum est de diverticulis fluminum, in quibus quis solus ex prescriptione, vel privilegio ius piscandi habet, ut in l. si quisquam, ff. de divis. c. tempor. praescript. c. l. ult. ff. de iur. cap. nam cum haec diverticula veluti pars, & portio fluminis stabilium iure censentur, ut dixi ex Tiraquello, & aliis num. 32. consequens est etiam illis reddituum annuum iniici posse ceteris concurrentibus, quae ad census constitutionem exiguntur.

Denique idem de lacubus, piscatoriis, & stagnis dicendum est, quia haec etiam inter res immobiles referuntur, ut tradunt Tiraq. loc. cit. Sebast. Me. sic. lib. de venat. c. piscata. §. 12. n. 1. & Menoch. in cons. 1281. par. 4. n. 2. & Schrader. in d. par. 3. cap. 2. n. 3. constat autem feudum non nisi in rebus soli, aut us, quae pro immobilibus habentur, posse consistere, ut dictum est, ideoque illis tanquam rei immobili census imponi potest. Quod tamen accipiendum est, de stagnis, & lacubus, qui ex piscationibus continentur, & successivam utilitatem referunt. Nam si pisces non quasi naturaliter, sed ad illius commodum perpetuum, sed ex aliis locis congesti, & quibusdam veluti ceteris inclusi sint custodiae causa ad temporariam commoditatem, & voluptatem, quia facultas illa piscandi brevis est, & brevi peritura, consequens est super huiusmodi lacubus, & stagnis, vel piscinis census constitui non posse, quia nisi in re de sui natura fructifera census constitui non potest, ut docent Ugolin. de iur. cap. 42. §. 2. & alii omnes, & in specie Avendan. in d. c. 13. num. 15. & Duard. in d. §. 1. §. 3. n. 15. t. Sanè piscinis fere includuntur pisces, ut continentur, non ut crescant, & renascantur, ut Plinius lib. 9. c. 17. de mulis refert, & vivariis, & piscinis non crescere. Quod etiam adnotavit Ferrer. in addit. ad Guid. Pap. dec. 91. ex quo fit, ut pisces, qui sunt in piscinis, non sint adum, nec fundi non magis quam pulvi, & cetera animalia, quae sunt in fundo, l. 15. c. 16. ff. de act. empt. Harmenop. lib. 5. tit. 10. §. pisces autem. Caton. Manic. de tact. c. ambig. con. 2. lib. 4. tit. 16. n. 5.

Sed licet vendito fundo non veniant pisces, qui sunt in piscina, quia non censentur esse in fundo ad perpetuam illius utilitatem; veniunt tamen pisces, qui sunt in lacubus, & stagnis, quia lacus, & stagna sunt, ut in illis pisces multiplicentur, & crescant: & ita tenet Bartol. in d. l. 15. ff. de act. empt. quem secuti sunt Guid. Pap. in d. dec. 91. n. 5. Châtan. ad consuetud. Burgund. tit. 4. in verbo, tous meub. ea. n. 31. Tiraq. in d. glof. 7. nu. 17. & Sebastian. Me. d. c. 12. in fin. res enim solae, & pars fundi intelliguntur pisces essentibus in stagno, vel lacu, ut idem auctores tradunt, & Ferrer. in not. d. dec. 91. & Gorotred. ad d. l. 15. ff. de act. empt. Quibus contenti Argent. art. 76. not. 10. n. 1. notans insuper huiusmodi pisces, postquam capti sunt, ut asserventur, cupis, vel solus pro fructibus iam perceptis, & veluti à solo separatis habent, & consequenter solo non cedere.

Denique quaesitum est de columbariis an super illis census constitui possit: & Avendan. in d. cap. 52. in fin. distinguit inter columbaria ad perpetuam utilitatem, & continuam quasi fructuum perceptionem, & inter illa,

quæ artificiosè ex hominum industria ad voluptatem in-
stituta sunt: & in columbariis primi generis centum con-
stitutum posse, in aliis verò, quæ nullam habent consi-
stentiam, non posse, & Avendanum probat Duar. in d.
4. 30. n. 13. Et mihi non omnino probatur, quia colum-
bæ omnes sive domi, sive in villis, & agris habeantur, ad
questum, & utilitatem nutriuntur, ut experientia perspi-
cuum est, & proinde alia distinctione utor. Vel enim col-
umbaria in villis, & agris, & turribus posita sunt cum suis
cellis, & loculentis, *peristerotrophium* Varro vocat lib. 3.
c. 7. Scius locis, qui destinatione patriam facti sunt, cen-
sum institui posse arbitror, quia sunt pars, & portio agri, vel
villæ, & immobilibus accensentur. Vel columbe in aliqua
parte domus clausæ servantur, & nutriuntur, ut fere fit in
domibus, & suburbis: & in his centum constitui non lice-
cere, quia non sunt ædium, vel fundi, non magis quàm
gallinæ, & pulli, & cætera animantia, d. l. 15. §. 16. ff. de
act. empr. & ex Tiraq. loc. cit. num. 117. nec fortasse aliud
auctores relatis sentiunt, tamen non ita se explicant. Idem-
que dicendum est de cuniculis, qui sepius quibusdam ad hoc
destinati in agris, & villis includuntur, quia eorum eadem
est ratio aut ait Tiraq. loc. cit. Galli, *garenæ*, vocant, Var-
ro d. lib. 3. c. 12. Leporarium & describit. Sanè columbas con-
stat fructus dominis referre. Varro loc. cit. *Nihil columbis sa-
cundius. Itaque diebus quadragenis concipit, & parit, & cub-
bat, & educat, & hoc serè eorum annum faciunt.* Et deinde
refert suis temporibus Romæ paria singula mille sexcentis
venisse: & hunc Varronis locum referens Columell. lib. 8.
cap. 8. *Fecunditas autem quamvis longe minor sit, quam gal-
linarum, majorem tamen refert quæstum.* Nam & oves an-
no pullos educat, si est bona matrix, & pretis eorum domini
complent arcem, sicut eximius auctor M. Varro nobis affirmat,
qui prædit, etiam illis severioribus suis temporibus paria sin-
gula millibus singulis sextertium solita venire. Nā nostri pudet
seculi, si credere volumus inveniri, qui quæternis millibus numis
binas aves mercantur, &c. Quod valde luxum, & divitias Ro-
manorum ostendit, & miror ab eximio Justo Lipsio præter-
missum in lib. de magn. Rom. & in eo capite, in quo de luxu Ro-
manorum admiranda refert, & carpit. Quæ licet parum ad
tractatum nostrum pertinere videantur, facilius tamen est
hæc legere, quàm colligere, & scribere. Nec alia ratione
juris scriptores hoc nostro sæculo libros faciunt.

39

Quamobrem non piger etiam hic refertur emanem dictæ
constitutionis Emanuelis Comneni, cuius supra mentionem
fecimus. Constituit igitur Imperator volens, ut ait, & Deum
placare, & Monachos, & Anachoretas, quos magni Imper-
atoris, id est Christi milites vocat, socios habere, & stre-
nuos defensores adversus hostes, tam qui videntur, quàm
qui non videntur, ut Ecclesiæ, & Monasteria, quæ in
urbe Constantinopolis, quàm urbium Reginam appellat, &
& in aliis quibusdam locis ibi enumeratis sita sunt, bona im-
mobilia omnia, quæ ex caducis, vel alijs fisco illatis, vel de-
bitis ad eas pervenerant, jure perpetui dominij haberent,
etiāsi sine titulo, vel minus justo titulo ea possiderent,
urque præsens constitutio pro emptione, donatione, aut quo-
vis alio titulo sufficeret: & præterea, ut hæc bona ab omnibus
oneribus immunita essent, & exactorum potestati exempta,
pœna infamiz, & bonorum publicationis proposita iis, qui
illis hoc nomine molestiam intulissent. Enumerans verò
bona immobilia, quod ad rem nostram aliquantum perti-
net, sic ait. *Imperiali mea Majestas, &c. desinit omnia
immobilia, quæ hodie ab enumeratis Monasteriis possidentur,
paracias, prædia, conventus, tributa, vectigalia, portus, flumi-
na, iura maritima, & quodcumque in possessione immobili
consideratur, & in quocumque loco situm sit, habere dictas
privilegiones perpetuo dominis, ut imperii mei donum,
& liberalitatis &c. Quæ verba subiicere vo-
lui, quia (ni fallor) possunt huic, &
seq. quæst. lucem aliquam adferre,
indicant enim quæ nomine
immobilium con-
tinentur.*

Q V Æ S T I O XLVI.

Censum super rebus, quæ
pro immobilibus ha-
bentur constitui.
posse,

S V M M A R I V M.

1. Censum super rebus, quæ pro immobilibus habentur, constitui potest.
2. Porroxijs, & vectigalibus census iniici potest.
3. Et super vectigalibus, quæ in civitatibus rebus venalibus imponuntur, & num. 5.
4. Necessitates onera rebus venalibus, quæ ad victum pertinent, imponere consueverunt.
5. Civitas ne vitis, & vitibus destituatur, cavendum est.
Census vectigalibus rectè imponitur.
6. Censum super terragijs constitui potest.
7. Censum super meribus ordinarijs collocari potest.
8. Item super tributis capitibus.
9. Tributis, & indictionibus, quæ extra ordinem imponuntur, census conficui non potest.
10. Officijs publicis an census iniici possit.
11. Magistratus super eorum officijs censum constituere non possunt.
12. Officiales, & Iudices non sunt domini officiorum, sed administratores dumtaxat.
Magistratum creatio ad Principem pertinet.
13. Officijs, quæ in patrimonio cuiusque sunt, census imponi potest.
14. Officia quæ sunt privati iuris, inter immobilia censentur.
15. Militia, & officia in feudum dari possunt, quod de camera dicitur.
16. Leonardi Duardi ratio quadam excutitur, & rejicitur, & num. 18.
17. Fructus sunt rerum, non actionum.
18. Iura sub tactum, & oculos non cadunt.
19. Loca montium non vacabilia pro immobilibus habentur.
20. Et super illis census institui potest.
21. Censum super iurisdictione constitui potest.
Iurisdictione in feudum dari potest.
22. Felicianus male pro contraria sententia allegatur.
23. Nicolai V. constitutio male a quibusdam intellecta declaratur.
24. Petri Follerij sententia de censu super iurisdictione collocando.
Cum de uno quaritur, reliqua supponuntur, & num. 30.
25. Iurisdictione coheret territorio, ut iura vectigalium, & similitum.
Iurisdictione mari coheret.
26. Iurisdictione distincta est à dominio rerum.
27. Ius annui redditus distinctum est à re, cui imponitur.
28. Iurisdictione pignori dari potest.
29. Felicianus male à censu allegatur.
30. Feliciani dictum quoddam declaratur.
31. Censum super censu constitui potest.
32. Consultius est partem redditus annui emere, quàm super illo censum constituere.
33. Verba constitutionis, & quæ nominatim suis finibus designata sit, ad res soli dumtaxat pertinent.

Nec tantum in bonis stabilibus, de quibus hæcenus dictum est, sed etiam super his, quæ pro immobilibus habentur, centum constituere licet, ut nominatim cautum est sanctione eiusdem Pontificis illis verbis: aut quæ pro immobilibus habeatur. Et fatentur omnes tum Theologi, tum Iuriconsulti, inter quos id asserunt Lessius c. 22. n. 77. Molin. in d. disp. 389. n. 3. Avendan. de censib. Hispan. cap.

cap. 52. num. 11. Ugo de usur. cap. 49. §. 1. num. 2. Ioann. Francisc. Leon. in Theaur. fir. Eccles. par. 2. cap. 15. num. 5. Rebell. de obligat. instit. lib. 10. quæst. 10. n. 4. & alijs prætermisissis Sigitm. Scaccia de commere. §. 1. quæst. 1. num. 202. & alijs passim.

Potèd huius generis sunt portoria, & vectigalia non tantùm, quæ in portu, & litore maris, ut dictum est, sed & quæ pro trajectibus mercibus in transitu pontium, & fluminum, vel in portis civitatum penduntur l. 60. §. vbi culum, ff. loc. l. 3. C. de vectig. & commiss. §. 1. 203. de verb. sign. Nam hæc omnia immobilium iure ceniuntur, ut ex Baldo, Zafio, & Parisio, & alijs tradit Tiquig. de retract. lib. 1. §. 1. gl. 7. num. 34. & Alvar. Valalc. de iur. emphe. q. 12. n. 6. & quod illi omiserunt, apertè legitur in Novell. Eman. Comneni, ut Eccles. & Monast. qua sunt, &c. & sunt veluti prædia Reipublicæ, ut dicit M. Tull. lib. 4. in Verr. idèdque super illis re-ctè ex constitutione D. Pij census collocari potest, dummodo perpetua sint, & ordinaria, ut docent Molin. Rebell. & Leo. iisdem loc. Filiuc. de censib. c. 2. nu. 286. Felic. cod. tr. lib. 2. c. 1. n. 35. Lud. Avend. de censib. Hifpan. c. 52. n. 3. & 4. Mastrill. ad Gregor. q. 5. n. 141. & P. Duard. in d. §. 1. q. 30. n. 2. & novissimè Mancini differt. 13. c. 11. n. 5. † Ut etiam validè iniicitur census reliquis vectigalibus perpetuis, quæ in Civitatibus imponuntur rebus venalibus: & præsertim ijs quæ ad victum pertinent, ut vino, pisci, carni, & cæteris speciebus. Nec Ladæ vocamus, quasi lædant, & verè lædunt plebem, & plerumque iniuste sunt, nisi fortè eas vetustas tueatur, & populi consensus, & ius gentium. Hoc enim genus in omnibus Europæ urbibus receptum est, & eò necessitas adegit, quia hæc facilior via est colligendæ pecuniæ, cum indictionum, & onerum, quæ pro modo possessionum imponuntur, difficilior tristiorque sit exactio, præsertim in magnis civitatibus, ut Mediolani, auctore Menoch. conf. 1201. in fin. † Et hoc genere maiores nostri semper uti sunt, ut necessitatibus publicis occurrerent. Quæ vectigalia cum non sufficerent anno 1636. me Consultè omni opera, & studio tentatum est, ut certam portionem fructuum, & reddituum quisque in publicum conferret ad res alienum dissolvendum, quod in dies crescit, & iam totos redditus civitatis absorbet. Mihi tamen factiosi, & scelerati quidam è plebe homines obstiterunt, donec tempus officii mei lapsus est, ex quo omnia in pelus ruere experti sumus, & dolemus, nec tamen huic malo remedium aliquod adiecit, vel adiecerit, donec crescentibus debitis civitas viris, & viribus destituatur, quod ne sequatur, publicis interest, teste Vlp. in l. 3. §. Præses ff. de muner. & honor. † Sed ut revertamur, unde nostra digressa est oratio, constat inter omnes huiusmodi vectigalibus, & redditibus civitatum veluti rei, quæ pro immobili habentur, censum iniici posse: ita enim docent auctores citati n. 1. & Salas de censib. dub. 7. n. 2. vers. ex his patet Mastrill. ad Gregor. q. 5. n. 147. Molin. de contract. c. 6. n. 54. & Cencius de censib. part. 1. c. 3. q. 2. art. 1. n. 14. nunc quæst. 39. in fin. & ita sæpius, in disceptationibus causarum iudicatum est.

Idem dicendum est de iuribus decimarum, & aliarum portionum fructuum, quas quis ex agris alienis, & possessionibus aliorum percipere solet: Galli terragia, nos rascas vocamus barbaris vocabulis, & solarium Latine dixeris, ut tradit Argent. art. 266. c. 2. nu. 3. ubi notat hæc terragia decimas non esse, & laicis competere. Hæc enim inter immobilia quoque numerantur, ut ait Bald. in c. 1. col. 2. tit. de contravers. inter vassal. & Episcop. Alex. in conf. 201. num. 4. lib. 6. & Tiraquel. in d. gl. 7. num. 33. Quod etiam notat Alvar. Valalc. in d. quæst. 12. num. 6. unde super his iuribus census quoque rectè constitui potest, ut observat Avendan. d. c. 52. num. 5.

Quod retinendum etiam puto in indictionibus, & tribus, quæ certam, & ordinariam præstationem habent, & quotannis recurring, unde ordinaria munera dicuntur, ut explicat Gail. lib. 2. observ. 52. n. 9. quia cum ius exigendi istiusmodi munera perpetuum sit, & solo cohzreat, ut ius piscandi, venandi, pascendi, & vectigalia solo cohzere diximus ex Bart. in l. si is, qui §. ult. ff. de pign. Baldo in d. §. sciendum, tit. de feud. regis. & ibidem Math. de Afflict. n. 11. Schrad. de feud. c. 2. n. 8. & Avendan. loc. cit. n. 2. & 3. hinc rectè deducens super istiusmodi iuribus censum sustineri. Quod etiam

tradit Duard. in d. quæst. 30. nu. 1. † Idemque dicendum arbitror in ordinarijs tributis capitis, si alicubi tolerant à civibus præstari, vel subditis, quia duplex est tributum soli, & capitis l. ult. ff. de censib. l. 23. §. ult. ff. de usufr. leg. unde is, qui in aliquo territorio ius habet exigendi tributum capitis, quia istud etiam territorio, & iurisdictioni cohzere, idèdque immobilium loco haberi debet, ut ius exigendi pedagia, & his similia, poterit etiam censum super hoc iure constituere, & in alium transferre. Nec enim hoc ius minus reale est, quàm sint vectigalia rerum venalium, & ea quæ in pontibus, & portibus exiguntur à transeuntibus, super quibus censum validè constituit receptum est, ut alijs auctoribus citatis diximus num. 2.

Sanè si huiusmodi tributa, & indictiones, sive agrorum, sive capitis certam annuam præstationem non habeant, sed extraordinariam, & incertam, prout casus, & necessitates tulerit, idèdque munera extraordinaria appellantur, ut explicat idem Gail. loc. cit. census super his constituit prohibitum est, quia non stabile subiectum habent, super quo annuus census consistere possit, ut unus, quod animadvertentim, adnotavit Duard. in d. q. 30. num. 4. & ita declarandum est, quod tradunt Felic. & Mastrill. loc. cit.

Hinc querendum est de officiis publicis. Et respondeo si ex illis emolumenta, & redditus singulis annis proveniant, illis censum superimponi fas esse. Nec enim non minus immobilia censeri debent, quàm iura vectigalium, & tributorum, quæ in civitatibus ex vino, carne, & alijs speciebus percipiuntur, & pro immobilibus omnium consensu habentur, ut dictum est Nam, & annone publicæ inter immobilia numerantur in l. ult. §. præsertim, C. de iur. dor. & ibi Cuiac. notat, & Felic. in d. c. 3. nu. 36. ubi propterea infert super istiusmodi officiis censum posse constitui, quæ fuit sententia Foller. in lib. de contract. censuar. in §. huiusmodi, n. 42. & 43. Avend. cap. 55. num. 7. & Salas dub. 7. num. 2. vers. secundo patet, ubi notat Felicianum, & Follerium malè excipere officia iustitiæ, si modò sint perpetua, & fructifera. Mastrill. ad Greg. q. 5. nu. 147. & Intrigliol. ad pragmat. de censib. quæst. 32. num. 8. ubi ait, id expressè Bulla Nicolai V. contineri: & deinde infert civitates, quæ ex officiis publicis redditus percipiunt, posse super illis censum constituere, cuiusmodi sunt redditus tabellionatus, & insinuationis instrumentorum, actorum signatura, & provenus secretariarum, ut vocant, & his similia, quæ si perpetua sunt, & quotannis locari solent, & fructus ferant, ad censum sustinendum sufficiunt.

Sed si querimus de Iudicibus, Præsidibus, & alijs magistratibus, qui ius dicunt, & iurisdicendi munere funguntur in civitatibus, & provincijs, illos super eorum officijs censum constituere non posse dicendum est, quamvis ex his emolumenta percipiant, ut sunt sportulæ, stipendia, & aliæ obventiones. Huiusmodi enim officia ex parte eorum, qui illa exercent, personalia sunt, nec pro immobilibus habentur, & plerumque ad tempus conceduntur, veluti ad triennium, ut præfectura huius vrbis, vel morte extinguantur, & ad Principem redeunt. † Jus est creare Magistratus, ut constat ex l. 1. §. 4. ff. de offic. Prætor. ubi referuntur hæc verba ex epistola D. Severi ad Fabium Cilonem, cum urbem nostram fidei sue commiserimus, & ex l. 1. ff. de ambitu. quæ ait ad curam Principis hodie magistratum creationem pertinere: & tradunt Cuiac. ad hunc tit. Rosental. de feud. cap. 5. conclus. 4. num. 8. Borell. de magistrat. edict. lib. 1. cap. 1. num. 34. & 36. & tractat Mastrill. de magistrat. lib. 1. cap. 1. ubi alijs auctoribus citatis ait, hoc esse extra controversiam. Quare cum Magistratus, & Iudices non habeant dominium officiorum, quæ gerunt, sed exercitium, & administrationem dumtaxat, consequens est super illis censum constituere non posse.

His consequenter dicendum est, super officiis, quæ in patrimonio, & dominio cuiusque sunt, & militiæ olim dicebantur, censum annuum validè constitui. Etenim hæc officia, seu militiæ legari possunt, & in hæredes transmitti, l. 21. ff. de leg. 2. emi, & vendi, l. 5. Cod. qui milit. poss. l. 30. in fin. C. de inoff. testam. l. ultim. C. de pign. Novell. 35. & 33. & Cuiac. ad l. 52. §. inter venditorem, ff. de act. emphe. ubi ait, etiam pignori dari posse. Quæ cum fructifera sint, & referant fructus, ut constat ex d. l. 52. de act. emphe. & tradit Lælius Taurellus in lib. de milit. ubi ait hos militiæ redditus ordinarios iuste, & certum sit rebus immobilibus

mobilibus adnumerari, ex d. l. ult. §. praterea, C. de iur. dot. & notant Cujacius, & Felicianus loc. cit. num. 10. nihil vetat censum seu redditum annuum super illis collocari, ut sentiant auctores relati d. nu. 10. & in specie Benedicte Bon. de censibus, n. 82. Felician. in d. c. 3. n. 32. & Mollel. in d. c. 6. n. 59.

- Neque hac in re assentior Cencio, qui part. 1. cap. 3. **14** *quest. 1. art. 5. n. 19. nunc quest. 32. impress. nlr. Taurin.* secundum quam illam citare cogor ob difficultatem citationis, aliud sensisse videtur, ut nec etiam Duardo, qui vix a Cencio discedere audeat, & Cenci sententiam in *quest. 38. num. 1. & 2.* probat in terminis constitutionis Pii V. uterque enim falso nititur fundamento; putant enim huiusmodi officia res mobiles esse, quod falsum esse constat ex l. 14. C. de sacros. Eccles. & d. l. ult. §. praterea, C. de iur. dot. & ex Cujacio, & Felician. loc. cit. neque minus immobilium iure censeri debent, quam iura vectigalium, & loca montium, & alia id genus, super quibus censum constitui posse receptum est. † Quod etiam ex eo ostendi potest, quia hæc in feudum dari possunt, vel iure feudi, quod dicitur de camera, vel caneva, cuius fit mentio lib. 2. de feudis, tit. 2. & aliji locis. Et nihil est aliud, quam certus redditus in annonis, vel nummis concessus militi sub onere fidei, & servitij percipiendum ex arario, & camera Principis, vel cellario eius, ut explicat idem Cujac. lib. 1. de feud. in princ. & tit. 1. §. si vero, in fin. & Schrader part. 2. de feud. cap. 3. n. 81. ubi etiam ait, ad hoc genus pertinere feudum redditus pecuniarij, qui in cameram Principis, vel Ducis inferri consueverat, si de eo quis investitus fuerit, vel de vectigali certo loco percipiendo. Ut ergo huiusmodi annonæ, & redditus pro immobilibus habentur, neque enim in feudum dari possent, ita prioris illa officia, seu militiæ, quæ certos, & ordinarios redditus habent certis locis percipiendos, pro immobilibus haberi debent, & consequenter idonea sunt redditus annuos sustinere, etiam ubi Pij V. constitutio recepta est.

- Neque movet, quod Duard. loc. cit. ait huiusmodi officia, & dignitates res esse omnino invisibiles, ut sunt actiones ad rem mobilem competentes, quæ sunt mobiles ex glossa in l. 1. C. si advers. transact. & Tiraquell. in d. gloss. 7. n. 1. & sequenti, tum quia actiones per se tertium bonorum speciem constituere solent à rebus mobilibus, & immobilibus distinctam, ut passim iuris auctores traunt, quorum seriem recenlet idem Tiraquell. in d. gloss. 7. n. 9. & hanc receptissimam esse sententiam refert Pinell. in rub. C. de bon. mater. n. 24. & Gaspar Anton. Thel. forens. lib. 1. qu. 2. n. 2. in fin. ubi ait Senatam semper hanc regulam sequi. † Atque etiam quia actiones non sunt natura sua fructifera, fructus enim sunt rerum, non actionum, l. in pradijs, 7. ff. in quib. caus. pign. tacit. contrabat. l. quis cit. & l. in pecudum ff. de usur. & proinde nihil mirum, si super actionibus census non possit constitui, ut docet ipse Duard. ed. §. quest. 32. num. 2. & 4. & nos diximus *quest. 32. num. 18.* Alia est horum officiorum, seu militiarum ratio, quæ certa, & ordinaria, annua, vel menstrua, & singulari annis renascentia emolumenta, & stipendia, habent in iis locis, in quibus instituta sunt, ex quibus proinde ius percipiendi redditum in aliam transferri potest, ut in aliis rebus fructiferis receptum est. † Quod verò illi excidit, huiusmodi officia res invisibiles esse, omnino incongruum, & impertinens est, quia & iura vectigalium, & aliorum reddituum res invisibiles sunt, ut cætera, quæ iure consistunt, quæ Iustinianus Instit. de reb. corpor. d. & incorpor. esse ait ea, quæ tangi non possunt, & Theophil. eod. loco, quæ sola mente intelliguntur, neque sub tactum, neque sub oculos cadunt, at non ideo minus super dictis iuribus censum constitui posse exploratum est, vel ipsa Duardo teste *quest. 30. num. 2.* & aliis citatis initio hujus questionis *num. 2.* & ex Cencio d. *quest. 29. num. 14.* Nihil ergo vetat super istis dignitatibus, & officijs perpetuis in civitatibus institutis, quæ ordinarios redditus habent, censum constituere, ut tandem videtur admittere Duard. in d. *quest. 38. in fin.* secutus Mollel. loc. cit.
- 19** Quæ egregie confirmantur omnia ex iis, quæ de locis montium non vocabilibus, qui Romæ, Bononiæ, & in aliis magnis civitatibus instituti sunt, sine controversia recepta sunt, nimirum huiusmodi loca montium, ut vocant, quæ consistunt in iure percipiendi certum redditum annuum perpetuum, ex publicis, & aliis redditibus pro rebus immobilibus haberi, & immobilibus adnumerari,

ut docent Falgof. Alex. & Jas. in l. sciendum, ff. qui sibi cogant. & Guerin. Pif. in pralud. feud. circa quib. reb. feud. vult illud curam, & respondit Gabriel. in cons. 141. n. 35. lib. 3. & in similibus locis montium civitatis Bononiæ Alex. in cons. 179. n. 3. l. 6. & cons. 15. n. 2. l. 7. Carocc. in det. 103. n. 18. Thel. filius lib. 2. q. 4. in fin. & Rota post Cencium in det. 441. n. 1. † sit consequenter super illis censum valide constitui posse; ut sentit Virg. de Boec. in suo lib. de censib. part. 2. n. 140. idem Cencius in d. q. 29. num. 12. & ipse Duard. ed. §. 1. q. 49. n. 6. Quoniam, inquit, hæc loca inter bona immobilia referuntur, & ad hæredes transeunt, possuntque vendi, donari, legari, ut res aliæ, quæ pro-mercentur sunt, & in commercio hominum: & dicuntur coherere rebus immobilibus, sicut vectigalia, & alia huiusmodi, ideoque super illis censum constitui posse. Quæ omnia congruunt omnino officijs, & militijs, quæ vendi, & donari possunt, & per obitum non vagant, sed in hæredes transeunt, ut dictum est, neque minus adhærent rebus immobilibus, id est, locis, ubi constitute sunt, quam loca montium, ubi sunt erecta, & proinde idem omnino ius, iudiciumque esse debet.

Sed valde quaesitum est, an super iurisdictione census constitui possit. Et Cencius in d. part. 1. c. 3. *quest. 1. art. 5. n. 14.* ex Follerio, & Feliciano respondit, nullo modo posse. Nam, inquit, iurisdictione est quid intellectuale, & non in re, sed supra rem, distinctum à dominio, & proprietate rei: incumbit super terram sicut nebula super paludem: denique pignori, nec hypothecæ subijci potest. Cæterum super illis fructibus, & redditibus, qui consistunt in multis, pænia, & similibus obventionibus valide constitui posse, referens eisdem sententiæ eosdem auctores, & Intrigliol. de censib. *quest. 32. num. 8.* & Avendan. in d. cap. 52. n. 6. & Cencium refert, & secutus est, ut solet Duard. in d. §. 1. *quest. 36. num. 3.* & 4. dubius tamen, & distinguens, *num. 110. & 12.* Mihi videtur simpliciter dicendum, censum super ipsa iurisdictione constitui posse, dummodo fructus roferat, qui singulari annis recurrant, ut fieri solent domini terrarum, & iurisdictionum illarum feudis locare singulis annis pro pensione certa, licet plerumque fructus incerti sint, & nunc plures, nunc pauciores, prout sors tulerit, ut in fructibus aliarum rerum l. 19. C. de usur. Id verò manifestè probatur ex constitutione Martini V. ex qua licitum est Baronibus super eorum dominis censum imponere. Deinde ex diplomate D. Pij, quo licet censum imponere super re fructifera, quæ pro immobili habeatur, sed iurisdictione est huiusmodi, cohereret enim territorio non minus, quam iura vectigalium, & similia iura incorporalia: ergo super illa censum injicere licet. Denique iurisdictione emi, & vendi potest, & venditionis titulo in alium transferri, & inter mobilia connumeratur, ut ait Hannet. de feud. lib. 1. c. 4. *vers. postremo*, subjiciens in ea feudum consistere, quod etiam Schraderus docuit part. 3. c. 3. n. 1. ergo, & census super illa vendi, & constitui potest. Et ita simpliciter, & absolute docet Bened. Bonus in lib. de censib. art. 18. n. 41. Intrigliol. in d. *quest. 33. n. 5.* & Felician. ed. tractat. lib. 2. cap. 3. n. 36. Ex rursus in appendic. eiusd. cap. n. 22. † Quem male Cencius pro sua sententia profert. Nam Felicianus **22** postquam d. n. 35. definiit censum in tributis, & vectigalibus, & aliis similibus rebus, quæ in iure consistunt, rectè constitui, subjicit statim: Item in iurisdictione, quia iurisdictione est in patrimonio, & fructu, sicut alii redditus ex Clement. statutum de elect. & Boer. in det. 227. & in appendic. d. c. 3. n. 22. *vers. ex quo est*, iterum eandem sequitur sententiam, pro qua citat Bonium, ubi supra, & ait expresse textu constitutionis Nicolai V. fulcitam esse, quod & Intrigliolus, & alij Scriptores Siculi affirmant. † Tametsi non videatur id expresse ex hac constitutione probari. Nam postquam Pontifex concessit facultatem Siculis vendendi redditus annuos super rebus, & proprietatibus suis, declarat pro tuitione, & indemnitate contrahentium fas esse iurisdictiones, & omnia, & singula mobilia, & immobilia bona obligare. Aliud verò est, censum super aliqua re imponere; aliud pro securitate contrahentium in venditione census bona subijcere pignori. Alioqui dicendum est, ex constitutione Nicolai V. censum super bonis mobilibus constitui posse, quod non pato verum.

Et quidquid sit, clara est Feliciani sententia, ut iurisdictioni census valide injiciatur, & malè Cencius huius Scriptoris auctoritate utitur, ut etiam P. Follerij. † Qui in verbo, *iura iurisdictiones*, non querit an census super iurisdictione

risdictione possit constitui, sed an pro tuitione, & securitate census empti possint obligari iurisdictiones, & feuda, ita ut non requiratur assensus domini; & tandem post multa dubia, & anceps concludit tutius esse assensum impetrari, & nihil aliud agit Follerius *loc. cit.* & proinde nihil inde excerpere potest Cencius pro sua sententia. Imò Follerius agens alio loco de rebus, super quibus census constitui possit, nimirum in verbo *census*, num. 43. nominatim asserit censum super iurisdictione consignari posse, ut illum intelligit Avend. d. cap. 52. n. 6. tamen si Follerio dubium faceret doctrina quorundam, qui putant iurisdictiones vendi non posse. Sed cum de re aliqua queritur, cetera habilia supponuntur, alioquin nihil certum in iure responderi, vel definiari potest, unde cum queritur, an super iurisdictione census collocari possit, id unum queri arbitrabar, an ex natura rei iurisdictione praestet subiectum habile ad sustinendum censum, quod verissimum puto, & ex his, quae diximus, perspicuum est.

25 Nec Cencii sententiam iuvat, quod iurisdictione sit quid intellectuale, quia non magis intellectualis est, quam iura vectigalium, & similia rerum, quae ex conventionne, & constitutione hominum pendunt, & in iure consuntur, & ut Theophil. ait *loc. cit.* intellectu tantum percipiuntur, super quibus census valide constitui potest, vel ipso Cencio teste. Qui nec sibi blandiri potest ob metaphoram, qua Baldus, Boerius, Natta, & alii quidam utuntur, dum dicunt iurisdictionem esse supra territorium, veluti nebula est super paludem, quia iidem auctores tradunt, iurisdictionem esse in territorio, & cohaerere territorio, & praeterim Natta *in citato cons. 149. n. 19.* & Avendan. *in d. c. 52. n. 6.* quod & alii passim notant, ut Petrus Avend. *de exequen. mand. par. 1. cap. 1. n. 4.* imò & mari, quod territorio cohaeret *arg. d. 1. C. de class. & tractat. Præf. Bellonus*, qui nuper obtulit magno Jurisprudētis damno *in cons. 14. n. 30.* Quod iuris est, ut iurisdictione pro immobili habeatur, & cum ex ea fructus proveniant, possit esse subiectum census etiam secundum constitutionem D. Pii pro modo, & ratione, ut iura vectigalium, & rerum huiusmodi.

26 Nec etiam movere debet, quod Cencius ait iurisdictionem esse quid distinctum à dominio, & proprietate rei ex Oldrado, Menochio, & aliis, quia non inde fit, ut dominus iurisdictionis illi censum iniicere non possit. Et tantum hinc deduci potest iurisdictionis dominum non posse praedictis tributorum censum imponere, quia distincta sunt, ut plurimum rerum, & iurisdictionis dominia & nemini licet rebus alienis censum iniicere, ut apud omnes convenit, & docet Navarr. *in comment. de usur. 2. 118.* Petrus Greg. *de cens. quaest. 5. num. 3. & 7.* & ipse Cenc. *q. 23. n. 9.* Denique nihil ad hanc rem pertinere, quod iurisdictione a proprietate rerum distincta sit, ex eo constat apertissime, quia census, seu ius percipiendi redditum annuum ex realiqua distinctum est, & separatum ab ipsa re, ut rectè expendit Covare. *practicar. quaest. lib. 3. cap. 7. n. 8.* Cravet. *in cons. 217. n. 4.* Hieron. Gabriel. *in cons. 148. n. 1. lib. 2.* Rota post Statilium Pacificum *dec. 209. n. 10.* & ipse Statil. *de Salvia. interdict. inspect. 5. c. 1. n. 148.* & tamen receptum est, super annuis redditibus censum valide constitui, ut post pauca dicam, & multis auctoribus relat. tradit ipse Cencius *quaest. 31. num. 1.*

28 Et tandem nihil obstat, quod ait Cencius, iurisdictionem non posse pignori, vel hypothecae subici ex Bart. *in l. si is, qui §. iura praediorum, num. 2. ff. de pign.* cuius traditionem receptissimam esse refert ex Jalone, Gomezio, & aliis apud Follerium *loc. cit.* & Felicianum, cuius auctoritate maximè Cencius nititur. Nam licet doctissimus ille Scripor Hispanus *in d. n. 2. l. vers. igitur*, quem citat Cencius primo loco, ut moris est, refert auctores, qui Bartolom. secuti sentiunt iurisdictionem non posse pignori dari, Fulgiosius scilicet, Salicetum, & alios, post pauca tamen refert opinionem Ioannis Fabri *in §. item Serviana. Instit. de act. num. 31.* Intrepidè asserentis se non videre, quare iurisdictione in pignus, aut hypothecam tradi non possit, subiciens illius sententiam frequentissima populorum omnium consuetudine, & uniuersali consensu approbatam videri, huiusque rei manifestissimum praebere argumentum Bullam Nicolai V. quam in ius commune abiisse testatur, quod nunc non attingo, in qua nominatim cautum est, licere contrahentibus iurisdictiones pignori dare, ut dictum est. † Et ue magis appareat Cencium non ex fide bona Feliciani auctoritatem proferre, observandum est, Felicianum, postquam distinctis aliquas formas, ut loquitur *num. 22. & 23.* & docuit supremam iurisdictionem non posse pignori, vel hypothecae subici, aut super illa ius redditus annui collocari, contrarium resolvit in iurisdictione, quam habent Duces, Comites, & Barones in

29 suis oppidis; Idemque multò magis in iurisdictione, quam habent domini inferiores, & civitates ex concessionibus Regum, & Principum, vel pecunia acquisitam. Et proinde *num. 30.* inferri posse pignori, & hypothecae, atque etiam census praestationi supponi, & tandem *num. 30.* concludit iurisdictionem in generali bonorum obligatione comprehendendi ex regula *l. generali obligatione. ff. de pignur.* Ita ut minime ambigendum sit, Felicianum sensisse iurisdictionem non quidem illam supremam, & regiam, sed inferiorem pignori, & annuis praestationibus subici posse, tamen deinde subiciat, id locum obtinere debere, si maxima necessitas concurrat arbitrio iudicis, quod non puro necessarium. † Quia iurisdictiones hodie ex consuetudine venduntur, & apponuntur pignori, ut dixi ex Fabio, & Feliciano *loc. cit.* & scribit Baldus in c. §. ex eadem l. tit. de leg. Conrad. n. 2. & *in c. 1. n. 2. de feud. March. Ducat. & Comit. nu. 2.* & Alex. ad Bart. *in d. l. si is, qui, §. iura praediorum, & pign.* & in specie Inrigliol. *in d. q. 33. n. 7.* ubi ait consuetudinem hanc vincere legem, & qui que est rerum suarum moderator, & arbiter, *in remandata, Cod. mand. & alias similibus, nisi iura resistant, vel consuetudines, vel pacta.* Et ego iam monui, cum de realiqua queritur, supponi nihil aliud obstat, & in hoc tractatu nos hoc unum querere, an iurisdictione per se, & secundum eius substantiam sit capax oneris praestationis annuae, & annis, qui iurisdictionis dominus est, & potest illam donare, vendere, & pignori dare, possit etiam censui subicere, alioquin etiam tentari, & dici potest super praediis urbanis, vel rusticis censum inutiliter constitui, quia interdum ex circumstantia personae, vel rei, id non licet, ut si forte dominus praedii pupillus est, vel furiosus, vel prodigus, vel expressè alienare prohibitus, vel si res sterilis est, & infructuosa, & ex qua pensio recipi non potest, ut constitutione D. Pij cautum est, & diximus *num. 56.* Quamobrem, ut, cum diximus censum super agris, vel domibus constitui posse, id intelligimus, si res capax sit redditus, & in libera dispositione venditoris, ita profusè cura quaerimus, an super iurisdictione census institui possit, supponimus cetera concurrere, id est, venditorem posse de illa disporre, quo posito nihil votat censum super illa collocari pro modo, & ratione fructuum, qui ex ea quotannis proveniunt, est renascuntur, idemque puto sentire Duard. *in d. l. q. 36.* in qua licet initio sententiam Cencii amplectus sit, & dixi, tamen *n. 9. & seq.* Feliciano adhaerere, & ait censum in iurisdictione allodiali sustineri, imò etiam in feudali in praedictum constituens validam esse, etiamsi nulla interveniat domini directi licentia, & nos hoc iure utimur in hoc Comitatu, in quo feuda sunt redacta ad ius patrimoniorum, ut in Provincia, & Sabaudia, & in aliis Cisalpinis regionibus, ut testatur Challan. & Urquell. Greg. & alii Galli auctores apud Ludovic. Beilium Avenion. *in cons. 1. n. 34. & cons. 3. n. 64.*

Denique idem dicendum est in censibus, & redditibus annuis. His enim veluti rei fructiferae, & quae pro immobilibus habetur, censum rectè iniici docent plurimi, quos recenset, & sequitur Cencius *quaest. 1. num. 1.* ita ut ambigendum non sit hanc communem esse sententiam, quam etiam sequuntur Joan. Malden. Episc. Antwerp. *tract. de reddit. lib. 7. Conversian. in notis ad Inrigliol. in d. q. 36.* Marc. *de vari. lib. 3. c. 10. num. 33.* Caroc. *in decis. 105. n. 6. & Mastrill. in decis. 215. num. 1.* ubi refert id in regno Sicilia observari, & *in addit. ad Greg. q. 5. num. 116.* Mancin. *differt. 13. cap. 11. n. 6. vers. sed perperam.* Et tractat diligenter Duardus *in d. §. 1. q. 31. n. 5. & seq. & in fine*, ubi objectiones contrarias refellit, tamen laborare videatur in ea tollenda, quae ducitur ex progressu in infinitum, qui videtur sequi, admissa hac communi sententia. † Quamobrem consultus, & utilis esse videtur re ad tantum, vel partem redditus vendisse, quam de super alium censum constituere, ut constat ex his, quae tractat Salas *in d. n. 7. n. 1. & 7.* & tradit Virgin. de Boccat. *lib. de cens. part. 1. n. 51.* Cencius & Duard. *in d. q. 31. in fin.* idem fieri potest, qualiscunque census sit, sive redimibilis, sive irredimibilis, sive emptivus, vel reservativus, cum hic omnia interveniant, quae ad venditionis substantiam sunt necessaria, res scilicet pretium, & consensus, ut notat Frideric. Martin. *de iure cens. cap. 4. num. 80. & 83.* & hunc contrahendum modum communi praxi receptum esse refert idem Cencius *loc. cit.* & hac ratione vitatur conditio, quam exigit Malderic. *innotata, vers. altera est*, ne scilicet redditus, cui census injicitur, sic redimibilis.

Sed his, quae haecenus diximus, censum rebus incorporalibus, quae pro immobilibus habentur, superponi, & collocari posse, obstat videtur, quod haecmodi res incorporales, & iura vectigalium, & similia sub signa

31
32
33
X designa-

desiderari non possunt, quod constitutio D. Pij V. pro forma exigit illis verbis, *quæ nominatim suis finibus designata sūt*. Sed respondeo, verba hæc ad res soli referenda esse, & quæ tangi, & videri possunt, ut sunt prædia urbana, & rustica: non autem ad ea, quæ pro immobilibus habentur, & in iure consistunt, ut sunt vestigalia, & redditus iurisdictionis, & his similia, quæ res incorporales sunt, & animo tantum, & intellectu percipiuntur; ut ait Theoph. in d. sic. de reb. corpor. & incorporal. & notat Vincent. Caro. in d. dec. 103. num. 6. & 15. & Joan. Baptist. Scott. Theorem. 160. in princ. Vellem tamen ut huiusmodi iura, cum subiiciuntur censibus, his demonstrationibus, quantum fieri potest, describantur, quæ funguntur vice finium, & ita rem ostendant, ut nulla inter emptorem, & venditorem circa eorum identitatem controversia possit exoriri. Atque hæc ferè sunt, super quibus ex forma constitutionis D. Pij census constitui potest.

QVÆSTIO XLVII.

Super quibus rebus
census constitui
non possit.

SUMMARIUM.

1. Censui super rebus mobilibus constitui non potest.
2. Censui super animalibus fructiferis imponi non potest.
3. Neque etiam super armento, & grege, quæ reparari possunt.
Grex est res mobilis.
4. Et perire potest.
5. Censui super servis constitui non potest.
Servorum vitia furtum, & fuga.
6. Crassus quingentos servos architectos, & fabros habuit.
Proculus duo millia servorum suorum armavit
Cæcilius Claudius Isidorus reliquit servorum quatuor millia centum, & sexdecim ex Plinio.
7. Navis res mobilis.
8. Navis censum imponere illicitum.
9. Navis est res fructifera.
10. Fructifera in terminis restitutionis Pij V. res esse dicitur, qua locari potest.
11. Naviculis suminum ad trajiciendum homines census valide injicitur.
12. Censui super nominibus debitorum, & actionibus personalibus constitui non potest.
13. Nomina debitorum nullo loco continentur.
14. Nomina, & actiones personales non sunt fructifera.
15. Censui super actionibus ad res immobiles constitui non potest.
16. Avendani, & Duardi sententia censum super actionibus ad quid perpetuum vendicandum valere.
17. Qua non probatur auctori.
Actiones distinguuntur à rebus, ad quas competunt.
18. Actiones ad res immobiles non sunt fructifera.
19. Censui super fructibus pendensibus constitui non potest.
Fructus pendentes per se spoctati sunt res mobiles.
20. Pij V. intentio præcipue fuit census personales excludere.
21. Censui personalis nunc prohibitus, & illicitus.
22. Censui super rebus mobilibus fructiferis ex natura rei imponi potest.
23. Res mobiles fructifera dari possunt ea lege, ut quid annuum præstetur.
24. Equitas l. Curabit, habet locum etiam in rebus mobilibus fructiferis.

ut gemmæ, merces, & pecunia, & his similia, tametsi ex his quædam sint, quæ locari possunt, ut vehicula, vestes scenicæ, & lugubres, aulica, & alia huiusmodi, l. 15. §. *Præinde, ff. de usufr. l. videamus 19. ff. de usufr. & tametsi ex his quædam se moveant, & referant fructus, ut sunt greges ovium, pavonum, anserum, & armenta equorum, & bovinum, quorum usufructus legari potest, l. 3. §. 1. l. verus 68. §. factus, ff. de usufr. unde in l. 28. ff. de usufr. Gajus ait in pecudum fructu factus esse, sicut lac, pilus, & lana. Et Modestianus in l. 39. quis legatus post mortem hæredis factus quoque debetur; & in l. 25. in fin. & 26. de petis. hæredis. dicuntur gregum, & pecudum partus, & partuum partus a gere hæreditatem. † In quibus tamen census inuoluntate constituitur, ut omnes ferè docent Navarr. in comm. de usufr. n. 81. Virgini de Boccato. de censibus part. 1. n. 2. & 18. Avendan. de censib. Hispan. c. 50. n. 6. Ugolin. de usufr. c. 29. §. 1. n. 3. & 4. qui proinde ait huiusmodi redditus usurarios esse. Quod etiam diligentissime omnino tradit Cencius q. 32. n. 1. & seqq. & Duard. ad d. censib. §. 1. q. 28. & seq. tametsi Conradus, Medina, & hos secutus Frideric. Martin. de jur. cens. cap. 4. numer. 12. & 14. & Valent. disp. §. 9. 22. par. 2. sentiant super animalibus fructiferis censum constitui posse, quibus nunc obstat constitutio D. Pij V. qua constitutum est, ut non nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, census constitui possit, & contractus sub alia forma celebrati fœneratitii iudicantur.*

Quod etiam retinendum est in grege, armento, equitio, & similibus corporibus. Nam licet eorum quædam universitas sit, quæ reparari solet in locum capium defunctorum, vel in utilium aliis substitutis, d. l. verus in fin. & l. vel inutilium, & l. quod ergo, §. 3. ff. de usufr. & nunquam pereant, ut videtur Martin. loc. cit. ex l. proponatur, C. de iudic. ex qua colligit censum perpetuum super illis institui posse, verius est iis rebus censum imponere sanctione Pontificis esse prohibendum, quia perspicuum est, gregem, & armentum res mobiles esse, videmus enim illa per montes & Alpes errare, & mutare pascua, & ovilibus, & stabulis includi, & emitti, & interdum abigi à furibus, unde abigendi dicti sunt, qui gregem rapiunt l. 16. §. quantitas. ff. de pen. & l. 3. ff. de abig. & ridiculum esset id in dubium revocare, constat autem censum nunc super rebus mobilibus non sustineri. † Quod verò Frideric. loc. cit. & Duardus, qui illum sequi videtur, in d. q. 29. num. 15. dicunt gregem, & armentum nunquam perire, à veritate alienum esse rerum experientia docet, & ostendi potest ex l. 21. de leg. 1. illis verbis *quamvis grex desisset esse*, & Harmenop. lib. 5. tit. 10. §. 6.

Quæ ratione nec in mancipiis, & servis census valide creari potest, quia certum est inter res mobiles numerari ex leg. decim. quinta, §. 3. ff. de usufruct. & leg. 1. & est. tit. ff. de serv. fugit. & ostendunt cautiones illæ in venditionibus servorum olim adhiberi solite, *nec fugitivus, nec furem esse*, ut observat Cujac. ad titul. Cod. de iur. & ser. corrupt. ubi etiam congruenter ait, servorum propria vitia esse furtum, & fugam. Proinde super servis census constituere prohibendum est, ut notat Ugolin. loc. cit. quamvis ex iis sint, qui ex operis, & artificii domini lucrum faciunt, ut sunt aratiles, vel histriones, balneatores, librarii, fabri, & ut in l. 99. de leg. 3. muliones, lecticarii, cursores, quorum operas domini olim elocare solebant, ut in l. 55. ff. de condic. indeb. & l. 45. & 48. ff. locat. leg. 1. §. fin. autem, Cod. de rei uxoria act. † Quorum veluti gregem quidam olim Romæ habuere, ut Crassus, quem Plutarchus scribit quingentos architectos, & fabros in servis habuisse, quorum operas elocabat in urbe ad reficiendas ædes ruina, vel incendio collapsas. Et Proculus, de quo Vopiscus tradit eo tempore, quo sumpsit imperium, duo millia servorum suorum armasse. Et Cæcilius Claudius Isidorus, qui, ut refert Plin. lib. 33. testamentum suo dixit, quamvis civili bello multa perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia ceterum sexdecim, & alii quidam apud Lipsium lib. 2. de magn. Roman. cap. 15. Denique in l. 117. de verb. oblig. extat exemplum stipulationis centum servorum, quos stipulator elegisset.

Sed questum est, an saltem super nave census valide constituatur, & licet in ea censum consistere sentiant Felician. lib. 2. cap. 3. num. 40. & Salas in lib. de censib. duo. 7. n. 4. nunc tamen post sanctionem D. Pij verius est in Navi censum inuoluntate constitui, quia navim rem mobilem esse constat apertissime ex l. Cesar. de publican. & l. vim facit. ff. quod vi, aut clam. l. 1. §. 7. ff. de vi & vi arm. & scribit Jalson. in cons. 170. lib. 2. & alii apud Titacq. de retract. lib. 1. §. 1. glof. 7. n. 90. & 91. Benvenut. Stracca, lib. de navib. p. 2. num. 31. Argent. de laudem. §. 29. ubi ait id naturam docere, *subiciens ex venditione navis laudemium non deberi*, & Alvar.

DUabus proximè præcedentibus questionibus tractatum est, ex forma constitutionis D. Pij V. censum non nisi super re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, constitui posse. Nunc superest, ut videamus, quæ res ex eadem constitutione rejiciantur. † Et sanè exploratum est rejici res omnes mobiles cuiuscunque generis sint,

Alvar. Valasc. de jur. emphyt. q. 12. n. 9. unde inferat navim in emphyteusim dari non posse. Sed quis neget naves res esse mobiles, cum ad hoc parentur, ut navigent l. 41. §. navis, ff. de usu. & l. utique §. culpa, ff. de rei vendic. & sapè naufragio impellantur ad scopulos, & litus l. I. C. de naufrag. Virgil. Aeneid. lib. 1.

Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet.
In brevia, & Syrtis: urget tres Eurus ab alto,
Illiditque vadis.

Et Seneca in Medea.

Audax nimium, qui freta primus
Rote tam fragili perfida rupit:
Terrasque suas post terga videns,
Animam levibus tradidit auris.
Dubioque secans equora cursu.
Pauca tenui fidere ligno.

8 Quamobrem super navi veluti super re mobili in terminis constitutionis Pij V. censum constitui non posse rectissime tradunt idem Felician. loc. cit. Ugolin. in d. e. 49. §. 1. n. 4. Duard. in d. §. 1. q. 48. n. 4. & §. 5. n. 8. ubi sententiam hanc confirmat ex eo, quod ex forma dictæ constitutionis exigitur, ut res suis finibus designetur, quod navibus, & trirēibus non convenit. Quæ ratio etiam est Avendan. in d. c. 56. n. 11. Quæ tamen me parum moveret ex his, quæ diximus in fine præcedentis questionis, & quia ut res certa sit, fortasse satis est aliis modis demonstrari, qui tantumdem præsent, l. 6. ff. de reb. credit. sed nostram sententiam etiam securus est Avendan. in d. c. 56. n. 10. & 13. ubi alio utitur argumento, quia scilicet navis non sit res fructifera, quod incongruum est.

9 Est enim contrarium constat ex l. si navis, ff. de rei vendic. cuius verba sunt. Si navis a mala fidei possessore potatur, & fructus estimandi sunt, ut in caberna, & area, que lucras soles ex l. 1. ff. de exercit. act. l. nisi ad l. Rind. de factu. & ex l. 29. ff. de petis. heredit. ubi dicitur vecturas navium loco fructuum esse: & probatur etiam ex d. l. unie. §. sin autem, Cod. de rei uxor. act. qua cautum est, fructus rerum dotalium ex tempore soluti matrimonij mulieri restituendos esse, inter quos vecturæ navium, & jumentorum referuntur. Constat igitur navim rem fructiferam esse, ut valde mirum sit Avendan. illud excidisse. Et in hoc genere satis est, si res apta sit locari, & ex mercedibus, & pensionibus utilitatem referre, ut in domibus, & tabernis, & alijs ædificiis receptum est, in quibus pensiones pro fructibus habentur, ut Ulpianus ait in l. 36. ff. de usufr. & d. l. si navis, ff. de rei vendic. & proinde non ex eo super navi census creari non potest, quod non sit res fructifera, sed ex eo tantum, quia repugnat constitutio. D. Pij, qua vetitum est, ne super rebus mobilibus imponatur, ut observat Felician. loc. cit. cum id constitutionibus Divorum Pontificum Martini, & Calixti nondum esset prohibitum, quia confirmant dumtaxat contractus, de quibus ibi agitur, nec alios census sub alia forma initos condemnant, ut notat Salas loco cit. ubi ait Pontifices non potuisse has, vel illas condiciones quasi necessarias ad justitiam contractus, sed quasi sufficientes, ut legenti patet, & in specie respondet Pater Duard. in d. quest. 28. n. 22.

11 Sanè in cymbis fluminum, vel lacuum, quas portitores conducunt à vasallis, vel oppidis, ut viatores, & advenas trajiciant in ulteriorem ripam, à quibus portorii nomine stipem exigunt, ut in flumine Varii censum consistere patet. Censetur enim impositus super jure veditigalis, quod à transfontibus exigitur, quod ius flumini, & territorio coheret, & pro immobili habetur, ut tradit Bald. in l. stipendia, C. de execut. rei judic. & alij apud Tiraq. in sapius citata glos. 7. num. 34. & proinde aptum est, ut ex eo census transferri possit, ut rectè tradit Avendan. cap. 52. n. 4. & nos diximus quest. 45. num. 32.

12 His consequenter dicendum est, censum super nominibus debitorum, & actionibus personalibus illicitum esse, quandoquidem D. Pius iussit, ut non nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, census constitui possit: sed nomina, & actiones personales, nec mobiles sunt, nec immobiles, sed tertiam speciem constituunt, ut tradunt Bart. & Fulgos. in l. quam Tuberonis, §. ult. ff. de pecul. & Tiraquell. loc. cit. num. 9. Rebuff. & Cujac. in l. 93. de verb. signif. & receptam esse sententiam testis est Theaurus noster lib. 1. qu. 2. n. 2. & 3. & nos etiam diximus quest. ... num. ... & constat ex d. §. ult. in quo nomina à rebus mobilibus, & immobilibus separantur. Quod etiam ex eo patet, quia res mobiles, & immobiles loco continentur, nomina verò debitorum nullo loco circumscribuntur, ut constat ex l. Gaius Scius 86. in princ. de leg. 2. in qua testator instituit Gaium Scium in semidie bonorum suo-

rum excepta domo cum omnibus, quæ ibi sunt, & ait Jurisconsultus nomina debitorum non contineri, idem constat ex leg. uxorem, quadragesima prima, paragrapho legaverat de leg. 3. l. cum lanionis in fin. & l. quæsitum, paragrapho Papinianus, ff. de fund. instruct. & l. si fideicommissum, §. 1. ff. de judic. quæ ait nomina æris alieni non esse aliquid loci. Et proinde fundo, vel domo relicta cum omnibus, quæ ibi sunt, legato non continentur, ut dixit d. l. Gaius. Et docet Cardin. Mantie. de conjectur. ultim. volunt. lib. 9. titul. 2. nu. 47. Cum igitur huiusmodi nomina, & actiones, neque immobilia sunt, neque pro immobilibus habeantur, nullo modo capacia sunt ad sustinendum censum. Atque etiam quia huiusmodi nomina, & actiones ex se steriles sunt, neque accessiones patiuntur, nisi interdum per accidens ex circumstantia personæ creditoris, quam sequuntur, l. ult. §. quid ergo, ff. de long. temp. præscript. Alex. in cons. 16. in fin. lib. 6. Tiraquell. de iur. primogen. quest. 49. n. 9. & 10. Rota post Cencium, in dec. 3. n. 14. ideoque super his nominibus, & actionibus personalibus censum constitui non posse rectè docent Eman. Roderic. in explicat. constit. Pij V. condit. 1. dub. 1. Anton. Gomez. in libello de censib. cap. 3. num. 2. Rebell. de oblig. iustit. lib. 10. quest. 6. n. 4. Salas dub. 7. nu. 2. vers. tertio patet. & n. 18. & Cencius eod. tract. quest. 33. nu. 4. in additionibus, quæ his scriptis prodierunt, ubi congruenter his, quæ scripseram, addit iura ista incorporalia non venire appellatione immobilium, neque per se fructus gignere, & proinde super illis censum imponi non posse resistente constitutione Sanctiss. memor. Pij V. & ita animadvertisse Rotam in dec. 541. n. 9. post illius tractatum.

15 Imò licet ex quorundam sententia actiones ad res immobiles pro immobilibus habeantur, quia rem ipsam sequuntur, ut tractat Tiraquell. in d. glo. 7. num. 1. & seq. & Arius Pinell. in rubr. C. de bon. matern. part. 1. nu. 24. non rectè tamen super huiusmodi actionibus census imponitur, quia res immobiles sunt, ut patet, nec pro immobilibus haberi debent ad effectum, de quo agitur. Exigit enim census ex constitutione D. Pij in sui creatione subjectum stabile, & permanent, quæ simpliciter, & semper sit immobilis, vel quæ pro immobili habeatur, & ex qua jus percipiendi redditum in alium transferri possit. Quod his actionibus non convenit, quæ non simpliciter, & semper inter immobilia numerantur, vel pro immobilibus habentur, & ita rectissime tradit Avendan. lib. de censib. c. 56. n. 13. & 16. Rebell. lib. 10. quest. 6. n. 4. & Duard. in §. 1. quest. 32. nu. 4. & censuram Rota post tractatum Cenci in d. dec. 541. n. 9.

16 Ceterum Salas loc. cit. num. 2. vers. tertio patet. Avend. in d. cap. 56. nu. 18. & post eos Duard. in d. quest. 32. nu. 5. definitionem hanc limitant, & restringunt, quando actiones competunt ad rem perpetuam, & quæ tractum successivum habent, veluti ad exigendum quid annuum ex domo, fundo, agro, ex iure piscandi, pascendi, & similibus: putant enim super istis actionibus censum constitui posse. Aliud verò esse, si actiones competere non in rem, sed in personam, quia hoc casu non potest census super eo iure personaliter constitui, nisi ad vitam eius, qui pensionem vendit. Ex quo Avendan. inferit valde censum constitui super actione, quæ competit ad rem immobilem statim vindicandam, & quæ proximè recuperanda est, quia, inquit, non videtur hoc casu census creari super actione, sed potius super ipsa re immobili, cui proculdubio census imponi potest, ut dictum est. Quod istdem verbis reperit Duard. loc. cit. n. 6. T Mihi verò ista non probantur. Nam si ve actiones competant ad 17 quid annuum perpetuum, & successivum ex re immobili, & quæ pro immobili habeatur percipiendum: si ve ad rem immobilem statim vindicandam, non puto super istis actionibus censum constitui posse, quia certum est, actiones distinguari a rebus, ad quas competunt, ut constat ex l. qui actionem, & l. minus, ff. de reg. iur. quæ ait, minus esse actionem habere, quam rem. Quod etiam indicat l. 20. §. in bona fidei, ff. de petis. heredit. & quod diximus actionem esse jus persequendi in iudicio, quod nobis debetur: & consequenter non esse rem, quam persequimur, & quæ nobis debetur. Atqui ex forma constitutionis D. Pij census non nisi in rebus constitui potest, quæ immobiles sint, vel pro immobilibus censentur, ut diximus, ergo non in actionibus, quæ ab ipsis rebus distinguuntur, ut dictum est.

18 Quod alia ratione probatur, quia census non nisi rebus sua natura fructiferis injici potest ex constitutione D. Pij, ut dictum est quest. 51. num. 2. & 4. cuiusmodi non sunt actiones, ut dixi quest. 47. num. 14. Quod etiam patet, quia fructus veniunt in actionibus, & actionibus reputantur, ut in d. l. si navis, & l. si fundum, C. de rei vendic. l. item

item veniunt, §. non solum, de petit. hered. & d. l. unic. §. fin autem, C. de rei uxor. act. & aliis; & una cum rebus ipsis condicuntur, & vindicantur, ut iisdem legibus constat, & l. 8. §. ult. ff. de condit. inst. l. 15. in princ. ff. de condit. indeb. Denique fructus sunt ex ipso corpore rerum l. usura, ff. de verb. signific. non ex actionibus, quibus res ipsas persequimur, & vindicamus. Quare cum in terminis constitutionis D. Pij census non nisi in rebus immobilibus, vel quæ pro immobilibus habentur, iisdemque natura fructiferæ constitui possit, non puto hanc census formam admittendam esse.

19 Quod etiam in fructibus pendentibus dicendum est, nam licet quamdiu pendet pars fundi esse videantur ex l. 44. ff. de rei vindic. in qua Jurisconsultus hexametrum facere voluisse videtur, si ita legas.

Fructus pendentes fundi pars esse videntur.

Quod etiam constat ex l. 22. Cod. eodem titul. & l. Iulianus, §. si fructus, ff. de act. emptio. l. ultim. §. fructus, ff. de bis, quæ in fraud. credit. Cardin. de tacit. & ambig. lib. 4. tit. 16. num. 42. & hac ratione inter immobilia censeri possint, ut tradunt Auctores plurimi apud Tiraquell. in d. glof. 7. n. 36. Covarr. lib. 1. variar. cap. 15. nu. 12. Menoch. de recuper. possess. remed. 6. num. 45. & Felician. in d. cap. 3. n. 39. ex quo videtur sentire super huiusmodi fructibus censum constitui posse. Verius tamen est, huiusmodi formam census nullam, & irritam esse, tum quia in hac specie fructus spectantur non tanquam pars, & portio rei, quæ ratione immobilis intelligi possunt, sed per se, & ut corpus quoddam, quo casu pro mobilibus habentur, ut docent idem Tiraquell. cod. loc. num. 44. & 45. Argent. in d. tract. de laudem. §. 27. ubi infert ex venditione eorum laudemium non deberi: & expendunt in terminis Avendan. in d. cap. 56. num. 2. & Duard. in d. §. 1. quæst. 34. num. 6. tum etiam quia fructiferi non sunt, etsi dicas seminari posse, fructus enim non jure feminis, sed jure soli percipiuntur, ut sæpius diximus ex l. qui scit, ff. de usur. Denique quia istiusmodi fructus, licet pendentes breviter pericuri sunt, sive eos decerpas, sive in fundo, & in arboribus relinquant, ut idem Tiraquell. ait cod. loc. num. 46. ex quo multo magis apparet, illos census idoneum subiectum esse non posse, ut docent Avendanius, & Duard. loc. cit. qui contrariam sententiam Feliciano tribuunt, qui tamen solummodo scripsit fructus pendentes inter immobilia censeri. Nec tamen de Avendano mirandum est, cui scilicet perpetua est cum Feliciano dissentio.

20 Præsertim verò mens Pontificis fuit excludere census personales, qui natura sua illiciti, & hæcenerati plerique videbantur, & nunc videntur, ut Ludovic. Lop. lib. 1. c. 54. Rebell. lib. 10. qu. 3. num. 1. & 2. & Avendan. d. tract. de censib. cap. 58. num. 24. & 25. ubi ait hanc receptissimam esse sententiam, & in dubium revocari non posse. Nihil enim referre putabat, an quis emat annuum redditum personalem, vel mutuo det eandem pecuniam sub certa annua præstatione, donec fors reddatur. Quod argumentum ait Sotum nunquam potuisse salvere. Et acriter Sarmient. selectar. interpretes lib. 7. cap. 1. num. 36. ubi ait censum super persona imponere usuram esse manifestam. Et huiusmodi contractus iure communi, vel gentium cognitos non esse. Denique hanc sententiam probavit Cencius, qui diligentissime omnium de censibus scripsit quæst. 34. n. 10. ubi, quod magis est, in additionibus tribus Rotæ Romanæ, cuius apud omnes magna auctoritas est, decisionibus confirmat, & præsertim, dec. 369. quæ post illius tractatum impressa est: & num. 8. ait veniorem, & receptionem sententiam esse, census super persona tantum constitutos illicitos esse. † A qua licet multi, iisdemque gravissimi auctores recesserint, ut Covarr. Felician. Roderic. Canis. & inter Theologos Lessius, & Salas, & disputatum est q. 102. inter omnes tamen convenit census personales constitutione D. Pij V. nunc esse prohibitos, illisque, ubi illa recepta est, omnino abstinendum esse, inter quos idem Felician. lib. 8. cap. 8. n. 7. in fin. Roderic. lib. 1. quæst. 4. n. 37. Salas de censib. dub. 7. num. 4. Molin. disp. 389. num. 3. ubi ait omnem omnino personalem censum esse prohibitum. Et inter Germanos Canisius de usur. cap. 11. num. 5. Et Gudel. lib. 3. cap. 3. num. 50. Idem observat Intrigliol. ad pragmat. de censib. quæst. 37. nu. 7. & Marcel. Convers. ad eund. qui notat, census super sola obligatione personali constitutos Pij V. & Gregorij XIII. constitutionibus prorsus improbari. Denique omnes hac in re consentient scribit Cencius in d. qu. 34. n. 39. subjiciens impium esse de ea re dubitare.

21 Observandum tamen est, quod initio huius questionis, & proxime dixi in terminis constitutionis D. Pij, super rebus mobilibus censum creati non posse, & præsertim

num. 2. 3. & num. 10. quia ea subducta, & ex natura rei verissimum puto, super rebus mobilibus fructiferis censum constitui posse, non quidem perpetuum, quia res mobiles fructiferæ non sunt perpetuæ: sed duraturum duntaxat quandiu res illæ manebunt. Nam cum dominus earum rerum jus habeat ex illis utilitatem percipiendi, vel ex fructibus, & scæbis ut in grege, & aliis animalibus, vel ex vecturis, ut in jumentis, & navibus, d. l. si navis, & l. unic. §. fin autem, Cod. de rei uxor. act. l. videamus 19. ff. de usur. consequens est, posse jus illud, vel partem in alium transferre pro certo pretio. Nam & res ipsas vendere, & donare, vel usum fructuum earum potest lib. 21. Cod. mandas, l. ultim. Cod. de rer. permur. qua ratione id sentiunt Felician. loc. cit. Valent. d. quæst. 22. part. 2. ver. sequitur autem Malder. tract. 5. cap. 5. dub. 7. & Salas in d. dub. 7. nu. 4. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 4. num. 12. & num. 78. Molles. in d. tract. 12. cap. 6. num. 60. & aliis citatis Duard. in d. §. 1. quæst. 29. num. 8. & in quæst. 32. num. 7. & ita accipienda sunt, quæ tractat Cencius in d. quæst. 32.

22 Illud verò certi juris esse arbitror, licitum esse, etiam ubi Pij V. constitutio recepta est, res mobiles, & fructiferas, ut boves, oves, & his similia, naves etiam, & alias res mobiles, quæ locari solent, ea lege alteri concedere, ut quid annuum, vel menstruum præstetur, ut ostendi potest ex d. l. ult. Cod. de rer. permur. & l. traditionibus, 48. ff. de pact. & l. 2. Cod. de donat. qua submod. & aliis auctoribus relatis dixi quæst. 41. nu. 34. & docet Duard. in d. qu. 29. ubi recte notat constitutionem D. Pij ad census reservativos non pertinere. † Nam, & res mobiles fructiferæ vendi possunt ea lege, ut, donec pretium reddatur, emptor usuras illius præstet pro modo fructuum, & commodorum, quæ ex rebus venditis, & traditis percipiuntur, quia etiam in hac specie militat eadem ratio, æquitasque legis curabit, Cod. de act. emptio. ut docet Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 7. num. 89. & nos diximus ead. quæst. 41. num. 32. quod bulla Pij V. non prohibetur.

Q V Æ S T I O XLVIII.

De censu personali, & an natura sua licitus sit.

S V M M A R I V M.

1. Censu personalis an natura sua licitus sit.
2. Censualis contractus natura qua sit.
3. Homo liber non potest vendi.
4. Censu ex contractu sui nascitur, quod sequitur possessorem.
5. Censum personalem admittere, est admittere usuras secundum Cencium.
6. Censu natura est, ut re perempta census quoque perimatur.
7. Fernandi Rebelli contra census personales argumenta.
8. Et Francisci Sarmienti.
9. Auctores, qui sentiunt census personales ex natura rei licitos esse.
10. Censum personalem licitum esse, in quo sensu accipiatur, & num. 23.
11. Emptio est contractus licitus, & inter censuum.
12. In emptione redditus personalis nullum est mutuum.
13. Emptionis contractus licitus est, quamvis interdum sub eius specie factus agitur. In censu personali nulla est fors.
14. Censu personalis lege potest constitui.
15. Censu personalis qua ratione a mutuo secernatur.
16. Novell. 160. census personales admittit.
17. Personalis redditus in dorem dari potest.
18. Maritus est similis emptori propter onera matrimonij.
19. Censu realis natura qua.
20. Iura rei coherencia sequuntur rem,

21. Censu personalis personam sequitur.
22. Homo liber non est in commercio, nec vendi potest.
23. Ius non patitur ob as alienum liberis homines seruire.
24. Molina Theologi doctrina quadam repugnantia arguitur.
25. Censu contractus emitur jus ad pensionem, non pensio.
26. Ferdinandi Rebelli objectiones referuntur, & refelluntur.
Ius redditus personalis est aptum subiectum venditionis, ut donationis, dotis, & legati.
27. Ius redditus, quod venditur in censu personalis venditione, est distinctum ab ipsa obligatione, qua venditor potest ad praestationem redditus conveniri.
28. Censum perire perempto fundo ad censum realem pertinet.
29. Periculum ad emptorem pertinere non est de substantia emptionis.
30. Emptio non ideo illicita, quod res tuto loco sit.
31. Emptionis censu personalis incommoda, & periculosa.
32. Plus cautionis in re est, quam in persona.
Martialis haec de re epigramma.
33. Censu personalis constitutionibus Martini, & Calixti non prohibetur.
Constitutiones duorum Pontificum censu de quibus consuluntur, approbant; de aliis nihil statuunt.
34. Censu personales addita obligatione bonorum ex natura rei sunt liciti.
35. Censu personales nunc prohibiti.
36. Venditor censu nunc personaliter obligatur.
37. Et de evictione tenetur, etiamsi id actum non sit.
38. Pij V. constitutione non est prohibendum addere cautiones ad tutiorem exactionem censu.
39. Actio personalis in censu quatenus daretur.
40. Censu personalis prohibendi ratio potissima, Censu personalis speciem habet usura.

Quamvis exploratum sit, censu personales constitutione D. Pij V. esse prohibitos, tamen quia apud omnes populos recepta non est, qui sub alia forma, aliisque legibus censu emunt, non inutile est quætere an huiusmodi contractus per se, & ex rei natura licitus sit, & consistat; vel potius improbus sit, & feneratorius, & consequenter ab eo abstinere oporteat tanquam ab illicito, & sponte sua damnato commercio. † Quæ sanè quaestio à viris Theologis variè vexata est, & præsertim à Molina, & Rebello qui negant: & à Lessio, & Salas, qui affirmant licitam esse. Nec minus dissidij est inter Jurisperitos quibusdam contententibus huiusmodi redditus ex natura rei iustus, & usurarios esse, ut Franciscus Sarmient. *Select. interpr. lib. 7. ca. 1. num. 35.* Avendan. *de censu Hispan. cap. 58. num. 17.* Joan. Gutierrez. *pract. quaest. lib. 2. cap. 177. num. 7.* & alij plurimi, quos recenset, & sequitur Cencius *quaest. 34. num. 16.* & *seq. & 99. num. 2.* qui in addition. *d. quaest. num. 34.* hanc sententiam confirmat tribus decisionibus Rot. post illius tractatum 350. n. 2. & in eadem causa *dec. 365. n. 5. & 8. & dec. 379. n. 11.* His consentit Fachin. *lib. 2. cap. 44.* & novissime accedit Mangil. *in lib. de evict. quaest. 82. n. 15. & 18.* probatur verò à Cencio hæc sententia his argumentis.

Primo natura contractus censu est, ut ex eo transferatur jus percipiendi pensionem annuam ex re utili, & in natura fructifera, ut late probat Frideric. Martin. *de iur. cens. cap. 4. n. 2.* sed persona non est huiusmodi, ut manifestum est. Quis enim unquam dixit hominem fructiferum esse? Ergo super illos census constitui non potest.

Secundo liber homo non est in commercio, nec vendi potest *l. 6. in princ. & l. 34. §. liberum ff. de contr. empt.* quæ id vetat etiam hoc addito, *cum servus erit.* Ergo nec super illius persona censu institui. Quod confirmatur, quia liberi hominis persona non potest principaliter obligari *l. ob as, & auib. imo, Cod. de act. & obligat. l. 2. Cod. que res pignoris, oblig. p. ff.*

Tertio huiusmodi contractus eius est nature, ut ex illo constituatur jus in re, quod eam sequitur, & transit etiam in singularem successorem, ut inter alios scribunt Craver. *in cons. 217. num. 5.* & Alciat. *cons. 3. lib. 1.* sed hoc censu personali non convenit, ergo super sola persona censu collocari non potest, ut argumentatur Alciat. *in d. cons. 3. n. 3. & 4.*

Quarta, & ultima huius auctoris ratio est, quam forte vocat, quia concedere censum personalem nihil aliud est, quam obligare personam ad annuam pensionem pro usu pecunie, quæ sterilis est, nec pecuniam parere potest, *l. usura pecunia, ff. de verb. signif. quod nihil est aliud, quam concedere usuras, quod est absurdissimum.*

Rota verò *in d. decis. 369. num. 2. & 3.* inter alias huius sententia rationes hanc potissimam esse censet, quia de natura istius contractus emptionis, & venditionis est, ut perempto fundo, super quo impositus est, censu aut in totum, aut pro parte, qua peremptio fundi evenit, perire non tantum ex constitutionibus Pontificum, sed etiam ex dispositione juris civilis, ex quo periculum ad emptorem spectare debet, ut constat ex *l. 1. Cod. de peric. & comm. rei vend. & §. cum autem. Instit. de empt. & vendit.* Unde addita tantum obligatione personali, & generali omnium bonorum, periculum non pertineret ad emptorem, quia ut id contingere possit, necesse est, ut censu constituitur super certo fundo immobili fructifero, ut eo pereunte, vel sterili reddito censu quoque perimatur, & pereat, equalique sit utriusque contrahentis conditio, ut si fundus pereat periculo venditoris, qui dominus rei est, ita censu pereat, vel minuat periculo emptoris, ut refert adnotare Navarr. *in comment. de usur. num. 85.* & expendit Fachin. *loc. cit. in fin. & Mastell. ad Gregor. quaest. 5. num. 150.*

Sed alius & quidem, si dicere fas est, solidioribus argumentis utitur Fernand. Rebell. *lib. 10. quaest. 3. num. 2.* quæ jugulum huius contractus petunt, quibus scilicet ostendere conatur in hoc negotio nullam emptionem contrahi posse, & sub censu nomine usuram palliari. Quia, inquit id, quod re ipsa sub specie personalis censu intenditur, nihil aliud esse videtur, quam lucrum ex mutuo, perinde enim est, ac si pecuniam in pretium datam mutues, ut postea lucrum ultra sortem paulatim reddendam recipias. Nec hic videtur vera ulla venditio, aliæve contractus intervenire. Nam cum is, qui pecuniam accipit, non intendat se ipsum vendere, nec operas suas, quæ locari possunt, vendi non possunt, nihil autem in persona cuiusque reperitur, quod venditioni subijci possit, sit ut commentitium videatur istud jus, quod vendi dicitur, & proinde ficta sit huiusmodi venditio. Quod magis declarat *num. 5. & 6.* quia contractus emptionis, & venditionis fieri debet super re aliqua omnino distincta ab ipso contractu, in qua tanquam ipsius propria materia subsistat obligatio inter contrahentes. Nec enim emptio venditio sine re, quæ veniat, potest intelligi *l. 8. ff. de contr. empt.* obligatio vero resultat ex ipso contractu censu non potest esse materia ejusdem contractus, cum ex ipso contractu posterius natura oriatur. Illud enim, quod emptor in hoc negotio emere intendit, necessarium est jus aliquod reale, quo possit debitorem, vel in servitutum redigere, vel vendere, vel ex ea causa cogere ad sibi servandum, vel loco pignoris habere, quod nimis grave est, & legibus prohibitum, *d. l. ob as, C. de act. & oblig. ult. ff. que res pignori oblig. possit.* & alius, scilicet subiicit. *Quod si quis. au. in reale emis, quid aliud emis, vel quid aliud tibi vendo, nisi usuram obligationem solvendi tibi certam pensionem. Quia obligatio cum sit forma, vel effectus sui malis eisdem contractus censu, ex natura rei repugnat emi, vel vendi per eandem contractum, quem informat, ut constat: & hæc ratio a priori, & evidenter videtur demonstrare omnem censum personalem ex natura rei esse illicitum, & nullum ex defectu videlicet materie, & rei sine qua venitio contrahi non potest. Ita dille- rit Rebellus.*

Idem ferè, sed pressius Sarmient. *loc. cit. num. 36.* nimirum dicitur materiam, in qua huiusmodi censu fundetur. In qua enim contractus subsistit, si mille accipias super tua persona, ut decem singulis annis solvas cum pacto de redemptione? quis enim erit iste contractus? an emptio, an locatio, an alius nominatus, vel innotinatus approbatus a iure? Non est emptio, neque locatio, cum utrinque non possit esse pecunia; ex altera enim parte debet esse merx: hic utrinque ab initio est pecunia; neque quod loco operarum id fieri videatur, efficit contractum posse subsistere, quia cum ab initio loco merces pecunia substituitur, materia emptionis subducitur, & remanet sine materia contractus, & sola forma obligationis subsistit, quæ est natura usurarium, ut *in l. rogasti, §. si tibi, ff. si cert. per. ita Sarmientus.*

His tamen non obstantibus contrariam sententiam, censum scilicet personalem ex se, & ex natura rei licitum esse primus omnium secutus est Bald. *in l. 1. num. 39. Cod. de his, que pæn. num. & Panorrit. in cap. in civitate, nu. 7. de usur.*

de usur. Covarr. lib. 3. variar. resolut. cap. 7. num. 9. vers. ego sane. Jacob. de Graff. par. 1. lib. 2. cap. 118. numero 15. Binsfeld. in dict. cap. in civitate, quest. 12. de usur. fol. mibi 297. ubi recenset multos legum, & decretorum Doctores, qui in Concilio Constantiensi, ubi casus fuit propositus, hoc genus contractus probarunt, quorum subscriptiones etiam extant apud Conrad. de contract. quest. 83. Huic sententiae etiam subscripserunt Surd. de alim. titul. 7. qu. 33. num. 14. Decian. in cons. 2. num. 141. & sequ. lib. 1. Anton. Gomez. ad leg. 67. num. 2. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 5. Aragon. in 2. 2. D. Thom. quest. 78. circa fin. & alii plurimi apud Salas in lib. de censib. dub. 3. numero 2. ubi pro hac sententia viginti Theologos adducit. Quam etiam secuti sunt recentiores quidam, quos refert, & sequitur Mollit. de contract. cap. 6. numero 62. & 63. Filiuc. tract. 35. num. 259. Bonacin. de contract. disp. 3. quest. 4. p. un. numero 3. Carol. Loys. Parisiens. lib. 1. de reddit. cap. 9. num. 7. Malter. tract. 5. cap. 5. dub. 8. vers. propter hoc, & Canis. de usur. cap. 11. num. 8. & communem esse scribit Sigisun. Scacc. quest. 1. nu. 204. ubi notat deceptum esse Covarruviam, dum priorem sententiam crebriorem esse admittit. Hanc etiam sequitur, & acriter tuetur Felician. lib. 1. de censib. cap. 8. num. 4. ubi observat videri in eam convenisse omnes juris Caesarai Professores, & rursus in addit. d. cap. 8. num. 1. ubi refert hanc magis communem esse. Denique hanc sententiam novissimus omnium amplexus est Duardus, qui his meis jam dudum scriptis producit in quest. ultim. proem. num. 108. & §. 1. qu. 2. num. 29. & Mancin. diff. 13. cap. 9. num. 11. & cap. 11. num. 1. Pro qua ego firmiora argumenta proferam, aliis praetermissis, quae apud istos auctores leguntur, & iis, quae refert Cencius loc. cit. & sibi fingit, ut facilius refellere posset. † Illud interea praemittendo, quod notat Salas loc. cit. num. 2. juris auctores, qui hanc sententiam secuti sunt, non in eo sensu affirmare licitum esse censum personalem, quasi emptor census comparat jus reale in personam, ita ut deficientibus bonis, unde venditor solvat, possit illum redigere in servitutem, aut eum cogere, ut pro valore annuae pensionis tanquam mancipium aliquod sibi serviat, quod teneatores olim in Asia fecisse refert Plutarchus in Lucullo, & quaritur D. Ambros. in lib. de Tobia, & nos diximus quest. 2. num. 13. id enim impium & inhumanum est, & legis prohibuit; sed in eo sensu arbitrantur censum personalem constitui posse, ut quilibet possit certo pretio accepto obligare se ad pensionem annuam, cuius collectio labentibus annis pretium excedat eo modo, quo qui rem credito emit, manet obligatus ad pretii solutionem, vel is, qui pecuniam mutuam accepit, obligatur ad illius restitutionem, & quo denique ex aliis contractibus homines solent personaliter invicem obligari ad aliquod praestandum, unde actiones in personam proveniunt, quae jure civili receptae sunt, & quibus adversus eos agimus, qui nobis obligati sunt ad aliquod dandum, vel faciendum, l. 3. §. 25. in princ. ff. de obligat. & act. §. Instituit. de act. §. 1. & Jacob. Venant. de ann. praestat. quest. 1.

His praemissis primum huius sententiae argumentum est. Emptio, & venditio ex natura rei est iusta, & legitimus contractus, & juris gentium, l. 1. in fin. ff. de contrab. empt. l. 5. ff. de iustis & iur. l. 35. in fin. ff. de verb. oblig. Sed in constitutionibus reddituum personalium, quae sunt certo interveniente pretio, vera emptio contrahitur, siquidem intervenit consensus, pretium, & res, quae venit, jus scilicet exigendi redditum annuum; ergo istiusmodi contractus legitimus est, & iuris gentium. Hic vero rem esse, quae vendi possit, nec enim de consensu & pretio ambigitur, ex eo constat, quia potest quis redditum annuum perpetuum alteri donare nullo designato fundo, ex quo percipiatur, l. sancimus 34. §. in autem. C. de donat. vel testamento relinquere, l. 23. §. 24. ff. de ann. & mensur. legat. Illis verbis, videlicet testatorem perpetuam pensionem reliquisse, vel promittere, l. ult. §. ult. de contract. emptio, quae procul dubio est de promissione redditus personalis, ut ibi Bartolus, Cuiacius, & omnes notant, & Corat in centur. §. Consult. Tolol. cap. 45. Salaz. de usu. & consuet. c. 11. nu. 45. Hotoman. de usu. lib. 2. cap. 4. n. 4. vers. extat enim. Duard in proem. quest. 23. n. 11. nec id auctoribus contrariae sententiae indubium revocatur; ergo & iusto pretio in alium potest transferri.

Neque rationem hanc effugiunt Sarmient. Fachin. Averdand. Rebell. & post illos Cencius in d. art. 6. num. 28. & 29. seu potius in d. quest. 34. numero ead. dum dicunt non valere consequentiam, quia potest ex donatione gratis, & liberè

facta redditus annuus in alium transferri, non potest tamen ratione mutui quidquam ultra fortem capi. Ex enim hic nullum mutuum est, si fraus omnis absit: nec auctores gravissimi hic mutuum esse, aut latere demonstrare poterunt, & de proinde inconcussa maneratio, quae ex dictis legibus deducitur. Utenim jus illud subiectum est stipulationis, donationis, & legati, ita & materia venditionis esse potest. Et quod donari potest, multo magis regulariter potest vendi, argum. l. 1. ff. de donat. inter vir. & ux. l. 8. §. sed si, ff. quibus mod. pign. solvit. l. cuius 169. ff. de reg. iur. & expendit Conrad. de contract. tract. 4. qu. 72. conclus. 1. Quod animadvertens Sarmient. loc. cit. num. 34. subicit, quod licet videatur in hoc censu cessare usura, quia non est mutuum, tamen in venditione cum pacto redimendi usura incidere potest, quia, inquit, videtur fieri in fraudem usurarum; quando aliqua concurrunt, hic verò plura concurrere, quae usuram ostendant manifestam; nam licet emptor pecuniam non possit exigere, id tamen fit sensim, & per partes, dum singulis annis numerus parit numerus. quae tamen parum movere debent, quia non inde sequitur emptionem horum reddituum iure natura turpem, & illicitam esse, & praesertim cum admittat, hic mutuum non esse. † Quomodo enim sub nomine emptionis, & venditionis locus interdum agitur, ut in cap. ad nostram, de emptionibus cap. illo nos. de pignoriis & cap. in civitate, de usur. & non ideo minus emptio, & venditio, quae verè agitur, iusta, & legitimus contractus ceteri debet: ita profus emptio redditus personalis licita habenda est, tametsi interdum non animo omentum, sed foenerantium iniretur: id enim non est vitium contractus, sed contrahentium. Et constat etiam solam redimendi pactionem ad foenus non sufficere, ut aliis locis contractatum est. Quod verò vir doctus ait, in hoc genere commercio fortem per partes exigi, & proinde pecuniam parere pecuniam, perquam leve est ad evertendum contractum, quia tunc hic nulla debetur, ut in emptionibus aliarum rerum, in quibus pretium fit venditoris, ut ostendit Felician. loc. cit. vers. sed quamvis, & ed. lib. 1. cap. 7. num. 3. & hac ratione etiam census realis illicitus esset, in quo scilicet non minus dici posset, fortem per partes reddi, & numerum numerum parere.

Secundum argumentum est. Censum personalis potest constitui lege Principis, vel Reipublicae, ut 2. Usurae, c. 10. fideles constituerunt annuum redditum tertie partis sicut per singula capita ad ministerium templi, qui erat census personalis. Et hanc censum referunt auctores Augustum Caesarem indixisse Luc. 2. & probatur aperitissime ex lib. 1. Cod. de capit. civitatis censib. exim. §. 1. ut instituit. ad nullum obsequium de us. ergo potest quisque sibi, & suis necessitatibus hanc obligationem iungere. Nam quae legibus, & statutis fieri possunt, nihil vetat pactionibus, & stipulationibus constitui, ut notat Glot. in titul. Cod. de veterian. lib. 10. & expendunt Felician. & Salas loc. cit. Lectus, nu. 18. Duard. in d. qu. ult. num. 116. & 117. & Mollit. in d. cap. 6. nu. 63. ubi scribere ausus est contrariam sententiam sacrae Scripturae repugnare.

Tertium argumentum est. Si ratione aliqua census personalis ex natura rei illicitus esset, ea possimum, quia usuram inquit contineret, quae est intrinsece mala, sed in hoc contractu nulla usura est, ergo per se sponte illicitus ceteri non debet. Ita argumentatur Rodericus loc. cit. num. 33. vers. praeterea, qui summorum argumentationis probat, quia in hac contractus forma pretium redditus perpetuo alienatur, nec emptor illud repetere potest, & proinde hic nulla est ratio mutui, in quo tantum contrahitur foenus. Et verò hoc negotium à mutuo diversum esse perspicuum est ex d. l. ultims. §. ult. de contract. emptionibus, ex qua constat promissionem redditus personalis validam esse, ut ibi notant Bartol. Bald. & Cuiac. & Hotoman. loc. cit. ubi ait extare ibi in hac ipsa questione Scaevole responsum, ita perspicuum, ut nihil magis. Quod & admittit Valasc. de iur. empir. quest. 32. num. 17. vers. sed certe. † Idem aperitissime constat ex Novell. 160. in qua haec refertur species. Magistratus Aphrodisiensis reipublicae magnam auri quantitatem, si sterilis esset, hac forma collocaverat, ut qui eius pecuniae partem recepisset, donec eam redderet, redditum annuum civitati penderent, qui est ipse casus in Concilio Constantiensi propositus apud Binsfeld. loc. cit. vers. casus talis est. Et ipsa forma reddituum personalium, & cum debetores exciperent, hocce redditus obnoxios esse moderatissimi usurarum, quae duplum excedere non possunt, ex Novell. 111. & 138. Iustinianus ad expositionem Aristocratis illius Reipublicae partis, & aliorum civium rescriptis id ad huiusmodi redditus non pertinere. Illam enim, inquit,

quæ, constitutionem de creditibus conscripsimus, & qui in ea comprehenduntur casibus. Præsertim verò species eam non attingit, siquidem hoc magis annuus redditus, quam præstatio usurarum simile videtur. Ex quo loco, si verum amamus, perspicuum est, huiusmodi redditum à mutuo differre, & consequenter in hac specie emptionem esse, vel alium contractum emptioni similem, & diversum à mutuo, & hanc constitutionem ita interpretati sunt Cujac in lib. 2. Cod. de rescind. vend. Covarr. lib. 3. cap. 7. n. 3. Grimald. de usur. & contract. pignor. lib. 1. cap. 11. num. 5. Gudelin. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. n. 34. & idem Rodenc. lib. 3. quæst. 3. n. 8. & 10. subijciens, istiusmodi reddituum emptiones jam olim hac constitutione confirmatas esse, & legali præiudicio decisum fuisse non esse propriè contractus usurarios. Et Sarmientus, qui exclamat. Quæ gens inquam, vel natio census super personam constituit? potuit ex hoc loco discere, ut etiam ex d. l. ult. de contrab. empr. iam pridem alicubi census personales usu fuisse receptos.

17 Denique pro hac sententia mihi præstat argumentum, quod definitum est in l. ult. §. ult. C. de iur. dot. posse scilicet maritum in causam dotis, & loco dotis certum redditum annuum stipulari, & exigere, qui locus proculdubio de redditu personali accipi potest, quia ibi nulla fit mentio fundi, ex quo redditus percipiatur: ait enim. Si quis in dotem, vel prædium, vel certum redditum, vel panes civiles spopondit, & promisit, &c.

18 Neque vis huiusmodi argumenti retundi potest ex eo, quòd non videatur esse simile, quia præventio, & respondeo in ea promissione, & stipulatione redditus in causam dotis emptionem, & venditionem quandam esse, quia maritus similis est emptori propter onera matrimonij, l. ex promissione 18. ff. de oblig. & act. l. sicut, §. sed si, ff. quib. mod. pign. vel hypoth. servas. & l. 16. ff. de iur. dot. & Barbos. in l. 5. num. 12. ff. de iur. matrim. & nos diximus quæst. 90. numero 63. Quare, ut maritus, qui similis est emptori propter onera matrimonij, quæ sunt loco pretij, potest certum redditum annuum stipulari: ita prorsus alius quilibet poterit iusto pretio censum personale comparare.

19 His sic firmata conclusione non obstat, quòd primo loco obijcit Cencius, nimirum contractus censualis naturam esse, ut ex eo transferatur jus percipiendi redditum ex rei sui natura fructifera, quia hoc verum est in censu reali, & rebus venditoris imposito: fallum verò est in censu personali, de quo agimus, in quo facis est, ut transferatur jus percipiendi pensionem ab ipso venditore quomodocunque redigendam, ut constat evidenter ex dict. leg. ultim. §. ultim. de contrab. empr. & eadem facilitate tertia huius auctoris ratio retunditur, † Nam quòd dicitur ex censu constitui jus in re, quòd in quemcumque, singularem successorem transferatur, id intelligimus de censu reali, quòd sequitur rem, & in quoscunque possessores transit, ut cætera opera rerum, l. 6. ff. de condit. & demonstrat. & census publici, & publicæ præstationes, quæ quisque pro agris, quos possidet, agnoscere debet. l. 1. §. 3. Cod. sine cens. vel. relig. l. 4. ff. de pact. l. Imperatores, ff. de publican. cuius generis etiam est, annua pensio pro aquæductu, leg. in venditionibus, ff. de act. empr. Hæc & similia jura rebus coherentia res ipsas comitantur, ad quoscunque pervenerint. † Hæc verò agitur de censu personali, cuius onus sequitur personam promissoris, & hæredum, ut reliquæ obligationes, quæ ex aliis contractibus descendunt, ex quibus quoque actiones personales proveniunt, ut dictum est num. 10. & constat etiam ex l. si fiduciammissi, §. tractatur, ff. de iudic. & in specie ex d. l. ultim. §. ult. quæ est de obligatione redditus personalis, ut ibi Bartol. & Cujacius, & alij notant: idèdque l. C. ibi respondet, singularem successorem ad præstationem census obnoxium non esse, etiamsi venditor illum de fundo suo præstare promississet. Et proinde utrunque Cencij argumentum petit principium, id est supponit nullum alium dari censum præter realem, & super re fructifera constitutum.

20 Nec minus facile est secundam eius rationem evētere. Nihil enim ad rem pertinet, quòd obijcit, hominem liberum in commercio non esse, ex l. si in emptione, §. liberum, ff. de contrab. empr. nec posse pignori dari, l. 6. ff. quæ res pign. obligat. pass. quia his locis tantum definitum est, neminem posse hominem liberum vendere, vel filios: & liberum hominem pignori dare. Sed malè inde inferitur neminem posse jus redditus perpetui alteri promittere, & vendere iusto pretio, & pro se, & suis hæredibus ad illius præstationem se obligare, quæ præterquam quòd id legibus permissum esse constat aper-

tissime ex d. l. ultim. §. ultim. Cod. de iur. dot. & d. l. ultim. ff. de contrab. empr. si ex eo, quòd liber homo non est in commercio, nec potest pignori dari, non potest quis se obligare ad annuam præstationem, sequeretur neminem in personam obligari posse, quò nihil absurdius dici potest. Semper enim valeret ea ratio liberum hominem in commercio non esse. † Ut etiam perquam leve est, quòd trahitur, ex d. l. ob as, Cod. de obligat. & act. quæ ait, ob as alienum scribere liberos creditoribus compelli iura non pati. Auctores enim, quorum sententiam sequimur, non in eo sensu affirmant, licitum esse emere censum personale, quasi emptor census compararet jus in personam, ita ut possit venditorem in servitutem redigere, & servitio promere, vel illum cogere, ut pro quantitate pensionis ad tempus veluti servus, & mancipium illi servilia ministeria præsteret, quòd iura prohibent. Sed in eo sensu arbitrantur censum personale posse constitui, cum scilicet quis accepta pecunia certum redditum annuum præstare promittit eo modo, quò accipiens pecuniam mutuum obligatur tantundem reddere, ut ex aliis contractibus consueverunt liberi homines se obligare ad aliquod dandum, vel faciendum, ratione cuius obligationis datur adversus eos actio in personam, vel hæredes eorum, ut dixi ex l. 25. ff. de oblig. & act. quòd iure permissum est. Et ita iam pridem respondit Soto lib. 6. de iustit. & iur. q. 5. artic. 1. circa fin. Felician. in d. cap. 8. num. 8. Roderic. de ann. redd. lib. 1. qu. 4. nu. 33. ubi ait ex hac obligatione libertatem non adstringi, alioqui in omni obligatione personali infringere libertas, quòd est absurdum; ita etiam respondet Malder. loc. cit. vers. verum tale Salas in d. dub. 3. nu. 4. & 5. Fontanell. de pact. nuptial. claus. 4. glof. 18. part. 12. n. 42. & 44. & observat ipse Molin. in d. disput. 387. nu. 1. † Qui tandem n. 6. cogitur, fatetur, censum merè personale ex natura rei constitui posse super persona, ita ut adversus eam sola detur actio personalis, quòd nos probavimus ex d. l. ultim. Quòd verò subjicit, huiusmodi redditum minori pretio, quàm sit cumulus pensionum comparari non posse, & ob id tantquam illicitum, & usurarium condemnandum esse, non videtur admittendum esse. Nam supposita validitate census ab initio, & ex ipsa natura rei, ut admittit Molina, sanè consequens est, fructus omnes ex iusto titulo ad emptorem pertinere, tametsi procedentibus annis excedant pretium, quò census emptus fuit, alioquin emptiones censuum realium, imò & prediorum urbanorum, & agrorum illicitæ censeri debent, quia tandem futurum est, ut fructus eorum superent pretium, quò comparantur. Ex quibus videtur doctissimus Theologus pugnantiâ docuisse. Cuius etiam doctrinæ non probatur Feliciano in append. d. cap. 8. n. 4.

25 Nec etiam movere debet, quòd ultimo loco Cencius ait concedere census personales nihil aliud esse, quàm admittere usuras, quia in hac forma contractus non mutuum, sed vera emptio contrahitur, & convincunt primum, & tertium argumentum nostræ sententiæ, & d. l. ultim. de contrab. empr. & Novell. 160. Neque verum est, in hoc negotio pecuniam parere pecuniam, quia extremum principale huius contractus non est pensio singulis annis in pecunia præstanda, sed jus ad illam exigendam, & percipiendam, unde, ut fructus sunt accessiones prediorum l. 7. §. 1. cum quis ff. de condit. caus. dat. l. 9. ff. famil. herciscund. ita pensiones sunt accessiones illius jura, quòd iusto pretio emptum est, distinctum, & separatim ab ipsis pensionibus, ut constat ex l. ultim. Cod. de iur. dot. & nos diximus quæst. 93. numero 17. & aliis locis. Et cum huius quæstionis definitio tota ex eo pendeat, an in huiusmodi specie contractus mutuum, & scenus contrahatur, id Cencius probare debuit. Nam auctores, qui putant census personales ex natura rei licitos esse, id perpetuo negant.

26 Quamobrem Rebell. in d. quæst. 3. demonstrare conatur non hic veram emptionem fieri, sed commentitiâ, & fictam: & sub nomine census emptorem usuras, & turpe lucrum stipulari, & in hac re incumbit totus n. 3. usque ad n. 7. multa subtiliter, & graviter obijciens, quibus nondum comperit satisfactum fuisse, idèdque opere pretium est, huius auctoris obijectiones excutere.

Ait Rebellus. Cum in personali censu censuarius non intendat seipsum vendere, nec totum, nec partem sui, nec operas suas: nihil autem aliud in persona cuiusque reperitur, quòd venditioni subjici possit, sit ut commentitium videatur istud jus, quòd in censu personali dicitur vendi, & ficta sit huiusmodi venditio.

Sed respondeo, in hoc contractu censuariam non vendere seipsum, nec partem sui, nec operas suas, non inde tanca

tamen sequi, nihil aliud hic esse, quod venditioni subjiciatur. Nam verè subest jus redditus annui, quod venditor sibi, & suis injicere, & ad cuius præstationem se obligare potest *d. l. ult. de contrab. emptio. & l. ult. § ult. Cod. de jur. dot.* Quod quidem jus neque venditor est, nec pars illius, operarumve ejus, sed est quoddam ex consensu, & constitutione contrahentium pendens distinctum à persona ipsius venditoris, quod aptam præstet materiam venditioni. Alioquin nec posset donatione subjici. Nam donator redditus annui non intendit se ipsum donare, nec partem sui, nec operas suas, ut pater, & nihilominus aliquid est, quod donat. Ita etiam cum redditus annuus titulo legati relinquatur, quæ est veluti donatio quædam, testator non intendit se ipsum donare, vel partem sui, vel hæredis, vel eius operas, & tamen aliquid legat, neque inutile legatum esse dicitur. Denique ut etiam is, qui in dotem certum redditum constituit, non se ipsum, nec partem sui, operasve in dotem constituit, & tamen aliquid in aliam verè transfert, ut constat ex *dist. l. ultim. § ultim. Cod. de jur. dot.* ita prorsus is, qui redditum personalem vendit, licet nec se ipsum, nec partem sui vendere intendat, vel operas, potest in alium hoc jus pretio accepto transmittere.

Rursus ait Rebellus. Contractus emptionis, & venditionis fieri debet super re aliqua omninò distincta ab ipso contractu, in qua veluti materia ipsius fundatur obligatio inter contrahentes: obligatio verò resultans ex contractu censuali non potest esse materia ejusdem contractus, cum ex ipso contractu posterius natura oriatur: & post pauca.

Quod si nullum vis reale emis, quid aliud emis, nisi meram obligationem solvendi tibi certam pensionem, quæ obligatio cum sit forma, vel effectus formalis ejusdem contractus, ex natura rei repugnat emi, vel vendi per eundem contractum, quem informat. Respondeo veram esse, emptionis, & venditionis contractum fieri non posse sine re, quæ vendatur, idque apud Jurisconsultos certissimum est, & Pomponius in *l. 8. ff. de contrab. emptio. nec emptio*, inquit, *nec venditio sine re qua veniat, potest intelligi.* Sed falsum est, in hoc genere contrahentes formaliter emere, & vendere obligationem ex ipso contractu resultantem: sed venditor intendit jus redditus annui in alium transferre, & emptor acquirere, quod jus natura prius est, & distinctum ab ipsa obligatione, quæ perfecto contractu oritur, & ob quam venditor cogitur præstare, quod promisit actione ex empto: & emptor potest in iudicio persequi, & petere, quod sibi debetur, ut in emptionibus aliarum rerum, & in aliis contractibus receptum est, ex quibus actiones in personam nasci solent, ut in *dist. l. 3. § 25. ff. de obligat. & act. l. ex empto. & tot. tit. de act. empt.* & in specie docet Frideric. Martin. *de jur. cens. c. ult. n. 50.* Quod etiam exemplo donationis manifestum est. Ut enim cum donatur redditus annuus personalis perfecta donatione resultat obligatio, qua donans tenetur dare, quod promisit *l. si quis C. de donat.* & aliis, & quæ distincta est ab ipsa re, quæ donata dicitur, & fatuum esset dicere, ex eo donationem non consistere; quasi deficiat donationis materia: ita prorsus in venditione ejusdem redditus dicendum est, nempe obligationem illam ex ipso contractu provenientem non esse materiam istius venditionis, ut objicit Rebellus. sed materiam illius esse jus redditus annui, quod saltem est commune ipsi contractui, & ut donationis, legati, & dotis, ita etiam venditionis materiam præstare potest. Quia ratione etiam refellitur, quod objicit Sarmient. *loc. cit.* in hoc genere censuræ deficiere materiam venditionis, & idèd illicitum, & usurarium esse, quia verus est, hic subest aliquid, quod vendi, & emi possit, jus scilicet redditus percipiendi; ut dictum est, idèd que ex natura rei, & secundum regulas juris communis istiusmodi contractum subsistere.

27 Ex quibus etiam me de mea sententia non deficit fundamentum, quod novissimè pro contraria opinione expendit, & præcipuum esse scribit Emin. P. de Lug. *d. disput. 27. num. 25.* nimirum in censu personali nihil aliud in rigore juris vendi, aut tradi, quam pensiones ipsas solvendas, unde refert, qua ratione non licet datis centum ducenta emere per partes deinceps recipienda, ita nec poterit emi census, in quo hujusmodi pensiones solvenda emuntur. Porò hic emi pensiones solvendas ex eo constare, quia qui se obligat personaliter ad aliquid dandum pro pretio, quod nunc accipit, non potest vendere solum jus ad rem illam, quin simul vendat rem ipsam dandam: alioquin quoties venditur triticum postea tradendum pro pretio præfati, non venderetur triticum, sed jus ad illud, quod est absurdum. Cum ergo in hoc commercii genere pensiones ipse vendantur, & precedentibus annis cumulus

pensionum excessurus sit pretium; quod numeratum est, consequens est id sine injustitia fieri non posse. ita vir Eminentissimus: Sed respondeo eius fundamentum, quod in censu personali nihil aliud vendatur, aut tradatur, quam pensiones in futurum præstanda, non consistere. Etenim verus est, in hoc contractu venire, & tradi id ipsum, quod veluti res in hoc contractu deducitur, ipse scilicet census personalis, ut in donatione hujusmodi census, qui proculdubio licitus est, & in constitutione redditus ex causa dotis, quæ est species quædam venditionis, ut dixi *num. 18. & in specie d. l. ultim. ff. de contrab. empt.* non ceduntur, nec transferuntur ipse pensiones, sed jus illas percipiendi, alioquin hic etiam æqualitas, & iustitia deficeret, ita prorsus in constitutione census personalis ceditur, & transfertur istud jus in emptorem, non pensiones ipse in futurum solvenda, quæ tempore contractus nondum debentur, & proinde differunt ab ipso censu, qui in ipsa constitutione census traditur, & transfertur, etenim jura incorporalia, & quæ in jure consistunt, cum traditionem non recipiant, cessione transferuntur, & in illis cessione vicem obtinet traditionis, quod apud juris auctores receptum est, ut constat ex Tiraquell. *lib. 1. de retract. §. 1. glof. 7. num. 12.* unde constat exemplum triticidandi non convenire, quia in constitutione census personalis non venditur jus ad rem aliquam dandam, sed emittitur census, & quod transfertur, & acquiritur in ipso contractu census: & emptor statim dicitur habere, quod emittitur, ut docet Valent. *disp. 5. quæst. 22. p. 5.* & Salon. *quæst. 78. art. 1. contro. 1. num. 4.* Ex quo etiam sequitur ad iustitiam huius census non esse necessarium, ut pretium sit æquale pensionibus futuris, quæ sunt accessiones, & veluti fructus istius juris pecunia empti, & constituti, sed satis esse, si respondeat valori istius juris, quod in contractu census deducitur, & est materia venditionis, ut dotis, & donationis, vel alterius similis contractus. Nemo enim iustus rerum arbiter tanti hoc jus æstimabit, quantæ labentibus annis futurae sunt pensiones, veluti centum annorum. Nam neque agri, & vineæ, & alia prædia urbana, vel rustica tanti æstimari solent, quanti tandem erunt fructus, quos ex illis emptor percipiturus est, vel hæredes eius. Quia ratione retunditur responsio, quam addert *n. 27. rationi*, quæ pro censu personali ex donatione duci solet. Nam fateor esse de ratione emptionis iustæ, ut pretium sit æquale valori, quem res habitura est tempore traditionis, sed nego in constituendo valore census personalis habendam esse relationem ad pensiones futuras, sed inspiciendum esse, quanti hoc ius census, quod in ipso contractu ceditur, & transfertur, arbitrio boni, & prudentis viri æstimari debet tempore contractus, *l. 8. C. de rescind. vend.* Hoc enim illud est, quod est subjectum emptionis, sufficit autem æqualitatem inter pretium, & rem venditam servari, ut contractus iustus, & iure nature licitus censeri debeat. Denique si hoc nomine census personalis iniustitia argui potest, injustæ etiam censeri debent emptiones prædiorum, quorum fructus tandem aliquando pretium longè excessuri sunt, quod nemo dixerit. Imò id etiam objici potest emptionibus census realis, cuius iustitia tot constitutionibus sancita est.

Et multò magis in mea sententia confirmor, quia animadverti virum, & scientia, & dignitate eminentissimum valde laborare *n. 20.* ut objectionem hanc vitare possit, quæ non minus census reales petit, & comminisci rem difficilem, & mihi inauditam, nimirum in emptione census realis non venire jus ad pensiones, sed partem usufructus prædij, quod censui subjicitur: ita ut dominium totum directum prædij maneat venditoris, dominium verò utile, seu jus usufructus ex parte vendatur; & acquiratur emptori, quod ius partiale, seu dominium utile partiale, cum non valeat, quantum valet totum prædium, potest proculdubio emi minori pretio, quod dato acquirit emptor census partem dominij utilis, postea verò alio contractu, qui implicite etiam continetur in ipsa constitutione census realis, convenire inter contrahentes, ut pro spe fructuum, qui incerti sunt, venditor obliget se ad certam annuam pecuniariam pensionem, qui contractus etiam licitus est, & hac ratione priorem contractum, id est emptionem illam usufructus, seu dominij utilis partialis ad æqualitatem reduci. Hæc Cardinalis, quæ tamen mihi difficilia esse videntur, & magna ex parte reselli posse.

Et in primis illud perspicuum est, in omni contractu mentem contrahentium inspiciendam esse, *l. infulam, ff. de præscr. verb. l. non ammiss. si cert. per. l. si cum uno, ff. loc. & alius passim*, & in re fere simili Felician. *de censib. lib. 1. cap.*

cap. 4. num. 7. *vers.* & *accedit*. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. *quast.* 3. num. 6. & Salas dub. 3. num. 6. ac cum partes ineunt contractum census, non intendunt emere, & transferre dominium utile, nec partem dominij utilis, usumfructum, seu partem ususfructus rei, sed redditum annum pecuniarium: ergo dicendum est, in constitutione census realis non emi usumfructum partialem rei, super qua census imponitur. Quod verò hæc sit intentio contrahentium, patet evidenter, quia præsumitur venditor minus abdicare velle, quam fieri potest, emptor verò plus juris acquirere, quam fieri potest, l. 8. C. de rescind. vendit. Unde ut non censetur venditor velle abdicare à se dominium, vel partem dominij ipsius rei, sed tantum redditum annum in emptorem transferre, retento integro dominio, & possessione rei, ut docet Roderic. loc. cit. & post Veron. Gratian. cap. 420. num. 7. Ita emptor intendit acquirere istud jus pro se, & suis, & quod possit illud vendere, & in alium transferre, quod ei non liceret, si partem ususfructus emeret: constat enim verum, & proprium usumfructura morte finire, & in extraneum, id est, eum, qui rei dominus non est, cedi non posse *Instit. de usufr.* §. *ultim.* est enim ususfructus servitus personalis, & personam non transgreditur, neque puto id Cardinalem sensisse, sed potius emptorem emere partem fructuum, quod tamen etiam admitti non debet, constat enim multum discrimen esse inter emptionem redditus annui, & emptionem fructuum alicuius fundi, ut ostendit Sardus, qui nunc erit instar omnium *tit. cons.* 162. ubi in fine concludit Bullam Pij V. ad emptionem fructuum, veluti ad contractum diversum non pertinere. Præterea admittitur hac Cardinalis doctrina multa subverti, & in dubium revocari posse videntur, quæ in iudicijs, & apud omnes ferè recepta sunt. Et inter cætera, si forte prædium uno, vel altero anno fructus nullos referret, vel pauciores, quam sit pensio, casus fructuum ad dominum census perlineret, l. *necessario*, §. *ultim.* ff. de peric. & *comm. rei vendit.* quod in censu falsum est, ut docet Cencius q. 37 num. 6. & idem Card. eadem disp. 17. n. 71. & num. 103. & nos diximus *quast.* 57. num. 7. Vel si pars prædij periret, vel in usufructu redderet, tamen pars, quæ superest, pensio non sufficeret, pensio pro parte periret emptori, quod etiam admitti non debet, ut tractatum est *ead. quast.* 57. num. 24. & censuit Rota post tract. Cencij in dec. 1. & 4. num. 5. nisi dicamus hic alium contractum admisceri, id est assecurationis, ut sensit idem Cardin. *ead. loc. num.* 71. & 72. quod etiam valde difficile est, tum quia pluralitas contractuum non præsumitur l. 2. ff. loc. Cardin. Mantie. de tac. & *ambig. tit.* 3. num. 1. atque etiam quia supposita doctrina Cardinalis cum dominus census habeat dominium partis fructuum, consequens est periculum eorum ad eum ex natura contractus pertinere ex l. 1. Cod. de peric. & *comm. rei vendit.* l. *quasi*num, ff. de usufruct. & l. *incendium*, ff. si cert. pec. unde fieret, ut nec etiam ex pacto hoc periculum in venditorem rejici posset, attenda constitutione Pij V. ut docet Cencius in *diff. tractat. quastion.* 55. num. 7. & 11. & proinde assecurationem hanc irritam esse. Præterea hic assecurationem nullam intercedere constat, quia pensio ratione periculi à venditore suscepti illi minuenda esset, & consequenter non potest excedere rationem fructuum, imò neque æquare: alioqui debitor gratis id onus sibi, suisque rebus injiceret. Atqui solent pensiones rationem fructuum excedere, ut si ex domo aliqua fructus rediguntur ad rationem trium, vel quatuor pro centenario illius valoris, solent redditus ad quinque, vel sex pro singulis centenis constitui. Imò id licere receptum est, ut docet idem Cencius in d. *quast.* 35. num. 3. quod congruenter doctrinæ Cardinalis esset illicitam. Denique non oportet fingere, & multiplicare contractus sine necessitate, ut in re simili ait Felix lib. 1. cap. 4. num. 1. circa fin. & adversus Albom. Salas loc. cit. sed nulla ratio ad hoc genus contractus iustificandum nos cogit tot contractus admiscere, & comminisci. Satis enim est, si sequamur receptam ab omnibus definitionem census, ut sit jus percipiendi redditum super re alterius, quod jus est præteritum, & contemporaneum ipsi contractui, & distinctum ab ipsis pensionibus, quæ inde in pecunia, vel fructibus præstantur, ut docet Conrad. Salon. Molin. & alij apud eundem Cenc. *quast.* 7. num. 3. & *quast.* 45. & num. 8. & 13. & constanter tenent Rota apud eundem Cenc. ut in dec. 116. num. 9. & alijs. Etenim admittitur hæc communis sententia, consequens est in constituenda justitia huius contractus non esse inspiciendam quantitatem, ad quam tandem redditus excurrere possunt, sed quanti sit illud jus, quod venditur, & transferatur in emptorem tempore venditionis, ut dictum est, & aliud agens tradit idem Cencius in *addit. d. qu.* 38. num. 9. &

Frideric. Martin. de jur. cens. cap. 3. num. 161. & seq. & hac facili, & simplici via contractus census realis ab omni vitia, & iniustitia defendi potest, neque meo iudicio opus est tot contractus involvere, & comminisci. Quia ratione etiam census personalis probari potest inspecto naturæ, & civili jure, ut diximus num. 11. præsertim ex *diff. Novell.* 160. ex qua constat hoc genus differre à mutuo, & redditus duplum excedere posse, cujus meminit Cencius in *addit. loc. cit.* & ex qua debuit mutare sententiam.

Denique nihil movet ratio, quam potissimum in hac quaestione censet Rota in d. *decis.* 365. post tractatum Cencij, & Duardi num. 2. nempe de natura contractus emptionis census esse, ut fundo in totum, vel pro parte peremptio census quoque ad ratam perimatur commodo venditoris, idque ex constitutionibus Pontificum clarè deduci, & ex dispositione juris communis, secundum quam periculum rei emptæ ad emptorem pertinere debet ex l. 1. Cod. de peric. & *comm. rei vendit.* & §. cum autem, *Instit. de emptionib.* & *vendis.* Quia multis modis responderi potest. Et primò quidem, quia quod dicitur de natura census esse, ut re perempta census quoque pereat, procedit in censu reali, & imposita super certo fundo, si quidem istud jus cohereret rei, qua ablata, & ipsum tolli necesse est lib. 2. ff. de usufruct. diversum autem est in censu personali, de quo agitur, qui nulli certæ rei coheret, ut manifestum est. Secundò respondeo rei periculum ad emptorem pertinere, non esse de substantia emptionis, quod patet, quia id pacto tolli, & mutari potest, ut in deposito constat ex lib. 1. §. 1. *super evenit*, ff. de *depos.* l. 7. §. *item si quis* ff. de *pact.* & in mandato l. 39. ff. *mandat.* & in mutuo l. 1. & 3. ff. de *nauric. fam.* & in emptionibus l. 1. in *prin.* ff. de *peric.* & *comm. rei vendit.* l. *fululas*, §. *ultim.* ff. de *censib. emptionib.* quia contractus legem ex conventionione accipiunt d. l. 1. §. *si convenit*, ff. de *depos.* ex quo consequens est, etiam admisso, emptorem census nullum periculum subire, emptionem adhuc consistere, & proinde non esse hanc legitimam causam improbandi contractus, ut optimè observat ipse Molin. in *dispus.* 387. in *fin.* & Salas loc. cit. num. 4. † Deinde quod dicimus periculum rei emptæ ad emptorem spectare debere, non hunc sensum habet, ut si ita bene, & tuto loco collocantur pecunia, ut nullum sit periculum amittendæ rei, venditio irrica, & iniqua haberi debeat, alioqui multarum rerum emptiones everti possunt, quæ nullis subjacent periculis, ut sunt montes, sylva, & fundi procul à fluminibus, & incensibus civitatum positi, qui perire non possunt, nisi fractus illabatur orbis: & multæ etiam constitutiones reddituum, qui passim montium, & vallium impositi sunt, & super vetricibus civitatum, qui perire non possunt, nisi civitas evertatur, ut de Carthagine refert Modestinus in l. 21. ff. *quib. mod. usufruct. amit.* ubi ait aratum passam esse. Sed ita accipiendum est, ut si forte post perfectam emptionem clades aliqua rei immineat, id periculo sit emptoris, cujus etiam sunt commoda rei l. 7. ff. de *peric.* & *comm. rei vendit.* & *Instit. de emptionib.* §. cum autem, & l. 10. de *reg. juris.* † Præterea etiam in hac specie emptorem redditus personalis eius periculum iuxta naturam contractus, & rei, quam emit, subire perspicuum est. Nam & venditor mori potest nullis relictis hæredibus, vel facultatibus labi, & fieri non solvendo, quo casu inanis est actio, & inutile jus annui redditus l. 6. ff. de *dol. mal.* & præterea alia multa emptorem sequuntur incommoda, ut si debitor forte plures reliquit hæredes, inter quos dividitur actio l. 1. Cod. de *heredit. act.* l. 6. C. *fam. byz. scilicet.* quod non sequitur dominum census realis, favore cujus multa singularia recepta sunt, quæ cuique sunt notissima, unde Bonifig. de *censib.* cap. 4. in *pr.* & Salas in d. dub. 3. n. 3. *vers. sed contra*, merito scribunt in censu personali maius esse periculum emptoris, quam in alijs, qui super rebus immobilibus constituuntur. Denique si hæc iusta causa esset improbandi istiusmodi census, multò magis census reales improbandi sunt, ut qui longè tutiores, & utiliores sunt emptoribus, quam census personales, qui in nuda promissione, & fide debitoris consistunt, ut experientia docet, & præsertim quia in illis etiam non deest obligatio personalis, qua venditor, & hæredes eius tenentur redditus solvere, ut proximè dicam. Ego sanè si pecuniam haberem, censum realem super aliquo fundo potius emerem, quam super nuda alicuius obligatione, memor scilicet eius, quod notissimum est, fluxas esse hominum facultates. † Et quod Pomponius ait in l. 25. de *reg. jur.* plus *cautiois esse in re, quam in persona*, quod Martialis ostendit etiam his versibus.

28

29

30

31

32

Cum rogo te nummas sine pignore, non habeo, inquit.

Idem, si pro me spondeat agellus, habes.

Quid mihi non credis veteri, Thelestive Sodali,

Credis colliculis, arboribusque meis.

Ex quibus confirmari possunt, que diximus. Nam constituitur census super nuda obligatione sine ulla cautione præter solam fidem debitoris, magis est commodum venditori, & incommodum emptori, quam super bonis certis, vel generaliter suppositis, & obligatis: ergo si hoc ex natura rei licitum est, multo magis ex natura rei licitum videtur in hoc genere solam fidem venditoris sequi, quicquid enim meliorem facit conditionem venditoris, & deteriorem creditoris, id elevat, & minuit suspensionem usurae, ut tradit Binsfeld. in cap. in civitate, de usur. quest. 12. concl. 17. Gudelin. loc. cit. & Frideric. Martin. de jur. cens. cap. 8. num. 95. Quæ ratio in hac questione ita manifesta visa est Carolo Molino, ut referente Sala loc. cit. num. 3. vers. tertio probatur, ausus sit dicere contrariam opinionem irrationabilem esse. Quod verò in d. dec. 365. num. 3. & 6. deducitur ex constitutionibus Pontificum, egre dicitur lines questionis noscere, in qua quaritur, an census personalis ex natura rei licitus sit, & consistat, quod verissimum esse puto ex d. l. ult. de contrab. empr. & aliis, que à nobis adducta sunt, & nihil ex adverso proponi, cur mutemur sententiam.

33

Quod adde verum est, ut neque etiam post constitutiones duorum Pontificum Martini, & Calixti census personalis illicitus videri debeat. Nam licet non probeam argumentum, quo utuntur Soc. Covarr. Felicianus, & alii plerumque quasi scilicet Divi Pontifices voluerint peremptis bonis, super quibus census est impositus, salvam esse adhuc actionem ad redditum annuum, licet non possint venditores cogi ad restitutionem pretii. Nec enim id rectè ex relatis constitutionibus colligitur, inquit enim dumtaxat rebus peremptis pretium repeti non posse, ut optimè expendunt Navarr. in lib. de usur. num. 74. Fachin. in d. cap. 44. Boninfig. loc. cit. num. 3. Avendan. cap. 18. n. 34. Roderic. in d. quest. 4. num. 34. Frider. Martin. de jur. cens. c. 6. nu. 286. & c. 8. nu. 185. & hoc rectè etiam Cencius in d. quest. 34. n. 38. & proinde verius est Pontifices id reliquisse dispositioni juris, ex quo perente re, super qua census realis constitutus est, ipsam quoque tolli necesse est, ut dicitur ex d. l. 2. ff. de usur. Alia tamen ratione moveor, quia duo Pontifices contractus censuum ea forma initos, que in dictis constitutionibus exprimitur, & de quibus consulebantur, licitos esse dumtaxat declaraverunt, ut patet illis verbis constitutionis Martini V. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati, & c. prefatos contractus licitos, & iuris conformes, & ipsorum censuum venditores ad illorum solutionem obligari tenore presentium declaramus. Et istem serò verbis Calixti II. in vers. Nos igitur, contractus sub ea forma celebratos licitos esse declarat. De aliis verò censibus sub alia forma constitutis nihil statuisse perspicuum est, & proinde illos sub dispositione juris communis reliquerunt, ut adnotarunt Card. Tolet. l. 5. c. 46. num. 3. Less. lib. 2. c. 22. dub. 4. Molin. in d. disp. 387. in fin. Salas de censib. dub. 3. n. 4. Canis. in d. c. 11. in princ. Gudelin. in d. c. 3. n. 50. Villalob. part. 2. tract. 23. n. 2. Valent. in d. disp. 5. q. 2. punct. 7. vers. dicto secundo, ubi ait iure positivo ante extravagantem Pij V. ius naturæ integrum fuisse, & ipse Duard. in §. 1. qu. 2. num. 17. & q. 8. in fin. ubi ait hanc interpretationem veram esse, & magis communem: & secundum juris communis dispositionem redditus personales licitos esse, & remotos ab usura demonstratum est.

34

His consequenter dicendum est subductis constitutionibus personales adita bonorum omnium obligatione, aliisque cautionibus favore emptoris licitos esse, & defendi posse. Nam cum census in nuda promissione, & obligatione constitutus ex natura rei validos esse dixerimus ex l. ult. §. ult. C. de jur. dot. l. ultim. ff. de contrab. empr. & d. n. vill. 160. & receptum sit favore contrahentium, & ad maiorem eorum securitatem contractus muniri posse adiectione obligationis bonorum, ut constat ex l. 4. §. 5. & l. 6. ff. de pign. & d. l. ult. de contrab. empr. idque usitatum sit, consequens est adiectionem hanc contractum non vitare, quia licitum licito additum non facit illicitum arg. l. 20. & 29. ff. de usur. & in specie docet Covarr. in d. cap. 7. num. 5. Decian. in d. conf. 2. num. 143. Felician. in d. c. 8. n. 7. & lib. 3. c. 4. num. 1. Andreas Gail. lib. 2. observ. 7. num. 13. Binsfeld. in d. c. in civitate, quest. 12. conclus. 8. nu. 12. unde inferre perempta, que hypothecæ locum obinet, adhuc manere obligationem personalem ad annui redditus solutionem, Frideric. Martin. c. ult. n. 192. & 138. Canis. in d. lib. de usur. c. 11. n. 3. & Roder. de ann. redd. lib. 1.

qu. ff. 4. in fin. subiciens se non vidisse hactenus redditum pecunia emptum nisi super obligatione personali adiectis specialiter certorum prædiorum, & deinde omnium bonorum hypothecis. Idem tenet Canis. in d. cap. 10. num. 8. vers. pariter posterioribus, ubi ait posterioribus legibus imperii à Carolo V. & aliis Imp. latis sancitum esse, ut census non nisi redimibiles ex parte venditoris constituantur, in quibus nec ulla hypotheca, vel pignoris mentio sit, eo quod sine his consistere possit census inspecta natura contractus: pignus verò sive hypotheca securitatis causa censui accedat. Quod etiam videtur admittere Molin. in d. disp. 303. num. 5. & 6. & admittit Sal. in d. dub. 3. nu. 3. vers. confirmatur sexto. Joan. Garc. de expen. s. 4. n. 41. & 43. Ludovic. Bell. Avenion. in d. conf. 72. num. 7. & 8. & Duard. in §. 5. quest. 1. n. 28. & 29. & dum mixturam quandam census personalis, & realis admittit, tametsi deinde in contrariam sententiam inclinare videatur deterius auctoritate Rotæ in d. dec. 365. n. 8. & 9. immemor fortasse eorum, que scripserat in præm. quest. ultim. num. 119. & 130. census scilicet personalem perpetuum ex natura rei licitè emi posse. Quo posito consequens est adiectione hypothecæ illicitum non fieri, quia licitum licito additum non facit illicitum d. l. 29. ff. de usur. ergo multo minus licitum.

35

Sanè post constitutionem D. Pij, & ubi illa recepta est, exploratum est, census personales nunc esse prohibitos, ut notant serè omnes, qui census personales legitimos esse contendunt, ut Felician. in d. cap. 8. num. 7. vers. alterum probat. Salas dub. 7. n. 4. Roderic. in d. quest. 4. n. 32. & alii auctoribus citatis dixi proxima quest. præcedenti in fin. n. 21. inter quos Gudelinus J. C. Germanus. qui ait hanc Sacrosanctam auctoritatem omnes movere debere, ut ab emptione censuum personalium abstineant. Idemque multis locis tradit Duardus, & præsertim in d. qu. ult. in fin. & alius citatis in §. 1. quest. 2. num. 5. & 13. ubi etiam rectè docet ex dispositione dictæ constitutionis non tantum census nudum personalem, sed etiam mixtum, id est munium adiectione bonorum prohibito esse.

36

Quod tamen non ita accipiendum est, ut existimes in constitutionibus censuum etiam ad formatam Bullæ Pij V. performam venditoris ad solutionem pensionis non obligari, quia cum hic contractus sit vera emptio, & venditio, consequens est dari actionem personalem ex empto, vel stipulatu adversus venditorem, qui promisit solvere, vel heredes eius, ut constat evidentè ex l. 1. & leg. ex empto. 11. §. 1. ff. de act. empr. l. 3. & 25. ff. de oblig. & act. & in specie sanctum est in præfatis constitutionibus Martini, & Calixti illis verbis ac censuum venditores ad illorum solutionem obligari: & rursus in constitutione Calixti, que ait vendentes ad solutionem reddituum efficaciter teneri. Et aperitissime etiam ex constitutione Nicolai V. in qua, postquam licentiam, & facultatem concecit vendendi census annuos super suis rebus, subicit verba, que sequuntur, cum opportuna contrahentium securitate, & cum potestate personas, & bona omnia mobilia, & immobilia obligandi pœnis aliisque cautionibus adhibitis, & c. Quod constitutione D. Pij non est immutatum, ut notat Gauthier. præf. quest. lib. 2. c. 177. n. 8. Gabriel. in c. 142. n. 2. lib. 1. Felic. tom. 2. lib. 1. cap. 1. n. 6. vers. nec dubitari potest. Frider. Mart. d. c. ult. n. 13. Læli. Zecch. de usur. c. 10. num. 10. Joan. Franc. Leon. Thel. ser. Ecclesi. par. 2. cap. 15. n. 8. & Rota post Cencium in dec. 90. n. 8. & dec. 230. nu. 2. & ipse Cencius in addit. d. quest. 34. num. 32. & rursus quest. 96. n. 1. ubi merito reprehendit Avendanium aliud sententem: & Duardus, qui profecit ex Cencio in §. 1. quest. 3. num. 11. & 12. & §. 3. quest. 25. numero. 5. ubi notat ex omni contractu obligationem personalem nasci, quod est verissimum.

37

Neque tantum venditor census obligatur personaliter ad præstationem annuæ pensionis, sed etiam de evictione, si forte res, quam opposuit censui, evicta sit, ut unus, quod animadvertit, adnotavit Lælius Zecch. loc. cit. n. 10, quod venit ex natura contractus, licet nominatim non fuerit conventum: id enim in venditionibus aliarum rerum receptum est ex d. l. 11. §. 1. ff. de act. empr. l. 4. & 6. C. de evict. l. libera, C. de sent. & inser. loc. omn. judic. & ad naturalia huius contractus perinet, ut docet Frid. Mart. d. tract. de jur. cens. c. 6. n. 16. & Cenc. quest. 53. n. 25. & 26. & in specie Navarr. in comm. de usur. num. 135. Molin. disp. 383. n. 9. in fin. & Joan. Francic. Leo. loc. cit. & memini me adnotasse quest. 42. n. 23.

38

Illud etiam perspicuum esse puto ex forma sanctionis D. Pij non esse prohibito venditore census se, suaque omnia bona obligare, aliaque cautiones licitas addere favore emptoris ad securiorem, & faciliorem exactio-

nem

QVÆSTIO XLIX.

De censu vitalitio.

SVMARIUM

nem census: id enim in aliis contractibus receptum est, ut dixi ex l. ult. in princ. ff. de contrah. empr. §. 1. 4. ff. de pignor. & docet Binsfeld. in d. cap. in civitate, quest. 12. concl. 12. & in terminis constitutionis Nicolai V. Mastrill. in decis. 143. num. 19. & 32. & in specie Bullæ D. Pii. Molin. dispus. 367. num. 8. vers. illud observa. Gutierr. in d. qu. 177. num. 8. Felician. in d. c. 8. n. 10. subjiciens hoc jure nos uti. Idem scribit Petrus de Salaz. de usu, & consuet. cap. 11. num. 82. Gaspar. Ant. Thel. quest. forens. lib. 1. c. 32. n. 14. v. non insicior tamen. Cenc. in add. d. qu. 34. num. 32. & Duard. in d. qu. ult. in fin. & de renunciatione, aliisque similibus pactionibus tendentibus ad faciliorem exactionem reddituum scribit Frideric. Martin. cap. 6. num. 360. & seqq. & alia quædam huic pertinentia scribit Cenc. quest. 58. num. 35. quæ nunc non vacat attingere.

Observandum tamen est, hujusmodi actionem personalem, qua subicitur venditor census ad præstationem redditus, hypothecæ, aliaque cautiones contractui additas, tamdiu durare, quamdiu durant censui suppositæ, ut enim rebus peremptis censum perire necesse est, ut dixi ex l. 2. ff. de usufr. & probari potest ex l. si unus, §. ult. & l. seq. ff. de servit. rust. prad. l. si locus, ff. quemadmodum servit. amitt. & l. 1. c. de jur. empr. §. 1. 4. ff. de cens. l. sicut, §. in princ. quib. mod. pign. vel hypob. solvit. & nominatim à D. Pio constitutum est in dicta sua constitutione §. 5. ita procul obligationem solvendi redditum perire, ut rectissime docet Frideric. Martin. in d. cap. 8. n. 188. & 213. & rursus n. 216. ubi etiam reiecta interpretatione Didaci Covarruviz notat id obtinere ex dispositione extravag. Martini, & Calixti, in quibus, inquit, dum dicitur, quod prædij destructis venditor ad pretium reddendum cogi nequeat, eo ipso indicatur reintertitu censum perire, & finiri. Quod etiam sentit Azor. lib. 10. cap. 5. quest. 2. Boninsign. de cens. c. 4. n. 4. Joan. Francisc. Leo. in d. cap. 15. n. 9. Lælius Zecch. loc. cit. nu. 10. vers. secundo consilio, in fin. ubi ait omni æquitate repugnare rebus censualibus sublatis venditorem ad præstationem redditus in futurum obligari. Denique idem sentit Duard. in d. §. 1. 4. 2. n. 14. & 18. ubi Azonij interpretationem probat: & rursus in §. 5. q. 1. num. 8. & 10. concludens in venditione census, in qua ex forma constitutionum DD. Pontificum Pij V. & Greg. XIII. necesse est censum super re certa collocari, si adjectum obligatio personalis, & bonorum omnium, ut usitatum est, personam, & alia bona venditoris non obligari, quasi subiectum census, sed accessorie tantum pro tutiore exactione census, & reliqua bona obligari jure pignoris, & hypothecæ pro securitate emptoris, & consequenter re censuali casu aliquo perempta censum omnino perire, & venditorem, hæredes, fidejussoreque eius à restitutione pretij, & solutione reddituum pro futuro tempore liberari. † Et hæc potissime causa fuit, ut arbitror, cur Pius V. divæ memoriæ Pontifex census personales prohiberet, statueretque, ut non nisi super re certa, & suis finibus designata census constitui posset, ad inducendam scilicet æqualitatem inter emptorem, & venditorem, ita ut si fundus periret, vel sterilis efficeretur periculo, & damno debitoris, census periculo emptoris quoque periret: & ut constare posset de peremptione rei, super qua impositus est census, cuius periculum spectat ad emptorem, ut expendit Navarr. in d. consim. de usur. n. 85. Ludovic. Lopez. de contract. lib. 1. cap. 57. Lælius Zecch. cap. cit. n. 10. auctor. Thel. fori Eccles. in d. cap. 15. n. 9. in fin. Molin. in disp. 389. num. 4. Joan. Bapt. Cost. in dec. 80. n. 2. & 3. & in dec. 365. num. 6. atque etiam quia census nisi certæ rei insiciatur, ex cuius fructibus redigi possit, speciem quandam habet usuræ, & sceneratiij contractus, veluti in sola obligatione personali consistens, arg. l. ult. ff. de eo quod cert. loc. & l. 121. de verb. signif. & Duard. in præm. §. 1. quest. 28. num. 130. in fin.

1. Censu vitalitio licitus est.
2. Emptio usufructus alicuius prædij licita.
3. Fructus agræ, vel domus emi possunt ad vitam, vel ad tempus.
4. Annuus pensio testamenta relinqui potest.
5. Pij V. constitutio census reales vitalitios non prohibet.
6. In censu vitalitio justum pretium exigitur. Pretium census vitalitii arbitrio boni viri statuendum est.
7. Pretium census vitalitii ita fit accipientis, ut nunquam repeti possit.
8. In censu vitalitio reali senctus prædij pensioni sufficere debent.
9. Assignatio certi fundi viam taxationis habet.
10. Fontanella citatio, ut etiam Cenci molestæ. Camillus Richelmus I. C. Nicensis, & Senatus Tarantinensis Prales. Censu vitalitio isdem sacæ regulis regitur, quibus perpetuus.
11. Censu vitalitii hypotheca, & aliis cautionibus muniri possunt. Censu vitalitii domino interdictum Salvianum competit.
12. Censu vitalitii emptor clausulam constitui exercere potest, si in protestatione redditus mora facta sit.
13. Dominus census non potest Salviano, vel constituto uti, nisi sit creditor censuum præterituum.
14. Emptor potest propria auctoritate possessionem rei censualis capere, cum in defectum solutionis id acturus est.
15. Inter-versa possessione rei censui supposita competit remedium, leg. ult. Cod. de acquir. posses. Cui non nisi triginta annis præscribitur.
16. Constituti clausula in contractu census non est inepta adversus Duardam, & Cencium. Sed suos operatur effectus.
17. Navarrus in comment. de usur. num. 137. declarat. Constitutum in actu, & contractu conditionali conditionale est.
18. Emptor census vitalitii realis duplex sustinet periculum vita, & rei.
19. Censu vitalitio personalis ex natura rei licitus.
20. Contractus licitus est, in quo contrahentes se aequali periculo exponunt lueri, & damni.
21. Convencio, ut quis alterum pro certa quantitate alere teneatur, non est illicita.
22. Vita hominis incerta est, & multis casibus obnoxia.
23. Censu vitalitio ad vitam duorum, vel plurium ex sententia quorundam licitus est.
24. Philippus II. Hispaniarum Rex census ad vitam duorum, vel plurium prohibuit. Censu ad vitam duorum constituti pretium maius esse debet.
25. Censu vitalitio personalis an nunc sit licitus.
26. Ludovici Lopez sententia.
27. Pius V. censibus perpetuis vedimibilibus firmam præscripsit, non temporariis.
28. Censu vitalitio personales nunc prohibitus esse, qui sentiant. Et huius sententia fundamenta.
29. Pius V. generaliter prohibuit census, qui sub alia forma in futurum crearentur.
30. Censu vitalitio, qui pecunia constituitur, emptio est.
31. Sors, & Alea rationem emptionis non tollit.
32. Aliationibus in saltum, & præscriptis verbis locus non est, quæ res negotium ad contractus nominatos pertinet.

33. Bulla Pij V. de censibus congruit censibus realibus vitalitiis.
34. Navarrus de usur. num. 128. declaratur.
35. Molina Theologi de censibus vitalitiis sententia, ad Bullam Pij V. pertinere.
36. Vitalitij census speciem alea continent.
37. Hannes Picus ab hospite veneno necatur.
38. Polidorus Priami filius à Rege Polymnestore scelere interemptus, & quare.
39. Census vitalitij frequenter qua ratione liciti.
40. Census vitalitij usurarius est, cum fors repeti potest, & non amittitur.
41. Pactum, ut non solucis pensionibus suo die fors repeti possit in censu vitalitio vitiatum.
42. Pactum, ut propter moram pretium repeti possit constitutione Pij V. prohibitum. Neque tamen vitiatum contractum.
43. Aloysij Ungaris Niciensis elogium de passione Christi.

Superest ut queramus, an census vitalitius, qui ad vitam emptoris, vel alterius emittitur, vel donec aliquis vixerit, hodie licitus sit. † Et sanè comperti juris est census reales vitalitios, id est, qui ad vitam unius, vel alterius super certa fructifera constituuntur, licitos esse, dummodo contrahentes se equali periculo exponant lucri, vel damni faciendi arbitrata boni & prudentis viri.

Hæc conclusio probatur aperitissime ex Clem. 1. de reb. Eccl. non alien. ex qua conceditur Pralato id Ecclesie necessitate exigente pro pecunia dimittere prædium aliquod Ecclesie, vel redditum annuum alicui, quamdiu vixerit, quod est census vitalitium concedere pro pecunia, vel quid simile, ut ait Joan. de Salas lib. de cens. dub. 5. n. 5. vers. tertio probatur. † Secundò emptio, & venditio usufructus alicujus fundi valida est l. 8. in fin. ff. de peric. & comm. rei veni. Covarr. var. l. 3. c. 8. n. 7. quo casu omnis fructus rei ad emptorem pertinet l. 7. in princ. ff. de usufruct. ut ergo per venditionem usufructus ius percipiendi fructus ex aliquo prædio in alium transferri potest, donec vixerit: ita proliis jus redditus annui ex prædio alterius emi, & comparari potest, quamdiu quis vixerit. † Tertio fructus agri, vel domus ad vitam alicujus vendi possunt pro certo pretio, ut docet Bart. in l. cotem ferro §. qui maximos, n. 8. ff. de publ. & vectig. ergo & ius redditus annui ex fructibus eiusdem rei præstandi in alium iusto pretio transferri potest, quo fruatur, dum vivet. † Denique annua pensio in singulos annos quoad quis vixerit, testamento relinquere potest simpliciter, vel designato fundo, ex quo percipiatur l. 4. & 5. & l. 8. in princ. de ann. & mens. leg. ubi dicitur hoc legatum esse simile usufructui, & morte finiri l. si certus, ff. de vitric. vin. leg. & l. Luc. duodecima, digest. de aliment. & cib. leg. ergo redditus annuus ex fructibus alicujus fundi ad vitam emptione potest acquiri.

Nec obstat constitutio D. Pij V. quia non vetat huiusmodi redditus ad incertum vite tempus super re fructifera constitui. Cum enim hæc eadem constitutio census perpetui redimibiles super rebus immobilibus, & fructiferis confirmetur, quorum scilicet periculum spectat ad emptorem, ut dictum est, consequens est census vitalitios reales non esse prohibitos, qui citius finiuntur, & in quibus maius, & certius periculum emptoris versatur. Et proinde hoc genus contractus probant Molin. in disp. 388. n. 5. vers. quare regulariter, & disp. 389. n. 2. vers. quare etiam. Rebell. lib. 10. q. 4. n. 2. & 3. Salas loc. cit. Sigismund. Scacc. de comm. & c. §. 1. qu. 1. num. 202. Grauan. discept. forens. cap. 756. num. 51. & 54. Cenc. de censib. qu. 99. num. 25. Marta in cons. 68. num. 7. & num. 15. & Duard. in pragmat. constit. q. ult. num. 69. ubi ait hæc conclusio communem esse. Nec inveni, qui hujus generis contractum in dubium revocaret, nisi ex iniustitia pretij, & aliis scenoris præsumptionibus aliud videatur. Nullus enim contractus est, ut multis locis diximus, quem dolus, & fraus evertere, & maculare non possit.

In hoc tamen genere valde observandum est. Primum ut non nisi iusto pretio census constituatur, ut indicat constitutio D. Pij, quæ non nisi iusto pretio census constitui jubet. Quod videntur sentire, qui docent istiusmodi redditus pretium, quandoquidem nulla certa lege commode definiti potest, arbitrio boni viri æstimandum esse, habita ratione ætatis, & valetudinis eius, sub cuius vita census contrahitur, aliisque perpensis circumstantiis, quæ

hoc negotium attingere solent Covarr. var. l. 3. c. 9. n. 7. Surd. de alim. tit. 9. q. 11. n. 19. & 20. Joan. Bapt. Lup. de usur. & comm. illic. comm. 2. §. 2. n. 54. Molin. in disp. 388. num. 6. Roder. de ann. reddit. lib. 1. quæst. 5. Sigism. Scacc. de comm. §. 1. qu. 1. num. 208. Frider. Martin. de iur. ann. red. cap. 5. num. 16. ubi tandem concludit pretium arbitrio boni viri statuendum esse Molfes. de contr. rap. 66. num. 66. & Cenc. de cens. quæst. 10. num. 27. unus tamen Molina, ut etiam Scaccia, quod animadvertirim, de censu reali vitalitio loquitur, de quo nunc agimus.

Deinde necesse est, ut pretium ita fiat accipientis, ut nunquam ab invito repeti possit. Nam si pretium emptori aliquando restituendum est, non emptio, sed sœnus contractum esse intelligitur l. 2. in princ. ff. si cert. pes. & quicquid ultra fortem medio tempore percipitur, usura est, & improbum lucrum, ut respondit Decian. in cons. 123. num. 2. Surd. in d. quæst. 11. num. 19. Felic. de cens. lib. 1. c. 7. num. 19. Salas dab. 4. num. 2. Roder. in d. §. num. 5. ubi refert Senatam vitalitium, quendam censum, in quo actum erat, ut fors emptori salva esset, usurarium iudicasse, & aliis auctoribus citatis Cencius in d. qu. 10. num. 26. & qui alios etiam plurimos refert Scipio Kovit. in pragmat. 2. de cens. nu. 4. & apud Carol. Tap. lib. 4. jur. regn. in d. pragmat. 2. num. 85.

Denique ad validitatem hujus contractus necesse est ut notat Sigism. Scacc. in d. q. 1. n. 243. & videtur sentire, Cencius in d. q. 10. n. 8. tametsi non satis se explicare videatur. Cæterum probari potest, quia hoc in aliis censibus realibus receptum est, ut dixi q. 56. n. 1. Nec enim venditor potest maiorem redditum ex fundo in alium transferre, quam patitur ratio fructuum, qui ex re percipiuntur, arg. l. si debitor. §. 1. ff. de contr. empt. l. 1. §. ult. ff. de condit. & demonstr. & dici solet, nemo plus juris in alium transferre potest, quam ipse habet, l. 95. de reg. jur. † Denique assignatio certi fundi in censu vim taxationis habet, itaut ex fructibus aliarum suppleri non debeat, nisi venditor emptorem deceperit asserendo fundum idoneum esse, quo casu habenda est ratio eius, quod interest, l. 1. in princ. ff. de alt. empt. & l. 9. ff. de hered. & act. vendit. & docet Sarmient. selectar. interpret. lib. 7. c. 1. n. 29. & Cencius parte 1. §. 3. q. 2. art. 1. num. 22. nunc q. 35. 12. mersi de censu vitalitio neuter id nominatum scabatur, de quo hic queritur, sed in specie census perpetui, & alii plerique, quos retuli infra in d. q. 56. n. 11. Quorum definitio ad hæc census formulam etiam pertinere puto, quæ eadem est ratio. † Id verò egregie confirmari potest ex doctrina Fontanelle, cujus auctoris citatio non minus molesta, & laboriosa est, quam Cencij, nisi Impresores Taurinenses eius opus in faciliorem ordinem, inferis additionibus redegerint auctore D. Præfide Camillo Richelmo Niciensi viro doctissimo, & mihi sanguine coniuncto. Fontanelle inquam claus. 4. tit. 467. ubi docet, census vitalitios iisdem regulis consistere, & regi, quibus census perpetui continentur, & non minus Martini, & Calixti constitutionibus comprehendi, quod fortasse nimis effusè dictum est, & in iis tantum recipiendum, in quibus eadem militat ratio, ut verisimile est virum doctum sensisse.

Hinc verò multa deduci possunt, & inter alia, licitum esse contractum huiusmodi munire obligatione personali, aliisque clausulis, & cautionibus solitis ad faciorem, & tutiorem exactionem redditus. Nam & in constitutionibus redditus perpetui redimibilis id receptum est, & usitatum, & nominatim expressum est in constitutione D. Nicolai V. & admittunt omnes, & in specie Molfes. in d. c. 6. n. 68. & dixi quæst. præced. num. 38. Quamobrem dominus census vitalitij realis virtute hypothece poterit intentare Salvianum interdictum ad verius fundi censualis possessorem, id enim dominus census perpetui concessum est, ut docent Foller. in lib. de cens. in §. huiusmodi num. 97. Hieron. Gabriel. in cons. 47. num. 6. l. 1. Virg. de Bocat. in tract. de cens. p. 3. num. 51. & 65. & in lib. de interd. uti possid. c. 18. n. 51. ubi ait nos hoc iure uti tam contra possessorem, quam venditorem census. Frider. Martin. de iur. cens. c. ult. num. 16. & 17. Statil. Pacific. de Salvian. interd. inspect. 3. cap. 2. nu. 210. & c. 4. num. 600. & seq. & multis Rotæ decisionibus confirmat Cencius quæst. 98. num. 8. & seq. ex quibus constat hæc communem esse sententiam.

12 **I**tem ex vi, & potestate clausulae constituti, vel precarij poterit dominus vitalitij census fructus rei suppositae capere, cuiusque possessionem ingredi, & retinere impetrata tamen licentia iudicis, quod Itali mandatum de associando vocant, donec sibi ex fructibus satisfactum sit. Idem enim creditor census perpetui, cuius favore haec vulgaris clausula addita est contractui, concessum est, ut docet Menoch. *de adipisc. remed. 9. n. 150. Surd. in conf. 271. n. 45. lib. 2. & alii quos sequitur Cencius q. 94. n. 13. & 14. & Rot. post Cenc. in dec. 542. n. 2. & 3.* Quibus addo Gratian. *disceptac. 855. n. 1. & 3. & Anton. Gomez. de conf. cap. 3. in fin.* qui ait magis videri propriam defendere possessionem, quam alienam occupare. Quibus tamen remediis ita demum locus est, si dominus census tempore possessionis creditor est in aliqua summa pro fructibus praetertitis, ut censuit Rota post Cenc. *in decis. 372. Duard. §. 9. q. 23. in fin. & ipse Cencius in addit. d. q. 94. sub n. 26.* datur enim hoc remedium domino census, qui creditori, & in odium venditoris census non solvens, ut non teneatur ante diem solvere l. 55. & 203. *de verb. signif. & secundum hanc sententiam nuper iudicavit Senatus me referente pro D. Joanne Aloysio Villario Theoti domino, uno D. Senatore Vercellis reluctante, qui putabat clausulam in constituto contractu census nihil operari, & inutile esse: & ita etiam iudicatum est hoc anno 1644. referente D. Equite, & Senatore Vivaldo pro R. D. Praeposito Briga.*

14 **Q**uod etiam admittendum est, cum nominatum convenit, ut liceat emptori census in defectum solutionis redditus propria auctoritate capere fructus rei censui suppositae, ut tradunt Alex. *in conf. 131. nu. 3. & 6. lib. 4. Atrict. in dec. 326. n. 1. Menoch. de adipisc. remed. 6. num. 6. Fridr. Mart. de iur. ann. redd. lib. 6. num. 367. Magon. dec. Lucen. 87. num. 13. & Rota post Cencium in dec. 542. n. 3. & ipse Cenc. in d. q. 94. num. 9. & probari potest ex leg. pign. C. de pign. act. l. 1. creditores, C. de pign. quae ait creditores, qui non reddiderunt sibi pecunia ex conventionem pignoris possessionem ingrediuntur, vim facere non videntur: tamen si consilium sit ad rixas, & turbas vitandas hac de re magistratum adire, & eius impetrata licentia fundi possessionem nancisci, donec ex fructibus, pensionibus decursis satisfactum sit.*

15 **H**is consequenter dicendum est, si forte debitor redditus vitalitij realis possessionem rei censui obnoxia intervertit, posse dominum census virtute clausulae constituti pro pensionibus non solvis revocare possessionem ex remedio l. ult. C. de acq. possess. intra triginta annos, ut docent Ozal. *in decis. 35. n. 5. Stail. de Salvian. interd. inspect. 3. r. 2. n. 218. & Rota post eund. in dec. 300. in fin.* quae etiam impetita est post tractatum Cencij, & Duard. *sub num. 303* & aliis auctoribus in decisionibus eiusdem Rotae relatis. Cencius *quest. 98. num. 62. in addit. vecl. circa primam, & rursus in addit. quest. 117. num. 3.* Quod etiam confirmare licet auctoritate Fontanelle idem sententis *in d. claus. 4. glos. 18. part. 2. num. 62. fol. 449.*

16 **E**x quibus terre non possunt, quod dicunt Cencius *in d. q. 98. num. 15. & Duard. in d. q. 23. n. 20. & q. 25. nu. 65.* clausulam constituti in contractu census inceptam esse, quod scilicet in emptorem census, nec dominium, nec possessio rei censitae transfertur, ut idem Cencius docet *qu. 7. num. 23. & Duard. loc. cit.* Nam verius est clausulam constituti non inutiliter adici constitutionibus reddituum, & in illis non minus suam vim, & effectum operari, quam in aliis contractibus, in quibus quis promittit aliquid praestare, & solvere adiecta clausula constituti favore creditoris. Etenim facta mora potest creditor census virtute huius clausulae mandatum de associando, ut Itali scriptores loquuntur, petere, ut dictum est auctore ipso Cencio *in d. q. 94. n. 13. & 14.* & tanquam rem non dubiam supponit Virgin. *de censib. part. 1. num. 21. & censuit Rota post Cencium in d. dec. 542. num. 2. & 3. & si forte illi interverta est possessio, agere adversus tertium possessorem fundi censualis etiam post decem, & amplius annos conditione d. l. ult. C. de acquir. possess. cui minor spatium triginta annorum non praescribitur, ut tradit idem Cencius *in addit. d. quest. 98. sub num. 62. & censuit Senatus apud Theaur. in dec. 105. in fin. & dec. 215. num. 6. & 7. & ibi Filius in addit. & in specie Rota in d. dec. 303. in fin. & rursus in dec. 398. num. 5. & 6.* ex quibus manifeste apparet clausulam hanc in contractibus censualibus neque inutilem, nec ineptam esse.*

17 **N**eque nos turbare debet auctoritas Navarr. *in comment. de usur. num. 137. & Steph. Gratian. in dec. 20. n. 8.* quia observandum est clausulam constituti pendere ex natura actus, cui adicitur, & secundum subiectam materiam suos effectus producere, ut docet Tiraq. *multis li-*

*eis in lib. de iur. const. possess. ampliat. 15. num. 3. & ampl. 32. num. 19. quod latius prosequitur limit. 7. num. 23. & 25. & leg. unde si addatur contractui conditionali, & illud conditionale est, nec nisi impleta conditione possessionem transfert, ut docet idem Tiraq. in d. ampl. 15. Menoch. in conf. 388. n. 15. Honded. conf. 18. n. 13. lib. 2. Rota inter recentiss. dec. 471. n. 5. & 6. & Anton. Faber. C. de acquir. possess. def. 22. unde in contractu census non potest quidem transferre dominium rei censui suppositae in emptorem census, idem natura contractus non patitur; siquidem emptio census non transfert dominium rei, quia in contractu census res non emittitur, & ita ferè explicat Navarrum ipse Gratian. c. 955. num. 31. imo nec possessionem in limine contractus, qui redditus nondum debentur, & ideo non potest emptor census exercere clausulam constituti, cum nondum sit creditor, ut dixi num. 13. & ita accipiendum est, quod Navarr. & Gratian. docent loc. cit. ut comperi deinde sentire ipse Gratian. c. 835. num. 1. Caterum si venditor census in solvens pensionibus moram faciat, potest dominus census, ut creator clausula illa uti, & saltem impetrata iudicis licentia rem detinere, donec ex fructibus rei sibi satisfactum sit, secundum ea quae dicta sunt, ut comperi etiam sentire ipsum Gratian. cap. 855. num. 1. & doctissimum Merent. *contrav. lib. 11. c. 29. num. 15.* alioqui creditores reddituum deterioris conditionis essent, quam ceteri creditores, quod absurdum videtur: tamen non prohem, quod subicit Merenda *ead. loc.* si venditor census rem censitam alienaverit admonito prius domino census iuxta constitutionem D. Pij, censentium illam, consentisse traditioni rei vacuae idque illi adimere possessionem l. 33. ff. de acquir. possess. Nam verus existimo ex eo emittaxat, quod dominus census scivit venditionem, & rem emere noluit, ut ius census non amittit, ita nec possessionem, vel alia adminicula contractus amittere, sciebat enim jus suum durare l. 8. §. non videtur, ff. quib. mod. pign. vel hyp. solvit. quod nemo a se abdicare praesumitur l. 25. ff. de probat. & sic, & consentire diversa sunt d. §. non videtur.*

18 **D**enique ex eo quod dictum est, censum realem vitalitij iidem principiis, & regulis contineri, quibus alii redditus perpetui redimibiles reguntur, eleganter deducitur dominum census vitalitij duplex periculum sustinere, mortis scilicet illius, ad cuius vitam census institutus est, & peremptionis fundi, cui census impositus fuit. cum enim census vitalitij realis cohaereat rei, consequens est rem precepta ipsam quoque tolli, & perire ex l. 1. C. de iur. emp. 97. l. si locus, ff. quemadm. servit. amitt. & aliis: exemplo etiam usufructus, qui non tantum morte eius, cui debetur, sed etiam peremptione rei tollitur, ut dixi, ex d. l. 2. ff. de usufr. & ita etiam in specie docet Cencius *in d. q. 99. num. 23.* ubi reprehendit Scacciam aliud sententem *in lib. de commerc. quest. 1. num. 178.*

19 **N**eque obstat exemplum societatis officii, quo Scaccia movetur, quia nihil aliud est magis dissimile, ut ostendit Cencius *loc. cit.* & census huiusmodi magis est similis usufructui, quia est ius in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est, d. l. 2. ff. de usufr. & Mart. *in d. conf. 68. n. 15.* atque haec de censu vitalitio reali dicta sint.

20 **S**ed magis anceps questio est an census vitalitij personalis, id est, nulli rei fructitae impositus, ex qua percipi possit, licitus sit. Et verè huiusmodi contractum ex se, & secundum sui naturam iustum, & legitimum esse dicendum est. Primum quia emptio, & venditio est contractus legitimus, & juris gentium l. 1. §. ult. ff. de contrab. empt. l. 1. ff. loc. sed in hac forma contractus emptio, & venditio contrahitur, siquidem pro certo convento pretio in emptorem transfertur ius percipiendi redditum annuum, quando quis vivit, ergo haec conventio ex se legitima est, & iuris gentium. Secundo quia redditus annuus nullo demonstrato fundo, ex quo percipiatur titulo donationis, vel legati, quod donatio est, valide transferri potest percipiendus, donec quis vixerit, ut constat ex l. 4. & 3. in princ. ff. de ann. & mens. leg. & l. 34. §. si quis autem, & l. si quis argent. §. 1. C. de donat. ergo poterit venditio transferri. Denique illa conventio legitima, & licita est, in qua contrahentes se aequali periculo luctri, vel damni committunt, ut in leg. 8. §. 1. ff. de contr. empt. ubi Pompon. ait, *spei, & quasi alea emptorem esse, sed in hoc contractu servata aequalitate pretii arbitrio boni viri, ut supponimus, & qua est utriusque contractus conditio, & quasi alea emittitur. Ergo hic contractus licitus est, nec in se ex natura rei ullam iniquitatem continet. Et haec sunt mea pro hac sententia argumenta. Nam illa quibus utitur Felici. l. 1. c. 7. n. 18. & Salas *in d. dub. 5. & quae ducuntur ex venditione usufructus, & ex Clem. 1. de red. Eccles.**

non alien. & ex doctrina Bart in d. l. cotem ferro, §. qui maximo, ff. de public. pertinent ad censum vitalium realem, de quo initio tractatum est. Et congruentius Felic. in append. eiusdem cap. 7. n. 5. verbi quocirca præstantiorem huius sententiam confirmationem eam esse putat, quæ ex eo ducitur, quod etiam in censa vitalitio personali interveniat omnia, quæ sunt de substantia emptionis, ideòque istiusmodi contractum licitum esse. Quamobrem in hanc sententiam frequentissimis suffragiis itum est, eamque, ut Theologos omittam, quos recenset Salas d. dub. 5. n. 1. verbi sed certum est, amplexi sunt Bald. qui multis argumentis id probat in conf. 210. lib. 3. ubi ait hoc plurimum distare à dulcedine usurarum propter anceps periculum. Natta in conf. 498. nu. 13. Didac. Covarr. varior. l. 3. cap. 7. num. 3. Andreas Gail. observ. l. 2. c. 8. nu. 1. Surd. in d. tit. 9. q. 11. num. 2. Felic. loc. cit. Roder. de ann. redd. lib. 1. cap. 5. num. 5. & seq. Anton. Gomez. ad l. Tauri. 8. nu. 2. & alter Anton. Gomez. in lib. de censib. cap. 2. num. 9. & aliis auctoribus relatis Gratian. in d. c. 756. n. 1. ubi ait huiusmodi census iustissimos esse, & iustiores aliis.

21 Et huic rei proximum est, quod multis placuit valere illud conventionis genus, quo quis pro certa pecuniaz quantitate alterum alere promittit, quandiu vixerit, quam securi sunt Cinus, Bald. Angelus, Salicet. Castrensis, & alii veteres apud Jason. in l. cunctos populos, nu. 63. C. de summ. Trinit. & probant Surd. loc. cit. num. 2. & seq. Ugolin. eod. tract. cap. 43. num. 2. Pinell. ad l. 2. C. de rescind. vendit. par. 3. cap. 3. num. 31. Scaccia de comm. §. 1. quest. 1. num. 296. & Avend. de censib. Hispan. cap. 20. num. 3. ubi notat hoc receptum esse. Quos omnes alioque idem sentientes maxime movit incertitudo humane vite, quæ sanè multis casibus exposita est, ita ut verè dixerit Euripides neminem sibi diem crastinum posse polliceri. Et ne aliunde huius rei argumenta quaeramus, eleganter, & melius quam nullus Poetarum Paulus in lib. 175. §. mortis causa, ff. de donat. caus. mort. si quidem, inquit, terra marique tam in pace, quam in bello, & tam domi, quam militia multis generibus mortis periculum metui potest; & in hac specie Iustiman. in d. leg. 34. §. si quis autem, C. de donat. expendit illum, cui annua quantitas intra illius vitam debetur, posse unius annitantummodo, vel brevioris, vel etiam amplioris temporis meras supervivere; atque ita accidere, ut ille nullas, vel pauciores pensiones accipiat; ideòque infortunationem necessariam non esse. Qua ratione utuntur Bald. Surd. & Salas loc. cit. Azor. Instit. part. 3. lib. 10. cap. 17. quest. 7. Rebell. de oblig. lib. 10. qu. 4. num. 1. Castracan. de sacer. offic. cap. 4. num. 28. Petr. Binstfeld. in d. cap. in civitate, qu. 11. Less. in cap. 22. dub. 6. n. 4. ut probent emptionem redditus annui personalis intra alicuius vitam iustum, & legitimum contractum esse.

23 Neque tantum legitimos esse census existimant, qui ad unius vitam emuntur, sed etiam duorum, puta viri, & uxoris, vel etiam plurium, nempe duraturi, quandiu unus ex iis superstes erit, ut respondit Bald. in conf. 292. lib. 5. Roman. in conf. 302. Gulielm. Bon. in lib. de usur. num. 63. Covarr. d. cap. 9. num. 7. Roder. in d. quest. 5. nu. 9. Binstfeld. loc. cit. Fontanell. de pact. nuptial. claus. 4. gl. 18. par. 3. num. 99. & Duard. in d. qu. ultim. proem. num. 75. & quod magis est hoc genus vitalium census probavit Rota post tractatum Cencij in decis. 5. 14. num. 10. ita ut uno defuncto integer redditus superviventi debeat, quandiu viveret, ut sentiunt Bald. in d. conf. 192. in fin. Gail. d. observ. n. 4. & Gratian. in d. cap. 756. num. 56. Quod sanè debitoribus nimis onerosum est, vix enim est, ut ex iis unus non longissime viuat, ut experientia docet, & proinde venditores, ut plurimum diurnis, & gravibus prestationibus opprimantur. Quæ ratio movit Philippum II. Hispaniarum regem prudentissimum, ut census vitalitios ad unius tantum vitam in posterum constitui iuberet, ad duorum, vel plurium vitam omnino prohibitis, ut refert Roderic. in d. quest. 5. num. 11. & Avendan. in d. cap. 20. num. 6. Et sanè cum ad vitam duorum, vel trium census emitur, levior, & modestior redditus esse debet, vel quod idem est pretium augeri, quam cum ex unius tantum vita pendet. Quod enim plures personæ sunt, ex quarum vita integri redditus duratio pendet, eò melior est conditio emptoris, & proinde res ad æqualitatem redigenda est constituto pretio arbitrio boni viri, ut dictum est.

25 Sanè illud valde controversum est, an nunc post constitutionem D. Pii census vitalitios personalis iusticiis sit. Et etiam nunquam licitum esse, neque de sanctione Pontificia prohiberi sentit Felician de censib. tom. 2. lib. 1. cap. 7. numero 5. verbi ex quo infero. Rebell. de obligat. iustit. lib. 10. qu. ult. num. 11. ubi ait sibi magis placere, per constitutionem Pii V. huiusmodi contractum, quem innominatum fortu-

ne vocat, non prohiberi. Eman. Sà in verb. census, in fin. Molfet. in tract. de contract. cap. 6. num. 65. Bonacin. disp. 3. quest. 4. punct. un. num. 18. Gratian. cap. 756. num. 55. ubi quocirca ait super rebus incertis constitui posse. Idem sentire videtur Cencius in d. quest. 10. num. 9. ubi quod magis est in addit citat Rotam in d. decis. 5. 14. num. 4. & 5. post eius tractatum, quæ vicissim citat ipsum Cencium d. loco, & num. 9. & his consentit Duard. in d. quest. ult. num. 77. & 103. Sed Ludovicus Lopez in lib. de contract. & negotias. cap. 55. verbi tertia conclusio, lib. 1. dubitans de hac sententia putat observandum esse, an huiusmodi census post illam Pij V. constitutionem in regione frequententur. Nam tunc, inquit, hoc signum esset censum istum personalem ea constitutione non comprehendit, quæ jubet census non in persona, sed super re immobili, & fructifera creati. Unde cum multis in locis hoc genus contractus usitatum sit, & præsertim Roma, & Bononia aliisque civitatibus status Ecclesiastici, dicendum est non esse prohibitum. Quam sententiam etiam iuvat, quia summus Pontifex videtur iis tantum censibus formam dedisse, de quibus extabant constitutiones antecessorum, quas cum contrahentes iniuris pactionibus lacerarent, limites quosdam constituit, intra quos hominum avaritia contineretur, ut indicant verba illa præstationis, quæ nolum non contineretur intra limites nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos, &c. Acqui nullæ extabant constitutiones de censibus temporariis, & ad vitam, sed tantum de perpetuis redimibilibus, & per contractum emptionis constitutis, ut constat ex constitutionibus Martini V. & Calixti II. & Nicolai V. quod aliud agens notat Frideric. Martin. dist. cap. 6. num. 214. sed huiusmodi contractus ad vitam non est proprie emptio, & venditio, sed contractus innominatus, de ut des, & contractus fortune, ut docent Sà, & Rebell. loc. cit. & Francisc. Garz. de contract. cap. 29. num. 5. ergo non videtur Bulla Pij V. esse prohibita. Denique quia constitutio Pii V. loquitur de censibus perpetuis redimibilibus tantum, ut docet Navarr. in d. comment. de usur. nu. 128. Ioan. de Salas in d. dub. 5. nu. 3. Molin. disp. 391. num. 9. Roderig. Gail. & alii, quos in hanc rem addert Rota in d. dec. 5. 14. num. 5. & probari potest, quia eadem sanctione cautum est, ut possit census quoadmodumque eodem pretio extinguere non obstante longissimi temporis, & centum, & plurium annorum præscriptione, quod census temporariis, & ad vitam alicuius constitutis non convenit.

26 Sed contrariam sententiam amplexi sunt Virgin. de Boecat. lib. de censib. part. 1. num. 40. & part. 2. num. 7. Molin. disp. 288. num. 5. in fin. & disp. 389. num. 3. Rebell. quest. 4. num. 2. & 3. qui postea mutat vi sententiam Ludov. Carbo. lib. de restit. sit. de censib. vitalit. quem refert, & sequitur Ugolin. de usur. c. 45. §. 5. n. 9. Molfet. conf. 8. n. 7. & 18. P. Philip. Fab. disp. 47. n. 331. Filliue. tract. 35. part. 2. c. 2. n. 284. & 285. ubi ait uti centum excludum esse. Sigism. Svacc. de commerc. §. 1. qu. 1. n. 202. & ipse Cencius par. 3. c. 1. q. 1. art. 1. n. 25. nunc q. 99. ubi a peritissimè scribit huiusmodi centum requirere pro forma substantiali, ut imponatur fundo frugifero, idemque se docuisse ait par. 1. c. 1. q. 4. art. 3. n. 9. nunc qu. 10. quo in loco tamen contrarium sensisse videtur, siquidem d. n. 9. clarè scribit istum censum temporalem licet sit personalis, non comprehendit sub prohibitione Balzæ, ut nihil mirum sit, si pro contraria sententia allegetur à DD. Auditoribus Rotæ in d. dec. 5. 14. n. 6. ut dictum est. Denique secundum hanc sententiam respondit Martha tot. cit. conf. 68. & præsertim n. 8. & 9. ubi ait Bullam Pii V. etiam hunc contractum comprehendere. Id etiam sentire puto Emin. de Lug. qui his iam dudum scriptis ad manus meas pervenit disp. 27. n. 64. dum ait Pium V. in prima conditione omnes census personales excludere voluisse. Et licet idem Cardinalis eod. disp. n. 37. communem sententiam sequatur censum scilicet vitalium personalem licitum esse si iustitia pretii servetur, loquitur tamen de iure nature, aliud nisi me committitur fallit, sentiens post constitutionem D. Pii, quæ omnes census personales, ut ait, prohibiti sunt. Cui sententia favent illa constitutionis verba. Hacigitur nostra constitutio statim in censum seu annuum redditum creati constitui ve nulli modo possit nisi super re immobili, &c. Quæ omnia potentiam aliter contrahendi excludunt iuxta l. ult. C. de test. milit. & Menoch. in conf. 383. n. 14. ob vim scilicet, & potestatem horum verborum, nulla modo, quæ inducunt formam, ut tradit Oratich. in dec. 165. n. 12. & Gallerat. de renunciat. tradit. l. c. 20. n. 13. qua neglecta actum non consistere compertum est ex l. 1. ff. de stipular. l. 1. C. de prad. decur. Surd. in conf. 282. n. 6. & omnis alius Conc. 4. 49. n. 13. Idemque suadere videtur

cur illa eiusdem constitutionis verba. Postremo census omnes in futurum creandos non solum re in totum, vel pro parte perempta volumus ad ratam perire, &c. Nam si census omnes postea celebrandos voluit re perempta perire, sanè dicendum est voluisse, ut non nisi in re immobili census in posterum constituerentur, cuius fortunam emptores sequantur. Vnde rectè Molin. loc. cit. tradit hac constitutione omnem omninò personalem censum esse exclusum, & Rebell. in d. qu. 4. ait huic sententiæ se potius annuere, saltem iuxta diploma Pij V. statuentis annum redditum nullo modo constitui posse nisi in re immobili, quæ negatio, cum uniuersalis sit a pte priori assertioni repugnat.

29 Ex quibus nihil mouere debet, quod diximus D. Pium illis tantum census formam dedisse, qui constitutionibus antecessorum comprehendebantur, quia non tantum iis census formam præscripsit, sed alios omnes, qui in pecunia interveniente sub alia forma crearentur, prohibuit, & fornicatitios pronunciauit. Mens enim sanctissimi Pontificis fuit occurrere avaritiæ hominum, ut indicant verba illa, propter ardentem avaritia stimulum, quæ maximè in iis commerciis grassatur, in quibus quis alienam opem, & aris alieni usum redimere cogitur propter inopiam, qua debitorum pressi quaslibet leges eam iniquas sibi ab ostendentibus, & numerantibus pecuniam dici patiuntur, ut non uno loco diximus, & præsertim in Tractatu legis commissoriae q. 69. n. 31. & in specie Joan. Parlador. rerum quotidian. lib. 2. c. 2. n. 18. quamobrem nihil refert, si concedamus huiusmodi censum ad vitam emptionem non esse, sed potius contractum innominatum de ut des, & contractum fortunæ, ut Rebello. & Garcia videtur, & aliis quibusdam, quia sufficit, ut ex aliqua parte pecunia interveniat, ut constitutione D. Pij comprehendatur. Neque enim ait census nullo modo vendi posse nisi in re immobili, sed creati constitui ve, quæ verba generalia sunt, & suo ambitu coercent census quoquo modo, & quocumque titulo pecunia interveniente constitutos. †

30 Quamvis etiam non facile admittendum sit huiusmodi contractum emptionem non esse, ut illis Theologis videtur, quia cum ex una parte pecunia tradatur, & ex alia ius percipiendi redditum intra alterius vite tempus, magis est, ut dicemus hic verè emptionem, & venditionem contrahi, ut dixi ex Feliciano in d. cap. 7. num. 5. & admittit Rota in d. dec. 5. 14. nu. 1. & 2. ubi ait in hoc contractu esse veram rationem mercis, & pretii: & fateri omnes scribit Cencius in d. par. 3. art. 1. num. 26. & Duard. in d. quæst. ult. im. num. 76. & probat lib. 5. §. 1. ff. de præscript. verb. quæ ait, & si quidem

31 pecuniam dem, ut rem accipiam, emptio, & venditio est. † Neque mouere debet quod huic negotio fors, & fortuna admisceatur, quia id non tollit rationem emptionis, ut constat ex l. 8. §. aliquando, ff. de contrab. emptiois, ubi Pomponius notat quasi alea & spei emptionem esse, & l. 11. ff. de heredit. & act. vendit. & meminisse dicere q. num. 15. incerta æstimari posse arbitrio boni viri. † Neque ad actiones in factum, & contractus innominatos descendimus, quoties negotium ad vulgares, & usitatas actiones, & quæ proprium nomen habeat, redigi potest, ut in l. 1. & 2. ff. de præscr. verb.

32 Quamobrem cum omnium consensu constitutus D. Pij sit de census titulo emptionis institutus, & hoc negotium sit propria, & vera emptio, dicendum est ea constitutione contineri, & ea non servata irritum esse.

Denique nihil ob stare videtur, quod Rota ait in d. decif. 14. num. 4. & 5. & constitutionem non pertinere ad census perpetuos & redimibiles ex Navarro, Molina, & aliis: † Quia dici potest huius rei nullum in tota constitutione illa vestigium esse, in qua scilicet nihil est, quod huic formæ census accommodari non possit, siue formam inspicias, quæ censibus a Divo Pio præscripta est, scilicet non nisi in re immobili, & iusto pretio in pecunia numerata constituantur: siue pacta, quæ ab eodem Pontifice in censibus prohibentur, nisi forte dubium moueat, quod §. 5. constitutum est census eodem pretio semper, & quandoque redimi posse, quia hoc etiam ad venditorem census vitalitij porrigi potest, cui scilicet multo magis liberum esse debet se quandoque his gravibus prestationibus, ut esse solent, saltem eodem pretio liberare, si id è re sua esse putaverit, ut comperi etiam observasse D. Merend. lib. 11. c. 25. num. 4. invitum tamen ad redimendum censum cogi non posse.

33 Neque valde mouere debet auctoritas Navarri, & Molinæ, nam alios qui citantur in d. dec. 5. 14. non vacat excusare, quia Navarr. in d. comment. de usur. nu. 128. non ait constitutionem Pij V. loqui de censibus perpetuis redimibilibus, & ideo non comprehendere census vitalitios, qui cum vita extinguuntur, sed ait constitutionem loqui

de censu constituto per viam emptionis, vel alterius contractus, qui proximus sit emptioni, censum verò vitalitium personalem potius videri donationem sub modo, idè quæ constitutione non comprehendit, cum quisque possit rei suæ legem imponere, lib. 28. de pact. & aliis similibus. Quæ sanè diversa sunt, & parùm tuta esse videntur ex his, quæ proximè dixi n. 30. in hoc negotio scilicet veram, & propriam emptionem esse vel quod nemo negare potest, contractum emptioni proximum, quia intervenit merx, & pretium, ut dictum est, & admittit Rot. eod. loc. n. 1. & consequenter ex doctrina ipsius Navarri constitutione contineri. † Molina verò in d. disp. 391. n. 9. nihil ait nostræ sententiæ contrarium, querit enim, an constitutione Divi Pij census omnes reales irreducibiles prohibeantur, & multis contendit non esse prohibitos, neque D. Pium intendisse hoc genus contractus è republica Christiana expellere, idè quæ intelligere se ait de censu vitalitio reali, aliud profecto sententiæ de vitalitio personali, illum scilicet nunc prohibitum esse, ut aperitissimè docuerat disp. 388. num. 5. in fin. & 389. num. 3. quod favet nostræ sententiæ. In qua multo magis confirmor ex iis, quæ scribitidem Molina eod. loc. num. 10. vers. his tamen nihil, quo in loco postquam definit censum perpetuum irredimibilem, & vitalitium realem constitutione Pij V. non esse sublatam, ea tamen, quæ eadem constitutione statuta sunt, ut merces reales sint, & sine iniustitia, & fraude incantur, censet ad census irredimibiles, per epicheiam trahenda esse, & hanc mentem Pontificis fuisse, qui generaliter loquitur, & sine restrictione: eiusmodi autem esse, ut census in re certa collocetur, & non exigantur anticipatæ solutiones, neque debitor census obligetur ad casus fortuitos extra, & præter naturam contractus, vel ad penam: ut ei liceat rem alienare sine solutione laudemii, ut census ex pensionibus non solutus minimè augeatur, denique ut pereunte, vel infirmo redditu re subiecta censui, census quoque in totum, vel pro parte perimatur, & addere potuit, ut non nisi iusto pretio & in pecunia numerata vendi possit. Unde non immerito

35 Filliuc. loc. cit. nu. 283. hanc nostram sententiam Molinæ tribuit. Quamobrem magis puto census vitalitios personales constitutione D. Pij V. prohiberi, & ab illis ubi ea recepta est nunc abstinendum esse. † Et præsertim quia speciem alex continent, quæ legibus vitata est, utinquit Horarius, & plerumque fiunt cum captione, vel periculo captiois alterius, ita ut vix deinde sit, ut non ex aliqua parte captio contingat: siue quis citò moriatur, siue diu vivat, ut expendit Roderic. de ann. redd. lib. 1. quæst. 5. num. 7. ubi Iudices, Magistratus monet, ne istiusmodi contractus veluti captivos, & Republicæ inutiles toveant, & acriter Parlador. d. cap. 2. num. 18. arbitratur hoc genus census profusus esse, relegendum. Inter quos illi valde odio laborant, qui ex vita emptoris, vel alterius quam debitoris pendent. Hinc enim induci potest avaritia impellente votum captandæ mortis, quodiura abhorrent l. 61. de verbor. obligat. & l. ult. Cod. de pact. & licet id non satis sit ad istiusmodi conventiones damandas, ut viri docti iam pridem tradiderunt, & novissimè Card. de Lug. loc. cit. alioqui multa subverterentur, quæ iuris firmitatem semper habuerunt, tamen negari non potest, quin ex hac parte odiosiores sint, & Republicæ graviores. † Et congruenter huic rei Surd. in d. quæst. 11. in fin. refert se

37 a maioribus audisse Joannem Picum, qui ob egregias animi dotes Phœnicis cognomentum meruerat, magna pecuniarum data quantitate ad eius vitam alimenta stipulatum à divite quodam Florentino veneno ad eodem interemptum fuisse, quod is moræ impatiens naturalis mortis diem expectare non posset. Quare inquit Surdus, non ratione iniustitiæ, vel suspitionis, sed ne peccandi occasio præbeatur, nemo meo consilio ita contrahet. Cuius rei etiam meminit Cencius d. art. 3. num. 15. fol. 15. prim. impress. † Neque incongruum etiam erit hic subiicere, quod de Polidoro refert Virgil. in d. lib. 3. illum scilicet Priamo patre, dum iam suis viribus disideret, ad Polymæstorem Thraciæ Regem cum magno auri pondere missum fuisse, ut illum aleret, & tueretur Threiciumque Regem postquam vididit Troianam collapsam esse, ut auro potiretur, puerum scelere obtruncasse, unde merito Virgilius subiicit, quod nunc in ore omnium verliatur.

38 — Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?

Sanè non ausim decisionem illam Rotæ reprehendere, quæ census personalis vitalitios etiam ad vitam duorum confirmatus est, tametsi ad rationem centesimæ, quæ octo annis, & mensibus quatuor æquat sortem, & olim proxima utura fuit, quia cum contractus vitalitios personalis

39

personalis ex natura rei, & secundum principia juris licitus sit, dummodo iusto pretio, & æquis pactioibus contrahatur, existimo in iis locis, in quibus servatur Bulla D. Pij V. & huiusmodi redditus sub ea forma celebrantur per non usum, vel contrarium usum constitutionis Pij V. hac in parte derogatum esse, & ex quadam tacita summi Pontificis dispensatione licitum esse sub alia forma, iusta tamen, & iustitia minime repugnante census vitalitios personales emere ex Lessio, & aliis citans q. 44. num. 8. & 19. ex Duardo in *præm. quæst. 3. in fin. & Ludovic. Lopez. in d. cap. 55. conclus. 3.* Quæ sanè ratio huius contractus comprobandi tutior est illa, quam adfert Filliuc. *loc. cit.* hoc scilicet genus census Bulla Pij V. prohibitum esse ut censum, non prohiberi verò ut quoddam sponsonis genus, quia inaus esset hæc prohibitio, si ut sponso, hoc genus commercij sustineri posset.

Ceterum si placet auctoritatem Rotæ Romanæ sequi, quæ apud omnes magna est, & quam ego plurimè facio, observandum est, quod diximus de censu vitalitio reali *nu. 6. & 7.* id enim totum ad hanc speciem contractus pertinere indubitatum est. Et pròinde si ex pacto fors salva manet emptori, vel ab eo repeti potest, contractus usurarius est, & sub nomine census vitalitij mutuum contractum esse intelligitur, quod sterile est, neque recipit accessionem fructuum, ut multi docent apud Cencium in *d. quæst. 10. num. 26.* quibus consentiunt Joannes de Sallas *lib. 4. num. 2.* Molles in *conf. 8. num. 10. & 14. & in d. cap. 6. num. 66.* Rovit. in *præm. 2. de censib. num. 4.* Duard. in *d. q. ultim. num. 79.* & ipse Cenc. *loc. cit.* unde videtur hæc communis esse sententia. † Quæ tamen accipienda est, cum simpliciter actum est, ut liceat emptori pretium repetere cum voluerit, vel ut defuncto eo, ad cuius vitam census constitutus est, adhuc actio sit ad repetendum pretium, quia tunc cessat ratio æqualis periculi, cui iustitia huius contractus innititur; aliud verò dicendum est, si conveniat, ut facta mora per biennium, vel aliud tempus in solutione reddituum, liceat emptori pretium repetere, quia videtur hæc pactio iustitiam posse, quasi de ior moram faciens consentire videatur, neque inquam sit contentente debitore pretium repetere, ut docet Gabriel in *cod. 152. n. 5. lib. 1.* & sententia Mastrill. in *dec. 95. n. 3.* & alij quidam, quos reculi *quæst. 68 n. 11.* Ceterum quia eo loco hoc conventionis genus in censibus perpetuis redimibilibus probare non potui, imò illicitum esse, & constitutione Pij V. prohiberi diximus, secutus Virginium de *Boecati part. 2. num. 3.* Cardin. Manic. *de rat. & ambig. convent. lib. 8. titul. 22. num. 25.* & hos ibi relatos; & quia hæc species census nempe vitalitij, non alia ratione sustinetur, nisi quia pretium ita exponitur, ut statim fiat accipientis, & nunquam repeti possit ab invito, ut docent Molin. *lib. 388. n. 6.* & Felice in *d. e. 7. n. 19.* verè neque obstant; ideo puto pactum quidem irritum, & illicitum esse, sed non vitare contractum, & consequenter nullam dari actionem ad repetendum pretium, sed redditos duntaxat, quandiu is superstes erit, ad cuius vitam census emptus est, ut iudicatum refert Rovit. *loc. cit.* & Duard. in *d. q. ult. num. 89. & 90.* † Nam, & huiusmodi pactum licet constitutione D. Pij prohiberi sit, non vitare contractum, sed vitari docent Roderic. *de ann. redd. lib. 2. q. 1. num. 7.* Mar. Guib. in *dec. 85. n. 16.* Cenc. *q. 60. n. 17.* & censur Rot. post Cencium in *dec. 147. n. 3. & 11. & nu. 14.* ubi ait repetitionem pretij, quæ fit culpa venditoris, non esse contra substantiam census, & pròinde vitari, & non vitare contractum, & in his terminis idem sentire videtur Gratian. *discept. fideli. c. 587. n. 19.* tamen aliud ex

43 facto, & ex mente contraheutum ibi opinetur, quod nunc non attingo hac de re disceptaturus in *d. q. 68. n. 8. & 15.* si Deus vitam, & vires dabit. † Nam dum hæc scribo, & recolo.

‡ *Pro Apolline, & Musis.*

Odiosa circa me manus illabæ.

Mors, & Mars perstrepuunt.

Ut ait Pater Aloysius Juglaris Niciensis in ult. elogio de Passionè Christi, quod opus cum sanctissimum Pater noster Urbanus VIII. legisset, illud à rito docto, & pio compositum esse pronuntiavit, si pulehrum est, ut dicebat Victor apud Nevium M. Tullio teste, laudari à laudato viro, quod præstantius ad gloriam, quam à laudato Pontifice commendari.

QVÆSTIO L

Ut census super rebus fructiferis constituantur.

S V M M A R I V M.

1. Census an super re fructifera constituendus sit, olim valde controversum.
2. Census ex natura rei nisi super re fructifera ex quorundam sententia imponi non potest.
3. Census realis dupliciter creari potest.
4. Pius V. constituit, ut non nisi super re fructifera census creari possit.
5. Fructifera res, quæ dicantur.
6. Fructus est, quicquid ex terra gignitur.
7. Fructus prædiorum aucupia, venationes, piscationes, lapidicina.
8. Item amicitas.
8. Fœtus pecudum in fructu sunt, ut lac, & lana.
9. Dens fructus omnes ad hominum usum, & utilitatem creavit.
10. Fructus nomen ad omnem utilitatem, & redditum translaturum est.
11. Pensiones pro fructibus debentur.
12. Multa fructus iudicium.
11. Fructuum summa divisa, ut alij naturales sint, alij civiles.
12. Fructuum naturalium quidam spontanei, quidam industriales.
13. Civiles fructus qui.
14. Usura fructus, est redditus pecunia, sed illicitus.
15. Fructuum divisio in naturales, & civiles defenditur.
16. Joannis Cœpi ratio quadam ex Virgilio male sumpta rejicitur.
17. Fructuum civilium ratio.
18. Menochius inconstancia notatus circa civilium fructuum admissionem.
18. Res fructifera dicitur in terminis constitutionis Pij V. cuiuscunque generis fructus ferat.
19. Fructiferam rem esse per accidens non sufficit, ut super illa census imponi possit.
20. Fructus non dicuntur, nisi redificentur.
21. Fructus nomen secundum substantiam materiam latam, vel strictam recipiunt interpretationem.
22. Francisci Munna arbitratore superflua.
23. Fructus dum dicitur venari, quomodo intelligatur.
23. Bona consecrata sunt usufructuarij veluti fructus fendi.
24. Fructifera, ut res sit, non est opus ut annis singulis fructus ferat.
25. Neque, ut fructus ferat eiusdem speciei, cuius est pensio.
26. Fructifera res intelligitur, quæ apta est referre fructus.
27. Census constitui potest in prædio, cuius fructus in amenitate consistunt.
28. Hieronymi Marcelli Viraldi Equitis, & Senatoris Niciensis viridarium.
28. Arbore infructuose fructifera propter amicitiam.
28. Gestatio, quid sit in l. 16. ff. quod vi, aut clam.
28. Usufructuarius ius gestandi, & deambulandi in prædio habet.
29. Census super re infructuosa constitui non potest.
30. Ius census ex re sterili, & infructuose fictum, & imaginarium.
31. Emens animalia ab eo, qui non habet, ut eidem licet usuram committit.
32. Agri delectis, & domibus ruinosis, quæ habitari non possunt, census in se non potest.
33. Philippus Emmanuel de Chabaudis Eques Hierosolymitanus demum Turretarum resistens.

1 **Q**uæstionibus proximè precedentibus actum est de prima qualitate rei censuales, ex forma constitutionis D. Pij V. nunc de secunda agendum est, scilicet ut sit sua natura fructifera. † Quod olim valde controversum fuit, quibusdam existimantibus id nihil referre, quippe qui sepebant censum in nuda persona, & sola obligatione personali consistere posse, ut tractatum est quæst. 49. & rebus preceptis creditorem non amittere exactionem pensionis, inter quos est *Sot. lib. 6. quæst. 5. artic. 1. Covarr. lib. 3. cap. 7. num. 5. & 6. & Felicianus censum personalium assertor maximus lib. 1. cap. 8. num. 4.* † Alii ex adverso sentientibus rem fructiferam esse oportere, & qualitatem hanc ex propria, & peculiari natura contractus censuales necessariam esse, quorum plurimos recenset Andr. Fachin. *controver. iur. lib. 2. cap. 44. & Mastrill. ad Petr. Gregor. quæst. 5. num. 168. quæ est sententia Medinæ lib. de reb. per usur. acquis. quæst. 11. evall. 3. ubi ait dominum rerum, quæ usu consumuntur, aliarumque rerum penitus inutilium, nullum jus habere ad fructum seu pensionem aliquam ex rebus illis habendam, igitur nec posse jus aliquod tale in alterum transferre. Idem sensit Gutierr. *practic. quæst. lib. 2. cap. 177. num. 5. Frideric. Mart. de iur. cens. cap. 4. num. 7. & Avendan. de censib. Hispan. cap. 53. num. 2.* nonnullis denique distinguentibus duplex genus census. † Nam inquit, census dupliciter in re aliqua constitui potest; Primò ut percipiendus, vel perceptibilis ex re, quæ subicitur, & in hoc sensu veram esse sententiam existimandum rem fructiferam esse oportere. Cum enim hic ematur jus percipiendi pensionem annuam ex fructibus rei, consequens est, ut necesse sit rem esse fructiferam. Secundò modo, constituitur census in re aliqua non ut perceptibilis ex illa, sed obligando rem ad solutionem, quamdiu census non redimitur, & in hoc sensu verum esse Didaci, & aliorum sententiam, & in hunc ferè modum ratiocinatur Joan. de Salas *in lib. de censibus, dub. 7. num. 7.* & post illum Felician. *tractat. 35. cap. 2. num. 288.* & Duard. *in 5. 1. quæst. num. 11.* † Sed auctorum altercationes, & iuris ambiguitates sustulit D. Pius, dum statuit censum nullo modo nisi in re immobili, & de sui natura fructifera constitui posse, & contractus sub alia forma celebrandos fœneratios pronuncia vit, ut constat ex illis constitutionis verbis *de sui natura fructifera.* Postquam ita omnes terè docent, tunc censum super rebus fructiferis constitui oportere, alioqui illicitum, & usurarium esse. Ita enim Navarr. *in consens. de usur. num. 79. & 85. Virgin. de Boccac. part. 1. num. 42. Thesaur. for. Ecclæs. par. 2. quæst. 15. num. 5. Anton. Gomez. de censib. quæst. 3. numer. 6. Ugolin. de usur. cap. 49. paragrapho secundo, numer. 1. & 4. Gaspar. Anton. Thesaur. in lib. 1. quæst. 32. numer. 9. Salas loc. cit. num. 5. & 8. Sigismund Scacc. de commerc. §. 1. num. 177. & post alios, & præ aliis Cenc. in 35. num. 1. ubi ait discrepare neminem.**

2 Quod cum hoc exploratum sit factum in locis, ubi constituto Pij V. recepta est, opera pretium est quætere, quæ res fructifera intelligantur. Et tanè fructifera sunt quæ ut nomen sonat, fructus ferunt, non steriles nec inutiles, sed apte natura sua referre fructus, *l. ult. §. 4. de bon. qualib. ut sunt arbor, vinea, sylva, & his similia, de quibus Varro in princ. de rusticis ait pium, stabilissimum quo quæcumque conquiri.* Et Plinius in epist. nullum esse rustice redditum quam quem terra refert. † Fructus vero nomine ea omnia, quæ terræ gignit, comprehenduntur, sive arista, sive siliqua continentur *l. 77. de verb. signif. Denique quidquid ex terra ad hominis usum, & utilitatem gignitur, & renascitur, ut vinum, oleum, scenum l. 48. ff. de usufruct. l. 42. ff. de usufruct. legat. sylva, parva, quæ parvis pecudum destinata est l. 3. de verò. signif. leg. 40. de contrab. empta. poma, l. 45. ff. de iur. oleta, & porcinæ l. 18. ff. de usufructuar. herba, & passiones ex talibus, l. 38. ff. ead. & glandes l. 236. in fin. de verb. signif. l. 1. ff. de gland. leg.*

3 Præterea prædiorum fructus sunt aucupia, venationes, piscationes, atque etiam lapidicæ, & cuiusque materiae fodinæ, ac arbores caducæ, & gemmæales, *l. ultim. ff. de fund. dot. l. fructus, §. 12. & 13. ff. sol. matrim. l. 26. ff. de iur. & l. 9. §. aucupiarum, ff. de usufruct. cap. titul. 1. cap. 1. Cuiac. ind. l. 77. ubi notat latius esse appellationem fructuum, quam trigum. Quæ de prædiorum fructuosis arboribus ad umbras, & decambulationes constituit fructifera dici possunt propter amantitatem. Nam & eorum usufructus est l. 13. §. si ferre, ff. de usufruct. Gratian. cap. 258. num. 8. & cap. 611. num. 4. & locati possunt, ut ex Plinio tradit Emil. Ferret. in l. 1. Cod. de ferre. quæ pro num. 21. & Camill. Plaut. in ead. l. 1. ff. hoc quid intersit, num. 12. Denique nix, quæ non nascitur ex terra, sed ex ære in*

terram defluit, in fructu est, ut tradit Gizzarell. *in dec. 34. num. 28.* ubi refert iudicatum fuisse nivem augere redditus feudi. † In fructibus etiam sunt foetus pecudum, ut etiam lac, pilus, & lana *lib. 8. & l. in pecudum, ff. de usur. l. 25. in fin. & l. 26. & 27. ff. de pet. hered. & Sicem. Instit. de rer. divis. quod tamen nihil ad hunc tractatum pertinet, sunt enim fructus rerum mobilium, super quibus census constitui non potest, ut novissimè tradit Scottia *in select. summ. Pontif. constit. Theorem. 258.* & nos alijs citatis diximus *qu. 47. nu. 1. & 2.* † Quos fructus omnes, libet enim hoc etiam dicere, & Dei omnipotentis hic agnoscere providentiam, & bonitatem, ad hominis usum, & utilitatem natura rerum comparavit, ut scribit Jabolen. *in d. l. 42. ff. de usu. & de usufruct. leg. Gaius in l. 28. in fin. ff. de usur. & Justinianus in d. §. in pecudum, & ante illos M. Tullius, ex quo Jurisconsulti multa didicerunt *lib. 1. de legib. & lib. 2. de natur. Derr.* ut observat Joan. Copus *titul. 1. cap. 4. & congruenter huic rei magnæ eruditionis vir Theophil. Rainaud. in scala à visib. creat. ad Deum grad. 8.* concludit ex Nysseno, & Basilio Seleuciz terram uni homini fructus producere, & licet bestiz in huius muneris communione veniant, homini tamen principaliter mensam telluris adornari. Propriè igitur fructus sunt, qui ex terra, & animalibus ad hominum usum, & utilitatem procreantur. † Sed postea fructuum appellatio ad omnem omnium rerum redditum translata est, & proinde non tantum animalium foetus, agrorum, sylvarum, & arborum redditus, sed & prædiorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur *l. 19. & 36. ff. de usur. item vectura navium, & iumentorum, & mercedes servorum, & reliquarum rerum, quæ locari solent l. si navis, ff. de rei vindic. l. mercedes, ff. de pet. hered. l. apud Iulianum, §. fructus, de leg. 1. l. 3. & 4. ff. de oper. serv. Denique rerum omnium redditus, & proventus, & utilitates annua, & recurrentes ex re aliqua vicem fructuum obtinent *l. 34. & l. ult. ff. de usur. l. si redditus ex melle, ff. de fund. instr. & instrum. leg. Ioan. Cop. in d. titul. 1. cap. 2. & cap. 4. in fin. Petr. Gilken. eod. tract. de fruct. cap. 2. num. 5. & 6. & Rodder. de ann. reddit. lib. 1. quæst. 1. nu. 2.* cuiusmodi etiam sunt pensiones vectigalium, mulctæ, condemnationes & his similia, quæ jurisdictionis fructus esse dicuntur, ut notat Purpur. *in l. imperium, num. 60. ff. de iurisdic. omni iudic. Amode. à Pont. de laudem. quæst. 24. num. 18. Meno. h. in cons. 66. numer. 5. Molin. de Primogenit. lib. 4. cap. 5. num. 9. & Rodetic. loc. cit. Munnoa, de ratiocin. cap. 29. num. 2. & 3.****

Hinc, (infallor,) descendit vulgaris illa fructuum divisio, ut alij naturales sunt, alij industriales, & alij civiles. Naturales sunt, qui natura proveniunt, & ex aliquo corpore, ut ex agro, arbore, vel animalibus *d. l. si navis, & l. usura l. 12. de verb. signif. l. 15. de cond. ind.* quorum quidam sponte proveniunt, ut herba, poma, & proinde naturales dicuntur. Quidam sine hominis factu, & industria non nascuntur, ut trigum *l. 45. de usur.* † Quilicet etiam ex iplo corpore proveniant, ideoque etiam naturales dici possunt, tamen non male eos à naturalibus primi generis separant, & industriales vocant, quod agricolarum industriam, & curam maximè desiderent. De his disertissimus M. Tullius *lib. 2. de offic. que frugum fructuumque perceptio, & conservatio sine bonorum opera nila esse potest, & post pauca quædam ex quibus multaque alijs perspicuum est, qui fructus quæque utilitates ex rebus suis, quæ inanimatae sunt, percipiuntur, eas nos nullo modo sine humanum manu, atque opera capere posse.* Et eleganter Philo *lib. an mundus sit incorrupt.* Certe inquit, si enidatur ad ultra vere pennas, & alas sumere, & sublimes campos, colleque in picee, quomodo icliberbas ferant, & pabulum, & bordenum, & triticum, & alias species varias, vel satas agricolarum industria, vel sua sponte provenientes: bi vero solia, frondeque, quibus densent arbores, simulque fructuum copiam, quibus non solum arcesur inedia, sed & lassitudine succurritur, & c. aquosceret, & terra semper inveniens virgorem, & Calsiodor. *var. lib. 31. describens agrum Rhegenium petrolum, & segetibus advertit, illic inquit ager nudus industria potius, quam natura vestitur.* Ex quibus locis planè constat fructuum naturalium quosdam sponte provenire, ut herba, glandes, quosdam agricolarum industria, ut segetes, legumina, vinum, & his similia, qui proinde industriales dicuntur. † Civiles vero sunt, qui non ex aliquo corpore, sed iure proveniunt, ut vectura navium, & pensiones prædiorum urbanorum, *d. l. si navis, & l. apud Iulianum, §. fructus, de l. 1. l. divortio, §. num. solum, ff. sol. matrim. l. prædiorum 36. ff. de usur. & alijs locis, ad quos refero compendia iurisdictionis, & reliquas obventiones, & redditus rerum incorporalium, ut vectigalium, censuum, & id genus ex glo. in l. ult. C. de pet. litem. sub. Vm*

cent de Franch. in dec. 168. nu. 13. & Joan. Grivel. in dec. 51. num. 26. Molin. de primogen. lib. 1. cap. 25. num. 22. Non enim hæc ex ipsis rebus naturaliter proveniunt, sed jure & veluti ex conventionione d. l. 121. de verb. signif. unde conventionales etiam appellantur Hieron. de Laurent. in pralud. ad l. fidei commissi. ad Trebell. & Grivel. loc. cit. n. 24. † Ad hoc genus etiam referri posse videtur usurarum, & lucra fœnoris, quæ dicuntur redditus pecuniarum in l. 88. §. ult. ad l. Falcid. §. l. 24. ff. de præscript. verb. & in l. alumna. 30. de admin. leg. illis verbis, interim tamen redditus ejus summa, id est usuras semisses præstes, & l. de fructibus, ff. de donat. int. vir. & uxor. unde fœnus quasi lætus pecuniarum imitatione Græci sermonis, quo usus Tocus dicitur, quasi à factura pecuniarum parentis, ut ex Varrone scribit A. Gell. lib. 16. cap. 12. eo quod nammus namum pariat: sed absit, ut ea in fructu esse dicamus, quæ omni jure prohibita sunt.

- 14 Et licet Coraf. Miscell. lib. 5. cap. 9. in fin. & Menoch. de arbitr. judic. cas. 210. num. 29. hanc civilium fructuum constitutionem ille inceptam, hic commentitiam appellent, & fructus ad duas dumtaxat species revocent, naturales scilicet, & industriales, putant enim eos, quos civiles vocamus ad industriales pertinere, quod etiam placuit Joanni Copo d. lib. 1. tit. 2. cap. 3. quasi pensiones, & mercedes ex locatione ædium, vel navium ex industria hominum quoque proveniant, id est ex facto eorum, qui locant, aut vehendum aliquis accipiunt pro certa mercede, & proinde industriales dici debent, idque confirmat ex Virgilio in i. lib. 2. Georgic. mihi tamen civiles istos fructus ab aliis separare congruentius esse videtur, nec nisi inepte ad industriales revocari, id enim colligitur ex d. l. si navis, in qua dividuntur fructus, qui natura proveniunt, ab iis, qui jure percipiuntur, ex d. l. usura. 121. de verb. signif. in qua fructus, qui ex aliquo certo corpore sunt, separantur ab iis, qui ex obligatione & conventionione descendunt. Denique idem constat apertissime ex l. 13. §. si fructibus, ff. de act. empr. ubi fructus agri pendentes separantur à pensione, si forte locatus fuit, & rationem differentiarum addit Cujac. his verbis, quia ex re ipsa & prædiis ipsis pensiones non sunt: sed ex negotio gesto, & obligatione, ex locatione venditoris: sed industriales fructus natura proveniunt, & ex aliquo corpore, quamvis sine facto, & cura hominum non nascantur l. fructus. 7. §. non solum. ff. solut. matrim. l. bona fidei. 48. ff. de acquir. ver. dom. ut ex vitibus & segetibus vinum, & frumenta, & cætera hujusmodi, quod his, quos civiles diximus, non convenit, & proinde ad industriales reduci non debent. Deinde fructus industriales verè, & propriè fructus sunt, qui verò civiles vocantur, mercedes, pensiones, & redditus annui vicem fructuum obtinent, d. l. usura. & l. prædiorum de usur. & sunt loco fructuum l. 29. de pet. heredit. ut non proflus idem genus fructuum sint industriales, & civiles. † Nec quicquam est apud Virgilium loc. cit. quod ad hanc rem pertineat, tamen si eodem loco utatur Menoch. d. cas. 210. num. 18. Hic enim Poeta non de fructibus agit, sed de arboribus, & earum divisiones, tres proponit, ut notat Petrus Ramus, quarum prima est in naturam, & artem seu industriam: & arbores, quas natura debemus, ait Poeta tribus modis nasci sponte, semine, & radice, ut etiam tradit Plin. lib. 16. c. 32. Deinde alios quosdam modos recenset, quos arboribus creandis usus reperit incisionem, propaginem, surculum, & alios quosdam, quos ex eodem Plinio explicat idem Ramus. Quæ Joan. Copo ad huius rei definitionem trahere non debuit, cum nullæ sint arbores, quæ ex jure, & conventionione proveniant, ut sint fructus quidam, vel quasi fructus, qui nec natura, nec industria, aut cultura ex aliquo corpore proveniunt, sed ex constitutione hominum, & civili quadam ratione inducti sunt. † Retinenda est igitur hæc civilium fructuum appellatio, quæ placuit Bartolo, cujus auctoritati plurimum deferendum est, in l. ex di. verso. n. 2. ff. de rei vindic. aliisque auctoribus gravissimis Zafio in l. divor. tis, num. 8. & 9. ff. solut. matrim. in princ. Didac. Covarr. practie. q. cap. 37. n. 3. Joan. Garz. de expens. & melioram. c. 23. num. 7. Vvesembec. ad rit. de usufr. num. 7. Duaren. in l. divor. tis, §. de pensionibus subjiciens civiles fructus non inepte appellari, quod non naturaliter exire, sed tamen civili quadam ratione pro fructibus habeantur. Nec aliud sentire mihi videtur Castill. in lib. de usufr. cap. 36. num. 67. & 71. ubi post multa concludit, licet pensiones, vecturæ, & his similia propriè fructus non sint, quia non ex corpore proveniunt, posse tamen juris civilis interpretatione fructus nuncupari, cum fructuum loco habeantur: nec admittendam esse eorum opinionem, qui putant illos à fructibus industrialibus non separari. Ex quod magis est, ipse

Menochius sæpius admisit hanc fructuum civilium speciem, ut in comment. recuper. possess. remed. 15. num. 577. & in cons. 641. num. 12. & cons. 741. num. 1. & 3. ubi scribit, in his fructibus naturam non operari, nec ullam hominibus industriam, idque manifestum esse. Nec debuit Joann. Coraf. loc. cit. num. 5. dicere Doctores inconsultò, & contra juris civilis, & naturalis rationem hæc de fructibus constituisse.

Cæterum, ut unde digressa est, nostra revertatur oratio, quod spectat ad census constitutionem, nihil interest, si cuiusmodi fructus sint, sive naturales, sive industriales, sive civiles dicantur; & satis est, ut ex re immobili, aut quæ pro immobili censetur, illi proveniant, ut rectè notat Duard. in §. 1. qu. 42. num. 1. Et proinde non tantum super vineis, agris, saltibus, sylvis & id genus, quæ vel spontè, vel cultura hominum fructus ferunt, sed etiam super domibus, & reliquis ædificiis, & iuribus vectigalium, & aliis hujusmodi, quæ locari solent, aut possunt, & ex quibus redditus capiuntur, census validè constitui inter omnes convenit. Ita enim tradunt Navarrus, Less. Molin. Rebell. Salas, & alii Theologi quidam apud Bonacinam disput. 3. quest. 4. num. 100. quod etiam scripsit Virgin. de Boccac. par. 2. num. 100. Ugolin. de usur. cap. 49. §. 2. num. 1. & Anton. Gomez. de censib. cap. 3. num. 6. ver. sed illud. ubi ait, super urbanis ædificiis census rectè constitui: nam licet non sint res sua natura fructifera, pensiones tamen, quæ pro eis præstantur, sunt loco fructuum; & probatur apertissime ex constitutionibus divorum Pontificum Martini V. & Calixti III. quibus specialiter cautum est, non tantum super agris, & prædiis, sed etiam super dominiis, oppidis, & domibus census creari posse. Ex constitutione Divi Pij census constituere fas est super rebus, quæ pro immobilibus habentur, quæ civiles tantum fructus reddere intelliguntur.

Sane notandum est, non sufficere rem per accidens fructiferam esse, ut si fortè in regione aliqua urbis spectacula sint edita, & domini ex ea re, vel inquilini ædium utilitatem perceperint. Nam hujus adventitii, & extraordinarii lucri nulla habenda est ratio, sed tantum pensionis, quæ ex illis redigi solet, ut indicant verba illa constitutionis, de sui natura fructifera, ut notat Joan. de Salas in d. dub. 7. n. 8. Azor. lib. 10. cap. 6. qu. 8. & Cenc. in d. qu. 35. n. 11. ubi ait, non sine mysterio illa verba, de sui natura fructifera addita fuisse. † Cujus rei ratio est, quod illi omiserunt, quia fructus propriè non sunt, nisi redeant, & renascantur, l. 7. §. si viri. §. si fundus, ff. sol. matrim. l. 30. in princ. de verb. signif. Bartol. Duaren. & Barbof. in d. §. si viri. Anton. Fab. consuetud. lib. 1. cap. 8. in princ. Cizzarell. loc. cit. num. 15. Joan. Castill. de usufr. cap. 36. num. 6. quod etiam docuit Bald. in pralud. feud. num. 22. & in hac specie unus, quod anima averterim, scripsit Petr. de Gregor. in lib. de censib. quest. 5. num. 17. ubi ait venditionem hanc juri censuali non valeat, fieri debere super rebus, quibus fructus, seu redditus quolibet anno perpetuo renascantur. † Quod tamen civili quadam ratione intelligendum est, ut non tantum accipiatur de fructibus, qui ex aliquo corpore, veluti prædio, domo, sed etiam, qui ex aliquo jure puta vectigalium, annonarum civilium, piscationum, & aliis similibus redeunt, & proveniunt, ut explicat Joann. de Garcias in d. lib. de expens. & melioram. c. 23. n. 1. & 2. qui licet sentire videatur ex sensu, & sententia multarum legum, quas expendit, Jurisconsultos veteres non tam strictam fructuum significationem secutos fuisse; neque tam exactam, & perpetuam iterationem requirere, sed & ad fructus pertinere quicquid ex aliqua re percipi potest, l. item si fundi, §. l. 35. & 69. ff. de usufr. hoc tamen accipiendum est secundum subjectam materiam, veluti cum de usufructu agitur, vel de fructibus rerum dotalium, aliud verò est cum de re agitur, quæ censu subicitur. Hæc enim natura sua fructifera esse non potest, nisi apta sit referre fructus, qui ex ea redeant, & renascantur, sive ex corpore ipso, sive ex jure, quod pro immobili habeatur, ut dictum est, apta scilicet referre fructus non eosdem numero, hi enim non renascuntur, sed alios ejusdem speciei, & generis. † Ex quibus frustra laborare videtur Francisc. Munnoz. in d. lib. de ratiocin. cap. 29. numero 7. dum quaerit, an tutor, cui legibus Hispaniæ debetur decima fructuum honorum, quæ administrat, ut refert Gutier. in lib. de tutel. par. 3. cap. 22. in princ. possit retinere sibi decimam partem fructuum jurisdictionis, quæ in multis, & pœnis, & confiscationibus consistunt, quia hæc renasci non videntur, & ideo secundum propriam, & strictam significationem fructuum nomine non veniunt, quia licet eosdem multæ, & pœnæ fiscales, & aliz obventiones similes non recurrant, quia bona fides non patitur, ut bis idem exigatur

l. 54. de reg. iur. l. 26. ff. de pecul. l. 52. de re iudic. tamen satis est, ut integra maneat iurisdictionio, ex qua aliz similes obventiones proficisci possunt. Et proinde hæc etiam fructuum nomine censeri dicendum est. Quod ex eo patet, quia bona confiscata etiam immobilia usufructuario omnino acquiri receptum est ex Bart. in l. ult. n. 1. et 2. ff. sol. matrim. ubi Alex. hanc communem refert; & aliis citatis Molin. in d. c. 25. n. 24. quia inquit, res istæ sunt fructus iurisdictionis, & de his, qui quotidie ex novis delictis, & confiscationibus renasci solent, quod etiam secutus est Cop. lib. 1. tit. 1. c. 4. circa fin. & Guerr. in d. par. 3. cap. 24. n. 9. ubi ait considerari tantquam fructus, et n. 10. ubi infert meritò ad usufructuarium, maritum, & possessorem majoratus pleno iure pertinere, & ex his decimam tutori in Hispania deberi, ut etiam scribit Munoz. loc. cit. ex quibus multo magis constat, quod diximus q. 45. n. 21. super iurisdictione valide censum constitui, veluti super re, ex qua fructus proveniunt, & renascuntur. Statuendum igitur est rem censualem, ut ad mentem constitutionis Pij V. fructifera dicatur, aptam esse oportere referre fructus in dies, sive menses, vel annos recurrentes, & renascentes, & sive ex corpore, vel ex iure proveniant, ut dictum est.

Sanè illud observandum est, non oportere, ut res censualis singulis annis fructus ferat, sed satis esse, ut singulo triennio, vel quinquennio, vel alio tempore tot fructus ex ea percipiantur, qui pensionibus ad diem præstandis sufficient; ita ut fructus, vel biennii, vel quinquennii, vel alterius temporis pensiones huius temporis superent, vel saltem exæquent; & proinde superflua exdua, quæ non singulis annis cæditur, vel super agris, qui alternis annis feruntur, censum constitui possit certi iuris est, dummodo fructus pensionibus omnium annorum sufficient. Ita enim docent Navarr. in comment. de usur. n. 117. Greg. de Valent. dispnt. de censib. punct. 2. ver. sed neque etiam Azor. in d. cap. 6. Bonacin. in d. q. 4. m. 19. ver. addo non opus esse, & Cenc. qu. 35. num. 14. atque hoc temporamentum admittit, quod scribit Petr. de Greg. loc. cit.

Qua ratione nec opus est, ut fundus eorundem in specie fructuum ferilis, & ferax sit, in quibus pensio præstari convenit, cum supervinea redditus in oleo, super oliveto pensio in vino præstanda constitui possit, ut docent Navarr. loc. cit. n. 120. & Molin. in disp. 389. n. 4. in fin. Nam inquit cum ea verba non significant rem debere esse fructiferam eorundem in specie fructuum, qui solvendi sunt, sed solum debere in genere esse ex sua natura fructiferam, dicendum est, proculdubio huiusmodi census constitutione Pij V. non excludi. Quam sententiam amplexi sunt Azor. & Bonacin. loc. cit. Reb. de censib. q. 6. n. 6. Eman. Sa. in verb. census, n. 7. Valent. Reginald. l. 25. q. 3. n. 428. Salas. in d. dub. 7. m. 8. ver. nota tertio, & dub. 34. Filliucc. tract. 35. c. 2. n. 29. Cencius in d. q. 35. n. 15. & loquax Cencij Duard. in d. §. 1. q. 44. n. 6. ubi ait, satis esse, ut res censui opposita apta sit producere aliquam speciem fructuum, in quibus venditis, si dominus fundi velit, pensio in specie promissa redigi, & præstari possit. Et hoc iure utimur. Quamvis id ferè inutile sit querere in iis locis, in quibus redditus fructuarii lege prohibiti sunt: & tutius putem ex oliveto pensionem olei, ex agro tritici redditum emere, & vendere, ubi id nulla lege interdictum est, quam hæc invertere. Id enim venditori grave, & onerosum est, cui constitutio Divi Pij plurimum faver.

Denique observandum est ad Constitutionem census opus non esse, ut res acta fructus ferat, sed satis esse, ut sit apta secundum præsentem statum tot fructus ferre, qui pensioni sufficient, unde licet casu aliquo fructus interdum non ferat, non ideo minus censum consistere dicendum est: Nec enim constitutio ait super re, quæ fructus ferat, sed super re sui natura fructifera: unde ita docet idem Navarr. eod. loc. n. 113. Azor. in d. c. 6. q. 6. Boninsign. de censib. c. 2. n. 4. Greg. & Valent. loc. cit. Cenc. in d. q. 35. n. 12. & Duard. in d. q. 44. n. 2. ubi refert hanc communem esse sententiam. Quam etiam secutus est Bonacin. loc. cit. qui ponit exemplum, ut si constituitur census super aliquo palatio, vel turri, quam dominus locare nolit, quo exemplo etiam Duardus usus est, n. 5. Idemque dicendum est, si debitor census passus est agrum vacante esse, si is enim est, si laxus tot terre fructus potuisset, qui de ductis superfluis pensioni sufficienter, ut dictum est.

Hic verò interdicere amoenissima quæstio, an super prædiis ætænis, & voluptuariis, quale describit Ulpian. in l. 13. §. ff. de usufr. habens scilicet viridaria, vel gestationes, & deambulationes infructuosas arboribus opacas: vel in hortulis, in quibus tantum sunt flores, & lauri, ut viridarium D. Senatoris Vivaldi, census constitui possit. Et sanè, si ex his redditus aliquis percipitur, vel percipi potest, dicendum est, pro modo, & ratione redditus censum constitui posse.

Nam, & eorum usufructus est, ut constat ex d. l. 13. §. ff. si forte, de usufr. ff. l. competis. 16. §. 2. ff. quod cui aut clam, ex quibus ita sentiunt Virg. de Bocat. de censib. par. 2. n. 27. & 100. Azor. in pr. d. c. 6. Cenc. in d. q. 35. n. 17. & 18. & Duard. in d. §. 1. q. 42. n. 4. ubi ait, cupressos etiam propter amoenitatem dici fructiferas, licet Paulus in d. l. 16. inter non frugiferas reponat, ut etiam eodem loco Cuiac. & Gotofr. notant ex Plinio, qui l. 16. r. 33. eas fructu supervacuas, id est, vacuas dixit. Quod verò Paulus ait in d. l. 16. si quis arbores infructiferas veluti cupressus eeciderit, fructuario ex hac causa competere interdictum, quod vi aut clam, quia potest videri eius interesse propter gestationem, denotat veterum morem, qui per loca arboribus infructuosas opaca valetudinis causa deambulare, & sella gestari solebant, ut notat idem Cuiac. in d. l. 16. & indicat quod idem Ulpianus ait in l. 12. §. 1. ff. de usufr. & habit. præter habitationem, quam habetis, cui usus datus est, deambulandi quoque, & gestandi ius habiturum.

Sed his, quæ diximus, consequens est, censum super re sterili, & infructuosa, & quæ nullos fructus referre potest, constitui non posse: alias usurarium, & illicitum esse, ut censuit Rox. post Cencium in dec. 88. n. 2. & 4. & ipse Cencius in q. 35. n. 5. Quæ tunc etiam ante constitutionem Divi Pij sententia Joannis de Lignan. Panormit. Arer. Casian. & aliorum quorundam apud Fachinuum contraverf. iur. l. 2. cap. 44. & Petri de Greg. in d. q. 5. n. 17. Quam sequuntur etiam Scriptores Hispani Guttierr. pract. l. 2. c. 177. n. 3. Anton. Gom. de censib. c. 3. n. 6. Molin. in d. dispnt. 389. n. 4. Avendan. c. 53. n. 2. Idem docuit Mastrill. ad Greg. in d. q. 5. n. 168. Bonacin. loc. cit. n. 20. ver. tertio non posse, & Virg. de Bocat. par. 1. n. 3. subiciens, hoc esse contra formam d. constitutionis. Atque huius rei summa ratio est, quia in censu reali, de quo quærimus, & qui nunc tantum inter nos licitus est, venditur, & emitur ius percipiendi pensionem annuam ex fructibus rei, cui census injicitur; & proinde, si forte res natura sua sterilis sit, nullum tale ius revera subest, quod venditioni subijci, & in emptorem transferri valeat: ideoque contractus irritus est, deficiente scilicet materia venditionis, l. nec emptio, ff. de contrab. empr. & tradit elegant Mastrill. loc. cit. & Frider. de iur. censual. c. 4. n. 8. ubi ait, ius, quod tali censu venditur, esse imaginarium, fictum, & simulatum in re fundamentum non habens, Et quemadmodum is, qui licet ab eo animalia emit, qui non habet, & ex venditori rursus locat, ut aliquid accipiat ultra sortem, usum admittere, censetur, ut compertum est, ita proptus is, qui ex predio, quod non est, vel est sterile, & infructuosum, emit ius præstationis annuæ, non emptiois contractum, sed mutuum, & fecus contrahere censendus est, qua ratione utuntur Nav. in comm. de usur. n. 79. Card. Tolet. instruct. Sacerd. l. 5. c. 45. n. 2. Frideric. Mart. in d. c. 4. n. 3. Laz. Tech. in l. de usur. c. 10. n. 10. in fin. & Duard. in d. §. 1. q. 43. Quod etiam dixit Salas in d. dub. 7. n. 7. subiciens hoc casu multatiam intervenire, quia venditur ius ad fructus, qui non sunt, neque erunt, neque aliud illis æquale. Quod nunc post constitutionem Divi Pij, & ubi alia recepta est, in dubium revocari non potest.

Quibus consequenter dicendum est, super agris desertis, & incultis, & qui paludibus, & aquarum emersionibus occupantur, censum constitui non posse. Cuius generis etiam sunt montes saxei, & arenosi, scopuli, & litora maris, & ripe fluminum, & paludum, ex quibus nihil percipitur, & quæ locari non solent. Et ita sentiunt Virg. in d. par. 1. n. 1. & par. 2. n. 27. Ugolin. de usur. c. 89. §. 2. n. 2. Bonacin. loc. cit. ubi ait idem esse in rebus, quæ propter aeris intemperiem locari non possunt, & Duard. in d. q. 44. n. 11. Idemque est in domibus ruinosis, quas nemo inhabitare potest, ut tradit idem Frideric. Martin. in d. c. 4. num. 5. cuiusmodi ferè sunt castella Vafalorum huius Comitatus, quæ ut plurimum ruinam manant, & sunt sine fenestris, & portis, & sine tecto, ita, ut, qui illuc in hyeme diverant, vento pulsantur, & imbri, ut quandoque expertus sum. Et cuiusmodi erat castellum Turretarium, antequam D. Philippus Emanuel de Chabaudis, & armis, & prudentia insignis Eques Hierosolymitanus illud restitueret. Qui domum antiquam à fornicatoribus ferè everfam, suis nummis nec consiliatore, & suafore liberavit cum magna pietatis, & liberalitatis apud omnes commendatione. Unde meritò de eo dicere possimus, quod de Proculejo scribit Horat. lib. 3.

Vires extensis Proculejus arvis
Natus in fratres animi paterni,
Illum æges penna metante solvis
Forma superstes.

QVÆSTIO LI.

An dominus proprietatis,
vel ususfructus cen-
sum constituere
possit.

SVMMARIVM.

1. Ludovicus Cencius de censibus diligentissime scripsit, & hoc nomine laudatur.
2. Eiusdem sententia dominum nuda proprietatis censum constituere posse.
3. Dominus potest super feudo, vel re emphyteutica censum imponere ex Cencio.
4. Censum super nuda proprietate constitui non potest. Et auctores huius sententia.
5. Proprietatis nuda nullus fructus intelligi potest.
6. Censum in venditione ius reale, & coherens rei in emptorem transfertur.
7. Proprietatis dominus servitutem imponere non potest.
8. Censum proprie servitus non est.
9. Servitutes reales sunt onera, & qualitates pradiorum.
10. Redoan. Bon. & Felicianus declarantur, & num. 3.
11. Ludovicus Cencius arguitur parum coherens decessisse.
12. Omnia, quae obligari possunt, censui subijci non possunt.
13. Fundus in censu non est locus hypothecae.
14. Censum constituere non potest in re, qui ius percipiendi fructus non habet.
15. Dominus directus censum constituere non potest.
16. Quod fieri non solet suspectum est, ne sit illicitum.
17. Leonardus Duardi rationes quadam excussa, & revicta, & num. 19.
18. Dominus directus super iure canonum, & laudemiorum censum constituere potest.
19. Usuarium censum imponere non potest.
20. Usufructuarius ius suum alteri vendere, & locare potest.
21. Usufructuarius an censum constituere possit.
22. Usufructus morte finitur, ut etiam census super eo constitutus.
23. Censum super usufructu constitui non potest.
24. Usufructus inter immobilia recenseri non potest.
25. Usufructus rei immobilis servitus personalis est, & a persona evelli non potest.
26. Milanens. & alii quidam auctores Siculi declarantur.
27. Usufructuarius super proprietate censum constituere non potest. Nemo potest super re aliena censum imponere.
28. Usufructus formalis non est domini pars.
29. Usufructus interdum vim, & effectum domini habet.
30. Usufructus enim proprietas est.
31. Usufructuarius super melioramentis censum constituere non potest.
32. Censum super credito creari non potest.
33. Censum ab usufructuario constitutus etiam ad illius vitam non sustinetur.
34. Rector non potest res Ecclesiae alienare, nec super illis censum constituere.
35. An is, quibus beneficia collata sunt, possint censum super pradio suae Ecclesiae constituere.
36. Censum super rebus censum tanquam Vitalitium sustineri non potest.
37. Maritus est dominus dotis.
38. Maritus super re dotali censum imponere non potest.

41. Maritus rem dotalem alienare, & oppignorare non potest.
42. Maritus non potest servitutem imponere rei dotali etiam constanter matrimonio.
43. Mulier dotis domina etiam est.
44. Censum a marito in re dotali constitutus tanquam vitalitium non sustinetur.
45. Pretium in censu vitalitio statim amittitur, nec repeti potest.
46. Maritus in pradiis assimatis censum constituere potest.
47. Duardi sententia quadam declaratur.
48. Mulieri dotem repetenti exceptio excussionis obijci potest.
49. Mulieri agenti rei vindicatione utili in subsidium excussionis exceptio recte obijciuntur.
50. Filiusfamilias in rebus castrensibus, vel quasi censum constituere potest.
51. Filiusfamilias in rebus profecticiis censum constituere non potest.
52. Filius boni adventitius, in quibus pater usufructum non habet, censum imponere potest.
53. Feliciani sententia quadam declaratur.
54. Filius boni adventitius, in quibus pater habet usufructum, censum constituere non potest.
55. Ludovici Cencii doctrina quadam rejicitur.

Inter eos, qui de censibus scripserunt, Ludovico Cencio l. C. Perusino palma meo iudicio deferenda est, cui inter alia plurimum debemus, quod decisiones sacrae Rotae Romanae ad hunc tractatum pertinentes in unum veluti corpus redegerit, cuius magni auditorij auctoritate suas opiniones confirmavit. Quod licet non distent, animadverti tamen auctorem hunc in his, in quibus illius Rotae decisionem in terminis non habet, multa nimis effuse scribere, quae declarationibus indigent, & parum sibi coherens, ut aliquot jam locis me veritatis tantum indagandae gratia ostendisse puto, Cencius ergo hanc, quam proposui, quaestionem attingens part. l. cap. 2. quest. 1. art. 1. nunc quest. 14. num. 15. sic ait. In hac difficultate, quicquid contrarium sentiat Avendano. d. tract. de censib. cap. 70. num. 4. sufficere penes imponentem existere nudam proprietatem tenendum censum, ex Guilielmo Redoan. de reb. Eccles. tit. de conscri. cens. num. 39. Follet. in sua prax. censuar. in verbis huiusmodi num. 47. & Bon. in suo tract. de censib. art. 10. nu. 26. qui licet dicant eo casu censum impositionem sustineri super actione personali, qua venditor tenetur; nos autem, qui censum personale esse omnino iure illicito defendimus in fin. hac ead. partec. 3. q. 1. art. 6. nunc q. 34. opinionem eorum circa validitatem censum recipiendam esse existimamus, discedimus tamen ab eis, dum sentiunt de casu censum sustineri super sola obligatione personali: sed ideo dicimus eo casu censum impositionem validam esse, quia est facta iuxta formam constitutionis Pij V. videlicet super re certa immobili, & fructifera, quod satis esse existimavimus in proposito, licet imponens non possit ex re illa fructus percipere, cum censum non constituatur super fructibus rei, sed super re ipsa, quae subijciuntur, dummodo sit certa immobilis, & de sui natura fructifera. Et propterea non videtur fidendum de Avendano, dum cap. 66. n. 7. & cap. 67. n. 1. negat dominum directum posse valide censum imponere super re, quam alteri in feudum, vel emphyteusim concessit, ea ratione, quia proprietates dictae rei sit infructifera. Etenim licet fructus illius non ad dominum directum, sed ad vasallum, & emphyteutam pertineant, non tamen sequitur, quia illa sit de sua natura fructifera, quod ex praedictis satis est, ut super ea possit per dominum directum valide censum constitui. Ita disserit Cencius, & rursus quest. 17. num. 6. qui pro sua sententia potuit profertre Felicianum, qui ita sentit l. 2. c. 4. num. 10. cuius Cencius non meminit ne quidem, post tot additiones, quem tamen comperi deinde citare Duardum qu. 11. num. 5. ubi non est ausus a Cencio discedere.

Sed contraria sententia, eum scilicet, qui nudam proprietatem in re aliqua habet, censum in ea constituere non posse tenet, & tutior est, & congruentior constitutioni Divi Pij, & aliorum Pontificum. Quam sequuntur Follet. in verbo Censum n. 45. Laur. de Rodolph. lib. de Usur. cap. 46. Frider. Mart. de iur. cens. cap. 4. n. 6. Avend. de censib. cap. 70. n. 4. Azor. l. 10. cap. 6. vers. quarto quaeritur. ubi concludit

cludit, rei proprietatem sine fructibus non esse capace[m] cen-
sus. Idem sentit Ugolin. *lib. de usur. cap. 44. num. 2.* & com-
peri deinde non sine magna animi satisfactione, ita docere
tres doctissimi viros Marefcot. *variar. lib. 3. cap. 10. num. 24.*
ubi ait respugnare constitutioni Pij V. Joan. Baptist. Scort-
iam *ad select. constit. Pontif. eberem. 107. in fin. Anton.*
Merend. *controuers. lib. 11. cap. 24. num. 3.* unde videtur hæc
recepta sententia, quæ probatur. † Quia nuda proprietatis
inutilis est, & infructifera, ut dicunt Avendan. & Marefc.
loc. cit. & constat apertissime ex §. 1. *Inst. de usufr. ubi Theophil.*
idem scribit, & l. 3. §. 2. illis verbis. *Ne tamen in uniuersum*
inutiles essent proprietates semper abscedente usufructu, placuit
certainis modis extingui. §. 1. 19. ff. de usufr. in qua Gajus ait, ne-
que enim unde proprietatis, quod ad proprietatis nomen attinet,
fructus ullus intelligi potest. Ex proinde cum ea constitutione
Dij Pij non nisi in re fructifera censum constituere liceat, ut
Cencius fatetur, & in cuius terminis loquitur, consequens est,
super proprietate rei, & cuius usufructus alterius est, censum
inutiliter collocari. † Deinde in venditione census transferretur
in emptorem jus non imaginarium, & in sola obligatione
consistens, sed reale, & inherens rei percipiendi redditum ex
fructibus illius, ut docet ipse Cencius multis locis, & in spe-
cie *quæst. 7. num. 3.* & *q. 35. nu. 7.* sed dominus nuda proprie-
tatis hoc jus in alium transferre non potest, quia fructus ad
eum non pertinent, sed sunt fructuarii l. 7. ff. de usufr. & ad-
mittit ipse Cencius, ergo non potest super re, cuius usufruc-
tus alienus est, censum constituere, & in alium transferre.
Etenim hoc casu deficit res, quæ in alium transferatur, &
proinde non emptio[n]is census, sed mutui contractus sub utri-
us inter partes celebratur, quod est illicitum, ut docet Frider.
Martin. *in d. c. 4. n. 1.* & 4. cuius dicta transcripsit, & proba-
uit Cencius *in d. q. 35. n. 4.* † Denique hæc sententia probari
potest ex l. 15. §. ult. ff. de usufr. quæ ait dominum proprie-
tatis nequidem consentiente fructuario servitutem imponere
posse. Ut enim non potest onus servitutis imponere, ita
nec onus census realis injicere posso dicendum est, ut Felici-
anus argumentatur d. *cap. 5. num. 16.* Avendan. *loc. cit. nu.*
3. & Cencius multis locis, & præsertim *quæst. 21. num. 13.*
& *quæst. 22. num. 8.*

Nolim tamen cuiquam venire in mentem, me existimare
censum servitutem quandam esse rei supposita, tamen ex
sententia multorum id tradat Merend. d. *lib. 11. cap. 7. num. 4.*
& aliis locis, quia id vix secundum rationem juris de iendi
potest, & contrarium verius esse multis offendit Felician.
lib. 2. cap. 3. num. 21. neque enim, inquit, servitus realis dici
potest, quia non debetur prædio, sed persone; neque per-
sonalis, quia ejus species tres tantum prodire sunt jure civili,
ut usufructus, usus, & habitatio l. 1. ff. de servit. quarum nulla
censui accommodari potest. Et præterea explorati juris est,
servitutem personalem finiri extincta persona, cui debetur:
at verò jus annui redditus transit ad hæredes, & durat donec
redimatur. Idemque illædem argumenta tradit Marefcot. *loc.*
cit. nu. 25. ita ut mihi ex Feliciano proficisse videatur, nisi
dicamur aliquando ingenia concurrere. † Et tamen illius ar-
gumenti vis, & ratio constare potest, quia ut servitus realis,
quæ est qualitas, & onus rei l. 86. de verb. signif. l. 23. §. si
fundus l. 34. ff. de servit. verb. præd. & consistit in quodam
jure utendi, & fruendi ipso corpore rei, ut notat Marefcot.
loc. cit. non potest à domino proprietatis in re constitui, & in
alium transferri; ita proflus quia census est jus quoddam rea-
le inherens rei percipiendi redditum ex illius fructibus, ut di-
ctum est, non potest dominus proprietatis hoc jus in alium
transferre, & consequenter super illa censum realem con-
stituere, deficiente scilicet re, quæ in alium transferri pos-
sit, ut ait Frideric. *loc. cit. cit.* & ipse Cencius *in dict. quæst.*
35. num. 4.

Neque nos turbare debet auctoritas eorum, qui contra
sentunt, ut Redoan. d. *tit. de constit. ann. reddit. num. 39.* Be-
nedict. Boni *in d. art. 10. num. 26.* & Felician. *lib. 2. de censu.*
cap. 4. num. 10. & Cencij *in d. quæst. 14. num. 15.* Quia quod
attinet ad Redoanum, Bonium, & Felicianum de Solis, nihil
mirum est si ita sentiant; siquidem id consentaneum est ijs,
quæ veluti principia hujus disputationis passim, & constantiter
statuunt. Existimant enim censum hoc casu in sola obliga-
tione personali consistere, & ex fructibus aliorum bonorum
prestandū esse: Denique, eum in re sterili censui constitui posse,
ut ait Bonium *art. 11. nu. 29.* † Sed Cencius, qui loquitur in ter-
minis constitutionis Pij V. & census personales omni jure
illicitos esse putat, quod alio loco tractatum est, & redditum
annuum ex fructibus aliorum bonorum suppleri non posse,
si forte fructus rei censuali pensio[n]i non sufficiat, ut do-
cet *quæst. 37. num. 2.* & *in addit. sub. loc. denique censum super*

re sterili constitui non posse, quia deficit jus, quod in alium
transferatur, ut docet locis citatis, congruentius docuisset nu-
da proprietatis dominum censum constituere non posse.
Quod verò ad Follerium attinet, quem Cencius pro sua
sententia stare refert, verius est illum nobiscum sentire.
Nam licet dicat ex illis verbis constitutionis Nicolai V. ad
Siculos *super rebus, & proprietatibus suis,* censum super nu-
da proprietate valide constitui, subicit tamen, id verum se
intelligere in constitutione census, qui non constituat juri
re, sed obligat constituentem ad annuas præstationes act o-
ne personali, quod genus census est illicitum. Et deinde
eodem loco disertissime tradit contractum illicitum esse, si
census imponitur rei, ex qua præstari non potest. Quis est
sola proprietatis, ut dictum est, quia inquit deficit æqualitas
inter rem, & pretium. Quam ob rem rectius pro nostra sen-
tentia citatur à Friderico Martin. *loc. cit.*

Nec obstat l. 2. *C. de usufr.* in qua rescriptum est, dominum
proprietatis posse eam creditori obligare, & hypothecæ sub-
jicere, licet alius usumfructum habeat, ut ibi interpretes
omnes adnotarunt, & aliis citatis Castill. *de usufr. cap. 34.*
num. 8. quo argumento utitur Felician. *loc. cit.* quia non est
simile proprietatem nudam obligare, & censui subicere.
Neque enim illa omnia, quæ obligari possunt, nunc post
constitutionem Dij Pij idonea sunt, ut super illis census
constituatur: & proinde ex eo, quod res aliqua obligari pos-
test, non sequitur nunc super illa censum valide constitui,
alioquin super mobilibus, & moventibus, & super rebus in-
fructuosis, & sterilibus census licite vendi posset, quod nuac
non licet. Et Felicianus non loquitur in terminis consti-
tutionis Pij V. quæ illius doctrinæ manifestè repugnat, quod
præsentens vir acuti ingenii, idem tamen profitetur moribus
Hispaniæ non fuisse receptam. † Præterea Felicianus sup-
ponit rem censui suppositam solius hypothecæ loco esse,
quod docuit *lib. 3. c. 4. n. 2.* & *lib. 1. c. 4. n. 3.* ex quo inferri fundò
destructo, vel perempto integram, & illæsam durare obliga-
tionem personalem, & redditus exigi posse, quod & aliis lo-
cis docet: & proinde congruenter suis principijs colligit cen-
sum in nuda proprietate constitui posse, quia & nuda prop-
rietas hypothecæ valide subicitur, integro alteri remanente
usufructu d. l. 2. *C. de usufr.* ut etiam Marefc. *loc. cit.* † Sed
fallum est, fundum in censu re ali esse loco hypothecæ, liqui-
dem ex impositione census super aliquo fundo, onitur in rea-
le inseparabiliter affixum, & inherens fundo, & est onus
fundi, quod sublato fundo extinguitur, ut docent Mol. *disp.*
383. n. 8. Alvar. Valac. *de jur. Emphyt. q. 32. n. 13.* Sarmient.
Select. lib. 7. cap. 3. n. 4. & alij plures Scriptores Hispani quod
Avend. *c. 23. n. 10.* Leon. *Led. lib. 2. c. 22. dub. 1. n. 35.* & nos
diximus & probavimus q. 57. Quod ius est divertitum ab hy-
potheca, cuius natura est, ut ipsa pereunte ius creditoris sal-
vum maneat, l. 9. *C. de pign. act. l. 6. ff. de nau. fun.* & proinde
ex eo, quod proprietatis dominus potest illam obligare, ma-
lè Felicianus inferri, licet convenienter suæ doctrinæ, posse
quodque census subicere, ut alia multa, quæ refellit Avena
d. c. 23. ubi passim notat Felicianum ex eo, quod existimaret
censum super sola obligatione personali consistere posse,
nulla contra rationem juris in hoc genere deduxisse, ut a no-
bis etiam in suis locis adnotatum est. Quam obrem cautijs, &
prudentijs Marefc. *loc. cit.* postquam docuit censum super
re, cuius alius usumfructum habet, constitui non posse,
quia repugnat constitutioni Pij V. subicit multis locis, in quibus
dicta constitutio non fuit usæ recepta, ut in Hispania, &
Sicilia crederem super sola proprietate censum posse susti-
neri ex d. l. 2. *C. de usufr.* quem locum si vidisset Cencius,
tortassec in additionibus mutasset sententiam.

Nec inovere debet, quod scribit Cencius istiusmodi cen-
sus constitutionem validam esse, quia facta est ad formam
constitutionis Dij Pij, nimirum super re certa immobili, &
fructifera, quod satis est ad validitatem census, licet non
possit venditor ex re illa fructus percipere, cum census non
imponatur super fructibus rei, sed super re ipsa, quæ censui
subicitur. Respondeo enim hoc non esse simpliciter & ab-
soluè verum; alioquin valeret census impostus rei alienæ
dummodo sit immobilis, & fructifera, quod tamen falsum
est, ut docet idem Cencius *ead. art. l. n. 6. & 7.* ubi notat
hac in re consentire omnes. Sed præterea ad validitatem
census necesse est, ut venditor ius habeat percipiendi fru-
ctus rei, quæ censui subicitur, ut illud in alium transferre
possit, ut dixi: Et evidenter ratione demonstratur, quia in
venditione census emitur ius percipiendi redditum annuum
ex fructibus rei: vel ut ipse Cencius loquitur q. 2. *art. l. n. 7.*
fol. 59. prima impress. ius percipiente annuatim responsione
extrahendam ex fructibus rei. Quod ius vendere, & tran-
sferre

12

13

14

15

sferre non potest, qui nudam proprietatem habet, & quantum usufructus alterius est d. l. 19. ff. de usur. cum nemo plus iuris in alium transferat, quam ipse habeat l. 54. §. 1. 120. ff. de reg. iur. & in specie Cardin. Tolet. lib. 5. c. 47. num. 2. & Frederic. Martin. d. cap. 4. num. 1. & 6. proinde magis est, ut dicamus in terminis constitutionis Divi Pij dominum proprietatis censum constituere non posse, quamvis res alteri sit fructifera secundum Martini, & aliorum sententiam.

16 Ex quibus etiam hoc consequens est dominum feudali vel emphyteutici censum rei feudali, vel emphyteutice tamen fructiferae imponere non posse, quia quicquid tenet Cencius loc. cit. num. 16. & qui eum sequi solet Duard. in d. §. 1. quest. 12. num. 61. nudum directum dominium sterile est, cum rei fructus omnes ad Vassallum, vel emphyteutam pertineant, l. 1. C. de iur. emphyt. l. 2. C. de alluvion. & palud. l. 7. §. ult. C. de omni agr. detur. §. 1. ff. si ager vestig. pot. §. arg. l. 7. ff. de usufr. illis verbis. Quicumque reddicus est, ad usufructuarium pertinet, & tradit Amed. à Port. de laudem. quest. 24. num. 3. & Ioan. Cop. de fructibus lib. 3. tit. 1. cap. 7. §. 8. & proinde tanquam impositus rei sterili, & ab eo, qui ius percipiendi redditum non habet ex fructibus rei, census consistere non potest, quia deficit ius, quod in alium transferatur, ut tradit Frederic. Martin. loc. cit. & in specie immerito reprehentus à Cencio Avendan. cap. 66. num. 7. & cap. 67. numero 2. & Uolin. d. lib. de usur. cap. 44. n. 8. & 9. ubi hac ratione movetur, quia dominus feudi, vel emphyteutis non est dominus fructuum. † Denique nemo ita fatuus est, ut ab eo, qui nudum directum dominium habet, censum emere velit. Etenim esset destitutus multis iuris remedijs, quae domino census dantur ad pensiones praeteritas consequendas adversus rei possessores, si in solutione eis mora facta sit: quae remedia diligenter tractat ipse Cencius in 2. par. c. 2. quest. 5. & secundum ult. impressi. Taurini q. 97. & seqq. Quamobrem cum non soleat census imponi super rebus, quarum alius iusto titulo omnes percipere potest, & quae ab alio possidentur, hinc deducitur argumentum id iure non licere, ut in re simili argumentatur Cencius in addit. par. 1. q. 1. art. 1. nunc q. 14. num. 2. & 3. vel saltem suspectum esse, tamen non valde probem argumentum, quod ex non usu deducitur, quia multa licita sunt, quae tamen in regionibus non frequentantur.

18 Nec obstat, quod Duardus ait in d. quest. 11. num. 8. & in d. quest. 12. num. 61. & 62. dominum proprietatis esse ius quoddam ex sua natura fructiferum, quia hoc manifeste refellitur ex d. l. 9. ff. de usufr. quae ait omnem rei redditum ad usufructuarium pertinere; & ex d. l. 3. §. 2. cod. tit. l. 19. de usufr. quae dicunt proprietatis nulum fructum intelligi posse. Quod vero subicit idem fructiferam dici posse, quia emphyteuta in recognitionem directi domini solvit annum canonem, ut etiam Vassallus servitium, & praetera in alienationibus rerum feudali, & emphyteuticam laudemiam praestari l. 3. C. de iur. emph. primo id non convenit nude proprietati, cuius usufructum alius habet, quo durante omnis redditus ad usufructuarium pertinet, & praetera inutilis est domino, ut convincunt d. l. 3. & d. l. 10. de usufr. Et tamen Duardus Cencium sequitur non tantum cum agit de re feudali, vel emphyteutica, sed etiam cum de re libera, cuius tamen usufructus ad alium pertinet, & proinde respectu domini fructifera dici non potest, & consequenter non potest ius percipiendi redditum in aliam transferre. Deinde si ponamus dominum feudi, vel emphyteutis ultra directum dominum habere ius percipiendi ex rebus feudilibus, vel emphyteuticis servitia, laudemiam, canones, vel quid aliud, quod ad redditum spectet, id egreditur fines questionis nostrae. Non enim queritur an dominus feudi, vel emphyteutis possit super iure laudemlorum, canonum, & servitorum censum imponere. † Hoc enim certissimum est, & docet idem Avendan. c. 66. num. 7. & c. 67. num. 2. scilicet pro modo, & ratione canonum, & aliorum iurium, quae domino praestari solent. Haec enim iura rebus ipsis inhaerent, & iure immobilium censentur, ut diximus q. 46. nu. 7. sed querimus, an dominus nude proprietatis, vel directi domini possit super proprietate, & directo dominio censum imponere, quamvis non possit fructus percipere, in quibus terminis hanc questionem tractat Cencius loc. cit. qui si intellexisset dominum feudi, vel emphyteutis ratione canonum, vel servitorum, quae ex re percipit, posse

19

censum imponere id facile expressisset, nec opus erat ab Avendano, & aliis recedere. Nemo enim est, qui neget super iuribus Laudemiorum, & canonum censum constitui posse, etiam post constitutionem Divi Pij, quia satis est, ut res, cui census iniicitur, iure immobilium censetur, ut tractatum est d. quest. 46. Quin uno ipse Duardus questionem ita proposuit, an in re emphyteutica dominus directus censum imponere possit, & quae ideo an in nude rei proprietate census valide constituitur. Quod si singas dominum proprietatis alia iura sibi in re retinuisse, jam non est nuda proprietatis, cuius quod ad proprietatis nomen attinet, fructus nullus intelligi potest, ut ait I. C. d. l. 19. de usur. & res egreditur questionis fines, ut dictum est, quod Scriptores, & praesertim Iuris, quod ex facto oritur, maxime cavere debent. Statuamus igitur forma constitutionis Divi Pij V. super nude rei proprietate, & nudo rei directo domino censum constitui non posse.

Planè ex his, quae diximus dicendum videtur, quod domino nude proprietatis non licet, id usurario, & usufructuario licere, quia ius utendi, & fruendi habent, & proinde posse ius redditum in alium transferre. Et nihilominus, quod attinet ad usuarium, id ei non licere exploratum est, quia usus rei nec pignori, nec hypothecae dari potest, ut tradit Hugo Donell. de pignor. tit. an. in omnib. reb. pignor. oblig. consistit. & Cuiac. in observ. lib. 15. cap. 6. quia inquit fructus est, vel pignori dare licere l. videamus l. §. penult. §. 1. ult. ff. de usur. & usuarium nudum usum habet sine fructu, & ad usum quotidianum tantum re uti potest: & quod magis est, nec ulli alij hoc vendere, aut locare, aut gratis concedere, aut alio modo in alium transferre potest, Instit. de usu, & habitas. in princ. §. 1. 10. §. si usus ff. Comm. divid. l. 11. ff. de usu, & habit. & notat Petr. Gregor. Syntagm. iur. civil. lib. 4. c. 2. num. 4. & Cuiac. in l. 11. §. usufr. de pignor. ad Papinian. Quare minus censum vendere poterit super re, cuius usum habet, ut in specie tradit Felic. in d. cap. 4. num. 6. Avendan. cap. 72. num. 1. & 3. & Mastrill. ad Gregor. quest. 5. num. 93. & hoc quidem nullam dubitationem habet.

21 Sed quia alia est conditio usufructuarij, siquidem potest ius suum alteri vendere, aut locare, aut gratis concedere, ut ait Justin. in princ. d. tit. de usu, & usufr. & Theoph. cod. loc. & constat etiam ex l. 12. §. usufructuarium, quae ait eum, qui locat, vendit, vel precario concedit, & donat, uti, & retinere usufructum l. 37. §. 1. 45. ff. de usufr. l. si is qui §. usufructus. ff. de pignor. l. ult. de usur. l. 44. ff. loc. denique ad quoscunque libuerit transmittere, ut ait Harmenop. lib. 2. tit. 10. videtur ius annui redditus in alium transferre posse. † Cum enim omnis rei fructus ad usufructuarium pertinet dict. l. 7. §. 9. ff. de usufruct. & Harmenop. loc. cit. dicendum est etiam ius percipiendi redditum annuum ex illius rei fructibus vendere posse, & super re illa, & iure illo, censum constituere posse, quae est sententia Hostiensis in sit. de censib. §. quis imponere in pr. Bened. Bon. art. 23. nu. 49. Avendan. de censib. cap. 71. num. 3. & Mastrill. in decis. 92. num. 14. lib. 1. quos sequitur Cencius pars. l. c. 2. q. 3. art. 3. nunc q. 25. num. 4. Idem sentiunt Felician. d. cap. 4. nu. 1. Milan. dec. 9. num. 36. lib. 2. idem Mastrill. in addit. ad Greg. q. 5. num. 92. & Marcellus Conversan. ad Intrigliol. quest. 34. & qui post haec utcumque scripta prodiit Duard. in d. §. 1. quest. 24. num. 4. qui hanc sententiam confirmat, quia ius utendi, & fruendi inter immobilia censetur, & est fructiferum, & proinde super eo valide redditus constitui, & vendi potest. † Qui tamen redditus tantum durabit, quantum ius utendi, & fruendi in persona usufructuarij consistit, quia usufructus morte usufructuarij finitur, & in specie Felicianus, & idem Auctores notant ex l. 31. ff. de pignor. §. 1. Scatius Florus. §. Cornelio Felicio, ff. de iur. sile. & Mastrill. in d. dec. 92. num. 14. ubi refert ita in Consistorio Siciliae conclusum fuisse. Et ita etiam explicat se Cencius in dict. quest. 25. num. 10. & Duardus in dict. quest. 24. num. 23. & 31. ubi ait ita opiniones in hac re pugnantibus conciliari.

22 Atque haec quidem viri doctissimi tradiderunt. Ego vero aliter sentio, cogorque iterum cum Cencio, & Duard. contendere non altercandi animo, qui à me procul abest, sed studio veritatis indagandae. Et moveor quia quamvis ius usufructus in re fructifera, ut est ager, domus, vinea, sylva res sit, ex qua utilitas capitur, & possit

hæc utilitas titulo emptionis, vel donationis in alium transferri ad vitam usufructuarij; denique usufructuarius dominus sit illius iuris, utendi, & fruendi, ut dicebat Cencius *in d. tit. num. 6.* & ius hoc frugiferum dici possit, ut dicit Duardus *in d. quest. 24. num. 6.* non tamen sequitur super iure isto censum constitui posse, quia hoc ius nec immobile est, nec pro re immobili habetur, & proinde super eo census constitui non potest, qui non nisi super re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, valde constituitur, ut *Divo Pio* sancitum est, & ipsi Cencius, & Duardus docent.

ad pragmat. de censib. q. 5. n. 8. & Mastrill ad eund. n. 163 & Alroy de sept. ad eund. pragmat. nu. 1. Quamobrem etiam ij, qui putant censum super usufructu, & iure usufructus constitui posse, recte docent super ipsa proprietate ab usufructuario imponi non posse, ut Felician. *in d. c. 4. n. 9.* & Avendan. c. 60. n. 6. & Conyerlan. *loc. cit.* Quod etiam sentit Ugolin. *de usur. cap. 47. nu. 17.* Marefcou. *in d. c. 10. n. 16.* & videtur sentire Roderic. *de ann. reddit. lib. 1. cap. 17. n. 63.* & ipse Duard. *quest. 18. n. 53.* Ex quibus constat usufructuarium neque super re, neque super iure usufructu censum constituere posse.

25 Et licet Avendan. *loc. cit.* id præsentens usufructum pro re immobili habendum esse tradat, quia pendet à solo, & solo coheret, ut dicimus de iure pascendi, & piscandi, & de iuribus vectigalium, & id genus aliis solo coherentibus, quæ pro immobilibus habentur, ut etiam ex eodem auctore scribit Duard. *loc. cit.* non est tamen eadem ratio usufructus, & iurium huiusmodi, siquidem hæc iura vere realia sunt, & rebus ipsis inhaerent, & ad hæredes, seu in hæredes seu successores transeunt, & sunt iura rerum non personarum, & proinde in feudum dari possunt, ut docent Borcholt. *de feud. c. 6. n. 17.* Rosental. *ind. tract. c. 4. col. 2. n. 2.* & Alroy *de septim. ad const. Nicolai V. n. 27.* & censetur iure immobilium, & consequenter receptum est super illis valde censum constitui posse, ut tractatum est q. 46. & tradit ipse Duard. *§. 1. q. 30. num. 1.*

Nec est contrarium, quod ait Cencius *in d. q. 25.* usufructuarium respectu iuris utendi, & fruendi, quod habet, recte dominum dici posse ex glol. *In verbo continetur. Inst. de hered. instit.* & alius citatus à Cavalcan. *in lib. de usufr. numero 3.* quod confirmari potuit valde ex leg. 4. ff. de usufr. ubi Paulus ait in multis casibus usufructum esse partem dominij, quia usufructus, ut usufructus est, id est proprius, & formalis usufructus, de quo loquimur, vere est ius servitutis, quod quis in re aliena habet, non pars rei, vel proprietatis, ut constat ex multis iuris locis, & præsertim ex d. l. 66. de leg. 2. l. 25. de verb. signif. l. 23. ff. de usufr. ubi Papinian. clare ostendit portionem usufructus distare à portione fundi vel dominij, & portionem usufructus non accrescere portioni fundi, sed portioni ut etiam denunciatum est *in l. 1. ff. de usufr. accret.*

26 Sed usufructus etiam rei immobilis servitus personalis est l. 1. ff. de servit. & in iure non in parte rei consistit, ut eleganter loquitur Papinianus *in l. 66. §. fundus, ff. de leg. 2.* & ita personale est, ut in alium transferri, & extraneo cedi non possit. *§. finitur. Inst. de usufr. l. si usufructus ff. de iur. dot. lib. 15. ff. famul. herede. Felician. in d. cap. 4. num. 4.* & ab usufructuarij persona avelli non potest, ut Cuiacius ait *in d. §. usufructus ad Papin. Prates Bellon. de iur. accret. cap. 7. quest. 62. num. 1. & quest. 67. num. 5.* & cum iuribus servitutibus personalibus mortui usufructuarij finitur, & extinguitur, *l. non solum, §. rate, ff. de libert. leg. 1. §. 2. ff. de usufr. Inst. de usufr. in fin. Paulus lib. 3. tit. 6. & Joann. Scharh. ad tit. Cod. de iur. emphyteus. num. 50.* recte subiiciens ius usufructus esse fragile, & temporarium, unde veritas est usufructum etiam rei immobilis inter mobilia, & ea quæ pro immobilibus reputantur, referri non debere. Alioquin, & in feudum, & in emphyteusim usufructus rei stabilis ab usufructuario concedi posset, quod nemo hæctenus dixit. Et proinde in terminis constitutionis Divi Pij, & ubi recepta est, puto censum super usufructu inutiliter, & illicite collocari, ut sentit Ugolin. *in d. lib. de usur. cap. 44. num. 15.* ubi ait hoc casu usuram committi.

Denique id probatur manifeste ex definitione usufructus, ut sit licet ius utendi, & fruendi alienis rebus salva earum substantia l. 1. ff. de usufr. Velemb. *ad hunc tit. n. 5.* ubi ait usufructum esse ius separatim à proprietate alienas esse, quia quæ nostræ sunt, nobis servire non possunt, sed illis utimur iure dominij, non servitutis, l. 5. ff. si usufr. per. l. 21. §. si fundum. de except. rei iudic. l. in re mandata, C. mandat. † Et quod Paul. ait *in d. l. 4.* usufructum in aliquibus casibus esse partem dominij, accipi oportet, ut sit instar dominij, & obtineat effectum, & partes dominij, non autem quasi usufructus revera, si pars dominij, & rei, ut recte explicat Alciac. *in d. l. 25. de verb. signif. Cuiac. in d. l. 4.* & Anton. Faber. *essent. lib. 15. c. 8.* unde ipse Avendan. *cap. 87. num. 7.* fatetur esse quamplurimas leges, quibus evidenter probatur usufructuarium non esse dominum. Inter quas d. l. 25. de verb. signif. aperte ait usufructum non esse dominij partem, sed servitutis, & hoc loco Rebuffus subiicit, nec partem integram dici posse. † Et fateor quidem usufructuarium esse dominum usufructus, ut ait Cenc. *in d. §. 25. n. 6.* idipsum enim docuit Bartol. *in l. in venditione, ff. de ban. auctor. iudic. possid. Re. ult. in d. l. 25. vers. item usufructus Cavalcan. loc. cit.* & Joan. Castill. *cap. 52. num. 16.* & dicitur etiam proprietatis usufructus *in l. in beneficij §. per C. de sacros. Eccles.* sed nego super hoc iure ad formam constitutionis D. Pij V. censum collocari posse, quia hoc ius, veluti ius servitutis personalis personale est, & super iuribus personalibus censum constituere ex forma dictæ constitutionis illicitum est. Quamvis enim usufructus sit ius in corpore, non tamen est quæ coherens rei, ut sunt iura vectigalium, & annuatim reddituum, quæ realia sunt, & rebus debentur non personis, & proinde dissimilia sunt, ex quibus non recte inferitur, *l. si ita ff. de manumiss. testam.* Ex quibus dicendum est usufructuarium nec super re, quæ aliena est, nec super iure usufructus, quod personale est, censum constituere posse: sed tantum ad eius vitam fructus rei, vel eorum partem vendere, locare, vel gratis concedere, vel quantitatem annuam ex fructibus rei redigendam, quandiu vixerit, quod esset censum vitalitium vendere ad vitam usufructuarij, sed à nostra questione alienum: & in hoc sensu recipi potest Duart. sententia: & quicquid sit, cum hoc genus census in usu non sit, existimo tutius esse ab eo abstinere, dominum quidem, quia non habet usufructum, usufructuarium, quia non habet proprietatem, & utrumque ne incidant in constitutionem Pij V.

27 Nec obstat auctoritas Milanensis, & aliorum, quia DD. Siculi nituntur maxime constitutioni D. Nicolai V. quæ in regno Siciliæ obtinet, & qua concessum est Sicilia census inter se contrahere super rebz, & proprietatibus suis, & facultatibus, & emolumentis earundem, per quæ verba inquit non esse restrictam subrogationem, ad bona stabilia, & proprietates tantum, sed extendi etiam ad redditus emolumenta, & iura quæcumque, & proinde super iure usufructus censum valde constitui, sentientes (ni fallor) ex præscripto Bullæ Divi Pij, quam explicat Duardus, aliud esse decidendum, ut pato sensisse Mastrill. ad Greg. *in d. quest. 6. num. 101. & 102.* quibus in locis aperte declarat se id intellegere in terminis Bullæ Nicolai V. & limitat non habere locum, si census fuisset constitutus solum super iure usufructus, vel alio simili, quia inquit talis census esset contra formam bullæ, cum & super re immobil. & sua natura restricta imponi debeat, ut aperte in fine constitutione Divi Pij sancitum est. Quod valde confirmat nostram sententiam, censum scilicet super usufructu constitui non posse.

Et multò minus poterit usufructuarium super ipsa proprietate censum constituere invito domino, quia nec eam hypotheca opponere potest *l. si rem, & l. rem alienam, ff. de pign. act. l. qua prædium, & l. ult. C. si rez alien. pign. dat. sit.* nec illi servitutem imponere, cum dominus non sit, *l. 1. ff. Comm. prædium.* ideoque nec centualem facere, quia census non minus quam servitus onus reale est, quod rebus imponere domino tantum concessum est. Denique quia receptum est, neminem super se alterius eo invito censum constituere posse, ut tradunt Nav. Molin. & alii apud eund. Cenc. q. 14. num. 6. ubi ait si de facto imponatur, impositionem tanquam sine fundo irritam esse, & rursus *in d. q. 25. n. 2.* quibus consentiunt Petr. de Greg.

28 Et quod magis est, si usufructuarium rem meliorem fecerit, & censum imposuerit, census veluti sine fundo irritus est, & ne quidem super melioramentis sustineri potest, quia cum hæc melioramenta cedant solo *l. ad eo §. ult. ff. de acq. rer. domin. l. 21. ff. de pign. act.* & diximus *quest. 15. num. 16.* non potest usufructuarium super ipsa re, quæ aliena est, ut dictum est *num. 28.* neque super melioramentis, quæ etiam ad dominum pertinent, censum

29
30
31
32

sum imponere, ut censuit Rota in d. dec. 541. n. 6. quam probat, & refert Cencius in addit. qu. 25. sub num. 10. Et placet hic ad confirmationem eorum, quae diximus, recensere rationes, quibus Rota censuit censum ne quidem super melioramentis sustineri. Nam inquit, posito, quod usufructuarius non sit dominus melioramentorum, sed tantum ereditor expensarum, sequuntur duae conclusiones pro nullitate census. Prima est, quod super re aliena census imponi non potest, quia esset sine fundo contra formam constitutionis sanctiss. mem. Pij V. ut alijs citatis tradit Cenc. d. quest. 14. num. 6. & Duard. in §. 1. qu. 5. num. 2. & seq. & quest. 18. num. 53. quibus consentiunt Marscot. & alij, quos attuli num. 26. qua exceptione tertij possessores uti possunt, ut docet Petrus de Gregor. de censib. quest. 5. num. 12. & Mastrill. in addit. num. 163. & alij auctores Siculi relati in d. dec. 541. num. 8. & probari potest ex l. 20. C. de usur. l. 15. C. de non numer. pecun. §. 1. 7. §. rei autem, ff. de exception. † Altera est, quod super credito in terminis d. constitutionis non potest imponi census, cum & super iuribus incorporalibus, & actionibus: tam ad res mobiles, quam immobiles competentibus census constitui non possit, ut tradit Rebel. de oblig. inst. l. 10. qu. 6. num. 4. verū non poterit tamen. Eugen. conf. 100. num. 39. Cencius par. 1. c. 3. quest. 1. art. 5. nunc qu. 33. num. 4. & seqq. Mastrill. ad Gregor. in d. quest. 5. num. 105. ubi negat validum esse censum constitutum super iuribus, quia non veniunt appellatione immobilium, nec per se fructus referre possunt, & ex constitutione D. Pij census non nisi in re immobili, & fructifera constitui potest ex Avendan. cap. 16. num. 15. & Duard. in d. §. 1. quest. 32. num. 3. & 4. ubi ait, licet secundum aliquos actiones huiusmodi inter bona immobilia connumerentur, nihilominus stabiles non esse, nec de sui natura fructifera. Ex quibus rectissime Rota num. 10. infert nullitatem dicti census, cum enim usufructuarius tantum creditor esset sumptuum, censum neque super illo credito, neque super proprietate sive rei, sive melioramentorum, quae aliena est, constituere non potuit. † Et licet Cencius, qui eodem loco scripserat usufructuarius, super usufructu posse constituere censum duraturum, quandiu durabit usufructus, ut notatum est num. 23. Hanc Rotae decisionem eodem modo interpretari videatur, ut scilicet census ab usufructuario impositus post finitum usufructum sustineri non possit, rationes tamen, quibus Rota utitur, & quas proximè recensui ostendunt evidenter censum etiam ab initio nullum, & invalidum esse. Cum enim in specie d. dec. usufructuarius nunquam fuerit dominus rei, neque melioramentorum, sed creditor duntaxat impensarum, ut dictum est, & scribit ipse Cencius eod. loc. consequens est, censum semper fuisse sine fundo, & consequenter etiam ab initio nullum, & illicitum esse, nemo enim rei alienae sive ad tempus, sive in perpetuum onus aliquid injicere potest, ut satis demonstratum est, in re simili infra num. 36.

His proxima est questio, an Clericus seu rector super praedijs sui beneficii censum constituere possit. In qua non illud queritur, an rector id suae Ecclesiae necessitate exigente, & adhibitis solemnitatibus super Ecclesiae rebus censum imponere possit: id enim perspicuum, est. Nam, & hoc casu legitimis servatis solemnitatibus res ipsae alienari, & vendi possunt, ut tractat Card. Mantica. de tacit. & ambig. convent. lib. 4. tit. 7. quibus neglectis, ut alienatio irrita est c. 1. de reb. Eccles. non alien. lib. 6. ita etiam constitutio census, ut rectè notant Redoan. eod. tract. q. 17. n. 30. & 31. Feliciani. de censib. lib. 2. c. 3. n. 7. in fin. & multis Rotae decisionibus, ut solet, confirmat Cencius quest. 24. n. 3. & Marscot. var. resol. 3. c. 10. n. 38. ubi ait hanc communem esse sententiam.

Sed queritur an ij, quibus beneficia collata sunt, sive clericus, sive rector, sive Praelatus possint in rem suam, & nomine proprio super praedio suae Ecclesiae censum imponere. Et exploratum est, id eis non licere. Nam nec res Ecclesiae vendere, permutare, donare, vel in emphyteusim, aut in pignus dare possunt, non tantum iure Pontificio, quod certissimum est, sed etiam iure civili, ut constat ex l. 14. C. de sacros. Eccles. in qua pia illa, & aurea verba leguntur, ut sicut ipsa Ecclesia religionis, & fidelis mater perpetua est, ita eius patrimonium singiter servetur illaesum, & Novell. 7. cap. 1. §. c. 5. de reb. Eccles. alienan. vel non, quod ad verbum desumptum est ex d. novell. 7. ut observat Cuiac. in d. c. 5. & conse-

quenter nec illis fas est super rebus Ecclesiae censum constituere, ut iidem auctores docent, & Virgin. de Boccoac. par. 2. num. 75. Azor. lib. 10. c. 7. q. 5. Bonac. d. punet. un. num. 21. Ugolin. de usur. cap. 44. num. 3. Molfes. in d. cap. 6. num. 61. & Cencius in d. quest. 24. num. 1. & 3. Censum enim, ut dixi sapissime, est onus reale, quod rei affligere non potest, qui dominus non est, l. 1. ff. commun. praed. l. rem alien. ff. de pignor. act. l. ultim. C. si res alien. pignor. dat. sit. Qua ratione diximus usufructuarius, cui similis quod ab bonis attinet, rector, vel Praelatus esse videtur, censum super re cuius usufructum habet, constituere non posse.

Ex quibus non placet, quod subijcit Cencius loc. cit. ex Follerio, Redoano, & Feliciano ubi supra, non valere quidem censum in praedictum Ecclesiae, sed in praedictum venditoris sustineri, scilicet duraturum jus vita durante, quod etiam ait sensisse Avend. cap. 77. nu. 3. & 4. & post Cencium sensisse Duard. in d. §. 1. quest. 22. num. 36. & 37. & quest. 23. num. 10. quia cum nemo possit rem alienam obligare, vel alio onere reali afficere, ut dictum est, & ostendi potest ex multis iuris locis, & praesertim ex d. l. ult. C. si res alien. pign. dat. sit. quae ait ultimum praedictum possessioni alienae invito, vel incito domino imponi non posse, & comperi deinde docere ipsam Cencium qu. 23. n. 8. & 9. consequens est ne quidem per momentum temporis hoc onus rebus Ecclesiae imponi posse, & consequenter censum veluti sine fundo ne momento quidem temporis consistere. Ratio enim, quae facit, ut non possit rem perpetuo oneri subijcere, eadem facit, ut id nec per modicum tempus facere possit. Unde nihil movet, quod subijcit Cencius non esse inconveniens, ut in contractu census persona clerici obligetur, dummodo non constitatur super sola clerici persona, ut etiam dixit quest. 34. num. 24. quia cum non possit clericus, vel Praelatus rem Ecclesiae obligare, vel ad modicum tempus, quia dominus non est, ut dixi, necessario sequitur censum sola obligatione personali inniti, & consequenter ex eodem Cencio non subsistere. Ut etiam nihil facit, quod addit censum eo casu saltem deberi ratione eius, quod interest secundum ea, quae docuit quest. 19. num. 41. quia hic non queritur, an clericus, qui decepit emptorem teneatur ad id, quod interest, sed an possit censum rebus Ecclesiae imponere duraturum quandiu viveret, quod ego nego, & ratio Cencij probat manifestè non valere, quia si ex eo, quod imposuit censum super praedio Ecclesiae tenetur ad interesse, consequens est, censum initio nullum, & irritum esse ex his, quae ipsemet Cencius tradit in addit. d. quest. 19. num. 39. & verum est, quod initio dixi Cencium interdum malè coherencia dicere. † Nisi dicamus Cencij, & aliorum sententiam accipiendam esse cum temperamento Duardi in d. qu. 23. num. 15. in fin. & num. 18. & 19. nimirum de censu vitalitio, id est, quia in hac specie census vitalitio contrahatur ad vitam rectoris super iure percipiendi fructus ex rebus Ecclesiae. Sed hoc egreditur terminos questionis à Cencio, & Duardo propositae. Nec enim census vitalitio contrahi intelligitur, nisi inter contrahentes expressè conveniat, ad cuius vitam emptoris, vel venditoris, vel alterius census instituitur. Proinde diversa sunt querere, an rector super re, vel fructibus beneficii possit censum constituere, ut à Cencio, & Duardo questio proposita est: & an possit ad vitam censum vendere super rebus, vel fructibus sui beneficii: hoc enim diversum est, & ad aliud contractus genus pertinet. Unde nec hac ratione defendi potest eorum sententia, qui putant rectorem super rebus sui beneficii censum institui posse duraturum eius vita durante, quia cum id contrahentes non expriment, non est nostrum dicere ita contrahere voluisse, & praesertim emptorem, qui in censu vitalitio statim amittit pretium, & nullo unquam tempore illud recubere potest, ut diximus d. quest. 49. num. 7. & in specie Duard. in d. quest. 23. num. 19. cui periculo non intelligitur exponere voluisse, nisi ita nominatim conventum sit arg. l. 1. §. 5. ff. de nau. faenr. & l. ult. C. eod. denique quia redditus vitalitij graviores esse solent.

Nunc querendum est de marito, cuius quidem alia ratio esse videtur quia cum dominus sit rerum dotialium ex l. 9. C. de rei vend. Inst. de bis quib. alien. lic. vel non. in princ. & late dissentit Barbof. in l. 62. n. 1. & seqq. ff. sol. matr. & fructus ad eum pertinent l. 7. in princ. ubi dicitur id æquum esse l. 10. §. 3. & l. 32. ff. de iur. dot. l. si fundus ff.

ff. solut. Matrim. videtur dicendum, super rebus dotalibus censum constituere posse constante matrimonio duraturum; quæ est sententia Redoani *in d. q. 17. n. 20. Foller. de contract. censuar. in verbo huiusmodi n. 22.* Francisc. de Cald. *de jur. emphyt. l. 4. c. 5. n. 26.* Avendan. *de censib. cap. 79. n. 7. in fin.* Mastrill. *ad Gregor. q. 5. n. 109. & Duard. in d. §. 1. q. 15. n. 29. & 30.* Hic enim non solum concurrit jus percipiendi fructus, sed etiam ratio domini, quæ in usufructuario, & clerico cessare videbatur.

40 Sed contraria sententia est Virginii de Boccat. *par. 2. n. 77. Azor. d. cap. 7. q. 6. Bonac. d. punct. un. n. 10. Feliciani l. 2. c. 3. n. 13. vers. fin. vero res.* Quos sequitur Cencius *q. 18. in fin. tametsi n. 10.* scribat manum non posse censum perpetuum constituere. Sed vitra prædictos absolutè censum super rebus dotalibus imponere non posse sentiunt Ugolin. *de usur. cap. 44. n. 6. & Marefc. in d. cap. 10. nu. 17.* quibus ego consentio. Quia licet maritus loco domini sit, & dominum rerum dotalium habere videatur *ex d. l. 9. C. de rei vend. & aliis, & fructus earum ad eum pertineant propter onera matrimonii, d. l. 7. ff. de jur. dot. receptum tamen est fundum dotalem alienare non posse, ex l. 4. & l. dotale præd. ff. de fund. dot. l. 1. Cod. eod. neque illum pignori, vel hypothecæ dare d. l. 4. & l. 1. Instit. in princ. quib. alien. lic. & l. un. §. & cum lex Cod. de rei uxor. act. Harmen. lib. 4. tit. 9. ideo non poterit maritus censum, vel aliud onus reale fundo dotali iniicere etiam constante matrimonio *arg. l. ult. C. de reb. alien. non alien. quem texum optimum, & celeberrimum dixit Felic. loc. cit. notans Iustinian. in d. l. ult. sancivisse alienatione prohibita, prohibitam etiam esse usufructus dationem, hypothecam, servitutem, vel alterius juris impositionem. Et proinde quemadmodum alienatio fundi dotalis, illiusque obligatio à marito facta etiam constante matrimonio inutilis est, d. l. 4. ff. de fund. dot. & aliis cit. inutilis quoque erit census constitutio. Denique ut non potest maritus etiam constante matrimonio rei dotali servitutem imponere l. Julian. §. eod. sit. ita nec aliud onus reale imponere dicendum est. Quæ pro hac sententia ferè adferunt Felic. loc. cit. & Marefc. *in d. q. 10. n. 17. & 18.* quem suspicor ex Feliciano profecisse.**

Neque movere debet traditio Salicæ, *in l. 3. C. de servit. & l. ibi Anton. de Padill. n. 18. Sichard. n. 4. & Mastrill. loc. cit. & Duard. in d. q. 15. n. 32.* existimantium Ulpiani responsum *in d. l. 5. accipiendum esse, ut non valeat servitutis constitutio in re dotali in perpetuum, secus quandiu stat matrimonium, & maritus dote perfruitur, quia verius est, id etiam de tempore matrimonii admittendum esse: ut enim non potest maritus etiam pro tempore, quo constat matrimonium, rem dotalem alienare, vel oppignorare d. l. 4. de fund. dot. Instit. quib. alien. lic. in princ. Harmen. loc. cit. ita nec servitutem imponere posse, ut dixi ex l. ult. C. de reb. alien. non alien. & tenet Bald. *in d. l. 3. Fulgof. in d. l. Julianus Barth. Cæpol. de servit. urb. præd. c. 14. n. 10. Marefc. loc. cit. & Felic. in d. cap. 3. n. 13.* ubi ait interpretationem Salicæ vim maximam Ulpiani verbis inferre. † Et cum adhuc hæterem propter Salicæ auctoritatem, mihi omnem dubitationem ademit alius eiusdem Ulpiani locus *in l. 3. §. nec usufructus, ff. de reb. eor. qui sub sit.* ubi postquam dixit, orationem Severi de rebus eorum, qui sub tutela sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis, pertinere etiam ad usum, & usufructum, quamvis oratio nihil de usufructu loquatur, sed tantum de prædiis rusticis, & suburbanis, tradit idem dici posse de servitute, illam scilicet fundo pupilli, vel adolescentis neque imponi, neque remitti posse, & deinde subiicit hæc verba quod & in fundo dotali placuit. Proinde quod Ulpian. ait *in d. l. 5. de fund. dot. neque servitutes fundo debitas posse maritum amittere, neque et alias imponere, repetit præmissis in d. l. 3. §. nec usufructus de reb. eor. illis verbis; Quod est in fundo dotali placuit.* Quare cum Ulpianus scribit, quod ad servitutes imponendas, vel remittendas attinet, idem jus esse fundi pupillaris, & dotalis, & certum sit, tutorem durante tutela prædio pupilli servitutem imponere non posse, idque procul dubio Ulpianum *in d. l. 3.* idem in fundo dotali sensit se dicendum est, ut scilicet non possit maritus fundo dotali constante matrimonio servitutem imponere, neque fundo debitam amittere.*

42 Et addi potest pro nostra sententia, quamvis maritus dominus rerum dotalium videatur, non definire tamen esse mulieris, & in illius dominio, l. quamvis, ff. de iur. dot. & l. in reb. Cod. eod. & aliis, quas adfert Castill. *d. tract. de usur. c. 4. n. 30. & 36.* & quicquid Barbofa & alii tenent, assensu Harmenopulo, qui *in d. lib. 4. tit. 9. sic ait. Quamvis in potestate & bonis mariti dos sit, mulieris tamen est, vel dominium uxoris esse proprium, & verum, mariti verò imagi-*

narium, ut dicunt Coraf. & alii apud Menoch. *de arbit. cas. 39. n. 19. & juris civilis tantum, uxoris verò juris gentium, ut Cujac. in Nov. 61. in pr. & observ. l. 10. c. 32.* denique dominium uxoris esse verum, & proprium dominium, mariti verò honorarium, & potestatis magis, quàm proprietatis, ut Castill. *loc. cit.* unde nihil mirum, si ei non licet fundum dotalem veluti rem verè alienam oneribus & censibus subjicere.

Neque puto hoc genus census constante matrimonio tanquam censum vitalium sustineri posse, ut tenet Duard. *loc. cit. n. 34.* ubi ait constitutionibus divorum Pontificum Martini, & Calixti, & Gregorii XIII. imò nec Pij V. census vitalitios, qualem inquit esse censum, de quo agitur, prohibitos esse, & proinde in iis etiam locis ubi constitutio Divi Pij recepta est, admittendum esse. Hoc enim mihi satisfacere non potest, tum quia frequenter evenit, ut matrimonium morte mulieris dissolvatur, quo casu certum est censum ad vitam mariti super fundo dotali durare non posse, quia statim hæredibus mulieris restituendus est *d. l. 1. §. cum autem, C. de rei uxor. act. & l. cum querebatur de verb. signif. imò etiam constante matrimonio repetitioni dotis locus esse potest, ut si vir vergat ad inopiam, si constare ff. solut. matrim. l. ubi ad hoc C. de iur. dot. Costa de remed. subsid. ar. cap. 1. num. 1. & seq. ut etiam si mulier ob sævitiam viri, vel aliam justam causam divertere cogatur, leg. cum mulier. ff. de iur. dot. leg. 5. & leg. de versio. ff. solut. matrim. & d. leg. cum querebatur, in qua Paulus refert Titum Imperatorem pronunciasse, sine divortio, sive morte matrimonium solveretur, nullo casu apud maritum dotem permanere: in quibus casibus apparet censum quatenus subsisteret, etiam in vita mariti corrumpere oportere, ex l. 31. de pignor. & aliis huiusmodi. Atque etiam quia ratio Duardi tantum obtinere posset, quando contrahentes expriment, se censum vitalium emere, & vendere, quo casu inutile est querere, an maritus rebus dotalibus censum imponere possit, quia in sola obligatione personali consistere potest, secundum opinionem Rotæ *in d. dec. 514. n. 4.* quam sequitur ipse Duard. *in q. ult. præm. nu. 77.* sed id contrahentes voluisse, & intendisse in terminis questionis propositæ deprehendi non potest, ut dictum est. † Denique quia repugnant quæ idem Duard. docet *loc. n. 33. & 35.* Ait enim, si emptor ignorans rem esse dotalem censum emere, posse à contractu discedere, & agere ad interesse, in quo procul dubio pretium continetur, l. 1. ff. de act. empr. & docet ipse Duard. *q. 10. num. 9. & in ead. qu. 15. num. 43.* quod censum vitalitio omnino repugnat, ut diximus *quæst. 49. nu. 7.* idemque Duard. *in d. q. ult. n. 79. & in d. q. 23. n. 19.* ut etiam repugnat, quod ex contrario ait, si emptor sciverit, rem dotalem esse, impositionem valere pro tempore matrimonii: & hoc casu vel capitale extingui, vel aliud corpus supponendum esse, quia si hic census vitalitios est, ut Duardus putat *n. 34.* sanè eius duratio non penderet ex matrimonio, sed ex vita mariti, vel alterius, quo defuncto census extinguitur, & proinde aliud corpus supponendum non est: vel si aliud conventum est, contractus est usurarius, & consequenter non valet ab initio, vel non est contractus vitalitios. Ex quibus perspicuum est, nec hæc ratione contrariam sententiam detendi posse.*

Sanè aliud dicendum est in prædiis æstimatis ea æstimatone, quæ facit emptionem, quia super illis maritus censum perpetuum redimibilem constituere potest. Nam & rei verè dominus est & jure gentium nimirum titulo emptionis, quæ juris gentium est, l. 5. ff. de iust. & iur. l. 1. in fin. de contract. empr. & omnium gentium, ut ait l. 1. ff. loc. & rem ipsam vendere, & alienare potest, l. quoties Cod. de iur. dot. l. æstimatis, solut. Matrim. Covarr. præll. cap. 28. num. 1. Surd. decis. 99. num. 9. unde merito receptum est, iis rebus maritum censum perpetuum imponere posse, ut in specie sentiunt Felic. *in d. cap. 3. nu. 13.* Mastrill. *ad Gregor. quæst. 5. nu. 106.* Marefc. *loc. cit. num. 19.* Cenc. *in d. qu. 18. num. 9.* & Duard. *in d. qu. 15. num. 37. & 42.* ubi rectè notat prædia huiusmodi in censum reservativum concedere posse. † Sed quod ait *loc. num. 43.* si emptor probabiliter ignoraverit, rem esse dotalem quamvis æstimatam, & propriam mariti, quia nihilominus manet obligata mulieri pro dotibus, d. l. in reb. C. de iur. dot. & proinde census esset impositus supra rem non liberam, posse rescindere contractum, & pretium repetere, vel agere contra venditorem, ut fundum liberet, vel faciat contentum habentes potiora iura, eo tantum casu recipiendum esse puto, cum mariti facultates suspectæ sunt, & probabiliter dubitari potest, ne mulier in subsidium vendicet idem prædium, vel sibi in solutum pro dotibus dari ob-

QVÆSTIO LII.

De superficiario, & aliis, qui utile dominium habent, an censum constituere possint.

S V M M A R I V M.

1. Censum suis rebus quilibet imponere potest.
2. Superficies quid sit.
3. Superficiarius censum in superficie constituere potest.
4. Superficiarius utile dominium habet.
5. Superficiarius illa omnia potest, qua dominus. Superficies bonis nostris adnumeratur.
6. Superficie finita finitur census.
7. Colonis perpetuis censum imponere licet.
8. Locatione ad longum tempus utile dominium transferitur.
9. Emphyteuta in re emphyteutica usumfructum, & alias servitutes imponere potest. Emphyteuta potest rem subicere pignori.
10. Emphyteuta potest censum imponere, & num. 16.
11. Censum in venditione non alienatur res, sed redditus.
12. Laudemium ex impositione census non debetur.
13. Alienatione prohibita non semper prohibita est pignorat. Leges legibus regi debent.
14. Censum rei emphyteutica impositus est realis.
15. Usufructuarius cur censum imponere nequeat. Emphyteuta plusquam usufructuarius est.
16. Emphyteutis natura sua perpetua est.
17. Emphyteuta censum imponere non potest, cum res est alienari prohibita.
18. Finita emphyteutis census quoque perimitur.
19. Empor censum super re emphyteutica quando licite fructus exigere non potest.
20. Libellarius super re libellaria censum imponere potest. Libellaria concessio perpetua, si nullum tempus praefinitum est.
21. Libellariam propriam rem faciens potest super illa censum imponere.
22. Res obligari prohibita censui subiecti non potest.
23. Precaria quid sit.
24. Precario rem possidens censum imponere non potest.
25. Precario titulo rem possidens potest super illa censum constituere. Precaria voluntate eius, qui concessit, revocari non potest.
26. Rei prohibita obligari census imponi non potest. Contractus pacts fulciuntur. Pacta ad vincula contractuum.
27. Censuarium quatenus censum imponere potest.

de illis dubitari solet, qui domini quidem sunt, sed non liberum, & absolutum rei dominium habent, ut est superficiarius, emphyteuta, & id genus alij.

Primum igitur de eo quaeritur, qui superficiem habet, an liceat illi censum imponere. Et superficies dicitur, quod est supra faciem terræ, & oculis cernitur, veluti si quid plantatum, & satum, vel ædificatum est, unde vineæ, arbores, fructus in rusticis, tecta, domus, & ædificia in urbanis superficies appellantur, ut constat ex l. 13. in pr. ff. de servis. rustic. prædior. l. 23. in pr. de usurp. & declarant Coral. in l. 3. ff. de servis. Eguin. Baro. & Vacun. apud Menoch. de retri. possess. remed. 4. in pr. Rebuff. in l. binorum, §. in bonis autem, de verb. signif. & Felician. d. lib. 2. cap. 4. n. 11. & 12. Et cum superficies res immobilis sit, & solo cohzreat, l. 44. §. 1. de oblig. & act. l. nunquam 26. ff. de usurpat. nec separatim corpus à solo, & fundo constituit d. l. 23. eod. tit. l. 40. ff. de act. empt. & res sit de sui natura fructifera, ut vinea, olivæ, domus, ut manifestum est, consequens est, superficiesrum super superficie censum imponere posse, ut docent idem Felic. loc. cit. n. 13. Avend. de censib. Hispan. cap. 69. n. 6. qui ex Feliciano protexit, & nomine abstulit. Castill. de usufr. cap. 35. num. 19. Mastill. ad Gregor. quæst. 5. num. 96. & novissime Duard. in §. 1. quæst. 14. num. 4. Et probatur hæc sententia, quia superficiarius in superficie utile rei dominium habet. l. 75. ff. de rei vendic. l. 3. §. si ego superficiarius de nov. oper. nunc. ubi id Cumanus notat, & alijs auctoribus citatis tradit Mastill. eod. loc. n. 97. Alvar. Valasc. de iur. emphyt. qu. 33. num. 1. Duard. loc. cit. num. 5. Denique Gothofred. ad l. ult. ff. de superf. ubi inter contractus, ex quibus utile dominium transfertur, superficiem recenset, quod regulariter sufficit, ut censum, & redditum annuum imponere liceat. Et probatur etiam, quia illa fere omnia, quæ domino soli concessa sunt, superficiario permittuntur. Nam, & novum opus nuntiare potest, d. l. 3. §. 1. de nov. oper. nunc. & in superficie servitutum imponere l. 3. ff. de servis. & ei servitutum acquirere l. 1. in fin. ff. de superf. caraque pignori, vel hypothecæ dare l. 13. §. in superficiariis, ff. de pignor. l. etiam, ff. qui pot. in pignorib. habet. & in retinenda possessione quasi dominus interdicto uti possidetis defenditur d. l. 1. §. proponitur de superf. l. 3. §. 7. ff. uti possid. & in rem utilem actionem habet l. 1. ff. si ager veftig. per. & d. l. 74. de rei vind. demique superficies legari, & donari potest, & bonis nostris adnumeratur d. l. 1. §. 7. de superf. & d. l. binorum de verb. sign. ex quibus merito receptum est, in superficie censum à superficiario constitui posse. Qui tamen tandiu durabit, quandiu manebit ius superficiarii, ut probari potest ex l. 31. ff. de pignor. l. 1. & 2. C. si pign. pignor. dat. sit, & in specie notant Felic. in d. c. 4. num. 14. & Duard. loc. cit. num. 8. qui excipiunt, nisi ex causa voluntaria res ad dominum soli revertatur ex l. si res ff. quib. mod. pignor. vel hypoth. solvit. l. in diem, ff. de ac. plur. ars. in quo tamen animadvertendum puto, an res ea lege data sit, ut superficiario eam colere, vel edificare liceret, & ædificatum in perpetuum habere, siquidem potest superficies etiam in perpetuum dari, ut scribit Felician. loc. cit. n. 12. & sentit Valasc. in d. qu. 33. num. 5. & 10. quo casu census perpetuus erit, donec redimatur, vel superficies pereat, perinde ac si alijs rebus venditoris impositus sit.

His consequenter dicendum est, licitum esse colonis, non ijs quidem, qui ad modicum tempus agros colendos suscipiunt pro certa annua mercede, vel pro parte fructuum, & partiarj dicuntur, qui neque possident, ut indicat l. 1. §. de ijcitur, ff. de vi & vi arm. Menoch. de recup. poss. rem. l. n. 62. neque utilem in rem actionem habent d. l. 1. §. quod ait de superf. sed perpetuis, quibus sub certa annua pensione agri in perpetuum dimituntur, de quibus loquitur textus in l. 2. C. de alluvion. l. 7. §. ult. Cod. de omn. agr. desert. & Cardin. Mantic. de tac. & ambig. conven. lib. 5. tit. 1. num. 14. & tit. 2. num. 58. censum super illis fundis constituere. Nam nec ex illis expelli possunt, ut notat idem Cardin. loc. cit. ubi ait, id in prædij Ecclæ locum habere. Et salvo canone de illis disponere, & in hæredes illa transferre possunt d. l. 7. C. de omn. agr. desert. & nos diximus quæst. 13. num. 39. & nunc addo Doctissimum Cuiac. in l. 5. Cod. de loc. qui eos colonos perpetuarios vocat. Denique quia rei utile dominium habent, ut docet Bart. in d. l. 1. §. quod ait, num. 4. de superf. Alvar. de iur. emphyt. quæst. 36. & Cardin. in d. tit. 1. num. 14. & constat ex d. l. 1. ff. si ager veftig. per. Nam, & ex locatione ad longum tempus utile dominium transferri, & proinde laudemium deberi sentiunt Amed. à Ponte quæst. 34. nu. 1. & Carol. Anton. Blancard. in notis ad eund. & alijs sanè plurimi apud Maurum Burg. eod. tract. de laudem. part. 2. in præf. §. 8. num. 5. & in addit. num. 16. ubi refert

Postquam præcedenti quæst. disputatum est, an ij, qui nudam rei proprietatem, vel usumfructum habent, censum imponere possint: nunc superest, ut dicamus de superficiario, & alijs similibus, qui utile tantum dominium habent, an illis censum constituere liceat. Nam si de ijs quaeritur, qui plenum, & absolutum dominium obtinent, & liberam suarum rerum administrationem, extra controversiam est, rebus suis censum imponere posse. Nam & illis res suas vendere, donare, & in alios transferre, imò & rebus suis abuti permittitur l. 5. C. de oblig. & act. l. 7. in fin. ff. de donat. l. 25. §. consul. vis. de petis. her. & quam velint rebus suis legem dicere l. 21. C. mand. l. 48. ff. de pact. l. ult. C. de rer. perm. demique licere cuique rebus suis census imponere constat apertissime ex constitutionibus Divorum Pontificum Martini, & Calixti, & Nicolai V. & tradit Bonnac. de censib. art. 23. n. 44. & 45. Felician. eod. tract. lib. 2. cap. 2. num. 1. & Cenc. quæst. 14. num. 1. ubi ait hanc firmissimam esse conclusionem, & ab ea neminem dissentire. Sed

refert hanc communem esse sententiam, quæ tamen displicet Anton. Fabro de laudem. decis. 4. error. 10. & 11. quod querere à nostro tractatu alienum est. Sanè non audeo dicere eum, qui fundum aliquem ad decennium conduxit, quem communis opinio laudemij præstationi obnoxium facit, censum super illo constituere posse.

9 His valde proximus est emphyteuta de quo comm. queritur, an super re emphyteutica censum vendere, & in alium transferre possit, duo casus separandi sunt. Primus est, quando simpliciter res in emphyteusim tradita est, neque est additum, ne alienare liceret. Et hoc casu verum est, Emphyteutam rei emphyteuticæ censum imponere posse. Quod probatur, quia ejus rei utile dominium habet, ideoque fructus ad eum pertinent, qui dominium sequuntur, l. 25. ff. de usur. & potest rem pignori & hypothecæ opponere l. 16. §. ult. ff. de pignor. act. l. 31. ff. de pignor. Card. Mantuc. de rac. & ambig. lib. 22. tit. 2. num. 34. Gaspar. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 3. num. 7. ver. potest etiam & qui nunc est instar aliorum omnium Anton. Fab. de error. pragmat. dec. 63. cap. 8. & rei servitutum imponere, ut tradit Roderic. loc. cit. Peregr. de fideicom. art. 40. num. 113. & aliis Auctoribus citatis Molin. de primogen. lib. 1. cap. 20. n. 2. qui testantur communem esse sententiam. Denique in re emphyteutica usufructum constituere, ut indicat l. 1. ver. rem in fundo velligali, vel superficie, & ibi Baldus ff. quib. mod. usufr. amitt. & d. l. 1. in fin. ff. de superficie. & tradit Pinell. in l. 1. part. 3. num. 70. C. de bin. matern. † Ex quibus sequitur jus redditus annui ex rebus emphyteuticis in alium transferre posse. Quæ est sententia Follernj, & Redoani, quos refert, & sequitur Felician. in d. cap. 4. num. 16. & in append. eiusd. cap. num. 3. quibus consentiunt Boer. in dec. 181. num. 7. Vincent. Caroc. in dec. 103. num. 1. Intrigliol. ad pragmat. de censib. quest. 28. num. 1. & 7. Roderic. loc. cit. Frederic. Mart. de jur. cens. cap. 4. num. 87. Maur. burg. d. part. 2. inspect. 20. num. 23. Molles. tract. 12. cap. 6. num. 73. Marellot. variar. lib. 3. cap. 10. num. 49. Cencius de censib. part. 1. cap. 2. quest. 2. art. 2. nunc quest. 22. num. 8. ver. secundo versatu, ubi mult. Rotæ decisionibus confirmat: & novissime Duard. in d. §. 1. questio. 12. num. 2. ex quibus hæc videtur communis opinio, qua nos hic utimur.

10 Neque movet, quod quidam dicunt emphyteutam sine consensu domini rem alienare non posse, ex l. ult. C. de jur. emphyt. & proinde neque ei licere fundo emphyteutico hypothecam, vel aliud onus imponere ex l. ult. C. de rebus alien. non alien. & multo minus censui subjicere, quæ est species alienationis, qua ratione contrariam sententiam amplexi sunt, Virg. de Boccat. lib. de censib. part. 2. num. 76. Azor. Instit. Moral. part. 3. lib. 10. cap. 7. quest. 4. Bonac. in disp. 3. quest. 4. num. 12. Scacc. de commerc. §. 1. quest. 1. nu. 187. Gratian. discept. fulc. lib. 5. cap. 903. n. 8. & Ugolin. de usur. cap. 44. num. 4. Etenim responderi potest in constitutione census non alienari rem, quæ censui subjicitur, nec in emptorem census rei dominium transferri, sed ius duntaxat percipiendi redditu ex fructibus rei, quod est distinctum & separatum ab ipsa re, ut passim docent Felician. & Cencius, & nos multis locis, & in specie Roderic. in d. quest. 3. num. 7. Intrigliol. in d. quest. 28. num. 8. & Maur. Burg. loc. citat. num. 22. & Cardin. Anton. Blancard. in addit. ad Amed. à Post. quest. 41. & proinde licet impositio census sit species alienationis, ut objiciunt, non est tamen alienatio ipsius rei, quod emphyteuta non licet invito domino ex d. l. ult. C. de jur. emphyt. sed est alienatio juris percipiendi redditum, quod est diversum, ut dictum est, & nemo inficiari potest: quod emphyteuta permittum est, non minus quam rem obligare, & super illa usufructum, & servitutum imponere, ut proxime diximus. † Cujus rei etiam argumentum est, quia placuit ex impositione census super re emphyteutica, vel feudali laudemium nullum deberi. Ita enim sententiam Boer. & Chassan. & alii, quos refert idem Burg. in d. inspect. 20. num. 27. quibus addo Roderic. lib. 3. quest. 4. n. 4. Guttierr. de juram. consir. part. 1. cap. 3. in fin. Anton. Fab. C. de jur. emphyt. def. 72. & Blancardus noster loc. cit. ubi post multa subjicit hanc clausulam. Neque si nec feudalis, nec emphyteuticus census est, neque feudum, neque emphyteusis, licet in feudo, vel emphyteusi impositus, quis neget summam esse imperitiam, vel nimiam credulitatem re non feudali, vel emphyteutica emptæ & venditæ dandum esse laudemium, solaque Doctorum auctoritate in eam sententiam trahi repugnante juris, æquique ratione, atque ænera invita Jurisprudencia multiplicare? Constat igitur in venditione census super re emphyteutica non rem ipsam, sed quid diversum alienari. † Neque turbare debet,

quod definitum est in d. l. ultim. de reb. alien. non alien. prohibita alienatione, vel à lege, vel ex conventionione prohibitam etiam esse rei obligationem, vel usufructum, vel alterius juris constitutionem, quia hæc l. ult. non habet locum, quando aliis legibus permittum est rem alienari lege prohibitam obligare, & pignoris nexui, aliisque oneribus subjicere, ut in ead. l. constitutum est in fine, his verbis. Nisi in his tantummodo casibus, in quibus constitutionum auctoritas aliquid tale permiserit. In his enim locum habet, quod Poeta ait.

Sape etiam cupiunt leges, ut jure regantur.

Sed emphyteuta, licet rem alienare non possit, legibus tamen permittum est rem obligare, & aliis oneribus subjicere, ut dixi num. 9. & constat ex l. 1. ff. quib. mod. usufr. amitt. & aliis; ergo dispositio d. l. ult. non pertinet ad emphyteutam, qui promde poterit super re emphyteutica censum imponere secundum Feliciani, & aliorum sententiam.

14 Alio argumento usus est Boccatius loc. cit. quia scilicet census esset personalis, cum resolutio jure emphyteuta jus quoque census perimatur ex d. l. 31. ff. de pignor. & census personalis, ubi constituto D. Pij V. recepta est, nunc prohibitus sit, ut sæpius diximus. Sed hæc ratio nihil etiam movere debet, quia cum census iniciatur fundo emphyteutico, quo sublato, vel factio sterili census quoque pereat, leg. 1. Cod. de jur. emphyt. l. si locus, ff. quemadm. servit. amitt. & aliis, verè census realis est, ut ad sensum patet. Et præterea cum resolvatur re ad dominum jure contractus reversa, ut post pauca dicam, planè sequitur hujusmodi censum nullo unquam tempore personalem esse, & consequenter argumentum Virgini de Boccat. non procedere, ut etiam animadvertit Duard. in d. quest. 10. in fin.

15 Denique non est contrarium, quod diximus quest. 52. num. 24. usufructuarii in re, cuius usufructum habet, censum vendere non posse, quia usufructuarius non est dominus rei, neque partem domini habet, l. recte de verb. signif. Bart. in l. qui usufructum, de verb. obligat. & latè Natta in cons. 563. num. 22. est enim usufructus ius utendi rebus alienis non propriis, l. 1. ff. de usufr. l. 5. in pr. ff. si usufr. per. & proinde non potest neque rei censum iniicere, quæ aliena est, neque super usufructu, quia est ius, & servitus personalis, ut docet Campeg. de d. part. 2. quest. 76. & à persona divelli non potest, ut scribit Præses Bellon. in lib. de iur. accret. cap. 7. quest. 67. num. 4. sed super servitutibus personalibus censum imponere licere saltem in terminis constitutionis D. Pii mihi inauditum est, & suspectum esse videtur. Verum emphyteuta plusquam usufructuarius est, ut notant Mandell. Albeni. in cons. 454. num. 5. & aliis relatis Castill. de usufr. cap. 5. numer. 17. & cap. 74. in fin. & inter cætera utile rei dominium habet d. l. 1. ff. si ager vel. vel emphyt. per. & Gothofr. ad d. l. ult. de superficie. & proinde merito receptum est censum super re emphyteutica imponere posse, ut præter Auctores, quos retuli num. 10. censat Rota post censum in dec. 541. num. 13. & 17. ubi eleganter ait æquitatem, & rationem non pati, ut emphyteuta privetur jure utendi, & fruendi re sua, quemadmodum privaretur, si illi ex impositione census sibi rebusque suis contulere non liceret. † Quod 16 præfestim retinendum esse arbitror in emphyteusi perpetua, id est in iis fundis, qui in perpetuum dantur, & dimittuntur ea lege, ut possessoribus auterri non possint, quando pensionem seu vectigal solverint, ut definitum est in d. l. 1. ff. si ag. vellig. vel emphyt. per. & §. adeo Instit. de l. & constat etiam ex cap. 7. de reb. Eccles. alien. illis verbis eis hereditario iure poteris sub annuo canone concedere, & docet Alvar. Valasc. de iur. emphyt. quest. 35. num. 8. ubi notat emphyteusim natura sua esse perpetuam, Binsfeld. in cap. in civitate, de usur. quest. 13. in princ. & Cardin. Mantuc. de tacit. & ambig. lib. 22. tit. 5. n. 2. in fin. quo genere emphyteusis in hac regione utitur: Neque ullam mihi unquam contigit videre concessionem in emphyteusim ad tertiam, vel quartam generationem, ut in aliis regionibus usitatum est. Quare illi, qui agros, vel domos in emphyteusim perpetuam sub certo canone habent, super illis censum imponere posse nulla dubitatio est.

17 Alius casus est, cum in concessione emphyteusis nominatum actum est, ne rem alienare liceret. Et hoc casu receptum est, emphyteutam censum constituere non posse: videtur enim omnis interdicta obligatio, per quam ad alienationem perveniri potest, ut notatur in l. si usufructus, l. 14. §. Divi. de leg. 1. & aliis auctoribus relatis tradit Fular. de substitut. quest. 694. num. 1. & Molin. de primogen. lib. 1. cap. 20. num. 15. ubi notat hanc prohibitionem additam prohibitioni legis plus operari debere:

pietentem, & dominium tam utile, quam directum reservato duntaxat priori domino pensione annua in memoriam pristini domini, quod scilicet aliquando res fuerit concedentis, ut docent Barr. in l. 1. §. 1. ff. de publican. lat. in l. 1. n. 28. C. de iur. emphyt. Anton. Gomez. ad l. Taur. 68. n. 2. & 3. & alij plures apud Valasc. lib. cit. q. 32. n. 27. Felician. in princ. lib. de censib. n. 9. & Ludovic. Avendan. cod. tract. cap. 13. n. 2. & 3. & potest salvo censu rem vendere infcio, vel invito domino sine metu commissi, ut docet Luc. de Penn. in l. 2. n. 1. C. de onn. agr. deserv. Rebuff. ad const. Reg. de red. art. 2. gloss. l. n. 16. & Capic. in dec. 196. n. 4. Denique liberam rei dispositionem habet, ut dicunt idem Rebuff. & Valasc. loc. cit. n. 33. ver. qua autem omnia & Felician. nu. 29. ver. hac autem. Ex quibus consequens est redditum annuum super illa re in alium transferre posse, dummodo fructus utriusque censui sufficiant. Quod tamen eandem patitur exceptionem, de qua diximus n. 17. & 21. nisi tempore contractus censualis conventum sit, ne rem alicui oneri subicere liceret. Hoc enim casu census super illa creati, & consistere non potest secundum ea, quae de emphyteuta, & alijs simile jus habentibus in praecedentibus dicta sunt, cum sit eadem omnino ratio, & liceat unicuique rei suae eam quam vult, legem dicere l. 48. ff. de pact. l. 1. & ultim. Cod. de pact. int. empt. & vendit. §. per traditionem. Instit. de rer. divisi. & alijs. Sequitur, ut de Vasallo quaramus, an possit rebus feudalibus censum imponere, quod sequenti quaestione tractandum est.

QVÆSTIO LIII.

De vasallo, seu feudatario, an possit censum imponere.

SUMMARIUM.

1. Feudum in omnibus serè emphyteusi comparatur.
2. Censum in re feudali constitui non potest inconsulto domino.
3. Censum est onus reale. Vasallus non potest rem feudalem obligare, neque censui subicere.
4. Vasallus non potest super re feudali censum ad eius vitam constituere.
5. Leges feudorum, ut alienationi, ita obligationi rerum feudalium resistunt.
6. Servitus a vasallo imposta rem non afficit.
7. Emptor census super re feudali pretium repetere potest. Et id, quod interest.
8. Censum super re feudali imponi potest, ubi fenda sunt instar patrimonium, ut in Gallia.
9. Res transit cum suo onere ad heredem, & successorem quemlibet. Etiam ad Ecclesiam.
10. Censum an extinguatur re ad dominum feudi, vel emphyteusi reverja.
11. Praescriptis domino non nocet, quin res libera ad eum revertatur.
12. Res libera ad dominum feudi redit, etiam ubi fenda sunt instar patrimoniorum.
13. Clausula ad habendum, &c. non impedit, quin feudum redeat ad dominum liberum ab oneribus.
14. Feudi dominus non tenetur ad opera pro rebus feudalibus, qua iure feudi ad illum reversa sunt.
15. Antonius Rabenus, & Guilielmus Veranus Nicienses Advocati praestantissimi. Bartholomæus Baldvinus Advocatus fisci vir magna eruditionis. Dominus feudi non tenetur ad onera, & collecta pro bonis, qua iure prelationis retinetur.
16. Domini, & consanguinei retrahentis non est eadem ratio.
17. Res, ut libera ab oneribus ad dominum revertatur, ab

initio feudalis esse debuit.

18. Feudum ex refutatione Vasalli ad dominum reversum ab obligationibus vasalli immune manet.

Nisi refutatio in fraudem creditorum facta sit.

19. Censum aperto feudo super meliorationibus sustinetur.

20. Melioramenta in re feudali non sunt feudalia.

Nunc de Vasallo quaerendum est, an rei feudali censum imponere possit inconsulto domino. † Et cum feudum in omnibus serè cum emphyteusi conveniat: & secundum sui entitatem res feudalis redditus annui capax sit, cum non nisi res immobiles, aut quae pro immobilibus habentur in feudum dari possint, ut definitum est lib. 2. de feud. tit. 1. in fin. id, quod de emphyteuta diximus quæst. praeced. nu. 9. de Vasallo etiam dici posse videtur. † Et tamen receptum est, super feudo censum constitui non posse infcio, vel invito domino. Nam, ut vasallo interdictum est sine voluntate domini non solum alienare feudum, sed etiam illud pignori dare cap. 1. in princ. de probib. feud. alien. per Frideric. & docet Schrader. de feud. part. 8. cap. 1. n. 22. & incluz mem. Cardin. Mantie. de sac. & ambig. convent. lib. 11. tit. 4. n. 20. cuius contrarium in emphyteusi receptum est, ut diximus, & post alios observat Francisc. de Cald. de iur. emphyt. lib. 4. c. 5. n. 66. & 68. ubi huius discriminis rationem adfert, quia maius obsequium, & maior reverentia domino feudi debetur, quam domino emphyteusi. † Quamobrem cum per impositionem census ius reale constituatur super re, quae censui supponitur, ut multis locis diximus, quod Vasallo sine consensu domini non licet, resistentibus scilicet legibus feudorum, quae feudum, & res feudales obligari verant; consequens est, Vasallum feudo, & rei feudali censum injicere non posse, ut docent Felician. lib. 2. c. 4. nu. 19. & alij quidam apud Cencium quæst. 21. num. 1. quibus addo Virginium de Bocat. part. 2. n. 24. Schrader. loc. cit. nu. 11. Roental. cod. tract. de feud. cap. 9. conclus. 9. num. 6. Vgolin. de iur. cap. 44. num. 5. & Marekott. variar. resol. lib. 3. cap. 10. num. 60. & 61. qui rem hanc restrinxit, & declaravit multis modis, ut etiam Duard. ad constitut. Pij V. de censib. §. 1. quæst. 12. num. 20. & seq. quos paucis verbis complexus est Felician. loc. cit. dum scribit censum constitutionem super re feudali validam esse in ijs casibus, in quibus feudi obligatio, & pignus permittitur.

Ceterum quidam existimaverunt posse vasallum in sui praedictum censum super re feudali constituere duraturum, quandiu vixerit, ut inter alios scribit Ludovic. de Avendan. de censib. cap. 66. num. 4. & Cencius in d. quæst. 27. nu. 10. & 11. quod manifestè ait apparere in impositione servitutis, quam non potest in praedictum domini, vel agnatorum imponere rei feudali, potest tamen ad sui praedictum, ut communiter receptum esse testatur Clar. in §. feudum quæst. 37. & tradit Frideric. Mart. in d. cap. 4. nu. 89. quod etiam imbutus à Cencio tradit Duard. in d. quæst. 12. num. 39. & 40. Mihi verè hæc doctissimorum virorum definitio perdifficilis, & suspecta esse videtur, & in terminis constitutionis Pij V. omnino rejicienda: & ratione meo quidem iudicio solidissima moveor. Quia non potest vasallus inconsulto domino feudum alienare, vel opponere pignori, ut dictum est ex d. cap. de probib. feud. alien. & communem esse sententiam refert idem Clar. in d. §. feudum quæst. 35. & ipse Cencius docet loc. cit. nu. 4. & 5. & consequenter non potest illi onus censum imponere, quia eo ipso, quod res censui supponitur, hypotheca subicitur, ut admittit Avendan. loc. cit. & Duard. in d. quæst. 12. nu. 21. Quæ ratio cum locum habeat etiam in vita vasalli, & leges feudorum ab initio resistent alienationi, & obligationi feudi invito domino, consequens est, censum, quæ est speciei obligationis, tanquam sine fundo ab initio consistere non posse. Alioquin nullum esset discrimen inter emphyteutam, & vasallum, certum enim est, finita emphyteusi censum quoque finiri, ut diximus num. 18. quæst. praeced. Neque movere debet auctoritas Bonij, Follerij, & Avendan, quibus movetur Cencius, quia non loquuntur in terminis Constitutionis D. Pij, ex qua census personales omnino prohibiti sunt, & non nisi in rebus immobilibus, & quæ pro immobilibus habentur, constitui possunt. † Neque satis est, quod respondet Avendan. loc. cit. in censu nullam rei alienationem, venditionemque contrahi, ideoque feudatarium, qui super feudo censum imposuit, non incurset in poenam alienantis feudum, quia, quicquid sit de pena amissionis feudi, quod diversum est ab eo, de quo nunc quaerimus, non tantum alienatio vasallo interdicta est, sed etiam rei feudalis obligatio, & pignoratium, & proinde lex, quæ resistit obligationi, resistit etiam

nam suppositioni census, que est species obligationis, ut dictum est. Quod etiam iure civili constitutum est in d. l. n. r. Cod. de reb. alien. non alien. & observat Felician. loc. cit. ¶ Demque nihil obstat, quod dicitur de servitute, posse scilicet vasallum illum in sui prazidicium constituere, ut etiam jus percipiendi fructus, & commoditatem eorum percipiendorum in alium transferre, quando res apud illum mansura est, quandoquidè potest illos fructus vendere, ut ex Molina, & aliis prosequitur Avendan. loc. cit. quia animadvertendum est, hanc servitutem proprie servitutem non esse, & illud jus percipiendi fructus non esse proprie usufructum, sed commoditatem quandam, seu permissionem utendi, & obligationem personalem, que rem ipsam non afficit, nec rem sequitur, sed tantum personam concedentis afficit, ut post alios declarat ipse Molina loc. cit. num. 12. & 13. sed in constitutione census necesse est, jus reale, & inherens rei constitui, quod natura rei feudalis non patitur, ut dictum est, & proinde census rei feudalis impositus, cum rei ipsi inherere non possit, & rem ipsam afficere, in terminis sanctionis D. Pij, veluti sine fundamento consistere non potest. ¶ Existimo tamen emptorem, nisi venditor domini consentiam obtinuerit, pretium repetere posse ex l. 1. §. 4. ff. de condit. sin. caus. l. 1. Cod. de reb. alien. non alien. Adrian. Pulu. de rei alien. distract. cap. 20. & in specie docet Marefcott. in d. cap. 10. num. 19. & Gratian. discipul. forens. lib. 1. cap. 175. num. 23. & interdum etiam id, quod interest, ut in l. 42. ff. de act. empt. & nos diximus quæst. prox. præced. infra, sed id argumento est, censum ab initio non valere, tamen si venditor teneat in prazidicium venditoris, ut actioe ex empto conveniri possit ad id, quod interest, ut tractatum est apud Card. Seraphin. in decis. 785. & rursum in eadem causa in decis. 787. & Martium Medic. Senens. in decis. 31. num. 2. & 3. & a nobis diligentius alio loco explicandum est.

Et prætermittis Marefcotti, & aliorum limitationibus, unam tantum subijciam moribus nostris convenientem, nimirum, quod diximus feudum super re feudali constitui non posse, in iis regionibus non obtinere, in quibus consuetudine inductum est, ut feuda instar aliorum bonorum sine consensu domini salvo illius iure alienari, & obligari possint, quod in Gallia receptum esse testatur Joan. Faber Gallicarum consuetudinum peritissimus, ut scribit Tiracq. de retr. lib. 1. §. 1. glof. 3. num. 12. ubi id ipsum testatur, & Cujac. in lib. 1. de feud. tit. 1. Argentr. ad consuetud. Britan. articul. 322. numer. 4. & aliis citatis Ludovic. Bellon. Avenmon. consil. 1. num. 34. Julian. Broctius ad iur. Lovet. in l. r. C. cap. 53. ubi refert idem in Germania servari, & de Sabaudia refert Anton. Faber in suo Cod. titul. de iur. emphyt. def. 1. quod & moribus nostris in hoc Nicensi tractu receptum est. In hisigitur locis, & regionibus, in quibus feuda redacta sunt ad instar patrimoniorum, & iure aliorum bonorum censentur, dicendum est super illis valide redditus annuos constitui, ut notant Joan. Papon. lib. 3. titul. 1. art. 2. Cujac. ad lib. 2. de feud. titul. 9. Marefcott. loc. cit. art. num. 88. & indicat constitutio Martini V. qua confirmantur annui redditus à Baronibus, & vasallis constitui super dominiis eorum, & oppidis, & aliis bonis, que feudaliter esse solent. Denique ita se habere præxim in toto Romano Imperio refert Frideric. Mattan. in d. cap. 4. nu. 89. solent enim, inquit, Barones, Comites, & Principes Imperij, Imperatore inconsulto, ex feudis suis census vendere: & hoc iure nos etiam utimur, tamen si periculosum sit ab hoc genere hominum census emere sine hæresuloribus, ut multorum exempla commonent.

Eccum ex constitutione census realis oriatur jus reale inherens rei, ut supra dictum est, planè consequitur, illis in locis feuda cum onere census in hæres venditoris transire, & alium succellorem quemlibet, qui ab illo causam habuit, ut indicat l. 66. ff. de condit. & dem. n. r. l. 20. §. quoties, ff. de acquir. rer. domin. & in specie tradunt Foller. de contract. censuar. §. huiusmodi, num. 85. Alvar. Valasc. de iure emphyt. quæst. 32. num. 13. Cæsar. Barz. decis. 109. num. 7. Frider. Martin. d. lib. de iur. ann. reddit. cap. ult. nu. 117. Gratian. discipul. lib. 4. cap. 701. num. 15. Rota post Statil. Pacific. dec. 25. num. 17. & dec. 271. nu. 2. quod verum est, etiam si res ad Eccl. siam pervenient, quia etiam in Ecclesiam transit cum onere præstandi censum, ut scripsit Cravet. in cons. 217. n. 5. Gabriel. in cons. 47. n. 7. Virgin. de cens. part. 2. num. 87. idem Gratian. lib. 1. cap. 14. num. 4. & Martius Medic. inter decis. Senens. ex. am. 18. num. 34.

Sed quid juris est, si res ad dominum feudi, vel emphyteus revertatur, & sanè plurimum interest, quo titulo res ad dominum pervenerit, Nam si res ad cum or-

dinario, & privato iure regressa est, & tanquam ad alium quemlibet pura ex successione, emptione, donatione, vel in solum datione, aut alio simili titulo, utique ad eum cum sua causa, & onere transire, teneturque dominus servitutes census, & reliqua rei onera agnoscere d. l. 20. de acquir. rer. domin. l. 67. de contrab. empt. & locum habet, quod dici solet res transit cum suo onere. Sin autem res ad dominum iure feudi, vel domini, & ex proprio, & antiquo illius iure, & lege contractus, demique ex propria natura, & conditione rei revertatur, veluti si ex commisso, vel ob extinctionem lineæ, vel iure prælationis res domino re mancipata sit, servitutes, census, & reliqua onera, & hypothecæ omnes evanescent, & res omni onere soluta apud dominum manet d. l. 31. ff. de pignur. Equum enim est, finito iure emphyteutico, & finito feudo rem ad dominum liberam, & qualis ab eo profecta est, reverti. Ita enim docent Baldus, & alii quidam, quos refert Intrigliol. de censib. quæst. 40. num. 11. Boer. in decis. 181. num. 7. Arius Pinell. in l. 1. part. 3. num. 72. Cod. de bon. matern. Ozalc. in dec. 156. n. 9. Hieron. de Laurent. in dec. 26. n. 3. Vincent. de Franch. in dec. 226. n. 3. & alii sanè plurimi, quos diligenter congestit Marefcott. Conversan. in notis ad Intrigliol. loc. cit. quibus consentiunt Guid. Pap. in dec. 575. nu. 2. & 3. Amed. à Ponte de laudem. q. 41. num. 3. Roder. de ann. reddit. l. 1. q. 3. n. 7. Francisc. de Cald. in d. cap. 5. n. 22. & c. 18. n. 17. lib. 4. Anton. Faber in d. tit. de iur. emphyt. def. 2. Rosental. de feud. cap. 10. conclus. 45. num. 33. & 34. Rota post Pacific. in d. dec. 25. nu. 17. & apud Cardin. Seraphin. dec. 1290. n. 13. & post tractatum Cencii in d. dec. 102. nu. 14. & 15. denique Cencius in d. qu. 22. num. 9. & Duard. loc. cit. n. 43. ex quibus constat distinctionem hanc ab omnibus receptam esse, secundum quam intelligi debent, que diximus n. 6. & 18. Neque hoc casu, id est, cum res iure feudi, vel domini ad dominum reverta est, longi temporis præscriptio, imò & longissima, & eorum annorum contra illum procedit, quominus rem liberam habeat. Proinde is, qui dominus est census, frustra obviat se diu, & longissimo tempore in annui redditus exactione ex iusto titulo perseverasse, ut indicat l. cum nos offim. §. illud autem, Cod. de præscript. 30. ann. l. ult. §. si autem Cod. commun. de leg. cum interim nihil domini interlit, si vasallus & emphyteuta in his casibus, in quibus censum constituere possunt, ex fructibus rei pensionem præstent, quos in alios usus vertere, vel etiam prodigere possunt.

Neque aliud dicendum est in his locis, in quibus bona & feuda, & emphyteutica redacta sunt ad instar aliorum bonorum, & liberè alienari, & obligari possunt, ut in Gallia, & aliis regionibus, quia hæc consuetudo strictè accipienda est, & ut minus iura feudorum abroget, ut docet Valz. de feud. lib. 1. cap. 9. nu. 92. Menoch. cons. 1. n. 135. & cons. 5. nu. 3. & 4. & alii sanè plurimi, quos citat in allegat. Rosental. de feud. cap. 9. conclus. 41. nu. 23. & proinde hæc consuetudo eatenus prodest, ut res feudales, & emphyteuticas durante feudo alienare, & obligare liceat inconsulto domino, non tamen eò producenda est, ut si forte iure feudi, vel domini res ad dominum revertatur, cum oneribus, & censibus à vasallo, vel emphyteuta impositis redire debeat. Hoc enim esset eorum ius feudorum, & emphyteuticum evertere. Unde in Gallia, in qua vasalli possunt liberè de rebus feudalis disponere salvo iure domini, si tamen iure feudi ad eum res revertatur, census, servitutes, & alia onera à vasallo imposita abolentur, & pereunt, ut Scriptores Galli referunt. Guido Pap. Boer. & Papon. loc. cit. & Tiragnell. de retract. conven. §. 3. glof. 1. num. 13. ubi reprehendit Molineum a huius sententiam Grimaud. de augm. & diminut. monet. cap. 17. n. 29. Lovet. in d. cap. 53. & Brodus ad eundem, qui tamen videntur probare Molineii sententiam, cum feuda ex delicto ad dominum revertuntur, contra quam tamen iudicatum refert Grimaud. loc. cit. n. 25. omnes tamen admittunt, cum ex lege contractus bona ad dominum feudi redeunt, iura creditorum extinguit, neque teneri dominum debita vasalli, servitutes, & alia onera agnoscere ¶ Quia ratione idem dicendum est, si forte concessionem emphyteutis, vel feudi addita sit vulgaris clausula, ad habendum, retinendum, & quidquid voluerit, &c. quia id intelligitur durante feudo, vel emphyteusi. Alioqui si sustinerentur huiusmodi censuum, & onerum impositiones; non solum dum res est penes vasallum, & emphyteutam, sed etiam finito, & retulito eorum iure, feudum, & emphyteusis ad nihilum redigi posset, quia in casu commisso, & devolutionis huiusmodi bona tot, tantisque oneribus gravata revertent ad dominos, ut magis illis consultum esset, ea habere pro derelicta, quam veluti propria vendicare, ut tractatum est pro Ecclesia

Farsensis in d. dec. 502. ubi in fine dicitur, omnes DD. constanter negotio cum maxima maturitate discusso adhaerisse regulæ, quæ est, ut bona in casu devolutionis redeant ad Ecclesiam libera, & sine ullo onere census, & ita accipi debent, quæ tradit Marefcott. in d. cap. 10. num. 80.

- 14 Quod in questione onerum, & collectarum etiam observandum est, idèque vassallum pro bonis feudilibus, quæ titulo emphyteusis, vel alio simili incolis, & subditis dimiserat, si ad illum iure feudi, vel dominij revertantur, oneribus non obligari scribunt Lucas de Penn. in l. 2. C. de fund. limitr. Jacob. de S. Georg. tit. de bonag. n. 41. Brun. in cons. 103. un. Olafch. in d. dec. 156. n. 9. Ranchin. ad Guid. Pap. in dec. 575. & diligentissimè Senator Sola ad decret. antiq. Sabaud. de iur. emphyt. part. 3. glos. 2. num. 8. & seqq. & secundum hanc sententiam aliquando respondi pro D. Annibale Caifoto Massii domino adversus incolas dicti loci, in qua causa maximè contendebamur de bonis iure prelacionis acquisitis. † Etenim objiciebant DD. Antonius Rubeus, & Guilielmus Veranus viri docti, & Advocati Massiansum non videri hoc casu bona ad dominum reverti iure feudi: sed potius dominum loco emptoris esse, ut est consanguineus, cum rem retrahit eodem pretio: & proinde dominum ad eadem onera teneri, ad quæ emptor teneretur, quod videtur sentire Ferrer. in addit. ad Guid. Pap. in d. dec. 575. ego vero, & D. Bartholomeus Balduinus Advocatus filici, & vir magnæ eruditionis, qui in ea causa mecum Domino Massij aderat, in ea permansimus sententia, ut res libera, & immunes à collectis, & oneribus ad dominum redeant, etiam cum iure prelacionis res acquirit, & retinet. Ita enim nominatim sensit Jacob. de S. Georg. loc. cit. n. 62. Guid. Pap. in d. dec. 575. Joan. Papon. in d. art. 2. vers. idque verum est. Boer. in d. dec. 181. nu. 6. & 7. Olafch. in d. dec. 156. num. 9. ubi ait iure feudi, & dominij res feudales ad dominum redire, cum dominus iure prelacionis illas recuperavit. Idem sentiunt plurimi apud Conversan. ad intrigiol. in d. quæst. 40. & Rosental. de feud. cap. 10. conclus. 45. n. 34. siquidem ex horum auctororum sententia res iure dominij, & feudi reverti intelligitur, cum eo modo ad dominum redit, quo alius quam dominus illam habere non potuisset, & ita jus dominij secundum subjectam materiam interpretatur Conversan. loc. cit. & verè dominus cum rem eodem pretio retinet, iure feudi utitur, & feudalem potestatem, & legem contractus exerceat, ut in reliquis causis. Neque melior domini conditio esse debet, cum iure commissi rem sine pretio sibi vendicat, quam cum prelacionis iure eam habet, & pretium solvit, cum illud longè gravius, & odiosius sit. † Neque est eadem ratio domini, & consanguinei tetrahentis, quia dominus rem olim suam, & nulli oneri obnoxiam, & ea lege dimissam, ut reliquis emptoribus semper præferretur, recuperat, & restituit feudo, & proinde æquum est, ut eiusdem qualitatis, & naturæ ad eum regrediar: Consanguineus verò rem omnino alienam retrahit, & in qua nullum jus antea habuit, & ideo conqueri non debet, si res ad eum cum suo onere transferatur d. l. 20. de acquirend. rer. domin. Quod inter dominum, & subditos dissidium componere, aggressi convenire non potuimus, & verum est præteritum inter Advocatos, quod quidam Causidicus ait apud Terent. in Pbrmian. quæ homines, tot sententia.

- 16 Illud sanè meminisse oportet, non satis esse, si res ad dominum iure cominilli, vel prelacionis, aut alio iure revertatur, ut ab oeribus, & collectis libera redire censetur, nisi etiam constet rem feudalem fuisse, & à domino ad subditos profectam. Vnde si bona sunt allodialia, licet ad dominum titulo confiscationis perveniant, transeunt omnino cum suo onere, & dominus pro illis onera subire debet, nisi aliunde immunis sit, ut docet Afflict. ad consil. Neapol. lib. 3. tit. de revoc. alien. feud. num. 67. Bertrand. in cons. 207. lib. 1. & Sol. in d. glos. 2. num. 7. ubi refert Senatam interim censuisse, ut pro huiusmodi bonis dominus collectas, & onera subiret, quia in dubio bona libera esse præsumunt, ut docet Afflict. loc. cit. idèque ad probationes, & conjecturas recurrendum est, & ad Nat. in cons. 460. Menoch. lib. 3. præf. 91. & alios. Quod tamen in causa Massij satis constare videbatur, quia domini dicti loci non solum investiti fuerunt de iurisdictione, sed etiam de illius territorio, unde etiamnum terra incultæ, & palcua, ut etiam nemora, aquæ, & molendina ad dominum pertinent: & præterea bona omnia, quæ subditi in castro, & territorio possident, obnoxia sunt annuo servitio, & ex alienationibus laudemium præstant, nisi dominus malit retinere pro eodem pretio. Denique ex antiquis subditorum recognitionibus con-

stabat, illos bona sita in eo territorio tenere in albergam, & mansuram, quæ sunt verba dictarum recognitionum, quas subditi domini tenebant cum obligatione certi exigui canonis, & casuum provincialium, ut vulgò dicuntur, quæ omnia satis indicant totum territorium prius fuisse feudale, & penes dominos, qui, ut allicerent subditos ad habitandum, & colendos agros, partem territorij illis sub ea lege, & pactis diviserunt, & ita comperi respondisse. Purpuratum in cons. 467. num. 8. pro D. Thoeti adversus incolas, quod castrum est huius Comitatus, & nunc possidetur à D. Joanne Francisco Villario Nobili Niciensi, & mihi maxima amicitia coniuncto.

18 Illud etiam scire interest, si feudum ex refutatione vassalli ad dominum redierit, quod vassallo ex legibus feudorum etiam invito domino licet, ut constat ex c. 1. de vassall. qui contr. constitut. Lothar. benefic. alien. & Minsing. observ. 65. cent. 5. & multi docent apud Rosental. d. cap. 9. conclus. 65. in alleg. num. 5. census, servitutes, & alia onera, si quæ forte a vassallo rei imposita sunt, prius evanescere, quia deteriorum feudi conditionem sine domini voluntate facere non potuit lib. 2. de feud. tit. 9. & ibi Cujac. qui notat in hac ipsa specie, quam proposuit Papon. in d. art. 2. & cuius ante mentionem fecimus, imperite fecisse dominum feudi, qui creditori pecuniam, quam pro pretio census vassallo dederat, obtulit: potuit enim, inquit, feudum ad se reversum optimo iure retinere, quasi perempto censu. Cuius rei ratio descendit ex his, quæ proximè dicta sunt, quia hæc refutatio vassalli in manus domini effecit, ut feudum in dominio habere incipiat, ut loquitur lib. 4. de feud. tit. 40. perinde ac si commissum sibi, & apertum esset, ut docet idem Cujac. eod. lib. 2. tit. 14. in princ. Quod tamen intelligerem, nisi in fraudem, & necem creditorum refutatio facta sit, arg. l. 1. in princ. & §. 2. quæ in fraud. cred. fact. sunt, ut restit. ubi Ulpian. ait verba illa edicti. Quæ fraudationis causa gesta erunt, omnem omnino alienationem, & quemcumque contractum continere: vel nisi refutatio ea lege facta sit, ut dominus debita vassalli solveret, ut in illa specie Papon. in d. art. 2. à la charge de payer ses dettes, id est, sub conditione solvendi eius debita, quod Cujacium parum animadvertisse puto.

19 His omnibus addendum est, quod omiseram, feudum non semper ad dominum liberum redire, quasi perempto censu, cum iure dominico ad eum revertatur. Nam si forte vassallus, vel emphyteuta rem suis sumptibus meliorem fecerit, censum super melioramentis, dummodo eorum fructus pensioni sufficiant, sustineri receptum est, quia cum venditor census tempore contractus utile rei dominium habeat, & proinde proprietates melioramentorum ab initio illi acquisita sit, consequens est, super istis melioramentis censum durare etiam finita emphyteusi, vel feudo: ut in emphyteusi sentiunt Cencius quæst. 22. num. 17. Duard. in d. quæst. 10. num. 39. & Rota post Cencium, in d. dec. 541. num. 16. & 17. & in feudo idem Cenc. quæst. 21. n. 16. & Duard. in eod. §. 1. quæst. 12. num. 51. Mastuil. in dec. 64. nu. 14. & alijs auctoribus relatis Anton. de Amat. resolut. 3. nu. 8. ubi ait ita passim servari. Quorum sententiam sequitur Rota in d. dec. 541. num. 16. & rationem addit. † Quia huiusmodi melioramenta, etiam si subjectum principale sit feudale, vel emphyteuticum, feudalia, vel emphyteutica non censentur, & ideo ad hæredes, & successores transierunt, ut alia bona, quæ in patrimonio cuiusque sunt, Et huc pertinet, quod diximus qu. 14. num. 32. ex Molinde primogen. lib. 1. cap. 26. num. 6. & alijs, quibus nunc addo Marefcott. lib. 2. cap. 112. num. 42. feudatarium, & emphyteutam integra melioramenta consequi, neque compenlare cum fructibus. Nunc superest, ut queramus de hærede gravato, & de fideicommissario, an census super bonis fideicommissi imponere possint. Quæ res propriam, & integram questionem iure sibi vindicare videtur, & proinde, quæstione sequenti aliquid doctissimis aliorum lucubrationibus addere, & contrubere conabimur. Faxit Deus, ut nihil excidat, quod à justitia, & veritate alienum sit.

QVÆSTIO LIV.

An hæres; vel fideicommissarius super rebus fideicommissi censum imponere possit.

SVMMARIVM.

1. Hæres rogatus purè restituere, censum imponere non potest.
2. Hæredi rogato ad diem certum censum super rebus fideicommissi constituere non licet.
3. Pignus super re aliena constitui non potest invito domino.
4. Censum super re aliena imponi potest, domino consentiente.
5. Hæres rogatus sub conditione potest interim rem alienare.
Et super illa censum imponere.
6. Præscriptio longi temporis fideicommissario non nocet.
7. Præscriptio longissimi temporis post impletam conditionem fideicommissarium excludit.
8. Conditione pendente præscriptio adversus fideicommissarium non currit.
9. Hæres non potest imponere censum super re alienari prohibita.
10. Venditor non tenetur ex natura contractus dominium transferre.
11. Censum in ipso contractu constituitur, & venditur.
12. Venditio censum super re aliena hærenus valet, ut venditor teneatur ad id, quod interest, sed censum non subsistit.
13. Hercules Marscottii sententia declaratur, & defenditur.
14. Fideicommissarius potest revocare rem alienari prohibitam, super qua hæres censum imposuit.
15. Vendens censum super re alienari prohibita tenetur restituere pretium emptori, & id, quod interest.
16. Emens scienter censum super re alienari prohibita non potest agere ad interesse.
17. Censum an super fructibus rei imponi possit.
18. Auctoris sententia non possit ex forma constitutionis Pij V. & num. 20.
Fructus non sunt res sua natura fructifera.
19. Concessio percipiendi fructus ex rebus alienari prohibitis non adficit rem, sed personam concedentis.
20. Censum nisi super re immobili creari non potest.
21. Fructus etiam futuri vendi, & obligari possunt.
22. Hæres bona fideicommissi pro legitima, & alijs detractionibus alienare potest.
Et subicere censibus.
23. Censum ab hærede gravato impositus sustinetur super melioramentis.
Melioramenta non veniunt in fideicommissi restitutionem.
24. Hæres non potest super detractionibus censum imponere, qui illarum fructus excedat.
Censum in constitutione inspicuntur fructus rei, non valor.
25. Bona fideicommissi ab ascendente relicta possunt ex causa dotis alienari.
Et obligari censibus.
26. Quod accipientium est in subsidium.
27. Et dummodo pretium in causam dotis converatur.
28. Fideicommissi bona non debent alienari, vel obligari ex causa dotis, ultra quam sit necessarium.
29. Censum impositus ex causa dotis ultra congruum modum an rescindatur in totum.
30. Decretum iudicis est individuum.
31. Bona fideicommissi ex hac causa dotis alienari non possunt si ab extraneo, & collateraliter relicta sit.

32. Hæres rogatus restituere; quod supererit, potest usque ad dotrantem alienare, & censibus suppungere.
33. Bona fideicommissi liberè alienari possunt, & censibus onerari, cum nullus supererit, cui restitutio fieri debeat. Nisi deinde supernascentur vocati ad fideicommissum.
34. Alienandi nuda prohibitio ab hærede negligi potest.
35. Censum super bonis alienari prohibitis validus est, si fideicommissarius consenserit.
36. Fideicommissarius præsens, censum impositioni, & tacens, an sibi præiudicet.
37. Quod auctor in dubium revocat.
38. Fideicommissarius præsens alienationi, & tacens non sibi præiudicat.
39. Gratiam loci malè à Censu acceptus.
40. Præsens, & tacens in præiudicialibus, quando consentire dicatur.
41. Præsens, & dolose tacens perinde habetur, ac si consenserit.
Quod in arbitrio iudicis positum est.
42. Fideicommissarii consensus sequentibus in gradu nocere non potest.
43. Nisi sint hæredes consentientis.
44. Fideicommissarius ante adventum conditionis res fideicommissi censibus subjungere non potest.
45. Fideicommissarius ante factam re, vel verbo restitutionem censum imponere non potest.
46. Pignus retrotrahitur ad tempus obligationis, censum non item, & quare.
47. Censum impositio super re aliena non valet, sed venditor tenetur ad interesse.
48. Impensum censum tempore impositionis dominus rei esse debet.
Rei vindictio competit domino.
49. Dominia rerum, & actiones facta restitutione in fideicommissarium transferuntur.
Et censum potest imponere.
50. Censum non nisi à possidentibus imponi solet.
Litis eventus dubius.

Hæc quæstio à viris doctissimis agitata est, & præsertim à Marelcotto lib. 3. variarum resolut. cap. 10. num. 112. & sequenti. Cenc. part. 1. cap. 2. quæst. 1. art. 6. nunc. quæst. 19. & Duardo in §. 1. quæst. 7. Ego verò ut illis accidit, qui post messorum terga spicas legunt, separatione aliquot specierum rem hanc definire conabor.

Prima igitur species est, cum res purè per fideicommissum relicta est, & hoc casu puto censum ab hærede inutiliter constitui, quia non potest hæres huiusmodi rem neque ad alios transferre, neque hypothecæ, pignorisve nomine obligare, ut definitum est in l. ultim. §. sed quia, Cod. comm. de legib. Neque enim hoc in patrimonio hæredis est, sed alienum, ut ibi dicitur, & constat etiam ex leg. 42. ff. de usur. & l. si tibi, §. cum servus, ff. de legib. 1. & vulgarem esse conclusionem dicit Crass. in §. legatum, quæst. 69. num. 1. & nos multis locis diximus neminem rei alienæ censum imponere posse, quia censum veluti nullo fundo impositus personalis esset, & in sola obligatione personali consisteret, quod nunc constitutione D. Pij V. prohibitum est.

Secunda species est, cum res certa in diem certum relicta est: & hoc casu licet videatur hæres censum huic rei imponere posse, quia interim dominus est, l. 66. ff. de rei vindicta. & potest altari eam rem concedere, donec dies advenerit leg. peto. 69. §. prædium, de legib. 2. & Peregrin. de fideicommiss. art. 40. num. 2. in fin. tamen quia lex expressè prohibet res huiusmodi alienari, & obligari ab hærede, ut constat ex dict. §. sed quia & notat idem Peregrin. loc. citat. num. 3. subiciens dominium illud in accipientem non transferri, sed manere hæredis, proinde, ut non potest eam rem alteri vendere, vel hypothecæ aut pignori dare: ita non potest super illa censum constituere, argument. l. ultim. Cod. de reb. alien. non alien. & leg. 5. ff. de fund. dot. impositio enim censum onus, & nexum obligationis, & hypothecæ imponit rei, quæ censui subicitur, ut docet Duardus in dict. §. 1. quæst. 22. num. 21. quod hæredi non permittitur dict. §. sed quia. Quare censum in hac specie nullo fundo inhæret, & consequenter esset illicitus.

Sanè hæc, & prior species hanc exceptionem patitur, nisi is, qui ad diem certum res relicta est, impositioni consentiat.

2.

3.

consenserit. Hoc est aliu casu census consistit. Nam licet res aliena pignori fidei non possit l. 25. §. si tamen, de per. hered. l. 16. §. si veniat, ff. de pignori. lib. 2. §. 6. Cod. si res alien. pignori. aut. Cujacius in l. 1. de pignori. ubi ait solius domini esse pignori rem obligare; valet tamen pignus, si res voluntate domini pignori opposita sit, ut constat ex l. 20. ff. de pignori. act. & indicat dist. l. 6. §. ult. Cod. si res alien. pignori. dat. n. sit. Praes Fab. coniectur. lib. 8. cap. 15. † Et in specie si per re aliena domino consentiente censum imponi posse tradunt Navarrus in comment. de usur. num. 131. Virgin. de Boccat. de censibus, part. 2. num. 69. Mastrill. ad Gregor. quæst. 5. num. 103. & alij apud Duardum in dist. §. 1. qu. 25. num. 21. & inter Theologos Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 40. num. 6. & Molin. disput. 394. in fin. ubi refert hoc in Hispania usitatum esse, ex quo sequitur id licere hæredi, si fideicommissarius impositionem consensit, vel ratum habeat; & multo magis in secunda specie, in qua, ut dixi, nondum dominus est, sed hæres ex d. l. 66. de rei vendic. & Peregrin. loc. cit.

5 Tertia species est, cum sub conditione, vel in certa die legatum, vel fideicommissum relictum sit, neque res expressè prohibita est alienari. Et hoc casu melius quidem faciet hæres, si ab impositione census, & obligatione rei abstineat, ut monet Imperator in d. l. ult. §. si autem. Si tamen ad venditionem rei, vel census proflire voluerit, & inveniat emptorem, dicendum est, id ei quidem licere, sed adveniente die, & impleta conditione censum extinguere, & evanescere. Nam ut in præiudicium hæredis, & favore emptoris rei alienatio valet, quando res mansura est penes hæredem, d. l. peto 69. §. prædium, illis verbis, *tandiu emptor retinere debet, quandiu debitor haberet post mortem eius non habiturus*; ita & impositio census valida est, quando res penes hæredem manet, nec impletur conditio, quia scilicet interim dominus est, d. l. 66. de rei vendic. l. generaliter, §. sub conditione, ff. qui & a quibus manum. l. si fur. ff. de usur. leg. 1. §. si ser. vi. ff. ad Syllan. & in terminis majoratus & primogenituræ Molin. de primog. lib. 1. cap. 19. num. 4. & proinde merito receptum est, hæredem super illis bonis censum constituere posse. Ita enim terè omnes tradunt, ut Bonius, Foller. Mastrill. & alij apud Cencium in d. q. 19. n. 1. & q. qui multis Rotæ decisionibus id confirmat. Quod etiam sentiunt Petr. Gregor. ad pragmat. de censib. q. 5. num. 9. Marefcott. d. cap. 10. num. 114. Fular. de substit. q. 706. num. 1. & novissimè Duard. in d. §. 1. quæst. 7. num. 46. & inter alias confirmatur egregie ex d. dec. 541. post tractatum Cencii, quæ num. 17. ait æquitatem non pati, ut interim hæres privetur jure utendi re sua, ut contingeret, si census non posset imponere: & quamvis dominus sit temporaliter, vel ut loquitur Paulus in d. l. 66. de rei vendic. *dominium abire spectatur, si conditio existerit*, & illa adveniente ad restitutionem teneatur, id tamen a casu, & eventu pendere & multa contingere posse, ut restitutioni locus non sit, & res perpetuo penes ipsum remaneat.

6 Et hic maxime notandum est, quod dicitur in d. l. ult. §. si autem, conditione impleta ab initio causam in irritum revocari, & sic intelligendam esse, quasi nec scripta, nec penitus celebrata fuerit, ut nec usucapio, nec longi temporis præscriptio contra legatarium, vel fideicommissarium procedat. Nam hunc locum dicit singularem Cujac. in bac. l. & rationem esse, quia usucapio, vel longi temporis præscriptio non procedit sine titulo, & hic titulus venditionis deficit, quia venditio pro infecta habetur. Quod etiam tradit Peregrin. in d. art. 40. num. 4. ubi ait ex venditione non acquiri emptori justum titulum ad præscribendum spatio longi temporis l. nulla, C. de rei vend. spatio tamen longissimi temporis præscribere posse, quia titulus in præscriptione longissimi temporis non exigitur. † Quod tamen accipiendum est post eventum diei, vel conditionis, id est, si post eventum conditionis, vel diei longissimum tempus lapsum fuerit. Nam cum hæc præscriptio omnes actiones tollat, l. cum notissimi, & l. omnes, Cod. de præscript. 30. ann. emptor, & tertius possessor, qui ab hærede causam habuit, poterit longissimo tempore præscribere, ut declarant Fulgos. & Paul. de Cast. in d. §. sed quia, num. 3. & Alex. in cons. 59. n. 7. & 8. lib. 3. Molin. de primog. lib. 4. cap. 10. num. 2. rectè notans ex eo, quod lex solam præscriptionem longi temporis inhibeat, præscriptionem longissimi temporis non excludi. † Etenim ante eventum conditionis, vel diei certum est ad versus fideicommissarium, & legatarium præscriptionem etiam longissimi temporis, imò centum annorum non procedere. Nam cum ante illius eventum agere non valeant, cum nondum domini sint, consequens est, ut nec illis præscriptio ulla nocere possit juxta regulam l. 1. §. ult. C. de ann. except. & l. in rebus, §. ult. C. de jur. dot. non valenti agere præscriptionem non

currete, & ita in specie respondit Paul. Castren. in cons. 467. num. 2. & 3. lib. 2. Natta in cons. 437. nu. 5. & 7. Ludovic. Molin. in d. cap. 10. num. 3. ubi ait hanc opinionem procul dubio veram, & communem esse, quam etiam sequutus est Menoch. in cons. 904. n. 60. & 61. Rota post Statil. Pacific. dec. 300. n. 9. & Fular. de substit. qu. 528. num. 4. & ita scriptum declarat Peregr. art. 41. num. 16.

9 Quarta species est, cum census imponitur rei non tantum restitutioni obnoxia, sed etiam expressè alienari prohibita. Hoc enim casu receptum est, censum ab initio nullum, & inutilem esse, siquidem ita docent Bonius de cons. art. 30. nu. 56. Virgin. de Boccat. part. 2. n. 82. Gratian. discept. forens. cap. 43. n. 23. & alij apud Cencium in d. qu. 19. n. 5. ubi ut solet, multis Rotæ decisionibus id confirmat. Quod etiam sensit Ugolin. de usur. cap. 44. nu. 14. Martias Medic. inter decis. Senen. ex am. 3. nu. 48. & Vincenc. Fular. in d. q. 705. num. 2. & 5. qui ait hanc sententiam receptissimam esse, & ab ea consulendo, & judicando recedendum non esse: ubi etiam citat Cencium, qui vicissim citat Fularium in addit. num. 5. & ambo reprehendunt Merculeum Marefcottum, qui aliud sensit videtur variar. lib. 2. cap. 61. num. 1. & sequ. unde videtur esse locus proverbio. *Nec Hercules contra dnos*, & tamen neuter refellit argumentum, quo Marefcottus movetur. † Quia scilicet prohibitio alienationis non resistit venditioni, sed translationi domini, quod venditor inspecta natura contractus non tenetur in emptorem transferre, sed tantum præstare id, quod interest, l. contra lites, Cod. de fid. instrum. l. 1. & 11. §. 1. & seq. de act. empr. cum ergo inquit, prohibitio respiciat effectum alienationis ex contractu resultantem, sequitur quod in cæteris sustineatur contractus ex sui propria natura, quæ est, ut non obliget præcisè ad translationem domini rei vendite, & proinde venditionem ab initio validam esse in præiudicium venditoris, quod deinde animadverti Marefcottum didicisse ex Card. Seraph. dec. 787. n. 11. & 13. † Quare ego observandum esse existimo, emptionem census non semper iisdem regulis, & principijs regi & consistere, quibus venditiones aliarum rerum continentur, ut notat Felic. lib. 1. cap. 4. n. 9. & inter alia hoc discrimen est, quia in aliis venditionibus ante contractum res est in rerum natura, l. 8. in pr. ff. de contrab. empr. vel aliquando futura est, ut cum fructus futuri veniunt, quæ venditio conditionalis est, ut ait Cuiac. in d. l. 8. at in venditione census, vel alterius similis iuris, ut servitutis, & similia aliud est. Nam in ipsa venditione uno & eodem contextu, & in ipso contractu creantur, & venduntur, ut in l. 3. ff. de usur. l. 5. ff. de servit. & notat Bonius in d. lib. de cens. num. 47. ubi ait hanc præxim nunquam antiquatam fuisse, quod etiam indicat constitutio D. Pii illis verbis. *Statuimus censum seu annum redditum creari nullo modo posse*. &c. quod venditionibus aliarum rerum non convenit, quæ regulariter in ipso contractu non creantur. Quamobrem in venditionibus aliarum rerum, quæ vel alienæ sunt, vel alienari prohibita, venditio valet, & sustinetur, quia res est, & tradi potest tametsi aliena, vel alienari prohibita, l. rem alienam, 28. de contrab. empr. Nec enim tenetur venditor rem emptoris facere, l. si ita, 25. in fin. ff. cod. & l. si ex empr. §. 1. de act. empr. Cardin. Seraphin. loc. cit. unde valet contractus, tametsi res auferri possit emptori, & venditor evictionis nomine teneatur ad id, quod interest, ut constat ex d. l. rem alienam, de contrab. empr. 21. C. de evict. & aliis. † Sed in constitutione census realis, de hoc enim agit, in qua jus reale formatur, & constituitur, quod in re alienari prohibita, vel aliena constitui non potest, ut docent auctores citati, & Felician. de censib. lib. 2. cap. 3. num. 17. venditio quidem valet, ut venditor actione empti conveniri possit ad id, quod interest, census tamen impositio consistere non potest, quia in hac specie nullum jus percipiendi redditum super illa re creatur, quod in alium transferri possit, quæ etiam est ratio, cur res aliena pignori obligari non possit, quia ut in censu, ita in pignore oportet jus aliquod in re consistit, quod rem attingat, ut loquitur Ulpian. in d. l. sed, & si lege, §. si tamen de per. hered. quod in alium transferre non potest, qui in eam nihil juris habet, l. nemo, de reg. iur. & Cuiac. in d. l. 28. in fin. & in d. l. 1. de pign. ad Papin. vel qui alienare prohibitus est, l. ult. C. de reb. alien. non alien. ex quibus constituendum est, venditionem quidem ab initio validam esse, ut venditor actione empti teneatur ad id, quod interest, quæ est sententia Card. in d. decis. 787. & Marefcott. loc. cit. impositio tamen census veluti sine fundo ab initio nullam esse secundum aliorum sententiam. † Neque aliud Marefcottum

eum sensisse puto *loc. cit.* quia in saepius citato *cap. 10. lib. 3.* qui fortasse ad manus Cencij, & Fufarj non pervenerat, ut nec etiam Martij Medices, qui illum quoque lae- cessit, apertissime *num. 112. & 113.* receptam sententiam sequitur, eandemque adhibet distinctionem, an bona sint expressè alienari prohibita, vel non, & hoc casu censum ab initio consistere, illo verò non valere: & *num. 117.* aperte ait stante nullitate census ob prohibitionem alienationis emptorem agere posse ad restitutionem pretij ratione damnorum, & interesse, etiam non- dum evictione secuta: denique *num. 120.* repetit jisdem verbis, quae scripserat in *d. c. 61.* & praeterea refert DD. Auditores recessisse à decisione prius facta in *ead. caus. sub die 29. Martij 1585.* quae est post Cencium *dec. 45.* & citatur à Cencio in *d. quest. 19. num. 5.* recessisse verò constat ex Card. Seraphin *dec. 787.* ex quibus mihi persuadeo Marefcottum virum doctum sensisse, cen- sum quidem ab initio nullum esse, sed succedere obli- gationem ad restitutionem pretij, & id, quod interest.

Sed ex his Marefcott. in *d. cap. 10. num. 116.* infert
 14 facta impositione census super re expressè alienari prohibita, posse fideicommissarium statim rem sibi vindicare, & repetere etiam vivo haerede ex *d. l. cum pater, §. li- bertis ff. de leg. 2.* idque etiam probare ait *d. l. pater, §. fratre, eod. tit.* & notare Castrensem in *d. l. ult. §. fin autem, num. 7. C. comm. de leg.* Nam quamvis fideicom- missarius venditionem, seu obligationem bonorum, quae sub conditione, vel ad incertum diem relicta sunt, non possit statim revocare, sed tantum adveniente conditio- ne, vel die *l. servo legato, 69. §. 1. & l. 81. in princ. de leg. 1. & d. l. ult. §. fin autem, C. comm. de leg.* tamen, si ul- tra fideicommissum res est expressè alienari prohibita, se- quens in gradu statim rem revocare potest non expecta- to die fideicommissi *d. l. cum pater, §. libertis, de leg. 2.* & distinctionem hanc ponere Castren. in *l. filiusfamilias, §. Divi, num. 7. de leg. 1.* quam ibi communiter omnes sequuntur, ut Ripa, & alij, quos recentet idem Ma- retcort. *loc. cit.* Peregrin. in *d. art. 40. num. 114.* quod trahitur etiam ad impositionem census, quia ut Marefcottò videtur, ut etiam Fufario, & Cencio, à pa- tri procedit, cum ipsa alienatione rei, quod etiam do- cuit Molin. in *dist. cap. 20. num. 10. lib. 1.* subjiciens juris realis constitutionem alienationem esse, quod ta- men accipiendum est, nisi haeres aliqua ratione excu- sari possit, ut tractatum est apud Card. Seraphin. *dec. 794.*

Cæterum illa conclusio, censum scilicet rei expressè
 15 alienari prohibita impositum ab initio nullum esse, quam receptissimam esse scribit Fufar. *loc. cit.* & Cenc. ait ita veram esse, ut nefas sit illum in dubium revocare, mul- tis modis ab jisdem auctoribus, & à Marefcotto, & Duarò restringitur, & declaratur *loc. cit.* Et in primis, quod dicitur censum impositum rei, cuius expressè alic- natio interdicta est, nullum esse etiam ab initio, ita ac- ciipiendum est, ut nihilominus venditor teneatur ad re- stitutionem pretij, & ad fructus census pro eo, quod interest, qua tantundem emptor consecutus fuisset, si res esset libera, quod dixi *num. 11.* & probari potest ex *l. 43. in fin. de act. empr. l. 8. & 9. ff. de her. & act. vend. l. empr. C. de evict.* & secundum hanc sententiam pluries cen- suit Rota post Cencium, ut ipse refert in *d. qu. 19. num. 41. & 44.* & tractat Card. Seraphin. in *d. dec. 787.* & docet idem Marefcott. in *d. cap. 10. num. 117.* Anton. Gomez. de *cenfib. cap. 3. num. 2.* & ex Theologis Salas *cod. tract. dub. 17. num. 1.* Moltet. de *contract. cap. 6. num. 75.* Bonacin. *disp. 3. quest. 4. num. 8. vers. imo venditor.* Mart. Medic. Senent. *cor. dec. 30. & 31.* Duar. in *d. q. 7. num. 41. & 44.* & Fufar. *loc. cit. num. 22.* ubi rectè notat post Cardin. Seraphin. in *d. dec. 787.* impositio- nem census esse nullam, sed venditorem teneri ad dama- na, & id, quod interest, & ita tenendum esse. Quod animadvertens Cencius apud Fufarium, & corrigens, quod paulò ante scripserat, id ipsum addidit in *d. quest. 19. num. 39. & part. 2. capit. 2. quest. 4. artic. 7. num. quest. 88. in addit. num. 15. vers. ego vero,* ut memini me annotare alio loco.

16 Sanè id accipiendum est, cum fraus omnis abest ex parte emptoris. Nam si prudens scientique rem esse ta- lem, id est, restitutioni obnoxiam, & expressè alienari prohibitam, nihilominus censum super illa emit, ut possit, cum ei commodum erit, pretium repetere, & redditus, donec pretium reddatur sub specie eius, quod interest,

dicendum est, non tantum censum nullum esse, sed etiam emptorem redditus consequi non posse pro eo, quod interest, & si quid hoc nomine exegerit, teneri id totum imputare sorti, vel restituere veluti ex mutuo, & tenore perceptum, ut ex Theologis docent Salas. *loc. cit.* & Navarr. in *comment. de usur. num. 119.* Leonard. Less. *cap. 22. dub. 12. num. 79.* Bonacin. *loc. cit.* Virgin. de *Boccat. d. part. 2. num. 47.* & tradit idem Cenc. in *addit. d. qu. 88. num. 15. vers. & multo magis.* & Duar. multis locis, & praeterea *quest. 10. num. 30. & quest. 12. num. 50.* & Marefc. in saepius allegato *cap. 10. num. 118.* dum tradit, emptorem, qui scienter censum emit super bonis expressè alienari prohibitis, non posse, agere de evictione, neque ad id, quod interest, sed ad restitutionem pretij duntaxat, ex *l. si fundum sciens, C. de evict. & l. si cum a matre, C. de iur. dot.* & ita docere Aret. Alex. & alios, & praeterea Francisc. Boc. in *conf. 24. num. 34.* tametsi in hac specie non tam de restitutione pretij agendum sit, quam de restitutione sortis, quae in contractibus usurarijs non amittitur, *leg. 20. ff. de usur. exceptis quibusdam casibus, quos retuli quaest. 10.*

Alterà exceptio est, si non ipsi rei alienari prohibite
 17 census imponatur, sed illius fructibus, ut in specie tra- dit Cenc. in *d. quest. 19. num. 27.* referens pro hac sen- tentia Folletium, Corbul. Felician. & alios: & in *ad- dit.* Rotam post eius tractatum *dec. 403. num. 8.* quibus addere potuit Avendan. de *cenfib. cap. 62. num. 8.* & Fu- sariam, qui Cencium sequitur in *d. quest. 706. num. 4.* Duar. in *d. qu. 7. num. 38.* Quod etiam notant in spe- cie emphyteusis Cencius *qu. 22. num. 10.* Duar. *§. l. qu. 10. num. 28.* & Francisc. de *Cald. de jur. emphyt. lib. 4. cap. 5. num. 26.* ubi ait emphyteutam censum super re emphyteutica tanquam onus reale, cui res ipsa perpetuo obnoxia sit, constituere non posse, super fructibus ve- rò id ei licere, quandiu res apud illum mansura est, quoniam & fructus ipsos vendere, & obligare potest. Quod & in feudo quibusdam placuit, ut Schrader. de *feud. part. 8. cap. 1. num. 11.* & Duar. in *d. quest. 12. num. 59.*

Sed hæc mihi nunquam placuere, & in terminis Con-
 18 stitutionis D. Pi. puto admittenda non esse. Primo, quia ex forma dictæ constitutionis census non potest nisi rebus immobilibus, vel quæ immobilium jure censentur imponi. Sed fructus, ut fructus sunt, & per se in pro- posito considerati non sunt res immobiles, quia à solo ipso eorum corpora separari possunt, & solent, ut constat ex *l. 45. & 46. de usur. l. 9. de usufr. l. 22. §. si pra- do, ff. de pign. act.* & patet oculis uniuersumque: ergo super illis census constitui non potest. Secundò quia, ex eadem constitutione Pontificis census non nisi rebus sua natura fructiferis imponi potest, ut dixi *qu. 50. in- princ.* sed fructus non sunt huiusmodi, sive civiles sint, quod est certissimum, sive naturales, quia licet inter- dum serantur, ut frumentum, hordeum, milium, & aliae species huiusmodi, fructus tamen jure soli perci- piuntur, non iure seminis, ut dicitur in *l. qui scit. 25. ff. de usur.* Denique quia sæpè agri, & vineæ sunt sine fructibus, ut post messem, vel vindemiam, interdum etiam agri alternis annis seruntur, ut notum est, & proinde si census super fructibus agri, vel vineæ emphy- teuticae, vel fideicommissio suppositæ, & alienari prohibita imponeretur, census modò haberet subjectum, cui inhæret, modò non haberet, & esset in suspensio, & sine fundo, & modò realis esset, cum scilicet fructus pendentes sunt, modò illis perceptus, & collectis per- sonalis, & in sola obligatione personali consistens, quod non tantum illicitum est, sed etiam ridiculum. † Et licet non negem commoditatem fructuum percipiendorum à possessore maioratus, & vasallo, aliisque alienare pro- hibitis in alterum transferri posse, tamen hæc facultas non afficit rem, & nihil juris in re constituit: Sed inde tantum personalis obligatio resultat, quæ personam con- cedentis duntaxat adstringit, eiusque solam personam te- quitur, ut ex Bartolo, & Baldo declarat Negulan. de *pignor. part. 1. membr. 1. num. 49.* & ex Jafone in *l. 2. §. item si, num. 7. ff. de verb. oblig.* & alius docet Molin. in *d. cap. 20. num. 11. & 12.* & alius citatus Fufar. de *substit. qu. 87. num. 5.* quod videtur ientire ipse Cencius in *addit. qu. 19. num. 27. vers. ista autem impositio,* ubi ait im- positionem census super fructibus rei expressè alienari pro- hibita sustineri, quandiu venditor rem possideat: illo
 19
 vero

- verò non possidente non competere actionem hypothecariam contra tertium possessorem ex Cumano. & Corbulo locis ab eo relatis, quod etiam est apud Duard. in d. qu. 7. num. 38. in fin. † Sed cum Cencius animadverteret limitationem hanc non satis congruere Constitutioni D. Pij loc. cit. num. 28. & 29. & n. 30. subjicit eam limitationem accipiendam esse de impositione census, qui ad aliquod tempus super solis fructibus constituitur, non autem de censu perpetuo fructibus rei imposito, quia hæc venditio equipolleret alienationi ipsius rei, & census fortiteretur naturam census personalis, qui nunc est illicitus. Sed congruenter nostræ sententiæ, & ius, quæ diximus num. 8. Marefc. in d. cap. 10. num. 171. generaliter definit post Pij V. constitutionem censum super fructibus rei immobilis constitui non posse, quia S. Pontifex statuit censum creari nullo modo posse, nisi super re immobili, sui natura fructifera, & ita rem immobilem ibi considerari tanquam fundamentum census, fructus verò esse accessiones rerum, & ex rebus provenire, l. usura, & l. frugem, de verb. signif. ideoque super solis fructibus censum constitui non posse. Quia ratione id etiam docet Bonac. d. qu. 4. n. 11. † Subducta verò constitutione, & ijs in locis, in quibus recepta non est, contrarium dici posse, quia fructus rei etiam futuri vendi, & alienari possunt, d. l. 8. l. 34. §. liberum, ff. de contr. empr. & super istis rectè obligatio, & hypotheca constituitur, ut docet Bart. in l. si finita, §. si de veltigal. ff. de damn. infect. quem sequuntur omnes. Ex quo infert Marefcottus illis locis censum super fructibus rei expressè alienari prohibitz valere, quousque casus restitutionis adveniat: & validè etiam censum super fructibus rei feudalis collocari duraturum, quandiu res penes venditorem, hæredesve eius permanebit, aperto vero feudo, domino vel agnatis redditum statim evanescere ex d. l. 31. de pign. & ita docere Curt. in lib. de feud. tit. ex quibus caus. feud. amitt. quest. 15. & licet vix ista mihi satisfaciant, cum de censu reali agitur, quod subjectum stabile sua natura desiderat, perspicuè tamen nobiscum Marefcottus sentit in terminis constitutionis D. Pij censum super fructibus rei immobilis collocari non posse, ut etiam Bonac. loc. cit.
- 22 Quinta species est, cum rogatus restituere, & prohibitus alienare, potest legitimam, & Trebellianicam detrudere, vel ex alia iusta causa bona fideicommissi minuire, vel retinere, veluti pro ære proprio, id est, sibi debito, vel alieno testatoris, quod ipse solvit, aut si qua alia iusta causa est minuendi, vel retinendi bona fideicommissi. Et hoc casu potest hæres bona fideicommissi retinere, vel alienare, quatenus legitimæ detractiones patiuntur, ut constat ex l. ult. §. 9. C. de iur. delib. l. mulier. 22. §. sed enim, & l. Marcellus, §. res qua ad Trebell. l. Papinianus, §. quarta, ff. de iust. testam. l. 4. & §. C. de petit. hered. & tradit post alios Cardin. Mant. de conieck. ult. volum. lib. 7. tit. 8. num. 13. & Peregrin. de fideicommiss. art. 35. num. 3. & 4. Molin. de primog. lib. 1. cap. 10. n. 4. & lib. 4. c. 6. n. 1. Cujac. in novell. 39. & in l. filius familias, §. Divi de leg. 1. & Fular. de substit. multis locis, & præsertim quest. 541. & 543. num. 1. ubi ait hanc esse receptissimam omnium conclusionem, ita potest, quatenus istæ detractiones patiuntur, res hæreditarias censibus perpetuis subjicere, quia videtur huiusmodi res pro legitima, & aliis detractionibus elegisse. Quod perpetuo placuit Rotæ, ut constat ex decij. 45. num. 1. 53. num. 5. 64. num. 4. 68. num. 6. 69. num. 15. 71. num. 13. & 76. num. 1. post tractatum Cencij, quæ refert, & probat Cencius quest. 20. num. 17. & sequitur Duard. in d. §. 1. quest. 7. num. 40. Marefcott. in d. cap. 10. num. 121. ubi de legitima duntaxat loquitur, & ait censum non obstante expressa alienandi prohibitione pro ratione legitimæ sustineri, & eod. capit. num. 137. ubi ait pro solvendo ære alieno testatoris bona fideicommissi etiam expressè alienari prohibita censibus obligari posse. Idemque sentit Merlin. de legit. lib. 2. tit. 2. quest. 3. n. 57.
- 23 Quibus consequenter dicendum est, si hæres alienare prohibitus rem suis sumptibus meliorem fecerit, posse super melioramentis censum constituere, ut videtur sensisse Rota in dec. 55. num. 6. post tract. Cencij, & docet Cenc. part. 1. cap. 2. quest. 1. art. 6. nunc quest. 19. num. 37. & Duard. in d. quest. 7. n. 37. Quibus addo ita tractatum, & decisum fuisse in magno illo Auditorio Rotæ coram R. D. Merlino in quadam Romana Salviani interdicti inter novissimos, quæ post eund. tract. Cencij est dec. 541. num. 13. quia inquit hæres interim dominus est, &

melioramenta non veniunt in restitutionem fideicommissi, sed deducuntur, ut tradit idem Marefcott. lib. 2. c. 64. n. 4. & Fular. quest. 669. num. 1. & proinde census super illis tanquam super re propria sustinetur, etiam postquam venit casus restitutionis.

Hic tamen valde observandum est, quod ab aliis in hac questione prætermisum esse video, posse scilicet hæredem gravatum censum instituire super rebus restitutioni obnoxio, dummodo pensio non excedat rationem fructuum, qui ex bonis detrahendis percipiuntur, vel percipi possunt. Et proinde si fortè ex fideicommissi hæres potest deducere bona, quorum valor sit aureorum mille, non poterit censum vendere pro pretio eiusdem quantitat, nisi fructus cum pensione concurrant, solet enim pensio excedere rationem fructuum. Et ratio huius rei est, quia in constitutione census non inspicimus valorem rei, sed fructus, id est non est habenda ratio valoris, & æstimationis rei, cui census inicitur, sed fructuum, quos reddere potest, ut observat Navarr. cons. 9. num. 1. de cens. Bonac. in d. qu. 403. num. 20. Joan Franc. Leon. Theaur. for. Eccles. part. 2. cap. 1. num. 59. & aliis citatis Cenc. quest. 35. num. 8. & 9. & rursus qu. 42. nu. 23. ubi duas Rotæ decisiones declarat, in quibus aliud exciderat, quia ut puto de hac re non querebatur. Non ergo tenebitur fideicommissarius restituere hæreditate, maiorem censum agnoscere, quam ex bonis, quæ hæres detrahere poterat, vel ex melioramentis redigi potest, quod valdè notandum esse arbitror.

Præterea ex his, quæ dicta sunt, inferri videtur hæredem rogatum restituere, tamen ei nominatim alienatio interdicta sit, posse super bonis fideicommissi ex causa constituendæ, vel restituendæ dotis censum imponere, ut tradunt Frider. Martin. de iur. ann. reddit. cap. 4. num. 94. Gratian. discept. forens. cap. 43. num. 31. & 32. Cencius in d. quest. 19. num. 3. & Duard. in d. quest. 7. num. 32. & seq. Ego vero duos casus separandos esse puto: vel enim fideicommissum à patre, vel avo institutum est, & hoc casu, ut ex causa restituendæ, vel constituendæ dotis bona fideicommissi alienari possunt, ut constat ex auct. res qua, C. commun. de leg. 1. mulier. §. cum proptereretur, ff. ad Trebell. & docet Surd. in tract. de aliment. tit. 1. quest. 31. num. 15. & in dec. 62. num. 5. Molin. de primog. lib. 4. cap. 6. num. 10. Peregr. de fideicommiss. art. 42. num. 23. & 66. Costa de remed. subsidiar. c. 6. num. 1. & aliis nunc prætermisum Fular. de substit. qu. 531. num. 1. ubi ait, hanc esse receptissimam conclusionem; ita ex hac causa bona fideicommissi censibus subjici possunt, ut tradit Cencius, & Gratian. & alij proxime citati, & Marefcott. in d. cap. 10. num. 140. qui omnes in hac specie intelligi debent, cum scilicet ab ascendentibus fideicommissum relictum est. Quod etiam tenent videtur Peregrin. in d. art. 42. num. 96. & Fular. in d. qu. 706. n. 8. cum ait ex causa necessaria censum super bonis prohibitis alienari imponi posse. Dotis enim causa in descendentibus necessaria est, in aliis voluntaria.

Sed conclusionem hanc declarat Marefcott. loc. citat. n. 141. & Cencius in addit. d. quest. 19. num. 32. ut locum habeat in subsidium, id est, cum nulla alia extant bona libera, ex quibus dos constitui, vel restitui possit, quod verissimum est. Nam quod dicitur bona fideicommissi ex causa dotis alienari posse, intelligitur in subsidium, ut indicant verba d. audent. res qua, & Novell. 39. cap. 1. unde desumpta est, aliam non habentes substantiam, & docent Arnul. Ferrer. in dict. §. Divi, num. 77. Petra de fideicommiss. quest. 8. numer. 459. Molin. in dict. cap. 6. num. 15. Menoch. lib. 4. præsumpt. 189. num. 8. Peregrin. loco citato num. 66. & alijs longa serie relatis Fular. in dict. quest. 531. num. 121. quibus addo Joann. Bapt. Costam, dict. remed. 6. numer. 1. & 3. & remed. 90. num. 30. Philipp. Paschal. de patr. potest. part. 2. cap. 7. num. 6. & Fontanell. de pact. nuptial. claus. 1. glof. 1. part. 3. num. 9.

Secundò declaratur hæc conclusio, ut locum habeat, si verè pretium census in solutionem, vel restitutionem dotis verum esse appareat, ut in re terè simili ostendit Ozalsch. in dec. 171. num. 15. ubi de alienatione feudi agens ex causa dotis ait, non satis esse filias nobiles habere, nisi nuptui tradantur, & pretium in solutionem dotis convertatur, idque aliunde quam ex assertionem partium probari oportere. Quod etiam probat Joan. Bapt. Costa de remed. subsidiar. cap. 52. num. 4. ex quo ita in specie

specie census impositi super rebus alienari prohibitis ex causa dotis rectissime sentiunt Cencius, & Duardus loc. cit.

28 Denique Cenc. in addit. d. qu. est. 19. nu. 1. vers. ad hoc autem. & Duard. in d. qu. 7. nu. 33. movent cavendum esse, ne census imponatur pro maiori summa quam minima, quam sit necessaria pro dote, vel constituenda, vel restituenda: quod sane rationem habet, quia id, quod ob certam causam conceditur, eatenus permittitur intelligitur, quatenus ea causa postulat. l. cum hi. in causa. ff. de transact. & tradit Natta in cons. 162. nu. 1. unde licet ex causa dotis bona fideicommissi alienari possint, ut dictum est, id tamen eatenus permittitur, ut mulieri congrua dos constituatur arbitrio boni viri. l. cum post. S. gener. & l. quare. ff. de in re dot. & l. si filia. ff. de leg. 3. quas pro hac sententia adducunt Peregr. in d. art. 42. n. 28. & Martesc. lib. 2. c. 69. n. 26. & post Tiraquellum, Mannic. & alios tradit idem Fusar. in d. q. 531. n. 163. ne scilicet hinc sumatur occasio evadendi fideicommissi. Quod verò ex Natta & Ozalco subiiciunt idem Cencius, & Duardus iisdem locis, si in re minima excedatur, totum censum nullum & invalidum esse, durum videtur, & in dubium revocari posset ex l. Julianus. §. quod dicitur ff. ad Macedon. l. 14. §. hoc actio. ff. de relig. & sumpt. funer. & l. ult. in princ. ff. de exercit. act. Ex quibus constat obligationem in eo duntaxat infirmari, quod excedit probabilem modum. Atque etiam quia, si haeres bona fideicommissi alienaverit, ut alienationes sustinentur, quatenus legitime detractiones patiuntur, & tamen revocatur, quod excedit, ut plerique docent in d. §. Divi. & Peregrin. d. trahit. de fideicommiss. art. 39. nu. 4. ubi refertur praxim servare. Merlin. de leg. lib. 2. tit. 2. qu. 3. n. 31. & Praefes Senatus Taurinens. Bellou. in cons. 36. n. 19. ita etiam in impositione census dicendum esse, ut id tantum corrigatur, quod iustum modum excedere videtur.

30 Neque obstat Nattam in dict. cons. 162. num. 1. & Ozalch. in d. dec. 171. num. 20. quos citant, quia Natta loquitur de alienatione bonorum stabilium quorundam pupillorum facta pro longe maiori summa, quam deberent, in qua decreto opus erat ex l. 1. ff. de reb. vir. & l. 4. §. 100. tit. C. de pradiis. & aliis rebus minor. sine decr. non alien. & l. 22. C. de administr. rus. quae in fine ait, venditionem sine interpositione decreti nullam esse. Quod quia individuum est, & pro parte valere non potest d. l. cum hi. §. cum prator, ided respondit alienationem nullam omnino fuisse ex d. l. 1. & l. magis. §. penult. ff. de reb. vir. ut prosequitur Natta in d. cons. 162. nu. 3. & 11. Ozalchus verò in d. dec. 171. agit de feudo alienato pro dotibus filiarum de licentia Principis, pro qua ex falsa causa concessa fuerat, neque enim apparebat pretium in hanc causam versum fuisse, ideo decidit alienationem omnino irritam esse veluti non impleta rescripti forma, ut fufius prosequitur idem auctor num. 21. & 22. quae non videntur ad quaestionem Duardi, & Cencii pertinere, in qua quaeritur de censu, in cuius impositione licentia Principis, & decreto iudicis opus non esse notat in specie Peregrin. in d. art. 42. n. 94. & proinde humanius, & verius esse censum usque ad congruum, & probabilem modum sustineri debere, & id tantum, quod excedit, retractandum esse. Et nihilominus potest veram esse Cencii, & Duardi sententiam, quia cum possessor rerum fideicommissi possit eas oneri census supponere, quatenus ratio, & aequabilis modus dotis patitur, census constitutio, quatenus excedit legitimum modum, esset sine fundo, & in sola obligatione personali consisteret, quod certum est pertinere ad formam, cuius vitium etiam in re minima perimit contractum, ut saepius dictum est, & praesertim q. 56. num. 18. & seq. ubi congruenter huic rei docui censum impositioni rei, cuius fructus integre pensioni non sufficiunt, irritum omnino esse, neque pro ea quantitate sustineri, quae ex fructibus fundi redigi potest, tametsi Cencio aliud videatur. Sane si in obscuro sit, an gravatus modum excefferit, procliviores iudices esse debent ad sustinendum contractum l. cum hic status. §. sed ubi, ff. de donat. int. vir. & uxor. leg. quoties 12. ff. de rebus dub. & aliis similibus, & in specie census Ludovici. decis. 355. numer. 1.

31 Alius casus est, cum fideicommissum ab extraneo, vel collateraliter institutum est, quem scilicet nulla necessitas adstringit dotandi aliorum filias, & hoc casu ut bona fideicommissi ex causa dotis alienari non possunt, ut docet Bart. in d. auferent. res qua. Paul. Castren. in d. §. Divi, nu. 4. Menoch. d. praesumpt. 189. num. 36. Surd. Peregrin. & alii apud eund. Fusarium in d. quaest. 531. num. 95. & cons. 166. num. 2. Anton. Fab. cir. commum. de leg. def. ult. ubi refert in saepe iudicatum esse: & Fontanell. loc. cit. num. 6. ita

non licet ex hac causa censui subicere, & cum hac distinctione accipiendum est, quod Marefcottus, Cencius, & alii dicunt loc. cit. num. 25.

Sexta species est, cum testator rogavit haereditatem, ut restitueret, quod ex haereditate supererit. Et hoc casu sine controversia dicendum est, illum doctantem haereditatis censui subicere posse. Nam & illi permittitur est usque ad doctantem liberè alienare: Neque quaerendum est, an animo evadendi fideicommissi, vel ex justa causa alienaverit: Ita enim factum est in novell. 108. in qua postquam Iustinianus iussit tres partes haerediti relinquendas esse, fideicommissario verò quartam duntaxat, subiicit haec verba. Sed hoc immo fideicommissum relinquere aliis omnibus in eius potestate prestat, & licentiam habere cunctis, sicut voluerit, ut, quemadmodum perfectis dominis competat. Quibus factis ostenditur, haereditem de tribus partibus haereditatis liberè disponere posse, ut rectissime sentiunt Bartol. Bald. Angel. Cujac. & alii, quos refert idem Fusar. d. lib. de substit. qu. 545. num. 1. inter quos Gabriel. cons. 99. num. 20. lib. 2. qui testatur hanc receptam esse sententiam, Peregrin. de fideicommiss. art. 40. num. 51. ubi refert, esse magis communem, & Fachin. controvers. lib. 5. cap. 53. ubi ait illis verbis controversiam hanc planè definitam esse. His unum adicio Petrum Gadelin. de iur. noviss. lib. 2. cap. 10. num. 31. qui rectè notat olim quidem non licuisse haerediti ad libitum rem fideicommissi profigare, sed arbitrio boni viri duntaxat, sed eum hoc valde incertum esse, Iustinianum sanxisse, ut usque ad novem uncias pro suo arbitrio alienare posset.

Septima species est, cum quis rogatus quidem est bona restituere, & prohibitus alienare, sed tempore alienationis nullus est, cui restitutio fieri debeat. Et hoc casu certum est, haereditem posse huiusmodi bona alienare, & in alios liberè transferre ex l. cum pater. §. libertis. l. qui solidum. §. pradium, de leg. 2. & leg. quoties. C. de fideicommiss. Bald. in leg. 2. C. quando non per. pars. idem Peregr. de fideicommiss. art. 52. num. 2. & alii citatis idem Fusar. quaest. 551. n. 1. & cons. 110. num. 14. & rursus cons. 172. num. 5. ex quo conseqens est, illum super illis bonis censum imponere posse, ut arimadverti unum adnotare Marefcott. in d. cap. 10. nu. 131. rectè excipientem, nisi post alienationem, vel impositionem census supernascerentur filii, quia isti revocarent l. peto. §. frater. de leg. 2. & docet Rip. in d. l. filiusfamilias. §. Divi. num. 17. de leg. 1. & Peregrin. in art. 14. in fin. quod tamen intelligendum est, dummodo qui supernati sunt, ad fideicommissum etiam vocentur, alioqui frustra nascerentur ad revocationem alienationis, vel census, qui non comprehenduntur fideicommissio & de quibus non loquitur substitutio. Neque puto virum doctum aliud sensisse.

Itemque constituendum est, si prohibitio alienationis nuda est ab omni causa. Hoc enim casu non tam prohibitio est, quam consilium, quod haeres negligere potest, ut constat ex d. l. si filiusfamilias. §. Divi, de l. 1. & l. pater 36. §. lul. Agrippa. & l. Lucius, de l. 3. & tradit Cujac. in d. §. Divi, ubi ostendit nudum praecipum esse, si testator reinvolet simpliciter alienari, & non appareat tacite vel expresse, ad quem velie neglecto illo praecipio rem pertinere. Hoc igitur casu, ut potest haeres res imponere alienare, quia nemo est, qui eam revocare possit, ut Jason & Ripa docent in d. §. Divi. Gabriel. cons. 96. nu. 8. lib. 1. Molin. de primog. lib. 1. c. 6. n. 30. & alii apud Fusar. in d. q. 551. n. 2. ubi ait prohibitionem hanc nihil operari, ita proliis poterit non obstante dicta prohibitione censum imponere, ut non obscure sensisse videtur Rot. coram sanctill. mem. Greg. XV. in dec. 65. in fin. post tractatum Cencii, & inter eius decis. 256. & rursus in dec. 67. n. 6. post eundem. Idque procedere etiam si haereditas adita fuerit, quia aditio non mutat naturam prohibitionis: quod adnotavit Marefcot. variar. resol. lib. 1. c. 72. n. 5. post quem ita docuit Cencius in d. q. 19. n. 24. & Duard. loc. cit. n. 36. & repetit Marefcott. in d. c. 10. nu. 124. lib. 3. & Rota in dict. decis. 65. in fin.

Octava & ultima species est, cum is, cuius favore res est alienari prohibita, alienationi, vel venditioni census consenserit. Hoc enim casu ut sustinetur alienatio, neque revocari potest l. si fundum 92. l. nihil. 120. §. omnibus de legat. 1. & dict. leg. quoties ab omnibus, Cod. de fideicommiss. Peregrin. in dict. articulo. 14. num. 49. idem Fusar. d. lib. de substit. quaest. 160. num. 1. quaest. 719. in princ. & cons. 138. num. 14. ita census impositio sustinetur, neque à fideicommissario poterit impugnari, quod sensit Marefcott. in dict. cap. 10. numero 130. Cencius in dict. quaest. 19. numero 35. qui multis decisionibus

nibus id confirmat, & præferim *dec. 53. num. 6.* post illius tractatum Molit. *de contrah. cap. 6. num. 73.* Duard. *in d. quest. 7. num. 34.* & Fular. *in d. quest. 706. num. 11.* & probari potest ex *l. 30. ff. de pign. act. quae ait alienans rem voluntate domini pignori dari posse.*

36 Neque tantum expressis fideicommissarii consensus sufficit ad sustinendum censum, sed etiam tacitus, qui deducitur, & elicitur ex eius praesentia, & patientia percipiendi fructus ex censu super re expressè alienari prohibita constituto, ut videtur Cencio *in d. qq. 19. n. 36.* si enim inquit, habita notitia impositionis tacet, & patiatur emptorem fructus percipere, iste tacitus consensus operatur, ut non teneatur fructus referre in sortem, sed illos suos faciat, & sibi acquirat ex Gratiano *lib. 1. cap. 43. num. 24. C. seq.* quod etiam scribit Cencius *in addit. qu. 14. n. 9.* ubi ait iustitiam tacitum consensum resultantem ex praesentia, & taciturnitate fideicommissarii tempore impositionis census. Et probare videtur Fular. & Duard. *loc. citat.* † Sed ego haec, &

37 subsistit, quia videtur valde repugnare, quod communiter traditum est, praesentem, & tacentem, cum de illius incommodo agitur, non videri consentire ex *l. qui vas. §. vetera. ff. de furt. l. 8. §. in vicis de pign. & tradit. Menoch. de praesumpt. lib. 3. cap. 42. num. 11. C. 24. Barbo. in l. 2. §. ult. n. 4. solut. matrim. Gratian. cap. 270. num. 65. & Gallerat. de renunciat. l. b. 5. cap. 11. num. 10. C. 18.* sed hic agitur de remissione proprii juris, quod nemo jactare praesumitur. *cum de indebitis de probat.* Et multo magis obstat videtur, † quod receptum est, fideicommissarium ex sola praesentia, &

38 & silentio non censeri consensisse alienationi rei, & fideicommissum remisisse, ut adversus glos. sentiunt tere omnes in *l. cum propositis C. de pact. inter quos Alciat. num. 9. Peteg. de fideicommiss. art. 40. num. 89. in fin.* & alii sane plurimi apud Fularium *de subsist. quest. 560. num. 21. C. quest. 719. num. 3.* ubi refert hanc communem esse sententiam, quam etiam sequitur Gallerat. *de renun. cens. l. cap. 44. num. 30. C. in d. cap. 11. num. 12.* ex quibus videtur Cencii definitio in dubium revocari posse.

Et praesertim quia eius sententiam nihil juvat auctoritas Gratiani *in d. cap. 43. num. 23. C. 25.* quia Cencius ius est, quia Gratianus non ait ex scientia, & patientia fideicommissarii censum validum esse; ut videtur Cencio; sed tantum ex scientia & patientia illius emptorem fructus interim suos facere, neque teneri eos in sortem referre. Quare quicquid sit de doctrina Gratiani, quam non vacat excutere, certum est illum, quod attinet ad validitatem census, non probare Cencii sententiam; imo aperitissime ait nullum esse, nullitatem tamen postea declaratam non retrahi in praesudicium emptoris, ut fructus interim perceptos sorti imputare teneatur, quod Cencii doctrinae aperitissime repugnat; † Quae nihilominus recipi potest, si scientia, & patientia fideicommissarii actus alius accedat, unde illius voluntas, & consensus eliciatur, ut indicat *l. 8. §. non videtur, ff. quibus mod. pign. vel hypoth. solvit.* illis verbis. *Sed si subscripseris forte in tabulis emptoriae, consensisse videtur, l. item quareitur, §. qui impleto, ff. locat. l. quidam, ff. de vielit. ex quibus ita concludit, & distinguit Gallerat. in d. cap. 11. num. 15. C. 28.* & alii sane plurimi apud Mascard. *de probat. conclus. 1224. num. 51.* † Vel si ex circumstantiis videri potest fideicommissarium

40 dolose, & malitiose tacuisse, ut emptorem deciperet, hoc enim casu perinde est ac si consensisset, *leg. si sine, C. ad Velletian. l. 2. C. si alien. res pign. data sit leg. 11. C. de distract. pign. & docent Bald. in leg. 35. §. Lucia, ff. de legat. 2. & alii quidam apud Mascard. in d. conclus. 1224. num. 47.* & in specie fideicommissarii, qui dolo malo, & malitiose tacuit Fular. *in qu. 719. num. 4.* Gallerat. *loc. cit. num. 50.* & Peregrin. *in d. art. 40. num. 89. in fin.* ubi congruenter nostra sententia ait communem traditionem esse praesentiam, & taciturnitatem etiam data scientia fideicommissi non praesudicare, nisi ex circumstantiis colligatur malitiose tacuisse. Quando vero quis dolo malo tacuisse videatur, aliquot exemplis explicat Menoch. *l. 6. praesumpt. 99. num. 39. C. 40.* ego in

41 arbitrio iudicis positum esse puto. Ceterum quod dixi, censum impositum rei alienari prohibite validum esse, si is consenserit, cuius favore

42 alienatio prohibita est, declarandum est, ut locum non habeat in praesudicium eorum, qui in gradu sequuntur, & successiv  vocantur. Hi enim non teneantur stare contractui: nam licet consensus doceat ei, qui consensit, sequentibus tamen praesudicium adferre non potest, qui non consenserunt, quibus proinde salvum est jus revocandica, quae alienata sunt, & impugnandi contractum,

ut docent gloss. Fulgos. & Jason. *in d. 7. quoties, C. de fidel. comm. & Sichard. n. 5. Petra. eod. tract. quest. 11. num. 194.* Molin. *de primogen. lib. 1. cap. 8. n. 27. C. lib. 4. c. 9. n. 31.* Peregrin. *de fideicommiss. art. 52. num. 94.* & alii apud Fular. *in d. q. 560. num. 28.* † Nisi sequentes in gradu sint haeredes eius, qui consensit *l. cum a matre, C. de rei vindic. Molin. d. lib. 4. cap. 1. n. 17.* quod declarat Fular. *loc. cit. na. 10. C. seq.* ad quem lectorem remittimus. Nam si vellem omnia perfecti, integrum fore tractatum de fideicommissis hic transferre opus esset, quod meas superares, & a nostro opere alienum est. Aequae hae de haerede dicta sint.

Nunc ex contrario querendum est, an fideicommissarius ante restitutionem sibi re, vel verbo factam, possit super rebus fideicommissi censum constituere. Quae questio etiam a Cencio agitata est *part. 2. q. 3. art. 7. nunc q. 27.* & a Duardo *in d. §. 1. q. 8.* quam ego tribus modis propositis absolvo conabor.

Primus est cum de fideicommissa agitur, quod sub conditione, vel ad diem incertum relictae est, & nondum venit conditio, vel dies; & hoc casu curam rebus fideicommissarum super bonis fideicommissi censum imponere non potest, quia nondum dominus est, & contingere potest, ut nunquam ad fideicommissum perveniat, nisi ante diem, vel conditionis eventum moriatur. *l. 1. §. si autem, C. de caduc. toll. l. 2. ff. quando dies l. ced. constat.* autem rei aliena censum imponi non posse, ut nec etiam testatus, vel aliud otus invito, vel incilio domino injici potest, ut ibi multis locis ex *l. l. C. commun. de servit. l. 2. C. 6. C. si res alien. pign.* quae ait per alium rem alienam invito domino obligari non posse certissimum est, & congruentius in *l. ult. eod. tit. nullum praesudicium possessioni alienae in vita, vel incilio domino imponi non posse.* Praeterea haec interim Dominus est *l. ult. §. quia autem, C. commun. de leg. 1. l. 66. ff. de rei vindic.* unde interim censum imponere potest, ut diximus: sed dominium non capie duos *l. 19. §. pater de Castren. pecul. l. 5. §. si duobus, ff. de commod. Atte. Fab. conuclat. l. 205. 37.* unde locum habet, quod dicitur *solent, inclusio unius exclusio alterius.* Rursus si haeres, & fideicommissarius eodem tempore censum imponere possent, res oneraretur pluriquam ferro posset, quod est absurdum. Denique quia pendente conditione census esset personalis, qui constitutio Divi Pij prohibita est. Ex quibus liquida apparet fideicommissarium nondum impleta conditione super rebus haereditatis censum imponere non posse. Et ita sentit Duard. *in d. q. 8. n. 20.*

Secundus casus est, cum fideicommissum purum est, vel purificatum, & nondum restitutio facta est re vel verbis, & sumus in casibus in quibus ipso iure non sit restitutio, & consequenter nondum dominium fideicommissario acquisitum est. Et hoc casu licet Cencius *in d. art. 7. nunc q. 27. n. 11. C. 13.* opinetur census impositionem valere etiam ab initio, & hanc sententiam probabilem esse dicat Duard. *in d. q. 8. n. 17.* ego tamen ab eis dissentio, & in his terminis censum a fideicommissario imponi non posse, quia scilicet nondum dominus est. *l. 63. in princ. C. l. 70. §. 1. ad Trabell. C. cas. in §. fideicommissum, q. 42. n. 2.* ubi ait ante restitutionem nullum ius reale habere in bonis fideicommissi, & regula iuris est neminem super re aliena pignoris nexum, vel alterius oneris imponere posse, quae deducitur ex *l. ult. C. de reb. alien. non alien. & alijs proximè citatis, n. 44.* & praesertim ex dicta *leg. ult. C. si res alien. pign. data sit.* Et evidenti ratione probari potest, quia census realis, de quo agitur, est otus reale inharens rei, ut exploratum est, quod rei alienae nemo imponere potest, ut diximus multis locis, & docet Cuiac. *in l. 1. ff. de pign. ad Papin.* & consequenter in his terminis census in sola obligatione personalis consisteret, quod nunc est illicitum, & ita recte sentit Mastrill. ad Gregor. *q. 5. n. 161.*

Nec obstat, quod Cencius ait ex Neguzantio, posse nos obligare non tantum ea, quae in bonis nostris sunt, sed etiam ea, in quibus habemus ius ad rem, & quae nobis iure debita; quia non omnia, quae obligari possunt, sunt iure ad sustinendum censum, ut manifestum est; & proinde licet ea, quae nondum nostra sunt, possimus obligare pignori, & quia nondum, *in princ. de pign. l. 11. §. si de furt. a quibus postea in pign. habentur,* imo obligatione generali eam quae pignora quaesita continentur *l. 1. in princ. C. l. 6. de pign.* denique possit res futura utiliter obligari sub conditione *si debitoris facta fuerit,* nemo tamen dixerit, super rebus futuris, & quae nondum in bonis nostris sunt, censum realem consistere ab initio, quia census est ius percipiendi redditum ex fructibus rei, quod dum aliena est, nemo in alium transferre potest, & proinde dominium superveniens non potest facere, ut fructus ab initio debeantur, & pro eo tempore, quo nullum erat ius percipiendi redditum, quod non est in pignore.

43

44

45

46

ex quo nihil interitus percipitur, & consequenter nihil impedit, quin ad tempus obligationis retroferatur. Ex quo fit, ut dominium superveniens pignus conosciari possit, quod in suspensio fuit, & valida erit obligatio etiam ab initio, ut docet Surd. *in cons. 101. num. 27.* & alii apud Mastrill. *in d. dec. 150. num. 26.* in censu vero ut ab initio consistere possit, necesse est venditorem tempore impositionis dominum esse. Nec alium auctorem proferam quam ipsum Cencium, qui postquam *par. 1. cap. 2. quæst. 2. art. 1.* hunc *quæst. 14. num. 4. & 5.* constituit venditorem census oportere esse dominum rei, cui censum imponit, idque debere probari de tempore impositionis, *in addit. d. art. 1.* subijcit hoc adeo verum esse, ut dominium superveniens in venditore census non valider impositionem antea factam, sed necesse sit venditorem census dominum fundi esse tempore venditionis, idque multis similibus comprobare Marium Giurb. *in d. dec. 24. num. 2.* & proinde cum in his terminis fideicommissarius nondum dominus sit, ut Cencius, & Duardus admittunt, uterque etiam admittere debuit nondum censum imponere posse. † Et quod Cencius ait *in d. quæst. 27. in fin.* census impositionem valere super re omnino aliena in præjudicium imponens, omnino incongruum est, quia certum est, censum rei alienæ impositum sine consensu domini veluti sine fundo nullum esse, ut tradit ipse Cencius *in d. quæst. 14. numer. 6. & 7.* & ideo stante nullitate census succedere obligationem ad damna, & interesse, ut docuit idem Cencius *in d. qu. 14. num. 12.* ubi ait valere in præjudicium imponens ad effectum videlicet, ut teneatur ad interesse. Quod iterum docuit *in d. quæst. 19. num. 39.* ubi cum dixisset, censum esse validum, in damnium venditoris, qui rem prohibitam alienari asseruit liberam esse, in addit. eiusdem loci. *hoc tamen casu,* inquit, *census non debet conferri validus ad effectum, ut ex illo debeantur fructus tanquam ex censu ritè, & rectè imposita, sed dumtaxat ad effectum, ut detur actio ad interesse, ut declaravit Rota curam Cardin. Seraph. dec. 784. & Fular. in qu. 706. n. 12.* unde debuit Cencius hoc etiam addere & corrigere *in d. qu. 27. in fin.* & lateri censum à fideicommissario impositum antea acquisitum dominium non consistere.

Qua ratione nihil movet, quod Duardus ait *in d. quæst. 8. num. 7.* censum huiusmodi revera videri constitutum iuxta formam extravagantis Pii V. quæ cogit, ut res censui supponenda sit immobilis, certis finibus designata, & sui natura fructifera, non exigere autem, ut actu sit in dominio imponens, quia respondeo, id quidem à Divo Pio expressum non fuisse, id tamen constitutionibus Martini, & Calixti sancitum est, ut notant idem Cenc. *quæst. 14. num. 2. & 3.* & Duard. *in §. 1. qu. 25. num. 7. & 8.* ut etiam constitutione Nicolai V. quod tradunt Siculi scriptores omnes Petr. Gregor. *qu. 5. n. 8.* Mastrill. *in dec. 150. n. 1.* & alii passim, ut etiam Duard. *in d. quæst. 25. num. 18.* quod à Divo Pio immutatum non est, neque enim eius mens fuit huiusmodi constitutiones ampliare, sed potius contrahentes intra earum limites continere, ut ex eius præfatione manifestum est. Deinde licet id D. Pius non expresse, id tamen sensisse ex eo apparet, quia cum census reales dumtaxat permisissent personalibus omnino prohibitis, necesse est, ut dominus sit, qui censum super re aliqua imponere vult *d. l. ult. C. si res alien. pign.* neque jus reale in alium transferre, quod non habet. Ut etiam nihil obstat, quod Duardus addit constitutionem Divi Pij. declarandam esse iuxta *l. 1. in princ. ff. de pign.* quia diversa est ratio pignoris, & census, ut proxime dictum est *num. 46.* adversus Cencium, & repugnant quæ idem Duardus docet *in d. qu. 25. n. 19.* nempe non sufficere, ut dominium superveniat, quoniam inquit necesse est, ut imponens sic dominus tempore impositionis census, citatque etiam Giurbam *in d. dec. 24. n. 1. vers. nec superveniens.* eodem loco, quocitatur à Cencio, ex quibus necessario sequitur, fideicommissarium ante acquisitionem domini censum imponere non posse. Denique nihil obstat, quod ex Avendano *cap. 56. n. 20. & 21.* Duardus ait *n. 18.* valere constitutionem census super actione ad rem, quæ statim vendenda est, quia quicquid sit de doctrina Avendani, etiam illa admissa nihil iuvare Duardi sententiam, siquidem rei venditio non competit nisi ei, qui dominium habet *l. in rem & l. officium ff. de rei vendit. Inst. de act. §. 1.* cuius effectus est impositio census, vel alterius oneris talis. Sed in nostra specie fideicommissarius nondum dominus est, unde nihil proponitur, quod Cencius, & Duardi sententiam tueri possit.

Tertius casus est, cum re vel verbis restitutio facta est, vel ipso iure, & ministerio legis, ut quando iniuste denegatur restitutio, ne in potestate hæredis sit, vel illius, qui

habetur pro hæredè, deludere fideicommissarium, ut sensit Peregrin. *de fideicommiss. art. 2. num. 56.* & Rota post tractatum Merlini *de legitim. dec. 7. num. 7.* vel si sine hæredè decesserit, vel bona distracta sint, ut definitum est *in l. sancimus, in fin. C. ad Trebellian.* & notat Crass. *in d. quæst. 42. num. 7.* Anton. Faber. *C. ad Trebellian. defin. 7. in allegat. num. 3. & defin. 23. cod. sit.* & tractat idem Peregr. *in d. art. 2. num. 53. & l. q. Argel. de acquir. possess. qu. 2. num. 117. & seq.* Cum igitur restitutio facta est re vel verbo, & in iis, aliisque casibus, in quibus restitutio facta intelligitur ministerio legis, quia iura, actiones, & rerum dominia re ipsa in fideicommissarium transferuntur, ut constat *ex l. 37. & l. 63. in princ. ad Trebellian.* & *ex d. l. sancimus, in fin.* & docet Peregrin. *loc. cit.* dici potest censum imponere posse, quia dominus est, quæ ratio in primo, & secundo casu cessat, & ita sensit Mastrill. *in d. dec. 150. num. 26.* & procul dubio sentiunt Cencius, & Duardus *loc. cit.* quoniam censum valere opinantur etiam ante acquisitionem domini, quod ego probare non potui. † Nisi etiam in hoc tertio casu obstat, quod notant idem Cencius *in addit. d. qu. 14. n. 5. & Duard. in d. qu. 5. num. 19.* ex quadam Rotæ decisione coram Vbaldo, quæ extat post illius tractatum *dec. 359. num. 6.* census non tollere imponi super rebus ab alio possessis, quam ab ipso venditore. Sanè inconsultum est ab eo, qui rem non possidet, censum emere, multa enim accidere possunt, ut non valeat possessionem adipisci, & re frui, & præsertim litigandum est, quia dubius est eventus litis *l. quod debetur, ff. de peculis; l. ultim. Cod. de bon. qua liber.* Surd. *dec. 22. num. 10.* Menoch. *cons. 479. n. 19.* & qui litigant dicuntur expectari iurgandi fortunam, *in l. 1. C. quando Imper. inter pup. & huc pertinet, quod dicitur minus esse actionem habere, quam rem, l. minus de reg. jur.* nimirum propter anfractus litium, & frustrationes, & dubium eventum, ut ex Alciato & aliis notat Bertax. *in l. si quis major. num. 116. C. de transact.*

QVÆSTIO LV.

An super re aliena census constitui possit.

SVMMARIVM.

- 1 *Aliena res vendi potest.*
- 2 *Census impositus rei aliena nullus.*
- 3 *Census constitutione omnis reale rei imponitur.*
- 4 *Dominus tantum rebus suis census imponere potest.*
- 5 *Census rei aliena impositus veluti sine fundo consistere non potest.*
- 6 *Differentia ratio, cur res aliena vendi possit, & non possit census in ea constitui.*
- 7 *Aliena rei pignus non consistit.*
- 8 *Servitus aliena rei imponi non potest.*
Census non est servitus, licet habeat speciem servitutis.
- 9 *Aliena rei venditio illicita.*
- 10 *Census super aliena re imponi non potest, etiam ubi constitutio Pij V. non servatur.*
- 11 *Usufructuarius in re, in quam usufructum habet, censum imponere non potest.*
- 12 *Census super re in censum tradita constitui non potest.*
- 13 *Dominium titulis non transfertur, sed traditione.*
- 14 *Emptor secundus, cui prius res sua tradita, privati præfertur.*
Venditor rem non traditam obligare potest.
- 15 *Aliena res in censum dari potest, ut commodari, & vendi.*
- 16 *Res censui supposita in censum reservativum dari potest, salvo iure census in ea constituti.*
- 17 *Census impositus in re aliena nullus, & feneratoria.*
- 18 *Dominium superveniens non sustinet censum impositum super re aliena.*
- 19 *Cencij, & Duardi doctrina quadam rejicitur.*
Census validitas non pendet ex opinione, sed ex iure.
- 20 *Aliena res consentiente domini censui subingari potest.*

- 21 Venditor census super re aliena volente domino illum solvere tenetur.
- 22 Dominus pradii, qui consensum præstitit, ne subiceretur censui, potest petere, ut servetur indemnis. Et pradium ex hoc onere liberetur.
- 23 Quod declaratur ex l. Lucius ff. mandat.
- 24 Censui super re aliena sustinetur, si dominus rei tantum habet.
- 25 Ratiobilitas retrahitur.
- 26 Censui rei aliena, in qua quis ius habet, quatenus imponi possit.
- 27 Communi rei census imponi potest.
- 28 Licet tota res in instrumento designata sit.
- 29 Censum reservativum habens potest censum in re constituere.
- 30 Venditor census in re aliena tenetur ad pretium, & id, quod interest.
- 31 Emens censum scienter in re aliena pensiones percipere non potest etiam sub prætextu sui, quod interest.
- 32 Emens scienter censum in re aliena potest pretium repetere, & post mortem etiam interesse.
- 33 Emptor rei, cuius venditor sibi dominium retinet, an possit censum imponere.
- 34 Clausula ad habendam & c. ius, & potestas.
- 35 Duardi sententia quedam declaratur.

Quamvis multis locis dictum sit, censum super re aliena constitui non posse, id tamen nunc diligentius tractandum est, ad astringendam fidem ius, quæ præcedentibus dicta sunt.

Et in primis quidem videtur dicendum, censum super re aliena vendi, & constitui posse. Nam cum apud omnes conveniat, redditum ænnum iurjo venditionis in alium posse transferri, quod quæst. 43. in fin. tractatum est, & receptum sit res alienas quemlibet vendere posse ex l. 28. ff. de contr. empt. ubi Ulpian. ait, hæc de re nulla dubitationem esse, Afflic. dec. 369. num. 2. Francisc. de Cald. lib. de empt. cap. 11. num. 1. & Cardin. Mantie. de tac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 5. num. 19. consequens etiam esse videtur, censum super re aliena quemlibet vendere, & constituere posse: id etiã abiente, & infcio domino arg. d. l. 28. quæ est de venditione rei alienæ facta invito domino, ut indicant verba illa, sed res emptori auferri potest. Nam si eo volente, & consentiente venditio licet, res emptori evinci non possit, l. si sine C. ad Velleian. l. 2. & 5. C. de reb. alien. & aliis.

Et nihilominus dicendum est, censum quidem super re aliena de facto vendi posse, constitutionem tamen census nullam, & invalidam esse, ut sentiunt Navarr. lib. de usur. num. 118. & 131. Molin. disp. 394. num. 9. Ludovic. de Avendan. cap. 61. num. 3. & 4. Bonac. de contract. disput. 3. qu. 4. nu. 3. quos refert & sequitur Cenc. in lib. de censib. qu. 14. n. 6. his addimus Ugolin. de usur. cap. 44. nu. 4. in fin. qu. 49. §. 1. n. 1. Merese. variar. resolut. lib. 3. cap. 10. n. 15. Rovir. in pragmat. 1. de censib. num. 10. & novissime Duard. ad consil. Pij V. de censib. §. 1. quæst. 25. num. 3. & 4. qui refert hanc communem esse sententiam. Quæ confirmari potest ex constitutionibus divorum Pontificum Martini V. Calixti III. & Nicolai V. quibus venditiones reddituum probate sunt, qui super bonis venditorum constituuntur, ut observat Petr. de Gregor. de censib. quæst. 5. num. 7. & Mastrill. ad eund. n. 102. & Duard. loc. cit. nu. 7. & 18. Quod etiam latius innuit constitutio Divi Pij V. dum prohibet pacta continentia debitorem census, si moram faciat in præstazione redditus, rem censui suppositam, vel partem eius amittere: & sensit Rota post Duardum, & Cencium in dec. 2. n. 5. quæ ait repugnare naturam census, ut rebus alienis imiciatur. Et probari etiam potest hac ratione, quia in constitutione census transfertur in alium ius percipiendi redditum ex re tractata, quod ius transferre non potest, qui rem non habet, ex qua censum præstare possit, ut docet Frider. Mart. de jur. cens. cap. 4. num. 1. & 2. ubi rectè ait, si nulla res sit, vanum, & inane jus census esse. Atque etiam quia ex impositione census constituitur ius reale super re, quæ centui subicitur, ut docet Covar. variar. lib. 7. cap. 7. num. 6. Sarmient. selectar. interpr. lib. 7. cap. 1. n. 4. & 17. & alii apud Felician. de censib. lib. 1. cap. 4. num. 3. & cap. 8. n. 19. Canner. Corbul. & alii apud Cencium qu. 23. num. 2. Quod etiam scripsit Duard. ad d. constitus. multis locis, ut in §. 3. quæst. 11. num. 2. & 9. & quæst. 15. num. 4. Frideric. Martini. loc. cit. & rectissime explicat Molin. disp. 383. nu. 4. & Gutier. practicar. quæst. lib. 2. cap. 10. nu. 6. 1. Quamobrem cum ius reale is tantum rei inuicere possit, qui dominus est, ut constat ex

l. 6. C. si res alien. pign. dat. tit. 1. §. ff. de pign. l. 9. & 26. ff. de pign. act. & argum. l. ult. C. de reb. alien. non alien. in qua sancitum est, in rebus alienari prohibitis nec usumfructum, nec pignus, nec servitutes imponi posse. Quod etiam ostenditur potest, ex l. sed & si §. sit amen ff. de pet. barebit. & l. 1. §. comm. pradii. l. si sine C. ad Velleian. & tradit Cuiac. in l. 1. §. de pign. ad Papin. & Cencius in d. quæst. 23. n. 8. consequens est, neminem super re aliena censum constituere posse.

Ex quo illud etiam est, ut si forte census rei alienæ iniiciatur, census veluti sine fundo, & nulli fundo in hærens consistere non possit, si quidem subducto fundo census sola obligatione personali inniteretur, quod nunc constitutione D. Pij V. prohibitum est, ut censui Rota post tractatum Cencij in dec. 309. num. 6. & dec. 329. numer. 1. & Amat. dec. 6. num. 6. & 7. & sensu Sardi, in consil. 318. num. 6. Cencius in d. quæst. 14. num. 7. & Duardus loc. cit. num. 9. & nos diximus quæst. 48. nu. 35. & quæst. 51. num. 28. ubi etiam scripsimus usumfructuarium super re, cuius usumfructum habet, censum constituere non posse, quod res sit aliena, & præsertim ex Marefcott. loc. cit. num. 16.

Nec obstat, quod initio diximus rei alienæ emptionem, & venditionem consistere ex d. l. 28. ff. de contr. empt. siquidem hæc est ratio differentia, quia in constitutione census realis hoc agitur, ut res sit obligata, affecta, & obnoxia oneri census. Nemo autem potest obligare rem alienam, vel illi onus iniungere, in qua nihil juris habet: in venditione vero hæc non agitur, ut res aliquo onere afficiatur, sed tantum ut possessio tradatur emptori, quam venditor habet, qui propterea non tenetur rem facere accipiens, sed tantum evictionem præstare, si forte res emptori ablata sit, ut constat ex l. ex emptio. §. 1. de act. empt. l. 1. §. de rer. perm. & l. si tra. ff. de contr. emptor. & Cuiac. in d. l. 28. eod. tit. ubi ait, in emptione totam traditionem sufficere.

Pari ratione licet rei alienæ venditio consistat, ut diximus, receptum tamen est, rem alienam pignori obligari non posse, ex l. aliena. ff. de pign. act. C. de crimin. Stellion. l. 2. & 6. C. si res aliena pign. dat. quæ ait, per alium rem alienam invito domino pignori obligari non posse certissimum est, & ex d. l. sine C. ad Velleian. idemque constat ex multis juris locis, & ex Hatmenop. lib. 3. tit. 5. §. quæ rem alienam, & tradunt Neguzant. de pign. §. membr. 6. par. num. 26. Milan. dec. 9. num. 20. lib. 2. Donell. de pign. c. 7. & alii passim, sed eleganter Cuiac. in d. l. 1. de pign. ad Pap. his verbis. In hoc igitur consistit differentia inter pignus, & venditionem, quod rei aliena pignori non est, & rei aliena emptio venditio est. Et ratio differentia, quia pignore contracto, vel convento hoc agitur, ut res sit obligata, innata: nemo autem potest obligare rem alienam, in qua nihil juris habet; venditione autem hoc non agitur, ut rei obligetur emptori, nec ut dominium rei transeat in emptorem, nisi inter veniat mancipatio, sed ut possessio tantum transeat in emptorem, quam venditor habet præstita cautione evictionis nomine, & de dolo malo, ut l. 1. §. de rer. perm. Potest rei aliena mea esse possessio, ergo & eius rei emptio venditio est, cuius possessionem tantum habeo, non dominium. Solius domini est pignori obligare: vendere non est solius domini, sed etiam possessoris, & quod dicitur in l. 9. §. 1. hoc tit. de pign. quod venditionem recipit etiam pignorationem recipere, ita suppletum est, ne latius accipiat. Quod nostram emptionem, & venditionem recipit, etiam pignorationem recipere potest. Hæc Cuiac.

Et hæc etiam ratio est, cur rebus alienis servitus imponi non potest, quia eum servitutes sint iura, qualitates, & onera prædiorum Instit. de reb. corpor. & incorpor. l. qui bona §. 1. ff. de damn. infect. l. 3. ff. quem servit. amitt. l. quid aliud de verb. signif. & nemo possit ius & onus in re aliqua constituere, nisi dominus sit, ut dixi n. 4. consequens est, neminem rei alienæ servitutem imponere posse, ut constat ex l. 2. ff. de serv. & §. ideo. Instit. eod. & d. l. ult. C. de reb. alien. non alien. & sentiunt Coral. in l. servitutes, num. 20. ff. de servit. Molin. de primigen. lib. 1. cap. 29. num. 1. Marefcott. loc. cit. num. 26. qui quod magis est, id de usufructuario scribitur, ut etiam Cuiac. in d. l. 2. ff. de servit. in princip. quod dubium videbatur, quia interdum loco domini est l. 4. ff. de usufr. & tamen traditum est, non posse servitutem imponere, ut Auctores relati tradunt, & Ioan. Castill. de usufruct. cap. 35. num. 7. & probatur l. 15. §. ultim. eod. tit. de usufr. sed hunc multo magis apparet, quod initio diximus. Ut enim non potest quis servitutem rei alienæ imponere, ita nec centui subicere, qui licet non sit servitus, speciem tamen aliquam habet servitutis, & in hæret fundo quasi servitus quedam, ut dicebat Rot. post tract. Cencij in dec.

dec. 470 nu. 2. *Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 4. num. 89.* & alii plurimi apud eundem Cencium *ind. quæst. 23. num. 2.* Nam ut servitutes sunt onera prædiorum, ita & redditus annui, & quidem gravissima, sub quibus sæpe debitores succumbunt. Quamvis igitur rei alienæ venditio valeat, constat tamen super re aliena neque servitutem, neque censum, vel aliud onus reale, quod rem afficiat, & attingat, constitui posse.

9 Et observandum quoque est, eam sententiam rem alienam distrahere quem posse, duram, & iniquam esse, & ut ait *l. 1. in fin. C. de comm. rer. alien. satis illicitam*, ideo *Ulpianus in d. l. 28. statim subiicit, sed res emptori auferri potest*, ut notat *Cuiac. in d. l. 1. de pignor.* quia inquit venditio rei alienæ, ius domini non mutat. Sed hoc interest inter venditionem rei alienæ, & venditionem census super re aliena, quia venditio rei alienæ, quamvis iniqua, & iniusta sit, & res emptori evinci, & auferri possit, summo jure valet, daturque ultero citroque actio empti, & venditi, quia hic res est, quæ venit, & nihil deest ad substantiam emptionis. Sed venditio census in re aliena non tantum iniusta, & illicita est, sed etiam nulla, quia nulla res est, quæ vendi, & emi possit, & perspicuum est nec emptionem, nec venditionem sine re, quæ veneat, intelligi posse, *l. 8. ff. de contr. empt.* & similis videtur contractus venditionis hæreditatis quæ non est, quo casu emptio, & venditio contrahi non potest, ut dicitur *in l. 7. ff. de hered. vel act. vend.* Cum igitur vendo domum, vel agrum alienum, venditio summo jure valet, quia res est, quæ venit, sed cum venditur census super re aliena, cum istud jus non sit in rerum natura, nec possit in ipsa constitutione creari ab eo, qui nullum ius in re habet, consequens est hic nihil esse, quod vendi possit, & in emptorem transferri, & consequenter emptionem contrahi non posse. Et tantum posset consistere venditio, si census iam constitutus super alieno fundo, & ad alium pertinens venderetur, quia tunc res esset, quæ vendi potuit, ut in reliquis rebus alienis receptum est.

10 Quamobrem quod dicimus, censum super re aliena institui non posse, non solum obtinet in locis, ubi constitutio Divi Pij V. & aliorum Pontificum receptæ sunt, ut observat *Duard. in d. quæst. 25. num. 18.* sed etiam apud omnes populos, qui legibus utuntur. Etenim emptioni census super re aliena repugnat ratio iuris, quæ non patitur, ut quis rebus alienis obligationis nexum, & onus reale, quod scilicet rem innectat, & afficiat, iniicere possit, ut constat ex *l. ult. Cod. de reb. alien. non alien. & aliis.* Ut enim neque pignus, neque servitus, neque aliud onus super re aliena imponi potest, ita nec ius redditus constitui posse perspicuum est.

11 His consequenter dicendum est, usufructuarium rei, cuius usufructum habet, censum iniicere non posse, quia cum res sit aliena, *l. 1. ff. de usufructu*, & certum sit neminem alienæ rei censum imponere posse, ut initio dictum est, consequens sit, ut super proprietate redditum constituere non possit, ut sentiunt *Felician. lib. 2. cap. 4. num. 6. Ugo. de usur. cap. 44. num. 15. Marefcot. loc. cit. num. 16.* & alii quidam, quos recensit *d. quæst. 25. num. 28.* & compareri deinde in fortioribus terminis sensisse Rotam in novissimis post tractatum Cencii *decis. 541. num. 7.* quas ego ita magnifico, ut non decisiones, sed Juris oracula appellem: & invideo Cencio, qui ex illis totum eius librum componere potuit.

12 Inferitur secundo eum, qui rem alteri in censum dedit, super ea censum constituere non posse. Nam cum ex contractu census omne dominium in accipientem transferatur, & penes concedentem nihil aliud remaneat, quam ius percipiendi redditum, quod in traditione rei sibi retinuit, ut multi docent apud *Felician. in præviam. lib. 1. nu. 9.* & apud *Duard. in præviam. confit. Pij V. quæst. 11. num. 4.* quibus consentit *Roderic. de ann. reddit. l. 2. q. 32. num. 5.* non potest ipsi rei, quæ prorsus aliena est, censum, vel aliud onus iniicere, ut docet *Avendan. in d. cap. 61. num. 5.* & ipse *Duard. in d. dec. 25. num. 10.* sed quod uterque auctor subiicit. † Idem

13 esse etiam priusquam censuarius rei censuarius possessionem nanciscatur, quoniam hypothecæ, seu servitutis constitutio posterior non prævalet dationi in censum, quæ prior est tempore, cum datione in censum utrumque dominium, & possessio civilis rei concessæ in censuarium transferatur, & prior concessio in censum census constitutioni inde secuta præferatur, hoc inquam in his terminis non satis tutum mihi videtur, quia repugnat evidentem, quod dicimus ex solo titulo dominia rerum non transferri, sed traditionibus, ut constat ex *l. 20. Cod. de pact. & l. 27. C. de rei vend.* ideoque præferri eum, cui priori res fuit

tradita, *l. quoties, C. eod.* & ibi tradit præteritis *Jaf. numero 3. vers. Item antequam ulterius*, ubi ait rationem fundamentalem *d. l. quoties*, in eo positam esse, † quia ex solo titulo venditionis, vel donationis, & ex solo contractu non transfertur dominium in re vendita, vel donata, etiam si esset venditio universalis *l. 6. C. de hered. & act. vend. & l. qui sibi, C. de bis, qui à non dom. manum.* requiritur igitur traditio rei, vel possessio ad transferendum dominium *d. l. 20. C. de pact.* ideoque præferri eum, cui ex titulo venditionis, vel donationis possessio rei prius tradita fuit, & rationem hanc ponere *Glof. Cynum, & scribentes omnes.* Idem sentiunt *Covarr. lib. 2. variar. resol. cap. 19. n. 1. Martin. de iur. cens. cap. 6. n. 117. & n. 156.* & doctissimus *Cuiac. in l. 1. ff. de usurp. & usucap.* Nam inquit nudis pactis, vel nudo consensu, vel nuda conventionione, dominium non mutatur. Nam etsi verbi gratia consensu perfecta sit emptio, dominium tamen non mutatur, nisi & res tradita sit, & pretium adnumeratum, & his paucis verbis *Harmonop. lib. 3. tit. 3. non ex conventionione, sed ex traditione emptor fit dominus.* Cum igitur re nondum tradita is, qui rem in censum concessit, adhuc rei dominus sit, ut definitum est a peritissimè *in d. l. 6. C. de hered. vel act. & vend. & tradit Jaf. in d. l. quoties, nu. 27.* & *Cuiac. loc. citat.* consequens est, posse alteri in censum concedere, vel vendere, & vendendo dominium transferre, si secundo emptori prius res tradita sit, & multo magis censui subiacere: & posteriorem emptorem præferendum esse *dict. leg. quoties & leg. 9. §. si duobus, ff. de publican. leg. 31. in fin. de act. empt.* *Harmonop. dict. tit. 3. §. si duo Jaf. & Covarr. loc. cit.* & ipse *Avendan. loc. citat. num. 2.* & posse interim alteri rem obligare constat a peritissimè ex *l. ult. §. Lucius, ff. de donat. & ibi Angel. notat, & Barr. in l. 1. num. 6. C. de iur. fide. Francisc. de Cald. lib. de empr. & vend. cap. 34. num. 7.* tamen ad versus eum, qui fidem contractus fregit, detur actio ad id, quod interest *d. leg. 6. C. de hered. & act. vend.* & proinde potior est causa eius, cui fundus interim pignori, vel censui suppositus est. Ex quibus, (ni fallor,) perspicuum est *Avendan. & Duard. sententiam admittendam non esse, nisi in jis casibus, in quibus cessat dispositio d. l. quoties veluti si secundus emptor mala fide contraxit, ut constat ex d. l. 31. illis verbis sine dolo malo de act. empr. & d. l. 9. §. si duob.* dum ait *bona fide, ff. de public. & alijs casibus, quos tractant Jaf. in d. l. quoties. Cov. in d. c. 19. & Ant. Gabriel. l. 3. tit. de empr. & vend. concl. 2.*

15 Præterea *Duardus post Avendan. loc. cit.* multo minus, inquit, super re aliena censum reservativum constitui posse, quoniam res, quæ datur in censum, libera esse debet, & propria concedentis ex *l. ult. C. de rer. permitt.* idque venissimum esse, siue census reservativus sit emptio, & venditio, siue nuda conventio traditione rei vestita, siue donatio quædam, ut *Duardus magis probat: imò rem prius censui consignativo suppositam in censum reservativum dari non posse, non ex eo, quod prohibeatur rei alienatio, cum res sit propria censuarii, sed ex iuris prohibitione, qua venditio, seu distractio rei tributariæ, seu hypothecatæ prohibetur ex l. 7. §. 1. & l. Julian. ff. de act. empr. l. illud, §. minus de trib. act. & ita docere *Avend. loc. cit.* Itaque sentire videtur non tantum rem alienam, sed etiam rem censui consignativo suppositam in censum reservativum dari non posse. Ego subistio. Quia quoad primum, licet datio rei alienæ in censum sit illicita, nec noceat domino *leg. 2. & 5. C. de reb. alien. l. 1. C. de comm. rer. alien.* & res verè dici non possit onere census affecta: non minus tamen inter contrahentes valere dicendum est, quam venditio rei alienæ, quæ licet illicita sit, & iniqua, valet tamen inter contrahentes, ut utrinque nascatur actio, ut dictum est, & docet *Bald. in d. l. 1. in fin. quod etiam sentit Cuiac. in d. l. 1. de pignor. ad Papin.* & probari potest ex *l. qui res, §. is quoque, ff. de pign. act. & l. bona fides 31. vers. quod si ego, ff. de pos. l. 15 ff. de comm. d. l. 7. ff. locat.* ubi idem *Cuiacius* notat locationem rei alienæ valere, & teneri conductorem pensionem præstare, nisi dominus illum re conducta frui prohibeat. Ut ergo valet venditio rei alienæ, quamvis dominus rem vindicare possit *d. l. 28. de contr. empr.* & depositum prædioni restituendum sit, licet si dominus petat, ei potius reddi debeat *d. l. 31. ff. de pos. denique ut valet inter contrahentes rei alienæ locatio, tamen locator domino teneatur d. leg. 7. ff. loc. ut etiam commodatum rei alienæ d. l. 15. hoc tit. ita prorsus dationem in censum rei alienæ inter contrahentes valere dicendum est, tamen domini causa, & petitio potior sit, si rem suam vindicaturus adveniat.**

Quod verò secundo loco dicunt rem censui consignativo suppositam in censum reservativum dari non posse,

à ratione juris prorsus alienum esse videtur. Nam cum ex constitutione census in re aliqua dominus census nihil juris in ea acquirat, neque quoad dominium, neque quoad possessionem, ut sentiunt Menoch. *de præsumpt. lib. 3. cap. 107. num. 5.* Molin. Theologus *disp. 383. n. 8.* & alij, quos refert Cencius *q. 1. n. 23.* consequens est, ut dominus fundi illum liberè distrahere, & quocumque titulo in alium transferre, & alienare possit tam inter vivos, quam in ultima voluntate, ut tradit idem Molin. *disp. 391. n. 8.* subijciens ex natura contractus censuales integrum debitori census esse alienare quocumque titulo, & cui voluerit, rem censui suppositam: idem sentit Felic. *de censib. lib. 1. cap. 10. num. 2.* & alij citat. Cenc. *q. 56. num. 2.* & *3.* & rursus *q. 63. nu. 6.* Ugol. *de usur. cap. 45. §. 2. num. 1.* & apertissime sancitum est constit. D. Pij illis verbis. *Quemadmodum nec pactum auferens, vel restringens facultatem alienandi rem censui suppositam, quia volumus rem ipsam semper, & liberè, tam inter vivos, quam in ultima voluntate alienari.* ex quibus rectè Cenc. ait huius rei nullam dubitationem esse. Cum ergo tum ex natura contractus, tum ex dispositione dictæ constit. res censui supposita possit quocumque titulo liberè alienari, planè fit, ut in censum reservatum etiam dari possit, quæ est species alienationis, quo casu tamen rem cum sua causa, id est cum onere census transire certum est, ut dicunt idem Molin. Felic. & Cenc. *loc. cit.* idem Ugol. *c. 49. n. 3.* & Gratian. *discept. siren. c. 141. n. 4.* & ipse Cenc. *q. 78. n. 3.* & sanè leges, quibus Duard. utitur, nihil ad hanc rem pertinere videntur, & Avendan. magis legibus Hispaniæ, quam jure communi movetur, & adfert *l. 1. de act. emp. & alias ut probet venditorem teneri ad id, quod interest, quod est diversum.*

Cæterum, quod initio diximus censum super re aliena constitui non posse, ita verum est, ut non tantum impositio census sit nulla, sed etiam fœneratitia: nam cum in hac specie census sit sine fundo, cui inhzreat, ut dictum est *nu. 5.* & in sola obligatione personali sustineatur, consequens est veluti non servata forma constit. D. Pij V. censum usurarium esse, ut docet Nav. *de usur. nu. 70.* & Frider. Mart. *d. c. 4. nu. 1. & 3.* & cautum est illis constitutionis verbis *contractusque sub alia forma celebrandos fœneratitios esse judicamus.* Ex quo sequitur redditus omnes forti imputandos esse, ut in alijs contract. usurarijs receptum est.

Denique ita verum est, censum super re aliena constitui non posse, ut non satis fit ad sustinendum contractum, si dominium deinde ad venditorem perveniat, ut sentit Petr. Greg. *de cens. q. 5. n. 8.* Mastrill. *ad eund. n. 157.* Mar. Giurb. *dec. 24. n. 1. & 2.* & ipsæ verbis Cenc. *in add. d. q. 14. n. 5.* & Duard. *in d. q. 25. n. 19.* ita ut incertum sit, quis eorum ab alio id mutatus sit. Neuter tamen hic huius rei rationem adfert, quam mea tenuitas posuit *q. prox. præced. n. 46.* quia scilicet census ab initio veluti sine fundo personalis esset, quod genus census nunc constituit. Divi Pij V. prohibitum est, ut sæpius diximus.

Non placet tamen quod uterque subjicit ex eo quod dominium est difficilius probationis, sanè esse ad sustinendum censum, si fundus, super quo census imponitur, communi opinione credatur esse venditoris, quia facultas imponendi censum super re aliena, non pendet ex communi hominum opinione, sed ex iure domini, quod quis habet, sine quo nemo potest onus aliquid rei inijcere, quod rem ipsam obliget *l. 6. §. ult. C. si alien. res pign. dat. sit.* quæ ait nexum non facere prædiorum, nisi qui dominus est; & *l. ult. C. de reb. alien. non alien.* unde quicquid vulgus opinetur, hoc casu semper verum est censum nulli fundo inhzere, & consequenter tanquam censum consistere non posse: & tantum competere actionem ad id quod interest, ut constat ex *l. 8. §. 9. ff. de hered. & act. vend.* & tractatum est apud Eminen. Seraph. *decis. 785. & 787.* quarum nos meminimus multis locis, & fortasse sentiunt idem Auctores, dum dicunt censum valere in præjudicium venditoris.

Sed quod dictum est, censum super re aliena constitui non posse, tres exceptiones, seu declarationes recipere videtur. Prima est, nisi voluntate domini impositio facta sit. Nam, ut res aliena consentiente domino pignori dari potest, *l. 20. ff. de pignur. act. l. 1. §. ult. C. si res alien. pignur.* ut etiam prædio alieno servitus rectè imponitur, *l. cum essent, §. ult. ff. de serv. rust. præd.* ut etiam volente domino res aliena licite vendi potest, *l. 4. vers. nam, & qui rem, §. 1. vagasti 11. in princ. ff. de reb. cred.* denique, ut etiam donati *l. 14. C. de don. ita prorsus consentiente domino census in re aliena valide constituitur, quia videtur ipse censum imponere.* Arguenda docent Nav. *in comment. de usur. n. 131.*

Virg. *de censib. p. 2. n. 69.* Molin. *disp. 394. in fin.* ubi refert id in Hispania usitatum esse. idem sentiunt Scaccia, Molles. & alij apud Cenc. *in d. q. 14. num. 8. & Duard. in d. q. 25. n. 21.* quibus addo Sal. *de censib. dub. 21. n. 1.* Marefc. *in d. c. 10. n. 15.* Mart. Medic. *inter dec. Senens. exam. 18. n. 50.* ubi ait Senis id quotidie fieri: & Magni. *de civit. q. 83. n. 30.* ex quibus constat malè respondisse Surdū *in d. cons. 318.* quia in ea specie dominus prædij consenserat impositioni census, & ideo non poterat contractus ex hoc capite impugnari.

Cæterum vendito censu super re aliena, consentiente illius domino tenetur venditor, in cuius commodum contractus initus est, & ad quem pretium pervenit, ex proprijs bonis pensiones solvere, quandiu res censui supposita salva, & fructifera manet, ut notant Molin. & Salas, *loc. cit.* & Duard. *in §. 3. q. 9. n. 13.* & novissimè oranium Eminen. de Lug. *disp. 27. n. 74.* eius enim negotium gestum est, non illius, qui prædium suum accommodavit. † Et poterit dominus prædij agere adversus venditorem, ut servetur indemnis, cum nemini officium suum debeat esse damnosum *l. 7. ff. quædam modum rest. aper. l. 6. §. quod verò, ff. de furt. l. 20. ff. mand.* ut is, qui pro alio fideiussit, vel bona sua pro alio obligavit, ab eo petere potest, ut servetur indemnis, & bona ab illo nexu liberentur, etiamsi id actum non sit tempore obligationis, & fideiussionis, cum hoc veniat ex natura fideiussionis, & obligationis pro alio susceptæ, ut *l. Luc. 38. ff. mandat. & ex Bald. & Neguzant. & ex dec. 14. n. 4.* docet Cencius *in d. q. 14. n. 10.* & iisdem verbis Duard. *loc. cit. n. 22.* † Quod tamen ita simpliciter accipiendum non est, ut liceat ei, qui prædium accommodavit, statim, & intemptivè petere, ut liberetur, sed cum temperamento Jurisconsul. *in d. l. 38.* qui in re ferè simili ita respondit *an, & quando res debeat liberari ex persona debitoris, item ex ea, quod inter contrahentes actum esset, ac tempore quo res obligata fuisset, indicem æstimaturum: est enim earum specierum judicialis questio.* Id est, ut ego interpretor, id ex facto pendere, & proinde non semper observandum esse, ut in re simili dicit *l. C. in l. Resennius de negot. gest. sed tantum cum is, qui pro alio fundum supposuit, damna, & molestias passus est, ut in specie d. dec. 14. & in alijs casibus, in quibus, qui alienam obligationem suscepit, & bona sua pro alio obligavit etiam ante solutionem actione mandati experiri potest, ut obligatione liberetur, quos ex Recentioribus tractant Card. Mant. *de tac. & ambig. convent. lib. 16. tit. ult.* Ant. Hering. *de fideiuss. c. 25.* & ipsi Cenc. & Duard. ille *q. 75. & 76. impres. noviss.* iste verò *§. 3. q. 13. & 14.* qui nihil ferè intactum reliquerunt, quod ad hunc tractatum pertinet.*

Et nihilominus ultra eos quæro, quo tempore consensus, & voluntas domini intercedere debeat, ut census sustineatur. Et sanè nulla dubitatio est, censum rei alienæ impositum valere, si voluntas præcedat, vel in ipso actu interveniat, sed si sequatur, res magis dubia videtur, & tamen puto satis esse, si dominus deinde ratum habeat. Nam, & id in pignore receptum est, ut constat ex *d. l. 20. ff. de pign. act.* ubi Paul. ait, aliena res pignori dari voluntate domini potest: sed etsi ignorante eo data sit, & ratum habuerit, pignus valebit, quod etiam definitum est *in l. si fundus §. 1. ff. de pign.*

Nec est contrarium, quod diximus census constitutionem in re aliena, tamen si dominium superveniat, non valere, quia non est simile. † Nam ratihabito retrahitur, & comparatur mandato *l. 24. ff. rem rat. bab. l. ult. C. ad Maced. Gail. observ. 47. in fin. lib. 1. Surd. dec. 331. n. 11.* & alij apud Costam *de retroract. c. 8. cas. 4. n. 1.* & in pignore rei aliena ratihabitionem retrahit constat apertissimè ex *d. l. si fundus §. 1. ff. de pign.* & tradit Cujac. *in d. l. 20. de pign. act.* & Costa *loc. cit. n. 4.* qui tamen notat id verum esse in præjudicium domini ratum habentis; dominium verò, si superveniat, non trahitur retro ad tempus constitutionis census, ut indicat *l. 1. §. 1. ff. de pign. §. 1. C. si res aliena pign. dat.* & scribit Costa *d. c. 8. c. 19. nu. 19.* ex Bart. *in l. si conditione n. 4. de solut.* & proinde census ex domini supervenientia reconalescere non potest, ut ex Cencio, & alijs dictum est *n. 18.* & nihilominus consultus est, ut in ipsa constitutione census, consentiens domini interveniat.

Secunda exceptio, seu potius declaratio est, ut census super re aliena impositus valeat, si venditor in ea re ius reale habet, in quo census sustineri possit, siquidem censetur illud ius censui oppositum, ut contractus potius sustineatur, quam pereat, nam licet quis non possit obligare rem, in qua nihil iuris habet sine voluntate domini *d. l. alien. de pign. act. §. 1. ult. C. si res alien. pign. dat. sit potest tamen obligare rem sibi pignoratam l. 2. reg. §. iam pignori ff. de pign. §. 1. C. si pign. dat. sit. l. 2. §. usufructus. §. 1. &*

que nondum in p. ff. de pign. vel in qua habet jus emphyteu- cum, & superficiarium, l. tutor. §. ult. de pign. act. l. etiam ff. qui pot. in p. bab. quia non ipsam rem obligat, quam non habet in bonis suis, sed jus, quod in ea habet, ut docet Cujac. in d. l. i. de pign. ideoque is, qui ius aliquod in ea re habet, in qua censum imposuit, intelligitur ius illud censui obligasse, quod si perpetuum, reale, & fructiferum est, & pensioni sufficit, de validitate census ambigi non debet. ¶ Quamobrem

27 si rei communi inscio, vel invito socio census impositus sit, valet constitutio census in portione venditoris, dummodo illius portio tot fructus ferat, qui pensioni sufficiant. Nam ut valet, nec rescinditur venditio pro portione eius, qui vendidit l. i. §. 2. C. de comm. rer. alien. l. nemo ex factis. ff. pro soc. ita census in portione venditoris sustinendus est, dummodo pensioni sufficiat, ut tradit Marefc. var. ref. lib. 1. c. 27. num. 1. §. 2. Honded. in cons. 58. nu. 99. lib. 1. & alii auctoribus relatis Conc. qm. 20. n. 7. §. 8. & 17. Mastrill. ad Gregor. q. 5. n. 114. & Duard. in d. §. 14. n. 4. & Rota coram S. Lud. dec. 215. n. 4. Beltramin. ad eund. n. 16. & post Cenc. dec. 538. n. 9. ¶ Quod verum est, tamen si totum pradium in instrumentum

28 census suis finibus designatum sit, quia nihilominus censetur venditor portionem censui opposuisse, quae illius propria est, ut tenet Alex. in cons. 14. n. 3. lib. 3. Rub. Alex. cons. 99. n. 2. Ludovisi in d. dec. 225. n. 4. & in specie Marefc. loc. cit. nu. 4. Rot. post Cenc. in d. dec. 538. n. 10. & Cenc. in d. q. 20. nu. 9. quibus addo Duard. in d. q. 9. n. 12.

29 His congruenter dicendum est, si quis censum super re constituit, quam prius in censum alteri concesserat, & cuius dominium a se abdicaverat iuxta naturam contractus censualis, censum nihilominus sustineri, quia intelligitur non ipsi rei, quae prorsus aliena est, sed censui, quem sibi retinuit, & qui in eius dominio est, redditum imposuisse. Utenim quis rem alienasse intelligitur, pro iure, quod in ea habet, l. qui t abernas. ff. de contr. emp. Crav. in cons. 493. n. 4. Manns. de sac. & amb. lib. 4. tit. 9. n. 33. Marefc. loc. cit. n. 3. & Cenc. in d. q. 20. in add. n. 3. ita etiam censum imposuisse iure quod habet, ut in specie tradit Duard. in d. q. 25. n. 13. §. nu. 25. ubi huius rei alia exempla profert, in quibus quid sentiam in praecedentibus dictum est, & ita accipiendum est, quod diximus num. 26.

30 Tertia, & ultima declaratio est, ut licet census super re aliena nullus sit, venditor tamen teneatur ad restitutionem pretii, & id, quod interest iuxta l. i. ff. de act. emp. l. 8. §. 9. ff. de bare. §. act. vend. & Navar. loc. cit. n. 118. Boccat. d. p. 2. n. 44. & alii apud Cenc. in d. q. 14. n. 14. idemque tenet Mart. Medic. dec. 31. n. 14. & tractatum est apud Gordin. Seraph. in d. dec. 787. n. 4. vers. nec obstat ubi ait hoc interesse esse intrinsecum, & circa rem, ad quod si sciens, si ve ignorans venditor teneatur, quod etiam notat Mart. in d. dec. 31. n. 6. & nos alibi diximus. ¶ Sanè si emptor sciens rem alienam esse, & id dissimulans, censum nihilominus super ea emit, manifestum est illum non contractum censum, sed mutuum cum foenore celebrare voluisse, & ideo non potest pensionem exigere, nec etiam sub praetextu eius quod interest, quod ex contractu usurario non debetur, ut diximus q. 20. n. 1. §. seqq. & in specie docent Nav. & Bocc. loc. cit. Gutier. pract. 99. li. 2. q. 176. in fin. Duard. in d. §. 1. q. 26. n. 14. Emin. P. de Lug. in d. disp. 27. n. 74. Rota post Cenc. in dec. 309. n. 7. & Cenc. in d. q. 14. in add. nu. 14. vers. in qua diffie. ubi contrariam sententiam tribuit Mart. Medic. in d. dec. 31. qui tamen in aliis terminis loquitur nimirum de eo, qui bona fide contraxit, & postea scivit rem esse alienam, non autem de eo, qui censum scienter super re aliena emit, & consequenter animo foenerandi, ut illi Cencius imponere videtur. Idem proelius ex mente Theolog. tradit Bonac. disp. 3. q. 4. n. 8. ubi postquam constituit censum rei alienae imponi non posse absque domini consensu. Hinc, inquit, deduci potest eum, qui emit censum, sciens, vel dubitans rem alienam esse, non posse pensionem exigere, neque ratione contractus, cum sit invalidus, neque ratione interesse, quia sciens, & volens, id patitur, scienti enim, & volenti non fit iniuria, l. i. ff. de iniur. Unde Theologi hunc emptorem similem esse esse dicunt, qui par bovum a rustico emit, quem scit eos non habere, & deinde sub certa mercede locat, quo casu emptorem usuram committere omnia tenentur: & in specie ita tradunt Ugol. de iur. c. 49. §. 5. n. 2. & Gutier. d. lib. 2. c. 117. nu. 4. Frid. Mart. de iur. cons. cap. 4. n. 3. §. 4. Mart. Med. exam. 18. n. 6. Regin. lib. 2. tit. 422. & alii Theologi passim, & nos diximus q. 37. in fin.

31 Illud etiam exploratum est, eum, qui scienter censum super re aliena comparavit, pretium repetere posse, ut inquit Navar. Azor. & Regin. apud Bonac. loc. cit. vers. venditorum est. Neque enim in contractu situatio sua amittitur.

titur, l. pecu. ff. de usur. l. cum alleg. C. cod. Gail. lib. 2. obs. nu. 7. §. 14. & Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 3. num. 61. nisi quibusdam casibus, ut diximus qu. 10. imò post mortem potest creditor agere ad id, quod interest, sibi pretium restitui ratione lucri cessantis, vel damni emergentis iuxta l. un. C. de sent. qua proes quod inter. que in omnibus contractibus locum habet, & ex quacunque causa pecunia debeatur, ut in specie docet Gail. loc. cit. & Cenc. in add. d. lib. 4. q. 14. vers. nec obstat. quod tamen interesse extrinsecum est, & probari debet legitimis modis, qualiter resolvimus in d. q. 30. quo Lectorem remittimus: & ita declarandum est, quod Duard. & alii locis proxime relatis tradunt scienti, & dolo malo contractanti, interesse non deberi, quia hoc locum non habet à die mortis, & postquam pecuniam, quam verè numeravit, à venditore, seu debitore repetit, deducto tamen, si quid ante sub praetextu pensionum exactum est.

Nunc superest, ut queramus, id enim omiseram, an is, qui ea lege fundum emit, ne dominium ad eum transeat, donec solverit pretium, possit super eo fundo censum imponere. 33 Et supposita validitate pacti, dicendum est, id ei non licere, cum nondum dominus sit, & consequenter censum nullum, & invalidum esse, ut in specie docent Grat. in d. l. 13. §. dise. for. lib. 1. c. 175. nu. 1. §. 14. Paul. Bell. de prest. or. §. c. 1. l. c. 182. n. 7. Cenc. de cens. q. 26. num. 4. §. 5. Duard. in §. 1. q. 27. num. 2. §. 3. ubi ait hunc censum sine fundo esse, cui utherere possit. Denique idem tenet Rot. Rom. post Cenc. in dec. 559. n. 23. §. dec. 560. n. pr. vers. non obstat. Et licet Cenc. & Duard. iidem locis sentire videantur soluto deinde pretio censum convalescere, uterque enim ait validitatem census laterim stare in suspenso, ego existimò non convalescere, congruenter his, quae diximus n. 18. & docet ipse Cenc. in add. q. 14. n. 5. & ipse Duard. in d. q. 25. n. 19. & ratio esse potest, quia cum census ab initio nullus, vitiosus sit, tractu temporis convalescere non potest, l. quod initio, de reg. iur. nisi dicamus dominium hoc casu retrahere, quod tamen mihi nondum exploratum est.

Illud sanè certum esse arbitror, id eadè exceptiones recipere, quas diximus in censu alienae rei imposito receptas esse: 34 & inter ceteras, ut non habeat locum, si consentiente venditore, qui sibi dominium retinuit, censum constitutus sit, ut rectè tradit Duard. in d. q. 17. n. 13. & satis constare videtur ex his, quae diximus n. 20. quibus addo non obstat illa clausula reservationis domini interduum censum valere etiam ab initio, nimirum si ex aliis pactis, & clausulis contractus appareat reservationem domini additam tantum fuisse pro securiore exactione pretii, & ut venditor in concursu creditorum aliis praefertur, ut ex facto censuit Rot. in d. dec. 559. nu. 27. §. dec. 560. n. 2. & notat Cenc. in add. d. q. 26. in fin. ut si adalta sit, ut est usitatum, clausula ad habendum, tenendum, & quicquid placuerit faciendum, quia vi, & potestate huius clausulae censetur data alienandi, & ad libitum disponendi facultas, atque ita translatum dominium, ut trad. Ang. Alex. & alii apud Menoch. in cons. 361. n. 39. & Surd. in cons. 450. n. 27. & ad hanc rem expendit Rot. loc. cit. & praesertim in d. dec. 560. in fin. ne videatur venditor eodem tempore transdere, & non transerre dominium. Et saltem haec clausula inducet consensum venditoris, ut non obstante illa reservatione domini emptor possit iure venditoris salvo rem obligare, & supponere, quod satis est, ut census valeat etiam nondum soluto pretio, constat enim rem alienam consentiente domino pignori dari posse ex d. l. 20. ff. de pign. ut etiam censibus subiecti, ut fatentur omnes. Proinde cum venditionibus ferè omnibus haec clausula adici solet, vix est, ut census probari non debeat non obstante pacto, siquidem virtute huius clausulae censetur impositioni census venditoris consentisse. ¶ Quod verò Duard. 35 ait in d. q. 17. n. 12. in his locis, in quibus Pij V. constitutio recepta non fuit, censum super re ea lege empti in solutionem pretii favore venditoris constitui posse ex Covar. l. 3. c. 9. num. 6. id verò non licere, ubi constitutio recepta est, ideoque censum non valere, siquidem constitutio pro forma exigit pretii solutionem in pecunia numerata tempore contractus, declarandum est ex his, quae alibi diximus. Etenim quavis illis locis, ubi Bulla recepta est, hoc genus redditus nec debet probari non posse, redditus tamen sustineri potest pro modo, & quantitate fructuum & sequitur, l. curabis C. de act. emp. ne illud iniquissimum sequatur, ut quis re, & pretio suavit invito venditore, quo non aliter fuisset rem suam dimissurus. Quod etiam Rota censuit in d. q. 117. num. 6. §. dec. 124. num. 4. post Cencium, & ipse Cencius quæst. 48. num. 25. & alii, quos recensimus quæst. 42. num. 27. inter quos ipse Duard. in p. q. 46.

quæst. 16. num. 9. valet igitur hæc constitutio redditus, etiam ubi constitutio Divi Pij recepta est pro modo, & ratione fructuum, qui ex re percipiuntur deductis sumptibus, secundum ea quæ diximus aliis citatis quæst. 41. num. 27. quibus num. addo Peregr. in cons. 86. num. 13. l. 3. & Cyriac. contr. 261. num. 26.

QVÆSTIO LVL

Vt fundus pensioni
sufficiat.

SUMMARIUM.

1. Fundus census pensionis capax esse debet.
2. Fructus rei, quæ census subicitur, pensioni sufficere debent, deductis sumptibus.
3. Et deductis aliis oneribus, quæ certam habet prestationem.
4. Census non nisi super re libera constitui potest.
5. Census imponi non potest super re alteri census supposita, nisi fructus novo censu sufficiant.
6. Censui relicta contraria sententia.
7. Emptio rei, quæ non est, non subsistit, quamvis contrahentes imaginentur rem esse.
8. Venditio census à venditionibus aliarum rerum quomodo differat.
9. Fructus ex censu nullo non debentur etiam iis, qui lucrari solent.
10. Rota dec. 6. & 13. post tract. Censui declarantur.
11. Emptor census super re aliis oneribus obnoxia, potest pretium rapere, & redditus pro eo, quod interest.
12. Theologorum sententia, emptorem census fructus percipere non posse post scientiam nullitatis illius, declaratur.
13. Interesse rei evictæ est intrinsecum, id est quanti habuisset emptor, si res evicta non fuisset.
14. Emptor census dissimulans eius nullitatem fructus percipere non potest.
15. Venditor census, qui in casum nullitatis pretium reddere promisit, tenetur tantum ad interesse pecunie.
16. Venditor in casum evictionis non tenetur ad fructus, cum eo casu pretium reddere promisit.
17. Feliciani, & Facchini sententia immerito reprehensa à Cenc.
18. Ludovici Censui sententia censum impositum pradio minus idoneo sustineri pro parte, quæ ex fructibus prestari potest.
19. Census impositus super fundo non idoneo est omnino nullus.
20. Censui opinio ex eiusdem Censui fundamentis refellitur, & num. 23.
21. Fundus, ut sit idoneus pensioni, est de forma contractus.
Vitiis in forma etiam minimum vitiat actum.
22. Baldi doctrina declaratur.
23. Forma individua est, & divisione corrumpitur.
Census cuius pretium partim in pecunia solutum est, partim in aliis rebus est omnino nullus.
24. Bulla Pij V. de censibus, dum ait re pro parte percun- te, censum ad ratam perire, declaratur.
25. Emens scienter censum super re non idonea usuram committit.
26. Emptor sciens rem non esse idoneam fructus retinere non potest, etiam ratione eius, quod interest.
Quod tamen licet ei, qui ignoranter censum emit.
27. Census licite imponi potest super re, cuius fructus longe superant pensionem impositam.
28. Censu in venditione, neque rei emitur, neque fructus rei.
29. Census plures super uno fundo constitui possunt, dummodo fructus sufficiant omnibus.
30. Census constitui potest super re, quæ vix perire potest.

Natura venditionis est, ut ea perfecta periculum rei ad emptorem pertineat.

31. Census modico fundus magnus, vel plures fundi subici non debent.
32. Bona censui obnoxia viliora sunt ob ius retrahendi, quod competit domino census, si bona alienentur.
33. Domino census non competit ius prelationis ex iure civili, & ex natura contractus.
34. Pactum, ut dominus census aliis emptoribus præferatur, non valet, quando certum pretium census est constitutum.
35. Praelationis ius, quod domino census competit ex Bulla Pij V. non habet locum in censibus nullis, & usurariis.

Postquam vidimus censum ex forma constitutionis D. Pij V. non nisi in re immobili, vel quæ pro immobili habetur, & quæ sit fructifera, constitui posse. In qua re explicanda opus fuit de iis quaerere, qui in huiusmodi rebus censum constituere possunt, & in alios transferre. Hic congruenter quaerendum est, an factis sit rem immobilem esse, & fructiferam quocumque fructus ferat, an verò ex forma dictæ constitutionis necesse sit, ut tot referat fructus, qui pensioni sufficiant. Et quidem cum census nihil aliud sit, quam jus percipiendi redditum ex fructibus rei alienæ, & census personalis nunc sit illicitus, necesse est, ut fructus ipsius rei, quæ censui subicitur, pensioni sufficiant, & quod idem est, ut ex fructibus rei pensio redigi possit. Quod sentiunt Sarmient. select. interpr. lib. 7. c. 1. num. 83. Io. Medin. de reb. per usur. acq. qu. 11. Navarr. in comment. de usur. num. 79. & 85. & alii Scriptores Hispani apud Gutier. practic. qq. lib. 3. cap. 177. n. 8. & 9. ubi ait, id clare sensisse Divum Pium, cum sanxit re in totum, vel pro parte infructuosa reddita, centum ad ratam perire. Nam si ex post facto cum res minus fructifera redditor, census pro rata penimitur, consequens est ab initio in re aliqua censum institui non posse, qui illius fructus excedat. Hanc eandem sententiam probaverunt Virgin. de censib. p. 3. n. 29. Card. Tolet. lib. 5. c. 45. n. 2. & c. 47. num. 1. Regim. l. 25. c. 31. n. 422. Molin. dispnt. 389. num. 4. Azor. Instit. Moral. p. 3. l. 10. cap. 6. qu. 1. Avend. de cens. Hisp. c. 53. n. 3. & novissime Duard. in comment. constitut. Pij V. §. 1. qu. 47. num. 2. ubi refert hanc communem esse opinionem, quam etiam sequitur Cenc. p. 1. c. 3. qu. 3. art. 1. nunc q. 35. impress. noviss. n. 2. & in addit. huius art. in fin. concludens post Gutier. censum pro porzione, quæ ex fructibus redigi non potest, deficere in materia, & re quæ venditur, & consequenter esse nullum, & nullos fructus ex eo deberi.

Nec tantum necesse est ad validitatem census, ut rei fructus superent, vel saltem æquent pensionem impositam, sed etiam opus est, ut tot fructus ferat, qui deductis expensis, quæ in colligendis, & percipiendis fructibus sunt, pensioni sufficiant, ut rectè tradit Rebell. l. 10. quæst. 6. num. 1. Ugol. in l. de usur. c. 49. §. 2. n. 4. in fin. Bonac. de contr. disp. 3. q. 4. nu. 21. Rot. post Cenc. in dec. 88. n. 7. & dec. 89. num. 6. idem Cenc. in d. art. 1. nu. 18. Matet. var. resol. l. 3. cap. 10. num. 12. & Duard. in d. q. 47. nu. 5. Nec enim fructus dicuntur, nisi deductis sumptibus, l. 46. ff. de usur. l. fundus, ff. fam. lib. bere. l. divortio, §. imp. ff. sol. matr. & aliis cit. Ioan. Cop. de fruct. lib. 1. tit. l. c. 6. & Gilken. end. tract. c. 6. n. 1.

Neque tantum in æstimatione fructuum fundi censualiis faciendæ est deductio sumptuum, qui in eis percipiendis sunt, sed etiam aliorum onerum realium, quæ certam prestationem habent, & quibus fortè res erat obnoxia tempore constitutionis census. Nam, ut lepius dictum est, idcirco censum non nisi super rebus fructiferis imponi constitutum est, ut venditor ex illis possit jus percipiendi redditum in emptorem transferre: unde si res aliis oneribus supposita sit, quæ fructus absorbeant, vel saltem ita minuant, ut pensioni non sufficiant, cogetur venditor omnino aliunde, & ex redditibus aliarum rerum, vel ex laboribus propriæ industrie pensionemolvere: & quatenus fructus deductis p. iocibus oneribus non sufficerent, census esset sine fundo, & personalis, & lib. la obligatione personali niteretur, quod nunc est prohibitum. Et ratio est, quia hoc casu venditor plus iuris vendit, quam ipse habeat, & proinde ius huiusmodi fictum, & imaginarium est, & in re fundamentum non habet. Non enim res potest onerari, ultra quam terre potest. Quare ita sentiunt Tolet. d. c. 45. n. 2. Azor. l. 10. c. 7. qu. 2. Guier. d. l. 2. c. 166. in fin. Regim. l. 25. c. 31. n. 422. Avend. de cens. c. 61. n. 7. & 8. Sigismund. Scac. de comm. §. 1. q. 1. n. 178. Anton. Merend. contr. l. 1. c. 2. n. 8. & Bonac. de contr. disp. 3. qu. 4. n. 9. rectè subiciens

subiciens huiusmodi contractum potius mutuum esse, quam censum. † Quae confirmantur omnia, quia census constitui non potest, nisi super re libera, vel saltem cuius tanta pars libera sit, cuius fructus sufficient ad solutionem pensionis desuper impostae, ut docet, & multis Rotae decisionibus probat Cenc. in art. fundus census debet esse liber, nunc q. 42. n. 2. & 5. & Sigil. loc. cit. n. 133. & alius cit. Duard. in d. §. 1. q. 5. n. 1. & n. 15. Sed res libera dici non potest, quae aliis oneribus realibus est innexa, & obligata, quae omnes illius fructus, & totum ius percipiendi utilitatem ex ea auferunt; neque sinunt posteriores quicquam ex ea percipere posse.

Ex quibus non possum assentiri Cencio, qui in d. q. 2. art. 5. nunc q. 39. n. 2. & 3. docuit valide censum constitui posse super re alteri censui iam supposita, quamvis fructus utriusque pensioni non sufficient. Haec enim contraria sunt, & inter se pugnant, nimirum asserere fundum censum liberum esse oportere, vel saltem tantam illius partem, cuius fructus novo censui sufficient: & dicere censum valide constitui in fundo iam onerato alio censu, quamvis fructus novo oneri non sufficient. Nec enim tanta portio libera intelligi potest, in qua novus census sustineri possit. Proinde verior, & tutior est contraria sententia, censum scilicet super re alteri censui iam supposita constitui non posse, nisi fructus huius novo oneri sufficient; quam sequuntur Guier in d. q. 176. in fin. Tolet. & Azor. loc. cit. Lud. Lop. de negotiar. cap. 60. ex quo etiam Ibb. 1. Mart. Medic. in d. 30. n. 11. Joan. Franc. Leon. Thesaur. For. Eccl. p. 2. c. 15. Sigilm. Scac. in d. q. 1. n. 178. vers. infra prima. Bonac. in d. q. de cens. §. 9. vers. dixi saltem Franc. Garz. de contr. c. 28. num. 4. in fin. & Duard. tametsi perraro recedat à Cencio in d. §. 1. q. 6. n. 16. & q. 47. n. 21. Ex quibus manifestum est adversus Cencium communem esse sententiam. Quae naturali ratione probari potest. Nam ut vas capacitatis trium amphorarum duntaxat, ita tribus amphoris vini, vel alterius liquoris impletur, ut plus capere non possit, & si quid superfunditur, id totum reicit, & effundit: ita prorsus fundus, cuius fructus priori censui vix sufficient, onus alterius censui recipere non potest. Et ut qui ex acervo centum modiorum tritici, iam quicquid in horreo est, alteri dedis, & tradidit, non potest ex eodem acervo quicquam alteri dare: ita prorsus, qui ex praedio, cuius fructus sunt quinquaginta, redditum eiusdem quantitatis alteri cessit, non potest alium redditum ex eodem fundo in alium transferre, quia nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habeat; vult. l. nemo, ff. de rez. iur. l. 20. ff. de acq. rez. domin. & proinde haec nova constitutio nullum reale subiectum habet, in quo consistere possit, & ius, quod in hoc novo contractu emittitur, fictum, & imaginarium est, & ficta & nulla emptio, quia deficit materia venditionis, cum totum illud ius percipiendi redditum ex re illa iam in alium translatum sit, vel ut loquitur Scac. locat. cit. quia emptum est, quod non extat, sed est consumptum.

Neque placet, quod subicit Cencius satis esse, quod fundus tempore impositionis pro libero haberetur, vel saltem tanta illius portio, cuius fructus novo censui sufficient, idque ex dec. 6. & 13. post illius tractatum, in quibus ita definitum esse scribit, quia validitas constitutionis census non pendet ex imaginatione contrahentium, sed necesse est, ut verè, & realiter lubis res, quae venditur, & in alium transferretur l. nec empt. ff. de contr. empt. l. 7. ff. de bar. & act. vend. Neque enim in constitutione census venditur ius fictum, & imaginarium, sed verum, & reale, & realem utilitatem adterens, ut inquit Mart. in d. cap. 4. n. 2. & ipse Cenc. ex eod. Mart. in d. art. 1. n. 4. Et ut venditio aliarum rerum non subsistit, tametsi contrahentes imaginentur rem esse, si non est, l. domum in princ. ff. de contr. empt. & d. l. 7. de bar. vend. ita prorsus nec venditio iuris censualis consistit, si verè nullum tale ius est, quod venditioni subici possit, ut differit ipse Cenc. in add. dist. art. 1. in fin. vers. & multo magis, sed in hac specie nihil amplius superest, quod vendi possit, & consequenter nulla, & ficta est huius secundi census alienatio, ut dicunt Tolet. Bonac. & alii citati num. 5. & contra dispositionem constitutionis Pij V. ut Duard. loc. cit.

Et licet ad sustinendum in hac specie contractum, quidam modi excogitati sint, ut tradit idem Cenc. in d. art. 5. num. 5. & rursus in d. q. 39. n. 11. & 18. & etiam Malesc. in d. cap. 10. num. 10. Gratian. lib. 1. cap. 175. n. 21.

§. 22. inter quos illo est, ut possit emptor agere adversus venditorem, ut rem liberet, aut faciat contentare dominum prioris census ex l. 5. C. de evict. & ex Orasc. in dec. 24. num. 4. & ex d. dec. 6. post tract. Cencij, ubi dicitur in fine ita fuisse responsum seciùs omni affectu, tamen non videntur haec remedia venditioni census accommodari posse. Nam in venditionibus aliarum rerum non constituitur jus in illis; unde licet hypothecis, aut aliis oneribus obnoxia sint, venditio tamen summo iure valet, quia res est, quae venit. Quod ita verum est, ut etiam rei alienae sit venditio, ut constat ex l. 28. de contr. empt. † Sed alia est ratio impositionis census. Nam cum in venditione census ius percipiendi redditum ex fructibus rei in emptorem transferatur, & istud ius sit subiectum ipsius venditionis, sane si ius illud non superest, venditio intelligi non potest, quia deficit materia venditionis ut dictum est. Et hinc, (ni fallor,) optima ratione receptum est censum super re aliena constitui non posse, quamvis res aliena vendi possit. Quamobrem licet, cum res venit, hypothecis, vel fideicommissio subiecta sit, venditio valet, & modis illis emptori possit esse consultum ex d. l. 5. C. de evict. & aliis: aliud tamen videtur dicendum in venditione census super ea re, ex qua ius omne percipiendi redditum iam in alium distractum est, quia licet dominus prioris census deinde contentat, vel venditor illum redimat, non potest venditio census ab initio convalescere, in qua nihil fuit, quod venditioni subiceretur. Quod etiam demonstrari potest, quia si venditor non possit facere, ut habentes potiora iura consentiant, vel ob inopiam liberare fundum, census impositio nullo tempore valeret, ergo ab initio census nullus fuit, & ideo fructus referre non potuit. † Quia ex censu nullo, nec etiam fructus percipere potest, qui solitus est exercere pecuniam ad honestum lucrum, ut censuit Rot. post Cenc. in d. dec. 128. num. 3. & ipse Cenc. q. 88. n. 8. & in add. n. 15. vers. & propter, & rursus in referè simili in add. d. art. 1. sen. q. 35. in fin. vers. stante autem nullitate. Unde magis placet quod idem Cenc. sibi parum constans scribit in d. q. 42. num. 1. censum super fundo non libero, sed alteri oneri obnoxio, constitui non posse: & conclusionem hanc ab omnibus receptam esse, quae tamen non ita simpliciter accipienda est, ut eam proposuerat Cencius, sed cum declaratione, quam ipsemet affixit d. q. 42. sub num. 8. vers. licet enim, ubi addit, quod licet fundus esset obnoxius oneri alterius census, nihilominus haec secunda impositio valet, si fructus fundi sufficient pro solutione tam prioris, quam novi census.

Nec obstant Rotae dec. 6. & 13. quibus movetur Cencius, quia quod hic definitum est, censum validum esse ex eo, quod tempore impositionis census fructus rei credebantur utrique censui sufficient, non ita accipiendum est, ut data incapacitate fundi constitutio secundi census valida esset, sed quoad hunc sensum, ut supposita bona fide emptoris, qui putabat rem esse liberam, & capacem census, ut instrumento cavebatur, pensiones bona fide exactas possit reunire loco eius, quod interest ad eam utque rationem, qua census fuerat constitutus, ut declarat Duard. in d. q. 6. n. 16. quia tantumdem eius interest rem fuisse liberam. Quod verisimile est doctissimos viros sensisse, ne adversus receptam sententiam, de qua dixi, num. 5. & iuris apertam rationem pronuntialiter visentur, census constitutionem validam esse, qui per se nullo iure consistere potest. † Nam illud etiam ego probo, si nulla sit fraus ex parte emptoris, & res censui supposita detegatur aliena, vel aliis censibus, & oneribus obnoxia, quae illius fructus omnes absorbent, posse emptorem pretium repetere, & id quod interest, rem fuisse liberam, & capacem ultimi census ex l. 8. & 9. ff. de hered. vel act. vend. & l. 11. §. qui autem de act. empt. l. 8. ff. de evict. & posse hoc casu emptorem redditus capere, donec pretium restituatur, quae est sententia Avendan. de cens. c. 53. nu. 5. & cap. 61. num. 8. Anton. Gomez. Junior, ed. lib. cap. 5. num. 2. Scipion. Rovit. in pragm. 1. de censib. num. 38. & Mart. Medic. dec. 30. num. 10. & dec. 31. num. 6. & num. 16. quod etiam sentit Cencius multis locis, & praesertim quast. 19. nu. 41. & 43. & q. 35. num. 12. in fin. vers. verum enim, & ante illos docuit Francisc. Sarmient. select. interp. lib. 7. c. 1. num. 29. rectè subiiciens hoc non extrinsecum esse, sed intrinsecum, id est venire ex natura contractus ut in l. 1. §. 1. & l. si sterilis §. quisvis & §. cum per venditorem de act. empt. & proinde venire quantum

8

9

10

11

quanti interest constituisse venditionem census, & hac ratione arbitror indemnitati emptoris consulendum esse.

- 12 Et licet Theologi quidam separant tempus scientiæ, & ignorantia, & doceant emptorem, qui bona fide contraxit, posse pensiones exigere, & retinere, donec illi compertum fuit rem aliis oneribus obnoxiam fuisse: postquam vero id noverit, id ei non licere, sed teneri eas in sortem computare, vel restituere, ut Molin. *disput. 394. num. 4. Less. cap. 22. dub. 12. num. 79. Salas de censib. cap. 17. num. 12.* quod etiam scripsit Cencius in *dist. quest. 14. num. 13. & quest. 42. num. 9.* & qui Cencium fere semper sequitur Duard. in *d. §. 1. qu. 5. nu. 12. & q. 26. nu. 5.* ubi quod magis est, ait (superveniente scientia teneri emptorem restituere etiam eas pensiones, quas ante scientiam perceperat, tamen si postea seipsum, & alios involvens num. 13. dicat probabile esse illum exactas retinere posse, non ut pensiones census, sed ratione interesse ad eandem rationem, qua census fuerat constitutus, si modò emptor alium erat censum empturus, non puto tamen mutari esse sententiam, quia sive ante, sive post scientiam census, qui ab initio nullus fuit, fructus referre non potuit, ut dictum est, & ideo pensiones, ut fructus rei, quæ non est, nullo tempore exigi potuerunt, & nihilominus pensiones exactas ante scientiam retinere potest, pro eo quod interest, & post scientiam tantundem petere, & exigere, quia etiam tantundem illius interest, donec pretium restituatur. Nec enim perfectio eius, quod interest, tollitur ob scientiam, quæ postea supervenit. Alioquin non posset emptor post evictionem agere ad id, quod interest, quod ab omnium ratione alienum est, cum potius ita demum regulariter adversus emptorem agi potest, si res verè, & realiter evicta sit, *l. habere licere §. 7. & l. 70. & 74. §. nota, ff. de evict. l. qui rem §. C. eodem l. 4. in princ. ff. de act. empr. Cardin. Seraph. in decis. 321. num. 4.* & proinde verius est etiam post scientiam agere posse ad id, quod interest. Quod deinde comperi sensit Cardin. de Lug. *disp. 27. num. 75.* ubi ait Lessi, & aliorum contrariam doctrinam difficile esse.

- 13 Nec opus est, ut emptor probet, quod similem redditum comparare potuisset, vel ex pecunia negotiari, & lucrum facere, ut sensit Duard. *loc. citato, & Ugo. de usur. cap. 49. §. 5. n. 2. vers. Postremo licet,* quia hoc verum elset, si ageretur ad interesse ex eo quod pretium retinetur, & non solvitur, quod debetur *leg. 3. in fin. de eo quod cert. lit.* sed agitur ad interesse ex eo, quia censum habere non licet: & proinde istiusmodi interesse est intrinsicum, & venit ex natura contractus, & ex æquitate iudicii, scilicet emptionis, quæ est bonæ fidei, & proinde æquum est, ut venditor præstet, quicquid emptor habiturus fuisset, si res fuisset venditoris, vel libera, ut constat ex *d. 18. ff. de evict. l. si traditio, ubi Bald. quest. 4. C. de act. empr. & tradunt Sarmient. & Gomez. loc. cit. Mart. Medic. in d. dec. 31. num. 6. & Card. Seraph. in *supra cit. dec. 387. num. 8. vers. nec obstat,* quam totam sequitur, & tere transcripsit Mangil. *de evict. q. 175. num. 1. & seq.* nec alia probatione opus est, quia sufficit, quod habuerit hunc censum præ manibus, ut in re fere simili dicebat Rot. *dec. 58. num. 7.* hinc enim satis constat, quanti eius interest, censum esse nullum facti, & culpa venditoris.*

- 14 Sanè duobus casibus non est locus interesse intrinsecum. Primus est, si emptor, postquam scivit rem esse alienam, vel aliis oneribus obnoxiam, quæ illius fructus omnes absorbent, nihilominus connivens, & dissimulans in evictione census perseveravit, quia ex ista simulatione, & connivencia, quæ ex dulcedine reddituum promanat, vel potius usurarum, ut loquitur Ulpianus in *l. 10. §. si quis ff. qua in fraud. pretium in mutuum convertitur. l. 9. in fin. ff. si cert. per. l. si ventri §. in bonis, ff. de privil. credit. & proinde quicquid deinde sub nomine redditus capitur, minuit sortem non minus, quam si ab initio scivisset rem esse alienam vel non liberam, ut diximus hac ead. *quest. num. 25.* & docet Mangil. in *d. tract. de evict. quest. 83. num. 22.* & ita accipiendum est, quod Navarr. & alii Theologi docuerunt, & Scaccia *loc. citato num. 180.**

- 15 Alius casus est, cum venditor in casum nullitatis census pretium restituere promittit, quia hoc casu non tenetur ad id, quod interest censum legitime fuisse constitutum; sed ad interese extrinsecum ratione lucri, vel damni post moram, iuxta *d. l. 3. de eo quod cert. lit. & l. evictis, ff. de usur. l. si in pign. ff. de fideiuss. quia pecunia interesse intrinsecum non recipit, cum certa sit numerorum æstimatio, *l. idem, ff. de eo quod cert. lit. l. 3. ff. de in lit. iur. l. 46. ff. de fideiuss. §. 1.* Quod probari potest, quia licet, si forte res evicta est fructifera, veluti domus, vel ager, debeantur fructus recompensari post evictionem ex æquitate,*

leg. curabit ff. de act. empr. illos enim emptor habuisset, si res evicta non fuisset, ut scribit Burat. in *decis. 240. num. 9.* tamen si actum est, ut in casum evictionis pretium, vel pars pretij reddatur, venditor ad istiusmodi fructus non tenetur, ut ex *d. l. si in pign. & l. fideiuss. §. pro Aurelio, ff. de fideiuss.* censuit Rota coram Buratto in *d. dec. 240. num. 14.* qui refert ita alias censuisse Rotam in quadam Alculana 15. Martij 1606. quia contractus ex conventionne legem accipiunt *leg. 1. §. si convenit, ff. de pos. leg. contractus vers. nam hoc servabitur, quod initio convenit, de reg. iur.*

17 Sed ex his quæ diximus, perspicuum est ad validitatem, & iustitiam census opus esse, ut res tot fructus ferat, qui deductis sumptibus, & aliis oneribus pensioni sufficiant. Et proinde explosa est Feliciani sententia, qui aliud sensit *lib. 1. de censib. cap. 4. num. 7. vers. rursus non probat,* ubi clarè ait, nihil interesse ad iustitiam contractus, ut fructus prædij ascendant usque ad quantitatem pensionis, quam sententiam abominandam, & damnandam penitus inquit Cenc. in *d. quest. 35. num. 21.* ubi etiam hanc opinionem tribuit Fachineo *controverf. lib. 2. cap. 43.* & Gratian. *decept. forens. l. 141. num. 26.* sed Cencius animadvertere debuit Felicianum non loqui in terminis constitutionis Pij V. quæ subdacta Feliciani sententia defendi potest, & primos habet auctores, ut refert Salas *de censib. dub. 7. num. 7. in fin.* Fachineus verò *loc. cit.* querit duntaxat, quodnam sit iustum pretium census, & concludit iustum etiam illud esse, quod rationem tractuum excedit, veluti si quinque pro centum ex agro percipiatur, iustam tamen esse conventionem, qua septem annua, vel etiam octo emptori præstantur. Nam inquit, si rem ipsam emisset libere, & absque onere relictionis, quinque annua ex ea perciperet præter alia commoda, quæ ex prædiis, & rebus frugiferis percipi solent. Quod verissimum est, & divertum ab eo, quod illi imponitur, unde apparet immunito Fachineum à Cencio fuisse reprehensum, & Gratianum etiam, qui Fachineum secutus est. Quod cum adnotassem, prodierunt additiones Cencij ad eund. art. ubi *sub num. 8.* melius perpenfis Fachinei verbis ait illum intelligendum esse, ut super re, quæ reddit quinque pro singulis centenis, possit redditus constitui ad rationem sex, vel septem, & ita ad rationem maioris redditus, quam refert inspecto eius valore, neque tamen mutare quod Fachineo, & Gratiano imposuerat, *num. 21.* quæ meo iudicio delere, & expungere debuit. Quod scribere volui, ut appareat in reprehendis Scriptoribus cautè procedendum esse.

18 Querit etiam Cencius in *ead. quest. 2. art. 2. num. 2. nunc quest. 36.* si fortè fructus prædij pensioni non sufficiant, an census omnino corruat, vel potius saltem suffineatur pro ea quantitate, quæ ex fructibus rei præstari potest: & responder centum non omnino nullum, & inutile esse, sed sustineri, si fraus absit, pro portione pensionis, quæ ex fructibus rei redigi potest; idque ex Baldo in *cap. 1. num. 15. de iureiur. & exemplo societatis officii, quæ, si officium non est capax totius luminis, sustinetur pro rata, cuius officium est capax, ut censuit Rot. post eius *tract. dec. 91. & inter Collect. Paris. part. 2. dec. 53. num. 1. Castracan de sociis. officij cap. 5. num. 7. Scaccia de commerc. quest. 1. num. 276. & Mangil. de evict. quest. 175. num. 14.* & exemplo donationis excedentis quingentos aureos, quæ si non fuerit insinuata, non omnino irrita est, sed usque ad eam summam sustinetur ex *l. sancimus, C. de donat.* Nam inquit individuis, & separabilibus utile per inutile non vitatur, *e. utile, de reg. iur. in 6.* sed contractus census est sua natura dividuus, ut latè docet in *d. quest. 110.* & ideo sustinebitur contractus pro parte, cuius capax est res censui supposita. Denique hoc maxime congruere intentioni D. Pij, dum iussit, si forte res, cui census impostus est, reddatur infructuosa in totum, vel in parte, censum etiam in totum, vel pro parte extingui. Nam non video, inquit, retentis terminis quæstionis propositæ reddi posse rationem diversitatis, quantum attinet ad iustitiam, & validitatem contractus, quod res censui supposita ab initio incapax sit totius census, vel incapax superveniat ex post facto: & ideo idem ius in utroque casu constitui debet *arg. l. 4. §. tertius, ff. de damn. infect. ita Cenc. loc. cit. quem sequitur utius idem argumentis Duard. in d. quest. 47. numer. 25.**

Sed Auctores plurimi simpliciter tradunt hoc casu contractum nullum, & illicitum esse, ut Petr. de Gregor. *quest. 5. pm. 35. Navarr. loc. cit. n. 79. & alius citatis Mastrill.*

ad eund. num. 168. ubi ait, contractum nullius momenti esse. Sarmient. *select. interpr. lib. 7. cap. 1. num. 18. vers. fingente emere.* Scott. in *select. consil. Pontif. Theor. 259.* Maur. Burg. de *laudem. part. 2. in spec. 20. num. 35.* Milan. Can. Burg. & alij auctores Siculi apud Converian. in *addit. ad Intrigial. quest. 35.* Virgin. de *Boccat. de censu. part. 3. n. 28.* Roderic. de *ann. reddit. lib. 2. quest. 7. num. 13.* Molin. in *d. disp. 389. num. 4. vers. quatenus vero.* Thesaur. filius *quest. 32. num. 11. lib. 1.* Sigismund. Seacc. de *commere. §. 1. quest. 1. num. 117.* Binsfeld. in *c. in Civitate, & usur. quest. 12.* ubi ait hoc casu emptionem destrui, & usuram palliari, & Frideric. Martia. d. *cap. 4. num. 7. & 8.* ubi ait, venditionem hanc simulatam, & imaginariam esse.

Præterea Cencij definitio convelli posse videtur ex his, quæ ipse Cencius docuit in *addit. d. art. 1. in fin. sen. qu. 35.* censum scilicet in hac specie destitui naturalis æquitate æquivalentiæ, ut loquitur, & consequenter precium iniustum esse, & proinde huiusmodi constitutionem census nullam esse, veluti non servata forma constitutionis D. Pij, quæ sancitum est, ut redditus annui non nisi iusto pretio emi, & constitui possint, ut dixit *part. 2. cap. 1. quest. 1. art. 4.* nunc *quest. 47.* Deinde ait venditionem census pro ea parte, qua fructus pensioni non sufficiunt, carere sua materia, & consequenter nullam esse ex Guier. in *d. quest. 177. num. 6.* idque clarius apparet ex d. constit. Pij V. dum re in totum, vel pro parte infructuosa reddita, voluit quoque censum ad ratam perire. Nam, inquit, multo magis dicendum est voluisse censum nullum esse, qui ab initio imponitur fundo pro parte pensioni non idoneo, concludens aperissime in *vecl. frante autam nullitate.* ex hoc genere census nullos fructus deberi, nec ratione eius, quod interest etiam in his, qui negotiari, vel lucrari solent. Proinde si nulli census ex eo debentur, ut hic Cencius docet, consequens est pro parte non valere, ut scripsit in *art. leg. quest. 36. num. 1.* nam si pro ea parte valeret, quæ fructus pensioni sufficiunt, sequeretur, saltem pro ea parte fructus referre posse, & ita ex eo aliquot fructus deberi, quæ sibi invicem pugnant. Nam, nullos fructus deberi, & aliquos fructus deberi sunt contradictoria, quæ secundum Logicos simul stare non possunt.

Denique quia quod res censui supposita sit capax pensionis ex constitutione D. Pij V. est de forma contractus, nec censui reali admisceatur personalis, qui est prohibitus, ut notat Boccat. *loc. cit.* & Molin. d. *disp. 389. num. 4. vers. ne ergo census.* & alij tere omnes citati *nu. 19.* & impletur Cencius in *addit. dict. art. 1.* illis verbis. *Sed etiam quia in dicta impositione census non servaretur forma tradita in constitutione Pij V. in vers. rursus nisi,* quo posito consequens est totum contractum corruere, & irritum esse, quia forma non servata etiam in minimo, contractus consistere non potest, ut diximus multis locis, & docent Alex. Dec. & alij apud Gaill. *obser. 19. num. 17. lib. 2.* & Bellou. de *potest. err. qua incomp. lib. 2. cap. 65. num. 1.* & ipse Cenc. in *d. quest. 49. num. 15.* & Duard. §. 2. *qu. 1. num. 16.*

Necque obstat auctoritas Baldi in *d. c. 1. num. 15. de in reor.* quia loquitur in terminis iuris communis, & de redditibus, qui illis temporibus frequentabantur in aliquibus Civitatibus Italiae, & ait hoc genus contractus licitum esse, quia videtur quædam emptio, dum tamen ex isto contractu quis excessive non lucretur, id vero tantum rescindi, quantum modus exceditur, quia, inquit, quod sit ultra modum, reducitur ad modum, & mensuram *l. rogasti, §. si tibi, ff. si recer. per. & notat in l. placuit, ff. de usur.* Nos vero loquimur in terminis Bullæ D. Pij V. quæ huic contractui certam formam præscripsit. Quæ proinde ad unquam servanda est, cum sit individua, & in sua integritate consistat, ut eleganter tradit Gaill. *loc. cit.* & Hennig. de *fideiuss. cap. 11. num. 23.* Gratian. *discept. cap. 853. nu. 28.* ubi citat Cencium, & ipse Cencius d. *quest. 49. num. 17. & 27.* & constitutum est a Divo Pio illis verbis. *Contractusque sub alia forma positos celebrandos faceratis iudicamus, & hac unica ratione corruunt omnia Cencij fundamenta, quæ posui num. 18.* non enim momentum habens in his, quæ sunt de forma, quæ vel ipso Cencio teste individua est, & divisione corrumpitur. Et mirum est Cencium in hoc *art. 1. sen. quest. 31. nu. 11.* dicere contractum census sua natura dividuum esse, & in *d. quest. 49. num. 20.* ubi querit, an contractus census, cuius precium partim in pecunia, partim in alia specie solutum est, saltem proportionem pecunie sustineatur, contrarium scribere. Ait enim contractum census individuum esse, sicut ceteri omnes, *neg. l. cum duo, ff. de in diem addit. & l. triticum de verb.*

oblig. etiam si plura contineat capita ex Angelo, Surd. & alijs, & proinde inquit, cum pro forma sit inductum, ut in hoc contractu integrum pretium solvatur in pecunia numerata, si pars eius in alia specie solvatur, ratione individuitatis formæ & contractus venditionem totam corruere, cum in individuo utile per inutile vitietur, *l. 1. §. sed est mihi de verb. ob. & proinde eam formam census omnino nullam, & irritam esse, ut concludit num. 24.* & nos diximus *q. 99. num. 36.* ex quibus constat Cencium contraria dicere.

Denique nihil obstat argumentum, quo maxime movetur Cencius ex constitutione D. Pij, dum sancit re in totum vel pro parte infructuosa reddita, censum etiam in totum, vel pro parte perire: quamvis dicat non posse reddi concludentem rationem diversitatis sive ab initio, sive ex post facto res sit minus idonea pensioni, ideoque idem jus utroque casu statuendum esse. Etenim respondeo non admodum difficile esse diversitatis rationem adferre, si quidem quod D. Pius constituit censum in totum vel pro parte perire, si res in totum, vel pro parte pereat, vel fiat infructuosa, id ad ipsam ius percipiendi redditum, id est ad ipsum censum iam constitutum pertinet, qui veluti res quanta divisionem patitur, & in partes dividi potest, *l. Scit. 10. in princ. ff. de ann. & mensur. leg. 1. 2. §. 1. de verb. obligat.* & proinde cum census rei immobili inhæreat, nihil mirum est, si ad modum subiecti percipientis ipse quoque extingatur, & pereat, ut ostendit *l. forma §. illam ff. de censu. l. 2. C. de alluvion.* & docet Molin. in *disp. 393. nu. 3.* & Joan. Bapt. Cost. de *peps. var. quest. 39. num. 4.* sed nos loquimur de contractu census, & de ipsa constitutione census, de cuius forma est, ut imponatur rei, cuius fructus census sufficiant, ut dictum est, ideoque si res pro parte sic incapax integræ pensionis, ratione individuitatis formæ, & contractus, ut loquitur Cencius in *d. q. 49. num. 20.* consequens est constitutionem census ab initio, nec in parte consistere posse.

Illud verò certum est, si emptor tempore constitutionis census sciebat fundum pensioni non sufficere, contractum omnino irritum, & usurarium esse, quia in his terminis apparet emptorem non habuisse animum emendi censum, sed tenerandi pecuniam, & hac in re adfertur Duardo, & Cencio, qui id scribunt *loc. cit.* ut etiam Maltrill. ad Gregor. *q. 9. num. 248.* & Thesaur. in *d. q. 32. num. 11.* Etenim ad validitatem, & iustitiam census necesse est, ut is, qui redditum stipulatur, habeat animum emendi censum, non mutuandi pecuniam (sub tenerando, ut scribit idem Thesaur. *loc. cit.* Henric. de Medic. in *notis ad pragmat. Alphonfi Regis de censu. num. 1. & 2.* Sarmient. in *d. c. 1. nu. 14. & 18.* & Bonac. d. *disp. 3. qu. 4. num. 5.* hic vero animus contrahendæ emptiois deficere videtur, cum pensio non concurret cum fructibus rei, sed cum quantitate pecunie, quæ sub specie census numeratur, & recipitur, & evidenter arguitur emptor non ex fructibus rei redditum emere voluisse, sed ex obligatione venditoris, & captare lucrum ex pecunia, quam seorsum ad libitum sub prætextu incapacitatis fundi repetere possit.

Sane illud interest inter scientem, & ignorantem, ut emptor sciens tempore contractus rem minus idoneam esse, pretium quietem repetere possit, nec enim ex contractu usurario fors amittitur *l. usuras, ff. de usur.* & diximus multis locis: non tamen possit fructus petere, vel retinere, nec etiam sub prætextu eius, quod interest, quia, ut sæpius dixi, ex contractu usurario interesse non debetur. Ita verò qui bona fide contraxit, & pretium repetere potest, & agere ad id, quod interest rem fuisse idoneam, *l. 8. & 9. ff. de hered. vel act. vend. & §. ult. Inst. de empt. & vend.* ubi dicitur emptor habere actionem ex empto, ut consequatur quod sua interest. Et multo magis si venditor emptorem deceptum asserens, ut est usuratum, tantum esse liberum, & capacem pensionis, si quidem exploratum est emptorem hoc casu posse a contractu discedere, *l. si deus C. de rescin. vend. l. 3. §. ult. ff. pro socio, l. si legat. ff. de ad. Molin. de contract. *disp. 352. num. 2.* Gratian. *discept. l. 1. cap. 173. num. 23. & dec. 13. num. 18.* & agere ad id, quod interest deceptum non fuisse d. *§. ult. Inst. de compr. & vend. & d. l. 9. de hered. vel act. vend. l. empti actio. C. de evict.* & alius citatis Kovic. ad *pragmat. 1. de censu. num. 38.* ubi pro regula constituit, quod in omnibus casibus, in quibus licet recedere a contractu, & pretium repetere, venditor teneatur ad pensiones non ut pensiones, sed loco eius quod interest, idem sentit Duard. in *d. q. 47. n. 16.**

Illud verò receptum est, censum licitum, & valide constitui posse super re, cuius fructus longè superant quantitatem pensionis impostæ. Ita cum scribitur Azor. *lib. de censu. cap. 6. quest. 2.*

qu. 2. Theſaur. in d. qu. 32. num. 18. & alij apud Cencium qu. 38. num. 3. quibus consentiunt Bonacin. in d. qu. 4. nu. 20. & Duard. in d. qu. 47. num. 38. Nec enim id vetat constitutio Pij V. nec aliorum Pontificum. Et sane si ad iustitiam huius contractus esset necessaria proportio rei ad annuam prestationem, Divi Pontifices cum referunt, vel prescribunt formam huius contractus, non pretermisissent qualitatem adeo notabilem, & necessariam, ex qua scilicet penderet iustitia, & validitas contractus, ut in simili ferè specie inquit Felic. lib. 1. de censib. cap. 4. num.

- 28 7. Quamobrem cur non liceat id, quod nulla lege prohibetur. † Secundò quia in venditione census non emitur res, nec emuntur illius fructus, sed ius percipiendi redditum ex illius fructibus, ut multoties dictum est, & tradunt Rebell. lib. 10. quest. 10. num. 12. & latissimè omnium Felician. tom. 2. lib. 1. cap. 4. num. 1. & 2. unde ad iustitiam, & æqualitatem inter contrahentes servandam non est necessaria proportio, & æqualitas inter rem censitam, & redditum, quia sufficit, ut servetur inter rem venditam, & pretium rei: & proinde cum in constitutione census vendatar redditus annuus, non fundus, cui redditus imponitur, satis est ad iustitiam contractus, si æqualitas adsit inter pretium, & annuam præstationem. Nec enim plus solvit, qui ex ampliore prædio, quam qui ex parvo licet idoneo eandem pensionem solvit. † Tertio ut potest dominus rem liberè alienare, etiam post impositionem census ex ipsa constitutione D. Pij, ita potest diversis temporibus plures census imponere super uno, eodemque prædio, dummodo fructus pensionibus omnibus exsolvendis sufficiant, ut sentit Card. Folet. lib. 9. cap. 45. num. 1. Joan. Franc. Leon. Theſaur. fir. Eccl. par. 2. cap. 15. num. 6. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 4. num. 8. Theſaur. filius in d. quest. 32. nu. 19. Rota post Cencium in dec. 95. num. 1. & decis. 499. num. 11. quæ citat Cencium, & quam vicissim citat Cencius in addit. arr. 5. num. 2. quest. 2. cap. 3. part. 1. num. qui 39. & Duard. in d. §. 1. quest. 6. num. 18. ubi notat id obtinere etiam irrequisito domino prioris census, quod argumentum est, super re magni redditus, & valoris exiguum censum imponi posse. Denique hæc sententia consuetudine recepta est, ut testatur Azor. in d. cap. 6. vers. in primis. & Bonac. loc. cit. quæ est optima legum interpretas l. 37. ff. de leg.

- 30 Neque obstat, quòd quidam dicunt, hoc casu censum vix perire posse, quia ut res nullis calibus obnoxia vendi potest, si forte aliqua est, quæ sit huiusmodi, ita & census super illa validè constitui potest. Nec enim natura contractus exigit, ut res, cui census injicitur, peritura sit, neque constitutio D. Pij V. sed tantum, ut si forte res censui opposita in totum, vel ex parte perit, census quoque, qui illi inhaeret, in totum vel pro parte perimatur, nimirum secundum naturam venditionis, quæ est, ut perfectò contractu, periculum rei venditæ, si quod forte contingat, ad emptorem pertineat. l. 7. ff. de peric. & cumm. rei vend. l. 1. C. eod. unde nihil refert, quod res facile, vel difficilè perire possit, ut scribunt Molin. in d. disp. 386. num. 5. Avendan. de censib. cap. 51. num. 4. Theſaur. in d. qu. 32. num. 19. Cencius in d. qu. 38. num. 4. & 5.

- 31 Nollem tamen, cum dimidia, vel minor pars fundi præstationi annuæ satis est boni viri arbitratu, ut totus fundus huic censui subiciatur: vel cum unum prædium satis idoneum est ad pensionem sustinendam, ut super aliis bonis venditoris quamvis certis, & suis finibus designatis eadem pensio superimponatur. Nam, quamvis ex natura rei liceat super re longè plus fructifera, & super pluribus distinctis prædiis eundem censum injicere, ut dicam, grave tamen est, nec proorsu iniustitia caret tot bona, & tantopere excedentia parvo censui subicere. Non quidem ob rationes Manent. de contr. libell. quest. 2. part. 2. nu. 8. & 9. quia scilicet hoc casu pretium non esset iustum habita ratione fructuum, qui longè pensionem excederent, vel quia nunquam esset locus remissioni, seu diminutioni pensionis, si forte casus aliquis veluti grandinis, aut uredinis fructus affligerit. Hæc enim refellit Cencius in add. d. ars. 4. sen quest. 38. num. 6. vers. rationes autem Manenti. † Sed hæc ratio, quia licet hic census per se exiguus videatur, bona tamen venditoris, quæ huic oneri subiciuntur, viliora sunt, quandoquidem, si distraherentur, ubi Bulla Pij V. recepta est, potest dominus census ea eodem pretio isdemque conditionibus retinere, vel retrahere, ut nominatim ex hæc constitutione concessum est, & observant Molin. in

- 22

disp. dispnt. 391. num. 8. vers. Caterum Pius V. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 1. nu. 29. vers. similiter & censuit Rota post Cencium in dec. 71. num. 3. & 4. dum utitur arg. l. ult. §. 1. C. de iurè emphyt. quod domino rei captiosum esse potest. Nec enim tam facile inveniet, qui iusto pretio rem emere velit, cum sciat emptor dominium census illi præterendum esse, & illi rem auferre posse, ut censuit Rota apud Cardin. Seraph. dec. 1474. num. 2. vers. nec obstat, & post Cencium in dec. 159. num. 3. & dec. 306. & 308. in princ. Gratian. dispcep. sup. cap. 903. num. 1. & tractat Cencius qu. 65. & 66. & Duard. in §. 4. quest. 9. & seq. Et proculdubio, hoc ius prælationis res est pretio æstimabilis, & auget pretium, & valorem censu, & eò magis, quò hæc facultas in ampliora, & pluraz prædia exerceri potest, si census super latifundiis, & pluribus fundis constitutus sit, ut manifestum est, & ostendit ex l. fundi. 70. ff. de contr. empt. & ex his quæ tradit Petr. Greg. de censib. quest. 7. num. 5. Roderic. loc. cit. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 6. num. 196. & Lud. Lopez. de contrab. & negotias. lib. 1. cap. 57. vers. binc etiam colligitur.

Sane quod dixi, domino census illud ius prælationis competere, id novo iure ex constitutione Pij V. inductum est. Nam ex iure communi, & ex natura contractus emptori census nullum tale ius competere certum est. Ita enim constat ex l. dudum, C. de empt. empt. & docent Avendan. & Mauenz. apud Felic. in d. cap. 10. num. 8. vers. utrum autem. Roderic. in d. quest. 1. num. 29. & Mastrill. ad Greg. qu. 7. num. 35. quod etiam novissimè docuit Duard. ad d. constit. Pij V. §. 4. qu. 16. nu. 9. qui propterea tradunt in regois Hispaniarum, & Siciliz, & aliis regionibus, in quibus non servatur constitutio Pij V. hoc prælationis ius domino census non competere, nisi id nominatim conventum sit. † Imò subducta constitutione D. Pij, licet id in creatione census in pactum deductum fuerit, si tamen certum pretium redditibus annuis constitutum est, non potest hoc pactum aduersus tertium exerceri, nisi ultra legitimum pretium aliquid venditori numeratum sit, quo gravamen illud possit compensari, vel nisi levior redditus constitutus sit, quam lege permittitur, vel denique alia ratione fiat huius oneris compensatio, ut scribit Frideric. Martin. in d. cap. 6. nu. 388. & Roderic. in d. qu. 1. num. 29. vers. unde cessante, quia, inquit, licet hoc pactum in venditionibus aliarum rerum recipiatur, id efficit partium consensus, qui tamen in contractu census attendi non debet, quatenus excedit legitimum modum, & onerat venditorem. Et licet aliud sentiat Gutier. in d. cap. 167. n. 3. & Felic. loc. cit. nu. 8. quasi hoc pactum nullum onus contineat venditoris, id tamen merito refellit Roder. loc. citat. quia negari non potest conventionem hanc onerosam esse venditori, si quidem illi auferat liberam facultatem alienandi rem suam, ut inquit Rota post Cencium in d. decis. 306. num. 5. & probari potest ex l. dud. quæ ait id gravo, & iniurissimo videri.

Ceterum, quò diximus ex constitutione D. Pij domino census ius prælationis competere, locum non habet, si census, cuius vigore agitur, nullus, & invalidus sit, ut docet Gratian. in d. cap. 903. num. 8. & Cencius in addit. d. qu. 65. n. 1. in fin. & Duard. in d. §. 4. qu. 13. numer. 6. Voluit enim Summ. Pontifex hæc in re favore emptoribus reddituum, non scenerantibus pecuniam: sed potius eorum avaritiam cohibere, ut ex prælatione huius constitutionis manifestum est. Cetera à Cencio, & Duardo petenda sunt.

QVÆSTIO LVII.

An si res censualis casu aliquo fiat infructifera, vel pereat, census in totum, vel ex parte perimitur.

S V M M A R I V M.

1. Fundo census infructifera reddito census perit.
2. Fundo factu infructifero, venditor census, neque pensiones in futurum prestare, neque pretium reddere tenetur.
3. Pensiones soluta postquam res facta est infructuosa, repetuntur.
4. Fundus quando infructuosus factus dicatur, ut census pereat. num. 48.
5. Mutatione fundi perit census, ut si aquis inundatus sit.
6. Fructibus pereuntibus sine interitu, & mutatione rei census non perimitur.
7. Neque hoc casu pensio minuitur.
8. Collecta census non minuunt.
9. Domini reddituum illos in Italia immunes habent ab oneribus.
10. In censu non emuntur fructus rei.
11. Emphyteuta onera prestat, licet magna sit pensio.
12. Virginij Boccas, & aliorum sententia, ut onera inter dominum rei, & dominum census dividantur. Qua auctori non placet.
13. Domini reddituum onera ipsa redditibus imposita prestare debent. Roviiti Iunioris dicta quadam notantur.
14. Culpa aut dolo debitoris si fundus non tulit fructus, vel pauciores, pensio non minuitur.
15. Culpa est fundum censualem non arare, & serere. Possessor fundi censualis potest cogi, ut rem colat.
16. Fructibus unius anni sine culpa debitoris amissis, annuus dominus census expectare debet fructus sequentium annorum. Cencius ita opinatur.
17. Cuius sententia auctori non probatur.
18. Census constitutio ad eos contractus pertinet, quibus aris alieni usum redimimus.
19. Obligatio census non habet conditionem, si fructus nascantur. Pensionis super Beneficio, & redditus annui differentia.
20. Legaris, & stipulationibus fructuum ex certo pradio, inest conditio, si fructus nascantur.
21. Cencij sententia quibusdam casibus retinetur, veluti si actum est, ut ex fructibus rei pensio prestetur.
22. Et in censibus reservatis.
23. Re pro parte precepta, vel infructuosa reddita, si quod superest, pensioni sufficit, pensionem minui, qui sentiant.
24. Contraria sententia integram pensionem prestandam esse, quam Rota probat.
25. Census duobus pradiis impositus uno percunte sustinetur in alio, si sit capax integra pensionis.
26. Rij V. constitutio ex subiecta materia recipit interpretationem iuris.
27. Tributa pro modo agri, census pro modo pretij prestantur.
28. Census qua ratione pradio inhereat. Servitus super qualibet parte fundi capax retinetur.
29. Canon emphyteuticus non minuitur, licet pars fundi pereat.
30. Divise fundo censuali dominus census potest singulos possessores in solidum convenire, quatenus fructus percipiuntur.

31. Cencij sententia, qua non omnino placet auctori.
32. Possessores rerum censualium in solidum possunt conveniri, quatenus ex fructibus rei percipi potest.
33. Nisi agatur hypothecaria, aut Salviana interdicta.
34. Possessor in solidum conveniri potest pro pensionibus a die possessionis decursis, non pro prateritis. Possessor etiam pro prateritis convenitur, si hypothecaria, aut Salviana agatur.
35. Dominus census non potest agere adversus tertium pro pensionibus decursis, si in earum exactione negligens fuerit.
36. Possessor rei censualis, abdicans a se possessionem, ab intere census liberatur.
37. Quamvis redditum simpliciter salvare promiserit.
38. Possessor dimittens rem a pensionibus prateritis non liberatur.
39. Dominus divisioni consentiens non agit in solidum contra possessores. Et quando consensisse videatur.
40. Sententia in personas scinditur.
41. Possessores non nisi pro rata conveniuntur, ubi id consuetudine receptum est.
42. Census re percunte perit.
43. Census, si flumen mutato alveo per pradium fluat, extinguitur, nec reviviscit, tamen si flumen recedat.
44. Census super domo destructa non restituitur, quamvis dominus eam restituat.
45. Infructus adibus collapsis, & restitutis non restituitur.
46. Lemelli sententia de agro censuali aquis occupato.
47. Qua confirmatur.
48. Argumentum ab usufructu ad censum, validum est.
49. Dec. Rota 349. post tractat. Cencij refertur, & in dubium revocatur.
50. Usufructus restituitur, si flumen eodem impetu recedat.
51. Inundatio speciem fundi non mutat.
52. Usufructus non restituitur, cum res alia est.
53. Census impositus vineæ, si vitis percute, quoque perit.
54. Nisi quatenus ex fructibus soli redigi potest. Solum maxima pars vineæ.
55. Emphyteusia in solo vineæ consistit.
56. Census perimitur re dolo, vel culpa debitoris precepta.
57. Sed conveniri potest ad id, quod interest.
58. Boccasii, & Navarra de Molendino destructo contraria sententia.
59. Auctoris inter utramque distinctio. Vnusquisque res alterius curare debet, ut suas.
60. Debitor census potest cogi, ut rem censualem colat, & reficiat.
61. Et interim pensionem solvere.
62. Dominus emphyteusis potest cogere emphyteutam, ut rem reficiat, & canonem prester.
63. Molendino novo fraudulenter constructo ex materia primi, debitor census tenetur super novo censum constructuere. Vel pretium reddere, & id quod interest.
64. Molendino novo constructo ex eo quod aqua ad prius edificium duci non potest, census non debetur.
65. Nisi quatenus ex edificio redigi potest.
66. Bannario molendino destructo census non extinguitur.

Qvod diximus rem, que censui subijcitur, natura sua fructiferam esse oportere, & capax census, ita verum est, ut si res aliquo casu in totum, vel pro parte sterilis, & infructuosa efficiatur, census quoque in totum, vel pro parte extinguatur, & pereat. Ita a Divo Pio sancitum est si prestremo, & nos diximus quæst. preced. num. 24. & lex forma de censib. l. 2. c. de alluvion. & ex Molin. disp. 393. n. 3. Sarmient. lib. 7. cap. 1. num. 29. & omnes probant, quia cum ad iustitiam huius contractus necesse sit, ut res sit fructifera, imò hoc nunc sit de illius forma, si forte res inutilis efficiatur, aut impar pensioni, contractus destituitur fundamentum, quo nitebatur ad sui iustitiam, & validitatem, ut ait Rota post Cencium in dec. 88. n. 4. & res deducitur ad eum casum, a quo incipere non poterat, l. 11. ff. de serv. l. pluribus in fin. ff. de verb. oblig. Et hoc casu venditor census non tantum liberatur a restitutione pretij, quia pecunia hæc in illius dominium transit l. 1. ff. de rer. permut. l. ex empto. S. l. ff. de act. empt. & ideo sine illius culpa ab eo auferri non debet, sed etiam a pensionibus in futurum prestandis, quia si perit census, id est jus percipiendi annuam prestationem,

nem, consequens est pro ratione, & portione, quia census peti-
ti, & quaterus fructus non sufficiunt, nullum jus superesse
ad pensiones percipiendas d. 12. C. de alluvion. & palud. l. 2.
C. de jur. empht. & recte notat Rot. in d. c. 88. n. 6. Roeder. de
pau. reddit. lib. 3. q. 7. n. 4. & alii auctoribus relatis Cenc. par.
3. cap. 1. §. 1. art. 1. n. 1. nunc. q. 99. §. 9. 102. n. 4. §. 7. & in
add. n. 1. quibus consentit Ugolin. de usur. cap. 45. §. 16. nu. 1.
& 2. vers. item non teneri, & Mart. Medic. exam. 18. nu. 9. †

3 Quamobrem, si forte postquam res infructuosa reddita est,
pensionem percepta sunt, dominus census ad earum restitu-
tionem tenetur, indebitè enim illas percipit ex l. quod indebi-
tum. C. de elec. ff. de cond. indeb. Sard. conf. 80. n. 22. & cen-
sui Rota post Cencium in quadam Ravennatensi dec. 540.
n. 2. & in eadem causa in dec. 545. n. 2. & Cenc. q. ult. n. 2.

4 Illud verò hic sciendum est, prædium census tunc infru-
ctuosum factum censi ad hoc, ut census in totum, vel ex
parte intereat, quando restota, vel ex parte sterilis, & infru-
ctuosa perpetuo redditur, ut declaravit idem Divus Pius ad
expostulationem Siculorum in alia eius constitutione, quæ
incipit. *Esti Apostolica sedis his verbis. Declaramus rem in-*
fructuosam quæ tenet, vel ex parte infructuosa perpetuo reddi-
tur, non autem ex qua fructus uno, duobus, pluribusve annis,
sive tempestate, sive alio casu non proveniunt. Et ita nulla hu-
jus declarationis eiusdem Pontificis facta mentione expli-
cant Molin. in d. disput. 391. n. 3. Leon. Less. de just. & jur.
lib. 2. cap. 22. n. 88. & Cenc. d. q. 102. n. 9. & qui Cencium se-
qui solet Duard. in §. 9. 4. n. 8. † Quod contingit, quoties
fundi censuales status ita in pejus mutatus est, ut non amplius
aptus sit ad ferendos fructus, ut explicat idem Cencius loc.
cit. & Scortia in sel. conf. Pontif. epist. 105. Theorem. 272.
vers. non dicitur tamen, ut si ager mari, aut flumine, aut palu-
dibus occupatus sit, ut in specie d. 12. c. 88. §. 4. vel
ut sæpe contingit in hoc Nicensibus tractu, qui totus asper & pe-
trosus est, si glareæ, & lapidibus ob aquarum vim obruatur.
Ut enim mutatione rei usus fructus amittitur l. 5. §. rei muta-
tione, & l. si ager 23. ff. quib. mod. usufr. amitt. ita profus
censum interire dicendum est ob similitudinem, quæ est inter
censum & usum fructum, ut dicitur Rot. in d. dec. 88. nu. 1.
& d. dec. 349. in fin.

5 Cæterum si salva rei substantia, & nulla mutatione facta
vis tempestatu calamitose fructus omnes, vel fere omnes
uno, duobus, vel pluribus annis abstulerit, cuius rei exem-
pla sunt plurima in l. 15. ff. loc. dicendum est, censum non
interire, ut sentit Navarr. in comment. de usur. n. 117. Molin.
in d. disput. 391. n. 3. Binsfeld. in c. in civitate, qua est. 12. in consil.
13. de usur. Frid. Martin. de jur. cens. cap. 8. n. 232. Ugolin.
in d. §. 16. n. 2. vers. non tamen, & alii auctoribus citatis Ioan.
Bapt. Scortia in d. Theorem. 266. & 271. & clare declaravit
idem D. Pius V. in d. conf. ad Siculos 1. Imò, & hoc casu,
quod aliud sentiat Theaur. jun. in addit. dec. 20. §. d. q. 32. n.
25. in fin. & seq. & novissime alii citatis Cynac. comment. 296.
num. 2. & seq. integra pensio solvi debet domino censui, ut
respondit Surd. in consil. 162. n. 15. & 16. Fab. Furius. conf.
66. n. 5. l. 3. & sentit Navar. & Frid. loc. cit. Rebell. h. to. q.
10. n. 11. & 12. & alii citatis Cencius q. 38. num. 6. & seq. ubi
meminit d. constitutionis D. Pij ad Siculos. Idem docent
Bonifign. de censib. cap. 5. num. 13. Madius Caufid. de requis.
cens. q. 7. num. 3. & 4. Rebell. lib. 10. q. 6. num. 11. Azor. par.
3. l. 10. c. 6. qu. 6. Binsfeld. in d. c. in civitate post consil. Pij V.
candit. 9. & Lessius in d. c. 22. n. 83. ubi ait rem censui suppo-
sitam, si secundum nullam sui partem sit absolutè, & in per-
petuum infructifera effecta, manere secundum se totam, &
& secundum omnes sui partes obligatam pro integra pensio-
ne. Neque enim emuntur fructus rei, ut sæpius diximus.
Nec census imponitur super fructibus rei, sed super re: nec
est jus percipiendi eodem numero fructus, qui ex re nas-
cantur, alioquin non posset centuaris de illis disponere:
sed est jus percipiendi redditum annuum, quændiu res manet,
& est apta fructus referre, sive anni steriles sint, sive fertiles,
sive res quotannis, sive alternis fructus ferat, ut expendunt Sa-
lasub. to. n. 2. vers. sed merito & dub. q. 1. vers. sed etiam tunc
Bonac. in d. q. 7. num. 11. Filliuc. de censib. cap. 2. nu. 206. &
330. notans in fine post Rebell. & Salas, alioquin assiduas fu-
turas lites inter emptores, & venditores reddituum: & præ-
fertim admittit compensationem fertilitatis præcedentium, &
sequentium annorum, ut admittunt auctores contrariæ
opinionis apud Cynac. loc. cit. num. 13. quod retenta nostra
sententia superfluum est quærere.

6 Quinimò illud etiam retinendum est, etiamsi onera, &
collectæ, quæ rebus, vel personis pro rebus indicantur, om-
nes fructus, vel majorem partem abstulerint, quia adhuc
tenetur venditor, & debitor census ad integram pensionem

præstandam, quamvis ei nihil reliquum sit ex fructibus præ-
dij. Et enim ex ipsa constitutione Divi Pij, ille ad onera
tenetur, qui ex natura contractus ad eorum solutionem te-
nebatur: unde cum ejusmodi onera spectent ad dominum
fundi l. 1. §. ult. C. sine cens. vel relig. l. Imperatoris Palapub.
dicendum est integram pensionem præstandam esse, nec ex
hac causa minui oportere, ut re & Constantiane Navar. in d. com-
ment. de usur. num. 132. Surd. in d. conf. 162. nu. 25. & 26. V.
vius in dec. 369. num. 14. Menoch. cor. cons. 983. Joann. Francisc.
Leon. for. Eccles. lib. 2. c. 15. n. 42. Ugolin. de usur. cap. 45. §. 13.
n. 4. Bonac. disp. 3. q. 4. n. 30. Gratian. disp. cap. 410. nu. 2.
& cap. 955. nu. 30. & 44. & res. dec. 20. Joann. Bapt. Scort.
Theorem. 171. vers. scilicet vero. Cenc. lib. 2. de censib. qu. 1. nu. 25.
ultima impress. Taurin. Duard. in proem. d. consil. q. 24. nu.
27. & secundum hanc sententiam censui Senatus Pedemont-
anus, ut refert Theaur. filius in d. qu. 32. num. 26. qui tamen
contrariam sententiam sequebatur. Existimabat enim in
terminis constitutionis Divi Pij rem infructuosam fieri, quan-
do sine ulla ejus mutatione casu aliquo fructus omnes amissi
sunt, quod omnino repugnat declarationi ipsiusmet Pon-
tificis, ut dictum est num. 4. à qua discedere non debe-
mus. † Et observandum est maxime, quod memorat idem
Joann. Francisc. Leo. loc. cit. num. 50. sententiam Vir-
ginij de Bocat. aliud opinantis non esse usu receptam quia,
inquit, eadem post constitutionem Pij V. in tota Italia emp-
tores censuum illos liberos ab omnibus oneribus semper per-
ceperunt: Idemque notat Menoch. in d. cons. 983. num. 29.
& Ugolin. loc. cit. & apud nos hoc jus hæcenus obtinuit:
imò contractibus addi solet, ut redditus annuus ab omnibus
oneribus immunis sit. Quo nomine cum incolæ pagorum,
& oppidorum hujus Comitatus, quæ gravioribus redditibus
premebantur, apud Principem nostrum conquesti essent,
nihil tamen circa hoc in d. eorum crediturum reddituum obti-
nerunt, sed tantum moderationem eorum pro futuro tem-
pore, ut constat ex præfatione edicti, cujus sæpe fecimus
mentionem.

Sed quod Menoch. in d. cons. 983. sæpius ait, emptorem
census emere fructus rei, quæ ratione moveretur maxime
Cynac. loc. citato n. 4. admitti non debet, quia verus est in
constitutione census non emi fructus rei, sed jus percipiendi
redditum annuum, quændiu res est idonea tot fructus terre,
ut sæpius dictum est: & inter emptorem fructuum, & emp-
torem census multæ intercedunt differentiæ, quas refert Surd.
in d. conf. 162. & in specie, de qua quæritur, probavit Cencius
par. 2. cap. 1. qu. 3. art. 6. nunc quæst. 58. num. 5. quia cum
collectæ, vel rebus, vel fructibus imponantur, æquum est
ab eo præstari, qui dominus est rei, vel fructuum, non autem
à domino census, qui neque rei, neque fructuum do-
minus est, & qui nec potum decerpere potest in vivo debito-
re census, & fortasse nec incolæ est, nec municeps illius lo-
ci, in quo collectæ indicantur. Neque maxima iniquitas
Theauro videri debuit, solvere censum, & non habere fru-
ctus, ut loquitur, quia cum debitor censui, & dominus fun-
di ad utrumque tenetur, nihilum ad collectas ratione
rei, quam possidet, & cujus percipit fructus, & ad annuam
pensionem ex contractu, iniquus esset, si dum ex fru-
ctibus rei collectas solvit, ad quas ex propria persona, &
ut municeps tenetur l. 1. C. de munic. se alio debito liberaret,
ad quod ex contractu, & justo reciproco pretio se obligavit,
& quo caret is, qui censum emit, unde potius debuit The-
aurus Senatui sententia cedere, quam suam pertinaciter
tueri. † Neque movere debet quod, licet emphytea-
ta rem possideat, & fructus manu sua percipiat, si tamen
magnam pensionem solvit, non tenetur onera, & collec-
tas solvere, sed dominus, ut ex quorundam sententia objicit
Manent. de contr. libell. quæst. 1. par. 4. num. 45. Nam hoc
valde dubium est, & contrarium respondit Sylvan. in consil. 47.
ubi multis argumentis ostendit onera collectarum ad em-
phyteutam pertinere, tamen si magnam pensionem præ-
stet, & valde congruit, quod in fine ait eum, qui se obli-
gat sub nomine emphyteutis, de cuius natura est, ut em-
phyteuta publicas functiones præstet, debuisse pacisci, ne ad
collectas teneretur, pro ut poterat, valent enim in hoc
contractu pacta, & conventiones omnes, quæ inter partes
fiunt. l. 1. C. de jur. empht. unde sibi imputare debet, si si-
bi non eaverit. Idemque sentit Alvar. Valasc. de jur. emp-
ht. q. 17. num. 6. ubi ait, non minus verè, & proprie emphy-
teutam esse, qui pro recognitione directi domini magnam
pensionem præstat, quam qui modicam, quem ad onera
tenent periculum est, & omnes admittunt. Præterea ad-
missa, si vis, Manenti sententia, non videtur eadem ratio
domini directi, & emptoris census, quæ dominus rei
domi-

dominium retinet, & ante concessionem emphyteusis onera lubere tenebatur, & proinde non illi durum videri debet, si pro eadem re collectas agnoscere cogitur cuius dominium, & maximam redditus partem sibi retinuit. Emptor vero census, nec dominium habet ullum, nec ratione rei ad onera tenebatur, neque ratione pretii, quod in emptionem redditus numeravit, & cuius commodis facile privati non debet, & decipi, dum debitor re censuali, & pretio census utitur.

12 Sed inter utramque sententiam Virgin. par. 1. nu. 71. & Molin. in d. disp. 391. nu. 1. existimabant solutionem onerum, quæ iuxta patrimonii vires imponitur, partim spectare ad dominium prædij, & partim ad dominum census pro quantitate iuris, quod quisque habet ad fructus rei, in quam proclivior videtur. Rovit. filius inter lucubrations patris in pragmat. 4. de censib. nu. 53. & seq. Quæ sententia ex his, quæ diximus, subverti videtur, quia cum collectæ indicantur, vel rebus, vel personis pro rebus, ut dictum est, consequens est, ut hæc onera solus subire debeat, qui rei dominus est, & possessor rei l. ult. C. sine cens. vel reliq. l. 2. C. de ann. & trib. & observat Gail. lib. 2. cap. 21. num. 20. & obser. 52. nu. 21. & 18. lib. 2. quibus locis docet onera, & collectas à possessoribus præstandas esse. Quamobrem cum venditor census dominus sit, & rem possideat, consequens est illum hæc onera lubere debere. Alioquin si dominus census ad ea, vel ad partem earum tenetur, non integram pensionem exigeret contra fidem contractus, & mentem contrahentium, quos nemo inihiabatur ita affectos fuisse, ut integra pensio ad emptorem census singulis annis pro quantitate pretii perveniret, ut expendit Vgolin. loc. cit. ¶ Et sanè si censibus, & redditibus annuis etiam onera imponerentur, ut publicis necessitatibus facilius pareatur, fiteor dominos reddituum, ut pro alijs bonis, ita & pro censibus contribuere debere. Nam, & redditus annui in censum seu astimum referri debent, ut scribit Lucas de Penn. in l. 3. q. 5. C. de fund. limit. Natt. in cons. 312. nu. 10. Roland. in cons. 66. n. 33. lib. 1. & Menoch. in cons. 9. n. 8. & in cons. 1201. nu. 55. & admittit Sylvan. in d. cons. 47. n. 9. cum non minus sint in patrimonio, quam reliqua bona. Et in hoc sensu, id est cum onera, & collectæ indicantur ipsis redditibus ab iis quibus hoc ius competit, Virginii, & Molinæ sententia retineri potest, & quæ disputat Rovitus filius loc. cit. & ita competere sentire, & distinguere Vivium, & Cencium loc. cit. & P. Scortiam in d. epit. 104. thesaur. 271. Sanè in allegationibus Roviti multa sunt, quæ animadversione digna videntur, & quod ait n. 67. & 68. percipit bonis adhuc redditum debere: & in contractu census obligationem personalem præcipiam esse, rem vero obnoxiam accessorie, & loco pignoris, & hypothecæ, & n. 59. & 78. & seq. in constitutione census rem ipsam vendi pro ea quantitate, quæ pretio census responderet, quæ refelluntur à Cencio, & alijs passim, & mihi nunc non vacat excutere, & nihilominus id ne probare videret, adnotare volui. Et licet his iam dudum scriptis compererim apud Heftorem Capyc. in dec. 116. iudicatum fuisse, dominum census pro rata ad onera teneri, animadventi tamen decisionem hanc rem difficilem supponere, scilicet dominum census esse in possessione rei, & fructus percipere, vel pensionem ex fructibus. Constat enim secundum naturam huius contractus neque dominium, neque possessionem rei in emptorem census transferri, ut observat Surd. loc. cit. n. 8. & tenere omnes sententiam apud Cencium d. q. 1. n. 23. & consequenter fructus, qui sequuntur dominium l. 25. ff. de iur. domini esse, id est venditoris. Sanè auctores quidam, quos meritißimus Consiliarius profert n. 34. non asserunt dominum census rem possidere, vel in illius possessione esse. Proinde puto à sententia Navarii, & aliorum discedendum non esse, quæ ubique serè recepta est, & qua nos utimur, nisi forte onera ipsis censibus indicantur, ut dictum est.

14 Sed, quod diximus n. 7. integram pensionem præstandam esse, cum sine mutatione rei casus aliquis fructus omnes abstulit, multo magis retinendam est, si culpa, vel dolo possessoris factum est, ut ager nullos, vel pauciores fructus reddiderit, ut si forte domum locare noluit, vel non coluit agrum: vel segetem combussit, idem probat manifestè d. l. firma, §. illam, ff. de censib. & probari potest ex l. 5. in fin. quib. mod. unius amitt. & latentur omnes, & inter alios scribit Surd. in d. ann. 162. n. 19. Virgin. in d. par. 2. n. 41. Frideric. Martin. c. 8. nu. 221. Vgolin. in d. §. 16. n. 2. Thefaur. in d. q. 32. n. 38. Bonacin. in d. quest. 4. num. 28. vers. nam si culpa Marun. Medic. in d. ex am. 18. num. 1. & novissimè omnium Duard. in §. 2. quest. 44. num. 5. ¶ Nam culpa est, inquit Thefaurus, ex re fructifera fructus non percipere, & omnem diligen-

tiam non adhibere, ut percipiantur l. si merces 25. §. condu. flor., ff. loc. Bald. in l. quæ fortuitis, C. de pign. act. & Natta in cons. 384. n. 3. & cons. 494. n. 6. ubi dicunt latam esse culpam non arare, nec serere fundum. Et olim Romæ si quis agrum suum sterilem passus fuerat, eumque non araverat, neque purgaverat, opus censorum fuit: Censorisque eum notabant, & inter æratios referrebant, ut memorat Aul. Gell. Noct. Atticar. lib. 4. cap. 12. & notant Gregor. Syntagm. iur. lib. 47. cap. 16. num. 10. & Borell. tom. 2. tit. 32. n. 416. unde rectè Seraphin. in dec. 418. num. 14. notat venditorem census cogi posse, ut agrum censualem colat arbitrio boni viri, & ne illum sterilem pariat. Quamobrem si culpa, & dolo debitoris census id factum est, pensio ex alijs bonis omnino præstari debet.

Cæterum si sine debitoris culpa, vel dolo, & salvo manente prædij casus aliquis fructus omnes, vel serè omnes abstulerit, quo casu integram pensionem adhuc deberi receptam est, ut diximus n. 6. an cogatur debitor ad redditum sua die solvendum ex redditibus aliorum bonorum, vel potius expectandum sit, ut ex eodem prædij fructus proveniant, quibus pensio præstari possit, non satis constat. Nam videtur saltem ex æquitate danda dilatio debitori, donec ex fructibus subsequentium annorum ex re censuali percipiendis pensionem præstare possit. Ita enim primus, quod animadverterim, docuit Cenc. part. 1. cap. 13. quest. 2. art. 2. num. 11. nunc quest. 38. idque ex l. 17. ff. de ann. & mensur. leg. quæ in re simili ait, etiam pro eo anno, quo nihil vini natum est, redditum deberi, si modo ex vinetia categorum annorum dari possit, & ex Bero. in cons. 17. n. 23. lib. 1. cui hæc sententiam tribuit. Quæ videtur commodè probari ex l. inter, §. sacram, de verb. obligat. illis verbis donec iterum nascatur, & dari possit, & l. 23. ff. eod. & aperitissimè in l. Firmio 26. in prin. quand. dies leg. vel fideicom. ced. in qua Papinianus respondit, legatis quinquaginta ex redditu prædiorum futuri anni, & ex fructibus sancti, pecunia non percipi ubertatem esse necessariam anni secundi. Denique exemplo eius, qui pensionem solvere tenetur reservatam super fructibus beneficii, qui ex fructibus subsequentis anni uberis pensionem anni præcedentis sterili solvere cogitur ex Gigant. de pensib. qu. 62. num. 7.

17 Sed hæc Cencij definitio in dubium revocari potest: Quid enim si ita exiguus est ager, ut fructus vix pensioni sufficiant, etiam cum bene proveniant, & proinde nulla sit spes, ut duplicata pensio ex fructibus reliquorum annorum redigi possit. Sanè supposita communi sententia, ut pensio etiam eo anno debeatur, quo res nullos fructus tulit, dicendum est, dominum census expectare non debere, siquidem dilatio inutilis futura est, & casus fructuum ad dominum census pertineret contra receptam sententiam, ut dixi, quam tuetur ipse Cencius in d. art. 3. seu quest. 37. n. 6. & Vincent. Caroc. in lib. de locat. & cens. part. 4. tit. de remiss. merced. quest. 8. num. 36. Quid ex contrario, si fundus optimus & maximus est, ut ex fructibus antecedentium annorum pensio præstari possit? constat enim in his speciebus habendam etiam esse rationem annorum præcedentium, ut in d. leg. ex eo. 13. de cris. vin. vel oleo leg. quam citat Cencius & in leg. 15. §. 4. ff. loc. Leonell. ad Bull. Pij V. gloss. 22. & Thefaur. in d. quest. 32. num. 38. qui tamen ait, satis esse si habeatur ratio superioris anni. Quid ergo si ex fructibus præcedentis anni etiam eius anni, quo nihil percipitur est, pensio præstari potest? Sanè nulla danda esset dilatio ad solvendum, siquidem cessat in hac specie illa æquitas, quæ movet Cencium, ut existimaret exactionem differendam esse, donec tot fructus nascantur, ex quibus pensio solvatur. Quare siue parvus, siue magnus sit fundus respectu census Doctrinæ Cencij locus esse non potest, ¶ Præterea in configuratione census, de quo agitur, pretium numeratur, & solvitur, & a venditore recipitur sub obligatione certæ annuæ quantitatis, quandiu res manet, vel non redditur intrugitæ, & donec pecunia reddatur: unde pertinet quoddammodo ad illud contractus genus, quo usum æris alieni redimimus, ut docet Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 1. nu. 2. & proinde cum toto illo anno, quo res nullos fructus tulit, venditor census non minus pretio utatur, & illud retineat, dicendum etiam est, redditum præstare debere, nec expectandam esse ubertatem sequentium annorum. Denique iidem auctores, qui sentiunt etiam pro eo tempore, quo res nullos fructus tulit, integram pensionem deberi, quorum aliquot recensuit, n. 6. & 7. iidem sentiunt pensionem ex fructibus aliorum annorum, vel aliunde suppleendam esse, ut scribit ipse Cencius in d. q. 37. n. 6. ubi ait ita communiter tenere scribentes, & nu. 9. vers. unde n. n.

repugnat. Quod etiam satis innuunt, cum dicunt etiam hujus temporis integram pensionem esse prestandam, quod non fieret, si sua die solvenda non esset, cum minus solvere intelligatur, qui tardius solvit, quam solvere deberet, ut constat ex l. 85. ff. de solut. l. 12. in fin. de verb. signif. & alijs. Si ergo integra pensio prestanda est, & ex fructibus aliorum bonorum, nulla dilatio danda est, sed sua die pensio solvi debet, ut conventum est.

39 Neque Cencii sententiam juvat, quod respondit Berojus in d. cons. 17. si bene perpendatur. Nam Berojus agit hoc loco de iis, quibus certa pars, & portio fructuum debetur ex redditibus cuiusdam Ecclesie, & respondit non liberari eum, qui titulum illius habet, si forte uno, vel altero anno nulli fructus in Ecclesia percipiatur: sed teneri ex fructibus sequentium annorum integraliter solvere etiam pro præteritis annis. Sed domino census, ut solet constitui, non debetur pars, & portio fructuum prædii censuales: nec redditus conditionem habet, si fructus nascantur, & proinde hoc responsum Beroii sententiam Cencii non probat, sed potius contrarium, & præsertim ex iis, quæ Berojus scribit nu. 20. & 24. & eadem ratione respondetur ad id, quod Cencius adfert ex Hier. Gigante de pensio. qu. 62. nu. 7. quia loquitur de pensione, quæ debetur ex fructibus beneficii, ut tradit ead. lib. quæst. 65. num. 1. Seraphin. in dec. 66. num. 3. Buratt. dec. 915. num. 2. & de præstatione annua, quæ debetur ex fructibus certæ rei, qui si aliquo anno non proveniant, aut pensionem supplendam esse ex fructibus aliorum annorum, idèque expectandam esse ubertatem sequentis anni ex Paul. de Castr. in cons. 338. num. 3. lib. 1. quod censui, de quo agit, accommodari non potest, quia ex rei fructibus non debetur, ut dictum est, & consequenter aliunde præstari debet, ut admiserat loc. cit. num. 6. † ut etiam non est simile, quod dicitur de legato certæ quantitatis ex redditu prædiorum, vel de stipulatione modiorum tritici, vel culcorum vini ex aliquo fundo, ut in d. l. 26. quænd. dies leg. & in l. 73. & 83. §. sacram. de verb. oblig. quia in his, & similibus locis legatum, vel stipulatio ex re ipsa dilationem capit, ut ait Paulus in d. leg. 73. tunc etiam fundus intelligitur assignari taxationis gratia: & proinde tunc tantum incipit actio, cum pensio, & redditus, qui legatus est, præstari potest: & semper inest tacita conditio, si fructus nascantur l. 1. §. ult. de condit. & demonstr. l. 89. §. 5. ff. de verb. oblig. vers. pro quo, & illud, Gloh. in l. nec emptio, ff. de contr. empr. Paul. de Castr. in d. cons. 338. num. 3. Cuiac. in d. l. nec emptio. Sed census eo modo, quo solet constitui, non imponitur super fructibus rei, nec debetur ex fructibus ipsius rei, sed simpliciter super re constituitur, & est in facultate venditoris ex pecunia quomodocumque redacta censum solvere, vel ex fructibus aliunde perceptis, si census est fructuarius: proinde modo res natura sua fructifera sit, & apta ad ferendos tot fructus, qui pensioni sufficiant, quamvis casu aliquo nullos ferat, ut pensio debetur, ita sua die prestanda est, nec expectanda est ubertas sequentis anni, quia id tantum receptum est, cum redditus ex fructibus certæ rei præstari debet, ut dictum est, ex quibus non sequor Cencium, tamen cum sequatur Duardus, ut solet in §. 4. quæst. 1. num. 14. & 21.

Sanè si actum esset inter contrahentes, ut redditus ex fructibus rei præstaretur, quia ex conventionione contractus legem accipiunt l. 24. de rez. jur. l. 1. §. si convenio, ff. de pos. hoc casu veram penam Cencii sententiam, & probari posse ex dist. l. 26. ff. quænd. dies leg. vel fideicom. ced. & l. 73. de verb. oblig. & alijs iuribus mox citatis, ut dicimus de pensione reservata super aliquo beneficio, quæ cum debetur ex fructibus beneficii, ut dictum est, non debetur ab eo, qui nullos fructus percepit, nec percipere potuit, ut censuit Rota coram Cardin. Seraphin. & Buratto in decisi. proxime citatis & Filliuc. in res. de pensio. cap. 6. nu. 3. idèque expectanda est ubertas subsequentis anni. † Denique Cencii sententia recipi potest in censibus reservatis, in quibus quis certam annuam quantitatem fructuum sibi ex prædio retinet. Non enim videtur esse eadem ratio in utroque casu. Nam qui sibi retinet certam fructuum, vel pecuniam quantitatem, loco fructuum ex fundo dilationem admittere videtur, donec tot fructus nascantur, qui pensioni sufficiant, argum. d. l. 17. de ann. & mensur. legat. & l. 77. de contr. empr. quæ ait nomen vendere, & excipere, quod non fit. In censu vero consignativo, ut vocant, emptor nihil sibi reservat, vel retinet, Nimirum, qui nullum jus in re habuit, cum is census rei alienæ iudicatur. Et præterea si is, qui rem in censum dedit, illam adhuc possideret, nihil eo anno percepisset,

quo calamitas fructus omnes abstulit possessori sine eius culpa: & proinde illi durum videri non debet, si nihil interim percipere possit, vel ubertatem aliorum annorum expectare cogatur. Denique confirmari potest ex his quæ diximus quæst. 27. num. 43. emptorem, cui res tradita est, ad usuras præci recompenlativas non teneri, si nullos fructus ex re empta percepit, nec percipere potuit ex Cagnolo, Covarruv. Lup. Roderic. & alijs, ex Beltramin. ad Ludovic. in dec. 297. n. 21. qui ait hanc sententiam æquorem esse, quibus nunc addo Sebastian. Medic. de casib. fortuit. part. 1. quæst. 11. num. 145. ubi scribit emptorem non teneri, nisi quantum fructus percepit. Quod confirmavimus ex l. 16. in fin. de usur. quæ ait iniquum esse usuras ab exigi, qui fructus non percepisset.

Sed illud quoque quarendum est, si non tota res perierit, vel infructuosa in perpetuum facta est, sed pars duntaxat, & id, quod ex fundo superest, sufficit ad integram pensionem prestandam, an pro portione rei amissa, vel redditus infructifera census percat, & pensio minuat, vel potius nihil pensioni detrahendum sit. Et sanè redditum ad ratam perire, etsi prædii quæ superest, tot referat fructus, qui sufficiant pensioni, suadere videntur verba illa constitutionis D. Pij V. Postremo census omnes in futurum creandos non solum in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta volumus ad ratam perire. Ex quibus verbis census pro portione rei amissa, vel infructifera redditus etiam amitti, & perire sentiunt Molin. in disp. 391. n. 3. Garcias de contr. c. 28. nu. 9. Binsfeld. in d. cap. in civitate, quæst. 12. circa fin. Frideric. Martin. de jur. cens. cap. 8. num. 225. Lessius in d. cap. 22. n. 88. Salas dub. 11. vers. de cima est. Rebell. de obligat. in sir. lib. 10. qu. 6. n. 17. Ugolin. cap. 45. §. 16. vers. quæ diximus Scott. in d. Theor. 272. & Thelaur. in d. qu. 32. n. 36. ubi ait Theologos, & Doctores utriusque iuris communiter definire. Et huic sententia maxime favet d. l. 2. §. alluvion. & l. forma, §. illam, ff. de censib. in qua scribitur, si agri portio perierit, census minui debere Sebastian. Medic. in d. qu. 10. num. 149. Et quia census est jus reale extensum super tota re, cui imponitur per modum accidentis in suo subiecto, idèque necesse est, ut ad modum subiecti pereuntis ipse quoque percat, ut ratiocinatur Mol. & Garc. loc. cit.

Ceterum cum hæc species in Magno Rotæ Romanæ Auditorio incidisset, censuit Rota etiam in terminis constitutionis Pij V. census non perire, neque minui, cum pars rei, quæ superest, sufficit pro solutione pensionis, quia in ea constitutione non est expressè definitum per peremptionem partis rei census pro rata minui, quando pars adhuc manet, quæ pensioni sufficiat: idèque constitutionem Divi Pontificis hanc interpretationem pari ex iure communi, cuius correctio facile induci non debet, & præsertim quia multa excitarentur lites, si ad quamlibet peremptionem, vel mutationem rei census quoque ad ratam minuendus esset, ut tractatum est in d. 1. post tract. Cencii quam secuti sunt sententia Marchelan. de commiss. in caus. oblig. camer. part. 1. §. 2. num. 74. & 75. Statil. Pacifico. de Salvian. inter d. in spect. §. cap. 1. n. 152. Cenc. 4. 100. n. 3. & 5. Mart. Med. in res. suas dec. exam. 18. n. 5. Filliuc. d. tract. 32. par. 2. cap. 3. n. 297. & Duard. ad d. constit. §. 5. qu. 1. n. 17. & qu. seg. num. 1. & qu. 3. n. 3. & iterum Rota post Cencium in d. dec. 4. n. 5. † Cuius rei etiam argumentum est, quia placuit censum duobus prædijs impositum pereunte uno, vel reddito infructifero in alio totum sustineri, si sit capax totius pensionis, ut definitum est ab eadem Rota post Cencium in dec. 90. num. 9. & dec. 159. num. 5. quod probavit Malder. tract. de redd. dub. 7. circa fin. vers. bine sequitur. Marcosec. variaz. lib. 3. cap. 10. num. 11. Riccius in suis scoll. part. 7. cap. 3089. vers. tertio extend. & Cenc. in d. artic. 2. sen. qu. 100. n. 4. qui hoc argumento etiam usus est ad probandum id quod diximus, integrum scilicet censum in parte capace sustineri. Quam sententiam propter auctoritatem Rotæ Romanæ ego nunc sequor.

Neque movet auctoritas tot Theologorum, quæ recensuit nu. 23. quia excepto Molina, & Scortia, quod animadvertimus, nemo eorum hanc speciem attigit, nimirum cum pars superest tot referat, vel referre potest fructus, qui pensioni sufficiunt, quæ species in Auditorio Rotæ agitata est, & definita, ut dixi. Et ad primam argumentum, quod ducitur ex verbis constitutionis, dicimus non ita perspicua, & clara esse, ut interpretationem à iure communi non recipiant, secundum quod receptum est integrum censum in parte idonea sustineri, ut docet Navarr. in comment. de usur. n. 115. & admittunt Binsfeld.

Binsfeld. & Martin. *loc. cit.* Vnde cum in individuo, & expressè in dicta constitutione cautum non sit, ut ro parte perempta, vel facta insensibilis census pro parte intereat, si pars, quae superest capax est totius, & integri census, ideo ex subiecta materia, & ex natura contractus, ita interpretari debet, ut inducat peremptionem census pro rata, quando pars quae remansit, non sufficit ad praestationem integri census, ut tractatum est in dict. decis. 1. num. 6.

27 Rursus non obstat definitio l. Cod. 2. de alluvion. & d. l. forma ff. de censib. quia longè diversa est ratio tributorum, de quibus his locis agitur, & census, seu redditus annui, de quo nos agimus. Tributa enim, & functiones publicae praestabantur pro modo iugerum, & pro viribus patrimonij l. 3. & 10. Cod. de ann. & trib. l. 1. & 5. Cod. de censib. & l. 2. C. de immunit. non. conced. unde nihil mirum si diminutis rebus, onus quoque minui debet, ut scribit Sebastian. Medic. *loc. cit.* sed census de quo agitur, non solvitur pro modo iugerum rei censuales, sed pro ratione pretij, quo comparatur, & venditur: ideoque satis est, si fructus, qui ex re supponunt concurrant cum pensione, quae debetur, ut expendit Frideric. Martin. *loc. cit.* num. 228.

28 Denique ad argumentum Molinæ & Garcias respondeo, obligationem census non extendi super re, cui imponitur, eo modo quo accidentia, & qualitates corporales extenduntur in subiecto, ut calor, & color in ligno: sed constitui simpliciter in re, & super re ad instar servitutium, quae sunt qualitates, & iura praediorum. Infito. de reb. corpor. & in corpor. in fin. l. hac anteq. ff. de servitut. praed. urb. & l. 3. ff. quemad. servit. amitt. Nihil enim aliud est census, quam ius percipiendi redditum super re aliqua, ut dictum est: unde si fructus sufficiunt, nihil ex illo iure detrahendum est excepto servitutium praediorum, quae incorporales sunt, & in iure consistunt, & remanent super qualibet parte capace, ut docet Barr. in l. stipulationes, 72. num. 3. de

29 de verb. oblig. & expendit Rota in d. dec. 1. num. 4. & Ex exemplo etiam canonis emphyteutici, qui non minuitur, licet res in parte pereat, quandiu tanta eius pars superest, curus fructus sufficiunt pensioni, ut constat ex l. 1. C. de iur. emphyt. & ibi docet Barr. num. 4. Iason. n. 16, & Richard. n. 26. Alvar. Nalac. de iur. emphyt. quest. 27. num. 4. vob. ceterorum. Andr. Gaill. lib. 2. observ. 23. num. 24. Thesaur. dec. 20. in fin. Anton. Faber. C. de iur. emphyt. def. 36. & Senal. Pacifici. d. lib. de Salvia. interdict. in spec. 3. cap. 4. num. 454. & in specio confideravit Rota in dec. 1. num. 5. & Martin. *loc. cit.* n. 226. Quamobrem iura huiusmodi quae rebus ipsis ex constitutione hominum inherere intelliguntur, non ita insunt rebus, ut pars hæreat parti, & sit in parte, quia hoc ad accidentia, & qualitates corporales pertinet, sed toti rei imminet, & in tota re conservantur, quandiu res hoc onus sustinere valet, & exemplo servitutis, & canonis emphyteutici, quae sunt iura praediorum, manifestum est.

30 Hæc confirmantur omnia, quia si fundus censualis in plures fundos, & inter plures, iuncto domino census, postea dividatur, non cogitur singulos possessores pro rata convenire, sed adversus unumquemque possessorem in solidum pro redditu agere potest, quatenus fructus partis possideat. Quod licet valde deinceps verum sit, & aliud sentiat Covarr. varior. lib. 3. c. 7. num. 7. & 8. Frider. Martin. de iur. cens. c. 416. num. 129. Cyriaci emer. 541. n. 2. & infra, & sentiebat Cencius antequam mutasset sententiam part. 2. c. 2. 3. art. 8. n. 4. & 5. num. 9. 80. id tamen receptum est, ita enim docent Koller. Redoan. Navarr. Bonifign. & Graelianus apud eund. Cencium *loc. cit.* n. 1. Alvar. in d. quest. 32. num. 15. Burd. in dec. 32. n. 7. & alij plurimi, quos secutus est Felicit. lib. 3. cap. 4. num. 11. & rursus in addit. num. 17. & Mangl. de evict. quest. 200. num. 53. Hanc eandem sententiam tenet Petrus de Salaz. lib. de consuet. cap. 11. num. 15. Perez. Gomez. Roder. & alij auctores Hispani, quos refert, & sequitur Avenda. de censib. cap. 96. num. 14. ubi ait hanc receptionem, & vetiorem esse sententiam. Quam etiam amplecti sunt Petr. de Gregor. & alij Scriptores Siculi apud Intrigliol. super Bull. de censib. qu. 52. num. 7. ubi ait hanc opinionem receptissimam, & in Gallia etiam hodie us receptum esse refert Carol. Loyte. lib. 1. de degre. cap. 1. n. 12. Denique hanc sententiam secutus est Cenc. in addit. dicti art. 8. seu qu. 80. num. 12. vob. in secundo casu, quem totum refert, & probat Duard. in 5. 3. quest. 15. num. 9. vob. scilicet quidquid sit. Cuius rei summa, & vera ratio ducenda est, ex his, quae proxime dicta sunt, censum scilicet non extendi super

rebus, quibus imponitur ad modum accidentis corporei, sed instar iurium, & onerum incorporalium, quae in qualibet parte idonea consistunt.

Ceterum doctrina Cencii etiam post eius additiones ad d. art. 8. ut etiam Duardi, qui eum omnino secutus est, nihil omnino non satisfacit, quia videtur uterque probare doctrinam Didaci in d. cap. 7. saltem eo casu, quo pars fundi, vel alter ex pluribus fundis censui suppositus non reddit tot fructus, qui sufficere ad solutionem integri census, & in hac specie possessorem duntaxat conveniri posse pro parte onere census, qui respondeat portioni praedij, vel omnibus praedij, quibus census impositus fuit, quae est sententia Covarraviae *loc. cit.* quod falsum est, quia etiam hoc casu potest conveniri, quatenus fructus dictae partis, vel illius unicus fundus, deductis sumptibus, referre potest, ut post pauca dicam. Ut etiam animadvertione dignum est, Cencium ad confirmationem suae prioris opinionis uti auctoritate Molinæ in d. disput. 391. n. 3. qui ait, census obligationem extendi super toto fundo, ita ut tota sit in tota, & pars in parte, quod tamen rectè improbat Cencius, & suo modo refellere conatus est in d. quest. 200. n. 5. & 6. Proinde cum hæc mihi omnino non satisfaciant, ut dixi, existimo tamen esse veluti pro regula constituere possessorem rei, vel partis rei censui suppositae ad integrum censum conveniri posse secundum receptam sententiam, & quam sequitur Auctoritates relat. num. 30. eam tamen aliquot modis declarandam, & coercendam esse. Illo tamen in primis observando, hic non queri de actione hypothecaria, vel Salviano interdicto, quibus adversus possessorem rei censui suppositae agi posse pro fructibus, & redditibus annuis exploratum est, sed de actione personali in rem scripta, quae ex eo adversus aliquem competit, quod rem censui, & similibus oneribus innexam, & obligatam possideat, ut explicant Barr. in l. si reus, §. si quis prius, num. 2. ff. de aqua pluvi. arcea. & Ripa, in l. si haberes, num. 15. ff. ad Trebell. & quae non minus fundam sequitur, ut eisdem Barr. & Ripa docent *loc. cit.* Cardin. Seraphin. decis. 535. num. 3. & alij apud Pacific. d. lib. de Salvia. interdict. in spec. 3. cap. 4. num. 544. & Cenc. quest. 97. num. 3. Hanc igitur actionem in rem scriptam diximus competere adversus possessorem rei, vel partis rei pro integra pensione consequenda, idque aliquot modis declarandum.

32 Primus est, ut eatenus hac actione in rem scripta in solidum agere liceat adversus tertium possessorem, quatenus ex fructibus rei, vel partis rei percipere potest deductis sum, & bus: tenetur enim in solidum pro portione fructuum duntaxat, qui ex re percipiuntur, veluti si redditus sitaureorum quinquaginta, & ex parte praedij, vel praedio triginta tantum redgeri possunt, possessor ad triginta tantum hoc nomine conveniri potest. Ita egregie tradit Petr. de Greg. de censib. quest. 6. nu. 45. & 46. allegans ad hanc rem l. 2. & ibi Ioann. de Plat. C. de praed. n. vicular. lib. 11. Renat. Chopin. de preiud. restrictor. lib. 2. cap. 4. num. 1. ubi refert ita Senatuum decessisse Thesaur. in d. quest. 32. num. 20. & Cenc. in addit. d. qu. 80. num. 7. & poterit hoc casu dominus census pro redditu adversus alios possessores experiri l. 3. & 9. C. de distract. pig. unde censur absurdum, cuius timor in aliam opinionem traxerit Cencium in d. art. 8. num. 2. antequam mutasset sententiam. Sane hæc declaratio inutilis est, si creditor redditum agat hypothecaria, vel Salviano interdicto adversus possessorem, quod ei licere dictum est. In his enim actionibus non distinguitur, an fructus pensioni sufficiant, sed auferatur possessio, sive totius fundi, sive partis fundi, donec dominus census integrum creditum consequatur. Quod si ex praedio, vel parte praedij ab uno possessa consequi non potest, liberum illi est adversus alios possessores experiri d. l. 3. & 9. C. de distr. pig. n. 1. vob. C. de fideiuss. Covarr. in d. cap. 7. n. 7. Frid. Martin. d. cap. ult. num. 106. & alij citatis. Cencius in d. qu. 80. num. 11. & 12. Nec enim generalis hypotheca, quae emptionibus reddituum etiam adijcitur, differt ab ea, quae venditionibus aliarum rerum adijci solet ad confirmandum contractum, & ad maiorem securitatem contrahentium. Quibus consequenter dicendum est, recipiendam non esse distinctionem, quam ex Didaco Covarr. posuit Cyriac. in d. contrav. 541. num. 14. & 15. nimirum si agatur adversus possessorem rei, & specialiter censui suppositae non nisi pro rata rei quam possidet, conveniri posse: si vero agatur contra alia bona virtute generalis hypothecae, quae, ut ait, emptionibus reddituum adijci solet, quae milibet possessorem in solidum posse conveniri: Enim obligatio illa generalis, quae omnia bona venditoris continet, vult. C. quae res pign. oblig. poss. etiam rem specialiter con-

sui suppositam continet. Non enim census mutat dominium. Et proinde etiam adversus possessorem unius rei ex pluribus censu suppositis, vel partis rei pro toto, & integro reddito exerceri potest, ut tem, vel partem rei dimittat, donec domino census debitas pensiones solvantur, ut alius citatus tradit Cenc. in d. quast. 80. n. 9. & 10. Alioquin dicendum est, rem censualem minus incedi, & obligari, quam res alie creditoris, quod est absurdum, & repugnat menti contrahentium. Denique possessorem rei censu supposita hypothecaria, vel utili interdicto Salviano pro fructibus totius, & integri census, etiamsi vel unam ex pluribus, vel rei partem tantam possideat, conveniri posse constat ex Suro. in dec. 32. num. 7. Costa. in d. quast. 72. num. 6. & alius apud Cencium q. 98. impress. noviss. Taurin. num. 29. & 30. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quast. 9. num. 60. & 61. ubi refert hanc sententiam in foro receptam esse: denique ita censuit Rot. post tract. Cenc. dec. 542. nu. 4. & 5. ubi dicitur hoc dubio carere. Et tantum dubitari potest, an possessor partis, vel unius ex pluribus fundis actione in rem scripta in solidum conveniri possit, ut dixi num. 30. quae actio ab hypothecaria, & Salviano interdicto diversa est, ut constat, vel ex uno Cencio loc. cit. quae mihi Cyriacus vir sane doctus non satis hic separasse videtur.

Secundo declaratur conclusio, ut procedat pro pensionibus futuris, & decursis a die adeptae possessionis, non autem pro praeteritis *argum. l. ult. C. de censu, & censur. in princ.* cum enim hoc casu possessor conveniatur actione personali in rem scripta, quia possidet rem, vel partem rei censu supposita, consequens est teneri tantum pro pensionibus decursis ab eo tempore, quo possessionem adeptus est, & fructus percepit, ut explicat Gabriel in cons. 47. num. 13. & 14. lib. 1. Suro. in decis. 104. num. 9. quos sequitur Cencius q. 96. num. 5. & Duard. in d. q. 25. nu. 24. & videtur sentire Petr. Gregor. in d. quast. 6. num. 46. & Intrigliol. de censu. q. 52. num. 10. Nisi agatur hypothecaria, vel Salviano interdicto, quia hoc casu etiam pro praeteritis competit actio, ut docent idem Cenc. & Duard. loc. cit. idem Gabriel. in d. cons. 47. in fin. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 9. n. 50. Parlador. lib. 2. c. ult. part. 4. Ferrer. in addit. ad Guidon. Pap. q. 176. †

Quae tamen exceptio exceptioem patitur, nisi creditor in exigendis redditibus negligenter se gesserit, & cum potuisset praeteritas pensiones a debitoribus exigere, qui solvendo erant, per negligentiam non exegit. Cum enim per eum steterit, quo minus pensiones exegerit, proinde esse videtur ac si eas exegisset *argum. l. iure civil. ff. de condit. & demonstr. l. 85. in fin. de verb. oblig. cum non sit aequum, negligentiam creditoris futuro successori nocere, & proinde adversus debitorem census, haeresive eius agere debet, non contra singularem successorem, ut sentiunt Foster. de contract. cens. in verb. huiusmodi num. 67. Gabriel. in d. cons. 47. num. 16. Boccac. de censu. part. 2. num. 78. Felician. eod. tract. lib. 3. cap. 6. num. 3. & Suro. in d. dec. 32. num. 9. quos refert, & sequitur Cencius q. 98. nu. 46. quibus addo Casarem Barzium in dec. 72. nu. 5. & 10. & 1699. ubi decidit censeri hoc casu creditorem exactionem distulisse in necem tertij possessoris. Francisc. de Caldas. de iure emphyt. lib. 4. cap. 3. nu. 24. Amed. a Ponte de laudem. qu. 45. n. 20. & Trentacinq. variar. resol. lib. 3. tit. de censu. cap. 1. nu. 17. & novissime Cynac. in d. contrav. 541. num. 12. Duard. in d. qu. 25. n. 60. ex quibus id videtur communiter receptum esse. Quod tamen mihi perdifficile esse videtur, dum considero iure possessoribus succursum esse, ut legitimo tempore adversus creditores praescribere possint, ut in specie post alios docet Duard. loc. cit. atque etiam quia non satis compertum est, quando creditor negligentiae argui possit, nisi dicamus questionem hanc in facto consistere, & inde arbitrio iudicis seliquendam esse, l. Nefennius, ff. de neg. gest. & similibus.*

Ceterum ex his etiam censualem, vel illam alienat, liberetur ab onere solvendi redditum annuum in futurum, & hoc onus in novum possessorem reiciat, ut tradunt Felician. loc. cit. num. 7. Roderic. d. quast. 9. num. 56. Avendan. de censu. Hisp. cap. 99. num. 3. & Cencius in d. qu. 92. num. 9. & Thesaur. loc. cit. subiciens esse in libera facultate tertij possessoris, vel solvere ad ratam fructuum, qui percipi possunt, deductis impensis, & aliis oneribus, vel rem ipsam tradendo se liberare, & ita respondisse Peregrin. in cons. 97. † Quod verum est, tamen possessor fundi domino census recognitionem fecerit, adhuc enim re alienata, vel dimissa redditum praestare non cogitur, quia hac recognitio fit, ex necessitate possessionis, & oneris adhaerentis rei possessae, & proinde si desinit possidere, non

tenetur amplius ad praestacionem census, ut tradunt Didac. Covarr. in d. exp. 7. nu. 6. Felician. loc. cit. nu. 7. Roderic. d. qu. 9. num. 16. Avendan. de censu. cap. 99. num. 3. Quod tamen accipiendum est, si possessor simpliciter recognoverit se tenere rem sub onere census, aliud vero est, si redditum solvere in futurum promittat, quia tunc egreditur terminos recognitionis, neque potest rem abdicando, vel alienando se ab hac personali obligatione liberare, nisi hoc nominatim actum sit, & sibi imputare debet, si id non expresserit, ut docet Gurtner. pract. lib. 2. qu. 177. num. 5. vers. hac autem. & Mangil. de vill. qu. 82. n. 13. & objici potest possessori, verbis ligantur homines, tantorum cornua sunt, in quo tamen plurimum posse arbitror contuerudinem regionis, secundum quam iudex perspicere potest, quod inter contrahentes actum videatur ex his, quae docet in l. c. mem. Card. Mant. de tac. & ambig. conv. lib. 3. cit. 9. n. 10. † Sane quod dicimus possessorem rem dimittendo ad praestacionem census etiam post simplicem recognitionem liberari, accipiendum est pro censibus futuris post dimissam possessionem, non autem pro praeteritis, dum rem habuit, & fructus percepit, quia ad huiusmodi praestacionem facta recognitione ex contractu tenetur, vel ex quasi contractu, ex eo scilicet, quod rem censualem possedit l. 1. C. de ann. & trib. Ferrer. loc. cit. in fin. & Oliban. in 5. omnium. Instit. de act. num. 50. ubi ait hac de re neminem dubitare. Ideoque non potest rem dimittendo sub hac obligatione se liberare, l. 5. C. oblig. & act. l. 2. Cod. de hered. vel act. vendit. & ex his, quae tradit Jacob. Venent. de ann. praest. part. 2. quest. 33. num. 3. & 4. & Felician. part. 2. lib. 1. capit. 2. numer. 6. vers. tertio infero.

Tertio loco declaratur conclusio, ut locum non habeat, si dominus census divisioni fundi censualis, vel alienationi unius fundi, si plures sunt censu suppositi, consenserit, sine ulla iuris sui reservatione, ut sensit Afflic. in dec. 153. nu. 6. & Joann. Parlador. rec. quotidian. lib. 3. cap. ult. part. 4. §. 2. num. 19. Quod etiam sensit Virgin. part. 2. num. 33. qui tamen putat, ut etiam Bonacin. disp. 3. quast. 4. nu. 37. in fin. videri dominum census alienationi consentisse, si admonitus fuit a venditore census de venditione fundi, vel partis, & ipse noluerit emere, quod non puto sufficere, quia potuit cogitare ius suum durare, ut in re simili inquit l. 8. §. non videtur, ff. quib. mod. pign. & cum abdicatio proprii iuris sit species donationis, debet possessor plene docere consentium domini census, *argum. l. cum de indebito, ff. de probat. & proinde existimo necessarium esse, ut expressè divisioni, vel alienationi unius ex fundis consentiat: vel ut divisam aequis partibus pensionem a singulis petat, vel percipiat, quia ipsemet videtur dividere l. si creditores, ff. de part. Afflic. in dec. 142. & Vrsill. ad eund. nu. 1. Benintend. in dec. 81. num. 6. Joan. Bapt. Cost. in lib. de ration. rat. qu. 33. n. 2. Card. Mant. de tac. & ambig. conv. lib. 15. tit. 5. nu. 3. & 5. & Francisc. de Cald. de iur. emphyt. lib. 4. cap. 8. num. 21. qui hoc declarat procedere, nisi dominus addat clausulam, salvo iure exigendi in solidum *argum. d. l. 4. §. 1. ff. quib. mod. pign. vel hypob. sol. in qua si creditor alienationi consenserit dicitur ius pignoris remississe, nisi salva causa sui pignoris consenserit, quod etiam notant Vrsill. loc. cit. at. Thesaur. Iun. lib. 4. q. 40. in fin. & Paul. Galler. de renunt. lib. 5. cap. 1. num. 59.**

Et huic rei proximum est, si res inter plures divisa sit, & ij una sententia simpliciter condemnati sunt ad praestacionem census, eos, non in solidum, sed pro virili parte teneri, quia effectus sententiae est, ut pro virilibus portionibus tantum conveniri possint, l. 1. & 2. C. si plur. una sent. condemn. sunt l. 10. §. quoties, ff. de appellat. ubi Papinianus eleganter ait sententiam in personas scindi. Suro. in cons. 150. num. 35. Ioan. Bapt. Cost. in d. qu. 33. num. 3. & in terminis annuorum reddituum, Felician. lib. 3. cap. 4. num. 11. in fin. & Avend. loc. cit.

Quarto, & ultimo declaratur conclusio, ut locum non habeat, si in provincia usu, & consuetudine receptum sit, ut singuli possessores pro rata tantum obligentur, & conveniantur, quia inter contrahentes tacite actum intelligitur, quod fieri solet l. 35. ff. de edil. edil. l. ult. C. de fideicom. Fulgol. in l. cum quis, nu. 8. ff. si carr. per. & Cardin. Mant. d. tit. 9. nu. 10. Menoch. de praesumpt. lib. 3. praes. 38. nu. 9. & in specie census Molin. disp. 383. n. 9. & Ederic. Martin. d. cap. 8. num. 31. qui tamen id asserunt ad alium finem. Nam cum existimaret ex natura census realis redditum inter plures possessores pro portione dividi, hanc suam sententiam non procedere inquit, si usa receptum est, ut singuli possessores pro integro

regio censu conveniri possint, & hoc casu sequendum esse, quod in regione frequentatur. Quia ratione nos, qui secuti communem sententiam, asserimus singulos possessores in solidum conveniri posse, quatenus redditus cuiusque partis patiantur, dicimus id non obtinere in locis, in quibus consuetudine receptum est, ut ad ratam tantum conveniantur.

41 Sed quod initio diximus, re censuali casu aliquo facta infructifera, censum exungui, & ex eo tempore redditus non currere, multo magis locum habet, si res omnino casu aliquo perimatur, & pereat, ut si domus vi fluminis abrepta est, ut hoc anno 1642. in oppido Lantufca plusquam triginta vi cuiusdam torrentis, qui ex imbrebus creverat, penitus everfa sunt; vel si ager vi fluminis sublatu est, ut Varus, & Palio facere solent in hoc nostro territorio. Hoc enim casu, id est re censuali penitus precepta, censum quoque perimi, & nullum jus superesse domino censu ad pensiones in posterum exigendas, constat aperitissime ex constitutione Pij V. §. Postremo, post quam ita docent omnes, & praesertim Avend. de censib. cap. 60. num. 5. & seqq. & alii apud Cenc. quest. 99. num. 2. & 7. vers. precepto itaque fundo, ubi in addis. id confirmat auctoritate Thelauri Junior. loc. cit. num. 21. qui ait circa hoc nullam esse inter Doctores difficultatem. Quod etiam sentiunt Alvar. Valate. de jur. emphyt. quest. 32. num. 16. Megal. Instit. confessor. lib. 2. cap. 7. quest. 2. num. 102. & alij plurimi apud Duardum in d. §. 5. quest. 1. num. 4. & 8. ubi recte docet idem esse, tamen post constitutionem in re certa adiciatur, obligatio generalis omnium bonorum, re enim censuali extincta censum quoque extinguatur, neque sustineri in persona creditoris, neque super aliis eius bonis generaliter obligatis. His consentiunt Anton. Gomez. de censib. cap. 5. num. 2. Ugolin. de usur. cap. 45. §. 15. num. 1. & Scorua Theorem. 272. recte subjiciens minus recte sentisse Covarr. Felician. & alios quosdam, nempe contra communem Doctorum sententiam, & summorum Pontificum decreta. Denique ita perpetuo censuit Rora, ut constat ex multis decisionibus post tractatum Cencij, & praesertim ex dec. 88. num. 4. & 6. quae ait, re precepta, vel infructuosa reddita, non tantum perire jus ad sortem, sed etiam ad redditus percipiendos, cum velle pensionem percipere sine jure percipiendi, esset, non jure, sed aliena injuria percipere, & rursus in eadem causa decis. 349. num. 3. Imo videtur hoc genus exactionis ipsis usuris iniquius, & detestabilius, quia usurae saltem extorquentur pro sorte, & propter utrum sortis: in censu vero, & praesertim eo ad rei preemptionem extincto, nulla sortis debetur, nullumque jus superest ad eam repetendam, ut dictum est, & proinde redditus post extinctionem censu perceptos veluti omnino indebitos multo magis condici, & repeti posse, l. si non sortem in princ. ff. de cond. indeb. & alius huiusmodi. Neque valde movere debet ratio Didaci in d. cap. 7. num. 5. vers. quarto si contract. & aliorum existimantium in constitutione censu fundum rationem gerere solius pignoris, & hypothecae, ideoque, fundo supposito precepto, durare obligationem personalem, & consequenter debitorem censu non ideo minus ad solutionem censu conveniri posse l. 11. C. si cert. pet. l. adversus, Cod. de act. & obligat. l. pignus, Cod. de pign. act. & in specie Didac. loc. cit. & Felic. multis locis. Garc. de expens. cap. 4. num. 43. & Roderic. lib. 1. quest. 7. num. 4. & 13. Et enim exploratum est jus censu esse omnino reale coherens, & annexum rei, quod proinde sequitur fundum, & fortunam fundi, & onera tributorum, & servitutum, & canonis emphyteutici, & similibus onerum realium, quae res ipsas comitantur, ut rectissime explicat Valate. in d. quest. 32. num. 13. Parlador. rer. quotid. cap. 3. num. 53. qui ait esse magis communem, & Duard. in d. quest. 1. num. 1. & Scott. Theorem. 272. ex quo sequitur, quod proxime dictum est, precepto fundo cessare obligationem venditoris, ut in censu reali, & certe rei imposito, de quo nos loquimur, admittunt iidem Garc. & Roderic. loc. cit. & ipse Didacus Covarruvias in d. vers. quarto si contractum, & licet hac in re imbutus à Molineo id concedat duntaxat, quando censu constituitur quidem super certo fundo, sed limitatè ad illum, ita ut constituens & eius heredes non teneantur ad solutionem redditus, nisi ratione rei, & quando illam possiderint, tunc enim inquit precepta re, penitur & ipse redditus, nec ullam adest personalis obligatio, verius tamen est laus esse, si censu super re certa constituitur, & vendatur. Nam licet venditor reddendum ita constitutum promittat solvere semel die, hæc tamen obligatio est in consequentiam illius venditi, & in alium translati unde ex subjecta mate-

ria, & ex natura rei hanc conditionem habet, quoad res superent, quamvis id non fuerit expressum, ut in servitutibus, & aliis oneribus realibus receptum est, & in censu, de quo agitur à D. Pio constitutum est, & adversus ipsum Covarr. docet Frideric. Martin. in d. capite 8. num. 216. & Duard. loc. citat. num. 13. & §. 3. quest. 9. num. 19. & 20.

Sed opportunè quæritur, si ager à flumine, vel stagnantibus aquis, & paludibus occupetur, & spontè flumen recedat, & paludes exaruerint, an censu restituatur. Et sane si flumen mutato alveo per prædium censu obnoxium fluere coeperit, illudque totum occupet, puta censum omnino extinctum esse, nec reviviscere, tamen si flumen recedat, quia hoc casu ager alius est, & diversi juris, ut constat ex l. 7. §. 5. ff. de acquir. rer. domin. unde, ut in hoc eventu usufructus extinguatur l. 24. ff. quibus modis usufruct. amitt. ita & censu interire dicendum est, neque amplius deberi, & ita sentiunt Joan. Bapt. Leonell. ad Bullam Pij V. de censibus glof. 22. & Ugolin. in d. §. 15. nu. 2. vers. quoad fundum, ubi idem esse ait de stagno, & palude exsiccatis, ut scilicet censu non reviviscat, ubi species fundi mutata est. † Ve- 44 luti etiam si domus deposita est, vel si in totum corrumpitur, tamen si eam dominus restituat eodem loco, ut ex iisdem rudibus, & cementis, non tamen reviviscit censu, & jus percipiendi redditus, quia scilicet res alia est, l. inter stipulantem, §. sacrum. in fin. de verb. oblig. l. 68. §. ult. de leg. 1. & l. quid tamen 10 §. innavi, ff. quibus modis usufruct. amitt. & in specie docent Navarr. in d. comment. de usur. n. 118. Molin. disp. 354. nu. 3. Frideric. Martin. d. cap. 8. nu. 218. Ugolin. loc. citat. Cardin. Seraph. dec. 1418. num. 4. & 10. Stail. Pacific. de Salvian. interdict. inspect. §. cap. 1. num. 53. & 154. qui propterea ait cessare etiam Salvianum interdictum, ideoque sentiunt Bonac. in d. qu. 4. num. 18. & Cencius quest. 102. num. 6. & in addit. num. 15. & Duard. in d. §. 50. quest. 5. num. 2. & 9. & num. 15. ubi notat sententiam Boccacii alij sententias communiter ferè rejectam esse. † Cuius rei etiam argumentum est, quia licet ædes, quae collapsæ sunt, 49 vel depositæ ex iisdem, vel aliis cementis restituantur, quia aliud ædificium est, usufructus non reviviscit, ut nec aliæ servitutes restituantur, ut constat ex d. l. 10. §. in navis, & l. 19. §. si sublatum, ff. de servit. urban. prædior. & hic Cujacius notat, & Petr. Gregor. syntagm. jur. civil. lib. 4. cap. 5. n. 4. & expendit Rot. post Cenc. in dec. 349. num. 9. & 10. ubi notat ex regulis usufructus questiones in materia annuorum censu commode definiti, tamen aliud sit, si per partes restituantur, ut iisdem locis constat, & ex l. 83. §. sacrum. vers. l. 1. si ruficende, & observant iidem Auctores loc. cit. num. 44. & praesertim Cenc. us in d. qu. 101. nu. 16. Molin. disp. 394. nu. 3. Azor. lib. de censib. cap. 16. vers. breviter. Navarra, Salas & alii apud Bonac. in d. qu. 4. nu. 29. quia tunc res eadem est, & consequenter iisdem oneribus obnoxia.

His congruenter quærit Leonell. in addit. d. glof. 22. an cum ager censuali occupatus fuit ab aquis, & in paludem convertus, unde in eo statu infructuosus factus est, tamen si sumptibus, & industria hominum ad culturam reduci possit, & fructus reddere, redditus annuus interim debeatur. Sic valde interesse ait, an quærat de proprietate censu, vel de redditibus ejusdem. Primo modo quando dominus fundi dominium illius retinet, eodem jure dominium censu dominium censu retinere. arg. l. quæ de tota, ff. de rei vind. & §. præterea. Inst. de rer. divis. at secundo respectu id est, cum quæritur, an interim redditus currat, cum fundus in eo statu inutilis sit, & factus sterilis, nec nisi magnis sumptibus ad culturam reduci possit, inde sequi putat dominium censu partem damni sentire debere, & dum res in eo statu est, nullos redditus petere posse. † Quæ distinctio rationem, & æquitatem habere videtur, licet non animadvertenter ab alio fuisse animadvertum. Neque esse contrarium, quod diximus, si visceratæ fructus omnes abstulerit, non ideo minus redditum deberi, quod aliqua potest adteri discriminis ratio. Nam ex eo, quod calamitas fruges auferat, veluti gradinis, uredinis, & similibus, vel incurus hostium, res omnino infructuosa facta non dicitur. Imo ex eo, quo d calamitas fructibus nocuit, argumentum est rem fructus producere, & ideo neque censu extinguatur, neque sinitur pensio, cum casu fructuum ad dominium fundi pertineat, ut dictum est, cui in magna libertate non augetur pensio. Cum vero fundus aqua inundatur, & obviatur, quando in eo statu manet, sterilis est, nec fructus reddere potest, & proinde æquum videtur, ut interim redditus sistantur, & eorum cursum suspendatur, ut interim redditus tempore sereno currere incipiant, quo res pristina fertilitate

48 rati restituta est, supposito semper rem mansisse eiusdem iuris, & in dominio eius, cuius fuit ante impetum fluminis, & eruptiones aquarum d. l. 7. §. aliud sane est, de acquir. rer. domin. ¶ Neque movere debet, quod diximus re facta infructifera, censum quoque in perpetuum extinguere, & perire, idque ex ipsa constitutione D. Pii sancitum esse, quia hoc intelligendum est, cum res perpetuo redditur infructifera, ut declaravit ipsemet D. Pius in alia constitutione ad Siculos verbi. *Non hac discrimina*, & Molin. in d. disput. 391, p. 3. quod de fundo, de quo agitur, dici non potest, ut supponimus manere in dominio debitoris census, & ad utilitatem reduci posse illius sumptibus. Quod si fiat, vel si sponte flumen recesserit, & aqua exaruerit, ut restituitur usufructus l. 23. & 24. ff. quib. modis, usufr. amitt. & ut restituitur servitus, quae sunt onera praediorum d. l. 24. §. idem iuris, & l. 14. ff. quemadmodum. servit. amitt. ita, & censum restitui dicendum est secundum Leonelli sententiam loc. cit. & Madij de requis. cens. quest. 22. nu. 2. & 4. argumentum enim ab usufructu ad censum, validum est, ut inquit Rota in d. dco. 349. in fin. ubi notat, ea, quae de usufructu recepta sunt, censui in similibus optime accommodari, tametsi putemus census realis magis simile esse servitutibus realibus, quae magis rem afficiunt, & innectunt, quam usufructus, qui coheret personae, & morte, & capitis diminutione limitatur l. 1. & 3. in fin. quib. mod. usufr. amitt. qua ratione, ut non pereunt iura praediorum l. 3. ff. quem. servit. amitt. ita nec visus census perire certissimum est.

49 Sed ego hoc argumento permotus valde dubito, an verum sit, quod in d. dec. 349. Rota sentire videtur, quamvis terrae sic aquis demeritae, & inundatae propter recessum aquarum, & siccitatem temporis fructiferae reddantur, iam non esse eundem fundum suppositum censui, sed novum fundum ex nova terra impetu aquarum illuc allata constitutum, & nulli censui obnoxium. Unde quemadmodum hoc casu extinguatur usufructus, l. repeti. §. illis verbis, rei mutatione interire usufructum placet, & l. quid tamus 10. & l. si ager 23. ff. quib. mod. usufr. amitt. neque restituitur, quod in omnibus casibus dictarum legum, & similibus fundus antiquus pereat, & novus creetur, ut scribitur Surd. in cons. 155. n. 5. & seq. & alij, qui citantur in d. dec. n. 6. & 9. inter quos doctissimus Cuiacius in d. l. 20. §. sublatum, ff. de servit. urb. praed. qui omnes docent mutationem rei interire usufructum, neque reviviscere rebus fructuariis restitutis: ita prioris agro semel inundato, & infructuoso reddito, censum in perpetuum interitum, & nullo modo reviviscere posse, idque clare deduci ex dictis iuribus, & ex l. quae res, §. aream, ff. de solus. quae ait in perpetuum sublatam obligationem restitui non posse. Etenim his non obstantibus supposito terras quibus census impositus fuerat, propter rei casum aquarum, & siccitatem temporis redditas fuisse fructiferas, ut dicitur in d. dec. 349. num. 5. & non fuisse factas publici iuris ob mutationem alvei fluminis, sed mansisse eorundem, quorum fuerant: in his terminis aliud iudicasset, & ex eo tempore, quo terrae suae fertilitati restituta sunt, censum restitutum fuisse, & consequenter redditus ex illo dicendum dominio census, neque condici potuisse. Et moveor iisdem rationibus, & fundamentis, quia scilicet hic nulla mutatio rei facta est, neque in his terminis extinctus fuisset usufructus, neque amissae servitutes, si quae ante dictis terminis impositae fuissent. ¶ Quod probatur ex d. l. 23. ff. quib. mod. usufr. amitt. quae ait, si ager flumine, vel mari inundatus fuerit, amitti usufructum, cum etiam ipsa proprietate amittatur; sed si eundem impetu discesserit aqua, quo venit, restituitur proprietate: ita & usufructum restitutum esse. Secundum id multo magis constat ex dict. l. 24. cuius verba sunt. Cum usufructum horti habebrem, superius hortum occupavit, deinde ab eo recesserit ius quoque usufructus restitutum Laboni videtur, quia, id solum perpetuo eiusdem iuris mansisset. Denique id probat d. l. 14. ff. quem. servit. amitt. Aut enim, si locus per quem iter debebatur, impetu fluminis occupatus esset, & alluvione facta restitutus esset, servitus quoque in pristinum statum restituitur. Et generaliter restituito praedio servitutes reales restitui ex d. §. si sublatum, tradit Castill. de usufr. cap. 72. n. 15. & 22. ubi ait magis coherere rei, illique magis inmixtum esse, quam ius personale. Unde cum in ea specie bona illa, quae censui supposita fuerant, eiusdem iuris manserint, id est in dominio eorundem possessorum, ut propter recessum aquarum restituta est proprietate, vel potius retenta, ita de ias usufructus, & consequenter etiam ius census durare, & retineri dicendum est, & multo magis, quia servitutibus realibus magis accedit, ut dictum est.

50 Neque movere debet, quod Rota ait post recessum aquarum

rum fundum alium fuisse ex nova terra ibi a flumine allata, & ideo usufructum nullatenus reviviscere posse, quia restituitur haec ratio ex ead. l. 24. in fin. ubi idem Labeo ait. Nec si summa terra sublata ex fundo, & alia re gesta esset, idcirco meum solum esse desinit, non magis quam stercoreata agro, & ex leg. 7. §. 6. ff. de acquir. rer. domin. his verbis *stercorata agro, est, si cuius ager totus inundatus fuerit. Namque inundatio speciem fundi non mutat, & ibi id cum recesserit aqua, palam est eiusdem esse, cuius & fuit, quod etiam est iisdem verbis in §. alia. Insuper. de rer. div. ex quibus locis perspicuum est inundatione non obstante eundem fundum mansisse, & in dominio eorundem, & proinde cum ponamus fructiferum factum fuisse, consequens est eundem usufructum, & alius oneribus obnoxium esse.*

52 Neque contrarium probant iura, quae Rota expendit in prima, & secunda huius causae decisione, quia tantum probant, mutationem rei interire usufructum, neque reviviscere, vel restitui, quando res quae remanent, vel restituitur, non sunt eadem, sed aliae ab illis, quibus imposita est servitus, ut palam est exemplo adium in d. l. repeti. 7. quae ait, adium usufructus mihi legatus est, adis curruerunt, vel exusta sunt, sine dubio extinguuntur, nec area, nec cementorum usufructum debent. quia area, & cementa domus non sunt: & in dict. l. 10. §. 1. adibus enim ad aream redactis, si dominus aliam ibi edificaverit, domus alia est, ut etiam navis, licet iisdem tabulis compacta sit, ut constat ex d. l. inter. 83. §. sacrum, verbi tamen, & perempta prior navis, & haec alia dicenda est. Unde nihil mirum si non restituitur usufructus, sic in ead. l. 10. §. 2. & 3. si agri usufructus relictus sit, & stagnum, vel palus factus sit, vel si stagni usufructus legatus sit, & exaruerit sic, ut ager sit factus, extinguatur usufructus, quia in his speciebus res alia est, cuius usufructus non est relictus. Idem constat in exemplo scyphi, quo etiam Rota utitur ex l. qui usufructum, §. 3. idemque esse, ut constat illis verbis, non tamen illos esse. Denique in dict. l. 19. §. si sublatum, res alia fuit, ut indicant haec verba; *Aliud est edificium, quod secundo loco ponitur, & in his terminis loquuntur Cuiacius, Surdus, Castillus, & alij Auctores, quorum auctoritate, decisio nititur, cum scilicet res alia diversa est: ex quibus aliud dicendum videtur, cum res eadem maneat, & eiusdem iuris. Hoc enim casu, ut qui dominus erat, rei proprietatem retinet, ita & qui dominus est usufructus, & redditus eiusdem rei, illud retinere dicendum est, secundum Leonelli sententiam, quam retuli num. 46. & quae, (si fallor) probatur aperitissime ex dict. l. 24. quib. mod. usufr. amitt. lib. 14. ff. quemadmodum. servit. amitt. & d. l. 7. §. 6. de acquir. rer. dom. & praeteritum quia ius census reale est, & consequenter magis radicitum, ut loquitur Castill. loc. cit. Et ita putamus decisiones declarandas esse, neque aliud sensisse Rotam, ut colligi potest ex dubij propositione, an terra reddita fuerint fructifera, & census revivisceret, & ex eo quod post pauca supponitur haec verba Cardinalis Deza non probabile. Iustitiam terrae ex postfacto redditas fuisse fructiferas, & ideo dictum censum non revivisse, & multo magis Rotam nihil contrarium constituisse constat ex dict. dec. 386. & dec. 387. num. 6. ubi dicitur id reservatum esse, tamen auctor decisionis idem etiam sentire videatur rebus sine legalitate restitutis, & Cencius in addit. qu. 102. num. 7. verbi nam si fundus, quod non puto verum, ut veritatis indaganda gratia non contendendi studio, a quo omnino alienam esse me profiteor, demonstrare conatus sum, meam nihilominus sententiam subiciens eiusdem Audijoni, & alterius cuiusque melius sententis iudicio.*

53 Quare etiam Vgol. in d. §. 15. n. 2. verbi *at quid, de vinea censui subiecta, quae trigote aruit. Et respondit, si vinea tota radicitus exaruit, ita ut dominus eam iterum plantare cogatur sic, censum interire, nec amplius deberi. Secus autem si vites aliqua tantum sublatae sunt, vel si postea vites repullulent, namque ait vites, quae repullularunt, eadem sunt, quae censui subiectae fuerant, & ideo censui debent non minus, quam ex novis sarmientis vitium, tametsi vetera praediorum, idemque esse, si paulatim, vinea esset propagibus innovata, quia tunc eadem vinea intelligitur Mich. de Anin. lib. de univ. con. & paph. c. 5. n. 14. & exemplo adium, vel navium, quae si per partes restituantur, eadem manent, ut dictum est ex d. l. quid s. mens. 10. §. 1. & 7. ff. quib. mod. usufr. amitt. & d. l. 83. §. sacrum de verb. obligat. ¶ Quae mihi etiam videtur, & recipi posse etiam cum alio casu vites mortuae sint, vel succisae, ut si forte exercitus in vinea coeget, & vites nihilominus exciderint, ut illis univatum est, & super experti sumus. Illo tamen observando etiam eo casu, quo vites peremptae, vel evulsae sunt, censum sustineri, quatenus*

quatenus ex fructibus soli redigi potest. Nec enim vinea in solo vitibus consistit, sed etiam in solo, cui vites inhaerent, & coalescunt. Censum enim non super solis vitibus, & arboribus impositus intelligitur, sed etiam super solo, quod est vineæ maxima pars, & proinde evulsis, vel percemptis vitibus adhuc remanet solum, cui census inhaerere, exemplo servitutis vineæ impositæ, qui vitibus sublatis adhuc in solo sustinetur, l. 13. in princ. ff. de servis. prad. rust. Cypoll. de servis. ur. prad. cap. 16. num. 1. † ut etiam dicimus, si vineæ in emphyteusim concessa sint, solum, in quo instituta sunt, concessum videri; & proinde si vineæ exarescant, vel excidantur, emphyteusim in solo consistere, quæ fuit sententia Baldi in l. 1. quæst. 12. C. de iur. emphyteus. lat. in l. si fundum, §. qui fundum, in fin. de leg. 1. Decian. in consil. 123. nu. 45. lib. 3. & Card. Mantica. de tac. & ambig. convent. lib. 22. tit. 20. num. 4. quod etiam in olivetis, & similibus locum habet.

Supereft, ut quæramus de re censui supposita, & facta, & opera possessoris destructa, ut si forte molendinum est ab eo destructum, vel ædes depositæ; & hoc casu si dolo, vel culpa debitoris census id factum est, inter omnes convenit, censum quidem interire, quia scilicet res deductur ad eum casum, à quo incipere non poterat, l. 11. de servis. & cum census sit ius reale inhaerens rei, necesse est re sublata ipsam quoque censum interire, quia accidens sine subiecto consistere non potest, l. 41. de reb. cred. l. 2. ff. de usufr. Denique quia ita generaliter à D. Pio constitutum est in d. §. Postremo, & proinde censum non manere, licet dolo, & culpa possessoris res pereat, sentiunt Rebell. illa qu. 6. n. 17. Gomez. de censib. qu. 5. n. 2. & alij apud Salas dub. 33. nu. 8. Cencius qu. 101. nu. 6. & 7. n. 18. & Duard. in d. §. 5. quæst. 3. num. 8. † Sed hoc casu dominum censum pretium repetere, & id, quod eius interest rem dirutam fuisse, ut rectè sentiunt Navarr. in d. comment. de usufr. num. 118. Rebell. loc. cit. Frederica Martin. d. c. 654. n. 4. & 5. Reginald. lib. 25. cap. 31. num. 421. Less. lib. de censib. dub. 12. num. 9. Binsfeld. in cap. in tit. v. rate, qu. 12. concl. 2. circa fin. Salas dub. 11. n. 3. & dub. 33. n. 8. Thesaur. d. qu. 32. n. 22. lib. 1. & Gratian. discept. forens. c. 654. n. 1. & 7. Cenc. loc. cit. num. 18. & post Cencium Duard. in d. §. 5. qu. 1. n. 26. ubi notat id etiam in censu reservativo admittendum esse. His omnibus consentit Ant. Gomez. Jun. in lib. de cens. nu. 2. qui congruenter ait, debitorem censum melioris conditionis esse non debere, quod deliquerit, & demonstrari potest, ex l. 5. in fin. ff. quib. mod. usufr. amitt. ob similitudinem, quæ est inter censum, & usufructum, ex cuius regulis quæstiones annuorum reddituum deliniri solent, ut dictum est. Et apertissime ex l. 18. §. hoc interdicto, ff. quod vi aut clam, ubi textus ait tanti litens estimari, quanti actoris interest, id opus factum esse.

His consequenter querendum est, si dominus molendini illud omnino demolitus est ex eo, quod aqua solitum cursum mutaverit, & aliorum fluere coeperit, & ex ignis, & æmentis, mola, & alia materia prioris ædificij aliud molendinum alio loco ædificet, an ex fructibus, & redditibus novi molendini censum præstare teneatur. Et sanè Virgin. de Boccac. lib. de cens. part. 2. nu. 43. existimavit censum ex redditibus novi ædificij præstandum esse, quia, inquit, molendinum non constat ex sola domo, sed etiam ex mola, & fistulis, & aqueductu, in quibus census sustinetur. Quæ ratione permotus ab opinione Navarræ recessit, quem tamen alij frequentiori calculo probarunt, ut Azor. lib. 10. cap. 15. Molin. disput. 394. & alij apud Gratianum loc. cit. nu. 6. ubi ait Navarræ opinionem veriorē esse. Idem sentiunt Sigismund. Scaccia de commerc. §. 1. quæst. 1. num. 178. Cencius in d. quæst. 101. num. 6. ubi fundamentis Boccacij respondet, & Duard. in d. §. 5. quæst. 3. num. 9. & 10. & num. 15. ubi notat sententiam Boccacii communiter terè reiectam esse. Nam inquit, primum ædificium dirutum est, & definit esse in rerum natura, quo sublato censum tolli necesse est. Et licet aliud ædificium ex ignis, mola, & aliis ruderibus prioris molendini constructum sit, aliud tamen ædificium est, quod secundo loco positum est, ut constat ex d. l. 20. §. si sublatum, & alius iuribus citatis nu. 52. & præterea inquit Cencius num. 11. ob mutationem cursus aquæ, mola, fistulæ, & canales, & ipsam ædificium, quod pro molendino deserviebat, instructuosa redduntur, quo casu censum extinguere certum est, ut diximus, & proinde nullum amplius ius superesse ad redditus in futurum percipientes.

Et nihilominus ego ita mecum agitabam. Vel dominus molendini aquam ex flumine mediocribus sumptibus ad vetus ædificium ducere, & priorem alycum reticere

potuit; vel nulla ratione id ei licuit, vel ita difficile fuit, ut pene impossibile videretur. Primo casu dico non licuisse debitori census ædificium deponere, & novum molendinum alio in loco ædificare ex materia primi in fraudem domini census: sed reticere alveum debuisse suis sumptibus, & aqua conducere ad vetus ædificium: & ita in hac re veritari, ut vir bonus, & diligens paterfamilias versatus esset, si vetus ædificium nulli oneri fuisset suppositum, unusquisque enim alterius rem gerere debet, ut suam, l. quam vis, ad l. Aquil. l. 35. §. si res ff. de contrab. emptor. l. 2. ff. de solut. Neque in facultate debitoris esse debet sub prætextu brevis excursus nis fluminis, vel disiectionis alvei destructo priori ædificio dominum census eludere. † Nam ut dominus prædij servientis in præiudicium eius, cui servitus debetur, prædium deterius reddere nequit, neque mutare, l. si certo, §. si status ff. de servis. rustic. prædior. l. & si forte, §. ult. ff. si servit. vind. d. l. semper, 15. §. ergo nonnunquam, ff. quod vi, aut clam. Ita debitor census prædium censuale in præiudicium domini census, neque mutare, neque deterius reddere potest, ut scribit Frider. Martin. in d. cap. 8. n. 223. & Gratian. in d. c. 654. n. 4. & 5. unde si debitor dolo malo pateretur rem censualem sua negligentia deteriore fieri, potest eogi, ut eam reficiat, & manuteneat arbitrio boni viri: alioqui via aperta est, qua facile fundus censualis in fructuosus reddi potest in præiudicium domini census, ut tradit Card. Seraph. in d. dec. 1418. nu. 14. & multo magis poterit prohiberi, ne vetus ædificium diruat, arg. l. de pupillo, §. & belle, ff. de nov. oper. nuntiat. l. 1. §. sed & si ff. quod vi, aut clam. † Sed si postquam prohibitus fuit, vel cum non debuisset, dolo malo illud deposuit, ut aliud molendinum alio in loco collocaret, locus erit interdicto, quod vi, aut clam, unde cogi poterit vetus ædificium restituere, & restituere, & interim pensionem solvere d. l. 1. in princ. & l. si opus, 21. in princ. ff. eod. Avendan. de cens. cap. 60. num. 19. & super novo ædificio censum constituere, ut indicat d. l. si opus, in fin. cuius verba sunt, si quis præter opus factum ius aliquod prædij amisit, id restituere ex hoc interdicto debet, & l. si plures, §. ult. ff. de vi, & vi arm. quæ ait dominum, qui fructuarium dicitur, cogi usufructum iterum constituere. † Ut etiam dicimus dominum emphyteusis posse cogere emphyteutam, cuius culpa, vel dolo domus emphyteutica diruta est, vel combusta, vel facta deterior, ut eam reficiat, & perseveret in ea, & canonem solvat, vel etiam hæredes eius, ut constitutum est in Novell. de non alien. reb. Eccles. §. scire, vel emphyteutam expellere, & agere ad id, quod interest, ut tradit Bald. in l. 1. num. 1. Cod. de iur. emphyteus. ubi ait claudicare contractum propter culpam emphyteutæ; Paris. de Put. lib. de reintegr. feud. cap. 156. numer. 5. Alvar. Valac. de iur. emphyteus. quæstio. 27. nu. 2. Francisc. de Caldas eod. tract. lib. 4. cap. 3. num. 26.

Sed si dominus rei ex materia primi molendini aliud alio in loco jam ædificavit, puro cogendum esse super illo censum constituere, & ex illius fructibus redditus solvere, ut clarè sentit Navarr. in d. comment. de usufr. n. 118. vers. secundo dico. Rebell. d. q. nu. 27. Molin. disput. 394. numer. 3. Scacc. loc. citat. numer. 178. Salas de censib. dub. 11. numer. 3. vers. eodem tamen. Frideric. Martin. cap. ult. numer. 221. Boninfig. de censib. cap. 17. in fin. Gratian. in d. capit. 654. num. 1. Cenc. in dist. quæstio. 101. numer. 18. & Martius Medic. inter suas decis. exam. 18. num. 1. Nec obstat constitutionem D. Pij V. quæ iubet censum non nisi integro in pecunia numerata recepto pretio constitui posse, quia hanc exceptionem patitur ex æquo, & bono, nisi culpa, vel dolo censuarii census extinctus sit, hoc enim casu etiam non interveniente pecunia censum restitui posse æquissimum est. Et ita sentiunt Rebell. & Salas loc. citat. Less. nu. 91. & alij apud Scott. Theor. 272. in fin. ubi ait hunc censum Bulla Pij V. non contineri, vel cogi poterit pretium restituere, & id quod interest rem non fuisse dirutam, ut diximus n. 57. & Comenzio, & aliis, & ijdem Theologi docent loc. cit. & proinde erit in electione domini census, vel agere adversus venditorem, ut censum restituat, vel ut pretium reddat, & id quod interest, ut in re simili dicunt Baldus, & Valac. loc. cit.

Sua verò flumen ita alveum mutaverit, vel aqueductum disiecerit, ut impossibile sit aquam ad primum ædificium ducere, vel cum tanta difficultate, ut bonus, & prudens paterfamilias eam ducere abstinuisset, ob nimios sumptus, & evidens periculum continuæ ruinæ; hoc casu existimo censum omnino extinctum esse, nec cogi posse dominum rei censum in novo ædificio constituere,

tuere, & redditus solvere in futurum, vel pretium restituere, quia compertum est re perempta, vel instructuosa reddita censum quoque sublato esse, tam respectu sortis, quam reddituum, ut censui Rot. post Cenc. in d. dec. 88. nu. 6. & dec. 365. nu. 3. & 4. Sigismund. loc. citat. num. 176. Cencius in d. quasi. 94. nu. 7. & 10. & in addit. d. quasi. 102. Martin. Medic. d. exam. 18. nu. 9. & nos diximus num. 2.

- 65 & 3. & Duard. loc. cit. † Quod tamen apud me duas exceptiones patitur. Prima est, nisi vetus ædificium, in quo erat molendinum, locari possit, veluti si in urbe, vel suburbio positum fuit. Nam si deficiente aqua ex eo, quod alveus disiectus est, neque refici potest: vel quia rivus exaruit, domus illa apta est, quæ locetur, vel habitetur, cum habitatio vicem locationis obtineat, l. si ea pallione, C. de usur. existimo censum non omnino extinguere, sed quatenus ex corpore illo singulis annis redigi potest, censum sustineri, & pensionem præstandam, quia scilicet non omnino res infructuosa facta est, quæ vel locari, vel inhabitari potest, ut dictum est: & ira declarandum est, quod ait Cencius in d. quasi. 101. nu. 11. & Duard. in d. quasi. 3. nu. 15. † Altera exceptio est, nisi res, quæ censui subijcitur, jus habeat annexum coherens territorio, vel feudo, quod sublato illo ædificio non perimitur, ut si census impositus est ponti, in quo vectigal solvitur a transeuntibus, & vis fluminis pontem deiecerit, vel ut non recedamus ab exemplo proposito, si census molendino impositus est, ad quod Nicolæ ex conventionem, vel alio jure coguntur accedere, cujus generis molendina à feudistis bannaria dicuntur, ut apud Hering. de molend. quasi. 11. & de quibus agit apud Thesaur. in decision. decimasexta, Nam ut jus vectigalis non amittitur, si disiecto priore, pontis alius in eodem flumine constructus ex sententia Brunii in lib. de mutation. numer. septuagesimo-octavo, & septuagesimo nono, & ut non amittitur jus illud cogendi subditos, ut ad molas domini accedant, quia tota rei substantia non consistit in re, quæ vis fluminis abrepta est propter illud jus annexum rei, ut docet idem Brun. loc. cit. nu. 66. in præfatus nec censum extinguere dicendum est, quia nec res perisse intelligitur ratione illius juris, in quo tanquam in re, quæ pro immobili habetur, census constitui, & sustineri potest, ut diximus quasi. 47.

QVÆSTIO LVIII.

**Ut res censualis sit certa,
& suis finibus
designetur.**

SVMMARIVM.

1. Fundus census debet esse certus, & quare.
2. Census impositus super fundo non expressis finibus est nullus.
3. Ad validitatem census sufficit, si nomen loci, & duo confinia exprimentur.
4. Census impositus fundo nullis expressis finibus ex iure communis valet.
5. Venditio fundi valet non expresso nomine, dummodo constet, de quo fundo contrahentes senserint.
6. Falsa finium demonstratio non vitiat venditionem.
7. Census validus est impositus rei eius singulari nomine expresso.
Identitas solo rei singulari nomine probari potest.
8. Census post censur. Martini, & Calixti valet, etiam finibus non expressis.
9. Census etiam post Bullam Pij V. non expressis finibus valet, dummodo aliis demonstrationibus de fundo certum sit.
10. Census impositus fundo nullis expressis finibus, si venditor eo in loco unum tantum habuit, valet.
11. Census super domo existente in loco contractus impositus intelligitur.
12. Census impositus super quinquaginta ingeribus maioris agri sustinetur, modo expressum sit, à quo later incipiunt.
13. Finibus suis, vel aliis demonstrationibus res ostendatur, nihil refert.
Forma interdum per tantumdem satisficit.
14. Quod frequentioris usus gratia in lege exprimitur, non mutat dispositionem iuris.
15. Dominus census potest cogere venditorem, ut fines prædii censuales ostendat, & renovet.
16. Finium expressio si fuerit omissa, & testibus, & aliis probationibus potest probari.
17. Instrumenta, & contractus res diversa.
18. Census impositus aliis modis probari potest, quam per instrumentum.
19. Census impositus testibus, confessionibus, apertis probari potest.
20. Bulla Pij V. non magis unam, quam aliam speciem probationis includit.
21. Reta decisiones quadam declarantur, & num. 23.
22. Contractus in scriptis testibus non probatur, nisi etiam probetur amissis scriptura.
23. Confinita aliunde, quam ex instrumento probari possunt.
24. Bartoli auctoritas inter Iurisperitos, qualis Pysbgora inter discipulos.
25. Certum est, quod per relationem demonstratur.
Census validus est, de cuius fundo constat per relationem.
26. Census impositus super re, de qua non constat, non valet.
Emens rem, qua non est, & eandem locans certa mercede, usuram committit.
27. Census super pluribus fundis certis, & designatis constitui potest.
Numerus singularis pluralem continet.
28. Census pluribus fundis impositus quomodo super illis sustinetur.
29. Expenditur hæc de re Centii, & Duardi sententia, & numer. 30.
Census uno fundo pereunte in alio sustinetur, si sit capax pensionis.
31. Censu pluribus rebus imposito non est necessaria illius in singulas distributio.
32. Censu distributione facta possessores pro portione tantum possunt conveniri.
33. Censu imposito super pluribus fundis unitis sufficit eos generalibus finibus designasse.
Fundi nostra destinatione augentur, & minuantur.
34. Census super toto aliquo territorio imponi potest.
Territorium universitas agrorum.
35. Finium expressio ostendit, quid in dispositione comprehensum sit.
Dictio intra includit extrema, ut cetera excludit.
36. Census super montibus, & pascuis montium recte constituitur.
In montibus plus solè, quam celi.
37. Census impositus super bonis fixis in aliquo territorio expressis tantum territorij finibus, non valet.
38. Census super omnibus bonis, & universitate bonorum imponi non potest.
39. Quamvis secundum sui naturam non sit illicitus, Et Centii contraria sententia rejicitur.
Patrimonij redditus legari potest.
40. Centii argumenta refelluntur.
Emptionis natura est, ut ea perfecta omne commodum, & incommodum ad emptorem pertineat.
41. Census omnibus rebus impositus natura sua suspectus est.
42. Centii argumentantur supponit id, de quo queritur.
Censur parum coherentem docet.
43. Census super fundo designato an valeat, si additum sit, & super aliis bonis venditoris.
44. Cardinalis Mantica decisionem valet.
Que ex abundantia adiciuntur, nocere non debent.
45. Auctoris sententia hoc genus census valet.
46. Censibus recte adicitur generalis obligatio bonorum pro ruciori exactione pensionis.
47. Sed hæc ratio parum iuvat ad hanc formulam census sustinendam.
D. Antonius Bavelius Advocatus fisci.
48. Bonis expressis non sufficientibus generalis adiectio bonorum censum non sustinet.
49. Census super re certa constitutus addito etiam, & super aliis bonis nullus est, si apparet contrahentes censum omnibus bonis imponere voluisse.

- Indicem. Nihil scilicet esse oportet, & cuncta vimari.
- Index in re dubia praeterea esse debet ad sustinendum contractum.
- 51. Censui rei certa idonea, & deinde aliis rebus impositis, addita praestatione, sufficitur.
- 52. Censui impositus super re certa, & super tanta illius quantitate, qua pensioni sufficiat, valet.
- 53. Censui impositus super aliqua re eligenda nullus est, si nulla fiat electio.
- 54. Venditio rei ingerebatur alicuius agrum venditio valet, & electio est venditoris.
- 55. Conventio, ut liceat emptori eligere, ex quo praedicti census sibi praestetur, non est illicita.
- 56. Boccatii, & Ugolini contraria opinio.
- 57. Sed eorum argumenta refelluntur. Pacta sunt arguunt, quae in favorem creditoris apponuntur.
- 58. Censui impositus super molendinis, quae universitas habet, & habitura est, valet.
- 59. Censui ex uno fundo in alium transferri potest. In censu non est prohibitum cautionibus uti, ut observantur fraudibus.
- 60. Censui in omnibus remediis consultum est adversus dolam, & culpam debitoris.
- 61. Possessor in re onere affecta, ut bonus paterfamilias versari debet.

Quarta qualitas rei censualis est, ut sit certa, & designata suis finibus, ut aperte cautum est in constitutione D. Pij illis verbis, & quae nominatim suis finibus designata sit. Postquam ita omnes sentium, ut scilicet re percunte census quoque pereat, & inducatur aequalitas inter contrahentes, ut enim res perit debitori census, ac domino rei ita etiam eorum est, ut census emptori pereat iuxta naturam contractus emptionis, quae est ut ea pericula periculum rei ad emptorem pertineat, ut exploratum est ex l. 7. & in princ. & tot. tit. de peric. & commod. rei vend. l. 1. c. eodem, atque etiam quia, ut venditio rei incerta, & imaginaria, & quae in rerum natura non est, nulla est, licet emptio. & l. 1. ff. de contrab. empr. l. 1. ff. de hered. vel act. vend. Ut etiam dicimus non demonstrato fundo legatum fundi nullum esse vel stipulationem fundi non adiecto nomine inutilem esse l. cum post 6. §. 1. ff. de iur. dot. l. ubi autem, in princ. l. 115. in princ. de verb. oblig. ita enim census venditio super re incerta, & imaginaria consistere non potest. Denique, ut sciatur, an res, quae censui subicitur, capax sit pensionis impositae: ne si forte fructus, non sufficientes, censui reali personalis admisceatur, qui nunc est prohibitus, ut tractatum est quest. 49.

Quamobrem non facta designatione rei, & non expressis finibus census nullus est, & illicitus, veluti non servata forma constitutionis D. Pij, ut sentiunt Navarr. in comment. de iur. num. 86. & 129. Vivius in dec. 389. num. 8. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quaest. 7. num. 13. Rebell. de oblig. se. iustit. lib. 10. quaest. 6. num. 6. Avendan. de censib. cap. trigessimisimo, numer. sexto Brunot. a fol. quaest. 4. numer. 12. Ugolin. de iur. cap. 49. paragraphi 3. n. 1. Intrigliol. de censib. qu. 37. in fin. & Conversan. in not. ad eund. Sigismund. Scacc. de commercio. §. 1. qu. 1. num. 177. Scott. Thorem. 160. Bucat. in dec. 10. n. 1. & addit. ad eund. num. 27. Rot. post Cencium in dec. 80. n. 1. & 2. & dec. 95. n. 6. & ipse Cenc. part. 1. cap. 3. quaest. 3. art. 1. nunc. qu. 20. num. 22. Duard. ad consuet. Pij l. §. 1. qu. 50. n. 1. In quo tamen puto satis esse, si duo confinia exprimeantur, & nomen, & locus fundi, ex l. forma in princ. ff. de censib. cuius verba sunt. Forma censuali cavetur (sic in totam referantur) nomen fundi, & in qua civitate, & qui pago sit. & quos duas vicinas proximas habent. Ex quo loco generaliter receptum est ad identitatem probandam sufficere, si locus, & duo confinia conveniant, ut docent Bartol. quem sequuntur in l. demonstratio. num. 14. f. de condit. & demonstr. Menoch. de praes. lib. 3. cap. 15. num. 19. Decian. in cons. 17. num. 8. & 9. lib. 3. Matcard. de probat. cons. 874. n. 12. Peregrin. de fideicom. art. 44. num. 48. & 51. Marefoort. varian. resol. lib. 1. cap. 12. n. 20. & in specie censui Intrigliol. libro citato quaest. 85. n. 1. Ludov. in dec. 172. num. 2. & in dec. 571. num. 5. & Rota inter recentiss. dec. 636. num. 3. & 4. part. 3.

Nunc vero quaeritur, si nulla expressa sint confinia, & tamen constet, de qua re contrahentes senserint in constitutione census, an contractus validus sit, & sustineatur. Et puto constitutionem census ex iure communi validam esse, etiam nullis expressis finibus. Et moveor mul-

tis iuris locis: & primo quidem ex l. 63. §. 1. de contr. empr. eius verba sunt, demonstratio fundi facta sine nominari super vacuum est. Secundo ex l. certum, 6. ff. de reb. cred. in qua scribitur (nihil referre proprio nomine res appelleretur, an dicitur ostendatur, an vocabulis quibusdam demonstraretur, quatenus mutua vice fungantur, quae tantundem praestent.) Tertio ex l. 1. §. ult. ff. de dot. praes. in qua Ulpian. ait, quicquid demonstrata rei additur, satis demonstrat & frustra est. Quarto loco moveor plurimum ex l. Titius, 48. ff. de act. empr. in qua scribitur, facta venditione fundi nullis expressis finibus ex eo contractu praestandum esse, quod contrahentes senserint intelliguntur. Quinto ex l. 17. in princ. de cens. & demonstr. qui cautum est, legatum fundi ex falsa demonstratione non valet, si constat, de quo fundo testator senserit, quod etiam constat ex l. 40. §. qui dotalem, ff. cod. & l. 4. de leg. 1. & l. 35. §. 2. de leg. 3. Vtigitur venditio subsistit, licet nulli fines expressi sint, modo constet de re vendita: & ut legatum valet, modo constet de corpore, quod legatum est, ita prorsus vendendum est censum valere, modo inter partes conveniat, vel aliunde demonstratum sit de certo, & individuo corpore, super quo census impositus fuit. Deinde sapienter dixi contractum censum, in quo intervenit pecunia, esse emptionem, & venditionem, ex constitutionibus Divorum Pontificum Martini, & Calixti: unde hoc contractus genus secundum sui naturam istem regulis, & principiis regitur, quibus emptio, & venditio consistit. Quare quemadmodum si fundus venditus fuerit, nec appareat, de quo contrahentes senserint, venditio nulla est, sicut stipulatio fundi, si generaliter concepta sit, l. cum post. §. cum gener. f. de iur. dot. & d. ubi autem, & l. ita stipulatur, 119. in illis verbis, vel fundum dari non adiecto nomine, de verb. oblig. Cuiac. ad tit. Cod. de dot. promiss. ubi ex Thaluzo ait stipulationem omnem, quae ad ultimum aliquid deduci potest, non consistere, ut si promittat fundum simpliciter, inutilem esse stipulationem, quia, ut Varro dicebat, fundus in una gleba consistere potest, unde fertur hoc iustitiam, quod liberto Ciceronis tribuitur.

Fundum Varro vocat, quem fundus mittere possit. Nihil tamen exciderit, quae una fundus patet.

Tamen si appareat, de quo fundo contrahentes senserint, valet venditio, petendo ac si nominatim esset expressus, vel certis finibus descriptus d. l. 48. de act. empr. & arg. l. fundus, ff. de fund. instr. & l. raticum de verb. oblig. Bart. in l. qui d. d. ubi, & d. l. ita stipulatur, n. 6. & 9. de verb. oblig. & Alex. num. 20. & 31. Albert. in cons. 10. n. 12. & Eminent. Mantie. de iur. ambig. sumunt. lib. 4. tit. 16. n. 1. ita prorsus validam esse venditionem censum super re nullis finibus designata, modo constet, vel probari posse, de qua re contrahentes senserint. Neque enim haec constitutio census vaga dici potest, vel facta super re incerta, cum constet de identitate fundi, cuius fortunam census sequatur, imo si falsi fines adhibiti sunt, & tamen aliunde constet de certo fundo, super quo contrahentes censum constituere intellexerunt, existimo censum validum esse, & consistere, quia nec falsa confirmatio venditionem fundi irritam facit, l. 18. §. si servus, ff. de emr. empr. & tradunt Fabian. de Mont. lib. de empr. & vendit. qu. 6. num. 21. & Hieron. de Mour. lib. de fuis. cap. 48. num. 12. idemque puto, si in nomine erratum sit, & de corpore constet ex Peregrino loco citato num. 52. Boregol. claus. 30. glof. 25. num. 1. & Franc. de Cald. lib. de empr. & vendit. cap. 21. num. 2. & indicat aperitissime l. 9. §. 1. ff. de contr. empr. in qua Ulpianus ait, si in nomine dissentiant, necum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio, & venditio. Nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. qua ratione etiam arbitror nihil nocere errorem regionis, si de corpore certum sit arg. l. 35. §. 2. de leg. 3. ubi Scavola respondit fundum legatum non redire minus deberi, quia in regione designanda testator lapsus esset.

Qua ratione etiam puto censum validum esse, si impositus sit rei eius nomine singulari expresso, quamvis fines designati non sint. Nam identitas rei solo nomine singulari probari potest, ut docuit Bartol. in d. l. demonstratio, num. 16. Arcin. in l. si quis, num. 4. de leg. 1. Nat. in cons. 235. num. 13. Decian. in d. cons. 17. n. 19. lib. 3. Menoch. in d. praes. 15. num. 32. Marefoort. loc. cit. num. 37. & in terminis census Nicol. Intrigliol. de libra de censib. q. 85. num. 12. & satis dicitur certum corpus, quando res omnibus nota est, ut ait Decian. in cons. 22. num. 67. libro 4. Matcard. de probat. quaest. 8. num. 17. & Pezanic. de Cald. in d. cap. 21. n. 1. Sed haec quidem ex iure communi, & inspecta natura huius contractus verissima, & perspicua esse videntur;

An verò idem sit post constitutiones divorum Pontificum Martini, & Calixti, dubium videri potest propter illa utriusque constitutionis verba *bonis in ipsi contractu tunc expressis*. Ex quibus Cencius ait in d. qu. 40. nu. 24. dum ibi disponitur, quod census constituatur super bonis tunc expressis, necessarium videri dispositum, ut bona sint certa, & certis finibus designata. Sed fallitur, quia Pontifices hic factum narrant, jus non constituunt, neque reprobant eos contractus, in quibus bona, quae censui subjiciuntur, nominatim suis finibus non designantur, ut notat Valent. in quest. de censib. pund. 2. *vers. neque huic Cardin. Tolet. Instruet. Sacerd. lib. 5. cap. 46. in fin. Gudelin. de jur. noviss. lib. 3. cap. 3. & adversus Cencium, Duardus in d. §. 1. q. 5. l. in fin.*

- 9 Ceterum an idem sit, post constitutionem Divi Pij, herco, & subsistit. Nam cum ab eo sancitum sit, censum non nisi in re immobili, & quae nominatim suis finibus designata sit, creari, & constitui posse, consequens est non expressis finibus censum non consistere, nec per alias demonstrationes suppleri posse, quod pro forma inductum est. Etenim certum est, forma non servata actum consistere non posse, l. 1. §. si quis ita de verbor. obligat. l. 1. Cod. de praed. curial. l. 18. de pign. act. & nos multis locis diximus: & nihilominus ex sententia Magnae Rotae Romanae videtur satis esse, si aliis modis, & per alias demonstrationes de corpore certum sit, quae tantumdem praesent, ut sentiunt Cencius in d. qu. 40. num. 35. Ant. Baldus in summa verbo census num. 3. & Duard. loc. cit. num. 5. & ita declarandum esse, quod diximus num. 2. t. Nam in eo Auditorio receptum est, censum validum esse impositum in praedio urbano, vel rustico, nullis expressis finibus, dummodo locus additus sit, & is, qui censum vendidit, unam duntaxat domum in ea Civitate, vel agrum in ea regione habeat, quia cum nullum aliud sit praedium, in quo census impositio verificari possit, expressio illa loci, seu regionis sine finibus habet vim specialis, & individuae designationis confiniorum, ut docet idem Bart. in l. 2. num. 1. ff. de lib. & post. & ibi lat. num. 14. & alii, quos in hanc rem adducit Decian. in cons. 22. n. 70. lib. 4. subiiciens id verum esse etiam in ea materia, in qua necessarium confinia designanda sunt, ut in contractibus, & libellis, ex eod. Bart. in d. l. demonstrationis, qu. 7. Baldo, & Romano in d. l. 6. si cert. per. & alios, quos sequitur Gratian. discept. forens. cap. 883. num. 13. & in specie censum impositum super quadam domo nullis expressis finibus validum esse, cum nisi unam domum in Civitate, ubi res gesta est, venditor haberet, censuit eadem Rota coram R. D. Iusto in d. 80. nu. 2. post tractatum Cencii, & rursus coram Eminen. Mellino in dec. 94. nu. 1. quas probant & sequuntur Marchesân. de commiss. appellat. in claus. obligat. camer. par. 1. §. 2. n. 72. idem Gratian. c. 141. n. 14. Cencius in d. qu. 40. num. 34. Duard. in d. §. 1. qu. 50. num. 2. Ferentil. ad Buratt. in d. dec. 10. num. 28. & Marefcott. varior. resol. lib. 3. cap. 10. num. 5. Etenim inquit Rota in d. dec. 94. cum ista expressio finium sit necessaria, ut possit constare de peremptione rei, super qua census impositus est, cujus periculum ad emptorem pertinet, ideo si constat venditorem eo in loco non nisi unam domum habuisse, satisfactum est menti, & intentioni Bullae, quia domo sublata, & perempta dubium esse non potest, super qua domo census impositus fuisset.
- 11 Quod etiam receptum est, tamen si tempore contractus venditor aliam domum haberet extra urbem ubi contractus gestus est, quia etiam hoc casu census intelligitur impositus super unica ea domo existente in loco contractus, ut ex Bartolo in l. si cum dies. §. si arbiter. ff. de recept. arbit. censuit Rota in d. dec. 94. in fin. & probavit Marefc. loc. cit. num. 5. *vers. quod fuit dictum*, & Gratian. in d. c. 141. num. 14. in fin.
- 12 & consequenter etiam hoc casu censum consistere, t. Denique satis esse, ut forma satisfactum intelligatur, si ex aliis demonstrationibus, quam per designationem finium, de certo fundo competum sit, probari potest, quia si forte census impositus fuit super quinquaginta jugeribus praedij majoris mensurae, modo expressum sit a quo latere jugera centui supposita incipiant, placuit satis constare de certo fundo, & consequenter censum validum esse ex sententia ejusdem Rotae post eundem Cencium in dec. 94. num. 6. & dec. 98. num. 2. & 4. & rursus in dec. 99. num. 1. *vers. verum praefatis non obstantibus* & num. 2. quas probant idem Cenc. & Duard. loc. cit. & Ferentil. in addit. ad Buratt. in d. dec. 10. num. 29.

- 13 Neque his obstat, quod diximus de forma huius contractus esse, ut res certa sit, & suis finibus designetur, quia nihil referre videtur, an rei certitudo proveniat ex designatione confiniorum, vel ex aliis demonstrationibus, quae tantumdem praesent, & ex quibus non minus certitudo, & idem

titas rei probetur juxta d. l. certum, de reb. cred. cum enim ea mente Summi Pontificis expressio finium sit necessaria, ut possit constare de peremptione rei, super qua census constitutus est, cuius periculum spectat ad emptorem, ut dicitur in d. dec. 80. num. 3. ideo quocumque modo constet de certo, & individuo corpore, satisfactum est menti constitutionis, quia si forte res perit, vel infirmitate efficitur, census quoque perit, & extinguitur, ut dicitur Cardin. Mellin. in d. dec. 94. nu. 3. & Marefc. loc. cit. Quamobrem cum idem sequatur effectus, sive certitudo ex designatione confiniorum, sive ex aliis demonstrationibus proveniat, dicendum est formae per tantumdem satisfactum esse ex Orasco. in dec. 92. num. 15. Paul. Emil. Gall. de except. ab intest. tit. 2. except. 3. part. 1. num. 28. & Bellou. de potest. cor. qua fiunt incantia. lib. 3. cap. 61. num. 3.

Præterea dici potest, constitutionem Divi Pij, licet nominatim exigat, ut res suis finibus designetur, non magis includere unam, quam aliam speciem demonstrationis; sed Divum Pontificem sanxisse habito respectu ad id, quod frequentius fieri solet. Nam res, ut plurimum per suos fines, & vicinos demonstratur, ut constat ex d. l. forma ff. de censib. & l. 48. de contr. empt. quod autem frequentioris usus gratia in lege exprimitur, non mutat in aliis dispositionem juris ut dicit Miereza de maior. par. 1. quest. 31. num. 4. Alvar. Valasc. consil. 8. num. 2. & Roder. de ann. reddit. lib. 3. qu. num. 52. neque legem restringit, ut ait Mudzus lib. de pign. tit. de leg. commiss. num. 6. & proinde satis esse ad validitatem contractus, si liqueat inter contrahentes de certo aliquo fundo actum fuisse. Denique id demonstrari potest ex constitutione Divi Gregorij XII. ad Siculos, in qua referens hanc partem sanctionis Pij V. ait illum litteras edidisse, quibus illud in primis cavetur, ut census non generaliter super omnibus bonis, sed specialiter super re certa imponatur, inveniens, (ni fallor,) mentem Divi Pij duntaxat fuisse, ut census super certo fundo constitueretur, & ex illius mente nihil res ferre, quibus demonstrationibus de corpore certum sit. Ex quibus dicendum est, verba illa constitutionis, & quae nominatim suis finibus designata sit, ita accipi debere, ut non excludant alias demonstrationes, quae tantumdem praesent, & sane ita sentire Rotam ex decisionibus proximè relatis, & ex dec. 636. num. 2. inter recentiss. par. 2. perspicuum est, quibus constitutiones censuum non expressis finibus confirmantur.

Et nihilominus tutius, & consultius esse existimo ad tollendas disputationes fundum suis finibus designare, ut nominatim in dicta constitutione Divi Pij V. sancitum est, & receptum est ab eodem Pontifice in constitutione ad Siculos, *vers. censum autem*. Quod si forte è Notario omisum est, & res aliis demonstrationibus expressa est, quae vim habeant expressionis finium, vel aliunde constat, de qua re contrahentes senserint, poterit emptor cogere venditorem, ut fundi censuali fines ostendat, & declaret, quia hoc convenit contractui bonae fidei d. l. 48. in fin. ff. de contr. empt. & l. 52. ff. de act. empt. Nam si labentibus annis fines immutari sunt, ut solet, potest dominus census cogere possessorem, non tantum, ut recognoscat se tenere rem censui suppositam, sed etiam, ut renovet confinia rei subjugate, ut docent Boninus in lib. de censib. art. 60. num. 92. Ferdinan. Bongiorn. in not. ad pragmat. de censib. num. 19. Frideric. Martin. de iure ann. reddit. cap. 8. nu. 249. Maur. Burg. de laudem. par. 3. in specul. 9. num. 2. Mastrill ad Greg. q. 5. num. 230. & 231. & Ferrer. in not. ad Guid. Pap. q. 41. circa fin. ut non immerito apud nos usitatum sit addere in contractibus censualibus, ut venditor census, cuiusque haeredes, & successores ad petitionem domini census teneantur contractum renovare. Quod tamen recipiendum est, si non mala fide, & vexandi possessoris causa id petatur, ut cum fines certi sunt, vel eorum renovatio non ita pridem facta est, huiusmodi casibus limitum renovatio, & recognitio denegari potest, ut tradit Ferrer. loc. cit. & Frider. Martin. in d. d. cap. 8. num. 265. subiiciens idcirco dominum census prius de calumnia iurare debere.

His congruenter dicendum est, expressionem finium, si in instrumento omisa est, testibus, & aliis probationibus demonstrari posse, ut tractatum est, coram Buratt. in d. dec. 10. quae est postea. Cencij dec. 96. num. 1. & 10. & seq. quia non potest actus validus ob imperfectam scripturam labefactari. Imò supposita veritate constitutionis census in re certa confinia à contrahentibus expressa fuisse praesumendum est, ut contractus sustineatur, ut excludatur praesumptio ignorantiae: ita ut asserenti non fuisse expressa confinia onus probandi incumbat, neque satis sit, proferre instrumentum census, in quo

quo hanc descriptionem non legatur, ut declarat Bald. in l. ult. num. 7. C. de reb. cred. Et in terminis Rot. in d. dec. 96. num. 9. & dec. 100. num. 11. post tract. Cencii, & Cencius in d. qu. 40. num. 36. & 37. & Duard. ad cons. Pij V. §. 1. qu. 10. n. 4. & potest enim esse, ut a contrahentibus plus dictum sit, quam scriptum a Notario, cuius error contrahentibus nocere non debet. *si librarius, de res. jur. l. ult. §. ult. ff. de fideicommiss. Richard. & alii in d. dec. 96. n. 12. & 13. & Bellon. de pot. cor. qua incant. vel ex inter. fiunt. cap. 19. num. 4. inde subiciens, Notarium fines, & dicim omissum etiam ex intervallo adde- re posse. † Quæ confirmantur omnia, quæ constat, instrum- enta, & contractus res diversas esse ex l. 10. C. de fid. instr. l. 2. C. de probat. Barr. in l. si quis legatum, §. ult. ff. de fals. Cray. in cons. 290. n. 6. Mascard. de probat. concl. 1253. n. 21. Surd. in dec. 246. n. 18. & ipse Duard. in d. §. 2. quæst. 3. n. 12. Nec in instrumento posita est substantia contractus, sed probatio, ut tradunt Castrensi. in cons. 75. num. 2. lib. 3. Alex. in cons. 170. num. 2. lib. 7. Dec. in cons. 17. n. 3. & alii quidam apud eundem Surdum in cons. 80. n. 29. & in dec. 246. n. 19. & in arbitrio contrahentium est, in scriptis, vel sine scriptis contrahere, *l. contract. C. de fid. instrum. & præclare mem. Cardin. Mantig. de sac. & ambig. lib. 1. tit. 10. n. 1. unde ex eo, quod imperio- sa sit scriptura, non sequitur contractum etiam imperio- sum esse, quia ex diversis non inferatur.**

18 Et licet verba constitutionis innuere videantur, non posse census constitutionem aliter probari, quam per publicum instrumentum, & proinde nunc, ubi ea constitutio recepta est, contractum census inter eos referri debere, qui ad eorum substantiam scripturam desiderant, quod sententiæ Virg. de Bocc. de consil. par. 3. n. 189. Felice. eod. tract. lib. 1. c. 9. num. 8. vers. secunda docet Galpar. Roder. de ann. redd. lib. 1. qu. 15. n. 2. Gratian. cap. 208. n. 7. Salas eod. lib. dub. §. 1. Mastrell. ad Greg. in d. qu. 5. n. 39. & alii citatis Duard. in §. 2. qu. 12. num. 11. ubi ait hanc esse communem opinionem. *verius tamen est, etiam nunc post constitutionem Divi Pij, (nam ante illam hoc certissimum est,) scripturam nec ad substantiam census, neque ad illius probationem necessariam esse. Ita enim sæpius censuit Rota post tractatum eiusdem Cencii in dec. 96. num. 12. & dec. 100. num. 3. ubi scriptum est, Rotam hanc opinionem tenere, & rursus in dec. 112. num. 4. & dec. 113. ubi dicitur, Rotam hanc sententiam semper amplectam fuisse, quam sequitur etiam Avendan. de censib. cap. 84. num. 4. & Cenc. par. 1. c. 4. nunc qu. 43. num. 4. in fin. & num. 19. quæ sententia mihi etiam verissima videtur, ne facile inducatur iuris communis correctio. † Secundum quod certum est, instrumentum, vel scripturam de substantia huius contractus non esse, & valide etiam sine scriptura celebrari, denique testibus, & aliis probationum generibus probari posse, ut in aliis contractibus receptum est ex l. contr. ff. de pign. l. 17. C. de pact. l. 12. C. de probat. & l. 10. C. de fid. instr. & docent idem auctores contrariæ sententiæ Felician. in d. cap. 9. n. 9. Roderic. & Salas loc. cit. & admittit Duard. in d. §. 2. qu. 13. n. 4. & latè profertur Frider. Martin. de iur. cens. cap. 7. num. 15. ubi docet census constitutionem etiam privata scriptura a parte in iudicio recognita, & num. 27. & seq. confessionibus, testibus, & aliis modis probari posse. Quod non putò a Divo Pio fuisse immutatum. Quod enim contractus census in publicum instrumentum redigatur, hoc potius ad cautelam emptoris, & faciliorem probationem, quam ad iustitiam, & validitatem contractus pertinet. In quo si verè pretium numeratum est coram testibus, & census super re certa constitutum est, & in omnibus servata sit forma constitutionis, idque testibus, vel aliis modis iudici probatum sit, licet nul- lum instrumentum proferatur, existimo pro validitate contractus pronuntiandum esse.*

19 Neque movere debent verba illa constitutionis nisi præ- sentibus testibus, ac notariis in actu celebrationis instrumenti, quia Summus Pontifex hic non magis includit unam, quam aliam speciem probationis: & quia huiusmodi contractus in publica instrumenta per Notarios recepta, referri solent: ideo Pontifex respiciens ad id, quod frequentius fit, mentionem legit instrumenti, quod est genus probationis, ut tutius, ita magis usitatum, & ita respondit Rot. in d. dec. 10. num. 10. & in dec. 113. num. 2. & Cenc. in d. qu. 43. num. 16. & proxime dixi id, quod frequentioris usus gratia in lege exprimitur, non mutare dispositionem iuris: & secundum hanc senten- tiam censuit Senatus hoc anno 1644. referente Illustri. D. Senatore Prouana.

20 Et licet videatur Duardo in d. qu. 12. num. 17. decisiones illas Rotæ Romanæ eius sententiæ non obstare, quia, ut inquit, si rectè perpendantur, non negant ex constitutio- ne Pij V. exigi scripturam pro forma in contractui cen-

sus, sed duntaxat desiniunt ad probationem census scriptu- ram necessariam non esse, sed aliis etiam probationibus, veluti testibus, & confessionibus partium probari posse: aliam tamen Rotæ mentem esse, quam Duardus interpretatus sit, manifestè apparet ex d. dec. 96. num. 11. & 12. ubi aperissi- mè Rota ait, scripturam non esse de substantia contractus census, & in hoc idem tenere, quod in aliis contractibus, quos sine scripto celebrari posse exploratum est: † Deni- que admissio, contractum census testibus, & aliis probatio- nibus etiam nunc probari posse, ut in dictis decisionibus desi- niatum est, & admittit Duard. loc. cit. consequens est, de sub- stantia huius contractus etiam nunc scripturam necessariam non esse, quia non satis esset probare contractum census ge- sum fuisse, sed oporteret probari instrumentum de con- tractu, & eius amissionem, ut docet Cusac. ad tit. C. de fid. instr. qui tractans an casum amissionis instrumenti probari oporteat, ita distinguit. *Et quidem ubi non est necessaria scri- ptura, eius amissionem probari non oportet, si alia probatione suppleant negotio. At ubi scriptura est necessaria, ea si perierit, amissionem probari oportet, utiamsi alia probationes suppleant, quas quidem etiam probata amissione etiam omnino exigimus.* Ita doctissimus Cuiacius, quod & alii docent in l. testium, C. de testib. & apud Valasc. de iur. employ. qu. 3. num. 38. vers. prima etenim. Quare cum Rota sentiat constitutionem census testi- bus, & aliis probationum generibus probari posse, nec exi- gat, ut probeatur etiam instrumentum fuisse contractum, & amissi- sum, dicendum est, viros doctissimos sensisse etiam in constitu- tione census scripturam necessariam non esse. † Denique hanc esse sententiam Rotæ ex eo facile colligi potest, quia in specie d. dec. 96. & d. dec. 100. coram Buratto profe- rebatur publicum instrumentum de constitutione census, in quo tamen Notarius omiserat expressionem finium, & nihilominus Rota censuit designationem finium aliunde pro- bari posse, & cum in ea causa testibus, & aliis adminiculis constaret de expressione finium, ideo pro validitate con- tractus pronuntiavit: Quare eum Rota existimaverit cen- sum validum esse, tametsi illius pars, nimirum expressio fi- nium in instrumentum collata non fuisset, idem profecto censuisset, si totus contractus nulla penitus scriptura existeret alius probationibus comprobaretur arg. l. 7. §. adeo autem, ff. de pact. l. 76. de rei vind. ut verò censuit in d. dec. 112. & 113. Non est igitur de sententia Rotæ ambigendum, à qua non ausim in iudicando recedere: & præsertim quia Duardus ex sententia quorundam Theologorum putat emptorem cen- sus, de quo nulla scriptura facta est, servata in reliquis iusti- tia contractus, posse in conscientia toro fructus percipere, & retinere, ut proloquitur in d. quæst. 13. num. 15. quod tamen affirmare non audeam, si putarem publicum instrumentum, ex forma constitutum. Pij V. in creatione census necessarium esse.

Cæterum si quis querat, quomodo probabitur censum su- per certo corpore fuisse constitutum, si forte partes hac de re dissentiant, dicam recurendum esse ad Bartol. in d. demonstr. num. 15. & 16. de cond. & dem. cuius inter Iurisperitos ca- terè est auctoritas, quæ fuit Pythagoræ interdiscipulos. Hæ enim si quid affirmarent in disputando, cum ab iis quereretur, cur ita esset, soliti erant respondere *ipse dixit*, & tantum opinio poterat, ut etiam sine ratione valeret auctoritas, sed hoc improbat M. Tullius l. 1. de nat. Derr. rectè monens non tam auctores disputando, quam rationis momenta querenda esse. Sane ad Bartolum in hoc genere passim recurri referunt Natta in cons. 275. num. 5. Paris. in cons. 67. num. 10. lib. 1. & Mascard. concl. 874. num. 1. Sed quædam hæc pertinentia iam scripsimus, & multa scripser. na Mascard. loc. cit. Menoch. lib. 6. præf. 19. num. 39. & 40. §. & Marefc. in d. cap. 12. l. 1. † Ego verò, subiciam tantum, quod illi, (ni fallor,) omiserunt, certum in hac questione etiam dici, quod est certum pro referent ad aliud *l. b. & venditio, §. 1. de emr. empt. l. 5. ff. de re iudic. l. ubi autem, §. illud de verb. oblig.* Hæc enim est natura relationis, ut rem certam efficiat ex coniunctione scripturarum, ut scripsit Bald. in l. adeo, §. cum quis, ff. de acq. ver. domin. Var. iur. tit. de nullis, ex defect. citat. num. 138. Zafius in l. certum, num. 21. ff. si cert. per. Duaren. in d. §. illud Cardin. Mant. de sac. & ambig. convent. lib. 11. tit. 10. num. 29. & res quæ nomina- tim exprimi debet, si per relationem demonstraretur, nomi- natim expressa dicitur ex eod. Bart. in l. qui liberis §. bec verba in fin. ff. de vulg. & pupill. sal. & Alex. in l. ult. Cod. de hered. iustit. & Menoch. in d. cons. 287. num. 29. & 30. & proinde si per relationem ad aliud constat de corpore

21

23

24

5

rei, super qua census impositus est, satis dicitur constare de certo corpore: & contractus sustinetur, quamvis in instrumento constitutionis census confinia omissa sint. Quod frequenter venit, cum census per procuratores venduntur. Solent enim Notarii, ut calamo pareant, confinia omittere, & se referre ad instrumentum mandati, in quo fines prædiorum, quæ censui subici mandantur, describi solent, quod satis est, ut contractus sustineatur: & ita sapientissimè D. Delegati judicaverunt. Nam cum hoc casu scripturæ coniungantur, ut inquit Bald. & Vant. loc. cit. & relatum sit in referente, ut vulgo dicitur ex l. affe. tuto, ff. de hered. instir. perinde est, ac si à Notario confinia in instrumento census descripta fuissent.

25 Sanè si nec per relationem ad illud, nec per expressio- nem confinium, vel per alias demonstrationes, quæ tantumdem præstent, constat contrahentes in certum corpus consensisse, venditio census nulla est, quia certum est empio- nem, & venditionem non valere, nisi de certo corpore con- sentium sit ex l. 9. vers. si igitur & si n. l. 1. ff. de contr. empr. Atque etiam quia ut venditor, quæ non est, consistere non potest l. 1. ff. de domum 57. ff. end. l. 1. ff. de hered. & act. vend. ita etiam venditio census super re incerta, & imaginaria valere non potest, ut rectè tradit Leonell. ad Bull. Pij V. gl. 5. vers. par. tertiam, quia inquit, si posset cen- sus constitui super fundo incerto, posset etiam creati sine fundo, quod est prohibitum. Imò, ut quis emit ab aliquo, quod non habet, & illud eidem locat pensionem certa consti- tuta, uturam exercet, quia idem est ac si emptor eam pecu- niam mutuo dedisset sustinere, ut Theologi docent apud Ugolin. de usur. cap. 38. num. 1. ita & is qui emit redditum an- nuum ex re ficta, & imaginaria, & quam venditor non habet, uturarius dici debet, ut asserit Nav. in comm. de usur. n. 79. Less. in tract. de censib. sub. 12. n. 79. Reg. de ratione judic. lib. 25. e. 31. n. 422. Frider. Mart. de jur. cens. c. 4. n. 3. & 4. & Ugol. d. lib. de usur. c. 44. §. 1. n. 3. & c. 49. n. 1. census enim hoc casu personalis esset, & in sola obligatione personalis inalteretur, quod nunc post constitutionem Pii V. prohibitum est, ut multis locis diximus. Oportet igitur ad validitatem census, ut inter emptorem & venditorem in certum corpus consen- sum sit. Illud tamen semper oblatum, si in hac re erra- tum sit, pretium si enumeratum est, condici posse d. l. domum & l. quod si nulla, ff. de hered. vel act. vendit. & si fraus omnis ex parte emptoris absit, venditorem teneri ad id, quod inter- velt secundum ea, quæ sapientè dicta sunt, & inter alios docet Alonacin. in disp. 3. q. 4. n. 8.

27 Sanè licet in constitutione Divi Pij expressum sit, ut non nisi in re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, census constitui liceat, valide tamen super pluribus fundis certis, & suis finibus designatis imponi receptum est. Ita enim tenent ferè omnes, ut Navarr. Gabr. Grat. & alii apud Cenc. part. 1. cap. 3. quest. 3. art. 2. seu qu. 41. num. 12. & Rota post eund. in dec. 90. num. 2. ubi dicitur opinio Virginii aliud tenentis non habere fundamentum juris. His addo Molin. in disp. 389. num. 5. Joan. Francisc. Leon. Theaur. Eccles. l. 2. cap. 15. num. 8. Azor. l. 10. e. 4. qu. 6. Salas de cens. sub. 7. num. 10. Barz. in dec. 56. nu. 29. Marec. cap. 10. n. 6 lib. 3. & Ugolin. de usur. cap. 49. nu. 2. quibus etiam consensit Duard. in d. §. 1. qu. 3. n. 2. & probatur manifestè ex constitutionibus duorum Pontifi- cum Mart. V. & Calixti III. illis verbis agris, prædiis, domi- bus, &c. & ex constitutione Greg. III. ad Siculos, qua cau- tum est, ut prius unius, vel plurium rerum certarum, super qua, vel quibus census constitueretur, mentio fiat. Neque repugnat constitutio Divi Pij, quæ numero singulari utitur, quia numerus singularis continet pluralem, l. in usu juris, ff. de verb. signif. & in hac specie respondent Ugolinus, Cencius, & Duardus loc. cit. & Rota in dec. 90. num. 2. & cum lex, vel edictum singulariter scriptum est, locum habet in pluribus, quando eadem est ratio l. 1. §. hoc dictum, ff. quod sels. tur. aut. Tiraq. in l. si unquam in vers. susceperis liberos, num. 215. Parlador. rer. quotidian. lib. 1. cap. 6. num. 21. ut etiam inter- dum, quod lex de pluribus statuit, in uno tantum recipitur l. 3. §. hæc verba quæ ait, negotia accipe sive unum, sive plura, ff. de nec. gest. & in edicto, vi bonorum raptorum l. 2. §. quod ait Prator. & notat Rebuff. in d. l. in usu, de verb. signif. & nos hoc iure patimur: nec unquam audivi hac de re discep- tum esse.

28 Opportunè verò querit Cencius in d. artic. 50. num. 19. quomodo isti plures fundi censentur obligari pro solu- tione census, & respondet, si singuli æque idonei sint, quemlibet æquis partibus oneratum censeri ex Barzio in dec. 56. num. 33. Quod si unus idoneus, & capax sit, & alter minus idoneus, censum super illo idoneo fundo to-

tam sustineri, quatenus ejus fructus integre pensioni suffi- cient ex Rota coram R. Oratio dec. 72. num. 9. idque sine difficultate admittendum esse, si contra etiam addita sit clausula coniunctim, divisim, & in solidum ex Ioan. de Costa de rati- onibus rat. quest. 108. n. 16. & tandem suadet ad tollendas lites, ut in ipsa constitutione census exprimat, quænam annuæ pensionis portio cuiuslibet fundo injiciatur. Quod ante illum præcisè, & absolute docuit Virgin. de Boccat. part. 1. num. 30. & part. 2. n. 30. Idemque ferè tradit Duardus in dis- quest. 3. num. 13. & seq. † Sed hæc Cencii doctrina, & definitio parùm tuta mihi esse videtur. Nam quod ait cen- sum super duobus prædiis æqualiter idoneis impositum æquis portionibus censeri distributum super quolibet fundo, & post Cencium Duard. loc. citat. numero. 11. non puto recipiendum esse, quia uno perempto pars census quo- que periret, tamen fundus, qui superest, esset capax integræ pensionis. Et tamen verius est censum simpliciter consti- tutum inherere singulis prædiis, quatenus fructus sufficientes & consequenter percant uno, vel reddito intracitfero totum in alio sustineri, si sit capax totius pensionis, ut sensit Rota in dec. 90. num. 9. & dec. 159. num. 5. & secutus est ipse Cencius part. 1. cap. 3. art. 1. nunc qu. 40. num. 19. & part. 3. cap. 1. quest. 1. art. 2. nunc quest. 106. num. 4. & probavit Marefcott. variat. lib. 3. cap. 10. num. 11. & Riccius Collectan. part. 7. cap. 309. vers. tertio extendo, & nos diximus qu. 57. num. 25. promde falsum est, quod Duard. ait num. 19. altera re perempta censum perire, & repugnat manifestè ei, quod dixerat num. 6. censum una re perente, in alia sustineri, dummodo sit capax pro annuæ pensionis solutione. Et licet id animadvertens ad excusandam contrarietatem subjiciat ampliationem primam, ut loquitur, veram esse, quando, vel res alienatur, vel per facta, & culpa venditoris census, hoc tamen nihil est, quia si res alienetur, non perimitur cen- sus, sed res in alium transfertur cum onere census, ut dixi- mus quest. 65. num. 30. & ipse Duard. num. 9. si verò res pereat culpa debitoris, non minus perimitur census, quàm si casu res periret, ut diximus quest. piox. preced. num. 56. & ipse Duard. in §. 5. qu. 1. num. 26. tamen si cum culpa debi- toris res censita perit, teneatur ad interest, quod à nostro questione alienum est.

Præterea quod Cencius ait, si unus fundus idoneus sit, alter minus idoneus, totum censum super idoneo sustineri, facti incute dictum puto, siquidem etiam fundus, qui minus idoneus est, quatenus illius fructus patiuntur, censum sus- tineat. Nam hæc est intentio contrahentium etiam super il- lo fundo minus capace censum consistere, ut manifestum est. Quod etiam ex eo patet, quia sublato illo maiore fun- do census adhuc consisteret super minore, quatenus illius fructus terunt, alioqui dicendum est frustra huic etiam cen- sum impositum fuisse. Nec dec. 72. num. 9. qua utitur Cen- cius, ad illius sententiam pertinet, siquidem hic querebatur de censu imposito super rebus allodialibus, in quibus census consistere potest, & super bonis feudalibus, quibus cen- sus imponi non poterat: & Rota censum censum in bo- nis liberis sustineri, ut notat Duard. loc. cit. numer. 13. Cencius verò querit inter prædium idoneum, & minus ido- neum, quæ sunt dissimilia, quia minus idoneum ca- pax est pro modo fructuum, qui ex illo percipiuntur, ut dictum est.

Denique quod suadet Cencius in d. qu. 41. num. 23. ex- primendam esse portionem redditus super quolibet fundo, id quidem fieri potest, sed non est necessarium, neque emptor distributionem hæc facere tenetur, quia cum nulla lege prohibeatur census super pluribus fundis simpliciter imponere, unque permissum censetur, l. 1. §. adhiberi, ff. de testib. Rota in dec. 50. num. 3. & Marefcott. loc. cit. num. 6. & hoc iure utitur. Et quod magis est, Barz. in d. dec. 56. num. 33. & 34. tenet censum super pluribus rebus in soli- dum posse constitui ex Hieronymo Gabriello in cons. 47. nu. 1. vers. non obstat lib. 2. cui tanquam viro in huiusmodi nego- tiis peritissimo inquit esse credendum. † Sanè si hæc distri- butio fiat ex voluntate contrahentium, veluti si in con- stitutione census nominatim actum est, ut ex redditu vi- ginti quinque aureorum super domo, & agro imposito de- cem ex domo, quindecim ex agro præstentur, rebus distra- ctis non potest dominus census contra quemlibet possesso- rem agere pro integra pensione, sed tantum pro rata cen- sus super quolibet prædio constituti; siquidem hoc casu re- quilibet transiit in alium cum parte, & portione oneris im- positi, & distributi, ut sensit Boccat. part. 1. num. 30. & fundo uno sublato pars quoque census illi assignata per- nititur, tamen alius fundus capax sit totus & integri-
centis,

centus, quia in hac specie census ex voluntate contrahentium distributus est in singulos fundos, & quilibet pars redditus fortunam rei sequitur, super qua assignatus est non minus, quam si super domo census auctororum decem separatim constitutus fuisset. Et ita declaranda sunt, quae Cencius, & Duardus tradunt loca citata.

33 Sed si plura sint praedia simul contigua, & unita, an sufficiat ea generalibus confinibus designasse; vel necesse sit, ut singula suis certis, & particularibus finibus designentur? Et puto sufficere, si ea confinia exprimentur, quibus illa omnia praedia continentur, sunt enim veluti unum corpus, & unum praedium ex voluntate patrisfamilias in cuius arbitrio, ut positum est unum fundum in plures dividere, l. 7. §. 1. ff. comm. divid. l. 1. §. 6. ff. de verb. signif. l. si quis, si quis pariter, ff. comm. praedior. ita ex pluribus unum facere, l. 12. ff. fin. regum. l. 24. ff. de leg. 1. quae autem fundorum nostra destinatione augeri, vel minui, & hoc quidem dubitationem recipere non videtur.

34 Hinc etiam puto censum valide constitui super toto territorio alicuius Castri, dummodo suis finibus designatum sit, vel per alias demonstrationes, quae fungantur vice expressionis finium, & nihil aliud obstat. Licet enim territorium sit una veritas agrorum intra certos fines, l. pupillus, §. territorium, de verb. signif. & tradit Natr. in cons. 339. & Hieron. de Mont. in lib. de fin. regum. cap. 6. est tamen veluti unum corpus, d. l. 12. fin. reg. l. 39. in princ. ff. de usurp. & usucap. quo ius finibus, & aliis demonstrationibus designato satisfactum est constitutioni Pij V. ut dicimus Comitatum, & Baroniam, quae sunt universitates castrorum, & rerum, esse unicum feudum, & unum corpus, ut respondit Joan. Andr. Georg. allegat. §. num. 19. & allegat. §. num. 3. & 4. & ex dict. constitutione Martini V. habitum est super dominiis, & oppidis censum constituere, quod non est immutatum: extatque exemplum census inpositi super quodam Castro in dec. 97. num. 1. post Cenc. quem validum esse Rota censuit, & in dec. 299. & alius, &

35 Mareseot. in d. cap. 10. num. 11. Neque enim hoc casu impositio census incerta est, & vaga, cum ex confinibus designatis intelligatur, quid in dispositione comprehendatum sit, leg. ade, §. infra. ff. de contrahen. empt. Paril. cons. 2. n. 64. lib. 3. Socin. jun. cons. 134. num. 1. lib. 3. & comprehenduntur dumtaxat, quae sunt intra territorij fines d. §. territorium, & leg. fines, Cod. de ovill. vicem. Paril. in cons. 27. nu. 13. lib. 1. & Hieron. de Mont. lib. cit. de fin. reg. cap. 88. num. 1. & excluduntur quaecunque sunt extra illos fines argum. l. ult. ff. de iurisdic. omni. iudic. l. ult. de offic. Praef. urb. & indicat d. l. pupillus, dum delimit territorium universitatum agrorum intra fines cuiusque civitatis, quia dictio intra includit extrema, & cetera excludit, l. 1. §. quod dicimus, ff. de success. edict. Anton. Angel. Grat. de dictum. in verbo infra num. 1. Cum ergo territorium sit res immobilis, & certa, & certum corpus constituat, & ex eo fructus proveniant, dicendum est, censum super eo valide constitui. Neque facit negotium, quod

36 in hac specie census emptor nullum videatur subire periculum, quia hoc nihil ad validitatem census pertinet, ut in precedentibus dictum est, & recte docet Avendan. de censib. cap. 51. num. 4. & exploratum est redditus annuos super montibus, & Alpibus valide collocari, ut diximus in 46. num. 3. & scripsit Leif. lib. 2. cap. 12. nu. 77. & Cenc. par. 1. cap. 3. quae 2. art. 1. nunc qu. 29. num. 2. in quibus sylva, & pascua, & loca culta, & inculta esse solent, ut notat Veron. in lib. de servit. rustic. praedior. cap. 22. & in quibus plus foli est, quam caeli, ut eleganter ait Quintil. Instit. orat. lib. 1. cap. 10.

37 Sanè vitiosa habita est, inter disceptationes causarum illa census formula, qua in hoc Comitatu notari, & contrahentes utebantur ante edictum Serenissimi nostri Ducis de cens. & aliis contractib. corrigendis, per quam scilicet Syndici, & Procuratores universitatum, & pagorum constituebant census super bonis communibus, & particularium sitis, & existentibus in aliquo territorio, ut Asprumontis, Iste, Turretarum, & aliorum pagorum, additis ipsius territorij confinibus non ipsorum bonorum, quae censui subiciebantur; quia haec formula nimis incerta, & vaga videtur; & cum in hac specie contractus census impleatur praedictis, & bonis universitatis, & incolarum, bona ipsa distinguenda, & designanda erant juxta constitutionem Divi Pij, quae jubet, ut non nisi super re immobili, & suis finibus designata census constituatur, non autem territorium, cui census non imponebatur; & proinde tanquam non servata forma constitutionis huiusmodi census nullos, &

illicitos esse sapissime à Delegatis pronuntiatum est. Quos etiam movit, quia in territorio cuiusvis terè oppidi, & pagi, viri Ecclesiastici, vasalli, & incolae aliorum finitimorum locorum agros, & praedia possident, super quibus Syndici, & Procuratores communitatum censum constituere non poterant, tanquam super rebus alienis, leg. 1. & 6. Codic. si res alien. pign. dat. sit, leg. ult. Cod. de reb. alien. & tractatum est qu. 56. Proinde cum praedia constituentium non separantur ab agris, & possessionibus aliorum, constitutio istiusmodi census est omnino incerta, & vaga, & consequenter nulla, & contra formam Bullae, quae exigat rem certam, & suis finibus designatam, ut diximus, & dicit Virgin. de Hocoat. part. 3. num. 26. Leonell. ad Bullam glof. 4. vers. per certiam denique, & in specie Honsati. in cons. 24. num. 32. lib. 2. & censuit Rota post Cencium in dict. dec. 80. num. 3. & alia ratione utebatur D. Antonius Barellus Senator, & Advocatus sacri praestantissimus, quia admissa hac forma contrahendi dominus census nullum subiecit periculum peremptionis rei, quod repugnare intentioni Pontificis ait Rot. loc. cit. qui iussit re perempta censum quoque interire: atque etiam mutae emptionis, quae est, ut ea perfecta periculum rei vendita ad emptorem pertineat l. 1. C. de peric. & comm. rei vend. Ut etiam expendit Rota loc. cit. tamen hae ratio meo iudicio parum movere debuit, quia nihil refert ad formam, & validitatem census, quod res in tuto sit, vel periculo obnoxia, ut alio loco diximus. Nam neque id ad substantiam emptionis aliarum rerum pertinet: Neque Bulla vetat in rebus, quae tutissimo loco sunt, census constitui, sed tantum jubet, ut perfecta emptione, si quod periculum rei imminet, id ad emptorem pertineat, quod non negamus.

38 Illud vero exploratum est, illis constitutionis verbis nisi in re mobilis, & qua suis finibus designata sit, prohibitos esse census super omnibus bonis, vel universis bonis constitutos, quod olim valde controversum fuit, nunc vero post constitutionem Divi Pij certissimum est. Ita enim docent Navarr. in consens. de usur. numer. 86. Molin. in d. disp. 389. num. 4. Rebell. leg. 10. quast. 6. num. 6. & alii Theologi apud Scotiam in epist. 204. verberem. 260. & Bonac. d. disput. 3. quast. 4. num. 16. Feltius tract. 35. cap. 3. num. 293. quod Iurisperiti etiam sequuntur, ut Uvius in dec. 369. num. 21. Bachin. contravers. lib. 2. cap. 44. Peregrin. cons. 97. num. 5. lib. 2. Avendan. de censib. cap. 57. nu. 6. Intrigliol. ad pragmatice. de censib. quast. 35. in fin. Manent. de contr. libell. qu. 5. num. 88. Cost. de ration. rat. quast. 147. num. 8. Sigismund. Scacc. de commere. §. 1. quast. 1. num. 177. Ugolin. de usur. cap. 49. §. 3. num. 2. Ioan. Francisc. Leon. par. 2. cap. 15. nu. 7. Thelaur. filius quast. 32. num. 14. lib. 1. & Rota post statutum Cencii in d. dec. 80. num. 12. idem Cencius quast. 40. num. 20. & leg. & novissime Duard. qu. 5. l. num. 13. & proculdubio sentiant omnes, qui docent censum non nisi super rebus certis, & suis finibus designatis constitui posse, ex quibus videtur hae communis sententia. Unde non placet, quod novissime scribit Anton. Merend. lib. 11. cap. 2. num. 17. censum super omnibus bonis impositum sustineri super domo, quam quis habitat, si sit capax pensionis, quia repugnat tot Scriptorum auctoritas, qui post constitutionem Pij V. hanc formam census improbarunt: & frustra constitutum esset, ut non nisi super re suis finibus designata census constitui possit. Nam haec ratio non tantum in domo, sed etiam in alio quolibet praedio urbano, vel rustico, quod quis haberet, census sustineri posset, quod mihi in terminis constitutionis Pij V. nullo modo recipiendum esse videtur.

39 Ex quibus etiam non placet, quod scripsit Cenc. in d. qu. 40. num. 7. ad validitatem impositionis census secundum eius naturam oportere, ut super certo fundo, & suis finibus designato constituaatur, alteris hanc esse receptissimam sententiam. Etenim verus est ex natura rei, & subiecta constitutione Divi Pij census super omnibus bonis vendi, & collocari posse, & proinde non esse necessarium, ut ei certe, & singulari, vel pluribus rebus certis iniciatur. Quod probatur primo, quia in venditione census super omnibus bonis merx, pretium, & consensus intervenit, quae veram, & perfectam emptionem constituunt leg. 1. de contr. empt. ergo in constitutione census super omnibus bonis vera emptio, & venditio contrahitur: ergo contractus natura sua licitus est, & iuris gentium. Secundo ut potest quis vendere jus ad fructus unius rei suae, ita ad fructus omnium rerum suarum. Cum enim dominus habeat jus percipiendi utilitatem ex omnibus, ergo ex omnibus

ius illud transferre, & alienare potest, nisi lex obstaret. Tertio potest quis vendere omnia bona sua etiam futura arg. leg. 1. §. 1. de usufructu pro dot. & mulier. ff. de jur. dot. & ex Bartolo in leg. stipulatio §. 1. numero 6. de verb. oblig. Gomez. variar. lib. 2. cap. 2. num. 4. ita propterea ex suis bonis omnibus redditum annuum vendere potest. Quarto redditus omnium bonorum, vel partis bonorum, & redditus patrimonij legari, & donari potest leg. omnium. ff. de usufr. leg. 1. & leg. generali in fin. ff. de usu, & usufr. leg. & leg. patrimonij. ff. cod. sit. ita & super patrimonio redditum vendi posse, dicendum est. Quinto probatur hæc conclusio, ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti, ex quibus constat emptionem census super hæreditatibus constituti licitam esse; constat autem hæreditatem nomen esse juris, & plura corpora, eaque incerta comprehendere leg. biniy. de verb. signif. Frederic. Martin. de jur. cens. cap. 4. num. 11. quare, ut potuit hæres super hæreditate censum constituere, quæ universum jus defuncti continet l. 4. de verb. signif. & d. l. patrimonij de usu, & usufr. leg. ita & defunctus potuit, ex cujus persona hæredem jus suum metiri oportet. Sexto ex constitutione Nicolai V. ad Siculos eantum est generaliter etiam bona omnia census præstationi subijci posse, ut indicant verba illa super rebus, & proprietatibus, ac facultatibus, & emolumentis eorumdem. Siquidem rerum nostrarum appellatione venit, quocumque patrimonio est: & facultates pro bonis, & foramen cuiusque dicimus, l. cum hi, §. in persona. ff. de transact. l. 4. & §. de verb. signif. & notat Salas d. 7. num. 12. & illius constitutionis interpres Intrigliol. in d. quæst. 35. num. 11. subijciens id procedere sine serupulo, & Azor. d. lib. 10. cap. 9. & ipse Cencius in d. quæst. 40. numero 2. Denique probatur ex constitutione Gregorii XIII. in qua referens, quod à Divo Pio statutum est, ut census non generaliter super omnibus bonis, sed super re certa constituatur, aperitissimè ait ad iustitiam contractus minimè esse necessarium. Et proinde merito hanc sententiam Theologi serè omnes sequuntur, ut Corradus, Medina, Valent. Maior. Sotus, Salon. Tolentus, & alii plurimi, quos refert, & sequitur Salas loc. cit. Philarc. lib. 5. cap. 20. circa fin. vers. sed hic videtur. Malder. tract. 5. cap. 5. dub. 7. vers. dicit tertio. Reginald. d. 31. num. 415. Molfes. de contract. cap. 6. numero 57. & Scortia. in d. d. 260. vers. quamvis. Idem frequentius docuerunt Jurisperiti, ut Covarr. variar. lib. 3. cap. 6. num. 5. & 6. Andr. Gail. lib. 2. observ. 7. num. 12. & alii plurimi, quoslibet refert Crav. in l. censu. num. 1. & alii quidam apud Felician. lib. 1. cap. 8. numero 10. & rursus tam. 2. lib. 1. cap. 4. n. 1. quod etiam sentiunt Petrus de Greg. & alii Doctores Siculi apud Intrigliol. in d. quæst. 35. nu. 2. & 3. Decian. resp. 2. n. 72. lib. 1. Alvar. Valat. de jur. employ. qu. 32. num. 11. Burlat. in d. d. 214. num. 9. Roderic. de ans. rellat. lib. 2. q. 7. num. 13. Frederic. Martin. d. cap. 4. n. 10. & cap. 7. num. 139. & Merend. loc. cit. n. 15. Sarmient. select. interpres. lib. 7. cap. 1. num. 26. ubi concludit naturæ emptionis, & venditionis non repugnare, ut census super omnibus bonis imponatur, cum & fructus bonorum meorum, & bona mea in totum, & in partem vendere possim: & quod magis est, idem censum Rota post Cencium in d. d. 92. n. 7. & 8. ut etiam animadvertit Marefco. in d. cap. 10. num. 9. & in d. 97. n. 1. à quibus miror Cencium discessisse, cum illius opus ex huius sacri Auditorij decisionibus maximè constet. Et proinde verius est, & magis communiter receptum ex natura rei censum super omnibus bonis vendi posse, & malè Cencius, & alii quidam contrariam sententiam magis receptam profitentur. Et malè etiam Cencius pro sua opinione tetert Lessium, & Rebellium, quia hi viri Theologi loquuntur in terminis constitutionis Divi Pii: & quod magis est Lessius census personales jure naturæ licitos esse docet eod. cap. 22. num. 18. Navarr. etiam, quem Cencius citat, nullibi docuit ad validitatem census secundum sui naturam necessarium esse, ut rei certæ, & suis finibus designatæ imponatur, sed post Bullam Pii V. non licere censum imponere generaliter super bonis suis, vel super omnibus bonis, quod non negamus.

40 Argumenta verò Cencii facili negotio dissolvuntur. Primum est, si census super omnibus bonis constitui posset, emptor nullum subiret periculum rei emptæ. At hoc repugnat, l. 1. C. de peric. & cum rei vend. sed respondeo de natura quidem emptionis, & venditionis esse, ut ea perfecta omne commodum, & incommodum, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertineat. Sed id etiam in censu vendito super omnibus bonis obtinere. Nam nihil vetat censum super omnibus bonis impositum reale esse,

ideoque si fortè res omnes venditoris pereant, censum quoque perire dicimus, quia ut una res perire potest, ita & omnes, & licet facilius una perire possit, quam plures, id ad substantiam contractus non pertinet, dummodo iustitia pretii concurrat, ut comperi deinde respondisse. Duarum, qui recessit à Cencio, & nostram sententiam secutus est, in d. §. 1. quæst. 14.

41 Alterum Cencii argumentum est, cum census constituitur super universitate bonorum, urget maior suspicatio, ne in fraudem usurarum constituatur, quàm si rebus certis, & suis finibus designatis imponatur. Sed respondeo non inde sequi, quin cessante fraude ex natura contractus super omnibus bonis census creari possit. Alioquin nec summi Pontifices census super hæreditate constitui permisissent, quæ est universitas bonorum, ut dictum est, & ius universale, ut ait Cardin. Blanchett. in d. dec. 97. n. 1. Nec Nicolaus V. id Siculis indulgisset: & argumentum Cencii tantum suadet merito D. Plum constituisse, ut non nisi in re certa, & suis finibus designata census in posterum constituerentur, ut rectissime notat Sarmient. loc. cit. subijciens, quia emptio super omnibus bonis suspecta est, non enim passim omnia bona quis vendit, merito hoc genus contractus constitutione Pii V. esse prohibitum, & ita serè Duar. loc. cit. ubi ait præsumptionem non officere veritati.

42 Neque ferendum est, quod Cencius ait num. 5. censum impositum super omnibus bonis minus legitime constitutum esse ob qualitatem inherentem ipsi rei venditæ. Ve enim, inquit, venditio rei factæ, & aliarum, quæ non sunt in commercio nostro, quævis res, pretium, & consensu interveniat, nulla est: ita etiam si vendatur census super universis bonis, licet venditio videatur legitima, non subsistit tamen ratione rei, cum census ita constitutus non possit esse in commercio nostro. Ita dissentit Cencius, sed laus est dicere, ante constitutionem Divi Pii, hoc genus census nullibi fuisse prohibitum, & proinde eius argumentum petere principium, id est supponere id, de quo queritur, & Cencium id probare oportuit. Et proxime observatum est, Rotam tenere ante constitutionem Pii V. censum super omnibus bonis impositum non fuisse prohibitum, quod etiam notat Navarr. in d. d. comment. de usur. num. 130. quem malè Cencius citat pro sua sententia, ut dictum est. Denique observandum est, illum initio dictæ questionis admittere censum impositum universitati bonorum iuri divino, & naturali non repugnare ex communi Theologorum sententia: & emptionem esse rei certæ, quamvis enim, inquit, constituitur super omnibus bonis, emittit tamen ius ad rem certam, id est ad pensionem annuam certo pretio, & proinde non repugnare iuri naturali. Quare cum Cencius admittat hoc genus census emptionem esse, & iuri naturæ non esse contrarium, satis mirari non possum eum post pauca sentire ad validitatem census secundum sui naturam necesse esse, ut certo fundo, & suis finibus designato imponatur. Hæc enim contracta sunt, & inter se pugnantia. Et (ut fallor), nemo est auctoribus, quos Cencius profert eo loco, docet istiusmodi censum iuri naturali non repugnare, & nihilominus secundum naturam contractus non valere. Quare reiecta doctrina Cencii aliud sententiam constituendum est, censum bonis omnibus impositum iure naturæ, & per se licitum, & validum esse, constitutione tamen Pontificis Pii V. nunc prohiberi, ut multis auctoribus citatis diximus num. 38.

43 Sed illud valde queritum est, an si designato uno, vel altero fundo deinde adiectum sit, & super aliis omnibus, vel quibuscumque bonis venditur, contractus validus sit. Et sanè subducta constitutione D. Pii V. contractum ex natura rei licitum esse perspicuum est ex his, quæ proximè ex multis sententia diximus, quibus consensit Duar. in d. §. 1. quæst. 4. num. 9. & 16. Sed in terminis constitutionis Divi Pii Molina Theologus disp. 389. in fin. illicitum putat his verbis. Hæc loco observata, neque posse constitui censum super re aliqua designata addendo, & super cæteriis rebus vendendis censum etiam futuris, quoniam esset reiicere periculum census in venditorem. Quæ sententia fuit Navarri in d. comment. de usur. num. 86. & num. 129. ubi testatur se ita respondisse, & Navarrum secuti sunt Rebell. d. lib. 10. quæst. 7. numer. 2. Filiuc. tract. 35. part. 2. c. 3. num. 292. & post alios Duar. in d. §. 1. quæst. 3. num. 26. & Scott. loc. citat. quod etiam Doctores plurimi docuerunt, ut Virgin. de Boccac. de censib. par. 2. n. 67. ubi ait contractum nullum esse veluti factum contra prohibitionem legis, Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 7. numero 13. Leo. in Theolaur. ser. Eccles. p. 2. cap. 15. num. 8. Ugolin. de usur. cap. 9. §. 3. num. 2. & Cencius quæst. 41. num. 2. ubi ait ab hac opinione recedendum non esse.

Et nihilominus aliud sentit Cardin. Mant. in dec. 302. 44 num. 9. & 10. quae est etiam post tractatum Cencij decif. 374. in qua sustinetur census impositus super quadam vinea, & quibusdam domibus suis finibus designatis, quamvis postea esset additum, & super omnibus, & quibuscunque bonis, quia cum certa bona fuerint expressa; utile per inutile non viciatur. l. 1. §. sed si de verb. oblig. l. placuit. ff. de usur. & potius interpretari debemus haec verba addita fuisse ex abundantia, & pro faciliore exactioe census, quod nocere non debet, l. non solent, de reg. jur. l. non solent de fund. instr. l. testamentum non idem. C. testament. & l. 114. de verb. oblig. Quae ait, Quae extrinsecus, & nihil ad actum pertinentia adjiunguntur, prosumpervenacis habentur, nec viciant obligationem. Et usdem argumentis probavit iterum Rota hanc sententiam coram, Cardin. Pamphil. inter Collect. Farin. dec. 109. num. 6. & post tractatum Cencij in dec. 103. num. 14. quam etiam lecturi sunt Gratian. discept. forens. lib. 1. cap. 141. num. 11. & 12. Sigismund. Scacc. de commere. §. 1. qu. 7. par. 2. ampl. 20. num. 12. Marescot. in d. cap. 10. num. 8. Riccius par. 7. collect. 3089. vers. secundo extenditur. Salas de consib. dub. 7. nu. 11. Merend. in d. cap. 2. num. 16. & videtur sequi Cencius in d. qu. 41. num. 1. & 4. Et haec sententia confirmata maxime ex dicta constitutione Gregorij XIII. ad Siculos, qua sanxit, ut in censuum emptione & venditione prius unius, vel plurimum rerum certarum, super qua, vel quibus census ipse constituatur expressis, & deinde si voluerint omnium bonorum in genere mercatio fiat. Quod licet solis Siculis concessum videatur, argumento tamen est, non esse illicitum contractum census, in quo post expressionem certarum rerum addita est mentio aliorum bonorum vendentis censum, alioquin non id S. Pontifex Siculis indulgisset.

Sed ego animadverti huius rei definitionem ex voluntate contrahentium maxime pendere, & proinde auctorum dissidentium sententias separationem duorum casuum conciliari posse. Primus est cum post expressionem, vel designationem unius, vel alterius praedij additum est simpliciter, & super aliis bonis, vel super aliis quibuscunque bonis. Et hoc casu census sustineri potest, quia censetur duntaxat constitutus super illo certo fundo, vel certis fundis designatis, quo perempto, vel peremptis census quoque pereat, & caetera bona adiecta velle ex abundantia, & supervacue, quod nocere non solet: vel pro faciliore, & tutiore exactioe census, secundum Mantica, & aliorum sententiam, quos proxime recepimus: & ut excludatur contractus illicitus, ut expendit Rota distictioe. & in dec. 139. num. 7. & ipse Cencius in dict. quest. 41. num. 5. f. Quia nihil vetat etiam post constitutionem Divi Pij adiacere generalem, vel specialem obligationem aliorum bonorum pro evictione census, & solutione pensionis, ut tradit Navarr. in d. comment. num. 77. Petr. de Salaz. de usu, & consuet. cap. 11. num. 82. Gutier. practie. quast. lib. 2. cap. 177. num. 8. Molin. in d. disput. 389. num. 5. Garzias de contractib. cap. 28. num. 3. Ludov. Lopez lib. 1. cap. 57. vers. secunda conditio, ubi recte ait huius contractus natura perpena id vitio, & iniustitiam tribuendum non esse. Idem sentit Filliuc. loc. cit. vers. si tamen adderetur, & Salas in d. dub. 7. n. 11. vers. in xta hac. Idem sentiunt Jurisperiti, ut Felician. de consib. lib. 1. cap. 8. nu. 10. Joan. Francisc. Leo. in d. cap. 15. num. 8. Rota post Cenc. in d. decif. 80. num. 4. Thesaur. Junior. in d. quast. 32. num. 14. vers. non inficiat tamen. Subjiciens eleganter emptorem census legum auxilio destitutum non esse. Quod etiam tradunt loc. cit. Cencius num. 11. & Duard. num. 27. & 28. & iterum Cencius qu. 57. num. 40. & nominatim Siculis a D. Nicolao V. concessum est, ut ex illius diplomate constat: & hoc jure utimur.

Sed licet verissimum sit, in contractu census post expressionem certae rei, cui imponitur, licitum esse bona omnia obligare pignori pro evictione, & tutiore exactioe reddituum, dum census durat, non minus quam in venditionibus aliarum rerum, non mihi tamen haec via placet omnino ad sustinendum censum, in quo post designationem unius, vel alterius fundi statim, & immediate sequitur, & super omnibus aliis bonis venditoris, cum una, & eadem seroatio, unus, & idem verborum contextus, & proinde vix est, ut eictio super, ibi significet impositionem oneris realis: hic nexum pignoris, & hypothecae, & praeteritum si in posteriore parte instrumenti addita sit expressa generalis obligatio bonorum pro observantia contractus, ut est usitatum ad majorem securitatem, & cautionem emptionis, quod supervacuum esset, si verba illa, & super aliis bonis, hunc sensum reciperent, ut pro hypotheca, & per modum hypothecae apponenda evanescent. Quo argumento saepius utebatur D.

Advocatus, & Senator Barellus, cui venditorum, & debitorum patrocinium commissum fuit. Et proinde tutius forte est aliam eligere viam ad sustinendum contractum, ut haec verba supervacue, & inutiliter adiecta videantur, nec destruant formam contractus: nec evantant, quae utiliter gesta sunt, ut in d. l. 1. §. sed si mihi & l. 114. le verb. obligat. & expendit Cardinal. Mant. in d. decif. 302. num. 11. & alii Auctores citati num. 44. & Rota inter recentiss. d. decif. 636. num. 4. quae aut hanc clausulam inutilem esse, ob eius incertitudinem, sed non propterea precedentem specificam expressionem vitari. Quod sane declaratur procedere, dummodo praedij, vel praedia specialiter designata, & gravata onere census integre pensioni sufficiant. Nam si bona expressa, & specialiter censui supposita minus idonea sunt, sequens adiectio generalis omnium bonorum non potest sustinere censum, nisi esset celebratus ante constitutionem Pij V. ut recte notat Maresc. in d. cap. 1. n. 9. & Conversan. ad Intrigiol. in qu. 35. ubi quod Bulla Gregorij XIII. concessum est, ut post expressionem unius, vel alterius fundi generalis obligatio bonorum addi possit, ita accipiendum esse ait, ut istae res certae tales sint, quae pensioni sufficiant. Neque alia ratione S. Pontificem voluisse, ut census expresse imponatur super certis rebus, nisi ut ex eis facile apparere possit, an re vera venditor census habeat bona, quorum fructus ad redditum sufficiant, alioqui expressionem certae rei inutilem, & supervacuum esse.

Secundus casus est, quando ex forma impositionis census aperte constat contrahentes voluisse censum constituere, non tantum super rebus specialiter designatis, sed etiam super aliis rebus omnibus, vel quia id nominatum in instrumento actum est, vel quia ex aliquibus verbis contrahentium mens fuisse manifeste deprehenditur, ut etiam reliqua bona censui subicerentur, ut in formula cuiusdam census venditi ab Universitate Castrinovi cuidam nobili Niciensi, in quo post expressionem certarum rerum suis finibus designatarum additum fuerat, & supra tamen gli altri beni di detta Communita, & particulari, gravandoli di detto censo. id est, & super omnibus aliis bonis dicte Communicitatis, & incalarum, merando illa praedicto censo. Et hoc casu censum nullum esse veluti non servata forma Sanctionis Pij V. pronuntiatum est, & recipi potest Navarri, & aliorum sententia, quos retuli num. 43. Nihil enim refert, si super omnibus bonis census constituatur, vel si uno aut altero fundo expresso, & designato deinde adiacentur reliqua bona omnia pro subiecto census, quia & hoc casu census impositus est super universitate bonorum, quod nunc est prohibitum, ut dictum est multis relatis n. 38. quibus consentiunt Binsfeld. in c. in civitate, de usu. qu. 12. & Zecchus lib. de usu. cap. 10. nu. 10. in claris enim non est locus coniecturis: nec licet iudici haec verba ad alium sensum trahere ad sustinendum contractum, quem constitutio nullam, & irritum esse decernit.

Denique cum hoc pendat maxime ex voluntate contrahentium, ut dixi, quae semper spectanda est l. in conventionibus de verb. obligat. l. legem Cod. de pact. oportet iudicem, qui hinc oculis esse debet, & cuncta rimari verba instrumenti, & pacta diligenter perpendere, & animadvertere, an ex aliquo parte contractus colligi possit, quid contrahentes haec in re senserint, an scilicet haec adiectio generalis bonorum vere facta sit pro subiecto, & fundamento census, & adveniendum omne periculum in venditorem, quo casu census illicitus est ex Navarri, & aliorum sententia: an vero id incaute, & supervacue irreperit, vel si placet pro tutiore exactioe census additum sit, donec rebus designatis permanentibus census manet: quo casu censum sustineri diximus ex Rotae Romanae, & Joannis de Salas, & aliorum sententia. Illudque valde observandum puto, an bona sua finibus designata pensioni sufficiant. Nam cum praedia designata pensioni sufficiant, idque nominatim venditor allerit in instrumento census, facile existimabit vides reliqua bona ex abundantia, vel pro faciliore exactioe census addita tuisse. Sin autem bona designata tot fructus ferre non possunt, ex quibus pensio redigi possit, verissimum est contrahentes voluisse etiam rebus aliis censum iniungere, ideoque contractum irritum esse, ut docet Maresc. loc. cit. qui tamen excepit, nisi venditor asserverit bona designata esse capacia pensionis, quod tamen non sufficeret ad sustinendum censum, sed tantum, ut teneatur venditor ad id, quod interest secundum ea, quae scripsimus qu. 56. num. 11. ita tamen, ut in re dubia, & in dubia coniectura voluntatis iudices pro iudicio res esse debeant ad sustinendum contractum, l. quos, & l. ubi est. ff. de reo. dub. l. cum hic status §. 4. ff. de donat. in v. r. & uxor. l. 38. §. si qui de verb. oblig. & ex Mant. in d. dec. 302. n. n.

- 51 *ex eod. lib. 2. de tact. & ambig. conuent. tit. 4. numer. 18.* Quod certissimum esse puto, si contractui addita sit, ut solet, protestatio contrahentium, ut si quid in instrumento legitur, quod sit contra formam Bullae, id pro non scripto habeatur, quia haec clausula corrigit praecedentia, & redigit contractum ad formam constitutionis, ut sensit Rota inter collect. Farin. par. 1. dec. 285. num. 1. & dec. 95. nu. 10. post tract. Cenci, & multis Auctoribus, & aliis decisionibus confirmat Cencius par. 1. cap. 1. qu. 3. art. 9. nunc qu. 61. nu. 2. quibus consentiunt Barz. in dec. 56. n. 34. Anton. Monach. in dec. Lucens. 52. nu. 5. & Sigismund. Scacc. de comm. §. 1. qu. 7. ampl. 20. num. 13. & nos diximus qu. 68. quae hic repetere superfluum est, & tantum dicam utilissimum esse hanc clausulam contractibus addere.
- 52 His consequenter dicendum est, validam esse impositionem census super rebus certis, & suis finibus designatis, tametsi additum sit, *super tanta quantitate bonorum bonorum, quae pensioni sufficiant*, quia verba illa debent reduci ad sanam, & civilem intellectum, ut excludatur contractus illicitus, d. l. cum status, §. ubi autem ff. de donat. inter vir. & uxor. Alex. in cons. 191. num. 6. lib. 2. & proinde accipienda sunt, ut si forte res, super qua census imponitur, pro parte periret, vel sterilis fieret, & pro parte tamen, quae remaneret, pensioni sufficeret, census in parte remanente iustinetur secundum ea, quae diximus quae. proxima praeced. num. 24. & in specie censur Rota post tract. Cenci in decis. 102. num. 7. & §. ubi Rota ait omnia difficultatem cessare, quod etiam tradit Cencius in add. dist. quae. 41. num. 11. vers. sed iuxta & Duard. in dist. §. 1. quae. 3. num. 28. & praesertim si contractui addita sit illa protestatio, de qua mox diximus, ut observat Rota in decis. 102. num. 6.
- 53 Sanè vitiosa est impositio census super viginti quinque iugeribus eligendis per emptorem ex maiori fundo, si nulla electio sequatur, quia in hac specie incertum est, quae iugera censui sint obnoxia, l. locus 26. ff. de acq. & ex Alex. & Lal. in l. 3. §. incertam, ff. eod. tit. & Paris. in cons. 19. n. 28. lib. 1. & proinde census est, & contra totam constitutionis D. Pij quae rei certitudinem requirit, ut censuisse Senatam Theaur. filius refert qu. foron. lib. 3. quae. 102. num. 1. quod etiam placuit Rovit. in pragmat. 1. de censu n. 22. & Merlin. contro. foron. cap. 55. num. 20. & videtur sentire Rota post Cencium in dec. 98. & 99. Nisi ex aliquibus verbis instrumenti constet, de quibus iugeribus contrahentes sentierint, sufficit enim, ut pars illa ita describatur, ut ab alijs dignosci, & separari possit, ut rectissime tradit Divx mein. Ludovit. in dec. 98. num. 4. quae inter ejus decisiones est decis. 355. ad quam haec etiam notat Oliver. Beltram. num. 6. & proinde si dictum est, ex qua parte iugera numeranda sunt, quamvis non sequatur numeratio, contractum validum esse, & sustineri, quia nunc cessat incertitudo in eventum periculi ex Alex. loc. cit. & Dec. in cons. 178. in fin. ubi ait satis esse certum, si additum sit versus orientem, vel occidentem, vel a latere inferiori, & in specie Rota in d. dec. 98. & 99. & tradit Cencius in d. qu. 40. num. 35. Beltram. loc. cit. & Ferentill. ad Buratt. in d. dec. 50. num. 19. & Duard. in d. §. 1. quae. 50. num. 30. tamen si quis vendat decem iugera amplioris agri, nec declaravit a quo latere, venditio valida est, & electio est venditoris, ut docent Nevizan. cons. 38. nu. 26. & Francisc. de Caldas lib. de emps. & vend. cap. 22. num. 7. & probatur ex l. si ita 25. & l. si in emptione 34. §. si emptor de contrah. emps. illis verbis in potestate est venditoris, quem velit dare sicut in stipulationibus, & ex l. 106. de verb. oblig. ibi, quem promissor dare voluerit. Quae ratione etiam si in venditione actum sit doli sexaginta emptori accessura, cum essent centum in venditoris potestate, electio est venditoris, quae velit prestare l. comprehensum de contr. emps. Card. Manic. de tac. & ambig. li. 4. tit. 27. n. 31. & 33. ubi etiam notat hac in re inter contractus bonae fidei, & stricti juris nullum discrimen esse.
- 54 Nec hic etiam praetermittendum est, quod respondit Gabriel, in d. conf. 47. nu. 1. lib. 2. censum impositum super pluribus praediis, & super quolibet in solidum ea lege, ut emptor census singulis annis possit eligere, ex cuius praedij fructibus velit sibi redditum praestari, validum esse, quia inquit hoc nulla lege, vel constitutione prohibitum est, nec expresse, quod certum est, neque tacite, ut pretendebatur in ea parte constitutionis, ubi prohibet pacta, quae casus fortuitos reiciunt in venditorem, siquidem ex hoc pacto minime inferri potest voluisse contrahentes, ut emptor ad casus fortuitos non teneretur, quia electio facienda erat re integra, & initio anni, veluti interpretandum est ad excludendam illicitam con-

ventionem; & proinde casus fortuiti in parte electa ad dominum census pervenissent, ex Bart. l. 11. §. qui maximos, num. 9. ff. de public. & vestig. Imò pactum hoc utile esse venditori, quia si census esset impositus, ut ex fructibus omnium praediorum solveretur, integer solvendus fuisset, dummodo fructus sufficerent; Idcirco restrictionem istam, ut solvatur tantum ex fructibus unius fundi eligendi, prodesse venditori, qui non tenetur, nisi fructus fundi electi pensioni sufficiant, iuxta doctrinam ejusd. Bartol. in l. Lucius, de alim. leg. & l. inter §. Sacram. num. 6. de verb. obligat. Ita disserit Gabriel. in d. conf. 47. num. 1. & 3. quem sequitur Barz. in d. decis. 96. nu. 33. t. Sed hoc genus census improbat Virgin. de Bocer. par. 2. nu. 137. & Vgol. de usur. cap. 49. §. 4. num. 1. quia, inquit, inquit Virginus, res, quae censui subicitur, tot fructus ferre debet, qui sufficiant ad solvendum censum; & hic datur electio emptori quolibet anno, ex cuius praedij fructibus redditum velit exigere, quod est contra formam constitutionis Pij V. quae jubet rem certam, & unicam subici censui, & quae sit de sui natura fructifera. Addit Vgolin. conventionem hanc esse contra naturam contractus census, cuius periculum ad emptorem pertinere debet. Si enim, inquit, census super duobus rebus constituitur, & sit in arbitrio emptoris censum accipere, ex qua velit, nullum subiret periculum, si unum ex praediis suppositis intereat, vel reddatur infructiferum.

Sed haec nihil movere debent, siquidem receptum est censum rebus pluribus distinctis, & suis finibus designatis injici posse, ut alijs auctoribus citatis diximus nu. 27. inter quos Vgolin. in d. cap. 43. n. 2. unde cum in specie Gabrielij praedia certa, & suis finibus designata essent, rectè respondit censum fuisse legitime constitutum. Quod verò totus census cuilibet rei impositus sit, non repugnat formae constitutionis, quae licet loquatur de re certa, locum habet in pluribus, ut receptum est, & forma, ut dixi multis locis, in praedio, & praecipua est, reliqua formam non attingunt. Neque repugnat naturae contractus, quia etiam subducto pacto census pluribus praediis impositus super quolibet in solidum sustinetur, quatenus illius fructus sufficiunt. Cuius rei evidens argumentum est, quia uno, vel altero praedio sublato ex his, quae censui supposita sunt, integer census sustinetur super eo quod superest, si illius fructus sufficiant, ut censur Rot. in d. cap. 90. num. 8. & 9. exemplo societatis officii inter super duobus officijs, quae sustinetur, si alterum ex officijs vacet, dummodo officium, quod remanet, sit capax totius summae, ut censur Rota post eund. Cencium in d. dec. 91. num. 1. ubi dicitur ita sepius fuisse iudicatum. Quod etiam censur Rota post Cenc. in dec. 424. nu. 10. & ipse Cencius in quae. 36. num. 9. ex quo cessat, quod objicit Vgolinus, nam etiam cessante pacto una re perempta, vel infructuosa reddita totus census in alia sustinetur, dummodo integre pensioni sufficiat secundum sententiam Rotae in d. dec. 90. cui potius standum est, & quam probarunt Marescot. Rice. & alij relati nu. 44. Quare illa adjectio, vel superflua est, quae vitare non solet, d. l. 114. de verb. oblig. vel continet favorem venditoris, ut probat Gabriel. n. 2. ex quo contractus foeneris argui non potest, cum illa ut plurimum contractum foeneratum esse ostendant, quae sunt apposta in favorem emptoris, ut multis ostendit Sigismund. Scacc. d. §. 1. quae. 1. num. 245. Menoch. de praesumpt. lib. 3. cap. 132. num. 79. & Frederic. Martin. de jur. cons. cap. 8. num. 94. & 95. & a nobis, si bene memini, alio loco dictum est. Quod verò Virginus objiciebat etiam in specie, de qua respondit Gabriel. in d. conf. 47. actum fuisse, ut non sufficientibus bonis designatis census super alijs bonis venditoris impositus esset, nihil movere debet, quia cum praedia vere capacia, & idonea sunt, ut supponitur, impositio illa super omnibus bonis facta sub conditione, quae concepta est per verba praesentis temporis, perinde est, ac si adjecta non fuisset, l. cum ad praesens, si cept. per. leg. 100. de verb. oblig. & hic Jason notat n. 1. & in specie Gabriel. loc. citat. num. 6. Denique quatenus haec adjectio esset contraria constitutioni Pij V. non inde tamen contractus nullus esset, quia constitutio annullat huiusmodi pacta, non autem contractum, ut in referre simili censur Rota post Cenc. in dec. 103. in fin. & dec. 317. num. 1. & 2. & ex his quae diximus qu. 62.

Denique quaesitum est sepius in disceptationibus causarum, an validus esset census impositus super molendinis, & furnis alicujus oppidi suis finibus designatis, & deinde supra gli altri molini, e fornì ebe la Communia bavera, o fabricherà per l'avenire, id est, & super alijs molendinis, & furnis, quae Communitas habebit, vel eriget in posterum. Quae formula saepe reperitur tabelliones utantur

bantur ante edictum. Et videtur hæc species census repugnare constitutioni D. Pij. Primo quia res, cui census imponitur certa esse debet, & suis finibus designari. Sed hic census etiam rebus futurus, & incertis injicitur, & quæ nullis finibus designatae sunt, neque designari possunt, cum non extent. Secundo, quia hac ratione rejicitur periculum in venditore census, quod repugnat naturæ huius contractus, qui cum sit emptio, ut saepius dictum est, æquum est, ut periculum rei emptæ ad emptorem pertineat, l. 1. §. de peric. & comm. rei vend. l. 39. ff. de solut. & in specie Rot. in d. dec. 80. n. 1. & 2.

Cæterum verius est, censum validum esse, & sustineri in molendinis, & furnis, quæ extabant tempore contractus, dummodò capacia sint pensionis, quia quod adiectum est, trahit debet ad sanum, & civilem sensum; ut excludatur contractus illicitus, & adus sustineatur liquories, de verb. obli. l. 1. movetur. & si serv. export. ven. ubi Bald. notat intellectum hominis debere esse benignum, lat. in cons. 102. nu. 9. l. 4. & Gabr. in d. cons. 47. n. 1. nimirum, ut videatur esse contrahentium mens, ut si forte universitas vellet alio in loco ea ædificia collocare ob commodiorem usum civium, vel alia erigere ædificia, quæ extabant tempore contractus, hæc nova ædificia in locum priorum subrogarentur. Quod fieri posse multi docent, scilicet censum ex uno fundo in alium absque ulla novatione posse transferri. Ita enim censuit supè Rota, ut constat ex decisi. 104. post tractatum Cencij, & alius relatis à Cencio in d. q. 41. n. 212. Gratian. discept. srens. cap. 113. n. 80. & cap. 943. n. 24. Beltramin. ad Ludov. in dec. 445. & ipse Cencius dec. 77. & Duard. in d. §. 1. q. 12. Idque tenuisse contrahentes in specie, de qua queritur, dicendum est, ne esset in facultate universitatis relictiis prioribus ædificiis alia erigere parvo sumptu, & dominum census eludere, quod non licet. Atque hanc fuisse mentem contrahentium ex eo verisimile est, quia observatum est clausulam hanc adhibitam fuisse inter emptores, & universitates, quibus duntaxat jus erat habendi ista ædificia in territorio, & cogendi subditos, & incolas, ut ad illa accederent ex privilegio, vel vetustate temporis, quæ vim privilegij habet; & proinde aliis ædificiis erectis, & multiplicatis non maior esset utilitas universitatis, quia cives omnes ad ea, quæ extant, accedere tenentur, ut dixi, & ideo si fierent alia, censerentur facta in fraudem domini census, & ut priora ædificia redderentur infuctuosa, cui fraudi ut contrahentes occurrerent, hanc cautionem adhibuerunt. Neque enim cautionibus, & pactis in contractu census utri, quibus obviam eatur fraudibus, prohibendum esse puto. Denique his contractibus addita erat protestatio amplissimis verbis concepta, ut si quid in eis contractus contra formam bullæ, id pro non scripto haberetur, & proinde illa adiectio pro non apposita haberi debet: & census sustinetur super furnis, & molendinis, quæ extabant, & erant idonea, & suis finibus expressa, & designata fuerant in instrumento census, quamvis super aliis non existentibus sustineri non possent ex Rot. in d. dec. 102. nu. 6. Gratian. in d. cap. 141. num. 11. & cap. 777. num. 7. & alii auctores citati num. 51. ex quibus pro validitate contractus tandem iudicatum est, patrocinante D. Verano pro creditoribus, & nuper etiam ita quoque pronuntiatum est pro D. Senatore, & Equite Marcello Vivaldo, qui cum potuisset eloquentius causam suam dicere, maluit tamen nostra opera uti. Et ita etiam Senatus noster censuit hoc anno 1644. referente D. Senatore Lascaris.

Neque obstant, quæ initio proposita sunt, quia adiectio hæc inutilis est, & pro non apposita habetur, & furnis, vel molendinis pereuntibus, quæ erant tempore contractus, census quoque perit emptoris damno, nisi forte dolo, vel culpa universitatis ædificia illa deposita, & translata sint. Et enim hoc casu concessum est domino census, vel pretium repetere, & id quod interest: vel cogere advertarium, ut censum super ædificio, & fundo idoneo reponat, ut tradunt Navarr. de usur. nu. 118. in fin. Rebell. lib. 10. q. 6. n. 18. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 8. n. 221. Scaccia in dict. qu. 1. num. 178. iudem Gratian. c. 654. n. 1. & Cencius part. 3. cap. 1. qu. 1. art. 3. nunc quaest. 101. nu. 18. & tenit Duard. in §. 4. q. 2. n. 6. vel ut verus ædificium restituat, l. semper. 15. §. 1. ff. quod rei aut clam, & docet Avendan. de censib. cap. 60. numer. 19. & nos diximus q. præcedenti. n. 60. & 61. Nam quod dicitur in re propria culpa poenam non admitti, locum habet in re, in qua nemo alius jus habet, & quæ pleno iure nostra est: aliud verò est, si res aliquo onere affecta, & innoxia est favore alterius. In ea enim possessorem veterari oportet, sicut bonus, & diligens paterfamilias veterari debet; & de illa iudicatur, ac si propria illius non

esset propter interesse tertij, ut ex Bart. Baldo, Cremenfi, & alius tradit Gratian. in d. c. 654. n. 9. ex quibus dici potest adiectionem illam eo modo intellectam licitam esse, & ita Advocati Nicienses hanc speciem census tuebantur: tamen si consultius sit his pactioibus, & cautionibus abstinere, & in pretio quatuor illas condiciones, seu qualitates adhibere, de quibus mediocri diligentia dictum est.

QVÆSTIO LIX.

De cautionibus in pretio census adhibendis.

S V M M A R I V M.

1. Census, qui pecunia interveniente constituitur, emptio est.
2. Iustitia pretij non est necessaria regulariter, ut emptio sit valida. Pretio etiam vilissimo res vendi, & emi possunt.
3. Census qui non iusto pretio emitur, nullus, & sanerarius est.
4. Emptor census tenetur supplere, quod deest iusto pretio, & id quod interest ex quorundam sententia.
5. Quid resellitur ex constitutione Pij V.
6. Imens censum minus iusto pretio redditus forei imputare debet.
7. Vgolini citationes quadam notata.
8. Bonacina, & aliorum quorundam sententia reiicta.
9. Qua tamen ante constitutionem Pij V. recipi potuit.
10. Census iniusto pretio emptus sustinetur usque ad legitimum modum ex sententia multorum. In Gallia census quomodo corrigantur.
11. Forma non servata contractus non subsistit.
12. Census iniusto pretio emptus in totum nullus est, & sanerarius iudicatur.
13. Quæ contra leges fiunt, irrita sunt, & quatenus.
14. Census nullus est, quatenus constitutionibus præscriptum est.
15. Vitale per inutile quando vitietur, vel non.
16. Census iniusto pretio emptus deficit in forma. Francisci Cyriaci Senatoris doctrina quadam expenditur.
17. L. 2. C. de resc. vend. an locum habeat in venditione census.
18. Census realis habet præexistens materiam.
19. Duardi rationes reiicta.
20. Iustitia rationis redditus annui ex ratione fructuum metiri non debet.
21. Facultas redimendi rei præsumitur minuit etiam in censu.
22. Pretium iustum redditus annui est, quod legibus statutum. Vel more regionis, & communi hominum iudicia definitum.
23. Pretium lege constitutum in puncto consistit, nec illud excedere licet. Pretium communi estimatione positum habet latitudinem, intra quam non violatur iustitia.
24. Constituenda potest pretium redditibus, vel unum, vel varium intra latitudinem quandam statueri.
25. Census iniusto pretio emptus esse præsumitur.
26. Pretium certum definire census publice utile est.
27. Cencii contraria sententia referitur. Pretia rerum ex varietate locorum, & temporum variantur.
28. Pretium unum census in universum constitui non potest.
29. Census potest maiori pretio emi, quam sit lege constitutum.
30. Cencii ratio quadam reiicitur. Timoris rari nulla est estimatio.

31. Pretium in specie aestimata solvi potest de consensu partium.
32. Pretium census non nisi in pecunia numerata solvi potest.
33. Avendami contraria sententia reprobatur.
34. Census, in quo gemma, & alia res loco pecunia tradita sunt, post constitutionem Pii V. nullus est.
35. Census ex natura rei potest ex mercibus, & aliis similibus rebas creari.
36. Census, cuius pretium partim in pecunia, partim in alia re solvitur, in totum corrumpitur.
Pretium, ut in pecunia praestetur, est de forma contractus census.
37. Nomina debitorum in pretium census dari non possunt.
Et quam sapienter id prohibetur.
38. Census nullus est, in quo nomina debitorum loco pretii data sunt, licet pecunia apparenter fuerint numerata.
39. Cedula bancaria habet vim realis numerationis in contractu census.
40. Declaratio census, & Duardi declaratur.
Cedula bancaria, ut vim habeat realis numerationis, idonea esse debet.
41. Venditor census si distulit pretium à capso accipere, eius est periculum.
42. Depasiti periculum pertinet ad creditorem.
43. Census in docem consensu potest nulla interveniente pecunia.
44. Pretium integrum in ipsa constitutione census numerari debet.
45. Census in emptione fides de pretio haberi non potest.
46. Census, in cuius constitutione pretium fuit ascensum in sacculo, vel lance, non autem numeratum, est nullus.
47. Depositum, quod fit in odium alterius, non valet, nisi pecunia sit numerata.
48. Rota sententia in dec. 436. num. 5. post Cencium in dubium revocatur.
Cessio ut valeat, non est necesse, ut illius pretium in pecunia numerata solvatur.
49. Pretium census incontinenti aucte, vel post numerari sufficit.
50. Feliciani hac de re sententia declaratur.
51. Contractus in dubio non habetur pro perfecto, quando partes ad extraneos abusus nondum diverserunt.
52. Quod fit immediatè ante, vel post, in ipso actu fieri intelligitur, etiamsi pro forma exigatur.
53. Census an valeat, in quo pars pretii tantum numerata est ea lege, ut proportione pecunia numerata redditus curreret.
54. Venditio potest suspendi, donec aliquid fiat, quod est de illius substantia.
55. Census emptus nomine plurium validus est pro ea parte pretii, quae fuit numerata.
56. Census nullus est, de cuius pretii solutione tantum apparet confessione venditoris.
57. Renunciatio exceptionis non numer. pec. nihil valet ad suscipiendum censum, cuius pretium numeratum non fuit.
58. Numeratio pretii potest aliunde probari, quam ex instrumento.
59. Pretium census in ipso actu constitutionis ab ipso venditore recipi debet.
60. Emptor tenetur nomen facere venditoris.
61. Census validus est, licet pretium alteri numeretur in suo venditoris.
62. Notarius, qui scribit pecuniam fuisse numeratam alicui, non dicitur falsum committere, si alii numerata est illius in sum.
63. Census validus est, cuius pretium in conspectu venditoris fuit positum, & numeratum illius in sum.
64. Principes longas manus habent, & oculos multos.
Vetri satellites illius manus.
65. Census alienis pecuniis emptus valet.
66. Dummodo nummi deinde bona fide à venditore consumpti sint.

ptio, & venditio incatur, ut notant Duaren. ad titul. de usur. cap. 1. in fin. & Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 3. numero 137. tamen in venditionibus horum reddituum non tam libera est pretii constitutio, ut in venditionibus aliarum rerum. Nam, ut in praedio, cui census imponitur, ita in pretio, quo census emitur, cautiones aliquot adhibenda sunt ex constitutione D. Pij V. quibus non servatis contractus consistere non potest, ut qui contra legem celebratus sit, & in forma deficiat. l. non dubium, C. de leg. & nominatim à D. Pio in d. constitutione sancitum est, ex qua tres aut quatuor cautiones in pretio census servandas esse exploratum est, ut pretium scilicet iustum sit: ut non nisi in pecunia numerata solvatur: ut in ipsa constitutione census praesentibus testibus, & Notae integrum numeretur. Denique, ut in ipso limine contractus à venditore recipiatur, quae diligenter tractant Cenc. par. 2. c. 1. quasi. 1. art. 3. & seq. nunc quasi. 46. & 47. & Duard. in comment. d. consil. §. 2. & praesertim q. 1. & 7. & emisd. §. quasi 21. & 28.

Prima igitur cautio est, ut pretium sit iustum. Quamvis enim res aliae etiam vilissimo pretio possint comparari, l. 2. §. ult. ff. eo, quod tert. loc. l. 8. §. 1. ff. de bon. auct. ind. possid. l. 66. illis verbis vel vendat nummo uno, ff. de iur. dor. & in pretio naturaliter licitum sit contrahentibus se circumvenire, & decipere l. in causa 16. §. idem. ff. de minor. & l. 22. in fin. §. locat. & Harmenop. l. 1. §. tit. 3. nec sub praetextu, quod res minus iusto pretio vendita sit, liceat à contractu discedere, & rescindere venditionem l. 2. & 8. & l. 15. C. de rescind. vend. l. 1. & 7. C. Theod. de contr. empt. & l. 54. ff. eod. quod iure gentium inductum est, ne impediatur commercia, & incerta sint rerum dominia. † Hoc tamen receptum non est in emptionibus reddituum, in quibus, si iustum pretium non intervenerit, contractus consistere non potest, ut dictum est. Quod licet olim valde fuerit controversum, nunc tamen post constitutionem Divi Pij exploratum est, redditum annuum, qui non iusto pretio emptus sit, nullum, & foeneratium iudicandum esse, ut constat ex illius constitutionis verbis, nisi verè in pecunia numerata, & c. in quoque pretio, & ex eo, quod Pontifex subijcit, contractusque sub alia forma possibac celebrandus foeneratibus indicamus. Ex quibus ita sententiæ Virginus de Boccac. lib. de censib. par. 1. num. 24. Anton. Gomez. eod. tract. 3. num. 11. Manent. de contract. libell. quasi. 1. part. 2. num. 3. Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 47. numer. 3. Molin. disp. 595. num. 1. Mich. Salon. disp. de censib. art. 3. contr. v. 11. num. 2. vers. similiter esset. Ioan. Franc. Leo. in Theaur. fol. Eccles. part. 2. c. 15. num. 12. Grat. dec. 224. num. 1. Felic. de cens. lib. 1. c. 9. num. 12. & cap. 1. n. 23. lib. 2. Duard. in d. §. 2. qu. 26. num. 43. & rursus quasi. ultim. num. 8. & Cencius in dict. qu. 47. num. 1. & 2. ubi ait id satis clarè Pium V. expressisse.

Proinde non placet, quod quidam docent, emptionem census, qui minus iusto pretio emptus est, iniustum quidem esse, sed non usurariam, & ideo non teneri emptorem ad supplendum id, quod deest iusto pretio, & id omne, quod venditoris interest, consistente interim contractu, ut tradit Vgol. de usur. cap. 51. num. 5. qui pro hac sententia refert Didacum Covarruviam variar. lib. 3. cap. 9. num. 6. Navarr. in comment. de usur. n. 78. Boninsign. de censib. cap. 5. num. 4. Virgin. de Boccac. par. 2. num. 50. & alios. Quod probabile existimat Salas de censib. dub. 23. num. 3. & 4. & novissimè secutus est Ioann. Bapt. Scortia ad select. consil. Pontif. theorem. 261. in fin. † quia cum post constitutionem Divi Pij de forma huius contractus sit, ut iusto pretio constituatur, ut indicant apertissimè verba illa constitutionis, quae modo prolata sunt, consequens est, emptorem non satisfacere supplendo, quod pretio deest, & refundendo, si quid venditoris interest. Id enim in venditionibus aliarum rerum recipi potest, quae si non iusto pretio sunt, non idcirco irritae sunt, nec foeneratibus ceteri debent, ut proximè dictum est, ex l. 2. & 8. C. de rescind. vendit. Neque tenetur emptor fructus restituere, quod ex re sua bona fide percepit: sed ex obligatione iustitiae supplere duntaxat, quod deest iusto pretio, & si quid venditoris interest, ut tradunt Ioann. de Medin. quasi. ultim. de usur. Molin. disp. 375. numer. 10. Lessi. cap. 72. numer. 107. Felician. in d. cap. 9. num. 12. versic. quapropter cum iustitia & notat Salas loc. cit. At in censu post constitutionem Divi Pij non licet contrahentibus se in pretio decipere, sed iustum pretium intervenire debet: alioqui

Haec questio ad eos tantum census pertinet, qui certo pretio, & pecunia intercedente comparantur, vel alia re loco pretii. † In quibus licet vera em-

alioqui emptio census irrita est, & decurrit in mutuum, ut dictum est. ¶ Quamobrem alia regula nos hic uti necesse est, nimirum ea, qua utitur in contractibus fœneratiis corrigendis, in quibus generale est, ut fors quidem salva maneat creditori leg. 20. §. 29. ff. de usur. teneatur tamen imputare fructus in sortem, & quidquid hoc nomine illi solutum est cap. illa vos de pign. §. cap. 1. §. 2. de usur. & tradit Petrus Gregor. partit. iur. canon. lib. 3. tit. 5. cap. 4. Cencius quæst. 88. num. 4. §. 5. ubi ait imputationem hanc fieri ipso iure, & Rota post Cencium in dec. 119. num. 3. & nos alibi diximus. Quod saltem in foro admittunt Navarr. Boninsign. & Lecch. loc. cit. & videtur admittere Salas, dum ait emptorem propter Bullam Pij V. potius usurarium subiciendum esse. ¶ Sanè Ugolinus perperam pro sua sententia adducit Virginium. hic enim nobiscum sentit, & Navarrum eadem ratione retellit, & clavis verbis ait, sibi videri huiusmodi contractum usurarium esse, & factum contra formam constitutionis Pij V. Et puto etiam Didacum Covarruviam, quem etiam pro sua sententia Ugolinus refert, ante constitutionem Divi Pij de censibus scripsisse, cuius nulloquam mentionem fecit: ita ut nihil proflus in eius auctoritate nunc constituendum sit, vel ipso Ugolino teste, qui eod. lib. c. 49. §. 3. num. 3. scripsit illum Bullam Pij V. fortasse non vidisse. Quod etiam suspicatus est Theaur. iun. lib. 1. qu. 32. num. 28. ubi asserit, tempore Didaci nondum editam fuisse constitutionem Pij V. tempore scilicet, quo scripsit. Nam per aliquot annos illi superstes fuit, ut memini me legere apud Gonzal. de Avil. lib. 4. de antiquitate, seu magnitudine urbis Madriti. Hispanica lingua, in quo Didaci Epitaphium legitur, & dies, quo vir præstantissimus vita, & laboribus functus est, scilicet Kalend. Octobris anno 1577.

Ex his etiam consequens est omnino rejiciendum esse, quod quidam docent eum, qui censum iniusto pretio emit, dominum esse totius census, & proinde posse integras pensiones exigere, quamvis teneatur delectum pretii supplere, & id quod interest, ut Lessius, & alij apud Bonacin. disp. 3. qu. 4. parat. 1. num. 22. quia cum contractus nullus, & fœneratiis censetur, ut dictum est, verius est nullum dominium acquiri emptori, sed tantum ius repetendi pecuniam, quam dedit, deductis pensionibus, si quæ exactæ sunt, petinde ac si pecuniam mutuum dedisset. Neque ferendum est, quod Bonacina ait loc. cit. summum Pontificem non irritare contractum census emptum iniusto pretio, sed tantum si celebratur non numerata pecunia coram Notario, & testibus, siquidem certum est Divum Pium eodem loco irritum, & fœneratiis etiam decernere censum, qui non iusto pretio constitutus est, ut ex verbis constitutionis apparet.

Sanè subducta constitutione Divi Pij vera est Didaci, Ugolini, & Bonacini sententia, quia cum ante Pij V. sanctionem nulla lex esset, quæ contractus census minus iusto pretio initos fœneratiis decerneret, in illis ob modicitatem, & inæqualitatem pretij tantum iniquitas erat, & iniustitia, contra præcepta iustitiæ commutativæ, quæ æqualitatem in commerciis hominum desiderat, ut docet Aristot. Ethic. cap. 5. lib. 2. §. Politic. lib. 1. cap. 6. nec secundum rationem iuris ex hoc tantum sensus contractum esse videri poterat. Nec enim aliarum rerum emptiones ob solam pretij inæqualitatem fœneratiis censentur, sed alijs coniecturis opus est, ut docet Cravet. cons. 145. num. 10. Petr. Greg. de usur. lib. 3. cap. 16. num. 4. Marell. var. resolut. lib. 2. cap. 133. num. 1. & nos diximus quæst. 9. num. 9. & subindicat l. 2. c. de rescind. vendit. Quod verò census, nisi iusto pretio creatus sit, fœneratiis censetur, id constitutione D. Pij sancitum est, postquam Didaci, & aliorum definitio locum habere non potest.

His consequenter dicendum est, censum iniusto pretio emptum non sustineri ulque ad legimum modum, & pro quantitate pecunie numeratæ. Sanè Scriptorum maxima pars sentit contractum huiusmodi non currere omnino, sed corrigendum dumtaxat, & rejiciendum id, quod excedit legimum modum, ex l. placuit, §. l. pecunia, ff. de usur. §. l. si pro mutua, c. si cert. per. quibus in locis scribitur quod illicitè adiectum est, pro non adiecto haberi, & quod licitam est peti posse, §. arg. leg. 3. in fin. §. l. seq. ff. mandac. §. l. sancimus, §. si quid autem, c. de don. ex qua constat, si quid supra legitimam quantitatem donatum sit, hoc quod superfluum est, tantummodo non valere: quod votò intra legis terminos configu-

tum est, in suo robore perdurare. Ex quibus ita sentiunt Germani Scriptorum, ut Gail ibi. 7. num. 15. lib. 2. Binsfeld. in d. cap. in civitate qu. 14. cap. 6. qui testantur ita in iudiciis Spire observari: & Frid. Martin. de iur. cens. cap. 5. num. 25. In hanc quoque sententiam tum est ab iis, qui D. Nicolai V. constitutionem, & pragmaticam Regis Alphonsi de censib. interpretati sunt, ut Petr. de Gregor. quæst. 7. num. 4. Mastrill. in add. ad eund. nu. 21. §. 22. §. dec. 94. nu. 13. & alij, quos recenset Marell. Conventian. ad Intrigliol. qu. 45. in fine, & quod miror, Cyriac. contravers. 545. num. 38. §. 41. & inter Hispanos idem sentire Covarruvias, Soc. Medin. & alios quosdam scribit Felician. lib. 1. cap. 9. num. 12. ubi tandem fateatur hanc esse communem, & receptam usum sententiam, tamen aliud ipse sentiat, & contendat accerrimè contractum census minus iusto pretio constituti apertam usuram continere. Sed communem opinionem secutus est Salas lib. de censib. dub. 23. num. 4. & Avendan. cap. 26. nu. 14. eamque tribuit Olano in antinom. & Gutior. pract. quæst. part. 2. qu. 76. num. 6. apud Gallos verò diu servatum est, ut emptio annui redditus redimibilis ad rationem unius pro duodecim toleraretur: si verò fieret ad rationem unius pro decem, vel undecim reduceretur ad rationem unius pro quindecim: si autem constitutus fuisset ad rationem unius pro octo, vel novem, minorive pretio, quam decem, contractus omnino illicitus, & usurarius haberetur, & pensiones perceptæ minuerent sortem, ut refert Tiraquell. de retract. lib. 1. §. 1. gloss. 6. nu. 19. qui refert ita Senatam Parisiensem censuisse. Quod Senatusconsultum valde probat Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 7. nu. 8. ubi ait illius Senatus sententiam præbere exemplum alijs iudiciis, quod sequantur, & ubique servandam esse. Nec enim, inquit, ratio clauditur loco. Id ipsum refert Salas loc. cit. num. 2. tamen Galli nunc alio iure utantur, nimirum edicto Magni Henrici IV. qui redditus annuos pecuniæ emptor redegit ad rationem unius pro sexdecim, & ut loquuntur au demer seize, ut refert Philip. Bugnon. de legib. abrog. lib. 6. cap. 68.

Ceterum nunc post constitutionem D. Pij, & ubi recepta est, qua scilicet sancitum est, ut non nisi iusto pretio census constitui possit, verius est totum contractum nullum, & fœneratiis censendum esse, si non iusto pretio incatur, nimirum ob non servatam formam Pontificiæ constitutionis. Hoc enim perpetuum, & absolutum est, ut non servata forma actus non consistat ex leg. 1. c. de pract. curial. illis verbis, infirma enim erit evadens, si hæc fuerit forma neglecta: & sine sua forma, neque res esse, neque intelligi potest leg. si is qui, §. quadam legata, ff. ad l. Falcid. & alius citatis tradit Gallerat. de renunt. cent. 1. cap. 20. num. 1. §. 7. & in specie Intrigliol. de censib. quæst. 45. num. 11. & fateatur ipse Avendan. in d. cap. 26. num. 36. ¶ Proinde verissimum puto emptionem census iniusto pretio factam, ubi Bulla Pij V. recepta est, nullo modo consistere posse, sed omnino corruere, & inter fœneratiis contractus censendam esse. Id enim manifestè probant verba illa constitutionis, quæ iterum subijciam contractusque sub alia forma, post hæc celebrandos fœneratiis iudicamus, & ita in terminis huius constitutionis rectè sentiunt Anton. Gomez. in d. cap. 3. nu. 11. Eman. Rodig. de censib. concl. 3. dub. 4. Salon. ead. disp. de censib. art. 3. contr. 11. nu. 2. vers. similiter refer. Virgin. de Boccard. ead. lib. p. 2. num. 50. Sarmient. selectar. interp. lib. 7. c. 1. num. 4. Intrigliol. in d. qu. 45. num. 21. qui licet loquatur in terminis constitutionis Nicolai V. utitur tamen ratione, quæ rei nostræ maximè congruit, quia inquit ubicumque respectu formæ actus est individuus, & inseparabilis, licet sit dividuus respectu essentiæ, semper utile per inutile vitatur. Ita etiam rectè docent Cencius, in d. q. 47. in princ. §. num. 23. & Duard. in d. qu. 26. num. 43. & rursus qu. 28. num. 8.

Neque nos tertere debet auctoritas tot Scriptorum in contrariam opinionem consentientium, quia vel ante constitutionem D. Pij scripserunt, vel iis in locis, in quibus recepta non fuit, ut Gregor. Mastrill. & alij auctores Siculi, & Hispani quidam apud Felic. loc. cit. & Gail. & alij Scriptorum Germani nituntur potissimum ex constitutionibus Imperatorum Caroli V. & Rodulphi II. quibus, ut ipsi asserunt, contractus inutilis dumtaxat declaratur, quoad excellum pensionis, unde Frideric. Martin. dist. cap. 5. num. 28. §. 29. respondens dist. 1. non dub. C. de legib. fateatur contractum contra leges celebratum irritum esse, nisi lex ipsa ulterius progrediatur, & declaret quatenus

- id quod in fraudem legis factum est; revocari, & corrigi debeat. Et proinde quia Imperatorum constitutiones excessum duntaxat corrigunt, & pro non adiecto habent, contractum verò ipsum irritum, & nullum non pronuntiant, aut cessare argumentum, ex *diff. leg. non dubium*, aliud sanè dicturus, si constitutiones imperatorum totum contractum fœneratium esse decernerent. Quamobrem cum constitutio D. Pij contractum ipsum fœneratium declararet, dicendum est totum contractum fœneratium iudicandum esse, & quicquid sub nomine pensionis exigitur, iuram censeri, & manere fortem, ut in aliis usurariis contractibus receptum est *diff. cap. 1. & 2. de usur.*
- 14 Quod ut melius explicem observandum est, leges interdum actum aliquem prohibere simpliciter, vel adiecta actus nullitate, & hoc casu nullum, & irritum esse, quod geritur, *diff. leg. non dubium*, quæ sustulit discrimen inter leges perfectas, & imperfectas, ut notat Cuiac. in *obser. lib. 19. cap. 30.* interdum verò prohibere aliquid fieri, & præterea constituere, quatenus id, quod contra leges factum est, sustineri, aut corrigi debeat: & hoc casu actum omnino nullum esse, sed sustineri, quatenus lex definit id, quod factum est, valere. Ita docent in *d. l. non dub.* Bart. Bald. Fulgos. Castrenf. & præsertim Iaf. num. 19. & Donell. *lib. 6. de iur. civil. cap. 13.* Paul. Comit. *respons. lib. 3. quæst. 4. num. 4.* & Martin. in *d. cap. 5. num. 29.* & sententia Medin. Sor. Palat. & Salon. apud Salas. *loci citat. numero 1. circa fin.* dum docent in primis perispiciendum esse, an sit lex circa censum injusto pretio emptum aliquid constituens, & iuxta eam de validitate, vel nullitate contractus esse iudicandum, & in specie Duard. *loc. citat. numero 34.* & probari potest ex *d. l. famimus, Cod. de donation. & d. l. placuit, & l. pecunia, ff. de usur.* Sed constitutio Divi Pij, quæ huic contractui formam dedit, id non tantum, quod excedit legitimum modum, detrahendum esse constituit, sed contractum ipsum fœneratium esse pronuntiat: & proinde non possunt, neque debent leges illæ, & alia similia iura ad hanc speciem referri, nisi fortasse ubi constitutio illa non servatur, vel ubi aliter legibus Principum constitutum est, ut in Germania.
- 11 Neque enim nostræ sententiæ obstat, quod ex *d. ll. & ex l. 1. §. Sed si mihi, de verb. oblig.* quidam deducunt in contractibus utile per inutile non vitiari, quia hæc regula vim tantum obtinet in his, quæ dividi, & separari possunt, in his verò, quæ individua sunt, officium suum perdit, & actus in totum contrit *gl. in d. l. pecunia, de usur.* Duaren. in *d. §. Sed si mihi.* & Alciat. *cod. loc. num. 4.* Natt. in *conf. 293. num. 1.* & ipso Avendan. in *d. cap. 26. num. 30.* Sed in hac specie vitium est in forma, quæ individua est, ut tradunt Alciat. *loc. cit.* Hering. *de fideiuss. cap. 11. num. 23.* Mattheæ. *de via, & ratione iur. cap. 12. n. 19. lib. 2. Surd. in conf. 280. num. 8. lib. 2.* & Intrigliol. in *d. quæst. 45. in fin.* Paul. Bellon. *de potest. iur. & l. lib. 2. cap. 68. num. 1.* & Cencijs *par. 2. cap. 1. quæst. 1. ars. 6. num. 16. & 17. nunc. qu. 49.* & proinde hic utile per inutile vitiatur. † Et frustra.
- 16 Avendan. *loc. cit.* contendit vitium hoc non esse in forma, sed in materia ex eo scilicet, quod contractus formam emptionis, & venditionis habeat: quia Pius V. divæ memoriæ Pontifex tanxit censum nullo modo constitui posse, nisi integro, iustoque pretio recepto, quæ sunt verba Pontificis præscribens formam ex Bart. in *l. ult. C. de vendend. reb. civit.* Iaf. in *l. sed, & si quis. §. quæsitum num. 24. ff. si quis eant.* Ozañ. *dec. 165. num. 13.* & alii, quos refert Galletat. *de renum. 20. num. 13. vers. pro forma id quoque tradi:* & in specie Surd. in *d. conf. 282. num. 6.* & Cencijs in *diff. artic. 6. num. 11.*
- Denique nihil movere debet ratio Cyriaci in *d. entruv. 547. num. 40.* quod scilicet non sit de forma census, ut in maiori, vel minori quantitate constituatur; quia satis est, ut de illius forma sit, ut non nisi recepto integro, iustoque pretio constitui possit, quod non servari in specie, de qua agitur, perspicuum est, in qua scilicet partes voluerunt in maiori quantitate censum contrahere, & pars tantum pretii ab emptore numerata fuit. Proinde cum vitium hoc sit circa formam, consequens est, totum contractum irritum esse. Alioqui frustra D. Pius constituit census, qui non iusto pretio creati sunt, fœneratios iudicandos esse: siquidem avari emptores census iniusto pretio emerent scientes saltem pro modo numerata pecunie valituros. Potuit quidem emptor minorem redditum emere, & concurrentem cum pecunia, quam dedit: sed quia voluit maiorem acquirere, & iustum pretium non numeravit contra formam, & in fraudem dictæ constitutionis, perspicuum

est hoc novo iure totum contractum improbandum esse. Neque illius sententiam iuvat Mastrill. in *d. Decis. 94. num. 13.* quia non loquitur in terminis huius constitutionis, quæ in Sicilia recepta non fuit, ut dixi: ut malè etiam Duardi auctoritate utatur in *d. qu. 26. num. 14.* quia infra se declarat *num. 43.* ubi docet censum, qui non iusto pretio emitur, ex forma d. constitutionis omnino irritum esse: quod etiam scribit *ead. §. 2. quæst. 28. num. 8.* tamen utrobique sentiat in solo conscientia pro modo pecunie numerata sustineri, quod nunc non rattingo. Ex quibus etiam constat admitendum non esse, quod idem Cyriacus in *fin. de contr. 547.* ait diversum esse, si pretium census partim in pecunia, partim in alia re solvatur, vel si pretium in minori quantitate numeretur; quia utroque casu vitium est in forma: & proinde, ut census nullus est, cuius pretium partim in pecunia, partim in alia re solutum fuit, neque sustinetur pro modo numerata pecunia, ut admittit Cyriac. *ead. loc. num. 9.* & nos diximus infra *num. 36.* id etiam admittere debuit, cum non integrum pretium numeratum est, imò multo magis, quia hic maior capio est in perniciem venditoris. Plus enim consequitur venditor, qui iustum pretium partim in pecunia, partim in alia re habuit, quam qui partem tantum in pecunia accepit, & præterea nihil.

Et his etiam perspicuum est, malè ab hac nostra sententia D. Merendam discessisse *lib. 17. c. 48. num. 12.* & infringit *num. 17.* illam falsissimam dicere, posito enim iustitiam pretii nunc post constitutionem Divi Pij esse de forma contractus, planè sequitur censum iniusto pretio emptum, consistere non posse. Quod fundamentum valde miror virum doctissimum non perpendisse. Nihil verò movere debet, quod observat summos Pontifices redditis ad rationem decem, vel undecim pro centenis singulis constitutos moderari in futurum, quia hoc accipiendum est, vel de censibus antiquis, & ante constitutionem creatis: vel de censibus, qui post illam iusto quidem pretio tempore contractus empti fuerant, sed deinde labentibus annis ob inveteratam pecunie copiam graviores esse videbantur, ut in tota Europa ferè contigit. Quos proinde ad modum iustæ præstationis in futurum redigendos esse æquum videri potest ex Natta, & aliis apud Larream *alleg. 3. num. 33.* non autem id accipiendum est de censibus post sanctionem D. Pij V. iniusto pretio constitutis in locis, ubi illa recepta est. Hos enim usurarios apertissime declarat, ut dictum est, & inter cæteros docent Boccaius, & auctor. *Theauri for. Ecclæs.* quos perperam Merenda adfert pro sua sententia. Nam licet referant solere Pontifices census pro futuro tempore moderari, clarè tamen scribunt census iniusto pretio emptos ex forma d. constitutionis fœneratios censeri. Marchesanus etiam, qui id ipsum refert *loc. à Merenda citato.* loquitur de censibus ad rationem octo, vel decem constitutis, & consequenter emptis iusto pretio, vel ipso Merenda teste *ead. loc. num. 2. & 4.* Hos igitur census, quia respectu eorum, qui in provincia frequentantur, graviores videri creperant, Pontifices moderari solent in futurum, ut etiam census fructuarios ad certum pecunie redditum, veluti septem vel octo pro centenario reducere, ut refert idem Marches. *num. 477.* quia, ut inquit, propter incertum valorem fructuum redditus interdum excedit septem, & octo annua. Hic verò queritur de censibus iniusto pretio emptis, quos constitutio Divi Pij V. fœneratios esse declarat, ut dixi, & docent auctores relati *num. 3. & 12.* quibus consentit Mancin. *diff. 13. cap. ult. num. 7.* & rursus Duard. *de societ. lib. 2. cap. 6. §. 2. quæst. 5. num. 4.* & contemnitur videtur Marches. *de comm. appell. in caus. oblig. camer. par. 1. §. 2. num. 56.* dum subijcit contrahentem contra formam constitutionis pœna, & nullitate signum esse: apertissime verò Salon. *loc. cit.* his verbis. *Similiter, inquit, esset iudicandum de censibus deficientibus à iusto pretio, ubi constitutio illa Pij V. observatur, cum illa aperte definit census aliter, quam illis conditionibus constitutos fœneratios esse, & usurarios, una autem ex præcipuis conditionibus sit, ut iniusto pretio emitur.*

Ex his etiam prioribus cessat celebris illa quæstio, qua vis se Theologi explicant apud Salas *dub. 23.* an in emptionibus reddituum locum habeat remedium *l. 2. C. de resc. vend.* quia cum ex sanctione Divi Pij census fœneratios censendus sit, si minus iusto pretio constituatur, certum est huic remedio locum non esse, quod receptum est ad contractus fœneratios non pertinere, ut docuit Bald. in *tit. C. de usur. in fin.* Covar. *variar. lib. 3. cap. 10. num. 2.* Felician. *lib. 1. cap. 3. num. 15.* & Roder. *quæst. 13. num. 34. lib. 1. & quæst. 3. num. 27. lib. 2.* & proinde non ad notanda *d. l. 2.*

1. 1. contractus corrigendus est, sed eo modo, quo reliqui contractus corriguntur, scilicet imputando sorti, quicquid nomine redditus exactum est, ut in aliis generatius contractibus receptum est, subducta tamen constitutione Pontificia Cuiac. in d. l. 2. putat in emptione reddituum huic remedio locum esse, quia, inquit, vera est emptio. Sanè auctores plurimi aliud sentiunt apud Salas loc. cit. & Roderic. in d. qu. 11. & novissimè Duard. in d. §. 2. qu. 27. sed Cuiacij auctoritas in iis, quæ pertinent ad ius civile, magnificanda est. Et cum emptio census vera, & propria sit emptio, & hoc genus contractus ad rerum commutationem etiam pertineat, ut dicit Felic. loc. cit. consequens est, inspecta ratione iuris civilis etiam in venditione census huic remedio locum esse, nisi in iis casibus, in quibus etiam in venditionibus aliarum rerum cessat, quos quidam recensent in d. l. 2. & Gabriel. concl. 1. tit. de empt. & vend. & cum venditio redditus usuraria esse apprehenditur, vel ex coniecturis, vel ex lege, ut ex forma constitutionis Divi Pij V. si forte non recepto integro, iustoque pretio contrahatur.

8. Neque valde movet, quod Duardus ait in d. quæst. 27. n. 4. & 13. venditiones aliarum rerum habere præexistentem materiam, quam non habet venditio census, sed solum dactivam à lege, ut ante illum scripsit Sarmiento. *selectar. lib. 7. cap. 1. num. 40. vers. & ut dicitur*, & Felician. *de censib. lib. 1. cap. 9. numer. 11.* ubi hanc egregiam rationem vocat. Primò, quia non minus habet præexistentem materiam census venditio, quam habeant aliarum rerum venditiones, ut docet ipse Duard. in *proem. quæst. 28. num. 20.* & probatur manifesta ratione, quia ut venditio domus consistere non potest, nisi existat domus, quæ venit l. 8. §. 1. *domum, in princ. de contr. empt.* ita nec venditio census super eadem domo consistere potest, nisi sit ius percipiendi redditum, quod venditor in alium transferre possit, ut docet Frider. *de iur. cens. c. 4. numer. 1. & 2.* proinde, ut in venditione domus, locus est remedio d. l. 2. c. de rescind. vend. ita etiam in venditione census super eadem domo inspecta ratione iuris locus erit dictæ constitutioni. Secundò quid est, hoc habere materiam dactivam à lege? Quod si dicat cum Sarmiento loc. cit. neque enim Duard. & Felician. id explicant, esse, quia in ipso contractu census producitur materia ipsius redditus, dicam non ideo minus locum esse dictæ constitutioni, quia nihilominus vera est emptio, ut docet Covar. *variar. lib. 3. cap. 7. num. 3.* Molin. *disp. 385. nu. 9.* & alii citatis diximus qu. 43. nu. 39. & docet ipse Duard. in *proem. quæst. 28. num. 14. & 18. num. 33.* ubi ait hanc conclusionem communem esse, & proinde istam regulam contineri debet, quibus aliarum rerum venditiones regulantur. Alioquin dicendum est, si vendatur servitius eundi, vel pascendi in aliquo prædio, vel si vendatur usufructus agri, vel domus, quia in ipso contractu ius istud sive utendi, sive pascendi constituitur, ut constat ex l. *necessario, ff. de peric. & comm. rei vendit. d. 5. ff. de servit.* non esse locum dictæ constitutioni, si forte læsio ultra dimidium iusti pretij interveniat, quod nemo dixerit.

9. Neque maioris ponderis est, quod subjicit Duard. *end. loc. deficientibus conditionibus à lege impositis deficere materiam census, & proinde eum iustitia pretij sit una ex conditionibus à lege præscriptis, & quidem cæteris præstantior, ea deficiente deficere contractum, ita ut si nullum pretium solvatur, contractus in totum sit nullus, si verò pars tantum soluta non sit, pro ea tantum parte contractus sit irritus, quia utile per inutile non vitiatur.* Etenim improbo nullam esse legem, quæ iustitiam pretij magis præscribat in venditionibus reddituum, quam aliarum rerum: imò ex iure communi, & gentium contrahentibus licet in pretio decipere, ut generaliter constitutum est in d. l. 16. §. *idem Pompeii ff. de minor. l. item, 22. in fin. ff. loc.* & tradit Cardin. Mantic. *de tac. & ambig. loc. vent. lib. 4. tit. 20. nu. 1. & num. 23.* ubi ait, id iure canonico etiam permissum esse. Et proinde vera est in terminis iuris communis, & ex natura contractus etiam in distractione reddituum fas esse contrahentibus licet in pretio decipere, & si forte læsio ultra dimidium iusti pretij incidit, locum esse dictæ constitutioni secundum Cuiacij sententiam, tamen aliud sit in terminis constitutionis Divi Pij V. Cuius rei ratio est, quia ex iure civili iustum pretium non est de substantia emptionis, ut docet item Mantic. loc. cit. & constat ex l. 65. *de iur. lit.* & alijs: nunc verò post constitutionem D. Pij iustitia pretij est de forma venditionis census, quæ non servata, contractus nullus debet, ut dicitur est,

Nunc opportunè queritur, quodnam sit iustum pretium census. Et in primis eorum sententia reicienda est, qui putant iustum redditus annui pretium esse, quod concurret cum fructibus, qui ex re percipiuntur, ut si deductis sumptibus ex fundo censui obnoxio proveniunt fructus ad rationem quinque pro centenariò, census ad eandem rationem constituendus sit, nec excedere licet, ut sentit Menoch. in *conf. 445. num. 11.* & alij quidam. Etenim contraria sententia verior est, & usu recepta, eamque sequuntur Ioan. de Medin. *de reb. per usur. acquis. quæst. 12.* Cardin. Tolet. *Instrucl. Sacra. lib. 5. cap. 43. in fin.* Reboll. *de obligat. iustit. lib. 10. quæst. 5. nu. 1.* Felician. *de censib. lib. 2. cap. 1. num. 16. vers. sed hac sententia.* Fachin. *convers. lib. 2. cap. 43. vers. constat præterea.* Grimaud. *de usur. & contract. pignorat. lib. 1. cap. 13. numer. 1. & 5.* Frideric. Martin. *de iur. cens. cap. 5. n. 7.* Stephan. Gratian. *discept. forens. cap. 545. numer. 17. & 18.* & Cencius *part. 2. cap. 12. quæst. 1. art. 4. num. 11.* nunc quæst. 45. Quæ sententia probatur primò, quia minus est acquirere redditum annuum, quam rem, & dominium rei. Nam, qui redditum emit, neque dominus sit, neque possessor fundi, super quo census imponitur, qui verò rem emit, eius dominium, & possessionem nanciscitur, cuius multa esse commoda competentem est: cum ergo plus valeat habere redditum cum dominio, & possessione rei, quam aequalem ex rei fructibus redditum sine eius possessione, & dominio, consequens est maius debere esse pretium rei, quam redditus, & proinde redditum annuum rationem fructuum excedere posse. Altera ratio est, quia venditiones aliarum rerum, ut plurimum perpetuæ sunt, census verò, de quibus agitur, & qui in hac regione frequentantur, ubi constitutio Pij V. recepta est, inest facultas quandoquunque redimendi eodem pretio ex parte venditoris, quam rei valorem minuire receptum est. Hoc enim est, veluti in partem pretij, l. si sterilis, §. si tibi, ff. de act. empt. l. fundi, ff. de contrah. emptio. l. si venditor, in fin. ff. de serv. ex port. & in specie notant Bonius in *tract. de censib. art. 81. num. 114.* Covar. *variar. lib. 3. cap. 10.* Paul. Comit. *respons. moral. lib. 3. quæst. 28. num. 8.* Scac. *de comm. §. 1. quæst. 7. ampl. 8. num. 37.* Bonacin. *de contract. disp. 3. qu. 4. nu. 7.* Molfes. *tract. 13. c. 6. num. 78.* & idem Cenc. loc. cit. numer. 13. Quamobrem si exempli gratia quinque pro singulis census valoris rei ex ea percipiuntur, iusta tamen potest esse constitutio redditus super eodem fundo, quæ sex, vel septem annua, emptori præstari convenit. Et hanc sententiam ulò receptam iidem auctores referunt, & præsertim Gratian. & Cenc. loc. cit. & Fachin. in d. c. 43. in fin. qui propterea scribit ex testibus fide dignis accepisse à summo Pontifice Gregorio XIII. iuri, & æquitate contententiam iudicatum fuisse.

12. Quamobrem reiecta illa sententia dicendum est iustum pretium reddituum esse, vel quoad lege Principis, vel Reipublicæ, qui iustum pretium quarumcumque rerum taxare possunt: vel quod commune hominum iudicio, & consuetudine regionis constitutum est. Hæc enim, si lex deficiat, iustum cuiuslibet rei pretium solet definire l. pro 14. ff. ad l. Falciid. §. 1. 2. & 3. C. Theod. de Suar. & Castrod. *variar. lib. 9. c. 14.* & probari potest ex l. 1. in princ. ff. de usur. illis verbis, *ex more regionis*, quæ licet loquatur de ututis, trahi tamen potest ad fructus census, quia titulus est etiam de fructibus, & alijs accessionibus. Quam sententiam probant ferè omnes, ut Covar. *variar. resol. lib. 3. c. 9. num. 6.* Virgin. de Bocat. *de cens. part. 1. num. 35. & part. 2. num. 5.* Felician. in d. cap. 1. num. 17. & 21. Camil. *de usur. cap. 10. num. 7.* Argent. *ad consuetud. Britann. ars. 266. c. 7. num. 7.* Thetaur. *filius quæst. svent. lib. 1. quæst. 32. num. 5.* Frider. Martin. *d. cap. 5. num. 9.* Gratian. *discept. 141. num. 27.* Fontanell. *de pact. imperial. class. 4. gl. 18. part. 2. num. 8. fol. 343.* Salas *d. dub. 22. num. 2.* & Scorcia *ad Selett. Pontif. constit. epist. 104. theorem. 261. vers. itaque in casu nostro*, qui refert hanc communem esse sententiam; quam etiam secuti sunt Cencius in d. quæst. 47. num. 15. & 16. & Duard. in d. §. 2. qu. 21. num. 20. & seqq.

13. Hæc tamen observandum est maximè, pretium lege definitum in indivisibili positum esse, & in puncto fixo a lege consistere, ut inquit Argent. loc. cit. num. 8. neque latitudinem habere ullam, ut tradit Felic. in d. cap. 1. num. 12. & proinde nec in minimo licitum esse illud excedere, ut multi docent apud eund. Felician. *end. loc.* quibus consentiunt Molin. *disp. 347. nu. 2.* & rursus *disp. 364. num. 2.* Salas in *lib. de empt. & vend. dub. 4. nu. 3.*

Scaccia in d. 19. 7. ampl. 10. num. 16. & 69. Duard. in d. 5. 2. quest. 21. num. 20. & 23. nec locum habet, quod diximus licere contrahentibus se in pretio decipere. Alterum verò, quod subducta omni lege, & decreto publico ex hominum iudicio, & constitutione pendet, latitudinem quandam habet infimi, medijs, & supremi, intra quam non violatur iustitia, ut docent Molin. & Felician. *isdem loc.* Petr. a Navarr. *de restit. lib. 3. cap. 2. num. 2. & 10.* Joan. Francisc. Leon. in d. cap. 19. num. 19. & 16. Frederic. Martin. *d. tract. de iur. cens. cap. 6. num. 69.* & in materia census constat aperitissime ex dictis constitutionibus Martini, & Calixti, in quibus probatur consuetudo in eadem regione emendi census ad rationem unius pro decem, undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, plus aut minus prout partes conveniunt, ut animadverterit Bonius in d. lib. de censib. art. 8. num. 23. Leonell. ab Bullam Pij V. de censib. glo. 8. vers. quasdam certum & Roder. *de ann. reddit. lib. 1. quest. 6. num. 19.* ubi tamen notat huius latitudinis fines latiores esse in praxi, quam in redditis. † Et quod quidam dicunt, pretium consuetum sine definitum in indivisibili puncto quoque consistere, quia consuetudo est altera lex, & vim legis habet, ut Soto, Alphons. de Castro, Medina, & alij apud eundem Martin. cap. 8. numero 92. & Duard. in d. quest. 21. num. 46. non semper, nec ubique verum est. Ut enim potest consuetudo unum, & indivisibile pretium constituere, ita & varium intra latitudinem quandam inducere in eodem loco, ut in annuis redditis constat aperitissime ex iisdem constitut. Martini, & Calixti, & ex constitutione quadam Clementis VIII. edita ann. 1593. qua census à communitatibus status Ecclesiastici, seu à singularibus personis, in annuam tamen illarum ad rationem octo, novem, vel decem pro centenis singulis venditos ad septem annua in futurum moderatus est, cuius meminit Scottia *theorem. 189.* & Cencius in d. quest. 47. num. 24. Denique, ut eodem tempore, & in eadem regione possunt vitæ varij generis requirari, puta trientes, quincunces, & semisses, ut constat ex l. 7. §. qua sine ff. de admin. tut. & notat glo. in l. 1. in princ. ff. de usur. Ita nihil vetat eodem tempore, ex more regionis, census ad rationem sex, vel septem pro singulis centenariis receptos esse, qui proinde veluti communi populi iudicio, & consensu probati liciti haberi debent, quanvis non omnes uno pretio, & ad eandem rationem constituti sint.

24

25

26

27

& decerni posse, ut census ubique eodem modo, & uniformi pretio vendatur veluti ad rationem septem, vel octo pro quolibet centenario, cum ius istud non subiacet variationi pretij rei, vel iustitiam, qui ex re percipiuntur, id tamen publice non expedire, sed potius id relinquere arbitrio, & libertate contrahentium, ut in aliarum rerum emptionibus usitarum est, in quibus pretium lege non est præstitutum. Quod tamen mihi undequaque tutum non videtur. Nam quod primo loco ait, certum ubique pretium annuis redditis constitui posse, parum esse tutum, quia pretia rerum, & mercium diversa sunt in diversis regionibus, & provinciis pro varietate locorum, & temporum, gentium, & commerciorum, pro copia, & inopia, mercium emporum, & pecuniarum, & pro alijs causis ex quibus pretia variari solent, d. l. pretia ad l. Valcid. l. 3. §. Dicit fratres ff. de iur. fide. l. idemque ff. de eo, quod cert. loc. Theophil. Instir. de alt. §. 33 & Plin. lib. 33. cap. ult. ubi ait pretia rerum non æquoramus alia alijs in locis esse. Quæ circumstantia etiam reddituum, & præsertim loci æstimationem augent, & minuant, ut constat ex observantia, & præd. & ex diversitate legum varij pretij constituentium, ut dicitur præf. Præf. Argent. in d. 266. cap. 7. num. 5. & 6. Denique quia in quibusdam Provinciis commercia sunt assidua, & frequentia, in quibusdam exigua, & rara, ex quo fit, ut in locis, ubi negotiationes vigent, maior sit usus pecuniarum, maiusque lucrum: ubi verò commercia sunt rariora, minus præbeat usum, & minus lucrum ex ea percipiatur, ut notant Binsfeld. in d. c. in civit. quest. 14. concl. 5. sub. 6. Navarr. de usur. num. 104. Rebell. d. lib. 10. qu. 5. num. 40. Roderic. in d. quest. 6. num. 42. & Frederic. Martin. d. cap. 5. num. 10. & 20. qui propterea rectè concludit unum idemque pretium annuorum reddituum sive redimibiliura, sive non redimibiliura in omnibus provinciis constitui non posse. † Quod verò idem Cencius *cod. loc. num. 11.* putat non expedire unum, & idem pretium annuis redditis præstare, id recipiendum est dumtaxat, cum quaeritur, an pro omnibus regnis, & provinciis universaliter id constitutur congruum, & utile sit, hoc enim nec est republica esse, nec constitui posse diximus ad maiorem, vel minorem copiam nummorum, & commerciorum, aliasque circumstantias, quæ rerum pretia augent, & minuant; neque sinunt, ut unum, & idem sit rerum, & mercium pretium omnibus in locis, ut proxime diximus, & observat Felician. d. cap. 1. num. 12. cuius rei maximum argumentum est Pij V. constitutio, quæ licet toti orbi Christiano certam formam præscripserit, quam cuncti populi in emendis redditibus observarent, certum tamen pretium statueret noluit, quo ubique terrarum emerentur, ut rectè observat Cencius in d. quest. 46. num. 17. Theaur. iur. in d. quest. 32. num. 1. & Scottia d. theor. 261. vers. Porro Pij V. Si verò quaeritur, an publico interese in singulis Provinciis, & regionibus certum, & uniforme pretium censibus statuere, puro id expedire, & publice utile esse ob rationes, quas attingi num. 26. quia scilicet publice interese licitum occasiones auferri: & cavere, ne pauci locupletiores alios civis gravioribus exactionibus spolient, & exhaustiant, & ne dulcedine reddituum commercia, & alias republicæ utiles negotiationes relinquunt.

29

& hoc adeo verum esse, ut si emptor censum pretio lege

legē definitō comparasset, & postea per triennium levio- rem redditum exigit, tacite facta censetur remissio majoris pen- sionis, & ea tantum peti possit, in cuius exactione per trien- nium perseveratum est ex l. 5. C. de usur. Rovit. ad pragmat. 8. de censib. nu. 3. quod nunc non attingo.

36 Ut etiam levissimum est, quod Cencius ait eod. loc. num. 11. ex hac taxatione pretii contingere posse, ut redditus an- nuus excedat fructus rei, quae censui subicitur, idque valde in hoc genere cavendum esse, siquidem non magis hoc verendum est in iis locis, ubi certus modus censibus im- positus est, quam in iis, ubi id totum arbitrio, & volun- tati contrahentium relicto est, quia hoc aequē utrobique contingere potest, non ob legem, sed vitio, vel errore con- trahentium, ut patet. Quid enim verat, ubi annuus redditus lege certus modus praestitutus est, ea vere ne maior pensio imponatur, quam rei fructus patiantur: vel quid impedit redditum de facto imponere, qui fructus rei omnes superet, etiam in iis locis, ubi hac de re nihil constitutum est, si con- trahentes id de facto velint? Quamobrem hic Cencii sen- tentia inanis est, cuius nulla est habenda ratio l. 6. ff. quod met. uans. l. 13. in princ. de re iudic. neque nos terrere debet, quin sentiamus publice expedire non quidem in universum, & pro omnibus provinciis, sed pro singulis certum modum statuere, intra quem redditus emere liceat, & probemus leges Prin- cipum, quas non nisi maturo consilio latas praesumendum est, quibus in omnibus fere regnis huic rei certus modus praestitutus est.

31 Secunda cautio est, ut non nisi in pecunia numerata pre- tium solvatur, ut constat ex illis ejusdem constitutionis ver- bis, nisi in pecunia numerata. In qua re etiam post constitu- tionem Pontificis contractus census differt ab emptionibus aliarum rerum, in quibus licet pretium in pecunia nume- rata consistere debeat, l. 1. ff. de contr. emption. l. 1. ff. de rer. permut. §. item pretium. Instis. de empt. & vend. l. 5. §. si quidem de praescript. verb. Harmenop. lib. 3. tit. 3. Cuiac. in l. 5. C. de locat. & cond. potest tamen in quacunque specie aestimata pretium conventum ex voluntate parium per solvi- tione ideo minus vera emptio, & venditio contrahitur, l. 9. C. de rescind. vendit. & notat Fabian. lib. de empt. & vendit. qu. 5. nu. 2. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 13. num. 3. Card. Mantica. lib. 4. tit. 19. n. 5. & 7. & Masfrill. ad Gregor. quest. 5. nu. 223. Sed haec in venditione redditus annui post con- stitutionem Divi Pii non obtinent, ubi illa recepta est, sed pretium verē in pecunia numerata praestari debet, ut tradunt fere omnes Navarr. in d. comment. de usur. num. 88. Molin. disput. 390. n. 1. Salon. tit. de censib. art. 3. contravers. 7. nu. 1. Virg. de Bocat. par. 1. n. 5. & 44. & aliis locis, Surd. in cons. q. 18. n. 8. Roder. in d. qu. 13. nu. 3. Gomez. de censib. cap. 3. nu. 43. in fin. Gratian. in d. decis. 224. n. 2. & 4. & discept. forens. cap. 853. num. 36. Scott. theore. 263. Felician. de censib. lib. 2. cap. 5. num. 17. & som. 2. lib. 1. cap. 7. num. 6. ubi ait com- muni voto, & consensu Doctorum frequentissimo itum esse in eam sententiam: idem scribunt Ugolin. de usur. cap. 5. n. 4. & 2. Leonell. ad d. Bull. glf. in fin. Salas de censib. dub. 8. n. 11. Masfrill. ad Gregor. qu. 5. nu. 224. & multis praedictis Rotz Romanz confirmat Cencius qu. 48. nu. 8. ubi notat ita elata esse verba constitutionis Divi Pii, ut in alium sensum trahi non debeant; & post Cencium Duard. in d. §. 2. q. 1. n. 6. Quo iure etiam Galli utuntur, ut constat ex append. in fin. ad Papon. lib. 12. tit. 7.

33 Neque ferendus est Avend. de censib. cap. 37. nu. 26. & 27. dum contendit non tantum in constitutionibus Martini, & Calixti, sed etiam Divi Pii, non per modum formae, sed per modum simplicis demonstrationis, & ex accidenti duntaxat exprimi qualitatem illam numerationis pecuniae: quia licet id possit recipi in terminis sanctionum duorum Pontificum Martini, & Calixti, quoniam, ut saepe dictum est, duo Pon- tifices rescripserunt census illos, de quibus consulti fuerant, & qui numerata pecunia fuerant constituti, validos esse, non autem reprobarunt eos, qui hac conditione carerent, ut contra Felician. docuit Tolet. lib. 5. cap. 46. in fin. Salon. in d. art. 3. contravers. 8. & Salas loc. cit. n. 7. Scottia d. theore. 263. & adversus Cencium Duard. in d. q. 1. num. 55. in terminis tamen constitutionis Divi Pii certissimum est, pro forma huius contractus numerationem pecuniae esse necessariam, nec alio loco pretii solvi posse. Id enim ostendunt aper- tissimē verba constitutionis, quae mox adduximus, & in spe- cie adnotavit Lopez, de contract. lib. 1. cap. 59. & alii quidam apud Cenē. in d. q. 48. nu. 4. & 17. quibus addo Salas d. dub. 8. num. 9. Ugolin. d. cap. 5. num. 4. Honded. in cons. 25. nu. 33. lib. 2. Virginia. de Bocat. par. 1. n. 44. & 45. Antonin. variat. rescri. lib. 1. cap. 44. n. 3. Felician. loc. cit. Gratian. in d. cap. 853.

nu. 27. Duard. in d. qu. 1. nu. 12. & iustum Magnz Rotz Ro- manz Auditorium in dec. 80. post tract. Cencii n. 4. qui subji- cit Rotam semper hanc sententiam sequi. Si verum est, quod dicunt, ut Hercules quidem contra duos, quid poterit Avendanius adversus tot auctores in nostram sententiam consentientes?

34 His consequenter dicendum est, censum, in quores alia, quam pecunia loco pretii traditur sunt, ut gemmae, merces, pecora, triticum, & similia, aurum, & argentum rude, vel elaboratum, quamvis omnis lesio, & deceptio in aestimatio- ne abfit, veluti forma non servata nullum, & usurarium esse iudicandum, ut iidem auctores sentiunt, & Eman. Rodrig. de censib. condit. 4. dub. 1. Rebell. de oblig. instis. lib. 10. qu. 6. num. 9. & alii quidam apud Bonacin. in dict. qu. 4. num. 20. vers. teris non sufficere Gratian. in d. dec. 224. n. 4. Felician. tom. 2. lib. 1. cap. 4. num. 3. & 4. Sigismund. Scacc. de contract. §. 1. q. 1. nu. 227. Filliuc. tractat. de censib. cap. 3. n. 307. Duard. in dict. q. 21. n. 15. & 23. & Mangil. de evill. q. 83. n. 16. & 18. quibus etiam consentit Scottia, in dict. theore. 263. in fin. ubi quaerit, an saltem in foro conscientiae sustineri possit? Et frustra idem Avendan. eod. cap. 37. n. 18. suaderentur cessante omni iniustitia in aestimatione mercium, & specie- rum cessare prohibitionem constitutionis Divi Pii, & cen- sium sustineri: quia licet ex iure civili, & ex natura rei con- stitutio redditus pro mercibus iusto pretio aestimatis valida sit, ut venditiones aliarum rerum dict. l. 9. C. de rescind. vend. & l. si promutua, C. de reb. cred. & tradit adversus Felicia- num Roderic. in d. qu. 13. num. 3. & alii quidam apud Salas dict. dub. 8. num. 5. id tamen post constitutionem Divi Pii asserere, incongruum, & incongruum est. Exigit enim con- stitutio nominatim, ut non nisi verē pecunia numerata census constituantur, & vendantur: & redditus sub alia forma constitutos nullos, & foeneratitios esse decernit, ut dictum est, & iidem auctores sentiunt, & Molin. disput. 390. num. 3. Filliuc. loc. cit. & Scottia d. theore. 263. ubi ait attentā constitutionem Pii V. hanc speciem census simulatam, & foeneratitiam esse, & ita Rotam Romanz declarasse, licet ante illam inspectato solo iure naturali reprehendi non potuerit ex Molin. loc. cit. & aliis.

36 Neque tantum census nullus est, cum totum pretium in aliis rebus, quam pecunia solum est, sed etiam cum pars pretii in pecunia numerata, pars in aliis speciebus aestimatis fuit soluta. Ita enim sentiunt Virgin. dict. par. 2. num. 50. Vgolin. de usur. cap. 5. n. 3. Roderic. in d. qu. 13. num. 3. vers. verum tamen est. Molin. disput. 390. n. 1. ubi ait etiam in foro conscientiae irritum esse. Honded. in dict. consil. 25. nu. 34. Azor. lib. 10. cap. 8. qu. 2. Leonell. ad Bullam Pii glf. 6. in fin. & Ioan. Bapt. Cozza de remed. subsid. cap. 124. nu. 9. & admittit Cyriac. in dict. contravers. 547. in fin. Neque sustinetur pro ea parte, qua pretium in pecunia numerata solum est, quia cum pro forma a Divo Pio praescriptum sit, ut integrum pretium in pecunia numerata solvatur, & for- ma contractus in indivisibili consistat, ut saepe diximus, consequens est, si non totum pretium in pecunia numeratum sit, census non consistere etiam in proea parte, quae cum pecunia concurrens, ut auctores proxime citati sentiunt, & Mo- lin. in dict. disp. 390. num. 1. & alii quidam, quos sequitur Cencius in dict. quest. 49. num. 24. & 26. & post Cencium Duard. in dict. qu. 1. num. 15. & 17. quicquid contendat Felician. in d. cap. 4. nu. 6. Hoc enim vitium non in materia est, ut vir doctus opinabatur, sed in forma supposito iure constitu- tionis Pii V. quae pro forma exigit integrum pretium in pecunia numerata praestari, ut rectissime respondent Cencius, & Duardus loc. cit. & sensit Rota post Cencium in dec. 117. n. 10. Nam licet concederemus Feliciano pretium esse materiam emptionis, & venditionis, quod mihi satis non liquet, tamen negare non potest, pretium cum illa qualitate, ut integrum, & in pecunia numerata totum praestetur, nunc ad formam huius contractus pertinere, quae non servata illum omnino corrumpere necesse est.

37 Hinc etiam verissimum puto, nomina debitorum in pretium census, vel partem pretii cedi non posse, & con- sequenter redditum hac ratione constitutum irritum esse, & foeneratitium censeri. Exigit enim vera pretii nume- ratio in pecunia, ut dictum est, & sentit Felicianus etiam secluso iure Bullae Pii V. sum. 2. lib. 1. cap. 8. nu. 10. ubi re- fert se saepius iudicasse huiusmodi census illicitos, & in- iustos, & vidisse improbatos pluribus sententiis. Idem docet Cencius in d. qu. 48. num. 15. & post Navarr. & Cen- cium Duard. in dict. quest. 1. num. 26. & respondit Farin. consil. 101. lib. 3. Et licet satis sit dicere ita constitutione Pii V. huiusmodi, huius tamen rei multiplex potest adesse

probabilis ratio. Prima est, quia non ita idonea, & parata sunt nomina, ut illa exigere liceat, cum volueris: & iniquum est eius pecuniam reddidit solvere, quam non accepit. Secunda est, quia vix est, ut in exigenda pecunia sumptus non facias propter perfidiam debitorum, quae his temporibus magna est: quos sumptus certum est minuire estimationem nominum, ut scripsit Bald. in l. per diversas, n. C. mand. Pantal. in d. l. 2. C. de res. ind. vend. n. 256. & Cagnol. num. 254. Mascard. de probat. cap. 661. num. 2. & Milan. decis. 2. num. 59. lib. 2. Denique quia periculum nominis ad venditores redditus pertinet, l. 96. §. si per ff. de solut. leg. 3. Cod. de novat. & valde iniquum esset hoc casu redditum praestari: & ideo rectissime à D. Pio his fraudibus obviam itum est, & cautum, ut non nisi in pecunia numerata census emero liceret. Et inutilia, & superflua profus sunt, quae de hac re scribit Roderic. in d. quest. 13. num. 35.

38 Nec quicquam proderit pecuniam diti causa, & ut vulgo dicitur pro manstra, ostendisse, & numerare. Nam cum verè constat, vel probationibus, vel coniecturis, & facti circumstantiis, quae in hoc genere sufficiunt, ut ex multorum sententia dicit Farin. loc. cit. num. 55. & ex tract. de falsit. & simulat. quest. 162. num. 97. & 98. statim, vel paulo post instrumentum pretium ab emptore receptum, & venditorem loco pretii census, & pecuniae, vel pro parte eius habuisse, nomina debitorum, numeratio facta intelligitur ad circumvenienda constitutionem D. Pii, & census nullus, & simulatus conferri debet, ut censuit Rota post tract. Cencium decis. 120. num. 4. & decis. 122. num. 3. & 3. & responderunt duo doctissimi viri Beltraminus, & Farinacius in eodem cons. 201. num. 38. & 58. lib. 3. idemque est, si emptor, recuperata statim post contractum pecunia, merces, vel gemmas, vel triticum, aut alias res det venditori loco pretii. Hic enim eadem fraus, & circumventio deprehenditur.

39 Illud tamen huc subiiciendum est, satis esse ad validitatem census, si loco pecuniae numerata emptor cedulam bancariam, ut vocant, in ipsa constitutione census tradat venditori, scilicet idoneam integri pretii, ut scripsit Gratian. de recept. forens. cap. 387. numero 46. & dec. 224. numero 6. Scaccia de comm. §. 1. quest. 7. numero 233. & §. 2. glof. 5. num. 46. Pyrrh. Maur. de solut. cap. 1. §. 8. num. 2. Ioan. Bapt. Scort. eodem 264. in fin. & Cencius quest. 50. numero 13. & 14. ubi refert ita scriptas Rotam iudicasse: & verè ita censuit in decis. 103. post tract. Cencium numero 2. & 8. dec. 191. numero 2. & post cons. Farinac. decis. 10. numero 10. & 17. quod etiam censuit D. Praxos Bellonus Praeceptor meus in consil. 92. numero 13. ubi citat Cencium, & quæ vicissim in addit. d. quest. 50. refert Cencius, & novissime Mangil de quest. quest. 84. num. 14. Marta in consil. 175. num. 3. & 32. Duard. in §. 2. quest. 1. num. 47. & 48. & quod omnem prolixam dubitationem sustulit, ita declaravit idem D. Pius ad expositionem Sicularum in constitutione illa, cuius sepe mentionem fecimus, & Cencius, & Duarius meminere loci citat. verba verò constitutionis hæc sunt: Denique ut periculis, quæ ex transportatione pecuniarum frequenter in dicti Regni Sicilia eveniunt, occurratur, permittimus, ut si in creatione census pecunia ad manum commode haberi nequeat, illius loco emptor apocham, seu cedulam bancariam idoneam integri pretii venditori in ipsa emptionis actu debeat exhiberi. Et licet hoc Siculis duntaxat permittimus, videatur ob pericula amissionis pecuniarum, quæ in illo Regno dicuntur esse frequentia, id tamen etiam alibi recipiendum est, & Romæ ita servari constat ex decisionibus à Cencio relatis, & eodem auctores tenuerunt, dum scribunt dationem cedulae bancariae in creatione census vim numerationis habere, & per illam formam constitutionis satisfactum esse, ut in specie Rot. in d. dec. 103. num. 7.

40 Porro quod dicimus apocham bancariam vim solutionis habere in pecunia numerata, declarat idem verbis Cenc. in addit. dist. quest. 50. num. 19. vobis illud vero, & Duard. loc. citat. num. 50. ita demum verum esse, si à campfore fuerit acceptata, & acceptatio contineat pecuniam fuisse depositam apud campforem: alioqui si contineret duntaxat promissionem de solvendo, non inde sequeretur probatio solutionis pretii in pecunia numerata: & ita censuit Rot. coram R. D. Pirovano in decis. 435. num. 1. post eorum tract. quæ tamen declaratio mihi imperfecta esse videtur, & indigere declaratione. Nam licet apocham à campfore acceptata fuerit, & sonet in depositum, non propterea dicendum est, satisfactum esse constitutioni, quia necesse est, ut virtute huius apochæ sequatur vera, & actualis pretii numeratio, ut supponunt dictæ decisio-

nes Rot. 199. post Cenc. & dec. 10. post. 1. cons. Farin. & tradit Scacc. loc. cit. Bellon. in d. cons. 92. n. 16. & Duard. in d. q. 21. n. 47. satis clare à D. Pio expressum est, dum exigit cedulam idoneam esse: & proinde nihil refert acceptationis formula, sed opus est, ut virtute apochæ verè pecunia ad nutum venditoris solvatur, & recipiatur. Dicitur enim cedula idonea à summo Pontifice eo modo, quo dicimus cautionem, & satisfactionem idoneam in l. 1. & nomen idoneum in l. 45. ff. de admin. tutor. & idoneum pignus in l. 18. ff. si cere. per. & venditorem idoneum, & predia idonea in leg. 24. Cod. de admin. tutor. & Novell. 72. cap. 7. Ut enim nihil interest, nullus detur fideiussor, vel detur non idoneus leg. 6. qui satisd. cogat. l. quamvis, §. si convenerit, ff. ad Velleian. Horring. de fideiuss. cap. 8. num. 2. ita idem esse, nullam apocham dare, vel dare non idoneam, ex qua scilicet non possit venditor, cum volet, pretium recipere. Quod verò tractatum est coram R. D. Pirovano in dist. dec. 435. constat ex facti serie aliam speciem esse. Non enim ibi quaeratur de censu, in cuius constitutione data sit cedula bancaria loco pretii, sed de solutione in extinctione cuiusdam crediti, quod censuit Rota extinctum non esse per simplicem promissionem campfore de eo solvendo, quod est diversum ab eo, de quo hic quaeritur, ut manifestum est. Quamobrem, ut ad validitatem, vel nullitatem census nihil refert, an acceptatio campfore sonet in depositum, vel promissionem solvendi, si verè campfor non est idoneus, & nihil venditori imputari potest, cur pretium non receperit ita nihil refert formula acceptationis, dummodo verè, cum voluit venditor, illi pretium numeratum sit, facta enim numeratione à campfore, qui omni tempore paratus fuit solvere, satisfactum est Bullæ, quæ non verba, & formulam verborum exigit, sed veram, & realem numerationem, ut dictum est; & ita etiam declarandum est, quod tradit Mangil. loc. citat. num. 17.

Sanè quod proxime diximus cedulam idoneam esse oportere, accipiendum est de tempore traditionis. Nam si 41 venditor census accepta cedula distulit exactionem pretii, & interim campfor foro cessit, vel pecunia furto subtrahatur, puro censum validum esse, tamen nulla sequatur solutio, & pecuniae periculum ad venditorem pertinet l. 9. in fin. si cere. per. l. 73. §. ult. de verb. obligat. l. 39. de solut. quæ est de pecunia deposita apud nummularium, & l. 72. ff. eodem, in qua l. C. huius rei rationem adiecit his verbis. Etenim non est æquum teneri pecunia amissa, qui non teneretur, si creditur accipere voluisset. Quare pro soluto id, in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet esse. Qua ratione receptum est depositum congruo loco, & tempore factum à debitore 42 census, ut eum redimat, perire periculo emptoris, si ex eventu litæ deinde appareat emptorem sine iusta causa numerum oblatos accipere noluisse, ut constat ex l. 30. & l. 72. de solut. l. 19. Cod. de iur. l. 6. ff. de dol. mal. except. & l. 1. C. de suscept. & arrar. Turq. de retrah. convent. §. 4. glof. 6. num. 34. Intrigliol. de cens. qu. 76. num. 1. & Converi in notis ad eund. Ioan. Bapt. Lup. in d. l. 2. §. 3. num. 1. C. de pact. inter empt. & vendit. Rota post Cencium in decis. 298. num. 2. & Cenc. quest. 111. num. 61.

Denique quod dictum est, censum non nisi in pecunia numerata constitui posse, locum non habet in assignatione dotium. Potest enim pater, vel alius promissor dotis, qui pecuniam non habet, redditum in dotem, & ex causa dotis in alium transferre: quod verum est non tantum ex iure civili, ut constat ex l. ultim. §. ultim. C. de iur. dot. Cor. lib. 3. c. 1. n. 3. sed etiam post constitutionem D. Pii, ut tradunt Nav. in comment. de usur. n. 98. & 99. & alii quos retuli q. 43. num. 7. quibus consentiunt Scortia ibor. 264. in fin. & Duard. in d. q. 21. n. 46. & impletet D. Pius ad expositionem Sicalorum declaravit his verbis. Postremo in dotium assignandarum casu constitutionem predictam respectu actualis numerationis coram Notario, & testibus faciendâ locum non habere: sed in hoc casu etiam pecunia ad manum non habita census ipsos creati posse declaramus. Nimirum ob publicam utilitatem, quia interest Republicæ mulieres dotes habere, & replendas liberis civitates l. 2. ff. de iur. dot. & l. 1. ff. solut. matrim. Meno. lib. 4. praes. apt. 190. n. 8. cuius rei alia potest adferri ratio, quia cum liceat pro oneribus matrimonij pacisci de certa annua quantitate solvenda, dum differret solutio dotis, & maritus uxorem alit, ut constat ex cap. salubriter, de iur. & l. 21. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. & Covar. loc. cit. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 8. num. 23. & aliis quos secutus sum q. 28. num. 41. multo magis hec ius est pro dote non soluta, & ex causa dotis redditum annuum

num promittere, & rebus suis imponere, servata in reliquis forma constitutionis, quae etiam servanda est in casu exhibitionis apochae bancariae loco pretii, ut ab eodem D. Pio ord. loc. declaratum est, quod miror à Cencio, & Duar- do praetermissum fuisse.

Tertia cautio est, ut integrum pretium in ipsa constitutio- ne census numeretur, ut constat ex illis Bullae D. Pii verbis, **44** *in actu celebrationis instrumenti, non autem prius recepto pretio: & tradunt Navarr. in d. comment. de usur. num. 88. Honded. in cons. 25. num. 33. lib. 2. Virgin. de Boccac. part. 1. num. 44. Sallust. Tiber. de modo proced. lib. 1. cap. 24. num. 2. Boninfign. de censib. cap. 1. n. 1. & 2. Vgolin. de usur. c. 51. §. 1. n. 1. Gratian. discept. forens. cap. 588. n. 1. Paul. Bellon. de prest. or. qua in contin. sunt lib. 1. cap. 84. num. 6. & Cencius quaest. 50. num. 5. ubi multis Rotae decisionibus id confir- mat: & ostendi etiam potest ex alia eiusdem Pontificis con- stitutione, cuius verba proxime descripta sunt, ex quibus constat cedulam bancariam ita demum vim realis numerationis obtinere, ut in emptione redditus annui loco pretii admitti, debeat si in ipso emptionis actu exhibeatur venditori, **45** Quamobrem licet in emptionibus, & venditionibus aliarum rerum venditor fidem de pretio habere possit, ut constat ex l. 19. ff. de contrab. emption. §. vendita. Instir. de ver. divis. Harmenop. in epit. lib. 3. tit. 3. §. contrahitur, & est usita- tum: in venditione tamen census fides de pretio nunc haberi nequit, ut notat Felician. de censib. lib. 1. cap. 8. num. 12. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quaest. 13. num. 3. Mastrill. ad Gregor. 9n. 5. num. 118. Molin. Theolog. disput. 390. num. 1. Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. qu. 1. num. 209. Anton. Gomez. de censib. cap. 3. num. 12. & novissimè Duard. in d. §. 2. qu. 9. num. 3. ex quibus, quod magis est, quidam id verum putant etiam ex natura rei, quod iniquum videatur eius pecuniae redditum solvere, quam non acciperis, tamen si sub- ducta constitutione Pontificis verius putem etiam hoc in genere contractus ex natura rei fidem de pretio haberi posse non minus, quam in venditionibus aliarum rerum, vel quod idem est, naturam contractus censuales non repugnare, quin fides de pretio in eo haberi possit, ut adversus Felicianum *proxima quaestio tractatum est.**

Et quod magis est, nullus erit contractus census, in cuius **46** constitutione pretium fuit simpliciter ostensum in acervo, vel sacco, vellance, non autem numeratum, ut scripsit Navarr. loc. cit. Honded. in d. cons. 25. num. 37. Boccac. in d. part. 1. num. 47. & aliis relatis Cenc. in d. qu. 50. num. 10. quibus consentiunt Ioan. Francisc. Leon. in suo sbeaur. forens. Eccles. part. 2. cap. 15. num. 17. Salas de censib. dup. 8. nu. 12. ubi ait constitutionem Pii V. omnino petere pecuniam numeratam coram Notario, & testibus tempore contractus, ideòque non sufficere ostensam fuisse tabellioni, & testibus, nisi verè numerata sit: idemque asserit Vgolin. in d. §. 1. num. 1. & Duard. in d. §. 2. quaestio. 1. num. 39. **47** Et hanc sententiam iuvat, quod receptum est, consignationem, & depositionem pecuniae debita ita demum validam esse, si pecunia verè numerata sit. Ita enim docet Bartol. in l. cum servus, nu. ff. de condit. & demonstr. Bald. in l. acceptam, in princ. Cod. de usur. lalon. in cons. 9. num. 15. lib. 1. Rip. in l. si insulam, num. 68. de verb. obligat. & alii quos citat Menoch. de arbitrar. iudic. casu 232. nu. 20. quibus consentiunt Rolan. in cons. 53. num. 36. lib. 1. & alii apud Caroc. in tract. de oblat. part. 1. quaest. 5. num. 3. ubi ait hanc opinio- nem veriorè esse, & Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 1. nu. 34. ubi tradit non sufficere si in folle, sacco, vel cysta clausa, & obdesignata oblatio fiat. Eamque huius rei supradicti aucto- res asserunt rationem, quia cum in hoc casu integrum debi- tum offerri debeat, & deponi l. obsignatione, Cod. de solut. necesse est, ut coram iudice, vel testibus pecunia numeretur, cum non alia ratione sciri possit, an totum id, quod debe- batur, creditori oblatum sit, & depositum, ut praè aliis expendunt Menoch. & Carocius loc. cit. Quae ratio maximè con- gruit constitutioni census, qui cum non nisi integro recepto pretio in pecunia numerata ex forma sanctionis Pontificae creari possit, consequens est numerationem pecuniae in ipso emptionis actu esse necessariam, ut sciatur, an verè integrum pretium solutum sit, nec satis esse, si in cysta, vel sacco, vel in acervo coram Notario, & testibus ostendatur, & praesertim quia haec cautio, seu conditio inducta est ad tollendas frau- des, quae vix removeri possunt, ut notant Nav. & Leon. loc. cit. Ex quibus mihi suspicatum est, quod sensisse videtur Rota coram D. Navarro in decis. 436. num. 5. post tract. **48** Cencii & sensisse Cencius in addit. d. quaest. 51. in fin. ad sustinendum censum sufficere, si verè pecunia interven- nit, & contrahentes habuerint illam pro numerata, licet

nulla numeratio facta sit, idque ex Baldo in cons. 247. in *fin. vers. item quia pecunia, lib. 1.* & quia super quantitate sufficit assertio partium ex Cagnol. in l. si librarius n. 78. de reg. iur. Etenim cum de forma contractus census sit, ut in- tegrum pretium in ipso actu venditionis numeretur, ut ex Navarro, Boccatio, & aliis dictum est num. 44. & docuit ipse Cencius in d. quaest. 50. nu. 5. & 6. & census cuius pre- tium in lance, vel acervo ostensum est, neque numeratum, nullus sit veluti non servata forma constitutionis D. Pii, ut ex iisdem Navarro, Boccatio, & aliis dixi n. 46. & traditidem Cencius in d. quaest. 50. nu. 10. non videtur hac in re partium assertioni standum esse, alioqui offensa parva quantitate pecuniae in sacco, vel scatoletta, ut loquitur d. decis. facile constitutio Pii V. eludi potest, quae ad cohibendas fraudes edita est, quae etiam eius forma servata satis evitari non possunt, ut dictum est. Nec obstat doctrina Baldi in d. cons. 247. tum quia Baldus loquitur de cessione, de cuius forma non est, ut pretium in pecunia, & in ipso actu cessionis numeretur, ut docet Bartol. in l. singularia, num. 26. ff. si cert. per. & proinde non potest Baldi definitio ad hanc speciem trahi: atque etiam quia Baldus subjicit consultus esse, si Notarius videat ipsum actum numerationis ex l. sed, ff. si quis 25. §. ad hoc ff. de usufruct. ubi Iuriconsultus agens de solutione facta à servo fructuario ait si in sacco simul sol- vit, nihil facere accipientis, quod Baldus repetit in rubr. C. de fid. instr. n. 14. Ut etiam nihil facit doctrina Cagnoli loc. cit. quia tantum ait Notarium, qui in instrumento dixit Titium confectum esse habuisse, & recepisse prout re vera habuit, & recepit in praesentia illius, & testium aureos centum, in falsum non incidere, tamen si probetur pecuniam tanta quantitate numeratam non fuisse, quia inquit dummodo Notarii videant numerari pecunias, non solent omnino, & ad unguem inspicere, an sint praecise illius summae, & quantitates, sed solum relationi partium, quarum interest. Et Cagnolus simpliciter refert Farinac. in qu. 154. n. 63. quod est diversum: ex quibus puto hanc formam census admittendam non esse.

Observandum tamen est, non ita rigidè verba constitu- tionis Pontificae accipienda esse, ut omnino necesse sit in ipso actu publicationis instrumenti pecuniam adnumerari, & tradi venditori, ita ut Notarius in media publicatione **49** subsistat, donec pretium numeratum sit, & traditum: sed satis esse, si incontinenti ante, vel post pecunia verè numeretur, & tradatur tempore contractus. Hoc enim casu census validus est, & formae satisfactum esse intelligitur. Ita Molina in dist. disp. 390. n. 2. Marius Anton. variar. lib. 1. cap. 44. n. 11. & 12. Paul. Bellon. de prest. or. qua in contin. vel ex inter. lib. 1. cap. 84. nu. 6. & Convertian. ad Intrigliol. de censib. q. 44. quae sententia verissima est, & probatur ex l. pa- tens, 27. C. de pact. l. si ita, in fin. ff. de novat. & delegat. l. cum enim, ff. eud. ex quibus constat nihil referre, si quis pecuniam mutam dederit, & statim post fecerit stipulationem: si- ve ante stipulatio facta sit, & mox pecunia numerata, si- ve enim ante, si- ve post numeratio fiat, unum esse contractum. Et licet aliter sensisse videatur Felicianus in d. c. 8. n. 9. quem probare videtur Cencius in d. 50. nu. 16. Felicianus tamen loquitur, quando contrahentes habuerunt contra- **50** ctum pro perfectò ante numerationem pecuniae: non autem quando nulla facta diversione ad alios actus, & unico contextu instrumenti publicatio facta est coram Notario, & testibus, & numeratio, & pecuniae traditio, quia si- ve id ante, vel post publicationem instrumenti factum sit, dicitur numeratio in ipso actu emptionis fieri, quia contrahentes non habuerunt contractum pro perfectò, donec haec omnia facta fuissent. In dubio enim partes non intelliguntur habuisse negotium pro perfectò, quando ad extraneos actus non diverterunt, ut scribunt Alex. & Dec. in l. in bona fidei, ff. de eo quod cert. loc. & post alios **51** multos Tiraq. de retract. part. 2. glof. 5. nu. 25. & Phazur. de moment. tem. cap. 16. num. 5. & cap. 25. num. 44. qui duo aiunt id apud omnes in consensio esse. Quod etiam scribit Cardin. Mantic. de sac. & ambig. convent. lib. 1. tit. 12. num. 29. Neque in his, quae unico contextu fiunt, inspicitur ordo, vel quid prius, aut posterius factum est, ut notat Natta in cons. 357. num. 1. Phazur. lib. cit. cap. 17. nu. 1. & 2. & Bellon. in d. lib. 1. cap. 183. num. 4. & constat ex d. l. si ita, ff. de novat. Denique quod sit immediatè ante, vel post, etiam si id pro forma exigatur, in ipso actu fieri dicitur, & est satisfactum formae, ut scribunt Gozad. in cons. **52** 73. n. 33. Marius Ant. d. cap. 44. nu. 11. & aliis auctoribus ci- tatis probat Galvan. in cons. 23. n. 7. quos refert, & secutus est idem Paul. Bellon. ord. tract. de prest. or. lib. 2. c. 65. nu. 2. & in dubio procliviores esse debemus ad comprobandum con- tractum

tractum l. cum hic status, §. 4. ff. de donat. inter vir. & uxor. l. quoties, de verb. oblig.

53 Sed quaesitum est, si pretii pars numerata sit tempore contractus, & conventum, ut residuum solvatur creditoribus venditoris, ita tamen, ut pensio non currat nisi pro summa vere numerata, & ab eo tantum tempore, quo fiunt solutiones creditoribus, an contractus nullus sit. Et respondeo humanius esse, ut sustineatur pro ea portione, qua pretium numeratum est, quia census hic non unus, sed multiplex est, & censetur tot census, quot solutiones ex voluntate contractantium, quae in omnibus contractibus spectanda est §. ult. Cod. qua res pign. obligat. poss. Ve enim possunt contrahentes, in uno instrumento unam emptionem contrahere, ita & plures, cum plures res simul venduntur, l. si plura, ff. de adil. edit. & Cardin. Mancic. de tac. & ambig. lib. 2. tit. 3. num. 12. & in non dissimili specie sentit Rota post tract. Cencii in decis. 125. num. 16. & 17. Et cum haec species incidisset, alio argumento usus sum, nimirum ad sustinendum contractum conjungendos esse actus impositionis, & numerationis, ut qui se invicem respiciunt, & ob relationem unus alteri inesse censetur; qua conjunctione facta nihil deesse formae, & censum validum esse a die numerationis, a qua initium, & subsistentiam capit. Neque est novum in iure nostro, ut venditionis perfectio suspendatur, donec aliquid fiat, quod est de illius substantia, ut evenit, cum res venditur eo pretio, quod Titius arbitratus fuerit, l. ult. Cod. de const. empt. idem Cardin. lib. 4. tit. 19. num. 19. Non enim dicitur perfecta emptio, donec sit pretium dixerit, sed tunc pericitur, cum pretium constituitur, ut constat ex d. l. ult. & §. pretium. Instir. aud. tit. & tamen exploratum est pretium certum esse debere, idque de substantia emptionis esse, ut tradunt Francisc. de Cald. in lib. de empt. & vendit. cap. 18. num. 10. Cujac. iml. 2. §. 1. ff. de const. empt. & in terminis census tradit Cencius quast. 46. num. 2. Denique, ut census emptus nomine plurium personarum nominandarum ab eo, qui contractui interfuit, validus est pro ea parte pretii, quae numerata est, quia videtur contractus in plures contractus esse divisus, & actum inter contrahentes, ut tot essent venditiones, quot personae ex postfacto fuerint nominatae. Quamobrem si non totum pretium numeratum esse tempore impositionis, non ideo totus census irritus est, sed sustinetur pro ea parte pretii, & respectu eius, qui solvit, ut censuit Rot. in d. decis. 125. num. 14. & 15. quam probavit Cenc. in quastion. 49. in fin. & Duard. in d. §. 2. quast. 1. num. 19. ita prolixius dicendum est eam formam census validam esse pro illa quantitate pecuniae, quae in actu impositionis numerata est, & successive pro illis summis, quae deinceps numerabuntur, facta scilicet conjunctione impositionis, & numerationis, quae pericit contractum, ut dictum est. Quod enim in dubiis personis recipitur, id & in una recipiendum esse diximus saepius ex d. l. singularia, ff. si cert. per.

56 Illud sane receptum est, censum nullum, & invalidum esse, de cuius pretii solutione, & numeratione non nisi per confessionem venditoris apparet; cum scilicet in creatione census nulla interveniente pecunia confitetur sibi pretium solutum, & numeratum fuisse ante publicationem instrumenti: Non quidem ex eo, quod confessio de recepto suspecta sit, & census sit contractus, in quo venditor necessitate pressus facile ad iniquas confessiones, & passionis adigitur, ut dicebat Felicianus lib. 1. capite 8. numero 15. & capite 9. numero 7. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 13. num. 4. quia id non sufficeret ad improbandum contractum, l. contractus, Cod. de non num. pecun. l. pecunia, Cod. de solut. l. ult. ff. de instir. act. sed quia a D. Pio constitutum est, ut non nisi praesenti, & numerata pecunia in ipso venditionis actu census emi possit, ut saepius dictum est, & in specie docent Virgin. de Bocat. dist. pars. 3. numero 57. Avondan. de censib. capite 45. numero 12. Mastrill. ad Gregor. quast. 5. numero 218. & in decis. 94. num. 8. Converian. ad intrigl. quast. 44. Anton. Gomez. de cens. capite 3. numero 12. Joan. Francisc. Leon. Tbes. forens. Eccles. part. 2. capite 15. num. 17. & Vgolin. de usur. cap. 51. §. 1. numer. 1. vers. non igitur satis est, & Cencius d. quast. 51. num. 17. Id etiam ex Theologis notant Rebell. de obligat. instir. part. 2. libro 10. quast. 6. num. 8. & Duard. in d. §. 2. quast. 16. num. 14. & 15. concludentes propterea contractum esse usurarium tanquam factum contra formam constitutionis Pii V. &

57 Quamobrem nihil ad sustinendum contractum proderit renuntiasse exceptioni non numeratae pecuniae etiam cum iuramento, quia licet magna sit vis iurjurandi, non potest tamen supplere defectum formae, quae ad va-

tandas fraudes inducta est, & contractum licitum facere l. non dubium, Cod. de legib. l. 7. §. & generaliter, ff. de pact. & l. 38. ff. eod. quae ait ius publicum privatorum pactis mutari non posse, & in specie docent idem Virgin. part. 1. num. 1. & num. 46. Vgolin. in d. cap. 51. §. 2. nu. 2. vers. id quod locum: & Duard. in d. quast. 16. num. 33. & 35. subiciens tertium possessorem hanc exceptionem obicere posse: quod etiam docuit Cencius in dist. quast. num. 30. & Sanè poterit emptor, & dominus census testibus, vel aliis legitimis modis probare integrum pretium numerasse per se, vel per alium tempore contractus, quamvis in instrumento illud omisum sit. Non enim censetur exclusae aliae species probationis l. 3. §. tum maxis, ff. de testib. & in specie censuit Rot. post tract. Cencii in dec. 133. num. 11. & 12. & observat idem Cencius loc. citat. num. 24. & Duard. in dist. quast. 19. num. 6. & ante illos Guttier. pract. quast. lib. 2. cap. 176. num. 2. Nam si potest tota census constitutio per testes, & alias probationis species probari secundum nostram sententiam, dicendum etiam est, numerationem pretii aliunde etiã, quam ex tenore instrumenti probari posse.

Quarta, & ultima cautio est, ut pretium in actu celebrationis ipsius contractus a venditore census recipiatur, ut indicant verba illa constitutionis Divi Pij non autem prius recepto pretio. Quod merito à summo Pontifice constitutum est ad tollendas fraudes, quae in hoc genere fieri solent in perniciam venditorum: & valde congruae naturae emptionis, & venditionis, in qua licet venditor non teneatur rem facere emptoris, sed solum tradere, & ob evictionem se obligare, & emptor tamen tenetur nummos facere venditoris leg. 2. §. 12. ff. de act. empti. & l. 1. in princ. de reram permut. l. 54. ff. mand. Fabian. de Mont. in lib. de empt. quast. 1. art. 4. Cuiac. in d. §. 2. in fin. inelytæ memor. Card. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 19. num. 17. & in specie census tradit Cenc. quast. 50. num. 26. & Duard. in d. qu. 1. num. 40.

Sanè formae constitutionis Pij V. satisfactum esse intelligitur, si pretium census in ipsa celebratione contractus alteri numeretur iussu, & voluntate venditoris, censetur enim pretium recepisse, & brevi manu creditorum suo, vel alteri tradidisse, ut docet Ias. l. qui in alien. num. 41. ff. de acquir. hered. Surd. in conf. 82. num. 2. Maur. de solut. cap. 5. num. 13. Brisson. eod. tract. lib. 1. circa medium, vers. Prater supradictas, & in terminis dictae constitutionis censuit Rota post tract. Cencii in decis. 133. num. 12. & decis. 134. num. 4. idem Cencius in d. quast. 50. num. 23. & Duard. §. 2. quast. 4. nu. 1. & 2. & probari potest ex l. solutum, §. solutum, ff. de pignor. act. cuius verba sunt, solutum pecuniam accipientem non solum si ipsi, cui obligata res est, sed etiam si alii soluta sit, voluntate eius, & ex l. 49. ff. de solut. & l. ult. ff. quod iuss. & constat etiam ex l. 3. §. sed si debitorem, ff. de donat. inter vir. & uxor. ubi Celsus ait celeritate conjunctionendarum inter se actionum unam actionem occultari neque novum, neque mirum esse, quod per alium accipias, te accipere. Cuius rei etiam argumentum est, quia notarius, qui in instrumento scripsit pecuniam alicui, veluti Titio fuisse numeratam, non dicitur falsum commisisse, neque pena falsi tenetur, si forte pecunia iussu, & voluntate illius alteri numerata probetur, ut tradunt Interpretes in l. singularia, ff. de reb. cred. Bartol. n. 23. Roman. n. 39. Alex. n. 34. Ias. n. 52. Bologn. n. 112. Riminald. n. 15. & Cagnol. n. 52. quos refert Farin. q. 154. n. 74. ubi ait perinde esse alicui pecuniam numerari, vel alij de mandato eius, cui dicitur numerata. Qua ratione M. Tullius act. 4. in Verr. ostendit illum contra leges eam pecuniam accepisse, quae cuidam Volcatio eius decreto, & iussu fuerat numerata. Qua est ista defensio inquit, & Volcatio dicitur sese dedisse, sed cum ob sua decreta, ob imperata, ob iudicata pecunia dabatur, non erat quarendum, in cuius manu numerentur, sed cuius iniuria cogentur.

His consequenter dicendum est validum esse censum, in cuius creatione venditor nec pretium recipit, neque iussu eius alteri solutum est, sed tantum in eius conspectu eo volente positum, & numeratum, quia hoc etiam casu pecunia satis recepta esse intelligitur, ut docent Bart. & alij auctores proximè citati in d. l. singularia & Purpur. eod. loc. num. 118. Faber. consil. lib. 19. cap. 3. in princ. & Farin. in d. quast. 154. nu. 60. quia hoc casu etiam pecuniae dominium in venditorem traslatum est, quasi longa manu ipsi fuerit tradita, ut constat ex l. 79. ff. de solut. In qua Iurisconsultus ait, Pecunia, quam mihi debes, si in conspectu meo ponere te iubeam, efficitur, & ut in statim liberentis, & mea esse incipiat. Nam tum quod a nullo corporaliter eius rei possessio desinatur, & quod ipsa res, & quodummodo longa

manu tradita existimanda est. Non solum igitur satisfactum est Bullæ, cum pecunia numeratur alteri voluntate venditoris, sed etiam cum aliquo in loco coram illo reponitur illius iussu: et verba illa Bullæ, *recepto pretio*, verificantur non tantum cum brevi manu, pecunia recepta est, sed etiam cum longa manu tradita intelligitur. † Alio tamen sensu videtur dixisse Ovidius.

An nescis longas, Regibus esse manus.

nimirum quod per suos, quibus manuum vice utuntur, possint etiam procul distantes persequi, & coercere: ut etiam dicimus multas Principum aures, acque oculos esse, quod per exploratores, & satellites observent, quæ quisque dicat, faciatur, ut quidam scribit in *adagijs chil. l. cent. l. sic Cicero in d. att. 4.* ait Verris comites, præfectos, præcones, scribas manus eius fuisse, quibus provinciam diripiebat *Colours, inquit, illa tua, quæ plus mali Sicilia dedit, quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversa fuit. Quisquid ab horum quopiam captum est, illi non modo tibi datum, sed tua manu numeratum indicari necesse est.*

65 Postremo quæritur, an census aliena pecunia emi possit, & contractus valeat. Et obstat videtur, quod diximus num. 60. emptorem teneri nummos facere venditoris ex d. l. 11. §. de *act. empt.* quod facere non potest, qui nummos alienos dedit, l. *non plus inris, de reg. iur. §. l. 13. in princ. si cert. per. l. 81. ff. de iur. dit.* Quam sententiam novissime amplexus est Duardus in d. §. 8. qu. 1. cap. 38. quamvis hac ratione non moveatur, sed alia, quod scilicet in hac specie census sit sine pretio, sine quo consistere non potest, ex Rota post Cencium d. dec. 115. & dec. 121. & ex Mario Muta in dec. 73. num. 11. Nam inquit, licet ex pecunia aliena quis possit rem emere, & illius dominium acquirere, l. *si pecunia C. de rei vindic. lib. 1. C. si quis alt. vel sib. id in emptione census recipi non potest, quia constitutio census habet, ut loquitur, juris resistentiæ non soluto pretio, quod accidit si ematur aliena pecunia.*

Sed contrariam sententiam apertissime probavit Rota post eundem tract. Cencii in dec. 125. num. 1. & 2. coram sanctæ memor. Gregor. XV. quæ inter illius decisiones est dec. 157. & quæ quod mirum est Duardum non animadvertisse, extat etiam post eius comment. in qua hæc obiectio leviter dicitur, quia, inquit Rota, vere pecunia fuit numerata venditoribus, quod satisfaciunt Bullæ, quæ non curat, cuius sit pecunia numerata: & sicut potest quis sibi emere, & acquirere ex pecunia aliena l. 1. & l. *multum, C. si quis alt. vel sib. l. 6. C. de rei vindic. id potest ex propria pecunia alteri emere, l. mancipia C. eod. tit. & hanc Rotæ definitionem secutus est Cenc. in add. d. qu. 30. num. 24. subjiciens, nihil aliud ex forma dictæ constitutionis spectandum esse in proposito, quam, ut ad manus venditoris integrum pretium perveniat. Idemque apertissime sentit Muta in dec. 81. num. 19. cuius neque Cencius, neque Duardus meminere, tamen uterque illi contrariam opinionem tribuat. Et utitur Muta eodem argumento, quo nititur Rota in d. dec. 125. quia inquit aliis auctoribus relatis, dominium acquiritur ei, cuius nomine census celebratus est, non habita ratione, cuius sit pecunia. Quod etiam ego sentio, & nullum inter constitutionem census, & emptiones aliarum rerum hac in re discrimen statuendum esse.*

Neque movere debet, quod diximus, emptorem teneri facere nummos accipientis, quia hoc commune est cum emptionibus aliarum rerum. Et proinde cum alie res possint alienis nummis comparari, ut inquit Rota in d. dec. 125. nu. 2. & constat ex d. l. si pecunia, C. de rei vindic. l. si quis. ff. pro soc. l. 3. Cod. arbit. tut. & aliis quas recensui quæst. 96. num. 1. & non ideo minus contractus valeat: ita prolix in emptione census dicendum est, quamvis nummi sint alieni, dummodo verè ad manus venditoris pervenerint.

Neque obstat auctoritas Mutæ in d. dec. 73. num. 11. qua movetur Duardus, quia non ibi agitur de censu pecunia aliena, & numerata empto, sed de censu constituto ex debito antecedenti, quod genus in Sicilia receptum est: & debitor census, ut executionem declinaret, obiciebat illud indebitum esse, & jus illud, quod in causam, & pretium census verum fuerat, ad emptorem non pervenire, & proinde subjugantem, sic enim venditorem census appellare solent, per errorem, & sine causa se obligasse, & constitutionem census invalidam esse, ut Marius prosequitur nu. 12. ex Decio, Paris. Crav. & aliis, & præsertim ex Carolo de Grass. except. 8. sed nos quamvis de censu, cuius pretium verè numeratum est, & ad manus venditoris pervenit, in qua specie clarè sentit Muta in d. dec. 81. num. 19. censum validum esse, & nihil retinere, cuius sit pecunia.

Qua ratione nihil obstant duæ illæ Rot. dec. 115. & 117. coram Eminent. Blanchetto, quia ibi non quærebatur de censu, cuius pretium licet ex aliena pecunia, verè & realiter numeratum, & traditum est venditori, & ad illius manus pervenit, quo casu censuit Rot. censum validum esse apud Lud. in d. dec. 157. sed agebatur de censu, in quo nulla erat facta numeratio venditori, sed nummi depositi ea lege, ut sine alterius consensu removeri non possint eo inscio, in pretium census conversi fuerant, & proinde quia depositum vim solutionis in pecunia numerata ita demum obtinet, si liberum est venditori quodcumque illas pecunias capere, & in suas usus convertere, ut num. 40. merito censuit Rota censum nullum esse, veluti nullo interveniente pretio, ut videtur illas decisiones intellexisse Cencius in quæst. 48. num. 20. ubi subjicit in add. præsumi adhuc pecuniam extare penes depositarium.

Denique nihil obstat, quod Duardus ait, hoc casu censum esse sine pretio, sine quo redditus non debentur ex Avendi. de censib. Hisp. cap. 45. num. 7. ubi ait sine sorte usuras non currere, quia falsum est, hic nullum pretium esse. Supponimus enim pretium in pecunia numerari, & recipi a venditore, quod sufficit, ut emptio valeat, & jus census acquiratur emptori. Alioqui si ex eo, quod pecunia aliena est, contractus sine pretio est, ut Duardus opinatur, consequens est emptiones aliarum rerum, in quibus pretium aliena pecunia solvitur, non consistere, quia certum est sine pretio emptionem nullam esse l. 2. §. 1. ff. de constr. empt. l. 9. C. eod. hoc vero dicere absurdum est, constat enim emptionem nummis alienis factam valere, & dominium rei emptori acquiritur etiam treueratori, & furi, ut diximus in d. quæst. 96. numero 1. & scribit Duard. loc. citat. & constat ex d. leg. si ea pecunia, Cod. de rei vindic. Non igitur ex eo, quod pretium alienis nummis solutum est, dici potest contractum sine pretio esse, iussit enim, ut nummi verè ad venditorem pervenerint, quibus non minus rei suæ consulere, & quos non minus in rem suam vertere potest, quam si fuissent emptoris.

Sanè quod diximus, censum pecunia aliena emptum validum esse, accipiendum est, dummodo venditor postea nummos consumpserit, & in suam rem verterit. Nam, ut consumptis nummis conciliatur nummum, quod ex aliena pecunia factum est, & datur conditio etiam furi, l. *nam et si fur. l. 13. in princ. l. non minus, §. si pupillus, ff. de reb. cred. Alciat. in l. 2. §. appellata, num. 6. ff. eod. & si pater nummos alienos in dotem dedit, illis consumptis dos sit profectitia, l. 81. ff. de iur. dit. fideiusor etiam, qui alienos nummos in causam fideiussionis dedit, ita demum mandati agere potest, si in consumpti sunt l. 94. §. 2. ff. de solut. Denique si debitor ex aliena pecunia debitum solverit consumptis bona fidei nummis liberatur, d. l. non minus, in fin. & leg. Cassius, ff. de solut. & tradit Cuiac. in d. l. 81. de iur. dit. & l. 9. de solut. ad Papin. & Brisson. in tract. de solut. lib. 1. vers. suos autem nummos, fol. 187. cuius iuris ratio est, quia cum is, qui alienos nummos dedit, domino ad restituendum teneatur, & is qui pecuniam accepit, & bona fide consumpsit a domino non possit conveniri, & ex consumptione idem consecutus sit, quod consecutus fuit, si nummi fuissent eius, qui dedit, æquum est, ut valeat id, quod gestum est, ne locupletetur cum aliena jactura, quod a naturali, & civili iure alienum est, l. *nam hic natura, ff. de condit. indeb. & d. l. Cassius, de solut. & Alciat. in d. l. 2. §. appellata, num. 7. Duaren. ad d. titul. si cert. per. cap. 2. circa fin. vers. In primis igitur & Brisson. loc. citat. & ita accipi debet, quod sentit Rot. in d. dec. 157. coram sanct. mens. Ludovis. Cencius & Muta loc. cit. Quamobrem, si nummi extarent, eodque dominus vendicaret, vel ageret ad exhibendum, quia mala fide consumpti sunt, quod perspicuum est ei licere ex l. 11. in fin. de reb. cred. glof. in d. l. Cod. si quis alt. vel sib. & tradunt Cujac. loc. cit. & Cardin. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 8. tit. 9. num. 3. iniquissimum esset stare contractum census, & venditorem ad præstationem redditus compelli, proinde enim est, ac si nihil accepisset l. 46. de solut. Bald. in l. si a furis, num. 2. vers. quare mutua, ff. si cert. per. Brisson. loc. citat. & Prælex. Faber in suo Cod. cir. de remiss. pign. des. & num. 15. & ita recipi potest, quod Duardus sentit loc. cit. qui tamen ita rem explicare non potuit, vel noluit vir magis Theologus, quam Jurisconsultus. Sanè quod dixi contractum consumptis bona fide nummis valere, & conciliari, multo magis retinendum est, cum emptor pecuniam debitam domino restituit, vel ei hoc nomine satisfecisse apparet, hoc enim casu contractus confirmandus est etiam extantibus adhuc nummis apud eum, qui accepit, ut**

constat ex *dist. l. 94. §. 2. ff. de solut. & ex Cuiac. eod. loc. ad Papin. idemque est, si dominus nummorum consentiat, ut docet idem Alciat. loc. citat. num. 1. ubi congruenter notat hunc domini consensum retro recurrere, ut contractus ab initio sustineatur. Ut etiam consumptio bonae fide facta facit videre dominum ab initio translatum, ut inquit Castrensis. in d. leg. Cassius, num. 2. ff. de solut.*

Denique, quod maximus census aliena pecunia emptum acquiri emptori, accipiendum est, nisi constet nomen emptoris simulate apposuit fuisse, & in veritate censum illi emptum cuius erat pecunia. Hoc enim casu census domino pecuniae acquiratur non alteri, qui nudum nomen habuit leg. 2. §. 1. mutuum interest 6. Cod. si quis al. vel sib. ad quod etiam coniecturae sufficiunt, ut docet Bald. in d. l. 6. num. 2. ubi ait id probari ex coniunctione verisimilitudinum, inter quas praecipua est perceptio fructuum, ut notat idem Baldus eod. loc. Castrensis. in ead. l. num. 15. Paris. conf. 53. num. 20. lib. 1. & Rot. apud Burat. in dec. num. 2. §. 3.

27. Censum ex pecunia et pacto creditam, ut nisi sua die solueretur ex ea census constitueretur, est nullus.
28. Duarum sententiarum quaedam declaratur.
29. Censum ex pecunia creditam ea lege, ut ea non reddita certo die ex nunc constitutus sit super re certa, valet, & currit a tempore contractus.
30. Censum, in quo integrum pretium numeratum non est dolo, & facti venditoris, valet.
31. Pii V. constitutio de censibus ex bono, & a quo recipit interpretationem.
32. Legum finis commune Reip. bonum.
33. Pii V. constitutio cessat, quod attinet ad numerationem pretii in censibus, qui ex causa dotis constituuntur.
34. Pii V. constitutio cessat in casu dotis restituenda.

QVÆSTIO LX.

*An ex pecunia antea debita
census constitui
possit,*

SVMMARIVM.

1. Feliciani opinio censum ex pecunia debita creati non posse.
Et eius argumenta.
2. Censum ex debito antecedenti valide creatum, ex Surdo, & sequacium sententia.
Etiam post constitutionem Pii V.
3. Debitum ex una causa in aliam converti potest.
4. Censum ex debito constitutum natura sua licitus est, post bullam Pii V. illicitus.
5. Forma constitutionis Pii V. non servata census est invalidus.
6. Molina, & Salas sententia ex natura rei censum pro debita emptum validum esse.
7. Censum alius tituli, quam emptione acquiri potest.
8. Censum ex natura rei datione in solutum constitui potest.
9. Res pro debito vendi potest creditori.
10. Censum ad validitatem ex extravagantibus Martini, & Calixti non exigitur pretii numeratio temporis contractus.
11. Censum in venditione ex natura rei fides de pretio haberi potest.
12. Emptor, cui fides de pretio habita res tradita est, facit fructus suos.
13. Venditor, qui pretium non recipit, & rem tradit, fructus excipere potest.
14. Censum pecunia creditam empti nulla maior iniquitas est, quam in emptione alterius rei fructifera.
15. In censu, qui in solutum datur, non habetur fides de pretio.
16. Feliciani opinio, censum titulo dotis transferri non posse, reicitur.
17. Censum ex debita pecunia constituto non fit conversus ex una causa in aliam.
18. Debitum praecedens in pretium census cedi potest.
19. Cessante ratione legis, quando cesset lex.
20. Forma servanda est, etiam cessante ratione legis.
21. D. Pius V. constitutus, ne ex debito antecedenti fieret census, ne tam facilis esset eius constitutio.
22. Pii V. constitutio in foro interno servanda.
23. Pecunia eo pacto creditam, ut ex ea sua die non soluta census fiat, an census valeat.
Quid si dolo venditoris factum est, ne integrum pretium numeratum sit.
24. Nulla lex est, in qua non sit locus aequitati.
25. Index quando aequitate uti potest, vel non.
26. L. perspicuus, R. qui, & à quib. declaratur.

Hæc quaestio precedenti inferri debuit, sed quia celebris est, & variè variè de ea sententiæ operæ pretium esse existimavi de ea particulariter quærere. Cum ergo quæritur, an ex pecunia debita census creati, & constitui possit, quidam opinati sunt ex natura rei, & ex propria natura contractus censum ex debito praecedenti creati, & in alium transferri non posse; & proinde etiam ante constitutionem D. Pii, & ubi illa recepta non est, censum nullum, & feneratorium esse. Hanc sententiam tueri Felicianus, contendens acerrime id repugnare originali, & essentia istius contractus, & proinde planè nullum esse in utroque foro, & redditus perceptos sorti esse impurandos: & ita scripsit lib. 1. cap. 8. num. 13. & 14. & lib. 2. cap. 5. num. 17. & rursus eod. l. 1. §. 8. num. 7. ubi ait nihil ab aliis proponi, quod eum dimoveat à veteri sententia. Et Felicianum securus est Rebell. in lib. de cens. quest. 1. num. 23. ubi ait contractum censum suapte natura exigere, ut pretium sit praesens. Et movetur primo Felicianus, quia census solo titulo emptoris, & venditionis constitui potest, sed datio in solutum non est emptio, l. ult. ff. ex quib. caus. in poss. est. l. si pradium, C. de evict. ergo census hoc titulo constitui non potest. Secundo census creati nequit, nisi in ipso contractu interveniat pretium in pecunia numerata, idque non tantum ex constitutione Pii V. quod est certissimum, sed etiam iuxta Martini V. & Calixti III. constitutiones de emp. & vend. sed in hoc casu verè non intervenit pecunia, nec numeratur tempore contractus: ergo istiusmodi census consistere non potest. Tertio si in censu non esset necessaria numeratio, & traditio pretii tempore contractus, sequeretur in venditione census fidem de pretio haberi posse: sed hoc est falsum ex communi sententia, ergo & illud ex quo sequitur. Denique inquit, iustitiae, & aequitati repugnat, ut eius, quod quis non accepit, redditum exolvat: igitur in censu fides de pretio haberi non potest. Ergo requiritur specialem in hoc contractu ex natura rei vera pretii numeratio contemporanea formationi contractus, & proinde non poterit titulo dationis in solutum produci. Neque negotium facere, quod vulgo dicitur, debitum ex una causa in aliam converti posse, quia inquit, ut conventio hæc utilis esse possit, necessaria est praesentia rei tempore conversionis in alius contractibus omnibus excepto mutuo, idque refert sensisse Azorem, Ioan. Salic. Aretin. & alios quosdam in l. singularia, ff. si cert. pet. vel saltem necesse est, ut pecunia sit parata solutioni ex communi sententia, quæ cum deficiat in censu ex praecedenti debito creando, in quo nec pecunia praesens est, neque parata solutioni, consequens est conventioni locum non esse. Quare inquit cum auctores contrariae sententiae indistinctè loquantur, velintque debitum praecedens converti posse in censum absolute, & sine ulla distinctione, illorum traditio utpote iuris placitis apertissime contraria improbanda erit. Ita Felicianus loc. cit. & praefertur in d. cap. 5. num. 17. subiciens num. 18. ob eandem rationem censum titulo dotis constitui non posse.

Alter sententia est, redditum annuum ex pecunia verè debita ex mutuo, vel alia iusta causa constitutum validum esse, etiam post constitutionem D. Pii; quam tueri Surd. in conf. 162. num. 38. & seq. Petr. Salaz. de usu, & consuet. cap. 8. num. 45. Rodenc. de ann. reddit. lib. 1. qu. 13. num. 3. in fin. Masrill. in dec. 262. num. 11. & in addit. ad Gregor. quest. 5. num. 172. & 175. Avendan. de censib. cap. 38. num. 17. & tit. cap. 43. & secundum hanc sententiam respondit D. Praes. Bellon. in conf. 92. num. 9. secundum quam iudicatum refert Theaur. Jun. in qu. 32. in fin. lib. 1.

Fontan. in dec. 130. num. 7. ubi ait id expeditum esse, & ita millies Senatum declarasse. Idem sentiunt Eman. Rodrig. de censib. condit. 4. & Anton. Gomez. eod. lib. cap. 3. num. 17. cum distinctione tamen, quod si debitum procedit ex pecunia vere numerata ipsi debitori, ut ex mutuo, vel deposito, census ex illo creari possit, & praesertim si pecunia eo pacto tradita sit, & credita, ut ex illa suo die non restituta, census constituitur. Quod si debitum originem trahat ab emptione, & venditione aliarum rerum, quarum pretium naturale est, & arbitrarium ex illo redditus creari nequeat, quam distinctionem aliquando Senatus placuisse memorat Felician. loc. cit.

Movetur vero auctores hujus sententiae, quia quemadmodum propter utilitatem debitoris benigne receptum est, ut pecunia ex alia causa debita possit in mutuum converteri iuxta l. certi condit. in fin. & l. singularia, ff. si cert. per. & l. qui negatim 34. ff. mund. sic eadem utilitas, & aequitas admonet, ut pecunia ex quacunque causa debita in causa emptionis census possit converteri. Neque movet, si dicas hanc conversionem esse fictam solutionem, non veram & realem, quam constitutio exigit, quia licet actus solvendi fictus sit, veritate tamen solvitur, & solutio huiusmodi pro vera habetur, ex qua scilicet venditor vere percipit commodum naturalis solutionis, & realis numerationis pecuniae, ut expendunt duo clarissimi Praesides Surdus, & Bellonus loc. cit. Deinde causa ficta constitutio Pij V. est, ut obviam eatur fraudibus, & ne vitentur suspiciones fraudis, ut indicant verba praefationis 4. ult. ff. de hered. instit. l. 1. ad Maced. Quotiescunque igitur fraus omnis abest, & cessat omnis fraudis suspicio, censeatur hac in parte satisfactum constitutionem. Evitatur autem omnis suspicio non tantum per solutiones veras, sed etiam per fictas, quae pro veris habentur. Et licet constitutio Pontificis requirat veram, & realem solutionem pretii, & hoc modo excludat solutiones fictas, intelligitur tamen illas tantum excludere, quae omnino fictae sunt, id est, quae vim, & fundamentum habent in sola confessione debitoris facta in actu constitutionis census. Nam quia haec confessio simulata esse potest, ideo excluditur a Divo Pio, cuius intentio est fraudibus, & simulationibus occurrere. Ceterum si solutio non sit omnino ficta, sed respectu commodi venditoris sit vera, licet contineat fictionem quoad actum numerationis, ut est conversio debiti ex alia causa in emptionem census, verius videtur hoc genus solutionis a Divo Pio non excludi. Ita subtiliter, & eleganter D. Praeses Bell in d. conf. 92. n. 16.

Tertia inter utramque, & vera sententia est, huiusmodi census, quamvis ex natura relictis sint, post constitutionem D. Pii irritos, illicitosque esse. Etenim quod natura sua, si fraus omnis abest, huiusmodi contractus liciti sint, facile probari potest, quia ut praedia, & aliae res in solutum dari possunt, l. si praed. C. de evict. l. eleganter, ff. de pign. act. ita & ius redditus annui super rebus propriis datione in solutum transferri potest, ut alius titulis omnibus, quibus rerum dominia acquiruntur, ut multis ostendit Salon. de censib. art. 3. contr. 8. num. 3. Et in his terminis accipiendum est, quod scribit Fontan. loc. cit. utiplomet jam dudum explicaverat in tract. de pact. nuptial. claus. 4. glof. 18. par. 2. num. 3. & 9. Quod vero post constitutionem D. Pij, & ubi recepta est, hoc genus census illicitum sit, constat evidenter, quia Pontifex vere, & omnino exigit pecuniam numeratam in ipsa constitutione census: & proinde non latus est ante fuisse numeratam, vel creditam, ut patet ex illis constitutionis verbis. Hac nostra constitutione statuimus censum seu redditum annuum constitui nullo modo posse, nisi vere in pecunia numerata, & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius, & rursus ex illa clausula contractusque sub alia forma post hac celebrandos foeneratios iudicamus. Ex quibus hanc sententiam fecerunt Salon. loc. cit. Uirgin. de Boccac. d. lib. de censib. par. 1. num. 52. Molin. dispur. 390. num. 2. Vivius in dec. 309. nu. 4. Rebell. lib. 10. quest. 5. num. 4. & rursus quest. ult. num. 1. Salas de censib. dub. 8. num. 8. & 11. Vgolin de usur. cap. 51. §. 1. num. 1. in fin. Bonac. quest. 3. punct. un. nu. 21. Scott. theor. 264. Paul. Bellon. lib. 1. de pign. cor. qua in cont. cap. 84. n. 7. ubi ait hanc sententiam praevalluisse Honded. in conf. 17. num. 23. lib. 2. Intrigliol. de censib. quest. 97. nu. 2. & Marcell. Conversan. ad eund. Valenz. conf. 173. num. 3. Scaccia de commerc. §. 1. qu. 1. num. 216. Mangil. de evict. qu. 82. nu. 15. & 16. Fontan. in d. glof. 18. par. 2. nu. 3. & seq. Faustus in sua speculo confess. dispur. 18. qu. 31. & 32. & super editus Duard. in §. 2. qu. 7. num. 7. & qu. 8. nu. 11. & inter Germanos Scriptorum Binsield. in cap. in curate, post Bullam Pij V. condit. 2. Ex quod in hoc tractatu maximum pondus habet sententiam hanc constantem tenet Rota Romana, ut constat ex decy.

81. 92. & 119. post tractatum Cencii, & idem Cencius de censib. part. 2. cap. 1. qu. 1. art. 5. num. 36. & art. 6. nunc qu. 49. num. 24. Et ita Romae hic sententia vera existit, ut Gratianus recens auctor Romanus discept. forens. cap. 852. nu. 37. quasi probro ducat, & aegre ferat sibi ab adversariis obici, quod aliquando Surdi opinionem sit secutus. Et sine cum constitutio Pontificis pro forma exeat, ut in constitutione census pretium vere solvatur in pecunia numerata tempore contractus, non autem prius, & contractus sub alia forma celebratos irritos, & foeneratios esse pronunciet, dicendum est nullum in re perspicua interpretationibus, & fictionibus locum esse relictum, & proinde censum, in quo haec forma neglecta fuerit, nunc irritum, & illicitum esse in his nempe locis, in quibus recepta est constitutio Pij V. ut dixi.

Sane hic notandum est, Felicianum in d. cap. 8. num. 7. non tantum existimare post constitutionem Divi Pij, & ubi recepta est, censum nullum, & foeneratium esse, qui ex pecunia ante debita, vel aliis speciebus aestimatis in vicem pecuniae constitutus est, sed etiam ex natura rei, & ex natura contractus censualis, ut in initio dictum est, quam sententiam Duard. in d. §. 2. qu. 8. tribuit Molin. & Salas locis ab eisdem citatis, qui tamen aliud mihi sentire videntur, si quidem Molina, postquam docuit in his locis, in quibus constitutio Pij V. recepta est, censum nullum esse ipso iure, qui non numerata pecunia celebratus sit, subiicit statim haec verba, nihil impediens, quod alioquin iuste ex natura rei fiat, & post pauca, Hinc tamen censum, inquit, ex natura rei seclulo positivo in eo non arbitror esse damnandum. Salas etiam in d. d. 30. n. 2. & §. 5. resp. quoad secundum & num. 11. aperitissime docuit, stando in solo iure naturali, vel divino, ut loquitur, & seclulo Bulla Pij V. & omni iure positivo, ex debito liquido censum constitui posse, post constitutionem vero Pij V. cuiusmodi censum nullum, & illicitum esse etiam in foro conscientiae, quia inquit Pius V. exigit omnino pecuniam numeratam tempore contractus. Verque igitur sentit contractum huiusmodi post constitutionem Divi Pij, & ubi illa recepta est, nullum, & foeneratium esse in utroque foro, ut Duardus notat, sed neuter sentit id etiam ex natura rei, & inspecta natura contractus censualis recipiendum esse, ut illis imponit: imo subducto omni iure positivo licitum esse, ut dictum est.

Quia sententia retenta non obstant argumenta Feliciani, quatenus tenet subducta constituit Divi Pii censum ex debito praecedenti constitutum nullum, & foeneratium esse, quia primam illius argumentum supponit ex natura contractus sola formalis, & propria emptione redditus annuum constitui posse, quod est omnino falsum. Nam ex permutatione, etiam creati posse certum est, ex l. ult. ff. de rer. permur. & ex donatione l. 35. §. si vero redditum ff. de donat. Denique transactione, & alius modis omnibus, quibus dominia aliarum rerum acquiruntur, ut rectissime tradunt Cravet. in conf. 217. num. 4. Frider. Martin. de iur. cens. cap. 3. num. 1. & seq. Avellan. de censib. Hispan. cap. 40. num. 10. Salas in d. dub. 8. num. 5. & adversus Felicianum Duardus in d. qu. 8. num. 19. Quamobrem, ut reliquae res vendi, & insolutum dari possunt l. 10. & 17. C. de solut. l. si quis aliam ff. eod. ita nihil verat ius redditus annui per dationem in solutum transferri, quae licet similis est venditioni, & vicem venditionis obinet l. ult. ff. ex quib. caus. in possess. eat. l. 4. §. auctoris, ff. de dol. mal. except. & tradit inclyte mem. Cardin. Mantie. de tac. & ambig. con. vent. lib. 8. tit. 23. num. 1. & alius auctoribus cit. notat Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 21. num. 4. & ex ea etiam actionem ex empto competere constat ex l. eleganter, ff. de pignor. act. & l. si praedium, Cod. de evict. Imo potest quis rem suam pro debito vendere creatori l. in numeratibus 44. ff. de solut. ubi l. C. ait, veluti si quis pignus pro debito vendiderit creatori, & tradit Bart. in l. singulari 22. num. 26. ff. si cert. per. ubi contractum emptionis, & venditionis inter eos contractus refert, qui implentur interventu cuiuslibet rei. Quare cum pro debito praecedenti venditur, vel in solutum datur ius redditus annui creatori, si fraus, & iniustitia abest, nulla iuris naturalis, vel gentium regula offenditur: & proinde seclulo iure Bullae Pij V. & ante illius constitutionem ex vero debito praecedenti census creari, & acquiri potuisse rectissime sentiunt Auctores tertiae sententiae, & alij plures apud Salas in d. dub. 8. num. 5. Paris in conf. 75. num. 32. lib. 4. Navar. in conf. 1. de emptor. & vendit. Buriat. in conf. 214. num. 12. Filliac. in tract. de censib. cap. 3. num. 308. & Fontanell. de pact. nupt. claus. 4. glof. 18. par. 2. num. 10. & 15. ubi ait argumenta Feliciani tenet moveri: & uno tantum casu sententiam recipiendam esse, cum scilicet in constitutione census habet.

hac fides de pretio, quod egreditur fines questionis nostræ. Sed secundum nostram sententiam constanter distinguit Rot. post Cenc. in d. dec. 81. num. 2. & 4. & dec. 92. num. 5. ut docet idem Cenc. loc. cit.

10 Alterum Feliciani argumentum falso etiam nititur fundamento, nimirum ad iustitiam, & validitatem census requiri actualem pretii numerationem in ipso actu creationis illius ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti: siquidem verus, & receptus est, Pontifices tantum approbasse illos census, de quibus fuerant consulti, & qui numerata pecunia in ipsa contractus celebratione constituti fuerant, non tamen reprobasse eos, qui hac conditione carerent, ut animadvertunt Salon. d. arc. 3. contr. 8. ad 4. Reginald. cap. 31. qu. 2. n. 112. ipse Rebell. lib. 10. qu. 9. num. 9. Salas d. dub. 8. num. 8. Canif. de usur. c. 11. n. 1. & Scortia ad secl. consil. Pont. epis. 104. ebor. 63. & alij Theologi passim, & ex Jurisperitis Gudelin. de iur. noviss. lib. 3. c. 3. num. 49. & tantum verum est, quod Felicitas, Divum Pium id constituisse, quod admittimus, & admittunt auctores omnes, quos recensui num. 4. Non ergo ex natura rei, vel ex extravaganibus duorum Pontificum id necessarium est, sed ex constitutione Divi Pij duntaxat, qui cautionem hanc adhiberi voluit, non quod necessaria esset ex natura rei, & contractus, sed quia publicè intererat eam adhiberi, ut obviam iretur fraudibus seneratorum, ut præ aliis notat Molin. loc. cit.

11 Denique tertia Feliciani ratio tota ex mendacis constat, siquidem in primis falsum est, in venditione census ex natura rei, & contractus fidem de pretio haberi non posse, tamen hoc concedat Salon. loc. cit. vers. ad primum, quia exterarum rerum venditiones hoc modo fieri posse exploratum est, & usitatum l. 19. de contr. empt. & §. venditæ Inst. de rer. div. & ex Theophil. eod. tit. §. 41. ubi ait id iuris genium esse, & apud omnes gentes æquè observari, & proinde etiam in emptione census ex natura rei, & contractus fides de pretio haberi potest, si id contrahentibus videatur, ut comperit sententia Burlat. in d. conf. 214. n. 14. & Convers. ad Intrig. quæst. 44. & probabile dicit Salas loc. cit. Filiucci. d. c. 3. num. 306. & novissimè Gardin. de Lug. dispur. de censib. sect. 5. num. 80.

12 Neque movere debet, quod iniquum sit eius pecuniæ, quam quis non habuit, redditum solvere, quæ ratio maximè movit Felician. & Fontan. loc. cit. & Duardum in quæst. 10. num. 7. & 8. quia eadem iniquitas, & iniustitia deprehenditur in venditionibus prædictorum, & aliarum rerum, quæ natura sua fructus ferunt, ex quibus emptor, cuius fidem venditor securus est, fructus, & foetus capit non soluto pretio, vel aliquo alio loco pretij. Nam cum res in hoc evento emptionis fiat non minus, quam si pretium numerasset d. l. 19. de contr. empt. & l. 9. & 10. C. encl. consequens est, fructus ad eum pertinere, l. 25. ff. de usur. l. fructus l. 3. C. de peric. & comm. rei vend. & alij locis. Ut ergo improbanda non est venditio agri, vel domus, in qua fides de pretio habita est, quamvis emptor non soluto pretio fructus, & redditus illius percipiat, cum satis sit id venditori placuisse, & volenti non fiat iniuria: ita valida est constitutio census, & licita ex natura rei, in quo fides de pretio habita fuit, quamvis redditus statim currant, & illos emptor percipiat. Cuius rei etiam argumentum est, quia potest quis sine pretio, & titulo donationis in alium ius redditus transferre, l. sanc. & l. si quis argentum §. 1. C. de donat. & nos diximus quæst. 43. num. 6. ergo fide de pretio habita multo magis, si id voluerit.

13 Præterea, ut re vendita, & tradita non recepto pretio, sed fide de eo habita potest venditor excipere fructus donec pretium solvatur l. 80. ff. de cont. emptio. l. si fieri. in fin. ff. de alio. empt. & tractatum est quæst. 27. num. 5. & seq. ita prorsus in constitutione census subdacta constituit. Pontificis res temperari, & corrigi posset pacificando, ut redditus non currat nisi ab eo tempore, quo pretium solutum, & numeratum erit, & pro portione acceptæ, & numeratæ pecuniæ, quo pacto interveniente Duardus in d. quæst. 10. num. 19. admittit pretij dilationem non repugnare naturæ contractus, nec huiusmodi emptionem repugnare iuri naturali, cum venditor census nullum damnum patiatur. Denique nulla iniustitia, aut iniustitia intelligi potest in censu credita pecunia empto, inspecto iure naturæ, & genium: quæ in venditionibus aliarum rerum fructiferarum non invenitur, si fide habita de pretio sunt: & quæ iisdem modis corrigi

non possit, quibus iniquitatem, & iniustitiam earundem commutationum corrigi, & emendari usitatum est. Etenim ad iustitiam census iure naturæ, & secundum se nihil aliud est necessarium, quam ut servetur æquitas inter contrahentes: & si forte aliquid favore unius additum sit, illud vel quantitate pretii, vel aliis pactis arbitrio boni viri compensetur, ut docet Less. lib. 2. c. 22. dub. 12. in princ. unde qua ratione emptiones aliarum rerum, in quibus fides de pretio habita est, non improbantur: ita nec emptio census statim hoc nomine improbari potest inspecto iure naturæ, quandoquidem si quid oneris est ex parte venditoris, potest illud alia ratione compensari.

15 Sed licet concederem Feliciano in constitutione redditus annui ex natura rei fidem de pretio haberi non posse, non tamen inde inferre potest, per dationem in solutum censum transferri non posse, vel pro debito vendi creditori. Nulla enim fides hic habetur de pretio, sed illud venditor penes se habet, & retinet nimirum debitum præcedens, quo liberatus per venditionem census, ut plusquam manifestum est, & constat ex d. l. 44. de solut. & ex Hiering. loc. cit. Hinc licet Mastr. ad Greg. qu. 5. n. 215. & seq. doceat in terminis Bullæ Nicolai V. non posse haberi fidem de pretio, idque ex his verbis ipsius Bullæ principalis recepti, seu pretii, quia inquit, verbum recepti excludit fidem haberi de pretio, cum sit verbum præteriti temporis diversum, & contrarium futuro, idem tamen auctor eodem loco ex sententia aliorum scriptorum ad eandem constitutionem Nicolai V. n. 172. & 174. & rursus num. 189. & 190. docet censum datione in solutum constitutum posse, & nullam dubitationem esse, quæ census sit iuxta formam Bullæ ex illis verbis, recepti, seu pretii, ut etiam sensit Milan. in dec. 2. n. 45. l. 2. & in d. 9. n. 69. & alij auctoribus relatis Mar. Mur. in dec. 73. num. 7. & 8. ex quibus est peripicuum in constitutione census, qui datione in solutum acquiritur, fidem pretii non haberi, quia totum pretium verè iam receptum est, antequam redditus currere incipiat, ut notat Salas loc. cit. num. 7. & adversus Felice. Salon. d. contr. 8. num. 5. vers. ad confirm. & vers. sexcentum solutum & Roderic. in d. 4. 13. n. 3. vers. quod autem, ubi concludit hic nullam fidem haberi de pretio, cum ante contractum ipsum receptum sit maiori commodo venditoris, quam si tempore contractus numeratum fuisset: & cum pretium receptum sit, meritò illi pensionem respondere, & commenturari à tempore contractus. Quare mirum est Felice. in hac quæst. adversus ferè omnes pugnare, & tam levis argumentis uti. Quæ refelluntur etiam ab Avenda. cap. 38. num. 14. à quo iam nihil proficimus: & à Duardo in d. qu. 8. num. 19. & seq.

16 Ex quibus etiam manifestum est à veritate, & iuris ratione alienum esse, quod Felice. d. cap. 5. n. 17. veluti ex talis principis inter, censum titulo dotis constitutum non posse: qui resellitur manifestè ex l. ult. §. ult. C. de iur. dot. illis verbis si quis in dotem, vel prædium, vel certum redditum promiserit, & ex constitutione eiusdem Divi Pij ad Siculos, & ex Covarr. Navarr. Mastr. Duardo, & aliis, quos recensui in d. qu. 43. num. 7. quod etiam valde suaderi potest, quia constitutio dotis, emptio, & venditio quedam est, & maritus similis emptori propter onera matrimonii, quæ propter dotem cogitur sustinere, ut indicat l. 18. ff. de act. & obligat. l. sicut, §. sed si ff. quib. mod. pign. solv. & l. 16. ff. de iur. dot. & explicant Tiracuell. lib. 2. de retract. in fin. tit. num. 60. & Barbol. in l. 5. num. 12. ff. sol. matr.

17 Argumenta verò secundæ sententiæ facili negotio etiam dissolvuntur; omittis enim Felice. responsonibus, quas initio huius quæstionis recensui, dicam potius in censu ex pecunia ante debita constituto nullam fieri conversionem ex una causa in aliam, sed pro debito cedi, & transferri ius percipiendi redditum annum super re alterius: unde prius debitum propriè non novatur, & convertitur, sed extinguitur: siquidem receptum est rem pro pecunia debita solutam parere liberationem, ut in l. si non fortem 26. §. si centum de condit. indeb. l. 17. C. de solut. l. si quis aliam, ff. eod. & tradit Barnab. Brisson. l. 1. de solut. circa med. Neque in datione in solutum conversio illa intelligi potest, quæ fit cum is, qui ex deposito, vel mandato, vel alia simili causa ad aliquam summam tenebatur, eandem retinet ex mutuo, & nomine mutui, ut in l. singularia, & l. certi conditio in fin. si cert. per. & l. 6. C. encl. Etenim is, qui pro pecunia debita ius census in alium transfert, non mutat causam obligationis in aliam: nec similis quantitatis debitor manet: sed ab obligatione illius pecuniæ, & & quantitatis liberatur: & in creditorem transferri ius exigendi redditum, quod est reale, & inherens rei. Quamobrem ut is, qui pro debito dacia solutum, vel vendit agrum, vel domum

domum et editorio suo, quod fieri potest, ut dixi *ex d. l. 44 de solut. & alijs non dicitur convertere priorem obligationem in aliam, sed re tradita liberatur. Lex empti, ff. de act. empt. quamvis re evicta teneatur. l. 46 de solut. si pradium, C. de evict. Briffon. dist. loc. cit. & Mangil. in suo tr. de evict. g. 145. num. 24. ita prorsus qui pro pecunia debita ius census tradit suo creditori, proprie non vertit priorem principalem pecunie obligationem in aliam eiusdem aut similis quantitatis, quamvis ad pensiones, & redditus prestandos, & prædium censuali evicto ad evictionem teneatur; sed censu in re propria, & libera constituto ab illius pecunie obligatione liberatur: ita ut re precepta, emptori quoque census pereat, & venditor liberatus manet non secus, ac aliarum rerum venditarum periculum ad emptorem pertinere diximus *ex l. 1. C. de peric. & comm. rei vend. & in specie census Anton. Gomez. libell. de cens. cap. 5. num. 2. tametsi in debito in mutuum converso aliud sit; periculum enim transit in eum, qui mutuum rogavit; & accepit, ut inquit *d. l. 9. in fin. si cert. per.* proinde mihi videtur hoc argumentum ad hanc speciem nihil pertinere. † Poterat sane auctores huius sententia congruentius dicere pro debito ius census ex iure civili vendi, & in solutum dari posse creditori, *ex d. l. 44 de solut. l. 10. C. de sol. & d. l. si pradium, C. de evict. vel creditum præcedens pro pretio census, & in pretium census dari posse, ut nomina debitorum, & alie res, tametsi in iure consistant, pro pecunia numerata utriusque contrahentis contentu dari possunt, l. si pro mutua, C. si cert. per. l. pretii causa C. de rescind. vend. l. si in solutum, C. de act. & sol. & d. l. 17. C. de solut. quod tamen nunc constitutio D. Pij in constitutionibus reddituum fieri vetat, ut dictum est, & constat ex auctoribus citatis n. 4. & ex decis. Reg. Rom. relatis num. 5. ex quibus constat ex constitutione Pij V. pro forma contrahens censuali numerationem pretij in ipsi corporibus numerorum necessariam esse in ipso actu constitutionis census, & hac forma neglecta censum nullum, & illicitum censeri.***

18 Alterum huius sententia argumentum refellitur ab ipso Feliciano *loc. cit.* Nam, inquit, verum non est cessante finali ratione legis legem etiam cessare, nisi ratio cesset in toto genere, & quoad omnes, quod communem scholam Theol. docere ait, & probari *ex l. 1. in fin. ff. de minor. & l. 1. ff. de appellat. & §. neque Instit. de act. iur. & ex Sob. lib. 2. de instit. & iur. g. 6. art. 8. Sarment. select. interp. lib. 3. c. 32. n. 8. Tiraq. in tract. cessante causa n. 137. quos citat Felician. loc. citat. quibus confendunt Fort. de ult. fin. illas. l. 15. & 16. Covarr. ad rit. de matrim. par. 2. c. 27. §. 9. n. 8. Valq. illust. controvers. c. 46. n. 5. lib. 1. & Card. Mant. de consuet. ult. vulnus. lib. 2. tit. 14. n. 11. & in terminis quæstionis nostræ respondet Salas in d. dub. 3. n. 11. vers. ibi dicitur fuit, & Duard. in d. §. 2. art. 7. n. 12. † Vel responderi potest, quod licet verum esset censu pro pecunia verè debita constituto cessare rationem legis, propter quam certa forma præscripta est, non tamen debet cessare observatio formæ, ut constat *ex c. 1. de reb. eccl. non alien. l. si fundus, ff. de reb. eccl. & d. l. 1. in fin. de min. & notant Tiraq. loc. cit. l. 37. Cardin. Mancin. in d. rit. 14. n. 12. & Sigismund. Scacc. de commere. §. 1. q. 1. n. 216. quia licet non fiat fraus parti, fit tamen fraus legi, & formæ legis, cui subditi obtemperare debent l. 1. & 2. ff. de legib. & congruenter ad hanc rem festinatio ad Hatmen. l. 1. tit. 1. ubi n. 42 lege aliquid præscriptum est, atque introductum, ea servanda est, neque prorsus obinet, quod lege refragante fit, et si fit acquisitum. † Denique sunt, qui putant hic non omnino cessare rationem legis, & D. Pium constituisse, ut non nisi in pecunia numerata, census creari posset, non tantum, ut obviam iret fraudibus, quæ in pretio census admittentur: sed etiam ne tam facilis esset constitutio annuorum reddituum, quibus bona civium onerantur, & veluti tributaria fiant, quod publicæ utilitati repugnat. Interest enim Republicæ subditos habere locupletes, ut expendunt Garz. d. contr. par. 2. c. 4. Ludov. Lopes. de negat. lib. 1. c. 54. n. 2. Rebell. d. lib. 10. qu. ult. num. 1. & novissime Scortia d. rheor. 262. in fin. Constat igitur censum ex pecunia ante debita emptum, ubi constituto Divi Pij recepta est, nunc illicitum esse.**

19 Quæ sententia etiam retinenda est in foro conscientia. Nam licet Navarro aliud videatur in comment. de usur. n. 88. & 121. & alijs, quos secutus est Duard. in d. q. 8. n. 11. & seq. & Diaz. de contr. res. 44. hæc tamen receptio esse videtur, contra actum scilicet sub alia forma factum iis in locis, ubi Bulla recepta est, licet nulla alia fraus, vel capio interveniat, in foro conscientia nullum, & illicitum esse: neque posse eum, qui non numerata pecunia in ipsa conceptione census redditum stipulatus est, tametsi verè iustum pretium ante, vel in alijs speciebus iuste æstimatis

perfolverit, tuta conscientia fructus percipere, & retinere. Ita enim docuerunt Virgin. de Boccac. par. 1. n. 52. Felice. lib. 1. c. 8. n. 14. & inter Theologos Molina in d. disp. 390. n. 1. in fin. & num. 8. Azor. part. 3. lib. 10. cap. 8. qu. 3. Rebell. lib. de censib. quæst. 1. n. 23. Scort. rheorem. 262. vers. oppositum, & 263. in fin. Filliucc. qui hanc sententiam probabiliora esse putat *d. cap. 3. n. 308. Bonacin. de contract. disp. 3. q. 4. n. 22. & Salas dub. 6. n. 5. vers. sed hac non urgent. & dub. 8. n. 11. ubi subjicit summum Pontificem omnino constituisse censum alia ratione creatum nullum esse in utroque foro, verba enim illa nullo modo ad forum internum etiam se extendere, & ad casum, in quo alioqui nulla sit fraus, & iniustitia, maxime cum fraus, & iniustitia iure naturali clarissime esset prohibita, nec opus fuerit à Pio V. prohiberi, vult ergo, & prohibere aliqua alioqui non prohibita, quorum prohibitio necessaria erat ad occurrendum fraudibus, & periculis iniustitiæ, & avaritiæ, ne scilicet emptores censuum per iniuriam cogere egentes venditores accipere in pretium mercos, quibus non indigent, aut debita non liquida, aut eos cogere ad bona sua immobilia oneranda per censuum venditiones, & post pauca hunc fuisse finem Pontificis, qui quamvis in aliquo casu particulari cesset, legem tamen ab omnibus observandam esse. Quod serè repetit *dub. 31. subjiciens constitutionem Pij V. non fundari in presumptione iniustitiæ, & fraudis, ut Navarrus, Duard. & alij putant: sed in necessitate occurrendi periculis, quæ essent aliter contrahendi: sicut lex non ferendi arma nostra non nititur presumptione, sed in cognitione damnorum, ad quæ vitanda lex est necessaria: unde si leges de cambijs, & censibus dicamus fundari in presumptione, idem poterit dici de multis alijs non sine magno Republicæ detrimento. Ita differit Salas pro hac sententia, quam secutus est Emin. P. de Lug. loc. cit. num. 83. vers. alij verius. & quæ etiam probari videtur illis præstationis verbis, animarum salutis, prout tenemur, consulentes. & rursus ex eo, quod summus Pontifex post traditam huius contractus formam illos omnes hortatur, ad quos census sub alia forma pervenissent, ut illos censuræ vitorum proborum subijcerent, & animarum salutis consulentes, quo argumento etiam ulius est Virgin. in d. par. 1. n. 52. Sanè mihi parum tuta ea sententia esse videtur, quæ persuadet contrahentes sub alia forma, quam Bulla præscriptum sit, modo nulla fraus adsit, & circumventio, in foro conscientia tutos esse, & licitè redditus capere: quia verendum est, ne dum sibi eo casu legem transgredi licitum esse putent, etiam in casibus, in quibus verè iniustitia, & captio adest, illam transgrediantur, nimirum impellente avaritia, quæ id, quod verè illicitum est, licitum esse fingit.**

Sed quæro, si verè constet pecuniam numeratam ea lege, ut ea sua die non soluta census inde constituatur, an etiam hoc casu census nullus, & illicitus censeri debeat. Sanè quod iam dixi, Anton. Gomez. in d. lib. de censib. c. 3. n. 17. & 18. & Eman. Roder. eod. lib. cond. 4. dub. 1. tenet hoc casu cessare constitutionem Divi Pij, & censum comprobandum esse, quod novissime sentit Duard. in d. §. 2. q. 6. ubi alios refert. Quid si venditoris dolo factum est, ut non integrum pretium emptor solveret tempore contractus? Rebellus in d. q. ult. n. 1. existimat censum in hoc eventu etiam in foro iudiciali validum esse. Iam verò, inquit, si venditor census per fraudem efficeret, ne sibi integra pecunia numeraretur ad contrahendum irritum reddendum postulante per delum venditore ad solvendum cuidam suo creditori partem pretij ab inscio fraudis emptore, qui integrum pretium asserbat, non solum in foro conscientia, sed etiam iudiciali, si modo dolum sufficienter probaretur, kandum esse locum episcopi putarem: nec Pontificis mentem esse, ut in eo eventu contractus non valeret. Ita Rebellus, quem secutus est Scortia in d. rheorem. 262. in fin. Quid in specie, quæ nuper incidit? Universitas Tende convenit cum D. Gulielmo Alberto de censu illi vendendo. Dum differret contractus, universitas pecunia indigens nuntium Brigani mittit, ubi D. Albertus morabatur, ut ad computum pretij census, quod paratum habebat numeraret aureos quinquaginta: illos acceptos tri in proxima confessione instrumenti: ille numerat, ut mandatum est: & post quinque dies conficitur instrumentum census, & residuum pretij, quod erat aureorum, in pecunia numerata traditur, & recipitur coram Notario, & testibus consentitibus syndicis, & auctoribus universitatis habuisse aureos illos quinquaginta eo modo, quo dictum est. Dicimus hæc constitutionem locum esse: Sanè dura lex est, si eam ad hanc speciem trahamus.

20 Sed quæro, si verè constet pecuniam numeratam ea lege, ut ea sua die non soluta census inde constituatur, an etiam hoc casu census nullus, & illicitus censeri debeat. Sanè quod iam dixi, Anton. Gomez. in d. lib. de censib. c. 3. n. 17. & 18. & Eman. Roder. eod. lib. cond. 4. dub. 1. tenet hoc casu cessare constitutionem Divi Pij, & censum comprobandum esse, quod novissime sentit Duard. in d. §. 2. q. 6. ubi alios refert. Quid si venditoris dolo factum est, ut non integrum pretium emptor solveret tempore contractus? Rebellus in d. q. ult. n. 1. existimat censum in hoc eventu etiam in foro iudiciali validum esse. Iam verò, inquit, si venditor census per fraudem efficeret, ne sibi integra pecunia numeraretur ad contrahendum irritum reddendum postulante per delum venditore ad solvendum cuidam suo creditori partem pretij ab inscio fraudis emptore, qui integrum pretium asserbat, non solum in foro conscientia, sed etiam iudiciali, si modo dolum sufficienter probaretur, kandum esse locum episcopi putarem: nec Pontificis mentem esse, ut in eo eventu contractus non valeret. Ita Rebellus, quem secutus est Scortia in d. rheorem. 262. in fin. Quid in specie, quæ nuper incidit? Universitas Tende convenit cum D. Gulielmo Alberto de censu illi vendendo. Dum differret contractus, universitas pecunia indigens nuntium Brigani mittit, ubi D. Albertus morabatur, ut ad computum pretij census, quod paratum habebat numeraret aureos quinquaginta: illos acceptos tri in proxima confessione instrumenti: ille numerat, ut mandatum est: & post quinque dies conficitur instrumentum census, & residuum pretij, quod erat aureorum, in pecunia numerata traditur, & recipitur coram Notario, & testibus consentitibus syndicis, & auctoribus universitatis habuisse aureos illos quinquaginta eo modo, quo dictum est. Dicimus hæc constitutionem locum esse: Sanè dura lex est, si eam ad hanc speciem trahamus.

21 Quæ sententia etiam retinenda est in foro conscientia. Nam licet Navarro aliud videatur in comment. de usur. n. 88. & 121. & alijs, quos secutus est Duard. in d. q. 8. n. 11. & seq. & Diaz. de contr. res. 44. hæc tamen receptio esse videtur, contra actum scilicet sub alia forma factum iis in locis, ubi Bulla recepta est, licet nulla alia fraus, vel capio interveniat, in foro conscientia nullum, & illicitum esse: neque posse eum, qui non numerata pecunia in ipsa conceptione census redditum stipulatus est, tametsi verè iustum pretium ante, vel in alijs speciebus iuste æstimatis

Ceterum prorsusquam dicam, quid de his speciebus sententiam,

tiam, præsmitto nullam esse legem, quæ non ex bono, & æquo interpretationem patiatur, ut docet Aristot. *ethic. 5. c. 14.* & M. Tullius in *orat. pro Cæcilio*. Est enim æquitas quam *epistatam* Græci vocant, correctio, & emendatio scripti iuris, quæ ex variis negotiorum figuris, & circumstantiis emergit, quas non potuit legislator omnes prævidere, ac sua lege comprehendere. *l. 12. ff. de leg. l. 14. in pr. ff. de præscript.* Quæ res quoties incidit æquitati locus est, nec iuris scripti duritiam iudex sequi debet, ut explicant Budgus in *l. 1. de iust. & iur.* Connan. *l. 11. c. 11.* Albert. Bologn. *lib. de iur. & equit. c. 34.* Cuiac. in *l. 7. ff. de iust. & iur.* Angel. Matthæacc. *de ratione iuris. lib. 1. c. 11.* Gudelin. *de iur. noviss. lib. 5. c. 2.* & ex Theologis magnum Ecclesiæ Catholicæ lumen D. Thomas in *2. 2. q. 120.* & Caietan. *ad eund. Comit. lib. 3. respons. moral. qu. 4. n. 5.* & doctissimus Suarez. *lib. de legib. c. 6. n. 4. & c. 7. n. 10. & 11.* † Verum, cum aperta est legislatoris mens ex verbis legis, non potest iudex sub prætextu æquitatis, & ex eo, quod videatur cessare ratio legis, quod idem est, à iure certo, & claro, recedere, & legem non sequi, quâvis perdura videatur. *l. ficut. 21. ff. de rei vindic. & l. præspexit. 5. l. ff. qui & à quib. manū.* & Marc. Tullius *l. 2. de invent. cū scriptū est*, inquit, *apertū, tū iudicū legi parere non interpretari legē oportere*. Et hoc casu Principiantū est corrigere, & interpretari legem, *l. & idem. ff. de legib. l. 1. & 9. & l. ult. C. de legib. & consl. Princ.* vel exceptionem legi dare, ut ait Iustin. in *novell. 7. c. 2.* Vbi verò ea facti species emergit, de qua legislator sensitisse non videtur, neque voluisse eam lege comprehendere, tamen verba id velle videantur, iudex, & qui iurisdictioni præest non ex verbis legis, sed ex mente illius, & ex æquitate rem dirimere, & definire potest, & debet. *l. 18. & 25. ff. de legib. l. placuit. ff. de re judic. & Cuiac. loc. cit. & lib. 2. de fund. tit. 1. Gudelin. in d. c. 2. n. 17.* & discretissimè omnium Suarez *loc. cit.* & utrumque, (ni fallor), indicat. *l. & idem.* illis verbis, *aut interpretatione, aut constitutione optimi Principis certius statuendum est.* † Et utriusque rei nobis exemplum præstat *d. l. præspexit.* Nam cum lege Julia de adulteriis, quæ ab Augusto lata est, mulier quæ diverit, omnes omni modo servos suos manumittere prohibeatur, ne hac ratione eos quæstioni subduceret: & quæsitum esset, an saltem eum servum manumittere possit, qui extra eius ministeriū fuit, vel in provincia, Vlpian. respondit id non licere: *l. & idem.* inquit, *perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Hanc ergo duritiam legis solus Princeps emendare, & corrigere potest, ut factum est in *l. 32. C. ad l. Jul. de adult.* & notat Cuiac. *ad d. tit. 1.* Præterea ead. lege Julia cavebatur, ne intra sexagesimum diem à tempore divortij servos manumittere liceret: & cum quæreretur, an mulier intra illud tempus adulterii postulata posset hoc tempore lapsio lite pendente servum manumittere, idem Vlpianus ex Sexti Cæcili sententia respondit. *quod verba legis attinet manumittere licere: sed in hunc casum subveniendum esse, ut servi quasi conscii, vel nocentes non debeant manumitti ante finitam cognitionem.* Quia ut dicebat Cæcilius, vix est, ut adulterii cognitio intra sexagesimum diem finiri possit. Quamobrem cum videatur id à mente Legislatoris alienum, ideo Iurisperitus, & iudex id supplet: & ut eleganter loquitur Vlpianus, subvenit legi, ut non liceat mulieri etiam post sexagesimum diem servos manumittere ante finitam litem. Huius rei etiam vestigium est in *l. bona fides, ff. de pof. & in l. ut gradatim, de mun. & honor.* † Ex quibus, ut ad rem redeam, quia constitutio Divi Pij aperuissimis verbis sancitum est censum nullo modo creari posse, nisi verè in pecunia numerata præsentibus testibus, ac Notario, & in ipso actu celebrationis instrumenti, non autem prius recepto pretio, consequens est, ex pecunia debita legati, vel alio iusto titulo, & credita etiam ea lege, ut sua die non soluta census ex ea constituatur, censum validè constitui non posse: & si id fortè factum sit, censum veluti sub alia forma factum nullum, & illicitum esse, neque iudicis, vel iurisconsulti erit contra tam clara & aperta verba legis constitutionem moderari, & illi hanc exceptionem dare, & tutius est dicere, quod Vlpianus ait, *id quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.*

28 Et quod scribit Duard. *ind. quest. 6.* ideo hanc formulam censu sustineri, quia virtute illius dictionis ex nunc. censetur constitutus eodem tempore cum contractu mutui in pecunia numerata coram Notario, & testibus, & in ipsa celebratione contractus, egreditur fines quæstionis nostræ, quæ est de censu ex pecunia prius recepta constituendo, non de censu eodem tempore constituto, quo pecunia numerata est. Quo casu dummodo pretium iustum sit, & census rei certæ, & suis finibus designate imponatur, & cetera servata sint, quæ sunt de forma

contractus, recipi potest Duardi sententia, quia non reddita pecunia suo die, quod est arbitrio debitoris, & eius favorem continet, mutui datio resolvitur. *l. 1. & 5. de leg. commiss.* & remanet sola census constitutio, in quo cum pretium verè in pecunia numerata tempore contractus receptum sit, & reliqua servata sint, quæ ex forma Bullæ requiruntur, contractus validus iudicari debet. † Et licet Duardus putet in hac specie contractus pensionem non deberi, nisi post diem solutioni præstitutum, ego existimo inspiciendum esse quid actum. Nam si nominatim conventum est, ut non nisi à die, quo pecunia reddi debuit, redditus curreret, vera est Duardi sententia, quæ probari potest, ex *l. licta, ff. si error. per.* & quia hoc favorem venditoris continet. Si verò simpliciter actum est, ut ad diem pecunia non soluta census ex nunc esset super bonis debitoris impositus, vel si actum est, ut ex tempore contractus redditus curreret, puto redditum ab initio currere, quia ab initio contractus perfectus intelligitur, & venditor pretium habuit, & in suos usus convertit, & ideo census fructus parere debet etiam ab initio. *arg. l. 64. & 126. in prin. de verb. oblig. & ex Bellon. de pof. cor. qua incertis. l. 1. c. 194. n. 22.* Sed cum hic contractus suam formam habeat, nihil opus est æquitate ad eum sustinendum. Et comperi deinde ita sentire Roderic. *de ann. redd. l. 2. q. 14. n. 19. & 20.* Mastrill. *in dec. 103. n. 10.* & novissimè Fontan. *in dec. 130. n. 6.*

At in specie Rebelli, in qua forma deficere videtur, quia dolo venditoris factum est, ne integrum pretium tempore contractus numeraretur, alia videtur esse ratio, ne scilicet venditor ex sua fraude lucrum consequatur, quod ius abhorret. *l. 1. §. 1. ff. de dol. mal. except.* unde verisimile non est hunc etiam eventum Summum Pontificem comprehendere voluisse, ideoque puto contractum sustinendum esse, secundum Rebelli, & Scortia sententiam modò integrum pretium verè numeratum sit, & receptum, & cætera concurrant, quæ necessaria sunt ad constitutionem census. Idemque dicendum puto in ea, quam retuli, specie, in qua iustu universalitatis factum est, ut emptor integrum pretium non numeraret, tamen nullo dolo interveniente id factum sit, quia satis est, ut ex voluntate venditoris, & propter illius commodum emptor partem pretij prorogaverit, ut contractus ex bono, & æquo sustineri debeat. Nam, ut in actione de dolo venit id, quod interest, *l. arbitria. ff. de dol. ita etiam in actione mandati venire certissimum est ex l. 8. §. 6. & l. 2. §. qui mand. ff. mand.* & licet universalitatis dolo ab initio argui non posset, dolo tamen facit cum nullitate census obijcit ob non solum integrum pretium tempore contractus, quod eius mandato, & rogatu factum est. *l. 2. §. circa primam, ff. de dol. except.* id tamen apud Iudices obtinere non potui.

Et verò sanctionem Divi Pij ex bono, & æquo interpretationem suscipere posse constat ex eo, quod de cedula bancaria receptum est. Diximus enim multis locis vim numerationis obtinere, & datione illius formæ constitutionis satisfactum esse: licet quod ad verba attinet, contractus irritus videri possit. Quod quidem publice utilitatis causa receptum est, ut occurratur periculis, quæ in translatione pecuniæ contingere possunt: atque etiam quia interdum expedit contrahentibus nummos deponi apud nummularios pro solutione aris alieni, & ne in aliam causam convertantur, ut expendit Rot. & post tract. Cenc. *in dec. 103. num. 8.* Proinde merito ex æquitate, & propter utilitatem contractum receptum est, ut cedula bancaria vim numerationis in contractu census obtineret. † Cum enim leges ad utilitatem subditorum ferri debeant, & finis earum sit commune Reipublicæ bonum, ut constat ex *l. 25. ff. de leg. & multis ostendit Vasq. contr. illustr. lib. 1. cap. 1. nu. 24.* ideo in iis eventibus, in quibus noxias, & incommodas subditus esse constat, vel benigna interpretatione, vel constitutione optimi principis earum forma temperanda est, ne iniquitatem continere videantur, ut indicat, *d. l. & idem 11.* & congruenter huic rei, *d. l. 25. ff. de legib. nulla*, inquit, *iuris rati, aut æquitatis benignitas patitur, ut qua salubriter pro utilitate biniarium introducuntur, eas nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad severitatem, & in specie Rodriq. loc. cit.* ubi ait, hoc in arbitrio viri prudentis positum esse.

Atque ob eandem utilitatem, ut puto, receptum est, ut in censibus, qui titulo dotis transferuntur, quoad numerationem pecuniæ cesset Divi Pij constitutio, quia scilicet Reipublicæ interest mulieres dotes habere, ut nubere possint, & replere liberis civitates, *leg. 2. ff. sol. matrim.* Menoch. *lib. 4. præf. 190. n. 8.* & nos diximus *quest. 30. n. 44. & 49. n. 43.* ita ut verum non sit, quod ait Salas *in*

d. dub. 31. num. 1. vers. ego vero, nullum esse casum, in quo census sine ulla numeratione pecuniz, ubi Bulla Pij V. recepta est, validus sit, quia proculdubio isti duo casus excepti sunt, & ita D. Pius Siculis rescripsit, ut à nobis in eadem q. 59. observatum est, & fortasse etiam casus Rebelli, & ille, quem retuli excipiendi sunt; tamen si exceptis his duobus casibus, qui rescripto Pij V. continentur, tutius, & consultius sit semper vel servare ad unguem formam constitutionis, vel adire summum Pontificem, cuius est suas, & aliorum Pontificum constitut. declarare, & moderari, *l. ult. C. de legib. & Novell. 143. in princ. & Gudelino loc. cit. vel, ut ait Justinian. in d. Novell. 7. suis constitutionibus exceptiones dare.* Ut etiam abstinendum puto ab ea specie census, quam tuetur Duard. *in d. q. 6.* quia videtur continere pactum commissoriæ, quod est illicitum, *leg. 3. Cod. de pact. pign. & nos diximus q. 69.* Quod enim discrimen est, asperitate illius pacti adigere debitorem ad fundum, vel redditum super fundo alienandum?

Denique illud querendum est, quod omiseram, an sicut pro dote constituenda licitum est, censum constituere sine numeratione pecuniz, ut proximè dictum est, id liceat etiam pro restitutione dotis. Sanè inspecto iure civili, & ex natura contractus exploratum est id licere, quia nulla iuris civilis, vel naturalis regula in hoc genere contractus offenditur, ut demonstratum est, & constat ex Covarr. *variar. lib. 3. cap. 4. num. 6. & aliis citatis nu. 4.* & in specie Eman. *in dict. l. de cens. cond. q. circa fin.* ubi ponit exemplum in successore maioris, qui deficiente pecunia potest super bonis censum constituere concurrentem cum dote, quæ viduæ verè debetur, idque in Hispania usitatum esse, quod ibi constituitur Pij V. recepta non fuit. Id ipsum docet Molin. *de primog. Hisp. lib. 4. cap. 5. num. 5.* ubi ait hanc annui redditus constitutionem firmissimam esse, & semper à iudicibus executioni mandari solere, quod & multi sentiunt *in add. ad eund. eodem loco.* Ceterum tentari potest etiam post constitutionem Pij V. pro restituenda dote, quæ verè numerata est, censum sine nummis in favorem viduæ constitui, & cedi posse, quia non minor est favor restitutionis dotis, quam constitutionis, ut constat ex *d. l. 1. ff. sol. matr.* quæ ait *dotis causam semper, & ubique precipuam esse.* Id est, omni tempore, & tam ante, quam constante, & soluto matrimonio, ut ibi glossa notat, ut scilicet mulieres nubere possint, & parere liberos, ut dictum est. Quæ ratio locum habet tam in constitutione, quam restitutione dotis, ut expendunt Menoch. *loc. cit. Peregrin. de fideicom. art. 42. num. 5.* Fufar. *de fustit. quæst. 532. nu. 2.* & proinde, ut bona fideicommissi subiecta in subsidium alienari possunt pro constitutione dotis, *l. mulier. §. cum proponeretur, ff. ad Trebell. & aucten. rez que Cod. comm. de leg. ita etiam pro restitutione dotis alienari posse receptum est, ut alius auctoribus citatis tradit Fufar. loc. cit.* ubi ait hanc esse receptissimam sententiam, Gratian. *cap. 331. num. 17. & 28. Pascal. de virib. patr. potest. p. 2. cap. 7. nu. 77. & Fontan. de pact. claus. 7. gloss. 3. par. 14. n. 3. & 4.* ubi notat id etiam obtinere in fideicommissis matris, vel aviz. Quæ ratione etiam receptum est etiam pro restitutione dotis redditum annuum super bonis alienari prohibitis in subsidium constitui posse, ut tradit Molin. *loc. citato*, & plerique alii apud Cenc. *qu. 19. m. 33. ultima impress. & Duard. in d. §. 1. qu. 7. num. 32.* & nos diximus, & declaravimus *qu. 54. n. 25.* Quod etiam sensit Peregr. *in d. arc. 96.* Denique quia ipsemet D. Pius in diplomate ad Siculos declaravit eius constitutionem de censibus, quoad numerationem pecuniz non habere locum in assignandarum dotium casu, ut dictum est, quæ verba tam easum constitutionis, quam restitutionis, quæ sit ipsi mulieri, continere videntur. Nam si morte mulieris matrimonium solutum est, nullis relictis liberis, & maritus in solutionem dotis eius hæredibus redditum constitueret, non auderem dicere, ubi constituitur Pij V. recepta est, censum valere, quia non videtur hic casus assignationis dotis, qui exceptus est. Dos enim intelligi non potest, nisi alicuius matrimonii oneribus serviat, vel servire possit, *l. 76. ff. de inn. l. 4. ff. de pact. dot.* atque etiam quia hic cessat ratio, propter quam multa singularia favore dotis recepta sunt, quæ est ut mulier nubere possit, & parere liberos, *l. 2. ff. de iur. dot. l. 1. ff. sol. matr. l. 18. ff. de reb. auct. ind. possid.* & proinde consultius est curare, ut alia ratione dos solvatur, bonis scilicet in solutum datis, vel distractis, quod & ipsi debitori plerunquo utilius est, quàm cum redditibus certare fructibus prædiorum.

Q V Æ S T I O LXI.

An si pretium census ab emptore solum ab eodem recipiatur, census valeat.

S V M M A R I U M.

1. Emptor nummos venditoris facere tenetur.
2. Solvens ita ut statim recipiat, non liberatur.
3. Pretio soluto, & statim ab emptore recepto census non subsistit.
4. Census valet, cuius pretium statim ex liberalitate emptori redditur.
5. Census titulo donationis in alium transferri potest. Ut etiam titulo legari.
6. Census magni pretij quomodo paucis nummis possit consistere.
7. Census est nullus, cuius pretium statim ex pacto emptori restituitur.
8. Idemque est, si pars pretii reddatur.
9. Census nullus est, cuius pretium statim emptori redditur, etiam si non probetur id actum esse.
10. Fraus ex sola constitutione præsumitur in iis contractibus, in quibus exigitur numeratio.
11. Census nullus est, cuius pretium ab alio commodatum est numerationis tantum gratis.
12. Census sustinetur, licet pretium reddatur, si ex redactione venditor commodum sentiat.
13. Lex qui sic soluit, de solut. declaratur, & n. 16. an valeat.
14. Census an valeat, licet ex pacto pretium reddatur, si in rem venditoris vertatur, & num. 15.
15. Molina Theologi sententia censum valere.
16. Pactum, ut pecunia statim ex alia iusta causa reddatur non impedit dominij translationem.
17. Vendens domum, vel agrum statim ex iisdem nummis censum ab emptore emere potest.
18. Farin. responsum 201. declaratur.
19. Census nullus est, cuius pretium statim ex iniusta causa emptori redditur.
20. Usuras in sortem redigere illicitum.
21. Usura præterita oblata in sortem redigi non possunt.
22. Pensiones præteriti temporis in pretium alterius census vertere constitutione Pij V. prohibitum.
23. Census ex redditibus non solutis creatus an ex natura rei valeat.
24. Quid si redditus in pecunia numerata soluti sint, & recepti? Intrigial. sententia adhuc censum irritum esse.
25. Census ex pensionibus solutis, & receptis validus est, si iisdem nummi retro numerentur, & tradantur.
26. Auctoritas sententia ab hoc genere census abstinendum esse.
27. Debitor census potest res suas domino illius in solutum dare. Et valet datio in solutum, nisi ex coniecturis aliud videatur.
28. Valet census, cuius pretium apud emptorem depositum est.
29. Depositum non mutat dominium.
30. Contractus census perfectus, si emptor pretium auferret, vel retineret, qua actione succurratur venditori.
31. Inter emptorem, & venditorem census alii contractus licite celebrantur.

Q Via sæpè evenit, ut post celebratum contractum census emptores pretium, vel partem pretii recuperent.

perent, vel quia id contrahebentibus placet, vel quia eorum interest, frequenter dubitari contingit, an census ex hac cautela irritus sit, vel sustineri debeat. Et quidem pro nullitate census facere videtur, quia cum istiusmodi contractus sit vera emptio, & venditio, tenetur emptor non tantum pretium solvere, sed etiam nummos facere venditoris, l. 11. §. & in primis, & l. Julian. §. vnum, ff. de acq. emp. l. 1. ff. de rer. perm. quorum neutrum facere videtur, qui ita solvit, ut recipiat, ut constat ex l. qui sic 55. ff. de solut. cuius verba sunt qui sic solvit, ut recipiat, non liberatur quemadmodum non alienantur nummi, qui sic dantur, ut recipiantur. Et ex quo loco passim Scriptores dicunt eum, qui solvit, ut statim recipiat, quod solvit, non liberari, ut scribit Crot. in cons. 31. num. 7. Ruin. in cons. 144. num. 12. l. 4. Nevizan. cons. 50. num. 47. & alii apud Maurum de solut. c. 6. num. 16. & 17. Brillou. eod. tract. lib. 1. circa fin. Fenut. de moment. temp. c. 31. num. 5. & cap. 35. num. 4. & Paul. Bellon. de pecc. er. qua incantim, vel ex intervall. sine cap. 83. num. 1. & 5. lib. 1. Vbi docet id praesertim in censibus locum habere, in quibus cum exsanctione D. Pij V. integra pretium numeratio, & receptio requiratur, ut diximus quest. 59. num. 44. non intelligitur illi satisfactum, si integrum quidem pretium in ipso venditionis actu numeratum sit, sed totum, vel illius pars statim emptori restituatur. Quod etiam docere Navarr. in comm. de usur. num. 86. Boninsig. de cens. cap. 5. num. 6. Honded. in cons. 35. num. 15. l. 2. Mastrill. in dec. 262. num. 17. Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. qu. 2. num. 210. Cenc. de censib. quest. 50. impress. Taurin. num. 26. & Duard. in comment. dict. consue. Tit. V. §. 2. quest. 3. num. 2. & 3. quod tamen non semper verum est, & ideo puto aliquos casus separandos esse.

1 Primus est, cum celebrato rite contractu, & recepto integro pretio venditor liberet, & ex liberalitate pecunias emptori restituit: & hoc casu puto censum valere. Non enim impediatur translatio domini eius pecuniarum, quam quis sibi numeratam ex liberalitate statim solventi restituit, l. si quis duos, ff. de solut. l. si tibi, ff. de rob. cred. Bart. in d. l. qui sic solvit in fin. Soc. in d. l. si tibi num. 7. Jac. in l. Titia, num. 31. de verb. obl. Fenut. in d. cap. 31. num. 5. Mantic. de sac. & ambig. cap. lib. 18. tit. 6. num. 16. Gratian. discept. forens. c. 962. num. 39. & proinde cum nummi facti sint venditoris, dicendum est contractum ex hac causa improbari non posse. Quod etiam ostendi potest, quia possidet is, qui centum vendidit, illum in emptorem titulo donationis transferre nulla pecuniarum numeratione interveniente, l. si vero 37. §. si vero reddidit C. de donat. Molin. disp. 384. num. 1. Azor. lib. 10. cap. 4. in princ. Frideric. Martin. de iur. cons. cap. 3. num. 2. Ioseph. de Sell. dec. 68. num. 32. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 6. num. 6. ut etiam titulo legati, quod donatio quaedam est, redditus in alium transferri potest, l. 1. §. ut sit ff. de ann. & mensur. legat. Mastrill. 24. Gregor. quest. 5. num. 185. & 187. Cenc. in quest. 14. num. 9. & nos alij citatis diximus quest. 43. num. 3. & 6. Quia ratione potest census magna quantitas valide constitui, & parva interveniente pecunia, si illa saepius numeretur, & restituatur emptori, ut si census sit aureorum mille, centum aureis tantum creari potest, si decies numerentur, & ex liberalitate decies a venditore reddantur emptori: nec ex hac causa census invalidus censeri potest. Nam, & hac ratione debitor magna quantitas paucis nummis numeratis, & illis toties ex liberalitate a creditore restitutis se a toto debito poterit liberare: & censetur hoc casu verè integram humanam numerasse, & solvisse ex dict. l. si quis duos, in qua id docent Bart. & Cast. num. 2. qui notat Notarium posse conficere instrumentum de vera solutione totius summae absque metu falsitatis. Quam cautelam tradunt DD. in d. l. singularia, ff. si cert. pet. Cepoll. in ead. 31. & Fenut. in d. cap. 33. num. 6. quod tamen admitti non debet, si fieret in praedictum tertij, ut notat idem Castrensis. loc. cit. & Cagnol. in dict. l. singularia, in fin. Gerard. de Petra sanct. singul. 26. num. 1.

2 Secundus casus est, quando integrum quidem pretium numeratum est, & receptum, sed statim, vel paulo post ex pacto, & conventionione praecedenti restitutum est emptori, & hoc casu census invalidus est, quasi nullo soluto pretio, & consequenter non servata forma constitutionis D. Pij, quia qui solvit eo pacto, ut statim recipiat, non censetur solvere, d. l. qui sic solvit. de solut. ut notant Fulgos. in d. l. si tibi pecuniam, num. 3. ff. si cert. pet. Tiraquell. in leg. si nquam, vers. susceperit liberus, num. 175. Fenut. Maurus, & alij citati num. 2. Gratian. cap. 713. num. 36. ut non videatur cepisse, quod non est permanentum, l. aliud, 79. de

verb. signif. & in specie docent Navarr. Boninsig. Honded. Bellon. & alij, quos recensui num. 3. quibus consentiunt Rebell. lib. 10. quest. 6. numer. 9. quia, inquit, hoc est, set legem illudere, & Vgolin. de usur. cap. 51. §. 1. in fine, ubi notat huiusmodi censum velati nullo prorsus soluto pretio maiorem iniquitatem, & usuram continere, quam mutuum cum scenore, quia debitor saltem sortem donum detulit, ex qua potest suis necessitatibus consistere.

3 Et extenditur hic casus, ut locum habeat etiam, cum pars pretij ex conventionione retrahitur. Nam cum pro ea parte, quae detrahitur, vel retinetur, pretij quantitas minuatur, l. eos, §. cetera, vers. nam si quid huiusmodi, C. de usur. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 17. in princ. consequens est, integrum pretium solutum non esse, & proinde censum nullum, & illicitum esse, qui ex forma dictae constitutionis non nisi integro soluto, receptoque pretio constitui potest, ut notant Rebell. loc. cit. Honded. in cons. 25. num. 33. lib. 2. Vgolin. dict. tract. cap. 51. §. 1. numer. 1. Gratian. discept. forens. cap. 588. num. 1. & alij, quos recensui dict. quest. 59. num. 44.

4 Tertius casus est, quando post celebratum contractum census statim, vel paulo post pretium restitutum est, vel illius pars, nec constat id ex praecedenti conventionione factum fuisse, & hoc casu etiam census invalidus est, veluti nullo pretio, vel non integro pretio soluto venditori, ut tradunt iidem Honded. in d. cons. 35. num. 42. Mastrill. in d. decis. 262. num. 19. & 28. Vgolin. de usur. cap. 51. §. 1. num. 1. in fin. his verbis. Non etiam si numeretur, & paulo post restituatur, & idem Cencius in dict. quest. 50. nu. 26. & Duard. in dict. quest. 3. num. 7. Quia in his contractibus, in quibus necessaria est pretij numeratio, & traditio ad vitandas fraudes, sufficit probare restitutionem pecuniae illico, vel paulo post subsecutam fuisse: fraus enim ex sola restitutione praesumitur, ut in cessionibus nominum, & actionum docet Bart. in l. per diversas, num. 17. Cod. mand. & ibi Bald. quest. ult. Alex. in cons. 22. lib. 1. Purpurat. in d. l. singularia, num. 128. & Bologn. num. 114. Bertazz. claus. 34. glo. 8. num. 3. Cardin. Mantic. de sac. & ambig. convent. lib. 18. tit. 6. num. 16. Farin. de falsit. & simulat. qu. 154. num. 54. & in specie census tradunt Honded. Cenc. & Duard. loc. cit. Mastrill. in d. dec. 262. nu. 25. & Cyriae. controvers. 547. num. 10 quia ex brevitate temporis praesumitur, ita ab initio conventum fuisse, ut iidem auctores notant, & Beilon. in d. cap. 83. numer. 5. & Baldus probat loc. cit. ex l. si ventri, §. ultim. ff. de privill. cred.

5 Quod multo magis locum habet, si quis alius ditis causa, & ut Itali loquuntur per nostra, pecuniam commodet, ut intervenisse videatur, & deinde recipiat. Hac enim facta, & imaginaria est, non vera solutio, quia commodans tempore dominium pecuniae retinuit, l. 8. ff. commod. & ita tradunt Paris. in cons. 86. num. 3. lib. 3. Maur. loc. cit. & Sigismund. in d. quest. 1. num. 211. & probatur ex l. 3. in fin. & l. 4. ff. eod. quae ait, saepe etiam ad hoc commodantur pecunia, ut ditis gratia numerationis loco intersint, id est ut notat hic Dion. Gothof. ut satisfiat solemnitatibus legis: vel ut Parisius ait loc. cit. ut pecunia appareat intervenisse, & Notarius in instrumento afferere possit pecuniam numeratam fuisse.

6 Quartus casus est, quando post perfectum contractum census pretium, vel pars pretij ipsi emptori restitutum est, nullo praecedente pacto, ut id fieret: sed ex ea restitutione venditor census utilitatem, & commodum sensit: veluti si ex eadem pecunia solvit id, quod ex alia iusta causa debebat emptori census. Et hoc casu census validus est, & comprobari debet, quia quae ex factis post sponte fiunt in hac materia, contractum rite, & pecunia verè interveniente factum irritum non faciunt, ut censuit Rota post Cenc. in dec. 187. in fin. & eurlus in d. dec. 527. n. 4. & 5. & decis. 334. n. 6. quas refert, & probat Cencius in addit. d. quest. 58. numer. 38. & quest. 50. numer. 26. & Duard. in d. quest. 3. num. 8. Nam potuisset venditor eam pecuniam alteri creditori dare. Atque ita declarandi sunt secundus, & tertius casus, in quibus dicitur census non valere, ut scilicet procedant, quando ex illa restitutione pecuniae venditor census nullum commodum percepit.

7 Neque obstat d. l. qui sic solvit. de solut. quia accipiendus est, quando pecunia sine ullo commo dō eius, qui accepit, ad solventem ex pacto revertitur: non autem quando restituta pecunia ex ea commodum sensit, ut

si debitum exolvit, vel nummos in alios usus convertit. Hoc enim casu nummi sunt accipientis, ut constat ex d. l. si tibi, de reb. cred. & tradit Bart. in d. l. qui sic solvit. Bald. Casirens. Alex. Dec. in d. l. si tibi. Fernus. in d. cap. 33. n. 4. in fin. & alii in d. dec. 123. num. 4. post tract. Cencii & in d. dec. 187. in fin. & novum dominium emptori, cui facta est restitutio, in his terminis queritur l. 33. §. ea lege, ff. de donat. C. l. si quis duos, de solut. Mont. dec. 2. num. 2. proinde cum verè pretium fiat venditoris census, tamen si ex alia causa ad emptorem revertatur, dicendum est satisfactum esse formæ, & contractum validum esse.

14 Quintus casus est, quando venditor census ex restitutione eius pecuniæ commodum quidem sensit, veluti si ex pecunia debitum exolvit, quo emptori obstrictus fuit, id tamen ante contractum inter partes conventum est, ut fieret, quia non aliter emptor redditarum empturus fuit. Et hoc casu quasi non soluto pretio, & nunquam in dominium venditoris ea pecunia transierit, censum saltem in foro externo irritum esse sensit Navarr. in d. comment. de usur. num. 88. Uirgin. de Boccas. in lib. de societ. offic. num. 64. & lib. de censib. par. 1. num. 52. Azor. d. lib. 10. cap. 8. num. 1. Sigismund. Scacc. loc. cit. num. 212. & 223. Bonacin. de contract. disput. 3. quest. 4. punct. n. numer. 21. vers. quint. sequitur. Gratian. discept. forens. lib. 4. cap. 692. num. 24. Cenc. in d. quest. 48. add. num. 24. Duard. in d. qu. 3. num. 21. & Joan. Bapt. Scott. ad Jurell. constat. Pontific. theorem. 262. vers. quid si huiusmodi, & vers. oppositum, ubi ait neque etiam in foro interno valere, quamvis post contractum, cum res sit dubia, id dissimulari possit. In hanc etiam sententiam propensior est Emin. Pater Ioan. de Lugo disp. 27. sect. 5. nu. 90.

15 Et nihilominus magis placet contraria sententia, censum scilicet validum esse, quia hoc casu etiam verè alienauit nummi, & hanc venditoris census, licet illos ex pacto, & conventionem statim ex alia causa reddat emptori, ut patet manifestè ex l. si tibi, ff. si cert. pec. C. l. 33. §. ea lege, ff. de donat. quæ in similitere specie ait iisdem nummis retro traditis novum dominium dari. Quamobrem ita videtur sentire Rota post Cencium in dec. 130. in fin. & dec. 136. nu. 9. & 187. in fin. vers. neque in hoc casu & etiam in dec. 32. post addit. Cenc. ubi dicitur hoc Romæ rem ordinariâ esse, & rursus in dec. 131. num. 10. quæ secutus est Cencius in addit. d. quest. 48. num. 38. vers. si quis ducens, idem sensit Milan. in dec. 2. num. 66. lib. 2. Mastill. d. dec. 262. num. 45. Philipp. Faber. quest. 2. disp. 47. num. 337. & inter Consilia Farinaei respondit Anton. Cernus Advocatus Roman. conf. 201. num. 5. & 12. ubi alias decisiones eiusdem Rotæ recenset. Idem sensit Molina Theologus in d. disput. 390. num. 6. Si vero, inquit, emptor integrum pretium traderet conventionem factam, cum venditore census, ut continuo ex illo solveret partem, quam illi debebat, certe non auderem id damnare, quoniam emptor verè solveret in pecunia numerata integrum valorem census coram tabellione, & testibus: quod autem ea intentione, & pacto solvas, ut idem quod verè debet eidem emptori solvas, ut venditor revera teneat, certe nihil mali, vel fraudis continet. Hæc Molina. Quibus addo interdum expedire venditori, ut id fiat: cui scilicet utilius sæpe est hac ratione debitum exolvere, ad cuius solutionem captus pignoris, utique cum dedecore, & sumptibus distractis urgeri potuisset. Cur non igitur potius sustinebimus contractum? Neque ab hac sententia omnino alienus est Emin. de Lug. loc. cit. tamen si consilulat ne hæc conventio contractui census inferatur, sed seorsim fiat & independenter, quod fieri solet. Imprudentis enim esset id interere contractui, ex quo litis occasio omni posset, & de validitate contractus disceptandi.

16 Neque obstat, quod pecunia ea lege, & conventionem numerata sit, ut ex illa debitum præcedens statim exolveretur, quasi non videatur emptor solvere, quod statim est recepturus d. l. qui sic solvit, de jur. quia hoc verum est, quoties sine causa, vel ob iniustam causam pecunia statim recipitur: quoties verò ex alia iusta causa pecunia redditur, ut procul dubio est causa exolvendi veri debiti, conventio illa non impedit translationem domini, neque locum habet regula d. l. qui sic solvit. Quod constat aperitissimè ex d. l. qui id, quod §. ea lege, ff. de donat. cuius verba sunt ea lege donationis causa pecunia numerata, ut statim donatori mutuo datur, non impeditur domini translatio, ac propterea iisdem nummis donatori creditis novum dominium in his queritur. Id etiam probat verus elegans in d. l. 20. ff. si cert. pec. ubi Iulianus in fin. ait benignius esse utrumque valere, id est donationem & mutuum, quod sine translatione domini fieri non potest. Et ita sentiens Bart. & alii auctores relati num. 10. qui declarant de

Etiam qui sic solvit, non habere locum, quando is, qui pecuniam prius accepit, & statim restituit, ex illius restitutione commodum accepit, veluti si ex restitutione pecuniæ alium obligatum habet d. l. si tibi. Nam l. qui sic solvit nominatim loquitur de solutione facta ea lege, ut statim pecunia recipiatur, ut indicat dictio illa, sic, & inter alios explicat Felin. in cap. debitores, num. 5. de iurjur. & Fernus. loc. citat. lal. in d. l. si tibi, num. 10. Mont. in dict. dec. 2. num. 28. & 31. unde cum Bartolus, & alij omnes sentiunt id non habere locum, quando ex restitutione pecuniæ quis commodum consequitur, & hoc casu pecuniæ dominium transferri: sanè id sentiunt, quando ex pacto, & conventionem pecunia soluta est, ut statim reddatur: & ideo pactum huiusmodi non impedit translationem domini ipsius pecuniæ, ut probatur in dict. l. si tibi, & in d. l. qui id, quod §. 1. de donat. Quare licet in specie, de qua agitur, pecunia ea lege solvatur, ut statim recipiatur, quia tamen redditur ex iusta causa, nimirum, ut venditor solvat, quod debet, conseqens est nummos licet per breve tempus eius fieri, & emptorem ex parte sua implevisse contractum, id est, nummos secille venditoris, l. ex empto, §. 2. ff. de act. empt. d. l. ff. de rev. permut. & propterea hoc lapsesse, ut formæ constitutionis satisfactum videatur: Quod in decisionibus relatis censuit Rota, & præsertim in dec. 355. coram Emin. Mellino, ubi inquit nullam hic simulationem intervenire stante veritate crediti, est enim inquit, recordandus quod creditor, qui non potest consequi solutionem a suo debite, proferat ei dare ad censum, vel ad societatem officii pecuniæ, ut cum eis sibi satisfaciatur: neque ex hoc resultat simulatio, neque sit aliquod præiudicium ei, qui dedit pecuniam ad censum, vel ad societatem officii. Hanc igitur interpretationem ex iure civili recipit constitutio D. Pij, cuius correctio tacijsè iudici non debet. Et sanè si in hoc evenit census irritus esset quasi non soluto pretio, irrita etiam esset debiti præcedentis liberatio, quod videtur absurdum, & utriusque contracti incommodum. Et proinde utilius est dicere, cum Iuriconsulto in d. l. si tibi, ff. si cert. pec. utrumque valere, id est, constitutionem census, & liberationem debiti præcedentis.

Sed postea animadverti Cencium in additionibus dict. em. 48. num. 26. vers. licet iurem, priorem sententiam sequi, censum scilicet non valere, at Mastill. in d. dec. 272. non loquitur in terminis constitutionis Pij V. Denique perpeffis rationibus Em. P. de Lug. existimo Navarr. Uirginii, & aliorum sententiam tutiorem esse, & magis congruere mentis constitutionis. Admissa enim secunda opinione, quam dixi mihi magis placuisse, facile circumvenitur constitutio Divi Pij: ob id frustra vetitum est ex debito præcedenti censum creari, posset enim facile creditor offerre pecuniam præsentem debitori suo pro censu creando, cum eo tamen pacto, ut statim ex eadem pecunia debitum solveret, quod re ipsa idem omnino esset, ac si censum novum emeret ex debito præcedenti.

Neque obstant d. leg. qui id, quod §. 1. de donat. C. l. 20. ff. de reb. cred. Et similes, nam hoc ius receptum est, quia in his speciebus non sit fraus alicui legi, & nulla offendi potest constitutio. Non enim lex vetat donare, vel accipere mutuo: sed admilla hac sententia secunda, facile eludi potest constitutio Pij V. Et ideo recipi non debet l. ff. de leg. 1. non dubium, C. ced. l. 4. §. pen. ad S. C. Maced. Nunquam enim leges ita interpretanda sunt, ut sit in facultate contrahentium, qui legibus obtemperare debent, eas eludere, ut egrogè tradit Valenz. conf. 62. num. 22. & 23. Merend. de caniv. mundin. cap. 2. num. 54. Et multo minus ea locunda opinio recipienda est, cum novus census præsentis pecuniæ creatur ea lege, ut statim recipiatur in solutionem reddituum census præcedentis, quia hoc magis, & expressius prohibetur, ut dixi n. 2. & nominatim etiam cautum est constitutionis Nicolai V. ut tradit Petr. Gregor. de censib. qu. 5. n. 2. & Mastill. in addit. num. 253.

17 Quæ ratione si quis vendit domum, vel agrum præsentis pecuniæ, & iisdem nummis statim ab ipso emptore domus, vel agri censum emit, dicendum est utrumque que contractum valere, id est & venditionem domus, vel agri, & constitutionem census, quia hic verè pretium in pecunia numerata intercedit, & recipitur, quod sufficit, ut pecuniæ dominium primò in venditorem domus, & deinde in venditorem census transferatur d. l. qui id, quod §. 1. & d. l. si tibi, si cert. pec. ubi dicitur utrumque contractum valere: & in specie docent Cenc. in d. qu. 48. num. 22. & 23. Bellon. de postest. cor. cap. 84. nu. 6. & Duard. in d. 5. 3. in fin. & in re fore simili sensit Rota post Cenc.

ciunt in dec. 2. num. 3. & in dec. 527. num. 5. vers. vel secundo. Quamvis nulla interveniente pecunia census ex pretio præditi venditi constitui non possit, & nihil ultra pretii sortem exigi possit, nisi quatenus patitur æquitas l. curabit, Cod. de act. empr. ut scribit idem Cencius loc. cit. num. 25. & nos scripsimus qu. 43. n. 19. & 20.

18 Neque est contrarium, quod respondit Farinac. in d. conf. 201. num. 58. & 59. nimirum censum illum, quem Advocatus ille Romanus tueri mitebatur invalidum esse, & factum in fraudem usurarum, quia supponit Farinacius illius census emptorem, quamvis pretium coram Notario, & testibus numerasset, illud tamen paulo post recepisse, non quidem pro solutione eiusdem quantitatis sibi verè debite ex alia causa, sed ut loco pretii epochas nominum debitorum venditori daret, idque facti serie, & circumstantiis satis probari, quod est illicitum, & in fraudem constitutionis D. Pij. Neque enim nomina debitorum in pretium census cedi possunt, ut ex Feliciano, & Cencio diximus qu. 59. num. 27. & tanquam verum supponit Farinac. in citat. & in d. conf. Oliver. Beltram. num. 30. & 36. tamen Rota in d. dec. 527. nu. 5. quæ est dec. 131. post addit. Cencii coram D. Rembalda in illa causa pro validitate contractus pronuntiaverit, quia vitium est probationis, & coniecturas, quæ in arbitrio iudicis positæ sunt leg. 2. ff. de testib. ad arguendam simulationem sufficientes non fuisse. Et ita accipiendæ sunt, quæ de hac ipsa re scripti qu. cit. num. 38.

19 Sextus casus est, quando pecunia ex pacto restituitur ad dissolvendam obligationem debiti præcedentis, quod ex injusta causa, vel ex forte, & utitur illicitis constitutum est; & hoc casu puto censum nullum esse quasi non soluto integro pretio. Necessè enim est, ut venditor census, idemque debitor, utilitatem, & commodum capiat ex restitutione pecunie pro ea portione, quam retro restituit. Vt enim si sine causa pecuniam sibi solutam statim ex pacto reddidit, non dicitur illi solutum, ut indicat leg. 2. Cod. de act. empr. illis verbis quasi debitum is esset, neque pecunie dominium in eum translatum esse d. l. quis sit soluto; & solutio habetur pro non facta, ut inquit Castrensis in d. l. si tibi in fin. ita prout si plus, quam debuit, restituit, id, quod plus restituit, non dicitur illi solutum, nec illius partis dominium illi quæsitum esse; & consequenter cum integrum pretium solutum non fuerit, census nullus, & usurarius censeri debet, veluti non servata forma constitutionis, quæ iubet, ut non nisi integra soluta pretio census creari possit, ut dicitur num. 8. & alius locis; t. sit cum pecunia ita datur pro pretio census, ut statim recipiatur in solutionem usurarum, nihil aliud agitur, quam ut usuras in sortem convertere, ne sint steriles, quod est illicitum, & improbum foris leg. 20. Cod. ex quib. caus. infam. irrogat. l. ult. Cod. de usur. Haymenop. lib. 3. tit. 17. Cuiac. in l. 20. cod. tit. & Donell. in d. l. ult. & multi apud Garbam in decis. 24. num. 15. & nos diximus quæst. 5. num. 3. t. Et licet glof. in d. l. ult. sentiat usuras præteritas in præsentia obliatis possederigi in sortem, si ex alia causa concedantur debitori, qui solvere veluti ex mutuo quis, ut ait, duo actus hic interveniunt; solutionis scilicet, & mutui dationis eiusdem pecunie, quam ut potest creditor alteri mutuum dare, ita & ipsi debitori, qui solvit d. l. singularia, quæ ait, quod in duabus personis recipitur, id in una recipiendum esse. Hanc tamen cautelam merito rejiciunt Bald. & Salic. in d. l. ultim. & Castrenf. num. 1. Intrigliol. de censib. quæst. 48. nu. 4. VVesemb. conf. 72. num. 7. lib. 2. & Alphonsi Narbon. tit. 18. leg. 13. glof. 1. num. 36. & in quadam Romana Rota inter noviss. omn. decis. 301. num. 10. propter fraudem, quæ hic manifestè deprehenditur. Nec obstat regula d. l. singularia; quia ibi nulla fraus, vel captio deprehenditur in necem debitoris. Quod maxime ad hanc speciem pertinere videtur.

20 Hic verò opportunè queritur, an pensiones præteriti temporis in alium censum converti possint. Et tanè cum ex redditibus præteriti, vel futuri temporis novus census constituitur, competitur est hoc genus contractus nunc illicitum esse, & sanctione eiusdem Pontificis prohiberi, sive super eadem re, sive super alia, & sive ad favorem eiusdem, vel alterius personæ ab eo suppositæ constituitur, ut constat ex d. constit. §. 4. & notant Felician. de censib. lib. 1. c. 3. num. 10. & cap. 9. num. 16. Navarr. in comm. de usur. num. 94. Boecat. de censib. par. 1. num. 10. & par. 3. num. 23. Mastrill. ad Gregor. quæst. 5. num. 253. & alii apud Cencium in d. quæst. 48. num. 16. quibus accedit Lop. de negotiat. lib. 1. cap. 59. vers. tandem ad vertendum. Ugolin. de usur. cap. 51. §. 1. num. 2. Molin. disp. 390. nu. 10. Salas dub. 11. & alii apud Storium theorum. 270. de sci-

21 licet, ut ait, per censum incrementis debitor ad impiam redigatur.

22 Sed an subducta constitutione D. Pij, & ubi illa recepta non est, valeat census, qui ex redditibus, & pensionibus alterius census non solutus constitutus est, non una est omnium sententia. Nam hoc genus census illicitum esse sentiunt Papon. lib. 12. tit. 7. arres. 11. ubi refert ita sepe iudicatum fuisse. Quod etiam scribit Reduff. ad constitutiones Regias, tit. de constit. reddit. nu. 1. glof. 5. Petr. Gregor. de censib. qu. 5. nu. 38. Gudelin. de jur. noviss. lib. 3. cap. 11. in fin. Intrigliol. loc. citat. Felic. in d. cap. 17. in fin. vers. septimam conditionem, & Rot. post Cenc. in dec. 399. in fin. coram D. Manzanedo, qui ait etiam sublata constitutione Pij V. huiusmodi census vitiosum esse, & Republicæ maxime perniciosum. Sed contrariam sententiam amplexi sunt Bonius in lib. de censib. art. 11. num. 28. & idem Molina in qu. 390. in fin. Azor. d. lib. 10. cap. 14. quæst. 1. & Salas loc. cit. Salon. art. 3. de censib. contr. 17. condit. 8. num. 6. ubi dicitur hoc genus census iure natura non prohiberi; idem sentiunt auctores Siculi Anton. de Ball. super pragmat. Alphonf. Regis quæst. 6. num. 1. Milan. in d. dec. 8. num. 547. & seq. Mastrill. ad Gregor. in d. qu. 4. num. 252. Faustus in suo spec. disp. 18. quæst. 32. Dian. tract. de contract. ref. 44. vers. ex quo sequitur; Marius Garba in d. dec. 24. num. 34. ubi ait adversus Intrigliolum in d. qu. 48. esse communem omnium resolutionem, & Marius Muta in dec. 73. num. 8. vers. tamen pro veritate; Avendan. de censib. cap. 18. num. 11. & 12. Cancer. variar. resolut. part. 2. cap. 1. nu. 186. & novissime Ioan. Grivell. in dec. 103. nu. 3. & 13. ubi refert ita iudicatum; & Duard. in §. 4. qu. 38. Quod probatur, quia subducta constitutione Pij V. debitum verum in pretium census converti potest, ut respondit Paris. in conf. 76. num. 30. lib. 4. & in specie dicunt Mastrill. loc. cit. Duard. in d. qu. 38. num. 7. Atque etiam quia potest debitor reddiditum seorsus in solutum dare creditori, elegant. ff. de pign. act. l. si prædium, Cod. de evict. & aliis; ergo etiam in hoc inspecto iure communi jus redditus ex hac causa in creditorem transferre. Ex quibus puto hanc sententiam verè esse.

23 His consequenter dicendum est, an solutus præteriti temporis pensionibus in pecunia numerata, & in eadem nummis statim traditis, & numeratis debitoris in pretium novi census contractus valeat, vel sit illicitus, & contra formam constitutionis Pij V. Et sine inspecto iure naturali, & civili hoc genus census valere compertum est ex his, quæ proximè diximus. Sed inspecto iure constitutionis D. Pij videtur censum constitutum non posse ex redditibus decursis numerari, & iterum receptis, ne scilicet via fraudibus aperiatur, contra l. non dubium, C. de legib. & l. in fundo, ff. de rei vindic. & l. ult. Cod. de usur. quæ ait, ut nullo modo usura usurarum exigantur, & ne quod directè prohibetur, indirectè fieri valeat, lentur. Cod. si mancip. ita ven. l. si dubus, ff. de neg. gest. ex quibus ita sentit Intrigliol. in d. qu. 48. nu. 4. & 7. ubi notat id maxime recipiendum esse, si aliqua urgeat sceleris suspicio ex persona creditoris, ut si forte solutus sit foretari. Quod iam adnotaveram qu. 88. n. 9. quæ licet ordine posterior sit, est tamen prior tempore, quia ut dixi initio qu. 42. nihil de censibus scribere mens erat.

24 Sed hæc Intriglioli definitio refelli videtur ex his, quæ diximus hæc ead. quæst. nu. 12. & 15. censum scilicet validum esse, ex cuius pretio venditor statim, vel paulo post eidem emptori solvit, quod illi verè debeat. Et in specie censum, qui ex pensionibus iam solutus constitutus est, si creditor eisdem nummos numeret, & tradat censuario coram Notario, & testibus validum esse, neque constitutione Pij V. prohiberi docent Navarr. in d. comment. de usur. num. 94. Less. lib. 2. cap. 22. num. 87. Azor. d. cap. 74. Ioan. de Salas in d. dub. 11. vers. octava conditio, & quæ communem esse testatur Bonacin. in d. qu. 4. punct. un. num. 40. Scacc. d. lib. de commerc. §. 7. glof. 2. num. 54. & sequitur Duardus in d. qu. 37. nu. 5. qui id verum arbitratur, etiam si venditor census pensiones emptori solvat mox recepturus in augmentum census, seu novi redditus constitutionem, quia licet ex iure civili non censetur solvere, qui ita solvit, ut mox recipiat d. l. qui sic ff. de solus. hæc tamen lex, inquit, debet intelligi, quando in fraudem legis id fieret, & solutio ficta esset: licet verò si realis est, & verè sit in satisfactionem debiti omni dolo, & fraude cessante. Quod genus census licet ex subtilitate iuris probari possit, quando res inter bonos agitur, & fraus omnis abest, quia tamen vix explorari potest, quando sincerè, & sine fraude res gesta est, & ut inter bonos agere oportet, nec Duardus id satis explicare potuit, & periculum sit, ne hæc ratio

ne fiat, quod sanctio Pontificis fieri vetat, existimo minus Intriglioli sententiam suadendam esse, & ab hoc genere contractus abstinendum fore; & præsertim quando ipsemet creditor redditum numerat debitori pecuniam ad novi census impositionem, ut statim eandem pecuniam recipiat pro solutione reddituum sibi ex priore cõsu debitorum. Hic enim maior fraudis suspicio intorcedit, quam si ipsemet debitor prius ex propriis nummis redditus præteritos solvat, cõsẽmque mox recipiat in pretium novi census, quia quando ipse propriis nummis redditus præteritos solvit, & mox recipit in pretium novi census, pecuniam habuit, & retinet; quando verò creditor censum numerat, ut recipiat, nihil erat, vel remanet penes censuarium, qui necessitate pecunie pressus cogitur ex redditibus præteritis novum onus suis rebus imponere, & proinde minus liberè contraxisse videri potest.

17. Sand licet pro redditibus decursis, vel futuris super eadem re, vel aliis censum creare, vel alium redditum in solutum dare prohibitum sit, res tamen alias veluti agrum, domum, merces in solutum dare domino census; & creditori nullo iure prohibetur, ut iudicatum refert Joan. Papon. *loc. cit.* & (ni fallor,) censit Virgin. *in d. part. 1. no. 10.* & alij, qui monent dominum census, ut Salviano interdicto, & aliis remediis iuris cogat debitorem reddituum ad solutionem. Nam & id aliis creditoribus concessum est, ut dixi ex *d. elegant. de pign. act. l. 1. Cod. de evict.* & constat etiam ex *l. 46. §. 1. de solut. l. non omnia, in fin. de reb. cred. l. 15. ff. de re iudic. l. 1. Cod. si in causidic.* & nos alio loco diximus. Qua ratione nihil vetat redditum iam constitutum pro pensionibus decursis in solutum dare, quia in alienatione census iam constituti non requiritur pretij numeratio, ut censuit Rota post Cencium *in dec. 136. numero 4.* Quod tamen accipiendum est, nisi ex coniecturis dato in solutum in fraudem usurarum facta appareat, ut in dationibus in solutum, quæ ex alia causa fiunt, & aliis venditionibus receptum est *ex cap. illo vis, de pign. l. 1. cap. ad nostram de emptio. l. vendit.* & in specie notat Papon. *in d. art. 11. in fin.*

28. Sepimus, & ultimuscasus est, cum pretium, quod in ipso emptionis actu numeratum est, & à venditore receptum, statim, vel paulo post emptori dimittitur non pro solutione quantatis sibi debite, sed ex causa depositi, vel alterius contractus in gratiam ipsius venditoris, exempli gratia, ut ex ea pecunia emptor census solvat æs alienum venditoris, ut in hac civitate non raro factum est. Et puro hoc casu censum validum esse. Hic enim verè pretium numeratum est, & receptum à venditore, ideòque nummi illius facti sunt, & satisfactum est formæ constitutionis, & depositio pecunie apud ipsum emptorem census non resolvit priorem solutionem; & Neque pecunie dominium mutat,

29. *leg. licet 17. ff. de pign. l. 3. ff. de commod. Ruin. in dict. casu. 144. num. 14. lib. 4.* sed remissio pecunie fit ex alia causa, & quidem utili ipsi venditori census, ut scilicet illius creditores dimittantur, & ipse liberetur, vel ut res aliena ematur ex ea pecunia, vel aliud fiat iuxta formam mandati, ut in specie censit Rota post tractatum Cencij *dec. 427. numero 12.* & ipse Cencius *in addit. dict. quæst. 50. numero 28. vers. maxime si hoc resistitur.* Nam & potuisset apud alium deponere veluti apud camplorem *dict. leg. singularia, quæ ait (repetam enim) quod in duabus personis recipitur, & in eadem persona recipiendum est; & placuit eidem Rote in dict. dec. 333. in fin. & Cencio loc. citat. numero 23.* ut potuit pretium alteri solvi, & numerari iussu venditoris *leg. ultim. ff. quod iuss. leg. 3. §. sed si debitorem, ff. de donat. inter vir. l. uxor. Surd. in cons. 82. numero 2.* & in terminis Cencius, & Duardus, quos retuli *quæst. 69. numero 61.* & Quamobrem si forte emptor census, qui post perfectum contractum pecunias titulo mandati, vel depositi recepit, deposito abuteretur, vel silem mandati violaret, non ideo minus contractus census maneret, & consisteret; nec propterea posset venditor agere actione ex vendito ad pretium, vel discedere à contractu census, quia cum emptor pretium verè solverit, statim ab hac actione liberatus est *leg. pecuniam, 79. illis verbis, efficiam, ut tu statim libereris, & leg. qui pendentem, 25. ff. de act. empt. l. argum. leg. qui rei, §. arcam, ff. de verb. obligat.* Sed agere tantum poterit actione mandati, vel depositi ad id, quod interest *leg. 2. Cod. de pign. l. 3. ff. de in lit. in can. leg. 8. ff. mandas. & nos diximus quæst. 33. num. 6.* ut etiam agere posset furti, si forte emptor ei pecuniam solutam furto abstulisset, ut ex Baldo, Alber. Corneo, & aliis tradit Mon-

30. quemadmodum si aliam quamlibet rem suam illi retineret, *d. leg. 25. in fin. de act. empt. l. 1.* Qua ratione defendi potest contractus census, si forte ex intervallo illius venditor aliquid emat ab eodem emptore, puta gemmas, vel quid aliud indidem nummis, quia hic novus contractus est, & speciem, & formam novi contractus habet, & proinde dicendum est utrumque valere, nisi probetur ita partes ab initio convenisse, ut indicat *lex. 16. ff. de neg. gest. & respondit Cyriac. in dict. contro. 547. num. 39. & 36.* Neque enim ex eo, quod censum celebraverint, illis vitium est alios inter se contractus celebrare, qui nihil connexum habeant cum contractu census.

quemadmodum si aliam quamlibet rem suam illi retineret, *d. leg. 25. in fin. de act. empt. l. 1.* Qua ratione defendi potest contractus census, si forte ex intervallo illius venditor aliquid emat ab eodem emptore, puta gemmas, vel quid aliud indidem nummis, quia hic novus contractus est, & speciem, & formam novi contractus habet, & proinde dicendum est utrumque valere, nisi probetur ita partes ab initio convenisse, ut indicat *lex. 16. ff. de neg. gest. & respondit Cyriac. in dict. contro. 547. num. 39. & 36.* Neque enim ex eo, quod censum celebraverint, illis vitium est alios inter se contractus celebrare, qui nihil connexum habeant cum contractu census.

Q V Æ S T I O LXII.

De pactis constitutione Pij V. in censibus prohibitis, & de sententiarum verborum, contractusque sub alia forma, &c.

S V M M A R I U M.

1. Forma census in quibus consistat.
2. Forma non servata census non valet.
3. Pius V. multa pacta contractui census addi prohibuit.
4. An pacta, qua constitutione Pij V. improbantur, singula vitiant contractum census.
5. Molina hac de re sententia.
6. Es eius fundamenta.
7. Feliciani hac de re doctrina refertur.
8. Pacta, qua sunt contra substantiam, vitiant contractum, & numero 11.
9. Pacta, qua constitutione Pij V. in censibus improbantur, non vitiant contractum ex multorum sententia.
10. Nisi dominus census his pactis illicitis usus sit, veluti velit.
11. Pacta quaedam ita resistunt contractui, ut nihil actum intelligatur.
12. Pacta quaedam contractum in aliam speciem transire faciunt.
13. Contrahentium voluntas facit, ut pacta quaedam contractum transferant in aliud genus.
14. Contractus potius ex pactis, quam ex nomine censeri debet.
15. L. 12. ff. de prec. communis census.
16. L. 12. ff. de prec. vera sententia, & num. 20.
17. Kalendis Iulij inquilini olim migrare consueverant.
18. Dominus potest rei suæ usum ad tempus irrevocabiliter concedere.
19. Pactum contra substantiam contractus valet, quòtius illum in aliam speciem transire potest.
20. Pacta, qua constitutione Pij V. in censibus prohibentur, non repugnant formæ, & substantia contractus.
21. Neque faciunt illam transire ad aliam speciem contractus.
22. Pacta illicita contractui census addita pro non adhibitis habentur.
23. Pacta à Pio V. prohibita rationem emptionis non tollunt.
24. Neque tollunt formam de novo indultam.
25. Pactum, ut pretium aliquando repeti possit servatæ formæ census non everit censum, sed vitiatur.
26. Clausula Bullæ contractusque sub alia, &c. refertur tantum ad ea, qua formam census attingunt.
27. Mens Pij V. fuit, ut reiectis pactis ab eo prohibitis contractus census consisteret.
28. Pius V. quaedam consuetudines favore emptoris, cui renunciare potest.

Ecce oris suspicio ex his oritur, qua commodum creditoris continens.

29. Molina argumentum refellitur.

Pacta sunt administracula contractuum.

30. Fiscus potest vindicare quicquid contra prohibitionem Pij V. exigitur.

31. Protestatio redigit contractum ad formam, & limites Bullae, & numero 36.

32. Censui validus ob usum illiciti pacti fit illicitus ex Censui, & aliis.

Auctoritas sententia, & distinctio.

33. Usus illiciti pacti, quod non attingit formam censui, non perimit censum.

34. Actus ab initio validus non potest ex superveniente aliquo facto infirmari.

35. Pacto illicito si quid exigitur, id restitui debet.

36. Vetus instrumentum censui, ut pensiones exigat, pactis illicitis uti non censetur.

Pacta formant, & reformant contractum.

37. Protestatio non potest supplere, qua forma desunt.

Hactenus mediocri diligentia à nobis traditum est; quae ex forma constitutionis D. Pij V. necessaria sunt, ut census valide vendi, & constitui possit: ut scilicet super re immobili, vel quae pro immobili habeatur, & natura sua fructifera, & certis finibus designata constituatur. Praeterea ut vendatur iusto recepto integro pretio in pecunia verè numerata coram Notario, & testibus in ipso actu celebrationis instrumenti. † In quibus formam huius contractus post constitutionem D. Pii consistere diximus *questio. 43. numero 51.* & sensit Rota post Cencium in *decis. 146. & 147. & ab decis. 308. numero 21.* & docent Cencius *part. 2. capit. 1. questio. 3. artic. 1. nunc questio. 53. numero 31.* † Et consequenter ea non servata constitutionem censui non valere *leg. cum hi. §. si Prator. ff. de transact. & leg. 1. Cod. de praed. decurion. sine de. er. non alien.* quae ait neglecta forma legis venditionem infirmam esse: & nominatim ab eodem D. Pio sancitum est his verbis. *Contractusque sub alia firma posthac celebrandos feneratorius iudicamus, & tradunt Virgin. de censibus part. 2. numero 138. Maltrill. ad Gregor. questio. 5. numero 70. Intrigliol. de censib. questio. 45. numero 21. Avendan. cod. tract. cap. 36. num. 6. Costa de remed. subfidiar. cap. 124. num. 25. & Cencius in d. questio. 53. n. 32. ubi ait, haec ita pro forma substantiali venditionis census inducta esse, ut si quid contra factum fuerit etiam in re minima tendat ad perniciem, & nullitatem contractus: & nos diximus multis locis.*

Nunc, quia illa ipsa D. Pii V. constitutio, quae formam huic contractui dedit, plurima pacta in eo adhiberi vetat, superest ut queramus, an si huiusmodi pacta illicita, & dicta sanctione prohibita venditioni redditus adiciantur, contractus irritus sit, vel rejectis pactis sustineri, & comprobari possit. Illud videlicet semper observando, me in hac quaestione supponere in reliquis formam servatam esse. Nam si ea neglecta sit, veluti si non rei immobili, vel quae pro immobili censetur, census impositus fuit, vel si numeratio pretii non intervenit, frustra queritur, an adiectione alicuius illiciti pacti contractus vitietur, satis enim nullum, & feneratorium esse constat ob non servatam formam dictae constitutionis. In hisigitur terminis dum queritur, an huiusmodi pacta vitient contractum census, vel vitientur consistente contractu, res opinionibus divisa est. † Nam quidam existimaverunt adiectione cuiuscunque pacti, haec constitutione prohibiti censum usurarium censendum esse. Quae est sententia Molin. *disp. 392. num. 2. Arbitror inquit, ubi haec Bulla recepta est, quodcumque contra illius dispositionem appositum vitare contractum censualem, illumque feneratorium iuris praesumptive efficere.* Idem sensit Bonifign. *de censib. cap. 17. Virgin. par. 3. num. 56. & 59. Alvar. Valasc. in decis. 133. Surd. in conf. 282. n. 2. & seq. Leonell. super bull. Pii V. glos. 32. Ioan. Francisc. Leo. Thesaur. fur. Eccles. par. 2. cap. 15. num. 63. Bonac. de contract. disp. 3. §. 4. num. 43. Mollif. tract. 12. cap. 6. num. 114. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 2. n. 7. & §. 5. num. 9. & Salas lib. de censib. dub. 12. n. 7. denique Pillius, tract. 35. disp. de censib. c. 3. num. 339. & Cardin. de Lugo disp. 27. num. 125. † Moventur verò Molina, & Salas *loc. cit.* Primò quia id aperte sonat constitutio Pontificis dicens, *contractusque sub alia forma post haec celebrandos feneratorius iudicamus.* Secundò quia nomine contractus feneratorii in re proposita non intelligitur pactum additum contractui, sed integer censualem contractus illo modo celebratus. Tertiò quia*

deinde Summus Pontifex ait, *quicquid vel expresse, vel tacite contra nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat à fisco volumus posse vindicari.* † Quo nomine, inquit, nihil aliud intelligitur, quam id, quod pro censu solum est, & pensiones census solutae, & dimittit, quae fisco adiudicantur.

Alii verò putant non omnia pacta contractum feneratorium reddere, sed ex his quaedam duntaxat, ut Gaspar Roderic. *de ann. reddit. lib. 2. questio. 1. ubi num. 3.* contendit, si ex conventionione facultas redimendi in voluntatem ementis conferatur, censui consistere non posse: & rursus ob pactum, vel modicè ab initio restringens facultatem redimendi totum contractum vitari: & praeterea si adiciatur pactum, ut census maiori pretio redimatur, ut latè tradit eodem locum. 20. & 21. existimabat enim inter substantialia huius contractus esse, ut fors nunquam repeti possit, & quod semper liberè redimere liceat, ut assensit initio d. *questio. 1.* in qua ex Molinzo profecit, quem nos non legimus.

Sed Felician. *lib. 1. de censib. cap. 10. num. 28.* postquam constituit tria esse huius contractus substantialia. Primum quod fors perpetuò alienetur, nec unquam repeti possit: alterum, quod redditus iusto pretio constituatur: Tertium quod semper liberè redimi possit, in quo quidem, ut Rodericus ex Molinzo profecit, docet pacta his repugnantis totum contractum vitare, illumque in manum transiungere: & deinde subiicit sex esse pactiones, quae vitiant contractum. Prima est si conveniat, ut venditor teneatur aliquando redimere. Secunda quod in defectum redemptionis antichresis, vel alia res debitoris cedat in solutum. Tertia excessus iusti pretii. Quarta quod teneatur debitor maiori pretio redimere. Quinta quod non possit redimere nisi post certum tempus. Sexta quod creditor integram pensionem termini coepta, vel sequentis percipiat, dum census redimitur. Atque harum singulas totum contractum vitare, quia sunt directè, & enormiter contra substantialia census.

Alii verò in hac quaestione distinguunt. Vel enim pactum, quod censui adicitur, est contra substantiam istius contractus, & hoc casu totum contractum perire, quia resistit initio, & nativitati ipsius contractus, qui sine substantia consistere non potest. Vel pactum non repugnat substantiae, seu naturae contractus censuales, & hoc casu pactum duntaxat vitari firmo in reliquis manente contractu, ut multi sentiunt apud Cencium *in d. qu. 53. num. 11. & 13.* ubi hanc definitionem probat, ut etiam Duard. *in d. §. 6. qu. 15. num. 1. in fin.*

Quidam denique congruenter huic sententiae existimaverunt nullum ex illis pactis Pontificis sanctione prohibitis contractum census vitare, & feneratorium reddere, sed valere illicitis illis pactis, (conditiones Theologi vocant) relectis. Quae est sententia Guttier. *practic. questio. lib. 2. cap. 176. Avendan. de censib. cap. 36. n. 21. Alex. Trentac. variis. resolut. lib. 3. tit. de censib. n. 17.* & sentiebant Senatores Lusitaniae apud Valasc. *d. consult. 133. n. 13. & 14. Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. questio. 7. ampliat. 10. n. 17. Gratian. discept. lib. 1. cap. 141. n. 23. & Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 6. n. 169. & seqq. notans Molinzum immeritò Barcelonum, & alios Doctores reprehendere, quos reti ventos in hac materia venentur: quod & Roderico excidit *loc. cit. n. 22.* Idemque sensit Maltrill. ad Gregor. *questio. 7. n. 11. & seq. & Intrigliol. questio. 8. n. 11.* Idem denique docuit, & multis Rotae Romanae decisionibus probat ipse Cencius *in d. questio. 53. num. 13. & num. 31. & 33.* & est sententia eiusdem Rotae P. Ioannes Bapt. Scortia *obviam. 265. in fin.* † Excipit tanè Gutier. *loc. cit. n. 4. & 6.* nisi pactum aliquod contra dispositionem huius constitutionis contractui additum ad polulationem emptoris, seu domini census mandatum esset executioni, nam tunc inquit totus contractus corrueret, ut observarunt Molin. & Duard. *loc. cit.* vel nisi dominus census uti velit contractu cum omnibus dictis pactis: Hoc enim casu contractum alioquin licitum illicitum fieri scribit Cenc. *in d. qu. 53. n. 34.* & Ioann. Bapt. Costa *in d. remed. 124. num. 22.* Idem Duard. *in d. §. 6. qu. 16. in fin.**

Ego verò antequam meam hac in re proferam sententiam observandum esse arbitror, illa tantum pacta, seu conditiones contractum evertere, quae illius substantialibus repugnant, & sunt contra illius substantiam: & hac in re convenire omnes. Ita enim docent Felician. & Roderic. *loc. cit.* Didac. Covarr. *in tit. de sponsalib. par. 2. cap. 3. §. 1. num. 1.* Surd. *in conf. 243. n. 36.* Francisc. de Caldas *in lib. de empt. & vendit. cap. 3. n. 3.* Cardin. Scraphin. *in decis. 269. per.*

Pet. Gregor. de usur. lib. 3. cap. ult. n. 12. Frider. Mart. d. cap. 6. num. 183. & 190. & inter Theologos Gregor. de Valent. in *quæst. de censib. pñct. 6. in princ. Cenc. loc. citat. num. 11. & 32.* & Duard. in d. *quæst. 15. nu. 12.* & alii ferè omnes. † **Quæ pacta animadverti duplicis esse generis.** Quædam enim ita initio, & natiuitati contractui resistunt, & illius constitutionem impediunt, ut nihil omnino actum intelligatur, nullaque contrahatur obligatio, ut in l. 1. §. si quis simpliciter de verb. oblig. l. non solum 31. ff. de oblig. & act. in qua impossibilis conditio adiecta contractui, illum omnino vitiat hac ratione addita, quia in ea re, quæ duorum, pluriumque consensu agitur, omnium voluntas spectatur, quorum proculdubio in huiusmodi actu talis cogitatio est, ut nihil agi existimetur, apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem, & in l. 13. Cod. de contrab. empt. ubi si venditionis conditio in euentis, vel vendentis voluntatem collata est, nihil actum esse intelligitur, cum nulla juris necessitate contrahentes adstringantur. Quo in loco Baldus idem sensit, si quidpiam substantiale in alterius contrahentium arbitrium conferatur, veluti si quis dixerit, quanti velis, quanti aequum putaueris, habebis emptum. Nam iste contractus etiam nullus est l. quod sapè, §. 1. ff. eod. quia pretium est de substantia venditionis, & emptionis: & quamvis pars tantum substantialis deficiat, contractus corrumpitur, ut notat Bald. loc. cit. & Cardin. Mantie. de tacit. & ambig. conu. lib. 1. tit. 12. num. 25. idem etiam constat ex cap. ult. extra de condic. appof. & ex leg. per seruum, §. 1. ff. de usu, & habit. ubi si fructus, vel usufructus legatus est deducto usu, legatum nullum, & inutile dicitur; quia fructus sine usu esse non potest, ut latius explicat Frideric loc. citat.

Alterius generis sunt, quæ contractum, cuius nomen preteritur, ad aliam speciem contractus transferunt, ut in leg. 2. in princ. ff. si cert. per. in qua si mutuo adicitur, ut eadem species, & res restituatur, non contrahitur mutuum, sed commodatum, vel depositum. Et ex contrario si depositio pecuniam, & statim conuenit, ut ea utaris, non depositum, sed mutuum contractum intelligitur leg. 9. §. ult. & leg. 10. de reb. cred. & in leg. 36. & 80. ff. de contrab. empt. ubi Labeo ait; Nemo potest eam rem vendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus, ut in leg. 27. ff. de donat. caus. morte, ex qua constat donationem causa mortis ea lege factam, ut nullo casu revocetur, perinde haberi atque alia quevis inter vivos donatio, ideoque inter virum, & uxorem non valere, nec in ea legem Falcidiam locum habere. Quod in contractibus in fraudem usurarium celebratis frequentissimum est: In illis enim ob pacta illicita, & usuraria deprehendimus contrahentes mutuum, & pignus potius contrahere voluisse, quamvis diversum nomen contractus usurpauerint, puta emptionis, societatis, vel alius generis his proximum. † Huius autem diversitatis ratio ex voluntate contrahentium proficiscitur, quia in primo genere se restringunt ad actum gestum, prout celebratur, & geritur: ideoque actus ulterius non progreditur leg. 1. §. eamque, ff. de censur. pecun. deficiente scilicet consensu, sine quo neque contractus, neque conventio ulla consistere potest l. obligatorum substantia, §. ultim. ff. de oblig. & act. leg. 1. §. adeo, ff. de pact. & leg. non amnis, ff. si cert. per. in quibus actus non operatur ultra intentionem agentium, ut egregie differit Francisc. de Cald. in d. cap. 3. num. 11. & si in specie contrahendi deficit consensus, nullum negotium contrahitur, Bald. in conf. 218. in princ. leg. 3. Alex. in d. leg. 1. §. si quis ita nu. 11. de verb. oblig. & Cardin. Mantie. de tacit. & ambig. conuens. lib. 2. tit. 2. num. 22. & iurat valde lex non solum 31. & lex 95. de oblig. & act. illis verbis, nisi animus utriusque consensit, perducit ad effectum id, quod insinuat, non potest. At verbis in secundo genere mens, & voluntas contrahentium progreditur ad illud conventionis genus, cui pacta, & conditiones conveniunt, quasi id contrahentes intellexerint, quamvis sub aliis verbis: quod non ex eo fit proprie, quia pactum transferat, & transformet contractum in aliud genus, ut Interpretes existimant in leg. pacta conventa, ff. de contrab. empt. & præsertim Berengar. Sed magis ex voluntate contrahentium, ut dictum est, & probari potest ex leg. 3. Cod. plus val. quod agit, & rectè sentiunt Alvar. Valenc. de iur. emptor. quæst. 19. num. 8. & Francisc. de Cald. loc. citat. num. 10. † Nam generale est ex pactis potius, quam ex nomine æstimandum esse, qui contractus initus intelligatur, ut constat ex diff. leg. 2. in princ. si cert. per. d. leg. ubi ita, ff. de donat. inter vir. & uxor. & d. l. 96. de contrab. emptum. illis verbis, non videtur vendere leg.

9. §. ultim. & leg. sequ. de reb. credit. & tradit Oldrad. in conf. 204. numero 2. Alciat. reg. 3. præf. 36. in fin. & conf. 7. numero 29. lib. 8. & alii sane plurimi, quos recentè idem Cardin. Mantie. d. tit. 2. num. 19. Horum igitur pactorum ea vis est, ut contrahentes, aut nihil agere voluisse intelligantur, ut in primo genere, aut aliud, ut in secundo iuxta ea, quæ proximè dicta sunt.

Neque huic definitioni obstat l. 12. ff. de precar. ubi Celsus Iuriconsultus ait, Cum precario aliquid datur, si convenit, ut in Kalendas Iulias possideat, nullam vim esse huius conventionis, ut rem alienam domino invito possidere liceat. Ex qua plerisque persuasum est, pactum contra substantiam contractus, quoties non potest illum in aliam speciem transferre, nullum esse, & pro non adjecto haberi, ut notant in d. leg. cum precario, & Bart. in d. leg. ubi ita, Alciat. in leg. p. n. n. 22. ff. de pact. & alii, quos sequitur idem Mantie. eod. ex ill. lib. 1. tit. 12. n. 22. Iaf. Felin. Rub. & Crotus apud Francisc. de Cald. in d. cap. 3. num. 3. & alii quidam apud Mastrill. de Gregor. in d. q. 7. n. 11. † Etenim in specie d. l. 12. nihil actum aut conventum est contra substantiam precarii: neque enim actum est, ut non liceret revocare, quod certum est illius substantiæ repugnare l. 1. §. & distat. & l. 2. hoc tit. Sed solum actum fuit, ut accipiens precario utque ad Kalendas Iulias possideret: & quæsitum est, an ante illud tempus dominus rem suam revocare posset: & respondit Celsus conventionem hanc impedimento non esse, quin domino rem suam etiam ante Kalendas Iulias revocare liceat: siquidem tempus hoc additum est favore concedentis, gratia limiendæ concessionis, ne scilicet illo non revocante precarium ultra illud tempus progrediretur: & intelligat is qui precario rogat, non nisi ad illud tempus precarium duraturum, & eo lapso fore, ut nova indigeat sive expressa, sive tacita concedentis voluntate, ut precarium vel prorogetur, vel renovetur l. 4. §. ult. & l. 5. & 6. ff. hoc tit. ideoque hic Celsi locus magis probat precarium concessum ad certum tempus liberè quancumque revocari posse, nec ex sola præfinitione temporis naturam precarii, rationemque mutari. Quod comperi deinde adnotasse Scholion ad Harmenop. lib. 6. tit. 2. his verbis: In precario et si tempus fuerit præfinitum, potest tamen, qui rem mihi dedit, eam etiam ante exactum tempus repetere. Subiiciens id cognitu elegans, & pulchrum esse. † Qui sensus d. leg. 12. vel ex eo retineri debet, quia accedit plerumque, ut cum domos locare non possumus, postremis mensibus eas habitandas concedamus in eum usque diem, quo ab inquilinis migrandum est: non ut ante precarium revocari non possit: sed ut post illum diem sciat is, qui rogavit, non amplius precario se possidere. Et in hac specie loqui Celsum, manifestè constat ex illis verbis, In Kalendas Iulias, quibus olim inquilinis migrare consuevisse constat ex leg. 41. de contrab. empt. leg. 9. ff. qui pign. in pign. habeant & leg. 60. ff. loc. & ex Cicero, & aliis auctoribus observat Anton. Augult. emendat. lib. 4. cap. 14. qui id ab Angelo Politiano accepisse refert: quod etiam notat Morla in emptor. iur. tit. 3. quæst. 8. in fin. & Gothofr. ad d. l. 41.

Sed si res utenda nomine precarij concessa est eo pacto, ut intra aliquod tempus revocare non liceat, certum est validam esse conventionem, siquidem nemo unquam dubitare potuit, quin liceat domino usum rei suæ ad aliquod tempus irrevocabiliter concedere, cum possit rei dominium in alterum donationis causa transferre, ut sensit idem Bereng. in d. l. pacta conventa præfat. §. n. 9. ubi ait neminem tam habetis ingenij esse, qui id negat: & si Iuriconsultus id negaret, se illi fidem non habiturum. Quamobrem cum in hoc genere clara sit voluntas concedentis, quod scilicet voluerit à terminis precarij recedere, verba ad improprietatem desistere oportet, & proinde ad contractum commodati, qui similis est precario, vel ad donationem usus rei ad certum tempus, ut fit interdum in emptione, & alijs contractibus, ut dixi ex d. l. 2. in princ. de reb. cred. & alijs similibus, quibus nunc addo Scholion ad Harmenop. lib. 8. tit. 3. de imagin. vend. cuius verba sunt. Imaginaria venditio illa est, que cum alijs tacite inestur contractus speciem quandam præfert, & pretextum venditionis, re tamen vera venditio non est. Ita in hac specie quamvis concessio nomen habeat precarij, re tamen vera precarium non est, sed alius contractus veluti commodatum, vel donatio usus rei pro certo tempore, intra quod revocari non potest, ut respondit Paulus in l. 17. §. 3. ff. commod.

Hec igitur vera est sententia d. l. cum precario nimirum hic nihil actum esse contra substantiam precarij, sed tantum convenisse, ut in Kalendas Iulias precario possideret, quam primus, quod animadvertentim, consuevit

Tuman. in *diſt. leg. ubi ira*, & ſibi adſcripſit tacito auctore Forcatul. *dialog. 3. num. 2.* & ſecutus eſt Duaren. *ad hunc rit. cap. 3.* & Coraf. *in d. l. ubi adonatur, nu. 3.* Franciſc. de Cald. *loc. citat. num. 19.* Anton. Fab. *de error. pragmat. dec. 77. cap. 3.* Morl. *in d. quaſt. 8.* & Felician. *in diſt. cap. 10. nu. 25.* inde colligens pactum adiectum contra ſubſtantiam contractus valere, quoties illum in aliud genus transferre poteſt: alias pactum, & contractum inutilem, & nullius momenti eſſe, quæ his, quæ diximus, conſentanea eſſe videntur.

21 His poſitis dico nullum ex pactis, quæ conſtitutione D. Pij in contractu cenſus prohibita ſunt, illum nullum, & ſceneratitium reddere, dummodo in impoſitione cenſus eius forma ſervata ſit ſecundum eorum ſententiam, quos recentius *num. 9.* nam certum eſt huiusmodi pacta ad primum genus non pertinere, in quibus nihil omnino actum intelligitur, & nullum negotium contrahitur, ut in *diſt. leg. 13. Cod. de contrahend. empt. l. 31. de obligat. & act. & capit. ultim. de condit. appoſ.* quia in contractu cenſus ſaltem ex numeratione, & receptione pecunie venditorum redditus annui obligari conſtat, ex *diſta lege 9. §. quoniam, ff. ſi cere. per. & admittunt contrariæ ſententiæ auctores, dum putant adiectione cuiusque pacti à Pio V. prohibiti contractum cenſus uſurarium cenſeri, & conſequenter hic mutuum eſſe contractum.*

22 Neque etiam hæc illicita pacta ad illa, quæ alterius generis ſunt, reduci debent, quorum ſcilicet adiectione contractus, cuius nomen intenditur, & præcitur, vergit, & transfertur ad aliud genus conventionis, quoniam huiusmodi pacta licet prohibita ſervata forma contractus in prædico, & pretio, ut dictum eſt, rationem emptionis non tollunt: ſed adhuc vera emptio, & venditio manet: & proinde pacta illa non ſunt contra ſubſtantiam, neque vitiant contractum cenſus, neque illius origini reſiſtunt, ſed vitiantur duntaxat, & pro non appoſitis habentur, *l. ultim. C. ſine cenſ. vel reliq. l. ult. C. de pact. pign. l. placuit 29. ff. de uſur. quæ ait, quod illicitè adiectum eſt, pro non adiecto haberi* & tradunt Petr. Gregor. *in diſt. qu. 7. num. 2.* Anton. Gomez. *de cenſib. cap. 3. num. 27.* Gutier. *in d. cap. 176. num. 3.* Gratian. *d. cap. 141. num. 23.* & Rot. poſt Cenc. *in d. deciſ. 146. num. 11.* idemque multis argumentis in pacto, ut cenſus majori pretio redimatur, quod inter illa Felicianus, & Rodericus cenſent, quæ contractum cenſus evertunt, oſtendit Intrigliol. *in d. qu. 8. num. 11. & ſequentiſ.* His cenſentis Cencius *in diſt. qu. 53. num. 23.* & noviffimè Franciſc. Merlin. *controverſ. forenſ. cap. 96. n. 19.* & Anton. Nald. *in ſua ſumm. tit. cenſus, num. 12.*

23 Neque verum eſt pacta illa, quæ iidem Felicianus, & Rodericus aſſerunt vitare contractum cenſus, & illum in mutuum vertere, repugnare ſubſtantie iſtius contractus, quia, vel ſpectamus contractum cenſus, ut eſt emptio, & venditio quædam: & hoc caſu certum eſt pacta à Divo Pio prohibita non repugnare iis, quæ ſunt de ſubſtantia emptionis. Neque enim repugnant rei, & pretio, neque tollunt conſenſum contrahentium, in quibus ratio emptionis conſiſtit, utpalm eſt ex his, quæ tractat Frideric. *in d. cap. 6. num. 162. & ſeqq.* & tradit Gutier. *in d. cap. 176. num. 3.* ubi ſubiicit hanc clauſulam. *Cum igitur adhuc appoſitis iſtis pactis remaneat vera emptio, conſequenter ſit, ut cenſus licenſis ſit, quamvis pacta ſine nulla, quia nihilominus remanet firmum fundamentum, & radix ipſius cenſus, hoc eſt emptio & venditio juris percipiendi cenſu ex redditibus fundi, ſuper quo cenſus conſtituitur eſt.* Itaque duriorum quidem eſſe conſententur conditionem venditoris, non tamen cenſus contractum evertere, non magis quàm venditiones aliarum rerum. † Si verò perpendimus hunc contractum, ut eſt emptio redditus annui, pacta, quæ ſanctione Divi Pii prohibita ſunt, ſervata forma, quæ ab eodem præſcripta eſt, non tollunt, neque ſubtrahunt formam ſubſtantialem cenſus. Et proinde non ſunt contra ſubſtantiam huius contractus, neque contractum ſceneratitium reddunt, ſed vitiantur ſubſtante contractu, ut ſentiebant Senatores Luſitani apud Valaſc. *in d. deciſ. 133. num. 13. & 14.* & optimè expendit Cenc. *loc. citat. num. 31. & 33.* & cenſuit Rota poſt tractatum Cencij *in deciſ. 116. num. 4. & 5.* obſervata forma cenſus, cætera, quæ adijciuntur interdum contra diſpoſitionem Bullæ, & ſunt illicita pro non adiectis habentur *d. l. 29. ff. de uſur. & prævalet obſervatio formæ ad ſuſtinentium contractum reſectis pactis.* Quod non obſcurè ſenſit D. Pius, dum pacta illa ſpecialiter, non autem totum contractum propter illa improbanda eſſe juſſit, ut expendit

24

Rota *in d. deciſ. 116. num. 4.* Cenc. *loc. cit.* & Duard. *in d. quaſt. 15. num. 22.*

Et licet Guttier. *loc. cit. num. 3. verſ. quinto*, pro hac parte excipiat pactum, ut venditor teneatur aliquando cenſum redimere, quod ait mutare naturam contractus, & illum reddere contractum pignoris, in quo fructus extenuant fortem *l. 1. Cod. de pign. act.* & eſſe contra ſubſtantiam cenſus, & illum in mutuum vertere plerique docent, quos reſert Rota poſt Cencium *in deciſ. 147. num. 6.* & præſertim Felic. *in d. cap. 10. num. 28.* quod etiam ſequitur Duard. *§. 5. quaſt. 42. num. 9. & 18.* verior tamen ſententia eſt hoc pactum, ut non tollit rationem emptionis aliarum rerum, ita non tollere rationem, & ſubſtantiam contractus cenſus, qui vera eſt emptio, ut docet Valent. *diſput. 5. quaſt. 22. par. 6. verſ. ſecundo ſequitur*, & alius relatis diximus *quaſt. 68. num. 4.* Quod in terminis conſtitutionis Pij V. mihi perſpicuum eſſe videtur, quia cum conſtitutio in ſpecie annullat pacta, ut ab initio pretium cenſus repeti poſſit, non autem contractum ob iſtiusmodi pacta nullum eſſe declaret, conſequenter eſt contractum conſiſtere, & huiusmodi illicita pacta pro non appoſitis haberi: & proinde nunquam verum eſt dicere ex vi, & poteſtate huius illicitæ conventionis pretium ab invito exigi poſſe, quia poteſt venditor, ſi conveniatur, objicere nullitatem pacti, *l. 7. §. 7. ff. de pact. l. 6. Cod. eodem*, quæ ait pacta, quæ contra leges ſunt, nullam vim habere.

Nec obſtant verba illa conſtitutionis D. Pij, *contractus que ſub alia forma poſt hæc celebrandos ſceneratitios iudicamus*, quibus Valaſcus, Surdus, & illi Theologi moventur, ut contrarium ſentiant *num. 4.* & poſt omnes Eminen. Ioan. de Lug. *de iuſtit. & jur. diſput. 27. num. 125.* quia hæc clauſula reſertur tantum ad ea, quæ reſpicunt formam contractus, & ad illius formam pertinent, quæ hæc eadem ſanctione præſcripta eſt, & coninetur illis verbis, *ſtatimus cenſum, &c. non autem ad ea pacta, quæ non tangunt illius formam*, cuiusmodi ſunt pacta, quæ nominantur in hac conſtitutione, ut rectiſſimè interpretantur Guttier. *in cap. 146. num. 4. & 6.* Roderic. *in d. quaſt. 10. num. 7.* Emin. Cardin. Seraphin. *in deciſ. 1418. num. 6. & 12.* Scacc. *de commerc. §. 1. quaſt. 1. num. 245. & quaſt. 7. num. 17.* Gratian. *d. cap. 141. num. 23.* Cencius *loc. citat. num. 35.* & Duard. *in §. 6. quaſt. 15. nu. 22. & qu. 18. num. 1.* quam interpretationem ſequerantur Senatores illi apud Valaſcum *in d. dec. 133.* & ſequitur Rota poſt Cencium *in d. deciſ. 116.* & ruruſus *in deciſ. 146.* cuius auctoritati plurimum deſerendum eſſe ſemper exiſtimavi, & valde placet quod ait Rota *in d. deciſ. 116. num. 4. & 5.* clauſulam ad omnia, quæ præcedunt referendam non eſſe, ſed ad ea tantum, quæ formam contractus reſpiciunt. † Si enim Papa voluiſſet, quod etiam ob iſta pacta ab eo prohibita totus contractus corrueret, ſuperflua fuiſſet illa prohibitio particularis, quæ ſit de ſingulis pactis, quia huic ſuæ ſententiæ ſanctiſſimum fuiſſet per hanc clauſulam generale in fine poſitum, quod contractus ſub alia forma celebrandi ſceneratitii cenſentur, & proinde ex contextu ipſius Bullæ colligi Pontificis mentem fuiſſe, ut reſectis illis pactis reliquis contractus in ſuo robore permaneret.

25 His adicio Divum Pium quædam etiam adieciſſe favore emptoris, & inter alia, ut ſi res vendenda eſt, præſertatur omnibus aliis: atque etiam ſi cenſus redimendus eſt, ut per bimeſtre ante de futura cenſus extinctione admoneretur, ut poſſit interim cogitare de collocanda pecunia. Sed ſi forte emptor huic iuri cedat in iſtrumento cenſus, abſurdum eſt dicere, virtute illius clauſulæ hunc contractum ſceneratitium eſſe. Etenim magis eſt, ut hæc renunciatio excludat ſuſpicionem ſceneris, quia uſura eſt lucrum creditoris: & hæc renunciatio commodum, & utilitatem emptoris auferat, & conditionem meliorem venditoris facit, *l. 6. in fin. & l. 7. de in diem add. Vſura verò ſuſpicio oritur ex his, quæ utilitatem emptoris, & damnum venditoris continent, ut tradit Dec. *in conſ. 105. num. 25. lib. 2. Menoch. lib. 3. præſumpt. 122. num. 79. Laderch. conſ. 70. num. 1.* & adverſus Surdum expendit Scacc. *in d. quaſt. 1. nu. 245.* Quam obrem Surdus, & Molinæ interpretatione reſecta, quæ menti Pontificis repugnat, dicendum eſt clauſulam illam ad ea tantum referri, quæ novam formam contractus reſpiciunt, id eſt ad ſuadum, ſuper quo imponitur cenſus, & illius pretium, ut obſervat Rota *in deciſ. 116. num. 4.* non autem ad ſingula pacta, quæ nihil ad formam pertinent.*

26 Ex quibus etiam conſtat reliqua duo argumenta Molinæ faciliſſimè evitari poſſe. Nam licet nomine contractus ſceneratitij proprie non veniant pacta addita contractui,

factus, quia pacta sunt pars, & adminicula contractus, l. pacta, l. fundi partem ff. de contrab. empr. sed hoc nomine integer contractus censualis intelligatur, non tamen sequitur contractus nullum, & feneratorium iudicandum esse ex eo, quod pacta illa contractui addita sint, sed ex eo tantum, quod sub alia forma celebratus fuit, quia est sensus dictae clausulae: & proinde servata forma contractus ex hac clausula infirmari non potest, sed contractus validus est reiecto eo, quod illicitè adiectum est, ut diximus.

30 Qua ratione nihil etiam movet ultimum P. Molinæ argumentum, quod scilicet constitutio iubeat quidquid, vel expressè, vel tacitè contra eius mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à fisco vindicari, quia non inde sequitur contractum census ob adiectionem pacti hac constitutione prohibiti feneratorium censeri debere. Sive sensus huius clausulae sit, ut si quid contra ea, quae hac constitutione sancita sunt, datum, & extortum sit, ut si dominus census laudemia, poenam, & alia hic prohibita exegerit, & perceperit, hæc fisco auferre, & vindicare possit, ut explicant Virginia. de censib. par. 3. nu. 36. & 37. Vgolin. de usur. capit. 47. numero 7. Comit. resp. lib. 3. quest. 26. num. 1. Scort. sberz. 275. & Duard. in d. §. 6. quest. ult. ut scilicet metu poenae contrahentes ab illicitis abstineant, ut sentit Leonell. in d. gl. 23. & in add. eiusd. ubi declarat non habere locum, cum venditor census necessitate pressus ad conventiones illicitas adigitur; hoc enim casu, nullo conditionem competere, non fisco. Sive hæc clausula accipienda sit de his, quae illicitè, & contra dispositionem Bullæ ab emptore census extorta sunt, & deinde à debitore læso sponte, & liberaliter data, remissa, vel dimissa, fisco revocare, non eum qui læsus est, ut explicant, & magis probant Salas, Filliuccius, & Cardin. locis cit. siquidem utraque interpretatio supponit executionem illiciti pacti, quod egreditur fines questionis, quæritur enim an adiectio cuiuslibet pacti hac constitutione prohibiti vitiet contractum census: longè vero differunt pactum, & executio ipsius pacti, potest enim fieri, ut nunquam emptor illicitis pactis utatur, vel uti possit, presertim in iudicio, in quo pacta, quæ contra leges, & constitutiones sunt, nullam vim habere perspicuum est ex l. 6. C. de pact. l. ult. C. de pact. pign. & aliis. Constat igitur nihil proponi, cur à tot Rota decisionibus, quæ sunt apud Cenc. & ab auctororum nostrorum sententia recedere debeamus, & presertim iudices, qui procliviores esse debemus ad comprobandos contractus, l. 31. §. 4. ff. de donat. inter vir. & ux. & l. quasies ff. de reb. dub. Proinde constituendum est contractum census ob adiectionem illiciti pacti non vitari, sed valere reiecto pacto: & hoc iure utimur.

31 Quod multo magis dicendum est, si in fine instrumenti addita est illa clausula, qua contrahentes amplissimis verbis declarant, & protestantur velle contrahere iuxta dispositionem Bullæ, & si fortè aliquid additum sit, quod illi repugnet, id dictum, & scriptum nolle, quia hæc clausula coarctat præcedentia, & removet consensum à pactis illicitis, quæ proinde pro non apposis haberi debent, ut in specie docent Gabriel. in cons. 47. nu. 7. & 8. lib. 2. Gratian. in d. cap. 141. num. 18. & rursus c. 777. n. 8. Giurba in dec. 35. num. 1. & Rota post Cencium in dec. 17. nu. 1. & 319. in fin. & Cenc. qui alias decisiones refert qu. 61. num. 2. & multo magis mea tenuitas ostendere conabitur in sequentibus, cum scilicet de singulis pactis disseram, quæ constitutione Pij V. prohibentur.

32 Sed quod diximus pacta, quæ constitutione Pij V. in censibus prohibentur, non perimere contractum, sed tantummodo pro non apposis haberi ex sententia multorum, quos retuli num. 9. hanc exceptionem pati videtur, nisi dominus census his pactis illicitis usus sit, vel uti velit, ut sentit Cavalcan. in dec. 17. num. 37. lib. 2. Bernard. Grevez ad Gaill. libr. secunda conclus. quarta, numeri secundo, Carol. de Grass. except. 28. numer. 65. & in terminis census Gutier. in dict. capit. 176. numero 4. Ioann. Baptist. Cost. de remed. subsidiar. capit. 124. numer. 22. & Cenc. in dict. questio. 53. numer. 34. ubi ait hoc casu contractum alioquin utilem, & licitum, inutilem, & illicitum fieri. Vnde videtur Cencius id sensisse non tantum cum pactum ex iis est, quæ attingunt formam, & substantiam contractus, sed etiam cum non sunt contra substantiam, sed tamen illicita, & dicta constitutione prohibita.

Ceterum Molina Theologus in d. disp. 392. numero 2. irrationabile, & liberè dictum sibi videri ait, si pactum mandatum sit executioni, etiam census nullum, ac feneratorium iudicandum esse: secus autem si pactum sit appositum, nec mandatum executioni ad petitionem emptoris, & domini census. Quod etiam observavit Salas in l. de censib. dub. 12. num. 7. & Emin. de Lug. loc. cit. ubi ait parum referre ad propositum, quod pactum mandatum sit, vel non sit executioni.

neratitium iudicandum esse: secus autem si pactum sit appositum, nec mandatum executioni ad petitionem emptoris, & domini census. Quod etiam observavit Salas in l. de censib. dub. 12. num. 7. & Emin. de Lug. loc. cit. ubi ait parum referre ad propositum, quod pactum mandatum sit, vel non sit executioni.

Mihi verò videtur distinguendum esse, vel enim pactum, quo dominus census usus est, tollit, & destruit formam, & substantiam contractus, & hoc casu dicendum est contractum non consistere, tametsi addita sit protestatio amplissimis verbis concepta, ut pro non appposito habeatur. Nam si emptor census usus est, vel velit uti pacto, quod repugnat substantiæ, convincitur non obstantè protestatione alium contractum facere voluisse, ut scripsit idem Cencius quest. 60. num. 11. & post Cencium Duard. in d. §. 6. qu. 16. in fin. ut si actum est, ut pars pretij statim recipiatur. Nam si emptor hoc pacto usus est, destruitur integra pretij numeratio l. qui sic solvit. ff. de solut. & consequenter forma census, ut quassimo præcedenti dictum est. † Sed si pactum non respicit substantiam census, neque petit illius formam, quamvis emptor eo usus sit, vel uti velit, non idcirco deprehenditur voluisse alium contractum facere, nec removetur voluntas ab actu principali, & ideo puto adhuc stare contractum. Et ratio diverditatis meo iudicio est, quia in primis illis pactis res reductur ad eum statum, à quo incipere non potest, ideoque actum corrumpere necesse est, l. pluribus in fin. de verb. obligat. l. 11. de servit. l. 12. & ibi gl. de iur. dot. ut si eveniat casus ut fors ex pacto repeti possit, ut tradit Mastrill. ad Gregor. qu. 5. num. 244. & Rota post Cencium in dec. 142. num. 2. & dec. 283. n. 7. † Sed cum quis utitur pactis illicitis, quæ non tangunt formam, & substantiam census, non potest rationaliter dici voluisse ab initio inutilem contractum facere, quia scilicet census formam adhibuit, & ideo ob usum huiusmodi pacti non corrumpitur, sed sustinebitur contractus, quia quod ab initio validè, & servata forma legis factum est, non debet ex superveniente aliquo illicito infirmari, l. 2. ff. de ius. abusu. que privas. l. 25. C. de administ. rus. & videntur sentire Molin. & Salas loc. cit. † Quamvis si quid virtute alicuius inutilis pacti dicta constitutione prohibiti dominus census consecutus est, ut si poenam aliquam stipulatus sit in casum moræ in solvenda sua die pensione, illamque illicitè exegerit, id dominus restituere teneatur tanquam ex iniusta, & illicita causa ad eum pervenerit, l. ex bis. ff. de censit. indeb. l. 4. §. si res ff. de reb. cred. Navarr. in comment. de usur. num. 111. Rebell. de obligat. instit. par. 2. lib. 10. questio. 6. numer. 16. & Cenc. questio. 58. numer. 26. qui licet tradant in foro conscientie, id tamen in iudiciis multo magis retinendum esse puto iis in locis, in quibus recepta est constitutio Pij V. Idemque dicendum esse, si laudemium in casu alienationis, vel si quid aliud exactum est à domino census contra prohibitionem dictæ constitutionis.

Denique existimo ad annullandum censum, in quem pactum aliquod illicitum, & contra substantiam contractus irreplevit, si tamen in reliquo servata sit forma dictæ constitutionis, & adhibita sit illa protestatio amplissimis concepta verbis, non satis esse, ut quis instrumentum in iudicio produxerit, ut redditus consequeretur, vel quod fructus, & pensiones perceperit ex hoc contractu: sed opus esse, ut emptor census usus sit, vel uti velit nominatim illo pacto, quod repugnat substantiæ census, ut non obscure sentit Rota post Cenc. in dec. 103. n. 4. quæ est etiam apud Farinac. dec. 285. part. 2. quia si simpliciter instrumento usus est, ut ad solutionem debitorem compelleret, vel si redditus exigerit, nihil fecit adversus legem: nec dicitur his pactis illicitis uti, quibus non indiget, ut fructus consequatur, & quæ à D. Pio reprobantur, & ob vim dictæ protestationis pro non adiectis habentur, cum protestatio removeat consensum ab illis pactis, siue, quo pacta dici non possunt, l. 1. ff. de pact. l. 3. ff. de oblig. & act. Neque enim emptor census percipiendo fructus virtute huius contractus intelligitur recedere à protestatione, quæ contractui addita est, ut perperam opinabatur Bocc. in d. par. 2. num. 139. quia hæc protestatio est pars contractus, & inest contractui l. 7. §. quinimo ff. de pact. l. 79. de contrab. empr. Jas. in l. lecta num. 20. ff. si cert. per. Cuiac. in d. §. quinimo, ubi ait hanc esse vim pacti, ut former, transformet, & reformet contractum. Denique hæc protestatio redigit contractum ad limites dictæ constitutionis, ut tradunt auctores citati num. 31. quibus consentiant Scacc. d. amplias. 20. num. 10. Thes. iur. 4. 69. nu. 5. l. 1. & Monach. in dec. Lucens. 52. n. 2. & secundum hanc sententiam

37 sententiam hic sapissimè indicatum est. † Et Boccatii definitio recipi potest, quando in venditione census aliquid deest ad formam dictæ constitutionis, ut si deficit pretij numeratio, id enim protestatio supplere non potest, ut censuit Rota post tractat. Cencij in decis. 103. num. 5. Polydor. Rip. observ. 158. num. 6. & ipse Cencius in d. quest. 60. num. 1. & post Cencium Duard. in d. § 6. quest. 16. numer. 6. potest enim protestatio, si quid formæ superadditum sit, facere ut id pro non appposito habeatur, & corrigere, & emendare contractum: non potest tamen facere, ut id, quod verè formæ deest, intervenisse intelligatur.

Q V Æ S T I O L X I I I .

De pacto anticipata solutionis redditus, & an vitiet contractum census.

S V M M A R I V M .

1. Pactum, ut solutio pensionis anticipatè fiat, prohibetur.
2. Pactum, ut pars pensionis in qualibet semestri solvatur, non est prohibitum.
3. Ioannis Bar. Cesta distinctio circa tempus, in quo pensio solvi debet.
4. Qua reiticitur.
5. Prædia rustica locari possunt pro mercede certa.
6. In censu non emuntur fructus rei. Solutio anticipata qua fit.
7. Censu fructuarii pensio ante perceptionem fructuum percipi potest.
8. Nisi actum sit, ut ex fructibus pensio solvatur.
9. Pactum de pensionibus anticipatè solvendis an repugnet naturæ contractus census. Et hæc de re Duardi, & aliorum opinio.
10. Auctores contraria sententia, quam auctor sequitur, & num. 11.
11. Pactum, ut pensio anticipatè solvatur, si maiori pretio compensetur, ex natura rei valet.
12. Solutio anticipata in societatis officij permittitur.
13. Pactum, ut pensio anticipatè solvatur, non vitiat contractum.
14. Solutio census anticipata si sponte fiat, non evertit census. Solutio momentanea quando transferat dominium, & numero 22.
15. Pensio si ex pacto statim exigitur, census perimitur. Ioannis Bapt. Blancardi Senatoris consultatio.
16. Forma census in integritate pretij consistit.
17. Census nullus est, cum sub pretextu anticipatæ pensionis solutionis aliquid ex pretio retinetur tempore contractus.
18. Executio pacti de pensionibus anticipatè solvendis destruit census.
19. Decisiones Rota post Cencium de anticipata pensionis solutione expenduntur.
20. Solutio pensionis in ipso contractu census minuit illius pretium.
21. Pensionis exactio initio contractus ex pacto destruit formam census.
22. Venditor census ex anticipata pensionis solutione nullum verè commodum sentit. Commodum non dicitur, quod plus incommodi habet.
23. Venditorem census eius pecunia redditum solvere, quam non habuit, iniquum.
24. Anticipata fructuum solutio in societatis officij cure permittitur.

Societatis officij, census ratio diversa.

25. Pecunia si ita datur, ut ex licita causa recipiatur, eius dominium acquiritur.
26. Usur futuri temporis ex antiquo iure civili non minuant sortem. Quod nunc non obrinet.
27. Lucrum cessans non potest ab initio ex mutuo subduci.
28. Pactum, ut nondum finito anno integra pensio solvatur, non vitiat contractum census.
29. Census non currit, quamvis nondum elapsi toto anno integra pensio exigatur.
30. Exactio anticipata pensionis in censibus quomodo corrigi debeat.
31. Gasparis Roderici opinio referetur, & refellitur.
32. Obligatio re contrahi non potest, ultra quam datum sit. Solutio anticipata fructuum in societatis officiorum non minuit sortem.

UT multo magis apparere possit, quod præcedenti questione dictum est, pacta scilicet constitutione Divi Pij in contractu census prohibita non vitiant contractum, dummodo illius forma servata sit, id de singulis pactis mediocri diligentia ostendere conabimur.

Et primum quidem prohibet constituto pactum, ut solutiones pensionis anticipatè fiant, ut observant Virg. de Bocc. par. 3. num. 22. Rebell. lib. 10. quest. 6. numer. 9. Moim. disp. 390 num. 4. Felician. lib. 1. cap. 10. num. 11. Ioan. Bapt. Costa de rat. rata quest. 147. num. 5. Ugolin. de usur. c. 44 §. 17. num. 1. Reginald. lib. 25. cap. 31. num. 413. Salas de censib. dub. 9. Scortia in select. constit. Pontif. theorem. 265. in princ. Rot. post tract. Cencij in decis. 115. numer. 2. & dec. 116. num. 5. & ipse Cencius quest. 54. num. 5. & quest. 83. num. 1. & novissimè Duard. in §. 3. q. 1. num. 2. & quest. 3. num. 3. & constat apertissimè ex illis constitutionis verbis, solutiones, quas vulgo anticipatas appellat, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Ex quibus non tantum ita pacificè prohibitum est, sed etiam ne huiusmodi solutiones ante tempus extorqueantur, ut iidem auctores ferè adnotarunt loc. cit. Unde non potest emptor reddere, dum numerat pretium pacificè, ut ex eo detrahere ei liceat pensionem primi semestris, vel anni, aut ut nondum exacto semestri, vel anno integra pensio illi solvatur, ut iidem auctores docent, & præsertim Felician. & Costa loc. cit. & Salas in dict. dub. 9. ubi ait de natura huius contractus esse, ut pro rata temporis elapsi pensio præstetur.

Sanè si convenerit, ut dimidia vel tertia pars pensionis in fine cuiuslibet semestris, vel quadrimestris solvatur, dicendum est pactionem valere, ut sentiunt Navarr. de usur. num. 134. Frideric. Martin. de censib. cap. ult. numero 156. Vgolin. in d. cap. 44. §. 20. Budæus de ass. lib. 1. Grimaud. de usur. & contract. pignor. lib. 3. cap. 12. num. 17. Honded. in cons. 17. num. 19. lib. 2. Marcell. Conversan. ad Intrigliol. quest. 45. Cenc. in d. quest. 83. num. 11. Cyriac. consrov. 1. num. 46. Et Emin. Card. de Lugo disp. 27. sect. 6. num. 94. quod usu, & consuetudine in quibusdam locis receptum est. Et hanc sententiam probat Conversan. loc. cit. quia cum neque ex antiquis, neque ex novis summorum Pontificum constitutionibus, aut alio iure præstitutum sit tempus solvendi redditus, licitum videtur contrahentibus distribuere solutiones in diversa tempora, dummodo non fiat conventio, ut plus exigi possit, quam debeatur pro ratione temporis elapsi, quod dicta constitutione prohibitum est. Nihil enim hic ante tempus solvitur, & exigitur: & divisio redditus debitori commoda aliqua ex parte videri potest, ut exactio partium incommoda creditori, l. plane. ff. famil. bercisc. l. cum bi. §. causa, ff. de transact.

Sed licet hæc ita sint, Ioann. Baptista Costa in dict. cap. 47. num. 6. & 7. existimabat distinguendum esse inter census, qui imponuntur prædijs urbanis, & alijs rebus, quæ singulis diebus, & mensibus, & successivè reddunt fructus, ut sunt iura vectigalium, domus, & alia id genus: & census, qui imponuntur prædijs rusticis, quæ factis tantum temporibus fructus ferunt in rebus primi generis, quæ diurnos, & menstruos fructus ferunt, fas esse pacificè, ut in fine cuiuslibet semestris, vel quadrimestris dimidia, vel tertia pars pensionis cedat: in prædijs verò rusticis suspectam, imò improbam esse pactionem de solutione faciendâ.

facienda ante collectionem fructuum. Primum, quia si ratione fructuum census solvitur, iniquum est cogi venditorem ad solutionem pensionis, antequam fructus perciperit. Deinde, quia potest fundus censualis interim perire, pro parte, vel infructuosus fieri, quo casu pro rata cessaret exactio census, ut respondit Gabriel. *in cons. 47. num. 2. & 3. lib. 2.* & ideo debere expectari eventum fructuum. Sed hæc præstantissimi auctoris definitio mihi suspecta esse videtur, neque rationes, quibus utitur apud me tanti ponderis sunt, ut eius sententiæ assentiri debeam. Nam si iniquum est pensionem exigere, antequam venditor tantundem ex fructibus redegerit, sequeretur nullis natis fructibus sive tempestate, sive alio casu, pensionem non deberi, quod tamen falsum est, quia casus fructuum ad dominum prædij pertinet, non ad emptorem redditus, ut ex Navarro, Molina, Binsfeldio, Cencio, & aliis plurimis dixi *quest. 58. num. 6. & 7.* Denique si census imponeretur agro, qui alterius tantum annis seritur, pensio non annua, sed bima die exigi, & præstari deberet, quod satis inaudium videtur. Tertio, quia prædia rustica etiam locari possunt pro mercede certa non minus, quam domus, & alia urbana prædia, *l. 51. & l. 61. ff. loc. quo casu eodem iure censentur, l. 23. ff. si in locatis ager fuit, ff. de act. empt.* Prædictum Coitæ sententiam etiam distinguendum esset, an Dominus agrum colat, vel locet, Nam si illum locasset pro pensione certa, habenda esset ratio temporis, quo pensio præstari convenit, ut in prædiis urbanis, quæ locari solent: si vero illum coluisset, & conservasset, secundum eius sententiam spectandum esset tempus perceptionis fructuum, & cum agros, & vineas interdum locemus, interdum per nos, & famulos nostros, & colonos partianos colamus, hinc fieret, ut pensio ex eodem contractu debita diverso tempore præstanda esset: nam si ager in locatis esset, solvenda esset pensio tempore convento in constitutione census, ut in prædiis urbanis receptum est, & admittit Costa *num. 7. & 9.* Si vero dominus prædij cum coleret expectanda esset perceptio fructuum, quæ nimia scrupulositas est, & rebus contrahendis incommoda. Proinde verius puto, si prædium urbanum sit, sive rusticum, pensionem in partes distribui posse, dummodo non fiat conventio, ut aliquid plus solvatur, quam pro rata temporis debeatur. Hoc enim constat sanctione Pontificis prohibitum esse. Neque movere debet, quod Costa ait, censum præstari ratione fructuum, quia licet census super re fructifera constituitur, ut dictum est multis locis, certum tamen est in contractu census non vendi fructus fundi, super quo census imponitur, neque ius percipiendi fructus, qui ex ipso fundo nascuntur, sed tantam ius percipiendi redditum super re fructifera, proinde nihil refert, an dominus fundi fructus perciperit, sed satis est, ut non nisi pro rata temporis elapsi pensio exigatur, ut docet Cencius *par. 2. cap. 2. quest. 4. art. 2. nunc quest. 83. num. 5.* & Duard. *in d. §. 3. quest. 5. num. 14.* Ve etiam nihil obstat, quod fundus interim perire possit, vel infructuosus reddi, quo casu cessaret exactio census, ut dictum est, quia non inde fit, ut hæc exactio prohibita dici debeat. Nam constitutio vetat, ne pensiones anticipatæ exigantur. Hæc vero nihil ante tempus exigitur, cum ponamus tantundem temporis eluxisse, quod pensioni respondeat: neque enim anticipata solutio est, quæ fit ante collectionem fructuum, ut Costa opinatur, quia etiam nullis natis fructibus pensio debetur, dummodo status rei mutatus non sit: sed illa solutio in hac materia anticipata intelligitur, quæ fit antequam tantundem temporis lapsum sit, quod cum pensione concurrat, ut omnes explicare videntur, & inter alios Molin. *in d. disp. 390. n. 4.* Neque aliud dicendum puto, si census sit fructuarius. Nam licet quidam teneant census huiusmodi tempore collectionis fructuum præstandos esse, ut Virgin. de Bocat. *par. 3. num. 53. Menoc. lib. 4. pres. 103. num. 19.* & Cenc. *quest. 3. num. 10. & quest. 83. num. 1.* ubi hanc constituit differentiam inter censum fructuarium, & pecuniarium, ut fructuarius tempore perceptionis fructuum præstari debeat, pecuniarius vero eo tempore, quo inter contrahentes conventum est, dummodo nihil anticipatè solvi conveniat, ut proximè dictum est. Verius tamen mihi videtur nihil discriminis hæc in re inter redditus fructuarios, & pecuniarios statuendum esse, & utrumque genus census eodem iure censeri. Primum, quia etiam nullis natis fructibus census fructuarius debetur, ut dixi *d. 94.*

97. num. 6. ergo frustra expectatur perceptio fructuum. Secundò, quia potest census fructuarius imponi super re, quæ non est apta referre idem genus fructuum, quia sufficit rem in genere esse fructiferam, ut docent Navarr. *in comm. de usur. num. 120. Molin. disp. 389. num. 4. in fin.* Reginald. Salas, & alij, quos secutus sum *quest. 50. num. 25.* inter quos ipse Cencius *quest. 35. num. 15.* & Duard. *in §. 1. quest. 44. numer. 6.* & novissimè Cardin. de Lug. *d. disp. 27. num. 73.* ubi ait hanc sententiam esse vetillimam, & tere omnium. Tertio quia etiam in censu fructuario non venduntur fructus fundi suppositi, vel ius percipiendi fructus, qui ex illo fundo nascuntur, quos dominus prædij vendere, & in suos usus convertere potest, sed ius duntaxat percipiendi redditum in fructibus, ex quocumque prædio proveniant, ut optimè expendit Duard. *in d. quest. 5. num. 14.* Denique illud incommodi habet Cencij, & aliorum sententia, quia cum emendis censibus nullum tempus præstitutum sit, si forte duobus, vel tribus mensibus ante messem, vel vindemiam census huiusmodi emptus esset, si in proxima collectione fructuum pensio solvenda est, sanè anticipatè fieret solutio, quod constitutio vetat, si verò expectanda est collectio sequentis anni, futurum est, ut emptor census exactionem nimis distente teneatur contra naturam contractus, quæ est, ut saltem in fine anni pensio præstetur. Et ideo dicendum est, etiam in hoc genere census pensionem in fine anni præstandam esse, vel prout partes conveniant, dummodo nihil anticipatè ex pacto exigatur, ut docet Duard. *loc. cit. num. 14.* & Cardin. *in d. disp. 27. num. 93.*

Quæ tamen definitio declaranda est, ut locum non habeat, si forte actum est, ut census ex fructibus fundi suppositi præstari debeat, quia tunc contractus tacitam hanc conditionem habet, si fructus nascantur, ut indicat *lex 26. in princ. ff. quand. dies l. ced. l. 73. de vend. obli. l. 1. §. ult. ff. de cond. & demonstr. & glof. in leg. nec emptio. ff. de contrab. empr.* & in specie tradit, & declarat idem Duard. *loc. cit. num. 13.* qui ait hoc casu valde absurdum esse dominum census fructus ex fundo quarere, antequam illos ferat. Et constat etiam ex his, quæ in re simili diximus *q. 57. n. 21.*

Illud etiam quæsitum est, an pactum de pensionibus anticipatè præstandis repugnet naturæ contractus censualis, & repugnare sentiunt Less. Felician. Bonacin. Salon. Megall. & Cencius apud Duardum *in d. §. 3. quest. 3. num. 7.* qui tribus argumentis id probat. Primo quia ius naturale dicitur non esse solvendum, quod nondum debetur. Secundò quia hæc præmatura solutio fit contra iustitiam, quia ante tempus solvens videtur plus solvere *§. si quis agens, vers. quæ enim ratione, Instit. de act.* Tertio quia contra naturam est, & à iure naturali, & recta ratione alienum, velle percipere fructus, antequam nascantur. Denique quia admissio hoc pacto pretium minuit pro ea parte, quam emptor sub pretextu solutionis redditus sibi retinet, atque ita præstaretur pensio pretij non recepti, quod est natura sua illicitum. Ita tere Duard. *loc. citat. & Costa in d. q. 147. num. 3. & 4.* subiciens hinc corruptum, & aliquo modo deturpari, sic enim loquitur, indolem pacti de retrovendendo quodcumque, quod in contractu census omnino intervenire debet favore venditoris.

Et nihilominus puto pactum de anticipata pensionis solutione in contractu census esse, & ex natura rei illicitum non esse, quæ est sententia Bonij *in suo lib. de censib. art. 7. num. 20.* Aloyf. de septim. ad pragmat. Regis Alphonf. de censib. num. 137. & ad eand. Francisc. Pancald. num. 27. Trentacinq. *variar. lib. 3. tit. de censib. num. 17.* Honded. *in cons. 17. num. 19. lib. 2.* Nav. *in cons. 9. num. 9. de censib.* Molin. *in d. disp. 390. num. 5.* Vgol. *de usur. c. 45. §. 17. num. 3. in fin.* & proinde ut quibusdam locis pensiones demorum, & agrorum prærogari ex consuetudine regionis receptum est, & permissam, ut Romæ teste Gratiano *lib. 4. c. 679. num. 40.* Rot. post Cencium *in dec. 388. num. 14.* & ex iure civili concessum est, ut constat ex *l. si quis fundum, §. imperator, l. 19. §. si quis, & l. 33. ff. loc. & Bald. in cons. 216. nu. 2.* ubi ait pensiones totum deberi in fine anni, nisi aliud convenerit, vel aliter se habeat consuetudo: ita recipi potest, ut redditus annui initio anni, & anticipatè præstentur, nisi id lex, vel constitutio prohibeat. Quæmadmodum enim cum ratione huius pacti, quæ pars rei est, & minuit pretium, aliquid amplius numeratum est, quam si in fine anni pensio præstaretur, quod æquet, & compenset illud onus lesinatæ solutionis, receptum est hoc pactum ex natura rei validum esse, ut scribit Petr. Greg. *lib. de censib. q. 7. n. 10.* Intrigliol. *cod. lib. 5. q. 5. n. 12.* & 217

7

8

9

10

alii auctores Siculi proximè citati, & Molin. in d. disp. 390. num. 5. Felician. in d. cap. 9. num. 11. Less. lib. 2. cap. 22. num. 81. Rovit. in pragmat. 1. de censib. n. 14. Gratian. loc. cit. n. 20. & admittit Duard. in d. quest. 3. num. 17. & nu. 22. & Cenc. in addit. d. qu. 54. num. 21. ita prorsus dicendum est pactum valere iis in locis, ubi nullum certum pretium censibus constitutum est, & ex more regionis redditus anticipatè præstari solent. Nam cum justum pretium illud sit, quod ex communi hominum estimatione in civitatibus definitum est leg. *pretia rerum, ad l. falsis. & indicat lex 1. in princ. ff. de usur.* & dixi qu. 69. num. 22. & ex communi hominum estimatione redditus annuos iis in locis hoc pacto celebrari, & & constitui placuit, consequens est etiam cum hoc onere ibidem justum pretium esse, & proinde ex natura rei conventionem valere. Cum enim hic etiam hoc pacto additio nulla sit inæqualitas, contractus iniustitiæ argui non debet, quæ, ubi servata est æqualitas inter contrahentes, intervenire non potest.

11 Neque valde movet, quod primo loco dicunt non esse naturæ congruum, ut quis solvat antequam debeat, quia respondeo hoc pacto admissi venditorem censum solvere, quod debet. Ut etiam levissimum est, quod dicunt debitorem censum plus solvere, quod ante diem solvere cogatur, quia cum ex pacto anticipatè solvere teneatur, perperam obijcit illum ante diem solvere. Ut etiam nihil movet, quod iniquum videatur, fructus ex re aliqua desiderare, antequam nascantur, quia hoc admittendum esset, si ex fructibus rei census præstari deberet: tunc enim necessaria est perceptio fructuum *l. Firmio, §. pater, ff. quand. dies leg. cad. l. interdum 63. de verb. oblig.* aliud verò in censibus, & redditibus dicendum est, qui ex obligatione, & conventionem debentur. Alioquin neque in locationibus convenire liceret, ut pensio initio locationis, vel cuiuslibet semestris prorogaretur, cuius contrarium diximus ex d. l. 19. ff. loc. & Bald. in d. cons. 316. n. 2. l. 3. f. Ut nec etiam id pacifici licitum esset in societatis officij, quæ Romæ frequentantur, in quibus sine vitio usuræ solutiones fructuum anticipatè admittuntur, ut testatur Rot. in d. dec. 388. num. 14. & Gratian. loc. cit. num. 21. & 30. qui totam illam doctrinam suis libris inseruit. Quod etiam refert Virgin. de Bocc. in lib. de societ. offic. num. 38. ubi ait id permissum esse propter periculum, cui exponitur pecunia, quæ in societa tem conferitur, ut etiam Castracan. eod. lib. cap. 4. num. 27. & qui hoc anno 1646. ad manus meas pervenit Duard. de societ. l. 2. cap. 6. §. 7. qu. 1. n. 5. fol. 437. Denique nihil obstat, quod dicitur ex anticipatè solutione pretium minui, & venditorem iniuste cogi ad præstandum redditum eius pecuniæ, quam non habuit, quia supponimus in constitutione census huius pactionis habitam esse rationem, & ideo pretium justum esse, etiam si statim pensio prorogetur. Data enim iustitia pretij, nulla hic eius diminutio intelligi potest, quæ saltem contractum iniustum facere possit, ut in societatis officiorum receptum est. Alioquin etiam in censibus, tamen si illius omnis anticipatè solvendi pensio, vel maiore soluto pretio, vel alia ratione compensetur, dicendum est pretium minui, & contractum ex natura rei illicitum esse, cuius contrarium docuerunt Cencius, & Duard. loc. cit. & Felician. in d. cap. 9. num. 11. in fin. Quod verò subiicit Costa hinc corrumpti, & deturpan indolem pacti de retrovendendo, poetice dictum mihi videtur, & nihil obstat nostræ sententiæ, quia hoc pacto addito non ideo minus potest venditor censum redimere, imò facilius, quia minus debet.

12 Quamobrem cum pactum, ut pensio anticipatè solvatur per se, & ex natura rei non sit illicitum, consequens est nunc post constitutionem Divi Pii, qui hoc genus pacti in censibus prohibuit, vitari, & non vitari contractum, ut rectè docent Gutier. *practic. q. lib. 2. c. 176. n. 3. Trentacinq. loc. cit. Honded. in cons. 17. nu. 19. lib. 2. Kovit. loc. cit. Scacc. de commerc. §. 1. qu. 7. ampliat. 20. nu. 11. Gratian. disceptat. forens. cap. 141. nu. 23. Castill. in dec. 132. num. 9. & Rota post Cencium in dec. 95. nu. 9. decif. 116. num. 5. & dec. 308. nu. 22. quas recenset, & probat ipse Cencius in d. quest. 54. num. 19. & 20. & Duard. in d. §. 3. qu. 4. num. 2. & inter Theologos Scotria in d. *shenem. 265.* neque verum est, quod Marcell. Conversan. ad Intrigliol. *quest. 45.* scribit constitutionem Pii V. exigere ad validitatem contractus, ne huiusmodi pactum censibus adiciatur, quia prohibet duntaxat, ne solutiones pensionum anticipatè fiant, aut in pactum deducantur, & non dicit hinc contractum nullum, & irritum fieri. Non ergo id nos dicere debemus. Et præsertim quia hæc pactio nihil ad formam, & substantiam contractus pertinet, & proinde sustinetur census reiecto pacto *l. placuit. ff. de nup.**

13 Et licet sint, qui putant huiusmodi anticipatas pensionis solutiones esse prohibitas, etiam si sponte fiant, ut Honded. in d. cons. 39. num. 40. lib. 2. Vgolin. in d. §. 17. nu. 1. *vers. secundolocum habet.* & Cenc. in d. qu. 54. nu. 14. & 15. & probabilius putat Duard. in d. §. 3. quest. 2. num. 24. mirum quia constitutio Divi Pii non tantum vetat, ne huiusmodi solutiones in pactum deducantur, sed etiam ne fiant, prior tamen sententia receptor est, & illam sequi videtur ipse Cenc. in add. d. artic. 2. seu quest. 54. num. 23. & Duard. in eod. §. quest. 3. num. 21. ideoque illam in iudicando sequi debemus.

Et docet Gregor. Tholos. *de usur. lib. 3. cap. ult. num. 12. in fin.* & expressio huius pacti iervata forma contractus non remover consentium partium abemptione census, neque illum transire facit ad aliud genus contractus, ut expendit Cardin. Seraphin. in dec. 269. nu. 2. & 3. lib. 1. Guier. Cenc. & Duard. loc. cit. & Scort. in d. *shenem. 265.*

Sed licet nunc post constitutionem Pii V. comperimus sit huiusmodi pactum non vitare contractum, sed relictum duntaxat, & pro non adiecto haberi consistente contractum, nondum tamen constat, ubi illa constitutio recepta est, an contractus census labefacterit, & pereat, si forte emptor anticipatè solutiones exegerit. Quæ species diverfa est ab ea, in qua de solo pacto questum est, quod tamen Duardus, & Cencius non satis separasse videntur. Proinde puro casus constituentis esse.

Primus est cum sponte, & sine conventione ulla expressa, vel tacita venditor census statim post perfectum contractum, vel post aliquot dies anticipatè pensionem solvit. Et hoc casu. puro contractum consistere, & multo magis si post aliquot menses, vel aliud tempus sponte pensionem, vel partem pensionis prærogavit. Quia hæc spontanea festinata solutio non est pars contractus, neque inest contractui, sed est quid separatum à contractu, & de consensu, & voluntate solius debitoris proveniens, & proinde contractum in formare, vel deformare, & corrumpere non potest. Idem pacta duntaxat facere possunt, quæ in sunt contractui, & sunt pars contractus. *l. 7. §. 5. ff. de pact. l. contractus, de reg. iur. l. pacta 72. ff. de conr. empt. Rot. in d. dec. 25. nu. 10. vers. quia conventio, & in d. decif. 370. nu. 4. & 5.* Hæc festinata solutio sponte facta non attingit contractum, non magis quam si alteri eandem pecuniam, vel partem numerasset, vel in flumen, aut mare proiecisset: non ergo contractum convellere potest. Rursum quia etiam cum pecunia statim recipitur nullo præcedente pacto, sed ex liberalitate, & libera animi sententia solutio, quamvis momentanea suum operatur effectum, & dominium acquiritur ei, qui statim reddit, *l. si quis 67. ff. de solut. Bart. in l. qui sic solvit in fin. ff. eod. Foenut. de moment. tempor. cap. 33. num. 4. & in specie Rot. in d. decif. 123. num. 5. & Marhefan. de commissi appell. in causa obligat. eam. §. 2. num. 70. part. 1. quod multo magis dicendum est, si post aliquot dies, & ex intervallo pensio ante diem sponte prærogata sit. Denique quia hæc anticipata spontanea solutio non est prohibita, ut sentit Leonell. ad Bullam Pij V. *glof. 9.* qui movetur ex eo, quod receptum est licere ei, qui pecuniam mutuam dedit, recipere ultra sortem, si quid illi debitor sponte donet ex Divo Thoma, & Soto locis per eum relatis, qui subiicit in quadam causa secundum hanc sententiam obtinuisse. Quam sequuntur Azor. *Instit. moral. part. 3. lib. 10. cap. 9. qu. 2. Salas, de censib. art. 3. contron. 12.* Less. in d. cap. 22. nu. 81. Bonac. *de contract. disp. 3. qu. 4. num. 25. Salas d. dub. 9. num. 1. Fil. luc. tract. 34. part. 2. cap. 3. num. 316. Gratian. in d. cap. 141. num. 15. & 16. & aperatissime censuit Rot. in d. decif. 123. num. 2. & 9.**

Et licet sint, qui putant huiusmodi anticipatas pensionis solutiones esse prohibitas, etiam si sponte fiant, ut Honded. in d. cons. 39. num. 40. lib. 2. Vgolin. in d. §. 17. nu. 1. *vers. secundolocum habet.* & Cenc. in d. qu. 54. nu. 14. & 15. & probabilius putat Duard. in d. §. 3. quest. 2. num. 24. mirum quia constitutio Divi Pii non tantum vetat, ne huiusmodi solutiones in pactum deducantur, sed etiam ne fiant, prior tamen sententia receptor est, & illam sequi videtur ipse Cenc. in add. d. artic. 2. seu quest. 54. num. 23. & Duard. in eod. §. quest. 3. num. 21. ideoque illam in iudicando sequi debemus.

Neque movet, quod obijciebat Cencius in d. art. 2. num. 15. non congruere huic questionij, quæ de creditore dicta sunt. Nam quod in mutua receptum est, ut ei liceat capere ultra sortem, si quid ei sponte oblatum est, multo magis in empore census recipi debet, ut illi scilicet fas sit annuas pensiones ante diem capere, si ei sponte offerantur. Nam si licet capere ab sponte dantibus, quod nullo iure, aut titulo debetur, & nullum commodum parat solventi, ut in creditore receptum est, qui mutuum dedit, sanè fas erit capere id, quod saltem tutum est, ut debeatur, & ex quo is, qui solvit aliquam sentis utilitatem, siquidem liberatur ab obligatione solvendi fructus illius temporis, pro quo pensionem prærogavit. Ut ergo licet prohibitum sit ei, qui mutuum dedit, quidquid ultra sortem capere, & id multiplici poena cogreatur, & tamen fas est sponte oblata recipere: ita prorsus hic dicendum est constitutionem D. Pij quam-

vis prohibeat solutiones pensionis anticipatè fieri, hanc interpretationem pati, ut id liceat, dummodo ex libera voluntate debitoris id fiat, qui totum pretium emptori post perfectum contractum donare potest, ut dixi *quæst. 61. n. 4.* Et cum iure nostro ita comparatum sit, ut multa quæ licitè peti non possunt, licitè tamen à sponte dantibus recipiantur, ut in *l. cum illud §. 1. ff. quand. dies leg. 1. l. 1. c. 1. 24. ff. de cond. indeb. l. 1. §. prout de var. c. extraord. dignit. c. in cap. 1. quæst. 2. c. in c. c. si c. esp. tua nos de simon. & hic gl. in verbo *pari consentiant* *verf. sed verum est.* & aliis quæ referunt Petr. Rois. *dec. 3. num. 191. c. seq.* Petr. Gregor. *de usur. lib. 2. cap. 18. num. 1.* Anton. Hering. *de fideiuss. cap. 26. num. 138.* verisimile non est, id in censibus immutatum fuisse.*

Secundus casus est, cum ex pacto, & conventione præcedenti pensio statim solvitur, & retinetur. Et hoc casu certum est exactionem hanc esse prohibitam, ut dixi, & sentiunt Azor. Gratianus & Cenc. *loc. cit.* & Rot. *in d. decis. 116. c. 123.* sed an totus contractus inde corruat, non attingunt, aut saltem non satis explicare videntur. At verò contractum nullum esse apertissimè sensit Leonell. *in add. d. gl. 9. Virgin. de Boccac. de censib. par. 1. num. 6. c. par. 3. num. 22.* Roderic. *de ann. reddit. l. 2. q. 1. num. 9. in fin. Honded. in d. consil. 35. num. 12. c. seq.* Vgolin. *loc. cit.* Felic. *d. cap. 9. num. 11. & ex Theologis Vng. Filiuc. d. cap. 3. num. 35.* & respondit discretissimus D. Ioan. Baptista Blancardus Senator, & antecessor Tauzinensis *in sua consuleat. de anticip. c. alius alius pactum, censui apposit.* in qua multis argumentis ostendit, & præsertim in *verf. secundo movere*, anticipatam hanc solutionem ex pacto factam includere vitium in forma, & consequenter totum perimere contractum. Cuius sententia hoc fortissimum argumentum est, quia cum statim, vel paulo post ex pacto pensio prætoratur, & solvitur, non censetur integrum pretium fuisse solutum. *l. qui sic solvit. ff. de solut. c. 1. c. §. super. c. de usur.* & apertissimè scripsit Card. Tolet. *lib. 5. cap. 48. num. 5. Azor. in d. cap. 9. in fin. Vgolin. in d. cap. 17. num. 1. Felician. loc. cit. Vivius in dec. 369. num. 9. lib. 2. Costa in d. quæst. 147. n. 3. c. 4.* ubi Vivium refert, & Boccac. *in lib. de interdum possid. c. 19. num. 22. Honded. in d. consil. 35. num. 32. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. ult. num. 153. Cardin. de Bugo d. disp. 27. sect. 6. num. 92.* & tradit ipse Cenc. *in d. quæst. 54. num. 9.* quia inquit emptor census non solvit integrum illius pretium, sed diminutum in illa parte, & quantitate, quam pro anticipata solutione penes se retinet. Ex quo consequens est contractum consistere non posse, quia de illius forma est, ut integrum pretium numeretur, & à venditore recipiatur, ut nominatim cautum est *d. constitutione D. Pij.* & nos diximus *quæst. 59. nu. 44.* & respondit idem Senator Blancardus *in d. consuleat. in respons. 3. argum.* ubi rectissimè ostendit in contractu census defectum integritatis pretij esse defectum in forma, qui licet minimus vitiat contractum, ut diximus multis locis. Et hanc sententiam Delegati iudicarunt adversus D. Constantinum nobilem Nicentiam.

Et multò magis census nullum, & fœneraticium esse dicendum est, si sub prætextu anticipatæ solutionis redditus non integrum pretium numeratum est, ut si centum numerari debent, nonaginta, vel nonaginta duo quantaxat numerata sunt, & decem vel octo retenta pro pensione primi anni, quæ fraus in Italia ante constitutionem Pij V. frequens fuit, ut scribit Virgin. de Boccac. *in d. par. 3. nu. 22.* ideoque contractum usurarium esse, ut etiam tradit Honded. *in d. consil. 35. num. 32.* Vgolin. *loc. cit.* & Frideric. Martin. *loc. cit.* ubi etiam refert constituit quædam Caroli V. edita Augustæ anno 1548. ita sancitum fuisse. Et probari etiam potest ex sententia eorum, qui tradunt appositò pacto usurario, si creditor in totum usus fuerit, vel uti velit instrumento seu contractu census, contractum in totum corruere, & esse invalidum inter quos Cavalcan. *in dec. 13. num. 37. lib. 2.* & in terminis census Gratian. *cap. 717. num. 10.* Carol. de Grass. *except. 18. num. 65.* Costa *de remedi. subsid. c. 124. num. 22.* & ipse Cenc. *quæst. 53. num. 34.* & Senator Blancard. *in d. consuleat. in respons. ad 4. argum. verf. quomobrem in fin.* & alij quidam, quos recensui *quæst. proxima. præced. num. 32. c. 33.* ubi dixi id accipiendum esse, quando usus pacti illiciti, & usurarij perit, & subruit formam census, & prout quia executio pacti anticipatæ solutionis in ipso contractu census destruit ipsam formam, quia tollit in-

tegritatem pretij, ut dictum est, consequens est executionem huius pacti tollere, & labefactare contractum census, & tanquam factum non servata forma dicte constitutionis nullum, & illicitum pronunciantum esse.

Sed huic sententiæ obviare videntur due illæ Rotæ decisiones, quæ sunt post tractatum Cencij 116. c. 123. ex quibus constat Rotam censuisse ob festinatam pensionis exactionem tempore contractus factam pretium non censi diminutum, & prout contractum sustineri, quod scilicet ista solutio non pariat puram resolutionem traditionis pretij, sed fiat ex causa fructuum, quæ separata est, & commodum addit restituenti, quo casu momentanea solutio dominium tribuit illi, qui statim reddit, ut docent Bar. Bald. Castren. Alex. Dec. & alij *in d. dec. 123. num. 4.* liberatur enim venditor census ab obligatione pensionis illius anni, & prout satis esse, ut corrigatur ista anticipata solutio ratione prohibitionis absque eo quod faciat etiam contractum fœneraticium, ut loquitur *d. dec. 116. num. 2.*

Ceterum Leonell. *in add. d. gl. 9.* eas interpretans est de solutione anticipata, quæ fit libere, & libera voluntate solventis, quia debitor licet habeat tempus ad solvendum potest huic iure renunciare, & ante diem solvere, nisi creditoris interitis, *l. qui Romam prius. c. 1. 37. §. 2. de verb. oblig. §. penult. c. de pact.* Quod etiam sensit D. Blancard. *loc. cit.* expendens illa verba *d. dec. 123. num. 10. quia cum de pacto non appareat, illud non est presumendum ad infringendum contractum.* Quo sensu admissio nihil obstaret nostræ sententiæ. Et nihilominus mihi videtur Rotæ idem sentire etiam cum ex pacto, & conventionione pensio tempore contractus prætoratur. Nam *in d. dec. 116. num. 4. c. 5.* ostendit clausulam illam *concedit inique sub alia forma.* & non referri ad pacta, quæ non attingunt formam contractus, quod superfluum est quære non interveniente pacto. Item *num. 3. c. 7.* ait satis esse, si illa anticipata solutio imita fiat, veluti constitutione Pij V. prohibita, quod non congruit solutionibus, quæ sponte, & ex libera animi sententia fiunt, quia constitutio non vetat solutiones ante diem fieri, si ita debitori placuerit, ut dictum est, & inter alios dicit Leonell. *in d. gl. 9.* Quod etiam, inquit, sponte solvitur, nulla lege cogitur, ut accipere queat Ruris *in d. dec. 123. in qua* quæritur, an ex anticipata pensionis solutione pretium suum diminutum, Rota censuit pretium integrè fuisse solutum, licet momento temporis illa pecunia, quæ prætorata est, tenet penes venditorem *ex l. qui id, §. 64. leg. ff. de donat. c. si tibi, 20. de reb. credit. l. servus, ff. solut. matrim.* quæ iura sunt de traditione rei, quæ ea lege datur, quæ statim recipiatur, & sic supponit conventionem. Rursus Rota *in d. dec. 123. num. 3.* movetur ex eo, quia huiusmodi solutio, quæ fuit facta pro fructibus, non potest parere duos effectus, nempe satisfactionem fructuum, & diminutionem pretij, quæ ratio congruit etiam cum ex pacto pensio statim recipitur. Denique id sensit Rotam manifestum est *ex d. dec. 338.* post eund. Cenc. in qua *num. 9. c. 10.* ex his duabus decisionibus ostendit exactionem anticipatam fructuum societatis pro sexdecim mensibus etiam ex conventionione factam non esse illicitam, nec contractum usurarium censi, in qua facti specie scripsit Gratian. *in d. cap. 679.* ubi etiam harum duarum decisionum mentionem facit. Et *in fin. d. decis. 388.* dicitur Rota sensitisse *in d. dec. 116.* pactum anticipatæ solutionis non reddere contractum census illicitum, & usurarium, sed in omnem eventum pactum ipsam annullari. Ex quibus omnibus satis apparet duas illas decisiones ex sententia Rotæ non tantum accipiendas esse de solutione, quæ fit anticipatè ex libera voluntate debitoris, sed etiam de ea, quæ fit ex pacto, quævis si sponte, & ex mera voluntate facta sit, res minorem contineat dubitationem, & ideo subjicit Rota *in d. dec. 123. numer. 5.* Et tanta magis cum nulla præcesserit conventio.

Ceterum licet mihi videatur Rota sensitisse hanc fructuum anticipatam exactionem, sive sponte, sive ex pacto facta sit, non reddere contractum nullum, & usurarium, puto tamen cum ex pacto, & conventionione pensio statim solvitur, censum everti, & irritari, quia cum ex pacto pensio statim recipitur, & retinetur, non intelligitur pretium integrè solutum fuisse, *l. qui sic solvit. ff. de solut. c. 1. c. §. super. c. de usur.* Fugur. *de moment. tempor. cap. 52. nu. 7. c. cap. 38. n. 3.* & in specie tradunt Virgin.

19

10

10

de Borcat. in d. parte. 3. num. 23. & alij proximè citati n. 15. quibus addo Salas de usur. dub. 20. num. 11. in fin. Bonifign. de censib. cap. 6. & Mart. ubi. 129. num. 10. & 15. ex quibus hæc videtur communis sententia, nimirum hoc casu pretium esse diminutum, quo posito censum corrumpere necesse est, qui nisi integro recepto pretio in ipsa creatione consistere non potest. Et tantum ostendendum est, duo, quæ difficultatem facere videntur, & quibus Rota iis locis movetur, non ob stare nostræ sententia.

21 Primum est vitium hoc non esse circa substantiam, & formam contractus, sed circa accidentia, quæ possunt adesse, & abesse ab ipso contractu census, ut ait Rota in d. 116. num. 2. & 3. & Gratian. lib. 1. cap. 141. numeri. 23. sed responderi potest id verum esse, cum quæritur de ipso pacto: pactum solum non nocere emptori, si illo non utatur, quemadmodum neque nocet exactio nullo interveniente pacto, quia volenti non fit iniuria, pactum enim per se non attingit formam contractus, & proinde sustinetur reiecto pacto, ut ex Cencio, Duardo, & alijs dictum est num. 13. & sentit Rota in d. dec. 388. in fin. ut nec etiam exactio sine pacto, quia est quid separatum ab ipso contractu. Hic vero quæritur de exactio pensionis facta in ipso contractu, vel paulo post in vim præcedentis conventionis, & hoc casu quia hæc exactio minuit pretium, ut dictum est, consequens est vitium hoc esse circa formam, & contractum nullum esse non recepto integro iusto pretio, ut indicant verba illa constitutionis, *contractusque sub alia forma posthac celebrandos feneratoribus indicamus*, & respondet D. Blancard. in d. d. consil. ad tertium argumentum in fin. ubi ait pactum, & executionem pacti simul iuncta vitare contractum.

22 Alterum argumentum est, quia hæc festinata solutio non parit param resolutionem traditionis, & numerationis pretij, quia ex eo venditor census consequitur liberationem pensionis illius anni, vel semestris, pro quo solvit. Sed quoties restituitur pecunie parat aliquid commodum ei, qui reddit, dominium pecunie ex momentanea solutione illi acquiritur. *si sibi de reb. credit. l. qui id. §. ea lege, ff. de donat. Bart. in leg. qui sic solvit. ff. de solut. & alij in d. dec. 123. num. 2. & 4. & Gratian. in d. cap. 79. num. 9.* ubi in specie meminit huius decisionis 123. & proinde cum ob istam solutionem in causa fructuum non ideo minus dominium pecunie quæsitum sit venditori, dicendum videtur hic pretium non minui, & consequenter contractum sustineri. Sed respondeo venditori census ex ceteri hac solutione nullum verè commodum, & utilitatem capere, quia cum in fine anni tantum, vel cuiuslibet semestris pensio debeatur, & pro rata anni, ut ostendit Covarr. parat. resol. lib. 1. cap. 35. num. 8. Costa in d. d. quest. 147. num. 2. & nos diximus initio huius quæritur huius pacti cogitur venditor solvere id, quod nondum debet. *leg. debitor, ff. de verb. signif. & contingere potest quod nunquam debeat, si forte res interim periret, vel fieret sterilis: nec ulla præsentis obligatione liberatur: neque ullum verè commodum sentit, sed potius incommodum, & damnum, quia diminutum pretium domum deseret, & ex parte ulum illius pecunie amittit, propter quam, ut necessitatibus suis consulere, censum rebus suis iniecit, & qua contingere potest, ut maxime indigeat. Et non dicitur commodum, quod plus incommodi, quam commodi habet. leg. Mutius, 30. ff. pro suo leg. proprie §3. de verb. signif. & Felician. in d. cap. 9. num. 11. & alijs citatis D. Blancard. in d. consil. in responsi. 3. argum. in fin. ubi ait negari non posse, quin ista anticipata solutio sit damnosa venditori.* Deinde illud absurdum habet contraria sententia, quia si admittimus contractum census adhuc consistere, cum pensio unius anni in ipso contractu, vel paulo post ex pacto recipitur, & retinetur, sequeretur idem esse, si pensiones duorum, vel trium annorum ex conventionione prærogarentur. Idemque esset, si plarium annorum redditus statim solverentur, quia quod in una pensione recipitur, id in duabus, vel pluribus recipi posset. *argum. l. qua de tota, ff. de rei vindic. l. 7. §. adeo, ff. de pact. & in prærogatione fructuum societatis sentit Gratian. in d. d. cap. 79. num. 16. & Rota in d. dec. 388. num. 11. quod quidquid sit in societatis officij, id in censibus maximam continet iniquitatem, quia venditor census diminutum in parte notabili pretium domum deseret, & lapsis annis, pro quibus pensionem prærogasset, teneretur integram pensionem præstare, & redditum eius pecunie solvere, quam ipse non habuit, quod est ini-*

quum, & iuri naturali contrarium, ut docent Felician. lib. 1. cap. 8. num. 11. & cap. 9. num. 11. Petr. & Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. num. 309. Lessi. d. cap. 21. num. 81. Reginald. lib. 25. cap. 31. num. 413. Vivius in d. d. dec. 369. nu. 9. Costa d. quest. 147. num. 3. Scortia d. Theor. num. 165. & Senator Blancardus loc. cit. rectè subiiciens id esse *velle accessiones sine principali, fructus sine fundo, accidentia sine subiecto, quod ius nature non patitur.*

Neque obstat, quod Rota censuit in d. dec. 788. & 24 sentit Gratian. in d. cap. 79. in societatis officij licitam esse anticipationem fructuum non solum pro sex mensibus, sed etiam pro maiore tempore. Nam præterquam quod id ego non satis probem, & nisi Romæ id receptum esset, dicerem non placere, in societate hoc onus compensatur cum periculo, quod is, qui pecuniam in societatem contulit, pro eo tempore cogitur sustinere. Quod sanè æstimationem recipit, ut constat ex l. periculi pretium, ff. de nant. fem. Et præterea cogitur socius stare societati, & is, qui pecuniam accepit, securus fit, ne illi societas intempestive renunciatur, quibus repentinis renunciationibus, *distillas* Gratianus vocat, tam officiales, quam eorum fideiussores iniquo tempore urgebantur ad restitutionem pecuniarum, ita ut officia vendere vili pretio, vel sub gravioribus usuris pecunias accipere, & versuram facere, & interdum foro cedere cogenterentur, quæ omnia continent commodum eius, qui pecuniam accepit, & pensant onus anticipatæ solutionis, ut expendit Gratianus loc. cit. num. 17. & 21. & Rot. in d. dec. 388. num. 16. quæ censibus congruere non possunt, in quibus venditores ob festinatam fructuum solutionem nullum lucrum facere possunt: neque liberantur à petitione sortis, siquidem certum est eam perpetuo alienari, nec alio tempore repeti posse: & proinde nihil est, quod anticipatam illam solutionem, seu potius extorsionem compensare possit.

Neque est contrarium, quod definitum est in leg. si tibi lib. 20. ff. de reb. cred. & alijs, quibus Rota videtur in d. d. dec. 123. num. 2. quia in his locis dantur nummi ea lege, ut statim ex alia licita causa recipiantur, ut ex causa mutui, vel donationis, & hoc casu verum est dominium acquiri, & utrumque contractum valere: sed à contractu census omnis anticipata pensionis exactio prohibita est, neque licet numerare pretium ea lege, ut ex eo pars aliqua subducatur pro pensionibus futuris, & proinde hæc detractio veluti ex causa illicita minuit pretium, d. l. eus, §. nam si quid, C. de usur. & quod consequens est destruit formam census, ut dictum est. Quæ ratione etiam eluitur argumentum, quod duci potest ex leg. 57. ff. de pact. leg. l. §. 7. ff. de del. mal. excep. & leg. qui Roma in princ. 120. ff. de verb. obligat. ex quibus constat usuram pro futuro tempore perceptas non minnere sortem, licet in antecessum solvantur, quia id quidem antiquo iure licuit sine diminutione sortis ad redimendam istius temporis dilationem d. d. leg. 57. de pact. sed pensiones census in antecessum exigere non licet, & ideo si quid tempore contractus hoc nomine extortum est, minus solum esse videtur, ut etiam hodie quia usuræ illicitæ sunt, si quid pro futuris usuris prærogatum est, sortem ab initio minuit, neque obtinet, quod definitum est in d. leg. 57. ff. de pact. & alijs similibus, ut tradit Roder. de ann. reddit. lib. 1. quest. 18. num. 12. & 13. ubi interpretes amare carpit, quod in d. leg. qui Roma, scribant posse creditorem ab initio futuri temporis usuras recipere sine diminutione sortis. Hoc enim, inquit, est contra omnia iura immateria usuraria, quæ volunt non currere usuras nisi ad modum concessum, & pro rata sortis, quæ cum effectu pervenit ad usum debitoris leg. pecunia, & leg. placuit ff. de usur. & d. leg. eus, in fin. ita ut mirum sibi videatur Doctores in interpretatione d. d. leg. qui Roma, adeo delirasse. Hæc confidenter Roderic. loc. citat. quod proximè aliquantulum excutiam, sed ad rem nostram pertinet, quod in lucro cessante inter Theologos receptum est, ut scilicet non possit ab initio subduci ex mutuo, & si quid hoc nomine detractum est, minus creditum intelligatur. Ita enim docent Conrad. Medin. Tolet. Lopez & alij apud Salas lib. de usur. dub. 20. num. 11. Petr. Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. num. 309. Rebelle. lib. 8. quest. 6. num. 4. Bonacin. disput. 3. quæ 3. puncta 4. num. 12. vers. ex quo fit. & Vgolin. de usur. c. 8. §. 8. vers. sexto queritur. Sigism. Scacc. de committ. §. quæ 7. ampliat. 8. num. 87. & 95. Alioquin inquit Navarr. & Salas loc. cit. cum lucrum cessans aliquando æquet sortem, posset debitor totam

Ad præstatiam statim reddens sub prætextu lucri cessantis, obligari ad restitutionem fortis, quam revera non habuit, quod non tantum iniquum est, sed etiam absurdum. Vt ergo si quid statim ex mutuo detrahitur, vel retinetur, rediatur ad eam quantitatem, quæ apud debitorem remansit, tametsi debitor liberetur ab interesse temporis futuri, & ita ex hac festinata solutione commodum consequi videatur: ita prorsus anticipata ex pacto pensionis exactio, licet commodum aliquod afferre videatur venditori, quod liberetur à præstatione pensionis, minuit pretium, ex quo contractum census corrumpere necesse est.

Tertius casus est, cum non statim, & in ipso contractu, vel paulò post ex eadem pecunia pensio solvitur, sed inter contrahentes agitur, ut pensio nondum toto exacto anno præstetur. Et hoc casu si nihil omnino exactum est, certum est contractum sustineri rejecto pacto, ut docent Curtierr. Gratian. & alii, quos retuli num. 13. quod etiam sensit Francis. Grimaud. de usur. & contract. pign. lib. 3. cap. 13. num. 26. & Aloyf. de sept. ad pragmat. Alphons. Reg. de censib. num. 15. quia hæc conventio non removet consensum ab emptione census: nec illum transfert in mutuum, nec illius formam attingit, ut inquit Rota in d. decis. 116. num. 2. Scacc. in d. quest. 7. nu. 14. & Gratian. loc. citat. & proinde non poterit venditor virtute huius conventionis ad solutionem integre pensionis compelli, antequam annus compleatur, ut scribit Petrus de Gregor. de censib. quest. 7. num. 5. sed reduci debet ad legitimam formam constitutionis, ut tradit idem Aloyf. loc. cit. & Convers. ad Intrigliol. quest. 45. † Prout etiam putò censum consistere, licet integra pensio non transacto toto anno ex conventionione exacta sit, quamvis res ad æqualitatem redigi, & corrigi debeat, ut sensit Molin. in dict. disp. 399. num. 5. Roderic. dict. quest. 1. num. 9. lib. 2. Ioan. Papon. lib. 12. tit. 7. arrest. 1. Aloysius de septim. & Grimaud. loc. citat. Hic enim cessat illa ratio, ex qua in precedenti casu, cum scilicet ex pacto in ipso contractu census pensio solvitur, & subducitur, dixi contractum irritum fieri, quia scilicet in hac specie pretium integrum recipitur, & transit in jus, & arbitrium venditoris qui eo interim uti, & abuti potuit, & proinde cum ab initio census valide constitutus sit, non ex eo corrumpere dicendum est, quod redditus ante lapsum anni exactus sit. Hæc enim exactio ex intervallo facta non tollit integritatem census, neque destruit formam contractus: & potuit venditor opposita nullitate pacti se tueri, ne ante completum annum solvere cogretur. † Qua ratione verò vitium hoc corrigi, & emendari debeat tradunt Molin. Roderic. & Grimaud. loc. citat. & Papon. d. arrest. 1. cuius verba, ut nuper vertit Latinus interpres, hæc sunt, *tantumdem de acceleratione temporis dici potest, quando scilicet redditus citius solvi debet, quam annus compleatur.* Atque tum si acceleratio duorum trium, vel septem dierum sit ob modicum dierum spatium ratio eius non habetur: verum de quindecim diebus detrahitur, quod huic temporis detrahendum est. At si notabilis sit acceleratio veluti quinque, aut sex mensium, id computatur. Neque in temporali hoc vitio occasio præbetur contractum nullum constituendi, verum pactio nem tantum, & vel fortem, vel reliqua diminuendi, & detrahendi id, quod eo tempore solutum fuit, & secundum hanc sententiam Delegati judicaverunt pro C. Equite Ioan. Francis. de Cais Niciensi, & hæc pertinet quod diximus quest. proxim. præced. num. 35. Nam quod Papon. sentire videtur ex hac festinata exactioe fortem diminui, non putò admittendum esse, quia cum fors non debeatur, non potest compensationi locus esse lib. 1. & 4. C. de compensat. & ideo satis est, si alia ratione res corrigatur, reddendo scilicet id, quod plus exactum est, vel compensando in reliqua, quæ inde debentur, ut tradit ipse Rodericus lib. 1. quest. 7. num. 39. & quest. 9. num. 21. & Cenc. in addit. quest. 88. num. 6. ubi interviert responsum Pauli Renuij Aduocati Romani, qui ex Navarro, & aliis ostendit, si quid super exactum est, fortem non minuire. Atque hæc de pacto anticipatæ solutionis dixisse sufficiat.

Et tantum superest, quod pollicitus sum, ut excutiam id, quod excidit Roderico in dict. quest. 18. num. 12. delirasse scilicet Doctores omnes, qui in dict. leg. qui Romæ, admittunt posse creditorem ab initio usuras futuri temporis recipere sine diminutione fortis, & id esse contra omnia iura in causis usurariis lata, quæ, ut loquitur, volunt, ipso iure non currere usuras, nisi ad modum concessum, & pro rata fortis, quæ cum effectu pervenit ad manus debitoris. In qua re, ut dicam quod sentio, videatur mihi Rodericus fuisse temerè, & confidenter locutum

esse, quia præter veteres interpretes, qui ita sentiunt in d. l. qui Romæ, idem etiam Recentiores, idemque doctissimi viri scripserunt, ut Duaren. & Cuiacius in eadem leg. ut etiam Danell. versic. Scavola autem respondit. Hotoman. in disputat. de usur. cap. 4. circa finem. Præses Faber. lib. 2. comit. cap. 1. & Rovit. in pragmat. 1. de censib. nu. 13. quod satis probatur ex d. leg. 57. ff. de pact. his verbis. *Qui in futurum usuras à debitore acciperat, tacite pæctus videtur, ne intra id tempus fortem petat, & ex l. 2. §. non male, ff. de dol. except. ubi Ulpianus ait eum, qui usuras in futurum accepit, si nihilominus pecuniam deinde petat dolo facere, accipiendo enim usuras usurarum præstatarum, & tacite convenisse interim se non petiturum.* Et secundum hoc ius, quod eo tempore obtinuit in specie d. leg. qui Romæ, debitor usuras trium mensium, post quos pecuniam certo loco solvere promiserat, creditori dederat, ut ibi omnes notant, & ipse Roder. loc. citat. numero 15. & cum respondeat Scavola integram summam sua die peti posse, consequens est inspecto antiquo iure civili ex prærogatione usurarum trium mensium fortem non fuisse diminutam, & veram esse communem interpretationem, quam Rodericus nimis confidenter læcessit, & carpit.

Neque obstat, quod ait in mutuo impossibile esse contrahi obligationem, ultra quam verè datum est l. 17. ff. de pæctis, l. rogasti, §. si tibi, si cert. per. l. cum ultra, Cod. de non numer. pec. quia tætor re obligationem contrahi non posse, nisi quatenus datum sit, sed dico in specie dict. leg. 57. de pact. & leg. 2. in fin. de dol. except. integram fortem fuisse numeratam, ut etiam in d. leg. qui Romæ, & nominatim notat Duaren. ad b. leg. in fin. & Hotoman. loc. cit. & consequenter verè totius sortis contracta fuit obligatio ex iure civili, quæ non ex eo diminuta est, quod statim ex eadem, vel alia pecunia usura soluta sint, quia id ex alia causa, & alia conventionione datum est leg. 8. de eo, quod cert. loc. leg. 20. ff. de reb. credit. l. 3. §. 1. ff. de dmar. nimirum ad redimendam dilationem alieius temporis, intra quod creditor fortem petere non posset. Quod tamen nunc inutile est quætere, quia etià usura præteriti temporis minuit fortem, ut multis locis dictum est, constat enim dictam l. 57. de pact. cum similibus nunc abrogatam esse. Et tantum usui esse potest in societatibus officii, quæ Romæ frequentantur, in quibus prærogatio fructuum unius semestris, vel anni non minuit fortem ob eandem rationem, ne possit interim socius renunciare societati, & pecuniam repetere. Sed hæc in transitu scribere volui, ut Interpretes ab Hispani Scriptoris convicio vindicarem.

Q V Æ S T I O LXIV.

De pactis reiicientibus casus fortuitas, & onera in eum, qui illa ex natura contractus suscipere non tenetur.

S V M M A R I V M.

1. Casus fortuitos in contractibus suscipere regulariter licet.
2. Casus fortuitos in censibus ex pacto in eum reiicere, qui ex natura contractus non tenetur, illicitum.
3. Casibus fortuitis, qui rem ipsam attingunt, renunciatæ rei non potest per venditorem census.
4. Censu re percipiente perit non obstante pacto.
5. Pactum, ut re percipiente pensio nihilominus solvatur non vitiat contractum.
6. Bartol. Ugolini sententia quadam reiicitur. P. Leonardi Duardi dictum arguitur.
7. Pactum, ut percipiente fundo census super aliis bonis impoñitur sit, vitiat censum ex Rota, & Cenci sententia.

3. Auctor putat pactum vitari, non vitare contractum.
9. Institutio sub illicita conditione valet, rejecta conditione.
10. Antonii Merenda sententia existimantis pactum, ut perempto fundo, &c. duntaxat vitari. Auctor tamen ab illo in aliquibus dissentit.
11. Venditor census, si illius culpa res pereat, vel fiat stercilis, tenetur ad interesse.
12. Pactum ut venditor census rem calere, & mancipere debeat, valet.
13. Pactum, ut venditor census teneatur ad casus, qui eius culpa contingunt, non est illicitum.
14. Eiusdem P. Duardi sententia declaratur.
15. Pactum, ut venditor census teneatur ad casus fortuitos, qui fructibus contingunt, valet.
16. Periculum fructuum ex natura contractus ad venditorem census pertinet.
17. Pactum, ut casus fortuiti ad venditorem census pertineant, intelligitur de devastantibus fructus.
18. Infructuosa res quando fit, ut census extinguatur.
19. Eiusdem P. Duardi doctrina expenditur. Infructuosa res in perpetuum fieri non potest, nisi illius status mutetur.
20. Pactum, ut casus fructibus contingentes ad emptorem pertineant, non valet.
21. Platonis preceptum, ut qui Reipub. præsunt, totum illius corpus curent.
22. Pacta in censibus, qua onera in eum reiciunt, qui de iure non tenentur, non valent.
23. Etiam favore emptoris.
24. Duardi sententia existimantis prohibitionem de oneribus publicis accipiendam esse.
25. Qua reiciuntur.
26. Exempla non restringunt. Duardus male auctoritate quorundam utitur.
27. Pacta, quæ rem familiarem respiciunt, etiam iniqua sunt servanda.
28. Venditor census ad onera tenetur, qua rei, & fructibus imponuntur.
29. Quæra, qua censibus indicuntur, dominus census præstare debet. Neque valent pacta contraria.
30. Venditor census fructuarii decimas detrahere non potest.
31. Pactum, ut debitor teneatur pensionem ferre ad domum emptoris, valet, si sine eiusdem fari. Nisi census sit fructuarius.
32. Pactum, quo venditor census obligatur ferre redditum in domicilium emptoris, non valet, si sine diversi fari. Onus est à suis sedibus revocari.
33. Antonii Gomezii lun. contraria sententia.
34. Qua refellitur.
35. Bulla Pij V. in ea parte, ubi de oneribus loquitur, declaratur.
36. Pactum deferendi redditum in domum emptoris alterius fari quando valere possit.
37. Pacta, quibus onera in eum reiciuntur, qui de iure non tenentur, non vitant contractum.
38. Bartolomei Vgolini sententia reuocatur.
39. Caroli Molinæ epitaphium.

TAmetsi in aliis contractibus omnibus licitum sit casus fortuitos suscipere etiam contra, & præter naturam contractus, ut constat ex l. contract. 24 ff. de rez. iur. illis verbis, nisi si quid nominatim convenit, vel plus, vel minus in singulis contractibus. l. 7. §. sed, & ff. de pact. l. 1. §. si conveniat, ff. de p. l. si quis fundum, ff. loc. l. 4. §. quæsitum, ff. si quis caution. & tradunt Santerum. in lib. de assicur. par. 1. num. 5. Gail observat. 23. nu. 17. lib. 1. Gom. variar. resolut. lib. 2. c. 3. num. 19. Surd. in conf. 61. num. 7. Felician. de censib. lib. 1. cap. 10. num. 12. & tractat diligenter Paul. Gallerat. centur. 2. renuntiat. 101. n. 6. & 7. & seq. In contractu tamen censibus ex constitutione Pij V. conventiones, & pacta prohibita sunt, quæ casus fortuitos directe, vel indirecte in eum reiciunt, qui alias ex natura contractus, & ex iuris dispositione illos suscipere non tenentur, ut constat illis constitutionis verbis, conventiones directe aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenentur, nulli modo valere volumus. Quod inter alios notat Navarr. in compend. de usur. n. 90. ubi monet expedire reipublicæ, ut Prin-

cipes idem in aliis contractibus confirmant. Ilud etiam tradunt Virgin. de censib. part. 1. num. 7. & 54. Ioan. Francisc. Leo. Thef. for. Eccles. part. 2. cap. 15. num. 29. Ugo. de usur. cap. 45. §. 12. num. 1. Salas de censib. lib. 10. Gallerat. in d. renunt. 101. num. 23. & omittis aliis, Felician. loc. cit. ubi ait conditionem hanc claram esse, & in favorem utriusque contrahentis: tametsi patem hoc in favorem venditoris potissimum huic constitutum. Nulla enim necessitas cogit emptorem minus æquas condiciones suscipere.

Porro quia constitutio hic prohibet pacta, quæ casus fortuitos in eum reiciunt, qui ex natura contractus illos præstare non tenentur, hæc prohibitio accipienda est de casibus, qui in ipsa re, & substantia rei contingunt, ut si pactum sit, ut re perempta, vel infructuosa reddita pensio nihilominus a venditore præstari debeat, quia huiusmodi conventio, nisi aliunde ex æquo, & per alium licitum pactum compensetur, est contra naturam emptionis, qua perfecta periculum rei venditæ pertinet ad emptorem, l. Lucius, ff. de exort. l. 7. & 8. ff. de peric. & commod. rei vendic. l. 1. Cod. eodem l. 12. de act. empt. Harmenop. lib. 3. titul. 3. §. postea quam, & contra naturam census, qui veluti onus inherens rei illius fortunam sequi debet, l. forma, §. illam, ff. de censib. l. 10. §. 2. §. 1. ff. quibus mod. ususfruct. l. 2. Cod. Theod. de indulgent. debet. ideoque huiusmodi conventio in contractu census illicitam esse tradunt Navarr. & Virgin. loc. citat. Toleus instruct. lib. 5. c. 46. in fin. Sarmient. selectar. interpret. lib. 7. cap. 1. num. 28. Salas in d. dub. 10. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quest. 7. num. 9. Garzias de contract. cap. 28. n. 6. & Gomez. jun. in lib. de censib. cap. 5. num. 2. & post constitutionem D. Pij certissimum est, quæ ait huiusmodi conventiones nullo modo valere.

Et proinde non obstante hoc pacto, si res vel incendio, vel vi fluminis, vel terræmotu pereat, ut hoc anno 1644. in oppido Tondoni multæ domus cum habitantibus ruina ingentis saxi oppressæ sunt, census quoque perit, & ab obligatione solvendi redditum debitor in futurum liberatur. Alioqui re perempta census in sola obligatione personali consisteret, quod nunc eadem constitutione D. Pij V. prohibitum est, ut diximus multis locis, & in terminis huius constitutionis admittunt Rodericus loc. cit. Felician. lib. 1. c. 8. num. 28. part. 2. & alij multi docent apud Cencius part. 3. cap. 1. quest. 1. artic. nunc quest. 99. n. 7. & 16. & novissime Duardus in comment. d. constit. §. 5. quest. 2. n. 24.

Sane si huiusmodi conventio contractui census addita sit, vitatur, & non vitiat contractum, ut sentit Matrill. in addit. ad Gregor. de censib. quest. 7. nu. 37. Ioan. Francisc. Leo. dict. cap. 15. nu. 28. & censuit Rota post tractatum Cencij in d. decis. 146. n. 14. & apud Cardin. Seraph. in d. decis. 1418. nu. 7. & Duard. in §. 4. quæ 1. n. 29. & memini ita observatum fuisse in causa D. Annibalis Vachery, me prosequente patrocinate contra Philentis. Hoc enim nihil a iure, vel detrahit formæ contractus, ut ait Cardinal. Seraphin. in d. decis. 1418. n. 9. & satis indicat constitutio D. Pij V. dum ait pacta huiusmodi nullo modo valere; & non ait contractum ob istiusmodi conventiones nullum, & vitatum esse. Deique, ut huiusmodi conventio non tollit substantiam emptionis aliarum rerum, l. 1. ff. de peric. & comm. rei vendic. l. 10. Cod. eodem, ita ex natura rei non tollit substantiam contractus censuales, ut Theologi frequentius docent, & inter alios Gregorius de Valent. in quest. de censib. quest. 6. §. quæritur sequitur, ubi refert Romæ anno 1581 in disceptatione doctissimorum virorum ita iudicatum fuisse; & proinde nunc tantum illicita est ob constitutionem D. Pij V. & reicitur subsistente contractu. Ex quo fit, ut omnino reiciendus sit Vgolin. loc. cit. n. 3. ubi scribit contractum census hoc pacto addito usurarium esse, quia reicitur ex verbis constitutionis, quæ satis indicat contractum nihilominus valere, ut dictum est, non obstante illa clausula, contractusque sub alia forma, &c. qua Ugo. movetur, quia ad ea tantum referri debet, quæ reiciuntur formam contractus, non autem ad singula pacta, quæ hic prohibentur, ut censuit Rota post Cencium in decis. 116 & 123. & Cencius. multis locis. Ex quibus etiam patet perpetua excidisse P. Duardo in d. §. 5. quest. 2. nu. 24. & §. 6. quest. 18. nu. 15. huiusmodi pactum esse contra substantiam census, & illum vitatum facere, quia servata forma contractus non potest pactum, quod nullum est, censum legitime constitutum evertere, l. placuit, ff. de usur. & proinde verum esse valere contractum rejecto pacto, vel utiple ait in §. 4. quest. 1. n. 29. conventionem quidem invalidam esse, non tamen annullatæ contractum. Unde videtur is auctor contraia docuisse.

Sed si conveniat, ut perempto fundo censuali census impolitus

7 **impositus** censetur super aliis bonis venditoris, contractum nullum, & usurarium esse censuit Rota apud Sarnent. in decis. 95. par. 1. quam probatur Joan. Baptist. Bovius lib. de status. urb. praescript. 2. ff. 10. num. 7. Uiv. in decis. 369. num. 25. lib. 2. Cencius in dist. quast. 99. num. 17. & repetit in addit. quast. 41. num. 2. Qui movetur ex Baldo in d. l. si quis, ff. de vendit. infirmit. ubi scribit ea, quae per modum dispositionis fieri non possunt, non posse fieri per modum conditionis: unde cum impositio census super omnibus bonis sit usuraria, & illicita, ergo etiam sub illa conditione usuraria censeri debet. Ita ratiocinatur, & dissentit Cencius. Ego pactum quidem illicitum, & constitutione D. Pij prohibendum esse fateor: sed an adjectione illius totus contractus evertatur, dummodo in aliis servata sit forma constitutionis, valde subsistit ex his, quae proxime dicta sunt. Nam si pactum, ut pereunte fundo pensio nihilominus praestari debeat, non est contra substantiam census, ideoque hoc pacto addito contractus consistit rejecto pacto, ut diximus n. 4. multo magis contractum sustineri dicendum est, si conveniat ut sublato fundo census super aliis bonis impositus censetur, siquidem per illud pactum magis receditur à natura realis census, quod sine subiecto consistere non potest, quia si valerit illa conventio, census in sola obligatione personali sustineretur, qui nunc est illicitus, cum per pactum de quo agitur, saltem super aliis bonis impositus videtur, quod subducta constitutione emptioni census realis non repugnat, ut ostendit Sarmient. loc. cit. num. 26. Molin. disp. 391. nu. 4. Valent. disp. 5. qu. 22. par. 2. vers. testis sequitur. Molin. de contract. cap. 6. n. 47. & sentire videtur Duard. §. 1. qu. 4. num. 6. & 7. & §. 5. qu. 1. n. 24. & qu. 4. nu. 9. & proinde dicendum est censum valere rejecto pacto.

8 **Et ad argumentum**, quod dicitur ex Baldo, responderi potest ex eo tantum sequi, nec simpliciter ab initio, nec sub conditione censum super omnibus bonis constitui posse, quod attenda constitutione Pij V. non negamus: sed non inde fit, ut census alias rite, & legitime constitutus non subsistat, si illa conditio censui adscribitur. Ut enim institutio valida est, & sustinetur, tamen si per modum conditionis ei aliquid additum sit, quod per modum dispositionis fieri non poterat in fraudem legis, ut si conditio turpis sit, & contra leges d. l. si quis, 7. & l. 8. in princip. ff. de vendit. infirmit. l. quidam, 17. & l. mulier, 20. ff. eod. tit. quibus constat conditiones huiusmodi pro non scriptis haberi, ut inquit Vesembec. ad hunc titulum num. 1. ita prorsus valida est constitutio census, tamen si ei sub conditione accedat conventio, quae ab initio, & per modum dispositionis addi non potuit, quia satis est id pro non scripto censeri, quia contra legem l. juris gentium, §. 7. ff. de pact. vel dicam non esse eandem rationem, quia cum census ab initio iniicitur omnibus bonis, constitutio census repugnat formae Bullae Pij V. qua non servata censum feneratorium censeri exploratum est: sed in censu, de quo agitur, per adjectionem huius pacti non tollitur forma contractus, supponimus enim censum impositum esse certo praedio idoneo, & suis finibus designato, & ideo adjectio huius pacti non facit, quin contractus suam habeat formam, propter quam consistere valeat: sed est tantum illicita appendix, & vitium extrinsecum, & remotum à forma contractus, ut reliqua illicita pacta, quae pro non scriptis habentur, & rejiciuntur consistente contractu. Etpendet à futuro eventu, qui fortasse nunquam erit: & ideo non facit, quominus contractus à principio habeat suam formam substantialem legitime constitutam, ut in re ferè simili perpendit Rota post eundem. Cenc. in decis. 317. num. 2. ex quibus multo magis sentio contractum sustinendum esse expuncto pacto.

10 **Hic cum jam dudum** scripsissem, ad manus meas pervenerunt controversiae doctissimi Antonii Merendae Juris Professoris Ticinensis, qui lib. 2. cap. 5. nu. 7. & seq. in hac specie nobiscum sensit adversus Cencium, pactum scilicet hoc non vitare contractum, quia non impedit formalem censum produci: tamen non probem, quod congruenter iis, quae scripserat cap. praet. num. 15. & 16. docet hoc cap. 3. n. 1. censum hoc casu conditionaliter super aliis bonis sustineri virtute clausulae ex nunc prout ex tunc, ut sustinetur constitutio census generaliter facta, quia hoc in terminis constitutionis Pij V. in quibus versamur, recipi non potest, quia constitutio jubet, ut non nisi super re certa, & suis finibus designata census constituatur: exigitque individuum non generalem rei expressionem, ut inquit alter Juris Interpres Ticinensis in lib. de pte. rar. quast. 147. nu. 8. unde cum non possit ab initio census generaliter super bonis omnibus constitui, multo minus virtute illius clausulae conditionaliter

poterit sustineri. Denique cum is auctor admittat numero 7 & 8. huiusmodi pactum repugnare constitutioni Divi Pij, & vitari, consequens esse videtur non posse virtute laus pacti, quod nullum est, contractum super aliis bonis sustineri, & vix hae conciliari posse.

11 **Sed licet verissimum sit illud genus pacti nunc prohibi-** tum esse, si tamen res pereat, vel infructuosa reddatur facto, & culpa debitoris, hoc casu venditor tenetur ad id, quod interest, hoc est ad restitutionem pretii cum fructibus, ut docet Cenc. in d. qu. 37. in fin. & qu. 55. num. 14. & sententiam Theologi quidam apud Salas de censib. dub. 21. n. 3. & dub. 33. num. 8. quibus consentiunt Binsfeld. in cap. In civitate, quast. 11. cancl. 2. de usur. Bonac. in d. punct. un. num. 28. Aus Gomez. de censib. cap. 5. nu. 2. vers. sed ego. Frideric. Martin. cap. 8. num. 221. Gaspar. Aron. Theol. lib. 2. qu. 32. n. 22. & Duardus in d. §. 4. qu. 2. n. 16. & probari potest ex d. l. fund. §. illam, de censib. l. 27. & 30. ff. de evict. & ex Cuiac. in l. 2. Cod. de nant. f. ann. & nos diximus qu. 57. n. 14.

12 **Et consequenter his, si forte convenit, ut venditor cen-** susrem censui obnoxiam colere, & manuteneat teneatur, hae conventio licita est, nec à Divo Pio prohibita, quia hoc pacto addito nihil oneris iniicitur venditori census contra naturam contractus. Cura enim, & custodia rei censualis ad dominum pertinet, non ad emptorem census, l. fundi, 38. & ibi Bartol. ff. de usu & usufruct. legat. Baldus in leg. un. §. exceptis. vers. amtra quare. Cod. de caduc. tollen. & in specie Seraphin. in dist. decis. 1418. n. 8. & cum id omisit Cencius, & ego adnotassem veluti spicas post diligentem messorum legens, comperi deinde illud ipsum inseruisse in addit. par. 3. quast. 2. num. 3. nunc quast. 102. num. 11. & Vnde si forte conventum est, ut casus fortuiti ad venditorem pertineant, qui eius culpa, vel dolo in fundo censuali evenient, pactum hoc non est prohibitum, neque illicitum, ut sollicit teneatur venditor ad id, quod interest. Etenim luti, & aquitanti consonum est, ne quis ex facto adversarii damnum patiatur. d. l. 3. C. de nant. f. ann. & l. qui officii §. utrum ff. de contract. impot. & optimè expendit Desjan. in d. conf. 2. n. 145. lib. 1. & tenus notabilis in l. si merces. §. culpa ff. loc. ubi Bartolus, & alii omnes notant, quod licet quis ex pacto teneatur ad periculum rei, non tenebitur tamen si forte res pereat facto, & culpa adversarii, ut in cap. 1. extra de commod. & d. leg. 3. Cod. de nant. f. ann. Menoch. praef. qu. n. 30. lib. 2. & alii citans Gallerar. in d. remans. 102. n. 19. & 20. & in specie Vgolin. de usur. cap. 45. §. 12. nu. 3. vers. excellitur tamen. & Et licet Duard. in d. §. 4. qu. 2. sentiat illicitam esse illam conventionem, ut re perempta, vel infructuosa reddita culpa debitoris, pensio nihilominus praestetur, quia contra formam contractus censualis sit, & contra illius naturam, ut ex eo pensiones percipiantur sine fundo, sive casu, sive culpa debitoris res pereat, hoc tamen accipiendum est quatenus velit dominus census exigere pensiones, & per hoc verare in exactione earum tanquam census permanentis, & consistens etiam post casum rei contingentem, quia hoc est illicitum, & usurarium: non autem ut non liceat domino census nomine eius, quod interest, percipere illud omne, quod habuisset, si res facto adversarii evenire non fuisset. Proinde fas est emptori tantum percipere, ut servare indemnis, quia verè tantumdem eius interest rem fuisse evenitam, vel redditam infructuosam dolo adversarii, ut sentite videtur ipse Duardus eod. loc. numero 5. & nos alio loco diximus.

15 **Sed si conventum sit, ut venditor census suscipiat cas-** sus fortuitos, qui fructibus rei censualis contingere possunt, veluti grandinis, uredinis, incurfus hostium, & similia, hae conventio non est prohibita, ut observant Navar. in comm. de usur. num. 117. ubi aucta communis praxi receptum esse Surd. in conf. 162. num. 15. & 21. Frideric. Martin. cap. 6. num. 302. Salas d. dub. 10. num. 2. Rota postea tractat Cenc. d. dec. 10. num. 8. & dec. 144. num. 1. & Cenc. ibi d. arr. 3. num. 4. §. num. 4. & Duard. in d. qu. 1. num. 8. & 12. ubi etiam de communi praxi testatur. Idem scripsit Trentacinq. in resol. 1. de censib. nu. 17. ubi ait conventionem hanc validam esse iuxta constitutionem Nicolai V. qua, ut ait, cautum est, ut possint contrahentes omnia pacta addere, quibus se servent indemnes. & Imò licet in contractu census nihil hae de re actum sit, puto ex natura contractus periculum fructuum ad venditorem pertinere, quia emptor census non est dominus rei, neque fructuum. Neque enim in constitutione census emitur res ipsa, ut docent Cray. in conf. 217. nu. 4. & alii plures apud eundem. Cencium qu. 1. num. 23. & qu. 7. numero 7. nec emuntur fructus rei, ut docent Surd. in d. conf. 162. num. 7. Felician. lib. 1. cap. 40. num. 7. Mercat. de contract.

infra lib. 1. cap. ult. num. 9. Rebell. lib. 10. qu. 10. nu. 11. & 12. neque jus ad eisdem numero fructus, qui ex re proveniunt, ut inquit Salas *loc. cit.* & duob. 41. & Duard. *in d. q. 1. num. 12.* & ideo etiam omni conventione cessante periculum fructuum, quocumque casu contingat, pertinet ad venditorem, & possessorem rei, quia etiam fructus illius sunt, & periculum rei spectat ad dominum, l. 6. C. de pignori, l. quae fortuitis, C. de pignori. act. & in specie docent Rebell. & Salas *loc. citat.* referens ex Navarro id in communi praxi observari. Corrad. *resp. 139. par. 1. Cenc. in d. qu. 37. num. 5. & sequ. & qu. 102. num. 9.* Duard. *in d. qu. 1. num. 9. & 12. §. 4. & novissimè Emin. P. de Lug. disp. 27. num. 71. †* Quod etiam ex eo patet, quia si cōventum est, ut casus fortuiti spectent ad venditorē census, ad excludendam illicitam conventionem, pactum intelligi debet non de casibus, qui rem ipsam, & rei substantiam perimunt, sed de casibus de vastantibus fructus, i. quæstio, ff. de reb. dub. & l. merita, ff. pro soc. & tenet Paris. *in cons. 75. num. 31. lib. 4. Rota post Cencium in d. dec. 10. nu. 8. & dec. 143. num. 4. & 7. & Sigismundo Scace. de commerc. §. 1. qu. 1. n. 176. & his paucis verbis probat Rota in d. dec. 143. in fin. tum ut excludatur delictum, tum ut actus iusticiatur; tum etiam quia verba, quæ ad casum licitum, & illicitum trahi possunt, ad licitum trahi debent. †* Vnde quod dicimus re in totum, vel pro parte infructuosa reddita censum in totum, vel pro parte perire, accipiendum est, quando res omnino secundum sui statum nullos fructus producere potest non autem quando fructus uno, vel duobus annis, vel etiam pluribus sive tempestate, sive alio casu non proveniunt, ut indicat l. legat. 17. §. vno, ff. de ann. leg. & tradunt Navarr. *loc. citat.* num. 117. Surd. *in d. cons. 162. num. 19.* & omittis alius Duard. *in d. §. 4. qu. 4. num. 8.* & cessat omnis dubitatio ex alia eiusdem Pontificis constitutione ad incolas regni Siciliae edita anno 1570. in qua nominatim declaravit rem infructuosam censeri, quæ tota, vel ex parte infructuosa perpetuo redditur, & nos diximus *qu. 57. num. 4. & 5.* quamvis observandum sit Divum Pium exceptionem hanc addidisse, *scilicet alias iuris communi dispositio, & fortasse res spectat Pontifex ad casum preemptionis, & perpetuæ sterilitatis, quæ culpa, & dolo debitoris contingit, quo casu ex iuris communi dispositione diximus venditorem teneri ad id, quod interest, quod immutare noluit, vel quod magis placet, ad eum casum respexit, quo licet res pro parte infructuosa facta est, totamen fructus adhuc refert, quæ pensioni sufficiunt, quo casu integram pensionem debent censui Rota post Cenc. in decis. 1. & 4. & Cenc. *quæst. 100. num. 5. & nos diximus *dist. quæst. 57. num. 24.* quod etiam non puto à Divo Pio mutatum fuisse.**

Sed multa, quæ hoc capite diximus, & præsertim *qu. 3. & 15.* videntur in dubium revocari posse ex doctrina eiusdem P. Duardi *in d. qu. 1. §. 4. num. 23. & 24.* ubi docet summum Pontificem irritas decernere conventiones obligantes contra naturam contractus ad casus fortuitos tam rei censuræ, quam rei fructibus contingentes, sive in totum infructifera efficiatur, sive ex parte, quia inquit, constitutio generaliter loquitur, nec distinguit casus, qui rei censuræ, vel fructibus contingunt, dilcedens hac in re à sententia aliorum, & præsertim Cencii, qui *in d. quæst. 55. num. 4. & 7.* hanc distinctionem adhibet, aut venditor census ex pacto suscipit casus, qui fructibus contingere possunt, & hoc pactum non esse prohibitum. Aut verò suscipit casus, qui rem ipsam attingunt, & huiusmodi pactum illicitum esse ex Navarro, & alijs. Sed animadvertere Duardus debuit casus rei ipsi contingentes non esse diversos ab illis, qui rem infructuosam in totum, vel pro parte in perpetuum reddunt, quia & hi casus ipsam rei corpus attingunt, & ledunt. Neque enim intelligi potest rem in perpetuum factam esse sterilem, & ferendis fructibus omnino non idoneam, nisi mutetur illius status, & superficies, ut si forte ager paludibus occupatus sit, quo exemplis utitur ipse Duard. *in §. 4. qu. 4. num. 8.* ubi ait hoc casu alium fundum esse. Et licet, quando in perpetuum res sit infructuosa, clades hæc fructibus etiam noceat, si forte pendentes sint, hoc tamen est per accidens, & per consequentiam ad mutationem status illius, ut etiam contingit, cum res chasmate perit, vel alio casu destruitur, quia etiam hoc casu percutit fructus, qui sequuntur fortunam rei, & omnis spes auertitur fructus in futurum percipiendi; & tamen non ideo minus casus huiusmodi dicuntur rebus contingere. Et cum Duardus admitat *eodem loca num. 8. & 9.* non esse prohibitas conventiones, quæ obligant venditorem census ad casus fortuitos fructibus uno, vel duobus, vel pluribus annis contingentes iocum Cencium, qui id docuit *in d. quæst. 55.*

num. 4. idem cum Cencio revera sentit, & proinde mihi videntur eius conclusiones prorsus inutiles esse, & rem potius involvere, quam explicare. Quamobrem cum Cencio statuendum est, venditorem ex pacto casus, & periculum fructuum suscipere posse, quia nihil pacificius contra naturam contractus: & nihil vetat, vel nocet exprimeret, quod de iure inest, l. non recte, C. de fideiuss. l. cum quid, ff. de reb. cred. illicitam verò conventionem esse ut eos casus præstare teneatur, qui rem ipsam attingunt, sive res omnino pereat, sive in perpetuum infructuosa reddatur.

Sanè si emptor ex pacto, & conventionem casus ipsi dumtaxat fructibus contingentes susciperet, dicendum est huiusmodi pactum non valere, & nihilominus pensionem præstandam esse, quia cum ex natura contractus censuæ casus fructuum ad venditorem pertineat, qui dominus est rei, & fructuum, ut dictum est, & docent Navarr. Felician. Rebell. & alii citati *num. 15. & 16.* & præsertim Salas *dist. dub. 10. num. 2.* & nos diximus *in d. quæst. 57. num. 7.* consequens est inutilem esse conventionem, qua emptor census fructuum periculum in se suscipit, quia prohibitio hæc non solum favore venditoris facta est, sed etiam emptoris, ut observant Ioan. Baptist. Leonell. *gl. 10. & Felic. lib. 1. cap. 10. num. 12.* & indicant verba constitutionis, quæ ait, *conventiones ad casus fortuitos obligantes, & c.* quæ etiam emptorem comprehendunt, qui, ut inquit Theaur. *in d. qu. 31. num. 24.* legum auxilio non est destituendus. † Evidetur mihi sapientissimus Pontifex hac in re secutus illud Platonis præceptum, cuius meminit M. Tullius *lib. 1. de off. ut ij scilicet, qui Republica præstant, totum corpus Republica curent, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant.*

Qua ratione permotus idem Pontifex prohibuit pacta & conventiones, quibus solutio onerum in eum reicitur, ad quem vel ex dispositione iuris, vel ex natura contractus non pertinent, ut a notarij Navarr. *loc. cit. nu. 94.* Virgin. de Bocat. *part. 1. nu. 62.* Vgolin. de usur. *cap. 45. §. 13.* Ioan. Francisc. Leo. Theaur. *vir. eccles. part. 2. c. 15. nu. 40.* Salas *d. dub. 11. nu. 2. & dub. 32. nu. 2.* & alii serè omnes: & constat ex illis constitutionis verbis, sicut etiam annullamus pacta continentia solutionem onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, & ex natura contractus non spectarent. Quod etiam constitutio Maximiliani I. Caroli V. & Rodulphi II. prohibitum esse refert Frideric. Martin. *d. lib. de iur. cens. cap. 6. num. 310. †* Quæ prohibitio etiam favore emptoris inducta est, ut sentit videtur idem Leonell. ad Bullam Pij *gl. 20. & sentiunt Less. lib. 2. de iustia. cap. 22. nu. 87.* Salas *in d. dub. 13. num. 1.* Mastrill. ad Gregor. *de censib. qu. 6. num. 23.* & satis indicant verba illa constitutionis, *ad eum spectare, quæ etiam emptori conveniunt, & apta sunt utrumque comprehendere: & præsertim quia ementium, & vendentium idem solet esse iudicium; nec quod uni prohibitum est, alteri licitum esse debet l. 10. C. de curs. public. l. 1. C. de cupress. ubi Cujacius notat, si emptor rem iniquam facit, probabile etiam esse venditorem rem iniquam facere; quamobrem ut illicitum est emptori rejicere onera in venditorem contra naturam contractus, ita etiam illicitum est venditori. Merito igitur voluit Pontifex venditorem, & emptorem hac in re etiam eodem loco esse. Et ita deinde comperi sensisse Duard. *in d. §. 4. qu. 39. num. 13.* ubi ait Pontificem non solum venditori consuleri voluisse, sed etiam emptori. Constat igitur huiusmodi conventiones ex utraque parte non valere *leg. non dubium §. C. de legib. l. 7. §. & generaliter, ff. de pact. & l. 6. C. eni. quæ ait pacta quæ contra leges sunt, servanda non esse.**

Sanè animadvertensio dignum esse existimo, quod tradit idem Duard. *in d. §. 39. nu. 6. & sequ.* nimirum prohibitio nem hanc de oneribus publicis dumtaxat accipiendam esse, neque pertinere ad ea onera, quæ privatam causam habent, ut est onus hospitio suscipiendi emptorem, vel famulos eius, vel solvendi proxenetica, & mercedem. Notarij: hæc igitur, & similia onera, quæ ex privata causa originem habent, pacto in venditorem rejicere, tamen alias ea subire non teneatur, existimas non esse prohibitum. Quam sententiam tribuit Molina, Salas, Azor, Roderic., & Cencio: & clarissimè eam tenore scribit Virgin. de Bocat. *lib. de censib. part. 1. nu. 62.* cuius verba etiam transcripsit, qui ponunt exemplum in oneribus publicis. Et movetur, quia verba illa, *solutiones onerum, debent intelligi secundum communem usum loquendi, & potiore corum significationem, secundum quæ accipienda sunt de oneribus, & functionibus publicis realibus, atque etiam mixtis, quæ imponuntur rebus, vel personis pro rebus, ut notatur in leg. placet, C. de i. cred.*

cons. Eccles. & Roland. in cons. 66. num. 16. lib. 1. & tractat Gail. observ. 52. & 53. lib. 2.

25 Sed longe probabilius est, hoc loco genus omne gravaminis à summo Pontifice prohiberi, quod ex pacto in eum rejicitur, qui alias ex dispositione iuris, vel ex natura contractus illud subire non tenetur, & proinde non tantum illicitas esse conventiones, ut emptor vel venditor ad munera publica teneatur, quæ ad illum ex iure, vel natura contractus non pertinent, sed etiam ut emptorem hospitio excipere, vel famulos eius, mercedem Notarij, & proxenetae solvere, vel quid aliud suo sumptu facere teneatur, ut communiter receptum est, & sentiunt Navarr. in comment. de usur. nu. 94. Frideric. Martin. dict. cap. 6. nu. 310. & 311. ubi infert venditorem ad sumptus vini pacto obligari non posse. Neque enim Germani sine vino contrahere solent: idem tradunt Manent. de contract. libell. q. 1. part. 11. nu. 4. ubi inter onera ponit expensas instrumenti. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 13. nu. 1. & 3. & in fin. ubi ponit exemplum, ut venditor commodet equum, ut hoc vel illud faciat, vel tribuat: Rebell. q. ult. num. 2. Bonacin. de contract. disp. 3. qu. 4. punct. un. nu. 35. & novissimè Scortia. Theor. 271. & est communis sententia, à qua non puto discedendum esse, tam quia etiam his oneribus verba constitutionis conveniunt, siquidem rectè, dicitur actio oneris averfi, ut in leg. 32. ff. loc. & pacta, & conventiones, quibus unius ex contrahentibus detentor fit conditio, & obligatur aliquid suis sumptibus facere, verè onus continere dicuntur, ut constat ex l. un. §. 9. Cod. de caduc. collen. & leg. 10. Cod. de loc. & tradit Frideric. Martin. in d. cap. 6. num. 297. Atque etiam quia imperfecta lex esset, nisi etiam has avaritias fraudes, & captiones cohiberet.

26 Neque movet, quod Boccac. Molina, Salas, Roderic. & alij à Duardo relati utantur exemplo vestigialium, & onerum publicorum, quia exempla non restringunt l. 30. in fin. de damn. infect. illis verbis, *exempli gratia scriptum est, & §. hactenus, Inst. de grad. cognat. & Boccac. cuius verba Duardus transcripsit, & cuius auctoritate maximè moveatur, loco ab ipso Duardo cit. nu. 75. sequitur Navarrum, & ait venditorem census pacto obligari non posse, ut faciat hospitio familiares emptoris: & part. 2. n. 123. aperentissimè scribit non posse pacto obligari ad sumptus proxenetae, & Notarij, quæ proculdubio non sunt munera publica. Roderic. etiam lib. 2. qu. 4. nu. 21. de expensis instrumenti verba faciens concludit his verbis, *non ergo licebit emptori census publico illud onus in venditorem injicere: & observandum est obligationem hanc onus à Roderico appellari. Cencius etiam, quem Duardus pro sua sententia profert, part. 2. cap. 2. qu. 4. art. 5. nunc qu. 86. nu. 17. & seq. querens, an in contractu census liceat pacisci, ut debitor teneatur pensionem deferre ad domum emptoris, quando sunt diversi fori, sensu pacitionem non valere, quia, inquit Pius V. prohibet, ne aliquod gravamen contra debitorem census adjiciatur: & post pauca, quia Pius V. in dicta sua constitutione non reprobat ea pacta duntaxat, quæ inducunt aliquid contra ius, & naturam contractus, sed etiam illa quæ non sunt secundum eius naturam, &c. Et quibus venditor census subijciatur alicui oneri præter naturam contractus census, cuiusmodi est, ut teneatur deferre pensiones ad domicilium creditoris. Idemque fortasse sentiunt suis locis Salas, & alij à Duardo relati, sed id indagare operæ pretium non puto, quandoquidem ipse Duardus idem docuit §. 3. qu. 8. n. 30. & 31. pactum scilicet, ut debitor census teneatur pensionem deferre ad domum emptoris, quando sunt diversi fori, non tantum iniustum esse, sed etiam nullum, ut habetur illis verbis, sic enim loquitur, *sicut etiam annullamus, &c. ubi annullantur omnia pacta continentia solutionis onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, & ex natura contractus non spectarent. Censuario autem huiusmodi onus ex natura contractus non competere, quæ sane obligatio non est onus publicum, nec aliquid cum muneribus publicis communis habet. Ex quibus constat, pace viti Theologi dixerim, illam auctoritatem Boccacij, & aliorum abari, & hac in re contraria docuisse.***

Neque aliquid dicendum est ex eo, quod Duardus subiicit eodem loco num. 8. & 9. conventionem hospitandi, & similia pacta, quæ putat non esse prohibita, iusta fieri posse, si alio æquali onere compensentur. Primo, quia hæc compensatio fieri non solet, ut de similibus gravaminibus scribit Molina *observ. 391. num. 9. in fin.* & frustra emptor illud onus in venditorem rejiceret, si aliud æquale onus susciperet in gratiam venditoris: sed ita pacitur ut meliores suam faciat conditionem. Secundo quia vix

est, ut ex æquo ista, quæ ut plurimum incerta sunt, compensari possint. Denique quia hæc pacta, si non essent prohibita, quamvis iniusta, & onerosa alteri ex contrahentibus in iudiciis essent servanda, quia sunt pars contractus, l. 72. & 79. de contrab. empr. & rem familiarem tantum respiciunt, in quo genere licet contrahentibus se in pretio circumvenire, l. in causa, 16. §. idem Pompon. ff. de minor. & l. 22. in fin. ff. loc. Harmenop. lib. 3. tit. 3. Denique satis est ita contrahentibus placuisse, l. 7. §. ait prætor. & §. si pacifice. ff. de pass. & tradit inclytæ mem. Card. Mantie. de tac. & ambig. convent. lib. 22. tit. 21. n. 50. & 51. alioqui multa, quæ de pactis iure civili recepta sunt, subverterentur, & omnia litibus perstreperent. Reiecta igitur doctrina Duardi, & e us illationibus præstat dicere, conventiones in contractu census, quibus onus, & gravamen aliquid imponitur contra vel præter naturam contractus, sive publicam sive privatam causam habeat, constitutione Pij V. prohiberi, & ex utraque parte invalidas esse.

Proinde quia munera realia, quæ rebus, & fructibus imponuntur, dominus rei, & venditor census subire debet l. 1. & l. 10. C. de ann. l. 2. C. de immuni. mem. cens. l. 1. C. de iudic. l. 3. C. sine cens. vel reliq. & dixi q. 57. n. 8. non erit illicita conventio, ut hæc onera venditor census solvere teneatur, vel quod idem est, ut redditus ab iis muneribus sit immunis, ut in specie respondit Navarr. in cons. 18. n. 1. tit. de empr. & vend. & in d. cons. de usur. n. 132. Surd. in cons. 162. n. 7. Menoch. in cons. 983. n. 16. Jo. Francisc. Leo. in d. c. 15. nu. 42. & 54. ubi refertur à Senat. Taur. fuisse iudicatum, Ugolin. in d. c. 4. §. 13. n. 3. Gratian. discept. for. lib. 5. c. 95. n. 30. & 44. & Cenc. in d. qu. 58. nu. 5. Molin. Azor. & alij Theologi apud Bonac. loc. cit. n. 31. & hoc iure utimur. Ex contrario quia etiam redditus annui in æstimum referri possunt, & super illis munera, & superindictiones à Principibus, & oppidis imponi, quando id necessitas exigat, ut docet Lucas de Pen. in l. 3. q. 5. C. de fund. dimitt. & in l. 1. in princ. C. de iudic. Roland. in d. cons. 66. n. 33. Natt. in consil. 312. n. 10. Menoch. in cons. 9. n. 5. & 16. & in cons. 1201. n. 55. lib. 11. Rovit. in pragmat. de cons. n. 32. idem onera, quæ censibus ipsis indicuntur, non possunt pacto in venditorem census rejici, ut in specie notat idem Frideric. loc. cit. ubi refertur ita à Maximiliano Primo in comitiis Vocemariæ constitutum fuisse, ut etiam memorat Vinceler. de collect. imper. observ. 25. n. 2. & 3. ubi etiam refert iisdem constitutionibus pacta in contrarium esse prohibita. Ut enim æquum est, venditorem census tributa, & alia onera, quæ rebus, vel fructibus inducuntur, solvere: ita æquum est, ut dominus census illa onera habeat, quæ ipsi censibus imponuntur, ut scripsi etiam in d. quaest. 57. n. 13. Quæ stante constitutione Divi Pij pacto immutari non possunt. Et hæc regula etiam in alijs oneribus publicis utendum est.

Quid si census fructuarius sit, an saltem decimæ, quæ debentur Ecclesie ex pensione deducenda sint? & deducendas esse sentire videtur Virgin. de Boccac. in d. part. 1. nu. 72. & 73. sed Ugolin. loc. cit. adversus Virginium respondit dominum census ad decimas non teneri: neque ius esse venditori illa deducere, vel retinere. Nam inquit emptor redditus eodem loco est, quod is, qui certam fructuum quantitatem emit: & tantum discrimen est, quia huic semel vel bis certa illa quantitas fructuum debetur: illi verò, qui censum emit, debetur pensio, donec census extinguatur: at qui emit decem modios tritici ab aliquo, non tenetur decimas præstare, ergo neque is, qui censum emit decem modiorum tritici. Deinde si emptor ad huiusmodi onus teneretur, non diceretur emere redditum decem modiorum, quia decimæ ex hac quantitate detrahi deberent: & tamen nemo infertur hoc animo affectum esse utriusque contrahentium, ut integer census præstari debeat, & proinde repugnat voluntati eorum, ut hæc deductio fiat. Denique facti inveterata consuetudo, quæ est optima legum interpretis lib. 23. de leg. nullibi enim auditum est dominum census fructuarij decimas præstare. Et vera est Vgolini sententia, quæ etiam probari potest, quia in hoc genere census non emuntur fructus rei, neque pars fructuum eiusdem rei, alioquin non liceret debitori eos vendere, vel in suos usus convertere, sed emitur redditus annuus solvendus in fructibus ex quocunque agro proveniant, ut tradunt Rebellius, q. 6. numer. 13. Cencius q. 35. n. 6. & 7. & Duardus §. 3. quaest. 5. numer. 14. & nos alibi diximus.

Nunc superest, ut queramus, an valida sit pactio, ut venditor census teneatur pensionem deferre ad domum creditoris. Et duæ species separanda sunt.

Prima est, quando emptor, & venditor sunt eiusdem fori, id est, eiusdem oppidi, & civitatis, & hoc casu valida

est conventio, ut debitor census teneatur deferre pecuniam in domum creditoris, quia etiam nullo interveniente pacto debitor census ex dispositione juris ad id tenetur ex *glor. in l. item illa, ff. de constit. pecun. & Bart. eod. loc. nu. 13. Moror. respons. 86. in fin. Roq. Genuens. decis. 144 num. 4. Brunor. à Sol. qu. 4. in fin. & alii apud Felician. par. 2. lib. 3. cap. ult. num. 6. Maur. de solut. cap. 29. num. 6. & Cenc. loc. citat. nu. 11. unde cum in hac specie non iniiciatur onus venditori census præter naturam obligationis, consequens est pactum valere, ut docet Mastrilli. ad Gregor. in *dist. quest. 7. num. 41. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 6. num. 2. Scacc. de comm. §. 2. glof. 9. nu. 236. Frideric. Martin. cap. 6. num. 390. & Duard. §. 3. qu. 3. num. 39.**

Declaratur hæc species, ut locum non habeat, si census sit fructuarius. Hoc enim casu cum non teneatur debitor deferre istiusmodi pensiones in domum creditoris, ut constat ex *l. 1. §. licet autem, ff. de peric. & comm. rei vend. Ioan. Bapt. Lup. de iur. comm. 2. §. 1. n. 46. Vrsill. ad Afflict. in *dec. 316. num. 3. Cenc. qu. 3. num. 11. & Maur. in d. cap. 29. in fin. illicita est conventio, quia id onus in venditorem census reicitur, ut docent Roderic. & Duard. loc. cit. Mastrilli. in d. qu. 7. num. 41. vers. advertendum est.**

32 Altera species est, cum emptor, & venditor sunt diversi fori, & hoc casu si ve redditus in pecunia, si ve in fructibus debeatur, illicita est conventio, qua venditor obligatur ad reddendum redditum in domum creditoris. Nam cum in hac specie non teneatur debitor accedere ad domicilium creditoris, ut ei solvat, quod debet, ut iidem auctores sentiunt Bartol. Angel. Alber. & Paul. de Castr. in d. *l. item illa, de constit. pecun. Ruin. in cons. 157. nu. 2. lib. 1. ideo ex hoc pacto iniicitur onus debitori census, ad quod ex natura contractus non tenetur. Onus enim est à suis sedibus revocari l. 7. ff. quem ad. test. aper. & proinde illicitam, & iniustam esse hanc conventionem inter homines diversi fori sentiunt Felician. in d. cap. ult. num. 6. vers. quecirca. Roderic. loc. cit. nu. 4. ubi ait, id præsertim obvenire, si magna est locorum distantia, & Vgolin. in d. cap. 45. §. 21. n. 2. Cenc. in d. qu. 86. nu. 18. Mastr. & Duard. loc. citat. & Avendan. de cens. Hispan. cap. 92. nu. 6. unde videtur hæc communis distinctio.*

33 Sed Anton. Gomez. Jun. in *lib. de cens. cap. 3. num. 30. & 31. secutus Molineum contendit istiusmodi pactum valere. Nam inquit, licet respectu venditoris videatur hæc conventio illius onus continere, exinde tamen emptor nihilo fit locupletior: nec accipit quicquam ultra legitimum redditum à lege constitutum, Neque obstat constitutionem Pii V. quia accipiendam esse putat de iis oneribus, quæ coherent ipsi contractui sine mora debitoris, ut si vectigal solvendum sit ab emptore census, proculdubio illicita est pactio, ut à venditore solvatur: quemadmodum inutilis esset conventio, ut exemplum scripturæ ad consecrationem juris emptoris, Hispani et *trastado* vocant, sumptibus venditoris extrahatur: cæterum expensas, quæ hunc pro solutione pensionis, & ob culpam debitoris non esse onera contractus, & ideo in pactum posse deduci, ut illas venditor iustificat, cum de iure ad eas non teneatur ex *regula l. properandum, §. fin. autem, C. de iudic. Denique quamvis constitutio D. Pii veter. ne interesse lucri cessantis in pactum deducatur, tamen id, quod interest ratione damni emergentis semper peti, & exigi potest, quia nihil ultra sortem recipit creditor, sed in tantum agit, ne sit in damno, & sumptibus itineris, & aliis, qui in transactione pecuniarum fieri solent, pensio debita minuat. Ita disserit Gomez. loc. cit. & Roder. in d. qu. 6. n. 6. & seq. quorum sententiam iuvare aliquantulum videntur verba constitutionis, quæ ait, *annullamus pacta continentia solutiones merum, &c.* & proinde hæc prohibitio non videtur pertinere ad conventionem, de qua agitur, quia cum debitor cogitur deferre pensionem ad domicilium creditoris, quamvis hoc illi grave, & dispendiosum sit, non tamen proprie dicitur solvere onera, ut loquitur constitutio, sed sumptus tacere, & pati, quæ sunt diversa.**

34 His tamen non obstantibus puto communem sententiam retinendam esse. Animadverti enim utrumque auctorem imbutos à Molinæo multa dicere, quæ à vero aliena sunt. Primo enim falsum est, quod aiunt conventionem hanc non esse pretio æstimabilem ex parte emptoris, illumque ex ea in nihilo locupletiores fieri, quia hæc ratio gratis liberatur sumptibus, & periculis transactionis pecuniarum, quæ ipse ex iure, & ex natura contractus iurare debuit, ut notat Avendan. in d. cap. 92. n. 6. & probatur etiam, quia quælibet conditio continens emptoris utilitatem est pretio æstimabilis, & auget rei pretium, *l. fundi, partem 72. de empt. l. si vend. ff. de servit. expor. Pinell. & Covar. apud*

eund. Gom. *loc. cit. n. 27. vers. secunda regula est. & Frideric. Martin. in d. c. 6. num. 196. & 210. & nos aliis locis adnotavimus. Et constat ex his, quæ in mutationibus receptæ sunt, facta scilicet, & obsequia, quæ æstimationem recipiunt, ex mutuo stipulari illicitum esse, ut tractatum est *quest. 16.**

Præterea falsum est, quod dicunt expensas, de quibus agitur, deberi ex culpa debitoris, & proinde à illas iure teneri, quia hic queritur de sumptibus, quos debitor virtute huius conventionis subire cogitur etiam sine illius culpa vel mora: cum sua die, & antequam sit in mora obligetur suis sumptibus pensionem deferre ad domum, & domicilium creditoris, quos sumptus debitor ex natura contractus subire non tenetur, ut distum est ex *d. l. item illa, 18. ff. de constit. pecun. nihilque ad rem pertinet, d. lex. properandum, qua Gomez. utitur, quia est de expensis, quibus multantur contumaces, & temere litigantes, quod à nostra questione alienum est.*

Neque obstat, quod dicitur damnum emergens licite stipulari, & pacisci posse etiam post constitutionem Pii V. quia eius tantum damni emergentis ratio haberi debet, quod creditor culpa, & mora debitoris sui pati, & subire cogitur, *l. 2. §. ult. ff. de ex quod cert. loc. non autem eius, quod ipsemet creditor ex iustitia, & natura contractus facere tenetur, alioqui & sumptus instrumenti, & contractus vectigalia, & proventicium, si quod solutum est, in venditorem ei reicere liceret, quod tamen prohibitum est, vel ipso Gomez. teste eod. loc. & Roder. in d. qu. 6. num. 8. Neque magis obviare potest dominus census venditoris, quod illius causa cogatur sumptus itineris facere, & ad illius domicilium proficisci, quam venditor emptori, cum essent diversi fori, dum contractus celebratus est, ideoque emptor si hos sumptus facere volebat, cum forensi contrahere non debuit. Sibi ergo huiusmodi sumptus reputare debet, non in venditorem reicere.*

Denique nihil movet, quod constitutio D. Pii loquatur de solutione onerum, quia accipiendam est de qualibet iniusta expressione, & rejectione onerum in eum, qui de iure, & ex natura contractus illa præstare non tenetur, alioquin multa facta onerosa, & incommoda debitori, & quæ sine illius sumptu explicari non possunt, pacisci liceret, in quibus non dicitur venditor quicquam emptori solvere, ut si conveniat, ut venditor teneatur emptorem, & famulos eius hospitio excipere, commodare illi equum, colere agrum, & alia huiusmodi, quæ utilitatem emptoris continent, quæ in contractu census extorquere non licet ex sententia omnium, & præsertim Navarr. & Virgin. loc. citat. & Vgolin. in d. §. 13. in fin. Neque verba constitutionis omnino repugnant, quia solvendi verbum late patet, *l. si rem alienam, §. 3. ff. de pignor. act. & solvere etiam cum dicimus, qui fecit, quod facere promisit, l. 176. de verb. signif. ut etiam dicitur accepisse pecuniam, qui aliquid omnino compendii sensit, in *leg. 3. in princ. ff. de calumpn.**

Sane si de expensis queritur, quæ creditor census facere cogitur culpa debitoris, & ob illius moram, ut si forte constitus fuit pensiones in iudicio prosequi, fateor istiusmodi expensas deberi, & in pactum deduci posse, ut ipsi Gomez. & Roderic. sentiunt, & nos diximus *l. 88. nu. 14. sed hos egreditur fines questionis nostræ, in qua tantum querimus, an valeat conventio, ut debitor teneatur pensionem referre in domum creditoris, quando sunt diversi fori, & nos cum recepta sententia dicimus non valere, quia in contractu census prohibitum est, quid oneris in venditorem reicere, ad quod de iure, vel ex natura contractus non obligatur, ut reiectis rationibus Gomez. & Roderici demonstratum est. Quorum tamen sententiam recipi posset, si forte redditus emptor, cum eundem redditum videlicet conditionibus emere possidet ab aliquo, qui erat eiusdem fori, & domiciliij, ut venditori morem gereret, ceterum hominem præterit: nam tunc recte stipulari potest, ut indemnis servetur, ut tradit idem Roder. *dist. quest. 6. num. 6. & Frideric. Martin. loc. citat. num. 392. ubi hanc sententiam tribuit Molinæo & cuius lectione semper abstinui propter meum censuratum. Et sententiam Martini referret neque improbat Duardus §. 3. quest. 9. num. 32.**

Ceterum si pactiones huiusmodi, quibus scilicet onera, in eam rejiciuntur, qui ex natura contractus ad illa non tenentur, in contractu census adhibeantur, non tamen evectur contractus, sed suscipitur reiecto pacto, ut recte sentiunt Gueter. *pract. quest. lib. 2. cap. 196. Felician. lib. 2. c. 10. n. 28. vers. clausula vers. Avendan. de censu. cap. 28. n. 7. Ioan. Francisc. Leo. loc. cit. Cenc. qu. 58. in fin. & novissime Duard. §. 6. qu. 15. num. 30. & casus Rota post tractatum*

Decis. Cencij, & Duardi in decis. 146. num. 11. nimirum quia haec pactio non transfert contractum in aliam speciem. Neque subtrahit rationem venditionis: denique non repugnat formae, quae in pretio, & praedio consistit, qua servata contractus subsistit reiecto pacto, ut expendit *Rota in d. decis. 146. num. 5.* † Unde fallitur *Ugolin. in d. §. 13. num. 3. in princ.* dum scribit ob istud pactum contractum usurarium censeri, quia constituitur improbat pactum duntaxat, non autem contractum, Nam clausula illa constitutionis, *contractusque sub alia forma, &c.* quae movit *Ugolinum*, ad ea tantum refertur, quae sunt de forma contractus, quae in pretio, & praedio posita est, ut dixi, non autem ad singula pacta, quae hac constitutione prohibentur, ut considerat *Rota in d. decis. 146. nu. 5. & 6. Guier. in dist. cap. 176. numer. 5. Sigismund. Scacc. Cencius, Duardus, & alij*, quos secutus sum *quest. 62. num. 26.* cuius clausulae sensum cum male perceperit *Ugolinus*, existimabat quodcumque pactum hac constitutione prohibitorum censum foneraticum reddere, quod tamen falsum est, & a mente summi Pontificis alienum, ut suis locis adnotatum est.

39 Sed quoniam *Caroli Molinæ* hoc capite, & aliis locis à nobis mentio facta est, placet hic subijcere, quod de illo apud auctorem quendam scriptum invenit *Carolum* scilicet *Molinæ* tot laborum scriptorem, & qui suis additionibus multos bonos libros foras vit, & Advocatum magni nominis nihil ex tot laboribus, & vigiliis redigisse, & conductas exes habitasse. Ita enim de illo scripsit *Stephanus Paschasius Jurisconsult.* & *Poeta Parisiensis Epigramm. lib. 2.*

*Hic jacet ille fori Molinæ gloria nostri;
Hic jacet antiqua lausque decusque togæ.
Vidimus hunc operam multæ navare clienti;
Vidimus hunc ipse scribere Causidicis.
Sacri ergo ingentes auri cumularat aceruos?
Propria non domus huius, qua recubaret, erat.
Quod commemorare volui, non ut Molinæ memoria
Aveam: sed ut sciant ij, qui scribendi libidine veran-
sur, id maxime ad rem faciendam impedimento esse.
Quod quidem cum magna rerum mearum iactura exper-
tum sum.*

Q V Æ S T I O LXV.

*De pactis auferentibus, vel
restringentibus faculta-
tem alienandi rem
censui suppo-
sitam.*

S Y M M A R I U M.

1. Pacta auferentia, vel restringentia facultatem alienandi rem censui suppositam sunt prohibita.
2. Aequum est unicuique liberam esse rerum suarum alienationem.
3. Alienationibus rerum valide adicitur pactum, ut nulli alii, quam mihi vendas.
4. Ut etiam in censibus reservatis, & emphyteusi, &c. num. 9.
5. Pactum auferens libertatem alienandi, quare in censu sit prohibitorum.
6. Pactum, ut res non possit alienari, nisi in dominum, census, an sit prohibitorum.
7. Cencii sententia licitum esse.
8. Auctoris sententia nunc illicitum esse.
9. Venditor licite paciscitur, ut nulli alii res vendi possit.
10. Pactum, ut res censui opposita non nisi domino censui vendi possit, de iure communi valet.
11. Pacto, ut non nisi domino censui vendere liceat magis

- restringitur libertas alienandi, quam ex iure praelationis.*
12. Pactum, ut sine consensu domini census res alienari non possit, est prohibitorium.
 13. Pactum, ut dominus census rem censualem retrahere possit certo pretio, est nullum.
 14. Etiam si pretium iustum fuerit.
 15. Pactum, ut non nisi redempto censu res possit alienari, illicitum.
 16. Pactum, ut in casu alienationis rei census laudemini praeferatur, illicitum.
 17. Pacta restringentia quomodocumque facultatem alienandi rem suppositam non valent.
 18. Pactum, ut res potentiori vendatur, an valeat.
 19. Censui contractus emptio, & venditio, est bona fidei.
 20. Censuali contractui inest, ut quid fiat in fraudem emptoris.
 21. *Molina, & Duardi ratio* rejicitur.
 22. Quilibet res sua abuti potest, non autem in damnnum alterius.
 23. Pactum, ut possessor vendere cupiens teneatur admittere dominum census, valet.
Ut etiam valida est pactio, ut dominus census praeferatur eodem pretio.
 24. Dominus census iuri praelationis renunciare potest.
 25. Dominus census vicinis, & consanguineis non praeferatur.
 26. Neque illis, qui ex contractu ius retrahendi habent.
 27. Laudemii ius non est sublatum, si debetur alia ratione, quam census.
 28. Pactum, quo auferatur, vel restringatur facultas alienandi rem censui suppositam, vitatur, & non vitatur contractum.
 29. Censuali res potest liberè alienari pacto non obstante.
 30. Censui annuo reale, & sequitur res.
 31. Possessor pro censibus nulla facta excussione potest conveniri.
 32. Possessor rei censuales recognoscere tenetur.
 33. Possessori fundi censuales liberum esse debet eum dimittere.
 34. Dominus census potest rem censualem venditam retrahere eodem pretio.
 35. Dominus census rem retrahere cupiens non potest communem assimationem offerre.
 36. *Duardi* contraria sententia rejicitur.
Dominus directus tenetur offerre pretium, quod ab alio recipi potest.
 37. Nisi in fraudem illius maius pretium dictum sit.

Præterea idem *Divus Pius V.* prohibuit pacta auferentia, vel restringentia facultatem alienandi rem censui suppositam, ut adnotarunt *Navarrus, in comment. de usur. numer. 117. Virgin. de cens. parte 1. numer. 8. & 57. Felicianus eodem tractat. lib. 1. cap. 10. numer. 2. Molin. in disput. 390. numer. 8. Ugolinus de usur. cap. 45. §. 2. Molichus tractat. 12. cap. 6. numer. 113. & alij apud Duardum, in commens. dist. constit. §. 4. quest. 3. num. 4. Scortia Tbesorem, 264.* Quæ prohibitio favore venditoris inducta est, & rationem habet, quia cum venditor etiam post venditionem census rei suæ plenum dominium retineat, † æquum est, ut illi liberum sit rem suam vendere, & alienare, non tantum inter vivos, *l. 21. C. mand. & l. 2. ff. de parent. quis manumiss. sit ubi Gaius a iuribus non esse ingenuis hominibus non esse liberam rerum suarum alienationem*, sed etiam in ultima voluntate, *l. 1. C. de sacr. Eccles.* quæ ait, nihil esse, quod magis hominibus debeatur quam ut suprema voluntatis liberum sit arbitrium. Unde receptum est non valere pactum, ut quis rem propriam alienare non possit invito altero, *l. pen. ff. de pact. Fulgar. quest. 674. numer. 1.* Unde merito *D. Pontifex* prohibuit pacta, quæ auferunt, vel restringunt facultatem alienandi rem censui suppositam, voluitque semper, & liberè tam inter vivos, quam in ultima voluntate alienari posse. † Valide quidem alienationibus aliarum rerum adicitur pactum, ut nulli alii, quam mihi vendas, ut ait *l. si servilis, 22. §. sed & ff. de act. empt. l. qui fundum, 75. ff. de contr. empt.* Neque improbantur hæc, & similia pacta in divisionibus, ut cum hereditaria, & communia prædia dividuntur inter cohæredes,

coheredes, *l. qui rema*, 122. §. *coheredes*, ff. de verbi obligat. quia divisi. & permutationis, & venditionis vicem obtinet, *l. 1. C. de am. utriusque iudic.* Franc. de Cald. de univers. iur. emphyt. hb. 4. cap. 8. num. 7. Scharo. in l. 14. num. 4. C. sam. bere. §. 1. Ut etiam hoc pacti genus auterens vel restringens facultatem alienandi in censibus reservativis receptum est, ut tradit Avenda. de censib. cap. 85. num. 1. & Duard. in d. §. 4. quest. 3. num. 17. ut etiam in concessione emphyteusis, ut iidem Auctores tradunt.

Sed hæc, & similia pacta in hisce contractibus recepta sunt, quia in illis res, & prædia ea lege traduntur, & dimittuntur, ne alienari possint, vel ut non nisi huic vel illi vendere liceat: & æquitas non patitur venditorem vel socium, & cum, qui dedit, sua spe frustrari, ut scribit Zoan. hb. de empt. & vendit. cum pact. num. 88. & constat ex *l. ult. C. de pact. int. empt. & vend.* quæ ait *ferendum non esse venditorem, vel eum, qui alio titulo rem suam alienavit, hæc in re decipi, & captivum pati, qui nisi tali conventionem fretus rem suam dimissurus non fuit.* Et in traditionibus rerum quodcumque pactum valere certissimum est, *l. 48. ff. de pact. l. reb. C. de ver. permitt.* & *l. 3. C. si sero. expor. ven.* ex qua constat servum contra pactum venditionis manumitti non posse, tamen si libertas res sit favorabilis. Verum in emptione redditus annui res censualis non traditur venditori: sed his pactis, & conventionibus emptor inicit onus rei alienæ, & proinde cum hæc dissimilia sint, quod in alienationibus aliis recipitur, in venditionibus reddituum merito prohibuitur est, quia ut recte monebat Felician. in d. e. 10. nu. 7. in hoc contractu census non temere admittenda sunt qualibet argumenta ducta ex ratione aliorum contractuum.

Et nihilominus Cencius, cuius in hoc tractatu magna auctoritas est, *part. 2. cap. 1. quest. 3. art. 4.* nunc *quest. 56. num. 6. & 7.* existimavit pactum, ut res censui obnoxia non possit in alium alienari, quam in ipsum dominum census, ex iure communi licitum esse, neque constitutione Pij V. prohiberi. Iure quidem hoc pactum receptum esse *d. l. si sterilis, §. si tibi, de act. empt. & l. qui fundum, 75. ff. de contrab. empt.* quibus definitum est ex pacto, quod non liceat rem alteri vendere, si contra fiat, dari actionem ex empto: idque probari etiam *l. si quis ita, 135. §. ea lege. ff. de verb. oblig. & l. ea lege. C. de cond. ob. caus.* & ex his, quæ scribit Zoan. *loc. cit. num. 87. & seqq.* idque fieri Felician. in d. e. ult. num. 7. Neque etiam repugnare constitutioni D. Pij, quia prohibet duntaxat ea pacta, quibus restringitur facultas alienandi rem censui suppositam, quod non sit in pacto, de quo queritur, quo scilicet agitur, ut possit fieri alienatio, sed in dominum census. Denique ex eadem constitutione pactum hoc permittum videri, dum iubet, si forte res censui obnoxia venalis sit, dominum census aliis omnibus præferri, eique denuntiari conditiones omnes, quibus vendenda sit, & per mensem expectari. Quamobrem cum pactum huiusmodi non ardeat venditorem census ad vendendum, nec illum prohibeat, quo minus vendere possit, dicendum est non repugnare constitutioni Pij V. & cum ex iure civili in aliis rebus sit permittum, neque Felicianus specialem rationem afferat, ex qua in contractu census illicitum videatur, concludendum est hoc pactum licitum esse. Ita adversus Felicianum differit Cenc. *loc. cit.* quem sequitur est Duard. in *dist. §. 4. quest. 6. nu. 2. & 3.*

Sed his non obstantibus puto hoc pactum nunc illicitum esse, & Felicianum immerito à Cencio reprehendi, quia observandum est pactionem, de qua agitur, non adici rei, quæ venditur in creatione census, sed rei, quæ censui subicitur: cuius domicilium apud venditorem census perferre certissimum est, ut *pastim* docet Cencius, & Molina *disp. 390. num. 8.* & Grauan. *discept. forens. cap. 4. num. 7.* unde licet is, qui agrum, vel aliam rem vendit, licite pacisci possit, ut si emptor agrum alienare vellet, nulli alij, quam sibi vendere valeat, à quo res profecta est, & si contra fiat, eo nomine actio ex vendito competat venditori, *dicit. l. si sterilis, §. sed & si, ff. de act. empt.* & aliis, quia hæc pacta quasi in partem pretij est, & in traditione rei nec quodcumque pactum regulariter addere mihi licet, ut dictum est, non est tamen eadem ratio, quia in constitutione census emptor inicit hoc onus rei censui opposita, quæ aliena est, & auferunt venditori libertas rei sue alienandæ, cui voluerit, quod iniquum, & durum est, *d. l. 1. ff. si quis parent. manum, l. 9. ff. de ver. amos. leg. pen. ff. de pact. & l.*

dudum, C. de contrab. empt. nisi aliunde illud onus emptionis pensetur, ut recte expendit Felic. *loc. cit. nu. 4.* Binsfeld. in *e. in contrab. quest. 12. conclus. 14. de usur.* Unde non recte Cencius, & Duard. ex *d. l. si sterilis, de act. empt. & l. qui fundum, 75. de contr. empt.* inferunt huiusmodi pactum emptionibus reddituum addi posse favore emptoris, quia hæc iura sunt de pactis appositis venditori favore venditoris, qui potest rei suæ, quam vult legem dicere, & qui non aliter rem suam distracturus fuit. Ut etiam, *d. l. si ita, 135. §. ea lege, de verb. oblig. & l. 3. C. de transact. ob. caus.* sunt de rebus ea lege donatis, ne alienentur. Quare ex his locis magis colligi videtur pactiones huiusmodi adlici posse favore venditoris, ut scilicet emptor ipsi potius, quam alteri census vendere teneatur, si forte cum aliquando sit distracturus. Hoc enim pactum constitutione D. Pij non prohibetur, quia prohibet duntaxat pacta, quæ auferunt, vel restringunt facultatem alienandi rem censui suppositam, non ipsum censum. Proinde poterit venditor id pacisci, & pactum veluti nulla lege, aut constitutione prohibitum servandum esse, *d. l. 1. & 7. §. si paciscar. ff. de pact. & l. contrab. de reg. iur.* nisi dicamus id pacisci superfluum esse, cum possit venditor quodcumque census redimere. Vel potius inferri posse hæc, & similia pacta in censibus reservativis, & concessionibus libellariis rectissime apponi: siquidem in his etiam res traditur, & transferuntur, & proinde potest dominus rei sine fraude hæc, & similia pacisci, *d. l. ult. C. de pact. int. empt. & vend. & l. 2. & 3. C. de donat. qua sub mod. vel condit.* Sed in constitutione census consignativi, de quo querimus, prædium ab emptore non traditur, neque transferuntur: sed conditionem hanc iniijere rei alienæ, & proinde, cum sit diversa ratio, non potest ab uno genere contractus ad aliud inferri. Denique ex illis iuris locis tantum deduci potest ex iure communi pactum illud censibus adijci posse, quia ut dicitur in *d. l. contr. pacta dant legem contractibus, & ut ait Vlpian. in d. l. 7. §. 14. de pact. in omnibus, quæ non ad publicam lesionem, sed ad rem familiarem respiciunt, pacisci licet, & quest. præcedent. num. 7.* diximus pacta etiam iniusta servanda esse, quia satis est ita contractibus placuisse. Sed nos versamur in terminis constitutionis Pij V. ex qua pacta omnia prohibentur, quibus auferuntur, vel restringuntur facultas alienandi rem censui suppositam. Unde licet admittamus pactum, de quo queritur, ex iure communi contractui census adijci posse, tamen negari non potest nunc constitutione D. Pij prohiberi, & ideo tanquam contra legem Pontificis servandum non esse, *d. l. 7. §. sit prout. & §. generaliter, & lib. C. de pact.* quia constitutio non tantum verat pacta auferentia facultatem alienandi rem censui suppositam, sed etiam ea, quæ hanc facultatem restringunt, & minuant, cuiusmodi proculdubio est pactum, de quo queritur. Quis enim neget pactum *ut nulli alij quam mihi vendas, restringere facultatem alienandi, & quod consequens est, repugnare constitutioni D. Pij: recte intelligi non potest, quin angustior, & restrictior fiat facultas venditoris census in dispositione rei suæ, quoniam ante contractum potuisset cuilibet vendere, post contractum vero hoc pacto addito uni emptori duntaxat vendere potest, obstrictus scilicet asperitate huius pactionis, & proinde, quidquid tentent Cencius, & Duardus, certum est hoc pactum restringere facultatem, & arbitrium alienandi rem censui suppositam, & consequenter nunc id pacisci non licere: Neque ex eo, quod constitutio iubet, ut si forte res censualis vendenda sit, dominus census aliis omnibus præferatur, eique renuncientur omnes conditiones iuræ venditionis, recte colligitur licitum esse pacisci, ut non alij, quam domino census res vendi possit, ex eo, quod hac pactione addita facultas alienandi non restringitur plulquam ipsa constitutione permittum est, ut inquit Duard. *loc. citat. num. 2.* Nam ex eo, quod dominus census prælationem habet, & ius retrahendi, non restituitur alienandi facultas, quæ proculdubio minuitur, cum actum est, ut nulli alij, quam domino census vendere liceat, ut differit Felician. in *dist. cap. 10. nu. 8.* ubi ait hac ratione defendi posse consuetudines, vel statuta de herentia consanguineis, consoribus, vel vicinis ius retrahendi, quia scilicet ex ea consuetudine, vel statuto non cogitur quis vendere magis consanguineo consorti, vel vicino, quam extraneo: sed libere potest quibuscumque voluerit vendere, & quem vult emptorem querere, qui intendam, vel ratione vicinitatis, vel opportunitatis, vel ex propria.*

propria facilitate, & infania potest ingens pretium offerre, solum autem sit, ut rem melioribus conditionibus, quibus dominus potuit, alienatam possit confanguineus, consors, vel vicinus restituito eodem pretio revocare, & hoc considerasse Tiraquell. in *prafat. de retract. num. 16. & 21.* ut etiam Mastrill. in *addit. ad Gregor. qu. 7. nu. 27.* ex quibus constat ex eo, quod Pontifex iubet dominum census aliis emptoribus praferri, vel non restringi facultatem alienandi, vel saltem non adeo restringi, ac minui, ut restringitur per pactum, ut non nisi domino census vendere liceat, quia per constitutionem potest dominus rei quozere emptorem, quem fors obtulerit, & forsasse qui magno pretio rem comparare velit, vel quia res maioris fuit, vel ex aliis causis, quibus solent homines plurius emere, ut in *l. si in emptorem, ff. de minor. leg. lex. que Codic. de administ. tutor. & aliis apud eund. Tiraquell. loc. cit. num. 46.* Quod totum auferitur venditori census asperitate huius pactionis, quia rem venditam tenetur uni emptori vendere, qui hac conditione fretus potest venditoris necessitate abuti, & non nisi iniquo pretio rem comparare velle. Vix enim e millibus unus res suas praferam inremobiles vendit, nisi necessitate prematur, ut inquit idem Tiraquellus, *loc. citato, numer. 28.* Quare concludendum est huiusmodi pactum, veluti restringens facultatem alienandi, captiosum venditori nunc illicitum esse.

12 Quzrit etiam Cencius, in *d. art. 4. seu quast. 56 nu. 10.* an valeat pactum, ut venditor redditus annui rem censui suppositam alienari non possit sine consensu, & licentia domini census, & putat pactum valere, & etiam nunc licitum esse, & ita sensisse Soc. *de iustit. & iur. l. 6. qu. 3. art. 2.* & Frider. Mart. *de iur. cons. c. 6. num. 378.* qui ait hoc pactum non esse usurarium. Sed verius est ex constitutione D. Pij pactionem hanc iniquam, & illicitam esse, quia constitutio iubet, ut nullo pacto venditor census privetur libera facultate alienandi rem censui suppositam, cui voluerit, quaprofeto privatur, si ei non nisi cum consensu, & licentia domini census alienare liceat: & Theologi frequentius docent, ut Navar. in *dict. comment. de usur. num. 9.* Molin. *dict. disput. 390 numero 8.* Salon. *art. 3 de censib. controuers.* 15. Binsfeld. in *dict. cap. in ciuitate, quast. 12. conclus. 14 in fin.* Salas *de censib. dubitat. 27. num. 1.* Molles. *de contract. cap. 6 num. 113.* Ugol. in *d. §. 2. nu. 10.* Ioan. Franc. Leo. *Theaur. ser. Eccles. part. 2. cap. 15. num. 29.* ubi ait pactum hoc esse contra naturalem aequitatem, & nouissimè Scott. *d. Theor. 267 in fin. & Duard. in d. §. 4. qu. 5. n. 3.* & ex Iurisperitis Frider. *loc. citat. numero 381.* & Felic. in *d. cap. 20. in princ.* ubi ait summum Pontificem aperte constituisse conventionem hanc irritam esse. Neque turbat auctoritas Soti, & Martini, quia non loquuntur in terminis constitutionis D. Pij. Nam Dominicus de Soto ante illam scripsit: & Frideric. *eod. loc.* aperte sensit pactionem hanc constitutioni D. Pij repugnare, animadvertens enim illam obstatre suz sententiaz subiectam hanc clausulam. *Porro Bulla Pij V. in qua contrarium constituitur, usu recepta non est.* Quod miror Cencium non animadvertisse.

13 His consequenter dicendum est, inutile esse pactionem, ut dominus census rem censuale, si forte alienetur, possit eam retrahere certo pretio. Sanè non me latet hoc genus pacti probare Cenc. *loc. cit. nu. 12.* & post Cencium, Duard. in *d. qu. 5. n. 4.* quia, ut inquit Cencius, hoc videtur congrue constitutum Pij V. quz iubet dominum census aliis emptoribus omnibus praferri: & ut inquit P. Duard. cum constitutio exigat duntaxat, ut condiciones denuntientur domino census, quibus res vendenda sit, ac de pretio nihil constituat, proculdubio non fiet contra eius dispositionem siue pro eodem pretio, siue pro alio inter ipsos conventores retrahatur, & nihilominus non puto mutandam esse sententiam, quia cum possit facile contingere, ut dominus rei inueniat emptorem, qui maiori pretio rem emat, & melioribus conditionibus, quam fuerit inter emptorem, & venditorem census conventum, consequens est, ut non tantum minuatur ei facultas alienandi maiore pretio, quo potuerit, sed etiam in eum praeter naturam contractus rejiciatur onus vendendi rem suam certo pretio, quod est pecunia aestimabile, & eadem constitutione prohibitum, ut tractatum est *qu. prox. praed.* Et licet Duardus temperet opinionem Cencii hac cautione addita, *dummodo pretium sit iustum,* tamen puto nec etiam cum hac cautione pactum admittendum esse, tum quia posset dominus rei plurius vendere etiam quia onus est adigere aliquem, ut rem vendat etiam iusto pretio *l. 70. ff. de rei vindic. l. 9. ff. rer. amat. & l. si equus, de leg. 2. Felician. in d. c. 10. n. 12. in fin.* ubi ait id pacisci in munus

14

usuram formalem esse, ut etiam Roderic. *lib. 2. qu. 2. nu. 18.* Neque movere debet, quod Pius Pontifex decreverit emptorem census aliis omnibus praferri, & ideo pactum hoc non coarceat facultatem alienandi plusquam sanctione Pontificis restricta sit, quia perpicuum est, pactum huiusmodi plus iuris tribuere emptori, quia virtute huius pacti non tantum praferatur, sed etiam cogere potest venditorem census, ut rem dimittat certo pretio, quod plus est quam praferri. Nam iure praerogationis rem eodem pretio, & iisdem conditionibus capere cogitur, quod illi per constitutionem concessum est: iure vero conventionis rem revocare, posset pretio convento, quod minus forte erit. Constat igitur pactum plus tribuere emptori, & consequenter illicitum esse.

15 His consequenter dicendum est illicitam esse conventionem, ut non liceat rem censui obnoxiam alienare, antequam census redimatur: vel ut in casum alienationis praedij censuales census redimi debeat, vel pretium restituatur. Ita docuit Navar. *loc. citat. num. 115.* Virgin. *de Boccat. part. 2. num. 34.* Ugol. in *d. cap. 45. §. 2. num. 6. & 7.* & multis argumentis ostendit Mastrill. *loc. cit. n. 26.* idemque docuit Cencius in *d. qu. 56. num. 5.* & Duard. in *d. qu. 3. num. 9.* quia his & similibus pactis restringitur alienandi, quod venditori census liberum esse debet: atque etiam quia ex eadem constitutione Pontificis prohibentur omnia pacta, quibus vel ob penam, vel aliam causam venditor cogitur censum redimere, & pretium restituere, ut ait Cenc. *loc. citat. & tractat. qu. 60.* & nos diximus *quast. 68.*

16 Ut etiam ex constitutione D. Pij prohibentur pacta, quibus id agitur, ut in casu alienationis rei censita domino census laudemium, vel quid aliud praerari debeat, quia haec & similia pacta in contractu census iniqua sunt, cum laudemium, & quinquagesima domino ipsius rei duntaxat debeatur, a quo res proficiscitur, *leg. ult. C. de iur. empbyt.* Felician. *d. lib. 1. c. 9. num. 93. in fin.* Manent. *de contract. libell. part. 9. num. 9.* Ugol. in *d. §. 2. num. 12.* Molin. in *d. disput. 390. num. 8.* Mercat. *de contract. tit. de camb. cap. ult. nu. 8.* ubi ait conditionem hanc esse iniustissimam, & alii Theologi apud Salas *de censib. dub. 20.* qui tamen sententiunt huiusmodi pacta ex natura rei non esse illicita, si iusto pretio compensentur; quod etiam docuit Duard. in *d. §. 4. qu. 7. nu. 9. & 10.*

17 Quz prohibitio porrigitur etiam ad pacta auserentia, vel restringentia facultatem alienandi partem rei: & ad pacta quibus id agitur, ut venditor census non semper eam alienare possit, sed vel intra biennium aut triennium, & non deinceps, vel post biennium aut triennium, & non antea, & ut uni tantum, non duobus, vel tribus vendere liceat. Nam non minus libera ei esse debet rei suz alienatio, quam si censum non vendidisset: ut ergo ante constitutionem census poterat quodcumque, vel totam, vel partem vendere: ita post venditionem census id ei liberum esse debet *arg. l. quae de tota, ff. de rei vend. & in specie scribit Ugol. in d. §. 2. n. 4. 9. & 11.* & Duard. in *d. q. 3. n. 11. & 12. in fin.* & notanda sunt verba illa constitutionis, quia volumus rem ipsam semper, & liberè alienari, semper id est, omni casu & tempore *l. 1. ff. sol. matr. l. semper, ff. de iur. immunit. liberè, id est, sua sponte sine alterius licentia, & sine impedimento ullo, aut contradictione, ut notat Tiraq. in l. si unquam, in verbo, revertatur, n. 134 & 135.* & Barbol. in *notaque dictione n. 2.* nisi quatenus hac libertas eadem constitutione resti ingiur in *§. ubi autem, ut proxime dicam.*

18 Imò si fiat pactum, ne ager censuales potentiori vendatur, conventio irrita est, quia hac ratione restringitur facultas alienandi, quae libera esse debet, ut dictum est: & ita primus, quod animadvertit, sensit Molin. in *d. disput. 390. n. 9. vers. non desuit.* Azor. *c. 11. qu. 2.* Salas *dub. 11. num. 1. vers. similiter ait.* & Scortia *Theorem. 267. in fin.* quibus consentit Emin. de Lug. *disput. 27. sect. 6. n. 96.* quia inquit neque ex natura rei, neque ex dispositione iuris humani contractus census propriam habet, ne res censui obnoxia in potentiora transferri possit. Idem nouissimè sensit Duard. in *d. §. 4. qu. 3. n. 12.* Neque obstat quod in emphyteusi receptum est, non posse emphyteutam ius suum in potentiora transferre invito domino *l. ult. C. de iur. empbyt.* quia non est simile, siquidem ait Molina, quod dominus ex dispositione iuris id ius habeat in re emphyteutica idcirco est, quia rei proprietatem habet: unac si ius emphyteuticum in potentiora transferre liceret, dominus non tantum pensionis periculum subiret, sed etiam proprietatis, quae longè est praestantior: quz ratio cessat in contractu census, in quo tota rei proprietate apud venditorem manet.

19 Ego verò haereo, & subsisto. Et me movet plurimum quia

quia contractus censualis, de quo agitur, est contractus bonae fidei, cum sit emptio, & venditio, §. *act. Inst. de act. l. 2. in fin. de oblig. & act. l. 11. §. 1. ff. de act. empt. & adversus Felicianum, & alios diximus quasi. 42. num. 19. & seq. unde huic contractui tacite inest, ut alter alteri teneatur de eo, quod alterum alteri ex bono, & aequo prestare oportet, d. *leg. 2. in fin. & Inst. de oblig. ex consens. & §. in bona fidei de act. quod sumptum arbitror ex M. Tullio lib. 3. de offic. ubi docet dolum malum abesse debere a bonis iudiciis, quibus addebatur ex fide bona, vel verba illa, ne propter te fidem tuam captus fraudatusve sim, vel illa quae aurea vocat, ut inter bonos bene agere oportet, & sine fraudatione. Inter quae iudicia emptionem, & venditionem refert, & ex ea omnem astutiam, & malitiam tollendam esse. Atqui bonae fidei contrarium est post receptam, protium rem censitam in potentiolem transferre, à quo dominus census redditus suo tempore exigere non possit. Quare cum nemo dixerit censuario licere in fraudem, & perniciem domini census rem in potentiolem transferre, consequens est licitum esse pactum, quo cavetur, ne id fiat, ut comperi sensisse Eman. Rodrig. in explicat. nos. propr. Pij V. de cens. post. cond. dub. 4. quia inquit haec pactio respicit tantum securitatem emptoris, quod proculdubio licet prospicere. Ut etiam de pacto, ut res non alienetur nisi in personam idoneam, quod huic, de quo agimus, valde simile est, sensit Anton. Gomez. lib. 2. de censib. cap. 3. num. 28.**

20 Neque movet, quod Molina ait non inesse contractui census, ut res in potentiolem transferri non possit, quia negari non potest huic contractui inesse, ne quid per fraudem, & dolum fiat in perniciem alterius, quia ratio & naturalis aequitas, & ipsum ius civile non patitur alteri per alterum inquam conditionem inferri leg. 24. de reg. iur. & leg. ult. C. de acquir. & rerum possess. illis verbis, nec ex aliena malignitate alienum malum emergat. & huic valde pertinet quod alienatione iudicij mutandi causa facta iure civili cautum est in l. 1. & seq. hoc tit. quo coercetur fraus eius, qui data opera rem in potentiolem alienavit, ne ex alieno facto alienus causa deterior fiat, quia ut Gaius ait in l. 3. potentioribus partes esse non possimus. Quare cum iura civilia non permittant res in fraudem alterius alienari dolo malo, multo magis dicendum est summum Pontificem, qui iustitiae, & aequitatis fons est, id in contractu census fieri noluisset, & consequenter licitum esse contrahentibus cavere, ne id fiat & prohibitionem Pontificis ad hanc speciem non pertinere, & congruit valde quod scribit Reginald. lib. 25. cap. 11. num. 411. in fin. de iure naturali hanc conditionem contractui census instam esse, ne res in alium transferatur, à quo pensio aegre exigi possit, alioqui enim, inquit, fieret emptori aperta iniuria, propter impedimentum, & gravamen, quod subiret ad obtinendam pensionem sibi debitam quod ius non puto à D. Pio correctum esse.

21 Neque obstat, quod inquit Molina, & Duardus hoc tit. non esse similem causam domini emphyteusis, & domini census, quia si periculum amittendi nudi directi domini, & pensionis facit, ut in emphyteusi recepta sit pactio, ne ius emphyteuticum in potentiolem transferatur, eadem ratio movere potest, ut haec pactio in emptione census recipiatur, quia dominus census, facta rei in potentiolem alienatione non tantum pensionis periculum subit, sed etiam domini, & proprietatis census, quae plerumque plures sunt, quam sit nuda proprietatis rei, quae per se inutilis est leg. 3. §. ne tamen ff. de usufr. & canon emphyteuticus, qui exiguus esse solet, cum praestetur in recognitionem directi domini, ut observat Praes. Faber in des. 30. n. 12. C. de solut. Neque magnam vim habet, quod subicit Duardus, venditorem census rem in potentiolem alienando sibi, & non emptori census posse praevudicium inferre, tum quia sibi consulere potest recipiendo pretium, quod probabilius est, quam si dicamus eum vel le iactare suum, quod non praesumitur l. 25. ff. de probat. tum etiam quia ille rei suae quidem arbiter est leg. 21. C. mand. illaque abuti potest lib. 25. §. 11. ff. de test. baredit. non tamen ad ei licet in praevudicium emptoris census, & illius conditionem deteriorem dolo malo facere d. leg. 1. ff. de alien. iudic. mnt. caus. & aliis: & constat etiam ex his quae diximus qu. 59. in fin. possessorem rei onere census affectu in ea verbari oportere, ut bonus, & diligens paternam illas verari debet. Qui vero potentiores dicantur, tractat Francisc. de Cald. de emphyt. lib. 5. cap. 3. ego tamen puto quaestionem facti esse, ique in arbitrio iudicis positum esse.

23 Illud vero inter omnes constat validam esse conventionem, ut censuarius rem distrabere cupiens teneatur admonere dominum census, ut si velit aliis emptoribus

preferatur, vel ut possit dominus census rem retrahere eodem pretio, quia etiam nullo pacto intercedente ex constitutione D. Pij conditiones omnes, quibus res vendenda est, domino census denuntiari debent, & expectandus per mensuram, ut si velit aliis emptoribus preferatur, ut constat his constitutionis verbis, ubi autem res vendenda sit, volumus dominum census aliis omnibus preferri, eique denuntiari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensuram expectari. Quod adnotarunt Navarr. doc. cit. n. 127. Less. par. 2. c. 22. n. 84. Scott. sbeor. 268. in princ. Vgolin. in d. c. 45. §. 3. n. 1. Felic. in d. c. 10. n. 2. ubi statuit nullum vitium continere pactum illud, ut possit dominus census rem retrahere eodem pretio. Quod etiam sensit Gutierr. lib. 2. q. 267. n. 3. & Mastrill. loc. cit. num. 27. quod tamen intelligo intra mensuram, qui huic iuri praerogationis post denuntiationem à D. Pio praestitutus est, ne debitor occasionem vendendi amittat, & emptor semper incertus esse cogatur de dominio rei contra leg. 1. ff. de usufr. quae ait in incerto esse non debere res rem dominia.

Illud etiam constat dominum census huic iuri praerogationis renunciare posse, id enim docent Rebell. qu. 6. n. 17. Salas de cens. dub. 11. n. 1. vers. sexta conditio Scacc. de commerc. §. 1. q. 7. n. 245. Scott. loc. cit. & Vgolin. in d. §. 3. n. 3. & adversus Surdum Duard. in dict. §. 4. q. 22. n. 2. & seq. quod verissimum puto ex l. 46. ff. de pact. & l. penult. C. eod. tit. quae ait regulam iuris antiqui esse, omnes licentiam habere his, quae pro se introducenda sunt, renunciare. Quod, (si fallor) salibi adnotavimus: & id ipsam deinde comperi scripsisse. Cencium in addit. par. 2. cap. 2. q. 1. art. 2. nunc qu. 64. n. 37. & 22. recte notans id expressè, vel tacite facere posse, nempe permittendo labi tempus, quod illi ex constitutione concessum est ad rem comparandam, seu retrahendam, duorum scilicet mensum, ut dictum est.

25 Sed quod diximus dominum census omnibus aliis preferri, cum res venditur, non ita accipiendum est, ut vicinis, & consanguineis preferatur iis in locis, in quibus ex lege, consuetudine, vel statuto, ius retrahendi vicinis, vel consanguineis concessum est: siquidem hi dominum census possunt excludere. Et ita primus docuit Navar. loc. cit. nu. 127. quem deinde secuti sunt Molina disp. 394. nu. 8. Sigismund. Scacc. §. 1. q. n. 245. Mastrill. ad Gregor. d. q. 7. n. 31. Less. dub. 13. n. 84. Scott. sbeor. 268. Duard. in d. §. 4. q. 11. nu. 4. Card. loc. cit. Gratian. cap. 742. nu. 60. qui refert ita sepe fuisse observatum, & Cenc. q. 65. nu. 9. & censuit Rota post Cencium in dec. 306. n. 4. & 5. & dec. 466. n. 14. quia inquit non censetur Pontifex ius praerogationis domino census concedendo, alius suum privilegium auferre voluisse leg. 2. §. si quis à principe, ff. de quib. in loc. publ. Ex licet aliud sentiat Virgin. de Boccac. par. 2. n. 63. & post illam Vgolin. in d. §. 3. n. 2. vers. ut quid si alius, non est tamen à sententia Navari discendum, tum quia recepta est, tum etiam quia eam sequitur Rota, ut constat ex decisionibus relat. cuius auctoritati plurimum deferendum est. Quae 26 ratione neque iis etiam dominus census preferendus est, qui ex contractu ante celebrato, vel ex testamento maiorum ius praerogationis habent: ut etiam si forte res emphyteutica est, & velit dominus rem retrahere, non enim potuit venditor census illum rebus suis constitutis alteri quaesitum auferre, nisi consenserit leg. 24. ff. de iur. iud. id quod nostrum, de reg. iur. l. ult. C. de reb. alien. non alien. & l. filius, Cod. de pact. & notat Mastrill. loc. cit. n. 32. & constat ex Gratian. cap. 957. n. 22. ubi ait dominum directum habere ius retrahendi à quocunque emptore etiam privilegiato. Ve 27 etiam si res alia ratione obnoxia est, cum venditur praerogatione laudemij, vel alicui alteri oneri, hoc ius sublatum non intelligitur ex eo, quod Pontifex iussit rem liberè, & sine solutione laudemij, vel quinquagesimae quocunqueque alienari posse, quia non fuit intentio S. Pontificis liberare ab iis oneribus praedia, quae alia ratione quam census in eis impositi debentur, ut ex Navar. & Molina tradit Scottia in dict. sbeor. 267. ubi ait id ex se patere, & Vgolin. in dict. §. 2. nu. 14. & Duard. in dict. §. 4. q. 8. n. 1. & 3.

28 Nunc superest, ut queramus, quod maxime ad nostrum tractatum pertinet, an pactum, quo facultas illa alienandi rem censui supposita tam inter vivos, quam in ultima voluntate tollitur, vel restringitur, vitiet contractum census, vel vitietur manente contractu. Et dicendum est non vitari, sed eo recepto censum consistere, ut rectè sentiunt Gutier. in d. cap. 176. num. 1. Roderic. de anno. redd. lib. 2. qu. 1. nu. 25. Grimaud. de usufr. & contract. sign. lib. 3. cap. 22. num. 16. Mastrill. ad Gregor. in d. qu. 7. nu. 26.

sup. 16. *Rod.* post Cencium in dec. 2. n. 7. ipse Cenc. in d. 476. in fin. & Duard. in §. 4. q. 2. quia scilicet non est contra stantiam, & formam contractus census, & D. Pius ait duntaxat pacta non valere. Neque vim facit quod contendit Felician. in d. cap. 10. n. 1. & 2. pactum hoc pretium legitimum minuire, idcoque contractum nullum esse veluti minus iusto pretio constitutum, quia cum pactum nullum sit, pretium minuire non potest: quod enim nullum est, nihil potest efficere vel ipso Feliciano teste *cod. loc. nu. 3.*

29 Quamobrem poterit res censuaria liberè alienari non obstante quocumque pacto, quz tamen transibit cum onere census, ut omnes tradunt Cravet. in *cons. 217. n. 4.* Hponius de *cons. 497. n. 89.* Venent. de *ann. prest. part. 2. q. 31. n. 8.* Covar. *variar. lib. 3. cap. 7. n. 6.* Honded. in *cons. 17. n. 21. lib. 2.* Virg. de *Boccat. p. 1. n. 22.* Molin. *loc. cit.* Philibert. Bagnon. de *leg. abrog. lib. 3. c. 135.* Corrad. Put. ad Bullam Nicolai V. n. 2. Scortia *loc. cit.* & alii passim. † Censui enim, qui rebus imponitur, onus reale est, & rem sequitur, & in quocumque possessore transit, ut notissimum est ex *leg. 60. in fin. ff. de cond. & demans. l. 1. C. rem alien. gerent. Vnde hac re hic privatus census imitatur naturam publicorum functionum, & tributorum, quz agis indicuntur. Hæc enim possessores solvere tenentur: nec contrarium pacisci licet. Imperatores *ff. de public. & vectigal. l. 2. C. 3. C. fin. cons. vel. reliq. l. 42. ff. de pact.**

31 Et potest etiam dominus census possessorem prædii censui obnoxii nulla facta excussione pro pensionibus convenire, quz est sententia Covar. *loc. cit.* Ioan. Bapt. Lup. de *usu. comment. 2. §. 2. num. 39.* Sured. in *cons. 162. num. 12.* Gratian. *dyseps. furens. cap. 145. num. 5.* & Cencii in d. cap. 2. *quæst. 3. art. 6. num. 5.* nunc *qu. 78.* ubi in addit referret Giurbam in dec. 45. n. 7. quibus addo Fridet. Martin. de *jur. cens. cap. 7. n. 117.* Salas de *usu. & consuet. cap. 11. n. 47.* Anton. Gamm. *des. 145. n. 2.* Chaffan. ad *consuet. Burgund. tit. 11. §. 6. nu. 2.* Binsfeld. in d. cap. in *ciuitate. qu. 12. concl. 12.* Vgolm. d. cap. 45. §. 4. num. 2. & qui acriter hæc sententiam trahit Avendan. de *cons. lib. cap. 23. num. 14.* excussio enim tunc est necessaria, quando id, quod petitur, non debetur ex ipsa re, nec super ipsa re, quam reus possidet, licet ad securitatem, & cautionem debiti res sit obligata, ut egregie ait Cravet. in d. *cons. 217. num. 1.*

32 Et poterit etiam dominus census cogere possessorem, ut recognoscat censum ratione rei, quam possidet, vel ut rem dimittat, ut respondit Bedroch. *cons. 2. num. 83.* Covar. in d. *cap. 7. num. 6.* Foller. in *praxi cens. in verbo huiusmodi. num. 96.* & 97. Virgin. d. par. 1. num. 26. Anton. Gomm. de *cons. lib. cap. 4. num. 1.* Felician. *lib. 3. cap. 6. num. 2.* quia regula juris est obligatum ad aliquam præstationem, vel factum cogi posse, ut creditorem cautum reddat instrumento, vel apocha, quo facilius creditor jus suum perleat, & probare valeat. *l. plures. C. de fid. instrum. leg. sicut C. de liber. caus. ubi id Bald. notat, & Paul. Cast. in leg. omnibus, ff. de iudic. Alex. in l. si finita, §. eleganter, numer. 13. ff. de dona. in sol. & Natra in *cons. 382. num. 1.* ubi ait, id potissimum in annuis, & mensuris redditibus obtinere, notans etiam hoc jus in cessionarium redditus transferri. † His contenfit doctissimus Mercenda. *contra vers. lib. 11. cap. 29. num. 4. & 6.* ubi agit de formula cautionis, in quam possessor consentire tenetur, & tradit in ea cautione reservari debere possessori jus dimittendi fundum censitum: ita enim inquit dominus census, id geam acquirit cautionem, quandiu possessor retinuerit fundum, & huic liberum erit se præstationi census eximere dimittendo fundum, quo dimissio illa ipsa iura salva sunt domino census, quz in contractu sibi acquisivit.*

33 Vel denique si malit dominus census poterit rem vendendam retinere, aut venditam retractare eodem pretio, & sub iisdem conditionibus, & pactis, quibus distracta est. Quod iure specialiter emptoribus reddidit D. Pontifex indulgit, ut dixi *num. 23.* & adnotarunt Navarr. & alii *relati. cod. loc. Salas d. no. 11. vers. sepea conditio est. idem Scortia theorem. 268. & Ioan. Francis. Leo. Theaur. par. 2. cap. 15. num. 33.* ubi adversus Navarrum ostendit summam habere iustitiam, & æquitatem: aliisque prætermisissis idem docet Cencium, qui diligentissime omnium hæc prosecutus est, *qu. 65. & 66.* & Duard. in d. §. 4. *qu. 9.* † Obierva tamen quod dixi eodem pretio, & sub iisdem pactis. Neque enim terendus est dominus census, si veller rem minore pretio, & sub levioribus conditionibus emere, vel revocare. Hæc enim voluit summus Pontifex emptori census esse consiliat, vs reliquis emptoribus præferatur, non autem ut suo arbitrio pretium constituat: imò neque obicere potest rem plus venditam: quæ communi æstimatione valeat, si forte inveniat emptor, qui quod res suorum majorum lucrata, vel

quod ei expedit plurimum propter opportunitatem loci, vel si infamia quadam, & affectione nimia præcipiat ingens pretium, ut interdum evenit. Nam tractat dominus census eodem pretio fundum emere, & iisdem legibus, nec audiendus est si communem offerat æstimationem, ut sentit Molin. *disp. 372. num. 6. & disp. 39. num. 8. vers. ceterum,* & notat Vgolm. in d. §. 3. *num. 2.* de Cenc. in d. *qu. 65. n. 2 & 3. & 4. 66. num. 99.* & censuit Rota coram R. D. Vbaldo post tractatum Cencii in *decis. 71. num. 2. & 3.* & probari potuit ex *cap. post. de loc. & l. ult. C. de iur. emphyt.* ubi ita nominatim constitutum est, id est, ut non possit dominus rei emphyteuticæ iure prælationis iuri, (quod sanè potentius est iure, quod dominus census in re censita habet,) nisi tantam quantitatem solvere paratus sit quantam reverà ab alio accipere potest. Quod etiam indicat constitutio, dum iubet domino census conditiones denuntiare future venditionis, quod frustra esset constitutum, si liceret, ei alio pretio, & aliis conditionibus quz sunt pars pretii, rem comparare. † Et sua vis est Duardus, dum *qu. 10. num. 6.* admittit non posse dominum census iure prælationis nisi cum omnibus conditionibus, & pactis, quibus alii emptores ad emptionem admitti cupiunt, negat tamen teneri solvere pretium, quod offertur. Etenim maius, vel minus pretium conditio quedam est *l. 4. §. melius, ff. de in dem. addit. & pacta,* quz favore venditoris apponuntur, sumptus pretii, *leg. fundi par. 2. ff. de contrab. empt.* ut etiam laaris est, dum ut effugiat, dictam *des. 71.* quz manifestè obstat eius sententia, ait verba illa decisionis, *debet domino directè prædicere pretium, quod ab alio reverà accipi potest.* significare iustitiam pretii, quia Rota aperte ait præteri eodem pretio: & dicitur exemplo domini emphyteuticæ, qui cupiens iure illo uti tenetur solvere pretium, quod reverà invenitur, quantumconque sit, viteturque Rota verbis ipsis *dict. l. ult.* quz ait, *disponunt æstimationem domino transmitti, & prædicere quantum ab alio reverà accipi potest.* Ex quo loco receptum est dominum directum, si præteri velit, tantundem solvere teneri, quantum ab alio reperitur, etiamsi iustum pretium excedat, nec audiendum esse, si contendat rem minus valere, ut docet Jaff. in d. *l. ult. num. 22.* Tiraquell. de *retract. consens. §. 1. glof. 18. num. 4. & 5.* Francis. de *Cald. de iur. emphyt. lib. 4. cap. 13. num. 16. & 21.* qui refert hanc esse communem sententiam. Contra igitur sententiam Duardi à mente legis, & Rotæ, & Doctorum omnium alienum esse.

37 Sanè si in fraudem domini directi, vel alterius, qui alliteratione census prælationis habet, res plus iusto distracta est, ut dominus, vel alius, qui idem ius habet, ab emptione, seu retentione deterreatur, arbitrio boni viri res iusto pretio æstimanda est, & dominus, vel alius quilibet, qui eodem iure utitur, iusto soluto pretio rem retractare poterit, vel retinere, ut tradunt Bald. Laurent. & alii in *c. porro, sit. qual. olim fens. alien. pos.* multi enim, ut hic Baldus ait, pretia contingunt in fraudem aliorum. Quod etiam docuit Afflic. in *lib. de iur. pretio. §. 2. n. 17.* Tiraquell. in d. *gl. 18. num. 4. in fin.* & Caldas in d. *cap. 11. num. 24.* ubi notat posse in re dubia iuramentum emptori, & venditori offerri, ut pretii veritatem declarent. Quod etiam in prælatione, quz competit iure census, obtinere puto: & hoc casu Duardi sententiam recipi posse.

QVÆSTIO LXVI.

De pactis punientibus moram debitoris census.

S V M M A R I U M.

1. Pactum, ut debitor census post moram teneatur ad interesse lucri cessantis, non valet. *Tit. V. mens, ut debitor census, quantum fieri potest, ab oneribus esset immunitus.*
2. Pactum, quo debitor census in casum mora obligatur ad cambia, est invalidum.
3. Interesse lucri cessantis post moram in solvendis censibus factum deberi, qui sentiant.
4. Auctoris contraria sententia. *Reddunt sunt accessiones non præti, sed iuris, quod præti emittunt.*
5. Natura congrua est, ne decur accessio accessionis. *6. Pactum*

34 Vel denique si malit dominus census poterit rem vendendam retinere, aut venditam retractare eodem pretio, & sub iisdem conditionibus, & pactis, quibus distracta est. Quod iure specialiter emptoribus reddidit D. Pontifex indulgit, ut dixi *num. 23.* & adnotarunt Navarr. & alii *relati. cod. loc. Salas d. no. 11. vers. sepea conditio est. idem Scortia theorem. 268. & Ioan. Francis. Leo. Theaur. par. 2. cap. 15. num. 33.* ubi adversus Navarrum ostendit summam habere iustitiam, & æquitatem: aliisque prætermisissis idem docet Cencium, qui diligentissime omnium hæc prosecutus est, *qu. 65. & 66.* & Duard. in d. §. 4. *qu. 9.* † Obierva tamen quod dixi eodem pretio, & sub iisdem pactis. Neque enim terendus est dominus census, si veller rem minore pretio, & sub levioribus conditionibus emere, vel revocare. Hæc enim voluit summus Pontifex emptori census esse consiliat, vs reliquis emptoribus præferatur, non autem ut suo arbitrio pretium constituat: imò neque obicere potest rem plus venditam: quæ communi æstimatione valeat, si forte inveniat emptor, qui quod res suorum majorum lucrata, vel

- 8 Pactum ut debitor census post moram teneatur ad certas expensas, vel certa salaria, iuramento creditoris liquidanda non valet.
- 9 Exempla quadam huius rei apud Cencium.
- 10 Creditores olim nautica pecunia stipulati consueverunt certam summam sumptuum nomine pro servis, quos mittebant ad exigendam pecuniam.
- 11 Pactum, ut debitor census teneatur ad expensas legitimas post mortem, non est prohibitum.
- 12 Pactum ut venditor census teneatur ad sumptus litis, non est illicitum.
- 13 Pactum ut debitor census ob moram, tempus, vel partem eius amittat, vel aliud ius, est prohibitum.
- 14 Commissi pactio in censu illicita.
- 15 Hispana lex, qua pactum commissi admittit in censibus, non est in usu.
- 16 Pactum, ut debitor census ob moram in penam aliquam incidat, est illicitum.
- 17 Penam immodica quatenus excedit, corrigenda.
- 18 Penam aduictio sine leuis, sine nimia sit, in censibus prohibita.
- 19 Pactum, ut minor redditus non soluto maior praestetur, an valeat.
- 20 Pactum, ut legitima praestentur usura, si minores ad diem soluta non fuerint, valet iure civili.
- 21 Auctoris sententia, pactum illud in censibus esse admittendum.
- 22 l. 9. §. 1. de usur. declaratur.
- 23 Penam est, quicquid est supra rem debitam.
- 24 Pactum, ut debitor census teneatur ad interesse lucri cessantis, vel ad penam, vel ius aliquod amittat, non vitiat contractum census.
- 25 Contractus ab illicitam stipulationem penam non rescinduntur, sed rejicitur tantum quod illicitum adiectum est.
- 26 Obligare res alias pro tutiore exactione census non est prohibitum.
- 27 Fideiussor in contractu census recte datur, & accipitur.
- 28 Pactum, ut dominus census rei pignoratata venditor possit pro pensionibus consequendis non est illicitum.
- 29 Creditor potest iuris auctoritate, & bona fide pignus distrabere.
- 30 Censui distinctio, qua non placet auctori.
- 31 Penam est, quicquid est extra rei perditionem.
- 32 Pactum, ut cessante debitor census in eius solutionem locat rei possessionem capere, valet.
- 33 Conventio, ut dominus census possit rem perpetuo retinere in penam non solventis, iniquissima.

Præterea Divus Pius, ut avaritiam ementium census cohiberet, prohibuit pacta omnia, quibus debitores reddituum propter moram in eis praestandis ab avaris emptoribus opprimebantur, ideoque ita sanxit in §. 4. pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria seu expensas modis iuramento creditoris liquidandas, aut rem census subiectam, siue aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam penam cadere, ex toto irrita sint, & nulla.

Hic igitur primo loco prohibet constitutio pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, ut notant Navarr. in *Septimo de comment. de usur.* num. 93. Virgin. de *Boccat de censib.* p. 1. num. 9. ubi ait magna cum ratione ita constitutum esse; idemque tradit Azor. p. 3. l. 10. cap. 13. quest. 1. Rebell. de *obligat. iustit.* part. 2. l. 10. §. 6. nu. 14. & 15. Roderic. de *ann. reddit.* lib. 3. quest. 8. num. 22. Ugolin. de *usur.* c. 45. num. 11. Ioan. Francisc. Leo. *Trebasur. for. Eccles.* p. 2. cap. 15. num. 38. Salas de *censib.* sub. 15. num. 1. vers. *septima ne non fiat.* & alijs prætermisissis Cencius quest. 47. in *prim.* de qui post hæc scripta prodit Leonard. Duard. in *comment. dicta consil.* §. 4. quest. 23. numer. 8. Nam ut ait Azor. *loc. citato*, id unum prospexit Pontifex, ut debitor census, quantum fieri poterit, ab oneribus immunis esset: vel ut inquit Virgin. *dict.* numer. 9. quia debitor census satis gravatur onere pensionis, quæ ut plurimum excedit rationem fructuum, qui ex re censui opposita percipiuntur; denique quia potest dominus census debitorem convenire, ut redditum consequatur, ut

Vgolin. *op. cit.*

Secundo prohibet hæc constitutio pactum, ut debitor census ob moram in solvenda pensione factam ad cambium teneatur, quod iidem auctores ferè notant, & Leonell. ad *hanc Bullam gloss.* 19. vers. *ampliatur secundo.* Molin. *disp.* 390. num. 10. Felician. *lib. 1. cap. 9. nam. 8.* Scortia *theorem.* 269. & Duard. in *d. §. 4. quest.* 25. ubi docet id in contractu census pacifici generaliter esse prohibitum. Etenim militat eadem ratio, quæ Pontificem impulit, ut pactum de interesse lucri cessantis præstando prohiberet, quia scilicet nimium oneraretur venditor, si redditus, & cambium redditum solvere addingeretur: & quia dominus census facile potest in iudicio persequi quod sibi debetur, ideoque daris istis pactibus opus non habet, ut redditum consequatur. Et præterea huiusmodi cambium esset sicum, ut vocant, in quo scilicet nulla pecunia traicitur, nullæ litteræ mittuntur, vel recipiuntur, nullum denique officium creditoris intervenit, quod mercedem mereatur. Quod genus cambij illicitum esse docent Molina, Rebellus, & alij Theologi plurimi apud Salas de *cambijs dub.* 14. num. 1. & Scortiam *theorem.* 306. & 307. & ex iuris auctoribus Lup. de *usur. comment. ult. §. 2. num. 19. & 23.* Roderic. *lib. 3. quest.* 5. num. 17. Mastrill. in *d. dec.* 303. nu. 12. & 22. & alijs prætermisissis Sigism. Scaccia de *commere.* §. 1. q. 7. num. 19. & alia eiusdem Pontificis constitutione damnatum est, ut nos diximus *quest.* 25. num. 69. & seqq. quare cum in his terminis non interveniant illa, quæ ad veritatem, & iustitiam cambij necessaria sunt, & constitutio Pij V. exigit, consequens est exactiones cambij ob non factam suo tempore solutionem pensionis, ut verum cambium sustineri non posse, & licet nulla lex in prohiberet, exactionem hanc illicitam esse, alioqui liceret in mutuo, & in alijs contractibus, in quibus pecunie quantitas debetur pariter pacifici, ut non soluta ad diem pecunia debitor ad cambium teneatur, & huius actionis potestate illa percipere, quod nemo dixerit: hoc enim esset usuris viam pandere.

Exiunctim Theologus receptum sit, pactum quidem prohibitum esse, si tamen revera interfit ob moram debitoris ratione damni, vel lucri, id quod interest exigere licitum esse, idque iudicio decernere posse, ut videtur est apud Azor. Salas, & Scortiam *loc. cit.* & Duard. §. 4. quest. 23. num. 11. quod etiam tenet Leonell. in *d. gloss.* 15. in *fin.* Ugolin. *loc. citat.* Felician. *d. cap. 9. num. 14.* Cenc. in *d. quest.* 57. num. 11. & in transitu cessavit Roma post Cencium in *der.* 147. num. 20. & novissimè Cardin. de Lug. *disp.* 27. num. 100. & hoc nomine etiam licitum esse cambium exigit, ut inter alios tradit Scortia *loc. citat.* & Duard. in *d. §. 4. quest.* 25. in *fin.* ego tamen iampridem contrarium scripsi in *quest.* 88. num. 10. & 16. qua questio prior est tempore, licet postquam decrevi de censibus etiam scribere, mihi vilum sit ordinem libri exposcere, ut hæc præponerem. Et movebar, quia si D. Pius duntaxat prohibere voluisset pactum lucri cessantis, & nihilominus id percipere fas esset, frustra id in pactum deduci prohibuisset, siquidem etiam nullo interveniente pacto debitor ad id, quod interest creditoris ob eius moram compelli posset, ergo ut aliquid favore debitoris hic statuere videatur, dicendum est Pium Pontificem non tantum prohibuisse, ne lucrum cessans in pactum deduceretur, sed etiam ne illud exigi possit; ut satis executus sum *d. quest.* 88. num. 15. Quod etiam ostendi potest ex eo, quod vetuit Pontifex me debitor census ob non solutam pensionem ad penam aliquam obligari posse, interesse enim penam est, & coercitio mora debitoris non solventis l. 1. c. de *sentent. que pro co. §. h. ut. ff. de eo quod cert. lit.* Cujac. in *d. l. ut circa fidei.*

Neque verum est, quod supponunt, de iure ob moram in solutione reddituum factam interesse lucri cessantis, vel damni emergentis deberi, quia regula iuris civilis est, accessionem accessionis non dari; quæ colligitur ex l. ult. C. de *usur.* l. heque *errorum* 15. & leg. videamus 19. ff. de *admiss. rur. ad div. portio.* Cujac. in *d. leg. heque errorum*, quia inquit accessiones procedunt in infinitum; & admittunt Cenc. *quest.* 33. nu. 7. & Duard. in *d. quest.* 25. num. 7. & 19. atqui redditus seu fructus census accessiones esse non quidem pecunie, quæ census emittit, illa enim sit venditoris leg. 11. §. 2. ff. de *act. empt.* sed illius iuris, quod pecunia emittit; constat evidentem ex leg. 25. C. de *admiss. rur.* l. ult. C. de *ur. det.* & leg. ult. §. siu *autem.* C. de *leg. qua lib.* & alij. C. de *act. l. c. de proinoc*

proinde secundum regulas iuris aliam accessionem recipere non possunt.

Ut etiam admittendum non est in hac specie, quod supponant iure naturae aequum esse, ut debitor, qui est in mora, refundat id omne, quod creditoris interit non solum in damno, sed etiam in lucro, ut praeter ceteris Scortia loc. citat. ubi ait, hoc naturali iure refarciendum esse, quia verus est, ius naturae immo dicat istas computationes, & quodammodo infinitas abhorere, ut constat ex d. leg. 2. §. 5. ff. de administr. rer. ad civit. pertin. & d. leg. nu. C. de sentent. qua pro eo, ubi Iustinianus ait, esse naturae congruum eas tantummodo poenas exigi, quae vel competenti moderamine proferantur, vel a legibus certo sine statuuntur. Cum igitur immodicae computationes naturae repugnent, & iniquum sit duplicem accessionem accipere, dicendum est, dominum census accessione reddituum, seu fructuum census contentum esse debere, qui plerumque rationem fructuum praediorum excedere solent, neque audiendum esse, si velit redditus, & reddituum accessiones exigere, & illicitis exactionibus miserum opprimere debitorem.

Tertio loco prohibet hic constitutio pactum, ut morosus debitor census teneatur ad expensas certas, & salaria certa: vel ad expensas seu salarii medio iuramento creditoris liquidanda, ut constat ex verbis constitutionis, & adnotant Navarr. & Virgin. loc. cit. Ioann. Franc. Leo. in d. cap. 15. n. 39. ubi refert id olim fuisse usitatum Roderic. lib. 2. qu. 9. num. 9. Zecch. de usur. cap. 10. nu. 11. Mercat. de contract. cap. 28. in fin. ubi ait fuisse constitutum, ut obvia iretur fraudibus, quas avaritia in dies excogitat in perniciem debitorem. Idem notant Vgolin. in d. §. 11. nu. 3. & Felician. in d. cap. 9. n. 15. & 16. recte subiciens illud probationis genus doli, & fraudis suspitione non carere. Denique id etiam docuit Cencius in d. q. 57. n. 12. in fin. & novissime Duard. d. §. 4. qu. 26. Quod quidam intelligendum putant de expensis, quae sunt in coniectione iuramento, & in deferendis pensionibus ad aliquem locum, ut sentiebat Cenc. in d. q. 57. n. 13. & 14. vel in solvendo laudemio, quod ab emptore praestari debet, ut scripsit in addit. eiusdem loci. Quae tamen interpretatio non satis convenit illis verbis; quae interpretabatur, quia constitutio ait pacta continentia morosum census debitorem, &c. Sed mora intelligi non potest in ipsa coniectione instrumenti, quia pensio nondum debetur, neque potest quis ex contractu eodem tempore obligari, & in mora constitui. I. quod dicimus 305. ff. de solut. l. promissor. §. 1. de constit. pecun. l. 23. in fin. ff. de oblig. & act. Bart. in l. cum quis, §. si iuraverit, ff. de iur. iur. Mart. Anton. Bayer. lib. de mora par. 2. num. 21. ideoque imputo istiusmodi pacta hic non prohiberi, quamvis fiat illicita, ut diximus qu. 65. n. 22. sed duntaxat in hoc §. 7. vetitum esse, ne deducatur in pactum certa, & determinata quantitas expensarum, vel salarii praestanda domino census, vel procuratori eius a debitore post eius moram: & ne taxatio expensarum seu salarii iuramentum creditoris relinquatur, ne sub hoc praetextu illicitis exactionibus, & fraudibus via aperiat, ut rectius explicant Virgin. d. par. 1. nu. 59. Vgolin. in d. §. 11. nu. 5. Eman. in explicat. mor. proprii Pij V. condit. 6. in fin. Roderic. loc. citat. nu. 9. & 10. & alii praetermissis Duard. in d. q. 26. num. 2. ubi quoque notat hac in re Cencium errasse. Olim quidem creditores nauticae pecuniae, quae periculum eorum trajiciebatur, mittebant servos, vel liberos a navigaturis cura debitore, ut pecunias, & usuras nauticas sua die exigerent: si debitor tardius solveret, in hunc casum solebant stipulari certam summam sumptuum, vel poenam nomine in singulos dies, vel pro operis servi, quibus carebant propter moram debitore, ut indicant leg. 23. ff. de oblig. & act. leg. 4. ff. de nautic. foen. leg. 122. §. Callimachus, ff. de verb. oblig. & notat Cuiac. in d. l. 4. ad Papin. quod cum in contractibus censuilibus esset usitatum, & creditores solverent stipulari certam summam in singulos dies pro sumptibus, & salariis famulorum, & procuratorum, merito his a Divo Pio constitutum est, ne id in posterum fieret.

Porro sequitur ex his non esse prohibitum in emptionibus reddituum deducere in pactum, ut debitor census, si in pensione praestanda moram fecerit, teneatur ad expensas legitimas, & quae iussu iudicis praestantur, ut recte docent Vgolin. in d. §. 11. num. 12. Anton. Gomez. loc. citat. Cencius in d. qu. 57. num. 15. Duard. in d. q. 26. nu. 5. & qui prodiit, dum hac recuderem, Ioan. de Lug. disp. 27. num. 99. & dixi eadem quaest. 88. nu. 35. & declaravit idem D. Pius in illa constitutione edita ad expostulationem Sicularum his verbis. Praeterea exactionem illarum expen-

sarum prohiberi, quae ex pacto, vel ex conventionem tantum inter contrahentes inita, & instrumento census apposita refici promittuntur: non autem est, quae ex juris dispositione rependenda veniunt, & mandato iudicis adiudicantur. Neque est contrarium quod dixi accessionis accessionem non dari, quia huiusmodi expensae non sunt accessiones redditus, sed litis poena, & coercitio temere litigantium, quae nullo interveniente pacto debentur ex dispositione iuris. l. 4. & 5. quam restituit Cuiac. Cod. de fruct. & lit. expens. l. eum, quem temere 79. ff. de iudic. & §. hoc autem, Infit. de pen. tem. litigant. Petr. Greg. Syntagm. iur. civil. lib. 21. cap. 16. num. 7. & Praeses Fab. in suo C. tit. de usur. def. 12. & tit. de fruct. & lit. expens. def. 3. in fin. ubi notat huiusmodi expensas disferre ab eo, quod interest. Ex quo etiam illud est, ut non sit improba conventio, ut si domino census lis moveatur, venditor teneatur ad sumptus litis, ut scribit Bnuius in suo lib. de censib. num. 47. ubi refert huiusmodi pactum Romae usitatum fuisse. Quod licitum esse pacisci etiam post constitutionem D. Pii docent Navarr. in d. comment. de usur. nu. 135. Boninsig. de censib. cap. 7. n. 1. & 2. Cenc. in d. qu. 57. nu. 16. & Duard. loc. cit. nu. 6. velut teneatur emptorem census suis sumptibus defendere, ut tradunt Navarr. & Boninsig. loc. cit. quia id congruit naturae contractus emptionis & venditionis, quae est, ut venditor teneatur emptorem defendere, & facere, ut illi rem habere liceat: leg. venditor 8. l. si plus 24. §. nota, ff. de evict. Bart. in l. venditores de verb. oblig. Natta in cons. 232. num. 1. quod verisimile non est Divum Pium mutare voluisse. Quod tamen ego declarandum esse arbitror, ut locum non habeat in his casibus, in quibus venditor ex natura contractus ad sumptus litis non obligatur. Constat enim non semper emptori regressu esse ad venditorem propter sumptus, ut in l. 45. §. illud, ff. de act. empt. l. 1. & 18. C. de evict. l. 5. & §. 1. in princ. ff. eod. & explicat Cuiac. in d. leg. 1. & in d. leg. vendit. ff. de verb. oblig. & Mangil. de evict. qu. 184. num. 21. Porro constitutio vetat, ne onera in eum reiciantur, ad quem de iure, vel ex natura contractus non pertinent, ut proxima quaestione dictum est.

Quarto hic prohibentur pacta, ut debitor census, si in eius solutione moram fecerit, rem censitam amittat, vel aliquam eius partem, aut aliud ius ex eodem contractu, vel aliunde acquisitum, ut adnotant iidem Navarr. loc. cit. Tolet. lib. 5. cap. 48. Virgin. par. 1. num. 6. & par. 2. num. 72. Franc. Garc. de contract. cap. 28. in fin. Molin. disp. 390. num. 21. Boninsig. de censib. cap. 10. Bonac. disp. 3. qu. 4. nu. 58. & Vgolin. d. cap. 45. §. 11. num. 6. & 7. ubi huius rei exempla profert: & novissime P. Ioann. de Lug. d. disp. 27. num. 98. recte notans haec de iure naturae per se illicita non esse, si aequalitas pretii intercederet: merito tamen hic prohiberi propter graamina nimia, & periculum iniustitiae, & oppressio- nis enditorum. Et praeterea committi poena, ut nimis rigida, & gravis ab hoc contractu merito reiecta est, ut multi Theologi docent apud Scortiam thes. 269. & multi scriptores Hispani apud Felic. lib. 1. cap. 10. num. 11. inter quos Valasc. lib. 1. cons. 35. nu. 1. ubi ait secundum hanc sententiam in Senatu Regni Lusitaniae fuisse iudicatum. His consentiunt Binsfeld. in cap. in civitate quaest. 12. concl. 15. Avendan. de censib. cap. 90. nu. 3. Roderic. lib. 2. qu. 1. nu. 29. Anton Gomez. de censib. cap. 3. n. 27. Intrigliol. ad pragmat. Regis Alphonso qu. 55. nu. 1. Frideric. Martin. cap. 6. nu. 275. Ioan. Petr. Fontanell. de pact. nupt. claus. 4. glof. 12. num. 126. & alii nunc praetermissis Cenc. in d. qu. 57. num. 17. & 18. Imo cum in Hispania leg. Taur. 68. cautum sit committi poenam etiam in censu, de quo agitur, recipendam esse, ut notat alter Anton Gomez. ad eand. leg. nu. 3. eius tamen rigorem in censu pecunia constituto nunquam in foro receptum fuisse refert Felic. loc. cit. & quod magis est hanc legem iniustam esse, neque servandam tradit Covarr. variar. lib. 3. cap. 7. num. 1. Alvar. Valasc. de iur. emphy. qu. 32. n. 3. & alii apud Salas d. dub. 11. & Cenc. loc. cit. nu. 18. Iustis siue igitur hoc pactum ab optimo Pontifice prohibitum est, ut etiam olim ab Alphonso Rege, ut refert Intrigliol. loc. cit. & Convert. ad eund. cuius pragmatica sanctione, etiam cautum est pactum huiusmodi non alere, tamen si iurjurandum accesserit. Sane in censibus referatiis, & in libellariis, & emphyteuticis concessionibus alio iure utimur, ut alibi dixi, unde hic id repetere superfluum fuit.

Quinto & ultimo hic Pontifex vetuit, ne in contractu census pactio fiat, ut debitor census ob non solutam sua die pensionem in poenam aliquam incidat, ut constat ex eod. §. 7. & neminem dissentire scribit Cenc. in d. q. 57. num. 21. quamvis id Nicolai V. constitutione nominatim concessum sit, ut animadvertit Petr. de Greg. huius constitutio-

10

11

12

13

14

stitutionis interpretis minimè contemnendus *quest. 10. in princ.* & licet Eminen. Cardin. Tolet. *lib. 5. cap. 48.* scribat ex natura rei id licitum esse. Et quamvis de jure liceat in omnibus conventionibus, & stipulationibus pœnam adicere, nisi statuto tempore contractus impleatur, ut constat ex *leg. magnam, C. de contr. & committ. stipul. l. 23. de oblig. & act. leg. Lucius 47. de act. empt. leg. promissis 37. C. de transact.* ita ut nullus sit contractus, nulla conventio, quæ stipulationem pœnæ non admittat, modo pœna immodica non sit.

- 15 † Quia quoad excessum invalida est, & corrigi debet *d. leg. 1. C. de sens. qua pro leg. 9. & 44. ff. de usur. leg. cum allegas, C. eod. & hic Ioan. Sichard. num. 8. Rebell. lib. 8. quest. 9. nu. 4. & 5. & Vgolin. de usur. cap. 8. §. 10. & ex usu forensi reducit ad id, quod interest, ut dixi qu. 38. num. 14. & observavit Garc. de expens. & meliorat. cap. 9. num. 63. Verum in hoc contractu census stipulatio pœnæ ultra redditum illicita est, ut docet Zal. *in l. rogasti, §. si sibi in fin. ff. si cert. pet. Rebuff. in d. leg. 1. ff. de sens. qua pro leg. 1. num. 64* ubi refert Senat. Parisiensem judicasse pœnam pro non solutis sua die redditibus etiam loco pio promissam exigi non posse, & Roderic. *de ann. reddit. lib. 2. qu. 14. num. 12.* † & nunc post constitutionem D. Pij ceruissimum est, ex qua scilicet omnis adjectio pœnæ ob moram in solvenda pensione commissam, sive illa nimia sit, sive moderata, prohibita est, ut adnotavit Navarr. *in d. comment. de usur. num. 111. & 136. Virgin. de Boccat. par. 2. num. 71. Felician. d. cap. 9. num. 8. Molin. d. disp. 390. num. 10. & 11. Rebell. in d. qu. 6. num. 16. Salas d. dub. 11. num. 1. circa fin. 7. condit. & Vgolin. d. cap. 45. §. 11. num. 8.* Neque omittendum est, quod refert idem Petr. Gregor. *loc. cit. num. 2.* in regno Siciliae, ubi constitutio Nicolai V. recepta est, quæ permittit contractum census adiectione pœnæ muniri posse, huic contractui pœnales stipulationes addi non solere.*

- 17 Sed eleganter queritur, an valeat conventio, ut si sua die debitor census minorem redditum non solverit, teneatur illum præstare ulque ad legitimum modum, qui vel lege, vel consuetudine constitutus est, ut si lege vel more regionis redditus annui redacti sunt ad sex pro singulis centenis, & venditus sit census ad rationem quinque hoc pacto addito, si quinque addiem non solvantur, ut venditor sex pro centenis singulis præstare teneatur. Et validam esse conventionem sensit Roderic. *d. lib. 2. cap. 14. num. 7.* ubi ait nullo modo hac de re dubitandum esse: & Roderici sententiam amplexi sunt Cenc. *in d. art. 5. seu qu. 57. num. 28.* & Duard. §. 4. qu. 35. † Quæ probatur ex celebri Papiniani responsio *in leg. 9. §. 1. ff. de usur.* ubi Papinianus ait, validam esse conventionem, ut usuræ legitimæ præstentur, si minores ad diem solutæ non fuerint. Quod etiam definitum est *in leg. 1. §. patet, ff. de pign. & leg. Gaius 12. ff. de usur.* Quarum tamen non meminere. Vt ergo olim licuit legitimas usuras stipulari sub ea conditione, si minores ad diem solutæ non fuerint: ita profus nunc licitum est pacisci, ut summus, & legitimus redditus præstetur, si suo die minor pensio soluta non fuerit.

- 19 Ego tamen licet in terminis juris communis sententiam Roderici verissimam putem, in terminis constitutionis Divi Pij, in quibus Cencius, & Duardus idem opinati sunt, hæreo, & subsisto, quia constitutio vetat pacta, quibus venditor census ob moram in eius solutione factam in pœnam aliquam incidit, vel jus aliquod amittit eodem contractui acquisitum: sed hæc conditio pœnam continet: & præterea auferitur venditori census jus minorem redditum præstandi, quod ex eodem contractu sibi competeat, & proinde videtur hæc conventio repugnare constitutioni, & esse prohibita.

- 20 Et licet hæc ratio facile everti posse videatur *ex ead. leg. 9. §. 1. de usur.* ubi Papinianus ait hanc non esse pœnam, sed tenus uberius ratione fortis, ut expendunt Rodericus, & Cencius *loc. cit.* tamen negari non potest hanc vere pœnam esse more. Nam pœna est, quicquid est supra rem debitam, *leg. si servus, ff. de serv. v. export. l. 11. Si sed si plus, ff. ad l. Aquil. Fachin. contro. v. lib. 10. cap. 78.* & illud ipsum quod Papinianus hic ait pœnam non esse, pœnam vocat *in d. l. Gaius, & leg. Seja, ff. de usur.* ut observat Cuiac *in d. leg. 9. ad Papin.* quare cum hæc verè pœna sit, consequens est stipulationem maioris redditus, si levior sua die soluta non fuerit, veluti pœnalem illicitam esse ob constitutionem Pontificis, quæ pacta omnia irrita esse decernit, ex quibus debitor census ob moram pœnam aliquam incurrit, vel amittit jus ex eodem contractu acquisitum. Neque hæc in re valere argumentum ab usuris ad redditus annuos, quia usuras graviores intra finem legitimum stipulari olim licuit pœnæ no-

mine, si leviores non essent solutæ, quod in centu nun. est prohibitum, & proinde tutius est ab istiusmodi conventionibus abstinere.

Cæterum si in instrumento census contra id, quod hoc loco à summo Pontifice sancitum est, actum sit inter contrahentes, ut debitor census, si moram in præstanda pensione committat, teneatur ad interesse luci cessantis, vel ad cambria, vel ad certa salaria, & expensas certas, vel taxandas iuramento creditoris, vel ut rem censui subjectam, vel partem, vel jus aliquod amittat, vel in aliquam pœnam incidat, his pactionibus reiectis, & expunctis, contractus validus est, & iustinetur, ut sensit Rota apud Cardin. Seraph. *in dec. 1415. in fin. & dec. 1418. num. 16.* & post tract. Cencii *in dec. 146. num. 5. & dec. 147. num. 19.* Gutier. *lib. 2. præct. qu. cap. 176. num. 1.* Scacc. *in §. 1. quest. 7. par. 2. ampliat. 20. num. 15.* Roderic. *de ann. reddit. lib. 2. qu. 1. num. 7. & 29. Gomez. d. cap. 3. num. 27.* Mastrill. *ad Gregor. qu. 6. nu. 115.* Ioann. de Sess. *in dec. 116. num. 27.* Marcell. *Conversan. ad Intrigliol. q. 55.* Thesaur. *filiius leg. 1. qu. 69. num. 3.* Cenc. *in d. qu. 57. num. 12.* & Duard. *in d. §. 4. qu. 23. n. 14. & qu. 27. nu. 6.* & rursus *in §. 6. qu. 15. n. 30.* & 31. tum quia huiusmodi pacta non sunt contra substantiam contractus, cum ex his non transferatur in aliud genus: neque subtrahatur materia, & veritas emptio nis, quod necesse est, ut adiectione pacti irritetur contractus ex Castr. *in cons. 312. in princ. lib. 1.* Sarmient. *selectar. interpret. lib. 7. cap. 1. n. 25.* Card. Mantic. *de tac. & ambig. convent. lib. 8. tit. 22. n. 22.* & Anton. Gomez. *in d. cap. 3. num. 27.* & multis auctoribus relatis Cencius *par. 2. cap. 1. qu. 3. art. 1. num. 13.* nunc *qu. 53. impress. ult.* atque etiam quia constitutio Divi Pii annullat duraxat huiusmodi pacta, non autem contractum, ut expendit Thesaur. *loc. citat.* & Rota *in d. dec. 146. num. 4. & 5.* † Quod & in aliis contractibus locum habet, qui ob pœnam illicitam, vel aliam illicitam conventionem non rescinduntur, sed detractio eo, quod illicite adiectum est, vires habent *d. leg. 9. & leg. placuit, ff. de usur. leg. Julianus, §. idem de act. empt. & inter alios docet Gail. lib. 2. obs. 4. num. 3. & Frederic. cap. 6. num. 192.* unde reiiciendum est, quod Salas ait *loc. cit.* D. Pium non tantum huiusmodi pacta, sed etiam totum contractum irritasse, quia verus est, reiectis pactis in reliquis contractum sustineri, ut in toto, & inter Iurisperitos receptum est, qui scilicet aliter quam Salas, & Theologi quidam clausulam illam, *contractus sine sub alia forma post hoc celebrandos & generatim indicamus, inter prætati sunt, ut tractatum est qu. 63. n. 26.*

Sanè constituto censu in re certa, & suis finibus designata res alias obligare ad census solutionem, & pro faciliore & tutiore illius exactione etiam post constitutionem Divi Pii non est prohibitum, ut nominatim cautam est constitutione Nicolai V. & docent Navarr. *loc. cit. num. 77. & 135.* Guttier. *præct. qu. lib. 2. cap. 147. num. 8.* Molin. *Theolog. disp. 387. num. 8. vers. illud observo.* Ioan. Franc. Leo. *d. cap. 15. num. 1.* Thesaur. *filiius leg. 1. qu. 32. nu. 14.* Felician. *lib. 1. c. 8. num. 10.* Salas *dub. 7. num. 11. vers. juxta hæc* Cenc. *qu. 41. nu. 11. & d. qu. 57. n. 40.* & novissime Scortia *d. theorem 260. vers. possunt tamen* & novissime omnium, sed qui inter omnes eminet Cardin. de Lug. *cit. disp. 27. num. 69.* † Vt etiam licitum est in hoc contractu accipere fideiussorem, ut tradit idem Gutier. & Thesaur. *loc. citat. Felic. eod. lib. 1. cap. 4. num. 3.* Roderic. *de ann. reddit. lib. 2. qu. 12. nu. 9.* & alii apud Cencium *qu. 52. nu. 2. & 3.* quibus consentiunt Vgolin. *diff. 45. §. 23. num. 2.* Scortia *loc. citat.* & Card. *ead. disp. 27. num. 101.* & Duard. *in §. 3. qu. 13. num. 10. & 18.* & nunc exploratum est ex alia eiusdem Pontificis constitutione edita anno 1570. in qua §. 8. ait fideiussores dari aliavè bona obligari pro evictione rei censui suppositæ, vel pro illius solutione minimè prohibuisse, ut observant Scortia, & Duard. *locis citatis.* & Cenc. *in d. qu. 52. num. 8. & 9.* ubi diligentissimè rem hanc executus est. † Quibus congruenter dicendum est validam esse conventionem, ut non soluta pensione liceat domino census alia bona venditoris, vel fideiussoris sibi pro pensionibus obligata vendere, ut aliis creditoribus iure permittitur *leg. 4. ff. de pignor. act. leg. pactum, C. eod. leg. si fundus, §. 1. ff. de pignor. & in specie tradit Binsfeld. in cap. in civitate quest. 12. concl. 12. de usur. Frederic. Martin. in d. cap. 6. num. 269. Felic. lib. 1. cap. 10. num. 19. & Cenc. in d. qu. 57. nu. 37. & post Cencium Duard. in d. §. 4. qu. 30. num. 3.* † Imò licet id actum non sit, potest tamen creditor iuris auctoritate te pignus vendere, ut constat *ex leg. ult. §. sancimus, C. de iur. domin. impetr. d. leg. 4. ff. de pignor. leg. 1. & 2. C. de distract. pignor. & in specie docent jdem Binsfeld. & Martin. loc. citat.* in qua tamen debet dominus census admonere debitorem, & bonafide sibi rem gerere, ut in aliis causis constitutum est *in leg. 4. & 7.*

¶ 1. d. cit. C. de distract. pignor. & tradit Cuiac. ad hunc sit.
& Molin. disp. 52. num. 3. & 6.

27 Et licet Cencius & Duardus loc. cit. distinguant, an huiusmodi pactum ita concipiatur, ut sonet in poenam, & hoc casu existiment nullum, & illicitum esse: an vero additum fuisse appareat, ut promptior, & expeditior sit exactio census, & hoc casu conclusionem Friderici Martini recipendam esse, videtur tamen hæc distinctio verbalis magis quam realis, cum utriusque formulæ idem sit effectus: & quibuscunque verbis hæc conventio concepta sit, illud unum creditor agit, ut sibi rem gerat, quod iure licet d. l. 4. C. de distr. pignor. & suum effectum consequatur. Et proinde licet conventio concepta esset sub nomine poenæ, & sonaret in poenam, ut Cencius loquitur, vera poena veari non debet, sed rei debetur exactio & persecutio, poena enim proprie est, quicquid est extra persequutionem rei leg. 2. in fin. ff. de tur. & ration. distrab. leg. 5. §. ultim. ff. de publ. leg. 25. §. 1. ff. de his qua in fraud. credit. & in conventionibus rem magis spectamus, quam verba leg. 1. C. plus valet. quod agit. leg. insulam 6. ff. de præscrip. verb. & ideo ommissis aucupis, & formalis verborum simpliciter dicendum est conventionem valere.

28 Quæ ratione non videtur prohibita esse conventio, ut cessante debitore in solutione census liceat creditori propria auctoritate rei censuales possessionem capere: eamque retinere, donec sibi ex fructibus satisfactum sit pro pensionibus non solutis, ut sentit Virgin. de Bocat. par. 2. num. 92. Nam inquit, si venditor census moram facit in solvendo, propter hypothecam contractui additam competit domino census Salvianum interdictum, quo disponitur, ut creditor in possessionem mittatur, & fundum retineat, donec ex fructibus præteritis pensiones consequatur, poterit hæc facultas ex pacto, & conventionem concedi, & propterea ait hanc clausulam non esse iniquam, nec contrariam constitutionibus. Et hanc sententiam amplexus est Bon. in lib. de censib. num. 105. & sequi videtur Frideric. Martin. d. cap. 6. num. 367. & Feliciani d. lib. 1. cap. 10. num. 3. & 13. & clarè sentit Convers. ad Intrigliol. quest. 45. ubi notat eò magis recipendam esse in regno Siciliæ ob præfatam constitutionem Nicolai V. per quam admittuntur quælibet stipulationes, & pacta, quæ tendunt ad maiorem securitatem, & faciliorem exactioem census, idem sentit Anton. Gomez. d. cap. 3. num. 22. Ugolin. d. censur. cap. 46. num. 6. & Cenc. in d. ars. 5. sen. qu. 57. num. 34. & 35. & Cenc. sequax Duard. loc. cit. ubi tamen illam distinctionem adhibent, quam verbalem esse diximus, non realem. † Neque hanc distinctionem juvat auctoritas Virginii loc. cit. qua movetur Cencius, quia non distinguit Virginii, an conventionis formula sonet in poenam, vel tendat ad faciliorem exactioem census: sed an concepta sit, ut emptor census rem retineat, donec ex fructibus sibi fuerit satisfactum pro pensionibus non solutis, quo casu validam esse conventionem arbitrat, an vero actum sit, ut creditor census possit rem perpetuò retinere in poenam, & hoc casu conventionem iniquissimam esse, & usurariam, & propterea reiiciendam, quæ sunt diveria. Et proinde Virginii quidem distinctio realis est: & in rebus posita: illa vero, quam commentus est Cencius, in verbis tantum, & verborum sonitu consistit.

29 Quamobrem quibuscunque verbis conventionis formula concepta sit, dummodo hoc unum agatur, ut creditor rei tantum incumbat, donec ex fructibus census præteritis, & nihil aliud consequatur, neque durior sit conditio debitoris, dicendum est conventionem non esse prohibitam.

QVÆSTIO LXVII.

De pactis auferentibus, vel restringentibus facultatem redimendi censum.

SUMMARYM

1. Pactum, ut census maiori pretio redimatur, quam fuerit emptus, non valet.
2. Ius redimendi census nulla prescriptione tolli potest.
3. Pacta quibus auferatur, vel restringatur facultas redimendi, constitutione Pii V. prohibita.
4. Publicè interest bona libera possideri.
5. Facultas redimendi contractibus census naturaliter inest.
6. Facultas redimendi transit ad heredes, & quemcumque possessorem.
Creditores domini census non possunt impedire, ne dabitur census redimat.
7. Pactum, quo auferatur vel restringatur facultas redimendi, esse contra substantiam, qui putatur.
8. Pactum auferens facultatem redimendi non est contra substantiam census.
9. Pactum redimendi non est de forma contractus census adversus Mastrillum.
10. Extravagantes Martini, & Calixti declarant vanum census, de quibus consulti fuerunt, licitos esse, & num. 21.
11. Pactum quo tollitur facultas redimendi, esse contra substantiam census Pium V. declarasse male Cencius scripsit.
12. Duardi ratio quadam reiicitur.
Pactum nullum substantiam contractus evertere non potest.
13. Pactum, ut intra certum tempus redimere liceat, postea non liceat, non perimit census.
14. Virginii de Bocat. dictum quoddam notatur.
15. Feliciani distinctio quadam nobis inutilis.
16. Pactum, ut nisi post biennium vel aliud tempus redimere liceat, esse contra substantiam census multi existimant.
17. Sed contraria sententia verior, & qui eam sequuntur.
18. Lucri certitudo per se non est illicita.
19. Injustitia pretij rationem emptionis non tollit.
20. Pactum est pars rei, vel pretij, si validum sit.
Anton. d. herenda obiectio refellitur.
21. Didaci, & Roderici, & aliorum quarundam doctrina notatur.
22. Pactum, ut census maiori pretio redimatur, non vitiat censum, licet sit illicitum.
23. Pactum, ut eadem specie moneta census redimi debeat, non est prohibitum.
24. Emptionibus aliarum rerum licetè adijcitur pactum, ut non nisi eodem genere numerarum redimi possint.
25. Opera iniusta, & contra naturam contractus inæqualitatem inter contrahentes constituunt, nisi aliunde compensentur.
26. Moneta antiqua si non invenitur, solutio de nova ad estimationem antiqua fieri debet.
27. Idemque est si species veteris moneta difficillimè inveniri potest.
28. Censui perpetui, & irredimibiles, nunc prohibiti.
29. Censum per partes redimere non licet domino invito.
30. Creditor non tenetur solutiones partium recipere.
Cencii, & Duardi responsiones reiecta.
31. Pretium integrum cum fructibus dependendum est ad sistendum cursum reddituum.
32. Cencii dictum notatur.
Solvere partem, & partem depurare diversum est, & diversos effectus habent.

- 34 *Solutio partium multa habet incommoda. Cencii responsiones ad hoc argumentum refelluntur.*
 35 *Duardi responsio reicitur.*
 36 *Res vendita cum pacto retrovendendi per partes non possunt redimi.*
 37 *Cencii solutio reicitur.*
 38 *Extravagantes Martini & Calixti non constituunt census per partes redimi posse domino invito, sed supponunt conventionem.*
 39 *Pius V. de redemptione census per partes nihil constituit. Census, ut non potest nisi integro pretio constitui, ita nec dissolui.*
 40 *Virginii argumentum ex leg. 1. Cod. de lat. libert. tollen. refellitur.*
 41 *Pactum, ut non nisi integro restituto pretio census redimatur receptum est.*
 42 *Pactum, ut non nisi integer census redimi possit constitutione Pii V. non prohibetur. Cogitationes posteriores non semper meliores.*

Praterea remouet constitutio D. Pii a contractu census pacta omnia, quibus auferitur, vel restringitur facultas redimendi census. Postquam enim iussit, census omnes in futurum creandos non solum rei in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta ad ratam perire, sed etiam inquit, posse pro eodem pretio extinguui non obstante etiam longissimi temporis, ac immemorabili, imo centum, & plurimum annorum prescriptione. Non obstantibus aliquibus pactis directe, vel indirecte a facultatem auferentibus, quibuscumque verbis, vel clausulis concepta sint. † Quibus verbis primum summus Pontifex irritum esse pactum constituit, ut census maiori pretio redimatur, quam fuerit emptus, ut adnotat Navarr. in *Enchirid.* 4. cap. 17. num. 248. Molin. in *disput.* 391. num. 5. Less. cap. 22. dub. 7. num. 48. Salas de *censibus* dub. 12. num. 1 & 2. vers. *revertitur deusum.* Frideric. Martin. cap. 6. nu. 228. & Scortia *decur.* 273. ubi refert id etiam a Carolo V. constitutum fuisse Bruxellis anno 1548. † Secundo hie eorum sententia reicitur, qui putabant jus redimendi censum spatio triginta annorum prescribi, quia verius est id jus nulla prescriptione auferri posse, ut multis praedictis comprobatum esse refert Mynsing. *cent.* 1. lib. 16. & tradunt Covarr. *variar. resol.* lib. 3. cap. 9. num. 8. Molin. & Salas *loc. cit.* Leonell. ad *Bullam Nicolai V.* quest. 42. num. 9. Vgolin. in d. cap. 45. §. 5. num. 4. & Cambr. in *lib. de usur.* cap. ult. num. 8. vers. *Postremo* occurrunt, ubi ait post constitutionem D. Pii remouendam esse.

Denique in fine huius clausula damnantur, & irritae fiunt conventiones, quibus tollitur, vel restringitur facultas redimendi censum, ut notant idem Molin. & Salas *loc. citat.* Virgin de *Boecat. par.* 1. num. 13. & 33. & docet Cencius qu. 59. num. 16. & 28. & Rebell. *lib. de censib.* qu. 6. num. 21. ubi ait redemptionem census pro eodem pretio nulla prescriptione, nullove pacto ex hoc Pii V. decreto impediri posse. † Huiusque rei constituende (ni fallor,) ratio fuit, quia durum, & contra publicam utilitatem esse videtur, ut quis sub onere census perseverare cogatur. Facultas enim se de res suas liberandi est res favorabilis, ut notat gloss. in *l. ult. C. de pact. pign.* Castren. in *cons.* 144. num. 3. lib. 2. & in specie census Ludov. Lop. de *contract.* lib. 1. cap. 59. vers. *denique* & Gudelin. de *jur. iuriss.* lib. 3. cap. 3. n. 52. ubi ait publice interesse praedia libera possideri, & debitores posse exonerari.

Imò hæc redimendi facultas nunc ita propria, & naturalis est huic contractui, ut ei inesse censeatur: & proinde licet actum non sit, ut census quandocumque pro eodem pretio redimere liceat, posse tamen debitorem cum volet censum extinguere, & se ab hoc onere liberare, sentiunt Petrus de Gregor. ad *pragmat. de censib.* quest. 5. num. 39. Intrigliol. ad *eand. pragmat.* qu. 49. num. 8. Alexand. *Trenacing. resol.* 1. de *censib.* nu. 5. lib. 3. Theaur. *filii quest.* 44. nu. 3. lib. 4. Cenc. in d. qu. 59. num. 5. Vgolin. de *usur.* c. 45. §. 10. in *fin.* Foller. Anna. & Fontan. apud *Hodiernam ad Surd. decis.* 2. in *fin.* & hanc sententiam ultra receptam testatur Mastrillad Greg. in d. qu. 5. num. 264. quamvis aliud sentire videatur, nisi licet expressum, sed aliorum sententia probari potest, quæ quæ sunt naturalia contractui per se ex illius forma, & substantia fluunt, & tacita inesse intelliguntur, *l. in emptionibus* 23. ff. de *pact. l. cum quid.* ff. de *reb. cred.* l. 66. ff. de *contr. ab empt.* de *l. 6. Cod. de e. vit.* & multis prosequitur Frideric. Martin. de *jur. cens.* cap. 6. n. 16. & seq. cuiusmodi videri potest redimendi facultas saltem post constitutionem Divi Pii, quæ iubet censum etiam adjectis contractus pactis quandocumque ex-

tingui posse, ergo multo magis dicendum est nunc hanc facultatem inesse contractui, cum nihil in contrarium actum est. Alioqui subducta constitutione, id ex pretio defindendum videtur.

Et valde notandum est hanc facultatem redimendi ad hæredes, & in hæredes transire, atque etiam ad successores quoscumque sive rei, sive redditus, ut recte notat Virgin. *par.* 2. num. 112. Vgolin. in d. §. 5. num. 7. Neque creditores, qui domini census bona obligata habent, possunt se interponere, ne census redimatur, cum non possit hæc facultas venditori autem facto aduersari, ut tradunt lidem Virgin. *d. par.* 2. num. 115. & Vgolin. *loc. cit.* existimo tamen creditores posse adire iudicem, ut in casum redemptionis pretium deponatur, vel ipsis numeretur, ne dominus census, idemque debitor cum pecunia fugam arripiat, & creditores eludat, scilicet in his casibus, in quibus bona debitoris sequestrari possunt, vel addici creditori.

Illud verò quaeritur, an pactum, quo tollitur, vel restringitur facultas redimendi census, sit contra substantiam contractus, & illum vitiet, Et sanè sunt qui putant, huiusmodi pacta esse contra substantiam census, & illum vitare, ut Virgin. in d. *par.* 1. n. 33. Felician. d. 1. cap. 7. num. 10. & cap. 10. nu. 28. Roderic. de *ann. reddit.* lib. 2. qu. 1. num. 19. & 20. Avendan. de *censib.* cap. 19. n. 11. & Cenc. in d. *art.* 7. seu qu. 59. num. 16. & 17. & num. 19. ubi ait hoc pactum non tantum esse contra substantiam contractus, quando omnino auferitur facultas redimendi, sed etiam cum restringitur. Quod etiam sentire videtur Duard. in d. 6. qu. 15. n. 12. & 18. ubi ait pactum, ut ad libitum venditoris census redimi non possit, vitare totum contractum, quia inquit, pugnat dari censum redimibilem, qui redimi non possit.

Ego verò existimo huiusmodi pactum nunc quidem in censibus illicitum esse, sed vitari tantum, & eo reiecto contractum subsistere. Quod censum Rota post Duardum in *dec.* 117. nu. 7. & 8. & ipse Duardus *loc. cit.* vers. *sed quicquid sit*, ubi ait hanc sententiam probabiliorē, & rursus in §. 5. §. 39. n. 8. Primo quia hæc facultas redimendi nunc tacite inest contractui census, ut dictum est, & præ aliis docuit Cencius *loc. cit.* & ideo non ad eius substantiam, sed naturam pertinet, ut explicat Frideric. Martin. in d. cap. 6. n. 4. & n. 179. ubi aduersus Molineum docet censum redimibilem, vel irredimibilem ad qualitates illius non ad substantiam pertinere. Proinde nisi lex Pontificis prohiberet, pacto inerti, vel tolli posset d. l. 43. ff. de *pact. l. contractus, de reg. jur.* Secundo quia hæc pactio auferens, vel restringens facultatem redimendi non transfert, neque potest transferre contractum in aliam speciem, neque rationem emptionis tollit. *l. Cod. de pact. inter empt. & vendit.* & proinde non potest dici repugnare substantiam contractus leg. *Titius, ff. de prescrip. verb. l. ubi ita donatur, ff. de donat.* Cora. *Miscellan.* lib. 3. cap. 10. in *fin.* Francisc. Sarmient. *select.* lib. 7. cap. 1. n. 25. & seq. & Anton. Gomez. in d. cap. 3. n. 23. & 27. Denique id manifestè patet ex verbis constitutionis D. Pii, qua sancitum est posse censum semper extinguui non obstantibus quibuscumque pactis directe, vel indirecte hæc facultatem auferentibus, quod sanè supponit censum sustinendum esse reiecto pacto. Neque enim extinguui, vel tolli potest, quod non est, *l. Celsus, de usucap. l. 4. C. in quib. caus. l. verum 93. in fin.* ff. *pro soc. quæ ait*, eius rei, quæ iam nulla sit, quempiam socium non esse, *l. nam & si, §. si pater, ff. de inst. rapt. & irrit. rest.* Forster. de *success. ab intest.* lib. 3. cap. 21. num. 3. & 4. Hering. de *fideiuss.* cap. 20. num. 10. & cum agitur de extinctione alicuius actus, ipse præsupponi debet, ut inquit Rota post Cencium in *decis.* 113. nu. 5. & 272. in *fin.* & ipse Roderic. in d. qu. 1. nu. 17. Quamobrem verius est, pactum auferens, vel restringens facultatem redimendi substantiam huius contractus non repugnare. † Neque obstat, quod Mastrillad ait *loc. cit.* nu. 262. pactum redimendi esse de forma huius contractus, quia id neque in terminis iuris communis, neque in terminis constitutionis Divi Pii recipiendum est. Nam cum census constitutio pretio intercedente sit verum emptio, ut sepius dictum est, & constat ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti de *empt. & vend.* & Cujac. in *l. 2. Cod. de resind. vend.* consequens est non esse contra illius substantiam, ut hæc venditio sit perpetua, quemadmodum ceteræ res alienantur sublata in perpetuum, vel restricta ad aliquod tempus venditori redimendi facultate, ut notant Azor. *lib. 10. cap. 17.* Frideric. Martin. d. c. 6. n. 205. & Emin. de *Lug. d. disp.* 27. nu. 111. constitutio verò Pii V. id pro forma non exigit, sed tantum iubet, ut liceat censum quandocumque redimere non obstantibus quibuscum-

quæ pactis hanc facultatem auferentibus, ut dictum est.

Neque movet quod Cencius objicit Martinum, & Calixtum in relictis suis constitutionibus expresse declarasse pacta huiusmodi omnino illicita esse, & contra substantiam census, quia duo Pontifices tantum declarant census illos licitos esse, in quibus ab initio libera facultas venditoribus relicta est extinguendi, & redimendi census: nihil verò ab eis constitutum est de censibus perpetuis, & initis sine facultate redimendi, ut observant Molin. in disp. 385. num. 11. & d. disp. 391. numero 6. in fin. Martin. loc. citat. num. 214. Salas d. dub. 12. numer. 2. vers. ad secundum, & nos sæpius diximus duos Pontifices eos census licitos pronuntiasse, de quibus consulti fuerant, de iis verò, qui sub alia forma, & aliis conditionibus contrahebantur, nihil respondisse, ut etiam annotavit Duard. d. §. 5. quæst. 6. num. 10. & aliis locis † & fallitur etiam Cencius, dum ait D. Pium iis, quæ jam reulimus, verbis apertissime declarasse huiusmodi pactum esse contra substantiam census, quia iubet tantum census liberè, & quodcumque extinguì posse, non obstantibus quibuscumque pactis, quibus auferitur, vel restringitur redimendi facultas. Quod argumentum est, census consistere reiecto pacto, ut dictum est, idèdque id neque ad formam, neque ad substantiam contractus pertinere. Et verius est nihil in ea constitutione esse, ex quo colligi possit, pactum huiusmodi esse contra substantiam census.

Ut etiam nihil obstat, quod objiciebat P. Duard. in d. qu. 15. num. 18. hoc pactum vitare contractum, quia repugnat dari censum redimibilem, qui redimi non possit. Etenim hoc verum esset, si pactum valeret, & faceret census irredimibilem: sed quia lex Pontificis removel à contractu census huiusmodi pactum, & jubet eo non obstante censum quandocumque redimi posse, consequens est census manere redimibilem ex parte venditoris, & pactum huiusmodi tanquam illicitum pro non appposito haberi, quod proinde census substantiam evertere non potest, ut in aliis contractibus receptum est, quibus si pacta illicita, & legibus prohibita adjiciantur, non ideo minus reiecto eo, quod illicitè adiectum est, sustinetur contractus, ut constat ex l. ult. C. de pact. pignor. l. 20. & 29. ff. de usur. l. 4. & 5. ff. de pign. act. l. 13. §. ibidem Papinianus, ff. de act. empr. & Harmenop. lib. 1. tit. 9. ubi ait, pacta, quæ legibus adversantur, nullam vim habere indubitari iuris est, & diximus quod præced. num. 22.

Quod multò magis admittendum est, si convenierit, ut intra certum aliquod tempus puta triennium, vel quinquennium redimere liceat, postea verò non liceat. Nam reiecto pacto contractus validus est, & licet quandocumque redimere. Ita sentiebant etiam ante constitutionem D. Pij Gvid. Pap. in qu. 516. in fin. & Covarr. variar. lib. 3. cap. 3. num. 7. & post constitutionem censuit Rota post Cencium in d. dec. 117. n. 7. & dec. 196. num. 3. Lup. in comment. l. 2. C. de pact. inter empr. & vendit. §. 2. n. 17. Bursat. in cons. 114. num. 13. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. q. 1. n. 15. Trentacinq. d. resol. 1. de censibus, n. 10. Binsfeld. in d. cap. in civitate, qu. 12. concl. 11. de usur. & novissimè Duard. in §. 5. q. 39. nu. 8. & §. 6. quæst. 15. num. 34. † Ex quibus reiici debet, quod

scripsit Uirgin. de Bocat. par. 3. nu. 15. huiusmodi pactum annullare contractum census tanquam usurarium, & hoc hodie post sanctionem Pii V. exploratum esse, quia movetur Virginius illa constitutionis clausula, *contractusque sub alia forma posthac celebrandi seneratitios indicamus*; cuius sensum malè percipiens opinabatur pacta omnia, quæ hac constitutione à contractu census removelentur, esse contra formam contractus, & perimere census, quod falsum est, ut diximus in quæst. 62. num. 16. Quo nomine etiam is auctor reprehensus est ab ipso Cencio par. 2. cap. 1. quæst. 3. artic. 8. num. 40. nunc quæst. 60. † Neque hic omittenda est elegans doctrina Feliciani in d. cap. 7. num. 5. ubi mediam, ut ipse ait, viam eligens ita distinguit. Aut actum expresse fuit, ut pro eodem pretio à principio constituti census post illud tempus maneat irredimibilis: & hoc casu pactioem illicitam, & usurariam esse. Aut actum est, ut maneat census irredimibilis pro iusto pretio, quo census perpetui, & irredimibiles comparari solent: & hoc casu pactum licitum, & iustum esse. Sed hæc distinctio nobis inutilis est, quia cum ex constitutione D. Pij pactio reiiciatur, & ea nihil obstante census semper redimibilis sit, satis est ab initio census eo pretio constitui, quo census redimibiles ex lege, vel more regionis comparari solent.

Sed si actum sit, ut census redimere non liceat, nisi post decennium, vel aliud tempus, & post illud quando-

cunque liceat, multi ita huic pactioem succedent, ut præter contractum totum infici, & usurarium esse, ut post Molinum Covarr. loc. cit. num. 8. Papon. lib. 12. tit. 7. art. 1. Menoch. de præsumpt. lib. 3. cap. 122. num. 71. & consil. 445. num. 14. Mascard. de probat. concl. 447. num. 6. Binsfeld. & Roderic. loc. cit. Emin. Card. Mant. de tacit. & ambig. convent. lib. 4. tit. 31. num. 33. Gratian. discept. lib. 2. cap. 258. num. 17. Vgolin. in d. §. 5. num. 9. Avendan. d. c. 19. num. 5. & R. D. Iustus illius dec. 152. post Cencium auctor num. 5. & novissime Merenda lib. 16. cap. 31. moventur verò potissimum, quia emptor census videtur ab initio certus de lucro ultra sortem percipiendi, ut inquit Covarr. & Iustus illis locis. Vel ut dicebat Rodericus, quia hic maior avaritia, & iniquitas detegitur creditoris, quam in præcedenti formula conventionis, cum scilicet actum est, ut intra aliquod tempus redimere liceat, postea verò non liceat. Denique quia ex Divorum Pontificum constitutionibus nec tolli, nec restringi potest libera facultas redimendi, quæ statim ab initio contractus incipit competere venditori.

Sed pro contraria sententia stant Conrad. Medin. Sot. 17 Molina, & alii Theologi, quos refert & sequitur Salas d. dub. 12. n. 2. Salon. de censib. n. 3. contr. 21. & inter lucis peritos Everard. in cons. 150. n. 29. Bursat. loc. cit. Guttier. practice. lib. 2. quæst. 176. n. 1. & 5. Cardin. Seraph. in dec. 1418. nu. 6. Ferrer. in notis ad Guidem Pap. in dicit. quæst. 516. in fin. Frider. Martin. in d. cap. 6. num. 241. & Duard. in d. §. 5. qu. 40. n. 10. & §. 6. qu. 15. num. 34. & Paul. Layman. lib. 3. de iustis. tract. 4. cap. 18. num. 9. quæ sententia verissima est, & probatur primo, quia ex natura rei licita est emptio census irredimibilis: iusta est etiam emptio liberè redimibilis, ergo etiam licita, & iusta est emptio census redimibilis ad certum tempus, & ex certo tempore. Secundo quia pactum redimendi ex certo tempore non reicitur ab emptioibus aliarum rerum, ergo & in emptione census tolerari deberet, nisi lex Pontificis id prohibuisset. Denique constitutio D. Pii annullat huiusmodi pacta, non autem contractum, ut notat Guttier. & Seraphin. loc. citat. & nos diximus numer. 8.

Neque valde movet, quod dicunt, hoc pacto admissio emptorem census omnino de lucro percipiendi ultra sortem certum esse, quia hic nulla fors est, sed pretium, quod fit venditoris secundum emptionis, & venditionis naturam, l. 1. ff. de rer. perm. & nunquam ab emptore repeti potest, quod rationem tenoris excludit, & indicat contrahentes, qui in reliquis observantur formam constitutionis, census contraxisse non mutuum, cuius proprium est, ut fors aliquando repeti possit l. 2. §. mutui datu, ff. de reb. credit. Petrus de Gregor. de censibus quæst. 5. nu. 34. Roderic. lib. 1. q. 4. nu. 3. & 4. & deinde quia non omnis certitudo lueri est prohibita, ut ait Theaur. filius in qu. 32. nu. 14. lib. 1. & Marese. variar. lib. 2. cap. 133. n. 20. prout etiam non omne iniquum lucrum ultra est illicitum in prin. ff. de off. praesid. l. 2. C. de reje. vend. l. 14. & 19. §. quamvis, ff. de condi. indeb. † Unde

non probo, quod Felicianus ait loc. cit. pactioem hanc nulla facta recompensatione pretii usurariam esse, & repugnare substantiæ census ex eo, quod creditor merum lucrum percipiat ultra sortem: licitam verò esse, si quantum tollitur facultas redimendi fiat compensatio pretii, quia etiam cum nulla sit compensatio pretii, pactio ex natura rei usuraria dici non potest. Hic enim nullum mutuum est, neque intelligi potest, & nihil ultra sortem percipitur: sed tantum iniustitia in pretio aliqua esse potest, quæ non tollit rationem emptionis l. 22. in fin. ff. loc. l. 2. in fin. ff. de eo quod cert. loc. & redditus, qui ex hoc contractu percipiuntur, usury dici non possunt, sed fructus rei minus iusto pretio emptæ ob adiectionem huius conventionis, quæ est pars rei, & pretium rei auget l. 75. & 79. ff. de contr. empr. Repugnat ergo hæc pactio iustitiæ contractus, non autem eius substantiæ. Quod si pro Feliciano obicias ex constitutione D. Pii census non nisi iusto pretio emi posse, subleiam id quidem verum esse, sed pretium in terminis dicitur constitutionis non minus adiectione huius pacti, & consequenter nullam ex eo compensationem in pretio faciendam esse, quia ex eadem constitutione pactum nullum est firmo manente contractu. † Nam quod dicimus pactum esse partem rei, vel pretii, & augere, vel minuere valorem rei, ut tradit Frider. Martin. d. c. 6. n. 196. id accipimus, si pactum utile sit, ut in l. 7. ff. de add. in diem, & d. l. 79. de contr. empr. & l. 27. §. si tibi, ff. de act. empr. Quomodo enim pactum, quod nullum est, potest esse pars vel rei, vel pretii? Neque Felicianus excutit hoc genus pacti ex præscripto constitutione D. Pii, sed ex natura rei, & contractus. Nam constitutio

stitutionem hanc, quæ plurimis eius opinionibus adversatur, passim ait in Hispania non esse receptam: alioquin eius distinctio incongrua est, quia cum ex mente huius constitutionis, & non obstante pacto venditor habeat liberam, & absolutam redimendi facultatem, nulla pretii compensatio fieri debet, cum nihil etiam oneris adiectum intelligatur. Ex quibus etiam refellitur, quod objicit Merend. *loc. cit.* hoc genus contractus nihil re ipsa à mutuo differre, quia supponimus in reliquis servatam esse formam contractus, id est, censum fuisse impositum rei certæ, & fructiferæ, iusto & numerato pretio, quo posito palam est emptionem potius esse contractam. Nam & pecunia repeti non potest ab initio: & percunte fundo census perit emptori, quæ est natura emptionis *l. 1. ff. de peric. & comm. rei vend. l. 1. & l. cum speciens, C. eod.* cum aliud sit in mutuo, cuius periculum pertinet ad debitorem *l. 11. C. si corr. pet. §. item is Inst. quib. mod. re contr. oblig. & cuius proprium est, ut tantundem aliquando reddatur l. 2. in princ. ff. de reb. cred.* constat igitur hoc genus negotii à mutuo re ipsa distare. Denique hoc solum pactum non sufficere, ut emptiones aliarum rerum foenerantur censentur, constat ex *c. ad nostram, de empte. & vend. nulla* autem adfertur ratio, cur dicamus in emptionibus reddituum id sufficere, & præsertim stante constitutione Pij V. quæ non irritat contractum, sed pactum, ut dictum est.

- 21 Ut etiam nihil facit, quod obijciunt ex constitutionibus duorum Pontificum Martini, & Calixti statim semper, & ab initio post venditionem jus esse venditori censum redimere, quia Divi Pontifices eos tantum censum, de quibus rogati fuerant, licitos esse declararunt, de iis vero, qui sub alia forma celebrari consueverant, nihil constituunt, ut diximus multis locis. Unde ex illis constitutionibus inferri non potest censum nullum esse, in quo ab initio facultas redimendi, vel tollitur, vel restringitur, ut notat Molin. & Salas *loc. cit.* & Rota in *dec. 152. n. 3.* & eleganter Valentia *disp. 9. qu. 22. p. 7.* ait etiam post illas constitutiones, ius naturæ integrum fuisse. Neque temerè dicendum est Pontifices eos contractus usurarios decernere, de quibus in illis constitutionibus nulla fit mentio, & qui ex natura rei, & secundum principia juris nihil cum mutuo, & foenore commune habent neque per se naturæ continent pravitatem.
- 22 Neque ferre possum Didacum, & Rodericum, & alios profiteri pactum, ut intra certum tempus redimere liceat, postea vero non liceat, usurarium non esse, & reiecto pacto contractum valere: pactum vero ut intra certum tempus non liceat, postea vero liceat, contractum usurarium efficere: quia utroque casu, vel neutro (quod verius est,) iurcurrit in constitutiones duorum Pontificum, quibus eos census probant, qui cum omnimoda libertate redimendi constituti sunt: neque inter utramque speciem adferri potest differentia ratio conveniens, quonia in utroque casu restringitur jus redimendi, imò in priori casu magis restringitur, quia post certum tempus, veluti quinquennium omnino tollitur, in posteriori vero forma conventionis usque ad certum tempus duntaxat, post quod libera facultas redimendi datur in perpetuum, ut admittit Felicianus in *dict. cap. 7. nu. 10.* Ex quibus non placet distinctio Rotæ in *dict. dec. 152. num. 5.* ubi separat duos casus: primum, quando à principio negatur facultas redimendi, & hoc casu censum non valere: alterum quando census est redimibilis à principio, & postea fit irredimibilis, & hoc casu censum consistere, quia verius est utroque casu contractum sustineri, ut dictum est, & docent auctores citati *numer. 17.* quibus consentiunt Valent. *dict. disp. de censib. punct. 6. vers. ex hac doctrina.* Less. *cap. 22. dub. 9. numer. 51. & 53.* & novissimè omnium Eminentiſſ. Ioan. de Lug. *disp. 37. sect. 7. nu. 711.* ubi refert hanc esse veram, & communem sententiam, & in terminis constitutionis D. Pij certissimum est, quæ tantum rejicit huiusmodi pacta.

- Sed licet auctores consentiant pactum, ut census majori pretio redimatur, prohibitum esse, ut dixi initio huius questionis, non satis tamen inter eos convenit, an hæc pactio pervertat censum, ut illum foeneratum reddat. Nam ita sentiant Felic. *d. lib. 1. cap. 10. num. 28.* Roderic. *de ann. reddit. l. 2. qu. 1. num. 2. 1.* & sentire videtur Vgolin. *d. c. 45. §. 8. in fin.*

- 23 Verius tamen est pactationem hanc non vitare contractum, sed vitari, quia rationem emptionis non tollit, ut sentiunt Foller. *de censib. §. ut videt, nu. 14. & 21.* Maltrill. *ad Greg. 4. 7. n. 18.* Sigismund. *Seac. de commerc. §. 1. q. 3. ampliat. 10. n. 9.* Intrigliol. *de censib. q. 8. n. 10.* Mareccl. *Convers. ad eum.* & Anton. *Com. eod. tract. cap. 3. n. 27.* Nam & emptionibus aliarum rerum recepta est conventio, ut majori

pretio res redimatur, ut docet Medin. *quest. ult. de usur.* Molin. *disp. 376. num. 4.* Covarr. *loc. cit.* Gomez. *in d. c. 3. num. 27.* & Frideric. Martin. *d. cap. 6. nu. 231.* ubi quod magis est, ait hoc pactum valere in his locis, in quibus pretium census redimibilis nulla lege definitum est, quod tamen contrarium est constitutioni D. Pij, quia cautum est, censum eodem pretio redimi posse non obstantibus quibuscunque pactis. Ex quo etiam sequitur huiusmodi pactum non vitare contractum, quia constitutio jubet censum eodem pretio extingui posse non obstante pacto.

Illud etiam quaeritur, an valeat pactum, ut non nisi eadem specie moneta census redimi possit, qua constituitur *24* est. Et sunt qui putant non valere, quia id nimis grave est venditori, cui liberum esse debet ex qualibet pecunia censum extinguere. Nam ut emptor potest ex qualibet pecunia censum emere, ita æquum est, ut venditori liceat ex quocunque nummorum genere censum dissolvere: & præsertim quia favorabilior est causa debitoris, quam creditoris, *l. 47. ff. de oblig. & act. l. 38. ff. de re judic.* & ita docet Grimaud. *de usur. & contract. pigner. lib. 3. cap. 12. num. 16.* Less. *d. cap. 22. dub. 8. num. 50.* exceptis quibusdam casibus, & *Cenc. par. 2. cap. 1. qu. 3. art. 7. nunc qu. 59. num. 29.* ubi ait constitutione Pij V. huiusmodi pactum improbari.

Sed contrariam sententiam amplexus est Roderic. *de ann. reddit. lib. 1. qu. 18.* quem totum refert Salas *de censib. dub. 56. nu. 11.* idem sentire videntur Frider. Martin. *de jur. cens. cap. 8. n. 50. & 59.* Bonac. *de contract. disp. 3. quest. 4. punct. un. num. 35.* qui tamen excipit, nisi emptor probabiliter credat valorem monetae augendum esse, ut etiam Duard. *in §. 4. qu. 49. num. 4. in fin.* ubi tacite carpit Cencium, & *num. 5. & 6.* Idem simpliciter sentit Moltes. *de contract. c. 6. num. 123.* Ann. Robert. *rer. judic. lib. 2. cap. 119.* ubi refert ita sapienter iudicatum: & novissimè omnium Eminentiſſ. Ioan. de Lug. *d. disp. 27. nu. 136.* ubi ait hoc pactum constitutione Pij V. nullo modo esse prohibitum. Idem docet Ugolin. *in d. c. 45. §. 8. num. 4.* qui quod magis est ita opinatur restitutionem pretii eodem nummorum genere fieri debere, ut contrarium pacisci non liceat. Nam inquit huiusmodi conventio obligat debitorem census ad id, quod natura contractus non postulat. Non enim contractus emptionis, & venditionis habet, ut venditor redimens rem venditam aliam speciem pecunie dare cogatur ab ea, quam accepit: at pacta, quæ sunt contra naturam contractus, Bulla Pij V. prohibentur multis locis.

Mihi verò videtur hæc pactio simpliciter valere, & valde convenire constitutioni D. Pij, cum jubet censum eodem pretio redimendum esse, quod melius, & iustius fit eodem nummorum genere, quam si alio redemptione fiat. Ita enim creditor neque plures, neque pauciores nummos accipit, quam dedit, sive crescat, sive decreſcat nummorum extrinseca æstimatio. Deinde nihil tam naturale est, quam eodem genere quodque dissolvi, quo colligatum est, *l. nihil 35. de reg. jur. l. prout 80. ff. de solut.* ergo conventio, ut census eodem pecunie genere redimatur, quo emptus fuit, iure naturæ æquissima est, & suscipitur. Tertio non debet negari emptori, quod venditori permissum est, ut ait idem Martin. *cap. 6. num. 255.* sed venditori liberam est convenire, ut sibi in certo nummorum genere pretium numeretur: ergo & emptoris fas est pacisci, ut non nisi eodem nummorum genere census redimi possit. Quarto in emptionibus aliarum rerum licitum est pactum, ut eadem specie pecunie redimantur: ut docet Senator Soia in *tract. de monet. cas. 14. & 47.* ubi ait auctoritates Scriptorum hac de re vulgares esse: ergo, & in constitutione census, quæ vera est emptio, id pacisci non est illicitum. Denique fundo vendito pretio aureorum centum cum pacto, de retrovendendo, venditor quandocunque redimens tenetur aureos quoque reddere, qui sint eiusdem bonitatis, materiae, & qualitatis, ut docet Anton. Faber. *lib. de var. nummor. debit. solut. cap. 3.* his verbis. *Et si contractus venditionis non re, sed consensu perficitur, l. 2. ff. de oblig. & act. ipsa tamen restituendi obligatio aliam causam non habet, quam numerationem, cum si numeratum pretium non esset, utique restitui non deberet. Præinde nec aliter videri potest satisfacere, quam si eandem mibi restituas in eodem genere, & in eadem bonitate, & qualitate, licet nihil dictum sit. Aliquis autem non numerum facias mibi iniuriam, si quod solvi tibi in auro, reddas in aere aut in argento, quam ex contraria facerem egatibi si solum in aere aut argento pretium cogeres te, ut in auro redderes, requiritur enim in resolutione venditionis actus recto similis, l. ab emptione 58. ff. de pact. Hac P. 202.*

ex quibus consequens est, non esse in emptione census iniquam pacisci, ut dum redimitur, pretium in eodem genere, & bonitate restituatur.

26 Quamobrem nihil obstat, quod Lessius ait *loc. cit.* & post Lessium Duardus *in d. qu. 49. n. 3.* adiectione huius pacti imponi onus venditori aestimabile pretio, & ideo non servari aequalitatem, quae ad iustitiam contractus necessaria est, nisi compensatio aliqua fiat. Etenim non quodlibet onus venditori impositum inaequalitatem constituit, & compensationem meretur, sed illud tantum, quod iniustum est, & quod de iure, & ex natura contractus ad venditorem non pertinet: Alioquin onus evictiois pretio aliquo compensari deberet, vel esset illicitum: & id vir Theologus probare debuit, cum magis appareat ex his, quae dicta sunt, conventionem hanc congruere iuri naturali, & civili, & aequalitatem inter emptorem, & venditorem constituere. Quid enim aequius, quam eisdem in specie nummos, & eisdem bonitatis, & qualitatis reddere, quos acceperis? Et quid iustitiae, & aequitati congruentius, quam ut non liceat venditori in minuta pecunia reddere, quod in auro, vel argento habuit, vel ex contrario ne cogatur in auro reddere, quod in aere recepit? Denique venditor census dum redimere vult, gerit, & sustinet personam debitoris, cum quo proculdubio pacisci licet, ut idem genus reddat, quod accepit. Nam ad id de iure tenetur, etiam si actum non sit *leg. 30. ff. de solut. leg. 2. in princ. & leg. cum quis, ff. si cert. per. quod miror non animadvertisse, qui contrariam sententiam secuti sunt, & suis subtilitatibus & distinctionibus in re perspicua contrahentibus, & iudicibus scrupulos iniiciunt.*

27 Declaratur tamen nostra conclusio, ut non habeat locum, si illa numerorum species, quae numerata est, & in redemptione census reddi debet, amplius non reperitur. Hoc enim casu sufficit in alia probare, & usualis monetae specie pretium reddere ad aestimationem, & iustum valorem antiquae, ut definitum est *in c. cum canonicis, extr. de censib. & scribunt Rebuff. in leg. 2. c. de veter. nummis. prest. Gail. lib. 2. obs. 7. num. 6. & 8. Mynsing. lib. 4. obs. 1. num. 4. Gabriel. in cons. 164. num. 1. lib. 1. Trentacinq. variat. resol. lib. 3. tit. de solut. cap. 11. n. 4. Surd. in consil. 120. in fin. Theaur. de augm. monet. par. 1. num. 59. ubi refert ita lege Senatam declarasse. Idem sentit Frideric. Martin. *loc. cit.* Hermann. Meyer. de pignor. lib. 1. tit. 6. num. 15. & 16. & Sigismund. Scacc. de commerc. §. 2. gloss. 5. num. 128. ubi ait hanc esse legem necessitatis: Kitzel. de iur. monet. class. 2. §. 1. n. 32. & post Ciceronem de process. execut. par. 1. cap. 10. n. 13. refert Principem quemdam Germanum, cum a quadam libera Imperij civitate vellet redimere Praefecturam pro aliquot millibus florenorum oppigneratam, quia conventum erat, ut non nisi in grossis Bohemicis relitio fieret, quod monetae genus recesserat, nec amplius reperiebatur, coactum fuisse ab Imperatore Ferdinando imperare, ut tantundem illius monetae cudi iuberet, unde postea obligationi satisfacta, tamen si potuisset ex noua moneta solvere ad aestimationem antiquae, ut dictum est. Idemque est si species numeratae tempore contractus labentibus annis ita rare fiant, ut cum redimensus est census, vix inveniri possint. Nam & hoc casu solutio fieri potest in alio probare, & usuali numerorum genere similis materiae, & bonitatis, vel in alia specie ad aestimationem, & iuxta valorem antiquae, & convenientiae, ut tradit idem Mynsing. *loc. cit.* ubi refert hanc esse communem sententiam Meyer. *in d. tit. 6. n. 16.* Frideric. Martin. *cap. 5. nu. 119.* Roderic. *d. qu. 18. nu. 48.* Kitzel. *loc. cit.* Quod etiam in solutione reddituum receptum est, ut censuit Rota post Cenc. *in dec. 217. num. 1. & dec. 219. nu. 7.* & alii, quos refert, & sequitur idem Cencius *p. 2. c. 2. qu. 4. art. 4.* nunc *qu. 85. numero 12. vlt. impress. Taurin.* & post Cencium Duard. §. 3. *qu. 6. nu. 44.* qui caetera ad hanc rem pertinentia diligentissime executi sunt.*

28 Præterea quaritur, an ex hac constitutionis clausula in posterum census irredimibiles prohibiti sint: & non esse prohibitos, dummodo iusto pretio constituentur, docuit Navarr. *de usur. num. 98. in fin.* quem secuti sunt Molin. *disp. 391. num. 9.* Less. *c. 22. dub. 12. num. 92.* Bonifign. *de censib. cap. 18. num. 8. & 9.* Frideric. *d. cap. 6. num. 197. & 214.* Vincent. Filliuc. *tract. de censib. nu. 336.* & Ioanna de Salas *d. dub. 12. num. 67.* & Lei. Zecch. *de usur. cap. 10. num. 11. vers. decima quarta.* & ab hac sententia in rigore recedendum non esse scribit Duard. *in praef. quest. 28. num. 29. & num. 32.* ubi ait huius census perpetui irredimibilis iustum pretium esse *duplum mains*, ut loquitur, quo venditur census redimibilis. Et moventur quia D. Pius V. solum agit de censu redimibili, in quo erat *mains*

periculum, & maior species usurae, quia emptor, dum census redimitur, integrum pretium recipit pensionibus iam solutis non computatis in sortem. At census irredimibilis nullam habet effigiem usurae, in quo scilicet pretium nunquam restitui debet, & de cuius iustitia nunquam dubitatum fuit. Et proinde non videtur verisimile Summum Pontificem hoc genus census ubique terrarum receperissimum his paucis verbis, & tam obiter tollere voluisse. Denique quia in interpretandis legibus mens, & voluntas legislatoris magis spectanda est, quam verba *l. 17. & 18. ff. de legib.* At Pius V. si consultus fuisset, num hac clausula e Republica, & commercis hominum census reales irredimibiles repellere voluerit, n. n. hanc eius mentem fuisse proculdubio respondisset. Proinde licet verba legis repugnare videantur, ex sententia tamen legis, & per quamdam, ut inquit, epichuriam hoc genus census etiam post constitutionem D. Pii admittendum esse, ut post Navarrum diserunt Molina, & Salas *loc. cit.*

Et nihilominus statuendum est, irredimibiles census Bulla Pij V. prohiberi, & ubi ea recepta est, ab hoc genere abstinendum esse. Dedit enim Pontifex formam censibus omnibus in futurum interveniente pecunia constituendis, & generaliter iussit omnes eodem pretio extingui posse, non obstante quolibet pacto, quod huiusmodi facultatem auferat, vel relinquat. Unde merito hanc sententiam secutus est Virgin. de Boccas. *par. 2. n. 55.* ubi miratur Navarrum contrarium docuisse contra expressa Pontificis verba. Hoc etiam docuerunt Rebell. *in lib. de censib. qu. 7. in fin.* Ugolin. *de usur. cap. 45. §. 5. nu. 9.* Bonacin. *d. punct. nu. 4.* quid dicit esse communem: & novissimè omnium Cardin. Ioann. de Lugo *disp. 27. sect. 7. n. 112. vers. contrariam sententiam.* Hanc etiam sequitur Rota coram R. D. Verolpio post tractatum Cencij *in dec. 394. n. 4. & 5.* propter quam Duard. *loc. cit.* quamvis priorem sententiam magis probare videatur, putat iis in locis, ubi constitutio Pij V. recepta est, census irredimibiles creati non posse. Neque movet quod Salas, & alii dicunt non hanc Divi Pontificis mentem fuisse, quia cum aperta sint verba legis, illa servanda est, quamvis illis dura videatur, *l. 2. §. 1. ff. qui & a quibus manumiss.* ubi Ulpianus ait, *hoc quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est,* tamen si multis, magnisque rationibus Pontificem permotum esse, ut ita constitueret, magis dicendum est, ut constat ex his, quae tradit Virgin. *loc. cit.* & disertissime omnium Card. de Lugo. *in dict. sect. 7. nu. 113.* ubi argumenta contrariae opinionis omnia refellit, & in fine subiicit hanc clausulam, *quia nimirum servatus illa, & obligatio inevitabilis adeo gravis onus visum fuit, ut periculum mains esset iniustitia, quando venditor necessitate praesenti oppressus tantum sibi onus imponi permitteret, quam si solum se obligaret ad censum redimibilem.* Quibus tantum adicio non ex eo, quod pacto facultas omnis redimendi ablata sit, contractum usurarium esse, sed valere reiecto pacto, si videm constitutio ait illo non obstante quodocumque redimisse posse. In quo disgenio à Virginio, qui contrarium malè docuit *loc. cit.*

Denique hic incidit quaestio, an liceat censum per partes redimere, & puto id non licere invito domino. Quae sententia est Lupi, Gratiani, & aliorum, quos refert, nec tamen sequitur Cencius *part. 3. cap. 1. quest. 3. art. 8.* nunc *quest. 110. num. 4.* & in *addit. huius loci* quam sequuntur etiam Bonius *lib. de censib. art. 90. nu. 123.* ubi ait ita Doctores determinasse. Sor. *de iustit. & iur. lib. 6. quest. 3. art. 3. Lete. cap. 22. num. 93.* Leonell. ad Bullam Pij V. *gloss. 13.* Lopez. *de contract. cap. 59. vers. insuper lib. 1.* Ugolin. *de usur. cap. 45. §. 7. nu. 1.* & Rota post tractatum Cencij *dec. 283. nu. 9. dec. 354. nu. 5. & 414. nu. 9.* quas etiam refert Cencius *in addit. d. loc.* Hanc etiam probarunt Sigismund. §. 1. *quest. 1. num. 239.* Cardin. Tolet. *lib. 5. cap. 45. in fin.* Sarmient. *select. interpret. lib. 7. cap. 1. n. 27.* Molin. *disp. 393. n. 5.* Malder. *tract. 5. cap. 5. dub. 14. circa fin.* Cortad. *part. 1. resp. 239. vers. tertio dico.* Reginald. *cap. 31. nu. 424.* Rebell. *lib. 10. quest. ultim. in fin.* Salas *de censib. dub. 56. nu. 6.* Marfcoot. *variart. resol. lib. 2. cap. 61. num. 10.* Gratian. *discept. lib. 2. cap. 323. nu. 4.* & rursus *cap. 717. nu. 19.* ubi Cencio, & aliis quibusdam frustra dissentientibus ait hanc sententiam veriore esse. His quodammodo consentit Duard. §. 5. *qu. 16. n. 15. & 17.* dum docet pactum, ut non nisi totus census redimatur, neque constitutionibus neque iuri naturae prohibitum esse, tamen deinde *n. 20. & 21.* nullo interveniente pacto putet censum per partes redimisse posse, & *n. 35.* aicat hanc sententiam sibi videri probabiliorē, admittens tamen eam, quam sequimur, usu forenti receptam esse.

Sed nobiscum sentiunt recentiores, iudemque doctissimi viri Scott. *theor.* 273. *vers. rogabis*, Anton. Merend. *controverf. lib. 11. cap. 11. n. 2.* & Cardin. de Lugo *loc. cit. n. 115.* & *seq.* qui hanc sententiam tot rationibus, & argumentis confirmavit, ut ego nihil addere constiituissem. Sed quia ad manus meas his iam dudum scriptis pervenit, duxi etiam ea, quæ Semiperitus iuris adversus Cencium & Duardum scripseram, hic subijcere, & hanc sententiam argumentis ex iure civili deductis confirmare.

31 Probatur igitur primò nostra sententia, quia non cogitur creditor recipere solutiones partium *l. 8. §. 2. ff. de pign. act. l. 1. c. de luit. pign. l. tutor. §. Lucius ff. de usur. gloss. in l. quidam existimaverunt ff. de reb. cred. quæ ait hoc esse ius commune, si debitum sit liquidum. Surd. in decis. 186. n. 2. & Maur. de sol. cap. 30. n. 4. & in specie Rota post Cencium in dec. 214. n. 9. & arg. l. cum hæres §. pen. de stat. liber. ubi favore libertatis constitutum est, ut hæres per partes accipere cogatur.*

Respondet Cencius in d. *quest. 110. nu. 5.* & post Cencium Duard. in d. *quest. 16. nu. 22. d. l. tutor. §. Lucius* loqui de debito, quod debetur sub usuris, & usuram esse quasi poenam, quæ non evitatur solutione partis *l. 85. in fin. de verb. oblig.* census verò annuus non solvitur loco poenæ, ideoque hæc diversa esse, & ab uno ad aliud non rectè inferri. Sed hæc responsio nihil momenti habet, quia ex iuribus citatis, & præsertim ex d. §. Lucius, verè constat, quod diximus, creditorem non posse cogi suscipere particularem solutionem. Proinde, ut creditor ex causa mutui usurarii secundum regulas iuris non teneatur partem recipere: ita nec creditor ex causa redemptionis census, uterque enim creditor est: & absurdum est dicere meliorem esse causam sceneratoris, quam domini census.

Secundò respondent iidem Cencius, & Duardus *loc. cit.* in specie d. §. Lucius depositum non fuisse totius summæ, & ideo veluti imperfectum non potuisse sistere cursum usurarum. At verò hic queritur, an dominus census possit compelli ad revendendum partem census restituta parte pretii cum omnibus fructibus totius census. Sed hæc responsio etiam infirma est, quia sive defectus depositi proveniat ex eo, quod debitor partem sortis duntaxat obligaverat, vel ex eo, quod integram sortem sine usuris, semper illud constat, ob depositum non integræ summæ non retardari cursum usurarum totius summæ, quæ debetur: & ita creditorem non teneri, neque cogi posse per partes suam recipere, nisi aliud conventum sit. Quod eum in creditore, qui pecuniam mutuam dedit sub usuris, iure civili receptum sit, multò magis in emptore census recipiendum est, quia favorabilior est, vel esse debet census, quam usura: aut certè nulla adfertur diversitatis ratio conveniens, cur diversum in creditore ex causa census statuentum sit. Nihil ergo refert, quod hic agatur de solvenda parte sortis cum omnibus illius fructibus, quia creditor non tenetur illam suscipere, si non ea lege census emptus est, ut id venditori liceret. † Alioqui si licet partem sortis offerre cum omnibus fructibus: & dominus census illam tenetur recipere, liceret etiam eo recusante partem pretii deponere cum omnibus fructibus, quod alienum est ab omnium ferè sententia, & praxi. Etenim receptum est recusante domino census, qui de futura redemptione admonitus est, ad sistendum cursum redditus integrum pretii cum fructibus deponi debere, ut in specie docent Bonius *lib. de consil. nu. 128.* Virgin. *par. 2. num. 118.* Lup. *de usur. comment. 2. §. 4. n. 2.* & aliis prætermisissis Rota post Cenc. in dec. 295. n. 5. & dec. 297. n. 5. & ipse Cenc. in *quest. 111. n. 38. & 42.* & Duard. §. 6. *quest. 7. nu. 7.* quod fortissimum argumentum est nostræ sententiæ. Et videntur Cencius, & Duard. parum congruè docuisse. Et cauius Felicianus eum existimaret censum per partes invito domino redimi posse, ut persequitur *lib. 1. cap. 8. nu. 16.* Sensit etiam sufficere, si venditor partem pretii deponat concurrentem cum parte census, quam vult redimere, ut scribit *lib. 4. cap. nu. num. 2. & in addit. num. 3.* quod tamen falsum est.

32 Sanè mirum est Cencium *loc. cit. nu. 4.* dicere Iuriconsultum in d. §. Lucius, respondisse restituta parte sortis adhuc totius debiti usuras currere, quod etiam exciderat Feliciano in d. *cap. 8. num. 16. vers. ex quo textu*; quia hic Modestinus querit de debitore, qui non integram summam, quam debebat, obligaverat, ut constat illis verbis *solan partem deposuit*, & scribit ipse Cenc. *loc. citat. num. 6. & 7.* & respondit totius debiti usuras currere, quia ut retardetur præstatio usurarum, debuit debito universum debitum offerre, & deponere *l. 1. in fin. & l. 7. ff. de*

usur. l. acceptam, C. end. l. 9. C. de solut. & verò Dönell. de usur. fol. 27. & Borcholt. eod. lib. cap. ult. n. 5. & 10. Aliud verò est, si pars sortis soluta est, quia hoc casu non totius pecuniæ, ut perperam Felicianus, & Cencius scripserunt, sed residui tantum usuræ currunt, & peti possunt, ut constat ex *l. 4. C. de compensat. l. eius. C. de solut. l. ess. §. ult. C. de usur. l. 7. ff. de pign. act. l. 63. ff. de fideiuss. & docent Paulus, & Ias. in l. centum Capua, nu. 6. ff. de eo quod cert. luc. & Borcholt. d. cap. ult. n. 3. his verbis. Si pars tantum sortis soluta fuerit, eius partem, qua soluta est, usura non amplius debentur. Alterius autem partem, qua ex sorte residua est, usura peti possunt. Et quia quandoque bonus dormitat Homerus, ut Poeta ait, puto Cencium etiam dormitasse, dum ex illo falso principio deduxit argumentum pro nostra sententia, ut sicut in debito usurario per solutionem partem adhuc debentur usuræ totius, ita videri in contractu census, ut restituta parte pretij non cesset cursus fructuum totius census, & consequenter censum remanere individuum, quia nullus autem nostræ sententiæ, ut opinor, hoc argumento utitur, & sanè illo non indigemus ad nostram sententiam confirmandam. Imò fateor restituta parte pretij, censum pro ea parte extinctum esse, & cessare præstationem fructuum, tamen aliud exciderit doctissimo Mald. *loc. cit. vers. unde sequitur.* neque enim hoc inde sequitur. Sed hoc nihil obest receptæ sententiæ, quia hæc particularis solutio fit volenti creditori: non etiam invito *gl. in l. 2. §. 1. de verb. oblig. & ibi Ias. n. 31. Ant. Gom. de censib. c. 3. n. 23. & adversus Fulgosium, & Alciatum Sarm. select. lib. 6. cap. 16. n. 3. & Borcholt. loc. cit.* Hic verò querimus, an liceat censum per partes redimere domino invito: & dicimus non licere, quia non tenetur creditor solutionem partem admittere, ut dictum est. Si verò admittat, ut soluta parte debiti sistitur cursus usurarum pro ea parte, quæ creditori soluta est: ita prorsus restituta parte pretij domino Census cessat cursus redditus pro ea parte pretij, quæ illi numerata est. Et licet rationem hanc non satis probare videatur Eminent. Card. de Lug. *loc. cit. n. 116.* quia hic non agatur de solvendo debito, sed de redimenda re vendita cum pacto retrovenditionis: tamen verius est hic etiam agi de solvendo debito, quia cum census solutione pretij extinguendus est, & pervenit ad statum redemptionis, emptor verè creditor est, & venditor verè debitor est pretij, a quo scilicet invito exigi potest *l. debitor. ff. de verb. signif. & à D. Pio* constitutum est in §. cum verò, illis verbis, *intra annum tamen etiam ab invito pretium repeti posse.* & proinde non incongruum est rem hanc ex regulis solutionis definire.*

34 Secunda ratio est, quia solutio partium multa habet incommoda, *leg. planè 3. ff. famil. hercis. leg. potest 27. ff. de leg. 1.* quæ dominum census pati rationis non est, *l. 99. ff. de solut.*

Respondet Cencius primò hæc incommoda considerari duntaxat, quando multiplicantur personæ, à quibus exigendum est, quod in proposita questione non contingit, quia residuum manet penes eundem debitorem. Sed hæc responsio resellit manifestè ex d. §. Luc. in quo agitur de eodem debitore, & tamen creditor non tenetur recipere solutiones partium propter incommoda, quæ partium exactio adferre solet. Et deinde negari nō potest exactiōnem partium etiam ab eodem debitore incommodam esse creditori, quia non potest dominus census paucis nummis prædium, vel aliam rem fructiferam comparare, vel suis necessitatibus providere, ut fortasse posset, si integrum pretium consequeretur. Denique pecunia per se fugax est, & facile fluit, unde quò plus dividitur, facilius dilabitur, & prodigitur, sive ab uno, sive à pluribus debitoribus per partes exigatur. Ratio igitur non patitur, ut dominus census, qui totum pretium simul numeravit, particularis exactiōnis damnus patiatur.

35 Secundò Respondet Cenc. num. 11. dominum census pretij creditorem non esse, quia pretium census non debetur, nec repeti potest. Sed hæc responsio est peior priore. Nam licet dominus census non possit pretium repetere ab invito, & ideo dum census in suo statu manet, non possit dici creditor: tamen dum redimendus est census, & post denunciationem factam emptori de futura redemptione census, verè est creditor pretij census, quod scilicet intra annum exigere potest ab invito, ut proxime dictum est. Cum enim querimus, an liceat venditori census illum per partes redimere, supponimus velle redimere, siquidem ad id cogi non posse compertum est. Quæ ratio hanc Cencij solutionem merito reiicit Duard. in d. q. 16. num. 21. in fin. ubi ait standum esse primæ suæ responsioni ad d. leg. 2. §. & harrno de verb. oblig. ex quo ait consistere obligationem quantitatis dividuam esse, & ideo per partes impleri posse: obligationem verò restituendi pretium esse obligationem quanti-

35 quantitates, & dividuam, & proinde dominum census cogendum esse solutionem per partes admittere. † Sed hæc solutio etiam levis est, quia licet quantitas dividua sit, & divisionem recipiat, ut constat ex d. §. *barum*, & leg. 10. in princ. ff. de ann. leg. & qui partem solvit in parte obligationis liberetur leg. 9. §. qui decem, de solut. hoc tamen accipiendum est, si creditor recipiat, & voluerit recipere, ut constat ex d. §. *Lucius*, & ex *Zasio*, *Sarmiento*, & *Borcholt*, loc. citat. & tradit *Gomez*, *variar. resol. lib. 2. cap. 10. nu. 5. & 6.* ubi testatur communem esse sententiam, & *Soar. in addit. ad eund.* *Anton. Merend. contrrov. lib. 1. cap. 32.* & in quaest. census alter *Anton. Gomez. iun. in d. cap. 3. nu. 23.* & ante omnes docuit *Accurs. in d. §. barum*, ubi ait id admittendum esse volente creditore recipere, quod miror *Duardum* non animadvertisse. Proinde licet quantitas dividua sit, non ideo magis cogi potest creditor suum per partes recipere.

36 Tertia ratio est, quia res alie, quæ cum pacto retrovendendi distractæ sunt, non possunt redimi per partes, nisi emptor velit leg. *fistulas*, §. qui fundum, ff. de contrab. empt. si plura, ff. de addit. & arg. *Julianus*, §. offerri, ff. de act. empt. & tradit post alios *Tiraq. de retrall. consang. §. 23. n. 1. & 16.* & *de retrall. convent. §. 4. glof. 3.* & *4. Costa de vari. rat. quasi. 135. nu. 4. & 6.* *Cardin. Mantica. lib. 4. tit. 32. n. 28.* quo argumento utuntur *Bonius*, *Foller*, & *Lessapud* *Cencium in d. q. 110. num. 13.* & late persequitur *Molin. in d. disp. 393. num. 5.* & novissimè *Eminent. de Lug. loc. cit.*

37 Huic argumento, quod est fortissimum, ut facilius respondeat *Cenc. loc. cit.* addit hoc ideo esse, ne emptor cogatur invitatus incidere in communionem, quod ius non facile admittit l. 26. §. si census, ff. de cond. indeb. & quia plus valet integer fundus respectu totius, quam pars respectu partis l. *Marius*, §. in fundo, de l. 2. quod cum non contingat in redemptione census pro parte, ait hoc argumentum facili negotio everti; nec alia ratione dissolvi. Sed animadvertere debuit *Cencius* vim huius argumenti positam esse, non in eo, ne quis invitatus incidat in communionem, quæ hic nulla esse potest, quia census solutione pretij extinguitur, ut dictum est: vel in eo, quod non tantam afferat utilitatem pars rei respectu partis, quam tota respectu totius, sed in natura pacti de retrovendendo, quæ est, ut non nisi toto oblato pretio exerceri possit, ut patet ex l. 2. c. de pact. inter empt. & vend. & l. *fistulas*, §. qui fundum, ff. de act. empt. & esse commune placitum admittit *Felice. in d. e. 8. n. 16. vers. idem probat.* & probatur manifestè ex d. §. *Lucius*, in quo licet fors, quæ sub usuris deberetur, tantam afferat utilitatem respectu totius, quantum affectat pars respectu partis, non tamen licet debitori partem solvere nisi creditor velit, ut dictum est. Vnde cum nos verslemur in casu retrovenditionis, quæ non nisi refusione pecunie exerceri potest, & consequenter in casu solutionis fiende pro extinctione census, res ex natura solutionis definienda est, secundum quam regulariter creditor suum per partes accipere non tenetur. Denique hæc *Cencii* ratio esset communis aliis debitoribus, & proinde non potest inducere ius aliquod singulare in contractu census, ut observat *Anton. Merenda in d. c. 11. num. 6.* frustra igitur *Cencius* conatus est hoc argumentum evertere.

38 Neque sunt contrarie constitutiones *Marini*, & *Calixti*, ex quibus *Cencius loc. cit. n. 16. & 17.* & alij quidam putant datam esse facultatem redimendi censum per partes invito emptore, quia constitutiones presupponunt conventionem contrahentium, ut indicant verba illa, & semper in ipsis contractibus expresse ipsis venditoribus data fuit facultas atque gratia, quod ipsum annuum censum in totum, vel in partem pro eadem summa quandocunque vellent, possent redimere. Proinde licet his constitutionibus approbentur census constituti ea lege, ut possint quandocunque redimi etiam per partes, non tamen rectè ex his deducitur omnes eo modo celebrandos esse, & emptorem invitum cogendum esse partem pretij recipere subducta consuetudine, vel pacto, ut observarunt *Card. Tolet. d. lib. 5. c. 46. in fin.* *Molin. in d. disp. 393. n. 3. & 7.* *Francisc. Garcias de contract. c. 18. nu. 16.* *Lopez, d. cap. 59.* *Leonell. glof. 23. in fin.* *Sigismund. Scacc. in d. q. 1. nu. 239.* *Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 17. n. 35.* *Salas de cens. dub. 56. nu. 9.* *Gudelin. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. in fin.* *Vgolin. loc. cit.* *Anton. Gomez. in d. cap. 3. n. 23.* *Merend. loc. citat. nu. 3.* & *Cardin. de Lug. in d. sect. 115. vers. quare licet*, & hoc rectè etiam admittit *Duardus in d. q. 16. nu. 14.* ex quo constat duorum Pontificum constitutiones nihil obstrare nostræ sententiæ,

Nihil etiam movere debet, quod *Boccat.* & *Cencius* scribunt contrarium à *D. Pio* sancitum fuisse, dum iustus non solum re in totum, vel pro parte perempta vel infructuosa effecta censum ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui. Vnde inquirunt qua ratione voluit Pontifex, ut re pro parte perempta, vel infructuosa reddita census pro parte periret, ita etiam pro parte posse extingui, si pars pretij restitueretur: idque indicare dictiones illas, sed etiam, quæ denotant identitatem iuris inter casus, quos contingunt, ut in l. 1. in princ. c. de latin. libert. tollend. Nam licet verum sit restituta parte pretij census pro ea parte extingui, ut sit re pro parte perempta, nihil tamen à *D. Pio* de redemptione census per partes constitutum est, ut notat *Bonifign. de cens. cap. 14. n. 11.* *Lopez. loc. cit. vers. insuper.* *Less. in d. dub. 12. nu. 93.* *Azor. par. 3. lib. 10. c. 17. q. 3.* *Scacc. loc. cit.* *Molin. in disp. 393. in fin.* subiiciens ex eo, quod *Pius V.* huius conditionis non meminit, signum esse manifestum eam necessariam non esse. Idem observarunt *Corrad. in summa q. 235.* & *Salas in d. dub. 56. n. 3.* ubi ait in tota illa Bulla de redemptione census per partes nihil haberi *Filiuc. de cens. c. 3. n. 337.* *Roder. & Vgolin. loc. cit.* *Anton. Gomez. in d. cap. 3. n. 24.* ubi ait hunc constitutionis locum intelligendum esse iuxta regulas iuris soluto scilicet integro pretio, neque verbum pro parte repetitum intelligi debere. *Anton. Merend. in d. cap. 11. n. 5.* & novissimè *Eminent. P. Ioan. de Lug. loc. cit.* ubi ait *Pium V.* qui alias plures condiciones vetinuit, & alias de novo addidit, huius non meminisse: & proinde ex industria noluisse ad eam obligare. Quod sanè verissimum est, quia congruit iuri civili, quo definitum est, ut non sit cogendus creditor suum per partes recipere d. §. *Lucius* & non nisi integro oblato pretio rem dimittere l. 6. c. de pact. inter empt. & vend. illis verbis receptis nummis suis nullam passam videri posse iniuriam, & d. l. *fistulas*, §. qui fundum, ff. de contrab. empt. & l. *Julianus*, §. offerri de act. empt. ubi scribitur offerri pretium ab emptore debere, cum ex empto agitur, & ideo si partem pretij offerat nondum esse ex empto actionem, ex quo loco commodè interpretari possumus verba illa Bullæ *Pij V.* cum verò traditione pretij reddendus extingendus est, volumus per bimestre ante id denunciare ei, cui pretium dandum erit, ut scilicet de integro pretio sint intelligenda, nec satis sit partem pretij offerre. Denique quia hoc videtur congruere non tantum iuri communi, sed etiam æquitati naturali, quæ æqualitatem inter emptorem, & venditorem desiderat. Nemo enim non nisi integro recepto pretio census constituitur potest, ita nec dissolvi videtur æquissimum, l. nihil, 35. de reg. iur. l. prout quoque 80. ff. de solut. l. 1. c. quando liceat ab empt. disced. Quod *D. Pium* corrigere, & mutare voluisse illis duabus vocibus, sed etiam, temerarium est dicere. † Et sanè suavis est *Virginus* de *Boccat* qui ex d. l. un. c. de lat. libert. tollend. in princ. deduxit dictionem illam, sed etiam inducere identitatem iuris inter casus, quos coniungit, quia *Iustinian* ibi nihil constituit, sed referit duritiam iuris antiqui, qua Latini liberum premebantur, ut qui viverent quasi liberi, morerentur quasi servi, §. ult. Instit. de success. libers. unde ait. *Quis patiatur talem esse libertatem, ex qua qui quasi liber moriens est eripiat, non solum in mortem, sed etiam in servitutem.* Quid quæso hic locus pertinet ad probandam dictionem illam, sed etiam constituere identitatem iuris. Verius ergo, & tutius est dicere verba illa secundum subiectam materiam & mentem proferentis accipienda esse: & in constitutione *Pij V.* denotare duntaxat *D. Pontificem* utrumque velle, id est, non solum re pro parte perempta censum ad ratam perire, sed etiam velle pro eodem pretio extingui posse. Si enim voluisset, ut etiam per partes census redimi posset invito emptore, id etiam expressisset, ut expressit in primo casu, unde merito *Duard. loc. cit. n. 16.* quamvis *Boccatij*, & *Cencij* sententiam sequatur, rationem tamen ductam ex illis verbis sed etiam, non probavit.

Et sanè si vera est illoquum assertio, consequens est, ut quemadmodum si centesima, vel ducentesima pars fundi perit, necesse est censum ad ratam perire, ut Pontifex hic constituit, & tractatum est q. 57. n. 1. ita oblata, & ob signata centesima, vel alia minore parte pretij pars etiam centesima census extingui possit, & dominus census illam accipere teneatur, quod tamen admittendum non esse docet ipse *Cencius in d. q. 110. n. 2.* & proinde falsum est utrumque casum eodem iure omnino censi.

Et præterea si eo loco à *Divo Pio* concessa est facultas venditori, ut possit censum per partes extingueri invito emptore; sanè sequitur illicitum esse conventionem, ut non liceat nisi integro restituto pretio redimere, quia constitutio statim ait non obstantibus aliquibus pactis directè,

velle, vel indirec^{te} talis facultatem auferentibus. Pacta enim, quæ contra leges sunt, illicita sunt, l. 7. §. 7. & l. 28. ff. de pact. l. 6. C. eod. l. 4. ff. de inutil. stipul. Atqui omnium ferè confensu receptum est pactum, ut non possit redimi census nisi integro reddito pretio, qua conditione adiecta pactum apud nos emuntur. Ita etiam sentiunt Sor. Lop. Less. Salom. Sarmient. & alij plurimi, quos refert, & sequitur Cencius in d. g. 110. n. 32. Jacob. de Grass. p. 1. lib. 2. c. 118. n. 24. & Bonac. q. 4. punct. 1. n. 40. ubi refert hanc esse communem sententiam Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 17. nu. 35. Salas in dub. 56. nu. 6. Emin. Pater de Lug. loc. cit. & Duard. in d. g. 16. nu. 15. qui proinde videtur, ut etiam Cencius parum congruentia docuisse. Debuit enim, uterque vel conventionem hanc rejicere tanquam repugnantem constitutioni, vel admittere censum per partes invito domino extingui non posse. Et congruentius suæ doctrinæ Boccac. loc. cit. nu. 14. subjicit, si quis pacto huiusmodi facultatem auferat, in constitutionem incurrere.

Denique nihil movere debet, quod Pius V. improbet pactiones auferentes, vel restringentes liberam facultatem redimendi, ut initio dictum est, quia hæc conditio non aufert, neque restringit hanc facultatem, plusquam ius, & natura contractus patiatur, potest enim venditor eadem, retusa pecunia quoadcunque redimere: sed vitiat in commoda creditoris, ut respondet Garcias in d. cap. 28. n. 16. Gomez. in d. cap. 3. num. 24. Cenc. & Duard. loc. cit. Alioqui non liceret pacisci, ut non nisi dimidia, vel tertia pars census redimi possit, quia semper venditor conqueri posset hinc sibi facultatem auferri partis minoris redimendæ, quæ est ratio Sor. lib. 6. q. 5. art. 5. circa fin. & Molin. in d. disp. 193. nu. 7. ex quibus tantum concludendum est censum per partes invito domino redimi non posse. Et licet Rota in novissimis decisionibus, quæ sunt post tractatum Cencij, a prioribus recessisse videatur, & contrariam opinionem sequi, dummodo extinctio fiat pro parte, ut aiunt considerabili, ut in dec. 516. nu. 8. & 523. nu. 4. & dec. 555. nu. 3. tuto tamen retinendam esse communem sententiam: cum nulla lex, nulla ratio proferatur, ex qua ab ea discedere debeamus. Neque semper verum est, quod M. Tullius ait cogitationes posteriores meliores esse solere.

Q V Æ S T I O LXVIII.

De pactis; quibus venditor cogitur censum redimere.

S Y M M A R I U M.

1. Pactum, ut pretium census repeti possit, est illicitum.
2. Pactum in contractu census, ut emptor pretium repetere possit, cum voluerit, est contra substantiam contractus.
3. Pactum, ut pretium repetere liceat, censum in mutuum transfert.
4. Pactum, ut pretium repeti possit, non tollit naturam emptionis.
5. Pactum, ut emptor possit pretium repetere, & a contractu discedere, emptionibus aliarum rerum addi potest.
6. Resolutio contractus in voluntatem emptoris confertur potest.
7. Resolutio contractus census ex pacto, & restituta pecunia debitum non solvitur, sed res vendita redimitur.
8. Pactum, ut pretium repeti possit, contractum census non vitiat, sed vitiat.
9. Pius V. non irritat contractum census, in quo actum est, ut pretium repeti possit, sed conventionem tantum.
10. Stephani Gratiani doctrina quadam expenditur.

Illicitum non facit, ut licitum preti non possit repeti pro præscripto tempore.

11. Pactum, ut si sua die debitor pensionem non solvat, pretium repeti possit, an sit licitum, valde controversum.
12. Lex fieri potest, ut ob mortem debitore census pretium repeti possit.
13. Pactum, ut non soluta sua tempore pensione sortem extingui liceat, est illicitum.
14. Pactum, ut ob mortem in solvenda pensione factam pretium repetere liceat, constitutione Pij V. prohibitum est, & num. 40.
15. Pactum, ut non soluta ad diem pensione dominus census pretium repetere possit, vitiat, & non vitiat censum.
16. Pactum, ut liceat venditori censum redimere, intra aliquod tempus, & eo elapso liceat emptori pretium repetere, vitiat, & non vitiat.
17. Pizarri, & Feliciani ratio quadam reicitur.
18. Pactum, ut pensione non soluta res pro sorte, & redimendis vendi possit, est illicitum.
19. Friderici Martini contraria sententia notatur.
20. Evictis rebus, super quibus census impostus est, pretium repeti potest, & id quod interest.
21. Pactum, ut si res sit aliena, vel aliis creditoribus obnoxia, pretium repetere liceat, valet.
22. Re censuali evicta competit domino census actio ad pretium, & id quod interest.
23. Quamvis id in pactum non fuerit deductum.
24. Dummodo fraus absit ex parte emptoris.
25. Definitio Senatus Sabaudia apud Præsidem Fabrum.
26. Quam auctor non probat, & num. 27.
28. Duardi sententia, quæ non placet. Pactum, ut in casu alienationis pretium repetere liceat, est prohibitum.
29. Auctoritates allata à Duardo non iuvant eius sententiam.
30. Protestatio addita contractui census sustinet contractus pactis illicitis non obstantibus, & num. 33.
31. Pacta posteriora prioribus derogant.
32. Contractus ligitur secundum protestationem additam de consensu partium.
33. Protestari utilissimum.
34. Pacta à Pio V. prohibita non confirmantur iuramento, & num. 41.
35. Et præsertim si addita sit protestatio.
36. Cencii hæc de re sententia expenditur.
37. Pactum de solvendis usuris iuramento non confirmatur.
38. Solutione momentanea satisfit iuramento de solvendis usuris.
39. leg. si quis maior. Cod. de transact. de pactis licitis accipienda est.
40. Pactis illicitis in contractu census abstinendum.
41. Contractus iniquis pactis referri iura d'ovino improbandi sunt.
42. Cicutæ fenerator cur modus ab Honorato dictus.
43. Cautiones in contractu census adhibenda pactis reprobantibus comprehensa.

Postremo D. Pius postquam iussit, cum census restitutione nec pretij extinguendus est, id per bimestre ante domino illius denunciari, & post denunciationem intra annum pretium repeti posse etiam ab invito, sic ait. Pacta continentia pretium census extra casum prædictum ab invito ab omnibus, aut ab aliam causâ repeti posse, omnino prohibemus. Quam obrem merito apud omnes illicita est conventio, ut pretium census ab invito exigere liceat, non tantum inspecto iure Bullæ, quod certissimum est, sed etiam inspecto iure communi, quia plerisque videtur census hac conventionem addita in mutuum transferri, in quo quicquid ultra sortem exigatur, usura est, & minuit sortem. Ita enim tradunt Covarr. var. lib. 3. cap. 7. n. 2. & cap. 9. nu. 4. Duaren. ad tit. de usur. cap. 1. Petr. Gregor. lib. de censib. q. 5. n. 35. Maffrill. ad eund. nu. 237. Gabriel. in cons. 152. nu. 5. lib. 1. Anton. Gomez de censib. cap. 3. nu. 2. Felician. lib. 1. cap. 10. num. 18. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 4. nu. 5. & alij citatis Cenc. q. 60. num. 1. ubi refert hanc esse communem sententiam, secundum quam Greg. de Valent. in disp. de censib. punct. 6. in fin. refert in Comitibus Augustanis ann. 1548. sub Carolo V. pactum redimendi favore emptoris fuisse prohibitum. Excipitur tamen prædictus casus, cum scilicet debitor census admonuit dominum illius de futura redemptione,

demptione, ne in illius facultate sit dominum census eludere.

Ceterum non satis constat, an si contractui census adiciatur pactum, ut liceat emptori pretium repetere, contractus omnino corruat, & sit usurarius, an vero adhuc subsistat reiecto pacto. Res enim opinionibus divisa est. Quare observandum est hoc pactum concipi posse, vel simpliciter, & absolute arbitrio emptoris, vel in casu in mora, vel sub alia conditione. Si simpliciter, & absolute conventum est, ut liceat emptori arbitrio suo pretium repetere, & cogere venditorem ad redimendum censum, plerisque placuit pactum hoc esse contra substantiam census, & illum in mutuum transferre. Qua ratione hoc genus census absolute tanquam usurarium damnant Soc. *de iustis. & iur. lib. 6. q. 5. art. 3.* Covarr. *d. cap. 9. num. 4.* Navarr. *in comment. de usur. n. 122.* & alij, quos citat Rota post Cencium *in dec. 147. nu. 6.* Virgin. *de Boccac par. 3. num. 7. & 13.* Ludovic. Lopez. *cap. 60. in princ. lib. 1.* ubi ait contractum hunc implicare mutuum cum scenore Felician. *in d. lib. 1. cap. 7. num. 15.* Roderic. *lib. 2. qu. 1. num. 3.* Binsfeld. *in d. cap. in civitate, qu. 12. concl. 10.* Masfrill. *loc. citat. nu. 256.* Conversi. *ad Intriglioli. q. 43.* Hotoman. *de usur. cap. ult. in fin. & novissime Duard. in §. 5. qu. 42. num. 9. & §. 6. quest. 15. num. 19.* Iustinian. *lib. de camb. q. 9. num. 4.* Mainard. *lib. 2. cap. 27.* denique ita tenet Rota apud Cardinal. Seraphinum *in dec. 1006.* ubi refert ita pluries in sacro illo auditorio resolutum fuisse. † Differunt namque mutui datio, & emptio census, quia recipiens mutuum obligatur ex natura contractus ad restitutionem sortis *leg. 2. in princ. ff. de reb. cred. leg. cum quid. ff. eod. leg. 1. §. 1. & leg. 4. ff. de oblig. & act.* vendens autem annuum redditum nullo modo obligatur ad restituendum pretium, quia ex natura contractus tenetur tantum rem tradere *leg. ex empto. 11. §. & in primis, ff. de act. empr.* & proinde quando pecunia numerata repeti potest arbitrio creditoris, & interim pensio recipitur, non emptio, sed mutui dationis contractus est, & accessio usuram continet, ut iidem auctores docent, & Andr. Gail *lib. 2. obser. 7. nu. 14.* ubi ait exploratum esse, Mainard. *in d. c. 27. num. 9. & 10.* Emin. Mantic. *de tacit. & ambig. convent. lib. 8. tit. 22. n. 22.* Vgolin. *de usur. cap. 45. §. 10. n. 1.* & Petr. Gregor. *loc. cit.* ubi ait eodem tempore non posse concurrere petitionem sortis, & ius census annualis. Idem docet Duard. *loc. cit.* ubi ait hoc esse verum mutuum: idemque inspecto iure communi sensit Cenc. *par. 2. cap. 1. q. 3. art. 8. nunc q. 60 n. 7. & 8.*

Sed contrariam sententiam, id est pactionem hanc non tollere rationem emptiois, neque repugnare substantiae census probabilem esse, & speculativè viorem docent Frideric. Martin. *de iur. cens. c. 6. num. 248. & seq.* Malder. *tract. 5. cap. 5. dub. 11.* & Theologi plurimi apud Salas *dub. 25. num. 2.* & praesertim Gregor. de Valent. *in d. punct. 6. vers. secundum sequitur, & vers. tertio probatur.* ubi eleganter ait iustitiam non respicere condiciones contrahentium, sed aequalitatem rerum per iustas utrimque compensationes. Qui etiam memorat Romæ anno 1581. in consultatione multorum doctissimorum Theologorum ipso praesente hanc sententiam iudicatam fuisse probabilem. Nam, ut inquit viri Theologi, hac conditione addita emptor census non obligat alterum, ut reddat pecuniam pro pecunia, quod est mutuum, sed ut recipiat rem leg. ius, quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium. † Et cum huiusmodi pactum addi possit emptioibus aliarum rerum puta agrorum, domorum, animalium, ut faceret idem Covarr. *in d. cap. 5. num. 3.* Molin. *in d. sp. 377. num. 11.* Azor. *Instit. moral. part. 3. lib. 8. c. 12.* Ioann. Bapt. Lup. *d. comment. 2. §. 1. num. 28.* & praesertim earum rerum, quae nullos fructus ferunt, ut tractat Eminent. Pater Ioann. de Lug. *disp. 26. sect. 13. nu. 200. & 201.* cur non etiam in emptioibus reddituum id pacisci liceat inspecta natura rei, & contractus? Vnde Gregor. de Valent. *loc. citat.* & Salas *in d. dub. 25. num. 2.* notant Didacum Covarr. dum admittit hoc pactum in emptioibus aliarum rerum, & rejicit ab emptioe reddituum, pignatitia docuisse. † His addi potest dissolutionem contractus non minus conferri posse in voluntatem emptoris, quam venditoris, ut aperte colligitur *ex leg. si res ita, ff. de contrab. empr. & l. quod si nolite §. si quid ita, ff. de adil. edict.* per quae iura ita tradunt Molin. *in dict. disp. 377. num. 3.* & Frideric. Martin. *loc. cit. num. 250.* idemque probat *l. 6. ff. de rescind. vendit.* ubi definitum est validam esse conventionem, ut si res, quae venit, intra certum tempus dupliciuffer, emptori liceret ab emptioe discedere. Vt ergo emptio agri,

vel equi vera est emptio, quamvis liceat pacto emptioi ab emptioe discedere, nec inspecta ratione iuris contractus transfertur in mutuum: ita procul emptio redditus annui etiam hoc pacto addito vera emptio est, & tanquam emptio sustineri potest, dummodo ex fide bona res geratur non animo scenerandi.

Neque obstat huic sententiae, quod dicunt, reipsa idem esse centum mutuo dare sub usura, vel censum emere ea lege, ut pecuniam repetere liceat, vel quod idem est, ut emptor redditus cogere possit arbitratu suo venditorem ad redimendum censum, quia respondeo non esse simile, quia in hoc negotio proprie debitum non solvitur, sed res vendita pretio redimatur, ut proxime dictum est, & respondet Malder. *loc. cit. vers. respondeo hic non esse,* atque etiam quia in contractu mutui, si accedat pignus, idque pereat sine culpa debitoris, non ideo minus debitor obligatus manet ad restitutionem debita pecuniae: sed in hoc negotio si res, super qua census constitutus est, casu aliquo perit, perit quoque ius census, neque superest emptori actio ad repetendum pretium, qua ratione maxime utuntur Gregor. de Valent. & Azor. *loc. cit.* & Ioan. de Medin. *de reb. per usur. acquil. qu. 15. vers. quibus non obstantibus.* Molin. *in d. disp. 377. num. 12.* & Eminent. Ioan. de Lug. *d. disp. 26. num. 200.* ut ostendant hoc pactum in emptioibus aliarum rerum per se licitum esse, & quasi usurarium iure damnari non posse: & in specie census Frideric. Martin. *loc. citat.* Non igitur haec pactio per se illicita est, & absolute contra substantiam census, tamen nunc à Pio Pontifice propter maximum usurae periculum merito prohibita.

Quamobrem cum haec pactio per se non tollat rationem emptiois, neque attingat formam, quae census à D. Pio praescripta est, dicendum est ea servata vitia pactum firmo manente contractu, ut rectè docuit idem Cencius *in d. art. 8. nu. 10.* & ante illum Carol. de Grass. *except. 28. num. 34.* Milanens. *dec. 2. num. 31. lib. 2.* Intrigli. *in lib. de censib. qu. 43. num. 13.* Masfrill. *ad Greg. qu. 7. num. 20.* & Gratian. *discept. 1. c. 14. num. 8.* & sensit Frideric. Mart. *in d. c. 6. num. 262.* ubi postquam dixit huiusmodi pactum in emptoris favore adiectum iure naturae, & gentium neque turpe, neque usurarium esse, subicit iure Pontificio novissimo id est, constitutione Pij V. rectè damnari.

Neque verum est, quod ait Salas *dub. cit. in fin.* Divinum Plum irritare contractum, in quo tale pactum adicitur, quia pactum dumtaxat prohibuit; ait enim D. Pontifex *Pacta continentia pretium census, &c. omnino prohibemus.* Vnde tamen haec pactio censui adiecta legatur, non ideo tamen est in arbitrio emptoris pretium repetere, & ab emptioe discedere, quia pactum illicitum est, & nullam vim habet *leg. 6. C. de pact. leg. 7. §. & generaliter, ff. eod. & leg. si pro mutua. C. si cert. per. Carol. de Grass. loc. cit. num. 23.* & servata forma contractus, ut supponimus, maior est vis formae, quam pacti: & observatio formae praevalet pacto, ut dicamus emptioem potius, quam censum esse contractum, & ut procliviores simus ad comprobandum contractum reiecto pacto: & praesertim si contractui adiecta sit protestatio, qua consensus ab hac illicita pactione removeretur secundum ea, quae proxime dicam *haec eadem quest. nu. 30.*

Ex quibus non placet, quod scribit Gratian. *in d. c. 14. num. 7. & 9.* constitutionem quidem principalem census valere sublato pacto usurario, si quid tamen ex hoc contractu exactum est, antequam pactum remotum sit, minuere sortem veluti exactum in causam usurarium, quia cum pactum nullum sit ab initio, & pro non appositum habeatur, contractus ab initio validus est, neque alia reformatione indiget, corripitur enim statim ab ipsa lege, quae pacto resistit: & proinde eo, quod illicite interfit contractui, pro non adiecto habito fructus licite percipiuntur, neque minuunt sortem, *leg. pecunia, & leg. placuit, ff. de usur.* ubi Iunif. ait, quod illicite adiectum est, pro non adiecto haberi, & licitum peti posse. Idem constat *ex l. cum allegas 15. C. eod. & l. 13. §. ibidem, ff. de act. empr.* quae licet quoad usuras abrogatae sint, validum tamen praebent argumentum etiam in iis contractibus, in quibus aliquid illicitum adiectum est, licitum etiam pro praeterito tempore peti posse, ut notat glos. singularis *in d. l. cum allegas, in fin.* Quo posico corruunt omnia fundamenta contrariae sententiae, & cessant amaritudines omnes, quae adversus hoc genus pacti profertur. Posita enim nullitas pacti neque pretium repeti potest ab invito, neque venditor cogi potest ad reamendum

redimendum censum, neque contractus in mutuum ergit, sed manet contractus census expuncta illicita conventione, ut in aliis contractibus receptum est l. 7 §. 1. & generaliter, & l. 42 ff. de pact. l. 1. & ult. C. sine cens. vel reliq. ult. C. de pact. pign. leg. 126. in fin. de verb. oblig. & docent Petr. Gregor. de usur. lib. 3. cap. ult. num. 12. Gail. lib. 2. obs. 4. n. 6. & obs. 5. n. 7. Rovit. in pragm. 1. de censib. num. 14. & censuit Senatus Lusitanus apud Valacum ipso tamen contradicente in dec. 133. n. 15. & Thesaur. filius q. 69. num. 4. lib. 1.

- 11 Quod si pacti formula est, ut debitor census cogi possit ad restitutionem pretii, si sua die pensionem non solvat: valde controversum est, an hæc conventio licita sit, vel à contractu census rejici debeat. Nam huiusmodi conventionem valere, quasi tunc volente, & contentiente venditore pretium reddatur, respondit Gabriel. conf. 252. l. 1. & sentiunt Mastrill. in dec. 95. num. 3. Frideric. Martin. de iur. cens. cap. 6. num. 272. Anton. Fab. def. 3. C. de pact. int. empt. & vendit. Fontanell. de pact. nuptial. etans. 4. glof. 18. par. 3. num. 86. Einsfeld. in cap. in civitate, quasi. 12. concl. 15. de usur. Moles. lib. de contract. quasi. 6. num. 97. Rovit. in pragm. 1. de censib. num. 35. Carol. Tapia ad eund. pragm. num. 122. & novissimè Ioan. Anton. Mangil in tract. de evict. quasi. 84. num. 20. † Quin refert Sebastian. Grazu. ad Gail. lib. 2. concl. 7. num. 11. novella Imperij novissima datam esse cautelam aureis literis notandam, ut ipse ait, adversus morosos reddituum venditores, nimirum, ut emptor curet venditorem declarare se velle pensione statuto tempore non soluta pretium reddere, qua obligatione, & pacto interveniente, & non seravo venditorem ad restitutionem sortis compelli posse, & ita Spiræ constitutum esse ann. 1600. ex qua constitutione sententia Gabrielis confirmata est. Quod & in regno Navarræ lege sancitum fuisse Scriptoribus Hispani tradunt, ut ex Navarro Felician de censib. lib. 1. cap. 10. num. 19. ubi ait lege aut statuto effici posse, ut ob moram in solvendo redditu commissam debitoris bona distrahanur, ut ex eorum pretio, & valore creditori fors cum redditibus præteritis integrè restitatur. Et refert Moles. loc. citat. hanc sententiam in regni Neapolitani tribunalibus ulu esse receptam: ut etiam Tapia loc. cit.

- 13 Sed alii quidam existimaverunt conventionem hanc illicitam, & iniustam esse, ut Virgin. de Bocat. par. 2. num. 3. Gutier. practic. quasi. lib. 3. cap. 174. Avendan. de censib. cap. 101. num. 5. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 10. num. 4. Anton. Merend. contrav. iur. lib. 11. cap. 14. num. 15. & iuricons. quidam Lucanus apud Riccium part. 7. col. 15. 1678. & accerrimè omnium Felician. in d. cap. 10. num. 18. Nam, inquit, omnes Theologi, & Canonici iuris Professores, qui de censibus scripserunt, unanimi consensu docuerunt in hoc contractu ita sortem alienari in debitorem, ut ipso invito, & repugnante nullam emptor possit habere spem repetendi. Ideoque etiam ob moram in solutione pensionis convenire non licet, ut debitor sortem cum usuris reddere cogatur. Rursus in hac forma contractus mutuum delitescit, quia licet pendente conditione pretium non possit repeti, sustinetur tamen quasi mutuum in illa spe, quod tandem eveniet casus, in quo peti poterit. Etenim attentius perpensa forma huius pactionis id solum agi videtur, ut quandiu solvuntur fructus, fors non repetatur, & proinde non censum, sed mutuum, non iustam, sed usurariam pactionem iudicandam esse.

- 14 Cæterum inter omnes ferè constat conventionem hanc constitutione D. Pij esse prohibitam, ut notant Virgin. de Scil. in dec. 116. num. 69. Cardin. Mantie. de rar. & ambig. convent. leg. 8. tit. 22. num. 25. Gratian. discept. forens. cap. 587. n. 7. & 8. & Rota post tractatum Cencii in dec. 147. nu. 11. & ipse Cenc. q. 62. nu. 15. & Duard. §. 4. quasi. 39. num. 28. & ex Theologis Molina disput. 391. in fin. & iisdem verbis Salas lib. de censibus dub. 13. num. 6. ubi docent ex natura rei hoc pactum illicitum non esse, prudenter tamen à Pio V. fuisse prohibitum, quos secutus est Eminentiss. P. de Lug. in d. disput. 27. num. 122. † Ex quo consequens est huiusmodi conventionem non evertit contractum census, tamen si pro non adiecta habeatur, ut late tractatum est in dist. dec. 147. num. 10. & 11. post quam ita docuit Cencius in d. q. 60. num. 17. & sensu Mar. Giurb. in d. dec. 85. num. 16. Mastrill. ad Gregor. q. 7. num. 26. in fin. Duard. in §. 4.

quæst. 24. nu. 34. & §. 5. quasi. 46. in fin. & eleganter Roderic. lib. 2. q. 1. num. 7. Nam, inquit, pactum, de quo agimus, non cogit præcisè debitorem ad redimendum redditum, sed ita demum si nolit sua die redditum solvere: nec tunc tam voluntate creditoris, quam culpa debitoris redimitur: quemadmodum si emphyteusis ob non solum canonem per biennium, vel triennium amittitur, id non culpa directi domini, sed emphyteutæ cessans in solutione provenit. Et cum pensionibus solutis nunquam liceat creditori sortem repetere, non videtur hæc pactio quidpiam contra census substantiam continere, qui si ante redemptionem pereat, emptori perit, & nulla ei relinquitur actio ad pretium, quod argumentum est hic mutuum non esse, neque usuram locum habere. Unde quavis, ex constitutione Pij V. hæc pactio, quia debitoris onus continet, merito prohibeatur, non tamen ex ea contractus nullus, aut feneratorius censeri debet. Ita ferè Roderic. loc. cit. † Idemque iuris esse puto, si pactum sit, ut liceat venditori censum redimere intra aliquod tempus veluti quadriennium, quo elapso sit in arbitrio emptoris pretium repetere. Nam licet hæc pactio illicita sit, & ab ea valde abstinendum esse existimem, non tamen sola perimit contractum, ut rectè sensit idem Cencius in d. quasi. 60. num. 39. quia cum in reliquis servata sit forma contractus, evidens est coniectura voluntatis contrahentium, quod censum constituere voluerunt arg. l. insulam, ff. de præscript. verb. l. si uno, ff. loc. inspiciendum enim est, quod principaliter agitur leg. rogasti, in princ. & leg. si quis, ff. si cert. pet. Tiraq. de retract. consang. glof. 1. §. 30. num. 2. & 11. & Rota post Cenc. in d. dec. 147. numerus 13. & forma prævalet pactio, quod nullum est, & pro non appposito habetur, ut dictum est: & argumenta omnia, quibus Lessius, & Theologi plurimi probant ex natura rei, & absolute censum non esse usurarium, in quo simpliciter actum est, ut liceat emptori ab emptione discedere, in hæc specie etiam admitti possunt. Et proinde mediam hanc sententiam sequor, id est, pactum quædam illicitum esse, & nullum, neque tamen contractum census perimere.

17 Neque movet, quod Pizarrus, & Felicianus obijciunt pendente conditione contractum sustineri tanquam mutuum, nimirum rejiciendo retro oculos quoquo modo ad tantundem in genere, in quo tota substantia mutui consistit, quia hæc conventio respicit tantum resolutionem contractus in casum moræ debitoris, quod non tollit rationem, & substantiam emptionis leg. 1. ff. de in dict. addit. l. 1. ff. de leg. commiss. l. 7. Cod. de pact. int. empt. & vendit. & aliis locis, & dissentit Rota in d. dec. 147. nu. 7. & 14. & apud Card. Seraphin. in decis. 1431. num. 3. Cenc. in d. quasi. 60. num. 17. ver. nec est verum, & Roderic. loc. cit. ubi etiam tacite notat Felicianum, quod dicat pactum hoc esse usurarium, & nihilominus ientias lege, vel statuto posse confirmari, Nam, inquit, si hæc pactio esset usuraria, & usurarium contractum redderet, nulla lege, aut constitutione posset approbari, quia usuræ iure divino, & naturali prohibentur, quod legibus, aut constitutionibus hominum immutari non potest.

18 His consequenter non placet, quod Frideric. Martin. d. cap. 6. num. 272. contendit pactum, ut pensionibus non solutis liceat prædia censui obnoxia distrahere pro sorte, & redditibus, validum esse, quia inquit cum venditor census ad solutionem annuæ præstationis sit obstructus, emptor quoque actione ex emptio ad pensionis præstationem agere possit, & casu quo non præstetur, possit agere ad id, quod interest l. 1. & l. ex empto, §. idem ait, ff. de act. empt. & nomine interesse veniat pretium quod datum est, consequens est hoc casu pretium repeti posse non, ut pretium, sed ut interesse: & ita sentire Mynsing. cens. 1. obs. 53. & in Camera Imperiali fuisse iudicatum, idemque docere Molinam in dist. disput. 387. circa fin. dum ait, si res, ex qua census est venditus, evincatur, atque ita non solvatur pensio, ad pretium repetendum actionem competere. Hæc enim non tantum repugnant constitutioni Pij V. quæ vetat pretium census ob poenam, vel aliam causam repeti posse, sed etiam iuri, & rationi parum consentanea esse videntur, quia cum ius census in emptorem translatum sit in ipso contractu, & proinde facta sit traditio rei vendite, ut docent Valent. in d. quasi. 22. par. 5. & Salas de censib. dub. 43. num. 2. nulla emptori actio competit ad pretium repetendum, quod repeti tantum potest, si res vendita non

non tradatur, sicut d. l. ex empto, §. idem ait, & in d. l. 1. quæ dicit, si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agitur. ¶ Unde plane erroneum est, quod Fredericus supponit pensionem non solutam rem traditam non videri, quia pensio longè differt à re, quæ in venditione census alienatur. Etenim pensio, seu redditus non est merx, seu res, quæ in hoc contractu emitur, sed jus percipiendi pensionem, ut multi docent apud Cencium par. 2. cap. 1. qu. 1. art. 2. nunc qu. 45. num. 8. & 9. & Valent. loc. cit. vers. & probatur, asserens hanc manifestam rationem esse: & nos diximus multis locis. Et proinde licet venditor in solvenda pensione moram faciat, non propterea rectè dicitur rem venditam non tradidisse, quare non potest esse actio ad pretium quasi re non tradita, sed tantum ad pensiones non solutas, quæ sunt fructus, & accessiones tunc emptæ, & quid consequens ab eo iure, ut in re simili tradit Eminent. P. de Lugodiff. disp. 27. sect. 8. num. 122. in fin. & docet Salas loc. cit.

20 Neque iurat Frederici sententiam, quod tradit Molma. loc. cit. re censuali evicta actionem esse ad pretium, & id, quod interest, quia hæc dissimilia sunt. Hoc enim casu nullum ius census traditū censetur; unde ut evicta re valor eius repetitur, & id, quod interest d. l. 1. §. l. 43. ff. de act. empt. ita evictis rebus, quibus census impositus est, valor eius, atque ideo pretium repeti potest, & id, quod interest. Sed in specie, de qua quæritur, licet pensio duabus, vel tribus vicibus non solvatur, non tamen ius census ablatum, & amissum esse dicitur, cum res censui obnoxia sit penes venditorem, vel successorem eius, ex qua census præstari potest. Unde ad pensiones præteritas duntaxat agere potest, quæ, ut dixi, sunt fructus, & accessiones illius iuris, & fructibus comparantur, & pro mobilibus habentur, cum ius census inter immobilia censetur, ut docet idem Mynsling. ead. cent. 1. disp. 69. num. 9. & 10. & Eminent. de Lug. dicto. disput. 27. num. 8. ex quibus perspicuum est, non esse ex natura contractus census, ut pensionibus non solitis ab eo discedatur, idè quæ id pacisci constitutione Pii V. merito esse prohibitum.

Sanè si convenerit, ut si forte bona censui supposita aliena sunt, vel alteri vendita, vel aliis creditoribus obnoxia, ita ut pensioni non sufficiant, liceat pretium repetere, hæc pactio valida est, & poterit hoc casu emptor cogere venditorem, ut pretium restituatur, ut docent Virgin. de Bocat. part. 2. num. 45. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 10. num. 6. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 1. num. 6. Intrigliol. in pragmat. de censib. qu. 82. num. 2. Mastrill. ad Gregor. qu. 5. num. 249. & seq. qui ita decisum refert in dict. dec. 95. Ioseph. de Seif. Joder. 116. num. 95. Gratian. discept. forens. cap. 258. num. 22. & 23. Rovit. in pragmat. 1. de censib. num. 36. Carol. Tap. ad eand. nu. 121. Fontanell. de pact. nuptial. claus. 4. gl. 18. part. 3. num. 86. & Rota post Cencium in dec. 46. num. 2. ¶ Neque tantum hoc casu pretium restitui debet, sed id omne etiam, quod emptoris interest. Etenim habenda est ratio eius, quod emptor consequutus fuisset, si res libera fuisset, vel non fuisset evicta l. si sterilis §. cum per venditorem, & l. Titius 43. in fin. ff. de act. empt. l. si traditio, & l. cum venditorem, c. ead. l. venditor 8. & l. evicta re, ff. de evict. & docent Virgin. loc. cit. Intrigliol. in d. qu. 82. num. 1. ubi refert Doctores Siculos ita tenere, & Conveisan ad eund. cod. loc. & censuit Rota apud Cardin. Seraphin. in dec. 1114. num. 2. & post tract. Cencii in dec. 53. num. 3. & ipse Cenc. part. 1. cap. 2. qu. 1. art. 6. num. 45. nunc qu. 19. ubi refert ita sapius in Rota indicatum fuisse. Quod etiam docet Sarmient. lib. 7. cap. 1. num. 29. & Beltramin. ad Ludovici. dec. 564. in fin. ¶ Et quod magis est, licet id in pactum deductum non sit, teneatur venditor ad id, quod interest, id est ad restitutionem fortis, & fructuum, seu reddituum, & si quid forte impensum est, quia cum constituto census, de quo agitur, sit vera venditio, consequens est venditorem de evictione teneri, etiam si id omisum fuerit, ut diximus qu. 42. num. 23. & constat ex d. l. ex empto. in princip. & l. non dubitatur 6. Cod. de evict. & proinde non tantum ad restitutionem pretii, sed etiam ad id, quod emptor consecutus fuisset, si res non esset evicta, d. l. 43. de act. empt. ubi Paulus ait actionem de evictione non tantum pretium continere, sed omne quod interest emptori rem non evanire, & præterea si quid in eam rem impensum est l. 8. ff. de barel. & act. vend. cum ergo hoc veniat ex natura contractus, licet omisum sit, consequens est id in pactum licitè deduci posse. ¶ Quod tamen accipiendum est, dummodò

24 fraud omnis absit ex parte emptoris, quia si sciens rem alienam esse, vel obnoxiam nihilominus census emit, et hac occasione arrepta, cum illi commodum erit, pretium cum fructibus repetere valeat, iam non habuit animum

emendi census, sed scenerandi, & proinde tantum sortem repetere potest, deducto eo, quod fructuum nomine exactum est, ut docent Roderic. d. lib. 2. qu. 9. num. 73. Mastrill. in d. quæst. 5. num. 248. Marefcott. variar. lib. 3. cap. 10. nu. 31. & num. 118. Cenc. in addit. qu. 14. num. 4. & qu. 106. nu. 5. & Duard. ad constit. Pii V. §. 1. qu. 26. num. 14 & alii, quos recensit qu. 56. num. 31. & novissime Card. de Lug. in d. disp. 27. sect. 4. num. 75.

Hic verò omittenda non est singularis Senatus Sabaudie definitio, nimirum emptorem census, si redditum petens ea exceptione repellatur per venditorem, quasi iam facta fuerit redemptio census, & pretium restitutum, idque falsò exceptum appareat, cogere posse venditorem, ut in mendacii penam census redimat, ut definitum refert Præses Faber, def. 22. num. 3. & 4. vir. de rescind. vendis. quam probavit Sebastian. Græv. ad Gail. lib. 2. conclus. 7. num. 13. Idemque putat Præses dicendum esse eod. loc. nu. 5. si venditor, & debitor census in redditibus præstandis moram facere solitus sit, & emptorem litibus, & sumptibus vexare, cuius sanè interest non habere rem diutius cum tam improbo debitor leg. 6. ff. de pignora. Et ita notandi sunt duo casus, in quibus ex sententia Præsidis ab invito pretium repetere licet. Primus si falsò excipiat census se redemisse. Secundus quando solitus est moram facere in redditibus præstandis, & litibus vexare emptorem. ¶ Ego verò neutro casu id admit-

26 tendendum esse puto. Etenim ex eo quòd debitor excipiat se redemisse census, neque probet, videri non potest ius esse quæsitum ad pretium, repugnante natura contractus, quæ est, ut pretium ab invito repeti non possit, ut omnes docent: & præsertim Covarr. variar. lib. 3. cap. 7. num. 2. & cap. 9. num. 4. & repugnante etiam constitutione Pontificis, quæ vetat pretium ab invito exigere posse, nisi renuntiaverit domino census velle redimere, ut dictum est. Neque movet hoc casu videri debitorem velle redimere, quia verius est, cum excipit redemisse, cum velle amplius redimere: ideo enim excipit, se redemisse, ne amplius redimere teneatur: actusque agentis nihil ultra eius intentionem debet operari, l. non omnis, ff. si cert. pet. l. ultim. C. de uxore. promarit. l. 1. §. si quis, de itin. actuque privat. Menoch. conf. 179. num. 16. ¶ Et multò minus meo iudicio recipiendum est, quod ait Præses, ob moram in solvenda pensione sæpius factam pretium repeti posse, quia mora operatur duntaxat, ut pensiones peti possint, l. cedere diem, de verb. signif. & ut debitor sumptus litis relundere teneatur, quæ est poena temerè litigantium, l. 79. ff. de iudic. & Inst. de pan. tem. litigant. §. hæc autem, & Theophil. eod. tit. sed non ea mora, & contumacia potestas est, ut creditori actionem præbeat ad id, quod nullo iure debetur: certum autem est dominum census pretii creditorem non esse, ut ipse Faber notat in d. def. 22. in fin. Denique D. Pius constituit, ne pretium census extra casum prædictum ob poenam, vel aliam causam ab invito repeti possit, etiam si id maxime inter partes conventum sit, ut initio diximus.

28 Quæ ratione non placet, quod scribit Carol. Tapia loc. cit. n. 122. & 123. in Regno ob non factam suo tempore solutionem reddituum contractus census rescindi. Sanè nos alio iure uti mur, cogimus enim duntaxat debitores reddituum ad solutionem. Ut etiam probare non ausim, quod ex Mollésio scribit Duard. in d. §. 4. qu. 19. nu. 1. & 3. alienata re census supposita non admonito domino census posse illum pretium repetere, & discedere à contractu, si nolit rem alienatam retrahere, quia repugnat naturæ contractus, quæ est, ut pretium fiat venditoris, neque repeti possit, l. 11. §. & in primis, de act. empt. Covarr. lib. 3. cap. 7. num. 2. Gomez. de censib. qu. 3. nu. 20. & alii relati num. 1. & repugnat constitutio Pii V. quæ vetat pacta omnia, quibus extra casum prædictum ob poenam, vel ob aliam causam pretium repeti potest à venditore, ut dictum est. Et præterea receptum est illicitam esse conventionem, ut non liceat venditori rem alienare, nisi facta redemptione census, vel ut incasum alienationis venditor teneatur, census redimere, ut docent Navarr. in d. comment. de usur. num. 115. Bocat. de censib. part. 1. num. 8. & 57. Felician. lib. 1. cap. 10. nu. 2. Mastrill. ad Gregor. qu. 7. nu. 26. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 10. n. 4. & ipse Duard. in d. qu. 19. n. 4. & §. 5. qu. 46. ergo multò minus id domino census licere dicendum est nullo interveniente pacto. Denique quia alijs modis domino census succurtum est. Nam non solum potest rem retrahere eodem pretio, ut admittit Duardus, sed etiam agere adversus possessorem actione hypothecaria, & in rem scripta, vel actione personali adversus venditorem, & hæredes eius, ut tractat Cencius quæst. 96. & 97. & novissime

Anton. Merend. *dict. lib. II. cap. 15. §. 20.* quæ juris remedia ferè inutilia essent, si licitum esset hoc casu pretium repetere.

29 Neque movere debet auctoritas Molfesij *in cons. 8.* quomovetur Duardus, quia Molfesius loquitur de censu vitallio, ad quem non pertinet constitutio Pij V. ut plerique putant, & ipse Duard. *in proem. qu. 25. num. 48.* & in quo aderat pactum, ut in casu alienationis fas esset pretium repetere, ut scribit Molfes. *loc. cit. num. 26.* Denique quia adversus Molfesium judicatum est, ut memorat Rovit. *in pragmat. 2. de censib. num. 4.* & ipse Duard. *in proem. q. 28. num. 90.* quæ non attingo, & tantum dico hoc egredi fines quæstionis à Duardo propositæ. Ut etiam nihil eius sententiam juvat, quod respondit Gabriel *in cons. 152. lib. 1.* quia nullum verbum in toto illo responso est de alienatione rei censu facta non admonito domino census: sed quærit tantum, an valeat pactum, ut in casu mortis in solvenda pensione pretium repeti possit, & respondit valere, quia existimabat nulla lege esse prohibitam, ideoque regulæ standum esse, ut disserit *num. 1. & 2.* Quod etiam excedit fines quæstionis nostræ. Et præterea constat Gabrielij sententiam receptam non esse, quia verius est pactum illud irritum esse, & constitutione Pij V. improbari, ut docet idem Duard. §. 4. *quæst. 39. num. 18.* & alij auctores relati *num. 14.* & præsertim Rota post Cencium *in d. decis. 147. num. 11.* Ex quibus etiam facile vitari potest, quod in transitu dicit Rota apud Card. Seraphin. *in decis. 1418. num. 15.* tum quia nullum ibi verbum de alienatione facta incio domino census, atque etiam quia utitur tantum auctoritate Gabrielij, cuius sententia, ut dixi, reiecta est. Verius enim est nunc post constitutionem D. Pij, cuius auctoritas loco non meminit, nullum, & illicitum esse, ideoque nunc virtute huius pacti dominum census pretium repetere non posse, *l. 3. Cod. de pact.* Sanè multos casus, in quibus pretium repetere licet, recenset Cencius *quæst. 106.* ubi tamen casus Fabri, & Duardij merito prætermisit.

30 Sed quod multis locis diximus, & præsertim *quæst. 63. nu. 21.* pacta, quæ constitutione D. Pij à contractu census remota sunt, vitari, & non vitare contractum, multo magis locum habet, quando in instrumento scripta est protestatio illa, qua contrahentes palam, & perspicuis verbis declarant, & protestantur velle contrahere ad formam Bullæ, & si quid fortè scriptum sit, quod repugnet Bullæ, id dictum, & scriptum nolle, quia hæc protestatio remouet mentem ab actu, & prævalet facto contrario, ut scripsit Costa *de remed. subsidiar. remed. 124. n. 21.* & Anton. Monach. *in decis. Lucens. §. 2. n. 2.* & corrigat, & emendat, quæ inutiliter, & vitiose addita fuerant, *leg. nihil interest, & l. nihil prohibet ff. de adim. leg. l. 23. ff. de manum. testam.* & sustinet contractum non obstantibus quibuscunque pactis, proinde ac si sine illis celebratus fuisset ex Bart. *in l. non solum, §. morte, n. 24.* & Alex. *n. 13. ff. de nov. oper. nuntiar. & in terminis Gabr. cons. 47. n. 7. lib. 2.* Marchesan. *de commiss. appell. in caus. obligat. Camer. par. 1. §. 2. nu. 57.* ubi hæc clauisulam præsertim vocat. *Surd. in cons. 318. n. 24.* & rursum *in cons. 421. in fin. Scacc. de comm. §. 14. p. 2. ampliat. 20. n. 12.* Thesaur. *filiius qu. 69. n. 5. lib. 1.* Gratian. *discept. forens. c. 141. n. 18. & c. 751. num. 39.* Ciurb. *decis. 85. n. 5. & seq. Marius Mut. decis. 34. n. 12.* & locundum hæc sententiam sepius censuit Rota, ut constat ex *decis. 95. n. 10. & decis. 103. n. 13.* & alijs, quas refert, & sequitur Cencius *p. 2. c. 1. q. 3. art. 9. nunc qu. 61. num. 1.* & Duard. *in §. 6. q. 16. n. 3. & 4.* † Et præsertim quia hæc protestatio in sine instrumenti, & post pacta scribi solet, ideoque reuocatur, & corrigat, si quid præter mentem contrahentium superius insertum sit, *d. l. 21. ff. manumiss. test.* ubi testator, qui scripsit, *Sticibus, imo Pamphilus liber esto,* dicitur quodammodo emendasse errorem suum, & regula iuris est, ut ultima verba cuiusvis scripturæ attendi debeant, & prioribus derogent, ut scribit Alciat. *in l. pacta nouissima, C. de pact.* que ait pacta nouissima derogare prioribus, tamen si non minus hæc protestatio suam vim obineret, quod initio contractus fieret, *leg. 14. ff. de leg. 1.* Et eum in contractibus non datur prius, & posterius, ut alibi diximus, & cum unico contextu fiat, nõ ante perfectus dicitur, quam fuerit perfectum instrumentum, & à partibus approbatum, ut notat Paul. Bellonus *de potest. eur. qua incontin. fiunt, c. 54. n. 8. & 9. lib. 1.* Vnde non potest venditor census obicere nullitatem contractus sub prætextu alicuius pacti, quod repugnet constitutioni Pontificis, cum in eodem instrumento ipsemet convenerit, ut si fortè aliquid additum sit contrarium Bullæ, id pro non appposito habeatur. † Nam licet protestatio nihil prodesse soleat in iis, quæ pendunt à voluntate protestantis, &

alterius, ut docet idem Bellon. *d. lib. 1. c. 98. n. 24.* hæc tamen declaratio, & protestatio hic suam vim obinet, quia est addita de consensu utriusque contrahentis, & non tantum emptoris protestatio est, sed & venditoris: & cum utraque pars consensit, conventio limitatur secundum protestationem Alex. *in d. §. morte, n. 13.* & Gabriel. *in d. cons. 47. n. 7. & 8.* Barz. *in decis. 56. n. 34.* Gratian. *loc. citat. n. 4. & cap. 751. n. 4.* & Cenc. *in d. art. 9. seu qu. 61. nu. 1. & 2.* ubi notant hoc casu protestationem non esse contrariam factò cum ambo consenserint. Porro ex his constat utilissimum esse hæc protestationem in contractu census adhibere, & alijs similibus, quibus certa forma præscripta est, ut societatibus. Ut non immerito dixerit Constant. Roger. *in præfat. libr. de præstat. num. 8.* protestationes, ut plurimum fieri ex quadam providentia, & præmeditatione ejus, quod potest accidere, idque prudentes viros animadvertere solere: & congruenter Vlpianus, *in leg. 14. §. 8. ff. de relig. & sumpt. fund.* ait plerofque his protestationibus se munire, ne aliquid fecisse videantur.

Hic tamen duo ex sententia eorundem Auctorum observanda sunt. Primum est non satis esse ad sustinendum contractum, qui alioquin nullus videri posset, si contrahentes duntaxat protestati sunt se velle ad formam bullæ, & non alio modo contrahere, neque ulterius progrediantur, quia hoc casu potius infirmari, quam confirmari contractum tradunt *Surd. in d. cons. 318. n. 24.* ubi ait hoc casu contractum nullum esse ex partium expressa voluntate, Costa. *d. rem. 124. num. 21.* Cencius *loc. cit. n. 7.* & post Cencium Duard. *in d. q. 16. n. 5.* Quamobrem oportere protestationem hæc amplissimis verbis concipere, & ut sequitur Vlpian. *in d. l. 14.* plenius testari, id est iis verbis, quæ declarant, & ostendant contrahentes velle, ut si quid illicite, & contra formam constitutionis irreplevit, id pro non scripto, & pro non adiecto intelligatur, vel alijs verbis, quæ tantundem præstent Hoc enim casu protestatio sustinet contractum, ut sentiunt, & distinguunt *Surdus, Duard. & Cencius* in eisdem locis, idem *Surd. in d. cons. 421. in fin. Barz. in d. decis. 56. n. 35.* Scac. *de commerc. §. 1. ampliat. 20. n. 12.* & alij auctores relati *n. 30.* Ex quibus reici debet, quod scripsit Virgin. *de censib. p. 2. n. 138.* hæc protestatione non obstante contractum nullum esse, & quod scribit Costa *loc. cit. n. 22.* excusari quidem emptorem census, ne tanquam læenerator puniri possit, contractum tamen iniustum esse, & redditus exactos sortem minuire, vel restituendos esse. Nam cum hæc protestatio remoueat consensum ab iis, quæ illicite adiecta sunt, ideoque sint nuda vocabula, & simplex figura litterarum, qua nemo obligatur, *l. 38. ff. de obligat. & act. de nique sint voces sine sensu, & consensu,* consequens est contractum evertere non posse non magis, quam si additum esset *arma utrumque cano,* quo exemplo utitur I. C. *in l. 65. ff. de verb. obligat. rectè igitur Surd. loc. cit.* ait amplitudine verborum salvare contractum. Et ita memini in quadam ardua causa adversus Virginij, & Costæ sententiam pro validitate census fuisse pronunciatum referentem D. Senatore Vercellis.

Alterum est protestationem hæc etiam amplissimis verbis conceptam supplere non posse, quæ formæ, & substantiæ contractus desunt, ut si fortè census nulli certæ rei impositus sit, vel instructus, & quæ pensioni non sufficiat, vel si non numerato pretio, vel non iusto receptoque tempore contractus constitutus sit. Hæc & alia huiusmodi, quæ sunt de forma contractus, ut in precedentibus tractatum est, si deficiunt, cautionibus, & protestationibus suppleri non possunt, & proinde non obstantem protestatione quibuscunque verbis concepta contractus irritus, & læeneratorius censeri debet, ut de defectu numerationis pecuniæ censuit Rot. *in dec. 103. n. 5.* post Cencium, & idem Cencius, & Duard. *loc. citat.* & nõ diximus *q. 62. in fin.* & cum pretium iniustum est, ut respondit Menoch. *in cons. 445. n. 10.* & hoc casu recipi potest Virginij, & Costæ sententia. Sanè si de pactis agitur, quæ non tangunt, neque petunt formam contractus, & constitutione D. Pij prohibita sunt, constat etiam hæc protestatione non addita contractum census sustineri reiectis pactis, quia constitutio annullat pacta non contractum, ut expendit Rota *in d. decis. 116.* post Cencium, & tractatum est *d. quæst. 62.* quibus contempsit Thesaur. *in lib. 1. quæst. 69. numero 4.* qui in fine refert ita fuisse iudicatum, ut etiam *Meclio. contro. forens. cap. 96. in fin.*

Denique querendum est, an pacta, quæ à contractu 34 census ex constitutione D. Pij V. remota sunt, iureiurando confirmantur. Et sanè inspecto iure civili exploratum est non confirmari, ut constat ex *l. non dubium Cod. de legib.*

legib. l. 7. §. Generaliter, ff. de pact. l. 7. §. jurare, ff. de sep. libert. leg. 112. §. 3. ff. de leg. 1. & ex Harmenop. lib. 1. tit. 9. Quod de pacto, ut ob non solutam suo die pensionem res incidat in commissum, constituit Alphonsus Rex Sicilie in pragmat. de censibus, §. praterca, & docet P. Molin. disp. 381. numero 6. Et hoc etiam a D. Pio sancitum esse existimo, dum generaliter derogavit omnibus, & singulis, quae illius constitutioni contraria esse possunt, & consequenter iurejurando, quatenus obstat, vel repugnare constitutioni. Alioqui facile provida Pii Pontificis constitutio lacerari, & eludi posset, quod permitti non debet leg. jus publicum, ff. de pactis, leg. ult. Cod. mand. l. 13. Cod. de testam. & ita his jamdudum scriptis comperi sensisse Anton. Merendam cons. vers. lib. 11. cap. 32. num. 2. §. ubi in hanc rem expendit verba illa constitutionis, & ita illis non obstantibus quicquid expresse, vel tacite contra hac nostra mandata dari, & remitti contingat, a fisco volumus posse vindicari. Et deinde subiicit hanc mentem Rotæ, & DD. etsi enim tepissime egerint de vi & iustitia pactorum, quæ constitutione Pii V. prohibita sunt, nullibi tamen dixerunt illa iuramento confirmari, quod sanè non omisissent, si id verum esse putassent, cum contractus census in publica instrumenta redigi consuetum sit, quibus iuramentum accedere solet. † Quod sine ulla prorsus dubitatione recipiendum est, quando addita est contractui protestatio illa plenissime concepta, quæ remouet consensum ab illis pactis, ut proxime diximus. Neque enim iuramentum supplet, vel supplere potest consensum, vel extendere l. ult. Cod. de non num. pecun. l. ultim. ff. qui satisfact. cogant. sed tantum intra limites consensum vinculum religionis promissionibus addere, ut declarant Bart. in l. si quis pro eo, num. 4. ff. de fideiuss. Seraphin. privil. 61. num. 10. Covarr. in cap. quatuorvis, par. 1. §. 3. num. 10. Petr. Gregor. syntagm. jur. civil. lib. 50. cap. 5. num. 10. & Cardin. Mantic. de tacit. & ambig. convent. lib. 26. tit. 1. n. 35. & 36.

Sanè Cencius, qui de censibus accuratissime omnium scripsit, par. 2. cap. 1. quæst. 3. artic. 8. nunc quæst. 60. numero 19. docuit, si pactum, ut non soluta suo die pensione pretium repeti possit, fuerit iurejurando confirmatum, data inobservantia promissionis contractum resolvi ex regula l. si quis maior. C. de transact. & contractu resolutio venditorum teneri ad restitutionem pretii, si emptor voluerit. Quod inquit sensisse Rotam post illius tractatum in decis. 10. num. 11. & Gratian. cap. 258. num. 10. quia iuramentum servandum est, quamvis pactum sit illicitum. cap. de bitores, de iureiurand. quod iterum Cencius scripsit quæst. 106. num. 13. & post Cencium Duard. in §. 4. quæst. 29. num. 38. & §. 6. quæst. 14. num. 11. idemque docuit Trentacinq. variar. lib. 3. tit. de censibus, n. 16. ubi etiam refert hanc sententiam in regno Neapolitano usum receptam esse, ut etiam Rovit. in pragmat. l. de censib. num. 35. & nihilominus sentio hæc, & alia pacta constitutione Pii V. prohibita iuramento non confirmari, nullumque jus emptori census ex illis acquiri etiam addito iurejurando non tantum ex iure civili, ut dixi, sed etiam ex iure constitutionis D. Pii, & præsertim illis verbis, ceterisque contrariis quibuscunque, ut sentire videtur indolyæ mem. Cardin. Mantic. de tacit. & ambig. convent. lib. 8. tit. 22. num. 35. & sensit Merend. loc. cit. num. 4. ubi in hanc rem perpendit verba Bullæ, Pacta continentia pretium census extra censum prædictum ab invito repeti posse omnino prohibemus. Quomodo enim, inquit, dici potest hæc pacta esse omnino prohibita, si Pius V. in potestate contractuum reliquit ea sic iuramento confirmari, ut possint a contractu discedere, & resolvere contractum, iuxta l. si quis maior. C. de transact.

Neque obstat d. cap. debitores, de iureiurand. quo scilicet cautum est debitores, qui de solvendis usuris iuramento convenerint, cogendos esse Deo reddere iuramentum, quia sequitur statim, & cum iura soluta fuerint, creditores ad eas restitutiones esse Ecclesiastica severitate compellendas. Quod argumentum est pactum de usuris præstandis iuramento nõ confirmari: & ridiculum esset dicere conventiones usurarias confirmari iuramento, ut ait Mancin. lib. de iuram. par. 1. quæst. 3. art. 1. num. 12. Nullumque inde ius, nullaque actio creditori acquiritur, ut sensit Fortun. in lib. de ult. fin. num. 405. & Theologi quidam apud Sanchez lib. 3. in decalog. ca. 10. num. 8. † Unde obligationi, quæ hoc casu ex iuramento oritur, satisfit momentanea solutio, ut hac qualicunque ratione iurans Deo satisfaciatur, & solutum statim repeti potest, ut docent Covarr. in d. c. quatuorvis, par. 2. §. 3. num. 2. Gutier. de iuram. par. 1. c. 57. n. 8. Leonard. Less. lib. 2. c. 17. n. 51. & cap. 42. n. 27. quos sequitur Sanchez d. l. 3. c. 10. n. 6.

Anton. Gomez. variar. lib. 2. c. 14. num. 24. & alii, quos sequitur idem Sanchez d. lib. 3. c. 12. num. 61. quod etiam sensit Cuiac. in d. c. debitores, & novissime Cardin. de Eug. disp. 22. sect. 8. n. 191. & 230. ubi ait huius rei rationem esse, quia non potest creditor ius acquirere ad id, quod ex iustitia tenetur non accipere, & acceptum restituere. Quæ sanè vel quaestioni propositæ non conveniunt, vel ostendunt potius hæc illicita pacta iuramento non confirmari, nullumque ex illis acquiri ius domino census ad resolvendum contractum, cum voluerit.

Ut etiam puto non valde huic quaestioni convenire dispositionem d. l. si quis maior. C. de transact. quia edita est ad tuenda pacta legitima, & rerum legitime contractarum fidem, quibus iursurandi religio accesserit, & in odium, & poenam illius, qui pacta, & conventiones iuratas non servat, & in favorem alterius, qui, ut lex ait intemerata patet iura servaverit. Quod etiam suadet auctoritas Harmenop. lib. 1. tit. 11. qui huius constitutionis epitomen his verbis expressit. Qui pacto, vel transaktionibus libero a se arbitrio contractas infirmare conatur, non solum infamia notatur, sed & omni actione decedit, insuperque poenam præstat pacto, aut transaktioni adiectam. Quin & eorum dominium amittit, quæ ex pacto, vel transaktionibus consecutus fuerat. Hæc vero consequitur ad versarius. Quæ subiicere duxi, ut ostenderem Gratium auctorem sensisse, constitutionem hanc accipiendam esse de pactis, & transaktionibus iure validis, quas quis infirmare contendit: neque tamen meminisse iuramenti, quasi sentiat constitutionem locum habere, etiamsi non sit additum iursurandum, quod videtur mirabile. Cum ergo constitutio accipienda sit de pactis licitis, & legitimis, quæ iura tuentur, & servari iubent l. 1. & 7. §. prætor ait, ff. de pact. l. 1. ff. de cons. pecun. non debet trahi ad pacta illicita, & contra leges, & constitutiones Pontificum extorta, cuiusmodi sunt ea, de quibus agit, ut admittunt Cencius & Duard. loc. cit. quæ iure sancitum est nullam vim habere l. 6. & ult. C. de pact. & nullius momenti esse l. 1. §. ff. de pos. l. 30. de verb. oblig. etiam addito iuramento d. l. non dubium, C. de legib. & aliis.

Neque Cenci sententiam iuvat d. decis. 10. post illius tractatum, quia est de censu imposto anno 1567. & ita ante constitutionem D. Pii, ut ibi dicitur num. 5. ex qua huiusmodi pacta reprobantur, ut scripsit Cardin. Mantic. loc. cit. & alii auctores relati num. 14. & ipse Cencius in dict. quæst. 60. n. 14. supposita verò nullitate pacti, & quod constitutione Pontificis prohibeatur, consequens est nunc iuramento non confirmari, ut dictum est. Neque hic quaerebatur, an pactum validum esset, sed an contractus esset usurarius ob adiectionem istius pacti. Neque enim contendebat dominus census ex vi, & potestate huius conventionis pretium repetere, sed tantum ob huiusmodi pactum contractum usurarium non esse, ut Rota censuit, & in dict. decis. 147. num. 11. ubi dicitur secundum hanc sententiam sepe Rotam iudicasse. † Ve etiam nihil obstat auctoritas Gabriel. in dict. conf. 152. n. 5. & Gratian. in dict. cap. 258. num. 2. quia licet loquantur in pacto iurato, neuter tamen ait hoc pactum illicitum esse, & nihilominus confirmari iuramento. Uterque enim sentiebat licitum esse, & præsertim Gabriel. dict. loc. numer. 1. & proinde rationibus utuntur, quæ vim habent etiam non adhibito iureiurando, quasi scilicet hoc casu restitutio fiat volente, & contentente debitore, & illi culpa possit imputari. Quæ ratio si vera est, procedit etiam cum iursurandum non est appositum. Denique Trentacinq. & Rovit. loc. cit. non loquuntur in terminis constitutionis D. Pii, quæ in regno Neapolitano non est recepta, sed iuxta praxim d. Regni, quæ hæc pacta passim admittuntur, & probantur, ut cetera Rovit. loc. cit. & Molles. in d. cap. 6. num. 97. Nos vero qui scimus huiusmodi pacta nunc illicita esse, & sanctione Pontificis prohiberi, congruentius existimamus iuramento non confirmari: neque posse emptorem census ex arbitrio post moram debitoris pretium repetere, sed redditus tantum in iudicio prosequi, & exigere. Alioquin illud absurdum sequitur, ut emptor census, qui per decem, & amplius annos redditus percipit, si forte debitor semel moram facit in una vel altera pensione præstanda, pretium repetere possit. Quid enim hoc aliud est, quam usuris viam pandere, cum nisi ferè ab egentibus huiusmodi redditus vendantur, & sepe clades, & fortuiti casus patrimoniaminiuant, & cogant nummos, si qui sint, in alios usus convertere. Accedat, quod emptores reddituum hac spe allecti ad reddituum emptionem facile accederent sperantes scilicet aliquando futurum, ut mora per venditorem facta foret.

tēn repetant; si illis commodum erit, quod non esset animo ementium, sed scelerantium contra hōre: & repugnat constitutioni, quæ pacta, ex quibus extra casum denuntiationis ab invito pretium repetitur, omnino prohibet, ut dictum est.

- 42 Sed his omnibus, quæ de pactis illicitis, & constitutione Pii V. prohibitis hæcenus à nobis mediocri diligentia tradita sunt, adiciendum puto huiusmodi pacta contractuum hunc magis odiosum, & suspectum reddere. Sicut enim pacta, & conventiones, quæ deteriore reddunt conditionem creditoris, minuant suspicionem usuræ: ita quicquid debitoris partem deteriore facit, illam auget, ut tertur dixisse Molin. *lib. de commiser. nu. 22.* & constat ex constitutionibus Divorum Pontificum, in quibus paucissimæ sunt conditiones appositæ in favorem emptoris, & in gratiam venditoris plurimæ, ut observat Binsfeld. *in dict. cap. in civitate quasi. 12. conclus. 17.* qui deinde subiicit hanc clausulam nostris moribus convenientem. Certum est in instrumentis emptoris reddituum conditiones sæpe apponi à jure, & avaritate exorbitantissimas, nec non etiam renunciaciones durissimas, quas vel emptoris avaritas, ut az acquirat, vel Nosarii plus cautela attendentes, quam contractus naturam considerantes adjungunt, quæ certe renunciaciones, & insolita pacta presumptionem maioris doli ad illaqueandum miserum debitorem inducunt, qui pressus necessitate, ut az acquirat, quodlibet onus in se recipit: & hodie quisque, qui sic pecunias exponit, novas excogitat argutias, quasi summa prudentia sit insulitas, & novas invenire cautelas Hæc Binsfeldius. Ex quibus discimus illicitis illis conventionibus abstinendum esse, tum quia valde controversum est, an vitient contractum census: tum etiam, quia certum est veluti constitutione D. Pii prohibitis nullam vim habere, & nihil pacifcentibus prodesse d. l. 6. & ult. C. de pact. §. Deniq; subeat huiusmodi contractus laqueis, & nodis refertos etiam iure divino maxime improbari Etiaze *cap. 58. Dissolve*, inquit, colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Et D. Cyrillus *lib. 5. tom. 3.* quas hic Prophetæ colligationes impietatis, & fasciculos deprimentes dixit, contractus violentos & nodos levitia plenos vocat, & hunc locum intelligit de libellis teneratorum compositis coacervandam pecuniarum causa. Qualis olim Romæ fuit Cicuta quidam, sive tenerator, sive caudicus, ut memorat Horat. *sermon. lib. 2. satyr. 3.* quem propterea nodosum vocat, quod debitores multis cautionibus, & formulis, veluti quibusdam laqueis & nodis obstringeret. Removeamus igitur à contractibus nostris vincula iniqua, & onera opprimentia, ut cum invocabimus, & clamabimus, Dominus exaudiat nos & dicat, Ecce adsum, & gloria domini colligat nos, & cætera bona nobis obveniant, quæ promittit Prophetæ dissolventibus iniustas syngraphas, & dirumpentibus onera debitorum.

- 44 Sed quæ de cautionibus in emptionibus reddituum observandis hæcenus mediocri diligentia diximus, placuit paucis verbis ferè concludere, & eos hic veluti promptuarium subiicere.

Quære si rebè censum cupis, elige fundum,
Qui referat fructus, limitibusque nota.
Et pretium domino vendenti in limine iustum,
Dinumerà, ut rebus consulat inde suis.
Fraudibus, & pactis careat contractus iniquis,
Qua vetuit Quirici sanctio sacra Pij.
Hinc, dum non luitur, fas est tibi poscere censum:
Re perente tamen scito perire tibi.

Q V Æ S T I O LXIX.

De pacto legis commissoria pignorum.

S V M M A R I U M.

- 1 Lex commissoria pignorum pravitate plusquam usurariam interdum continet.
- 2 Lex commissoria in venditionibus non prohibetur.
- 3 Qua sit formula legis commissoria pignorum.
- 4 Antonii Fabri obiectio contra pragmaticos, quod dicant pactum legis commissoria.

- 5 Eiusdem sententia de formula huius conventionis adversus pragmaticos.
- 6 Pactum legis commissoria non male dicitur.
- 7 Fiducia contractus olim frequens.
- 8 Fiducia duplex genus.
Primum nulla interveniente pecunia inter amicos dubii temporis vitandi causa.
- 9 Alterum fiducia genus, in quo interveniebat pecunia.
- 10 Fiducia, & pignoris differentia.
- 11 Fiducia contractus est bona fidei.
Constantinus non omnem fiduciam subtulit, sed eam tantum, in qua interveniebat pecunia.
- 12 Constantini lex de lege commissoria rescindenda non diu obstitit.
- 13 Creditores ante Iustinianum non fiduciam, sed pignus cum lege commissoria contrabere solebant.
- 14 Legis commissoria vestigia, ut vulgo concipitur.
- 15 Constantini legi, qua lex commissoria prohibetur, addita est vox pignorum.
- 16 Fiducia contracta pignus non contrahitur.
- 17 Res committere non videtur, cuius non est.
Triboniani inadvertentia in corrigenda l. ult. C. de pact. pign.
- 18 Præditi Fabri obiectio legem commissoriam pignorum, ut nunc concipitur in d. l. ult. non prohiberi.
Eiusdem rei pignus, & venditio eodem tempore contrahi non potest.
- 19 Pignus, & venditio conditionalis simul contrahi possunt eiusdem rei.
- 20 Lex commissoria pignorum respicit futurum.
- 21 L. 16. §. ult. de pignor. explicata, & num. 23.
- 22 Tribonianus ab obiectione quadam Præditi Fabri defenditur.
- 24 L. ult. in princ. de contr. empt. *expensa adversus Fabrum.*
- 25 Cur Seanola in h. l. ult. nulla improprietatis nota minus sit.
- 26 L. 1. C. de pact. pign. explicata.
- 27 Et l. eod. tit.
- 28 Lex commissoria odiosa debitoribus.
- 29 In specie l. ult. C. de pact. pign. ut nunc concipitur non contrahitur fiducia.
- 30 Fiducia favorabilis, lex commissoria odiosa debitoribus fuit, & quare.
- 31 Lex commissoria cur prohibita.
- 32 Spes hominum fallax.
- 33 Lex commissoria pignora pignorum, cum plus valent, usuram continet.
- 34 Lex commissoria in venditione nullam fraudem, & captionem continet.
- 35 In venditione sub lege commissoria non latet signus, ut in pignore.
- 36 Lex commissoria in venditione quo casu iniusta esse possit.
- 37 Pactum, ut creditor ratum habeat, quod ex pignore eaegerit, si plus sit in pignore, valet ex Cuiacii.
Hæc fors incerta.
- 38 L. ult. C. de distract. pign. male à Cuiacii percepta.
- 39 Valet pactum, ut si creditor minus ex pignore redigat, residuum non possit petere.
- 40 §. si pignora, in l. à D. Pjo de re iudic. est de conventionione ex intervallo facta.
Debitor potest in solutum dare pignus creditori.

Q Via quest. 40. mediocri diligentia demonstratum est, ut opinor, quatenus donationes in solutum sustineantur, vel tanquam sceleratitæ corrigendæ sint. Nunc licet longo post intervallo interpositis scilicet questionibus plurimis ad tractatum reddituum pertinentibus, de quibus nihil scribere mens erat, reliquum est, ut tractemus de lege commissoria pignorum. Quæ est veluti quædam datio in solutum, merito tamen legibus in pignoris improbata ob asperitatem quam continet, & interdum plusquam usurariam, ut ait Gabriel. *Mudæus lib. de pign. cap. de pact. leg. comm. num. 2.*

Sed primo loco querendum est, quæ sit formula huius conventionis. Et sanè non agimus hæc de lege commissoria, quæ in venditionibus interdum adhibetur, & ita concipitur, ut ad diem pretio non soluto res committatur venditori, id est redeat ad venditorem, & sit inempta, ut notat Cuiac. *ad hunc tit. de pact. pign. in fin.* Felician. *de censib. lib. 1. cap. 6. nu. 1.* & Cardin. *Manuc. de tac.*

de ambig. convent. lib. II. tit. 9. num. 1. & 3. & constat p. l. 2. ff. de contrab. emp. l. 1. & 2. ff. de leg. comm. quae non est prohibita, ut iidem auctores notant, sed tantum querimus de formula legis commissoriae addita pignoribus, ex qua scilicet pignus eo committitur creditori. Et conveniunt omnes conventionem hanc contractam censeri, cum actum est, ut si intra statutum tempus pecunia non solvatur, pignus fiat creditoris, vel ut non liceat amplius luere; vel ut creditor rem pignori obligatam emptam, vel in solutum habeat pro debito: denique quoties id agitur, ut nisi intra certum tempus pecuniam debitor solvat, creditor pro pecunia credita rei dominium acquirat, quod colligitur ex l. 1. Cod. de pact. pign. & ex l. 7. de pign. cap. 1. de feud. dat. leg. commiss. & ex l. ult. ff. de contr. emp. & aliis locis, & tradunt Neguzant. de pign. part. 4. in princ. Cuiac. in cap. 9. de iurjurant. in fin. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quaest. 2. num. 22. Card. Mantio. de tac. & ambig. conv. lib. 4. tit. 29. num. 6. & lib. 11. tit. 9. n. 1. & 6. Balduin. in tract. de pign. c. 17. Bertrand. Argent. ad consuet. Britann. art. 266. cap. 6. num. 22. Hugo Donell. de pign. cap. 11. & d. l. ult. num. 4. Hotoman. ad h. tit. n. 9. cap. 1. & Mud. loc. cit. & Caeterum doctissimus Anton. Faber in suo Cod. tit. de pact. pign. def. 1. & de erro. pragmat. decad. 21. cap. 1. num. 13. duplici ex capite pragmaticos laesit. Primo enim scribit absurdissime eos dicere pactum legis commissoriae: perinde enim esse, ac si quis diceret pactum pacti commissoriae. Quod ante illum notavit Duaren. ad hunc tit. & Cuiac. in d. l. ult. de contr. emp. & post Fabrum Bellon. de potest. errorum quae incantinen. lib. 1. cap. 34. numero 2.

Secundo putat in concipienda huius pacti formula interpretes, & pragmaticos labi, siquidem, inquit, potius apparet legis commissoriae potestatem non in eo positam esse, ut in casum non solvatur pecunia acquiratur dominium creditori, sed ex contrario potius in eo, ut dominium iam per mancipationem acquisitum reddat per remanicipationem debitori, si forte sua die pecuniam solverit. Nusquam enim fieri potuisse, ne quidem ante tempora Constantini, ut in casum illum pignoris dominium transiret in creditorem nisi mancipatione secuta, & fiducia contracta fuisset. In qua re profecit Faber ex Cuiacio, qui id jam pridem scripserat ad hunc tit. de pact. pign. & in cap. 1. de feud. dat. leg. commiss.

Sed quod attinet ad nomen, Cuiacius ibidem ait, licet hoc loco lex significet pactum, non male tamen dicit pactum legis commissoriae, sicut pactum conditionis sapientissimo & in l. 1. C. de condic. indeb. & l. 2. l. de condic. ob causam dat. actio conditionis, & in l. 3. & 4. C. de usur. con. ventio pacti: & rursus l. 4. de feud. tit. 66. sibi non displicere veterem inscriptionem huius tituli, de pacto legis commissoriae. Nam inquit, ut pignoris hypothecam, & legem pacti, & pactum pacis, & actionem conditionis dicimus recte, cur non & pactum legis? & proinde quod reprehenderat in d. l. ult. his duobus locis probat.

Quod vero attinet ad formulam conventionis, vercor eam ne immerito vir juris peritissimus errorem hunc pragmaticis objiciat. Nam quamvis ex antiquo jure Quiritum Romae olim fiducia contractus frequens esset, ut constat ex Julio Paulo lib. 2. sent. tit. 13. & ex Marco Tullio Isidoro, & aliis auctoribus apud Cuiac. in notis ad Paul. loc. cit. & apud Budz. in annotat. ad l. 2. de orig. jur. ubi auctore huius fiduciae quaedam adhuc in iure nostro vestigia, sed obscura, & impressa parum, & apud Tiraq. in praesat. lib. 2. de retract. in fin. non tamen satis constat, quod hoc nomine veteres senserint, ut ingenuè haeretur Francis. Balduin. in d. cap. 17. qui tamen suis scriptis ostendit juris veteris peritissimum fuisse. & Ego vero si quid coniectura assequi potui, existimo olim praecis temporibus duplex fiduciae genus usitatum fuisse. Primum quod nulla accepta pecunia contrahebatur, cum quis sciret dubium tempus timens, & sibi suisque proficiens rem aliquam amico suo ea lege dimittebat, ut transacto illo tempore sibi suisque redderet. Et profus ratione, qua fiduciantus haeres dicitur in l. 46. & 67. ad Trebell. qui ita haeres scriptus est, ut post aliquod tempus verò haeres hereditatem restituat. Et hunc contractum inter iudicia bonae fidei numerat M. Tullius lib. 3. de offic. & in epist. ad Trebatium Iuriscensultum lib. 7. Denique illum inter iudicia famosa recenset in oratione pro Q. Roscio Comaedo, ubi scribit quae perfidiosum, & nefarium esse in hac re fidem frangere, ac pupillum fraudare, & socium fallere. Et de hoc fiducia genere loquitur Boet. in Topic.

Alterum genus fiduciae fuit, cum quis pro certa pecunia

rem suam mancipat creditori, vel in iure debebat ea lege, ut soluta intra statutum tempus pecunia ei remanciparetur, vel non soluta pleno iure creditori committeretur, cuius generis meminitidem Marcus Tullius in oratione pro Flacco, ubi cuidam Deciano obicit, quod pecuniam adolescentulo grandi foenore, fiducia tamen accepta credidisset. Hanc fiduciam inquit, commissam tibi tenes hodie, & possides: Eiusque fit mentio in leg. 9. C. Theod. de infirm. bis qua sub tyrann. & apud D. Ambros. in lib. de Tob. cap. 12. & Dissert. verò à pignore, quia pignoris dominium non transferretur in creditorem l. cum & sortis 35. §. ult. de pignor. act. leg. 1. & 2. ff. de distract. pignor. fiducia vero transferretur, idque indicat Paulus d. tit. 13. §. 3. dum ait debitorem creditori fiduciam vendere non posse, quia ut Cuiacius hic ait, iam creditoris satis per mancipationem, & cessionem in iure acquisita est, & hanc esse differentiam pignoris, & fiduciae rectè Isidorum adnotasse lib. 5. Etymol. Quod & observavit Hotoman. loc. cit. nu. 7. & Et licet existimem hoc genus fiduciae bonae fidei contractum esse, nam & pignus bonae fidei est, non tamen puto huius fiduciae actionem famosam fuisse. Nam nec pignoratitia actio famosa est, ut nec eam actio venditi, l. 1. ff. de bis qui non infam. quibus haec fiducia proxime accedit. Quod non satis Cuiacius separalle videtur loc. cit. ut etiam non omnino placeat, quod ait fiducias à Constantino sublatas fuisse in l. ult. C. de pact. pign. quia non puto fiduciam primi generis sublataam fuisse, quae nulla interveniente pecunia fiebat, sed eam tantum, in qua perierumque necessitate pressi ingentem fraudem patiebantur privati rebus suis pro modica pecunia sub spe fiduciae, ut satis indicant verba illa constitutionis, creditores re amissa iubemus recipere quod dederunt. & Quod tamen ius nunquam, vel non diu obtinuisse indicat apertissime d. l. 9. C. Theod. de infirm. bis qua sub tyrann. quae longe post Constantini legem ab Arcadio, & Honorio edita est, in qua inter eos contractus, qui sub tyranno iniiti sunt & quos obtinere iubent, pignus, & fiducia recensentur, ut constat illis verbis pignoris adque fiduciae obligatio perseveret.

Neque hac ratione tantum etiam post Constantini legem locupletiores avaritiam exercuisse puto, sed etiam quia mancipatio non nisi certis, & solemnibus verbis, & quinque testibus praesentibus fieret, ut Vipianus testis est in l. regal. tit. de domin. & acqui. rer. & ideo scrupulosa solemnitas moram rebus agendis adderet mancipationem illam in usu esse deluisse, vel non ita frequenter imitam fuisse; & creditores aliam, & quidem faciliorem viam, nec minus ipsis compendiosam excogitasse, quae scilicet pecunias acceptis pignoribus crederent ea lege, ut si intra statutum diem pecunia non solveretur, pignora creditoris fierent, illique pleno iure committerentur. Quae est ipsa conventionis species, cuius formulam initio expressissimam, & quae sublata, & abolita est in l. ult. C. de pact. pign. & Huiusque rei maxima coniectura est, quod huius nostrae vulgaris legis commissoriae formula, quam deridet Faber, sed expressa est in l. 1. eiusdem tit. his verbis, nisi intra certum tempus pecuniam quam mutuum accepit, solveret, cessurum se creditoribus, extatque in Synopsi Basilic. lib. 23. tit. 7. cap. 60. ut notat Gothofr. ad d. l. 1. & apud Harmenop. in epit. lib. 3. tit. 5. ubi sic ait. Si quis ita pactus fuerit, ut nisi ad diem praestitutam soluta esset pecunia, rei oppignoratae dominus fieret, eiusmodi pactum invalidum esse, quae est ipsa species, & epitome d. l. ult. C. de pact. pign. & Denique huius rei magnum argumentum est, quod illis Constantini sanctionis verbis, quantum inter alias captiones praecipue commissoriae legis crederet asperitas, additum est à Triboniano, & aliis, quibus novi Codicis faciendi cura à Iustiniano mandata est, vox illa pignorum, & ab eisdem inter constitutiones posita est, quae sunt de pactis pignorum, cum antea in Cod. Theo. inter titulos esset, qui ad tractatum emptionis, & venditionis pertineat: & cum antea titulus esset de commissoria re scind. ita deinde conceptus est, de lege commissoria in pignoribus rescind. Quod non alia ratione eos fecisse probabile est, quam ut ostenderent eam legem commissoriae hoc loco prohiberi, quae pignoribus adiciebatur. Quae proinde alia esse non potest, quam quae à nobis initio expressa est, & quam pro lege commissoriae rectissime Interpretes accipiunt. & Nam sitingas contractam fiduciam, & consequenter translatum dominium sub spe remanicipationis, iam dicendum est pignus non esse contractum, quia pignus non transfert dominium, ut dixi ex l. 35. §. ult. de pignor. act. & l. 1. & 2. de distract. & l. 16. §. creditor, ff. de pignor. unde potest affirmari à tutore sine decreto, cum non intelligatur esse

- pupilli l. 5. §. si fundus, ff. de reb. ev. qui sub tut. sunt. Si vero ponas pignus rei, quæ creditori dimittitur, esse contractum, quod necesse est, quia ut nunc concepta est d. l. ult., est de pactis pignorum, iam non potest lex pignorum commissoria, alio modo concipi, quam quo diximus, id est, ut non soluta ad diem pecunia pignus fiat creditoris pro debito: & hanc illam esse, quæ à Iustiniano improbata est in d. l. ult. † tamen si addita voce illa pignorum, mutanda erant verba illa, re amissa: & dicendum fuit, re dimissa, vel ablata: nec enim rem propriè amittere videtur, cui propria non fuit l. 83. de reg. jur. quod non advertisse Tribonianum fatendum est. Itaque Constantinus legem commissoriam tam in pignoribus, quam in fiducia fustulit: Iustinianus verò tantum in pignoribus eam reprobavit, ut notat idem Cujac. in d. l. ult. ff. de contrab. empt.
- 17 Sed objicit Præses vulgarem illam conventionem abrogatam non esse, quia nunquam fuit usu recepta: non fuisse verò usu receptam, quia est de re impossibili, quæ implicat contradictionem, nimirum ea ratione, quod fieri non possit, ut eiusdem rei pignus, & venditio simul contrahatur: & hunc proculdubio sensum esse Marcianum in l. si fundus, 16. §. ult. ff. de pign. hinc enim fieri, ut pignoris dominium eodem tempore, & acquisitum sit creditori, & non sit acquisitum, quæ sunt contradictoria, ut tota illa Decade prosequitur, & præsertim error. 2. & 7. † Sed respondeo in eo conventionis genere, quod Interpretes aiunt legem commissoriam pignorum continere, nihil tale fieri, aut intelligi posse. Nam si qua venditio hic contrahitur, & cum pignore concurrat, consertur in futurum tempus, & conditionalis est, & in eum scilicet casum, quo pecunia non sit soluta, & proinde ex ea non transfertur dominium l. 7. ff. de in diem addit. & ideo conventio hæc, nec ipsam destruit, nec implicat contradictionem. Nam si ulla esset hic repugnantia, id proculdubio esset, quia eodem tempore quis dominus esset, & non esset dominus eiusdem rei: sed hic nihil tale agitur, quia, antequam res committatur, debitor dominium eius retinuit d. l. 35. §. ult. de pign. act. non soluta verò intra diem pecunia, atque ideo re commissæ ob legis commissoriæ vim, & potestatem dominium acquirebatur creditori ab eo die, quo pecunia solvi debuit l. commissæ de publican. & proinde nunquam fit, ut eodem tempore creditor rem acquisitam habeat, & non habeat acquisitam. † Nam ut eleganter ait Mudæus loc. citat. numer. 25. pactum legis commissoriæ semper futurum respicit, nempe ut non mox pignora addicantur creditori, sed sint addicenda, si ad diem pecunia non solvatur.
- 18 Neque Præsidis sententiam juvat d. l. 16. §. ult. ff. de pign. ait enim Marcianus. *Potest ita fieri pignoris datio hypothecæve, ut si intra certum tempus non sit soluta pecunia iure emptionis possideat rem iusto pretio tunc estimandam. Hoc enim casu videtur quodammodo conditionalis esse venditio.* † Ex quibus potius colligitur eodem tempore eiusdem rei inter eosdem, & pignus, & conditionalem venditionem fieri posse, neque juris regulas repugnare, ut adversus Fabrum expendit Fachin. controuv. lib. 10. cap. 75. Ait enim Marcianus conventionem hanc validam esse, quia videtur conditionalis esse venditio, sentiens apertissimè pignoris dationem, & conditionalem eiusdem rei venditionem simul contrahi posse, alioquin non hac ratione usus fuisset. † Quod sentiens Præses neque alia ratione effugere posset, cogitur in d. error. 7. levi quadam coniectura dicere, postrema illa verba esse Triboniani, & ab eo addita, ut plerumque alia in eadem lege contra rationem iuris, cum tamen nihil congruentius iuris civilis regulis dici possit. Nam cum nondum in specie illa de certo pretio conventum fuisset, nulla eo casu venditio contracta dici potuit, nec conditionalis quidem, & proinde rectè est additum videtur, quodammodo, quæ sunt notæ improprietatis, ne scilicet contra iuris regulas diceret contractam esse venditionem eo casu, in quo nondum de pretio conventum erat. † Et fanè si hic agnoscenda est Triboniani manus, dicendum est ab eo etiam addita verba illa, iusto pretio estimandam, quæ congruunt omnino iis, quæ Triboniano Præses attribuit, & delenda esse censet error. 9. in fin. quibus omnibus expunctis consequens sit Marcianum respondisse pignoris dationem ita fieri posse, ut si intra certum tempus non sit soluta pecunia, creditor iure emptionis rem possideat, ideoque & pignus, & conditionalem venditionem simul contrahi posse.
- 19 Quod etiam probat responsum Scævole in l. ult. ff. de

empt. in qua licet proponatur prædia fuisse obligata creditoribus non autem fideiussori, cum quo conventio facta est, ut illi prædia empta essent, si forte pecuniam solveret, apertè tamen hic definitum est, eodem tempore posse debitorem creditori rem pignori dare, & alteri eandem rem vendere sub conditione, si intra certum tempus pecuniam non solveret, ex quo sequitur utrumque cum eodem fieri posse, vel cum duobus non posse, l. 15. ff. si cert. pet. ubi Ulpianus ait: *quod in duabus personis recipitur, & in eadem persona recipiendum esse.* Neque diverfa ratio adferri potest, cur magis, vel minus hæc conventio cum duobus, quam cum uno duntaxat valere debeat. Nam si cum uno, & eodem creditori contracta seipsam destruit, ut putat Præses, quia videretur eodem tempore dominium esse acquisitum, & non acquisitum creditori: eadem ratione consequens fieret conventionem hanc implicare repugnantiam, si cum creditore, & fideiussore fiat, quia eo ipso, quod pignus cum creditore contrahitur, debitor rei dominium retinet d. l. 35. §. ult. de pign. act. At dum eodem tempore fideiussori eandem rem vendit sub conditione transfert dominium in emptorem secundum Præsidis sententiam, atque ita eodem tempore transferret, & rediret dominium, quæ sunt repugnantia: & proinde non minus contra rationem iuris esset conventio, de qua queritur in d. l. ult. At verò Scævola validam esse respondit, & pignus cum creditoribus contrahi, & cum fideiussore venditionem conditionalem factam esse, supponens necessariò ex hac venditione conditionali dominium ab initio non transferri, quo posito manifestum est cum uno, & eodem creditore per se validam esse, neque ullam contradictionem continere. † Et observandum est Scævolum nullam improprietatis notam adhibuisse, ut Marcianus loc. citat. sed respondisse hoc casu sub conditione emptionem factam esse. Non quidem ea ratione, quia prædia fideiussori non essent obligata, ut putat Præses, quia hoc nihil ad validitatem contrahendæ conditionalis venditionis pertinet d. l. 16. §. ult. de pign. sed ea duntaxat, quod apud Scævolum nihil proponebatur de collata in aliud tempus prætium taxatione.

Præterea id probat d. l. 1. C. de pact. pign. in qua queritur, an is, qui pactus est, nisi intra certum tempus pecuniam, quam mutuum acceperat, solveret, celsurum se creditoribus, hypothecæ venditionem videatur contraxisse, & respondit Alexander Imp. nullam venditionem pignoris contractam esse, & ex ea conventionione id tantum comprehendere, quod iure communi competit creditori. Ex quo loco, cum non revocetur in dubium hæc conventio, sed tantum queratur, quid inter contrahentes actum sit, planè sequitur non impossibilem fuisse hanc conventionem. Quid enim opus erat querere, an hypothecæ venditio contracta esset sub conditione, nisi intra tempus pecuniam solveret, si hæc pactio de re impossibili est, & quæ implicat contradictionem. Rectius ergo Pinell. loc. citat. numer. 31. si cum iudicio, inquit, expendas verba d. l. 1. illa scilicet hypothecæ venditionem non contraxit, planè significant eo tempore contrahi potuisse: ibi enim non irritatur hæc conventio, sed Imperator interpretatur non ita fuisse conventum.

Denique id probat l. 2. eod. tit. C. de pact. pign. ex qua constat validam esse conventionem, ut si fundus, quem vendidit, evinceretur, emptor alium, quem pro securitate evictionis tradidit titulo pignoris in eodem emptionis instrumento, illius loco habeat, vel si evictus non fuerit recuperem pignus. In hoc enim conventionis genere re ipsa duæ sunt venditiones duarum rerum. Prior quidem pura, & ex utraque parte adimpleta: posterior, verò sub conditione evictionis rei prius vendite, ut explicat Mudæus loc. cit. numer. 31. ut ergo valida est conventio, nec implicat contradictionem, ut si prior fundus evictus fuerit, alius titulo pignoris emptori traditus sit emptoris loco alterius, ita prolius secundum veteris iuris regulas valida est pignoris datio ea lege, ut pecunia sua die non soluta pignus fiat creditoris. Non ergo implicat contradictionem, nec se destruit ea conventio, quam pro lege commissoria pignorum interpretes accipiunt, quamvis eiusdem rei pignus, & venditionem sub ea conditione contineat: & proinde nihil proponitur, cur exerceri non potuerit, atque ideo quin hæc illa sit, quæ nunc prohibita est in d. l. ult. Ex quibus, (ni fallor,) perspicuum est, quam levi, & fragili fundamento innixus vir doctissimus Interpretes omnes in hoc genere læcessat, & Tribonianum ipsum, & quod valde noto Innocentium Pontificem Maximum arguat imperitiæ. Quos ut ab his objectionibus vindicarem prolixior fui, quam decrevissem. At-

Atque hoc Præfatis Fabri fundamēto profligato ea serè omnia ruunt, quæ tota illa decada ab eo contra pragmaticos disputata sunt.

Inier quæ illud nullo modo probare possum, quod *c. 1. num. 19. & c. 6. n. 4.* contendit legem commissoriam, quæ à Constantino rescisa est, non odiosam debitoribus, sed favorabilem potius fuisse, quoniam manifestè refragantur verba constitutionis, quæ sunt. *Quoniam inter alias captiones præcipue commissorie pignorum crescit asperitas, placet infirmari eam &c.* quis enim neget captiones omnes, quas creditores, & fœneratores exercent in necem debitorum odiosas esse? Et qua tandem ratione fieri potest, ut captio, deceptio favorabilis sit ei, qui decipitur, & capitur? Denique legis commissorie potestate auterebatur dominium creditoribus, & plerunque iniusto pretio, & proinde non potuit non odiosa esse debitoribus, qui huius legis acerbitate ante Constantini constitutionem spem rerum suarum recuperandarum amittere cogebantur.

Neque verù, est quod ait Præses, huius legis potestate fieri, ut creditor dominus pignoris per mancipationem effectus remancipare cogetur, quia in specie *d. l. ult.* ut nunc concepta est, falsum est creditorem dominum pignoris fieri per mancipationem, etenim debitor rem pignori dabat pro pecunia, & pignoris dominium retinebat, ut dixi, illudque non soluta ad diem pecunia legis commissorie acerbitate sine spe recuperandi amittebat, quod illi grave, & acerbum erat, ut manifestum est. † Et præterea licet constitutioni vox illa *pignorum*, addita non fuisset, non ideo magis legis commissorie potestate creditor per mancipationem rei dominus effectus remancipare cogebatur, quia non id legi commissorie tribuendum est, sed fiducia, observandum enim est veterem illam fiduciam, quæ interveniente pecunia fiebat, ut dixi *n. 9.* duo continere, primum, ut liceat soluta intra certum tempus pecunia pignus recuperare, & hoc favorem eius continet, qui rem dedit. Alterum erat, ut non soluta sua die pecunia res pleno iure committeretur creditori, id est, ut priori domino spes omnis rei recuperandæ auferretur. Proinde verum quidem est fiduciam, qui contractus erat bonæ fidei, ut dixi ex *M. Tullio numero 8. & 11.* & tradit Cuiac. in *§ actionum. Instit. de act. favorabilem fuisse debitoribus ob spem rei recuperandæ, odiosam tamen legem commissoriam fuisse necesse est, quoniam eius asperitate fieret, ut pecunia sua die non soluta debitor dominium rei amitteret, cum simpliciter pignus contractum fuerat, vel cum fiducia contraheretur, spem rei recuperandæ, ut quæ eo casu committeretur creditori pleno iure, ut dictum est. Atque ita conabar viri doctissimi objectionibus respondere.*

Cæterum, quia hæc conventio commissoria pignorum doli, & fraudis materiam fœneratoribus dabat, scilicet accipientibus pro ære modico pignora magni valoris, merito Constantinus, vel potius Iustinianus iussit infirmari eam, omnemque eius memoriam in posterum aboleri, in *d. l. ult. c. de pact. pign.* debitores enim pecuniæ necessitate adstricti, neque hanc, neque aliam quamlibet legem recusare solent, dum sperant se pignus intra tempus præstitutum lucrè posse, ex quo parùm sua interelle putant pluris, aut minoris pignus esse, ut notant Tiraq. de retract. *cap. v. in fin. n. 159.* Franc. de Cald. ad *l. si curatorem, in verbo, facilitate, n. 101.* Donell. in *d. l. ult. n. 4. & de pign. cap. 11.* Roden. de ann. reddit. *lib. 2. q. 2. n. 26.* Emin. Card. Mant. *d. sit. 9. n. 3.* Gallat. de *venn. cent. 2. cap. 112. n. 7.* & Cuiac. ad *d. sit. de pact. pign. in fin. †* In qua tamen re, ut spes hominum fallax est, qui de rebus suis plus sæpe confidunt, quàm in eis est, ut dicebat Gaius in *l. 10. ff. qui & à quib. manum.* ubi notat id frequenter accidere his, qui transmarinas negotiationes per alios exercent, quod etiam testatur Ovidius, dum ait,

Fallitur auspicio spes bona sæpe suo.

Debitores sæpissimè tali necesse fuit, & pignora pleno iure creditoribus committi, nisi ea pactio in pignoribus improbata fuisset ad creditorum, & fœneratorum asperitatem cohibendam. † Aliaque ratio huius pactiois improbandæ fuit, quia quoties plus est in pignore, quàm debeatur, ut plerumque evenit, consequens est in hoc contractu usuram, & fœnus admitti. Etenim hic creditor ex mutuo, vel dilatione solutionis eius partis, quæ debita pecunia excedit, lucrum facit, & consequenter lucrum ex mutuo consequitur, quod non licet, ut constat ex *c. 7. & c. 10. de usur.* & in specie docet Covarr. *variar. lib. 3. c. 2. n. 7.* Molin. *disp. 324. n. 2.* Card. *d. sit. 9. n. 3.* Salas *lib. de usur. dub. 32.* Cyriac. *contr. fœrens. 393. n. 10. & 13.* Iubiciens neque consuetudine, neque statuto confirmari, & Argent. in *d. arr. 266. c. 6. n. 22.* ubi ait causam prohibitionis publicam esse, & perpetuam ob turpi-

tudinem facti iurè nature, civili, & divino prohibiti.

Sed licet lex commissoria in pignoribus prohibita sit, in emptione, & venditione non improbatur, ut initio dixi ex *l. 3. ff. de contr. empt. & aliis*, cuius rei duplex adfertur ratio. Prima est, quia qui pecuniæ necessitate premitur, facile legem quamlibet à creditore sibi dici patitur, & cuilibet pactio consentit ob spem futuræ luitionis, quæ ratio cessat, cum emptio, & venditio dissolvitur, & res sit inempta, & hanc rationem probant Tiraq. *loc. cit. n. 124.* Franc. de Cald. *d. c. 28. n. 27.* Surd. in *dec. 248. n. 2.* & probare omnes scribit Card. Mant. *d. sit. n. 3.* & elegantissimè Cuiac. ad *d. sit. c. de pact. pign.* quia, inquit, in venditionibus nulla fraus existit, vel emptoris, vel venditoris, si ob non solum pretium sua die resolvatur, vel rescindatur venditio. At in pignoribus plerunque est ingens fraus debitoris, & non toleranda, si non soluta pecunia ad diem pignus acquiratur creditori: quia plerunque pro parva pecunia dantur pignori res pretiosissimæ, & iniuquam est, ut ingentem hanc fraudem sustineat debitor, ideoque merito hæc pactio est improbata in pignoribus.

Alterà ratio est, quia hac pactioe admittitur creditor sub conditione dilate solutionis plerunque rem debitoris minus iusto pretio acquireret, lucrumque ex dilatione perciperet, illam scilicet partem, quæ iusto pretio deficit, quod usuræ speciem continet, & est prohibendum, ut dixi *n. 33.* quæ ratio cessat, cum dissolvitur venditio, ut expendunt Tiraq. & Mant. *loc. cit.*

Sed ego observandū puto legem commissoriam in venditionibus non solum ex iure civili receptam esse, cum actum est, ut si pretium intra statutum tempus solum non fuerit, res sit inempta, ut in *l. 2. & 4. ff. de leg. com.* sed etiam cum soluta parte pretii convenit, ut si intra duos, vel tres menses reliquum pretii non numeretur, fundus sit inemptus, ut constat ex *l. Emilius 38. ff. de minor. & l. 4. §. 1. & l. 6. in princ. ff. de leg. commissi.* & hoc casu cum emptor, qui reliquum statuto die non solvit, amittat, id quod dedit, & venditor id lucri faciat, utraque ratio, quæ suadet legem commissoriam in pignoribus prohibendam esse, concurrere etiam videtur, ut in venditione, cum pars pretii soluta est, non admittatur. Nam, ut iniquum est, ut non soluta sua die pecunia debitor pignus magni valoris amittat ita profus nec minus iniustum est, ut emptor, qui fortè ob casum aliquem solvere non potuit, ob non solum reliquum pretii, amittat id, quod dedit in partem pretii. Præterea, ut usura est ob non solutam sua die pecuniam creditorem id lucri facere, quod plus est in pignore: ita profus usura est venditorem ob non solutam sua die reliquam pretii partem, id quod numeratum est, captare, & retinere.

Quemobrem puto in hac specie, cum scilicet pars pretii remansura est apud venditorem, conventionem nunc illicitam, & usurariam esse, & merito displicuisse Antonino in *d. l. Emilius* Nisi si quid fortè arrhæ nomine datum sit, vel ratione fructuum, quos interim emptor suos facit, ut definitum est in *d. l. 4. §. 1.* vel alio modo tantundem venditoris intersit, quod nec Cuiacius, neque Cardin. observarunt *loc. citat.* neque comperi alium quemquam adnotasse.

Qua ratione probare non possum, quod scribit idem Cuiac. *loc. cit. de distr. pign.* valere pactum, ut id quod creditor ex distractione pignoris redegerit, id totum sibi habeat ex *l. ult. c. de distr. pign.* quia, inquit, incertus est eventus venditionis, incerta fors haste, ut loquitur *l. pen. c. Tbeod. de prad. navic.* & fortasse minus rediget, quàm sibi debeatur: sicut è contrario valet pactum, ut si creditor, vel minimum redegerit ex venditione pignoris, eo sit contentus in vicem crediti, *l. à D. Pio, §. si pignora, ff. de re iud.* quod etiam ex Cuiacio notat Gototr. ad *d. l. ult. c. de distr. pign.* Etenim in hac pactioe eadem captio esse potest debitoris, qui ut pecunie usum redimat, huic pactiois consentire facile adigitur, eademque asperitas creditoris, qui non alia ratione mutuum dare velit, nisi sibi dentur pignori res magni valoris, & quæ excedant pecuniam creditam, quæ fuit causa prohibendæ legis commissorie pignorum. Quæ enim differentia est rem maioris pretii misero debitori auferre, quàm debeatur, vel totum pretium, cum plus redigitur ex pignore? Præterea, ut dicimus pactum legis commissorie usurarium esse, cum pignus plus valet, quàm sit debitum, ita profus usurarium est pactum, ut si plus redigatur ex distractione pignoris, id totum creditor habeat, id enim ex mutuo lucrificeret, quod proculaubio usura est, & illicitum lucrum. Existimo igitur hoc pactum admittendum non esse.

Neque movet *d. l. ult. c. de distr. pign.* quia hic queritur, si creditor plus ex venditione pignoris redegerit, quàm

quam ei deberetur, & ex eo fundum emerit, an possit debitor in rem agere, & rescriptum est in personam tantum, id est pignora iustitiam actionem ei de superfluo competere, nisi specialiter conventum sit, ut id, quod ex superfluo quæreretur, esset debitoris. Unde verba illa constitutionis, si non specialiter conventum sit, non accipienda sunt de conventionem, ut quod lex venditione pignoris redigeret, creditor id sibi totum haberet, ut videtur Cuiacio, sed de pacto, ut si quid ex superfluo pignoris creditor compararet, esset debitoris, ut rectissime Accursius interpretatus est. Nec obstat, quod ait incertam esse sortem hæc, incertum eventum venditionis, quia huic incertitudini occurrere solent creditores accipiendo pignora, quæ superant quantitatem debiti, ut Cuiacius fatetur in eisdem locis, quæ tuit ratio prohibendæ legis commissoriae pignorum. Item nihil movet, quod ait Constantinum, qui legem commissoriae improbat, hanc conventionem non improbalie, quia eandem captionem, & asperitatem continet, ut dixi, & quicquid sit ex iure civili, negari non potest, conventionem hanc, quæ scilicet creditor plus capiat, & capit, quam sibi debeat, usurariam esse: idemque licet nulla lex sit, quæ eam improbet, illicitam esse natura sua veluti iure naturæ, & divino prohibitam. Denique non obstat, quod ait valere pactum, ut si creditor, vel minimum redeperit ex venditione pignoris, eo sit contentus, neque possit residuum petere. *l. a D. Pio, §. si pignora, ff. de residuo.* quia præterquam quod non est simile; valet enim conventio, ut datis decem, novem debeantur, non autem valet, ut undecim peti possint, *l. 11. §. si sibi, ff. si cert. pet. & l. si sibi, ff. de pact.* & observandum est *d. §. si pignora* esse de conventionem facta circa pignus in causam rei iudicatæ captum à creditore, & ita ex intervallo, & post contractum debitum, quod si creditor elegerit in creditum possidere, eoque esse contentus, valet hæc conventio, etiam si minus sit in pignore, quia veluti pacto de credito transgressus videtur, ut Vlpian. ait, & nos diximus *q. 40. n. 44. & seq.* licet enim debitori, rem pignori datam in solutum dare suo creditori, si ipse velit, *l. 24. in princ. ff. de pign. act. l. si prædium, C. de evict.* & hoc casu id est, cum ex intervallo hæc conventio inita est, recipi potest Cuiacii sententia. Hic verò quærimus de conventionem, quæ sit ab initio, cum debitum contrahitur, & creditor pecunia debitori, in qua cum eadem asperitas creditoris deprehendatur, quæ in lege commissoria, atque etiam fœnus, non minus illicita, & turpis cenferi debet, ut dictum est.

Cætenu quia avaritia hominum miras per artes serpere solet, quidam modi excogitati sunt, in quibus consuetudo de lege commissoria pignorum rescindenda cessare videtur, de quibus ex ordine dicendum est *q. seq.*

QVÆSTIO LXX.

De exceptionibus, in quibus lex commissoria pignorum licita est, vel videtur.

SUMMARIUM.

1. Pactum legis commissoriae an valeat, cum ex intervallo adicitur.
2. Recensentur auctores, qui putant valere ad excipiendum.
3. Auctores contraria sententia, & eorum argumenta.
4. L. Titius, 34. de pign. act. sententia.
5. L. quamvis, de solut. explicatur.
6. Captio eadem, sive lex commissoria ex intervallo, sive tempore contractus adicitur.
7. Pactum commissorium an valeat de re non opposita pignori.
8. L. ult. de contrah. empt. sensus ex Antonio Fabro.
9. Lex commissoria prohibita etiam tunc sit de re non obligata pignori, & num. 46.
10. Legis commissoriae improbanda ratio, ut occurratur asperitati creditorum.
11. Lex commissoria in eo posita est, ut res acquiratur creditori.
12. L. ult. de contr. empt. nihil pertinet ad tractatum legis commissoriae.
13. Fideiusor non semper potest emere pignora eius, pro quo fideiussit, & quando id ei liceat.

13. Debitor potest vendere, vel dare in solutum pignora crediti.
14. Fideiusor quomodo in causam obligationis soluisse censeatur.
15. Gabriel. Mudai emendatio in leg. ult. de contrahend. empt. reuicitur.
16. Debitor, qui rem in solutum dedit, non potest eam revocare oblato debito.
17. Pactum, ut si pecunia sua die non solvatur, pignus detur in solutum pro debito, an valeat.
18. Qui putant validum esse.
19. Referuntur, qui contra sentiunt, & argumenta huius sententia.
20. Clausula ex nunc prout ex tunc, non sustinet legem commissoriae.
21. Datio in solutum per passionem commissoriae extorta non valet adversus Houdedeum.
22. Lex commissoria in venditionibus permessa diversa est ab ea, quæ in pignoribus improbat.
23. Et male ab una inferur ad aliam.
24. Dationi in solutum non potest inesse pactum legis commissoriae pignorum.
25. Conventio, ut pignus sit emptum, intelligitur in isto pretio.
26. Res eo ipso, quod legi commissoria exponitur, obligatur.
27. Hypotheca contrahitur, cum convenit, ut liceat rem vendere.
28. Et cum datur licentia ingrediendi fundum debitum.
29. Pactum legis commissoriae iuratum an valeat.
30. Sententia verior non valet.
31. Usura iuramento promissa solvenda sunt, quamvis res peti possint.
32. Contractus prohibitus odio creditoris non confirmatur iuramento debitoris.
33. Insurandum, quod servari potest sine dispendio salutis servandum est.
34. Insurandum non semper vim contractibus addit.
35. Conventiones, quæ res illicitas, & turpes consuevit iureiurando non confirmantur.
36. Insurandum in casibus illicitis legem commissoriae non confirmat.
37. Obligatio rei turpis nulla est, etiam si insurandum adcesserit.
38. Insurandum legi commissoriae additum non ligat hęceden contra Houdedeum.
39. Antonii Fabri sententia, absolutionem non esse necessariam, reuicitur.
40. Didaci Covarruv. opinio iuramentum legi commissoriae additum efficere, ut pignora intelligantur vendita in isto pretio.
41. Federici contrarium affirmantis sententia verior.
42. Pretio mutato nova fit emptio.
43. Pactum legis commissoriae an favore fideiussoris sit licitum.
44. Antonii Fabri sententia.
45. Auctores qui putant, nec favore fideiussoris hoc pactum sustineri.
46. Ex fideiussione lucrum capere sordidius, quam ex officio mutui.
47. Fideiusor usi creditor continetur prohibitionem, l. ult. C. de pact. pignori.
48. Creditoris, & fideiussoris eadem asperitas in lege commissoria extorquenda.
49. L. ult. de contr. empt. sensus ex quibusdam.
50. L. si fundus, §. ult. & l. ult. in princ. de contrah. empt. species quomodo differant.
51. In leg. ultim. de contrah. empt. verisimile est de certis et pretio fuisse conventum.
52. Interpretatio quorundam ad leg. ultim. de contrahend. empt. reuicitur.
53. Sequola floruit temporibus Antonini, & Severi.
54. Sequola in d. l. ult. de contr. empt. querit duntaxat de voluntate contrahentium ex Pinello.
55. Pactum commissoriae valet rei in isto pretio estimandæ.
56. Vel si simpliciter actum est, ut res sit emptæ.
57. Refertur aliorum contraria sententia.
58. Pactum vulgare pignorum.
59. Pactum, ut res sit emptæ in isto pretio tunc estimanda valet, quando sit ad tutiorem exactionem debiti.
60. Quod tamen auctori suspectum est.
61. Creditor non minus pacto vulgari, quam lege commissoria sibi prospicit: quod attinet ad securitatem.
62. Quoties actum est, ut res sit emptæ in isto pretio estimanda, potest debitor quancumque debitum offerre & num. 63.

- 55 Pactum commissorium ex quibusdam suscipitur, si pignus non sit maioris valoris, quam pecunia.
- 56 Didaci hac de re sententia, sed cum cautione.
- 57 Pactum commissorium invalidum, etiam si pignus non sit maioris pretii.
- 58 Usuraria in mutuo est conventio, ut quis cogatur rem emere creditoris etiam iusto pretio.
Lex commissoria iure civili prohibita, ne hac ratione feneratorum excederent modum legitimum usurarum.
- 59 Debitor captus intelligitur etiam, cum cogitur res suas vendere iusto pretio.
- 60 Antithesis prohibendæ ratio.
- 61 Fraus facile fit in estimatione pignoris in damnus debitoris.
- 62 L. si fundus, §. ult. ff. de pignor. abrogata est in mutuo.
- 63 Pactum legis commissoria an valeat favore dotis.
Argumenta eorum, qui putant valere.
- 64 Dix non solet temere constitui.
- 65 Sententia eorum, qui putant nec favore dotis recipiendum.
Et eorum argumenta.
- 67 Necessitate non minus premitur, qui filias nubiles habet, quam qui ad aliam causam indiget pecunia.
- 68 Sollicitudo magna est filias nubiles habere.
- 69 Papia lex alim dotibus modum imposuit.
Massiliensium lex, ne dos aureos centum excederet.
- 70 Gabriel. Mudei sententia de lege commissoria addita favore dotis.
- 71 Auctoris sententia nec favore dotis valere.
- 72 Dotis pecunie non potest in prædium transferri sub conditione legis commissoria.
- 73 Gabr. Mudei distinctio, quæ auctori non placet.
- 74 Lex commissoria suscipitur, si debitor velit.
- 75 Marito non licet pignora dotalia per legem commissoriam auferre.
- 76 Lex commissoria an saltem in transactione recipienda sit.
- 77 Lex commissoria in omnibus contractibus prohibita.
- 78 Præsidis Fabri ratio, cur in transactione lex commissoria non valeat, reicitur.
- 79 Avaritia creditoris, qui legem commissoriam extorquet, non excusat transactionem.
- 80 Pactum legis commissoria non est prohibitum, quando est extremum legitima conventionis.
- 81 Venditio fundi valet sub conditione, si alius evictus sit.
- 82 Pactum pignoris commissorium valet in venditionibus ex sententia Roderici.
- 83 Res plures vendi possunt data electione emptori, quam velit emptor.
- 84 Locator adium liberatur, si illis evictis alias æquæ commodas præstet inquilino.
- 85 In venditione lex commissoria pignorum improbat.
- 86 Ementes sine pecunia sepe sua, & aliena amittere coguntur.
- 87 Captus etiam est in venditionibus legem commissoriam pignorum adhibere.
- 88 Gasparis Roderici argumenta reiecta.
- 89 Permutatio illicita, quæ lege commissoria extorqueatur.
- 90 Pactum legis commissoria est illicitum, quamvis non sit actum, ut fructus incrim sint creditoris.
- 91 Pactum legis commissoria an valeat in pecunia debitoris ex Navarro, quod auctori non placet.
- 92 Consuetudo feneratorum in Belgio, & Germania à Iodoco Damoderio graviter reprehensa.
- 93 Iudices debent habere ante oculos leg. non dubium.
Cod. de legib.
- 94 Ad iudicis officium pertinet curare, ne fraus alicui patrocinetur.
Et ne l. ult. Cod. de pact. pign. circumveniat.
- 95 Quomodo lex commissoria in pignoribus etiam admitti possit.

nis, & proinde ad actionem quidem non prodesse, uti enim tamen conventionem esse ad excipiendum, & rem retinendam. Et hanc sententiam probari ex l. quamvis 45. ff. de solut. & l. Titius ff. de pign. act. ubi Bartolus docet, & Baldus in c. 1. num. 7. de feud. dat. in vicem leg. commiss. Guld Pap. quest. 6. num. 1. Neguzant. de pign. par. 2. n. 6. Mozz. in tract. de pign. tit. de accident. pign. num. 12. Gallear. de renunt. cent. 2. cap. 112. num. 4. & 5. Card. Mant. de car. & ambig. convent. lib. 11. tit. 10. num. 2. & 6. ubi ait ita tenere Doctores receptissimæ auctoritatis: & hanc etiam inter cautelas suas retulit Cœpoll. cons. 244. numer. 1.

Sed conventionem hanc etiam cum ex intervallo adiciatur pignori, improbam, & illicitam esse plerique alii, iidemque gravissimi auctores sentiunt, quod scilicet eadem omnino ratio fraudis, & asperitatis in hac conventionem deprehendatur, sive ab initio, sive ex intervallo fiat. Quamobrem ita sentire dicitur Molin. lib. de usur. quest. 52. & illum secutus est Didac. Covarr. variar. lib. 3. cap. 2. num. 8. ubi ait distinctionem illam omnino fallam esse, & nullibi probari: & deinde refert Tiraquell. in lib. de retract. con. vent. in fin. num. 134. dubitasse de illius communis sententiæ veritate ex Alber. in l. 2. C. de pact. inter empr. & vendit. & Cumanio in cons. 184. qui tradunt pacta ab initio prohibita in aliquo contractu, etiam si ex intervallo fiant, non exuere suspensionem fraudis. Hanc eandem Caroli Molinæ sententiam probavit Ioan. Bapt. Lup. lib. de commerc. illic. comment. 2. num. 18. Menoch. de adipisc. possess. remed. §. num. 42. Trentacinq. variar. resol. lib. 3. cap. 11. in fin. Gabr. Mudei. lib. de pign. tit. de leg. commiss. num. 22. Arius Pinell. in par. 2. rubr. C. de rescind. vendit. c. 1. num. 30. Grimaud. de usur. & contract. pign. lib. 3. c. 5. n. 7. Francisc. de Cald. de empr. c. 11. n. 19. & qui totum Franciscum sine ullo rubore expulavit Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quest. 2. num. 22. denique inter pragmaticorum errores contrariam opinionem recenset Præles Faber. Decad. 21. error. 2. sed alia proferit, ut sibi videtur, ratione quod scilicet heri non possit, ut eiusdem conventionis potestate & pignus maneat, & venditio contrahatur, ne quidem conditionalis.

Neque contrariam sententiam iuvat, quod definit Marcellus in d. l. Titius 34. de pign. act. scilicet valere conventionem inter debitorem, & creditorem ut fundum certo pretio emptum creditor habeat. Nihil enim hic locus pertinet ad pactum legis commissoriae, sed est de pura, & præfenti datione in solutum, vel venditione certo pretio, quod licitum est, & licuit semper etiam eius rei, quæ pignori data est, ut constat ex l. 12. ff. de distract. pign. l. 1. & l. cum dominum 13. C. de pign. & l. 44. ff. de solut. & docent Baldus de pignor. cap. 17. Pinell. loc. cit. n. 29. Francisc. de Cald. d. cap. 11. num. 19. & Roderic. in d. q. 2. num. 37. ubi ait Doctores inconsideranter ut loquitur, asseruisse d. l. Titius esse de pacto legis commissoriae. Idem tradit Ferrer. in not. ad Guidon. Pap. d. quest. 6. his verbis: Nam in primis in illa lege non agitur de pactio legis commissoria in fundo pignori dato: nec enim conveniat inter creditorem, & debitorem, ut si pecunia sua die soluta non esset, creditor rem haberet pro pecunia mutuo data, quæ est forma pactio legis commissoria. Diversa, & alia species est illius legis. Nam in ea lege præcipit Marcellus creditorem cum vellet pignus vendere rogatum fuisse à debitore memento dampnum pati, ex vili distractione pignoris, ut plerumque fit, cum pignora publicè distrabantur, rogatum inquam fuisse, ut fundum certo pretio emptum haberet non pro pecunia mutuo data à se emeret. Et cum debitor id impetrasset à creditore, epistolam misit creditori, quæ se ei fundum vendidisse significat vir pretio inter eos convento: & ita perfecta fuit venditio, quam tamen debitor poenitens revocare volebat, & respondet Iurisconsultus non posse. Non ergo ibi agitur de pacto commissoriae rei pignorate, sed de pignore dato in solutum, vel vendito sine præfenti pactio legis commissoria, & ita Ferrerius et loco.

Neque etiam negotium facit d. l. quamvis de solut. cuius verba sunt. Quamvis stipulanti uxori vir sponderis dirempti matrimonii prædia, quæ doti erant obligata in solutum dare, tamen satis est offerri dotis quantitatem. Nam hic locus nihil etiam pertinet ad pactum legis commissoriae, sed tantum ad promissionem de dando in solutum, quæ ab ipsa datione multum distat, habet autem huiusmodi promissio tacitam conditionem, si debitum manebit, quæ conditio deficit oblata quodocunque ea quantitate, quæ debetur: & proinde satis est dotem offerri mulieri, & ita responderi Præles in d. error. 2. num. 15. Imò si de lege commissoria hic textus esset, hinc potius apparet inutilem esse hanc conventionem, sive ab initio, sive ab intervallo adiciatur. Ait enim

Inter alias exceptiones, in quibus lex commissoria pignorum licita esse videtur, celebris illa est, cum ex intervallo adiciatur. Plerique enim putaverunt, cum nulla necessitate pecunie accipiendæ debitor prematur, qui pecuniam iam habet, cessare hoc casu rationem prohibito-

enim Vlpianus satis esse offerri dotis quantitatem: ut etiam definitum est in l. 1. C. de pact. pign. & ita respondit Neguzanus d. part. 4. num. 2. & Francisc. de Caldas loc. cit. num. 20. & proinde contraria sententia nullo iuris loco defendi potest.

Neque verum est, hoc casu cessare rationem prohibitionis legis commissoriae, ut putat. Cardin. d. tit. 10. num. 6. quia non minus ad hanc pactionem ineundam debitor compelli potest etiam post iam contractum pignus, cum scilicet creditor praedandi cupidus debitorem iniquo tempore urget ad solutionem. Etenim facile est, ut in ius angustius positum ad hanc pactionem compellat, ut scilicet exactio differatur. Ea prorsus ratione, quam dicimus non minus usuram a creditore committi, si ex intervallo aliquid ultra sortem stipulatur ob dilatam solutionem, quam cum id pactus est, cum pecuniam crederet. His addit Madaus loc. cit. num. 23. si eo usque feratur avaritia creditoris, ut nolit ullam sui commodi occasionem amittere, inveniet sane etiam post numeratam pecuniam, quo facile debitorem suis legibus captiosè constringat, si simulat se velle ad Praetorem ire, & postulare, ut ex edicto bona possidere liceat, & decurrere ad alia extrema, & inimicissima debitori iura. Denique Grimaud. d. cap. 5. num. 7. notat interdum post contractam obligationem maiorem intercedere rationem prohibitionis. Quia inquit creditor asper, & avarus, postquam semel miserum debitorem impulit ad se obligandam, his veluti vinculis adligatum tanquam captivum detinet, & trahit, & sub colore dilationis, & spe fallacis fortunæ cogit, ut illius duris, & iniquis petitionibus consentiat, qui tamen sub pactione commissoria pecuniam forte mutuatus non fuisset. Ex quibus omnibus apparet Bartoli, & aliorum sententiam neque legem, neque rationem habere ullam, & nunc accessione tot recentiorum auctorum eam, quam sequimur, magis receptam esse, ut non immerito scribat Pinell. loc. citas. fore tandem, ut hæc sententia in praxi recipiatur.

Secunda exceptio est, si res, de qua agitur, non sit pignori obligata. Hoc enim casu cessare prohibitionem dictæ constitutionis, plerique putant, ut Dec. Paris. Alex. Crav. & alii quidam apud eund. Cardin. Mantie. d. tit. 10. num. 12. & 13. ubi refert Purpuratum in cons. 349. num. 5. profiteri hanc opinionem communem esse, & neminem contradicere. Et secundum hanc sententiam respondit Honded. in cons. 31. num. 34. & 37. lib. 1. cui subscripserunt Marc. Anton. Eugen. & Ioan. Paul. Lancell. Iurisperiti Perusini, hanc etiam sequitur Praeses Faber. def. 2. num. 3. C. de pact. pign. & deced. 21. cap. 3. n. 5. & cap. 5. in fin. existimabat enim non alia ratione legem commissoriam, ut vulgo concipitur, improbari, quam quod, & pignoris obligationem induceret, & conditionalem simul pignoris venditionem eodem instanti perfectam, quæ tamen, ut putat, simul fieri, & consistere non possunt. † Quæ sententia probari videtur ex d. l. ult. in princ. de contrab. empr.

In qua proponeretur Titius, cum pecuniam acciperet sub usuris, dedisse pignori prædia quædam, & fideiussorem Lucium, eidemque Lucio promississe intra triennium proximum eum liberaturum, quod si id non fecerit, & fideiussor debitum solveret creditori convenisse, ut prædia fideiussori empta essent, quæ obligaverat creditori, & respondit Scævola cum non sit liberatus fideiussor, & solverit creditori, si non, ut in causam obligationis, sed ut empta haberet sub conditione emptionis facta est, & contractam esse obligationem, quibus verbis ait Faber Scævola fateri, si inter fideiussorem, & debitorem id actum proponeretur, ut ob non solutam creditori pecuniam fideiussor prædia haberet in causam obligationis, id est, pignoris nullam esse conventionem. Sed quia prædia non sunt obligata fideiussori, sed creditori, ob eam causam obligationem consistere, & sub conditione emptionem esse contractam. Et ita etiam hoc Scævole responsum videtur interpretari. Cuiac. in d. l. ultim. de contrab. empr.

Sed exceptionem hanc reiiciendam esse plerique alii putaverunt, Guid. in d. qu. 6. in fin. & Ferrer. ad eund. Cur. lan. in d. l. ult. de contrab. empr. Covarr. d. cap. 2. n. 8. Ioan. Bapt. Lup. in d. præfas. num. 20. Trentacinq. varior. resolut. lib. 3. cap. 11. num. 10. Gabriel. Madaus diff. tit. de pact. legis commiss. num. 5. & 6. Francisc. de Caldas loc. cit. num. 101. Roderic. d. quæst. 2. num. 30. Jacob. de Grass. det. aurear. part. 1. lib. 2. cap. 109. num. 25. &

hanc sententiam probat Didacus his verbis, Eadem enim est ratio iniquitatis, & captionis, siue res sit pignori data, siue non, cum utroque casu creditor ultra sortem habeat rem minus iusto pretio emptam. Et præterea licet deficiente hypotheca, & pignore non sit formale pactum legis commissoriae, est tamen eiusdem rationis, & ob id aequè prohibitum l. non dubium, Cod. de legib. Denique non tantum formale pactum legis commissoriae prohibitum est, sed illi simile, l. 1. C. de pact. pign. ubi hoc satis probatur. Ita disserit Covarr. Sed Francisc. de Caldas loc. cit. in hunc serè modum, quamquam inquit conventio hæc non sit facta super pignore, est tamen eiusdem effectus captionis, & acerbitatis, & ita eadem constitutione censetur prohibita, ne promptum sit prohibitionem legis commissoriae eludere. Quæ lex commissoria pignorum dicta est, quod frequentius ante prohibitionem in pignoribus exercebatur, & quod frequentius causa in lege proponitur, ius non constituit, nec mutat in aliis rationem iuris. Et ut prohibitio etiam ad præterita extenditur propter iniustitiam pacti, ita ad conventiones similes super rebus non pignoris, sed eiusdem iniquitatis, & captionis porrigi debet. † His addo rationem constitutionis, quæ huiusmodi pacta in pignoribus rescindit, eam fuisse, ut occurreretur captionibus debitorum, & coerceretur asperitas creditorum, quæ captio, & asperitas cum non minus exerceatur, cum res, quæ legi commissoriae subijcitur, pignori, vel hypothecæ data est, quam cum pignori non datur, constituto etiam ad eam casum pertinet, quo res pignori obligata non fuit. Alioqui salvis verbis eius sententia impunè circumveniretur, quod nusquam licet l. 29. & 30. ff. de legib. & l. 3. §. ultim. ad Maced. denique valde iuvat, quod initio præced. quæst. me observasse monui vocem illam, pignorum, additam esse à Triboniano d. l. ult. C. de pact. pign. quæ in C. Theod. his verbis legitur, quoniam inter alias captiones præcipue commissoria legis crescit asperitas. † Neque enim lex commissoria in eo posita est, ut res, quæ huic captioni exponeretur, essent pignori, vel hypothecæ traditæ, sed in eo duntaxat, ut non soluta sua die pecunia creditori pleno iure committeretur. Nihilque refert, cum vis, & potestas huius conventionis eo tendat, ut si intra certum diem pecunia non solvitur, creditor pro ea pecuniæ quantitate, quæ debetur, rei dominum consequatur, rem esse, vel non esse pignori obligatam: & proinde non probo quod ait Cardin. loc. cit. cessare hic rationem prohibitionis, ut etiam non placet, quod admittit Didac. loc. cit. non esse formale pactum legis commissoriae, cum res non obligata pignori, quia forma huius conventionis, ut dixi in eo posita est, ut illius vi, ac potestate debitor res suas amittat, quod verò fiat de rebus pignori obligatis, id per accidens est, & pendet ex voluntate contrahentium. Nec inde fit, ut si de re fiat, quæ pignori opposita non sit, proprium, & formale pactum legis commissoriae dici non debeat, quamvis enim non sit lex commissoria pignoris, erit pactum formale legis commissoriae rei, quæ aufertur debitori.

Neque movet responsum Scævole in d. l. ult. de contr. empr. quæ viros doctissimos in diversam traxit sententiam, quia non quærebatur apud Scævola, an conventio illa subsisteret ex eo, quod prædia essent, vel non essent obligata fideiussori eo tempore, quo fideiussit, & conventio facta est, & proinde nihil, quod ad nostram quæstionem pertineat, à Scævola hic definitum est, sed cum fideiussori minime liberum sit emere pignora debitoris, pro quo fideiussit, ut palam est ex l. si mandato §. 1. ff. mand. l. Paulus, de fideiuss. & l. 1. C. de dot. dubium erat, an conventio ut fideiussor prædia sub ea conventionem empta haberet, valida esset † Namque ita demum emptio valida est, cum fit à fideiussore sola, & nuda emptionis causa: inutilis verò cum fideiussor non emit simpliciter, sed ut pignus obtineret: cum ex necessitate iuris pignus à creditore transferretur in fideiussorem, qui solvit, l. 2. ff. de distr. pign. ut hic rectissimè explicat Cuiac. ad Papinianum proinde Scævola hanc distinctionem adhibuit, ut si non, ut in causam obligationis, sed ut empta haberet sub conditione emptionis facta est. Nimirum eam, qua usus fuit, si de pura, & perfecta emptione à fideiussore facta consultus fuisset. Illius ergo sensus est, ut si conventio illa, ut prædia empta essent fideiussori, facta est, ut solutio cederet in causam obligationis id est, transferendi pignoris causa, & ex necessitate iuris, non

ut eleganter loquitur Papinian. in d. l. 2. de distract. pign. obligatio non contrahatur. Nam nec emptio hoc casu confisteret, quin semper luendi facultas salva maneat, non tantum debitori d. l. 59. §. 1. ff. mand. & l. 1. C. de del. Sed etiam sequentibus creditoribus d. l. 2. de distr. pign. si verò ea conventio facta est, ut fideiussor solvens debitum creditoris prædia verè empta habeat, non in causam obligationis, sed domini contractam fuisse obligationem. † Nam, & debitor nulla facta conventionem potest pignora, quæ fideiussor absolvit, ei vendere, vel dare in solutum, quia & hic fideiussor creditor est, cui pignora, & alia res debitoris vendi, vel in solutum utiliter dari certissimum est ex l. 44. de solut. l. eleganter, de pign. act. l. si prædium, C. de evict. & aliis locis plurimis, & Ferrer. in met. ad Guidan. loc. cit. Non ergo distinguitur Sævola, an prædia essent obligata fideiussori, vel non, cum conventio facta est, ut sentit Præses, sed potius an ita conveniret fideiussor in causam obligationis pignoris scilicet servandæ causa, & ut habeat debitorem obligatum: an verò, ut verè prædia empta haberet nihil cogitans de repetitione pecuniæ. † Quæ proculdubio vera est, & elegans huius responsi sententia, quam percepit Mudej. loc. cit. num. 14. & 15. ubi etiam docet, quæ ratione dignoscitur postit, an in causam contrahendæ obligationis, an verò magis in pretium, & ut empta haberet prædia fideiussor solverit, & rectissime docet inspiciendum esse, quid cum creditore gestum est, veluti inquit, si fideiussor curaverit cum solveret credi sibi actiones contra debitorem, & pignus transferri: credi potest in causam obligationis solvite, ceditque sibi actiones voluisse, quibus aliquando à debitore repeteret, quod pro eo solvisset. Sed si sola pignora, quæ creditoris data sunt, sibi tradidit curaverit negligens obligationem per se nonalem, magis credi posset solvisse, ut ea empta haberet quam in causam obligationis: atque ita ea solutio sic eò animo facta non esse contractam obligationem scilicet restituendæ pecuniæ. † Non placet tamen, quod ait verisimile esse in sine responsi Sævola deesse negationem, & legendum esse, & non contractam esse obligationem, quia proponitur tantum, an conventio, ut fideiussor prædia empta haberet, valida esset, & respondit ex ea conventionem contractam esse obligationem, si actum est, ut ea prædia empta haberet non in causam obligationis. Quamvis deinde verum sit facta solutio in pretij causam nullam esse obligationem restituendæ pecuniæ, cum fideiussor iure emptionis rem possideat, neque ei licet pretium repeteret, & ab emptione discedere, l. 5. C. de act. & oblig. l. 2. C. quando lic. ab empi. disced. ut etiam non licet debitori, qui rem in solutum dedit, rem vendicare, etiamsi maximè velit pretium offerre l. 34. ff. de pign. act. Balduin. de pign. cap. 17. Quamobrem constat alium esse sensum responsi Sævola, & conventionem illam, de qua loquitur d. l. ult. de contrab. empi. non ex eo iustineri, quod prædia fideiussori obligata non essent: sed ex eo duntaxat, quod actum est, ut si fideiussor solveret, ea empta haberet, & iure emptionis possideret, & malè Præsidem d. cap. 5. in fin. ex responsio Sævola se parare eum, qui rem pignori accepit, ab eo, qui non accepit, sive creditor ille sit, sive fideiussor, siquidem etiam, cum pignus contractum est, conventionem valere constat ex d. l. si fundus, 16. §. ult. & l. 1. & 2. C. de pact. pign. Sed in huius rei definitione inspiciendum esse, an actum sit, ut solutio in causam obligationis cederet, an verò in causam pretij secundum relatam Mudeji interpretationem. Non ergo ex verbis Sævola colligi potest errasse pragmaticos, qui sentiunt conventionem legis commissoria non valere quam de ea re, quæ non est pignori obligata.

Tertia exceptio est, cum actum est, ut si intra statutum tempus pecunia non solvitur, pignus in solutum detur creditor pro ea quantitate, quæ debetur, vel pro certo pretio: & secundum hanc sententiam responderunt Dec. in conf. 12. & conf. 308. num. 2. Paris. in conf. 81. num. 28. lib. 2. Cravet. in conf. 327. num. 4. Rubens in conf. 134. in fin. Menoc. in conf. 1111. num. 23. & Honded. in d. conf. 31. num. 32. lib. 1. referentis ita fuisse iudicatum.

Sed contraria sententia verior est, quæ videtur probari ex l. 1. C. de pact. pign. & l. quamvis, 45. ff. de solut. & quam secutus est Bart. in d. l. quamvis, in princ. Angel. in l. cum dominam. num. 2. C. de pign. & alij quidam apud Cardin. Mantie. d. tit. 10. num. 8. Guid. Pap. in conf. 81. n. 1. Vil- lag. de usur. quaest. 21. num. 10. ubi refert hæc verba Ioannis Andree quod si dicitur, non solvere, ipsam rem do in solutum, pactum hoc non valet, ut in l. quamvis de solut. ubi text. est apertissimus. & in terminis contra consultationem Honded. i.

Surd. in dec. 248. Roderic. d. quaest. 2. num. 24. & 25. & Mudejus d. deo tit. de leg. commiss. num. 2. Sed in pignoribus, inquit, hanc legem creditori non licet dicere, neque directis verbis veluti, ut si ad diem non solvatur pecunia, pignus sit creditoris. Neque obliquis videlicet, ut nunc in solutum dare habeat, vel vendere creditoris. Nam utraque forma conventionis eandem habet captionem, & asperitatem, neque in re ipsa multum interest, cum vis, & potestas utriusque pacti eo recidat, ut creditor pro debito ad diem non soluto consequatur dominium pignoris. Hanc etiam sequitur Præses in d. error. 3. num. 1. ubi ait se cum Interpretibus sentire, quod aiunt non magis valere pactionem, ut ob non solutam sua die pecuniam pignus in solutum datum, quam ut pro debiti quantitate venditum intelligatur, quoniam datio in solutum venditioni simillima est, eodemque serè in omnibus iure censetur, idemque docuit in d. tit. de pact. pign. desin. 2. num. 1. Denique si hæc pactio titulo dationis in solutum admittitur, facile Constantini sanctissima constitutio circumveniri, & lacerari potest, quod fieri non debet, l. 30. de legib. & l. ult. in fin. C. mand. & potius quicquid in fraudem legis fit, nullius esse roboris, & irritum esse oportet l. si libertus. in princ. ff. de iur. patron. l. hoc modo ff. de cond. & demonstr. 13. in princ. ff. de calumn. & celebri illa l. non dubium, C. de legib. At verò quid facilius creditoribus, quam pacisci, ut pignora in solutum data intelligantur pro pecunia credita, si ea suo tempore non solvatur. Quasi verò debitorem, qui pecuniam accipiendæ necessitate premitur, difficiliorem futurum arbitramur, ut legi commissoria consentiat, cum titulo dationis in solutum concipitur, quam cum nomine emptionis facta est, cum in eundem casum, & sub eadem conditione res suas in quo pretio amittere cogatur, & nihil illius interfit quo titulo, aut colore ei pignora auferantur.

Nec quicquam proderit addidisse vulgarem illam clausulam ex quæ prænt ex tunc & contra, quia hic eadem prorsus captio est, & proinde eadem ratio prohibitionis, & ita sententiæ Guid. Pap. in d. conf. 81. in princ. Tiraq. de contractib. convent. in fin. num. 143. & iudicatum memorat Papon. lib. 11. tit. 3. arreft. Surd. in d. dec. 248. & Anton. Faber. d. deced. 21. cap. 4. concludens hoc casu clausulam illam nihil operari. Et sanè cum ratio improbandæ legis commissoriae sit, ne pignora debitoribus auferantur, absurdum est huius, vel alterius similis clausule commento eam eludi, & eludi posse, l. 38. ff. de pact. Hæc enim sunt avaritiæ laquei, & decipula, quibus miseri debitores capiuntur, & decipiuntur, denique colligationis impietatis, quas Isaias execratur cap. 58.

Sed ut offendamus contrariam sententiam nullo iuris fundamento inniti, excutiamus egregia argumenta, quibus ad eam confirmandum Honded. uultus est in d. conf. 31. num. 28. Primò, inquit, datio in solutum non solum prohibetur, sed expressè permittitur l. eleganter, ff. de pign. act. l. libera. C. de sent. & interloc. omn. iudic. & non solum purè, sed & sub conditione fieri potest. Ut enim venditio non tantum purè, sed in diem, & sub conditione contrahi potest l. necessario ff. de peric. & comm. rei vend. & tot. tit. de leg. commiss. & l. ult. de contr. empi. ita potest fieri datio in solutum, cum vicem venditionis obtineat, l. si prædium C. de evict. l. si quis aliam, ff. de solut. Sed respondeo id accipiendum esse, cum datio in solutum sit principaliter sine præcedenti pactione commissoria, & pro debito antea contracto, ut in d. l. eleganter, & aliis locis, quibus Honded. abutitur: non autem si fiat pactum de datione in solutum facienda in eum casum, id est, si pecunia suo tempore non solvatur, ut expendunt Ferrer. loc. cit. & Roderic. d. quaest. 2. num. 36. unde hinc potius consequens est pactum huiusmodi nullum esse, etiam cum titulo dationis in solutum factum est. Ut enim non valet conventio, ut si pecunia suo die non solvatur pignora sint empta creditor pro debito, vel ut ea possideat iure emptionis, ita prorsus inutilem, & improbatam esse pactionem, ut illa in solutum habeat, vel ut illius sint titulo dationis in solutum, ut rectius, & sincerius inferunt duo magni Præsides Surd. in d. dec. 248. n. 19. & Anton. Faber. in d. c. 3. n. 1. & rursus in def. 3. C. de pact. pign.

Secundò movetur Honded. quia pactum legis commissoriae in venditionibus permittitur, l. 1. ff. de leg. commiss. ergo & in datione in solutum, quæ est venditioni similis. Sed respondeo pactum commissorium, quod in venditionibus non prohibetur, diversum esse à pacto, quod est in pignoribus prohibitum, & de quo queritur. Nam in venditione ita concipitur, ut nisi intra certum diem pretium solutum non sit, emptio dissolvatur l. 3. & 4. eod. tit. in qua conventioni nulla est species fœneris, ut scribit Cuiac. in leg. in princ.

princ. de usur. ad Papin. in hac verò specie ita res agitur, ut datio in solutum fiat, si debitum intra certum diem non solvatur, & proinde diversa sunt, & dissimilia, ex quibus non licet inferre, & ita tradunt *Surd. loc. cit. & Mant. d. tit. 10. num. 13.* & quamvis pudeat max. harum inepiarum, ut magis appareat, quam fallax sit hoc argumentandi genus, observandum est, quod proximè dixi, formulam legis commissoriae, quae in venditionibus permittitur eam esse, ut si ad diem pecunia soluta non sit, fundus inemptus fiat. † Sed dationi in solutum hæc pæctio adici non potest, quia debitum loco pretij est, & definit deberi *l. 44. ff. de solut. l. si non sortem, §. si centum, ff. de cond. indeb.* & proinde repugnat naturæ, & substantiæ dationis in solutum ea conditio nisi intra certum tempus pretium solutum fuerit. Ex quo fit, ut inepta sit hæc argumentatio, lex commissoria in venditione permittitur, ergo & in datione in solutum, quia lex commissoria, quæ in venditionibus recepta est, dationis in solutum substantiæ repugnat, ut dictum est, & illam destruit. Quod si dicat is auctor se, cum de lege commissoria dationi in solutum addita loquitur, non intelligere de ea lege commissoria, quæ in venditionibus adhibetur, & non improbat, quis non videt argumentum fallax esse, & nihil probare, quia ex diversis non inferitur. Denique sola negatione consequentiæ refelli. Sanè si lex commissoria, de qua agitur licita esset iure, & titulo venditionis, rectè inferri posset etiam titulo dationis in solutum conventionem valere. Nimirum ob similitudinem, quæ est inter venditionem, & dationem in solutum, & quia eodem iure fere censentur. Sed quia lex commissoria improbatæ est, cum convenit, ut si pecunia intra certum diem non solvitur, pignora sint empta creditori pro debito, vel ea iure emptionis possideat: sincerè, & sine fraude hinc tantum colligi potest inutilem esse conventionem, si creditor pactus est, ut pecunia non soluta pignus in solutum datum intelligatur, vel titulo dationis in solutum creditoris fiat, quoniam utraque forma conventionis eandem captionem, & improbitatem continet.

Denique in hoc genere dationem in solutum non eodem iure cum venditione censeri ex eo constat, quia si conveniat, ut pignus sit venditum, pactum ex multorum sententia sustinetur, id enim intelligitur iusto pretio. Si verò actum sit, ut cedat in solutum, pactio nulla est, quia intelligitur pro debito, ut ex *Bart. Neguzant. & Didac. scribit Surdus in d. dec. 248. num. 19.* alia eisdem consultoris argumenta ad alias exceptiones pertinent, quæ hoc tractatu procedente excutiam. Sanè tertia, & quarta eius ratio ducta ex *d. l. ult. de contrab. emp.* quibus ostendere nititur legem commissoriam in rebus, quæ pignori non sunt oppositæ, non esse prohibitam, ex his, quæ iam diximus, manifestè convelluntur. Etenim demonstratum est aliam esse sententiam *d. l. ult. & legis commissoriae vim*, ac potestatem non in eo positam esse, quod pignori bus adjiciatur, sed quod illius asperitate res creditori committatur. † Quamvis etiam tentari possit fieri non posse, ut non illius rei pignus, vel hypotheca contrahatur, de qua agitur, ut nisi sua die pecunia exsoluta sit, fiat creditoris pro debito. Eo enim ipso, quod huic alex subijcitur, res obligari videtur, ut differit eleganter *Mudæ. d. tit. de leg. commiss. n. 7.* & indicat *l. 34. §. idem quæsit. de pign.* in qua his verbis, *nisi tabernans, & servus meos ad te pertinere*, pignus contractum esse intelligitur. Deinde, inquit *Mudæus*, hypotheca solo consensu contrahitur, & nullam desiderat verborum proprietatem, *l. contrahitur, ff. de pign.* & creditor hac conventionem addita securior fit, & quidem rebus: securitas autem, quæ non personis, sed rebus facta est, pignoratitia dicitur, *l. habere: §. cautum de verb. signif.* † Et hoc spectare, quod dicimus hypothecam esse contractam, quando convenit, ut debitore non solvente creditor aliquam illius rem vendere possit, *l. creditores, §. post divisionem, ff. qui pot. in pign. hab.* quod hic *Bartol. & Bald. notant*, & *Neguz. d. tract. de pign. in memb. l. par. 3. num. 3.* & *Card. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 11. tit. 3. num. 15.* id etiam indicat, quod definit idem *Baldus in l. creditores in fin. C. de pign.* per licentiam creditori concessam ingrediendi prædia aliqua debitoris propria auctoritate pignus esse contractum, quamvis non sint expressè obligata, quod etiam scripsit *Mozzius d. tract. de pign. & hypob. tit. de subst. pign. num. 9.* At verò plus iuris transfert debitor, qui pactus

est, ut si intra certum diem non solverit, res sit creditoris, quam qui convenit, ut rem ingredi, vel distrahere liceat. Ex quibus multò magis refellitur eorum sententia, qui putant cessare prohibitionem legis commissoriae pignorum, quando pactum adjicitur de re, quæ non sit tradita pignori, siquidem fieri non possit, ut res, quæ huic legi subijcitur, non sit pignori obligata, secundum relatum *Mudæi sententiam*, quæ probabilis esse videtur.

Quarta exceptio est, nisi legi commissoriae iusiurandum accesserit. Hoc enim casu eam vim iurijurando quidam tribuunt, ut conventio alioquin nulla, & illegitima eius religione confirmetur: & ita sentiunt quidam apud *Tiraq. lib. de retract. convent. in fin. nu. 21.* *Menoch. in cons. 179. num. 6.* & communem esse sententiam refert *Seraph. de privil. iuram. cap. 131. num. 3.* *Fernand. Valq. de success. lib. 3. §. 28. num. 47. & 48.* expendens ad hanc rem *c. significante de pign.* *Gallerat. in d. renunt. 112. nu. 6.* & *Fachin. contrav. lib. 10. cap. 13.* quo argumento etiam, ut causam clientis defenderet, usus est *Honded. in d. cons. 31. num. 56. & 57.* Et movetur primò, quia hoc iuramentum servari potest sine dispendio salutis æternæ *cap. cum contingat. de iurjurand. & c. 2. de pact. lib. 6.* & deinde quia pactum legis commissoriae non semper, & in omnibus casibus prohibitum est, & proinde iuramento confirmari. Ex quo etiam inferit hæredes etiam huic pacto stare oportere, quia iuramentum, inquit, quoad firmitatem contractus in hæredes transit. Denique *Gallerat. loc. cit.* ait pactum huiusmodi prohibitum esse, ne quis ob fragilitatem facile incidat in captionem huius conventionis: iuramentum verò excludere auxilium inductum ratione fragilitatis *auth. sacramenta puberum, C. si advers. vend. & tractat. idem Gallerat. caus. 1. renunt. 13. numero vigesimosecundo.*

Sed verior sententia est conventionem hanc iusiurando non confirmari. Quamvis enim iusiurandum huic pacto additum, nisi remittatur, servandum sit, cum sine detrimento salutis æternæ servari possit, non tamen ea vis iurijurandi est, ut pactum improbum, & legibus prohibitum confirmare valeat, licet ad evitandam perurij exceptionem sit necessaria absolutio. Et proinde poterit debitor petere, ut iurjurando solvatur, vel si servaverit promissa, res suas repetere. † Ut placuit usuras, si adhibito iurjurando promissæ sint, omnino solvendas esse, licet deinde restituantur, ne iurijurandi religio contempta videatur, *c. debitoribus 6. extra de iurjurand.* & ita post *Innocentium*, & *Bartolum*, & alios tradit *Covarr. in cap. quamvis, par. 2. §. 3. num. 3.* & alij quidam, quos refert *Gutier. de iure iuran. confirmat. par. 1. cap. 33. nu. 2.* *Cuiac. in c. cum contingat in fin. de iurjurand.* *Roderic. d. quest. 2. num. 14.* *Mozzius d. tit. de accid. pignori. num. 9.* *Surd. d. dec. 248. num. 21.* *Villag. de usur. quest. 21. nu. 10.* *Cardin. Mant. d. lib. 11. tit. 9. num. 13.* *Trentacinq. d. resol. 21. num. 6.* *Iacob. de Grassi. in d. cap. 109. num. 25.* *Morla in empur. iur. par. 1. tit. 9. quest. 14. nu. 7.* *Francisc. Molin. de rit. nupt. lib. 3. quest. 45. num. 22.* *Molfes. de contract. cap. 18. num. 71.* *Gait. de credit. cap. 4. quest. 9. nu. 1111. & n. 1144.* & *Anton. Faber. d. dec. 21. cap. 8.* & rursus *desin. t. C. de pact. pignori. in fin.* ubi ait, id constare inter omnes, & nuperimè *Anton. Merend. lib. 1. cap. 3. num. 4.* & *Cyriac. controvers. 193. num. 12.* & hæc sententia, quæ etiam receptor est, probatur manifestè ex *d. c. significante 7. de pign.* in quo *Innocent. Pontifex iussit creditorem pignus cum fructibus restituere recepta forte pacto tali, vel iuramento minime obstante.* Hanc quoque sententiam probat *Trentacinq. loc. cit.* † Quia, inquit, quando contractus prohibetur in odium creditoris, iuramento non confirmatur, licet iusiurandum servari debeat ex *Bart. in l. si quis pro eo, num. 10. ff. de fideiuss.* *Didaco in d. §. 3. num. 4.* & aliis auctoribus plurimis, sed lex commissoria pignorum odio creditoris improbatæ est, ergo iuramento confirmari non potest. Denique cum hæc pactio, veluti per se improba, & turpis prohibeatur, ut constat ex *d. l. ult. C. de pact. pign.* in qua ob rei turpitudinem etiam præterita rescinduntur, & infirmantur, consequens est illi iusiurandum robur addere non posse: & proinde quodcumque oblata creditori pecunia etiam longè post diem solutioni dictum, & fructibus pignoris à creditore perceptis computatis in sortem res debitori restituendas esse, ut rescripsit *Pontifex in d. cap. significante*, & ibi idem *Cuiac. notat*, & docet *Bald. in c. 1. num. 5. de fendo dato in vic. leg. commiss.* *Decian. in cons. 74. num. 11. lib. 2.*

lib. 2. & Cardin. in d. tit. 9. in fin. qui ait facultatem offerendi debitum nullo tempore praescribi. Et male Valq. sec. et. ex eo quod in specie d. c. significante debitor pecuniam miserat creditori per nuntium, qui tamen perfide se gerens illam sibi retinuit, & Pontifex rescripsit pignus restituendum hac clausula addita, quatenus si ita est, putat pactum hoc iuramento confirmari, quia tantum sensit Pontifex debitorem prius iuramenti fidem implere debere, ut de eo, qui usuras solvere promisit, constitutum est in d. c. debitores, ut indicant verba illa, quantum in eo fuit, iuramentum debitum adimplevit. Unde ut non confirmatur iuramento promissio usurarum, quamvis Deo iusjurandum reddere debitor cogatur: ita nec pactum, de quo agitur.

29 Neque obstat, quod primo loco obicit Honded. iuramentum hoc servari posse, sine dispendio salutis aeternae eius, qui iuravit, & proinde iurejurando confirmari, quia licet ex iure Pontificio, cum de iurejurando quaeritur, an servari debeat, hoc unum inspicendum sit, an sine dispendio salutis aeternae servari possit, recte tamen interpretes observant, non eandem semper, & in omnibus, & ubique iurisurandi vim esse. Aliquando enim accidit, ut conventio alioquin nulla, & illegitima iurejurando confirmetur, ut sunt conventiones omnes, quae contra Senatusconsultum Velleianum, aut legis Iuliae prohibitionem factae sunt, quas ob vim iurisurandi ius Pontificum tueri. † Aliquando vero in id tantum prodest iusjurandum, ut periurii exceptionem inducat, non etiam, ut contractum sustineat odiosum, & legibus prohibita, ut explicat Pregel in d. decad. 21. c. 8. n. 1. & 2. Huius generis sunt conventiones illae, quae odio creditoris prohibita sunt, & quae rem ex se illicitam, & nefariam continent, ut est stipulatio usurarum, quae iuramento non confirmatur, quamvis iusjurandum servandum sit, vel absolutio necessaria, ut palam est ex d. c. debitores de iurejurando.

30 & omnes fatentur. † Huiusmodi etiam est lex commissoria pignorum, quae non tam legibus prohibita est, quam sua sponte scelerata, & nefaria. Nec pactum huiusmodi ex eo tantum reiicitur, quod asperum sit, sed quia impium, & cum fraude coniunctum, ut ait Gaspar. Baer. de libit. insp. cap. 6. nu. 69. denique lex commissoria captio est, d. l. ult. c. de pact. pign. omnis autem captio natura turpis est, & illicita, & odio eius, qui alium capiat, prohibita, & proinde iuramento confirmari non potest, ut aperte respondit Pontifex in d. cap. 7. de pign. quamobrem nihil movere debet, quod Gallerat obicit iusjurandum tollere auxilium legum, quod ob fragilitatem consilii concessum est, quia hic non tam imbecillitas consilii spectatur, quam captio, & pacti iniustitia, & turpitudine, quae nullo iurejurando confirmari potest. Alioquin & stipulatio usurarum iurejurando confirmari posset, quia eadem necessitas, & fragilitas, qua debitor mutuum accipiens usuras promittit, debitorem adigit ad id in pignoribus paciscendum. Et proinde ut pactum de usuris praestandis nullo iurejurando, aut cautione licitum fieri potest d. cap. debitores de iurejurando, ita nec pactum legis commissoriae iuramento, vel alius cautionibus confirmari. Ex quo fit, ut cum Fachin. loc. cit. admittat pactionem hanc odio creditoris improbatam esse, male sentiat illam iuramento confirmari.

32 Neque movet etiam quod post Seraph. obiicit Honded. & Gallerat. loc. cit. num. 7. quibusdam casibus legem commissoriae non improbari, & ideo vim, & robur accipere à iurejurando, si quidem nullus casus est, in quo lex commissoriae sustineatur, quae generaliter rescissa est: & si forte conventio aliqua proferatur, quae legis commissoriae speciem habeat, & valida sit, dicam non esse illam legem commissoriae, de qua quaerimus, omnis enim lex commissoriae pignorum prohibita est in d. l. ult. c. de pact. pign. & in d. c. significante de pignor. Denique incepta est haec argumentandi ratio, lex commissoriae quibusdam casibus licita est, ergo in casibus, in quibus est illicita, iurejurando confirmatur. Nam in casibus, in quibus valere dicitur, iurejurando opus non est, ut valeat: in us vero casibus, in quibus improbata est, nec iusjurandi religio roboratur. † Nimirum quia rei turpis, & illicitae nulla est obligatio, etiam si iusjurandum accesserit, ut in c. 1. & 2. & in c. 8. de iureiur. & in Novell. 51. & aliis locis: & proinde non minus fallax argumentum est, quam si quis ex eo, quod usurarum stipulatio quibusdam casibus licita est, ut in c. salubriter, de usur. & l. curabit, c. de ab. emp. & scribit idem Honded. in cons. 41. n. 34. lib. 2. & Anton. Fab. in suo C. tit. de usur. def. 3. inerte vellet iuramento addito valere in iis etiam casibus, in quibus usurae illicitae sunt, & prohibita: quod dictum ridiculum esse scribit Vincent. Mancin. lib. de iuram. p. 4. q. 3. n. 123

33

34 & repugnant d. c. de iurejurando. † Ex quibus illud quoque est, male Honded. d. cons. 31. n. 16. asserere iurisurandi vim hoc casu in heredes etiam transferri, quia hoc verum est, quoties conventio alioquin invalida iurejurando roboratur; cessat autem, cum ob conventionis improbitatem iusjurandum vim ac robur contractui addere non potest. Etenim iurisurandi vinculum personale est, nec nisi iuramentum obligat, ut si contra faciat periurus esse videatur, ut recte ait Pregel d. c. 8. n. 3. Quamobrem haec nec pacto obligatur, quod nullum est, nec iuramento, cum non iuraverit, ut docent Petr. Philipp. in cons. 242. in fin. lib. 4. & alii quidam apud Mancin. in d. p. 4. q. 3. n. 13. & apud Anton. Corn. de absol. iuram. p. 4. c. 9. n. 2. & 24. ubi ait mortem eius, qui religionis vinculo tenebatur, loco absolutionis esse, & ita tradantur in terminis duo Consiliiarj Gratianopolitani, Guid. Pap. in d. cons. 82. n. 51. & Francisc. Mar. in dec. 2. nu. 2. † Sanè idem Pregel videns loco, num. 4. aperte ait ferre non posse, ut iurisurandi faliqua sit hoc casu auctoritas, nec quidem ad inducendam periurii exceptionem, ut pote interpositam super ea conventionem, quae esse de re impossibili, & quae implicat contradictionem. Sed in precedentibus satis ostendimus nihil contradictionis conventionem hanc continere: illiusque improbandae rationem aliam non fuisse, quam quod capuone, & acerbitate in se habeat, & proinde, cum servari possit sine dispendio salutis aeternae, quid enim facilius, quam secundum pactionem non repetere, neque luere pignus, & nullam creditori super pignore molestiam inferre? & tamen improbata sit odio creditorum, verius, & rarius est ad evitandam exceptionem periurii absolutionem esse necessariam, ut sensit idem Pregel titul. de pact. pignor. def. 1. in fin. Cardinal. Mancin. diff. tit. 9. numer. 23. & servari in praxi scribit Gait. loc. citat. num. 1144. & voluit proculdubio summus Pontifex in dict. cap. significante de pign.

35 Observandum tamen est Covarr. loc. cit. existimare iuramentum legi commissoriae pignorum additum, eum effectum habiturum, ut res pignori tradita non soluto debito maneat creditoris, non quidem pro ea quantitate, quae debetur, sed iusto pretio arbitrio boni viri definiendo: ita ut creditor possit rem retinere adiciens id, quod deest iustae rei estimationis: & hanc sententiam veram videri, quia iuramenti ea vis est, ut faciat actum valere omni meliori modo, quo potest, / cum pater, & filius, de leg. 2. Quamobrem licet iusjurandum non possit confirmare huiusmodi conventionem, quia tamen, valet pactum, ut pignora empta sine iusto pretio d. l. si unum. §. ult. ff. de pign. consequens est iuramento addito pactum hoc eatenus sustineri, ut saltem res iusto pretio emptae videatur, ut scilicet actus potius valeat, quam pereat. Et Didaci sententiam probat Gauer. d. c. 33. n. 3. licet teneatur vix secundum hanc sententiam in foro sibi iudici quempiam imperaturum. † Sed haec sententia displicuit Roden. in d. q. 2. n. 31. qui censet eam nusquam admittendam in consulendo, aut iudicando, quia, inquit, iuramentum non potest immutare formam pactionis, & repugnat manifeste, quod ab Innocentio scriptum est in d. c. signif. de pign. Neque obstat, quod iuramenti ea potestas sit, ut faciat valere actum omni meliori modo, quia, inquit, cum actus nullus est ex eo, quod contra vim legum, & ius publicum factus est, non valet eo modo, quo valere potest, ut docuit idem Roden. l. 2. q. 8. n. 4. & licet haec ratio non omnino placeat, puto tamen Rodenici sententiam verissimam esse, quia non ea iurisurandi vis est, ut contrahentes alium contractum fecisse intelligantur. † Est autem haec alia, & diversa conventio, cum aliud pretium constituatur. Constat enim quantumcumque pretij mutationem aliam venditionem efficere ex l. pacta 72. ff. de contr. empt. & ex l. si quam, ff. de reind. vend. vel unum tantum denario addito, vel detracto, ut ait Pregel de error. pragmat. decad. 25. c. 3. n. 18. & proinde verius est, nec etiam hac ratione pactum sustineri posse.

36 Quarta exceptio est, nisi in favorem tertii, puta fideiussoris pactum legis commissoriae factum proponatur. Hoc enim casu etiam ab initio in contractu pignoris à plerisque receptum est, ut ab Hartman. pract. observ. lib. 2. tit. de credit. obser. 15. n. 2. & à Molin. in d. disp. 324. in fin. & Salas de usur. d. no. 32. num. 3. movent tamen ab huiusmodi pacto abstinendum esse. Et hanc sententiam probant ex d. l. ult. ff. de contr. emp. Et hac ratione etiam moventur, quod scilicet iustior, & minus odiosa causa fideiussoris videatur, quae creditoris inhiantibus captio ad lucrum ex acquisitione pignorum maxime cum haec sit verissima coniectura, quod quantitate debite pecuniae, quae adhuc usuris usque ad diem solutionis crevere potuit, non excedit pretium pignorum, quibus solus motus creditor esse censetur, ut expendit Mancin. in d. 37

- dist. cap. de leg. commissi* num. 18. Denique hanc differentiam rationem esse, quod debitor cogitur hanc legem adicere creditori, qui non aliter pecuniam crederet. fideiussori vero adicere debitor non cogitur, à quo non accepit pecuniam, ut ait Donell. *in dist. leg. ult. num. 6* † Sed Præses Faber. *d. d. 21. err. 5.* cum existimaret non alia ratione hoc conventionis genus improbatum esse, quam quod & pignoris obligationem inducat, & conditionalem simul pignoris venditionem eodem instanti perfectam, quæ tamen ex illius sententia se invicem destruunt, neque simul consistere possunt, putat nihil hac in re inter creditorem, & fideiussorem interesse: sed illud tantum inspicendum esse, an pignora fideiussori essent, vel non essent obligata, sed hæc à nobis jam refutata sunt. † Quamobrem magis placet eorum sententia, qui putant ne quidem favore fideiussoris exceptionem hanc recipendam esse. Ne sub prætextu periculi suscepti fideiussores illicitas, & usurarias pactiones exercent. Ita sanè sentiunt Ioan. Bapt. Lup. *in præfat. d. l. 2. C. de pact. int. empt. & vend. num. 17.* Jacob de Grass. *loc. cit. Gait. de cred. cap. 4. qu. 9. num. 1140. & num. 1147.* ubi ait se tandem hanc opinionem sequi tanquam veriorē, & Hering. *de fideiuss. cap. 11. n. 209.* ubi ait hanc cōmūne esse sententiam, quam sequuntur Hispani Scriptores gravissimi Didac. Covarr. *ind. cap. 2. n. 7. & 8.* Arias Pinell. *d. par. 2. cap. 1. num. 31.* Francisc. de Cald. *lib. de empt. & vend. cap. 11. n. 11.* & rufus *in l. si curatore, verbo sua facilitate, num. 66.* Roderic. *d. quest. 2. n. 5.* & Felician. *de censib. lib. 1. cap. 10. n. 14.* ubi ait hanc sententiam veriorē esse, quoniam inquit in pacto legis commissoria etiam adiecto inter fideiussorem, & debitorem eadem ratio viget, quæ in pacto inito cum creditore, eademque asperitas, & timor sceleris: & post pauca quædam ait se libentius hanc amplecti sententiam, quia quemadmodum creditor pro mutui dationis officio nihil potest honestè accipere, ita fideiussor imo multo minus. Nam si usura est cum creditor pro mutui dationis officio aliquid ultra forem exigit, in fideiussore, cui nihil abest, plusquam usuram esse dicendum est, si propter fideiussionis officium litrum aliquod caprat, & re ipsa deformiorem, & sordidiorē. Ita serè Felician. † Mihi verò hac in re fideiussor eodem iure cum aliis creditoribus esse videtur, quia fideiussor, postquam pro debitore solvit, illius creditor est, & loco creditoris habetur, *l. 2. ff. de pign. &* proinde cum generaliter inter debitorem, & creditorem lex commissoria prohibita sit, ideo prohibitio etiam ad fideiussorem porrigenda est, quia & ipse creditor est saltem postquam solvit. Neque magis ferendum est, ut fideiussor iniusto pretio pignora auferat debitori, quam si creditor auferret. † Neque verum est iustiorē esse causam fideiussoris, cum potius deteriorē loco esse debeat, ut dictum est, cum minus præstet: vel saltem non melior illius causa esse ex eo dignoscitur, quia ut præsumitur debitor ob necessitatem accipiendæ pecuniæ pactionem hanc non recusare creditori, ita, & eadem egestate compellitur, ut id fideiussori indulgeat. Nam ut sine fideiussore mutuum pecuniam habere non potest: ita nec fideiussorem sine hac iniqua pactione invenire: ex quo apparet rationem differentiarum, quæ à Donello constituta est *loc. cit.* prorsus inanem esse.
- Neque aliud suadet responsum Scævola *in d. l. ult. de contr. empt.* quia in specie illa non proponebatur convenisse, ut prædia essent empti fideiussori pro pecunia, quam solvisset creditori, sed simpliciter, ut empti illa essent, & proinde id intelligendum esse iusto pretio, quod non videtur esse prohibitum. Hanc enim conventionem Marcianus probare videtur etiam inter debitorem, & creditorem *l. si fundus, §. ult. ff. de pign. &* ita responsum Scævola ex veteribus interpretati sunt Ifern. Alvarot. & alii quidam, quos secutus est Didac. *in d. c. 2. num. 8.* Franc. de Cald. *ubi supra num. 95.* Donell. *loc. cit.* & Hering. *de fideiuss. c. 11. n. 110.* Baldum. *etiam lib. de pign. c. 17.* de hoc Scævola responso agens, sed intelligamus empti iusto pretio non etiam in pecunia, quam creditori solverit debitoris, pignori que liberandi causa. † Sed bene perpensis utriusque responsi verbis, sanè intelligitur non parum inter ea esse discriminis. Nam *in d. l. si fundus, paragrapho ultim.* quæ est de creditore, & debitore non aliud dicitur, quam videri quodammodo conditionalem venditionem esse contractam. Nimirum quia ibi nondum fit facta venditio, quæ non potest contrahi, nisi de certa pretio conventum sit: sed aliquid eius initium factum ex conventionem de vendendo iusto pretio, quæ quidem vendendi promissio ab ipsa venditione distat plurimum, ut post rationem scribit Mudæ *capit. cit. num. 13.* † In specie verò *d. l. ult. de contr. empt.* dicitur facta emptio sub conditione, &

proinde cum nulla hic pretii mentio fiat, sine quo tamen emptio non contrahitur, verisimilius est, quod pro debito per fideiussorem soluto pignora empti intelligantur, & ita inter partes actum fuisse, ut hæcenus plerique responsum Scævola interpretati sunt apud eund. Mudæ. *loc. cit. &* Cuiac. *in d. l. ult. in fin.* Nam inquit, cum Scævola dicat simpliciter sub conditione factam emptionem, ex eo apparet emptionem factam esse, ut debuit, id est pro certo pretio. Et verisimile est illud pretium fuisse pecuniam, quæ à fideiussore soluta est, ut pignora liberarentur. Ex quo fit responsum Didaci, & aliorum *ad d. l. ult. de qua dixi n. 66.* quæ in se vera videtur, parum tutam esse, & improbabilem divinationem continere. † Unde alii respondent conventionem, de qua queritur *in d. l. ult.* inter debitorem, & fideiussorem consistere, quia in specie illa prædia sunt obligata creditori, cui non sunt vendita, & vendita sunt fideiussori, cui non sunt obligata. Sed hæc responsio non placet. Incidimus enim in eam sententiam, quæ asserit prohibitionem pacti commissorii cessare, quoties de ea re sit, quæ non sit tradita pignori, quæ à nobis proximè profligata est, ea scilicet ratione, quia vis, & potestas legis commissoriae non in eo posita est, ut res pignori obligata sit, id enim ex accidenti fit, & frequentius causa expressum est, sed in eo, ut prædia debitori iniusto pretio auferantur, & præterea nefas sit sanctissimam illam Constantini sanctionem circumvenire, & eludere, quod non licet *l. non dubium, C. de leg. 1.* Quamobrem magis placet responsum Pinelli *in d. c. 1. n. 31.* nimirum Scævola *in bac l. ult. de contr. empt.* magis querere, quid inter contrahentes actum intelligatur, non verò an contrahere potuerint, & convenire, ut si non liberaretur fideiussor, & ipse fideiussor solveret, prædia illi empti essent. Quod indicant verba illa *respondi si ut non in causam obligationis, &c.* quæ sunt investigantis quid contrahentes voluerint. Neque enim Scævola potuit dubitare, aut consuli, an pactum legis commissoriae valeret, cum eo tempore nondum rescisum, & improbatum fuisset. Floruit enim Scævola Antonini, & Severi temporibus, qui multo tempore ante Constantinum imperaverunt. Quæ Pinelli sententia tutior est, & Mudæ interpretationi convenit *ad d. l. ult. &* placuit Roder. *de ann. reddit. lib. 2. qu. 2. n. 6.* Felician. *d. c. 10. n. 14. in fin. &* Gait. *loc. cit. n. 1144.*

Sexta exceptio est, nisi actum sit, ut pignora empti sint iusto pretio tunc æstimanda. Hoc enim casu pignora non committuntur, sed venduntur, & quidem iusto pretio. Et hoc conventionis genus validum esse constat ex celebri illo, singulari Marciani responso *in d. l. si fundus 16. §. ult. de pign.* cuius verba iterum subscribam. *Potest ita fieri pignoris datione hypothecæ, ut si intra certum tempus non sit soluta pecunia iure emptionis possideat rem iusto pretio tunc æstimandam.* Et hæc contentiō est omnium serè Interpretum iuris civilis sententia, à quibus non dissentit Faber ita enim docuit eiusdem decadis *cap. 2. num. 13. &* *defin. 1. n. 4. Cod. de pact. pign.* Hanc verò conventionem in specie probant Bart. Salic. Castrenf. Covarr. & alii quidam apud Cardin. Mantie. *d. lib. 11. titul. 10. num. 19. &* 20. ubi ait hoc casu evidentet cessare causam prohibitionis, & sententiam hanc recipendam esse, etiam cum actum est, ut pignora empti sint pretio arbitrio boni viri definiendo. His auctoribus addimus Guid. Pap. *in lib. de usur. num. 25.* ubi ait ita convenisse cum quodam rustico, qui ab eo mutuum pecuniam petierat, & hoc pactum honestum esse etiam in foro conscientiarum. Idem sentiunt Cuiac. *in d. cap. 1. de feud. dat. leg. commissi.* Vgolin. *de usur. cap. 9. §. 1. num. 3.* Ioan. Bapt. Lup. *in præfat. comment. 2. n. 21.* Donell. *in d. l. ult. in fin.* Cyriac. *contr. 393. n. 7. &* 8. & novissime Gait. *loc. cit. n. 1123.* ubi ait concurrente æqualitate dari, & accepti contractum hunc ex omni sui parte licitum esse. Idem scribunt ex Theologis Molin. *disp. 324. n. 3.* Reginald. *de ration. iudican. lib. 35. n. 598.* & Salas *d. dub. 32. n. 1.* ubi refert ita lege Lusitanæ constitutum esse: † Imò quamvis simpliciter actum sit, ut res sit empti creditori, cum non exprimat, ut pignora empti sint pro ea pecuniæ quantitate, quæ debetur, actum intelligitur inter contrahentes, ut sint empti iusto pretio, arbitrio scilicet boni viri, vel iudicis, & proinde conventionem huiusmodi, etiam sub hac forma valere receptum est. Ita enim sentiunt Covarr. *variar. lib. 3. c. 2. n. 8.* Francisc. de Cald. *loc. cit. n. 95.* Neguzant. *d. par. 4. n. 6.* & alii quidam apud Roderic. *d. q. 2. num. 7.* Honded. *in d. conf. 31. nu. 41. &* Gait. *loc. cit. &* quamvis Afflictus *in c. 1. §. similiter. in fin. de contr. invest. dixerit, si domus castrum alicui obligaverit hoc pacto, si ut intra certum tempus non solvit debitum, creditor illud possideat iure emptionis conventionem hanc non valere: tamen nisi expresse actum sit, ut res empti sit pro pecunia,*

nis, quæ debetur, magis est ut intelligatur iusto pretio, scilicet, ut actus potius valeat, quam pereat. l. quæres, de reb. dub. & in partem meliorem, quæ suspitione fraudis, & delicti careat, l. merito, ff. pro soc. Mudæus loc. cit. num. 26. & Cardin. Mantic. d. tit. 20. n. 33.

Sanæ Carolus Molinæus, ut dicitur in lib. de usur. n. 360. contendit accerrimè conventionem hanc ex eo nunc inutilem esse, quia creditor nullum lucrum pacisci potest ratione mutui, & propter mutui donationis officium etiam ratione dilata solutionis: sed jus emendi rem debitoris etiam iusto pretio lucrum est, l. si aqua de l. i. ergo pactum illud illicitum, & usurarium dicendum est. Vtura enim in mutuo est obligare debitorem ad alium contractum ineundum, secundum Theologorum sententiam, de qua tamen dixi qu. 16. Quibus addit Mudæus loc. cit. n. 36. quod nisi commodum aliquod ex ea conventioni creditor expectaret: facile contentus esset pacto vulgari l. a. c. de pign. alt. ut si intra certum tempus pecunia non soluta fuisset, prædium pignori, vel hypotheca data vendere liceret. Nec ab hoc pacto recedens curasset sibi servare emendi facultatem. Et hanc etiam sententiam amplexus est Felic. d. r. to. n. 12. Franc. de Cald. ubi supra, n. 91. & Roder. loc. cit. n. 18.

Et licet Didacus conventionem hanc excusandam, & recipiendam esse putet, si fiat ad certiore, & tutiore creditoris pecuniæ solutionem, & hoc casu nullam subesse usuram, quod probatur etiam Theologi quidam apud Bonac. disp. 3. qu. 3. punct. 8. num. 3. Molin. d. disp. 324. num. 4. & Ioan. Salas de usur. cap. 22. nu. 2. & novissimè explicat Emin. P. de Aug. disp. 25. num. 178. negari tamen non potest, quin suspecta sit hæc pactio: adigitur enim debitor ad rei fugam distractionem, ad quam ratione mutui non tenetur, & cogitur potius hanc rem, quam aliam vendere, quod illi captivum, & incommodum esse potest: & ideo ab ea pactio omnino temperandum esse, ut quidem mihi videtur post Molin. loc. cit. ubi ait semper consulendum esse, ut creditores ab his pactioibus abstineant. Hic enim vel utura est, vel illius timor scilicet ob avaritiam creditoris inhiantis ad lucrum, & captantis bona sui debitoris, quod est læneratoribus usitatum, ut dixi ex l. ult. c. de jur. domin. impetr. †

Nec satis intelligi potest, quando creditor id paciscatur ad cautionem certiore, cum non minus sibi consulat, quod attinet ad securitatem, paciscendo, ut nisi intra diem pecunia exsoluta sit, ei pignus vendere liceat, quod est vulgare pactum pignorum, & usurarium, & ab omni captionis, & læneratoris a speritate alienum, quia si plus fortè ex pignore redigitur, id debitori restitui debet leg. si is cui, §. quanti poterit, ff. ut in possess. leg. l. ult. c. de distract. pign. Cardin. Mantic. d. tit. 10. nu. 17. & proinde illa conventio ab usura labe vix defendi potest. Illud tamen notatu dignissimum est, † cum actum est, ut res sit empti iusto pretio arbitrio boni viri definitum, etiam post diem posse debitorem pecuniam debitam offerre, & pignoris distractionem impedire, ut tradunt Angel. in l. cum dominam, in fin. c. de pign. Imol. in l. quamvis, de Julus. Covarr. loc. cit. n. 5. vers. secundo insertur. Cardin. Mantic. d. tit. 10. nu. 20. & Francisc. de Cald. ubi supra, n. 97. ubi huius rei rationem adfert, quia hæc pactio sunt accessoria obligationis principalis, & ad eius securitatem, & ideo, ut obligatio debiti, vel compensatio impedit, & elidit obligationem principalem, ita elidit & tollit pactio nem hanc, & eius effectum. Hoc etiam eleganter tradit Preses eiusdem decad. cap. 2. in fin. Habet enim, inquit, omnis huiusmodi promissio de in solum dando tacitam conditionem, & inseparabilem, si debitum manebit, quæ conditio deficit oblata quocumque ea pecuniæ quantitate, quæ debetur, ut in d. l. quamvis constitutum est.

Septima exceptio est, & ei, de qua mox diximus, proxima. Nisi pignus concurrat cum pecunia, quæ debetur, hoc enim casu, cum nulla sit læsio ex parte debitoris, nec decipiatur, pactum validum esse quidam existimarunt, ut Guid. Pap. d. lib. de usur. n. 23. Trentac. variar. resolut. lib. 3. tit. de pign. c. 11. in fin. & Honded. in dict. conf. 3. l. n. 43. Nam inquit valet conventio, ut res sit empti iusto pretio arbitrio boni viri tunc æstimanda, ut proximè dictum est, ergo etiam dicendum est valere pactum, si pro certo convento pretio pignus ab initio concedatur, dummodò pretium sit iustum, cum utroque casu militet eadem ratio, ut scilicet emptor non decipiatur. † Sed Covarr. in d. c. 2. in fin. subjicit hanc clausulam, quamvis in praxi sibi exterioris, & interioris apposito pacto legis commissoria pro quantitate mutuata cogendus sit creditor saltem debito pignus debitori reddere, etiamsi omnino constet pignus ipsius iustissime non valere ultra quantitatem mutuata, fortassis verius est, quod in ea specie validum sit legis commissoria pactum eadente ratione prohibita. Et sane gran

culdubio in eo casu creditor nihil ultra sortem ratione mutui percepit, quæ in re oportet diligenter perpendere, iustumque pretium examinare, ne fraus, aut dolus sub imagine iusti pretii lateat. Ita summi ingenij vir Cov. dubius tamen, & cum cautione, ut solet.

Sed magis probo contrariam sententiam, ut scilicet hæc etiam exceptio rejicienda sit, quamvis pretium iustum fuisse proponatur. Quod clarè sentiunt Surd. in d. dec. 248. num. 20. Roderic. d. q. 2. n. 17. & 21. Mudæus de pign. tit. de leg. commiss. num. 36. Franc. de Cald. in l. si curatorem, in verbo sua facilitate, n. 91. Felician. de censib. lib. 1. c. 10. nu. 12. in fin. & probabilior, & tutior esse ait Sigism. lib. de commere. §. 1. q. 7. ampl. to. n. 89. & fortissima ratione probari posse videtur, nempe quia creditor ex mutuo hic lucrum consequitur, lucrum enim est adigere alium, ut rem vendat etiam iusto pretio d. l. si aqua de leg. 1. † Et sanè si usuraria est, & inutilis conventio addita mutuo, ut debitor rem creditoris emere teneatur etiam iusto pretio, ut videtur Medinæ de reb. per usur. acquis. q. 4. vers. bis in substantibus. Capic. in dec. 49. nu. 1. Vgolin. lib. de usur. c. 31. nu. 30. & sentiunt Theologi plurimi, quos refert, & sequitur Salas eod. tract. dub. 9. n. 2. consequens videtur usuram esse ob non solutam viis tempore pecuniæ adigere debitorem ad contractum venditionis eius rei, quam non erat venditurus. Cæterum quia hæc Theologorum definitio mihi omnino non probatur, ut tractatum est in d. q. 16. mihi valde placet, quod scribit Sigism. loc. cit. ubi hæc de re differens post multa, intellige, inquit, quod licet possit procedere cum obligatione, ut creditor solvat iustum pretium, tamen si esset simple pactum legis commissoria, esset illicitum, etiamsi pecunia mutuata ascenderet ad iustum pretium, quod tunc non esset definitum, immo etiamsi pecunia excederet iustum pretium, quia licet lex, quæ prohibet hoc pactum pro pecunia mutuata, fundatur in eo, quod fere semper contingat, ut pignoris valor excedat summam mutuata, & hoc fundamentum cessat in casu, quo supponimus mutuum esse æquale, vel maius iusto pretio pignoris, tamen vetus legis cum sit obviare fraudibus usurarium, habet locum inspecto foro exteriori etiam in casu, in quo cessat ratio legis. Ita loquitur Sigismundus. Qui licet videtur sentire legem commissoriam prohibitam fuisse, ut obviam iretur fraudibus usurarium, & Arius Pinell. d. c. 1. n. 27. id reprehendat, non malè tamen dici potest, id etiam odio usurarium constitutum esse, ne scilicet hac ratione læneratores legitimum modum usurarium excederent, ut in re ferè similibi definitum est in l. 9. in princ. ff. de usur. l. 13. §. ibidem, ff. de act. empt. & alijs locis. & quicquid sit, sufficere debet hoc genus pacti in pignoris generaliter, legibus improbari.

Neque movet, quod Honded. ait hic debitorem non decipi aut lædi, quia verius est hac pactio admittitur eum circumventuri, & detrimentum pati, multatur enim a missione rei, & fructuum, si fortè res fertilis est, & fructus facit, & invitus eam cogitur vendere, quam nõ erat venditurus, quod durum est, & legibus odiosum l. 9. ff. rer. amot. l. filios. §. 1. ff. sol. matr. l. 5. c. si de act. & oblig. l. nec emere. §. c. de iur. delib. & l. adum c. de contr. empt. præterea licet proponatur pecuniam creditam æquare valorem rei adhuc debitor læditur, vel lædi potest, si fortè res, quæ pignori data est, sit ager, vel vinea, ex cuius fructibus adhibita eius industria totam familiam alere consueverat. † Quæ fuit ratio prohibenda antichresis inter agricolas, ut expendit Roder. de ann. reddit. lib. 2. q. 11. nu. 8. quamvis enim iuxta communem æstimationem res non sit maioris pretij, quam pecunia, ipsi tamen debitori longè plus valet: & proinde facile læditur, & decipitur. Multisque alijs modis etiam in æqualitate rei, & pretij debitor lædi potest: ut si res maiorum fuit, durum enim est ab a vitis posse lionibus, & prædijs expelli l. 22. §. nec verò, c. de admin. tut. l. in fundo, ff. de rei vend. & tradit elegantè Tiraq. de retract. in praxi. nu. 46. & 47. ubi notat illud Tibulli.

Quin etiam sedes iubeat si vendere vitas: Ita sub imperium, sub ritulumque lares. Quasi id omnium sit gravissimum, ideoque aptissimum ad vim amoris exprimendam † Rursus, si hæc pactio recipitur sub prætextu iusti pretij, facilis via aperitur fraudibus, ut timet Cov. loc. cit. Potest enim fraus adhiberi, vel consentiente, vel negligente debitore: atque etiam quia forneratores abundanter pecunijs gratia valere solent apud omnes ordines civitatis, & quod dolendum est, etiam in iudicijs, & miseros debitores facile pecunia oppugnant, & sepe perdunt. Advocati etiam multa obiciunt, & effutiant ad minuendam fidem testium, & elevandum valorem rei, & in dubio aiunt præsumi rem venditam iusto pretio. Accedat pretia rerum mutari, & varia esse, & æstimationem ex iudicio hominum pendere, & quot capita tor. fen. J I 2 tenaz,

tentis, & proinde facile contingere potest, ut deficientibus probationibus de maiore valore rei, præsertim si post aliquot annos pignora repetantur, vel ob conflictum testium, & menforum, hæc pactio licet iniqua sustineatur, & debitor iniquum damnum sentiat: quamobrem utilius est, ut hæc etiam exceptio rejiciatur.

Denique non movet, quod definitum est in d.l. 16. §. ult. ff.

- 62 *de pign.* de re æstimanda iusto pretio, quia hæc lex in mutuo hac in parte abrogata est iure illo, quo omnis omnino usura interdicta est, & quo prohibitum est, ex mutuo lucrum percipere, ut dictum est. Et licet admisero conventionem de re iure emptionis retinenda tunc iusto pretio æstimanda nunc non esse prohibitam, ut receptum est, non est tamen eadem ratio huius, & illius pactionis, de qua hic questio propalata est. † Quia cum convenit de re iure domini retinenda, si pecunia ad certum diem non solvatur, iusto pretio tunc æstimanda, etiam non soluta ad diem pecunia, potest debitor quodcumque ante æstimacionem rei debitam offerre quantitatem, & rem suam recuperare d. l. *quamvis de solut.* Hypoll. de Marsil. *sing.* 468. Francisc. de Cald. *loc. cit.* nu. 97. & alii apud Card. d. *tit. 10.* nu. 20. quod non est, cum pignora virtute legis commissoria dantur in solutum creditori pro certo convento pretio, quamvis iusto. Admissa enim validitate eius conventionis, si pecunia ad diem soluta non sit, non amplius licet rem repetere, etsi pecunia debita offeratur l. 34. *de pign. act.* l. 6. *C. de rescind. vend.* & arg. l. 5. *C. de act. & oblig.* Hæc igitur, quam illa, improbiior est conventio, & maiorem asperitatem continet.

- 64 Octava exceptio est, nisi favore dotis hæc pactio interponatur. Id enim dotem mereri quibusdam visum est, ut illius promissioni pactio commissoria licite adijcitur. Nam, & constante matrimonio, cum mulieri prodest, dotem permutari posse pecunia in rem, & ex re in pecunia omnino probatum est in l. *ita constante, ff. de jur. dot. l. si mulier. 20.* & l. *cum maritus. 39. ff. de pact. dot.* Quod hic fieri videtur. Etenim dos, quæ in pecunia debetur, si sua die non solvatur, permutatur, & transfertur in corpus rei, quæ committitur. Denique lex commissoria prohibita est odio creditoris, qui pecuniam numeravit inopi, & egeno debitori, à quo legem hanc creditor extorsit, ut innuit d. l. *ult. C. de pact. pign.* quia creditores jubentur rebus a missis recuperare, quod dederunt. Sed hic maritus nihil numerat, & proinde constitutio ad hanc speciem non porrigitur. † Denique dos non solet ex inopinato, & temerè constitui, nec actus est, qui differri sine damno non possit, sed longè prævisus, & in quo liberum est differre, & cunctari. Neque solet ex necessitate aliqua, vel præcipiti festinatione, sed sponte, & longa omnium pactionum expensione explicari, & proinde cum promissor dotis præsumatur ita pepigisse diligenter expensis viribus sui patrimonii, & perperno commodo, vel incommodo huius alienationis, & cessatio prohibitionis, conventioni stare oportet, alioquin maritus, qui fortè cum alijserat contracturus, neque diu differre poterat emptionem domus, vel agri, iuste queri posset se delusum, & circumventum fuisse. Ex quibus hanc sententiam probant Bald. in c. 1. *de feud. dat. in vic. leg. commiss. n. 4.* Bald. novel. in tr. *de dot. p. 6.* q. 54. Io. Bosch. *de nupt. l. 4. n. 32.* Mozz. d. *tit. accident. pign. n. 16.* Roder. *de ann. reddit. l. 2. qu. 2. n. 48.* & Cardin. Mantic. d. *tit. 10. in fin.* id sentiens, dummodò pignus non excedat debitam dotis quantitatem, & usuras dotis. Idem sensit in novissimis additionibus ad Guid. Pap. Iacob Ferrer. d. q. 6. qui tamen id verum putat, si fuduseficiatur dotalis, & pignus favore mulieris committatur.

- 66 Sed contraria sententia suaderi videtur ex l. *quamvis. 45. ff. de solut. ex qua constat conventionem hanc ne quidem favore mulieris sustineri, cuius tamen causa potior, & favorabilior est, quam mariti, ideoque licet dos, quæ in pecunia marito numerata est, vel promissa, possit in corpus transferri, cum mulieri prodest d. l. 21. & 29. de pact. dot. non tamen valida est conventio, ne quidem favore mulieris, ut soluto matrimonio prædia, quæ doti erant obligata, cedant in solum dotis. Etenim captatorias istas conventiones semper, & ubique jura abhorrent. Et verò si hæc pactio inter maritum, & uxorem non recipitur, multo minus recipienda inter maritum videtur, & promissorem dotis, cum quo mitius agendum est, ut qui ex liberalitate quodammodo conveniatur. Præterea constitutio generaliter jubet legem commissoriam in pignoribus infirmari odio creditorum, & omnem ejus memoriam aboleri, & ideo etiam in dotis promissione constituto obviare debet in odium mariti, qui creditor est, & satis erit offerri dotis quantitatem non obstante pacto. Denique hic eadem captio est, & asperitas*

mariti detegitur, qui post conventam dotis quantitatem ab expromissore dotis funestam hanc, & illicitam pactionem extorquet, & proinde incongrua mihi videtur distinctio, quam constituunt quidam apud Surd. in *dec. 248. nu. 13.* putato enim inutilem esse pactionem non tantum, cum in casum restitutionis dotis adijcitur in odium mariti, sed etiam cum in promissione dotis interponitur. † Neque enim minima necessitate adstringi, & urgeri censendus est, qui pecunia vacuus filiam matrimonio locat, & exposulat dilationem ad solvendum dotem, quam qui ex alia causa pecuniæ accipiendæ necessitate premitur: id nimis experiuntur, qui filias nobiles habent, & pecuniis carent, & præsertim sæpe urgentibus & obtundentibus uxoribus. Et proinde favore dotis pactionem hanc illicitam esse sensit Alex. in *conf. 178. nu. 9. lib. 7.* & tertur sentire Molin. in *lib. de usur. n. 372.* Neguzant. *de pign. par. 4. nu. 8.* Surd. in *dec. 248. n. 13.* ubi tamen distinguere videtur, ut dixit Lup. in *prafas. commen. 2. n. 19. de usur.* & Card. Tusch. *lib. 6. cancel. 15. nu. 18.* Molin. *de rit. nupt. lib. 5. q. 45. n. 16.* † Et hanc sententiam juvat, quia restitudo licitudinis plena est filias nobiles habere, & præsertim jam maturas viro, & formæ jam labentis, & decrepentes: & intercuras hominum hanc etiam referit Ovidius *lib. 2. de remed. amor.* unde ut sæpe coguntur miseri parentes immodicas, & inoficiosas dotes promittere, ut filias locent, & sæpe nebulonibus, & ganeonibus, & malè eas habituris: ita etiam ad impias, & præduras pactiones adiguntur. † Atque utinam lex esset, quæ dotibus legem imponeret, ut olim Romæ lex Papia l. 2. *C. Theod. de inoff. dos.* & Athenis lex Solonis, ut refert Plutarc. in *eius vita:* & in Republica Massiliensium, quæ modum constituit centum aureorum, neque poterat produci ultra centum, & decem, & quinque aureorum in vestem, & quinque in mundum muliebrem, ut ex Strabone refert Cujac. ad Papin. *lib. 39. q. 4.* ut etiam apud Venetos, ut refert Jurb. in *consuet. Messan. cap. 3. gl. 7. p. 1. n. 2.* ubi ait leges hujusmodi nedum validas, sed etiam publicè utiles, & laudabiles esse. Et nunc in Hispania modus impositus est dotibus juxta facultatem uniuscuiusque, & prohibitum est, ne sponsis donationes fiant in gemmis, vestibus, & alijs rebus ultra octavam partem dotis dicto Philippo IV. Hispaniarum Regis die 10. Februar. anno 1623. quod relatum est lingua Gallicana tom. 9. *Mercurij Gallie in fin.* ut loquitur Iur. consultus in l. 11. *ff. de leg. & fideicom. 3.* Hæc Alexandri, & Neguzantij sententiam probabilem reddunt.

Alij verò existimant in hoc genere inspiciendum esse, qua intentione & mente id actum sit, an ut dilationem redimeret, qui dotem in pecunia promisit, & hoc casu conventionem non valere. An verò non ob defectum pecuniæ, sed quòd fortè generi mores vellet cognoscere, antequam fundum socer daret, ita ut videatur potius hæc pactio addita tanquam præcipua contractus pars, & vera dos ab initio sub conditione conventa, non ut accessio dotis, ac veluti usurarium commodum dilate solutionis pecuniæ, & hoc pactum validum esse tanquam extremum legitime conventionis. Sanè si ex intervallo conventio hæc facta proponitur inutilem esse. Nec enim deinde interponitur nisi ad redimendam dilationem, vel nimis strictam, & rigidam exactionem dotis. Ita Mudæus *loc. cit.* & Roder. d. q. 2. n. 62. qui, ut suspicor, profecerunt ex Molineo *suprad. loco.*

Mihi videtur simpliciter constituendum esse, nec etiam favore dotis hujusmodi pactum recipiendum esse, secundum relatum Alexandri, & Neguzantij sententiam. Hic enim eadem captio, & asperitas exercetur in necem debitoris. Neque ulla ratio est, quæ virum excuset eo animo nuptias contrahentem, ut socerum, & promissorem dotis avita domo, vel prædjo expoliet. Denique quia in d. l. *ult. C. de pact. pign.* generaliter pactio hæc rescinditur, & infirmatur, ut proxime dictum est. Et hanc meam sententiam bis proposita causa nuper Senatus noster secutus est, referent Illustr. D. Senatore Lascaris.

Neque movet, quod obijciunt, dotis quantitatem in fundos, & alia corpora posse transferri, ut ait d. l. 21. *de pact. dot.* quia hoc verum est, cum libera, & integra sint omnia, & permutatio pura est, & sine precedenti pactione commissoria periclitus: rejiciendum verò cum hæc translatio, & permutatio infidiosa, & festinanter aucupatur. Ut dicimus rectè pignus purè in solum dari creditori, cum ita placet debitori, & creditori l. *si prædium, C. de evict. l. 44 de solut.* & l. 1. *C. de pign.* inutilem verò, & captiosam esse conventionem, si sub ea conditione fiat, si ad diem pecunia non solvatur, ut diximus, & tradit Balduin. *lib. de pign. l. 17.*

Neque Mudæi distinctio omnino placet, quia licet rationem habere videatur, formula tamen pacti commiss

fori hanc distinctionem recipere non potest. Nam si proponas inter focerum, & generum convenisse, ut dotis quantitate addiem non soluta pignora pro dote obligata sint mariti, & illi plenius committantur, quæ est formula legis commissoria, verba conventionis ostendunt ita fuisse conventum ad redimendam dilationem, nec possunt inferri ad alium casum, ut scilicet videatur adiecta hæc conventio ad generi mores interim explorandos, cum de hoc pacto non loquatur. Quod si dicas nihil impedire, quin ea foceri mens esse potuerit, ut ei scilicet liberum esset, vel pecuniam solvere, vel pati committi pignora, quamvis pecuniam habeat, si ita e. re sua, vel filia esse competerit excussis generi moribus, frustra iam quaeritur de validitate conventionis. † Quamvis enim pactum hoc prohibitum sit, sustinetur tamen, si id debitor male, quia solius creditoris odio constitutum est, nec valeat, ut pronuntiatum refert Anton. Faber. *d. tit. de pact. pign. defin.* §. qui movetur ex leg. penult. *C. de pact.* & leg. 41. ff. de minor. quæ ait, licet uniusque contempere ea, quæ pro se introducta sunt. Neque novum est contractum ex una tantum parte interdum sustineri, & constare ex uno latere, ut ait *l. Julianus*, §. si quis a pupillo, ff. de act. empt. & notat Cuiac. in *distro. lib. 16. cap. 21. & Domin. Pic. ad statut. urb. lib. 1. cap. 151. gloss. 7. num. 189. Surd. in decis. 108. num. 3. & 4.*

Denique non satisfacit omnino distinctio Cardinal. Mantice, nimirum ut ita demum hæc conventio favore dotis recipi debeat, si pignus debitam dotis quantitatem non excedat, & interesse, quod maritus patitur in oneribus matrimonij sustinendis, argum. *cap. salubriter. de usur.* ubi marito, qui uxorem alit, concessum est fructus pignorum suos facere, nec tenetur eos doti imputare. Nam licet vir, qui onera matrimonij sustinet, fructus pignorum dotalium sine fraudis fraude percipiat, nec tenetur eos doti imputare, non tamen ferendus est, si hac arte, & per huiusmodi pactioem & rei fructus, & dominium rei acquirere velit. Rescripsit enim Pontifex maritum ad fructus pignorum in sortem imputandos non teneri ob onera, quæ sustinet, quamvis alii creditores fructus pignorum de sorte deducere cogantur *leg. 2. leg. ult. C. de pign. act. & cap. 1. de usur.* & eatenus marito consultum est. At verò non potest hæc constitutio produci, ut ei etiam liceat rei dominium captare, & auferre. Nam hoc iniquum est, & captiosum, etiam si pro debita dotis quantitate id actum proponatur, & pignora non excedant dotem, & sumptus, quos maritus sustinet. Debit enim maritus contentus esse, vel pacto vulgari, ut ei pignora vendere liceat, vel ut interim fructus suos faciat, dum differtur dotis solutio iuxta *d. cap. salubriter. de usur.* & proinde publice utilis, & humanus est satis esse offerri dotis quantitatem, ut inter maritum, & uxorem definitum est in *d. l. quamvis de solut.*

76 Nona exceptio est, nisi in transactione lex commissoria adiciatur. Hoc enim casu recipiendam esse plerique putant. Illa potissimum ratione, quod transactionis maximus favor est, vel ob hoc ipsum, ut a lite discedatur, à qua non esset alioquin discessurus, qui ita pactus est. Et hæc sententia est Fulgosi in *cons. 198. lator. in l. 29. in fin. C. de transact.* Craver. in *cons. 145. n. 19.* Cardin. Tusch. in *d. cons. 25. in fin.* & secundum hanc sententiam iudicatum refert Anton. Faber. *d. tit. de pact. pign. defin.* §. ubi ait hanc esse receptissimam nostrorum sententiam.

77 Sed hæc exceptio infirmari videtur, ex eo quod generaliter quidam definiunt legem commissoriam non solum in mutuo, sed etiam in aliis contractibus omnibus prohiberi. Ita enim tradunt Alex. in *d. cons. 178. num. 1. lib. 7. Afflict. in e. 1. nu. 2. de feud. dat. in vic. leg. commiss. & Card. Mantice. d. lib. 11. tit. 9. nu. 11.* Idem sentit Neguzant. *de pignor. par. 4. n. 2.* & alii apud Surd. in *d. dec. 248. n. 12. Mozzi. loc. cit. n. 6. & 7.* Manent. *de iure contract. libell. par. 4. n. 19. & Mudæus d. tit. de leg. commiss. n. 4.* Nam constitutio conventionem hanc prohibens indistinctè, & generaliter lata est adversus creditores omnes, nec distinguit, ex qua causa eis debeat. Denique iubet omnem in posterum eius memoriam aboleri, & proinde etiam in transactione ab hac conventionem temperandum esse. Et præsertim inutilis erit pactio, si ex intervallo ad dilationem consequendam interponatur ex Mudæo, & Roderic. *loc. cit.*

78 Cæterum Præles eiusdem decadis *capit. 7.* alia ex causa putat huiusmodi conventionem in transactione non valere, quod illius improbandæ ratio tota illa sit, quod implicet contradictionem, ut eadem conventionem eiusdem sei, & pignus, & venditio sive pura, sive conditionalis contrahatur. Quamobrem valida esset pactio ex sententia

Præsidis, si res non esset opposita pignori. Sed hæc viri doctissimi fundamenta à nobis in præcedentibus convulsa sunt, & proinde puto non ex eo quod sit de re impossibili, & implicante contradictionem, inutilem esse conventionem, sed quia improba est, & captiosam continet debitoris, & propterea quia sit lege prohibente, quantumvis transactioni adiciatur.

Neque obstat, quod is, qui ita pactus est, non aliter à lite recessurus fuisset, quia si hæc ratio recipitur, consequens sit pactum legis commissoria in aliis contractibus omnibus admittendum esse, siquidem causari potest creditor, quod alioquin non erat contracturus ex *l. ult. C. de pact. inter empt. & vend.* Nec sub prætextu transactionis excusanda est avaritia, & asperitas creditoris, quia nihil aliud curare debuit, quam ut sibi pignoris cautum esset, & nisi pecunia intra præstitutum tempus soluta sit, ut sibi jus esset distrahere pignora, quod est pactum vulgare, ut dixi, & nulla in captioem, & asperitatem habet; & quod atinet ad securitatem debitæ pecuniæ, tantumdem præstat, si securitati tantum providere, & non ex dilatione lucrum captare creditor voluisset. Neque verò tanti transactioni est, ut pactioes illicitas, & legibus prohibitas admittere debeat.

Decima, & ultima exceptio est. Nisi appareat pactum non esse additum ad redimendam solvendi dilationem, nec esse extortum à creditore in locum usuræ, vel similis questus dilataæ exactioem: sed sponte tanquam extremum sive partem æque principalis legitimæ conventionis. Vi si cui vendidero decem iugera ex agro Comelensi ita pactus, ut nisi ad diem tradidero ex eo agro, tradere debeam ex alio, quem in alia regione possideo, non videtur illicita conventio, cum nihil hic accessione in fraudem usurarii, vel captandi questus causa actum sit. † Quod probari potest ex *l. 5. §. sed si facio C. l. 17. §. si cum unum. ff. de præter. verb.* & ex his quæ diximus in *qu. 16. nu. 24. & seq.* ut etiam ea ratione, quæ valet conventio, ut si fundus, quem vendideram, evictus fuerit, alter fundus titulo pignoris, vel hypothecæ pro evictionis securitate emptori traditus illius efficiatur *l. 2. C. de pact. pign.* Hic enim in effectu duæ venditiones sunt, prior quidem pura, & ex utraque parte prima traditio adimpleta: posterior verò sub conditione evictionis rei prius venditæ, quæ non minus in favorem debitoris, qui venditor est, quam emptoris facta videri potest, ut explicat Mudæus *loc. citat. num. 31. & 32. Roderic. d. quæst. 2. num. 40. & 41. & Mangil. de evict. quæst. 57. in fin.* locutus Rodericum *loc. citat. l.* Qui tamen rem hanc porrigit ad venditorem, qui tempore venditionis agri cum emptore pactus est, ut nisi pretium ad certum diem extolutum sit, ager, vel domus emptoris empta sit venditori pro pretio, quod debetur, vel cedat in solutum pretii; & hanc non esse legem commissoriam, sed pactum legitimum & validum, cum potius sit pars æque principalis contractus, & legitimæ commutationis. Ut enim poterat venditor permutare fundum cum domo alterius, ita poterit stipulari eandem domum, cuius similem forte empturus, vel redempturus erat pretio fundi ad diem non soluto; & ideo non magis spectare ad materiam legis commissoriae, quam quælibet vera permutatio, aut venditio, est enim in effectu vera permutatio domus cum fundo conventa in eum casum, quo emptio fundi ex parte emptoris sua die non impletur, vel nova venditio, & emptio domus pro pretio fundi in eandem conditionem collata, & conventa. Ita eleganter Roderic. quem tamen veteor, ne nimis excurras, & longius hanc exceptionem producat. Etenim ut puto valida quidem est conventio, ut nisi decem iugera ex agro Comelensi sua die tradidero, teneatortidem ex alio tradere, quia pactio hæc commodum potius venditoris continet, cui liberum est, ex quo velit tradere, cum utrumque possideat. † Et constat res plures disjunctivè vendi posse veluti illam, aut illam data electione emptori, quam velut habere emptam, vel venditori, quæ venditam malit *l. si ita 25. C. l. si in emptione, §. si emptio 34. ff. de contr. empt. l. per unumque in fin. de iur. dot.* & Mudæus *loc. cit. n. 31. notat, & Gotofred. ad d. l. 25. de contr. empt.* † Et præterea in dubium vocari non potest ea conventio, quæ actum est, ut agro evicto, qui fuerat venditus, emptor illius loco alium fundum habeat, ut indicat *l. 2. C. de pact. pign.* & ea ratione, quæ locator adium liberari potest evictis adibus, aliaque equè commodas præstando inquilino, *l. si quis domus, in pr. & l. cum in plures, ff. loc. idem Mudæus loc. cit.* Hæc enim ad legem commissoriam non pertinet. † At verò non placet, quod Roder. ait idem esse in venditore, qui pactus est, ut nisi intra certum diem pretium rei, quam vendidit, extolutum sit, alium emptoris fundum emptum habeat pro pretio,

quia hic eadem captio debitoris, & asperitas, & avaritia venditoris deprehenditur. Emptor enim, qui sub spe conficienda pecunie hanc legem sibi dici patitur, rebus suis in peius lapsus hac spe sapissime decipitur, & res suas amittere cogeretur, si hæc pactio subsisteret. † Et sanè multorum exempla id monent, qui sine pecunia fundos, & domos emerant, & cum deinde pretium, & usuras pretii solvere non possent, quæ ut plurimum rationem fructuum excedunt, sua cum alienis id est, & ea que emerant, & que ante possidebant, vendere coacti sunt, ut de Castore quodam scribit Martialis epigrammate, quod uno tantum versu constat.

Omnia Castor emis, si fiet, ut omnia vendat.

† venditor etiam non minus asper, & avarus esse dignoscitur, qui non aliter fidem de pretio habere voluit, quam acceptis pignoribus ea lege, ut pretio ad diem non soluto ea empta haberet pro debito; & præsertim si appareat pignora longè maioris valoris esse, quam sit pretium, quod debetur, quod est verisimile. Nisi enim venditor ex hac conventionne lucrum aliquod captaret, contentus fuisset vulgari pacto pignorum, ut Madox ait *loc. citat. num. 36.* ubi tamen in mutuo loquitur, sed nihil refert, hic enim mutuum aliquod latet. *l. si quis 3. §. si autem, ff. de Senat. Macedon. & præsertim cum ex dilatione lucrum capitur.* Denique receptum est legem commissoria non solum in mutuo, sed in aliis contractibus omnibus illicitam esse, ut proximè dictum est, ex multorum sententia, quibus consentiunt ex Theologis Rebell. *de oblig. inst. lib. 8. qm. 10. num. 3.* & in terminis Surd. *ind. dec. 248.* constitutionem iubet in pignoribus omnem omnino huius conventionis usum, & memoriam aboleri, & proinde nihil est, cur eam in venditionibus rerum recipere debeamus.

Neque movet, quod Rodericus ait potuisse ab initio fundum cum domo permutare, & hic nihil aliud, quam permutationem contracti, aut novam venditionem in eandem conditionem collatam, si pretium intra diem non solvatur, quia ex eo quoddam permutatio licita sit, & iuris gentium, perperam deducitur id etiam sub conditione legis commissoriae licitum esse. Nam hac ratione fieret, ut non esset improbata pactio legis commissoriae ne quidem in mutuo, quod tamen absurdissimum est. Etenim ut potuit venditor ab initio rem permutare, ita creditor rem onere, & ideo ut non licet pacisci, ut sua die pecunia non soluta fundus sit emptus creditori pro ea quantitate, quam credidit, licet ab initio creditor fundum emere potuisset, ita improbum pactum est, cum venditor convenit, ut pretio sua die non soluto domus, vel ager emptoris sint ei empta pro pretio, quamvis ab initio rem cum eo permutare sine ulla fraude, vel scenore potuisset, si emptor rem cum re permutare voluisset. † Licita ergo est emptio, vel permutatio, si purè vel principaliter fiat, non autem si alteri contractui sub ea conditione adiciatur, siquidem hic etiam captio, & asperitas in necem debitoris exercetur, ut dixi, & nominatim tradit Surd. *ind. dec. 248. num. 19.* Et falsum omnino est, quod Rodericus ait conventionem hanc esse partem principalem contractus, & extremum legitimæ conventionis, siquidem nihil aliud est, quam accessio, & lex primæ venditionis, ut reliqua pacta, que contractibus adiciuntur. Neque magis extremum est legitimi contractus, cum venditionibus rerum adiciatur, quam cum mutuo, & pignoribus accedit, & in eum casum confertur, quo pecunia, vel pretium solum non fuerit. Et id principale est, quod primo loco agitur, & intenditur. Quamobrem Roderici sententiam, ut nulli iure, aut ratione iustificatam recipiendam esse puto.

Denique non probo, quod Navarrus ait in *Enebir. cap. 17. nu. 217.* quamvis id probare videatur Mantio. *d. lib. 11. ut. 10. num. 14.* nempe pactum legis commissoriae improbum, & illicitum esse addendo, ut Navarrus loquitur, quod omnes fructus, aut pars eorum interim sit creditoris, quia licet hoc additum non sit, nihilominus pactio improba est, satis enim est, ut pignus creditori cedat pro pecunia debita, eaque sua die non restituta. Quod manifestè apparet in rebus pignori appositis, quæ fructus nullus referre possunt, ut sunt libri, gemmae. Qua ratione etiam non placet, quod Navarrus ait *ead. loc.* aliud esse, si fructus interim sint debitoris, quia non idcirco pactio licita, & legitima censeri debet. Nam hic etiam vi, & potestate huius actionis debitor rei suæ dominium amittere cogitur, in quo tota legis commissoriae asperitas, & malitia posita est. Sive ergo illud additum sit, sive non sit additum, pactio legis commissoriae semper illicita est, quia utroque casu res suo domino auferatur pro pecunia credita, & satis est, quod debitor in rei pretio lædatur, aut lædi possit, ut plerumque fit, vel ut rem suam vendere

adigatur secundum ea, quæ dicta sunt. Hæc enim pacto directè rem ipsam capiat non fructus rei.

Potè apud eundem Navarrus magna auctoritatis vim aliam exceptionem *ead. loc.* deprehendi, quam in præcedentibus non attigeram, nimirum ut valeat pactum legis commissoriae, quoties adicitur in poenam sine fraude usurarum, quod probare videtur Molin. *in d. disp. 324. num. 4. Salas d. dub. 31. n. 2. Castin. d. lib. 11. tit. 11. nu. 34. & Vgol. loc. cit. num. 3.* quæ sanè magna exceptio est. Ego verò subsisto, quia poena hic adicitur quantitati, & ideo semper usura continet suspensionem, ut constat ex *l. 13. §. ibid. ff. de off. empri.* & dixi alius auctoribus citatis *quasi. 38. num. 6. & 9.* & tradit Surd. *in dec. 25. num. 1.* & congruenter huic rei Felice *de censib. lib. 1. cap. 10. num. 11.* & proinde semper suspecta est. Deinde si hæc pactio scenoris suspitione aliquando carere possit, tunc sanè elidet, cum id agitur, ut pignus emptum intelligatur iusto pretio, sed hoc etiam in casu pactio suspitione scenoris laborat, quia lucrum est adigere alium ad res suas vendendas etiam iusto pretio *d. l. si equo, ff. de leg. 1.* Denique licet aliis negotiis, & commercio poena interdum licetè adiciatur, tamen in pignoribus generaliter prohibita est *in dict. leg. ult. C. de pact. pign.* ut quæ semper asperitatem creditoris contineat, qui pactis vulgaribus contentus esse debet, ex quibus puto exceptionem hanc saltem in foro recipiendam non esse.

Sed hic non prætermisero novum genus legis commissoriae, quod scenoretores in Belgio, & Germania exercuisse refert cum magna exprobratione Iodocus Darnoder. *lib. de snobast. e. 3. n. 38.* Nempe qui pignora à debitoribus accepta post finem anni, uti propria sepe clam, & secreto, raro autem publice ex arbitrio vendebant, & distrahebant. & non contenti forte cum usuris uniuersiam pecunie summam ex crescentem sibi impudenter vendicabant in animarum suarum perpetuum, & inevitabile exitium, & deinde post pauca *num. 42.* Nam, inquit, *annus ex consuetudine scenoretores admittitur non conceditur, ut eo lapsa pignora prorsus, & simpliciter illis fiant propria, sed ita demum, ut ex illorum venditione sortem cum usuris sibi recuperare possint, quibus receptis iuris, & rationis, & summa æquitas est, ut reliquum debitori restituatur, sufficere enim illis debet sors, & usura promissa.* Neque ipsi suffragari potest inanis argumentum, quo suam iniusticiam turari volentes dicunt pignora nonnunquam anno lapsa sortem, & usuras decursas præstare non posse, & sic suis permissis fraudari usuris. Huius namque periculi casum facile scenoretores providentia vitare satagunt, quando duntaxat habita ratione dimidii valoris oblatis pignoris sua mutua usuraria ex consuetudine per eorum etiam inviolabiliter antiquitus observata exerceant, adeo ut nihil illis periculi supervenire possit per anni huiusmodi decursum. Hæc Iodocus. Quæ commemorare volui, ut ostenderem malum hoc late patere, & ad eas etiam genes pervenisse, quibus olim scenus ignotum fuit, ut testis est Tacitus *lib. de morib. German.* & me iam adnotasse meminì.

Atque hæc de lege commissoria rescindenda in hæc usurium, & ingenii mediocritate dixisse sufficiat. † Illud sanè Iudices meminisse, & ante oculos habere velim, quod ab optimis Imp. Theodosio & Valentiniano constitutum est *in l. 9. C. de legib. non dubium esse in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis spiritum voluerit.* Nec parvas legibus insertas evitare, quis contra iuris sententiam jura prærogativa verborum fraudulenter excusant. Quod sanè si tacere mihi videntur, qui excogitatis sub aliis verbis pactioibus, que tamen non minus asperitatis, & captiois habent, saluberrimam Constantini sanctionem de lege commissoria rescindenda eludere, & circumvenire contendunt. † Et proinde ad Iudicum officium pertinet illicitas, & extortas huiusmodi venditiones prohibere, & curare, ne quis per hanc fraudem iniquum damnum, vel lucrum sentiat, ut monet Ulpian. *in l. 6. in princ. ff. de offic. Præf.* Quod quidem non difficile obtinebunt, si legem commissoriae, que à Constantino rescissa est *in d. l. ult. C. de pact. pign.* nullo casu recipiendam esse sibi persuadeant, curentque restituta pecunia rem suo domino restitui cum fructibus, si forte res est, ex qua fructus percipiuntur, vel jura sorte computatis, si forte consumpti fuerint, ut in pignoribus receptum est *l. 1. & 2. Cod. de pign. act. l. 1. de distr. pign. & alii locis.*

Sanè uno casu auiam dicere legem commissoriae etiam in pignoribus admittendam esse, si forte tantumdem creditoris interfit, veluti si ex ea pecunia fundum æqualis valoris, & bonitatis comparare potuit. Nam, & in suspensionibus demonstratum est, poenam adiectam quantum

quantitati quatenus interest, admittendam ex Roderico, Thel. Fabro, & alijs quæst. 38. num. 13. & 14. & probatur apertissimè ex l. 2. §. nunc de officio, ff. de eo, quod cert. loc. c. 1. §. rem rat. hab. & potest confirmari ex d. l. 2. c. de pact. pign. & ex his quæ diximus num. 80. & 84. nollem tamen has ratione avaritiæ creditorum patrocinari.

Q U Æ S T I O LXXI.

De eo, quod interest, & in quibus actionibus ex pecunia debeatur.

SAR,

S Y M M A R I U M.

1. Quantitatibus tantum accedant usura.
2. Obligationibus faciendi post moram succedit obligatio ad id, quod interest.
Vanditor, qui rem non tradidit, tenetur ad id, quod interest.
3. Interesse quid sit.
4. Interesse omni iure licitum est, & permissum omnibus.
5. Interesse incertum est.
6. Interesse debetur ex quacumque causa pecunia debeatur.
7. Lucri cessantis interesse an peti possit.
8. Lucri cessantis ratio habenda est.
9. L. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. sententia.
10. L. ultim. ff. de per. & comm. rei vend. explicatur.
11. Interesse circa rem facit cessare interesse extrinsecum.
12. Facinoræ sententia quadam rejicitur.
Cuiacij locus in tract. 8. ad African. ex ipso Cuiac. declaratur.
13. Vanditor post moram sibi in pretio factam usuras tantum petere potest.
14. Interesse legibus introductum facit cessare aliud interesse.
15. Empor post moram regularem tenetur ad id, quod venditoris interest.
16. Praesertim cum empor promisit pretium solvere certo die, sub refectione eius, quod interest.
17. Mercis carius vendere licet si de pretio habita ratione damni emergentis, & lucri cessantis.
18. Contrahentes possunt ex conventionione a natura contractus recedere.
19. Promissio sub refectione damnorum, & interesse quid contineat.
20. Alex. Trencacing. resolutio quadam declaratur.
21. Empor, qui pretium certo loco, vel die solvere promisit, neque solvit, tenetur ad interesse lucri cessantis.
22. Vel si interpellatus non solverit.
23. Maritus, cui mora sit in solutione dotis potest agere ad id, quod interest ratione lucri, vel damni.
24. Interesse non debetur ab eo, qui ex liberalitate convenitur.
25. Hæredes donatoris ex mora ad interesse tenentur.
26. Beneficium deductis ne exeat est personale, neque transit ad hæredes.
27. Lucri cessantis, & donationis propter nuptias debentur interesse.
28. Donatio propter nuptias non est pura donatio.
Lucrum dotis non est accessio.
29. Maritus, qui sustinet onera matrimonij, etiam pro augmento dotis usura debentur.
30. Mulieri post mortem viri usura dotis, vel nuptialis donationis non debentur, nisi eius interest.
31. Promissio dotis extraneus tenetur marito ad usuras dotis

32. Mulieri ob nuptialis donationis fructus debentur, si res immobiles contineat.
33. Dotis donatio respectu viri non est donatio propter onera matrimonij.
34. Dotis causa onerosa est, non lucrativa.
35. Maritus agit in solidum adversus eum, qui ex liberalitate promisit dotem.
36. Marito promittens, quod putabat uxori debere, non potest se adversus maritum exceptione tueri.
37. Interesse debetur ultra legitimum modum usurarum.
38. Sed accipiendum est cum moderamine.

Hactenus, (ni fallor,) mediocri diligentia demonstratum est, usuras in contractibus omnibus, & omnibus actionibus, & iudicijs nunc illicitas esse, & omni iure prohiberi, quia tamen multis locis in transitu dictum est habendam esse rationem eius, quod interest, & in sine præced. quæst. etiam ex hac causa legem commissoriam pignorum sustineri posse: denique quia, id quod interest latissimè patet, & ad omnes nostri tractatus partes fere pertinet, operæ pretium est querere, quid sit id, quod interest, in quibus causis habenda est ratio eius, quod interest, & qua ratione probari possit, in quo tamen illud initio admonebo, modo absolutum, & integrum tractatum non aggredi eius, quod interest, id enim viri doctissimi iam perfecterunt: sed tantum agere me instituisse de eo, quod creditoris interest, ob pecuniam, vel aliam quantitatem sua die sibi non solutam, vel restitutam. † Nam cum quantitatibus tantum usura accedere possint, ut constat ex l. 2. paragrapho primo, ff. qui pot. in pign. hab. & leg. tertia, in fin. ff. de usur. & ex Odofr. Saliceto, & Cuiacio diximus quæst. 1. num. 5. & docet Florian. in d. l. 3. in fin. ff. de usur. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 7. nu. 14. & usurarum tractatum aggressi fuerimus, necessarium esse videtur, ut de eo, quod interest, discernendum suscipiamus, quod creditor verè patitur adversarij culpa, & hac ratione melius licitum ab illicito, id est, interesse ab usuris discernere valeamus, in quo potissimum jurisperiti ars, & officium versatur, ut Vlpian. ait in l. 1. de iustit. & jur. † Et ut me exemplo explicem, in stipulatione, qua procurator cavet ratam rem dominum habiturum, venit id, quod interest stipulatoris, l. 19. ff. rem rat. hab. Item si quis promisit se opus facturum velut domum, neque fecit, certissimum est teneri ad id, quod interest l. 72 in princ. de verb. oblig. l. si quis ab alio. 13. in fin. ff. de re iudic. ut etiam si quis promisit se satisfaturum, neque satisfecit, tenetur ad id, quod interest, ad id scilicet, quod debitor facere non potest, ut in d. l. 13. in fin. c. 1. 12. §. ult. ff. qui satisf. cog. & explicat Cuiac. in l. 1. c. de sent. qua pro eo. Denique exploratum est venditorem, qui rem non tradidit, teneri ad id, quod emptoris interest, ex l. 3. ff. de act. empt. l. si tradidit, c. eod. tit. & Menoch. de arbitr. iudic. casu 120. num. 1. ubi notat id officio iudicis estimandum esse. De his, & similibus factis, & negotijs, in quibus plerumque æquum est haberi rationem eius, quod interest, ex professo agere non constitui: sed de his tantum, in quibus ob non solutam, vel non sua die redditam quantitatem creditor interesse patitur, ut in l. 3. ff. de in lit. iuran. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. & alijs locis, quod interesse extrinsecum, interesse extra rem dicitur ex l. 22. §. cum per venditorem de act. empt.

Et in primis tradenda est definitio eius, quod interest. Id ergo, quod interest, generaliter definiri, vel describi potest accessio foris ratione eius, quod amissum, vel lucrati non potuimus adversarij culpa ex vulgarissima, l. si commissaria. ff. rem rat. hab. in qua Paulus ait. Si commissaria stipulatio est, in tantum competit actio, in quantum intersuit: id est, quantum mihi abest, quantumcunque lucrari potui, cui addi potest, l. si mulier 21. §. rerum, ff. de act. rer. amot. l. generaliter, ff. de reg. iur. l. ult. ff. simul. ventr. nom. c. d. l. 3. §. ultim. ff. de eo quod cert. loc.

Id ergo, quod interest, quod non ex nuda obligatione, vel ex solo tempore tardæ solutionis provenit, ut iura, sed ex æquitate, & iusta causa est, ne quis scilicet factio alterius in suis rebus damnum sentiat, & ne creditori officium suum damnosum sit, interesse lucri cessantis, & damni emergentis, vulgo dicitur, id omni

1

2

3

4

ni iure receptum est, & licite peti, & exigi potest. Ita enim constat ex l. 1. 2. & 3. de fideiuss. & l. un. C. de sent. que pro eo, & l. si vero, §. si mihi, ff. mand. ubi Ulpian. ait, æquissimum esse huius rei rationem haberi, l. atqui natura, §. de neg. gest. & d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. & alius locus plurimis. Ex quibus ita plerique sententiæ apud Menoch. loc. cit. cap. 119. num. 1. quibus consentiunt Reb. in d. l. un. in pr. num. 19. ubi ait id iure naturali, & gentium licitum esse. Roder. loc. cit. nu. 1. Ioan. Baptist. Lup. in l. curabit, §. 6. num. 1. Sigismund. Scacc. de comm. §. 1. quest. 7. p. 2. ampl. 8. num. 96. Surd. in cons. 485. num. 4. ubi ait omnibus permissum esse etiam Hebrais, & Vgol. de usur. c. 8. §. 3. & 7. & Theologi omnes apud Salas god. lib. de usur. dub. 18. & 19. inter quos Salon. quest. 78. art. 2. contr. 9. ubi ait hanc esse vocem quandam naturæ: & primus omnium scripsit Theodor. Balsamon. ad can. 17. Concil. Nicen. ubi notat canonem hunc, quo usura omnibus clericis interdicitur non prohibere exactionem eius, quod interest ob moram debitoris. Ut ergo usura illicita est, & Christianis legibus prohibita: ita id, quod interest apud omnes gentes, & in omni foro meritorieptum est.

Nunc verò querere oportet, in quibus causis, & actionibus habenda sit ratio eius, quod interest. Et primo loco sciendum est interesse varium, & incertum esse, ut sunt incerta, & varia hominum negotia, & quatenus cuiusque interest in facto, non in iure consistere, l. quatenus, de reg. iur. & pro varietate rerum, & personarum modo plus, modo minus interesse, interdum etiam nihil l. 13. ff. de re iudic. & l. si quis, 112. in fin. de verb. oblig. Cuiac. loc. cit. & Marcius Medic. dec. 14. num. 32. & proinde tunc hæc tantum interdicitur questio, cum vere stipulatoris, & creditoris interest adversarij facto, vel culpa. Quò posito, si querat, in quibus actionibus, & iudiciis habenda sit ratio eius, quod interest, respondeo in omnibus actionibus, & iudiciis sive bonæ fidei sint, sive stricti iuris: denique ex quacunque causâ pecunia debeatur, ut constat apertissime ex d. l. un. C. de sent. que pro eo, que in omnibus actionibus, & contractibus locum habet, & tradunt Abb. & Anchar. in c. conquehus, de usur. Castrensi. in l. nummus, num. 6. de in lit. iuran. Ambr. de vign. in c. salubriter, num. 25. Rebuff. loc. cit. num. 181. Ioan. Richard. in l. 2. n. §. C. de usur. Fernand. Valq. controu. usu frequens lib. 6. cap. 60. num. 23. ubi ait id procedere ex mente omnium Magon. dec. Florent. 32. num. 6. Roder. in d. quest. 7. num. 17. Trentacinq. variar. resol. lib. 1. tit. de usur. resol. 2. num. 14. Bernard. Grav. 41. Gail. lib. 2. concl. 6. num. 7. Horat. Viscont. in suis conclus. iur. verba interesse Franc. de Cald. lib. de emp. & vend. c. 29. num. 45. & Vgol. de usur. c. 8. §. 5. num. 3. Hæc enim ad principia iuris naturalis, & naturalis equitatem reducenda sunt, que dicunt nemini officium suum damnosum esse debere, l. 7. ff. quemad. test. oper. l. 6. §. quod vero, ff. de furs. & ut qui causa damni est, vel amissionis lucri, illud refundat, & reficiat: & proinde inspecto iure naturæ nihil referre videtur, an ex mutuo, vel ex mandato, & deposito, vel alijs contractibus bonæ fidei pecunia debeatur, dummodo vere creditoris interest ex facto, & culpa promissoris, ut dictum est.

Sed licet ex d. l. un. C. de sent. & aliis manifestum sit in taxatione eius, quod interest, non tantum damni, sed etiam lucri intercepti rationem habendam esse, quod etiam ostendi potest ex d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. & d. l. si mulier, ff. de ter. amos. & tradit eleganter Cuiac. in d. l. un. ubi ait ita veteres Iuris Auctores definitivisse: tunc tamen qui putant interesse lucri cessantis non deberi, ut Dec. & Soc. quos refert, & sequitur Fachin. lib. 11. cap. 15. ex l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. & ex l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. emp. & ex eod. Cuiac. tract. 8. ad African. & putare hanc sententiam veriorum, quia istud interesse lucri cessantis est extra rem, & nullo iure caveri interesse, quod est extra rem, peti posse. Neque obstat, d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. quia loquitur de pecunia traiectionis, que navigat periculo creditoris, & propter periculum, quod creditores in traiectione pecunia subire solent, ut constat illis verbis, quid enim si traiectionem pecuniam dederat, & hunc esse locum, qui causa fuit erroris, in quem Doctores, ut ait, impegerunt: proinde hoc uno casu excepto interesse lucri cessantis non deberi, neque peti posse.

Et nihilominus communis sententia retinenda est, que probatur apertissime ex d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. ubi no-

minatim Ulpianus ait, etiam lucri cessantis rationem habendam esse. Secundo id palam est ex d. l. si commissus, ff. rem rat. hab. illis verbis quatenusque lucrari potuit. Tertio id ostendit l. 79. de reg. iur. que ait in estimatione eius, quod interest ob alterius fraudem, inspicendum esse, non quid actor habeat, sed quid per adversarium habere non potuit. Quarto probatur hæc sententia ex d. l. si mulier, 21. ff. de act. rer. amos. ubi Paulus ait, commodi quoque, si quot amotis rebus amiserit vir, rationem habendam esse. Quinto ex d. l. si vero, §. si mihi, ff. mand. & d. l. atqui natura de neg. gest. que licet sint de usuris, multo magis locum habent in eo, quod interest. Sexto ex l. factum 60. ff. pro soc. Denique ne cui in mentem veniret contraria opinio, id clarè sensit Iustinian. in dict. l. un. in qua postquam constituit omnibus casibus, qui certam habent quantitatem, & in his, qui incerti esse videntur, qua ratione iudices taxare debeant, id quod interest, subiicit hanc clausulam, & hoc non solum in dampno, sed etiam in lucro nostra ampicitur constitutio, quia ex eo veteres, id quod interest, statuerunt. Constat igitur etiam lucri cessantis rationem habendam esse. Nec obstat, quod Cuiac. & Fachin. aiunt d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. loqui de pecunia traiectionis, cuius periculum pertinet ad creditorem, quia simpliciter loquitur de pecunia traiectionis, que etiam sine periculo creditoris accipi potest, ut in l. 4. de nau. fact. atque etiam, quia eodem loco Ulpianus generaliter definit in actionem arbitrariam, cum scilicet petitur id, quod certis loco solvi debuit, venire utilitatem actoris, & rei: unde licet exemplo eius utatur, qui traiectionem pecuniam dederat Ephesi recepturus, ut innuunt verba illa, quid enim si traiectionem pecuniam dederat, &c. non ideo minus definitio generalis centeri debet, quia exempla regulam restringere non solent l. 9. in fin. ff. de iur. & fact. 120. l. 30. §. ult. ff. de damn. infect. proinde idem observandum est in pecunia, que non est traiectionis, dummodo certo loco dari debeat, ut definit Vlp. in d. l. 2. in princ. & l. centum Capua end. tit. & aliis locis Duaren. ad b. tit. cap. 2. vers. Queritur ergo.

Neque obstat l. ult. ff. de per. & comm. rei vend. que venditori post moram usuras pretij tantum concedit, non autem, id quod lucrari potuit, veluti si negotiator fuit. Etenim iure illo licuit venditori post moram sibi in solutione pretij factam certam usuratum quantitatem exigere, tamen res pauciores fructus referret. Unde cum omnis usurarum modus nunc sublatus sit, & omnino vetita usura, hoc ius hodie obtinere non potest, habendaque erit ratio lucri cessantis etiam favore venditoris, ut dampnum, quod ex mora patitur, illi aliqua ratione refarciatur. Et hac facili via post Ioan. de Cast. quem refert, se hac difficili objectione explicat Merend. l. 6. cap. 27. num. 12. Sed quia hæc responsio ad res, que fructus ferunt, restringere videtur Hermogeniani responsum in d. l. ult. qui tamen generaliter loquitur, congruentius iuri civili, ut mihi videtur, responderi potest in specie d. l. ult. non esse locum interesse lucri cessantis, quia neque dies, neque locus additus fuit, quo emptor pretium solvere debuit: sed re ipsa, vel ex interpellatione in mora fuerat constitutus, quo casu in contractibus bonæ fidei, cuiusmodi est emptio, ex iure civili post moram veniebant usuræ officio iudicis, ut multis locis dictum est ex l. mora 32. §. in bona fidei, ff. de usur. Aliud verò est, cum pecunia certo loco, vel tempore solvi debet. Hoc enim casu venire id, quod interest rationis lucri, vel damni, quamvis contractus sit bonæ fidei, certissimum est ex d. l. 3. ff. de in lit. iur. & l. 7. ff. de eo, quod cert. loc. & docet Anton. Fumzus l. de eo, quod inter. cap. 3. num. 36. & ipse Cuiac. ad Alric. tr. 3. col. 3. subijciens adiectionem loci, vel temporis injicere iudici arbitrium æstimandæ utilitatis loci, vel temporis statui, nec observari, & ita comperi docere Iacob. Renal. in d. l. un. C. de sent. que pro eo cap. 6. vers. & quod quanto agitator. sub. 136. quem auctorem habet ex bibliotheca Exc. D. Præsidis Caslestarum hoc an. 1646. & ita conciliari possunt. d. l. ult. de peric. & comm. rei vend. cum d. l. 2. in fin. de eo, quod cert. loc. que maxime pugnare videntur.

Neque movere debet d. l. sterilis §. cum per venditorem, ff. de act. emp. quia ibi de mora facta per venditorem in traditione vini, quod vendiderat, & definitum est utilitatem venire, que modo circa rem ipsam consistit, ut si pretium eius auctum est post moram creditoris, non venire interesse, quod est extra rem, ut est compendium negotiationis, vel dampnum, quod emptor in rebus suis pat-

fas est, ut si eius mancipia, vel oves fame perierint, quia quoties locus est interesse circa ipsam rem, cessat interesse, quod est extra rem, ut hic definitum est, & notat Berenz. Zaf. & alij apud Trentacinq. var. resol. l. ltit. de inter n. 20 & Castr. in d. l. nummis n. 6. & 7. ff. de in lit. iuran. ne res longius protrahatur contra d. l. 1. c. de sent. que pro eo Nos verò quærimus de mora facta per debitorem in solvenda pecunia, in qua cum non sit locus interesse circa rem, quia pecuniaz certâ estimatio est, d. l. 3. de in lit. iur. & l. 42 ff. de fideiuss. merito placuit habendam esse rationem eius, quod interest, ratione lucri vel damni, ut tradit. Plaut. in d. l. un. vers. etiam ex lucro n. 45. & idem auctores docent, & Vgolin. de usur. n. 8. § 5. in fin. & Cyriac. contrav. 165. n. 25.

Denique nihil obstat, quod Fachinuz ait, nullo iure caveri interesse extra rem peti posse, quia refellitur manifestè ex d. l. 3. ff. de in lit. iuran. & d. l. 2. §. ult. de es, quod cert. loc. & l. 13. ff. rem rat. hab. & aliis. Non putogitur à communi sententia recedendum esse, quam sequi videtur idem Cujac. in dict. l. un. c. de sent. qua pro es, quod inter, & d. tracl. 3. ad African. ubi postquam docuit actionibus bonz fidei inesse arbitriarías ex l. 7. de es, quod cert. loc. ait in eis non tantum loci, sed etiam temporis rationem habendam esse, & iudicem estimare debere utilitatem actoris, si forè ob non solutam sua die pecuniam maximè trajetibus in penam inciderit, vel amiserit lucrum. Dictio enim maxime, qua hoc locoutitur, ostendit illum idem sentire in pecunia, quæ non est trajetibus, dummodo certo loco, vel die solvenda.

Ex quibus etiam non placet, quod ex d. l. ult. de peris. & comm. rei vend. respondit Sylvan. conf. 10. venditori, cui mora sit in solvendo pretio, usuras pretij solum deberi pro modo, & ratione fructuum rei vendita, non autem id, quod interest, ratione lucri, quod mora non facta consecutus fuisset, tamen si Sylvan. sequantur Molin. in disp. 368. n. 9. & 21. Franc. de Cald. lib. de emp. & vend. c. 23. n. 28. & c. 29. n. 48. & Alphon. Narbon. ad li. Hispan. sit de camb. & emp. l. 15. §. ult. n. 31. ubi ait hoc esse notatu dignissimum. Quibus accedere videtur Trentacinq. loc. cit. n. 35 ubi generaliter constituit, quod aut ratione moræ potest creditor petere usuras, ut est in l. curabit. c. de act. emp. & l. Julianus, §. ex vendito, ff. eod. & tunc interesse venit ratione fructuum, quia non est æquum, ut emptor fruatur re emptâ, & pretium rei retineat: ideoque cum possit venditor agere ad unum interesse legibus introductum, videlicet ad usuras pretij, non posse agere ad aliud interesse extra rem, quale est interesse lucri cessantis, quamvis esset solitus mercari. Aut non venit illud interesse usurarium, veluti cum quis creditor est ex mutuo, vel alio contractu stricti iuris, & hoc casu post moram venire interesse extrinsecum, & lucrum cessans, & ita sentire Bart. multis locis, & Sylvanum, in d. conf. 10. n. 24.

Hæc tamen mihi non placent, ut dixi. Nam post veram, & regularem moram in pretio solvendo factam contra emptorem venire id, quod venditoris interest ratione lucri cessantis, vel damni scribit Cagnol. in d. leg. curabit, num. 30. Covar. var. lib. 3. c. 4. num. 1. & 5. Plot. de in lit. iuran. §. 11. nu. 21. & alijs auctoribus citatis Barbol. in leg. 5. n. 25. & 28. ff. sol. matrim. Fernand. Valq. d. c. 60. n. 22. Roder. in dict. 9. n. 94. & n. 100. Rot. Genuens. in decis. 194 in fin. Franc. Bursat. adversus Sylvanum in conf. 68. num. 5. & 6. & ipse Trentacinq. loc. cit. n. 20. ubi refert hanc esse communem sententiam, quam Theologi etiam sequuntur, ut constat ex Lessio de iustit. & iur. lib. 2. c. 21. nu. 110. Salon. de iust. & iur. quali. 73. art. 2. contr. 9. nu. 9. & Vgolin. de usur. c. 39. §. 1. n. 4. ubi ait hoc dubitationem non habere. Et probatur aperitissime ex d. l. 1. c. de sens. quæ proer. quid inter. quæ in actione venditi locum habet, ut constat illis verbis, veluti in venditionibus, & procedit tam in lucro, quam in damno.

Et tanè hæc sententia omnino retinenda est, si emptor ad diem pretium solvere promittat sub relectioe omnium damnorum, & interesse, ut est usitatum, quia hoc casu quicquid tenet Sylvan. loc. cit. nu. 44. & 45. verissimum est emptorem teneri ad id, quod interest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quod venditor ob illius moram vere patitur, quia cum hæc conventio nihil illicitum contineat, & nulla lege prohibeatur, consequens est servandam esse, l. 1. §. de pact. l. 3. ff. de consis. pecun. l. 24. de reg. iur. Rebuff. in d. l. un. in verbis dupli. num. 72. & in specie Francisc. de Cald. loco citas. num. 28. & Bursat. d. conf. 68. nu. 5.

Praeterea inter omnes constat ratione damni emergentis, aut lucri cessantis licitum esse merces carius vendere ob dilatam solutionem pretij, modo admonetur emptor ex hac causa pretium augeri. Ita enim Theologi docent Conrad. Hadrian. Gaucan. Modic. Navar. Leil. & alij apud

Salas lib. de emp. dub. 30. n. 1. & 3. inter quos ipse Molin. in disp. 355 n. 4. Binsfeld. in c. in civitate, q. 3. in fin. de usur. Malder. d. tracl. 5. cap. 2. dub. 11. vers. dico secundo Roderic. in d. q. 7. num. 39. & Vgolin. d. lib. de usur. cap. 39. §. 1. num. 4. cum ergo liceat ratione lucri cessantis, vel damni emergentis ab initio augere pretia rerum, quæ venduntur habita fide de pretio, nihil vetat venditorem stipulari interesse lucri, vel damni, si forte emptor ad diem pretium non solverit, ut fieri solet.

Neque movet, quod Sylvanus ait promissionem hanc accipiendam esse de damnis, & interesse, ad quæ emptor tenebatur ex natura contractus, & proinde ad usuras tantum pro modo, & ratione fructuum iuxta l. curabit. c. de act. emp. quia quaestio esset voluntatis, non iuris, & ideo quando expressum est nominatim, ut post moram teneatur ad id, quod interest, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, certum est, huiusmodi interesse deberi: nihil enim vetat à natura contractus ex pacto, & conventionem recedere, dict. l. 1. §. sape evenit, ff. de pof. & d. l. 24. & l. semper 36. de reg. iur. Cardinal. Mantie. de sac. & amb. lib. 1. tit. 13. n. 10. & in specie Francisc. de Cald. loc. cit. n. 28. & admittit ipse Sylvan. in d. conf. 10. nu. 45. † Sed in contractibus, in quibus contrahentes conveniunt promissa servare sub relectioe damnorum, & interesse, ut in specie Sylvani potius intelligitur mens contrahentium fuisse, ut emptor post moram teneatur ad id omne, quod venditoris interest, si ve in lucro, si ve in damno, iuxta l. un. c. de sens. qua proer, tum quia vulgaris hæc clausula hoc sensu inter contrahentes accipitur, & in venditionibus rerum, quæ nullos fructus ferunt, & in alijs contractibus si idem verbis adhiberi solet, ut valde improbabile sit eos ad naturam contractus respexisse, de qua in histermis ne cogitare quidem mihi videntur. Et quicquid sit in specie Sylvani, certum est contrahentes sensisse de interesse lucri cessantis, & damni emergentis, quia, ut ipse in initio refert, inter emptorem, & venditorem convenerat ab initio de certa quantitate præstanda ad rationem lucri, quod venditor, qui merces comparare consueverat, facere potuisset, & excedebat rationem fructuum. Quamobrem puto Sylvanum maè respondisse, & in ea specie venditorem rectè agere ad interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, licet excedat rationem fructuum, dummodo verè eius interest, & illud probet legitimis modis, ut in terminis adversus Sylvanum respondit Bursat. in dict. conf. 68. quem etiam reprehendit Cynac. loco citato, quicquid sit, cum nihil conventum est de interesse post moram præstatio, in qua specie loquuntur Molin. in dict. disp. 368. nu. 21. & Francisc. de Cald. loc. cit. quod tetigi nu. 10. & alio loco tractandum est.

Ex his etiam non semper recipiendum est, quod resolvit Trentacinq. loc. cit. nimirum creditorem pretij, qui potest agere ad unum interesse legibus introductum, ut loquitur, veluti ad usuras pretij non soluti ex d. l. curabit. non posse agere ad interesse lucri cessantis, quia hoc primum admittendum non est, quando nominatim inter partes convenit, ut non soluto pretio emptor post moram præstet, & refundat quicquid venditoris interest secundum ea, quæ proximo dicta sunt n. 18. † Vel secundo cum pretium certodie, vel loco solvi debuit, neque solutum est. Hoc enim casu certissimum est etiam ex iure civili venire interesse extra rem, id est lucri cessantis, & damni emergentis, ut constat ex d. l. 3. de in lit. iuran. d. l. 2. §. ult. & leg. 7. ff. de es, quod cert. loc. Gerard. loc. cit. fol. 137. & 138. Anton. Fumæ, in d. c. 3. n. 36. Cujac. in d. tracl. 3. ad African. & Anton. Fabr. de error. pragm. dec. 91. c. 1. & con. et lib. 15. c. 3. † Denique non videtur recipiendum, si mora regularis contracta sit; hoc enim casu receptum est, & damni, & lucri cessantis rationem habendam esse, ut docere Bartolum, Laf. Rebuff. & alios communiter in dict. l. un. c. refert ipse Trentacinq. loc. cit. n. 20. vers. aut contrahitur, & n. 29. & alij docent, quos recensui n. 15. & Merend. in dict. cap. 27. n. 9. tamen si huic sententia valde obstat, d. l. ult. de peric. & comm. rei vend. nisi de ea mora id accipiamus, quæ contrahitur per lapsum diej, ut dictum est dixi q. 95. n. 37.

Denique si venditor non posset agere post moram ad interesse lucry, vel damni ex eo, quod ei per legeculuras capere licet, d. l. ult. & l. curabit, Cod. de act. emp. loqueretur maritum, qui sustinet onera matrimonij, non posse post moram agere ad id, quod interest ratione huius lucry, vel damni, quia dotis usuras petere potest ex cap. salubriter, de usur. & l. in insulam, §. usuras, ff. sol. matrim. & tamen recipi potest actionem ad id omne quod sua interest ratione lucry cessantis, vel damni, quod in rebus suis sustinet ob rationem

nam debitoris, licet excedat onera matrimonii, ut aliis creditoribus concessum est, dummodo verè illius interfit, Ita enim docent Plot. de in lit. in ran. §. 11. n. 21. Ioan. Bapt. Lup. comment. 4. num. 14. & alii, quos recentius qu. 28. in fin. inter quos Trentacinq. lib. 3. tit. de iur. dot. cap. 6. num. 1. vers. secunda est. Mart. Medic. d. dec. 14. num. 9. & 8. ubi refert hanc communem esse sententiam, neque difficultatem pati, ne scilicet maritus deteriorationis conditionis sit, quam ceteri creditores, quibus id concessum est concurrentibus, ut loquitur, debitis requisitis.

24 Præterea quod initio dixi interesse deberi, ex quacunque causa pecunia debeatur, temperandum esse videtur, cum quis ex sua liberalitate convenitur, ut notat Roderic. in d. qu. 7. num. 26. & indicat l. 22. de donat. in qua dicitur id summa aequitatis esse, l. 16. de usur. que ait, liberalitatis usurae non exiguntur, quod & in Basilicis scriptum est, l. 47. tit. 1. hac ratione addita, quia donatio non est ex bona fidei contractibus, que ratio licet in se vera sit, & relata in d. l. 22. ff. de donat. non satis congrua mihi esse videtur, sed hoc privilegium esse datum iis, qui ex liberalitate conveniuntur, cum quibus scilicet mitius agendum est, l. Divus Pius, de reg. iur. l. inter. 19. §. is quoque, ff. de re iudic. & l. si extraneus, 33. ff. de iur. dot. Indignum enim videtur præcipitare, & usuris opprimere eos, qui ex causa donationis conveniuntur. Nisi forte certo die, vel loco donans promittat tradere sub refectione damnorum, & interesse, ut promissionibus addi solet, & præsertim si iuramentum accesserit, ut etiam usitatum est. Tunc enim promissum præstare cogendus est, si commode potest.

25 Sanè hæredes donatoris, si moram fecerint in liberalitate defuncti præstanda, ad id, quod creditoris interest, conveniri posse certissimum puto ex l. 17. in fin. ff. de usur. & l. 9. de operib. publ. & arg. l. 1. & 4. ff. de usur. & fruct. legat. & l. 1. §. qui. 26. de leg. 3. que ait post moram in fideicommissi restitutione facta omne damnum fideicommissario præstandum esse; Neque enim hæredes ex propria liberalitate conveniuntur, sed defuncti, Instit. de leg. in princ. ¶ Vt etiam dicimus beneficium concessum iis, qui ex donatione conveniuntur, ut scilicet in id tantum condemnentur, quod facere possunt, ut constat ex d. l. 28. de reg. iur. & l. inter. 19. de re iudic. non transire in hæredes, quia personale est, & cum persona extinguitur, ut scripsit Dec. in d. l. 28. num. 6. Ioan. Bapt. Costa de remed. subsid. cap. 28. num. 8 & definitum est in l. 14. ff. solut. matr. & l. 25. ff. de re iudic. ubi id Duarenus notat excipiens filios mariti ex eodem matrimonio susceptos ex l. etiam 18. in princ. d. sic. solut. matr. quod etiam tradunt Anchar. in conf. 411. num. 1. Brun. in tract. cessio. honor. p. 4. qu. 26. n. 3. Surd. de alim. tit. 1. q. 78. n. 37. & Barbol. in leg. maritum, num. 79. eodem tit. ubi notat hoc privilegium filiis ex alia uxore susceptis non competere.

26 Ex quibus non placet, quod scripsit Afflict. in dec. 291. quod tamen placuit Peregrino in tract. de iur. fidei. libr. tit. 7. num. 33. & conf. 100. num. 34. lib. 1. nimirum hæredes mariti non teneri ad interesse lucri dotalis, quod ex consuetudine, vel pacto defertur uxori post mortem viri, & ad interesse donationis propter nuptias, quia verius est hæredes post moram rectè conveniri ad id, quod interest mulieris, vel viri non minus, quam ad interesse dotis, ut sentiunt Capie. decif. 65. in fin. Grammat. in decif. 105. n. 92. Pisaneil. & Vrsill. ad Afflict. in d. decif. 291. n. 4. ubi refertur sacrum Concilium contra Afflict. sententiam passim iudicare. His consentiant Thesaur. in decif. 45. num. 3. ubi refert se melius discussa contra priorem sententiam Senatuum iudicasse, ut usura etiam pro augmento dotis deberentur. Andr. Molfes. ad consuet. Neapolit. par. 7. quest. 12. num. 6. & 7. Roderic. in d. qu. 7. num. 54. & Fontan. de pact. nuptialib. claus. 7. glof. 3. par. 14. num. 16. & censuit Rota in quadam Romana fructuum coram Mellino inter collect. Farin. decif. 259. par. 1. Castill. dec. 61. num. 26. & alii sanè plurimi, quos refert Anton. de Amat. resol. 49. n. 99. & post omnes idem Fontan. in decif. 205. num. 18. ¶ Cuius rei ratio est, quia huiusmodi donatio non est mera, sed simplex donatio, sed potius videtur mulierem habere titulo oneroso, & veluti præmiun amissæ pudicitiz l. res uxoris, C. de donat. inter vir. & uxor. pec quam id notant Vrsill. & Roder. in iur. citatis, vel quod magis placet, quia non debetur ex liberalitate, sed propter dotem, & in præmiun dotis, denique ex contractu, cui iustè negotium aliquod l. ult. C. de donat. ante, vel propter nupt. & rectè explicat Cuiac. ad hunc tit. & proinde hæredes teneri ad id, quod mulieris interest, si in huiusmodi liberalitate, vel lucro præstando moram fecerint. Ex quibus etiam consequens est errare Peregrinum in d. conf. 100. num. 35. dum

ait huiusmodi lucrum accessionem esse, quia verius est illud ex contractu, & principaliter deberi, & proinde legitimas accessiones recipere, ut de lucro societatis definitum est in l. sociam. 60. ff. pro soc. & constat apertissime ex novell. de non elig. secun. nub. cap. 4. vers. si autem, ubi constitutum est, mulieri ex hac causa deberi usuras usque ad tertiam centesimam, quod argumentum est, accessionem non esse.

29 His consequenter dicendum est malè respondisse Corn. in consil. 240. lib. 3. nimirum maritus, qui sustinet onera matrimonij, usuras pro augmento dotis non deberi: verius enim est etiam pro augmento dotis admittendas esse, quia non minus oneribus matrimonij servare debet, & ita rectissime adversus Cornicum docet Surd. in d. qu. 42. nu. 76. Ita etiam adversus Cornicum Paris. in cons. 126. n. 18. & 19. cuius non meminit Surdus, & censuit Senatus apud Thesaur. in d. dec. 45. in fin.

30 Sanè cum dico hæredes teneri post moram ad id, quod interest pro lucro, & augmento dotis, vel donationis propter nuptias, non dico teneri ad usuras, cum nihil mulieris interest, ut minus notat Molfes. in d. qu. 12. n. 3. non enim probò consuetudines illas, que quid annum viduis decernunt, dum dos, vel lucrum dotis, vel donatio propter nuptias retinetur, cum verè nihil earum interest: & ita intelligo Grammat. Ursill. & Molfesum lococitato nisi enim verè interest ex facto, & mora hæredum, nihil ultra sortem capere licet, ut in reliquis causis, quicquid Thesaurus noster, & Scriptorum Neapolitani sentire videntur, nisi forte sine titulo alimentorum secundum ea, que diximus qu. 30. n. 41. & 48. ¶ Vel nisi lucrum illud, aut donatio res fructiferas contineret, ut ferè sunt prædia urbana, & rustica, quia hoc casu certum est hæredes post moram in huiusmodi rebus tradendis teneri ad id, quod viri, vel mulieris interest pro ratione fructuum, quos ex illis rebus percipere potuisset, ut indicat d. novell. de non elig. secun. nub. cit. e. 2. in princ. & ostendi potest ex l. cum fundus, 31. in princ. ff. si cert. pec. que ait, hoc casu minem causam restituendam esse, id est, id omne, quod habiturus esset actor, si mora ei facta non fuisset, idem constat ex l. si fundum 114. de verb. oblig. & ex l. 1. ff. de act. empti. & d. l. 26. de leg. 3. ubi Paulus ait, omne damnum præstandum esse: & quod dicitur in d. novell. 2. cap. 4. huiusmodi lucri obnoxialis, si in pecunia consistat, usuras usque ad tertiam centesimam mulieri præstandas esse, abrogatum est.

32 Denique quod dixi cum, qui ex donatione conveniuntur, non teneri ad id, quod interest, non puto in eo admittendam esse, qui ex liberalitate dotem mulieri constituit. Nam & is post moram in usuras dotis tenetur marito, quod sustinet onera matrimonij. Nam si agrum, vel domum interim pignori dedisset, non cogitur maritus imputare fructus in sortem casu subriter. de usur. quod in extraneo promissore dotis locum habet, ut adversus Fortunium docet Molina. disp. 321. num. 5. Alvar. Valasc. conf. 3. num. 2. Roder. d. quest. 7. num. 52. Gratian. discept. lib. 4. cap. 759. num. 19. & Fontan. de pact. nupt. claus. 5. glof. 8. p. 15. num. 16. & alii sanè plurimi Anton. de Amat. resol. 43. in princ. & nos diximus qu. 28. num. 45. ¶ Atque etiam quia licet respectu mulieris, cui dos acquiritur, hæc sit donatio, l. si extraneus, ff. de iur. dot. l. ult. §. 1. ff. qua. in fraud. credit. non est tamen donatio respectu viri, qui propter dotem onera matrimonij sustinere cogitur, l. pro onerib. C. cod. tit. & l. Nesennius, 41. ff. de re iudic. l. 8. §. 3. ff. quib. mod. pign. Cytac. contr. 456 nu. 16. ¶ Et proinde quod attinet ad maritum, causa dotis onerosa intelligitur non lucaativa, l. ex promissione 19. ff. de oblig. & act. ubi maritus dicitur quasi emptor, aut creditor, & l. ult. §. 1. ff. qua. in fraud. cred. & notant Duaren. in d. l. Nesennius. Peregr. in dec. 93. num. 2. Anton. Fab. C. de usur. desin. 8. in alleg. n. 7. & alij plurimi apud eundem Antonium. loc. cit. nu. 2. & Cuiac. in d. l. ex promissione, ubi notat ex Plauto in magnis dotibus multas esse incommoditates, sumptuosque intolerabiles. ¶ Quamobrem licet is, qui dotem ex donatione promissit, in id tantum, quod facere potest, condemnandus sit ex d. l. Divus Pius 28. de reg. iur. & d. l. si extraneus, id tamen accipiendum est, si conveniatur à muliere. Nam maritus agere potest in solidum, cum dotem sibi promissam petat ex contractu oneroso nõ lucrativo, ut constat ex d. l. Nesennius, de re iudic. ubi id Duaren. & Cuiacius notant, & rursus in d. l. 19. ff. de oblig. ad. Molin. disp. 425. n. 10. & aliis relatis Marius Iurb. ad consuet. Messan. cap. 3. glof. 7. part. 1. num. 97. ¶ Quod etiam ex eo patet, quia si quis promittat marito ex causa dotis quantumcunque aliquam, quam putabat se debere sponsæ, secuto matrimonio non potest se exceptione tueri adve-

fos maritum, quod scilicet indebitum promiserit. l. 9 in fin ff. de condit. caus. dat. Bart. in l. ult. §. si a socio, ff. que in fraud. credit. que ait maritum decipiendum non esse, & Peteg. in d. dec. 93. num. 1. Quod etiam tradit Bald. in d. l. 9. num. 3. ff. de condit. caus. dat. ubi tradit id etiam verum esse in lucro dotis, cuius causa, inquit, merè lucrativa non est, cum sit annexum oneribus matrimonij, hinc etiam subiiciens maritum, cui dos promissa non solvitur, posse uxorem ad suos remittere, quod tamen, inquit, rari, & non nisi miseri faciunt; & in mea sententia marito non licet. Nam quicquid alij sentiant, honestius, & nostre fidei congruentius est coherere uxori suæ, eamque in obsequio domi retinere, & adversus promissorem dotis in iudicio experiri.

37. Sanè illud certum est interesse in casibus, in quibus deberur, quancumque illud sit, licet peti, & exigi posse, ut constat ex d. l. un. C. de sent. qua. pro eo, & l. 13. ff. rem rar. habet. illis verbis quantum mihi abest, quantumque lucrari potuit, & l. 3. de in lit. iur. Neque eam modus, qui datus est usuris in l. ex. C. hoc tit. pertinet ad id, quod interest, quia cum quatenus cuiusque interest in facto consistat, quatenus, de reg. iur. nulla lege poterit commodè definiti, quid & quantum cuiusque interest, ideoque cum naturali quadam ratione æquum videatur, ut is, qui causam damni dat, vel amissionis lucri, illud refundat, nullis legibus, vel timibus constringi potuit, vel debeat. Quod tamen in usuris facile fieri potuit, cum nullo iure deberentur, sed ex conventionione, vel mora. Et proinde interesse in actionibus in quibus deberur, venire ultra legitimum modum usurarum certissimum, est tum ex dictis iuribus, tum ex d. l. 2. §. ult. ff. de eo, quod certi. de. ubi Iuriconsultus ait. In hanc arbitrariam venies, quod intersuis, & quidem ultra legitimum modum usurarum, & observa, quod ait, & quidem, quasi dicat nullam huius rei dubitationem esse, nempe id, quod interest usurarum modum non servari. Quod comperi docuisse Bologn. in d. l. un. num. 25. Plaut. in princ. d. l. num. 40. Roder. de ann. reddit. lib. 3. quest. 4. num. 84. Iacob. de Grass. lib. 2. cap. 105. num. 24. & 25. Card. Iulc. lit. l. concl. 309. num. 4. & Mart. Medic. in d. decis. 14. num. 33. Quod tamen accipiendum est cum moderamine d. l. un. ut scilicet in casibus certis id, quod interest, duplum excedere non possit, ut notant Plaut. & Medic. loc. cit. & omnis alijs Scraph. in decis. 186. in fin. & tractatum est infr. quest. 91. tametsi Theologi in interno foro aliud sentiant, ut diximus d. quest. 91. in fin. Nobis sanè mansatum est secundum leges iudicare.

7. Creditor ex officio suo damnum pati non debet.
8. Pactum de certo lucro verisimili sustinetur, dummodo postea probetur.
9. Assertio interesse certi ab initio cur prohibita.
10. Assertionibus partium etiam iuramento interveniente in materia suspecta non statur.
11. Interesse vere probato cessat omnis fraudis suspicio.
12. Conventio de certo interesse utilis debitori.
13. Lucrum cessans incertum est, & multis modis impediri potest.
14. Lucrum cessans interdum certum est.
15. Incerta estimari possunt arbitrio boni viri.
16. Fructus licet incerti, certo pretio vendi possunt. Susceptio periculi estimari potest.
17. Lucrum incertum societatis vendi potest certo pretio.
18. Eventus dubius estimari potest.
19. Spes quasi alea vendi, & emi potest.
20. Litis eventus dubius.
21. Qui litigant experiuntur iurgandi fortunam.
22. Homini vita incerta. Homini vita alea ludus.
23. Pij V. constitutio, qua vetat in cambiis de certo lucri quantitate pacisci, ad mutui dationes non pertinet.
24. Conventio de interesse prestando, dum differatur solutio, non est illicita. Creditor non minus anse moram, quam post moram sua indemnitati consulere potest.
25. Gasparis Roderici ratio quadam reicitur.
26. Stipulatio eius, quod interest, non repugnat natura mutui.
27. Lucrum cessans ab initio exigi non potest, & si quid exigatur, minuit sortem.
28. Argumentum ab usuris ad id, quod interest recipitur, & numer. 30.
29. Creditor si minus probet, quam convenit, an nihil minus consequi possit pro eo, quod interest. Ludovici Peguera hac de re sententia in doc. 33.
30. Conventio de certo interesse sustinetur usque ad eam quantitatem, qua vere interest. Vjura etiam in nummo uno prohibita.
31. Lege sinebre quatenus hodie retineri possint.
32. Taxatio certi interesse non voidat contractum licitum, si es creditor molis uti.
33. Conventio de certo verisimili interesse valet, etiam si nullum lucrum, vel damnum inde sequatur.
34. Alea venditio valet, licet nihil incidat.
35. Quantitas natura sua recipit divisionem.
36. Visile per inutile non vitiat.
37. Taxatio maioris quantitatis pro eo, quod interest, non est contra mutui substantiam.
38. Conventio de certo interesse sustinetur, quatenus postea, vere probetur.
39. Ludovici Peguer. sententia in stipulationibus usurarum, recipi potest.
40. Nisi subiecta materia aliud suadeat.
41. Interesse non nisi ex mora, vel conventionione peti potest.
42. Vjura, & id, quod interest, longe differunt.
43. Edictum Serenissimi Ducis Sabaudia declaratur.
44. Praescriptio dispositionem declarat, & restringit.
45. Id, quod interest, tam ad damnum, quam ad lucrum, pertinet.
46. Lucri amissio damnum est.
47. Poena stipulatio in casum mora reducit ad id, quod interest.
48. In estimando eo, quod interest, res ad mediocrem summam deduci debet.

QVÆSTIO LXXII.

An liceat de certa quantitate ab initio pacisci pro eo, quod interest.

S V M M A R I V M.

1. Qua in facto consistunt, non possunt certa lege definiri.
2. Interesse in facto consistit. Et pro varietate factorum, estimandum est arbitrio iudicis.
3. Taxatio certa quantitate interesse ab initio est illicita.
4. Pactum de successivo interesse prestando nihil differt ab stipulatione usurarum.
5. Creditor potest ab initio pacisci de certo interesse damni emergentis, quod vere patitur.
6. Censum non redimens, ut amissa opore praestes, potest damnum emergens stipulari. Dami Tenantijs sententia.

Cum regula iuris sit, ea, quæ in facto consistunt, & quæ magis facti sunt, quam iuris, nulla certa lege, aut constitutione comprehendendi, aut definiti posse, quæ deducitur ex l. Nefennina, 34. de neg. gest. l. Lucius, ff. mand. l. Maria, §. pen. ff. de ann. leg. mora, 32. in princ. ff. de usur. l. 3. §. 1. ff. de testib. aliisque plurimis. Et certum sit id, quod interest, in facto, non in iure consistere ex vniuersissima leg. quatenus, de reg. iur. & pendere ex circumstantiis rerum, & personarum, quæ variaz, & incertæ sunt, ita ut modò plus, modò minus interest. Et interdum etiam nihil, ut dixi sepius, ex l. 13. ff. de re iudic. & l. 112. §. ult. de verb. obligat. non videretur id, quod inter-

rest certis finibus concludi, & definiri commodè posse, sed pro varietate rerum, & factorum, & ex eventu negotiorum variè æstimandum esse, ut indicat *l. i. Cod. de sent. qua pro eo, quod inter arbitrio scilicet iudicis* l. 1. §. *in hoc interdicto, ff. quod vi aut clam.* & Cuiacius docet in *d. l. i. Cod. de sentent. qua pro eo, numer. 30.* Menoch. de arbitr. cas. 119. numer. 10. & cas. 120 nu. 2. & Roder. de ann. reddit. lib. 2. qu. 3. num. 87.

His consequenter non immeritò receptum esse videtur taxationem certæ quantitatis pro eo, quod interest, ab initio præsertim in mutui datione illicitam esse. Ita enim Innocent. in *cap. naviganti, de usur.* quem ceteri fere sequuntur, ut Dec. in *conf. 111. num. 5.* Ambros. de Vign. in *cap. salubriter, de usur.* num. 10. Natt. in *conf. 417. num. 1.* Purpur. in *l. rogasti, §. si tibi, nu. 39.* & multis sequentibus, Sylvan. in *conf. 10. num. 1.* & alij apud Cæsar. de Grats. in *decis. 1. num. 2. de usur.* quia in huiusmodi taxatione certa, & uniformi videtur haberi respectus ad quantitatem debitam, non autem ad interesse, quod varium, & incertum esse solet *l. ii. de re iudic. d. l. 112. §. ult. ff. de verb. oblig.* Cuiac. ad *l. un. C. de sent. qua pro eo.* † & pactio de successivo interesse pro ratione sortis, & pecunie creditæ præstando nihil differt ab aperta stipulatione usurarum, & proinde contractus illicitus est, & usurarius secundum Roman. in *conf. 250. num. 8.* Natta in *conf. 417. num. 3.* Cæsar. de Grats. in *d. decis. 1. num. 2. tit. de usur.* Peguer. in *decis. 33. num. 6. & 7.* Riminald. jun. in *conf. 218. numer. 92.* Bimius in *conf. 137. Peregrin. conf. 85. numer. 10. & 14. lib. 3. Mascard. de probat. concl. 934. n. 25. & 26.* & Rota apud Farin. in *dec. 325. num. 1. part. 2.* denique Mart. *vol. 165. num. 1. & 3.* quod videtur receptum esse, ut obviam eatur fraudibus, cum facilitate possit mercator, aut alius quilibet fingere se iturum ad nundinas ocreis & calcaribus sumptis, & jam instructo equo ad iter faciendum, & hoc prætextu aliquid ultra sortem stipulari, ut expendunt Dec. Cagnol. & alij quidam apud Rot. inter coll. Farin. *decis. 372. num. 4. coram R. D. Vbaldo. part. 3.* & præsertim Grat. in *conf. 49. num. 10. lib. 2.* † Et nihilominus ab initio licitum esse, puta pacisci de certo interesse damni emergentis, quod verè creditor ob mutuum passurus est, ita enim adversus Innocent. & Sotum disertissime tradit Navarr. in *comment. de usur. numer. 43. & 52.* & post Caiet. & alios plurimos Vgol. *de usur. cap. 8. §. 3. num. 3.* Gail. *lib. 2. observ. 5. num. 16.* Binsteld. in *cap. conquestus, quasi. 1. in fin. de usur. Gratian. discept. forens. cap. 387. num. 2. & 3.* & novissime Cyriac. *contrrov. 526. num. 7. & 24.* & alijs Theologis citatis Salas in *tract. de usur. dub. 18. num. 2.* & secundum hanc sententiam, me patrocinante Delegati judicaverunt pro D. Ioan. Francisco Villario ad relationem Illustris. D. Ioannis de Russia Senatoris optimi, & integerrimi; & Serenissimus Dux noster respondit Nicensibus; ut post pauca dicam. † Vnde si quis pecunias habeat paratas ad redimendum censum, nec redimit, vel ad solvendum debitum usurarium, neque solvit, ut amico indigenti, & roganti opem ferat, licet pacisci potest, ut debitor tantundem sibi refundat, donec sortem restituat, ut docent Didac. Covarr. *variar. lib. 3. num. 7. c. 4. num. 5.* Dec. in *d. conf. 111. num. 9. & 14.* Craver. in *conf. 189. num. 7.* Honded. in *conf. 41. n. 38. lib. 2.* Peregrin. in *d. conf. 85. num. 23.* Francisc. Garzias de *contract. cap. 11. num. 5.* Gaspar. Anton. Theaur. *quasi. 17. num. 2. lib. 3.* Vgol. *loc. cit.* Cyriac. *contrrov. 368. num. 16. & 17. & in d. contrrov. 526. nu. 25. & 26.* & ita tractatum, & decitum in sacro Auditorio Rotæ Roman. Coram D. Damasceno, ut constat ex *decis. 185. num. 1. & 6. inter recentiss. part. 1.* Neque enim hic usura esse potest, quia creditor nullum lucrum ex mutuo consequitur, sed potius periculo se exponit pecunie creditæ amittendæ, & interim solvendi usuras suo creditori, vel redditus ob perfidiam, & egestatem debitorum. Namque eò res redit, ut nihil accommodatius sit ad amicitias istas vulgares dissolvendas, quam si alicui pecuniam credas; & verè nunc hî sunt mores, ut verum sit, quod Davus ille Terentianus ait, *si quis quid reddat, magna habenda est gratia.* † Et ut terentius non est creditor, si plus exigat, vel stipuletur, quam dederit, & patitur, ita iniquum est illum ex suo officio damnatum pati, *l. 20. ff. mand. leg. 7. ff. quemad. testam. aper. l. 63. §. quod vero, ff. de iur. quæ elegantur* ait, *multo æquius esse nemini officium suum damnosum esse; &*

proinde nihil ei obijci potest, si rebus suis consulens paciscatur sibi damnum refundi, quod ex mutui dationis officio subire cogitur.

Præterea æstimatio certæ quantitatis verisimilis, & proportionata ad honestum lucrum etiam in mutui dationibus licita est, & sustinetur, dummodo creditor postea prober tantum sua interesse ex iustis, & legitimis causis Bald. *ind. leg. rogasti, §. si cert. per. & Purpur. ibid. num. 39.* Alex. in *conf. 200. n. 2. lib. 6.* Alciat. in *conf. 8. in fin. lib. 1.* & alijs auctoribus citatis Mascard. *loc. cit. num. 30.* & censuit Rota, *die 6. Junij 1611.* inter quosdam Genueuses in *decis. 331. num. 15. par. 3. inter collect. Farin. & rursus inter eosdem in decis. 372. num. 8. & 9.* Idem sensu Navarr. in *conf. 6. tit. de usur.* Binsteld. in *d. cap. conquestus q. 2. concl. 1.* Ioan. Gutier. de *juram. confirm. par. 1. c. 2. nu. 5. vers. imo & a princip.* Iacob. Cancer. *variar. resolut. lib. 3. cap. 7. num. 73.* Grimaud. de *usur. & contract. pignorat. lib. 1. cap. 8. num. 3. & 4.* & Gratian. *d. cap. 387. num. 4. & 5.* qui respondit in *calu. decis. 331.* & refert hanc esse magis communem opinionem, idemque sensu Cyriac. *loc. citat. n. 14. & 34.* ubi ait hodie opinionem Hostiensis contra Innocentium esse receptissimam. Quibus omnibus accedit Alphons. Narbon. vir doctus, qui tamen his scriptis ad manus meas pervenit, ad leges Hispan. *lib. 5. tit. de camb. & camp. scrib. leg. 15. §. 4. num. 16.* ubi ait hanc taxationem ex vi generalis consuetudinis apud omnes fere approbatam licite fieri posse: † Et ratio huius rei est, quia æstimatio certæ quantitatis pro eo, quod interest, videtur ab initio esse prohibita timore fraudis, nimirum ne honestum momentum interesse prætextu sit rei nequaquam honestæ, scilicet usurarum. Vnde hæc taxatio prohibita est, quatenus ex ea partes vellent probare id, quod interest, quia in hac re suspecta est omnis confessio, nec in foro statuitur huiusmodi assertionibus partium, ut post Bald. *loc. citat.* scribit Cagnol. in *leg. curabit, num. 53. Cod. de act. emptor.* Natt. in *conf. 490. num. 7.* Crav. in *conf. 175. num. 2.* Bim. *d. conf. 147. n. 9. & 10.* Rodericus, de *ann. reddit. lib. 3. quæst. 5. num. 40. & quæst. 8. num. 12.* Coler. de *process. execut. par. 1. cap. 10. num. 112.* Mart. *d. vol. 16. num. 12.* & respondit inter eosdem Farinac. Martius *conf. 15. num. 24.* † Etiam si assertioni iuramentum accesserit Roman. in *conf. 320. num. 11.* Tiraquell. *lib. de retract. convent. ad fin. num. 152.* Purpurat. in *d. §. si tibi, numer. 40.* & alij congesti per Roderic. *eadem quasi. 5. num. 40.* & Mascardus *d. conclus. 934. num. 28.* Rota in *d. decis. 372. numer. 8.* coram D. Vbaldo. Debitor enim, qui pecunia indiget, & necessitate strangulatur, facile contetur, quicquid creditor voluerit. † Sed cum interesse aliunde probatur veris, & legitimis modis, cessat omnis suspicio fraudis, & locus est interesse verè probato etiam taxato ab initio ex Baldo, Alexadr. Purpurat. & alijs adductis in *d. decis. 331. num. 3.* Gratian. in *d. cap. 387. num. 10. & 11.* Landerech. in *conf. 70. nu. 6.* Surd. in *conf. 377. num. 55.* & Rebuff. in *repet. d. l. un. §. ult. num. 45. Cod. de sentent. qua pro eo, quia, inquit, hoc casu præsumptio cedit veritati, l. divus, ff. de in integ. restit. l. 1. 27. ff. de probat. nec per hoc detegitur cupiditas illicitè lucrandi. Quamobrem cum id totum ex probationibus pendeat, hæc taxatio non tam illicita videtur, quam inutilis, & superflua, idemque neque contractum illicitum reddere. *J. testamentum Cod. de testam. l. non solum, ff. de reg. iur. leg. si servus, ff. de admin. leg. Cuiacius ad titul. Cod. de fals. caus. a tract. l. Gail. d. observ. 5. n. 7. & 14. & Rot. in d. decis. 372. num. 9.* † Sanè licet inutilis sit hæc taxatio creditori, quia quoad ipsum habet implicitam conditionem, si probetur, favore tamen debitoris superflua dici non potest, cum operetur, ut si fortè id, quod interest, transcendat summam taxatam, non tamen debitor teneatur ultra quam conventum est, ut docet Plautius, in *d. l. un. Cod. de sentent. qua pro eo, vers. dupli. quantitate, num. 36.* & Bertaz. *conf. 527. num. 12. lib. 2. resp. crimin.* ex quo multo magis sustineri potest contractus, in quo certa quantitas ejus, quod interest, in pactum deducitur, siquidem hæc æstimatio potius favorem debitoris, quam creditoris contineat, ut eleganter differit Rota, in *dict. decis. 331. nu. 4. & decis. 372. num. 9.* & rursus apud eundem Farinacium, *part. 1. decis. 892. num. 3.* quas refert, & probat Sigiliumund. Scacc. de *comm. §. 1. qu. 7. ampl. 8. num. 4. & 24.* & sentiunt Plaut. & Bertazzol. *loc. cit.**

Sed contra hanc sententiam validè obijciunt interesse lucri celsantis incertum esse, & multis modis impediri: imò interdum negotiationes in damno esse: pro eo autem, quod incertum est, certum aliquid pacisci, & exigere injustum est, & ideo licet certi juris sit sub incerta quantitate lucrum celsantis in pactum posse deducit etiam ab initio, & pendente dilacione ad solvendum, ut ait Covarr. *in d. cap. 4. n. 5. in fin. Honded.*

Honded. in cons. 41. nu. 37. lib. 2. & alii apud Cyriae. in d. con-
trav. 526. num. 13. tamen certam annuam successivam quan-
titate pro eo, quod interest, stipulari illicitum esse videtur,
nec differre ab illicita usurarum stipulatione. † Sed respon-
deo primò lucrum interdum certum esse, ut cum quis para-
tam habet pecuniam ad emendos redditus annuos, qui ve-
nales sunt, nec emitt, ut amico indigenti, & mutuum ro-
ganti morem gerat. Hoc enim casu creditor licitè pacifici
potest, ut munitarius ultra sortem totum illud refun-
dat, quod ex censibus percepisset, ut rectè tradunt Al-
phonsi. Villag. in lib. de usur. quest. 18. num. 29. & 30. Molin.
in dispus. 315. numer. 11. Reginald. de ration. judic. lib. 23.
cap. 8. num. 88. Vgolinus, de usur. cap. 8. §. 7. vers. concluso
igitur Canisus eodem lib. capit. 1. numer. 8. Surdus, in decis.
259. num. 16. & Sigismund. in dict. ampl. 8. num. 4. ubi ait
hanc communem esse sententiam, hic enim manifestè ap-
paret mutuum affectu amico fieri, non animo lucrandi, aut
prædandi. Et proinde in his, & similibus casibus, in quibus
utilitas, quæ nobis auferitur, certa est, & certam quanti-
tatem continet, evidens est, objectionem nullam vim
obtinere.

Secundò respondeo etiam in casibus incertis incertitudi-
nem æstimari posse, & ad summam certam reduci arbitrio
boni viri, ut constat ex l. ult. ff. de prat. stipul. & ex his quæ
tradit Ludov. Lopez, de contract. lib. 1. capit. 26. vers. locum
dò dicimus. Iodoc. Damhouder. in lib. de interest. pupill. num.
25. Vgolinus, in dict. capit. 8. §. 8. num. 1. Honded. in d. cons.
41. num. 41. lib. 1. & Barbos. in l. §. num. 72. ff. solus. matrimon.
† Vt enim licitè agri, & vineæ licitè incerti sint, l. 17. C.
de usur. ibi, propter incertum fructuum eventum æstimari
possunt, & vendi certo pretio, leg. fistulas, §. frumenta, ff.
de contrab. empt. ut in affercationibus mercatorum pretium
periculi, quod incertissimum est, æstimari potest, l. §. ff. de nau-
fac. quæ ait periculi pretium esse, & tradit Benven. Stracc.
de sponsio. mercat. p. 4. §. quæro igitur, nu. 4. & 5. & Santern.
lib. de assicurat. p. 5. num. 4. † Et in societate periculi suscip-
tio æstimari potest arbitrio boni viri, ut dicit Corneus in l.
si paciscenda, num. 27. Cod. de pact. & lucrum incertum so-
cietatis vendi certo pretio, ut docet Conrad. de contractib.
quest. 96. in l. 2. concl. Navarr. in tract. de usur. num. 32.
Jacob. Heirichman, cons. 8. num. 72. & Rot. in collect. Farin.
part. 3. decis. 137. num. 5. in quadam Ferraria. & nos diximus
qu. 31. num. 14. † Vt etiam dubius eventus æstimari potest
arbitrio prudentis viri, ut tradit Stracca loc. cit. Laderch. in
cons. 27. num. 9. & probat l. 23. ff. famil. herese. illis ver-
bis, nisi si tantum æstimatus sit dubius eventus. † Denique,
ut etiam æstimatio est spei & aleæ, ideoque spes, & alea emi,
& vendi potest, l. 8. ff. de contrab. empt. l. 12. ff. de bare. &
act. vend. illis verbis, ut ipsum incertum vendat sicut in resi-

hens, & d. l. 23. ff. famil. herese. ita & incertitudo illa lucri
ex coniecturis, & circumstantiis definitur potest, ut iidem
auctores docent, & præsertim Covarr. loc. cit. Medin. de reb.
qu. 2. concl. 4. in fin. Roder. in d. qu. 5. numer. 50. Barbos. loc.
cit. Rot. in d. dec. 372. n. 10. & Theologi quidã apud Salas lib.
de usur. dub. 20. num. 7. Nihil enim tam incertum est, quod
vir prudens perpensis omnibus circumstantiis æstimare non
possit. † Quid incertiùs est dubiæ litis eventus, quandoqui-
dem ij, qui litigant dicuntur experiri iurgandi fortunam
in l. 1. C. quand. Imper. inter pupill. vel judic. & fortuna ju-
dicium in l. 13. ff. de stat. homin. & tamen dubius eventus litis
æstimari potest, ut sentiunt Bart. Cagnol. & alii quidam
apud Cardin. de rat. & ambig. lib. 26. titul. 9. num. 41. † Quid
Denique incertius vita hominis? non malè Terent. in Adel-
phis illam aleæ ludo comparat, ita vita est hominum quasi
cum ludas tesseri, & tamen æstimari posse constat ex l. bare-
ditatum, ff. ad l. falcid. quamobrem etiam poterit vir bo-
nus, & prudens æstimare lucrum cessans ab initio inspectis,
& perpensis circumstantiis rerum, & personarum, ita ut sit
æqua creditoris, & debitoris conditio, & nulla fraudis, &
tænonis suspitio subest.

Neque obstat constitutio illa D. Pij, quæ vetuit, ne in
cambis certa lucri quantitas exprimat, quia ad cambia,
non ad mutuum pertinet: neque ad mutuum, & res creditas
porrigitur, ut optimè Navarr. notat in manual. c. 17. nu. 283.
& in cons. 1. num. 1. de offic. judic. Alphonsi. Villag. d. q. 18.
num. 29. vers. ad huc omnia, Barbos. in d. l. §. num. 73. ff. solus.
matrim. Card. Lancell. in d. dec. 331. n. 8. apud Farin. Felic.
de societ. cap. 4. nu. 67. Gratian. d. c. 387. n. 18. & Salas loc. cit.
ubi ait id in cambio duntaxat Pontificem constituisse, quia
in cambio majus est periculum usuræ, & iniustitiæ,

Ex his etiam constat rejiciendam esse opinionem Ioan.
Bapt. Lupi in comm. 1. §. 6. num. 26. Camill. Medic. conf.
105. num. 5. & 6. & Roder. in d. quest. 5. n. 45. existiman-
tium conventionem illam de certa quantitate præstanda pro
eo, quod interest, post moram duntaxat licitam esse, quia
ut mora non sufficit, ut quid ultra sortem recipiatur: ita ni-
hil refert ad iusticiam conventionis, an debitor sit, vel non
sit in mora, modò verè ex causa mutui, & dilationis credito-
ristantumem interfit, quia non minus ante moram, quàm
post moram creditor sue indemnitati consulere potest, ut
clare sentit Hadrian. in 4. sentent. tit. de usur. vers. quis ta-
ctum est, idem Alphonsi. in d. quest. 18. num. 50. & qu. 19.
num. 3. Ioan. de Medin. de reb. per usur. acquis. quest. 3.
vers. hoc tamen, & vers. si dicas Binsfeld. in d. cap. conque-
ritus, qu. 2. concl. 2. ubi ait Theologos omnes ita sentire, quo-
rum sanè plurimos recenset, & sequitur Salas de usur. dub.
19. num. 2. & dub. 20. num. 7. idem sentit Barbos. loc. cit.
Gait. de cred. cap. 2. titul. 7. nu. 1724. Rot. in d. decis. 372.
n. 9. & inter recentiss. decis. 132. nu. 3. & Vgolin. in d. capit. 8.
§. 7. numer. 2. ubi ait hanc esse magis communem senten-
tiam, quæ probatur etiam ex his, quæ nostra imbecillitas
scripsit infra numer. 29. & seq. † Nec verum est quod Ro-
der. ait, hoc pactum non valere, quod non liceat in mutuo
pacifici de usura, cum sit officium liberale, & gratuitum, &
ita oportere, ut mutuanes neque vendat, neque compen-
set usum pecuniae, sed liberaliter illum donet saltem ad tempus,
quia in hoc genere non fit pactum de præstandis usuris: nec
venditur, aut redimitur usus pecuniae, neque creditor quic-
quam exigit, aut stipulatur pro ipso mutui dationis officio,
quod usura est, & illicitum, quia mutuum ex natura rei,
& Christi præcepto gratuitum esse debet. Denique officium
est, & ab affectu amico procedit, aut procedere debet, ut
dictum est. † Sed tantum stipulatur, & capit quod sua in-
terest, & utilitatem illam repetit, quam amisit facto adver-
sarij, quod diversum est, & non repugnat naturæ mutui, &
nullo iure prohibetur, vel ipso Roderico teste eod. tract.
de ann. & mensr. reddit. lib. 1. quest. 2. numer. 5. & 6. &
proinde mirum est hæc Roderico viro Docto excidisse.
Sanè observandum est, si perfectis, & perpensis
circumstantiis omnibus plus valeat, quod creditor stipulari
quàm spes lucri, quod amittitur, illud pro mutuo ac-
cepisse usuram esse: pro lucro autem cessante iniusticiam,
& proinde ex hoc vel illo capite creditorem ad restitutionem
obligan, ut sentit Molin. disp. 316. num. 6. & Salas
dub. 20. num. 8. debet enim æqua esse utriusque conditio,
l. 10. ff. de bare. & act. vend.

Et præterea meminisse oportet lucrum cessans quamvis
possit cum circumstantiis prædictis ab initio taxari arbitrio
boni viri, non posse tamen ab initio exigi, ut ex senten-
tia Navarr. Medin. tradit idem Lop. lib. 1. cap. 23. n. 4. Vgo-
lin. d. c. 8. §. 8. num. 1. vers. sexto requiritur. Reginald. de ra-
tion. judic. de peccat. lib. 25. cap. 8. num. 90. Tolet. Instit. Sa-
cerd. lib. 5. cap. 33. num. 5. Azor. Instit. moral. par. 3.
lib. 5. cap. 5. in fin. Petr. à Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. numer.
308. & seq. & alii quidam apud Bonac. disp. 3. quest. 3.
punct. 4. num. 22. Gait. loc. cit. num. 1719. quia scilicet id
quod in ipso contractu solvitur à ratione lucri cessantis
subduci debet, potest enim negotiationi exponi, ut iidem
auctores notant, & Narbon. loc. cit. n. 15. & Ideo hæc so-
lutio, & exactio minuit sortem, & pro quantitate, quæ
initio retinetur, nihil exigi potest sub nomine interestse,
l. eos, §. super, C. de usur. illis verbis, interdita licentia cre-
ditoribus ex pecuniis fænerari dandis aliquid detrabere, vel resi-
nere siliquarum nomine, vel sportularum, vel alterius cuius-
cunque causa gratis. Nam si quid huiusmodi factum fuerit
principale debitum ab initio ea quantitate minuatur, ut tam ipsa
minuenda pars, quàm usura eius exigi prohibeantur. † Et
licet constitutio loquatur de pecuniis fænerari dandis, valet
tamen argumentum ab usuris ad id, quod interest, & ob-
servat Cinac. in d. l. un. C. de sent. qua pro eo Hieron. de Lau-
rent. in decis. 188. num. 5. & aliis auctoribus citatis post
pauca dictum est. Et præterea constitutio generaliter ait de-
bitum principale ab initio minui, cuiuscunque rei gratia ali-
quid detrahat. Ex quibus constat festinatam istam lucri ces-
santis exactioes admittendas non esse.

Sed hic non inutiliter quæritur, si quis maiorem quan-
titate initio stipulatus sit ratione damni emergentis,
vel lucri cessantis, quàm verè illius interfit, ut cum
stipulatus esset octo, vel decem annua pro singulis
centenis, probat quinque, vel sex duntaxat sua interestse,
an taxatio illa reduci debeat ad id, quod legitime pote-
rat stipulari in vim probationis postea factæ secundum

ea, quæ dicta sunt, an verò contractus omnino usurarius sit, ita ut creditor nec id consequi debeat, quod probatum est. Et Peguera *in dec. 33. in fin.* putat contractum usurarium esse, nec posse interesse taxatum reduci ad id, quod creditor poterat legitime stipulari, alioquin, inquit, mercatores facili negotio usuras graviores stipularentur, cum scirent ipsis deesse non posse illas, quas licite poterant stipulari. Et quando lex expressè aliquid prohibet sub poena infirmationis actus, idque ipso iure videtur inducere formam, ita ut illud, quod prohibetur, sit quoddam individuum ratione formæ resultantis ex illa legis expressa prohibitione, utile per inutile vitiat. Et proinde cum usura sit prohibita, & ex iure in totum reprobanda, si contractus fiat contra hanc legis prohibitionem, deficit in forma, & sic actus veluti res individua omnino extinguitur. Ita dissentit Peguera *in dict. decis. 33. ex Crot. in cons. 250. num. 41. lib. 2.* & Alciat. *in l. 1. §. sed si mihi, de verb. oblig. & Pegueram.*

29 *visus est probare Mastrill. in decis. 245. num. 51. † Ego vero aliud sentio, quia hic non de usura quæstio est, quæ tamquam iure divino, & Pontificio damnata nullum modum habet, intra quem licita sit, ita ut nec in uno nummo permilla sit, ut ait Bald. in Auth. ad hanc 2. C. de usur. Salic. in l. cum allegat, num. 9. C. eod. & tradit Sarmient. *select. interpret. lib. 7. cap. 1. num. 11. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 4. num. 107. Francisc. de Cald. in lib. de empr. & vend. cap. 29. num. 32. & constat ex illa constitutione Basilii, cuius mentionem fecimus qu. 2. nu. 31. & aliis locis Petr. Greg. lib. 1. cap. 3. nu. 2. & memorat Colet. de process. execut. par. 1. cap. 10. nu. 87 Schurfium Saxonem iuris peritum in magno consensu respondisse, usurarium cum esse, qui guttam aquæ ultra sortem stipulatus sit, vel receperit. Sed quærimus de stipulatione ejus, quod nulla lege prohibetur, & proinde verius est taxationem certæ quantitatis pro eo, quod interest, sustineri usque ad legitimam quantitatem, quæ re verè probata est, quamvis creditor non doceat tantundem sua interesse, quantum ab initio stipulatus est, hoc enim suadent text. apertissimi, nimirum, l. si pro mutua, C. si cert. per. l. si ut allegat, C. de usur. l. placuit, C. l. pecunia. ff. eod. ex quibus constat stipulationem usurarium ultra legitimam modum subsistere usque ad eam quantitatem, quæ iure permilla est. † Quæ jura licet sint de usuris, porrigenda sunt ad id, quod interest, glos. in l. 2. §. gravi, ff. de admin. rer. ad civit. pertim. Rota Avinion. apud Hieron. de Laurent in dec. 188. num. 5. Trentacinq. *variar. lib. 1. tit. de interesse resol. 1. n. 38. Cujac. in d. l. un. C. de sent. quæ pro eo. Marc. Anton. de Amat. in dec. 142. num. 5. & Franc. Grimaud. de usur. lib. 1. c. 8. num. 6.* ubi ait, leges de usuris loquentes non esse abrogatas, quatenus referuntur, & rediguntur ad id, quod verè interest. Unde qua ratione stipulatio usurarum ultra legitimam modum reducebatur ad modum legitimam, cum usura licita existimabatur, eadem prolix ratione taxatio majoris quantitatis, quam re vera interfit, reduci debet ad id, quod probatum est verè creditoris interluisse. † Deinde etiam ij, qui putant taxationem lucri cessantis ab initio illicitam esse, fatentur non reddere contractum illicitum, si ea qui creditor nolit, sed id velit duntaxat exigere, quod sua intetest, & hoc casu taxationem pro non facta haberi. Ita Dec. *in cons. 111. num. 14. & in C. cum venerabilis, num. 10. de excepte. Cravet. in cons. 189. num. 8.* quos sequitur Gratian. *in d. cap. 387. nu. 8. Plot. in l. si quando, §. 11. nu. 15. & 16. C. de in lit. jur. Felic. de societ. cap. 24. n. 70. & Polidor. Ripa observ. 3.* ubi resolvit taxationem interesse usurariam non impedire veri interesse exactiorem, quem probavit Cæncr. *variar. resolut. lib. 3. cap. 7. num. 78.* qui deinde ait id vidisse in foro servari. Quamobrem cum creditor in hac specie non utatur taxatione illa facta, sed tantum petat id, quod sua interesse docuit legitimis modis, dicendum est id legitime, & sine fraude petere, & exigere posse. † Quod confirmatur egregie ex sententia eorum, qui putant licitam esse conventionem de certa quantitate, vel lucri, vel damni præstanda creditori, quamvis nullum inde lucrum, vel damnum sequatur, modo spes lucri, vel timor damni probabilis sit, ut sentiunt Card. Tolet. *Instit. Sacerd. lib. 5. c. 32. n. 3. Navarr. in comment. de usur. n. 53. & 54. Philiar. de offic. Sacerd. lib. 5. cap. 7. Maldes. tract. 5. cap. 3. dub. 12. vers. dico secundo.* ubi refert esse communem sententiam Vgolini *de usur. cap. 8. §. 8. num. 1. vers. verum an de certo lucro Lopez lib. 1. cap. 25. in princ. & Lessius lib. 2. de iustit. & jur. cap. 20. dub. 11. num. 97.* quia, inquit, spes ista, cum creditor mutuum daret, pretio erat æstimabilis, eamque cenfetur vendidisse. † Veluti cum quasi alea venditur l. nec empru, ff. de contrab. empr. l. 11. §. ult. ff. de action. empr. ubi dicitur con-**

30
31
32
33

trahi emptionem, etiã nisi nihil incidit. Nam licet sine sententia periculosa sit, si in foro, & subfelliis iudicium admittitur, neque sit eadem ratio emptionis capus piscium, vel avium, in quibus spes emitur, & quicquid incidit, & extrahitur sit emptoris, l. 12. ff. de act. empr. debitor verò qui spondet refundere id, quod creditoris interest, non emit spem alicuius rei, quam speret se habiturum, sed certum damnum suscipit, & subit, inde tamen multo magis constat creditorem licite exigere posse id, quod vera probat fin interesse. † Nec hic versamur in re individua, ut opinatur is auctor, sed in quantitate, quæ major, vel minor esse potest, l. 3. ff. de in lit. juran. l. 112. §. ultim. de verb. oblig. Cujac. *in dict. l. un. in princ. C. de sent. quæ pro eo, & quæ sua natura recipit divisionem l. 10. in princ. de ann. & mensur. leg. & proinde, in qua utile per inutile non vitiat, l. 15. Cod. de usur. Iaf. & Alciat. in dict. §. sed si mihi, num. 30 Boet. in dec. 162. n. 4. & in re ferè simili Capic. in d. decis. 49. & Rot. coram Orano post Statil Pacific. decis. 199. num. 6. & inter recentis, coram Manzan. in decis. 132. part. 2. & in d. decis. 372. coram Vbald. num. 9. & competi deinde ita docuisse Surdum in cons. 327. num. 17. & 18. lib. 3. & Sigismund. Scacc. ampl. 8. n. 57. & 59. † Qui rectè monet in hac iustitia commutativa, ut cuique ins suum tribuatur, utile per inutile non vitiat; idemque scribit eod. loc. num. 74. & Avend. de censib. Hispan. cap. 36. num. 23. ubi citat Nat. Riminald. & Dec. idem, ut ipse alserit, sentientes, & Rot. Genuens. in decis. 194. quæ tamen nihil ferè ad hanc quæstionem perinet. His auctoribus consentiunt Rodolph. Medin. & alii apud Gait. lib. de credit. c. 2. tit. 7. num. 1698. & Jequ. ubi ait, hanc sententiam esse verissimam, & opinionem Mastrill. in d. decis. 245. esse contra expressum casum legis, tametsi nulla sit lex tale quid nominatim definiens; sed utimur d. l. si pro mutua, Cod. si cert. per. & aliis citatis num. 29. quæ de usuris loquuntur. Et secundum hanc sententiam cenit etiam Rot. inter collect. Farinac. *in dec. 129. n. 5. & 8. lib. 1.**

Neque huic tractatui congruere videntur, quæ Peguera obiicit de forma inducta per prohibitionem legis, tum quia nulla lex est, quæ prohibeat stipulationem eius, quod interest, tum etiam quia stipulatio maioris quantitatis pro eo quod interest, non est contra substantiam, vel formam contractus mutui, nec illum perimit, ut constat ex d. l. si pro mutua, Cod. de reb. cred. & ex Dec. Plot. Cravet Gratian. & aliis auctoribus proximè citatis, dum tradunt taxationem huiusmodi pro non facta haberi, & ex Gail. observ. 8. nu. 14. lib. 2. unde consequens est rejecta taxatione tanquam inutiliter adjecta superesse creditori actionem ad id, quod verè illius interest, & quod dico de mutuo, idem sentio in reliquis aliis contractibus, ex quibus certa quantitas debetur, & quibus addita est stipulatio eius, quod interest. † Denique conventio huiusmodi sustinetur in vim probationis postea factæ, ut dixerit Surd. in d. cons. 327. n. 54. & 55. & alii protèto plurimi, quos recenset Gratian. in d. c. 387. nu. 10. & 12. & nos diximus n. 11. & proinde taxatio eatenus in foro sustinetur, quatenus probatur verè, & sine fraude interesse creditoris, ut rectissime tradit Sigismund. eod. loc. num. 59. & 74. quæ cum animadvertent creditores, aut ab his pactionibus temperabunt, quod valde suadeo, aut intra limites veri, & verisimilis interesse se continebunt, ita ut verendum non sit, ne sub hoc pretextu mercatores graviores usuras stipulentur.

Sanè Pegueræ, & Mastrilli sententiam retinendam puto in cambis illicitis, & societatibus usurariis, & locationibus, aliisque contractibus in fraudem usurarium celebratis, in quibus si quid præstari convenit per dinumerationem annorum, vel mensum, nihil omnino capere licet pro eo, quod interest, ut dixi aliq. loco ex Ioan. Lupo, Nevizan. & aliis, quibus consentire videtur Nat. in cons. 448. num. 4. Borgum Cavalcan. in decis. 13. num. 40. part. 2. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. cap. 8. num. 10. Idemque dicendum esse, si expressè de usuris præstandis conventio facta sit, vel si pro dilatione ad solvendum, pro usu pecuniæ, vel lucro certa, & uniformis quantitas promissa sit per dinumerationem temporis, donec credita pecunia restituatur, quæ sunt cum usuris, & redditibus merè usurarius synonyma, siquidem his casibus, in quibus manifestè apparet intentio, & animus loquerandi, nihil sub pretextu huius illicitæ pactionis exigi potest, etiã nisi creditor probet sua interesse pecunia illa caruisse, quia usura omnino prohibita sunt, nec licet eas in pactum deducere, *cap. quia in omnibus, & cap. super eo, de usur. & elem. 1. od. tit. † nisi ex subjecta materia, & qualitate creditoris, & aliis circumstantiis videantur contrahentes usurarum nomine intellexisse accelliones legi-*

34
35
36
37
38
39

timas. & id, quod vere interest, ut in specie, leg. curabit, C. de act. l. 2. Cod. de dot. prom. & cap. salubriter, de usur. & ex Joan. de Imol. & Alex. tradit in l. de eo quod inter. Iacob. Gerald. Andegavcn. cap. 6. fol. 139. Felician. de censib. lib. 2. cap. 5. num. 9. & Roderic. loco citat. qui a nobis mediocri diligentia suis locis tractata sunt. Huiusque rei est ratio, quia ut sit actio ad id, quod interest, necesse est, ut vel debitor sit in mora, l. facinus, 60. ff. pro soc. l. 15. Cod. de act. empt. Inno. cetera. in cap. ult. num. 2. de usur. Afflict. in decif. 284. num. 4. Menoch. in lib. de arbitr. iudic. cas. 119. num. 3. vel ut creditor stipuletur quicquid eius intersit, donec sibi credita pecunia solvatur, ut tradit Abbas in cap. salubriter, num. 3. de usur. & alij plures apud Covarr. variar. lib. 3. cap. 4. nu. 5. Alphonsi Villag. lib. de usur. quast. 18. cunctus. l. 1. & 2. Gratian. in dist. cap. 307. num. 23. & Theologi sane plurim. apud Salas lib. de iur. dub. 18. num. 4. & dub. 20. num. 1. quae singulari sequentibus executio sum. Sed in cambis illicitis, & aliis contractibus usurariis, & in fraudem usurarum contractis nulla mora intelligitur, si quidem in his debitor pecunia datur volente, & consentiente creditore, ut notat idem Mastrill. in decif. 303. lib. 4. ubi loquitur de cambis fideis, & usurariis; nec pactum etiam de praestando id, quod interest, hic intervenit, & proinde nihil sub praetextu lucri cessantis, vel damni emergentis ultra sortem exigere licet. Nam quaevis de usum praestandis, vel de reddito usurario solvendo conventum sit, non illud tam men de eo, quod interest, convenisse dicendum est, siquidem usura, & id, quod interest, maxime differunt, ut constat ex l. in fin. ff. de eo quod cert. loc. l. locum qui. §. 1. ff. pro soc. l. illud, ff. de act. edit. & l. ult. ff. de peric. & eum. rei vend. & tradit Navarr. comm. de usur. num. 46. & Roderic. d. qu. 4. num. 12. & aliud est promittere & stipulari usuras veras, & redditum usurarium, qui propter ipsum naturae dationis officium tantum sine alia iusta causa exigitur; aliud stipulari, & promittere id, quod interest ratione damni, vel lucri, ut tractat idem Roderic. de ann. redd. lib. 1. qu. 2. num. 5. & 6. & lib. 3. qu. 8. nu. 10. qui rursus, cum contractus sit vere usurarius, nihil debetur in vim pacti, nec poterit arbitrari ex nova causa, & si vere interest, & ita accipiendum est, quod Pegueta ait in d. decif. 33. nimirum eo casu, quod creditor avaris foenerandi animo usuras meras, & redditum usurarium stipulatur, & capiat.

42. Atque ex his etiam sequitur, quod Serenissimus Dux nosse constituit illo edicto, cuius se per mentionem fecimus, nimirum interesse conventum reduci ad tertiam centesimam, locum non habere in istis casibus, in quibus ab initio licet patet de certa quantitate pro eo, quod interest, sed intelligi debere de taxatione, quae fit in casu illicito, & cum nullis verisimilibus conjecturis, & probationibus illa taxatio, & conventio sustinetur, & innititur tantum obligationi, quae est natura usurarium, l. 121. ff. de verb. signif. & assertioni contrahentium, quae in hoc genere suspecta est, ut dixi. Hoc enim indicant verba praefationis, quae in foeneratores tantum feruntur, idcircoque ex illis evidens elicitur coniectura Principem usuras duntaxat, & illicitos redditus coercere voluisse, arg. leg. cum bi, ff. de transact. leg. 1. ad Maiced. Baldus, in leg. regula. in fin. de iur. & fact. igno. & quia ex his, quae in proemio dicta sunt, dispositio declaratur, & restringitur, ut tradit Ozasc. in decif. 59. num. 6. Molina de primog. lib. 1. cap. 5. num. 3. Menoch. lib. 2. praesumpt. 2. num. 3. Theaur. fil. quast. 1. lib. 1. & in re fere simi. Rot. apud Farinaeum, in dist. decif. 331. num. 13. quod etiam nominatim exceptum est a Serenissimo Duce nostro in responsionibus ad libellum Neociensium cap. 3. his verbis. *Debiara pero non restar all'ordinamento di questi interessi convenuti, che tendono al rito de delinqueresse, il quale il creditor patisce. Quibus non solum excipiuntur damnum emergens, sed & lucrum, quod creditor vere amisit debitoris culpa. & quia id, quod interest, tam ad damnum, quam ad lucrum refertur, d. l. 3. §. ult. de eo quod cert. loc. in Cod. de sentent. qua pro eo quod inter. in illis verbis, & hoc non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio, quia ex eo veteres id, quod interest, statuerunt. Et ibi Doctores notant, & Bologn. num. 103. Mastrill. in decif. 111. num. 13. & Rebuff. in l. probam de verb. signif. ubi ait illum etiam damnum pati videri, qui commodum amisit. Et saltem utilitas, quae nobis intercipiuntur facto adversarii, magis accedit ad damnum, quam ad lucrum, ut scribit Ozasc. in dec. 143. in fin. Rot. in dec. 331. nu. 16. Roderic. lib. 3. qu. 5. num. 26. & Gratian. dispert. foref. cap. 387. num. 7. Denique lucri amissio damnum dicitur, in l. ob senui 49. ff. de admin. tut. in qua tutor ob non exercitam pupilli pecuniam, si non ad damnum resarciendum idoneus est, ut Paulus loquitur extra ordinem coarctetur, & congruenter Vlpianus in l. 2. §. si*

quis. ff. ne quid in loc. publi. ait, dominum pati videri, qui commodum amisit, ut notat Petr. Gregor. de usur. lib. 2. cap. 4. num. 18. in fin.

45. Quid si creditor nomine poenae aliquid ultra sortem stipulatur est, si pecunia sua die non solvatur? & respondeo nihil hoc nomine ultra sortem peti posse, nisi interfit, & quatenus interfit, lege Iuliana, §. idem de act. empr. l. cum allegas, C. de usur. ubi Sallect. num. 9. & 11. & nos alibi diximus: tamen Theologi plurimi apud Salas lib. de usur. dub. 21. num. 2. existimant quibusdam cautionibus adhibitis poenam committi, & licite exigi posse, etiam si nihil interfit. Sed Iurisperitorum haec sententia est, poenam adjectam quantitati suspectam esse, & eatenus tantum committi, quatenus creditoris interest, ut tractatum est quast. 38. ne enim promissio certae quantitates in casum non reddite pecuniae reducitur ad id, quod vere interest, ut dixi num. 29. & 36. ita proflus stipulatio poenae redigi debet ad eam quantitatatem, quae vere interest, siquidem id, quod interest, poena est ex parte debitoris, ut constat ex l. 1. C. de sentent. qua pro eo. & Plaut. in d. l. 1. vers. in omnibus casibus, num. 22. & fundamentum est nomine poenae creditorem non usuras stipulatum fuisse, sed id, quod interest, quod non est prohibutum, leg. merito, ff. pro soc. Nec est contrarium stipulationem usurarium, & redditum usurarii omnino nullam esse, nec hoc casu interesse peti posse, ut dixi num. 38. & sequ. ut docet Roderic. dist. quast. 8. num. 10. quia in stipulatione usurarium manifeste arguitur intentio foenerandi creditoris, quod non apparet, cum poena adicitur quantitate, de qua admittitur poena quatenus interest, ut docet Bald. in dist. Arb. ad bar. num. 5. ubi ait interesse licitum esse, quocumque nomine nuncupetur.

47. Sane his omnibus addendum est, quod omni seram, in lucri cessantis quantitate estimanda rem ad mediocritatem perducendam esse, & semper aliquid ex eo, quod probatum videtur, subducendum esse ratione incertitudinis huius lucri, & ob pericula, quibus obnoxium est, & quae interdum omnino lucrum intercipient, & ratione etiam laboris, & sumptuum, si quos creditor subire cogitur, ut lucrum faciat, ut mon. Navarr. in d. comment. de usur. numer. 52. in fin. & post Medin. & alios Theologos tradit Mangil. de evict. quast. 180. numer. 23. & 24. & aliis auctoribus citatis tradit Bald. part. 1. leg. 2. in princ. num. 52. ff. solut. matrim. Plaut. vers. etiam ex lucro, num. 8. & vers. per suam subtilitatem, num. 34. Rot. Genuen. in dec. 139. in fin. Gamm. in dec. 110. num. 26. & sequ. ubi recte notat aliquid detrahendum esse, si per socium, & Institorem mercator negotiari confluxit, cum scio enim lucrum dividendum est, Institori merces solvenda. Ita etiam Martinus Medic. in doc. 14. num. 19. & Indiar. §. ult. Insti. de verb. oblig. l. ult. de prat. stipul. ex d. l. 1. C. de sentent. qua pro eo quod inter. dum ait esse natura congruum, *est autem modus poenae exigi, quatenus competentis moderamine proferantur* Et congruenter Cuiac. in d. l. quatenus de res. iuris, oportere iudicem habere ratione damni accepti, & lucri amissi modum statuere certum, & moderatum; oportere poenas esse veras, & moderatas; & tolerabilis esse in ista modum statuere, & definire id, quod interest, quam excurrere. Multa etiam respondentia iudicibus, ne proclivas sint ad interesse lucri cessantis decernendum, scribit Merend. in suo tract. de camb. nundin. cor. cap. 5. qui tamen, si dicere fas est, asperior hoc in genere creditoribus esse videtur. Vt fortis Cato, scilicet primus ille Centorius asperior, & durior in coercendo se non fuisse, ut ex Livio, & Plutarco memoratur. Tiraquellus in annot. ad Alexandr. Genial. dier. libro primo, capis.

QVÆSTIO LXXIII.

Si creditor maiorem summam stipulatus sit, quam dederit.

SYMMARIUM.

1. Obligatio re contrahi non potest, ultra quam res inter-
venit.
2. Conventio, ut datis decem, undecim debeantur, non
valet.
3. Constituens se plus soluturum, quam deberet, non
tenetur nisi pro summa debita.
4. Plus petens quando ius crediti amittat.
Feneratores cautiones maioris summa extorquere so-
liti.
5. Petri Gragorii locus ex lib. 27. cap. 5. reprehē-
ditur.
6. Stipulatio maioris summa valet, ex iure civili usque
ad legitimum modum usurarum.
7. Quod hodie prohibitum est.
8. Obligatio maioris summa, quam numeratum sit, non
confirmatur iuramento.
9. Donatio, que fit dum pecunia mutua accipitur, non
valet.
Commenta verborum nihil profunt.
10. Bartoli doctrina in l. hactenus, de constitut. pecun.
declaratur.
11. Indebitum scienter solvens repetere non potest.
Dilatio solutionis mutuum quoddam est.
12. L. 2. C. de non num. pecun. quoad usuras abro-
gata.
Duareni sententia quadam vera ex iure civili, sed
iuri canonice contraria.
13. Obligatio aliquid addere licet, ultra quam numera-
tum sit, pro eo, quod interest.
14. Alciati sententia quadam expenditur, & declara-
tur.
15. Debitor, à quo maioris quantitatatis cautio extorta
est, tenetur ad interesse vera quantitatatis post mor-
tam.
16. Debitor, qui se plus accepisse confessus est, & interim
promisit solvere interesse, tenetur pro ratione vera
solvi.
Illicitum licite admixtum pro non adiecto censo-
rur.
17. Usurarum stipulatio reiicitur firme manente contra-
ctu.
18. Pactum de usuris praestandis non repugnat mutui sub-
stantia.
Mutuum natura sua non recipit mercedem.
19. Indebitum debito additum veram sortem non vitiat.
20. Creditor si tempore numerationis aliquid subducatur, obli-
gatio pro eo tantum subsistit, quod remanet debitori.
Et pro eo tantum interesse exigi potest.
21. Feneratoris non presumuntur gratis mutuari.
22. Praesertim cum extraneas pecunias credunt.
23. Surdi cons. 327. declaratur.
24. L. 57. ff. de pactis, & alia similes abrogata.

Q Via proximè præced. quæst. num. 28. quæsitum est, si creditor maiorem quantitatem ab initio stipula-
tus est pro eo, quod interest, quam verè deinde passus
est, an talem, consequi possit, quod verè illius inter-
est: nunc opportunè quæritur, si creditor maioris
summa, quam numeraverit, cautionem extorqueat, puta
cum mutua dedisset nonaginta, sibi post annum centum
reddi cavet, an interesse summæ numeratæ petere pos-
sit. † Et sanè in hac specie illud initio constat obliga-
tionem pro ea tantum quantitate consistere, quæ verè
numerata est debitori, & ad eius manus pervenit, l. si
tibi, ff. de pact. l. rogasti, §. si tibi, ff. si cert. per. l. 2. &
l. cum ultra, C. de non num. pec. quæ ait ultra id, quod
acceperit, neminem re obligari posse: & docet Cardina-
lis Manica de tacit. & ambig. convent. lib. 8. tit. 3. nu. 13.

† Et proinde non valere conventionem, ut numeratis
decem, undecim debeantur, & peti possint, ut dixi q.
10. circa finem, ex Cuiac. Bellon. & alijs, quibus nunc
addo Alciat. in d. §. si tibi, numer. 7. & 8. & Duaren. ad tit.
si cert. per. cap. 2. & in princip. ubi ait ad iudicis officium per-
tinere, ut reum condemnet ad decem tantum, quæ numera-
ta sint, non etiam ad undecim, quamvis nominatum actum
sit, ut undecim debeantur. † Quod etiam ostendi potest ex
l. 1. & 2. in fin. & l. 12. ff. de constit. pecun. ex quibus constat
eum, qui maiorem summam se soluturum constituit, quam
deberet, eius tantum pecunie nomine teneri, quæ verè debet-
ur, ut tractat idem Cardin. eod. tract. lib. 19. tit. 3. &
Duaren. ad hunc tit. de constit. pecun. cap. 2. vers. addendum est.
Denique huius rei argumentum est, quod statutum est
in l. un. quæ nunc est 3. C. de plus petit. creditores scilicet,
qui cautionem maioris quantitatæ extorserint, ius credi-
ti amittere, si lite contestata de adjecta falsa quantitate
convincantur, ut eadem q. to. dictum est n. 10. Quod potis-
simum adversus feneratoris constitutum est, qui cautiones
maioris summa extorquere solent, ut hic Bald. & Castren-
sis notant: & ostendi potest ex l. ult. §. si fenerator, ff. quod
met. caus. & ex Plutarch. in opule. de non fenerator, ubi scribit
feneratoris solitos esse minus numerare.

Ex quibus non omnino placet, quod scribit Petr. Greg.
Synagm. iur. civil. lib. 22. cap. 5. num. 6. ex mutuo nihil
amplius, minusve, quam datum sit, aut conventum est,
peti posse. Primum enim certum est valere conventio-
nem, ut datis decem, novem debeantur d. paragrapho
si tibi, l. sed & si quis, 13. de constit. pecun. Nihil enim
vetat de minori summa pacisci. Secundò falsum est,
quod ait nihil amplius, vel minus peti posse, quam
conventum est, quia in hoc genere conventio, ultra
quam res intervenerit, inuultis est, ut constat ex dict.
l. si tibi, ff. de pact. & d. l. cum ultra Cod. de non n.
pecun. & alijs. Non enim inspiciendum est, quid con-
ventum, & promissum est, sed quod datum, & nume-
ratum fuit, nisi cum de minori summa conventum est,
ut dixi.

Sanè si stipulatio intervenerit, allud iure civili dicendum
videtur, dummodo non excedatur legitimus modus usura-
rum, ut docet Alciat. in d. §. si tibi, n. 10. ubi ait Doctores
ita communiter lensisse. Quod probari videtur ex l. 13. Subi-
dem, ff. de act. emp. & l. 1. C. de non num. pec. Neque obstat,
quod dicitur obligationem re contrahi non posse, ultra quam
datum est, quia licet promissor re non obligetur, ultra quam
acceperit, obligatur tamen verbis, id est ex stipulatione, quæ
verbis contrahitur; satis enim est hinc inde dicere, spondeo,
spondeo, promittis, promitto, §. 1. Instituit. de verb. oblig.
quo caly incepta est exceptio non numerata pecunia, ut do-
cent Bald. & Castrensis d. l. cum ultra. Quæ tamen huic sen-
tentia maxime obstat videtur, quæ scilicet ait etiam inter-
posita stipulatione neminem re obligari posse ultra id, quod
datum est. Verum inspiciendum est, quid inter contra-
hentes actum sit. Nam si creditor mutua decem dare pro-
miserit, & datis novem decem stipulatus sit, obligatio ci-
vilitè tenet propter solemnitatem verborum, non autem
naturaliter in eo, quod deest propter defectum consensu,
quia promissio facta est sub spe futura numerationis totius
summa, ideoque exceptio in factum competit, ut explicat
Castrensis eod. loc. Sed si actum est, ut debitor novem acce-
perit decem solvat, interposita stipulatione iure civili, obliga-
tio valet, dummodo id, quod creditor super stipulatus est, le-
gitimam usuram non excedat, potuisset enim usuras stipulari
l. 24. de præsc. verb. l. 1. C. de usur. † Ceterum cum hodie usura
prohibita sint, & nullus modus sit, intra quem usuras cape-
re, & stipulari liceat, ut diximus multis locis, & in specie do-
cet Bald. in d. l. si tibi ff. de pact. Castrensis in l. cas.
§. super usurarum, num. 2. C. de usur. Alciat. loc.
cit. & Gomez. variarum resolut. lib. 2. cap. 6. in
princip. ubi ait, si debitor aliquid ultra id, quod acceperit,
promittat solvere, usuram esse, consequens est nihil pro
eo, quod in fraudem canonum promissum est, stipula-
tionem prodesse, l. non dubium, Cod. de legib. & id tantum,
quod numeratum est, peti posse. Alioqui inanis esset
usurarum prohibitio.

Quod etiam recipiendum est, tametsi iusjurandum
intervenerit, ut ostendi potest ex l. si quis, §. Divi, ff. de
leg. 1. & d. l. non dubium, in fin. quæ jubet, cum actus legi-
bus prohibitus est, qualis nunc est contractus usurarius,
neque stipulationem tenere, neque iusjurandum admitti,
& apertissime probat C. de iur. & extra de iur. iur. &
tradunt.

tradunt iidem Purpur & Alciat. *locis citat. & Mancin. de iuram. par. 3. primi effect. quest. 3. num. 12. & 13.* alioqui facile inventa est via, quae leges, & sacri canones facerent, quod non licet, *l. ult. C. mandat. l. 28. ff. de pact.* Ideoque licet iusjurandum ab eo, qui iuravit, servandum sit, *d. e. debitores, & Mancin. loc. cit.* tamen si quid ultra id, quod verè numeratum est, creditor exegerit, id restituere cogitur non obstante juramento.

9 Denique idem est, quamvis is, qui minus accepit, & plus promisit, illud, quod plus est, dicat se donare creditori. Nam licet Cujacius vir doctissimus in *dict. l. si tibi, 17. ff. de pact.* aliud sentire videatur, hęc tamen donatio veluti non liberè, & non meto animo liberalitacta, sed ob mutuum extorta inutilis est, neque admitti debet, ita enim docet idem Bald. in *d. §. si tibi, circa fin.* ubi ait hanc donationem non esse, sed adjectionem sortis, & ibidem Purpur. *num. 45. & Alciat. num. 9.* Castren. in *l. si ob turpem in fin. ff. de condic. ob turp. caus.* Alex. in *cons. 80. numer. 13. lib. 3. & Peguer. in dec. 33. numer. 7.* ubi ait utram promissam sub titulo donationis, seu de merce, ut Hispani loquuntur, non valere, quia est questus color in fraudem canonum, quibus usura prohibetur. Et hoc pertinet, quod dicebat Hadrianus in *4. sentent. tit. de restit. commentum verborum nihil relevare, dum aequè sententia legis videtur.* Ex quibus statuendum est, quibuscumque verbis, & cautionibus contrahentes utantur, debitorem ultra id, quod accepit, non obligari.

10 Ex his etiã mihi valde suspecta est definitio *glof. ind. l. 11. ff. de constit. pecun.* tametsi eam sequatur *Bar. eod. loc. §. 1. & Card. Mant. d. lib. 14. tit. 3. n. 17. & 18.* quibus locis ex eo quod hodie donatio solò consensu perficitur *l. si quis argentum §. pen. C. de donat.* definiunt eum, qui sciens plus debito se solumurum promisit, iure donationis conveniri posse. Quia licet hęc juris definitio admittenda sit, cum is, qui solvere constituit, nihil omnino debuit, hoc enim casu si sciens se nullo iure deberi id constituat, verum est ex donatione posse conveniri, ut rectè *glof. Bart. & Cardinal. loc. cit.*

11 Nam & is, qui sciens indebitum solvit, repetere non potest *l. 1. ff. de condic. indeb. l. 9. Cod. eod. tit.* tamen aliud mihi dicendum videtur, cum quis plus debito se solumurum constituit, veluti cum quis sciens se decem tantum debere, undecim, vel duodecim se solumurum post annum, vel aliud tempus promittit, quia hoc casu donatio non presumitur, sed impressio, & extorsio, ne sibi debita pecunia auferatur, quod usura est, & illicitum fœnus. Vt enim usura est decem ita dare, ut undecim debeantur, ut dixi ex *Bald. Alciat. & aliis n. 2.* Ita etiam illicitum fœnus est, cum decem tantum debentur, extorquerè cautionem majoris summæ certo die persolvendæ, quia dilatio solutionis mutuum quoddam est, ut Theologi docent apud *Salas lib. de empt. & vendit. dub. 41. nu. 3. & lib. de usur. dub. 1. in fin. & probat l. 3. §. is autem. ff. ad Macedon.* & ita declarandum esse puto quod *Bart. & Card. docuerunt locis citat.*

12 Ex his etiã manifestum est abrogatam esse *d. l. 2. C. de non num. pecun.* quæ ait, interposita cautione majoris summæ id, quod acceptum est, cum usuris in stipulatione deductis, restituendum esse, quia nunc stipulatio usurarum illicita est, & nullam vim habet, *d. l. non dubium, C. de legib. & l. 7. §. 16. ff. de pact. & creditor id tantum petere potest, quod dedit d. §. si tibi & locum habet, d. l. 11. in fin. ff. de constit. pec.* quæ ait, debitorem in sortem duntaxat, non in usuris teneri. Et proinde cavendum est à *Duareno*, qui in *d. cap. 8. in princ.* ait, usuras, si de his præstandis stipulatio intercesserit, in condemnationem venire, quia id iuri quidem civili convenit, sed iuri canonico repugnat, quo usurae interdictæ sunt, & quo nos utimur.

13 Sanè si debitor, cui decem numerata sunt, certo die, & loco ea solvere promiserit, & nisi id fecerit undecim præstaturum loco eius, quod interest, existimo undecim peti posse, neque locum esse *d. §. si tibi, & aliis supra citatis*, dummodo tanti verissimiliter creditoris interest eam pecuniam eo loco, & die solutam esse, nec aliã via fraudibus pateat. Videtur enim tantum id, quod interest, æstimatum fuisse, & de eo quodammodo tractatum, ut ex *Bald. & Decio, & l. ult. ff. de prat. stipulat.* tradit *Alciat. in d. §. si tibi, num. 14. & 17.*

14 Qui licet id post moram tantum admittere videatur, & adversus mercatores, ut loquitur, hoc tamen etiam nulla facta mora admittendum est, dummodo ita convenerit, & tantumdem interfuisse probetur legitimis modis, ut diximus *proxima præced. quæst. n. 5. & 23.* & constat etiam ex his, quæ scripsimus *q. 24. n. 13. & rursum q. 71. n. 17.* Scilicet licitum esse ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, merces carius

vendero. In cuius rei fidem plurimorum Theologorum auctoritate, & juris auctorum usi sumus, & inter alios *Roderici qui lib. 3. q. 7. n. 34.* rectè monet oportere interesse huiusmodi verum esse non imaginarium.

Præterea existimo eius pecuniã, quæ verè ad manus debitoris pervenit, interesse deberi, si quod creditor verè passus est post moram debitoris, idque ex *l. eos, in fin. Cod. de usur. & d. l. 2. C. de non num. pecun.* & sentire videtur *Joan. Bapt. Lup. in præfat. l. 2. Cod. de pact. inter empr. & vend. num. 23. & Surd. in cons. 327. num. 55. & clarè sentit Gail. in dict. observ. 5. num. 14. Capic. in decis. 49. num. 3. & Sigismund. Scacc. de commere §. 1. ampl. 20. num. 28.* Nam cum debitor verè, & legitime obligatus sit in eam summam, quæ ad illius manus pervenit, & illi numerata est, *l. 9. §. 4. ff. si cert. pet. & d. §. si tibi. l. minoretem, & l. cum ulter. C. de non num. pecun.* vitatur enim contractus sit in eo tantum, quod excedit, & illicite adjectum est, ut nominatim voluit *Bald. in d. §. si tibi.* *Laur. de Rodolph. in c. consultius, de usur. par. 2. qu. 135. nu. 29. & 33. Petr. Gregor. Siculus de censib. qu. 4. n. 4. & Sigism. Scacc. d. ampl. 20. n. 6.* & probatur manifestè ex *l. usuris 20. ff. de usur. & expunctio eo*, quod illicite, & sine causa adjectum est, contractus sit sine vitio, & propterea debitor sit in mora, ut supponitur, consequens est etiam moram hie hinc effectus producere, ut scilicet creditor pecuniã verè creditam petere possit, *l. cedere diem ff. de verb. signif. & debitor nisi solvat, teneatur post moram ad id, quod interest ex l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. l. nummis, ff. de in lit. juran. l. fœcium, in princ. ff. pro soc. & aliis.*

16 Ex quibus etiam puto, si datis decem actum est, ut undecim debeantur, & donec ea solvantur debitor præstet id, quod creditoris interest sua pecuniã caruisse, interesse eius summæ, quæ verè credita est, deberi etiam nulla facta mora. Id enim manifestè colligitur ex *d. l. 2. C. de non num. pecun.* quæ ait, id, quod verè acceptum est, cum usuris in stipulatione deductis, restituendum esse. Idemque ostendi potest, ex *l. placuit 29. ff. de usur.* & aliis plurimis, ex quibus constat illicitum licito admixtum pro non adjecto haberi, & licitum peti posse.

17 Neque hic rectè obijcitur pactum usurarium vitare contractum, ut post *Bartolum*, *Aretinum*, & alios scribit *Marta nos. 116. nu. 13.* quia hoc verum est, quando conventio nihil aliud continet, quàm stipulationem usurarium, quæ nunc inutilis est, & illicita, ut dixi *ex d. leg. non dubium, C. de legib.* in qua specie loquitur *Marta loc. cit.* quæ proinde rejicitur, & corrigitur firmo manente contractu mutui *d. l. usurar, & l. placuit, ff. de usur. l. si promissum, C. si cert. pet. Andr. Gail. loc. cit. Surd. in d. cons. 327. num. 18. & 55. & Brideric. Martin. de iur. cons. cap. 6. nu. 192.* Pactum enim de usuris præstandis mutuo additum non repugnat eius substantiæ *l. 8. C. si cert. pet. l. 2. C. de non num. pec.* tametsi incautè aliud dixerit *Roderic. lib. 1. q. 4. n. 11.* sed nature, quæ est, ut mercedem non recipiat *l. 1. in fin. ff. mand. Cuiac. observ. lib. 9. cap. 19. & in id tantum obliget, quod numeratum est, ut dixi ex d. l. rogasti, §. si tibi, & aliis locis, & tradit *Petr. Gregor. de usur. lib. 1. cap. 3. num. 7. & Cardin. Mantic. dicto tit. 3. num. 13.* Idemque omnino dicendum est, si quid illicitum, & indebitum sortis additum est, id enim sortem, & eid, quod verè numeratum est, non vitare certissimum est ex *d. l. usurar, ff. de usur. l. 2. C. de act. empr. & alii*, quibus constat in hac materia utile per inut ile non vitari: & multos argumentis ostendit *Laurent. de Rodolph. loc. citat. num. 33.* ubi concludit contractum pro ea tantum parte, qua usurariam pravitatem continet, infirmandum esse. Quare cum is, qui mutuam pecuniã accepit, & maiorem summam promisit, verè debitor sit eius pecuniæ, quam accepit, & quæ ad illius manus pervenit, equum est, ut ad interesse etiam huius pecuniæ teneatur, si quod creditor sensit ob eius moram, ut in aliis debitoribus receptum est.*

20 Idemque omnino dicendum puto, si creditor numeratis centum, vel mille aliquid detrahat, & retineat pro dilatione unius anni, vel alterius temporis ad solvendum, veluti decem, vel octo pro singulis septenis, quæ fraus etiam antiquissima est, ut ex *Dositheo Grammatico, & Cuiacio dixi ead. qu. 10. nu. 27.* Nam & hoc casu pro ea quantitate, quæ detracta est, principale ab initio minus certissimum est, ex *d. l. eos, §. si quis in fin. C. de usur. & l. qui sic solvit, ff. de solut. & ut olim eius tantum pecuniæ, quæ debitori remanserat, usura præstabantur creditori, ut constitutum est *dier. l. eos.* ita nunc interesse præstandum esse puto, dummodo verè creditoris interest debitoris culpa, idque probetur legitimis modis, quod in sequentibus tractandum est.*

21 Sed hæc à nobis inutiliter tractata esse videntur. Quæ ratione enim hæc fraus deprehendi potest, cum feneratores id sine testibus facere consueverint, vel amicos testes adhibeant, & Notarios fraudis, & lucri socios. Et videtur scripturæ standum esse l. 13. C. de non num. pec. que etiam ait, *nimis indignum esse proprio testimonio resistere*. Et tamen puto, si constat creditorem consuevisse statim, & tempore contractus data dilutione ad solvendum usuras illius temporis subducere ex sorte, vel cautionem maioris summe extorquere, satis probari id etiam factum fuisse. Magna enim coniectura est qualitas personæ l. non omnes, §. a barbaris, ff. de re milit. l. si qui, §. idem, ff. de accusat. & cap. illo vos de pign. Neque presumitur fenerator interularium medij tēporis jactare velle, ut scripsit Bald. in cons. 133. num. 2. lib. 1. & in cons. 229. num. 3. lib. 2. Ancharan. in cons. 257. num. 3. & 4. Laurent. de Rodulph. in lib. de usur. q. 85. Paul. de Castr. in tit. de plus petit. n. 2. Cravet. in cons. 75. n. 17. Forcat. in lib. de mor. par. 2. n. 22. & Alvar. Valasc. cons. 56. num. 1. Et hanc Baldi coniecturam iuvat auctoritas Plucarchi, qui in d. opusc. de non feneratoran. scripsit feneratores peridos esse, & solitus minus numerare, quam in suis libris, & apochis debitores constituant, ut dixi num. 4.

22 Et præsertim hæc presumptio locum habet, cum nulli creditorij intercedebat amicitia, vel affinitas, & conjunctio sanguinis cum debitore, ut respondit idem Bald. loc. cit. num. 2. Cravet. in d. cons. 13. num. 16. Valasc. loc. cit. num. 1. vers. accedit alia non levis, & Menoch. in cons. 109. num. 14. & de presump. lib. 3. cap. 123. num. 11. Non enim, inquit, consueverunt homines tam grata servitia ignotis conferre sine aliquo præmio, ut experientia docet, & hic læpissime in excussionibus causarum deprehensum est.

23 Ceterum Surdus in cons. 327. num. 47. non satis probat hanc coniecturam, quia, inquit, potest adesse, & abesse: & multæ causæ possunt creditorem impellere ad mutuandum, & beneficium conferendum, veluti, ut alicui morem gerat, & ex alijs causis: alioqui omne mutuum feneratoritium præsumeretur, quod est incongruum, & à ratione alienum. Verum Surdi sententia recipi potest, cum aliæ coniecturæ stant pro creditore, ut si forte nobilis sit, & integræ existimationis, & dives, & non solitus usuras exercere, quæ tollunt suspicionem tēnoris, ut docet eod. loc. num. 48. & 50. Sed in solito feneratori, qui homini nulla necessitudine conjuncto notabilem pecuniæ quantitatem mutuatus sit post annum, vel longius tempus solvendam, non est mutuandum, quod diximus, siquidem concurrat mutuum egregiæ quantitatis, dilatio non modici temporis concessa extraneo, & consuetudo feneratorandi, quæ omnia confirmant motum animi iudicis, ut opinetur pecuniam gratuitam non fuisse. † Quamobrem detrahendum est id, quod usuræ nomine creditor subducere consuevit, & obligatio redigenda ad eam summam, quæ penes debitorem transit d. l. si tibi, ff. de pact. & l. rogasti, §. si tibi, de reb. cred. & l. eos, §. si quis autem, C. de usur. ex qua, ut hoc in transitu dicam, videntur abrogatæ l. 57. ff. de pact. & l. 2. §. non male, ff. de dol. mal. ex quibus olim licuit usuras in futurum accipere sorte integra manente: restitutio enim ex causa illicita, nempe

ob interularium medij tēporis parit pro ea parte resolutionem numerationis pecuniæ, & ideo id tantum censetur numeratum, & creditum, quod verè, & cum effectu pervenit ad usum debitoris

d. l. qui si solvit, ff. de solut.

& nos jam diximus,

& pro vera sorte

post mo-

ram

locum habebunt, quæ

num. 15. & num.

20. dicta

sunt.

†

Q V Æ S T I O LXXIV.

De probatione lucri cessantis,

S U M M A R I U M.

1. Agens ad id, quod interest, id probare debet.
2. Quatenus interest in facto consistit.
3. Interesse taxatio relinquitur arbitrio iudicis.
4. Assertionibus partium circa interesse, & cambis standum non est.
5. In quo tamen plurimum dominatur iudicis arbitrium.
6. Creditor potest interesse lucri cessantis petere, licet pecuniam non in visum mutuatam dedit.
7. Creditor sponte pecuniam mutuatam offerens potest de lucro cessante pacisci.
8. Mora exigitur, ut interesse lucri cessantis debeatur.
9. Interesse lucri iis debetur, qui pecunias coguntur credere.
10. Belli tempore, vel alterius publicæ necessitatis subditi cogi possunt mutuatam pecuniam Principi, vel Reipublicæ.
11. Et hoc casu moderatas usuras capere licitum esse ex quorundam sententia. Quod alii, & auctor non probat, nisi interfit.
12. Vis habet vim moræ.
13. Furti pœna olim manifesti in quadruplum, non manifesti in duplum.
14. Quæ pœna hodie non est in usu.
15. Hodie adversus fures, & qui alienas pecunias invadunt, datur conditio furtiva, in qua venit id, quod interest.
16. In interdico de vi, & vi arm. veniunt fructus, & id quod interest.
17. Adversus furem iuratur in litem.
18. Duareni sententia quadam rejecta.
19. Iurari in litem, ut possit adversus furem, vel raptores, de vi, & furto constare debet.
20. Creditor potest stipulari quicquid sua intererit dilatione pendente.
21. Interesse debetur ante moram, cum ab initio taxatum est arbitris boni viri.
22. Pactum idem operatur, quod mora.
23. Bone fidei in actionibus incertam venit id, quod interest, etiam nulla interveniente mora.
24. Lucrum cessans iis tantum decerni debet, qui negotiari solent ex sententia Menochii, & plurimum.
25. Lucrum cessans omnibus debetur, si vere illud anserserint debitoris culpa.
26. Tutor negligens comparare prædia tenetur ad id, quod interest.
27. Procurator tenetur ad id, quod interest.
28. Feliciani ratio quadam reprehenditur.
29. Roderici sententia quadam rejicitur.
30. Pecunia facile fluit.
31. Agens ad lucrum cessans probare cogitur illud fuisse certum ex eod. Menochio.
32. Et ex sententia Peta.
33. Argumenta huius sententia.
34. Nobiles, & alii, qui negotiari non solent, ut obtineam lucrum cessans, coguntur probare certam occasionem præteritæ lucri.
35. Negotiatoribus lucrum cessans decerni potest, quamvis individuatam occasionem lucrandi non probent.
36. Negotiatores, ut plurimum lucrantur, & dicuntur ex lucro vivere.
37. Mercatores proficisci solent, quod illos spes lucri vocat.
38. Aratores, & piscatores, si in gratiam alterius operari desinant, possunt pacisci de eo, quod interest. Illudque petere, si in visis à suis operibus impediantur.

39. Flumina, & maria communia sunt omnibus.
40. Mercatoribus, qui paratam pecuniam habent ad hanc, vel illam occasionem debetur lucrum arbitrio boni viri.
41. In nundinis, & civitatibus, in quibus commercia vigent, semper adest copia mercium venalium.
42. Hectoris Felicii distinctio quadam, qua auctori non placet.
Mercator quis.
43. Mercatura ubi viget non est probanda certa occasio lucranda, ut lucrum cessans negotiatoribus decernatur.
44. Nicæa Massiliensium auctoris patria.
45. Carolus Emanuel Dux Sabaudia asylum mercatoribus omnibus Nicæe instituit.
Eiusdem edictum de viis civitatis purgandis.
46. Domitiani Cesaris edictum de ampliandis Roma vicis.
47. Gamma, & Valasci definitio quadam, qua auctori non placet.
48. Piscium, & avium captus quasi alea.
49. Italia in littoribus piscatio incertior.
50. L. quemadmodum, §. Labeo, ff. ad l. aquil. & l. natura-lem, §. l. de acquir. rer. domin. declaratur.
51. Lucrum cessans mercatori debetur, qui negotiis abstinet debitoris culpa.
52. Merces vilescunt, si emptorem queras.
53. Natta, & alii, qui putant certum lucrum esse debere, sibi ipsi adversantur.
54. Interesse lucri cessantis, ut in spe positum, & multis casibus obnoxium, estimari debet.
55. Lucrum cessans quando certum est, totum debet ad iudicari.
56. Mercatori non ideo minus lucrum cessans debetur, quod mala fortuna interdum usus sit.
57. Interesse debetur, quocumque tempore illud contin-geat.
58. Interesse non pendet ex tempore, sed ex causa.
59. Creditor, ut lucrum cessans licite petas, probare debet ob pecuniam sibi non restitutam lucrum amississe.
Interesse lucri, ut exigi possit, necesse est, ut mutui datio, vel retentio sit causa amissionis lucri.
60. Mercator tantumdem pecunie erisum domi retinens lu-
crum cessans petere non potest.
61. Nisi aliis necessitatibus, & usibus reservetur.
62. Hominum inter curas at alienum, & filia nobilis.
63. Creditor qui domi pecuniam habet, praesidii causa, non prohibetur lucrum cessans exigere.
64. Interesse debet fundari in veris causis.
65. Negativus per rerum naturam probari non potest.
66. Debitori incumbit onus probandi creditorem alias pecu-
nias habuisse, quibus merces emere, & lucrum
facere potuit.
67. Mercatori lucrum cessans debetur, quamvis appareat
interim mercatura operam dedisse.
68. Iudices in decernendo interesse coguntur aliquid deferre
coniecturis.

Illud in primis exploratum est, creditorem agentem ad id, quod interest, id probare debere. Ita enim tradunt Ro-land, *eat. conf.* 35. lib. 1. Ioann. Bapt. Lup. in *lib. de commerc. comm.* 1. §. 6. num. 14. & alii plures apud Mascard. *de probat. concl.* 530. num. 3. qui iura quædam citat nihil ad hanc rem pertinentia: ut etiam Tiraq. *lib. de retract. lignag.* §. 1. glos. 2. num. 53. Idem scribunt Coler. *de process. execut. part. 1. cap. 10. num. 127.* Roderic. *de ann. reddis. lib. 3. qu. 4. num. 85.* & Surd. *in dec.* 60. num. 9. ubi rectius ad huius rei fidem ubitur *l. ult. ff. de prat. stipul.* & *S. non solum. Instit. de verb. oblig.* ubi Theophilus apertissime idem docet his verbis, *quoniam fu-
turum est, ut in id, quod interest, condemnatur: & hoc quoque
incertum est, necesse erit auctori planum facere, quanti sua inter-
fis idem que respondit Surd. in *conf.* 154. num. 20. ubi ait regu-
lam esse, ut interesse probandum sit, etiam in casibus, in
quibus debetur. † Nam ut dixi sæpius, quatenus cuiusque
ingerit, in factum non in iure consistit *leg. quatenus, de reg. jur.
leg. si quis, in fin. de verb. oblig.* & *l. si valendis, ff. de re iudic.*
& egregie explicant Cuiac. *in l. 1. Cod. de sent. qua proe.* &
Donell. *de iur. civ. lib. 15. cap. 4.* & facta non præsumuntur
ex vniuersissima *l. in bella, §. facta, ff. de capt. & postlim. reuers.*
Camill. *Plant. in d. l. 1. vers. per suam subtilitatem, num. 4.* &
Mascard. *concl.* 732. num. 1. & in specie Dec. & Cagnol. *in
d. l. quatenus, de reg. iur.* Anton. Fab. *sis. de sent. qua proe**

def. 6. † Ideoque eius, quod interest, æstimatio arbitrio iudicis
committitur *l. centum. 8. ff. de en. quod cert. loc. l. si vero, §. si
mibi, ff. mand. Nat. in conf. 370. in fin. Andr. Gail. lib. 2. obser.
6. num. 5. Magon. dec. Florent. 103. n. 9. & 10. & rursus in dec.
Lucens. 6. nu. 39. Menoch. de arbitr. cas. 119. n. 10. & Roderic.
d. lib. 3. quæst. 7. num. 23.*

Quod adeo verum est, ut in hoc genere mini me standum
sit alteracionibus, & confessionibus partium, ne in earum
potestate sit facere licitum, quod aliis est illicitum, ut Bal-
do, Cagnolo, Purpur. Coler. & aliis auctoribus relatis dixi
qu. 72. num. 9. quibus nunc addo Nat. *in conf.* 490. num. 4.
Gratian. *discept. cap. 387. num. 16.* & Rotam, qua ita censuit
in quadam Mediolan. inter collect. *Farinae. par. 3. dec. 173. nu.
4.* ubi de cambiis, & recambiis agebatur, & definitum est
calculis inter partes iniis, & in quibus cambia, & recambia
admissa fuerant, standum non esse, quia, inquit, Rota plu-
rimùm Christianæ Republicæ conducit, ne hoc modo via
fraudibus, & usuris aperiatur. † In quo tamen plurimum
tribuerem arbitrio iudicis *argum. l. 3. §. 1. ff. de testib.* ut si il-
licet ex circumstantiis rerum, & personarum ipse æstimet, an
assertionibus partium standum sit: durum enim est proprio
testimonio resistere, *l. 13. C. de non num. pecun. & post ra-
tiones initas probationes exigere, & præsertim ab heredibus
creditoris.*

Cæterùm quia id, quod interest, vel lucrum est, quod
amittimus, vel damnum, quod patimur aduersarii culpa,
*l. si commissi, ff. rem ras. bab. & d. l. 1. C. de sent. qua proe. l.
2. in fin. de eo quod cert. loc.* primùm de probatione lucri ces-
santis, deinde de probatione damni emergentis dicendum
est. In qua re sequar vestigia Menochii viri omni laude
dignissimi, qui *loc. cit.* multa exigit, ut interesse lucri ces-
santis decerni possit.

Et primò quidem exigere videtur, ut creditor in vitis pec-
cuniam credat, idque ex doctrina Soti *de iustis. & jur. l. 6.
lib. 6. qu. 1. concl. 1.* quod non puto necessarium, verius enim
est eum, qui sponte pecunia indigenti creditit, si non aliud
obstat, agere posse ad id, quod sua interest lucrum amississe,
ut amico indigenti opem ferret. Neque enim tenetur ratio-
ne huius officii propria commoda negligere. Et proinde
merito hæc conditio à Theologis, & Iurisconsultis passim
reiecta est. Ita enim sentiunt Conrad. *quæst.* 70. & de reuol-
simè aduersus Sotum Navarr. *in comment. de usur. num. 44.*
& alii apud Vgolin. *lib. de usur. cap. 8. §. 7. num. 1.* ubi de
communi sententia testatur, quam sequitur etiam Lopez,
de contract. & negotiat. lib. 1. cap. 23. num. 3. Salon. *de iust.
quæst.* 78. art. 2. *congr. 9. num. 16.* Molin. *disp.* 315. num. 11.
Alphonse Narbon. *lib. 1. tit. de camb. & campor. leg. 15.
glos. 4. num. 11.* & 11. Cardin. Lancel. apud Farinae. *in dict.
par. 3. dec. 331. numero 15.* & Sigismund. Scacc. *de commerc.
§. 1. qu. 7. part. 2. ampl. 8. numero 94* quo loco Menochium
in hac materia multifariam errasse notat. Huius accedit Re-
ginald. *lib. 23. cap. 8. numero 81.* qui huius rei rationem ad-
tert his verbis. *Alioqui nec ratione damni emergentis, nisi
in vitis illud patiens posset aliquid accipere, siquidem suo
iure cedat eo ipso, quod in mutuum consensus. At id absur-
dum est, quia ex eo, quod quis sponte in gratiam alterius
aliquid præstat, non debet esse deterioris conditionis, quam
si præstaret in vitis, cum hoc, quam illud, laudabilis sit.
Ita Reginald. hoc loc. qui protecit ex Petro à Navarr. *lib. 3.
cap. 2. num. 287.* & idem fere Hotoman. *in disp. de sænor.
cap. 6. col. 6.* his verbis. *Nam cum creditor non suo commo-
dum, sed debitoris iuvandi causa dat mutuum, idem esse, ac si
eo invito debitor eius pecunia uteretur, quoniam invitum
hoc loco accipimus non qui vi adactus est, sed eum etiam
qui id non appetat, aut affectet.**

Imò Theologi plurimi, iidemque auctores gravissimi
sentiunt eum quoque, qui se sponte offert ad mutuandum,
licite pacifice de lucro cessante, quia inquit charitas sepe
exigit, ut quis se offerat ad mutuandum etiam cum illo one-
re, ut Navarr. *cap. 17. num. 212.* Petr. Navarr. *d. cap. 2. nu.
300.* Salon. *loc. cit.* & infra *condis. 7. vers. afferunt enim Mo-
lin. in d. disp. 315. num. 2.* Palat. Tolet. Bannez & alii, quos
secutus est Salas *lib. de usur. dub. 20. num. 3.* Rebell. *de oblig.
iustis. par. 2. lib. 8. quæst. 8. num. 6.* Malder. *tract. 5. cap. 3. dub.
13. vers. dico quarto.* Arag. ad D. Thom. *quæst. 78. art. 2. vers.
quæst. si talis, & post hæc scripta edita Eminenti. P. de Lugo
disp. 35. num. 107.* reiecta merito contraria sententia, quia,
inquit, equalitas contractus non pendet ex eo, quod quis
se offerat, vel non offerat, sed ex eo tantum, quod ei ve-
re lucrum ex mutui datione cæset. Et sanè in iudiciis non
distinguitur, nec queritur, an rogatus, vel sponte mutuum
quis dederit. Nec apud tribunalia, apud quæ causas egi
plurimas

plurimas, utquam hinc de re discrepatum vidi, aut audivi aliquando in se questum.

Et multo magis inutilis est hæc questio, & investigatio in pecuniis debitis ex aliis causis. Hinc enim referri debent, quæ scriptæ quæst. 71. num. 6. vimurum interesse lucri cessantis peti posse ex quacunque causa pecunia debeatur, præsertim ex Ugolin. d. cap. 8. §. 5. num. 3. quod sentit etiam Menoch. loc. cit. num. 20. & sentire videtur Costa de ration. rat. quæst. 142. num. 2. & probatur ex l. 3. de in lit. iur. & l. socium 60. ff. pro soc. l. 18. C. de negot. gest. & aliis, in quibus interciderit non potest hæc inspectio, an sponte quis, vel invitus pecuniam crediderit, constat igitur eam Menochii sententiam receptam non esse.

8 Secundo existit idem auctor eod. loc. num. 3. ut debitor sit in mora, idque ex Cravet. in conf. 469. num. 9. Bemuen, Stracc. in tit. de contract. mercat. num. 3. idem tradit Sot. ind. art. 3. Lup. ind. §. 6. num. 13. Honded. in conf. 50. num. 21. Carpan. ad stat. Mediolan. cap. 43. num. 8. & laze tradit Sigismund. loc. cit. Medique idem tenent omnes: & probatur apertissime multis juris locis, ut d. l. socium, & l. lecta 40. ff. de reb. cred. & l. 15. C. de act. empt. l. 14. §. sed si, ff. de const. pecun. & l. 3. de in lit. iur. & multis præjudicis confirmatum est, Assili. de off. 284. Rot. Genoul. dec. 37. & 69. Peguer. dec. 33. num. 6. & Rot. Roman. inter collect. Farin. par. 1. decif. ult. & dec. 362. num. 1. par. 2. ubi dicitur hoc esse principale requisitum.

9 Sed quod dicitur interesse sine mora non deberi, neque peti posse, quidam recipit declarationes. Prima est, ut etiam nulla adjecta die, & sine pacto interesse lucri cessantis, vel damni emergentis ei debeatur, qui compulsus pecuniam mutuam dedit, ut ex Alberico, & lasone docet Chaff. ad consuet. Burgund. rub. 4. §. 23. n. 18. Fernand. Valq. de success. lib. 1. §. 6. num. 23. & aliis auctoribus citatis Mascard. de probat. cons. 934. §. 41. Itæ etiam Theologi docent, ut Sot. lib. 6. q. 1. art. 3. concl. 2. Navarr. de usur. n. 41. Malder. loc. cit. in princ. Molin. disp. 315. n. 1. dicens hæc in re convenire omnes, & Salas d. lib. de usur. dub. 19. num. 6. & Menoch. in cons. 1027. num. 2. & probari potest ex l. 19. ff. de int. & vi arm. & l. ult. ff. de condit. furt. quæ ait videri eum, qui invito domino rem concelebraverit, semper in ea restituenda miram facere: & constat ex Carpano loc. citat. num. 14. & etiam ex his, quæ diximus quæst. seq. num. 7. quod valde notandum est pro us, qui tempore belli, vel alterius publicæ necessitatis coguntur pecunias mutuas dare Principi, vel Reipublice, & Nam tempore belli, vel alterius urgentis publicæ necessitatis non tantum Princeps, sed etiam rector provinciarum, & Magistratus cives, & incolas compellere potest ad pecunias Reipublice mutuandas, quibus communi bono provideatur, ut scribit Bald. in l. t. C. de oper. libert. & aliis auctoribus citatis tradit etiam Fernand. Valq. illust. contrav. lib. 1. cap. 6. num. 8. quod sæpissime in Hispania observatum esse refert: & anno superiore hic factum est, cum Gallorum exercitus in nostris agris castra haberet. Quod etiam hoc anno decursum est, cum pestis urbem vexasset, vitium est enim Deo post bellum, & famem hæc etiam elade miseris Niciensis punire. Imò hoc casu

10 fortem cum moderatis uluris restituendam esse, etque civis licite capere scribitur Castrenf. in l. 4. num. 6. ff. de reb. cred. quia, inquit, cum libertatis pecuniam reciperent, quam in publicum conferrent, hoc videtur facere licitum, quod alias esset illicitum, idem tradit Valq. loc. cit. & d. §. 6. num. 27. & 23. ubi ait ita in mille casibus respondisse, & Andr. Gail lib. 2. observ. §. num. 17. quia, inquit, quoties quis ad mutuandum non movetur improba spe usura percipiendæ, sed invitus, tunc non offenditur charitas, & dilectio proximi, quæ est causa prohibitionis usurarum, ideoque sine peccato pro pecunia, qua quis invitus caret, pretium usus probè accipit, & ita etiam ait tenere Sot. in d. art. 3. concl. 2. & Bont. de usur. num. 25.

11 Ceterum contraria sententia venior est, & tutior, nihil scilicet etiam hoc casu ultra fortem capere fas esse: nisi si quid ex liberalitate creditoribus tribuatur: vel eorum tantumdem interit ratione lucri, vel damni, ut docent Bald. in l. 2. num. 109. ff. de iure iur. Angel. in verbis usura l. num. 77. Navarr. cap. 37. in fin. Colinus Philarch. de offic. Sacra. lib. 5. cap. 20. in fin. Mich. Salon. in d. contr. 9. num. 16. vers. p[er]o consequentiam. Molin. disp. 224. num. 3. Roder. d. lib. 3. quæst. §. n. 91. Mascard. in d. conclus. 934. num. 41. & Ugolin. de usur. cap. 4. §. 2. num. 4. rectè subjungens consequentiam usuram non tollere. f

12

Hec enim vis, & coactio vim duntaxat moræ habere potest, quæ sola non sufficit, ut interesse debeatur, ut sæpius dictum est, & dixit Bald. loc. cit. & Philarch. d. lib. 5. cap. 7. concl. 5. in fin. & cap. 8. concl. 2. vers. ac de solam moram. Peguer. in d. dec. 53. in fin. & in dec. 135. num. 8. Navarr. in d. comm. de usur. num. 46. & VVelsembeec. ad tit. de usur. num. 9. & indicat l. 135. §. Soia de verb. obliq. nulla enim habenda est ratio eius moræ, ex qua nullum sequitur damnum l. 8. ff. si quis caus. Quod verò Gaill. at, Molinei doctrinam sapit, quæ à nobis jam reiecta est.

13 His consequenter dicendum est, eum, qui alienas pecunias furto, vel fraude interceptit, ad illarum usuras non teneri, sed tantum ad id, quod creditoris interest, olim sanè licuit non tantum rem furtivam persequi, sed & poenam actione furci, quæ fuit manifesti in quadruplum, non manifesti in duplum, Instit. de act. §. ex maleficiis. & Hartman. lib. 6. tit. 5. quæ vera poena est, cum ea exacta adhuc rem persequi liceret, ut constat ex d. §. & ex l. si pro fure, §. 1. de condit. furt. & declarat Oliban. in d. §. ex maleficiis num. 3. † Sed hodie hæc non obtinent, ut testatur Cepoll. in auth. sed novo iure, num. 65. C. de ser. fugit Clar. in §. futurum, num. 17. Mynsinger. in d. §. ex maleficiis, num. 24. Bonifac. de furt. §. 12. num. 16. & alij apud Farin. quæst. 167. num. 18. idem notat Gudelin. de iur. noviss. lib. 5. cap. 19. quod non sanè animadvertit videtur Scacco. d. ampl. 8. num. 127. ubi scribit dari actionem in duplum: hoc enim in desuetudinem abiit: † Et hodie adversus fures, & eos, qui sine mandato alienas pecunias exiunt (nam, & hi fures sunt, l. falsarium, C. de furt. & tradit Bonif. §. 11. num. 3.) datur conditio furciva, quæ rem persequimur, & fructus, & id, quod interest, l. 3. de condit. furt. l. si, §. si furvus, & l. 67. §. 1. ff. de furt. cuius verba sunt si sibi subroptum est, quod nisi certa die dedisses, poenam promissisti, ideoque sufferre eam necesse fuit, furti actione hoc quoque asstimabitur, quod etiam notat Farin. loco cit. & Oldendorp. de act. chief. 7. act. 4. quod tamen legitimis modis probandum est, & præterea fures extra ordinem criminaliter coercentur, ut scribit Gudelin. loc. cit. † Quod verò nihil in conditionem furivam venire fructus, & id omne, quod interest, locum etiam habet in interdito de vi, & vi arm. ut constat ex l. 1. §. non solum, hoc tit. cuius elegantissima verba etiam subjungiam. Non solum, ait, fructuum rati in hoc interdico habebunt verum caterarum etiam utilitarum habenda est, nam, ut Vivianus refert, in hoc interdico, omnia quæcumque habiturus, vel adsecutus erat is, qui deiectus est, si vi deiectus non esset, restitui, aut eorum litem à iudice asstimari debere, eumque tantum consecuturum, quanti sua interesse se vi deiectum non esse, ut etiam in interdico, quod vi, aut clam constitutum est in l. semper, §. hoc interdico, l. 21. in fin. ff. hoc tit. quod vi aut clam, & l. videamus 38. §. 11. ff. de usur. Alciat. de er. quod inter. cap. 10. num. 1.

14 Itæ, quod hic valde notandum est, adversus fures, & qui ad aliena negotia depredandi causa accedunt, & 17 aliorum pecunias in proprios usus convertunt invito domino, in litem iuratur pro estimatione rerum, & eius, quod interest, ita enim constat ex l. si quando 9. C. unde vi, & dist. l. semper, §. sed, quod intersuit, l. 3. & l. cum furti, ff. de in lit. iuran. & tractat diligenter post alios Plot. in tract. de in lit. iuran. §. 4. num. 5. & 19. Menoch. de arbitr. cas. 208. num. 6. & Farinac. quæst. 176. p. 2. num. 2. † Et quamvis Duarenus in l. in actibus, de in lit. iuran. sentiat dictam l. si quando, ad fures porrigendam non esse. Nam, inquit, licet fures odio digni sint, delinquent tamen longè atrocius, qui per vim rapiunt, aut alium sua possessione desiciunt, leg. §. in hac actione, ff. vi bon. rap. mihi videtur communis sententia apertissime probari ex d. l. 3. & l. cum furti, ff. de in lit. iuran. & id ipsum nominatum notat Scholion ad Hartmanop. lib. 1. tit. 6. in fine, & multi docent apud Mascard. concl. 935. num. 5. † Et rectius monet Duarenus eod. loc. in quibus casibus hoc iurandum vice probationis eius, quod interest, recipitur, de violentia, aut delicto admisso plenam fidem iudici faciendam esse, quod probat dict. lex si quando, Cod. unde vi, cuius principium est. Si quando vis in iudicio fuerit parafacta, & c. quod etiam notat Jason. in d. leg. num. 7. Plot. de in litt. iuran. §. 49. num. 3. & 7. & Menoch. loco citat. num. 3. Mascard. in concl. 935. num. 2. & Farin. cit. quæst. 176. num. 22.

Secunda

20 Secunda declaratio est, etiam in mutuo creditorem ab initio licite pacisci cum debitore, ut teneatur refundere quicquid eius interstet lucri cessantis pendente dilacione ad solvendum. Nam licet mutui datio officiosa sit, & proinde mercedem non recipiat, l. 1. §. ult. ff. mand. nemo tamen tenetur officio hoc nisi cum sua iactura, & damno cap. precarie 10. quest. 2. & ideo hanc sententiam omnes sequuntur, Bald. in d. leg. 2. nu. 105. vers. ex his ergo patet. Abb. in e. salubriter. num. 3. de iur. & alii plures apud Covarr. variaz lib. 3. cap. 4. nu. 5. vers. idem, & illud, Vgolm. d. cap. 8. §. 7. nu. ult. vers. quare contrariam. Gratian. cap. 382. n. 20. & 21. lib. 2. & Barb. in part. 1. l. 2. in princ. num. 98. vers. quod verum, & in l. 5. num. 72. ff. solut. matrim. Sigismund. in d. ampl. 8. nu. 148. & 178. ubi scribit hanc communem esse sententiam, quam etiam sequuntur Theologi omnes, quos memorat, & sequitur Salas d. lib. de usur. sub. 19. numer. 2. quibus addo Malder. d. sub. 15. conel. 3. Hoc enim indemnitas pactum non profertur tollit beneficium mutationis, sed illud restringit, quia non tantum minus officiosus est creditor, ut ait Roder. d. quest. 5. num. 15.

21 Tertia est, quando interesse iustum, & verisimile, & arbitrato boni viri ab initio taxatum est, & convenit, ut pendente dilacione certa illa quantitas praestetur loco eius, quod interest, tunc enim etiam ante moram interesse debetur, dummodo vere interstet. Ita enim Alphons. Villag. de usur. quest. 18. in 1. & 2. conel. Reginald. loc. citat. n. 88. idem Barb. in d. l. 5. n. 72. & 73. Alphons. Narbon. in dicit. glo. 4. numer. 16. Gratian. cap. 387. numer. 4. & 29. ubi refert in Rota post maturam discussionem fuisse conclusum pro validitate conventionis, & vere ita censur inter collect. Farinac. par. 3. dec. 331. & dec. 377. num. 6. ubi dicitur idem operari in istis terminis pactum, quod operatur mora, quod probari potest, ex l. 5. C. de pactis int. empt. & vend. l. 15. C. de act. empt. illi verbis, extra pactum in solutione mora non facta. Cravet. in cons. 89. num. 4. Sigismund. in d. ampl. 8. numer. 151. Gratian. discept. lib. 4. cap. 652. num. 25. ubi ait hanc sententiam receptam esse, & ex his, quae tradit Barb. in d. loc. citat. & in l. 3. num. 71. & 73. solut. matrim. & Gail. de credit. cap. 2. titul. 7. numer. 1274. & 7142. & nos fufius prosecuti sumus quest. 72.

22 Quarta, & ultima declaratio est, ut interesse tam lucri, quam damni debeatur interdum ex actionibus, & iudicis bona fidei, etiam mora non interveniente, ut in actione pro facto, l. 1. §. 1. ff. de usur. l. iocum, ff. pro soc. ita etiam in actione de positi, l. 3. §. 4. Cod. de pos. & in actione mandati, l. si vero, l. 9. ff. simili, ff. mandati. & in actione negotiorum gestorum, l. atqui natura, §. non tantum, ff. de negot. gest. l. 18. C. de i. l. 37. ff. de usur. demique idem est in contrario iudicio tutelae, l. 3. §. 1. ff. de contrab. tutel. & nil. act. In his ergo, & similibus negotiis etiam nulla mora interveniente, id est sine ulla alia interpellatione venit id, quod interest, ut egregie tradit Camill. Plant. in pract. l. un. C. de sentent. qua prece. num. 47. Cuiac. in d. l. 1. de usur. ad Papin. & Gratian. de usur. & contrab. pignorat. lib. 1. e. 8. n. 5. notans etiam huiusmodi utaras non praestari propter moram, sed ne is, qui aliena negotia sua pecunia gerit, ex officio suo damnum sentiat, quae latius a nobis postea explicanda sunt.

23 Tertio exigit Menochius, ut creditor sit solutus negotiari, idque eo tempore quo debitor teneatur solvere, & in hanc rem citat Cravet. in consil. 310. num. 3. qui tamen id non scripsit, sed tantum non iustificare, si probetur, quod quis sit solutus negotiari. Sed Menochii sententia placuit Lupo in lib. de commerc. illic. c. 1. §. 6. num. 17. ubi Alexandrum, Decium, & alios quosdam in hanc rem profert. Idem sentit Natt. in consil. 450. num. 2. & 4. Malcar. in conel. 934. n. 1. & seq. & alii ab eo congesti hoc loco, & Gail. lib. 2. observat. 6. n. 3. & accerrime omnium Felician, de Solis lib. 2. de sensu, cap. 5. n. 14. vers. nec obstat, ubi ait, se animam veris esse consentiens scripturas omnes, ut lucrum cessans exigi non valeat, nisi ab eoquis soleat quaestuarium negotiationem exercere, & hanc sententiam probare videtur d. l. 2. in fin. ff. de eo quod cert.

24 luc. ubi dicitur, hanc qualitas non ita necessaria est, ut solis negotiatoribus, & mercatoribus interesse lucri cessantis debeatur. Nam & nobilibus viris, advocatis, militibus, caudicis, viduis, & divitibus, qui negotiationibus non vacant, imò & agricolis, & rusticis lucrum cessans debetur, si vere ob pecunias creditas a lucro aliquo prohibentur, idque certis probationibus demonstratum sit. Etenim id, quod inte-

rest, est utilitas, quae mihi obvenisset, & id, quod lucrari potui, nisi mihi obstitisset debitor, ut dixi saepius ex Cuiac. & ex vulgatissima l. si commissa, ff. rem rat. habere. quod non solis mercatoribus convenit, multis enim modis ex pecunia sua quis lucrum consequi potest, quamvis negotiationem non exerceat, neque merces emere solitus sit, ut ex emptione praediorum, militarium officiorum, annuorum reddituum, & locorum montium, & rustici etiam solent agros comparare, & ex his utilitatem capere, quod si probetur, equum est, ut debitor isthac damna refundat. Namque etiam tutor, qui negligens fuit in comparandis praediis, vel redditibus annuis ex pecunia pupilli, tenetur ex hac causa pupillo ad id, quod interest, ut constat ex d. l. 3. §. 1. & 2. ff. de contrab. tutel. & util. act. l. 24. C. de admitt. tutel. & docet Didac. Covarr. variaz, resol. lib. 3. cap. 2. num. 2. Montan. de tutor. & curas, cap. 32. num. 195. & diximus alii auctores ibi citatis 9. 10. n. 8. & 9. idque omnes tacentur, nec exigitur, ut pupillus sit solutus negotiari, cum nec id per statum agere possit. Ita etiam procurator, qui neglexit praedium emere, tenetur domino ad id, quod interest l. 3. §. mandati, & Barb. quis, ff. mand. & dicam inferius: nec exigitur, ut dominus sit solutus negotiari, & proinde verius est etiam ad reliquas personas interesse lucri cessantis interdum pertinere, ut rectissime sentiunt Salon. de iustit. & iur. quest. 78. art. 2. de lucr. cessant. conel. 3. vers. inest periti, ubi ait, neque Contrao, neque ullum Theologorum id exigere. Castren. in l. de iur. in princ. n. 6. ff. solut. matrim. & clare respondit Ruin. in consil. 109. n. 7. lib. 4. Rolan. à Vall. in consil. 35. n. 16. ubi notat contrariam Castrensis in l. de iur. receptam esse, ita etiam tradunt Cagnol. in d. l. 1. C. de sentent. qua proce. n. 44. & Bologn. num. 110. Lodov. Damoder. lib. de pupill. inter. n. 16. & 17. Didac. Covarr. variaz, lib. 3. cap. 1. n. 2. Curtier. de contrab. iurat. cap. 6. n. 6. Malcard. in d. conel. 934. n. 24. Francisc. de Cald. de empt. & vendit. cap. 29. num. 49. Camil. de usur. cap. 1. n. 8. Gaspar. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 5. n. 26. & 27. mand. de usur. & contrab. pignorat. lib. 1. cap. 7. n. 10. Castill. contero. iur. lib. 2. cap. 1. n. 45. & novissime Sigismund. in d. ampl. 8. n. 94. in fin. & n. 22. & 268. ubi notat hoc controversum esse doctrinam Theologorum, & quod mirante hanc etiam sentit idem Menoch. in consil. 7. n. 16. Neque enim exigitur praecise, ut petens hoc interstet sit solutus cum potest negotiari, sed hac qualitate exigitur, dumtaxat ut huiusmodi lucrum reddatur verisimile, & proinde si aliunde constat de amissione lucri, utique peti, & exigi potest, ut animadvertit Barthol. in part. 1. l. 2. in princ. num. 50. ff. de iur. matrim. & Salon. loc. citat. vers. etiam emptionem suam iudiciale.

Neque obstat quod subiicit Felicianus, emptionem recusiferz, vel redditus annui non esse actum negotiationis, quae sit huiusmodi, quia in hoc genere lucrum continet non tantum id, quod ex iusta negotiatione mercator quzerere solitus, sed etiam utilitatem omnem, quae a nobis quomodo cunque favoreat, vel culpa debitoris interceptur, unde cum is, qui potest agrum emere, vel redditum annuum, & abstinet, ut amicam opem ferret: vel non emat ob pecuniam sua abnon restitutam, lucrum illud amittat, quod ex fructibus, vel redditibus percepisset, aequum est, ut etiam hoc casu lucri cessantis ratio habeatur. Non ergo necesse est, ut actus, a quo abstinuit, ad negotiationem & mercaturam pertineat, sed satis est, ut sit actus, ex quo quis lucrum consequi valeat, qualis profecto est emptio rei fragiliter l. 7. §. si post, ff. de admitt. tutel. l. 24. C. de i. l. 8. §. mandati, ff. mand. ut idem Rolan. & alii auctores sentiunt, & Surd. in dec. 262. num. 1. Costa de ration. var. quest. 148. num. 3. Castill. in d. cap. 1. num. 72. & Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 16. num. 24. & 25. ubi reliqua Feliciani argumenta refellit. Non placet tamen hoc casu aestimandum ad rationem integre confessionis, sed quicquid, vel levioris usurae, quia creditor ionem ahenatam non habet, ut habuisset, si redditum comparasset, si quidem non puto id recipere a estimationem, & proinde id deducendum non esse leg. 5. in fin. de praes. verb. Imò is, qui vere pecuniam convertertus erat in emptionem redditus, nihil commodi, & utilitatis habet, quod pecuniam repetere possit: imò illi incommodum esse potest, si forte intertempore restituata pecunia non inveniat praedia, vel redditus idoneos venales, in quibus utiliter pecuniam collocare valeat. Nec enim haec saepe venalia invenitur, ut indicat lex 24. Cod. de admitt. tutel. & proinde lucrum illius temporis amittere necesse est, quo pecuniam otiosam domi retinet: & propterea multis modis contingere potest, ut non emat, vel emere possit eodem pretio, & sub eadem tutela, & incurrence

30 evictionis. Denique pecunia res est, quæ facile fuit, & multis casibus est obnoxia l. 22. §. *huc accedit*, C. de admin. tutor. l. *Inditarius* 30. ff. de per. hered. l. si eborus 79. §. 1. de leg. 3. cum ergo non minus damnosam, quam utile esse possit, quod pecunia repeti possit, verius est nihil pensioni, quam emere potuisset creditor, detrahendum esse, ut sentit Alphons. Villag. de usur. quest. 18. num. 28. & 35. & Valer. de different. utriusque fori, in verb. usura, diff. 3. num. 2. vers. *pacisci autem*, Salas vid. tract. de usur. dub. 20. num. 7. & Castill. loc. citat. n. 72. in fin. denique omnes tradunt creditorem illud torum consequi posse, quod ex redditibus annuis, vel ex fructibus agri percipere potuisset.

31 Quæto exigit Menochius, ut probetur lucrum fuisse certum: creditorem scilicet habuisse merces paratas, quibus emps tantundem superlucratu fuisse. Nec enim sequitur ex eo, quod consueverit negotiari, & lucrari aliquando, cum omnino lucraturum fuisse. Etenim multa accidere solent, quæ lucrum omne intervertunt, & saepe iacturam inferunt. Idcircoque lucrum certum esse debet, non spes incerta, & multis periculis obnoxia, quæ fuit sententia Castrensis in leg. 3. §. ult. ff. de eo, quod cert. loc. quam secutus est Natta in cons. 450. numero 6. Crævet. in cons. 310. numero 7. Camill. Plaut. in leg. ann. Cod. de sentent. quæ pro eo, vers. *per suam subtilitatem*, ubi ait hanc opinionem magis piam esse num. 36. & 37. & alij plures apud ipsam Menochium ubi supra num. 3. ubi ait hanc sententiam magis esse receptam, & retinendam. Idem respondit Riminald. jun. in consil. 52. num. 42. & rursus in consil. 218. numero 100. hanc etiam sequitur Fachineus, quem adolescens Pifis audivi senem isus civile explicantem contrav. iur. lib. 51. cap. 39. Binsfeld. in cap. conquestus, de usur. quest. 2. emel. 56. Mastrill. in dec. 245. num. 45. & 46. Gratian. discipul. lib. 1. cap. 67. num. 10. & 14. & cap. 987. num. 22. Ugoiin. in d. lib. de usur. cap. 8. §. 8. num. 2. vers. *quæto requiritur*. † Et quod magnum pondus habet, Castrensis sententia in d. leg. 3. de eo, quod cert. loc. placet Rota Romana, ut constat ex Mohedan. dec. 3. tit. de usur. & ex varijs decisionibus relatis apud Sigismund. Scæpe de commerc. §. 1. quest. 7. ampl. 8. numero 22. Gratian. loc. citat. & cap. 244. numero 13. & apud Farin. part. 2. dec. 325. num. 7. & part. 1. dec. 774. n. 2. ubi scribitur Rotam non admittere probationem præsumptivam, nec illam, quæ resultat ex qualitate loci, in quo passim inveniuntur occasionones collocandi pecunias ad lucrum: unde Fachin. loc. citat. in fin. ait se hanc sententiam sequi veluti veram, æquam, & dignam Rota Romana, quæ semper illam est secuta: & congruenter Mohedanus in dist. dec. 3. num. 3. refert id quasi omnibus dominis placuisse veluti exemplarem, æquam, & rationabilem decisionem dignam tribunali Rotæ. Ex quo sequitur, ut certum, & individuum lucrum pro annis singulis, quibus pecunia retenta est, probari debeat, ut sentiunt Gamma in dec. 110. numero 16. & num. 20. Alvar. cons. 107. numero 6. & 7. & Mastrill. in dec. 245. num. 42.

33 Quæ Castrensis sententia præter auctoritatem multorum Scriptorum probatur ex l. naturalem, §. 1. in fin. ff. de acquir. rer. domini. & in §. illud quæstrum. Intit. de rer. divisi. illis verbis, quia multa accidere possunt, ut eam non capiat, & melius in leg. quemadmodum 29. §. Item Labo, in fin. ff. ad l. Aquil. quem iuris locum Castrensis & Ial. in dist. l. 3. in fin. & Riminald. in d. cons. 52. num. 46. bonum appellant, verba autem legis hæc sunt, ubi damni iniuria agitur ab reia non piscium, qui adeo capri non sunt, fieri estimationem, cum incertam fuerit, an caperentur. Hinc ait Riminald. eo loco eos quorum erant reia, solitos fuisse piscari, & capere pisces, & tamen non habetur ratio lucri cessantis, quia non constat paratos fuisse pisces, qui caperentur, & proinde non satis esse, si probetur creditor negotiari, & lucrari consuevisse octo, vel decem pro singulis centenis, sed etiam probandam esse, quod paratas habuit merces, ex quibus lucrum illud perciperet. Imò Natta in d. cons. 450. num. 6. perpendens verba d. l. 29. ad l. Aquil. ait, quod piscatores reia in mari, vel flumine collocaverant ad capturam piscum, quæ si navigantes inciderint, tenentur quidem resarcire damnationem reibus illatum, sed non tenentur prestare estimationem piscium, qui nondum erant capti, quoniam incertum erat, an caperentur, quanto minus igitur, inquit Natta, lucrum præstandum est mercator, quando ad nullum actum pervenit, ex quo patet, quod verè merces erat comparaturus.

Ceterum hæc sententia sine dubio retinenda est in iis, qui nec negotiari solent, nec lucrari, ut sunt divites, & nobiles viri, & mulieres locupletes, quibus nullum lucrum cessans adjudicandum puto, nisi probent certam, & individuum occasionem lucrandi ex pecunia, ut respondit Kuin. in cons. 104. lib. 4. Natta in cons. 370. num. 5. Mascardo in d. consil. 983. num. 24. Lælius Zecch. de usur. cap. 5. num. 8. vers. *quod si nobilis*, & communiter receptum esse in foro servari testatur Sigismund. in d. ampl. 8. num. 222. & ita nuper Senatus noster iudicavit in causa D. Margaritæ de Lascaris nobilis mulieris, cui nihil omnino ultra sortem adjudicatum est, tamen debitor esset in mora. † In alijs verò, qui negotiationibus vacant, & merces vendere, & comparare solent, sufficere, si probent solitos esse negotiari, & lucrari octo, vel decem annua pro centenis singulis, & mercatores eiusdem qualitatis, & conditionis tantundem lucrari consuevisse deductis expensis, & quod verisimiliter creditor id lucratus esset, si pecunias sibi debitas habuisset. Ita enim sentiunt, & distinguunt Azor. in d. l. 3. in fin. de eo, quod cert. loc. & ibi Ial. num. 6. Aretin. in l. continuus, §. cum ita, de verb. oblig. Angel. in l. si commissæ, in fin. ff. rem rat. hab. Cagnol. in l. curabis, num. 68. & in l. un. nu. 42. & 43. C. de sentent. quæ pro eo, & c. ubi testatur hanc sententiam fuisse à praxi receptam: idem etiam probavit Alciat. in d. l. un. in fin. Ioan. Bapt. Lup. loc. cit. num. 3. & Ruin. in cons. 104. num. 7. lib. 4. & alij plures, quos refert Menoch. d. cas. 119. num. 4. Simon. de Pret. cons. 151. num. 109. Alphons. de usur. quest. 18. n. 33. Bursat. in cons. 68. n. 35. & 36. Trentacing. variat. resol. lib. 1. tit. de intercess. n. 32. ubi ex Bursato refert hanc distinctionem communem esse. Caroc. de loc. & conduct. tit. de natura locationis quest. 1. num. 5. Castill. in dist. cap. 1. n. 51. ubi ait hanc sententiam in praxi servandam, Lælius Zecch. loc. cit. Barbos. in part. 1. l. 2. n. 50. ff. soluto matrimonio, & post alios Gait. de credit. cap. 2. titul. 7. n. 1748. & seq. Quod multis præiudicijs supremarum curiarum confirmatur, ita enim tenuit Senatus apud Orasum, in decif. 143. numer. 5. & Surd. in dec. 259. n. 9. Gail. d. observ. 6. nu. 4. Magon. in dec. Florent. 103. n. 19. & Rota Genuein. in dec. 139. n. 9. & n. 17. & in dec. 206. n. 3. ubi relatam est hanc esse magis veram, & magis receptam sententiam Marius Mur. in dec. Sicil. 52. num. 42. in quam etiam multis hinc inde citatis proclivis est Christoph. Mart. Medic. decif. Senens. 15. nu. 22. quam probat manifestè d. l. 2. in fin. ff. de eo, quod cert. loc. illis verbis. *Quid si merces solebat comparare? an, & lucri ratio habeatur, non solius damni? puto, & lucri habendam esse rationem.* Hic enim habetur ratio lucri ex eo, diutaxat, quod creditor merces emere consueverat, & ego in hanc sententiam proclivior sum, † quia plerumque accidit, ut id genus hominum lucrum ex suis negotiationibus percipiant, ut subindicat d. l. 2. in fin. & l. 73. §. questum, ff. de usur. l. 58. in princ. ff. de admin. tutor. & l. ult. ff. de peric. & commod. rei vend. ibi, *veluti si negotiarius fuerit, & pretio soluto ex mercibus plusquam ex usuris querere possit.* unde negotiatores dicuntur pauci, & vivere ex lucro l. 6. Cod. de dign. & emolumenta ex negotiationibus suis capere, in l. 1. C. de commerc. & quia præsumuntur ex negotiationibus lucrari, ideo Iustinianus usuras beses illis permittit, cum reliqui ex illius constitutione leviores capere cogentur puta semisses, vel trientes, ut constat ex d. leg. eos, Cod. de usur. alioqui nulla erat ratio cur omnes non uno ordine haberet. † Denique quia istis hominibus nunquam deest occasio emendi merces, & per consequentiam lucrandi: etenim mittunt, vel proficiuntur ad nundinas, & emporia, l. 1. C. de nund. in quibus ingens semper solet esse copia mercium venalium exposita unicuique, qui pecuniam habet. Horatius sanè carmin. lib. 1. Mercatores vocat indociles pauperum pati, & in epistolis mores, & naturam eorum describens ait.

Impiger extremus curris mercator ad Indos,
Per mare pauperius fugiens, per tela, per ignes.
Et Juvenalis lib. 5.
aspice portus.
Et plenum magnis trabibus mare: plus bominum est iam
In pelaga: venies classis quocunque vocavit
Spes lucri: nec Carpathium, Getulæque tantum
Æquora transities, sed longe Calpe relicta,
Audiet Herculeo stridentem gurgite salem.
Divus quoque Valerianus Episcopus Cemelensis Homil.
20. Requiritur, cuius sit visum, quod tenet tabulata
bominis

hominis vita committitur; & dubiis casibus pelagi incerta tentantur. Nunquam se profecto nauta navigio credidisse, nisi navigandi desiderium, negotiandi cupiditas incitasset. Fertur denique homo undis voto quadruplicanda pecunia. Cum itaque ij, qui mercaturam exercent, soleant, si domi desunt, alienas terras, & provincias, & maria quare, ubi merces emant, & lucentur, non adeo rigide ab eis exigendum est, ut probent certam, & individuum occasionem emendi has, vel illas merces. † Et ut arator, pistor, & alij opifices, si in gratiam alterius operari desinant, vel per alterius injuriam, & per vim à suis operis avocentur, possunt licite exigere pretia operarum omillarum, ut constat ex l. ex hac, ff. si quadr. paup. sec. dis. nec opus est, ut probent se huic, vel illi operas suas locare potuisse, quia passim sunt, qui illorum operas certa mercede conduunt. Ut nauta, & piscator si navigatione, vel piscatione per injuriam impediatur, vel in alterius commodum navigare, vel piscari desinat, potest agere, vel pacisci de eo, quod sua interest, ut scribit Didac. Covar. in reg. peccatum, relect. p. 2. §. 8. num. 12. Sebastian. Medic. de venat. & piscat. quest. 18. Molin. de contract. disp. 315. numer. 11. in fin. Reginald. loc. cit. num. 82. & Salas lib. de usur. dub. 19. num. 3. & indicat l. 1. §. publicano, ff. ut in sum. publ. navig. lic. † Nimirum quia mare, & flumina communia sunt, & jus piscandi, & navigandi in eis commune est Instit. de rer. divis. §. 5. & sequens, & l. 13. §. ult. ff. de injur. ex qua etiam constat ei, qui prohibitus est piscari in mari, vel flumine publico, dari actionem injuriam, in qua veniunt etiam damna l. dominus, C. eod. tit. ita prorsus si mercator in alterius gratiam, & commodum negotiari desinat ex ea pecunia, quam ad id paratam habuit; vel si negotiationem exercere prohibeatur, & impediatur, dum illius pecunia, veluti lux industriae instrumentum interceptum, & retinetur, potest pacisci, vel exigere aestimationem lucri, quod ex sua industria probabiliter facere potuisset, quanvis non probet has, vel illas merces nominatim prae manibus habuisse, quia forum omnibus commune est, & cuique licet ad nundinas accedere, ubi copia est rerum venalium dist. leg. prima, Codic. de nundin. & qui hodie occasionem emendi non habet, postredie, vel post paucos dies habiturus est, dummodo nummos habeat, & velit emere, ut experientia rerum magistra, si verum fateri volumus, nos docet.

Denique etiam ei, qui paratam habet pecuniam non ad hanc, vel illam praesentem, & certam occasionem emendi, sed ad quamcunque occasionem contingentem, debetur lucrum cessans arbitrio boni viri propter incertitudinem, dummodo verisimile sit futurum, quod se offerret occasio, satis enim est occasionem probabiliter eventuram, ut explicat Valer. de differen. int. utrumque sic. verb. usura, differ. 3. num. 4. cum ergo verisimile sit negotiatores, & mercatores occasionem habituros emendi, & lucrandi, vel domi, vel in nundinis, ubi merces omnibus venales sunt, dicendum est illis etiam lucrum cessans adjudicandum esse.

Denique, quod dicunt creditore probare debere habuisse merces prae manibus, quas comparare potuisset, vel intelligunt, ut teneatur creditor probare, quod erat in ipso actu emendi, & jam cum domino mercium convenerat, ita ut nihil ferè desset ad perficiendum contractum, quam numeratio pecuniae, vel intelligunt, quod scilicet in loco aderant merces venales, quas emere potuisset, si primo modo id intelligunt, certè hoc grave nimis, & durum est creditoribus, si in hoc eventu duntaxat haberetur ratio lucri cessantis, siquidem hoc raro contingit, & vix probari potest, nisi testato, & data opera id fieret, & praesertim cum ex mora debitoris agitur ad id, quod interest ratione lucri cessantis, qua ratione enim is, qui pecunia caret, & cui pecunia retinetur, de emendis mercibus cum aliis mercatoribus aget? Nonne id esset dedecori, & ludibrio aliorum se exponere, si forte is, qui merces venales habet oblatum pretium probaret, & creditor, qui obtulit, non habet, unde solvat, & emptionem perficere non possit. Si verò secundo modo suam explicant sententiam, jam illud probare superfluum est, quia certum est in foro, & nundinis, & in civitatibus, in quibus commercia, & negotiationes vigent, merces venales proflare, quas creditor emere valeat, ut indicat d. l. 3. in fin. de eo, quod cert. loc. ubi definitum est, in homi-

ne solito negotiari habendam esse rationem lucri cessantis, nec exigit lex, vel excipit, dummodo merces prae manibus habeat. Quamobrem satis esse puto, si hoc genus hominum probent se negotiationem gerere, & verisimiliter octo, vel decem pro singulis centenis lucrari solitos, & idipsum lucrum reliquos eiusdem negotiationis homines consequi solere, & praesertim si additum est, ut Advocati Nicienses facere solent, eo in loco ordinarias, & frequentes esse occasiones emendi merces, vel mercatorem, qui agit ad id, quod interest, solitum esse ad nundinas proficisci, & illic merces comparare, tunc enim certior est probatio lucri cessantis, & satis probatum intelligitur mercatorem habuisse merces prae manibus, ex quibus lucrari potuisset, ut ait Burlat. in d. conf. 68. n. 36. & Gait. loc. cit. neque dissentit Plaut. in cir. vers. per suam subtilitatem, numer. 37. quamvis addat probandum etiam esse pretium, quo merces in nundinis emuntur, & deinde venduntur domi, quod non puto necessarium, quia id ipsum testes implicitè attestantur, dum dicunt mercatorem solitum lucrari septem, vel octo pro centenis singulis. Neque enim lucrum facere potest, nisi domi pluris merces vendat, quam in nundinis emerit.

Ex quibus etiam puto parum feliciter Felicitium in tract. de facies cap. 24. num. 50. distinguere inter civitates, in quibus adest continuè occasio exercendi pecunias in mercibus, & inter illas ubi hæc occasio lucrandi, & mercandi non adest, quia agimus de mercatore, qui talis dici non potest, nisi assidue mercaturam exerceat l. legatus, ff. de leg. 3. Alciat. & Rebuff. in l. mercis in prius. ff. de verb. signif. Francisc. de Caldas in lib. de empte. cap. 23. num. 18. Sylvan. conf. 10. nu. 18. & Benven. Stracc. de mercat. part. 1. num. 7. & proinde nihil refert, an domi, vel in nundinis merces emere, & vendere soleat dist. leg. 3. in fin. ff. de eo, quod cert. loc. & cum in nundinis semper merces venales inveniantur, semper verum est, nisi aliud obstat mercatorem, qui ad nundinas proficisci solet, merces prae manibus habere, quas emere possit, & ex illis lucrum facere.

Sanè hæc secunda sententia praesertim recipienda est in civitatibus, & oppidis insignioribus, in quibus negotiationes vigent, & continua est occasio exercendi pecunias in emptionibus mercium, ut tenet Felicitian. loc. cit. cuiusmodi est Genua Liguriae caput, ut testatur Rota Genuensis in d. dec. 139. n. 9. & 10. & in d. dec. 206. numer. 3. & Sigisf. Scacc. in d. ampl. §. num. 235. quam Cujacius in c. per vestras, de donat. inter. vir. & uxer. matrem mercatorum vocat, & Manua teste Burlato loc. cit. & Florentia, & Civitas Senarum, ut refert Marius Medic. in d. dec. 14. num. 29. inter quas etiam Lugdunum, & Massilia proculdubio censenda est, & si quod aliud est celebre Emporium. † Arque ideo etiam retinenda est, hæc sententia Nicee, quæ à Massiliensibus condita est Plinio auctore lib. 3. cap. 5. hic enim in sudore vultus vestigium pane nostro, & frequentes sunt occasiones emendi, & vendendi merces: & mercatores nostri solent Genuam, & ad nundinas LVGDVNI, & Gallie Narbonensis, & ad alia emporia proficisci, & merces emere, & in hanc urbem invehere, & evehere, ita ut illis pecunia frequentius, quam occasio occupandi eam desit. † Et praesertim nunc post institutum a Serenissimo Carolo Emanuele Duce nostro in hac civitate alylum nationibus omnibus. Porto Franco vulgò dicitur sublati portorij, & vectigalibus, quæ olim ex extractionibus mercium praestabantur, ut nulla sit hæc nostra Vibe immuniore statio mercatoribus. Postquam denique optimus, maximusque Princeps noster, quod omnia nitiora, & salubriora essent, edicto iussit tabulata tabernarum, & artificum mensas, & reliqua vicis occupantia tolli, & ne quis foetidum, & immundum in vias projiciatur: & ut quisque eas secundum domum suam purget, & reficiat Praefecto urbis cura mandata, ut hæc omnia fiant, imitatus hac in re Domitianum Celsarem, † quem Romæ olim simile edictum fecisse memorat Marcianus lib. 7. hoc epigrammate.

Abstulerat totam temerarius Institor urbem,
Inque suo nullum limine limen erat.
Iussisti tenues, Germanice, crederere vias:
Et modo qua fuerat semita facta via est.
Nulla Carenatis pila est, praeconica Jazenis:
Nec prator media cogitur ire luto.

Svingitur in densa, nec tæza novacula turba

Occupat, aut totas nigra popina vias.

Tonsor, campo, coquus, lantus sua limina servant,

Nunc Roma est: nuper magna taberna fuit.

47 Ex quibus etiam non placet, quod Gamma, & Ualiscus *loc. cit.* dicunt lucrum pro singulis annis deducendum esse, & à mercatoribus probandum agentibus ad id, quod interest, atque ideo singulis annis habuisse certas occasiones occupandi in mercibus pecunias, & lucrandi: quia nimia est, & nimis scrupulosa religio, quam si admittimus, sanè necesse est, ut creditor nominatim probet se merces vendere potuisse maiori pretio, quam comparaverit, & habuisse emptores præ manibus, qui merces illas maiori pretio comparassent: quod nemo, quod sciam, hætenus dixit. Neque enim satis esset probare, certas merces præ manibus habuisse, ut de lucro constet, nisi etiam probaretur fuisse emptores, quibus cum lucro eadem merces vendidisset, siquidem ex venditione tantum mercatores lucrum faciunt. Illud præterea habet incommodi hæc sententia, quia posset creditor vaser, & callidus probare se singulis mensibus merces emere, ac distrahere potuisse, & singulis mensibus quinque, vel sex pro singulis contentis lucrari, quod nimis esset debitoribus onerosum; quamvis non negem, si id fieret, & certis argumentis probatum esset, totum id à debitore, qui in mora est, præstandum esse. Sed utilius esse contendendo, ut Iudex ex his, quæ verisimiliter accidere solent, confirmet motum animi sui, & habita ratione loci, & industria, & diligentia hominis, & adhibito competenti moderamine certam annuam quantitatem illi adjudicet pro eo, quod interest, ut tandem admittit Sigismund, in *d. ampl. 8. num. 234.*

48 Nec obstat *l. naturalem, §. i. ff. de acquir. rer. domin. §. 1. quemadmodum, §. item labes, ad l. Aquil.* ex quibus moventur Natta, & Riminaldi & Fachin. *loc. cit.* hæc enim non sunt similia. Namque explicitis rebus accipiendos pisces, vel aves maxime incertum est, an piscator, vel venator pisces, vel aves ex eo iactu capturus sit, frequenter enim accidit, ut non capiantur, ut constat ex *l. 8. ff. de contrab. empt.* quæ ait eum, qui captum piscium, vel avium emit, quasi aleam emere, & emptorem esse, & addit, *etiamsi nihil incidit, & in d. l. quemadmodum, §. item labes.* Vlpianus subjicit, *eum incertum fuerit, an caperentur*, quod etiam constat ex illo Luca cap. 5. *per totam noctem laborantes nihil cepimus.* † Et congruit his quod quidam scribit in *comment. d. l. 1. Cod. de eo, quod inter. num. 84.* verisimile esse Vlpianum in *d. l. quemadmodum, §. 29.* de his loqui, quæ accidere solent in littoribus Italia, ubi piscatio non est assidua, ut in Oceano, sed rarior, & incertior, & præsertim in mari Ligustico, quod vulgo dicitur, *mare senza pesce*, quod etiam sentit Didacus Covarr. in *d. §. 8. num. 12.* Sebastian. Grevaus ad *Gaill. lib. 2. cinel. 6. num. 12.* & Sebastian. Medic. *lib. de venas. & piscat. quæst. 18.* ubi tradunt in *d. l. quemadmodum*, procedere in littoribus, & fluminibus, ubi piscatio est admodum rara, & incerta, ubi verò fallere non solet, habendam esse rationem amissionis piscium, quantum scilicet verisimile est capi potuisse, quod nunc non excuto, sed in negotiationibus quamvis interdum malè proveniant, certior est spes lucri, ut constat ex *d. l. 3. §. nunc de officio, de eo, quod cert. loc. leg. socium, ff. pro socio. & d. leg. 1. C. de commerc. & experientia id docet. † Deinde in illis legibus respicitur ille unicus iactus retis, cuius nulla habetur ratio, quia incertum est, an pisces ex eo iactu caperentur: in hac verò specie mercator spatio aliquo temporis pecunia sua caruit, in quo commodè potuisset negotiari, & lucrari, atque adeo cum dispar sit ratio negotiationis, & iactus retium, nihil inde proponitur, ex quo ab hac secunda sententia recedendum sit. Denique quamvis ubi damni injuria agitur ob retia, nulla piscium fiat æstimatione, qui ideo capti non sunt, ut definit Vlpianus *loc. cit.* tamen si piscator invitus intercluderetur, vel eius, & alia instrumenta piscandi retinerentur, proculdubio agere potest ad id, quod interest, nam & id pacisci potest, ut dixi alijs Auctoribus citatis *numero 38.* Ita prorsus mercator, qui in gratiam alterius à negotiatione abstinere, vel cui pecunia intercepta, & retinetur ex qua veluti ex instrumentis suæ industriae lucrum verisimiliter fecisset, licite exigere potest æstimationem lucri sibi ex eo cessantis, quod pecuniam mutuatam dederit; neque ea solvitur,*

49

50

Quæ nostra sententia vera etiam ex eo esse colligitur, quia hic non tantum quaeritur de successu semel incidenti, sed etiam de promissio, & successivo, quod ex eo provenit, quod creditor non ab uno, vel altero negotiationis actu, sed ab ipsa negotiatione, & mercatorum exercitio saltem pro pecunia, quæ retinetur, vel intercepta adversarij causa, vel culpa, abstinere cogitur, dum scilicet detinet pecuniam negotiationi destinatum, & proinde licet is, qui ab hac, vel illa emptione abstinuit, licite exigere possit lucrum illarum mercium, quod sperabat secundum priorem sententiam; verum etiam est illum, qui, cum pecuniam haberet comparandis mercibus, ut solitus erat, destinatum, omni negotiatione abstinere adversarij culpa, vel gratia, posse exigere æstimationem illius lucri, quod ex emptione mercium facere potuisset, quamvis non probet tempore mutui dationis habuisse præ manibus certam, & individuam occasionem emendi merces, ut exemplo piscatoris, & aliorum artificum, de quibus dixi, manifestum est. † Atque etiam quia mercator, cui pecunia non solvitur, nec aliunde habet, ut præsumitur, negotiatione abstinere, nec quaerit merces venales, quas scit emere non posse ob defectum pecuniæ. Frustra enim illas quaeret, vel de illis comparandis cum venditoribus ageret. Nec verisimile est, aut saltem raro evenit, ut qui illas venales habent, sponte offerant, vilescunt enim si emptorem quaerant. Proinde durissimum videretur ab hoc hominum genere exigere, ut probent certas paratas habuisse merces, quas emere potuissent, & ex illis lucrum facere, quandoquidem debitor retinens mercatoris pecunias in causa est, ut ille merces venales non quaerat, & ut à negotiatione abstineat. Et sanè Theologi hanc conditionem non exigunt, ut videre est apud Salas *d. dub. 20.* ubi conditiones omnes recenset, & hanc omittit, & quod magis est *num. 2. in fin.* Pauli Castrensis assertionem in *d. l. 3. de eo, quod cert. loc.* improbandam esse concludit. † Denique non prætermisero Castrensem ipsam, Nattam, Riminaldum, Menoch. & Fachineum primæ opinionis assertores acerrimos hanc nostram sententiam etiam admittere. Natta quidem in *d. conf. 370. num. 1. & 6.* ubi ait, hæc in re se mediam sententiam sequi, eamque multis argumentis probat. Riminald. etiam hanc secutus est in *conf. 177. num. 28.* & Castren. in *l. 1. num. 15. Cod. de summo. Trinit.* ubi sic ait, *ego dico, quod etiam tanquam lucrum possunt interdum peti usura, si creditor erat mercator, ut cum pecunia sua consuevit lucrari, & potest probare saltem verisimiliter, quod si eam habuisset, tanquam fuisset lucratus, & potest illud lucrum perditum tanquam interesse petere per ea, quæ notantur in d. l. 3. §. fin. ff. de eo quod cert. loc.* Idemque apertissime sentit in *l. continens, §. cum ita, num. 9. de verb. oblig.* & iuxta hanc sententiam illum allegat. dec. Genuen. 139. num. 9. & Surd. in *decis. 259. num. 9.* Trentacinq. in *d. resol. 3. num. 32.* Mar. Mura in *d. dec. 52. num. 42.* & Lelius Zecchius *loc. citat.* Menoch. quoque in *conf. 1217. nu. 8.* ait satis constare de interesse lucri cessantis, quando constat creditorem consuevisse negotiari, & lucrari: & quod magis est in *conf. 7. num. 16.* admiserat probationem eius, quod interest, quæ ducitur ex qualitate regionis, in qua incolæ consueverunt annuos redditus emere, quod non puto sufficere secundum ea, quæ dicta sunt, quamvis in quibusdam regionibus sine scrupulo id receptum sit, ut novissime testatur Anton. de Amat. *resolus. 49. num. 96.* & Gait. in *d. cap. 2. tit. q. num. 1763.* Denique Fachineus *lib. 3. cap. 102.* postquam definiit usuras etiam donationis propter nuptias vidæ deberi ratione lucri cessantis, subjicit hanc clausulam, *satis enim constat nostris præsertim temporibus eis, qui pecunias habent paratas, plerumque occasiones habere annuos census emendi, aut bona immobilia comparandi: quibus casibus iure canonico usura sortem permissum est aliquod accipere.*

Illud sanè placet huiusmodi interesse negotiatorum, & mercatorum non tanquam certum, & jam quaesitum, sed arbitrio boni viri æstimandum esse, ut in spc positum, & multis fortunæ casibus obnoxium, ut rectè monet Natta in *d. conf. 370. num. 6.* quem laudant Magon. in *dec. 103. num. 10.* & Malcard. *loc. cit.* Ita etiam post Caietan. & Navarrum respondit Honded. in *conf. 41. num. 41. lib. 1. Sylvan. in conf. 10. num. 48.* & docet Barbof. *loc. cit. num. 52.* Christoph. Mart. Medic. in *dec. 14. num. 15.* & tradit Molin. *dip. 316. num. 7.* & habendam esse ratione laboris, sumptuum, & dubij eventus,

55 eus, seu periculi; ut iidem auctores docent *loc. cit.* & Rebuff. *in d. l. un. C. de sent. qua pro eo, num. 593.* & 594. Menoch. *d. cas. 119, num. 5.* Hartm. *lib. 3, quaest. 2, num. 44.* Sebastian. Greucus *in d. conclus. 6, n. 10.* Francisc. de Cald. *d. cap. 29, num. 54.* & Gamma *in d. dec. 110, num. 14.* Idemque ex Theologis late disserit Lopez, *de contract. lib. 1, capite 24, vers. sed in contrarium.* † Ex quo multo magis patet non esse necessarium, ut probetur lucrum fuisse omnino certum, ut quidam dicunt, aliqui nullus esset arbitrium Iudicis locus, & ut certum æstimandum esset, ut docet Lopez, *loc. cit. vers. secundo dicitur.* Molfes. *de contract. cap. 33, num. 39.* Binsfeld. *in cap. conquestus, de usur, quaest. 2, conclus. 7.* & Reginald. *lib. 27, cap. 8, nu. 88.* nihilque ex eo detrahi oporteret ob incertitudinem, cum nulla sit, ut asserunt Alphons. Villag. *de usur, quaest. 18, conclus. 1, num. 28.* & 35. & Salas *ead. tract. dub. 20, n. 7.* quamobrem ita in hac re constituendum puto, non tantum iis lucrum cessans adjudicandum esse, quos merces præ manibus habuisse constat, sed etiam aliis mercatoribus, qui probant ea, que diximus *num. 35.* & *num. 41. in fin.* dummodo huiusmodi lucrum arbitrio boni viri æstimetur, non ut certum, & præsens, sed ut futurum, & multis casibus fortunæ obnoxium.

56 Quid si mercator mala fortuna in negotiationibus usus est, ita ut cuncta ei minus prospere obvenerint, an hæc iusta causa sit, ut nihil ei ratione lucri cessantis adjudicandum sit? Respondet Magon. *in d. decis. 103, n. 19.* etiã malè fortunatis mercatoribus interesse lucri cessantis decernendum esse, quia, inquit, fortuna variabilis est, neque est necesse, ut lucrum sit omnino certum: sed sufficit esse verisimile: quod multis auctoribus citatis tradit Gabriel. *titul. de sol. conclus. 10, num. 3.* & Navarr. *de usur, num. 46.*

57 Qua ratione nec necesse est, ut interesse sit præsens, id est omnino proximo tempori moræ incipientis, vel mutui, cum de eo præstando ab initio convenit: sed satis est, si creditor stipulatus sit sibi refundi quicquid sua intenderit, quocumque tempore id contingat, ante restitutionem pecunie, vel durante mora, dummodo verè constet creditorem ob dationem mutui, vel debitoris moram lucrum illud amisisse, ut rectè sensit Sigism. *de commerc. §. 1. q. 7. p. 2. ampl. 8, n. 63.* subiciens, *in interesse sive cito sive sero veniat, semper interesse eandem justitiam, ut quancumque evenierit, debeat emendari, si ex pacto, vel ex mora debeatur, & nulla potest extorgeri variè, ut emendari debeat quod est proximum, & non quod est remotum.* In quo tamen boni, & sapientis Iudicis est ab eo die lucrum adjudicari, quo coepit interesse creditoris. † Neque est contrarium, quod dicitur interesse proximum duntaxat deberi *ex l. 1. C. de sent. qua pro eo,* & aliis citatis Binsfeld. *in d. c. conquestus, q. 2, conclus. 3,* quia satis est, ut ex mutui datione, & retentione pecunie lucrum illud ceteris quocumque id contingat tempore. Neque enim id ex tempore pendet, sed ex causa, *l. si in lege, §. colonus, ff. loc. reijciuntur* quidem adventitia, & imaginaria lucra, *l. 1. Cod. de sent. qua pro eo, & c.* que potius iurè ditorum somnia, & quorum exempla quædam ex Græcis Cujacius hic memorat, & unum adfert non minus lepidum Binsfeld. *loc. cit.* non verò lucra, que nobis verè absunt, quocumque tempore intercepta sint adversarii factò, vel culpa. Denique quandiu non solvitur debitum, & alia pecunia retinetur, interesse, quod inde emergit, proximum est, & admitti debet.

59 Postremo exigere Menochius *in d. cas. 119, num. 6.* ut creditor probet se merces emere non potuisse, aut alia ratione amisisse lucrum ob pecuniam a debitore sibi non restitutam, quod & Salicetum, & Nataram sensisse refert. Et sunt hæc constans est Rota Romana sententia, ut aliquot decisionibus relatis testatur Sigismund. *in d. ampl. 8, num. 244.* Etenim necesse est inter cetera, ut lucrum hoc licitè ultra sortem capere liceat, ut mutui datio, & retentio pecunie debite, vel creditæ causa sit amissionis lucri, vel quod idem est, ut lucrum illud nobis interceptum sit de bitoris culpa, ut indicat *d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, quod inter, dista ait, ut hoc quod re vera inducitur damnum hoc reddatur & l. 13. ff. rem. rat. haberi, cuius verba hæc sunt.* Si commissa est stipulatio, in æquum competit, in quantum mea interfuit: id est, quantum mihi abest, quantumque lucrari potui, quod & aliis locis iura probatum est. Multi enim partem pecunie in æra otiosam retinent, & partem negotiationibus committunt, *l. 1. ff. de rebus, act. & c.* is quoque. *Instit. quod cum eo.* † Unde si otiose pecunie pars credita est, vel si alii supererant nummi, ex quibus merces illas emere potuisset, & lucrum facere, non potest ratione lucri cessantis quidquam capere, quia revera non præripitur, & interceptum est lucrum culpa debitoris pecuniam non

solventis, neque mutui datio causa est, ut illi utilitas illa auferatur, sed propria culpa, vel dolus, ut Theologi docent, Cajet. Medin. Navarr. apud Vgolin. *in lib. de usur, §. 8, num. 1.* Tolet. *instru. sacerdot. lib. 5, cap. 33, nu. 1.* Salon. *d. contror. 9, num. 27, vers. secunda conditio est.* Molin. *disp. 316, num. 6.* Molfes. *loc. cit. num. 46.* Binsfeld. *in d. cap. conquestus, quæst. 2, conclus. 3.* subiciens id valde observandum esse advertit quosdam, qui sæpè allegant lucrum cessans, dum minimè cessat. Rebell. *de obligat. justit. par. 2, lib. 8, quaest. 6, num. 2.* & ante illos Hadrian. *in lib. 4, sentent. cit. de restit. rectè concludens ergo mercatores, qui tunc undem pecunia servant, quantum necesse habent pro negotiationis usu, quam exercere volunt, usque ad conventum mutui reddendi diem, nullum possunt dicitur interesse deducere cessantis lucri.* Ita etiam ex Iurisperitis Natta *in d. cons. 370, num. 6.* Bimius *in cons. 147, num. 34.* Menoch. *in d. cas. 119, num. 6.* & Sigismund. *loc. cit.* quod tamen duas patitur exceptiones. † Prima est, cum creditor habet quosdam pecuniam, sed aliis usibus destinata, veluti ad emenda prædia, vel res alias, vel ad filiam nubilem locandam, cum scilicet illum filia nubilis angit, ut Ovidius ait *lib. 2, de remed. amor.* ubi inter curas, & sollicitudines hominum hanc quoque censet, placeatque ipsa Ovidij carmina hic subijcere, si quidem inter mala hominum etiam æ alienum refert, huiusque rei cogitationem ad amores ponendos maxime prodese. † Itaque ait Poeta

62
At mala quis que animum referat sua, ponet amorem.
Omnibus illa Deus plus vult, minusve dedit.
Qui putat cal, lanumque timet, celereque calendæ,
Torqueat hunc axis mutua summa sui.
 Et post pauca.
Filius hunc miles: hunc filia nubilis angat.
Et quis non causas mille doloris habet?

Is ergo, qui pecuniam his vel similibus usibus servat, vel ad fortuitas necessitates, que interdum repente ingruunt, reconditam habet, nimirum memor eius, quod dicit Aristot. *lib. 1. Politicor. cap. 6, & 7.* nummum futuræ calamitatis si dejussorem esse, perinde est, ac si pecuniam illam non haberet, ex quo alius negotiis, & necessitatibus reconditur, & ut loquitur Scævola *in l. si cbrus, §. 1. de leg. 3.* præsidii causa reponitur, referens quosdam bellis civilibus id facitasse: id est, que lucrum illud, quod creditor ex pecunie creditis, vel retentis percepisset, quamvis tantundem pecunie præsidii causa sepositam habeat, licitè capere potest, ut iidem Theologi rectè sentiunt, & alii sane plurimi apud Salas *in d. 20, num. 6.* Bonacin. *de contract. disp. 3, quaest. 3, punct. 4, nu. 13.* & Vgol. *loc. cit. 1.* Altera exceptio est, cum verè constituit aliam pecuniam negotiationi non exponere, nam licet ex avaritia, vel ignavia id faciat, tamen eo ipso, quod decreverat eam negotiationi non exponere, verè illi ex mutuo lucrum cessat, & non tantum ex iniuria, seu negligentia, & proinde licitè potest eius compensationem petere, quod tradunt Navarr. *cap. 17, num. 212.* Molin. *d. disp. 306, num. 5.* & Salas *loc. cit.* qui id confirmat, *quia ratione mutui minus habet, quam alias haberet, ergo verè illi cessat lucrum ex mutuo, esse aliud illi lucrum cesset ratione incuria, & negligentia, & c.* Hæc quidem vera sunt, quia necesse est, ut interesse sit verum, id est, ut revera ex mutuo damnum emergerit, vel auferatur lucrum debitoris causa, vel culpa, ut Theologi omnes docent, ut Conrad. *de contract. quaest. 30, conclus. 1.* & alii quidam, quos refert Sigismund Scacc. *ead. ampl. 8, num. 77.* Molfes. *in d. cap. 23, num. 33.* & clarè sancitum est a Justiniano *in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, & c.* qua cautum est, *judicem æstimantem id, quod interest, spectare debere, quod re verè damnum datum est, aut lucrum interceptum esse apparuerit.* idem docet Binsfeld. *in d. conclus. 3.* qua alicui interesse in causis veris fundari debere ad excludendas simulatas, quales plurimas solent usurariis, & avari mercatores fingere, cuius tamen nulla earum sit vera causa, & efficax amissionis lucri. † Sed non placet, quod Menochius ait, & Rota exigat creditorem probare debere, merces comparare non potuisse ob pecuniam sua die non restitutam, quia id per rerum naturam probari non potest. Nec enim testibus, aut alio probationis genere evinci potest creditoris pecuniam domi fuisse, neque aliunde habere potuisse, quibus merces compararet, vel aliud negotium gereret, quia hæc negativi propositio vaga est, & indeterminata, que per rerum naturam probari non potest, *l. 22. Cod. de probat. l. 10. C. de non num. pecun. & cap. bone, de elect.* ideoque præsumitur eo ipso, quod contrarium non probatur, ut dicunt Bald. *in cons. 318, num. 6. & 7, lib. 1.* & cons. 79, lib. 2. & in d. 122, in fin. C. de probat. Cravet. *in cons. 1, num. 10.* Malcard. *de probat. conclus. 1092, num. 3.* & Menoch.

64
 65
 66
 67
 68
 69
 70

66 noch. in conf. 322. num. 44. † Itaque magis est, ut debitori onus incumbat probandi creditorem alias otiosas pecunias habuisse, ut in casu *Bimij loc. cit.* ex quibus, si voluisset, merces emere, & lucrari potuisset, & proinde non tam ex mutui datione, quam ex ignavia, vel culpa lucrum illud amississe. Nam quod quis domi pecunias reconditas habeat est facti, ideoque non presumitur *l. in bello, §. facta, ff. de capt. & postlim. revers.* & multo minus presumendum est creditorem dolo, vel culpa cessasse à lucro, quia dolo non presumitur, *l. quous, §. quid dolo, ff. de probat. l. quod adhibitis, Cod. de his, qui sibi inscrib. in testam.* ut etiam non presumitur culpa *leg. 57. in princ. ff. de admin. tut.* Cravet. in conf. 151. n. 21. & Mascard. in conclus. 468. nu. 1. sed potius putandum est creditorem merces non comparasse, vel aliud utile negotium dimisisse, quia pecunias non habuit, & debitor illi eas retinet, & tempore praestituto non solvit; ideoque debitor, qui dicit creditorem potuisse aliunde merces emere, sed culpa vel dolo destituisse à lucro, id probare debet, ut in reliquis causis, & ita comperi deinde docuisse Sigismund. in d. ampl. octava. num. 256.

67 Denique non obstat creditori agenti ad id, quod interest, si debitor obicit illum mercaturæ operam dedisse, ut antea, nimirum ad nundinas profectum fuisse, tabernam mercium venalium non minus habuisse, denique emisse, & vendidisse, ut, antequam pecuniam crederet, vel debitor in mora esset, facere consueverat: quia licet mercator etiam post pecuniam creditam mercaturam exercuerit, non ideo minus dicitur lucrum amittere, quod ex debita pecunia facere potuisset, Siquidem maiorem mercium quantitatem comparasset in nundinis, in quibus mercium venalium magna copia esse solet, & ita maius lucrum facere potuisset; & satis est, ut verè eius pecuniae utilitatem amittat, que non solvitur, ut palam est ex his, quæ dixi num. 63. ex Molina, & Salas. Quamobrem etiam hoc casu habenda est ratio lucri, si cetera concurrant, & ita à D. Delegatis post magnum Advocatorem constitutum pro D. Ioanne Baptista Passadesco me patrocinante iudicatum est.

Vnde puto rigidam esse opinionem Camilli Plautii *loc. cit. num. 57.* oportere scilicet probare, quod mercator consuevit ad nundinas proficisci, & tantam summam pecuniae in mercibus emendis expendere, & quod hoc vel illo anno minore quantitate detulit, quia non habeat pecunias. Nam non solent mercatores semper eandem quantitatem ad nundinas deferre, vel trajicere, sed plus, vel minus, ut illis apud alios mercatores in nundinis, & emporiis fides constet, & ut illis negotiatio retrorsum facilis, & felix fuit. Multi enim pauciores merces emunt, quam superioribus nundinis consueverant, quia tabernas adhuc habent refertas mercibus, quas cum aliquo lucro vendere non potuerunt. Plerique etiam paucis nummis numeratis magnam vim mercium coemunt à mercatoribus, qui eorum fidem exploratam habent, vel quorum interest etiam creditum vendere. Proinde parum tutum etiam est hoc probandi lucri genus: & in foro cogimur in hac materia aliquid dare coniecturis, ut ipse admittit num. 26. id est imbecillitati, & imperfectioni iudicii humani, cui admodum difficile est in hisce negotiis veritatem invenire: & cuius religio facile circumveniri potest. Sanè Castrensis in d. l. cenninus, §. cum ita, de verb. obligat. quem Plautius citat pro sua sententia, nihil tale exigit: sed quærens duntaxat, quando lucrum dicatur certum, ut possit negotiatoribus decerni, respondet his verbis. Die probando, quod homines eiusdem conditionis, cuius est ipse creditor, si habuissent pecuniam, fuissent tantum lucrati. Quæ addere volui ad confirmandum id, quod dixi n. 53. Castrensem scilicet, cuius auctoritate adversarij maxime nituntur, nostræ sententiæ non advertari, vel ipso Plautio teste, qui illum inter alios pro nostra, & Cagnoli sententiæ profert in d. l. un. in vers. per suam subtilitatem, numer. 35. His omnibus addendum est id, quod ex l. 3. §. eiusdem, ff. de testib. omnes ferè tradunt, probationes in arbitrio iudicis positas esse, ut post Bart. Castren. Burr. & alios docet Socin. iun. in conf. 32. nu. 11. Paril. in conf. 55. numer. 34. & 107. n. 48. lib. 1. Menoch. de arbitrar. cas. 90. numer. 2. Cephal. in conf. 653. numer. 8. Gabriel. in conf. 40. numer. 38. & 39 lib. 2. & Gail. ob serv. 94. numer. 11. lib. 2. obtinere etiam in probatione eius, quod interest ratione lucri cessantis, ut in specie tradit Mascard. de probat. conclus. 934. numer. 22. & Castill. controvers. lib. 2. cap. 1. numer. 48. ex quo fortè dissentientium in hac materia auctororum altercationes, & iurgia dirimi possunt. Sanè licet hac in re plurimum dominetur arbitrium iudicis, illud tamen iuri, & rationi consonum esse oportet, ut notant Cephal. in d. conf. 653. n. 55. & Gabriel. loc. cit. & in

re simili Duaren. in l. in actionibus, nu. 39. ff. de int. iur. ubi ait credendum non esse iudicem supra id, quod bonum, & æquum est, quicquam potestatis habere.

QVÆSTIO LXXV.

De probatione damni emergentis.

S V M M A R I V M.

1. *Ve interesse damni emergentis debeat, debitor de eo admoneri debet.*
2. *Debitor non tenetur ex iniustitia ad damnum, quod creditor patitur ante moram, nisi illud actum sit.*
3. *Mutuum re contrahitur.*
4. *Debitor post moram tenetur ad damna, etiam si nominatim id actum non sit.*
5. *Creditor non tenetur admonere debitorem de damno, quod ex eius mora patitur.*
Quamvis humanus sit, si id faciat.
6. *Pactum tacitum idem operatur, quod expressum.*
Adiectio loci, vel temporis inducit arbitrariam, in qua venit id, quod interest.
7. *Creditori, qui per vim, & dolum coactus fuit ad mutandum, debetur interesse damni etiam nullo pacto intercedente.*
8. *Agens ad id, quod interest ratione damni, damnum probare debet.*
9. *In assumendo damno emergenti cavendum est, ne plus creditor consequatur, quam eius interest.*
10. *Creditor agens ad damnum illud ex facto, & culpa adversarii pati debet.*
11. *Interesse est id, quo ius nostrum deterius factum est culpa adversarii.*
12. *Creditor non tenetur probare nominatim ob non redditam pecuniam damnum sensisse.*
13. *Negativa presumitur eo ipso, quod non probatur contrarium.*
14. *Creditor eo ipso, quod damnum passus est, presumitur id sensisse culpa debitoris.*
15. *Non est verisimile creditorem, qui pecuniam habet, as alienum constabere, & usuras pati velle sub spe rependi.*
16. *Divitia fluxa, & fragiles.*
17. *Verisimilius est rogantem mutuum pecuniam indigere, quam contra.*
18. *Quisque sani capitis potius proprio utitur, cum habet, quam se alteri obligat sub fœnore.*
19. *Durum est pecuniam rogare etiam amicis.*
20. *Quod liquidè probari non debet, iudicis erit debet.*
21. *Rota Romana ratio quedam perpenditur.*
22. *Index curare debet, ne quis ex sua fraude lucrum sentiat.*
23. *Creditori sufficit damnum probare, ut illud à suo debitore post moram consequatur.*
24. *Debitori onus probandi incumbit non propter eius moram creditorem damnum sensisse.*
25. *Probatio eius, quod interest, arbitraria.*
26. *Index in dubio potest ad inrandum adigere creditorem, an ob moram debitoris illi damnum emergerit.*
27. *Creditor accipiens pecunias sub usuris, quando possit eas à suo debitore reperere, & num. 28. & 30.*
29. *Nemo presumitur voluntarie iniuriarum, & damnum pati.*
30. *Mandato alterius sumens pecuniam sub fœnore indemnis ab eo servari debet.*
31. *Negotiorum gestor usuras, quas alterius causa patitur, consequi potest.*
32. *Fideiussor, qui ut solveret, pecuniam accepit fœnori, usuras etiam licite consequitur.*
33. *Mutuantis eam pecuniam, qua debitum usurarium dissolvere decreverat, potest eisdem usuras stipulari in mutuarium transferre.*
34. *Pecunia fœnebris debitor quando possit onus usurarium in mutuarium transferre.*
35. *Creditor, qui, ut ad alienum solvat, cogitur res proprias vendere, potest damna hac à debitore reperere.*
36. *Interesse utriusque rerum suarum distractionem non pati.*

- 38 Pactum, ut post moram debitoris liceat creditori accipere cambio à seipso, an valeat.
- 39 Pactum ut liceat accipere cambio à seipso, non vestitur implemento causa contra D. de Turri.
- 40 Præstatio usurarum respectiva ad aliud non est illicita.
- 41 Pactum ut liceat cambio accipere à seipso, non sustinetur causa indemnitatis, nisi verè creditoris intersit.
- 42 Beneficia camporum non sunt beneficia.

Certissima conclusio est, interesse, quod damni emergentis vocant, ultra sortem licite peti, & exigi posse. Ita enim post D. Thom. quaest. 78. art. 2. ad 1. Theologi omnes docent apud Salas de usur. dub. 18. & 20. & Malder. pract. q. cap. 3. dub. 12. ubi ait hoc esse de iure naturali. Et iure civili receptum esse constat ex l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. l. 3. ff. de in lit. iur. l. 21. §. si mulier, ff. de act. rer. amort. l. 13. ff. rem rat. haber. l. 4. C. ubi caus. fiscal. denique id constat ex l. 1. C. de sent. qua pro eo, & communem esse Doctorum sententiam referet Vgol. de usur. c. 8 §. 3. n. 3.

Illud tantum querendum est, qua ratione, & quibus modis in iudiciis huiusmodi interesse iudici probandum sit, ut possit illud auctori decernere. Constat enim illud omnino probandum esse, ut inquit Plautius in d. l. un. vers. per suam subtilitatem num. 4. Senos diximus initio quasi. præc. hanc esse regulam juris. In qua re indaganda etiam doctrina Menochij, id est doctissimi viri vestigia sequi placet, ut in tractatu lucri cessantis factum est. † In primis igitur ad probandum interesse damni emergentis exigit Menoch in dict. cas. 119. nu. 12. ut creditor tempore, quo pecuniam mutuam daturus est, debitorem admonet de damno, quod sibi ex mutuo imminet, illudque sibi refundi stipuletur, & caveat, veluti se timere ruinam domus, vel penuriam annonæ, aut quod usuras cogetur solvere suis creditoribus, vel pati cambia, aut bonorum suorum distractionem. Quod sentit etiam Domin. Soto lib. 6. de iustit. & iur. qu. 1. art. 3. Vgol. loc. cit. nu. 4. & Peguer. in dec. 33. n. 10. qui proinde iudicium, si damnum non fuit prævisum, neque timebatur, licet postea superveniat, illud non deberi, quod quidem æquissimum videtur, ne debitor, qui tantumdem restituendo se liberari existimat, accessione eius, quod interest, veluti quadam mole nihil tale cogitans obruatur. † Quæ Menochij definitio accipienda est de damno, quod creditor patitur ante moram debitoris. Nam nisi damnum ex mutuo ante moram emergens deducatur in pactum, debitor ex iustitia illud refundere non tenetur, ut docent Navarr. Molin. Mercat. Salon. & alij Theologi apud Salas de usur. d. dub. 18. n. 4. qui sententiam hanc probat, quia licet debitor ex mutui contractu teneatur ad damnum, quod ex eius mora mutuanti obvenit, non tamen tenetur præstare damnum, quod intra terminum præfixum, atque ad eum nulla interveniente eius mora, vel iniustitia, mutuanti obligat, sibi que creditor imparet, quod de eo non caveat, neque convenierit, fortasse enim is, qui mutuum pecuniam accepit, nullo eum eo onere eam accipere, neque id forte illi expediret, quare si mutuum intendebat, ut debitor ad damnum, si quod forte emergeret, præstare teneatur, debuisset hoc de re admoneo debitorem, idque in pactum deducere. Denique quia hæc obligatio, neque ex iure, neque ex pacto oritur, & proinde debitor nulla ratione burfumat damna præstare cogitur. Ita ferè vir Theologus. † Nos simpliciter dicere possumus, hoc ideo esse, quia cum mutuum te contrahatur, obligatio re contrahi non potest, nisi ea quam verè numeratam sit, l. si tibi, ff. de pact. l. cum ultra, C. de non num. pecun. Cuiac. in l. 20. C. de usur. & alij auctores citatis dictum est quaest. 45. quare debitor ex vi, & natura contractus, id tantum reddere tenetur, quod accepit, nisi mutuo alius contractus admisceatur, nimirum damnum intertem emergentis stipulatio. Quod si actum est, & interim damnum obvenierit, committitur stipulatio etiam ante moram, ut maxima equitate frequentiori calculo receptum esse scribit Covarr. varian. resol. lib. 3. c. 4. n. 1. & licet pauci quidam dissentiant, illis omisit communem sententiam esse observandam, quam ex recentioribus iuris scriptis sequitur Honded. in conf. 41. n. 34. lib. 2. Menoch. in d. cas. 119. n. 12. Vgol. c. 8. §. 3. n. 4. & §. 4. n. 1. & Alphonsi Narb. legum Hisp. lib. 5. tit. 18. l. 35. §. 4. n. 10. & stultum esset id in dubium revocare.

Illud etiam inter Theologos, & jurisperitos convenit debitorem nulla etiam stipulatione interposita de damno rescindendo, si quid emergente mora facta, illud refundere teneri, quod post eius moram creditor passus est ob pecuniam sua die non restitutam, ut tradit Menoch. loc. cit. num. 13. & in conf. 3017. num. 6. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. l. 56. num. 10. Honded. in conf. 50. n. 41. lib. 1. Barbos. in l. 2. in princ. nu. 44. ff. solut. matrim. ubi ait, hoc esse

de mente omnium, idem tradit Sigismund. in d. ampl. 8. n. 263. & Vgolin. d. cap. 8. §. 5. n. 2. qui hanc communem esse sententiam auctor est, quibus consentiunt Binsfeld. in d. cap. conquestus, q. 1. conclus. 3. asserens esse communem Theologorum, quæ probatur multis juris locis, ut dixi q. 10. n. 21. † Neque hoc casu, id est, post moram necesse est, ut debitor admonetur de damno, ut tradunt Petr. de Navarr. de reser. lib. 3. cap. 2. n. 281. Cosmus Philiarth. de officio Sacerd. lib. 5. cap. 7. concl. 5. Barbos. & Sigismund. loc. cit. Salas in d. dub. 20. n. 6. in fin. & Reginald. lib. 23. c. 7. q. 1. n. 76. subiciens debitorem non excusari, quod non putaverit damnum emergentem, quia id non impedit, quin facta mora causam illius damni, & culpa sua dederit, lege divina, & ipsius conscientia, quæ à nobis divelli non potest, ut Cicero, ait, non minus admonente de mora, quam si creditor admonuisset. Quod de sumptum est ex Petro de Navarr. loc. cit. n. 282. & tantum ex charitate tenetur creditor admonere debitorem de damnis imminutibus eius mora, ne moram injustam protrahat, nec tot damna rescire teneatur, ut notat Salas d. dub. 20. nu. 6. in fin. Quamobrem satis est, ut interesse damni emergentis capere liceat, vel ab initio illud in pactum deducere, vel debitorem sua die non solvere. † quia tamen nihil inter contrahentes hæc de re actum proponatur, tamen cum terminum solutionis præfixerint, videtur debitor se obligasse ad id omne, quod interest, si diem transgrediatur: pactum autem tacitum non minus, quam expressum obligat ad restitutionem l. 4. ff. de pact. l. cum quidam, ff. de reb. cred. & scribit Prales Faber. consuet. lib. 15. cap. 3. & notant Theologi quidam Rebell. d. lib. 8. quaest. 7. num. 1. Molin. in disp. 315. n. 6. Bonac. d. 1. 3. punct. 3. numer. 4. Leonard. Less. de iustit. & iur. lib. 2. cap. 20. num. 69. vel quod pauci animadvertunt, quia adiectione loci, vel temporis actio arbitraria inducitur, in qua venit id, quod auctoris interest, l. 11. ff. de re iudic. l. 114. de verb. oblig. l. nummis, de in lit. iur. l. 2. §. ult. & l. 7. ff. de eo quod cert. loc. & explicat Cuiac. ad l. ult. hoc tit. & Prales loc. cit. & de error. pragmat. deced. 91. c. 1. Idemque receptum est, si alijs legitimis modis debitor in mora constituatur, quos prosequitur Vgol. loc. cit. c. 8. §. 5. n. 1. & nos infra q. 81. & 82.

Præterea si quis per vim, vel fraudem coactus sit ad mutuum dandum, & damnum aliquid fenserit, illud quoque restituendum est, licet pactum non præceserit, ut docet idem Lup. in d. §. 6. num. 11. & Sot. Salon. Aragon. & alij Theologi citatis tradit Salas, in d. dub. 18. num. 5. quibus accedunt Tolet. & Azor. apud Sigismund. ampl. citat. n. 114. qui rationem subjicit, quia per invasionem illicitam committitur mora ipso iure, & quidem gravior, quam quæ per interpellationem contrahitur ex Bero. in consil. 93. nu. 13. lib. 1. idem tentiont auctores plurimi, quos in hanc rem attulit quaest. præced. nu. 9. & hic in transitu repetendum fuit.

Secundo loco exigit Menochius num. 16. creditorem agentem ad id, quod interest ratione damni emergentis, illud probare debere, quod in iudiciis certissimum est. Id verò multis modis contingere potest, ut si non potuit creditor agrum colere, ædes, vel navim rescire, pignora luere, quæ ob id viliori pretio distracta sunt, dist. l. 2. §. nuas de officio, ff. de eo quod cert. loc. nec satisfactore creditoribus, quibus usuras solvere oportuit, & possessiones suas vendere, ut creditori suo solveret. Gratian. de septe. sirens. c. 67. n. 22. vel sub usuris pecunias acciperet. Lucini ff. de alt. empr. aut si sub pœna pecuniam debuit, ut ait l. 3. ff. de in lit. iur. vel si non potuit censum agro suo impositum redimere, vel comparare annuam pro alenda familia, unde carius emere deinde necesse fuit, quibus aliisque modis quis ex mora detrimentum patitur. Hæc igitur, vel similia damna sibi obligasse creditorem probare oportet, ut scripsit Alex. in conf. 141. n. 3. lib. 5. Rolan. à Vall. in d. conf. 35. num. 7. lib. 2. Riminald. in conf. 815. n. 18. lib. 7. & Berett. in conf. 25. in fin. quos adducit Menochius loc. citat. ita etiam Natta in conf. 490. Mascard. in concl. 933. num. 8. Honded. in conf. 50. n. 30. lib. 1. Felice de societ. cap. 24. n. 36. & Vgolin. d. tract. de usur. c. 8. §. 3. n. 4. & §. 4. num. 3. si enim, inquit, damnum non est, quod damnum peti potest? denique id satis indicat d. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. & d. l. 3. ff. de in lit. iur. qua ratione enim iudex debitorem condemnare potest ad damna, quæ his locis recensentur, nisi certis probationibus ei probatum sit, vel pœnam commissam esse, vel pignora distracta esse mora debitoris. † In quo tamen genere iudicem inspicere oportet, ne plus creditor damni emergentis nomine, consequatur, quam revera damnum rebus suis illatum sit adversarij culpa, ut monet l. 1. C. de sentent. qua pro eo, non ergo ob semel incidens damnum, ut si pignora distracta sunt, vel frumentum semel carius emptum est, debet iudex longius

protracta mora successivum aliquod interesse decernere, sed id tantum constituere, quod probatum est, & quatenus creditor docuit sua interesse, & ita accipiendum est, quod Cagnol. in d. l. 1. num. 45. Lupus in lib. de usur. comment. 1. §. 6. num. 119. & Menoch. loc. cit. 17. scribunt habendam esse rationem etiam sequentium annorum. Sed ea tantum damna refici curabit, quibus creditor pecunia occurrere potuisset. Nam si ædes incendio collapsæ sunt, vel navis à Pyratibus expugnata est, vel si quod aliud damnum illatum est, quod pecunia vitari non potuit, nihil ad hunc tractatum pertinere dicendum est.

- 10 Tertio, & ultimo necesse est, ut creditor damnum illud verè senserit ex mutuo, & propter mutuum, vel ex eo quod sibi suo tempore pecunia restituta non fuit, ut sentire videtur Menoch. eod. num. 16. & est sententia Mohedani in dec. 2. tit. de usur. & Rotæ apud Farin. part. 2. decis. 325. num. 5. sub Cardin. Lancell. juniore, & in dec. 325. num. 1. post tract. Cenci de censib. ubi scribitur secundum opinionem Rotæ oportere, ut in individuo probetur ex eo quod creditor non habuit pecuniam sibi debitam, damnum illud passum fuisse. Quod etiam sensit Honded. in cons. 50. n. 30. lib. 1. Mascard. in concl. 473. n. 9. & Grat. discept. forens. lib. 2. c. 240. n. 8. & & rursus lib. 5. cap. 829. n. 2. & 10. & cap. 987. n. 15. & 16. & aliis relatis Merend. de camb. mundin. cap. 3. n. 23. † Ego sanè fateor non posse creditorem licite quicquam capere, vel exigere ratione damni emergentis, nisi revera damnum illi emerferit ex datione mutui, vel illud passus sit ob nummos illos sua die non solutos, quia id, quod interest repta enim est id, quod deterius jus nostrum factum est culpa adversarij ex l. sed & ff. si quis cant. judic. fist. & Cujac. in d. l. un. col. 3. C. de sent. qua pro eo, id etiam indicat dist. 1. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & l. 75. ff. loc. & scio hac in re consentire omnes, & ita docere Petrum Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. n. 279. Leonard. Leif. d. cap. 20. num. 73. Vgolin. de usur. cap. 8. §. 3. num. 4. & §. seq. num. 1. versic. quos ament. Roderic. de ann. & mensur. reddit. lib. 3. quest. 5. n. 20. Grat. in d. c. 67. n. 17. & plerisque aliis. † Sed onus in jure creditore, ut probato damno probet etiam sibi damnum illud contigisse specialiter, & ut Rota loquitur, in individuo ex eo, quod pecunia illa reddita non est suo tempore, nimis durum est, & grave, & denique est impossibile, qua ratione enim id probare potest? Primo ponamus exemplum ejusrei, quæ frequentius accidit, & de qua agitur in d. dec. 325. & apud Mascard. in d. concl. 473. creditorem scilicet usuras, & cambiam pati: vel eius res à suis creditoribus distractas esse viliori pretio. Si creditor, idemque debitor cogitur probare ob defectum illius pecuniæ damna huiusmodi subijisse, sanè cogitur probare id, quod per rerum naturam probari non potest. Nam ut in specie, & concludenter id probet, necesse est, ut doceat se nullas alias pecunias habuisse, vel aliunde habere potuisse, quibus pignora lueret, vel æ alienum dissolveret, quod est merum factum negantium, † & ob id per rerum naturam probari non potest, l. 22. C. de probat. l. verius, 21. ff. eod. & l. adverseratio. C. de non. num. pecun. unde succedit doctrina eorum, qui tradunt negativam præsumi eo ipso, quod contrarium non probatur, quos recensui quest. precedenti num. 65. & præsertim Bald. in cons. 318. num. 6. & 7. lib. 1. quibus consentiunt Ripa in l. ex facto §. si quis rogatus, num. 2. ff. ad Trebell. & Mascard. concl. 1092. num. 2. & 3. ubi declarat hoc procedere, cum negativa vaga, & indeterminata est, ut quæ nullis finibus circumcluditur, referentiam ex Panormitano in d. cap. lona, num. 14 de elect. ita communiter glossas concludere, quavis est negativa, de qua agitur. † Quamobrem magis placet sententia Ruini in cons. 104. num. 6. lib. 4. ubi aperte ait sufficere, quod consistet de damno, eo enim ipso, inquit, quod creditor damnus passus est, præsumitur, quod illud non incurrisset, si debitor solvisset, & Ruini sententiam maxime juvat, d. l. 3. de in lit. juran. & l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. quibus locis videtur consistere de incremento damni emergentis eo ipso, quod pignora distracta sunt, vel pœnæ stipulatio commissæ est, si debitor in solvendo moram fecerit, nec aliud exigitur. Jmò etiam sine mora interdum satis est creditore pecunias sub usuris mutuas accepisse, nec lex aliud exigit, ut illas consequatur, & repetat, ut in l. atqui natura, ff. de neg. gest. l. 37. ff. de usur. & aliis locis. † Et deinde quia veniale non est creditorem voluisse obligationem vinculis se involvere, & se veluti servum debitoris facere, & usuras vel cambiam pati, vel videre rerum suarum distractionem, & necem sub spe repetendi huiusmodi damna à suo debitore, quæ sèpe inanis est, iuxta illud Horatii.

Quo tenent vulgus mutuanem probæ nido?

Et illud,

mille adde catenas,

Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proventus.

† & rectè Polybius monet nunquam futuris rebus ita fidendum esse sicuti presentibus, denique divitiarum fluxæ, & fragiles sunt, & in lubrico positæ, & bona sunt, ut ait Seneca lib. 6. de benefic. iam ad alium dominum spectantia. Et qui Romæ primus accepit divitis nomen, creditoribus suis decoxisse refert Plinius lib. 33. c. 10. & Ann. Robert. rer. indic. lib. 2. cap. 4.

Nec obstat, quod Mascardus ait creditorem potuisse ex aliis causis pecuniam sub usuris capere, & ut inquit Rota in d. dec. apud Mohedan. pro manutatione mensæ, quia illud certum est, creditorem caruisse ea pecunia, quam alteri mutuat dedit, & quicquid illum impulserit nummos sub usuris, vel cambiis rogare, & capere, verisimilius est eum alios rogare nummos, quia non habet. Nam si haberet, profectò mallet pecunias suis uti, & proprios nummos exercere solutus omni fœnore, quam alteri se obligare, aut durare in obligatione, & usuris pati, vel cambiis involvi, & per nudinas veluti serum aliquod animal circumducere l. 25. ff. de probat. † Proinde si obinopiam pecuniarum usuras, vel cambiam pati præsumitur, sanè consequens est, ut præsumatur etiam ob moram adversarii hoc damnus pati, & præsertim si sub pignoribus, & fideiussoribus pecuniam sub usuris, & cambiis mutuatus est. Nam si debitor solvisset, creditor his pecuniis usus esset, non alienis cum suo incommodo & rerum suarum iactura. Et velim hoc in loco iudices, quorum hæc notio est, interrogare seipsos, an in necessitatibus potius vellent uti illa pecunia, quæ illis debetur, quam tantundem æris alieni contrahere sub pignoribus & usuris. Scio, nisi stulti sint, responsuros non nisi invitos, & coactos ad se obligandum accessuros, & cum magna indignatione, & querela adversus debitores non solventes. Quod ergo in seipsis fieri sentiunt, id & in aliis agnoscere debent. † Denique durum, & grave est mutuum pecuniam rogare etiam amicos, qui sèpe inquirunt, & cunctantur, & tandem dicunt, non habeo, ut Martialis ait. Quare in terminis huius quæstionis, in qua veritas nulla certa ratione haberi potest, ut optime ostendit Sigismund. Scacc. loc. cit. num. 256. iudicis motus concurrere debet cum hac conjectura, quæ naturalis est, quia natura docet declinare ea, quæ nocitura videntur, ut sunt usuræ, & cambiam, & rerum distractiones. Usuras sanè quemlibet involuntariè pati ab omnibus proditum est, vel saltem non simpliciter voluntariè, ut post D. Thom. in 2. 2. qu. 78. art. 1. in fin. docent Petr. Aragon. a deund. art. 3. Petr. Gregor. de usur. cap. 3. num. 8. lib. 2. Rebell. lib. 8. quest. 2. num. 10. & aliis prætermisissis Molin. disp. 326. † Et quod liquidè probari non potest, argumentis & conjecturis cognoscendum est, ut dicebat Cin. in d. l. un. num. 19. C. de sent. qua pro eo quod inter. idque ex §. Gallinarum Infit. de rer. divis. & l. 1. ff. ad l. Cornel. de sicar. & in quæstione eius, quod interest sufficere conjecturas tradunt Bart. & Bald. eod. loc. & Cagnol. num. 43. Jafon. in l. 3. §. ult. num. 2. & 3. ff. de eo, quod cert. loc. & Dec. in l. quatenus, num. 5. Idem Menoch. loc. cit. num. 8. Mascard. in dist. concl. 934. num. 21. Scacc. in d. ampl. 8. num. 225. & aliis autoribus citatis Alphonsi Narbon. ad tit. de camb. & campfor. lib. 14. glos. 5. num. 5.

Quamobrem parum me movet, si dicere fas est, quod Rota apud Mohedanum in dec. 3. de usur. num. 2. ait ex receptione pecuniarum cambio post moram debitoris non constare de damno emergenti, quia potuit campfor pecuniam cambio accipere ad usum, & sustentationem mensæ, & plus lucrifacere, quam senserit damni. Etenim ex quacunque causa ob non solutionem sibi à debitore factam, & ob illius moram creditor pecuniam cambio sumperit, illi semper damnum emerit culpa debitoris, qui proinde illud refundere, & præstare tenetur l. 3. §. ult. & l. 4. ff. de eo quod cert. loc. l. 13. ff. rem rat. haber. & l. un. C. de sent. qua pro eo, si enim debitor sua die solvisset, potuisset campfor ex propria pecunia argentariam exercere, & lucrari: sed quia coactus fuit, ut fidem mensæ tueri posset, usuras, & cambiam facti, lucrum illud, quod ex nummis cambio acceptis fortasse fecit, non excludit rationem damni emergentis, quia id, quod campfor cogitur solvere creditori suo, illi verè abest adversarii culpa, & proinde æquissimum est huiusdam actionem dari. Neque enim damni emergentis ratio solum habenda est, quando creditor propter moram debitoris coactus fuit nummos cambio accipere ad alia debita dissolvenda, vel ad alios usus necessarios, ut Rota sentire videtur, sed etiam ad negotiationem sibi expedientem, quam gesturus

status erat pecunia sibi solvenda, ut docet Molin. *disput.* 315. n. 8. & Faust. *in suo specul. disput.* 16. q. 78.

21. Qua ratione nec negotium facere debet, quod cad. Rot. *in d. dec.* 325. num. 5. formidare videtur, hinc scilicet occasionem dari fraudibus & creditorem sub pretextu centum aureorum, quos se debere diceret sub usuris, vel cambiis, posse multo majorem summam diversis hominibus sub iudem usuris credere, & à singulis eadem usuras exigere, quia fraudis in dubio non praesumitur. *sed si, §. ult. ff. qui & à quibus l. quoties, §. qui dolo, ff. de prob.* quibus in re fere simili utitur Dec. *in cons.* 322. num. 5. Emin. Cardin. Manic. *de sac. & amb. contr. lib.* 14. tit. 35. num. 25. idemque neque justum, neque æquum est iudices proclives esse ad praesumendam fraudem, nisi probationibus, vel saltem indicibus, & conjecturis de ea doceantur. † In qua re quoties fucum, & dolum fieri iusta ratione dubitari potest, in officio iudicis erit diligentius hæc inquirere, & curare, ne quis ex sua fraude lucrum sentiat, juxta *l. illicitas, in princ. ff. de offic. Praesid. l. §. ff. de dol.* ut etiam meo iudicio cavendum est, ne dum debitoribus consulimus, eorum perfidiam, & moram non solventium fovemus, dum interim creditor, cui mora facta est, usurarum, & cambiorum mole opprimitur, vel rerum suarum distractionem patitur cum pudore, & damno. Quibus congruenter Scaccia *loc. citat. num.* 267. monet quidem iudices, ut obviam eant fraudibus & generatorem, tamen in primis cavere debere, dum id facere conantur, ne alteri iniustitiam faciant. † Quamobrem licet his jam dudum scriptis compererim D. Raphaelem de Turri. *in not. ad d. Allobonani de cessionem* illam sequi, quatenus hic Rota censuit damnnum emergens per solam receptionem pecuniarum sub usuris, vel cambiis post moram debitoris non probat, cum illa receptio, ut inquit, ex aliis causis provenire potuerit, parum congruenter iis, quæ scripserat *in tract. de camb. disp.* 2. q. 24. nu. 46. ego tamen accedo sententia Ruini *in d. cons.* 104. num. 6. lib. 4. sufficere scilicet creditorem ostendere, post moram debitoris pecuniam a cepisset scenori, vel cambio. Quam apertissime sequi sunt Bertazz. *in cons.* 264. num. 10. & 11. lib. 2. *crimin. Cavalcan. indecis.* 3. num. 29. lib. 2. Petrus Barbo. *in p. part. l. 2. in princip. num.* 44. & 48. *ff. solut. matrim. & utitur in l. 5. num.* 27. Castill. *controvers. quotidian. lib.* 2. cap. 1. num. 78. Sigismund. *loc. cit.* Gratian. sibi parum constans *lib.* 1. cap. 67. num. 22. & 23. & Rota post tract. Cenci de consib. dec. 554. num. 8. & ipse D. Raphael *loc. cit.* num. 45. ubi tamen non satis se explicare videtur, vel mendium irrepsit. Idemque puto sensit Nattam *in cons.* 490. *in fin.* & Cardin. Seraphin. *in decis.* 936. *in fin.* ubi ait ad ma probari concludentissime exhibitis instrumentis societatum, quæ Romæ frequentantur ad rationem usurarum censens, scilicet ob periculum, cui fors exponitur. Probato enim damno praesumitur creditor id detrimentum sensisse mora, & culpa debitoris non solventis, ut indicant satis verba illa *dicta leg. 2. in fin. de eo quod cers. loc. & distracta. pignora sunt, & pars commissæ mora tua.* † Nisi debitor contrarium ostendat probationibus, vel comecturis arbitrio iudicis, ut sentit videtur idem Bald. *in d. cons.* 318. nu. 6. lib. 1. & in specie Menoch. *in cons.* 1023. n. 3. & huius rei probandæ onus incumbere debitori clarè sentit Sigismund. *in d. ampliat.* 8. n. 256. & 258. & varius n. 267. ubi tandem subiicit hæc clausulam, *certe si hac ratione exacta probatio requiritur, vana & elusoria redderentur iura, quæ madant, ut debitor morosus teneatur ad interesse lucri cessantis, & damni emergentis, & consequenter lites super interesse admitti non deberent.*
22. Proinde quod refert Gratian. *lib.* 1. cap. 987. num. 16. Ruini doctrinam *loc. cit.* communiter reprobari, ut loquitur, Romæ fortasse verum est, ut testatur Card. Lancellet. *jun. in dec.* 325. num. 5. ubi ait Rotam non sequi Ruinum *in d. cons.* 104. num. 6. ibi enim iudices severè, & cautè hac in re procedere solent, ut potius iustum excludant inerecè, quam sinant damnatam usuram admitti, ut observat idem Sigismund. Scaccia *loc. cit.* num. 253. ubi audacius fortasse, quam par est subiicit in illis tribunaliibus agentes ad id, quod interest, multis, difficilibusque probationibus operari, quibus si fortè satisfacerent, iudices aliam forsitan adderent, ut quasi Hydre uno avulso capite alterum contigat, & ita qui conscientia à larvatis non absternerent usuris, tot difficultatibus deterriti atceantur. Sed utcumque res se habeat, non propterea arguendi sunt aliorum tribunalium iudices, qui in re arbitraria, ut est probatio *l. 3. §. eiusdem, ff. de testib. & in specie eius, quod interest, ut tradit Malcard. in cons.* 934. num. 22. & Castill. *in d. cap. 1. num.* 48. *vers. ego vero* Marius Muta *ad consuetud. Panorm. c.* 18. num. 20. Si illis omnibus cautionibus, quas Rota exigit, non servatis ex animi

sententia putent sibi factis, vel parum id, quod interest, in iudicio probatum videri, perpenis scilicet circumstantiis locorum, temporum, rerum, & personarum, ut optime expendit Castill. *loc. citat.* qui licet loquatur de eo, quod interest ratione lucri, idem tamen dicendum est de damno emergenti, quod etiam in facto consistit *l. quatenus, de rez. jur.* & ad quod decernendum iudices procliviores esse debent.

Sanè hoc addidero iudicem, quem cuncta rimari oportet, & cui etiam lex id, quod interest, per suam subtilitatem requirere jubet *d. l. unica, C. de sent. que pro eo,* ut hic Berengarius notat num. 125. & Duaren. *ad tit. de in lit. jur. num.* 52. si fraudem sibi hac in re fieri dubitat, posse in ambigua conjectura veritatis cogere creditorem, ut librum rationum exhibeat *l. 1. §. C. de eden. & arg. l. 2. ff. de interog. & vel iusturandum ei deferre, an verè ob defectum pecunie sibi debita, & sua die non soluta damnum illud passus sit, arg. d. l. 3. ff. de in lit. juran. & l. 15. §. 9. ff. quod vi aut clam. & ex his, quæ tradit Duaren. *loc. cit.* & Gothofr. *ad l. si commissa, ff. rem rat. habet.* quod & in usum venire potest, cum agitur de interesse lucri cessantis, ut sentiunt Ioan. Bapt. Lup. *comment. 1. de usur. §.* 6. num. 30. March. Coler. *de process. execut. c. 10. part. 1. n.* 138. Petrus Heigius *lib.* 3. c. 2. n. 35. Seraphin. *de juram. privileg.* 31. n. 122. & ipse Gratian. *in d. c. 67. n.* 12. Mart. Medic. *dec.* 14. n. 25.*

Cæterum quod quidam simpliciter tradidere creditorem, qui propter moram debitoris non solventis a cepit pecuniam sub usuris, hoc damnnum repetere posse, ut Innoc. Abb. Salsè. & alii apud Bertazz. *in d. cons.* 254. num. 1. ubi refert communem esse sententiam Ioan. Bapt. Santeverin. *in l. cunctus populos, num.* 55. & Vesill. *ad Affict. decis.* 91. & respondit Honded. *in cons.* 41. num. 35. lib. 2. ex multorum opinione accipiendum est, dummodo creditor probet, quod sit intererit sub usuris, vel cambiis accipere propter immunitatem aliquam necessitatem, ita enim declarat Bald. *in l. etiam num. 9. C. de execut. rei iudic.* quid etiam docet, cum debitor dedit facultatem creditori, si sua die pecunia non reddatur, tantundem accipiendi scenori. Quod secuti sunt Alex. *in cons.* 141. num. 3. lib. 5. Ioan. Lup. *in cap. per vestras, §. sexto insertur, vers. practica tamen intellige.* Anan. & Burigat apud Andegaven *in d. l. un. C. de sent. que pro eo. §. 1. 10. vers. secundum istam.* quibus accesserunt Gall. *lib.* 2. *observ. 6. in fin.* Roder. *c. de ann. reddit. lib.* 3. cap. 5. num. 21. Surd. *de alim. titul. 1. qu. 45. num.* 34. & iidem terè verbis Gratian. *loc. cit.* nu. 17. & aliis relatis Anton. de Amat. *resol.* 27. num. 14. & 17. & novissime Merend. *in d. cap. 3. num.* 23. & 24. ubi observat Baldi definitionem, quam additio ad eundem restrinxit ad publicos sceneratores, indistinctè, & in omni creditore à Doctoribus receptam esse.

Idem Theologi exigunt, vel saltem ut creditor propter iustam aliquam utilitatem, veluti ut merces compararet, vel agrum, aut rem aliquam utilem, pecuniam accipiat sub usuris, vel cambiis. Ita enim docet Molin. *in d. disput.* 315. num. 8. Faust. *d. d. disput.* 16. qu. 78. num. 1. Petrus Navarr. *deresit lib. 3. cap. 2. num.* 280. Reginald. *lib.* 23. cap. 7. num. 72. & alii apud Bonacin. *de contr. aff. disp.* 3. quæst. 3. punct. 5. num. 10. & Victorell. *ad Tolos. lib.* 5. cap. 32. *in fin.* sentiunt igitur relatum Theologi, cum iurisperiti ita deum creditorem in hac specie damnnum usurarum, vel cambiorum à suo debito consequi posse, si propter aliquam necessitatem veluti ad alimentum familiam, & faciendam domum, vel propter iustam aliquam, & rationabilem occasionem rei bene gerendæ, veluti ad negotiandum, & ad similes usus utiles, vel necessarios pecuniam simpliciter scenore, vel cambio: negant verò si ad ludendum, & alios similes voluntarios, & inutiles sumptus numeros acciperit sub usuris, vel cambiis, quæ hoc casu, ut Bonacin. ait, censetur creditor voluntarie hæc damnari. † Quæ si in questione damni emergentis magna videtur exceptio, quam tamen probare non potui; & ut me explicem, tres species constituo.

Prima est, cum quis sub usuris, & interesse alienum jam contraxit, & cum vellet illud dissolvere, ut se ab usuris liberaret, & haberet nummos, quibus id faceret, illos a amico indigentè & rogantia lege mutuos dedit, ut se indemnem erga creditorem in futurum servaret. Hoc casu sentio id ei licitum esse, ex quacunque causa sive utili, sive inutili alienum contraxerit, quia cum amici causa detrimentum sentiat, æquissimum est huius rei in utroque foro rationem haberi. Neque enim tenebatur cum tam evidenti suo damno amico suo morem gerere, cum officium suum nemini damnosum esse debeat *leg. 7. ff. quib. mod. testam. aper. & alii.*

Altera species est, cum quis alteri centum mutuo dedit solvenda cum petierit, & post duos, vel tres menses res alienum accepit foenore, ut luderet, & convivaretur, & in alios usus inutiles absumeret, & cum vellet se ab usuris liberare, debitorem admonet, & interpellat, ut solvat, quod debet, unde possit res alienum dissolvere, & hoc casu etiam puto debitorem, qui in mora est l. 32. ff. de usur. l. 23. de verb. oblig. pro usuris futuris non excusari l. 17. §. si pupillo, ff. de usur. l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. Neque enim minus iniuste alienum retinet, quod creditor ad ludendum, vel prodigendum res alienum sub usuris accepit.

Tertia, & ultima species est, cum quis amico roganti centum mutua dedit ad usum temporis necessarij, veluti duorum, vel trium mensium, quibus elapsis, & facta sibi mora juxta l. magnam, C. de contrab. & committ. stipul. & alius, tantundem accipit sub usuris, vel cambiis. In hac specie, in cuius terminis Baldus, & alii loquuntur, sentio etiam creditorem, damnum, quod patitur propter moram debitoris, iuste persequi posse, tamen ad usum non necessarios, neque utiles numeros cambio accepit, vel foenori, dummodo cetera concurrant: & hoc ad iustitiam hujus exactionis nihil referre. Cum enim debitor sua iniusta mora, & iniusta retentione alienae pecuniae est causa damni, quod creditor patitur, tenetur ex justitia damnum illud refundere, & reddere creditori e. per venit, de fidejuss. l. 1. C. de sent. que pro eo, l. 11. ff. rem rat. hab. ut in omnibus damnis injuria datus reprimetur leg. 1. & tot. tit. ff. ad i. Aquil. l. qui domum ff. locat. l. in his 66. ff. solut. matrim. l. 2. §. 2. Jamui, ff. vobis raptor. esse vero causam damni facile ostenditur, quia si debitor sua die solvisset, neque invito creditore ejus pecuniam retineret, potuisset creditor suis pecuniam ludere, convivare, & alius suis voluptatibus indulgere. Neque enim tenetur ex iustitia in gratiam alterius ludo abstinere, vel alia ratione suam fraudare genium leg. qui scis. §. quod autem, ff. de pet. heres. leg. 21. Cod. mand. Hoc jus tantum est parentibus in liberos, ut ait Terentianus ille senex, in Heautont. Quod multo magis dicendum est procedente mora, ut si per multos menses, & annos debitor licet admonitus, & sciens creditorem suum usuris, & cambiis premi, nihilominus illius pecuniam retinet, illaque utitur, neque fidem suam exolvere curat, quia longius procedente mora species devenit ad terminos precedentium, in quibus nemo meo iudicio potest debitorem iniuste moram facientem excusare sub praetextu, quod creditor ex imprudentia res alienum contraxerit. Neque enim minus iniuste creditorem suum frustratur, & laedit, quod ad ludendum, & ad inanes, & superfluos usus pecuniam foenori accepit. Unde cum sit eadem ratio, sive ante moram, sive post moram debitoris creditor pecuniam sumat sub usuris, eademque iniustitia debitoris appareat, idem in utraque specie constituendum est, id est, moram, & frustrationem debitoris impunitam esse non oportere, ut ait Papin. in l. 3. in fin. ff. de usur.

29 Neque obstat, quod dicit creditorem, qui ad inanes & superfluos usus pecuniam sumit sub usuris, voluntarie hac damna pati, quia voluntarie quidem, & nulla iusta necessitate impellente ad res contrahendum accedit, sed eo contracto deinde usuras eius pecuniae voluntarie, & libenter praestare, prorsus inverisimile est, quia nemo praesumitur libenter injuriam, & damnum pati l. qui vas. §. 3. ff. de furt. & d. l. 2. ff. de vi bonor. rapt. Aristotel. 5. ethic. c. 2. in fin. & in eo ipso, quod a debitore suo usuras repetit, satis ostendit non nisi coactum, & invitum eas pati. Alioqui neque illi daretur actio adversus foeneratorem leg. 1. ff. de cond. indeb. quod sane foeneratores velint, & magno mercentur. Denique quia non magis voluntarie intelligitur damnum pati, qui pecuniam capit sub usuris, ut ludat, & aliis suis voluptatibus indulgeat, quam qui sumit, ut agrum, vel mercem emat ad negotiandum, quia eadem est captio, & jactura patrimonii, quod nemo jactare praesumitur dist. leg. 25. de probat. Imo sunt, qui potius abstinebunt ab emptione utili, quam a ludo, vel aliis inanibus, & voluptuariis sumibus propter habitum, qui est difficile mobilis. Denique imputari etiam potest accipienti mutuum, quod cum lustore, & prodigo contraxerit l. qui cum alio ff. de reg. jur. ex quacunque igitur causa pecuniam sub usuris accepit, aequum est, ut hujus damni ratio habeatur. Magis enim debitori imputandum est, qui iniuste alienam pecuniam retinet, & patitur creditorem suum usuris, & cambiis trucidari.

30 Et tantum Baldi, & aliorum sententiam recipiendam esse puto, si creditor non animo explicandi propriam vo-

luntatem, sed animo nocendi & opprimendi ream usuris, pecuniam sumat foenore, veluti cum haberet pecuniam, ex qua potuisset ludere, vel convivari: vel cum inveniret, qui gratuitam illi pecuniam offerret, quod rarum & difficile est, maluit tamen sub usuris accipere, ut debitorem opprimeret. Hoc enim, vel dolus est, vel proximum dolo, qui alteri nocere non debet leg. 1. §. 1. ff. de dol. mal. except. l. 9. ff. de his que in fraud. credit. l. 7. ff. de serv. export. Quod sensisse puto Uillag. de usur. quasi. 19. num. 3. vers. probatur vero. Reginald. loc. cit. & Scacc. in d. ampl. 8. num. 267. vers. & tamen in despectum sui debitoris. Neque a mea sententia omnino alienus est Molin. loc. cit. vers. quando vero, ubi tamen satis obscure loqui videtur. Hic sane admonendi sunt creditores, ut non nisi magnis, & necessariis causis ad foeneratores, & camplores accedant, cum quia asperum, & charitati contrarium est pro sumptibus non necessariis debitorem usuris subijcere: atque etiam quia jactura certa est, huius vero damni repetitio incerta, & difficultis praeteritum apud eos iudices, qui creditoribus severiores esse solent.

Præterea hic incidit quaestio, an is, qui pecuniam sumpsit foenore, possit illam vel partem illius dare alteri ea lege, ut eisdem usuras sibi praestet, vel foeneratori. Quæ variè tractata est à Theologis apud Salas d. dub. 18. nu. 6. vers. ex dictis sequitur. Ego separatione aliquot specierum illam certius, & commodius definiri posse arbitror.

Prima igitur species est, cum quis iusto & mandato alterius pecuniam sumpsit cambio, vel foenore: & hoc casu nulla dubitatio est, dum eam ipsam pecuniam, vel aliam similem dimittit mandanti, licet stipulari posse, ut indemni ferretur. Quod clare colligitur ex l. 12. §. si mihi, ff. mand. l. 1. C. eod. & docent Afflic. in dec. 91. num. 1. & Vrsill. ad eund. Benven. Stracc. de mercat. tit. mand. nu. 31. Cuiac. in l. 1. ff. de usur. ad Papin. Castrac. de societ. offic. cap. 46. num. 2. Sarmient. selectar. interpret. lib. 7. cap. 2. num. 4. & alii, quos retuli quasi. 33. num. 13. & 14. & probari etiam potest illo naturæ principio, quod dicitur nemini officium suum damnosum esse debere, quo utuntur juris auctores multis locis, ut in d. l. 7. ff. que mad. testam. aper. & in l. 61. §. quod vero, ff. de furt.

Secunda species est, cum quis sua sponte, ut amici absentis negotium utiliter gereret, pecuniam sub usuris accepit. Hoc casu etiam aequum est illum indemnem servari d. l. 1. C. mandat. l. 37. vers. sed si mutuatius, ff. de usur. l. 1. at qui natura, §. non tantum, ff. de negot. gest. ubi hoc Castrenf. notat, & in l. ob negotium, C. eod. tit. & Ioan. Lup. in d. c. per vestras, nu. 6. §. 2. in fin. & nos diximus loc. cit. Nihil verò vertat id, quod licitum est stipulari, & in pactum deducere. Cui rei proximum est, quod multi docent fideiussorem, qui coactus pro reo solvere pecuniam accepit foenori, posse sortem, & usuras repetere non utiuras, sed quod eius interfit, idque ex d. l. 2. de fidejuss. inter quos Bald. in l. & in contraria, ff. de usur. Ioan. Lup. loc. cit. §. 4. Laurent. de Rodolph. de usur. part. 2. quasi. 47. Angel. verbo, usura, num. 19. Ioan. Bapt. de Severin. in d. l. cunctos populus, num. 63. Virgin. de Boecat. offic. num. 70. & 71. Azor. institut. moral. part. 3. lib. 5. cap. 3. quasi. 2. & Sigismund. Scacc. d. ampliat. 8. num. 277.

Tertia species est, cum quis sui tantum causa, & ad proprios usus pecuniam sub usuris accepit, & mutata sententia vult eam creditori reddere, ut se ab usuris liberet: vel si foenebri pecunia usas aliam paratam habet ad debitum illud dissolvendum, eam pecuniam numerat amico indigeno, & roganti eo pacto, ut eisdem usuras praestet sibi, vel foeneratori. Et hoc casu dicendum est hoc ei licere, quia ex datione mutui nullum consequitur lucrum, sed tantum suæ consilii indemnitati; quod non est prohibitum. Ita Archidia. apud Ioan. Lup. loc. cit. §. 2. vers. ex bis etiam inferitur. Salicet. in auth. ad bac, nu. 16. C. de usur. Anchar. in conf. 376. nu. 1. & in c. de usur. in 6. num. 9. vers. septimo quare. Ioan. Bapt. de Severin. loc. cit. num. 64. Anton. de Rosell. lib. de usur. num. 30. Abulensis & alii Theologi apud Salas in d. dub. 18. num. 6. vers. aliter distinguunt. Azor. d. part. 3. lib. 10. cap. 13. quasi. 4. Vgolin. de usur. cap. 8. §. 3. num. 3. Castrac. & Sarm. loco citat. Cyriac. controverf. 368. num. 16. & Scaccia in dict. ampl. 8. num. 281. Neque hic distinguunt, neque puto distinguendum esse, an debitum, quod mutuanus paratus erat dissolvere, ex causa utili, & necessaria, vel inutili contractum sit: sed hoc unum tantum perspicendum esse, an mutui datio sit causa damni, quod in hac specie supponimus.

Quarta & ultima species est, cum quis non erat pecuniam suo creditori redditurus, vel quia nolabat, vel quia non

non erat creditor ex aliqua causa recepturus, veluti si pars tantum superesset, quam creditor recipere non teneatur, *l. inter. §. Lucius, ff. de usur. l. plane, ff. famil. her. cise.* & hoc casu illicitum est onus uturarum in accipientem transferre, quia tunc mutui datio non est causa damni: & ita rectè sentiunt Anchar. & Salic. & alii auctores proximè relati. Angel. *in d. verbo, usura. num. 22.* Jacob de Graff. *part. 2. lib. 2. cap. 4. nu. 34.* Abulenti. & alii apud Salas *loc. cit.* & Ugolin. *in d. §. 3. num. 4. vers. secundo requiritur*, eodem enim loco creditor hic cencidens est, ac si aliam pecuniam crederet, ex qua nihil ultra sortem consequi, vel sperare licet. Nisi fortasse eius aliunde interfit ratione damni, vel lucri, ut docent Conrad. *de contr. quæst. 41.* & alii apud eund. Salas *loc. cit. vers. bi duo distinguendi modi*, & novissimè Eminent. P. de Lug. *disput. 25. num. 78.* concurrentibus enim cautionibus, quæ necessariæ sunt, ut lucri cessantis, vel damni emergentis ratio habenda sit, nulla est ratio, cur id huic creditori denegari debeat. Neque enim deterior loco esse debet, quod erga alium cambiis, vel usuris obnoxius sit.

His omnibus addendum est in æstimatione eius, quod interest, habendam esse rationem damni, quod quis ex eo passus est; quod bona sua alienare coactus fuit, ut creditoribus suis satisfacere, vel rerum suarum distractionem & immisionem pati, veluti domus, quam locare consueverat, reddituum, locorum montium, vel alterius rei fructifera, ex qua fructus percipere potuisset, quibus carere necesse fuit adversarij culpa, ut facile colligitur ex *d. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. & d. l. ex contraria, de usur.* & tradunt Ioan. Lup. *in d. c. per vestras, notab. §. 6. vers. ex istis aliis.* Navar. *in comm. de usur. num. 55.* Vgolin. *cap. 8. §. 5. nu. 2.* Seraph. *in decis. 1284. num. 2.* Rovit. *in conf. 103. num. 8.* & Gratian. *in d. cap. 67. num. 23.* Et hoc pertinet, quod Florianus notat *in d. l. ex contraria*, cuiusque interesse non pati bonorum distractionem. Et hoc fortasse adhibenda est distinctio, an debitum ex causa necessaria, vel saltem utili processerit, vel ex vana, & inutili secundum auctores, quos recensit *nu. 27.* quorum traditionem probare non potui, quia semel contracto debito etiam ad inanes, & superfluos sumptus illud necessarium reddendum est *l. debitor, ff. de verb. signific. lib. 1. C. debitor. pignori. vendit. impedi. non poss.* & magis imputandum est debitori, qui non solvit, & retinet, quod debet, invito creditore, qui reddita sibi pecunia potuisset ad aliam dilfolvere, neque coactus fuisset res suas vendere, vel earum distractionem pati.

Potè ex definitione illa Baldi *in d. l. etiam, C. de execut. rei judic.* quam Doctores communiter sequi testis est Merenda *in d. cap. 3. num. 25.* damni scilicet emergentis, quod creditor patitur ob pecunias acceptas foenori, rationem habendam esse duntaxat, cum creditor non potuit ex suo patrimonio damno sibi, rebusque suis imminenti aliunde occurrere, vel saltem ex sententia Navaræ, & aliorum Theologorum rebus suis consulere, ut dictum est, merito in dubium revocari potest ea conventio, qua debitor sua die non solvendo concedit facultas creditor accipiendi cambium in summam debitam à se ipso, illamque agitando per cambia, donec sibi satisfactum sit, siquidem percipiendum est illud, qui pecuniam otiosam, & domi depositam habet, ex qua potest rebus suis consulere, neque damni emergentis, neque lucri cessantis ratione aliquid ultra sortem exigere posse, ut suo loco diximus, & tradit Petr. Aragon ad D. Thom. *quæst. 78. art. 2. vers. bis ergo.* Vgolin. *d. cap. 8. §. 4. & 8.* & alii passim: necesse enim est, ut mutui datio, vel retentio sit causa damni, vel amissionis lucri, quæ in eo intelligi non potest, qui pecuniam sumit, vel fingit sumere à se ipso. Quia cum revera nihil plus habeat pen. se, non ideo magis rebus suis consulere potest. Proinde admittenda ea Baldi doctrina evidens est conventio in illam admittendam non esse. Quod fortissima hac ratione confirmari potest, quia usuraria est omnis conventio adjecta quantitati, & præsertim data mutuo, ex qua aliquid superexigitur ultra sortem, cum nihil interest creditoris sibi moram fieri, ut tradit gloisa ab omnibus recepta *in l. 11. §. si tibi, ff. si cert. per.* Hic verò nulla potest intelligi ratio damni emergentis, vel lucri cessantis. Etenim damnum emergens est illud, quod nobis auferat adversarij culpa. *l. 13. ff. rem. rat. hab. l. 2. §. ultim. de eo quod cert. loc.* Sebastian. Medic. *de casib. fornic. quæst. 11. in princip.* Cujac. & ceteri *in l. un. C. de sentent. qua præ es.* Hic verò nihil abscedit ex patimponio creditoris, & proinde perspicuum est sub prætextu damni emergentis hoc genus exactionis non sustineri. Prout etiam iniquum non potest invenire lucri cessantis, quia lucrum ces-

sans est id, quod creditor lucrari potuit, si pecunia sibi reddita fuisset, *d. l. 2. §. ultim. & l. 21. §. cum per venditorem, ff. de act. empt. l. ultim. ff. de peric. & commod. rei vendit. & d. l. 13. ff. rem. rat. hab.* & Theologi apud Salas. *de usur. dub. 18. in princ.* & Cujac. *loc. cit.* veluti si merces, vel agrum emere potuit, ut declarat Vgolin. *in d. cap. 8. §. 6.* & alii passim. Nemo autem secum contrahendo, & emendo à seipso in lucro, vel damno esse potest, non magis quam si secum alea luderet. Alioquin inanis est illa quæstio, quæ inter Auctores adhuc agitur; an agens ad interesse lucri cessantis teneatur probare certam habuisse occasionem bene collocandæ pecuniæ, si satis esset merces, vel census à seipso emere posse. Constat igitur conventionem hanc alio non apparente, neque ratione damni emergentis, nec prætextu lucri cessantis sustineri, & consequenter illicitam esse.

Sanè hæc vitari posse videntur ex his, quæ D. Raphael à Turri docet *disput. 2. quæst. 24. num. 43.* scilicet in lucro resultante ex cambio nullam habendam esse considerationem lucri cessantis, vel damni emergentis ad hoc, ut licitè percipiatur in quantumvis magna quantitate; sicuti in alio quolibet negotiationis genere, in quo versatur industria mercatoris ad hoc, ut lucrum licitè proveniat, impertinens est consideratio lucri cessantis, vel damni emergentis, quod repetit aliis locis. Sed manifestum est, non esse eandem rationem utriusque lucri, quia in aliis commerciis, & negotiationibus mercatores emunt ad aliis, & aliis vendunt merces, illisque venditis alias substituunt, ut rursus eas vendere, & lucrum facere possint, unde verum esse lateor, lucrum si quod inde provenit, non subire rationem interesse lucri cessantis. Quod etiam dici potest de cambio simpliciter reali, quo pecuniæ verè in alterius gratiam opera campforis trajiciuntur. Hic verò creditor per se, vel in hisores eius secum ipse negotium sibi gerit. Præterea in aliis mercimoniis negotium inter ementes, & vendentes liberè conficitur: hic verò exasperitate conventionis, & propter moram debitoris non solventis campfor lucrum captat, & coarcevat, quandiu illi libet, quæ longè sunt diversa, & ideo diverso jure censeri debent, ut patet in venditionibus, & dationibus in solutum, quæ liberè fiunt, & iis, quæ fiunt in casu non factæ solutionis. Illæ enim validæ sunt, & iur. gentium, etiam si a iura læso intervenierit. *l. 8. C. de resind. vend. l. 1. & 4. C. l. deod. de contrab. empr. istæ verò improbantur, ut conflat ex l. ult. C. de pact. pignorat. etiam si iusto pretio fiant secundum eam sententiam, quam securus sum in qu. 70. nu. 51. & diversitate inter utrumque lucrum ostendi etiam qu. 26. num. 68.* Subducto igitur interesse, conventio hæc nullo bono jure defendi potest, præsertim addita mutuo, in quo etiam licitam esse contemnit, quia sola obligatione lucrum inde percipitur, quod est proprium usurarium, ut dixi multis locis ex *l. 121. de verb. signif.* Et hoc pertinet quod ex Lessio, & aliis Theologis docet Salas *dub. 22. num. 2.* non posse campforem obligare eum, qui accepit cambio, ut si sua die non solverit, teneatur eandem summam accipere ad recambium, nisi certò constet illum tantum lucri propter moram debitoris amissurum: & rationem esse, quia non potest plus exigere ratione moræ, quam æstimationem lucri cessantis, vel damni emergentis. Quod comperi deinde docuisse Mercat. *de camb. cap. 10. num. 4.* Duard. *de camb. §. 2. quæst. 4. num. 4.* & Cardin. de Lug. *disput. 28. num. 121. & 122.* ubi reprehendit Dianam à sua sententiam.

Neque movet, quod ait Raphael. *disput. 3. quæst. 11. nu. 62.* conventionem hanc causa legitima vestiri, & ideo saltem post impievementum actionem producere; vel considerari posse tanquam contractum innominatum correlative, videlicet *si dabis mihi mille mutuo, ego permitto tibi ut totidem cambio capias, eaque continet usque ad actua em. solutionem*, & tunc consilio de impievemento ex parte creditoris oriri actionem ad favorem eius, qui implevit contractum ex *l. 5. ff. de præscript. verb.* & auctoribus, quos refert *num. 65.* Etenim quicquid fit in aliis contractibus, & negotiis, quæ synallagma habent, anima avertere debuit conventionem hanc ad ea pecuniæ data mutuo, in quo recipi non possunt pacta, & conventiones, quarum potestate creditor aliquid ultra sortem percipere potest, nisi tantumdem illius interfit, quia subducto omni interesse debitor ex iustitia reddito eo, quod accepit, liberatur. *l. 1. §. 1. ff. de obligat. & act. l. prout do. ff. de solut. & qui nunc criticat omnium Eminent. P. de Lug. disput. 25. num. 36.* unde cum cessante omni interesse hæc conventio in sola obligatione consistat, & continet meram lucrum creditoris, consequens est illam injustam, & usurariam esse, neque ob impievementum

tum causæ, id est numerationem pecuniæ ex parte creditoris illi actionem producere, ut plus exigere possit, quam dicit l. 7 §. 4. C. 16. ff. de pact. l. non dubium, C. de legib. l. cum ultra, C. de non num. pecun. glos. in l. rogasti, §. si tibi, ff. si cert. pet. Bart. in l. si tibi decem, ff. de pact. & Cardin. Mant. de sac. C. ambig. convent. lib. 24. tit. 2. num. 9. Alioquin si conventio hæc admittenda est, quia creditor ex parte sua impleverit contractum, id est numeraverit pecuniã, sequeretur valere etiam hanc conventionem, & recipendam esse, si dabis mihi mille mutua, permittat tibi, ut fundum meum loæes, & pensiones percipias, donec tibi sortem reddidero. Imò liceret pacisci, si dabis mihi mille mutua, neque intra tres menses reddidero, do tibi facultatem addendi sorti decem singulis mensibus, donec totum tibi restituam. Hic enim etiam secuto implemento ex parte creditoris, id est, numerata pecunia non minus dici posset conventionem causã, & coherentia contractus vestiri, & contractum esse innominatum, & ideo secuto implemento actionem competere ei, qui contractum implevit, quod tamen nemo dixerit, quia hæc ratione antichresis licita esset, & omnis usuraria pactio, & commercium defendi potest, & inanis esset usurarum prohibitio.

40 Neque obstat l. 5. ff. de præfer. verb. & similis, quia accipiendæ sunt, quando ex utraque parte aliquid datur, & recipitur, ita ut facta relatione eius, quod ultra sortem percipitur ad id, quod à creditore præstatur, resultat conformitas unius ad alterum, in his enim mutuis præstationibus propriè non est usura, sed debita quedam compensatio, ut declarat, & tanquam regulam constituit Bald. in l. 1. n. 33. Cod. de sum. Trin. Curt. Alexand. & alii, quos recensui qu. 79. num. 5. quibus consentit Ioan. Bapt. S. Sever. in l. cunctis populos, num. 71. Cod. de sacros. Eccl. & Purpurat. in d. §. si tibi, numer. 84. sed in commercio, de quo agitur, nihil est ex parte creditoris nisi nuda fors, quæ restitutione illius rependitur, ut dictum est, & proinde nihil intervenit, cum quo hæc superexactio compensari possit, vel debeat, & consequenter dicendum est conventionem hanc illis rationibus non probari.

41 Denique ait num. 54. conventionem hanc radicari, & vestiri causã efficacissima servandi indemnem ipsam creditorem non solum à sorte, sed etiam ab illo interesse, quod esset consecutus, nisi beneficium contulisset. Sed ut æquum est creditorem indemnem servari, ne ex officio suo damnum sentiat l. 19. ff. de negot. gest. l. 12. ff. mandat. l. 61. ff. de furt. & præsertim si indemnitatem à suo debitore stipulatus est: ita iniquum est illum ex mutui datione lucrum consequi, & cū iniuria, & iactura debitoris locupletari, l. illicitas, ff. de offic. præf. l. 14. ff. de cond. indeb. C. l. iure natura, de reg. iur. quod sanè hic contingeret, si illis fas esset aliquid superaddere sorti, cum verè nihil eis nocuit mora debitoris. Subducto enim interesse, vel lucri, vel damni, nihil est, unde creditor se indemnem servari vrgere debeat: & nulla subest causã, qua huiusmodi superexactio muniri, & sustineri possit. Quomodo enim creditor petere potest se indemnem servari, si nihil eius interest, & nullum senserit damnum? Hic verò non subesse causã damni emergentis perspicuum est, quia dum creditor pecuniã accipit cambio à se ipso, nihil illi auferitur, & nihil ex bonis eius absconditur, in quo posita est ratio damni emergentis, ut dictum est. Superest igitur tantum causã lucri cessantis, ad quam se tandem reducit D. Raph. loc. cit. n. 59. in fin. Quæ an verè subit, id est, an sese obtulerit occasio tutò, & utiliter collocandæ pecuniæ, & an mora debitoris causã fuerit amissionis lucri, ipsi campsores viderint. Illud compertum est in foro id probandum esse l. ult. de præfer. stipul. C. §. non solum, Instit. de verb. oblig. C. l. quatenus de reg. iur. & multa concurrere debere, ut hoc lucrum decerni possit Bertazzol. in cons. 254. nu. 20. & Rot. Gen. in dec. 37. nu. 11. & novissimè Merend. loc. cit. num. 68. quæ ex usu huius facultatis cum seipso non probari certissimum puto. Neque enim adnotationes campsores, scus, redditusque literarum demonstrare valent occasiones illas bene collocandæ pecuniæ cum aliis, quod inter cætera exigitur, ut lucrum cessans licite percipiatur. Nemo enim secum contrahendo lucrum facere potest, non magis quam si rem suam sibi donet l. 4. C. de cumr. empt. neque ex eo, quod secum cambio inire, sequitur habuisse obvios eosque idoneos, cum quibus cambium inire posset, ut manifestum est: & præterea, cum res hæc pendeat ex interesse lucri cessantis, campso ribusea difficultas superanda est, an liceat interesse sorti addere, & ex eo aliud interesse percipere repugnantibus scilicet l. 1. C. de sens. qua pro eo. C. l. 2. §. si indemnitatis, ff. de administr. rer. ad civitat. pertin. C. l. penultim.

de usur. & aliis, & quod diximus multis locis accessionis accessionem admittendam non esse. Non probato igitur interesse aliunde quam ex usu dictæ facultatis cum seipso, apparet manifestè illam omni causã destitui, & consequenter nullam actionem ex ea oriri d. l. 7. §. sed cum nulla, ff. de pact. unde melius facient campsores, si ea pactio absteineant, & pactis vulgaribus indemnitate utantur, id est, ut paciscantur, si mora eis fiat, debitorem teneri ad id, quod interest, ut monet Mercat. loc. cit. Quod Esaias cap. 58. iubet his verbis Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: † Quod verò D. Raphael beneficium vo- 43 cat, non esse beneficium constat ex l. 17. §. sicut, ff. commod. & ex dicto Cleanthis, cuius meminit Seneca lib. 6. de benefic. multum à beneficio distat negotiatio: & ex his, quæ diximus quæst. 1. circa fin. C. quæst. 26. num. 19. & prosequitur Mercatus loc. cit. cap. 14. eiusd. tractat. & nimis sciunt, qui huiusmodi beneficia experiuntur.

QVÆSTIO LXXVI.

De probatione eius, quod interest iuramento creditoris.

SUMMARIUM.

1. Pactum, ut stetur iuramento creditoris de eo, quod interest, valet.
2. Item, ut stetur nude, & simpliciter assertioni eius. Quod periculosum esse videtur.
3. Index potest moderari iuramentum creditoris circa id, quod interest.
4. Hæres, cuius arbitrio aliquid commissum est, officio domini viri fungi debet.
5. Responsio ad argumentum, quo communis sententia impugnatur.
6. Iusurandum in litem non nisi in difficultate probationum deseritur.
7. Pactum, ut stetur iuramento creditoris circa id, quod interest, personale est, nec egreditur personam creditoris.
8. Neque in donatarium, & cessionarium transfertur.
9. Pactum, ut stetur iuramento creditoris, non valet, si is usuras exercere consueverit.
10. Index iusurandum in litem non tantum moderari potest, sed & non sequi, & num. 32.
11. Id, quod interest, non potest probari per iuramentum in litem, cum contractus est usurarius. Fenerator est infamis.
12. Avaro, & sordido viro iuramentum in litem deferri non debet.
13. Conventio, ut stetur iuramento creditoris circa id, quod interest, non valet, si cum tutore facta sit adversus pupillum.
14. Idem est, si fiat à curatoribus civitatum, & oppidorum.
15. Auctor tamen contrarium sensit, salvo tamen beneficio restitutionis in integrum, si minor, vel republica capti sunt.
16. Minor si in delatione iurandi captus sit, in integrum restitui debet.
17. Taxatio eius, quod interest, iuramento creditoris ex conventionem facta recipit probationem in contrarium.
18. Id, adversus quem iuratur in litem, contrarium probare potest.
19. Index potest ex causã iuramentum ex conventionem præstitum moderari, vel non sequi.
20. Index non debet confirmare taxationem interesse iuramento creditoris ex pacto factam, si summa sit egregia.
21. Auctori videtur nihil esse distinguendum.
22. Conventio, ut stetur iuramento creditoris, non potest à debitore revocari.
23. Nisi in peius mutata sit persona creditoris.
24. Iurans ex conventionem omni exceptione mado esse non debet.
25. Ius revocandi conventionem competit debitori ex causã præcedenti, si post contractum ad eius noxiam pervenerit.

26. *Mastrilli, & Gratiani sententia quedam.*
27. *Vis, & delictum prius probandum est, quam sit locus iuramento in litem.*
28. *Iurari potest in litem pro eo, quod interest, adversus debitorem, qui sua die non solvit, si ita conventum est.*
29. *Ioannis Baptista Lupi doctrina refertur.*
30. *Et declaratur, & num. 33.*
31. *In pendenda ratione lucri cessantis non est habenda ratio adventus, & extranei lucri.*
32. *Iudex potest taxationem injicere iurijurando in litem.*
33. *Iurare in litem etiam iis, qui non negotiantur, concessum est, dummodo nihil aliud obiter.*
34. *Interesse lucri cessantis plenam exigit probationem, neque admittit iuramentum in supplementum probationis.*
35. *Quæ sententia in dubium revocatur ex doctrina Baldi.*
36. *Arbitrium Iudicis non leve est in delatione iuramenti ad probandum id, quod interest.*
37. *Adversus debitorem morosum datur iuramentum in litem pro eo, quod interest.*
38. *Iuramentum in litem datur etiam probationibus omnibus deficientibus.*
39. *In mutuo non statur assertionibus partium circa id, quod interest.*
40. *Liquidatio interesse, vel cambiorum inter partes facta non tollit, quin sit usura.*
41. *Affectio testatoris iurata non excludit usuram, nec nocet heredibus usuram repetentibus.*
42. *Debitori liberatio legari potest.*
43. *Creditor potest licite exigere, quod eius verè interest, licet illud probare non possit.*
44. *Socios inter convenire licet, ut circa lucra societatis stetur iuramento unius.*
45. *Indebitum repetens concludenter probare debet indebitum solvisse.*
46. *Mercator, qui lucrum solvit, ultra sortem, id repetere potest, si societas est usuraria.*
47. *Conventio, ut circa lucra societatis stetur iuramento socii, quas declarationes recipiat.*

Superest alius modus probandi id, quod interest ratione lucri, vel damni, & iuramentum scilicet creditoris, si forte conventum est, ut illius iuramento stetur pro eo, quod interest: quod genus conventionis apud alias gentes frequentissimum est, ut testatur *Mastrilli. decis. 60. in princ.* apud nos in usitatum, & nihilominus valere docent *Alberic. Bald. & alii plurimi, & præsertim Jason. in l. iusjurandum 57. n. 2. ff. de iureiurand.* ubi ait hanc esse veram, & communem sententiam, quam etiam secutus est *Cagnol. in l. un. n. 108. C. de sent. que pro eo. Afflic. in dec. 91. n. 11. Seraphin. de privi. iuram. c. 31. n. 8. Surd. dec. 259. n. 7. Rota Genuen. in dec. 68. n. 8. & dec. 2. 10. n. 7. Mastrilli. loc. cit. Felic. de societ. c. 24. numer. 72. & alij auctores plurimi, quos refert *Alphon. Narbon. ad tit. d. camb. & campfor. l. 13. gloss. 4. n. 1.* ubi ait hanc esse omnium Interpretum sententiam: *Fontan. de pact. gloss. 5. par. 9. num. 1. & Anton. de Amat. resol. 27. num. 27. & seq.**

Neque tantum valet conventio, ut stetur iuramento creditoris super eo, quod interest, sed etiam, ut stetur nudæ, & simplici assertioni eius: ut colligitur ex *l. hac venditio, ff. de contrab. empt. & l. veluti 78. ff. pro soc. & aliis similibus iuris locis, & ita iudex auctores terè tradunt *loci citatis, & Socin. sen. in cons. 90. nu. 12. lib. 4.* ad quem in hoc genere tanquam ad sacram anchoram confugiendum esse dicunt *Rebuff. in præfat. d. l. un. nu. 66. Rot. Gen. in d. dec. 68. n. 8. Benven. Stracc. lib. de mercat. tit. de contrab. n. 6. Aljn. in sua praxi iudic. §. 32. ampl. 9. nu. 1. & alij quidam apud *Coler. de process. execut. par. 1. cap. 10. num. 151.* ubi fatetur hanc receptam esse sententiam, quamvis ipse contrarium probet *cod. loc. num. 139.* ubi etiam refert in magno, & celebri Consiliatorum, & Jurisconsultorum consensu, ac numero in provinciis Thuringiæ, & in supremo tribunali Electoris Saxoniz contra communem sententiam placuisse, nudæ assertioni creditorum in hac re fidem habendam non esse: ideoque non obstante hac instrumenti clausula iudices pronuntiasse, ut creditores probarent id, quod eorum interest, legitimis modis, & sanè duram & periculofum esse viderent, ut huic conventioni stari debeat. Et his congruenter in Hispania inter campfores, & eos, qui cambio accipiunt, totum hoc conventionis genus prohibiti est lege Regiæ, quæ extat apud eundem *Narbonam lib. 5. tit. 18.* qui tamen relictissime notat *ad eand. l. gloss. 4. num. 8.* prohibitionem hanc ad alia negotia non pertinere.**

Sed retenta communi sententia valde observandum est, si immodicè, & iniquè creditor arbitratus fuerit, denique si hac conventionè abutatur, posse iudicem rem moderari, & ad æquitatem perducere arbitrio boni viri, ut docuit *Bart. in l. ult. ff. prætor. stipul. Afflic. in decis. 91. num. 10. Seraph. in d. privi. 31. nu. 15. & Bolognet. ad tit. C. de sent. que pro eo num. 105.* cum enim facultas hæc creditori conceditur, semper intelligitur arbitratu boni viri arg. *l. si libertus, ff. de sper. liber. & l. 77. & 78. ff. pro soc.* idem etiam innuit *d. l. hac venditio 7. ff. de contrab. empt.* illis præsertim verbis, placuit itaque veteribus magis in viri boni arbitrium id collocatum videri, & *l. 23. de reg. iur.* quod etiam notat *Natta conf. 450. nu. 10. Mascard. loc. cit. nu. 36. Castracan. de societ. offic. cap. 44. in fin.* qui iusius hæc prosequitur, & alij quidam apud *Felic. in dist. cap. 24. n. 81.* his addo *Menoch. de arbit. qu. 8. nu. 49. Bover. in singul. expensa num. 16. & Avendan. de exequen. mandat. par. 2. cap. 29. n. 5.* ubi ait hanc esse regulam iuris. Denique *Alphonium Narbon.* in d. gloss. 4. n. 15. & *Fontan. loc. cit. n. 7.* Quod & in ultimis voluntatibus locum habet, & constat ex *l. 1. de leg. 2. & l. 11. §. ff. de leg. 3.* in qua *Vlpianus* ait, quamquam fideicommissum ita relictum non debeatur, si volueris tamen si ita scriptum fuerit, si fueris arbitratus, si putaveris, si astimaveris, si utile tibi visum fuerit, vel videbitur, debetur fideicommissum, non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed quasi viri boni commissum relictum. & in specie docuerunt multi apud *Card. Manic. de coniect. ult. volun. lib. 3. tit. 1. n. 18.* Et hoc modo fortissimum argumentum, quo communis traditio petitur, scilicet ex huiusmodi conventionè ad pejerandum homines invitari, & perjuris viam aperiri, idem auctores removeant, ut ait *Socin. loc. cit. & Benven. Stracc. d. tit. de contrab. n. 6. in fin. Fontan. in d. par. 9. n. 16.* quamvis nec hæc solutio scrupulo careat. Quo pacto enim arbitrium suum interponet iudex super eo, quod interest, cum de eo nulla præcessit liquidatio, & iudex probabiliter ignorat, an aliquid, vel nihil creditoris interfit, ut arg. *d. l. in actionibus, §. plane adversus communem sententiam objicit Coler. d. cap. 10. num. 155.* Sed responderi potest tam ex *l. 4. §. ferre, eod. tit. de in lit. iuran.* ex qua constat iudicem posse iurijurando in litem taxationem adijcere, quod non defectur nisi in difficultate probationum, ut constat ex *l. si quando 9. C. unde vi,* illis verbis, si non petuerit, qui vim sustinuit, quæ perditis singula comprobare, taxatione a iudice facta pro personarum, atque negotii qualitate, sacramentum astimatione rerum manifestet. *Bart. Dec. lat. in d. l. in actionibus, & Menoch. de arbit. iudic. cas. 208. nu. 2.* *Harmenop.* quoque in hanc rem *lib. 1. tit. 7. iusjurandum inopia probationum a Iudicibus defectur, idque in actionibus iis, quæ aliunde veritatem apertam, certamque non habent.* tum etiam quia prudens, & perspicax iudex circumstantia locorum, negotiorum, & personarum potest rem ad mediocritatem perducere, ut patet ex *d. §. deferre, & l. in actionibus, §. item, de in lit. iuran. & d. l. si quando,* alioqui frustra, id iudicis arbitrio commissum esset, qui meo quidem iudicio constanter animi sui motum potissimum potest, ex *l. epus, C. de usur. & ex eo, quod verisimile est iuxta, l. 23. ff. de eo quod met. conf.* In hac enim re arbitrium Iudicis maxime dominatur, arbitrium scilicet bonæ fidei, ut loquitur *Vlpianus in d. §. deferre,* arbitrium boni viri, ut ait in *d. l. 23. de reg. iur. & proinde iure, & ratione regi debet.*

Præterea, quia hæc conventio suspecta est, merito placuit illam multis aliis modis coerceri. Et primò quidem constat hæc pacta personalia esse, nec egredi personam paciscentis creditoris, cuius scilicet fides, & integritas duntaxat approbata est, non alterius, quem notum non habuit: unice certissimum est, non transire ad heredes, ut cætera personalia pacta, quæ cum persona extinguuntur, *l. si tibi, §. si quis, & l. epistola, §. ult. ff. de pact. l. non solum, §. ult. legatum, ff. de liber. leg. & ita sentiunt Roman. in l. i. ff. de quis eum, & in l. in qui bona, §. quidam, ff. de damn. infect. Curvus, & alij quidam apud *Seraph. in d. privi. 31. nu. 19. Mastrilli. in dec. 60. nu. 8. Castracan. de societ. offic. c. 44. n. 12. Grat. dist. cept. c. 77. n. 22. Felic. loc. cit. n. 75.* Quæ ratione etiam hæc conventio cedi non potest, nec in donatarium, & cessionarium transferri, ut tradit *Plot. de in lit. iuran. §. 29. n. 7.* ubi citatis aliis auctoribus testatur hanc esse communem sententiam, quæ probatur ex *l. 26. ff. de pact.* ubi *Vlpianus* ait *personale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum nec ad heredes, & quod ad heredes non transmittitur, id neque cedi potest, l. si ex pluribus, ff. de admin. tut. Bart. in l. si stipulatus fuerim, in princ. ff. de verb. oblig. Rom. in cons. 484. in fin. Constant. Roger. in lib. de dote, c. 9. n. 1. Coler.**

de renunt. lib. 1. c. 4. num. 127. & Gratian. loc. cit. quod tamen intelligo, nisi certi hæredis persona nominatim pacto contineatur, cum enim pacisci liceat, ut steur asserzioni, vel iuramento creditoris, quid vetat promissorem id arbitrio hæredis committere, cuius fidem, & probitatem non minus notam habet?

B Secundo observandum est Seraphinum eo loco aliam limitationem adferre huic nostro tractatui valde congruentem, nimirum huic pactioni dari non oportere, si subsit suspicio usurariz pravitatis, idque ex Decio in consil. 183. & consil. 322. & ex Cravet consil. 73. num. 24. quamvis Decius, & Craveta nihil in iis locis scribant, quod ad hanc rem pertineat, ut etiam notat Felic. in d. c. 24. n. 79. qui tamen hanc limitationem probat, & verissimam esse putat. Quod etiam placuit Ploto eod. lib. de in lit. iuran. §. 48. numer. 8. Caroc. de iuram. qu. 5. num. 81. Cæl. Manent. in dec. 78. num. 11. & Alphonsi Narbon. loc. cit. num. 10. unde si creditor consuevit exercere scenus, conventionem hanc non valere respondit Natta in consil. 450. nu. 15. & Menoch in consil. 1181. nu. 15. Marius Giurib. in consuet. Messan. cap. 2. §. 7. part. 1. n. 9. †

10 Nam & si aliquando æstimatio eius, quod interest, iurijurando advertari in litem permittatur: ut scilicet ipse æstimet quanti sua interfit, ut in d. l. 3. ff. de in lit. iuran. l. semper, §. 9. ff. quod vi aut clam. tamen hoc iusiurandum iudex non solum moderari, & refrenare, imò nec lequi potest, l. videamus, & l. in actionibus, ff. de in lit. iuran. & tradit eleganter ut reliqua omnia Cuiac. in l. 1. C. de sent. qua pro eo, &c. At verò iudex maximè sequi non debet, quando ex coniecturis verisimile est conventionem illam in fraudem usurarum additam fuisse. Que ratio etiam movit Consiliarios illos Saxones, ut contra conventionem pronuntiarent, & ita accipi debet, quod scribit Natta in d. consil. 450. in fin. & Manent. loco citat. in mutuo huiusmodi conventionem non valere, nimirum concurrentibus coniecturis fraudis, & scenoris, alioqui nimis rigida est illorum opinio, †

11 Quibus valde congruit, quod scribit Mascardus de probat. conclus. 935. nu. 30. id, quod interest, probari non posse per iuramentum in litem creditoris, cum contractus foeneratius est, vel de usuraria pravitate suspectus, quia foenerator infamis est, l. improbum, C. de infam. Alex. in consil. 93. nu. 1. lib. 6. Marfil. singul. 273. num. 3. & Maiol. de irregular. lib. 5. cap. 29. num. 1. cui proinde iuramentum in litem non deferretur, ut scribit Marfil. eod. loc. & Plot. de in lit. iuran. §. 50. num. 15. & sentit Vincen. Mancin. de iuramen. par. 2. art. 10. n. 2. †

12 Idemque retinendum puto in homine fordido, & notè avaritiz, mens enim avari semel cupiditatis stimulis imbuta semper aurum fit, semper redditus computat, & gratias intuetur aurum, quam solem, ut ait D. Ambrosius in cap. sicut. 11. dist. 47. & divitias per fas, & nefas querit, cap. non ne distinct. 37. & proinde periculosum est rem hanc illius fidei, & arbitrio committere, Avaritia, inquit Valerius Maximus lib. 9. latencium indæatrix lucrorum est manifesta præda a vidissima vorago, nec habendi fructu felix, & querendi cupiditate miserrima. & congruenter huic rei Sanctus Valerianus Cemelien. homil. 20. periculose illis conscientia fides creditur, quibus cupiditas dominatur.

13 Tertiò inutilis est hæc conventio, si à tutore facta sit in odium pupilli, quia id tutori non licet, tutor enim rem pupilli salvam facere debet, non exponere libidini, & arbitrio creditoris; & ita docuit Bartol. quem reliqui sequuntur in l. iurisjurandi 33. ff. de iureiur. & Iaton. in l. iusiurandum. numer. 6. ff. eod. Plot. ad l. si quando, §. 48. nu. 5. Castracan. loc. cit. nu. 11. & Felic. in d. cap. 24. numer. 78. † Et cum respublica iure minorum utatur l. 4. C. ex quib. caus. minor. & l. rempublicam, C. de iur. rep. l. 78. §. etiam de leg. 2. hinc conventionem hanc initam a curatoribus civitatum, & oppidorum non valere arguit Everard. in loc. argument. legal. c. 66. num. 2. ubi refert ita pro Republica Lovaniensi fuisse iudicatum, quem secutus est Plotus loc. cit. qui id ad Ecclesiastias, & pia loca porrigendum putat. † Sed ego hic hæreo, & subsisto, tum quia tutor potest iusiurandum deferre, ut etiam pupillus tutore auctore, l. 17. §. pupillus, & l. tutor, 35. ff. de iureiur. atque etiam quia interdum expedit minori, & Reipublicæ ita contrahere. Quid enim si creditor non nisi hac conventionem addita Reipublicæ indigenti pecunias credere velit, nec alius est, qui civitati indigenti dare mutuum velit? An non Reipublicæ interest, ut hæc conventio recipiatur? unde magis probo conventionem quidem validam esse, sed minorem, & Reipublicam restitui debere, si capti sunt. † Nam & minor huiusmodi iusiurandum detulerit, & hoc ipso captus est, in integrum restituitur, l. nam postea quam 9. §. si minor. & ibi Bart. Castr. Alex. Iaf. de in-

rejur. & aliis auctoribus citatis Store. Odd. de rebus. in integr. qu. 66. art. 3. nu. 1. Grat. discept. forens. cap. 92. nu. 10. & Vincent. Caroc. in tract. de iurans. decis. 90. 7. 13. 30. prin. nu. 2. ubi totum Sforziam explicavit.

Quartò valde observandum est, rationem hanc à creditore etiam iuramento factam admittere probationem in contrarium, & proinde, si debitor probaret nihil, vel minus creditoris interesse, probationibus standum esset, & ita docet Marfil. in rub. de probat. num. 137. Alciat. in l. 1. §. eadem nu. 15. ff. de verb. oblig. Seraph. in d. privile. 31. num. 91. Plot. de in lit. iuran. §. 48. num. 2. ubi ait hanc esse receptam sententiam idem scribunt Castr. loc. cit. Afflic. in dec. 91. nu. 12. Carpan. stat. Mediol. §. 1. n. 9. Marius Giurba loc. cit. nu. 11. & Felic. d. cap. 24. nu. 80. & in re simili Covarr. variar. lib. 2. cap. 13. numer. 4. † Et generale est illum, adversus quem in litem iuratum est, contrarium probare posse; quo præfrito, potest iudex minoris condemnare, quam iuratum est, vel absolvere, ut scripsit Angelus in l. qui vas. in princ. ff. de furt. Felin. in c. proposuisti in 2. concl. num. 3. Iaf. in d. l. si quando, num. 27. & alij plurimi, quos recenset, & sequitur Mascard. in d. concl. 935. num. 23. & 24. & probatur apertissimè ex d. l. videamus 4. in fin. ff. de in lit. iuran. ubi Valpianus ait Iudicem ex magna causa, & postea repertis probationibus id posse, quamvis hoc totum à Triboniano additum contra regulas, & principia iuris contendat doctissimus Faber comit. lib. 16. cap. 17. † Neque movet, quod hoc iusiurandum à parte parti deferatur, & proinde non admittat probationes contrarias, l. numer. 5. §. dato. de iureiuran. Mascard. concl. 935. num. 17. quaratione movetur Narbona loc. cit. num. 29. Nam hoc accipiendum est de iuramento decisivo, quod conditione delata præstat, scilicet, ut referat is, cui delatum est l. 3. de iureiuran. Hoc iusiurandum prætor tueretur, nec aliud querit, nisi an iuratum sit d. l. non erit, & l. 56. de re iudic. sed illud, de quo agitur, nulla conditione delata datur, neque revocari potest, & proinde non est instar rei iudicate, post quam nihil amplius querendum est, d. l. 56. de re iudic. sed adhuc iudex de veritate querere potest, & ex causa minoris condemnare, quam iuratum sit, vel ipso Narbona teste eodem loc. num. 17. & & proinde non est mutanda sententia.

Quintò si summa, pro qua iuratur, egregia est, non debet iudex confirmare, vel deferre hoc iusiurandum, nisi concurrant coniecturæ, ut tradit Masc. variar. resolut. lib. 2. cap. 16. num. 10. siquidem hic cautius agendum esse videtur, ut dicimus in causis gravibus, & arduis non esse locum iuramento in supplementum probationis, ut respōdit Alex. in consil. 36. n. 10. lib. 5. Rolland. à Vall. in consil. 26. n. 10. lib. 1. qui testatur communem esse sententiã, quam sequitur Men. de arbit. cap. 99. n. 17. Mascard. de prob. conclus. 957. n. 30. & alij quidam, quos refert Mancin. de iurans. par. 2. art. 6. n. 5. & 7. ubi alij auctoribus citatis tradit causam magnam, vel parvam censerì arbitrio iudicis, inspecta scilicet qualitate rerum, & personarum. † Quæ tamen Mascortti resolutio dubia mihi videtur, quia hoc iusiurandum deferretur ex conventionem partium, & ideo non videtur distinguendum, an summa sit magna, vel parva, sed satis est ne creditor in immensum iuret, ut iudex modum iusiurando constituat, vel si immodicè iuratum est, minoris condemnat, & rem ad æquitatem perducatur, d. l. 4. §. iurare & l. 5. §. item, ff. de in lit. iur.

Denique valde quaeritum est, an huiusmodi conventio per debitorem revocari possit. Et licet Bart. in d. l. ult. ff. de prat. stipul. existimaverit, antequam iuratum sit, vel declaratum, posse à promissore revocari, quia & iuramentum in iudicio delatum, antequam præfritum sit, revocari potest, l. 11. in princ. ff. de iureiuran. ex qua ita etiam existimaverunt quidam alij, & Coler. in d. cap. 10. nu. 158. tamen maior Scriptorum pars Bartoli sententiam reiiciendam esse censuit, & obtinuit conventionem hanc revocari non posse. Est enim hæc pactio pars contractus, l. 72. ff. de contrab. emps. à quo non licet invito altero ex contrahentibus discedere l. 5. C. de oblig. & act. & ita docent Angel. Raphaël. Cuman. in d. l. ult. & Iaf. in l. 17. num. 6. ff. de iureiur. ubi ait communem opinionem esse contra Bart. Idemque respondit Socin. in d. consil. 90. n. 13. in fin. Afflic. in d. decis. 91. n. 11. Ozale in decis. 8. nu. 3. & 8. & Felic. in d. cap. 24. nu. 73. ubi ait ab hac sententia recedendum non esse. † Nisi cum in peius mutata est persona creditoris, argum. l. cum quis, in princ. ff. de solut. illis verbis, si in eadem causa maneat. ut si periturus factus est, inimicus, vel infamis, ut rectè declarat Iaf. loc. cit. ubi refert ita iudicatum, & in l. si ab arbitro. n. 4. ff. qui satisd. cogant. Rebuff. in l. 10. n. 520. C. de sent. qua pro eo. Mascard. in conclus. 939. n. 37. Plot. in d. §. 48. nu. 2. Caroc. loc. cit.

cit. num. 39. Castracan. de societ. offic. cap. 44. num. 9. Cesar. Manent. in decis. 78. num. 10. Ioan. Francisc. de Castell. dec. 23. num. 26. & Benvenut. Stracc. d. tit. de contract. mercat. num. 6. ubi tamen concludit, id sanè honestius esse, & merito obrinuisse, ut ex causa prædicta ius revocandi concedatur, sine causa denegetur, nec fursus aliter intellexisse Bartolum. Necessè verò est, ut hæc revocandi causa superveniat, ut iidem auctores tradunt. † Neque hic succedit difficultas, quod iurans debeat esse omni exceptione maior, quia in contrahentibus, & paciscentibus datur approbatio partis, quæ facit, ut etiam inhabiles admittantur, ut in alia specie ex Bart. Corn. & aliis dicit Cravet. in cons. 56. num. 9. & 10. & in terminis Marefcot. in d. cap. 16. in fin. nisi cum fortè tanta est turpitudine creditoris, ut iudex putet nihil eius fidei deferendum esse, ut dixi n. 12. quia hoc in genere plurimum arbitrium iudicis dominatur, ut dictum est. † Quamvis etiam cum tempore contractus ignota esset improbitas, & turpitudine stipulatoris, qui vir bonus publicè habebatur, ita uteriam prudentes viros fallere potuisset, si deinde turpitudine & flagitia eius emergant, & nota fiant, existimo ius revocandi concedendum esse: ut dicimus etiam post coeptum iudicium fas esse recusare iudicem, vel arbitrum, cum causa suspitionis ad litigatoris notitiam de novo pervenit, ut constat ex l. 32. §. cum quidam, ff. de rec. arb. & tradunt multi apud Farin. fragm. crimin. part. 2. verbo, iudicis, num. 693. & 696. & rursus eod. loc. num. 906. & 907. quibus consentiunt Petr. Greg. synagmat. lib. 49. cap. 3. n. 10. & Ioan. Sichard in l. apertissimis, n. 5. C. de iudic. paria enim sunt, vel suspitionis causam supervenire, quo casu etiam post coeptum iudicium iudicem recusare licet, ut tradunt iidem auctores loc. cit. & Mynsinger cent. 4. observ. 59. nu. 4. vel post coeptam litem eius causæ notitiam supervenire, tamen hæc ignorantia inter contrahentes tacitè admitti non debeat ex l. qui cum alio de reg. jur. l. 2. §. si a pupillo. ff. pro empt.

Sanè quod initio diximus valere conventionem, ut circa damna, & interesse stetur juramento partis, accipiendum esse videtur quoad quantitatem damni, & eius quod interest, ipsum verò damnum, & interesse prius aliunde in genere probari oportere. Ita enim post Plotum in §. 48. nu. 3. & 7. & alios auctores tradit Mastrill. in decis. 60. num. 5. ubi ait prius damnum probandum esse, antequam quis ad iurandum super quantitate admitti debeat: & iisdem verbis Gratian. discept. forens. lib. 4. cap. 772. num. 21. quæ sanè magna est limitatio, & ferè eversio dictæ conclusionis. Quamobrem puto duas species separandas esse.

Prima est, cum lex, vel statutum factum improbum, ex quo quis damnum sentire potest, ita coercet, ut circa damna, & id, quod interest, stetur juramento eius, qui vim, vel injuriæ passus est, ut si quis vi ex possessione fundi deiectus fuit: & hoc casu certum est, prius probandum esse vim factam fuisse, ut in l. si quando, C. unde vi. & Plotus, cuius auctoritate Gratianus, & Mastrillus potissimum utuntur in §. 4. nu. 19. & rursus in §. 49. num. 3. & 7. ubi ex auctoritate aliorum docet prius ipsum delictum probandum esse, & à quo perpetratum sit, antequam quis admittatur ad iurandum super æstimatione, & quantitate ipsius damni: Quod etiam dicit Farin. & alius, quæst. 74. n. 19.

Alia species est, cum inter contrahentes convenit, ut adversus eum, qui fidem contractus non servaverit, iurari possit in litem pro eo, quod interest, & hoc casu adversus eum, qui fidem secelit, neque servavit promissam, veluti si debitor sua die non solvit, vel nummos depositos non restituit, standum est juramento creditoris, quanti eius interfit, neque recipi debet Mastrilli, & Gratiani definitio. Etenim in hac specie, cum scilicet id ædum est, non tantum quantitas eius, quod interest, sed etiam id, quod interest, probatur juramento creditoris, ut docet idem Plot. in §. 48. num. 1. ubi generaliter ait d. l. si quando in omnibus casibus procedere, in quibus conventum est inter partes, ut super damno emergenti, lutto cessante, æstimatione rei, & eo, quod interest, stetur juramento unius ex contrahentibus, quia, tunc inquit, valet ipsa conventio, & juramento parus probantur omnia præmissa contra ita paciscentem, & hæc esse communem opinionem. Idemque sentire puto Auctores, quos initio recensui num. 1. & præsertim Castracan. in d. cap. 44. Marefcot. loc. citat. num. 9. & Rota Genuen. in d. decis. 68. num. 8. quæ ait dicto creditoris standum esse absque alia probatione, & rursus in decis. 134. num. 3. & alijs relatis Anton. de Amat. in d. resal. 27. num. 28. & 29. & seqq. Et ita recipi debet Mastrilli, & Gratiani definitio, qui has duas species non satis separasse videntur: ut etiam Fontan. loc. citat.

Neque movere debet auctoritas Lupi, quem etiam adducunt in §. 6. in fin. comment. 1. quia non tractatis auctore hoc loco de conventionem, de qua agitur, sed tantum querit, quod si probatum fuerit interesse, sed non specificè quantum interfit, nunquid iudex debeat absolvere, vel condemnare debitorem in id, quod interest, & respondet cum actor probaverit sua interesse, obtinere debere, & postea in executione sententiæ fieri liquidationem eius, quod interest, & ita concludere Dec. in cons. 322. & Cagnol. in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo num. 53. quod etiam sensit Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. q. 7. ampl. 8. n. 242. vel posse iudicem ex officio taxare certam quantitatem pro eo, quod interest, & ita docere Bartol. Aretin. Iaf. Socin. Rebuff. & Menochium, quem plurimum operum splendore conspicuum, atque admirabilem meritò appellat in lib. de arbitr. iudic. cas. 119. quibus consentit idem Sigismund. loc. cit. quæ diverfa sunt, & nihil pertinent ad tractatum dictæ conventionis, de qua agitur: unde puto Mastrillum, & Gratianum, qui profectè Mastrillo, vel non legisse, vel in transitu duntaxat, & defunctoriè Lupi doctrinam considerasse. † A quo tamen cavendum est, dum ait id, quod receptum est, creditorem pro eo, quod interest, posse iurare in litem adversus debitorem, qui est in mora, ex l. 3. ff. de in lit. iuran. accipiendum esse, quando creditor docet se solitum negotiari, & homines huiusmodi conditionis tantumdem lucrari solitos, & ipsum tantumdem verisimiliter lucraturum fuisse, si ei sua die pecunia soluta fuisset, & ita quod duo concurrant, ut eius verbitur, industria creditoris, & interesse certum, aliàs secus, & hoc communiter recipere Alexand. Iafon. & alios in d. l. leg. numm. 1. & sequi Decium Alciatum, Cagnol. Plaut. quem iuriconsultum maxima ingenii perspicacia, & admirabili legum peritia vocat, in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo. Nam cum hæc duo concurrunt, satis constat de eo, quod interest. Illudque iudex admittere debet, nec opus est iuramento in litem, ad quod regulariter non nisi in difficultate probationum recurendum est, ut Menoch. in lib. de arbitr. cas. 208. n. 1. & alijs auctoribus citatis docet Io. Bapt. Cost. de reme. l. subsid. c. 98. n. 4. & 6. & proinde non alia ratione verum doctum excusare possumus, quam si dicamus hoc eius dictum non ad proxima, sed ad antecedentia referenda esse.

Illud sanè placet, quod Mastrillus scribit loc. cit. in taxatione eius, quod interest, non esse habendam rationem adventitij, & nimis remoti lucri, veluti si conductor, qui re conductæ frui non potuit, & fructus percipere, alleget, & contendat sui fructus, quos ex re conductæ percipisset, perlaturum ad nundinas Salerni, vel alias regiones, quæ iis fructibus maxime indigent, & ex eorum venditione, & negotiatione ingentem quantum facturum fuisse. Ita enim constitutum est, in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo. & optime omnium hæc docet Cuiacius col. 7. ubi post Theodorum Græcum interpretem utitur exemplo interdicti unde vi, in quo etiam veniunt fructus, & utilitas omnis, l. §. ex die, ff. de re. & vi arm. In quo, inquit, non audietur, si quis rem in infinitum producat forte allegans, si vi dejectus non fuisset, fundum ferere potuisset, & fructus ex eo perceptos in externas regiones perire, & ex eorum negotiatione ingens lucrum facere. Nam iudex non spectat compendium illius externæ negotiationis. Idque generaliter verum esse, si sint casus certi, si ve incerti, ut in æstimatione eius, quod interest, non sint observanda extranea, & adventitia lucra, sed ea duntaxat, quæ vel in re ipsa, vel ex ipsa re sunt, æstimatione esse vel si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. empr. l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. & hæc expoluisse satis ad African. tract. 8. † Ex quibus confirmantur ea, quæ diximus num. 3. posse iudicem, si suspicet creditorem, qui ex conventionem ad iurandum admittitur, immodicè æstimate id, quod interest, & longius rem produxisse, iusiurandum non sequi, sed illi taxationem adicere, & interdum eum prorsus absolvere, ut ostendi potest ex l. 4. & 5. ff. de in lit. iuran. & Cuiac. loc. cit. & Duaren. ad hunc tit. c. 4. † Et falsum esse apparet manifestè, & contra mentem legum, quod Lupus scripsit loc. cit. in fin. ut iurari possit de eo, quod interest, industria iurantis, & certi interesse probationem concurrere debere. Hoc enim prestito, nec taxatione opus est, neque iudex modum iuramento adicere posset, sed sequi omnino tenetur, urgente rei veritate, ut in d. l. 1. constitutum est, & alijs locis: atque etiam quia iis tantum, qui negotiari solent, fas esset iurare in litem ratione lucri cessantis, quod falsum est, dummodo nihil aliud obstat.

Denique ex his, quæ diximus planè constat agentem ad id, quod interest, id vel iurcurando, vel testibus, & alijs modis probare debere, ut dixi initio quæst. 74. & in-

- ter alios docuit Mascard. in *concl.* 934. num. 7. qui deinde *conclusionem* seq. postquam pro regula constituit interesse iuramento probari posse ex d. l. si quando, & aliis, conclusionem hanc restringit num. 28. ut locum non habeat in interesse lucri cessantis, cuius ea natura est, inquit, ut plenam requirat probationem, nec probatione deficiente admittat iuramentum in supplementum probationis, & ita docere Baldum, in d. l. 1. in fin. C. de sent. qua pro eo, eamque sententiam sequi Laniranc. de Oria. in l. admonendi, num. 74. de iur. iuran. Jason. in §. curare, nu. 59. Infit. de action. Decium in l. quatenus, nu. 5. de regul. iur. & in *concl.* 320. in fin. & Lup. in d. §. 6. num. 17. *vers.* similiter est advertendum. idemque ex Socino, Curtio, Seraph. & aliis tradit Mancin. de iuram. p. 2. art. 6. num. 30.
- 35 quod mihi omnino non satisfacit. Nam Baldus, cuius potissimum auctoritate hæc opinio nititur *loc. cit.* loquitur de interesse singulari, quod uno teste probatum sit, quia ratio testis, ut ipse loquitur, procedit per modum industriæ, & non per viam sensus, & proinde non sit ita liquida probatio, ideo non deferri sacramentum in defectum plene probationis, & ita rectè Baldi mentem exposuit ipse Mascard. in d. *concl.* 935. num. 11. & 12. & Seraph. loco à Mancino citato nimirum *privil.* 33. num. 160. ubi Baldi sententiam referens rationem addit, quia cum testis hic de iudicio potius deponat, quam per aliquem sensum corporis, testis unus non facit omnino semiplenam probationem, & proinde ex dicto unius testis hic iuramentum locum non esse.
- 36 Ex quibus illa Lupi, Mascardi, & Mancini sententia parùm tuta esse videtur, sed eo tantum casu retineri posse, cum actor unicum testem de suo iudicio deponentem habet: aliud verò esse, cum exempli gratia per unicum testem integræ fidei probatur occasio lucri, & nihil aliud obstat: cum per unicum testem interpellatio probata est, & cætera concurrunt: denique cum ex mora, & contumacia debitoris, & ex alijs personarum, & rerum circumstantijs, & iudicis veritatis iudici æquum videtur, ut hæc res iurando creditoris committatur, id enim iudicis arbitrio relictum esse constat ex l. 1. ff. de iur. iuran. ubi maximum remedium expediendarum litium dicitur iurandi religio, sive ex pactione partium, sive ex auctoritate iudicis deferatur, & l. 4. §. de ferre, ff. de iur. iur. & l. 3. §. ff. de testib. & Menoch. in d. lib. de arbitr. cap. 190. in primo, qui asserit in huius iuramenti delatione non leve esse iudicis arbitrium, ut in reliquis speciebus probationis, l. 3. §. 1. ff. de testib. & ita in terminis respondit ipse Bald. in *concl.* 344. n. 1. & 2. ubi ait regulam quidem generalem esse id, quod interest, iuramento non probari, inspecta tamen qualitate personarum, & contractus, & contumacia debitoris non solventis iuramentum deleri debere, salvo iudicis arbitrio in eius taxatione. Quod verius esse notat quidem ad Decium in d. l. quatenus, de reg. iur. & sentiant Grat. *discept. forens. cap.* 67. num. 12. Martius Medic. *decis.* 14. num. 25. & ipse Seraphinus post multa in d. *privil.* 33. num. 163. quamvis non audeat id constanter affirmare. Præterea si verum est, quod multi tradunt adversus debitorem morosum, qui sua die pecuniam non solvit, iurari in litem etiam de eo, quod interest ratione lucri cessantis, ut in l. nummis de iur. iuran. Bart. num. 5. Jaf. num. 18. Alex. *quod. loc. in fin.* Alciat. Cagnol. & alii in d. l. un. C. de sent. qua pro eo & alijs relatus Plot. de iur. iuran. §. 12. n. 7. & Ioan. Bapt. Lup. d. §. 6. num. 30. & Seraph. *privil.* 31. num. 118. ergo multo magis iurari potest in supplementum probationis. Etenim iurandum in litem pro eo, quod interest, deferretur etiam deficientibus probationibus omnibus d. l. si quando, *Cod. unde vi.* & l. nummis, de iur. iuran. & constat apertissime ex *capulis. debitor. qua vi metusve caus.* illis verbis. *Cum non nisi proprio iuramento probaveris, qua amitte, istud verò non delerit, nisi fuerit semiplene probatum, l. in bona fidei, C. de reb. cred. & Laadmonendi, ff. de iur. iuran.* & late tradunt Mascard. in *concl.* 937. num. 3. Menoch. in d. *cap.* 190. in primis notans non leve in huius iuramenti delatione esse arbitrium iudicis, & Mancin. in d. art. 6. num. 2. & 4. ubi ait in arbitrio iudicis esse hoc iurandum delere iuxta facti, & personarum qualitatem, quo arbitrio etiam cum, agitur de eo, quod interest, sive ratione lucri, sive ratione damni, iudicem uti posse verissimum puto.
- 38 Illud sanè placet non sufficere ab initio debitorem promissæ certam quantitatem loco damnorum, & interesse, quia in quocunque contractu, in quo pecunia

debetur, interesse taxatum ab initio pro futuro tempore non extenditur, nisi ad eam summam, quæ postea probatur legitimis modis, ut scripsit Vlivalt. apud Farin. in *conf.* 15. num. 18. Neque enim hæc in se statim assertio nibus partium durante causa suspensionis, videlicet quantum pecunia retinetur, sed aliunde probandum est rem ita se habere arg. l. cum quis §. codicillis, & §. Titia. & ibi Bart. & interpretes alij de leg. 3. Cagnol. in d. l. curabit. n. 56. & alii quos refert Roder. de ann. reddit. lib. 3. qu. 5. n. 40. Imò licet per debitorem facta sit liquidatio damnorum, & interesse, dum fors adhuc debetur, *con-* 40
fessio hæc non tollit, quin sit usura ex Roman. *conf.* 520. n. 9. Natta *conf.* 400. n. 6. Rota *inter collect. Farinac. par.* 2. *decis.* 173. n. 4. quæ est de computationibus cambiorum, quibus Rota censuit standum non esse; & Farin. in d. *conf.* 15. n. 11. quia cum id non pendeat ex consensu, & voluntate partium, usura est, quod velis nomen imponas e. 3. 14. q. 3. D. Ambros. *lib. de Tob. cap.* 14. Alex. in *conf.* 61. n. 12. lib. 2. Dec. in *conf.* 116. n. 6. & 7. quos sequitur Farinac. *loc. cit.* Unde quamvis quis moriens in testamento asserat interusura ex iusta, & licita causa solvisse, adhuc 41
hæc assertio testatoris etiam iurata tanquam erronea heredibus non nocet, quin usuras repetere possint, ut egregie respondit Roman. in d. *conf.* n. 9. quem secutus est Dec. *loc. cit.* Nihil igitur in hoc genere nocet confessio, nisi probetur aliunde, quod verè tantundem interest, ut in *decis.* 554. post tract. Cencii n. 6. & 7. Imò si appareat ea fuisse mens testatoris, ne hæres usuras 42
solutas repeteret, ut enim potest quis usuras solutas vivens remittere, ut tractatum est *quasi. pen. n.* 20. & 21. ita certum est, liberationem debitoris posse legari l. 2. & 3. ff. de lib. leg. & l. 2. *cod. rit.* quæ ait hæredem petere à debitore venio, nec heredem heredis petere posse. Sanè cum creditoris verè tantundem interest, illud licitè capere, & retinere potest tuta conscientia, 43
licet non probetur, quia in foro conscientie attenditur veritas, non quod probatum est, ut observant Cagnol. in d. l. curabit, n. 61. & Mascard. in d. l. *concl.* 934. n. 29. & Theologi non exigunt, ut interesse probetur, sed ut verè creditoris interit adversarij culpa.

His, quæ diximus, proximum est, quod querit Avend. d. cap. 29. de exequen. mand. Princ. an valeat pactio, ut 44
super lucro societatis stetur iuramento mercatoris, qui pecuniam recipit ad negociandum: & respondit pactum valere, & standum esse iuramento, postquam iuratum est ex l. generaliter, C. de reb. cred. & l. iusurandum 17. in prin. ff. de iur. iuran. nisi socius contrarium probet. Nam cum hæc pactio favorem mercatoris contineat, non potest ex ea argui scenus, quod ex his tantum colligitur, quæ favorem respiciunt conferentis pecuniam; si verò res sit inter fiscum, & eum, qui pecuniam mercatori dedit, & percepit lucrum, asseverante scilicet procuratore huius hoc lucrum usuram esse, quod percipiatur ad solam relationem mercatoris iurantis, cui in hoc genere standum non videtur, concludit etiam lucrum hoc licitum esse, quia potius videtur perceptum propter contractum societatis præcedentem, quam ex alia illicita conventionione. Et veritas, inquit, patens ex contractu excludit simulationem, & fraudem, quæ in specie probari debet, l. 2. §. ff. ab ignoto, ff. de manum. & notat Jason. in l. nemo potest, n. 5. de leg. 1. & ita disserit Avendan. *loc. cit.* num. 5. Quod etiam verum puto, si res sit inter mercatorem lucrum repetentem tanquam usuras, & eum qui lucrum percepit. Etenim hoc casu 45
etiam dicendum est conditioni locum non esse, quia exigitur præcisè, & concludens probatio indebite fuisse solutum. Sufficit enim per possibile excludere agentem, ut docet Bart. in l. cum de indebito, num. 4. ff. de probat. Rot. in novis. omnium *dec.* 38. n. 2. & Alex. in *conf.* 83. n. 1. lib. 1. ubi in fine ait, titulum de conditione indebiti hodie recessisse ab aula, quia homines vix verè debita solvunt, quod tamen verum non puto, ut quidam notant ad eund. & constat ex *dec. Gassen. 5. nu. 5.* & alijs, dummodò verè, & concludenter probetur indebitum fuisse solutum, quod tamen probare difficultissimum est. Sed in specie, de qua agitur, mercator, qui lucrum solvit, illud repetere posset, si probatur societatem in fraudem usurarum fuisse conceptam, vel postea conventum, ut crediti nomine pecuniam illam retineret iuxta l. 9. in fin. & l. singularis, ff. de reb. cred. & l. si venris, §. in bonis, ff. de *privil. cred.* hoc enim casu, si quid ultra sortem numeratum est, id repeti pos-

47 **Reverentissimum est, ut aliis locis diximus, & praesertim q. 31. num. 2. & in fin. n. 55. & 56.**

Quod verò dixi lucra, & compendia societatis socii negotiantis fidei committi posse, & illius iuramento standum esse ex Avendan. loc. cit. eadem fore declarationes recipere existimo, quibus declaratur, & correcetur, quod dictum est de pacto, ut stet iuramento creditoris circa id, quod interest; & proinde hæc facultas concessa socio intelligitur arbitrio boni viri argum. d. l. si libertus, ff. de oper. libere. & l. hoc venditio de contr. empt. l. veluti, ff. pro soc. & aliis similibus. Nec egreditur personam socii, nec ad heredem porrigitur, ut reliqua personalia pacta, l. 26. §. personale, & l. si tibi, §. si quis, ff. de pact. potentque revocari à socio, si mercatoris conditio deterior detecta est, & recipere probationes in contrarium. Denique poterit iudex iuramentum socii circa emolumenta societatis ex conventionem praestitum moderari, vel omnino non sequi secundum ea, quæ dicta sunt num. 3. & 6. ex d. l. 4. §. iurare, & l. in actionibus, §. item, de in lit. iuran. siquidem hic eadem omnino ratio esse videtur.

QVÆSTIO LXXVII.

De iurando in litem pro eo quod interest.

SUMMARIUM.

- 1 Iurandum in litem quare receptum est in iudiciis.
- 2 Iurandum in litem aliud affectionis, aliud veritatis. Iurandum affectionis quando deseratur. Iurandum affectionis non deseratur, nisi agatur de re, in quam affectus cadere possit. Verres status quasdam cvidem Messanensi vili pretio abstulit.
- 4 Domus, quæ maiorum fuit, ratio habenda.
- 5 Pro pecunia deposita non iuratur in litem.
- 6 Frumeti, vini, olei pretia plerumque mutantur.
- 7 Iurandum in litem non nisi in subsidium deferri debet.
- 8 Pro frumento, & similibus rebus in litem iurari non potest.
- 9 Oleum, & similes species ab administratoribus sub hasta vendi non debent.
- 10 In actionibus in rem in litem iuratur.
- 11 Et in actione ex testamento, quando ad rem agitur.
- 12 In actionibus ad exhibendum in litem iuratur. Actio ad exhibendum propter vindicationes inuenta.
- 13 Bona fidei in actionibus, quando iuramentum affectionis deseratur. In actionibus contrariis non iuratur in litem.
- 14 In actionibus personalibus, quando iuramentum affectionis praestari potest.
- 15 Iurandum veritatis, in quo de eo tantum iuratur, quod vere interest.
- 16 Antonii Fabri sententia nullum esse iurandum in litem, quod non sit affectionis, reticitur.
- 17 Iurandum, quod praestatur adversus tutorem, quod inventarium non fecerit, est veritatis.
- 18 In iuramento veritatis, quomodo dolus, & contumacia puniatur.
- 19 Adversus tutorem in litem ex duplici causa iurari potest.
- 20 Adversus tutorem ob non rito editas rationes in litem iuratur. Rationes cum die edi debent.
- 21 Iuramentum in litem affectionis, & veritatis simul adversus eundem tutorem concurrere potest.
- 22 Fideiussor tutoris potest pro summa, de qua iuratum est, conveniri.
- 23 L. ult. de fideiuss. non habet locum in contractibus bona fidei ex Marcifortio.
- 24 Adversus fideiussorem in litem iuratur.
- 25 Phanatij hæc de re sententia refertur. Contumacia debitoris fideiussori non nocet.
- 26 Magistratus municipales cavent rempublicam salvam fore.

- Fideiussores magistratum actionibus penalibus non obligantur.
- 27 Iuramentum in litem non nocet iis, qui ex alieno facto conveniuntur. Neque tertii possessoribus.
- 28 Marcifortius non videtur sententiam, l. ult. ff. de fideiuss. satis percepisse. L. ult. de fideiuss. sententia ex Heringio.
- 29 Auctoris distinctio. Contumacia rei obligationem fideiussoris non auget.
- 30 Fideiussores tutorum pupilli indemnitate praestare debent.
- 31 Tutor, qui rem pupilli intercipit, duplici actione, tenetur tutela, & furti.
- 32 Iniquum est alterum ex delicto alterius damnum pati. In heredem tutoris & nobis casibus in litem iuratur.
- 33 Socium adversus iuratur in litem. Socius, qui rem communem celandi animo audivit, tenetur furti.
- 34 Adversus socium, qui pecunias communes intercipit, iuratur in litem de eo, quod interest. Nummorum certa estimatio.
- 35 Socius adversus socium iurat in litem, quando societas est licita. Societas nulla est rei inhonestæ, & turpis.
- 36 Dolus dolo compensatur. Dolus adversus dolum non iurat in litem.
- 37 Socium adversus non iuratur in litem ex eo, quod pecuniam non exercuit, si ea modica fuit.
- 38 Iudicis in arbitrio positum est deferre iurandum in litem, vel non.
- 39 Mandati in actione in litem iuratur.
- 40 Adversus mandatarium iuratur in litem ob pecunias non redditas pro eo, quod interest.
- 41 Iurandi affectionis ratio, ne quis cogatur invisus rei suas vendere.
- 42 Iurandi veritatis ratio est perfidia, & rupta fides, seu dolus debitoris.
- 43 Depositi in actione iuratur in litem de eo, quod interest. quod de vero deposito accipiendum est.
- 45 In actionibus bonæ fidei pro nummis debitis iuratur in litem de eo, quod interest, concurrente dolo debitoris.
- 46 In actionibus bonæ fidei iuratur in litem pro interesse dummi emergentis ob pecuniam non redditam, vel solutam.
- 47 Ut etiam iurari potest pro interesse lucri cessantis.
- 48 In contractu venditionis non iuratur in litem pro pretio. In actionibus contrariis non iuratur in litem.
- 49 Iurandum in litem affectionis non admittitur, nisi in rebus, quæ recipiunt affectionem.
- 50 L. nummis de in lit. iur. declaratur.
- 51 Contrariis in iudiciis cur non iuratur in litem.
- 52 Damnati iudicio directo tutela, mandati, depositi, & pro socio efficiuntur infames, non contrariis. Commodatum negare turpe est.
- 53 In actione venditi, & locati, in quibus agitur ad pretium, & pensionem ob moram, non iuratur in litem. Plus est socium, & pupillum fallere, quàm venditorem.
- 54 Nummis ex mutuo, vel ex alio contractu stricti iuris debitis & non solutis non iuratur in litem.
- 55 Pro nummis, qui certo loco solvi debent, non iuratur in litem.
- 56 Actio, quæ patitur id, quod certo loco solvi debet, est arbitraria.
- 57 Iuramento veritatis locus est, quoties concurrat dolus, & difficultas probationis. Neque sit actionum distinctio.
- 58 Ut illata de damnis, & interesse statuitur iuramento eius, qui vis illata est. Quod lucrum habet in quolibet violentia, & delicti genere.
- 59 In furem in litem iuratur pro quantitate verum suberantur, & estimatione earum.
- 60 Vis, & delictum prius probari debet, quàm iurari possit in litem.
- 61 Taxatio iudicis precedere debet, antequam adversus furem, vel alium delinquentem iuretur in litem. Iudex debet taxare quantitatem usque quam actor iuret in litem pro personarum, & negotii qualitate.

- 62 *Iusjurandum in litem subsidiarium.*
Iurisconsulti veteres fecissent arbitrio iudicis relinquere, cui, & quatenus, & in quibus actionibus iusjurandum in litem deferri oporteret.
- 63 *Basiliscus adversus Zenonem rebellavit.*
- 64 *Honorius, Theodosius, & Kelpasianus iusserunt, ut bello civili captia restituerentur.*

A Nimadverti, quantum mea tenuitas assequi potuit, iusjurandum in litem duabus ex causis in iudicis receptum esse. Prima est, ut rei, quæ in iudicium deducta est, & iniuste retinetur, æstimatio in eam arbitrio actoris, l. 1. §. 1. in fin. & l. 8. ff. de in lit. iuran. l. qui restitueret, ff. de rei vindic. l. 9. ff. rer. amov. Altera est, ut æstimetur id, quod actoris interest, ut constat ex l. 2. §. 1. & l. 3. ff. eod. tit. de in lit. iur. l. semper. 15. §. sed quod interest, ff. quod vi aut clam. & aliis locis: & prosequitur Borcholt. in lib. de in lit. iur. cap. 2.

Ex quibus probari potest illa huius iuris utriusque divisio, ut aliud sit affectionis, aliud veritatis. Affectionis est, cum iusjurandum deferretur rei æstimandæ causâ. Hoc enim casu ex iustâ, & probabili ratione concessum est rem plurius æstimare, quam revera sit ad coercendam contumaciam non restituentis, vel eius, qui docti desit possidere potestate præsi statuendi domino, & actori concessa, ut constat ex l. 1. & 8. ff. de in lit. iuran. cum non sit æquum aliquem invitum rem suam vendere etiam iusto pretio, l. non enim, c. de rebus amov. l. si filio, §. 1. ff. solus maritum, l. dudum, c. de contr. empt. & observavit Duaren. in l. in actionibus, in princ. ff. de in lit. iuran. ubi ait hanc rationem esse, quare hoc iusjurandum receptum sit, & parum ab aliis animadvertam, illam tamen etiam adnotantur. Corals. lib. 6. Miscellan. cap. 4. num. 4. Donell. comment. iuris civil. lib. 26. c. 6. Phanut. de in lit. iuran. par. 1. c. 4. n. 39. & parte 3. n. 27. & Anton Faber. consil. lib. 16. c. 1. & de errorib. pragmat. dec. 17. c. 8. n. 3.

Necesse autem est inter alia, ut ex hac causâ iusjurandum deferatur, ut res, de cuius restitutione agitur, eius generis sit, ut variam, & incertam æstimationem recipiat, & in quam affectio cadere possit, cuiusmodi sunt res, quæ certa specie, & corpore constant, & in genere suo functionem non recipiunt, ut sunt picture, & statue, quæ diu in familia fuerunt, quas durum est nobis auferri etiam iusto pretio, ut de quibusdam statuis, quarum una erat Myronis, altera Praxitelis præclarorum atenicæ, scribit Cicero adion. 6. in Verrem, quas in Sicilia euidam civi Meisanteni vili pretio abstulerat. Et cuiusmodi est fundus, si vicinus est, l. si vi, ff. de leg. 2. † vel domus, quæ maiorum fuit, l. si in emptionem, ff. de minor. l. 36. ff. de bon. liber. l. 22. c. de administr. que ait maximam eius domus rationem habendam esse, in qua pater dececit, filii creverunt, in qua maiorum imagines, aut non habere fixas, aut videre re vullas, lugubre est, vel propter alias iustas, & probabiles causas, ex quibus res nobis cariores esse possunt, quam aliis, & durius, & luctuosius illis privari, ut prosequitur idem Phanut. loc. cit. & Rebuff. in l. 1. c. de sent. que pro eo. in gl. 1. n. 85.

Cuius rei argumentum est, quod Ulpianus ait in d. l. 3. hoc tit. de in lit. iuran. nummis depositis, & sua die non restituitis iudicem hoc iusjurandum deferri non debere, quia certa est nummorum æstimatio, ut etiam ait l. 1. ff. de contr. empt. l. 46. ff. de fideiuss. l. 4. de eo, quod cert. loc. Quæ ratione in universum statui potest, quarum certa æstimatio est, ut sunt nummi, vinum, & alia, quæ numero, pondere, & mensura constant, de his hoc in litem iusjurandum deferri non debere: ceteris de rebus, quæ sua specie non quantitate æstimantur, deferri posse, ut explicat Dec. in d. l. in actionibus, n. 24. de in lit. iuran. Donell. d. lib. 26. cap. 9. & Phanut. loc. citat. † Sanè quod Donellus ait vini, & trumenti, & similia specierum certam æstimationem esse, non ita accipiendum est, ut dicamus earum rerum certum, & immutabile pretium esse, perspicuum enim est illud in diversis locis diversum esse, & in iisdem plerumque mutari, ut probari potest ex d. l. 4. de eo quod cert. loc. l. pretia rerum, ad l. Falcid. & ex Plinio lib. 33. cap. ultim. & Theoph. Instit. de action. §. 33. vers. id autem. sed ita accipiendum est, ut dicamus vini, & aliarum rerum, quæ functionem recipiunt, taciliorem, & certioram æstimationem esse ob omnimodam similitudinem, quam cum ceteris rebus eiusdem generis habent, de qua propterea opus non sit iusjurandum deferri, cum facile, quæ sit, & tueri earum æstimatio ex communi in foro pretio deprehendi possit, † Nam, si qua ratione fieri posset, ut sine delatione iuramenti res æstimaretur, iudex in ea re illud neque deferre posset, neque deberet, ut docet Dec. in d. l. in actionibus, num. 30.

Phanut. d. cap. 2. num. 39. Mancin. de iuram. part. 3. ar. 10. in fin. idem Præles Faber. d. cap. 13. & d. dec. 17. error. 8. num. 6. & Costa de remed. subsidiar. cap. 98. num. 2. & Fontanell. de pact. nupt. caus. §. glo. 8. part. 1. num. 88. † Quæ ratione etiam de his rebus in litem iurari non potest, quia in huiusmodi affectio ex iusta, & rationabili causâ cadere non potest, siquidem nihil actoris interest, si hoc, vel aliud eiusdem generis, & bonitatis frumentum illi præstetur, ut sentiunt Alexand. in d. l. nummis num. 8. Castren. num. 2. Phanut. d. cap. 4. nu. 3. & 52. Donell. in d. l. 26. c. 9. explosa Fulgosij sententia, qui aliud sentiebat in dict. l. nummis, quod vinum unum magis diligeret, quam aliud, quod eius stomacho salubrius esset, quod merito retellit Phanut. loc. cit.

Et huc pertinet, quod quidam dicunt stante statuto, ut bona mobilia minorum, & pupillorum vendantur sub hasta, id ad minus quam vis inter mobilia cessantur, & ad frumentum, vinum, & similes species non pertinere, quia harum rerum nulla est affectio, & in proximo quoque mercato quis fuerit earum valor facile inveniri potest, ut tradit Coler. de process. execus. parte tertia. cap. 9. numero 31. & Gratia. disceptat. forens. cap. 81. num. 16. & 18.

Et proinde cum queritur, in quibus actionibus iusjurandum in litem affectionis deferatur, merito traditum est, id in primis obtinere in actionibus in rem d. l. in actionibus, in princip. ad quod genus pertinet non tantum rei vendicatio, in qua in item iurari certissimum est ex l. qui restitueret, de rei vendic. sed & Publiciana, & hypothecaria, ut constat ex l. si fundus, & l. si inter, §. ultim. de pignor. & tradit Duaren. eodem loco in princip. & explicat Phanut. in dict. cap. 4. num. 7. & sequentibus, & Donell. c. 8. † Et quod magis est, id etiam receptum est, cum actione reali, vel hypothecaria agitur ad rem legatam consequendam. Nam si hæres iustus rem restituere non obtemperat præcepto iudicis, potest iuramentum affectionis legatario deferri, ut constat ex l. cum pater 60 §. 1. ad l. Falcid. que ait, id quod poenæ causæ condemnationi adcrevit ex contumacia hæredis, in legem Falcidiam non incidere, ex qua ita docent Interpretes communiter, ut testatur Alexand. & Zaf. in d. l. in actionibus, num. 8. & Phanut. loc. citat. num. 13. & 14. quia hoc casu militat etiam ea ratio, ne quis cogatur invitum rem suam etiam iusto pretio vendere d. l. 9. rer. amov. & alius. Et ita declarandum est, quod ait Paulus in l. 6. de in lit. iuran. cum ex testamento agitur, in litem iurari non solere, quia hoc accipiendum est, cum agitur actione personali, non autem cum agitur actione in rem, in qua ob contumaciam non restituentis iusjurandum deferri potest, ut in specie notat Phanut. loc. cit.

Quæ ratione etiam placuit in actionibus ad exhibendum iurari in litem, quanti actor arbitratus fuerit, ut constat ex d. l. in actionibus, & l. 3. §. præsertim, ff. ad exhibend. in his enim militat eadem ratio, ne vel iure suo quis prævertatur in vitis, ut ibi notat Bolognet. n. 20. Duaren. n. 10. & 11. Menoch. de arbitr. cas. 207. n. 19. & cons. 834. n. 4. & Phanut. in d. cap. 3. num. 16. non tantum cum quis se dominum esse dicit, sed etiam cum qualicumque actione acturus est, ad quam aditum parat ad exhibendum actio, quæ scilicet propter vendicationem inventa est, ut ait l. 1. & 3. ff. ad exhiben. Duaren. loc. cit. Donell. in d. cap. 8. & late prosequitur Piot. de in lit. iuran. §. 23. num. 1. & 2. tamen si putem non semper in hoc genere locum esse iuramento in litem affectionis, sed interdum ex veritate damnum æstimandum esse, quod quis ex negata exhibitione patitur, ut post pauca dicam.

Præterea quod dicitur in actionibus bonæ fidei in litem iurari, ut in d. l. in actionibus, & l. 3. §. in hac, ff. commod. ita detumum verum est, cum agitur de re nobis restituita, quæ prius à nobis protecta fuit, ut in deposito, l. 1. §. in depositis, hoc civil. in commodato diff. l. 2. §. in hac, ff. commod. & l. non ab iudice 64 ff. de iudic. ex qua constat etiam prædionem iurare in litem, quod valde notandum hic Cuiacius tradit. Item in locatione, cum res locata non restituitur, l. si emi, §. 1. ff. loc. in petitione hæreditatis, l. sed & si lege, §. hac verba, & l. si possessor, §. ultim. de pet. hæred. ex stipulato pro dote, l. filius amiliæ, §. maritum, ff. solus maritum. Denique si tutor rem pupilli non restituit, adversus eum in litem iurari potest, dict. l. 8. ff. de in lit. iuran. & late prosequitur Phanut. loc. cit. n. 23. Borcholt. end. tract. c. 3. & 4. & paucis Costa d. rem. 98. nu. 2. & Duaren. in d. l. in actionibus, num. 21. ubi notat in directis actionibus id accipiendum esse, siquidem in contrariis manifestum est in litem non iurari ex l. 7. ff. de pos.

Neque tantum in iis actionibus iurandum affectio- nis deterreri potest, sed etiam in aliis omnibus personalibus, licet non sint bonæ fidei, si tamen competant ad rem restituendam, quæ nostra fuit, ut alioqui ad jus nostrum pertineat, ut constat exemplis actionum, quod metus causa, de dolo, rerum amotarum, Favianæ de rebus alienatis in fraudem patroni, quæ omnes sunt in personam, & stricti juris, in quibus etiam iuratur in litem *l. arbitrio, ff. de del. l. si cum dat, §. ult. ff. rerum amot. & l. tenetur, ff. si quid in fraud. patron. & explicat Phanut. loc. citat. num. 17. & 18. ubi ait huiusmodi actiones esse in rem scriptas, & ad instar actionis realis. Idem etiam tradit Donell. loc. citat. ubi subiicit hanc clausulam. *Cur ergo in his pariter iuratur in litem, ut in actionibus in rem? quia in his omnia similia ad iurandum admittendum. Persequuntur enim rei nostra certe a nobis profecta restitutions: & si contumacia queritur sunt & ipsa arbitraria, in quibus arbitretur prius iudex rem restituere: cui arbitria cum non pareretur, sic illa contumacia non restituens, quæ in actionibus in rem, & ad exhibendum iurando in litem coercetur. Extatque hæc de generalis Vlpiani definitio in dict. l. qui restituere, his verbis. Hæc sententia generalis est, & ad omnia sive interdita, sive actiones in rem, sive in personam sunt, ex quibus arbitratus iudicis quid restituatur, locum habet.**

15 Sed hæc iurisjurandi specie prætermissa, quæ mihi nunquam placuit, & quæ nihil ad tractatum nostrum pertinere videtur, prosequamur aliud genus, quod dicitur veritatis, in quo scilicet de eo tantum iuratur, quod revera abest, & quod verè actoris interest, in quo id tantum æstimare oportet, quod actoris interest, non excedere, denique in quo affectiois fervendum non est, sed veritati, ut indicat satis dict. l. 2. §. 1. & l. 3. de in lit. iuran. l. 7. in princip. de admin. tut. l. si quando, C. unde vi, & l. 1. C. de senect. quæ pro eo, illis verbis, quod revera inducitur damnnum, illud reddatur, & tradunt Donell. eodem lib. cap. 10. in princip. Menoch. in dict. cas. 208. num. 2. Phanut. in dict. cap. 2. num. 2. & Mancin. de iuram. part. 2. art. 8. num. 1. cuius exempla quædam sunt apud Plot. & Menoch. loc. cit.

16 Ex quibus non puto recipiendum esse, quod adversus Bartolum & alios ferè omnes contendit Præses Faber d. l. 16. cap. 13. nullum esse iurandum in litem, quod non sit affectiois, sive certa res, quæ debetur, æstimanda sit, ut in d. l. in actionibus §. plane, sive id, quod interest actoris, ut in dict. leg. nominis, de in lit. iuran. quod repetit d. Dec. 17. c. 8. nu. 2. quia verius est, saltem cum iuratur in litem pro eo, quod interest, affectiois locum non esse. Primum enim id probat evidenter d. l. 2. §. 2. de in lit. iuran. quæ ait interdum id, quod interest actoris tantum æstimari. Ergo eatenus tantum iurare licet, quatenus interest. Secundo quia certum est nummis depositis iurari in litem de eo, quod interest, nummos redditos non esse, ut si forte pecuniam debuit sub usuris vel poena d. leg. nominis, in quo genere nullus affectiois locus esse potest. Ut etiam si quis iuret, quod instrumenta non exhibeantur, ut constat ex l. 10. hoc tit. cuius verba sunt. *in instrumentis, quæ quis non exhibet, actori permittitur in litem intrare, quanti sua interest ea proferri.* † Idemque est, cum iuratur adversus tutorem, quod inventarium non confecerit, ut cautum est in d. l. 7. in princip. ff. de admin. tut. quia cum his casibus non agatur de certa aliqua re restituenda, in quam affectio cadere possit, cessat illa æstimatoria ratio, de qua in d. l. tutor. & l. non enim, & similibus, & quam advertit Faber eisdem locis: & proinde vel dicere cogitur his de rebus non iurari in litem, quod falsum est, vel si iuratur, iuramentum hoc veritatis esse, non affectiois, ut comperi deinde in causâ pupillari docere Phanut. in d. cap. 3. num. 33.

17 Neque moveri, quod Præses ait alioqui futurum, ut dolus, & contumacia rei non puniatur, de cuius tamen poena maximè agitur, cum iuratur in litem d. l. 8. de in lit. iuran. quia satis ex eo puniatur, quod stetur iuramento actoris de eo, quod sua interest, sibi moram fieri, vel instrumenta, & rationes exhiberi, sine testibus, & probationibus ullis, quæ fortasse deficerent, ut in l. 10. §. 3. ff. de eden. & quod cogatur reus adversarium iudicem, & testem quodammodo habere, quod in aliis causis leges abhorrent, & prohibent valde, ut in l. 1. ff. ne quis in sua causâ iudic. 1. 17. ff. de iud. l. nullus & l. omnibus, C. de testib. & præsertim in re, cuius plerumque difficilis est probatio *l. ultim. ff. de præter. stipulat. & d. l. 1. C. de sent. quæ pro eo.* Denique in d. l. tutor §. de in lit. iuran. agebatur de re pupillari restituenda, quam tutor, qui eam possidebat, iulus reddere noluit, quo casu non negamus affectiois aliquantisper indulgen-

dum esse, ne quis cogatur invitus res suas vendere, quod est iniquum, etiam iusto pretio, ut dictum est, intercedente scilicet iusta aliqua, & honesta causa affectiois, iudixi num. 3.

19 Quod ut magis appareat, observandum est duabus ex causis iurari in litem adversus tutorem. Prima est, cum res pupilli, quas possidet, restituere negat: & hoc casu, in quo de re restituenda agitur, certum est, adulto licere rei suæ pretium constituere, quia non est æquum litem iusto pretio æstimari, ut ait *l. si tutor. §. de in lit. iuran. & l. 9. ff. rer. amot.* Fulgos. in d. l. si tutor, num. 1. Coraf. Miscellan. lib. 6. cap. 4. num. 9. Altera causa est, cum tutor inventarium non conficit, & rem pupilli male, & dolo malo gessisse convincitur: ut si forte pecuniam pupillarem interceptit, & in usus suos convertit, vel alia ratione in administratione tutelæ grassatus est: Nam adversus ipsum ex hac causâ in litem iurari receptum est ex d. l. 7. in princip. de admin. tut. l. 1. & ultim. Cod. de in lit. iuran. & tradunt Cuiac. ad hunc titul. Montan. de tut. & curat. cap. 32. reg. 6. Menoch. in d. cas. 208. num. 16. Plot. de in lit. iuran. §. 5. nu. 9. & latè Phanut. par. 2. cap. 2. num. 27. & cap. 3. numero 33. ubi notat hoc iuramentum non esse affectiois, sed veritatis propter dolum tutoris, & difficultatem probationum.

20 Idemque est, si rationes edere recusat, vel si malè edat, id est, inordinatas, & intricatas, & imperfectas præterat, ut iidem Menoch. Phanut. & Plotus docent *locis citatis, & Carroc. decis. 12. num. 11. & 12.* ubi etiam tradunt rationes rite, & rectè editas videri, cum illis continetur, quod in singulos dies, menses, & annos exactum est, & impensum, ex quo fundo, à quo colono, vel debitore redditus, & pecuniæ perceptæ sunt: quid, & quo die, & ex qua causâ pro pupillo impensum est, ita ut facillè possit calculus, & ratio liri totius administrationis, & an benè, vel malè in tutela verfactus sit: Quod etiam probari potest ex l. 1. §. 2. ff. de eden. quæ ait rationes cum dicebî debere, quoniam accepta, & data non alias possunt apparere. Quod etiam tractat diligenter Montan. loc. cit. † Potest sanè utraque concurrere, ut notat Menoch. in d. cas. 208. num. 2. veluti si rem retineat, & inventarium non confecerit, vel rationes non exhibeat, affectiois scilicet, ut cum rem retinet d. l. 8. & veritatis, cum inventarium, & rationes edere detrectat, ut in d. leg. 7. ff. de admin. tut.

22 His addendum est, quod ab illis prætermissum est, fideiussorem tutoris etiam hoc nomine teneri, & pro summa, de qua iuratum est, conveniri posse. Nam cum actio tutelæ sit bonæ fidei, §. actio. Instit. de actio. & l. 1. §. 1. & si, ff. de tut. & ration. distrab. & in actionibus bonæ fidei iurandum in litem veniat ex natura actionis, ut docet Bart. in l. 1. num. 1. C. ubi conven. qui cert. loc. Isalon in §. præterea, nu. 2. Inst. de actio. & in d. l. in actionibus nu. 3. Dec. num. 4. consequens esse videtur, fideiussorem ad interesset teneri, quod adversus tutorem iuramento in litem probabitur, ut resolvit Marefc. variar. resol. lib. 2. cap. 48. & præsertim si tutor promissit nominatim inventarium tacere, & rationem reddere, & cetera omnia præstare, quæ ad eius officium pertinent sub refectione omnium damnorum, & interesse, ut usitatum est, & huic obligationi fideiussor accesserit, & in omnem causam se obligaverit, ut etiam fieri solet. Nam hoc casu dubium esse non potest, quin fideiussor cogitaverit etiam de his, quæ dolo tutoris augentur & de interesse probando iuramento in litem, siquidem cessat hic illa ratio, propter quam in aliis fideiussoribus receptum est non teneri eos ad augmentum, quod ex contumacia, & dolo principalis proficitur. † Neque repugnare huic sententiæ *l. ult. ff. de fideiussor.* quia definitum est, fideiussorem non teneri, si ex contumacia principalis condemnatio aucta est, quia loquitur in actione in rem, ut constat ex illis verbis, & cum reus haberet possessionem, & noluit eam restituere. & sic de actione stricti iuris, in qua iuramentum in litem defertur præter naturam actionis, nimirum ob contemptum iudicis, & contumaciam non restituens, ideòque ibi definitum est fideiussorem non teneri, sed in actionibus bonæ fidei fideiussor in omnem causam tenetur, *l. quæro, ff. loc. Dec. in d. l. in actionibus, num. 7.* & in specto fideiussoris tutoris diximus qu. 20. num. 16. & proinde dicendum est fideiussorem etiam obligari ad interesse, de quo adversus tutorem iuratum est. Ita dixerit Marefcott. loc. cit. num. 8. & 9.

23 Sed viri docti definitio in dubium revocari posse videtur, quia receptum est adversus fideiussorem non iurari in litem, ut tradit Bald. in l. 3. ff. qui sacis. cogant. Castrenf. in cons. 124. in fin. lib. 1. Bols. in tit. de rapin. nu. 45. & alii apud Plot. §. 49. num. 17. & sequ. qui in specie loquuntur

- de fideiusorē tūtoris, & Seraphin. d. *privil.* 31. num. 63. ut non iuratur in litem adversus heredem l. *alio*. 4. & l. *ult. Cod. de in lit. iur.* quod etiam tradit Maur. de *fideiussor. sect.* 9. §. 46. & in specie sentire videtur Phanut. in d. *cap.* 2. num. 79. † ubi querit, quid iuris sit, si tutor elset condemnatus secundum actōris iuramentum in litem, quod nolisset iudici parere, & rem pupilli restituere iuxta l. *tutor. de in lit. iuran.* an fideiusor huic condemnationi obnoxius sit, & ait Bolognetum in d. l. *in actionibus*, numero 33. referre Decium eod. loc. existimare fideiusorem teneri, si contractus sit bonæ fidei ex d. l. *quero*, ff. *loc. & l. si postea*, ff. *rem pupilli sal. for.* aliud verò esse in contractu stricti iuris ex d. l. *ult. de fideiuss.* & l. *centum*, ff. *de eo quod cert. loc.* sed Bolognetum hæc reſel- lere, quia ratio dictæ l. *ult. de fideiuss.* militat tam in contractu bonæ fidei, quam stricti iuris, scilicet æquum non esse contumaciam debitoris fideiusori nocere, ut indicat d. l. *cum pater*, §. 1. ad l. *Falcid.* & respondere ad d. l. *quero*, ideo hoc loco fideiusorem teneri ad usuras, & interire ultra sortem, quia acceptus fuerat in omnem causam, ut etiam in d. l. *si postea*, ff. *rem pup. sal. for.* & secundo quia tamen fideiusor acceptus in omnem causam obligetur ad usuras, non tamen obligari ad poenam contumaciæ, id est, ad id, quod fuit in litem iuratum d. l. *ult. de fideiuss.*
- 26 Præterea licet fideiusores magistratuum caveant rem publicam salvam fore l. 17. §. *ult. ad municip.* non tamen tenentur de poena, & multa, in quam Magistratus incurrun- tur ex dolo suo, ut si Magistratus poena aliqua affectus sit ob interversionem pecuniæ publicæ hoc nomine fideiusores eius non tenentur reipublicæ l. *fideiussor. ff. de fideiuss.* l. 1. C. *de peric. eor. qui pro magistr. interv.* & d. l. 17. in *fin. ad municip.* & Cuiac. in d. l. *fideiussor.* ita etiam fideiusor tutoris tenetur tantum in ea, quæ veniunt in actionem tutelæ, quæ rem persequitur, non etiam in ea, quæ veniunt in actionem de rationibus distrahendis, quæ est personalis l. 1. §. *pen. & l. 2. in fin. ff. de tut. & ratiō. distrab.* quoniam non in causam poenalem se obligaverit, sed in causam tantum servandæ rei pupillaris, ut docet Cuiac. *loc. cit.* proinde cum iurandum in litem sit poena contumaciæ dict. *leg. tutor de in lit. iuran.* & d. l. *cum pater*, ad *leg. Falcid.* & *leg. ult. de fideiussor.* consequens est fideiusorem ex iuramento adversus tutorem præstitum non obligari.
- Denique illud receptum est, cum agitur adversus eos, qui ex dolo, & delicto alieno conveniuntur, ut non potest adversus illos iurari in litem d. l. *alio*, C. *de in lit. iuran.* l. 4. C. *de hered. iuror.* ita nec aliquid ex iuramento in litem probari: sed testibus, & aliis probationibus opus esse etiam pro eo, quod interest, ita enim docet *l. in leg. si quando*, numero 37. C. *unde vi.* Cagnol. in d. *leg. l. numero* 127. Phanut. *loc. cit.* & Plot. in d. §. 49. num. 17. & alii apud Mascard. *concluf.* 472. num. 22. & *concluf.* 935. num. 17. & 19. Bonif. *de furt. §. contractatio*, num. 109. Quod etiam obtinet adversus tertios bonorum possessores, quibus iuramentum in litem adversus tutorem præstitum sive affectionis, sive veritatis non nocet, ut decisum est apud Capic. in *decif.* 91. numero 2. Bertrand. in *conf.* 261. in *fin. lib.* 3. Phanut. in d. *dict. part.* 2. *cap.* 4. in *fin.* & tradit idem Plot. *loc. cit.* num. 20. ergo idem in fideiussoribus dicendum est, qui ex dolo, & facto alieno conveniuntur.
- 28 Neque videtur Mareſcottus *loc. citat.* sententiam dictæ l. *ult. de fideiuss.* satis percepisse. Neque enim ratio, cur ibi definitum sit fideiusorem non teneri, posita est in eo, quod ageretur actione stricti iuris, sed potius quia fideiussio ad eum casum non pertineret. Nam queritur hoc loco de fideiussore, quam procurator dedit *rem a domino ratam haberi*, quæ stipulatio statim committitur, ac dominus de re gesta certior factus eam ratam non habuit *leg.* 12. §. 2. ff. *rem rat. hab.* & proinde cum in illa specie dominus reverſus rem ratam non habuisset, sed iterum de eadem rem litem sustinisset, & victus rem restituere noluisse, iurando in litem actōri delato de affirmatione rei condemnatus fuit ad eam usque quantitatem, de qua iuratum est, iuxta l. *qui restituere, de rei vendic.* & respondit Iurisconsultus fideiusores ad illud, quod excedit, & quo condemnatio aucta est, iuramento actōris non teneri, quia hæc est poena contumaciæ, ad quam fideiussio *rem ratam haberi* non extenditur, ut explicat Hering. *de fideiuss.* c. 24. n. 193. & 196.
- 29 Quamobrem cogitabam ita distinguendum esse. Vel queritur de iuramento affectionis, quo coercetur contumacia tutoris, qui rem, quam possidet, restituere non vult, & hoc casu puto fideiusores ex iuramento in litem non obligari, quia illi responderunt rem pupilli salvam fore, non poenam, & multam: satis enim est pupillum indemnem præsta-

re d. l. 17. in *fin.* ff. *ad municip.* & *leg.* 64. *de fideiuss. in princ.* & ita sentit Bolognet. in d. l. *in actionibus*, nu. 33. & Phanut. *loc. cit.* & locum habet, quod dicitur in d. l. *ult. de fideiuss.* non esse imputandum fideiussoribus, quod tutor in poenam suæ contumaciæ præstitit, & procedit, quod *glof.* docent, & Bart. & alii in l. 1. *de in lit. iuran.* rei contumaciam fideiussoris obligationem augere non posse, & aliis citatis refert Hering. in *dict. cap.* 24. numero 194. † Vel agitur de iuramento veritatis, quod defertur adversus tutorem ex eo, quod in rebus pupilli administrandis, & rationibus distrahendis male verſatus est, secundum ea, quæ diximus num. 16. & hoc casu puto fideiusorem tutoris ex hac causa conveniri posse, & Mareſcottus sententiam recipiendam esse, qui in hac specie loquitur. Neque enim hic agitur de poena, sed de indemnitate pupilli, quam fideiusores tutorum præstare tenentur l. 1. C. *de peric. eor. qui pro magistr. interv.* & l. 19. ff. *rem rat. hab.* & quæ venit in actionem tutelæ l. *quæquid*, C. *de arbit. tut.* Cuiac. *loc. cit.* & proinde continetur ea stipulatio rem pupilli salvam fore *leg.* 9. & 11. ff. *hæc eit.* † Et observandum hic est tutorem, qui rem pupilli abstulerit, duplici actione conveniri posse, actione scilicet tutelæ, & actione furti, vel de rationibus distrahendis, quæ etiam poenalis est, & in duplum: & proinde conventum actione tutelæ furti actione non liberari, ut constat ex l. 1. §. *bunc tamen*, & l. 2. §. 1. ff. *de tutel. & rat. distrab.* ex quo sequitur fideiusorem eius teneri quidem actione tutelæ de eo, quod pupillo subtractum est, & illi abest, non tamen tenetur de poena furti, quia hæc non venit in actionem tutelæ, sed ex alia actione debetur scilicet furti, pro qua fideiusor non spondit, ut indicat d. l. *ult. ff. de fideiuss.* † Et semper iniquum erit ex delicto alterius alterum damnum pati l. *si ex duobus*, ff. *de neg. gest. l. 27. de procur.* & l. *paterfam. ff. de hered. institut.* l. 9. ff. *que in fraud. credis.* & poena suo tenere debet auctores, non fideiusorem, qui non deliquit l. *fancimus*, C. *de poen.* Denique receptum est, ex delicto debitoris obligationem fideiusoris non augeri l. 2. C. *ad S. C. Turp.* l. *apud Celsum*, ff. *de dol. except. glof. in l. 1. de in lit. iur.* VVeſembec. *ad tit. de fideiuss. n.* & Anton. Hering. d. c. 24. nu. 172. & nu. 175. Maur. *eod. tract. sect.* 9. §. 3. nu. 7. & 12.

Sanè quod supra diximus adversus heredem tutoris non iurari in litem, duas patitur exceptiones. Nisi lis fuerit contestata cum defuncto, & nisi hæres ex proprio dolo conveniatur l. 1. & 2. & 5. C. *hæc tit. de in lit. iur.* l. 4. §. 1. ff. *de fideiuss. tut.* Cuiac. *ad d. tit.* Phanut. in d. *cap.* 4. num. 13. & 17. Cavalcan. *de tut. & curat.* num. 61. Plot. §. 4. num. 21. & alii passim.

Aliud exemplum est in socio, qui res communes invadit, & pecuniam societatis in proprios usus convertit, vel alia ratione in rebus communibus dolose verſatus est. Nam cum contractus societatis sit bonæ fidei l. 3. & 52. §. 1. ff. *pro soc. & §. actionum. Instit. de action.* & turpe sit socium fallere l. 1. ff. *de bis, qui not. infam.* consequens est in hoc iudicio iurari posse d. l. 3. §. *in hac*, ff. *commod.* & l. *in actionibus*, ff. *de in lit. iuran.* non tantum si rem communem dolo malo amovit, vel celandi animo contractavit, & in medium conferre, vel reddere non vult, quo casu non solum actione pro socio obstructus est, sed etiam furti, ut constat ex l. 45. ff. *pro soc. & adversus illum iurari potest in litem*, l. *cum furti*, & d. l. *in actionibus*, ff. *de in lit. iuran.* & tradit Natax in *conf.* 361. num. 10. lib. 2. Plot. in §. 13. num. 10. & Felic. *de societ. cap.* 20. num. 26. quia non est æquum quempiam invitum cogi suum vendere etiam iusto pretio, ut diximus ex l. 9. ff. *rer. amot.* & l. *filiosam*, §. 1. ff. *solus. matr.* Duaren. & Phanut. *loc. cit.* † sed etiam si lucrum, & pecuniam communem dolo malo interceptit, & in proprios usus fraudandi animo convertit. Hoc enim casu in litem iurari potest, non quidem pro nummis, quia certa est numerorum æstimatio, ut dixi ex l. 46. *de fideiuss.* & l. 4. *de eo quod cert. loc.* sed pro eo, quod interest, socii pecuniam interceptam fuisse, ut indicat satis d. l. *nummis*, *de in lit. iuran.* & d. l. *in actionibus*, quæ generaliter ait in actionibus bonæ fidei in litem iurari, & docent Plot. in d. §. 13. num. 6. & 11. & Felic. *loc. cit.* nu. 21. & aliis auctoribus citatis dixi *quæst.* 31. num. 53. † Quibus ex eodem Felicio addendum est, id ita demum locum habere, cum societas licita est, ut negotiationis, conductionis, vectigalium, argentariæ, & similibus: aliud verò esse, si sit illicita, & turpis, veluti iurti, lenocinii, & alterius malefici, ut respondit *l. in conf.* 174. num. 2. lib. 2. & Felician. *loc. cit.* nu. 32. cuius rei ratio evidens est, quia ut sit actio pro socio, in qua in litem iurari potest, ut diximus, societatem intercedere oportet l. *ut sit*, 31. ff. *pro soc.* generaliter autem traditum est delictorum, & rerum inhonestarum nullam societa-

Societatem esse l. 1. §. 1. ff. de iur. i. §. plane, ff. de iur. & ration. dist. & Seneca lib. 2. de benef. cap. 14. Quamobrem quod diximus inter socios juramentum in litem dari posse, ad socios rei illicitæ non pertinet, quia nulla hic societas intelligi potest.

36 Præterea si ambo res communes dolo malo subtraxerint, & fraudandi animo pecunias in proprios usus converterint, non puto ad huiusmodi iurandum admittendos esse, quia perspicuum est dolum dolo compensari l. 30. in fin. de neg. gest. l. 36. ff. de dol. & leg. si ambo, de compens. & illi tantum pecuniam petere permittitur, qui in illam non incidit l. cum par. de reg. iur. & dici solet nihil Catilina Cerebego. Et ita sentire videtur Felic. d. cap. 20. in fin. denique improbis hominibus, & quorum perfidia, & mala fides nota est, hoc iurandum deferri non debet, ut prosequitur Plotus in d. lib. de in lit. iuran. §. 50. num. 6. & sequens Mascard. de probat. lib. 1. qu. 9. num. 38. & alii apud Bonifacium de furt. §. 3. num. 106. Surd. in dec. 336. n. 95. Munoz de ratiocin. c. 9. n. 74.

37 Denique non puto dandum esse iurandum adversus socium, qui rem societatis gerebat, si is, qui pecuniam ad negotiandum contulerat, eisd maximam partem extraxerit, potuit enim credere se non teneri modicam pecuniam exercere, & librum rationis tenere, & proinde non poterit hoc nomine in eum in litem iurari, ut respondit Iaf. in d. conf. 154. num. 24. & 25. & Plot. in d. §. 13. num. 9. Idemque puto dicendum esse, si forte maxima pars rerum, & pecunia communis amissa sit, neque enim operæ pretium est, modicam pecuniam exercere ob sumptus, qui, ut verisimile est, omnem quantum auferrent, quia lucrum non dicitur nisi omni damno deducto l. 30. ff. pro soc. de res ad eam calum. de venit. à quo verisimiliter non inceperit, ut notat Iaf. loc. cit. inquit illud pro modica summa probabiliter onus negotiandi non fuisse susceptum, & mercatura tenuis sordida est, ut dicebat Cicero lib. de offi. quod tamen reprehendit Lælius Calceagninus in diffus. ad eund. vel saltem parum utilis censeri debet. † In quo tamen existimo iudicis arbitrio rem dirimendam esse, qui scilicet inspectis rebus, & personarum circumstantiis arbitrabitur, an iusta aliqua ratione dolum excludi possit, atque ita deferre, vel non deferre iurandum, quod in arbitrio eius positum esse constat ex l. 4. §. de ferre, & l. 5. §. sed iudex, de in lit. iuran. & litem admittendum est in hac re iudicis arbitrium plurimum dominari, ut inquit Menoch. d. cas. 207. num. 1. & Duaren. in d. l. in actionibus, num. 29. ubi ait hoc iudici quasi viro bono commissum esse.

38 Tertium exemplum est in eo, qui in re mandati dolo malo versatus est. Nam cum actio mandati proculdubio sit bonæ fidei d. §. actionum, l. 10. ff. mandat. & l. 5. in princ. ff. de oblig. & act. conseqvens est in ea iurandum in litem deferri posse d. l. 5. ff. de i. litem iuran. & l. 3. in hac, ff. comm. d. quæ ait in actione commodati, ut in ceteris iudicibus bonæ fidei in litem iurari, & tradit Plot. de in lit. iuran. §. 16. num. 1. & aliis auctoribus citatis diximus qu. 33. num. 9. & 10. quod merito constitutum est, quis, ut inquit M. Cicero in orat. pro Roscio Amerino, perditissimi hominis est salutare amicis, qui casus non esset, nisi credidisset.

39 Quod verum puto non tantum in re mea ad eum virtute mandati pervenit, quam restituere non vult, quod certissimum est, quia coercenda est contumacia non restituentis, & non sit æquum invitum me cogi rem meam vendere etiam iusto pretio, ideoque concessum sit rei suæ præciū statvere d. l. iur. de in lit. iur. & l. non enim, ff. rer. amot. Duar. & Phanut. loc. cit. & Plot. in d. §. 16. n. 4. sed etiam si nummos exegit neque restituit; non quidem ratione ipsius pecuniæ, quia certa est pecuniæ æstimatio, ac dixi: sed si forte illius interest sibi moram fieri, & decipi, ut ostendit d. l. nummis, de in lit. iur. & ostendi potest ex l. solus, ff. mandat. ac notat idem Plot. loc. cit. num. 2. & censuit Ros. Genuen. in dec. 68. nu. 5. & 9. & meminisse adnotasse d. q. 33. n. 11.

40 Nec moveat quod hic cesset illa æquitas ratio, ne quis invitatus cogatur res suas vendere, ut in d. l. iur. de in lit. iur. ex qua Duarenus in d. l. actionibus, num. 4. & 25. & Phanut. loc. cit. contendunt in iudicibus bonæ fidei ita demum iurandum in litem deferri posse, in quibus de re restituenda agitur, cuius pretium incertum sit, quia hoc verum est, cum de iuramento in litem affectionis agitur: neque enim huic locus esse potest: nisi de re agatur, in quam affectio cadere possit, quæ nulla esse potest in iis rebus, quæ iunctionem recipiunt, ut diximus. Aliud vero est dicendum in iuramento veritatis; illud enim etiam cum de nummis agitur, deferri potest pro eo quod actoris interest, ut in d. l. nummis. † Et licet in hæc specie

41 cesset Duarenus ratio, & æquitas d. l. enim, & aliarum similium, non tamen cessat alia ratio iurandi deterrendi nimirum doli, & perfidiæ non restituentis, quod exegit, quæ sufficit, ut iurandum deterratur de eo quod interest d. l. 5. in princ. ff. de pos. & apertissime constat ex d. l. nummis, illis verbis, nisi forte, &c. quæ vel expungenda sunt veluti imprudenter, & contra iuris regulas addita à Triboniano, ut ait Præses Faber, cui tamen hæc in re assentiri non possum: vel fatendum est, etiamsi non agatur de restituenda re, quæ nostra fuit, & cuius pretium incertum est; sed de indemnitate, & re pecuniaria, iurandum in litem admitti posse.

42 Denique ex eadem regula descendit in depositi actione in litem iurari, cum sit bonæ fidei d. §. actionum, & l. 2. Cod. de pos. Harmen. lib. 3. tit. 9. non tantum cum agitur, ut depositarius rem depositam restituat, ut constat ex l. 1. §. si rem & l. 1. apud quem ff. de pos. & tradit Phanut. loc. citat. num. 25. sed etiam cum deposita pecunia repetitur. Nam licet eius certa sit æstimatio, quo nomine in litem iurari non oportet, potest tamen iurando locum esse pro eo, quod interest actoris sibi nummos redditos esse, ut expressum est in d. l. nummis, & hic docet Castren. & Iaf. num. 5. Purpurat. in l. reg. ff. si tibi, nu. 36. ff. si certum per. Plautius in l. 1. in verbo etiam ex ihero, num. 95. C. de sentent. qua pro eo. Plot. de in lit. iur. §. 19. num. 1. & 21. & num. 25. & aliis auctoribus relatis Cardan. in lib. de depof. tit. de in lit. iuran. num. 13. Borcholt. d. lib. de in lit. iur. cap. 5. num. 14. & admittit Præses Faber in d. decif. 17. err. 9. nu. 10. & nos diximus quæst. 32. nu. 19. Quod tamen de vero, & sincero deposito accipiendum est. † Nam si deprehenditur depositum sceleratum esse, & proinde constet contractum non esse bonæ fidei, perspicuum est in litem non posse iurari, ut respondit Iaf. in d. conf. 174. nu. 21. ubi ait rem esse penitus indubitam, & sequitur Caroc. loc. cit. num. 65. & Plot. in d. §. 10. num. 31. ubi ait accipientem pecuniam teneri tantum ad sortem, & esse communem sententiam, quæ confirmari potest ex l. 9. §. si tibi, ff. de priv. credit. & ex his quæ scripsimus quæst. 31. nu. 54. & 55. ubi dixi locum adversus locum non iurare in litem, si societas in fraudem usurarum iniã deprehendatur.

43 Ex quibus omnibus regulam constituo etiam pro nummis in actionibus bonæ fidei ex dolo, & perfidia debitoris in litem iurari posse pro eo, quod interest, ut in mandati, depositi, commodati, tutelæ, & aliis in e is bonæ fidei, ut indicat Iaf. d. l. nummis, & d. l. in act. ambat, de in lit. iuran. & quod dicitur in d. l. 3. §. in hac, ff. comm. in iudicibus bonæ fidei in litem iurari. In quibus cum interdum non agatur de restitutione certa specie, sed quantitas repetatur, in quam affectio cadere non potest, conseqvens est de eo tantum, quod interest, iurandum admittendum esse, ut constat ex diff. leg. 3. de in lit. iuran.

44 Et sane in his actionibus prodamnus, qui quis suis rebus sentit ex eo, quod nummi sua die redditi, vel soluti non sunt, ut si pecuniam debuit sub usuris, vel pignori, vel sub pignore, quod quia pecunia soluta non fuit, distractum est vii pretio in litem iurari definitum est in d. l. 3. illis verbis, Nisi forte de eo quis iuret quoniam sibi sua die redditus esse. Quis enim si sub pignori pethnam debuit, aut sub pignore, quæ quia deposita pecunia ei abnegata est, distractum est? & ita ibi docent Castren. nu. 5. Purpurat. in d. l. rogasti, §. si tibi, num. 36. & ex Decio, Alex. & aliis Phanut. d. l. de in lit. iuran. part. 1. cap. 4. num. 13 & 14. ubi ait id non habere difficultatem, & ita Doctores omnes concludere: & Plot. eod. tract. §. 10. num. 25. ubi de pecunia deposita, & ex alio contractu simili debita, & §. 27. num. 2. & aliis locis, & Mancin. in d. part. 2. art. 10. num. 1.

45 Neque tantum in damno hoc recipiendum est, sed etiam in lucro, quod actor facere potuisset, neque fecit dolo adversarii, quia cum exploratum sit lucri cessantis rationem habendam esse ex l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. si comm. l. 4. ff. rem rat. hab. l. 1. C. de sent. qua pro eo. conseqvens est adversus eum, qui dolo malo alienos nummos retinet, & non solvit, in litem iurari posse, etiam de eo, quod interest, ratione cessantis lucri, ut docet Bart. in d. l. nummis, numer. 7. quæ in reliquis sequuntur de Castren. num. 6. Fulz. n. 11. Iaf. n. 18. Ioan. Bapt. Lup. comment. 2. de usur §. 6. in fin. & Phanut. loc. cit. num. 29. & 30. ubi notat hoc arbitrio iudicantis relinquendum esse, qui inspectis circumstantiis facti, & qualitate personarum æstimare debet, an ratione lucri cessantis iurandum in litem dandum sit. Illud etiam tradunt Seraph. priv. l. 2. n. 118. Caroc. loc. cit. n. 18. Mascard. de probat. concluf. 954. n. 2. & 10. & Plot. in diff. §. 10. n. 30. ubi ex sententia aliorum extendit dictam l. nummis, ut procedat

46 M m 3 cedat

cedat non solum in contractu depositi, de quo loquitur, sed etiam in omni alio contractu bonæ fidei, ut dotis, locationis, venditionis, & similibus, ut interesse pecuniæ sua die non soluta probetur iuramento deponentis, & alterius creditoris contra depositarium, & alium quemlibet debitorem dolo malo, ut loquitur, in non solvendo contumacem. Denique id postea competere docere

48 *Farinac. in fragm. partez. num. 985.*
Sed ob stare videtur, quod Phanur, *loc. cit. num. 35.* tradit non iurari in litem in iudiciis bonæ fidei, nisi sit in rem ex *l. si cui, §. 1. ff. loc. quæ admittit iusiurandum in litem in actione locati*, quatenus agitur de re restituenda; alioqui si ex eo, quod est actio bonæ fidei, daretur iusiurandum in litem, sequeretur absurdum, quod daretur etiam pro pretio in contractu emptionis promisso, & in omnibus casibus, quod non est dicendum, ut animadvertit Duaren. *in d. l. in actionibus, num. 25.* & illa æquitatis ratio confunderetur, de qua in *d. l. tutor & l. non enim*, & aliis. Et liceret etiam in actionibus contrariis, ut depositi, commoati, & similibus, iurare in litem, quod tamen non licet, ut constat ex *d. l. ei apud quem*, & latentur omnes, & Duaren. *in d. l. in actionibus, num. ...*

49 Sed responderi potest, Duareni, & Phanurii sententiam accipiendam esse, cum de iuramento affectionis agitur; neque enim huiusmodi iuramentum dari potest, nisi res sit, quæ affectionem recipiat; aliud verò est in iuramento veritatis, de quo quaeritur, in quo licet cesset illa æquitatis ratio, ne quis cogatur invitus res suas vendere, quod durum, & lugubre est, & præsertim si res maiorum fuit *d. l. 22. C. de admin. tut.* & Marcus Tullius *act. 6. in Verrem*; alia tamen ratio est huius iusiurandi admittendi, nimirum dolo, & perfidia debitoris, quæ à contractibus bonæ fidei procul abesse debet, & sufficit, ut iusiurandum admitatur saltem de eo, quod verè interest, ut constat ex *d. l. nummis*, & ibi Bald. *in pr. & Fulgos. num. 13. notat, & d. l. ei apud quem, ff. de pos. l. Neque movet, si dicas in d. l. nummis*, agi de restitutione pecuniæ depositæ, cuius dominium apud deponentem perseverat, & ideo de re restituenda, quæ nostra fuit, quod videtur congruere Duareni, & Phanurii sententiæ, quia non idcirco in specie *d. l. locus* est iuramento in litem, quia nummi depositi repetantur, ait enim nummis depositis in litem non iurari, quod certa sit nummorum æstimatio, sed ideo nummis depositis in litem iurari, quod abnegati sint; atque ita ob hanc ruptam, & perfidiam debitoris, quæ cum in aliis contractibus intercedere possit, ut in actione mandati, commodati, & aliis negotiis bonæ fidei, consequens est, in illis iurari posse de eo, quod interest nummos sua die redditos esse, ut sensit alius citatus Plotus *in d. §. 10. num. 30. & §. 27. num. 2.* & sentire videtur ipse Phanur. *in d. cap. 3. num. 36. in fin.* ubi reprehendit Zafium, qui *in d. l. in actionibus, num. 8.* sentiebat in contractu emptionis pro re non tradita in actione pro socio, mandati, & locati indifferenter in litem iurari de affectione, innuens aliud esse in iuramento veritatis.

Denique nihil refert, quod dicitur in iudiciis contrariis, non iurari in litem, quia in illis non agitur de fide rupta, sed de indemnitate deponentis, vel eius, qui mandatum suscepit, ut inquit *d. l. 5. in princ. ff. de pos. fidem enim rumpit depositarius, nisi statim depositum restituat*, ut etiam is, qui mandatum suscepit, duo violat in hac vita necessaria, amicitiam, & hanc, ut dicit Marcus Tullius *in oratione pro Roscio Amerino*, ut etiam turpe, & indignum est socium fallere, ut etiam rebus commo-datibus abati *l. si ut certo, ff. commo. l. qui iuramenta, ff. de furt. l. Ex quo fit*, ut damnati his directis iudiciis infamia notentur, non contrariis, ut traditum est *in l. 1. ff. de his qui not. infam. in princ.* & licet commo-datæ actio non intamet, periti tamen hominis est rem commo-datam negare, vel sua die non restituere, ut ait Oldendorp. *class. 4. alt. 15. num. 9.* Quamobrem, ut in iudiciis contrariis non iuratur in litem, quia in illis non quaeritur de fide rupta: ita in directis quoties fides rupta est, locus erit iuramento veritatis cogendæ perfidie causâ. Quando enim dicimus in actionibus bonæ fidei iurari in litem, intelligimus alia omnia concurrere, quæ ex iure necessaria sunt, ut iusiurandum hoc deterrere possit *argument. l. 1. ad l. Falcid. l. & quia, ff. de adop. Setaphan. d. privid. 31. num. 78.*

His consequenter dicendum est in actione venditi, & locati ex sola mora in litem non iurari pro eo, quod interest, quia in his non ita agitur de fide rupta, ut agitur in actione pro socio, mandati, tutelæ, depositi, qua quis damnatus notatur infamia, ut dixi: sed tantum de simplici mora, quæ culpa est, *l. si seruum, §. sequitur, de verb. oblig. l. si mora, ff. solut. matrim.* Phanur. *d. cap. 2. num. 14. Donell. d. lib. 26. cap. 10. ex qua non iuratur in litem, d. l. 4. §. ult. de in lit. iuran.* & notat Donell. *loc. cit.* Nam licet is, qui pretium, vel pensionem non solvit suo tempore, fidem frangere videatur, tamen non videtur hoc stam perfidix, & dolo adscribendum esse, sed potius culpæ, *l. mulier, §. sed enim, ff. ad Trebell. & d. l. si mora, sol. marr.* quæ multis modis excusari potest, & aliquid minus esse videtur, quam socium, vel amicum fallere, vel pupillum suis bonis spoliare, & diripere, *arg. d. l. 1. ff. de his qui not. infam.* & ita puto sensisse Duaren. *in d. l. in actionibus, num. 25.* Phanur. *loc. cit.* & Plot. *in d. §. 27. num. 3.* dum ait contra debitorem ob moram non dolo sam in litem iurari non posse, veluti si ob inopiam solvere non potuit. Proinde in iis casibus, in quibus nulla est perfidia, & dolo debitoris, sed tantum arguitur culpa non solventis, id quod interest alia ratione probandum est, quam iuramento creditoris. Et ita accipi debent, quæ dixi *quæst. 26. num. 13.*

Quod multò magis dicendum est in nummis ex mutuo, vel alio contractu stricti iuris debitis, & promissis. Nam licet Accursius *in d. l. nummis*, hoc etiam casu iusiurandum de eo, quod interest, dandum esse putet, quod videtur sentire Plotus *loc. cit. num. 1.* dum generaliter ait propter solam moram sicuti ob dolum adversus debitorem in litem iurari, verius tamen est id in strictis iudiciis recipiendum non esse, id enim satis ostendit *d. l. 5. in princ. de in lit. iuran.* ubi Martianus recensens actiones, in quibus iuratur in litem ait in bonæ fidei iudiciis in litem iurari, & apertius *cod. loc. in fin. Plane interdum in actione stricti iudicij in litem iurandum est*, indicans regulariter non iurari. Quod apertissime definitum est *in l. 6. cod. tit.* quæ ait, *alias si ex stipulatu, vel ex testamento agatur, non solet in litem iurari*, & ita docent Castren. *in d. l. nummis, num. 7* ubi ait hoc casu interesse testibus, vel aliis legitimis modis probandum esse, Fulgos. *in eand. l. in fin.* Angel. Matheac. *de via, & rat. iur. lib. 1. cap. 14. un. 1.* Velemb. *ad b. tit. num. 6.* ubi ait hoc ideo esse, quia angusta est in his actionibus iudicis potestas, idem sensit doctissimus Faber. *de error. pragmat. decad. 18. cap. 9.* ubi ait id absurdum esse. Nam, inquit, cum mutui contractus sit stricti iuris, fieri nunquam potest, ut iusiurandum in litem admitatur, perpetuum enim esse, ut in iudiciis stricti iuris nunquam iuretur excepto illo casu, *in d. §. plane.*

Sed quaeritur de nummis ex mutuo, vel alio contractu stricto debitis, & qui certo loco, vel die solvi debent. Et videtur iusiurandum deferri posse de eo, quod interest, quia cum adiectio loci, & temporis faciat, ut habeatur ratio eius, quod interest, ratione lucri, vel damni, ut constat ex *d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. & nos sæpius diximus, & difficile sit probare id, quod interest, l. ult. de prator. stipulat.* consequens est, ut iusiurandum veritatis admittendum sit pro eo, quod interest, ut docent quidam apud Mancin. *in d. p. 2. art. 7. num. 14. †* Et probari potest hæc sententia ex *§. præterea Instit. de action.* ubi inter arbitrarías ponitur actio, qua id, quod certo loco promissum est, petitur: in quibus permittitur iudici ex bono, & æquo statuere, quemadmodum actioi laus fieri oportet, ex quo loco quidam dicunt in arbitrarías actionibus in litem iurari.

Ceterum verius est etiam ex hac causâ hoc iusiurandum admittendum non esse, quia licet actio de eo, quod certo loco sit arbitraria, ut dictum est ex *§. præterea, & constat apertissime ex d. §. nunc de officio*, non desinit tamen esse stricti iuris, in quibus actionibus regulariter non iuratur in litem, ut proxime dictum est ex *d. l. 6. de in lit. iur.* & rectissime sensit Castren. *in d. l. de action. num. 3. in fin.* ubi ait hoc interesse probandum esse testibus non iure iurando in litem creditoris, quem sequitur Iac. *cod. loc. num. 7.* Alex. *in fin. & Duaren. m. 24. Dec. in l. 1. num. 70. in ult. lect. Cod. de sent. qua pro eo.* Phanur. *in d. §. 3. num. 42.* Oliban. *in §. præterea, Instit. de act. num. 40.* Plotus *in d. tract. de in lit. iuran. §. 22. n. 6. 207.*

des. Fallit in actionibus; & comperi deinde post alios multos docere Farinac. in part. 2. fragmentur. crimin. in verb. iuramentum, num. 1024. ubi refert hanc sententiam communem esse.

Nec obstat dist. §. præterea, de action. quia hic tantum dicitur in actionibus arbitrariis licere iudici ex bono, & æquo æstimare quemadmodum actori satisfieri oporteat, & proinde hinc colligi non potest in omnibus promiscue in litem iurari posse, ut ait Ioann. Faber, in hoc §. numer. 22. & 23. subiiciens hinc potius contrarium colligi posse.

Postremo, ut me hinc expediam, sciendum est iuramento veritatis duobus concurrentibus locum esse, dolo scilicet ex parte rei, & difficultate probationis ex parte actoris, ut indicat d. l. in actionibus, §. ult. & l. cum furci, de in lit. iuran. l. semper. 15. §. sed quod interfuit, ff. quod vi aut clam. & docet Bartolus, quem ceteri sequuntur, in d. l. in actionibus, num. 22. Dec. num. 3. Iaf. num. 39. & Duaren. num. 49. Cagnol. in l. 1. num. 130. C. de sens. qua pro eo Menoch. de arbit. iudic. cas. 208. num. 1. & alii apud Mascard. in d. concl. 472. num. 1. & sequent. quibus consentiunt Plot. de in lit. iuran. §. 4. num. 7. Costa d. rem. 98. num. 4. Mancin. in d. art. 2. num. 3. & Phanut. loc. cit. num. 43. ubi ait in hoc iuramento veritatis non fieri distinctionem actionum.

Quod multo magis receptum est, si quando alicui vis illata est, vel alio maleficio nocium fuit, hoc enim casu non tantum res subrepta, sed & æstimatio earum, & damna, & interesse iurando eius, cui vis facta est, probari possunt, ut constitutum est in d. l. si quando, C. unde vi, & in cap. ult. de bis qui vi metusve caus. & constat etiam ex d. l. semper, §. sed quod interfuit, quod vi aut clam. & tradit Iason. in l. videmus, §. deferre num. 12. & 13. de in lit. iuran. & in d. l. si quando, num. 16. & 44. & alii apud Mascard. in d. conclus. 472. & concl. 935. num. 1. & 5. Peguer. in dec. 23. num. 3. & prosequitur Plot. loc. cit. num. 1. & sequent. §. 38. Bossius in d. tit. de rap. num. 40. & Mancin. d. art. 8. num. 15. Bonifac. de furt. §. contractuum. 100. ubi ex aliis notat conclusionem hanc ad quodlibet violentiæ, & damni genus pertinere. His accedit Anton. Faber, d. decad. 18. error. 9. num. 10. ubi notat ex d. l. si quando, permissum esse ei, qui vinu passus est, non tantum de æstimatione rerum subreptarum, sed etiam de quantitate earum iurare, quod in ceteris casibus non similiter dici potest, in quibus scilicet non de incertorum corporum substantia, & quantitate iuratur, sed de sola æstimatione, ut in d. l. in actionibus in fine.

Et licet Duaren. loc. cit. dubitet, an Zenonis constitutio in d. l. si quando, locum habeat adversus furem, quia, inquit, licet odio fures digni sint, delinquent tamen atrocius qui per vinu rapiunt, aut alium sua possessione deiciunt l. 5. §. in hac actione, ff. vi bon. rapt. contraria tamen sententia recepta est, ut etiam adversus fures constitutio locum habeat, ita enim docuit Bart. multis loc. quos refert Bonif. loc. cit. num. 100. & sentiunt Bald. Castren. Alex. Iason. Masfil. & alii sanè plurimi apud eund. Bonifac. eod. loc. Menoch. in d. cas. 208. num. 6. Lud. Bellus, Aven. cons. 74. nu. 9. & Mascard. in d. concl. 472. num. 16. & concl. 934. num. 5. ubi refert hanc esse communem sententiam, à qua non puro recedendum esse. Nam licet gravius delinquant, qui per vinu rapiunt, quam qui furantur, hanc tamen pœnam etiam fures merentur, ne ij, quibus furtum factum est, deficientibus probationibus, quod plerumque accidit, res suas amittere cogantur.

Sanè admonendi sumus in iis casibus, in quibus hoc iusurandum vice probationis recipitur, de vi, furto, rapina, vel alio maleficio admisso plenam fidem iudici aliunde facere oportere, ut constat ex d. consi. quæ ait si quando vis in iudicio fuerit patefacta, & ita hic adnotavit Iaf. num. 7. & 8. & in §. ex maleficio, num. 90. de action. & Plot. in d. lib. de in lit. iuran. §. 2. nu. 8. & §. 49. num. 3. Duaren. loc. citat. & Bonif. num. 101. Phanut. par. 2. cap. 5. num. 4. in fin. Peguer. in d. dec. 23. num. 5. & 6. & Seraphin. in d. privi. 21. num. 76. & aliis citatis Mascard. in d. concl. 934. num. 1. Prius igitur de delicto constare debet, & deinde de rebus ablatiis, vel damno dato iuramentum deterre. † Videlicet taxatione prius à iudice hæcæ coræ summa, ad quam usque actor

iurare possit, non excedere, sit in l. 4. §. iurare, & l. 1. d. in lit. iuran. & apertissime in dist. leg. si quando, 161. taxatione à iudice facta, ubi Baldus num. 3. nota hic, inquit, ordinem: primo taxatur, &c. Costa d. rem. 98. nu. 6. Camill. Borell. par. 1. tit. 52. num. 69. & 70. ubi alios refert, & Anton. Faber, in d. cap. 9. num. 10. ubi notat, quia periculosissimum est, ne quis oblata occasione iurandi veram rerum amissarum quantitatem excederet, bene à Zenone provisum esse, ut non aliter iudex hoc iusurandum admitrat, quam facta taxatione pro personarum, & negotij qualitate, quam actor excedere non possit; observa tamen quod lex ait. pro personarum, & negotij qualitate, id est perpenis rerum, & personarum circumstantiis, quod cum nulla lege definiti possit, necesse est id iudicis arbitrio relinquendum esse, l. mora, ff. de usur. Iaf. in dist. leg. si quando, nu. 21. & Menoch. loc. cit. num. 4. † Et observandum etiam est, quod ex Costa, & aliis dixi num. 6. hoc remedium subsidiarium esse, & proinde in inopia, & difficultate probationum eo tantum recurrendum esse, ut indicat verba illa constitutionis si non potuerit, & tradit Bonifac. lib. cit. §. 8. num. 28. & 30. in quo etiam plurimum iudicis arbitrium dominari puto, ut in toto hoc genere plurimum posse iudicis arbitrium constat ex l. 4. & 5. de in lit. iuran. & notat Menoch. dist. cas. 207. & 208. in princ. & fortasse melius Tribonianus, & veteres iuris auctores, utiliùque fecissent arbitrio iudicis, id est boni, & prudentis viri committere, cui quatenus, & in quibus negotiis, & actionibus hoc iusurandum deferendum esset, quam regulis d. l. 5. illius potestatem constringere quas dum interpretes explicare conati sunt, nos incertiores reliquerunt. Denique quocumque te vertes, non melius hanc materiam absolves, quam si dixeris hoc totum iudicis arbitrio committendum esse. † Sed reliqua, quæ ad hunc tractatum pertinent, à Phanutio, Plot. 5; Borholt. & aliis petenda sunt, qui ex professo hanc iuris partem atigerunt, ut etiam à Borello, & Farinacio, quem postea animadverti multa huic pertinentia congestisse loc. cit. & tantum subiciam, quod notat Cuiac. in d. l. si quando, verba illa constitutionis tempore imperis referenda esse ad tempus tyrannidis Basilicæ, qui adversus Zenonem rebellaverat, & significare bello civili rapta pacatis rebus, si apud aliquem inveniantur, repeti posse. † Quod etiam sanètam est ab Honor. & Theod. in l. ult. C. Theod. de infirm. bis, qua sub tyrann. fact. sunt. & ab eod. Zenone in l. determinamus 26. C. de sacros. Eccles. & à Vespasiano factum esse refert Sueton. iure elegit recuperatores, per quos civili bello rapta restituerentur, & Tacit. lib. 4. forte ducti per quos redderentur bello rapta. De qua re valde quaritur Petr. Gregor. in lib. 24. de Repub. cap. 11. num. 5. & Philipp. Beroal. ad Sueton. loc. cit. illo tempore, inquit, qui viribus plus potest, iure plus posse creditur, & unusquisque existimat sibi licere rapere, & spoliare quoscumque. Quis subicere volui, ut sciant, qui alienis bonis nunc oculos, & manus iniiciunt, hæc pacatis tandem rebus restitui oportere.

Q V Æ S T I O LXXVIII.

An deficientibus probationibus possit aliquid adiudicari creditori pro eo, quod interest.

S V M M A R I U M.

1. Minus solvit, qui tardius solvit.
Plus petit, qui ante diem petit.
2. Pecunia usus commodus habet æstimabilem pretio.
In Falcidia computatur commoda mediis temporibus.
3. An-

3. Antonii Fabri sententia, & definitio creditori id, quod interest, decerni posse ad rationem usurarum quincuncium, etiamsi nihil probet sua interesse.
4. Probatio eius, quod interest, difficillima.
5. Quincunces usura modesta, & conveniunt fructibus prædiorum.
6. Leo Cæsar constituit, ut liceret pecuniam ad usuras trientes mutare.
7. Roma olim quadrantes usura agitabantur.
8. Usura olim Roma ad semuncias redacta.
9. L. 3. de in lit. iuran. declaratur.
Natta in cons. 490. declaratur.
10. Iudex non potest affirmare id, quod interest, nisi probetur.
11. Iudex debet subtiliter inquirere id, quod creditoris interest.
12. Mutui dationis officio inest tacite, ne pecunia intempestive repetatur.
13. Pecunia privatio per aliquod tempus non est pretio estimabilis, si nihil interest.
14. Interesse ex parte creditoris metiendum est.
15. Mutuans modicum tritici non potest plus exigere, licet satius plures reddiderit.
16. Tritico nihil fertilius, quia ex eo homines potissimum aluntur.
17. Leges, quæ damni, vel lucri rationem haberi iubent, respiciunt personam creditoris.
18. Hercules Marsoceti resolutio quadam, & rationes eius.
19. Quæ auctori non placet.
20. Emens rem pro altero, illi dominium acquirit.
21. Actore non probante id, quod interest, reus absolvetur.
22. In affirmando id, quod interest, plurimum potest iudicis arbitrium.
23. Fabij Accoramboni Rota Romana Præsidis votum de decernendo aliquo bono lucro ei, qui diligentiam adhibuit in repetendo debita.
24. Vidua quando interesse dotis debeat.
25. Iudex potest in sententia reservare sibi taxationem eius, quod interest.
26. Onus probandi id, quod interest, dicenti incumbit.
27. Bartoli sententia posse iudicem ex se inquirere de eo, quod interest, & in illud condemnare.
28. Quæ auctori non placet.
29. Interesse verum licet non probetur, licite exigitur, & retinetur.

CVm probationes omnes deficiunt, & nihil omnino vel testibus, vel aliis modis probatum est creditoris interesse sibi pecuniam redditam fuisse, & post mortem debitor pecunia usus est creditore invito, ac conquirente, dubium est, an iudex aliquid adiudicare possit creditori pro eo, quod interest, & cum minus solvat qui suo tempore non solvit, l. si tui §. minus de verb. signif. leg. solidum, ff. de solut. l. si prædiorum §. de in diem addit. l. fideiussor in fin. ff. de fideiuss. l. 12. de verb. signif. cuius verba sunt minus solvit qui tardius solvit, nam & tempore minus solvitur, quæ ratione etiam is, qui festinatior, & ante diem petit, plus potest intelligitur, Inst. de act. §. plus autem. ex quadam equitate, & ad coercendam moram debitoris, quæ impunita esse non debet leg. 3. in fin. ff. de usur. aliquid ultra fortem adiudicari posse videtur creditori pro eo, quod interest.

Quod confirmari potest, quia in usu, & retentione pecuniæ commodum aliquod inesse videtur æstimabile pretio, ut innuit l. debitor. 82. de leg. 2. ex qua constat debitorem legare posse creditori, quæ illi post annum debebat propter commodum mediæ temporis, & Paulus in l. 45. ad l. Falcid. Paulus inquit: in lege falcidia non habetur pro puro, quod in diem relictum est, mediæ enim temporis commodum computatur. Vlpianus etiam in l. circa 66. in princ. ff. ad l. falcid. legatus decem, inquit, sub conditione, quæ post decennium forte existerit, decem non esse legata, quia intervallum temporis, & interusurium huius spatii minorem facit quantitatem. Idemque constat aliis locis, quibus definitum est in ponenda ratione legis falcidiz interusurium mediæ temporis æstimandum esse. Quod notat Cuiac. ad l. 60. quasi Pauli in d. l. 45. ut ergo commodum illud mediæ temporis minuit legatum,

ita profus commodum temporis, quod debitor pecuniæ usus est invito creditore, creditum minuire videtur, & proinde eum, qui tardius solvit, minus solvere, ut notat idem Cuiac. in d. l. 12. de reg. iur. & consequenter interusurij rationem aliquam habendam esse, ut notant Francisc. de Cald. lib. de emp. & vend. cap. 23. num. 41. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quasi. 7. numer. 1.

Hinc meritisimum Sabaudiz Præses Anton. Faber in sus Cod. tit. de usur. def. 7. existimavit facta, ut solet, promissione eius, quod interest, nisi ad diem pecunia solvatur, usuras quincunces deberi ex illius Senatus sententia, etiamsi creditor non probet sua interesse, quod etiam in Senatu Dolano observari refert Crivell. in dec. 92. num. 4. & per provincias Thuringiæ, & Germaniæ ob moram in solvendo adhibitam receptum esse memorat Ioann. Coppæ. obser. lib. 20. cap. 6. num. 5. & Colet. de process. execut. part. 1. cap. 10. num. 99. ubi etiam refert ita constituisse Augustum ducem, & electorem Saxoniz anno 1583. idem in Pomerania servari refert Zanger. de except. par. 3. cap. 25. num. 5. nulla prævia probatione eius, quod interest & in Regio Auditorio Barcinon. condemnari debitores ex quacunque causa, excepto mutuo ad restitutionem fortis cum usuris quincuncibus à die mortis nulla habita ratione, an creditor sit solutus lucrari, refert Valer. de differenti. usurisque iur. differ. 3. numer. 6. tit. de usur. & apud nos etiam sæpius vidi in concursu creditorum quinque pro singulis centenis adjudicari pro eo, quod interest à die mortis nulla interveniente probatione, nec distingui, an ex mutuo, vel ex alia causa deberetur. Quinimo refert Ioan. Domin. Gait. in suo lib. de credit. cap. 2. tit. 7. num. 1763. quia in Regno Neap. passim redditus annui ad rationem septem vel octo pro centenariis venales inveniuntur, interesse ad hanc rationem per sacrum Concilium de stylo absque alia probatione creditoribus adjudicari, tam varia est hac in re in singulis provinciis iudiciorum praxis, & hominum sententia. Neque enim, inquit Faber, dubitandum est, quin creditoris interest, quod pecuniam ad diem non accepit, l. 3. ff. de in lit. iuran. l. si calendis ff. de re iudic. cumque probatio eius, quod interest, plerumque difficillima sit, l. ult. de prat. stipul. quia in facto non in iure consistit, l. quatenus de reg. iur. nulla iustior taxatio fieri potest, quam ad modum usurarum legitimarum, & quarum usus frequentior est, cuiusmodi sunt quincunces, & que, ut idem Præses notat in d. tit. de usur. def. 2. n. 4. dicuntur leviores usurarum l. 7. Si qua autem, ff. de admin. rus. & modestæ à Pætho, vocantur in Satyris, & conveniunt fructibus prædiorum tam urbanorum, quam rusticorum Authen. de non alien. reb. Eccles. §. si vero. Chassan. in consil. 11. num. 40. & Cardin. Mantica. de sac. & ambig. conven. lib. 4. tit. 20. num. 12. Quamvis compertum sit legem in novell. na. ad trientes usur. pecun. licet, mutuet. usuras trientes, quæ scilicet quatuor pro singulis centenis reddunt, omnibus tantum permisisse abrogata lege Basilij, qui usuras omnino sustulerat, ut diximus quasi. 2. num. 32. & 33. & meminit Borcholt. de usur. cap. 1. num. 42. & refert Theophilus Inst. de actio. §. et autem. Romæ olim creditores modestius sœnus exercuisse, cum multi ibi essent, qui pecuniam fœnerarent, nimirum ad rationem quadrantis usuræ, quæ, ut ait, annuos ternos numeros colligit in cenrenos, Italicè ut per cento, Gallicè trois pour cent, quod congruit illi, quæ scribit Gaius in l. 3. ff. de eo quod cert. loc. pecuniarum licet videatur una, & eadem potestas ubique esse, quibusdam tamen locis facilius, & levibus usuris inveniuntur, huiusque rei iudicem rationem habere debere. Et refert etiam Tacitus annal. lib. 5. duodecim tabulis sancitum fuisse, ne quis uncarius fœnore amplius pecuniam fœneraret, & deinde cum hoc sœnus quoque grave videretur ad semuncias usuras redactas esse, ut alio loco commemoravimus.

Sed hæc præsidis Fabri definitio nititur præsertim d. l. 3. ff. de in lit. iuran. & d. l. si calendis, ff. de re iudic. quæ potius contrarium suadent. Nam d. l. 3. exigit ut saltem iuramento probetur damnum, quod creditor passus est ob nummos sua die non restitutos, scilicet incuisse in penam, vel debuisse pecuniam sub pignore, quod quia pecunia ei reddita non fuit, viliori pretio distractum est, id enim satis indicant verba illa, nisi forte de eo quis iuret, &c. & ita intelligi debet Natta in cons. 490. num. 9. & in d. l. si calendis, scribitur duntaxat tantum esse estimandum.

dam, quanti interfuit suo tempore fieri, quod fieri debuit, quod tamen probare oportet, ut sentiunt Lupus in comment. l. curabit, §. 6. num. 16. Malcard. in concl. 935. num. 8. & aliis auctoribus citatis Roder. d. lib. 3. q. 5. n. 21 & Sigism. Seacc. de commerc. §. 7. glof. 2. nu. 72. † Neque enim iudex æstimare potest id, quod creditoris interest, nisi ei probatum sit, quia ut ait l. 13. de re iud. id, quod interest, aut tantundem est, aut minus, aut interdum etiam nihil. Idemque constat ex l. 111. in fin. de verb. oblig. ut notat Cuiac. in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, & novissimè Ioan. Decher. Belgæ lib. 2. differ. 12. n. 9. & frustra in l. ult. ff. de prat. stipul. Iurisconsultus ait plerumque difficilem esse probationem quanti cuiusque interest, & ad exiguam summam deduci. Cum igitur possit nihil interesse creditoris, licet debitor sit in mora, non factis tuta videtur Præsidis Fabri definitio, quæ promiscuè, & sine delectu omnibus interesse decernit, ad rationem uiruarum quincuncium, quia interdum minus interest, interdum etiam nihil, ut ait d. l. 13. de re iud.

Præterea sententiæ Præsidis repugnare maximè videtur, quod à Iustiniano sancitum est in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, ut iudices scilicet diligenter, & subtiliter requirant, quod verè interest non tantum in damno, sed etiam in lucro, & quod verè compererint interesse cum competenti moderamine, id reddi iubeant. Quæ subtiliter indagatio sanè inutilis esset, si nullis factis probationibus fas esset iudicibus aliquid ultra fortem creditoribus decernere pro eo, quod interest, unde tutius est, quod ipsemet Faber scribit in suo C. hoc est. defin. 6. in notis nu. 3. id, quod interest, probari debere: & interdum inopia probationum ad nullam summam deduci.

Neque digna causa est, ut quid ultra fortem capere liceat, quod creditor prius se præsidis pecuniæ creditæ per annum, vel aliud tempus, quia mutui datio officium est, illique inest tacita promissio, ut statim, & intempestivè repeti non possit: sed tantum temporis debitori indulgeatur, quo beneficio hoc adjuvari possit arbitrio boni viri, l. 17. §. 3. ff. de commod. & notant las. in l. si pœnam, num. 7. de verb. oblig. Menoch. de arbit. iudic. cas. 22. num. 4. & Fachin. controvers. iur. lib. 2. cap. 12. † Et privatio pecuniæ etiam invito creditore, & post moram non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius commodi, quod amittimus, vel incommodi, quod patimur, ut optimè expendunt Theologi, inter quos ita tradunt Molin. de coner. disp. 308. num. 10. Lessius lib. 2. cap. 20. num. 127. Reginal. de ration. iudic. lib. 23. num. 53. Bonacin. de contract. disp. 3. quæst. 3. punct. 6. nu. 1. & Vincent. Filliuc. tract. 34. cap. 5. num. 101. quibus congruenter multis locis diximus moram solam non sufficere, ut quid ultra fortem capere liceat, ut quæst. 1. num. 32. & quæst. 46. num. 12. & alius.

Denique valde notandum est, interesse ex parte creditoris duntaxat metiendum esse, ut scilicet consequatur omnia, quæ habiturus fuisset, nisi adversarius obstruisset, ut constat ex l. 13. ff. rem rat. hab. l. 24. §. colonus, ff. loc. l. 1. §. non solum, ff. de vi, & vi arm. l. 7. de præser. verb. & ideo quantumcumque constet debitorem ex pecunia sibi credita superlucratum fuisse, vel damnum evasisse, non est iusta causa, ex qua creditor quicquam ultra fortem exigere possit, nisi verè illius interest, ut rectè scripsit Binsfeld. in e. conquestus, de usur. qu. 1. concl. 1. Navarr. in man. confess. cap. 17. nu. 278. Sarmient. select. interpret. lib. 7. cap. 1. nu. 40. & cap. 2. nu. 5. Roderic. in d. qu. 5. num. 13. Surd. in dec. 270. num. 7. Casar. Manent. de contract. libell. quæst. 5. n. 50. & Vgolin. de usur. cap. 13. n. 3. & probatur egregiè à Sarmiento loc. cit. ex l. Imperator, 70. §. 1. de leg. 2. † Alioquin si quis modium tritici, vel mihi mutuum dedit, qui satus agricolæ octo, vel decem reddidit, aliquid ultra fortem, quam dedit, accipere posset, quod tamen non licet, ut monet D. Hieronym. in cap. 18. Excebiel. his verbis: Solent foeneratores argumentari, & dicere, dedi unum modium, qui satus facit decem modios: nonne iustum est, ut modium modium de meo accipiam, cum ille mea liberalitate novem, & semis de me habeat. Nolite errare, Deus non irridetur. † Idemque dicendum est, licet terra ita fertilis esset, ut cum quinquagesimo, vel centesimo foenore metes redderet, ut de quibusdam locis refert Plinius l. 18. cap. 10. ubi etiam ait, tritico nihil fertilius esse: & hoc ei naturam dedisse, quoniam eo maximè homines alar, quod etiam memorat Budæus lib. 5. de Assæ. ubi quosdam agros recenset fertilitatis admirabilis. Proinde quantumcumque agricolæ reddat ager, non potest is, qui semen mutuum dedit, quicquam ultra id, quod dedit, accipere cap. usur. §. 1. ff. de usur. & nos læpius diximus, in fructibus magis corporis ius, ex quo percipiatur, quam seminis, ex quo

oriuntur, aspicitur, tamen in hac specie si semen inspiciendum esset, fructus omnes agricolæ sint, cuius etiam semen fuit, quod scilicet mutuum accepit, ut ostendit l. 2. ff. de reb. cred. & cuique notissimum est † Denique observat Sarmient. loc. cit. leges, quæ lucri cessantis, aut damni emergentis rationem haberi volunt, ut ultra fortem aliquid exigi possit, respicere id, quod creditoris interest, & ut ait l. 13. ff. rem rat. hab. quod illi abest, quodque lucrari potuit, qui proinde ex persona sua hac in re jus suum metiri debet, non commodis, & prosperæ fortunæ debitoris invidere, quia nec damni particeps esse vellet, si forte casus aliquis pecunias creditas abstulisset, ut in l. 9. in fin. ff. de reb. cred. §. l. 11. C. si cert. pec. statuamus igitur in ponenda ratione eius, quod interest, non esse inspiciendum, quid debitor ex pecunia credita lucri fecerit, sed si quid abest creditori, vel desinit lucrari ob culpam non solventis, quod probetur legitimis modis, ut dictum est.

Hinc Hercul. Marefcott. lib. 2. cap. 134. querit, si is, cui in publica actione bonorum stabulum pignora addicta sunt fide de pretio habita, ut quibusdam locis usuratum est, illa dimittat debitori, vel heredi eius ea lege, ut solvat pretium creditori, ad cuius instantiam præda distracta sunt, & conveniat, ut donec pretium solvat usuras pro modo fructuum præster iuxta terminos l. curabit, C. de act. empe. an hæc conventio valeat: & respondit illicitam esse. Nam inquit interesse, de quo agitur, non potest sustineri, nisi ratione fructuum, & propterea ut iuste debeatur, & subrogetur loco fructuum, necesse est, ut creditor probet hos fructus ad se pertinere vel ratione dominii, vel ex alia iusta causa. In hac autem specie non potest creditor ratione dominii hos fructus capere, quia nunquam fuit dominus. Ponimus enim præda extraneo addicta fuisse. Nec alia iusta causa subest, ex qua creditor huiusmodi interesse capere possit. Neque movere, quod hæres debitoris ab eo emens, cui pignora dimissa sunt, rem, & pretium habeat, & proinde teneatur pretii usuras solvere pro modo fructuum ex æquitate d. l. curabit, quia non idcirco eas solvere debet creditori, qui nunquam fuit dominus, nec percepisset fructus, sed illas solvere debet; vel oblato, cui pignora addicta sunt, si in illum dominium translatum est pro tabulationem, & additionem pignorum, aut sibi retinere, tanquam hæres debitoris, si nunquam dominium mutatum est. Et huius rationem esse quam diximus, quia an interesse sit licitum, inspiciatur persona creditoris, non debitoris, ex Abbat. in cap. super eo, num. 4. C. de usur. quod tamen Abbas ibi non dixit, licet verum sit, ut diximus.

Sed hæc Marefcotti resolutio in dubium revocari potest, tum quia ius exigendi usuras, quod competit venitori iuxta terminos d. l. curabit, transit in cessionarium, ut tradunt Afflicti. in dec. 91. in fin. Cagnol. in d. l. curabit, num. 44. Paril. in cons. 75. num. 17. lib. 4. Didac. Covarr. variar. resol. lib. 3. cap. 4. circa fin. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 1. §. 7. num. 29. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 7. numer. 78. ubi ait cessionarium hoc iure uti: tum ex his, quæ tractata sunt de cessionario mariti quæst. 24. circa finem, ubi ex sententia multorum, & præsertim Roderici dist. quæst. 7. numer. 59. separatis aliquot casibus ostendimus, ius exigendi usuras dotis cedi posse: ut ergo cessionarius mariti potest exigere usuras dotis, & fructus pignorum dotalium, quamvis non ferat onera matrimonij, ita creditor eius, cuius pignora addicta sunt, & cui pretium ex conventionione solvendum est, potest mandatis actionibus uti, & pretium, & usuras pretii pro modo, & ratione fructuum exigere, tamen si proponatur in eum rei dominium translatum non esse, cum nihil possessoris interest, cui solvat. Neque huic tractatui conveniunt, quod eodem loco diximus, teneri cessionarium fructus imputare forti favore cedentis, ut docent Salic. in autb. ad hac, quæst. 13. Cod. de usur. & alii, quos recensui num. 25. qui in hac specie obiator, id est, cui pignora addicta sunt, facta retrovenditione, ex pacto, & conventionione, nullius quantitatatis creditor manet, in quam huiusmodi usura imputari possunt. Idcirco potius locum habet, quod ex Navarro, Paril. & Lupo docet Roderic. loc. cit. si cessio ita fiat, ut cessionarius non possit fortem à cedente repetere, cessionarium lucrari fructus, sicut quilibet iustus nominis emptor, † Quod multo magis in his terminis dicendam est, quia videtur oblator, cui sub illa conditione bona addicta sunt, creditoris nomine ad hasam accessisse, & eius rem gestisse non suam, idcirco, & rem esse quasitam creditori, & fructus illius esse ex l. 4. §. 1. C. si quis alt. vel fib. lat. Cod. si in caus. judic. pign. §. d. l. qui scit. ff. de usur.

quæ ait fructus dominum sequi : & consequenter, donec pretium solvatur, licet usuras percipere loco fructuum, ut in *d. l. curabit*, constitutum est. Ex quibus, si fraus absit, & sincere omnia fiant, viri docti resolutionem sequendam non puto.

- 31 Sed licet ex his, quæ diximus, satis perspicuum sit, non posse iudicem aliquid decernere creditori pro, eo quod interest, nisi probet sua interesse legitimis modis, sed potius actore non probante reum absolvi debere, *leg. qui accusare, Codice de eden. leg. negantes, Codice de obligat. & in specie constat ex dict. leg. ultim. ff. de prat. stipulat. & institution. de verbor. obligat. paragrafo non solum*, ubi Theophilus hoc notat, & tradunt Cagnol. & alii apud Mascard. de probat. conclus. 934. numer. 7. † tamen quia in hac re locus est coniecturis, ut multi tradunt in *dec. Gen. 334. numer. 9.* & apud eund. Mascard. in *conclus. 930. numer. 2.* & plurimum potest arbitrium iudicis, ut tradit Menoch. de arbitr. cas. 119. numer. 8. & 10. & nos diximus *quæst. 76. num. 36.* existimarem ex circumstantiis personarum, veluti si creditor est frugi, & diligens patrifamilias, si summa egregia est, quam verisimiliter diu domi otiosam, & sterilem non tenuisset, & diligentiam adhibuit, ut debitum exigeret, ex his aliisque circumstantiis posse iudicem modestum aliquod interesse admittere, etiam si creditor illud perfectè non probaverit, iuxta votum Fabij Accoramboni Rotæ Romanæ Præsidis, quod extat apud Sallust. Tiber. *pract. iudic. libro primo*, & Farin. *consil. 15.* † censuit enim creditorem, etiam si nihil probaverit, posse exigere aliquid honestum lucrum arbitrio iudicis, si diligentiam adhibuit in recuperanda pecunia, & debitor in ea reddenda contumax fuit, idque ex *D. Tho.* cuius verba subiicit : si verò nullam adhibuit diligentiam, nec obolum quidem se creditori daturum ultra sortem, quia præsumitur tacuisse in fraudem usurarum, cuius voti etiam meminit, & probat Tiber. *lib. cit. cap. 23. num. 10.* & Castracian. de *societ. offic. cap. 49. num. 3.* referens in *fin.* ita se audivisse, & vidisse in Curia Romana servari, quo arbitrio Magistratus nostri sepius utuntur, & maximum remedium expediendarum litium videri potest, vel certè rarò, aut nunquam in iudicis lucti cedantis rationem habendam esse dicendum est.

- 24 Et huc referri posse videtur, quod plerique existimant soluto matrimonio usuras dotis vidue deberi, si non aliunde habeat, unde se alere possit, & diligentiam adhibuerit, ut dotem exigeret Alexand. in *consil. 74. num. 19. lib. 5.* Surd. in *lib. de alim. tit. 1. quæst. 45. numero 6.* Lupus de *usur. comment. 1. §. 4. numero 23.* ubi ait hoc tanquam in iure expressum reinuendum esse, & alii, quos recensui *quæst. 30. numero 40.* quibus addo eund. Surd. in *consil. 269. num. 22.* qui refert hanc communem sententiam & Rot. *inter recentiss. decis. 602. nu. 4. pars. 1.* ne alias tacendo, & connivendo videatur velle consequi usuras dotis non solute. De qua sententia licet dubitaverim eo loco, videtur tamen recipi posse probata crebra mulieris instantia dotis repetenda, & contumacia debitoris, quæ satis arguit ex sustentatione litis cum vidua, ut ex eodem Surdo inquit Rota *loc. citat.* & præsertim concurrentibus coniecturis, veluti si mulier est industria, & in regione passim inveniuntur prædia venalia, vel redditus : vel si qua alia coniectura motum animi iudicis confirmare potest, ut aliquid honestum, & verisimile lucrum decernat mulieri dotem repetenti in iudicio secundum ea, quæ dicta sunt *numero 22. & 23.* Sanè alimenta illi deberi etiam post annum luctus, dum dos non solvitur, dixi *eodem quæst. 30. num. 41. & 42.*

- 25 Sanè licet certum sit sententiam sine certa quantitate, vel re certa prolatam non valere *leg. 21. §. Pomponius ait de recept. arb. l. 3. & ult. C. de sent. qua sine cert. quantis.* ubi Cuiacius notat ipso iure nullam esse, & proinde curare debet iudex, ut omnino quantum ei possibile est, certæ pecuniæ, vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum sit *§. curare Instit. de action.* & in specie cum incerti agitur ad id, quod interest *leg. 3. C. de iust. stipulat.* ut in Gallia novissimis ordinationibus regis constitutum est, ut refert, Berengar. Paulac. in *dict. leg. un. Cod. de sentent. qua pro eo, ne,* ut ait, novalis, eaque longior, & molestior consurgat ex primæ litis materia, quod nefas esse dicitur in *l. 3. Cod. de fruct. & lit. expens.* illud tamen inter pragmaticos receptum est, ut cum accessorie agitur ad interesse, possit iudex condemnare reum in id, quod interest, illius

taxatione sibi reservata, ut scribit Ioan. Fab. in *d. §. curare, num. 17.* ubi refert id in omnibus Curias servari, ut etiam Ias. *cod. loc. num. 54.* & Cagnol. in *d. l. un. num. 53. Ozasc. in dec. 129. numero 1.* Rota Genue. in *decis. 164. numero 5.* Mascard. de *probat. concl. 934. nu. 1.* & Gratian. *cap. 444. num. 7.* & licet Cagnol. *loc. cit. & in repet. eiusd. leg. num. 3.* & Plautius in *vers. per suam subtilitatem, nu. 47.* & alii, quos retuli *quæst. 76. nu. 29.* ut etiam Burrat. in *dec. 545. num. 5.* id admittere videantur, quando probatur interesse in genere, sed non præcisè illius quantitas : nos tamen, cum agitur ad certam pecuniæ quantitatem, & ex mora ad id, quod interest, hic alio iure, seu potius stylo utimur, siquidem passim condemnamus debitores in sortem, & interesse prout liquidabitur, etiam si nulla eius probatio præcellerit, verum si is, qui sententiam obtinuit, illius executionem petit etiam pro eo, quod interest, id probare debet : alioquin pro sorte duntaxat executio decernitur, & locum habet, quod vulgò dicitur, *actore non probante reus obtinebit, l. 4. C. de eden. l. 9. C. de except. & interdum quod ait l. 30. de testam. tut. non deficit ius, sed probatio.* Cui rei congruum est, quod definitum refert Præses Faber. in *d. titul. de sentent. qua pro eo def. 6.* condemnatum in id, quod interest, non prohiberi in executione iudicati probare, nihil interfuisse conditoris, quia sententia tacitam illam conditionem habet, si modo interfit : cuius definitionis meminit Decher. in *d. dissert. 12. num. 9.* † tamen si existimem opus non esse ei, qui eo modo condemnatus est, probare nihil actoris intertuisse, quia onus probandi id, quod interest, dicenti incumbit, non neganti, *l. negantes, Cod. de obligat. l. 2. ff. de probat. l. ult. ff. de prat. stipulat.* & ex aliis auctoribus dixi *quæst. 74. num. 1.* & præsertim ex Surdo *consil. 154. num. 20.* ubi ait hanc esse regulam iuris. Quod recipi potest, etiam si reus se adstringat ad probandum nihil interesse creditoris, & nihil præstet, quia nihilominus actore non probante sua interesse reus hoc nomine absolvi debet ex Ias. in *d. l. 4. Cod. de eden. num. 5.* Decio *num. 15.* & Purpur. *num. 17.* & aliis apud Mascard. *concl. 36. num. 37.* & Ozasc. in *dec. 144. numero 16.* nisi interdum ex circumstantiis aliud iudici videri possit, ne mora, & pervicacia debitoris sit impunita, secundum ea, quæ diximus *num. 22.*

Sanè, quod toto hoc capite tractatum est, inutile esse videtur admittà quorundam sententia, qui putant iudicem deficientibus actoris probationibus posse ex officio se informare, quid cuiusque interfit, & in illud reum condemnare, ut Bartol. in *dict. leg. un. in fin. C. de sentent. qua pro eo*, ubi scribit id expressissimè, ut loquitur, *probat in leg. semper, §. in hoc interdico, quod vi aut clam.* Idemque sentit Curtius jun. in *cod. l. un. num. 66.* ubi ait hoc esse mirabile dictum, ut sine probatione actoris reus condemnatur : idque generaliter obtinere in omni iudicio, in quo non est probatus valor, & æliminatio rei, de qua agitur. Quod etiam notant Castricns. & Alexand. ad Bartol. in *l. si quod ex Pamphila, ff. de leg. 11. Pinell. in l. 2. C. de rescind. vend. pars. 3. numero 7.* Vazq. in *leg. si quis in suo §. legis, numero 35. Cod. de inoff. testam.* & alii sanè plurimi apud Mascard. de *probat. tit. conclus. 653.* & novissimè Mangil. de *evict. quæst. 96. num. 19.* ubi ait hoc procedere in fructibus, & similibus, quorum certa quantitas in actis non probatur.

Sed contrariam sententiam amplexi sunt Bald. in *dict. leg. si quod ex Pamphila, in fin. Salic. in leg. 2. Cod. de rescind. vendit.* Angel. in *leg. curare. Institur. de action.* quos refert, & sequitur Bereng. Paulac. in *dict. leg. un. numero 154. & 162.* ubi rationem satis congruentem adfert, quia cum onus probandi ad actorem pertineat, non potest iudex partis, & iudicis officio fungi *& num. 266.* quod constitutio iubet, *iudicem per suam subtilitatem requirere id, quod interest, ait suppleendum esse ex actis,* & nos hic hac sententia &, (ni fallor,) merito utimur, quia facilè posset religio iudicis circumveniri, vel ille potestate sua abuti : unde multo tutius est, ut non nisi ex probationibus ex utraque parte factis, quatenus cuiusque interfit, decernere possit, vel saltem ex verisimilibus personarum coniecturis, & negotiorum circumstantiis, ut dixi *n. 22. & 26.* & dicit Paulac. *loc. cit. nu. 162.* & congruenter huic rei Cagnolus apud Mascard. in *dict. conclus. 653. num. 3.* refert nunquam vidisse observatum, ut iudex ipse res immobiles æstimet, præsertim cum

sub pretextu lesionis agitur de rescindenda venditione, in qua re etiam tutius est, vel testibus in iudicio productis uti, vel adhibere peritos à partibus, vel à iudice, dissidentibus partibus, electos, quorum relationi standum est, nisi sit iniqua, ut constat ex leg. 76. & 78. & l. unde si Ner-va 79. ff. pro sic. & docent Cagnol. in dict. leg. 2. num. 257. Cod. de rescindit. vend. & Mascard. conclus. 654. num. 4.

Sane quod hic, & aliis locis dixi agentem ad id, quod interest, id probare debere, accipiendum est in foro externo, & cum in iudicio disceptatur de eo, quod interest, in quo sepe contingere potest, quod dixi ex dict. leg. 30. de restam. cur. ut non deficiat ius, sed probatio. Ceterum in foro interno, in quo veritas tantum inspicitur, interest verum, & quod creditor verè sensit adversarij culpa, licitè exigi, & retineri posse, tametsi probationes deficiant, nulla dubitatio est. Ita post Ancharanum, & Felinum tradit Purpur. in l. rogasti, §. si tibi, num. 1. ff. si cers. per. & Scacc. S. 1. quest. 7. part. 3. limis. 7. nu. 16. Alciat. resp. in fin. lib. 1.

- 22. Mora sola non sufficit, ut quid ultra sortem capere liceat.
- 23. Pignus Prætorium constituitur precedente mora, & contumacia debitoris.
- 24. L. Fulcinus, ff. ex quibus caus. in post. eat. declaratur.
- 25. Bartolomæi Ugolini doctrina refertur, & perpenditur.
- 26. Creditores curare de bene, ut pignora sibi addicantur iure dominij, ut fructus suos faciant.
- 27. Constitutiones, & statuta, quibus minuitur estimatio pignorum favore creditoris, sunt valida.
- 28. Statutum, ut stetur inramento creditoris de eo, quod interest, valet.
- 29. Argumentum à pacto ad statutum recipitur.
- 30. Clem. 1. de viur. non pertinet ad id, quod interest.
- 31. Statutum, ut stetur inramento creditoris de eo, quod interest, recipit interpretationem à iure communi.

- 32. Lege cum omnibus una voce loquuntur.
- 33. Jurandi facultas ex lege, vel statuto ad hæredes transit.
- 34. Iudicis officium est res, & tempora distinguere.
- 35. Statutum, ut filia dentur quinque vel sex pro centenarij dotis, donec nubat, valet.
- 36. Statutum, ut marito constante matrimonio quid annuum præstetur pro oneribus sustinendis, est validum.
- 37. Conventio, ut marito sex vel septem annua præstentur, valet.
- 38. Dummodo sustineat onera matrimonij.
- 39. Statutum, quo usura dotis datur marito, non habet locum, pendente dilatione ad solvendum.
- 40. Marito non debentur usura dotis non soluta, durante anno luctus.

- Nec valet statutum, quo id cavetur.
- 41. Nisi ex matrimonio supersint liberi.
- 42. Statutum, ut vidua sex vel quinque annua pro centenarij dotis præstentur, valet.
- 43. Hæredes viri tenentur extra domum viduæ alimenta præstare, quando cum eis honestè morari non possunt.
- 44. Statuta, quibus aliquid annuum viduæ permittitur, dum differtur dotis solutio, an valeant.
- 45. Distinctio Surdi, & aliorum quorundam, que non placeat.
- 46. Roma elegia quadam.
- 47. Statutum, quo post annum luctus, aliquid viduæ tribuitur pro eo, quod interest, non valet.

- Usura nulla lege licitè fieri possunt.
- 48. Statutum, quo viduæ alimenta decernuntur, donec dos restituatur, est validum.
- 49. Quod cessat, cum vidua ab hæredibus alimenta habuit.
- 50. Dummodo mulier nihil aliud habeat, unde se alere possit.
- Quod auctori non placeat.
- 51. Mulieres non præsumuntur habere nisi dotes.
- 52. Genus statutum commendatur, quo vidua præstantur alimenta dotis arbitrio boni viri, vel magistratus.
- 53. Mulier, que bona estimata in solutum dedit, non cogitur ea recipere.

- Maritus, qui bona estimata in solutionem dotis accipit, efficitur debitor in pecunia numerata.
- 54. Rebus estimatis in dotem datis hæredes viri ad usuras pretij tenentur ex æquitate.
- 55. Bona estimata in dotem data possunt in subsidium à muliere vindicari.
- 56. Bona stabilia dotalia soluto matrimonio, statim mulieri restitui debent cum fructibus.
- 57. Statutum, ut venditori dentur quinque annua pro quolibet centenarij pretij, valet.
- 58. Quod tamen cautiones aliquas recipit.
- 59. Venditor si à dilata solutionem auget pretium, ratione fructuum, non potest interim usuras pretij stipulari.

Q V Æ S T I O LXXIX.

De statutis taxantibus certam quantisatem pro eo, quod interest, & de validitate eorum.

S V M M A R I V M.

- 1. Statuta non excusant creditores, cum verè eorum nihil interest.
- 2. Quantisatis certa promissio pro eo, quod interest, conditionem habet, quatenus ex iure debeat.
- 3. Statuta, quibus permittitur aliquid ultra sortem capere, non valent, nisi quatenus interest.
- 4. Interesse, quod infligitur ex sola mora, non differt ab usura.
- 5. Baldi regula, ad discernendum usuras ab eo, quod interest.
- 6. Usura ex iure civili permittitur.
- 7. D. Augustinus merito de legibus conqueritur, quod usuras approbarent.
- 8. Baldi conf. 166. lib. 1. refertur, & refellitur.
- 9. Statutum potest fictionem inducere in causa, que fit in mente statuentium.
- 10. Ius civile adversus divinum, & naturale non potest fingere.
- 11. Naturali iure contrarium est alterum alteri vim inferre.
- 12. Lex Evangelij leges Casaris vincit.
- 13. Quatenus cuiusque interfuit, in factis consistit.
- 14. Quæstiones facti iudici relinquenda. Aristotelis hac de re locus.
- 15. Estimatio eius, quod interest, ad iudicem pertinet.
- Lex in universum definire non potest quid, & quatenus cuiusque interfuit.
- 16. Conventio de certa quantitate interesse, quomodo, & quatenus accipienda.
- 17. Interesse debet esse verum, & ex veris, & iustis causis.
- Fictiones non salvant conscientiam, sed veritatem.
- 18. Statutum, ut creditor missus in possessionem pignoris laqueretur fructus, an valeat.
- 19. Fructus pignorum minuant sortem.
- 20. Usura est fructus ex pignore prætorio percipere ultra sortem.
- 21. Usura non definit esse usura, quod propter moram infligitur.
- Contumacia non solventis non tollit rationem usura.

Res hæc ardua est, & opinionibus divisa, ut constat ex Covarr. varior. lib. 3. cap. 1. numero 7. & Joan. Bapt. Lup. comment. 1. §. 4. in fin. ubi ait Doctores hac in re seiplos, nosque miserè torquere. † Sed

ex his, quæ questione præcedenti diximus, magis, & magis confirmor in ea sententia, ut putem consuetudines, & statuta, privilegia, & constitutiones civitatum, vel Principum, quibus certam annuam quantitatem creditoribus capere licet pro eo, quod interest, puta sex, vel septem annua, non excusare creditores, si quid ultra fortem accipiant, cum verè nihil eorum interest pecuniam suo tempore sibi solutam fuisse, quia huiusmodi statuta, & privilegia, aut si quo alio nomine appellantur, accipi debent de vero, & legitimo interesse, ut sentiunt Plot. de iuris iuran. §. 11. num. 32. vers. tamen scias. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 1. num. 60. Vvelembec. ad tit. de usur. numero 9. & censuit Rota in una Lucana locationis anno 1611 apud Cardin. Lancellot. inter collect. Farin. 325. numero 4. part. 3. & Camf. de usur. cap. 1. numero 9. §. 1. Ut diximus conventionem certæ quantitatis pro eo, quod interest, tacitam conditionem habere, quatenus verè debeat ex Baldo in l. si traditio, numero 5. Cod. de act. empr. & tradit. in deers. 260. numero 2. Vlivait. inter consil. Farin. consil. 15. num. 30. & 31. rectè subiiciens facta taxatione certæ quantitatis pro eo, quod interest, id tantum peti posse, quod verè probatur interesse, ut tractatum est quest. 72. cessante enim damno cessat eius estimatio leg. eius qui, §. de reb. cred. Bald. in leg. un. num. 19. Cod. de sent. qua pro eo. Dec. in consil. 489. numero 11. Socin. in consil. 253. numero 12. Rodolph. de usur. §. nunc venio ad secundam, num. 14. & Vlivait. ad dict. consil. 15. num. 14. & 30. & hanc interpretationem pati constitutiones Imperii novissimas editas Spire anno 1600. & à Rodolpho II. confirmatas, quibus pro singulis centenis quinque annua creditoribus capere licet nomine eius, quod interest, tradit. loc. citat. ubi ait si nihil creditoris interfit, neque quicquam, neque aliud quidpiam illi ultra fortem deberi. Quamobrem huiusmodi statuta, & consuetudines hanc interpretationem patiuntur, si verè tantumdem creditoris interest, & quatenus interest, alioqui irritas esse censeo, nec extulare creditorem, quin restituendi reus sit, nec impedire quominus id, quod super exactum est, usura sit, & illicitum foenus, ut constat ex element. de usur. cui in hoc genere potius standum est. & ita rectè sentiunt Abb. in consil. 22. lib. 1. & rursus in consil. 39. lib. 2. Ambros. de Vign. in cap. salubriter, numer. 19. Corn. in consil. 19. numero 14. lib. 3. Sot. de iustit. & iur. lib. 6. quest. 1. art. 1. Plot. loc. citat. & aliis auctoribus citatis Covarr. in d. cap. 1. num. 8. Barbof. in prima part. l. 2. in princ. num. 43. ff. sol. matr. Malder. tract. 5. cap. 3. dub. 15. & Vgolin. de usur. cap. 3. §. 7. num. 2. & cap. 5. numer. 2. & §. unde merito huiusmodi statuta, & privilegia omnia abolita sunt constitutione optimi Principis Amedei VIII. Ducis Sabaudia, sub quacunque verborum formula concepta sint, cuius mentionem fecimus quest. 2. num. 42.

Neque movere debet, quod huiusmodi statuta, & privilegia non permittant usuras, sed loquantur de eo, quod interest, quia cum verè nihil interest, huiusmodi interesse, quod accedit forti, nihil differt ab usuris: infligitur enim ex sola mora, & ex solo tempore tardæ solutionis, & proinde illicitum foenus est, quocumque nomine nuncupetur ex d. constitutione Amed. VIII. & vulg. cap. ple. vique, 19. quest. 3. & ex Baldo, in l. 1. num. 33. Cod. de Summ. Trinit. ubi dat hanc regulam, si facta relatione huius præstationis, quæ dicitur usura, ad aliud antecedens resultat, quasi facio, ut des, aut alia conformitas unius ad alterum, ibi propriè non dicitur esse usura, sed est quedam recompensatio debita hinc inde, ut in d. cap. salubriter, & l. curabis, Cod. de act. empr. & aliis. Qua regula etiam utitur Alex. in consil. 371. num. 5. lib. 6. & Curiaus iun. in l. petens, num. 35. Cod. de pact. Francisc. de Clapper. Senator Aquen. caus. 98. quest. 1. num. 7. Sed cum verè nihil interest creditoris, si quid exigat virtute legis, vel statuti, præstatio hæc nullam habet relationem, vel conformitatem ad aliquam iustam causam præcedentem, cum qua possit compensari, & proinde merum lucrum est, & fructus temporis, & consequenter illicitum foenus, & iniqua lex, quæ huiusmodi præstationes admittit. Et sanè si ista privilegia, & statuta, & consuetudines semper, & promiscuè admittimus, quid hoc aliud est, quam sub nomine eius, quod interest, antiquas leges, & constitutiones renovare, & restituere, quibus intra quosdam fines servari licuit?

Hic tamen dissimulare non possum falsum esse, quod scripsit Sot. loc. cit. leges Civiles, quæ iubent usuras præ-

stari, de his usuris accipiendas esse, quæ ratione damni emergentis, & lucri cessantis debentur, quia certissimum est ex iure civili usurarum petitionem dari ex sola obligatione, & ex solo tempore tardæ solutionis, l. 121. ff. de verb. signif. l. 9. ff. de usur. si modo ex stipulatione deberentur, nisi quibusdam casibus, ut in pecuniis nauticis argentiariarum, & Civitatum, & in tritico, & similibus speciebus mutuo datis, in quibus usuras ex nudo pacto usuræ præstabantur, l. 12. Cod. de usur. & Cuiac. in l. 1. hoc tit. quod ius nunc totum abrogatum est, ut non uno loco diximus. Et immerito D. Augustinus in epist. ad Macedonem conqueretur de legibus, quod usuras solvi iuberent, necesse est quo iudice repeterentur, si de eo, quod interest, acciperentur, quod omnia iura, & omnes leges permittunt, ut adversus eundem Sotum notat Roderic. d. lib. 3. quest. 4. num. 92. & separatur ab usuris l. 2. in fin. de eo, quod cert. loc. l. ultim. de peric. & commod. rei vend. & aliis.

Scio tamen quosdam dicere legem, & statutum valere, quo fingitur interesse creditoris post moram usque ad certam quantitatem, ut Bald. in consil. 166. num. 1. lib. 1. qui respondit valere statutum, quo fingitur interesse creditoris à die moræ ad rationem duorum solidorum pro qualibet libra, idque duobus argumentis probat. Primum est, quia constat interesse deberi, d. l. 2. in fin. ff. de eo, quod cert. loc. l. nummis, 3. de in lit. iuran. & iudicem id estimare posse, l. ult. ff. de præst. stipul. l. 1. de sent. qua pro eo, ergo & lege id fieri potest, quia non minoris potestatis est lex, quam minister legis.

Alterum Baldi argumentum est, quia statutum potest inducere fictionem ex causa, quæ sit in mente statuentium l. 1. ff. de postul. ergo potest fingere, quod tantumdem creditoris interfit, & præsertim cum fictio est proxima veritati, cum committitur tantumdem interfit. Hæc Baldus, ad quæ Cepollæ in consil. 15. & aliorum argumenta ferè rediguntur.

Sed respondeo Principes, & potestates non posse fictionibus facere, ut licitè aliquid accedat forti in his casibus, in quibus verè nihil creditoris interest, siquidem ad verius ius divinum, & naturale fingere non licet. Hoc enim esset lacerare, & circumvenire canones, quod permitti non debet, l. 23. Cod. mandat. l. 9. & 30. ff. de legib. & ius divinum cautionibus immutare, quod non licet, l. 6. ff. de admin. tut. & tradit. Abbas, & Corn. loc. cit. Et ut iniqua, & barbarà esset lex, quæ in universum fingeret homicidia, & necessariam tutelam, & ad propulstandam vim facta esse, ut impunita manerent etiam, cum per insidias, & vim admittuntur, siquidem contra naturam est, & iuri divino contrarium alteri vim, & mortem inferre, ut docent Marcus Tullius lib. 3. de offic. ita prorsus iniqua est lex, quæ fingit septem, vel decem annua creditoris interesse post moram, etiam cum verè nihil interest, ut impune tenerari liceat, quod etiam iure divino, & naturali prohibitum est, ut probavimus quest. 2. quod iuris civilis ratio, seu fictio tollere non potest, cum sit immutabile §. sed naturalia, Institut. de iur. natur. gent. & civil. l. 8. ff. de cap. min. & tradit. Acat. de privil. parent. & libers. privil. 2. cap. 6. num. 10. Denique cum lege Dei usura prohibita sint, & hocius constitutum sit, ne quid ultra sortem ex solo tempore tardæ solutionis capere liceat, ut ostendimus dict. quest. 2. & 3. non possunt leges Principum, & statuta civitatum legem divinam evertere, & facere, ut quod lege Dei illicitum est, licitum videatur, quia ut inquit implet Baldus in auct. ad hac. numer. 2. Cod. de usur. & post Bald. Ioan. Capistran. lib. de usur. h. 83. lex Evangelica sine dubio vincit legem Cæsaris: nec inferior legem superioris tollere potest. Quod perfectò hic fieret, si id, quod verè illicitum, & neitium est, cautionibus, & fictionibus quasi licitum fieri posset.

Neque movere debet, quod primo loco Baldus ait, legem non minus, quam iudicem id, quod interest, persistere posse, quia respondeo ei, quod interest, commune pretium statui non posse, neque debere, quia eius iustitia pendet ex particulari consideratione circumstantiarum, ut rectè docet Malder. d. dub. 15. constat enim id in facto consistere, l. quatenus, de reg. iur. & ea quæ facti sunt nulla certa lege definit posse, ut constat ex l. 3. §. eiusdem, ff. de testib. l. 34. de negot. gest. & l. mora, 31. ff. de usur. quæ ait, in mora facta intelligatur, neque constitutione ulla, neque iuris auctorum questione decipi posse, cum sit magis facti, quam iuris. Et congruenter huic rei Arist. lib. 1. Rethor.

Rhetor. cap. 4. Ergo inquit providendum est, ut, quam fieri potest, paucissima auctoritati, & libidini magistratus credantur. Illud necesse est committere, ut videatur, ita sit, annon sit, facta, aut non facta sit res, futura, an non futura. In his standum est iudici, quia hac ab his, qui leges in civitate constituunt, praevideri, & definiti non possunt, cuius loci meminit Anton. Guibert. lib. de mor. cap. 5. numer. 8. ubi etiam notant Marcum Tullium in Topicis referre Gallum Aquilium Iuriconsultum, si quis ad eum quid tale retulisset, ut de facto quereretur, dicere solitum fuisse, nihil hoc ad jus pertinere. Proinde aestimatio eius, quod interest, veluti rei incertae, multis casibus obnoxiae, & quae in facto consistit, non ad legem, sed ad iudicem pertinet, qui excircumstantiis cuiusque negotii, & ex probationibus sibi in iudicio factis, aestimare potest, & quatenus cuiusque interest, ut praescribit Iustinian. in d. l. 1. Cod. de sent. quaepro eo, & tractat Cuiac. in hac l. col. 3. & Donell. in l. 4. C. de act. empr. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quaest. 4. n. 87. & 90. & Malder. loc. citat. potest enim nihil interesse creditoris, l. 13. ff. de re iudic. l. 112. in fin. ff. de verb. obligat. Potest quidem lex definire habendam esse rationem eius, quod interest, ut in d. l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & alii, sed non potest definire, quatenus in futurum huius, vel illius interest, potest enim contingere, ut nihil intersit, ut dictum est. Quare quod ait Baldus legem non esse minoris potentiae, quam sit iunior legis, locum non habet in iis, quae sunt facti, & in facti disceptatione consistunt, quae nulla cetera lege definiiri possunt.

16 Neque est contrarium, quod alibi diximus ex multorum sententia interesse lucri cessantis, licet incertum sit, ab initio aestimari posse arbitrio boni, & prudentis viri, quia id admisimus non semper, & ubique, & promiscue favore omnium, sed cum cautione, & favore huius, vel alterius creditoris, perpenis rerum, & personarum circumstantiis, & concurrentibus probationibus, ut his tractatum est in magno Auditorio Rotae inter quosdam nobiles Genuens. inter collect. Farin. decis. 331. & 372. part. 3. ad quas in hac materia confugiendum est, & ad ea, quae nostra tenuitas scripsit q. 72. Alioqui constituitur, ut omnibus creditoribus passim, & sine defectu septem, vel octo annua capere liceat, ultra sortem nomine eius, quod interest, nihil aliud est, quam sub honesto nomine rem inhonestam, id est usuras permittere, ut dictum est.

17 Ad alterum Baldi argumentum respondeo hac in re fictionibus locum non esse, quia interesse debet esse verum, & ex veris causis, non imaginariis & fictum, ut ostendi potest ex d. l. 1. C. de sent. quaepro eo, quae nominatim jubet. ut id, quod revera inducitur damnum, hoc reddatur. Ut enim non possunt contrahentes fingere, ut intersit, cum verè nihil intersit, quia non est in potestate partium mutato nomine circumvenire dispositionem legum, ut docet ipse Baldus in l. cum allegas, num. 10. & Salic. nu. 10. C. de usur. unde diximus multis locis hac in re non esse standum assertionibus partium, & ita stantes id facere non possunt, quia in ijs casibus in quibus creditoris nihil intersit, id, quod accedit sorti, & exigitur ultra sortem, usura est, quocumque nomine nuncupetur, ut ait D. Ambros. in lib. de Tob. c. 14. Quobrem hac in re non fictiones, sed veritatem sequi debemus, fictio enim non salvat conscientiam, sed veritas. Et merito Malder. loc. cit. subijcit hanc clausulam. Videndum est ergo iis, qui eo modo utuntur, ut tunc sint, utrum taxatum interesse intra limites veri, quod ipsi affirmare per se potuissent, consistat.

18 Ex his in dubium revocari potest statutum, quod quibusdam locis receptum est, ut Florentiae, quo cavetur, ut creditor misus in possessionem bonorum sui debitoris lucreretur fructus ad rationem quinque pro singulis centenis: quod tamen probarunt Bald. in l. acceptam, n. 29. C. de usur. Laurent. de Rodolph. Florent. in lib. de usur. p. 2 q. 64. Alex. in l. si finita, §. Iulianus, n. 105. ff. de damn. insect. & in cons. 31. n. 9. lib. 6. Neguzant. de pign. memb. 2. p. 3. n. 6. Ioan. Bapt. Lup. in d. §. 4. in fin. Mandos. de imbit. q. 72. n. 12. & Vgol. de usur. c. 5. n. 5. & c. 8. §. 10. vers. ex his apparet, qui moventur, quia statutum hoc non constituit propter lucrum creditoris, sed propter moram non solvendum, in cuius odium, & poenam potuit hoc disponere: nam propter nimiam contumaciam hoc potest facere auctoritas ius dicentis l. Fulcinus, §. ult. ff. quib. ex caus. in possess. eat. Aliud verò esse, si statuta usuras inducerent nulla interveniente mora, & propter lucrum creditoris, & ita accipiendos esse, qui contrarium tenent, ut Baldus in aurb. ad hac. n. 13. Angel. & Iaf. & alii, quos refert Lup. loc. cit. & Et nihilominus alicui huiusmodi statuta mihi non placere, quia certum est fructus ex pignore percip-

tos minuerè sortem ex l. si dominium, C. de pign. l. 2. & ult. C. de pign. act. & c. 1. & 2. de usur. idque lateat omnes, & ipse Lupus docuit comm. 3. §. 6. n. 4. & nox diximus aliis auctoribus relatis qu. 11. nu. 1. inter quos Neguzant. de pign. memb. 5. p. 5. n. 1. & Petr. Greg. de usur. lib. 2. c. 9. n. 1. & 2. ubi huius rei varias rationes addert, & hanc praesertim, quae omnibus probata est, quia usura est, quicquid accedit sorti: Quod etiam in pignore praetorio receptum est, ut constat ex l. Titia, ff. de solut. l. si is, qui, §. 1. ff. de pign. & tradit Bart. in d. l. si is, qui, §. 1. num. 1. Neguz. loc. cit. n. 4. Lupus in d. l. §. 6. n. 9. & Trentacinq. var. lib. 3. tit. de pign. & hypoth. vel. 2. num. 7. ubi totum Neguzantium descripsit, & notat Gothofr. ad l. Titia, de solut. & in terminis statuti Florentini Stort. Odd. cons. 75. nu. 3. & 4. Quare cum usura sit fructus ex pignore etiam praetorio percipere, nec referre in sortem, consequens est huiusmodi statuta, quibus hoc permittitur, illicita esse, neque excusare creditores, si quid ultra sortem recipiant, cum nihil eorum interest.

Neque movet, quod statutum id non inducat propter lucrum creditorum, sed in poenam, & propter moram debitorum non solvendum, ut dicebat Lup. loc. citat. quia non ideo minus huiusmodi lucrum usura est, quod propter moram infligatur l. litta, ff. si cert. per. lib. 17. §. si pupillus, in fin. ff. de usur. l. cum allegas, C. ord. ut etiam perceptio fructuum non definit esse lucrum, quod propter contumaciam partis decernatur, d. leg. Fulcinus, in fin. illis verbis, ut lucro eius cedat. Non enim mora, & contumacia debitoris tollit rationem usurae. Quod ex eo patet, quia constat solam moram non sufficere, ut quid ultra sortem capere liceat, ut dixi, quam supissime, & praesertim quaest. 46. num. 12. & in specie notat Christoph. Mart. Medic. inter decis. Senens. exam. 54. num. 13. & in re ferè simili Rota in quadam Romana nullitatis obligationis anno 1616. inter recentiss. decis. 325. num. 4. in fin. part. 2. ubi Rota censuit diligentiam creditoris etiam in iudicio adhibitam, ut sortem consequatur, non sufficere ad sustinendum pactum, ut quid ultra sortem exigere possit, sed tantum obligare debitorem ad praestationem eius, quod interest quod tamen probetur legitimis modis. Praeterea constat ad pignus praetorium ex primo decreto non perveniri nisi propter moram, & contumaciam debitoris, ut docet ipse Neguzant. eod. 2. memb. 3. part. num. 1. & tamen id non excusat misum in possessionem, qui tractus perceptos tenetur imputare in sortem, non minus, quam si ex conventionione pignus possideret, & perciperet fructus, ut dictum est, & tradit etiam Alin. de execut. §. 7. cap. 123. numero 1. usura enim est, quicquid accedit sorti, ut diximus: quod statutum, vel consuetudo tollere non potest. Denique hoc est argumentum Donelli, & saliorum, qui hac ratione nituntur probare usuras saltem post moram licitas esse, quod à nobis profligatum est quaest. 3. num. 9. & 10. & quaest. 4. num. 35. & 36.

Neque obstat l. Fulcinus, in fin. quib. ex caus. in possess. eat. quia ibi agitur de eo, qui petitionem hereditatis instituit adversus possessorem eius, quo latitante, & sui copiam non faciente fraudandi, & frustrandi actoris causa constitutum est actorem in possessionem rerum hereditariarum immittendum esse, & fructus percipere, quod ab omni tenoris suspicione alienum est: neque pertinet ad creditorem, qui sive ex pacto, sive ex auctoritate iudicis pignus possideat, tenetur fructus sorti imputare, ut dictum est, & docet Salicet. in aurb. & qui jurat. num. 40. C. de bon. auct. iudic. possid. ubi ait saltem hodie, quia usurae prohibitae sunt, iudicem facere non posse, ut creditor fructus pignoris faciat suos.

Ex quibus magis probo Bartoli sententiam in d. §. Iulianus, nu. 50. huiusmodi statuta, & consuetudines non valere. Nam, & Bartoli doctrinam secutus est Card. Mantie. de tac. & ambig. lib. 11. tit. 8. num. 24. & Vgol. in d. cap. 5. nu. 5. licet dicat huiusmodi statuta valere, subijcit tamen, dummodo pro interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, quod creditores re vera patientur, vel si in poenam id constitutum sit, servatis tamen iis, quae de interesse, & poena docuit eod. lib. & licet exigi possit, quod perinde est, ac si diceret huiusmodi statutum inutile esse, neque suffragari creditori. Quidem opus est id statuere, cum etiam subducto statuto fructus pignoris non minuant sortem, si verè creditoris interest, sibi moram non fieri, ut diximus aliis locis, & docet Cardin. Mantie. loc. cit. num. 22.

Et quod attinet ad poenam, proximè dictum est non definire esse usuram, quod propter moram non solvendum infligatur, cum crescat ratioe sortis, & temporis quod est proprium usurarum, & natura foenoris, ut tra-

- Statum est, in d. q. 3. n. 10. & q. 38. n. 9. & in terminis decidit Bald. in d. l. cum allegas, in fin. ubi hac de re differens sic ait, aut loquimur in pœna legali, vel statutaria, qua imponitur non solventibus: & idem dico, quod id in pœna testamentaria, ut sine dinumeratione temporis valeat, secus si sit annua, vel mensurina, quia tunc statutum permittit usuras ex forma sui, quod est impossibile, & deinde si in percipiendis his fructibus, quos statutum creditoribus permittit in pœnam non solventium, cautiones illæ concurrere debent, quas Theologi servandas esse monent, & ipse Vgolin. in d. c. 8. § ult. huiusmodi statutum, neque lites dirimit, neque conscientias sedat, sed illaqueat, & involvit. Statutum enim omnibus semper, & omni tempore huiusmodi lucrum admittit: cautiones verò illæ non semper, & cum omnibus concurrunt. † Et proinde longè tutius, & consultius est creditores curare, ut pignora sibi in solutum dentur usque ad eam quantitatem, que debetur. Hoc enim casu, cum dominium in creditorem transferatur, l. 1. § 2. C. si in caus. iudic. l. 4. D. Pro, § si pignora, ff. de re iudic. § l. ult. C. de jur. domin. impetr. consequens etiam est, illius fructus esse, qui, ut sapius dixi, dominum sequuntur, l. qui scit, ff. de usur. l. pen. § 1. ff. de except. rei iudic. & docet Surd. in decis. 294. n. 4. § 5. & Card. Mantica, loc. cit. num. 28 & nos diximus aliis auctoribus relatis q. 40. n. 4. § 5. quibus accedit Afimius in tract. de execut. § 4. c. 51. n. 3. § 4. ubi notat hoc idem jus consequi eum, qui ex secundo decreto in possessionem mittitur.
27. Sanè si ex eo, quod aliud pro alio creditori invito solvitur constitutione, vel statuto rerum æstimatio minuatur favore creditoris, huiusmodi statutum valere dicendum est. Neque enim hic ultra fortè quidquam exigitur ratione temporis, sed pro eo, quod interest creditoris, quod cogatur pro pecunia debita agros, & domos, & alia prædia in solutum accipere, & ut creditor, qui in uno gravatur, in alio relevetur; ut ait glos. in novell. 120. de alien. & emphyt. 6. § si verò prædictum. Thesaur. decif. 153. num. 9. Nam etiam cessante statuto, hæc conventio inter creditorem, & debitorem licita est, & sustinetur, ut censuit Surd. in dec. 259. ubi in fin. ait propterea quibusdam locis extare statuta, quibus favore creditoris bonorum æstimatio minuitur in tertia parte, quale statutum Romæ, & Mediolani esse memini me legisse: & nos hoc iure utimur ex nova constitutione de forma, & ordin. servand. in subbas. bon. stab. cuius meminit Thesaur. loc. cit.
- Nunc opportunè quaeritur, an valeat statutum, ut si debitor sua die non solverit, stetur iuramento creditoris pro eo, quod eius interest, sibi moram fieri, & Plot. in d. § 11. num. 32. putat huiusmodi statutum non valere, neque ex eo agi, vel jurari posse ex d. clem. de usur. & hanc esse communem opinionem ex Iason. in d. § fuerat, num. 19. Instir. de all. & aliis.
- Mihi videtur id statuto, vel lege licitè sanciri posse. Primo ex l. nummis, ff. de in lit. iuran. illis verbis, nisi forte de eo quis iuret, quod sua inseruis, nummos sibi sua die reddidit fuisse, quam nemo dixerit correctam esse. Secundo ex l. si quando, C. unde vi, & aliis, quibus constitutum est, ut circa æstimationem damni illati stetur iuramento eius, cui vis facta est. Denique, quia inter creditorem, & debitorem ita convenire licet, ut docet ipse Plot. cod. lib. 5. § 48. num. 1. & tractatum est quasi. 47. ubi diximus hanc communem esse sententiam, ergo etiam legis, & statuti auctoritate permitti potest. † Hoc enim argumenti genus validum est ex l. ult. Cod. de fideiuss. si enim, inquit Iustinianus, pactis conventis hoc fieri conceditur, & in usu quotidiano semper hoc versari aspiciamus, quare non ipsa legis auctoritate hoc permittitur? ex quibus hoc argumenti genus, id est à pacto ad statutum, probarunt Bart. Bald. & alii in d. leg. ult. § glos. in rubr. Cod. de decer. decur. & in specie Everard. in suis locis argument. loc. 120. num. 1. § 6. & Surd. in lib. de alim. tit. 1. q. 42. nu. 29. Gratian. discept. cap. 404. n. 16. & in specie Mar. Giurba ad consuet. Messanen. cap. 2. glos. 2. part. 1. n. 3. § 4. & sentire videtur Caroc. de iuram. quasi. 4. n. 10. dum ait recipere probationem in contrarium.
- Nec obstat d. clem. 1. de usur. quia tantum iubet statuta, quibus usurarum exactio permittitur, vel earum repetitio impeditur, delenda esse, & ne in posterum talia statuta condantur, nève iudices secundum ea ius dicant, sub pœnis in hac constitutione comprehensis: non autem vetat statuta, quibus cavetur, ut post moram stetur iuramento creditoris de eo, quod sua interest sibi moram factam non fuisse: ut enim huiusmodi conventionem non prohibet, ita nec statutum, quod nihil aliud est, quam tacita conventio inter cives, l. 1. § 2. ff. de legib. ubi lex dicitur
- communis sponso civitatis.
- Sanè quia statuta patiuntur interpretationem à iure communi, ut indicat l. ut gradatim, §. & si legem, ff. de mun. & bon. § l. 2. ff. de noxalib. l. quamvis, ff. de in jus vocan. Surd. in cons. 4. num. 49. ubi notat hoc passim Doctores dicere, & Gratian. loc. cit. n. 12. puto huiusmodi statutum, ut stetur iuramento creditoris de eo, quod sua interest post moram, eadem exceptiones, & declarationes admittere, quas conventionem hanc recipere diximus in d. q. 77. Quare poterit Iudex, si immodicè iuratum sit, vel moderari, vel non sequi iuramentum creditoris ex l. 4. § deferre, de iurjur. in lit. & præscriptum si tœnus exercere solitus sit, & notè avaritiæ: admittetque probationem in contrarium, ut in specie docent Bald. Salic. Marfil. Cozza, & alii, quos secutus est ipse Plot. d. lib. de in lit. iuran. § 49. num. 22. qui proinde hac in re sibi ipsi pugnare videtur, † tamen si quod vulgò dicitur pactum huiusmodi non transire ad hæredes ex l. 26. ff. de pact. ubi Vlpianus ait, personalia pacta ad hæredes non pertinere, & docent Seraphin. Mastrill. Castracan. & alii, quos cituli d. 476. nu. 7. § 8. quia non censetur fides, & probitas heredis approbata, qui plerunque ignotus est ei, qui cum defuncto contrahit, non existimem ad statutum porrigendum esse, quia leges cum omnibus, una & eadem voce loquuntur, ut inquit Cicero lib. 2. de offic. & ius omnibus unum est, ut in erat pro Cæcinn. neque magis respicit personam unius, quam alterius, defuncti, quam heredis: sed omnes uno ordine habet, dummodo cetera sint paria. Quamobrem poterit hæres statuti beneficio uti, & iur. re de eo, quod sua interest, sibi pecuniam suo tempore solutam fuisse. † Quod confirmatur ex eo, quod in omni iuramento delato à lege, vel statuto plerique existimant facultatem iurandi transire ad hæredes, ut Iason. in l. si quando, num. 51. Cod. unde vi. Roman. & Alex. in d. § hoc iudicium, idem Rom. in cons. 290. num. 4. § 5. Decius, Zafius, & alii apud Tiraquell. de retract. consang. § 1. glos. 2. n. 3. § 7. qui deinde subiicit id accipiendum esse, dummodo hæres rei conscius sit, & veritatem negotii noverit, de quo disceptatur. Neque enim Iudex permittere debet quempiam anceps peritium subire l. videamus, in princ. ff. de in lit. iuran.
- Nunc quaerendum est de statutis, quibus usura dotis ad rationem sex, vel septem annua, aut alterius quantitatis decernuntur pro centenis singulis, & quia sepe ad veritatem indagandam prodiit distinguere tempora, unde Ovid. eleganter.
- Iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum.
Quarere, quæsto tempore iustus erit.
- Operæ pretium est in hac quaestione quatuor tempora, totidemque species distinguere.
- Primum tempus est, quod matrimonium, & nuptias præcedit, in hac specie si quaerimus, an valeat statutum, quod iubet, ut mulieri annua sex, vel quinque præstentur pro centenis singulis, donec dos a patre illi legata solvatur, existimo huiusmodi statutum valere. Quia licet hæc dos non debeatur, antequam filia nubat, vel religionem ingrediat, vel saltem sit nubilis ætatis, ut ait Alexand. in cons. 48. num. 4. lib. 3. tamen quia incrim à fratribus, vel hæredibus patris alenda est, qui etiam hereditate fruuntur, & fructus percipiunt, l. qui filium, ff. ubi pupill. Alex. d. cons. 48. num. 4. ubi ait hæc alimenta iure sanguinis, & nature debentur Menoch. cons. 81. n. 67. & alii citatis, Surd. in lib. de alim. tit. 1. quasi. 26. num. 1. § 4. quasi. 20. num. 4. ubi ait alimenta constitutenda esse secundum quantitatem dotis, consequens est valere statutum, quo sex vel quinque annua si in interim decernuntur, unde se alere possit. Hæc enim annua præstatio, dummodo decentem alimentorum modum non excedat, à ratione tœnoris remota est, quæ etiam sustineri potest ex æquitate, l. curabit, Cod. de all. empr.
- Secundum tempus est, constantis matrimonii. Et in hac specie exploratum est licitum esse statutum, ut dum dos marito non solvitur, debitor dotis sex vel septem annua pro quolibet centeno præstet ad sustinenda onera matrimonii, non quidem ratione lucri cessantis, ut quidam perperam scribunt; id enim in quocunque credito e admittendum esse, sed quia id iustum pretium videri potest pro oneribus matrimonii sustinendis, ut comperi de civise Alex. in d. cons. 31. n. 7. lib. 4. Navarr. in comment. de usur. n. 68. Molin. de contract. d. sp. 321. in fin. Salas in lib. de usur. dub. 29. n. 15. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 7. n. 60. Surd. in d. tit. 1. q. 42. n. 27. Gratian. c. 244. n. 51. & Vgolin. de usur. c. 3. § 1. Nam & hæc conventio inter virum, & promissorem dotis recepta est ex c. salubriter, de usur. l. 2. Cod. de dot. promiss.

promiss. l. 4. §. 1. ff. de pact. dot. al. §. 1. 2. §. ult. de donat. inter vir. & uxor. & docent inter alios Covar. variar. lib. 3. c. 1. n. 3. Molin. in d. disp. 321. n. 8. Rebell. de oblig. iustit. par. 2. lib. 5. quæst. 20. num. 14. §. 15. & lib. 8. quæst. 12. num. 2. & 7. & alium Theologi, tum Iurispriti, quos recensui in d. quæst. 28. nu. 41. ubi etiam dixi hanc sententiam in foro receptissimam esse.

38 Declaratur tamen hæc species, ut obtineat, si maritus onera matrimonii sustinet, & quandiu uxorem alit. Alioquin cessantibus oneribus non erit locus statuto, ut respondit Ioan. Andr. Alfer. *conf. 33. & censuit Borgnin. dec. 24. n. 23. part. 2. & ostendi potest ex l. 69. §. in domum, ff. de iur. dot. l. 17. ff. de dol. mal. except. §. 1. in iuliam §. usuras, ff. solut. matrim. ubi Duarenus notat usurarium dotalem stipulationi hanc conditionem inesse, si vir uxorem aluerit, ut etiam scripsimus in d. qu. 28. n. 58.*

39 Declaratur secundò, ut cesset statutum pro eo tempore, quo data est dilatio ad solvendam dotem. Hoc enim tempus totum immune est ab usuris. Nam licet jus petendi usuras dotales competat marito ex dispositione canonum, & legum, dum uxorem alit, & fert onera matrimonii, ut dixi ex d. c. salubriter, §. 1. 4. §. 12. de pact. dot. al. aliis: & propterea non facile censetur hoc iure remittere voluisse; tamen si data est dilatio ad solvendam dotem nulla conventionione addita de usuris, & alimentis interim præstantis, certum est petitioni usurarum locum non esse, ut docet Surd. in d. qu. 42. n. 50. §. 53. & docent Socin. sen. *conf. 130. num. 3. lib. 4. Plot. de instit. iuran. §. 11. nu. 14. Mart. Medic. dec. 14. num. 44. & ex Theologis Molin. in d. disp. 321. n. 14. & Salas loc. cit. num. 12. & in terminis statuti urbis Romæ Sigismund. Scacc. de commere §. 1. quæst. 7. part. 2. ampl. 8. num. 176. videtur enim huius rei habita ratio in constitutione dotis, vel maritus usuras istius temporis liberaliter remisisse, ut etiam tractatum est in d. qu. 28. n. 17.*

40 Tertium tempus est annus à die soluti matrimonii. Et tunc si querimus, an valeat statutum, quo per id tempus usurae dotis infliguntur, interest, an morte mulieris, vel vii matrimonium dirimatur. Non si morte mulieris matrimonium solum est, constat marito usuras dotis non deberi, quia cessant onera matrimonii, propter quæ usuras, & fructus dotis capere permissum est d. c. salubriter, & aliis locis, & proinde in qua esset lex, quæ dirempto matrimonio morte mulieris usuras dotis marito decerneret, quia hæc præstatio nullam iustam causam antecedentem habet, in quam compensari possit, ideoque statutum in effectu usuras permitteret, quod non licet. † Nisi ex eo matrimonio supersint liberi, quia tunc non omnino cessant onera præcedentis matrimonii, ut multi tradunt apud Gratian. in *append. cap. 227. & Duard. ad præmium constitut. D. Pii V. de censib. quæst. 24. num. 14. quos secutus sum qu. 30. n. 19. §. 25. unde cum marito extantibus liberis usurae dotis debeantur, ut onus filiorum sustinere possit secundum nostram sententiam, consequens est id statuti auctoritate permitti posse.*

42 Sed si morte viri matrimonium solum sit, inter omnes convenit valere statutum, ut durante anno luctus, intra quem cessat dotis in pecunia consistentis exactio l. 1. §. ex alio, C. de rei uxor. act. viduz certa annua quantitas præstetur, veluti quinque aut sex pro quolibet centenario. Nam & hoc tempore ab hæredibus viri alenda est, qui dotem habent. Ita sentiunt Abbas in d. c. salubriter, num. 6. & Ambros. de Vignat. *ead. loc. num. 19. Alexand. in d. conf. 31. n. 8. Surdus d. titul. 1. qu. 44. num. 32. & Vgolin. de usur. cap. 3. §. 7. num. 7. & proinde licite constitui potest, ut loco alimentorum interim annua quantitas secundum quantitatem dotis mulieri præstetur, ex qua se suosque alere possit. Quod genus statuti in hac specie mihi valde placet, ne cogantur viduz in domibus hæredum vivere, à quibus malè haberi solent: atque etiam quia plerumque ibi alie mulieres habitant, inter quas impossibile ferè est, ut non sint altercationes, & jurgia. † Denique quia interdum non possunt viduz honestè cum hæredibus morari, quo casu certum est illis extra domum alimenta præstari oportere, l. Gaius. 13. in fin. de alim. & cibari. leg. Gomez. tit. l. 50. Taur. numer. 48. & eadem Surd. in d. lib. de alim. tit. l. 4. quæst. 14. num. 24. Menoch. de arbitr. iudic. cas. 130. n. 12. & Borgnin. de usur. mulier. vellet. numer. 138. part. 2. quæ cauda apud iudicem examinabitur.*

44 Nunc superest, ut videamus, an valeant statuta, quibus post annum luctus, quod in hac quæstione ultimam tempus est, viduz sex, vel septem annua decernuntur, dum hæredes viri dotem retinent. Et hac in re magna pugna est inter iuris auctores, quidam enim existimantur valida

esse, ut Baldus, Inson, & alii apud Marium Giurham ad *consuet. Messan. c. 15. gloss. 15. n. 36. qui innumeros ferè recenset Anton. de Amat. resol. 49. n. 86. §. 98. quidam nec numero fortasse pauciores non valere, ut Abbas, & alii apud Thesaur. dec. 43. n. 2. Barbol. in d. l. 2. in princ. n. 43. fol. matr. Martium Medic. inter dec. Senens. exam. 54. n. 6. Quidam verò cum huius rei definitionem difficilem esse cõperissent, casus licitos ab illicitis separarunt, & putant huiusmodi statuta in his casibus valida esse, in quibus viduz aliquid ultra sortem capere licet: in casibus verò, in quibus nihil ei debetur ultra sortem, si ei permittatur septem, vel octo, vel quid aliud plus, vel minus exigere, statuta non valere, neque servanda esse. Ita Surdus, de alim. tit. 1. q. 45. n. 25. Lup. in d. §. 4. in fin. Giurba loc. cit. Trentacinq. d. tit. de iur. dot. c. 6. in fin. Roderic. in d. q. 7. n. 60. Denique Antonin. loc. cit. qui ut dixi auctorum primæ sententiæ nomenclaturam facit, illos refert cum hac cautione, quatenus annum illud lege permissum concurrat cum interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, vel mulier non haberet, unde se aleret. † Quæ distinctio nos incertiores relinquit, neque difficultates, & turpulositas illi denique facit, ut inane profus, & inutile sit statutum, ut animadvertit Martius Medic. loc. cit. n. 8. *vers. se talis distinctio, cui etiam non placet doctrina Lupi in d. §. 4. in fin. qui scripsit statuta huiusmodi sustinenda esse, si post moram infligunt usuras; rejicienda verò si nulla facta mora mulieribus permittunt eas capere, quia, inquit Martius, mora non sufficit, ut quid ultra sortem capere liceat, ut proximè diximus. Quamobrem ut se his difficultatibus explicet n. 13. §. seq. ait nunc disputationem hanc omnino supervacuanam esse, quia cum Romæ, Bononiæ, Florentiæ, & in aliis insignibus urbibus Italiae huiusmodi statuta vigeant, nefas est illorum validitatem in dubium revocare. † Et sanè Romæ, quam legum & armorum parentem Claudianus, & Am-**

manus virtutum omnium larem dixit, & nunc fidei, & pietatis, & vere Religionis sedem, & domicilium dicere possumus, tale statutum receptum esse memorant Pontan. in lib. de alim. c. 15. n. 7. Marefcot. lib. 2. cap. 83. Gratian. d. c. 244. n. 45. & alii passim. Quæ tamen ratio explicandæ difficultatis non placet his, qui licitum ab illicito scernere debent Vlpiano teste in l. 1. ff. de iust. & iur. unde mihi videtur separatione duorum casuum hæc quæstio decidi posse.

47 Primus est, cum statutum, dum differitur solutio dotis, concedit viduz, ut octo, vel decem, vel aliquid quidpiam annum pro singularis centenis exigere possit ab hæredibus viri, pro eo, quod interest, vel in lucro, vel in damno, quasi singari, vel præsumat tantumdem mulieris interesse, illudque tantum astinet ad tollendas lites, & hoc casu licet quidam etiam Theologi existiment huiusmodi statutum validum esse apud Salas d. dub. 30. nu. 16. ego puto non valere, & rejiciendum esse, quia cum interesse ratione lucri, vel damni incertum, & varium sit, nec possit eius quantitas certa lege, vel modo definiri, ut dixi ex Arist. l. 31. ff. de usur. & alius n. 13. §. 14. & sæpè evenit, ut minus, vel nihil interest, d. l. 13. ff. de re iudic. §. 1. in fin. de verb. oblig. consequens est statutum iniuquum esse, quo promiscuè, & sæpè omnibus mulieribus permittitur aliquid ultra sortem capere sub nomine interesse, etiam cum eorum nihil interest. Etenim statutum hoc revera, & ut loquitur Bald. in d. l. cum allegas in fin. ex forma permittit usuras, quæ nulla lege, vel constitutione licite fieri possunt, quæ ratione potissimum hæc statuta reprobat Barbol. loc. cit. Denique si huiusmodi statuta ex eo sustineantur, quod communiter lucrum cesset, & damnum emergat, ut inquit Salic. loc. cit. consequens est, id favore omnium creditorum constitui posse, & præsertim eorum, qui merces comparare solent, quibus non minus, quàm mulieribus, imò multò certius interesse debetur, l. 2. §. ult. de eo quo l. cert. loc. quod nemo diverit, atquo frustra leges civiles abrogatae sunt, ex quibus usuras stipulari, & capere licuit, & publice utilius esset earum exactiorem permittere intra modum à Iustiniano præscriptum in l. eis C. de usur. quod Molin. vellet, & alii, qui usuras licitas esse cõtendunt, quorum opinio merito expulsa est, & à nobis initio operis profligata.

48 Alius casus est, cum statutum, dum differitur solutio, & donec ab hæredibus viri restitatur, certam annuam quantitatem mulieri decernit ultra dotem loco alimentorum, & quæ modum alimentorum non excedat veluti quatuor, vel quinque pro centenario. Et hoc casu puto statutum recipiendum esse. Nam cum onus alendi mulierem cohereat doti, quandiu non solvitur, secundum eam sententiam, quam sequutus sum in d. qu. 30. nu. 41. ideoque mulier ab hæredibus viri alenda sit etiam post annum luctus, quandiu retinent dotem, ut sensio

Mynsinger. *lib. 2. observ. 64. n. 2.* ubi refert ita favore cuiusdam viduæ fuisse iudicatum, & Theſaur. *in d. d. dec. 43. n. 4.* & alii, quos retuli *ead. loc.* ut valida est conventio inter viduam, & hæredes viri etiam exacto anno luctus, ut donec dos reddatur, certa annua quantitas ei præstetur, unde se alere possit, & que ad decentem eius exhibitionem sufficiat, ut dixi *ead. loc. num. 48. & 49.* & docet Roderic. *d. qn. 7. nu. 56.* & alia Theologis relatis Salas *in d. d. dub. 30. num. 9.* ita valet statutum, quo id permittitur, ut respondit Paul. de Caſtr. *in consil. 53. nu. 3. lib. 3.* ubi ait huiusmodi statuta habere summam equitatem, ne viduæ fame pereant propter moram hæredis. Quod etiam sentit Ambros. de Vign. *loc. cit. nu. 19.* Afflict. *in dec. 284. in pr. & Lupus in d. 5. 4. in fin. vers. & in eo casu etiam.* Sfort. Odd. *loc. cit. nu. 4.* & ita puto accipiendos esse auctores, quos longa serie recenset Antonin. *in d. resp. 49. n. 86. & 98.* & Salas *loc. cit. n. 10.* & Ciurba *in d. gloss. 15. nu. 36.* Dum tere omnes supponunt interim viduæ alimenta deberi, et ad hoc jus alimentorum respexisse, qui Romæ, aliisque locis talia statuta condiderunt. Et hac facili, vera, ut opinor, ratione conciliantur dissidentes Auctorum sententiæ, qui nimis excurrere videntur.

49 Et hac ratione id est, ob alimentorum causam hoc statuto retento declaratur, ut non habeat locum, quando vidua in domo hæredum morata est, & ab eis alimenta habuit, & alia, quæ ad victum sunt necessaria. Hoc enim casu videtur beneficio statuti renunciasse, & his alimentis contenta fuisse. Alioquin si ad hanc quoque speciem statutum porrigeretur, iniquum eſſet, & contra bonam fidem, quæ non patitur quempiam eiusdem rei duplicem compensationem accipere, *l. bona fides, de rez. jur. l. 51. in fin. de re iud.* quæ ait *improbum esse eum, qui velis iterum consequi, quod accepit, & ita respondit Sfort. Odd. in d. d. consil. 75. num. 5. vers. ergo ex prædictis, & seq.*

50 Præterea videtur huiusmodi statutum non simpliciter recipiendum esse, sed eo tantum casu, quo mulier inops est, nec habet aliunde, unde vivere possit. Nam cum hoc tantum casu post annum luctus alimenta mulieri debeantur, secundum nostrorum Auctorum receptam sententiam, quam sequuntur Afflict. *in dec. 284. nu. 2.* & Vrsill. *ad eund. num. 6.* Theſaur. *in d. dec. 43. num. 5.* & Theſaur. filius *ad eund. Surd. de alim. tit. 1. qn. 45. nu. 26. & consil. 269. num. 21. & 22.* & alii apud Anton. *loc. cit. nu. 92.* Martius Medic. *in d. exam. 54. nu. 37.* Præles Bellon. *in consil. 48. num. 1. & 2.* & Rot. *inter recentiss. dec. 59. num. 2. & 3.* in quadam Romana fructuum dotis, ubi dicitur Rota ad effectum, ut vidua soluto matrimonio fructus dotis, seu alimenta consequatur, duo postulare, nimirum, ut non habeat aliunde, & diligentiam adhibuerit in repetenda dote, quod etiam notat Mareſcot. *lib. 2. cap. 89. nu. 48.* dicendum videtur statutum huiusmodi hanc declarationem pati, ut eo tantum casu locum habeat, cum mulier inops est, & aliunde se ipsam alere non potest, ut ex Caſtrenſ. Berol. & Bertazol. censuit Borgnin. *in d. dec. 24. n. 22.* ubi refert ita fuisse iudicatum: quod etiam videtur sentire Sfort. Odd. *d. consil. 75. n. 5.* & Antonin. *loc. cit. num. 98. in princ.*

51 Verum quia veniense est, & congruentius naturæ dotis, ut hæredes, qui dotem habent, mulierem alant etiam divitem, tum quia dotibus onus alendi viduam annexum est, ut inquit Surd. *in d. qn. 44. n. 16.* atque etiam quia vir recepta dote tenetur uxorem alere, etiam si aliunde habeat, unde se alere possit, & absurdum est hæredes viri, qui in bona defuncti succedunt, in eius onera non succedere; denique quia obligatio alendi uxorem non descendit ex officio iudicis, sed ex dote & contractu dotis, ut dixi *in d. q. 30. n. 24. & 35. & n. 41.* ubi Guidonis de Suzar sententiam secutus sum, & ostendi eius argumenta non satis refelli à Surdo *loc. cit.* ideo puto statuto locum esse, licet mulier habeat aliunde, unde se exhibere possit; absurdum enim est hæredes melioris conditionis esse, quam vir eſſet, qui uxorem alere tenebatur propter dotem, etiam si aliunde haberet, unde viveret, & eius mores, & ineptias sustinere. Atque hæc congruenter meæ sententiæ, secundum quam iudicatum refert Theſaur. *loc. cit. num. 5.* & doctissimus Anton. Faber. *def. 17. tit. de rei ux. act.*

Quod si placet aliam sequi, nec enim nimis, hac de re contendam, sciendum est mulieres non nisi dotem habere præsumi, quæ scilicet earum patrimonium dicitur *l. 3. §. sed nerum, ff. de minor.* neque præter dotem plerumque aliud mulieres habere relatum est *in l. affiduis, in princ. Cod. qui pot. in pign. habeant.* & notat Cuiac. *in l. 5. ff. de relig. & sumpt. sup. & Neguzant. de pign. membr. 2. par. 3. nu. 17.* quæ præsumptio transiit in adversam partem onus probandi

contrarium, ut tradit Theſaur. *in d. dec. 43. num. 5.* ubi refert secundum hanc sententiam Senatuum iudicasse, quam secuti sunt Trentacinq. *d. resol. 6. num. 4. in fine,* & Manent. *de contract. libell. quest. 1. par. 5. numer. 38.* ubi notat hæc præsertim obtinere in Italia, ubi passim sunt statuta, quæ filias dotatas excludunt propter masculos, ut in hac Civitate.

Sanè licet hæc statuta non improbaverim, quæ certam annuam quantitatem mulieribus constituunt loco alimentorum, dum hæres dotem retinet, quia tamen earum taxatio, ex circumstantiis personarum, & rerum pendet, & vix sit, ut certo modo æqua lance æstimari possint, & proinde leges id iudicis arbitrio committant, ut *in l. 2. & 3. ff. ubi pupill. educ. deb.* valde placet statutum Genævæ, non solum quod iubeat post annum luctus alimenta mulieribus præstari ab hæredibus viri, qui dotem habent, quod congruit nostræ sententiæ, sed etiam quia id arbitrio duorum proborum virorum relinquit, quibus non convenientibus, mandat iudici, ut ipse vel tertium eligat; vel intellecta amoborum relatione, modum alimentorum arbitretur, ut constat ex statuto huius Serenis. *Reipublicæ lib. 5. c. 8.*

His adiciam statuta huiusmodi, ubi recepta sunt, non tantum obtinere, cum dos in pecunia numerata soluta est, sed etiam cum in solutionem dotis res mobiles, vel immobiles æstimatæ datæ sunt. Neque enim cogitur mulier hæc bona in solutionem dotis accipere, quia aliud pro alio invito creditori solvi non potest, *leg. 2. §. 2. ff. de reb. cred. l. 16. C. de solut.* Theſaur. *dec. 153. n. 1.* Maur. *de solut. cap. 7.* & certum est maritum hoc casu dominium earum rerum acquirere, & consequenter debitorem uxoris fieri pecuniæ numeratæ, quodcumque casus restitutionis evenerit, *l. quoties, C. de iur. dot. l. ex conventione, C. de pact. l. si prædium, C. de evict. Ceph. consil. 391. n. 31.* & alii citatis Menoch. *lib. 3. præsupp. 74. n. 3. & 4.* & in hac specie Rota, cuius auctoritas apud me maxima est, *in dec. 423. n. 2. inter recentiss. parte 1.* & tametsi in hac specie etiam cessante statuto, usuras seu fructus dotis viduæ ex alio capite præstari æquum videatur. Nam cum maritus hoc casu sit loco emptoris, & eo de iuncto hæredes eius rem, & pretium habeant, quando retinent dotem, æquissimum est eos usuras dotis solvere ratione fructuum, quos ex rebus æstimatis percipiunt vulgatissima *leg. captis, Cod. de act. empt. & l. 11. §. ex vendit. ff. eodem.* Didac. *variar. lib. 3. cap. 4. num. 1.* & in specie decidit Gam. *in dec. 123. nu. 3.* & Marius Medic. *in d. exam. 54. n. 28.* & hoc casu nihil querendum est, an mulier alia bona habeat, unde se alere possit. Quod tamen accipiendum est, cum res fructifera in solutionem dotis traditæ sunt, secundum ea, quæ diximus *quest. 27. num. 35. & 36.* quæ sunt notatu dignissima.

Hæc etiam notandum est in subsidium occupatis bonis mariti à creditoribus, & tertijs possessoribus mulieri competere utilem rei vendicationem ad res ipsas, quæ in solutionem dotis æstimatæ datæ sunt, iuxta sententiam Glor. *in l. in rebus, in verbo æstimatæ, C. de iur. dot.* quam omnes sequuntur, ut Bart. Bald. Salic. Dec. Purpur & alii, quos recenset Anton. de Amat. *in d. ref. 49. n. 6.* Præles Faber. *tit. de rei ux. act. def. 43. Honded. in consil. 45. n. 22. lib. 1.* & inter sua remedia subsidaria refert Ioan. Bapt. Cost. *rem. 63. n. 1.* & secundum hanc sententiam censuit Rota *inter recentiss. dec. 399. n. 4. p. 1.* Ex quo illud sequitur, quod nostro tractatui valde congruit, ut soluto matrimonio fructus earum rerum, si immobiles sunt, & apte fructus ferre, ad mulierem pertinent ratione domini, *l. leg. qui scit, ff. de usur. & l. in fundo, C. de rei vendic.* illique restitui debeant, non minus, quam si inestrate datæ fuissent, quas constat statim à die soluti matrimonii mulieri restituendas esse cum fructibus *ex l. 1. §. si autem, C. de rei ux. act.* & docent tum alii plurimi, tum Ioan. Cop. *de fructib. lib. 3. tit. 1. cap. 5.* & Surd. *in dec. 221. n. 12. & 14.* & Cardin. Mant. *de tac. & ambig. conuent. lib. 12. tit. 31. num. 1. & 7.* & in specie notat Anton. de Amat. *loc. citato, num. 7. & 9.* Nec querendum est, an mulier alia bona habeat, ex quibus se alere possit. Quæ etiam notanda sunt, & addenda iis, quæ scripsimus *in d. d. quest. 30.* quibus, & alia addi possunt, sed non omnia possumus omnes, ut poeta ait.

Superest nunc, ut videamus, an valeat statutum, quo concessum est venditori, ut ab emptore, qui re, & pretio fruitur, quatuor, vel quinque annua percipiat pro quolibet centenano, donec pretium solverit. Et consequenter his, quæ diximus *num. 36. & 37.* respondeo huiusmodi statutum recipi posse, quia huiusmodi redditus respondent fructibus, quæ prædij percipi solent, ut colligitur ex No-

52

53

54

55

56

57

vell. de non alienae. 2. §. quia vero, & notant Afflict. in decis. 284. in fin. & Faber def. 10. in alleg. nu. 3. C. de solut. Card. Mantie. de sac. & ambig. lib. 4. tit. 20. num. 12. Mantient. de contract. libell. q. 5. n. 51. qui ait fructus ad rationem quinque pro centena iotaxari solent, idque per totam Italiam servari, & praeterea quia ita inter emptorem, & venditorem pacisci licet, ut ostendi potest ex l. 20 & 21. ff. loc. & l. servi emptor. 16. ff. de peric. & commod. rei vend. & nos diximus ex multorum auctoritate q. 27. n. 3. inter quos Card. Mantie. qui nunc erit instar omnium, d. lib. 4. tit. 24. n. 35. Oportet autem, ut statutum non excedat communem rationem fructuam, qui ex iudis in regione communiter percipiuntur. Admittit enim huiusmodi statutum eadem exceptiones, quas patitur hac de re inter emptorem, & venditorem facta conventio, & proinde si data est dilatio ad solvendum pretium, vel res sit sterilis, aut casus aliquis fructus omnes abstulit sine culpa emptoris, non erit etiam locus statuto. Nam, & hac de re facta conventio hac exceptiones patitur, ut tractat Cagnol. in l. curabit, de act. empr. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 1. §. 7. & Roderic. in d. q. 7. n. 79. & à nobis mediocri diligentia tractatum est, in d. q. 27. n. 30 & seqq. Et adicio tantum, id enim omiseram, venditorem, qui ob concessam dilationem solvendi pretii carius rem vendidit, quod fieri potest usque ad quantitatem fructuum, quos interim ex re vendita percepisset, ut dixi q. 24. n. 14 non posse ea pendente excipere fructus, vel eorum partem, neque usuras pretii stipulari, quia eum augendo pretio suo indemnitati consuluerit, bona fides non patitur, ut eiusdem rei duplicem compensationem recipiat, sed tantum dilatione finita, ut tradunt, licet non ita clarè explicent Lupus, in decis. §. 7. num. 15. vers. similiter opinio, & Roderic. loc. citat. & ostendi potest, ex l. 58. ff. de reg. iur. quae ait bonam fidem non pati, ut bis idem exigatur.

22. Venditor census tenetur emptori ad id, quod interest rem fuisse liberam.
23. Emptor census facit fructus suos, quandiu census est in statu validitatis.
24. Census creatus non servata forma Bullae Pij V. nullus est, neque potest parere fructus.
25. Emptor census saecularitatis non potest retinere fructus sub praetextu eius, quod interest.
26. Creditor, cui redditus nullus in solutum datus est, potest prima actione agere. Vel actione ex empto agere de evictione.
27. Creditor, cui census invalidus in solutum datus est, agens prima actione tenetur probare id, quod interest.
28. Pretium repetens actione ex empto, repetit etiam id, quod sua interest.
29. Quod estimatur ratione redditus, qui in solutum datus est.
30. Creditor, cui res in solutum data est, potest de evictione agere, licet alium sit, ut prima actione agere possit.
31. Evictionis casus factio Principis proveniens non pertinet ad venditorem.
32. Edictum ducis Sabaudiae, de contractibus corrigendis, non rescindit redditus annuus legitime constitutos.
33. Moderatio reddituum ex edicto Principis ad venditorem redditus non pertinet.
34. Periculum census ad emptorem pertinet.
35. Debitor census, si non sit solvendo, an cedens de evictione teneatur. Gasparis Roderici hac de re sententia.
36. Qua non probatur auctori.
37. Venditio redditus iam constituti non est venditio nominis, sed rei, quae pro immobili habetur. Census super censu constitui potest.
38. Vincentius de Francho. & Surdus non probant Roderici sententiam.
39. Gaspar Rodericus male Becii sententiam percepit. Fructus census inter immobilia non censentur.
40. Nominis periculum post cessionem ad cessionarium pertinet.
41. Promittens redditum, vel pensionem exigibilem satisfecisse intelligitur, sibi, vel ter redditus, seu pensio exigatur. Exigibilitatis promissio ad perpetuitatem trahi non debet.
42. Census non integro, in pecunia numerata recepto pretio saecularitatis censetur.
43. Conditione indebiti, vel causa non secuta res cum fructibus, & accessionibus naturalibus condicitor. Condicio indebiti ex bono, & aquo introducta est.
44. Curabit locum habes, cum pro pretio census datur res fructifera.
45. Fundus datus contemplatione alienius rei, ea non praestita redditus debet cum fructibus.
46. Census ex pretio rei vendita constitutus nullus est.
47. Pretii tamen usura emptori census debentur, si res sit fructifera.
48. Fructus census, in quo loco pecunia, gemma, & alia species data sunt, sorti imputari debent.
49. Promissio eius, quod interest, in censu nullo quando subsistat.

QVÆSTIO LXXX.

Ex contractu nullo, & usurario an interesse debeat.

SUMMARIVM.

1. Contractus quando saecularitatis est, non habetur ratio interesse.
2. Interesse non debetur sine mora.
3. Conventio, ut dum pecunia retinetur, debitor teneatur ad id, quod interest, non est illicita.
4. Interesse ex sola obligatione non praestatur.
5. Antonii Fabri sententia.
6. Quam Auctor non probat. Antichresis omnis sive expressa, sive tacita nunc est prohibita.
7. Sigismundi Scaccia sententia.
8. Fur semper est in mora.
9. Census saecularitatis in mutuum convertitur.
10. Pecunia in censu usurario fit accipientis.
11. Mala fides sola non constituit in mora.
12. Mutui substantialis est, ut res fiat accipientis.
13. Garza. Mastrilli dec. 106. & 345. declarat.
14. Census super re aliena, vel alienari prohibita fructus licite exiguntur, loco eius, quod interest.
15. Nisi emptor servisset rem esse alienam.
16. Fructus census, qui est in statu validitatis, licite percipiuntur, neque imputantur sorti.
17. Fructus census nulli exigi possunt addita conventionem de praestandis damnis, & interesse. Et Cencii doctrina quaedam notatur.
18. Interesse ex parte creditoris metiendum est. Et Cencii doctrina quaedam notatur.
19. Census si ematur ex pecunia minoris, vel Ecclesia non servata forma Bullae Pij V. quatenus interesse debeat.
20. Interesse ex censu nullo debetur, si actum est de eo in casum nullitatis praestando.
21. Pecuniam ex contractu nullo retinens, post interpellationem tenetur ad id, quod interest.

Perumque evenit, ut qui merces comparare solent, vel aliunde usuras, & cambia patiuntur, dulcedine usurarum allesti contractus usurarios, & pignoratitios incaut, unde non inutile est querere, an ex contractu nullo, & saecularitatis interesse luci cessantis, aut damni emergentis peti, & decerni possit. Et sane cum contractus saecularitatis est, dicendum est nullam habendam esse rationem eius, quod interest, sive in lucro, sive in damno, ita enim docent Ioan. Lup. in cap. per vestras, de donat. inter vir. & uxor. §. 6. in fin. Nevizan. in cons. 73. num. 3. Cavale. in decis. 13. n. 36. & 37. lib. 2. Gall. in consil. 123. num. 69. Syllan. in cons. 10. num. 46. Mastrill. decis. 245. n. 52. & dec. 304. n. 22. Cesar. Mantent. de contract. libell. quest. 3. n. 65. quibus convenit Natta in cons. 498. numer. 28. Plot. de in lit. iuran. §. 12. nu. 7. & Bertazzol. consil. 255. n. 16. & 17. lib. 2. & in specie census nulli, & saecularitatis censu Rota post Cencium in decis. 31. nu. 6. & dec. 119. nu. 3. & dec. 128. in fin. & ipse Cenc. qu. 83. n. 5. & 8. & sentire videtur Sigismund. Scacc. lib. de commerc. §. 1. qu. 7. ampl. 20. n. 24. & Duard. ad consil. Pij V.

§. 1. *quæst. 16. in fin. †* Et ratio huius rei evidens est, quia sine mora interesse non debetur, ut constat ex l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. l. v. in sum. ff. si cert. petat. & l. locum in princ. ff. pro soc. Afflict. dec. 284. nu. 4. & Rota Genuens. decis. 37. & 69. Menoch. de arbit. iudic. cas. 119. n. 3. & nos non uno loco diximus, & in specie Natta in d. conf. 498. num. 28. Bertazol. in emf. 254. n. 15. lib. 2. & Mastrilli. loc. cit. n. 27. & 28. sed in contractibus usurariis, & pignoratitiis debitor non est in mora, & proinde non potest haberi ratio eius, quod interest. Et potius exemplum in censu male constituto, & in quo neglecta est forma constitutionis D. Pij, veluti si non numerata pecunia constitutus sit. Sanè in his terminis, is, qui pretium accepisse fatetur, non est in mora, & per consequens non tenetur ad id, quod interest, tamen si forte emptor solutus sit negotiari, & lucrari, ut censuit Rota in d. dec. 31. num. 6. & Cenc. loc. cit. id etiam patet in emptionibus usurariis; in quibus emptio, & venditio simulatè concipitur, & verè pignus, & tenus contrahitur. Hic nulla mora est eius, qui pecuniam habuit, sed tantum, dum eam retinet, neque pignus fuit, emptor, quem rectius creditorem dicere possumus, fructus pignoris consequitur, & capit ex potestate illicitæ conventionis, & proinde fructus, veluti ex re aliena perceptos minuire formem exploratum est ex cap. ad nostram, de empr. & vend. c. 1. & 2. de usur. l. 2. & ultim. Cod. de pign. ult. & tradit idem Manent in d. tract. quæst. 4. num. 55. & nos multis locis scripsimus, & præsertim, qu. 11.

Neque huic rationi obstat, quod dicitur circa id, quod interest, idem operari pactum, quod mora, ut docet Couarr. variar. resol. lib. 3. cap. 4. num. 5. vers. idem, & illud, & Rot. inter collectas a Farin. par. 3. dec. 331. & in eadem causa dec. 372. num. 6. & Gratian. discipul. forens. cap. 387. n. 4. & 20. & ostendi potest ex l. 15. C. de act. empr. & aliis, quod etiam diximus in quæst. 74. num. 21. & 22. & in his contractibus videantur partes conveniende de certo redditis, vel fructibus interim percipiendis, dum res non redimitur, vel pecunia retinetur, quia in his terminis nullum interuenit pactum, ut quandiu pecunia non reddatur, solvatur certa annua quantitas pro eo, quod interest, vel percipiatur fructus in vicem eius, quod interest, quod casulicita esse conventionem diximus in d. quæst. 74. num. 21. & 22. & nunc etiam admittimus, dum modo verè tantundem intersit, sed in contractibus usurariis veluti in societate usuraria, vel in censu contractam constitutionis imito, id tantum agitur, ut præstetur certa annua pensio, quæ differt ab eo, quod interest. Pensio enim est redditus illius pecuniæ, quæ simulatè datur pro pretio census, & ex eo tantum debetur, quia promittitur, & quandiu retinetur, quod in pretium census acceptum est. † Interesse verò lucris cessantibus, & damni emergentis extrinsecus provenit ex sapient. eis. l. 21. §. cum per venditorem, ff. de act. empr. neque ex sola promissione, & conventionem exigitur, sed aliunde probandum est, ut constat ex l. ult. de præst. stipul. & §. non solum Insti. de verb. oblig. & Surd. in d. dec. 69. n. 9. & traditum est in d. qu. 74. in pr. Ut etiam ne discedamus ab exemplo simulatæ venditionis, in qua id tantum agitur, ut fictus, & imaginarius emptor re interim fruatur, & percipiat fructus, nullum intervenit pactum, ut donec pecunia reddatur, emptor percipiat fructus pro eo, quod interest, & quatenus interest, quod & in societatibus & aliis contractibus usurariis deprehendere licet. Quare cum in hoc genere contractus nulla mora interveniat, nec etiam ad sit pactum de præstando eo, quod interest, statuendum est in huiusmodi contractibus non esse habendam rationem eius, quod interest, tamen si creditor sit solutus merces comparare, vel usuras, & interesse patiatur, vel cambia.

Sanè Antonius Faber maximum Sabaudiz lumen in lib. de error. pragmat. dec. 9. n. 17. & cap. 9. nu. 9. inter pragmaticorum errores hunc etiam refert, quod opinentur, si contractus venditionis pignoratitiis est, usque adeo rigidè agendum esse cum creditore, ut fructus omnes quotquot percepit, aut percipere potuit, in sortem referre cogatur, quasi eos nullo jure percepisset, quod non solum nimis durum, & iniquum arbitratur, sed à juris ratione omnino alienum. Namque, inquit, simulatio efficit quidem, ut contractum pignus potius, quam emptio facta intelligatur, sed facere non potest, ut non saltem eadem conditio creditoris esse debeat, quæ esset, si antichresin expressè contraxisset. Hic enim intervenire omnia, quæ ad antichresin constituendam necessaria sunt, & nihil ab ea distare nisi nomine tenus, & proinde eodem jure censi debere. Vnde ut expressè contracta antichresin creditor omnes fructus lucri fecisset, nec forti imputasset, ne pro ea quidem quantitate, quæ licitum modum usurarum excederet: ita etiam in pignoratitio contractu sub

emtionis nomine dicendum esse, & tandem n. fl. concludit non esse cogendum emptorem imputare in sortem fructus perceptos, nisi quatenus excedunt legitimum modum usurarum. † Sed licet hæc ex subtilitate juris civilis vera essent, quod alio loco meminimus me examinasse, certum tamen est, aliena esse à iure Pontificio, quo in hac materia utimur, & quod pragmatici merito sequuntur. Quamobrem cum hoc jure omnis omnino usura prohibita sit, ita ut nec ad eam usque quantitatem permessa sit, intra quam jure civili concessum est pecunias foenerari, eodemque jure omnis antichresis sive taela, sive expressa prohibeatur: neque ad eam usque modum licita sit, quem jus civile constituit, ut multis locis dictum est, consequens est creditorem, qui sub emptionis nomine illicitum foenus contraxit, ut admittit prætes, non posse ex fructibus rei ad eum usque modum, qui legibus permissus est, usuras retinere: sed cogendum esse illos forti imputare, ut constat ex c. illa vos de pign. & d. e. ad nostram, de empr. & vend. ut in aliis contractibus usurariis, & apertè foeneratitius receptum est ex c. 1. & 2. de usur. & tradit inter alios Cardin. Mantica. de sac. & ambig. convent. lib. 11. titul. 8. & Theologi apud Salas de usur. quib. 28.

Sed minus negotium facessere videntur, quæ tradit idem Sigism. Scacc. eod. lib. & ead. qu. 7. ampl. 8. num. 124. ubi est, quod si alter ex contrahentibus ab altero pecuniam accipiat vigore contractus, qui sit nullus, & is, qui pecuniam habuit illam tenetur restituere, & semper est in mora, quia resolutio contractus, resolvitur bona fides, qua remota non est opus interpellatione ad contrahendam moram: utique in hac rem auctoritate Rotæ divers. dec. 194. num. 1. par. 1. in qua is, qui pecunias pupillares retinuit ex contractu nullo, & usurario, condemnatus est ad id, quod interest, quæ decisio, inquit, non tam fundata est in privilegio pecuniæ pupillarum, quam in illius retentione sine titulo, data nullitate contractus.

Secundo ait retinentem pecuniam alienam sine titulo, & cum mala fide proximum esse furi, qui semper in mora esse dicitur, ut ipse docuit ead. ampl. 8. num. 117. & nos diximus quæst. 82. num. 27. ex leg. 6. in fin. & l. 8. §. 1. ff. de condit. furt. & l. 19. ff. de vi arm. & aliis ex Cujacio in observ. lib. 27. cap. 20. sed is, qui habet pretium census nulli, & invalidi, illud retinet sine titulo, & cum mala fide, ergo censetur esse in mora, & proinde tenetur ad id, quod interest.

Denique inquit, data nullitate cambij, vel societatis officij, seu alterius contractus, & supposito, quod is, qui ex illo contractu pecuniam accepit, sciat, vel scire debeat nullitatem illius, ideoque pecuniam acceptam mala fide retineat, contractus non resolvitur in mutuum, sed in creditum ob causam non leevatam, proinde censetur esse in mora, & tenetur ad id, quod interest.

Cæterum hæc & alia, quæ satis prolixè is auctor scribit eod. loc. nihil ob stare puto nostræ sententiæ, siquidem data nullitate census ob non servatam formam à Divo Pio traditam, certum est contractum in mutuum vergere, ut censuit Rota in decis. 31. num. 6. & decis. 227. nu. 4. post tractat. Cenc. & docet idem Cencius in d. quæst. 88. num. 3. quod ex eo patet apertissimè, quia non servata forma Divi Pij contractus foeneratitius est, ut constat ex illis verbis constitutionis, *contrallusque sub alia forma posthac celebrandos foeneratitios judicamus*, foenus autem in solo mutuo exerceri receptum est, tamen si usura pecuniæ ex aliis contractibus debita accedere possit, ut diximus quæst. 1. & proinde huiusmodi pecunia penes debitorem manet nomine mutui, & sine mora, ut ex eod. Sigism. num. 211. loc. cit. & consequenter non est habenda ratio eius, quod creditoris interest, cessante mora, sine qua interesse non debet receptum est.

Neque movet, quod ait retinentem pecuniam alienam ex contractu nullo in mala fide, & in mora esse, quia cum in censu usurario verè mutuum contrahatur, pecunia sit accipientis secundum naturam mutui, quæ est, ut rei mutuo datæ dominium transeat in accipientem, l. 1. §. 1. & l. proinde ff. de reb. cred. & §. 1. Insti. quib. mod. re contrah. oblig. ubi Theophilus rectè ait mutuum esse, cum dominus is sit, qui accipit, & ex hac causa à commodato, & deposito differre: & scribit Petr. Greg. partit. iur. cano. lib. 3. tit. 3. cap. 4. ut etiam in accipientem transire periculum certum est ex l. incendium. C. de reb. cred. & l. 4. de vant. fan. & proinde is, qui censum vendit formam illius non servata, quem rectius debitorem, & mutuatarium dixeris,

dixeris, nihil alienum retinet, sed propria pecunia utitur ex voluntate mutuantis, qui cum potuisset annum redditum emere servata forma dictae constitutionis, redditum usurarium stipulari maluit, idcirco nec mala fides, neque dolus, nec mora venditori obijci potest, quem pecunia indigentem creditor ad illicitam conventionem adegit: sed haec potius omnia in emptorem, qui creditor usurarius dici debet, converti possunt, ut qui contra iura, & formam sanctionis D. Pij V. contraxerit, l. quem admodum, C. de agric. & cens. & ex Menoch. lib. 4. praes. 3. num. 76 & in contractibus feneratoriis, si quis dolus, & mala fides est, ex parte creditoris est, & non debitoris, qui necessitati parere cogitur. † Eademmissio etiam hic malam fidem esse, quod non puto ex his, quae mox diximus, debuit is auctor animadvertere solam malam fidem non constituere in mora, l. si a domino, §. si praedio, ff. de per. hared. Bald. in l. nec interest, Cod. quod met. cau. l. talon. in l. quid 22. num. 5. & Rip. num. 34. ff. si cert. per. Surd. in dec. 179. num. 23. & in dec. 341. num. 17. ubi ait solam scientiam, quomodo debitorem esse, non sufficere ad inducendam moram, nisi interpellatio sequatur, ex quibus contracta argumenta retelli periculum est.

Hinc facis incaute dictum puto, emptorem illiciti, & feneratorii census non amittere dominium pecuniae, quam numeravit, ut ex Soto, & Rota in dec. 11. num. 5. scripsit Cencius in d. quaest. 88. num. 2. siquidem verius est dominium in accipientem transferri ex pacto, quod huic negotio inest, & cuius proprium, & substantiale est, ut res fiat accipientis, ut constat ex d. l. 2. §. 2. Instit. quib. alien. licet, vel non, & tradit Petr. Greg. loc. cit. & Cardin. Mantica. eodem tract. de tacit. ambig. convent. lib. 8. tit. 1. & tit. 3. num. 26. ubi docet id de substantia mutui esse.

Hinc etiam consequens est, non esse trahendam ad exemplum decisionem Mastrill. 106. ubi numero 39. referre Confistorium conductionem quandam usurariam pronunciasse ob lesionem immodicam, & anticipatam solutionem pensionis, & nihilominus interesse pecuniae numeratae concessisse conductori, quod non excederet decem pro centis singulis, quia cum contractus nullus est, & usurarius, nullum ex eo interesse exigi potest cessante mora, ut dictum est, & tradit idem Mastrill. in dec. 345. num. 51. in qua tamen refert etiam confistorium a iudiciale conductori interesse damni emergentis, quod passus erat, ut pensionem locatori prerogare posset, quod in his terminis recipi potest, & aequitatem habere videtur, & confirmari ex l. 19. §. non tantum, ff. de negot. §. l. 37. ff. de usur. & ex his, quae diximus quaest. 17. num. 63. & ex Lessio lib. 2. cap. 20. dub. 11. num. 88. quasi conductor negotium gesserit locatoris, & proinde iniquum sit, illum ex officio suo damnum pati.

Sed quod diximus de fructibus census illiciti forti impunitandis, vel restituendis, accipiendum est, quando census constitutio nulla est ob non servatam formam constitutionis Divi Pij. Nam quando resolutio census aliunde provenit, puta quia impositus sit super re aliena, vel alienari prohibita, vel quae creditoribus, & fideicommissis obnoxia sit, fructus census licite petuntur, & exiguntur loco damnorum, & interesse. Aequum enim est, ut emptor redditus annui consequatur id, quod habuisset, si res non fuisset evicta, leg. Titius, §. ult. & d. l. si sterilis, §. cum per venditorem, de act. empr. & l. quilibet, ff. de evict. Cardin. Seraph. in dec. 114. num. 2. & Rota post Cencium in dec. 44. num. 1. & sentit Sermient. select. lib. 7. cap. 1. numer. 70. ubi ait venditorem non debere esse meritis conditionis, quod emptorem deceperit. † Nisi emptor tempore contractus sciret rem esse alienam, vel alienari prohibitam, vel fideicommissam, & restitutionem obnoxiam. Hoc enim casu, ut non potest venditor rem alienam opponere pignori, l. si rem, ff. de pign. act. vel alienam ipem decipere: ita non potest emptor agere ad id, quod interest rem habere licere, sed tantum ad restitutionem pretii, ut cautum est, in l. ult. §. ult. C. cum de legat. illis verbis, cum sufficiat et saltem pro pretio, quod sciens dedit pro aliena re sui satisfieri, & ita multis auctoribus citatis tradit Sfort. Oddo. cons. 41. num. 75. & Maric. variar. lib. 3. cap. 10. num. 118. & censuit Rot. post Cenc. in dec. 309. num. 7. & postquam haec scripseram, Cencius quaest. 14. num. 14. inter addit. vers. ego tamen, id enim omiserat.

Præterea quando nullitas census descendit non ex defectu formae, sed solemnitate, quae in alienatione reddituum interdum exiguntur ob circumstantiam perionam ex iure civili, vel municipalis, ut in censibus venditis ab

Ecclesia, vel ab universitate alicuius oppidi, vel Castri, vel a minore, in quibus eadem solemnitates adhibendae sunt, quae in alienationibus aliarum rerum immobilium requiruntur, ut alii docent, dominus istiusmodi redditus facit fructus suos, nec tenetur illos sorti imputare, quia cum census servata in reliquo forma constitutionis habeat implicitum statum validitatis, siquidem valet, quandiu Ecclesia, vel minor in praestatione redditus perseverat, neque excipit de nullitate, nimirum ex uno tantum latere consistente contractu, ut ait Iulian. §. si quis a pupillo, ff. de act. empr. dominus census fructus interim perceptos facit suos, neque eos in sortem referre cogitur, tamen minor vel Ecclesia nullitatem deinde obijciat, & contractus irritus declaretur. Haec enim declaratio non retrahitur, ut emptor teneatur pensiones exactas sorti imputare, vel restituere, ut decisum legitur post eund. Cencium in dec. 29. num. 5. & probantur Gonzal. ad reg. §. gl. 51. num. 98. Gratian. cap. 559. num. 64. & ipse Cencius in d. quaest. 88. in fin. tamen mihi scrupulum injiciat l. necesse 14. & l. si praedium 16. C. de praed. min. in quibus res cum fructibus repetuntur, quod sane fortissimum argumentum est, emptorem fructus praeteritos suos non facere.

Tertio, quod diximus redditus census nulli, & invalidi minuire sortem, locum non habet, quoties venditor se expressit obligari ad damna, & interesse, quia hoc casu licet contractus nullus sit, tamen ad solutionem pensionis tenetur, non quidem ut fructus annui redditus, sed pro eo, quod interest, & hoc nomine potest emptor istiusmodi redditus licite consequi, ut sentit idem Cencius eodem loco num. 14. quod tamen nimis effuse dictum est. Nam in censibus feneratoriis, & invalidis ob defectum formae, de quibus agit Cencius loc. cit. praeterim num. 6. & 11. recipiendum non est, alioqui facile fieret fraus sanctioni Pontificis, & aperiretur via usuris, si hac obligatione addita licitum esset emptori neglecta forma d. constitutionis fructus percipere, perinde ac si legitime contractisset, quod absurdum est, & publicae utilitati contrarium, & secundum hanc meam sententiam sepius hinc iudicatum est, frustra trahentibus Advocatis doctrinam Cencii ad eos census, in quibus non est servata forma constitutionis. Quod cum non satis in prima observatione Cencius observasset, id in additionibus praestitit, quae postquam haec utcumque scripseram, prodierunt.

Non placet etiam, quod is auctor tradit eod. loc. num. 15. vers. imo etiam, si forte constat pretium census in utilitate venditoris fuisse conversum, posse dominum census ex illo contractu nullo, & illicito fructus licite percipere tanquam licitum interesse, illudque ex eodem instrumento satis probatum esse; quia certum est interesse ex parte creditoris met eundem esse l. imperator. §. 1. ff. de leg. 2. l. si commissum, ff. rem rar. hab. Sarmient. select. interpr. lib. 7. cap. 1. num. 40. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quaest. 5. num. 13. & aliis auctoribus citatis dixi quaest. 3. n. 5. & proinde quantumcumque utilitatem venditor census ex pecunia fecerit, nihil hoc nomine emptor petere potest, nisi eius intellet ratione damni, quod ex hac causa passus fuerit, vel lucri, quod amittit ex retentione pecuniae. Neque aliud sentit Rota in dec. 229. cuius auctoritate utitur, quia in casu dictae decisionis actor eodem census solverat, ut ibi in princ. expressum est, & n. 4. dum ait actorem nihil percipere per modum lucri, sed ratione damni, quod passus fuerat ob non restitutum pretium facta declaratione nullitatis, Quod igitur Cencius ait posse emptorem census redditus ex contractu nullo percipere, accipiendum est, cum verè tantundem illius interest sibi pretium facta declaratione nullitatis statim restitui, ut proxime dicam.

Quarto, quod dixi interesse ex contractu census nullo, & invalido ob non servatam formam constitutionis Divi Pij V. non deberi, non obviat in contractibus census, qui ex pecunia minorum constituti sunt, ut censuit Rot. divers. in dec. 195. & Gait. de credit. cap. 2. tit. 7. num. 205. siquidem in pecuniis minorum usque peculiari ratio. Etenim retinens pecunias pupillares ex contractu nullo intelligitur esse in mora, quae favore minorum repta contrahitur, l. 1. §. ult. de usur. 3. Col. in quib. caus. resist. & multo docent apud Surd. in dec. 179. num. 6. Menoch. us de arbitr. iudic. cas. 120. numer. 17. & nos alibi diximus. Quod etiam ad eos pertinendum est, qui iure minorum utantur, ut Ecclesia, & alii, qui per alios reguntur, ut tractatum est quaest. 82. numer. 4. &

17

12

18

19

& tradit Giurba, in decis. 97. num. 19. quod tamen interesse aliunde probandum est, non ex ipso instrumento census. Idemque juris esse cenfeo in depositis, & aliis contractibus usurariis, & illicitis, qui ex pecunia minorum, & similibus celebrantur.

20 Quinto licet contractus nullus sit, & usurarius, adhuc tamen creditorem agere posse existimo ad id, quod interest, si contractui addita sit obligatio ad damna, & interesse in casum nullitatis census, vel alterius contractus, ut sensit Ludovif. in decis. 164. num. 5. ubi ait hanc obligationem committi, ex quocunque capite nullitas contingat, & ratio huius rei est, quia licet non subsistat constitutio census, tamen ex numeratione, & receptione pecuniae re contrahitur obligatio, leg. non omnis, ff. si cert. per. cui proculdubio hac conventio accedere potest, l. centum, ff. de eo quod cert. loc. perinde enim est, ac si pecuniam mutuo dedisset, & absum esset, ut dum pecunia non solvitur, debitor teneatur ad id, quod interest, quod pacisci non est prohibitum, & notum est regulariter in contractibus utile per inutile non vitari, leg. 1. §. sed mihi, de verb. oblig. & in specie usurarum l. pecunia, & l. placuit, ff. de usur. & tradit Gail. observo 4. num. 7. & obser. 5. num. 14. & aliis auctoribus citatis dixi quast. 72. nu. 35. & proinde licet creditor inutiliter redditum annuum stipulatus sit, non erit inutilis stipulatio eius, quod interest, dummodo aliunde probetur legitimis modis. Quod enim Cencius ait probari ex ipso instrumento census, non puto ad hanc speciem, id est, cum census illicitus est ob non servatam formam constitutionis, porrigendum esse.

Denique si detecta nullitate, & vitio contractus emptor interpellaverit debitorem ad restitutionem pecuniae, quom est, ut à die interpellationis habeatur ratio eius, quod interest. Iam enim debitor in mora esse incipit, l. magnam, C. de contrahen. & committ. stipul. l. si poenam ff. quando dies, leg. ced. l. 32. ff. de usur. & aliis locis: & ex Rot. in dec. 195. n. 2. & d. dec. 229. n. 3. & 4. post tract. Cencii, qui hoc ipsum adnotavit in addit. art. 1. quast. 1. cap. 2. part. 1. nunc qu. 14. n. 14. vers. Nec obstat Rota in Romana §. celsi: ubi ait in ea causa fuisse decessum post resolutionem census deberi interesse, quia debitor census fuerat constitutus in mora restituendi fortitem. Et puto in hac specie cessare omnem suspitionem foeneris, quia venditor interpellatus solvere pecuniam invito creditore retinet, cui proinde aequum est refundi damnum, quod verè patitur, vel lucrum, quod amittit adversarij culpa, ut in aliis causis receptum est.

Sed ut ea, quae diximus, & dixerunt alii, magis elucescant, observandum est contractum census, de quo praesertim hoc capite tractatum est, triplici ex causa resolvi, vel irritum esse. 1. Et in primis cum impositus est rei alienae, vel alienari prohibita, & supposita fideicommissio: & hoc casu certum est actionem esse ad id, quod emptoris interest rem fuisse liberam, & proinde potest pretium repetere, & pensiones omnes, quas habuisset, si res propria, & libera fuisset, l. 1. in princ. & l. 11. §. idem ait, ff. de act. empr. & l. Titius in fin. ff. de i. d. & 9. ff. de bareh. & all. vend. & docet Anton. Gomez. de censib. cap. 5. num. 2. & Cenc. in dist. qu. 14. num. 12. & pluries censuit Rota coram Eminentiss. Seraphino, ut in dec. 372. num. 11. & decis. 387. num. 6. & dec. 1114. num. 2. quod etiam sensit Marefc. variar. lib. 2. cap. 61. num. 8. & 9. & hoc casu interesse censetur probatum ex ipso instrumento census, & pro modo pensionis conventae, ut multis praedictis sacrae Rot. Romanae probat idem Cenc. in d. qu. 19. num. 45. & notat Beltram. ad Ludovif. in dist. decis. 564. in fin. & constat ex his, quae diximus, id enim emptor consequi potuisset, si res libera fuisset, neque obnoxia fideicommissio.

23 Secundò census irritus, & invalidus esse potest ex circumstantia personarum, ut si minor, vel Ecclesia rebus suis redditum imponat non adhibitis solemnitatibus, quae ex iure civili, vel municipalibus huius contractibus adhiberi solent, servata tamen forma sanctionis D. Pii. Et hoc casu contractus quidem nullus est, sed habet implicitum statum validitatis, quandiu scilicet minor, vel Ecclesia volunt stare contractui etiam invalido: & hoc casu fructus praeteriti, & percepti fiunt domini census, neque tenetur eos restituere, vel deducere ex fonte, ut diximus. Postquam verò, vel minor, vel Ecclesia declarat nolle stare contractui, deicitur census de stat. validitatis: & minor vel Ecclesia tenentur restituere pretium, quae restitutio si differatur, & ex dilatione emptor damnum sentiat, habenda est ratio eius, quod interest, quod tamen aliunde probandum est, quam ex instrumento census, quia non debetur ex conventionem, sed ex mora, & retentione pecuniae, & proinde probandum est

legitimis modis, quia posset minus interesse, & interdum etiam nihil l. 13. ff. de re jud. l. 112. in fin. de verb. obligat. & quod dicimus interesse probandum esse etiam in casibus, in quibus debetur ex l. ult. de praes. stipulat. & Surd. in conf. 154. n. 20. & dec. 69. n. 9. etiam in hac specie retinendum est, ut ostendi potest ex d. dec. 219. post tract. Cencii, in qua actor aliunde probaverat eadem pensiones pati.

24 Tertiò modo contractus census irritus est, cum in eius creatione neglecta est forma constitutionis D. Pii, quo casu census foenerarius est, neque potest referre fructus, & quicquid ex eo exigitur minuit sortem, ut docent Virgin. de Bocat. in tract. de censib. part. 2. num. 143. Vgol. de usur. cap. 47. num. 5. Cencius in d. qu. 88. num. 3. & 4. Duard. ad eand. constit. Pii V. §. 3. quast. 20. n. 5. & sequ. & Rot. post eod. Cencium, & Duard. in decis. 119. numer. 4. & 5. Nam cum census nullus sit, redditus, qui ex eo percipiuntur, non possunt esse fructus rei, quae non est, sed redditus pecuniae, & turpia lucra foeneris, quae sunt prohibita, ut ait Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 17. n. 30. & 88. & Neque illos creditor retinere potest pro eo, quod interest, nisi in casum nullitatis census nominatim illud stipulatus sit, & verè eius interest: & perinde enim est, ac si pecuniam eo pacto mutuum dedisset: vel cum venditor est in mora, sive ex interpellatione, sive ex re, ut cum census emptus est ex pecunia minoris, vel Ecclesiae, & aliorum, qui iure minorum utuntur. Hoc enim casu id, quod interest, admitti debet: quod tamen non ex ipso instrumento census, sed aliunde probandum est, ut in pecuniis ex alia causa creditis, & ita decisiones illas declarandas esse puto, ut ipsum Cencium, qui multa in autè scripserat, quae tamen in additionibus utunque resarcire conatus est.

25 Hic verò opportunè quaeritur, an is, qui censum minus legitime constitutum suo creditori in solutum dedit, detecta deinde nullitate contractus teneatur creditori ad id, quod interest. In qua quidem re observandum est, quae actio agatur. Etenim potest is, cui census in solutum datus est, agere primæva actione, l. si quis aliam, 49. & l. 98. ff. de solut. ubi dicitur harum rerum solutio non potest nisi ex eventu liberare, scilicet quo casu certum est eas remanere & l. si praedium C. de evict. quae ait, re evicta causam pignoris non immutari. Idemque constat ex l. si non sortem ff. de condit. indeb. & l. libera C. de sent. ubi id Cuicac & Gothofr. notant, & Surdo, & perisque aliis dissidentibus Anton. Fabric. de sol. des. 49. & tit. de evict. des. 20. Camill. de Medic. conf. 86. nu. 2. & 3. & Thelaur. qu. forens. lib. 2. qu. 88. nu. 8. & sequen. ubi ait hanc sententiam veriore, & Surdum deceptum esse. vel potest agere de evictione ob dationem in solutum, ex qua etiam actio evictionis competit, l. 4. C. de evict. Praes. Fab. in d. des. 49. n. 25. & Carlin. Seraph. in d. decis. 1114. ubi ait, id in electione creditoris positum esse. & Proinde si creditor agit actione prima, & virtute primæ obligationis, tenetur quidem debitor post moram ad id, quod interest, verum necesse est, ut creditor probet interesse secundum ea, quae diximus qu. 74. & 75. Nam si census in solutum datus non fuisset, teneretur probare id, quod sua interest ex d. ult. ff. de praes. stipul. & Surd. in d. confil. 154. n. 20. & aliis, quos recensui iniro d. quast.

26 Sed si agit creditor ex empto virtute emptionis, vel dationis in solutum, quae similis est emptioni, ut ait d. l. si praedium, C. de evict. non tantum pretium repetere potest, sed etiam id omne, quod interest, quod interdum pretium egreditur, l. 1. ff. de act. empr. l. evicta, 70. ff. de evict. l. ult. in fin. C. comm. de leg. & constat etiam ex l. 8. & 9. ff. de bareh. vel act. vend. quae nominatim ait non tantum pretium venire, sed etiam si quid emptoris interest. Quod etiam ostendi potest ex l. Titius, & l. si sterilis, §. cum per vendit. de act. empr. & tradit Bald. in l. si radiatio, q. 4. C. eod. & comperi deinde docuisse Bacquet. lib. de redit. confil. c. 17. vers. si certe promesse. & Aimar. dec. 6. n. 9. & Vnde hoc interesse aestimari debet ad rationem redditus, qui in solutum datus est, neque alia probatione opus est, ut constat ex decisionibus Card. Seraphin. proximè relatis, & ex Cencio in dict. quast. 19. num. 45. & in terminis Rota post tractatum Cencii in decis. 58. numer. 3. & 6. tantundem enim creditoris interest, si quidem huiusmodi redditus percipere potuisset, si census validus, & legitime constitutus fuisset. Neque debuit debitor emptorem decipere.

27 Idemque est, tametsi in contractu conveniat, ut rebus evictis liceat cessionario ad iura pristina redire, quia huiusmodi pactio addita est favore cessionarij, seu creditoris, & ideo ita accipitur, si creditor velit, ut

3. ff. de leg. comm. Ruin. in cons. 35. num. 31. lib. 1. & cons. 93. num. 8. lib. 3. Tiraq. in l. si unquam, verbo revertatur, num. 10. C. de revocan. donat. & Marefcot. var. lib. 2. cap. 19. num. 13. & hanc sententiam in disceptationibus causarum D. Delegati constanter secuti sunt, neque hac de re amplius contendendum esse videtur.

Neque profuit his, qui census huius generis vendiderant, vel cesserant in solutum, excipere id ex edicto Principis provenisse, & ideo casum hunc veluti fortuitum, & post contractum contingentem ad eos non pertinere ex d. l. 15. §. 2. ff. de rei vend. & l. Lucius, 11. in princ. ff. de evict. in quo loco in hac eadem fere specie, distractis scilicet agris praeccepto Principis Paulus respondit futuros casus evictionis post contractum emptionem ad venditorem non pertinere, ex qua Baldus in cons. 460. nu. 4. lib. 4. respondit evictionem secutam ex novis legibus, vel edictis Principum non nocere venditori, quod etiam

32 docet Mangil. de evict. quest. 17. nu. 9. † quia responsum est, edictum Serenissimi Ducis nostri non rescindere census legitime constitutos, sed eos tantum, qui in fraudem usurarum, & contra formam constitutionis D. Pij V. celebrati sunt, quos etiam cessante edicto tanquam illicitos, & usurarios coerceri, & corrigi oportuit, & proinde merito ij, qui huiusmodi census cesserant, vel vendiderant, condemnati sunt ad pretium restituendum, & in id omne, quod creditoris interest census validum fuisse iuxta d. l. 8. & 9. ff. de hered. & all. vend. & Surd. in decis. 326. num. 24. Card. Seraph. in dec. 1114. & Gratian. in decis. 13. num. 18. & 19. & num. 34. ubi refert ita fuisse iudicatum. Neque huic sententiae obstat, quod ait Mangil. loc. cit. quia loquitur, quando res auferretur emptori absque culpa venditoris. Hic vero non tam ex facto Principis damnum emptor passus est, quam ex culpa venditoris, aut cedentis, id est ex vicio, & nullitate redditus celsi, & venditi, & consequenter culpa venditoris, vel cedentis, qui male contraxerat.

Sanè si census legitime constitutus fuit, & pars reddituum praeteritorum edicto Principis remissa sit debitoribus ob bella, vel ob aliam publicam calamitatem, ut edicto Henrici IV. cui ob res praclare gestas Magni cognomen Gallia dedit, in Gallia factum est, ut memorat Ferrer. in notis ad Guid. Pap. quam is locus exciderit, & Ioan. Bacquet. loc. citato, vel si ex lege redditus annui diminuti sunt, & leviores redditus ob debitorum, & oppidorum inopiam, ut hoc nostro edicto sancitum est, quo census ad rationem reddituum semisum redacti sunt, planè constat periculum huius rei ad cessionarium, vel emptorem pertinere, id enim sine facto, & culpa venditoris contingit, & proinde casum huiusmodi praestare non tenetur, ut indicat d. l. Lucius 11. de evict. & tradit idem Bacquet. loc. citato, cap. 34. vers. aussi selon. † qua ratione etiam licet forte domus vel ager, cui impositus est census, chalmate, vel vi fluminis, aut alio casu fortuito pereat, vel fiat sterilis sine culpa cedentis, vel venditoris, periculum est cessionarii, & emptoris; & nulla ei actio superest adversus venditorem, & debitorem, qui in solutum dedit, quia certum est rei empta periculum, ut etiam commodum ad emptorem pertinere ex l. 1. & 7. ff. de pericul. & comm. rei vendit. & rem domino suo perire l. 9. in fin. ff. de reb. cred. l. 30. de pign. & constat apertissime ex d. constitutione Pij V. §. postremo, & tradit Theatro. filius lib. 1. quest. 52. num. 22. & multis auctoribus relatis tractat diligenter Cencius quest. 99. num. 2. & 7. & tribus quest. 169. & memini Delegatos ita aliquando pronuntialle.

35 His consequenter quaesitum est, si debitor census non sit solvendo, an cedens illum in solutum de evictione teneatur. Et Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quest. 21. nu. 12. distinguit, an ius redditus evincitur, aut evincuntur hypothecae redditus, quia debitor non est solvendo. Primo casu cedens tenetur de evictione, quia tenetur praestare nomen, & redditum sibi deberi, l. si nomen, ff. de hered. & all. vend. aut non evincitur ius redditus, sed hypothecae ab anterioribus creditoribus evincuntur, & debitor non est solvendo, & tunc venditor reditus non tenetur, idque probari potest ex l. periculum, de pign. & d. l. si nomen, & l. si plus, §. ult. de evict. & in specie ita respondit hancum in cons. 105. Eugen. in cons. 73. lib. 1. Vincent. de Franch. in dec. 108. num. 1. & Surd. in dec. 326. num. 41. & ita tradit Roder. loc. cit. qui proculdubio procehit ex Feliciano lib. 2. cap. 1. num. 17. par. 1. cuius tamen nomine abstinuit. Quia tamen tribus modis coarctet, &

restringit. Primo si venditor redditus promittat hypothecae esse idoneas d. l. si nomen, illis verbis, nisi aliud convenit. Secundò nisi promiserit facere nomen bonum, & idoneum, quae tamen exceptio videtur eadem cum prima. Denique nisi cedens emptorem deceperit d. l. si plus, §. ult. Illis verbis, & solum praestare cogitur.

Sed haec viri docti distinctio non placet, quia ita de hac quaestione disceptat, ac si de cessione, & venditione simplicis nominis ageretur, existimabat enim ius redditus positum esse principaliter in obligatione personali, & obligationem hypothecarum, ut ipse loquitur, accessoriam esse, quae etiam fuit Feliciani sententia: & proinde quia ius redditus reale est, & inherens rei, veluti domui, vel agro, cui impositus est, & illius fortunam sequitur, verius est vendito, vel in solutum dato redditu, & evictis rebus, cui census impositus est, vel distractis ab anterioribus creditoribus, venditorem de evictione teneri non minus, quam in venditionibus, vel dationibus in solutum aliarum rerum. † Venditio enim redditus iam constituti, vel datio in solutum, non est cessio nominis, vel venditio nominis, in quibus satis est praestare nomen esse verum, & debitorem obligatum esse, & sine exceptione d. l. si nomen, & Castren. in cons. 170. num. 3. lib. 2. nisi aliud conveniat, ut dictum est, sed est venditio rei, quae pro immobili habetur, ut omnes fatentur apud Cencium quest. 30. n. 6. Illudque in specie docent Navarr. in comment. de usur. 132. Molin. disp. 383. num. 9. in fin. Ioan. Francisc. Leo, in Thesaur. for. Eccles. p. 2. cap. 15. num. 8. & Bacquet. in d. cap. 34. vers. & qui est & nocet. subiciens id recipiendum esse, quamvis de evictione nihil convenerit, id enim in venditionibus, & dationibus in solutum aliarum rerum receptum est, l. ex empto, ff. de all. empr. l. in venditione ff. de contr. empr. l. 6. C. de evict. & Frederic. Martin. de iur. cens. cap. 6. num. 16.

Neque Roderici sententiam iuvat auctoritas Vincentij de Franch. & Surd. loc. cit. (Neque enim Eugenium hactenus videre licuit,) quia auctores illi loquuntur de cessione nominis debitoris, non autem de cessione, vel venditione redditus annui iam constituti, qui non d. h. ac ab aliis rebus, quae vendi, & in solutum dari possunt, & proinde venditor eodem iure censeri debet, & de evictione teneri, non minus, quam si agrum, vel domum in solutum dedisset, l. 4. C. de evict.

Quod vero attinet ad Becium, cuius auctoritatem plurimum facio, puto Scriptores illos Hispanos male illius sententiam, & sententiam percepisse. Nam non quaerebatur apud Becium de iure ipso redditus, neque de evictione iuris censualis, sed actor, cui facta erat cessio, repetebat ab haeredibus cessionarii redditus emphyteuticos, vel censuales, quos ab ipsis debitoribus reddituum exigere non potuit, quae diversa sunt. Ius enim redditus reale est immobile, & inherens rei, ipsi vero redditus, quamvis sint opera rerum, & sequantur rem, ut census, & tributa, l. possessor. in fin. de censu. l. 53. C. sine cens. vel reliq. inter immobilia tamen censeri non debent: nec ab aliis nominibus, & accessionibus distant, ut docent idem Cenc. loc. cit. & Gratian. discept. forens. cap. 812. nu. 22. & proinde rectè quidem respondit Becius nullam cessionario esse actionem adversus cedentes propter pensiones, quas a debitoribus consequi non potuit, & praesertim propter eas, quae post cessionem decurrerant, debuit enim eas exigere, ut ait Becius num. 26. sed male Hispani Scriptores ius responsum ad propositam hanc rem referunt, in qua quaeritur de iure ipso redditus, quod si in solutum datur, & evincitur, vel res censualis prioribus, & anterioribus creditoribus obligata est, potest creditor agere, vel actione prima, ut dixi ex l. 4. & 9. de solut. & l. libera, C. de sentent. cum earum rerum solutio non liberet, nisi maneat penes creditorem, & ex Fabri, & Theatro, quorum sententiam nunc sequor, et agere ex empto ad evictionem ex d. l. 4. C. de evict. & ex Seraph. in dec. 1114. Nihil igitur huic nostrae sententiae contrarium respondit Becius. Cencius vero, qui in prima evictione rem hanc non attigerat, in additionibus art. 6. quest. 2. cap. 2. part. 2. quae nunc est quest. 72. Secundum alium impress. Laurin. num. 23. vers. ceterum, videtur Feliciani, & Roderici errorem secutus, neque separare venditionem, & cessionem census iam constituti a cessione nominis, quae tamen diversa esse certum est, unde nihil eorum, quae iam scripseram, mutandum esse existimaui.

- Illud fanè placet, si tempore cessionis, & venditionis
 40 nominis debitor locuples, & idoneus fuit, postea tamen facultatibus lapsus est, tamen si eum idoneum esse cedens promiserit, periculum tamen ad emptorem pertinere ex d. l. 96 §. Juror, ff. de solut. l. 30. ff. de pign. & ex Bart. Alber. & aliis auctoribus Felician. in d. cap. 1. numer. 15. inter quos est idem Becius loc. citat. num. 25. & 41. ubi ait obligationem eius, qui nomen cessit, vel in solum dedit, & promisit facere verum, & bonum, nihil aliud continere, quam ut debitor, cuius nomen cessum, & venditum est vere debitor sit, & sine exceptione, & tempore cessionis idoneus ad solvendum, neque curandum esse, si postea efficiatur non solvendo, quia huius rei periculum ad cessionarium pertinet, qui non curavit exigere. Et hoc rectissime aliis auctoribus citatis tradit Cencius in d. quest. 71. num. 23. vers. secus autem ex quibus confirmari possunt, quæ scripsimus num. 34. † Sed, quod subijcit Cencius eod. loc. vers. ad affectum eum, qui ius exigendi annuam præstationem cessit, eamque promisit exigibilem, huic obligationi satisfacisse cenleri, si cessionarius bis, vel ter illam annuam pensionem exegerit, & ita censuisset Rotam post illius tractatum in decis. 506. & 507. neque enim huiusmodi promissio exigibilitatis trahi debet ad perpetuitatem, cui natura dationis in solum, & verisimilis mens contrahentium resistit, ut ex eod. Becio considerat Rota in dec. 476. num. 6. & ipse Cencius eod. loc. mihi parum tutum esse videtur, & eo tantum casu recipiendum esse, cum debitor postea casu aliquo facultatibus lapsus est, & cladem rebus suis sensit. Neque enim æquum est, venditorem casus futuros post contractum præstare, ut dicitur in d. l. 11. ff. de evict. aliud verò dicendum esse, si ex ære alieno præcedenti bona, super quibus annua præstatio imposita est, à debitoribus auferantur, & distrahantur, neque reliquua sit debitoris, unde solvat. Hoc enim casu licet per tres, vel quatuor, & amplius annos debitor redditum exegerit, puto actionem esse creditori adversus cedentem, & committi stipulationem favore creditoris, cui nihil imputari potest, cur fortem non exegerit, quæ scilicet in hisce redditibus repeti non potest: & ita declarandas esse puto dictas decisiones Rotæ, & doctrinam Cencii, ut scilicet locum non habeant, quando excussis bonis debitoris, quæ non dicuntur nisi deducto ære alieno, l. 39. ff. de verb. signif. manifestè apparet illum tempore cessionis non habuisse, unde solveret, quamvis pensiones per aliquot annos præstare potuerit.
- 42 Intercedit etiam casus inter disceptationes causarum observatione dignus, quem referam: D. Acchiardo affinis meus pro aureis sexcentis emit ab incolis Sancti Stephani redditum annuum aureorum 42. & in partem pretij dedit duos montes pro aureis 450. & residuum pretij in pecunia numerata tempore contractus. Promulgato edicto, cuius sæpe mentionem fecimus, quo caveatur census illicitos, & contra formam constitutionis D. Pij V. creatos rescindi, & corrigi, Communitas petijt, censum hunc nullum declarari, & pensiones exactas forti imputandas esse. Et nullitas huius contractus evidens erat, quia integrum pretium non fuerat solum in pecunia numerata, quod requiritur ad validitatem census, ut ab ipso Divo Pio constitutum est, qui census non integro in pecunia numerata recepto pretio tempore contractus factos, sceleratissimos esse declaravit. Neque satis est si pars pretij in pecunia, pars in aliis rebus æstimationis solvatur, ut docent Virgin. de Bocat. de censib. part. 2. num. 50. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. quest. 13. numer. 3. Vgolin. de usur. capit. 51. numer. 3. & diligentissime omnium Cencius questio. 49. † Ego verò qui D. Acchiardo aderam, dixi censum quidem nullum esse, & locum esse repetitioni pensionum, sed montes restituendos esse cum fructibus: quia sublato censu pervenerant ad communitatem sine causa, idèque condici posse cum fructibus ex l. 7. §. fundus, ff. de condit. caus. dat. quo in loco glossa, & Bart. notant rem repeti posse cum accessionibus naturalibus: idemque constare, l. cum quis 12. & l. videamus, §. 1. de usur. quæ ait fructus quoque restituendos esse l. 15. in princ. ff. de condict. indeb. Denique dixi conditionem hanc ex bono, & æquo introductam esse, ut quod alterius apud alterum sine causa esse deprehenditur, id reddatur l. 66. eod. tit. Unde ne communitas locupletaretur cum aliena iactura, æquum esse, ut montes remitteret, & fructus, quos ex partibus montium redegerat receptis pensionibus solutus.
- 44 Præterea dixi in hac specie dandum esse locum æqui-

tati d. l. curabit, C. de act. empt. quia res, quæ in partem pretij tradita est, natura sua fructus refert, & sublato censu adhuc remanet res, quæ potuit parere fructus, ut expendit Rota post Cencium in dec. 119. num. 6. & in dec. 124. num. 5. & 6. idèque pro portione fructuum, quos universitas exegerat locationibus montium, pensiones repetere non posse, ut censuit Rot. in dict. decis. 124. Sigismund. Scacc. d. quest. 1. num. 215. & Cencius quest. 48. num. 25.

Denique dixi montes dimissos fuisse universitati contemplatione redditus annui, quem singulis annis solve-
 45 re promisit, quod cum præstare recuset, contractum utrinque dissolvendum esse, & cuncta in integrum reponi oportere, ex Baldo, & Salicet. in l. 6. C. de pact. int. empt. & vend. cuius verba sunt. Cum te fundum tuum certa rei contemplatione exiguo pretio in alium transiisse commemoras; poteris ea res tibi non esse fraudi, quando non impleta promissi fide dominus tuus in suam causam reverti conveniat. Et idèo addidit iudex fundum restitui tibi cum fructibus suis, sua auctoritate perficies: præcipue cum adversa pars receptis nummis suis nullam passam videri possit iniuriam. Cum igitur montes illi dimissi sint sub promissione annuæ præstationis, & nunc universitas velit à contractu discedere, æquum est, ut receptis pensionibus solutis, montes restituantur cum fructibus, ex quibus ita bis iudicatum est, cum unversitas primæ sententiæ non acquiesceret, quæ tamen proiata est, ad relationem D. Ioan. Raphaelis de Ferraris senatoris docti, & integerimi, nunc Religiosi Societatis Iesu.

Huic proxima est hæc species, si quis vendat agram, vel domum pro certo pretio, & emptore pecuniam non habente pretium in redditum annuum vertatur, census quidem nullus est ob non servatam formam constitutionis Pontificis, quæ exigit pecuniæ numerationem, ut in specie hoc genus redditus annui tanquam illicitum improbarunt Nav. conf. 5. de censib. Virg. d. part. 1. num. 37. Lud. Lopez de contract. lib. 1. cap. 59. Francisc. de Cald. lib. de empt. & vend. cap. 23. num. 37. Felician. lib. 2. cap. 1. num. 36. & censuit Rot. post eund. Cenc. in decis. 122. num. 2. & ipse Cencius quest. 48. num. 21. & novissime Duard. ad d. constitutionem Pij V. §. 1. quest. 16. num. 8. & rursus §. 2. quest. 24. num. 2. † Emptori tamen census, seu creditori ad iudicandas esse usuras pretij pro modo, & ratione fructuum, qui ex re percipiuntur, ne scilicet emptor rem-
 47 & pretium habeat d. l. curabit, & ex Honded. in conf. 30. num. 17. lib. 1. & in hac specie Rot. in d. decis. 119. num. 6. & dec. 124. num. 4. Virgin. de Bocat. loc. cit. Cencius in d. quest. 48. num. 25. Duard. in d. quest. 16. num. 9. & Sigilin. loc. cit. num. 215. Gratian. discept. forens. lib. 3. cap. 588. num. 17. & 21. & Felician. in dict. cap. 1. num. 56. ubi ait, hoc casu pensionem respectu commodi, & utilitatis, quæ ex re percipitur, non respectu pretij definiendam esse. † In
 48 alius verò censum constitutionibus, in quibus loco pretij, vel partis pretij gemmæ, merces, & id genus species æstimate datæ sunt, quæ sui natura non pariunt fructus, & quarum nulla est naturalis accessio, quod genus contractus nunc illicitum est, ut tractat Cencius loc. cit. idèque si quid nomine pensionis exactum est, id totum forti imputandum est, vel restitui debet, quia sublato censu nihil est, quod possit referre fructus, ut ait Rota in dict. decis. 119. num. 6. & proinde cessat æquitas, l. curabit, quæ posita est in perceptione fructuum, quos pecuniæ, gemmæ, merces referre non possunt. Nec quidpiam peti poterit sub nomine eius, quod interest, nisi forte venditor census, qui merces, & similia in pretium census accepit, in mora sit, vel ex persona, vel re ipsa, ut in causis minorum, & Ecclesiæ: vel nisi contractui additum sit, ut in casum nullitatis census venditor teneatur ad id, quod interest, quod aliunde probetur legitimis modis secundum ea, quæ diximus nu. 17. & 19. & 20. † In
 49 quo tamen valde observandum est, non satis esse, si in fine instrumenti apponatur clausula quæ omnia venditor promittit observare sub refectione damnorum, & interesse, ut concipi solet, quia hæc promissio, quod attinet ad præstationem redditus annui, tanquam accessoria corrumpit non subsistens contractu, ut docet Bart. in l. cum lex, ff. de fideiuss. Tiraquell. de iur. const. limit. 7. num. 28. Rot. post Cencium in decis. 139. num. 3. & 5. & inter recentiss. decis. 38. num. 3. part. 1. & Ruin. in conf. 137. num. 15. lib. 4. ubi notat huiusmodi clausulas referri ad contractum apparentem, qui nullus est, quod nos etiam adnotavimus quest. 7. num. 21. sed opus est, ut emptor, qui creditor huius debet,

debet, nominatim, & expresse stipuletur sibi damna, & interesse refundi in casum nullitatis census, & quatenus census non subsisteret, quia hæc pactio non accedit censui, sed obligationi, quæ ex receptione pecunie, & mercium contrahitur, quæ sublata constitutione census valida est, & subsistit, cui proinde hæc pactio de rescendo eo, quod interest, accedere potest; & ita intelligenda sunt, quæ diximus num. 20. Porro quæ de censibus sceneratiis in hac quæstione dixi ad cambia sicca, & ad omnes alios contractus sceneratiis licet porrigenda sunt quia, licet sub diversis nominibus concipiuntur, in omnibus tamen idem genus contrahitur, id est, mutuum cum scenore, & proinde in illis corrigendis eadem regula uti debemus, ut in præcedentibus dictum est; exemplo autem census sceneratiis potissimum usi sumus, quia frequentior est, & in hoc genere frequentius erratur, & exemplo cambii sicci usi essem, si Lugdunij, aut Genue fuisset, ubi cambia exerceri solent, & Trapezytæ mensuram habent.

Q V Æ S T I O LXXXI.

De utraque mora, & primùm de regulari.

S V M M A R I V M.

1. Mora exigitur, ut debitor teneatur ad id, quod interest.
2. Republicam nihil magis continet, quam fides.
3. Mora quid sit.
4. L. 23. in princ. de usur. explicatur, & num. 3. & 9.
5. Mora dupliciter fit ex re, & ex persona.
6. Mora ex re quando facta intelligatur.
7. Mora ex persona quando contrahatur.
8. Mora, quæ fit ex re, facilius definitio. Lex semper opportunè admittet debitorem.
9. Mora non præsumitur, sed probari debet.
10. Interpellatio debitorem in mora constituit.
11. Mora certius ducitur ex die contestata litis. Interpellatio extrajudicialis sufficit ad contrahendam moram.
12. Interpellatio per epistolam, vel nuntium fieri potest.
13. Interpellatio opportunè fieri debet, ut in mora constituat.
14. Coniunctus præconiuncto interpellans non constituit in mora. Ratiobus non retrahitur ad inducendam moram.
15. Procurator non constituit in mora, nisi mandatum exhibeat.
16. L. 24. ff. de usur. declaratur.
17. Interpellationis verba clara esse debent, ut constituent in mora.
18. Nisi interdum ex qualitate personarum.
19. Interpellatio unica sufficit ad moram.
20. Moram semel intervenisse sufficit, ut usura debeantur. Et ut transmittatur ad hæredes.
21. L. Æmilii ff. de minor. declaratur, & num. 24.
22. Et l. 32. §. 1.
23. Mora ex nova interpellatione non remittitur.
24. Arbitrium iudicis plurimum potest in remissione moræ.
25. Dies interpellat pro homine.
26. Obligatus ad aliquid faciendum lapsa tempore, quo id fieri potuit, in mora esse intelligitur.
27. Argumenta eorum, qui putant ex diei lapsu moram non fieri.
28. Qua resolluntur ex Cuiacio, & num. 39.

29. Interpellatio non est necessaria, ubi dies additur præmissi.
30. Guberni sententia quadam declaratur.
31. Die adveniente mora contrahitur etiam ab hærede. Et committitur pœna, quatenus interest.
32. Adventus conditionis, vel incerti diei non constituit in mora.
33. Fur eodem tempore obligatur, & facit moram.
34. Guberni distinctio.
35. Auctoris sententiæ eventum conditionis constituere præmissorem in mora, & num. 38.
36. Obligationem, & moram simul contrahi non posse salsum est.
37. Conditionis eventus inducit moram, si solutio in eum casum collata est.
38. Socii finita societate, quando moram facere intelligantur.
39. Obligatione in diem concepta, & cum creditor petierit, dies eventus constituit in mora.
40. Promittens solvere ad omnem creditoris præmissionem, quam tunc creditor facit, non intelligitur esse in mora.
41. Ininteresse potest ab initio in pactum deduci.
42. Debitor ex lapsu diei non dicitur in mora, si factum, aliquid creditoris præcedere debuit.
43. Debitor non est in mora, si creditor absit, cui solvi debet.
44. Debitor non est in mora non impleto contractum ex parte creditoris.
45. Emphyteuta tenetur pensionem adferre ad domum domini creditoris. In quo tamen standum est consuetudini.
46. Iuramentum an in mora præmissorem constituat.
47. Bartoli sententia.
48. Iuramentum naturam contractus non immutat.
49. Baverii hæc de re distinctio, & Serapini num. 51.
50. Emptori, qui intravit litem assumere, lis non est denuntianda.
51. Debitor simpliciter obligatus non est in mora, nisi fuerit interpellatus.
52. Mora nulla, ubi nulla est petitio.
53. Venditor, nisi re evicta de evictione teneatur, locupletatur cum aliena iactura.
54. Venditor si simpliciter evictionem cum iuramento promittit, non tenetur de evictione, si lis ei denuntiata non fuerit.
55. Iurans solvere in casum indigentia creditoris, sine interpellatione moram facere videtur.
56. Alphij sceneratiis dictum.

Q Via inter alia, quæ concurrere debent, ut lucri cessantis, & damni emergentis ratio habeatur nullo interveniente pacto, necesse est, ut debitor sit in mora, ut constat ex l. nummis, ff. de in lit. tur. & l. 2. in fin. de eo, quod cert. luc. leg. socium ff. pro soc. leg. 114. ff. de verb. obligat. & l. 24. §. 3. ff. de constit. pecun. quæ ait nulla mora interveniente præmissorem ad id, quod interest, non teneri, & multis auctoribus, & decisionibus relatis tradit Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. ampl. §. num. 100. & nos diximus quæst. 74. num. 8. & quæst. præximè præced. num. 2. & Forcat. in lib. de mora, part. 1. in princ. ubi moram pignarum, usuratum, eius quod interest, & aliorum deformium liberorum parentem vocat. Quod quidem meritò constitutum esse videtur, quia frangeretur impunè rerum contractuum fides, quæ nihil est, quod magis Republicam contineat, quæ nulla esse potest, nisi sit necessaria solutio rerum creditarum, ut ait M. Tullius lib. 2. de offic. in fin. & in orat. pro R. leia Comædo. & homines, si frustratio, & mora debitoris impunita esset, a commercijs avocarentur, sine quibus civitates consistere non possunt, l. 2. ff. de nund. & notat eleganter Anton. Guber. cod. lib. de mora, cap. 1. num. 35. & 36. Proinde operæ pretium esse videtur pauca quædam hic de mora debitoris dicere, ne illius tractatus, qui per omnes iuris partes diffusus est, & ad materiam usuratum, & eius, quod interest, valde pertinet, nostris lucubrationibus deesse videatur.

Igitur mora debitoris nihil aliud est, quàm solvendi debiti iniusta, & frustratoria dilatio, ut definit doctissimus Cuiac. in l. 23. de verb. oblig. in princ. Donell. 1. c. om.

iur. civil. lib. 13. cap. 2. & Grimaud. de contract. pign. lib. 1. cap. 23. num. 2. quæ est facilis, & vera moræ debitoris definitio, seu descriptio, quæ ducitur potissimum ex l. 3. §. ult. ff. de usur. l. 23. in fin. ff. mand. addit verò Gubertus cap. 2. num. 37. quæ legibus vindicatur, quia, inquit, non omnis mora legibus coercetur, l. qui pecunie, §. usurarius, ff. de usur. l. si pupillus, de verb. oblig. sed ea demum, quæ dolum, aut culpam habet l. qui sine, de reg. iur. quod addere non puto necessarium, id enim satis indicant verba illa iniusta, & frustratoria dilatio, quam impunitam esse non oportere ait Papinianus in d. l. 3. in fin. † Et quod ait Marcianus in l. mora 32. eod. tit. difficilem esse moræ definitionem, non pertinet ad illud definitionis genus, quæ quid sit id, de quo quaritur, ostendit quam brevissimè: sed ad moræ existentiam, & constitutionem, id est, difficilem esse definitionem in genere, an mora facta videatur. Nec enim hic queritur, quid mora sit, sed quando fieri intelligitur, ut post Fulgosium notat Æmil. Ferret. in tract. de mora, num. 9. & Ioan. Saport. eod. lib. 2. cap. 1. num. 3. Gubert. cap. 5. num. 4. & 5. difficilem verò esse huius rei definitionem, cum sit magis facti, quam iuris d. l. mora, & l. quatenus, de reg. iur. & proinde iudicis discretioni, & arbitrio relicta sit, ut scilicet inspicatur, an debitor aliqua excusatione se tueri possit, ut tradit Menoch. de arbitr. iudic. cas. 220. nu. 3. & 49. & Marc. Anton. de Amat. dec. 141. num. 2. & dec. 149. num. 17. & satis indicat Marcianus his verbis, quod per iudicem examinabitur.

Sed quicquid veteribus visum sit, & alii dixerint, mihi videtur non admodum difficile esse definire, an mora facta intelligatur, saltem cum de mora debitoris agitur, neque valde in foro hac de re laborandum esse. Etenim observandum est, moram dupliciter fieri ex re, & persona, ut colligitur ex d. l. 32. & l. videamus, in princ. ff. de usur. & l. 8. §. 1. ff. de condict. furti. & aliis observant Menoch. loc. cit. num. 5. & Gubert. eod. lib. 6. cap. 3. num. 10. ubi ait hanc esse summam moræ divisionem. † Ex re dicitur facta mora, cum sine interpellatione prætermisso alicuius officii reprehenditur, & coercetur quasi res ipsa interpellat, & moneat ad præstandum id, quod fieri, vel solvi debet, quæ vulgò irregularis dicitur: & iure quodam singulari, & ex æquitate in quibusdam negotiis ipso iure, & re ipsa contracta intelligitur, ut in libertaribus, l. 5. ff. de iur. l. cum vero, §. apparet, ff. de fideicom. liber. & in furtis, & damnis iniuria datus d. l. 8. de condict. furti. quæ ait furem semper moram facere: & in contractibus bonæ fidei, l. curabit C. de act. empr. l. si vero, §. si mihi, ff. mand. & aliis casibus, quos explicant Forcat. p. 1. num. 6. & 8. Ioan. Saport. c. 1. nu. 18. Gubert. cap. 3. num. 9. Roder. de ann. redd. lib. 3. quest. 7. num. 63. & Menoch. loc. cit. num. 6. de quibus questione sequenti dicendum est.

Ex persona autem mora fit, cum debitor opportuno loco, & tempore interpellatus solvere, & facere promissa prætermisit ex d. l. vulgatissima 32. ff. de usur. & constat etiam ex l. si ex legati, & l. qui Roma, §. coheredes, ff. de verb. oblig. & Cuiac. ad African. tract. 8. in fin. Quæ mora vera, & propria mora est, & ad differentiam eius, quæ in rem fit, regularis dicitur, quasi mora, quæ in rem fieri intelligitur, extra regulas iuris, & contra stricti iuris rationem inducta sit, ut innuit l. 1. ff. de usur. & d. l. curabit, C. de act. empr. l. 127. de verb. oblig. & l. 88. de reg. iur. quæ ait nullam moram fieri, ubi nulla petitio est. † tamen huius, quæ in rem fit, facilius, & certius sit definitio. Nam quod ait Marcianus in d. l. 32. difficilem esse moræ definitionem, de ea accipiendum est, quæ ex persona fit, quia cum hac mora per interpellationem contrahatur, quæ opportuno loco, & tempore facta sit, non proinus post denunciationem facta intelligitur, neque semper, neque ab omnibus, ut in l. 21. & 24. ff. de usur. l. pupillus, de verb. oblig. & proinde id in iudicio examinandum est, ut ceteræ quæstiones, quæ sunt magis facti, quam iuris. Sed mora, quæ ex re fit, & sola lege in quibusdam factis, & negotiis inducitur, sine ullo examine contracta intelligitur. Lex enim debitorem semper opportune admonet, ut in d. l. 8. de condict. furti, l. 23. de usur. neque discretationem locum relinquit, l. prospexit, §. qui & a quib. manum. l. de pretio, ff. de public.

Sed cum agitur de mora, quæ ex persona fit, cum sit magis facti, quam iuris, ut dictum est, consequens est eam non præsumi, & proinde qui contendit sibi moram

factam fuisse, & ex ea damnum sensisse, vel amississe lucrum, eam probare debere, & quidem concludenter, ut rectè docet Purpurat. in l. vinum, num. 7. ff. si cert. pet. Honded. in conf. 36. nu. 11. lib. 2. & multis ostendit Mascard. de probat. concl. 933. num. 34. & concl. 1071. n. 3. Rota inter recentiss. dec. 660. num. 2. part. 1. Felic. de sociat. cap. 24. numer. 7. & Sigisfund. Scacc. in d. ampl. §. num. 102. Quod cum ex facto, & probationibus pendat, ideo Marcianus ait difficilem esse huius rei definitionem Iurisperitis, & legibus: difficile esse id lege, aut constitutione, aut Iurisperitorum traditionibus definire, & constituere, imò neque constitutione ulla, neque Iurisconsultorum rationibus decidi posse, quæ, (ni fallor.) sententia est d. l. 32. de usur. Tamen in foro, & in iudicis non admodum difficilem esse putem huius rei definitionem, ut dictum est, siquidem vulgares quidam modi prodi sunt, ex quibus mora ex persona facta intelligitur, & de quibus vix in iudiciis disceptatur.

Primus est per interpellationem opportune factam. 10 Nam si actor probet admonuisse debitorem, ut solveret, vel creditorem, ut reciperet, quod debetur, & per adversarium stetit, quo minus id fieret, satis mora facta intelligitur, l. quod te, §. ff. de reb. cred. l. si ex legati, 23. & l. 122. ff. de verb. obligat. l. qui decem, ff. de solut. & aliis locis plurimis, & præsertim in d. l. 32. ubi Marcianus ait, mora fieri intelligitur, si debitor interpellatus opportuno loco non solverit, & tradit Præles Faber comit. lib. 6. cap. 7. in princ. & alii multi docent apud Mascard. loc. cit. n. 8. † Quæ interpellatio licet opportune fieri intelligatur, cum in iudicio facta est, ut in l. quasi sum, §. ult. de leg. 1. l. nemo, §. 2. §. ult. de verb. oblig. ubi Vlpianus ait eum moram fecisse videri, qui ligare maluit, quam restituere, & l. 2. & 4. C. de usur. & fruct. leg. ubi Cuiac. notat rationem moræ certius duci ex die litis contestatæ; receptum tamen est etiam extra iudicium factam interpellationem sufficere, ut mora facta intelligatur, id enim probat aperitissimè d. l. 32. & 38. §. si additionem, ff. de usur. l. Titia, §. usuras, de leg. 2. l. qui Roma, §. coheredes, de verb. oblig. & satis indicat d. l. 3. in princ. ff. de usur. ubi Papinianus ait non facile evenire, ut mora non præcedente perveniatur ad iudicem, & ita scribitur Gubert. loc. cit. nu. 59. Cuiac. ad d. tit. de usur. & fruct. leg. & ad African. tract. 8. Mascard. in d. conclus. 1071. num. 14. Menoch. in d. cas. 220. num. 28. ubi ait id non pati dubitationem, & Marefc. variar. resol. lib. 2. cap. 124. nu. 4. † Et potest hæc interpellatio fieri per epistolam, vel nuntium, & interpositas personas. Nam & his modis demonstratur voluntas creditoris postulantis sibi solvi, & potest debitor intelligere se creditore invito solutionem differre, l. 47. §. quero, ff. de bon. libert. Petrus Gregorius, syntagm. iur. civil. lib. 21. cap. 14. n. 3. & Magon. in decij. Florent. 103. num. 1. & 2.

Illud sanè curandum est, ut opportuno loco, & tempore interpellatio fiat, & ei, qui interpellari debuit, puta debitori, non uxori, vel filio, vel servo eius. Nec enim id sufficit ad probationem moræ, ut constat ex d. l. 32. §. 1. ff. de usur. ut etiam si pupillo denuntiatum est, nisi tutore auctore, vel solus tutor interpellatur, l. 24. ff. de verb. obl. Gubert. in d. lib. de mora, cap. 2. num. 8. & gloss. Cuiacii in d. l. 24. vel si ante diem debitor interpellatus sit, vel alio in loco, quam quo solvi debuit, l. 49. in fin. l. 39. ff. de solut. vel si interpellatur Sacerdos, dum sacra facit, Judex, dum pro tribunali sedet, & de re aliqua cognoscit, vel dum quis apud prætorem causam agit, vel funus ducit familiare: denique si qua alia ratione intempestive, & non congruo loco, vel tempore interpellatio facta sit, ut tractat Bayer. part. 3. & Grimaud. d. cap. 23. in quo puto plurimum iudicis arbitrium dominari.

Illud quoque inspiciendum est, an creditor ipse interpellat, an alius nomine eius. Neque enim coniunctus pro coniuncto debitorem interpellando illum in mora constituit, ut scribit Surd. in dec. 215. num. 1. & 6. ubi ait id habere locum, quamvis creditor id ratum habeat, quia rati habitio retrahere non potest in nocem debitorem, ut moram retrofecisse videatur, quod etiam Alex. in conf. 78. num. 17. lib. 5. Costa, de retrotract. cap. 8. cas. 9. num. 17. Rota inter recentiss. dec. 19. num. 1. p. 2. Gratian. discept. forens. lib. 1. cap. 42. num. 22. & probari potest ex d. l. 87. §. usuras de l. 2. & l. 3. in princ. ff. de usur. ex quibus ita tradit Præles Faber. in sup. Cod. tit. de usur. & fruct. legat. def. 11. in alleg. in fin.

15 Procuratori quoque licet mora fiat, si interpellat, ut indicat l. 24. §. 2. ff. de usur. Quia, ut eleganter hic Paulus ait, hoc casu per liberam personam alteri non acquiritur, sed officium impletur, non constituit tamen in mora, nisi mandatum exhibeat, l. si quis, ff. de pos. & ibi Bartolus notat nu. 1. Bald. in rubr. C. de pos. n. 4. Afflicti in dec. 316. n. 3. Donell. lib. 16. de iur. civil. c. 2. & Gratian. loc. cit. n. 21. & ita accipi debet, quod ait Paulus in d. l. 24. moram creditori fieri, si ipsi, siue ei, cui mandaverat, mora facta sit, & quod scribit Mascard. in d. concl. 1071. n. 16. & Cuiac. ad Paulum in d. l. 24. & nos diximus nu. 12. Nisi enim mandatum exhibeatur, debitor non tenetur credere, & multo minus solvere, ut scribit Bayer. p. 1. nu. 30. Qui etiam subjicit non sufficere, si mandatum in manu haberet, nisi eius copia debitori exhibeatur, & ita notare. Alex. in l. de pupillo, §. qui procuratorio, de nov. oper. nunciat. † Neque est contrarium quod dicitur in ead. l. 24. ff. de usur. moram scilicet fieri creditori, si ei, qui negotia eius gerebat, mora facta sit, quia hoc accipiendum est, si constat illum creditoris negotia gerere ante interpellationem. Nam si quis ultro se offerat, & se negotiorum gestorem asserens, vel fingens dicat, solve quod Titio debes, id est, incipiat negotia alterius gerere ab interpellatione, non potest debitor moram facere. Nam nec ei recte solvitur, l. 24. ff. de neg. gest. l. 34. §. si nulla & l. 58. in princ. ff. de solut. ubi dicitur tum demum debitor liberari, cum dominus ratum habuerit. Nec videtur moram facere, qui justam causam habet differendæ solutionis, l. 21. ff. de usur.

17 Illud etiam observandum est, interpellationis verba clara, & certa esse debere, ut debitor in mora constitutus intelligatur, qualia sunt, da, solve, redde quod debes, & alia huiusmodi, quibus creditor instat, & urget debitorem, ut solvat. Nam verba ambigua, obscura, & generalia non sufficiunt ad probationem moræ, l. 9. §. si quis, ff. quod vi, aut clam. Jason. in d. l. si ex legati, num. 15. de verb. oblig. & notat Menoch. de arbit. judic. cas. 461. num. 1. & Mascard. loc. cit. nu. 26. veluti si creditor dicat, indige mea pecunia, cum his suo opus est, & alia huiusmodi, quibus indigentia creditoris ostenditur, non sollicita debiti repetendi instantia, & voluntas, quæ videtur necessaria, ut mora facta intelligatur ex d. l. 32. ff. de usur. & licet Marefc. loc. cit. num. 12. aliud sentiat, tamen mihi videtur creditori imputandum esse, quia cum possit petere, quod sibi debetur, & dicere, redde quod debes, utitur ceremoniis, & involuctis verborum. † Nisi interdum qualitas personæ ferat, ut modestè, & generalibus verbis admonetur, ut solvat, veluti si quis Prælati suo, vel patri, aut sacerdoti, cui eadem reverentia exhibenda est, similive personæ dicat se sua pecunia indigere, quia arbitratibus iudex admonitionem hanc sufficere ad inducendam moram, ut sentiunt Jason. loc. cit. & in l. vinum, num. 75. de reb. cred. Menoch. in d. cas. 461. num. 4. Ioan. Bapt. Lupus in l. curabit, §. 6 nu. 11. Magon. in d. dec. 103. num. 2. & Sigism. Scacc. in d. ampl. 8. num. 130. Qui tamen loquuntur in foro conscientie. Idem sentit Rubeus in rep. l. non solum, §. morte, num. 477. de nov. op. nunciat. ut scribit confertè, l. 1. §. qua onerantia ff. quar. rer. act. non det. l. penult. ff. de iur. & l. in coniunctione, C. de nupt. mihi videtur hæc sententia maximè probari ex d. l. 5. §. apparet, de fideicom. lib. ubi definitum est moram in re fieri, cum propter ignaviam, & timiditatem eorum, quibus aliquid relictum est, & auctoritatem eorum, à quibus relictum est, vel servus petitur, vel in totum non petitur. Ergo multo magis ab hoc genere personarum mora facta intelligitur, cum verbis licet generalibus creditor significat se sua pecunia indigere, & velle sibi solvi.

19 Illud sane constat ad probationem moræ unicam interpellationem etiam extrajudicalem sufficere ex d. l. mora, in princ. ubi Paulus ait, mora ex persona fieri intelligitur, si interpellatus opportunè loco non solverit, & non ait, si bis, vel sæpius. Idemque ostendi potest ex l. 23. de verb. oblig. l. videamus, 19. ff. de usur. Idèquè frustra plures interpellationes exiguntur, siquidem semel admonitus debitor satis intelligat, vel intelligere possit se solvere debere, l. 1 §. 1. de act. empt. & ita sentiant Accurs. & Bart. in d. l. mora, & in d. l. qui Roma, §. Scia, nu. 4. Jason. in ead. l. §. cobaredes, nu. 9. & Alciat. num. 21. de verb. oblig. & alii plures, quos secutus est idem Menoch. in d. cas. 220. num. 29. ubi hanc veriore, & receptiorem sententiam esse testatur. His consentiunt Duaren. in d. §. cobaredes, Petr. Gregor. syntagm. iur. civil. lib. 21. cap. 14. num. 4. Cuiac. in tract. de African. & in l. 36. ff. solut. matrim. & Præles Faber. loc. cit. Hering. de fideiuss. cap. 24. num. 149. qui notat id usu forensi receptum esse. † Et satis est semel moram intervenisse, modo non remittatur, ut semper ex iure civili usuræ currant, l. 87. de leg. 2. illis verbis,

quam sufficit semel intervenisse, ut perpetua usura debeantur. Et ut transmittatur ad hæredes, ut notat Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quæst. 15. num. 40. Anton. de Amat. resolut. 43. num. 48. & constat ex l. 27. ff. de usur. quæ licet loquatur de hærede eius, cui mora facta est, idem tamen statuentum est de hærede eius, qui moram fecit, l. 49. §. 2. de verb. oblig. siue igitur defunctus moram fecerit, siue passus sit, eam transmittit ad hæredem non tantum proximum, sed ultiores iure hæreditario, ut ait d. l. 27. de usur. & Cuiac. ad African. loc. cit. Gratian. discept. forens. cap. 241. num. 54. & Antonin. loc. cit. & hac ratione in l. si servum, §. nunc videamus, de verb. oblig. constitutum est culpam debitoris, quo nomine comprehenditur etiam mora, perpetuare obligationem debitoris, & successorum eius.

Et perperam Scriptores quidam ad creandam moram 21 plures interpellationes requirunt ex l. Emilius, ff. de minor. & ex d. §. cobaredes, quia hæc factum narratur, non iuris constitutio, unde qua vis his locis ponatur sæpius facta interpellatio, non ideo sequitur sæpius esse faciendam, ut ait idem Cuiac. ead. loc. & in l. 26. ff. solut. matrim. & Gubert. in lib. de mora, cap. 5. num. 31. Menoch. d. cas. 220. num. 37. & ante illos Florian. in d. l. mora, in fin. † Et quod ait Marjanus 22 in d. l. 32. §. 1. ff. de usur. si post interpellationem debitor sui copiam faciat, & ommissa sit debiti repetendi instantia, non protinus per debitorem moram factam intelligi, non ita accipiendum est, ut ad contrahendam moram sæpius adversarium interpellare sit necesse, sed ut intelligamus moram, quæ ex persona eius, qui interpellatus fuit, facta intelligitur facile ex persona eius, qui interpellavit, remissam censeri, si is debiti repetendi instantiam omittat, cum sui copiam debitor facit, ut scribit Cuiac. loc. cit. & Præles Faber in d. cap. 7. in princ.

Hinc verò perspicuum est, non esse retinendam opinio- 23 nem Bartoli in d. l. Emilius, nu. 1. per novam admonitionem, & interpellationem factam debitori moram iam contractam remissam censeri, quod etiam probarunt quidam alii, ut Francisc. de Cald. lib. de empt. & vendit. cap. 23. num. 64. in fin. & Magon. in dec. Lucens. 25. n. 31. & rursus in dec. 62. num. 22. quia verus est ex nova interpellatione moram non remitti, sed augeri potius, & intendi. Etenim creditor iterum, & sæpius instans, & interpellans debitorem, ut solvat, eum magis in mora constituit, ut docent Marefc. in d. cap. 124. num. 11. Grævell. in dec. 159. num. 20. Paul. Bellon. de potest. eorum, quæ incunt. cap. 198. nu. 2. & 3. lib. 1. & disputat Jason. in d. l. si ex legati, num. 28. de verb. oblig. ubi ait Bartoli quidem auctoritatè supremam esse, & se illius vestigia adorare in terris, in hoc tamen sentire contrarium.

Neque movet l. Emilius, ff. de minor. quia est de fundo vendito lege commissoria, id est, ut nisi intra certum 24 diem pretium solutum sit, fundus inemptus fiat, quæ lex statim atque commissa est, venditor statim eligere potest, utrum commissoria velit exercere, an potius pretium petere, ita ut uno electo ad aliud redire non possit, l. si fundus, §. eleganter, ff. de leg. commiss. & docet Cardin. Mantie. de rac. & ambig. con. v. l. 4 tit. 29 n. 16. & 18. & proinde Paulus in d. l. Emilius ait venditorem post diem petendo pretium, videri à lege commissoria recessisse, ut etiam definitum est in l. 7. e. d. sit. de leg. commiss. & tractat Card. loc. cit. Sed hæc dissimilia sunt. Neque enim creditor, qui bis, vel sæpius urget debitorem, quidquam facit, unde à priore interpellatione recessisse videatur non magis quam venditor, si legem commissoriam exercere volens iterum, & sæpius emptorem interpellaret ad restitutionem fundi, videretur moram remittere, & legi commissoria renuciare: sed potius magis adversarium in moram iniiceret, & proinde hic locus nihil iuvat Bart. sententiam. Quæ tamen quibusdam casibus recipi potest, quos refert Surd. in lib. de aliment. cit. 9. quæst. 26. in fin. ut etiam in specie l. Styebum §. ff. de novat. in princ. † In quæ 25 re puto plurimum dominari arbitrium iudicis, ut ipse scilicet videat, & perpendat ex formula interpellationis, & denuntiationis, & ex aliis rerum, & personarum circumstantiis, an persequentes interpellationes à priore recessum videatur. Neque enim hæc ullo certo modo defini, & decidit possunt, cum sint magis facti, quam iuris, ut ait d. l. mora, ff. de usur. Quod verò diximus unicam interpellationem sufficere, id accipimus de ea, quæ opportunè facta est, postquam certum est moram fieri, neque plures exigi, ut ipse Gubertus admittit loc. cit. nu. 58. Sed an opportunè facta sit, in arbitrio iudicis positum est, quod Martian. ait in d. l. si mora, ut etiam an per novam interpellationem creditor à priore recessisse videatur.

Secundo modo inducitur mora ex dici adventu, in 26

quo aliquid solvi, & præstari convenit: statim enim ac lapsa est dies, mora facta intelligitur, etiam non interpellante creditore, *l. pecunia, §. 9. usurarum, ff. de usur. l. 3. ff. de in lit. iuran. l. 35. ff. de fideicom. lib. l. ad diem 77. de verb. oblig. C. l. magnam, C. de contrab. & committ. stipul. ex quibus passim diximus diem interpellare pro homine, & eleganter Harmenop. *lib. 3. tit. 3. ubi ait id multis legibus probari. Et quamvis Forcat. in d. par. 1. nu. 7. & Præses Faber. loc. cit. separent moram, quæ ex die fit, ab ea, quæ ex persona, vel re ipsa fieri intelligitur, uterque tamen admittit ex solo temporis cursu, & diei adventu moram fieri, atque etiam non interpellante creditore, quod Itali sentiunt, & sentit etiam Petrus Gregor. *synragm. lib. 21. cap. 14. num. 3. & Donell. lib. 16. cap. 2. vers. quod videtur ubi ait eum, qui certo die dare debuit, si eo die non solvit, hoc ipso moram facere sine ulla alia interpellatione: denique idem valere ad moram diem adiectam obligationi, quod valet interpellatio creditoris. † Et in idem convenit, quod contendit Gubert. *loc. cit. num. 16. nimirum falli eos, qui putant dici****

27 Et, quod magis est, in stipulationibus facti tractum temporis habentis lapsu tempore, quo res arbitrio boni viri fieri, & præstari potuit, mora facta intelligitur, quamvis nec dies certa adiecta sit, neque alia interpellatio intervenerit, quia sicut dies expressa interpellat, ita & quæ tacite ex natura rei inest, ut si quis domum fieri stipulatus sit, vel opus aliud, ut constat ex *l. si inulam, l. 72. §. ult. C. l. continuus 137. §. 3. de verb. obligat. & tradit Alex. in l. quod se, num. 8. de reb. cred. Alciat. in d. l. vinum, nu. 24. Rebuff. *loc. cit. & Card. Mantica. de tac. & ambig. convent. lib. 4. tit. 34. nu. 5. vers. in secundo autem casu. Idemque sentit Præses Faber in d. e. 6. circ. princ. Et notandum est, quod eleganter Venuleus ait in d. l. 137. §. cum ita. in his negotiis iudicem, id est, virum bonum assumere debere, quanto tempore diligens paterfamilias facere potuisset, quod se tacturum promissit.**

28 Sanè quidam existimaverunt moram non aliter fieri, quam si debitor, postquam venit dies, opportunè interpellatus fuerit, quorum sententiam duo potissimum juvant, ut ait *Emilius Ferret. in dist. lib. de mora, num. 13. Primum ex l. trajectitia ff. de act. & oblig. in qua licet obligatio diem habeat, tamen mora fit per interpellationem, ut constat illis verbis, si interpellatus moram fecerit. Alterum est, quia *Martianus in d. l. mora, qui locus proprius est moræ definiendæ, dixit moram ex re, & ex persona fieri, nusquam verò ait ex tempore moram adhiberi. Neque movete *dich. leg. magnam, Cod. de contrab. & committ. stipulat. C. d. l. addiem, de verb. oblig. quibus locis ex lapsu diei pœna committitur, quia, inquit, pœna ex consensu debetur, non autem ex mora. Et alia quedam adfert Gubert. *cod. lib. cap. 4. num. 9. & sequentibus.****

29 Sed Gallis obijcit Scriptorem Gallum Jurisconsultorum Principem, id est, Cuiacium, qui passim docet ex die moram fieri, nec interpellatione opus esse, & præsertim in *l. 17. ff. de constit. pecun. ubi ait, hoc esse certissimum in iure: & rursus in d. l. trajectitia, de act. & oblig. ubi sic inquit, *Quæritur an etiam intermissi temporis, sive interstitii illius, quo debitor interpellatus non est à creditore, pœna peti possit: temporis, quo interpellatus est, certum est pœnam peti posse. Sed an etiam temporis, quo interpellatus non est? Respondit Africanus hoc loco huius quoque temporis in dies singulos pœnam peti posse hac ratione, quia ubi certus dies præscriptus est solutioni, nec ulla interpellatione opus est, quandoquidem mora fit ex re, id est, ex tempore ipsa tarda solutionis etiam non interpellante creditore, nimirum quia dies satis interpellat, satis admonet debitorem: & ipse sibi debitor, qui diem non ignorat, verum, & æquum sibi denunciare, & ipse se ipsam interpellare debet, l. 77. de verb. oblig. l. 9. §. ult. ff. de usur. l. fideicom. lib. l. magnam, C. de committ. stipul. l. x. C. de iur. empht. & deinde subiicit et reliqua, quæ ad hunc locum pertinent in tract. 7. ad Afric. præstius, & ornatastradidisse, non obstat ergo hic locus nostræ sententiæ.**

30 Neque turbat etiam, quod *Martianus in d. l. mora, dicat moram ex persona fieri, si debitor interpellatus non solvent, quia non inde lequitur moram non fieri ex die, quo solvi debuit: & tantum ex hoc loco, qui præcipuus est, in quo de mora agitur, & in quo *Martianus duplicis tantum moræ meminit, eius quæ fit ex re, & eius, quæ fit ex persona, cum debitor interpellatus non solvit, colligi videtur moram, quæ ex adventu diei contrahitur, ex re contrahi, non autem ex persona, ut clarè sentit Cuiac. *loc. cit. & in dist. tractat. 7. ad African. ubi ait non esse necessariam interpellationem, cum dies***

additur stipulationi, & moram fieri ex re, & ex die, quo solvi debuit ipso iure. Cuius sententiam iuvat quod ait *d. l. 3. C. in quib. caus. in integr. restit. moram, quæ fit ex solo tempore tardæ solutionis, re ipsa fieri, At nos hoc unum querimus, an ex lapsu diei mora facta intelligatur, & factam intelligi constar apertissime ex locis citatis, & ex Harmenop. *d. tit. 3. ubi ait id multis legibus probari. Et quamvis Forcat. in d. par. 1. nu. 7. & Præses Faber. loc. cit. separent moram, quæ ex die fit, ab ea, quæ ex persona, vel re ipsa fieri intelligitur, uterque tamen admittit ex solo temporis cursu, & diei adventu moram fieri, atque etiam non interpellante creditore, quod Itali sentiunt, & sentit etiam Petrus Gregor. *synragm. lib. 21. cap. 14. num. 3. & Donell. lib. 16. cap. 2. vers. quod videtur ubi ait eum, qui certo die dare debuit, si eo die non solvit, hoc ipso moram facere sine ulla alia interpellatione: denique idem valere ad moram diem adiectam obligationi, quod valet interpellatio creditoris. † Et in idem convenit, quod contendit Gubert. *loc. cit. num. 16. nimirum falli eos, qui putant dici****

31 lapsu moram fieri, quasi dies interpellat debitorem, & decipi etiam, qui post diem solutionis præscriptum in interpellatione desiderant. Existimat enim ex die adventu moram committi, non quidem ex solo lapsu diei, sed propter admonitionem, & denunciationem iam ipse ab initio, id est, in ipso contractu interpositam, quæ eadem tempore minus congruo facta videatur, nihilominus prodest ad inducendam moram, quandoquidem ad tempus congruum referatur. Et hoc eo æquius videri, quod debitoris nedum creditoris consensu huiusmodi denunciatio fiat. Et satis natura, & conditio rei gestæ debitorem admonent, ut sua die creditoris satisfaciat. In quo videtur Gubertus verbis tantum à nostrâ sententiâ discedere.

32 Denique adeo verum est, quod dicimus ex solo temporis lapsu moram fieri, ut *Paulus scripserit ad diem sub pœna promissa pecunia, & ante diem mortuo promissore, non ideo minus pœnam committi, idedque moram fieri, licet non sit adita eius hereditas in l. 77. de verb. oblig. C. l. ult. de nauis. fact. & respondit Natta in cons. 226. num. 4. Duaren. & Alciat. in d. l. 77. de verb. oblig. qui ait, cum nulla hic fiat curatoris, aut interpellatoris mentio, probari ipso iure moram ex diei adiectione committi: veramque esse regulam, quæ traditum est diem pro homine interpellare, & in mora constituere. Cuiac. in d. l. 9. §. usurarum, ff. de usur. & Felic. de societ. e. 24. n. 26. ubi ait ignorantiam non excusare heredem, quo minus moram fecisse videatur. Non puto tamen pœnam committi, cum quantitati adiecta est, nisi quatenus creditoris interest, secundum ea, quæ diximus q. 38. n. 14. C. q. 66. n. 15. & notat Florian. in d. §. usurarum, n. 1.*

33 Sed illud inter omnes ferè receptum est, ex adventu conditionis, vel diei incerti, qui conditio est *l. 75. ff. de condit. & demonstr. moram tactam non videri: sed interpellatione opus esse. Ita enim tradunt Doctores in l. quæritur, 59. de verb. oblig. & præsertim *l. 2. ubi ait hanc receptam esse sententiam, quam etiam secuti sunt Trenchacin. lib. 3. tit. de solut. resol. 32. nu. 10. Anton. Gomez. lib. 2. e. 11. num. 31. Gabr. cons. 5. n. 28. & 29. lib. 1. & cons. 139. n. 7. lib. 2. Sigism. de commerc. §. l. q. 1. n. 384. & ante illos Forcat. in d. l. de mora. par. 3. n. 6. cui tamen non placet ratio, qua utuntur iuris Auctores communiter, quod scilicet iniquum, & absurdum videatur, ut quis eodem tempore obligetur, & in mora constituatur ex l. quod dicimus de sol. & l. 2. §. si ve, ff. de constit. pecun. † Quia inquit, iure ex delicto obligatur, & eo momento in mora est *l. in re furtiva, ff. de condit. indeb. idemque in emptore, & venfitore receptum esse ex l. Iulianus, §. ex vendit. ff. de act. empt. & proinde aliis rationibus utitur. Nam, inquit, cum dies certa solutioni definita est, potuit satis à debitore prævideri, qui talem legè sibi diei passus est. At dubiū est, an veniat conditio, & quando. Quin etiam si pro certo & ventura est, ut illa, si moriar, tamen non putat heredi suo moram relinquere, sed petendi facultatem creditor ex l. 1. Cod. ut act. ab hered. & contra hered. Quia quo certo prævideri possunt, in mora constituunt, non quæ sunt incerta. Ita ratiocinatur Forcat. *loc. cit. aliam rationem adfert Gomez. in d. cap. 11. n. 51. quia non magis operari debet obligatio conditionalis adveniente conditione, quam pura, & simplex promissio: sed promissio pura non constituit debitorem in mora sine interpellatione, ergo, nec conditionalis etiam impleta conditione.****

34 Sed Gubertus *loc. cit. postquam utriusque sententiæ argumenta sustulit, tandem n. 43. & 44. distinguit inter conditionem, cuius eventus in incerto est, ut est illa si navis ex Asia venerit, & eam, quæ omnino exitura est, tamen quo die*

die exitura sit, nesciatur, veluti si moriar. Et proinde quoniam dubius est conditionis eventus, quae ex incerto rerum eventu pender, nec in consiliis nostris, sed in volubilitate fortunae posita est, ut mora fiat, interpellationem necessariam esse. Primum quia debitor praefigere non potest conditionis eventum, ut tunc praesentem pecuniam habeat. Deinde quoniam non ante nascitur obligatio *l. cedere diem, de verb. signif.* At si omnino exitura est conditio, quoniam tunc diei certo comparatur *l. stipulatio ista, §. sacram, de verb. oblig. l. nam & si, de condict. in deb. l. si pupillus, ff. de novat.* solo conditionis eventa moram fieri, modo a contrahentibus adiecta fuerit, & illius eventum debitor non ignoraverit. Sed cum haec non satis tuta, ut puto, existimaret, concludit melius, & tutius esse huius quaestiones definitionem iudicantis arbitrio relinquere, nimirum, ut verum coniectura quærat, & ex facti circumstantiis aestimet, an promissor conditionis eventum praefigere potuerit, ut numeros interim redigeret creditori quamprimum satisfacturus.

36 Ego vero puto conditionis eventum etiam eius, de qua incertum est, an sit exitura, si non aliud obstat, eum, qui ea adveniente solvere promisit, in mora constituere. Et movetur ex *l. evictis, 18. ff. de usur.* ex qua constat usuras post evictionem praestari, cum actum est, ut re evicta pretium reddatur, & proinde sine interpellatione casum evictionis venditorem in mora constituere, tamen incertum esset, an conditio esset exitura. Eventus enim conditionis, quae voluntate promissoris adiecta est, cum urget, & compellit, ut solvat, nec alia admonitione opus est, cum ab initio conventum est, ut adveniente conditione solveret *l. 26. ff. de transact. l. 1. §. ult. ff. de act. empr.* Et quod dicitur eodem tempore obligationem, & moram contrahi non posse, omnino falsum est, aliud enim constat ex *d. l. in re servata, ff. de condict. furt. l. 1. §. 1. ff. de usur. l. si vero, §. si mihi, ff. mand. & notat Forcat. loc. cit.* Et quod debitum est in *d. l. 21. de cust. pecun.* *l. quas dicimus, de solut.* non eo pertinet, ut mora, & obligatio eodem tempore nunquam contrahi possit, sed ne statim, ac quis simpliciter solvere promittit, exactio fiat: & proinde modicum tempus statuendum sit, intra quod promissor solvere possit humanitatis gratia, vel etiam interdum necessitatis, ut reus pecunia conficere possit, ut notat Cuiac. in *l. 118. in fin. de verb. oblig. & Gothofr. ad l. quas dicimus de solut.* vel potius, ut mihi videtur, ex verisimili mente promissoris, qua non videtur esse, ut statim exactio fieri posset, sed cum aliquo laxamento temporis. Unde cum quis promittit aliquid solvere adveniente aliqua conditione, iam clara apparet voluntas contrahentium, ut ea adveniente statim solutio fieri debeat, & exactio celebrari possit.

38 Neque enim turbat ratio Gomezij, quod non magis debeat operari obligatio conditionalis existente conditione, quam simplex, & pura promissio, quae promissorem non constituit in mora, nisi interpellatus sit, quia hoc accipiendum est, cum simpliciter conditio adiecta est obligationi: aliud vero est, cum non tantum obligatio in casum advenientis conditionis, sed etiam solutio confertur, quia hoc casu voluntas utriusque intelligitur, ut existente conditione non tantum obligetur promissor, sed etiam, ut solvat, & proinde non sit opus eum interpellare *l. 1. in fin. de act. empr.* Quae distinctio clare elicitur ex *l. evictis*, in qua actum fuerat, ut evictis agris, venditor pretium restitueret. Ideoque respondit Paulus, usuras quoque post evictionem praestandas esse, & quod inde sequitur, moram reipia ex solo conditionis eventu factam esse. Quare in hoc genere verba stipulationis inspicere oportet.

39 Quod confirmari potest ex eo, quod quidam dicunt, si societas inita est per quinquennium, eo transacto socium non censeri moram adhibuisse in restitutione loci, & lucri, sed interpellatione opus esse, ut mora facta intelligatur, si ne qua interesse non debetur, ut respondit Alex. in *conf. 133. n. 10. lib. 1. & sentit Menoch. in conf. 121. n. 81. & 107. & Decian. in conf. 60. n. 36. & 43. lib. 3.* nisi etiam actum sit, ut finita societate locius ratione recederet, & reliqua restitueret, ut explicat Felic. in *d. c. 24. n. 33. & 103. & praesertim n. 20. & 21.* quibus in locis respondens obiectum, quae dicitur potest ex doctrina Bart. in *l. cum stipulatus sim mihi, de verb. obligat. & Baldi in l. ult. §. praeterea, C. de jur. dot.* inquit eos loqui de tempore adiecto solutioni, aliud vero esse cum simpliciter tempus adiectum est ipsi contractui, ut sciatur quousque durare debeat, hoc enim casu, debitorem in mora non constituunt ex *l. ex empto, §. denique, ff. de act. empr.* congruenter ergo nostrae sententiae paret Felicius socium nulla facta interpellatione non censeri moram facere ex die finitae societatis, nisi si iam actum sit, ut transacto quinquennio teneretur locius

reddere rationem, & reliqua solvere: vel nisi pecuniam focii, & lucrum in suos usus converterit, ut dicam *q. seq. n. 33.*

Illud etiam sciendum est, si forte obligatio ita concepta sit, *decem Calendis Junij solvam, aut exinde cum petieris*, nihilominus lapsio eodie abique alia interpellatione debitorem moram facere. Ita enim docuit Bart. in *l. 113. n. 10. de verb. obligat.* quem reliqui sequuntur eodem loco, & Bayer. *lib. de mora, part. 2. n. 2.* Catellian. in *verbo, mora, vers. sed quid si debitor.* Rebuff. in *d. l. 188. de verb. signif.* Trentacinq. in *d. c. 32. n. 6.* & Mancin. de *iuram. part. 4. effect. 13. n. 34.* Contrarium sentit Zasius in *d. l. 113. n. 9.* ubi ait nullum hic esse verbum, unde haec doctrina colligatur, & proinde in hac specie nullam esse moram, nisi debitor interpelletur, & standum esse conventioni *l. 1. §. si convenias, ff. de pos. sed communem intentionem veriore deinde asserit in l. si ita quis, 135. n. 6. od. tit.* ubi scribit haec verba, *cum volueris, vel petieris*, non prorogare solutionem, nec differre, nec conditionem ullam habere ex *l. 48. ff. eod.* & hanc loco rationis habendam esse, donec melior inveniat.

41 Sed si quis mutuum accipiens eam promittit solvere ad omnem creditoris petitionem, quam nunc creditor facit, non ex hoc debitor in mora esse dicitur, ut ex eodie usuras debere incipiat, & proinde alia interpellatione opus esse, ut debitor in mora constituitur, quae regulariter sine interpellatione non contrahitur, ut iudicium relict Praeses Faber in *tit. de usur. def. 27.* repugnat enim inquit haec clausula naturae mutui, quod ita contrahi necesse est, ut de meo fiat tuum *l. 2. ff. de reb. cred. & absurdum est, ut tam cito quis sit in mora restituenda pecuniae, quam ex causa mutui suam fecerit d. l. promissor. 21. §. 1. ff. de cust. pecun.* Tamen nihil repugnet naturae mutui, ut olim a die mutui dationis stipulari usuras leg. 9. & 17. in princip. ff. de usur. l. le. & 40. ff. de reb. cred. ita nunc stipulari, quod interest, etiam ante moram, ut docet Didac. Covarr. *variar. lib. 3. cap. 4. num. 5.* & alius auctoribus citatis diximus *quasi. 92. nu. 5. & quasi. 74. num. 20. & 21.* & alii quidam docent apud Durandum in *proximo constit. D. Pij V. quasi. 26. num. 9.* quod tamen probetur legitimis modis secundum ea quae huiusmodi locis a nobis tradita sunt, & hanc declarationem patitur dicta Praesidis definitio.

43 Eiusdem etiam singularis est decisio, & adnotatione dignissima in *tit. de contrab. stipul. def. 2.* debitorem scilicet moram non contrahere ex solo diei lapsu, quoties factum aliquod creditoris intervenire debuit, nec intervenit, ne alioqui, inquit, promissori obligatio zugeatur, si pro stipulatore facere cogere, quod stipulator ipse facere debet, cuiusque hac ratione quali procurator constituatur in vitis, quod ius non patitur *l. 44. §. ult. ff. ad S. C. Treb. & l. 22. in fin. ff. mand. 1.* Et proinde in iis casibus, in quibus debitor teneatur accedere ad domum creditoris, ut si sint diversi loci, vel cum debetur species, *l. 1. §. licet, ff. de perie. & comm. rei vend. Bald. & Castren. in l. item, illa, ff. de const. pec. Ursill. ad Afflic. in dec. 316. n. 4. Mynsing. cont. 3. observ. 95. nu. 4. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 6. nu. 2. Grimaud. de usur. & contrab. pign. lib. 1. c. 27. n. 1. & 3. & Gratian. *discept. forens. c. 128. n. 1.* debitor per diei lapsam moram fecisse non intelligitur, nisi creditor ad domum debitoris accedat recepturus, quod sibi debetur, ut definit Faber in *d. def. 2.* & sic in loco, ubi solutio fieri debet, ut multi docent apud Malcard. in *d. concl. 1071. nu. 23. & Mynsing. loc. cit. Rota Genue. in dec. 86. num. 4. & Anton. Henric. de fideiuss. c. 23. n. 32.* quibus accedit Paulus Bellon. *lib. 2. de potest. cur. qui in cont. cap. 52. nu. 3.* Iuris enim est ad excusandam moram debitoris, si per eum non stet, quo minus solvat, id est, si paratus sit solvere, si creditor sui copiam fecisset *l. 3. in fin. ff. de act. empr. l. quod te, ff. si cert. per. l. si ex legati. de verb. oblig. Gabriel. conf. 139. num. 5. l. 2. & Gratian. loc. cit.**

45 His congruit, quod decidit Baldus in *l. in minorum, nu. 1. C. in quib. caus. in integr. restit.* debitorem in mora non constituunt, quoties creditor ex parte sua contractum non impleverit ex *l. Iulianus, §. offerri, & l. qui pendentem. C. de act. empr.* Quod probatur Sfort. Odd. in *conf. 87. num. 14. Surt. in dec. 179. n. 25. & 26. & Gratian. discept. c. 143. n. 26.* qui omnes idem iuris esse scribunt, etiam si creditor sit minor, id vero constat apertissime ex *l. 16. §. cum usura, ff. de usur. & ibi Florianus notat, cuius tamen textus, (ni fallor,) neque Baldus, neque alii meminere, & a nobis alio loco iustus, & diligentius examinabitur.*

46 Interea in transitu hic dicam non omnino placere exemplum, quo Praeses Faber usus est in *d. def. 2. n. 4.* eius scilicet debitoris, qui emphyteutiarum canonem annuum debet, quasi ad domum creditoris accedere non teneatur,

teneatur, ut illum solvat, quia receptum est emphyteutas, & colonos, & alios, qui ratione rei censum, vel canonem prestare tenentur, ad domini domum accedere debere, & illi censum, & canonem inferre, & solvere, ut respondit Roland. in *conf. 87. n. 15. lib. 1. Surd. in conf. 172. n. 12. Roderic. de ann. & mensur. reddit. lib. 2. q. 2. n. 2. Maur. de solut. c. 24. n. 8. Frideric. Martin. de jur. cens. c. 6. in fin. & Gratian. in d. c. 128. n. 15. in quo tamen existimo consuetudinem spectandam esse, ut videtur sentire idem Gratian. eod. loc. n. 9. & proinde quia in hac urbe usitatum est in domo Abbatis sancti Pontij canones, & laudemia prestare, & recognitiones facere, emphyteuta ad illius domum accedere, & illi canones inferre, & solvere debet, & recognoscere, quod tamen non puto conductoribus tribuendum esse, neque enim illis eadem reverentia debetur.*

47 Sed omittis aliis quaestionibus, quae ab iis petendae sunt, qui de mora scripserunt, superest, ut videamus, an iuramentum interpellat, & in mora constituit debitorem. Et sane ex juris auctoribus quidam aiunt, quidam negant, quidam distinguunt. Afferunt Decius in *l. quod re. nu. 11. & in reper. n. 43. ff. si cers. per. Sadol. n. 86. & Alciat. in ead. l. n. 21. & alii sane plurimi, quos sequitur Seraph. de privil. juram. c. 47. n. 1. & Qzale. in dec. 49. num. 7. & 9. vers. non obstat. & Menoch. de arbitr. judic. cas. 220. n. 21. Mancin. de iuram. par. 4. effect. 215. n. 2. Marefcott. in d. cap. 124. n. 27. & Felic. loc. cit. num. 15. quasi iuramentum religio continua urgeat, & admonet debitorem, ut quamprimum scilicet creditorem suis pecuniis indigere, & necessitate premi, solvat, & reddat, quod debet. Et cum quibusdam casibus receptum sit moram in rem fieri, ut initio dictum est, & dicam q. seq. Sane multo magis haec vis, & potestas iuramento tribuenda esse videtur, ut in contractibus, quibus additum est, promissor ex solo tempore tardae solutionis moram facere intelligatur, ubi enim iuramentum est, Deus est auctor contractus, ut post Baldum dicit Natta in *conf. 426. n. 15. lib. 2. & Mancin. d. tract. par. 1. qu. 1. n. 1. ita ut debitori festinanter sit, & sine mora solvendum, quod Deo auctore facere, & solvere promittit.**

48 Negant vero Bartolus in *l. cum qui. §. si iuramento. nu. 5. ff. de iurjurand. ubi ait hoc hodie consuetudinem observare. Alex. in d. l. quod re. nu. 8. & Curt. iun. in addit. ad eund. & in d. l. quod re. n. 26. & 27. & Bologna num. 61. Aret. & Rip. apud Gabriel. tit. de iurjur. concl. 2. in fin. Emil. Ferrer. in d. lib. de mora, nu. 10. ubi ait alteram sententiam communem esse, sed sicquenda est, veterum auctorum reverentia id faciendum esse, non autem ratione, vel lege. Ita etiam tenent Camill. Plaut. in d. l. quod re. nu. 24. Gomez. in §. item si quis. nu. 10. Instit. de act. Arum. in tract. de mor. c. 4. nu. 46. & 47. & probare videtur Mascard. in d. concl. 1071. nu. 18. & Sigismund. Seacc. §. 1. q. 1. n. 387.*

49 Quorum sententiam valde iuvat, quod dicimus iuramentum non mutare naturam contractus, in quo adhibetur: sed illi intra suos limites consistenti solum addere religionis vinculum, ut notant Tiraquell. in *prafat. l. si unquam. nu. 163. Cardin. Mantic. de eac. c. ambig. convent. lib. 4. tit. 31. n. 28. & tit. 32. nu. 89. & alii plurimi apud Mar. Giurbam in *decis. 42. n. 25. & 26. & Anton. Hering. de fiduiss. cap. 37. n. 43. & iusiurandum recipere ea omnia, quae insunt contractibus, quibus additur ex *l. ult. c. de non num. pec. l. si libertus. ff. de oper. libert. l. ult. qui satisd. cog. & tractat idem Manc. effect. 8. ita ut in iis non sit necessaria absolutio, ut tradunt Dec. in *conf. 350. num. 8. & Gratian. lib. 2. c. 324. n. 13. unde cum promissio, & obligatio simplex eam vim non habeat, ut sine interpellatione debitorem in mora constituat, nec verisimile sit id inter contrahentes agi, ut statim debita pecunia exigatur praeteritam in mutuo, ut dixi, vix intelligi potest hic sine interpellatione moram admittendam esse.****

50 Sed inter utramque sententiam Marc. Anton. Bayer. in *d. lib. de mora; par. 2. num. 23. notat plurimum referre, an obligatio pura sit, & res praeterita die debeat: an vero in aliquem casum futurum conferatur. Primo casu iusiurandum non interpellare promissorem, ne eodem tempore obligetur, & moram faciat: in alio vero, id est, superveniente necessitate iusiurandum interpellare, quia eodem tempore non videtur quis obligari, & in mora constitui, & hac ratione conciliari dissidentes auctorum sententias, & ita alias obtinuisse. At vero non aliud sentiunt auctores primae sententiae. Putant enim debitorem, qui interposito iuramento promissit solvere, moram facere, cum scit creditorem suam pecunia indigere, ut perspicue tradunt inter alios Dec. & Menoch. loc. cit. & Marefcott. in d. cap. 124. num. 23. & proinde ex intervallo post scientiam scilicet supervenientis inopia, & egestatis creditoris,*

Seraphinus etiam in *d. privileg. 47. num. 5. & privil. 49. num. 5. & 6. existimabat iuramentum non ita amare intelligi debere, ut statim promissorem in mora constituat, sed tantum elapso eo tempore, quod lex arbitrio iudicis indulget debitoribus ad solvendum. Nam inquit, & post interpellationem modicum tempus conceditur, quo solutio fieri possit. *l. 1. §. item si ff. ad l. Falcid. l. promissor. §. 1. de constit. pec. & l. quod dicimus, de solut. & ita cessare illud absurdum, ut quis eodem tempore obligetur, & in mora constituitur.**

51 Ceterum quicquid sit, cum quis aliquid se facturum, & curaturum promittit, ut venditor, qui, ut usitatum est, emptorem defendere in possessione rei, & litem suscipere iurando pollicitus est, hoc enim casu facile admittam, venditori scienti non esse denunciandam litem, neque interpellandam esse, ut evictionis nomine teneatur, quae est sententia Alex. in *l. 2. d. voluntate. num. 16. Ial. nu. 17. Rip. num. 18. ff. sol. matrim. Afflic. & Vrsill. ad eund. in dec. 49. Covarr. variar. lib. 3. cap. 17. nu. 5. Fachin. controuv. jur. lib. 2. cap. 36. Bayer. in dec. 16. num. 17. & 24. & alii apud Bellon. de potest. cor. qua incunt. cap. 71. num. 2. & 3. lib. 1. & placuit etiam Anton. Sol. ad nov. constit. tit. de dilat. ad denunc. lit. glof. 3. num. 8. Gratian. cap. 175. num. 30. & 31. & Mangil. de evict. quest. 4. num. 39.*

52 Sed cum de eo quaeritur, qui simpliciter ex contractu, vel quasi alicuius quantitatis debitor est, quamvis sciat se debere, & sine causa solutionem differre, & conscientia illum urgeat ad solvendum, non tamen intelligitur moram facere, nisi interpellatus fuerit, & creditor instanter repetat, quod sibi debetur. *l. mora. §. 1. de usur. l. 48. de verb. obligat. Surd. in dec. 176. nu. 21. & ipse Fachin. lib. 2. cap. 59. & aliis auctoribus relatis; Gratian. discept. cap. 42. n. 37. nisi in iis casibus, in quibus moram reipsa fieri receptum est, ut favore minorum, & similibus. Cum enim creditor sciat debitum esse purum, & non petit, cum debitor sui copiam facit, eatenus dilationem debitori tacere videtur, & dilationi consentire, quatenus differt petere, ut ait Azor. inst. moral. par. 3. lib. 4. cap. 34. q. 2. Salas. de usur. dub. 19. nu. 11. Sigism. de commerc. §. 1. q. 7. par. 2. ampl. 8. num. 153. & Donell. lib. 16. cap. 2. quia inquit, creditor non interpellans ostendit se facile pacis eam moram, & paratum expectare, etiam si ponamus eum indigere, & necessitate premi. Et verò hic locum habet, quod dicimus ibi nullam esse moram, ubi nulla est petitio ex *l. si pupillus. 127. de verborum obligat. l. mora. 88. de reg. iur. & Surd. in d. decis. 176. num. 21. & 25. recte concludens scientiam debere quidem intervenire, sed non sufficere, ut quis moram fecisse videatur. Quare creditor, qui non petit, & dissimulat, cum facile suum petere potest, videtur tacite consentire, ut debitor illam pecuniam retineat, & veluti depositam habeat. Qui tacitus consensus, cum ex persona creditoris metiatur, non minus deprehenditur in creditore, cui iuratum est, quam in eo, cui sine iuramento facta est promissio, ideoque dicendum est, ad inducendam moram in perniciem debitoris, quae ob tristis effectus, quos parit, facile admitti non debet, iuramentum non sufficere. Et hoc iure in foro utimur: & ridiculus esset, qui ageret ad interesse eius pecuniae etiam medio iuramento, sed sine die debite pro eo tempore, quo nulla interpellatio facta proponitur.**

53 Neque est contrarium, quod diximus num. 52. venditorem scilicet, qui emptorem tueri, & litem suscipere iuravit, de evictione teneri, quamvis scienti lis denunciata non fuerit, quia creditor ex eo, quod non interpellaverit debitorem, nec ei mora facta intelligatur, non propterea ius crediti amittit, potest enim forem quocumque petere. *l. cum quidam. §. Divus. ff. de usur. Ac vero emptor nisi re evicta de evictione advertit venditorem agere pollet, rem, & pretium amitteret, & venditor, qui rem alienam vendidit, locupletaretur cum aliena iactura, quod ius non patitur. *l. 14. ff. de cond. indeb. l. si quis, d. Priscus ff. de inst. act. & proinde non videtur eadem ratio, & merito receptum est in ea specie venditorem de evictione conveniri posse. Et praeterea illud inter utramque speciem interesse videtur, quia venditor cum iuramento promittit emptorem tueri in casum litis, illumque suis sumptibus defendere, & proinde cum scit litem moram esse, statim teneri eam assumere, neque alia admonitione opus est, ut in mora constitutur, satis enim illi eius jurata promissio interpellat, & admonet otiosam, & obligationis suae. *l. 1. in fin. de act. empt. Barz. us. in d. dec. 16. num. 23. & Bellon. loc. cit. in quibus terminis hanc sententiam admittimus. Cum si simpliciter evictio promissa sit etiam interposito iuramento, quia accipiendum est***

iuxta naturam, contractus ex l. ult. C. de non num. pec. que est, ut lis denunciatur venditori, ut de evictione tentatur, ut constat ex l. 8 & 9. l. si parentes. 20. C. de evict. l. 1. C. de peric. & comm. rei vend. illis verbis, & ita si ea denunciatio est, & capite de empt. & vendit. & ita distinguunt Diac. Covarr. in d. c. 17. num. 5. Menoc. in conf. 128. n. 15. Galerac. de renunt. c. 2. renunt. 206. n. 8. & Mangil. l. c. cit. Atqui in nostra specie debitor simpliciter se constituit debitorem, nec in casum inopie, & necessitatis creditoris eam pecuniam solvere promisit, & promissæ interpellatione opus est, ut moram fuisse intelligatur. d. l. mora, ff. de usur. & l. 7. eod. tit. l. 28. & l. 27. de verb. oblig. quippe que regulariter sine interpellatione non contrahitur, ut ait Faber rir. de iur. emp. phys. def. 15. in not. n. 5. & dictum est n. 3. Et ideo si foret obligatiōi id additum esset, ut cum ad eius notitiam pervenerit creditorem suis nummis indigere, statim solveret, puto quoties id accidit, moram reipsa fieri, neque interpellatione opus esse, ut debitor in mora constituitur, & conveniri possit ad id, quod interest ex d. l. ovichis, ff. de usur. & ex his, que diximus n. 36. Satis enim illam eius iurata promissio urget, ut servet promissa, & reddat, quod debet, & hoc ea recipi potest sententia Decii, Seraphini, & aliorum, qui tradunt iuramentum interpellare, & constituere in mora debitorem, ut dixi n. 47. tametsi tunc, & constitutus sit emptor, ut licet suo auctori denunciari, ne evictione secuta aliqua ratione le tueri possit, creditori vero, ut interpellat debitorem, ut solvat, & dicat reddere quod debet, que vox equissima est, & iuris gentium, ut ait Seneca lib. 3. de benef. ne debitor se à mora, & præstatione eius, quod interest, exculare possit, nam si interpellatus, ut solveret, moram fecerit, ex qua creditor datum num passus est, nummi ex eo tempore stantes non erunt, ne ait d. l. 7. ff. de iur. t. Et huc etiam pertinet, quod testator Alphius dicere solebat, vel optima non manum appollando mala fieri, ut refert Colum. lib. 1. c. 7. id est, non interpellando, ut utat, ut ex Cicerone, & aliis auctoribus explicat Bud. in adnotas ad l. Herennius, de evict. ubi ait elegantiores auctores dicere, appellare, quod nos interpellare: & tamen ita loquitur Marcan. in d. l. 32. de usur. & African. in d. l. traiectione, ff. de oblig. & act. Huius etiam strenuacōis meminit Horat. in Epist. ad. 2. in fine, ut qua vicia Nisura laudes recentet: & nos aliis locis.

Q V Æ S T I O LXXXII.

De mora, qua fit in rem.

S V M M A R I V M.

1. Equitas nulla lege definiri potest.
2. Minorum debitores ex mora irregulari tenentur ad id, quod interest.
3. Minoris ætatis favore factum est, ut minoribus reipsa mora fiat.
4. Ecclesia, & aliis p̄is locis fit mora reipsa. Ecclesia utitur iure minorum.
5. Iustiniani constitutio quadam de mora, que fit reipsa ab heredibus favore Ecclesia.
6. Civitatum, & Castrorum debitores moram reipsa facere intelliguntur.
7. Oppida, & municipia hodie plus, quam minores sunt.
8. Fisco fit mora ipso iure.
9. Ignorantibus ius suum, & per reverentiam sua pietate timentibus, fit mora reipsa.
10. Fiscus habet mille oculos, & mille aures.
11. Mora, qua fit reipsa, ex his causis impeditur, quibus mora regularis impeditur solet.
12. Mora irregularis non plus potest, quam regularis.
13. Mora non fit reipsa minoribus, & aliis, qui utuntur iure minorum, in his, qua debentur ex contractu stricti iuris.
14. Mora in rem non committitur favore eius, qui non implevit contractum.
15. Minor minori non facit moram reipsa.
16. Privilegiatus quando contra privilegium utatur privilegio.

17. Minor si minori rem vendat, emptor, qui fructus percipit, moram eo ipso facere intelligitur.
18. Minor debitor minoris ex causa dotis moram reipsa facit.
19. Mora defuncti transmittitur ad heredem, quamvis minor sit.
20. Ecclesia, que rectorem non habet, non fit mora in rem.
21. Mora, qua favore minoris fit reipsa, cessat finita minore ætate.
22. Interesse eatenus currit, quatenus durat mora.
23. Mora, qua fit reipsa, favore Ecclesia semper durat.
24. Mora favore minoris contracta morte minoris extinguitur.
25. Mora, qua fit re ipsa, favore minoris in cessonarium non transferitur.
26. Francisci de Celdas sententia moram, qua fit re ipsa, favore minoris durare post perfectam ætatem, constituitur.
27. Fur, & raptor ipso iure moram facere censentur. Ut etiam i, qui alienas pecunias inquadunt.
28. Tutores, qui pecunias pupillares in suos usus convertunt, ipso iure tenentur ad id, quod interest.
29. Administratores civitatis, qui pecuniam publicam in suos usus convertunt, ipso iure in mora constituntur. Et tenentur ad id, quod interest.
30. Procuratores, & negotiorum gestores tenentur ad id, quod interest. Procuratores, & gestores à tutoribus non separantur.
31. Depositi usens in seipso, & invito domino moram re ipsa facit, & tenetur ad id, quod interest.
32. Commodata qui re aliter utitur, moram re ipsa facit. Commodata re, qui aliter utitur, tenetur fructi.
33. Socius communem pecuniam in proprios usus vertens moram reipsa facere intelligitur. Et sine interpellatione tenetur ad id, quod interest.
34. L. lucium, ff. pro socio, explicatur, & num. 41.
35. Quod dicitur, probari debet. Conversio pecunia in proprios usus non presumitur.
36. Iurandam deferri potest, an quis pecuniam alienam in proprios usus verterit. Iurandam deferri potest, in actione rerum amoverim.
37. Conversio sola pecunie aliena in proprios usus non debetur interesse.
38. Bone fidei non congruit, ut quis de alieno lucrum sentiat.
39. Socius, qui ex communi pecunia negotiatus est, lucrum reddere non tenetur.
40. Fenerator non tenetur super lucrum reddere.
42. L. si quis, §. Proculus, ff. de instit. act. declaratur.
43. L. 10. §. si procurator, ff. mand. hodie abrogata.
44. Sive. Odd. conf. 94. partim probatur, partim reprobatur.
45. Debitor, qui sui copiam non facit, moram facere intelligitur. Dummodo creditor hac de re protestationem emittat.
46. Equitas non paritur, ut quis contrahendo ex utraque parte lucrum sentiat.
47. Implementum unius in contractibus utro citroque obligatoris alterum in mora constituit.
48. Quod tamen quidam recipiant in contractibus bone fidei. Et negant in contractibus stricti iuris.
49. Ioannis Saporre sententia ex implemento unius alieni in mora constituit in omnibus contractibus, si ve bone fidei, si ve stricti iuris.
50. Gratiani, & Mareseotti opinio innixa falsa ratione. Quis potest eodem tempore obligari, & in mora constitui.
51. Ioannis Saporre sententia in dubium revocatur.
52. Iudicis arbitrio relinquatur, an ex implemento unius alter in mora constituitur.
53. Implementum unius alium in mora constituit, qui pecuniam dare debet, vel aliud facere, quod consensum fieri potest.
54. Implementum non statim in mora eum constituit, qui aliud facere debet, quod dilationem desiderat.
55. Re non secuta, quia casu perit, id quod datum est, repeti potest.

36. Res, qua dari debuit, si preest, datum repeti non potest, si res ob contractum petiit.
37. Libertatis favore multa constituta sunt.
38. Servus venditus ea lege, ut intra certum tempus mandumittatur, lapsa tempore liber efficitur.
39. Moram, qui re ipsa faciunt, ulro offerre debent.

Ita iure civili constitutum est, ut quibusdam casibus ex æquitate magis, quam ex norma iuris sine interpellatione, & sine die, quæ interpellat pro homine, & sine iuramento mora facta intelligatur ex solo tempore tardæ solutionis, ut in l. 3. C. in quibus causis restit. in integ. non est necess. & l. 1. §. ff. de minor. l. 26. §. 1. ff. de fideicom. liber. l. ult. C. de condit. ob culp. caus. & alia, t. Quod licet in universum constituere difficile sit, quia id ex æquitate receptum est, ut dixi, quæ nulla lege definiri potest l. 14. in pr. ff. de divers. & temp. prescript. ex tribus tamen causis id potissimum iure quodam singulari constitutum esse videtur, ad quos casus omnes, quibus id iuris auctoribus placuit, redigi possunt.

2 Prima igitur causa est favore personæ, cui aliquid solvi, vel præstari debet. Quæ si ea est, ut ob ætatem, & imbecillitatem ingenii, & consilii, vel ob metum, & aliam probabilem causam ius iurum repetere omisisse videri possit, merito illis indultum est, ut etiam non petentibus mora facta intelligatur; Et quod consequens est, debitor qui tardius solvit, tenetur ad usuras, & fructus, & id quod interest, qui sunt effectus moræ, ut advertebat debitorum minorum constitutum est in l. 1. §. ult. ff. de usur. ubi Papinianus ait favore pupillorum hæc in relationem interpretationem factam esse, & in l. curabit. Cod. de act. empt. quod etiam notant Stort. Odd. in conf. 87. num. 11. Barbol. in l. 5. num. 58. ff. sol. matrim. & alii auctoribus reians Munnoz. de rationem cap. 15. num. 33. Gratian. discept. forens. c. 241. num. 1. & 59. in fin.

3 Et primum quidem auxilium hoc pupillis, & minoribus viginti quinque annis, ut dixi, concessum est ex decreto Severi, ut constat ex d. l. 26. §. 1. de fideicom. liber. & ex constitutione Diocletiani, & Maximiani in d. l. 3. Cod. in quibus causis restit. ex d. l. 3. Cod. de act. empt. quæ ait hoc favore minoris ætatis receptum esse, Quod etiam constat ex l. Titia Seio, §. usuras ff. de leg. 2. & notant fere omnes, & præsertim Bayer in lib. de mor. part. 2. numero 15. Petr. Gregor. in notag. iur. civil. lib. 21. cap. 14. numero 3. Menoch. de arbit. cap. 220. num. 17. Marefcott. variar. lib. 2. cap. 124. numero 16. t. Quod etiam Ecclesiis, & aliis venerabilibus locis concessum est, ut idem auctores docent locis citatis, & Bald. in arch. hoc amplius, numero 6. & Lal. numero 4. C. de fideicom. nura. in dec. 15. & 25. Peregr. de fideicom. art. 49. numero 87. & alii apud Giurb. in dec. 97. num. 19. Covarr. variar. lib. 3. cap. 17. numero 4. ubi refert hanc communem esse sententiam, & Francisc. de Caldas in lib. de empt. & vendit. cap. 23. numero 49. Nam & Ecclesia iure minorum utitur cap. 1. & 3. de integ. restit. & proinde valet argumentum à minore ad Ecclesiam, & piam causam, ut aliis auctoribus reians tradit Stort. Odd. de restit. in integ. quæst. 3. num. 33. inter quos Everard. loc. 133. numero 3. ubi in specie insert id, quod dictum est, moram scilicet, ut favore minorum re ipsa contrahitur, ita etiam favore Ecclesiæ, & piæ causæ factam censeri t. Et horum auctorum sententiam valde iuvat constitutio quædam Justiniani, quæ nunc est, l. 46. Cod. de Episc. & Cleric. in qua iussit hæredes, si distulerint præstare, & facere, quæ favore Ecclesiæ, & aliorum venerabilium locorum in testamentis disposita sunt, solvere fructus, & omnem accessionem legitimam ex die mortis testatoris, quod ipso iure ab eo mora facta intelligatur. Idemque fere constituit in novell. 131. de Eccles. sit. §. si autem, verba d. constitutionis hæc sunt. *Supra autem omne tempus, quo distulerint facere disposita scriptis hæredes, eas cogi solvere, & fructus, & redditus, & omnem legitimam accessionem à tempore mortis eius, qui disposuit, sancimus non inspecta mora à liti constitutione, aut conventionione, sed ipso iure intellecta.*

4 Cuius loci etiam meminit Theaur. filius, in qu. 25. numero 1. & 5. lib. 4. ubi notat hoc piis locis specialiter concessum esse, Quod tamen accipiendum est, si per sex menses ab insinuatione testamenti distulerint legata præstare, ut in d. novell. 131. & ibi Cuiac. notat.

5 Præterea favore cuiusque Civitatis, & municipii receptum est, ut scilicet debitorum eorum ipso iure, & ex solo tempore tardæ solutionis moram facere videantur. Ita enim tradunt Salicet. in d. l. in minorum, n. 3. C. in quibus causis

restit. Florian. in d. l. 1. §. ult. in n. 2. ff. de usur. Munnoz. loc. cit. n. 33 & 34. & Gratian. discept. for. cap. 24. n. 9. & probari potest ex l. ult. in princ. ff. de administr. rer. ad civit. pertin. & l. cum quidam, §. eos, ff. de usur. Quod non immerito receptum est, quia Respublica iure minorum utitur l. 4. Cod. ex quibus causis maior. & l. Rempublicam, C. de iure Reipub. & tradunt Stort. Odd. in d. 4. 6. n. 60. & 66. & Nicolaus Lozz. Præses Nicensis in lib. de iure univers. par. 3. c. 18. nu. 6. t. Imò oppida, & municipia hodie plusquam minores sunt. Habent enim minores, & pupilli suos tutores, & curatores, qui satisfacere tenentur res eorum salvas fore, etiam si nec pupillus, nec minor, nec alius quisquam id exposculet, l. 1. & l. 4. §. hanc stipulationem, ff. rem pupil. iulu. for. & tractant subtilissime Scader. de feud. par. 10. sect. 20. n. 288. & Hering. de fideiuss. c. 5. n. 214. & 215. oppida verò, & civitates tutores non habent, sed destructores, qui eas diripiunt. Sanè administratores eorum non latiscant, & multa conniventibus oculistrantmittunt.

6 Denique receptum est, sicutum hoc etiam privilegio uti, & proinde illi etiam moram re ipsa fieri. Ita enim sentit Accurs. in d. l. cum quidam, §. sicutum, ff. de usur. & post illum alii fere omnes, ut Bartol. in l. 2. C. de his quibus non iudic. Alex. in l. quod et, ff. si cert. pet. lat. in §. ex maleficiis, nu. 33. Instit. de act. Lucan. de privileg. sise par. 1. n. 34. Emil. Ferret. de mor. num. 9. Menoch. loc. cit. num. 8. & Peregr. de iur. sise lib. 6. tit. 7. n. 1. Marefcot. d. 4. 124. n. 19. Munnoz. loc. cit. n. 33. & nos diximus q. 22. n. 7. ubi etiam adnotavimus hanc communem sententiam nullo certo iuris loco probari, & vix ex d. §. sicutum, erui posse.

Sunt etiam qui putant hoc ius tribuendum esse iis, qui per timorem petere non audent, & ius suum ignorantibus, & ita docet Azor. instit. moral. part. 3. lib. 4. cap. 34. q. 2. arbitrio tamen boni viri, & Azorium secutus est Sigism. Scaccia in lib. de commar. §. 1. ampliat. 8. nu. 130. & 131. quam sententiam iuvat, quod ait Vlpianus in l. 26. §. 1. ff. de fideicom. liber. iis, quibus libertas per fideicommissum relicta est, in rem moram fieri hæc ratione addita. *Plerumque enim per ignoranciam, & similitudinem eorum, quibus relinquuntur libertas, vel per ignorantiam iuris sui, vel per auctoritatem, & dignitatem eorum, a quibus relicta est, vel sereius petunt, vel in totum non petunt.* Quod minoribus quidem, & Ecclesiis, & aliis piis locis, subditis, sereius, atque etiam iuris valde convenit, & sicutum parum t. Quia nec ulius auctoritatem, & dignitatem sicutum perhorret it. & mille habet oculos, & mille delatorum aures, & ubique præsens esse creditur, ut notat glos. in l. 1. C. de quadrienn. prescript.

7 Cæterum quod dixi minoribus, Ecclesiis, & piis locis, & aliis, qui eodem iure utuntur, moram re ipsa fieri, & ex solo tempore tardæ solutionis, accipiendum est reliquis concurrentibus, quæ ultra interpellationem necessaria sunt ad inducendam moram, ut rectè dicit Surdus in dec. 179. nu. 24. Nam illas causas omnes, quæ moram in personam fieri impediunt, eadem excusare puto, ne quis in rem moram facile intelligatur, ut indicat l. 16. ff. de usur. in fin. ex qua constat eum, qui fundum à sisco emerat, cui moram fieri ipso iure receptum est, ut diximus, ad usuras preti non teneri, cum fructus percipere non potuit, & rurius id constat ex d. l. cum quidam §. 3. ff. de usur. in qua definitum est, si pupillo non habenti tutorem fideicommissum solvi non potuit, non videri moram per hæredem factam, quia pupillo non rectè solvitur sine auctoritate tutoris, l. 15. & l. 68. ff. de solut. t. Denique mora, quæ fit re ipsa, non plus potest, quam ea, quæ ex persona, & per lapsum diei, & interpellationem inducitur, ut tradit Baldus in d. l. minorum, 3. Codice in quibus causis restit. in integ. Capic. in dec. 14. n. 2. Honded. in conf. 38. numero 33. lib. 2. & Gratian. discept. for. cap. 240. num. 15.

8 Et proinde quod diximus Ecclesiis, piis locis, sicutum, & Respublicam, & alios ius suum ignorantes, hæc in re iure minorum un. idem fere modis restringi, & declarari debet. Quamobrem cum id, quod minoribus concessum est, ut illis ipso iure mora fiat, in legatis, & fideicommissis, & contractibus bonæ fidei tantum o. un. habeat, ut expressum est in d. l. minorum, & notat Aimil. Ferret. loc. cit. n. 9. & Menoch. in d. ca. 220. num. 17. in fin. & in aliis causis interpellatione opus sit, ut illis mora facta intelligatur: ita prout si pecunia debetur ex contractu stricti iuris veluti ex mutua Ecclesiæ, vel sisco, vel aliis, qui hoc iure minorum utuntur, interpellatio necessaria est, ut debitores eorum in mora constituantur, rectè sentit Ferret. loc. cit.

9 Et ut mora in rem non committitur favore minoris, qui ex parte sua non implevit contractum, ut docent Bald. & Salic. in d. l. in minorum, Stort. Odd. in conf. 87. num.

ms. 14. Surd. in d. decis. 176. num. 26. & Gratian. cap. 243. nu. 25. ita nec favore Ecclesie, vel fisci moram reipia contra-

reddis. lib. 3. quæst. 9. num. 7. & Mascill. in decis. 16. num. 9. † Unde hac in re minores ab Ecclesia, & civitatibus, & aliis huiusmodi differre videntur, quia minores post perfectam ætatem hoc jus non habent, sed amittunt privilegium: aliorum vero ius, & privilegium semper durat, quia in eodem statu permanent, & semper pro minoribus habentur, & proinde mora, quæ illis reipia sit, nunquam ex solo temporis cursu cessat, sed perpetua est, donec aliqua alia ratione impediatur, ut in l. 1. in fin. §. d. 1.7. ff. de usur.

15 Præterea ut minori mora facta non intelligitur, si debitor quoque minor sit, quia hoc casu eliduntur privilegia, ut docent Cyn. & Alberic. & alii in d. l. in minorum, Vincent. de Franch. in dec. 16. nu. 13. & 18. Peregrin. de iudicium, art. 49. num. 87. Ioan. Bapt. Costa de ration. rar. quæst. 28. nu. 8. Card. Alban. in ardent. qua actiones, num. 3. Cod. de sacros. Eccles. Cardin. Mant. de consuet. ult. volunp. lib. 7. tit. 10. nu. 28. & Gratian. cap. 241. num. 51. Ita nec Ecclesie, fisco, vel Republicæ mora in rem sit, si forte debitor minor est, vel Republica, vel fiscus, qui eodem privilegio utatur.

Et valde etiam observandum est, moram hanc, quæ favore minorum contracta intelligitur, morte minoris extingui, nec transire ad hæredes, ut probat Donell. in lib. de mora, pag. 113. quem citat, nec enim ad manus meas pervenire potuit, Francisc. de Cald. in d. lib. de empt. & venl. cap. 23. num. 49. & sentit Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quæst. 15. num. 40. nisi fortasse hæres quoque minor sit, vel alia legitima causa concurrat, ex qua etiam mora reipia facta videatur, ut si forte minor creditor sit ex causa dotis, & onera conjugii subeat, nam etiam post perfectam ætatem currit mora, non quidem ex privilegio ætatis, sed propter onera matrimonii, ne deterioris conditionis sit, quod minor facit. † Et consequenter his dicendum etiam est, huius moræ privilegium in cessionarium minoris non transferri, quia quod ad hæredes non transmittitur, id neque cedi potest, l. si ex pluribus. ff. de administr. tut. Surd. in cons. 92. num. 5. lib. 1. & post alios plurimos Galerat. de renuntiat. lib. 1. cap. 4. num. 127. quod etiam in iis, qui ab Ecclesia, vel fisco causam habent, retinendum esse puto.

16 † Nisi quando debitor locupletaretur cum jactura creditoris, hoc enim casu locus erit privilegio, etiam adversus eum, qui eodem iure vitur, quia quod dici mus privilegium adversus eum, qui idem privilegium habet, privilegio uti non posse, locum non habet, si unus eorum in damno est, alius vero lucrum capiat. Nam succurritur ei, qui capus est, & damnum patitur, l. verum 11. §. ff. de minor. l. ult. ff. ex quib. causis. maior. & tradunt in §. rursus, Instit. de act. Zalius nu. 17. & Gomez. nu. 27. Ceph. ear. cons. 7. & cons. 116. num. 6. lib. 1. & alii quidam, quos recepit idem Odd. de restit. in integ. qu. 16. art. 4. nu. 33 & in specie notat Flavijus Amendol. in addit. d. decis. 16. num. 6. † Et proinde si minor minori rem vendat, & tradat, & emptor percepit fructus, puto ipso iure venditori moram fieri etiam à minore, & cogendum emptorem uluras pretii pendere pro ratione fructuum, quos percepit, iuxta l. curabit, Cod. de act. empt. quæ recipienda est etiam adversus minorem, ne lucrum sentiat ex jactura alienas tamen hac in re non tam mora spectanda est, quam æquitas, quæ non patitur, ut quis re, & pretio fruatur, ut innuit d. l. curabit, & quod ait Vlpianus in l. 13. §. verum, ff. eod. nam cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum uluras pretii pendere, ut aliis auctoribus citatis dicitur quæst. 27. numero 23. & docet Cuiac. in l. evictis, ff. de usur. † Quæ ratione dicam, si minor minori dotem promiserit, & is onera matrimonii sustineat, promissorem dotis ipso iure in mora constitui, & ad uluras dotis conveniri posse, dummodo in constitutione, & promissione dotis captus non fuerit, & locus erit iis, quæ scripsimus quæst. 28. num. 3. debitorum dotis eo ipso, quod vir uxorem duxit, & deduxit donum, & sustinet onera matrimonii, in mora constitui, cuius sententia plerisque recentioribus, & inter alios Surdum in lib. de aliment. sit. 1. quæst. 42. nu. 133. Quod etiam adversus minorem recipiendum esse puto. † Denique quod diximus minorem minori moram non facere, accipiendum est, nisi mora cum defuncto cepta fuerit, cui minor succedit. Hoc enim casu mora currit etiam contra minorem.

Sanè Cald. loc. cit. contra communem sententiam, & receptam interpretationem opinatur moram illam favore minorum inductam sufficere, ut etiam post perfectam ætatem sine alia interpellatione usuræ perpetuo debeantur, aliter enim, inquit, ille textus, nec singularis esset, nec dubium aliquod contineret, si cum recepta sententia intelligas ibi post perfectam ætatem novam moram contractam fuisse, qua interveniente quæso, quo iure vel ratione Paulus dubitare poterit uluras debere in futurum? Et nihilominus communem sensum, & sententiam sequi placet, quam etiam secutus est Cuiacius ad b. §. usuras. & Anton Fab. de error. pragmat. dec. 11. cap. 2. num. 12. & verius est, quicquid inutiliter tenet Caidas, receptam interpretationem congruere verbis legis, & singularem definitionem contempere. Nam cum iusticeret semel moram intervenisse, ut usuræ perpetuo deberentur, consequens videbatur moram favore minoris ætatis sufficere, ut sine nova mora usuræ etiam post legitimam ætatem deberentur, quod dubium Paulus sustulit singulariter decidens moram illam post impletos annos viginti quinque pro mora habendam non esse, & ex nova mora uluras tantum deberi. Hoc igitur interest inter hanc, & illam moram, ut mora semel per interpellationem contracta semper duret, donec remissa sit, quæ vero non nisi favore ætatis facta est, finita minore ætate, quoque finiatur, ut observant Faber, & Roderic. loc. citat. Sanè si tutor, vel curator minoris semel interpellaverit, non cessabit hæc mora etiam si minor maior factus sit. Neque enim minor deterioris conditionis esse debet, quam sint ceteri creditores, qui has semel facta mora durat, donec purgetur, vel remittatur, l. 18. in princip. ff. de constit. pec. l. 27. ff. de usur.

17 Sed in minoribus valde notandum est, quod definit Paulus in d. l. Titia Seio, §. usuras, de leg. 2. moram scilicet debitoris, quæ favore minoris ætatis facta intelligitur, cessare post impletos à creditore viginti quinque annos, & interpellatione opus esse, ut ex eo tempore usuræ currant, ut ibi adnotarunt Gloss. & Bartol. & alii serè omnes, & Vincent. de Franch. in d. decis. 16. num. 4. Rot. Gesuensis in dec. 151. in fin. Gabriel. in consil. 131. num. 60. lib. 1. Costa, de ration. rar. quæst. 68. num. 3. Grimaud. de contract. pignoe. lib. 1. cap. 23. num. 12. Munnoz. d. cap. 15. num. 31. & Ioan. Grivell. in dec. 150. num. 16. † Interesse enim eatenus currit, quatenus durat mora l. debitor. 7. §. l. cum quidam, 17. §. ex locato, ff. de usur. l. si creditoris 6. Cod. eod. tit. & sentiunt Surd. in dec. 162. num. 7. Roderic. de ann.

18 h. Emilins, ff. de minor. l. cum patri 27. ff. de usur. quæ ait moram ad quoscunque hæredes transmitti etiam posteriores, & ibi Angel. & Florian. notant num. 1. Cuiac. ad African. tract. 8. & Carpan. ad statum. Medulan. cap. 43. num. 12. † Denique, ut pupillo mora non sit, qui tutorem non habet, quia non rectè solvitur pupillo, nec tenetur debitor jactare suum, ut constat ex d. l. cum quidam, 17. §. si pupillo, & notat Sadoi. in d. l. quod te, numero 80. Honded. in consil. 36. num. 15. lib. 2. Vincent. de Franch. in dec. 16. numero 2. & 5. ubi ait Sacrum Concilium id probare, ita etiam Ecclesie, & aliis piis locis, & civitatibus mora facta non intelligitur ex solo tempore tardæ solutionis, si nemo sit, cui debitor etiam si maxime solvere vellet, legitime solvere possit, ut in specie notant Munnoz. d. cap. 15. numero 36. & Gratian. loc. cit. num. 54.

Hinc transeamus ad aliam causam, ex qua moram reipia fieri iure civili receptam est, scilicet debitorum alienas res intercipientium, & retinentium. Inter quos primum locum obtinent fures & raptores, & qui res alienas invadunt, & subripiunt. Nam reipia ab ipso die admitti furti moram facere censentur l. 8. §. 1. & ult. ff. de cond. furt. l. 1. §. relictissime, & l. merito ff. de vi & vi arm. §. l. 19. eod. tit. quæ ait moram eorum plusquam moram esse. Et ita tradunt Cuiac. in obsen. lib. 27. cap. 20. Donell. in lib. de mor. cap. 2. col. 3. Faber. loc. cit. nu. 11. & Sigismund. Scaccia de commerc. §. 1. quæst. 2. ampl. 8. nu. 114. ex quo multa inferit, & nos hinc diximus tenei ad id, quod interest quæst. 45. num. 13. & 15. Quod etiam ad feneratoros, & qui usuris alienas pecunias extorquent retinendum esse diximus quæst. 96. nu. 19. Nam & feneratoros tures sunt, & ex sententia Catonis deteriores furibus.

19 Sed in minoribus valde notandum est, quod definit Paulus in d. l. Titia Seio, §. usuras, de leg. 2. moram scilicet debitoris, quæ favore minoris ætatis facta intelligitur, cessare post impletos à creditore viginti quinque annos, & interpellatione opus esse, ut ex eo tempore usuræ currant, ut ibi adnotarunt Gloss. & Bartol. & alii serè omnes, & Vincent. de Franch. in d. decis. 16. num. 4. Rot. Gesuensis in dec. 151. in fin. Gabriel. in consil. 131. num. 60. lib. 1. Costa, de ration. rar. quæst. 68. num. 3. Grimaud. de contract. pignoe. lib. 1. cap. 23. num. 12. Munnoz. d. cap. 15. num. 31. & Ioan. Grivell. in dec. 150. num. 16. † Interesse enim eatenus currit, quatenus durat mora l. debitor. 7. §. l. cum quidam, 17. §. ex locato, ff. de usur. l. si creditoris 6. Cod. eod. tit. & sentiunt Surd. in dec. 162. num. 7. Roderic. de ann.

Hinc si tutor pecuniam pupilli dolo malo interceperit, & in suos usus converterit, ut olim maximas uluras, id est centesimas pendere cogebatur l. §. ult. ff. de usur. l. qui sine de neg. gest. §. 1. 7. §. ff. de admin. tut. & Roderic. lib. 3. qu. 10. num. 2. ita nunc tenetur ad id omne, quod pupilli interest, ut docet idem Roderic. eod. loc. num. 12. & 38. & aliis

& aliis auctoribus relatīs diximus *quæst. 20. num. 9.* quibus consentiunt Gutier. *in lib. de iur. & curat. part. 2. cap. 9. n. 5. & 16.* & novissimè Ludovicus Bellus Avenion. *in cons. 228. num. 4 & 5.* & in eadem causâ *cons. 230. num. 10.* ubi ait tutorem semper in mora esse.

29 Idemque omninò in magistratibus municipiorum, & civitatum dicendum est, qui publicam pecuniam in suos usus convertant, ut olim maximis usuris (subijciebantur *l. qui sine, de neg. gest.* ita tunc tenentur ad id, quod reipublicæ, vel municipii interest, exemplo tutorum, quibus in iure comparantur, ut in *l. ult. ff. de magistr. convenien.* & notat Cujacius *lib. 3. oblig. 15.* & constat etiam ex *l. qui sine, cuius elegantia verba sunt, eos gratuitam, certe integram, & abstinentem omni lucrositatem præstare debere.*

30 Quod jure etiam ad procuratores, & negotiorum gestores pertinet, qui si pecunias domini in proprios usus converterint, intelliguntur re ipsa moram facere, & ex eo tempore usuras legitimas præstare debent, ut definitum est in *l. 10. §. si procurator, ff. mand. & l. qui sine, de negot. gest.* & notat Cuiac. *loc. cit.* quarum loco nunc tenentur ad id, quod interest *l. 27. & 36 §. 1. ff. mand.* ut in tutoribus receptum est. Nam ab his procuratores, & alii, qui aliena negotia curant, separari non debent, ut ostendit potest ex *d. l. qui sine, & l. si in emptione, §. ult. ff. de contrah. empr.* & in specie observat Cuiac. *in d. c. 15.* & Gothofredus *in notis ad l. 10. §. si procurator, ff. mand.* & huc pertinent, quæ scripsimus *quæ 33. nu. 6. & 7.* usuras quidem in actione mandati hodie non venire, sed habendam esse rationem eius, quod interest, & præsertim ex *leg. 21. Cod. eod. tit.* quæ ait eum, qui mandatum suscepit, *fidei rupta, quanti interest mandatoris, teneri.*

31 Præterea si is, qui pecunias depositas accepit, eas inscio, & invito domino in suos usus convertit, moram re ipsa facere videtur, & ideo jure civili etiam usuras præstare debet *l. 3. & 4. Cod. de pos. Harmenop. lib. 3. tit. 9. §. 54.* Cuiac. *in l. 1. §. 1. de usur. ad Papin.* Nam & furti tenetur *l. 3. C. de pos. l. si jaculum, 29. ff. eod. constat autem furem semper moram facere ex *d. l. 8. §. si ex causa furtiva, ff. de condict. furt.* & dånatum depositi non minus, quàm furti infamia notari ex *l. 1. ff. de bis, qui not. infam. §. 1. 6. ff. eod. tit. & l. 10. Cod. de pos.* Quod etiam scribit Romanus eloquentiæ Princeps M. Tullius *in orat. pro Sexto Roscio,* & notat Vvesemb. *ad hanc tit. n. 15.* & huc referre licet, quæ diximus *quæst. 32. nu. 10.* Sacrilegii instar esse negare, & retinere depositum.*

32 Qua ratione etiam is, qui re commodata aliter, quàm commodata est, utitur, moram re ipsa facere intelligitur, & tenetur ad id, quod interest *l. 5. in princ. ff. commod. l. 7. ff. de eo quod cert. loc. Nam & furti actione obstructus est, ut constat ex *d. l. 5. §. qui imo, & l. qui iumenta, 40. ff. de furt. Harmenop. d. lib. 3. tit. 3. ex Scævola sententia, ut refert Valer. Maxim. cap. 2. lib. 8. Aul. Gell. noct. atticar. lib. 7. cap. 15. & Bonitac. de furt. §. 8. nu. 3.* furem autem semper in mora esse exploratum est ex *d. l. 8. §. 1. ff. de condict. furt.* & aliis, ut proximè dictum est.*

33 Denique idem in socio dicendum est. Nam si communem pecuniam in vaferit, & in proprios usus converterit, ipso iure in mora esse intelligitur, & ideo sine ulla alia interpellatione utiuras præstare debet, ut constat ex *l. 1. §. 1. ff. de usur. Harmenop. lib. 3. tit. 10. & Cuiac. ad d. l. 1. de usur. ad Papin. & d. observ. 15. lib. 3. Menoch. d. cas. 220. num. 10.* non quasi uturas, sed quod socij intersit, ut subiicit Paulus in *l. socium, in princ. ff. pro socio, de cuius sententia diximus quæst. 1. num. 22.* † Quæ de utraque mora accipienda est, ca scilicet, quæ sit ex persona, id est, ex interpellatione, quæ propriè est mora, & de ea, quæ sit ex re ipsa ob pecuniam in suos usus convertam, ut rectè explicat Cuiac. *in d. cap. 15. & Stort. Odd. in cons. 94. nu. 26.* & admittit Menoch. *in cons. 121. num. 107. & 110.* ubi respondens ad *d. l. 1. §. de usuris,* ait hunc locum accipiendum esse, cum constat socium invasisse pecuniam communem, quia ob delictum satis in mora esse dicitur ex *l. ult. ff. de condict. furt.* Sed quia non constabat in specie, de qua respondit, ut ipse refert, socium communi pecunia usum fuisse, ideo censet ad interesse non teneri, cuius contrariam respondit Stortia *loc. cit.* qui tamen ambo in eo conveniunt, de quo quærimus, nimirum socium, qui pecuniam communem in suos usus vertit, sine alia interpellatione re ipsa moram facere, & ad interesse teneri, ut à nobis definitum est. Et ita declarari debet, quod scribit Felic. *in lib. de societ. cap. 24. num. 13.* ut scilicet locum non habeat, cum socius pecuniam communem in propriam utilitatem avertit, hoc enim casu satis moram fecisse dicendum est.

34 Quæ de utraque mora accipienda est, ca scilicet, quæ sit ex persona, id est, ex interpellatione, quæ propriè est mora, & de ea, quæ sit ex re ipsa ob pecuniam in suos usus convertam, ut rectè explicat Cuiac. *in d. cap. 15. & Stort. Odd. in cons. 94. nu. 26.* & admittit Menoch. *in cons. 121. num. 107. & 110.* ubi respondens ad *d. l. 1. §. de usuris,* ait hunc locum accipiendum esse, cum constat socium invasisse pecuniam communem, quia ob delictum satis in mora esse dicitur ex *l. ult. ff. de condict. furt.* Sed quia non constabat in specie, de qua respondit, ut ipse refert, socium communi pecunia usum fuisse, ideo censet ad interesse non teneri, cuius contrariam respondit Stortia *loc. cit.* qui tamen ambo in eo conveniunt, de quo quærimus, nimirum socium, qui pecuniam communem in suos usus vertit, sine alia interpellatione re ipsa moram facere, & ad interesse teneri, ut à nobis definitum est. Et ita declarari debet, quod scribit Felic. *in lib. de societ. cap. 24. num. 13.* ut scilicet locum non habeat, cum socius pecuniam communem in propriam utilitatem avertit, hoc enim casu satis moram fecisse dicendum est.

35 Hic tamen duo in praxi admonendi sumus. Primum

conversionem istam pecuniæ in proprios usus non præsumi, sed probandam esse, sive agatur ad verius socium, sive alios, qui res alienas retinent, & interceptiunt, quia non sufficit dicere, sed quod dicitur probari debet *l. 1. §. si quis, ff. de quæst. Ozalc. in dec. 79. num. 41.* & facta non præsumuntur *l. in bello, §. facta, de capt. & post lim. revers.* & in specie sentire videtur Menoch. *loc. cit.* & Ludovic. Bell. Avenion. *in cons. 221. num. 2. & 3.* ubi etiam subiicit delicta non præsumi. In quo tamen coniecturis locum dandum esse puto, quod nunc non attingo. † Ut etiam rem iurejurando decidi posse, licet turpitudinem, & iniustitiam continere videatur, & ita in causa cuiusdam depositi inter duos Leventientes nuper censui ex *l. ult. §. licentia, Cod. de iur. delib. & l. eos, §. super, Cod. de usur.* Atque etiam quia in actione rerum amotarum iusiurandum deferri potest *l. 11. §. qui rerum, & l. 14. ff. de act. rer. amor. Hartman. Pistor. lib. 4. q. 13. n. 35.* & nos diximus *quæ 93. num. 68.* quo loco alia quædam scripturam ad hanc sententiam confirmandam. Quibus addo, quod notat Florian. *in d. l. 1. ff. de usur.* conversionem alienæ pecuniæ denotare quidem iniustitiam occupantis, sed non includere vitium furti propter communionem, quam socius in re habet ex *l. merito, ff. pro socio.*

37 Alterum est conversionem hanc solam, etiam si de ea maxime constet, non sufficere, ut interesse debeat, sed ab eo, qui agit, illud quoque probandum esse, quia hic abusus, & conversio cõmunis pecuniæ mora duntaxat vim habet, quæ sola nunc non sufficit, ut quod ultra sortem capere liceat, ut docet inter alios Francisc. Sarmient. *elect. interpr. lib. 7. c. 2. nu. 5.* & nos diximus *quæ 1. nu. 32.* & aliis locis, & in specie censuit Rota *inter recentiff. dec. 421. num. 8. part. 1.* quæ rectè ait leges, quæ vim faciunt in hac conversione, intelligendas esse secundum terminos iuris civilis, ex quo ex sola mora in contractibus bonæ fidei admittebantur usuræ, non autem secundum ius canonicum, cui in hoc genere propter animæ periculum potius standum est, & ita respondere Alberic. *in l. si navis, nu. 2. ff. de rei vend.* & nos diximus, & probavimus multis locis.

38 Hic verò quæritur, an socius, apud quem communis pecunia finita societate remansit, & ex ea negotiando suo nomine lucrum fecit, illud etiam cum forte reddere teneatur. Quod dicendum videtur ex *d. l. socium, & l. si quis, §. Præculus, ff. de instit. act.* ex quibus ita contendit Stort. Odd. *in d. cons. 94. n. 22. & 23.* & confirmari valde potest ex *d. l. 10. §. si procurator ff. mand.* quæ ait bonæ fidei hoc congruere, ne de alieno quis lucrum sentiat, cuius is auctor non mement.

39 Et nihilominus contrarium verius esse puto, quia si quis ex pecunia aliena sibi rem aliquam emit, res eius sit, non illius, cuius pecunia fuit, *l. 6. C. de rei vend. l. 1. & 8. C. si quis alteri, vel sib. & l. 20. §. 1. de pet. heret. & consequenter ut periculum ad eum pertinet, l. 1. in princ. & l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend.* ita & fructus eius esse dicendum est, qui dominum sequuntur, ut dixi quàm sepius ex *ulgarissima leg. qui cit. 25. ff. de usur.* & in re simili *quæst. 95. num. 2. & 15.* & in specie Rota *in d. dec. 421. num. 4. in fin.* † Quod multo magis in negotiationibus recipiendum est, in quibus maius est periculum, & magis necessaria est hominis industria, & labor, quàm in emptionibus prædiorum, & censuum, quod apertissimè probatur ex *l. 47. §. altero, ff. de admin. tut.* ubi in hac specie Scævola respondit, usuras pecuniæ, non compendium negotiationis præstandum esse, tametsi quoad usuras hic locus abrogatus sit, & tantum præstandum sit, si quid forte interest pupilli, vel creditoris. Hinc mentò receptum est teneratorum, qui pecuniam fœnore extortam exerceant, non teneri lucrum ex ea factum reddere ijs, quibus pecunia extorta est, quia suo periculo eam exerceant, id enim ostendi potest ex *d. l. leg. idemque, 10. §. si mandavero in fin. ff. mand. & l. si navis, ff. de rei vendic.* & tradunt Molina *disput. 327. num. 5.* Petr. Gregor. *de usur. lib. 3. cap. 9. num. 7.* & aliis Theologis citatis Salas *eodem tractat. duob. 39. nu. 3.* ubi ait Theologos idem communiter tenere de depositario, & fure. Idem ergo in socio dicendum est, cuius tanè causa odiosior non est, quàm sit teneratoris, vel furis.

40 Nec obstat *d. l. socium 60. ff. pro socio,* quia loquitur de lucro societatis, & quod factum est durante societate, ut indicant illa verba, *quod ex societate lucrifecit,* quod est fors, neque separari, vel distinguendum debet ab aliis rebus societatis, ut notat Ruin. *in cons. 55. nu. 18. lib. 2. Roder. de ann. reddit. lib. 3. quæ 7. n. 28.* & alii, quos recensui *quæ 86. n. 26.* Hi. verò quærimus de lucro, quod socius extra societatem suo nomine, & periculo fecerit, quamvis ex communi pecunia, quod propterea æquum est eius esse, cuius fuit periculum, & veluti premium

premiura sui laboris, & industrie, & proinde satis est, si nummos alienos restituat, & si quid focii interest cum moram non adhibuisse, ut definitum est in d. l. socium, & sentit Ioseph. Ludovic. in conclus. 1. de societate circa finem versis. verior tamen videtur. Quod cum ex parte actoris metiendum sit, ut in reliquis causis, consequens est, ex hoc loco potius Oddi sententiam recitandam esse.

Neque etiam movet l. si quis §. Proculus, ff. de insti. quam singularem, & in hanc rem perpendere Odus arbitros valde rogat, quia hic nulla fit mentio lucri facti ex aliena pecunia, & tantum Proculus ait Dominum servi, cui pecunia credita fuerat domino invito, nihilominus teneri, si ea pecunia in illius utilitatem versa est ne cum aliena iactura locupletetur, quod est æquissimum; sed hæc ratio cessat in lucro, si quod forte ex ea pecunia factum est, quod nunquam fuit creditoris, sed domini, quia quicquid acquirit servus ex suis operis, vel ex alia causa domino acquirit etiam ignorant, & invito, §. item vobis, Instit. per quas pers. acquirit. l. 21. ff. de usufruct. l. 62. de verb. oblig. & alius. Vnde iactura creditoris tantum versatur in pecunia, que illi abest, & quam credidit servo, que iactura proinde satis refarcitur restitutione pecuniæ, que in rem domini versa est, quod Proculus sentit, non autem lucri, quod sibi dominus licet retinere potest, si quod forte ex opere servi obligit, quia in eo dici non potest illum cum aliena iactura lucrum querere.

Denique nihil movet d. l. 10. §. si procurator, quia loquitur de usufructu, quas olim palam ex iure civili stipulari, & exigere licuit, & que in contractibus bone fidei veniebant post moram, l. 1. §. l. 32. §. in bona fidei, ff. de usur. & alijs. Quod ius nunc abrogatum est iure Pontificio, & canonum, quod in hoc genere prævalet legibus, ut Baldus ait in autent. ad. hac, num. 4. Cod. de usur. Fulgot. in consil. 201. num. 1. & alii, quos in hanc rem refert Rota, in dec. 421. num. 6. & non sepe diximus hanc, & similes leges abrogatas esse iure Pontificio, & præsertim in fin. quæst. 34. & quæst. 35. num. 13. & 14. ubi probavi male fidei hereditatis possessorem non teneri restituere lucrum, quod ex pecunia hereditatis negotiando fecit, quia id potius eius industrie, & periculis tribuendum est, quam pecuniæ, que per se sterilis est, nec potest fructus, aut aliam utilitatem referre. Ex quibus statuendum est Stortiam Oddum in d. consil. 94. partim bene, partim male consuluisse; bene quidem, dum respondit sociam, qui finita societate res communes interpellatus non restituit, teneri ad id, quod interest, quæ est sententia d. l. socium, ut dictum est; malo vero dum putat socium etiam lucrum, quod ex ea pecunia legit, reddere debere, obstant enim ea, que diximus, & quod ait l. p. balante in fin. ff. ad Trebell. iniquum esse quempiam alterius Institorum, & procuratorem invitum constituui.

Denique omittendum non est, interdum moram in re factam intelligi, si debitor lateat, & sui copiam non faciat, ut conveniri non possit, ut constat ex l. 23. in fin. ff. de usur. his verbis aliquando etiam in re moram esse decerni solet, si forte non extat, qui conveniatur. Quod etiam ostendunt l. 2. ff. de hæc. servar. l. si fundus, §. ut. ff. de leg. commiss. l. 49. §. 2. ff. de verb. oblig. Que quod magis est, ait heredem moram tacere videri, quamvis absit, & ignoret. Neque enim ex eo, quod debitor lateat, vel abest, & sui copiam non facit, creditoris conditio durior esse debet, qui debitorem querit, ut ab eo consequi possit, quod sibi debetur. Raro tamen necessarium esse ad moram hanc inducendam, ut creditor protestetur se velle hanc repetere ex d. l. 2. ff. de hæc. servar. que ait, si nemo sit, qui interpellari possit, ipsium restitutum complecti debere, ut notat Pet. Gregor. d. lib. 2. cap. 14. num. 7. in fin. Ex quibus multo magis debitorem moram tacere dicendum est, si citetur ad domum, & interpellatur ad solvendum, more absentium servata forma constitutionum, que multis locis hæc de re condita sunt.

Tertia, & ultima causa inducendæ moræ ipsa est rei æquitas, & contractus, que urget, & admonet promissorem, ut solvat, & prestat quod debet, neque patitur, ut quis tunc contractus commodum austerat, & locupletetur cum aliena iactura; denique ut ex ea res lucrum sentiat, in qua solum non servaverit, ut colligitur ex l. 19. Aristo. ff. pro soc. & ex eisdem Aristonis sententia in d. §. in fin. ff. de leg. commiss. l. 14. ff. de condit. obli.

in d. l. 7. Julianus, §. veniunt autem, ff. de act. empr. que ait id æquissimum esse. Ex quibus passim a multis indistincte traditum est in contractibus ultro, citroque obligatoris ex implemento unius alterum in mora constitui, & præsertim ex d. l. Julianus, §. item veniunt, & leg. curabit. de act. empr. Ita Alexand. in d. l. leg. quod re, nu. 8. & Plautius in præfat. num. 9. Marc. Anton. Bayer. de mora, part. 2. num. 10. Ruinus, in consil. 96. num. 8. lic. 5. Gabriel. Mude. in d. l. Julianus, §. si fructibus, Ioan. Bapt. Lup. in d. l. curabit, §. 7. num. 137. Menoch. in d. cas. 220. numer. 22. qui ait ita tenere omnes. Idem scribunt Socin. reg. 269. num. 6. Gozad. in consil. 1. num. 2. & Castræ. de sociis. offic. cap. 69. num. 3. Barbol. in l. 5. num. 9. ff. sol. matrim.

Sed alii quidam in contractibus bone fidei, & in contractibus stricti iuris, qui sunt instar contractuum bone fidei, id duntaxat recipiendum esse putant, quasi bona fides, que in hisce contractibus, & iudicis maxime dominatur, admonet promissorem officii sui, ut postquam illi contractus impletus est, ipse quæque faciat promissa. Nam & d. l. Julianus, & d. l. curabit, ex quibus potissimum a nostris auctoribus illa definitio educitur, sunt de contractu bone fidei, ut etiam l. 16. ff. de neg. gest. l. 12. d. si missi mand. Ex quibus id etiam non minus probari potest; in contractibus vero innominatis id admittendum esse negant, ut Ias. in d. l. quod re, num. 13. Gubert. in lib. de mor. cap. 3. num. 6. & Marefcott. in d. cap. 124. num. 14. subiciens huius rei rationem esse, quia in contractibus bone fidei implementum unius non est causa inducendæ obligationis, quia satis ex consensu contrahentes obligantur. Sed in contractibus innominatis, nisi re secuta, non nascitur obligatio l. ex placito, C. de rer. permitt. & proinde non potest ex implemento unius alius statim in mora constitui, ne quis eodem tempore obligari, & moram facere intelligatur, quod absurdum videtur ex l. quod dicimus, ff. de solut. & alius. Ita etiam sentit Gozadin. in d. consil. 1. num. 39. Bayer. loc. cit. num. 11. Castræ. in d. cap. 69. num. 23. & Gratian. discept. forens. cap. 307. num. 34. & 35. qui post Gozadinum ait in contractibus ultro citroque obligatoris non sufficere, ut quis ex parte sua contractum impleverit ad constituendum advertarium in mora absque interpellatione, quando ille, cui contractus impletur, prius obligatus non erat: aliud vero esse, cum quis ex contractu ipso iure obligatus est, antequam ei impleatur, ut in emptore, & venditore, qui ex solo consensu obligantur, neque possunt ab empione discedere, & proinde ex solo implemento unius alium statim in mora constitui, & ita ex l. naturalis. d. sed si scyphos, de præser. verb. declarare Gozad. in d. consil. 1. num. 39. & consil. 27. num. 4. & 5. & Seraphin. privileg. 49. n. 5. & 6. & videtur communis esse sententia.

Et nihilominus sunt, qui putant etiam in contractibus innominatis ex implemento unius alterum in mora constitui ex l. si pecuniam, §. ut. ff. de vendit. causidat. illis verbis, si quidem moram fecit manumissioni, consequens est, ut dicamus refundere eum, quod accepit. Quod etiam probari videtur, quia in hisce contractibus is, qui dedit, vel fecit, potest agere ad id, quod interest, d. l. naturalis, §. & si quidem, & §. ar. cum do. de præser. verb. & l. 7. cod. cuius verba sunt. Si tibi decem dederis, ut scribam manumittas, & cessaveris, consistim agam præscripti verbis, ut solvas quanti mea interest, aut si nihil intuleris, iudicam tibi, ut decem reddas. Quod sane argumentum est, moram contractam fuisse. Ita disserit Ioan. Saport. in d. lib. de mor. num. 24. & 25. ubi propterea concludit, sive contractus sit bone fidei, sive stricti iuris, sive nominatus, sive innominatus ex solo implemento unius alterum in mora constitui, si modo contractum implere distulerit.

Sed hæc suspecta mihi omnia esse videntur. Nam discrimen illud, quod ex ratione Marefcottus, & ex Gozadino Gratianus constituunt inter contractus bone fidei, & contractus innominatos, falsa ratione innititur, nimirum quod eodem tempore quis obligari, & in mora constitui non possit, id enim falsum esse manifeste colligitur ex d. l. 8. & l. ut. ff. de condit. furt. & l. e. vili, ff. de usur. & notat Forcat. in d. lib. de mor. p. 3. num. 6. Deinde id etiam in contractibus bone fidei factum eo casu dicendum est, cum in ipso contractu res traditur, vel merces, aut pecunia numeratur, ut plerumque fieri solet, ne scilicet quis eodem tempore in-

47

48

49

50

obli-

obligationem conficiatur, & moram, quod absurdum illis videtur. Neque enim hic instantia temporis perpendimus, & metaphysicè, sed civili ratione, secundum quam contractus non sunt in instanti ob pacta, & stipulationes, & alia, quæ dicuntur adminicula contractus, & sunt pars contractus, *l. fundi partem ff. de contrab. empt.* Denique quia ab hac distinctione recedendum esset, quoties contractui innominato addita esset stipulatio, ut est usitatum. Nam cum interposita stipulatione contrahentes obligati sint ante implementum, ut constat ex *ead. l. ex placito. C. de rer. permitt. & l. cum ultra 9. C. de non num. pec.* sequitur ex implemento etiam in mora constitui, quia tunc cessaret illud absurdum, cuius timore putant in contractibus innominatis admittendum non esse re secuta statim moram fieri, ne quis statim obligetur, & in mora constituatur, addita enim stipulatione jam antea rem secutam contrahentes obligati erant, ut in *d. l. ex placito*, definitum est.

51 Pari ratione etiam Saportæ opinio mihi omnino non probatur, existimantis etiam in nominatis contractibus re secuta ex una parte ipso iure, ex altera moram factam esse, quia nullo certo iuris loco id ostendi potest. Neque enim id probat *d. l. si pecuniam. 5. in fin.* quæ potissimum nititur, imò contrarium innuere videtur illis præsertim verbis. *Quod si moram non fecit, & oportere dici, nihil eum refundere debere.* Neque movere debet, quod ait, re secuta competere actionem ad id, quod interest, idque ex *d. l. naturalis. 5. & si quidem. 5. at cum do.* quia his locis dicitur tantum, si ex altera parte, quæ rem accepit, cessatum est, civilem obligationem nasci ad id, quod interest, neque dicitur eo ipso moram fieri. Imò contrarium elicitur ex *d. l. si quidem. vers. sed si scyphos*, in quo si tibi scyphos dedi, ut Stychum acciperem, periculo meo Stychus esse dicitur, quod argumentum est in huiusmodi negotiis re secuta non confestim contrahi moram, ut notat Gozadin. & Gratian. *loc. cit. Iason. in l. 23. num. 4. ff. de verb. oblig. & Coraf. Miscellan. lib. 2. cap. 9. nu. 9.* & quod dicitur in *d. l. 7. confestim agam præscriptis verbis*, ut solvas, quanti mea interest, accipiendum est facta mora, ut notat doctissimus Cuiac. in *b. l. ad Papinianum*. ubi ait interpellatione opus esse.

52 Quamobrem puto in hoc genere omnem definitionem periculoso esse, ut omnis tere esse solet in iure civili, ut ait *l. omnis. ff. de reg. iur.* & in specie mora *l. 32. ff. de usur.* & cum res hæc ex æquitate pendeat, ut dixi, quæ incerta est, & nullis certis finibus, aut legibus definiti potest, ut ait *l. 14. ff. de divers. & temp. præscript.* proinde cum quaeritur, an ex implemento unius alius in mora constituatur, existimo id in factis consistere, & apud Iudicem examinandum esse, qui ex facti, & rei circumstantiis arbitrabitur, an promissor ex hac causa ipso iure moram secisse intelligatur, ut in aliis questionibus facti receptum est, ut in *l. Nalennius de neg. gest. l. 3. §. 2. ff. de testib.* & aliis sive contractus nominatus sit, sive innominatus, idque ostendi posse mihi videtur ex *d. l. si pecuniam. in fin. de condit. caus. dat.* quo loco is, qui pecuniam accepit, ut servum manumitteret, ex facti circumstantiis moram secisse, vel non secisse dicitur. & ex *d. l. 5. §. & si quidem, & §. ut si do. & d. l. 7. de præscript. verb. & ex l. illud. 17. ff. de pers. & comm. rei vend.* Plurimum igitur in hac re iudicis arbitrio tribuendum est, qui meo iudicio duos casus perpendere debet. Primus est, cum id, quod is, cui contractus impletus est, facere, & præstare debet, facile, & momento fieri, & explicari potest, veluti si servum manumiserit, vel aliud quid leci, ut mihi pecuniam daret. Hoc enim casu re ex parte mea secuta, quia pecunia hac quasi pretium est, & facile numerati potest, eo ipso quod ego ex parte mea implevi contractum, decernere iudex potest re mihi moram secisse, *arg. l. curabis, & l. si trad. de act. empt. & d. l. Iulianus, §. veniunt, & l. 2. C. de usur.* licet enim is contractus emptio non sit, est tamen similis emptioni *d. l. ult. de cond. caus. dat.* & proinde ut equitas non patitur, ut emptor re, & pretio fruatur, & proinde usuras pretii pendere debeat, ita profus non patitur, ut is, cui contractus impletus est, re & pecunia eodem tempore fruatur, & totius contractus commodum auferat.

53 Alius casus est, cum id, quod præstandum est, natura sua tempus, & dilationem expolcit, vel etiam factum aliquod eius, qui ex parte sua adimplevit contractum, & hoc casu puto non statim re secuta alium in mora constitui, sed tantum cum id commodè promissor facere potuerit, veluti si dedi tibi pecuniam, ut mihi tabulam pingeres, vel domum adibi-

cares, vel navim reficeres. Sanè absurdum est dicere ex eo, quod pecunia data est, & contractus sit bonæ fidei, eum, qui pecuniam accepit, confestim in mora esse, sed tantum temporis expectandum est, intra quod id commodè fieri possit arbitrio boni viri, *l. si insulam, 72. §. ult. & l. continuus, 137. de verb. obligat. & Faber. coniectur. lib. 7. cap. 6. in prin.* & nos diximus proxima quæst. præcedenti, num. 27. vel si dedi tibi pecuniam, vel librum, ut servum manumitteres, non statim te esse in mora dicendum est, quia manumissio non facile expediri potest, sed ad Præsidem, vel Magistratum eundem est, apud quem manumitti possit, *d. l. 5. in fin. vers. quod si moram non fecit, ff. de condit. caus. dat.* proinde tunc tantum moram secisse videbitur, si quamprimum poterit non manumiserit, *d. l. leg. naturalis, §. 2. vers. & tantum temporis consumptum sit, ut potuerit, debneritque manumitti.* Atque ita difficilem hanc questionem, quæ parum accuratè si dicere sitis, à nostris auctoribus tractata est, definiendam esse puto.

Illud sanè constat, si res, quam dare debet is, qui rem accepit, casu aliquo ante moram pereat, quod accepit ab eo, qui dedit, repeti posse, cum enim rem meam dederim, ut tu vicissim aliquid mihi dares, vel faceres, & id casu aliquo etiam sine tua culpa præstari non possit, nihilominus æquum est, ut mihi rem meam restituas, quam dedi ob rem re non secuta, ut constat ex *d. l. ult. de condit. caus. dat.* illis verbis: & ideo repetere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stychum daret, & *d. l. naturalis, §. & si quidam, ibi, vel si meum recipere velim, repetatur id quod datum est, quasi ob rem datum re non secuta*, notat Accursius in *glos. periculo meo, in fin. V. esembec. ad tit. de condit. caus. dat. in fin.* Præles Fab. *coniectur. lib. 6. tit. 10.* & Cuiac. *ad b. l.* ubi ostendit hunc locum congruere cum *d. l. ult.* quæ pugare videbantur. † Quod tamen accipiendum est, nisi propter contractum is, qui rem, vel pecuniam accepit, in damno esset, quia forte fuisse venditurus, vel quo alio modo in rem suam conversurus, vel si rem suam non amississet, nisi contraxisset. Hoc enim casu nihil eum refundere debere, & cessare repetitionem ob rem dati causa non secuta, quia hoc casu non est æquum illum re, & pretio carere, ut ait Vlpian. *in d. l. 5. §. 3. in fin.* & notat Accursius. *loc. cit.* & Cuiac. *in d. §. si quidem, nu. 9.* Velsembeck. *loc. cit.* & Gratian. *in d. cap. 307. nu. 36. & 37.* & ita intelligi debet, quod ait Celsus in *d. l. ult. & ideo si mortuus est Stychus, repetere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stychum daret*, quia locum non habet, quoties contractus damno causam præbuit, & res aliter mihi non perisset.

Denique favore libertatis receptum est, ut is, qui eam debet, ipso iure moram facere intelligatur, ita enim definitum est, in *l. 5. ff. de minor. & l. 26. §. apparet, ff. de fideicom. libert.* & colligere etiam ex *l. 53. eiusd. tit.* quæ eleganter ait libertatem non privatam, sed publicam rem esse, & ultro tunc, qui eam debet, offerre debere. Quod adnotarunt Bayer. & Plaut. apud Menoch. *in d. cas. 220. nu. 24.* Aciat. *in d. l. quod re. nu. 35.* & Gubert. *de mor. cap. 3. nu. 9.* ut multa etiam favore libertatis contra rigorem iuris constituta sunt, *l. 24. si quis senio, ff. de fideicom. libert. l. penult. in fin. ff. de his qua in testam. delent. †* Sanè si servus ea lege venit, ut intra certum tempus manumittatur, quæ pactio omnium frequens fuit, cessante emptore, statuto tempore manumittere, ipso iure liber efficitur ex constitutione Marci Commodi, cuius sit mentio in *l. 2. Cod. si mancipia fuer. alien. ut manumitt.* Sed cum nullum tempus manumissioni dictum fuit, nec appareret, quod inter emptorem, & venditorem actum sit, si tertius, & emptor eius præsentis sint, intra duos menses libertatem consequitur, si verò servus absens sit, nisi intra quatuor menses emptor eum manumiserit, ex eadem constitutione ad libertatem eripitur, ut constat ex *l. ult. ff. qui sin. manumiss. ad libertat. perven.* & Cuiac. *ad hanc l. in fin.* ex quibus quod dicitur libertati moram repta fieri in fideicommissariis libertatibus accipiendum esse, non autem in libertatibus pretio emptis, in quibus duo, vel quatuor menses expectandi sunt, secundum eam distinctionem, ut tertius ipso iure ad libertatem perveniat. Sed ut huic questionem in nem imponam, dicam tantum ex *d. l. 53. ff. de fideicom. libert.* colligi eos, qui repta moram facere censentur, quos fecerit omnes memoravimus, ultro offerre debere, & facere promissa. Quod valde monitum velim, qui legata Ecclesiæ, vel aliis piis locis debent. Cætera ab his petenda sunt, qui de mora scripserunt, & à Menochio, & Marcicotto doctissimis viris *loc. cit.*

Q V Æ S T I O LXXXIII.

An sit eadem utriusque
mora potestas cir-
ca id, quod
interest.

S V M M A R I V M.

1. Mora in rem operatur tantum, ne debitor lucrum consequatur.
2. Empor tenetur ad usuras pretii pro modo, & ratione fructuum.
3. Mora regularis facit, ut veniat id omne quod interest.
4. Mora in rem contrahitur respectu commodi percepti.
5. Dotis debitor si nihil ex ea percipit, an teneatur ad usuras.
6. Mulier ex mora irregulari non tenetur ad fructus, quos ex fundo dotali percipere potuit.
7. Barbosa, & Roderici, & aliorum quorundam fundamentum evertitur.
8. Interesse ex mora irregulari debetur in actione mandati, & aliis quibusdam.
9. Interesse ex mora in rem ex bono, & equo admittendum est.
10. Debitorum minorum ex mora irregulari tenentur ad interesse lucri, vel damni.
11. Fures, & qui alienas pecunias invadunt, tenentur ad id, quod interest.
12. Exorquens mutuum pecuniam ab invito, tenetur ad id, quod interest.
13. Mora, que sit reipsa, certius est venire interesse extra rem, quam ex mora, qua per interpellationem contrahitur.
14. Mora ex interpellatione contracta non debetur id, quod interest, nisi post litem motam.
15. L. ult. de peric. & commod. rei vendit. vera, & elegans declaratio, & num. 18. & 21.
16. Pretii sua die, vel loco non soluto venit, id, quod venditoris interest.
17. Iudex ex sola adiectione temporis debet estimare id, quod interest.
18. Adiectio temporis facit, ut in stipulationibus veniat id, quod interest, quamvis id expressum non sit.
19. Leg. 2 § ult. de eo, quod cert. loc. ratio.
20. Barbosa, & aliorum interpretatio ad l. ultim. de peric. & com. rei vend. reprehenditur.
21. Leg. ultim. de peric. & com. rei vendit. sensus ex Harmenopulo.
22. L. curabit, C. de action. empr. declaratio. Usuras inter lucratorias, compensatorias, & restauratorias distinctio remota est a iure civili.
23. Usura pretij debentur ex iure civili, quamvis res sit sterilis.
24. In bona fidei contractibus post moram veniunt usura ex iure civili.
25. Leges, quibus venditori usuras pretij capere licet, hodie abrogata.
26. Convencio de usuris pretij pendentes pro modo, & ratione fructuum valet.
27. Pretii usura debentur non ex mora, sed ex equitate. L. curabit, quarennis hodie procedit.
28. L. si sterilis, §. cum per venditorem, explicatur.
29. Interesse quanti plurimi, ubi locus est interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, non admittitur.
30. Fur non tenetur ad usuras estimationis quanti plurimi.
31. Mora in rem sufficit, ut usura debeantur ex iure civili.
32. Mora in rem sufficit, ut quis de inseritu rei teneatur. L. ult. C. de condic. ob turp. caus. explicatur.
33. Et l. naturalis, §. & si quidam, de præscr. verb.

34. Implementum unius, quando alium in mora constituat.
35. Empor ad damnum venditoris accedere debet, ut rem accipias.
36. Mora utriusque eadem vis circa id, quod interest, & inseritum rei. Mora irregularis semper urget debitorem.
37. Maritus, qui sustinet onera, debentur usura, licet debitor ex dote nullum lucrum facias.
38. Debitor dotis non tenetur prestare, si quid ea superlucratum est.
39. Glof. in l. 5. ff. fol. matrim. declaratur.
40. Venditor, qui recepto pretio fundum negligit ut alienum, non tenetur ad fructus, quos non percepit.
41. Maritus est similis emptori propter onera matrimonii.
42. Mulier ad usuras dotis non tenetur, cum vir potest arbitrio suo pecuniam dotalem capere.
43. Mora irregularis sufficit, ut interesse quanti plurimi debeat.

Sed quod attinet ad id, quod interest, an sit eadem utriusque moræ potestas, valde controversum est. Nam cum agitur ad interesse extrinsecum ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, multum referre videtur, an mora ex re; vel ex persona facta dicatur. † Etenim cum mora contrahitur reipsa, & ex implemento alterius partis, non latet esse, ut lucri cessantis, vel damni emergentis ratio habeatur, plerique existimaverunt, ut Socin. in l. 5. in fin. ff. fol. matrim. qui movetur ex l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. empr. & l. ult. ff. de peric. & comment. rei vend. ubi ait esse casum notandum. Putant enim in hoc genere illud tantum curandum esse, ne debitor, qui reipsa moram facere intelligitur, locupletetur cum aliena jactura, & eius personam duntaxat inspicendam esse, ne scilicet ex contractu lucrum consequatur. † Unde emptor, qui re, & pretio fruatur, tenetur ad usuras pretii non soluti pro quantitate fructuum perceptorum, etiam si venditor ex pretio negotiaturus non fuit, neque lucraturus, & quamvis nullum damnum sensibile doceat ob pretium tardius solutum & l. ult. de peric. & comm. rei vend. quod iniicere videtur verba l. curabit, Cod. de act. empr. qua constitutum est, emptorem prestare usuras pretii non soluti pro ratione fructuum perceptorum, & proinde tenetur tantum ad usuras compensativas accepti lucri. Et Barbosa hanc opinionis altertor maximus in d. l. 5. num. 15. ff. fol. matrim. concludit his verbis, Ergo ex hac communi resolutione aperte consequitur in hac materia ad solum lucrum emptoris habendum esse respectum, non ad damnum venditoris, quia si ad aliud haberetur respectus, utique emptor sentiret damnum, quem tamen effectum mora irregularis producere non potest. Quod etiam is auctor tradit eod. loco, num. 24. Nam, inquit, mora, que in rem sit, quamvis morositas, sic enim loquitur, excusata a iure, non tamen facit damnum cum incurriere, unde non debet solvere interesse, quod non habuit, subiciens Menochium, & alios quosdam id non animadvertentes aperte labi. † Secundo autem casu, cum intervenit mora regularis, debitor tenetur prestare id omne, quod creditoris interest ratione lucri vel damni, quamvis excedat onera matrimonii, vel rationem fructuum, & res sit sterilis, ut do. ec. Didae. Covar. lib. 3. cap. 4. num. 2. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 1. §. 7. num. 25. & 32. Barthol. in d. l. 5. num. 24 & 25. Francisc. de Caldas in lib. de empr. & vendit. cap. 28. num. 27. Roder. de annuis, & mensur. reddit. lib. 3. quest. 7. numer. 94. & 100. & Gratian. d. cept. fidei. cap. 241. numer. 41. † Unde his consequenter dicendum videtur, si forte is, cui adimpletus fuit contractus, nullos fructus, & nihil commodi ex eo percipit, non contenti in mora constitutum, ut ad usuras, vel fructus teneatur, ut idem auctores coeque, & ante illos docuit Baldus in leg. in minorum, Cod. in quib. caus. in integ. restit. & Marc. Ant. in Baver. in lib. de mor. part. 2. num. 52. ubi ait illum, cui adimpletus contractus, in mora esse respectu commodi, quod ex re tracta, vel tractanda percipit, quia absurdum est, ut ex utraque commodum sentiat. † Ex quo etiam sequi videtur debitorem dotis consistentem in pecunia, si ex eo tantum in mora sit, quod maritus uxorem duxit, & domi dicit, nihil marito restituere debere ultra forte n. si ipse nullos fructus, aut lucrum ex dote habuit, ut scribit Barthol. in d. lib. 5. ca. 42. versic. ultimo tenebis menti, adde-

I
2
3
4
5

rens pro sua sententia Paulus Castrensis in d. l. 5. num. 10. Ruin. in cons. 224. num. 13. lib. 1. & cons. 61. num. 5. lib. 4. Idemque sensit Roder. d. lib. 3. quest. 8. num. 15. quæ magna, & notabilis declaratio, seu restrictio esse videtur ad id, quod diximus quest. 28. num. 3. nempe marito eo ipso, quod sustinet onera matrimonii, & uxorem exhibet, usuras dotis, seu alimenta deberi, vix enim, & raro usura marito deberentur. † Quorum sententiam valde iuvat, quod notat glossa singularis in d. l. 5. in fin. sol. matriman. mulierem scilicet, quæ rerum dotalium possessionem non tradit, in mora non videri, si nullos fructus ex dotalibus prædiis percepit argum. l. videamus, 38. in princ. ff. de usur. & proinde licet ex mora, quæ interpellatione contrahitur, teneatur debitor non tantum ad fructus, quos percepit, sed ad eos etiam, quos percipere potuit, l. apud Iulianum, §. 1. de leg. 1. tamen ex mora, quæ fit reipsa, tenetur tantum de fructibus perceptis, non de his, quos percipere potuit, ut ex d. gloss. communiter receptum esse testatur Socin. in d. l. 5. num. 13. & Paul. de Castr. nu. 10. idem Socin. in cons. 133. num. 11. & Bayer. in d. part. 2. num. 23. & ideo si debitor dotis nihil ex pecunia dotali lucratus est, nullum lucrum, nec aliud quidpiam ob moram irregularem ultra sortem præstare cogitur marito, qui onera matrimonii sustinet, ut asserit Barbof. loc. cit. & rursus in l. mora, num. 94. eod. tit.

7 Sed hæc gravissimorum virorum traditio in dubium revocari mihi posse videtur. Nec enim verum est, quod tanquam fundamentum totius questionis generaliter constituant, cum de mora agitur, quæ fit re ipsa, inspicendum esse duntaxat personam debitorem, ne sit in lucro, nimirum repugnantibus apertissime multis iuris locis. Et primo quidem aliud constat ex l. naturalis, §. at si de, ff. de præscript. verb. in qua Iuriconsultus ait. Sin autem rem de, ut rem accipiam, & c. dubium non est nasci civilem obligationem, in qua actione id venit, non ut reddas quod acceperis, sed ut damneris mihi, quante interest mea illud, de quo convenit, accipere: & rursus in l. 7. cod. eis si tibi decem dederis, ut Stichum manumittas, & cessaveris, confessum agam, ut solvas quanti mea interest. Non ergo agitur ad id, quod promissor ex re tradita, vel ex lævi operis, vel alia ratione ex illius personæ lucri fecit, nec ad id, quod ex illis decem lucratus est, sed ad id, quod interest creditoris servum fuisse manumissum, vel illud, de quo convenit, fieri. Et his congruenter Plautius in præfat. l. 1. C. de sent. qua pro eo, num. 33. observat leges in hoc genere semper respicere id, quod actoris interest, & statuere id duntaxat præstandum esse, quod eius interest, & huius rei passim exempla in iure nostro ut in l. 1. & aliis, ff. de act. empr. & expressius in l. si commissis, ff. rem rat. haber. ibi, quantum mea interfuit, & c. quod rursus scribit in vers. hoc quod interest, num. 15.

8 Præterea interesse lucri cessantis, & damni emergentis deberi etiam sine mora regulari, constat in actione mandati ex l. si vero, §. si mihi ff. mand. cuius verba sunt Nec id tantum, quod impendi, verum usuras quoque consequar: usuras autem non tantum ex mora admittendas esse, verum iudicem estimaturum si exegerit a debitore suo quis, & solvit, cum uberrimas usuras consequeretur, acquissimum enim erit eius rei rationem haberi: aut si ipse mutuatus gravibus usuris solvit. Non dubito debere eum mandati iudicio, & usuras consequi: totumque hoc ex æquo, & bono iudex arbitrabitur. Quod etiam in actione negotiorum gestorum receptum est, ut ostendi potest, ex l. 7. §. ult. & l. 19. §. non tantum, ff. de neg. gest. & l. 37. ff. de usur. & Harmenop. lib. 5. tit. 11. in fin. idemque est in actione tutelæ contraria, ut constat ex l. 3. §. consequent. ff. de contr. tut. & ut act. & receptum est etiam in actione pro socio, in qua socius, qui pecunia communi utitur est, usuras eius præstare cogitur, l. 1. §. l. ff. de usur. non quasi usuras, & lœnus, sed quod loci interit l. 60. in princ. ff. pro soc. & explicat Cuiac. in d. l. 1. de usur. ad Papin. & in obliq. lib. 13. cap. 15. ubi scribit hic moræ nomine utramque comprehendendi, & eam, quæ fit ex persona, quæ propriè est mora, & eam, quæ fit ex re ipsa. Non ergo verum est, quod inquirunt ex mora irregulari usuras, & interesse non deberi: & inspicendum esse lucrum, quod consequitur debitor, non id, quod creditoris interest, siquidem aliud constitutum est in iudiciis pro socio, mandati, negotiorum gestorum, & in actione tutelæ, in quibus reipsa mora contrahitur,

ut iisdem locis constat, & tradit Cuiac. loc. cit. & Grimaud. de usur. & contract. pignor. lib. 1. cap. 23. num. 13. & 14.

9 Quod etiam porrigendum videtur ad alia negotia, & iudicia bonæ fidei, quæ his sunt similia, & in quibus eadem est æquitas, & ratio. Id enim totum in æquitate positum est, & iudicis officio commissum, ut ait d. l. si vero, ff. mand. & l. 5. §. ult. ff. de collar. dot. Nam in iudiciis bonæ fidei, & quibus addebatur ex fide bona, vel quod æquius melius, ut refert M. Tullius lib. 3. de offic. tantumdem officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta conventio, d. l. 7. ff. de neg. gest. & l. 34. de præscr. verb.

10 Illud etiam receptum est debitores minorum, quibus reipsa, & ex solo tempore tardæ solutionis mora fieri intelligitur d. l. 3. C. in quib. caus. restit. in integr. non est necesse. ex hac mora, ut olim ad usuras, nunc ad interesse lucri cessantis, & damni emergentis obligari, ut censuit Rota Genuesi. in dec. 30. n. 8. Ruin. cons. 108. n. 17. & 183. lib. 1. Barbof. in d. l. 5. num. 18. Munoz. de ratiocin. ca. 15. num. 30. Stort. Odd. in cons. 87. num. 11. & Gratian. discept. forens. cap. 240. num. 12. & cap. 241. num. 1. 45. & 55. Neque videtur maior esse ratio, ut in minoribus mora irregularis id possit, in aliis vero, quibus etiam mora reipsa fit, id non possit, cum sit eadem mora, & ratio arg. l. 108. ff. de verb. oblig. & proinde eisdem effectus producere debeat.

11 Præterea fures, & raptores, & qui res alienas invadunt, & alienos nummos in proprios usus convertunt, non tantum ablata restituere tenentur, sed etiam id omne, quod domini interest, sive in damno, sive in lucro. Ita enim docent D. Thom. quem alii Theologi sequuntur, Tolet. lib. 5. cap. 32. & 33. & alii apud Salas de usur. cap. 29. num. 3. & 6. & tradit Berol. in cons. 193. num. 12. lib. 1. Bologn. in l. 1. num. 111. C. de sent. qua pro eo, & ipse Barbof. in dist. l. 5. num. 41. & probatur apertissime ex d. l. socium, 60. ff. pro soc. l. 1. d. non solum, & l. 6. ff. de vi & vi arm. l. si mulier, §. verum, ff. rer. amos. l. 51. §. si servus & l. 67. §. 1. ff. de furs. † Denique is, qui ab invito pecuniam mutam extorquet, sine mora ad interesse lucri cessantis, & damni emergentis obligatur, ut diximus ex auctoritate multorum quest. 74. num. 10. & 11. & præsertim ex Molin. disput. 315. numer. 1. Azor. instit. moral. par. 3. lib. 5. cap. 5. ubi ait hac in re omnes convenire, & Mascard. de probat. conclus. 934. num. 41. & nemo hæctenus dixit debitores minorum, tæncratores, & fures, & qui alienas pecunias invadunt, vel extorquent, quos reipsa moram facere compertum est ex d. l. 3. C. in quib. caus. restit. & l. 8. de condit. furs. & aliis, si nullum ex pecunia retenta lucrum fecerint, non teneri ad id, quod creditoris interest. Ex quibus omnibus magis est, ut statuamus non minus usuras, & interesse extrinsecum deberi, & peti posse ex mora, quæ fit reipsa, quam ex ea, quæ fit ex persona, dummodò nihil aliud obstat, & interesse probetur legitimis modis.

12 Imò, quod paradoxon videbitur, certius, & tutius est ex mora, quæ fit reipsa, venire id, quod interest etiam extra rem, quam ex mora, quæ per interpellationem contrahitur. Nam ex mora, quæ fit reipsa, venire id, quod extra rem interest, constat ex d. l. socium, ff. pro soc. l. si mulier, ff. rer. amos. l. 67. §. 1. ff. de furs. & aliis iuribus proximè citatis: ex mora vero, quæ fit ex persona, id est, ex interpellatione hoc interesse lucri cessantis, aut damni emergentis deberi nullibi constitutum est: & cedo legem, vel constitutionem tale aliquid dicentem. † Et tantum in strictis iudiciis, in quibus non fit condemnatio, nisi ex iure obligationis, ex tempore litis contestatæ habetur ratio eius, quod interest, idque ex æquitate magis, quam ex vi, & potestate stipulationis, l. 2. & 3. §. 1. l. videamus, 38. §. si actionem, ff. de usur. & notat Forcat. de mor. part. 2. num. 4. Alciat. in l. vinum, num. 14. & 15. ff. si cert. pet. Cuiac. in d. l. 2. de usur. ad Papin. & Præles Faber cunctetur. lib. 15. cap. 3. in iudiciis vero bonæ fidei post moram usuras tantum deberi constitutum est, in l. 2. & 4. C. de pos. l. 31. §. in bonâ fidei, ff. de usur. & l. ult. ff. de peric. & commod. rei vend. non autem id, quod interest. Nisi dies vel locus adiectus sit, in quo solvi oportuit, tunc enim venit id omne, quod creditoris interest, sive contractus sit stricti iuris, l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. l. 8. & ult. ff. eod. l. 114. de verb. oblig. l. si calendis, 11. ff. de re iudic. sive sit bonæ fidei l. nummus, 3. ff. de in lit. iuran. l. 7. ff. de eo quod cert. loc.

& explicat Cuiac. ad d. l. ult. b. tit. & Alciat loc. cit. Ex quibus conlequitur discrimen elegans, & notatu dignissimum inter moram, quæ fit ex persona, seu per interpellationem, & eam, quæ per lapsum diei fieri dicitur, vel ex eo, quod eo loco non est soluta pecunia, quo solvi debuit. Nam ex hac mora venit id omne, quod actoris interest, sive in damno, sive in lucro ratione temporis, vel loci. At verò ex mora, quæ per interpellationem contrahitur, secundum veram rationem iuris nulla habenda est ratio eius, quod interest, vel in damno, vel in lucro, nisi ex tempore litis contestate, ut dictum est, quia ex eo tempore omnis causa præstanda est, d. l. 2. §. 1. ff. de usur. id est, omne, quod habiturus esset actor, si litis contestate tempore solutio facta esset, ut explicat Paulus in l. 31. in princ. ff. si cert. per.

15 Quamobrem nihil movere debet d. l. ult. ff. de peric. & comm. rei vendit. quia potissimum Socinus movetur, quia hic quidem constitutum est, venditori, si emptor in pretio solvendo moram fecerit, usuræ duntaxat deberi, non id omne, quod mora non facta venditor ex pretio consequi potuit: sed vel accipienda est de mora, quæ ex persona fit, & propriè est mora, ut dictum est, vel de utraque: & ideo, quod attinet ad id, quod interest, nihil discriminis inter hanc, vel illam moram ex hoc iuris loco constituendum est. Neque enim id definitum est ex eo, quod emptor hic reipia in mora sit, vel ex persona, quia generaliter lex ait, si emptor in pretio solvendo moram fecerit, quæ verba utramque moram continent. Sed huius iuris ea est ratio, quia neque dies, neque locus solutioni adiectus est. Ideoque respondit Hermogenianus emptorem usuræ pretii duntaxat præstare debere, non id omne, quod venditoris interest, sibi moram factam non fuisse. † Quod si pretium certo loco, vel die solvi debuit, verissimum est, etiam ex iure civili venire id, quod interest, & utilitatem omnem venditoris æstimandam esse post moram, quamvis contractus sit bonæ fidei, ut constat apertissimè ex d. l. nummis, ff. de in lit. iuran. sicut, ff. commod. & l. 7. ff. de eo quo cert. loc. ubi id Accursius notat, Anton. Faz. de eo, quod interest. cap. 3. num. 36. & Cuiac. loc. cit. & ad African. tract. 3. col. 3. subiciens adiectionem loci, vel temporis iniicere iudici arbitrium, id est, facultatem æstimandæ utilitatis loci, vel temporis conventi, nec observari. † Et malè Roderic. in d. q. 7. nu. 20. putat, si quis promittit solvere certa die, non esse locum arbitrio, neque habendam esse rationem interesse extrinseci, nisi fortè alia iusta causa, & gravis, puta certa debitoris pervicacia, & malitia interveniat, quia illius opinio relectitur manifestè ex d. l. 114. de verb. oblig. 3. de in lit. iur. l. 4. & 7. de eo, quod cert. loc. & l. sicut, ff. commod. & ex d. 3. ff. Accursius, & ex Cuiacio loc. cit.

16 Verus est ex sola adiectione temporis non minus, quam loci, etiam in contractibus bonæ fidei iudicem utilitatem temporis æstimare debere, id est id, quod creditoris interest, sua die pecuniam solvi. Neque insignis, & gravis pervicacia debitoris exigitur, cum mora eius sua die non solventis sufficiat, ut habeatur ratio eius, quod interest, & licet Præles Faber. coniectur. lib. 15. cap. 3. in princ. à Cuiacio aliquantulum dissentiat, quia Cuiacius, ut quidem putat Faber, existimabat etiam in contractibus bonæ fidei per adiectionem temporis non minus, quam loci induci arbitratrariam, quod tamen Faber falsum esse ait, uterque tamen sensit per adiectionem loci, vel temporis habendam esse rationem eius, quod interest. † Quod in stipulationibus etiam certissimum est. Quamvis enim ex stipulatione agi non possit, nisi quatenus ipsa stipulationis verba præscribunt, adiectio tamen temporis facit, ut non soluta ad diem pecunia promissor teneatur ad id omne, quod stipulatoris interest, l. 114. de verb. oblig. l. 11. ff. de re iudic. Quamvis nulla eius, quod interest, in stipulatione mentio facta proponatur, ut dixerit Præles loc. cit. & de error. pragmat. dec. 91. cap. 1. Quamobrem cum in specie d. l. ult. de peric. & commod. rei vendit. neque dies, neque locus promissioni adiectus sit, rectè, & congruenter iuris civilis regulis Hermogenianus respondit usuræ pretii duntaxat deberi, non autem id, quod interest, ratione lucri, vel damni, ut in aliis bonæ fidei iudicis receptum est, in quibus ex sola, & simplici mora usure præstabantur. Nec quærentum esse, si fortè venditor soluto pretio ex mercibus plus consequi potuit, quam colligat ratio usurarum. Neque enim potest iudex æstimare utilitatem loci, vel temporis, etiam in contractibus bonæ fidei, cum neque loci, neque temporis mentio facta est, in quo solvi debuit. † Ex quo fit, ut in specie d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. ratio lucri, & damni habenda sit, quia hic actum est, ut pecunia certo loco solveretur, & proinde

venit id, quod interest creditoris pecuniam eo loco non solvi, & quidem ultra legitimum modum usurarum. Cur enim locus adiectus est, nisi ut appareat voluisse contrahentes rationem eius loci habendam esse, sive creditoris, sive venditoris interesse contingeret, ut ait idem Fumeus loc. cit. n. 37. & Præles d. deced. 91. c. 1. idemque omnino dicendum est, si dies adiectus sit, in quo solvi debuit, ut constat ex d. l. nummis, de in lit. iuran. & aliis, quod cum in specie d. l. ult. actum non esset, ideo responsum est interesse non deberi, ut dictum est. Atque hæc est vera, & germana huius legis ratio, & interpretatio, & vera conciliatio cum d. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. & aliis, in quibus constitutum est habendam esse rationem eius, quod interest, quam non animadvertens Syvanus pessimè respondit in cons. 10. & quam Barbosa, & Rodericus viri docti a sequi non potuerunt.

His consequenter rejici debet interpretatio, quam probavit idem Barbosa eodem loco nu. 27. & tribuit Alberico, Fulgoso, Igneo, & aliis quibusdam, & placuit etiam Corasio in Miscell. lib. 3. c. 14. n. 8. & Roderic. in d. q. 7. n. 96. nimirum in specie d. l. ult. lucrum, quod debitor intendebat, fuisse incertum, & propterea eius nullam habendam esse rationem, quia incerti lucri nulla habetur ratio l. naturalem, §. 1. ff. de acq. rer. domin. & l. quemadmodum, §. itemque Labeo. ad l. Aquil. unde infert Doctor Lusitanus quod si in specie d. l. ult. articulus non fuisset ita effusus, sed restrictus ad consuetudinem mercatorum similis conditionis, emptori etiam lucri cessantis interesse deberetur juxta d. l. 2. §. ult. de eo quo cert. loc. Hæc enim interpretatio omnino rejicienda est. Etenim meram divinationem continet, ut animadvertit Munnoz. de ratiocin. lib. 1. c. 15. n. 5. Nec minus certum, vel incertum est lucrum in hac l. ult. quam sit in specie d. §. ult. utrobique enim creditor mercator erat, ut indicant verba, d. l. ult. veluti si negotiator fuit. Et Vlpian. in d. l. 2. §. ult. Quid si merces solebat comparare. Ergo par erat utriusque creditoris conditio, & eadem certitudo, vel incertitudo lucri: & proinde cum diversum his locis constitutum sit, aliunde ratio diversitatis petenda est, ut nos tecimus. † Deinde Hermogeniani responsum in d. l. ult. de lucro verisimili, & quod verisimile est mercatorem consequi potuisse interpretatus est Harmenop. loc. cit. ait enim, si emptor in pretio solvendo moram fecerit, usuræ duntaxat præstabit, & non quacunque venditor soluto pretio potuit ex negotiatione, ut verisimile est, consequi, & tamen huius lucri quamvis verisimilis nullam rationem habenda esse placuit. Imò si hæc, & auctoria verborum sequeremur, magis est ut dicamus, d. l. 2. §. ult. lucrum incertius fuisse, ubi lucri rationem habendam esse constitutum est, quam apud Hermogenianum, qui id venditori negat. Ait enim Vlpianus simpliciter Quod si merces comparare solebat, & addit Hermogenianus, & pretio soluto ex mercibus plusquam ex usuris quare potuit. Denique dum querit Iuriconsultus in d. l. ult. an venditori, cui pretium non solvitur, id omne debeatur, quod mora non facta lucrari potuit, supponit reliqua esse habilia l. ut gradatim, ff. de numer. & bator. & proinde deberi quidem mercatori lucrum, quod negotiando quæretæ potuit, sed non in hac specie, in qua usure tantum debentur ex iure civili: neque venit utilitas loci, vel temporis, quoniam neque loci, neque temporis ibi inter contrahentes mentio facta proponatur.

17 Neque movere debet d. l. curabit, C. de act. empt. quæ movit 12 Barbosa loc. cit. n. 14 & 15. ut existimaret irregulæ moræ vim, & potestatem eam duntaxat esse, ut debitor præstet usuræ pro ratione commodi percepti, non autem, ut cogatur reddere, quod non habuit; quia quod ille, & a. i. dicunt constitutionem hanc accipiendam esse de usuris compensatoris accepti lucri, & pro modo, & ratione fructuum ibi duntaxat usuræ deberi, perquam incongruum, & à iuris civilis ratione alienum est. Etenim constitutio hæc, & aliz omnes, quibus emptor, si in pretio solvendo moram facit, pretij usuras præstare cogitur, sunt de illdem usuris pretij absolutæ, & perpetuè ab emptore præstandis, donec pretium solvat, sive tractus rei vendite sint magni, sive parvi, sive nulli, & res sit sterilis, quia cum actio empti, & venditi sit bonæ fidei, usurarum modum non ex fructibus rei, sed ex more regionis, ubi contractum est, constituere oportuit e iure civili, ut constat ex d. l. 1. ff. de usur. l. 7. §. qui autem, in fin. de admin. tut. Et distinctio illa inter usuras lucratorias, restauratorias, & compensatorias commentaria est, & legibus contraria. Omnis enim usura lucrum est creditoris, etiam cum post moram solventium infligitur, vel non est usura, sed rei persecutio. Neque iis locis constitutum esset pro-

18 Quæstio LXXXIII. 19

- 23 *aj usuras præstandas esse, in quo sæpe læsio, & deceptio intervenit, sed præ ratione fructuum nunc graviore, nunc leviores, vel nullas, si res esset sterilis, ut optime expendit Leonard. Less. de iust. & iur. lib. 2. c. 25. num. 111. † Et licet in l. Iulianus, §. ex vendito, ff. de act. empt. & in d. l. curabit. §. l. 13. C. eod. & in l. 16. ff. de usur. fiat mentio fructuum, ita ut ratio fructuum valde suadeat æquum esse eum, qui rei venditæ fructus capit, neque solvit pretium, præstare usuras, malè tamen inferitur ex iure civili usuras pretii non deberi, cum res esset sterilis, & nullos reddit fructus, vel usuras deberi, juxta quantitatem fructuum, qui ex re percipiuntur, quia nulla est lex tale aliquid dicens: & generaliter constitutum est, emptorem post rem traditam usuras pretii præstare debere, ut in d. l. 2. C. de usur. & d. l. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. nec distinguunt, an res fructus ferat, vel sit sterilis, ut etiam fateatur Barbosa in d. l. 5. nu. 26. Francisc. de Caldas in d. lib. de empt. & vendit. cap. 29. n. 75. & Roderic. in d. quest. 7. n. 99. & lib. 2. quest. 14. n. 36. ut in reliquis contractibus bonæ fidei usuræ post moram debentur ex iure civili, etiam si nihil intersit, ut in l. mora, §. in bona fidei, ff. de usur. l. 2. C. de pos. & aliis locis, & explicat Donell. in l. 19. C. de usur. Quod in emptione, & venditione generaliter eam tradit Paulus recept. sentent. lib. 2. tit. 17. his verbis. Post rem traditam, nisi emptor pretium statim exolvat, usuras eius præstare cogendus est. Et Harmenop. lib. 3. tit. 2. emptor, inquit, ex quo tempore res est tradita, usuras pretii debet. † & Sanè non est maior ratio inspecto iure civili, quo usuræ licite videbantur, cur ex pecunia, quæ debebatur ex causa mandati, depositi, & aliis iudicis bonæ fidei, usuræ ob solam moram deberentur, quam ex emptione, & venditione, si res fructus ferret, si esset sterilis. Et malè Donell. in l. 2. C. de usur. in fin. scribit emptorem non debere præstare usuras ob solam moram, sed etiam ob fructus à se perceptos, & alterum sine altero ad præstationem usurarum non sufficere, quia sola mora in actione empti, & venditi ut in reliquis iudicis bonæ fidei ex iure civili sufficit, ut usuræ debeantur, ut constat ex d. l. 32. §. 2. de usur. quæ ait in bona fidei contractibus ex mora usuras deberi, & ex l. 2. C. de pos. & aliis: neque querendum erat, an res esset fructifera, vel sterilis, & an debitor sensisset lucrum, vel commodum ex usu rei tradite, vel pecuniæ retentæ, neque huiusmodi usuræ reducebantur ad rationem fructuum, neque pro modo fructuum duntaxat præstari constitutum est, sed ad eum usque modum, quem usuræ legitime patiebantur, ut indicat l. Iulianus, §. idem Papi-mannus, ff. de act. empt. ve, si mora intervenit, ex more regionis eam modus definitur, ut dixi ex d. l. 1. ff. de usur. & ideo distinctio illa usurarum, ut aliæ sint lucratoriaræ, aliæ restauratoriæ, & aliæ compensatoriæ percepti lucri, nullo iuris civilis certo loco defendi potest, quamvis ex accidenti, interdum is, qui usuras præstare cogebatur, fructus perciperet. Quare lenius ille, quem probat, & esse de mente Doctorum scribit num. 14. à mente legislatoris, & legum remotus est, quæ proculdubio fuit infligere usuras emptori post rem traditam, si fructus ferret, si esset sterilis, & pro quantitate pretii, non fructuum, si ex re, ut favore minorum, si ex persona mora fieret. Denique verum quidem est emptorem, qui fructus percipit, usuras ex iure civili præstare debere: sed verum etiam est, eodem iure emptorem, qui re, & pretio fruatur, ad usuras pretii, ex iure civili obligari, licet res ea sit, quæ nullos fructus referre possit. † Et proinde leges, & constitutiones huiusmodi, quæ de*
- 25 propriis, & veris usuris, itaque uniformibus loquuntur, hodie iure divino, & canonum abrogatas esse, neque rei, & qua querimus, argumentum præstare debere. Et inde tantum colligere possumus ex iure civili post rem traditam usuras pretii admittendas esse, si emptor re ipsa, si ex persona in mora constituitur, & si res fructus ferat, si sit sterilis, ut etiam constat ex dicto Harmenopoli loco. Ideoque perperam ex his locis, qui generaliter constituunt emptorem post rem traditam usuras præstare debere, Barbotam, & alios distinguere inter moram, quæ sit re ipsa, & illam, quæ sit ex persona, & inter res, quæ fructus referunt, vel quæ sunt steriles, ut merces, gemmæ, & his similia.
- 26 Neque est contrarium, quod diximus quest. 27. ubi admittimus licitam esse conventionem de usuris pretii præstandis pro modo, & ratione fructuum, quia cum non teneatur venditor rem dimittere non recepto pretio, potuit ea lege rem trahere, ut, dum pretium non solvitur, annua quantitas præstetur loco fructuum, quos ex re sua percipere potuisset, nisi immaturè, & non recepto pretio rem tradidisset: nam & eo usque rem locare potuisset emptori pro pensione certa l. 20. & 21. ff. loc. vel

excipere fructus, donec pretium solveretur, l. 4. §. cum fundum, & l. 80. ff. de contr. empt. nec hic usuram esse, sed rei licitæ stipulationem, & exceptionem, denique compensationem fructuum, & pensionis annuæ concurrentis cum fructibus, ut docet Covarr. variar. lib. 3. cap. 4. num. 2. & diligenter tractatum est in d. qu. 27. quod iure divino licitum esse tradit Donell. in d. l. 2. C. de usur. ut verbo De illicitum est vendere, emere, locare, permutare: Denique ut licitum est, cum aliquid alicui dederis, pro eo tantundem accipere, unde hoc conventionis genus ab usura remotum est, quæ est lucrum creditoris, vel poena debitoris non solvantis.

27 Neque tamen puto usuras pretii hodie post rem traditam non deberi pro modo, & quantitate fructuum, sed nego hunc more irregularis effectum esse, sed justitiæ, & æquitatis, quæ non patitur, ut emptor pretio fruatur, & fructus percipiat, ut ex multorum auctoritate diximus in d. qu. 27. nu. 23. & præsertim ex Rot. inter recentiss. dec. 370. nu. 1. p. 1. & coram Durano in quadam Perusina inter noviss. omnium dec. 13. n. 6. & 7. anno 1626. & Fachingo lib. 2. cap. 32. controu. 2. qui id deducit, & probat ex verbis d. l. Iulianus, §. ex vendit. ff. de act. empt. ex quibus, inquit, celsat fundamentum contrariæ opinionis, quoniam usurarum præstatio non ex mora emptoris procedit, sed ex æquitate illa, ne quis re; & pretio fruatur, sed si emptor fructus percipit, usuras pro fructuum perceptorum ratione pendat: & constat etiam ex his, quæ diximus eod. loc. nu. 18. ubi ex Iulio, Paulo, Cujacio, & aliis auctoribus ostendit non soluto pretio fructus esse venditoris, & debentur, ut res propria, ut ex Covarr. & Hondedeo inquit Rota in d. dec. 13. n. 7. nisi jus fructuum à venditore remissum sit, quod non faciliè præsumitur. Quæ ratione retineri potest, quod in d. l. curabit, rescriptum est, alioquin abrogatam esse dicendum est, ut aliæ omnes, quibus cautum est, usuras ex simplici mora admittendas esse. Malè igitur ex hoc loco deducitur ex mora, quæ sit in rem, venire tantum usuras pro quantitate fructuum, quos venditor morosus ex re vendita percipit, quia hæc fructuum recompenfatorum præstatio non provenit ex mora, sed ex æquitate, ut dictum est, & censuit Rota in d. dec. 370. nu. 1. ubi refert hanc communem esse sententiam, & in d. dec. 13. num. 7. ubi ait non moram, sed solam æquitatis rationem attendendam esse.

28 Præterea nihil obstat, d. l. si sterilis §. cum venditor, ff. de act. empt. qua Socinus mouetur loc. cit. quia licet hic nulla lucri, vel damni ratio habeatur, non tamen huius rei ratio ex genere moræ ducenda est, sed potius quia interesse lucri cessantis, & damni emergentis non nisi primum, & immediate proximum peti, & exigi potest, ne res in infinitum procedat, ut constat ex l. 1. C. de sent. qua pro eo, & ibi Bologn. num. 113. Cagnol. num. 46. Guier. de iuram. confir. p. 1. c. 2. num. 8. & alii apud eundem Barbotam in d. l. 5. n. 30. Sigism. Scacc. in lib. de commerc. §. 7. glof. 2. nu. 20. Sebastian. Graya. ad Gal. lib. 1. conclus. 6. n. 9. Roderic. de annuis reddit. lib. 3. q. 5. n. 28. & inter Theologos docet Ioan. de Medin. de usur. qu. 3. † Et proinde quia in specie d. §. cum per venditor, æstimationis vini, vel tritici crescere potuit, quæ emptori præstanda est, idèdque possit esse locus interesse quanti plurimi, merito hic definitum est, interesse lucri cessantis, vel damni emergentis non deberi, nec peti posse, quoties enim potest esse locus interesse intrinseco, & quanti plurimi, ut in vino, tritico, & his similibus rebus, quarum æstimationis crescere potest, non habetur ratio eius, quod extra rem interest ratione lucri, vel damni, ut apertissime definitum est in d. §. cum per venditor, illis verbis. Neque enim si potuit ex vino, pice negotiari, & lucrum facere, illud æstimandum est non magis, quam si triticum emerit, & ab eam rem, quod non sit traditum, familia eius fame laboraverit, & docent Baldus, Castrensi. & Sapia in d. l. 1. Ialon in d. l. nummis, n. 3. de in lit. iuran. ubi ait hanc communem esse sententiam, Rebuff. & alii quidam, quos sequitur idem Barbotam, num. 30. & Sylvanus in d. conf. 10. num. 10. notans Bartolum hanc rationem ferè ubique constituisse. His consensit Rentacinq. variar. res. lib. 1. tit. de interest. num. 31.

30 Quare nec usipiam in iure nostro constitutum est, furem, quem lex vult, si conditione furtiva conveniatur, condemnandum esse, quanti plurimi res fuit, ad usuras eius æstimationis tenen, tametsi non possit ullius debitoris odiosior esse causa, quam furis, ut oblerat Anton. Faber de error. pragmat. dec. 17. cap. 4. in fin. Quamvis deinde sentiat æstimationis quanti plurimi usuras deberi ex eo tempore, quo post factam taxationem mora facta est, quod à nobis constitutum est qu. 87. num. 23. Quamobrem non ex qualitate

litate more, in d. §. cum per vendit. constitutum est, ne interesse extra rem peti possit, ut patet ex illis verbis, cum per venditorem steterit, quo minus rem tradat, que utrique more conveniunt, sed vel ex eo tantum, quod vini, vel tritici, quod tradi debuit, est imatio crescere potuit, ut communiter receptum est, vel ex eo, quia neque dies, neque locus promissioni adiectus fuit, ut in d. l. ult. de peric. & comm. rei vend. secundum ea, que diximus num. 15. & proinde nihil pertinet ad rem, de qua queritur, nec probat Socini, & aliorum sententiam.

31 Denique ut reliqua omnia Barbose fundamenta profligemus, falsum est quod ait securus gloss. in l. sed, & si 22. ff. de usur. moram in rem non sufficere, ut usuræ debeantur, nisi favore minorum, quia manifestè refellitur ex d. l. 1. & l. 37. ff. de usur. l. 4. C. de depos. l. si vero, §. si mihi, ff. mand. l. 5. ff. de coll. dor. ex quibus constat, etiam favore aliorum in iis negotiis, in quibus mora recipi contrahitur, usuras ex iure civili præstandas esse. Idemque constat ex l. evictis, ff. de usur. in qua usuræ præstari post evictionem præstantur, ut ait Bart. in l. quoties, 59. ff. de verb. oblig. Gubert. in lib. de usu, c. 4. n. 33. Gratian. discept. lib. 2. cap. 243. num. 28. ex quo fit Barboam, qui illius glossæ auctoritate maximè utitur, falsò, aut saltem fragili fundamento niti, tamen si nunc hoc totum abrogatum sit, neque liceat usuras ex mora exigere, sive ex re, sive ex persona contrahantur.

Nec etiam verum est, quod vir doctus constanter asseverat eod. loc. n. 15. & rursus n. 41. moram irregularem non sufficere, ut quis de rei interitu teneatur, quia contrarium apertissimè constat ex l. ult. C. de cond. ob turp. caus. cuius verba subjiciam. Eum, qui obrestituenda, quæ abegerat pecora, pecuniam accepit, tam hanc, quam ea restituere debere convenit, licet mortua, vel alio fortuito casu periisse dicantur, cum hoc casu in rem mora fiat.

32 Neque movet, quod in hac l. ult. 15. qui pecora abegerat, & interceptat, ex delicto teneretur, quo casu moram irregularem sufficere, ut quis de rei interitu teneatur, admittit Barbof. loc. cit. quia in bac l. ult. non deciditur furem, & abiguum ad interitum pecorum obligari ex eo, quod ex delicto teneantur, sed ex eo, quod hic moram in rem fieri intelligitur, ut constat ex illis verbis, cum hoc casu in rem mora fiat. Et proinde cum ratio generalis sit, ubicunque mora in rem fit, ibi etiam periculum rei ad debitorem pertinere dicendum est.

33 Neque movere debet d. l. naturalis, §. & si quidem, de præf. verb. quæ Barboam, & alios in contrariam traxit sententiam, quia hic species perempta est ante moram, ut sentiunt Accurs. Alberic. Castren. & Alex. in l. ult. ff. de vend. caus. dat. & in l. si ex leg. 23. n. 4. ff. de verb. oblig. ubi ait nos cogi invitis dentibus ita fateri, quod etiam ostendit Coraf. Miscell. lib. 2. c. 9. n. 9. & Grat. discept. lib. 2. c. 307. n. 36. & nos diximus q. præced. n. 51. idèoque qui alios lapsos esse dicit, ipse lapsus est, quia existimabat in casu d. §. & si quidem in fin. ex implemento unius alteri statim in mora fuisse, quod in ea specie falsum est. † Quod enim dicitur ex implemento unius, alterum in mora constitui, perpetuum non est, nimirum stipulatoris quoque factum accedere debet, l. 46. ff. de cond. & demonstr. l. 16. ff. de usur. & notat Præf. Fab. def. 2. C. de contrab. & commiss. stipul. & Grat. lib. 1. c. 42. n. 10. & c. 240. n. 13. lib. 2. art. in specie d. §. vers. sed si scyphus is, qui scyphos dederat, ut Stychum reciperet, cum non esset Stychus præfens, debuit ad domum promissoris accedere, & interpellare illum, ut servum traderet, l. quod te, ff. de reb. cred. & d. l. si ex legati, vel alia ratione curare, ut eum reciperet: Et proinde cum Stychus interitu decesserit, rectè definitum est, eius esse periculum, quamvis scyphos, quos dedit, repetere possit, ut dixi ead. prox. q. n. 55. † Nam & id in emptore, nisi aliud actum sit, locum habet l. 14. & 17. ff. de peric. & comm. rei vend. qui ad venditoris domum accedere debet, l. 1. §. licet ff. eodem, neque promissor aliter in mora est, quam si per eum steterit, quod minus daret: denique illius nulla mora est, si semper paratus fuit traderet, l. 3. §. ult. ff. de act. empt. & explicat Paul. de Castr. in l. vinum, in fin. ff. si cert. per. † Quamobrem dicendum est, utriusque moram eandem vim, & potestatem esse, quod ad rei periculum attinet, ut comperi deinde docuisse Donell. in d. l. si ex leg. num. 10. & nihil referre ad hoc, ut debitor teneatur ad interesse lucri, vel damni, an mora ex re, vel ex persona fiat, & in utraque inspiciendam esse personam creditoris, ne damnum sentiat, vel amittat lucrum ad versarij culpa, siquidem debitor, qui est in mora irregulari, etiam in culpa esse dicitur, ut scribit Menoch. in cons. 664. n. 23. & mora in rem etiam punitur, ut ait gloss. in d. l. sed & si, ff. de usur. quæ lanè impunita esset, si eodem modo perceptum tantum auferret, & nullum

damnum ex ea debitor sentire posset, ut Barbofa contendit, & hic pertinent, quæ non intulset scribit Forcat. in d. lib. de mor. p. 1. num. 7. ubi moram irregularem legalem vocat, quia sola lex constituit debitorem in mora, illumque sui officii admonet, ut patet ex l. cum vero, §. 1. de fidei cum libert. & cor eius lancinat, veluti vultur Titii jecur in inferis, quæ sanè tutiora, & certiora sunt, quam quæ Barbof. in eum d. l. 5. misisset, & involvit sine ullo certo juris loco, ut demonstratum est, & quod dicitur ex d. l. curabit, jam diximus id non ex mora, sed ex æquitate receptum esse, etiam si mora non intervenerit.

37 His consequenter dicendum est, maritum, cui dos in pecunia promissa est, neque solvitur, & nihilominus uxorem domi exhibet, usuras dotis petere posse pro modo onerum matrimonij, quamvis ex ea pecunia mulier, vel alius debitor dotis nullum lucrum fecerit, siquidem ex eo, quod videt maritum onera matrimonij sustinere, recipi moram facere intelligitur, ut scribit idem Barbof. in d. l. 5. n. 46. & Grat. in d. cap. 243. num. 29. & nos alibi diximus, & proinde usuras dotis præstare cogitur, ut communi omnium sententia receptum est, de qua testatur Plot. in lib. de in lit. jur. §. 11. n. 18. & quam sequuntur Scriptores plurimi, quos congesti Marius Giurba in dec. 72. num. 1. & 2. si enim inspiciendum esset, an debitor dotis ex pecunia debita negotiatus sit, & lucrum fecerit, ut Barbofa putat, vix est, ut ex mora irregulari usuræ dotis debeantur contra id, quod receptum esse diximus, pauci enim debitores dotis pecuniam habent, & pauciores ex ea negotiari, & lucrum facere solent. † Deinde si promissor dotis, qui nullum ex ea lucrum percepit, neque ex ea negotiatus est, ex mora irregulari nihil ultra fortem præstare tenetur viro, quamvis onera matrimonij sustineat, quia mora irregularis facere non potest, ut promissor dotis aliquid lucrum marito solvat, sed tantum ne sit in lucro, ut Barbof. putat loc. cit. n. 42. & n. 45. vers. ult. tenebis menti, nisi post biennij lapsum: sequeretur, si promissor ex ea pecunia ingentem quantum fecisset, illud totum marito, cui mora facta intelligitur eo ipso, quod uxorem exhibet, ut dixi, illud totum lucrum refundere debere, etiam si excederet onera matrimonij, quod non videtur ferendum, siquidem promissor dotis esset deterioris conditionis, quam sit vir, aut tenerator, qui ex aliena pecunia lucrum faciunt, qui lucrum illud, veluti ex propria industria, & labore, periculoque quantum reddere non tenentur, ut constat ex l. 6. C. de rei vend. & docet Covarr. variar. lib. 3. c. 3. n. 6. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 11. num. 4. Petr. Gregor. de usur. lib. 3. c. 9. n. 7. Molin. & alij Theologi apud Salas eod. lib. dub. 39. num. 3. ubi referre hæc esse communem Theologorum sententiam, & receptum etiam est, maritum plus consequi non posse, quam ferant onera matrimonij, ut alio loco dictum est. Ex quibus puto Barbofæ opinionem admittendam non esse.

39 Neque contrarium elici potest ex illa glossa d. l. 5. ff. solut. matrim. quam is auctor pro sua sententia adfert loco cit. quia observandum est in hac leg. quæ de divisione fructuum fundi dotalis soluto matrimonio, & glossa hic notat non nisi à tempore mora maritum fructus lucrari, & videri mulierem esse in mora eo ipso, quod maritus onera subiit ex l. Julianus, §. ex vend. ff. de act. empt. & l. curabit, C. eod. præterquam in duobus casibus, cum scilicet mulier fundum obtulit: æquum enim est marito suam negligentiam nocere, l. ut perfectius, C. de ann. except. Et secundo loco cum mulier nullos fructus percipit arg. l. videamus, in prin. de usur. in qua dicitur sponsus, cui ex causa dotis fundus datus est, si nuptiæ non sequantur, & ei renunciatur a finitas, in re moram facere, & fructus restituere debere, quia licuerat ei negligere fundum. Vnde si sponsus fundum neglexisset, & nullos fructus percipisset, nihil hoc nomine restituere teneretur. Proinde si mulier, quæ fundum in dotem dedit, illum negligat, non tenetur marito ad fructus, quos non percipit, quia potuit vir vacuum possessionem capere, & ideo æquus est, ut marito sua negligentia nocere d. l. ut perfectius, & l. vend. 21. §. 1. ff. de bare. vel act. vend. † Ut enim venditor, qui recepto pretio, & re non tradita fructus restituere cogitur bonæ fidei ratione, si tamen fundum negligat ut alienum, nihil ei imputari potest, ut ait Paul. in d. l. vend. ita mulier, quæ fundum in dotem dedit, si illum negligat ut dotalem, nihil hoc nomine præstare cogitur: & sibi imputet maritus, vel emptor, si possessionem non acceperint, præsertim cum nominatim actum est, ut ei id propria auctoritate liceret, ut est usitatum. † Et enim maritus emptori similis propter onera matrimonij, quæ sustinere cogitur, & mulier similis venditori l. ex promissione, 18. ff. de act. & oblig. l. ficut. §. §. sed & si ff. quib. mod. pign. solvat, & l.

quod si 16. ff. de iur. dot. & tradit Tiraq. de retract. lib. 2. in fin. n. 70. & ipse Barbol. loc. cit. n. 12. Atque hæc est mens, & sententia glossæ in d. l. 1. quia debet intelligi secundum iura, quibus utitur, & sic secundum d. l. videamus, 38. ff. de usur. sed hæc non conveniunt don, quæ in pecunia, & in genere debetur, neque enim dicere possumus promissorem dotis eam neglexisse, ut alienam, & dotalem, cum tantum eam promiserit, neque numeraverit, proinde malè ex hac glossa deducitur promissorem dotis consistentis in pecunia, si nullum inde lucrum fecerit, ad usuras dotis non teneri marito, qui uxorem exhibet, & cui nihil in his terminis imputari potest, cur pecuniam dotalem non acceperit. † Sanè quod glossa ait in d. l. 1. locum habere potest etiam in dote promissa in pecunia, si forte mulier, vel promissor dote paratam pecuniam habeat, eamque obtulerit marito, neque deinde eam attigerit veluti dotalem, quia cum possit maritus eam pecuniam suo iure, & arbitrio capere, iniquum est id mulieri nocere, & sibi potius id maritus imputare debet d. l. ut perfectius, & hoc casu, qui sanè raro evenit, retineri potest, quod Barbofa ait, promissorem dotis, si nihil lucri ex ea fecerit, usuras eius præstare non debere, qui tamen, parè illius dixerim, rem hæc apertius explicare debuit.

43 Denique non placet, quod Barbofa contendit eod. loc. no. 15. & 24. vel denique, moram irregularem non sufficere, ut interest quanti plurimi debeatur, quia verius est debitorem, qui reipsa moram facere intelligitur, ad huiusmodi interesse conveniri posse. Primum quia mora in rem iusta, ut quis de rei interitu teneatur d. l. ult. C. de conduct. ob culpam. Ergo multo magis, ut teneatur ad æstimationem rei. Secundò, quia mora irregularis obligat ad interesse extra rem, ut in l. 1. ff. de usur. l. 60. ff. pro soc. l. si mulier, §. verum, ff. rer. amot. l. 29. ff. de negot. gest. & alia iuribus, que citavimus num. 7. & 8. Ergo multo magis ad id, quod consistit circa rem d. l. si fieri, §. cum per venditor. de act. empt. Tertiò quia is, qui reipsa in mora esse intelligitur, non minus ultrò offerre debet, quam is, qui moram ex persona facit l. 53. in fin. de fideicom. liber. Denique quia in d. l. cum per venditor, & in l. 3. si per venditor, ff. de act. empt. definitum est debitorem, cum per eum stet, quò minus rem tradat, ad omne interesse tenet, quod consistit circa rem, sed per debitorem, qui moram reipsa facit, stare videtur, quia ultrò offerre debet, quod promittit, ut dictum est. Ergo tenetur ex hac mora ad æstimationem rei. Ex quibus Barbofa sententiam rejiciendam esse puto.

Neque illius opinio probari potest ex d. l. curabit, neque enim alio juris loco utitur, quod animadverterim, quia est de usuris pretii, cuius æstimatio crescere non potest d. l. nummus, 3. ff. de in iur. an. & tradit idem Barbofa num. 29. & nos proximè diximus num. 29. Atque etiam quia hæc constitutio hodie, postquam usura omnis interdicta est, admittitur non ratione moræ, sed æquitatis, ut dictum est, & & censuit Thesaur. in decis. 258. & proinde nihil juvat ad Barbofa sententiam confirmandam. Caveant igitur sibi, qui reipsa moram faciunt, & ultrò offerant, quod debent, ut monet Iuriconsultus in d. l. 53. ff. de fideicom. liber. & & nos diximus quæ præced. in fin. ne ad maiorem rei æstimationem conveniri possint.

Q V Æ S T I O LXXXIV.

De causis, qua debitorum excusant à mora.

S V M M A R I V M.

1. Mora in illiquidis non contrahitur.
2. Mora non fit in illiquidis, licet promissioni iniurandum accesserit.
3. Debitor pro summa illiquida ad interesse non tenetur.
4. Interesse quanti plurimi non debetur pro quantitate illiquida.
5. Anton. Fabri del. 10. de ulur. qua auctori non placet.

6. Mora non contrahitur in illiquidis, nisi culpa debitoris liquidatio differatur.
7. Condicio pro impleta habetur ad eum, per quem fit, quo minus impleatur.
8. Tutores, & administratores non excusantur ab interesse ex eo quòd rationes sunt illiquidæ.
9. Liquidatio non retrahitur, ut quis retro ad usuras teneatur.
10. Compensatio fit ipso iure ad sistendum cursum usurarium.
11. Compensatio fit tam in actionibus bona fidei, quam stricti iuris.
12. Surti dec. 117. non probatur.
13. Compensatio sistit cursum usurarium, qua debentur sine mora.
14. Debitor excusatur à mora, si die convento creditor non sit in loco, in quo solvi debuit.
15. Debitor pupilli, qui tutorem non habet, excusatur à mora.
16. Et etiam debitores furiosi, & similibus.
17. Mora inculcata est iacente hereditate.
18. Dotis debitor excusatur à mora, si soluta matrimonio bares mulieris absens sit.
19. Etiam si absens sit Republica causa.
20. Mora remissa ex eo, quod creditor absens fuerit, nova interpellatione opus est, ut debitor in mora esse intellegatur.
21. Debitor absente creditore non tenetur protestari se paratum esse solvere.
22. Emptor tenetur ad usuras pretii etiam cum successore venditoris incertus est.
23. Oblatio sola non liberat emptorem ab usuris pretii.
24. Emptor etiam imminente evulsionem usuras pretii prestare cogitur, quod non obligatur.
25. Evulsionem item causa pretii, & usurarium exactio differri debet.
26. Dotis usura debentur, licet vir absens fuerit ex die, quo solvi debuit.
27. Dotis contractus quædam emptio est.
28. Mulier dirempto matrimonio potest statim dotem repetere cum fructibus, quando conventum est, ut ex dote prædia emorentur.
29. Quod verum est, licet mulier, vel eius bares absens sit.
30. Dotalia prædia statim soluta matrimonio restitui debent.
31. Difficultas solvendi non excusat à mora, & ex quo interest.
32. Debitori parum est quantum pecuniam, nisi solvendi solutio alicui alieni effectum desiderat.
33. L. 137. in §. illud de verb. oblig. explicatur.
34. Difficultas non excusat à mora, cum dies, & pena addita est obligationi.
35. Difficultas solvendi non excusat debitorem ab eo, quod interest ratione lucri.
36. Actio inanis est, quam debitor excludit inopis.
37. Divites, quando gratuitam pecuniam credere tenentur.
38. Debitoribus egenis longiores dilationes concessi debent.
39. Oblatione impeditur, vel finitur mora. Moram purgari æquum est.
40. Oblationis effectus varius.
41. Oblationis verba perspicua esse debent, non generalia, & æquivoca.
42. Et totius summa, & sine involueris reservationum.
43. Oblatione rice facta, si debitor malè obligat, & recuperat pecuniam, non amittit ius ex obligatione quantum.
44. Depositum pro non facta habetur, si debitor recuperat pecuniam.
45. Actio semel extincta non reviviscit.
46. Depositarius pecuniam deponenti reddens sine iussu iudicis tenetur in subsidium.
47. Depositi minus legitime facto aliud fieri potest.
48. Creditor moram purgare potest.
49. Depositum secundum perperam factum evertit primum rectè factum.
50. Debitor, à quo plus petitur, excusatur à mora.

Quod Marcianus ex Pomponio ait in l. 32. ff. de usur. difficilem esse moræ definitionem, id dictum puto, quia multæ causæ sunt, quæ debitorem exculant à mora.

ra. † Inter quas illa frequens est, quæ prætextitur ex eo, quod negotium sit illiquidum, constat enim in negotiis illiquidis, & quæ incerta sunt, moram ex interpellatione sive dici, sive hominis non comiti, ita enim docent Bald. in l. acceptam, n. 19. C. de usur. Ripa in l. quod te, n. 67. ff. si cert. pet. & Alciat. eod. loc. n. 19. Marc. Ant. Bayer. in lib. de mor. p. 3. n. 8. Surd. in dec. 260. n. 15. Afflict. in dec. 205. & Virgili. ad eund. n. 1. & aliis congestis Tirag. lib. 1. de retract. §. 1. gl. 19. num. 1. Idem tradit Honded. in conf. 51. n. 24. & 33 lib. 1. Ioan. Bapt. Costa in lib. de retract. c. 8. cas. 9. n. 2. Hering. de fideiuss. c. 24. num. 142. Thesaur. q. 71. n. 3. lib. 3. & novissimè Cyriac. contr. 540. nu. 50. semper enim excusandus est debitor, qui ante non solvit, quam sciret, quantum deberet, l. 3. in prin. ff. de usur. l. qui solidum, de leg. 2. & l. non potest, 99. ff. de reg. jur. & notat Præles Fab. in suo C. tit. de usur. def. 10. n. 1. & Regens Valenz. conf. 89. n. 39. † Idem quoque putandum esse, licet promissioni iusjurandum accesserit, nempe, ut nec mora contrahatur, si res sit illiquida. Nec enim iusjurandum naturam obligationis immutat, ut sepius diximus ex l. ult. C. de non nu. pec. & l. ult. ff. qui satisd. cogant, & cap. quem adm. de iureiur. & aliis citatis Galer. de renuncia. lib. 5. c. 4. n. 55. & 56. & proinde facere non potest, ut qui rei, & quantitatis incertæ debitor est, certum debere intelligatur: Iddemque etiam hoc casu excusandus est debitor, si non solverit.

Hinc verò consequens est, ut hoc casu, id est, cum summa illiquida est, & quandiu nescitur, quantum debitor debeat, ad nullum interesse teneatur, ut constat a pertissimè ex d. l. 3. ff. de usur. & l. 2. C. de usur. & fructib. leg. Rota Genuens. in dec. 164. n. 1. & 6. Cost. loc. cit. n. 3. & 4. & de ration. rar. q. 1. 10. n. 3. Maur. de fideiuss. c. 6. n. 5. & Hering. in d. c. 24. n. 140. ubi ait debitorum, ut se à mora, & usuris excuset, nihil pro residuo, vel offerre, vel deponere teneri.

Et licet interesse intrinseci facilius ratio habeatur, ut dicit Ozasc. in def. 139. num. 11. si tamen quantitas vini, tridici, vel alterius speciei, quæ debetur, incerta est, mora per interpellationem non contrahitur, & per consequentiam interesse quanti plurimi non debetur, ut docent Surdus in dec. 129. num. 13. Morot. in consil. 81. nu. 6. Gratian. discipul. lib. 1. cap. 42. num. 3. & Munnoz. de ratiocin. cap. 17. num. 34. mora enim præcedere debet, ut quis ad interesse quanti plurimi teneatur, ut constat ex celeberrimo §. cum per venditorem, l. 22. ff. de act. empr. & leg. 3. de condict. tritic. & docent interpretes in l. vinum, ff. si cert. petat. & Cagnol. num. 35. Natta in consil. 595. num. 1. Morot. loc. cit. & Anton. Faber. de error. pragmat. dec. 17. c. 4. num. 5. † Qui tamen aliud scire videtur in d. def. 10. de usur. autem estimationem quanti plurimi non præstari propter moram, sed propter obligationem, cum nihil aliud sit, quam res ipsa, quæ debetur: mora autem sive debitoris, sive creditoris neque minuere, neque augere unquam principalem obligationem, sed tantum accessiones. Quæ sententia mihi non placet. Verius enim est interesse quanti plurimi propter moram, & ex mora tantum deberi, denique accessionem esse, ut docet Ozasc. in d. dec. 139. & indicat satis l. 3. §. 3. & d. §. cum per venditorem, ff. de act. empr. & d. l. 3. & ult. ff. de condict. tritic. & quod receptum est interesse quanti plurimi recepta forte remissum censi, ut ex multorum sententia dixi qu. 91. n. 5. quod argumento est non esse in obligatione, sed officio iudicis deberi l. 4. C. de pof.

Sanè quod diximus moram non fieri, cum res illiquida est, id accipiendum est, cum ex natura, & qualitate negotii incertum est, quantum debeat, ut censuit Rota Genuens. in dec. 118. num. 3. ut plerunque evenit in fideicommissis, & legatis, ex quibus detractiones fieri solent, & in quibus sepe iusta interdidit dabitatio, an Falcidia locus sit, quæ fideicommissum & legatum minuant, ut ostendi potest ex d. l. 3. ff. de usur. & tradit Alciat. loc. cit. Cuiac. in d. l. 3. ad Papiam. & in l. 24. ff. de usur. Præles Morot. in d. resp. 81. nu. 6. & 7. & Præles Faber. connect. lib. 7. c. 1. Aliud verò est, si debitum non est liquidum ex facto, & malitia debitoris, qui rem involvit frustrationis causa, ut plerique faciunt, & ita rectè definitum est apud Rotam Genuens. in d. dec. 118. num. 3. & tradit Felic. de societ. cap. 24. num. 31. Cravet. in responso pro genero num. 267. Sola ad decret. de cens. solut. part. 4. num. 6. & Præles in d. dec. 17. c. 4. num. 7. † Habenda enim est liquidatio, ac si facta fuisset in necem debitoris, ex quo per eum stat, ne fiat l. 39. ff. de reg. iur. D. Sol. loc. cit. ut diximus conditiones pro implentis haberi in odium eius, per quem sit, quò minus impleantur l. 5. §. item si ff. quand. dies leg. vel si deservum. ced. l. 24. ff. de condit. & demans. & Fab. loc. cit. & probari potest ex l. 22. ff. de usur. & satis indicat d. l. 2. Cod. de usur. & fract. leg. in fin. illis verbis. Et si confiteris legi Fal-

cidia locum non esse, & usuras, & fructus post litem contestatam percipietis.

Quia ratione puto sub prætextu nondum factæ liquidationis non excusari tutores, & eos, qui aliena negotia administrant, quò minus eius pecunie, quam penes le habent, & retinent, uluras seu interesse præstare debeant. Nam cum rationes ex officio reddere teneantur, uluras præstare coguntur, usque ad diem restitutionis, ut apparet manifestè ex d. l. 1. in fin. ff. de usur. l. 29. §. si bares de leg. 3. l. 7. in fin. & l. 46. §. 3. ff. de admin. tut. & tradit Cuiac. in d. l. 1. de usur. in fin. & de officio, qui finita societate rationes reddere promisit, scribit nominatim Felic. in d. cap. 24. nu. 32. & 33.

Illud verò hic sciendum est, licet liquidatio nunquam retrotrahatur, ut quis retro moram fecisse videatur, & teneatur præstare id, quod interest, retro tamen trahi ad lucendam compensationem ab eo tempore, quo apparuit utriusque deberi, & sic ad sistendum cursum usurarum, & eius, quod interest, ut constat ex l. 4. & 5. & 11. ff. de compensat. iniquum enim est, me eius pecunie uluras, & interesse præstare, quodocumque appareat te per illud tempus receptum est ad sistendum cursum usurarum compensationem ipso iure fieri ex d. l. 4. & 5. & l. eius Cod. de solut. Surd. dec. 117. num. 6. Rot. Genuens. in dec. 24. num. 8. Trucatinq. lib. 3. tit. de compens. cap. 1. num. 24. Honded. in consil. 38. num. 4. lib. 2. Sebastian. Medic. de compensat. par. 1. quest. 50. num. 8. Mascard. concl. 1387. num. 32. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quest. 18. num. 2. 3. & quest. 19. num. 2. Cost. de rat. rat. quest. 61. num. 1. & de retract. cap. 9. §. 4. num. 13. in consil. 60. num. 2. & 3. & Sigismund. Seacc. de commer. §. 2. glof. 4. num. 425. & 431. ubi generaliter idem esse ait, quoniam nisi compensatio ipso iure fieret, debitor, idemque creditor damnus aliquid pateretur. † Et hodie nihil interest, quod attinet ad compensationem, an actio sit bonæ fidei, vel stricti iuris, nempe ex constitutione Iustiniani, ut ipse refert Instit. de act. §. in bonæ fidei, cum antea ex antiquo iure civili plurimum referret, an pecunia ex contractu bonæ fidei, vel stricti iuris debeatur, ut memorat Theophil. instit. lib. 4. tit. 6. §. 30. Duaren. ad tit. de pof. cap. 4. Donell. in l. 4. num. 11. Cod. de compensat. & Munnoz. Escub. comput. 14. num. 2. & novissimè Hodier. ad dec. Surd. 117. num. 7.

Ex quibus probare non possum, quod refert Surd. in d. dec. 117. non fuisse admittam compensationem ipso iure pecunie debite, & pretii non soluti, & nihilominus emptorem uluras præstare debere, quod hoc casu uluras non debeantur ex mora, sed ex æquitate ratione fructuum: quia verius est etiam in hac specie compensationem locum esse, & pro concurrenti quantitate uluras non deberi, ut probat d. l. 11. ff. de compensat. & l. 7. Cod. eod. tit. & notat Hodier. ad d. Surd. dec. n. 3. & Fontanell. de pact. nuptial. claus. 6. glof. 4. part. 6. n. 67. ait Surdus sententiam rationem non habere; compensatio enim ex bono, & æquo inducta est. Instit. de act. §. penult. & l. 5. C. de compensat. sed æquitati valde contrarium est, ut eius pecunie tibi uluras præstent, cuius tantumdem mihi debes, & penes te habes, ut dictum est.

Neque moveret, quod usque pretii non debeantur propter moram, & sint favorabiles, quia qui compensare potest uluras præstare non cogitur, sive eas ex mora, sive ex stipulatione debeat d. l. 11. ff. de compensat. & ibi Alberic. & Gothofr. notant & Roder. in d. qu. 18. nu. 2. Unde longè favorabilior est compensatio, quæ potissimum ex æquo, & bono inducta est ad sistendum cursum usurarum, ex quacumque causa proveniant. Quamobrem nihil refert, quod usque pretii non propter moram, sed ex alia causa debeantur: & verum esse videtur, quod ait Fontan. loc. cit. Surdus sententiam rationem non habere.

Præterea inter casus, in quibus cessat, & impeditur mora, ille etiam frequens est, cum eo loco, in quo solutio certo die fieri debet, nemo est, cui debitor solvat, quasi tunc excusandus sit debitor, quæ & si maxime velit, solvere non possit, l. cum quidam, §. si pupilla, ff. de usur. l. si fundus, in fin. & l. ult. ff. de leg. comm. & notat glot. in l. remissa 13. ff. de constit. pecun. & docent plurimi apud Mascard. de probat. concl. 1071. nu. 23. quibus accessit Cravet. in consil. 648. nu. 2. Trucatinq. variar. ref. lib. 3. tit. de solut. c. 32. n. 8. Mynting. centur. 3. obs. 95. n. 4. Magon. dec. Lucens. 78. n. 3. Rot. Genuens. dec. 89. n. 4. & Anton. Flenng. de fideiuss. c. 23. n. 52. qui Senecæ locum adfert ex l. 7. de benefic. c. 13. quo potius contrarium suadere videtur. Ait enim debitori parum esse quæsitile pecuniam, nisi solvat, quia solutio ex his est, quæ effectum desiderant, ut post pauca dicam.

15 Sed quod diximus excusari debitorem, si non est, cui solvi possit, retinendum est etiam adversus pupillos, quibus licet ipsi mora fiat, tamen si illius debitor ei non solvit, quia tutorum non habet, non videtur in mora esse, nec huius temporis prestare usuram cogendus est, ut definit Paul. in d. l. cum quidam, §. si pupilli, ff. de usur. & respondit Honded. conf. 36 n. 14. & Petr. Greg. syntagm. lib. 21. cap. 14. nu. 8. quia pupillo sine tutoris auctoritate non recte solvitur §. ult. Instit. quib. alien. non lic. l. ait Prator §. permissum, ff. de minor. l. pupillo, 15. §. l. si pupilli, 66. ff. de solut. Harmenop. in Epit. lib. 1. tit. 12. Maur. de solut. c. 6. n. 56. neque enim tenetur debitor pecunias proicere. † Quod proculdubio in factis, & iuriosis, & prodigijs retinendum est, qui curatorem non habent, ut notat Interpres ad Harmenop. cit. Peregr. de fidei-comm. art. 49 n. 87. Card. Mant. de coniect. ult. volume lib. 7. tit. 10. n. 27. Munnoz. de ratioc. c. 15. n. 53. & Grat. discept. c. 241 n. 256. quia hi loco absentis sunt; l. ubi 177. ff. de reg. iur. l. 1. §. 1. ff. de acqu. possess. §. 1. 2. §. iuridus, ff. de iur. codic. in quo differunt a pupillo, quia interdum praesens esse dicitur, ut in l. 6. ff. rem pup. salv. for. & aliis locis.

Huc etiam pertinet, quod Papin. tradit in l. 9. ff. de usur. si mori quo creditore dies venerit solvenda pecunia, nemo fuit, cui solveretur, eius temporis moram inculpatam esse debere, quid enim imputari potest ei, qui solvere, etiam si veller, non potuit, ut ait idem Papinianus in d. §. si pupillo, & iisdem ferè verbis Hotoman. in dupl. de mor. cap. 2. in fin. Quod tamen verum est, nisi vivo creditore debitor in mora esse coepit, ut constat ex l. 18. §. ult. ff. eod. tit. & explicat doctissimus Cuiac. in d. l. 9. §. 1. ad Papinian. † Proinde solutio matrimonio morte mulieris, si annua die, qua dos restitui debet, illius heres abiens est, nec procuratorem in loco habet, cui solvi possit, debitor excusatur a mora, nec tenetur ad id, quod interest, nisi ex eodie, quo deinde interpellatus fuit ad solvendum, ut ex Patro, Menochio, & aliis respondit Honded. in d. conf. 36. num. 12. & 15. qui movetur potissimum ex d. l. cum quidam, §. si pupillo. † Ex quo illud etiam valde notandum est hanc locum habere, etiam si creditor abiens sit Republicæ causa, vel aliqua alia ratione impediens fuit, ne pecuniam exigere posset, quia hæc prodele solent, ut quis in integram restituatur, non ut debitorem in mora constituent, ut eleganter definiit Paulus in d. §. si pupillo. Nimirum quia tempore excusandus est is, qui solvere etiam si veller, non potuit, ut dictum est, nec æquum sit impedimentum actoris nocere reo l. 18. ff. de confus. pec.

18 Quamobrem nulla habita ratione moræ, quæ ex adventu diei contracta fuisset, si creditor fuisset praesens in loco, quo solvi debuit, nova interpellatione opus est, ut debitor in mora esse intelligatur. Ita enim docet Bartol. in d. l. 18. n. 11. Marc. Anton. Bayer. lib. de mor. par. 2. n. 8. Surd. de alim. tit. 1. quest. 42. n. 129. Paulus Bellon. de posses. cor. que inconven. cap. 52. n. 3. lib. 2. & Sigism. Scacc. de commert. §. 2. glof. 5. n. 203. & ita nihil refert, si postea creditor ad eum locum se contulerit, in quo solutio fieri debuit, satis enim est, si illa die, quo solvi convenerat, per eius absentiam factum sit, quo minus solutio fieri potuit, ut notat idem Paul. Bellon. loc. cit. ideoque nova interpellatione opus est, ut interesse debeat; nisi forte creditor sit is, cui ipsa mora fiat, ut in persona minorum constitutum est, & aliorum quorundam, ut in præcedentibus tractatum est. Quæ valde notanda esse puto, & tamen in foro à pragmaticis nostris negliguntur.

19 Quod si nec consultus sit debitorem protestari, quod paratus est solvere, si adisset creditor, vel hæres creditoris in loco, ubi pecunia solvi debuit, vel coram iudice eam offerre secundum doctrinam Bart. in l. si reus ff. de procur. tunc enim multò magis excusandus est debitor, qui sua die non solvit: hæc tamen protestatio, & oblatio necessaria non est, nec de necessitate existit ad impediendam moram, ut respondit Alex. in conf. 92. num. 10. lib. 1. Crav. in d. conf. 648. num. 2. vers. nec ad rem attinet. Dec. in conf. 566. num. 5. & alii apud eund. Honded. in d. conf. 36. num. 18. & 19. & tradit Sigism. loc. cit. num. 204. Bartol. in l. si debitor, 21. n. 46. ff. de iudic. Caroc. de oblat. par. 1. qu. 5. nu. 11. & par. 2. qu. 4. Anton. Hering. in d. c. 23. n. 53. & Gratian. in d. cap. 241. n. 18. ubi ait hanc esse magis communem opinionem, & Rotam illam sequi.

20 Neque est contrarium, quod ait l. 18. §. ult. ff. de usur. post traditam possessionem defuncto creditore, cui successores incertus fuit, mediis quoque temporis usuras pretii, quod depositum non fuit, prestandas esse, tum quia hic mora coepit heri vivo creditore ipsa post traditionem rei ead. die, cum debuisset emptor, quæ fructus percipiebat, solvere pre-

tium, aut eo non soluto vicissim prestare usuras, l. curabit. C. de act. empt. l. Iulianus, §. ex vendito, ff. eod. & docet Cuiac. in d. l. 9. §. ult. ad Papin. subiciens emptorem sibi imputare debere, quod cum fundo fructeret, pretium non obsignavit, neque deposuit: atque etiam quia usura hic amittuntur, non propter moram, sed ratione fructuum, quos emptor interim consequitur, ut memini me dicere alio loco. Idemque omnino constituendum est in specie l. 5. §. ult. ff. de coll. dot. quæ eandem æquitatem habet. † Ex quo etiam fit, ut sola oblatio, quæ in aliis causis prodesse solet ad sistendum cursum usurarum l. 7. ff. de usur. & l. ex pradiis, C. eod. tit. hoc casu nihil proficit, nisi emptor pretium quoque obsignet, & deponat, quia nullo casu æquum videtur, ut rei, & pretii commoda nanciscatur, ut notat glof. in l. 2. C. de usur. & tenetur Bald. in d. l. acceptam, n. 4. C. eod. Gabriel in conf. 57. nu. 6. lib. 1. Honded. in conf. 44. num. 36. lib. 1. quos securus est Grat. c. 583. num. 35. & c. 939. n. 18. Anton. Faber. de error. pragmat. dec. 22. err. 5. nu. 19. ubi ait, humilimodi usuras non ex mora deberi, sed ex mera iudicii æquitate in vicem, & compensationem fructuum: & ita Prius iudicatum refert in suo C. tit. de act. empt. def. 15. quæ confirmari potest ex d. l. 18. §. ult. ff. de usur. cuius non memini Faber.

Hanc rei proximum est, quod censuit Senatus Taurinensis apud Thesaurum filium lib. 1. quest. 88. num. 4. emptorem etiam imminente evictione, & licet ei venditor minime caveat, teneri ad usuras pretii, quod nec obiculi venditoris, neque deposuit secundum Cagnoli sententiam, ne scilicet commodum rei, & pretii percipiat. Quod etiam probat Vesill. ad Afflic. dec. 20. nu. 8. subiciens Afflicium, qui aliter sentit in d. dec. 20. in fin. mentò à Cagnolo fuisse reprehensum. † Quæ tamen sententia hoc temperamentum admittere videtur, ut pendente, & procedente lite emptor cogi non debeat usuras solvere, ne si forte revoletur cum fructibus, ut in l. evictus, ff. de usur. quia post item moram maius fidei possessor est, l. 25. §. si ante ff. de pes. barel. cas. à venditor repetere cogatur. Cum enim evicto fundo cum fructibus pendente sit, ac si nullos fructus percepisset, & nullis percipere fructibus usure non debeantur, ut dixi sapissime, & constat ex l. 16. col. tit. de usur. quæ ait iniquum esse ab eo usuras exigi, qui fructus non percipit, hæc ratio iuris, & æquitatis luadet, ut nisi venditor idoneè caveat, solutio usurarum differri debeat.

His consequenter placuit quibusdam maritum, qui uxorem alit, & alia onera matrimonii sustinet, ut usas dotis, quæ deposita non fuit, consequi posse, tamen si co die, quo dos solvi convenit, non fuerit in loco, ubi solutio fieri debuit. Ita enim docent Surd. in d. tit. 1. quest. 42. nu. 131. Gratian. c. 241. n. 58. & Bellon. de posses. cor. que inconven. finit c. 52. n. 5. lib. 2. qui tamen rem hanc varie definiunt. Nam Surdus distinguit inter focerum, & extraneum, qui non tenetur alere mulierem: Gratianus id in focero admittit, in extraneo substituit. Bellonus verò simpliciter ait maritum usuras dotales consequi debere, licet ea die, quo solvi debuit, abiens fuerit à loco, ubi dos solvi convenerat, atque ita rem incertam relinquere videntur. † Ego puto non tantum in focero id recipiendum esse, sed etiam in fratre, & alio extraneo promissore dotis, quia dos, & pretium rei vend. hæc in re eodem jure censentur, nam dos etiam emptio quædam est l. 19. ff. de oblig. & act. atque etiam quia qui docem mulieri promittit, patris personam suscipit: denique quia onera matrimonii sequuntur dotem, & cohærent doli l. 65. §. u. r. ff. pro soc. l. dotis fructum. 7. ff. de iur. dot. l. 20. C. eod. tit. & proinde qui illam retinet, onera subire debet, vel dotis usuras solvere; maritus enim, qui sine dote uxorem exhibet, promissor dotis negotium gerit, quisquis ille sit, sive loco, sive extraneus, ut prolixius alio loco tractatum est, constat autem etiam abientem actione negotiorum gestorum conveniri posse ex leg. 1. ff. de neg. gest. quæ ait publicæ utilitatis causa receptum esse.

Illud etiam hæc adnotandum est, si in constitutione dotis convenit, ut maritus pecuniam dotalem collocet in emptionem prædiorum, nec teneat, soluto matrimonio per mortem mulieris, vel viri, posse eam, vel iustus reddes statim pecuniam illam exigere non expectatio anno cum usuris quincuncijs à die soluti matrimonii, quæ conveniunt fructibus prædiorum, §. si vero, in novel. de non alien. quos scilicet ex prædis mulier, vel eius hæres percipiant, si maritus ex pecunia dotata, ut conventum fuerat, prædia comparasset, & ita iudicatum refert Papon. in d. 15. tit. 4. arret. 1. tanti enim mulieris inter. est, prædia fuisse empta. Etenim illis emptis mulier ea in bonis suis habuisset soluto matrimonio, & fructus capere potuisset.

29 set, vel illius heres. † Et hoc verum puto, etiam si mulier succelsor, vel eius haeres abiens sit, vel incertus sit mulieris succelsor, dum venit dies restitutionis, quia usure hoc casu non veniunt ob moram in restitutione dotis admittendam, quo casu abiens a creditoris prodest, ne mora contrahatur, ut dixi ex *dic. § si pupillo, & ex Blonded. citat. unj. 36. l. 2.* sed ob moram commissam in emptione praediorum, quae si maritus constante matrimonio compararet ex ea pecunia, statim eo dirempto mulier, vel haeres eius licet abiens tanquam ex re propria fructus percipere potuisset, ut dixi, vel si nullus advenisset hereditatem mulieris, fructibus praediorum interim aucta fuisset, iuxta *l. 20 § fructus, & l. 29 ff de per. hared. & Fachin. controv. libro 12. c. 68. in fin. † Siquidem certi iuris est, soluto matrimonio praedia dotalia mulieri, vel hereditibus eius statim restitui debere, *l. si mora, 9. & l. 11. ff. sol. matr. l. videamus, 38. ff. de usur. & l. un. § cum autem, C. de rei uxer. act.* quae etiam ait, mora facta ex tempore soluti matrimonii fructus praediorum dotalium praestandos esse, quia praestatio sunt, quae pecunia dotali ex pacto, & conventionione comparantur, *l. 26. & 27. ff. de iur. dot.* & qui promissit fundum, vel aliam rem emere, nec fecit, tenetur ad id, quod interest, *leg. 8. § mandati, & l. 22. § Julian. ff. mand. l. 35. § haredes, ff. de leg. 3.* & dixi *quast. 20. num. 30. & qu. 33. nu. 7.**

31 Nunc opportunè queritur, an difficultas excuset à mora, & consequenter ab eo, quod interest. Et sane non quero, an difficultas eum excuset à mora, qui aliquid iacere promissit, quod tractat inter alios Purpur. in *l. quod te, ff. si cert. pec. num. 54.* sed quero tantum, quod nostro tractatu valde congruit, an difficultas pecuniae debitorum excuset à mora. Et ut patet me expediam, sequor sententiam Bartol. in *d. l. quod te, numer. 14.* quam ibi sequuntur Alex. num. 9. lason num. 32. Ripa num. 52. Plaut. in *d. l. quod te lib. 4. num. 105. & num. 108.* Plot. *de in lit. iuran. § 4. n. 75.* Anton. de Amat. *ref. 34. nu. 32. & 33.* Roder. *de ann. redit. lib. 3. quast. 9. numer. 24.* ubi ait Bartoli opinionem veriorē esse, & Martescol. *variar. resol. lib. 2. cap. 124. num. 35.* & puto ex hac causa non excusari debitorem, quo minus moram fecisse intelligatur. Et me valde movet praetermissis aliis, quae pro hac sententia adduci solent, quod ait Venuleius in *l. 137. § illud ff. de verb. oblig.* ubi deo eo disferens, qui centum dare promissit, neque domi habebat, neque inveniebat creatorem, à quo mutuum pecuniam acciperet, distinguit difficultatem rerum à difficultate personarum, illam excusare promissorem, difficultatem vero dandi ad incommodum debitoris pertinere, *sed hac,* inquit, *revelant ad impedimentum naturali, & respiciunt facultatem dandi, est autem facultas persona commodum, incommodumque, non rerum, qua promittuntur.* Et deinde post pauca. *Et generaliter causa difficultatis ad incommodum promissoris, non ad impedimentum stipulatoris pertinet, id est, ut ergo interpretor, cum de pecunia agitur, difficultatem solvendi non stipulanti nocere debere, sed debitori, & consequenter si interpellatus non solvit, eius moram illius incommodo cedere debere, quod non esset, nisi tenetur post moram ad id, quod interest. † Et congruenter Seneca lib. 7. de benefic. debitoris, inquit parum est quasi se pecuniam, nisi solvit. Nam, ut idem Seneca ait *col. loc.* Quaedam eius conditionis sunt, ut in his pro effectu sit omnia tentasse, cum de beneficio reddendo agitur, in qua re laus est omnia fecisse, ut redderetur; quaedam vero, ut effectum precitare debeant, & huiusmodi esse Clauonem zris alicui, neque enim, inquit, *creditori suo pecuniam solvit is, qui ut solvat, ubique quaesivit, nec invenit.* Quod etiam ostendit potest ex *leg. 49. de solut. & 176. de vero. signif.* ubi Vlpianus scribit eum solvere, qui tacit, quod promissit, & ostendit, quod Venuleius ait in *d. § illud*, non excusari promissorem, si neque domi pecuniam habeat, neque inveniat creatorem.*

3 Neque movet, quod respondet Fachin. *controv. lib. 2. cap. 91.* quod dicitur in *d. § illud*, ad moram ob difficultatem excusandam non pertinere, sed ad debitoris obligationem nihilominus inducendam, tamen si debitor inopia, & difficultate contentione pecuniae opprimatur. Promissorem enim difficultate non obstante creatori obligatum esse. Nam non querit Venuleius hic, an non obstante difficultate contentione pecuniae promissor obligetur, laus enim obligatum esse videtur ex eo, quod centum

solvere promissit; sed querit, an qui centum solvere promissit, & pecuniam non habet, confessum solveri teneatur, vel cesset obligatio, donec pecuniam conferre possit, & an propter inopiam insit tempus stipulationi, sicuti dicimus inesse, cum quis promissit Ephesi dare, ut ipse Venuleius respondit in *§ cum tra. ead. loc.* & ait non ideo cessare obligationem, & statim promissorem teneri, & adversus eum agi posse, ut explicat Duarenus in *d. § illud*, & Alciat. *num. 7.* Cum ergo non obstante inopia possit conveniri, consequens est, si conveniatur, neque solvit, illum moram tacere, & consequenter teneri ad id, quod interest, secundum relaram Bartoli sententiam, quae communiter recepta est, alioquin difficultas dandi ad incommodum stipulatoris pertineret, quod Venuleius hoc loco negat: & magna via mendacis, iurgis, & litigijs panditur, semper enim debitores obicerent se neque pecuniam domi habere, neque invenire potuisse, & praesertim his temporibus, in quibus ob bellorum calamitates omnium facultates atrox sunt, & rara fides, & charitas etiam inter fratres.

Denique nihil obstat, quod quidam dicunt ex *d. § si pupillo*, moram non esse, quoties debitor ob impotentiam solveri non potest, ut Hodieus ad Surd. in *dec. 262. num. 3.* ubi refert Sacrum Concilium apud Mirand. in *dec. 17.* ita per illum textum pro civitate Noteria iudicasse, quia in *d. § si pupillo*, difficultas solvendi provenit ex parte creditoris, qui pupillus erat, nec habebat tutorem, ut etiam in *l. 9. ff. de usur.* nos vero querimus de impotentia debitoris, quae ad incommodum creditoris pertinere non debet, ut dictum est ex *d. § illud*. Quae sententia proculdubio retinenda est in his obligationibus dandi, quibus dies, & poena adiecta est, ut constat apertissime ex *l. ad diem, ff. de verb. oblig. & ex d. l. ult. ff. de naut. faen.* & cum debitor promissit certo loco, & die solvere, sub refectione damnorum, & interesse, ut usitatum est, nam & id, quod interest, poena quaedam est, ut ait *l. 1. C. de sent. qua pro ex. quod inter.* & ibi Cuiac. notat. Et hoc admittunt etiam hi, qui putant ob difficultatem debitorem pecuniae, & quatuordecim excusari à mora, ut Fachin. in *d. cap. 91. in fine* & Siglin. Scacc. *de commere § 1. amp. 8. nam. 201.* Et si dictum ad Surd. *dec. 262. num. 4.* & Alciat. in *d. § illud. num. 15.* qui propterea paulo ante dixerat eum, qui pecuniam promissit, raro excusari.

Sed an laitem ex hac causa excusandus sit debitor ab interesse lucri cessantis. Et sane in hoc eventu laitem esse debitori sentiunt Theologi, ut testis est Alciat. *dec. 20. n. 7.* & probat Rota Genues. in *dec. 99. n. 3.* Rebuff. in *d. l. § ult. num. 33.* Siglinund. *loc. cit.* & Roder. *de ann. redit. lib. 3. quast. 6. num. 35. vers. declaro sexto*, ubi ait hanc in praxi maxime notandum esse. Ego vero, aliud sentio, & etiam hac casu habendam esse rationem lucri, quod creditor verè consecutus fuisset, quia, ut Iuriconsultus ait in *d. § illud*, causa difficultatis ad incommodum promissoris pertinere debet, non creatoris. Acque etiam cum de iustitia commutativa agitur, saum cuique tribuendum est *l. 10. ff. de iust. & in l. bona fides, ff. de pos.* & nihil retent, an quis bonus, vel malus, dives, vel pauper sit, ut docet Aristot. *lib. 5. Ethicor. cap. 4.* & constat ex *l. ult. in fin. ff. qua in frau. cred.* Ceterum cum dico debitorem teneri ad id, quod interest ratione lucri, id accipio, si habeat in bonis, unde id prestare possit. † Nam si debitor solvendo non sit, eius periculo nihil est, ut ait Vlpian. in *l. 12. in princ. ff. de iur. & iust. tra. queritur*, an moram fecisse intelligatur, ut tenetur ad id, quod interest, quia ut dici solet, inanis est actio, quoniam excludit inopia debitoris *l. 6. ff. de dolo ma. la.* Et Anton. Hering. *de fideiuss. cap. 20 § 15. num. 2. & 3.* ubi ad id illud Bartoli in *l. si un. vers. a. C. de leg. ma. la. c. non ha.* & ac hincisorem, si insignis calamitas accidit, ut ad inopiam reductus sit, proculdubio liberari, ex *l. 10. ff. qui iacta cogat. quae tamen* ad nos dicit, sed tamen ex integro iustificandum esse.

Sane si medio tempore ea clades, & inopia debitori accidit, ut creator dives, & nummis affluens gratam pecuniam illi credere teneatur, ut in hoc eventu Theologi docent, existimarem lucri cessantis rationem habendam non esse, & ita quod Allicius, & alij tradunt, declarat Rebuffus, *loc. cit. numero 34.* & alij quos refert, & sequitur Burlat. in *conf. 68. numero 40.* sed huc in loco agitari non solent.

38 Illud etiam admittendum puto, ut afflicti, & egeni debitoribus humanitatis gratia diem ad solvendum concedatur arbitrio iudicis ex *l. si debitori, ff. de iudic. & l. debitoribus, ff. de re iudic. & docet Alciat. in d. §. Illud n. 7. & 8. ubi notat exactionem quidem difficultate non impediri, sed nihilominus humanitatis causa tempus aliquod debitoribus indulgendum esse. Quod etiam sensit Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 9. num. 26. & Gubert. in lib. de mor. cap. ult. num. 15. Subiciens hinc manasse rescripta Principum, quæ egenis debitoribus anni, vel quinque mensium inducias tribuunt, de quibus quæst. seq. dicendum est.*

39 His omnibus addendum esset moram oblatione congruè, & opportunè facta vel impediri, vel finire, si modo actor, vel creditor non habuerit iustam causam recusandi, ut constat ex *l. illud, de peric. & comm. rei vend. l. qui decem, ff. de solut. & l. si servum §. sequitur, ff. de verb. oblig. ubi Paulus ait æquum, & bonum esse moram purgari postea offerendo, nisi rem hanc viti doctissimi diligenter executi essent, ut Menoch. in lib. de arbit. iudic. cas. 232. Trentacinq. lib. 3. variar. tit. de oblat. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. quæst. 15. & 16. Costa de remed. subsid. cap. 121. & Borcholt. de usur. cap. ult. num. 5. unde subjiciam tantum, quæ pressius, & elegantius tradit doctissimus omnium Cuiac. ad African. tract. 8. circa finem, oblationem scilicet moram emendare, moram, & periculum oblatæ pecuniæ in creditorem transferre: & ideo precepta pecunia post oblationem sine culpa debitoris, debitor liberatur ipso iure ex Sabini sententia *l. stipulatus sum, 105. de verb. oblig. ex aliorum sententia per exceptionem, l. interdum, §. ult. l. qui decem, eod. tit. l. huiusmodi, §. si cum homo, de leg. 1. † Item oblatio sola solvit Antichresim, *l. 11. C. de usur. & liberat publicis debitis, l. 1. C. de suscept. & arcar. & usuris debitis ex mora, l. qui Roma §. Seia, de verb. oblig. l. tutor pro pupilla, in fin. de admin. tut. & usuris gravioribus in stipulationem deductis, si offerantur minores, de quibus initio convenit *l. 9. C. de usur. & post pauca quædam. Alias verò oblatio sola nec liberat sorte si extet, nec usuris debitis ex stipulatione, vel ipso iure mora non interveniente, nec poena iam commissa, nec pignus solvit, nisi oblationi accesserit etiam obsignatio, & depositio *l. 10. C. de pign. act. l. 1. in fin. & l. 7. ff. de usur. l. 6. & 19. C. eod. tit. Hæc Cuiacius, quibus mea imbecillitas pauca quædam subjicere audeo in foro tamen valde notanda.*****

40 Et in primis observandum est, oblationis verba clara, & perspicua esse debere, non generalia, & æquivoca, ut docent Grat. resp. 93. in fin. Roland. cons. 53. nu. 41. lib. 1. Neguzant de pign. in 2. par. 3. membr. 5. pars. princ. nu. 16. quos refert, & sequitur Trentac. in d. tit. de oblat. num. 1. vers. quarto declaratur, & Maur. de solut. cap. ult. num. 13. & 14. qui duo notant oblationem, quæ quis se offert facturum id omne, quod de iure tenetur, inutilem esse, quando debitum est liquidum. †

41 His addendum est oblationem totius summe faciendam esse, ex *l. acceptam, Cod. de usur. l. qui Roma, in princ. de verb. oblig. l. 9. C. de solut. & Menoch. loc. citat. num. 21. & Maur. num. 16. neque enim creditor debitum suum per partes accipere cogitur, *l. planè, ff. famul. barcise. & l. 41. §. Lucius, ff. de usur. & purè, & simpliciter, & sine conditionibus, & involucris reservationum, ut docet idem Menoch. eod. loc. num. 32 & Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 1. num. 34. Gratian. cap. 260. num. 7. Cyriac. contrrov. 267. num. 2. ne scilicet iustam aliquam causam recusandi habeat. Extat verò perfectæ oblationis formula apud Terent. in Phormione in principio, ubi Davus, qui à quodam amico mutuam pecuniam acceperat, accipere, inquit, lectum est, conveniet numerus: quantum debui.**

42 Præterea sciendum est in iis casibus, in quibus nuda oblatio sufficit, quos auctores citati referunt, si debitor postquam pecuniam obtulit, eam obsignat, & deponit, & deinde recuperat, luri obsignationis duntaxat renunciare censeo, non autem amittere ius ex oblatione acquisitum, quæ scilicet absque obsignatione, & depositione suum effectum habuit *d. l. qui decem, l. 8. ff. de nauit. fenor. & l. 88. de reg. iur. Unde si obsignatio perperam facta est, ut si ærota pecunia deposita est, vel si non id totum quod debetur, id non tollit ius ex oblatione quæsitum, dummodo opportunè, & rectè facta sit, ut ex Baldo docet Francisc. Grimaud. de contract. pign. lib. 1. cap. 23. num. 27. Tiraquel. lib. 2. retract. §. 7. glof. 3.*

num. 4. & 5. & Barbof. in *l. si mora, num. 3. ff. solut. matrim.*

Illud etiam valde meminisse oportet obsignatione facta, si debitor nummos depositos retrahit à depositario, ut plerique faciunt, perinde esse, ac si nulla obsignatio facta fuisset, eamque nihil prodesse debitori, ut indicat *d. l. acceptam in fin. & d. l. 1. C. qui pot. in pign. babeant. illis verbis, nec in usus suos convertit, & hic Baldus Angelus, Salicet. notant, idem Angel. in d. l. obsignatione. C. de solut. & Tiraquel. de retract. convent. glof. 9. num. 1. Brisson. de solut. lib. 2. cap. de obsignatione, ubi ait eam pecuniam pro non deposita haberi. Surd. in cons. 385. in fin. Cuiacius in *l. 7. ff. de usur. ad Papinian. Barbof. in d. l. si mora, num. 86. Trentac. lib. 3. tit. de solut. cap. 22. num. 2. & Caroc. de oblat. par. 1. cod. tit. num. 7. subiciens hoc satis mirabile videri, quia, inquit, per obsignationem rite factam debitor liberatur *d. l. acceptam & l. 9. C. de solut. † Et notum est actionem semel extinctam amplius non reviviscere, ex *l. qui rem §. arcam, ff. de verb. oblig. rationem tamen eam esse, quia per recuperationem depositi effectus obsignationis tollitur arg. *l. 20. & 21. ff. de iur. fidei. & quia illa dicuntur fieri, quæ facta debito tempore durant *l. si pro parte, §. verum, ff. de in rem vers. & l. 98. in princ. ff. de solut. & ita etiam notat Ioan. Siquid. in d. l. acceptam, num. 19. ubi ait creditorem hoc casu primæ actione experiri. Quod etiam Barbofa loc. cit. docet, quia, inquit, quod obsignatio habeat vim solutionis, fuit inductum favore debitoris, cui recipiendo depositum potuit renunciare. Quod valde notandum est ob ius pignoris, & hypothecæ, quod per obsignationem solemniter factam sublatum videbatur, ut in *l. acceptam, definitum est: & propter fideiussorem, qui obsignatione quoque liberantur, contra quos tamen revocata pecunia utilis actio competet creditori ex *d. l. 20. ff. de iur. fidei. & tradit Hypolit. de Marfil. in rubr. de fideiuss. num. 372. & seq. De quo tamen dicam, quod Terentianus ille Crito ait, res magna est, deliberandum amplius censeo. Deliberandum amplius, quia in fideiussorem hoc casu nullam actionem superesse sensit Specul. in tit. de fideiuss. nu. 20. cuius sententiam probarunt Surd. in cons. 145. num. 22. Cartar. in decis. 89. in fin. & Hering. loc. cit. & probari videtur ex *d. l. acceptam, quæ in fine ait creditorem utilem actionem adversus debitorem competere, si depositas pecunias receperit, quæ non videntur esse eadem cum prima. † Sanè illud exploratum est, depositarium, qui propria auctoritate, & invito creditore pecuniam depositam debitori restituit, à creditore conveniri posse. Ita enim ex *l. si alieni, ff. de del. respondit Roman. in cons. 287. & sententiæ Mandos. ad eund. Tiraq. de retract. lib. 2. §. 1. glof. 9. num. 2. Bastazzol. claus. 41. glof. 7. num. 7. Surd. in d. cons. 385. num. 29. Hering. loc. cit. num. 36. & aliis auctoribus citatis Ioan. Bapt. Cost. de rem. subsid. cap. 103. num. 2. & 3. ubi duos excipit casus. Primus est, cum depositus adiecta est conditio, ut si in certum aliquem eventum deponenti restituendum est, impleta enim conditio potest sequester illi depositum reddere *l. 6. ff. de depos. l. 18. ff. de pref. verb. Bald. in cons. 379. lib. 5. & Caroc. de depos. caus. 3. num. 1. fol. 12. secundus casus est, cum creditor pecuniam depositam recusat, & depositum impugnat, ut ex Decio, & Ripa tradit idem Costa loc. cit. num. 4. Crav. in cons. 428. num. 19. & aliis citatis Barbof. in d. l. mora, num. 86. & admittit Surd. in d. cons. 385. num. 38. His casibus alium adicio, nisi depositarius iussu iudicis nummos restituerit deponenti, vel alteri mandato illius, illum enim excusat auctoritas iudicantis, nisi fraus detegatur *l. ai prator. §. permittitur, ff. de minor. l. novissime, ff. quod sais. tut. l. 25. C. de admin. tutor. & ex *l. 1. C. si ex caus. indit. atque etiam quia excusandus est, qui obtemperavit magistratui *l. 1. ff. si quis magistr. non obtemp. l. 27. in fin. de leg. 3. Rodrig. de concuss. credit. part. 1. art. 6. num. 34. Sanè depositum, quod solius deponentis gratia factum est, illius nutu revocari, & repeti posse nulla dubitatio est, ut ex *l. 1. §. si deposuero, & alius tradit Cost. loc. cit. num. 5.***************

Denique illud observandum est, si fortè obsignatio minus rectè facta esse deprehenditur, veluti si non integre quantitas, aliam denuò fieri posse, cum in quacunque iudicii parte id permittatur, *l. 9. in fin. ff. de pign. act. est enim hæc questio de bono, & æquo, ut dicebat Celsus in d. l. si servum §. 91. §. sequitur, de verb. oblig. ut iam dixi: & ut æquum est, ut debitor temper solvere possit, ita æquum est, ut offerendo, & obsignando moram purgare ei liceat.*

ut in specie docent Cora. in *conf. 82. num. 8. lib. 4. Gabriel. in conf. 36. num. 67. lib. 1. Menoch. in dict. cas. 232. in fin. & Gratian. cap. 269. num. 34. qui rectè monet omnia ex integro ritè peragenda esse. † Nam & creditor, qui nummos oblatos sine justa causa noluit accipere, potest mutare sententiam, & moram purgare in illis recipiendis admissam, l. *Celsus*, & l. *seq. de recept. arb. l. interdum in fin. de verb. oblig. & l. qui decem, ff. de solut.* & rursus interpellare debitorem, ut solvat, l. 7. ff. de usur. *vers. quod si postea. Roman. in dist. consil. 287. numer. 1. Surd. in d. consil. 385. num. 36. Ioan. Bapt. Cost. loc. cit. num. 4. & Donell. lib. 15. cap. 2. ubi ait debitorem iterum interpellatum rursus moram facere, & isdem periculum subijci, quibus ante purgatam moram tenebatur. † Sanè etiam admonendi sumus, per secundum depositum, quod legitime factum erat, ut respondit Alex. in *consil. 75. in fin. lib. 7. ex glol. & Barr. in l. Zamilus, ff. de minor. quem loquitur Caroc. in d. lib. de deposs. par. 2. quasi. 105. idemque dicerem, si depositum ritè factò, ex intervallo conditiones adjiciantur, quas creditor admittere non tenetur. Nam & ab initio depositum evertere receptum est, ut diximus num. 42. & multis relaxis, ut solet Marius Giurb. in *decis. 87. Buratt. in decis. 429. num. 1. & Ferentill. ad eund. num. 6. quod iis contingere solet, qui nimium sibi cavere student; & interdum culpa est curatorum litis, quos æquissimum esset hæc damna suis clientibus retundere.****

His addendum, quod omiseram, debitorem minoris summae, à quo creditor maiorem petit, excusari à mora, quamvis sciat se partem debere, ut notat Imol. in l. *qui solidum in princ. de leg. 2. subijcens creditorem, qui plus petit, præbere debitori justam causam litigandi, & negandi gotum, quia præsumitur creditor, qui totum petit, non esse partem receperunt ex l. tutor. §. Lucius, de usur. quod probatur ratione. in l. §. si stipulanti in sup. de verb. obligat. Castrenf. Herculan. & alij apud Gabriel. lib. 2. *titul. de expens. conclus. 2. num. 4. ubi ait in hoc omnes convenire. Idem sensit Thelaur. in decis. 231. num. 2. Hieron. de Laurent. decis. 35. num. 4. & Gizzarell. decis. 20. num. 15. unde etiam proficitur est debitorem, à quo plus petitur, non teneri ad interitò quanti plurimi, nisi creditor offerat se paratum deducere, quicquid constiterit solutum fuisse. Ita Alex. Croc. Plotus, & alij apud Munnoz. de ratiocin. cap. 17. num. 33. & Gratian. cap. 42. num. 41. & 42. Addita enim ista clausula, nempe creditorem paratum esse deducere, quicquid solutum est, receptum est debitorem, à quo plus petitur, in mora constitui pro eo, quod debet, nisi offerat, quod debet, ut declarant Barr. Castrenf. lat. Herculan. & alij apud Trentacinq. lib. 2. *tit. de plus petit. num. 9. Rolan. in cons. 71. num. 41. lib. 1. & Anton. Gabriel. loc. cit. num. 8. tamen mihi congruentius videatur utrumque ingenuè, & ex bona fide litem prosequi, ut scilicet actor deducat de suo credito id, quod illi jam numeratum est, & debitor fateatur quod debet, offeratque creditori. Alioquin quamvis Covarr. *variar. resol. lib. 1. cap. 2. n. 3. & Hieron. de Laurent. loc. cit. existiment justius esse debitorem, à quo plus petitur, id, quod debet, confiteri, quam totum negare, mihi videtur magis imputandum esse creditori, qui plus petit, potuit enim explorare quantum sibi deberetur, debitor verò plerumque ex improvisò respondere cogitur, ut in positionibus. Vnde puto congruere illum versum, quem in re simili non inutilem dicit Quintilian. lib. 5. *capit. 12.*****

Non malè respondit, malè enim prior ille rogat.

Caveant igitur creditores, ne incidant in poenam plus petentium, de qua diximus *quest. 10. num. 10. reliqua ab iis auctoribus petenda sunt, quos memora vimus, & a Farin. in fragment. lit. C. num. 725. & seq. & Trentacinq. loc. cit.*

Q V Æ S T I O LXXXV.

De rescriptis moratoriis: Et an pendente eorum dilacione interesse debeat.

S U M M A R I U M.

1. Princeps potest ex causa debitoribus inducias ad solvendum concedere.
2. Prasertim is, qui naufragio, vel alio infortunio res suas amiserunt. Incendium non liberat debitorem.
3. Moratoria rescripta etiam oppidis, & incolis omnibus concedi possunt. Theodoricus Rex mercatoribus Suptanis dilacionem duorum annorum concessit.
4. Theodosii, & Valens. edictum, ne ab Afris patria expulsis pecunia peterentur, donec in patriam redirent. Incupietes non debent uti excusatione miserorum.
5. Aliud Theodosii, & Valens. edictum, quo Afris domo expulsis permissum est advocacione fungi.
6. Debitor ex causa depositi generalibus induciis non gaudet.
7. Item debitores ex causa dotis. Mulieres, ne plurimum nihil præter dotes habent.
8. Dotis promissio non potest rescriptis moratoriis uti.
9. Inducia ad debitores pretii rei emptæ non porriguntur.
10. Emptor, qui rei fructifera pretium solvere non potuit propter inopiam, non excusatur ab usuris.
11. Inducia generales pensiones non continent.
12. Annuus redditus an induciis generalibus comprehendatur.
13. Auctoris distinctio.
14. Annuus redditus pecunia constituti edictis moratorijs non continentur.
15. Nisi consuetudine, vel lege aliud præscriptum sit.
16. Moratoria edicta debitoris idoneis, & locupletibus prodesse non debent.
17. Moratorium rescriptum ex falsis causis obtentum non prodest impetrantibus.
18. Usura non debentur, cum earum cursus rescriptis inhibetur.
19. Princeps ob publicam utilitatem potest debita remittere. Solon olim constituit, ne pecunia debita actu esset.
20. Interesse pendente dilacione debetur, cum id rescripto Principis expressum est.
21. Quod de vero interesse intelligendum est.
22. Usura an currant pendente dilacione rescripti moratorii, cum id expressum non est.
23. Heres iussus intra centum tempus non petere, non potest huius temporis usuras exigere.
24. Tempus, quod duplicatur ei, à quo plus petitum est, immune est ab usuris.
25. L. ult. C. de usur. rei iudic. explicatur.
26. Dilacio solvendi an usurarum remissionem contineat.
27. Usura nec ante, nec post rescripta moratoria à Creditore exigi possunt.
28. Moratorium rescriptum favore debitoris, qui nondum fecerat moram, impedit cursum usurarum.
29. Usura, que ex conventiono debentur, non desinunt currere pendente dilacione moratorii edicti.
30. Redditus annui pendente dilacione rescripti, vel edicti non desinunt currere. Quamvis eorum exactio differatur. Hodie nummi sunt steriles.
31. Gasparis Roderici doctrina quadam expenditur.
32. Dilacionis à creditore concessa tempus liberum est ab usuris.

33. *Dilatione data ad solvendum pretium, vel dotem usura interim non debentur.*

34. *Nisi accum sit, ut interim praestentur usura.*

35. *Conventio, ut nisi sua die pecunia solvatur, mediis temporis solvantur usura, valet.*

Quod tamen de interesse licite accipiendum est.

Solent Principes miseris, & egenis debitoribus inducias ad solvendum concedere, ut interim respirare possint, & pecuniam redigere, & solvere, & ne interim carcerem pati, vel bonis cedere cogantur. Id vero Principem concedere posse compertum est, ex *l. 2. §. 5. C. de prec. Imp. offer.* & tradunt Thesaurus in *decis.* 186. nu. 2. Lancell. *Contrad. in templ. omni iudic. lib. 1. cap. 1. §. 4.* Marc. Anton. *Cuech. de morat. rescript. num. 14.* Burg. *de laudem. par. 3. in post. 22. numer. 1.* Caroc. *de excess. capit. ultim. num. 1.* & de *except. cap. ultim. num. 5.* ubi ait id Principem sine causa cognitione facere posse; & Galerac. *de renunc. cont. 2. cap. 196. num. 2.* Mastrill. in *dec.* 16. n. 1. & alibi praetermissis Rebuff. in *tract. de lit. dilat. artic. 1. §. 1. numer. 6. & 7.* ubi nominatum scribit Duci Sabaudig id licere.

Præsertim vero iis hoc beneficium concedi potest, & debet, qui non luxu, & Judo, sed fortunæ asperitate aliena cum suis amiserunt, ut si mercator in latrones inciderit, vel eius merces incendio, vel naufragio perierint, & ita respondit Alex. in *conf.* 205. lib. 2. Benven. *de decet. par. 6. num. 20.* Anton. Hering. *de fideiuss. cap. 5. numer. 104.* & Paulus Bellon. *de pnest. cor. qua inveniuntur lib. 2. cap. 10. num. 1.* Nam licet incendium esse alieno non liberet debitorem, *l. incendium, C. si cert. per. ut nec etiam naufragium, vel latronum vis l. ult. C. de naut. faenr. §. 1. in C. de iur. delib.* eatenus tamen prodesse debet, ut exactio differatur.

Nec uni tantum, vel duobus hoc indulgeri potest, sed etiam omnibus incolis alicuius civitatis, oppidi, & provincie bello, vel alia publica calamitate afflictis, ut scripsit Natta in *conf.* 591. n. 18. Afflicti. in *dec.* 371. in *prin.* Rebuff. in *d. glof.* 1. n. 13. Roderic. *de ann. reddit. lib. 3. quæst. 9. n. 26.* Carol. Tap. *in regn. lib. 4. tit. 19. n. 3.* & Præles Faber. *d. tit. C. de precib. Imp. offer. def. 18.* si in eam scilicet egestatem universitas ex temporum iniuria incidit, ut ei subveniendum videatur. Et refert Cassiodor. *lib. 2. cap. 38.* Theodoricum Gothorum Regem mercatoribus Supontinis, quos hostes diriperant, biennii dilationem concessisse.

Extatque etiam huius rei exemplum in edicto Theodos. & Valent. *de pecun. Afris credit. §. de fideiussor. cor.* qui totius Africæ incolis, quos Vandali omnibus bonis spoliaverant, & suis sedibus eiecerant, indultum est, ne à creditoribus cogentur, donec in patriam restituti essent. In quo quidem multa notata digna, sed illud maxime, quod iubeantur creditores sola sorte contenti esse, & quod excipiantur locupletes, & idonei, qui ut constitutio ait, non debent uti excusatione miserorum.

Neque prætermittam hic aliam eorund. Impp. constitutionem ab Albin. Præf. prætor. eodem tempore, & iisdem consiliis editam, qua, licet certus esset in vnoquoque foro Advocatorum numerus, Afris, qui in Italia prolixi erant, iuris civilis doctrina imbutis concessum est, ut apud omnes iudices advocacione fungi possent, ut observat Cuiac. *lib. 16. Cap. 22.* Neque piget verba constitutionis in gratiam legum studiosorum referre, que sunt huiusmodi. *Ex adfectu publico convenit, eorum necessitatibus subvenire, qui in fatales miseras incidunt. Imperatoria siquidem vis major laudis est aliqua decreta mollire, quando vis maior inopinata cladis fatale generavit incommodum. Albini parens carissimo, atque amantissimo, unde illustris, & præcella magnificentia tua pragmatici nostri senore comperto sciat, Afris, qui infortunio hostilis cladis expulsi eorumque fortunis omnibus spem sui ætus, & conversacionis solida perdidit, & imbutis studiis litterarum causas agere destinarunt, sive agere jam ceperunt, apud omnes iudices bis advocacionis copiam remota legis vinculo esse permissam, ut arumnas, in quibus nunc sunt, tali possint remedio sublevare. Nec enim non eos oportet studiis favorabilibus adjuvari, quibus hoc solum remansit, quod sibi non possit vindicare captivitas. Et rectissime M. Tullius in orat. pro Arch. Poeta ait litterarum studia secundas res ornare, adversis perfugium, & solatium præbere, & nubium peregrinari.*

Ceterum quod diximus debitoribus inducias ad sol-

vendum concedi posse, in omnibus causis, & negotiis admittendum non est, ut in causa depositi, quod sine cunctatione, & mora restituendum debet, ut constat ex *l. Lucius, ff. de pos. §. 1. in C. eod. tit.* & proinde merito receptum est rescripta moratoria, que Principes interdum concedunt, non prodesse debitoribus, qui ex causa depositi conveniuntur, nisi hoc nominatum expressum sit, ut docet Boer. in *dec.* 296. num. 4. & aliis auctoribus citatis dixi *quæst.* 32. num. 14. ubi etiam dixi id de vero, & sincero deposito accipiendum esse, non de eo, quod in fraudem usurarum factum fuisseprehenditur, quia ut Cuiac. ait in *d. l. Lucius*, qui pecuniam ea lege depontunt, ut usuras accipiant, generatores sunt, non depositarij, & proinde legitimi depositi privilegium uti non debent.

Idemque in causa dotis propria, & potissima ratio suadet, ut tractat idem Cucchus *ead. loc. num. 86.* Dos enim, inquit, valde privilegiata est in hac dilationum materia, cum non admittat computationem, nec retentionem ullam quovis pretextu *l. in §. tacet, C. de rei ux. act.* Nec possit heri pactum, ut restituatur mora longiore ultra tempus lege definitum *l. licet, §. 1. Artificianus, ff. de pact. dotal.* Quid igitur mirum si dixerimus litteras concedentes inducias debitori ad debitum ex causa dotis non extendi? & addi potest, quod alio loco dixi, ut plurimum mulieres nihil præter dotes habere, unde se alere possint, ut est relatum in *l. afflicti, in princ. C. qui pot. in pign. hab.* & proinde restitutum id docuit Vincent de Franc. in *dec.* 219. num. 12. Burd. in *lib. de alim. tit. 8. privil. 70. num. 2.* Alex. Trentac. *variar. lib. 3. tit. de solut. cap. 1. n. 22.* Mastrill. *loc. cit. nu. 17.* Caroc. *except. ult. num. 35.* Quod etiam retinendum est, cum de dote solvenda agitur, quia æquum est, ut dos apud maritum sit, qui uxorem alit, & onera matrimonij sustinet, *l. pro oneribus, C. de iur. dot. §. leg. si præter §. ultim. ff. eod.* & ne mulier à viro forsitan expellatur, ut timer Iustinian. in *l. ultim. Cod. ad Velleian.* & ita in specie adnotarunt Rebuff. in *dict. glof. 1. numer. 34.* & Præles Faber, in *dict. tit. de precib. Imp. offer. def. 20. num. 11.*

Præterea non puto huiusmodi generales inducias ad pretium rei emptæ, & tradite pertinere, & cuius emptor percipit fructus. Ne illud durum occurrat, ut emptor eodem tempore re, & pretio fruatur, & venditor, neque rem, neque pretium habeat, quod iniquum esse constat ex *l. curabit, C. de act. empt. §. 1. Julianus. §. ex vendico, ff. eod. §. lib. 2. C. de usur. & sentit Rebuff. loc. cit. numer. 47.* Menoch. *de arbit. cas. 203. num. 2.* & Anton. Faber, *def. 11. §. 20. C. de prec. Imp. offer.*

Qua ratione dicimus emptorem domus, vel agri, si ob inopiam, & difficultatem solvendi sua die, pretium non potuerit solvere, non excusari, quin usuras pro modo, & ratione fructuum præstare debeat, ut ex omnium sententia sacrum Concilium iensisense retet Afflicti. in *d. dec.* 20. nu. 4. & probavit Seacc. *de commerc. §. 1. ampl. 8. numer. 101.* quia hoc casu debitor locupletaretur cum aliena iactura: & iniquum sit eum lucrum facere in re, in qua fidem servare non possit, quod addendum est iis, que diximus *quæst. præced. num. 31.*

Illud etiam exploratum est, huiusmodi inducias ad pensiones domorum, & agrorum minime porrigendas esse. Ita enim Boer. in *d. dec.* 296. num. 6. Marc. Anton. Cucchus in *d. tract. de morat. præscr. num. 100.* Caroc. *de loc. §. conduct. tit. de verb. signif. quæst. 16. numer. 6.* Mastrill. *ad indult. cap. 46. numer. 16.* Bullon in *d. cap. 10. num. 6.* Maufon. *de can. execut. lib. 1. ampl. 40. limit. 6. numer. 54.* Farin. *quæst. 39. num. 35.* & doctissimus Faber. in *d. def. 20. num. 5.* & rursus *def. 17. C. de divers. rescript.* ne scilicet, ut Præles ait, illa iniquitas occurrat, ut conductor re, & pretio utatur. Quod etiam notat Thesaur. filius in *addit. d. decis.* 186.

Sed illud non satis constat, an huiusmodi induciæ, quas Principes concedere solent, ad redditus annuos porrigantur. Nam licet Bonius in *lib. de censu. ars. 75. num. 108.* scribat Doctores omnes affirmare, redditus censuales istiusmodi rescriptis non comprehendi, id tamen impugnat Felician. *tom. 2. lib. 3. cap. 3. num. 7.* quia inquit textus in *l. quæst. §. in l. universa.* procedit ex communi consensu Doctorum in debito usurario, & proinde obtinebit etiam in redditibus annuis, qui in locum

locum usurarum successerunt, quae apud Romanos frequentes erant. † Ego verò interesse puto, an redditus debeantur ratione rei, ut sunt census reservati, & pensiones emphyteuticæ, vel ratione fructuum, quos interim emptor consequitur, donec pretium solvat, & puto huiusmodi redditus generalibus induciis non contineri, iniquum enim est, debitorem re, & pretio frui, ut dictum est, & in usuris pretii bonorum immobilium scribit Præses Faber in d. def. 20. & Bellon. in d. cap. 10. num. 6. idemque dicendum puto in legatis annuis, quæ præstantur ratione legitimæ, vel donec dos solvatur. Hæc enim cum cedant loco alimentorum, & in compensationem fructuum, quos interim si ia ex sua legitima perciperet, huiusmodi dilationibus subijci iniquissimum est, & ita sensit Cucchus in d. tract. num. 90. & 95. Surd. d. tit. 8. prævil. 70. & decis. 323. num. 9. & Bellon. loco citat. ubi ait Senatam ita declarasse, & sentire videtur Menoch. in d. cas. 203. num. 18. & 25. in fin.

Vel quaeritur de censibus impositiis, & pecunia constitutis, & in iis puto rescripto locum esse secundum Feliciani sententiam, quam sequitur Avendan. de censib. Hispan. cap. 110. num. 5. Neque tamen moveor ratione, qua Felicianus utitur. Neque enim mihi unquam placuit, quia constitutio redditus annui à ratione fœneris remota est, sed quia cessat illa ratio, ex qua dicimus in censibus reservatis, & emphyteuticis, & legatis annuis, donec dos, vel legitima solvatur, dilationem locum non esse, ne scilicet quis interim re, & pretio fruatur, & ex re aliena fructus percipiat, denique lucrum faciat ex re, quæ non alia ratione illi concessa est, nisi ut pensionem solveret, ut in l. ult. C. de pact. inter empr. & vendit. quæ ratio cessat in censibus pecunia constitutis, quæ per se sterilis est, nec fructus referre valet. † Quod tamen intelligo, nisi consuetudine aliud inductum sit, quia optima interpret legum est consuetudo l. 37. ff. de legib. & in specie adnotatur Rebuff. in d. gloss. 1. num. 21. Papon. lib. 10. tit. 9. art. 3. & Felician. loc. cit. vel nisi aliter lege cautum sit, ut apud Siculos ab Alphonso Rege constitutum est in pragmat. sanc. de censib. anno 1452. & proinde nihil mirum est, si ita sentiunt Doctores Siculi, ut Petr. de Gregor. in d. pragmat. de censib. quest. 6. num. 73. & Mastrill. in add. ad eund. num. 110. & rursus in d. cap. 46. num. 11. ubi ait ita semper in regno Sicilia observatum fuisse. Idemque scribit Intriglot. in eod. tract. quest. 54. numer. 1. & 2. & Marcell. Convertian. in notat. ad eund.

Denique, ut alias exceptiones omittam, sciendum est huiusmodi inducias debitoribus idoneis, & locupletibus non prodesse, ut respondit Ripa in cons. 10. num. 6. de legib. & consuetud. lib. 1. Cuch. loc. cit. num. 149. & sentire videtur Rebuff. in d. gloss. 1. num. 12. & confirmari potest ex edicto illo Theodosii & Valent. de pecun. Afris cred. & de fideiuss. eor. in quo harum induciarum beneficio locupletes excluduntur his elegantissimis verbis: *Que forma circa eos debitores servabitur, quos cum patria omnia sua amisisse constiterit, hic est exceptis qui alibi locupletes, atque idonei non debent uti excusatione miserorum.*

Vnde si sub simulate inopie, & egestatis pretextu, vel sub alia fraude rescriptum debitor obnoxiis convincatur, eius beneficio carere debet, & cogendus est præstare, quicquid retrò creditoris interest, l. 5. C. si contr. ius vel util. publ. & l. 1. C. de divers. rescript. & in specie Rebuff. loc. cit. num. 67. Francisc. de Cald. de empt. & vend. cap. 23. num. 73. in fin. Roderic. in d. quest. 9. num. 25. ubi ait debitoris fraudem, & frustrationem non debere esse impunitam. Quod etiam sensit Menoch. de arbitr. iud. cas. 203. nu. 14. & sequentib. Carol. de Grass. except. 32. num. 43. & 45. & alius citatis Farin. quest. 29. num. 31. Et congruenter huic rei refert Petr. Gregor. 19nt. lib. 22. cap. 7. num. 7. Carolum V. Imp. adversus mercatores, infortunios eorum anno 1548. Augustæ constituisse, ne illis huiusmodi rescripta prodessent, nisi prius doceant testimonio magistratum, locorum, vel idoneis testibus, iniuriam, & asperitatem fortunæ ad inopiam redactos fuisse.

Sed prætermittis aliis quaestionibus omnibus, quæ ad nostrum tractatum nihil fere pertinent, quaerendum tantum est, an durante dilatione rescripti moratorum mora, & usurarum cursum impediatur. Et res hæc opi-

nionibus divisa est, quas separatione aliquot casuum nostra tenuitas conciliare conabitur.

Primus casus est, cum Princeps nominationem constituit, ne usura interim current, & hoc casu certum est usuras huius temporis non deberi ex l. ult. in princ. C. de usur. rei iudic. & ita docent Castrenf. & Salicet. in d. l. 2. C. de prec. Imper. offer. Vincent. Caroc. in d. except. ult. num. 22. & Senator Bellon. loc. cit. num. 7. & sentiunt illi omnes, qui putant usuras non deberi etiam cum nihil expressum est, quos post pauca commemorabo. Quod confirmari potest ex rescripto illo Theodosii & Valent. quo Afris patria, & suis sedibus expulsis concessum est, ne interim creditarum pecuniarum usuras præstare tenerentur, ut proximè dictum est. † Quod puto Principem ex iusta, & rationabili causa, & ob utilitatem publicam constituere posse, cum ex hac causa debita ipsa remittere possit, ut Theologi docent, Sylvest. in verbo rescriptio, 7. num. 2. & alius in eadem sententiam citatis Reginald. lib. 10. cap. 15. num. 220. & Petrus à Navar. de restit. lib. 4. cap. 5. num. 29. & 30. Quod olim Athenis à Solone constitutum est, ut refert Plutarchus in eius vita, & alii auctores scribunt, ut Alex. ab Alex. Genial. dier. lib. 1. cap. 7. & Petrus Gregor. de Rep. lib. 23. cap. 5. & nos diximus quest. 2. num. 17. & memorat. Laert. de vita Plat. Solonem septem talenta, quæ sibi ex patrimonio sui iure debebantur, primùm remisisse, & reliquos idem facere suo exemplo provocasse, quod valde ad Solonis laudem pertinere videtur, nec omitti debuit.

Secundus casus est, cum Princeps expressit, ut interim interusura præstentur, & hoc casu usuras deberi sententur omnes. Et ita ex l. 4. in fin. ff. de pact. tradunt Cynus in d. l. 2. num. 8. & Salic. num. 3. Natta in cons. 591. num. 11. Cagnol. in l. 2. n. 144. C. de pact. int. empr. & vend. & Mastrill. in d. dec. 16. num. 4. Nec fortasse opus est, ut creditor probet tantundem sua interesse, quia cum non sit in facultate creditoris exigere fortem, videtur cessare ratio usurae, cessat enim ratio differente exactionis, propter quam usura inducitur. Socin. in l. 2. num. 7. ff. de his qua pæn. namin. Surd. de alim. tit. 8. quest. 29. num. 6. Roder. de ann. reddit. lib. 3. quest. 6. num. 23. & Gratian. discept. lib. 1. cap. 33. num. 35. & 36. ubi quædam scribit valde hæc pertinentia: & iuvat etiam, quæ scribit Gail. lib. 2. obs. 5. num. 17. quamvis non omnino recipienda esse existimem. Sed cum hac lege Princeps rescriptum concesserit, necesse est, ut debitor huic conditioni pateat, etiam si creditoris nihil interest arg. l. 110. ff. de condit. & demonstr. in qua Scævola scribit eum, cui sub conditione libertas relicta est, non aliter liberum esse, quam si conditioni paruerit. Nec enim, inquit, aliter liber esse potest, quam si hoc modo conditioni, sub qua data est libertas, sat fecerit. Ita profusus is, cui sub conditione dilatio concessa est, quæ est quædam veluti libertas ad tempus, intra quod respirare possit, non aliter Principis beneficio uti potest, quam si usuras præstet, veluti præmium dilationis. † Tametsi consultius sit ab illarum exactione abstinere, nisi ex dilatione tantundem, vel pluris interest, non solent tamen Principes iubere, ut interim præstentur usurae, sed legitimum interesse, ut testatur Theaur. in d. dec. 186. num. 7. Quod proinde de vero interesse accipiendum est, & quod probetur legitimis modis, ut comperi notatitæ Costam de remed. subsidiar. cap. 20. num. 25. & alius citatis Carol. de Grass. in d. except. 32. num. 90. non solent tamen iudices in hac specie probationes exigere, nimirum offerentibus debitoribus interesse, ut rescripti beneficio uti possint.

Tertius est, cum in edicto, vel rescripto Principis nihil hac de re exprimitur, sed simpliciter concessa est dilatio, & solum vetitum, ne debitores per illud tempus à suis creditoribus vexentur: & usura seu interesse jam coeperant currere, vel quia debitor erat in mora, vel utique ex stipulatione debebantur. Hoc casu usura huius temporis haunt, & debentur, ne Principis beneficium ita interpretemur, ut creditori in iure iam questio damnnum aderat, quamvis etiam exactio usurarum, seu interesse differatur: & ita sentiunt idem Castrenf. Salic. & Mastrill. loc. cit. Ursill. ad Afflic. dec. 5. num. 4. Marc. Anton. Cuch. d. lib. de morat. præst. num. 148. Felician. de censib. tom. 2. lib. 3. cap. 6. in fin. Avendan. ead. tract. cap. 110. num. 5. Bellon. dec. 34. nu. 3. Carol. de Grass. loc. cit. num. 123. Ioan. Bapt. de Thor. in compend. decif. par.

par. 3. verb. interesse fil. 580. & Præles Faber. d. tit. def. 8. & rursus decad. 25. de error. pragm. cap. 3. num. 1. subiciens mediū temporis usuras creditorem postea exigere posse.

Contraria tamen sententia placuit Natæ in d. consil. 591. num. 11. Rebuff in d. tract. de liter. morat. art. 1. §. 1. in fin. alioqui, inquit, parum prodesset beneficium Principis. Idemque sentit Boer in d. dec. 296. num. 5. in fin. Petrus Pechius de iur. sisten. cap. 31. in fin. Hering. de fideiuss. cap. 22. num. 43. & sentire videtur Roderic. in d. quæst. 9. num. 21. quia, inquit, huiusmodi rescriptum non solum continet simplices inducias compulsionis, sed veram, & formalem dilationem debiti, & sic impedit non tantum moram committi, sed etiam iam commissam purgaret, non minus quam si creditor ipse dilationem dedisset, vel prorogasset.

23 Et probari potest hæc sententia ex d. l. ult. C. de usur. rei indic. ex qua constat cursum usurarum, quæ ex contractu debebantur, post sententiam inhiberi intra quadrimestre, quod iudicatis conceditur miserationis causa: & proinde ita etiam dicendum videtur, ut usuræ delinquant currere intra tempus dilationis a Principe concessæ. Præterea hanc sententiam valde iuvat, quod ait l. 8. §. 2. ff. de liberat. leg. herede, qui iustus est ad certum tempus non petere, eius temporis, intra quod petere vetitus est, neque usuras, neque poenas petere posse: & committere eum aaveris testamentum, si petat, ubi Bartolus notat id verum esse, sive ex mora, sive ex stipulatione usuræ debeantur. † Denique id probari potest ex his, quæ tradit Hering. loc. cit. ubi postquam docuit, ei, a quo plus tempore petitum est, inducias duplicatas concedendas esse, deinde num. 34. querit, an usuræ interim currere, vel procurrere debeant. Et de hoc, inquit, nihil in iure nostro, nihil etiam apud interpretes, quod ipse sciat, reperit: Basilica tamen istum nodum solvere his verbis, nullas usuras interim accipientes, ut etiam Harmenop. l. 1. tit. 2. §. ultores. quibus unque in iururæ præteritis quidem usuras deberi, sed non eas, quæ per duplicatum induciarum tempus interim procurrerunt: & ita docere Zanger. & Obrecht. scriptores Germanos in locis ab eo citatis: nec ratione carere. Si enim debitor tempore mauciarum nihilominus cogere prestare usuras, nihil ei prodesse possent ob iururum cumulatum, qui maior interim fieret in perniciem debitoris.

25 Sed ad d. l. ult. C. de usur. rei indic. respondit Salic. in d. l. quoties, num. 3. ita constitutum esse, quia usuræ minores post quatuor menses a die sententiæ, & condemnationis numerandos, ut loquitur l. 2. eiusd. tit. C. de usur. rei indic. efficiuntur graviores, id est centesimæ, & proinde cum in hac specie post lapsum tempus induciarum usuræ non augeantur, consequens est, ut pendente dilatione intermitteri non debeant, quæ responsio Marc. Anton. Cuccho placuit loc. cit. nu. 148. Quæ tamen parum iura esse videtur. Nam, si detur dilatio ad solvendum, cursus usurarum sistitur, & intermittitur, etiam si usuræ finita dilatione non augeantur, cessante scilicet huius temporis mora, ut constat ex l. lecta in fin. ff. si cert. pet. & l. Titia Seia, §. usuras, ff. de leg. 2. & multi tradunt apud eund. Mastrill. in d. dec. 16. nu. 6. & Roder. loc. cit. num. 7. & nihil referre videtur moram consensu, & voluntate creditoris remissam esse, vel iustu eius, cui creditor parere debet, ut inquit d. lex. 8. §. 2. de liberat. leg.

Quamobrem videtur mihi alia ratione responderi posse ex ead. l. ult. C. de usur. rei indic. nimirum post sententiam intra quadrimestre usuras, quæ ex primo contractu debebantur, sisti, & intermitteri, quia prior contractus quodammodo novatur actione iudicati, & proinde desinunt currere usuræ, quæ ex prioro contractu descendunt, post lapsum tempus, intra quod condemnatus solvere tenebatur, aliæ usuræ incipiunt, & procedunt ex actione iudicati, quæ alia est, & diversa ab ea, quæ in iudicium deducta est, ut eleganter explicat Cuiac. ad b. tit. de usur. rei indic. & verba legis hæc sunt. Si enim novatur iudicati actione prior contractus, necesse est usurarum quidem, quæ anterioris contractus sunt, cursum inhiberi: alias autem usuras, id est, centesimas ex iudicati actione procedere, idem etiam constat ex l. grege, §. etiam l. si fundus, §. si paries, ff. de pignor. & scribi idem Cuiac. ad tit. C. etiam ob Chirograph. pecun. ubi differentias novationis voluntariæ, & necessariæ refert. Sed ex rescripto, vel edicto Principis, quo debitorum exactio

differtur, nulla fit novatio, nec nova actio acquiritur creditori, & proinde nihil hic iuris locus pertinere videtur ad Natæ, & aliorum sententiam confirmandam.

26 Illud verò, quod ait ad l. non solum, §. illud de liberat. leg. vitari potest ex doctrina ipsius Roderici loc. cit. num. 13. vers. aliquando vero, quo in loco querens, an dilatio remissionem usurarum contineat, non esse difficile ait ex circumstantiis dignoscere, quid actum sit. In legatis enim, in quibus etiam plenior, & benignior sit interpretatio, congruenter natura eorum, quæ semper donationem implicat, clarum est dilationem concedi ad commodum debitoris: & proinde non potest hæres eius temporis petere usuras, intra quod testator cum vetuit petere sortem, etiam si id expressum non sit, ut in d. l. non solum, §. illud. Aliud verò dicendum est, si dilatio ex rescripto, & edicto Principis concedatur. Hæc enim ita accipienda sunt, ut minus lædant iura creditorum, ideoque satis est, si interim exactio usurarum differatur, & licet Farinac. loc. cit. num. 39. tradat huiusmodi rescripta latiore interpretationem recipere, loquitur tamen in præiudicium concedentis, & cum concessio facta à Principe neminem lædit.

Denique nihil obstat, quod definit Heringius in diff. cap. 22. tempus scilicet, quod duplicatur favore debitoris, à quibus ante tempus petitum est, immune esse ab usuris, quia huiusmodi tempus conceditur debitoribus in poenam, & odio creditorum plus petentium tempore, quorum audacia nihil fere plecteretur, si huius temporis usuræ nihilominus currerent, & tandem peti possent. Alia verò ratio est induciarum, quæ ex edicto, vel rescripto Principis concessæ sunt, quia non odio, & in poenam creditorum conceduntur, sed miserationis causa ob inopiam, & calamitatem debitorum, quæ ad necem, & incommodum creditorum trahi non debent, l. continuus, §. illud, de verb. oblig. & l. si de bonis, C. de iur. de reb. tamen quod Heringius addert ex libris Basilicæ satis eius sententiam mihi non probet. Quia verba hæc, nullas usuras interim accipientes, usurarum exactiorem tantum interim colubere videntur, & intra tempus induciarum, non autem usurarum cursum, & finito tempore, exactiorem impedire. † Sanè hic, & aliis locis ubi excidit usuras deberi, nomine usurarum intelligi verum, & legitimum interese. Nam si de usuris veris, & propriis res esset, constat illas nec ante, nec post rescriptum deberi, nec exigi posse, ut in specie notat Marc. Anton. Cucch. loc. cit. & Mastrill. in d. dec. 16. nu. 10. nisi fortasse in terminis præcedentis casus, nimirum ob præmium, & beneficium dilationis, & quia hæc est veluti conditio, sine qua debitoris rescripto, vel edicto, quo id nominatim expressum est, uti non possunt, & proinde videtur recedere à ratione usuræ, tamen si contractus sit ab hac exactiorem abstinere, nisi tantundem interfit, ut dictum est ex Costa loc. cit.

28 Quartus casus est, cum nihil de usuris præstandis, vel remittendis expressum est, & debitor nondum fecerat moram, & hoc casu usuras non deberi dicendum est. Ita enim docet, & distinguit Salic. in d. l. 2. nu. 3. Cucch. loc. cit. Francisc. de Cald. d. cap. 23. nu. 73. vers. sed nihilominus. Senator Bellon. in d. c. 10. n. 7. & Mastrill. in d. dec. 16. num. 6. & 9. ubi refert Consistorium determinasse distinctionem Salicæ esse veram, & rursus in d. c. 96. n. 22. idem sentit Roderic. in d. q. 9. n. 21. qui tamen ita obsecrè, & philosophicè loquitur imbutus, ut suspicor, à Molinzo, ut vix intelligas, an loquatur in terminis huius conclusionis, quia n. 17. querit de eo, qui ante diem solutionis obtinet rescriptum à Principe, & interim rebus suis cladem, & iacturam patitur, & proinde de eo, qui nondum fecerat moram, quam vis idem sentiat etiam cum mora facta est, ut dixi. Erratio nostræ conclusionis est, quia hoc casu rescriptum, & beneficium huiusmodi non continet simplices inducias exactiorem, sed veram dilationem sortis, ideoque impedit moram committi, perinde ac si creditor ipse diem prorogasset debitori, ut tradit Mastrill. in d. dec. 16. nu. 4. Caldas ubi supra & Roderic. loc. cit. num. 21. & 22. & probat d. l. lecta. 40. ff. si cert. pet.

29 Declaratur tamen hic casus, ut locum non habeat in usuris, quæ debentur ex conventionione, & sine mora, licet enim id rescripto expressum non sit, huiusmodi tamen usurarum cursum non inhiberi receptum est, ut docet Salic. in d. l. 2. num. 3. Vrsill. ad Afflic. in d. dec. 5. num. 4. Vinc. Caroc. de except. cap. ult. num. 21. & 22. & Roder. in d. quæst. 9. num. 16. in ijs scilicet calibus, in quibus licuit de certa annua quantitate pacisci pro eo quod

quod interest, ut in specie *l. curabit, C. de act. empr. & e salubriter de usur.* & interdum in pecuniis creditis secundum ea, quæ tractata sunt *q. 72. n. 5. & infra*, idem enim operatur conventio, quod mora, ut dixi sæpius, & deinde animadverti egregie probari ex *d. l. lecta in fin. †* Quæ obrem non impedit hæc dilatio cursum redditus annui, ut nominatim edicto Serenissimi Ducis nostri, cuius sæpe mentionem fecimus, cautum est, ut noxat idem Roder. *cod. loc. Avend. de consib. Hispan. c. 110. n. 5.* ubi ait dilationem hanc non extinguere redditus, sed suspendere duntaxat, & transacto tempore peti posse: & Felic. *in d. c. 3. in fin.* Subjiciens etiam pendente dilacione reddituum quoque exactionem differendam esse, Sanè quod Avend. subjicit, *si fors vivit, ergo usuras producit*, admittendum non est, certum enim est, usuras non semper, & ex omni causa, & ex omni contractu, etiam iure civili deberi, & hodie nummos steriles esse, neque ex stipulatione, vel mora alios nummos parere posse.

His consequenter querendum est, si creditor dilacionem concesserit debitori, an interim impediatur, vel censeatur remissa mora, & currant usuræ, & Roder. *in d. q. 9. n. 4.* quatuor species separat, interdum enim, inquit, simplices inducitur compulsionis dantur, quandoque datur facultas purgandi moram, quandoque vera, & formalis dilatio, denique interdum obligatio principalis in totum, vel in parte extinguitur, quæ prolixè prosequitur, dubius tamen, & obscure nimis ita ut nec sibi ipsi satisfaciat, ut nec etiam mihi, quia mihi videntur hausta ex Molinæ, & Molinæ stylo, & doctrinam sapere, & præsertim quæ scribit *n. 10.* ubi distinguit inter scenus negotiatuum, & scenus incidens. Quæ questio nunc omninò inutilis est, quia constat hodie usuram neque ex stipulatione, nec ex mora deberi, & nunc omne genus ignoris, & usuræ prohibitum esse, ut disputatum est *quæst. 3. & 4. †*

Quam obrem generaliter, & simpliciter constituendum esse videtur, si creditor sive ab initio contractus, sive postea dilacionem concedat, vel proroget debitori, hoc dilacionis tempus liberum esse ab usuris, & eo quod interest, & accessionibus aliis, quæ propter moram non solventium indiguntur. Id enim constat ex *d. l. lecta, ff. si cert. per. & d. l. 8. §. illud de liber. leg. & aliis.* & ostendi potest ex eo, quod dicimus in obligationibus, & promissionibus tempus debitoris gratia adiectum ceteri ex *l. cum qui de verb. oblig. §. quod quis eo. ff. de oblig. & act. l. cum tempus, 17. de reg. jur.* & tradit Surd. *in lib. de alim. tit. 1. q. 42. n. 50.* & Gabriel. *in cons. 57. n. 1. lib. 1.* idemque suaderi potest ex Synopsi Basilicon, *lib. 23.* quæ extat apud Cuiac. *in l. si ita quis, 135. de verb. oblig.* cuius verba sunt. *Cui enim solvenda est sortis dilatio data est, usuras non præstat.* Nihil verò refert, an ab initio, vel ex intervallo dilatio concedatur.

Quod verum est in iis negotiis, in quibus æquissimum videtur usuras præstari, dum non solvitur, quod debetur, ut in terminis *l. curabit C. de act. empr.* Nam si venditor concedat dilacionem emptori ad solvendum pretium, non tenetur emptor usuras pretii dependere, tamen si fructus rei interim percipiat, quia videtur venditor hoc ius fructuum remisisse, ut docent Covarr. *variar. lib. 3. c. 4. n. 5.* & alii passim, & tractatum est *quæst. 27. nu. 21. & 30.* ut etiam in terminis *cap. salubriter de usur.* Si enim maritus dilacionem dederit promissori dotis ad eam solvendam tempus dilacionis immune erit ab usuris, licet maritus onera matrimonij interim sustineat, ut docet Surd. *in d. q. 42. n. 50. & 51.* & nos alio loco diximus.

Quod tamen accipiendum est, nisi aliter inter partes actum sit, quod duobus modis fieri potest. Et primum quidem, cum ab initio convenit, ut dum dos, vel pretium rei non solvitur, præstentur usuræ, ut tractatum est *in d. q. 27. & q. 28.* quod etiam in pecuniis creditis iure civili receptum est, quo iure licet ab initio stipulari usuras, ut constat ex *d. l. lecta, l. 4. in fin. de pact. l. 24. ff. de pos.* & aliis, & nunc etiam licitum esse diximus *q. 72. n. 5.* non quasi usuras, sed quia creditoris interest. † Vel cum agitur, ut nisi præstituto tempore debitor solverit, etiam mediè temporis usuras præstare teneatur. Hoc enim casum non soluta ad diem pecunia etiam præteriti temporis debentur usuræ ex die stipulationis, ut definitum est *in d. l. lecta, in fin. & l. 64. ff. de verb. oblig.* & hic Duarenus tradit, & Alciac. *n. 4. Cuiac. in d. l. 135.* & Paul. Bellon. *de pot. est. eorum qua ipse cont. lib. 1. c. 194. n. 22.* & constat etiam ex illo loco Synopsi apud Cuiacium, ubi id nominatim scriptum est. Cæterum nomine usuram hic accipio id, quod interest. Nam usuras hodie prohibitas esse proximè dictum est. Ex quibus etiam multo magis verum esse videtur, quod dictum est eum, cui data est dilatio ad solvendum, huius temporis usuras non debere. Et sibi impuet creditor, qui

sibi non reservavit usuras, seu id, quod interest, poterat enim dilacionem legem apertius dicere, *l. veteribus, ff. de pact. l. quietud. de verb. oblig. & l. Labeo. 21. ff. de contrab. empr.* denique stipulari id, quod interest, donec pecunia redderetur, vel dilacionem non concedere. Quod verò querit Roderic. *in d. qm. 9.* an sublata actione principali accessiones etiam præteriti temporis, sive fructuum, sive usurarum remissæ videantur, excedere videtur terminos quæstionis, quæ proposita est de dilacione à creditore concessa, quare id alio loco opportunè tractandum est.

Q V Æ S T I O LXXXVI.

An interesse alterius interesse debeat.

S V M M A R I V M.

1. Debitor post moram tenetur ad id, quod creditoris interest.
2. Interesse præteritum est vice sortis ex quibusdam.
3. Nominis legatum usuras continet.
4. Fructuum fructus debentur.
5. Socius tenetur ad interesse lucri, quod in suis usura convertit.
6. Iudex debet adiudicare creditori id omne, quod illius interest.
7. Accessionis non datur accessio.
8. Fructuum, qui officio iudicis debentur, nullum debentur interesse.
9. Jacobi Monachij responsio quadam refellitur.
10. Terra fructus referri cum sceno.
11. Usuras usurarum stipulari, & exigere non licet.
12. Argumentum ab usuris ad id, quod quod interest, valet.
13. Interesse lucri cessantis pœna est.
14. Commoda commodorum peti non possunt.
 1. 2. §. indemnitas de admin. rer. ad civit. pert. declarat.
15. Cagnoli computatio immodica, nec respondet experientia.
16. Interesse alterius interesse admissio res in infinitum perducitur, quod ius abhorret.
17. Iustinianus in taxando eo, quod interest, in omnibus casibus modum servari iussit.
 - Lucra proxima, & immediate provenientia admittenda sunt, non longius accersita.
18. Hieronymi Cagnoli sententia de interesse alterius interesse, iuri & equitati naturali, & experientia contraria.
19. Mora non potest facere, ut interesse alterius interesse debeat.
20. Pecunia seneraturis sola capite interficit.
21. Sors subiectum eius, quod interest.
22. Interesse non est sortis, sed accessio sortis.
23. Lauri. C. de frument. urb. Constant. declaratur.
24. Actio redhibitoria venditionem in totum rescindit.
25. Hereditatis in petitione, veniunt partes partium.
26. Lucrum societatis ab aliis rebus communibus non distinguitur.
27. In affirmatione eius, quod interest, res in infinitum perducitur non debet.
28. Hieronymi Cagnoli sententia de interesse alterius interesse publice perniciofa.
29. Harmanni Pistor. de cambiis Francofurtensibus sententia.
30. Hereditatis actione continentur fructus ante litem percepti.
31. Fructuum ante petitam hereditatem perceptorum debentur usuræ, non eorum, qui post mortem licent percipiuntur.
32. Pensiones rei locatæ non sunt accessiones.
33. Pensionum post petitam hereditatem perceptarum, usuræ non debentur.
34. Fructuum usuræ debentur, si venditi sunt.
 - Fructuum corpora non recipiunt usuras.

Quamvis receptior sententia sit interesse alterius interesse non deberi, nec potest, quia tamen contraria opinio multos doctissimos viros auctores habet, subijciam argumenta eorum, qui contra sentiunt, ut Cagnol. in l. 1. nu. 46. C. de sentent. qua pro eo. Rot. Genuen. in dec. 68. n. 16. Villag. de usur. quasi. 18. concl. 5. Jacob. Beret. conf. 25. & alii quidam, quos memorat Menoch. de arbitr. cas. 119. n. 18. quam sententiam etiam secutus est idem Menoch. in conf. 1181. num. 3. Sigisfund. Scacc. de commerc. §. 7. glof. 2. nu. 49. Hieron. Leo. de off. 13. num. 6. & ex Theologis Salas de usur. sub. 20. num. 12.

1 Prima igitur ratio est, quia in fine primi anni debitor non tantum est in mora solvendi sortem, sed etiam id, quod creditoris interest, veluti septem, vel octo ultra sortem, si verè tantundem interest, ergo in sequenti anno eorum quoque interesse æstimandum est l. vinnum. ff. si cers. pec. l. 2. in fin. de eo quod cers. loc. l. 15. C. de act. empt. l. 17. §. si pupillo. ff. de usur. quibus constat debitores ob moram in solutione factam teneri ad id omne, quod interest. Cum ergo in fine primi anni fors, & illa septem, vel octo pro eo quod interest, æquè debeantur, & absint creditori culpa debitoris, æquum est totius summæ interesse præstari, siquidem illa ipsa ratio, quæ facit, ut sortis interesse debeat, suadet etiam, ut in incunda ratione eius, quod interest, lucrum æstimandum sit, quod ex lucro creditor facere potuisset, si fors, & illa septem, vel octo ultra sortem illi reddita fuissent. Ita argumentatur Cagnol. & Menoch. loc. cit. Rota Genuen. in d. dec. 68. in fin.

2 Secunda ratio est, quia illa septem, vel octo, quæ lapsò primo anno verè creditoris interest, vice sortis funguntur, vel fungi debent, illiusque naturam induunt, & cententur ipsa fors, ut ex sententia quorundam, Baldi scilicet, Saliceti, Signoroli, Corseti, iidem Cagnolus, & Menochius tradunt. Sed quando interesse vice sortis fungitur, ex eo aliud interesse debetur l. 18. §. 1. ff. de administr. & alii; ergo in æstimando eo, quod creditoris interest, habenda est ratio illorum septem, vel octo, quæ debentur ultra sortem. † Quæ ratio confirmatur à Roderico, quia in vis nobilium sentiat loco, quem citabimus, ex l. nomen. 34. ff. de leg. 3. in princ. ex qua constat legatum nominis usuras etiam continere, & videri univèrsam eius nominis obligationem legatam esse.

3 Tertia est ratio, quia fructus fructuum debentur, & peti possunt ex glof. in l. cum autem, §. cum redhibetur, ff. de adil. edict. & interesse, quod etiam fructuum appellatione continetur, ut ex Decio scribit Menoch. in d. d. cas. 119. nu. 20. Nam si usuræ vicem fructuum obtinent, l. 34. ff. de usur. & sunt veluti redditus pecunie, l. alumna. ff. de alim. leg. multo magis id, quod interest, eodem jure censeri debet.

4 Quarta ratio deducitur ex l. si scilicet 60. ff. pro loc. qua cautum est socium, qui in lucro reddendo moram adhibuit, usuras quoque cum præstare debere non quasi usuras, sed quod socius inter se illum moram non adhibuisse. Vtergo socius, qui in reddendo lucro moram facit, tenetur socio in id, quod eius interest, ita prorsus debitor, qui in solvendo lucro primi anni moram adhibuit, lucrum, quod ex illo creditor facere potuisset, refundere debet.

5 Denique Menochij, & aliorum sententia videtur a persissimè probari ex l. 1. C. de sentent. qua pro eo, qua constitutum est ut in casibus, qui incerti esse videntur, iudices per suam subtilitatem requirant, ut hoc, quod verè inducitur, damnum reddatur. Cum ergo creditor verè amittat lucrum non solum sortis, sed etiam primi lucri, ut supponitur, consequens est etiam huius lucri lucrum deberi, & licitè exigi posse.

6 Sed contraria sententia, nimirum interesse alterius interesse non deberi, etiamque æstimationem pro sorte duntaxat faciendam esse, & pro modo, & ratione sortis, pauperibus placuit, & multis, validisque argumentis probari potest.

7 Primò quia regula iuris civilis est, accessionem accessionis non dari, quæ deducitur ex l. ult. C. de usur. l. si non sortem, in princ. ff. de contict. in l. 1. §. si indemnitas, ff. de administr. rer. ad eum, part. l. 35. §. 18. ff. de usur. ult. de magistr. conven. Sed interesse, de quo queritur, est accessio, accedens enim forti, & ob moram in ea solvenda factam debetur, ergo illius alia accessio dari non potest. Quod argumentum, quod ego fortissimum puto, & innixum principis iuris, auctores primæ sententiæ dissimulant, excepto Cagnolo, qui respondit hoc primum interesse, quoad petentem accessionem non esse, sed sortem, quod tamen Cagnolus probare non potuit, & ego post pauca ostendam accessionem esse.

8 Secundo licet ex iure civili competentum sit, fructuum, & frugum mutuo datarum usuras deberi, ut in l. 12. §. 25. C.

de usur. §. 1. 4. §. 1. ff. de pæll. dor. tamen cum fructus accessorii sunt, & officio iudicis restituendi, eorum usuras præstari non oportet, ut ait Paulus in l. neque eorum, ff. de usur. & eleganter explicat Cuiac. ad lib. 16. responsor. Pauli. & Hotom. lib. 1. de usur. c. 3. Sed primum illud interesse venit accessorie, & officio iudicis ob moram scilicet debitoris, ut manifestè probant l. 8. §. ult. ff. de eo quod cers. loc. §. 1. 49. §. pretii, ff. de act. empt. ergo illius interesse aliud interesse præstare non oportet.

Verum respondit Menoch. in d. cas. 119. nu. 24. non esse simile, quia fructus natura sua, & per se considerati, ut loquitur, alios fructus parere non possunt, aliud verò esse in pecunia, quæ adhibita hominis industria fructum, & utilitatem parit. Sed hæc viri docti responsio perquam levis est, quia fructibus ut plurimum inest vis quædam propagandi, adhibita saltem hominis industria, ut est hordeum, triticum, milium, & his similia, & de trivico scribit Plinius nihil esse fertilius. Quod in pecunia non invenitur, quæ natura sua sterilis est, neque potest referre fructus. l. 121. de verb. signif. Denique si huius rei definitio petenda esset ex aptitudine rei, sanè multo magis fructibus id congruit, qui ferè omnes, ut dixi, vim gignendi, & propagandi habent, si terra condantur. † Vnde Cicero quodam loco ait terram fruges, & fructus reddere cum tenore, & tamen constitutum est eorum usuras non deberi, cum iudicis officio restituendi sunt; vel quod negari non potest, non minus saltem fructus apti sunt ad utilitatem referendam, quam pecunia. Vt enim vir diligens, & industrius potest ex pecunia negotiando lucrum consequi, ita ex fructibus id potest, ut constat apertissimè ex l. 23. §. cum per venditorem, ff. de act. empt. illia verbis, neque enim si potius ex vino negotiari, & lucrum facere, id æstimandum est, quam obrem revulsa responsione Menochij firma est ratio, quam secundo loco adduximus.

9 Tertiò usuras usurarum stipulari, & exigere non licet. l. placuit, ff. de usur. l. 26. §. supra duplum, ff. de cens. indub. l. ult. C. de usur. §. 1. 3. C. de usur. rei iudic. & aliis locis plurimis; & Harmenop. lib. 3. tit. 7. §. 3. ergo necitè visse alterius interesse peti potest.

10 Respondent iidem Cagnol. & Menoch. hoc, id in usuris constitutum esse, quæ ab eo, quod interest, longè differunt: usura odiosa est, & illicita, & merum lucrum creditoris, cui nihil abest, interesse verò non odiosum est, sed favorabile, & omni iure licitum, & respicit utilitatem, quæ provenire poterat ex pecunia debita, & retenta, adhibita tamen industria creditoris. † Sed hæc responsio vim nostræ argumentationis non tollit, quia licet verum sit, usuras, quæ est merum lucrum creditoris, differre ab eo, quod interest, tamen cum iure civili prohibitum sit usuras usurarum capere, tametsi ex iure licite viderentur intra legitimum modum, id sanè argumento est, neque interesse alterius interesse potest, quia valet argumentum ab utrisque ad id, quod interest, ut observant Cuiac. in d. l. 1. col. 5. C. de sentent. qua pro eo. Trentacinq. varior. rest. lib. 1. tit. de interest. ap. 1. n. 38. Hieron. de Laurent. dec. 188. n. 5. Marc. Anton. de Amat. in dec. 142. n. 5. & in terminis huius questionis Ruin. in conf. 14. in fin. l. 2. & Royt. in dec. 9. n. 15. † Neque verum est, quod Menochius ait, interesse lucri cessantis esse favorabile, quia constat potius poenam esse respectu debitoris, ut indicant satis d. l. ult. ff. de eo quod cers. loc. l. trajecit, ff. de oblig. §. act. §. d. l. 1. C. de sent. qua pro eo ubi id, quod interest, pena dicitur, ut observat Berongar. in d. l. 1. n. 275. Plaur. in verb. in omnibus casibus, n. 22. & Cuiac. in d. l. ult. quia, inquit, moræ coercitio est: constat autem penas odiosas esse, & restringendas. l. factum, de regul. jur. l. interpretatione 42. ff. de pen. & quod nostræ sententiæ etiam argumentum est, penarum usuras, & interesse non deberi, l. ult. ff. de magistr. conven. l. 1. C. de fidei usur. Ruin. conf. 55. num. 17. l. 2. Hieron. de Laurent. citat. debis. 188. numer. 6. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. qu. 14. num. 3. Mollet. de contract. cap. 23. nu. 37. ubi roter ita fuisse iudicatum, & Ferret. ad constitut. Carbul. situt. marrim. par. 3. deelar. 12. num. 48.

11 Quarto nostra sententia manifestè probari videtur ex d. l. 2. §. si indemnitas, ff. de administr. rer. quæ definit, cum id de indemnitate. Reipublice agitur ob conversionem in alios usus frumentariam pecuniam, modum in computatione adhibendum esse, ne commoda commodorum incrementum faciant, id est, ne ex lucro, quod res publica ex illa pecunia facere potuisset, si in utrum, in quem data fuerat, versa fuisset, aliud lucrum percipiat. Et licet eodem loco Ulpianus statuat usuras usurarum ex ea pecunia non deberi, non ideo tamen hic locus de usuris tantum

num accipiendus est, quia sive agatur de usuris, sive de lucro, quod Civitas amisit ob interceptam frumentariam pecuniam, definit modum adhibere oportere, ne debitor lucrum lucri, & usuras usurarum præstare cogatur. Et hunc juris locum de solis usuris accipiendum non esse ex eo colligitur, quia ibi de indemnitate Civitatis agitur, & de computatione, quæ fit, ut civitas ex hac causa nullum detrimentum patiat, quod à ratione usure alienum est, quæ est merum lucrum creditoris ex solo tempore tarda solutionis, ut Menochius fatetur. Rejicitur ergo hoc loco immodica computatio, sive illa lucri cessantis sit, sive usurarum, & definitum est, ne commodorum commoda & usure usurarum in rationibus rei frumentariæ computentur: quod multò magis in aliis negotiis observandum est.

15 Quintò experientia rerum magistra satis ostendit immodicam esse illam Cagnoli computationem, quam tradit num. 47. cum non semper lucrum ex negotiationibus sequatur: imò sæpe damnum mercatores incurrunt, vel naufragio, vel furto, vel quo alio casu, l. cum duobus, §2. §. quidam, illis verbis, in latrones incidit, suamque pecuniam perdidit, & l. factum 60. pro fac. l. x. ff. ad l. Rhod. de jact. & vix est, ut uno, & perpetuo tenore mercatorum negotiationes ita feliciter cadant, ut continuè, & sine ulla vicissitudine lucrum ex lucro proveniat. Neque videmus eos repenti ditescere, & omnes, & semper. Quod profectò fieret, si secundum Cagnoli computationem lucrum lucro accederet. Experimentis ergo rerum cognoscimus illam rejiciendam esse.

16 Denique admissa contraria sententia res in infinitum procederet, quod iura etiam in hac specie non permittunt, ut ait Bologn. in d. l. l. C. de sent. que pro eo num. 123. id confirmans ex l. Neratius, §. si seruo ff. de ser. corr. quæ fortasse hoc non probat, sed probatur, apertissimè ex ead. l. l. C. de sentent. que pro eo. illis scilicet verbis. Et non ex quibusdam machinationibus, & immodicis perversionibus in civitatis intricabilibus redigatur, ne dum in infinitum computatio reduciatur pro sua impossibilitate cadat, cum sciamus esse naturæ congruum, eas tantummodo pœnas exigere, quæ vel cum competentis moderamine proferruntur, vel à legibus certo sine conclusio statuantur.

Sed respondet Menoch. num. 23. computationem in infinitum progredi, quando non constat de damno, vel lucro creditoris; aliud vero esse, quando de illo apparet, tunc enim quantumcunque est, præstari debet, idque ostendere verba illa constitutionis, in illis autem casibus, qui incerti esse videntur, iudices requirere, ut hoc quod revera inducitur damnum, hoc reddatur. † Sed observandum est hic Iustinianum in negotiis certis, & quæ certam quantitatem, & naturam habent, definire id, quod interest, & coarctare ad duplum.

17 In casibus vero incerti taxationem quidem permittere iudici, ita ut nulli obstructus legi, vel taxationi possit aestimare id omne, quod interest, quia incertæ rei certa regula constitui non potest: in omnibus autem casibus Iustinianum jubere modum servari, quia, ut subjicit, est naturæ congruū, ne computatio in infinitum perducatur, sed cum competentis moderamine fiat: & congruum naturæ idem est ac naturalis æquitati, quæ, ut notat Theodorus Græcus interpret. & Cujacius ad d. l. in fin. moderationem desiderat. Quam obrem sive certus, sive incertus casus sit, temper cavendum est, ne res longius perducatur, & ne immodica, & immanis computatio fiat: denique ne commoda commodorum incrementum faciant, ut Vlpianus ait l. 2. de admin. rer. ad civ. vic. pert. Sed tantum spectanda sunt immediata, & proxima, & non secundaria, & longè questita, & adventitia lucra, ut docet idem Cujac. loc. cit. Munnoz. de ratiocin. cap. 15. num. 14. Mastrill. in dec. 60. num. 5. Gabriel. lib. 3. tit. de solut. cens. 10. num. 5. Roderic. lib. 3. quæst. 5. num. 28. & alii, quos recentiori quæst. 90. num. 87.

18 Ex quibus, (ni fallor,) manifestè apparet Cagnoli, & Menochij sententiam iuri, & experientis rerum, & naturali æquitati repugnare, & proinde hanc secundam opinionem retinendam esse, quæ convenit cum iure civili, & congruit naturali æquitati, & placuit pluribus. Hanc enim secuti sunt Dec. in c. cum venerab. n. 65. de except. Benvem. Stracc. de mercat. tit. de contract. nu. 7. l. 1. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comm. l. 5. §. 6. n. 20. Bologn. in d. l. n. 123. & Camill. Plaut. in pr. d. l. nu. 43. ubi ait contrariam sententiam impiam esse: ex vob. etiam ex lucro, num. 39. & 43. Rebuff. ad ead. in glos. dupli. n. 2. Petr. Greg. de usur. lib. 2. c. 4. nu. 13. Vvesembec. conf. 72. nu. 5. lib. 2. Fab. de Ann. in conf. 48. ubi testatur hanc esse magis communem Roderic. de ann. redd. lib. 3. quæst. 7. nu. 27. Moroz. conf. 65. n. 30. Trentacing.

de ref. l. nu. 38. Felic. de societ. cap. 24. nu. 61. Peregrin. de jur. fise. lib. 6. tit. 7. n. 30. & conf. 85. n. 18. lib. 3. Honded. in conf. 50. n. 28. Rota Avenion. in d. dec. 188. nu. 5. Marc. Anton. de Amat. dec. 142. n. 8. Molfet. de contract. cap. 7. n. 113. Gratian. discept. forens. lib. 5. cap. 987. nu. 2. Alphons. Narbon. ad leges Hispan. lib. 5. tit. 18. lib. 13. glos. 2. num. 32. ubi refert hanc sententiam lege Regia confirmatam esse. Idem sentiunt Mart. Medic. exam. 7. n. 81. Giurb. in dec. 24. n. 14. Cenc. de censib. qu. 33. nu. 7. & 8. secundum impress. Taurin. Ludovic. Bell. Avenion. in conf. 228. n. 18. & Gait. de cred. c. 2. nu. 1487. & ita iudicare Concilium Neapolitanum refert Vincent. de Franch. in decif. 254. num. 14. & hanc sententiam passim sequi Senatam Taurinentem testatur Præfex Bellonus præceptor meus in conf. 25. num. 7. ita ut Cagnolo vix credendum sit, qui scribit contrarium sæpe Senatam iudicasse: ut etiam Menochio, qui asserit contrariam opinionem magis receptam esse. Et notandum etiam est, quod de sacro Consilio refert Vincent. de Franch. loc. citat. sed eamen, inquit, semper iudicavimus huiusmodi interesse non deberi, & sic in dies absque difficultate facimus. Denique ab hac sententia nullum bonum Iurisconsultum recedere novissimè scribit Merend. de camb. mundin. c. 5. num. 80.

19 Et hac opinione retenta, quæ communi praxi ubique recepta est, non obstant argumenta contrariæ sententiæ. Et primò nihil movet primum argumentum, debitor scilicet lapsò primo anno tam esse in mora solvædæ fortis, quam lucri, & ideo procedente mora lucrum utriusque id est tam fortis, quam lucri refundere debere, quia respondeo moram operari, ut debitor teneatur ad id, quod interest, pro modo, & ratione fortis, l. si pro mutua, Cod. si cert. pet. l. 26. in pr. ff. de cond. in l. 13. de in lit. juran. & d. l. 8. & ult. de eo, quod cert. loc. non autem efficere potest, ut eius quod interest, quod incertum est, aliud interesse debeat. Hoc enim nullibi constitutum est, & repugnat regula juris, quæ vetat accessionis accessionem dari, & commoda commodorum incrementum facere, ut dictum est, & proinde non est eadem utriusque ratio. † Et ut pecunia fœneratoris solo capite interluit, & salvo capite, quamvis reliqua eius pars adrita fuerit, serpit adhuc, & parit usuras, ut dicebat D. Ambros. in lib. de Tob. c. 12. & quidam, neque enim post virum Sanctum illum nominare ausim, de usur. lib. 1. cap. 3. ubi ait fortis usum esse veluti fontem, & radicem usurarum: ita pecunia creditoris sola sorte parit id, quod interest, si forte eius interfuit sibi moram non fieri, ut dictum est. † Quod etiam demonstrari potest, quia soluta sorte non tantum usuræ currere desinunt in futurum, ut tradit Borcholt. de usur. c. ult. num. 2. & 4. ubi ait id etiam de acceptilatione fortis accipiendum esse, sed etiam nulla superest creditori petitio pro interesse præteriti temporis, ut constat ex d. l. 49. §. protis, ff. de act. empr. & l. ult. ff. de eo quod cert. loc. & inter alios tradit Duaren. ad hunc tit. cap. 4. in fin. Costa de ration. rat. quæst. 124. num. 18. & qui varios casus distinguit Mart. Medic. inter suas decif. exam. 8. & nos diximus quæst. 9. unde patet solam sortem esse sub eodem, ex quo accedente mora interesse provenire potest.

20 Ad secundum respondeo, falsum esse lucrum primi anni, quod amisit creditor, sortem esse, & fortis naturam assumere, quia verus est accedere forti, & accessionem esse; eamque extrinsecam, ut ostendit satis d. l. ult. de eo quod cert. loc. ubi nominatim ex pecunia, quæ pro eo, quod interest, à iudice infligitur, sortem excedere, & accedere dicitur, & indicat etiam l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. empr. ex qua constat lucrum, & compendium negotiationis, quod scilicet creditor negotiando facere potuit, circa ipsam rem non consistere, sed esse extra rem, & extrinsecus advenire. Denique, cum in hac specie certa pecuniæ quantitas ab initio debeat, & deinde debitoris augeatur obligatio ob eius moram, & ex eo quod sorte creditoris inter sit pecuniam sua die solutam fuisse, vel loco convento, quæ sunt extra rem, & ex accidenti, sanè fatendum est, illud omne, quod debitum augeat, & additur forti, accedere, & eius accessionem esse. † Neque huic tractatui congruit, quod ex Bartolo, & Costeo obijcit, lucrum scilicet assumere naturam capitalis, ut in l. auri. C. de frum. Ver. constant. quia hoc verum est, quoties verè illud lucrum, & corpus illius lucri ad manus alicuius pervenit, quia hoc casu unus, & idem acervus, & cumulus efficitur: & si quid hoc modo accreverit, eodem iure censetur, & eandem induit naturam, ut satis indicat d. l. auri. quæ cavetur ne administratores pecuniam frumentariam in alios usus converterant, & si quid etiam ex ea lucri fecerint. In hac specie,

cie, quia lucrum illud ad manus curatoris pervenit, capitale est, & capitalis vice fungitur, & proinde potest parere id, quod interest, ut adversus tutores definitum est in l. 7. §. 12. & l. 58. §. 1. & §. ult. ff. de admin. tut. & adversus procuratores in l. 10. §. si procurator. ff. mand. & alios, ut proxima quæst. dicam. Alia est ratio eius, quod interest, quia non debetur ex eo, quod ad debitorem pervenit, sed ob eius moram, & quia tantumdem creditoris interest ob culpam non solventis, ut in d. l. 17. §. si pupillo ff. de usur. l. 3. ff. de in lit. iuran. & alijs.

24 Tertium quoque argumentum, quod Menochius ducit ex glof. in l. cum autem, §. cum reddibetur, ff. de adil. edict. nostræ disputationi accommodari non potest. Nam cum reddibetur, & reposcitur res, quæ natura sua parit fructus, ut sunt oves, & id genus, emptor fructus fructuum, & quicquid ex re vendita consecutus est, restituere cogitur. Actio enim redditoria venditionem in totum rescindit, reddita re vendita cum accessionibus, & recepto pretio, cæterisque omnibus restituens in integrum, ita ut resoluta contractu uterque nihil amplius consequatur, quam haberet, si venditio facta non fuisset, ut definitum est in d. l. cum autem, §. 1. & l. quod si noluit, §. restituere ff. de adil. edict. Oldendorp. de act. class. 4. act. 2. §. 7. † Ut etiam in petitione hæreditatis receptum est, in qua si oves nate sunt, deinde ex his alia, omnes restitui debent à possessore, quia partus pecudum, & partus partuum augent hæreditatem, quam possessor restituere debet l. 26. & 27. ff. de per. hered. sed hæc dissimilia sunt, quia emptor, & possessor hæreditatis alienæ fructus fructuum ex rebus alienis perceperunt, & ideo nihil mirum, si hæc omnia restituenda sint: sed pecunia, quæ debetur, sterilis est, & nihil præter ipsam sortem ad debitorem pervenit. Nec enim ex eo, quod creditor damnum sentiat, vel lucrum amittat, augetur quantitas, quam debitor habuit, & retinet, quævis augeatur eius obligatio: & proinde hæc diversa sunt, & diverfam rationem habent; ex quibus non inferitur l. Pa-

25 pin. ff. de minor.

26 Similiter nihil movere debet, quod deducitur l. socium, 60. ff. pro soc. quia lucrum societatis non debetur ex mora debitoris, neque illius obligatio fuit ab alia obligatione, sed petitur quæ principaliter ex contractu societatis, & actione pro socio, sicut quælibet alia res communis: neque distinguitur ab aliis rebus societatis, sed inter eius corpora, & iura numeratur. At interesse lucri cessantis, & damni emergentis petitur ob moram factam in solutione sortis, & sic accessorie tantum, & iudicis officio, ideo non currit interesse alterius interesse etiã post morã, ne datur accessionis accessio. Ita egregie Ruin. in consil. 5. §. 2. ubi ait putare hoc venissimum, & non habere probabile dubium. Ita enim respondet Crævet. in consil. 433 numer. 30. & 31. Trent. loc. cit. numer. 21 Roder. d. quæst. 7. numer. 28. Felice. de secret. cap. 25. numer. 61. & Ludovic. Bell. in d. consil. 228. numer. 19. & iuvant quæ proximè dicta sunt de lucro, quod curator facit ex frumento publico, ut sit eiusdem iuris, & natura cum pecunia, quæ initio ad comparationem frumenti data est.

27 Denique nihil obstat d. l. i. c. de sent. qua pro eo, quia hic potius immodica illa Cagnoli, & aliorum computatio damnatur, siquidem hac constitutione cautã est, iudicem non debere metiri id, quod interest, ex quibusdã machinationibus partium, & immodicis argutiis ad augendum id, quod interest: neque admittere debere circuitus inextricabiles, ne res in infinitum perducatur, & debitores impossibili accessionum veluti mole opprimantur, quod admittit contraria sententia, si qui auctores eius non negant, nec negari potest. Et Cagnolus testis est in illis causis, in quibus iudicatum refert interesse alterius interesse deberi, viz executionem rei iudicatæ obtineri potuisse, quod ne contingeret, voluit Iustinianus iudices hac in re modum adhibere, ne dum, inquit, in infinitum computatio reducitur, pro sua imbecillitate cadat. Denique fatetur sententiam suam rigidam esse, & cum libi, & alij magno viro, ut ait, causa à Principe commissa fuisset, concordēs convenisse rem ad mediocritatem perducere, & ita exemplo suo alios admonet, ne eius sententiam in foro sequantur.

28 His omnibus addendum est Cagnoli, & Menochij sententiam publicè perniciosam esse, tum quia interest reipublicæ, ne negotia intermittantur, quod profectò fieret, si tam immodica computatio permittatur, quia mercatores mallent suas pecunias credere alicui viro locupletari, & nummis indigenti, quam ex illis merces comparare. Cur enim maris, & latronum, & piratarum pericula subeant, si possunt domi desides tam ingentem questum facere, & brevè tempore divitescere? Atqui iniquam videtur credi-

torem sine periculo, & labore plus ex mutuo consequi, quam vir industrius, & diligens ex industria per tot maris, & terræ discrimina consequatur. † Atque etiam, quia ex contrario si forte necessitate pressi mercatores pecunias mutuo ab alijs accipiunt, vel merces emunt fidei habita de pretio, si fortè sua die solvere non possunt, admisso hoc anatocismo, non tantum pecunijs, quæ mercaturæ nervi sunt, sed & bonis omnibus brevi tempore spoliantur, & toto cedere coguntur, haud aliter quàm hi, qui cambio pecunias accipiunt, ut adversus cambia Francourtenfensia grauter scribit Hartman. Pistor. lib. 3. quæst. 11. numer. 37. ubi ait hoc genus, seu deterrimam pestem à republica penitus exterminandam, & gravissimis pœnis coercendam.

Prætercà hæc, quæ diximus, confirmari possunt ex l. beres, 14. ff. de petit. hered. in qua Papinianus definit fructuum ante actionem hæreditatis illatam perceptorum usuras deberi, quia scilicet hæreditatem augent, & sunt pars, & portio hæreditatis, & continentur petitione hæreditatis, quæ est bonæ fidei §. actionum. Institut. de action. unde cum non sint accessiones, nihil mirum est, si eorum usuræ deberentur ex iure civili; eorum autem qui post litem motam percipiuntur, usuras non præstari, quia non intelliguntur petiti iure actionis, sed officio iudicis restitui debent, ut idem Papinianus ait eod. loco, & in l. neque 15. ff. de usur. & notat Castrenf. in d. l. beres, vers. alij assignant. & Florian. ibid. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 10. numer. 19. Linglet. decij. 3. quæst. 3. numer. 5. Hotoman. in disp. de usur. cap. 5. Donell. eod. lib. circa fin. & Cuiac. in d. l. beres, §. fructuum ad Papin. † Nam inquit, si fructus percepti post petitionem hæreditatis non auferuntur hereditatem, sequitur non fuisse deductos in petitionem hæreditatis, sed venisse in iudicium officio iudicis, ne etiã ait d. l. neque 15. ff. de usur. eius autem quod iudicis officio accedit, alia accessio nulla esse potest, accessionis accessio non est, ne sine infinitis præstationibus. Denique usura usuræ, compendiosum compendij, commodum commodi non est, ut ait l. 2. §. indemnitas, ff. de admin. ter. ad civie. pet. & constat ex multis alijs, ita fructuum, qui vice accessionis officio iudicis veniunt, alia accessio veluti usura, & quasi fructuum fructus esse non potest. Et post pauca. Denique fructus percepti ante petitionem hæreditatis petita hæreditate petiti intelliguntur, tanquam pars hæreditatis, & rei principalis, & ideo facile accipiunt accessionem usurarum. At fructus percepti post petitionem hæreditatis, non intelliguntur petiti actione hæreditatis, itaque accedunt hæreditati officio iudicis, ex quo sequitur huius accessionis accessionem non esse. Quæ hic addere operæ pretium fuit, quia auctoritate Cuiacii, id est auctoris gravissimi confirmatur id, quod paulò ante adversus Cagnolum, & alios constitutum est eius, quod interest, aliud interesse non dari, neque recipiendum esse. Neque est diversum, si ex conventionione, & stipulatione debeatur, ut ostendi quæstio. seq. numer. 14.

Sed obijci potest, pensionem domorum, & aliorum prædiorum, quæ locantur, usuras deberi l. 2. & 17. C. loc. & l. cum quidam, §. 4. ff. de usur. & tamen pensiones accessiones sunt l. ult. C. de per. hered. & l. merces, ff. eod. tit. Verum respondeo, id obtinere in actione locati, cum scilicet actione locati agitur adversus conductorem, qui pensionem non solvit, vel hæredes eius. Hoc enim casu pensio ipsa sortis est, & proinde ex iure civili, si in ea præstanda conductor moram fecerit, usuræ pensionis utpote ipsius sortis veniunt post moram, ut in alijs contractibus bonæ fidei, quos certum est post moram usuras admittere, l. 31. §. in bonæ fidei, ff. de usur. l. 2. C. de pos. l. 17. C. loc. Hotoman. de usur. lib. 1. c. 3. vers. sed fortasse, & Grævell. dec. 103. numer. 11. & nunc post moram venit id, quod interest, l. 3. ff. de in lit. iuran. & l. i. c. de sent. quæ præco, quæ nominatim loquitur in locationibus, & alijs auctoribus relatis diximus q. 36. n. 6. & ita nuper censuit Senatus pro D. Petro Capello referente D. de Vercellis Senatore doctissimo, & integerrimo. † Diversum est, cum verus hæres repetit hæreditatem à falso hærede, quia hoc casu post motam litem pensionum prædiorum, quæ in hæreditate sunt, usuræ non debentur non magis quàm fructuum, quia & pensiones in fructibus numerantur, l. 19. ff. de usur. & inter legitima augmenta in d. l. ult. C. de per. hered. & ita docet Hotoman. loc. cit. Ex quibus multo magis palam est in iure civili accessionis accessionem non esse. Quod multò magis apparebit ex his, quæ sequenti quæstione tractanda sunt. † Et hoc unum tantum admonco, quod dixi numer. 30. & 31. fructuum usuras, qui ante moram controversiam hæreditatis à possessore percepti sunt, restituendas esse, intelligendum esse.

Est de fructibus venditis; & in pecuniam redactis, ut in l. 4. ff. de pact. dotal. & l. 8. ff. de his que ut indig. aufer. & tradunt Castrenf. & Cuiac. in d. l. bares, qui ait corpora ipsa fructuum in iudiciis non recipere usuras, sed pretia tantum, & sortem, quod nos diximus qu. 1. numer. 5. & 6. & Donell. loc. cit.

Q V Æ S T I O LXXXVII.

De exceptionibus, in quibus interesse alterius interesse exigi potest.

S Y M M A R I U M

1. Interesse, quod fungitur vice sortis, aliud interesse recipere potest.
2. Interesse quando fungatur vice sortis.
3. Tutor tenetur ad interesse eius, quod exegit.
4. Fructus, & usura ante nuptias percipi augent dotem.
 Et eorum usura debentur post moram.
5. Procurator, qui sortem cum usuris exigit, ad earum quoque usuras tenetur.
6. Administratores civitatum ad usurarum exactarum usuras tenentur.
7. Depositarus, apud quem fors cum usuris deposita est, ad interesse totius summa tenetur post moram.
8. Socius usuras lucri præstat post moram.
9. Curatores annonæ publicæ tenentur ad interesse lucri, quod suis usibus retinent.
10. Hereditatis in petitione fructuum ante perceptorum usura debentur.
11. Solvens pro alio sortem cum usuris, etiam pro usuris agere potest ad interesse.
12. Edictum Sereniss. Ducis Sabaudia declaratur.
13. Interesse à iudice, vel partibus taxatum, an aliud interesse parere possit.
14. Interesse liquidatum fors non efficitur.
15. Pœnarum non debetur interesse, licet in sortem redacta sint.
16. Carolus Eman. Dux Sabaudia Niciensibus rescripsit, ne interesse alterius interesse in sortem redacti caperent liceret.
17. In Germania, & Gallia in concursu creditores sola sorte contenti esse coguntur.
18. Lucrum societatis non est accessio, sed pars societatis.
19. Novatione prior obligatio tollitur: & totius summa interesse debetur.
20. Nisi in fraudem usurarum id factum sit.
21. Novatio pallii impediri potest.
 Novatio non fit, cum cessionarius fit procurator in rem suam ad exigendum.
22. Creditor secundus solvens priori sortem cum usuris non potest usurarum usuras exigere.
23. Interesse quanti plurimi an aliud interesse debeatur.
 Antonii Fabri sententia, & distinctio.
24. Quæ auctori non placet.
25. Fur semper moram facere videtur
 Furis causa odiosa.
26. Interesse alterius interesse non debetur etiam in locis, ubi interesse lucri cessantis mercatoribus adiudicari solet.
27. Alex. conf. 8. lib. 6. declaratur.
28. Quod à Carolo Molino rejicitur.
29. Interesse alterius interesse non debetur, quamvis debitor illud exegerit.
30. In taxatione eius, quod interest, inspicitur persona creditoris.
31. L. curabit, C. de act. empt. æquitas, & ratio.
32. Damnum damni quatenus debeatur.
33. Damni emergentis interesse est extra rem.
34. Tutor an teneatur ad usuras usurarum.
 Audonei Belli hys de re sententia.

35. Civitates non possunt interesse alterius interesse exigere.
 Civitates utuntur iure minorum.
36. Gasp. Federici de eadem re sententia.
37. Tutor fructuum, & usurarum exactarum usuras præstare cogitur.
38. Avenionense statutum.
39. Quod declaratur multis modis.
40. Modica summa interesse non debetur.

Quod proxima præcedenti quæstione dictum est interesse alterius interesse non deberi, utiliter declarandum est, ut non habeat locum, quando interesse, seu usura funguntur vice sortis. Nam eodem iure censetur, quo fors, & ex eo non minus interesse debetur, ut docent Trenzac. lib. 1. c. de inter. n. 21. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 7. n. 28. Fabius de Ann. in conf. 48. n. 25. Francisc. Grimaud. de contract. pig. lib. 1. c. 4. in fin. Milan. in dec. 8. n. 25. lib. 1. Scipio Rovit. in dec. 9. n. 17. & 18. & Anton. Faber. de erroribus pragmat. Decad. 20. c. 1. n. 7. † Dicuntur verò usura, seu id, quod interest, vicem sortis obtinere, cum quis nomine alterius sortem cum usuris, vel eo, quod interest, exegit, vel solvit, tunc enim quoad eum, qui solvit, vel accepit, sortis loco sunt, & efficiunt sortem l. 58 §. 1. ff. de admin. tut. illis verbis cum id quod ab alio debitor nomine usurarum cum sorte datur ei qui accepit, totum sortis vice fungitur, vel fungi debet.

Huius rei exempla sunt plurima in iure civili. Primum est in tutore, & curatore, qui pecuniam pupillo debitam cum usuris, seu interesse exegit, & in ea pecunia male officio suo functus est, veluti si in proprios usus convertit. Nam & interesse exacti interesse præstare cogitur d. l. 58 §. 1. & ult. & l. tutor, 7. §. si usuras, ff. de admin. tut. ubi Ulpianus ait, parvi referre, utrum sortem pupillarem, an usuras in usus suos tutor converterit. & ita notant Grimaud. & Faber. loc. cit. & Roderic. d. quæst. 7. n. 28. Montan. de tut. & curat. cap. 32. n. 177. & ante illos Bart. in d. l. 58. Idemque dicendum puto, si tutor, vel curator redditus annuos exegisset. Nam si in illis male versatus sit, æquum est teneri pupillo ad id, quod interest ex d. l. tutor. & alius citatis & l. tutores, C. eod.

Idem iuris esse puto in marito, cui nomen debitoris cum usuris præteritis ante nuptias in dotem datum est. Has enim usuras dotem augere, & dotem fieri certissimum est, ut etiam fructus ante nuptias percipi, l. 7. §. 1. & l. cum post, 60. §. mulier. l. 77. ff. de iur. dot. l. si ante, 6. ff. sol. matrim. & proinde soluto matrimonio huiusmodi usurae, & fructus restituendi sunt, & vicem sortis obtinent l. 4. §. 1. ff. de pact. dotal. & consequenter post moram interesse recipere possunt, dummodo probetur legitimis modis, & verè mulieris intersit sibi moram fieri.

Aliud exemplum est in procuratore, qui sortem cum usuris, vel usuras exegit, nec restituit domino. Nam & usurarum usuras post moram præstare cogitur: l. 10 §. si procurator, in fin. ff. mand. his verbis. Denique Papius ait, etiamsi usuras exegerit procurator, & in usus suos convertit, usuras cum præstare debere, usuras, idest, id, quod interest. Nam quod attinet ad usuras, multis locis diximus hunc iuris locum abrogatum esse.

Idemque dicendum est in administratoribus civitatum, & aliis omnibus, qui aliena negotia curant, qui si redditis, & usuras exactas in suos usus convertunt, & in illis reddendis moram faciunt, ad id, quod interest, rectè conveniuntur. Neque enim hac in re separantur à tutoribus l. 38. ff. de negot. gest. qui usurarum exactarum usuras præstant, ut dictum est ex d. l. 7. & 58. de admin. tut. Interesse enim, ut etiam dixi, quoad eum, qui exegit, fungitur vice sortis.

Quamobrem etiam is, apud quem fors cum interesse deposita est iuxta legem acceptam. Cod. de usur. si moram faciat in ea pecunia restituenda, totius summa, idest, sortis, & usurarum depositarum interesse præstare debet. Etenim cum usura illa, non minus, quam fors, numeratæ sint, tota illa pecunia sortem facit, & proinde totius summa interesse debetur post moram l. 2. & 3. Cod. de pos. & locus erit l. numeris, ff. de in lit. iuram. & his, que tradit Ciroc. in tract. de de pos. par. 1. hoc titul. nu. 17. Idemque dicendum est, si quis sortem indebitam cum usuris solvit per errorem, vel sententiam, que deinde revocata est. Nam hic etiam usura soluta funguntur vice sortis, & cum repetuntur, post moram interesse recipere possunt, ut ex Fabro, & Giurba tract. Font. in dec. 204. num. 17. & decif. seq. num. 15. & probari potest.

potest ex l. 26. in princ. ff. de condit. indeb. ubi usura indebitè solutz, quasi fors indebita repetuntur.

8 Sociusetiam, qui moram adhibuit in lucro reddendo, quod ex societate fecit, usuras quoque huius lucri præstare cogitur, ut definitum est in l. 60. in princip. ff. pro soc. non quasi usuras, ut lex ait, sed pro eo, quod interest, quia hoc lucrum non est accessio, sed fors, ut reliquæ res societatis, neque ab aliis rebus societatis distinguitur: neque debetur ex aliqua mora, sed ex principali contractu societatis, & ideo obligatio restituendi istiusmodi lucri æque principalis est, ut dixi ex Ruino, & Roderic. *quæst. præcedenti num. 26.* quod etiam scribit Trentacinq. d. *reolut. de inter. num. 32.* ubi ait hanc esse veram solutionem Ludovic. Bellon. *Aven. in consil. 228. num. 19.* & Felic. *de societ. cap. 25. num. 61.* Quod rectissime trahi potest ad curatores rei frumentariæ, quia si lucrum ex venditione frumenti factum in suos usus convertunt, aut moram faciunt in eo restituendo, tenentur civitati ad id, quod interest *argum. l. 38. ff. de neg. gest. & d. l. auri. C. de frum. urb. Constan.* neque erit locus d. l. 2. §. si indemnitas, ff. de admin. rer. ad cert. pert. dum ait commodum commodorum ab administrat. oribus præstari non esse, quia id accipi debet de interesse alterius interesse, non autem de lucro, quod ad eorum manus pervenit, & ab illis retinetur.

10 Denique huius rei exemplum præbet l. heres 14. §. fructuum, ff. de per. hered. in qua Papinianus definit pretii fructuum ante actionem hereditatis illatam perceptorum usuras deberi, quia scilicet hi fructus hereditatem augent, & sunt pars, & portio hereditatis, unde, cum petitione hereditatis comprehendantur, & eadem actione, qua reliqua corpora hereditatis petiti intelligantur, nihil mirum, si eorum usura debeantur ex iure civili, eorum autem, qui post litem motam percipiunt, usuras non præstare, quia non comprehenduntur petitione hereditatis, sed officii iudicis restitui debent, ut idem Papinianus ait *ead. loc. & Cassiodor. qui notat id contra omnem rationem videri, neque posse sustineri, quia deterioris conditionis non debet esse possessor post litem contestatam, quam antea, quod tamen explicat Cuiacius ad b. necit. & Hieronim. in disp. de usur. cap. 3. Anton Faber. *tit. de usur. definit. 4. num. 6.* & nos diximus *proxima quæst. num. 30. & 31.**

31 Ex contrario si quis pro alio sortem solverit, veluti ex causa tutelæ, mandati, vel negotiorum gestorum, rectè etiam pro interesse, quod solvit, agit ad id, quod interest, dummodo eius verè interfit. Interesse enim ab eo pro alio utiliter solutum, & numeratum sortem elicit, & vice sortis fungi debet: & ita rectè annotavit gloss. in l. si prius §. siendum, ff. qui potior. in pignori. hab. & trahit Cuiac. in l. 22. C. de pignor. Vincent. de Franch. *in decis. 254. in fin. Milan. in dec. 8. nu. 35.* qui loquitur in cessionario, qui sortem, & usuras solvit Menoch. *de arbitr. cas. 119. n. 28.* Trentacinq. *loc. cit. n. 7.* Peregrin. *de jur. sic. lib. 6. tit. 7. num. 33.* Roderic. *in d. quæst. 7. nu. 28.* Præses Faber. *in d. err. 2. n. 7.* & in suo C. tit. de usur. def. 23. & Mainard. *in dec. 33. lib. 2.* ubi ita iudicatum refert, & Curiam censuisse, ne ea res in dubium amplius vocaretur. Venim usura quoad eum, qui accepit, sortis vicem obtinent d. l. 58. §. 1. de adm. tut. ita prolius quod attingit ad eum, qui cas pro alio rectè solvit, sortem esse perspicuum est. Quam obrem quod edicto illo Serenissimi nostri Ducis cuius non uno loco mentionem fecimus, cautum est, ne interesse alterius interesse petere liceat, non habet locum in his casibus, in quibus id, quod interest, fungitur vice sortis secundum ea, que dicta sunt, & ita in disceptionibus causarum semper observatum est. His enim etiam locum habet quod vulgò dicitur, leges legibus regendas esse ex l. quamvis, ff. de in ius vocan. & l. ut gradatum, ff. de munerib. & bonor. & quod ait Poeta quidam;

32 *Sæpe etiam cupimus leges, ut iure regantur.*
Sed valde controversum est, an saltem illius interesse, quod ex conventionem partium liquidatum est, & additum sorti, vel à iudice taxatum est, a lud interesse exigi possit. Et sanè plerique existimant deberi, & exigi posse. Nam inquit, quando aliqua quantitas licet ex interesse proveniat, principaliter promittitur, aliud interesse damni, vel lucri parere potest, quia principaliter, & non accessorie debetur d. l. socium, ff. pro soc. & d. l. 58. §. ult. de adm. tut. & quod dicitur accessio accessio non dari, accipiendum esse, quando accessiones non sunt liquidæ neque calculatæ, sed incertæ. Atque ita sentiunt Bened. Bon. *in sup. lib. de censib. art. 11. num. 28.* Borgnia. *in decis. 21. num. 30. lib. 1.* Avendan. *de censib. Hi pan. cap. 38. nu. 11.* Ioan. Bapt. Cost. *de ration. rat. quæst. 142. nu. 13.*

33

Gait. *de cred. cap. 2. n. 1496.* ubi refert ita docere Fabium de Anna. *in cons. 48. num. 19. lib. 1.* Sigismund. Scacc. *de commerc. §. 7. glof. 2. num. 50.* & Præses Bellon. *in consil. 25. nu. 9.* & novissime Larrea *decis. 84. num. 14.* & hoc iure utebamur ante promulgationem edicti; existimabant enim Iudices interesse ex conventionem partium, vel ab ipsis taxatum, & liquidatum fieri sortem, & sortis vice fungi. Quod etiam quidam sentiebant de interesse pretii non soluti convento inter emptorem, & venditorem, ut refert Rovit. *in decis. 9.*

14 Sed magis est, ut dicamus etiam hoc casu interesse alterius interesse non deberi, quia licet ex conventionem partium, vel decreto iudicis taxatum sit, non efficitur fors, sed durat accessio sortis. Potest enim conventio, vel sententia facere, ut iure actionis debeat, non autem ut sit fors, & sortem vice sortis. Ut dicimus de usuris, que quamvis in sortem redigantur, & applicentur sorti, semper usurae manent l. ult. C. de usur. Bald. *in l. ult. n. 11. C. de usur. rei indic. Cuiac. observ. lib. 3. cap. 39.* quarum exemplum porrectum est ad id, quod interest, ut notat idem Cuiac. *in d. l. 1. C. de sent. qua pro eo.* Trentacinq. *ubi supra num. 78.* & Præses Rovit. *in d. dec. 9. num. 15.* Ne fieri potest, quin interesse illud primum, quod ab initio accessio fuit, talis quoque perpetuum non maneat, ut ait Præses Faber *in d. def. 11. tit. de usur. & de error. pragmat. Decas. 20. cap. 1. num. 5.* Quod etiam ex eo constat, quia ut poenarum usura non debentur l. ult. ff. de magist. convent. l. 1. C. de sic. usur. etiam re ad taxatum in sortem, ut notat Bartol. & Ioan. de Plat. *in bac. l. 1. & Peregrin. de jur. sic. lib. 6. tit. 7. nu. 30.* ita nec interesse illius interesse petere licet, quod sorti additum est, vel a iudice estimatum. Nam & id, quod interest, poena est, qua coercetur mora debitoris, ut dixi sepius ex d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, & l. ult. ff. de eo quod cert. loc. & secundum hanc sententiam censuit Rota *diversis dec. 315. part. 3.* & ipse Borgnia *in decis. 26. n. 25. p. 3.* quam sequitur Alphons. Narbon. *ad leges Hispan. lib. 5. l. 13. glof. 2. num. 34 & 37.* Minad. *in dec. 17. nu. 4.* Ludovic. Cenc. *de censib. quæst. 33. nu. 8.* Secundum impress. Taurin. Camill. Medic. *in consil. 155. num. 3.* ubi refert ita iudicatum, ut etiam Expill. *arrest. cap. 149. num. 5.* & novissime aius auctoribus relatis Merend. *de camb. Nundin. cap. 3. n. 80.* Et licet edicto illo nostro id expressum non esset, sed simpliciter sancitum, ne interesse alterius interesse capere liceat, & ideo non satis constaret, an edictum etiam hanc speciem comprehendere, clara tamen apparuit Principis mens ex repositionibus ad libellum Nicenium, quem D. Ioannes Franciscus Villanus, & ego Duci nostro porreximus. Respondit enim de consilio Procurem, inter quos eminebat idem Præses Bellonus, jubere se etiam in istiusmodi interesse edictum observari, & ita coram Delegatis pro executione edicti observatum est. Quod quidem congruenter regulis juris civilis rescriptum est, ut constat ex his, que proxime dicta sunt. Arque etiam quia ex libidine creditorum interfusura in sortem convertebantur, & addebantur sortem, ne sterilia essent, donec debitorum substantias omnes exhaustrent. Quod etiam sæpe fiebat in necem, & captivem posteriorum creditorum, quibus nihil reliquum erat, prioribus temporè univèrsia bona debitoris hoc anatocismo admisso, ut plurimum auferentibus. Ex quo quibusdam in regionibus ulu receptum est, ut in concursu creatorum, cum bona non sufficiunt, nulla habeatur ratio usurarum, & interesse, & creatores sola sorte contenti esse cogantur, ne posteriores sortem amittant, & ita servari in Germania refert Vveiembec. *in cons. 50. in fin.* & Ioan. Coppin. *lib. 2. observ. 6. num. ult.* quod & in Gallia usu forensi receptum esse mihi relatum est.

16 Neque contrariam sententiam juxta l. socium, 60. ff. pro soc. l. 7. & 58. ff. de adm. tut. quia in his, aliisque simili-bus locis, quibus constat debitorem etiam usurarum usuras præstare debere, lucrum, & usurae sortis vicem obtinent, ut que ad manus debitoris pervenerant, & quibus non minus, quam sorte debitor utebatur. Sed interesse ab initio conventum, vel inde liquidatum, & calculatum non debetur ex eo, quod illud debitor accepit, illòque utatur, & in suos usus convertat, sed debeat ex mora adhibita in restituendo, vel ob usum, & retentionem sortis: neque liquidatio, aut calculatio facit, vel tacere potest, quin sit accessio ipsius sortis d. l. ult. C. de usur. & proinde nullum aliud interesse parere potest, ut deat accessio accessio, secundum ea, que dicta sunt, & docet Ru. *in d. consil. 55. nu. 18.* Peregrin. *in d. tit. 7. num. 33.* Milan. *in decis. 8. numer. 355. lib. 1.*

18

& Rovit. loc. cit. numer. 8. & 40. ubi refert adversus maritum ita iudicatum fuisse, qui usurarum dotarium cætz quantitatis in stipulationem deductarum usuras petebat. Quamobrem statuendum est interesse, sive ab initio conventum, sive postea inter partes calculatum, vel à iudice taxatum, aliud interesse parere non posse.

19 Sanè edictum illud cessare puto, cum debitum fortis, & eius, quod verè, & legitime interest, sine fraude consummatum est, ut loquitur Iustin. in l. ult. C. de usur. rei iudic. id est in unam summam redactum, & per novationem, & delegationem in aliam obligationem transfunditur. Nam per novationem ita nova obligatio constituitur, ut prior perimatur l. 1. ff. de novat. §. praterea. Infitur. quib. mod. tollat. oblig. & docet Cuiacius, ad tit. Cod. de novat. circa princ. Card. Mantice. de tac. & ambig. convent. lib. 17. titul. 1. num. 5. & Rota in quodam voto pro Magna Ducissa Hetruria contra D. Zamettum, quod extat inter recentiss. decif. 373. numer. 42. idèdque quod ex nova causa debetur, petitur quasi fors, & veluti quantitas distincta à prima, que per novationem perempta est, ut colligitur ex l. emperor. ff. de novat. & ibi hoc Bartolus notat, & Cæsar Manent. de contrah. libell. quæst. 5. numer. 37 & 47. & hæc est veluti quædam exceptio eius, quod diximus interesse alterius interesse non dari. † Quod tamen accipiendum est, nisi in fraudem usurarum id fiat argument. l. eos, in fin. C. de usur. & ex Baldo, & Salic. in l. ult. Cod. eod. intrigiol. de confis. quæst. 98. num. 4. veluti si coaccervatis usuris cum sorte, & totius summe liberatione facta debitor tantundem eadem die promittat creditor, quid enim hic aliud sit, nisi ut sub nomine interesse usuræ usurariant, quod est illicitum etiam iure civili dist. l. ult. C. l. placuit, ff. de usur. l. Praes. de re iudic.

20 Vel nisi adsint pacta contraria, quæ novationem impediant, ut docet Surd. in decif. 23. num. 7. & sequens. Mangill. de ovist. quæst. 80. num. 22. & 23. & Sigismund. Scacc. de comm. §. 2. glof. 5. numer. 186. Nam licet interdum extinctio prioris obligationis sequatur ex necessitate actus, tamen impediri potest ex voluntate partium, quæ melius demonstrari non potest, quam per pacta, & protestationes contrarias, ut tradit idem Surd. in confil. 385. numer. 20. & Rota inter recentiss. decif. 509. num. 3. part. 1. & Pregel Faber Cod. de novat. def. 11. in fin. ubi ait hac de re dubitandum non esse. Ut exempli gratia si in novo contractu dictum sit, sine praeiudicio prurum iurium, vel iura iuribus addendo, ut fieri solet, quia his, & similibus clausulis additis novatio intelligi non potest l. ult. Cod. de novat. Grat. in confil. 126. numer. 7. lib. 1. Thesaur. in decif. 125. numer. 5. Berazz. claus. 34. glof. 18. numer. 3. Card. Mantice. loc. cit. numer. 16. ubi refert ita iudicasse Rotam apud Card. Seraphin. anno 1585. & multis auctoribus citatis Mart. Medic. inter suas decif. Senens. exam. 41. numer. 13. inter quos Gratian. cap. 64. numer. 26. & cap. 290. numer. 25. ubi ait hoc casu voluisse partes priorem contractum potius confirmare, quam novare. Idemque est, si creditor faciat cessionarium procuratorem in rem suam ad exigendum, quia hæc est delegatio actionis non debitoris, ut tradit Cuiac. ad d. titul. Cod. de leg. & novat. & secundum hanc sententiam iudicavit Magistratus pro D. Felice Auda Iuriconsulto Niciensi, qui causam suam ita doctè, & prudenter egit, ut non semper verum sit, quod dici solet, in propria causa advocatum quare.

21 His consequenter quaeritur, si secundus creditor, ut sibi confirmet pignus, offerat debitum priori creditori, & solvat sortem cum usuris, seu interesse, an possit etiam usurarum usuras petere, & accipere, quod v. detur dicendum, quia quoad eum, qui solvit, usuræ funguntur vice sortis d. l. 10. §. si procurator, in fin. ff. mans. & tamen aliud in hac specie constituendum est ex d. l. 22. Cod. de pign. & l. 22. §. sciendum, ff. qui pot. in pignor. hab. quia creditor offerendo priori, non alterius negotium gerit, sed magis suum, ut hic Papinianus ait, & notat Cuiac. in d. l. 22. C. de pignor. Hotomau. de usur. lib. 1. cap. 3. in fin. & Fabius Capit. ad confil. 86. Camill. de Medic. numer. 13. Quod & in cessionario dicendum est, qui sortem, & usuras solvit creditori, & cessionem obtinuit. Nam & is magis negotium suum gessit, & sepe in fraudem debitoris l. pen. & ult. Cod. mand. & ita sensit Cuiac. loc. cit. & nos hoc iure utimur, quamvis aliud sentiat Milan. in d. dec. 8. numer. 351. lib. 1.

22 At nunc quaerendum est, an interesse quanti plurimi usuræ seu interesse debeat saltem post mortem. Et sanè doctissimus Antonius Faber, in cit. de usur. def. 9. tenet

assimationem quanti plurimi non excludere accessionem usurarum, quæ ratione pecuniæ debentur loco eius, quod interest, quoties iudicium tale est, ut præstationes eiusmodi admittat, ut in bonæ fidei iudicijs l. 32. Sin bona fidei, ff. de usur. l. 3. Cod. in quib. caus. in integr. restit. Nam inquit, cum ea assimatio nihil aliud sit, quam res ipsa, que debetur tanti assimata l. 21. ff. ad l. Aquil. l. 8. §. 1. ff. de cond. furt. nihil prohibet usuras eius assimationis deberi post mortem, additque re accuratissime disputata ita Senatim pronunciasse. Quod diligentissime tractat in Chiliade de errorib. pragmat. Decad. 17. error. 4. quo loco postquam num. 3. pragmaticos omnes hac in re ignorantia iuris evidenter cæcutire dixit, tandem concludit ex eo demum assimationem quanti plurimi accessionem usurarum recipere, quo post factam eius taxationem mora in ea præstanda committitur, quia, inquit, quanti plurimi fuerit merx, qua solvi debuit, sciri nullo modo potest, ante taxationem, & consequenter imputari non potest debitori, cur eam pecuniam, qua nunc certa debetur, ante non solverit. Quo igitur iure debebuntur usurae tanquam ex mora? ita Faber his locis, idemque sensu def. 10. eiusdem titul. de usur.

Et nihilominus ego puto pragmaticos immerito hac in re à Fabro reprehendi, sive agatur de usuris, sive de 10. quod interest. Nam quod attinet ad usuras, certum est illas in omnibus iudicijs prohibitas esse; & proinde frustra quaeritur, an assimatio quanti plurimi admittat usuras post mortem. Certum enim est eas hodie, neque ex mora, neque ex stipulatione peri posse, ut multis locis diximus Quæstio igitur reducitur ad id, quod interest, an scilicet taxatio quanti plurimi admittat accessionem eius, quod creditoris interest ratione lucri, vel damni ob mortem debitoris; & hoc casu etiam dicendum est, aliud interesse non deberi, quia quoties locus esse potest interesse quanti plurimi, ut si vinum, oleum, & aliæ huiusmodi species debeantur, quarum pretia repente mutari solent, ut ait Plinius lib. 33. cap. ult. & constat ex l. prelia, in fin. ff. ad l. Falcid. non habetur ratio eius, quod interest extra rem, id est ratione lucri, vel damni, ut aperitissime definitum est in l. si sterilia 21. §. cum per venditorem, ff. de act. empr. cuius nusquam meminit Faber loc. cit. & ex qua post alios ita docet Iac. in l. nummis, numer. 3. ff. de in lit. iuran. ubi ait hanc communem esse sententiam, ut etiam Vivius comm. opin. 390. & 389. quam etiam sequitur Cuiac. in d. l. 1. Cod. de sent. qua pro eo Anton. de Amat. in dec. 142. numer. 5. & 10. ubi refert reos absolutos fuisse, & alios auctoribus citatis Bardos. in leg. 5. numer. 31. ff. Jul. iur. iur. & Sylvan. in confil. 10. num. 10. notans Bartolum, cuius auctoritas summa est, hanc rationem fere ubique constituisse. † Quare nec usquam in iure nostro constitutum esse, quem lex vult, si condicione fortiva conveniatur, condemnandum esse quanti plurimi res fuit, coarctandam etiam esse ad usuras eius assimationis, tamen non possit ullius debitoris odiosior esse causa, quam furis, ut qui mortem semper facere videatur, ut ait l. 8. ff. de condic. furt. l. ult. Cod. de condic. ob turp. caus. & observat ipse Pregel in d. error. 4. num. 5. Quamobrem verius est, interesse quanti plurimi aliam extrinsecam accessionem non admittere, ut respondit Peregrin. in confil. 85. in fin. lib. 3. & censuit Rot. Avenion. apud Hieronym. de Laurent. decif. 188. numer. 4. & 10. ubi refert reos absolutos fuisse; & ita nuper iudicavi, cum hæc quæstio in Auditorio Præfecturæ incidisset.

23 Sed exceptiones alias alii quidam adferunt, quas hic obiter excutere operæ præmium est. Prima est, quando ex more regionis creditoribus solitis negotiari præstatur interesse lucri cessantis alterius interesse, siquidem in his locis Iudex rationem interesse alterius interesse habere potest, & ita respondit Berett. in confil. 25. numer. 5. quem refert, & sequitur Menoch. in d. cas. 119. num. 26. & Christoph. Mart. Medic. exam. 7. numer. 84.

Sed non placet hæc exceptio, quia licet ex usu, vel potius abusu regionis mercatoribus, & solitis negotiari interesse alterius interesse cessantis lucri præstari receptum esset non tamen sequitur licere modum excedere legibus statutum, per quas non licet coaccervare accessiones accessionum, & commoda commodorum exigere d. l. 2. §. indemnitas, ff. de admin. rer. ap. civitat. part. & d. l. 1. Cod. de sent. qua pro eo. Quod etiam indicat l. 2. in princ. ff. de usur. ubi hoc nominatim in uluris constitutum est his verbis. Cum iudicio bona fides disceptatur, arbitrio Iudicis usurarum modus ex more regionis, ubi constitutum est, constituitur, ita tamen, ut legi non offendant. huius rei etiam argumentum, est l. eos. 26. Col. de usur.

27 *usur. ubi §. i.* Cautum est, non licere iudici taxationem usurarum legibus statutam excedere occasione consuetudinis, regionis, & sæpius dixi valere argumentum ab uluris ad id, quod interest.

Neque obstat Alex. in *consil. 8. lib. 6.* respondit enim conventiones initas cum quodam Hebræo, ut pecuniam fenerare posset sub certis uluris, intelligi debere etiam sub uluris usurarum, tametsi id minimè expressum fuisset, quia tempore conventionis Hebræus consueverat usurarum uluras exigere. Vnde videtur quidem confirmare id quod Beretta ait *loc. cit.* nimirum ita etiam intelligendam esse sententiam arbitratorum, qui debitores condemnauerant in id, quod interest ob regionis morem, in qua interesse alterius interesse præstari consuetum erat: sed nihil iuvat ad ostendendum ex more regionis interesse alterius interesse iuste exigisse. Neque enim querit Alexander, an Hebræus uluras usurarum iuste exigere possit, fatetur enim huiusmodi concessionem non valere: sed an concessio fœnerandi sibi à quodam Principe concessa ita interpretanda esset, ut etiam sub usurarum uluris ei fœnerari liceret, & respondit ex consuetudine hominis, qui tempore conventionis id factitare consueverat, conventionem ita accipi debere, ut hoc ei permissum videretur secundum consuetudinem, & observantiam tunc vigentem *arg. l. licet. Cod. loc. §. i. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de adil. edict. & aliis, sed nos querimus quid iuris, non quid de facto servetur. †* Et proinde Beretta, & aliorum sententiam, responsum Alexandri nihil iuvat, quod etiam à Carolo Molinzo, qui uluris patrocinari solet, in dubium revocatur in *addit. ad eund.* ubi ait Alexandrum pessimè consultiisse, quia in conventionem facta cum Hebræo id non esset expressum, idèque extendi non debet ad usurarum uluras, quod est improbum genus fœnoris, & semper cum infamia coniunctum. Quod etiam notant Manent. in *cons. 248. num. 41.*

29 Altera exceptio est, si debitor alteri pecuniam mutuam dedisset, & is à suo debitore interesse alterius interesse percepisset; tunc enim æquum esse videtur, ut idem interesse suo creditori refundat, ne ex alieno lucrum sentiat, & ne locupletetur cum aliena iactura *l. 14. ff. de condit. indeb. Ita Beretta loc. cit. & Menoch. d. cas. 119. num. 27. & senset etiam Mart. Medic. in d. exam. 7. num. 85.* sed hæc exceptio proliis incongrua est, & à juris ratione aliena. † Nam, cum agitur de eo, quod interest, non est spectanda persona debitoris, & si quid forte superlucratum est, id enim iuxta fortune, & industria tribuendum est, cum & illius periculum sit si forte pecunia casu aliquo amittatur, aut malè cedat negotiando *l. si navis. ff. de rei vindic. l. incendium. C. si cert. per. sed inspicienda est persona creditoris, & quatenus eius interest, siue damnum senserit in rebus suis à diversarij culpa, siue amiserit lucrum. Denique in hoc genere creditor ex persona sua jus metiri debet, ut dixi sæpe ex *l. 13. ff. rem rat. bab. aliisque locis plurimis, & præsertim ex l. 70. §. 1. ff. de leg. 1. quam in hanc rem expendit Sarmient. select. interpr. lib. 7. cap. 1. num. 40. & scripsi qu. 78. nu. 14. †* Neque est contra, quod dicitur in *l. curabit. C. de act. empt.* quia illic emptor percepit fructus ex re, quam venditor tradere non tenebatur, nisi recepto pretio, & proinde æquitas postulabat, ut emptor uluras pretii præstet pro modo, & ratione fructuum, quos venditor percepisset, ut in precedentibus tractatum est, sed in hac specie debitor non consequitur lucrum ex refructifera, pecunia enim per se sterilis est, sed ex propria industria, & fortuna, cui creditor invidere non debet, ut inquit Sarmient. *loc. cit.* & cuius participem creditorem fieri non oportet, *l. 4. §. sed si. ff. famil. heretic. l. 53. ff. prosc.* Neque verum est, quod iniquum, debitorem locupletari cum iactura creditoris, quia satis est, si recipiat id, quod mutuam dedit, & quantum dedit, & si quid forte eius ob hanc causam interest.*

30 Tertia exceptio est, cum agitur de damno emergenti, quod creditor patitur adversarij culpa, quia hoc casu etiam damnus damni estimandus est, & retundi debet, ut ex Rot. Genuens. *decis. 87. num. 9.* Urfill. ad Afflict. *decis. 291. nu. 6.* Felic. de *foer. cap. 24. num. 58.* tradit idem Martius Medic. *d. exam. 7. in fin.* subjiciens hoc indubitatum esse. Idemque docuit Menoch. *loc. cit. nu. 22.* Alphonf. Narbon. in *d. l. 13. glof. 2. n. 41.* & Sigismund. Scacc. de *commerc. §. 7. glof. 2. nu. 60.* sed ego hæreo, & sublito, siquidem fateor debitorem teneri ad interesse damni emergentis quantumcumque sit, dummodo probetur legitimis modis, & cum modera mine dicte *l. 1. C. de sens. qua. pro eo,* ut si creditor culpa debitoris non solventis cambia, & recambia passus sit, & ita sentire puto Rotam Genuens. in *d. dec. 87.* Virgin. de *Boccat. lib. de inter. nisi possid. cap. 18. nu. 65. & Sigismund. Scacc. loc. cit.* quia re-

32

33 *cul' fortis, quam debitor debet, totum hoc interesse una accessio est. Non puto tamen huius totius interesse, quamvis ex causa damni emergentis debeatur, aliud interesse deberi, cum accessionis nulla accessio sit, ut diximus †* Et certum est interesse damni emergentis accessionem esse, & quidem extra rem, ut ostendit satis *d. l. 21. §. cum pervenditorem, ff. de act. empt. & docet Roderic. de ann. reddit. l. 3. qu. 8. in fin. & Morot. in d. cons. 65. nu. 3.* qui in specie damni emergentis clarè respondit, interesse alterius interesse non deberi. Quod etiam sentit maxima pars eorum, quos recensui *quæst. præced. n. 18.* Auctores etiam, quibus Rota Genuensis utitur in *d. dec. 87. in fin.* hoc tantum dicunt debitorem teneri ad cambia, quæ ob eius moram creditor passus est, ut Roman. in *cons. 101.* vel teneri ad interesse damni emergentis, ut Afflict. in *dec. 22. n. 2.* & Rolan. in *cons. 15. lib. 1.* unde satis est, ut creditor ultra fortem totum illud damnus, quod patitur, à suo debitore consequatur, nimirum concurrentibus lis, quæ necessaria sunt, ut huius rei ratio habeatur. Et ita accipi debet, quod scribit Martius Medic. in *d. exam. 7. in fin.* ubi videtur tres istas exceptiones satis festinanter examinasse.

34 Quarta, & ultima exceptio est in tutore, ut multis argumentis probat Ludov. Bell. Avenion. in *cons. 228. in fin. & 229. n. 28. & 29.* & rursus in eadem causa in *cons. 230. nu. 11.* qui hac potissimum ratione movetur, quia certum est tutorem, qui in suos usus pecunias pupillares convertit, teneri pupillo ad id omne, quod consecutus esset, si in emptionem reddituum, aut prædiorum ea pecunia conversa fuisset *cap. Rot. apud Farin. inter crimin. decis. 85. num. 6.* Gratian. *cap. 240. num. 28.* & alios, quos citat in *d. cons. 229. num. 29.* & non diximus *quæst. 20. num. 9.* At verò si dicte pecunie in emptionem censuum, vel prædiorum convertite fuissent, quot annis redditus eorundem tutor percepisset, eosque in emptionem aliorum prædiorum convertere debuisset, ex quibus etiam fructus provenire poterant: alioquin tutor ad interesse eorundem reddituum condemnatus fuisset, ut sancitum est in *l. ultim. C. de administ. tut. & aliis locis, & ex Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 10. num. 19. & sequent.* ergo equum est, ut tutor ad fructus fructuum, & interesse alterius interesse teneatur.

35 Sed ego hanc etiam hæreo, nec facilè eius sententiæ accedo. Primum quia regula generalis est, interesse alterius interesse non deberi, quæ deducitur ex *l. ult.* quæ nunc est *vigesima octava, C. de usur.* & aliis, à qua regula non videtur favore pupilli recedendum esse. Secundò quia Iustinianus vetuit in ponenda ratione eius, quod interest, per circuitus, & immo-licas computationes rem in infinitum perducere in *l. 1. C. de sens. qua. pro eo,* quæ in omnibus iudiciis, & actionibus locum habet. Denique quia civitates ab eorum administratores, qui publicam pecuniam in suos usus convertunt, commoda commodorum, & lucrum lucri exigere non possunt, ut in specie cautum est in *d. l. 2. §. si indemnitatis, ff. de admin. rer. ad civit. pert.* de cuius sententiâ dixi *quæ proxima præced. num. 14.* Ut ergo civitas, quæ iure minorum utitur, *l. 4. C. ex quib. caus. major.* à suis administratoribus interesse alterius interesse capere non potest, ita nec pupilli, ab eorum tutoribus, qui in hoc tractatu ab administratoribus civitatum non separantur, ut constat ex *l. 38. ff. de negot. gest.* & notat Gothofr. ad *d. l. 10. ff. mand.* & in specie cen-uit Hieron. de Laurent. in *decis. Avenion. 170. num. 4. & 6.* ubi refert conclusum fuisse simplex interesse deberi, quod miror scriptorem Avenionensem non animadvertisse, ita etiam Vvesembec. in *cons. 73. num. 10. lib. 1.* & censuit Ioan. Franc. Castill. in *dec. 22. nu. 56. & 57.* ubi refert omnes fuisse concordēs, & senset Roderic. in *d. quæst. 10. nu. 45. †* Cuius auctoritatem licet declinare contendat Bel. in *d. cons. 230. nu. 11.* de illius tamen sententiâ ambigendum non est, ita enim post multa concludit eo loco *num. 54. & sic concludo,* inquit, *quod quamvis ex eo, quod tutor pergat retinere pecunias, sit iusta causa, ut semper currant usura etiam supra duplum, ne contingat, quod idem tutor sibi ex pecunia pupilli negotietur, quod esset absurdum, & iniquum, non est sufficiens ratio, ut usurarum usura currant.* Pato enim Rodericum nomine usurarium intelligere id, quod interest, quia non magis licet pupillo uluras à tutore, quam ab aliis suis debitoribus percipere. Quod verò hic Rodericus ait, uluras pupillares duplum excedere posse, ad hanc quæstionem non pertinet.

36 Neque movet Scriptoris Avenionensis præcipua ratio, quod scilicet tutor teneatur fructus, & redditus pupilli in emptionem reddituum convertere: & si id neglexerit, vel si eam pecuniam in suos usus dolo malo converte-

rit, tenetur pupillo ad id, quod interest, quia hoc accipiendum est de ea pecunia, quam tutor fructibus bonorum pupilli, aliique illius redditibus redegit. Hec enim pecunia fors est, & obtinet vicem fortis: & proinde huius etiam pecunie usuras, seu interesse præstare cogitur, ut constat ex l. 7. §. si usuras, & d. l. qui negotiationem, 14 §. ex duobus, & ult. de admin. tut. & respondit Roderic. loc. cit. num. 53. & nos diximus in iuris huius quasi n. 3. non autem de ea pecunia, quæ ex fructibus fructuum, & redditibus reddituum percipere potuisset. Hoc enim nullibi constitutum est, & obstat, quod diximus commoda commodorum non deberi etiam civitatibus, quæ iure minorum utuntur: unde nulla lex est, quæ tutoribus usuras usurarum infligat, nisi eorum, quas tutor à debitoribus pupilli exegisset, quæ scilicet funguntur vice fortis, ut dictum est. Neque est contrarium, quod ait l. bares, §. fructuum, de pet. bares. ex qua Bellus colligit in actione generali, qualis est tutela, fructuum usuras deberi, quia id accipiendum est de fructibus à possessore perceptis, & venditis, ut dixi ex Castrensi, & Cuiacio quasi. proxima præced. in fin. quod multo magis nostram sententiam, & responsum confirmat. † Et proinde congruenter iuri civili statuto Avenionensi, quod extat lib. 1. rubr. 64. artic. 2. quæ civitas mihi altera patria est, in qua adolescens per quinquennium litteris operam dedi, cuius statuti mentionem facit Bellus in d. conf. 229. num. 31. tutoribus, qui neglexerint res mobiles non necessarias pupillo vendere, & pecunias inde redactas in emptionem reddituum, vel prædiorum convertere, infligitur quidem interesse ad rationem septem pro centenario, non tamen iubet huius interesse aliud interesse præstari. † Quod quidem statuti genus valere puto, sed recipere moderamen à iure civili. Primum, ut non excedat constantem fructuum rationem, qui ex prædiis, vel censibus in provincia percipi solent, ut in re ferè simili tradit Covarr. lib. 3. cap. 1. n. 3. & Roder. d. quasi. 7. num. 60. vers. advertendum in mentem. Neque enim pupillus plus petere, aut consequi potest, quam consecutus fuisset, si tutor eius pecunias in emptionem reddituum, vel prædiorum collocasset. Alterum est, ut ita demum statuto locus sit, si ex parte pupilli doceatur redditus, & prædia venalia fuisse, quæ tutor comparare potuit. Neque enim id præsumitur, ut ostendi potest ex l. 24. C. de admin. tut. & docet idem Roderic. in d. quasi. 10. num. 13. Munnoz. de ratione. cap. 14. num. 6. & alius quætoribus citatis diximus quasi. 18. nu. 35. & quasi. 20. num. 19. nisi fortasse in iis locis, in quibus frequens est annuorum reddituum venditio, quod excepimus iisdem locis, & notat idem Bell. in d. conf. 229. in fin. & Marc. Anton. de Amat. in dec. 124. in fin. Denique certissimum est huiusmodi statutum ad modicas summas non pertinere, l. 5. in princ. ff. de admin. tut. Tiraq. de iudic. in reb. ext. vers. vigesimo primo Montan. de tut. & curat. cap. 32. num. 203. Roderic. & Munnoz. loc. cit. & in specie Bell. in d. conf. ult. circa fin. & Marc. Anton. in dist. decis. 124. num. 5. & hæc addenda sunt quasi. 79. cui deesse videbantur. † Colligo tamen ex d. l. 5. de admin. tut. modicæ summæ interesse non deberi etiam post moram. Nam cum ex hac lege limitentur aliæ leges statuentes tutorem debere pecuniam pupillarem collocare in emptionem prædiorum: quod si neglexerit teneri ad id, quod interest, ut scilicet non obtineat, cum pecunia pupilli modica est, & notat Tiraq. loc. cit. multo magis id in aliis creditoribus recipiendum est. Neque enim verisimile videri potest ob modicam summam iura die non restitutam creditorem damnari in rebus suis sensisse, aut amisisse lucrum, quia modica summa facile corradit potest. Et ita videtur sensisse Vrsill. ad Afflic. in dec. 291. num. 5. Quæ verò summa minima dicatur, id iudicis arbitrio relictum est, ut dixi in d. q. 20. n. 20. Ex ita observavi in Præfectura, neque procuratoribus displicuit, cum antea etiam pro minimis summis interesse decerneretur.

Q V Æ S T I O LXXXVIII.

De redditibus reddituum.

S V M M A R I V M.

- 1 Interesse reddituum post moram deberi qui sentiant.
- 2 Pensionis rei locata post moram debentur usura.
- 3 Venditor si in re tradenda moram faciat, tenetur ad id, quod interest.
- 4 Mora sola non sufficit, ut interesse debeat.
- 5 Censibus ex censibus creati, vel auferri non potest.
- 6 Libellus ex præteritis libellis constitui non potest. Cogitationes posteriores meliores, sed non semper.
- 7 Pius V. cur prohibueris, ne ex censibus præteritis census creati possit.
- 8 Gabinia lege olim vetita versura.
- 9 Usura quando fieri dicatur. Versura in censibus fieri non potest.
- 10 Interesse reddituum post moram an debeatur controversum est.
- 11 Feliciani interpretatio ad Bullam Pij V.
- 12 Pius V. prohibuit, ne ex redditibus interesse lucri cessantis exigatur, & quare.
- 13 Feliciani interpretatio verbis bullæ Pij V. repugnat.
- 14 Expensa, qua sunt culpa debitoris census, licite exiguntur.
- 15 Leonardi Duardi dictum quoddam expenditur.
- 16 Gasparis Roderici ratio cur redditus reddituum non debeantur.
- 17 Fructus sunt accessiones prædiorum. Ius census distinctum est a pensionibus.
- 18 Pensiones reddituum annuis inter mobilia censentur.
- 19 Censu precepto pensiones non currunt.
- 20 Censu est res fructifera.
- 21 Debitoris reddituum restitutoribus solvunt, & liberationem consequuntur.
- 22 Redditus accessiones sunt.
- 23 Leonardi Duardi solutio quadam rejicitur.
- 24 Censu in emptione non emuntur pensiones, sed ius illas percipiendi.
- 25 Expenatam exactio, qua sunt ob moram debitoris reddituum non est prohibita.
- 26 L. si sterilis, §. cum per venditorem, male à quibusdam percepta.
- 27 Damnum emergens ob moram in solutione reddituum debetur ex multorum sententia.
- 28 Interesse damni emergentis accessio est. Edicto Sereniss. Ducis Sabaudia prohibitum est damnum emergens petere ob moram in solutione reddituum admissam.
- 29 Solvens pro alio reddituum annuos potest petere id, quod eius interest.
- 30 Interesse intrinsecum ob moram etiam in censibus debetur.
- 31 Molina quadam ratio.
- 32 Quæ auctori non placet.
- 33 Cessio in incorporalibus vim traditionis obtinet.
- 34 Quanti plurimi aestimatio est res ipsa, qua debetur.
- 35 Pij V. constitutio de censibus non prohibet exactiorem expensarum.
- 36 Expensa minuit dotem.
- 37 Pœna non solent repeti.
- 38 Ludovici Cencij exceptio quadam rejicitur.
- 39 Censu donatione constitui potest.
- 40 Censu donati non continentur bulla Pij V. Nec edicto Ducis Sabaudia de contract. corrigent.
- 41 Negligentia creditorum ipsis, & debitoribus nocet.
- 42 Quinque annuorum redditus tantum in Gallia exigi possunt, & aliis locis quibusdam.
- 43 Quantitatem coarctatam solvere debitoribus incertum est.

NObilis est quæstio, an annuorum reddituum interesse post moram peti, & exigi possit. † Ex sanè pierique existimant, & præsertim Scriptorès Neapolitani, & Siculi debitoribus reddituum ex mora teneri ad id, quod interest. Ita Vincent. de Franch. in dec. 254. num. 12. ubi retert sa-

crum consilium in dies condemnare debitores reddituum post moram in id, quod interest, quia scilicet huiusmodi redditus principaliter debentur non accessorie, siquidem inquirunt accessiones fortis dici non debent, cum in constitutionibus reddituum fors non debeat. Idem notat ad eund. Amend. in addit. num. 7. & Casar. Ursill. ad afflic. in dec. 291. num. 5. ubi scribit ita pluries in sacro Consilio fuisse iudicatum, hoc tamen temperamento addito, si modo pensiones decursæ sint notabilis quantitatis, veluti centum aureorum, vel majoris. Idem probavit Milan. in decis. 8. num. 1. Scipio Rouit. in decis. 9. n. 5. & decis. 43. n. 1. & in pragmat. 1. de censib. n. 38. Trentacinq. variar. lib. 1. tit. de interesse, cap. 1. n. 27. Sigism. Scacc. de commerc. §. 1. q. 7. part. 2. ampl. 8. nu. 294. & secundum hanc sententiam iudicatum retet Hieron. Leo. dec. 13. num. 10. & Ioan. Grivell. in dec. 103. n. 5. & 11. ubi alia ratione movetur. † Nam inquit quemadmodum in pensionibus rei locatæ receptum est, si tardius solvantur, usuras deberi, l. quarto, ff. loc. & l. Preses, C. eod. Sic etiam videtur ex his redditibus, qui in Gallia pensiones vocantur, usuras post moram peti posse. Et quod valde movere potest, idem tenet doctissimus Anton. Faber. in suo Cod. lib. 4. tit. de pact. inter empt. & vend. des. 13. nu. 15. & 16. Neque enim, inquit, accessio accessionis dici potest, cum tanquam res vendita debeat. † Constat autem venditorem, si rem venditam non tradat, teneri ad id, quod interest, ut definitum est in l. 1. & l. ex empt. §. idem ait, ff. de act. empt. quo argumento etiam utitur Rouit. in d. dec. 9. nu. 24. Quibus etiam consentit, qui post hæc mea prodijt Fontan. in decis. 205. n. 5. & 7. ob eandem scilicet rationem, quod redditus sint fors, & principaliter debeantur: & contractus census vera sit emptio, & ideo hic applicari non posse, quod dicitur de prohibito anatocismo, qui est conjunctio usurarum cum usuris.

Et nihil hominis ex his, quæ subijciam, perspicuum esse, puto hanc sententiam falso, & fragili inniti fundamenta, & proinde rejiciendam esse, & juri & constitutioni D. Pij de censibus magis congruere, quod edicto illo Seren. Ducis nostri, cuius sæpe meminimus, sancitum est, ne redditus reddituum exigere liceat.

Vel enim interusura census non soluti suo tempore petuntur ob solam moram factam in pensionibus præstandis, etiam si nihil creditoris interfit: Et hoc casu perspicuum est nihil hoc titulo ultra redditus licite exigere posse. Neque enim sola mora sufficit, ut quid exepere liceat, ultra quam debeat, quod meminimus jam dixisse, & scripsisse multis locis, & de pecunia credita docet Hadrian. lib. 4. sentent. tit. de rest. vers. quia cautum est, his verbis. Sed quia nihil plus utilitatis pecunia mutata continet post moram, quam ante: neque magis interest hominis pecuniam de manibus debitorum excutere, quam eam servare, dicunt communiter Theologi, & Canonistæ, quod ab initio in mutuo potest haberi ratio lucri cessantis, quoad fuerit verum interesse mutuantis. Ita Hadrianus. Et Vesembecius, quem nuper mihi correxit D. Julius Thæonus Vicarius generalis Nicienensis ad tit. de usur. n. 9. Quotiescumque, inquit, creditoris nihil interest, scias toties se contra officium facere, & abuti indulgentia legum, si ex officio mutuantis, vel ante, vel etiam post moram lucrum aucupatur. Idem docuit Peguera in decis. 32. in fin. & in decis. 145. nu. 8. Vgolin. de usur. c. 7. §. 7. in fin. & in terminis Bologn. in l. 1. n. 127. Cod. de sent. qua pro eo & Felician. loc. cit. n. 10. ubi ait creditorem, qui redditus reddituum percipit, usuras usurarum consequi, & improbum tenus exercere, & in specie unus, quod animadvertentem, docet Salon in disp. de censib. art. 3. controvers. 16. n. 1. † Quod mirum in modum congruit constituit. D. Pij, ex qua vetitum est, ne ex pensionibus, & redditibus præteritis, vel futuris in favorem ejusdem, vel alterius personæ ab eo suppositæ census augeatur, & novus creetur, ut jam admonimus, & notant Boccat. de censib. p. 1. n. 61. Felician. eod. lib. 1. c. 9. n. 16. & alii apud Cencium q. 48. nu. 16. secundum ult. impressionem Taurinens. qua illius opus in quaestiones redactum est D. Camillo Richelmo I. C. Nicienfi Doctissimo & Præsidi Taurinensi auctore, ut difficultati citationis mederetur. His consentiunt Joan. Baptist. Scortia ad select. Pontific. constit. Theor. 270. & Gudelin. de jur. noviss. lib. 3. c. 3. in fin. ubi ait ita sepe iudicatum. Ita etiam docet Navarr. in comment. de usur. num. 94. Molin. disp. 350. n. 24. & Salas de censib. sub. 8. circa fin. ita ut minimè ferendum sit Avendanius, saltem ubi bulla Pij V. recepta est, qui id licitum esse contendit in lib. de censib. c. 30. n. 13. † Et hæc etiam pertinere videtur, quod scribit Peregr. de jur. fisc. lib. 6. tit. 7. n. 35. iudicatum aliquando fuisse, cum debitor ex pensionibus libellariis præteritis novum libellum constituisset, nihil ex ea nova adjectione deberi, & huius rei casum videri in l. 1. C. de sic. usur. quam vis

aliter deinde iudicatum fuisse memoret. Sed non semper verum est quod M. Tullius ait Philipp. 2. posteriores cogitationes meliores esse solere: cuius dicti meminit Erasim. in adag. cent. 3. ut non semper posteriores sententiae meliores sunt l. 1. ff. de appell. † Illud verò prudenter, & è Republica à D. Pio V. constitutum esse puto, ne per reddituum super redditibus incrementa debitor multiplici onere oppressus ad paupertatem redigatur, ut expendunt Molin. in d. claus. 6. n. 10. & 24. Azor. lib. 10. c. 14. & Scot. loc. cit. & eleganter Felician. in d. c. 9. in fin. Hanc, inquit, conditionem arbitrator esse necessariam ex natura rei, & Republicæ Christianæ utilissimam, tum quia ad substantiam, & validitatem census desideratur vera, & realis pretii numeratio: tum quia si census augeri pro decursis, vel futuris pensionibus permetteretur, maxima redundarent in republicam incommoda, multorum patrimonium exhaurirentur, fieretque ut breui temporis spatio debitores spoliati bonis mendicarent. Quod quam sit damnosum Republicæ, unusquisque potest iudicare. † Et licet Avendani. loc. cit. hanc rationem carpat, quia debitor reddituum majus damnum passurus est ex distractione rerum suarum, quam ex impositione novi redditus, tamen experientia docet, id tandem in perniciem debitorum cedere, & utilius esse partem patrimonij vendere, quàm usuras, & redditus pati. Qua ratione olim, ne debitores à feneratoribus diriperentur, lege Gabinia vetitum fuit versuram facere, id est, scæus scænore dissolvere, quod fit cum ab alio, vel ab eodem pecuniam accepimus, ut aliud æs alienum dissolvamus. Unde retet Cicero lib. 6. ad Atticum Salaminios, cum Romæ versuram facere vellent, id ob legem Gabiniam facere non possunt: vetabat autem Gabinij lex de pecunia ita sumpta jus dici syngraphas, & cautionibus hac de re extortis nullam vim in iudicio obtinentibus, ut memorat Zasius in catal. leg. antiquar. c. de leg. Gabin. Rosin. antiquit. Romanar. lib. 8. cap. 20. & Cuicac. in l. 1. de usur. ad Papin. ubi ait legem Gabiniam non pati, ut usuras commutent usuras, ut si sumas ab aliquo pecuniam sub usuris, quia ei debitas usuras persolvas, & hoc reprehensione dignum esse, quia hac ratione fit fraus regulæ iuris, quæ est usurarum usuras non deberi, sed tantum fortis. † Et notandum est versuram tunc fieri, cum pecunia vere numeratur, & accipitur ad prius scæus dissolvendum, idque per legem Gabiniam fuisse prohibitam, ita ut nulla creditoris actio, & petitio esset, ut ex Zasio, & aliis dictum est, & iterum notat Cuicac. ad African. tract. 4. ne, ut ille ait, inopes usuris obruantur. Ex quo probabilis videtur eorum opinio, qui putant in redditibus annuis versuram fieri non posse, id est, novum censum constitui numeratam, & præteriti pecunia, ea lege, ut ex ea redditus præteriti dissolvantur, ut tenet Intriglio. loc. cit. nu. 4. Hoc enim in fraudem constitutionis fieri videtur, quod nunc non attingo.

Vel census censuum petuntur ratione lucri cessantis ex eo scilicet, quod, si pensiones sua die solutæ fuissent, creditor potuisset ex his merces comparare, & lucrari, vel alios census, & prædia emere, & fructus percipere. Et hoc casu licet in pecuniis ex alia causa debitis recepta sit interesse lucri cessantis deberi post moram ex l. C. de sentent. qua pro eo, l. 15. ff. rem rat. bab. l. 2. §. ult. ff. de eo quod cess. loc. ut in præcedentibus tractatum est, & fatentur omnes, tamen in annuis redditibus, an post moram debitoris quidquam capere liceat ratione lucri cessantis, non satis constat, præsertim ob constitutionem D. Pij, qua improbantur pacta continentia debitorem census post moram teneri ad interesse lucri cessantis. Nam sunt, qui putant Divum Pium prohibuisse duntaxat, ne lucrum cessans in pacium deduceretur, ideoque etiam nunc post moram creditores reddituum restitè agere ad id, quod eorum verè interest ob lucrum amissum culpa debitoris, ut Azor. dist. lib. 10. cap. 13. qu. 1. Salon. dist. controvers. 16. num. 1. vers. potest secundo. Rota post Cencium in decis. 147. num. 20. idem Cencium de censib. part. 2. c. 1. quest. 3. art. 5. nu. 9. nunc post ultimam impress. Taurin. qu. 57. n. 10. & 11. Vincent. de Franch. in d. dec. 254. nu. 12. Scaccia, Gratianus, & alii citati n. 1. Joan. Baptist. Leonell. ad bullam Pij V. gloss. 15. in fin. Moltes. de contract. c. 6. num. 100. & qui nuper editi sunt Duardus ad eandem constit. §. 4. quest. 23. num. 11. & Scortia Theorem. 269. ubi ait non solum intrinsecum, ut admittit Molina, sed etiam extrinsecum reficiendum esse, idque colligi ex l. f. sterilis, §. cum per venditorem, de act. empt.

Sed constitutionem D. Pij aliter interpretati sunt Navar. in comment. de usuris nu. 93. Bonifign. de censib. c. 10. num. 1. Molin. disp. 350. num. 10. Uirgin. de Boccat. part. 1. num. 9. Joan. Francil. Leo. thesaur. Forens. Eccles. part. 2. cap. 15. n. 38. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 11. num. 1. Roderic. de ann. reddit. lib. 3.

lib. 3. quæst. 8. in fin. Philipp. Fab. Faventin. disp. 47. numer. 344. sentientes ex hac causa lucrum cessans non deberi, nec exigi posse, quorum sententiam ego sequor.

Et licet Felician. dict. cap. 9. numer. 14. subtiliter sentiat ex constitutione Pij V. non prohiberi lucrum cessans, modo legitime probetur, sed tantum ne fiat pactio de certa quantitate præstanda ratione lucri cessantis, vel iuramento creditoris liquidanda, nimirum quia huiusmodi pacta suspecta sunt, neque carent suspitione scenoris, cuius sensum probant Scaccia in d. ampliat. 8. nu. 296. & Cencius in dict. quæst. 57. numer. 10. quod etiam videtur sensisse Leonell. in dict. gloss. 16. in fin. & in additionibus eiusd. & Scott. loc. cit. ut scilicet minus derogetur iuri communi, quo cautum est, ut interveniente mora debitor teneatur ad id, quod vel in lucro, vel in damno creditoris interest, ut omnibus notum est ex l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. & aliis locis. † Nihilominus probabilis puto sensisse Pontificem, ne creditor quicumque caperet hoc nomine ultra redditum, quia satis illius solutione oneratur: & satis lucratur emptor redditus, qui ex pecunia tradita in pretium census plus exigit, & consequitur, quam si domum, vel agrum comparasset, ut ait Virgin. loc. cit. & Vgolin. in d. §. 11. numer. 10. Roderic. in d. quæst. 8. nu. 2. qui propterea ait definitionem D. Pij V. non fundari in incertitudine eius, quod interest, ut putat Felicianus: sed quia census est accessio, & ideo non debere creditorem duplicem accessionem exigere, pensionem scilicet, & interesse amisti lucri.

Deinde verba constitutionis interpretationi, quam Felicianus comminiscitur, & quam amicam literæ dicit Cencius, repugnare videntur, quia constitutio simpliciter vetat, ne fiant pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambja, quod non est omisium, quando prohibet pacta, quibus ad salaria, & expensas debitor obligatur: & proinde certissimum est Divum Pium V. non tantum prohibuisse, ne de certa lucri quantitate conveniretur, sed etiam ne sub incerta quantitate, & simpliciter lucrum cessans in pactum deduceretur, ut rectè adversus Felicianum notat Azor. & Scacc. loc. cit. & Duard. in d. qu. 23. nu. 8. & 9. & Roderic. loc. cit. ubi ait intellectum Feliciani, sic enim loquitur, & ex ipsius motus proprii verbis facile convinci. Observandum enim est, ut dicitur, noniisdem verbis in hac clausula Divum Pontificem utrum prohibet pactum de præstando id, quod interest, & pactum de salariis, & expensis rescindendis. Ait enim *Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambja, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, &c. ex supra irrita sint, & nulla.* † Quod ego sapientissimum Pontificem sanxisse puto, quia salaria, & expensæ, quæ sunt culpa debitoris in exigendo redditu, iure debentur, & licitè exiguntur, ut inter alios notat Molin. loc. cit. vers. circa hoc obser. Less. lib. 2. c. 22. n. 85. Sal. d. dub. 11. n. 1. vers. 7. ut non fiat. & declaravit idem Divus Pius ad expositulationem Siculorum in alia eius constitutione, cuius mentionem faciunt Scortia, & Cencius loc. cit. sed quia ab initio poterant, & fortasse consueverant immodicè taxari ob avaritiam locupletiorum, & egestatem debitorum, qui ut habeant pecuniam, qua indigent, nihil creditoribus, & emptoribus reddituum negare solent, quæ fraus antiqua est, ut constat ex l. tractatus, ff. de obligat. & act. & l. qui Romæ, §. Callimachus, ff. de verb. obligat. Cuiac. ad African. tract. 7. ideo iussit Pontifex, ne certa, & definita quantitas expensarum in pactum deducatur: sed ut ex tantum expensæ repeti possent, quæ ex iuris dispositione debentur, & mandato iudicis decernuntur. Diversum est in interesse lucri cessantis, quod quia ob moram in solutione reddituum factam non debetur, ideo simpliciter vetuit illud in pactum deduci: alioqui frustra, & inutiliter D. Pius id prohibuisset, si tantum esset prohibitum de eo pacisci, ut Cencius, & Duardus, & alii putant, quia apertè iuris est, post moram debitoris etiam sine pacto dari actionem ad id, quod interest, nisi aliud obstat, ut dixi ex l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. leg. socium, in princ. ff. pro soc. & alius qu. 74. numer. 8. & fatetur ipse Leonell. loc. cit. & Cencius in dictis qu. 37. numer. 1. Quamobrem ne inutilis sit hæc prohibitio, dicendum est sensisse Pontificem non tantum, ut lucrum cessans in pactum non deducatur, sed etiam, ut non exigatur.

Proinde quod ait Duardus loc. cit. nu. 9. Pontificem prohibuisse pacta de interesse lucri cessantis sub certa, vel incerta quantitate præstando, ut tolleret occasionem foenerandi, verum quidem est in conventionione de certa quantitate solvenda pro eo, quod interest; nam si huiusmodi

pacta admitterentur, posset creditor ex vi, & potestate folius conventionis exigere ultra quam debeatur, quod est illicitum, & usurarium: incongruum verò est, cum lucrum cessans sub incerta quantitate, & nulla facta taxatione in pactum deducitur. Hic enim nulla fraus, aut occasio fraudis deprehendi posset, siquidem non posset creditor virtute huiusmodi pacti exigere, nisi quod verè illius interest, & probabitur legitimis modis, & conventio id tantum continet, quod tacitè ineest, & iure debetur, ut ipse putat: exprimerò verò id, quod tacitè ex iure intelligitur, neque suspectum est, nec esse debet, l. 3. C. de fiduiss. Non ergo ita constituit Pontifex, ut occurreret fraudi, quæ nulla esse poterat, cum simpliciter, & sub incerta quantitate interesse in pactum deductum est; non magis, quam in aliis contractibus, in quibus id non est prohibitum, & proinde magis est, ut dicamus D. Pium voluisse, ne ultra redditum quidpiam ratione lucri cessantis exigi posset. Et congruentius est, quod ait Duardus hoc loco D. Pium ita constituisse, quò debitor census minus oneribus gravaretur. At frustra id constituisset si nihilominus post moram ultra pensiones posset sub prætextu lucri cessantis conveniri.

Et huius rei fortissimum argumentum est, quia etiam subducta constitutione D. Pij verius est secundum regulas iuris, ob moram factam in pensionibus præstandis uluras, seu interesse non deberi. Quod quidem Paradoxon quibusdam videbitur, & tamen certissimum est. Quod ut ostendam, observandum est Roderic. loc. cit. negare ex redditibus non solutis interesse lucri cessantis deberi post moram, quia pensio redditus annui est accessio fortis, & ideo non debere creditorem duplicem accessionem exigere, pensionem scilicet, & interesse. Et licet fors non debeatur, tamen, inquit, negari non potest redditum ratione fortis deberi, & illius accessionem esse. Ex contrario Vincentius de Franchis, Gratianus, Grivellus, Rovitus, & nuperrimè Duardus, & alij jam prædè contendunt interesse exigi posse, quia inquit, redditus annui non sunt accessiones fortis, quæ in censibus non debetur, nec repeti potest, & proinde cum non sint accessiones, sed principaliter debeantur, ut etiam opinatur Duaren. ad tit. de usur. c. 1. circa fin. consequens est, illis sua die non solutis post moram habendam esse rationem lucri cessantis. Itaque huius celebris quæstionis definitio pendet ex alia, an scilicet pensiones, & præstationes annuorum reddituum sint accessiones, & inter accessiones censi debeant. Nam si inter illos conveniret esse, vel non esse accessiones, utique etiam in unam convenirent sententiam: sed quia ille ait accessiones esse, hi verò negant, ob id contraria sentiunt, & maxime dissentiunt. Ego puto, pace eorum dixerim, errare omnes, & decipi, Rodericum quidem, dum ait esse accessiones fortis. Cum enim non debeatur fors, quæ scilicet sit venditoris, l. 1. ff. de rer. permur. non possunt pensiones accessiones esse eius rei, quæ non debetur l. 4. Cod. de pos. l. 11. §. pretij, ff. de act. empt. & arg. leg. 41. ff. si cert. petat. illos verò, dum negant accessiones esse, quod non sint accessiones fortis. Neque enim ex eo, quod non sunt accessiones fortis, rectè colligitur accessiones non esse. Possunt enim accessiones esse a tercio rei, quam fortis, illius videlicet iuris, quò in constitutione census emitur, idque multis modis probari potest.

Primum, ut fructus sunt accessiones prædiorum l. 7. §. 1. cum quis, ff. de cond. caus. dat. l. ita tamen, §. bare, ff. ad Trebell. l. non est 9. C. fam. heretic. Anton. Fab. in d. tit. de usur. definit. 4. n. 2. non autem pretij, quo res, & prædia comparantur: ita profrus pensiones annuæ fructus sunt illius iuris, quod pecunia emitur, ut aliud agens tradit Sigism. Scacc. §. 1. q. 7. n. 174. & Joan. Malder. tract. 5. cap. 5. dub. 2. vers. verum iam ante, & suspicatus est Duardus in l. q. 23. in fin. Quod ius est distinctum, & separatum ab ipsis fructibus, & pensionibus, quæ in pecunia, vel fructibus præstari solent, ut tradit Joan. de Medin. de rebus per usur. acquis. q. 11. & 12. Molin. disp. 383. n. 3. Rebell. lib. 10. q. 1. n. 15. & 21. Joan. Aloys. de septim. ad Bu'lam Nicolas ff. de censib. n. 23. Menoch. de presump. lib. 4. præf. 107. n. 11. Malder. loc. cit. & alii plurimi apud cunctos Cencium q. 30. n. 26. & q. 45. n. 9. † Quod etiam ex eo patet, quia licet ius istud inter immobilia censeatur, pensiones tamen iptæ, & earum reliqua pro mobilibus habentur ex Alciato in l. moventium, n. 7. de verb. signif. Ripa in l. rem que, n. 16. ff. de acquir. possess. & Tiraq. de retract. lib. 1. §. 1. gl. 6. n. 16. Gail. lib. 2. c. 6. §. 10. n. 2. & alij apud Cencium in d. q. 30. n. 25. vel inter nomina debitorum, & alia, quæ tertium genus constituunt, ut tractat Lingle Lin dec. 35. q. 13. n. 4. Dicitur igitur ius redditus ab ipsis redditibus, ut domus a pensionibus, navis a vecturis, agri a fructibus perceptis separantur: & proinde

proinde manifestum est redditus, & pensiones accessiones esse, quo posito consequens est, illis sua die non solutis interesse non deberi, ne creditor duplicem accessionem exigat, redditum scilicet, & id, quod interest.

19 Deinde redditus accessiones esse ex eo discimus, quia per se consistere non possunt arg. leg. nam quod, ff. de pen. leg. pendent enim ex iure illo percipiendi redditum, quod census, & ius census dicitur, quo sublato, vel perempto pensiones nulla amplius debentur, neque consistunt, ut omnibus notum est, & notat Caballin. de ez. quod interest, num. 177. & censuit Rota post tractatum Cenci, & Duardi in dec. 470. nu. 4. & dec. 495. num. 4. & ipse Cenci in iuris p. 3. ut evulsa arbore nulli amplius fructus provenire possunt.

20 Præterea certissimum est, censum inter res fructiferas censeri, quia ex eo certa fructuum quantitas singulis annis percipitur, ut ait idem Cencius qu. 31. num. 6. & proinde recte super re fructifera censum constituitur, ut multi tradunt apud eundem Cenc. leg. sit. num. 1. & Masrill. ad Gregor. de censib. quest. 5. num. 116. Caroc. in dec. 103. in fin. quibus censuit idem Duardus §. 1. quest. 31. num. 5. nullius autem rei ferax est, quam pensionum, quæ cum sint fructus census, ut ait idem Roderic. lib. 1. quest. 12. num. 27. necesse est accessiones esse, ut sint fructus aliorum prediorum.

21 Quarto id subindicat l. sancimus, 25. Cod. de admin. tut. qua sancitum est, debitores reddituum recte sine iudice tutori solvere: nec opus esse iussu, & mandato iudicis, ut liberationem consequantur, quamvis in aliis causis aliud constitutum sit, ut etiam notat Follet. de contrah. censuar. cap. ultim. num. 70. Montan. de tut. & curat. c. 32. num. 128. & Cencius adversus Bonium quest. 64. num. 18. & post Cencius, Duardus §. 3. quest. 18. num. 1. sancit clare expressum est d. l. sancimus, debitores reddituum, si eos tutoribus solverint, omnino liberari. Quod etiam ex eadem constitutione receptum est in pensionibus domorum, vecturis navium, & iumentorum, & annonis civilibus, ut docet Cuiac. ad d. titul. Cod. de admin. tut. denique id locum habebat in usuris, si quæ forte erant debita pupillo iuxta modum l. eus, C. de usur. nam & usure accessiones sunt, & redditus pecuniæ, ut ait Roderic. lib. 1. quest. 1. numer. 15. & constat ex l. alumna, ff. de aliment. leg. & l. 88. §. qui absentia, ad l. Falcid. & ex titul. de usur. qui ita conceptus est, de usuris, & fructibus, & causis, & omnibus accessio-

22 Denique redditus accessiones esse constat apertissime ex l. ultim. Cod. de iure dot. in fin. illis verbis, redditus, pensiones, vel usuras, vel alias accessiones, & ex leg. ultim. §. si autem, Cod. de bon. qua lib. illo loco, vel minime redditus, vel alias accessiones contineat, constat igitur redditus inter accessiones numerari, & proinde illorum aliam extrinsecam accessionem non dari secundum Roderici sententiam, quam tamen satis probare non potuit. His tamen locis, ut hoc in transitu dicam, & ex Novell. 160. apertissime apparet constitutiones reddituum verustissimas esse.

23 Ex his etiam manifestum est, Duardi solutionem in dict. quest. 23. in fin. non evertere nostram sententiam. Nam licet verum sit pensiones non esse accessiones fortis, non tamen sequitur non esse accessiones, verè enim sunt fructus, & accessiones illius iuris percipiendi redditus, quod distinctum est à pensionibus secundum ea, quæ dicta sunt ex Molin. Rebell. & aliis nu. 17. & merito inter accessiones numerantur in d. l. ultim. Cod. de iure dot. & aliis locis. Quia ratione etiam respicitur, quod

24 post Fabrum censet Rovit. in d. dec. 9. num. 24. pensiones scilicet in constitutione census principaliter emi, veluti quodlibet aliud corpus, quod in contractu emptionis, & venditionis deducitur, quia verius est in contractu census non venire pensiones, sed ius illud percipiendi, ut docent Roderic. Avend. Azor. & alii apud Duardum in §. 1. quest. 9. num. 5. & rursus qu. 24. nu. 5. & Rota post eoldem Cencium, & Duardum in dec. 116. num. 9. Ut ergo in emptione rei fructifere non emuntur fructus rei, sed res, veluti ager, domus, pecora, quorum fructus, & locæ sunt accessiones rei venditæ, l. 13. & 16. C. de act. empr. ut dixi, nisi ex accidenti cum pars rei sint, ut in l. 13. §. si fructibus, ff. eod. ita proxius in emptione census, qui res fructifera censetur, non emuntur pensiones, sed ius, cuius fructus, & com-

moda sunt pensiones, quæ inde successu temporis proveniunt. Qua ratione etiam nihil obstat, quod Fontanell. ait loc. cit. contractum census veram emptionem esse, & ideo non posse applicari, quod dicitur usuras usuram non deberi, quia licet redditus non sint usura, fructus tamen sunt, & accessiones illius iuris, quod pecunia emitur, ut dixi ex l. ult. C. de iur. des. & aliis, quæ auctoribus contrariæ opinionis non occurrerunt, & ideo inde aliam accessionem admittere non possunt, quia hæc esset immodica computatio, l. 2. §. de admin. rer. & dixi tum ex aliis, tum ex Fabro in d. def. 4. de usur. num. 1. & 2. in allegat. ubi ait, omnes fructus accessiones esse, unde perperam Fontanella à sui Senatus sententia discessit, quam potius tueri debuit.

25 Ut etiam nihil movet constitutio declaratoria eiusdem Pontificis §. 7. qua movetur Scortia in dict. T. borem. 269. quia Divus Pius nihil hoc loco de interesse lucri cessantis reticpsit; & tantum respondet exactionem expensarum non esse prohibitam, quæ ex iuris dispositione veniunt, & mandato iudicis adiudicantur: alia autem est ratio expensarum, & eius, quod interest, expensæ enim non sunt accessiones pensionum, sed litis, ut ait Præles Faber de error. pragmat. Decad. 20. cap. 1. in fin. & indicat. titul. C. de fruct. & lit. expens. interesse verò lucri cessantis, si pensionibus accederet, esset accessio alterius accessions, nimirum reddituum, quos accessiones esse satis demonstratum est.

26 Denique nihil obstat d. l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. empr. ex qua Scortia, & Salas colligunt habendam esse rationem interesse etiam extrinseci, quia potius contrarium hic definitum est, ut verba demonstrant, quæ sunt huiusmodi. Neque enim si potuit ex vino negociari, & lucrum facere, id æstimandum est, non magis, quam si triticum emerit, & ob eam rem quod non sit eradicatum, familia eius fame laboraverit, non pretium tritici non servorum fame necatorum consequitur. Ex quo loco Sylvan. in conf. 10. & alii plerique contendunt lucri cessantis rationem habendam non esse, de cuius tamen sententia dixi adversus Sylvanum q. 71. num. 13. & dicam qu. 85. nu. 28. illud verò certissimum est, hunc iuris locum nihil ad probandam eorum sententiam pertinere. Statuamus igitur pro redditibus non solutis ex mora interesse lucri cessantis non deberi. Quod tamen duas exceptiones patitur, ut post pauca dicam.

27 Denique vel petuntur interusura reddituum ob damnum, quod creditor patitur ob pensiones sua die non solutas: & hoc casu licet idem Roder. in d. q. 8. in fin. idem sentire videatur, nihil scilicet in hac specie sub pretextu damni emergentis exigi posse etiam post moram, quia interesse damni emergentis etiam est accessio accidentalis, & extrinsecæ, & ideo ne detur accessions accessio contra principia iuris civilis, debitorem annuorum reddituum non teneri ad huiusmodi interesse magis, quam ad interesse lucri cessantis. Aliter tamen ferè omnes sentiunt interesse damni emergentis constitutione D. Pii non excludi, & proinde licet exigi posse, & ita sentit Navarr. in lib. de usur. n. 93. Bonin sign. d. c. 10. Vgolin. de usur. c. 45. §. 1. n. 12. Rebell. lib. 10. q. 6. nu. 15. Salas d. dub. 11. n. 1. Rot. int. collect. Farin. p. 2. dec. 69. in fin. Lupus, Felicianus, & alii, quos sequitur Cencius in d. q. 57. num. 1. His accedit nuperime Duard. in d. §. 4. q. 24. nu. 3. & 4. ubi ex sententia nuptorum constituit licitum etiam esse id in pactum deducere. Quare illicita quidem videri potest exactio lucri cessantis, ut dictum est, sed alia ratio est illius, qui ob non solutas sibi pensiones damnum verè patitur. Etenim is, cui redditus debentur, immodicum lucrum faceret, si pensionem annuam, & præterea interesse lucri cessantis perciperet, arg. l. 2. §. si indemnitas, ff. de admin. rer. ad civit. pert. unde satis est, si pensionem exigat: & satis lucratur ex pecunia, quæ ne negotiationis periculo exponeret, in censum emptionem convertit. Id verò, qui damnum patitur, ne quidem ipsam pensionem exigeret, nisi debitor census damnum illud refunderet, quod ob eius culpam creditor verè passus est, & respectu creditoris nulla fieri videtur accessio, cum tantum illi refarcitur damnum, quod sensit culpa debitoris: cui tantundem decessit, nihil reipsa habet ultra redditum, & ideo videtur diversum in interesse damni emergentis constituendum esse.

28 Et nihilominus quia negari non potest, id, quod interest ratione damni emergentis, accessionem esse extrarem non minus, quam interesse lucri cessantis, l. 2. in fin. de eo quod cert. loc. & d. l. si sterilis, §. cum per venditor. in quo, nec hoc nec illud interesse admittitur, ut dixi, verior est unius Roderici sententia, acnpe ob moram in solutione reddituum

uum factam interesse damni emergentis extrinsecum, non deberi, ne detur accessionis accessio, ut dictum est: Quo fundamento jacto corruunt omnia, que in contrarium adduci possunt, & nihil movere debet constitutio illa Divi Pij ad Siculos, §. prater ea, quia tantum loquitur de expensis, quæ non sunt accessiones pecuniæ debite, sed fructus seu potius damna linium, ut dixi ex Fabro loco citato, & pœna temerè litigantium, leg. non ignores, Cod. de fruct. & lit. expens. §. hac autem. Instituit. de pœn. temer. litig. & ita comperi Cathalon. Senatuum passim judicare apud Fontan. in d. dec. 205. num. 3. & 4. qui tamen id modestè quidem, sed immeritò carpit. Et secundum hanc sententiam Serenissimus Dux noster edicto suo, cuius sepe mentionem fecimus, redditus reddituum jussit aboleri, quos creditores sine defectu exigebant. Et tamen in transitu huc referre licet illud D. Hieronymi in epistol. Provida, & severa legis cautio, & tamen nec sic refragatur avaritiâ.

Sec hęc conclusio, qua diximus post moram in solvendis redditibus factam, neque lucri, neque damni rationem habendam esse, duas patitur exceptiones. Prima est, ut non habeat locum, cum quis nomine alterius redditus exigit, vel solvit. Hoc enim casu funguntur vice sortis, & proinde reddere recipiunt accessionem eius, quod interest creditoris ratione lucri, vel damni, ut constat ex lege 7. §. si usuras, & l. 58. §. 1. & ultim. ff. de admin. tutor. & l. 10. §. si procurator, ff. mand. & tradit Menochius, cas. 119. in fine, & nos diximus aliis auctoribus citatis initio proxima quæst. precedentis, quibus in specie consentiunt Renat. Choppin. de morib. Parisiens. lib. 3. tit. 2. numer. 12. & Brodeus à Lovet. in lit. B. arres. 55. quod miror à Cencio in dict. qu. 57. post tot adiciones prætermisissum fuisse.

Alterà exceptio est, ut non habeat locum in interesse intrinsecum, ut si forte redditus non in pecunia, quæ semper ejusdem potestatis est, l. 3. ff. de in lit. juran. sed in tritico, oleo, aliisque similibus speciebus, quarum estimatio, & pretium in dies variari solet, ut diximus ex l. 3. ff. de eo quod cert. loc. & l. 63. in fin. ad l. Falcid. unde si forte triticum vilius, aut pretiosius factum est post moram, utilitatem, quæ circa rem ipsam consistit, constitutio Pij V. non admittit: & proinde non prohibetur dominus census petere estimationem tritici, quanti id venit, vel quanto plurius id hodie, si haberet, vendere posset, & ita Theologi rectè sentiunt Molin. disp. 390. n. 10. Less. d. cap. 22. n. 85. Rebell. d. q. 6. n. 15. Scortia, & Salas loc. cit. idem docet Salon. tit. de censib. art. 3. contrav. 16. n. 1. & Cencius in d. q. 57. n. 7. † Cum enim, inquit Molina, qui primus id adnotasse videtur, censualis contractus sit pars subjecta emptioni, & venditioni, solutio verò pensionis quasi partialis quedam traditio mercis empta: atque ex eo quod venditor sit in mora rei tradendæ, solum teneatur ad interesse intrinsecum merci, & non ad extrinsecum jur. civili d. l. si sterilis, §. cum per venditorem, consequens profecto est, ut ex natura censualis contractus non debeatur lucrû cessans extrinsecum, atque adeo, ut debeatur necesse est, id in pactum referre, quo D. Pius hoc loco nullum reddit quod etiâ Lessius, & alii Theologi expendunt, & probant. † Mihi verò non placet, quod Molina ait in solutione pensionis fieri partialem traditionem rei empta. Neque enim in constitutione census emittitur pensio, vel emuntur fructus, qui in solutione pensionis præstantur, sed jus percipiendi redditum annuum, ut diximus, & docet ipse Molina disp. 383. n. 3. & proinde cum solvitur pensio, sive in pecunia, sive in fructibus ea præstari debeat, nulla sit traditio rei empta, & venditæ, sed fructuum, † quia in contractu census traditio juris, quod venditur, fit in ipsa constitutione census, cum scilicet venditor rebus suis redditum imponit, & in emptorem præsentem recepto pretio integro transfert jus percipiendi illum singulis annis, ut in transitu docet Salon. de censibus art. 1. contrav. 1. num. 4. & nos diximus qu. 48. num. 28. quia cum census res incorpora lis sit, cum in jure consistat, l. 1. §. ff. de div. rer. & qualis. cessio locum obtinet veræ traditionis, ut docet Bald. in l. 17. nu. 10. C. de usur. Menoch. de re tin. rem. 3. nu. 259. Gratian. discept. forens. c. 310. nu. 1. & 2. & alii plurimi apud Postium de mandat. manus. observ. 55. nu. 8. inter quos ipse Cencius q. 92. nu. 9. & proinde cum emptor pensiones: accipit, non rei empta partem capit, sed illius fructus, perinde ac si domum, vel navim comparasset, & fructus perciperet, ut comperi deinde adnotasse Duardum loc. cit. num. 12. unde aliam rationem adfero, & (ni fallor,) huic rei valde congruentem. † Nimirum quia nihil est aliud æstimatio quanti plurimi, quam res ipsa, quæ debetur, & in cuius locum præstatur, l. in resurtiva, §. 1. ff. de cond. & furt. l. pen. & ult. ff. de cond. & furt. ex quibus id notat Anton. Faber.

de error. pragmat. Decad. 17. c. 4. n. 4. Marc. Anton. de Amat. decif. 24. n. 17. & Gratian. discept. forens. c. 243. nu. 67. lib. 2. & in specie videtur sentire Roderic. de ann. red. lit. lib. 1. q. 12. n. 27. Quamobrem cum pensio præstari debeat, merito receptus est eius obligationem crescere post moram, si forte hodie plurius sit triticum, quia si datum esset, hoc creditor seu emptor haberet, ut ait d. l. si sterilis, §. cum per venditorem, constat ex l. vinum, si cere per. & aliis. Has igitur exceptiones patitur constit. D. Pij, quas etiam puto ad edictum Ducis nostri pertinere.

Non puto tamen edictum impedimento esse, quo minus sumptus, quos facit creditor pro pensionibus exigendis culpa adversarii, repeti possint. Hos enim sumptus debitorem præstare æquissimum videtur: neque D. Pium id prohibuisse certissimum est. Etenim constitutio prohibet duntaxat pactum de certis salariis præstatis, vel liquidandis iuramento creditoris, ut docet Navarr. in dict. comment. de usur. n. 93. ubi scribit etiam post constitutionem Pij V. creditorem posse petere à debitore census, si quos sumptus passus est propter moram non solventis. Quod etiam docent Salon, de contr. 16. n. 2. Anton. Gomez. de censib. c. 3. n. 6. Eman. Rodrig. cod. tract. tom. 6. dub. 7. in fin. Guttier. canonic. quæst. c. 39. n. 4. Vgolin. de usur. cap. 45. §. 11. n. 12. idem Roder. lib. 2. q. 6. n. 9. & declaravit D. Pius ad expositionem Siculorum, ut dictum est his verbis Præterea exactionem illarum expensarum prohiberi, quæ ex pacto, vel conventionem tantum inter contrahentes ipsa, & instrumento census specialiter apposita rescisi promittuntur, non autem eas, quæ ex juris dispositione repetenda veniunt, & mandato iudicis adjudicantur. Hi enim sumptus sunt plusquam damnum emergens, & ipsam pensionem quodammodo minuunt, nisi resciantur. † Videmus expensas in rebus dotalibus à marito factas minuire dotem ex l. 1. & 3. ff. de impens. in reb. dot. fact. & leg. 1. §. taceat. vers. cum enim necessaria. l. si is, qui, §. quid dicitur, ff. de jur. dot. & tract. Garz. de expens. & melior. c. 13. Et litium expensæ potius sunt contumaciæ litigantium & non solventium, quæ ex juris dispositione debentur, d. l. non ignoret, & §. hac autem, Instit. de pœn. temer. litig. denique non sunt accessiones accessionis licet sint accessiones litis, ut dicebat Prgles Faber loc. cit. unde licet constitutum sit in iure civili, ne usure usurarum exigantur, l. ult. Cod. de usur. neque fructus fructuum, l. neque erant, ff. de usur. neque comoda commodorum, d. l. 2. §. si indemnitas de admin. rer. ad civit. pert. nullibi tamen constitutum est, ne sumptus & expensas, quas creditor licitarum usurarum, vel fructuum subire coactus est in illis exigendis, & percipiendis ob moram, & temeritatem debitoris, capere liceret. Quod etiam ex eo confirmari potest, quod definit idem Faber, d. tit. de usur. def. 12. expensarum huiusmodi earum taxationem ex mora usuras deberi, quia principale debitum constituitur, quod rursus tradit in def. 75. tit. de fruct. & luc. expens. & de error. pragmat. Decad. 20. cap. 1. in fin. quod tamen ita demum verum esse puto, & admitti debere, si creditoris interest. Quamobrem constat neque ex constitutione Divi Pij, neque ex edicto Serenissimi Ducis nostri huiusmodi expensas petere, vel exigere prohibitum esse.

Quia ratione etiam nec ex edicto, si forte expensæ solvuntur, debitores eas repetere possunt. Pœnæ enim semel de pensæ non solent repeti, l. 35. & 42. ff. de cond. indeb. & l. id, quod parva, ff. de solut. & leg. 46. de reg. iur. ubi Cuiacius id confirmat exemplis ex l. 1. ff. ad l. Jul. de amb. & l. 2. §. condemnatio, de tab. exhiben. neque debito imputari, l. si pignore 22. in princ. ff. de pign. act. & ita in disputationibus cautiarum observatum est. Nam cum multe sententiæ virtute edicti rescisse sint, quibus debitores in expensas condemnati fuerant, creditores, adversus quos à Delegatis iudicatum est, huiusmodi expensas non amiserunt. Quamobrem pars illa edicti, qua interesse alterius interesse, census censuum abolentur, de interesse damni emergentis, & lucri cessantis intelligi debet, non autem de expensis litis, & de sumptibus, quos creditor in exigendis censibus facere cogitur.

Aliam exceptionem, seu declarationem addidit Cencius, quæ interta est in noviss. impress. Taur. in d. quæst. 57. num. 11. vers. tertio potest declarari, ut scilicet illa conclusio non procedat respectu interesse verisimilis, veluti ad rationem quinque pro singulis centenis: hanc enim taxationem licitam esse ab initio, & in contractu census etiam admittendam esse ad modum legitimam, qui scilicet concurrat cum pretio, & fructibus censuum, idque potissimum ex Rota post prim. cons. Farinac. dec. 85. nu. 10. coram Orano, & coram Celsar. de Grass. in decif. 2. n. 2. tit. R 1 de

29

30

31

32

33

35

36

37

38

de usur. Ego verò puto huiusmodi exceptionem rejiciendam esse, quia repugnat manifestè constitutioni Pij V. quæ nominatim prohibet pacta continentia debitore census tencri ad interesse luci cessantis post moram, & præsertim si de certa quantitate conventum sit, ut docet Felician. in d. cap. 9. n. 14. & ipse Cencius in ead. quæst. 57. n. 8. & 10. Vnde licet verissimum sit, taxationem verissimilis luci abinitio licitam esse, & admitti posse, ut docent Gabriel, & alii auctores citati à Cencio, & nos diximus quæst. 72. n. 8. & sequ. id in mutuo, & aliis contractibus recipi potest, ex quibus aliqua pecuniæ quantitas debetur, non autem in contractu census, in quo huiusmodi pactum improbatum est, ut etiam docet Molin. in d. disp. 390. n. 10. in fin. alioqui nulla est hac in re differentia inter census, & alios contractus, quod à mente Pontificis alienum est: & tota hæc constitutio interpretationibus, & declarationibus posset everti, quod est absurdum. Neque decisio illa Rotæ coram Orano ad hanc speciem trahi potest, ibi enim agitur de legato quantitatis, quam testator iusserat in emptionem reddituum, & locorum montium investiri, & donec id fieret, ut hæredes sex cum dimidio pro singulis centenariis legatario præstarent: & respondit Rota hoc legatum valere, & taxationem hanc veluti verissimilem, & concurrentem cum fructibus locorum, & censuum admittendam esse, quod à nobis probatum est qu. 18. n. 34. & à nostra questione alienum est, in qua quaeritur, an valeat pactum, ut non solutis sua die censibus debitor præstet interesse ad quinque pro centenario, quod Pius V. nominatim vetuit, ut dictum est, quamquam alia quoque sit ratio improbandi pacti, ne detur accessio accessions, ut etiam diximus. Debit ergo Cencius ab hac additione abstinere.

39 Quod etiam retinendum est in censibus donatione constitutis: certum enim est, redditum annuum titulo donationis transferri posse, ut aliis auctoribus citatis docet Frider. Martin. de iur. cens. cap. 3. nu. 2. & 3. qui in probatione rei perspicuè laborare videtur, id enim constat apertissimè ex l. sancimus in fin. & l. si quis argentum, §. 1. C. de donat. & pro comperito tradit Molin. de contract. disp. 389. num. 1. & 11. Roder. de ann. reddit. lib. 3. qu. 6. num. 3. & Cencius qu. 45. num. 1. qui duo merito Felicianum reprehendunt aliquid tentientem. Qui sane redditus cum ex liberalitate donantis proveniat, qui ut potest fundos, & agros donare, ita ex possessionibus suis certum redditum in alium transferre, ut ostendi potest ex d. l. si quis argentum. illis verbis, si vero reddidi. n. certum ex possessionibus donaverit, ab omni suspitione scenoris immunis est, neque constitutione Divi Pii comprehenditur, ut rectissimè docet Navarr. in comment. de usur. num. 98. & 128. Vgolin. eod. lib. cap. 48. num. 1. neque constitutione Principis nostri continetur, quo contractus usurarii corriguntur, ut multis locis dictum est. Etenim liberalitas nihil commune habet cum usura, quæ filia est avaritiæ. Ceterum si in huiusmodi redditu præstando donator moram fecerit, non tamen ad id, quod interest, urgeri debet, tum ne detur accessions accessio, ut dictum est, tum quia etiam mitius eum eis agendum est, qui ex liberalitate conveniuntur, l. 33. ff. de iur. dot. l. D. Pius, ff. de reg. iur. & in specie ostendi potest ex l. 16. ff. de usur. quæ ait, liberalitatis usura non exiguntur, & l. 22. ff. de donat.

40 Quamobrem cum creditoribus reddituum ex mora nihil ultra redditus consequi possint, etiam si maximè ratione luci cessantis, vel damni emergentis, eorum interest, illis consulendum est, ut urgeant debitores ad solvendum: ita enim etiam debitoribus consulitur. Nam patientia, & conniventia creditorum, & ipsis, & debitoribus damnosa est, ut indicat l. ult. C. de deb. civit. illi enim diligenter, & opportunè exigendo rebus suis consulunt: hi vero facilius pensionem unius, quam plurium annorum solvere possunt, & si fortè ob negligentiam creditorum cumulum pensionum nutierint, huic oneri sæpè succumbunt, & prædia vendere coguntur: vel eorum patrimonialia ab avaris creditoribus occupantur. Et cõpeti deinde apud Rebuff. ad consil. Reg. in Gallia lege Ludovici XII. constitutum fuisse, ut non nisi quinque annorum redditus peti possent: & Christianissimum Regem, ut ita juberet, movisse ea mala, quæ mox recensui, & recenset Rebuff. in tract. de consil. reddit. gl. 3. & 4. atque etiam in gl. 5. & 6. Duaren. ad tit. de usur. & fruct. c. 3. & Mainard. in dec. 27. n. 4. lib. 2. his verbis. Cur ita? quia per unum contingit, ut creditores non exigant redditus sibi debitos, ut tandem miseris debitoribus mergant, & eos possessionibus suis spolient. Idemque apud Sequanos constitutum esse refert Ioan. Grivell. in dec. 124. n. 2. & refert etiam Guéclin. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. in fin. Regis Philippi constitutione cau-

tum esse, ne liceat ultra trium annorum pensiones petere. Extat etiam hac de re constitutio apud Venetos, ut memini me legisse, quamvis auctor exciderit. Et in Sabaudia huic rei quoque occursum esse edicto Principis scribit Præses Faber. in lib. de variis nummul. debit. solut. cap. 22. ubi ait se referente edictum hoc factum fuisse. Denique huc maximè pertinet, quod ait Theodosius in Novell. de relear. ad arat. & donat. possess. multo onerosius esse simul, & in agere coarctatam solvere quantitatem, quam particulatim reddere, quod debetur, & quod ait d. l. ult. Cod. de debitor. civit. ipsis commodum esse cumulum debiti minimè nutiri. Extat verò constitutio illa Regis Ludovici XII. in C. Henric. lib. 6. tit. 14. eiusque etiam meminit Coraf. in cent. Senatuscon. Curia Tolos. cap. 45. in fin. & Carol. Loyf. Parisiens. lib. 1. de reddit. cap. 6. num. 11.

Q V Æ S T I O LXXXIX.

De libellis libellorum, & aliarum accessionum accessionibus non exigendis.

S V M M A R I V M.

1. Libellarius vetus contractus licitus est, & emphyteutici similis.
2. Census reservativus licitus est. Nec comprehenditur constitutione Pij V.
3. Libellarij contractus novum genus apertè usurarius ex Manento.
4. Et continetur Bulla Pij V. de censibus.
5. Pacta omnia à libellario contractu rejicienda, quæ prohibentur in censibus.
6. Quisque potest traditioni rei suæ, quam vult legem dicere.
7. Principaliter quod agitur spectandum est.
8. Marca contractus libellarij defensio, & patrocinium in consil. 126. adversus obiectiones Manenti.
9. Consuetudo licitum contractum facit.
10. Equum est eum, qui percepit fructus rei emptæ, pensionem solvere.
11. Contractus ex conventionibus partium legem accipiunt.
12. Empior, qui statim revendit non, presumitur emere voluisse.
13. Marta objicit Manento, quod multos auctores referat, neque legerit.
14. Pauli Comitoli Theologi de contractu libellario sententia.
15. In contractu libellario non licet pretium ab invito repetere. Vjura intelligi non potest, nisi ubi debetur fors.
16. Auctoris de contractu libellario sententia.
17. Contractus suspectus est scenoris, cum pensio respondeat pretio, non fructibus. Manentis immeritò à Marta reprehensus.
18. Pactum redimendi, seu affrancandi præsumptionem facit scenoris. Ut etiam eiusdem rei eodem tempore venditio, & retentio.
19. Index potest contractum venditionis apparentem ex coniecturis usurarium pronuntiare.
20. Licitum quidpiam non est, quod sit publicum.
21. Libelli libellorum non dantur.
22. Francisci Bursar. consil. 68. non probatur.
23. Sors radix interesse, & usurarium.
24. Libelli impuuntur sorti, si contractus est usurarius.
25. Fructus census male consistenti sortem minuunt.
26. Pensionis emphyteutica interesse non debetur.
27. Laudemio debetur interesse, post moram.
28. Accessio respectu unius potest esse sors respectu alterius.
29. Decimarum interesse non debetur.
30. Nisi circa rem consistat.
31. Debisi usurarii nullum augmentum debetur.

32. *Sors in contractibus usurariis non amittitur.*
33. *Monetæ augmenti interesse debetur.*
34. *Monetæ augmentum est sors, & pars sortis.*
35. *Interesse etiam cum augmento monetæ decernendum, si vere tantundem intersit.*
36. *Pœnalis stipulationis non debentur usuræ.*
37. *Et præsertim si pœna addita sit quantitati.*
38. *Pœnæ, quæ sanctorum vice sortis, usura accedere possunt.*
39. *Pœnalis stipulatio, quæ quasi novat priorem obligationem, usuras recipere potest.*
40. *Recambii non debentur ob solam moram debitoris.*
41. *Debitor ex cambio non tenetur ad interesse alterius interesse.*
42. *Etiam si actum sit de interesse præstando.*
43. *Lucrum cambi differet ab eo, quod interest.*
44. *Lucrum lucri an in cambiis admittatur.*
45. *Recambii constitutio Pii IV. prohibita.*
46. *Et constitutione Pii V. & quibus verbis.*
Et dicta quadam D. de Turri reiecta.
47. *Incrementa cambiorum factus pecunia.*
48. *Commercia iniusta non sunt in Rep. permittenda.*
49. *Emptio vera in recambiis intelligi non potest.*
Continuationes cambiorum continuationes nominum.
50. *Cambium est illicitum, si campior novis accipientem non habiturum in loco solutionis, unde solvat.*
51. *Bononiensium capitula de cambiis à Pio V. confirmata, quatenus essent licita.*
52. *Clausula licita tamen, & honesta ex subiecta materia refertur ad expressa.*
53. *Pactum accipiendi cambio ab alio licitum est.*
54. *Pactum accipiendi cambio à se ipso favore creditoris non valet.*
55. *Responsa S. Congregationis non probant continuationes cambiorum inter eosdem.*
56. *Extensio D. Raphael. de Turri ad responsum ultimum Congregationis non placet.*
57. *Clandii Salmassii heretici obiectio quadam reiecta.*
58. *Campioribus non licet lucra precedentium cambiorum in sortem redigere.*
Et argumenta auctoris pro hac sententia.
59. *Cambiorum in continuationibus inter eosdem offendatur regula iuris naturalis gentium, & civilis, & constitutionum.*
60. *Pius V. anatocismum in censibus curæ prohibuit.*
61. *Lex optima, quæ in cambiis anatocismum prohiberet.*
62. *Princeps secularis quatenus potest de usuris, & contractibus usurariis constituere.*

Hæc quæstio faciliè ex his, quæ proximè dicta sunt, decidi posse videtur: & tamen occasionem præbet, ut videamus, quod genus contractus sit contractus libellarius, & an sit licitus. Non enim id à nostro tractatu alienum esse videri potest.

Et sanè verus, & vetus libellarius contractus, qui scilicet sit re tradita certo exiguo pretio, & hoc amplius certa pensione constituta in singulos annos, & hæc plerumque lege, ut statuto, condictioneque tempore contractus renovetur, etiam non mutato possessore, data certa pecunia, vel quam bonus vir arbitratu fuerit, & cuius sit sæpe mentio in libris Feudor, ut *lib. 1. tit. 8. lib. 2. tit. 9. lib. 4. tit. 3.* & apud Calsiador. *variar. lib. 5.* per se licitus est, nequid tractatum usurarum pertinet. Est enim emphyteusis vel emphyteusi similis, ut ait doctissimus Cuiac. *in lib. 1. feudor. tit. 2.* & Felician. *lib. 2. cap. 4. nu. 23.* ubi prolixè querit, in quibus contractus hic differat ab emphyteusi, quod non est huius loci inspicere. Vel censui reservatio proximus, quod genus contractus etiam receptum est *l. 1. u. l. Cod. de rer. perm. ut.* quæ ait conventionem hæc rei propriæ diætæ legis iustantia muniri, & probarunt Socin. Jai. & alii plurimi apud Menoch. *de præsump. lib. 3. cap. 107. nu. 4.* Alvar. Valat. *de iur. emphyt. quest. 35. num. 1.* Surd. *in consil. 162. num. 5.* Avendan. *de censib. Hispan. cap. 15.* Frivieric. Martin. *de iur. ann. reddit. cap. 2. numer. 18. & 19.* Molin. *de censur. disp. 381. & 382.* & Sigismund. Scacc. *de commerc. §. 1. qu. 1. numer. 200.* qui notat huiusmodi census constitutione Pii V. non comprehendi, quia in illis cessat omnis usurariæ fraudis suspicio.

Quæ licet ita sint, avaritia tamen, quæ ingeniosa est ad fraudes, aliud libellarij contractus genus excogitavit, qui in Italia frequens est, nempe cum agricola, vel alius

quilibet pecunia indigens fundum suum alteri vendit pro certo pretio, & emptor statim, vel paulo post eandem rem ei dimittit certa pensione in singulos annos imposita cum lege prælationis, & commissi, aliisque plerumque durissimis conditionibus in favorem creditoris, & in perniciem accipientis pecuniam. Quod quidem genus contractus post Bartholomæum Cepoilam Veron. valdè vexatum est à Cesare Manento Iuriconsulto Mantuano, singulari hac de re libro edito, & præsertim *q. 1.* ubi ostendit huiusmodi contractus non solum in fraudem usurarum fieri, sed etiam esse aperte usurarios inspecta intentione contrahentium. Neque enim eos vendere, & emere voluisse credendum est re dimissa, & statim recepta, *l. non videtur. ff. de reg. iur. l. qui sic solvit. ff. de sol. & l. 4. §. 1. de manumif.* sed potius de redditu pecuniario acquirendo, & constituendo cogitasse. Et proinde hæc contractus Bulla D. Pii V. *de censib. cont. neri,* quod etiam sensit Blancard. *in not. ad Aned. à Ponte qu. 41.* & Card. Mantic. *de tac. & ambig. conv. lib. 22. tit. 3. num. 4.* ubi ait nihil à constitutione censui differre. Quid enim aliud in hoc negotio agit, & intendit emptor, quam pro certo pretio sibi redditum, & pensionem annuam, seu ius eam percipiendi acquirere, qui est finis contractus censuales. Ex quo illud consequens fit, ut eadem regula huius contractus iustitia, & iniustitia mensuranda videatur, quæ census consignativos, ut vocant, & pecunia emptos excutimus, & corrigimus: & illa omnia pacta ab his libellis reiecta sunt, quæ constitutione D. Pii V. in censibus prohibentur, ut, (ni fallor,) sensit Card. Mantic. *l. c. tit. num. 7.* & differit Manent. *in d. quæst. 1. numer. 21. & 39.* alioqui inventa via est, qua provida Sancti Pontificis constitutio eludatur.

Neque ex eo hoc genus commercij probari potest, quod primo loco prædium ematur certo pretio, & deinde in libellum concedatur sub illis conditionibus, & pactis, de quibus inter partes convenit, & quod liceat unicuique in traditione rei suæ eam, quam vult, legem dicere *l. 48. ff. de pact. l. 6. & 8. Cod. de rer. perm. Bec. conf. 101. num. 25.* Surd. *in dec. 272. n. 20.* Et enim respondet Manent. *d. quæst. 1. numer. 15. & seq.* emptiones rerum fieri solere, ut res perpetuo sint penes emptorem, & proinde emptionem hanc, quæ sit ea lege, ut statim res dimittatur venditori, spectandam non esse, sed ipsam concessionem libellariam, quæ principaliter agitur *arg. l. si quis nec causam. ff. si cert. per. & ex Abb. Socin. Calcan. & aliis, quos citat, & præsertim ex Rot. Avinion. in dec. 38. nu. 4. vers. ego autem,* & iustus in re omnino similis *in d. dec. 194. numer. 5.* quam tamen Manentus non citat, & proinde hic revera nihil aliud agi, aut intendi, quam pro pecunia redditum pecuniæ acquirere, & rem alienam subicere oneri pensionis uniformis solvendæ annis singulis sub periculo commissi, & aliis pactis, quæ constitutione Pii V. improbantur, ut laus profequitur Manent. *loc. cit. num. 21. & 22.*

Ex contractu Marra *in consil. 126.* istiusmodi contractus adversus Manenti ob cõtionem defendere nititur. Penno, quia venditio, quæ in hoc negotio intervenit, sit palam, & publicè numerato, & recepto pretio, & traditione rei verè transferatur dominium *l. nunquam. ff. de acquir. rer. domin. l. traditionibus. Cod. de pact.* & proinde cessare omnem illam simulationis præsumptionem, quæ ex celeritate dationis in libellum oritur apparente scilicet veritate contractus, quia præsumptiones plures tollunt unam ex Craveta, Riminaldo, & aliis, quos citat, & addere potuit, quod ait Paulus *in l. 26. ff. de reg. iur. imaginariam venditionem non esse, pretis accedente.*

Deinde quia hic contrahendi modus ubique fere receptus est, & ideo licitus censeri debet, consuetudo enim licitum contractum facit *l. quis scit. §. apud Labonem. ff. de ser. segit.* quæ in loco ita docet Bart. & Oltrad. *in consil. 207. in fin.* Surd. *in consil. 327. n. 52.* Neque obstat *cap. ult. de consuet.* quo cauum est consuetudinem iur. contrariam obviandam non esse, quia nullo iure cautum est, istiusmodi contractum usurarium, & illicitum esse.

Denique quia venditor, idemque libellarius percepturus est fructus ex re vendita, & sibi in libellum tradita, & proinde æquissimum est, ut qui re truitus, & percipit fructus, pensionem aliquam solvat concurrentem cum fructibus *l. curabit. C. de us. empti.* & hoc casu licitum esse pacificè de certa annua quantitate pro modo fructuum ex Paris. *in consil. 60. nu. 24. lib. 2.* Covarr. *variar. resol. lib. 3. cap. 4. num. 1.* & iustitias in Roza, & aliis tribunalibus fuisse iudicatum, & nos non uno loco diximus, & præsertim *quæst. 27.*

- 11** Deinde Marta num. 22. respondet objectionibus Manenti, quatenus videbantur negotiū facere causa, cui patrociniabatur. Et primò ait non obitare, quod in eiusmodi contractibus quidem pacta adhiberi soleant, quæ graviora, & iniqua sunt venditori, & eius duriorem conditionem faciunt, quia non ubique huiusmodi contractus eodem modo, & iisdem pactis celebrantur, sed ex conventionibus partium variè legem accipiunt, ut ait *l. contractus, de reg. jur. l. 1. §. si convenit, ff. de pos. l. pacta conventa, ff. de pact. & in re lere simili in l. 1. C. de jur. emphyt. & proinde non potuisse Manentem ex hoc capite hoc commercij genus in universum damnare, quoniam in omnibus huiusmodi pacta non insunt, neque inesse censetur. Et licet his contractibus pacta illicita, & usuraria adiecta essent, non idcirco totus contractus corrueret, sed sustineretur reiectis pactis *l. placuit, & l. pecunia, ff. de usur.* quod in contractu census receptum est, ut scilicet pacta illicita rejiciantur subsistente contractu.*
- 12** Secundo ait Marta num. 27. non obitare, quod ex brevitate temporis videatur emptor non habuisse animum emendi, neque venditor alienandi, quo casu contractus simulatur, & usurarius esse præsumitur ex Gabriel. *conf. 74. nu. 13. lib. 1. Menoch. de præf. lib. 3. c. 122. n. 42.* & aliis, quia, inquit, emptio, & venditio, quæ in hoc negotio agitur, non principaliter intenditur à contrahentibus, sed est præparatoria alterius contractus nimirum concessionis libelli, & proinde cessat omnis simulationis præsumptio ex Alex. *conf. 94. n. 2. lib. 3.* & Cravet. *conf. 135. n. 14.* cum enim libellaria concessio fieri non possit, nisi ab eo, qui rem aliquam habet, ideo contractum emptio- nis præcedere oportere, tanquam præparatorium concessio- nis libelli, & attendendum esse, quod principaliter agitur ex regula *l. queritur, ff. de stat. homin.*
- 13** Denique ait Marta num. 34. Manentem multos auctores referre, neque legisse in *d. tract. quest. 1. pars. 3.* ut ostendat pensionem ad rationem sex pro centenario illicitam, & usurariam esse, ut Ancharanum, Alexandrum, Ambrosium de Vigâ, Bossium, & alios, neminem enim eorum id dicere, & contrarium verius esse, ut constare ait ex Rot. *decis. 540. inter noviss.* quæ etiam extat post tractatum Gen- cii *dec. 124.* Ita tere adversus Præsidentem Manentem disserit Marta in *d. conf. 126.*
- 14** Sed inter utramque sententiam Paulus Comitulus insignis Theologus *respons. moral. lib. 3. qu. 29.* putat contractum libellarium, quo citior Gallia utitur, à contractu census in multis differre neque Bulla Pii V. contineri. Vnde quamvis in contractu libellario non serventur solemnia legis Pontificiæ, neque ex conditiones, quæ sunt humani tantum iuris, modò custodiantur iura divina, naturalia, & gentium, existimari valere in omni loco, & in omni iudicio. At census realis, inquit, si careat his conditionibus, quæ à Romano Pontifice præscriptæ sunt, censetur usurarius, & nullam parit obligationem, neque in externo, neque in interno foro, si culpa contrahentium prætermisse sunt, non minus tamen peccari in libello à contrahentibus, quam in censu peccari soleat. Quare si pensio ex fructibus rei metiatur, & ius casibus obnoxia sit, non erit omnino hic contractus improbandus, dummodo res justo pretio empta sit, & res seriò agatur. Hæc Comitulus.
- 15** Ex quibus mihi videtur huiusmodi contractum non esse in universum condemnandum. Nam illum probant Alex. de Nevo in *conf. 94. n. 11. & seq. Paris. in conf. 77. n. 14. lib. 3.* & late aliis relatis Cynac. *cõrr. 68.* pro cuius validitate aditero, quod ex Baldo notat Card. *d. tit. 3. n. 6.* usurâ in hoc negotio intelligi non posse, quia non licet pretium repetere ab invito, nec ullo casu venditor obligatur ad illud restituendum, quo argumen- to utuntur juris auctores, ut ostendant emptionem annui redditus licitam esse, ut adversus calumnias Hotomanni Frideric. Martin. in *d. lib. do jur. conf. cap. 3. in fin.* Ita etiam Conrad. Sor. Tolet. Mercat. & alii Theologi apud Salas *lib. de censib. dub. 7. numer. 6.* Purpurat. *conf. 458. num. 24.* & Roderic. *de ann. reddit. lib. 1.* Petrus Caball. *resolut. crimin. cas. 276. numer. 9. & 10. quest. 4. num. 5. & num. 13. & 14.* qui ait, cum usura non sit nisi, quod accedit forti, usura intel- ligi non potest, nisi ubi debetur fors, quæ usuris incrementum recipere possit. † Et proinde si querimus, an hoc genus libellariz concessionis licitum sit, dicendum est, si bona fide, & justo pretio equis, & iustis conditionibus celebratum sit, valere & admitti posse secundum Card. Mantice, Cyriaci, Comitoli, & Martæ sententiam, quia hic non minus, quam in constitutione census, pretium fit accipientis, quod est proprium emptionis, *l. 1. ff. de rer. permut. l. ex empto, §. & in primis, ff. de ali. empr. & Frideric. d. lib. de jur. cenf. cap. 6. n. 21.* Si verò iniquo pretio duris, & iniquis condi- tionibus in nocem accipientis pecuniam, denique si ex conie-
- cturis in fraudem usurarum contractus hic factus deprehen- datur, quod arbitrio iudicis æstimandum est, usurarius, & illicitus censeri debet, ut Manentio placuit. Nam & emp- tiones aliarum rerum esse modicitate pretii, & pacto redi- mendi, & aliis fraudis, & scenoris coniecturis illicitæ, & usurariæ interdum pronunciantur, & corriguntur, ut in *cap. illo vos, de pignor. & cap. ad nostram, de empt. & vendit.* & nos diximus *quest. 9. num. 2. & 3.* & in re ferè simili Rota Avenion. in *d. decis. 38. circa fin.* † Inter quas illa non levis esse videtur, quæ ex eo ducitur, quod pensio non fructibus rei respondeat, sed pecuniæ, & præcio rei venditæ, & sta- tim, vel paulo post dimittit ipsi venditori, ut multis aucto- ribus citatis dixi *indict. quest. 9. numer. 23.* & multi docent apud Manent. *indict. pact. 3. num. 1.* in quorum tamen ci- tatione Marta ait illum errasse, & neminem eorum aucto- rum legisse. Sanè Natta in *conf. 198. num. 14.* disertè post Ancharanum scribit contractum præsumi usurarium, ubi ei, qui conduxit prædium à se venditum, constituta sunt pensio, quæ magis commensuretur pretio, quam redditibus rei, quod etiam respondit Purpur. in *conf. 505. nu. 4.* ut etiam Senator Sola ad decret. antiq. Sabaud. de pact. inter empr. & vendit. *glos. 1. num. 14.* cuius tamen Marta nullam mentionem fecit. Et licet Mascardus in *concl. 447. in fin.* id non dicat, ut Mar- ta notat, hoc tamen aperte scripsit in *concl. 448. in fin. im- press. Taurin.* iisdem Nattæ verbis, quem citat ex *dict. conf. 198. num. 14.* Ex quibus videtur Marta in reprehendendo Manentem parum sincerè veritatis esse, & eius argumentum non animadvertisse, aut dissimulasse. Nam licet nomina- tim non dicant pensionem ad rationem quinque pro cen- tenario usurariam esse, omnes tamen scribunt ex eo, quod pensio respondet pretio, non fructibus rei, hinc duci coniecturam scenoris, quod sufficit Manentio, ut hic con- trahendi modus suspectus videri possit.
- Et quia huic coniecturæ aliæ quoque accedere solent, ve- luti pactum redimendi, seu affrancandi, ut vocant, quod inter coniecturas fraudis, & scenoris receptum est, ut docet Menoch. *lib. 3. præf. 122. n. 19.* & Manent. *loc. cit.* & eiusdem rei eodem tempore traditio, & retentio, quod etiam simu- lationis, & pignoris argumentum est, ut constat ex *l. sicut, §. supervacuum, ff. de distr. pign. & diximus in d. quest. 9. nu. 21.* & tradit idem Purpur. in *conf. 505. num. 4. & 5.* Menoch. *loc. cit. num. 110.* & aliis auctoribus relatis Farinac. *de fals. & simulac. qu. 162. nu. 228. & seq.* ex quibus, & aliis pactis per Manentem per pensis iustitia huiusmodi contractus in du- bium revocari potest: & cum mens, & intentio numerantis pecunia sit non rem, sed redditum annuum pecuniarium acquirere, ut notat Hieron. de Laurent. in *d. dec. 94. nu. 4.* & admittit Marta *loc. cit. nu. 27.* existimo tutius, & consultius esse ad tollendas amaritudines, & lites, ab hoc genere con- tractus abstinere, & alia ratione redditum sibi comparare, servata scilicet forma constitutionis Pii V. quæ ubique ter- rarum recepta est, vel recipi debet.
- Neque valde movere, quod ait Marta primo loco, in hoc contractu traditione rei, & pretii transferri dominium *l. tradit, C. de pact.* quia hoc verum est, si res seriò agatur, ut Comitulus notat *loc. cit.* & nisi ex coniecturis fraudis, & scenoris contractus simulatus appareat. Nam licet pecunia verè numeretur, & scriptura rei traditionem contineat, hæc tamen non faciunt, quò minus ex coniecturis sceno- ris contractus in dubium revocari possit, & quò minus iudex, cuius arbitrio hoc torum relictum est, multus, & gra- vibus coniecturis concurrentibus pignus, & scenoris verè actum fuisse, venditionem verò, & traditionem rei simula- tæ conceptam fuisse valeat arbitrari, ut in *cap. illo vos, de pi- gnor. & c. ad nostram, de empr. & vend.* & in specie Purpur. *d. conf. 505. num. 3. & 4.* & Rot. Avenionen. in *d. dec. 38. num. 4.* & aliis.
- Et multò minus turbare debet, quod ait, hoc genus contractus licitum censeri debere, quò multis in locis usi- tatus est, & publicè celebratur, quia responderi potest, quod ait D. Cyprian. in *epist. ad Donat.* non propter ea quidpiam licitum esse, quòd sit publicum: & quod ait D. Gregor. PP. in *dist. 8. c. 5. si consuetudinem fortassis opponas, advertensum est, quòd Dominus dicit. Ego sum veritas, & vita, & non dixit. Ego sum consuetudo, sed veritas.* Quæ notat Grima- u. *de contr. pignorat. lib. 3. cap. 10. nu. 4.* ut ostendat consuetudi- nem in contractibus illicitis, & teneatis non excusare, quò minus contractus detecto vitio corrigi debeat, & nos alio loco diximus, & in specie scribit Manent. *lib. cit. qu. 6. num. 1. & 2.*
- Nunc verò posita validitate huius contractus, si que- rimus, quòd initio propositum est, an ex libellis sua die non

non solutis debeat interesse post mortem, respondeo non deberi, quia cum huiusmodi annue præstationes sint redditus, seu fructus, & accessiones juris libellarij, sive traditione rei acquisiti, sive pecunia empti, & constituti non minus, quam pensiones censuum, ut probatum est proxima quæst. præcedent. ex l. ult. C. de jur. dor. & l. ult. §. si autem, C. de bon. qua lib. consequens est, ex illis interesse non deberi, ne contra regulas juris, dentur commoda commodorum, & accessionis accessio, ut indicat l. 2. §. indemnitas, ff. de admin. rer. ad civit. pert. l. neque eorum, ff. de usur. & dicitur Cephal. in conf. 85. nu. 9. Cujac. in l. heres, §. fructuum, ff. de pet. hered. Anton. Faber. in suo C. tit. de usur. def. 4. & in alleg. quæst. m. 1. Anton. Hering. de fidejuss. cap. 4. nu. 52. & 53. & in specie Peregrin. de jur. fisc. lib. 6. tit. 7. n. 35. & notavimus quæst. 88. nu. 6. & secundum hanc sententiam in causam D. Ioan. Baptistæ Fabri Nicienfis, in qua agebatur de censibus præteritis reservatis, bis causa proposita censuit Senatus noster, referente D. Senatore Provana.

22 Neque movere debet auctoritas Bursati, qui alius sensit videtur in conf. 68. in quo respondit mercatori, qui prædium vendiderat pretio post aliquot annos solvendo ea lege, ut interim ratione libellorum, ut loquitur, quinque annua emptor præstaret pro singulis centenis, non tantum præti, sed etiam libellorum interesse deberi post mortem. Nam licet verissimum sit, quod Bursatus ait, & prosequitur loc. cit. n. 5. & seq. creditori, & præsertim si solutus sit negotiari, & ita actum sit, deberi interesse lucri cessantis post mortem, dummodo probet sua interesse legitimis modis, ut dixi q. 71. nu. 6. & cum Bursato adversus Sylvanum, nu. 15. & seq. tamen observandum est in decernendo interesse, non solum oportere, ut verè creditoris inter sit culpa debitoris ratione damni, vel lucri, sed etiam, ut quantitas, quæ debetur sit fors, & debeat, ut fors, non ut accessio fortis. † Sors enim est radix, & veluti mater eius, quod interest, l. 49. §. pretii sorte, ff. de act. empt. & l. ult. ff. de eo quod cer. loc. ut etiam usurarium l. placuit, ff. de usur. l. 26. in princ. ff. de condit. indeb. & tradit eleganter Hotoman. in disp. de usur. cap. 3. ubi ait fortis usum esse radicem, unde usura tanquam rami propagantur. Quare cum in specie Bursati illa quinque annua pro centenariis, dum pretium non solvebatur, præstarentur ob usum, & retentionem fortis, & essent accessiones fortis, dicendum est Bursati responsum hac in parte recipiendum non esse, sed tantum pro pretio rei emptæ, quod est fors, ut dixi ex d. §. pretii sorte. Pro quo si sua die solutum non sit, interesse etiam extrinsecum deberi verissimum est, ut dixi in d. q. 73. & rectè respondit Bursatus hoc loco.

24 Sane si fortè libellarius contractus in fraudem usurarum initus deprehendatur, quod ex coniecturis detegendum est, & apud iudicem examinabitur, ut dixi, si quid nomine libellorum exactum est, id forti imputari debet, vel restitui, ut in ceteris contractibus usurarum constitutum est in cap. 1. & 2. de usur. & c. 7. de iur. iur. & docent Laurent. Calcan. in conf. 84. in fin. Rolan. in conf. 40 nu. 21. lib. 2. Surd. in conf. 327. n. 29. & 51. Costa de rat. q. 10. & in specie Manent. in d. lib. de iure contrah. libell. q. 6. nu. 3. & 37. & multo magis id dicendum est, si ob non solutos sua die libellos aliquid super exactum est sub pretextu eius, quod interest, quia supposita pravitate contractus libellarij hoc esset usuras usurarum exigere, quod est sensus execrabile, & ab ipsis civilibus legibus improbatum, ut in l. 20. C. ex quib. caus. infam. irrog. l. Præses, ff. de rejudic. l. ult. Cod. de usur. & aliis locis. † Quod

25 etiam proculdubio retinendum est in censibus constitutis non servata forma constitutionis Pij V. Nam cum contractus sub alia forma initos generatitios esse decernat, consequens est hic mutuum potius contractum censeri, quod non recipit accessionem fructuum: & proinde si quid nomine reddituum, & fructuum exactum est, id cedere debet in extinctionem fortis, vel restitui debitori, ut notat Virgin. de Boccac. lib. de cens. par. 2. num. 143. Vgolin. in lib. de usur. cap. 47. num. 5. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. qu. 17. nu. 80. & 86. & censuit Rota coram Cardin. Seraphin. dec. 1006. num. 4. & 6. & post tractatum Cencij in dec. 12. num. 2. dec. 31. num. 6. & dec. 227. num. 4. ubi dicitur ita sæpius in Magno illo Auditorio iudicatum fuisse. Denique ita docet Cencius in lib. de cens. quæst. 88. num. 4. & 5. ult. impress. Taurin. qui nihil, quod ad hunc tractatum pertineat, intactum reliquisse videtur.

His consequenter dicendum est, canonum emphyteuticorum, qui singulis annis præstantur in recognitionem directi domini, propter moram interesse non deberi. Nam neque pro præstationibus libellariis, & redditibus annuis debetur, ut hac, & præced. quæst. tractatum est. Sunt

enim isti quoque Canones, seu servitia fructus, & accessiones juris emphyteutici, quibus propterea alia commoda, & incrementa accedere non possunt d. l. 2. ff. de admin. rer. ad civit. pert. l. ult. C. de usur. rei judic. l. 22. C. de pig. & dixi ex Cutacio, Fabro, & aliis num. 21. & probari potest, quia istæ præstationes redditus etiam dicuntur, ut in l. 2. Cod. de jur. emphy. & in §. adeo. Instit. de locat. & conduct. quos inter accessiones referri diximus q. præced. num. 17. & probavimus ex l. ult. Cod. de jur. dor. & l. ult. §. si autem, C. de bon. qua liber.

27 Hæc cum iam dudum scripsissem, prodierunt decisiones Joann. Petri Fontanellæ viri docti, & de iis, qui in foro versantur benemeriti, qui in dec. 205. inter alia querit, an ob moram in præstatione laudemii factam interesse debeat, quod ego omiseram. Et quamvis, ut ille ait, negari non possit, quin laudemia sint fructus directi domini, quæ est ratio, ut non ad dominum, sed usufructuarium pertineant l. item si, ff. de usufr. & ipse docuit lib. de pact. nuptial. claus. 6. gl. 3. par. 3. nu. 40. & tradunt ex nostratibus Scriptoribus Amed. à Pont. de laudem. qu. 20. num. 3. & Carol. Anton. Blancard. in notis ad eund. ubi notat hanc esse communem sententiam, ut etiam scribit Francisc. de Cald. de univ. iur. emphyt. lib. 4. cap. 16. num. 40. respondet Fontan. loc. cit. num. 13. & 14. cum laudemium petatur per se, & nequaquam accessoriè ad aliud, ut loquitur, interesse etiam decernendum esse: & ita bis in Senatu fuisse iudicatum, quod tamen quia plerisque novum, & inauditum videbatur, ut ibidem refert, concludit his verbis, Cogita igitur.

28 Quamobrem ego cogitabam, an possit aliqua deprehendi diversitatis ratio inter pensiones, & redditus emphyteuticos, & præstationem laudemii, & puto hoc interesse, quia redditus, seu canones emphyteutici quotannis redeunt, & renascuntur, & ideo propriè fructus dicuntur l. divortio, §. si vir, ff. solut. matr. ut hic Barbosa scribit num. 1. & 3. & nos diximus q. 50. nu. 20. Laudemium verò non nisi semel à novo emphyteuta præstatur, unde respectu illius fructus propriè dici non potest, sed potius debitum quoddam principale ex contractu, vel quasi contractu proveniens propter consensum, & approbationem domini directi, & proinde accessionem usurarum, & interesse recipere potest. † Neque est novum, ut quod respectu unius est fructus, & accessio, respectu alterius sit fors, id enim compertum est in tutore, negotiorum gestore, & aliis, qui alienas pecunias cum usuris exegerunt, ut in l. idemque, §. si procurator, ff. mand. & l. tutor, §. si usuras ff. de adm. tut. & aliis locis: & congruentius demonstrari potest exemplo pensionum prædiorum urbanorum, quæ respectu domini fructus sunt, vel pro fructibus habentur l. mercedes, ff. de pet. hered. l. prædiorum, §. 6. ff. de usur. & respectu conductoris sunt fors, cui proinde usura, & id, quod interest, accedere potest l. 17. §. 4. ff. de usur. l. 2. & 17. C. locat. l. un. C. de ient. quæ pro eo quod inter. profer. & tradit Grivell. dec. 103. nu. 11. & nos diximus in fin. quæst. 86. si quis locacioni proximè sit fors, quæ est accessio contractus, ut constat ex d. §. adeo, & l. 1. C. de iur. & emphyt. ita ut species quedam locacionis quibusdam videatur, ut Alex. & Cravetæ apud inelytæ memor. Cardin. Mantuan. de tac. & ambig. convent. lib. 22. tit. 2. num. 1. quæ ratione recipi potest Fontanella dec. 10. dummodo interesse probetur legitimis modis. Nam quidquid in Cathalonie tribunalibus servetur, usuras hic propter solam moram non solventium Magistratus inspicere non solent.

29 Querit etiam Fontanella loc. cit. num. 17. quid de decimis, primitiis, & aliis similibus præstationibus statuendum sit, & quia, inquit, istiusmodi fructus videntur redacti in sortem, & uti fors principaliter, & per se peti, responderet, quid prohibebit, ne interesse etiam evrundem petatur? ego non intelligo quid hoc sit, fructus ad sortem redactos videri, & hac in re ab eo dissentio, quia certum est huiusmodi præstationes fructus esse, quia quotannis recurring, & renascuntur d. l. 8. §. cum vir, ff. solut. matrim. & proveniunt ex iure percipiendi decimas, & primitias, ut fruges ex aliquo corpore l. si navis, de rei vindic. l. 121. de verb. signif. neque desinunt esse fructus, quod per se petantur, ut non desinunt esse usura, quod quis eas tantum velit in iudicio petere l. 23. ff. de except. rei iudic. & regularij sunt accessionem accessionis præstandam non esse, ut neque fructus fructuum, neque fructuum usuras l. 5. & 19. ff. de usur. & docent Grat. c. 987. num. 2. & duo clarissimi Præsides Bellon. in conf. 25. num. 1. & 3. & Faber in d. def. 4. de usur. & in alleg. num. 1. & 2. ubi ait omnes fructus accessiones esse, & ob id incrementa appellari. Quod probatur etiam ex l. 14. C. de sacros. Eccles. unde verius est huiusmodi præstationes additamentum ulararum, & interesse non admittere. † Ex-

capio tamen interesse, quod circa rem ipsam consistit, ut si forte species, quæ debentur, post moram pluris sint, ut in *l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. empr. à quo tamen qualibet rationalis causa excusare solet*, ut docent Bart. Dec. Curt. & alii in *l. vinum, ff. si cert. per. & Senator Sola ad decr. antiq. de censib. victual. par. 4. n. 5.* & cum huiusmodi primitivæ, & decimæ consistunt in rebus, quæ natura sua fructus ferunt, ut sunt oves, nam & partus partum post moram etiam restitui debent *l. 26. §. 27. ff. de pet. hered. l. 15. ff. de condit. indeb. §. l. quis 39. ff. de usur. & tractat Munnoz. de ratiocin. cap. 18. ubi num. 7.* autem hanc arbitrio boni viri temperandum esse. Porro hæc querere sere inutile esse videtur, quia Ecclesiastici viri, & Domini terrarum, quibus hæc plerunque debentur, suos habent exactores & collectores, qui suis quibusque temporibus decimas, & alios similes redditus diligenter colligere solent: neque sinunt, ut hac de re, apud iudices disceptetur. Ex sanè id mihi hæcenus inauditum. Cæteræ questiones, de quibus agit Fontan. in *cit. decis. 204. & 205.* suis locis à nobis jam pridem insertæ sunt.

31 Præterea querendum est, an augmenti monetæ in iis casibus, in quibus decerni solet, interesse etiam debeat. Et sane cum debitum est usurarium, ut cum creditor usuras stipulatus est, frustra queri videtur, an etiam augmenti monetæ, si quod forte contingit, interesse peti possit, quia multi sentiunt hoc casu nullum augmentum deberi, ne debitor duplici onere gravetur, augmenti scilicet, & usurarum. Quæ fuit sententia Pilei antiqui Doctoris, Pappal. Purpur. Bruni, & aliorum, quos refert, & sequitur Præses Theaur. in *decis. 174. num. 2.* ubi scribit hanc receptissimam esse, & ita bis huic iudicatum: idemque sentit Theaur. filius in *addit. ad eund. §. in lib. de augm. monet. par. 2. num. 5. l.* ubi ait non esse querendum de augmento, quando pro mutuo solvitur usura. Sanè Brunus *loc. per Theaur. cit. id est, limit. 5. num. 2. & 3.* diversum sentire videtur, sortis scilicet augmentum deberi, quia, inquit, quando concurrunt veteres, & nova præstatio, solvenda antiquæ faciendæ est secundum antiquam monetam, & novæ secundum novam.

32 Ego receptissimam sententiam duos intolerabiles errores continere existimo. Primum quod crediti, seu sortis usurarie nullum augmentum monetæ deberi ailerat. Alterum quod usuras decernat creditor. Nam quoad usuras attinet, certum est eas non deberi, & omni jure prohibitas esse, quod toto hoc opere executissimus. Et quoad sortem exploratum etiam est, ob illicitam stipulationem usurarum eam non amitti, neque minui *l. placus §. l. usuras, ff. de usur. §. l. ult. ff. de eo, quod met. caus. & tradunt Gaill. Costa, & alii, quos retuli quæst. 10. numer. 1. & 23.* Iustitia enim suam cuique tribuit *l. bona fides, ff. de pos. quod profecto non consequeretur creditor, si ex deteriori moneta, quod supponitur, sortem recipere cogeretur, non enim totum videtur solvere, qui deterius solvit, ut compertum est ex *l. 3. ff. si cert. per. §. alius.* Proinde dicendum est, usuras quidem non deberi, & abjiciendas esse, sortem verò in eadem moneta, & eiusdem bonitatis, vel ex nova secundum veteris æstimationem restituendam esse, deducto tamen, si quod usurarum nomine solutum est. Quæ ratione fiet, ut quisque suum habeat, & debitor duplici onere non gravabitur, sed augmenti tantum, quod secundum juris naturalis æquitatem, & iustitiæ commutativæ regulas debetur. Ut enim creditor cum debitoris jactura locupletari non debet, ita nec debitor cum jactura creditoris.*

33 Sed si queritur de debito vero, & sincero, quodcum augmento debeat, ne creditor sit in damno, juxta doctrinam Theaur. in *d. dec. 174. numer. 1.* & communem præxim, si querimus inquam, an huius augmenti etiam interesse debeat, ut sortis, dubium facit, quia augmentum huiusmodi accessio quædam esse videtur, & proinde aliam accessionem recipere non posse ex *l. ut nullo modo. 28. C. de usur. l. bres, §. ult. ff. de pet. hered. l. ult. de magistr. conven. & tradunt passim auctores, & præ cæteris Anton. Fab. d. dec. 4. de usur. §. lib. de var. debis. solus. cap. 23. in fin. Et nihilominus sentio istius augmenti etiam interesse deberi non minus, quam veteris sortis, dummodo probetur legitimis modis, utque ex Theauro, qui id docet in *d. dec. 174. num. 4.* & ibi filius in *addit.* & probari potest ex *l. socium 60. in pr. ff. pro soc.* quæ ait, etiam lucri usuras prestandas esse, non quasi usuras, sed quod interfit, & hoc jure hic utimur.*

34 Nec obstat quod diximus accessionem accessionis prestandam non esse, ut neque etiam commoda commodorum *l. 2. §. si indemnitas, ff. de admin. rer. ad civit. per.*

quia augmentum hoc revera non est accessio, sed fors, & pars sortis, ut tradit idem Theaur. filius in *d. tractat. de aug. mon. par. 2. num. 65. in fin.* & idem Præses Faber. *loc. cit. §. def. 30. §. 45. n. 2. C. desolus. §. sic. de rei uxor. act. defin. 9. in allegat. numer. 2.* Neque est lucrum, & commodum creditoris, sed pars, & portio eius, quod verè illi debetur, & suppletio, & compensatio eius, quod debitori, & novæ monetæ deest, & proinde interesse recipere potest, dummodo verè creditoris interfit, & probetur legitimis modis, ut dictum est.

Neque est contrarium, quod definitum refert Fab. *loc. cit. usurarum, aliarumque similium præstationum augmentum monetæ nullum deberi, ne ea res materiam præbeat multiplicandam litium, si in singula tempora, & penè momenta, quibus usuræ deberi incipiunt, nova esset incuranda ratio monetarum: atque etiam quid id nimis avarum esset. Quia hoc in usuris recipi potest, quæ cum omni jure prohibita sint, frustra queritur, an cum augmento etiam exigi possint, cum nec debeantur quidem arg. *l. eius, qui. ff. de reb. cred.* Sed nos querimus de eo, quod interest, quod omni jure debetur, & potest excedere legitimum modum usurarum *l. 3. in fin. ff. de eo quod cert. loc. & totum exigi potest, quod verè creditor passus est culpa adversarii l. si commissi, ff. rem rat. habet. §. l. an. C. de sent. que pro. & ait, ut hoc, quod revera inducitur damnum, hoc reddatur. Interesse igitur etiam cum incremento monetæ decernendum est, si verè tantumdem creditoris interfit, dummodo tamen in casibus certis duplum non excedat, ut ibi à Iustiano sancitum est, & à nobis mediocri diligentia tractatum est *q. 90. n. 3. & seq.* atque utinam nihil exciderit, quod à veritate sit alienum. Sanè interim dolendum est, quibusdam in tribunaliibus nimis facile usuras decerni.**

Item questum est de penalibus stipulationibus quantitatibus, ut si quis aliquid facere promittat, quod si non fecerit, centum solvere poenæ nomine, an commissæ poenæ usuræ etiam debeantur. Ex doctissimis Faber, *def. 18. C. de usur.* existimant non quidem à die, quo poenâ commissæ est, sed ab eo, quo petita est, usuras deberi, non esse tamen sine dubitatione, cum generaliter constitutum sit, usuras poenarum non deberi in *d. l. ult. ff. de magistr. conven.* Nisi, ut ait, hoc accipiendum sit de poenis judicialibus, de quibus, in *l. 1. C. de fise. usur.* non autem de conventionalibus, de quibus agitur. Et nihilominus sentio usuras hic admittendas non esse, quia quod dicitur usuras poenæ non deberi, locum etiam habet in poenis, quæ ex contractu debentur, ut notat Gothofr. in *d. l. 1. Atque etiam quia usura poenæ est *l. 17. §. si cum pupillo, ff. de usur.* ut etiam id, quod interest *l. ult. ff. de eo quod cert. loc.* & poenâ poenæ esse non debet, ut dicit Cuiac. in *d. l. 1. Cod. de fiseal. usur.* & Menoch. in *cons. 94. nu. 46.* & proinde humanius est dicere, usuras ex hac causâ non deberi. Quod in ulto magis dicendum est, si poenâ adiecta est quantitas, quia hæc poenâ usura est, vel vice usurarum, *l. 9. ff. de usur. l. 13. §. ibidem Papin. ff. de act. empr. & certum est usuras usurarum non deberi etiam jure civili *d. l. 26. §. 1. ff. de condit. indeb. l. Præses, ff. de re judic. & lib. 20. C. ex quib. caus. infam. irrog.* quod tamen nunc superfluum est querere, cum nec poenâ debeat, nisi quatenus interfit secundum lucrisperitorum, & in foro receptam sententiam, de qua scripsimus *q. 38.* Neque aliud dicendum est, cum poenâ est vice eius, quod interest, quia interesse alterius interesse non recipitur, ut docent Dec. Stracc. Bologn. Bellon. Bellus, & alii, quos secutus sum quæst. 86. nu. 18. † nisi in iis casibus, in quibus poenâ fungitur vice sortis, veluti si quis poenam mihi debitam exegerit, vel mihi inflictam pro me extolterit arg. *l. 10. §. si procurator. ff. mandat. l. 7. & 8. de admin. sue. & alii, quibus constat usuras quoad eum, qui exegit, vicem sortis obtinere, & alias usuras recipere posse, ut dixi quæst. 5. in fin. & tractatum est tota quæst. 87. † Et nisi in iis casibus, in quibus stipulatio quantitatis resolvit, & quodammodo novat priorem obligationem, ut si quis stipulatus sit navim sibi dari, vel fieri, & si non dederit, vel fecerit, centum. Nam hæc posterior stipulatio proprie penalit non est, sed quasi novatio prioris obligationis, ut constat ex *l. 44. in fin. de oblig. & act.* & Cuiacius in *l. 28. ff. de act. empr.* unde illa centum, quæ debentur post moram promissoris, non debentur veluti accessorie ad priorem obligationem, sed principaliter, & tanquam principale debitum, & consequenter illis usuræ, seu interesse accedere potest: & hoc egregie tradit Præses in *d. dec. 18. in alleg. nu. 5.****

Denique querendum est de cambis, an in iis lucrum lucri percipere liceat, & puto aliquas species separandas esse.

40 Prima est, cum is, qui cambio dedit, ex eo tantum, quod ei pecunia suo loco soluta non est, nec eius aliunde interest, cambia, & recambia petit: & hoc casu certum est huiusmodi compendia non deberi, neque exigi posse, non enim ratione eius, quod interest, quia sola mora non sufficit, ut quid ultra sortem capere liceat, ut multis ostendit Sarmient. *select. interpr. lib. 7. c. 2. n. 5. & 7.* & nos diximus *q. 1. n. 32. & aliis locis*, & in specie Alex. in *conf. 61. n. 12. lib. 2.* Neque ratione novi cambij, quod, quatenus liceret, nullum inter creditorem, & debitorem celebratum proponitur, ut censuit Rota apud Card. Mantuic. *dec. 383. n. 5. & 6.* Bertazzol. *conf. 254. num. 2. lib. 2.* Hartman. *Pistor lib. 3. q. 2. n. 30.* Cavalcan. *dec. 2. n. 23. part. 2.* & Masfrill. *dec. 305. n. 9.* & constat etiam ex his, quae diximus *q. 25. n. 69. & seqq.* & hac in re puto convenire omnes.

41 Secunda species est, cum lucra cambiorum petuntur pro eo, quod creditoris verè interest, veluti si potuit negotiari in cambiis, & lucrari. Et hoc casu debitorem, qui suo loco, & tempore non solvit, teneri ad id, quod interest, sentiunt plurimi apud Cyriac. *contr. 526. n. 43.* & constat ex *l. 2. §. ult. ff. de eo eo, quod cert. loc.* quz in omni contractu locum habet, ex quo pecunia certo loco praestari debet, ut indicat titulus, qui generaliter conceptus est *de eo, quod cert. loco dari oportet.* Et constat etiam ex *l. 1. Cod. de sentent. qua pro eo, quod inter.* quae etiam in omnibus contractibus locum obinet Et in hac specie, in qua nullum cambium inter contrahentes agitur, existimo interesse alterius interesse non deberi, nam nec ex aliis contractibus debetur, ne detur accessioem accessio contra *l. ult. C. de usur. & l. 2. §. si idem nitas, ff. de adm. rer. ad civit. pertin.* & secundum eam sententiam, quam secutus sum *q. 86. n. 18. & q. 87. n. 13. & 32.* & in specie sentit Mollet. *de contract. c. 7. n. 113.* Morl. in *Empor. iur. tit. 18. q. 25. n. 42.* Larr. in *dec. 84. c. 15.* & novissime alius citatus Merend. *de camb. nundin. c. 3. n. 78.*

Et licet aliud sentiat Cyriac. *loc. cit.* & D. Raphael. de Turr. *diss. 3. q. 9. n. 68.* & in notis ad *decis. Reg. Roman. 17. in fin.* non possum tamen mutare sententiam, quia cum hoc interesse sit extrinsecum, ut constat ex celebri illo §. cum per venditorem, l. si sterilis, ff. de att. emp. & admittit idem D. Raphael. *loc. cit. n. 57.* ubi ait esse omnino extrinsecum sortis, non potest aliam accessionem recipere, neque debet diverso iure censi ab eo, quod in aliis commerciis venit propter moram debitoris.

42 Neque aliud pto, si forte actum est, ut debitor in casum mortis teneatur ad id, quod interest. Nam licet hoc casu interesse alterius interesse decernendum sentiat Rot. Gen. in *dec. 78. n. 16.* & ex Ruino idem D. Raphael. *ead. diss. 3. q. 10. n. 9.* ubi ait hoc expeditissimum esse, mihi tamen saltem, cum de lucro cessante agitur, verius videtur hanc computationem admittendam non esse, ut indicat *d. l. ult. C. de usur. & d. §. si indemnitatis*, ubi Vlpian. ait huiusmodi computationes illicitas esse: & quod diximus interesse etiam in sortem redactum aliud interesse dici non posse, & in specie tradit Narbon. *ad l. Hispan. lib. 5. tit. 18. l. 15. num. 34. & 37.* Mollet. *loc. cit.* & alius relatis idem Merend. in *d. c. 3. num. 80.* Nulla enim ratio est, cur id, quod aliis creditoribus denegatum est, ca mpsonibus concedere debeamus. Neque movere debet Ruini *conf. 103. lib. 1.* quo movetur, tum quia contrarium respondit in *conf. 55. lib. 2.* & cogitationes posteriores ut plurimum sunt meliores: atque etiam quia nihil constituit in pacto, & conventionione de praestando interesse, sed tantum ait, quod dicitur de usuris usurarum, quae illicitae sunt, ad interesse, quod licitum est, non pertinere, & ratio communiter reiecta est, & retellitur ex *d. §. si indemnitatis*, ubi de indemnitatae agitur, & Vlpianus ait computationem, quae commoda commodorum protequitur, illicitam esse.

Sanè si inter diversos res acta est, ut si quis iusu alterius cambia, & incrementa perolverit, certum est, illum totius summe interesse, si verè eius interest, percipere posse. Hoc enim totum, quod solvit, fors est, & tungitur vice sortis, ut ex multorum sententia diximus *q. 5. in fin. & q. 87. n. 5.* quibus nunc addo *glos. in l. 12. §. sciendum, ff. qui pot. in pign. habeant.* Idemque est, si quis sortem cum incrementis cambiorum nomine alterius exegerit, quia etiam quo ad eum, qui exegit, sunt loco sortis, & efficiunt sortem, ut constat ex *l. 10. §. 3. ff. mandas.* Menoch. *de arbit. cas. 119. n. 28.* & alius, quos recentius in *d. q. 5. n. 14. & 17.* & in hac specie respondit Surd. in *conf. 540. n. 42.* & Narbon. *loc. cit. n. 43.*

43 Tertia, & ultima species est, cum agitur de lucro, & incremento cambiorum, quod ex eorum multiplicatione,

& renovatione provenit, quae species diversa est à praecedenti, quia in illa supponitur cambio celebrata non fuisse, & ex eo, quod campfor suos nummos exercere non potuit culpa creditoris, lucrum amisisse. Hac verò species est de lucro, quod ex iteratione cambiorum, & eorum continuatione promanat, ut explicat D. Raphael. in *prologom. disp. 3. n. 14.* & rurtus *qu. 9. n. 57.* ubi ait differre, quia *lucrum intrinsecum est ipsi contractui, & quodammodo est substantia ipsius sortis tanquam seors proveniens, & per illas conversiones generari conceptum quemdam à sorte ipsa nequaquam separatam, quo fors ipsa verè augetur: interesse vero cambiorum esse sorti omnino separatam.* Neque enim qui obligatus est ad interesse cambiorum contraxit cambium, & recambium cum creditore, ut in primo casu, sed vel mutuum, vel alium contractum, ex quo obligatus remansit ad solvendam certam pecuniam quantitatem, & cum sit in mora, primae obligationi interesse cambiorum accedere. In hac igitur specie, in qua lucra, & commoda cambiorum verè, & formaliter differunt ab eo, quod interest, queritur an liceat commoda commodorum percipere. Quod idem est ac querere, an liceat de eadem summa debita sepius eum eodem debitore cambium celebrare, & ex lucro prioris cambij lucrum etiam stipulari: Sanè hoc genus probatur Surd. in *conf. 540. n. 40.* ubi ait consuetudine receptum esse, ut lucrum efficiat sortem in recambio. Rautens. de *Analog. cap. 12. n. 38.* Scaccia de *commerc. §. 1. qu. 7. par. 1. n. 18.* & *§. 7. gl. 2. n. 49.* Naldus in *verbo, Cambium, n. 6.* Ant. de S. Salvat. *tot. libr. de recurs. & contin. cambior. Gait. de cred. tit. 7. n. 1487 & 1492.* & sequent. & aperitissime P. Scortia *Theor. 289.* quia, inquit, semper est emptio, & venditio scuto- rum de marca tanquam mercis, dicitur non debet interesse alterius interesse, sed lucrum sortis converso iam priori lucro superioris cambij in partem sortis cambij subiequentis. Et Scortiam sequitur Dian. in *tract. 8. resol. 5.* & his omnibus consentit D. Raph. de Turr. *tot. disp. 3.* & praeterit *qu. 3. num. 8.* & adversus Becium *qu. 11. n. 5.* & *Je. & n. 74. & 75.* ubi ait lucra huiusmodi post longam, & diuturnam cambiorum, & recambiorum circulationem, ut loquitur, non tantum duplam, sed etiam octuplam excedere posse, illudque integrum sine moderatione ulla praestandum esse. Quod verum putant subducto quocumque interesse, & licet nihil etiam in uno obolo interstet eius, qui cambio dedit, ut scribit idem D. Raphael. multis locis, & praesertim *d. p. 2. §. 24. n. 43.* ubi ait considerationem lucri cessantis, e. dampni emergentis in hoc genere impertinentem esse, sicut in aliis negotiationibus, in quibus versatur industria mercatorum.

Sanè, ut id obiter observem, magnis Theologis visum est non posse campfores pacisci cum debitore, ut si elapso tempore non solverit, teneatur eandem summam accipere ad recambium, nisi certo constet tantundem lucrum illum amisurum, quantum ex recambio perciperet, & hanc rationem esse, quia non potest plus exigere ratione morae, quam aestimationem lucri cessantis, & periculi sortis. Ita enim Navar. de *Grass. Lethus.* & alii apud Salas *de camb. dub. 22. n. 2.* qui deinde *n. 4.* quae eas, an interesse possit adici sortis, respondet id heri non posse, nisi campfor moraliter certus sit, se potuisse illud alius dare cambio, nisi enim ratione lucri cessantis illud sorti addere posse ad augmentum cambij, hinc concludens non deberi recambiorum usum absolute damnari. Idemque sentit Mollet. *d. c. 7. n. 66.* & Emin. P. de *Lug. disp. 28. n. 121.* & novissime P. Duard. *§. 2. q. 4. n. 4.*

Sed ea sententia, quae nulla habita ratione eius, quod interest, admittit cambiorum versuras, & iterationes, cuius affectores maximi sunt Scortia, & D. de Turr. *loc. cit.* probari videtur ex rescripto Pij V. ad Bononientes, quod ambo decretalem vocant, quo Bononienlibus concessum est, *che possa ogni persona dar dinari à cambio, e far recapitar le lettere sopra essi dinari, e così tenerli sopra li cambi finche saranno rimborzati da ebi haverà preso il dinaro, id est, que possit quilibet dare pecuniam cambio, & pacisci, ut litera cambij dirigantur ei, qui cambio dedit, & ita retinere pecunias super cambis, donec perolverentur ab eo, qui suscepit cambio.* Quo loco maxime nititur D. Raphael. *disp. 3. q. 1. n. 26.* ubi ait Pium V. his verbis, quae candidissimis lapillis imprimenda esse ait, sic enim studio huius commercij tuendi iterum, recambia approbare, concludens nulla ratione negari posse, quin per hanc decretalem aliaque duplicia cambia approbentur ex illis etiam, in quibus per primi cambij debitorem dirigitur tracta ad correspondentem creditoris, & quin permisso sit continuare super per cambis proprias pecunias sola lucri intentione, cui sententia etiam favore videtur tertium responsum Sacrae Congregationis,

44

gationis, ut etiam quintum, quod quartum est D. de Turri, qui quarti meminisse noluit, ut observavi q. 26. n. 53. ex quibus videntur dari aliqua recambia, nulla usuraria labe infecta, ut ait idem D. Raph. d. quæst. 3. n. 8. subiciens temerarium esse contrarium asserere. Id ipsum docet Pater Duardus in lib. de camb. §. 1. quæst. 42. num. 20. Denique videtur hæc sententia probari posse ex l. facimus qui 60. ff. pro suc. quam profert Gait. loc. cit. de cuius sententia diximus multis locis.

Caterum quia hæc dura, & difficilia videntur, multi contrariam sententiam sequuntur, ut Soc. Navar. Mercat. & Vega apud Salas d. dub. 22. n. 4. Philarch. de offic. Sacerd. lib. 5. c. 22. in fin. Malder. tract. 5. c. 3. dub. 3. vers. mercatoribus, & c. 4. dub. 7. Menoch. in conf. 1181. n. 3. & 4. Salon. de camb. q. 4. art. 2. contr. 14. n. 10. Bonac. de contrakt. disp. 3. q. 5. p. 1. n. 14. Benedict. de sept. pecc. lib. 3. c. 9. §. 5. Hartman in d. q. 2. n. 37. Morla in d. q. 25. n. 48. Narbon. loc. cit. n. 32. Costa de ration. rat. q. 142. n. 24. ubi ait hoc fieri contra bullas Sanctissimum Pontificum, itemque sentiunt quotquot continuationes cambiorum improbarunt apud Justinian, q. 4. n. 6. Sanè ij auctores responsa S. Congregationis non viderant nondum edita. Sed illis non obstantibus hunc cambiorum anatocismum dissentissimè omnium vexavit Merenda in suo lib. de camb. Nundin. c. 3. ubi in principio observat continuationes huiusmodi tribus modis fieri, primò cum debitore cambij, secundò cum aliis campforibus, tertio cum seipso, & quocumque modo fiant illicitas esse. Et primum ait continuationes, quæ fiunt cum ipso debitore improbandas esse, quia hæc continuatio constat ex pluribus cambiis con la ricorso, sæpius enim cogitur debitor ad creditorem recurrere, ut dilationem consequatur, & præterea obstare evidentè demonstrationem defectus pecuniarum in nundinis numeranda, quem ostendit patientia debitoris sumentis suum patrimonium devorari. Et cum hac sententia recipia convenire Card. de Lug. loc. cit. Secundum verò genus etiam illicitum esse, quia conventio illa, ut in casu moræ liceat campfori pecuniam capere cambio ab aliis, additur cambiis sceneratiis, hoc est iis, in quibus campfor putat non esse securam solutionem in loco, quo solvi debet, & proinde irritam esse l. 7. C. de legib. l. passa, C. de pass. Addit deinde, quæ ratio est, ut liceat campforibus ob brevissimam moram debitoris novo inito cambio magnum illi damnum inferre, ut persequitur num. 9. & seq. Tertium denique genus, cum scilicet ex pacto, & conventionione campfores accipiunt à se ipsis, & hac ratione multiplicant cambia, & recambia, illicitum esse, concludens num. 14. labem usurariam huius commercij luce meridiana clariorem esse.

Ego cum Becio Justiniano, Merenda, & aliis doctissimis viris existimo continuationes, & versuras cambiorum, quæ fiunt de eadem summa debita inter eosdem, in quo posita est ratio recambij, non valere, & illicitas esse.

45 Et mo in primis movet constitutio Pij JV. quæ in Bullario primum inter huius Pontificis constitutiones locum obtinet, in qua iubet eos, qui cambio dederunt, & debitores ad recambiandum adigunt, sceneratorum penis coerceri, & si quid hoc nomine exactum est, silco Camera Apostolicæ applicari. Qua constitutione primum, quod adverterim, adversus usitatas cambiorum continuationes usus est Merend. loc. cit. n. 14. & recambia prohiberi admittit ipse D. Raphael. loc. cit. n. 20.

Neque movere debet quod ait eod. loc. & repetit d. q. 2. n. 33. hæc constitutio non damnari recambia, ut recambia; sed quia cum recambium sit cambium, cambia autem ob excessiva pretia usuraria declaravit, multò magis declarare, & damnare recambia ex eadem scilicet pretij iniustitia. Etenim hæc coniectura refellitur iisdem verbis, ex quibus eruitur: siquidem eodem loco non tantum condemnantur campfores, qui pecunias suas in recambis exercent immodicis pretiis, sed etiam illi, qui id faciunt eo pretio, quod retroactis temporibus toleratum fuerat, quia fortè modestum, & tolerabile videri poterat, & nulla interveniente querela debitorum. Vnde verum quidem est immodicas istas, & excessivas actiones causam dedisse constitutioni: sed hæc occasio fuit, ut non tantum recambia, quæ sub immodico lucro agitabantur, sed etiam quæ sub modico, & modesto scenore ad illa usque tempora tolerata fuerant, & consequenter omnia, & indistinctè inter eosdem prohiberentur. Quod etiam ex eo colligitur, quia eodem loco constitutio istis mercatoribus objicit præceptum illud Christianæ, & Evangelicæ eruditionis, quo monemur indigentibus mutuum dare, nihil lucri inde sperantes, quod satis alienum fuisset, si saltem

sub modicis, & honestis compendiis pecunias per recambia agitari permittere voluisset. Ut etiam levis coniectura est, ex qua eod. loc. vir clarissimus ait se verius putare Pium IV. ea recambia prohibuisse, quorum formam refert Azor. Instit. lib. 10. c. 11. q. 4. quod per ea tempora, & dum hæc scriberet, Romæ floruerit, siquidem constat P. Azorium in Hispania Societatem ingressum fuisse anno 1559. quo exeunte Pius IV. Pontifex electus est Panuino auctore in illius vita. Et Azorij lucubrations de cambiis, ut quæ pars. 3. continentur, post eius obitum, qui fuit anno 1603. editas fuisse ex Biblioth. Patrum Socier. fol. 22 r. Accedit Azorium illud commercij genus non omninò improbase, & proinde prorsus inverisimile est illa recambia, de quibus agit, illa esse, quæ Pius JV. ea constitutione severè repressit, cuius auctor non meminit eo loco, sed tantum constitutionis Pij V. Et quidquid sit, illud certum est Pium JV. recambia eiusdem debiti inter eosdem, quæ sunt vera, & formalia recambia, prohibuisse. Quæ licet nunc sub aliis cautionibus fortasse revolvuntur, ut scribit ead. disp. 3. qu. 4. num. 20. non ideo minus prohibita censeri debent, quia non minore, imò maiorem asperitatem, & captionem continent in necem debitorum, quorum favore cambiorum progressum, & anatocismum prohibere voluit, unde satis est, quod id fieri noluerit, l. 29. & 30. ff. de legib. l. 28. ff. de pass. quæ ait ius publicè utile cautionibus, & pactis privatorum everti non posse. 46.

Secundò isti cambiorum anatocismo repugnat Constitutio D. Pij V. cum ait, Pecunia denique cum interesse reposcitur, ubi contractus fuerat celebratus: nam inter dantes, & recipientes usque à principio ita convenerat, vel saltem talis erat intentio: neque quisquam est in nundinis aut locis supradictis, qui huiusmodi literis receptis solutionem faciat. Quam clausulam admittis hæc cambiorum reflexione, & renovatione inanem reddi ostendit Merend. loc. cit. n. 14. Sed apertius id ab eodem Pontifice prohiberi puto, dum yetat, ne cambia aliter quam pro primis nundinis, vel primis terminis ineantur: hæc addita clausula, abusu illo prorsus vitæto, cambio pro secundis, & deinceps nundinis sine terminis exercendi, quæ verba negari non potest convenire usitatis continuationibus cambiorum. Quid enim aliud est continuare cambia, quam non tantum pro primis, quod permittitur, sed etiam pro secundis, & aliis sequentibus circa idem debitum cambia exercere, quod hic est prohibitum? & præsertim perpena illa dictione, & deinceps, quæ significat gradus quosdam, & in infinitum protenditur, §. licet, Instit. de adept. & §. sui Instit. de hered. qual. & differ. & proinde, etiam de centesimis nundinis, vel terminis accipi potest. Vel certe ostendendum est, quifnam alius abusus est, cui Pontifex occurrere voluit. Nam illum, quo longiores solutioni termini præfigebantur, quam distantia loci desiderabat, in quo solvi debuit, infra idem Pontifex sustulit, dum subjicit, curandum autem erit, & c.

Ut hunc scopolum vitet D. Raphael. eiusd. disp. qu. 2. n. 12. & q. 11. n. 33. respondet constitutionem Pij V. loqui de cambio simplici, neque ad cambia ritè, & rectè multiplicata trahi debere. Nam, inquit, licet vetet ita rem agi, ut pecunia reposcatur, ubi sumpta est cambio, non tamen id absolute damnare, sed ita demum, si nulla sequatur solutio, ubi solvi convenit, unde quamvis recambium ordinetur ad repetendas pecunias cum lucro, ubi primum numeratæ sunt, cum tamè ista repetitio ordinetur media solutione primi cambij verè, & realiter fienda in feria, nihil proponi, quod sit contra verba, vel mentem legislatoris: imò hæc ordinationem omninò conformem esse non minus verbis, quam menti Pontificis. Verum non videtur vir doctissimus hæc ratione scopolum hunc vitare potuisse: Etenim constitutio simplicia cambia quidem probat, quæ scilicet pro primis nundinis: vel terminis ineuntur, sed ulterius providè progreditur, cambiorum progressum, & revolutiones prohibet, quæ pro secundis, & deinceps nundinis, vel terminis agitantur illis scilicet verbis, abusu illo prorsus vitæto, & c. quæ ad hanc rem perpendunt Malder. d. dub. 7. Narbon. in d. l. 15. n. 28. & Becius in d. conf. 213. n. 68. & videtur D. de Turri, pace illius dixerim, dissimulasse in dispositione, quam adversus Becium instituit in d. q. 11. Alioqui dicendum est, constitutionem imperfectam esse, neque illud definitè vitæ, & repressit, unde maius malum publicè imminerebat, & suas fraudes avaritia poterat truculentius exercere. Deinde cum constitutio apertissime prohibeat, ne pecunia reposcatur, ubi negotium cceptum est, & recambia ordinentur ad repetendas pecunias cum lucro, ubi datæ sunt, ut fateretur D. de Turri, sanè fateri cogitur hæc recambia etiam prohibita esse, quia cum quid prohibitum est, prohibitum etiam

etiam censetur id, per quod ad illicitum pervenitur, *l. oratio, ff. de spons. l. cum lex, ff. de fideiuss.* & aliis apud Everar. in suis *loc. legal. c. 128. n. 3.* ubi notat regulam obtineere, licet illud medium per se licitum sit. Et praesertim quia constitutio ipsam intentionem coercet, quae ab hoc negotio, quod iuri causa instituitur, nullo modo separari potest. Vnde merito hoc commento sanctionem sapientissimi Pontificis circumveniri tradit Merend. in *d. cap. 2. n. 53. c. 3. n. 14. & P. Justin. lib. de contin. camb. q. 4. n. 7.* ubi ait ne quidem talvis vobis id fieri. Quod ego etiam dixi *q. 26. n. 28. c. seqq.* ubi ostendi solutionem hanc, quam D. Raphael iactat, inanem, capiosam, & inhumanam esse, ut quae debitorem non liberat, sed magis irretit, & innectit eidem creditori.

47 Tertiò ne hoc commercij genus recipi debeat, multis argumentis ostendi posse videtur, & primò quidem, quia haec cambiorum incrementa sunt foetus quidam artificiales pecuniae, ut dicit D. de Turri multis locis, & praesertim *disp. 1. q. 13. n. 112. c. 113.* ubi ait, id accepto ferendum recentiorum industriae, quae inventus est modus, quo pecunia, praevia conventionione, quodammodo conciperet, & pareret fructus, & rursus *q. 24. in princ. & denique disp. 3. q. 9. n. 57.* ubi ait, per illas pecuniarum conversiones generati foetus quemdam similem forti, illique intrinsecum, quo fors ipsa augeat: in quo lucrum cambij consistit. Sed haec est ipsa foenoris natura, & descriptio, quam tradit Arist. *Polit. lib. 1. c. 7.* dum ait foenus seipsum maius facere, & foenus dici, quoniam illa, quae pariantur, similia sunt gignentibus, & in foenore nummum parere nummum. Et congruenter Agell. *lib. 16. c. 12.* scribit foenus à foetu dictum esse, & quasi à foetura quadam pecuniae parientis, atque incrementis, qua ratione Graeci *Tocon* appellant. Vnde merito hoc genus quaestus turpe esse, & praeter naturam concludit Philosophus, à quo nemo, quod sciam, excepto Salmasio homine haeretico, haecenus recessit.

Et suavis est D. Raphael, dum *dict. quest. 11. num. 112.* ait, usuras quidem in fructu non esse, quia non sunt ex ipso nummorum corpore, sed ex alia causa, id est, nova obligatione, *l. 12. ff. de verb. signif.* at lucrum ex cambio verè, & proprie non ex alia causa, sed ex corpore ipso esse, & per consequens ex eod. responso Iurisc. in fructu censeri, quod reprehendit, & deridet Merenda in *suo Antraphae c. 1. nu. 78. c. 79. c. cap. 2. num. 73.* & merito. Neque enim magis intelligi potest incrementa cambiorum ex ipso corpore nummorum promanare, quam in foenore. imò cum tam in cambio, quam in foenore lucrum ex obligatione proveniat, ut de usuris, inquit Iurisc. in *d. l. 12. c.* & in cambio admittit D. Raphael *cod. loc.* dum ait, pecuniam in cambio deductam praevia conventionione quodammodo parere, consequens est utrumque lucrum praeter naturam esse, & ex sententia Aristotelis improbari.

48 Altera ratio est, quia omne commercium, in quo quis in lucro est, & alter in damno, iniustum est, ut docet Arist. *Ethicor. lib. 5. cap. 4.* sed admisso hoc multiplici cambio is, qui dedit cambio in lucro est, in damno qui accepit, ergo iniustum hoc commercium est, & nullo modo in republica tolerandum, *l. illicitas, in princ. ff. de offic. Praesid.* Neque verò hic mihi laborandum esse puto, ut probem debitorem ex cambio, ex eius renovatione, & multiplicatione damnum pati, id enim omnibus compertum est, & colligitur ex doctrina D. Raphael. *loc. cit.* ubi ait in huiusmodi recambis lucrum consistere, & quidem uberius, quatenus pluries id heret, illudque sine moderatione ulla integrum praestandum esse. Id etiam constat ex formula, quam idem auctor exhibuit in prologo. *disp. 3. n. 9.* qua datur facultas creditori in casum solutionis non factae cambiandi, & recambiandi etiam in seipsum damno, & detrimento ipsius debitoris. Denique id nimium ostendit experientia: debitores licet his versuris facultatis everti, campiores vero suas augere copias, & ita ex aliorum solis locupletari, quod naturam non pati testis est Marc. Tullius, *de offic. libr. 3. c. leg. 14 ff. de cond. indeb.*

Ad hoc argumentum respondet D. Raphael *cit. q. 2. n. 10.* illud tantundem, quod consociatur in cambio simplici, non esse arithmeticum, sed quid perfectius, & determinatum à circumstantiis locorum, & temporis, & aliis. Vnde in utroque cambio per se considerato, servari quidem religiosissime illud tantundem, quod est ingentium huic celeberrimo contractui inter debitorem, & creditorem eiusdem cambij, sed cum illud pendat à circumstantiis, impossibile esse servari omnino idem, habito ref-

pectu ad diversa cambia. Vnde sicuti in qualibet contractuum duplicitate potest resultare lucrum absque iniustitiae labe, iniquum esse id cambio denegare. Et nihilominus censeri non satis esse hoc negotium ab iniustitiae labe defendere, cum enim de iustitia alicuius negotij quiritur, inspicienda omnia sunt, quae negotium attingunt, *l. bona fides, ff. de pof.* unde cum tandem iste cambiorum circulus, & cumulus redeat ad eundem debitorem cum accessionibus, & incrementis, quae ex recambis proveniunt, verè, & cum effectu istud tantum ad inaequalitatem tandem deverg. solo improbo foenore lucuosior. Neque est simile, quod de multiplicatione aliorum contractuum, circa quos vertatur industria mercatorum, ut dixi *q. 26. n. 68.* quia si quod lucrum inde promanat, id non cedit in necem, & detrimentum eorum, cum quibus primum contractus celebratus est, ut si emi lanas à Titio iusto pretio, si eadem deinde vendendo Sempronio pretio, quod fortasse auctum est, & consequenter maiori, quam comparaverim, neque tamen iniusto, solent enim pretia mercium ex variis causis mutari *leg. 3. ff. de eo quod cert. loc.* in lucro quidem tam, sed sine iniuria Titij, à quo primum habui. Hic verò quaequid accedit campiori, decrevit, & detrahitur debitori, & consequenter lucrum unius, detrimentum alterius est, quod natura non patitur, ut dictum est. Neque tamen censeri quidem unquam lucrum ex cambio illicitum, & iniustum esse, sed illud tantum, quod sine ulla opera campioris, quae mercedem meretur, exnata conventionione, & obligatione venit, cuiusmodi est illud, quod provenit ex illa multiplicatione cambiorum. Haec enim est natura usurarum *d. l. 12. ff. de verb. oblig. & Argentr. ad consuet. Britann. art. 265.* Et verum est illicitum esse pacisci, ut datis decem undecim recipiantur, *l. si tibi, ff. de pact. l. 11. ff. si tibi, ff. si cert. pet.* nisi aliqua iusta causa interveniat, ex qua illud, quod superexigitur, ex aequo compensari, & retici possit, ut ex Baldo, & aliis auctoribus dixi *q. 75. n. 40. c. q. 79. n. 1.* quae nulla hic intelligi, vel excogitari potest, neque puto, si rem ipsam, ut aequum est, inspicimus, subtilitatibus, & formalitatibus inaequalitatem hanc excludi posse.

Tertiò haec recambia ab eorum asectoribus sustentantur ex eo, quòd sunt cambia seu emptiones, & venditiones scuto- rum *d. marebo*, ut dicunt Scortia, Diana, & D. Raphael. *loc. cit.* & alii passim, & proinde necesse est, ut in illis exercendis concurrant omnia, quae necessaria sunt ad substantiam emptiois, & inter cetera res, quae venit, *l. nec emptio, ff. de contr. empt. l. 1. ff. de hered. c. act. vend.* Nunc quare in istis recambis, vel multiplicatis cambiis, ubi est res, quae venit? Quid quaeritur emptori, quod non habuit, quid venit? et habere desinit, quod ante habuit? Sanè impossibile est hoc hic agnoscere retenta praxi, quam refert Iustinianus *in d. q. 4. n. 1.* ex qua constat pecuniam tantum intervenire in primo cambio: cetera calamo, charta, & scriptura fieri, & fingi: id est, nudisnovationibus, & versuris, quae extrema huius commercij, sive emptio sit, sive permutatio, suppleat non possunt: & consequenter hanc cambiorum molem sua impossibilitate cadere: & rectè Iustinianus *loc. cit. nu. 18.* Nunc, inquit, *si ex his continuationibus auferas istud* di partare le partice, quid superest? nihil: eorum consistit in directione nummorum, & in literis, sed hoc facere non potest, ut verè sit cambium, quod non est cambium. Et congruenter etiam Seneca *lib. 7 de benef. video Ingrapas, c. cantiones, c. vacua habendi simulacra umbras quasdam avaritiae laborantis.* Et post pauca. *Quid sunt ista tabulae, quid computationes, c. venale tempus, c. sanguinolenta centesimae voluntaria mala ex constitutione nostra penduntia, in quibus, nihil est, quod subijci oculis, quod tenens manu possit, inanis avaritiae somnia,* muta illud centesimae, & substitute cambia, videtur Philosophus haec de cambiorum continuationibus praedixisse.

Et, si dicant, si cetera desunt, campforem ipsum nummos subministrare posse, unde nomine debitoris cambium perfici posset, idque legitime ex Gulla Bononiensium, ut P. Scortia *Theor. 107.* & D. Raphael. *in d. q. 11. n. 41.* Non ergo desicere materiam ex parte venditoris, id est pecuniam, quae in contractum deducta est: dicam non ideo magis hoc genus consistere, quia cum omnia uno contextu hant, & ex facultate sibi à debitore concessa, evidens est campforem non habuisse animum emendi pecuniam ab eo, qui alia ratione non habet, quam illo suppeditare, cum nihil amplius habiturus sit, quam ante haberet, ut ostendit P. Duard. *in d. quest. 42. num. 35.* & Merend. *loco cit. nu. 49.* ubi dicunt rem ludicram, & puerilem esse, & D. Iustin. *giuseo di fanciulli,* & constat etiam ex his, quae dixi *q. 26. nu. 45.* & nunc hic addo tantum, quòd congruenter nostrae sententiae, inquit idem

Seneca lib. 5. de benef. *Non est dare, nec recipere in dexteram manum de sinistra transferre. Domi verjura fit, & veluti lusurium nomen statim transis. Neque enim alius dat quam qui accipit, & post pauca. Nunquid demens non videbitur, qui aliquid vendidisse sibi se dicit, quia venditio alienatio est, & juris sui, rei que sua in alium trans'atio?* Denique hæc non esse vera cambia, sed tantum nominum, id est debitorum, constare videtur ex inscriptioe tertii Thefis Genuensium, qui in meo exemplo, & apud P. Duardum inscripta est, *Continuatione de debiti, quasi dicant debita tantum continuari non cambia, id est nominibus, & versuris nominum agitari, tametsi in editione D. Raphaelis inscripta fit continuatione de cambi, quod in eius sententia videtur negari non posse. Senfit enim huiusmodi contractus esse obligationes, & nomina debitorum, ut adnotabam q. 26. n. 48.*

Denique huic generi maximè obviare videtur illa inter Theologos, & Jurisperitos recepta sententia, cambium scilicet non valere, si campfor noverit accipientem cambium non habere, neque habiturum pecuniam in loco destinatae solutionis, unde cambium dissolvere possit, quam Theologi plurimi sequuntur apud Salas de camb. dub. 14. ubi ait omnes hanc sententiam sequi, & Philarch. de offic. Saacerdot. lib. 5. cap. 22. ubi ait id esse iure nature necessarium. Quam novissimè amplexus est Duard. in §. 1. quæst. 28. num. 7. & Hæctor. Capyc. in dec. 106. num. 46. & ego secutus sum d. qu. 26. n. 48. motus potissimum, quia hoc casu emptor non habet animum emendi, sine quo emptio consistere non potest. l. 2. §. 3. ff. de obligat. & act. & dicitur esse in docto, qui resistit contractibus bonæ fidei l. domum, ff. de contrah. empr. l. in causis, ff. de minor. l. & eleganter, ff. de dol. Quo argumento utitur Merend. cap. 1. num. 101. & 105. & num. 117. & rursus cap. 3. num. 17. & 18. ubi notat receptam hanc doctrinam ab uno D. Raphaelæ impugnari, & ut ait, *argumentis inanihus innixa. Qui sanè id suis recambiis obici agrè & impatienter ferre vitus est, & præsertim in d. quæst. 11. num. 57. obtrudant, inquit, mihi modo viri docti debitorum non habere pecuniam in serjis, idemque scire, & scire debuisse creditorem, & propterea facta hac omnia in fraudem usurarium, & tertio quoque verbo de hunc vendito a rusico, qui non habet, jactent frigidissimam cantilenam, asperius fortasse deinde admonens viros magnates, & Principes, ut potius superfluum gazam, vel prædia, & castra distrahant, quam acceptis pecunis cambio mercatoribus, à quibus beneficium receperunt, sub prætextu usuræ fidem frantant. Et hoc quidem rectè illum admonere puto. Nam & hoc D. Ambrosius in lib. de Tob. D. Basil. in psalm. 14. & alii Patres monent, & Plutarch. in opusc. de non scener. ne scilicet Phinci modo Harpyas alere velint, & Alcianus, qui de cambiis loquitur in l. 12. de verb. signif. Quod verò D. Raphael Principibus viris memorat ab alienis abstinendum esse, id eam malis campforibus prædicere potuit, vel debuit, quos P. Iustinianus quæst. 5. numer. 18. his verbis appellat: *Perspecta facti specie negotiantes vobis ante tribunal propria conscientia, & quæra, an re vera illis videantur realia hæc cambia, vera huiusmodi suntionis, & veri contractus, an putis nuga, & ludi puerorum, si nunquam viderunt creditorem pecuniam suppeditare suo debitori, ut sibi reddat, quod debet, nisi in fraudem alicuius statuti, vel legis? si putant contractum licitum esse suum cum suo permutare, & suis nummis propriis nummos comparare. Hæc præbeant aures Apostolo, qui scribens ad Galatas exclamavit, Deus non iridetur. Hæc suis campforibus P. Iustinianus, quorum causam tueri non possunt, quæ pro illis proferri solent.**

Et primùm nihil movet, quod capitula Bononiensium à S. Pontifice eorum tenore inserto confirmata sunt, quibus inter cætera continetur *che possa ogni persona dar denari à cambio, e far che siano le lettere recapitate sopra essi datori, id est campfores, ut explicat Scottia loco cit. e costi tenerli sopra à cambio, sine che faranno rimborzati, & quibus verbis cambii genus, de quo agitur, & continuationes eorum probatas continentur, & præsertim P. Scottia, & D. Raph. loco cit. etenim animadvertendum est, non simpliciter Divum Pontificem hæc capitula approbasse, sed quatenus licita essent, ut indicat illa diplomatæ clausula, *præsertim capitula, ac prout illa concernunt omnia, & singula in instrumento, seu instrumentis, aut documentis, seu scripturis publicis, aut privatis de super concessis, & inde secuta quæcumque licita tamen, & honesta, Apostolica auctoritate tenore præsentium approbamus, &c.* Quamobrem restricta est confirmatio ad licita, & prohibita sunt contraria, ut in re simili tenet Rot. coram Emu. Lancell. jun. inter collect. Farin. part. 2. dec. 325. n. 8.*

& coram Buratt. in dec. 798. in fin. & in specie primus observavit Philarch. lib. 5. cap. 24. dub. 6. ubi ait capitulum illud fuisse ab eis fraudulenter insertum, ut cum cætera confirmarentur, illud genus cambii à Theologis damnatum, approbatum videretur. Itaque etiam respondet Iustinian. quæst. 7. num. 1. vers. vendono in altre. Duard. in d. §. 1. quæst. 42. num. 46. & Anton. Merend. in d. tract. de camb. Nundin. cap. 2. num. 76. ubi agens de cambio, quod Itali con la lettera vocant, ait Pium V. ea tantum cambia approbare, quæ fuerunt in virtute huiusmodi capitulorum, quatenus licitè id fiat: & proinde approbationem hanc ostendere, omnes quidem modos cambiendi contentos in his capitulis posse introducere cambia licita: non tamen probare omnia cambia, quæ trahantur ad huiusmodi modos, esse licita, quia scilicet sub ipsis latebant illi abusus, quibus deinde idem Pontifex sua constitutione occurrere voluit: tametsi quicquid senserit Merenda, mihi videatur S. Pontifex capitula Bononiensium non aliter, quam sub eadem conditione, quatenus scilicet licita essent & honesta, confirmare voluisse: & præsertim quia in huiusmodi confirmationibus hæc clausula inesse intelligitur, ut docet Barr. in l. 1. num. 1. ff. de bit. qui sunt sui, vel alien. iur. Roman. in cons. 218. num. 4. Alexand. in cons. 59. num. 6. lib. 1. Jalon. in d. l. omnes populi, num. 36. ff. de just. & iur. Marfil. in consil. 10. numer. 53. lib. 1. & Mandol. de signat. grat. titul. confirmationes, vers. imo hæc clausula. Ripa in respon. 93. num. 18. & 19. Gratian. discept. cap. 469. n. 19.

Hæc responsio multis impugnari à P. Scottia in diss. Theor. 293. ubi ait, illis verbis Pontificem capitula brevi inserta simpliciter confirmare: quæ verò inde virtute eorum, & in executionem fierent, dummodo licita, & honesta essent: & ad hæc duntaxat referri illa verba *licita tamen, & honesta*, tum quia inquiri, si non confirmat capitula, nisi sint honesta, non satisfacit petitioni supplicantium, quos incertiores reliquisset: tum quia non satisfacisset suo muneri: eius enim erat declarare, an licita erant, & de hoc consultus fuerat, unde debuit ipse rem hanc tanquam Ecclesiæ Pastor, ex cathedra definire, & non relinquere inferioribus iudicibus dirimendam: idèoque hæc verba ad ea tantum pertinere, quæ in dictis capitulis expressa non fuerant ex Gabr. cons. 183. num. 20. lib. 2. & ita censuisse Menochium, quem virum clarissimum merito vocat, ita verò censuit in consil. 1117. num. 7.

Et nihilominus probabilius arbitror, hanc clausulam *licita tamen, & honesta* ex subiecta materia etiam ad expectata in libello Bononiensium pertinere, ad ea scilicet, quæ dubiam patientur iuris interpretationem, & in quibus vitium latere potuit ex his, quæ tradit Crævet. in cons. 296. n. 2. Etenim animadvertendum est, civis, & mercatores Bononienses ea principali intentione non adivisse Pontificem, ut declararet, quænam cambia essent licita vel illicita: sed cum instituisent in civitate Bononiæ nundinas cambiorum exigere, ex quibus fortasse montes aureos sibi pollicebantur: & ob id capitula quædam inter se composuissent, & scirent etiam nundinatum à Principe impetrandum esse, & l. ff. de nundin. & tradunt Thelaur. in d. 264. in fin. & Guelin. de iure novis. lib. 5. c. 3. petierunt id à summo Romano Pontifice, sub cuius impetio ea urbs est, sibi concessi, & capitula confirmari. Quod quidem Pius Pontifex illis pro publica, & privata huius clarissimæ urbis utilitate concessit, quia tamen illis petentibus, & urgentibus id concessum est, & præsertim quia de re agebatur, in qua facilis poterat esse lapsus, ideo ne quid forte Pontifex confirmaret, quod esset, vel videretur illicitum, cautè, ut decebat Pastorem omnium, addita est illa clausula, *licita tamen, & honesta*, ut in similibus concessionibus, & privilegiis usitatum est, & præsertim iis, quæ ad preces, & expostulationem subditorum conceduntur, & in forma communi, & ordinata expediri solent, cuius rei etiam exemplum est in illis decis. Rot. relatis n. 51. & apud Card. Seraph. in decis. 775. & præcipuè in illa P. Burati, ubi alia similes referuntur. Quod cautè, & provide factum videri potest, vel ob illam unam clausulam libello Bononiensium insertam, *e possa ogni persona dar denari à cambio, e far che siano recapitate le lettere sopra essi datori, e costi tenerli sopra à cambio, &c.* Ambiguum enim erat, neque satis expressum, an facultas illa *di recapitar le lettere, &c.* quam postulabant, contineret mandatum accipiendi pecuniam ab alio, vel à seipso, & an liceret campfori sibi ex propriis pecuniis solvere pro debigore, quod putat Scottia Theor. 294. cæteri verò ferè omnes improbarunt Soc. Salon, Molin. Comit. & alij apud Merendam in suo Antiraphæle c. 2. n. 56. & n. 140. & Iustin. 47. n. 7. ubi ait omnes in hoc conveni-

re, & ipse D. Raphael d. disp. 3. q. 8. n. 26. Quamobrem mihi verius videtur D. Pium hic nihil hac de re constituisse voluisse, sed dumtaxat Bononiensibus nundinarum licentiam concedere, & dicta capitula sub illa conditione confirmare. Et sanè proflus improbabile est, Pontificem diplomate illo Bononiensibus concessio legem condere voluisse, quae in contractu frequentissimo quidem, sed omnium periculosissimo regula esset iusti, & iniusti, ut est natura legis ex Chrysippo in l. 2. ff. de legib. Nullum enim ibi huius rei vestigium est, & non sine ratione fuit à collectoribus in novo, & veteri bullario pratermissum, nihil refraganibus clautulis morum propriis, & similibus ex his, quae tradunt Socin. jun. in cons. 77. n. 78. lib. 1. & ipse Menoch. cons. l. n. 427. & 1099. Quod multo certius cognoscere quisque poterit, si non pigeat diploma illud cum decretali postea hac de re ab eodem Pontifice edita conferre. Cui sanè constitutioni, quae & generalis est, & post Breve Bononiensium edita, potius standum est, l. ult. ff. de constit. princ. l. 38. ff. de legib. Comit. d. resp. 15. nu. 10. & Iustinian. loc. cit. num. 1. in qua D. Pius, quod Bononienses postulaverant, vel prohibuit, vel coerexit, dum inter cetera constituit, ut non nisi pro primis nundinis, vel pro primis terminis cambia celebrare liceret, additis etiam his verbis, *abuso illo prorsus rejecto cambia pro secundis, & deinceps nundinis sive terminis exercendi*, id est, ut ego interpretor, rejecta veteri cambiorum cum eodem debitore. Hunc etiam abusus Pium V. correxisse scribit Merenda, qui alius constitutionis verbis movetur c. 3. num. 14. Jilud addidero Menoch. cuius auctoritate P. Scortia utitur, recambia improbasse in cons. 1182. ubi scribit violentum furti, & rapinae genus esse, quo nomine illum laesit D. Raph. in d. qu. 11. num. 107.

53 Et ne temerè dixisse videar multum referre, an facultas illa *dirrecipiar le lettere sopra essi datari, e così tenerli sopra li cambij, &c.* intelligenda sit de facultate concessa creditori sumendi cambio pecuniam ab alio, ut sibi solvat, vel à seipso, dicam me admittere primum, hoc secundum non admittere. Nam quamvis D. Merenda illud etiam improbare videatur, d. cap. 3. n. 9. & mihi etiam suspectum sit ex his, quae tradit eod. loc. num. 23. & 24. & nu. 28. & 31. in fin. non puto tamen semper & absolurè rejiciendum esse. Nihil enim vetat creditorem pacisci, ne ex mora debitor sdamnum patiat, cum certum sit etiam nullo intercedente pacto, si debitor suo loco non solverit, habendam esse rationem eius, quod creditoris interest ex d. l. 2. §. ult. de eo quod cer. loc. Itaque puto hoc pactum recipi posse, dummodo bona fide exerceatur, ut sentiunt Roian in cons. 101. Navar. in cons. 30. de usur. Garz. de contract. c. 37. n. 2. Bertazzol. in cons. 264. nu. 1. lib. 2. *enimin.* Binius, Botta, Peregrinus, & alii apud Anton. de Amat. in d. ref. 27. nu. 6. Costa in d. cons. 48. n. 1. Gratian. discept. c. 85. l. num. 13. & 987. num. 9. & alij apud Merend. loc. cit. num. 25. qui dam exigunt cautiones aliquot, ut usus huius facultatis legitimus sit, admittunt consequenter non esse simpliciter, & absolurè improbandum. Et ratio eadem evidens est, quia hoc involvit rationem damni emergentis, ratione scilicet cambiorum, vel usurarum, quae creditor alteri praestare cogitur, quod omni jure repetere licet, ut sepius diximus, & in specie Anton. loc. cit. num. 9. & Peregrin. in cons. 85. num. 23. lib. 3.

54 Si verò verba illa libelli Bononiensium accipienda sunt de facultate accipiendi cambio tantum debitam à seipso, illamque agitando per cambia, donec sibi satisfactum sit, ut illi intellexisse videntur, & intelligit Anton. Salvat. in tract. de recurs. p. 3. num. 7. tametsi conventionem hanc etiam in hac parte vius mercatorum receperit, & tribun alia quedam, eamque aliis relatis probet Muta in dec. 52. n. 17. Antonin. in d. ref. 27. n. 25. Rovit. in cons. 103. Salvat. & Scortia loc. cit. ut etiam D. Raphael d. q. 11. n. 60. qui licet caute, ut solet, abi omittat illud, à seipso, id tamen etiam in hac circumstantia, & formula conventionis sentire puto ob auctores, quos retinet, inter quos Tabia p. 4. jar. regn. rubr. 4. n. 34. & Anton. de Amat. loc. cit. sentio tamen admittendum non esse. Nam praterquamquod hoc genus commercii constitutionis prohibitum est, ut dixi: & videntur ob stare quae diximus, n. 43. & in qu. 75. in fin. haec cambiorum ventura, & renovatio, quae a campfore ipso, insitronibusve eius agitur, sua impossibilitate ruit, quia cum hac recambia sint nova cambia, ut dicunt, nullo modo celebrari cum seipso possunt. Nam cum nemo possit propria pecuniam permutare, vel cinere ab alio, ut constat ex l. 2. §. si bi qui, ff. mandat. l. 16. de contr. empt. l. 40. ff. de pign. act. multo minus poterit à seipso, ut dicit Balb. in l. un. num. 5. C. si servus exerceat se emi mandat. ubi ait interdictum capere non posse, ut quis à seipso

emmat, vel sibi ipsi vendat. Quod aliis citatis scribit Muta loc. cit. num. 22. & multo magis dicendum est, si sine ulla pecunia, & nudis adnotationibus, & literis ministerio campforis, vel suorum res geritur; ut loient, deficiente scilicet materia veri cambi, sine qua impossibile est illud in esse deducere, l. 8. ff. de contr. empt. l. 77. ff. eod. quae ait neminem vendere, quod non sit. Unde non satis est, quod quis duplicem personam gere re possit, ut putant auctores contrariae sententiae, sed necesse etiam est, ut verè res sit, illaque aliena, quam quis acquirere possit d. l. 40. in princ. ff. de pign. act. in qua ut in aliis, licet personae distincte sint, non ideo magis emptio consistere potest. Et ut si debitor creditori suo legaverit, quod debet, inutile est legatum, quia nihil amplius creditor per legatum habet, §. ex contrario, Instir. de leg. l. 1. in autem 29. ff. de leg. 1. ita prorsus inutilis est haec pecuniatum permutatio, ex qua campfor nihil amplius per permutationem habet, neque habiturus est, nisi nomen debitoris. Quare ita sentiunt Sor. Molin. Rebell. & alij Theologi apud Duatum §. 1. quest. 42. num. 35. ubi ait hanc permutationem non esse, & ex Soto campfores nullo modo huiusmodi cambia incrementare posse, quin sint manifestè usuraria. Idem sentiunt Philarch. lib. 5. cap. 24. dub. 3. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 5. num. 17. Garz. loc. cit. Fabron apud Amaz. in dec. 45. num. 62. Peguer. in dec. 33. num. 3. Mastrell. dec. 303. num. 7. quae repetita est inter dec. Castill. lib. 2. & disertissime Merenda in suo Antraphaele cap. 3. num. 11. & 12. ubi ait mirari se, quomodo hoc pactum tanquam iuri consonum receptum fuerit, subjiciens etiam his rationibus victum D. Raphaelem disp. 1. quest. 23. num. 9. & 10. non obscure coartare hoc pactum ad facultatem accipiendi ab alio pecuniam sub cambiis. Constat igitur creditorem, ut sibi solvat, non posse propriam pecuniam accipere cambio à seipso, ex quo subvertitur omnis istiusmodi cambiorum praxis, ipso D. Raphaelo teste quest. 15. num. 13. & rejicienda sunt quae scribit Antonin. loc. cit. Quare cum tanti interit intelligere hoc, vel illo modo illa verba *dirrecipiar le lettere, & tenerli dinari sopra i cambij, &c.* dicendum esse provide, & prudenter in confirmatione libelli Bononiensium additam esse illam clausulam *licita tamen, & honesta*, ne videri posset Pontifex eamambiendi formam in vivotum approbasse, sub qua tamen cambia illicita latere potissent.

Et secundum hanc distinctionem intelligi debet tertium, & quintam responsum Sacrae Congregationis ad Genuentes, scilicet de pecuniis acceptis ex mandato debitoris ab alio, quam creditore, ut notat Duard. d. qu. 42. num. 13. & 29. & num. 36. & quest. 60. in fin. & Merend. d. cap. 2. num. 50. & 51. & idem D. Raphael. ead. disp. 3. quest. 8. num. 28. Quod omnino repagant continuationibus, quae sunt inter eosdem, & de pecuniis, quas creditor accipit à seipso. Dissoluto enim primo cambio pecuniis, quae non sint creditoris, ut responsa exigunt, consequens est recambio inter eosdem locum esse non posse, quia exploratum est debitorem solutione eius, quod debuit, sive propriis, sive alienis nummis id se, erit, contentente scilicet eo, cuius sunt, omnino liberari l. 16. & 80. ff. de solut. Instir. quib. mod. toll. oblig. in princ. idemque est si compensatione primum cambium dissolvatur, quia compensatio est species solutionis l. si debitor, ff. qui pitor. in pign. habeant. l. 4. C. de compens. Maur. de solut. cap. 2. §. 5. num. 5. & 6. & in specie de Turr. eiusd. disp. quest. 3. num. 16. & quest. 5. num. 30. & rursus quest. 8. num. 36. & 37. ubi ait cessare rationem recambij, quoties per solutionem obligatio primi cambij funditus extincta est, & deficit subiectum novae obligationis. Quamobrem cum responsa illud tantum solutionis genus probent, quae sit ex propriis, vel alienis pecuniis, quae non sint creditoris, & proinde nullum relinquat subiectum novae obligationis, consequens est quicquid illi exciderit in d. quest. 11. num. 41. vers. quando ceteri quod supra notatum est, iisdem responsis impo- bari illud recambij genus, in quo solutio fit ex pecunia creditoris, & quod idem est novationibus, & versutis. Quod Patres tenuisse etiam satis indicat quod in respon- to tertiae thesis subjiciunt, *Non vero subsistere, dum n cambia, quae continuantur, sunt secundum modum in primo caso propo- situm* Huiusque distinctionis ratio est, quam dixi, quia cum cambium alienis nummis dissolvitur, contractus habet extrema vera sive emptionis, sive permutationis pecu- niae: cum verò ex propriis pecuniis creditoris res agitur,

deficit ex uno latere materia contractus, id est res, quæ venditur, vel permutatur, quia nemo potest rem suam emere ab alio, l. 16. ff. de contr. empt. & alii apud Merend. d. cap. 3. num. 11. & multò minùs eam secum permutare, vel sibi vendere. Quod extremum multò minùs suppleri potest nudis adnotationibus, & versuris, quas secum inquit ipse campfor, ut manifestum est, & ostendit idem Merend. cap. 2. num. 49. ubi ait rem hanc ludam exprimere puerilem.

Et licet, ut idem D. de Turri refert, campfores Ligures responsò quinti casus acquieverint, qui illi quartus est, non inde tamen continuationes cambiorum, quæ fiunt inter eosdem probatas esse censeo, quia prætermittis iis, quæ tradit Merend. in d. cap. 2. num. 87. ubi latè hunc casum examinat, hoc responsò illud genus tantum probatum est, in quo ope, & ministerio alterius, non ipsius campforis, institorisve eius in loco solutionis res agitur, ut constat illis verbis, *e convergono insieme, che Pietro ne faccia la tratta ad Antonio persona distinta, & di negotio, e di credito*, nempe quia hic non tantum adest diversitas personarum Joannis, & Antonii, sed etiam diversitas negotiationis, & fidei, & consequenter vera, & realis materia cambii inveniri potest, id est pecunia, quæ non sit creditoris, quod Patres censuerunt requiri, ut negotium hoc consistere possit. Et ita hunc casum interpretati sunt Duard. de camb. §. 1. qu. 42. num. 28. vers. in quinto casu. D. de Turri. disp. 3. quæst. 8. num. 20. Emin. P. de Lug. in d. disp. 28. num. 82. & Merend. loc. cit. Vnde cum in continuationibus, quæ fiunt inter eosdem ministerio ipsius campforis, vel institoris eius, dirigendo scilicet tractas cum remisissis sibi ipsi de Genua ad suum de feria, ut usitatum est, campfor idemque creditor sibi ipsi ex propria pecunia solvat, vel acceptum habeat, quod minus est, planè sequitur responsum hoc non probare continuationes cambiorum, de quibus agitur, ut notat Duard. in fin. qu. 60. qui licet in d. quæst. 42. num. 20. ex tertio responsò admittere videatur cambiorum renovationem absolutè condemnandam non esse, id tamen intelligit dummodò cambia sint vera, & realia, cuiusmodi ipso auctore censeri non debent, quæ in primo, & quarto casu exprimentur, in quibus ita res agitur, ut ex pecunia campforis fiat solutio, vel nudis adnotationibus, & versuris, ut ipse se explicat *ead. loc. nu. 35. & 36. & d. quæst. 60. in fin.* & apertissimè etiam eiusd. §. quæst. 28. num. 10. & §. 2. quæst. 4. num. 2. & 3. Constat igitur responsam hoc accipiendum esse de eo cambio, cuius solutio fit de pecunia propria ipsius exequentis non creditoris.

50 Ex nihilominus D. de Turri loc. cit. num. 24. existimat locum habere, etiamsi idem Antonius identificaretur, ut loquitur, quoad personam cum aliquo ex mandantibus, atque ita cum creditore, dummodo concurrant requisita ad institoriam, id est, duplex negotiatio, idque probare verba illa *ad Antonio persona distinta, e di negotio, e di credito*. Ex quibus, inquit, patet non exigi inter personas distinctionem numeralem, sed negotiationis, subjiciens institorie requisitis cessantibus omnia in fictionem resolvit, nulla iuris adfidentia roboratam. Putat igitur cambium, de quo in dicta thesi, consistere non tantum cum Antonius persona penitus extranea est, sed etiam cum eadem est, sed ob duplicem negotiationem, seu mensam iuris fictione pro duplici persona habetur: Hæc tamen parùm nota esse videntur. Et in primis certum est, extensionem hanc egredi terminos dictæ thesi, ut admittit vir clarissimus, restricta enim est ad eum casum, in quo solutio, & exactio directa est extraneo, qui potest propriam pecuniam accommodare, & propriis nummis cambium dissolvere. Vnde cum Patres genus hoc post longam disputationem, ut ille etiam retet in *prologom. d. disp. circa fin.* in his terminis vix iniri posse declaraverint, valde probabile est, illos casum, ad quem responsum hoc trahitur, cum scilicet tracta, & remissa, dirigatur Joanni de Feria, id est illi, qui cambio dedit, non fuisse probaturos. Etenim casus esset in substantia omnino similis quarto, quem idem Patres declaraverunt non subsistere. Neque Ligures sagax, & ardens hominum genus id intactum reliquissent, si ipse fuisset illud obtinendi, ut magno conatu nixi sunt quarti declarationem consequi, ut memorat Emin. P. de Lug. d. disp. 28. num. 93. cuius D. Raphael meminisse noluit. Cæterum quicquid sit de hac mea coniectura, non pu-

to hanc duplicem negotiationem admittendam ex eoduntaxat, quod Ioannes det cambio Genuæ, & deinde proficitur ad nundinas assumpto nomine Ioannis de feria, ut sentire videtur D. Raphael loc. cit. quia non potest hinc negotiationis diversitas induci, qualis deprehendi potest inter Titium, ut Titium, & Titium ut socium, quia societas alia persona est, & in uno consistere non potest l. adeo, l. duo, & alii, ff. pro soc. & proinde non potest Ioannes hic pro duplici persona haberi, ut notat D. Merend. in d. cap. 2. num. 93. ubi ait malè hic negotia separari, cum cambium Genuæ initum fuerit, ut in nundinis solveretur, & proinde illud ius, quod campfor habebat Genuæ in nundinis sub eadem formalitate retinere, id est, tanquam dominum eiusdem negotiationis, denique hunc casum differre ab eo, in quo quis consideratur ut socius, vel uti facies aliquid circa res proprias, & proprio nomine: tunc enim mutari rationem formalitatis, & consequenter effectus, quod nullo modo contingit in casu nostro, cum ideo campfor eat ad nundinas, ut ad suam perfectionem deducat ea cambia, quæ inivit Genuæ. Ita respondet Merend. hoc loco. Quibus addo, admittis etiam duplici ratione, & mensa sub prætextu huius Institoris, hoc genus sustineri non posse, quia cum Titius de Genua sit dominus utriusque, impossibile est eum sui ipsius institorem esse, ut non potest sui tutor esse, procurator, negotiorum gestor, villicus, libertus, servus, socius, cliens, fideiussor. Hæc enim & similia spectant ad alios, & tanquam relativa duos exigunt. Et cum institor operas præstare teneatur domino, & illi rationem reddere, ut tradit Felic. de societ. cap. 37. num. 9. & sancitum est Seren. Reip. Gen. statutor. lib. 4. cap. 12. §. quilibet, impossibile est aliquem sui ipsius institorem esse, etiamsi duplicem rationem, & negotiationem habeat, quia impossibile etiam est aliquem sibi operas debere, vel obligatum esse l. 21. ff. de fideiuss. l. 7. C. de pact. Pancirol. in cons. 98. nu. 9. Cuiac. in d. l. 21. ad African. tract. 7. Anton. Hering. de fideiuss. cap. 20. §. 16. num. 12. & 13. ubi ait hoc inauditum esse. Ut etiam dicimus res nostras nobis servire non posse, l. 26. ff. de servit. prædior. urban. l. 33. in fin. de servit. rusticor. l. 10. ff. comm. præd. quæ ait neminem sibi ipsi servitutem debere, & Ulpianus in l. 45. de reg. iur. Neque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptionem rei suæ consistere posse: Et Seneca congruenter d. lib. 5. de benef. *Hoc verbum debere non habet nisi inter duos locum, quomodo igitur in uno consistit, qui se obligando liberat, non potest quidquam amittere, quia quod detrahatur, nihilominus tibi acquiritur, intra te ipsum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis, & quæ institoriam hanc maximè convellere videntur post pauca beneficium est aliquid præstitisse utiliter, verbum autem præstitisse ad alios spectat, dat nemo nisi alteri, debet nemo nisi alteri. Id intra unum non potest fieri, quod toties exigit duos.* Denique, cum ponamus Ioannem utriusque mensæ dominum esse, semper recurrit, quæ diximus neminem posse res suas emere, vel ex propria pecunia sibi solvere. Quod si fiat, liberationem fictam, & apparentem esse l. 22. §. mandaverim, ff. mandati, imò inhumanam, & captiosam, quam prudentem interpretatio fregit, ut Ulpian. loquitur in l. 5. de transact. & rectissime docent Molin. Mercat. & alii, quos recentius qu. 26. num. 28. & aliis citatis Merenda d. cap. 2. num. 45. & 51. ubi ait hæc mera signenta esse, & hanc doctrinam PP. Congregationis clarè comprobasse. Ex quibus tandem constituendum est, continuationes cambiorum, quæ fiunt inter eosdem, sive nudis adnotationibus fiant, sive ex pecunia ipsius creditoris, nullo bono iure defendi posse. Cætera à d. Merenda petenda sunt, tamen quædam etiam huc pertinentia scripserim d. quæst. 26. & quæst. 75. in fin. & nunc tantum ad ius constitutionibus Pij IV. & V. parendum esse, quorum profecto mens fuit cambiorum venturas, & immanes istas exactiones cohibere. Illud verò omittendum non esse censeo D. de Turri non omnino dissentire, admittit enim per simplicem adnotationem, & directionem scripturæ solutionem non sequi, sed opus esse, ut astit pecunia parata solutioni, ut ipse se explicat in d. 4. §. 31. & 32. ubi carpit mercatores, qui ex eo, quod in aliquibus casibus, & cum debitis circumstantiis possit quis solvere sibi ipsi, inamico homine supereminente zizania, hoc ius ad solutè, & indistinctè sibi arrogarunt splendido

splendido prætextu evitandi circuitus inanes, revera ne incertæ fidei illorum proprias credant pecunias, & ut provisiones, & alias expensas sibi lucrari possint. Et quod magis est, neque Theologis parcat, subjicit enim *Sacri vero Theologi bis, & aliis huiusmodi tanquam ex aliena penu depromptis utentes, quod semel verum cognoscunt, semper verum existimantes, quod ipsis familiare in causis verum versantibus, hæc prætereunt; ex quibus se, & alios in plures difficultates inducunt.*

57 Interea incidi in librum Salsmasij de Trapezitico fenore: & comperi eum lib. 3. fol. 574. scribere Pontifices Trapezitarum munus pro ea parte iustulisse, qua foenus publicè exercebant: pro ea autem parte, qua nummos permutabant, & vendebant permittisse. Neque tamen hoc patet Trapeziticæ usuras extermalisse. Nam inquit, illi ipsi, qui nunc mensam ad cambium publicam habent, tam immodestè foenus agitant, ut sub prætextu huius negotiationis pro usura singulorum internundinorum, quæ trimestria sunt, quatuor cum semisse vulgo exigunt, quæ est usura sexquicentesima id est, octodecim in centum. Sed hæc Salsmasius immeritò objicit. Nam summi Pontifices cambia vera & realia, quibus scilicet pecunia verè permutatur, vel in gratiam alterius trajicitur etiam cum modesto lucro non improbarunt, quia distant à mutuo, & publicè utilia sunt, si bona fide exercentur. Usuras verò veluti per se malas merito prohibuerunt, & illas etiam, quæ sub prætextu cambij de mundinis adnundinas agitabantur. Quod genus auctores Catholici unanimes improbarunt, & ex veteribus Hostiensis in tit. de usur. num. 8. circ. fin. ubi ait, se hanc usuram execrabilem judicare, quamvis sub specie venditionis, vel permutacionis, vel alterius contractus veletur: & damnatum est constitutionibus Pij IV. & V. ut dictum est. Quas si captiores alicubi contemnunt, eorum culpa est, atque etiam quorundam Judicum, qui ad comprobandas istas cambiorum versuras procliviores fuerunt, ut notat Merend. d. cap. 3. num. 20. Qui sanè prudenter dixisse videtur agens de cambio, quod vocat recurtæ, cap. 2. num. 62. eo admissio occasionem dari hæreticis, qualis est Salsmasius, exprobrandi nobis, quod tenus quidem verbis damnemus, re autem ipsa gravius admittamus, quam sit illud, quod Ethnici sub infamæ nota prohibuerunt.

58 Et licet superfluum omninò videatur quærere, an liceat captoribus convertere accessiones in sortem, & ex integra summa lucrum captare, damnata enim usitata cambiorum multiplicacione, cuius prætextu hæc compendia applicantur sorti, necessariò sequitur id quoque illicitum esse: verum quia captiores hoc jus quoque sibi vindicant, ostendere conabor hoc eis permittendum non esse. Neque tamen utar ea ratione, quod non liceat interesse lucri cessantis in sortem convertere, & ex universa summa lucrum consequi, ut sentiunt Ruin. Bologn. Morot. & alij apud Merend. loc. cit. n. 8. Subjicientem in fine nullum bonum iurificonsumulatum ab hac sententia recedete, quam ego ab objectionibus Menochii clarissimi viri defendi quæst. 86. qua statim replicari posset hæc lucra differre ad eo, quod interest, ut tradit ipse D. Raph. disp. 3. qu. 9. num. 56. Sed alij argumentis utar, quæ (nitallor,) utrumque titulum excludere videntur. Et primum moveor ex d. l. 2. §. 5. ff. de admin. rer. ad civis. pertin. ubi Vlpian. agens de indemnitate præstanda Reipublicæ ob defectum frumentang pecuniæ, ait computationem, in qua commoda commodorum incrementum faciunt, immodicam, & illicitam esse. Ergo multo minus id captoribus licet. Secundò id suadet quod in l. 1. C. de sent. que pro eo, sancitum est, in ponenda ratione eius, quod interest, modum esse servandum, ne ex immodicis perversionibus, & conversionibus computatio in immensum perducatur, ergo id etiam in cambiis servandum est, quia utrumque poena est non solventis. Tertio tacet doctrina Arist. Polit. lib. 1. cap. 6. ubi improbat nummulariam, quod sit infinita, & nullum finem habeat acquirendi, sed hoc cambiis admissio eorum anatocismo merito obijci potest. Quartò hæc cambiorum incrementa non proveniunt ex iplo nummorum corpore, qui steriles sunt, sed ex conventionione tantum, ut comperitum est, sunt enim veluti quidam totus pecuniæ prævia conventionione parientis, ut dicit D. de Turri disp. 1. qu. 13. numer. 113. & disput. 3. quæst. 9. num. 57. in quo omninò congruunt cum usuris, quæ non sunt ex nummorum corpore, sed ex obligatione l. 121. ff. de verb. signif. proinde quod in usuris receptum est, ne alias usuras parere possint, tamen ad applicandum sorti l. ult. Cod. de usur. id etiam in cambiis accipiendum est, quæ ipsis usuris sunt trucu-

lenteria. Quintò facit, quod aliis locis dixi, versuram apud Ethnicos ventam fuisse, ne civis facultatibus suis everterentur. Unde memorat M. Tull. lib. 5. ad Attic. Salaminius, cum Romæ versuram facere vellet, non potuisse, quia id lex Gabina vetaret: & cum tentasset rem inter illos, & Scaptium eorum creditorem componere, exclamasse omnes, qui aderant nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset. Hoc velim perpendere eos, qui scribunt inter Christianos, quibus præcipitur mutuum dare, & nihil lucri inde sperare, ut ait Paulus IV. initio dictæ suæ constitutionis licitum esse decies, & pluries cambia, & semper cum anatocismo repetere, ut Nald. loc. cit. & D. Raphael. multis locis, & præsertim in d. quæst. 9. n. 64. & q. 11. n. 75. ubi ait decuplum sortis excedere posse: Denique D. Basilius in psalm. 14 & alij Patres usuras usurarum maximè execrantur, & illas leporibus comparant, quas ferunt simul parere, lactare, & superfoetare, ut dixi ead. quæst. 5. sed cambis admissio eorum anatocismo, hoc etiam merito obijci potest, & proinde ut in usuris id vetitum fuit, ita & in cambiis permitti non debet. Ex his constat commoda commodorum captare etiam in cambiis illicitum & inhumanum esse.

Neque obstat, quod definitum est in dict. leg. socium, ff. pro soc. qua movetur Crat. loc. cit. quia non est simile, siquidem lucrum societatis verè, & realiter non distinguitur ab aliis rebus societatis, & est eius pars: & efficit unum corpus cum aliis rebus communibus, unde nihil mirum, si socius, qui in eo reddendo moram fecit, teneatur ad id, quod interest, ut explicat Ruin. in dict. consil. 55. num. 18. lib. 2. & aliis citatis diximus quæstio 1. numer. 17 & qu. 87. num. 8. Fontanell. decis. 204. num. 11. neque novo contractu opus est, neque ulla lex, aut iuris civilis regula ostenditur. Sed in hac renovatione, & multiplicatione cambiorum de eadem summa repetuntur, & renovantur contractus non bis, ter, sed octies in anno, & nudis plerumque adnotationibus res agitur, incurriturque in constitutiones Sanctissimorum Pontificum, ut ait Costa loc. citat. nimirum Pij IV. & V. quæ id fieri vetant, ut diximus. Et offenditur jus nature, quæ non patitur res steriles fructus referre, & nummum parere, ut docuit Aristotel. dict. leg. cap. 7 & quæ moderationem aliquam desiderat, ut indicat dict. §. si indemnitas, & d. l. 1. Cod. de sentent. qua pro eo, & ibi Cuiacius notat. Et præterea offenditur jus gentium, id est prævertitur finis, quo iure gentium emptio, & venditio inducta est, cum finis emptionis sit ea nobis quærere, quæ nobis sunt necessaria, vel utilia, ut etiam permutacionis l. 1. de contr. empt. l. 1. de rer. permut. Seneca d. lib. 5. de benefic. & Francisc. de Cald. lib. de empt. & vendit. cap. 18. n. 18. sed in hoc commercio, qui nummos habet, nummos emit, qui non habet, vendit. Denique offenditur ius civile, quod non admittit commoda commodorum, ut dictum est. Constat igitur d. l. socium, qui unicus locus est pro alia sententia, ad hanc speciem trahendam non esse.

Atque ex his multò magis existimo D. Pium continuationes cambiorum inter eosdem prohibuisse, dam iussit, ut non nisi pro primis mundinis, vel terminis inirentur, ut observant tres doctissimi viri Decius, Narbona, & Malderus loc. cit. & P. Justinian. qu. 9. n. 1. vers. negat. nihilominus. Nam & ab eodem Pontifice sancitum est in contractu census, ne ex pensionibus præteritis census augeatur, vel novus creetur, ne per censuum incrementa debitores ad egestatem redigantur, ut ex Molina, Azor. Salon. Salas, & alij tradit idem P. Scortia Theor. 170. & Eminent. Cardin. de Lug. disputat. vigesima septima, numero 93. & nos diximus qu. 61. numer. 22. Unde multò magis verisimile est, eundem Pontificem idem in cambiis prohibuisse, quæ censibus sunt graviora, & videtur iustus tollerari potuisse. Id enim inspecto iure nature licitum erat, ut observat Duardus, in dict. quæst. 42. numer. 26. & nos diximus dict. quæst. 61. numer. 23. & iudicatum refert Joan. Bapt. de Thoro in supplem. dec. verbis interesse ann. reddit. fol. 304.

Et saltem hæc, quæ diximus, suadere videntur bonum, & equum esse, & publicè expedire superfoetaciones in cambiis prohibere, & constituere, ne in illis lucrum lucri percipiatur, ut valde suadent Lupus, Becius, Comitulus, Salon, & quot quot continuationes cambiorum imptobarent apud P. Justinian. q. 4. n. 12. Menoch. in d. cum. 1188. Mercat. de camb. cap. 11. n. 4. Lopez. lib. 2. c. 12. in fin. Hartman. in dict. qu. 2. n. 37. Joan. Bapt. Cavat. apud Merend. in dicto cap. 3. num. 114. Scaccia loc. cit. nu. 88. & Duard.

in d. q. 42. num. 27. vers. est etiam & Philarchus, qui graviter hac de re conqueritur d. cap. 24. in fin. & in Hispania lege Philippi II. sancitum est, quæ extat apud Narbonam loc. cit. quæ quia digna mihi visa est, quam alii Principes imitentur Latinis verbis subjicio. Præterea, inquit, declaramus cambium ficcum, & pœnis adversus usurarios statuetis coercendum, quoties is, qui cambium sumunt, non habebunt pecuniam, aut creditum, que correspondentem suum proprium in plateis, & locis, pro quibus cambium acceptum est, ut possit agitari per aliquas nundinas ad damnum eorum, qui sumperunt: & ut lucrum prima feria ingrediatur sortem principalem, ut aliud interesse pariat in secunda, & illud secunda in tertia, & sic deinceps. Quibus paucis verbis tria malis campforibus inimica jura sancita sunt. Primum cambium ficcum esse, quoties is, qui cambium accepit, non habiturus est in loco destinatæ solutionis propriam pecuniam neque creditum, neque correspondentem proprium, ut lex ait *Suyo proprio*, unde cambium dissolvere possit. Alterum est, cum agitur, ut possit creditor continuare, & retinere pecunias super cambiis per aliquot nundinas, donec solutio sequatur. Tertium denique si conveniat, ut liceat lucrum sortis addere, ut inde aliud lucrum proveniat. Quæ omnia puto congruere constitutioni Divi Pij V. Sanæ congruunt nostræ sententiæ.

Hinc verò obiter in dubium revocari potest, quod tradit idem D. Raphael *disput. 1. quæst. 13. num. 87.* non posse Principem sæcularem constituere hunc, vel illum contractum esse usurarium, & nullum Catholicum id asserere. Quod ipsum, nisi me coniectura fallit, duplici ex causa dixisse puto. Primum, ut possit sua cambia, & præsertim jam habentes eorum continuationes tutius sustinere eo argumento, quod nullo canone, vel Conciliorum decreto prohibeantur. Alterum est, ut si qua fortè lex à Principibus lata est adversus suas opiniones, ut est illa, quam proximè memoravimus, illi objecta nullitate ob defectum potestatis in legislatore occurrere possit. Ego hac in re etiam à D. Raphaelæ dissentio, & sentio Reges, & Principes de hæcberi legem condere posse, quod probo, primum multis legibus de re usuraria prolatis, nimirum *l. ultim. Cod. de pign. l. 20. C. ex quib. caus. infam. l. 1. C. de pign. act. l. 42. §. usuras & l. 69. §. in domum, ff. de jur. dpt. & novell. 160.* quarum validitatem nemino unquam in dubium revocavit. Atque etiam quia certum est posse Principem contractum justum, vel iniustum declarare. Alioqui dicendum est legem condere non posse, cum sit regula justorum, & iniustorum *l. 2. ff. de legib.* Ergo, & decernere hoc vel illud commercii genus usurarium esse, vel licitum. Quid enim aliud est usurarius contractus, quam species injustæ, & illicitæ conventionis? Præterea exploratum est Principes sæculares posse de usuris cognoscere. Nam & eorum Magistratus de illis nunc jus dicere compertum est, ergo etiam Principes de uturis constituere possunt, quia ad eandem potestatem pertinet statuire, & cognoscere, ut admittit Castrensis *in cons. 310. n. 1. lib. 2.* Denique quia principes in ea possessione sunt, ut constat multis legibus, & constitutionibus ubique locorum in Europa editis, ut ipse D. Raphael ait *num. 85.* à qua non sunt sine rationabili causa desiciendi. Etenim pro possessore præsumitur, *l. circa, ff. de probat. l. libertis, §. ult. ff. de liber. cau. Coras. in l. naturaliter, §. nihil communi, num. 18. ff. de acq. possess.* Sanè cum dico hoc Principibus jus esse, id intelligo dummodo ex veris, & iustis causis moveantur ad condendas leges. Nam si vellent contractus verè usurarios lege confirmare, & hæneratitiam tanquam licitam permittere, vel aliquid contra sacros canones, & responsa Summorum Pontificum in hoc genere constituere, fateor hoc eis non licere, & si tale quid constituerent, leges irritas esse, ut multis locis dictum est. Sed si fortè species quædam contractus invaluerit, ut sepe contingit, sub qua verè scænis lateat, velut anguis in herba, vel impudenter scænis se prodar, declarare hoc genus illicitum esse, & ne in suis ditionibus agitur, edicto cavere, non tantum Principem posse, ut tradit Marta *de juris d. part. 2. cap. 7. num. 25. & 26.* sed etiam debere existimo, idque ad illius curam, & sollicitudinem maxime pertinere non minus, quam curare, ne furta fiant, ad quod præceptum usurarum pertinet receptum est, & ne quis alterum circumveniat, & locupletetur cum aliena iactura, ut in *l. illicitas, ff. de offic. pras. & l. 6. in fin. ff. de jur. dpt.* Quod non tantum confirmari potest ex illa Philippi II. prudentissimi Regis constitutione, & exordinat Lusitanæ de cambiis, quarum meminit Molin. *in dict. disput. 404. & Salas dub. 14.* sed etiam ex constitutionibus Maximiliani J. Caroli V. & aliorum Imperatorum, quæ extant post tractatum Canisij

de usur. & Frideric. Martini *de jur. ann. reddit. cuius rei etiam exemplum est apud Papon. lib. 12. tit. 7. ult. edit. lagin. & consiliar. Tap. lib. 4. inr. regn. Neapol. tit. 6.* & cum indagarem auctorem aliquem pro hac sententia, comperi ita sententiam Nattam *in cons. 369. numer. 4. & 9. Conrad. in quæst. 39. vers. quarta est.* Fortun. *de ultim. fin. jur. civil. illat. 5. prope fin. Covar. in epit. de sponsal. 2. part. cap. 6. numer. 19.* Joan. Bapt. Lup. *in prasat. commentar. 4. de usur. num. 19. & 20.* Binsfeld. *in cap. cum dicepsi, de usur. qu. 6. conclus. 7.* meritißimus Senatus Taurin. *ad decret. antiq. Sabaud. de usur. glof. i. num. 3.* ubi ait, hæc de re dubitandum non esse Marta *loc. cit.* Petr. Caball. *crimin. resolut. cas. 188. num. 2. & 8.* ubi memorat leges quasdam Hetruriz hæc de rebus editas, quæ ait esse in viridi observantia. Similes pragmaticas regni Neapolit. refert Muscat. *de cognit. delict. tit. de usur. num. 23. & 24. Tap. loc. citat.* Unde infero si Serenissima Respublica Genuensis, quæ jura imperij, & potestatem condendæ legis habet, lege sua tanquam illicitum prohiberet illud contractus genus, in quo debitor dat facultatem creditori suo, ut in satisfactionem sui crediti tantundem pecuniæ à se ipso accipiat, illamque via cambi, & recambij, seu super cambiis, & recambiis secum ipse retineat, donec illi à debitore integrè satisfactum sit de credito cum omnibus interessibus cambiorum, & recambiorum, ut loquuntur legem validam esse censerem, & campfores Liguræ illi obtemperare debere. Hæc tamen omnia censura, & iudicio S. Romanæ Ecclesiæ, quæ fons veritatis, & veræ fidei est, libentissimè subjicio.

Q V Æ S T I O X C.

De casibus, in quibus interesse duplum excedere potest, vel non.

S V M M A R I U M.

- 1 Interesse triplex conventum, commune, & singulare.
- 2 Interesse diviso in conventum, commune, & singulare à recentioribus improbatum.
- 3 Interesse in casibus certis duplum excedere non potest.
- 4 Duplo inest simplum in taxando id, quod interest.
- 5 Interesse in venditionibus duplum excedere non potest, & numer. 6.
- 6 Cognoli interpretatio ad l. Titius, & l. seq. de act. empt. auctori non probatur. Evictionis nomine olim duplum stipulari usurarum.
- 7 Interesse in actione venditi, qua petitur pretium, id, quod interest, duplum non excedit.
- 8 Interesse etiam quantitativè accedere potest.
- 9 Conductor, cui re frui non licet, agit ad id, quod interest.
- 10 Conductor ad biennium ex lapso non potest petere, us, per idem tempus illi fundo frui liceat, sed tantum agere ad id, quod interest.
- 11 Locatori debetur interesse pro pensionibus sua die non solutis.
- 12 Interesse in locationibus, & conductionibus duplum excedere non potest.
- 13 Interesse in casibus, qui certam quantitatem habent, non excedit duplum.
- 14 Idemque est in casibus, qui certam naturam habent.
- 15 Interesse in casibus, qui certam naturam, & quantitatem habent, quomodo taxandum.
- 16 Interesse in casibus, qui certam naturam habent, & nulla intervenit pecunia, non potest excedere duplum communis estimationis rei.
- 17 In casibus certis juramentum in litem duplum excedere non potest.
- 18 Creditor non potest jurare sua interesse ultra duplum.
- 19 Justinianus non jussit interesse semper taxari usque ad duplum, sed ne duplum excedere possit.
- 20 Interesse in pecunia nautica duplum excedere potest ex Cujaco.

Quod

- Quod auctori non placet.*
22. *Alienibus in arbitraris interesse non excedit duplum.*
 23. *Doli mali causa non continetur l. 1. C. de sent. quæ pro eo.*
 24. *Venditor male fidei tenetur ad interesse ultra duplum.*
 25. *Interesse etiam mulcorum annorum duplum excedere non potest.*
 26. *Manglii sententia quadam reiicitur.*
 27. *Promissio de præstando id, quod interest, in casibus certis intelligitur usque ad duplum.*
 28. *L. un. C. de sentent. quæ pro eo. non pertinet ad interesse conventum.*
 29. *Alter alteri stipulari non potest, nisi eius interfit.*
 30. *L. ult. de prætor. stipulat. explicatur, ex l. 6. eodem tit.*
Leges legibus explicare cautius est.
 31. *L. 2. in fine. qui satisd. cogant. explicata.*
 32. *L. un. C. de sent. quæ pro eo. non comprehendit interesse, quod ex conventionione debetur.*
 33. *Venditor evictionis nomine potest se obligare etiam supra duplum.*
 34. *Interesse conventum additum quantitati non admittitur, nisi quatenus vere interest.*
 35. *Interesse certum lege definiti non potest, & Rebuffi contraria sententia reiicta.*
 36. *Conventio de certo interesse non valet, si vis, metus, dolus, vel error interveniat.*
 37. *Contrahentes possunt de certo interesse pacisci, dummodo ex bono, & æquo illud constituant, & absque lasse.*
Iudices possunt pacta iniqua corrigere, & ad æquitatem reducere.
 38. *Pœna adiecta pro eo, quod interest, non committitur, nisi quatenus interest.*
 39. *Baldi sententia interesse conventum non deberi, nisi interfit, defenditur.*
Interesse cessante auctor dolo facit, qui interesse conventum petit.
 40. *Conventio de certa summa loco interesse, emptio quadam est.*
 41. *Conventio de certo futuro interesse valet, dummodo æquale sit periculum contrahentium.*
Summum vis summa iniuria.
 42. *Interesse quantiplurimi crescit usque ad executionem sententiæ.*
 43. *Æstimatio frumenti tandiu crescit, quandiu durare præsumitur.*
Frumentum si in specie debetur, eius valor intra triennium tantum spectatur, si in genere etiam post triennium.
 44. *Muranus Escubar mala cuiusdam citationis arguitur.*
Auctores, vel legendi, vel ab eorum citatione abstinendum.
 45. *Interesse quantiplurimi duplum excedere potest, & argumenta huius sententiæ.*
 46. *In casibus certis interesse quantiplurimi duplum non excedit.*
 47. *L. 3. & l. 21. §. ult. restringuntur l. ult. C. de sentent. quæ pro eo.*
 48. *L. 1. ff. de act. empt. in princip. sententia.*
 49. *Interesse quantiplurimi ab ipsa re distinguitur.*
 50. *Interesse quantiplurimi an totum debeatur.*
Auctoris sententia, & distinctio.
 51. *Interesse singulare affectionis reiicitur.*
 52. *Interesse singulare utilitatis quodnam sit.*
 53. *Et an duplum possit excedere.*
 54. *Sigismundi Scacc. ratiocinatio, & distinctio.*
 55. *Quæ reiicitur.*
 56. *Interesse pendet à futuro eventu, & semper est incertum.*
Casum certum, & incertum esse sunt repugnantia.
 57. *Cambiorum interesse an duplum possit excedere.*
 58. *Annui redditus moderationi Iustiniani non subdiciuntur.*
 59. *Venditor, cui in pretio mora facta est, non potest usuras, vel interesse supra duplum exigere.*
 60. *Venditor potest fructus recompensativos exigere, quando emptor re, & pretio fruatur.*
 61. *Præstationes ex æquitate l. curabit, C. de act. empt. differunt ab usuris.*

62. *Et ab eo, quod interest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.*
63. *Maritus potest usuras dotis exigere etiam supra duplum, quandiu sustinet onera matrimonij.*
Maritus est similis emptori.
64. *Casus incerti qui dicuntur.*
65. *In casibus incertis interesse pro rei veritate taxandum.*
66. *In interdito, uti possidetis, & unde vi, venit id omne, quod interest.*
67. *Operis restitutio casus incertus, & in ea venit id omne, quod interest.*
68. *Facti causa incerta.*
69. *Cautio nomen iuris, & inter casus incertos.*
70. *Venditor, qui sciens tignum vitiosum, vel pecus morbosum vendidit, tenetur ad omne, quod emptoris interest, etiam supra duplum.*
71. *Mora in re tradenda vindicatur præstatione venditoris eius, quod interest, circa rem: dolus, & reticentia præstatione omnis detrimenti etiam extrarem.*
M. Catonis sententia venditorem, qui tacuit, damnum omne prestare debere.
72. *Vendens, vel locans vas vitiosum etiam ignorans tenetur ad omne, quod interest.*
73. *Sigismundi Scacc. ratio quædam refellitur.*
74. *L. 6. §. si vas, ff. de act. empt. sententia.*
75. *Commodans non tenetur de vitio rei, nisi dolo malo commodaverit, & quare.*
76. *Interesse in damnis iniuria datis supra duplum admittitur.*
Quod tamen ex communi estimatione taxandum est, non ex affectu cuiusquam.
77. *Canem gregis custodem interficiens tenetur ad damnum gregi à lupis illatum.*
78. *Interesse in maleficiis duplum excedere potest.*
79. *Maleficia, & delicta casus incerti.*
Facinorosi sententia l. un. solum in contractibus locum habere, reiicitur.
80. *Constitutio Iustiniani de eo, quod interest, quas leges corrigat, vel non.*
81. *Iustiniani interpretes immerito convitiati ob obscuritatem l. un. C. de sent. quæ pro eo.*
Interpretes suis distinctionibus, & argutiis l. un. C. de sent. quæ pro eo obscuritatem reddiderunt.
82. *Summa constitutionis d. l. un.*
In casibus omnibus sive certis, sive incertis interesse cum competenti moderamine taxari de-er.
83. *Conducitor non potest petere lucrum, quod ex negotiatione fructuum facere potuisset.*
84. *Ut etiam is, cui fundi possessio erepta est.*
85. *Pecunie debitor tenetur ad interesse lucri, quod creditor ex negotiatio facere potuisset.*
86. *L. 21. §. cum per venditorem. non habet locum in pecuniis.*
87. *Creditor non est ad dendum, si interesse alterius interesse petere velit.*
88. *Mercatori an lucrum primi anni tantum debeatur, vel etiam sequentium annorum.*
89. *Decius, & alii auctores declarantur.*
90. *Interesse ex Theodororum sententia ultra duplum in foro conscientia debetur.*

Solent iuris auctores, qui hanc questionem aggressi sunt, initio dividere interesse in conventum, commune, & singulare, & de singulis querere, an duplum excedere possit. Conventum ex eorum sententia est certa quantitas, quæ promissionibus inseritur pro eo, quod interest, si non factum, vel solum, quod fieri, vel solum convenit, idque colligunt ex l. 6. & ult. ff. de prætor. stipul. & aliis, Commune est, quod æqualiter, & equali ratione cuiusque interest, cuiusmodi est interesse quantiplurimi. Cum enim ex communi estimatione metiri debeat l. 3. §. ult. & l. 21. §. cum per venditorem, ff. de act. empt. l. 33. ff. ad leg. aquil. conlequens est æqualiter uniuscuiusque interesse, neque pluris unius, quam alterius interesse posse. Singulare verò est, quod vel ex affectu cuiusque ducitur, ut in l. 64. ff. de iudic. vel inspecta cuiusque persona æstimatur, ut in l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. & lufius prosequuntur interpretes ad l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod interest prætor. & præsertim Bologn. numer. 75. & 77. & Petr. Greg. synag. iuris lib. 21. cap. 10. & 6. & 7. t Quæ tamen divisio à recentioribus ita acriter

ter reprehensa est, ut Cujacius vir doctissimus ausus sit hoc inter Accursij deliria referre ad l. 1. ff. de act. empt. hanc enim, inquit, divisionem pretii esse, non eius, quod interest, cuius una est, & eadem ratio, ut pote quæ in omnibus iudiciis ita ducatur, sicut Iustinianus sanxit, ut in l. un. Col. de sent. qua pro eo, quod interest profer, ut quod revera damnatum datum est, hoc reddatur. Et sane licet non ausim receptas nostrorum traditiones reprehendere, animadverti tamen, dum aliorum scripta sedulo perlegi, divisionem hanc multis inutilibus quæstionibus, & argutiis causam dedisse. Cum enim, ut quidem puto, debuissent potius hac in re Iustiniani regula uti, qui in d. l. un. accuratissima distinctione, ut quæ species omnes complecteretur, modum iudicibus prescripsit, quem in ponenda ratione eius, quod interest, sequi deberent, suis distinctionibus, & divisionibus uti maluerunt, quibus rem hanc satis perspicuam, & satis in d. l. un. definitam difficilem, obscuramque reddiderunt. Ceterum quia veterum auctorum divisiones, & definitiones ita animos iudicum, & pragmaticorum invalerunt, ut inutilis in foro ferè meus futurus sit labor, si à vulgari docendi semita omnino recederem, mediam viam sequar, & Cuiacio potissimum dace, & auctore huic in foro frequenti quæstioni lucem aliquam adferre conabor.

3 Observandum igitur est Iustinianum, ut veterum ambiguitates tolleret in taxando eo, quod interest, nam quod licet peti, & exigi posset tam in damno, quam in lucro receptum, & exploratum erat, tum ex d. l. 2. §. ult. & l. 4. de eo quod cert. loc. l. 33. ff. ad l. Aquil. l. 1. ff. de act. empt. l. 33. ff. loc. & aliis innumeris locis, tum ex ipsa Iustiniani constitutione illis verbis, & hoc non solum in damno, sed etiam in lucro nostra complectitur constitutio, quia ex eo veteres id, quod interest, statuerunt, duas veluti regulas constituere, & catus certos ab incertis separare. † Et in omnibus casibus certis, quæ prima regula est, & de qua primo loco agam, id, quod interest, non posse duplum excedere. Sancimus, ait, in omnibus casibus, qui certam habent quantitatem, vel naturam, veluti in venditionibus, locationibus, & omnibus contractibus id, quod interest, dupli quantitatem minimè excedere. Id est in casibus certis id, quod interest, supra sortem, vel communem rei æstimationem progredi non posse, etiam si plures intersit, duplo enim simpliciter inest, ut sentiunt Alciat. in d. l. un. cap. 5. numer. 6. & lib. 6. parerg. cap. 15. Donell. comm. jur. cit. lib. 26. cap. 20. Lup. de usur. comm. 1. §. 6. nu. 20. Grimaud. de contract. pign. lib. 1. cap. 4. num. 2. Petr. Fab. in l. quatenus, de reg. iur. & alii ferè omnes: nimirum ea ratione, qua dicimus uturas supra duplum non deberi, & ubi æquaverit sortem non amplius currere ex l. pen. Cod. de usur. l. si non sortem §. supra duplum, ff. de constit. indeb. in quo etiam sortis, seu simpliciter computatur, ut ostendit l. usuræ Cod. de usur. & tradit Borcholt. lib. de usur. cap. ult. num. 19. voluit igitur Iustinianus in casibus certis interesse sortem æquare posse, excedere non posse. † Et ponit exemplum primo loco in venditionibus, quæ certam quantitatem idest certum pretium habent l. 1. c. de rer. perm. §. pretium. Inst. de empt. & proinde si per venditorem mora fiat, quò minus rem tradat, & res empta sit decem, emptor actione empti consequetur quanti eius interest rem habere d. l. 1. de act. empt. idest, decem, quæ pretii nomine numeravit, & alia decem pro eo quod interest, etiam si forte eius plures intersit, ut rectissime explicat Cuiac. in d. l. un. col. 4. Potest igitur id, quod interest, in venditionibus interdum rei pretium egredi, ut ait d. l. 1. & Harmeop. lib. 2. tit. 3. non potest tamen duplum excedere, etiam si plures intersit. † Quod etiam alia ratione ostendit Cuiac. Finge, inquit, servum emptum decem, & traditum, & emptorem in servo erudiendo impendisse triginta, deinde fuisse evictum, non poterit emptor actione ex empto consequi quadraginta, licet tantundem eius intersit, sed viginti tantum, quæ est species l. Titius, in fin. & l. eq. ff. de act. empt. † Et licet Cagnol. in d. l. un. num. 75. putet eatum d. l. Titius, singularissimum esse, neque ad alias species pertinere. Primo enim inquit, servus ille minimo pretio venit: secundo pretium eius in immentum excessit: tercio venditor mediocrium facultatum erat. His concurrentibus verisimile non esse, venditorem voluisse in tantam summam obligari, & ideo hic definitum esse, ne supra duplum pretii conventi interesse deberetur, his verò minime concurrentibus aliud dicendum esse: magis tamen est, ut dicamus etiam in venditionibus non concurrentibus id, quod interest, in venditionibus duplum excedere non posse: nam quod ait Cagnolus servum minimo pretio venisse, & deinde sumptibus emptoris in immentum pretium excessisse, nihil ad rem facere videtur, quia non potest in venditione hæc incidere species,

nisi supra duplum servi æstimatio aucta sit, frustra enim quæreretur, an supra duplum venditor teneretur. Quod verò illis locis dicitur venditoris tenues facultates fuisse, non exigitur tanquam venditio, & qualitas necessaria, sed ut ostendatur maximè id locum habere, cum venditor habet mediocre patrimonium, ut indicant verba d. l. 44. cum & forte idē mediocrium facultatum sit; dixisset enim, dummodo venditor mediocrium facultatum sit, ut notat Camill. Plaut. in b. l. un. verb. sancimus, num. 9. Ratio igitur est, quia moris erat, eo nomine duplum stipulari, ut constat ex l. 72. ff. de contrab. empt. l. 2. & l. 14. ff. de evict. l. ex empto, §. Cassius, ff. de act. empt. & quæ moris sunt, in contractibus bonæ fidei, qualis est venditio, inesse censentur, ut definitum est in l. quod si nolit, §. quia assidua, ff. de ad. edict. & in specie docet Bologn. in d. l. un. n. 24. ubi contra Decium, & Cagnol. ponderans illa eadem verba, cum & forte, ait denotare contingentiam facti: & Cuiac. ad d. l. si duorum 42. ff. de act. empt. & ratio est, inquit in actione ex empto, cur in ea æstimatio eius, quod interest, non excedat duplum, quia moris erat ex causa evictionis cavere tantum duplum, & quod moris est, inesse intelligitur bonæ fidei iudicio, idemque docet ad d. l. 44. eod. tit. ad Afric. tract. 8. quæ ratio cum locum habeat, sive venditor locuples sit, sive mediocrium facultatum, dicendum est interesse ex causa evictionis supra duplum excurrere non posse, & præsertim post constitutionem Iustiniani, qua sancimus est id, quod interest, in venditionibus duplum minimè excedere, neque distinguitur, an venditor dives sit, vel mediocris patrimonii. † Idemque dicendum est, si venditor agat ex vendito ad pretium. Nam certum est in hac actione in primis venire pretium ex l. 8. & 9. ff. de contr. empt. & l. 13. §. ex vendito, de act. empt. & post moram id etiã, quod interest ratione damni, vel lucri d. l. un. & secundum ea, quæ diximus 7. 1. n. 6. & 16. & cum hic casus certus sit, non potest venditor ex mora consequi ultra duplum pretii conventi pro eo, quod interest: unde si pretium sit decem, non potest venditor consequi ultra decem, pro eo, quod interest, etiam si plures eius interesse probet, & solutus viginti liberatur emptor à sorte, & usuris, & extinguitur actio pretii, ut scribit Alciat. dict. cap. 15. Rodetic. de annuis reddit. lib. 3. quæst. 4. numer. 32. & Cuiac. in dict. leg. un. & tractat. 8. ad African. † A quo tamen dissentio, dum ait id, quod interest, esse accessionem rei, vel corporis, quia quantitativè etiam accedere potest, ut in l. nummis, ff. de in lit. iuran. & in d. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. l. socium, ff. pro soc. & ostendi potest ex l. ultim. ff. de peric. & comm. rei vend. frustra enim hic Iurisconsultus quæreret, an venditor, cui facta mora est in solutione pretii, agere possit ad id, quod interest sibi moram fieri, si quantitativè accedere non posset. Præterea Cuiac. ex d. l. socium, ait usuram, quæ propter moram insigitur, non esse foenus, sed id, quod interest, & in d. l. 44. ad African. scribit in traiectione pecunia id, quod interest, non servare rationem dupli, quod infra examinabitur. Denique opinio Cuiacii manifestè refellitur ex d. l. un. c. de sent. qua pro eo quod inter, in qua Iustinianus sanxit in casibus, qui certam quantitatem habent, ut in venditionibus, id, quod interest, dupli quantitatem minimè excedere, & proinde in actione venditi, in qua venit, & petitur pretium, ut dictum est, interesse supra dupli quantitatem non deberi, nisi dicamus Iustinianum id tantum in actione empti, & ex parte emptoris constituisse, quod videtur absurdum.

Præterea Iustinianus dat exemplum in locatione, quæ & ipsa certam quantitatem habet, id est, certam mercedem in pecunia l. 25. ff. locati, Inst. de loc. in princ. Anton. Gomez. variar. lib. 2. cap. 3. n. 3. Card. Mant. de tac. & ambig. convent. lib. 5. tit. 1. n. 5. & iisdem regulis consistit, quibus emptio, & venditio l. 2. ff. loc. in quo iudicio venire etiã, quod interest, certissimum est, sive conductor, cui re conducta frui non licuit factò locatoris, vel eius, cui prohibere potuit, agat ex conducto ad id, quod interest, ut illi licet ex l. 24. §. colonus, & l. 33. ff. eod. tit. quæ ait locatorem tantum præstare, quanti coloni interfuerit, & aliis auctoribus citatis dixi 9. 36. n. 10 & 11. idemque est, si successor in iis casibus, quibus locationi stare tenetur, colonum, vel inquilinum expulerit, vel alia ratione fuerit impedito, quò minus colonus re conducta fueretur. Nam, & hoc casu tenetur successor ad id, quod coloni interest. † Neque enim agere potest, ut tantundem temporis sibi restitatur ad utendum re conducta, quanto impeditus fuit factò locatoris, vel successoris eius, quia non est confans ratio fluctuum, & redditus annorum æquales esse non solent, alii enim alii uberiores sunt: denique tempus præteritum irrevocabile est, ut Poeta ait, & ideo repeti non potest, sed tantum competit

competit actio ad id, quod interest, ut censuit Alvar. Valasc. *conf. 173. num. 15.* Vincent. de Franch. *in dec. 451.* & Rot. *inier recent. f. dec. 56. num. 3. & dec. 364. num. 3. part. 1.* exemplo usufructus, qui si ad biennium legatus sit, & biennium praeterierit, non potest legatarius petere, ut per tantumdem temporis re frui illi liceat, sed tantum agere ad id, quod interest, ut constat ex l. 6. ff. de usufruct. leg. ubi haec adducitur ratio, *qui alius futurus sit.* Quod etiam novissime

12 scriptis Fontanell. *in dec. 137. numer. 15. & 17.* Sive locator agat adversus inquilinum, & colonum pro pensionibus sua die non solutis. Ut enim olim ex mora veniebant uturæ l. 17. §. ex locato. ff. de usur. l. 2. & 12. Cod. de locat. ut in aliis iudiciis bonæ fidei: ita nunc receptum est venire id, quod interest, ut constat ex l. 2. §. ultim. ff. de eo quod cert. loc. & l. 7. eod. in qua Gothoffr. notat, in iudiciis bonæ fidei actionem arbitrariam non competere, quia in illis consequimur id, quod interest ex natura earum actionum. Et ostendi etiam potest ex d. l. un. quæ, ut sepius dixi, in omnibus contractibus locum habet, ut dixi etiam in d. quaest. 36. num. 6. † Porro sive conductor, sive locator agat ad id, quod interest, duplum pensionis excedere non potest, ut constat apertissime ex d. l. un. in qua Iustinianus secundo loco ponit exemplum in locationibus, ut dictum est, & ita comperi docere Cuiacium in d. l. 33. ad African. tract. 8. nisi in specie l. 6. §. si vas aliquod, ff. de act. emp. & l. 19. §. 1. ff. loc. quæ ad casus incertos pertinet, ut infra dicam. Et nisi agatur de pensionibus ipsis, quia proculdubio, duplum excedere possunt, si forte conductor per tot annos rem conductam habuit, ut pensiones rei æstimationem excedant. Quod in locationibus rerum mobilium præsertim equorum, & mularum sæpe contingit. Huiusmodi præstationes non coarctantur ad finem dupli, sed tandiu debentur, quamdiu stetit locatio, ut docet Fontanell. *in dec. 537. in fin.*

14 Et generaliter constituendum est in aliis casibus, & contractibus omnibus, qui certam quantitatem habent, hunc esse modum eius, quod interest, ne supra duplum admittatur. Ita enim docent Joan. Bapt. Lup. de commerc. illic. comment. l. §. 6. numer. 20. Roderic. in dist. quaest. 4. numer. 84. Surd. in conf. 389. numer. 14. Mainar. quaest. 27. lib. 2. Grimald. de usur. & contract. pignor. lib. 1. cap. 4. numer. 2. Vincent. Carroc. de depol. tit. de in litem jur. nu. 62. Gratian. discept. forens. cap. 987. num. 6. Mart. Medic. exam. 7. num. 81. & dec. 14. num. 33. Gamma in dec. 110. num. 29. Scacc. de commerc. §. 7. glof. 2. n. 69. & in transitu notat doctissimus Faber in suo C. tit. de sent. quæ pro eo def. 5.

15 Denique ad hanc regulam pertinent casus omnes, qui certam naturam habent, id est, in quibus principaliter agitur de specie certa, ut fundus, navis, & his similia, quæ communi hominum usu, ac iudicio certam æstimationem recipiant, cum quo id, quod interest, conferri potest, & ad cuius rationem duplum constituitur, ut post Bart. & alios explicat Cagnol. loc. cit. nu. 94. & 95. ubi refert hanc interpretationem receptam esse, quam etiam probat Donell. d. l. 26. cap. 17. ut enim, inquit, eos casus certos esse Iustinianus dixit, qui certam quantitatem habent, ita prorsus cum alia res, quam quantitas in obligationem deducta est, consentaneum est, ibi quoque certitudinem casus ex re ipsa nos metiri, quæ communi hominum iudicio certam recipiat æstimationem, & pretium. In his igitur casibus interesse duplum eius æstimationis egredi non potest, sive in damno, sive in lucro, quia utrumque complectitur constitutio.

16 Illud verò queritur in illis casibus, qui certam quantitatem, & rem certam habent, ut in venditione, quæ pretium certum habet, & rem certam l. nec emptio, ff. de contrab. emp. an in ponde ratione eius, quod interest, inspiciendum sit pretium, vel communis rei æstimatione. Et quidem Cuiacius putat ad pretium conventum taxationem referendam esse, quæ sententia etiam fuit Decii, & Cagnoli in d. l. un. num. 57. qui refert communem esse, Sebastian Sap. x. nu. 64. Alciat. loc. cit. cap. 5. numer. 4. Ant. Fumæ. eod. lib. de eo quod interest, numer. 53. Plaut. verb. dupli quant. tit. n. 7. & 11. & aliorum, quos sequitur Fachin. controverf. lib. 1. c. 48. ait enim constitutio iubet in casibus, qui certam quantitatem habent, interesse duplum excedere non posse, unde necessariò id referendum est ad æstimationem in contractum deductam, quæ certa est, & definita, non autem ad communem æstimationem, quæ incerta est, & varia esse potest. Hisque consentit Donell. d. lib. 26. cap. 20. † Ex quo fit,

17 ut in casibus, in quibus nulla intervenit pecunia, & nihilominus certæ sunt, quia certam naturam habent, in quibus scilicet principaliter agitur de specie certa, & de

corpore certe rei, interesse commenturandum sit communi eius æstimationi, quam proinde excedere non potest, etiam si fortasse plurius inter sit actoris, ut si tan uni mihi dari certo die, vel præstari stipulatus sim, & mihi mora fiat, certum est venire id, quod interest, l. si traditio, Cod. de act. emp. l. si fundum, 114. ff. de verb. obligat. id quidem consequar, quod mea interest: non tamen ultra veram rei estimationem aliquid consecuturus sum nomine eius, quod interest, tamen plurius mea interfit rem habere.

His consequenter dicendum videtur, cum fortè iuratur in litem de eo, quod interest, ut in l. 3. ff. de in lit. juran. tamen in infinitum iurare liceat l. 4. §. deferre, hoc titul. debere tamen iudicem in casibus certis modum statuere, ne actor duplum excedat veræ, & communis æstimationis rei. Nam si non potest id, quod interest, in casibus certis duplum excedere, quando verè probatum est ex d. l. un. Cod. de sent. quæ pro eo, multò minus cum resuramento actoris committitur. Quæ est sententia Bart. in d. l. un. num. 20. Sebalt. Sap. num. 67. & Berengar. Paulac. num. 237. Aloyard. in d. §. deferre, num. 2. & Iason. num. 4. Dec. in l. in actionibus §. num. 8. Zal. num. 16. & Bologn. num. 25. ff. eod. Rebuff. in ead. l. un. glof. 1. n. 89. Mancin. de juran. part. 2. c. 7. num. 20. & art. 9. num. 15. & Mascard. de probat. concl. 935. num. 33. ubi ex Rebuffo refert hanc esse communem sententiam, & in praxi servari. Quam etiam secutus est Fatim. in suis fragm. part. 2. num. 1058. Neque obstat quod dicitur in d. §. deferre, licere iurare in infinitum, quia hoc correctum est in d. l. un. in qua Iustinianus sanxit, ne in casibus certis id, quod interest, duplum excedere possit. Et novissime Camil. Borrel. part. 1. iuram. decis. titul. 52. numer. 71. ubi ait hoc observatione dignum.

Ceterum dissentiant Alciat. in lib. de eo quod interest, cap. 6. num. 15. Duaren. in d. l. in actionibus, num. 27. & 28. Petrus Loriot. in l. quatenus, vers. primus in iuramento de regul. jur. Plautius loc. cit. num. 25. & 26. & vers. etiam ex lucro, num. 29. & alii, quos refert, & sequitur Phanur. in lib. de in lit. juran. part. 3. cap. 1. num. 8. quorum sententiam veriorē esse scribit Trentacinq. variar. resolut. lib. 2. tit. de interesse resolut. 1. num. 81. in fin. subiciens tamen durum esse contra communem obtinere.

Ego hic valde observandum esse censo, cuius rei gratia iusiurandum in litem deferatur. Potest enim hoc iusiurandum deferri, vel rei, quæ iniuste retinetur, neque restituitur, æstimandæ gratia, ut in l. qui restituere, 68. & l. nec quasi 70. ff. de rei vindic. lib. 9. ff. rer. amot. vel ut æstimetur id, quod interest, ut in l. 3. ff. de in lit. jur. & d. l. semper, §. 1. c. quod interest, ff. quod ni aut elam. & nos diximus q. 76. num. 1. & 2. & docet ex antiquis Fulgol. in d. l. 3. num. 1. Proinde si queritur, cum iusiurandum deferatur rei æstimandæ gratia, an liceat duplum excedere communis æstimationis, & locus sit dicte constitutioni de sentent. quæ pro eo, existimo constitutionem ad hanc rem non pertinere, sed licere actori rem æstimare ex affectu, & quanti voluerit, quia iniquum est quempiam cogi invitum rem suam iusto pretio vendere dist. l. 7. de rei vindic. quæ ait id rapinam esse l. tutor. 8. ff. de in lit. juran. Duaren. loc. cit. num. 17. & Preses Fab. de error. pragmat. deced. 17. cap. 8. num. 3. posse tamen, & debere iudicem præfinire certam summam, ad quam ulque iure iur arbitrio scilicet boni viri d. l. 5. §. iurare, quæ ait hoc arbitrio bonæ fidei iudicis congruere, & l. 18. in princ. ff. de dolo, vel postquam iuratum est, iusiurandum moderari, & minoris condemnare, vel absolvere d. l. 4. & 5. de in lit. juran. Borcholt. hoc tract. cap. ult. nu. 2. & 3. & idem Faber. emie. 7. lib. 16. cap. 13. quæ species non pertinet ad d. l. un. Cod. de sent. quæ pro eo, ut notant Alciat. loc. cit. & Duaren. in d. l. 5. n. 28. quia constitutio est de eo, quod interest, æstimatio verò rei res alia est, ut constat ex l. 64. ff. de iudic. quæ ait iudice doli æstimationem non fieri ex eo, quod interest, sed ex eo, quod in litem iuratur. Quod etiam probatur ex l. 179. & l. 193. de verb. signif. & notant Alciat. & Duaren. loc. cit. Charond. verisimil. lib. 1. cap. 8. Parlador. different. 118. numer. 4. & 5. unde contentio Iustiniani modum statuit ei, quod interest, rem verò, & dolum non restituentis non taxat, quæ sunt diverfa, ut dictum est. In hoc ergo specie, cum agitur de æstimatione rei, iudex non utitur regula dupli, sed ex circumstantiis rerum, & personarum, & prout æquum videbitur, certam summam præfinire debet, usque quam iuretur d. l. 18. ff. de dolo. nam, & potest, si nulla taxatione facta iuratum sit, minoris condemnare, atque etiam ex magna causa reum absolvere d. l. 4. & 5. de in lit. juran. quod nullo modo pertinet ad d. l. un. in qua iudex in ca-

18

fibus certis duplum excedere non potest, in incertis id, quod verè interest, etiam ultra duplum decemere cogitur, nec eius arbitrio rem moderari potest, ut illi licet, cum de æstimatione rei agitur juramento actoris, ut dictum est.

Cum verò juramentum in litem defertur de eo, quod interest, quæ species videtur trahi posse ad d. l. 1. Cod. de sent. qua pro eo, difficilis etiam mihi videtur communis opinio, quia etiam valde difficile est intelligere huic juramento in litem locum esse, & casum esse certum, & consequenter regulam duplici coerceri, nam cum non possit esse locus iuramento in litem pro eo, quod interest, nisi ob dolum, & delictum adversarii d. l. 5. §. sed in his omnibus, d. l. semper, quod in aut clam. & l. si quando, Cod. unde vi, & multi docent apud Mancin. loc. cit. artic. 8. numer. 3. vel saltem ob latam culpam, quæ & ipsa dolus est, ut quibusdam videtur apud eundem Mancin. dict. artic. 8. numer. 14. consequens esse ad hos casus regulam dupli non pertinere; ut indicat l. 12. in princ. ff. de act. emps. l. 6. & 19. §. 1. ff. loc. & l. si quando, Cod. unde vi, & nos diximus infra numer. 70. & in specie notant Petr. Loriot, de ea quod interest axiom. 35. & Phanut. loc. cit. vers. quin fortius dico Alciat. d. lib. de eo quod interest, cap. 10. in fin. Oliban in §. præterea, num. 40. Insistent. de act. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quæst. 7. numer. 16. Et enim dolus, vel culpa, quæ dolo proxima est, delicta, & maleficia neque certam naturam, nec quantitatem habent, ex qua regula dupli contineri, & æstimari possint. Proinde verus est in iis casibus, in quibus ob dolum, & maleficium adversarii iuratur in litem, sive de æstimatione rei agatur, sive de eo, quod interest, indicem regulam dupli non adligari, sed ex circumstantia rerum, & personarum, & arbitrio boni viri certam summam præfinire, ad quam usque iuretur, ut in cap. ult. de his, qua vi, mensuræ caus. & d. l. 5. & d. l. si quando, Cod. unde vi, & d. l. 18. de del. ubi eleganter Paulus ait ex officio iudicis taxatione iusiurandum retrahari debere. Poteritque iudex, si res id postulat, duplum excedere, nec in hæc faciet contra constitutionem, quæ non edita est ad æstimandum dolum, ut dictum est, & quia ob dolum, & maleficium rei casus incertus est, in quibus regula dupli non obtinet ex eadem Justiniani constitutione, ut docent Alciat. & Phanut. loc. cit. & nos infra numer. 70. ita tamen, ut infra potius modum statuatur, quam ultra, ut potius sequatur medium, quam summam, denique, ut etiam in gravioribus causis rem cum competenti moderamine desinat, ut hic Justinianus ait, vel ut de penis dicitur in leg. perspicendum, ff. de pen. cum aliqua temperamenta benignitatis.

19 Quæ ratione si conveniat, ut stetur dicto, vel iuramento creditoris de eo, quod interest, quod genus conventionis receptum esse diximus quæst. 75. & late lason. in l. iusiurandum quod ex conventione, ff. de iurejur. hæc conventio in casibus certis hanc conditionem recipit, ne duplum excedere possit, quia partes consentur convenisse quatenus disponit ius commune, l. 2. ff. de pact. dor. l. quidam, de verb. obligat. & argum. l. 1. §. si quis sub conditione, ff. ut legat. nom. caveat. & tradit in specie Cagnol. in d. l. un. numer. 114. cum de interesse singulari agitur; aliud verò esse cum de communi, quod ex eius sententia ad duplum non restringitur, quod intra examinabitur. Ex quo fit, ut si casibus incertis hæc conventio addita sit, duplum excedere possit, quia ita constitutum est in d. l. un. C. de sent. qua pro eo, ut dictum est.

20 Illud verò hic etiam notandum est, interesse à Justiniano non ita ad duplum quantitatis, vel æstimationis rei coarctari, ut illud semper, & promiscuè usque ad duplum admitti debeat: sed metam, & terminum præfigi, ne in casibus certis duplum possit excedere, potest enim minus interesse, & interdum etiam nihil l. si quis, ff. de rejudic. l. 112. §. 1. ff. de verb. obligat. & l. quatenus, de reg. jur. & proinde agens ad interesse illud probare debet, & quatenus illius interest, ut tractatum est quæst. 76. in princ. & satis indicat dicta constitutio, dum ait ut hoc quod vera damnnum datum est, hoc reddatur, & ita comperi adnotasse Alciat. in d. c. 5. in fin. & in d. l. un. Bologn. n. 29. & Cagnol. num. eisdem. 29. Rebuff. in §. 6. num. 1. & 2. Berengar. Paulac. in ead. l. un. num. 251. Loriot. in d. l. quatenus, vers. ego itaque, de reg. jur. & Plaut. vers. dupli quantitatem, n. 1. ubi ait, hoc non habet dubium.

21 Sed licet definitio Justiniani generalis sit, & sine exceptione, Cuiacius tamen duos excipit casus. Primus est in pecunia nautica, quæ sub fœnore nautico periculo creditoris traiecitur, In ea non servari dupli rationem, si aga-

tur pro eo, quod interest propter moram debitoris, quia, inquit, certum est usuras nauticæ pecuniæ supra duplum deberi, l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. ergo in nautica, pecunia debetur id omne, quod interest, etiam immodium, quia exemplum usurarum porrectum est ad id, quod interest. Quod etiam repetit in l. 33. ff. locat. ad African. tract. 8.

Sed hæc exceptio mihi non placet, & puto non probari ex d. §. ult. quia licet ibi Iuriconsultus ponat exemplum in pecunia traiecitia, generaliter tamen agit de pecunia, quæ certo loco solvi debet, quæ potest esse sine periculo creditoris, ut adversus Cuiacium, & Fachineum ostendi quæst. 71. num. 8. & 9. quibus nunc addo id manifestè probari ex l. 3. & 4. eiusd. tit. quæ sunt pars, & appendix d. §. ult. & cum eo coniungendæ. In his enim locis agitur etiam de pecunia, quæ Epheli solvi debuit, ut ostendunt verba d. l. 4. quæ sic: Quod si Epheli peteret, ipsa sola summa peteretur, nec amplius, quid nisi si quid stipulatus esset, vel si temporis utilitas interveniret. Nam si solam summam Epheli peteret oportet, consequens est, non esse nauticam pecuniam, quæ cum fœnore peti potest, cum id creditor stipulatus sit. Ex quo evidens est, in his locis non tantum de pecunia nautica agi, sed generaliter de ea, quæ certo loco solvi debet. Præterea licet pecunia sub iuris nauticis, & periculo creditoris accepta sit, postquam Epheli peti potest, periculum desit esse creditoris, quo cessante pecunia eodem iure censetur quoad usuras, ac alia pecunia, quæ sine periculo creditoris accepta est, ut constat ex l. nihil interest, 4. & ibi Cuiac. de naut. fœn. ergo etiam cum agitur de eo, quod interest. Et deinde in d. §. ultim. non dicitur interesse nauticæ pecuniæ supra duplum deberi, sed tantum commissa mora in solutione pecuniæ, quæ certo loco solvi debuit, venire interesse etiam ultra legitimum modum usurarum, id est, ultra centesimam, quæ olim maxima, & legitima fuit usura, ut constat ex d. l. nihil interest, ff. de naut. fœn. l. 1. & 2. C. Theod. de usur. & aliis locis, quos refert Ioann. Borcholt. d. lib. de usur. cap. 4. num. 3. & tradit ipse Cuiac. in l. 20. Cod. de usur. in princ. & in l. 8. ff. si cert. per. & in specie ita dictum §. ult. interpretatus est Bologn. loc. cit. num. 25. nimirum interesse, quod venit in actionem arbitriariam, non debere taxari ad exemplum usurarum, id est, duodecim pro centenario, sed præstantium esse ad rationem viginti, & amplius, si forte creditoris tantum interesse sibi moram tactam fuisse: & ita etiam hunc locum intelligit Roderic. lib. 3. quæst. 3. n. 84. Denique certum est, hodie usuras nauticas supra duplum exigi non posse, ut admittit idem Cuiac. in d. l. nihil interest, ad Papinian. & tradit Donell. lib. de nautico fœn. vers. quamvis enim, & ostendi potest ex dict. leg. penultim. Cod. de usur. in qua generaliter Justinianus sanxit, ne usuræ supra duplum procederent in casibus omnibus, in quibus exiguntur: & proinde cum usurarum exemplum porrectum sit ad id, quod interest, ut Cuiacius ait, consequens est, ut neque etiam pecuniæ nauticæ interesse ultra duplum exigere liceat.

Sanè ex ead. lege 2. §. ultim. ff. de eo quod cert. loc. quidam putant in actionibus arbitariis id, quod interest, duplum excedere posse, ut Emil. Ferrer. ad d. l. un. nu. 21. quem refert, & sequitur Plautius ad ead. l. vers. dupli quantitatem, nu. 27. subiciens hanc sententiam favorabilem esse mercatoribus. Sed verius est etiã in huiusmodi actionibus ad id, quod interest constitutionem locum habere, ut sentit glol. in verbo contractibus, & Dec. hic nu. 690 ubi refert hanc communem esse sententiam. Neque obstat, quod ait d. l. 2. §. ult. in hæc actiones venire id, quod interest, & quidem ultra legitimum modum usurarum, quia hoc accipiendum de modo, quid datus est usuris in l. eos, Cod. de usur. ut proximè dixi ex Bologn. & Roderic. loc. cit. Hunc modum id, quod interest, quod incertum est, excedere potest. Nam, & minus interesse potest, & interdum etiam nihil l. 112. in fin. ff. de verb. obligat. Non autem id accipiendum est de cursu, & sine usurarum, quasi in actionibus arbitriis in æstimatione eius quod interest usurarum metam, id est, duplum excedere liceat. Hæc enim diversa esse constat ex l. pen. Cod. de usur. & quicquid sit de iure veteri, constitutio generaliter loquitur, & in omnibus casibus, qui certam quantitatem habent, ut est is, in quo certo loco, certa pecunia solvi debet, restringit interesse ad finem dupli, ut notant Cagnol. nu. 3. Andeg. fil. 120. vers. secundo obicitur, & ipse Plaut. multis locis, ut in præf. num. 4. in princ. n. 36. in vers. etiam ex iure, num. 21. & aliis locis, ubi ait textum hunc omnes casus restringere. Quamobrem puto Plautij exceptionem admittendam non esse.

23 Alium casum excipit Cuiac. in d. l. un. causam scilicet doli mali, ut si quis sciens pecus morbosum, aut tignum vitiosum vendiderit. Hoc enim casu venditor, qui emptorem decipit, prestare cogitur quicquid emptoris interest etiam supra rem, nec servabitur ratio dupli l. La-bes, 45. de contrab. empt. & l. 19. in princ. ff. de all. empt. ut hic idem Cuiac. notat. Etenim, inquit, scientia, & dolus venditoris vendicatur præstatione cuiuscunque detrimenti, quod ex eo contractu aliis rebus emptoris extrinsecus acciderit, ut si ædes vitio tigni corruerint, vel contagione morbosæ pecoris totus grex perierit, vel si quod aliud damnum ex ea emptione emptor senserit, hæc detrimenta omnia venditor prestare cogitur. Quod etiam sensit Donell. d. l. 26. cap. 19. & generaliter in debitorum dolosofcribit Roderic. d. lib. 3. q. 7. n. 16. & aliis auctoribus citatis Trentacing. loc. cit. n. 23. & Scacc. in d. § 7. glof. 2. n. 94.

24 Hinc quod diximus venditorem evictions nomine ultra duplum non teneri, accipiendum est in venditore bonæ fidei. Nam si sciens rem alienam esse, vel fideicommissa suppositam, adversus eum datur persecutio omnium sumptuum, & melioramentorum, etiamsi retentione emptor adversus dominum uti noluerit, quod tamen poterat ex l. Junptus, de re vendit. & aliis, id enim in venditore bonæ fidei tantum receptum est, ut non teneatur ad sumptus, quos emptor retinere potuit; & datur emptori actio adversus venditorem etiam ultra duplum, quia decipit emptorem, & gratia plectendæ reticentiæ, & fraudis, ut definit idem Paulus in l. 45. in qua persequitur ea, quæ proposuerat in d. l. Titius, ut notat Cuiac. ad hanc l. & sentit Bologn. loc. cit. & novissime Mangil. de evict. q. 154. in fin. ubi ait dolum venditoris præponderare, fraudis ergo, & deceptio venditoris coercetur præstatione eius, quod interest, etiam ultra duplum, nec distinguitur, an emptor sumptus potuerit retinere. Quæ tamen ad incertus casus pertinere videntur.

25 Tertius à quibusdam excipitur casus, cum agitur de interesse multorum annorum, illud enim putant labentibus annis duplum excedere posse, ut Cagnol. in d. l. un. num. 45. & 46. ubi quandam sententiam memorat Taurini latam, qua pronunciatum est summam aut. mil. spatio 25. annor. ad viginti, & amplius millia ascendisse; & Bologn. loc. cit. Surd. in cons. 485. num. 6. & Mangil. d. lib. de evict. q. 180. num. 2. & 3. idque certissimum esse, si in stipulationem deductum sit, & si non fuerit per singulos annos taxatum, ut sensit idem Surd. loc. cit. & Ludov. Bell. Avenionen. in cons. 169. nu. 7. & cons. 229. nu. 26.

Sed contraria sententia verior est, & magis congruit verbis dict. l. un. quæ generaliter prohibet id, quod interest, in casibus certis duplum excedere. Atque etiam quia usuræ, quantum exemplum porrectum est ad id, quod interest, ut ex Cuiacio diximus, ubi æquaverint sortem, quod non nisi multorum annorum spatio fieri potest, desinunt currere, ut notum est ex d. l. si non sortem, § supra duplum, l. 27. Cod. de usur. & Novell. 121. & proinde interesse etiam multorum annorum duplum minimè excedere posse, & sibi creditorem imputare debere, qui tandiu petere distulerit, rectissime docent Alciat. & Cuiac. loc. citat. Berengar. Paul. in d. l. un. num. 243. quia, inquit, una est quantitas, quæ debetur, & una mora; & acriter Plautius in eadem l. vers. quod reversa, num. 4. ubi sententiam illam, cuius meminit Cagnol. loc. cit. impiam, & barbaram appellat; & rursus adversus eund. Cagnolum in vers. etiam in lucro, num. 34. & 43. Idem sentiunt Manent. in cons. 148. nu. 24. Virgin. de Boccac. lib. de interd. retin. c. 18. n. 74. Roderic. d. q. 4. n. 32. Scaccia de commerc. § 7. glof. 2. n. 63. & 64. & Gamma in d. dec. 130. n. 51. qui congruenter notat dictam constitutionem præcipue editam fuisse, ne interesse plurium annorum in immentum excurreret, & hoc iure nos in foro nostro utimur, passim enim Magistratus nostri condemnant debitores in sortem, & id, quod interest, hæc clausula addita, dummodo non excedat sortem, nisi post licentiam motam, quoniam post ceptam litem nihil creditori imputandum est, quæ praxis fortasse deducta est ex l. 3. § 1. ff. de usur. & aliis: quibus constat ex tempore litis contestatæ omnem causam præstandam esse, ut comperi sensisse Plautium vers. dupli, n. 21. vel ex l. 35. ff. eod. quæ ait licet contestata usuræ currere. Ex qua Ioan. Zanger. l. b. de except. parti. 3. cap. 25. numer. 35. infert usuras post litem contestatam duplum excedere posse. Quod in interesse recipi potest,

26 non in usuris, quæ omni iure prohibentur. † Quod verò Mangilius ait loc. citat. num. 6. quod dici solet, usuras duplum excedere non posse, de usuris unius anni accipiendum esse, iam pridem explosum est, con-

stat enim usuram centesimam maximam fuisse, quæ duodecim tantum referebat singulis annis pro centenis singulis, unde non nisi centesimo mense æquabat sortem, & ita octavo quoque anno, & mensibus quatuor, & ex Har-menopulo, & Bndgo, & aliis auctoribus dictum est in 4. nu. 42. ubi etiam dixi Surdum, cuius auctoritate Mangilius maximè utitur, errasse in re manifesta.

27 Neque aliud dicendum puto, si debitor simpliciter promisit solvere certo die sub refectione eius, quod interest, ut est usitatum, quia hæc promissio accipienda est iuxta terminos d. l. un. Cod. de sentent. quæ pro eo, ita ut in casibus certis duplum non excedat, ita enim tradit in d. l. un. Dec. n. 75. Bereng. Paulac. n. 242. Cagnol. num. 112. & 113. Bologn. eod. loc. n. 66. vers. quod tamen debet. Virgin. in d. cap. 28. n. 89. & Alex. Trentacing. loc. cit. n. 68. & secundum hanc sententiam censuit nuper Senatus referente D. Senatore Vercellis. Nam, & usuræ, quæ non nisi regulariter ex stipulatione debentur, hunc terminum habent, ut dictum est, & ostendi etiam potest argum. l. 4. ff. de usur. illis verbis, quia non est verisimile plus venditorem promississe, quam iudicio empti prestare compelleretur, & argum. dict. l. 1. §. si quis, ff. ut leg. nom. caveat, & l. si prior, ff. sol. matr. & aliis, quæ adierunt Cagnol. Bereng. & Bologn. loc. cit. Sylvan. in consil. 10. n. 42. & Gothotr. ad d. l. 4. de usur. ubi inter cætera notat, verba secundum naturam contractus restringenda esse.

28 His consequenter querendum est, an interesse, quod conventum vocant, id est, cum certa quantitas promittitur, pro eo, quod interest, restringatur ad terminos d. l. un. vel potius totum admittendum sit. Et quidem plerique putaverunt constitutionem ad huiusmodi interesse non pertinere, & quantumcunque sit exigi, & adiudicari posse. Ita enim Innoc. & Cardin. in cap. Sacros. de sent. excomm. Barth. & alii, quos refert, & sequitur Rebuff. in d. l. un. in glof. dupli, n. 2. subsiciens in fine, quosdam tenere contrarium propter rationes in aere fundatas, quod in Molinæum dictum puto, quem initio comment. atrogantem arguit, & acriter pungit. His consentiunt Decius in ead. l. un. num. 71. & Bologn. num. 66. Cagnol. num. 108. qui testatur id receptum esse, Plaut. dict. vers. dupli quantitatem, num. 33. & vers. in omnibus casibus num. 24. ubi ait hoc omnes admittere, Surd. in dec. 260. n. 23. Trentacing. loc. cit. nu. 67. & Rota inter recentis. dec. 7. num. 3. part. 1. Quæ sententia probatur à Rebuffio, & Plautio loc. citat. motus legibus, & præferim ex l. stipulatio ista, §. n. teri, de verb. obligat. & §. alteri, qui ex ead. leg. desumpti, est. Institut. de inut. stipulat. l. 2. §. ult. ff. qui satisd. cogunt, illis verbis, nisi pro certa quantitate accessit, l. ult. ff. de præst. stipulat. & l. si dictum in princ. & l. si plus 74. ff. de evict. & aliis.

29 Sed animadverbi his legibus non satis receptam sententiam probari. Nam in dd. §. §. alteri, duo deciduntur. Primum est neminem alteri stipulari posse, quia quod alii datur, nihil interesse stipulatois, id est quia ex ea stipulatione nullum commodum, nullam utilitatem stipulator consequitur, stipulationem inutilem esse, quod nihil ad hanc questionem pertinet, in qua queritur de eo, quod interest adversarii tacto, vel culpa. Alterum est, ut si quis velit alteri stipulari, poenam adjiciat stipulationi, nisi placita fiant: ut nisi ita factum sit, poena committatur etiam favore eius, cuius nihil interfit. Poenam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur, quod eius interfit, sed quæ sit quantitas inserta stipulationi. Ex quibus perspicuum est, his locis agi de poena, quæ committitur, etiamsi nihil interfit, & proinde diversa est ab eo, quod interest, ut observat idem Bologn. num. 66.

30 Ut etiam nihil movere debet Lult. ff. de præst. stipulat. qua maxime nunciatur communis sententia, quæ observandum est, hic agi de pratoris stipulationibus, quæ incertum continent, quanti nimirum ea res erit, quod quia plerumque difficilis probationis est, ideo obtinuit, ut poenæ nomine certa summa stipulationi inferatur, ut constat ex l. 6. ff. eod. & explicat Vveslembec. ad hanc tit. num. 4. hic vero queritur de casibus, qui certam quantitatem, vel naturam habent, in quibus id, quod interest, duplum excedere non potest. Et præterea non erit incongruum dicere d. l. ult. loqui de poena, quæ committitur etiamsi nihil, vel minus interfit, unde Jurisconsultus, ne sit probandum id, quod interest, ait consultius esse, certam summam stipulationi inferere poenæ nomine, ut indicat d. l. 6. cuius verba sunt. In omnibus prætoris stipulationibus, in quibus primo fieri aliquid, deinde si factum non sit, poen.

penam inferimus, poena nomine stipulatio committitur. Neque enim tutius, & utilius leges explicare possumus, quam legibus.

31 Ut etiam nihil facere videtur *d. l. 2. in fin. qui satisd. cogant.* quia hic etiam de poena agitur, ut notat Bologn. *ead. loc.* & Vlpianus hic tantum ait fideiussores iudicio fisci in veram quantitatem teneri, nisi accesserit pro certa quantitate; Quod verò fideiussores ultra duplum obligari possit nomine eius, quod interest, non attingit, neque decedit, & proinde hic locus nihil ad hanc quaestionem pertinere videtur. Et præterea fideiussores iudicio fisci incertum continet *l. 3. ff. de re iud. l. 2. in fin. qui satisd. cogant.* & proinde ad casus certos non pertinet, de quibus quaerimus.

Denique, quod dicitur ex *d. l. si dictum, & l. 74. ff. de evict.* quæ probant contrahentes evictionis nomine posse cavere non duplum tantum, sed triplum, & quadruplum, nihil ad hanc rem facere videtur, quia in evictionibus nulla poena finita est, nullave taxata quantitas certa, & ubi lex deficit, vel arbitrium iudicis, contrahentibus licet summam certam comprehendere, *d. l. 6. & ult. de prat. stipul. l. 4. in fin. ff. si quis cautio.* & observat Cuiac. *lib. 16. cap. 39.* ei verò, quod interest, certus modus lege constituitur esse. Proinde neque etiam hoc loco communis sententia probari videtur.

32 Et nihilominus placet communem sententiam sequi, quam etiam secutus est Joan. Igneus in *l. quatenus, nu. 70. vers. unum tamen dico, de reg. iur. & Cuiac. in d. l. un. in fin. & in d. cap. 39.* ubi ex verbo *proferuntur*, quod est verbum tituli, notat nos de his constitutionem accipere debere, quæ proferuntur sententia iudicis, non de his, quæ ex conventionibus sibi quisque cavet: atque etiam, quia contractus ex conventionibus legem accipiunt, *l. 1. §. si convent. ff. de pos. l. 24. ff. de reg. iur.* quo argumento maxime utuntur Cagnol. *Sens. & Trentacinq. loc. cit.* ex quibus constituendum est, licere contrahentibus se obligare in id omne, quod interest, etiam supra duplum, & conventioni standum esse.

33 Hinc quod diximus *num. 7.* venditorem evictionis nomine ultra duplum non teneri ex *d. l. cum & forse, ff. de act. empt.* accipiendum est, nisi aliud convenerit. Potest enim venditor hoc nomine se obligare in id omne, quod interest, etiam supra duplum, & admittitur conventio, ut constat ex *l. si dictum, ff. de evict. & l. si procurator, ff. de iur. fise.* & tradit Cuiac. *tract. 8. ad African.* & censuit Rot. *inter recentiss. in d. dec. 7. nu. 3.* Quod tamen intelligi oportet, si certa quantitas promissa sit, ut est conventio tripli, vel quadrupli, de qua loquitur *d. l. si dictum, & d. l. si procurator, ff. de iur. fise.* & Cuiac. *loc. cit.* vel verba ita effusa sint, ut perspicuum sit, voluisse venditorem se in id omne, quod interest, hoc nomine obligare. Aliud verò dicendum est, si simpliciter evictio promissa sit sub refectione damnorum, & eius, quod interest, quia tunc stipulatio recipit interpretationem de iure communi, & restringitur ad terminos *d. l. un. ut diximus n. 27.* & sentit Bologn. *loc. cit. vers. vel nisi verba essent pragnantia, & alias nihil operarentur*, ut etiam Plaut. *vers. etiam ex lucro n. 60.*

34 Sed quod diximus interesse conventum quantumcumque sit, admittendum esse, aliquot modis restringitur, & declaratur. Et primò quidem non obtinet hæc conclusio, quando huiusmodi conventio adicitur quantitati, ut si inter contrahentes actum sit, ut non soluta ad diem pecunia certa quantitas præstetur pro eo, quod interest. Hæc enim conventio hodie inutilis est, neque admittitur, nisi quatenus appareat verè interesse creditoris *arg. l. cum allegas, C. de usur.* & aliis auctoribus relatis *dixi q. 38. n. 13.* quibus nunc adiicio Alex. *in cons. 115. lib. 2.* Cagnol. *in d. l. un. n. 116.* & Bologn. *n. 67.* Plautium *in ead. l. vers. dupli quantitatem, n. 37. & 38.* Trentacinq. *in d. resolut. de inter. n. 69.* Card. Mant. *de tac. & ambig. convent. lib. 14. tit. 37. n. 7.* & qui rem hanc diligenter proficitur Rebuff. *in ead. l. 1. §. l. 1. n. 47.*

35 ubi refert hanc sententiam communem esse. † A quo tamen cavendum puto dum *num. 7.* secutus sententiam Baldi in *cons. 166. lib. 1.* putat statutum, seu legem valere, qua fingitur interesse creditoris post moram veluti ad rationem duorum solidorum pro libra. Etenim id, quod interest, in facto consistit *Uulg. l. quatenus, de reg. iur.* & modo plus modo minus est, & interdum etiam nihil, ut multoties dixi ex *l. 13. de re iud. & l. 112. in fin. de verb. oblig.* & proinde non potest ulla certa lege definiiri quatenus cuiusque interest *argument. leg. mora in princ. ff. de usur. l. 3. §. eiusdem, ff. de resibus l. Resennius, de negot. gest.* & aperiretur via scenori, quod illicitum est, & publicè perniciosum, ut fufius execu-

tus sum *quæst. 79. num. 8.* ubi Baldi argumentis satisfecisse puto.

36 Secundò declaratur communis sententia, ut locum non habeat, si dolus, vis, metus, aut error intervenerit, ut constat ex *l. illicitas, de off. praesid. & d. l. 4. in fin. ff. si quis cautio, in iud. fise.* & proficitur idem Rebuff. *in d. §. l. 1. dupli num. 5. & 6.* Bologn. *loc. cit. nu. 69.* rectè subjiciens conventionem hanc admittendam non esse in casibus, in quibus contractus, & conventiones annullari, & rescindi, vel corrigi solent ex aliqua iusta causa, casque superflue Rebuff. *d. loco* enumerare. † Quamobrem puto idem dicendum esse, si immodica deceptio, & læsio reipsa intervenerit, ut si nihil, vel longè minus interfit, hoc enim casu non esse standum conventioni, sed iudicem rem ad aequitatem deducere debere, ut ostendi potest ex *d. l. illicitas, & l. si quis cum aliter, 36. de verb. obligat. l. 25. C. de dolo & sententiæ Roman. in cons. 510. nu. 9.* Menoch. *de arbitr. iud. cas. 250. n. 18. vers. aut loquimur*, & ille auctor *comment. analytici nu. 162.* & sententiæ videtur Cuiac. *in d. e. 34. in fin.* ubi ait licere quidem contrahentibus de summa certa pacisci pro eo, quod interest, dummodo quod æquum, & bonum est arbitrati sint, id etiam ostendi potest ex *d. l. 1.* quæ modum aliquem in pœnis servari iubet, idque naturali aequitati congruere, ut notat Plautius *loc. cit. n. 34.* Et præterea id suaderi potest ex *leg. cum quidam, in princ. ff. de usur. ex qua Theaur. in dec. 216. n. 6.* ait posse iudicem conventiones, & pacta, si iniquitatem continent, corrigere, & ad aequitatem reducere, & hanc esse singularem, & mirabilem facultatem iudicibus concessam. Denique id etiam constat ex his, quæ diximus *diçt. q. 38. numer. 20.* poenam scilicet contractibus additam, si immodica sit, iudicis arbitrio ex bono, & æquo temperandam esse. Et licet quidam sentiant hæc in re competens moderamen esse quadruplum, ut Decius, Cagnolus, & alii apud Plaut. *loc. citat.* mihi videtur ex his, quæ dixi *num. 31. versic. denique*, illud esse, quod iudex arbitrabitur.

37 Et licet in pœnis inspicendum non sit, an stipulatoris interfit, sed quæ sit quantitas inserta stipulationi *d. l. stipul. §. alteri, & §. pradia, ff. de act. empr. hoc tamen intelligitur, nisi poena sit adiecta pro eo, quod interest, & loco eius, quod interest, quia hoc casu admitti non debet, nisi quatenus interfit, ut sentit *glos. Balb. & alii in l. 1. ff. si quis in ius voc. Soc. sen. in cons. 253. n. 12. lib. 1. & ad tit. Cod. de sent. quæ pro eo, n. 135.* ubi ait interesse conventum non esse interesse, nisi verè interfit, *Dec. in cons. 489. num. 11.* Donell. *d. lib. 26. c. ult. in fin.* & Cardin. Mant. *loc. cit. n. 41.* Alioqui dicendum est huiusmodi interesse nihil differre à poena, & consequenter inutiliter laborare Interpretes, ut suadeant hoc genus interesse admittendum esse. Quis enim neget certam poenam contractibus addi posse? † Quod etiam confirmare licet ex his, quæ diximus *d. q. 79. n. 2.* & ex doctrina Baldi *in d. l. 1. n. 19.* ubi ait interesse conventum non deberi, nisi interfit, hæc ratione addita, quia causa finalis est falsa, perinde enim est dicere promitto centum nomine interesse, vel dicere quia interest: & proinde si nihil interfit, obstat exceptionem doli mali ex *l. 2. §. circa, ff. de dol. mal. except. & d. l. si quis cum aliter, de verb. oblig.* Quod Baldi dictum licet Cagnolus refellere tentet, & post Cagnolum *Surdus in d. dec. 260. nu. 22.* quia causa non sit falsa conventionem partium intercedente ad summam certam taxantium id, quod interest, absque fraude: & scribat *Andegavenf. in bac Lun. §. quinto princip. fol. 186.* Baldum hæc in re sibi contradicere, illius tamen decisio retinenda est, quia possunt quidem contrahentes munire pacta, & contractus adiectione poenæ, & hoc casu satis est ita convenire, & pacisci, nec opus est, ut stipulatoris interfit, ut dictum est ex *d. §. alteri.* Aliud verò dicendum est, si certa summa adicitur pro eo, quod interest, etiam bona fide, quia cessante interesse actor dolo facere videtur, dum nihilominus petit *diçt. l. si quis, 36. de verb. obligat.* & satis est ex eventu apparere nunc nullam iustam causam petendi esse, ut Vlpian. ait *in d. l. 2.* & ostendi potest ex *l. 3. & ff. de condit. sine cau.* ex quibus constat promissorem si ex post facto appareat nullam esse causam obligationis, vel minorem, quam susceperit, posse agere, ut obligationem in totum, vel pro parte liberetur. † Denique dici potest in hoc genere veluti emptionem, & venditionem quandam agitari, eius scilicet, quod interest, pro pretio certo, *argum. l. periculi pretium, ff. de nautico fœm.* idedque si nihil interfit, conventio hæc consistere non potest, & consequenter nulla erit actio ad interesse conventum, Nam nec em-
picio,*

41 ptio, nec venditio sine re, que vaneat intelligi potest 18. de contrab. empt. l. 7. & 8. de hered. vel action. vendit. & argum. l. 1. in fin. ff. de condition. & demonstr. † Nisi fortasse ex circumstantiis personarum, & rerum videantur contrahentes ex bono, & æquo transigisse de eo, quod interesse poterat, & se æquali discrimini exposuisse, quod plus, vel minus probabiliter interesse potuisset. Hoc enim casu admitti potest hæc conventio, etiamsi nihil stipulatoris interfit. Nam & emptio interdum sine re contrahitur, veluti cum quasi alea emittitur, d. leg. 8. §. 1. & l. 5. de nau. foen. l. 11. de hered. vel act. vend. l. 23. ff. famil. hercis. & ita accipiendum est, quod post Decium tradit Cagnol. in d. l. un. n. 119. & Surd. in d. decis. 260. n. 23. huiusmodi conventionem super incerto futuro interesse valere, quia videntur contrahentes transigisse de eo, quod interest, cum scilicet transactio ita facta est, ut æqua sit utriusque conditio arbitrari boni viri. Aliud verò dicendum est, si iniquè, & immodicè contrahentes arbitrati sint; hoc enim casu iudex iniquitatem taxationis corrigere debet, ut in re fere simili ait Paulus in l. 69. ff. pro soc. & ostendi potest ex l. 2. Cod. de rescind. vend. & d. l. cum quidam, in princ. ff. de usur. potest igitur quantitas conventa pro eo, quod interest, duplum excedere, dummodò verè supra duplum interfit, & in hoc sensu Baldus ait solidum deberi; cui proinde immeritò obicitur sibi contradicere. Alioqui si dicimus interesse conventum duplum excedere posse, etiam cum nihil interest, locus erit proverbio, summum ius summa iniuria.

42 Transigendiamur nunc ad aliud genus interesse, quod commune vocant, & est id, quod cuiuslibet æquali ratione interfuisset post moram, ut initio dictum est: & queramus an duplum excedere possit. Et quia in speciebus debitis hæc quæstio potissimum incidit, in primis observandum est, debitorem vini, vel tritici, vel alterius speciei, qua functionem recipit, & cuius æstimatio variari potest, ut rerum pretia mutari solent, l. pretia rerum, ff. ad l. Falcid. & §. si quis agens, Instit. de action. & ibi Theophilus, qui ait id, quod interest, in mercibus, ut in vino, oleo, frumento, maximam recipere differentiam, quia per singulas regiones diversa pretia habent, debitorem inquam harum rerum teneri ad id, quod interest post moram, & in taxando spectari tempus, quo res post moram pluris fuit, ut definitum est in l. 3. §. 3. & l. 21. §. cum per venditorem, de action. empt. & l. 8. §. penult. de condit. furt. Cuiac. in d. l. 3. Trentacinq. loc. cit. num. 55. Roderic. Suarez. in l. post rem iudicatam, vers. queritur ulterius, nu. 2. ubi ait crescere usque ad executionem sententiæ, & alii quidam apud Gratian. discept. forens. cap. 243. nu. 77. Anton. Faber. tit. de usura & mor. defin. 39. & alius auctoribus

43 illud etiam observandum est, æstimationem earum tandiu crescere, quamdiu extant, vel extare presumuntur: & quia non eisdem durationis esse constat, ideo proditum est plurimum interesse, an frumentum in specie debeatur, veluti decem modii ex tali messe ex illo acervo, vel in genere sine designatione agri, vel loci. Nam si in specie debeantur, in taxando eo, quod interest, solummodo spectandum est, quo pluris per triennium frumentum fuit, quia triennio tantum frumentum durare presumitur, & rei preceptæ æstimatio crescere non potest, nisi ex circumstantia regionis aliud dicendum sit, sunt enim loci quidam, in quibus frumenta diutius conservari solent. Si verò in genere debeantur, quia genus semper idem est, & perire non potest, l. incendium, C. si cert. pos. frumenti æstimatio etiam ultra triennium crescere potest, ideoque debitor tenetur ad æstimationem, que toto tempore maior fuit. Ita distinguunt Alex. Curt. Sen. & Iun. & alii apud Trentacinq. d. resol. num. 55. Cavalcan. de sur. & curat. num. 232. & 233. Barbol. in l. divorzio, §. ob donationes, n. 21. sol. matr. Roderic. de ann. reddit. lib. 2. q. 19. num. 26. & secundum hanc sententiam iudicatum refert Surd. in dec. 81. num. 3. quamvis ipse solus existimaret nihil distinguendum esse, & sive in specie, sive in genere frumentum debeatur, æstimationem eius non nisi intra triennium crescere posse, quia, inquit, non debet creditor plus consequi, quam si ei mora facta non fuisset. Et Surdi sententiam probantur Munnoz. de ratiocin. cap. 17. num. 11. & Gratian. loc. cit. num. 79. & Hodiern. ad Surd. in d. decis. 81. num. 1. Quibus consequenter dicendum est, si frumentum vetus, & corruptioni proximum venditum sit, veluti si sit frumentum duorum annorum, eius æstimationem per annum tantum crescere posse, quia illud triennium incipit à die perceptionis, quod neminem animadverti, eorum auctorum adnotasse.

Et licet hic non vacet Surdi sententiam excutere, id tantum adnotare placet Munnoz. qui Surdum secutus est loc. cit. num. 13. vers. sed pro concordia, adferre Rolandum à Valle pro hac sententia in cons. 99. nu. 10. lib. 1. ubi tamen, & toto illo consilio nihil est, quod ad hanc quæstionem pertineat. Gratianus etiam, qui Surdum secutus est, deceptus à Munnoz. & sub illius fide auctoritate Rolandi usus est, quem tamen neuter viderat, dum scilicet multa scribere festinant, & ingentes edere libros. Mihi verò semper placuit, vel attentè legere auctores, vel eorum allegationibus abstinere. Hodierna etiam loc. cit. pro sua sententia adfert Alex. Trentac. lib. 1. var. resol. tit. de alim. res. 11. num. 41. quem locum invenire non potui: & forte se mendum irrepsit tam in prima, quam secunda impressione. Illud certum est Trentacinq. communem distinctionem probasse in d. res. de intereff. nu. 55. Giurba etiam, quem Hodierna citat, non simpliciter tenet huiusmodi interesse triennio finiri, sed distinctionem adhibet num. 3. & 4. an in genere frumentum debeatur, & hoc casu durare eius æstimationem etiam ultra triennium: vel in specie, aut genere subalterno veluti talis indictionis, & hoc casu eius æstimationem ultra triennium à die recollectionis non crescere, & ita illius mentem, & quidem congruentius interpretatus est Anton. de Amat. loc. cit. num. 52.

44 Sed retenta nunc communi sententia, quam multi probant apud eundem Giurbam in d. decis. 115. num. 1. & 3. ubi refert Consistorium ita distinguendum censuisse, sive agatur ad id omne, quo res pluris fuit intra triennium, cum frumentum ex tali agro, vel area in specie venditum est, vel toto tempore secundum receptam distinctionem, si querimus, an interesse quanti plurimum duplum excedere possit, communis opinio est in huiusmodi interesse æstimando dupli rationem servandam non esse, ut testatur Rebuff. in dict. glos. dupli, nu. 13. & 14. ubi etiam refert ita in foro servari, & Cagnol. in d. l. un. n. 58. & 59. ubi ait ab hac opinione recedendum non esse. Hanc etiam acriter tuetur Bologn. loc. cit. num. 1. Scaccia de commerc. §. 7. glos. 2. nu. 38. & Trentacinq. in d. res. solut. 1. nu. 41. Qui moventur primò per textum, quem inevitabilem Cagnolus vocat loc. cit. in d. §. cum per venditorem, illis scilicet verbis, omnis utilitas emptoris in æstimationem venit, que modo circa rem ipsam consistit. Sed si restringeretur ad duplum pretii conventi, non veniret omnis utilitas emptoris, ut hic definitum est, ergo æstimatio quantacumque est, præstari debet. Secundo probatur hæc opinio ex d. l. 3. §. 4. de act. empt. Que ait venditorem vini post moram condemnandum esse utro tempore pluris fuit. Sed si reduceretur ad duplum, non oporteret eum condemnari, quo tempore vinum pluris fuit, quod non est dicendum. Tertio moventur ex l. 1. eod. tit. de act. empt. que ait interesse emptoris interdum egredi rei pretium, si pluris interest, quam sit valor, vel pretium, ex quo Trentacinq. ait optimè hanc opinionem probari. Quarto pro hac sententia ita argumentatur Cagnolus. Si in hac specie taxatio eius, quod interest, redigeretur ad duplum, minus emptor consequeretur, quam fuisset venditum, vel promissum d. §. cum per venditorem, in fin. his verbis, Nec enim maior sit obligatio, quàm tardius agitur, quamvis æstimatio crescat, quia si verum esset hoc haberet emptor, sive non, quoniam saltem bodie dandum est, quod iam olim dari oportuit, & consequenter, inquit, nisi omnis æstimatio veniret, etiamsi exsuperet duplum pretii, minus haberet emptor, quam emisisset, quod est absurdum. Denique uterque ait. Hæc æstimatio quanti plurimi succedit in locum vini, tritici, vel alterius speciei in contractum deductæ d. §. cum per venditorem. Unde sicut res vendita in totum debetur, ita etiam omnis eius æstimatio post moram præstari debet.

45 Sed nihilominus contrariam sententiam viti doctissimi amplexi sunt, ut Decius, Curtius Junior, Alciat. in d. l. un. & Camil. Plaut. in princip. num. 46. & vers. dupli quantitatem num. 20. Caball. de eo, quod inter. numer. 101. Gabr. Mudæus ad tit. de act. empt. cap. ult. numer. 27. Cuiac. loc. cit. colum. 4. vers. & postea. Gamma in d. decis. 110. numer. 34. & Donell. in dict. lib. 26. cap. 19. qui moventur ex d. l. un. in qua sancitum est interesse in casibus certis dupli quantitatem minimè excedere, unde cum hic casus certus sit, ut qui certam quantitatem habeat, fieri cogimur in hoc interesse æstimando dupli rationem servandam esse.

47 Neque movet d. l. 3. §. 3. & d. §. cum per venditorem, quibus definitum est, omnem utilitatem emptoris venire, quia responderi potest, id accipiendum esse, dummodo duplum non excedat, ut à Iustiniiano sancitum est in d. l. un.

d. l. un. ubi, ne cui dubitandi occasio esset, ponit primo loco exemplum in venditionibus, de quibus agitur d. l. c. Neque novum est, quod generaliter uno in loco definitum est, id aliis legibus, & præsertim posterioribus corrigi, vel restringi l. 26. ff. de legib. & in specie constat ex d. l. Titius, in fin. & l. cum & sociis, de act. empt. Nam quod Paulus dixerat venire omne, quod interest emptoris servum non evinci, restringitur ab Africano ad duplum in d. l. seq. ex qua Iustinianus occasionem sumpsit in aliis casibus omnibus, qui certi sunt, idem constituere, ut notat Cuiac. in d. l. un. ff. lib. 5. q. 4. Paul. & ipse Cagnol. in d. l. un. num. 28. & ita iterè respondet Plaut. in versic. quod revera, num. 23. & 24.

48 Neque obstat l. 1. de act. empt. quæ ait id, quod interest, quandoque pretium rei excedere, quia non huius loci hic sensus est, ut id, quod interest, supra duplum pretij debeatur, ita ut emptor, cui res non traditur, possit pretium petere, & præterea id, quod interest, quod egrediatur pretium rei, veluti si domus, vel navis centum empta sit, neque tradita fuerit, & velit emptor consequi pretium, & præterea centum, & viginti pro eo, quod interest: sed hic sensus est, si res non tradatur, posse agere emptorem ad id, quod interest rem habere, etiam interdum plus interest, quam res valeat, vel empta sit, ut si fortasse interest centum, & decem rem habere, potest emptor centum, & decem petere, in quibus pretium continetur, ut explicat Cuiac. in d. l. 1. & Joan. Igneus in l. quatenus, num. 41. ff. de regul. iur. & sensu Innoc. in cap. sacra, num. 9. de sent. excom. & Fulgos. in ead. l. 1. num. 19. dum ait venditorem præstando, interesse ipsum pretium præstare, & alii multi docent apud Gratian. cap. 224. num. 49. & 50. & non ait Vlpianus hoc interesse duplum pretii veri, vel conventi excedere posse, quod quarimus, unde hic locus nihil ad hanc quæstionem pertinere videtur.

49 Et quod ultimo loco dicitur æstimationem succedere loco rei, idèdque ut res tota deberetur, ita, & omnis eius æstimatio, ne emptor minus consequatur, quàm emerit, non puto admittendum esse, quia verius est hoc interesse quanti plurimi id est, id quod post moram res plus fuit, ab ipsa re distinctum esse. Quod probatur apertissimè ex d. §. cum per vendit. ex quo constat utilitatem hanc circa rem consistere. Secundo quia si forte creditor, vel emptor vinum, vel triticum recipiat post moram, cum plus esse desinit, & valor decrevit, illa major æstimatio, ad quam pervenerat remissa intelligitur, ut docet Curtius Iunior. in l. vinum, num. 7. ff. si cert. per. Menoch. lib. 3. præsumpt. 45. num. 17. Gratian. d. cap. 243. num. 47. & nos diximus quæst. seq. num. 5. Tertio quia huiusmodi interesse, quod debetur ex mora, non est in obligatione, sed officio iudicis debetur, ut traditidem Trentac. var. lib. 3. cap. 9. num. 6. sed si hoc interesse esset loco rei, & succederet in locum ipsius rei, ut res est in obligatione, ita & interesse, quod falsum est. Neque huic rationi obstat, si dicas, sæpe inter contrahentes agi, ut, si res vendita non tradatur, venditor teneatur ad id omne, quod interest, quia hic non agimus de interesse convento, de quo in superioribus actum est: & deinde si ponimus de eo conventum esse, alia erit actio eius ab actione ipsius rei, ut constat ex l. 8. ff. de eo quod cert. loc. ex quo palam est non unam, & eandem rem esse. Denique quia cum agitur ad traditionem rei, & id, quod interest, reus condemnatur ad rem, & id quod plus res fuit à tempore moræ, ut docet Bart. in d. l. vinum, num. 16. & Bologn. in d. l. un. n. 172. Scaccia loc. cit. num. 104. quod interesse in pecuniam redigitur l. 13. in fin. ff. de re iudic. & idem auctores notant, & Petrus Greg. Syntagm. l. 21. c. 10. n. 4. quod argumentum est huiusmodi interesse ab ipsa re distinctum esse. Quamobrem ita mihi videbatur argumentis communis sententiæ responderi posse, & nihilominus mecum agitavi rem hanc separatione duarum specierum definire.

50 Prima species est, cum frumentum venditum tempore peptonis, & solutionis plus est, quàm unquam fuerit, & hoc casu res, cuiuscunque æstimationis est, tradi debet, ut innuit, d. §. cum per venditorem, in fin. illis verbis, saltem hodie dandum esse, quod sane olim dari oportuit, ne venditor minus præstet, quam vendiderit, & emptor minus consequatur, quàm ipse emerit, ut inq. vivunt Cagnol. & Trentac. loc. cit. Venditor enim id ipsum, quod vendidit, præstare cogitur, & tanundem quàm vendidit actione empti l. 11. §. 1. de act. empt. & tradunt Cast. & Cuiac. in d. l. 1. loc. cit.

qui etiam notat ita Paulum apertissimè definitivè lib. 1. sentent. tit. 13. & Faber. in ration. ad d. §. cum per venditorem, & in hac specie, in qua accidere non potest, quod Cagnol. & Trentacinc. obiciunt, emptorem scilicet minus consequatur, quàm emerit, recipi potest communis sententia.

Alia species est, cum vini, tritici, vel alterius speciei, quæ functionem recipiat, æstimatio post moram crevit, & decrevit, idèdque in condemnationem venit res, & præterea id, quod plus fuit in pecunia, ut proxime dixi ex Bartol. in d. l. vinum, & aliis, & hoc casu quia huiusmodi interesse distinctum est ab ipsa re, & accedit ipsi rei, quamvis consistat circa ipsam rem, dicendum est duplum pretii non excedere, ut sancitum est in d. l. un. quæ nominatim in venditionibus, & omnibus contractibus locum habet: & in hac specie procedere Curtii, Decii Cuiac. & aliorum sententiam, quos recensui num. 46. quam deinde comperi tenere Virgin. de Bocat. in d. lib. de interd. retin. cap. 18. num. 84. & Plautium loc. cit. & rursus in versic. quod revera, num. 20.

Nunc querendum est de interesse singulari, an duplum excedere possit, & observandum est, me non admittente illud genus interesse, quod ex affectu cuiusque ducitur, secutus Cuiac. in d. l. 1. ff. de act. empt. ubi hoc inter delicta Accursij refert, ut initio dixi: & in d. l. un. Cod. de sent. quæ pro eo, ait nullum esse, quod Doctores vocant interesse singulare, id est quod interest pro affectu cuiusque: quod æstimetur affectu, non pretio, sed vel pretio vero, vel convento: id enim, quod cuiusque affectus facit, non æstimari, ut ait d. l. pretia, ad l. Falcid. & ostendi etiam potest ex l. si servum ff. ad l. Aquil. & l. ult. ff. de oper. ser. Quod etiam docet Plautius in b. l. un. in præfat. num. 49. & in princ. numer. 39. & rursus in versic. hoc quod interest, numer. 1. ubi ait huius interesse nullam apud tribunalia rationem haberi, & graviter Donell. d. l. 26. cap. 15. scribit hæc esse inaudita iuris auctoribus nomina: ibidemque notat id satis apertè Iustinianum significasse, cum in lege sua ita constituit, ut quod revera inducitur damnus, id reddatur: & post quædam, id enim interest cuiusque, quod revera ita se habet, non quod cuiquam privatim ex affectu ita videatur. Admittitur ergo interesse verum, non quod quisque sibi fingit, & imaginatur: ficti, & imaginarii interesse, ut vani timoris, nulla habenda est ratio, & proinde frustra queritur, an istud interesse, quod affectionis vocant, duplum excedere possit.

Sed quia aliud interesse singulare apud auctores receptum est, quod commodum pecuniarium, & utilitatem continet, & quod inspecta uniuscuiusque persona privatim consideratur non omnium, cui eadem re, vel facta mora facta fuisset, ut si mihi certo loco pecunia solvi debuit, veluti Genueæ, ubi sub poena, vel cambiis debebam pecuniam, vel ubi merces comparare constitueram, cum mercator essem, & solitus merces emere, & quia mihi pecunia soluta non est, poenam, vel cambia pati coactus fui, vel amisi lucrum, quod ex mercibus facere potuissem, ut in l. 3. de in lit. iuran. & l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. hoc interesse singulare dici potest, ut quod ex mea persona mecum sit, non uniuscuiusque. Nam si forte ea pecunia alteri debita fuisset, is in poenam non incidisset, neque cambia sufferre coactus fuisset, quia fortasse nihil debebat sub poena, vel cambiis: aut nullum lucrum amisisset, quia merces comparare non consueverat. Et hoc interesse singulare differt à communi, quia singulare æstimatur inspecta persona creditoris, & stipulatoris, quia non tanti alterius cuiusque interfuisset: commune vero in omnibus æqualiter, & æquali ratione admittendum est, ut diximus. Et in hoc sensu interesse hoc, quod sibi interpretes facillioris doctrinæ gratia confinxerunt, retineri potest. De quo si querimus, an duplum excedere possit, recepta sententia est in eo dupli rationem servandam esse, ut docent Accursi in d. l. 1. ff. de act. empt. & in d. l. un. Cagnol. num. 62. Rebuff. in d. glof. sup. l. un. 16. & Trentac. loc. cit. n. 72. ubi ait ita Doctores communiter dicere. Et ad hoc genus referri potest interesse lucri cessantis, & damni emergentis, quod singulare dici potest, non quod ex affectu cuiuscunque æstimandum sit, sed quia in eo decernendo inspicienda sit persona creditoris, ut multis locis dictum est, & præsertim quæst. 29. numer. 13. & prosequitur Plaut in d. præfat. numer. 50. & 55. quod pro-

proinde certum est duplum excedere non posse, ut ex multorum sententia diximus num. 14.

Quod licet exploratum sit, in duplum tamen revocari potest ex his, quæ scriptis Sigism. Scacc. in glos. 2. nu. 28. & num. 101. ubi imbutus ab auctore comment. analyt. de eo, quod interest, distinguit in hunc ferè modum. Vel mora, inquit, seu culpa non habuit tempore contractus aliud specificum obiectum, quam rem ipsam seu quantitatem certam: & hoc casu id, quod interest, non excedit duplum. Vel habuit pro specifico obiecto lucrum cessans, vel damnum emergens, quæ sunt incerta, & pendent à futuro eventu, & tunc interesse intra dupli metas non consistere, modo probetur. Sed hæc distinctio, & ratiocinatio suo auctori relinquenda est, tum quia obscura nimis, & imperfecta est, neque enim explicat quid sit, moram, vel culpam tempore contractus habere pro specifico obiecto rem, & quantitatem certam, vel lucrum cessans, & damnum emergens, & proinde nos incertiores reddit. † Et deinde si ex eo, quod mora respiciat lucrum cessans, & damnum emergens, & hæc incerta sint, id quod interest, duplum excedere possit, sequeretur in omnibus casibus, in quibus mora sit, duplum excedere, quia certum est hunc effectum esse, more, & eo tendere, ut debitor, qui non solvit, vel tradit, quod promissit, teneatur ad id, quod interest stipulatoris, sive in damno, sive in lucro, ut diximus ex d. l. 2. Sult. de eo, quod cert. loc. & ex d. l. un. & d. l. 1. de alt. empr. & aliis, quod quidem temper incertum est, cum ex futuro eventu pendeat d. l. ult. de pras. stipul. l. 1. quatenus, de reg. iur. §. ult. Instit. de mut. stipul. l. 13. de re iudic. glos. in l. 21. C. mand. Cuiac. in d. l. un. in princ. Roderic. in d. g. 4. n. 87. Anton. Faber. coniect. lib. 15. cap. 2. ubi ait nihil incertius esse, & ipse Sigismund. Scacc. dist. num. 101. & tamen certum est in casibus certis interesse duplum excedere non posse ex d. l. un. cui parendum est. † Præterea admissa hac Analytici auctoris doctrina, sequeretur casum, de quo agit Sigismund. loc. cit. certum, & incertum esse, & in eo id, quod interest, duplum excedere, & non excedere, quæ sunt invicem pugnantia. Nam querit de eo, qui, ut ipse loquitur, tenetur solvere scutos centum, & est morosus, qui sanè casus certus est, quia continet certam quantitatem, ut nominatim scriptum est in d. l. un. & consequenter in eo dupli rationem servandam esse. Incertus verò esset, quia ex Scaccia habet pro specifico obiecto rem incertam, & ex futuro eventu pendente, nempe id, quod creditoris interest, quod incertum esse probavimus, ideoque hic intra fines dupli non consistere, quæ sunt inter se contraria, & consequenter non recipienda. Denique hæc Sigismund. Scaccia, & illius, à quo profecit, distinctio superflua, & inutilis est, quia tutius est species omnes, quæ incidunt in taxatione eius, quod interest, ad casus certos, & incertos reducere, & ad hanc normam taxare id, quod interest, ut in d. l. un. præscriptum est, nulla enim species est, quæ his duobus casibus non contineatur.

Sed an idem in cambiis statuendum sit, controversum est, nam idem Scaccia. ead. loc. num. 101. docet si debitor cambiorum, qui cum mercatore solito negotiari in cambiis, & recambius contraxit, moram faciat in solvendo, teneri ultra duplum totius pecuniae acceptæ cambio, quia, inquit, ab initio ex qualitate contractus, & creditoris casus habet specificum obiectum lucri cessantis, & damni emergentis, quæ sunt incerta, & pendent à futuro eventu, & de quibus contrahentes tulerant, & ideo interesse potest excedere duplum. Quod etiam suppresso Scaccia nomine scribit Mangil. d. quest. 180. n. 25. sed hæc ratio à nobis proxime profligata est, quia inspiciendum est, an casus certam quantitatem contineat, & iuxta hanc normam definire id, quod interest. Vnde congruentius videtur, quod Scaccia scribit ead. loc. num. 51. & seq. cambia non deberi propter moram, & improprie huiusmodi lucrum interesse dici, cum potius sit lucrum emptionis, & pars integralis mercis emptæ: & cum in quolibet foro admittatur solutio etiam per scripturam, ut alio loco docuit, & semper renovetur contractus, consequens esse videtur totum effici capitale, neque huiusmodi lucra, quantumcumque sint, ad finem dupli coarctari debere.

Sed contrarium docent Ioan. Bapt. Lup. de commerc. illic. comment. l. 5. 6. num. 20. in fin. Casar Mancent. in

consil. 148. num. 34. & ante illos Alciat. lib. 6. parerg. cap. 15. in fin. ubi postquam docuit interesse duplum excedere non posse, & imputandum esse creditori, qui tandiu executionem distulit, refert, cum idem casus in syngraphis cambij contigisset, se respondisse non ultra duplum sortis quidquam peti posse, & repetitas syngraphas non obstare. Et sanè si huiusmodi cambia petuntur pro eo, quod interest, & ob moram debitoris, ut scribit Scaccia d. num. 1. cum casus certus sit, consequens est, interesse cambiorum duplum excedere non posse d. l. un. C. de sent. qua pro eo, quæ, ut dixi multis locis, in omnibus contractibus locum habet. Et hoc casu vera est Alciati, & aliorum sententia, quam comperi deinde sequi D. de Turri disput. 3. quest. 9. num. 68. ubi ait, hoc verum esse, licet mora sit mille annorum.

Quod etiam docet Merend. in lib. de camb. mundin. cap. 3. num. 90. & 99. Observa tamen, quod dixi ob moram debitoris. Nam si interesse cambiorum debetur ex conventionione, sub incerta tamen quantitate, & iuxta ea, quæ diximus supra numer. 33. vers. vel verba, & quest. 25. num. 52. & 53. existimo duplum excedere posse, & quantumcumque illud sit, præstantum esse, dummodo verè tantundem creditoris interfit, & nihil ei imputari possit, cur sortem non exegerit, quia constitutio ad interesse conventum non pertinet, ut dixi ex recepta sententia numer. 28 & 32. Neque puto campforibus denegandum esse, quod aliis creditoribus est permissum. Et hæc in re assentior D. de Turri, quem puto idem sensisse eiusd. disp. 3. quest. 10. numer. 3. & 4. sed si queritur de incrementis cambiorum, quæ ex eorum iteratione, & multiplicatione proveniunt, & differunt ab eo, quod interest, licet Scaccia loc. cit. & D. de Turri in d. quest. 9. numer. 64. sentiant illa duplo non coarctari, tamen, quia supponunt continuationes cambiorum cum eodem debitore etiam subducto omni interesse licitas esse, quod ego admitendum non esse dixi quest. prox. præced. circa fin. puto non tantum hæc compendia ultra duplum non deberi, sed nec deberi quidem, & quicquid hoc nomine exigatur minueret sortem, Neque obstare, quas jactam, multiples emptiones, quia jampridem ostendi hic emptionem intelligi non posse, deficiente scilicet proposito emendi, & materia veræ commutationis l. 1. & l. nec emptio, de con. tr. empt. l. 1. ff. de hered. & aff. vend. quod executus tum quest. 26. n. 22 & respondit Merend. loc. citat. numer. 100. ubi ait, hic mutui materiam tantum subesse, ex quo subducto interesse lucri, vel damni, nihil ultra sortem capere licet: & repugnantibus constitutionibus Pij IV. & V. ut dixi ead. quest. proxima præced. numer. 45. & 46. quibus puto recambia inter eosdem prohiberi.

Sanè illud compertum est, redditus annuos moderationi Iustiniani non subesse, sed ultra duplum excurrere, & exigi posse, donec census redimatur. Neque enim sunt usura, vel id, quod interest, sed fructus rei emptæ. Ude qua ratione fructus fundi lapsa temporis possunt excedere illius pretium, & in infinitum exigi possunt, ita & census continuo currit, donec redimatur, quamvis successu temporis futurum sit, ut pensiones longè superent pretium, quo census constitutus est. Ita sentiunt Molin. Theolog. disput. 385. numer. 17. & 18. Cuiacius in Novell. 121. Petr. Gregor. lib. 2. de usur. cap. 3. num. 17. Roder. d. lib. 3. quest. 2. numer. 8. Grimand. de contract. pignor. lib. 1. cap. 4. numer. 2. Gudelin. de iur. noviss. lib. 3. cap. 3. numer. 39. Anton. Robert. rer. iudicat. lib. 2. cap. 8. Bethich. decis. 30. numer. 8. & Sigismund. in d. glos. 2. numer. 100. & ita ab ipso Justiniano definitum est in Novell. 160. ubi nominatim ait, constitutionem, quæ iubet, ne usura supra duplum exigantur, ad redditus annuos non pertinere.

His consequenter querendum est, an interesse pretij non solvi duplum excedere possit. Et sanè si venditor agat ad id, quod sua interest ratione lucri, quod amisit, vel damni, quod passus est ex eo, quod pretium sua die emptor non solverit secundam ea, quæ adversus Sylvanum dicta sunt quest. 71. numer. 15. dicendum est dupli rationem servandam esse, ut ex Alciat. & Cuiacio dixi num. 8. idemque omnino in usuris retinendum est, quas constat etiam ex iure civili duplum excedere non posse ex l. 27. Cod. de usur. & aliis, & in specie idem Cuiac. in dist. l. un.

- 60 Sed si de usuris fructuum recompensativis agatur, veluti cum res vendita fructifera est, & emptor re, & pretio fruitur, quo casu emptorem ad usuras pretij teneri pro modo, & ratione fructuum receptum est ex *quest. 27. puto dictam constitutionem ad hanc speciem trahendam non esse. Equum enim est, ut quandiu emptor re, & pretio fruitur, & percipit fructus, tandiu etiam usuras solvat, ne locupletetur cum aliena jactura l. 11. §. veniant, de act. empt. ubi Iulianus ait id æquissimum esse.*
- 61 Neque exemplum usurarum, & eius, quod interest, ad huiusmodi exactiorem pertinere videtur. Non enim hæc præstatio usura, & scænus verè dici potest, quia usura, vel ex sola mora, ut in contractibus bonæ fidei l. 54. ff. loc. l. 2. Cod. de pos. & aliis, vel ex sola obligatione debetur iure civili, ut constat ex l. usura, de verb. signif. l. lecta, si cert. pet. l. ult. de eo quod cert. loc. istius verò generis accessiones veniunt non ob moram, tamen etiam mora interveniente debeantur, sed ob perceptionem fructuum, & quia non minus emptor consequitur ex fructibus rei, unde improprie, & per abusionem usuræ dicuntur.
- 62 Neque etiam hæc res similis est ei, quod interest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, de quo loquitur constitutio d. l. un. quia id, quod interest, sive in damno, sive in lucro, non debetur ex eo, quod debitor ex pecunia lucrum legerit, quia hæc non est iusta causa percipiendi aliquid ultra totum, ut docet Sarmient. lib. 7. cap. 1. num. 40. & nos diximus *quest. 3. num. 5. sed ex eo tantum, quod rebus suis detrimentum sensit, vel amisit lucrum debitoris culpa. Cum igitur huius præstationis ratio diversa sit, & ex æquitate, & quadam veluti compensatione proveniat, dicendum est tandiu huic æquitati locum esse, quandiu emptor pretio utitur, & percipit fructus. Quod exploratissimum habeo, si nominatim inter partes conventum est, ut donec pretium reddatur, emptor eius usuras præstet ratione fructuum, ut usurarum est. Et ita puto sensisse Ant. Fab. *def. 2. C. de prescript. 30. vel 40. ann. & comperi deinde docuisse Bereng. in d. l. un. num. 239. & Roderic. de annis reddit. lib. 3. quest. 10. num. 59. qui multis argumentis id probat, ego meis utor, id etiam probavit Lud. Bell. *conf. 228. num. 14.***
- Et quia maritus est similis emptori propter onera matrimonij l. ex promissione 18. ff. de act. & oblig. l. siens, §. sed si, ff. quib. mod. pign. vel hyp. solv. l. 9. §. ult. ff. qui pot. in pign. & l. 16. ff. de iur. dot. & notat Tirac. de utroque retr. lib. 2. in fin. numer. 69. & Petr. Barbos. in l. 5. numer. 12. ff. solus. matr. & re non tradita possit emptor, qui pretium solvit, rei fructus petere, vel usuras pro modo, & ratione fructuum l. 3. §. 1. in fin. ff. de act. empr. & l. 13. C. ad. rit. Jo. Bapt. Cost. de ration. rat. *quest. 91. num. 8. & diximus in ead. quest. 27. num. 54. consequens est maritum tandiu fructus, & usuras dotis percipere posse, quandiu sustinet onera matrimonij, neque moderationi d. l. un. obnoxias esse. Neque enim istiusmodi usuræ propriæ usuræ sunt, cum licite exigantur etiam iure canonum propter onera matrimonij, ut sæpius diximus ex cap. salubriter, ff. de usur. Nec etiam proprie ad interesse lucri cessantis, vel damni emergentis reduci possunt, quia ex eo tantum debentur, quod maritus, idemque creditor dotis onera matrimonij subit; quæ debitor dotis sustinere debet iuxta naturam dotis, quæ est, ut qui dotem habet, & retinet, mulierem alat, ut diximus *quest. 28. quod videtur à ratione eius, quod interest sive in lucro, sive in damno remotum esse. Denique quia usuræ dotis, & pretij eodem iure apud omnes cenentur propter identitatem rationis, ut notat Fontan. de pact. nupt. claus. 6. glof. 2. p. 6. numer. 49. unde congruenter his, quæ de venditore proximè dixi, puto maritum tandiu usuras dotis exigere posse, quandiu uxorem alit, tamen tandem labentibus annis duplum dotis excedant. Et secundum hanc sententiam censuit Senatus noster pro D. Advocato Rubeo referente Illustr. D. Senatore Provana: & comperi respondisse Lud. Bell. in *conf. 169. nu. 2. qui tamen laborare videtur, ut respondeat d. l. un. quæ huic sententiæ maximè obfarcere videtur. Ait enim hoc interesse commune esse, cum omnibus maritis id competat: constitutionem verò ad interesse commune non pertinere: & quod dicitur interesse duplum excedere non posse, accipiendum***

esse de interesse unius anni, & semel æstimando, non autem de successivo, & quod per varios annos currit, hoc enim duplum excedere posse ex Cagnol. *loc. cit. num. 45. quæ tamen difficilia sunt, & ego probare non potui, siquidem verius est interesse etiam, quod commune vocant, & licet sit multorum annorum, in casibus certis duplum excedere non posse, ut dixi *num. 25 & 42. unde tutius est dicere, huiusmodi præstationes differre ab eo, quod interest, & ideo constitutione Justiniani non coerceri. Atque hæc de casibus certis dixisse sufficiat.]**

Sed in casibus incertis alia regula, quam dupli utendum est. Quod ut intelligamus, primo loco quærendum est, qui dicantur casus incerti. Et puto hoc nomine Iustinianum intellexisse ea negotia, quæ neque quantitatè certam, neque certam rem, finitamque continent, in quibus neque certa quantitas, neque certa species, finitaque versatur: denique quæ id, quod principaliter continent, neque quantitate, neque specie certum est, ad cuius simplum id, quod interest, conferri, & taxari possit, ut lere sunt, quæ in intellectu solo consistunt, ut est possessio, cautio operis, dolus, vis, deceptio, iniuria, facta, & maleficia omnia, quæ incerta sunt, neque certum pretium, vel æstimationem recipiunt, ut indicat l. ait lex, ad l. Aquil. l. qui vas, & l. insciando, §. 1. ff. de furt. l. si quis ab alio, ff. de re iudic. l. 12. §. ult. qui satisd. cogant. l. 4. §. ult. ff. de aqua, & pluvi. & alia, quæ prosequuntur Andegavent. in d. l. un. fol. 189. vers. tertio sive Plaut. in vers. certam quantitatem, in fin. & vers. in omnibus casibus, num. 8. & 16. Cuiac. in d. l. un. vers. nunc sequitur. & Donell. d. l. 26. cap. 18. qui etiam ad hoc genus refert obligationes mandati, tutelæ, negotiorum gestorum ex l. si procuratore, §. mandati. leg. 1. ff. de tutor. & rat. dist. l. 2. ff. de negot. gest. & generaliter casus omnes, in quibus id, quod interest, solum, & principaliter obligatione sustinetur. † In his igitur casibus Iustinianus non taxavit ad finem dupli id, quod interest, neque enim poterat, ut in casibus certis, sed eius taxationem reliquit iudici, ut nulli obstructus taxationi ipse possit æstimare id omne, quod revera actoris interest. In omnibus, inquit, aliis casibus, qui incerti esse videntur, sancimus iudices per suam subtilitatem requirere, ut hoc, quod revera inducitur damnum, hoc reddatur. Quod quidem quibusdam exemplis pèspicuum erit, quæ ex Cuiacio, qui constitutionem hanc congruenter menti Justiniani interpretatus est, & iisdem verbis subjiciam. † In casibus incertis, inquit, officium iudicis taxat id, quod interest, ut si agatur de fundi possessione, quæ res est incerta, quia possessio, neque quantitate, neque corpore certo constat, quanti intersit officio iudicis æstimatur, sive agatur interdicto *uti possidetis*, quanti intersit possessionem retineri, quam inturbat alius, sive agatur interdicto *unde vi*, quanti intersit possessionem creptam non esse. In quo iudicio etiam venit omnis utilitas, id est omne, quod interest actoris æstimandum, sive taxandum arbitrio iudicis l. 1. §. si ex die, ff. de vi, & vi arm. † Item si agatur de restitutione operis, quod *vi aut clam* factum est, quia restitutionis utpote facti causa incerta est, quanti intersit restitutionem operis fieri, officio iudicis æstimatur, ut est nominatum scriptum in l. semper, §. in hoc interdicto, ff. quod vi aut clam. & æstimatur ex rei veritate, ut ait l. 4. §. ult. ff. de aq. & aq. pluvi. † Idemque est, si agatur de eo, qui promisit se opus facturum, ut se domum ædificaturum, neque fecit, quia facti causa incerta est ob id ipsum, quod facta non sunt, antequam perfecta sint, sed intellectu tantum abstrahuntur, & quæcunque in intellectu solo, quæcunque in iure consistunt, incerta sunt, & immanifesta. Hoc igitur casu etiam celsante promissore fiet condemnatio in pecuniam numeratam in id, quod interest arbitrio iudicis l. si quis ab alio, in fin. ff. de re iudic. l. stipulationes non dividuntur de verb. oblig. † Idem est, si agatur de cautione præstanda, quia cautio nomen est iuris, non corporis, & res incerta agitur, ut si quis promiserit se satisfacturum creditori pro Titio debitore eius, nec satisfact, & conveniatur ex stipulatu, quanti revera intersit satisfacti, & caveri sibi eo nomine, officio iudicis æstimabitur, d. l. si quis ab alio, & l. 12. §. ult. qui satisd. cogant. His exemplis usus est Cuiacius, ut ostendat in casibus incertis id, quod interest, pro rei veritate taxandum esse arbitrio iudicis. Quibus alia adjiciam, quæ ad hanc constitutionis partem pertinere videntur.

70 Primum est eius, qui sciens tignum vitiosum, vel pecus morbosum vendidit, & emptorem decepit. Is in id omne condemnabitur, quod emptoris ex hac causa interesse probabitur, ut si vitio tigni fides cõruerit, vel ex contactu infecti pecoris totus grex perierit, tenebitur præstare æstimationem ædium, & gregis etiam ultra duplum pretii, ita definitum est in l. 13. in princ. ff. de act. empr. & notat idem Cuiac. ad b. l. & Castrenf. in l. 6. eod. titul. Alciat in d. l. un. cap. 9. in fin. & cap. 10. numer. 1. Plaut. loc. citat. num. 8. & 11. Donell. in d. cap. 19. & etiam diximus num. 23. Anton. Cont. in d. l. 1. C. de sensent. quæ pro eo, vers. sed adversus fil. 495.

Nec huic sententiæ obstat d. l. un. quæ nominatim sancit, ne in venditionibus id, quod interest, duplum excedere possit, quia in hac specie non inspicitur res, quæ venit, sed dolus, & fraus venditoris, quæ incerta est, & in hac materia prævalet: & proinde hic in taxando eo, quod interest, uti oportet regula, quam casibus incertis Justinianus constituit, ut omne detrimentum, quod verè datum est, vel lucrum, quod amissum est, hoc reddatur.

71 Neque etiam obstat d. l. si sterilis, §. cum per venditorem, quia in hoc §. non agitur de dolo, & calliditate venditoris, qui decepti emptorem, sed de mora facta à venditore in re tradenda, quæ quidem mora vindicatur præstatione eius, quod interest circa rem, ut si fortè hodie rei pretium crevit. At fraus, & dolus venditoris hoc amplius punitur præstatione cuiuscunque detrimenti, quod ex ea emptione emptor accepit etiam extrinsecus, ut in dict. l. 13. & in l. Labeo, 45. de contrab. empr. & Cuiac. in princ. d. l. 13. ad fin. Hæc igitur est pœna reticentiæ, & fraudis, quam ex veteribus etiam Iurisconsultis constitutam esse scribit Marcus Tull. lib. 3. offic. ubi etiam refert sententiam M. Catonis, qui ex hac causa emptori damnum præstari pronuntiavit: Cuius loci meminit Cuiac. loc. citat. Petr. Aerod. rerum judic. lib. 4. & Mangil. d. lib. de evict. quæst. 1. in fin.

72 Aliud exemplum est in eo, qui vas, aut dolium vendidit, vel locavit, etiam si non adfirmaverit integrum esse, & nesciverit esse contaminatum, vel fractum, tenetur emptori, & conductori in id omne, quod interest, etiam extra rem, ut si vinum, vel oleum effusum est, vel corruptum, non quanto minoris, ut constat ex l. 6. §. si vas aliquod, ff. de act. empr. & l. 19. §. 1. ff. loc. quibus in locis id Castrensis notat. Neque servabitur ratio dupli, quia hic non res, quæ in contractum deducta est, vel pretium inspicitur, sed culpa venditoris, & locatoris, quæ incerta res est, & vindicatur præstatione eius, quod interest, etiam ultra duplum pretii, ut notat idem Cuiac. in princ. d. l. 13. ubi ait huius specialis casus rationem hanc esse videri, quia hæc est intolerabilis, & inexcusabilis ignorantia. Idem docet Uirgin. de Bocat. d. cap. 18. numer. 52. & Scacc. loc. cit. num. 96. & 97. sed alia ratione, quam habuit ex eodem auctore commentarii analytici, quia scilicet culpa artificis, & venditoris dolii, vel vasis non respicit ipsum corpus dolii, vel vasis, sed periculum ab initio prævilitum, quod aliis rebus emptoris, vel conductoris contingere poterat. † Quæ tamen ratio non tantum inanis est, & inutilis, quia fati est dicere inexcusabilem hanc ignorantiam, & culpam rem incertam esse, vel hunc casum incertum esse, ut ait Uirgin. loc. citat. sed etiam repugnat d. §. si vas, in quo venditor etiam ignorans tenetur præstare damna omnia, quæ ex hac causa emptor accepit. Non ergo necesse est, ut venditor damna ista præviderit, & respexerit, quia ignorantia, & prævidentia inter se pugnant, & sunt contraria. † Ut etiam à sententia d. l. remotor est, quod Scaccia ex eodem fonte opinatur oportere venditorem, vel conductorem vasis vitiosi esse artificem, vel saltem negotiatorem harum rerum, ut teneatur ex vitio vasis, quia d. l. 6. §. si vas, simpliciter ait, si vas mihi vendideris, neque exigit venditorem artificem esse, vel negotiatorem vasorum, & doliorum, & ita hunc locum Bartol. & Castrenf. & alii interpretes acceperunt, & Alciat in d. l. un. cap. 9. n. 9. & Cuiac. loc. cit. & initio d. l. 13. de act. empr. ubi rursus notat intolerabilem hanc esse ignorantiam, quia patresfam. debent in dolis servandis adhibere curam, & diligentiam, scrutando sepius, an timas faciant, vel vitium aliud contraxerint, ut non possint vitiorum prætereundere ignorantiam. Excipitur tamen, nisi in contrarium aliud nominatim actum sit, ut si venditor, vel locator specialiter protestatus est, se nolle teneri de vitio vasis, ut in dict. §. si vas, nominatim exceptum est. Hoc enim casu emptor, & conductor damnum si quod sensit, sibi debet imputare, l. quod quis, de rez. jur. & l. nemo videtur eod. tit.

73 Quæ tamen ratio non tantum inanis est, & inutilis, quia fati est dicere inexcusabilem hanc ignorantiam, & culpam rem incertam esse, vel hunc casum incertum esse, ut ait Uirgin. loc. citat. sed etiam repugnat d. §. si vas, in quo venditor etiam ignorans tenetur præstare damna omnia, quæ ex hac causa emptor accepit. Non ergo necesse est, ut venditor damna ista præviderit, & respexerit, quia ignorantia, & prævidentia inter se pugnant, & sunt contraria. † Ut etiam à sententia d. l. remotor est, quod Scaccia ex eodem fonte opinatur oportere venditorem, vel conductorem vasis vitiosi esse artificem, vel saltem negotiatorem harum rerum, ut teneatur ex vitio vasis, quia d. l. 6. §. si vas, simpliciter ait, si vas mihi vendideris, neque exigit venditorem artificem esse, vel negotiatorem vasorum, & doliorum, & ita hunc locum Bartol. & Castrenf. & alii interpretes acceperunt, & Alciat in d. l. un. cap. 9. n. 9. & Cuiac. loc. cit. & initio d. l. 13. de act. empr. ubi rursus notat intolerabilem hanc esse ignorantiam, quia patresfam. debent in dolis servandis adhibere curam, & diligentiam, scrutando sepius, an timas faciant, vel vitium aliud contraxerint, ut non possint vitiorum prætereundere ignorantiam. Excipitur tamen, nisi in contrarium aliud nominatim actum sit, ut si venditor, vel locator specialiter protestatus est, se nolle teneri de vitio vasis, ut in dict. §. si vas, nominatim exceptum est. Hoc enim casu emptor, & conductor damnum si quod sensit, sibi debet imputare, l. quod quis, de rez. jur. & l. nemo videtur eod. tit.

Neque sententiæ, d. §. si vas, repugnat, quod vas com-
modati recepta sit distinctio inter scientem, & ignorantem
ex leg. in reb. §. pen. ff. commod. quia, ut verbis eisdem Cuiacii
utatur, commodatum gratuitum est, & species beneficii.
Proinde commodarius æqui, bonique consulere debet bene-
ficio, quod accipit ab eo, qui illud in eum contulit bona
fide, bonoque animo nesciens esse vitiosa, etiam si res aliter
se habuerit. At emptionis, & conductionis alia est ratio,
quia cum emptori, vel conductori pretium abfit, nullum
à venditore, vel locatore beneficium accipere videtur, quia
beneficio contraria est merces l. 1. §. 1. ff. mand. unde equum
est, ut vas commodati dominus ex eorum vitio non teneatur,
nisi sciens, & dolo malo vitiosa commodaverit, ut
in d. §. penult. definitum est.

76 Præterea non servatur ratio dupli in damnis injuria
datis, ut si quis servum, alienum bovem, & alia id genus
dolo interfecerit, non tantum ad æstimationem corporis
occisi tenetur, sed etiam rescicere quicquid præterea
damni illatum est, puta si servus hæres institutus sit, & an-
tequam adire iussus lucrit, occidatur, non solum venit æsti-
matio servi, sed etiam hæreditatis, vel si ex pari mulacrum,
boumque unus, aut ex quadrigis eorum unus interfecit
fuerit, non solum perempti corporis pretium æstimandum
est, sed eius quoque ratio habenda est, quo valor aliorum
diminutus est: denique æstimabitur id omne, quod interest,
l. 21. in fin. quæ ait, & hoc iure utimur, ut eius, quod interest,
fiat æstimatio, l. 22. & 23. ff. ad l. Aquil. & non tantum quod
nobis abest, sed & consequi potuimus d. l. 23. §. in summa;
quod tamen ex communi æstimatione non pro singulorum
affectione æstimabitur l. 33. eod. tit. & d. l. pretia, ad l. Fal-
cid. & tradit Vvesembec. in d. tit. & ad l. Aquil. nu. 6. Ol-
dendorp. de action. clas. 6. ab. 12. nu. 6. Plor. de in lit. jur. §.
41. n. 13. Alciat. ad d. l. un. c. 9. n. 3. Paulac. nu. 148. vers.
præterea. Plaut. in præfat. nu. 25. & Donell. in d. cap. 18. circa
fin. † Et comperi deinde scriptum esse apud Harmenop.
lib. 6. tit. 6. interfecitorem canis gregarii non tantum canis
pretium, sed etiam si lupo ovili insidiatus est, & ovibus no-
cuerit, damnum gregi illatum præstare debere. Neque in
his servabitur ratio dupli, ut notant Alciat. & Donell. loc.
cit. quia iniuria res incerta est, & proinde ad eam partem
constitutionis pertinet, quæ incertis casibus regulam, & me-
thodum præscribit in taxando eius, quod interest.

78 Denique generaliter idem in maleficiis statuendum est.
Nam licet Bartolus, & alii quidam existimaverint in male-
ficiis, quod interest, duplum non excedere, ut si vas furto
subtrahatur sit, & tunc fortè dominus detrimentum aliquod
sentit, interesse hoc vasis æstimationem excedere non
posse, quia casus hic certus esse videtur, in quo de certo cor-
pore agitur, & ad illam partem constitutionis pertinere,
quæ modum adhibuit casibus certis, quam sententiam se-
quitur Berengar. loc. cit. nu. 235. contraria tamen senten-
tia verior est, & quæ probatur ex d. l. 13. in princ. de act. empr.
l. semper §. hoc interdico, ff. quod vi aut clam, & d. l. 21. & 23.
ad l. Aquil. l. item §. si quis, ff. de injur. l. qui nomine, ad l. Cor-
nel. de fals. l. ult. de his qui de jecer. quibus in locis doli, vis,
& iniuria vindicatur præstatione eius, quod interest, etiam
extra rem, & probatur etiam apertissime ex d. l. inficiando, §.
1. ff. de iur. quæ ait, si tibi surreptum est, quod nisi certa die
dedisses pœnam promissisti, pœnaque susterre eam necesse fuit, sar-
ti actione hoc quoque æstimabitur. Ex quibus ita sensit Alciat.
loc. citat. c. 10. Loriot. in d. l. quatenus, vers. si vero id col. 12.
& vers. ex supra scriptis, col. 2. 1. & Petr. ad Fabr. ad eand. l. in
fin. Bologn. in d. l. un. nu. 95. Gomez. variar. resol. lib. 3. c. 6.
n. 9. Donell. in d. c. 18. ubi ait, hac sententia nihil equius esse,
contraria nihil iniquius. † Ita etiam docuit Fachin. lib. 1. c. 49.
ubi responsiones quasdam Rebuff. ad d. l. 2. inficiando, retel-
lit. Male tamen Fachingus videtur admittere deicta, & male-
ficia ad casus certos pertinere, quia hoc admisso consequens
est in maleficiis, quibus res certa intercepta est, interesse
duplum excedere non posse. Neque enim verum est, quod
post Alciatum putat constitutionem in contractibus tantum
accipiendam esse, quia lex ait, in omnibus casibus, quod
latissime patet. Vera igitur ratio est, quia in iis casibus male-
ficia vindicantur, quæ incerta sunt, & proinde ad secundam
Justiniani regulam referri debent, in quibus id omne, quod
revera interest, præstari debet, & rectius Alciat. loc. cit. in
fin. Potest tamen dici, inquit, delicta ratione doli mali incerta
esse, & idcirco secundum constitutionis casum attendi, ut quis-
quid sit, quod interest refundatur: & hoc se probare, nec aliter
Jacobum, Paulum, Petrum, Cinnum, Albericum, Martinum,
Bulgaram sensitse, & communiter se reteneri, sit a declara-
vimus. Quæ ratione etiam, quoties propter dolum adver-

farij juratur in litem, dici potest regulam dupli servandam non esse, quia scilicet dolus res incerta est, ut proximè diximus, & notat Phanut. in d. c. 1. n. 8. *vers. praterea*, & Loriot. *loc. cit.* sub competentiam tamen moderamine arbitrio iudicis, ut diximus num. 18.

80 Atque ex his perspicuum est l. 6. §. si vas, de act. empt. §. 1. 13. ff. eod. l. 22. §. 23. ad l. Aquil. & alias omnes, quibus cautum est in casibus incertis omne detrimentum, & interesse præstandum esse, hodie non esse correctas, sed obtinere adhuc, & congruere constitutioni d. l. un. & illa tantum eas leges corrigi, & declarari, quibus cautum videbatur in casibus, qui certam quantitatem, vel naturam habent, omnem utilitatem & omne id, quod interest, præstandum esse, ut in d. §. cum per venditorem, & aliis similibus: & in illis id, quod interest, ad duplum restringere ut notat Plaut. *loc. cit. numer. 21. & versicul. quod revera num. 24.*

81 Et ex his etiam facile apparet ita accuratam esse Justiniani divisionem in d. l. un. ut nulla incidere possit species de taxatione eius, quod interest, quam ex illius constitutionis præscripto iudices facile decidere, & terminare non possint eam ad primam, vel secundam regulam redigendo: & merito in fine dictæ constitutionis Justinianum subiicere, & sit omnibus secundum quod dictum est finis antiqua prolixitatis huius constitutionis recitatio. Et ex contrario iuris interpretes immeritò hoc nomine de Justiniano queri, illique obrepere, & conviciari, quoniam si quid obscuritatis, & perplexitatis in hac materia irrepsit, id potius ex eorum argutis, & inutilibus distinctionibus processit, quibus animis iudicum tenebras offuderunt, cum potius debuissent, ut unus Cuiacius præstitit, Justiniani distinctione uti, & ex regula certorum & incertorum, præter quæ nihil est, huius rei definitionem petere, & coherere verbis, & sententiæ dictæ constitutionis. † Cuius, ut concludamus hæc summa est.

82 In casibus certis, qui certam quantitatem, vel naturam habent, ut explicatum est, num. 3. §. 15. id, quod interest, duplum fortis, vel estimationis rei excedere non potest. In casibus verò incertis estimatio permittitur, & committitur iudici, ut ipse perquirat, quod cuiusque verè interest, & nulli taxationi obstructus estimare possit id omne quod pro rei veritate actoris interest. In omnibus tamen casibus, sive certis, sive incertis, quod superest, ut diximus, iubet constitutio iudices modum aliquem adhibere, & cum competenti moderamine taxare id, quod interest: id non debere metiri ex vanis allegationibus partium, & computationibus immodicis, & coacervatis, & longius accessit lucris, quæ ut Seneca ait, sunt avaritiæ somnia, sed ex iustis, veris, proximis, & efficacibus causis. † Et in casibus certis adferri potest exemplum in colono, & conductore, cui factò locatoris fundo frui non licuit, veluti si dicat se tot fructus ex agro percepturum fuisse, eosque ad celebre aliquod emporium perlaturum, & ex eorum venditione ingens lucrum facere potuisse. Iudex non spectabit huiusmodi lucra, sed fructus tantum, quos ex agro percipere potuit deductis sumptibus, ut sentit Mastril. in decis. 60. numer. 5. qui loquitur de conductore, qui facerum, cuius Sicilia nunc ferax est: Nam tempore Plinii illud non tulisse verisimile est, cum lib. 12. cap. 8. tantum scribat in Arabia, & India nasci, dicebat se perlaturum fuisse ad nundinas Salerni, ideoque in ponenda ratione eius, quod interest, petebat huius externæ negotiationis rationem haberi, quod admittendum non esse Mastrillus censuit. † Et eodem serè modo Cuiac.

83 *loc. cit.* utitur exemplo interdicti *Unde vi*, qui casus incertus est, ut diximus. In hoc enim inquit, non audietur actor, si rem producat in infinitum, fortè allegans, si possessio sibi erepta non fuisset, laturum se fuisse fundum, & fructus ex eo perceptos perlaturum in externas regiones, quæ his maxime indigent, & ex ea negotiatione facturum ingentem questum. Nam iudex non expectat compendium illius externæ negotiationis: idque generaliter verum esse, sive sint casus certi, sive incerti, ut in ponenda ratione eius, quod interest, non observemus extranea, & adventitia lucra, non compendia negotiationis, neque fatalem casum, ut si servi tamen perierint, sed quæ, vel ex re ipsa, vel circa rem sunt communiter estimati, d. l. 21. §. cum per venditorem, de act. empt. idque rursus docuit in d. l. 33. ff. loc. tract. 8. ad African. † Quod tamen non

84 ita effuse accipiendum est, ut nunquam lucri, & questus negotiationis, vel damni emergentis extrinseci ratio haberi debeat, si quidem receptum est adversus debitorem, qui certo loco, vel die pecuniam solvere promisit, neque sol-

vit, lucri cessantis, & damni emergentis rationem habendam esse, id enim constat apertissime ex l. 3. de in lit. jur. l. 2. §. ult. de eo, quod cert. loc. §. l. si commissæ, ff. rem rat. haberi, & multis locis diximus, & præsertim quæst. 71. † Neque movet d. §. cum per venditorem, quo movetur Cuiacius, quia hic agitur de venditore tritici, vel similibus specierum, quarum pretium crescere, & mutari solet, unde merito hic definitum est, non spectari compendium negotiationis, & industriæ, neque damnum, quod rebus suis emptor sensit ob moram venditoris: sed tantum venire utilitatem, quæ consistit circa rem, id est quanti res plurius fuit post moram, siquidem in hac specie interesse circa rem proximum est, & immediatum, & coherens rei: interesse verò extra rem interiectione eius, quod est circa rem, remotum est, & secundarium, & ideo eius ratio haberi non debet ex Roder. lib. 3. quæst. 7. num. 27. aliud verò est cum debitor pecuniæ, cuius una, & certa estimatio est d. l. nummis, de in lit. jur. & proinde admittit interesse negotiationis & industriæ, & damni, quod creditor in suis rebus passus est culpa debitoris, ut aliis auctoribus relatis diximus q. 71. n. 6. & ipse Cuiac. in l. centum Capua, ad African. tract. 3. Quibus alii consentiunt apud Merlin. *controv. iur. cap. 75. n. 15.* † Sanè ferendus non est creditor, si res in immensum producere tentet, veluti si dicat se ex lucro lucrum facere potuisse, si pecunia ei soluta fuisset, id enim admittendum non esse diximus ex l. 2. §. si indemnitas, ff. de administrat. ad civit. pertun. & aliis q. 86. n. 7. §. seq. & congruit valde constitutioni Justiniani, quæ vult, ne res hæc immodicis perversionibus, & computationibus in circuitus inextricabiles redigatur. Sed potius iudices in hac re modum servare, & cum competenti moderamine inire rationem eius, quod interest, Cum sciamus, inquit, esse naturam congruam eas tantummodo penas exigi, quæ cum competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo sine conclusa statuuntur.

88 Ex quibus non immeritò dubitat, & querit Curt. Jun. in b. l. un. n. 55. an in casibus, in quibus interesse lucri cessantis mercatoribus debetur, illud pro primo tantum anno, vel etiam pro sequentibus annis, quibus debitor solutionem differt, debeatur, & exigi possit: & respondit primi tantum anni, seu prime negotiationis interesse deberi, quia, inquit, res in infinitum procederet, quod constitutio vetat, maturius tamen cogitandum esse. Et Curtium apertissime secutus est Berengar. ad eand. l. num. 109. & ratione confirmat, quia lucrum sequentium annorum valde remotum est, cum ex pecunia promissa immediatè non perveniat, sed pecuniis exactis, & mercibus inde comparatis, & consequenter intermediis multis emptionibus, & negotiationibus, ideoque tanquam valde extra rem non deberi, *argum. d. §. cum per venditorem*, & respondet ad l. 18. ff. rem rat. hab. quæ contrarium probare videtur, & cui Curtius non respondit, quia in specie d. l. 18. omnis causæ interesse pendet equaliter ab eo, quod ratum habitum non fuit: sed in specie, de qua queritur, interesse sequentium annorum non pendet immediatè ex mora debitoris, sed ex multiplicatione negotiationis, & ut ait trahendo negotium ex negotio.

Sed his non obstantibus magis placet etiam pro sequentibus annis interesse lucri cessantis deberi, quod creditor amisit debitoris culpa. Primo exemplo usurarum, quæ currunt, quandiu debitor moram facit, l. 1. in fin. l. 17. §. si pupillo, ff. de usur. & l. 23. §. 1. ff. de except. rei iudic. Secundo ex d. l. 18. ff. rem rat. hab. in qua toties committitur stipulatio, quoties, & prout actoris interest. Tertio, quia frustra, & inutiliter Justinianus constituit, ne interesse lucri cessantis, quod etiam eius complectitur constitutio, duplum excedere posset. Deniq; quia hoc usu iudiciorum receptum est, & in praxi servatum, passim enim etiam sequentium annorum interesse decernimus, ne frustratio debitoris illi proficiat, quæ potius eò magis coerceri debet, l. 3. §. ult. de usur. Et ita adversus Curtium docet Cagnol. in d. l. un. n. 45. Plaut. *vers. etiam ex lucro n. 33.* Bologn. *ibid. n. 122 in fin.* Ioan. Bapt. Lup. in l. curabit, §. 6. n. 19. Alphons. Villagut de usur. q. 18. n. 34. & Scacc. de commerc. §. 7. glof. 2. n. 21. & seq. Ant. de Gamm. in dec. 110. n. 31. *vers. ad hoc respondet.* Neque movet, quod hoc admisso res in infinitum procedatur, ut Curtius ait, quia huic rei occurrit constitutio, dum vetat interesse in casibus certis duplum excedere, quæ locum habet etiam in interesse plurium annorum, ut tradit Plaut. *loc. cit. n. 34.* & aliis relatis diximus n. 25. inter quos ipse Berengar. in d. l. un. n. 243. qui dum querit, an interesse plurium annorum dupli excedere possit, sanè supponit illud deberi, & peti

peti posse, unde videtur vir doctus hac in re parum coherencia docuisse. Ut etiam movere non debet, quod Berengarius objicit lucrum sequentium annorum non esse proximum, sed remotum, & non pendere immediatè ex mora, sed ex variis, & multiplicatis intermediis negotiationibus, quia verius est tam primi, quam sequentium annorum interesse descendere immediatè ex mora non solventis, nulla enim hic intermedia negotiatio intelligi potest, cum ponamus debitorem nunquam solvisse, & semper esse in mora, quæ ut impedit mercatorem à lucro primi anni: ita etiam illi lucrum auferit annorum sequentium, ideoque multò minùs impunita esse debet, d. l. 3. de usur. & d. l. 18. ff. rem rat. hab. illis verbis, & ideo sapius ex illa stipulatione agi potest, prout interfit agentis. Et ratio, & ratiocinatio Berengarii tantum ostendit lucrum lucri admittendum non esse, ut si creditor diceret in primo anno merces comparare potuisse, & lucrari centum, & sequenti anno ex his alias merces emere, & rursus ex his alias, & ita lucrum ex lucro facere potuisset hæc immodica computatio non admittitur, ut dictum est numer. 82. & 87. † Et ita accipi debet, quod scribunt Dec. in cap. cum venerabilis, num. 61. de except. Benven. Stracc. de mercat. tit. de contract. mercat. num. 4. & Rota Genuens. in decis. 87. nu. 9. primum dumtaxat, & immediatum lucrum deberi, quod Curtii, & Berengarii sententiæ favere videtur, ut scilicet accipiendum sit de primo, & proximo interesse etiam multorum annorum, non autem ut interesse alterius interesse, & lucrum lucri debeatur, ut explicat Scacc. loco citato, num. 23. & Rot. Genuens. in dist. decis. 87. in fin. quam absurdum esse dicere sensisse, interesse dumtaxat primi anni mercatoribus deberi.

Denique non puto prætermittendum, Theologos frequentius existimare in foro interno omne, quod interest, deberi etiam ultra duplum, inter quos ita tradit Medin. C. de usur. quest. 3. vers. neque obstat. Salon. quest. 78. art. 2. contrav. 9. & Salas lib. de usur. dub. 20. num. 12. vers. similiter in foro interno, ubi ait meritò omnes Theologos, & lurisperitos id tenere. Quod etiam sequitur Maldet. tract. 5. cap. 3. dub. 12. qui deinde subiicit hanc clausulam. Est tamen verum leg. untc. Cod. de sent. quæ pro eo. Iustinianus statuisse id, quod interest, duplum non excedere; sed aliud est præsumptio furi, aliud veritas conscientia, hæc enim verum interesse absolute admittit: illa ne in eo, quando dubitatur, estimando iudices excedant, modum ponit. Idem ferè Salas loc. cit. sed certè Iustinianus etiam cum verè probatum est plus interesse, hunc modum in casibus certis servari iussit. Id enim naturæ congruum esse, id est naturali æquitati censuit. Unde Plautius in vers. etiam ex lucro, num. 48. illam Theologorum sententiam duram esse putat, & adversam societati humanæ. Quidquid sit nos hoc moderamine in casibus certis sine scrupulo in foro utimur, tenemur enim in iudicando leges sequi lib. 40. de iudic. & Instit. de offic. iud. in princ. Atque hæc pauca de eo, quod interest, scripsi, haud immemor me initio quest. 71. dixisse huius rei tractatum aggredi nolle, deterritus difficultate quaestionis, cui si quid lucis mea tenuitas attulit, Deo Opt. Maxim. sit gloria. Sanè hic referre iuvat excellent. D. Ioan. Iacobum Ferraris Primum Rationalium Præsidentem meritissimum hoc anno 1646. dum

Taurini essem, hanc quaestionem, quæ eius fuit humanitas, legisse, & probasse: Cuius iudicio, id est viri doctissimi animosior fa-

ctus tum, ut hæc mea tandem ederem, & in manus ho-

minum venire per-

mitterem.

††

†

Q V Æ S T I O X C I .

Recepta sorte, an & quando
usura, & alia
accessiones peti
possint.

S V M M A R I V M .

1. Creditor non tenetur sortem sine usuris licitis recipere.
2. Sorte recepta accessiones eius remissa intelliguntur ex necessitate iuris.
3. Recepta sorte usura amplius peti non possunt. Usura omnium accessionum odiosissima.
4. Sorte recepta interesse remissum censetur.
5. Sorte recepta interesse quanti plurimi intelligitur remissum.
6. Principali negotio transacto, vel finito pœna non amplius peti possunt.
7. Pœna tam iudiciales, quam conventionales transacta negotio principali non exiguntur, nisi contrarium actum sit.
8. Dominus recipiens canonem rei commissa gratiam caducitatis facere videtur.
9. Lite terminata sumptus peti non possunt, nec de his alia lis institui. Expensa litis pœna temeritatis, & calumnia.
10. Expensa an debeantur ex contumacia, vel officio iudicis, quid intersit.
11. Fructus, qui debentur officio iudicis re restituta, amplius peti non possunt.
12. Etiam in iudiciis universalibus ex auctoris sententia.
13. Pretium usura eo recepto non debentur, & num. 17.
14. Dotis usura ea recepta non amplius peti possunt.
15. Magoni Florent. decis. 83. excutitur, & rejicitur.
16. L. si meritò, §. si fundum, ff. sol. matrim. explicatur.
17. Usura dotis officio iudicis debentur ex Aciato.
18. Index si in sortem tantum condemnat, id, quod interest, amplius peti non potest.
19. Nisi a sententia appellatum sit.
20. Usura, & interesse, quod creditor stipulatus est, etiam recepta sorte peti possunt.
21. Dotis usura, qua in stipulationem deducta sunt, etiam recepta sorte restè petuntur.
22. Ut etiam usuræ pretii.
23. Fructus præberi recepto pretio census peti possunt.
24. Iuramentum facio, ut recepta sorte interesse adhuc peti possit ex quorundam sententia.
25. Iuramento insunt exceptiones, quæ natura sua insunt actui, cui adijciuntur.
26. Iuramentum actionem non parit, nisi in iudicio delatum sit.
27. L. §. idem Iulianus, de eo quod cert. loc. communis interpretatio.
28. Qua auctori non satis probatur.
29. Totum petere quando liceat, ut partem consequatur.
30. Sortis solutio facta adiecto non impedit creditorem agere ad id, quod interest.
31. Creditor, qui alio loco recipit sortem, non potest agere ad id, quod interest.
32. Item si illius iussu adiecto solutio facta sit.
33. Creditor cum protestatione sortem recipiens, interesse petere potest.
34. Protestatio conservat ius petendi id, quod interest, & cente debitorum.
35. Quod in dubium revocatur ex Surdo.
36. Protestatio nihil prodest ipi iis, quæ pendunt à iure.
37. Bartoli distinctio in l. ult. de eo quod cert. loco quam auctor non probat.

39. Creditor rapiens sortem, ius petendi interesse amittit, siue liberet, siue non liberet debitorem.
40. Debitor tacens non videtur protestationi consentire.
41. Protestatio conservat ius petendi id, quod interest, si debitor protestationi expressè consentiat.
42. Pœna non intelligitur remissa, si creditor sine praiudicio rem recipiat.
43. Creditor compulsus recipere sortem potest nihilominus agere ad id, quod interest.
44. Minor potest restitui adversus receptionem sortis sine interesse.
45. Restitutio in integrum loco actionis est.
46. Sortis petitio non excludit petitionem eius, quod interest.
47. Dote recepta datur actio negot. gestor. adversus socerum pro alimentis prastitis uxori.
48. Hieronymi Gabr. contraria sententia, & argumenta eius.
49. Qua auctor excusit, & resellit.
50. Maritus, qui sine dote uxorem alit, potest alimenta repetere, licet uxor in illius obsequio sit.
51. Obsequia mulieris non pensant alimenta, seu usuras dotis.
52. Alimenta cum repetuntur actione negot. gestor. estimantur pro modo sumptuum, quos pater domi fecisset in alenda filia.
53. Alimenta prastita uxori non censentur remissa, nisi ex coniecturis.
54. Que in arbitrio iudicis posite sunt.
55. Coniectura qua remissionem alimentorum excludant.
56. Dotis finis, & natura est, ut ex eius fructibus onera matrimonij sustineant.

Quia in precedenti questione tractatum est, quæ sit metæ eius, quod interest, non omnino hæc alienum est querere, quando ex receptione sortis usuræ, & aliz accessiones remissæ intelligantur.

- I** Et quidem in primis constituendum est, creditorem, cui fors aliqua debetur, & accessiones eius, non teneri recipere solutionem sortis duntaxat, sed debitorem sortem cum uluris licitis offerre debere, leg. acceptam, Cod. de usur. leg. tutor. §. Lucius, ff. eadem leg. qui solidum, ff. de leg. 2. & alius citatis Maur. de solut. cap. 30. numer. 8. nam cum fors, & legitimæ accessiones unam summam efficiant, leg. ult. ff. de eo, quod cert. loc. leg. Lucius, ff. qui pot. in pign. bab. l. 48. ff. de solut. Peregrin. consil. 99. num. 2. lib. 1. Rota inter recentiss. decis. 367. num. 3. par. 1. non tenetur creditor recipere solutionem partium, d. §. Lucius & l. planæ, ff. fam. bencise. l. 99. ff. de solut. & Sard. in decis. 186. num. 2. & Maur. loc. cit.

- 2** Sed si creditor non severus, nec sui juris tenax sortem sine usuris, vel id, quod interest, receperit, huiusmodi usuræ, & accessiones aliz, quæ præstantur officio iudicis, remissæ censentur, neque amplius peti possunt, quod probatur ex d. l. ult. de eo, quod cert. loc. l. 49. §. pretii, ff. de act. empr. & l. 4. C. de positi, & aliis locis: remissæ non ex pacto tacito, & sponte, sed ex necessitate juris, ut ait Flamin. Chartar. in dec. 38. num. 12. & Gratian. discept. lib. 2. c. 244. num. 30. Nam cum huiusmodi accessiones non sint in obligatione, ob solutionem sortis nulla amplius actio, nullumque officium iudicis superest, quo istiusmodi accessiones repetantur, siquidem iudicis officium per se solum non exhibetur, sed certis actionibus inservit, & proinde cessante actione officium quoque iudicis cessare dicitur, l. 25. §. item sciendum, ff. de adil. edict. & Cuiac. in d. l. 49. §. pretii, ff. de action. empr.

- 3** Quæ iuris definitio primum in usuris locum habet, ut condat ex l. 8. & ult. de eo, quod cert. loc. & l. 4. C. de pos. & tradunt Roman. in consil. 143. nu. 2. Menoch. de presump. lib. 3. cap. 123. num. 1. & 2. Mascard. in conclus. 983. num. 14. quod quidem iure merito receptum est, nam cum accessiones multiplices sint, omnium odiosissima est causa usurarum, unde etiam ex iure civili, quo intra legitimum modum licitæ videbantur, facilius remissæ intelliguntur, ut notat Presles Faber. de error. pragmat. decad. 1. capit. 1. num. 21.

- 4** Secundo non tantum in usuris id recipiendum est, quorum causa odiosa est, ut dixi, sed etiam in eo, quod interest, quod omni iure debetur. Ita enim docent Bald. & Iason. in l. ult. de eo, quod cert. loc. idem Ias. in l. 1. nu-

mer. 3. C. de ind. Bald. in l. 4. C. de pos. Surd. in cons. 293. num. 25. Duaren. ad tit. de eo, quod cert. loc. cap. 4. in fin. Mynsing. cent. 4. observ. 48. in fin. & Joan. Baptist. Costa de rar. quest. 124. num. 18. & indicat manifestè d. l. ult. de eo quod cert. loc. his verbis. tanto magis, quod creditor accipiendo pecuniam etiam remissæ pœnam videtur, & pœnam id est id, quod interest, quia etiam pœna dicitur, ut in l. un. C. de sent. qua pro eo, ubi congruenter Cuiacius notat pœnam esse quicquid ultra sortem exigitur, ut etiam Duaren. loc. cit.

Tertio locum habet illa definitio etiam in interesse quanti plurimi. Nam quamvis hoc genus interesse consistat circa rem, ut loquitur l. si sterilis, §. 3. ff. de act. empr. & sit quodammodo ipsius rei pars l. penult. & ult. ff. de condit. tritic. Gratian. discept. lib. 2. cap. 243. n. 64. recepta tamen specie, quæ debetur, & est in obligatione, creditor illud remissæ dicitur, nec aliud quicquam petere potest, ut docent in l. vinum, ff. si cert. per. Dec. num. 4. Bologn. nu. 21. Curt. sum. nu. 7. Munoz. Escobar. de ratiocin. cap. 17. nu. 22. Trentac. variat. l. 3. cap. 9. n. 6. & Menoch. lib. 3. presump. 45. num. 17. ubi huius rei rationem querit, nec invenire potuit. Vera enim huius rei ratio est ducenda ex eo, quod dicimus huiusmodi interesse officio iudicis deberi, ut indicat d. l. si sterilis, §. 3. & proinde sublata actione sortis ex receptione rei debite nulla amplius actio superest, quo creditor æstimationem hanc persequi valeat, ut perpendit Trentac. loc. cit.

Quarto hoc multo magis recipiendum est in pœnis, quæ ob non servatam promissorum fidem committuntur. Nam si negotium, propter quod pœna promissa est, fuerit transactum, aut alia ratione terminatum, pœna remissa censetur, nec amplius peti potest, ut probat l. 2. in princ. ff. si quis eant. in iudic. & ubi Ulpianus ait, quis enim de pœna promissa laborat post negotium transactum? Et licet pœna hæc sit in obligatione, tamen quia consequenter alicui negotio principali promissa est, placuit negotio principali perempto, nullam dari persequutionem pœnæ, & ita docent interpretes in d. l. 2. & præsertim Jalon, qui multus argumentis id confirmat, & præcipue ex l. 4. C. de iudic. l. cor. C. de usur. & l. si quis, §. si ancillam, ff. de except. rei iudic. & egregie probare potuit ex l. si cum d. as. in fin. & l. Celsus, 23. in princ. ff. de recept. arbit. in qua Ulpianus ait, si autem ablatum accepit, pœnam petere non posse, & ex d. l. ult. de eo, quod cert. loc. & hanc esse doctrinam omnium relet Burlat. in cons. 72. nu. 2. & Paul. Galerat. de renunt. lib. 5. cap. 6. n. 8. quia scilicet hæc mens accipientis esse intelligitur.

Et licet quidam distinguant inter pœnas iudiciales, & conventionales, & rursus an pœna per stipulationem promissa sit, & per se debeatur, vel in defectum alterius rei, ut Trentac. loc. cit. nu. 3. & 5. mihi nihil distinguendum videtur, & puto pœnam etiam per stipulationem promissam, nisi detur quod dari convenit, peti non posse, si ea commissa creditor oblatum accepit, id enim satis indicat, dict. lex. 2. ff. si quis eant. iudic. ff. & d. l. si cum dies & lex. Cels. de recept. arbit. in quibus agitur de pœna per stipulationem promissam, & tamen creditor transigens super negotio principali, vel accipiens id, quod reus dare debuit, pœnam remissæ dicitur, nec illam amplius petere posse, hæc duntaxat exceptione addita, nisi contrarium specialiter partibus placuerit, ut ait Ulpianus in d. l. 2.

Huius quoque rei argumentum est, quod dicimus dominum rei emphyteutica, si postquam res commissa est, canones pretentos nulla facta proestatione recipiat, pœnam caducitatis censeri remissæ, ut docent Iason. in l. 2. n. 124. C. de iur. emphyt. ubi testatur esse communem sententiam, quod etiam scribit Clarus in §. emphyteusis, qu. 10. Menoch. in cons. 395. numer. 12. lib. 4. & rursus in dict. presump. 45. num. 8. & Galler. de renunt. cent. 2. ren. 114. nu. 27. & probatur satis ex d. l. Celsus de recept. arb. & tamen utrumque ex contractu debetur, & dominus utrumque petere potest, id est rem, quæ cecidit in commissum, & canones præteriti temporis, cum ex causis diversis debeantur, pœna scilicet ob moram, & contumaciam solvendi canonis, pensiones vero propter fructus, & tradit Surd. in dec. 317. nu. 27. & 28.

Quinto locum habet hæc iuris constitutio in expensis litis, & ideo finito negotio principali, vel per transactionem, vel per sententiam, si de expensis nihil actum sit, nulla earum actio, petitione datur, cum incognitum sit ex materia litis primam aliam confluere, leg. terminato, C. de fruct. & lit. expens. & ita sentiunt Iason. in l. 1. nu. 4. C. de iudic. Guid. Pap. in dec. 55. vers. licet in contrarium, &

notant Ranchini. *ad eund. cod. loc. Mynsing. cent. 4. obs. 48. num. 1.* & Trentacinq. *in d. resol. 9. num. 6.* Quid enim aliud expense sunt, quam poena temere litigantium, poena calumniae, *leuus quem temere, ff. de iud. l. propterandum, §. si uide autem, C. cod. Infr. de poenis temere litigant. §. 1.* Gruiuell. *dec. 10. num. 13.* † Sané Mynsing. Ranch. & alii putant aliud esse, cum expensae debentur ratione contumaciae, quasi huiusmodi expensae non officio iudicis praestentur, sed repetantur actione in factum ex edicto *l. 1. ff. si quis iudic. non obtemp. & proinde etiam finito negotio, vel transactione, vel sententia peti posse.* Nam, inquit, regula est, expensas, quae speciali actione veniunt, etiam finito iudicio peti posse, *l. si mulier, §. si rem, ff. de leg. 3.* sed haec exceptio, quae communis est, mihi non placet. Nam licet poena, quae committitur ex eo, quod quis cautionibus de iudicio fisci non obtemperaverit, debeat ratione contumaciae, ut etiam poena, quae committitur in specie *d. l. Celsus in princ. nempé ex eo, quod iustus intra Kalendas Septembris dare non dederat, & huiusmodi poenae ex stipulatu debeantur, tamen si negotium transactum sit, vel si res accepta est post moram, is, qui transigit, vel rem accipit, poenam amplius petere non potest, ut dictum est. Et *d. l. si mulier, §. si rem, nihil ad hanc rem pertinet, & puto Mynsingerum virum doctum eam non legisse, sed nimium credidisse additioni incerti auctoris ad Guid. Pap. in d. quast. 55. ex qua tota illius observatio 48. excerpta videtur, quod plerumque nostri Scriptores faciunt, dum labori parcunt.**

II Sexto idem dicendum est in fructibus, qui iudicis officio, & ex mora praestantur, ut in contractibus bonae fidei, *l. videamus 38. §. ex causa, ff. de usur. & fruct. legat. l. fructus, C. cod. & in legatis, & fideicommissis, l. 1. §. ult. C. de usur. & fruct. legat. l. usura, ff. de usur. idemque re restituta, & recepta, aut transactio negotio principali, non potest amplius de fructibus quaestio agitari, *l. eorum princip. Cod. de usur. Jafon. in l. 1. n. 9. C. de iudic. Angel. & Alex. in l. si marito, §. ult. solut. matrim. Gabr. in conf. 35. num. 12. lib. 2. & Maur. de solut. c. 16. nu. 21.* & licet Jafon, & alii fere omnes hac in re separant actiones universales à particularibus, ut etiam *Surd. in conf. 293. nu. 2.* quia, inquit, actiones universales augmentum, & diminutionem recipiunt, fructus verò rem singularem non augent, tamen mihi videtur nulla hac in re adhibenda distinctio. † Nam etiam in iudiciis universalibus fructus quandoque veniunt officio iudicis, ut post petitam hereditatem, *l. bares, §. fructuum, ff. hoc tit. l. ne ius, ff. de usur. & Cuiac. in d. §. fructus, quare cum fructus non semper augeant rem, neque sint pars rei etiam in iudiciis universalibus, sed quandoque vice accessionis officio iudicis veniant, sanè consequens est etiam in universalibus iudiciis transactio negotio principali, fructus, qui in iudicium venerant, iudicis officio non magis, quam in actionibus particularibus peti posse: & hoc modo accipiendum esse, quod Jafon, & alii docuere.**

13 Septimo, quod diximus ex receptione sortis usuras amplius peti non posse, locum habet in usuris, quae post rem traditam venditori debentur, tamen isti iudicis officio favorabiles sint, & ratione fructuum debeantur, ita ut neque iure Pontificio improbandur, ut Accursius notavit ex Azone *in l. carabris, C. de act. empr. & Cuiac. in l. Iulianus, §. possessionem, in fin. ff. cod. & iudicio Rotae Romanae, quae inter omnia mundi tribunalia maxime teneas abhorret, licite exigantur, ut constat ex eius decisi. 370. 397. & 424. part. 1. quae sunt de eadem causa, & inter recentissimas hoc anno prodire Lugduni impressae. Haec igitur usurae, quantumcumque favorabiles sint, & summa equitate debeantur post moram, pretio soluto, & recepto amplius peti non possunt, ut constitutum est *in leg. 49. in fin. ff. de act. empr. cuius verba sunt, pretii sorte licet post moram soluta, usurae peti non possunt, cum haec non sint in obligatione, sed officio iudicis praestentur, & hic notat Cuiac. & Anton. Gom. ad l. 50. Taur. nu. 50. in fin. ubi ait idem esse in quolibet alio contractu. Surd. in lib. de aliment. tit. 1. q. 43. n. 11. & Fontanell de pall. nupt. claus. 6. gloss. 2. p. 3. nu. 42. & puto neminem contradicere.**

14 Denique idem eodem in marito, qui licet dotis usuras licite exigere possit propter onera matrimonii, quae sustinet, idque etiam iure canonico receptum sit, ut constat ex cap. salubriter, de usur. tamen cum dotem sine usuris recepit, videtur eas remisisse, ut docent Bald. & Alex. *in d. l. marito, §. ult. Alciat de reg. 1. praesumpt. 32. n. 7. Campes. in lib. de dot. part. 2. quast. 5. Cephal. in conf. 85. num. 11. lib. 1. Menoch. lib. 3. praesumpt. 15. Trentacinq. d. resol. 9. n. 6. in fin. Sigillum. Scaccia de commerc. §. 1. quast. 7. ampliat. 8.*

num. 297. Anton. Gomez. loc. cit. Gabriel. in conf. 145. lib. 2. ubi ait pro hac sententia esse leges claras, & hanc esse doctrinam receptissimam, & clarissimam opinionem. Hanc etiam sequitur Surd. in d. q. 43. nu. 11. ubi ait hanc sententiam veriorum videri, & plures auctores habere Gratian. cap. 465. nu. 27. Christoph. Mart. Medic. lib. 16. num. 21. & Francise. Merlin. controvers. forens. cap. 28. num. 11.

Sed contra Gabrielis, & aliorum sententiam extat Magonii Florent. *dec. 83.* ubi contendit acerrime usuras dotis, equè principaliter deberi, & maritum recepta dote eas petere posse, & pro sua sententia esse casum singularem, *in d. l. si marito, §. ult. & tandem nu. 10.* concludit, etiam omnia alia ratione cessante huiusmodi usuras saltem ex aequitate deberi. Quae decisio placuit Joan. Bapt. Costae *in lib. de ratum. rar. quast. 124. num. 8.* Fontanell. etiam *in d. p. 6. num. 45. & sequent.* hoc Gabrielis, & Magonii dissidium referens, non audeat Magonii sententia recedere, & tandem *num. 49.* alii quaestionem hanc definiendam relinquit. Ego, qui non arbitror boni scriptoris esse quaestiones attingere, nec definire, quia hoc est potius tenebras animis lectorum, offundere, & perturbare ius civile, sentio Gabrielis sententiam, quae communis est, magis congruere regulis iuris, constat enim huiusmodi usuras accessiones esse, & accessorie deberi, & propter moram, *l. ult. in fin. Cod. de jur. dot. & proinde venire officio iudicis, quod cessat sublata obligatione sortis, ut dictum est, & in hac specie sentiunt Bald. & alii apud Surdum loc. cit.*

Neque Magonii sententiam iuvat *d. l. si marito, §. si fundum, quia hic locus est de fructibus rei dotalis a marito perceptis, dum mulier nupta non fuit, quos etiam recepto fundo mulier repetere potest, quia augent dotem, & sunt pars dotis, ut constat ex illis Vlpiani verbis *hic enim ad dotis augmentum pertinet hic verò queritur non de fructibus rei dotalis, quos uxor petit, sed de usuris, quas petit maritus propter dilatam solutionem dotis, & quae iudicis officio praestantur, ut expendit Sard. loc. citat. & Gabriel. in d. conf. 145. num. 1.* & aliis auctoribus citatis. Anton. de Amat. *resol. 47. num. 57.* quae dotem maiorem non faciunt, neque pertinent ad augmentum dotis: sed accessorie debentur ad dotem, quae recepta nulla alia actio superest, quae istiusmodi usurae repetantur, unde non immerito Merlin. *loc. cit.* notat Magonium contra iuris principia loqui.*

Neque etiam sub praetextu equitatis recedendum est ab hac sententia, alioquin id etiam venditori indulgendum esset, cuius causa non minorem rationem, & equitatem habet ad versus emptorem, qui eodem tempore rem, & pretium habuit, & tamen placuit recepto pretio usuras petere non posse, *d. l. 49. §. pretii, ff. de act. empr.* Imò iustior videtur causa venditoris. Maritus enim licet dotem non habeat, opera tamen uxoris vituit, & eius corpore fungitur, ut loquitur *l. 12. C. qui pot. in pign. hab. venditor verò re, & pretio, & fructibus rei caret. † Et interim notanda est Magonii incurantia, dum scribit *nu. 9. vers. neque enim facit. Alciatum in d. praesumpt. 32. num. 7.* non agere, an per receptionem dotis fructus peti possint, sed tantum querere, an per lapsum decem annorum usurae dotis a marito non petite remitte censentur, quia Alciatus statim notat huiusmodi usuras non deberi iure obligationis, sed solummodo officio iudicis ex Petro, & Baldo *in d. l. ult. §. praeterea, C. de iur. dot. & deinde subicit hanc clausulam; unde si maritus recipiat sortem sine illo interesse, non posset amplius illud petere, quia cum sit odiosum, extinguitur solummodo principali, sicut diximus de aliis usuris, l. 4. C. de depof. ex quibus satis constat Alciatum stare pro nostra sententia, & Magonium non toto Alciato perspecto illud scripsisse.**

Sed quod diximus recepta sorte nullam amplius actionem esse pro usuris, & aliis obventionibus repetendis, etiam obinet, cum iudex, apud quem agitur, in sortem tantum reum condemnat, & accessionem nullam rationem habuit, ut definitum est *in d. l. 4. C. depof. & l. 13. C. de usur. & docet Cuiac. in d. §. pretii. Mantie. de tac. & ambig. convent. lib. 10. tit. 6. nu. 2. & 3. Alvar. Ualasc. consult. 107. numer. 13. & Gratian. discept. lib. 2. cap. 244. num. 35.* huiusque rei eadem est ratio, quae initio usi sumus, & ducitur ex *d. l. 46. depof. quae ait. Non enim dua sunt actiones, alia sortis, alia usurarum, sed una, ex qua condemnatione facta, iterata actio rei iudicata exceptione repellitur. Et facit etiam ratio iuris, ne ex prima litis materia altera instituat, ut diximus ex *l. 3. C. de fruct. & lit. expens. † Quod tamen accipiendum est, cum sententia parit exceptionem rei indicat, ut indicat *d. l. 4. illis verbis; re-***

rata actio rei iudicata exceptione repellitur. Nam si ab ea sententia appellatum sit, potest iudex appellationis supplere, quod à primo iudice omisissimum est, ut constat ex l. 13. C. de usur. & rectissime tradit Alex. in d. l. 1. n. 7. & Jal. n. 5. & 6. C. de iudic. ubi declarat hoc ita demum verum esse, cum huiusmodi accessiones petite sunt in primo iudicio, & iudex omisit de illis in sententia iudicare; aliud verò esse, si pars non petisset, subiiciens hunc casum frequentem esse, & male declaratum, idemque sensit Surdus in consil. 293. num. 27.

Ceterum quod initio pro regula constitutum est, quaedam paritur exceptiones, quæ licet propriè exceptiones non sint, una aut altera excepta, exceptiones tamen appellabimus. Quid enim de nominibus laborandum est, dummodò rem teneamus?

- 21 Prima igitur exceptio est, nisi usuræ, interesse, & aliæ huiusmodi accessiones in stipulationem deductæ sint. Hoc enim casu, quia officio iudicis non præstantur, sed sunt in obligatione recepta forte, etiam sine protestatione adhuc peti possunt, ut indicat l. 8. ff. de eo, quod cert. loc. d. l. 1. Cod. de iudic. l. quia dicitur. 32. ff. de evict. Etenim hic dux sunt actiones, una fortis, seu rei principalis, alia accessorium, & proinde perempta obligatione fortis, alia superest, quia id, quod interest, & reliquæ accessiones repeti possunt, ut docet Bart. in d. l. ult. numer. 3. ff. de eo quod cert. loc. l. 1. in d. l. 1. nu. 4. C. de iudic. Hieron. de Laurent. decis. 101. Joan. Sichelard. eod. loc. nu. 7. Flamin. Cartar. in decis. 38. num. 6. Hering. de fideiuss. c. 24. num. 245. Præles de Franch. in decis. 21. nu. 4. & 5. Surd. in dec. 345. num. 11. Præles Faber. def. 5. Cod. de usur. & aliis auctoribus citatis. Trentac. in d. resol. 9. num. 6. & Antonin. de Amat. d. resol. 43. num. 71. & puto communem esse sententiam. Quod etiam obtinet, cum in instrumeto addita est vulgaris illa clausula, *sub refectione damnorum, & interesse*: hoc enim casu usuræ iure actionis quoque debentur, & proinde etiam recepta forte peti possunt, ut multis auctoribus citatis tradit idem Antonin. de Amat. loc. cit. num. 75. quamvis indagans auctores quos citat, vix unum aut alterum invenerim, qui id dicat, hoc tamen etiam sensit Camill. Medicis in cons. 72. num. 20. † Qua ratione si inter maritum, & debitorem dotis ab initio de certa annua quantitate conventum sit, dum adfertur solutio dotis, quod tunc posse certissimum est, & alio loco diximus, etiam recepta dote potuerit maritus illas in iudicio petere, neque subinvebitur exceptio receptæ dotis, hoc enim casu duæ actiones sunt, una dotis, alia usurarum. Et ita idem auctores sere tradunt, & Nicol. Bellon. in cons. 23. numer. 6. Surd. in d. quasi. 43. num. 26. & titul. 6. quest. 3. num. 37. & Gratian. lib. 2. cap. 294. num. 39. ubi ait idem esse, si ex aliqua consuetudine, seu statuto inter certum modum usuræ debeantur, quia lex vim conventionis habet l. 2. ff. de legib. Franc. Merlin. loc. citat. nu. 11. & 12. & Antonin. de Amat. d. resol. 43. num. 72. † Et consequenter his puto, si venditor se tradita certam annuam quantitatem stipulationis est ratione fructuum, donec pretium solvatur, quod fieri posse constat ex l. curabit. C. de act. emp. & omnibus notum est, recepta simpliciter pretii forte, et actionem esse ad huiusmodi usuras consequendas, quia scilicet ex alia obligatione debeantur, & iure conventionis præstantur non officio iudicis l. 1. C. de iudic. & l. neque enim. ff. de usur. & ita coerendum est, quod dicitur in d. §. pretii forte recepta pretii usuras peti non posse, ut ibi Cuiac. notat, ut scilicet locum non habeat, cum ex stipulatione debeantur. † Ex quibus illud quoque sequi arbitror, ut si dominus census pretium eius recipiat, redditus decurtos non prohibeatur petere, quia licet accessiones sint, & fructus census, tamen ex conventionione, & ex stipulatu debeantur, non officio iudicis, ideoque sublata obligatione pretii, & censu extincto adhuc redditus præteriti debeantur, & peti possunt, ut satis indicat l. 8. de eo quod cert. loc. l. 4. C. de pof. d. l. 1. Cod. de iudic. & quod generaliter definiunt auctores citati num. 21. Idemque in libellis, & aliis huius generis obventionibus, & præstationibus dicendum est.

- 22 Secunda exceptio est, nisi contractui, & obligationi iusiurandum accesserit, hoc enim casu creditor etiam recepta forte potest agere ad id, quod interest, & ita ex Alex. & Natta scribit Gratian. in d. cap. 143. num. 17. & rursus in d. cap. 244. num. 40. quia, inquit, iusiurandum habet vim clausulæ *rata manente pacto*, cuius vigore quis per receptionem fortis non renunciat facultati agendi ad interesse. Et Gratianum secutus est Gaitus in lib. de credit. cap. 3. titul. 1. num. 78. idem ante illos scripserunt Bart. in l. cum proponas. Cod. de transact. Borgnin. in dec.

35. num. 10. & Felician. in proems. lib. 1. de consil. num. 27. ubi ait iuramentum impedire tacitam interesse remissionem, quæ promanat ex receptione fortis. † Sed hæc exceptio parum tuta esse videtur. Nam certum est, iusiurandum eas omnes condiciones, proprietates, & exceptiones recipere, quæ natura sua insunt, & conveniunt contractui, cui adicitur *cap. quem admodum, de iureiurand. & l. ult. Cod. de non num. pec.* & eleganter tradit idem Felician. eod. loc. rectè subiiciens num. 28. iuramentum iisdem finibus circumscriptum, quibus actus principalis intercluditur, unde verius fortasse est etiam in his contractibus, quibus iuramentum additum est, forte recepta, id, quod interest, peti non posse. Neque enim iusiurandum facit, quo minus interesse iudicis officio debeat, quod sublata obligatione evanescere dictum est. Neque ea iusiurandi vis est, ut sine actione quis possit experiri. † Imò receptum est iuramentum nullam actionem parere eo excepto, quod in iudicio delatum est, ut docet lajon. in l. ait prætor. §. si petitor. ff. de iureiur. & Mancin. de iuram. par. 1. qu. 11. num. 1. Quamobrem cum unum tantum hæc sit actio, licet iuramentum additum sit, illa perempta ex receptione fortis nulla alia superest, quæ quis in iudicio agere possit. Nec facit negotium, quod iuramentum vim habeat clausulæ *rata manente pacto*, quia in hac specie nullum pactum, nulla conventio adhibita est de interesse, & usuris præstandis, agimus enim de interesse, quod ex mora, & officio iudicis præstari debet, non ex pacto, & conventionione, & proinde non potest iusiurandum facere, ut maneat pactum, quod non est, potest quidem iusiurandum vim, & efficaciam addere iis, quæ gesta sunt, & facere, ut rata maneant, non potest tamen addere, & supplere, quæ contrahentes omiserunt.

23 Tertia exceptio est, nisi adiecto solutio facta sit alio loco, quam fieri debuit, hoc enim casu, etiam si fors soluta sit, superest actio creditoria ad id, quod interest, pecuniam suo loco solvi, ut nominatim definitum est in l. 3. §. idem. Iulianus, ff. de eo, quod cert. loc. quam communi sere omnium sententia ita interpretes acceperunt, ut ex solutione fortis adiecto facta loco alio, quam fieri debuit, liberatio fortis contingat, sed propter interesse loci creditor sortem petere possit, non ut sortem consequatur, sed id tantum, quod sua interest, ratione loci, idque atunt pro libelli conceptione valde notandum esse. Neque enim novum in iure est, ut unum petatur, & aliud obtineatur, id enim interdum fieri constat ex l. etiam ff. de solut. & in materia adiecti ex l. Iulianus, §. qui fundum, ff. de verb. oblig. ubi Alex. Castr. & Jal. id notant, & Benven. Stracca in lib. de adiecto, part. 2. num. 61. & 63. † Utram hic communis sensus manifestè resellitur ex utriusque verbis d. §. idem Iulianus. Postquam enim hic Vlpianus Iuliani, & Marcelli inter se dissidentium sententias retulit, Iulianus enim existimabat liberationem non contigisse, atque ideo peti posse, quod interest, Marcellus verò superesse petitionem integram summam, utriusque opinionem improbandam Vlpianus clare ait, sibi videri id, quod interest, solum petendum, ut rectè explicat Fulgosius, qui deinde subiicit, *ridiculum quippe foret petere decem, ut duo consequantur*, argumento, *l. si cui sumus, de leg. 2. & l. si fundum, ff. ad l. Falciid.* Hæc igitur duotantum petentur, & hoc hic Iuriconsultus vult solum id, quod interest, petendum esse, quod etiam tradit Duaren. in d. l. Iulianus, de verb. oblig. † Neque sunt similia, quæ definiuntur in d. l. etiam & aliis locis à Benven. prolatis, quia sunt de reliquis actionibus, quæ per consequentias sunt propria actionum de his, quæ iure actionis, & ea dem actione continentur, ut est evictio, quæ sequitur emptionem, ut in l. 5. ff. de act. emp. & eadem actione petuntur, quasi rei solute aliquid desit, ut in d. l. Iulianus, de verb. oblig. & l. 27. de solut. & fateor his locis cautum esse, ut quandiu de iuribus, & consequentiis rei aliquid deest, promissor non videatur liberatus, & proinde rem adhuc peti posse, ut quod deest consequamur, ut explicat Duaren. loc. cit. & Cuiac. in d. l. 5. ff. de act. emp. Sed in specie d. §. idem Iulianus, integra fors soluta est, neque ulla illius pars, aut ius desideratur, sed tantum id, quod interest creditoris solutionem alio loco factam esse, quod non est ius, neque pars ipsius pecuniæ debite, sed quid extrinsecum, & extra rem l. si sterilis, §. cum per venditorem, ff. de act. emp. & proinde d. l. 5. eod. titul. & l. 27. de solut. & alia iura à Benven. prolata ad hanc rem non pertinent, & malè quòd illis casibus receptum est, trahitur ad hanc speciem, in qua clare definitum est solum, quod interest, petendum esse. † Sed his prætermis illud certum est, soluta forte adiecto alio loco, quam solvi debuit, id, quod interest, peti posse, ut dictum est.

Neque est contrarium quod diximus perempta per solutionem obligatione sortis interesse peti non posse, ex d. l. 49. §. pretii, de all. empt. & d. l. 4. Cod. de p. quia hic una tantum fit actio, qua sublata per solutionem sortis, nulla alia superest, ex qua creditor usuras, seu id, quod interest, petere possit, ut dictum est. Sed quones adiecto alibi solvitur, licet contingat liberatio sortis, tamen quia certam formam, & conventionem contractus habuit, quæ servata per debitorem non fuit, ex hac solutione, quæ contra legem contractus facta est, oritur quædam actio arbitraria ad id, quod interest l. 4. in princ. ff. de eo, quod core. loc. vel actio in factum l. 1. in fin. l. quoties, ff. de præscrip. verb. qua creditor potest experiri ad id, quod interest, nimirum ad coercendam malitiam debitoris non exhibentis fidem, & alio in loco solventis inficio creditore, & cum illius iactura, quod videtur sentire Fulgus, in d. §. idem Iulianus, & Cuiac ad African. tract. 3. col. 7. t. Sanè aliud dicendum est, si proponatur solutionem ipsi creditori, licet alio loco, factam fuisse. Nam & liberatio contingit, & nulla actio ad id, quod interest, competit creditori, qui non poterat cogi recipere l. pen. & l. 8. de eo, quod cert. loc. & constat etiam ex d. §. idem Iulianus, illis verbis, & si mihi alibi solvatur, posse dici liberationem contigisse, quamvis invitus accipere non cogar. & ratio diversificatur in promptu est, quia favori suo quilibet potest renunciare l. pen. Cod. de pact. adiectus verò solutioni adiectur ad commodum creditoris, unde non potest illius conditionem facere deterioiorem l. qui Roma, §. Callimachus, ff. de verb. oblig. Renunciatio, & remissio est tacita quædam conventio, sed adiectus non potest convenire, vel pacisci l. 10. ff. de solut. & Cuiac. loc. cit. quod creditor facere potest, veluti rerum suarum moderata, & arbiter l. 21. Cod. mandati. t. Ex quo etiam illud fieri puto, ut si iussu creditoris solutio alio loco fiat adiecto, vel procuratori eius, cesset actio ad id, quod interest, quia perinde est, ac si ipsimet solutio facta fuisset l. 49. ff. de solut. l. 4. Cod. eod. l. 1. §. si iusserim. de acquir. possess. & l. 80. de rez. iur. quæ ait, quod iussu alterius solvitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset, & ita comperi deinde sentire Christoph. Mart. Medic. in suis decis. exam. 8. numer. 73. quæ his iam dudum scriptis editæ sunt.

Quarta exceptio est, nisi creditor sortem recipiens protestatus sit sibi ius salvum esse repetendi usuras, seu id, quod interest. Hoc enim casu etiam recepta sorte id, quod interest, peti potest, ut Bart. Castr. Iason, & alii docent in d. l. ult. de eo quod cert. loc. & ex Decio, & Curtio constituit Menoch. in d. pres. 45. num. 19. Trentacinq. variar. lib. 3. titul. de solut. cap. 4. num. 6. Surd. in d. quæst. 3. num. 39. & 50. Fontan. in lib. de pact. nupt. claus. 6. glos. 2. part. 6. numer. 50. & infra Flamin. Chartar. in decis. 38. numer. 5. Scaccia de commerc. §. 1. quæst. 7. part. 2. ampl. 8. numer. 299. Gratian. in d. cap. 244. num. 37. & 38. & Gait. de credit. cap. 3. titul. 1. num. 68. t. Inter quos tamen non satis convenit, an satis sit debitorem tacuisse, & non contradixisse protestationi, an verò opus sit, ut debitor expressè consentiat, quibusdam etiam existimantibus frustra debitorem contradicere. Sanè Surd. loc. cit. aperte sentit tacitum contentum debitoris sufficere, ut nova quædam conventio facta intelligatur, qua creditor accessiones huiusmodi potest repetere. Ait enim Surdus, Si solvens non contradicit protestationi, potest interesse nova actione peti, ac si foret ex nova causa promissum, atque ita tanquam iure actionis debitum. Nam cum recipiens protestatur velle consequi interesse, & solvens consensit protestationi non contradicendo, tunc inter esse, quod erat accessorium, & debeatur officio iudicis, transfundatur in aliam contractum, & incipit deberi ex nova causa. Nec novum est, ut ex consensu partium debitum ex una causa, vel contractum transfundatur in alium sublato primo, ut receptum est in l. singularia, ff. si certum pet. t. Cæterum verò valde, ne Surd. sententiam, quam Menoch. sequitur, & Gratianus amplexus est, & Gait. communem esse refert loc. cit. & Medicus tutiorem esse ait d. exam. 8. nu. 38 & a ii plerique sequuntur, rejicere cogamur ex his, quæ ipsimet Surd. tradit ead. quæst. 4. num. 43. Nam postquam docuit marito, qui dotem sine usuris cum protestatione recepit, ius esse ad eas repetendas, hanc suam conclusionem declarat, his ferè verbis, Et sane prædicta procedunt, quando petitio alimentorum dote simpliciter recepta prohiberetur ea solvuntur, quod videantur remissa per receptionem sortis. Sed videtur alia quoque subesse ratio, quod scilicet alimenta sine accessoria ad dotem, & ideo sine non possunt abique principali: & pro eis debetur solum iudicis officium, super quo non potest consistere iudicium. Et deinde post pauca, stante

autem secunda illa ratione inferitur, quod reservatio, seu protestatio nihil potest operari recipienti. Quia protestatio nihil prodest in iis, quæ non pendunt ab animo protestantis, sed a re l'alimenta, Cod. de neg. gest. At petitio alimentorum, sublata iam principali actione per solutionem dotis, pendet non a voluntate creditoris recipientis, sed a necessitate iuris, ut probatur in l. centum Capus, de eo, quod cert. loc. & dicitur in l. 4. Cod. de p. l. iudicis officium mercenarium actioni interveniens tolli de necessitate iuris, Idem dicitur Castr. & Iason in d. l. fin. Dec. & Curt. in d. l. vinum, & protestatio seu declaratio nihil operatur. t. Atque ita ratiocinatur Surdus, ex cuius doctrina, cum interesse hoc recepta sorte remissum censeatur ex necessitate iuris, consequens esse videtur, ex sola declaratione, & protestatione creditoris non illi ius esse ad huiusmodi usuras repetendas. Cum non sit ea protestationis vis, quæ ab uno tantum interponitur, ut quis possit sine actione experiri, vel ut vim pacti, & conventionis habeat. Et hæc dubiam faciunt definitionem Surdus, dum deinde ait, & constituit ex eo, tantum quod debitor non contradixit protestationi, ius esse creditori ad hoc interesse petendum, quasi ex novo contractu, & obligatione debeatur. Et multo magis dubia redditur eorum opinio, qui putant etiam contradicente debitore protestationem conservare ius creditoris, quam sequuntur Bolog. in d. l. vinum, n. 24. & Menoch. in d. presump. 45. n. 28. & valde defendit I rentac. loc. cit. n. 6. circa fin. ubi concludit ab hac opinione non esse dilcendendum. Quomodo enim hic nova conventio intelligi potest, quæ non nisi inter contentientes contrahi potest l. 1. ff. de pact. & l. 30. ff. de obligat. & act. t. Quam difficultatem sentiens Fontan. loc. cit. n. 51. & admittens ius petendi interesse non tolli ex tacita renunciatione, ut Menochio sine necessaria discussione rem tractanti placuisse ait, sed ex necessitate iuris, ut sentiant omnes, quos ante retulerat, hoc posito latetur nihil protestationem, & animi declarationem prodesse, & cogitur confugere ad celebrem illam distinctionem Bartoli in d. l. ult. ult. num. 4. ff. de eo quod cert. loc. quam minimè contemnendam esse ait, & esse qui eam sequuntur, ut Aret. & Rub. Alex. & verè eam sequitur Rota Genuens. in decis. 87. n. 6. & rursus apud Chartar. in d. decis. 38. in fin. & novissimè Anton. de Amat. d. res. 45. num. 63. Ait enim Bartol. loc. cit. Mibi videtur dicendum, si recipiens expressè liberaverit solventem a sorte, protestando sibi remanere salvum ius petendi interesse, quod tunc Petrus dicit verum, id est, nihil prodesse protestationem, sed si non liberaret, sed simpliciter sortem reciperet cum illa protestatione, tunc protestationem prodesse, nimirum, ut non videatur debitor liberatus a sorte, sed remaneat petitio sortis propter interesse. Et hic probari ex l. 3. §. idem Iulianus ff. eod. ubi, inquit, solutio sortis facta adiecto non liberat a sorte propter interesse, quia defuit consensus creditoris. Elegans sanè distinctio, ac notari dignissima, & ut ait Fontanella minimè contemnenda. Quis enim doctrinam Bartoli contempneret? & nihilominus plerique eam improbarunt, & quod verissimum puto, non probatur ex dicto §. idem Iulianus. Hic enim agitur de solutione facta adiecto alio in loco, quam fieri debuit, & quætebatur, an creditor ius eiuset petendi id, quod interest, & Vlpianus sentit solum id, quod interest, petendum esse. Unde hic nihil distinguitur, an creditor simpliciter sortem receperit, vel debitorem expressè libera verit, neque ullum hic huius rei vestigium est, sed tantum distinguitur inter solutionem factam creditori, vel adiecto alibi, quam fuerat conventum. Nos verò querimus de solutione facta ipsi creditori, vel marito; unde palam est, d. §. idem Iulianus, nihil ad hanc rem pertinere, ut notat Paul. Castr. in d. l. leg. ult. n. 7. & Iason. n. 4. ubi dicunt hunc iuris locum ineptè a Bartolo allegari, quod etiam observavit Bereng. Paulac. in d. l. leg. ult. Cod. de lentent. que pro eo, quod inter. n. 37. t. Nihil enim refert, neque mutatur ratio iuris, si simpliciter fors recepta sit, vel debitor etiam expressè liberatus fuerit, siquidem etiam si nulla facta sit liberatio ab ipso creditore, iatis ob vim, & potestatem solutionis debitor liberatus esse intelligitur, ut constat ex l. 12. de solut. & Instit. quib. mod. toll. obligat. in princ. & ex eod. §. idem Iulianus his verbis, & si mihi alibi solvatur, liberationem cont. gisse. Et impossibile est solutionem rectè, & ritè factam, ut illa est, quæ sit ipsi creditori, ubi queque fiat, non pareat liberationem, cum & alio solvente, sive ignorante debitore, vel eo invito liberatio committatur, l. 39. de neg. gest. & Instit. loc. cit. ita ut prorsus inanis, & incompenuta sit illa distinctio inter unum, & eundem creditorem simpliciter sortem recipientem, vel liberantem debitorem, quoniam non minus debitor liberatus censetur ex vi, & potestate solutionis. Et comperi deinde Surdum post alios quosdam hanc Bartoli distinctionem

32
33
34
35
36

37
38
39

nem velut verbalem reiecit, in d. quæst. 3. nu. 63. Berengar. loc. cit. Scaccia d. ampl. d. nu. 306. Christoph. Mart. Medic. loc. cit. num. 47. Quare non ex hac distinctione hæc quaestio dirimenda est, utroque enim casu, siue creditor simpliciter sortem recipiat, siue liberet debitorem, ut tollitur obligatio fortis, ita proflus nulla superest actio, qua utura peti possint, nimirum ob eam rationem, de qua saepius dictum est, quia non sunt in obligatione, sed iudicis officio præstantur, l. 49. §. præs. ff. de act. empt. & l. fru. l. 1. c. eod. & aliis locis.

40 Neque tutum est, quod Surd. & Berengar. loc. cit. ait num. 39. qui movetur ex l. si fideiussor. §. 1. & gloss. in verbo, recusare. ff. qui satisd. cogant, & Christoph. Mart. Medic. & Anton. loc. cit. & Fontanell. etiam nu. 56. ex eo quod debitor præsens protestationi non contradixit, consentire videri, & interesse ex nova causa peti posse, quia hoc verum est, si ita inter partes specialiter conveniat. Nam cum in conventionibus, & contractibus lex exigit utriusque partis consentum, id regulariter de expresso accipiendum est, ut tradit Constant. Roger. lib. de potest. qu. 3. nu. 36. & in hac specie constat apertissime ex d. l. singularia, illis verbis, & tum causa mandati, pecuniam mihi debeas, & conveniat, ut crediti nomine eas retineas, & ex l. 9. in fin. eod. tit. cuius verba sunt. Deposui apud te decem, postea permisi tibi usi, & l. 32. eod. tit. ubi Celsus ait, hoc enim nisi inter consentientes fieri potest. Sed hic nulla expressa conventio adhibetur. Neque ex sola taciturnitate debitoris elici potest, quia qui tacet, non utique fatetur, vel consentit. l. 5. ff. de servit. urban. prædior. leg. 42. de regulis iuris. Imò assensum videtur in his scilicet causis, in quibus expressus consensus exigitur, ut notat Cuiac. ad l. 42. & Galerac. de reman. lib. 5. cap. 11. n. 56. Neque remove debet d. l. si fideiussor. & gloss. in verbo recusare, qua movetur Berengar. loc. cit. quia ibi agitur de privilegio, quod facile tollitur, unde nihil mirum si protestatio facta præsentis, & tacenti vim renunciationis habeat. Aliud verò est, quando agitur de inducenda obligatione, vel tollendo iure communi, tunc enim tacuisse non sufficit, sed expressus consensus exigitur, ut docet gloss. in l. ult. §. si prædixerit, ff. nau. camion. stabul. & ibi Bart. & Iac. in d. l. si fideiussor. num. 2. Neque nostrum est sine lege tacitas obligationes, & conventiones inducere.

41 Quamobrem cum hic omnia lubrica sint, & inter Scyllam, & Charibidum navigandum sit, tutius videtur in eam ire sententiam, ut ita demum protestatio conservet ius petendi id, quod interest, si debitor expressè protestationi consentiat. Hoc enim casu ex nova obligatione, & novo contractu rectè debitor conveniri potest: verum eo tacente, aut contradicente nullam superesse actionem, quia huiusmodi accessoria peti possint. Neque enim fieri potest, ut quod ex una causa debetur, ex alia debeatur, nisi specialiter hoc inter partes conveniat, ut indicant d. l. singularia, & l. 9. in fin. ff. si cert. pet. l. 32. ff. eod. tit. quarum verba paulo ante protulimus, quod etiam aliquantulum probat d. l. 5. de servit. urban. præd. Quod si dicas debitoris consensum necessarium non esse, ut putat Trentac. loc. cit. & Fontan. nu. 57. iam illud ablutissimum sequitur, ut quis sine actione agere possit. Nam cum in hoc negotio una tantum sit actio, ut diximus ex d. l. 4. C. de pos. & l. 3. de eo quod cert. loc. illis verbis, hic autem una pecunia creditur, & perempta obligatione fortis per illius solutionem iam nulla alia superest, ex qua creditor agere possit, quamvis nullies protestetur. Neque enim unius protestatio potest facere, ut quod non erat in obligatione, sed tantum officio iudicis debebatur, incipiat in obligatione esse, quæ non nisi consentientibus partibus contrahi potest, l. 1. ff. de pat. & l. 70. & 59. ff. de obligat. & act. & aliis locis proxime citatis.

42 Neque est contrarium, quod dicimus ex receptione rei debite penam non videri remissam, quando creditor protestatur velle sibi ius esse eam repetendi, ut docent iuris Pontifici interpretes in cap. potuit de loc. & condue. & Alex. in l. 2. n. 5. ff. si quis caus. & Iason. eod. loc. n. 3. & de domino recipiente canonem salvo iure caducitatis Menoch. lib. 3. de præf. l. 12. n. 18. quia huiusmodi poenæ sunt in obligatione, & ex conventionibus debentur, & ideo cum creditor recipit sortem sine præiudicio poenæ, poenæ adhuc peti potest, quia cum hoc pendeat ex voluntate recipientis protestatio facit, ne remissa videatur. Aliud verò esse in interesse, quod debetur officio iudicis, de quo quærimus, quia cum non sit in obligatione, & proinde iure actionis non debeatur, quamvis creditor reserret sibi ius illud petendi, dum recipit sortem, ea recepta agere non potest, quia protestatio potest quidem servare ius quod quis habet, sed non tribuit ius, quod non habet.

Quare cum creditor ante protestationem nullam haberet actionem ad id, quod interest, nec etiam haberet recepta sorte, tamen iterum atque iterum interponat protestationem, ut dictum est, & in hunc ferè modum respondent Berolius in conf. 200. n. 19. lib. 1. Rot. Genuenl. apud Bellon. in dec. 61. num. 2. & Flamin. Chartar. in dec. 38. num. 10. & seq. qui hanc sententiam sequuntur: & his iam dudum scriptis D. Raphael de Turri, in tract. de camb. disp. 2. quæst. 13. num. 32.

43 Quinta exceptio est, nisi dolo malo ab ignorante sibi interesse deberi, vel per vim receptio fortis sine interesse extorta sit, quia hoc casu datur actio de dolo, & metus causa, vel in factum ad acceptationem, & liberationem rescindendam, ne quis ex suo dolo lucrum sentiat l. 1. in princ. ff. de dolo, l. 9. §. volenti, & §. ex hoc edito, ff. de eo quod met. caus. & ita puto sentire Bart. in l. ult. nu. 3. ff. de eo quod cert. loc. & ibidem Castr. n. 5. & de eo, qui sortem recipere coactus fuit, scribit Surdus in decif. 345. nu. 12. tamen in specie, de qua quæritur apud Surd. in d. dec. 345. non puto hanc exceptionem recipiendam esse. Agit enim Surdus eo loco de eo creditore, qui fecit, quod potuit, ut pecuniam debitam exigeret, & tandem sortem per partes recipit, quod non existimo factis esse, nisi vis, aut dolus à debitore adhibitus sit, quia potuit creditor, nisi deceptus, aut vi compulsus fuit, solutiones sibi factas prius accipere in id, quod interest, & quod residuum erat in sortem, l. 5. in fin. & l. 6. ff. de solut. l. si usuras, Cod. de usur. Ioan. Bapt. Cost. de ratione rar. qu. 124. nu. 2. & 23. & proinde necesse est, ut is dolus, vel metus intercesserit, ob quem restitutioni, vel rescissioni locus sit. Non ergo quilibet metus sufficit, quia vani timoris nulla habenda est ratio l. vana, de reg. iur. l. 6. ff. de eo quod met. caus. & multis exemplis probat Duaren. ad b. tit. cap. 1.

44 Sexta exceptio est, nisi is, qui sortem sine usuris, vel eo, quod interest, recipit, minor sit. Nam restitui potest adversus liberationem à se factam l. 27. §. si minor, ff. de minor. gloss. in l. ultim. de condit. indeb. & Stort. Odd. de restitutione in integ. qu. 54. art. 10. num. 46. & receptum est in quocunque negotio minor captus sit, ei succurrendum esse l. 1. & 7. in princ. eod. tit. quod etiam observandum est in iis omnibus, qui iure minorum utuntur, ut scilicet adversus hanc solutionem restituantur, & hac ratione consequi valeant, etiam id, quod interest. Et comperi deinde ita docere Iason. in d. l. 1. num. 4. C. de iudic. ubi huius rei rationem adfert, quia, inquit, hoc casu iudicis officium loco actionis est, & ideo perinde esse, ac si accessiones illæ iure actionis deberentur, & Iasonem sequitur Trentacinq. in dist. resolut. 9. numero ultario de solut.

45 Septima exceptio est. Nisi creditor sortem duntaxat in iudicio petierit. Nam ex sola petitione fortis non perimitur obligatio, & proinde ea durante creditor ante sententiam potest agere ad id, quod interest, l. 4. Cod. de pos. & ex multorum sententia tradit Surd. in dist. 9. 43. nu. 29. & in d. quæst. 3. nu. 61. ubi Iasonis contrarium sentientis argumenta rellit Christoph. Mart. Medic. in dec. Senens. d. exam. 8. nu. 57. Idemque insit Trentac. in d. resolut. 9. nu. 12. Nec enim, inquit, per litis contestationem conditio creditoris deterior fieri debet l. aliam, de novat. l. non solet, de reg. iur. Quamvis deinde videatur is auctor hæere, & nutare, & in Iasonis sententiam ire, quæ tamen validis argumentis à Surdo profligata est loc. cit. ut proximè dictum est.

46 Octava exceptio est. Nisi pars tantum fortis, vel dotis accepta sit. Nam pro ea parte, quæ superest, ad iudicis officium pertinet estimare, quantum creditoris interest, ut docet Duaren. ad tit. de eo quod cert. loc. cap. 4. & idem Surdus in eodem locis, nimirum in d. quæst. 43. nu. 41. & d. quæst. 5. nu. 53. in hac exceptione confirmanda frustra laborans, quæ scilicet manifestè probatur ex d. l. centum in fin. de eo quod cert. loc. ut notat Gabriel. in conf. 145. num. 23. hoc etiam probant Gratian. in d. cap. 244. nu. 41. Mart. Medic. loc. cit. nu. 60. & Gait. cap. 3. tit. 1. nu. 72. Et huius rei vera est ratio non ea, quam Surdus, & post Surd. Grat. proferunt, sed quia cum super sit actio, qua creditor residuum in iudicio persequi potest, Iudex habet, unde suas partes interponat, & iuo munere fungatur: & pro modo fortis habeat rationem eius, quod interest, iuxta l. 2. §. nunc de officio, ff. de eo quod cert. loc. Denique nihil refert, an ab initio decem debeantur tantum, vel quindecim, ex quibus quinque soluta sint, quia non minus pro istis decem, quæ supersunt, id, quod interest, peti potest, quam pro illis, quæ ab initio tantum credita sunt, quantitas enim recipit divisionem l. 10. de ann. & mensur. leg. & quinque solutis eadem quantitas est. Neque

Neque melior debeat esse conditio eius, qui decet tantum quā illius, qui quindecim mutua dedit, & quinque accepit sine ullo interesse *argum. l. si ventri, § in bonis, ff. de privileg. cret. l.*

47 Nona, & ultima exceptio est. Nisi agatur adversus locerum actione negotiorum gestorum propter alimenta praestita uxori eo tempore, quo vir dotem non habuit, & uxorem exhibuit, nec exceptioe receptae dotis summovebitur, quia licet actio dotis sublata sit, alia superest, quae huiusmodi sumptus persequatur *l. 15. ff. de negot. gest. l. 7. §. 12. & 13. l. 17. ad Senat. Macedon. l. 7. in fin. l. 8. ff. de in rem vers. Et licet forte de hac re actio de in rem verso, saltem utilis competat, tamen ex hac causa dari actionem negotiorum gestorum adversus locerum receptum est. Ita enim docent Bald. in l. in insulam, §. usuras, ff. sol. matrim. Alex. Ruin. Fortun. & Didacus Covar. apud eundem Surd. eod. titul. 1. qu. 42. num. 16. & 17. qui tamen exceptionem omisit *locis citat.* quae quidem actio, sive negotiorum gestorum sit, sive de in rem verso per se subsistit. Nam si nullum esset matrimonium, is qui alimenta praestitit, illa repetere posset *l. 34. ff. de negot. gest.* Et ideo hac actio non pendet ex contractu dotis, nec est officium iudicis, sed propria, & principalis actio, quam maritus intendere potest etiam recepta sorte, ut indicat *dist. l. centum*, illis verbis, *ibi enim dicit, de eo quod cert. loc.* Et hac ratione recipi, & defendi potest Magonij decisio, ita ut mirum sit id à Fontanella praetermissum.*

48 Sed hac exceptio durum habet adversarium. Illam enim in dubium revocat Gabriel *in d. conf. 145. num. 12. lib. 2.* Nam, inquit, quod dicitur posse maritum petere alimenta uxori praestita, actione negot. gestorum, quasi gesserit negotium foris, qui filiam alere tenebatur, verum non est, siquidem pater non tenetur alere filiam, postquam nuptui tradita est, & manet in servitio viri. Ita ut neque etiam dotem filia à patre petere possit, *l. si pro se, Cod. de dot. promiss.* idcirco maritum non posse alserere, se negotium loceri gessisse, uxorem alendo, quam in suo servitio retinebat, sed potius suam, & ita sentire Abb. Roman. & alios quosdam. Cum igitur pater non teneatur filiam alere, neque filia alimenta petere possit, donec in servitio mariti manebat, quae debentur, attenda qualitate personae, & patrimonij in domo patris, sed solum teneatur locer solvere dotem, & interesse pro quantitate dotis non solvatur, iuxta *cap. salubriter de usur. d. l. in insulam, §. usuras.* Impossibile est, ut marito pro alimentis praeteritis competat actio negotiorum gestorum contra locerum, ut DD. praedictos declarare ait, & in terminis Romanum *in d. §. usuras, num. 14. & in conf. 57.* & quamvis si maritus velit, possit dimittere uxorem alendam patri, tamen si eius obsequio utatur, non potest repetere alimenta, sed tantum interesse sibi debitum, propter moram accessorie ad dotem pro ea tantum quantitate, quae soluta non fuit *d. l. centum Capuae, in fin. & ita communiter sentire Interpretes,* dum disputant, utrum huiusmodi interesse possit excedere onera, cum vir non est solus negotiari. Nam si actione negotiorum gestorum repeti possent alimenta, cum pro eorum affirmatione hoc interesse taxetur, inanis prorsus esset haec disputatio. Denique licet admitteretur, hac alimenta praestita uxori, quae in obsequio mariti fuit, actione negotiorum gestorum peti posse, verius, & receptius esse censeri praestita affectione maritali, & propter obsequia, & non animo repetendi, *l. quod in uxorem, C. de negot. gest.* & consequenter actionem negotiorum gestorum contra locerum, vel haeredes eius non competere. Ita discribit Hieronymus *loc. cit. d. num. 17.* Ego vero hic subsisto, & me valde movet, quod receptum est, maritum non recepta dote non teneri uxorem alere, ut ex Surdo *in d. tit. l. quae 42.* & aliis auctoribus alio loco dictum est, & proinde non suum, sed loceri negotium agere videtur, ut indicant *d. l. 15. de negot. gest. l. 7. §. 13. ad Senat. Maced.* & alia iura proxime citata, quibus satis constat illum, qui sumptus fecit, quos alius facere tenebatur, eos repetere posse. Sed locer ab onere alendi filiam liberatus non intelligitur, nisi soluta dote, cuius proprium est, ut illius fructus oneribus matrimonij interserviant, *l. 7. & l. 76. in fin. ff. de iur. dot.* & proinde humanior videtur sententia, quae marito actionem negotiorum gestorum concedit pro sumptibus alimentorum consequendis pro ea quantitate, quam pater, vel fratres domi impendissent *l. 25. de negot. gest. l. 1. creditor, §. si inter, ff. mand.* nisi ex coniecturis remissa videantur. Et quamvis maritus uxorem alere teneatur, quam domi retinet, & cuius operis utitur, ut Hieronymo videtur, potest tamen alimenta à patre repetere, apud quem dos esse proponitur, ut tractat Surdus *in d. quae 3. numer. 74. & in quae 4. eius l. tit.* ubi constituit maritum, qui uxo-

49

remindotatam duxit, & exhibuit, alimenta non repetere, quia, inquit, mulier personam suam dedisse videtur loco dotis, aliud sentiens, si dote cauta, & non numerata eam domi aluit, quia hoc casu non maritali obsequio, & pietate alimenta praestitisse praesumitur, sed animo potius repetendi ab eo, qui dotem habet. Eo enim ipso, quod sibi cavet dotem exsolvi, satis indicat non eo animo esse, ut suis sumptibus matrimonij onera velit sustinere. Denique si verum est, quod Gabriel ait, maritum non posse repetere alimenta ex eo, quod mulierem in obsequio habuit, & alius operis functus est, quasi videatur proprium debitum non alienum praestitisse, dum uxorem exhibuit, & quasi sibi satisfactum intelligatur ex operis mulieris, quod latius scribit Surdus *in d. quae 4. numer. 2. & 3.* consequens fieret, ut nec usuras dotis petere posset, quod incongruum est, & contra omnium, & ipsius Surdi, & Gabrielis sententiam. Cedo enim in quam causam istiusmodi usura cedant? Neque enim pro oneribus matrimonij, & in compensationem eorum ille capere fas esset, si secundum Gabrielis, & Surdi sententiam istis sumptibus, ex operis, & obsequiis ab uxore praestitis satisfactum esset: si operis mulieris compensarent sumptus mariti. Neque enim bona fides patitur, ut bis idem exigatur, quod hic fieri necesse est, siquidem maritus pro sumptibus, & operibus mulieris reciperet, & praeterea usuras dotis. Nec eadem solutio, & praestatio debet parere obligationem, & inducere repetitionem *l. cum bis, §. si fideiussor, ff. de cond. in test. l. bonam, §. ult. ff. de sol. Salicet in l. 1. & 4. C. de negot. gest.* Quae cum scripsissem memini me rem hanc fusius tractasse adversus eundem Surdum, & Fontanellum *q. 28. n. 53.* & hic tantum adjiciam non inde sequi inanem, & inutilem esse disputationem, an interesse dotis possit excedere onera matrimonij, ut objicit Gabriel, quia hoc nihil commune habet cum quaestione, de qua agitur, sive enim possint, vel non possint excedere, non ideo magis, vel minus competit actio negotiorum gestorum, vel de in rem verso, ut dictum est. Illud sane interesse puto, quia cum agitur ad usuras dotis pro oneribus, quae maritus sustinuit, interesse aestimandum est pro modo sumptuum, quos vir fecit in exhibenda uxore, etiam si excedant sumptus, quos mulier in domo patris fecisset, ut ait Gabriel *in d. conf. 145. n. 23.* quod tamen accipi debet secundum ea, quae diximus *in d. q. 28. n. 75.* quando vero agitur actione negotiorum gestorum, ex hac causa id tantum repeti posse, quod pater, vel haeredes eius domi impendissent, ut dixi *ex l. 25. de negot. gest. l. creditor, ff. mandat.* quibus consentiunt *l. 7. in fin. ff. de in rem verso, & l. 5. §. si filius, ff. de iur. iur.* illis verbis, *haec tenet, quatenus avus esset dotatus neprem, ut in rem avo videri vestrum, & videtur sentire Gabriel, loc. cit. n. 19.* hoc enim huius actionis proprium est.

Ceterum observandum est, quod dixi *n. 50.* nisi ex coniecturis alimenta remissa videantur. Interdum enim pietas, affectio, amicitia, officium excludit negotiorum gestorum actionem, ita ut alimenta, & sumptus facti cessant non repetendi animo, sed iure pietatis, pietate cogente, ut *in l. 34. de negot. gest. iure amicitiae l. 44. eod. tit. munere pietatis, & affectione domestica l. t. intuitu pietatis, l. 2. exigente materna pietate, materna liberalitate l. 11. paterno affectu l. 15. C. eod. tit. caut. pietatis, ut in l. 32. §. mulier de conti. indub. & aliis locis.* Nam quod Gabrielius putat *in d. conf. 145. n. ult.* alimenta uxori praestita, dum est in obsequio viri, censeri praestita affectione maritali, omnino falsum est, saltem in eo, quod dotem sibi dari stipulatus est. Nisi coniecture aliud suadeant arbitrio iudicis, ut palam est *in l. Neseimus, 34. ff. de negot. gest.* illis verbis, *haec disceptatio in falso consistit, & proinde est in estimatione iudicis, l. utrum, 47. ff. de donat. inter vir. & uxor. nec potest certa regula definiti, ut reliquae quaestiones facti in mora, ff. de usur. l. 3. §. eiusdem ff. de test. l. 2. C. plus valer. quod agit.* Itaque hoc aestimandum est ex circumstantiis rerum, & personarum, ex coniecturis, & aliis iudicij veritatis. Inter quae maxime prodeunt ad inducendam remissionem conjunctio sanguinis, ut si mater, vel avia est, quae impendit, si amicus *l. 1. & 11. C. de negot. gest. l. 44. ff. eod. tit. si maritus, l. quod in uxorem, C. eod. si scripturae rationes inita sunt, & nunquam huiusmodi impenso imputare licet, ut *in l. procula, 29. ff. de probat. si nec quidem in rationem relatae sunt, & descriptae, ut *in d. l. Neseimus.* Denique si quis diu tacuit, *l. cum quidam, §. l. vas, de usur.* aut nunquam petuit, ut taxarentur alimenta *d. l. Neseimus, 34.* Haec & alia iudicis animum movere possunt, ut putet has impenas animo donandi, & ex causa pietatis erogatas fuisse, & nullam earum repetitionem esse. Ex contrario remissionem excludent, si in rationem im-**

penfarum alimenta relata sunt, si petiit alimenta à iudice, vel affinis decerni, si protestatus est animo repetendi hæc impendere, si pro his iudicem adiit, & eum, quem aluit, vel tutores eius convenit, ut in *ead. l. Nefennius*, si extraneus, si mediocrium facultatum, si minimè liberalis, & impensa magna sunt, si nulla sanguinis coniunctio, aut amicitia cum eo, aut eius patre intercedat, & eleganter Cels. in *d. l. 47. de donat. inter vir. & uxor.* coniecturam huius rei ex modo, & ex genere impense non difficilem esse. His, & aliis, aut eorum quibusdam concurrentibus iudex æstimare potest dandam esse negotiorum gestorum actionem, & sumptus repeti posse, & præsertim quia nemo jactare suum præsumitur nec præsumitur animus donandi. *l. Campan. de operis libert. leg. cum de indebito, de probat.* & notat Cujac. ad *d. l. Nefennius, column. 3.* & cum de marito agitur, dotis stipulatio satis arguit cum noluisse suis sumptibus uxorem alere, quicquid tenter

56 Gabriel. *loc. cit.* † Quia dotis natura, & finis est, ut ex eius fructibus onera matrimonii sustineantur, & proprium dotis est, ut eam onera matrimonii sequantur, *l. 7. & l. 56. §. de inr. dot. l. pro ancib. C. cod.* Neque movet, quod ait *l. quod in uxorem, 13. C. de neg. gest. maritum sumptus*, quos in uxorem ægram erogavit, à socio non repetere, sed affectioni suæ debere expendere, quia in specie huius legis vir dotem receperat, ut indicat quod sequitur in *sumus sanò eius*, si quid eo nomine quasi recepturus erogasti, patrem, apud quem dos reidit, iure convenis, & ideo nihil mirum si illos sumptus pro uxore infirma factos vir de suo præstare teneatur, ut tractat *Surd. lib. de alim. tit. 1. quest. 33.* ubi tamen docet hoc perpetuum non esse. Quamobrem càm de marito queritur, qui dotem sibi dari stipulatus est, & ea nondum soluta uxorem alit, sola affectio maritalis non sufficit, ut huiusmodi impense donata, & remissa videantur, sed aliis coniecturis, & præsumptionibus opus est, & præsertim quia donationes inter virum, & uxorem sunt prohibita, *l. 1. ff. de donat. inter vir. & uxor.* etiam usurarum dotis, ut constat ex *l. 21. in fin. & l. vir. usuras, cod. tit. tractat Barb. in l. qua dotis, 34. num. 50. & §. 2. ff. solut. matrim.*

QVÆSTIO XCII.

An ex longo silentio
usura remissa intelligantur.

SUMMARIUM.

1. Usura, quas creditor diu distulit petere, remissa videntur.
2. Remissio usurarum etiam à fideiussoribus objici potest. — Harmenopuli locus declaratur.
3. Dotis usura an ex silentio longi temporis remissa censentur.
4. Maritus, qui non toto decennio tacuit, usuras dotis remississe non intelligitur.
5. Nisi ex coniecturis aliud iudici videatur.
6. Maritus, qui per decennium usuras dotis non petiit, eas donasse intelligitur.
7. Usurarum remissio à voluntate creditoris pendet.
8. Usurarum remissio probabitur in marito, quam in alio extraneo creditore.
9. Socer in id, quod facere potest, convenitur etiam ex causa dotis.
10. L. vir usuras, ff. de donat. inter vir. & uxor. sententia.
11. Barbosa responsiones ad L. vir usuras, referuntur, & reselluntur.
12. Usuræ ex iure civili regulariter non debentur, nisi in stipulationem deductæ sint.
13. Donatio usurarum facta uxori est invalida, nisi morte viri confirmetur.
14. Barbosa male retorquet d. l. vir usuras; & contra expressa illius verba.
15. Donationis confirmatio eam supponit.

16. Usura facilius remittuntur, quam fors.
17. Martii Medices responsio quadam excutitur.
18. Longi temporis silentium arguit remissionem usurarum pro præterito tempore, non autem pro futuro.
19. Silentium viginti annorum inter absentes exigitur, ne inducatur remissio usurarum.
20. Ignorans ius suum remittere non intelligitur.
21. Coniectura excludunt usurarum remissionem.
22. Maritus, qui per omne tempus matrimonii usuras non petiit, eas donasse præsumitur.
23. Etiam si minus decennio matrimonium stetit.
24. Usuræ dotis ex silentio longi temporis censentur remissæ, etiam si eas maritus stipulatus sit.
25. Usura dotis ex longa taciturnitate remissa non videtur, sed si debitor absens sit.
26. Præsumptio remissionis usurarum cessat, si de contraria voluntate mariti constat.
27. Filius familias donare non potest.
28. Præsumptio remissionis usurarum cessat, si supersint filii.
29. Filii, qui vivunt tempore donationis facta à patre, illam non revocant.
30. L. vir. usuras, an locum habeat, cum matrimonium morte mulieris solutum est.
31. Mortua uxore maritus non prohibetur petere usuras, quas ab ea stipulatus est.
32. Maritus mortua uxore non potest usuras dotis petere, si diu stetit matrimonium.
33. Maritus si minus decennio matrimonium stetit, potest defuncta uxore usuras dotis petere.
34. Menochii casus à questione alienus.
35. Taciturnitas creditoris quando inducat probationem liberationis.
Interesse pœna gemis.
36. Iniquum est eum, qui per viginti annos non petiit, usuras etiam postulare.
Iudices proclives esse non debent ad infligendas usuras longi temporis.

Quia inter coniecturas remissionis usurarum præcedenti proxima questione num. 54. ea relata est, quæ ex silentio longi temporis elicitur, nunc opportunè querendum est, an silentium decem annorum sufficiat, ut creditor usuras, & id, quod interest, remississe censetur. † Et tanè usuras ex iure civili remissas videri, quas creditor diu distulit petere, definitum est in *l. cum quidam, §. divus, ff. de usuris*, cuius verba sunt. *Parum iuste usuras præteritas petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat, qui eas à debitore tuo, ut gratior apud eum, videlicet esses, petendas non putasti.* Idem scribit Harmen. *lib. 3. tit. 7.* his verbis *Qui ex liberalitate usuras diu non petiit, hanc rectè superioris temporis usuras exigit.* Id etiam docent Bartol. & Fulgos. in *l. cum de in rem verso, numer. 7. de usur.* Et licet hoc videatur constitutum, quia creditor captabat gratiam debitoris, & ideo censetur tandiù omisisse petitionem usurarum, non tamen inde fit, ut hæc mens, & intentio creditoris probari debeat, ex eo enim, quod diu distulit usuras petere, lex præsumit id creditorem voluisse, ut gratiam consequeretur debitoris, rectè explicat Barbos. in *l. qua dotis, 34. num. 48. ff. solut. matrim.* & Rovit. in *dec. 43. num. 4.* & ideo non esse terendum creditorem, si repente mutata voluntate usuras præteriti temporis petat, & earum mole debitorem opprimere velit, qui singulis annis per partes facilius eas solvere potuisset. Et ita intelligi debet, quod Harmenopulus ait, *qui ex liberalitate usuras diu non petiit, scilicet ex diuturno silentio censetur creditor ex liberalitate remississe, alioquin si aliunde liberalitas probanda est, nihil opus est, ut ponatur eum diu non petiisse. †* Quæ tacita remissio non tantum ab ipso debitore objici potest, sed & ab hærede eius, & fideiussoribus, & possessoribus bonorum, ut ostendi potest ex *l. omnes, 19. ff. de except. Hering. de fideiussor. cap. 3. part. 4.* & iudicatum refert Rovit. in *d. dec. 43. in fin.* tametsi in specie dictæ dec. in qua agebatur de interesse annuorum reddituum, alia urgebat ratio, quia redditus annui, veluti accessiones aliam accessionem non admittunt secundum nostram sententiam, & proinde supplementum videbatur querere, an ex longo silentio huiusmodi interesse remissum videretur.

Sed an hoc etiam in usuris dotis recipiendum sit, ardua quaestio est ob dissidentes auctororum sententias. Quidam enim existimaverunt remissas videri, si per decennium intervallum maritus eas petere neglexerit. Inter quos Baldus, vel quidam Dionysius inter consilia Baldi conf. 474. lib. 3. Alex. conf. 74. num. 8. lib. 5. Carellian. in suis memor. verbo, das, solut. matrim. in fin. Alciat. qui acriter hanc tuetur lib. de presumpt. reg. 1. capit. 32. num. 4. & aliis auctoribus relatis Menoch. lib. 3. praesumpt. 25. num. 2. & 3. quae sententia potissimum utitur d. l. cum quidam §. divus ff. de usur. & l. vir usuras, de donat. inter vir. & uxor.

Sed contrarium probant alii, inter quos Natta in conf. 495. Ozaf. in dec. 132. num. 19. Surd. de alim. tit. 1. quaest. 42. n. 90. & 110. ubi refertita per Senatum Montis terran fuisse iudicatum, Valasc. consule. 8. num. 9. Barbol. in d. l. quae dotis, num. 46. ubi ait Baldi sententiam falsam esse, & communiter reprobari Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 7. num. 65. Gratian. discept. cap. 143. num. 16. Masfrill. decis. 252. num. 34. Fontan. de pactis dot. claus. 6. gl. 2. part. 6. num. 21. & aliis auctoribus citatis Antonin. de Amat. variat. resolut. cap. 43. num. 20. qui potissimum moventur ex l. libertis, 18. §. 1. ff. de alim. & cib. legat. ex qua constat alimenta, etiamsi haeres annis quatuordecim interpellatus non sit, à legatariis peti posse, tam praeteriti temporis, quam futuri. Nec obstat d. l. cum quidam, §. divus, quia inquitur, hic locus accipi debet de usuris lucrativis, & sic odiosis, & quae idcirco facilius remissae videntur, & proinde trahi non debet ad usuras dotis, quae non infinguntur propter lucrum, sed pro oneribus matrimonii compensandis. Has igitur usuras non censeri remissas, quantocumque longo tempore non fuerint petita, secundum definitionem ad d. l. libertis, §. 1. neque esse contrarium, quod definit d. l. vir usuras, quia respondet Barbosa num. 50. hic agi de usuris in stipulationem deductis, & quae erant in obligatione, quarum remissio ex longo tempore non praesumitur, & hoc Alciat. & Menoch. admittere locis citatis: sed quia negari non potest ex his locis valde colligi usuras ex silentio tam longi temporis remissas videri, & horum Hispanorum responsiones parum tutas esse ex his, quae Alciatus, & Menochius tractant loc. citatis. & ex his, quae proxime dicam, tutius arbitror Menochij viri docti vestigia sequi, qui in hoc genere aliquot casus distinguit, quibus aliquid contribuere conabor.

Primus igitur Menochij casus est, cum minus tempus, quam decennium lapsum est, veluti si vir quinque vel sex annis non interpellavit debitorem, ut usuras dotis solveret, & hoc casu inter omnes convenit remissas non videri, & satis hoc probare d. §. divus, qui longi temporis intervallum exigit, & proinde curius minoris temporis non sufficit. Ita Menoch. loc. cit. num. 1. & Roderic. in d. quaest. 7. num. 61. Fontan. & Amat. loc. cit. num. 18. & Mart. Medic. exam. 27. num. 6. & puto neminem contradicere.

Declaratur hic casus, nisi ex coniecturis aliud iudici videatur. Nam possunt coniecture suppleri, id quod temporis deest, & tot tantumque in uno negotio concurrere, ut iudex arbitretur remissas videri, ut constat ex l. Procula, de probat. & d. l. vir usuras, de donat. & cum in aliis causis receptum sit ex coniecturis donationem factam praesumi, ut aliis auctoribus citatis tradit idem Menoch. de arbit. ind. cas. 88. num. 8. ubi ait in arbitrio iudicis positas esse, id multo magis in usuris dotis recipiendum est, quae cum accessiones sint, & redditus dotis, facilius remissae intelliguntur. Denique si sola causa pietatis, & affectionis interduum id potest, ut in d. l. 1. C. de noz. gest. & aliis locis, ergo multo magis in hac specie aliis coniecturis concurrentibus dicendum est posse iudicem arbitrari usuras istas ex liberalitate remissas fuisse.

Secundus Menochij casus est, si toto decennio maritus dotis debitorem non interpellaverit ad usuras solvendas, cum interim onera matrimonii sustineret, & uxorem aleret. Hoc enim casu ex multorum sententia censet usuras huiusmodi remissas videri. Et hanc sententiam iuvat d. l. cum quidam, §. divus de usur. quae cum in usuris id generaliter definit, in usuris dotis etiam obtinere debet, quae etiam usurae dicuntur l. in injulam, §. usuras, ff. solut. matrim. l. cum post, ff. de iur. div. & passim alibi, & leve est, quod Hispani Scriptores respondent, ut etiam Mart. Medic. loc. cit. num. 70. d. §. divus, loqui de usuris lucrativis, quae veluti odiosae facilius remittuntur, hic vero quae de usuris, quae pensant onera

matrimonii, & quantum proinde longè favorabilior causa esse videtur. Quia hic agitur de tacita remissione usurarum, quae pendet ex sola voluntate, & liberalitate creditoris, & proinde nihil refert, ex qua causa debeantur: sed solum spectandum est, an ex circumstantiis conicere liceat creditorem eas remisisse. Quod cum non minus colligatur ex silentio longi temporis in usuris dotis, quam in aliis causis, consequens est idem omnino statuendum esse. Nulla enim est ratio, qua dicamus creditorem, qui lucri causa usuras pecuniae creditae stipulatus est, nam de ea loquitur d. §. divus, eas ex silentio longi temporis remittere voluisse, potius quam maritum, qui uxorem domi in obsequio retinet vitae sociam, & locorum loco parentis habet. Ex quo tentari potest usuras dotis facilius remissas videri, quia in hoc genere cum intervallo longi temporis concurrat amor, & affinitas, ex quibus remissio, & donatio magis inducitur d. l. Procula de probat. l. 32. §. mulier, de condic. indeb. & l. 1. & l. 13. Cod. de noz. gest. & l. 38. de donat. inter vir. & uxor. & cum praesumatur creditor, qui usuras stipulatus est, petitionem earum tandiu distulisse, ut gratiam caperet debitoris, ut in d. §. divus, Sanè hæc praesumptio facilius inter socerum, & generum recipi debuit ob mutuum amorem, & obsequia, atque etiam, ut viri gratiores sint apud uxores, quae egrè ferre solent parentes pro earum doloribus à coniugibus vexari. Et movet etiam, quia mitius cum socero agitur, etiamsi ex causa dotis conveniatur. Constat enim socerum, non nisi in quantum facere potest, conveniri, etiam cum mulier repetit dotem leg. 15. in fin. & l. 16. ff. solut. matrim. vel ex promissione dotis convenitur l. 22. ff. de re iudic. quia parentis locum socer obtinet l. 16. ff. solut. matr. ergo mitius etiam cum eo agendum est, cum de usuris, & fructibus dotis agitur. Denique licet nunc odiosior causa sit usurarum, quas creditor ex pecuniis creditis stipulatur, & captat, tamen ex iure civili usurae eiusmodi intra statutum legibus modum licite videbantur, & earum actio, & petitio fuit, non minus, quam usurarum dotis, vel pretii, quae nunc non improbantur, ut dictum est, ita ut mihi ariolari videbantur, qui dicunt Divum Pium, cum respondit ex silentio longi temporis usuras remissas videri, id de usuris pecuniae creditae, seu lucrativis, ut loquuntur, duntaxat constituisse, congruentius enim est iuri civili, ut dicamus id generaliter de omnibus sanxisse, & etiam usuras dotis remissas videri nimirum, ut vir gratior esset apud socerum, vel heredes eius. Quamobrem etiam marito obijci potest, quod Imperator rescripsit. Parum iure praeteritis usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat, &c.

Præterea hanc sententiam valde iuvat definitio d. l. vir usuras, ff. de donat. inter vir. & uxor. cuius verba sunt, vir usuras promissa dotis in stipulationem deduxerat, eaque non petierat, cum per omne tempus matrimonii suis impetibus uxorem, & eius familiam vir exhiberet, dote prelegata, & l. & donationibus verbis fideicommissi confirmatis: legat quidem dotis usuras non contineri videbatur, sed titulo donationis remissas. Siquidem huius responsi hæc est sententia ex Cuiacio ad Papinianum maritum generali capite confirmatarum donationum verbis fideicommissi confirmare usurarum donationem, & remissionem tacitam, quam arguit longum silentium, quoniam ponitur vir per omne tempus matrimonii soluisse, nec exisse usuras dotis, Ita Cuiac. ad banc l. in fin. quae interpretatio etiam est veterum, ut Bartoli, & Salicet ad banc l. Roman. in d. consil. 517. num. 16. & aliorum quorundam, quos recenset Barbol. loc. cit. num. 42. Qui animadvertens ex hoc loco Baldi sententiam egregie confirmari, ait hunc intellectum, ut loquitur, minime verum esse. Verum excusamus rationes, quibus id perluadere conatur. Primo inquit d. l. vir usuras, loquitur de usuris deductis in stipulationem, & sic debitis iure actionis, quarum remissio non praesumitur ex eo, quod longo tempore non fuerint petita l. 16. §. 1. ff. de alim. & cib. leg. & admittunt Alciat. & Menoch. loc. cit. sed hæc responsio manifestè retellitur ex ead. l. vir. usuras, quae ait titulo donationis videri remissas. Idemque indicat d. l. cum quidam, §. divus, quae etiam de usuris accipi debet, quae in stipulationem deductae sunt, & quae iure actionis debentur. Primo, quia usurae regulariter ex iure civili non debentur, nisi illas creditor stipulatus sit l. quam vis, C. de usur. l. Titius, ff. de prescr. verb. Harmenop. lib. 3. tit. 7. §. 1. Paulus 2. sententiarum titul. 14. ubi ait pactum nudum de usuris praestandis nullius momenti esse, quia ex nudo pacto inter cives Romanos actio non nascitur.

7

8

9

10

11

12

scitur, & proinde magis est; ut dicamus hic de usuris etiam queri, quæ in stipulationem fuerant deductæ, & præsertim in specie dicti responsi usuras ex iure actionis debitas fuisse satis colligitur ex eo, quod ait creditorem petere noluisse, ut gratiosior esset apud debitorem. Nam cum in facultate eius positum esset eas petere, consequens est habuisse actionem ad eas, & tamen hic manifestè definitum est, ex silentio longi temporis censeri remissas. Denique si hic locus est de usuris, quæ debentur officio iudicis ex mora, & non de usuris, quæ sunt in obligatione, & in stipulationem deductæ, evertitur ferè responsum divi Pij, quia in usuris, quæ debentur ex mora, & officio iudicis in contractibus quibusdam, & fideicommissis, cessat illa coniectura remissionis, iam enim clarum est creditorem noluisse eas remittere, qui interpellavit debitorem ad solvendum, nec potest rescriptum divi Pij congruere ei, qui petit, quod sibi debetur, cum de eo tantum loquatur, qui longi temporis intervallo omisit petere, ut gratior esset debitori. Nisi dicat Barbosa de eo accipiendum esse, qui petit quidem, & interpellavit debitorem, sed deinde per longi temporis intervallum omisit debitum repetere, & moram remisit, quod nemo sani capitis dicat, quia hoc est arrolari, & deinde, quia nimis restringeretur rescriptum D. Pij, qui simpliciter ait creditorem, qui diu usuras petere omisit, eas remissas videri. Falsum igitur est, & duobus apertis locis refellitur, quod doctor Lusitanus ait usuras, quæ ex stipulatione debentur, ex silentio longi temporis remissas non censeri.

Secundò ait Barbosa, ex illa præsumpta usurarum remissione resultaret quædam donatio, quæ inter virum, & uxorem prohibita est, *l. si quis, §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor.* Quod igitur expressè maritus validè facere non potest, præsumi non debet tacitè facere voluisse. Et ita post Alex. docere Baldum in *lib. de præscript.* Sed hæc responsio etiam manifestè refellitur ex *ead. l. vir usuras*, in qua Papinianus ait, verbis fideicommissi à marito facti confirmatam fuisse usurarum donationem, & illas titulo donationis fuisse remissas. Et fateor quidem donationem hanc illicitam fuisse, & irritam, nisi fideicommissio confirmata fuisset, constat enim donationes inter virum, & uxorem non valere, *l. 1. & l. si quis pro uxore, §. 1. de don. inter vir. & uxor.* Sed hic non queritur, an donatio sit valida, vel invalida, sed tantum an ex silentio longi temporis tacita usurarum donatio colligatur, & licet in specie responsi Papiniani donatio esset illicita ex circumstantia personæ, tamen satis ostendit id, quod querimus, hinc donationem, & remissionem usurarum argui: satis indicat maritus, qui tanto tempore omisit petere, eas donare voluisse, & proinde cum res est cum eo, cui non est prohibitum donare, tacitam hanc remissionem vim donationis habere. Cum enim de uno queritur, cætera congrua esse supponuntur, *l. 20. ff. qui test. facere poss. & l. Titius, de obseq. præstand.* Cardin. Mantica. *de coniecturis ultim. volunt. lib. 1. tit. 13. numer. 19.* ubi ait hoc esse tritum.

Tertiò ait Barbosa hunc locum posse retorqueri. Nam, inquit, Iurisconsultus vult, si maritus non petiit usuras dotis, dum constitit matrimonium, & moriens dotem prælegavit uxori, usuras dotis legato non contineri, & ideo sentit non videri remissas, & consequenter hæredes mariti post mortem eius eas petere posse, & ita notare Corneum in *cons. 145. numer. 25. lib. 2. Dec. in cons. 171. in fin.* sed hæc responsio etiam verbis Papiniani repugnat, ait enim legato quidem dotis usuras non contineri, sed titulo donationis remissas, usuræ dotis non continentur legato dotis, quia non sunt pars dotis, sed fructus, & redditus dotis, ut hic Accursius, & Cuiacius notat. Sed nos de hoc non agimus; querimus enim, an ex eo, quod toto tempore matrimonij vir usuras non petiit, eas donasse videatur, & Papinianus ait, confirmatis fideicommissis donationibus eas titulo donationis videri remissas: ex quo fit, ut hæredes viri eas petere non possint. Nam licet legato dotis non contineantur usuræ, repelluntur tamen hæredes, quia titulo confirmatæ donationis remissæ videntur, ita ut mirum sit hæc Barbosæ excidisse, qui aliorum sententias carpere, & vellicare solet.

Tandem ad veram sententiam *d. l. vir usuras*, observandum esse ait maritum, qui constante matrimonio non petiit usuras, non solum prælegasse dotem uxori, sed & confirmasse donationes illi factas verbis fideicommissi, & confirmationem referri ad donationes invalidas *leg. si*

quando, *112. de leg. 1.* & quia non constabat de aliqua donatione invalida, ut confirmatio aliquid operetur, ex ea coniectura deducitur, quod maritus non petendo usuras dotis voluit eas remittere. Ex qua remissione resultat donatio invalida *d. l. 21. in fin. de donat. inter vir. & uxor.* quæ valebit ob confirmationem testatoris, ut in *l. 5. Cod. de donat.* idèoque si non intervenisset confirmatio, ex qua donationis coniectura ducitur, potuissent hæredes mariti usuras petere, quasi nullo modo fuissent remissæ. Sed hæc potius iuvant nostram sententiam, quia si confirmatio est coniectura, & argumentum donationis, ut Barbosa ait, & repetit *loc. cit.* necesse est donationem præcessisse. Neque enim confirmari potest donatio, nisi jam facta sit *l. 36. §. sponsus, hoc tit.* Quod verò præcesserit donatio, colligitur ex eo tantum quod ponit Papinianus maritum usuras stipulatum fuisse, neque eas petisse, ut in *d. l. cum quidam, §. divus*, & consequenter ex silentio mariti per tempus matrimonij usuras remissas videri, de quo tantum queritur.

Prout etiam nihil movet *d. l. libertis, §. 1. ff. de aliment. & cib. leg.* qua Barbosa maximè utitur, ut etiam Mart. *loc. cit.* & auctores contrariæ sententiæ, quia hic locus est de ipsi legatis, de re ipsa legata, non autem de accessionibus, & usuris legatorum. Accessiones autem facilius remissæ intelliguntur, quam fors, ut indicat facis *d. l. cum quidam, §. divus*, in quo usuræ duntaxat ex silentio longi temporis remissæ intelliguntur, & fors adhuc salva manet creditori. Proinde licet ex eo, quod quis per longum temporis intervallum non petierit legatum, non videtur illud remissæ, ut etiam is, qui pro alio sumptus fecit, longo tempore non excluditur *l. 8. C. de neg. gest.* non tamen sequitur idem esse in fructibus, & usuris, aliisque accessionibus. Non enim par causa est accessionum, & fors, ut constat ex *l. 10. §. 1. eod. tit. de aliment. & cib. leg. 1. mulier, §. si hæres, ff. ad Trebell. l. 15. §. ult. & l. 17. ff. de donat. inter vir. & uxor.* & nominatim in specie, de qua queritur ex *d. §. divus* quamobrem nihil à Barbosa proponitur, ut mutemus sententiam.

Denique non movet, quod objicit Mart. Medic. in *dec. 60. numer. 15. nimirum in d. l. vir usuras*, non fuisse questum, an usuræ dotis, quas maritus non petierat, viderentur ex donatione remissæ, sed potius an prælegata dote usuræ legato continerentur, & iurisconsultum respondisse titulo donationis esse remissas, & hunc esse germanum intellectum, ut loquitur, huius loci, & probari ex illis verbis *dote prælegata, sed & donationibus confirmatis*: & rursus ex eo, quod respondet non contineri sub legato, sed sub titulo donationis. Primò quia verius est hic etiam questum fuisse, an usuræ dotis, quas vir non petierat, comprehensæ essent sub generali capite confirmatarum donationum. Nam qui ad usuras dotis conveniebatur, duplici ratione se tuebatur. Primò quia dos uxori prælegata fuerat. Altera quia maritus donationes factas uxori verbis fideicommissi confirmaverat. Et Papinianus respondit, usuras non contineri quidem prælegato dotis, sed titulo donationis esse remissas. Quare cum mos sit Iurisconsultis respondere secundum ea, quæ proponuntur, magis est, ut dicamus hic queri, an usuræ, quas maritus non petierat, donatæ viderentur, ut definitio videlicet questionis respondeat: & proinde immerito Ozascus noster à Martio reprehenditur. Deinde cum lex aliqua ad alicuius rei fidem inducitur, nihil aut parum refert, an de ea re dubium esset, sed illud inspiciendum est, an probet id, de quo queritur, neque enim novum est, ut leges inducantur ad probandum id, de quo ibi non dubitatur, unde cum hæc lex probet usuras, quas maritus non petiit, donatas videri, ut demonstratum est, & Martius non negat, nec negare potuit, satis est ad nostram, id est Baldi, & Menochii sententiam retinendam.

Cæterum hic Menochii casus, quosdam recipit declarationes, quas vir doctus omisit. Prima est, ut locum non habeat in usuris futuri temporis, siquidem remissæ tantum intelliguntur in præteritum, & pro eo tempore, quo creditor omisit eas petere, ait enim Divus Pius. *Parium iuste usuras præteritis petis*, & Congruenter Harmenop. *loc. cit. qui ex liberalitate usuras diu non petiit, band rectè usuras superioris temporis exigit.*

Secunda exceptio est, nisi inter absentes agatur. Hoc enim casu silentium viginti annorum requiritur, ut istiusmodi usuræ remissæ intelligantur. Nam cum *d. l. cum quidam, §. divus*, intervallum longi temporis exigat, consequens

quens est, ut inter absentes non nisi vicennio hæc præscriptio locum habeat, quia inter abientes longum tempus vicennium est. *Insi. de usucap. & long. temp. præsc. in princ.* Paul. *lib. 5. sent. c. 2. §. 5.* & in re ferre simili Cuiac. *in l. cum post. in princ. ff. de jur. dot.* & ita sentire videtur doctissimus Faber. *de error. pragmat. deced. 1. cap. 3. num. 21.* quamvis non probem, quod addit in specie d. §. *divus*, consanguinitatem, & longi temporis taciturnitatem intervenire, cum sola longi temporis ratio sufficiat, ad huiusmodi usurarum remissionem inducendam, neque ullum proterus ibi consanguinitatis, vel affinitatis vestigium appareat.

20 Tertia declaratio est, nisi maritus eas sibi deberi ignoraverit. Nemo enim ignorans intelligitur jus suum remittere, *l. 26. paragrapho primo, ff. de fideic. libert. l. mater ff. de inoff. test. l. tres fratres, 35. ff. de pact. & ita respondit Corn. in cons. ult. in fin. libri.* Menoch. *in d. præf. 25. num. 11.* Roder. *de ann. redd. lib. 3. quæst. 2. n. 70.* quæ tamen ignorantia probabilis esse debet, non supina, & nimium securi, & negligentis hominis, *l. 6. & 9. §. sed facti, ff. de jur. & fact. ignor. & proinde hæc exceptio raro accipienda est.*

21 Quarta, & ultima declaratio est. Nisi ex aliis facti, & personarum circumstantiis aliud iudici videatur, id est non animo donandi, & ex liberalitate omissem fuisse usurarum, seu interesse petitionem, sed ex alia causa. Ita sentit Menoch. *in d. præsumpt. 25. num. 12.* dum ait similes causas considerari posse, & Fachin. *contro. iur. lib. 3. cap. ult.* qui, quod magis est, hoc totum in arbitrio iudicis positum esse existimavit. Quæ sententia probari potest ex *l. Neseinius, ff. de neg. gest. & l. utrum, ff. de don. inter vir. & uxor.* & ex his quæ diximus *q. præced. num. 55.* & sanè facile admittam hæc in re plurimum dominari arbitrium iudicis, qui proinde ex coniecturis poterit recedere ab illa præsumptione, quæ ex longo silentio proficitur, & hæcenus vera est Magistri sententia.

22 Tertius Menochij casus est, cum maritus per omne tempus matrimonii filium, neque usuras dotis petivit. Hoc enim casu usuræ remissæ censentur, neque mariti hæredes eas repetere possunt, ut à Papiniano definitum est *in d. l. vir usuras, & apud Faber. in tit. de jur. dot. definit. ultim. & sententia Bart. Cephal. & alij quidam apud eund. Menoch. eod. loc. Surd. in d. quæst. 42. num. 111. & 118.* Fontanell. *loc. cit. nu. 25. & 28.* ubi ait hanc esse communem sententiam, & apud suprema tribunalia receptam. † Quod recipiendum est, etiam si tempus, quo matrimonium stetit, sit minus decennio, satis enim est maritum toto tempore matrimonii filium, nec petivisse usuras, ut rectissime notat Alciat. *in d. præf. 32. in fin. Menoch. loc. cit.* ubi reprehendit Ozascum aliud sentientem, Barbof. *in d. l. qua dotis, nu. 50.* & Fontan. *ubi supr. n. 30.* ubi ait *d. l. vir usuras*, nullum tempus præfigere. Videtur enim etiam hoc casu maritus in ea voluntate accessisse, ut quod ipse vivens non fecit, neque hæredes eius faciant. Quod etiam probat Anton. de Amat. *loc. cit. n. 25.*

23 Sed placuit etiam hunc casum quosdam recipere exceptiones. Prima est, nisi huiusmodi usuræ pacto expresso debeantur. Ita Alciat. *loc. cit. num. 6.* Barbof. *ad l. 34. nu. 50. ff. solut. matr. & Menoch. in d. præf. 25. num. 10.* ubi tamen ait se hæc de re valde dubitare. Sed ego puto omnino reiticiendum esse, siquidem *d. l. usuras*, nominatum loquitur de usuris, quas maritus stipulatus fuerat; ait enim *vir usuras promissa in stipulatum deduxerat*, ut à nobis proximè adnotatum est.

24 Secunda exceptio est, nisi debitor dotis abiens fuit, nec erat, quem maritus conveniret, hoc enim casu non videtur animo donandi usurarum petitionem omisisse, quia certum est hoc casu moram in rem fieri *l. 33. ff. de usur. & l. 45. §. 2. de verb. obligat.* & præsertim si ereditor idiplum protestatione complexus sit, id est si protestatus est se ideo non petere, quia nemo est, qui ex parte debitoris interpellati possit, id enim pro petitione est *l. 2. ff. de nauis. sen. & protestatio hæc animum donandi excludit d. l. Neseinius, & puto exceptionem hanc ad casum præcedentem posse pertinere.*

25 Tertia exceptio est, nisi ex aliis indicis constaret de contraria voluntate mariti, ut si protestatus est, si huiusmodi usuras in rationes retulerat, veluti sibi debitas, *d. l. Neseinius*, si testamento condito eas alteri legavit, si tam parvo tempore matrimonium constituit, ut verisimilius sit maritum morte præventum non petivisse: denique si aliis coniecturis constat eum donandi animum non habuisse *l. 12. C. de donat. inter vir. & uxor. Surd. in cons. 290. n. 55. Card. Manic. de fac. & apud lib. 21. tit. 7. numer. 15. Præ-*

ses Faber. *in d. def. ultim. & Fontanell. loc. citat. num. 31.* ubi ait, hoc non habere difficultatem, neque novum esse, ut præsumptio præsumptionibus elidatur. Quod cum in facto consistat, & nulla lege definita sit, iudicis arbitrio, & prudentiæ relictum est *d. l. Neseinius, & leg. utrum, 47. de donat. inter vir. & uxor.* Iudex ergo ex sententia animi sui æstimare debet, quæ coniecturæ sufficient ad istius tacite donationis præsumptionem excludendam.

27 Quarta exceptio est, nisi maritus filiusfamilias sit, quia filiusfamilias donare non potest, nec etiam mortis causa, sine consensu patris *l. filiusfamilias, 7. in princip. & §. 4. ff. de donat. l. 32. §. similis, de donat. inter vir. & uxor. & docet Clar. in §. donatio, quæst. 6.* sed hæc usurarum remissio donatio est, *d. l. vir usuras, ff. de donat. inter vir. & uxor. l. promeribus, C. de jur. dot.* & ideo irrita est hæc donatio, nisi deinde confirmetur.

28 Quinta exceptio est, nisi filii supersint, quia etiam ex hac causa expressè donationes revocantur *l. si unquam, Cod. de revoc. donat. quæ in donationibus præsumptis etiam locum habet, ut docet Tiraq. ad eand. in verbo. donatione largitus, n. 151.* Nec verisimile est, patrem compendium hoc propriè soboli auferre voluisse, & ita sentit Ioan. Bapt. Lupus *in tract. de usur. comm. 1. §. 4. n. 82.* ubi refert ita in Rota Florentina fuisse decisum, & in hanc sententiam propendit Fontan. *loc. cit. n. 32.* ubi ait, hanc magnam limitati onem esse, concludens tamen, *en ipse videris.* Quam probarunt Christoph. Marc. *d. decis. 60. nu. 27.* Merlin. *d. cap. 28. nu. 9.* & Anton. de Amat. *d. dec. 43. n. 33.* qui duo auctores post hæc à me utroque scripta prodire. Ego verò puto existentiam filiorum non sufficere, nisi aliæ coniecturæ concurrant. Nam Papinianus generaliter ex eo, quod maritus per totum matrimonii tempus omisit usuras petere, arguit remissionem earum, nec distinguit, an supersint liberi, & præsertim quia admittit hæc exceptione raro huic definitioni locus esset, cum ex nuptiis frequentius liberi suscipiantur. Deniq; cum hæc donatio ex eo præsumatur, quod vir per omne matrimonii tempus usuras dotis non petiit, & ex morte mariti potissimum confirmetur, quia nulla interposita contrariæ voluntatis protestatione defunctus est, tamen si liberos haberet, dicendum est ex hac circumstantia remissionem hanc non excludi. † Quia etiam compertum est, filios existentes tempore donationis, quos donans habere minime ignorabat, nec revocare donationem ex *d. l. si unquam*, ut docet Tiraquell. *ad eand. l. in verb. filios non habens, num. 17.* ubi ait rem hanc adeo apertam, & manifestam esse, ut testimonio, aut auctoritate non indigeat. Quare cum maritus sciens se habere liberos nullum contrariæ voluntatis indicium reliquerit, magis est, ut dicamus remissioni locum esse, nisi aliæ quoque coniecturæ concurrant, ut proximè dictum est. Inter quas etiam referri potest existentia filiorum. Neque enim faciles sunt ad donandum, qui liberos habent, quamvis ad excludendam hanc remissionem hæc coniectura sola non sufficiat, secundum nostram sententiam.

29 Sexta, & ultima exceptio est, nisi morte mulieris matrimonium solum sit. Nam eo per mortem mulieris dirempto, potest vir superstitis usuras petere, nec habet locum *d. l. vir usuras.* Et secundum hanc sententiam respondit Alvar. Valac. *in d. cons. 84. num. 3.* ubi notat Papinianum, qui respondit usuras videri remissas, cum matrimonium morte mariti solum sit, non idem fuisse responsum in casu, quo maritus supervixit. Et sanè in specie *d. l. vir usuras*, morte mariti matrimonium solum erat, & ipse moriens generali capite donationum confirmatarum tacitam hanc usurarum donationem confirmaverat. Et juvat hanc sententiam, quod noster Ozasc. ait *in d. decis. 132. num. 19.* usuras tacite donatas non videri, cum de contraria ipsius mariti viventis voluntate apparet, quæ omnem donationis præsumptionem excludit. Et hæc etiam magna limitatio est, quæ videlicet nobis Papiniani responsum dimidiatum relinquit, cum non magis morte viri, quàm mulieris matrimonium dissolvatur. Ceterum ego hæreo, & subsisto, nam licet in specie responsi Papiniani opus fuerit donationem hanc morte mariti confirmari, quæ alioqui veluti inter virum, & uxorem irrita fuisset *l. 33. & 48. de donat. inter vir. & uxor.* nihil tamen hoc ad arguendam donationem pertinere videtur, imo ex eo, quod donatio confirmata est, necessariò præsupponerè debemus usuras fuisse remissas, ut expendit Ozasc. *loc. cit. nu. 20.* argumentum ergo donationis hæc ducitur ex eo, quod maritus per omne matrimonii tempus omisit usurarum petitionem, quod cum utroque casu contingat, sive morte viri, sive mulieris

matrimonium dissolvatur, ponimus enim maritum toto matrimonio tempore usuras dotis non petiisse, magis esse videtur, ut utrumque casum Papiniani definitio complectatur.

† Quamobrem cum morte mulieris matrimonium solum est, ego sic constituendum puto. Vel enim maritus usuras ab uxore stipulatus est, quam aluit, & familiam eius, & hoc casu matrimonio morte mulieris dirempto vir superstes non prohibetur usuras ab heredibus mulieris petere, tamen si per omne tempus matrimonij eas non petierit, quia licet ex hoc silentio donatio argui possit, hæc tamen donatio veluti inter coniuges irrita tuit, l. 1. & l. si quis, 21. §. si uxor. ff. de donat. inter vir. & uxor l. 32. §. si divorcium, eod. tit. l. pro herib. C. de iur. dot. & satis indicat d. l. vir usuras, dum demonstrat eam indigere confirmatione, ut hic Cuiacius notat; vel ab alio vir dotem, & usuras dotis stipulatus fuit, & tunc censo multum interesse, an matrimonium diu stetit, vel minoris temporis intervallo. † Si diu constitit matrimonium, etiam eo per mortem mulieris soluto puto maritum usuras petere non posse, quas per omne matrimonij tempus petere omisit, ut satis indicat d. l. cum quidam. §. divus, in quo creditor, qui longo tempore usurarum petitionem omiserat, dicitur parum iuste eas petere, & tamen hic creditor ipse usuras petebat, & contendebat se illas non remisisse. Intempestiva hæc declaratio creditoris post silentium tam longi temporis non admittitur, ut superius tractatum est n. 6. quia diuturna hæc taciturnitas mariti tacita quædam pactio est, ne peterent usuræ, ut in re ferè simili dicitur. in d. l. cum post, in princ. ff. de iur. dot. illis verbis, convenisse tacite videtur. † Vel minus decennio matrimonium stetit, & hoc casu puto virum superstitem usuras dotis petere posse. Nam & extraneus quilibet eas petere potest, nec maritus deterioris conditionis esse debet, & præsertim quia ponimus maritum per omne matrimonij tempus uxorem exhibuisse. Nisi enim vir matrimonij onera sustineat, frustra queritur, an usuræ dotis remissa, seu donata videantur, cum nec debeantur quidem. Nam explorati iuris est stipulationi ulurarum dotis hanc conditionem inesse, si vir sustineat onera matrimonij, ut constat ex l. cum post, §. in domum, de iur. dot. l. 21. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. & l. in usufructum, §. usufructus, in matr. & nos non semel diximus suis locis, & ita recipi potest Alvari sententia.

32 Quartus Menochii casus est, cum maritus sortem sine usuris recipit, hoc enim casu eas etiam remisisse dicitur, ut aliis auctoribus citatis probat n. 13 & 14. & tractat Surdus de alim. tit. 1. q. 43. n. 11. Sed hic casus nimium excurrit, quandoquidem agimus de remissione usurarum, quæ ex longi temporis silentio, & ex tacita quadam donatione inducitur; at cum de remissione usurarum agitur, quæ ex receptione sortis præteritur nihil refert, an diu, vel modico tempore eas creditor petere omisit, & an habuerit animum donandi, cum etiam eo invito recepta sorte nulla ulurarum petitio competere possit, ut mediocri diligentia tractatum est quasi præced.

35 Sed ea, quæ diximus, valde confirmari possunt ex doctrina Bart. in d. l. cum de in rem verso, nu. 7. ff. de usur. ubi docet ex diuturna creditoris negligentia, & taciturnitate decem annorum præsumi titulum liberationis lucri odiosi, ut d. l. cum quidam, §. divus, ff. de usur. & d. l. cum post, in princ. ff. de iur. dot. tamen aliud sit, quando agitur de liberatione lucri non odiosi, quia tunc ex sola patientia longi temporis non præsumitur, ut l. libertis, §. 1. ff. de alim. & cib. leg. & innuunt leges omnes, quæ dicunt in actionibus personalibus non nisi spatio triginta annorum præscribi, nisi alia concurrant coniecturæ, ut in casu l. Procula, de probat. ita Bart. loc. cit. & Fulgos. eod. loc. n. 7. & in d. l. cum post, ff. de iur. dot. ubi ait silentium longi temporis inducere titulum liberationis, & remissionis lucri odiosi, cuiusmodi est lucrum ulurarum, ut etiam poenæ, & eius, quod interest, quod poenâ dicitur in d. l. un. C. de sent. qua pro eo, quia ut hic Cuiac. ait, poenâ est, quæ quid infligitur ultra sortem, poenâ scilicet frustrationis, & mortæ ut l. 3. ff. de usur. & l. qui sine de neg. gest. l. ult. ff. de eo quod cert. loc. & hic Duarenus notat.

36 Denique ad hanc questionem valde pertinet, quod ait Marcellus in l. 29. ff. de admin. tut. per iniquum esse eum, cui sorte post viginti annos, vel amplius in mentem venit tutelam reposcere, etiam usuras postulare. Nam licet Marcellus dicat post viginti annos, dici tamen potest idem esse, si post decem annos creditor, qui præsens fuit, & tandiu tacuit, sortem, & usuras reposcat ex dist. l. cum quidam, §. divus, & d. l. cum post, ff. de iur. dot. ubi Bald. notat silentium decem annorum taciti pacti exceptionem incurre. Ex quibus omnibus colligere licet, iniquum esse

creditores saltem post viginti annos, vel amplius sortem petere, & interesse etiam postulare. Quod iudices maxime obicere velim, ne proclives sint ad infligendas tam longi temporis usuras. Ego enim hac in re libenter locum darem arbitrio, & æquitati iudicis.

Q V Æ S T I O X C I I I . Solutio usurarum quomodo probetur, vel præsumatur.

S V M M A R I V M .

1. Usura neque minuunt sortem, nec obligant ad restitutionem, nisi exigantur.
2. Usurarum solutio non præsumitur.
3. Mancum est usurarum, in quo creditor plus stipulatur, quam dedit.
4. Solutio usurarum probari debet testibus, vel aliis probationum generibus.
5. Usura per acceptilationem, aut novationem soluta non obligant ad restitutionem.
6. Creditor exigens nomen sibi in solutionem usurarum cessum, tenetur imputare sorti, quod exegit.
7. Fenerator negligens in exigendo nomine sibi in solutum cessum, tenetur illud imputare sorti.
8. Fenerator, cui nomen cessum est in solutionem usurarum, liberatur cedendo actionem, si nihil ei imputari potest, cur non exegerit.
9. Usurarii libros rationum edere tenentur.
10. Argentarii olim edere tenebantur etiam acturis adversus ipsos.
11. Hæredes usurarii ad edendum cogi possunt.
12. Item is, cui usurarius calendarium legaverit, si illud ab hæredes habuit.
13. Usurarii quibus modis cogantur edere.
14. Usurarius rationes non edens tenetur ad id, quod interest.
15. Rationes probant contra scribentem.
16. Rationes an probent adversus eum, qui petit sibi edi.
17. Rationum liber an probet contra eum, qui edi desiderat, multum pendet ab arbitrio iudicis.
18. Cum standum est libris rationum, contrarium probari potest.
19. Rationibus usurarii maior fides danda, cum ab eo sponte exhibentur.
20. Rationibus feneratoris pro eo standum est, cum adversarius diu tacuit, & nihil opposuit.
21. Explicatur l. si filius ad Macedonem.
22. Qui tacet, non utique faceret.
23. Verbum (continud) in d. l. si filius, accipiendum est cum spatio aliquo.
24. Solutio usurarum probatur libro rationum eius, qui solvit, concurrentibus coniecturis.
25. Rationes defuncti maiorem fidem merentur.
26. Libris officialium, & Syndicorum universitatis adhibenda est fides.
27. Ad probandam solutionem usurarum duo testes sufficiunt.
28. Uni testi non est credendum, licet sit Senator. Uni testi neque Catoni credendum.
29. Xenocratis iniuratum testimonium dixit Arbenis.
30. Princeps constituere potest, ut in causa usurarum uni testi credatur.
31. Et quibusdam in causis aliis.
32. In causis usurarum proxenete testimonium admittitur.
33. Proxenete, & intercessores negotiorum non recipiuntur in testes, nisi utraque pars consentiat, & quare.
34. Proxenetarum libri valde iurant ad detegendum signus.
35. Sorte ab usurario recepta, an usuras etiam accepisse censetur.
36. Catonis, & Phavorini sententia quadam, quæ in iudiciis non admittitur.

37. Sorte non soluta usurarium solutio non presumitur.
38. Si consuetudo exigendi usuras inconstans est, ex receptione sortis usurarium solutio non presumitur.
39. Praesumptio solutiois usurarium, qua ex receptione sortis oritur, probationem in contrarium admittit.
40. Coniectura coniecturis eliduntur.
41. Solvens quid pro residuo usurarium omnes soluisse intelligitur.
42. Petitio residui arguit nihil amplius deberi.
43. Nisi probetur contrarium. Solutio pro residuo certae quantitatis non arguit solutionem aliarum.
44. Si debitor quid pro residuo se debere dicat, creditor non prohibetur integram summam petere.
45. An ex dilacione concessa ad solvendum mutuum, usura soluta, vel subducta intelligantur. Fenerator non presumitur iactare usuras medii temporis.
46. Feneratoris perfidi, & soliti exigere cautiones maioris quantitatis, quam vere mutuent, ex Pluribus.
47. Praesumptio, qua oritur ex dilacione, allegari debet.
48. Consuetudo creditoris, ut ex ea arguatur usuras subduxisse, constans esse debet.
49. Praesumptio solutiois usurarium cessat, si alia in contrarium urgeant coniectura arbitrio iudicis.
50. Natio, & consuetudo regionis magnam coniecturam facit in quaestione usurarium.
51. Qua uno tempore fiunt, ab eadem voluntate proficisci censentur.
52. Tractatus praecedens, quando faciat coniecturam faenoris.
53. Coniectura ex tractatu levis.
54. Francisci Zoannetti in faenores opinio.
55. Si non eadem usura in regione frequentantur, sequendum quod magis fieri solet. Vel quid est minimum.
56. Ex persona proxenetae, & notarii usura praesumptio ducitur.
57. Praesumptio faenoris excluditur ex qualitate persona.
58. Avaritia docuit etiam Philosophus faenari.
59. Ex consuetudine regionis faenus excluditur.
60. Usura praesumptio excluditur, si negotium sit alienum.
61. Dummodo is, qui alieno nomine contraxit, vir bonus sit.
62. L. quicumque, Cod. de apoc. public. locum habet in debitis annuis.
63. Et in solutionibus usurarium.
64. Conflicto de solutione usurarium quantitas iuramento debitoris probari potest.
65. Positionibus criminosis nemo respondere cogitur.
66. Usurarius tenetur respondere positionibus super exactioe usurarium.
67. Insurandum super solutione usurarium deferri potest.
68. In actione furti, & aliis famosis iudiciis insurandum recte deferretur.
69. Ut in actione iniuriarum.
70. Olim improbum fuit usuras ultra legitimum modum capere, nunc etiam leviores exigere.
71. Criminales cause non deciduntur iuramento, sed civiles tantum.
72. L. 17. de iniuriis, & l. 6. de his qui not. infam. intelliguntur, cum civiliter agitur.
73. In iis casibus, in quibus remittitur iurandi necessitas, in his super usurarium exactioe nemo iurare cogitur.
74. Iuramentum in causis usurariis in supplementum probationis deferri potest. Usura his, quibus extorta sunt, vel pauperibus restituenda sunt iussu Episcopi.

in lib. de usur. cap. 1 § 2. n. 7. & c. 24 § 2. quia non spes, vel stipulatio facit restituendum reum, sed exactio.

Et sane, ut nemo usurarius praesumitur l. merito, ff. pro sac. Alciat. de praes. reg. 3. cap. 1. in fin. ita compertum est, solutionem usurarium non praesumi, & ideo qui ait usuras sibi extortas esse, id probare debere, l. 1. C. de probat. l. 1. C. de solut. & nominatim scribunt Cyn. & Bald. in d. l. 1. de probat. Paulus de Castr. in cons. 114. n. 4. lib. 2. & Mancin. de juram. part. 4. effect. 167. num. 3. & regula est, ut solutionem asserenti onus probationis incumbat, ut tractat Mascard. conel. 1324. & Menoch. praes. 325. lib. 3. & Pyrrus Maurus lib. de solut. c. 3. † Unde licet si plusquam numeratum est, promissum fuit, mutui datio faeneratoria intelligitur, etiam si creditor non sit solius faenerator, quia res ipsa loquitur, & in re clara non est opus coniecturis, ut docent Alberic. in l. i. in bemus, C. de sacros. Eccles. Decius in d. l. rogasti, §. si tibi, n. 4. si cert. pec. & in cons. 123. num. 1. Alciat. in cod. §. si tibi, nu. 9. & 10. & Menoch. praesumpt. 123. nu. 6. lib. 3. non tamen satis inde constat usuras extortas fuisse. † Quamobrem solutio usurarium probanda est testibus, qui non tantum deponant creditorem sub usuris pecuniam credidisse, sed etiam illas exigisse, vel subduxisse tempore contractus ex pecunia credita, vel instrumentis, apochis, libris rationum, aliisque probationum generibus cap. ad nostram, & cap. ex literis, de iurjur. quod nulla certa regula definitur potest, sed iudicis arbitrio, & regionis commissum est, ut ipse aestimet, quid aut credat, aut parum probatum sibi opinetur, ut in reliquis causis receptum est ex l. 3. §. eiusdem, ff. de testibus, ex qua etiam constat non ad unam probationis speciem iudicis cognitionem alligari. Quibuscumque igitur argumentis, & probationibus iudici constiterit usuras vere numeratas fuisse, vel cessione, compensatione, delegatione, vel quacunque alia ratione hoc nomine faeneratori satisfactum esse, satis constat usuras, vel sortem minuire, vel restituendas esse, idque iudicem decernere debere. Habenda est enim in hoc genere ratio non tantum propriae, & naturalis solutionis, quae pecuniae numerationem exigit l. 49. de solut. ult. C. de exhib. sed etiam impropriae, quae tantundem praestet, & eandem ferat utilitatem, l. 9. §. omnis, ff. de pignor. act. l. 1. in fin. & l. 3. ff. de calumpn.

Sane si forte faenerator nuda conventionione, & acceptatione usuras remisit, quod vix credendum est, vel novatione facta liberaverit debitorem, tamen si his casibus usurae solutae videantur, quia solvise etiam dicitur, qui quoquo modo obligatione liberatus est l. 52. & 54. ff. de solut. l. amplius, ff. de rat. bab. l. 17. ff. de donat. & d. l. 9. §. omnis, de pign. act. non puto tamen debitorem istiusmodi usuras reddere debere, quas neque abstulit, neque exegit, sed eas tantum, quae numeratione pecuniae, vel datione alterius rei solutionem pertineat quoquomodo factam, hic complectitur tantum naturalem praestationem pecuniae, vel alterius rei, quae recipit aestimationem: denique id tantum minuit sortem, vel restituendum est, quod hoc nomine debitori ablatum est, & abest, sive illud pecunia sit, sive alia res aestimabilis pecunia: ita tamen ut si forte alio reo dato, vel nova obligatione debitor ab usuris liberatus est, & reus liberetur, & nova obligatio veluti per impressionem, & ex iniusta causa extorta rescindi, vel accepto ferri debeat argum. l. 9. §. ex hoc edito, & l. ult. §. si faenerator, ff. de eo, quod met. caus. Et huc pertinet elegans decisio Baldi in l. ult. in fin. C. de usur. ubi docet usuras, quas sibi oblatas faenerator pro receptis habuit, & donavit debitori, repeti non posse, sed restituendas censeri, licet creditor non sit usus verbo restitutionis ex l. si unus, §. sed si verbo, ff. loc. quam dicit ad hoc notabilem.

Sed si nomen debitoris in solutionem usurarium cessum, & datum est, an poterit debitor usuras repetere perinde ac si eas numerasset, vel imputare sorti? Et sane si faenerator nomen illud exegit, non dubito eum teneri, vel sorti imputare, si nondum soluta est, vel restituere, non minus, quam si tantundem ab ipso suo debitore accepisset. Hoc enim ad eum sine causa, vel ex iniusta causa pervenit, ideo condici potest l. 14. & 66. ff. de condit. indeb. l. 1. ff. de condit. ob turp. caus. † Sed si nihil exegit, interesse puto, an faenerator negligens fuerit in exigenda pecunia, ut si forte accipiendo usuras distulit exigere, & interim, ut saepe evenit, nomen deterius factum est ob inopiam debitoris, & hoc casu puro faenorem teneri perinde ac si exegisset l. 35. ff. de reb. cred. l. 44. ff. mand. l. 71. ff. de iur. dot. l. 37. §. 1. ff. de neg. gest. Barz. decis. 72. & Cyriac. contrrov. 110. num. 7. † Vel nihil

Quia saepius diximus usuras minuire sortem, vel restituendas esse, tandem querendum est, quomodo solutio usurarium probari possit. Nec enim sortem minuire, vel ad restitutionem possunt obligare creditorem, nisi vere illas exegerit, & extorserit, tamen illas maxime stipulatus sit, & speraverit l. bis solis, ff. de reb. cred. Angel. inter consil. Baldi cons. 405. num. 1. lib. 1. Navarr. incum. de usur. num. 12. Ioan. Bapt. Lup. in cons. 4. §. 2. n. 6. in fin. Molin. disp. 306. n. 1. ubi ait, hoc esse notissimum, & Vgolun.

imputari potest feneratori, quod non exegerit, & hoc casu fortasse verius est, illum neque sorti imputare, neque reddere cogendum esse, sed tantum actionem cedere debitori. Videtur enim hoc casu ex eo tantum obligari, quia actionem habet, & compertum est eos, qui idcirco tenentur, quia actionem habent, cedendo actione liberari. *l. quod debetur, ff. de pecul. l. 3. §. idem Labes, ff. de in rem verso, & aliis locis, & hoc quidem æquissimum esse videtur.*

- 9 Ceterum quia vix est, ut solutio usurarum testibus probari possit, aut instrumentis, aut apochis, quia neque testes adhiberi solent, cum usura solvantur, neque facile usurarii receptionem usurarum cautionibus, & apochis committunt, merito constitutum est, ut librorationum edere teneantur, & scripturas omnes ad hanc improbam negotiationem pertinentes, ita enim sancitum est in *element. 1. de usur.* Ceterum ait Pontifex, quia feneratoris sic plurimum contractus usurarios occurrunt, & dolose, quod vix convinci possunt de usurariis pravitatibus, ad exhibendum eum de usuris agitur, suarum codicum rationum censura ipsos decernimus Ecclesiastica compellendos. † Ut enim olim adversus argentarios necesse fuit edicto Prætoris propriam actionem dari, ut edere tenerentur etiam acturis adversus ipsos, ut observat Cuiac. *lib. 10. observ. 14.* tametsi publicè utiles viderentur, & eorum ministerium publicam causam haberet, ut constat ex *Novell. 136. edicto Iustiniani 7. & l. 10. in princ. ff. de eden.* ita placuit feneratoribus, qui non publicè utiles sunt, sed perniciosi, dum tamen de uluris controversia sit, cogendos esse, ut rationes edant etiam usuras repetentibus, quod adnotatur Alex. Ias. & alii omnes in *l. 1. C. de eden. & Alciat. num. 14. Ioan. Bapt. Lup. in prefat. comment. 4. num. 17. Malcard. de probat. conclus. 1424. num. 23. Menoch. de arbitr. judic. cas. 499. num. 21. Philp. Maslin. dist. 5. l. num. 1. & 10. centur. 1. Cardin. Mantice. de tac. & ambig. convent. lib. 8. tit. 17. num. 7. † Quo iure etiam utitur adversus eum, qui desitit feneratori, neque usuras restituit, ut eundem auctorestradunt in *d. l. 1. C. de eden.* Fulvius Pacian. de probat. lib. 1. cap. 62. n. 71. & Menoch. d. cas. 499. num. 27. qui numer. 34. aliud esse ait, cum fenerator de usuris reddendis cautionem prestitit, quod non probat, quamvis enim desinat dici fenerator, quia tamentalstuit, & usuras nondum restituit, consequens est, ut librum edere teneatur, unde appareat, quid hoc nomine extortum sit. Nam illud adversus usurarii hæredes etiam receptum est, ut notat gloss. in *dict. elem. 1. §. ceterum de usur.* Jalón. in *d. l. 1. num. 9. C. de eden.* idem Pacian. *loc. citat. num. 67.* & Vgolin. *de usur. cap. 23. §. 2. num. 2.* quia cum in ius, & detuncti locum succedant, eius partibus fungi debent. Sed si plures hæredes sint, & unus rationes habeat, solus ad editionem compelli debet. Nam si plures argentarii, & nummulatarii hæredes erant, & unus habebat, solus rationes edere cogebatur *l. 6. §. 1. & l. quidam, §. nihil interest, ff. de eden.* † Nec tantum hæredes edere coguntur, sed is etiam, cui fenerator calendarium, id est, librum, & rationes creditæ pecuniæ legavit, si illas ab hærede habuit. Nam si apud hæredem sunt, ipse tenebitur, non legatarius *argum. dict. l. quidam, §. sed nec heres,* nec enim quis edere tenetur, quod non habet, ut nec exhibere *l. 7. §. si quis, & l. 8. ff. de exhib. Mantice. dec. 1. 298. numer. 1.* ubi retert id in Rota sepissime fuisse resolutum. † Coguntur verò codicem pecuniæ tenebris proficere captis pignionibus, multæ indictione, centuris, & aliis modis, quos recentet Purpur. in *conf. 266.* & post illud Anton. Sola *ad nov. consil. Sabaud. tit. de lib. mercat. glo. 2. num. 44.* inter quos ille est egregius, & singularis, ut usurarius pro contesso habeatur in iis rebus, quas actor verisimiliter probare potuisset ex scripturis, & codice rationum, quem reus edere tenebatur, & dolo malo non exhibuit. † Quamobrem puto hoc totum in arbitrio iudicis positum esse, qui ex dolo, & perversa non exhibentis, & ex aliis facti, & personarum circumstantiis æstimare poterit, quid hac in re sibi æquum, & verisimile videbitur. Et illud quidem probat, ut non obstat fenerator rationes tenebris pecuniæ suppriat, unde actor victus est eo, quod rationes non habuerit, si deinde testibus, aut instrumentis, aut aliis argumentis, quibus tunc uti non potuit, probare potest se vincere potuisse, si rationes sibi editæ fuissent, id ipsum, quod obtinere non potuit, consequi debeat, & quanti eius interlit. Nam & hoc de argentariis cautum est in *d. l. 10. §. cum autem, ff. de eden.**

Sed licet compertum sit huiusmodi rationes, quamvis private sint, probare contra scribentem ex *l. generaliter, C. de non num. pecun. l. Pudia. §. ut. ff. de depof. & l. scripturas,*

C. qui pot. in pign. hab. & in hac specie tradunt iidem Malcard. in concl. 977. num. 14. & rursus in d. concl. 1424. num. 24. & doct. illi Menoch. de arbitr. judic. cas. 235. nu. 30. non tamen apud omnes convenit, an adversus editionem petentem fidem quoque faciant. Ita quidem sensit Vgolin. in *d. §. 2. in fin.* quia is, qui sibi edi postulat, si exhibeatur, ipse producere videtur, & approbare, ut inquit Cravet. in *conf. 275. num. 2. Rot. Gemment. in dec. 49. Surd. dec. 119. num. 6. & Anton. Sola loc. cit. num. 17.* qui tamen hac in re valde heret: & eod. loc. num. 21. ait Alciati, & aliorum sententiam sibi non placere, quia inquit magna resularet iniquitas, si censeretur approbare id, cuius adhuc ignarus est † Sed Benv. 16 Stracc. in *adnotat. ad Cravet. in d. conf. 275. nu. 2.* aperte ait non esse admittendum, quod hic Cravetta tradit, ex simplici scilicet petitione exhibitionis librorum maxime tutelæ rationes probatas censeri, & Cravettam lapsum esse, quia, inquit, tutor tenetur librum rationum conficere, & iudicio tutelæ exhibere *l. 1. §. sufficit, ff. de tut. & rat. distr.* unde non sequitur, petit quos libros sibi edi, ergo approbat, id enim petere potest, ut instruat iuxta *l. 10. §. 1. de eden.* qua cavetur, ut non totum rationum codicem inspiciendi, & describendi cuique potestas fiat, sed ut ea sola pars, que ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur, & describatur, & hoc ius in civitate Ancone receptum ait, & argumenta ab Aimone proposita dissimilia esse. † Quamobrem ego censo non temere libris rationum in commodum scribentium credendum esse, & præsertim feneratorum, quos scilicet, ut plurimum callidos, & perfidos esse constat, & hac in re plurimum dominari etiam iudicis arbitrium, qui ex tempore, & ex quantitate, & personarum circumstantiis, & aliis adminiculis veritatis æstimare debet, quod aut parum, vel satis hæc in re sibi probatum opinetur *d. l. 3. ff. de restitu. Turbia. in fin. ff. de depof. & Menoch. de arbitr. judic. cas. 93. num. 14. & 18.* ubi iudicem monet, ut in primis perpendat, an concurrat aliqua coniectura, ex qua fides adhiberi non debeat huic libro ad commodum scribentis, vel quia vir improbus sit, & avarus, & mala famæ, vel quia liber verisimilem causam, vel summam non contineat, in quo etiam temporis valde ratio habenda est, an scilicet sine die, vel parum congruo data, & accepta in codice descripta sunt, si verò nulla in contrarium urgeat coniectura, rectè iudicem iudicaturum librum etiam pro scribente fidem facere, si eo adversarius uti velit. † Nam cum fides huiusmodi rationibus ex utraque parte danda est, contrarium eius, quod scriptum est, probari potest, ut indicat *l. Aurelius, §. idem, de liberat. leg. l. 1. 24. C. de rean. sct. & docet Jalón. in l. admonendi, num. 305. & seq. Ozalc. in decif. 72. num. 11. idem Antonius Sol. in antiq. const. Sabaud. tit. de minor. & ration. distrab. glo. 3. n. 28. & 29. & rursus loc. citat. n. 12. & Menoch. d. cas. 93. numer. 33. & 35.*

Perlipicendum quoque est, an fenerator sponte, & nemine petente calendarium exhibeat, nimirum penitentia ductus, ut iis à quibus usuras extorsit, satisfaciat, cum nec ab Episcopo, nec ab aliis urgeretur ad edendum, eo quod usuras repetere non curaret, ut multi faciunt, qui cum forte locupletes sint, vel ex pecunia etiam sub usuris accepta luctum fecerint, indignum quodam modo putant creditoribus molestiam inferre. Hoc enim casu puro libris rationum valde credendum esse, cum hic nemo cogat feneratorum mentiri. Et præsertim libris rationum etiam pro feneratoribus standum est, cum post editionem adversarius diu tacuit, nec contradixit, tametsi iterum, atque iterum rationes viderit, contra facta verit, & præserutus sit, si quidem hoc silentium rationum fidem maxime confirmat, ut tractat Surd. in *decif. 199. num. 7. & seq.* ubi congruenter huic rei adtert textum in *l. si filius, 15. ff. ad Macedon.* ex qua receptum est illum, qui literas recipit, in quibus asseruit debitor, censeri fateri debitum, si non contradicat, ut censet Rota in *inter recentissimas decif. 14. num. 5. part. 2.* quæ ait, hoc indubitati iuris esse, & in *decif. 361. num. 2.* multo docent apud Surdum, qui subicit neminem ita fatuum esse, ut non statim contradicat, si quid adversus se contra rei gesta veritatem libris rationum contineatur. † Quamvis videatur longè alia esse sententia *d. l. si filius familias, ad Macedon.* hic enim non de veritate crediti agebatur, sed an pater actum filii ratum habuerit: ait enim Paulus *si filius familias absente patre, quasi ex mandato eius pecuniam acciperet, cavet: & ad patrem literas misit, ut eam pecuniam in provincia solveret, debet pater, si actum filii sui improbat, continuo restitutionem interpretari contraria voluntatis.* Itaque illud unum quærebatur,

tur, an pater ratum habuisset, quod à filio quasi ex eius mandato gestum est, quod facilius præsumitur, & ex eo tantum, quod acceptis literis continuo protestationem non interposuit, ut hic constitutum est, & in re serè simili in elem. 1. de procurat. Alia verò causa esse videtur eius, qui acceptis literis tacuit. Nec enim magis fateri videtur, quia acceptis literis, in quibus debitor esse scribitur, non statim palam protestatus est se nihil debere, quam si id ipsum, qui literas misit, palam dixisset eo presente, & tacente, quia non

22 figura literarum obligamur, sed oratione, quam literæ exprimentur l. 38. ff. de alt. & obligat. Et regularius est tacentem non utique fateri l. 142. ff. de reg. jur. Vnde Ripa in d. l. admonendi, num. 137. rectè observat. l. si filius, communem sententiam non probare, qui tamen male eodem loco ait, patrem in specie dicitur non censeri fateri mutuum revera factum fuisse, nisi probetur, quia tantum hic querebatur, an pater acceptis literis, & tacens actum filii ratum habere credatur, nec de veritate acceptæ per filium pecuniæ ambigi poterat, quia literæ non erant creditoris, sed filii, qui cavebat creditori, & ad patrem scripserat, ut illam pecuniam in provincia solveret, & proinde nihil dubit erat in specie d. l. pecuniam creditam fuisse. Ex quo aliud quoque deducitur argumentum communis sententiæ improbandæ, quia, ut proximè dictum est, hic literæ non erant creditoris, sed filii, ut ostendunt illa verba, & ad patrem literas misit, interpretes verò hunc locum trahunt ad ipsum creditorem, qui suo debitori literas misit, quem pro confesso habendum esse censent, nisi statim acceptis, & lectis literis protestetur se nihil debere, ut est apud Menoch. de arbitr. cas. 21. num. 1. & 2. ubi refert hanc esse probatam ab omnibus cautelam, cum tamen diversa sit ratio literarum filii, & alterius cuiuslibet: nam literæ filii potiores erant apud patrem, ut illis fidem adhibeat, quam sint literæ alterius, quas forte is, qui accepit, contemnet, & negliget sciens se nihil debere, & interdum etiam tacere potuit modestiæ causâ, ne scribentem, cum quo illi forte amicitia, & necessitudo est, mendacii arguat, cuiusque estimationem legat; denique pater facilius ratum habet, quæ à filio gesta sunt, quasi ex eius mandato, quam se alterius extranei debitorem fateatur, quare hæc cautela non cautio, sed captio dicenda est, qua viro bono, & nihil tale cogitanti negotium fieri potest.

23 † Sanè quod Paulus ait in d. l. si filius, accipientem literas continuo testationem interponere debere contraria voluntatis, accipiendum est cum ipso aliquo temporis intervallo, ff. de solut. Cuiac. ad hanc l. si filius in fin. scilicet arbitrio iudicis, ut rectè docent Alciat. in l. de testat. nu. 51. de verb. signif. Anchar. Regien. qu. 18. nu. 6. & Menoch. loc. cit. in fin. debet ergo aliquod spatium intercedere, antequam pater ratum habere censetur, quod filius fecit: vel si placet vulgaris illa cautela, antequam accipiens literas, & tacens fateri videatur.

24 Cæterum usurarum solutio non tantum probatur libris ipsius usurarii, quod certissimum est, sed etiam rationibus debitoris concurrentibus tamen coniecturis arbitrio iudicis. Nam cum hoc in cæteris causis receptum sit, ex l. Publica. in fin. ff. de pos. Surd. in d. decif. 199. Mascard. in conclus. 976. numer. 82. & Barz. in d. decif. 24. num. 4. id multò magis odio generatorem recipiendum est, qui diligentes esse solent, in usuris redigendis, nec impunitam esse sinunt tardiolem fortis solutionem. Cuius quidem rei nulla certa regula dari potest, cum pendat ex circumstantiis, quæ incertæ sunt, & variæ; & quarum nulla certa est definitio: illas tamen constantes, & graves esse oportet, ut ei scripturæ etiam adversus alium credatur, quam quisque annotatione propria sibi fecit, quod exemplo perniciosum esse dicitur in l. 7. Cod. de probat. & nuper cum D. Joanne Baptista Cacchiardo Advocato nostri fori præstantissimo deprehendi cuiusdam Lanusciani rationes falsas esse, qui uturas creditori suo solvisset singulis annis certis, & statim temporibus in suo libro rationum scripserat, non intercedente veritate, incredibile enim iudicavi mus quempiam per decem, & amplius annos eodem die suo creditori, qui diversi fori erat, usuras præstitisse. † Sanè licet rationes definitæ ad fidem pro faciendam solæ non sufficiant, tamen si in bonis eius inveniantur, ut ostendit l. 6. Cod. de l. illud tamen receptum est, rationibus defunctorum maiorem fidem adhibendam esse, quia mors non parum fidei addit rationibus defunctorum, ut ex Bartolo, & Baldo, & aliis auctoribus tradit Munnoz. de Escubar. lib. de ratiocin. admin. cap. 10. nu. 60. & 61. & multa sunt hæc pertinentia apud Munnoz. & Mascard. de probat. d. conclus. 576. Vnde cætera peti possunt. Non enim omnibus datum est ingentes tractatus edere.

Sed penè exciderat querere, an rationibus Syndicorum, & administratorum urbium, & pagorum, quæ usurarum solutiones continent, fides adhiberi debeat, & puto illis plurimam fidem dandam esse, quia cum ex publico deputati sint, & rationem administrationis reddere teneantur, eorum libri, & rationes publicam quodammodo fidem mereri videntur exemplo argentariorum, quorum munus olim publicum fuit, & scripturæ publicæ l. 10. in princ. ff. de ede. l. Cuiac. ad l. 1. in fin. C. de testib. & Menoch. de arbitr. jud. cas. 91. num. 12. & 14. & præsertim si finito officio rationes eorum excusæ sint, ut solet, & inter data, & accepta huiusmodi usurarum solutiones ab auditoribus admittæ proponantur, & sint verisimiles arbitrio iudicis ex his, quæ docet Cravet. de antiq. tempor. part. 1. §. quarto limitatur, numer. 35. & 62. & §. seq. num. 24. ubi notat hoc totum iudicis arbitrio relinquendum esse. Ex quibus apparet nihil durius à Duce nostro constitutum fuisse, dum iussit, ut rationibus officialium defunctorum fides adhibeatur, dum modo probetur illos boni nominis, & vitæ integre fuisse. Et sanè re ipsa compertum est in disceptationibus causarum libros illos nihil hac in parte à veritate alienum continere.

Sed si testibus usurarum extorsio detegenda est, certum puto duos testes sufficere. Nam, cum numerus testium in hoc negotio nulla lege definitus sit, satis est si duo consentiant, ut in reliquis causis cap. in omni. & e. licet. 23. de testib. & l. ubi num. 12. ff. de test. & tractat Madalen. lib. de num. testium, cap. 1. in princ. ubi ait, id non tantum iure humano, sed etiam divino novi, & veteris testamenti receptum esse. † Sed quid si unus tantum solutioni interfuit? Non puto id satis esse. Nam dictum unius dictum nullus, id est unus testis nihil probat. Quintus Scævola in Rep. Romana vitæ magnæ auctoritatis, cum testis in reum quemdam productus testimonium dixisset, discidens adiecit, ita sibi credi oportere, si & alii idem asseverassent, quoniam unius testimonio credere pessimi exempli esset, ut auctor est Valer. Max. lib. 4. cap. 1. & hoc more maiorum comparatum esse scribit Cicero pro Roscio Amerino, unde refert Paulus in l. 20. ff. de quest. Imperatorem in quadam appellationis causa pronunciasse unius testimonio credendum non esse. Quod deinde à Constantino manifestius sancitum est, etiam si testis Senator sit, vel alia fulgeat dignitate, ut constat ex l. 9. C. de testib. Harmenop. tit. 6. lib. 1. Divus etiam Hieronymus lib. 1. contra Rullinum ait, uni neque Casani credendum esse, ut observat Coraf. Senatuse. Tolof. cap. 8. num. 20. qui ex Plutarco refert id ab oratore quodam in contione prius dictum fuisse, & Quintilian. in declam. quod neque Scipioni, ut notat Cuiac. in d. cap. licet, & observat, quod lex ait in quacunque causa. Et quod ab Alexand. III. rescriptum est in d. cap. licet. 23. de testib. nullam esse causam, quæ unius testimonio, quamvis legitimo terminetur. † Et licet Xenocrati tantum Athenienses tribuerent, ut, cum iniurati nullius testimonium admitterent, quod etiam Romanis legibus constitutum esse constat ex l. 9. C. de testib. huic iniurati crederent, ut referunt Laertius, & Suidas, non tamen præditum est, quod etiam, illos solius testimonium admisisse; quare quantumcunque odio sceneratores digni sunt, puto etiam in hac causa unius testimonio credendum non esse.

Sed opportunè queritur, an Princeps constituere possit, ut unus testis adversus usurarios admittatur. Moveret quod dicebat id exemplo perniciosum, quod subiicit Valer. Max. eod. loc. illum communi utilitati salubre consilium dedisse, atque etiam, quod multi docent id Episcopis non licere, ad quorum officium maxime pertinet curare, ne in suis die. estibus foenus exerceatur. Denique valde urget illud dominicum. In ore duorum, vel trium stat omne verbum. Ego puto in universum quidem constitui non posse, ut uni testi credatur, & adversus omnes, & in omnibus causis, sed talem patiar ita adversus sceneratores Principem sancire, ut unus testimonium admittatur, dummodo idoneus sit, & probare vitæ, & fidelis conversationis, ut loquitur Pontifex in d. cap. 23. de testib. vel, ut ait Papinianus in l. 13. ff. de ed. et. integræ fidei, & Nam si id in quibusdam causis Principibus licet, ut docent Tiraquell. de iudic. in reb. ex. g. nu. 3. Madalen. d. lib. de num. testium. cap. 31. & Farinac. quæst. 69. num. 12. & aliis relatis Rodolf. de absolut. Princip. post. c. 6. nu. 27. Sanè id maxime recipiendum esse videtur adversus sceneratores, ut obviam eatur fraudibus, quæ ut plurimum ob inopiam probationum latent, & impunitæ manent. Sanè periculofum est in re gravium testi credere.

Præterea ob eandem probationis difficultatem factum est, ut in causis usurarum proventus testimonium adhibeatur,

tatur, ut multi docent apud Farinac. *quæst. 60. num. 430.* & præsertim Stracca in *lib. de proxenet. part. 4. quæst. 14. num. 31.* Ozalc. in *decis. 72. num. 2. & 3.* & Cardin. Mantica *de sacit. & ambig. convent. lib. 8. titul. 19. num. 8.* quamvis ut plurimum testificari non possint in eo negotio, in quo officio functus est, nisi utraque pars consentiat, ut tenet Fernand. Valsq. *contravers. usu frequens. lib. 5. cap. 33. nu. 2. & 3.* & aliis citatis tradit Farin. *cod. loc. nu. 408.* ubi ait hanc receptam esse sententiam. Quam juvat, ut hoc etiam in transitu dicam, auctoritas Harmenop. *lib. 1. tit. 6.* ubi ita ait. *Qui intermedium, & veluti intercessorem aliquibus in re aliqua exhibuit, non potest ipsi in eodem negotio testimonium ferre, apud aliam secularem iudicem, nisi utraque pars in eum testimonium consenserit, quod delumptum est ex Novella 90. cap. 8.* & quamvis hic locus non ad proxenetas, sed ad arbitros honorarios, & intercessores pacis pertineat, qui longè à proxenetis differunt, ut tradit Ioan. Bapt. Perul. in *tract. de arb. lib. 1. cap. 3. num. 2.* Cujac. *ad d. nov. l. 70.* & Benvenut. in *d. lib. de proxenet. part. 1. num. 6.* ubi ait id non posse in dubium revocari, commode tamen ad proxenetas porrigitur. † Ut enim indignum est mediatorum pacis, & dilidit depositi arbitri, & amici persona ex una parte in iudicio consistere: ita incongruum est, ut proxeneta in iis negotiis, in quibus intervenit, invita altera parte testimonium dicat, siquidem hac ratione utriusque se suspectum facit, non fideliter opera functum esse, sed in conciliando negotio, & contractu propensorem in eum fuisse, pro quo testimonium dicere non veretur, tamen si ego proxenetæ testimonium admitterem, dummodo non sponte, sed citatus testimonium dicat, & hoc iure utimur. Cæterum licet secundum multorum sententiam proxenetæ testimonium, nisi utraque parte consentiente regulariter non admittatur in eo negotio, in quo intervenit, placuit tamen, ut in causa usurarum recipi possit ob probationis difficultatem, ut dictum est. † Et proinde licet ubi proxenetarum fidem publicam non mereantur, nisi lege municipalii, vel consuetudine aliud præscriptum sit, tamen cum agitur ad detegendum scelus, plurimum proderunt ad regeſtæ fidem, ut tradit idem Benven. in *d. part. 4. qu. 15. num. 4. & 4.* licet aliud videatur Sardo in *conf. 327. nu. 44.* quem puto hic servare causæ. Quare poterit iudex confirmare motum animi sui ex proxenetæ testimonio, quatenus negotii natura convenire, & veritati proximum esse comperit; in hoc enim genere, ut in reliquis causis, arbitrium iudicis plurimum dominatur.

Sanè vetus est quæstio, an recepta sorte, & reddito pignore ab eo, qui solitus est tænerari, satis probatum videatur usuras etiam eius pecuniæ recepisse, & multi putant repenti usuras satis esse, si probet reddidisse sortem, & creditorem solitum esse usuras prius, vel simul recipere, ita Joan. Andr. in *cap. ex literis, de iur. iur. Petrus Anchar. in cap. ult. de usur. num. 4. lib. 6.* Philipp. Franc. *cod. loc. in verbo, ceterum,* ubi ait opinionem Ioan. Andr. communem esse Laurent. de Rodulph. in *lib. de usur. qu. 85.* Paul. de Castro in *l. 1. num. 7. C. de probat. Cravet. in consil. 73. num. 8. & 9.* qui eiusdem sententiæ refert Geminianum in *consil. 49. lib. 1.* Stracca in *addit. ad eund. Cravet. in d. consil. 73.* & Vrsill. ad Afflic. in *decis. 91. nu. 10.* cuius sententiæ fundamentum est, quia spectanda consuetudo creditoris, secundum quam in re dubia iudicare oportet *l. si servus, §. ultim. de leg. 2. & l. 13. in fin. ff. de usur.* cum nemo sibi persuadere possit tænerari solitum pecuniam gratuitam credere. Et sanè id prodigio, & miraculo proximum esset.

Sed contraria sententia placuit Cino, Baldo, & Saliceto in *d. l. 1. C. de probat. Castrenf. in consil. 26. n. 3. & 4.* Roman. in *sing. 364.* ubi tamen hæret, & ait se necesse, quid consulat, & in *consil. 419. in fin.* Ioan. Bapt. Lup. in *comm. 4. §. 2. num. 6. in fin.* & Ioan. Scharid. in *d. l. 1. numer. 7.* qui moventur ex eo, quod licet ab aliis usuras exegerit, potuisset tamen ab eo, qui repenti, non exgere: idè que incertum esse hoc probationis genus, & iiii standum non esse *l. natalis, C. de probat.* Nec verisimile videtur, ut qui sortis liberationem obtinuit, eodem tempore de usuris sibi non ea verit, si vere eas numeravit creditori. Nullus enim metus hic considerari potest. Fœneratores terribiles sunt iis, qui non habent unde solvant, quibus præterea nulla vox finestior esse potest, quam cum dicitur, *Solve quod debes.* Sed in hac specie debitor habuit, unde sortem cum usuris exolveret, nec timere potuit, ut ad sortis restitutionem urgeretur, cum eam paratam haberet, quare sibi imputare debuit, si non usurarum liberationem sibi in scriptis fieri curavit, aut solutionem earum aliunde probare. † Neque in iudiciis admittitur Catonis, & Phavorini sententia, qui cat-

stimabant iudicem, si probationes deficerent, secundum eum iudicare debere, qui melior esset, ut auctor est A. Gellius *lib. 14. cap. 2.* & proinde quamvis fœneratores pessimum hominum genus sint, non tanti tamen est vitæ alterius integritas, ut ei de lucro ipsius, & in perniciem fœneratoris credi debeat ex his, quæ docet Dec. in *l. qui accusare, num. 6. Cod. de eden. & Purpur. numer. 13.* & valde juvat hanc sententiam, quod ait *l. 11. §. pretii, ff. de off. empr.* recepta sorte usuras peti non posse, quia iudicis officio præstantur, non quod exactæ præsumantur, & tamen tunc temporis usuræ palam exigebantur, cum licite viderentur.

Sed si sequimur priorem sententiam, quam receptam esse refert Franc. in *d. cap. ult. de usur.* illa tribus modis declaranda est. Primus est, ut locum duntaxat habeat, quando fors restituta est, quia non soluta sorte usurarum solutio non præsumitur, ut ait Paulus de Castro in *conf. 26. nu. 3. lib. 2.* nisi tortè ex aliis facti circumstantiis ita iudici videatur, ut si forte creditor sapius diem ad solvendum prorogavit, & constat eum dilationes huiusmodi gratis non concedere, & nisi prius receptus usuris, ut quidam faciunt. Nam quod dicimus solutionem iudicis, & præsumptionibus etiã probari posse, ut tractat Menoch. *lib. 3. præsumpt. 135.* & Surd. in *derij. 105. num. 10.* id multo magis in usuris recipiendum est, usuræ enim quandoque præstantur, ut sortis solutio differatur, *l. 57. ff. de pact. & l. 2. §. non male, ff. de dol. mal. except.* & tradit Anton. de Rosell. in *lib. de usur. numer. 17.* quare ex circumstantiis personarum, & more regionis, ex quantitate pecuniæ creditæ, & ex tempore tardæ solutionis, aliisque iudicis, & argumentis iudex estimare potest, an ex solutione sortis usurarum solutio facta videatur, *argum. d. l. 3. §. eiusdem, ff. de testibus,* & sentire videtur Vrsill. ad Afflic. in *d. decis. 91.*

Declaratur secundo, ut cesset illa solutionis præsumptio ex receptione sortis, si consuetudo fœneratoris exigendi usuras non probatur consentiens, & uniformis, ut si constat creditorem ab aliquibus usuras extorsisse, ab aliis nihil hoc nomine exegisse, & sola sorte contentum fuisse. Hinc enim redditur dubia hæc præsumptio *argum. d. l. 3. §. 2. & l. 14. Cod. de fid. instrum.* idè que durum est in tam ancipiti coniectura veritatis damnare creditorem: & ita docet Philipp. Franc. in *d. cap. ult. de usur.* & Clarius Paul. Castrenf. in *d. l. 1. in fin. Cod. de probat.* illo videlicet observando, ut pro fœneratore non admittantur testes, quos illius pecuniis obnoxios, & allegatos habet, siquidem his, vel nihil, vel parum credendum esse arbitror, sunt enim veluti servi, ut ait Alciat. in *leg. 1. numer. 7. ff. de cere. pet.*

Denique declaratur hæc conclusio, ut locum non habeat, si creditor testibus, confessione advertari, vel aliis probationibus docet, sibi nihil usurarum titulo numeratum esse, & solam sortem exegisse *l. si Chirographum, ff. de probat. l. qui cumque in fin. C. de apoc. public. Franc. loc. cit. Castrenf. in consil. 26. num. 1. & 54. nu. 1. lib. 2.* & Laurent. de Rodulph. in *d. quæst. 85.* Porro, quod de confessione debitoris dixi, intelligo de confessione libera, & quæ post dissolutam sortem facta est. Alioqui si debitor fateatur nihil nomine usurarum solvisse, dum obligationis vinculis innexus est, confessionem hanc nihil vel parum prodesse arbitror ad excusandum fœneratorem. † Nec tantum probationibus hæc præsumptio eliditur, sed etiam aliis in contrarium urgentibus coniecturis, veluti si inter creditorem, & debitorem magna intercedebat amicitia, propter quam potuisset gratias mutare, ut expendit Castrenf. *loc. cit.* Quæ ut probationes validiores elidunt, & elidunt minus etiamque *l. ob carmen, ff. de testib. & Harmenop. lib. 1. tit. 6.* Menoch. *de retin. poss. remed. 3. num. 719.* ita prolixæ præsumptiones, & indicia invicem se tollunt, & collidunt, ita ut seiores gravioribus cedant *l. divus, ff. de in integ. restit. l. ob carmen, §. ult. ff. de testib. & Mascard. de probat. concl. 1230. n. 11.* quæ omnia cum ex varietate negotiorum, & circumstantiarum ducantur, multo magis sensio hoc locum boni, & prudentis iudicis arbitrio committendum esse.

Sanè si debitor testibus vel apochis, vel alio probationis genere probat pro reliquo, seu residuo usurarum accem, vel aliam pecuniæ quantitatem fœneratori solvisse, satis constat usuras totius temporis depentis fuisse. Nam cum creditor confessus est decem, aut viginti pro scilicet duo accepisse, satis constat integrum debitum esse solutum, neque creditorem aliud quicquam petere posse, etiam si ei plus deberetur *l. ex pluribus, ff. de solut. Decius in l. creditori. nu. 6. & 7. ff. de pact. Jalon. in l. 2. nu. 6.*

37

38

39

40

41

num. 6. *Cod. de hered. instit. Corn. in cons. 33. nu. 24. lib. 2.*
 & alii quidam apud Rotam Genuenti. in *decis. 60. num. 6.*
 42 & Maurus de *solut. cap. 16. num. 1.* Idemque est, si quis
 in iudicio certum aliquid petat, puta decem, vel undecim
 pro residuo, quia praesumitur nihil aliud sibi deberi
 quamvis obligatio sit maioris quantitas, ut tradunt Guid.
 Pap. qu. 177. nu. 8. Munnoz. Escubar. de *ratiocin. cap. 37. n.*
 3. & Grat. *discept. forens. lib. 1. cap. 2. & 3.* His auctoribus
 43 consentit Rebuff. in *l. potest. 95. de verb. signif.* ubi duo pru-
 denter monet. Primum est haec locum habere, nisi pro-
 betur contrarium, & per errorem minus petatum esse l. 20.
ff. de except. rei iudic. potest enim error calculi probari l. 1.
Cod. de error. calculi. s. & 7. Cod. de iur. & fact. ignor. que ait
 errorem falli nemini nocere. Alterum est, si forte cautio
 loquitur, pro residuo certe pecunie, non extendi ad debita
 ex aliis causis, nisi generaliter cautum esset, pro residuo om-
 nium, & ita refert in praxi observatum fuisse, & consistat ex
 44 d. l. ex pluribus, ff. de solut. Denique quod dicitur ex peti-
 tione residui, seu certae quantitates pro residuo praesumi ni-
 hil aliud deberi, id in persona creditoris recipitur. Aliud vero
 est in debitore, qui certam quantitatem, quasi solam se de be-
 re concessit, creditor enim tam eam, quam residuum
 debiti partem petere potest, ut ait l. si quidam, 24. *Cod. de*
transact. & l. quidam, 21. ff. si cert. pet. & memini me lege-
 re apud Gratian. lib. 1. tametsi caput citare non possum Vel-
 lis, quod me petitis impulit, & ubi haec sine libris adiecius
 operi iam ad finem perducto, quod tamen accipiendum est,
 nisi creditor expressè consensit, perinde enim est, ac si ip-
 se id tantum sibi deberi fateretur. Hic vero etiam quaer-
 45 endum esset, si in instrumento, vel chyrographo debitor
 confessus est accepisse mutuo aureos centum, & illos intra
 annum, vel amplius solvere promisit, an ex hac dilatione
 praesumatur creditor usuras huius temporis subduxisse, vel
 minus numerasse. Sed memini me respondisse quass. 45. nu.
 21. si constet creditorem foeneratorem esse, & id tacere
 consuevisse, praesumi etiam id inter eos factum fuisse, neque
 enim credendum est interituum medijs temporis lactare
 voluisse ex Baldo in *cons. 229. n. 3. lib. 2.* Anchar. Castrenf.
 Cravet. & alii. Quod etiam auctoritate Plutarchi con-
 firmavimus in *opus. de non foeneran.* cuius verba nunc sub-
 46 jicio. Vel potius ut vera dicam, foeneratores sui obno-
 xios mala fide decipiunt, debitor enim, qui minus accipit,
 quam cautione continetur, per summum nefas decipitur.
 Mentiri Persa secundum delictum dicunt, primum et alie-
 num consistare, quod credito quoque mentiri debitor solent. Ce-
 terum plus mentiuntur foeneratores, & persidius agunt,
 qui in suis adversariis scribunt tantundem numerasse, cum
 numerent minus. Et memini etiam quodam loco adnota-
 tisse hanc fraudem a veteribus foeneratoribus agitam
 fuisse ex Cuiac. *observ. lib. 21. cap. 9.* & id etiam pieros-
 que hodie factitare. Quod etiam testatur Valasc. in d.
cons. 56. n. 1. vers. nec provar. subiiciens per istas con-
 fessiones de recepto, ut loquitur, solere usuras, & alios
 illicitos contractus celebrari, ut quocumque videmus, quia
 hac ratione enunciant id, quod non est, celant, & occultant
 id, quod est, quod a nobis diligentius tractatum est
 47 in d. qu. 45. Puto tamen id accipiendum esse, cum debi-
 tor id allegat, & objicit sibi minus numeratum fuisse, vel ex
 pecunia credita foeneratorem usuras illius temporis reti-
 nuisse, alioqui praesumptionem hanc in foro nihil suffragari,
 neque iudicem id supplere posse ex l. adulterium, §. si
 idem Polioni, ff. de adult. & Bart. in l. cum quis, circa fin.
 ff. si cert. pet. & Menoch. de *praesumpt. lib. 1. qu. 48. nu. 44.*
 & in specie Castrenf. in *cons. 94. num. 1. lib. 2.* prop. enim
 est, ut debitor fateri videatur totam summam accepisse,
 qui non excipit sibi minus numeratum fuisse, aut ex
 forte usuras eodem tempore creditorem subduxisse.
 Rursus quia haec definitio maxime innititur consue-
 tudine creditoris, necesse est, ut illa probetur con-
 stans, & consentiens iuxta l. 3. §. 2. de testib. & secunda in
 ea, quae diximus num. 38. non enim ex re incerta, &
 varia certum aliquid colligi potest, ut docet Quenillan.
instit. lib. 5. cap. 10. & Bald. & alii in rubrica, *Cod. de*
probat. ubi docent ea, quae dubia sunt, per ea quae
 certa sunt, confirmari, & Ant. Fab. *cod. tit. def. 51.*
 Denique perspicuum est, an alia in contrarium
 49 urgeant coniecturae, potest enim iudex hanc praesump-
 tionem non sequi, si ex aliis probabilibus, & gravibus
 argumentis, & indicis veritatis aliud sibi videatur, se-
 cundum ea, quae proxime dicta sunt, & docet Burd.
 in d. *consil. 327.* Nec enim negari potest hac in re pluri-
 mum dominari arbitrium iudicis, ut tradit Alex. aut

quisquis ille sit inter consilia Alex. *cons. 119. nu. 6. lib. 4.*
 Sed inter coniecturas iudex plurimum constituere po-
 50 test ad confirmandum motum animi sui in natione cre-
 ditoris, & consuetudine regionis, ubi contractum est l. 1.
in princ. ff. de usur. l. semper. 34. de rez. iur. l. quod si 31. §. qui
mancipia, ff. de ad. edict. Bald. in d. cons. 229. n. 4. lib. 2. ubi
 ait hac in re inspiciendam etiam esse generalem consue-
 tudinem foeneratorum civitatis, qui faciunt simile exerci-
 tium argum. l. cum de lanionis, §. l. ff. de fund. instrum. idem
 notat incertus ille auctor apud Alexand. in d. *cons. 119. in*
fin. Cepoll. in *lib. de simulat. contror. n. 113.* Caroc. de *lo-*
ca. tit. de usur. num. 14. & alii plures apud Farin. de *fallit. &*
simulat. q. 162. part. 3. n. 214. His accedit Francisc. Loan. *lib.*
de empt. & vendit. sub pacto retro vendendi n. 63. Vbi post-
 51 quam prolixè qualivis, an emptio, & venditio ob pactum re-
 trovendendi, & modicatem pretii, simulata, & in fraudem
 usurarum facta praesumatur, an alia quoque coniecturae, &
 indicia foeneris desiderantur, concludit tandem, si probetur
 tractatus de mutuo contrahendo pignoris, contractum
 emptionis paulo post secutum simulatum videri arg. l. quam-
 vis, §. cum essent, ff. ad Vellei. que enim uno temporis tractu
 aguntur, dicuntur ab eadem voluntate probari l. quod ait
 lex, §. nisi ff. ad l. l. l. vide adult. Et sane tractatus de mutuo
 52 contrahendo recentetur à multis inter coniecturas tenori-
 ris, ut apud Dec. in *cons. 62. numer. 23. lib. 3.* & Farin. *loc.*
cit. num. 216. tamen ego in his tractatibus parum con-
 stituendum esse putem, nisi testes deponant creditorem
 etiam in mutuum consensisse. Quid enim si dum venditor
 mutuum rogat, noluit ille emptor morem gerere, sed tan-
 tum emere velle dixit, si quod praedium venale illi erat? Sa-
 ne hinc potius excluditur mutui praesumptio, quod non nisi
 inter consentientes contrahi potest l. 15. & l. 19. ff. si certi-
 53 pet. Denique inter contrahendum multa dicuntur, &
 iactantur, quae non fiunt, sed nudo sermone hauriuntur,
 ut ait Vipian. in *l. scientiam, §. 1. ff. de ad. edict. citat.* quare levis-
 sima est coniectura, quae ex tractatu deducitur, nisi etiam
 doceatur inter partes actum, & consummum fuisse, ut sub
 nomine emptionis, vel alterius contractus, mutuum, &
 foenus contraherent. Hoc enim casu plus valet quod actum
 est, quam quod scriptum, l. 3. *Cod. plus valet. quo l. agit.* & fa-
 ctus constat contractum usurarium esse, licet tabellio, & testes
 instrumenti nihil sciant, ut docet Innocent. in *cap. gravat.*
de pos. & Vital. de Camban. in lib. de claus. p. qu. qual. ff.
simulat. probat. nu. 8. ubi notat in his multum posse iu-
 dicis a bitium, quod nos in hoc genere monuimus, l. 1. §. 2.
 nec puto Zoannerum aliud sentire. Qui deinde subijcit
 54 hanc clausulam, Aut in proposita quaestione nihil constat de
 precedenti tractatu, tunc si contractus fuit celebratus in loco,
 ubi communiter solent fieri tales contractus, & exerceri mu-
 ra, quem admodum hodie plurimis in locis pernicioso exemplo
 fieri solemus, & dolemus, & emptor sit indignus, vel inco-
 la, indicabo contractum ob eam insamam nationem simula-
 tum d. leg. quod si nolit, §. si mancipia, ff. de ad. edict. & multis
 grassantibus in regione aliqua severiore censura de i. c. coerceri
 debent. Et post pauca quaedam, Aut in loco contractus non
 fiant communiter huiusmodi imaginari contractus, neque
 exerceri communiter solemus, tunc aut emptor est foenerator,
 & contractus illicitus facere consuevit, & hoc casu praesum-
 ptum contractum simulatum esse cap. illo nos, de pignor. fa-
 cile enim ad verius foeneratores est praesumendum, quia sunt
 pessimum hominum genus. Quare cum improbi adeo sint usura-
 rii, mirari debet minus, quod in illos acerbiores simul exemplo
 jurisconsulti Ulpiani in l. ita, Simulatur igitur, ff. de nau. cau-
 55 sabul. Atque in hunc modum ex coniectura nationum, &
 ex qualitate creditoris conicit contractum usurarium esse.
 Et ita etiam in quaestione, de qua quaesitum est, ex circun-
 stantia regionis, & consuetudine mutuantis arguere possumus,
 minus fuisse numeratum, vel usuras pro ratione temp-
 56 oris, quo differret solutio, prorogatas fuisse. Sed si mos re-
 gionis varius est, & si non eadem usure frequentantur,
 vel si consuetudo hominis varia fuit, id est, si continuo
 quidem, sed nunc leviores, nunc graviores usuras exercit,
 sequendum est id, quod erat et magis consuetum, argum. l.
 quaritur, ff. de stat. hom. & l. 55. §. si unus, ff. de leg. 3. Bald.
 in d. *consil. 229. num. 2. in fin.* vel ad id, quod minimum est,
 usurarum quantitas redigi debet l. semper 34. de rez. iur. l.
 tutor. §. ex ceteris, ff. de administr. tut. glo. in d. l. i. ver-
 bo, ex more regionis, ff. de usur. l. ult. ff. de prae. stipul.
 Illud etiam scire interest, non tantum ex persona cre-
 ditoris, qui usuras exercere consuevit, ignotis coniectu-
 ram duci, sed etiam ex persona proxenetae, vel notarii,
 qui contractibus illicitis, & usurariis operam dare soliti
 sunt,

sunt, ut tradit Veron. in d. tractat. de simulat. contract. nu. 71. Nam, inquit, sèpissime huiusmodi contractus illiciti contrahuntur culpa proxenatarum, qui ob spem modici lucri omnia velamenta excogitant, & partes inducunt ad illicita pacta, & improbos contractus ineundos: & deinde monet contrahentes, & mercatores, ut ab hoc genere hominum tanquam à pestifero veneno caveant. Idemque in Notariis observandum esse, denique ait factum à malo malum præsumi. Et proinde cum queritur, an obligatio sit maioris quantitatatis, quam revera numeratum sit, proxenetæ, & Notarii personæ coniecturam fraudis præbere possunt, si in huiusmodi fraudibus conciliandis se interponere solent, & hic etiam locum habet, quod dicitur, mali corvi malum ovum.

57 Sed ex eo, quod diximus, qualitatem personæ, quæ solita est foenerari, & consuetudinem regionis, in qua publice scenus exercetur, magnam coniecturam facere usurariæ pravitatis, dicimus etiam ex circumstantia personæ, & provincie scenus præsumptionem excludi, & minui, & proinde, ut contractus celebratus ab eo, qui foenerari consuevit, in re dubia secundum omnium sententiam foenerariis esse præsumitur, ita ex contrario contractus ab eo initus, qui integer vitæ est, & inculpata existimationis in dubio licitus videri debet, ut adnotarunt Bald. in l. qui semisset, §. quasitum, ff. de usur. Anchar. Tiraq. Dec. Menoch. apud Card. Mantic. de tac. & ambig. convent. lib. 3. tit. 23. nu. 3. ex quo inferit in egregiis, & nobilibus viris, clericis, & Ecclesiasticis personis, item in rusticis, & mulieribus, & militibus scenus suspicionem cessare. † Ceterum avaritia etiam nobiles docuit, & milites, rusticos, & mulieres foenerari, imò & Philosophos, ut de Menippo Cynico refert Diogenes lib. 6. quod eorum professioni valde repugnat. l. 6. Cod. de munerib. patrim. & clericis etiam crebro interdictum est, ne foenerent c. 1. de usur. & aliis locis, unde hoc argumentum leve est ad excludendum scenus.

59 Pari ratione, ut mos regionis, in qua usuræ frequentantur, magnum indicium est scenus: ita si contractus, eo in loco, & inter homines illius nationis celebratus est, quæ sensu abhorret, ut olim Persæ, & Germani, & alii quidam populi, quos recenset Alexand. ab Alexandro Genial. lib. 1. c. 7. dicam in re dubia contractum ab usuraria pravitare alienum esse, ut sentit Zoann. ubi supra, & Cardin. d. tit. 25. num. 20. & quod idem ferè est contractus, qui in provincia apud honestos, & graves viros est in usu, & communiter ab omnibus censetur licitus, in dubio usurarius non præsumitur, ut docet Bald. in l. 1. num. 39. C. de his qui pona nom. Roland. in conf. 96. num. 26. lib. 2. Natta in conf. 458. nu. 26. Surd. in d. conf. 327. num. 52. ubi ait coniecturas hoc casu degenerare, & in meliorem partem torqueri debere. Idemque tradit Card. loc. cit. qui deinde reliquas coniecturas exequitur, quibus scenus præsumptio excludi videtur, ego missas facio. † Et hoc tantum subijcio, quod ille omisit, præsumptionem usuræ minui, quando negotium est alienum, ut si tutor, vel procurator contraxerit. Nam si suspicio scenus rejicitur, si lucrum non sit proprium, sed commune, ut videtur Corneo in conf. 4. num. 12. lib. 1. Alciat. in conf. 3. num. 20. lib. 1. & idem Mantic. eod. loc. numer. 31. multo magis excludi dicendum est, si negotium omnino ad alium pertinet. Neque enim verisimile est virum bonum pro alterius lucro voluisse improbum scenus exercere, & sine ulla utilitate detrimentum animæ suæ pati, atque etiam se obnoxium restitutioni reddere. † Observa tamen quod dixi virum bonum, nam si is, qui contraxit alieno nomine, vir fordidus est, & infamia scenus laborat, contractum male olet, & locum habet, quod dicit Veronen. loc. cit. tactum à malo malum præsumi: denique in iure nostro multi loci sunt eorum, qui alieno nomine foenerantur, ut in leg. 37. §. si pecunia, ff. de neg. gest. & ego scio virum quandam nobilem nomine generi sui à muliere extorsisse obligationem quingentorum, & quinquaginta aureorum, cum quingentos tantum numerasset, dilatione annis anni concessa ad solvendum, uterque enim solebat agitare scenus.

60

61 Præterea ad hunc tractatum valde pertinet definitio leg. quicumque, Cod. de apoch. publ. qua caveatur cum, qui tribus productis apochis ostendit trium sibi coherentium annorum tributa præstitisse, præsumi etiam pro præterito tempore solvisse. Quod rectè ab Interpretibus trahitur ad emphyteutam, colonum, censuarium, denique ad omnes debitores annuarum pensionationum, quos si constat tribus prolatis apochis trium sequentium annorum canonem, & annuam pensionem præstitisse, in præteritum etiam solvisse præsumuntur, ut tractant Anton. Pa-

dill. in l. 1. Cod. de fideicom. Anton. Gomez. ad leg. Tauri. 68. in fin. Menoch. de præsumpt. lib. 3. cap. 139. Andr. Fachin. controv. lib. 13. cap. 89. & aliis citatis Paulus Bellon. de potest. cor. & c. lib. 1. c. 97. num. 16. & Marcell. Conversan. in notis ad Intrigial. quest. 5. qui in eadem qu. num. 47. nominatim ait præsumptionem d. l. quicumque, in redditibus annuis, & debitis censualibus locum habere. † Et proinde id etiam in usuris, quæ redditus pecuniæ dicuntur l. 30. ff. de admin. leg. l. 87. §. ultim. ff. ad leg. Falcid. retinendum puto, unde si debitor probet tribus prolatis apochis tribus continuis annis usuras sortis præstitisse, præsumitur etiam pro præterito tempore illas solvisse, cum nulla inter hunc, & illas adferri possit discriminis ratio, & usurarius maiore odio dignus sit, ut facilius credamus illum prioris temporis usuras extorsisse.

64 Sed si simpliciter usurarius confessus est, vel alio modo convictus usuras recepisse, non constat quales exegerit, an semisses, an beses, aut graviores, recurrendum est ad consuetudinem regionis, vel creditoris, ut diximus numer. 56. vel poterit iusiurandum iudex deferre debitori usuras repetenti cap. ex liceris, de iureiur. Bunsat. in consil. 226. num. 108. lib. 5. & Mancin. de iuram. offic. 167. numer. 1. quia in omnibus causis ob inopiam probationum causa cognita res iureiurando decidi debet l. 3. Cod. de reb. cred. & Harmenop. lib. 1. tit. 7. qui ait iusiurandum à iudicibus deferri in iis actionibus, quæ aliunde veritatem apertam, certamque non habeat. Observa tamen quod lex ait causa cognita, nec enim iudex temerè hoc remedium uti debet.

65 Opportunè etiam queritur, an usurarius teneatur respondere positionibus, quæ exactionem usurarum continent. Et videtur rejici eas oportere, quia respondentis turpitudinem continent, & nemo positioni criminose respondere tenetur, ne te prodatur, ut docent Bald. & Salicet. in l. 2. §. quod observari, Cod. de iureiur. propter calumn. Curtius in tract. de posit. nu. 45. Mancin. part. 2. art. 2. nu. 14. Mascard. de probat. conclus. 1182. n. 60. ubi refert hanc esse communem sententiam, & Blasius Michalor. in lib. de posit. cap. 18. nu. 7. ubi ait veriore esse. † Sed his non obstantibus verius est, in hac specie positiones admittendas esse, quia quoties agitur, ne reus locupletetur cum aliena iactura, & res alienas iniuste retineat, positionibus respondere tenetur, etiam si eius turpitudinem, & delictum continent. Ita enim docet Bart. in l. Marcellus, §. qui rerum, n. 2. ff. rerum amot. Dec. in l. ult. n. 6. Cod. de eden. & respondit Franc. de Argent. inter consilia matrim. cons. 220. n. 16. & 17. Gravatae Vestrum, lib. 5. cap. 14. nu. 18. Petrus Pechius ad reg. iur. reg. 32. n. 8. qui communem esse ait. Anton. Sola ad nov. consil. Sabaud. tit. de posit. glof. 11. num. 2. ubi refert decisionem Senatus, & Mancin. loc. cit. sed hic agitur, ut illicitum lucrum auferatur creditoris, & ne is, cui usuræ extortæ sunt, rerum suarum iacturam patiat, ergo positiones admitti debent. Neque movet ratio Baldi loc. cit. num. 23. Quod hæc positio captionem contineat, vel infamie, si fatetur, vel perituri si neget, quia si falsò obijciatur illum usuras extorsisse, ei negare licet, & negando nec infamiam, neque perituri incurrat, si verò eas verè extorsit, debet eas reddere, & liti cedere. Quod si iniuste litigare mavult, sibi imputare debet, nec ei subveniendum est, qui in toxicam incidit, quam sibi fecit.

67 Denique questum est, an super solutione usurarum is, qui solvisse ait, nec aliunde probare potest iusiurandum creditori deferre possit, & an creditor illud subire, vel referre teneatur. Et puto creditorem iurare debere, vel referre, nisi aliud obstat. Et moveor primo loco ex l. 1. §. super, Cod. de usur. illis scilicet verbis. In quo casu sacramentum etiam illationem locum habere sanavimus. Deinde ex d. c. 32. de iureiur. ex quo constat in causis usurarum iudicem in inopia probationum exigere posse iusiurandum de veritate dicenda, ut Abbas, & Cuicicus notant, cum enim id iudici liceat, nihil vetat partes inter se in istiusmodi causis iusiurandum deferre, vel referre. † Denique si in actione furti, & aliis famosis iudicis actor iusiurandum deferre potest, ut indicat l. furti, §. 6. §. sed si ff. de his qui not. infam. l. ult. §. licentia, Cod. de iur. delib. l. 9. §. si damnatur, & l. 13. §. idem Iulianus, ff. de iureiur. & multis ostendit Borcholt. de iureiur. cap. 5. n. 7. & 8. & n. 20. Vt etiam in actione rerum amotarum, que pendet ex furto, ut ait Paulus in l. 21. in fin. ff. de act. rer. amot. iusiurandum rectè deferatur, quamvis non possit referri, ut definitum est in l. 11. §. qui rerum, & l. 14. ff. eod. tit. & tradit Hartman. Pistor. lib. 4. qu. 13. nu. 35. cur non etiam in receptione

ceptione usurarum iusjurandum deferre liceat, quoniam tunc usura furtum est, vel proxima furto. Et ita comperit in specie docere Baldum in d. quod observari, n. 23. *versu conclude ergo*, tamen si diversum sentiat in positionibus, ut dictum est.

69 Nec movet, quod hæc res delictum creditoris continere videatur, quo casu is, cui iusjurandum deferretur, iurare non cogitur, ut placuit Anton. Solm. ad nov. constit. Sabaud. tit. de iureiur. anglos. in fin. quia hoc manifestè refellitur ex d. l. 6. §. sed & si, ff. de his qui not. infam. & d. l. ultim. §. licentia, C. de iur. delib. l. 3. §. 1. ff. de iureiurand. & ex l. 9. §. hac lege ff. de iur. ubi Ulpian. ait, hac lege permittitur actori iusjurandum, ne reus iuret iniuriam se non fecisse. Vel locum non habet, cum de ea re agitur, quæ si celaretur, faceret adversarium locupletari cum aliena iactura, quo casu diximus positionibus crimen continentibus respondendum esse.

70 Vel denique dicam in causis usurarum locum non habere, in quibus iurandum esse, etiam si feneratoris turpitudinem hæc res contineat, constat apertissimè ex d. cap. ex literis, de iureiur. & d. leg. eos, in fin. Cod. de usur. Nec facit negotium, si dicas utrasque iure civili licitas olim fuisse, & proinde nihil mirum, si super solutione, & actione usurarum olim iusjurandum subire oportuit, nunc verò aliud esse, cum usura omnis illicita sit, & turpis. Nam respondeo Iustinianum eo loco sanxisse iuramento locum esse etiam in ea re, quæ dolum, & improbitatem creditoris contineret, nimirum adversus eos creditores, qui per se, vel interpositam personam maiores usuras stipulati essent, quam constitutione illa definitum fuit, & per legem licebat accipere. Et proinde, ut licuit olim iusjurandum deferre creditoribus, qui graviores usuras extorserant, vel aliquid ex pecunia credita detraxerant, aut retinuerant filiquarum, & sportularum nomine, quod ea constitutione valde prohibitum est, ita nunc, postquam nullus est modus, intra quem usura licita sit, iuramento locus est, quamvis hæc res feneratoris turpitudinem, & fraudem continere videatur. Observatamen, quod dixi, nisi aliud obstat. Nec enim quod dicitur in l. 38. de iureiur. manifestè turpitudinis, & confessionis esse non iurare, nec iusjurandum deferre, perpetuum est. Quamobrem quia in civili iudicio damnatur iusjurandum hoc deterrere solet: nec ullum reperiri potest exemplum apud veteres iurisurandi delati in iudicio criminali, saltem quo lis decideretur, ut observat Duaren. ad tit. de iureiur. c. 9. in fin. & Cuiac. in lib. 2. sent. Palu. tit. 1. & ratio publicæ utilitatis exigit, certis probationibus criminales controversias finire magis, quam iureiuratio, I. serant C. de probat. Ideo si de utrisque criminaliter agatur, quod fieri posse magis communiter receptum est, ut refert Alciat. in c. 1. n. 26. de offic. ordin. & Clar. in §. usuras, vers. ex hoc inferatur. & nos diximus q. ult. n. 53. reus iurare non cogitur, vel iusjurandum deferre. Nam nec in supplementum probationis iusjurandum deferri potest, cum de utrisque criminaliter queritur, ut notat Socin. reg. 104. fallent. 15. & Fachin. contrav. lib. 1. cap. 15. in fin. ubi ait verba illa d. l. in bona fidei. 3. C. de reb. credit. & in ceteris causis, de similibus causis pecuniariis accipienda esse. Et proinde quod ait Ulpian. in d. l. 13. §. item Iulianus, de iureiur. & in d. l. 6. §. sed & si ff. de his qui not. infam. innocentiam rei iuramento quodammodo probari, de iudicio civili, id est, cum de turto civiliter agitur, intelligendum est, non autem de iudicio criminali, instituta scilicet actione ad publicam vindictam, ut verba, quæ procedunt, ostendunt factis, & sentire videtur Baldus in d. l. 2. §. quod observari, n. 23. & docet idem Duaren. loc. cit. unde non casu, sed consilio Paulus d. lib. 1. tit. 1. ait in pecuniariis causis, si alter ex litigatoribus iusjurandum offerat, audiendum esse, quo loco congruenter Cuiac. notat licet criminalem iureiurando non decidi. Denique in his casibus omnibus, in quibus in ceteris causis remittenda est iurisurandi necessitas, quos sanè d. tit. de iur. delib. cum tota hæc res in equitate consistat, quæ nullis certis finibus coerceri potest, l. 14. in princ. ff. de divers. comp. præscript. l. sed & si §. ult. ex quo cau. man. in istis casibus in materia usuraria iusjurandum rejici, & remitti debere dicendum est.

Et hæc valde confirmantur, possumus ex sententia multorum, qui putant cum coniectura non adeo efficaces sunt, ut ad pronuntiandum contractum usurarium litis subicere videantur, actioni iuramentum in supplementum probationis deferri non posse, cum criminaliter agitur, ut usurarius puniatur, aliud verò esse, cum civiliter agitur ad repetitionem usurarum, ita enim sentiunt Joan. Andr. Lauranc. Paris. Cor. & alii apud in clytæ memoris Card.

Mantic. d. lib. 8. tit. 19. n. 29. quod etiam sentire videtur Scraphin. de priv. iuram. c. 33. n. 128. & probari potest ex d. c. ex literis, 32. de iureiur. Quod tamen ita accipiendum non est, ut ex qualibet levi coniectura liceat, etiam cum civiliter agitur, rem hanc iuramento actoris committere, sed ita demum iusjurandum hoc deferri posset, si coniectura tenoris huiusmodi sint, ut lere iusticiam iudici, ut opinetur contractum usurarium esse, & præterea velit ad magis confirmandum motum animi sui hoc iusjurandum deferre, quod in aliis causis receptum est ex l. 31. ff. de iureiur. quæ ait solere iudices in dubiis causis hoc iusjurandum exigere.

His igitur, & aliis modis probata exactio usurarum, curandum est, ut restituantur iis, quibus extortæ sunt, vel heredibus eorum, ut sancitum est in c. 2. & 3. de usur. vel iis deficientibus, ut in pauperes distribuatur, ut rescriptum est in c. cum tuas, tit. manu scilicet hæredis, & iusu, & consilio Episcopi, qui pauperum pater est, ut docuit Panorm. in d. l. cum tu. n. 5. Covarr. in cap. 3. n. 8. de testam. & censuit Rota in rer. recens. p. 2. in quadam Trident. usurar. dec. 152. n. 6. quod in locis, ubi nullus Episcopus est, vel qui eius vices suppleat, iudicem secularum facere arbitror, nam & hic pauperum parens est, vel esse debet. Quæ verò actione, & à quibus usurae repetantur, quæstione sequenti tractandum est.

QVÆSTIO XCIV.

Usura qua actione repetantur, & à quibus.

SVMMARIVM.

1. Debitor, postquam ex fructibus rei creditori integrè satisfactum est, potest pignus repetere.
2. Et possessionem rei sua recuperare.
3. Creditor, cui ex fructibus salutum est, non potest se prescriptione tueri.
4. Possessio creditoris prodest debitori ad prescriptionem.
5. Creditor contra ius imputandi fructus in sortem nunquam prescribit.
6. Usura condictio indebiti repeti possunt.
7. Hodie usura condictio furtiva repetuntur.
8. Usura furtum est, & usurarii fures.
9. Actio, qua usura repetuntur, in hæredes transit.
10. Hæredes usurarii in utroque foro usuras reddere coguntur, non secus ac hæredes furis.
11. Iudices seculares compellere possunt hæredes usurarii, ut usuras restituant.
12. Usura cognitio, & condictio est mixti fori.
13. Hæredes etiam extranei usuras restituere tenentur.
14. Quod accines ad restitutionem, nihil refert, quis occulto, vel publico favore extorserit aliena.
15. Hæres tenetur usuras reddere, licet defunctus impænitens decedat.
16. Et quamvis veret usuras restituere.
17. Hæredes usurarii usuras reddere tenentur, licet non petantur.
18. Et licet cum defuncto lis contestata non sit.
19. Et licet ex usuris nihil ad hereditatem pervenerit.
20. Hæredes iure Pontif. actione rei persecutoria ex delicto defuncti, possunt conveniri, licet ad eos nihil pervenerit.
21. Didaci Covarruvia interpretatio ad §. his autem verbis. Instit. de leg. Aquil.
22. Francisci de Caldas interpretatio ad l. un. C. ex delicto, actum.
23. Actiones quæ rem, & poenam persequuntur, non dantur in heredem, nisi in id, quod ad eum ex facto pervenit.
24. Actiones ex delicto, licet rem persequantur, non dantur in heredem, nisi in id, quod ad eum pervenit.
25. Discrimen inter ius Pontif. & civile circa actiones ex delicto defuncti dandas adversus hæredes.
26. Didaci interpretatio ad §. his autem verbis reicitur.
27. Fran.

23. *Francisci de Caldas sensus ad L. uo. ex delict. defuncti, non congruit verbis legis.*
24. *Verba in quantum ad eos pervenit, quomodo intelligenda.*
25. *Pontificio iure heres tenetur ex delicto defuncti, quatenus eius facultates patiuntur.*
Hereditas usurarij, heres furis.
26. *Heres ex delicto defuncti tenetur, quatenus ex eo pinguior hereditas ad eum pervenit.*
27. *Heres usuras restituere tenetur, quatenus patiuntur vires hereditatis.*
28. *Quod receptum est etiam nullo facto inventario.*
29. *Ius canonicum ultra facultates defuncti heredem non obligat ad restituendum.*
Actio fœneris ex delicto descendit.
30. *Usurarij heredes pro portionibus hereditariis ad restitutionem usurarum tenentur.*
31. *Cohæres tenetur ad usurarum restitutionem pro portione eius, qui non est solvendo, quousque portiones suas exhauriant.*
32. *Nisi culpa creditoris cohæres factus sit non solvenda.*
33. *Cohæres in solidum convenitur, si res ad eum pervenit.*
34. *Cohæres, qui rem pignori datam possidet, ad illius restitutionem solus convenitur.*
35. *Non minus iniustus est, qui alieno scelere utitur, quam qui facit.*
36. *Crassi, & Hortensij avaritia, & turpitudine à Marco Tullio reprehensa.*
37. *Creditor, qui usuras à suo debitore exegit ex eo, quod illas fœneratori solveret, tenetur illas restituere, si eas à fœneratore deinde recuperaverit.*
38. *Sententia non solis conditionem sino causa.*
39. *Quoties causa sententiæ redit ad non causam, non obstat exceptio rei iudicata.*
40. *Arvari Valasæ inutilis quædam cautio.*
41. *Opem ferentes fœneratoriis ad restitutionem quoque tenentur.*
42. *Iudices, & Magistratus, qui usuras solvi iubent, restituendi rei sunt.*
43. *Iudices ex iniusta sententiâ obligantur.*
44. *Itemque est iudicibus delegatis, & arbitris ex commissio sumptis.*
45. *Advocati, & confidici, qui fœneratorum causas agunt, restituere tenentur.*
46. *Advocati non minus Republica utiles, quam milites.*
Orator ex Marco Catone vir bonus dicendi peritus.
47. *Domini quatenus usuras permittere possint.*
48. *Operam præstantes usurario quatenus, & quomodo obligentur.*
49. *Notarius ad restitutionem tenetur, cum ex eius instrumentis simulato debitor usuras præstare cogitur.*
Nisi partes agat debitoris.
50. *Notarius cum verè, & sincerè scribit, quod inter partes geritur, ad nihilum tenetur.*
Nisi in regionibus, in quibus pessima more usura exiguntur.
51. *Notarius non tenetur ubi necessario usura tolerantur.*
52. *Proxenetæ quatenus ad restitutionem usurarum obligentur.*
53. *Proxenetæ utiles civitatibus.*
54. *Proxenetæ non tenentur, quamvis debitor non sit idoneus.*
55. *Platonis lex, ut proxenetæ de evictione teneantur.*
56. *Proxenetæ, qui dolo circumveniunt creditorem, de dolo tenentur.*
57. *Benvenerati Sexacæba distinctio quædam reitur.*
58. *Consulens alium fœnerare ad restitutionem obligatur.*
59. *Verba, opo, consilia separatim accipiuntur.*
60. *Nemo ex consilio obligatur ei, cui consilium dedit.*
61. *Consulens ad restitutionem non tenetur, cum is, cui consilium dedit, alias facturus fuit.*
62. *Consilium ipsius interdictum punitur, nec inspiciuntur,*

- an delictum sequatur.*
63. *Cum agitur ex delicto, quod post consilium perpetratum est, adhibetur distinctio, an is, qui fecit, facturus erat, vel non.*
64. *Perfundens fœneratori, ut gravioribus usuris fœneret, ad id tantum tenetur, quod amplius extorsum est.*
65. *Consulens, ut modestius fœnus quis exerceat, non tenetur.*
Loth filias suas obtulit ad fœdiorum libidinem vitandam.
66. *Corruptor non tenetur, si quis in crimine perseveret.*
67. *Dantes operam usurariis non excusantur, quod alij eandem operam præstissent.*
68. *Advocati, notarii, & alii, qui fœneratoribus opem præstant, in subsidium tenentur.*
69. *Ugolinus excipit tutores, & curatores, quod quatenus verum sit.*
70. *Pupillus ad usurarum restitutionem tenetur, si illas à tutore exegit.*
Dominus, si usuras eius nomine exactas à procuratore accipiat, illas reddere adstringitur.
71. *Cum plures sunt rei debendi, is primo loco conveniendus est, ad quem pecunia pervenit.*
72. *Socius primum conveniri debet, penes quem communis pecunia est.*
73. *Proxenetæ, qui usurariis contractibus interveniunt, non nisi in subsidium obligantur.*
74. *Defungi opera quid sit.*
75. *Debitor solvens usuras creditori usurarij, an illas ab eo repetere possit.*
Leonardi Lessij, & Cardinal. de Lug. sententia.
76. *Debitor usurarum, iussus eas alteri solvere, exceptione se tueri potest, & non solvere.*
77. *Debitor usurarum, si mandato usurarij eas eius creditori sponte solvat, non potest eas à creditore repetere.*
78. *Debitor, qui exceptionem habebat, promittens alteri solvere, exceptionem remittere videtur.*
79. *Nisi sit mulier, vel minor.*

Nunc verò opportunum est querere, qua actione usurae solvatur repetantur, & quidem si fundus pignori datus sit, ex cuius fructibus integre creditori satisfactum est, potest debitor pignoratitiam actionem exercere adversus creditorem, ut pignus reddat cum fructibus, qui excedant rationem debitæ pecuniæ c. 1. & 2. de usur. l. debitor. §. ultim. l. si pignore, §. si prædium. ff. de pignori act. l. 1. c. 2. C. cod. tit. Hamenop. lib. 3. tit. 5. & Cuiac. obser. lib. 11. c. 31. & in cap. illo vos. & cap. significante, de pignor. Quod verum est cuiusvis creditor pignus possidat auctore prætoris. Nam & hoc casu etiam ex perceptione fructuum debitum extinguitur ex natura pignoris, & hypothecæ, quæ est, ut fructus extingunt sortem, qua soluta debet creditor de possessione discedere, & debitor, cui res ablata est, ad rei possessionem reintegrari, ut indicat l. 40. de usur. & censuit Rota in recentiss. decis. 749. par. 1. † Et quod valde notandum est, creditor longi temporis præscriptionis se tueri non potest l. ultim. C. cod. tit. de pign. act. quæ ait creditorem quo minus habita ratione fructuum, quos ex rebus obligatis accepit, pignus debitori restituat, nullo spatio longi temporis defendi. Et non tantum inutilis est decem annorum præscriptio, sed etiam tricennii, quia scilicet creditor pignus pro alieno possidet, non pro suo, ideoque non potest iuvari usucapione, vel præscriptione temporis. Qua ratione enim conductor adversus dominum agentem in rem non potest se tueri præscriptione 30. vel 40. annorum: eadem ratione nec creditor eam obicere potest. Denique creditoris possessio, quæ prodest debitori ad præscriptionem l. qui pignoris, ff. de acquir. possess. l. 7. §. sed cum illud. C. de præscr. 30. annor. ei nocere non debet, quò minus in rem agat, vel ipsam luat, ut docet idem Cuiac. ad d. l. 10. C. de pign. act. & aliis auctoribus citatis Argent. art. 266. cap. 6. num. 23. ubi ait creditorem nullis sæculis præscribere, & rursus art. 273. n. 8. † Et rectissime etiam Ioann. Coppen. in decis. 1. num. 7. notat creditorem contra ius impurandi fructus in sortem nunquam præscribere argum. l. Titia. 48. ff. de solut. quæ ait pro soluto magis habendum esse, quod ex ea causa creditor percipit. & certum est id, quod tollitur, non præscribi, sed ipso iure liberare debitorem. Quod etiam sentit Cardin. Mannicij de tac. & ambig. lib. 11. titul. 8. num. 7.

5 Sed si nullum pignus contractum proponitur, ius est debitori, qui solvit usuras, vel hæredi eius eas repetere conditione indebiti, quæ actio est stricti iuris. Quod placuit Bart. in l. 1. n. 8. ff. de privat. de scilicet quem alii terè sequuntur. Phanul. de invent. part. 7. nu. 78. Trentac. varior. res. lib. 1. sicut. de usur. cap. 1. num. 5. & Farin. quæst. 10. num. 66 ubi ait Doctores ita communiter tenere, & nos scripsimus q. 11. n. 25. Et videtur probari posse ex d. l. 26. in princip. ff. de condit. indeb. illis verbis, usura supra legitimum modum soluta quasi fors indebita repetitur. Vt enim usura supra legitimum modum extortæ veluti indebitæ condici possunt ex iure civili, ita & nunc postquam nullus est legitimus modus usurarum, & usura omnino prohibita sunt, etiam in uno nummo, ut notissimum est, usura omnes indebiti conditione repeti possunt.

6 Sed huic sententiæ valde obstat, quod definitum est in l. 1. ff. de cond. indeb. nimirum cessare repetitionem, si quis sciens indebitum solvit, & proinde quia nunc debitor sciens indebitum solvit, quis enim ignorat usuras nunc indebitas esse? conditio indebiti non videtur omnino huic negotio congruere, ut sentit Fulgof. in d. l. si non forem, 26. n. 4. Covarr. var. lib. 3. cap. 3. n. 6. Joan. Bapt. Lup. de usur. & commerc. illicit. comment. 4. §. 3. n. 6. & Binsteld. in cap. sua nos, de usur. quæst. 1. in fin. ubi ait non magis hoc casu competere conditionem indebiti, quam cum quis per vim, & metum indebitum solvit. Et deinde post Didacum concludit, si in hoc negotio indebiti conditio datur, eam extraordinariam, & irregularem esse potius ex delicto, quam ex contractu descendente, quemadmodum sæpe contingit aliquid recipi indebitum ob juris divini, & humani prohibitionem ab eo, qui scienter solvit, & proinde fortasse verius est, hodie usuras conditione furtiva repeti posse, quæ est sententia Baldi in d. l. 1. n. 13. Cod. ex delict. defuncti, in quantum hæred. conven. Nam & usura furtum est, ut diximus, & delictum furti, & iniustitiae, ut ait Aragon. q. 78. art. 3. vers. & cum non sit, & usurarios inter fures numerant Menoch. de arbit. indic. cas. 396. ut olim Cato in lib. de re rustica, & sanè usura est ablatio rei alienæ invito, & ingenuente domino. Denique huic rei accommodari potest conditio sine causa, vel ob turpem, & iniustam causam ex l. 1. ff. de condit. sine causam fin. quæ interdum concurrat cum conditione furtiva, ut in l. ult. C. de condit. ob turp. causam. & notat Oldendorp. de act. class. 6. actio. 7. & huic etiam valde pertinet, quod ait l. 6. ff. de donat. inter vir. & uxor. Quod ex non concessio contractu retinetur, id aut sine causa, aut ex iniusta causa retineri intelligitur: ex quibus causis conditio nasci solet. Hæc igitur actio plusquam conditio indebiti est.

7 Cæterum hæc actio sive ex delicto, sive ex quodam veluti contractu, & pro mutuo descendat, non tantum in creditorem, qui usuras extortit, quod certissimum est, sed & in hæredes eius competit, idque fatentur omnes, ut refert Covarr. in d. cap. 3. n. 7. Petr. Greg. lib. 3. cap. 5. num. 1. vers. tertio ut non tantum. Anton. Sola ad decret. de usur. glof. 2. in fin. & Ugolin. in lib. de usur. cap. 14. n. 1. ubi ait, hæc de re dubitandum non esse. Hæredes enim hereditariis actionibus obligari exploitatum est ex l. ult. Cod. de hæred. actio. l. 45. ff. de act. & oblig. l. 1. ex qua persona de reg. iur. & Petr. Gregor. loc. cit. vers. nec alienum, quæ iuris constitutio latè patet, & ampliatur multis modis.

8 Primò quidem, ut non tantum id obtineat in interno foro, in quo non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, juxta D. Augustini sententiam, & cap. cum tu de usur. sed etiam in foro externo, & in iudiciis. Possunt enim in utroque foro hæredes cogi ad restituendas usuras, non secus ac hæredes furti, ut constat ex d. cap. cum tu de usur. & tradunt Abulens. Meteb. l. 9. 265. Molin. disp. 337. n. 2. Rebell. lib. 8. r. 16. n. 3. & aliis auctoribus citatis. Salas lib. de usur. dub. 47. n. 4. ubi ait id etiam locum habere in omni damno temporalis iniuste alteri illato.

9 Secundò id recipienda est non tantum in foro conscientie, & Ecclesiastico, sed etiam seculari. Nam etiam iudices seculares, & Magistratus possunt compellere hæredes, ut usuras à defuncto ablatas restituant, siquidem huius sceleris cognitio, & coercitio etiam ad iudices, & Magistratus civiles pertinet, non minus quam furti, & alterius damni iniuria dati, sive de iure, sive de facto quærat, ut dicitur Covarr. var. lib. 3. n. 1. Molin. disp. 335. Eman. Sà verb. usura n. 16. & Salas eod. lib. de usur. cap. 45. & qui est instar omnium Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 4. n. 124. ubi multorum auctoritate, & multis argumentis ostendit causas usurarias mixti fori esse. Porro cum huius criminis cognitio non minus ad seculares iudices pertineat, consequens

est non tantum usurarios ipsos coercere posse, sed & adversus hæredes de contractibus usurariis à defuncto initis jus dicere, illosque compellere, ut scienore extorta restituant. Et qua ratione civiles iudices iubent hæredes res alienum dissolvere, & res alienas reddere, eadem profus ratione compellere possunt, ut usuras restituant, postquam enim veritas oborta est, & huius rei turpitudine detecta, ius civile etiam non patitur hæredes alieno scelere ditari l. 1. ff. ex delict. defuncti. l. 16. in fin. ff. quod met. caus. l. 44. ff. de regul. iur. & hæc turpia lucra hæredibus auferit l. 5. in princ. ff. de calumn. l. 4. & l. 12. ff. ad l. Corn. de falsis, ubi Papinianus ait. Quod scelere quæsitum est, hæredi non relinquitur. Denique sive conditione indebiti, sive conditione furtiva, vel ob turpem, & iniustam causam usurae repetantur secundum ea, quæ initio dicta sunt, constat ex iure civili hæredes his actionibus posse conveniri l. 7. §. ult. ff. de condit. fure.

10 Tertio id non tantum in filius verum est, sed & in hæredibus extraneis, qui nullo sanguinis vinculo coniuncti sunt defuncto, quamvis enim filii teneantur ad restituendas usuras à parentibus extortas, quibus successerunt, ut qui magis de salute parentum solliciti esse debent; tamen hac obligatione etiam extranei hæredes teneantur, ut qui etiam in universum jus defuncti succedant: & ita rescriptum est ab Alexand. III. in cap. tua nos, de usur. his scilicet verbis. Tua igitur quaestioni respondemus, quod filii ad restituendas usuras ea sunt districtissime cogendi, quæ parentes sui, si viverent, cogentur, id ipsum etiam contra hæredes extraneos credimus exercendum. Et ita in specie adnotarunt Petr. Gregor. loc. citat. Ugolin. in d. cap. 14. n. 1. Petrus de Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. n. 413. & Lelius Zech. de usur. cap. 4. n. 2. tametsi superfluum sit in re non dubia testibus uti.

11 Quarto locum habet conclusio etiam in hærede usurarii non manifesti, nam & illius hæres usuras reddere cogitur, ut scribit Gothofr. a Bavo Allobr. lib. de reat. quæst. 27. num. 35. & nemo est, qui contradicat exemplo hæredis furis, qui ad restitutionem tenetur, sive manifestus, sive nec manifestus fuerit. Et quod attinet ad restitutionem, nihil refert, quis occulto, vel publico scienore aliena extorierit.

12 Quinto protenditur conclusio, etiam si defunctus impetens decesserit, & nihil mandaverit de usuris restituendis, ut scribit Panut. de invent. part. 7. seu impress. Tauvin. q. 244. n. 77. & multi docent apud Farin. in d. q. 10. n. 60. quibus contentiant Ugolin. loc. citat. Trentac. d. res. l. n. 6. & Binsteld. in d. cap. tua nos, q. 1. concl. 2. Non enim, inquit, alter tenetur hæredes usurarii, quam furis, & raporis, aut alterius rem alienam iniuste possidentis, qui profecto tenentur ad damni illati reparationem, etiam si defunctus, impetens decesserit.

13 Sexto obicit, quod dictum est, quamvis defunctus veter. usuras restitui, nihil enim potest testatoris iustus contra vim legum, & auctoritatem publici juris l. si quis, l. 12. §. 3. ff. de leg. 2. non secus ac si mandasset res aliena non solvi. Et propterea certum est improba, & turpia defunctorum præcepta servari non oportere, ita enim constitutum est in §. ultim. Instur. de leg. l. 1. in princip. ff. de leg. 1. & l. un. in fin. Cod. de bis que pax. nom. Et ut inutile est præceptum testatoris de usuris præstandis, ut ait Franc. de Cald. in lib. de empt. & vendit. cap. 29. n. 34. ita multo magis de usuris non restituendis contemni debet. Denique non potest testator ius creditoris deterius facere l. 1. Cod. de bis. venditio. pign. l. 1. Cod. de litig. l. filius familias, §. divi, ff. de leg. 1. illis verbis. Sed hæc nequa creditoribus, neque sicuti fraudi esse, & l. qui solidum, §. ult. de leg. 2.

14 Septimò hæredes usurarii usuras restituere tenentur, etiam si nemo sit, qui petat, dummodo ex rationibus defuncti, vel aliunde noverint illum usuras extorsisse, ut notat glof. in cap. quia frustra, de usur. & respondit Joan. Bapt. Corrao. cas. conscient. q. 233. & Ugolin. d. cap. 14. §. 4. fatisenim eos conscientia urget, ne restitutionem differant in necem eorum, quibus usurae extortæ sunt, vel hæredum eorum, nisi forte etiam noverint illas animo liberari remissas fuisse. In quatuor tamen re ordo servandus est, ut primum ei, qui solvit, & eo defuncto, hæredibus eius restituiti fieri debeat. vel his deficientibus usura pauperibus eroganda sint, ut docet Cosmus Philarch. de offic. Sacerd. lib. 6. cap. 27. Petrus Gregor. de usur. lib. 3. cap. 13. & in transitu diximus quæst. præced. in fin. et cap. cum tu de usur. ubi glof. notat, quousque fieri potest restituiti ei, qui solvit, pecuniam illam in pauperes erogandam non esse. Idè inquit puto, si adsint creditores eius, qui solvit, magis enim qui sue tenetur

tenetur res alienam solvere, quam elemosinam facere. Et hic valde pertinet, quod S. Pontifex ait in cap. 22. de iurjur. unus non remitti, sed augeri, cum cuiquam improvide solvitur, quod aliis ex debito est prestandum.

Octavo ampliat hęc juris distinctio, etiam cum defuncto lis contestata non fuerit, ut multi docent apud Farinac. in d. quest. 10. n. 60. & 66. ubi refert sententiam hanc communem esse, & tutiorem. Denique ita tenent omnem scholam Canonistarum, & Legistarum, ut loquitur. His consentiunt Joan. Bapt. Lup. in d. comment. 4. §. 3. num. 6. Petr. Gregor. in d. cap. 5. n. 1. vers. nec alienum. Francisc. de Cald. in d. l. 1. part. 4. n. 1. & Ugolin. d. cap. 14. in princ. Hoc enim casu non tam iuris civilis rationem, quam sacrorum Canonum providentiam sequimur, ut defuncti anima expiari, & à poenis peccati liberari valeat.

15 Denique extenditur conclusio, ut procedat, etiam si nihil ex usuris ad heredem pervenerit arg. l. si pro fure, §. ult. ff. de condict. furt. & §. ult. Inst. de oblig. que ex delict. nasc. ut enim in hæredes furis datur conditio furtiva, tamen si res furto subtracta perierit vivente fure: ita prolius hæres usurarii usuras refundere debet, quamvis nihil ex iis ad ipsum pervenerit, quia tenetur reparare damnum à defuncto alteri illatum, ut iidem auctores docent, & præsertim Covarr. d. cap. 3. num. 7. Petrus Gregor. d. cap. 5. numer. 2. & Farinac. loc. citat. idemque tradit Canif. lib. de usur. cap. 7. num. 4. omnibusque notum est ex cap. tua nos, de sapit.

16 Neque obstat d. l. 1. Cod. ex delict. defunct. quia quod ait ex delicto defuncti heredem eius, si lis contestata non sit, teneri duntaxat, in quantum ad eum pervenerit, alioquin nullam actionem in eum dari, accipiendum est, quoad actiones penales, quæ in hæredes transire non solent iuxta l. 1. ff. de primac. delict. l. pupillam, §. in hæredes, & l. ficuti, de reg. iur. non autem quoad damni illati reparationem, & persequutionem, ut respon. et Ugolin. in dict. cap. 14. nu. 1. in fin. Actione enim persecutoria rei, & damni illati conveniri heredem propter crimen defuncti, etiam si nihil ad eum pervenerit, & lis non fuerit contestata, saltem iure Pontificio receptissimum est, ut refert Farin. in d. qu. 10. num. 50. & quod magis est, id verius esse etiam ex iure civili adnotavit quidam ad Decium in d. §. in hæredes, & Covarr. in d. cap. 3. numer. 7. ubi ait pro hac sententia textum esse singularem in dict. §. his autem verbis, Inst. de leg. Aquil. Quia Iustinianus hoc loco, postquam definiuit penalem esse huius legis actionem, quia non solum tanti quisque damnatur, quantum damnum dederit, sed aliquando longè plus, deinde subiicit. Idemque constat in hæredem eam actionem non transire, qua transitura fuisset, si ultra damnum nunquam lis estimaretur. † Unde infert Didacus probari actionem ex delicto rei persecutoriam omnino in heredem competere. Idemque probari ex dict. l. si pro fure de condict. furt. & §. ult. Inst. de obligat. que ex delict. nasc. quibus apparet adversus heredem furis dari condictionem furtivam, etiam si res furto ablata perierit vivente fure, nec ad heredem pervenerit. Et licet omnium consensu receptum sit, speciale esse in condictione furtiva, ut contra heredem furis detur, alic non videre congruam rationem differentie inter damnum illatum furci crimine, & illatum incendio, rapina, similive scelere, quantum ad ipsius damni reparationem, & proinde idem esse in heredem usurarii, furis, raptoris, incendiarii, agrorum depopulatoris, & similia. † Et hæc Didaci sententia placuit Francisc. de Cald. loc. cit. nu. 12. & 17. ubi concludit ex ultimis verbis dict. §. his autem, generalem quandam regulam constitutam esse omnibus accommodatam, ut semper adversus hæredes actio, quæ penalis non sit, sed damni illati tantum persecutoria, concedi debeat, & proinde ad solam legis Aquilæ actionem verba generaliter prolata ab Imperatore restringi non debere. Et deinde ait nihil obstat d. l. un. Cod. ex delict. defunct. quia verba illa, in quantum ad eos pervenerit, referti debent ad defuncti hæreditatem, ut sit sensus, quod hæredes teneantur satisfacere, in quantum vires hæreditatis patiuntur, non vero de eo quod pervenit ex eo delicto, ut hæcenus creditum est, fore intelligenda.

17 Sed hæc virorum doctissimorum traditio speciosa qui-

19 dem continet, & quæ apparentem rationem habere videntur, adversatur tamen multis apertissimis iuris locis. Constat enim actiones ex delicto descendentes non transire in hæredes ex iure civili, & si rem nudam persequantur, nisi in quantum ad eos pervenerit, ut actio, Quod iudicii mutandi causa, &c. quæ rem tantum persequitur, non datur tamen in heredem nisi in id, quod ad eum pervenerit, quia ex delicto esse videtur l. 8. ff. de alien. iudic. mur. caus. fact. Et conditio rerum amotarum non datur in heredem, nisi in id, quod ad eum pervenit l. si mulier. §. hac alio, ff. rer. amot. & l. 3. C. cod. Item actio de dolo, quæ etiam persequitur tantum id, quod interest l. si plures, l. in hæredes, ff. de dolo. † Actiones etiam, quæ utrunque, id est, quæ rem, & penam persequuntur in heredem non dantur, nisi in id, quod ad eum pervenit, ut actio servi corrupti, quæ est mixta: actio arborum furtim cęsarum, actio legis Aquilæ, quod metus causa, item actio ex edicto de incendio, &c. l. 3. ff. de serv. corrupt. leg. quod diximus, ff. quod metus causa, l. Petrus, §. ult. ff. de incend. ruin. naufr. & in actione legis Aquilæ constat apertissime ex l. inde Neratius, §. hanc actionem, ff. ad l. Aquil. nimirum illis verbis. Nisi forte ex damno locupletior hères factus sit. † Et proinde rectè aliter sentiunt, nimirum ex iure civili ex delicto defuncti actionem non dari, nisi quatenus ad eum ex delicto pervenit: & discrimen hoc inter ius Pontificium, & civile agnoscunt Bald. in dict. l. 1. nu. 13. Joan. Faber, in §. penales, Inst. de perpos. & tempor. act. num. 3. Ioan. Papon. lib. 24. titul. 11. arr. 3. Phanut. de inventar. part. 7. num. 7. Bosl. in tractat. crimin. titul. de poenis, numer. 34. & alii quidam apud Farinac. in ead. quest. 10. numer. 59. & 60. ubi testatur hanc esse communem sententiam. His consentiunt Coler. de process. execut. part. 1. cap. 10. num. 316. Peregr. de iur. fisc. lib. 4. titul. 5. n. 37. Renat. Choppin. de privileg. iustic. lib. 3. part. 2. cap. 1. n. 5. Canif. de usur. cap. 7. numer. 4. & recens auctor Ioan. Valer. de differ. inter utrumque fur. in verbo hereditas, diff. 6. n. 1. & 2. & optimè omnium Cuiacius in l. 38. de reg. iur. & rursus ad d. titul. Cod. ex delict. defunct. ubi tandem ait ex delictis in heredem actiones non dari, nisi in id, quod ad eum pervenit, si sit actio mixta, vel rei persecutoria excepta condictione furtiva, quæ in heredem datur, etiam si nihil ad eum pervenerit: idemque dicendum esse in quasi delictis l. Iulianus, ff. de iudic. l. ultims. §. hec iudicia, ff. de mans. caup. stabul. l. 1. §. hec autem, ff. de bis, qui deiecer. vel effud. Ita Cuiac. & licet videatur Didaco nullam probabilem differentie rationem adferri posse inter damnum furto illatum, vel alio scelere, quod etiam indagans idem Cuiac. in observ. lib. 7. cap. 37. nec inveniens cogitur ad tempus, ut ait, subsistere, ita tamen constitutum est, & satis est dicere non esse adversus heredem ex factis illis datam actionem ex iure civili, nisi in quantum ad eum pervenit, quæ tamen concessa est in

22 Nec Didacum movere, & commovere debuit, d. §. his autem verbis, siquidem planè constat actionem legis Aquilæ in heredem non dari, nisi hæres ex eo locupletior factus sit d. l. inde Neratius, §. hanc actionem, quæ non definit esse penalis ex eo, quod interdum solam estimationem rei prosequamur, quia propriam, & primævam naturam inspiciamus, ut notat glof. & Mynting. in d. §. his autem, & comperi deinde docuisse Anton. Fabrum virum doctis de error. pragmat. Decad. 76. cap. 8. in princ. & proinde verba illa, ideoque constat, in heredem actionem non transire, qua transitura fuisset, si ultra damnum nunquam lis estimaretur. non cum sentium habent, ut si fortè quis rei estimationem tantum prosequitur, actio legis Aquilæ in heredem transeat, ut existimauerunt Didacus, & Francisc. locis citat. quia non definit esse penalis, & proinde retinet naturam suam, quæ est ut non transeat ad hæredes, nisi in quantum ad eos pervenerit: sed horum verborum mens est, actionem hanc in hæredes transire, si semper rei tantum persequutionem contineret: sed quia interdum plus continet, quam sit estimatio damni iniuria dati, ideo actionem hanc penalem esse, & proinde in hæredes non dari, etiam cum nihil amplius prosequitur, quam quod nobis abest adversarij factio.

23 Nec verba illa d. l. un. in quantum ad eos pervenit eum

ferunt sensum, quem insinuat Cald. *diff. num. 13.* nimirum ut accipi debeant de eo, quod ad heredem ex bonis, & patrimonio defuncti pervenit, quia repugnant proximè citata jura, quæ ita demum lite non contestata in heredem actionem dant ex delictis defunctorum, si ex illis hæres locupletior factus est, vel si quid ad eum ex delicto pervenit, & quatenus pervenit. Nec ab Imp. hæc immutata sunt, sed jus, quod erat & obtinebat, confirmarunt, & veluti regulam juris constituerunt, ut indicant verba illa constitutionis, *juris absolutissimi est, id est recepti, & de quo non ambigatur.* † Imò ex eiusdem constitutionis verbis Francisci interpretatio manifestè expoditur, quia postquam generaliter constitutum est, post litem contestationem hæres eius, qui deliquit, in solidum teneri, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri, ratio addita est his verbis, *ne alieno scelere dicatur, quæ satis evincunt id, quod dictum est in quantum ad eos pervenit, accipiendum esse de eo, quod ex scelere, & facto defuncti ad eos pervenit, & in quo hæres locupletiores facti sunt ex delicto defuncti, ut in d. l. inde Neratius, ad l. Aquil. illis verbis, nisi forte ex damno locupletior factus sit.* Idem constat ex l. 27. ff. de dol. ubi Caius explicans hæc eadem verba, in heredem, inquit, catenus daturum se actionem Proconsul pollicetur, quatenus ad eum pervenit, id est quatenus ex ea locupletior ad eum hereditas pervenit, & ex l. licuti, de reg. jur. ibi, nisi quid ex ea re ad eum pervenisset, & aliis locis, quos memorat idem Anton. Faber. d. tit. ex delict. defunct. def. 2. in fin. & proinde verba illa in quantum ad eos pervenit, intelligenda sunt de eo duntaxat, quod ex maleficio, & facto defuncti ad hæres pervenit, ut deinde clarè resolvit idem Caldas *loc. cit. num. 25.* ut animadverti, postquam hæc ad verbum illum scripseram, nec tamen delenda putavi, quia ostendunt prudenter illum mutasse sententiam; & prior ille, quæ male scripserat, delere debuit. † Itaque verius est ex iure civili actionem ex delicto defuncti non transire ad hæres, nisi lis contestata sit, vel aliquid ad eos ex facto defuncti pervenerit, & quatenus pervenit; & proinde hæc in re retinendam esse differentiam inter ius civile, & Pontificium, quo quidem constitutum est, ut hæres teneatur pro facto, vel scelere defuncti, etiam nihil ex ea re, ad eum pervenerit, prout facultates defuncti patiuntur, ut constat ex cap. ultim. de sepult. cap. ultim. de rapt. & cap. si Episcopum, 16. quæst. 6. & aliis locis, quos recenset Farin. in d. quæst. 10. num. 6. Ioan. Valer. in d. differ. 6. num. 2. & Renatus Choppin. in d. cap. 1. num. 5. ubi refert vetus placitum Senatus Parisiensis huic definitioni omnino consentiens. Quæ tamen investigatio, & disputatio in questione usurarum inutilis esse videtur, quia cum pro illis nunc datur conditio furtiva, ut dixi, certum est eam in heredem dari, etiamsi nihil ex ea re ad eum pervenerit d. l. si pro fure, §. ult. & Insti. de oblig. qua ex delict. nasc. in fin. Valquez quæst. illustr. lib. 3. cap. 96. num. 24. & Caldas in d. part. 4. num. 26. siquidem nunc verè dicere possumus defuncti usurarii successorem esse heredem furis, ita ut non valde gloriari debeant, qui magna patrimonialia usuris coarcevat possident.

Sanè quod diximus heredem ex delicto defuncti teneri, in quantum ad eum ex delicto pervenit, non tantum accipiendum est, si res ipsæ, & corpora ipsa ad heredem pervenerint, & in illius utilitatem versa sint, sed etiam si ex eo defunctus locupletior factus est, & eius hereditas pinguior, quam fuisse, si defunctus non deliquisset: ne scilicet ex alieno scelere hæres dicatur, & ita rectissime notant Valquius in d. cap. 96. num. 36. in fin. & Francisc. de Caldas *loc. citat. num. 7.* qui tamen probatur aperitissime, quia pervenire intelligitur etiam id, quod locupletior hereditas facta est, & quod in corpus patrimonii defuncti versum est, ut constat ex d. l. 27. ff. de dol. illis verbis, *id est quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas pervenit* & ex l. 18. & 20. ff. quod met. caus. & aliis locis. Hoc etiam docuit, & probat Joan. Sichard. in ead. l. 1. num. 21. Cod. ex delict. defunct. quæ est elegans & notabilis huius constitutionis ampliatio, ut ait Cald. *ead. loc.*

Sed quod dixi, actionem de usuris repetendis in heredem dari, declarandum est, ut obtineat, quatenus vires hereditatis patiuntur, ita ut non teneatur hæres, ultra quam verè ad eum pervenit ex bonis, & patrimonio defuncti. Et quidem consentiunt omnes, si inventarium hæres confecerit, ut ait Molin. *disp. 332. num. 13.* sive enim ex delicto, sive ex contractu ea actio descendat, certum est inventarium legitime factum suum effectum operari, ne hæres ultra vires hereditatis conveniatur. Et quamvis in obligationibus, quæ ex delictis aliis dantur, quam furti,

ineptum sit id querere, quia certum est actiones huiusmodi in hæres non dari ex iure civili, nisi in quantum ad eos pervenit, & proinde omisio inventarii non prodest creditoribus ex causa delicti, qui actionem non habent, ut observat Farin. *loc. cit. num. 66.* subiiciens rationem hanc profus cessare in crimine usurarum, quia pro illis hæres non convenitur ex delicto, ut putat, sed conditione indebiti, ut initio dictum est. † Quando verò hereditas adita est nullo facto inventario, multis dissentientibus receptum est heredem ad restitutionem usurarum ultra vires hereditatis non obligari. Ita enim respondit Federic. de Sen. in *consil. 21. num. 5.* Ancharan. in *consil. 411.* & docent Covarr. & alii apud Binsteld. in d. cap. tua nos, de usur. quæst. 1. in fin. His accedunt Ioan. Bapt. Lup. in d. §. 3. n. 6. Roland. à Vall. in lib. de inventar. quæst. 209. secundum impress. Taurin. n. 3. Sebast. Mantica *ead. tract. de invent. quæst. 228. num. 29.* Trenzacing. d. resol. 1. n. 7. M. Mant. Bonavit. *dialog. 99. vers. be- res qui.* Rebell. lib. 8. qu. 16. num. 5. Card. Tulich. in *1. conclus. 349. num. 18.* Canil. in d. cap. 7. num. 4. & hanc communem esse sententiam refert Ruin. *consil. 20. lib. 4.* & Covarr. *loc. citat.* Quæ probatur potissimum ex cap. quanquam, de usur. lib. 6. quo precipitur usuras restitui prout vires usurarium patiuntur. Et quamvis secundum exactam iuris dispositionem contraria sententia defendi posse videatur, quam tenuit Abb. in cap. ex litteris, de raptor. Arcin. & Paul. de Castr. in rubric. de acquir. hered. num. 4. Alexand. de Nevo in *cons. 98. num. 8.* Phanut. d. part. 7. num. 79. ubi distinguit, an usura coram iudice Ecclesiastico repetatur, vel civili, & alii quidam apud Farin. d. quæst. 10. num. 66. Ugolin. de usur. cap. 14. §. 4. in fin. & Molin. in d. disp. 332. num. 2. quia ut quidam ex illis aiunt, damni proximo illati emendatio, & restitutio inter res alienum, & debita hereditaria recentiori debet, vel ut ait Farinacius, quia usura conditione indebiti repetitur d. leg. si non iuriam, de condic. indeb. quæ actio hereditaria est, & in hæres transit, ut apud omnes convenit, & proinde omisio inventarii heredi nocere debet, ut ultra vires hereditarias usuras restituere teneatur. Nihilominus ait Didacus, communem sententiam sequor propter textum, in cap. tua nos, & cap. quanquam, de usur. & in *dict. cap. ex litteris*, quibus hæc satisfactio iniungitur heredibus, iuxta facultates defunctorum. † Siquidem in hæc casibus ex delicto defuncti potius, quam ex contractu conveniuntur, unde equum fuit constituere, ne teneantur ultra quam ex hereditate ad eos pervenit, & ita rigorem hunc aliqua equitate temperare. Et cum conditio hæc ex iure Pontificio contra regulas iuris civilis inducta sit adversus hæres, eodem iure regi & coerceri debet, ne contra hæres exerceri valeat, nisi quatenus ad eos ex patrimonio defuncti pervenit. Quod eleganter etiam ostendit Ancharan. in d. *consil. 411. num. 6.* dum tradit obligationem hanc esse ex iure Pontificio inductam contra heredem, ut ex delicto defuncti omnino teneatur, non debere ultra defuncti facultates extendi, quia ultra eas non obligant canonice constitutiones, quod etiam observat Roland. *loc. cit. num. 6.* nec movet, quod Farinacius ait in crimine usurarum, non dari actionem ex delicto pro usuris repetendis, quia cum usura nunc iuratum sit, & illicita extorsio, ut sæpius diximus ex cap. si quis, 14. quæst. 1. denique crimen sit, ut fateatur Prosper, impossibile est actionem, quæ ex usurarum extorsione proficiscitur, non descendere ex delicto. Neque obstat d. l. 26. in princ. de condic. indeb. qua Farin. & alii moventur, quia cum de usuris agitur, ius Pontificium sequimur, non civile: & canones prevalent legibus, ut multis locis dictum est. Ex quo sequitur distinctionem Phanuti, quam Farinacius sequitur, sequendam non esse, quia etiam in foro seculari hæc in re canonicis functionibus utimur, secundum quas hæres tantum teneatur usuras restituere, quatenus facultates defuncti patiuntur, ut constat ex d. cap. quanquam, de usur. lib. 6. Et nos in hoc genere canones sequi manifestum est, quia ex iure civili usura tantum condici possunt, quæ supra duplum, vel legitimum modum solute sunt *dicta l. 26. in princ. & l. 1. & 29. ff. de usur.* intra quem licitum erat usuras stipulari, & petere. Nunc verò usura delictum est, & omnis usura illicita est, & quicquid hoc nomine exigitur, vel sortem minuit, vel repeti potest, ut tractatum est *quæst. 2. & 3.* & aliis locis. Non est igitur à recepta sententia recedendum.

Secundò quod dixi, hæres ex causa usuraria conveniri posse, accipiendum est pro portionibus hereditariis, ut enim in divisione hereditatis bona, & iura defuncti in portiones hereditarias ex lege duodecim tabularum

28

29

30

dividuntur l. 6. §. 11. Cod. famil. heretic. ita eodem jure actiones, quæ adversus defunctum erant, & reliqua onera hereditatis dividi constitutum est in l. 6. ff. si pars hereditatis petat. l. 2. §. ult. Cod. de heredit. act. l. 6. Cod. de pact. l. 3. §. bares, ff. commod. & ita iidem auctores tradunt, & Salas d. dub. 43. num. 2. Vgolin. d. cap. 14. §. 2. num. 1. & probat. l. 9. de condict. furt. his verbis, in conditione ex causa furtiva non pro parte, quæ pervenit, sed in solidum tenentur, dum soli bares sumus: pro parte autem bares, pro ea parte, quæ bares est tenetur. At verò usuras conditione ex causa furtiva nunc repeti posse verius est.

31 Sed valde controversum est, an si unus eorum efficiatur non solvendo, aut alia ratione non restituat, reliqui cohæredes teneantur saltem quouique portiones suas exhauriant. Et sane plurimi existimant non teneri, sed satis esse, si quisque partem suam agnoscat, ita enim sentit Ioan. Medin. de reb. per usuram acquisitis quest. 4. Didac. Covarr. in d. cap. 3. numer. 8. Binsfeld. in d. cap. sua nos, quest. 1. conclus. 3. Petrus à Navarr. de restitut. lib. 3. cap. 2. num. 13. citans Salomiam, & alios Theologos. His accedit Molin. in d. disp. 332. in fin. & videtur accedere Rebell. in d. quest. 3. num. 5. dicens sententiam hanc ex stricta juris ratione veniorem esse: & novissimè omnium Cardin. de Lug. in d. disp. 25. numer. 137. vers. secunda ergo, & ex Jurisconsultis Trentacinq. in d. resolut. 1. de usur. num. 12. cum enim, inquit, heredes teneantur ex contractu, ut putat, quisque pro portione hereditaria duntaxat conveniri potest juxta regulam l. 1. §. 2. Cod. de heredit. act. Sed dissentient plurimi, iidemque auctores gravissimi, ut Abulens. Matth. cap. 25. quest. 268. Navarr. Vega, Lopez, & alii Theologi Hispani apud Salas in d. dub. 43. num. 3. ubi ait hanc sententiam esse probabilem: & magis communem, & veniorem esse fateitur Rebell. d. qu. 16. nu. 5. Hanc etiam Petrus Gregor. loc. citat. num. 5. Lelius Zecchius de usur. cap. 4. num. 2. & Vgolin. in d. cap. 14. §. 3. Qui movetur potissimum ex cap. cum tu, de usur. quo cautum est, ut vendantur possessiones usurarii, quoad satisfiat creditoribus: nec distinguitur, an hæredum alter habeat, vel non habeat, unde solvat. † Excipit tamen Vgolinus, nisi ei, qui usuras solvit, & repetit, culpa obici potest, quod distulerit repetere usuras, & interim unus ex cohæredibus a cultatibus lapsus est, & portionem suam abigunt, & abiit, quia ille hoc casu damnium huiusmodi sua culpa patitur, & proinde sibi illud imputare debere, non aliis cohæredibus nocere, & molestum esse. Quæ exceptio rationem habere videtur. Quamobrem placet hic etiam discrimen agnoscere inter jus civile, & Pontificum, nimirum ut ex iure civili quisque pro portione hereditaria conveniri debeat: ex iure vero Pontificio in subsidium alii teneantur, quatenus bona hereditatis patiuntur: & id maxime ex postulare animam eius, qui delinzens est, scilicet usuras omnino restitui, quatenus eius facultates patiuntur, apud quemcunque hæredem inveniuntur. Et licet Cardin. de Lug. loc. citat. dicat contrariam sententiam in naturali æquitate fundari, mihi multo æquius videtur id ex voluntate detuncti definire, quæ profectò est, ut ex eius bonis huic oneri satisfiat, ut dictum est.

32 Illud sanè inter omnes convenit, si res ipsa, & corpora ipsa per usuram extorta ad unum ex cohæredibus perveniant, illa ipsa restitui debere, ut indicat d. l. 3. §. bares, ff. commod. quæ ait, hoc boni iudicis arbitrio convenire. Quod iidem Lessius, & Rebellus tradunt apud Bonac. de contract. disp. 3. quest. 3. punct. 15. nu. 19. Cardin. Tolet. instruat. Sacerd. lib. 5. cap. 35. numer. 7. & Petrus à Navarr. dicit. cap. 7. n. 114. ubi ait, hoc satis notum esse, & nos alibi diximus. Et certum est hoc casu, quod illi, (ni fallor,) omiserunt, cum ad exhibendum actiones teneri d. l. 1. ff. de privit. delict. & cum dominium non sit translatum, rei vindicationem dari adversus possessorem §. ult. Instit. de obligat. quæ ex delict. masc. §. 1. 5. in fin. §. 35. ff. de donat. inter vir. & uxor. §. 1. ult. Cod. ver. amor. illis verbis. Quos si res extent, dominij vindicatione nisi non prohiberis. † Idemque juris est, si torte

34 pro usuris restituendis pignus, vel hypotheca intercesserit, tunc enim possessor rei obligata in solidum conveniri potest, ut vel eorum debitum reddat, vel pignore, quod detinet, cedat d. l. 2. Cod. de heredit. act. l. 1. §. 2. Cod. si unus ex pluribus hered. conven. quo casu is, cui res auferretur, potest agere adversus cohæredes, ut quisque pro portione hereditaria refundat, quod evictum est, ut notat idem Cardin. Tolet. loc. cit. & Vgolin. in d. cap. 14. §. 2. & probatur apertissime ex l. si fratres, C. commun. utriusque iudic. l. si cum venditor. 66. ff. de evict. l. bares, 26. §. ult. ff. famil. heretic. & l. familia, C. cod. tit. Nam & divisio he-

reditatis emptio, & venditio quedam est, ut constat ex l. 1. C. commun. utriusque iudic. Gomez. variar. resolut. tom. 2. cap. 2. num. 35. Quamobrem ut in reliquis causis hæredes pro portionibus hereditariis conveniendi sunt, nisi res ipsa vendicentur, vel pignus, & hypotheca intercedat: ita prorsus in causa usuraria dicendum est, ut hæredes pro portionibus hereditariis conveniri debeant, nisi in subsidium est.

Sed hic interea, hæredes admonendi sunt non minus eos peccare, dum de usuris defunctorum dissimulant, & eorum restitutionem differunt, quam si ipsi illas extorissent, nisi sciant illas remissas fuisse. Neque enim minus iniustus est, qui alieno scelere utitur ad questum, quam qui scelus facit: & proinde lucrum ex scelere alieno etiam turpe est, & non minus auctori debet, ut dixi ex l. 1. C. ex delict. diffinet. l. 4. §. 12. ad l. Cornel. de fals. §. 1. 3. ff. quando ex fact. tutor. vel curat. † Quod in re quidem dissimili, sed quæ valde huic disputationi congruens est, ostendit M. Tull. offic. lib. 3. ubi M. Crassum, & Q. Hortensium Principes in Repub. viros iniustitiam arguit, quod in quodam falso testamento hæredes cum aliis scripti, quamvis illud falsum esse suspicarentur, sua tamen auctoritate, & potentia aliorum sceleti patrocinati sunt. Porro placet verba ipsa subjungere, quibus rem hanc refert altissimus Romuli nepotum, ut illum Catullus vocat. Lucii Bassili locupletis benignis falsum testimonium quidam e Græcia Romanis attulerunt. Quod quo facilius obtinerent, scripserunt bares secum M. Crassum, & Q. Hortensium homines eiusdem civitatis potentissimos, qui cum illud falsum suspicarentur, sibi autem nullius essent conscii culpe, alieni facinoris munusculum non repudiaverunt. Quid ergo? satis ne hoc est, ne non deliquisse videantur? mihi quidem non videntur, & c. Et non si is qui non defendit iniuriam, neque proposita a suis, cum potest, iniuste facit, qualis habendus est is, qui non modo repellit, sed etiam adiuvat iniuriam: mihi quidem vere hereditate non honesta videntur, si sunt malitiosis blanditiis officiorum, non veritate, sed simulatione quæstus.

Denique ad hanc questionem pertinet, quod his diebus agitatum est, an creditor, qui a debitore suo eas usuras exegerat, quas feneratoriolvere coactus fuit, illas debitori suo restituere teneatur, cum post sententiam evenerit, ut creditor illas a feneratoris recuperaverit: & dicendum est debitorum, qui solvit, conditione sine causa eas repetere posse. Nam quamvis ab initio creditor ex iusta causa eas acceperit nimirum ob usuras, quas passus erat ob moram debitoris, atque ita ratione damni emergentis licite potuerit tantundem a debitore suo percipere l. 12. §. si vero, ff. mand. §. 1. C. de sentent. qua proce, tamen cum ponamus creditorem illas a feneratoris recuperasse, causa illa rediit ad non causam, & ideo illas debitori suo reddere tenetur l. 1. §. ult. ff. de condict. sine caus. l. 17. §. ult. ff. commod. §. 1. 2. ff. eod. l. ex empt. §. is, qui, ff. de act. empt. alioqui locupletaretur cum aliena iactura, quod ius non patitur l. 43. ff. de condict. indeb. † Neque creditor prodest sententia, quia qui condidit, non nititur adversus sententiam, sed latetur iuste condemnatum, & tantum ait causam sententia devenisse ad non causam, & ideo nihil obstante sententia condictioni locum esse, ut constat ex l. 2. ff. eodem titul. de condict. sine caus. & ibi docent Bart. num. 1. & Paulus Castren. num. 8. Jason. in l. Iulianus nu. 12. §. 17. ff. de condict. indeb. & Surd. in conf. 268. num. 16. & ita censuit Magistratus me patrocinante pro D. Ioanne Ludovico Villario Thoeti domino adversus incolas Vallis Blore hoc anno 1634. † Et regula est, ut quoties causa sententia redit ad non causam, non noceat exceptio rei iudicatae l. 9. 17. §. 18. ff. de except. rei iudic. l. 1. C. de re iudic. Surd. loc. cit. & in li. de alim. tit. 1. q. 124. num. 7. §. 8. Valat. cons. ult. 56. in fin. Barz. in dict. decis. 27. nu. 3. §. 13. & Ioan. Baptista Costa de remed. subsid. cap. 10. num. 5. † Et valde notandum videtur, quod scribit Valaisius loc. cit. postquam sententia transiit in rem iudicatam, conditione indebiti repeti non posse, quod solum est, sed conditione sine causa agendum esse non ad id, quod solum est, sed ad tantundem, quia causa, propter quam solutio facta est, redit ad non causam detecta, & probata usura ex glo. in l. Iulianus, ff. de condict. indeb. & Jason. eod. loc. num. 10. unde monet caute agendum esse, ut aliud tantundem petatur, alias obstat exceptio rei iudicatae, quod fatetur, difficile esse iudicibus imperitijs persuadere. Sed vetero ne hæc inanis, & ridicula sit cautio. Nam cum in causis usurarijs sententia nunquam transeat in rem iudicatam, & exceptio rei iudicate nunquam obstat reo petenti usuras, ut alius auctoribus citatis tradit Felicianus de consi.

de sensib. lib. 2. cap. 1. num. 24. & alibi diximus, consequens est rei iudicatz exceptionem non nocere, sive id, quod solutum est, sive tantundem repetatur, cum illud ipsum, quod extortum est, si extat, possit vendicari, quia non transit in dominium creditoris, ut dixi num. 33. ex l. ultims. Cod. rer. amot. & aliis locis. Denique exploratum est conditione indebiti, aut ipsum, aut tantundem repeti posse l. 7. hoc tit. Quod & in conditione sine causa verissimum puto ex l. 1. in fin. & l. 5. illis verbis, *aneandem repetere possit, ff. de condic. sine caus.*

41 Et quoniam in hunc incidimus locum, sciendum est non tantum fœneratores, & hæredes eorum restitutioni usurarum obnoxios esse, sed & alios omnes, qui cum fœneratoribus concurrunt, & causam dant huic iniustæ & illicitæ exactiõni, etiamsi nihil ad eos pervenerit, ut indicant l. 27. §. si quis, ff. ad l. Aquil. & constituit Cosimus Phylarch. de offic. Sacerd. lib. 6. cap. 26. Covarr. in reg. peccatum, part. 2. §. 12. & Theologi omnes, qui hanc quæstionem attigerunt, & Petr. Gregor. Tholos. de usur. lib. 3. cap. 26.

42 Quamobrem iudices & Magistratus sive Ecclesiastici, sive civiles ad restitutionem usurarum in solidum tenentur, si vel eas solvendas esse iudicent, & ad earum præstationem debitores compellant: vel si coram ipsis usura repetantur, neque iubeant eas restitui, quæ est sententia Soti lib. 6. de just. & jur. qu. 1. art. 4. in fin. Navarr. in Encbirid. cap. 17. num. 275. Lessius cap. 20. dub. 21. nu. 179. Reginald. lib. 10. cap. 26. num. 408. Molin. disp. 331. num. 4. & aliis Theologis citatis Salas in lib. de usur. cap. 44. num. 6. Bonacin. dict. disput. 3. qu. 3. punct. 15. num. 12. & Cardin. Toletus lib. 5. cap. 36. num. 1. ubi ait Principes etiam hoc nomine teneri, & Malderus tract. 5. cap. 3. dub. 24. in princ. His consentiunt inter Jurisperitos Menochius in consil. 300. numer. 85. Joan. Bapt. Lup. in tract. de commerc. illicitis. comment. 3. §. 1. numer. 24. & Vgolin. de usur. capit. 16. §. 2. numer. 8.

43 Et sanè, cum usura iure divino, & Pontificio prohibita sint, dicendum est iudices, qui contra Dei legem, & ius Pontificium apertissimum iudicant, dum uturas solvendas esse pronuntiant, vel earum repetitionem reiciunt, teneri ad faciendum damnum ei, qui iniusta eorum sententia læsus est, argument l. ult. ff. de extraordin. cognit. l. si filiusfamilias, ff. de iudic. & l. ult. Cod. de pœn. iudic. qui male iudic. & tradit Medin. de reb. per usur. acquil. q. 4. in fin. Etenim tenentur quæ omnes secundum Jus canonicum iudicare.

44 Idemque est in iudicibus delegatis ex glos. in d. l. ultim. de extraordin. cognit. Nical. in §. 1. num. 6. Instit. de obligat. qua ex qual. delict. nasc. & in arbitris compromissariis l. si quis, 29. in fin. C. de pact. & ibi notant Iason. num. 9. Curtius Jun. num. 21. Menoch. de arbit. iudic. cas. 339. num. 6. Simoncell. & alii quidam apud Farinac. de var. & divers. criminib. quest. 111. artic. 16. num. 450. & proinde si iudices dati, vel recepti ex compromisso in uturas condemnant, vel cum repetantur, & probantur extortæ, earum repetitionem reiciunt, & impediunt, non minus quàm iudices ordinarii ad earum restitutionem obligantur, scilicet cum sententia nocuit, sive arbitri, sive iudicis l. 53. §. neque verò, ff. de furt. l. sepe, in fin. ff. de verb. signific.

45 Idem omninò in Advocatis, & Causidicis retinendum est, qui fœneratorum causas agunt, & tuentur, quorum scilicet ope, & consilio fit, ut fœneratores uturas exigant, vel extortas non restituant; denique qui docent contractus simulatè, & in fraudem usurarum concipere, & quorum arte, & argutiis contractus verè illiciti, & usurarii pro veris & licitis habentur. Nam & hi ad usurarum restitutionem adstringuntur, cum efficaciter insuant in perniciem debitorum: atque ita iidem auctores ferè tradunt loc. cit. & Lessius cap. 20. nu. 179. Rebellus lib. 8. qu. 16. fiet. 4. num. 16. Petrus Gregorius d. cap. 7. num. 4. & Binsfeld. in cap. tua nos, de usur. qu. 2. conclus. 7. & generaliter adversus Advocatos, qui pro furibus, latronibus, piratis, & aliis huiusmodi apud iudices, vel Principes interveniunt, ne male ablata dominis restituant, scribit Petrus de Navarr. lib. 3. cap. 3. num. 38. ubi ait Advocatos hoc passim facere solere.

46 Sed parcius hæc oblicere, & bonos excipere debuit. Sunt enim in hac civitate, qui à malis causis abstinent. Ex honorificentius de toto Advocatorum ordine Imp. in l. 14. C. de advocat. divers. iudicior. inquit illos non minus prodesse Reipubl. quàm milites: & laborantium

spem, vitam, & posteros defenderè, & Anastasius Augustus in l. 1. C. de advocat. divers. iudic. illos viris clarissimis meritò connumerari. Denique Quintilian. lib. 12. cap. 7. illorum studium honestissimum laborem vocat, & nullam scribit iustiorum acquirendi rationem esse. Optandum lanè esset, ut definitio oratoris, quam posuit M. Cato, ut scilicet sit vir bonus dicendi peritus, Advocatis quoque conveniret. Nam si iuris scientia malitiam forte instruit, quod de eloquentia ait Quintilian. lib. 12. cap. 1. nihil publicis, privatisque rebus perniciosius est iurisprudencia. Quare eos de Republ. malè meritos puto, qui latroni hæc arma permittunt, non militi. Quod ex Maximo Tirio, D. Cypriano, & Sancto Bernardo graviter conqueritur Theophilus Rainaudus Theologus Niciensis in disput. de verit. cap. 26. num. 10. eo damnabiliorem esse inquit, qui insigne Dei donum, vim scilicet facultatem dicendi in tam perverium, turpemque usum convertit.

Hic tamen omittendum non est, quod docet Lessius loc. cit. dub. 21. si alicubi videatur expedire Rei publicæ, ut tenus permittatur ad maiora mala vitanda, posse Principem permittere, imò constituere, ut iudices inferiores denegent actionem repetentibus uturas, ut in aliis quibaldam causis receptum est, ut cum quis in emptione & venditione deceptus est citra dimidiam iusti pretii. Itaque ob publicum bonum ambigendum non esse, quin hæc actio de uturis repetendis denegari possit: & ita deprehendisse postea sentire Azorium, & Navarrum, qui, quod magis est, ut refert, absolute docent supremum Principem posse repetentibus uturas actionem denegare. Adit tamen Lessius circa fin. non idcirco usurarios in conscientia à restitutione liberos esse, neque minus ab Ecclesia iuxta canones puniri posse, aut ab eis uturas in foro Ecclesiastico repeti. Quibus congruenter Eminent. P. de Lugo in disp. 25. nu. 220. tradit interdum Principes, & magistratus, tamen cogant subditos suos uturas conventas solvere, ad restitutionem non obligari, quia licet mutuans sub uturis peccet contra iustitiam, & peccet etiam, qui eius partes agunt invito debitore, superior tamen Ecclesiasticus, sive secularis ex magnis causis, & ad vitanda maiora mala in republica potest percipere subditis, ut iniustitiam aliquam patiantur, & solvant, quod non debent. Neque hæc in re Principes, & magistratus agere partes usurarii, sed regere subditum, prout in his circumstantiis ad maius illius bonum regi debet, qui licet cogatur solvere uturas, non abdicat tamen à se ius, quod habet, ut illi usurarius, quod iniuste extorsit, aliquando restituat. Duo tamen viri præstantissimi his locis tradiderunt, quæ mihi non omninò probantur, nisi aliter explicentur. Vnum est Cardinalis, dum ait in hoc statu Reipublice non tantum fœneratorem peccare contra iustitiam, & ad restitutionem teneri, sed etiam eos, qui illius partes agunt invito mutuatario. Etenim sentio in his Reipublice angustiis non tantum iudices, qui uturas præstandas esse decernunt, sed Advocatos etiam, & Causidicos, qui fœneratorum causas agunt, neque peccare, neque restituendi reos esse, dummodo debitores non compellantur solvere uturas uti debitas, sed quia expedit bono publico eas præstari licet indebitas. Nam si in hoc statu rerum actio solvendi uturas non tantum licita, & honesta, sed etiam necessaria æstimari potest, ut Cardinalis ait, & consequenter lex, quæ iubet uturas præstari, & præceptum, quo infliguntur uturæ, rationale, & necessarium sit, dicendum est iudices, & Advocatos, & Causidicos, qui operam præstant, ut huic legi pareatur, & cui subditi in hoc statu rerum parere tenentur l. 3. §. 9. Cod. de legib. excusandos esse, quia non tam agunt partes fœneratorum, quàm Reipublicæ, cuius status exigit, ut hæc exactio fiat, & nulla deat usurarum solutarum repetitio. Alioqui dicendum est nec superiores excusari posse, imò maius peccatum habere, in quorum scilicet manu est prohibere, ne hæc actio, & exactio sequatur, & ita puto temperandum esse, quod de iudicibus, & advocatis proximè dictum est nu. 42. & 45. sanè fœneratores, qui uturas exigunt, nulla lege vel tolerantia excusari certissimum est, quin fœnore extorta reddere teneantur, quamvis non sit, quo iudice repeti possint, ut sentiunt Less. & Cardin. loc. cit. Malder. tract. 5. cap. 3. dub. 3. vers. notandum Rot. inter noviss. omn. decis. 301. numer. 19. Salas dict. dub. 44. numer. 6. in fin. & nos diximus questio. 79. numer. 1.

Alterum est, quod inquit Lessius non ideo minus in foro Ecclesiæ iuxta canones usurarios posse ad uturarum restitutionem compelli, quia hoc intelligi debet, quando uturæ in foro civili sine iusta, & magna causa

decernuntur, & nulla earum repetitio datur. Aliud verò dicendum est, quando necessitas, quæ est lex temporis, ut Seneca ait, & commune Reipubl. bonum prudenter expostulare videtur, ut foeneratitia toleretur, tunc enim puto nec in foro Ecclesiæ usuras repeti posse, sed iudices Ecclesiasticos etiam de foenore eorum, qui iniquissimam hanc artem exercent, dissimulare debere, quia etiam huic legi, id est necessitati temporum parere debent propter maius Reipubl. bonum, & turpiora, & majora mala vitanda, exemplo boni Medici, qui levioris mali curam pretermittit, quando ex eo periculum imminet gravius, ut congruenter huic rei post Conradum inquit Malderus *tract. 5. cap. 3. dub. 24. vers. adde ex Conrado*. Quod Cardinalem Ientile puto, dum ait superiorem, vel Ecclesiasticum, vel secularem in his circumstantiis præcipere posse subditis, ut usuras solvant, siquidem incongruum esset, magistratum Ecclesiasticum præcipere subditis, ut usuras solvant, si deinde apud eosdem earum repetitio daretur. Non enim puto ad hanc speciem pertinere, quod in *cap. 6. de iurjurand.* definitum est, debitores scilicet, qui usuras solvere iuraverint, cogendos esse iuramentum Deo reddere, creditores vero ad usuras postea restituendas compellendos esse, quia huic, & aliis canonicis sanctionibus, quibus usurarii ad usurarum restitutionem cogendi sunt, prævalent iura necessitatis, quæ ut vulgò dicitur, legem non habet, & ut Quintilianus ait in *declam.* contra iustitiam, plurimum valet: cuius denique leges amarissimæ sunt, & truculentissima imperia, ut scribit Valer. Maxim. *libro 7. titul. 6.* & congruenter etiam Tacit. *libro 1. necessitas interdum multa fieri iubet bonamagis exemplo quam concessa iure.*

48 Sed iis in locis, in quibus huic abominandæ necessitati, sic enim eam vocat Valer. Maxim. *loc. cit.* cedendum non est, non tantum iudices, & causarum patroni, & curatores, sed etiam tabelliones, & alii, qui foeneratoribus, opem, & operam præstant, restituendi periculo subiunguntur. Quod quia perpetuum non est, distinctio vulgaris est eos, qui se tenent ex parte foeneratoris, obligari ad restitutionem, qui verò stant ex parte accipientis ad mutuum, non obligari. Quæ regula utitur Molina in *d. disp. 331. Less. loc. cit.* & alii apud Salas *diff. dub. 44. in principio*, sed comperi deinde eam, nisi aliter explicetur, displicuisse Eminentiſſ. Patri de Lug. in *dicta disp. 25. num. 244* qui proinde ita dicitur esse putat, nimirum eos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem, qui eam opem foeneratori præstant, circa quam debitor, graviter est in vitus; eos autem non peccare contra iustitiam, neque restituendi reos esse, quorum opera non displicet debitori, quia, inquit, nemo potest peccare contra iustitiam, nisi inferat iniuriam: sed licenti, & volenti non potest inferri iniuria, ideo quidquid isti faciant non peccare contra iustitiam, si id non displicet mutuum accipienti, neque est illi ullo modo involuntarium. Hæc ferè vir doctissimus, quæ tamen non videntur à communi tramite valde distare. Idem enim esse videtur, se tenere ex parte debitoris, quos ad restitutionem non teneri Theologi scribunt apud Salas *loc. cit.* vel operam præstare creditori, quæ non displiceat ei, qui mutuum rogat, quos etiam ab hoc onere immunes esse Cardin. docet. Quare ex sententia illius, & aliorum sic mihi statuendum esse videtur, eos, qui usurarii partes tantum agunt in damnum, & perniciem debitoris, ad restituendum obligari: eos verò, qui partes agunt accipientis, vel utriusque, id est, & dantis, & accipientis mutuum, non obligari, quia hoc satis est, ne damnum iniuria dedisse videantur, quæ, ut Cardinalis ait, volenti & consentienti inferri non potest, ut constat ex *l. 1. §. & si forte, ff. de iniur. & l. 34. C. de transact.*

49 His consequenter querendum est de Notario, qui instrumentum mutui usurarii confecit, quatenus ad restitutionem usurarum teneatur. Et duo casus separare solent. Primus est, cum Notarius instrumentum conficit, in quo usura non apparet, neque contractus usurarius aperte agitur: & hoc casu, si quod damnum debitor patitur, id Notarius restituere debet. Ita communiter Theologi apud Salas *loc. cit. num. 7.* Ioan. Bapt. Lup. *comment. 3. §. 1. num. 25.* Peguer. in *decis. 23. numer. 5.* Petrus Gregorius *lib. 3. cap. 7. num. 5.* & Vgolin. *diff. §. 2. num. 7.* ubi ponit exemplum illius Notarii, qui cum sciat, & videat centum tantum numerari, scribit centum, & decem numerata fuisse: vel cum sciat pignus vere contrahi, honestum venditionis nomen simulate concipit; cum enim ob suam scripturam, quæ in iudicio vim probationis ha-

bere solet, causa efficax sit damni, quod debitor patitur, merito receptum est illum hoc casu ad usurarum restitutionem obligari.

Declaratur hic casus, ut locum non habeat, si forte ad petitionem rogantis mutuum, & quasi illius partes agens instrumentum simulate concipiat. Nam licet in hoc posteriori eventu interdum in officio suo delinquit, debet enim ab his contractibus abstinere, non tamen restituere tenetur, quia scienti & consentienti non fit iniuria *d. l. 1. ff. de iniur.* neque dolus *l. 34. Cod. de transact.* neque furtum *l. 46. §. recte, & l. 76. ff. de furt.* & nemo volens iniustum patitur, ut docent Navarr. *de restit. lib. 3. cap. 2. num. 420.* Filiuc. *tract. 34. part. 2. cap. 7. n. 137.* Salas, & Vgolin. *loc. cit.* & novissimè Eminentiſſ. de Lugo *disp. 41. num. 20. vers. & circa primam*, tametsi ad boni Notarii officium pertinere existimem admonere rogantem mutuum, ut potius gemmas, equos, & si quid aliud habet minus necessarium, vendere velit, quam usuras, vel cambia pati, quæ ipsis usuris, ut nunc agitari solent, sunt truculentiora, ut multorum exempla commentum; vel si id non potest, admonere foeneratorem, ne proximum suum strangulet, & eius necessitate abutatur, vel saltem ut contentus sit levioribus usuris.

Secundus casus est, cum Notarius scribit id, quod verè inter partes actum est, & nudum ministerium præbet ad probationem contractus, qui verè agitur. Et hoc casu Notarius ad restitutionem non obligari receptum est. Ita enim docent Less. *diff. dub. 21.* Philarch. *de offic. Sacerdot. lib. 6. cap. 26.* Zeech. *de censur. cap. 4. num. 4.* Molin. in *dicta disp. 331. num. 6.* & alii apud Salas *diff. dub. 44. num. 7. vers. si tamen instrumentum*, quia, inquit, vi huius instrumenti cogi non potest præstare usuras. Quod tamen accipientium esse putant, nisi forte in regione statuto, vel consuetudine inductum sit, ut debitores compellantur solvere, quia tunc si debitor coactus fuit solvere, Notarius restituendi reus est, tametsi rem ipsam, ut verè gesta est, descriptisse dicatur, ut sentiunt idem Theologi apud Salas *loc. citat.* Navarr. in *man. cap. 17. num. 276.* Navarra *diff. cap. 2. num. 433.* Toletus *lib. 5. cap. 61.* Reginald. *diff. cap. 26. num. 405.* Vgolinus *loc. citat.* & Eminentiſſ. P. de Lugo in *d. disp. 41. num. 21.* ubi refert hanc communem esse sententiam. Quæ tamen accipienda est, cum Notarius agit partes mutuantis, aliud enim proculdubio dicendum est, si in gratiam debitoris, & ut illi morem gereret, instrumentum fecerit, quia hoc casu non tenetur, nec quidem cum instrumentum simulate concipitur, ut proxime dictum est, & sentiunt Navarr. & Tolet. *loc. citat.* & alii omnes. Idemque dicendum puto, si in gratiam utriusque, ut plerumque evenit, instrumentum fecerit, secundum ea, quæ dixi *numero 48.*

Idemque etiam secundum meam sententiam dicendum est iis in locis, in quibus publica necessitas cogit Principes aliquorum foenus puta ludæorum tolerare, & cogere subditos, ut usuras promissas solvant, quæ est sententia Aragon. & Medin. apud Salas *loc. cit.* quia cum in hoc Reipublicæ statu actus solvendi usuras, non tantum honestus sit, sed etiam necessarius, ut dixi *num. 47.* consequens est Notarium obligationi restitutionis subiiciendum non esse, qui huic rei operam præstat. Nam licet hic vel ille iniustitiam patiantur, prævalent tamen commune Reipublicæ bonum, quia hæc retetenda sunt ad prima iustitia fundamenta, inter quæ illud summum est, ut communi utilitati serviatur, ut docet M. Tullius *de offic. lib. 1.* Et licet Salas *loc. cit.* & Cardin. de Lug. in *disput. 41. nu. 22. vers. unde dicitur*, existimant ita demum oneri restitutionis Notarium eximendum esse, nisi etiam cogatur instrumentum hac de re conficere, ego puto satis esse, si iuste possit cogi, quia illius officium publicum est: & qui cogi potest, expectare non debet, ut cogatur. Sanè hæc questio inutilis est, si posimus instrumentum in gratiam accipientis mutuum, vel eo consentiente factum fuisse, quia hoc satis est, qualecunque instrumentum fiat, sive verum, sive simulatum, ut damnum iniuria dedisse non videatur, ut dictum est. Vnde quia non nisi rogantibus partibus instrumenta fieri solent, rectè notat Less. *dub. 21. num. 180.* rarò usum venire, ut Notarius restituere teneatur.

Eadem ferè est conditio proxenatarum. Nam si usurariorum partes fovent, & querunt, qui sub usuris, & cambiis illicitis pecuniam accipiunt, & foeneratorum iusu nominum faciendorum causa se interponunt, usuras, & quidquid illicitè extortum est, restituere tenentur, si verò precibus debitoris pecunia indigentis conciliant illi foeneratorem, qui pecunia indigenti, & roganti credere velit, quamvis sub foenore, nullam contrahunt obligationem

gationem restituendi. Ita Bannez, & alii Theologi apud Bonacin. *diff. punct. 15. n. 12. Azor. part. 3. lib. 5. c. 18. quæst. 8.* Jacob de Grassi. *lib. 2. cap. 127. num. 2. & 3. Petr. Navarr. d. cap. 2. num. 420.* Petrus Gregorius *de usur. lib. 3. cap. 7. nu. 3.* Vgolin. *cod. lib. cap. 16. §. 2. num. 5.* & alii apud Salas *loc. cit. num. 15.* Idemque est in nostra sententia, si utriusque partes agant, id est, dantis, & accipientis mutuum subuluris, quia satis est, ut eorum opera accipienti molesta non fuerit, sed potius grata, & necessaria ad inveniendam pecuniam. Etenim hoc casu etiam obtinet, quod diximus volenti, & consentienti injuriam non fieri *ex dist. 1. ff. de iniur. Quod sensisse puto Eminentiss. Patr. de Lugo in dist. disput. 25. num. 214. & 221.* unde vix est ut proxenetæ hoc nomine teneantur, cum non nisi inter consentientes mutuum contrahi possit *l. 1. ff. de pass. l. 3. ff. de obligat. & act.* Sanè si se etiam interponant, ut uluræ postea exigantur, inter omnes convenit eos obligari, quia hoc non nisi duram, & molestum futurum esse debitori, ut notat idem Cardin. *loc. citat.* Atque etiam quia hoc egreditur fines officii eorum, & proinde eo modo tenentur, quo institores, & præpositi, ad relegendam scœnebre pecuniam, quos ad restitutionem teneri compertum est ex Navarr. *cap. 17. num. 267.* Salonio, & aliis apud Salas *loc. cit. num. 11.* Vgolin. *de usur. cap. 16. §. 2. num. 4.* & P. Duard. *de cambis §. 1. quæst. 73. num. 11.* officium enim eorum proculdubio grave, & molestum est debitoribus, vel Plutarcho teste, qui in opuscul. *non esse fœnerand.* illos barbaros, & immanes vocat, & similes iis, quos Plato ait pœnarum exactores instare impiis, siquidem inquit, hi forum faciunt impiorum sedem miseris debitoribus.

53 Sunt sanè proxenetæ in civitatibus, & præsertim in magnis emporiis utiles, quorum scilicet beneficio, & intercessionem negotia contrahuntur, & præsertim cum advenis, & hominibus exteræ gentis, & proinde jure licito petunt proxenetica pro modo quantitas, & negotii, in quo opera ista defuncti sunt *l. 1. & 3. ff. de proxenet. ubi Ulpianus ait, Proxenetæ utiles esse, qui se commerciis, & contractibus licitis exhibent.* Odiosum ergo illorum munus est, & publicè perniciosum, cum adulteris & aliis delictis perpetrandis, vel conciliandis illicitis contractibus operam accommodant, & ferè iidem pœnis coercentur, ut in *l. auxil. 38. in fin. ff. de min. l. 2. ff. de adult. l. 1. C. de rap. virg. & nov. 134. §. si quando,* & aliis locis plurimis: & proinde si intervenierint nominis usurarii faciendi causa, ut multi solent, meritò ad usuraram, quas scilicet fœnerator extorsit, restitutionem obligantur secundum relatum Theologorum distinctionem, & præterea puniuntur à iudice, ut tradit Cœpoll. in *l. iustissime, §. proponitur, ff. edil. edict.* & ut ego puto, eius arbitrio secundum facti, & negotii qualitatem, & prout admiserint.

54 Sanè hoc valdè notandum puto, quod licet proxeneta interveniat mutui dationibus, vel venditionibus mercium, non tenetur tamen mandati, nec ex locato conveniri potest à creditore, vel venditore, si forte emptor, vel debitor non sit idoneus, quamvis aliquid philantropii nomine, id est mercedulam aliquam acceperit, ut definit Ulpian. *in l. 2. eod. tit. de proxenet.* & Ravard. *in l. cons. 47. de reg. jur.* quia ut idem Ulpianus ait, hic monstrat magis nomen, quod Seneca in *epist. 21.* vocat jactare nomen his verbis. *Es alienum facias oportet, sed male per intercessores musueris, nolo proxeneta nomen tuum jactent.* Non ergo creditoribus proxeneta tenetur, si forte debitor non sit idoneus, quamvis laudet, & jactet nomen. † Plato quidem *lib. 12. de legibus,* velle videtur, ut non minus, quàm venditor, evictionis nomine proxeneta teneatur. Sed hoc ius non obtinet, nisi etiam ei mandatum sit, ut excuteret vires futuri debitoris, & renunciaverit idoneum esse: tunc enim actione mandati conveniri potest, *l. 42. ff. mandat.* & notat Ravard *d. loc. cit.* vel nisi cum creditor alicui viro honestò pecuniam, vel merces credere vellet, proxeneta alium subiecit egenum, quasi esset locuples, & cum eo nummos, vel merces divisit. Hoc enim casu furti tenetur, quasi illius ope, & consilio furtum factum sit *l. 27. §. si quis de manu ad l. Aquil. & l. si quis 52. §. cum Titio, ff. de furt.* † Denique nisi etiam dolo & calliditate circumvenerit creditorem, hoc enim casu actione de dolo tenetur *dist. l. 2. in fin. Ravard loc. cit.* Vvelembec. *ad hanc tit. de proxenet. num. 1.* & Farin. *de var. crimin. q. 111. n. 456.* & proinde si forte lucri causa affirmat aliquem, qui mutuum rogat, vel merces sine pretio idoneum esse, quem tamen scit non esse idoneum, sed facultatibus lapsum, vel aliis creditoribus obnoxium, & his artibus creditorem decipit, in eum de dolo malo actio

datur *l. quod si, §. ff. de dol. & tradit Benven. Stracca in tr. eff. de decoct. part. ultima part. 2. n. 34.* ubi ait hoc esse usitatissimum, & pulcherrimum genus fraudis, quod nominatim definit Ulpianus *in d. l. 2. de proxenet.* & Benven. *loc. cit.* ad quem hac in re confugiendum est. Ex quibus etiam constat non satis esse, si quid mercedis nomine proxenetæ accipiant, qui aliquem idoneum falso affirmaverint, ut de dolo teneantur. † Quod etiam indicat *l. 7. in fin. eod. tit. de dolo,* ubi idem Ulpianus ex Pomponio, nam & Ulpianus ex aliis Jurisconsultorum libris iuos contextit, ut nos facimus, Ulpianus inquam refert Cæcilianum Prætozem non dedisse de dolo actionem adversus eum, qui affirmaverat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur, subiiciens id verum esse hac ratione addita. *Nam nisi ex magna & evidenti calliditate non debet de dolo actio dari.* Et licet Benven. *loc. citat. num. 16.* sentiat distinguendum esse inter proxenetam, qui laudat, & eum qui affirmat. Nam laudantem, & aliquid proxenetici nomine accipientem de dolo non teneri putat, affirmantem verò, & salarium recipientem teneri, & distinctionem hanc probari ex *d. l. 8. ff. de dol.* Quasi egrediat proxeneta officii sui fines affirmando. Hæc tamen distinctio non placet, quia laudare plusquam affirmare est, qui enim laudat nomen, affirmat idoneum esse. Neque movet *d. l. 8.* quia locum habet cum affirmans sciebat debitorem facultatibus labi, & non esse idoneum, ut constat ex illis verbis, *Quod si eum scires facultatibus labi, & rursus illis, cum mei decipiendi gratia.* Et proinde inanis est distinctio inter laudantem, & affirmantem ex eadem *leg. quod si 8.* in qua Jurisconsultus utroque verbo promiscuè utitur. Et verius est non satis esse si proxeneta laudet nomen, vel affirmet, & proxeneticum accipiat, ut de dolo conveniri possit, sed etiam necesse est, ut sciat eum, quem laudat, facultatibus labi. Neque enim ex modica mercedula, seu proxenetico presumitur illum decipiendi gratia nomen jactasse *d. l. 2. ff. hoc tit. de proxenet. & d. leg. 7. in fin. de dol.* quæ magnam, & evidentem calliditatem exigit, ut quis de dolo conveniatur.

Nunc querendum est, an consulens, & persuadens alteri, ut pecuniam suam scœneret, ad restitutionem teneatur, & hic etiam duo casus separandi sunt. Primus est, cum quis aliàs nolentem suo consilio, vel imperio ad scœnerandum impulit, & hoc casu cum efficaciter influat in damnum debitoris, illud refundere debet, ut docent Sor. Navarr. & Molin. & alii Theologi apud Salas *de usur. dub. 44. num. 3.* non secus ac si latroni, vel furi consilium dedisset, *leg. qui servo. 36. in princip. ff. de furt.* Placet in *epit. delict. capit. 17. numer. 18. & 19.* Menoch. *de arbit. judic. cas. 351. numer. 18.* Bonifac. *de furt. §. contractio, num. 118.*

Et licet ex *d. l. qui servo,* videatur ex solo consilio neminem obligari, sed auxilium etiam requiri, ut quis teneatur, illis verbis, *furti tenebitur is, qui persuasit, quasi ope, consilio eius furtum factum sit.* Hæc tamen verba ope, consilio præparatum accipiuntur, & satis est, ut quis furti teneatur, quod eius ope, vel consilio furtum factum fuerit *l. 52. in princip. ff. de furt. l. 53. in fin. ff. de verb. signif. & apud Iulium Paulum sentent. lib. 2. tit. 32. §. opera aut consilio, & lib. 5. tit. 4. §. 19.* cuius ope consiliove, & docet eleganter Cuiacius *in l. 23. eod. tit. & proinde satis est, ut quis ad restitutionem usurarum teneatur, si ex eius consilio alter motus est ad scœnerandum, & damnum illud inferendum, & verè causa fuit huius illicitæ extorsionis †.* Neque est contrarium, quod dicitur neminem ex consilio obligari ex *d. l. 2. ff. mandat.* hoc enim accipimus, ut non teneatur ei, cui consilium dedit *l. cons. 47. de reg. jur.* quia unicuique liberum est explorare, an expediat sibi consilium *dist. l. 2. ff. mandat.* & ita sentiant Petrus Navarr. *lib. 3. cap. 4. num. 22.* & Azor. *inst. inst. moral. part. 3. lib. 1. cap. 11. qu. 7.* tenetur tamen ei, in cuius nocem & perniciem consilium dedit *l. 1. §. incidit, ff. ad Senatusc. Turpill. & notat glos. in d. l. 2. in fin. Decius in d. l. consilij num. 2.* & Cagnol. *nu. 9.* Andreas Kohl. *de servis feud. part. 4. num. 16.* & Bonifac. *§. citato num. 117.* Quæ ratione etiam utimur in mandatis. Nam licet rei turpis, & nefariæ nullum mandatum sit, & nulla contrahatur obligatio, denique is, qui mandatum suscipit, nihil ab eo, qui mandatum dedit, consequi possit propter turpitudinem mandati *l. 6. §. rei turpis, l. 22. §. qui ad eum, ff. mandat. l. 6. res, §. ult. ff. de fideiussor.* Petrus Gregor. *d. cap. 7. nu. 3.* datur tamen actio ei, qui læsus est, adversus mandantem, & palam est ex *l. non solum, §. si mandat, ff. de iniur. & §. illud Instit. eod. tit. l. furtim, ff. arbor. furtim casar.* & notat Anton. Gomez. *variar. resolut. lib. 3. cap. 3. nu. 39.* Sanè

59
60
quod

quod proxime diximus consulente teneri, declarandum est, ut locum non habeat, si id fecerit in gratiam debitoris, nemo enim damnum refundere tenetur, nisi damnum iniuria fecerit l. 3. §. 4. ff. ad l. Aquil. sed volenti non fit iniuria l. quamvis, ff. de in ius voc. l. 1. ff. de iniur. neque dolus l. 34. Cod. de transact. neque factum dicit l. 76. ff. de furt. & ita communiter sentiunt Theologi apud Salas *diff. dub. 44 num. 2.* in quo sufficit, ut consilium non displiceat querenti, & roganti munum, ut docet Cardin. *loc. cit. nu. 216.* recte subjiciens aliud esse, si consulens neque posset persuadere mutuum gratis, quia si consilium dat, ut det mutuum sub usuris, damnum iniuria infert, quia id merito grave, & iugubre est debitori. Idemque dicendum est, si cum possit persuadere, ut sub levioribus usuris pecuniam teneret, iudicet, ut sub gravioribus credat, quia etiam circa hoc consilium, quatenus gravioribus usuris obligatur, merito debitor est invitatus, & ingemiscit.

61 Secundus casus est, cum is, cui consilium datum est, erat etiam absque consilio feneratorus pecuniam, & hoc casu consultor ad restitutionem non tenetur, nec enim illius consilium causa est illicitæ extorsionis, cum usurarius suum, non alienum consilium sequatur: nihilque consulens conserat huic iniustæ, & illicitæ acceptioni, quam si consilium & desiderium de feneratione aliena in animo retineret: & ita videntur sentire Reginaldus, Bonacin. Salas, & alij Theologi *locis citatis*, & clarè sentit Villag. *lib. de usur. qu. 33. num. 14.* & Petrus de Navarr. *diff. cap. 4. num. 7. §. 26.* Nam & in reliquis damnis iniuria datis hæc distinctio admittitur. Et proinde si is, cui consilium datum est, paratus erat rem aggredi absque alterius consilio, persuadens hoc casu damnum recidere non tenetur, cum non sit causa ethica damni, neque impulerit creditorem ad feneratorum, ut ex Rebello, & alijs Theologis tradit idem Bonacin. *disp. 1. quest. 2. punct. 7. num. 3.* & Petrus à Placa *loc. cit.* ubi ait hæc in re, quod attinet ad satisfactionem damni illati, potissimum spectandum esse, an consilium moverit alterum ad delinquendum. Et probari videtur hæc sententia ex d. l. 26. in princ. ff. de furt. & d. l. non solum, §. si mandatur, ff. de iniur.

62 Neque est contrarium, quod Ulpianus ait in l. 1. §. sed utrum, ff. de serv. corrupti. nempe eum, qui servum impulit ad delinquendum, incidere in edictum, tamen si fuerat servus omnino fugitivus, vel facturus furtum, quia hoc verum est, cum agitur de ipso consilio exercendo. Etenim persuadere, instigare, hortari alium, ut delinquat, vel instruere quemadmodum faciat, delictum est, & animadversione dignum. Et interdum eadem pena, interdum mitiori punitur arbitrio iudicis, ut tractant Menoch. *de arbit. iudic. cas. 351.* Schrader. *de feud. par. 9. cap. 2. ampliat. 2.* Petrus à Placa *in d. cap. 17.* & qui est instar omnium Fagnac. *in qu. 129. num. 23. §. num. 107.* Nec distinguitur, an ille, cui consilium datum est, alias erat facturus, vel non: neque inspicimus, an delictum sequatur, ut tradit Farinac. *loc. cit. num. 83. §. num. 121.* Riminaldo Decian. & alijs auctoribus citatis, & constat in actione servi corrupti ex §. sed si credas, Instit. de obligat. quæ ex delict. nasc. & Theophil. *hoc eodem tit. §. 8.* Aliud vero est, cum agitur ex delicto, & de poena delicti, quod post consilium fuit perpetratum. Hoc enim casu adhibetur distinctio, an is, qui fecit, erat alias facturus, vel non, ut notat Accursius *in d. l. 1. in verbo servum facturus, ff. de serv. corrupti.* & constat ex dicta l. non solum, §. Proculus, & §. Attilianus, ff. de iniur. & dicta l. qui servus, 26. ff. de furt. idemque est, cum ex delicto agitur ad satisfactionem damni illati. Nam ut quis ex consilio teneatur ad restitutionem, necesse est, ut eius impulsu, & consilio damnum datum sit, & proinde in proposita questione usurarum rectè Theologi distinguunt, an quis omnino erat pecuniam feneratorus: & constitunt catenus persuadentem, & consulentem restituendi rem esse, quatenus illius consilio, & persuasionibus damnum illatum est, & inclinatur animus ad feneratorum: Denique quatenus concurrunt cum illicita acceptione usurarum, ut inter alios clarè exprimit Molin. *in d. disp. 331. num. 3.* Ex quo fit, ut si quis omnimodo feneratorus usuris quincuncibus, vel semilibus, persuadeat, ut gravioribus teneret, in id tantum teneatur, quod amplius usurarum nomine extortum est, ut tradunt Cosmus Phylarch. *lib. 6. cap. 26. vers. omnes Villag. in d. q. 3. nu. 14.* & Petrus à Placa *loc. cit. num. 21.* concludens consulenti totum damnum imputandum non esse.

63 Et ex contrario si quis alteri persuadeat, qui pecuniam suam ponere decreverat sub usuris majoribus, ut modestius genus exerceat, & leviores usuras stipuletur,

& exigit, dicendum est ad restitutionem non obligari. Hoc enim non est malum suadere, sed a maiori malo delinquentem retrahere ut ait Bonifac. *loc. cit. num. 127.* exemplo Loth viri iusti, qui filias suas obtulit, ut maius scelus averteret: Genesis 19. quæmvis, licet verum sit, quod Bonifacius ait, factum tamen Loth viri doctissimi non satis probent apud Salas *de usur. dub. 49. nu. 6.* † illudque etiam consequens est, ut si forte consuetudine peccandi postea ab alio, vel ab eodem usuras alias extorsisset, dicendum est corruptorem earum nomine non teneri l. Neratius, 11. §. si servo, ff. de serv. corrupti. Camill. Plaut. *in l. un. C. de sent. que pro eo, vers. etiam ex lucro, nu. 39.* & Petrus à Plac. *d. cap. 17. num. 23.* videtur enim usurarius propriam malitiam sequi. Nisi fortasse cum quis tilio, vel amico delibentem, aut aliud cogitantem inchoat persuasit, ut hanc potius rei faciendæ rationem sequeretur, & ad hanc illicitam negotiationem se converteret. Hoc enim casu cum consilium feratur in omnes, nec in una feneratione consistat, quicquid deinde ab usurario illicitè capitur, consulenti adscribendum videtur, quæ est, (ni fallor,) sententia Sotii *in d. art. 4. circa fin.* non minus, quam si quis alteri persuaderet, ut quosque obvios expoliaret, aut caderet. Et sane consilius est, ut is, qui primum alium ad feneratorum impulit, & videt in hoc turpi questu perieverantem, illum admoneat, & quantum potest ab hac illicita negotiatione remove-re conetur.

Sunt & alij huius illicitæ mercaturæ administri, ut famuli, & amanuenses, qui rationes conscribunt, qui quatenus teneantur, tradunt Theologi locis citatis & præferunt Salas *d. dub. 44. num. 12. §. 14.* & Eminent. P. de Lug. *in d. disp. 25. nu. 223. §. seq.* sed quia in foro vix est, ut adversus hoc genus hominum hæc actio detur, subijcitur tantum iudices, Advocatos, Notarios, & alios, quos diximus interdum ad restitutionem usurarum teneri, non excusari ex eo, quod non defuissent alij, qui eandem operam feneratoribus præstitissent. Satis enim est, ut illorum opera, consilio, & ministerio damnum illatum sit: & ita docent Covarr. *ind. §. 12. num. 2.* Phylarch. *d. cap. 26.* Iacob. de Graff. *in d. cap. 127. num. 3.* Petrus à Navarr. *loc. cit. num. 422. §. lib. 3. cap. 4. num. 5. §. 19.* Salas *in d. dub. 44. num. 15. vers. id autem.* † Illo videlicet temper observando, eos in subsidium tantum teneri, & conveniri posse. Non enim teneantur nisi usurario non restituente, vel eius heredibus, quæ est sententia Sotii *loc. cit. Regin. d. cap. 26. num. 414.* Rebell. *q. 16. num. 16.* Fachin. *controver. iur. lib. 2. cap. 55.* ubi ait hoc congruere iuris, & æquitatis regulis Peguer. *in dec. 33. num. 7.* Salas *ubi supra num. 3. §. 9.* ubi de Notariis id scribit, & num. 11. Petrus Gregorius *lib. 3. de usur. cap. 7. num. 3. §. 4.* Molin. *in d. disp. 331. in fin. & Vgolin. in d. §. 1. num. 4.* qui proinde rectissime notat num. 10. eos, qui opem, consilium usurariis exhibent in agitando fenore usurarios proprie dici non posse. Neque enim hi verè fenus exercent, licet usurarius contractibus conciliandis, & usurarum exactioi operam accommodent.

Excipiunt Vgolin. *loc. cit.* tutores, curatores, & procuratores, qui nomine alieno pecunias teneant, quos ad usurarum restitutionem teneri diximus. Hos enim, quia verè fenus exercent, quamvis non suo nomine, putat primum, & principaliter ad usurarum restitutionem conveniri posse, & procuratores præsertim, si simpliciter ad omnia negotia constituti sunt. Neque enim mandatum censetur, ut indicium exigant l. 6. §. idem Labeo, & l. 57. §. creditor, ff. de condit. indeb. l. 16. in princ. ff. rem. rat. bab. & multo minus, ut alios diripiant fenore. Quamvis sint, qui putent illos in subsidium tantum teneri, ut Abb. *inc. cum Michael de usur. in fin. Gregor. & Fachin. locis citatis.* & Theologi quidam apud Salas *d. dub. 44. num. 11.* † Et sanè cum uturæ a tutore, vel curatore extortæ rationibus pupilli, vel minoris illatæ sunt, & in rem minoris vertit, certum est usuras pupillo, & minori condici posse, neque enim debent alieno scelere distari l. 2. in fin. ff. quando ex fact. iur. l. si minoribus, ff. de administ. iur. Vgol. *in d. §. 2. num. 2.* & præsertim quia si tutor usuras nomine pupilli acceptas restituere cogeretur, illas ab ipso pupillo, vel minore repeteret, ne cum iactura aliena locupletior fiat, quod ius non patitur. Idemque in procuratore recipiendum puto, cum dominus ratum habuit, veluti cum usuras illi eius nomine extortas numeravit, argum. l. 3. §. si procurator, ff. quod quisque iur. Hæc enim actio ex bono, & æquo introducta est, ut quæ alterius apud alterum sine causa, vel iniuste esse deprehenduntur, illi auferantur l. 66. de condit. indeb. & proinde cum ponamus usuras in rem pupilli vertas, vel ad mandantem pervenisse.

nisse, ab illis primo loco repeti debent, poteritque tutor,

71 vel procurator excipere, ut minoris, & domini facultates
primū excutiantur. Quod probari posse videtur. Nam
cum plures sunt rei debendi, & pecunia ad unum tantum
pervenit, alii loco fideiusoris haberi debent, & excutiuntur,
aliqui fideiusorum beneficis gaudent, ut docent Bart. in
litem si filiusfam. §. idem ait & §. item si duos. & in l. 3. §.
1. qu. 7. ff. de dub. rei. Roman. in conf. 114. num. 1. Craver.
in conf. 91. nu. 2. & alii apud Gabriel. de fideiuss. concl. 2. nu.
1. & 3. ubi ait hoc equitate quadam receptum esse. Rursus
si debitor duos fideiusores dedit, & discessurus debitam pecu-
niam uni eorum relinquit, quam creditori solveret, neque
tamen solvit, potest fideiusor, qui pecuniam non habuit,
contra creditorem excipere, ut primò agat contra eum, qui
pecuniam accepit, illiusque patrimonium excutiat, quæ est
sententia Bartoli in d. l. 3. §. ult. Hypolit. de Marsil. in ru-
br. de fideiuss. n. 65. Panciroli. conf. 36. n. 1. & alii apud An-
tonium Hering. de fideiuss. cap. 27. num. 161. Denique
idem est inter socios, nam si quid societas habet, primo lo-
co cum eo agendum est, penes quem pecunia commu-
nis invenitur l. actione 65. §. si communis, ff. pro socio. ubi
Albericus ait hunc juris locum mirabilem esse. Fulgos. eod.
loc. & Caroc. in lib. de excuss. q. 2. par. 2. n. 4. ubi notat æqui-
tatem hic rigori iuris prævalere. Qua ratione etiam videtur,
ut cum nihil penes tutorem, vel procuratorem remansit, illi
primo loco conveniantur, apud quos usuræ reperiuntur, &
in quorum patrimonium veritè sunt.

73 Excepit etiam Benven. d. lib. de decoct. par. 2. nu. 35. pro-
xenetæ, quos non minùs, quàm procuratores, & insitores
in solidum, & principaliter obligari putat, & usurarios cen-
seri, quod non probo, & falsum esse existimo. Ut enim non
nisi ineptè dicas proxenetam, qui in sponsalibus, & matri-
moniiis contrahendis intervenit, sponsalia, & matrimonium
contraxisse, ita proflus absurdum est dicere eum, qui ope-
ram suam contractui usurario accommodat, mutuum con-
traxisse, & foenus agitalse, & proinde proxenetæ eodem
loco ponendi sunt, quo Causidici, Notarii, & alii, quos in
subsidiū tantum conveniri receptum est, ut præter citatos
auctores sentiant Alex. in d. l. 3. §. si procurator. & Dec.
numer. 18. ff. quod quisq. iur. & Petrus Gregor. diet. capit.
7. numer. 3.

74 Neque Benvenuti viri docti sententiam iuvat l. ult. ff. de
proxenet. illis verbis, operula ista defuncti sunt, quem lo-
cum singularem ad suam opinionem comprobendam esse
ait, & ad hunc articulum valde notandum. Licet enim
proxeneta verè dicatur opera sua defungi, cum in aliquo
contractu usurario ministerium suum accommodat, non
tamen sequitur eum foenus exercere, & usurarium esse.
Dicitur enim sua opera defungi, non magis, quàm Advocatus,
Causidicus, Notarius, qui foenerantibus assistunt, quos
non nisi ineptissimè dixeris foenus contrahere in ius contra-
ctibus, in quibus foeneratorum partes agunt, & ministe-
rium exhibent. Neque illum iuvat auctoritas Budei, qua
moveretur, existimantis in leg. emptore, ff. de act. empt. verbum
defungi, idem esse ac liberari, & explicari negotio aliquo,
& ei finem imponere, quia hoc quidem interdum verum est
secundum subiectam materiam, ut in locis à Budeo rela-
tis, & apud M. Tull. pro Sextio, ut omni populari concira-
tione defungeret, sed in d. l. ult. quod dicitur proxeneta opera
sua defungi, nihil aliud est, quàm in aliquo negotio concilia-
ndo intervenire, & quale ministerium accommodare in con-
tractibus explicandis, ut constat aperitissimè ex eadem l.
& indicat vox illa operula, quæ ad ipsum contractum,
& negotium principale non pertinet. Ut ergo proxeneta,
qui in contrahenda empuone, societate, permutatione
opera sua defunctus est, non dicitur emptionem, so-
cietatem, & permutationem contraxisse, neque em-
ptor, socius, vel permutator est; Ita is, qui faciendi
nominis usurarii causa intervenit, neque foenus contra-
hit, neque foenerator dici potest: & ideo Benvenutus neque
dicitæ legis, neque Budei sententiam videtur assecutus.

Denique prætermittis aliis quaestionibus, neque enim
vacat omnia excutere, quarandum est de creditore, cui
usurarius illius debitor assignat, seu delegat debitorem
suum ex causa usurarum, an possit ab isto debitore credi-
tum suum exigere, & retinere. Idem de cambis illicitis,
quod frequentius fit, quæri potest. Et multis argumentis
Lels. in d. cap. 20. dub. 24. ostendit non posse exigere, & si exer-
gerit, ad restitutionem obligari. Nam, inquit, & usurarius,
& eius famulus restituere tenerentur, ergo & creditor,
qui non plus iuris habet, quàm usurarius, & iure usuri-
arii utitur. Deinde quia qui solvit usuras creditori

usurarii, potest solum repetere, vel occulta compensa-
tione uti. Idemque docet Malder. tract. 5. cap. 3. dub. 24.
vers. unde ulterius, apud Eminent. P. de Lug. in d. disp. 25.
num. 226. & seq. qui admittit creditorem hunc non posse
exigere cogendo debitorem, ut ei solvat, quia, inquit, sine
titulo id facit, & argumenta Lelsij hoc probare. Faterur
etiam si absque coactione petat tanquam ex assignatio-
ne sibi facta, obnoxium quoque esse restitutioni, & de-
bitorem posse id, quod solvit, ab eo repetere, aut occultè
compensare, quod solvit, cum ei nihil deberet. Caterum
si cessionarius neque cogat, neque etiam exigat, ut sibi sol-
vendum, sed solum mandatum foeneratoris referat, ut pecu-
niam, quam illi soluturus erat, sibi solvere velit; & debitor
pecuniam numeret ipsi assignatario, qui nomine usurarii
accipiat non suo, & postea eam sibi applicet non veluti accep-
tam à debitore, sed ab ipso usurario, creditorem ad
restitutionem obligandum non esse, manente in usurario obli-
gatione restituendi ei, qui solvit. Ita Cardin. loc. cit. cuius
tamen doctrina mihi difficilis esse videtur. Nam & dif-
ficile est creditores, qui ut plurimum negotiatores sunt, ut
observat Lels. nu. 198. tot cautionibus uti: atque etiam quia
re ipsa idem est suo, vel nomine usurarii animo retinendi exi-
gere, & retinere. Denique quia supponit foenebris pecunie
dominium in usurarium transferri, quod Lels. loc. cit. &
alii frequentius negant. Quamobrem mea tenuitas id ex
jure civili duabus conclusionibus definire conabitur.

Prima est debitori, cui foenerator mandat, ut suo
creditori usuras, vel illicita cambia solvat, liberum esse
non solvere, & posse doli, & usurariæ pravitatis excep-
tione cessionarium repellere, quia nemo cogitur indebi-
tum solvere l. illicitas, ff. de offic. pref. d. l. 6. ff. de condi. indeb.
neque donare l. 1. ff. de donat. l. nec emere. C. de iur. deliber. &
regula est exceptiones, quæ rei coherent, & que compe-
tant adversus cedentem, competere etiam adversus eius
cessionarium, & successorem, quæ deducitur ex l. ultim.
ff. de exceptione rei vend. l. 28. ff. de except. rei iudic. l. idemque,
§. ultim. ff. pro soc. l. in omnibus, in fin. de reg. iur. & alius,
quas in hanc rem adfert Bart. in l. doli exceptio. 19. nu. 10.
ff. de novat. & delegat. Gabriel. in consil. 20. num. 7. &
conf. 155. num. 1. lib. 1. Menoch. d. conf. 300. num. 48. &
alii apud Montan. ad Oliban. de act. par. 2. lib. 1. cap. 4.
num. 24. & hoc puto negare neminem.

Secunda conclusio est debitorem, qui iussu, & man-
dato foeneratoris creditori illius sponte solvit, vel pro-
misse solvere, non posse repetere, si solvit, neque exceptio-
ne uti, si conveniatur, ut solvat, quia solvendo, vel promit-
tendo huic exceptioni renunciante censetur. Cuius conclu-
sionis prima pars probatur primo ex l. 44. ff. de condi. indeb.
cuius verba sunt Repetitio nulla est ab eo, qui suum recepit,
tamen si ab alio, quàm vero debitore solutum est. Secundo pro-
batur ex l. 12. ff. de nov. & delegat. illis verbis, nulla quidem
exceptio adversus creditorem uti poteris, quia ille suum
recepit. Et in fine, & ideo cum ipse præstiterit pecuniam,
ager mandati iudicio, scilicet adversus mandantem. Deni-
que probatur hæc sententia ex l. 2. C. de condi. indeb. Altera
conclusionis pars probatur hac ead. l. in prin. & l. si non debi-
torem, 13. eod. tit. l. apud Celsum, §. item quaritur, & l. pure, §.
si eum, ff. de doli mal. except. quæ eadem ratione utitur, quon-
iam, inquit, creditor suum petat. l. 9. §. ult. ff. de condi. caus.
dat. quæ ait creditorem decipiendum non esse, & aperitissi-
mè in l. doli exceptio, 19. d. sit. de novat. ubi Paulus huius
rei rationem adfert his verbis. Ideo autem denegantur excep-
tiones adversus secundum creditorem, quia in privatis con-
tractibus, & pactionibus non facile poterit scire potest, quid inter-
eum, qui delegatus est, & debitore actum est, aut si sciat, si simi-
lari debet, ne curisus videatur, & ideo merito de iur. adum est ad-
versus eum exceptionem ex persona debitoris. Ex quibus perspi-
cium est debitorem, qui non coactus solvit, neque repetere
posse, quod solvit, neque exceptione se tueri posse adversus
creditorè, si promissit solvere, sed tantum adversus eum agere
posse, qui mandavit, ut definitum est in d. l. 12. & 13. ff. de nov. &
d. l. 2. C. de cond. indeb. & tradit Theophilus q. 111. n. 1. & 2. lib. 3.

Neque obstat, si dicat iis locis agi de exceptione doli
mali, quæ diversa esse videtur, quia generaliter id de qua-
cunque exceptione definitum est, quæ competeat debitori
adversus mandantem, ut constat illis verbis, nulla quidem
exceptio uti poterit, & in d. l. 19. illis verbis, idemque
est, & in ceteris similibus exceptionibus. Qua ratione etiam
nihil obstat, si dicas debitorem involuntariè solvere, vel
promittere, & proinde ut repetere potest ab usurario, si ei
solvisset, vel exceptione adversus eum se tueri, ita po-
terit repetere a creditore, vel excipere. Etenim illud in-
volunta-

voluntarium, quod fufficit aduersus fœneratorem, non fufficit aduersus creditorem, qui suum recepit, quod patet, quia non fufficit si per ignorantiam solvat, vel promittat solvere, imò nec si à delegante dolo circumventus fit, quia nihilominus tenetur solvere secundo creditori d. l. 12. ff. de novat. & delegat. l. 4. §. 20. ff. de doli mali except. illis verbis, cum non ego te circumvenierim. Quæ sanè multo magis consensum excludunt: & ut dixi, dicta iura locum habent in omnibus exceptionibus, & in specie in exceptione, quod metus causa, ut nominatim scribit Bart. in d. l. 19. num. 6. & Cuiac. eod. loc. quia agitur, & exigitur pecunia ex novo consensu, & nova promissione, quæ dolo, & metu caret.

Vt etiam nihil movent argumenta Lessij, quia quod ait eum, qui usuras solvit creditori usurarij, posse eas repetere, vel si nulla alia ratio superest, occulta compensatione retinere, hoc probandum fuit. Hoc enim est, quod queritur, & nos negamus, cum tanquam debitor usurarij & illius iussu sponte vero creditori solvit. Quod verò obijciunt de ipso usurario & illius famulo non, est simile, quia usurario, & famulo eius titulo usuratum nihil debetur: neque suum recipiunt, sed alienum, unde merito ad restitutionem obligantur. Hic verò creditor suum recepit, vel stipulatus est, qui curiosus esse non debuit, ex qua causa debitor solvat vel promittat solvere, cum etiam à non debitore iuste exigere possit, d. l. 13. ff. de novat. l. 1. ff. de constit. pec. & aliis locis, ideoque sibi imputare debet debitor, qui non coactus solvit, cum potuisset non solvere: vel promittit solvere, cum potuisset exceptione uti. Vt etiam non est simile exemplum Tyranni opprimētis Rempubli- cam, quia sub eo nulla est spes boni iuris, & leges vi, & armis oppressæ silent: aduersus vero fœneratores hodie ius dicitur tam in foro Ecclesiastico, quam seculari, unde potuit debitor sine metu maioris mali exceptione fœnoris se tueri, & petitoem summovere. † Ex quo etiam sequitur verum non esse, quod dicunt illum non habere alium titulum, quam fœneratoris, quia habet tacitam donationem, & remissionem huius exceptionis, ut constat ex d. l. 12. de novat. in qua Paulus ait, si quis delegaverit debitorem, qui doli mali exceptione tueri se posse sciebat, similis videtur ei, qui donat, quoniam remittere exceptionem videtur. Qui titulus sufficit, ut quod exegit etiam ab eo, qui nihil debuit, retinere possit d. l. 44. de condict. indeb. & d. l. 12. de novat. Quod multo magis recipiendum est, si debitor spondit solvere; tunc enim ex propria obligatione conveniri potest, ut notat Bart. loc. cit. neque verum est deficere titulum, quo conveniatur, ut is, qui cum nihil deberet, constituit se pro alio soluturum l. 1. ff. de constit. pec. quæ ait, grave est fidem fallere.

78 Sanè in d. l. 19. de novat. duo casus excipiuntur, in quibus exceptiones dantur aduersus creditorem, cui delegatio facta est. Primus est mulieris, quæ favore alicuius intercessit. Nam si is eam suo creditori delegaverit, cui promittit solvere, potest aduersus secundum creditorem exceptione Senatufconfulti Velleiani se tueri, quia & in secunda promissione intercessio est, ut hic Paulus ait, & Cuiacius ad b. l. circa fin. qui ait id confirmari l. quamvis §. si mulier, ff. ad SC. Velleian. ex quo infero, si mulier fœnebrem pecuniam sumpsit, & fœnerator usuras suo creditori cedat, cui mulier solvit, vel promittit solvere, exceptione uti posse, vel solum repetere, quia cum usuras non deberet, hæc promissio quasi intercessio quadam est, & ideo Velleiano uti potest d. l. 19. & l. 3. ff. de fideiuss. l. 1. ff. ad SC. Velleian. Bart. in d. l. 19. num. 6. & quod hoc nomine deinde solvit, repetere l. quamvis, C. eod. & Hering. de fideiuss. cap. 7. num. 393.

79 Alius casus est in minore, qui cum posset se exceptione tueri, vel nihil deberet, ei, cui delegatus est, promittit solvere, quia etiam in hac secunda promissione circumvenitur, & ideo exceptio, quæ ei competeat aduersus primum creditorem, competit etiam aduersus secundum, si cum adhuc minor esset, ei delegatus sit, & promittit solvere, ut etiam tractat idem Cuiac. eod. loc. Quod nunc non attingo, & tantum subijcio hinc multo magis apparere in alius diversum ius esse. Quod ego sequor, quia admitta contraria sententia multæ excitarentur lites, & multi, qui bona fide suam receperunt, & ob id suos debitores liberaverunt acceptilatione, & alijs modis, si tenerentur restituere, suam amitterent,

quod durum videtur, quia nisi debitor sponte solvisset, id à suis debitoribus, qui forte deinde facultatibus lapsi sunt, facile consecuturi fuissent. Æquius igitur est id solventi, & non excipienti nocere, quam creditori, qui suum recepit. Sanè si is, cui assignatio facta est, non esset verus creditor assignantis, & is, qui assignatus est pecuniam, quam se debere existimabat, promittit, doli mali exceptione petentem repellere potest, & agere, ut eum liberet, l. Iulianus, 7. ff. de dol. & met. except. l. qui sine, ff. de condict. sine caus. l. baltenus, ff. de constit. pec. Bald. in l. 9. in fin. nu. 5. ff. de condict. caus. dat. quia hic cessat ratio, quare leges denegant condictionem, quæ est, quia creditor suum petit, vel recipit, ut in d. l. pure, §. si emp. eod. tit. & d. l. 12. ff. de novat. in quo posita est æquitas nostræ sententiæ, quam tamen subijcio Theologorum iudicio. Aliam etiam exceptionem tradit Thesaur. in d. quæst. III. in fin. quando scilicet debitor delegatus à iudice coactus fuit alteri solvere, quod non videtur ad tractatum nostrum pertinere.

Q V Æ S T I O X C V.

De dominio rerum per usuram non ac- quirendo.

S V M M A R I V M.

1. Datis in solutum vicem emptionis obtinet.
2. Fructus illius sunt, qui rem in solutum accipit.
3. Fructus rei adiudicata in solutum auctoritate iudicis, sunt creditoris.
4. Usura non est legitimus modus acquirendi dominij.
5. Rerum etiam, quæ usu consumuntur, dominium non acquiritur fœnore.
6. Pecunia aliena si immisceatur, ut discerni non possit, sic accipientis.
7. Pecunia vel alijs rebus consumptis, quæ functionem recipiunt, usurarius tantundem reddere tenetur.
8. In conditione furtiva æstimatio fit, quo res plurimi fuit.
9. Frumenti dominium per mixtionem non transferitur.
10. L. 38. de solut. declaratur.
11. Res duorum, si confusa sunt, ut separari non possint, illis inuicem sunt communes.
12. Fructus rei fœnore extortæ restitui debent. Condictio indebiti naturalis est.
13. Fructus fructuum fœnerator restituere cogitur.
14. In æstimandis fructuum fructibus arbitrium iudicis plurimum dominatur.
15. Fructus ex semine alieno percepti, non restituuntur, sed eius sunt, cuius est solum.
16. Usurarius restituit fructus deductis sumptibus.
17. L. si servus, §. olivam, ad l. Aquil. explicatur.
18. Prædones deducunt sumptus, qui gratia colligendorum fructuum fiunt.
19. Mala fidei possessor improbus, improbius, & improbissimus ex Baldo.
20. Improbissimi possessores deducunt sumptus aduersus Ioan. Garciam.
21. Ulpiani responsum in d. §. si olivam, ad fœneratorem non pertinet. Prado tenetur agrum colere.
22. Mala fidei possessor de fructibus tenetur, quos percipere potuit.
23. Mala fidei possessor non tenetur restituere fructus, quos non percepit, nec dominus erat percepturus, sed contra. num. 24.

24. Cum de fructibus percipiendis agitur, inspicitur persona possessoris.
25. Unusquisque potest res suas negligere, non alienas.
26. Possessor mala fidei tenetur ad fructus, qui communi diligentia ex re percipi possunt.
27. L. 56. de petit. heredit. explicatur.
28. In deductione sumptuum an sit habenda ratio operarum usurarii.
Et Iuannus de Salas Theologi sententia, qua rejicitur.
29. Possessor deducit estimationem proprii laboris, quem in colendo agro fecit.
30. Etiam si sit prado.
31. Mala fidei possessor non potest petere dimidiam partem fructuum, perinde ac si esset colonus partiaris.
32. Res per usuram extorta potest à quocunque possessore vindicari.
33. Emens rem furtivam tenetur eam domino reddere sine pretio.
Idem in eo, qui rem scænore extortam emit.
34. Etiam si sit, qua recipiat functionem.
35. Emens rem furtivam, statim ac scit esse alienam, illam reddere tenetur.
36. Nisi sur estimationem domino prastiterit.
37. Emptor rei furtivæ repetit pretium quibusdam casibus.
Et primum cum à Piratis rem redimit.
38. Capta in bello postliminio non redempt.
39. Emens rem à fure eo animo, ut domino reddat, repetitum.
40. Nave à Piratis redempta omnes conferre debent.
41. Iudicis arbitrio relinquitur, ut arbitretur, qua intentione quis rem furtivam emerit.
42. Emptor rei furtivæ potest repetere, quantum dominus pro rei recuperatione probabiliter impendisset.
43. Expensas necessarias etiam Prado recuperat.
44. Statutum, vel privilegium cuidam corpori concessum, ut res furtivæ empta non restituantur nisi soluta pretio, valet.
45. Quo tamen exteri non tenentur.
Pirata hostes publici.
46. Emptor rei furtivæ si dolo malo emit, tenetur rem sine pretio reddere non obstante statuto, vel privilegio.
Furtum iure naturali prohibitum.
47. Domini rei scænebris præsertur omnibus creditoribus etiam privilegiatis, & hypothecam habentibus.
48. Aliena res pignori dari non potest.
49. Hebraei, & scæneratores, qui pecunias scænore dant, & res furtivas pignori accipiunt, tenentur eas dominis reddere sine pretio.
Nisi aliud ex privilegio illis concessum sit.
50. Rebus scænore extortis permixtis dominas reliquis creditoribus potius est pro ea portione, qua in acervum collata est.
51. Nisi ad alium pervenerint, & bona fide aliis similibus rebus permixta sint.
52. Is, ad quem res scænebris pervenit, ea bona fide consumpsit tenetur tantum reddere id, in quo locupletior factus est.
53. Hereditatis bona fidei possessor id tantum restituit, in quo locupletior factus est.
Nec tenetur si quid prodegit, vel amisit.
54. Emens rem furtivam bona fide, & iterum vendens, eodem, vel minore pretio, nihil restituere tenetur.
55. Possessor mala fidei tenetur pretium rei vendita reddere, quantumvis non sit factus locupletior.
56. Res furtivæ quæ scænore extorta dominis restituenda est, non usurario, vel furi.
57. Quid si res titulo oneroso, & bona fide quesita sit.
58. Argumenta Petri à Navarra Theologi, quibus probat emptorem posse rem reddere furi, ut servet pretium.
59. Argumenta Theologorum pro contraria sententia.
60. Argumenta auctoris pro eadem.

61. Argumenta Petri à Navarra reselluntur.
Nemo potest utilitati propria consulere cum alterius iactura.
62. Qui cum alio contrahit, non debet esse ignarus conditionis eius.
63. Possessor rei aliena non potest eam deducere in peiorem statum sui commodi causa.
64. Rei vindicatio adversus possessorem tantum datur, vel eum, qui dolo desit possidere.
65. Rei aliena restitutio differri non potest sub pretextu pretii recuperandi.
66. Creditor etiam vero bis non solvitur.
Bona fides non patitur, ut bis idem ab eodem exigatur.
67. Prado sua possessione deiectus restituendus est.
68. Prado restituitur adversus eum, qui deiecit, non autem adversus dominum.
Depositum domino reddendum est, non furi.
69. Depositi actio datur pradoni, qua tenetur domino L. bona, ff. de pol. declaratur.
70. Merces alienas in mare proiciens, ut suas servet, non tenetur Aquilia.
Sed tantum contribuere pro portione suarum mercium ad iacturam sarcinendam.
71. Aiquorum Theologorum obiectiones solvuntur.
72. Emptor rei furtivæ, si nullum periculum domino imminet, potest rem furi reddere, ut pretium servet.

Quamvis certum sit dationem in solutum vicem emptionis obtinere l. q. Cod. de evict. l. eleganter, ff. de pign. act. & ideo iustum, & legitimum contractum esse, & iurigentium l. 5. ff. de iustur. & iur. l. 1. in fin. ff. de contrab. empr. & proinde fructus rei in solutum datur non minuere sortem, ut docent Aretin. in cons. 159. n. 14. ubi ait superfluum esse id pacisci, & Cardin. Mant. de satis. & ambig. convent. lib. 11. tit. 8. num. 28. ubi ait hoc carere omni dubitatione. † Quia cum ex datione in solutum veluti ex iusto, & legitimo contractu res fiat creditoris d. l. q. C. de evict. l. 46 §. 1. ff. de solut. & l. ultim. ff. ex quib. caus. in possess. eat. & notat Bart. in l. 1. §. cum pradium. ff. de pign. & Decian. in d. cons. 35. num. 42. fructus illius sunt, qui rem in solutum accepit tanquam ex re propria percepti l. qui scit. ff. de usur. l. ex diverso ff. de rei vend. Alfiect. in dec. 87. nu. 6. Joan. Cop. de fruct. lib. 2. tit. 1. cap. 1. Surd. & Mant. loc. cit. † Neque diversum sit, si creditori res in solutum à iudice data sit. Hoc enim casu etiam fructus creditoris sunt, neque extenuant sortem, cum dominium quoque in eum transferatur l. pen. §. 1. ff. de except. rei iud. l. 1. C. si in caus. iud. pign. quæ ait in vicem iustæ obligationis succedere auctoritatem iudicantis. Quod etiam indicat l. à Divo Pio, §. si pign. ff. de re iudic. & docet Surd. in dec. 294. num. 4. & ostendi potest ex d. l. qui scit. ff. de usur. quæ ait fructus dominium sequi. † Tamen cum hodie exploratum sit usuras non deberi aut exigi posse, consequens est, dominium rei per usuram, & usurarios contractus acceptæ in creditorem non transferri, non tam quia hæc traditio involuntaria est, & per impressionem extorta: sed quia nuda est, id est omni iustitia destituta, cum nulla iusta causa præcedat, propter quam traditio sequeretur. Quam sententiam pro indubitata supponit D. Thom. quæst. 78. art. 3. ut hic Caietanus notat ad eund. & est inter eius discipulos communis, ut refert Salon. quæst. 78. art. 3. contr. 1. n. 2. & Theologorum fere omnium, quos recenset Salas tract. de usur. dub. 38. num. 3. Quibus addo Rebillum de oblig. iustit. part. 2. lib. 8. quæst. 14. num. 2. Malder. tract. 5. cap. 3. sub. 21. Binsfeld. in e. cum tu quæst. 1. concl. 3. Pirr. Sicul. in suo speculo disput. 16. quæst. 100. num. 3. ubi ait antiquam questionem esse. Turrian. disp. 62. dub. 2. num. 2. Laym. de iust. lib. 3. tr. 4. cap. 14. n. 7. & Theoph. Rayn. de virtut. & vit. lib. 3. sect. 3. num. 159. quorum plerique alserunt communioem, & verioem esse. Quæ probari solet l. nunquam, ff. de acq. rer. domin. & probari potest l. 24. C. de rei vindic. quæ adferri non solet, & congruenter ait, nulla iusto titulo præcedente possidentem ratio iuris quæere dominium prohibet. Illam etiam hoc argumento probat Richard. dist. 15. Quicumque est dominus alicuius rei aliquo iure non iniuria est dominus eius: sed rei scænebris usurarius non est dominus aliquo iure. Non enim iure emptionis, nec iure liberalis donationis, neque

que iure locationis, neque iure permutationis, neque iure mutui, quia accipere plus pro mutuo non est ius, sed iniuria. Ergo usurarius, neque iure divino, neque iure canonico est dominus rei, quam acquisivit scelerando. Et huc fore redigunt rationes, quibus utitur Salas loc. cit. quitandem ait usurarium in iure furem, & raptorem ceteri c. si quis. 14. quasi. 4. sed fur, & raptor rei subtracta dominium non comparat, ut certissimum est, cum ab eo res condici possit, & a quocunque possessore vindicari l. si pro fure 7. §. 1. ff. de condict. furtiv. l. inivilem. C. de fure. Ergo neque usurarium dominium rei in causa usurarum accepta acquirere dicendum est. Quam sententiam Iurisprudenti etiam sequuntur, ut Covarruvias variat. lib. 3. cap. 3. num. 6. Menoch. in conf. 300. num. 1. & seq. Rota inter recentis. dec. 177. num. 1. part. 1. Vgolin. de usur. cap. 12. in princ. & Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. quasi. 1. num. 537. & quasi. 7. ampliat. 19. nu. 69. † Nec distinguitur inter res usu consumptibiles, & illas, quae usu non consumuntur, quia de utriusque rebus eadem est ratio: & quoad res usu consumptibiles extant, & reperiantur, earum dominium apud debitorem perseverat, ut tradit Menoch. in d. conf. 300. num. 26. & 31. & Vgolin. in d. cap. 12. §. 1. num. 4. Molin. disp. 316. num. 7. Salas d. dub. 38. num. 6. & Leonard. Leis. lib. 2. cap. 20. num. 158. & constat ex l. 13. & 19. in fin. ff. de reb. cred. & l. 5. de rei vindic. & aliis locis.

Et quamvis his iam dudum scriptis compererim, aliud sentire Eminent. Cardin. de Lug. in disp. 25. num. 206. nolui tamen mutare sententiam, quia & ipse Cardinalis admittit dominium, quod in eius sententia in usurarium transferretur, esse debile, & cum omnimoda obligatione restituendi quicquid accepit, & hoc dominium ita obstrictum esse, ut non possit usurarius de se licite disponere; imò illam ipsam rem restituere teneri cum fructibus, si forte sit fructifera, saltem iis, quos debitor percepturus erat; Denique quia supponit animum transferendi dominium in debitore, quo cessante ait certum esse non transferri: qui animus an intervenerit, vel defuerit, pendet ex facto, & nulla certa ratione constitui potest, & probabilis est ut plurimum cessare, quia cum non teneatur illud transferre, hoc esset donare, quod non praesumitur. Et ideo magis placet, quod docet idem Eminent. vir, disp. 27. sect. 7. nu. 119. in fin. ideo in usurarium non transferri dominium, quia qui usuram solvit, non intendit donare, sed solvere, quare cum nullum sit debitum, nihil agi, quia usurarius neque rem accipit ex donatione, cum deficiat animus donandi, neque ex debito, cum nullum sit debitum.

Neque est simile, quod dicunt ex contractu per vim, & metum extorto dominium in accipientem transferri, quamvis rescindi possit l. 3. & l. 21. §. si metus ff. de eo quod met. caus. & aliis, quia hic aliquis est titulus sufficiens summo iure ad transferendum dominium, cum rem tradens verè velit, vel donare gratis, quando metu coactus donat, vel vendere, cum coactus vendit. Hic enim aliqua intervenit, vel donatio, vel venditio, quae proinde rescindi debet d. l. 3. & l. ult. C. de his qua vi, metusve. Aliud verò est, cum quis indebitum solvit, quia hic nulla intelligi potest solutio: solutio enim exigit extrema, ut compensatio, quae intelligi non potest, nisi utriusque debeatur l. 1. ff. de compensat. Quare hic nullus est titulus, ex quo dominium transferri possit. Quod adeo verum est, ut si pro sorte, & usuris fundus in solutum datus sit, neque etiam pro modo fortis dominium transferatur, sed totus fundus repeti potest, tamen retineri possit, donec fors debita solvatur, ut constat ex l. 26. §. si centum. ff. de condict. indeb. quem locum expendi adversus Praesidem Argentor. quasi. 40. num. 17. Quare adhaerere communi sententiae, dominium scilicet in usurarium non transferri.

Quod si forte res huiusmodi nomine usurae accepta ita rebus usurarii, vel alterius similibus misceantur, ut ab eis distingui, & separari non possint? Et quidem si de pecunia agatur, eam hoc casu accipientis fieri certissimum videtur ex l. 38. ff. de solut. in qua Labolenus ait si alieni nummi in se, vel invito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt: si mixti essent, ita ut discerni non possint eius fieri, qui accepit. Idemque multo magis dicendum est, si nummi consumpti sunt, ut indicat l. si is ff. de reb. cred. l. 13. ff. de reb. cred. in reliquis verò specie-

bus ita demum dominium transferri, si ex voluntate domini confusa, vel permixta fuerint l. idem Pomponius, ff. de rei vendic. & §. si duorum. Insti. de rer. divis. & ita videtur sensisse Menoch. in d. conf. 300. num. 32. & 33. † Ego verò hac in re nihil discriminis inter pecuniam, & vinum, & oleum, frumentum, & alias species constituo. Et proinde si pecunia, vel frumentum, aut vinum, & reliqua huius generis consumpta sunt, frustra queri de dominio eorum sive pecuniae, sive specierum, cum enim non extant, vel nesciatur ubinam sint, frustra agitur de dominio earum, sed tenetur usurarius tantum restituere, ut sentire Theologos, & iuris Pontificii, & civilis Interpretes scribit Menoch. in d. conf. 300. num. 35. Mercat. de usur. cap. 11. numer. 6. & Vgolin. in d. cap. 22. §. 2. numer. 7. & constat evidenter ex l. an re furtiva, 8. ff. de condict. furtivae † In qua etiam illud definitum est, ut eius temporis aestimatio fiat; quo res unquam plurimi fuerunt. Quod etiam ostendunt l. 29. ff. de act. rer. amot. & l. 51. ff. de furt. quod licet adversus fures constitutum sit, nimirum quorum causa odiosa est, ut qui semper moram facere videantur d. l. 8. & l. ult. ff. de condict. furtiv. id tamen etiam ad usurarios pertinere puto, quorum causa non minus odiosa est, quam furum, & quibus congruit, quod ait d. l. ultim. de condict. furt. quia videtur qui primo invito domino rem contraxerit semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere; & proinde earum specierum aestimatio oatio sceleratorum crescere debet, quod tamen in nummis locum non habet, cum certa sit nummorum aestimatio, ut ait l. 3. ff. de in lit. iuran. & l. 42. in fin. ff. de fideiuss. † Si verò ex his rebus acervus factus sit, & adhuc supersint, hoc casu quia singula corpora in sua substantia durant, ut frumentum, & his similia, dominium per mixturem in usurarium non transferretur, neque communes fiunt, neque acervus ille communis est, ut constat ex l. 5. ff. de rei vindic. in qua Pomponius ait competere singulis in rem actionem ad id, in quantum apparet in illo acervo cuiusque esse. Idemque constituit Justinianus in d. §. si duorum, in fin. cuius verba sunt: Quod si casu id mixtum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant: nec magis istis casibus commune sit frumentum, quam grex intelligitur esse communis, si pecora Titii tuis pecoribus mixta fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum retineatur, in rem quidem actio pro modo frumenti cuiusque composuit: arbitrio autem iudicis continetur, ut ipse asserat quale cuiusque frumentum fuerit. Ita etiam scribit Theophilus cod. tit. de rer. divis. §. 28. & explicat Gujac. ad Paulum in l. 2. ff. de rei vindic. qui propterea docet neutrum posse acervum, aut partem acervi vindicare, sed quantum apparet in illo acervo cuiusque esse, ut etiam non grex, aut pars dimidia gregis, sed singula capita cuique sua vindicanda sunt. † Et licet in pecunia aliud suadere videatur d. l. 38. ff. de solut. quae ait nummos eius fieri, qui accepit, ut sentiunt gloss. in d. §. si duorum, & Menoch. in d. conf. 300. nu. 31. ubi post alios inquit, hoc esse speciale in pecunia, tamen quod dicitur in d. l. 38. accipiendum est de creditore, qui in solutum eius, quod sibi debetur, bona fide nummos alienos accepit, & proinde si ita permixti sint, ut discerni non possint, eius fiunt, neque adversus eum datur actio domino, quia quoad eum nummi consumpti sunt, etiam si apud accipientem adhuc nummi extant, id est permixti aliis, ut diximus. Sed est illi actio adversus usurarium, scilicet condictio furtiva, & actio ad exhibendum ex l. 11. §. ult. ff. ad exhibend. l. 1. ff. de priv. del. & ex Cuiac. in observat. lib. 13. cap. 28. rectè subjiciens nummos hac in re non esse separandos à frumento. † Denique vel species ita confusa, & permixtae sunt, ut separari non possint, ut si vinum, oleum, mel, & huiusmodi liquamina confusa sint: vel si argentum utriusque in massam redactum est, & hoc casu etiam invito nobis haec communia fieri dicendum est, sed debitor pro rata quantitatis, & ponderis vindicare potest d. §. si duorum, & l. 3. §. Pomponius, ff. de rei vindic. & d. l. 5. §. si plumbum, cod. tit. ubi idem Pomponius ait. Sed si deduci non possit, ut puta si as, & aurum mixtum fuerit, pro parte esse vendicandum. Et ita rectè docet Vgolin. in d. §. 2. nu. 7. Ex quibus multa utiliter deduci possunt, sed pauca quaedam subiiciam, quae nostro tractatui potissimum convenire videntur.

12 Primum est, non tantum res ipsas, & ipsa corpora, si extant, restituenda esse, quod certissimum est ex *cap. nos de usur. l. 8. in princ. ff. de condit. fure. l. 20. in fin. ff. de pet. hered. l. 8. ff. rer. amor. sed etiam fructus, si forte res sua natura sit fructifera, tanquam ex re aliena perceptos. Hæc est sententia Divi Thomæ 2. 2. *quæst. 78. art. 3.* ubi ait, si quis domum, vel agrum per usuram extorserit, non solum tenetur restituere domum, vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, & ideo ei debentur. Quod probarunt Theologi fere omnes, Sor. Medin. Bannez. Molin. & alii plurimi apud Salas de *usur. dub. 39. num. 2.* quibus addo *Less. d. cap. 20. num. 160. Reb. quæst. 15. num. 15. Reginal. lib. 10. cap. 26. nu. 396. Turrian. de iustit. dispus. 62. dub. 2. num. 3. & Binsfeld. in dict. cap. cum in. quæst. 2. concl. 4.* ubi refert hac in re communiter Doctores consentire. Quam sententiam ex Iurisperitis sequuntur Covar. *variar. lib. 3. cap. 3. num. 6. Menoch. in d. conf. 300. num. 4. Petrus Gregor. eod. lib. 3. cap. 9. num. 5. Vgolin. d. cap. 12. numer. 3. Trentac. variar. lib. 1. titul. de usur. resol. 1. nu. 16. & Ioan. Bapt. Lup. de usur. & commerc. illic. comment. 4. §. 3. numer. 5.* ubi ait hæc verior, & receptior esse sententiam. Quæ probatur primo ex *l. 29. 30. & 39. §. fructus, ff. de petit. hered.* ex quibus constat possessorem hereditatis alienæ non tantum res, sed etiam fructus rerum restituere debere. Secundo id probat *l. 38. ff. de usur.* in qua Paul. ait si indebitum fundum solvi, & repeto, fructus quoque repetere debeo. Tertio ex *l. 15. ff. de condit. indeb.* cuius verba sunt. *Indebiti soluti conditio naturalis est, & ideo etiam quod rei soluta accessit, venit in conditionem, ut puta partus, qui ex ancilla nati sunt, imò, & fructus, quos is, cui solum est, bona fide percepit.* Denique id manifestè ostendit *d. l. 8. in fin. de condit. fure.* ex qua constat etiam fructus in hac actione venire, qua usurarium veluti furem conveniri posse receptum est.*

Et puto etiam feneratorum, si forte pecora, vel vacca, & alia animalia, quæ pariunt, & faciunt fructus, per seenus extorserit, fructus fructuum restituere debere, exemplo eius, qui alienam hereditatem invasit, & possidet, quem partus partuum restituere debere constat ex *d. l. 29. ff. de petit. heredis.* cuius verba sunt *quod si oves natae sunt, deinde ex his alia, & quoque restituere debent, & ex l. illud, paragrapho prado, ff. eod. titul.* Nam, & fenerator prado est. Idem quoque probat *l. cum fundus, ff. si cert. pet. l. 1. sed & partus, ff. quod met. caus. & alia iura, quæ passim iubent rem à male fidei possessore cum omni causa restituendam esse.* Id enim inter cætera significat clausula hæc omnis, *omnis causa*, ut vocat Ioan. Garc. *de expens. cap. 33. num. 47. Laderch. cons. 99. num. 11. Duaren. ad tit. de usur. cap. 5. Cuiac. ad tit. de part. pign. & omn. caus. Hotoman. ad d. tit. de usur. fructib. c. num. 51. & Munnoz. de Escubar. de ratiocin. cap. 18. num. 3.* & huius rei ratio est, quam diximus nimirum, quia fructus sequuntur dominium *d. lex diverso, de rei vendic. l. adeo. §. ult. & l. qua ratione, de acquir. rer. domin. l. 25. in princ. de usur.* & Hotoman. *loc. cit. num. 47.* Et æquum est, ne possessor lucrum faciat ex re aliena *l. si possessor, §. 1. l. si rem. 15. ff. de petit. hered.* ubi Paulus refert orationem Divi Hadriani huic rei maxime congruentem. Et cum primi partus sint debitoris, consequens est, ut eius etiam sint partus, & foetus alii, qui ex illis proveniunt. † In quo tamen valde arbitrium iudicis versatur, qui ex varietate locorum, & temporum rem hanc ad mediocritatem aliquam perducere potest, ut innuit *l. 1. c. de sent. que pro eo, & notat idem Munnoz. loc. cit. num. 7. & 8.* & ante illum Garcias in *dict. cap. 33. num. 48.* ubi ait id ex æquo, & bono constituendum esse. † Sane diversum est, si fenerator triticum, vel alias species extorserit ad seminandum idoneas. Nam si hæc ab usurario terre mandantur, & ex iis alii fructus proveniunt, non propterea fructus ex his percepti restituendi sunt, ut sentiunt Theologi apud Salas de *usur. dub. 39. num. 4.* quia fructus non iure seminis, sed iure soli percipiuntur, ut ait Julian. in *d. l. 25. in princ. de usur.* & Ant. Faber. *tit. de rei vendic. desin. 8. num. 8. & Hotoman. loc. cit.*

14 Preterea quod dicitur, usurarium fructus etiam restituere debere, accipiendum est deductis sumptibus, qui scilicet querendorum, & colligendorum fructuum gratia sunt, & quos possessorem quemlibet etiam prædonem deducere constat ex *l. fundus, ff. fam. herc. l. 7.*

ff. sol. matr. & d. l. 39. in princ. de petit. hered. ubi dicitur id non solum in bonæ fidei possessoribus naturalem rationem exposulare, verum etiam in prædonibus, & tradit Bero. in *c. naviganti, num. 76.* Ioan. Garcias in *d. lib. de expens. & melioram. cap. 1. num. 11.* Ioan. Cop. *de fructibus lib. 1. tit. 1. cap. 6.* Munnoz. in *d. cap. 18. num. 7.* & in usurariis admittunt Theologi fere omnes apud Salas *loc. cit. numer. 2.* & probat Canil. in *lib. de usur. cap. 5. n. 8.* neque enim usurarius plusquam prædo est.

Sed hinc conclusioni obstare videtur *l. si servus, §. si alivam. ff. ad Aquil.* ex qua constat cessare Aquiliam, si quis segetem, vel uvas maturas in alieno prædio defecerit, nec subtraxerit, hac ratione addita, quia nulla iniuria est, cum impensas etiam donaverit, quæ in collectionem huiusmodi fructuum impenduntur: ex quo loco constat eum, qui pendentes fructus alienæ rei invasit, & interceptit, impensas in illis colligendis factas non repetere, quod videtur ad feneratorum porrigendum esse. Nam & fenerator fur est, & deterior iure. Et proinde, ut fur expensas in collectione fructuum, factas non repetit, quod etiam indicat *l. 1. c. de infan. expul. ita proflus feneratorum sumptus istos non deducere dicendum videtur.* Et sane bene eruditus Garcias in *d. cap. 1. num. 13.* notat hinc difficilem esse decisionem *d. l. fundus, ff. fam. hercise.* ubi generaliter constitutum est, nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediat; & ægrè sustineri, cum contrarius casus ab Vlpiano referatur in *d. §. si alivam*, sed advertendum est diversam esse speciem huius loci, quia Vlpianus in *d. §. si alivam*, de eo querit, qui cum agrum non possideret, fructus iam maturos in fundo alieno decerpserit, aut secuerit, nec interceptit, sed in ipso fundo reliquerit, & respondet illum expensas donare videri, & proinde cessare Aquiliam, seu si collecta interceptit furti teneri. † At verò Julianus in *d. l. si fundus, & Paulus in d. l. si a domino 36. §. fructus de per. hered.* de eo querunt, qui rem alienam possidet, quem si mala fide possideat, prædonem vocant, & desinunt possessorem sive bonæ, sive malæ fidei sumptus deducere, qui querendorum, colligendorum, & conservandorum fructuum gratia fiunt. Multum enim interest inter malam fidem iniusti possessoris, & furis, etiam si uterque malæ fidei sit, ut rectè observavit Cuiac. *lib. 10. cap. 1. & scripsit Garcias eod. loc. ex singulari doctrina Baldi in l. mala fide. num. 3. Cod. de condit. ex leg. 1.* ubi triplicem constituit malæ fidei possessorem, improbum scilicet, improbiorem, & improbilissimum, & bonæ esse eum, ut refert Garcias *loc. cit.* quem ob delictum, & facinus iura expensis privant, qualis est is, qui ex alieno agro fructus maturos interceptit, & furatur, ut ibi Vlpianus respondit; tamen Baldus hoc loco non dicit improbilissimum hunc possessorem amissione sumptuum multandum esse, neque huius rei mentionem facit, sed tantum dicit improbilissimum possessorem esse, qui sine ullo possidendi colore rem alienam retinet, ut est fur, invator, colonus, & possessionis interversor, & creditor, qui postquam ei satisfactum est, celandi animo retinet pignus, & tenetur furti *l. si quis uxori, §. cum coeditorem, ff. de furt. 1.* Et proinde verius est, quicquid tenet Garcias, etiam improbilissimos possessores sumptus huiusmodi deducere, ut sunt invalores, & qui possessionem intervertunt, & alii huiusmodi. Neque enim Vlpianus in *d. §. si alivam*, ait eum, qui fructus maturos in alieno agro collegit, & interceptit, non deducere sumptus, sed tantum eum, qui fructus maturos defecerit, Aquilia non teneri. *Nulla enim iniuria est, inquit, cum tibi etiam impensas donaveris, qua in collectionem impenduntur, quæ donationis coniectura ab invalore, & fure procul abest, cum potius luci faciendi gratia id scelus admittat l. 1. in fin. ff. de furt.* quare magis puto etiam improbilissimos possessores impensas non amittere, quæ in colligendis fructibus fiunt, neque hæc exceptionem pati, quod Julianus ait in *d. l. fundus fam. hercise.* nullum casum intervenire posse, qui hoc genus deductionis impediat, ut comperi deinde sentire Gulken. in *lib. de impens. p. 2. cap. 7. num. 26.* Quis enim dicat colotum, & creditorem, qui possessionem intervertit, quibus exemplis utitur Baldus, hoc genus sumptuum non deducere, cum id prædonibus concessum sit *d. l. 36. in fin. & l. 38. ff. de petit. hered.* quæ ait hoc benignius esse, neque debere peccatorem ex aliena iactura lucrum facere, & proinde, cum poenis legum contenti esse debeamus, satis est, si iura

poena conveniri possint. Neque Garciae sententiam iuvat, si dicas non debuisse furem, & invalorem istiusmodi sumptus tacere in agro alieno, quia, & hoc prædonibus, & possessoribus malæ fidei obijci potest, qui scienter in rem alienam impendunt, & tamen etiam in illorum persona receptum est, rationem impensarum habendam esse d. l. planè. 38. de petit. hered. naturalis enim ratio, quæ superior est, non patitur quempiam ex alieno damno locupletari l. 14. ff. de condit. indeb. † Sanè illud certissimum est, quod Ulpianus respondit in d. §. si olivam, de eo, qui sumptus donasse videtur, ad sceneratorem non pertinere, qui agrum, vel vineam pro usuris extorsit. Quamvis enim malæ fidei possessor sit, & prædo, agrum tamen possidet, ideoque illum colere debuit, & nisi fecerit, culpæ huius rationem reddere tenetur l. 32. §. sicut. & l. 54. in fin. ff. de petit. hered. proinde æquum est, illum ex fructibus deducere, quæ in iis colligendis impendit. Nam licet iniuste agrum possideat, & retineat, iuste tamen

- 21 agrum conservavit, & coluit. † Cuius rei etiam argumentum est, quia malæ fidei possessor de fructibus tenetur non tantum percipere, sed etiam percipiendis, ut constat ex §. 2. instit. de offic. iudic. l. si navis. ff. de rei vendic. l. 25. §. 4. ff. de petit. hered. l. 1. Cod. de fide. & iur. bast. sicut. & traditè eleganter Cuiac. in l. usura 121. ff. de verb. signif. quod & in usurario à nostris auctoribus receptum est, ut docet Medin. Didac. & alii quidam, quos refert, & sequitur Villag. in lib. de usur. quest. 27. num. 10. quibus consentiunt Molin. in disp. 327. num. 4. & alii apud Salas d. dub. 39. num. 2. in fin. & Vgolin. de usur. cap. 17. num. 4. Quamobrem æquum est, malæ fidei possessorem, & sceneratorem istiusmodi impensas deducere, id scilicet expostulante ratione naturali, quæ non patitur, ut quis locupletetur cum aliena iactura, ut dictum est ex d. l. 36. in fin. de petit. hered. & l. 14. de condit. indeb.

- 22 Illud verò notandum est, quod Molina, & Salas docent hoc. cit. usurarium non teneri restituere fructus, quos non percipit, nec dominus erat percipiturus, quia nec ratione rei acceptæ, nec ratione iniustæ acceptationis seu illati damni tenetur. Cui sententiæ favere videntur quidam iuris loci, quibus definitum est, malæ fidei possessorem teneri ad fructus, quos petitor percipere potuit, aut percipiturus fuit, ut in l. 20. ff. de rei vendic. quæ ait non sufficere corpus ipsum restitui, sed opus esse, ut & causa rei restituatur, id est, ut omne habeat petitor, quod habiturus foret: & in l. si navis, 62. cod. tit. animadverti debere, non an malæ fidei possessor fructus sit, sed an petitor frui poterit. Ad actoris quoque personam respexit l. cum fundus, ff. si cert. petat. l. sed & partus, ff. quod. mes. caus. l. 78. de reg. iur. & Schol. ad Harmenop. lib. 2. tit. 4. §. qui bona, & apertissime Accursius, & Cuiac. ad d. l. navis, in fin.

- 23 Sed hac in re inspicendum esse personam possessoris, ut scilicet teneatur ad eos fructus, quos percipere potuit, & debuit, non minus suadent alii iuris loci, ut in d. §. 2. Instit. de offic. iudic. l. 5. Cod. de rei vendic. l. 10. §. & fructus, ff. quæ in fraud. credit. l. 25. §. 4. de petit. hered. & Theop. eodem tit. de offic. iudic. §. 2. qui sic ait, illorum autem fructuum nomine, quos culpa sua ex rebus hereditariis possessor non percipit, condemnatus est, si mala fide possidet. Ex quibus magis videtur malæ fidei possessores, inter quos usurarii censentur, teneri ad restitutionem fructuum, quos ipsi percipere potuerunt, tamen dominus ob eius negligentiam, vel absentiam, vel alio casu nihil fortasse erat percipiturus. Nam, & creditor, qui pignori possidet, tenetur referre in sortem fructus, quos percipere debuit l. 3. C. de pign. act. Harmenop. lib. 3. tit. 5. §. fructus, Joan. Sichard. in l. 1. C. cod. tit. de pign. act. & alibi diximus. † Et licet quis possit res suas negligere l. 21. Cod. mand. l. 31. §. sicut, ff. de petit. hered. quæ ait negligentiam in rebus propriis nulli quærelæ subiectam esse, in rebus tamen alienis diligenter versari debemus, & ut bonum patrem familias oportet, ut constat ex dict. l. 21. Cod. mand. l. 31. §. sicut, de petit. hered. l. si pupilli, in fin. de negot. gest. l. 14. de pign. actione. Proinde licet usurarius nec ratione rei acceptæ, nec ratione illati damni teneatur, ut viri Theologi dicunt, tenetur tamen ratione culpæ, & negligentia, dict. l. 31. §. sicut. de petit. hered. & dict. §. 2. Instit. de offic. iudic. nec tantum fructus, quos percipere debuit, restituere tenetur, sed etiam si culpa eius res

deterior facta est l. 54. §. cum prædis. de petit. hered. l. 7. C. de pign. act. l. non solum. 13. ff. de rei vendic. † Non exigimus tamen in possessore industriam exactissimam, & singularem, sed honestam, & mediocrem, & quam vir diligens in rebus suis adhibere solet. Nam doctrina, quæ tribuitur Bartolo in d. l. domum, Cod. de rei vendic. recepta est, possessorem scilicet malæ fidei ad eos fructus tantum teneri, qui communiter ex re percipi possunt, & ideo nihil referre, an persona possessoris, vel petitoris inspicatur, quia hoc casu iidem fructus sunt, quos petitor, & quos possessor percipere potuit, ut notant Bald. in d. l. domum, num. 5. qui ait Bartoli sententiam esse veriorum Salicet. & Castrenf. eodem loc. Dec. in l. generalia, numer. 8. de reg. iur. Boer. in decif. 268. & alii, quos sequitur Garcia in d. cap. 23. num. 50. Unde non videtur distinguendum, an actor esset percipiturus, vel non, quia semper malæ fidei possessor tenetur ad fructus, quos ager, aut vinea mediocri cultura, & cura referre potuit. Et sibi imputet possessor, qui cum teneatur agrum colere, cum neque coluit, neque inferuit, sed sterilem esse passus est.

24 Sed huic sententiæ obstare videtur l. 56. de petit. hered. quæ ait, cum hereditas petita sit, eos fructus, quos possessor percipit, omni modo restituendos, est petitor eos percipiturus non faciat. Nam cum Jurisconsultus hic definit fructus perceptos restituendos esse, tamen petitor eos non erat percipiturus, innuere videtur percipiendorum aliam esse rationem, ideoque in eos possessorem condemnandum non esse, si petitor eos percipiturus non fuit, ut tenet Accursius in dict. l. si navis, in fin. Sed respondeo Africanum hoc loco de bonæ fidei possessore loqui, ut hic Angelus notat, & indicat l. 55. quæ præcedit eodem tit. quæ est de possessore bonæ fidei, in qua etiam adfertur ratio, quæ ad hanc quæ sequitur, pertinet, quæ est de fructibus restituendis, & expendit Cuiacius ad African. in tract. 4. in princip. Ait ergo Africanus, fructus perceptos etiam à possessore bonæ fidei restituendos esse, & si eos dominus non erat percipiturus, quia omne lucrum tam bonæ fidei possessori, quam prædoni auferendum est l. 28. & dict. l. 55. eodem tit. non querit verò Africanus, an malæ fidei possessor teneatur ad fructus perceptos, quos dominus non erat percipiturus, quia huius rei, inquit Angelus, nulla est dubitatio, cum nedum perceptos, sed etiam qui percipi potuerunt restituere teneatur.

25 Putat enim Salas illo eodem loco, nullam habendam esse rationem proprii laboris, & industriæ sceneratoris, quia, inquit, dominus non tenetur labores usurarii emere, & compensare: & proinde sententiam Ricardi, & aliorum quorundam, qui contra sentiunt, nimirum usurarii labores esse deducendos, falsam esse. Verum illos immeritò reprehendi puto, quia nihil refert conductæ aliorum opera, vel suis manibus agrum colere, ut rectissime notat Barbosa in l. fructus, 7. num. 15. ff. de sol. matrim. & semper æquum est tantundem deduci ex fructibus, quantum dominus impendisset, cum non debeat cum aliena iactura locupletari l. 38. ff. de petit. hered. l. 14. ff. de condit. indeb. † Et sanè proprii laboris, & industriæ eius, qui agrum coluit, & fructus reddere debet, estimationem debere tradit Abb. in cap. ad nostram, num. 8. in fin. de rebus Eccles. non alien. Bald. in l. si quis sciens, num. 1. & Salic. in fin. Cod. de rei vendic. Vbi tamen Baldus notat, nos hac de re expressam legem non habere. Idem tenet Paulus de Castr. in l. divertio. §. impendi. num. 4. ff. sol. matrim. quia, inquit, eadem ratio æquitatis vertitur, Tiraq. de retract. lib. 1. §. 15. glof. 1. num. 30. Covarr. variar. lib. 1. cap. 3. num. 3. Baec. de decim. tutor. cap. 2. numer. 28. Petrus Navarr. de restit. lib. 3. cap. 4. num. 190. Garcia in d. cap. 1. numer. 14. ubi ait contra naturalem æquitatem esse alterius operam, & laborem interciperi cum illius damno, idem docuit Barbosa loc. cit. Azor. lib. 4. cap. 2. quest. 4. Bonacim. de contract. disp. 1. quest. 3. §. 2. num. 1. & quidam Gallus in lib. de eo quod interest, numer. 216. ubi ait pretium operæ, & industriæ fructuum quærendorum, & conservandorum causa adhibita deduci debere, & eos minuire ipso iure. † Et licet ex iis Auctoribus quidam loquantur in possessore bonæ fidei, idem tamen in prædone, & malæ fidei possessore recipi debet ex d. l. si a domino, in fin. & l. planè de petit. hered. & Baldus,

31 & Baldus, Salicet, Castrenf. & Tiràquell. *locis citatis* no-
vant; & prædoni tantum rectè dicitur non debuiffe in alie-
nam rem fupervacuas impenfàs facere l. 39. *eodem titul.*
Denique Baldus in d. l. *fi quis fciens*, num. 1. notat pretium
operatum loco fumptuum effe. † Sanè fi fœnerator, vel
alius male fidei poffeffor dimidiam partem fructuum po-
ftulat pro cultura, & fumptibus, audiendus non eſt: id enim
in colono partiaro recipitur, cui cum domino quedam
quafi focietas eſt l. 25. §. *vis major*. ff. *loc. & male fidei poſ-
ſeffor* tanquam colonus partiarus non admittitur, quia cum
eo iſte contractus non eſt celebratus, & proinde fumptus
duntaxat, & pretium fui laboris ex fructibus deducere po-
teſt, ut docent idem Baldus & Salicet. *loc. cit.*

32 Secundo ex eo, quod diximus dominium in uſurarium
non transferri, ſequitur rem pro uſuris traditam, & accep-
tam non tantum ab ipſo uſurario repeti poſſe, ſed etiam à
quocumque alio poffeffore vendicari, quocumque titulo ad
eum pervenerit. Cùm enim fœnerator non eſet dominus,
ut ſuprà conſtitutum eſt, non potuit in aliam transferre
dominium, quod non habuit l. *nemo plus juris*, de *reg. jur.*
l. *traditio*, de *acquir. rer. domin.* l. 1. ff. *rer. permut.* & ita om-
nes ſentiunt, & Theologi pluriſi Caiet. Sylveſt. Medin. &

33 alii quidam apud Vgolin. in d. cap. 12. n. 3. † Vnde ut iſ, qui
rem furtivam emit, vel pignori accipit, eam reddere tenetur,
nec pretium à domino repetere poteſt l. *incivilem*. C. de *furt.*
l. *ſuper empti*. C. de *evict.* l. *mancipium*. C. de *rei vindic.* Har-
menop. *epit.* lib. 3. tit. 3. & lib. 6. tit. 5. etiamſi eam bona
fide emerit, ut tradunt Alciat. *reg. 3. præſumpt.* 29. num. de
decimo octavo. Bonifac. de *furs.* §. 3. num. 92. Malcardus de
probat. concl. 831. nu. 18. & Farinac. *qu.* 177. nu. 29. ita pro-
fus poffeffor rei per uſuram extortæ, ſive eam pignori acce-
perit, ſive eam optima fide emerit, vel alio titulo acquiſi-
erit, illam domino reſtituere tenetur, nec poteſt petere, ut
non prius rem dimittat, quàm pecunia, vel pretium ſibi à
domino reddatur, ut rectè notat idem Vgolin. *eod. loco*, &
ante illum Covarruvias in *reg. peccatum parte 3. in princip.*
num. 3. fœneratores enim eodem loco ponimus quo tures. †

34 Quod etiam verum eſt in iſ rebus, quæ functionem reci-
piunt, & uſu confumuntur, ſiquidem dominium earum
rerum quandiu extent, & in earum ſubſtan-
tia durant apud dominum, à quo extortæ ſunt, perſe-
verat, & ideo ad alios transferri non potuit ſecundum ea,
quæ paulò ante dicta ſunt, & ſcribit Covarruvias *loc. citat.*
& Trentacinq. *variar. reſol. libro 1. tit. de uſur. cap. 1. nu. 17.*
ubi ait obtinere, licet uſurarius ſolvendo eſet. Quod ve-
rum eſt in ipſis nummis, qui proinde poterunt vendicari, ſi
extant, ut indicat l. 11. in *fine*, & l. 13. ff. de *rebus cred.* & no-
tat etiam Petrus à Navarra *diſt. cap. 4. num. 214.*

35 Præterea iſ, qui bona fide ab uſurario rem fœnebrem ha-
buit, cum primum novit eſſe alienam, tenetur illam domi-
no reſtituere etiam non petenti, alioqui eam retinendur
eſt, & furti tenetur l. *quis*, §. *ſi ego ſib. ff. de furt. l. hæreditate*,
in *fin. ff. ad l. Falcid.* l. *Pomponius*, in *fin. ff. de acquir. rer.*
domin. & Bonifac. in *diſt. §. 3. num. 3.* iniuſta enim retentio
tantum eſt ac iniuſta acceptio, & non minus tur eſt, qui
retinet, quàm qui accipit rem alienam invito domino l. 16.
ff. de *condict. furt.* l. 22. §. *petitam*, de *petit. hæred.* & ita ſentit
Didac. *loc. citat. num. 2.* Petrus Navarra *diſt. cap. 4. nu. 101.*
Bonacin. de *contract. diſput. 1. quaſt. 2. punct. 1. n. 4.* Plotus
de *lit. juran.* §. 14. numero quinto & §. 18. numero 2. &

36 Ugolin. d. cap. 12. num. 3. *verſ. hæc autem regula.* † Qui
rectè excipit, ſi modo ab uſurario rei domino ſatisfactum
non ſit. Nam ſi fœnerator æſtimationem rei, vel tantumdem
debitori reſtituit, iſ, qui rem ab uſurario habuit, non tenetur
reddere. Neque enim bona fides patitur, ut bis idem exi-
gatur. l. 85. de *reg. jur.* & l. 17. §. *rem*, & l. 21. in *princip. ff.*
commod. & l. *qui hominem*, §. *ſi prædo*, ff. de *ſolut.* & l. *ſed & ſi*
25. §. *item ſi de petit. hæredis*. Idemque ſi dominus liberè, &
ex animi ſententia uſuras fœneratori remiſerit, tunc enim
conciliatur titulus, & dominium eius, qui rem ab uſurario
habuit, ut docet Cujac. *lib. 13. cap. vigefimo octavo in fin.*

37 Rurſus, quod dixi cum, qui rem furtivam emit, pre-
tium repetere non poſſe ex d. l. *incivilem*, C. de *furs.* &
aliis iuriſibus citatis, quædam patitur exceptiones. Prima
eſt, ſi eam emptor ab hoſtibus, vel Piratis, & latronibus
redemerit. Hoc enim caſu non tenetur eam reddere ſine
pretio l. *mulier*, 6. §. 1. 12. §. *ſi quis ſervum*, ff. de *capti. vis.* &
poſſim. ve. verſ. lalon. in l. ſi prærium, in *fin. Cod. de procurat.*
Simon de Præſt. de *interp. ultim. volunt. lib. 3. fol. 3. num. 4.*
quos memorat, & ſequitur Bonifac. in d. *lib. de furs.* §. *con-
tractario* nu. 96. Joann. Sichard. in d. l. *incivilem*, num. 5. &
aliis auctoribus citatis Farinac. in d. *quaſt.* 177. numer. 40.

Et id quidem in hoſtibus exploratum eſt, ut conſuit Rota
Genueſ. in *decif. 101. nu. 1. & 3.* † Si quid enim in bello
captum eſt, in præda eſt, neque poſſim. in bello redit, ut ait La-
beo in l. 28. ff. de *capt. & poſſim. ve. verſ.* In piratis verò, &
latronibus ita demum retinendum eſt, ſi ſint extera gen-
tis, cum qua bellum eſt, vel publicè, vel tacitè indictum,
& cum qua nullum foedus erat, ut indicat d. l. *mulier*. illis
verbis, & deinde à *latronibus extera gentis capta*, & iure
commerci vendita, & redempta. Et colligitur etiam ex
diſt. leg. vigefima ſecunda, paragrapho *ſi quis ſervum*, cu-
jus verba ſunt. *ſi quis ſervum captum ab hoſtibus redeme-
rit, proſinus eſt redimentis, quam viſciſcentis alienum fuſſe.*
Et ita ſentiunt Benvenuto Stracca in *lib. de navibus, par-
te 2. num. 18.* Granus. *theorem.* 24. num. 4. Hieronymus de
Laur. in *decif. 30. num. 6.* Benintus. in *dec. 34. n. 2.* & iudica-
tum reſert Theſaur. filius *lib. 2. queſt. 98.* in qua quærebatur
de navi à Pirata Hollando cuidam Hispano capta, inter
quos nunc bellum eſt, & jura belli ſervantur, unde porri-
gendum non eſt ad eos, qui res emunt à Piratis, & præ-
donibus eiufdem gentis. Hi enim ſine pretio res reſti-
tuere tenentur, veluti à furibus & latronibus emptas, non
redemptas juxta definitionem d. l. *incivilem*, & l. *ſi manci-
pium*, C. de *rei vindic.* & *argum.* l. 19. §. *à piratis*. ff. de
capt. ut iidem auctores ſentiunt, & Peregr. in *conf. 101.*
n. 1. 26. 4. & Hugo Grotius de *iure belli lib. 3. cap. 9. numer. 16.*

39 Altera exceptio eſt. Niſi emptor modico pretio res
furtivas à furibus, & militibus redemerit eo animo, ut veto
domino redderet, qui alioquin eas non habuiſſet. Hoc
enim caſu pretium repetere poteſt à domino, quaſi eius
negotium utiliter geſtum ſit, quæ eſt ſententia Hoſtienſis,
quem multi ſequentur apud Covarr. d. *parte 3. in princip. nu.*
5. qui id confirmat Auctoritate Divi Ambroſii in *cap. rapi-
nam. 15. queſt. 5.* ubi ait rapinam emere non licet, niſi ea
intentione, ut cui eſt ablata reſtituatur. Et tandem ſubi-
cit, ſi de ea intentione conſtat, admittendam eſſe in utro-
que foro hanc ſententiam, & dominum condemnandum
eſſe ad reſtitutionem pretii, ſi rem reddidit velit, ſiquidem
negari non poteſt emptionem hanc factam fuiſſe in illius
utilitatem, & ideo actione negotiorum geſtorum teneri
pretium emptori reddere iuxta Hoſtienſis ſententiam, quam
magis communem eſſe ait: & mihi cum illis circumſtantiiſ
videtur æquiſſima, & placet etiam Petro à Navarra d. *cap. 4.*
num. 203. Reginald. *lib. 10. cap. 4. num. 26.* Menoch. *lib. 5.*
præſumpt. 29. num. 17. Binsteld. in *cap. cum tu. qu. 3. concluf. 3.*
Malder. *Epit. Antwerp. tractat. 4. cap. 3. dub. 2. verſ. que-
res*, & probare videtur Bonifac. *loc. cit. num. 98.* † Et puto
hanc ſententiam commodè probari ex l. 2. §. *ſi navis* ff. ad
l. *Rhod. de jact.* quo cautum eſt, ſi navis cum ſuo onere à Pi-
ratis redempta eſt, omnes quaſi reſtate debere, qua redemptio
ſervavit omnium merces, ut hic Cuiacius notat. Et ſanè
etiam eorum intereſt, quibus res ablatae ſunt, ut hoc nomine
adverſus eos actio detur. Quis enim vellet res abſentis à
militibus, & Piratis propria pecunia redimere, niſi liceret
ei pretium repetere, & ſi quid aliud fortè in hanc rem utili-
ter impenſum eſt. † In quo tamen genere maximè perſpic-
ciendum eſt, qua intentione emptor Ipolia redemerit, & an
ſibi potius, & reſtedandi animo hoc negotium geſſerit,
quod cum ex circumſtantiiſ rerum, & perſonarum pendeat,
quæ incerte ſunt, & nullo certo modo latè deſiniri poſſit,
conſequens eſt, id totum iudicis arbitrio, & prudentia com-
miſſum eſſe, qui non minus, quàm in reliquis cauſis ex ſen-
tentia animi ſui æſtimare poterit, an parum, vel ſatis hac in
re ſibi probatum opinetur ex l. 3. §. *eiuſdem*, ff. de *teſtibus*, in-
ter quas coniecturas proteſtatio redimentis referri debet,
quæ ut ſola non ſufficit, ita concurrentibus aliis plurimum
prodeſt ad hanc intentionem detegendam, ut diſſerit Me-
nochius *loco citato.*

40 Aliam quoque exceptionem addit idem Grotius *lib. 42.*
21. *capit. 10. numer. 9.* niſi quatenus dominus rei lux poſ-
ſeſſionem recipere ſine impendio aliquo probabiliter
non potuit, ut ſi res apud Piratas fuit: tunc enim pu-
tat deducendum, quantum dominus libenter impendiſſet,
neque hic necèſe eſt, ut redempta ſit res eo animo, ut
domino reſtitueretur, quia eatenus dominus locupletior
factus cenſetur, quo calu actio eſt adverſus dominum ad
id, in quo locupletior factus eſt, quamvis quibus luci
iudici causa rem redemerit l. 6. §. *ſed & ſi ff. de neg. zeſt.* ita iſ
auctor *loco citato*, & rurlus *lib. 3. cap. 9. numer. 16. & cap.*
10. in fin. Nullus enim caſus intervenire poteſt, in quo quis
locupletari debeat cum aliena iactura. † Cuius rei etiam
argumentum eſt, quod diximus etiam prædones expenſas
utiles, & necèſarias conſequi debere ex l. *plane de petit.*
hæred.

barod. & alij, & arg. l. 5. & 6. ff. qui potior. in pignor. bab. & similibus. Et proinde cum is, qui rem à latronibus, vel Piratis redemit, eam rem salvam fecerit, tamen non animo gerendi alienum negotium id fecerit, ex æquitate illi repetitio danda est, quatenus utiliter in rem alterius verum esse iudex arbitrabitur.

- 44 Quarta exceptio est, nisi ex privilegio, vel lege municipii aliud constitutum sit. Valet enim statutum, & privilegium cuidam corpori concessum puta artificum, & Judæorum, ut non nisi refusa pecunia res ab ipsis bona fide emptas, vel pignori acceptas reddere teneantur, ut scribit Alciat. Baiard. Menoch. & alij apud Farinac. in d. quest. 177. num. 3. ubi multis modis, ut solet, hanc exceptionem restringit, & declarat. † Et præsertim, ut huiusmodi statuta, & privilegia nihil obstant clericis, & Ecclesiæ, & hominibus exteræ gentis, quo minus res suas sine pretio vindicent, ut iidem Auctores notant, & Marsil. in l. ult. n. 118. de iurisdic. omn. iudic. Decian. in tractat. crimin. lib. 5. cap. 12. n. 19. Ex quo fit, ut quamvis lege civili constituti possint naves à Piratis captas eorū esse, qui eas à piratis eripiunt, ut lege Hispanica sancitum esse scribit Didac. in d. part. 2. §. 11. num. 8. possint tamen ea, non obstante, homines exteræ gentis res suas repetere, ut qui illa lege minimè teneantur, ut tradit Grotius d. lib. 3. cap. 9. num. 17. quos tamen æquum est præstare arbitrio boni viri mercedem aliquam iis, qui Piratis spolia, & naves dextraverunt, ut notat Leon. Duardus in Bulla Cœna Dom. lib. 2. canon. 3. quest. 6. num. 5. sive per vim, sive subtili arte res piratis auferant, nam cum Piratæ publici hostes sint, adversus illos locum habet, quod ait Virgil.

Dolus an virtus, quis in hoste requirat.

- Tamen si maiori præmio, & laude digni sint, qui vi armata illos expugnant, & diripiunt. In quorum personam summum etiam rationem habendam esse puto. † Observe tamen, quod dixi bona fide, nam si quis sciens rem furtivam esse eam à fure emat, aut pignori accipiat, prætextu huius privilegii, seu statuti se tueri non potest, quo minus rem sine pretio restituat, quia cum hoc casu emptor furti particeps sit, & furti teneatur l. 3. C. de pos. l. 1. §. ult. & l. 40. ff. de iur. l. 54 §. 1. ff. cod. tit. l. 36. ff. de condic. indeb. & Mat. ard. dict. conclus. 831. num. 18. non potest statutum ad hanc speciem trahi, ut rectè notat post alios Bonifac. de iur. §. 2. nu. 61. & alij apud Farinac. loc. cit. num. 35. alioqui iniquum esset privilegium, & iuri naturali contrarium, ut ait d. l. 2. in fin. ff. de iur. l. 42. ff. de verb. signif. & eleganter ostendit Antonius Augustinus emend. lib. 4. cap. 4. & Gotofr. in not. ad l. 1. de iur. ubi congruenter huic rei docent iniquas aliquarum gentium leges, ut olim Ægyptiorum, & Lacedæmoniorum, apud quos furta impunita erant, ius naturale evterere, & mutare non posse, et in specie Malder. loc. citat. ubi ait hoc statutum non obligare. Alii alias exceptiones prosequuntur.

- 47 Tertio ex eo, quod diximus dominium rei sceleris non transire in usurarium, deducitur eleganter, si ea res ad aliquem perveniat, qui multis creditoribus obnoxius sit, & onustus ære alieno, dominum rei omnibus aliis creditoribus præferri, quamvis privilegiati sint, & hypothecam habeant in bonis debitoris, ut sensit Molin. in disp. 326. nu. 11. & sentiunt alij Theologi quidam apud Salas de iur. dub. 36. num. 5. Menoch. in d. consil. 300. num. 6. & Ugolin. cap. 12. num. 3. Nam generale est, ut qui dominium intendunt, omnibus creditoribus hypothecariis præferantur, l. si veniat, §. in bonis, ff. de privileg. credit. l. sed si dedi, ff. de tribus. att. l. de pos. ff. de pecul. l. in reb. & ibi Bald. num. 2. C. de iur. dot. Ripa in d. §. in bonis, nu. 10. ubi ait rei vindicationem esse super omnes personales actiones, & hypothecarias. Neguzant. de pignor. parte 3. membr. 1. num. 40. Beavenut. de decet. par. ult. num. 2. Cardin. de racit. & ambig. conv. lib. 10. tit. 7. nu. 8. & Gait. de credit. in append. cap. 4. nu. 126. † Et præterea quia aliena res pignori dari non potest, quamvis vendi, & alienari possit, ut pato me iam adnotasse ex l. 1. §. ult. C. si res alien. pign. dat. sit. l. qui filios C. quæ res pign. in qua dicitur manifestum esse obligationem pignoris non consistere nisi in his, quæ quis de bonis suis facit obnoxia, & tradunt Mozzius de contract. tit. de rebus quæ pignori dari possunt num. 2. Nicolaus Intrigliol. lib. de consil. quest. 34. num. 18. & Neguzant. loc. citat. & proinde inutiliter creditores cum domino concurrere tentant etiam hypothecarii, cum nihil iuris habeant in re, quæ sit alterius, quam debitoris. † Ex quo illud quoque consequitur Hebreos, & fœneratores, qui pecunias fœneri dant, & res furtivas in pignus accipiunt, illas dominis, quibus subrepta sunt, non recepta pecunia reddere debere, etiam si igno-

esse alienas, & fortè bona fide emerint, nisi aliud ex lege civitatis, vel privilegio observetur, ut præter citatos auctores num. 36. sentiunt Menoch. d. præsumpt. 29. num. 11. Mascard. d. conclus. 834. num. 18. Joan. Sichard. in dict. leg. inci. vilem, num. 1. & probat l. servus, 36. ff. de condic. indeb. ex qua etiam constat, ignorantiam ei, qui pignori accipit, hæctenus prodesse, ne sit fur, & ne pœnali furti actione conveniatur.

Sed questum est, si fortè res per usuram extortæ aliis similibus rebus usurarii, vel alterius, qui ab usurario eas habuit, admixtæ sunt, ita ut discerni non possint, an liceat domino eas vindicare, & questionem hanc decidit Lessius loc. citat. nu. 156. & 157. his verbis *Valde tamen credibile est, quandiu cumulus iste extat aliquo modo idem permanens, sive apud usurarium, sive apud alium, eum cuius res ibi permixta est, habere jus in re, ut ante illos omnes et ex illo satisfiat: imo eum posse ex illo occultè accipere, quantum in re sua ibi permixtum esse novit, quia est cum miscet alterius frumentum meo frumento, abique voluntate domini, accervus ille ex utroque resultans non fiat communis, sicut cum utriusque consensu permiscetur, tamen illi competit actio in rem, ut Iustit. de veram div. §. si duorum. Quod est valde consentaneum iuri naturali. Et post pauca id confirmat ex l. 3. §. si Pomponius, ff. de rei vendic. ubi Jurisconsult. ait *Si quid, quod eiusdem naturæ est, ita confusum est, & mixtum, ut separari nequeat, pro parte esse vendicandum.* Hanc eandem sententiam secutus est Molin. in d. disp. 326. num. 12. vers. arbitror tamen Reginald. lib. 10. c. 76. num. 415. Laymann. in d. cap. 16. nu. 7. & Salas dub. 38. num. 10. & proinde docent eum, qui usuras solvit, ius habere in dicto acervo, in quantum apparet eius esse, & pro ea parte aliis creditoribus præterendum esse. † Sed hæc quidem vera sunt, si res extant penes usurarium. Sed si fœnerator res huiusmodi creditori suo dedit, sive nummos, sive frumentum, & is, qui accipit, ita suo frumento, vel nummis miscuit, ut discerni, & separari non possint, multum interest, an id bona, vel mala fide factum sit. Nam si quis sciens nummos alienos esse, illos dolo malo miscuerit suis, vel si frumentum alterius, & suum confuderit mala fide, domino adversus eum actio superest in rem, & ad exhibendum Si vero is, qui accipit frumentum, vel nummos, eos bona fide rebus suis immiscuit, ut discerni non possint, puta cum esset creditor fœneratoris ex illis nummis, vel frumento sibi solutum est, hoc casu ex commixtione, pecunia, & frumentum fit accipientis, & domino consumpta esse intelliguntur, & nulla illi actio superest adversus eum, qui accipit. Sed tantum experiri potest actio furti, vel conditione furtiva adversus usurarium, qui dedit l. 17. & 78. ff. de solut. l. 11. §. ult. & l. cum fundus, §. 1. ff. de rebus cred. & ita distinguere solent Iuris Interpretes in d. l. 11. §. ult. inter quos Iason. num. 4. Didac. Covarr. in d. 3. parte num. 2. & alij citatus Surd. in conf. 4. num. 10. & 43. Gratian. discip. cap. 649. nu. 7. & 8. Ita etiam docet Duaren. ad tu. si cert. pet. c. 2. in ea fin. & Cuiac. in l. pater filia. ff. de iur. dot. ad Papin. & in d. l. 13. cap. 28. ubi ait nummos a frumento, & similibus speciebus non esse separandos, ut iam dictum est. Quare consumptis, vel permixtis nummis, vel frumento bona fide, ut discerni non possint, atque ita amisso dominio nulla priori domino actio superest adversus accipientem, neque ex illo acervo quicquam accipere licet, cum totus alienus sit.*

Quarto ex eodem principio descendit, ut is, ad quem ab usurario res per usuram extortas pervenisse constat, illis bona fide, & sine fraude consumptis, id domino restituere debeat, in quo factus est locupletior, ne scilicet locupletetur cum aliena lactura, quod iura abhorrent l. iura nature, de reg. iur. l. nam hoc natura, de condic. indeb. & l. si me, & Titium, 32. in fin. ff. si cert. pet. in qua Iuriconsultus ait bonum, & æquum esse, quia pecunia mea ad te pervenit, eam mihi ad te reddi, quod probatur etiam exemplo eius, qui bona fide alienam hereditatem possedit, † Et enim dumtaxat tenetur in id, in quo locupletior factus est, ut constat ex l. iurum, 26. §. 28. §. consulvar, ff. de pet. heredit. cuius verba subjiciam, quia hinc multa confirmari possunt, quæ Theologi tradunt, neque probant ex iure civili. Ait ergo Ulpianus, *Consulvar Senatus bona fidei possessoribus, ne in totum damno afficiantur, sed in id dumtaxat teneantur, in quo locupletiores facti sunt. Quicumque igitur fecerint sumptum ex hereditate, sive quid dilapidaverunt, sive perderunt, dum re sua se uti putant non præstabunt, nec si dona verine locupletiores facti videntur, quamvis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligaverunt plane si antidota acceperint, dicendum est easdem locupletiores factas, quatenus acceperunt, & velut genus quoddam hoc esse permutationis. Et post pauca querens utrum sal-*

rem locupletior dici debeat in eo, quod aliàs erogaturus fuit, ait. *Et quidem si quid lautius contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videtur factus locupletior; in status vero eius sumptibus videtur factus locupletior; utique enim est non tam laute erogasset, aliqua tamen ad victum quotidianum erogasset.* Quamobrem si is, qui ab usurario res fœnore extortas accepit, ex his aliquid prodegit, aut ludo amisit, aut donavit: si quid illius culpa, vel negligentia diminutum est, & perditum, vel viliori pretio venditum; si quid casu aliquo perit, id possessor bonæ fidei restituere non tenetur, siquidem potest quisque rebus suis abuti saltem, ut restituere non teneatur d. l. 25. §. *consuluit.* l. 31. §. *sicut eod. tit. l. 21. C. mand.* si verò rem suam auxit ex re aliena, aut ob hanc non diminuit suam, ut si debito liberatus est, quo casu etiam locupletior factus intelligitur l. 50. ff. *de donat. inter vir. & uxor.* l. 66. ff. *de solut. si ædes faciendas curavit, si fœnum pro alendis pecoribus emittit, si familiam exhibuit, denique quocumque modo utiliter, vel necessario convertit in rem suam, & in corpus sui patrimonii, eo usque restituere tenetur, ut tradit Vgolin. in d. l. 12. n. 5. & 6. Martin. Bonac. in d. disput. 1. qu. 2. num. 5.*

Proinde si quis rem à fure, vel usurario bona fide emptam iterum vendit eodem, vel minori pretio, nihil restituere tenetur, non enim locupletior factus intelligitur. Quæ est sententia Covarr. in d. par. 3. in princ. num. 3. vers. *quarto hinc procedis.* Clarus in §. *furtum.* n. 17. Vgolin. & Bonacin. loc. cit. Molin. disp. 380. num. 2. Reginald. lib. 10. cap. 4. n. 28. & Farinac. in d. q. 177. n. 49. ubi scribit hanc sententiam frequentissimo consensu receptam esse. Sed si maiori pretio rem vendidit, hoc casu id, quod superlucratus est, restituere cogitur deductis sumptibus, nisi illud lucrum ex sua industria proveniat, ut idem auctores ferè docent, & alii quidam apud Salas lib. de empt. & vendit. dub. 48. num. 3. & 4. Tolet. lib. 5. cap. 17. n. 6. & Sigismund. Scacc. de commerc. §. 1. q. 7. ampl. 19. num. 82. Atque hæc quidem in bonæ fidei possessore obtinent, cum nec ratione rei, quam non amplius habet, nec ratione iniuste accepti pretii teneatur. † Planè mala fidei possessor, & qui sciebat rem esse alienam, licet locupletior factus non sit, ad restitutionem nihilominus tenetur, & verum pretium reddere. Ita Caietan. Palud. Sot. Navarr. & alii Theologi, & Covarr. apud Petrum à Navarr. d. cap. 4. num. 185. & 186. ubi ait omnes in hanc rem convenire Vgolin. loc. cit. num. 6. Sigismund. d. ampliat. 19. num. 82. & probatur exemplo eorum, qui, cum scirent hereditatem ad se non pertinere, invaserunt bona, vel cum initio se hæredes quidem existimarent, postea vero sciverunt hereditatem alienam esse, nihilominus hereditariis bonis incubuerunt, quos leges prædones vocant, hi enim pretia rerum distractarum restituere debent, ut constat ex l. 20. in fin. de pet. hæred. ex qua etiam receptum est advertus eorum iurari in litem, ut tradit Plotus de iur. iuran. §. 14. num. 1. & 2. & aliis auctoribus relatis Bonifac. de furt. §. 3. n. 100. Quod & in fœnorate observandum est, est enim mala fidei possessor, & nihil refert, an furto, vel fœnore res extorta sit. Cæterum hic meminisse oportet, liberum esse domino res suas, si extant, à quocumque possessore vindicare, etiamsi à bonæ fidei possessore distractæ sint, & licet per multos ambulaverit possessio, ut constitutum est in d. l. 20. in fin. & l. sed & si. §. *proinde.* & §. *item si.* ff. de pet. hæred. & arg. l. 24. & 25. ff. de act. rer. amov. & hoc omni dubitatione caret.

Denique ex eo, quod diximus, dominium rei per usuram extortæ in usurarium non transferri, consequens est, ut is, qui illam ab usurario habuit, eam domino restituere debeat, non usurario, vel furi. Quod quidem cum titulo lucrativo restituta est, nullam dubitationem habet, siquidem hac in re omnes conveniunt, ut testatur Petrus à Navarr. in d. cap. 4. num. 194. & Malder. loc. cit. & videtur probari ex l. bona fides, ff. de positi. Vt etiam omnes fatentur eum, qui rem alienam scienter emit, non posse eam tibi reddere, ut pretium recipiat, nisi certò sciret rem domino restituendam à fure sine iurgio, & sumptibus, ut refert idem Petrus à Navarr. eod. loc. num. 100. & probat Covarr. loc. citat. num. 3. & qui his scriptis prodiit doctissimus Theophilus Rainaudus Niciensis in apud. de monit. Ecclesiast. part. 1. cap. 2. quæst. 10.

Sed magis anceps quæstio est, cum titulo emptionis, vel alio oneroso res ad possessorem bona fide pervenit. Sunt enim qui putant possessorem, postquam scivit rem furto, vel fœnore ablatam, posse suæ incemmitati consulere, & rescisso contractu rem furi, vel fœnatoris reddere, ut pretium redhibeat. Quam sententiam sequuntur plurimi, idemque gravissimi auctores Navarra, Valq.

Tolet. Salon. Aragon. & Lessius apud Bonac. disp. 14. q. 4. punct. 2. num. 1. & Salas in lib. de empt. dub. 48. nu. 6. Sayrus lib. 10. tract. 2. cap. 2. num. 16. & 17. Turian. de iustit. disp. 13. dub. 2. n. 3. 7. & 8. Malder. loc. cit. Philipp. Fab. lib. 4. qu. 50. nu. 86. Sigismund. Scacc. in d. ampliat. 19. num. 82. & alii quidam apud Lazarium de monit. sect. 4. q. 2. ubi ait hanc sententiam sibi æquiores, & veriores videri, Mangil. de evict. qu. 31. num. 30. & 36. & valde probabilem censet P. Theoph. Rainaudus d. p. 1. qu. 10. & probabiliores dicit Emin. de Lug. disp. 17. sect. 2. n. 29. veriores, & æquiores Sayr. loc. cit. † Denique illam acriter tuetur Petrus à Navarr. in e. 4. n. 194. Movetur verò vir Theologus primò, quia in pari casu innocentie quisque sibi potius, quam alteri consulere potest; at si dominus rem amisit sine culpa, æquè etiam possessor pretium sine culpa amitteret, non ergo est obligandus, ut pretii iacturam faciat, ut alterum servet indeminem. Secundò emptor bonæ fidei rem restituens ei, à quo habuit, non eam retinet, sed in eum statum reponit, in quo erat antequam emeret; ergo nihil iniustum, aut contra iustitiam facit, cum nullo iure teneatur eam in meliorem statum reducere, cum gravi suo incommodo, & damno. Tertio possessor domus, qui eandem scivit esse alienam, non tenetur eam domino restituere, si scit alium de eadem sibi licet ex itaturum, eamque evicturum, ne bis id ipsum restituere cogatur, id igitur & in nostro casu dicendum est. Quarto ut bona fides non patitur, ut bis idem exigatur ex l. 58. de reg. iur. ita ut bis idem restituatur. Sed in hac specie res semel restituta est, cum pretium numeratum est venditori, & iterum restitueretur domino, ergo non debet iterum ei restitui recepto pretio. Quintò secundum ius etiam prædo restituendus est ex rescripto Alexandri III. in C. in licem de restit. spoliat. & l. 1. §. qui à me, ff. de vi & vi arm. ergo potest emptor rei possessionem tibi, & usurario, à quo habuit, restituere. Præterea Sigismundus hanc opinionem probat ex l. 14. in princ. ff. de prescript. verb. ex qua constat eum, qui servandam suarum mercium causa alienas merces in mare proiecit, nulla actione teneri, & proinde iuste poterit emptor sui pretii servandæ causa rem furi, vel usurario restituere. Septimò Malder. loc. cit. si tu, inquit, haberes pecuniam tuam, & dominus rem suam, nõ teneris facere iacturam pecuniæ tuæ, ut dominus rem suam servaret; ergo quando neque tu pecuniam habes, neque dominus rem suam, non teneris præterita recuperatione tuæ pecuniæ efficere, ut dominus rem suam recuperet. In pari enim causa nemo tenetur nocere sibi, ut alteri profit. Hanc etiam huius sententiæ ratione esse scribit P. Theophilus loc. cit. quia emptor bonæ fidei nec ex charitate, nec ex iustitia tenetur cum rerum suarum dispendio, & iactura agere alterius procuratorem; & probare potuit ex l. postulante. in fin. ad Trebell. Denique Eminent. de Lug. loc. cit. illam probat exemplo eius, qui bovem ereptum furi ducit ad dominum, & in via animadvertit cornu ferire, quem proinde relinquere potest rediturum ad domum turis, ut damnum vitet, aliique similibus exemplis utitur, quibus ait hanc opinionem probari posse.

Sed contrariam sententiam, nimirum in pari periculo amittende rei, vel pretii rem domino restituendam esse, amplexi sunt Caiet. Sot. Ioan. & Bartholom. Medin. Mercar. Ledelin. Angiel. locis, quos memorat idem Petrus à Navarr. in d. cap. 4. num. 191. & 197. Covarr. varior. lib. 1. cap. 3. num. 6. Ludovic. Molin. tractat. 2. dispnt. 722. Grotius de iure belli lib. 2. cap. 10. num. 10. Paul. Layman. tract. 4. cap. 17. num. 24. & Reginald. d. lib. 10. e. 5. num. 40. qui summam huius sententiæ argumenta his serè verbis refert. Si dominus rei sciat eam esse apud possessorem bonæ fidei, potest prohibere, ne eam latroni tradat, & cogere eum, ut rem sibi restituat. Cum ergo ex natura rei dominus istud ius habeat, præsumendumque sit, dum ignorat statum rei suæ, quod velit restitutionem sibi fieri, non furi: utique possessor taceret contra ius, si ei rem suam, redderet. Et certe si, dum res in eo statu est, possessor habet ius illam reddendi furi ad pretium recuperandum, neque rei dominus, neque iudex posset possessorem ipsam ex ea parte prohibere, ac suo illo iure spoliare. Deinde res in eo statu existens debetur domino, non autem furi, idèque possessor non potest illam huic tradere ad recuperandum pretium, quod tibi tenetur ei reddere. Denique periculum pretii amittendi non aliunde imminet, quam ex dolo, & malitia furis, cui ut obstat, non licet ponere rem alienam in peiore statu, quam sit ille, in quo de facto constituta est. Ita hæc Reginaldus eoloco, qui protecit ex Molina, qui hanc sententiam tuetur accerrimè in d. disputat. 722. subiciens præterea possessorem, sicut non potest rem alteri vendere, ut se

servet indemnem; ita non posse illam tradere furi, ut recuperet pretium, quia scilicet traderet, & venderet rem alienam, & alteri debitam ex iustitia, quae iubet suum cuique tribuere.

60 Caterum licet prima opinio probabilis sit, & gravissimos habeat auctores, contraria tamen sententia mihi veterior, & tutior esse videtur, & me valde movet ratio, quae ducitur ex d.l. bona fides, ff. de pos. ex qua monentur Iudices inspiciendam esse rei totius aequitatem, quae ex omnibus personis negotium attingentibus impletur, & illis perceptis rem illi restituendam esse, cuius iustior est petitio. Sed in hoc negotio, in quo concurrunt dominus, possessor, & latro, & in quo, vel dominum, vel emptorem detrimentum pati necesse est, potior est causa domini, nullus enim alius est, qui iustiore petitionem habeat, ut ait Accursus in d.l. bona fides. Ergo illi potius restituenda est, quam furi. Et ut, si fur vellet rem reddere refuso pretio, & dominus rem repeteret eodem tempore, domino potius res restitui deberet, ita neutro repetente magis est, ut domino restituatur, ne rem suam amittat. Praeterea si licet rem furi reddere, ut pretium servet, liceret etiam, si fur abisset, rem retinere, ne pretium, iacturam faceret, quod tamen non licet, ut idem Auctores contrariae sententiae latentur, & ipse Petrus a Navarra eodem loco, n. 201. denique detrimentum hoc, quod utrique imminet amittendae rei, vel pretii, provenit ex facto, & malicia furis, & proinde si eodem tempore fur, & rem, & pecuniam abstulisset, non posset rei dominus pecuniam alterius retinere, ut se indemnem conservaret l. qui vas in fin. ff. de furt. neque dominus pecuniam rem capere, ne sit in damno, sed qui quae id, quod suum est, vindicare debet: ita proorsus in hoc negotio statuendum est, ut res quidem suo domino restituatur, emptor vero pecuniam sibi per fraudem ablatam in iudicio prosequatur. His addere licet, contrariae sententiae assertores contraria, & inter se pugnantia, aut saltem vix inter se coherentia docere. Nam si ius emptori est, ne damnum pretii faciat, rem reddere furi, vel feneratori, ut ipsi tradunt, ergo licebit eidem rem alteri vendere, vel retinere abiente, & non comparante fure, quod idem negant. Si enim in his angustiis posito, ius est indemnitati suae consulere, non est maior ratio, cur potius illa ratione ei id concedamus, quam rem retinendo, vel vendendo.

61 Nec tanti ponderis sunt argumenta Petri a Navarra, ut mutem sententiam. Nam quod primo loco ait, in pari casu innocentiae sibi potius unumquemque consulere debere, quam alteri, nullam vim habet. Primum quia non potest quis suae utilitati consulere cum alterius detrimento, & iactura, alioquin liceret in extrema fame cibum alteri auferre, quod est iniquum, & contra naturam, ut ostendit M. Tullius lib. 3. de offic. ubi ait contra naturam esse hominem homini detrahere sui commodi causa. Quod profecto hic fieret, quia rem furi tradere, nihil aliud est, quam lucrum sui causa illam domino suo auferre. Deinde in hoc genere non tam innocentia cuiusque spectanda est, quam ius, quod quis habet: sed in re, de qua agitur, dominus maius ius habet, ut qui potest rem vindicare ab ipso possessore l. 9. in fin. ff. si cert. pet. l. sed & si, §. item si de pet. hered. imo rem ipsam habere videtur, quia nulla potest exceptio repelli, ut explicat Cuiac. in l. 15. de reg. iur. cuius verba sunt, is qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur. Ergo non potest emptor, qui nullum ius in re habet, illa uti, & abuti in perniciem veri domini, illamque illi quodammodo auferre, & detrahere sui commodi causa. † Denique non est par causa utriusque, siquidem domino, cui res furto subtrahita est, & nihil obijci potest, ne quidem quod rem suam negligentius custodierit l. quod Nerva, ff. de pos. l. 3. §. siens de pet. hered. & l. etiam, ff. solut. matrim. emptor vero animadvertere debuit, cum quo contraxit. Etenim qui cum alio contrahit, vel est, vel esse debet non ignarus conditionis, & morum eius, cum quo contrahit, l. 19. ff. de reg. iur. habet enim is, qui sponte contrahit, tempus plenius deliberandi, l. 1. ff. de exere. act. l. siens, C. de oblig. & act. Sibi igitur imputare debet emptor, qui non exploratis moribus illius, cum quo contraxit, rem furtivam emit, ut indicat d.l. in civilem, C. de furt. his verbis, Curare igitur cautius negotiari, ne non tantum in damna butuimodi, sed etiam in criminis suspicionem incidaris. tamen in hoc genere non tam innocentia, vel culpa cuiusque attendenda est, quam iustitia, & ius, quod quisque habet, ut dictum est, dominum autem iustitia potiore esse certissimum est.

62 Ad secundum argumentum dicendum est, cum Moli-

63 na in d. disp. 722. num. 3. non teneri quidem possessorem,

postquam scivit rem esse alienam, cum sua iactura, & incommodo eam reducere ad meliorem statum, quam sit is, in quo erat tempore emptionis, non posse tamen deducere eam ad peiorem statum, quam sit is, ad quem devenit, & in quo iam est, in damnum, & perniciem veri domini, & sui commodi causa, quia deducere illam ad manus furis, a quo res illa nullo modo recipi potest, iniuriosum est, & illicitum, siquidem statim ac possessor eo animo rem alienam invito domino contrectat, furtum admittit l. Pomponius, ff. de acquir. rer. domin. l. qui iumenta, & l. qui vas. in princ. ff. de furt. Quod iure naturali prohibitum est, ut dixi ex l. 1. in fin. ff. eos. sic & Theophilus in §. 1. instit. de oblig. quae ex delictis nasc. & invitum hic accipimus etiam, qui ignorat d. l. qui vas. & Instit. de rerum div. §. ultim. & l. quod servus, ff. de pos.

Ad tertium argumentum respondeo contingere non posse, quod is auctor obijcit. Nam si possessor bonae fidei, postquam verè scit rem esse alienam, illam vero domino restituit, ut ex iustitia tenetur etiam sine pretio l. 3. & 23. C. de rei vindic. l. super empir. 16. C. de evict. non potest ab alio conveniri ratione rei, quam non habet, nec dolo desit possidere. † Siquidem actio in rem adversus eum tantum competat, qui rem possidet l. actionum, ff. de oblig. & action. & l. 9. in princ. ff. de rei vindic. in qua Vlpianus scribit Iudicis officium in ea actione esse, ut inspiciat, an reus possideat. Et licet interdum rei vindicatio detur etiam adversus eum, qui non possidet, hoc tamen accipimus, cum is dolo malo desit possidere, dolo enim pro possessione est, l. qui dolo, & l. qui parem, de reg. iur. & l. si autem, §. sed & si quis, ff. de rei vindic. & docet Oliban. de action. pars. 2. lib. 1. cap. 3. num. 10. & cap. 15. num. 9. hic verò nullus dolo argui potest, cum fingamus rem verò domino restitui, quo praestito frustra timetur ne possessor iterum rem reddere compellatur, nec enim actionem in rem pati compellimur, quia cuique dicere licet se non possidere, ut ait l. ult. ff. de rei vind. & ita evitare iudicium, ut idem Oliban. docet eod. loc. † Neque tantum huius argumenti propositio inepta est, sed & conclusio falsa. Nusquam enim invenies in iure civili amissionem pretii tantum esse, ut illius intuitu is, qui a non domino emit, restitutionem rei alienae morari debeat, imò incivilem hanc exceptionem dici, & pretium ab auctore repetendum esse non a domino, ut in d. l. incivilem, C. de furt. l. 3. & 23. C. de rei vindic. & l. 16. C. de evict. est enim haec veluti poena incaute & temerarie negotiationis, ut in praecedentibus dictum est. Ex quibus patet hoc argumentum nullius momenti esse.

Ad quartum verò facilis responsio est. Nam quod dicitur bonam fidem non pati, ut bis idem exigatur, & restituatur, hunc sensum habet, ut debitor, qui semel solvit, vel restituit vero domino, vel creditori, non cogatur iterum id ipsum domino, vel creditori solvere, id enim bona fides non patitur, l. 57. de reg. iur. sed in hac specie nihil contra bonam fidem rei dominus facit, qui semel tantum rem suam recipit. Nec potest possessor iuste queri, quod non oblato pretio res ei auferatur d. l. 3. C. de rei vindic. & quod iam pretium furi solverit non magis, quam is, qui alii, quam suo creditori solvit, quia, ut solutio hac non liberat solventem l. 34. §. si nullo l. solut. am. 47. ff. de solut. & l. in visio, C. eod. ita emptor solvens furi, & fugitivo a domino non liberatur, ut nominatim ait d. l. 34. §. & cum, his verbis, & cum fugitivus, qui pro libero se gerebat, rem vendidisset, responsio est emptores fugitivos solventes a domino liberatos non esse, qui locus nostram sententiam egregie probat.

Denique nihil ad hanc speciem pertinet, quod ultimo loco ait etiam praedonem restituendum esse, quia id accipimus in praedone, vel fure, qui sua possessione deiectus est, hunc enim iura restitui iubent, ut in l. 1. §. 3. ff. quod vi aut clam, l. 1. §. 1. & l. cum fundum, ff. de vi, & vi arm. & tractat diligenter Menoch. de recup. poss. remed. l. n. 110 & seq. in hoc verò negotio fur, vel fenerator, nec vi, nec clam ex possessione deiectus est, & proinde illi interdictum non datur, neque haec iuris constitutio ad hunc casum porrigi debet, in quo fur, vel fenerator factio suo, id est, per venditionem in sua possessione cecidit, ut aliis auctoribus citatis tradit Gabriel. de restit. spoliat. conel. 5. n. 26. Surd. in conf. 28. n. 12. Menoch. de restit. poss. remed. 3. nu. 208 Gratian. discept. forens. c. 503. n. 27. & tractat Ludov. Postius de mandat. manut. obser. 57. n. 1. & seq. † Denique quod dicitur etiam praedonem restituendum esse, id intelligitur adversus eum, qui deiecit, l. 1. in princ. ff. de vi, & vi arm. vel qui depositum furi, vel praedoni negat l. 1. §. si praedo, ff. de pos. non autem adversus dominum, qui repetit, quod suum est, neque deiecit, & apud quem nihil depositum est, tamen si res apud dominum deponatur,

ut non teneatur reddere, ut constat ex *d. l. bona fides, ff. eod.* & docet Caroc. in *lib. de deposito. qu. 3. numer. 8. & 9.* Quamobrem si dominus veniat ad rem suam repetendam, illi res, & possessio restituenda est, non latroni, vel furi, quamvis possessione spoliatus sit, ut ex *d. l. bona fides* tradunt Bero. in *cap. in l. iuris in fin. de restit. spoliar.* & alii apud Menoch. in *cap. rem. l. num. 381.* Et sane qua fronte fur, vel fenerator auderet in iudicio consistere adversus eum, quem veris, & liquidis probationibus apparet dominum esse, & furto, vel alio improbo facto rei sue possessionem amisisse? † Et observandam etiam est, quod ait *d. §. si pædo. turem*, vel pædonem agere depositi, quia eorum interest, quod alteri teneantur, domino scilicet rem ablatam reddere, ita ut semper iustus, & potior sit causa domini, quam alterius cuiusque, ut notat glou. in *d. l. bona fides*, & in *l. officium, ff. de rei vindic. in fin.* ex quibus certissimum est concurrentibus domino, & fure, rem domino potius restituendam esse. Et licet in *d. l. bona fides*, constitutum sit rem latroni, & furi restituendam esse, si dominus ad eam petendam non veniat, & proinde multo magis videatur licitum esse emptori, rem furi, vel feneratori reddere, ut pretium recuperet, saltem antequam dominus ad eam repetendam venerit, quod argumentum fortissimum est pro aliorum sententia, non est tamen eadem ratio, quia is, qui a fure, vel latrone depositum accepit, tenetur actione depositi *leg. 1. §. si pædo hoc cit.* Unde non conveniatur, tenetur rem reddere, ne fidem fallat, & ne locupletetur cum aliena iactura, ut ait Oldendorp. in *d. l. bona fides*, is vero, qui rem a fure emit, nulla actione, aut obligatione adstringitur erga furem; neque illi fidem dedit reddendæ rei, sed si reddit, sponte id facit, & commodi sui causa, quod non licet, ut dictum est. Et præterea quod dicitur rem depositam furi reddendam esse, id intelligitur cum sine omni culpa res reddatur, *l. 1. ff. de pos.* & proinde si is, qui rem accepit a fure, commodè dominum admonere potest, ut ad rem suam recipiendam veniat, id facere debet *argum. l. 1. §. licet, ff. de peric. & commod. rei vend.* unde ut excusandus non est, qui rem furi, vel latroni reddit, cum scit rem alienam esse, & commodè id domino nuntiare potest, ita prorsus is, qui emit rem a fure, culpa vacuus dici non debet, si rem furi reddat, ut pretium recuperet, cum non plus iuris in eare habeat, quam is, qui a fure, & latrone rem depositam habuit. † Ve etiam nihil movet, quod objicit Sigilmundus ex *d. l. 14. in princ. ff. de præscr. verb.* in qua is, qui alienas merces in mare proiecit, ut suas servaret, nulla actione teneri dicitur, quia non inde sequitur licere emptori rei furtivæ cam furi reddere, in perniciem domini. Hæc enim longè diffimilia sunt. Nam in specie *dicit l. 14.* tam projectientis, quam alterius, merces in eadem navi erant, & iidem fluctibus jactabantur, & proinde potuit alienas merces in mare projicere, ut suas servaret, nec lege Aquilia directa, nec utili potest conveniri. Nam quamvis damnum datum sit, non iniuriæ tamen gratia datum est, sed suarum mercium conservandarum causa. Sed licet hac actione non teneatur, iactura tamen faciendæ est contributione omnium, qui merces in navi habent, & qui alienas proiecit, ipse etiam pro sua portione conferet, *l. 1. & 2. ad l. Rhodæ de iact.* Harmenop. *lib. 2. tit. 11. de reb. nautic. in fin.* & Cuiac. ad Paulum in *dicit l. 14. ff. de præscr. verb.* Hic verò res penes emptorem est, & tutissimò loco, & proinde non potest rei emptor servandi pretii gratia, quod iam amissum est, eam projicere furi, non magis quam alteri vendere, vel retinere in perniciem domini, cui sine pretio res restitui debet, ut dictum est ex *d. l. 3. C. de rei vindic. l. 16. C. de evict. & aliis locis.* Denique ut non longè discedamus ab exemplo *d. l. 14.* quemadmodum si quis alterius merces, quæ tunc navigabant, in mare vel litus projiceret, ut suas eidem navi imponeret, & eas servaret, quæ periclitabantur, tenetur domino mercium actione in factum, ita prorsus rei emptor, si eam in manibus furis reponat, ut pretium servet, domino rei tenebitur, si illa a fure servari non potest. Quid enim aliud agit emptor, quam suæ rei servandæ causâ alienam rem ex loco tuto in deteriorem proicere, id est, in manus furis, vel latronis?

Ex his etiam facile solvitur, quod objicit P. Turrian. *loc. cit. nu. 3.* reddentem rem latroni, ut pretium recuperet, non cooperari iniuste detentioni rei, & proinde ad restitutionem non obligari; quia cum faciat, ut latro rursus contrectet rem alienam invito domino, quod iure naturæ illicitum est *l. 1. ff. de furr.* perspicuum est illum iniuste detentionis causam esse, & consequenter ad restitutionem obligari. Et quod respondet *num. 7.* emptorem posse rem dimittere latroni, a quo passus est iniustitiam,

ut pretium recuperet, non posse verò rem alteri vendere, a quo nullam iniustitiam passus est, facile refellitur, quia hæc iniustitia furis illi hæctenus ius tribuit, ut quantum illi nocuit, tantundem de bonis furis detrahendum sit, ut res ad æqualitatem reducat, ut docet Aristotel. *Esibitor. libr. 5. c. 4. & 5.* vel secundum ius civile, ut re evicta adversus venditorem de evictione, & de eo, quod illius interest, agere possit, *l. 1. & 10. ff. de evict. leg. ult. Cod. de comm. rer. alien.* non autem illi ius tribuit, ut damnum, quod ex iniusto facto furis sentit, ex bonis alterius, qui nullam illi iniustitiam intulit, rescarcire sibi liceat, ut manifestum est. Nam neque ei ob eam causam rem emptam retinere licet *d. l. 2. C. de furr.* quod concedunt Auctores contrariæ sententiæ: ut nec quamlibet aliam rem eisdem domini retinere potest.

Argumentum verò Reverendissimi Malderi iam solum est *n. 61.* in responsione primi argumenti Petri à Navarra, quod idem est, vel ferè idem, & eadem ratione nititur: sed ne quid moveat Auctoritas tanti viri, respondeo negando consequentiam. Nam quamvis non tenearis tuæ pecuniæ iacturam facere, ut rem meam salvam facias, non potes tamen, quando rem meam habes, ex re mea pecuniam tuam quam amissisti, salvam facere. Alioqui si rem apud te deposuissem, & fur tibi nummos abstulisset, liceret tibi, re mea furi dimissa, nummos tuos recuperare, neque restituendi reus esses, quod nemo dixerit. Hoc enim factum improbum est, & graviter legibus vindicatur, infamia scilicet, & pœna furti *l. 1. ff. de his qui notant l. 1. ff. de furt. l. 3. C. de pos.* Nihil verò refert, an hoc vel illo modo res mea ad te pervenerit, quia non plus iuris in ea habes, quod eam a latrone emeris, vel fure. Nam dominium eius semper apud me perseverat, & quidem liberum, & omni obligatione solutum, ita ut nec retentio concedatur, ut dictum est. Denique licet verum sit, in pari causa neminem teneri nocere sibi, ut alteri profit, ut Maldetus subiicit, verum etiam est, neminem alteri nocere posse, ut sibi profit. Hoc enim repugnat primis iustitiæ præceptis, inter quæ est alterum non lædere *l. 10. de iust. & iur.*

Ut etiam nihil me movet ratio nostri P. Raynaudi *loc. cit.* quia fateor neminem teneri alterius procuratorem agere, & multo minùs cum iactura rerum suarum, quia suscipere mandatum officii est, quod nemo invitus suscipere cogitur *l. 27. §. 2. ff. de mand. l. 44. in fin. ad Trebel.* sed nego illum procuratorem domini egisse, dum contraxit cum fure, sibi enim emit, & negotium suum gessit, non domini, unde illi nulla competit actio ad pretium recuperandum. Ut etiam rem suo domino reddere amisso pretio non est alterius procuratorem constitui, sed officio boni viri deservi, & facere id, quod quisque ex iustitia facere tenetur, id est, rem suam cuique tribuere *d. l. 10. de iust. & iur. & d. l. bona fides, ff. de pos.* Sanè si eo animo spolia redemisset, ut illa domino redderet, non nego illum pretium repetere posse, ut dictum est *nu. 39.* ut etiam si quid utiliter in eam rem impendit, ut si navim refecit, vel pabula animali præbuit ex Sardo, qui alios citat. *lib. de aliment. tit. 8. priv. 62. nu. 3. & 4.* sed hoc egreditur fines propositæ questionis.

Denique nihil movet exemplum bovis, quo utitur Cardin. *loc. cit.* & ante illum Episcop. Antuep. *d. sub. 2.* quia in casu huius exempli bos adhuc erat in via, & subducendus, ut loquitur Malderus; & damnum erat futurum, cui nemo se exponere tenetur, ut rem alterius salvam faciat. Hic verò res iam tuto loco reposita erat, id est, penes virum bonum, & pretium erat amissum. Unde videtur hoc exemplum in alios retorquere posse. Nam quemadmodum is, qui bovem alienum subduxit furi, ut amici rem gereret, & illum in propria tecta reduxit, non potest bovem sub pretextu, quod cornibus petat, iterum ad præsepe furis reducere, cuius iam manus evaserat: sed tenetur illum custodire, & reddere domino, alioqui negotiorum gestorum iudicio posset hoc nomine condemnari, neque enim rem domini gereret, ut oportet *l. 2. ff. de neg. gest.* Ita prorsus postquam res furtiva ad manus tuas pervenit, id est, ad manus boni, & iusti viri, & conscientiæ suæ solliciti: & res in tuto posita est, non potes illam dimittere latroni tui commodi causa: sed teneris eam suo domino reddere, deducto tamen si quid necessarium in eam rem impensum est, ut dixi. Præterea is, qui bovem subducebat furi, id nomine amici gerebat, & animo illum adiuvandi, & ideo non tenetur cum suo periculo rem captam gerere, quia officium suum nemini debet esse damnosum *l. 7. ff. quem adm. test. aper. l. 61. §. quod vero, ff. de furr.* sed emptor, de quo quaritur, non mei contemplatione, sed lucri sui causa rem emit. Denique subducens

ducens bovem nullum negotium gessit cum sure; emptor vero cum eo contraxit, cuius conditionem prius explorare debuit, l. 19. ff. de reg. iur. & cautius negotiari d. l. 2. C. de sure. non est ergo simile, ut etiam alia exempla, quibus Cardinalis utitur eodem loco, quæ similis modo rejici possunt, & ex his, quæ diximus nu. 60. & 61. Ex quibus ita disputatis adhæreo meæ sententiæ, & præsertim, quia in foro conscientiæ tutior est, & congruit iuri civili, ut admittit P. Turrianus loc. citat.

72. Sanè subjiclam convenire inter omnes, cum nullam domino periculum imminet rei amittendæ, vel quia fur sponte eam domino redditurus est, vel dominus à sure facili negotio recuperaturus est, posse emptorem rem furi dimittere, ut pretium servet, ut observat. Molin. disp. 722. in princ. Philipp. Fab. loc. cit. num. 83. & Reginald. in d. cap. 5. num. 41. ubi etiam notat convenire inter omnes, emptorem teneri rem domino restituere, quando potest alia ratione pretium consequi à sure, ut etiam docet Navar. loc. cit. num. 201. Greg. Sarr. d. c. 2. num. 17. & Malder. d. dub. 2. vers. hinc patet, qui etiam post pauca tradit cum quoque, qui dubitans rem esse alienam eam emit, teneri domino rem restituere etiam cum iactura pretii: ut etiam cum, qui initio bona fide emit, si aliquandiu rem retineat, postquam novit esse furtivam, cum potuit sine detrimento suo rem domino reddere, veluti socium furi restituendi rem esse. Denique admittunt non posse emptorem, postquam novit rem esse alienam, eam alteri vendere, ut servet pretium, vel ob eam causam retinere.

Q V Æ S T I O X C V I.

*An fœnerator super
lucrum reddere
teneatur.*

S V M M A R I U M.

1. Res ex pecunia fœnebris empta fiunt usurarii.
2. Usurarius facit fructus suos eius rei, quam ex pecunia fœnore extorta comparavit.
3. Usurarius vendens agrum fœnore extortum nummos suos facit.
4. Emptor tenetur nummos facere venditoris.
5. Lucrum ex negotiatione pecunia fœnebris questum est fœneratoris, neque restituitur.
6. Nemo ex re aliena lucrum consequi debet.
7. Depositarius utens pecunia deposita tenetur tantum ad illius restitutionem, & ad id, quod interest.
8. L. qui sine de negot. gest. explicatur.
9. Fœnerator an usuras ex aliena pecunia acceptas reddere teneatur.
10. Bona fidei iudicium non continet præstationes, quæ sunt contra bonos mores.
11. Fœnerator usuras ex pecunia fœnebris extortas non tenetur reddere ei, cuius fuit pecunia.
12. Nemo debet alieno scelere ditari.
Usura non veniunt in conditione indebiti, sed tantum accessiones naturales, ut fructus, & partus.
13. Usura accepta à possessore nunc non veniunt in petitionem hereditatis.
14. Usura ex pecunia hereditaria percepta olim augebant hereditatem.
Quasus etiam inbenefici possessori hereditatis auferri debent.
15. In petitione hereditatis non venit, quod indebitum exallum est.
Accusati sententia in l. navis, ff. de rei vindic. probatur, sed nova ratio.
16. Lægere fœneratoribus domos quatenus liceat.

17. Usurarius pro usuris extortis an teneatur ad id, quod interest.
In conditione indebiti, & ob turpem causam fructus veniunt.
18. In conditione furtiva non veniunt usura.
19. Usurarius tenetur non tantum ad rationem usurarum, sed etiam ad id, quod interest.
20. Fur, & fœnerator moram semper facere intelliguntur.
21. Qui ex obligatione iustitia restituendi reus est, id statim facere debet ex Theologorum sententia.
22. Usura à fœneratore extorsæ funguntur vice sortis.
23. Usura natura non proveniunt, sed obligatione.
Usura in stricti iuris iudiciis non debentur, nisi in stipulationem deducta sint.
24. Nec sufficit pactum etiam contractui additum.
25. Nisi quibusdam casibus.
Argentarius indultum est, ut ex pacto illis usura deberentur.
26. In contractibus bona fidei usura debentur post moram ex iure civili.
Et ex simplicis pacto sine stipulatione.
27. In conditionibus non veniunt usura, sed fructus.
28. Interesse debetur post moram etiam in contractibus stricti iuris.
Et in contractibus bona fidei.
29. In conditione furtiva, & actione rerum amotarum venit id, quod interest.
30. Usurarius tenetur ei, cui usuras abstulit ad id, quod interest, modo probetur legitimis modis.
31. Debitor vini, aut alterius similis rei, tenetur post moram ad id, quod interest circa rem.
32. Nisi ex maleficio conveniatur.
33. Usurarius, qui vinum, vel triticum fœnore abstulit, tenetur ad interesse etiam extra rem.
34. Venditor, qui rem non tradit, tenetur tantum ad interesse circa rem.
35. Barbosa sententia, ad §. cum venditorum.
36. Venditor vini, & tritici ex conventionione tenetur ad interesse extra rem.
37. L. si sterilis, §. cum per venditorum. declaratur, ut non habeat locum, si frumentum certa loco præstari debuit.
38. Interesse extrinsecum locum non habere, cum locus est intrinsecus, declaratur.
39. Interesse extrinsecum cum debetur, de proximo intelligendum est.
40. Roderici sententia quadam declaratur.
41. Alciati singularis sententia in dict. §. cum per venditorum, reicitur.
L. videamus, vers. præterea de usur. declaratur.
42. Emptor, & venditor non semper eodem iure censentur.
43. Interesse divisum in intrinsecum, & extrinsecum immerita à quibusdam reprehensa.
44. Opera pretium nullum est de vocibus alterari.
45. Ioan. Cerastus, & Ioachim Hoppersus libros de iuris arte ediderunt.
Nicolai Vigeli methodus iuris civilis.
46. Quantiplurimi interesse crescit usque ad executionem sententiæ.

Sed licet fœnerator non consequatur dominium earum rerum, quas fœnore extorsit, siue mobiles sint, siue immobiles, & ne earum quidem, quæ pondere, numero, & mensura consistunt, quas idcirco, si extant, dominus vindicare potest, ut diximus, & constat ex l. 11. & 13. ff. de reb. cred. & aliis locis, & tradit Menoch. in consil. 300. num. 64. multis tamen modis contingere potest, ut ex his rebus, quas fœnore extorsit, lucrum, & commodum sentiat, nec illud restituere teneatur.

Et primum quidem si fœnerator ex pecunia fœnore extorta aliquid emit, dominium eius rei, si illi possessio tradita est, & venditor dominus fuit, sibi acquirere certissimum est. Id enim constat ex l. 6. C. de rei vend. l. 1. & 8. C. si quis alter. vel sibi, l. quamvis 17. C. de pign. l. 3. C. arbit. tut. quæ in hanc rem profert Salas lib. de usur. dub. 39. num. 3. quibus addo l. 20 §. 1. de petit. hered. & l. si quis ff. pro soc. denique id satis indicat, c. cum tu. de usur. ubi Alexand. III. Pontifex Maximus

Maximus jubet possessiones ex pecunia scenebri emptas distrahant debere, & pretium earum numerari iis, quibus usurae extortae sunt; nec precipit res ipsas, & fructus dimitti debitoribus, qui usuras praestiterunt, ut expendunt Reginald. lib. 10. cap. 26. n. 4. 17. Salas loc. cit. Binsfeld. in eod. cap. cum tit. q. 2. concl. 3. recte subiciens, pretia earum rerum restituenda esse secundum quantitatem usurae acceptae. Ex quibus hanc sententiam fere omnes sequuntur. Ita enim docent D. Thomas, & alii apud Villag. de usur. q. 27. concl. 10. & Auctores proxime citati Didac. Covarr. varior. lib. 3. cap. 3. numer. 6. Menoch. d. casil. 300. num. 34. Argentr. consult. 3. num. 13. & 14. & Vgolin de usur. cap. 17. §. 1. num. 2. Hisque consequenter dicendum est, nec fructus earum rerum restituendos esse veluti ex rebus propriis perceptos, ut ex illdem locis plane constat, & in specie notat Angel. Perul. in q. 1. num. 13. & Reginald. loc. cit. & certissimum est fructus dominium sequi, ut saepius dixi ex l. 25. in princ. ff. de usur. l. quae ratione, & l. adeo, ff. de acquir. rer. domin. & Ioann. Andricas Georg. alleg. 14.

3 Preterea si foenerator domum, vel agrum, aut aliam rem quamlibet scenore extorta vendat, nummorum ex pretio redactorum dominium acquirit, nec potest dominus res illas intercipere clam, aut per vim extorquere, quin furti teneatur. Nam, & id in re furtiva definitum est, cuius pretium, si dominus rei intercipiat, furtum fecisse responsum est in l. qui vas, §. ultimum, ff. de furt. ubi Vlpianus ait, Quod ex re furtiva redigitur, furtivum non esse. Quamvis foenerator, vel fur dominium eius rei in emptore non transferat, quod videtur iniquum. Vt enim dominium rei scenebris, & furtiva in emptorem non transferitur, per se tenentur apud eum, cui scenore, vel furto subtracta est, ut initio, & in fine precedentis questionis tractatum est: ita etiam nummorum dominium in foenore, vel furem, qui rem alienam vendidit, transire non debet. Ne scilicet melior sit conditio furis, & foeneratoris, quam emptoris. † Sed ita iure ei vili constitutum est, ut venditor rem tradere teneatur, quae si forte aliena est, evictionis nomine obstringitur: emptor autem nummos venditoris facere cogatur, ut sancitum est l. 11. §. & in primis ff. de act. empt. & l. 1. ff. de rer. permut. & ita variè constitutum est, quia emptor est debitor quantitatis, venditor vero certum corpus plerumque debet, & certi corporis non est aequè facile dominium transferre in accipientem, atque certae quantitatis. Quam rationem ponit Accursius in dict. §. & in primis, & probat Cuiac. in l. 1. in princ. ff. de act. empt. & in d. l. 1. de rer. permut. Idem quoque tradit Paulus Castren. in d. l. 11. de act. empt. subiciens eleganter, id potius esse ex natura generis, quam contractus.

4 Pari ratione si ex pecunia scenore extorta foenerator mercem emit, & ex negotiatione lucrum facit, non tenetur super lucrum reddere, quia periculo eius pecunia agitatur, & exponitur l. si navis, ff. de rei vindic. atque etiam quia lucrum, & compendium negotiationis industriae, & labori eius tribuendum est. Ut enim arte facta, tametsi alieno instrumento, sunt ipsius artificis, ita quaesita ex negotiatione scenebris pecuniae esse foeneratoris dicendum est. Ecce sententiæ Divus Thomas, Scotus, & alii Theologi quidam apud Binsfeld. loc. cit. Hadrian. 4. sent. tit. de restitut. Quia, inquit, lucrum ex pecunia proveniens non est fructus pecuniae, sed humanae industriae. Ioan. de Medin. tit. de reb. per usur. acquit. quest. 4. Abulenc. Matthei cap. 25. quest. 269. vers. dicendum. Covarr. d. c. 3. num. 6. Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 22. num. 4. Petrus Navarr. de restit. lib. 4. cap. 1. num. 6. & 61. Molin. disp. 327. n. 5. Reginald. d. c. 26. num. 417. Petrus Gregor. de usur. lib. 3. cap. 9. num. 7. Trentacinq. varior. lib. 1. tit. de usur. c. 1. n. 35. & alius Theologus citatus Salas dist. dub. 39. num. 3. ubi ait Theologos communiter idem tenere de depositario, & fure, & Villag. d. q. 27. n. 21. qui ait huius conclusionis veritatem luce meridiana clariorem esse. Neque movere debet, quod Altifiodorensis obiicit, si radix infesta, ergo & rami. Quia industria, & labor, qui in re licita versatur, ut est negotio, bonus est, & pretium meretur, l. in nave, ff. loc. l. 5. §. 5. ff. de iur. immun. quae ait remuneranda esse negotiatorum pericula.

6 Sed haec communis, & luce meridiana clarior sententia, ut Villagutus ait, in dubium revocatur ob auctoritatem Baldi summi ingenii viri, qui in l. 1. num. 12. C. pro soc. docuit campforem, qui pecunia de posita usus est, & in negotiatione convertit, omne lucrum, quod ex ea pecunia fecit restituere debere, quia, inquit, ex re alterius locupletior factus est, l. qui sine, ff. de neg. gest. cuius sententiam probat Dec. in l. 2. cerci conditio. §. ult. num. 3. quae confirmari videtur ex

leg. 28. & 30. ff. de pet. heredit. quibus cautum est, etiam bonae fidei possessori omne lucrum auferendum esse, & ex l. 5. ff. de leg. commiss. quae ait nihil penes eum residere oportere ex re, in qua fidem secessisset.

7 Sed non idem minus retinenda est communis sententia, quia quod Baldus ait campforem, qui contra fidem contractus pecuniam depositam evertit, teneri restituere lucrum quod ex ea pecunia fecit, falsum est, & contra textum d. l. 6. C. de rei vindic. ut quidam notat ad Decium loc. cit. teneatur enim tantum ad restitutionem pecuniae depositae, ut ait Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 1. art. 4. circa princ. & olim quidem post moram ad usuras legitimas l. 3. C. de pos. & l. 2. q. in fin. ff. eod. nunc vero ad id, quod interest l. socium, ff. pro soc. l. nummis, & in lit. jurand. Plotus hoc tract. de in lit. jurand. §. 10. num. 15. tametsi etiam tunc actione obnoxius sit d. l. 3. C. de pos. l. 29. ff. eod. extatque apud Agell. lib. 7. cap. 15. Scruola hac de re gravis sententia, & apud Azor. part. 3. lib. 7. cap. 9.

8 Neque Baldi sententiam juvat d. l. qui sine, de neg. gest. quia est de tutore, & procuratore, & iis, qui vel republicam, vel aliena negotia gerunt, quos idcirco lex ait integrā, & abstinere omni lucro fidem praestare debere, & si rebus alienis abutantur, vice cuiusdam poenae usuris subici, quod postremum nunc abrogatum est, cum loco usurarum praestent duntaxat id, quod interest, ut hic Paulus notat num. 2. Sed haec ad foenorem, vel furem non pertinent, quia foenerator, vel fur non gerit negotia eius, cui pecuniam abstulit, nec fidem ullam illi praestare cogitur, ut notat Roderic. de ann. reddit. lib. 3. quest. 11. num. 17. sed tantum reddere, quod subtraxit, & extorsit, & si quid fortè alterius interest, ut Theologi docent apud eundem Salas d. dub. 39. n. 3. & 4. & post pauca quadam diligentius à nobis tractatura est. Denique quod dicitur ex d. l. 5. ff. de leg. commiss. de fructibus rei accipiendum est: pecunia autem res sterilis est, & fructus referre non potest.

9 Sed hic opportunè quaeritur, si foenerator nummos, quos scenore extorsit, iterum collocavit foenori, & usuras accepit, an nummos cum usuris reddere cogendus sit. Et videtur usuras etiam, quas accepit, praestare debere. Neque enim melioris conditionis esse debet, quam is, qui alienam hereditatem possidet, & pecuniam locavit foenori, qui non tantum sortem, sed etiam usuras, quas percepit, praestare cogitur d. l. 30. ff. de per. heredit. l. l. C. eod. & generaliter dicitur omne lucrum auferendum esse malae fidei possessori l. 28. eod. tit. & advertit Accursius docet Cuiacius ad Pap. n. in l. si navis, ff. de rei vindic. † Neque movere, si dicas usuras turpes, & illicitas esse, & bonam fidem non pati praestations, quae contra bonos mores desiderantur l. 5. ff. de usur. denique fructus eos tantum aestimandos esse, qui honestè percipi poterunt, ut ait Paulus in l. fructus, 33. ff. de rei vindic. quia possessori etiam inhonesti quaestus auferuntur, quos ex aliena hereditate fecit, veluti si quid degit ex locatione lupanaris, l. 27. ff. de pet. heredit. Ne (ut inquit, 92. eod. tit.) honesta interpretatio non honesto quaestui lucrum possessori sacras, & semper equius est, huiusmodi lucrum quamvis inhonestum, innocentem, quam nocentem habere, ut tradidit Cuiac. ad Paulum in d. l. 28.

10 Sed tamen puo foeneratorum usuras ex nummis alienis perceptas praestare non debere ei, à quo nummos extorsit, quia suo periculo nummos alienos foenori dedit arg. d. l. si navis, ff. de rei vindic. l. 67. §. si unus, ff. pro soc. & iniquum est ex ea re lucrum quaerere, cuius aequè dampnum, & periculum ad nos non pertinet l. 55. & 67. ff. pro soc. & deinde quia foenerator istiusmodi usuras secundo debitori reddere tenetur. Vtura enim illis restitui debent, quibus extortae sunt cum sum. de usur. l. si non sortem, in princ. ff. de condic. indeb. † Denique quia nec o debet alieno scelere ditari l. 16. ff. quod met. caus. l. l. C. ex delict. defunct. in quant. hered. conven. l. ult. C. de reb. credit. l. 28. ff. de reg. iur. & proinde etiam pupillis dolo, & scelere tutoris, parva auferuntur l. 3. ff. quando ex fact. tutor. alioqui illud futurum est, ut primus, qui usuras solvit, usuras licitè accipere possit, quod non minus absurdum, quam ridiculum est, ut ait Vgolin. de usur. cap. 17. §. 1. num. 2. & contra l. l. C. de condic. indeb. quae ait, eius quantitatis, quam indebitè soluta est, usuras non deberi. Proinde non tenetur usurarius usuras ab alio acceptas primo debitori reddere, sed id tantum, quod illicitè exegit, & si quid forte interest, secundum ea, quae dicta sunt, tametsi etiam istiusmodi usuras secundo debitori restituere debeat, à quo scilicet extortae sunt, & ita reddere unicuique, quod suum est.

13 Neque est contrarium, quod dixi, possessorem haec de-
tatis

tatis teneri reddere sortem, & usuras eius, si & usuras perciperet, quia cum usurae licite viderentur intra modum legibus praestitutum, augebant hereditatem non minus, quam pecorum partus, & pensiones, quae ex locationibus praediorum percipiuntur l. 26. §. 27. de petis. hered. ideoque usurae, ex pecunia hereditatis perceptae, ex iure civili in petitionem hereditatis veniunt, sed conditio, qua usurae repetuntur, stricti iuris est, & huiusmodi augmenta non recipit d. l. 1. C. de condic. indeb. l. 4. C. de condic. ob turp. caus. Sed accessiones naturales tantum, & quae ex ipso corpore proveniunt, ut sunt fructus, & partus pecudum, & ancillarum l. 19. §. 1. 65. §. ei cui ff. eod. tit. & pensiones praediorum, & vecturae navium, aut iumentorum, quia sunt loco fructuum, & veluti ex quodam corpore l. 29. ff. de petis. hered. l. 55. ff. de condic. indeb. Denique possessor, qui ex pecunia hereditaria usuras acceperat, non tenebatur eas restituere, a quo acceperat, & ideo haeres eas repetere potuit, sed nunc in proposita questione usurarius illas alteri reddere debet, nimirum ei, qui solvit, & proinde nihil movet, quod dicimus etiam inhonestum lucrum auferendum esse, quia non nego usuras acceptas feneratori auferendas esse, sed dico illi restituendas non esse, cuiuserat pecunia, quae secundo debitori credita est sub usuris, sed unicuique reddendum esse, quod ab unoquoque extortum est. † Ex quibus puto nunc possessorem mala fidei, qui pecuniam in hereditate repertam feneratori dedit, & usuras percipit, non praestare eas domino, cuius hereditas est, quia tenetur eas reddere debitori, a quo extorta sunt, ne bis idem solvere compellatur. Neque movet, quod ait l. 52. ff. de petis. hered. etiam inhonestos quaestus possessorem restituere debere, ut si in domo hereditatis lupanaria exercuit, aut locavit prostibula, quia licet hi quaestus turpes, & inhonesti sint, & parum honeste percipiantur, non tamen repeti, aut condici possunt ab eo, qui solvit arg. l. 4. ff. de condic. ob turp. caus. unde huiusmodi lucrum dominus hereditatis rectissime auferet, quia iustus est, ut illud dominus habeat, quam is, qui turpiter locavit, & ut dicit Cuiac. ad d. l. 28. de petis. hered. equus est huiusmodi quaestus innocentem, quam nocentem habere. Sed usurarum alia causa est, quae ei restituende sunt, qui eas solvit d. cap. cum in de usur. & proinde in petitione hereditatis, non veniunt, quod perspicuo argumento demonstratur. † In petitionem hereditatis non venit, quod indebitum solutum est l. item veniant. 20. §. sed si Senatus, ff. de petis. hered. l. 2. §. solus. ff. de hered. vend. sed usurae nunc indebitae solvuntur, & exiguntur. Ergo nunc non veniunt in petitionem hereditatis. Et proinde vera est sententia Accursij in d. l. finavis, ff. de rei vindic. possessorem usuras eius pecuniae, quam feneratori dedit, non praestare, sed non ea ratione, quod pecunia periculo dantis feneratoris, sed alia, quia scilicet usurae nunc illicitae sunt, & indebitae exiguntur.

Sanè ex eo, quod Vlpianus ait in d. l. 28. ff. de petis. hered. in multorum honestorum virorum praedis lupanaria exerceri, ut inferri potest licere meretricibus domos locare, quod admittunt ex rationabili causa veluti utilitatis, aut necessitatis Valent. & Salon apud Dian. moral. p. 3. tract. 6. resol. 45. Abulens. ad cap. 19. Genes. q. 6. Rebell. p. 2. l. 14. q. 17. nu. 8. ita inferri posse videtur honeste etiam, & sine crimine villo, usurariis domos locari posse. Quod licet Nav. in Encyrid. c. 17. n. 195. & alii negent, putant enim dominum domus ex hac causa restituendi reum esse ex cap. 1. de usur. in 6. ubi excommunicantur, qui feneratoribus alienigenis domos locant ad exercendum scenus; veior tamen, & receptor sententia est, id contra iustitiam non esse, & ideo nulla obligatione restituendi locatorem adstringi, ut docent Valent. Azor. & Sanchez apud Eminent. P. de Lug. disp. 25. num. 222. Salas l. de empt. & vendit. dub. 47. num. 8. §. 9. & Rebell. loc. cit. quia locare domum usurario valde remocum est ab extorsione usurarum. Alioquin etiam iniustum, & illicitum est eos excipere hospitio, & vendere illis, quae ad vitam sunt necessaria, quod durum est dicere. Nam cum cognationem quandam inter homines natura constituerit, licitum videtur etiam homini malo, & flagitioso benefacere, non ut malo, sed ut homini, qui potest aliquando sapere, & usuras restituere. Neque movet quod in dicto cap. 1. sancitum est, ne alienigenis domus locentur, quia idem etiam concilium constituisset, quoad Indigenas, si locatio per se illicita esset, ut respondit Rebell. loc. cit. & Emin. de Lug. in d. disp. 29. num. 222. qui addit mutuatarium nullo modo invitum esse circa locationem, ideoque nullam inde illi iniuriam fieri;

oporteret verò intentionem rectam esse. Nam si eo animo dominus ad eam locaret, ut in ea foenus exerceatur, & ob id, quia fortasse commodo loco posita est, maiorem pensionem perciperet, existimo cum culpa, & iniustitiae reum esse. Hoc enim est in hoc scelus coire, & huius fraudis participem esse: & ita videtur sentire Rebell. loc. cit. vers. imo etiam. Molin. disp. 500. num. 1. & se explicare Navarr. in cons. l. de Ind. & Savacen. num. 11. vers. tertio quod praedicti. Ut etiam lucrum eorum, qui meretricibus domos locant, ut inde maiorem pensionem percipiant, turpe est, & valde detestabile, & praesertim in iis, qui Reipublicae praesunt, quod ex Nicephoro tradit Navarr. loc. cit. & constat etiam ex Novell. Theodol. de Lenon. ubi Florentii P. P. munificentiam laudat, qui, ut aboleretur vestigial, quod fisco ex meretricibus inferebatur, proprias possessiones obtulit, ex quibus fisco tantundem percipere posset. Non puto tamen eos, qui meretricibus domos locant: ut plus inde percipiant, ad restitutionem teneri. Nam neque meretrices tenentur, ut iidem docent, & constat ex l. 4. §. sed quod, ff. de condic. ob turp. caus.

Nunc quaerendum est, an fenerator, qui alterius pecuniam fenerator extortam retinuit, teneatur non tantum nummos ipsos, seu sortem restituere, sed id etiam, quod illius interest, qui usuras solvit sibi hanc pecuniam ablatam non fuisse, vel sibi reddi ratione lucri, vel damni. Et dubium facit, quia ex quorundam sententia usurae conditione indebiti repetuntur, l. 26. in princ. ff. de condic. indeb. l. indebitas, C. de usur. in qua actione usuras non venire constat ex d. l. 1. C. de condic. indeb. ubi dicitur Usuras autem eius summa praestare tibi frustra desideras, actio enim conditionis ea sola quantitas repetitur, quae indebitae soluta est. Sed veniunt accessiones naturales tantum, ut dictum est, ut sunt fructus, & foetus l. indebiti 15. §. 1. 65. §. ei cui, ff. de condic. indeb. l. 38. §. 2. de usur. quod etiam receptum est in conditione ob turpem causam, ut constat ex l. 4. C. de condic. ob turp. caus. §. 1. ult. ubi id glori. notat in verbo duntaxat, ff. eod. tit. Quod & in actione furtiva receptum est, ut constat ex l. 8. in fin. ff. de condic. furt. † Imò licet valde odiosa sit causa furis, si forte pecunia furto intercepta sit, & condicatur, nusquam in iure nostro proditum est, quod animadvertere poterim, suam usuras eius pecuniae praestare debere, sed rei fructus tantum d. l. 8. de condic. furt. & proinde sine conditione indebiti, vel ob turpem causam, sive conditione furtiva usurae repetantur, videtur dicendum eam solam quantitatem reddendam esse, quae extorta est, non autem interese lucri cessantis, aut damni emergentis, quia haec accessio naturalis non est, neque accedit rei, ut sunt fructus praediorum, & partus pecorum, sed est accessio extrinseca, & extra rem, ut saepius dictum est, ex l. si steritis, §. cum per venditorem, ff. de acq. emp. Roderic. de ann. redditib. lib. 3. quest. 7. num. 11. & hoc argumento nuper usus est Dominus N. Advocatus nostri fori, nec obtinuit. † Quia placuit usurarium teneri etiam ad id, quod interest pro ea pecunia, quam fenerator extorsit, ut sensit Anchar. in regula peccatum, num. 24. Philip. Franch. in d. cap. quamquam, vers. sed quis de usur. l. 6. & secundum Theologorum sententiam, qui ita docent ferè omnes apud Sal. lib. de usur. dub. 39. num. 3. & Villag. in d. qu. 27. concl. 10. idemque docuit Binsfeld. in d. qu. 2. concl. 5. Molin. loc. cit. Petr. Arag. qu. 78. art. 3. vers. infero tertio. Regin. l. 20. c. 26. nu. 396. Merc. de mut. & usur. c. 11. nu. 9. Filiuc. tr. 34. nu. 117. Bonac. de contract. d. 3. q. 3. punct. 14. in fin. Rebell. l. 11. qu. 10. nu. 4. & alii quidam apud Vgol. l. de usur. cap. 17. §. 2. nu. 2. ubi ait de hoc dubitandum non esse. Idem ex nostris recentioribus auctoribus censent P. Greg. d. e. 9. nu. 6. Roder. de anni reddit. l. 3. qu. 11. nu. 14. & Marius Giurb. ad consuet. Messan. c. 2. §. 7. p. 1. nu. 5. unde videtur hoc communiter receptum esse. † Et huius rei ratio est, quia ut fur & raptor, & qui alienas res invasit semper moram facere videtur l. ult. de condic. furt. l. merito, ff. de vi, & vi arm. & ideo tenetur ad id, quod aëtoris interest, ut constat, & alibi dixi ex l. 3. eod. tit. de condic. furt. l. 38. §. in interdico, ff. de usur. l. 60. §. 67. §. 1. ff. de furt. §. 1. §. non solus, d. sit. de vi, §. 1. 15. ff. eod. ita proliis fenerator, qui inter fures censetur, & ex delicto convenitur, quod non est aliud, quam furti, & iniustitiae species, ut inquit Arag. loc. cit. vers. & cum non sit aliud. moram semper facere

17
18
19
20
intellecte

intelligitur, & proinde non tantum pecuniam fenore exortam, sed etiam quanti eius interest, qui uturas solvit, prestare debet. † Et generaliter, qui ex obligatione iustitiae restituere tenetur, id statim reddere debet, nisi voluntas creditoris, & domini, vel alia iusta causa interveniat differendæ restitutionis, ut videt Theologi docent, & Regi. d. c. 26. §. 2. 22. & 415. ubi ait, cum ius divinum, & humanum usuræ resistat, obligationem imponere sine mora restituendi, quod iniuste acceptum est, neque pati, ut illud retineatur, sicut nec illud, quod extorsit latro. Et Mercat. loc. cit. subiicit hanc clausulam, Quamobrem secundum rationem hanc tam publici, & infames, quam occulti, & honesti feneratoris, ut sunt mercatores, & campores, inveniunt, quod licet ex pecuniis fenore extortis magnum quantum faciunt, eandem obligati manent ad restitutionem sortis, & eius quod interest, cum tenentur refundere quicquid detrimenti eorum culpa debitores passi sunt, aut poterant lucrari, cum etiam miseri putent sibi ingenium & industriam esse ad negotiandum, & faciendum lucrum. † Et observandum est uturas à feneratoribus acceptas fortem esse, & vice sortis fungi, non secus ac si alio iniusto titulo, puta ex furto, vel alia iniusta causa pecunia ad eius manus pervenisset, & proinde istiusmodi usuræ, quæ sortis loco sunt, & fortem efficiunt l. 26. in princ. ff. de cond. indeb. recipere possunt accessione eius, quod interest ex l. 18. §. 1. ff. de administr. tut. l. 60. ff. pro soc. l. 10. §. si procurator. ff. mandat. & ex Trentac. varior. resol. lib. 2. tit. de interesse n. 21. Ant. Faber. de error. prag. deced. 20. c. 1. n. 7. & aliis, quorum auctoritate usus sum q. 87. nu. 1. quo loco quedam huic rei congruentia à nobis disputata sunt.

Neque movet, quod dicitur in conditione indebiti, & ob turpem causam, & conditione furtiva non prestari uturas etiam post moram, quia hoc in usuris constitutum est, quæ cum natura non proveniant ex ipsa pecunia l. 121. ff. de verb. signif. ideoque legibus odiosæ essent, placuit eas non passim, neque semper, neque ex quacunque causa, & obligatione deberi, sed earum exactio, & prestatio quibusdam veluti finibus coercita est etiam iure civili. Hinc in contractibus stricti iuris non deberi probatum est, nisi in stipulationem deductæ essent etiam post moram l. 3. C. de usur. l. 7. ff. de negot. gest. & constat etiam argumen. l. 38. §. si actionem, ff. de usur. & ex Harmen. lib. 3. tit. 7. & notat glof. in d. l. 1. C. de condit. indeb. † Ita ut nequidem ex pacto incontinenti contractui stricti iuris addito peti possent l. idemque, §. si quis Titio, ff. mandat. l. 10. §. sed utrum, ff. de in rem vers. l. Titius, de præscr. verb. sed servari duntaxat per retentionem pignoris, si pignus etiam in usuris acceptum fuit l. per retentionem, & l. pign. C. de usur. Harm. loc. cit. & Roder. de ann. reddit. lib. 1. q. 18. n. 24. Borch. de usur. c. 3. n. 45. † Nisi quibusdam casibus, ut in usuris frumenti, olei, & aliarum specierum, & in pecunia nautica, vel civitatis, vel argentarii, quæ credita fuit sub usuris l. frumenti, C. cod. l. 1. ff. de naut. faen. l. etiam, ff. de usur. & Novell. 136. ubi hoc argentariis indultum est, ut illis ex pacto nudo usuræ pecuniarum creditarum deberentur, ut observat Cuiac. in l. 38. ff. de oblig. & act. Nicol. Uigel. methodi iur. civ. lib. 15. c. 7. & Borcholt. loc. cit. † Quamvis in actionibus bonæ fidei constitutum sit uturas ex mora deberi, nimirum mutante de more gratia l. 2. & 4. C. de pos. l. 13. C. de usur. & l. mora, §. in bona fidei, ff. cod. & ex simplici pacto interposito initio obligationis contrahendæ l. Lucius, in fin. & l. Publica §. 1. ff. de pos. l. 34. in princ. ff. mandat. l. Initiatio. C. de pact. inter emp. & vendit. & tradit glof. in d. l. 3. C. de usur. & Cuiac. ad Afric. tract. 8. & ad tit. C. de usur. & rursus in observ. lib. 19. c. 27. & nos multis locis diximus, & præsertim q. 1. n. 8. † Hinc etiam iure civili constitutum est, ne in conditionibus, quæ ex bono, & equo inducuntur, & quæ rei persecutoriæ sunt, usuræ debeantur d. l. 4. C. de condit. ob turp. caus. l. 1. C. de condit. indeb. l. ait prætor. §. præterea, ff. qua in fraud. credit. l. 19. ff. de iur. fisc. id enim natura actionis non exposcit, quia cum huiusmodi actiones rei persecutoriæ sint, & ipsorum corporum, ut dixi, & revocent res, quæ ad alterum sine causa, vel ex iniusta causa pervenerunt l. 8. ff. de cond. furt. l. 56. ff. de cond. ind. l. 54. §. cum furti ff. de iur. l. 19. ff. de iur. fisc. l. 2. C. de cond. ob caus. conlequens est illas tantum accessiones venire, quæ ex ipsis rebus proveniunt, ut sunt fructus, & partus d. l. 8. in fin. de condit. furt. l. 7. §. si fundus, ff. de condit. caus. dat. & l. 15. in princ. ff. de condit. indeb. ut enim equum est rem profectam ex bonis meis, quæ sine causa apud te detinetur, restitui mihi, sic etiam eius rei fructus, & accessiones, quia & ad te sine causa pervenerunt. Usuras autem prestari, si forte pecunia condicitur, vel alia res, quæ usu consumitur, neque æquum, neque bonum est, quia usuræ ex ipsa pecunia, & ex ipso numerorum corpore natura non proveniunt d. l. si natus, ff. de

rei vindic. Sed iure obligationis tantum, quæ nulla in his negotiis pro usuris præstandis contracta intelligi potest. Ita ergo, & quidem variè circa usuras iuris civilis disciplina constituit.

Sed alia est ratio eius, quod interest, debetur enim ex mora etiam in contractibus stricti iuris l. 114. ff. de verb. oblig. l. 13. ff. rem rat. haber. l. 11. ff. de re judic. l. naturalis, §. & si do, ff. de præscr. verb. & in actionibus arbitrariis l. arbitrio in princ. ff. de dolo l. 3. in fin. ff. de eo, quod cess. loc. Denique ex quacunque causa debeatur, & in casibus omnibus, ut constat ex l. 1. C. de sentent. qua pro eo, quod inter. & ex Ugolin. de usur. cap. 8. §. 50. num. 3. & Cardin. Tulco. lit. I. conel. 303. num. 1. & 2. Nam præstatio eius, quod interest, non tantum secundum strictam iuris civilis rationem, quam ex bono, & equo definienda est, & ex quodam iure naturali, ut indicat d. l. 1. C. de sent. qua pro eo, & notat Roder. in d. q. 7. nu. 23. & Joan. Francisc. de Pont. de potest. Propeg. tit. 4. §. 4. nu. 25. & ut inquit Salon in disput. de lucro cessante, nu. 9. ex regulis iuris non tam positivi, quam naturalis: nimirum ne quis ex mora, & dolo advertarii damnari patiatur, vel aliquid amittat. Et proinde cum creditor non minus ex pecunia intercepta, vel credita, si mora facta est, damnum lacere, vel lucrum amittere possit, quam si ei ex deposito, mandato, vel alia actione bonæ fidei debeatur, dicendum est in omnibus habendam esse rationem eius, quod interest, idque ratio naturalis, ad quam hæc revocanda sunt, ex postulate videtur. † Quod & in conditionibus observandum est, & in persecutionibus etiã, quæ ex delicto nascuntur, ut in conditione furtiva nominatim definitum est in l. 3. hacten. & in actione furti in l. 67. ff. de furt. & in actione rerum amotarum, quæ etiam ex delicto nascitur in l. 21. §. rerum, ff. de actione rer. amot. l. 52. ff. de re judic. & aliis plurimis. Et proinde cum fenerator semper moram facere videatur, ut exemplo furis proximè dictum est ex l. 8. §. si ex causa, & l. ult. ff. de condit. furt. Quacunque conditione usuræ ab usurario repetantur, dicendum est, eum id etiam, quod interest, prestare debere, & imperfectam esse restitutionem, si usuræ tantum restituantur. Neque aliud dicendum est ex eo, quod canones tantum dicunt usurarium ad usurarum restitutionem cogendum esse, ut in c. 6. de iurejur. & aliis, qui satis est illi generalibus restitutionibus regulis teneri, ut post alios dicit Bonac. in loc. cit. & præsertim quia ita adversus fures, & illos, qui res alienas amoveant, constitutum est, ut dixi ex d. l. 3. ff. de condit. furt. & l. 21. ff. de act. rer. amot. quæ in fin. ait, id pendere ex furto. Constat autem prohibitionem usurarum ex consensu omnium ad illud præceptum pertinere Nonfurtum facies. † Quod tamen accipiendum est, cum is, qui uturas solvit, docet legitimis modis, ex dilata carum restitutione damnum sensitse, vel amisisse lucrum, ut animadvertit Binstfeld. loc. cit. & Ugolin. d. c. 17. §. 2. n. 2. & 3. Hoc enim perpetuum est, ut agens ad id, quod interest, id probare debeat l. ult. ff. de præscr. stipul. §. non solum, Institut. de verb. oblig. Camill. Plaut. in l. un. C. de sent. qua pro eo, vers. per suam subtilitatem, nu. 4. Sord. in dec. 69. n. 9. & in præcedentibus tractatum est. Alioqui deficientibus probationibus usuras dumtaxat sibi extortas in iudicio repetere potest, non secus ac alii creditores fortem tantum repetant, quæ illis debetur, cum nihil eorum interest. Ne dum usurarium ad usurarium restitutionem compellimus, repetentem usuras usurarium faciamus. Et sanè Theologi, ac alii, qui tradunt licentiatorem, & iurem teneri etiam ad id, quod interest, supponunt eum, cui res extorta est, verè damnari pati, vel lucrum amittere ob iniustam suarum pecuniarum retentionem.

Et licet receptum sit, cum vinum, triticum, & alia similes species debetur, & in ea tradenda mora facta est, non esse habendam rationem eius, quod interest extra rem, ut si potuit emptor ex vino negociari, & lucrificacere, vel si ex eo, quod non sit traditum, damnum aliquid passus sit, sed venire utilitatem duntaxat, quæ consistit circa rem ipsam, ut si forte res pluri fuit post moram, quia id haberet creditor, si ei mora facta non fuisset, ita enim ex l. si sterilis 21. §. cum per venditorem, docent Baldus, Curt. & alii apud Barbol. in l. 5. nu. 30 & 31. ff. sol. matrim. & alii quidam, quos recensit q. 83. nu. 29. Quibus accedit doctissimus Cuiacius in d. §. cum per venditorem. † Hæc tamen definitio locum non habet, cum vinum, trumentum, & alia species huiusmodi ex furto, vel alio maleficio debentur, hoc enim casu receptum est venire id omne, quod interest etiam extra rem, ut docent Cynus in d. l. 1. n. 11. vers. iuxta hoc quæro, & Decius n. 61. C. de sentent. qua pro eo, Cam. Plaut. ad eandem l. in verbo etiam ex lucro, n. 30. & 51. Fulgos. in l. Iulianus 13. n. 12. ff. de act. emp. Silvan. in conf. 50. n. 25. Barb. loc. cit. n. 41. & Plon

de in lit. iuran. §. 12. num. 27. ubi subjicit etiam de hoc interesse in litem iurari posse, & confirmari potest ex d. l. Iulianus in princ. ff. l. inficiando, §. 1. ff. de furt. & aliis, ex quibus diximus, *quæst. 90. num. 78.* in his casibus rationem dupli servandam non esse.

31 Proinde his consequenter dicendum est, si forte fornerator vinum, oleum, & similes species extorsit, teneatur ad interesse etiam extra rem, ut si forte debitor ex vino, vel frumento negotiari potuit, & lucrum facere: vel quia fornerator frumentum abstulit, agros suos seminare non potuit, & familia eius fame, & inopia laboravit, huius lucri, vel damni rationem habendam esse æquissimum est, constat enim hodie usuram delictum esse, ut tradit Clar. in §. usura. Maranta *quæst. 15. num. 17.* Mascard. in lib. de iudic. part. 2. cap. 11. numero 7. & 8. Decian. in tract. crimin. lib. 4. cap. 26. num. 3. Cuiac. in cap. 7. extra de iurjuram. ubi ait esse crimen detestabile, & nos diximus *quæst. ult. num. 55.* interesse Reipublicæ hoc quoque delictum coerceri.

34 Neque huic sententiæ repugnat, quod dicitur in d. §. cum per venditorem, vino non tradito æstimandum non esse, si forte emptor potuit ex vino negotiari, & lucrum facere: vel rebus suis damnum senserit, ut si servi eius fame perierint, quia hic agitur de simplici mora debitoris, ut indicant verba illa, *cum per venditorem fuerit, quominus rem tradat*, quæ tantum vendicatur præstatione eius, quod interest circa rem, ut docet Cuiac. in l. 13. in princ. ff. de act. empr. & dixi num. 31. aliud verò dicendum est, quando debitor ex maleficio, & dolo suo convenit, hoc enim casu venit interesse etiam extra rem d. l. 13. in princ. ff. l. inficiando, §. 1. ff. de furt. & in specie docent Decius, Plautius, & alii relati num. 32. & Cuiac. in d. §. cum per venditorem, & respondit Bero. in consil. 193. num. 29. lib. 1. quem refert, & sequitur Cyriac. controvers. 165. num. 30. forneratorem verò esse in dolo, & ex delicto suo conveniri, ut alii omnes, qui res alienas evertunt, & interceptivo invito domino, compertum est, pendet enim hæc res ex furto, ut in re simili dicit Paulus in d. l. 21. in fin. ff. de act. rer. amot.

35 Hic verò non prætermisero mihi valde suspectum esse, quod scribit Petr. Barbos. in d. l. 5. num. 32. *vers. inde inferitur*, si ex qualitate personarum, vel negotii constat contrahentes cogitare etiam de interesse extrinseco, eius etiam rationem habendam esse, & ita docere Carol. in d. l. 1. num. 97. & Mudgum in tituli. de act. empr. cap. ult. num. 26. Balduin. de re iudic. col. 3. circa fin. Velluti cum inter contrahentes tractatum est, cui uti emptor parabat frumentum puta ad negotiandum, vel alendam familiam, & hoc casu declarari d. §. cum per venditorem, ut scilicet non procedat, quando interesse extrinsecum fuit à partibus prævisum, & de eo partes cogitarunt, ut diserit, & prosequitur hunc, & illum carpens num. 34. & 35. quod tamen, ut dixi, mihi suspectum est. Etenim vix fieri potest, ut ex circumstantia personarum, & rerum hac de re cogitatum non videatur, & proinde nunquam, vel fere nunquam huic definitioni locus esset. Finge stabularium magnam quantitatem foeni emere, vel mercatorem magnam quantitatem olei, vel trumenti, sanè stultum esset negare non fuisse per partes prævisum ideo scenum, & frumentum emptum fuisse, ut ex terno posset stabularius advenarum equos, & iumenta pascere, mercator ex frumento negotiari, & lucrum facere, & tamen Paulus in d. §. cum per venditorem, ait huius lucri rationem habendam non esse. † Proinde puto non sufficere, ut de hoc lucro, vel damno, ex circumstantia, & qualitate personarum cogitatum videatur, ut definitio d. §. cum per venditorem, locum non habeat, potuerunt enim partes hac de re cogitare, & tamen se huic periculo subjicere noluisse l. sciendum, §. dictum, ff. de ad. edict. sed necesse est, ut id nominatum actum sit, quia contractus ex conventionibus legem accipiunt l. 1. §. si convenierit, ff. de pos. l. 52. de verb. oblig. l. 24. de reg. iur. illis verbis, *sed hæc ita, nisi si quis nominatum convenit, vel plus, vel minus in singulis contractibus*, & confirmari potest ex his quæ diximus d. *quæst. 71. num. 18.* & in d. *quæst. 90. num. 32.* & ex Theologis ita sensit Salon. *quæst. 78. art. 2. contr. 9. num. 9.* & in re terè simili Burlat. in consil. 68. num. 5. & Francisc. de Caldas in lib. de empr. cap. 23. num. 28. & cap. 29. num. 47.

Rursum cogitabam definitionem d. §. cum per venditorem, restringi posse, cum actum est, ut vinum, vel triticum certo loco, vel tempore præstari debeat, quia adiectio loci, vel temporis facit, ut iudex utilitatem loci, vel temporis æstimare possit, ut constat ex l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. l. 7. ff. commod. & l. nummis, ff. de in lit. iuran. & tradunt duo doctissimi viri Cuiac. ad African. tract. 3. & Anton. Fab. de error. pragmat. de cad. 17. cap. 9. num. 8. & de cad. 91. cap. 1. & hoc casu recipi posse Mudg. & aliorum sententiam. Videatur enim inter partes de interesse extra rem eo ipso cogitatum, quod dies, vel locus additus est, Cur enim dies, vel locus promissioni additur, nisi ut temporis, & loci ratio habeatur. Et hac ratione conciliari possunt multa iura, quæ adhuc torquent nostrorum Auditorum ingenia. Nam si certa die, vel loco solvi, & tradi debuit, sive vinum, sive pecunia, utilitas omnis actoris venit etiam extra rem, ut si damnum passus sit, vel amiserit lucrum, ut in d. l. nummis, & d. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. Si verò neque dies, neque locus intervenierit, lucri cessantis, & damni emergentis ratio nulla habenda sit, sive pecunia, sive vinum debeat, ut constat ex d. l. ult. ff. de per. & comm. rei vend. & ex d. §. cum per venditorem, in quibus neque dies, neque locus solutioni adiectus fuit. Quod memini etiam me adnotasse *quæst. 71. num. 10.* & deinde comperi docuisse Jacob. de Beluis. in d. l. 1. ut refert Jacob. Renald. in ead. l. cap. 6. *vers. tertio limitatur*, ubi ait solum de Beluis. id optime tradidisse. Et hac ratione memini conciliasse d. l. 2. §. nunc de officio de eo quod cert. loc. quæ ait, & d. l. ult. de peric. & comm. rei vendit. quæ negat habendam esse rationem lucri cessantis, quæ maxime pugnare videntur, & vix alia ratione conciliari posse.

38 Quibus consequenter, quod receptum est interesse extrinsecum non venire, quoniam locus est intrinseco, temperari potest, ut locum non habeat, cum vinum, frumentum, & res similes, quarum pretia variari solent, certo loco tradi debent, & in traditione earum facta est mora iuxta d. §. nunc de officio. Id enim satis indicat l. 3. *em/d. tit.* quæ nominatim de vino, & frumento loquitur: & ostendit etiam titulus, qui conceptus est de eo quod certo loco dari oportet, non de pecunia, quam certo loco solvi oportet. Demque id probari potest l. 5. ff. commod. cuius verba sunt. *Si ut certo loco, vel tempore reddatur commodatum, convenit, officio iudicis inest, ut rationem loci vel temporis habeat.* Proinde quod dicitur in d. §. nunc de officio, in hanc arbitratiam venire id, quod interest etiam extra rem, non tantum locum habet in pecunia, sed etiam in vino, oleo, frumento, & similibus, quæ certo loco præstari convenit. Et ita coerceri potest definitio d. §. cum per venditorem, quam duram Fulgosius, & Iason eius fautor in d. l. 3. de in lit. iur. & Alciatus impugnat in d. tract. de eo quod inter. cap. 9. num. 4. & 5. ut etiam Phanutius eius discipulus in lib. de in lit. iuran. cap. 4. num. 17. & 18. & gravissimi auctores putant in foro conscientie servandam non esse, ut Adrianus apud Barbolam in d. l. 5. nu. 33. Cagnol. in rubr. d. l. nu. 22. Sylvester, & alii, quos refert Plot. de in lit. iuran. §. 10. num. 28. Salas de usur. dub. 20. num. 12. *vers. deinde in foro*, & cui se non acquiescere dicit Francisc. de Cald. lib. de empr. cap. 29. num. 47. in fin. & apertissime Salon. d. contr. 9. num. 8. differentiam hanc intinseci, & extrinseci interesse reiciendam esse censet, & interesse lucri, & damni eadem omnino ratione in vino, oleo, frumento, & ceteris rebus, & contractibus admittendum esse, quia, inquit, *si in mutuo pecunia licet exigere lucrum cessans, & damnum emergens, id certe non licet ratione pecunie, sed ratione ipsius damni accepti, vel lucri cessantis, &c. sive ex mutuo, sive ex mora illud accidat, ubicunque illud occurrat ex mutuo, vel mora so huiusmodi, in quocunque genere contractus ista accidant sive in mutuo, sive in quacunque alia re earum, circa quas contractus mutui, & venditionis, aut alius similes celebrari contigerit, eodem iure equitatis licebit ducere in partem, & exigere damnum illud vere passum, vel lucrum vere illi cessans in beneficium alterius.* Hæc vir Theologus: sed quia nobis non licet à iure scripto discedere, quamvis durum videatur l. propexit, ff. qui a quib. satis est definitionem d. §. cum per venditorem, ita ex aliis iuribus interpretemur, ut locum non habeat, quando vinum, oleum, & res huiusmodi certo loco dari debent. Hoc enim casu locus erit d. §. nunc de officio, sive actio sit arbitraria, quod certissimum

num est, sive bonae fidei, cui vis, & potestas arbitraria inest d. l. si ut certo, ff. commod. l. 7. ff. de eo quod cert. loc. & ibi aliis citatis tradit Jason. num. 1. & Cuiac. eod. loc. Et hac ratione non minus facili quam vera hic §. cum de officio conciliatur cum d. §. cum per venditorem, qui nostrorum ingenia exercuit, & exercet adhuc, ita ut Cyriacus vir doctus in d. contr. 165. num. 33. ingenuè lateatur se nondum eius sensum, & conciliationem penetrasse.

39 Sanè, quod diximus, cum vinum, oleum, & res huiusmodi certo loco praestari oportet, venire id, quod interest etiam extra rem, ut si pignora vili pretio distracta sint, & aliis modis creditor damnum sentierit culpa debitoris iuxta d. §. ultim. accipiendum esse sentio de proximo, & immediato interesse sive lucris, sive damni, non autem de remoto, & longius quaesito, & coarctato lucro, vel damno. Et proinde non est audiendus creditor, cui Genuae frumentum tradi debuit, si dicat se ex frumenti pretio, quod illic vendidisset, alias merces comparare potuisse, & ex earum venditione rursum lucrum facere, quia huius longius accersiti lucris nulla habenda est ratio, sed illius tantum, quod ex venditione illius frumenti eo loco facere potuit. Ut etiam non audietur actor, si dicat se frumentum debuisse Genuae sub poena, vel pignore, & quia debitor non solvit, incurrisse in poenam, & pignus distractum esse, & proinde velit utilitatem omnem, quam ex iusto pretio pignoris facere potuisset, vel ex negotiatione pecuniae, quam nomine poenae coactus fuit solvere: sed id tantum sequi debet, quod eius interest pignus distractum fuisse, vel solvit nomine poenae, ne inmodicis computationibus res in infinitum perducat d. l. un. Cod. de sent. qua pro eo, & l. 2. §. si indemnitas, ff. de admin. rer. ad civit. pert. & argum. l. Nerarius, ff. de ser. cor. & ita docent Dec. in cap. cum venerabilis, num. 61. de except. Ruin. in consil. 55. num. 1. lib. 2. Bologn. in d. l. un. num. 113. & 121. & nos diximus in dicta quaest. 90. circa fin.

Et licet Bolognetus loc. cit. in fin. d. num. 121. subjiciat, si merces debent praestari certo loco nundinarum, posse venire secundum lucrum, scilicet mercium debitaram, quas constituerat vendere, & lucrum aliarum mercium, quas ex pretio aliarum emere decreverat, & aliud transferre: non puto tamen id admittendum esse, quia hoc esset interesse alterius interesse, & commoda commodorum sectari, quod est illicitum, ut dicitur in d. §. si indemnitas, & adversus Cagnololum docet ipse Bologn. eod. loc. num. 123. tamen post pauca num. 126. in eadem opinionem relabi videatur. Vbi licet admittat id non probari ex d. §. ultim. distinguit tamen, an actum sit, ut merces quocumque loco, vel domi praestari debeant, & hoc casu non venire lucrum lucris, & hoc modo intelligi posse dictum §. ultim. & concordari cum d. §. cum per venditorem, & d. l. ultim. de per. & comm. rei vend. quae tamen distinctio reiicienda est ex his quae diximus: atque etiam quia nulla est ratio, cur dicamus minus uno casu, quam alio actum videri, ut mercator ex pretio mercium debitaram alias merces emere debeat, & ex iis lucrari: quaerit enim de mercatore, qui sive domi, sive in nundinis merces habeat, illas venales exhibet, ut illis distractis alias coeat: quibus negotiari possit, & ex lucro vivere, & facultates suas augere. Imò multò minus ea coniectura in eo recipienda est, qui merces ad nundinas deferunt. Nam qui merces ad emporia, & nundinas deferunt, illas ut plurimum exportant, & transferunt animo dumtaxat vendendi, & plerumque fidem de pretio habent, ut inveniant emptores, & merces distrahere possint, ut experientia, & utulus nundinarum docet; non animo emendi alias merces in nundinis, aut saltem raro, & ex accidenti, ut si se offerret occasio rem bene gerendi: & proinde neque hoc casu puto lucrum lucris admittendum esse. Ut etiam inanis est illa, quam adfert dictarum legum conciliatio. Neque enim pugnant inter se, quod lucrum lucris concedant, vel negent creditori, sed quia in d. §. ultim. responsum est, habendam esse rationem lucris cessantis, & damni emergentis: in d. l. ultim. & in d. §. cum per venditorem, habendam non esse, quae maximè pugnare videntur, & concilianda sunt, ut diximus, vel aliis modis, quos auctores committuntur, & ego probare non potui, quia divinant omnes, & literam torquent.

Ex his etiam videtur non ferendum esse, quod confidenter nimis scribit Roderic. de reddit. ann. lib. 3. quaest. 5. num. 27. nihil referre, quod attinet ad id, quod interest tam ratione lucris, quam damni, an nummi crediti sint, vel vinum, & similes species debeantur: & proinde, quod dicitur in dict. l. 2. §. ultim. de eo quod cert. loc. debitorem pecuniae, si suo loco non solvit, teneri ad omne interesse, quod illius culpa creditor passus est sive in damno, ut si in poenam incidit, vel eius pignora vili distracta sint: sive in lucro, ut si merces solebat comparare, idem dicendum esse in vino, oleo, frumento, & aliis rebus similibus: & in hoc valde errasse quamplures, dum nudam paucarum legum literam magis, quam sensum omnium, & naturalem rationem sequuti restrinxerunt d. l. nummis, & dict. l. 2. §. ultim. de eo quod cert. loc. ad nummos seu pecuniam strictissime sumptam contra aequitatem, & mentem iuris. Etenim haec, & alia, quae is auctor hic effudit contra receptam illam interesse divisionem, manifestè refelluntur ex d. §. cum per venditorem, in quo apertissime definitum est, si per venditorem steterit, quo minus vinum, vel triticum tradatur, venire dumtaxat id, quod interest circa rem, id est pretium, & estimationem rei, quantumvis augeatur, non vero si quid emptor ex vino lucrari potuit, vel si quod damnum passus est, ut si familia fame laboraverit, quae proculdubio sunt extra rem, pendent enim ex industria creditoris, & statu rerum tuarum, & aliis circumstantiis, ex quibus, quando illi pecunia debetur, cum interesse lucris, vel damni decerni receptum sit ex dict. l. nummis, & d. l. 2. §. ultim. de eo quod cert. loc. planè constat regulariter plurimum referre, an nummi, vel vinum, & eiusmodi species debeantur. Quam differentiam post Bartolum admittunt fere omnes, ut constat ex latone in d. l. nummis, num. 3. Plaut. in d. l. un. vers. etiam ex lucro, num. 45. Molin. disput. 368. num. 10. Barbos. in d. l. 5. num. 30. Buri. tot. consil. 68. & alii apud Nigolin. de usur. cap. 8. §. 5. num. 4. & Cyriac. loc. cit. constat igitur ob moram in traditione harum specierum factam non venire id, quod interest extra rem, nisi id nominatim actum sit, vel certo loco praestandum sit, quod debetur secundum meam sententiam, vel nisi ex maleficio, & dolo reus conveniatur, ut dictum est num. 32. & 33. ex quo difficilis esse videtur mirabilis illa in practica decisio, ut illam vocat laton. loc. cit. num. 4. quod si deposui penes te centum modios frumenti restituendos mihi tali mense, quo volebam eos solvere pro canone cuidam Ecclesiae, & quia depositum non reddidisti sua die, & non potui solvere, praedium emphyteuticum commissum est Ecclesiae, non liceat mihi hoc damnum petere, sed tantum si valor frumenti decrevisset, consequi id, quod frumentum pluris fuit ex d. §. cum per venditorem. Etenim declaranda mihi esse videtur, ut locum non habeat, quando is, qui frumentum suscepit, illud invito domino sciens prudensque in usus suos convertit, vel celandi animo intercepit, quia cum hoc casu furti delicto tenetur, ut constat ex l. 3. Cod. de pos. l. 29. ff. eod. & l. 1. ff. de furt. succedit illa exceptio, quam supra posui num. 32. & 33. eum scilicet, qui ex delicto tenetur, obligari etiam ad interesse extra rem, & hoc casu recipi potest Fulgosii, & Alciati sententia; non reperi tamen quempiam id animadvertisse, quod mirum videtur.

Præterea probare non possum, quod idem Alciatus scripsit loco citato num. 7. definitionem d. §. cum per venditorem, in solo contractu emptionis, & venditionis recipiendam esse, quod etiam sensit P. Turianus disp. 60. dub. 2. num. 2. & sentire videtur Roderic. loco citato, quia verius est ad alios etiam contractus, ex quibus idem genus debetur, id porrigendum esse. Nulla enim ratio est, ut quod emptori denegatum est, alii creditoribus concedatur. Etenim emptio, & venditio est inter contractus bonae fidei, in quibus venit id omne, quod alterum alteri ex bono, & equo praestare oportet, etiamsi expressum non fuerit l. 7. ff. de neg. gest. l. 54. ff. locat. & l. 2. in fin. ff. de oblig. & act. & M. Tullius, a quo Iuris consulti id didicerunt, ut puto lib. 3. de offic. Quare cum in iudicio empti, quo vinum, frumentum, & id genus petitur, non possit iudex ex simplici mora venditoris condemnare illum in id, quod emptoris interest extra rem, ut si fortè potuit ex vino negotiari, vel

ex eo, quod triticum traditum non fuit; illud magno emere coactus fuit, ut apertissime definitum est in d. §. cum per venditorem, & Alciatus admitit, multo minus in mutuo, & aliis contractibus stricti iuris id creditori concedendum est, in quibus iudicis potestas, officiumque arctioribus finibus continetur *diel. l. 7. de neg. gest. l. 99. ff. de verb. oblig. Cardin. Mantie. de sac. & ambig. convent. lib. 1. tit. 9. num. 9. & 22. unde merito receptum est id in quocunque contractu procedere, teste Rebuffo in verb. dupli. num. 31. Plaut. in d. §. 10. num. 26. & Barb. loc. cit. num. 34.*

Neque obstat l. videamus 19. §. praterea de usur. qua utitur Alciat. num. 5. & in qua I. C. ait, si vestimenta aut scyphus petita sint, in fructu hęc numeranda esse, quod locata ea re mercedis nomine capi potuerit, qua hic locus nihil ad questionem pertinet, siquidem questio est de interesse luci cessans, vel damni emergentis ex eo, quod res non fuit tradita: ibi verò de fructibus rei petite, ut ibidem Angelus ait, & Florianus notat recte subjiciens hanc legem pertinere ad eam partem rubricę, quę est de fructibus, quę sunt diversa: fructus enim ex ipsa re proveniunt, vel ex usu rei l. si navis 62. ff. de rei vend. id verò, quod extrinsecus interest ratione damni, vel luci, pendet ex statu rerum, & conditione ipsius creditoris, cuius interdum nihil interest l. 112. in fin. ff. de verb. oblig. & quatenus fructus induerent rationem eius, quod interest, illud esset interesse circa rem, ut respondit Soc. in cons. 156. num. 11. lib. 2. non interesse extrinsecum, ut Alciatus putat. Praterea nulla ibi questio erat de aestimatione rei, ut male etiam Alciatus supponit: sed vestimenta, & scyphus petita sunt, quę extabant, & quorum pretium variari non solet, nisi raro, & in modico, & non nisi longo tempore, & quod ad vestimenta attinet usu potius consumi, & minui leg. 3. paragrapho si res, ff. commod. Alia est conditio vini, & tritici, & aliarum specierum, quę ad annonam pertinent, & de quibus loquitur d. §. cum per venditorem. Harum enim rerum pretia crescere, & decrescere solent, & magnam varietatem ex ubertate, vel sterilitate annorum recipere l. 63. in fin. ad l. Falcid. l. 3. de eo quod cert. loc. & constat ex Plinio lib. 33. cap. 4. unde plerumque experimur, ut tritici modius, qui tempore messis quatuor, vel quinque libris constat, in hyeme, vel vere non nisi septem, vel octo comparari possit. Idem de vino dici potest, constat enim tempore vendemę, ut plurimum vilius esse. Unde, quod responsum est in d. §. cum per venditorem, de tritico, oleo, & vino & similibus speciebus, quę functionem recipiant, accipiendum est, quarum scilicet pretia non mediocriter augeri solent, & proinde æquum visum est, ut creditor id tantum consequeretur, quod res plaris fuit, pœnæ enim cum competenti moderamine proferri debent d. l. un. C. de sent. qua pro eo. & nominatim in d. §. cum per venditorem, definitum est. Quare cum in d. l. videamus, quæreretur de vestimentis, & scyphis, quę illam varietatem recipere non solent, & de illorum fructibus, quod vino, frumento, oleo non congruit, constat enim vini, olei, frumenti nullum fructum esse, perspicuum est nihil hinc deduci posse adversus nostram sententiam, ut ferè respondit Rebuff. loc. cit. ubi reliquas Alciati argutias refellit. Sanè, quod dicitur in d. l. videamus, in fructu numerandum esse, quod ex locatione vestimentorum, & scyphi percipi potuit, explicandum esse censo, ex d. l. 62. ff. de rei vend. ut accipiendum sit de vestimentis, & argento, quę locari solent.

Ut etiam nihil movere debet, quod Alciatus ait num. 7. id specialiter in contractu emptionis, & venditionis constitutum fuisse, quia emptor, & venditor simili iure censi debent l. 2. C. de Cupress. lib. 11. & proinde cum statutum sit, ut emptor, si pretium non solveret, in legitimis usuris solum condemnaretur d. l. ult. ff. de per. & comm. rei vend. æquum etiam fuit, ut venditoris quoque mora nihilo durius puniretur, unde si rem venditam non tradidit solum in eo, quod intrinsecus interest, damnatur: id enim, quod extra rem versatur, excedere legitimum modum ulurarum. Hęc inquam nihil movere debent, quia quod ait emptorem, & venditorem eodem iure censi non semper verum est, quod pater, quia venditor non tenetur rem emptoris facere, emptor verò nummos venditoris facere obligatur l. ex empto in princ. ff. de act. empt. l. 1. ff. de rer. perm. Cuiac. in l. 1. ff.

de act. empt. in fin. & multa alia possent adferri ad ostendendum non promiscuè eodem iure censi. Et proximè rei, de qua quæritur, si eadem debuit hac in re esse emptoris, & venditoris conditio, sequeretur, ut quemadmodum emptor, qui post rem traditam pretium non solvit, tenetur ad usuras pretij ex d. l. ult. & l. 2. Cod. de usur. ita etiam venditor olei, vel frumenti, si in eo tradendo moram fecit, usuras etiam prestare cogendus sit ex iure civili, certum enim est hoc iure usuras recipere posse l. frumenti, & l. oleo, C. de usur. & Roderic. lib. 3. quest. 7. num. 14. Quod tamen nullo iuris civilis loco cautum est: & tantum Paulus in d. §. cum per venditorem, respondit utilitatem emptoris in aestimationem venire, qua modo circa ipsam rem consistit. Unde minus probabile videtur, quod Alciatus ait, id receptum esse, ut emptoris venditorisque par esset conditio. Constat enim hæc in re diverso iure censi, venditor enim, si rem non tradat, tenetur ad id, quod interest, l. 1. ff. de act. empt. etiam si sit ex his, quę functionem recipiunt, ut vinum, & frumentum d. §. cum per venditorem, & usuras in eadem materia admittere possunt, ut dictum est. At verò emptor, si pretium non solvit, post rem traditam usuras pretij ex iure civili prestare cogitur l. Iulianus, §. ex vendito, ff. eod. & l. 2. Cod. de usur. non autem id, quod interest d. l. ult. ff. de per. & comm. rei vend. quod nunc abrogatum est, nisi quatenus patitur ratio fructuum, ut aliis locis tractatum est. Quamobrem verius puto Hermogenianum in diel. l. ultum. respondisse venire usuras, non autem id, quod interest inspecta natura contractus, in quo eum sit bonę fidei, usurę veniebant ex mora l. 32. §. in bonę fidei, ff. de usur. l. 2. Cod. de per. idque actum videbatur inter contrahentes l. cum quis, ff. de reb. credit. Bald. in l. si repetendi, nu. 2. Cod. de condit. ob caus. & in consil. 330. num. 2. lib. 3. & alij apud Cardin. Mantie. de sac. & ambig. convent. lib. 1. tit. 13. num. 15. quod tamen nunc iure Pontificio totum abrogatum est, ut dixi, & notat idem Cardin. eod. lib. 1. tit. 9. nu. 20. Quamobrem cum nulla sit ratio, cur magis adversus emptorem constitutum sit, ut interesse, quod est circa rem, in hisce rebus duntaxat consequi possit, dicendum est hoc etiam ad alios creditores pertinere, quibus ex aliis contractibus idem genus debetur. Quod multo certius retinendum est in iis contractibus, qui sunt proximi emptioni, ut permutatio l. 2. ff. de re permut. & locatio l. 2. ff. loc. quę ait iisdem regulis consistere, & in specie tradit Plaut. loc. citato num. 16.

Denique ferendum non est, quod Rodericus ait loc. cit. num. 28. divisionem illam interesse intrinseci, & extrinseci esse contra mentem iuris, quia manifestè hæc divisio colligitur in d. §. cum per venditorem, in quo, cum Paulus dicat emptoris omnem utilitatem venire, quę modo circa rem ipsam consistit, neget verò aestimandum esse, si fortè possit ex vino negotiari, & lucrum facere, vel ob frumentum non traditum eius familia fame perire, cuius tamen lucri, vel damni, ut plurimum ratio habenda est, ut in d. l. 3. de in lit. iur. l. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. perspicuum est illum duplex interesse constituere, unum quod versatur circa rem, & est id, quod res plaris fuit post moram, quod ait aestimandum esse: aliud quod non consistit circa rem, sed ex industria creditoris pendet, ut si merces comparare solet, vel ex statu rerum suarum, ut si pecuniam sub usuris accepit, vel eius pignora distracta sunt, quę sanè sunt extra rem, neque sequuntur rem, sed personam creditoris, cuius interdum nihil interest, ut diximus. Merito igitur hæc distinctio ab omnibus aliis recepta est, & inter veteres illam probavit Cynus in d. l. un. n. 11. vers. est secunda divisio. & Bartol. num. 18. & alij apud Cagnol. in rubrica circa fin. & Bologn. eod. loc. n. 93. Plautius in prasat. Cuiac. in d. §. cum per venditorem. Menoch. de arbitr. iudic. cas. 119. num. 25. Ugolin. in d. §. 5. num. 4. ubi ait Doctores communiter id probare, Tufch. in litera Leonel. 297. num. 15. & alij relatis Cyniac. contr. 165. num. 25. Merlin. ref. 77. num. 12. & 13. Ozaf. in decis. 129. num. 12. & novissimè D. Raph. de Turri in tract. de camb. disp. 3. quest. 9. num. 18. Asperè igitur dixisse videtur P. Salon loc. cit. num. 8. hæc esse mera figmentum, & rejicienda potius, quam explicanda, tum quia figmentum non est, quod lege sancitum est: tum etiam quia ita constitui rationis esse videtur, ne debitor ob simplicem moram, in quam plerumque ob inopiam, & iniquitatem temporum incidit, immodicè obruatur, & licet Salon

Salon maximè eo principio nitatur, quod vocem quandam naturæ appellat, neminem scilicet alteri prodesse teneri cum jactura rerum suarum, ut repetit multis locis, iuris tamen auctoribus etiam naturæ congruum esse videtur modum aliquem hac in re adhibere, & pœnam hanc, interesse enim pœna est non solventis, ut inquit Plautius *vers. in omnibus casibus, num. 22.* cum competenti moderamine proferre, ut ait Iustinianus *in d. l. un. de sent. quæ pro eo, quod inter. &* hic Cuiac. *in fin.* ubi adfert illud Theodori Græci interpretis naturalis æquitas complectitur moderationem, quod duplex interesse non alia ratione melius iudicio meo explicari potuit, quam si illud, quod est intra vel circa rem, intrinsicum, illud verò, quod est extra rem, extrinsecum nuncupemus. Sanè adverbio extrinsecus probati auctores utuntur Cicero, Seneca, Varro, ut etiam Florentinus *in l. quæ extrinsecus 65.*

44 *de verb. oblig. †* & quidquid sit, nullum pretium operæ esse puto de vocibus alterari, & potius veteres interpretes laudandos esse, qui utcumque res cesserit, suis divisionibus, & partitionibus ius civile enucleare conati sunt, & ita iuris cognitionem in artem quandam redigere. Nam M. Tullius, qui de iure civili in artem redigendo librum scripsit, ut refert Gellius *lib. 1. Noct. Atticæ.* non alia ratione id fieri debere scribit *lib. 1. de Orat.* quàm si ius civile in sua genera suasque divisiones revocetur, & omnia quæ sunt vel generum, vel partium nomina definitionibus exprimantur, ut observat Budæus *in adnot. ad d. l. 1. de iust. & iur. †* Quod quidem conati sunt Ioann. Corasius, & Ioachimus Hoppeus editis de iuris arte libellis, qui ad manus omnium pervenerunt. Vigelius etiam methodum universi iuris civilis nobis reliquit. Quod facere aliquando Ciceronem cogitasse observat, & valdè cupiebat Bud. *in annot. l. 1. de iustis. & iur.*

Sed ut revertamur, unde digressi sumus, constat ex his, quæ diximus, sceneratores ad utrumque teneri, id est ad interesse intrinsicum, & extrinsecum, quia hoc pendet ex maleficio, & furto, ut dictum est. † Quod quidem intrinsicum interesse, seu circa rem, debitoris odio crevit usque ad executionem sententiæ, ut in transitu quibusdam reianis dixi *g. 90. n. 42.* quibus nunc addo Maltril. *in dec. 16. n. 8.* Cardin. Tusc. *in lit. l. concl. 307. n. 18.* Hieron. de Laurent. *decif. 187. n. 7.* Merlin. *contr. forens. cap. 77. num. 8.* & hanc communem conclusionem esse testis est Curt. iun. *in l. vinum, num. 27. ff. si cert. per. quæ probari potest multis iuris locis, ut l. in hac, ff. de condit. institor. l. 2. ff. de priv. delict. l. pen. ff. de act. rer. amot. & l. 8. ff. de condit. furt. illis verbis, placet tamen illud tempus spectandum, quæ res nunquam plurimi sunt. Quod tamen accipiendum est cum illa distinctione, quam secutus sum *in d. g. 90. num. 43.* & sequitur Curtius *in d. l. vinum, num. 28.* à qua tamen recessit Tusc. *loc. cit. n. 10.* & alii multi apud Giurbam *in decif. 115. num. 2.* & de qua dubitatum est apud Card. Seraphin. *in decif. 1252.**

- 7 *Neguzantij sententia quædam reprehenditur.*
- 8 *Baldi, & Saliceti traditio in l. furti, C. de furt. declaratur.*
- 9 *Argentarij tacitam habent hypothecam contra res debitum ex edicto quodam sustinanti.*
- 10 *Bona usurarij, an in subsidium revocari possint, ut ex his usura reddantur.*
Alexandri Trentacinq. hac de re resolutio.
- 11 *Agens adversus tertium pro repetitione usurarum uti debet edicto de his, quæ in fraudem.*
Edictum de his, quæ in fraudem generale est.
- 12 *Li, cuius pecunia res empta est, non manet in ea re jus habet, quam reliqui creditores.*
- 13 *Res empta pecunia militis potest ab eo utili rei vendicatione peti.*
Quod & pupillis, & Ecclesia concessum est.
- 14 *Res empta ex usuris militi, Ecclesie, & pupillo extortis, possunt ab illis in subsidium vindicari.*
- 15 *Actio, quæ revocatur, quæ in fraudem creditorum gesta sunt, est subsidiaria.*
In actione revocatoria excussio est necessaria.
- 16 *Res testatoris pro legatis tacite obligantur pignori.*
- 17 *Testator potest pignus testamento constituere.*
- 18 *Vel remittere.*
- 19 *Hypotheca, quæ tacite pro legatis inducitur, dividua est.*
- 20 *Nisi unus tantum bares sit.*
- 21 *Hypotheca tacita, quæ pro legatis datur, etiam adversus tertios competit.*
- 22 *Pro portione tamen hereditaria.*
- 23 *Hypotheca datur in solidum contra heredes, cum mundum hereditas divisa est.*
- 24 *Et cum bona omnia ad unum pervenerunt.*
- 25 *Item si fideiussor specialiter pignori obligatus sit.*
- 26 *Item si testator generaliter bona sua obligasset pro legatis prestandis.*
- 27 *Hypotheca pro legato dotis individua est ex Surdo.*
- 28 *L. un. §. & ut plenius, Cod. de rei uxor. act. declaratur.*
Heres si legatum dotis promittat mulieri, aut marito, bona eius tacite obligantur pro solutione dotis.
- 29 *Antichresis nunc testamento institui non potest.*
- 30 *Testator non potest subere, ut quoad legatum certæ quantitatæ non solvitur, usura eius ad breve prestentur.*

Praterea quæsitum est, an bona sceneratoris tacite hypothecæ iuppohita sint pro restitutione usurarum, ita ut cum hoc onere transeant in quemcumque possessorum. † Et in hanc sententiam itum est, ut minime obligata censentur. Nullibi enim iure civili, vel Pontificio constitutum est tacite pignus, & hypothecam hic contractam esse. Et regula iuris est tacitam hypothecam in his tantum casibus inesse, in quibus nominatim ius pignoris inductum est, ut *arg. l. ante omnia, ff. de probat. & ex Baldo, & Fulgoso, & aliis auctoribus citatis respondit Cravetta in cons. 692. num. 2. & docet Alciat. in leg. l. in princ. n. 18. ff. de acqu. r. posses. & alii apud Cardin. Mantie. de tac. & amb. 3. convent. lib. 11. tit. 12. n. 1.* Et proinde bona sceneratoris pro usuris restituendis non esse tacite obligata pignori rectissime sentiunt Theologi ferè omnes Caiet. Soc. Navarr. Tolet. Salon, & alii plunimi apud Sa'as *lib. de usur. dub. 41. n. 2.* quibus consentit Eminent. P. de Lug. *disp. 25. sect. 11. n. 212.* Et inter Iurisperitos Covarr. *variar. lib. 3. cap. 3. n. 6.* Neguzant. *de pign. p. 2. memb. 4. n. 155.* Ioan. Bapt. Lup. *comment. 433 n. 3. impress. Venet. in tractatib. Vivius comm. opin. lib. 3. titul. 53. num. 13.* Trentac. *variar. resol. lib. 1. tit. de usur. c. l. n. 3.* Rota *inter recentiss. p. 2. decif. 177. n. 2.* Cardin. Mant. *d. tit. 12. num. 12.* quibus in locis testatur hanc esse communem opinionem. Et hæc quidem definitio in bonis aliunde, quàm ex usura quæsitis sine controversia est.

Ceterùm quidam existimarunt saltè res emptas ex usuris in subsidium tacite pro earum restitutione obligatas esse. Quam sententiam ex auctoritate quorundam probat Cardin. Mantie. *licet citat. n. 13.* ubi etiam refert in sacro Rotæ Auditorio ita fuisse iudicatum. Et viram consultissimum in hanc sententiam traxit, quod definitum est *in cap. cum tu, de usur. possessiones, quæ de usuris comparatæ sunt, vendi debere, & ipsarum pretia h. s. à quibus usuræ extortæ sunt, restitui.* Nam, inquit, si prædia ex usuris empta distrahi debent, & pretia, us à quibus usu-

QVÆSTIO XCVII.

An bona sceneratoris pro usurarum restitutione tacite obligata censentur.

SUMMARIVM.

- 1 *Bona sceneratoris non sunt tacite obligata pro restitutione usurarum.*
- 2 *Bona ex usuris quasita an sint pro earum restitutione obligata pignori.*
Cardinalis Mantica sententia.
- 3 *Mutua pecunia sit accipientis.*
- 4 *Res empta ex pecunia pupilli tacite pupillo obligata intelligitur.*
- 5 *C. cum tu. de usuris sententia.*
- 6 *Heredes ad rescicienda damna per defunctum illata ex iure canonico obligantur, quatenus facultates defuncti patiuntur.*

re extortæ sunt, restitui, negari non potest, quin in subsidium tacite obligata censentur, quia illud verbum debent, secundum propriam significationem necessitatem inducit, ut quibusdã auctoribus citatis similiter probat n. 14. Sed Cajetanus, & alii communiter affirmant nullum discrimen hac in re constituendum esse inter bona scænebræ pecunia empta, & alia usurarii bona, & aliunde quæ sita, observat Salas loc. cit. & probat Canis. eodem libr. cap. 7. in fin. Petr. Greg. eod. tract. lib. 3. cap. 5. num. 5. in fin. quod magis placet. † Nec enim is, à quo usura extortæ sunt, plus juris habet, quàm alius quilibet, ex cuius pecunia res aliqua ab altero empta est, cui actio tantum competit ad pecuniam repetendam, l. 1. & 8. C. si quis alt. vel sibi, l. 16. & 17. C. de pignor. cuius verba sunt. *Quamvis ex pecunia, quam a te mutuo frater tuus accepit, comparaverit prædium, tamen nisi specialiter, vel generaliter hoc tibi obligaverit tua pecunie numerationem causam pignoris non deduxit, sane personali actione debitum petere non poteris.* Et licet hæc constitutio sit de pecunia credita, & consequenter de pecunia illius, cui credita est, l. 2. §. 2. ff. de reb. cred. idem tamen est, si pecunia ex alia causa debeatur, vel sit aliena, quia nec illius numeratio ab alio suo nomine in emptionem rei facta pignoris obligationem querere potest ei, cuius est pecunia, ut indicat d. l. 8. C. si quis alt. vel sibi, quæ ait hoc casu nullam in rem actionem competere. † Et ab hac lege pupillum excipimus, cuius pecunia res ab alio empta tacite pupillo pignori obligata est ex constitutione Severi, & Antonini l. penult. C. de servit. pign. dat. manum. & l. 3. ff. de reb. eor. qui sub tut. & notat Cuiac. ad d. l. 17. C. de pignor. & ipse Cardin. Mant. eod. lib. 11. tit. 14. n. 1. Quod argumentum est, hoc ius omnibus concessum non esse, neque temere dandam esse actionem hypothecariam sine lege certa, quæ id constituat. Et verius est secundum principia iuris res ex pecunia scænebræ empta tacite pignori obligatas non esse, nisi pecunia pupilli sit, vel alterius, qui eodem iure utatur.

Neque movet cap. cum tu de usur. quia non loquitur de bonis ab usurario distractis, sed de illis, quæ in illius dominio, vel heredis perseverant, & hæc illa bona sunt, quæ distrahi debent, ut expendit Molin. disp. 329. n. 7. & ex eo colligitur, quia Pontifex non iubet illa bona tertiis possessoribus auferri, sed distrahi tantum, ut ex pecunia ex illorum venditione redacta usura restituantur, & absolvatur usurarius à peccato, quod usuras extorquendo commisit. Sed remissio peccati proficisci non potest ex venditione earum rerum, quæ in ius, & dominium alterius ex iusto, & legitimo titulo pervenerunt, satisfactio enim ex propriis rebus facienda est, non alienis. Alioqui dum hac ratione uno crimine usurarius absolvitur, alio obligari necesse est, nimirum ei, cui res evincitur, & auferitur, saltem cum titulo venditionis, aut alio oneroso, & sine omni fraude res ad eum pervenit. † Quod etiam ex eo colligi potest, quia constitutiones Pontificum, quibus præcipitur, ut ex bonis defunctorum reparentur damna ab illis, furto, incendio, vel alio scelere illata, perpetuò iubent, ut hæredes, ad quos bona pervenerunt, iuxta defunctorum facultates, & prout eorum facultates patiuntur, ad satisfactionem compellantur, ut in cap. ult. de sepult. & inc. in litteris, de reprob. Mandamus, inquit, ut heredes eius moneas, & compellas, ut his, quibus defunctus per incendium, vel alio modo damna contra iustitiam irrogaverat, iuxta facultates suas condigne satisfaciant, ut sic à peccato valeat liberari. Ita etiam, quod iubet constitutio D. Gregorii X. in cap. quamquam, de usur. lib. 6. ut scilicet manifestis usurariis defunctis Ecclesiastica sepultura denegetur, donec iis, quibus restitutio fieri debet, idoneè cautum sit, vel de usuris satisfactum, prout eorum facultates patiuntur, accipiendum est de bonis propriis, quæ defunctus habuit & in patrimonio, & hereditate reliquit, non autem de his, quæ ab eo distracta sunt, & in bonis eius non adnumerantur, & ab extraneo iure domini, & iusto titulo possidentur. Et subsidiam etiam Didaco, quem Cardinalis profert pro sua sententia, nihil tale excidisse, & Sotum etiam, quem perperam citat, perspicue nostram sequi sententiam eod. loc. id est lib. 6. quaest. 1. art. 4. vers. sed sunt alia res.

Ex quibus etiam omnino reiicienda est opinio Neguzantii eodem membr. 4. n. 124. & Gratian. dissep. furenf. c. 935. n. 2. & sequi. qui ex auctoritate quorundam existimant bona furis, vel alterius delinquentis tacite obligata censeri pro restitutione rei ablata, & satisfactione damni illati, & cum hoc onere transire ad hæredes, & ad alios quoscunque, quia nullo iure civili, vel Pontificio id constitutum est. Neque illius sententiam iuvat, d. cap. ult. de sepult. quia hæc constitutio tantum iubet hæredes, & propinquos, ad

quos defuncti bona post illius obitum pervenerunt, censura Ecclesiastica compellendos esse, ut pro defuncto satisfaciatur, ut proximè dictum est, & ideo perperam trahitur ad bona, quæ ab eo, dum viveret, alienata sunt, & ab extraneo, non pro hærede, sed alio titulo possidentur. † Neque aliud Baldum, & Salicetum sensisse puto in leg. furt. C. de furt. quos Neguzantius, & Gratianus citant pro sua sententia, quia nihil constituunt de tertio possessore, ad quem bona delinquentis ex vivo ex iusto titulo pervenerunt, sed tantum querunt, an hæres teneatur ex delicto defuncti, cum nihil ad eum pervenit, & respondent ex iure canonico usque ad vires hereditatis teneri ex d. c. quamquam, de usur. lib. 6. & licet rationem addant, quia hoc iure omnia bona delinquentis sunt tacite obligata pro satisfactione damni iniuria dati, id tamen improprie accipiendum est, & de bonis tantum, quæ delinquens in suo patrimonio, & hereditate reliquit, & pervenerunt ad hæredes, quibus ob id eo iure præcipitur, ut iuxta defuncti facultates, & prout eius bona patiuntur, pro defuncto satisfaciatur: & proinde videntur istiusmodi bona, quæ defunctus in bonis reliquit, hoc onus habere, ut ex illis usura, & reliqua damna reficiantur, & hoc sentu iniquum bona tacite pro restitutione rerum ablatarum, & satisfactione obligata esse. Alioqui res bona fide quæ sitas sine conventionione ulla, & sine certa lege possessoribus auferre, perquam iniuriosum est. Et comperi deinde idem sensisse Ioann. Bapt. Costam lib. de ration. rat. qu. 56. n. 6. ubi eleganter ait Baldi traditionem in d. l. furti ad quandam obligationem anormalam, & impropriam pertinere. Et observandum etiam est Baldum non omnino id affirmare, sed subsistere, & herere, ut notat Card. Mat. d. li. 11. tit. 14. n. 11. ubi merito improbat Neguzantii sententiam. Quamobrem constituendum est, neque furis, neque scænebræ bona pro rebus furto, aut scænebræ ablatis restituendis tacite pignori obligari, neque adversus tertios possessores hypothecariam actionem dandam esse iis, quibus, vel furto, vel scænebræ nocitum est, sed hæredes tantum conveniendos esse, quatenus ad eos ex defuncti hereditate pervenit. † Et subsidiam etiam ad confirmanda ea, quæ diximus, quod argentarius rescriptis Iustinianus in Novell. 136. cap. 5. Nam cum apud eum argentarii exposcerent, ut private cautiones ab iis subscripserunt, quibus pecunias crederent, exinde hypothecam haberent, respondit se non temere hypothecam daturum his, qui de ea pactum non fecerint, ne legem in universum naturam perturbaret, quamvis deinde illis Iustinianus indulserit, ut in bonis debitorum tacitam hypothecam haberent, & alia privilegia quedam edicto 7. cap. 3. quæ recenset Cuiac. in d. Novell. 136.

Sed an saltem in subsidium, id est, cum usurarius non est solvendo, pro usuris restituendis detur actio adversus tertium possessorem ad revocanda ea, quæ alienata sunt, hoc casu si titulo oneroso bona usurarii ad eum pervenerint, plurimi sentiunt, & consentiunt, nullam actionem esse ei, qui usuras solvit, quia cum uterque agat de damno vitando, melior est conditio possidentis vel, ut loquitur Paulus, occupantis, l. 52. ff. de pecul. si verò titulo lucrativo ad eum bona translata sint, adversus eum actionem esse in subsidium, argum. l. si me, & Titium, ff. si cert. per. Nam & conditio indebiti datur contra eum, cui solutio ex causa lucrativa proficit, ut docent glos. Bart. & Jalon. in leg. his solis, ff. de condit. indeb. & Oldendorp. de act. class. 6. art. 6. vers. 3. & ita resolvit Trentacinq. loc. cit. n. 17. † Ego verò cum species d. l. si me, & Titium, satis ab hoc tractatu aliena esse videtur, tamen hæc lex inter remedia subsidiaria censetur, ut est apud Ioan. Bapt. Cost. de remed. subsid. rem. 12. quæstionem hanc definiendam esse puto ex edicto de his, quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur, ut sentit Sotus de iust. & iura lib. 6. art. 4. circa medium vers. si tamen vendat. Molin. in d. disp. 329. n. 5. & 8. in fin. & Molinæ sequax Salas in d. dub. 41. nu. 4. edictum enim generale est, & omnibus creditoribus propositum, & ad coercendas fraudes, & machinationes debitorum, l. 5. ff. quæ in fraud. credit. & c. Nec separandi sunt creditores ob usuras indebitè solutas ab illis, qui alio modo indebitum solverunt, & quibus ex alia causa debetur. Et proinde in iis casibus, in quibus alii creditores revocant ea, quæ in eorum fraudem facta sunt, in iisdem usuras indebitè solutas repetentibus etiam esse consultum. In casibus verò, in quibus cessat edictum, nullam superesse actionem iis, qui usuras repetunt adversus eos, qui cum usurario contraxerunt, & illius bona possident, cum nec ab aliis creditoribus possint conveniri. † Nec distinguitur, an res, quæ alienata proponitur, ex pecunia creditoris empta sit. Nihil enim plus iuris habet is, cuius fuit pecunia,

cunia, & indebitum solvit, quàm quòd illius pecuniæ creditor est eius, qui eam in suos usus convertit, & non nisi de pecunia actionem habet, ut dixi ex l. 1. §. 6. C. si quis alteri, vel sibi, §. 18. C. eod. ubi Impp. Diocletianus, & Maximianus cuidam mulieri rescripserunt his verbis, *de tua pecunia hanc conveniendo facies consultus. Nam in rem de rebus ab eo comparatis tibi contra eum petitio non competit.* Idem constat ex l. 17. C. de pign. l. 12. C. de jur. dot. & leg. procuratoris, §. plane, ff. de tribut. act. † Nisi fortè pecunia militis sit, l. si ut proponis, C. de rei vindic. vel pupilli, & adolescentis, l. 3. C. arbiy. tutel. l. 52. §. plane, ff. de pecul. §. l. 2. C. quando ex Juss. tut. vel Ecclesiz, ut notat Accursius in d. l. si ut proponis, C. de rei vindic. & aliis auctoribus citatis tradit Borgninus, lib. de tut. cap. 7. n. 212. His enim utilis rei vindicatio competit, vel indistincte, vel in subsidium: indistinctè quidem si eorum procuratores, & tutores, & negotiorum gestores sibi quid emant eorum pecunia. Hoc enim casu actio in rem illis concessa est, sive tutores, & administratores solvendi sint, sive non, d. l. si ut proponis. In subsidium verò, cum extraneusemit, id est is, qui eorum res non gerit, ut explicat Cuiac. ad tit. C. si quis alteri, vel sibi. Sed hæc obtentu militiæ, ætatis, & religionis, & jure singulari recepta sunt, & proinde hoc ius ad alios creditores non porrigitur, qui nullum lus idcirco habent in rebus eorum pecunia empis, neque dominii, neque pignoris.

14 Ex quibus illud consequens est, si fortè ex usuris à milite, vel pupillo, vel Ecclesia extortis læonerem aliquid emerit, militem, & qui eodem iure utuntur, rem hanc utili rei vindicatione in subsidium à quocunque possessore repetere posse, & creditores alios, quamvis priores tempore repellere, quia, ut dixi, sapissimè, dominii causa potior est, & qui dominium habet, omnibus creditoribus etiam hypothecam habentibus præfertur, l. in rebus, C. de jur. dot. l. si venstri, §. in bonis, ff. de priv. credit. & tradit Neguzant. de pign. par. 5. membr. 1. num. 40. de aliis vero rebus, quæ ab usurario alienatæ sunt, iis tantum casibus in possessorem actionem esse, in quibus locum habet prætoris edictum de revocandis bis, quæ in fraudem creditorum facta sunt, secundum ea, quæ proxime diximus, & tractant Molina, & Salas locis citatis, & diligenter Oliban. de action. part. 2. lib. 1. cap. 18. † Vbi num. 57. ait hanc revocatoriã actionem in subsidium dari, quod indicat satis, l. to. §. hoc tit. illis verbis, *si eventum fraudis habuit, & quod receptum est prius excutienda esse bona debitoris, ut constat ex l. 1. C. eod. tit. & docet Bart. in leg. nomen. nu. 8. C. quæ res pign. oblig. puss. Corn. in consil. 46. in princ. lib. 2. & alii, quos refert Caroc. de exco. part. 2. quest. 6. numer. 2. Gomez. in §. item, si quis in fraudem instituit. de act. num. 38. & Myning. num. 18. Oliban. loc. cit. num. 26. Vbi testatur hanc esse communem sententiam, & Villalob. comm. opin. verbo revocatoria, & Montan. in addit. ad Oliban. d. cap. 18. nu. 2. & proinde potuit hæc actio inter remedia fudiciaria connumerari.*

15 Sed quòd dictum est, bona usurarii non esse tacitè pro usuris pignori obligata, hanc exceptionem fortasse patitur, nisi poenitentia ductus eas leget iis, quibus extorta sunt, veluti si Titio centum leget, quæ illi renore abstulit, vel si simpliciter damnet heredem utucas restituere: constat enim pro legatis res testatoris pignori obligari ex l. 1. §. ult. Cod. comm. de leg. §. nostra autem, Instit. de leg. & Theophil. eodem loc. Et licet inutile legatum videatur, cum nihil amplius sit in legato, quàm legatariis debetur, §. ex contrario, Instit. de leg. §. l. 28. §. 29. de leg. 1. §. l. 82. de leg. 2. §. l. legavi, de liberat. leg. hic tamen plus in legato est ratione hypothecæ, quàm creditores consequuntur in nobis, quæ defunctus habuit. Hoc enim satis est, ut legatum factum creditoribus valeat, ut indicat, d. l. 38. de leg. 1. §. l. 11. de liberat. leg. act. & tradunt Bart. & Bald. in d. l. 38. Ioan. Calder. conf. 1. de usur. quem refert Lup. loc. cit. vers. & quod Joan. Fab. in d. §. ex contrario. num. 1. & Eman. Soares ad Gomez. lib. 1. cap. 12. ubi ait hanc sententiam iuri consentaneam esse. Quod licet valde controversum sit, in proposito tamen, in quo de salute animæ agitur, illud facitè admiserim, quò facilius voluntati defuncti placeatur. Quid enim aliud voluit testator, cum usuris restitui iuberet, nisi, ut modis omnibus hæres voluntati eius obtemperet. Quæ fuit causa instituendæ actionis hypothecariæ contra res testatoris, ut ait Iustinianus in d. l. 1. his verbis, *si enim testator idem legata reliquit, ut omnimodo persona ab eo honorata ea percipiant, apparet ex eius voluntate præfatas actiones contra res testatoris esse instituendas, ut omnibus modis voluntati eius satisfiat, & præcipue cum talia sint legata, vel fideicommissa, quæ piis actibus sunt deputata.*

17 Illud verò certi iuris est, posse testatorem res suas pi-

gnori obligare pro restitutione usurarum, & solutione aris alieni, ita enim constat ex l. 26. ff. de pign. act. & ex d. l. 1. C. eod. de leg. quæ nominatim ait, licet testatoris hypothecam rerum (suarum) in testamento, quibus voluerit, dare. Non tantum ergo potest testator bona sua pignori subicere pro legatis, & fideicommissis, sed etiam pro solutione aris alieni, & absentibus etiam, & ignorantibus creditoribus. Quamvis enim contractus non nisi inter consentientes fieri possint l. 1. ff. de pact. l. 32. ff. de reb. cred. l. 30. ff. de action. & oblig. & Inst. de oblig. ex consensu in testamento tamen sola voluntate testatoris pignus constitui potest certarum rerum, vel omnium. Etenim potest quisque rebus suis eam, quàm vult, legem dicere l. 21. ff. mandat. l. ult. C. de rer. permur. præsertim in testamento, in quibus testatoris voluntas, quæ legitima est, dominatur l. 23. in fin. C. de leg. † Quamobrem poterit testator ius pignoris, quod legatariis, & fideicommissariis datum est in d. l. 1. C. comm. de leg. expresse remittere, id est cavere, ne bona sua pro legatis, & fideicommissis sint opposita pignori, ut inquit l. 2. C. ut in poss. legat. §. 1. & ibi glos. Bart. Bald. Salicet. & alii norant, & docet Neguzant. loc. cit. n. 161. Ripa, Clarus, Crasius, & alii apud Statil. Pacific. de Salviano interditt. inspect. 3. cap. 4. num. 274. Sord. in decis. 28. n. 9. & Card. Mant. de tac. & ambig. conu. lib. 1. tit. 17. n. 17. Hoc enim ad ius privatum pertinet, non publicum, quod privatorum cautionibus mutari non potest l. ius publicum, ff. de pact. l. 6. ff. de admin. tut. l. 3. C. de testam.

19 Sed circa hanc actionem hypothecariam, quæ legatis, & fideicommissis data est, singularia quædam recepta sunt. Inter quæ illud notandum est actionem hanc dividuam esse, & inter plures testatoris heredes dividi ipso iure ad exemplum actionis personalis, ideoque pro portione hereditaria tantum competit adversus quemlibet heredem, & possessorem, ut placuit Iustiano in d. l. 1. in fin. dum ait in tantum, & hypothecaria unumquemque conveniri volumus, in quantum personalis actio adversus eum competit. Ius ergo hoc singulariter hic constitutum est contra naturam actionis hypothecariæ, quæ aliàs individua est, & contra quemlibet possessorem in solidum exerceri potest l. 68. ff. de eod. l. residuum, §. l. quamvis, C. de distract. pign. l. 8. ff. eod. & obiervat Neguzant. loc. cit. num. 160. Vincent. de Franch. in decis. 203. num. 1. Cardin. Mannic. in d. tit. 17. num. 14. & 15. Presles Faber. ad tit. comm. de leg. def. 1. num. 1. & de error. pragmat. decis. 48. cap. 9. num. 6. Colta de ration. rat. quest. 105. num. 1. & 2. Christoph. Mart. Medic. inter decis. Senen. exam. 25. num. 30. & Statil. Pacific. in d. cap. 4. num. 280. quod tamen multis modis declarari potest.

20 Et in primis quidem, cum unus tantum heres est, hoc enim casu, cum actio personalis eum in solidum sequatur, & actio hypothecaria, quæ legatis data est, personalem imitetur, & in tantum competat, in quantum competit personalis, ut d. l. 1. cautum est, consequens est adversus heredem, & possessorem bonorum, quæ ad heredem ex substantia defuncti pervenerunt, in solidum exerceri posse. † Neque movet, quod contendit Presles in d. cap. 9. n. 2. actionem hanc adversus solos heredes competere, non autem contra tertium possessorem dari, ubi ait se nescire, an quisquam id ante illum dixerit, tamen id ante eum dixerit Cephal. in consil. 98. num. 15. perpendens eadem verba d. l. 1. quibus movet Presles, & putat hoc esse verissimum, licet non audeat affirmare, quia non habet certum auctorem, & Sord. in consil. 191. num. 9. ubi tamen ait se non habere hoc pro absoluto, quamvis auctorem haberet Cephalum loc. cit. Non movet inquam, quia verius est actionem hanc etiam adversus tertios possessores dari, ad quos bona testatoris pervenerint, ut ostendit Cardin. Mantic. d. tit. 17. num. 5. & 6. Et vel hac ratione demonstratur, quia hypotheca hæc in bonis ipsius testatoris constituitur, quæ cum semel fuerint hoc onere affecta, non propterea solvitur, quod ab heredibus ad alios pervenerint, actio enim hypothecaria realis est, & sequitur rem, ad quemcunque possessorem pervenerit, l. 17. ff. de pign. & hypoth. l. 14. & 15. C. eodem l. 17. C. de distract. pign. §. l. ult. C. comm. de leg. Verius ergo est etiam adversus tertium possessorem actionem hanc competere. † Ita tamen, ut in tantum conveniri possit, in quantum heres potuit conveniri, à quo causam habuit. Fac enim tres esse heredes, & facta divisione hereditatis unum ex his bona, quæ illi contigerunt, alienasse, sanè non poterit tertius ille possessor pro legatis in solidum conveniri, sed pro hereditaria portione tantum, id est, pro tertia parte legatorum, quia cum hæc actio imitetur personalem, & personalis pro partibus hereditariis tantum hæredes adstringat l. 2. Cod. de hered. act. consequens est

actionem hanc hypothecariam non nisi pro portione hereditaria adversus possessorem, qui causam habuit ab uno ex hæredibus, exerceri posse, quod verissimum esse puto, licet Cost. in d. qm. 105. nu. 10. contrarium sentiat, & malè, nulla enim ratio est, ut actio hypothecaria, quæ semel inter cohæredes divisa est, individua fiat in damnum tertii possessoris, qui ab uno ex cohæredibus rem habuit; & proinde iure sui auctoris uti potest, ne in solidum conveniatur.

23 Secundo loco declaratur, quod dixi hypothecariam hanc actionem adversus hæredes dari duntaxat pro portione hereditaria, ut locum non habeat, si nondum inter cohæredes divisa sit hereditas. Hoc enim casu nec fieri potest, ut hypotheca divisa intelligatur, ideoque poterit legatarius adversus res testatoris in solidum agere, ut legatum consequatur, quia quamdiu inter cohæredes hereditas indivisa est, nihil eorum interest, si quid ex hereditate iure pignoris capiatur. Ita docet Faber d. titul. C. comm. de leg. def. 7. numero 4.

24 Tertio declaratur non procedere, quando ad unum ex cohæredibus res omnes testatoris pervenerunt, vel major eorum pars, quia hoc casu adversus illum omnia, vel fere omnia bona possidentem actio in solidum datur pro legatis consequendis: Nimirum ne via inveniatur, qua voluntates defunctorum irritæ fiant, & eludantur: ita tradit Alb. in consil. 236. num. 5. lib. 2. Anton. Lanar. conf. 10. num. 4. Cost. loc. cit. n. 7. & Christoph. Mart. Medic. d. exam. 23. nu. 38. cum potius jus hoc taciti pignoris à Justiniano inductum sit, ut voluntas testatoris facilius effectum sortiatur, ut ipse ait in d. l. 1. & dicunt Surd. in d. decis. 28. n. 8. & Mant. loc. citato num. 9.

25 Quarto declaratur, si testator fundum quemdam specialiter pro legatis pignori obligasset, quod proculdubio fieri potest, ut in l. cum hi, §. si uni. ff. de transact. l. Lucius, 12. ff. de alim. & cib. leg. Nam si is fundus ex divisione ad unum ex cohæredibus integer perveniat, hypotheca hoc casu non dividitur, ne offendatur voluntas testatoris, cuius conservanda gratia ius tacite hypothecæ institutum est in d. l. 1. ut dictum est, & ita definitum esse referit idem Anton. Faber. in def. 8. Cod. comm. de leg. & sanè hæc mens fuisse testatoris arguitur, dum fundum quemdam expressè pignori obligat pro legato, ut hoc pignus tantum legatarius prosequatur, si illi in præstando legato ab hæredibus mora facta sit, alioqui inutilis esset huius pignoris constitutio, si nihilominus hypothecariam actionem dividere legatarius deberet, quia licet testator nullum fundum obligasset, habebat legatarius ius hypothecæ in bonis defuncti ex d. l. 1. pro hæreditariis partibus, ut dictum est nu. 19.

26 Quinto, & ultimo declaratur, quod diximus hypothecam tacitam pro legatis dividuam esse, ut non obineat in hypotheca expressa, quam testator legatis, aut fidei commissi nomine generaliter in testamento constituit, quod fieri posse constat ex d. l. non est mirum 26 ff. de pign. act. & proinde si unus ex cohæredibus rem obligatam possideat, in solidum hypothecaria conveniri potest, ut definitum refert idem Præses in def. 1. & 8. eod. tit. Quia inquit, res expressim obligata, si ex divisione ad unum perveniat, non potest non in solidum manere obligata l. 6. §. si fundus, ff. comm. divid. & l. 7. in fin. ff. quib. modo pign. vel hypoth. solv. & ne alioqui inutilis sit hæc testatoris provisio, ut dictum est, ex quo consequens est, ut etiam adversus tertium possessorem expressa hypothecaria in solidum competat. Supposita enim Præsidis sententia hoc casu hypothecam individuam esse, dum res apud hæredes manent, sanè non desinit esse talis ex eo, quod ad alium res pervenerint. Debitor enim res alteri obligatas alienans non potest deteriorem facere creditoris conditionem l. 15. Cod. de pign. & hypoth. Quamobrem si testator omnia bona sua obligat pro restitutione usurarum, poterunt ij, quibus extorta sunt, nisi aliud obstat, in solidum hypothecaria agere adversus possidentes res defuncti, perinde ac si testator in aliquo contractu bona sua pignori obligasset, quo casu certum est hypothecam individuam esse, ut dictum est.

27 Sexto declaratur, quod diximus hypothecam legatorum dividi pro portionibus hæreditariis, ut non habeat locum, si pro dote legatum factum sit, ut respondit Surd. in consil. 109. nu. 10. quia, inquit, hoc casu non solum competit hypotheca, quæ data est legatis, sed etiam ea, quæ dote concessa est in l. 1. §. & ut plenius, Cod. de rei ux. act. quæ sanè retinet naturam suam, & ideo individua est, & competit in solidum ad unumquodque corpus, & contra unumquemque hæredem, & possessio-

rem. Nihil enim vetat ex duplici causa res obligari, Ita discriet Surdus: sed surdis auribus hæc dicit, quia hic una tantum causa taciti pignoris intercedit, quæ provenit ex eo, quod legatis hypotheca data est. Nam quod dicitur pro dote tacitam hypothecam dari, id accipimus inter contrahentes, & cum dos ex contractu constituta est, & hoc casu verum est bona utriusque contrahentium, id est, tam promittentis, quam recipientis dotem tacite obligari, ut satis indicat d. §. & ut plenius, illis verbis. Ita & in uniusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam sive ex parte mariti pro restitutione dotis, sive ex parte mulieris pro ipsa dote præstanda, & rursus his verbis in fin. Nihil enim prohibet, nisi sine scriptis dat, vel detur, vel promittatur, vel suscipiatur, simili modo intelligi factam stipulationem, & hypothecam ex utraque parte, quasi fuerit scripta. Ex quibus satis constat hunc locum ad legatum dotis non pertinere, proinde pro legato dotis nulla alia in bonis defuncti hypotheca competit, quam quæ legatis concessa est in l. 1. Cod. comm. de leg. Quæ proinde eiusdem nature est, & eiusdem iuris, cuius est hypotheca aliorum legatorum. Sanè si unus ex hæredibus tempore matrimonii dotem legatam promitteret, non tantum res, quæ ad eum à testatore pervenerint, sed etiam res eius proprias tacite obligatas esse puto. Nam sive ipse principales personæ, sive extranei dotem promiserint, bona promisoris tacite obligata sunt pro dote, ut in d. §. & ut plenius, & tradunt Neguz. loc. cit. num. 25. & Mant. d. lib. 11. titul. 29. numer. 1. Sed hæc ad tractatum nostrum nihil ferè pertinent.

Illud verò valde pertinet, quod definit Præses eod. tit. def. 2. si testator legatis nomine agrum, vel domum pignori obligaverit, ut eius rei fructibus in vicem usurarum, quasi in antichresim legatarius fruere, fructus ex eo pignore perceptos non imputare in sortem, cum id testator voluit, quos alioqui imputaret, si tacite duntaxat hypothecæ privilegio rem retineret, si secundum ius, quod obtinuit in pignoribus, ut fructus imputentur in sortem l. 1. C. de pignorat. act. Sed & antichresim à testatore constitutam privilegium illud habere, ut querendum non sit, an fructus excedant legitimum modum usurarum, nec ne. Quancumque enim sunt, cedere lucro legatarij ex iudicio testatoris, qui eos voluit esse in legato. Quod non similiter evenit facta antichresim per contractum propter suspicionem simulationis excogitata in fraudem usurarum. Ita discriet Præses. Ego verò qui antichresim conventionem usurariam esse sentio adversus Præsidem, & nunc omnino iure Pontificio prohibitam, ut ostendit g. 5. hic hæreo, & subsisto. Potest quidem testator alicui certam quantitatem legare, & quoad præfetur in singulos annos usuras quincunces, vel semisses, ut constat ex l. 3. in fin. ff. de ann. & mensur. leg. & proinde potest etiam antichresim constituere, id est, iubere, ut quoad legata pecunia non solvitur, legatarius agrum, vel domum pignori habeat, & fructus percipiat non imputandos in sortem, ut ait Præses ex l. Lucius, ff. de alim. & cib. leg. sed hæc ex iure civili recepta sunt, quo usuræ licite videbantur, nec verita erat antichresim: aliud verò nunc dicendum est. † Ut enim non potest nunc testator iubere, ut donec quantitas legata non solvitur, usuræ præfentur, ut docet Covarr. variar. lib. 3. cap. 1. num. 9. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 7. num. 16. Canis. de usur. c. 1. num. 25. & alii, quos recensui qu. 18. n. 2. & 9. & seq. & tenuit Rota post Statil. Pacif. in dec. 159. in princ. ita non potest nunc antichresim in testamento constituere. Neque enim potest testator rem illicitam licitam facere. Paria autem sunt iubere, ut usuræ præfentur, donec legatum solvatur, & ut fructus pignoris legatarius habeat, nec imputet in sortem. Et quamvis videatur legatarius fructus pignoris capere ex voluntate, & iudicio testatoris, & consequenter huiusmodi fructus esse in legato, ut putat Præses, non tamen hinc ratio tænoris excluditur, nec desinit esse usura, quod ultra sortem percipitur, ut constat ex d. l. 3. in fin. de ann. & mensur. leg. alioqui etiam dicendum est, usuras etiam in hac specie licitas esse, cum non minus ex iudicio testatoris percipiuntur, & sint in legato, quod tamen frequentiori calculo, & merito improbatum est. Nam legatarius, qui potest sortem petere, & exigere, & potius pignus possidet, & percipit fructus, non tamen eos capit iudicio testatoris, quam suo, potest enim urgere hæredem, ut solvat, ideoque fructus pignoris ex sorte deducendi sunt, nisi quibusdam casibus, qui à nobis constituti sunt in d. qu. 18. vel nisi tantundem legatarij interest, secundum quæ Præsidis definitio recipi, vel reici debet.

Q V Æ S T I O X C V I I I .

De excusationibus
creditorum.

S U M M A R I U M .

1. *Sors accessionibus non semper minuitur.*
2. *Casus, in quibus aliquid ultra sortem capere licet, auctoris verbis comprehendi.*
3. *Dominus feudi pignoris feudalis fructus non imputat sorti.*
4. *Creditor rei feudalis fructus sorti imputare cogitur.*
5. *Maritus fructus pignoris non imputat sorti propter onera matrimonii.*
6. *Leſſio vulgaris in c. ſalubriter, reſenta adverſus Cuiacium.*
7. *Canifiſj leſſio, & interpretatio, ad c. ſalubriter reſellitur.*
8. *Uſura pretii rei vendita non minuit ſortem quo modo, & ratiſone fructuum.*
9. *Venditor poteſt rem locare pro penſione certa, donec pretium ſolvatur.*
10. *Pretii uſura debentur ratiſone fructuum, etiãſi nominatiſo id non convenit.*
Rex Romana maximè ſœnus abhorret.
11. *Fideiuſſor ſortem, & uſuras ſolvas rectè repetere poteſt.*
12. *Fideiuſſor ſolutorum uſurarum etiãſi intereſſe petere poteſt.*
Uſura, quas fideiuſſor cogitur ſolvere, funguntur vice ſortis.
13. *Pro officio fideiuſſionis aliquid accipere uſura non eſt, tametiſi iniuſtum eſſe poſſit.*
14. *Contrahentibus penam ſtipulari licet.*
15. *Pœna adiecta quantitati non admittenda, niſi inſerſit.*
16. *Hoſtibus licitum eſt ſœnerari.*
17. *Covarruvia, & aliorum quorundam ſententia ad D. Ambroſij locum de uſuris ab hoſtibus exigenda.*
18. *Uſura, qua ab hoſtibus exiguntur, non ſunt uſura.*
19. *Uſura non magis iure naturali prohibita, quam ſurari, & rapere.*
Pœda in bello iuſto eſt victoris, & capientis.
20. *Dolus an virtus non requiritur in hoſte.*
21. *Beneficium non eſt pecuniam ſub uſuris credere.*
22. *Hoſtibus legitimis, vi & inſidiis nocere licet.*
Eraſmi, & Lueberij error.
23. *Indis, & infidelibus, cum quibus nullum bellum eſt, ſœnerari illicitum.*
24. *Hoſtibus ſœnerari non licet, cum quibus eſt ius aſyli.*
25. *Locus Deus, c. 23. non ſœneraberis fratri tuo explicatur.*
26. *Fœnore licet ſuum, vel ſibi debitum recuperare.*
27. *Obligare debitorem ultra id, quod mutuo datur, an & quatenus liceat.*
Obligatiſoes naturales quadam, quadam naturales, & civiles.
28. *Pignoris fructus non minuit ſortem pro ea quantitate, que aliunde debetur.*
Furari tantundem licet ei, qui aliter ſuum recuperare non poteſt.
29. *In quo tamen cautiones aliquot adhibenda.*
30. *Pecunia ex locatione merces aliqua iuſte percipitur.*
31. *Locatiſo proxima eſt venditiſo.*
32. *Liberalitas iuſta cauſa eſt recipiendi aliquid ultra ſortem.*
33. *Antichreſis ex liberalitate debitoris licita.*
34. *Datum ex liberalitate quando intelligatur.*
35. *Teſtes in foro interno in propria cauſa admittuntur.*
36. *Creditor ſperans aliquid ex liberalitate debitoris non admittit uſuram.*
37. *Nemo volens patitur iniuſtum.*

38. *Principis munificentiam muniti datione provocati non intelligitur uſurarius.*
39. *Sperans à Principe propter mutuum ultra ſortem uſuram admittit.*
40. *P. Marini Clemens Baratta Societ. Jeſ. doctrina inſignis.*
41. *Vendens merces pluris, quam ſit earum pretium, ob dilatam illius ſolutionem, quando non committat uſuram.*
42. *Vidua, cui dos non ſolvitur, poteſt interim alimenta percipere.*
43. *Intereſſe ſortem non minuit.*
44. *Uſurę ſub pretextu eius, quod intereſt, non ſunt exigenda.*
45. *Pignoris fructus non minuit ſortem, quando convenit ut percipiantur pro eo, quod intereſt.*
46. *Antichreſis olim licita, nunc prohibita, niſi creditoris interſit.*
47. *Fructus pignoris premium in id, quod intereſt, imputantur, tametiſi id altum non ſit.*
48. *Pignoris pratoris fructus cedunt premium in id, quod intereſt.*
49. *Neguzant. & Cardinal. Manrica declarantur.*
50. *Creditor, ſi fructus pignoris non aquant id, quod intereſt, reſiduum petere poteſt.*
51. *Patium, ut fructus cedant in id omne, quod intereſt, valet, etiãſi minus ſit in fructibus, quam interſit.*
52. *Fructus, quatenus excedunt intereſſe, minuit ſortem.*
53. *Creditor nihil ultra ſortem exigere poteſt ob labores in quaerenda pecunia factos.*
54. *Creditor pro cuſtodia pignoris, quatenus fructus faciat ſuos.*
55. *Diſtinctio quorundam, qua non placet.*
56. *Incertitudo ſuſtinet contractum.*
57. *Creditor poteſt ultra ſortem aliquid exigere ex vi iuſti contractus concurrentis cum mutuo.*
58. *Uſura excluditur, cum viciffim aequale aliquid preſtari debet.*

Q V O D in præcedentibus paſſim dictum eſt, fructus pignorum, & qui accedunt ſorti, vel reſtitui debere uſ, à quibus extorta ſunt, perpetuo non obtinet. † Sunt enim quidam caſus, in quibus creditores excuſantur, qui proprie ad uſuram non pertinent, ſed vel ad iuſtam negotiationem, rationemque eius, quod intereſt, vel ad aliam iuſtam cauſam, ut notat Petr. Gregorius Syntagm. iur. civil. part. 3. lib. 22. cap. 3. numer. 21. & in tract. de uſur. lib. 2. cap. 11. numer. 7. quos veteres invito Apolline verſibus complexi ſunt, qui extant tam apud eundem Gregorium loc. cit. tam apud alios. † Quamobrem ego, qui ab adoleſcentia Muſis deditus ſum, id aliis verſibus comprehendere conatus ſum, quos hic ad uſum aliorum ſubjiciam.

Qui dominus feudi eſt; ſumptus qui ſuſtinet omnes
Coniugij: pretio qui ſine vendit agrum.
Quique fideiuſſor ſolvens cum ſœnore ſortem
Demens alterius nomine damna tulit.
Qui penam rectè ſtipulatur; & hoſtis ab hoſte,
Ludere quem belli iura, viceſque ſuunt.
Quique dat ad pompam ſignata numiſmata amico:
Et qui non aliter ſperas habere ſuum.
Cui mora dat damnatum, cui lucrum debitur auferit;
Et qui oblata ſibi munera ſponte capit.
Qui pluris vendit dubio ſub tempore merces:
Orba viro & mulier, ſequæ, ſuoquo ut alit.
Qui patitur varios ſumptus, magnumque laborem,
Ut damno ſervec pignora cura ſua.
His impune aliquid vera licet addere ſorti.
Reddere ſed reliquos ſœnore parta iube.

Et nunc operę pretium duxi ſingulas exceptiones, ſeu excuſationes percurrere, & memorię cauſa totius operis quadam veluti ſynopſim contere.

Prima igitur excuſatio creditorum accipientium aliquid ultra ſortem continetur hiſ verbiſ. *Qui dominus feudi eſt.* Hoc enim caſu etiãſi iure Pontificio fructus à domino ex pignore feudali percepti non imputantur ſorti, dummodo Vaſallo ſervitium interim remittat, ad quod ratiſone feudi illi obſtringitur. Ita enim apertiffimè definitum eſt in cap. 8. de uſur. & c. 1. de feud. ubi hoc Cuiac.

notat & Cardin. Mantie. de sac. & ambig. convent. lib. 11. titul. 8. num. 30. Canis. in tract. de usur. c. 6. nu. 3. & omittis aliis Salas eodem tract. dub. 31. num. 1. ubi ait hac in re omnes Theologos, & Iurisperitos convenire, & nos diximus q. 14. n. 1. † Observa tamen quod dixi, qui dominus feudis est, nam si alteri quam domino feudum pignori datum sit, creditor non separatur ab aliis creditoribus, qui hac excusatione non utuntur, sed tenentur fructus imputare forti, nisi alia iusta causa intercedat, ut constat ex c. contra. & cap. illorvos, de pignor. & c. 2. de usur. l. 2. & ult. C. de pignor. aff. & l. si dominum, C. de pignor. & alius, & nos diximus q. 11. n. 1. & 2. Nam & hoc casu vasallus a servitio non eximitur, censetur enim adhuc feudum possidere, & fructus percipere non minus quam si creditori feudum locasset. l. si colonus 31. & l. qui pignori, 36. ff. de acquir. poss. l. 7. §. sed cum istud. C. de praes. 30. ann. & argum. l. 14. de usur.

Secunda exceptio est in marito, qui non recepta dote uxorem alit, & onera matrimonii sustinet. Is enim usuras dotis recte percipit, neque imputat forti. Quod iure civili certissimum est ex l. 2. de dot. promiss. l. in insulam. §. usuras, ff. sol. matrim. l. 4. in fin. de pact. dot. & l. si quis 21. §. ult. ff. de donat. inter vir. & uxor. ubi Vlpianus ait, si uxor viro dotem promiserit, & dote usuras, sine dubio disendum esse peri usuras posse, quia non est ista donatio, cum pro meritis matrimonii perantur, quem locum valde notabilem dicit Chaffan. ad consuet. Burg. rub. 4. §. 23. n. 11. Nec id iure Pontificio improbatum est, quia non quasi usuras eas maritus capit, quae ex solo tempore tarde solutionis exiguntur, sed propter onera matrimonii, quae sustinet, ut Vlpian. ait in d. l. 21. & docet Chaffan. loc. cit. Cov. variat. lib. 3. c. 1. n. 3. & aliis auctoribus relatis dixi q. 28. num. 2. & proinde nec fructus pignorum, quae pro dote non numerata tradita sunt, dotem minuere certum est ex cap. salubriter. de usur. ut iidem auctores notant, & Felician. de censibus lib. 2. cap. 5. num. 20. Cardin. Mantie d. tit. 8. nu. 19. Francisc. Clapper. caus. 98. q. 1. nu. 7. vers. nam in plenisque, ubi ait hoc casu antichresim licitam esse: & qui nunc criticantur omnium Cuiac. in dict. §. usuras, & in dict. c. 1. de feud. f. ubi etiam notat in d. cap. salubriter. legendum esse, pro dote numeranda, & non pro dote numerata, ut nunc legitur.

Nam, inquit, dos numerata non desiderat pignus. Sed Canisius in dict. lib. de usur. cap. 6. nu. 6. ait verba illa, pro numerata dote, accipienda esse pro promissa, ut interpretatur Hostiensis, & alii omnes, quos sibi viderelicuit, nisi textum supplere velimus hoc modo pro numerata dote, & rursus recepta à socero, eiusque nomine assignatus genero possessionibus, idque proprius sibi videri, ne à propria verborum significatione temerè discedamus, argum. l. 63. de leg. 3. Mihi probabilius esse videtur, nihil mutandum, aut suppleendum esse, & verba illa pro numerata dote accipienda esse loco numerate dotis, quae est vulgaris huius dictionis, pro significatione, ut in l. venditionibus, §. inde quaeritur, ff. de contr. empt. l. si ossa, §. si locus, ff. de relig. & notat Rebuff. in l. 29. ff. de verb. signif. quod miror viros doctos non animadvertisse. Sed omittis his, quia res in idem recidit, sive retineamus vulgarem lectionem, ut magis puo, sive dicamus pro dote numeranda, ut Cuiacio videtur, nam supplementationem Canisij nullo modo probare possum, exceptionem hanc probant Theologi, & Iurisperiti omnes, ut dicit Salas de usur. dub. 29. n. 1. & ego diligenter executus sum q. 28. † Et aliunde etiam Canisij interpretatio rescindenda est, quia si maritus dote recepta eam ipsam pecuniam Socero mutuam det, non potest amplius de certa quantitate pacisci, donec pecunia reddatur, nisi eius aliunde intersit, ut docet Fontanell. de pact. nupt. claus. 5. glo. 8. parte 15. nu. 42. ubi ait hoc nullam admittere dubitationem, & aliis auctoribus citatis dixi q. 3. in fin. quibus nunc addo Surd. in cons. 269. n. 18. & Manent. de contract. libell. q. 5. num. 33. & 34. & probari potest ex lege emptor. ff. de novat.

Tertia exceptio est, si quis agrum, vel domum vendat, vel aliam rem fructiferam, & emptori tradat non recepto pretio. Hoc enim casu excusatur creditor, si ratione fructuum aliquid ultra sortem recipiat, neque tenetur id de pretio deducere, dummodo praestatio hac rationem fructuum non excedat. Quod sane Iurisperiti æquissimum videtur, ut Vlpiano in l. in ianua, §. ex vendito, ff. de act. empt. Severo, & Anton. in l. 2. C. de usur. & Diocletiano, & Maximiliano in l. 5. C. eod. tit. C. de act. empt. ex qua constat ratione fructuum perceptorum huiusmodi usuras deberi, quae proinde propriae usurae non sunt, sed vicem fructuum obtinent, quos venditor ex re sua percipere potuisset.

Quod verum est non tantum, cum id nominatim actum est, ut docet Covarruvias variat. lib. 3. c. 4. nu. 1. & alii, quos

retuli q. 27. nu. 2. potest enim venditor fundum eo usque locare emptori pro pensione certa, donec sibi pretium solvatur, l. 20. & 21. ff. loc. l. 16. ff. de peric. & comm. rei vendit. Alex. in cons. 121. n. 1. & 2. lib. 5. Roderic. de ann. reddit. lib. 3. c. 7. n. 73. & aliis auctoribus citatis tradit Caroc. lib. de locat. parte 1. titul. de luera cessan. q. 4. n. 31. & nos diximus q. 27. nu. 10. † Sed etiam cum nihil actum est de usuris pretii praestandis, quia res ministerio legis in emptorem cum hoc onere transfertur, ut praestentur usurae loco fructuum, donec pretium solvatur, nisi certa dilatio data sit ad solvendum pretium, vel alia ratione hoc ius fructuum venditor abdicaverit. Atque ita dissidentibus multis Theologis Iurisperiti constanter sentiunt, inter quos hanc sententiam acerrime tuentur Ruin. in cons. 73. lib. 1. Didac. Covarru. variat. d. e. 4. n. 1. Fachin. controu. iur. lib. 2. cap. 31. Felice de censibus lib. 2. c. 1. n. 38. Roderic. d. cap. 6. nu. 91. Eminent. Mantie de sacit. lib. 4. titul. 24. num. 15. & quod hac in re magnum pondus habet, hanc sententiam constanter sequitur Rota Romana, quae maxime saenus abhorret, ut constat ex multis decisionibus, & inter alias ex decis. 370. 397. & 424. inter recentiss. impressas Lugduni parte 1. & apud Emin. Ludovisium, quem deinde Dei providentia omnibus eminere voluit in decis. 297. & decis. 347. num. 3. & inter omnium novissimas decis. 13. n. 1. 4. & 7. Non est igitur amplius hac de re dilceptandum. Et tantum is, quae scripsimus d. q. 27. additio insignem locum Baldi in §. negotium tale est sit. si de feud. vassall. interpr. ubi docet valere conventionem, qua quis alteri aureos mille dat ea lege, ut ex illis praedia emat, & quinquaginta annua illi praestet; comparatis enim praediis ex illa pecunia iuxta mandatum eius, qui pecuniam dedit, potest debitor ex illis tantundem percipere, & consequenter fructuum perceptorum ratio hunc redditum sustinere ex d. l. 5. C. de act. empr. Quod verum putat, tametsi is, qui pecuniam accepit, non emat praedia, quia actione mandati tenetur ad id, quod interest l. 17. Cod. mand. tantundem enim illius interest, qui pecuniam dedit: subiicit tamen Baldus, considera super hac cautela, & considera, ne per istas cavillationes ladas conscientiam tuam, & merito, quia si sciret creditor, vel probabiliter dubitaret accipientem pecuniam non empturum praedia, sed aliis usibus pecuniam petere, color esset quae sitis seniori exemplo eius, qui nomine societatis pecuniam alteri dat, quem scit merces non empturum, qui proinde non potest aliquid ultra sortem capere compendii nomine, ut diximus quest. 31. num. 16.

Quarta exceptio continetur his verbis.

Quique fideiussor solvens cum favore sortem
Alterius demens nomine damnata tulit.

Potest enim fideiussor non tantum sortem, sed etiam usuras unam cum sorte soluta licite repetere, ne ex officio suo damnatum patiatur cap. 2. de fideiuss. & l. si vero, §. si mihi l. 20. & 27. §. impendia, ff. mandat. l. 1. C. eodem, & tradit Petr. Greg. in d. cap. 11. num. 5. ubi recte notat in specie dicti c. 2. de fideiuss. fideiussorem non repetere usuras solutas creditori tantum usuras, quia nullum lucrum ipse consequitur, sed pro eo, quod interest, & tanquam damnatum, quod passus est, quod omni iure repeti potest l. un. C. de sent. qua pro eo, & l. si commissis, ff. rem rat. hab. & probatur ex d. §. si mihi, in fin. Sane haec intelligenda sunt secundum ea, quae diximus quest. 33. num. 16. & 17.

Neque tantum usuras solutas repetere potest, sed & usurarum interesse, dummodo probetur legitimis modis, siquidem hoc casu usurae funguntur vice sortis, ut tradunt Menoch. de arbit. cas. 119. in fin. & aliis citatis Roderic. de ann. reddit. lib. 3. qu. 7. num. 28. & nos diximus q. 5. in fin. & quest. 87. nu. 1. quibus consentit Reginald. lib. 25. de ratione iudican. c. 12. nu. 218. vers. altero modo, ubi notat fideiussorem ultra id, quod solvit, accipere posse id omne, quod eius interest, ex eo quod solvit: non posse tamen eo solo titulo, quod pro alio solvit, aliquid capere ultra id, quod solvit, quia id usura esset, cum huiusmodi solutio rationem mutui habere videatur.

Neque omittendum est, quosdam alio modo huius exceptionis exemplum ponere, nempe in eo, qui aliquid capit, vel paciscitur pro officio fideiussionis, quod licitum esse receptum est, ut refert Reginald. loc. cit. & absolute, & sine limitatione sustinet Alphons. Reg. cas. 32. nu. 2. & nos cum magno moderamine, & bene perpensis periculis circumstantiis recipiendum esse diximus q. 23. nu. 34. & tamen quia in hac specie iniustitia quidem admitti potest, cum scilicet periculum fingitur, aut pretium fideiussionis longè excedit probabilem estimationem periculi, non autem usura, quae intelligi non potest, nisi fors sit, cui

eui accedere possit, ut multis locis dictum est, quae nulla in his terminis fideiussori debetur, haec exceptio incongrua est, neque ad hanc quaestionem pertinet, quia fideiussor non id capit, quia aliquid numeravit, vel solvit, sed ex eo, quod fideiussit, & alienam suscepit obligationem, quod ab omni faenore alienum est, tametsi iniustum esse possit, ut dictum est.

- 14 Quinta excusatio creditorum est, si dicant aliqui exegisse poenae nomine, certum enim est licere contrahentibus poenam stipulari, ex *l. pradia*, & *l. Lucius ff. de act. empt. l. si pacto, 14 C. de pact. l. 37. C. de transact. l. 138. §. alteri, ff. de verb. oblig.* ubi Vlpianus ait committi stipulationem etiam ei, cuius nihil interest; & exceptionem hanc etiam in mutuo Theologi omnes ferè probarunt apud Salas *de usur. dub. 21. n. 2.* quibus accedit Filiucc. *tract. 34. par. 2. nu. 104.* Turrian. *d. 61. dub. 3. n. 8.* & novissimè Emin. P. de Lug. *disp. 22. sect. 15. & disp. 25. sect. 6.* sed cum tot cautionibus, ut vix huic excusationi locus esse possit. † Vnde tutor fortasse est Jurisperitorum sententia, poenae scilicet quantitati adiectas admittendas non esse, nisi creditoris interfit, & probatur apertissimè ex *l. 9. ff. de usur. l. 13. §. ibid. ff. de act. empt.* & aliis, quibus definitum est id in fraudem legum adiectum videri, quod excedit legitimum modum usurarum, ut latius à nobis tractatum est *q. 38. n. 6. & 7.* unde haec excusatio in foro creditoribus nihil prodesse potest, nisi verè eorum interfit.
- 15 Sexta exceptio est, nisi ab hoste usurae extorta sint, quod his verbis expressimus.

† & hostis ab hoste, Ludere quem belli iura, vicesque sinunt.
Nam cum iure belli, & gentium hostes spoliare, & diripere liceat, ergo & hac ratione illis nocere, & eorum vires contereere eodem iure concessum est. Deducta vero est haec exceptio ex D. Ambrosio *lib. de Tob. cap. 19.* quod relatum est apud Gratian. *14. quaest. 4.* his verbis, *ab illo usuram exige, cui merito nocere desideras: cui iure inferuntur arma, huic legitime indicantur usura: quem bello facile vincere non potes, de hoc cito potes centesima te vindicare, ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere, sine ferro dimicet, qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fueris usurarius exactor inimici; ergo ubi ius belli, ibi etiam ius usurae.*

17 Sed licet huius canonis clara sint verba, & perspicua D. Ambrosij sententia, sunt tamen, qui putant malè hinc colligi licere usuras ab hostibus capere, ut Covar. *lib. 3. c. 1. n. 7.* Nam, inquit, tametsi liceat bellum inferre, & captia in bello efficiantur captivum, non tamen licet contractum cum hoste inire, qui naturæ lege reprobatus sit, praesertim quia conventiones istae iam non fiunt cum hoste iure belli, sed iure pacis, & commerciorum. Et huic interpretationi congruenter Petrus Gregorius *partis iur. canon. libro 3. titul. 5. cap. 5.* ait non licere à quoquam usuras accipere etiam ab hoste; neque ob stare quod permilsum sit à barbaris, & hostibus subili ingenio aurum extorquere *l. 2. Cod. de comm. & mercat. l. 1. §. non fuit, ff. de dol. nec enim id de mutuo intelligi potest, quod non hostibus, & barbaris, sed amicis, & amico animo dari solet. Quod idem auctor repetit d. tract. de usur. lib. 2. cap. 15. numer. 1.* ubi ait non licere mutuum dare hostibus, quia hoc esset illos beneficio adiuvare, quod est prohibitum: & hanc sententiam post alios secuti sunt Vgolin. *in lib. de usur. cap. 10. §. 2. numer. 1.* & Felician. *de censib. lib. 1. cap. 5. numer. 17.*

18 Aliis vero videntur ita perspicua esse D. Ambrosij verba, ut in diversum sensum trahi non debeant, quid enim clarius, & apertius dici potest his verbis, *cum iure inferuntur arma, huic legitime indicantur usura, & rursus, ergo ubi ius belli, ibi etiam ius usurae, & sanè cum constet licitum esse bellum indicare hostibus ex iusta causa, & illis arma, & vim inferre, quod vel hic Divi Ambrosij locus indicat, planè sit, ut liceat faenore damnum inferre iis, cum quibus bellum iuste gerimus, ut inter alios docet Abulens. *Matth. cap. 25. q. 214.* & Ioann. de Medin. *de reb. per usur. acquis. quest. 2. §. adea vero, rectè subiiciens hoc calu usuras non exigi ob mutui dationis officium, sed ob ius, quod hostis habet in hostem; & ideo huiusmodi usuras improprias esse, nec habere rationem faenoris. Quam sententiam magis probo, & puto eos, qui contra sentiunt, inniti contra apertam D. Ambrosij, & d. canonis sententiam.**

19 Neque movet, quod dicitur usura iure naturali esse prohibita, quia non magis prohibita est, quam furari, rapere, abigere, infidiari, & occidere, quae constat iure naturali esse prohibita ex *l. 1. ff. de furt. l. 1. probrum 42. de verb. signif.* haec autem omnia in bello licent, unde Papinius

Non quarimur casos: hac bellica iura, vicesque Armorum.

Et Livius *lib. 26. esse quadam belli iura, quae ut facere, ita pati sit fas, sata exuri, dirui, cella: pradia hominum, pecorumque agi, & aliis locis citatis tradit elegantèr Scriptor Hollandicus Vgo Grot. de iure belli lib. 3. cap. 9. n. 1. & cap. 6. num. 2. & à Ponte de potest. Prorog. lib. 11. num. 4. & quae iusto bello, de hoc enim quæritur, capiuntur, & captivum fiunt iure gentium, l. si quid, ff. de capt. & l. naturalium, §. ultim. de acq. rer. domin. Harmenop. lib. 2. tit. 1. & tradit ipse Petr. Gregor. *syntagm. lib. 20. cap. 4. nu. 1.* ubi ex Xenophonte notat hanc perpetuam esse legem inter homines. Quod etiam docet Molin. *rom. 1. disp. 117. num. 4.* subiiciens illud D. Ambrosij, *praedam victoris esse, atque captivitas, ut ergo iure belli fas est hostibus bona subtrahere, & opes, & vires eorum comminuerè, imò illos ferro interficere: ita & faenore eorum res auferre, illosque usuris trucidare concessum est.**

Neque etiam turbat, quod dicunt conventiones istae non fieri velut inter hostes, & iure belli, sed iure pacis, & commerciorum, quia inter hostes nulla pax, nullum commercium est: & supposito iusto bello, non minus licet hac arte res hostium infringere, quam aperta vi. Nam ut Virgilius ait.

Dolus, an virius quis in hoste requirat?

† Vt etiam nihil movere debet, quod Petrus Gregorius inquit, non licere pecuniam mutuum hostibus dare, nec illos potius beneficio adficiamus, quia hoc verum esset, si gratuita pecunia crederetur, sed cum sub faenore creditur, & exiguntur usurae, hoc non est adjuvare hostes, sed illorum vires, & facultates adterere, & dimicare sine ferro, ut D. Ambrosius ait *loc. cit.* & nos alibi diximus beneficia feneratorum beneficia non esse. Sanè in hac re suppono creditorem ita cautè rem agere, ut sortem cum usuris sit receptorus, alioqui stultitia est credere non reddituro.

Denique nihil obstat, quod Vgolinus ait *loc. cit.* nobis in mandatis datum esse inimicos diligere, quia hoc de privatis inimicis accipiendum est, quibus ex privato odio nocere non licet: aliud verò est, cum de publicis, & legitimis hostibus agitur, quibus vi, vel insidiis damnum inferre licet, ut dictum est, & consequenter illis faenore, & usuris nocere, alioqui nec bellum intere unquam liceret, nec armis suum repetere, nec aliud quidpiam moliri in hostem, cum tamen inter omnes conveniat bellum ex iustis causis indictum licitum esse, & contrarium asserere error est Eratini, & Lutheri, quem graviter refellit Joann. Arbor. Theoloph. *lib. 2. cap. 14.* & Molin. *disp. 99. n. 3. & 9.* ubi ait hoc Lutheri deliramentum esse, vel potius callidam nequitiam, qua immanis haec bellua vineam Domini demoliri conatus est. Quod ergo dicitur inimicos diligendos esse, non eum sensum habet, ut iis, cum quibus iustum bellum est, nocere non liceat. Hoc enim non privata, sed publica auctoritas licitum facit, ut pax, & securitas publica sequatur, quae finis belli est, vel esse debet.

13 Illud sanè probo illicitum esse usuras ab Indis, & aliis barbaris, & à Judæis extorquere, cum quibus nullum nobis bellum est, ut docet Abulens. *loc. cit. quest. 215. vers. de Saracenis,* sicut nec ab hostibus induciarum tempore, ut docet Medin. *loc. cit.* & Vgolin. *in d. §. 1. num. 1.* Sunt enim induciae conventio, per quam bello manente bellicis actibus ad aliquod tempus abstinendum est, ut definit Grot. *lib. 3. cap. 21. numer. 1.* & colligitur ex *l. 19. §. 1. de capt. & postlim.* & proinde cum hoc tempore invicem sibi nocere non liceat, ius usurae etiam cessare dicendum est. Idemque in obsidibus esse puto, quia nec obsidibus vim, & iniuriam inferre licet.

Et his consequenter existimo, si tortè inter hostes ius asyli, & commercij est, ut si forte asylum aliquod institutum sit, in quo adversus omnibus etiam hostibus securitas concessa est, & ius commercij, ab his, qui ad haec emporia conveniunt, quamvis extere, & inimicae gentis, exigere esse illicitum, cum his enim iure non iniuria contrahendum est, & servandum ius naturae, & gentium, ex quo non licet faenerari, ut nec etiam spoliare, & rapere, & ex aliorum spoliis locupletari *l. 14. de condic. instab. & Marcus Tullius de offic. lib. 3.*

Neque huic sententiae obstat, quod Scripturae dicant non faeneraberis fratri tuo, sed alieno. Deut. cap. 23 quia vel id accipiendum est de alieno, cum quo bellum est, & cui iure belli nocere licet, ut clare interpretatus est D. Ambrosius *in d. cap. 15. in fin.* his verbis *fratri tuo,* inquit, non faenerabis ad usuram sed ab alienigenis exiges. Quis erat

tunc alienigena, nisi Amalec. nisi Amurraus, nisi bastis, ibi inquit, usuram exige, cui iure inferuntur arma, & ita etiam hunc locum interpretatus est Molin. de contract. disp. 309. num. 38. vel accipiendum est, ut permissum esset Hebræis usuras cum alienigenis exercere, ne se invicem dilaniarent scenore, ut sentiunt Theologi serè omnes apud Salas dub. 3. num. 6. quibus consentiunt Petr. Greg. d. c. 15. nu. 1. & Joan. Arbor. lib. 19. cap. 7. qui his verbis id explicat. Non ita prohibet fratri, scilicet Iudæo & fideli, scenus cum alieno. Nam dare ad usuram, sive Iudæo, sive gentili est illicitum, & contra naturam: sed addita est hæc particula alieno, ut permissum esset Iudæo scenerare alieno ad usuram: hæc igitur erat permissio mali ad vitandum maius, ne Hebræos gravarent usuris: multa enim permittuntur, quæ non sunt licita, & c. His etiam consentit Felician. loc. cit. qui postquam multis ostendit non esse recipiendam D. Ambrosij interpretationem ad illum Deuteronomij locum, tum quia lex Deuteronomij in omne tempus lata fuisse videtur, & non pro eo tempore duntaxat, quo cum illis gentibus bellum esset, tum etiã quia generaliter ille locus ostendit populo Israël adversus omnes externos Deum permisisse exactionem usurarum, tandem communem amplectitur sensum, Deum scilicet hæc in re permisisse Hebræis facere mala, ne facerent peiora, quod & nos probavimus adversus Heigium quæst. 3. nu. 14. non ergo licet cum alienigenis, & exteris hominibus, cum quibus nullum bellum est, scenus exercere.

Huic proxima est septima exceptio:

Et qui non aliter sperat habere suum.

26 Hoc enim casu tantundem sub specie scenoris extorquere licet, & ita subili ingenio res suas recuperare, & indemnitati suæ consulere, quia hic creditor nihil accipit ultra sortem, quod sit debitoris, sed vel suum, vel sibi debitum, & ita sentiunt Soc. de iust. & iur. lib. 6. qu. 1. art. 4. in fin. Covarr. loc. cit. num. 7. Sic explicans sententiam D. Ambrosij, in d. cap. ult. 14. quæst. 4. Vgolin. de usur. cap. 11 § 2. nu. 1. Tolet. Instruct. lib. 5. c. 34. nu. 6. Philarch. de offic. Sacerd. lib. 5. cap. 6. Rebell. de oblig. iust. lib. 8. qu. 2. num. 4. & 10. Turian. disp. 67. dub. 9. num. 11. Nald. vers. usur. num. 11. & Felician. loc. cit. ubi ait communi voto id omnes admittere, & hoc casu licitam esse acceptionem usuræ, quæ tamen propriè usura dici non potest.

27 Hic verò quæritur an usura sit ultra id, quod numeratum est, stipulari, quod ex alia causa debetur. Et inter omnes convenit usuram non esse ultra eam pecuniam, quæ mutua data est, stipulari id, quod ex alia iusta causa, & sine exceptione debetur. Hoc enim non est stipulari, & captare aliquid ultra sortem, sed suum, & sibi debitum recipere, & suæ indemnitati consulere, quod licet, ut indicat d. c. 1. de usur. & tradunt hic Abbas, & Bero. num. 111. Joan. Medin. de rob. per usur. acquis. qu. 1. & proinde Covarr. in d. c. 1. num. 2. vers. usura igitur. Caietan. Conrad. & alij apud Vgolin. ind. c. 11. § 2. nu. 1. & 3. Molin. disp. 309. nu. 1. Regin. lib. 25. nu. 191. Rebell. lib. 8. qu. 4. nu. 6. ubi ait communem esse sententiam Filiucci. tract. 34. c. 1. nu. 5. & Faust. in suo spec. disp. 16. q. 38. n. 1. Hoc etiam apud omnes receptum est usuram esse virtute mutui extorquere promissionem debitori vera controversi, vel quod legitimas patitur exceptiones, quia mutans hac ratione lucrum ex mutuo consequitur, quod est illicitum, ut norant Lud. Lop. instr. cons. par. 2. cap. 55. q. 4. vers. si autem Molina, & Faust. loc. cit. & Filiuc. n. 95. & puto sensisse Vgolin. in d. § 1. vers. quæ diximus, ubi congruenter notat usuram esse stipulari id, quod sub conditione, vel certo die debetur, ut ante diem, vel conditionis eventum solvatur. Illud etiam inter omnes convenit usuram esse adigere mutuatarium, ut præstet quod debet ex gratitudine duntaxat, & lege charitatis, quia hic etiam creditor lucrum ex mutuo consequitur, ut docent Lup. de usur. comment. 3. § 1. in fin. Medin. loc. cit. vers. responderur, & alij apud Vgolin. loc. cit. num. 2. vers. contrariam opinionem Bonacin. disput. 3. punct. 3. num. 15. Azor. lib. 7. cap. 7. quæst. 5. Rebell. d. num. 6. & Filiuc. loc. cit. num. 42. ubi ait hoc casu accipiendum mutuum obligationem imponi æstimabilem pretio, & Faust. dist. disp. 16. q. 38. num. 3.

Illud tantum videtur controversum, an liceat, ultra id, quod mutuum datur, extorquere obligationem eius, quod natura tantum debetur, veluti ex pacto nudo, vel ex minus solemnî testamento, vel fideiussione pro filiofamilias, l. 9. ff. ad Sen. Maced. vel alius modis, quibus naturalis tantum nascitur obligatio, quæ licet magis adstringere videatur, quam illa, quæ ex gratitudine quadam, & honestate provenit, veluti, ut beneficianti beneficium, quæ antidotalis dicitur in l. 25. §. consilium, ff. de per. hared. & quam proximè diximus

in obligationem civilem deducere illicitum esse, non tamen sufficit ad agendum, ut constat ex l. 10. ff. de oblig. & act. ubi Cuiacius notat ex naturali sola nunquam actionem nasci. Sanè hæc species diversa est ab ea, in qua quæritur, an licitum sit mutuum dare eo pacto, ut debitor alium contractum cum creditore inecat, puta ut tantundem mutuo det, vel aliquid emat, vendat, locet, conducatur, vel denique aliquid præstet, ad quod non tenetur, de qua tractatum est quæst. 16. quod parum separare videtur Diana tr. 8. resol. 59. Hic enim quæritur, an liceat obligationem naturalem aliunde proveniente, ut in specie d. l. 9. ad Sen. Maced. qua iam quis tenebatur, mutui dationi adicere. Et videtur dicendum id licere, quia licet ex hac obligatione actio non nascatur, neque vlla iuris necessitas solvendi inde proveniat, habet tamen hæc naturalis obligatio plurimos, eosdemque notabiles effectus. Etenim facit, ut quod solutum est, repeti non possit, ut constat ex l. Iulianus, ff. de condit. indeb. l. 1. §. ut id, quod natura, ff. ad l. Falcid. l. si is cui, §. Fabius, ff. de solut. & lullit ad compensationem, quæ est species solutionis, l. etiam, ff. de compens. Deinde satis est ad novandum, l. 1. in fin. de novat. ut etiam ad constituendum, l. 1. §. debitum, ff. de constit. pec. præterea, ut accedat fideiussor l. 6. in fin. & l. 7. ff. de fideiuss. l. 16 §. 3. ff. eod. Denique, ut accipiatur pignus, l. naturaliter, ff. de cond. indeb. l. quæsitum, in fin. de pign. Quamobrem cum tanta sit huius obligationis potestas, ut soluti repetitionem impediatur, & faciat cessare indebiti conditionem, & qui ab huiusmodi debitoribus solutionem recipiunt, intelligantur sibi debitum recepisse, ut ait d. l. 16. §. naturaliter, ff. de fideiuss. & valeat conventio, qua quis constituit se soluturum, quod ipse, vel alius naturaliter debet, licitum etiam esse videtur in mutuo stipulari etiam id, quod naturaliter tantum debebatur, quia utis, qui recipit, suum recipere videtur d. §. naturales. ita etiam qui stipulatur, sibi debitum stipulari dicendum est, quod non est illicitum, ut proximè diximus. Et nihilominus sentio hanc promissionem ex mutuo extorquere illicitum, & usurarium esse, quia exploratum est omnem conventionem additam mutuo illicitam censi, ex qua creditor lucrum consequitur, & deterior sit conditio debitoris. Sed in hoc genere supposita validitate conventionis, creditor lucrum consequitur, id est actionem, virtute cuius potest ab invito exigere, quod sibi debetur Inst. de act. in pr. quod ante facere non poterat, & proinde hanc civilem obligationem, quæ gravior, & potentior est, in datione mutui extorquere illicitum est. Neque obstat, quod dixi etiam quod natura tantum debetur, constitui posse ex dist. l. 1. ff. de const. pecus. quia hoc verum est, si liberè, & sponte fiat: aliud verò est, si non voluntariè id exprimat, ut ex mutuo, non minus, quam si adigatur debitor aliquid ultra sortem promittere, quod illicitum esse explorati iuris est, unde puto tutius esse hanc sententiam sequi.

18 Illud verò exploratum est, posse creditorem pacisci de fructibus sortis non imputandis, si res, quæ pignori opponitur, sit ipsius creditoris, & illi iniuste ab eo deuntur, qui mutuum rogat, ut definitum est in d. c. 1. de usur. & tradit hic Bero. n. 112. Petrus Greg. de usur. lib. 2. c. 11. n. 1. & 2. & Vgolin. loc. cit. qui refert hoc Doctores communiter sequi, & Filiuc. in d. cap. 4. n. 94. Nam, & hoc casu creditor convenire, & pacisci potest, ut res ipsa sibi restituatur, quæ ratione etiam licitum est pacisci de fructibus non imputandis, donec sibi pecunia solvatur, & in ea exactione perseverare, donec ex fructibus sibi satisfactum sit, etiam pro ea quantitate, quæ sibi aliunde debetur, quod colligitur manifestè ex cap. 1. de usur. in fin. & Notant Petr. Navarr. de restit. lib. 3. cap. 2. num. 347. & Canif. de usur. cap. 6. num. 1. ubi ait hoc casu antichresim licitam esse. Quod ex eo confirmari potest, quia in iisdem angustiis posito tantundem furari licet, ut docet idem Covarr. variar. lib. 1. cap. 2. num. 15. ubi refert communem esse sententiam, quam sequuntur Alciat. Cagn. Plot. Clarus, Gomez. & alij apud Farin. quæst. 174. part. 1. num. 75. inter quos Menoch. de arbitr. iudic. cas. 516. num. 7. ubi etiam Theologos refert idem sentientes, ut ergo fas est furto res suas, vel tantundem subtrahere, ita & scenore id licitum esse dicendum est, quod est veluti quædam species furti.

29 Sanè ut hoc licitè fiat, cautiones aliquot adhibendæ sunt. Prima est, ut tantundem verè debeatur, nec possit aliqua exceptione submoveri, vel in dubium iuste revocari. Secunda ut nulla creditori spes sit rem iudicio repetendi, ut si probationes deficiant, vel debitor is sit, cuius potentiam iudices perhorrescant: vel denique si res in iudicium

cium delata magnis sumptibus, & laboribus indiget. Tertia quod non inde verisimile sit infamiam propriam, vel damnum sequi, quia iudices huiusmodi furta si probentur, coercere solent, & ratio huiusmodi excusationes admittunt. Quarta, quod non inde scandalum, vel dampnum alteri imminet, quod saltem ex lege charitatis vitare tenetur. Quinta, ut conscientia creditoris, qui hac arte sibi contulit, sana sit, non lesa, scilicet ut putet id sibi licere, quia ut ait M. Tullius *l. 1. de offic. dubitationem* cogitationem habet iniuriæ. Sexta, ut probabiliter opinetur ad recuperandum, quod sibi debetur, nihil profuturum id à debitore repetere. His concurrentibus potest creditor sibi ius dicere, & ex alienis satisfacere, ut post alios docet Medin. *loc. cit.* cuius verbis fere usus sum. Navarr. *cap. 17. num. 112.* & Petr. de Navar. *d. l. 3. cap. 1. num. 393. & num. 400.* ubi aliam conditionem addit, ut is scilicet, qui sibi solvit, admonet debitorem, vel hæredes eius iam debitum esse solutum, ne bis solvant, vel aliud dampnum sentiant, quæ cautiones etiam adhibendæ sunt, cum quis sub specie scænoris res suas persequitur, & indemnitati suæ tentat hac ratione consulere, usura enim species furû est, ut sæpius diximus.

30 Octava exceptio est, nisi ex locatione pecuniæ merces aliqua percipiatur. Nam ut pecunia ad pompam, & ostentationem, vel faciendæ numerationis gratia commodari potest *l. 3. in fin. & l. 4. ff. commod.* ita & locari posse pro mercede certa, quæ proinde quantitatem pecuniæ locatæ non minuit, sed licitè exigitur, ut ex locationibus aliarum rerum, & ita sentiunt Bald. *in l. si navis, ff. de rei vendic.* Alphons. Narbon. *de camb. & campfor. l. 13. glof. 2. num. 10.* & alii, quos recensui *quæst. 34. num. 9.* ubi ostendi nummos veluti corpus quoddam locari posse pro mercede aliqua, nec illicitum esse contractum. † Quibus addo id recipiendum esse, cum arbitrio boni viri merces constituta est, nam si immodica, & iniusta est, corrigenda est eo iure, quo locationes, & venditiones, in quibus immodica læsio intervenit, corrigendas esse receptam est *ex l. 2. Col. de resc. vend.* quod in locatione etiam locum habet, quæ scilicet proxima est emptioni, & istdem regulis consistit *l. 2. ff. loc. & in specie tradunt glof. in l. si ea pæssione, Cod. de usur.* Bald. Angel. Salic. Castrenf. & alii apud Gabriel. *fiar. conclus. lib. 1. tit. de empt. & vend. concl. 1. num. 30* quibus consentiunt Arius Pinell. *in comm. d. l. 2. part. 1. num. 17.* & alii sanè plurimi apud Caroc. *de locat. part. 1. tit. de resc. locat. num. 2.* ubi ait hanc esse communem sententiam. Cæterum reliqua ad hanc exceptionem pertinentia, vel *ex d. quæst. 34.* vel ab aliis petenda sunt.

32 Nona causa aliquid ultra sortem accipiendi sine scænoris labe est liberalitas debitoris. Nam cum debitor, ut proponitur, non ob pretium mutui, nec veluti ratione mutui debitum id largiatur, sed sponte, & ex animi sententia, & quo se gratum accepti beneficii ostendat, quod natura ipsa dicitur *l. est §. consuet. ff. de per. hered.* consequens est exemptionem hanc à scænoris ratione remotam esse, & creditorem ad id, quod donatum est, restituendum non obligari. Alioquin nec ei, à quo mutuum accepimus, mutuum dare, neque officium ullum gratitudinis conferre liceret, quod est absurdum. Denique si licet ei, cuius in nos nullum beneficium extat, aliquid dono dare, & benefacere, multo magis ei licere dicendum est, à quo iam beneficium accepimus, ut elegantem Conrado, Navarro, & aliis auctoribus citatis tradit Ugolin. *d. lib. de usur. cap. 8 §. 2. nu. 1.* ubi ait hanc esse communem sententiam, & iam id etiam sentiunt Petr. de Navarr. *d. lib. 3. cap. 2. nu. 315.* Philarch. *d. lib. 5. cap. 5.* Reginald. *d. lib. 25. cap. 12. num. 233.* Lelius Zecch. *de usur. cap. 5. num. 2.* Roderic. *de ann. reddit. lib. 7. cap. 4. num. 101.* Rebell. *de oblig. iustitie, lib. 8. quæst. 3. num. 1.* & Cardin. Tolet. *d. lib. 5. cap. 28. nu. 6.* † Quæ ratione Antichresis licita videri potest, cum scilicet non contemplatione mutui, sed ex liberalitate, & sponte quis rei suæ usum ei concedit, à quo mutui beneficium accepit. Nam potest quis rei suæ usufructum alteri gratis dare *l. 17. ff. de præscr. verb. l. Aquilius 27. ff. de donat. l. 1. & 3. ff. de præcar.* & in specie notat idem Petrus Gregor. *in dict. tract. de usur. lib. 2. cap. 10. num. 6.* ne deterioris conditionis sit, qui alium adjuvit beneficio.

33

In hoc tamen genere valde cavendum est, ne sub nomine donationis usura exigantur, & retineantur, si- 34 quidem necesse est, ut sponte omnino, & ex animi sententia hæc liberalitas proficiatur, quia ut ait Iulianus *in l. 1. ff. de donat.* ex propria donatio est, quæ propter nullam aliam causam fit, quam ut munificentia, & liberalitas exerceatur. Unde quærit Ugolin. *in d. cap. 8. §. 1. & 2.* quando ex liberalitate, & gratitudinis gratia quid datum esse censetur, vel ut pretium mutui, & pro mutuo debitum, & post alios distinguit. Aut pactum intervenit expressum, vel tacitum, ut quid ultra sortem præstaretur: & hoc casu donationem extortam iudicabimus, & quicquid datum est, veluti in causam usuræ acceptum illicitè retineri: nihilque referre, quò nomine donationis id præstetur, quia rem spectamus non verba, *l. 6. de præscr. verb. l. 5. & 6. Col. si quis alt. vel sibi l. 1. Cod. plus val. quod agit.* & D. Ambrosius *in l. de Tob. cap. 14.* qui ait quodcumque sorti accedit, quod velis ei nomen imponas, usuram esse. Quod præsertim recipi potest, si fors adhuc debeatur, ut tractabimus *quæst. seq. num. 22.* Aut nullum intervenit pactum, neque tacitum, neque expressum, & hoc casu ad coniecturas confugiendum esse, quæ cum incertæ sint, quia ex facto pendent, & ex circumstantiis rerum, & personarum, ita ut nulla certa regula determinari possint, ut dicitur *in l. 32. ff. de usur. & l. 3. ff. de testi.* iudicis arbitrio relictum esse puto, an hæc donatio sponte facta, an extorta videatur, & obtinendi, vel retinendi mutui gratia *arg. d. l. 3. §. eisdem ff. de res. lib. & l. Nesannius de neg. gest. & aliis.* † Ve etiam in foro animæ, in quo admittuntur testes in causa propria, ut notat Ugolin. *loc. cit.* & Petr. Gregor. *cod. tract. l. 1. cap. 4. in fin. & l. 2. cap. 19. num. 2.* arbitrio prudentis confessorii, & conscientie poenitentis committitur, ut tradit Petr. Nav. *loc. cit.* qui tamen maxime cavere debet, ne sibi nimium cupiens seipsum, & arbitrum conscientie suæ decipiat. Potest igitur creditor sponte oblata, & animo liberali capere, & retinere.

Imò tamen creditor ea spe, & intentione mutuum 36 dederit, ut quid ultra sortem ex liberalitate, & benevolentia debitoris consequatur, & licet non fuisset mutuum pecuniam daturus, nisi huiusmodi commodum speraret, nulla tamen usura labe inquinatur, nec quod hoc nomine accepit, restituere cogitur, ut maxima pars Theologorum censet Sor. Valent. Almain. Villag Nav. Aragon. Salon. Molina, & alii quidam apud Sajas *lib. de usur. dub. 5. num. 5.* quibus consentiunt Rebell. *in d. quæst. 3. num. 1.* & Paul. Layman. *de iust. & iur. tract. 4. cap. 16. num. 4.* & ex auctoribus iuris Joann. Bapt. Lup. *in lib. de usur. comment. 4 §. 2. num. 7.* & Ugolin. *loc. cit. num. 2.* ubi concludit creditorem non incidere in usuram, quoties nihil sperat à debitore tanquam debitum, & veluti pretium mutui, sed ex illius gratitudine, & liberalitate, idque pro regula tenendum esse, † & vel hoc uno argumento hæc sententia probari potest, quia 37 accipere aliquid ex libera voluntate domini non est iniustitia, quia nemo volens iniustum patitur, ut Theologi dicunt, vel, ut aiunt iuris auctores, volenti non fit iniuria *l. 1. §. usque adeo, ff. de iniur. l. inter omnes, 46. §. ult. & l. 48. §. qui ex voluntate, ff. de furt.* ubi Vlpianus ait. Quis enim voluntatem domini habens fur dici potest? Et constat etiam donationem iustum esse titulum acquirendi domini ex *l. 1. ff. pro donat.* ergo neque voluntas, & desiderium aliquid hoc titulo accipiendi iniustum est, & consequenter quod hoc modo acquiritur, non est obnoxium restitutioni.

Ex quo etiam admitti potest usurarium restituere non teneri, quod mente usuraria percepit ultra sortem, si 38 ex parte debitoris verè fuit animus donandi. Id enim satis videtur probari, *d. §. qui ex voluntate, & l. inter omnes, 46 in fin. eodem tit. & §. 8. Infir. de oblig. qui ex del. nasc.* & sentiunt ex iuris, & legum auctoribus Lancell. Conrad. *in templo omn. iud. lib. 1. cap. 1. §. 3.* Surd. Felician. Roderic. & alii apud Barbof. *in d. c. consuet. nu. 2.* & inter Theologos eximus Turrian. *disp. 62. dub. 1.* qui hanc rationem addert, quia censetur usurarius huic usito titulo consentire. Idem docet Paul. Layman. *loc. cit.* & Episcop. Malder. *d. c. 3. dub. 10. vers. dico tertio,* & intra, ubi nota non esse recipiendam, quod quidam docent, id pauperibus restituendum esse, quia, inquit, huius rei neque rationem,

neque constitutionem ullam habent. Illud vero certissimum est, quod ei liberalitatis gratia dedit, restituendum non esse, quia censetur eo animo dedisse, ne unquam ad se reverti velit. *l. 1. ff. de donat.*

39 His congruenter Theologi docent, si quis sciens Principem pecuniam indigere, ut fere omnes his temporibus solent, speransque eum gratum, & liberalem erga se futurum, Principis liberalitatem hac ratione provocans, illi pecuniam mutuum daret, alioqui non crediturus, hunc neque usurarium esse, neque rem restituendi, si quid forte ultra fortem Princeps illi contulerit, sive munus illud sit, sive officium, sive aliud quidpiam, modo is, qui mutuum pecuniam dedit, ex Principis munificentia, & liberalitate id speret, & intendat, & ex probabilibus coniecturis opinetur Principem id ex liberalitate conferre, inter quos Molin. *disp. 305. num. 4.* & Salas *loc. cit. num. 5. vers. ex quibus* ubi ait alios Theologos idem sentire. † Et ex contrario cum usuræ vitio involui, qui mutuum dat pecuniam Principi, vel alteri cuique, sperans lucrum non ex Principis liberalitate, & gratitudine, sed tanquam pretium mutui, & pro mutuo debitum: neque distinguendum esse, an ea intentio principalis sit, sive minus principalis, & sive quis esset mutuaturus sine spe lucri, sive non esset mutuaturus, ut iidem auctores docent *loc. cit.* & præsertim Molin. *in d. dispus. 305. num. 5.* & Salas *in d. dub. 5. num. 7.* Vgolin. *cap. 7. §. 4. num. 1.* & ex Graff. Salon. & alius Bonac. *dispus. 3. quest. 3. punct. 2. num. 9.* & ita interpretantur constitutionem Urbani III. *in cap. consultis de usur.* ubi rescripsit illum usurarium judicandum esse, qui non aliis mutuo daturus, eo animo pecuniam creditur, ut licet omni conventionem cessante plus tamen sorte recipiat: & ad ea, quæ hoc modo ultra fortem accepta sunt, restituenda in animarum iudicio esse compellendum. Sed quia hic locus ad usuram, quam mentalem vocant, pertinet, ideo in hoc genere disputationis ad Theologos confugiendum est, qui hæc accuratissime tractant, & præsertim Aragon. ad D. Thomam *quæst. 78. art. 1. vers. supposito iam Mald. d. cap. 2. dub. 10. & 19.* & Salas *d. dub. 5. §. 6. 7. & 8.* quibus locis etiam docet, quatenus hoc genus usuræ obliget ad restitutionem. † Quod dico in gratiam D. Patris Marii Clementis Barattæ Societatis Jesu

40 Theologi insignis, qui has meas qualescunque lucubrationes legere, & probare dignatus est, cum quo sæpius altercatum sum, quod ille cum de contractibus, & iustitia eorum agitur, ad Theologos eundem esse existimaret, ego ad Jurisperitos: quisque suas partes tuebatur. Quis melius iustitiam cuiusque contractus statuere potest, quam perfectus Jurisconsultus, qui ius, id est artem boni, & æqui, iusti, & iniusti scientiam profiteatur: & cuius proprium, & præcipuum munus est æquum ab iniquo, licitum ab illicito discernere, ut ait Vlpianus *in l. 1. ff. de iust. & iur. nisi dicamus Theologum jurisconsultum, & jurisconsultum Theologum istiusmodi quæstiones perfecte dirimere posse.*

Decima exceptio est incertitudo valoris rei venditæ, quæ nondum venalis erat. Nam licet usura sit merces carius vendere ob dilatam pretii solutionem, ut tractatum est *quæst. 24.* si tamen verisimiliter dubitatur rem plus vel minus valituram tempore solutionis, neque venditor ante illum diem erat venditurus: his duabus circumstantiis concurrentibus licita erit venditio, tamen si plures res vendatur, quam sit communis eius valor tempore contractus, ut constat ex *cap. in civitate, & cap. naviganti, in fin. de usur.* & aliis auctoribus relatis dixi *eadem quæst. 24. num. 29.* quibus nunc addo Petr. Navarr. *in d. cap. 2. n. 129. & seq.* Iacob. de Graff. *part. 2. lib. 2. cap. 115. num. 2.* Salon. *quæst. 78. art. 2. contrrov. 21. num. 1.* ubi ait hac in re concordem esse omnium sententiam, Reginald. *in d. cap. 12. num. 227.* Aragon. ad D. Thomam *quæst. 77. art. 4. vers. circa quintam causam,* & Petrus Gregor. *de usur. lib. 2. cap. 16.* ubi tamen ait periculosos animæ esse istos contractus propter communem consequendi, quod plus est, aviditatem: & proinde, inquit, melius facerent mercatores, si ab his negotiationibus abstinerent, ut dicitur *in d. c. in civitate, in fin.*

42 Hinc P. Salon. *loc. cit. num. 5.* condiciones refert, quibus servatis hoc genus commercij recipi potest, nimi-

rum, ut res eius naturæ sit, ut possit in illud tempus servari: ut venditor animum servandi in illud tempus verè habeat: & ut in constituendo pretio habeatur ratio sumptuum, laborum, & periculi. Hæc condiciones probat etiam Vgolin. *in lib. de usur. cap. 39. §. 1. n. 4. vers. hoc primum igitur.* Præterea exigit Salon, ut venditor non propria sponte, sed rogatus saltem virtualiter vendat: ut admoneat emptorem de augmento pretij tunc currentis ratione lucri, quod amissurus est vendendo merces eo tempore, vel loco: denique ut taxatio pretij, quod creditur merces illæ valituræ eo tempore, in quod venditor illas servare instituerat, proinde fiat, ac si res illæ antea vendite non fuissent, sed servatæ usque ad illud tempus. Quæ doctissimus Theologus latius ibi prosequitur, & probat: & prætermisit Vgolin. *loc. cit.* & ego etiam prætermitto, quia in externo foro cui scribimus, satis esse videtur, si de illæ circumstantiis concurrant, id est, incertitudo valoris, & venditionis festinatio. In dubio enim præsumitur venditor merces suas servaturus fuisse, ut in specie tradit Crav. *in cons. 145. num. 23.* & Vgolin. *loc. cit.* & procliviores esse debemus ad comprobandum contractum *l. merito, ff. pro soc. l. cum hic status, §. 4. ff. de donation. inter vir. & uxor.* Quod tamen intelligo, nisi ex testibus, vel aliis probabilibus argumentis aliud iudici videatur, ut si merces venales erant, & maximam earum partem minori præfenti pretio distraxit, vel si res erant, quæ usque ad illud tempus servari non poterant, vel si id in iudicio confiteretur, vel si denique alia ratione constaret non habuisse animum servandi usque ad tempus, in quod differtur solutio, quod apud iudicem examinabitur.

Sane, quod inter cætera exigit Salon. *ead. loc.* ut venditor rogatus vendat, neque se ipsum ingerat, vel offerat, quæ illi quinta conditio est, non puto ad iustitiam huius contractus necessarium esse. Nam in negotiis contrahendis id tantum inspicitur, an ex diversis animi motibus contrahentes in unum convenerint, *l. 1. ff. de pact. l. 55. ff. de oblig. & act. l. 8. Cod. de resc. vend.* proinde nihil refert ad validitatem, & iustitiam contractus, an quis prior roget, vel rogetur, dummodo partes liberè consentiant, & servetur æqualitas inter contrahentes. Alioqui id etiam in aliis commerciis, & commutationibus rerum inspicendum esset, à quibus etiam omnis captio, & inæqualitas removeri debet. Et valde in mea sententia confirmor, quia etiam ille, qui sponte amico suo indigenti suas pecunias mutuas offert, licet stipulari potest, quod sua interest ratione lucri cessantis, ut ex Molina, Navarro, & aliis dixi *quæst. 74. num. 7.* inter quos ipse Salon. *in d. art. 2. contrrov. 9. condit. 7.* ubi hanc rationem adfert. Quis, inquit, iustitia huius contractus, qui est vendere lucrum cessans, id est, illam proximam potentiam ad lucrum, non sumitur ex eo, quod aliquis rogatus, vel propria sponte mutuet: sed ex eo, quod vere mutuanti lucrum cesset ratione mutui in alterius commodum exhibiti: cum tuta iustitia huius contractus nitatur illi principio, & iuri naturali. Neminem debere suo incommodo alteri prodesse. Et deinde congruenter iis, quæ proximè diximus ex *d. l. 1. de pact.* & aliis. Quemadmodum parum refert ad iustitiam venditionis, vendatne quis rem suam rogatus, vel propria sponte, modo pretio iusto rem sanam vendat: ita quoque parum refert rogatus, vel propria sponte quis mutuet pecuniam, modo verè illam à negotio lucrativo separet, & lucro illo se privet in utilitatem alterius. Quare cum ipsomet Salon. teste hæc cautio in mutui dationibus non sit necessaria, multò minus eam in venditionibus exigere debuit: & præsertim quia ea admittit tanquam necessaria, multorum charitas restringeretur, qui fortè amico indigenti triticum, vinum, & alias res ad alendam familiam necessarias offerrent fide de pretio habita, si putarent licet posse illud ipsum lucrum consequi, quod ex dilatata venditione, ut instituerant, facere possissent. Videtur verò hac in re P. Salon parum congruentia docuisse, nisi dicamus aliquid latere sub illis verbis, ut rogatus vendat saltem virtualiter, unde hæc conciliari possint, quod si ita est, debuit, pace illius dixerim, sententiam suam apertius dicere.

Sane illud placet, quod observat *ead. contrrov. 21. n. 6.* huiusmodi commercium duobus modis agitari posse. Primo nullo præfinito pretio tempore contractus, quo res

restraditur, sed eo incerto relicto usque ad tempus, in quo venditor res illas instruebat vendere. In quo etiam bifariam rem geri posse, vel designando certum diem, ut si conveniant de pretio, quod erit primo, vel secundo die Maij: vel committendo pretium toti mensi. Quod si certum diem elegerint, illi standum esse, neque licere contrahentibus variare ex Scoto in 4. dist. 15. q. 2. art. 2. in fin. Si verò pretium toti mensi commissum fuit; medium & mediocre eligendum esse, non summum, vel infimum, quia incertum est, quo die venditor species illas venditurus fuit. Secundo modo hoc negotium geri posse certo constituto pretio arbitrio boni viri, itaut uterque contrahentium æquè se exponat damno, vel lucro, periculo scilicet maioris, vel minoris pretii, ut fors tulerit. Constat enim pretia mercium incerta esse, & ex variis causis repente mutari, l. 2. ff. de eo, quod cert. loc. & si quis agens. Instir. de action. idem ferè tradunt Covarr. variar. lib. 2. c. 3. n. 6. vers. quibus quidem, & Molin. de contr. disp. 355. num. 6. cætera petenda sunt ex d. q. 24. vel potius ex Salon. Molin. & aliis Patribus, qui hac de re doctius, & diligentius scripserunt.

Vndecima causa est favore viduæ, cui dos non solvitur, sive ab eo, qui dotem illi constituit, sive ab hæredibus viri, qui eam exegit. Nam potest interim alimentata, vel annuam quantitatem percipere, ut se, & familiam decenter alat pro modo, & quantitate dotis, cuius scilicet natura est, ut qui eam habet, mulierem alere teneatur secundum eam sententiam, quam probavimus in 30. n. 41. cui accessit Reginald. loc. cit. n. 238. ubi ait mulierem posse illud annuum loco alimentorum percipere, etiam si nullum interese patiatur, & debere hæredes viri, quod magis dubium videbatur, vel dotem restituere, vel mulierem exhibere. Quod etiam docuit Navarr. in comment. de usur. nu. 67. & 68. Lopez in suo instruct. par. 2. cap. 60. circa med. & latissime Salon. in d. art. 2. controu. 15. nu. 3. vers. unde sit conclusio, quia, inquit, cum pecunia dotalis eiusdem nature sit, in quemcumque transeat, debet cum onere illi coniuncto transire, nempe alendi mulierem, & familiam, cum sit velut patrimonium femine, ex quo hæc sustinenda sunt. Ex quo post pauca infert valida esse statuta, quibus viduis decernitur certa annua quantitas ad alimenta necessaria, quando illi dos non solvitur. Idem censuit Aragon ad D. Thom. q. 78. art. 2. circa fin. vers. infero tertio. Joan. Bapt. Corrad. resp. par. 1. q. 230. Valent. Uillag. & alii Theologi apud Salas de usur. dub. 30. nu. 9. Pirrh. Sicul. disp. 16. q. 98. num. 3. Vnde videtur hæc inter Theologos recepta sententia. Quam etiam sequuntur Thesaur. in dec. 44. n. 4. & Gratian. in dec. 126. nu. 7. & 8. Ioann. Bapt. de Thor. in compen. de us. Neap. p. 3. verbo interesse dot. sol. matrim. fol. 585. ubi refertita pluries fuisse iudicatum, ubi etiam notat huiusmodi statuta valida esse. Quod nos probavimus q. 79. nu. 44. & 48. ubi dixi statuta hæc recipi posse, quatenus honestum modum alimentorum non excedunt. Eadem probarunt Molin. de rit. nuptiar. lib. 3. q. 39. nu. 71. & 74. Francisc. Ferrer. ad constit. 1. Cathal. salus. matrim. temp. 3. num. 27. & seq. idem Cortad. d. par. 1. resp. 238. vers. iustum enim & alii tum Theologi, tum Iurisperiti apud Salas loc. cit. num. 10. & Marius Giurb. ad consuet. Messan. cap. 15. glof. 15. num. 36. quod magnum præbet argumentum nostræ sententiæ. Hinc enim perspicuum est singulare aliquid inesse doti: & debitum dotis cum debitis ex alia causa diverso iure censeri. Alioqui valida essent leges, quæ ex mora debitoris promiscuè aliquid annuum ultra sortem decernerent creditoribus, quod constat esse prohibitum in elem. de usur.

Et valde congruit nostræ sententiæ, quod receptum est, vergente marito ad inopiam, mulierem petere posse, ut sibi pro concurrente quantitate dotis etiam in pecunia consistētis tot marito bona assignentur, ex quorum fructibus salva dote viri, & liberis alere possit ex l. ubi adhuc 29. C. de iur. dot. l. si eum dotem 22. §. si autem, & l. si constante 23. in princ. ff. solus. matrim. & hic Bart. num. 88. ubi ait non licere creditoribus dotem offerre. Quod etiam sensit Alberic. in d. l. ubi adhuc nu. 14. & 15. Socin. Sen. in cons. 111. lib. 3. Ozale. in decis. 155. num. 11. & 12. quia, inquit, mulieris interest bona immobilia mariti potius habere, ex quorum fructibus se, & suos alere possit, quam pecuniam, quæ sterilis est, & facile prodigi potest. Ita etiam tradunt Gail. practicar. lib. 2. obs. 83. num. 2. & 17. & obseru. 92. num. 6. & 10. ubi ait hanc sententiam veniorem esse, & favori dotium magis consentaneam. Mulcat. in pract. appell. par. 3. nu. 53. & 83. ubi refert ita in omnibus tribunalibus observari Morot. de iur. offer. n. 9. vers. alteram vero. Afin. de exec. §. 7. cap. 109. Rot. inser. col. 1. Farin. dec. 259. num. 1. & 2. part. 1. Barbof. in d. l. si con-

stante num. 42. Fontanell. de pact. nupt. claus. 7. glof. 2. part. 3. nu. 44. & 47. & Costa de rem. subsid. remed. 1. num. 2. & 4. & aliis prætermisiss Anton. Faber. in suo C. tit. de iur. dot. def. 2. ubi nu. 6. notat pecuniam rem fragilem esse. Quod cum aliis creditoribus concessum non sit, indecparet, quod dicebam singularia multa favore dotium recepta esse, ne mulieribus minuantur. Ut ergo, dum dos est in causa restitutionis, constante matrimonio ex perceptione fructuum non minuitur, qui intersunt alimentis mulieris, viri, & liberorum: ita profus soluto matrimonio, & nondum ea restituta, minui non debet, si quid modicum annuum mulier percipiat, unde se, suosque parè alere possit.

Neque obstat vulgaris obiectio, soluto matrimonio titulum dotis extinctum esse, & ideo cessare eius privilegia, quam post Ancharanum obijciunt Capic. in dec. 65. nu. 13. Roland. in cons. 55. nu. 1. & 3. lib. 2. Surd. de alim. tit. 1. q. 45. nu. 51. & alii apud Card. Mantie. in d. 171. numer. 4. & Molin. de rit. nuptiar. lib. 3. qu. 39. nu. 29. quia facile reuelitur ex d. l. 1. ff. sol. matr. quæ ait dotis causam semper, & ubique præcipuam esse: & ex l. 1. & 12. ff. de fund. dot. ubi Cuiacius notat dotis iura durare, quoad restituta sit, & quandiu est in causa restitutionis: & nos diximus aliis auctoribus relatis in d. qu. 30. num. 44. inter quos, quod notandum est, ipse Cardin. Mantie. de tacit. & ambig. convent. lib. 12. tit. 1. numer. 14. ubi ait soluto matrimonio, & dote non restituta tunc maximè eius privilegia locum habere. Prout etiam nihil movere debet, quod respondet Merend. lib. 2. cap. 40. num. 5. quod repetit in tract. de camb. mundin. cap. 13. non posse usuras admitti ex natura dotis, quia dos, de qua quæritur, in pecunia consistat: & propterea mulier, si ei dos soluta fuisset, non potuisset ex eius redditu se alere. Etenim admissa hac ratione, neque etiam marito constante matrimonio usuræ dotis deberentur, quia si illi dos soluta esset, non potuisset ex eius fructibus se, & uxorem alere, cum pecunia semper sterilis sit, & fructus referre non valeat: denique in abusu consistat, neque minus usu tollatur, quod in causam dotis exacta fuerit, l. res in d. tem, 42. ff. de iur. dot. Proinde ut marito concessum est aliquid annuum percipere, dum dos illi non solvitur, ut uxorem alere possit, ita etiam id mulieri licere debet, quandiu illi dos retinetur, ut se alat salva dote, ex qua iterum nubere possit.

Et licet postea compererim aliud sentire Emin. P. de Lug. disp. 25. nu. 172. & multa obijcere, ut etiam Merenda loc. cit. illis tamen responderi posse videtur ex his, quæ adversus Barbofam diximus in d. q. 30. quia scilicet onus alendi mulierem annexum est doti: & interest Reipublicæ dotem mulieribus salvam esse l. 2. ff. de iur. dot. l. interest, ff. de privil. credit. etiam dirempto matrimonio d. l. 1. ff. sol. matrim. quod aliis creditoribus non est tributum, ex quo perspicuum est non esse simile, quod de aliis creditoribus obijciunt, ut dictum est. Et cum Cardinalis hoc ius concedat viduæ adversus eum, qui constituit dotem, & hæredes eius, id etiam ei concedere debuit adversus hæredes mariti, qui dotem habuit, cum vidua non minus se alere cogatur, neque illius conditio deterior esse debeat, quod vir dotem exegerit, eiusque hæredes eam retineant, neque denique minus Reipublicæ intersit mulierem dotem salvam habere. Et iuvat nostram sententiam, quod ait l. 64. ff. de cond. & demonstr. legem utiilem reipublica subolis scilicet procreandæ causa laram adiuvandum esse interpretatione. Quamobrem adiuvemus extensionem constitutionem Pontificis in d. cap. salubriter, ut favore viduæ etiam locum habeat secundum Navarij & aliorum sententiam, quæ mihi verior, & utilior Reipublicæ esse videtur. Alioqui nulla est ratio probandi statuta, quæ favore mulierum in magnis, & Christianis urbibus constat recepta esse, & observari, ut memorat Ferrer. loc. cit. nu. 40. & nos alio loco memoravimus, & probat ipse Cardin. de Lug. eod. loc. cit. nu. 173. In hoc tamen mulieribus maximè cavendum est, ne dulcedine usurarum debitum dotis in mutuum convertant, ut dixi in d. qu. 30. nu. 51. & 57. & ne putent sibi licere dotem ipsi restitutam alteri ea lege mutuum dare, ut sibi salva sorte sex, vel septem annua præstet pro centenariis singulis. Hoc enim proculdubio illicitum est, nisi verè tantundem intersit, ut notat idem Salon. loc. cit. vers. dixi. Quod addendum est d. quæst. 30. in fin.

Duodecima causa accipiendi aliquid ultra sortem est id, quod interest, de qua inter Theologos, & Jurisperitos convenit, & continetur hoc verbum,

Cui mora dat damnum, cui lucrum debitor auferit.

43

Et ex iure civili habendam esse rationem eius, quod interest ratione damni, quod patimur, vel lucri, quod amittimus culpa debitoris, compertum est ex l. 2. §. ult. ff. de eo quod cert. loc. & l. 1. C. de sent. qua pro eo, & nos multis locis diximus: & apud gentes omnes receptum esse qu. 71. num. 4. in quo tamen cavendum est, ne interesse, quod licitum est, sit pretextus rei illicitæ, id est usurarium, ut monet Canis. de usur. cap. 1. nu. 9. & Grimaud. de contract. pignor. lib. 1. cap. 8. num. 5. qui ait id sæpe fieri. Quare iuris auctores docent nullum interesse in iudiciis decerni oportet, nisi probetur legitimis modis, quia id, quod interest, in facto consistit l. quatenus de reg. iur. quod non præsumitur. Et Theologi, qui hanc partem etiam attingunt, ut interesse damni, vel lucri tuta conscientia percipere liceat, cautiones quasdam exigunt, de quibus etiam, ut iuris civilis studiosum, & inter pragmaticos decet, diximus suis locis, & præsertim quæst. 74. & 75. quibus duo tantum, quæ prætermiseram, hic addere constitui.

44 Primum est conditionem illam, quam circa interesse lucri cessantis posuit Conrad. quæst. 30. & Sylv. verb. usur. num. 19. oportere scilicet, ut mutans malit negotiari, quam sub refectione lucri cessantis pecuniam mutuum dare, mihi necessariam non videri: & merito illam reicere Navarr. in encub. cap. 17. num. 212. & in eam. de usur. num. 53. quia, ut ait, iustum, & iniustum non in bonitate, vel pravitate intentionis contrahentium, sed in equalitate, & inæqualitate rerum consistit, ut docet Arist. 2. & 5. Ethic. & D. Thom. 2. 2. quæst. 58. art. 10. & quæst. 59. art. 2. & Duard. de camb. §. 1. quæstio. 54. num. 6.

Et licet deinde compererim Merendam magni nominis Jurisconsultum contrav. lib. 9. cap. 13. & in tract. de camb. Nundin. cap. 3. num. 46. advertit hanc Navarr. doctrinam acriter insurgere: & asserere latissimam usuris ianuam dedisse, non potui tamen mutare sententiam, tum ob rationes Navarr. quibus Merenda non videtur satisfecisse: tum quia observavi illum illis locis perpetuò supponere in sententia Navarr. creditorem nummos suos ex proxima lucri faciendi potentia absolute, & simpliciter subducere, & deposito omnino animo utiliter exercenda pecuniæ eam deinde alteri mutuum dare sub pacto lucri cessantis, denique nullo alio titulo, quam propter dilationem percipere aliquid ultra fortem, ut constat ex his, quæ scripsit in dicto cap. 3. num. 48. & 49. & in d. cap. 13. num. 39. quod Navarrus nunquam admisit, neque ii, qui cum sequuntur. Omnes enim unanimes docent oportere, ut interesse sit verum, id est, ut mutui datio vel retentio sit causa amissionis lucri, & in specie Navarr. eod. loc. num. 52. & 54. & in d. cap. 17. nu. 212. vers. secunda, & hunc esse illius sententiam constat ex Petro de Aragon. ad d. quæst. 78. art. 2. vers. sed quoniam, ubi sic ait: *Ceterum mihi placet opinio Navarr. Nempe quod sive precibus alterius, sive sua sponte, sive affectu caritatis se offerat, sive lucri, non peccat contra iustitiam, vel peccato usuræ, etiamsi magis inclinatus sit ad certum lucrum ex mutuo quam ex negotiatione. Dummodo mutuam firmiter decreverit negotiari, & solum causa alterius extrahat ex negotiatione pecunias. Et ratio est manifesta. Nam cum hoc interesse amissum sit precio estimabile, non obstat, an hoc vel illo animo faciat. Iustitia enim commutativa non ex hac vel illa intentione, sed ex æqualitate rei datæ, & acceptæ attendenda. Si ergo rogatus, sive sponte, sive principaliter ex caritate, vel ex necessitate proximi, sive ex amore lucri aliquis mutuet, quantum ad iustitiam idem est iudicium. Item scribit, & iidem verbis Petr. Navarr. lib. 3. de restit. cap. 2. nu. 300. Supponit ergo Navarrus, & qui cum sequuntur, mutuantem semper retinere intentionem exercenda pecuniæ, & non nisi sub spe, & conditione lucri cessantis in mutuum consentire, & consequenter mutui dationem esse causam amissionis lucri. Quo posito, & supposito commercium ab usura remotum est, quia hæc præstatio relationem, & conformitatem habet ad aliud, quod causa alterius abest creditori, nimirum ad lucrum, quod consecutus esset, nisi mutuum dedisset, quod rationem usuræ excludit, quæ nulla relationem habet ad aliud, quod compensationem mereatur, sed in sola obligatione consistit l. 8. ff. de eo quod cert. loc. l. 12. ff. de verb. signif. Joan. Francisc. de Pont. de potest. Prærog. tit. 4. §. 3. num. 84.*

Neque obstat, quod perpetuò obicit, creditorem, qui

mavult mutuum dare, quam negotiari, nummis suis proximam illam lucrandi potentiam adimere proprii commodi causa, quia observandum est dupliciter quem posse nummos suos negotiationi utili subducere. Primum cum absolute, & simpliciter decrevit non amplius negotiari. Hoc casu, & hoc proposito retento illicitum est mutuantis aliquid stipulari ultra fortem sub pretextu eius, quod interest: & hoc casu pretextus lucri cessantis est pretextus usurarum, quia in his terminis nullum lucrum cessat creditori, quia negotiaturus non fuit, vel rem utilem comparaturus, ut multi docent apud Salas de usur. dub. 20. num. 2. inter quos ipsum Navarrum censet, qui ita docuit in lib. de camb. num. 35. & novissimè Duard. in d. quæst. 54. num. 13. Secundò potest quis nummos suos negotiationi subtrahere non simpliciter, & absolute, sed conditionaliter, & sub spe, & conditione lucri cessantis, sine qua pecuniam non subtraxisset negotio utili: & hoc casu quia creditor retinet propositum utiliter collocanda pecuniæ, donec eam alteri det mutuum, & proinde is, qui mutuum accipit, causa est amissionis lucri, quod creditor facturus fuit, nisi mutuum dedisset, ut supponimus, in hoc inquam sensu, & in hoc statu, in quo verè pecunia subest industria mercatoris, verius est creditorem lucrum, quod sibi cessat propter mutuum, licite stipulari, & exigere posse, quæcunque illius fuerit intentio secundum Navarr. sententiam, quam multi sequuntur apud Salas loco citato num. 4. & secuti sunt Petr. Navarr. & Aragon. locis cit. Valent. disp. 5. quæ. 20. de empt. & vend. par. 2. Rebell. lib. 8. quæst. 6. num. 6. Azor. part. 3. lib. 5. c. 5. Lessius, de iustit. & iur. lib. 2. cap. 10. dub. 11. Reginald. lib. 23. cap. 8. num. 8. Malder. tract. 5. cap. 3. dub. 13. Lessius Lech. de usur. cap. 5. num. 8. Bonacin. in disputat. de mut. punct. 4. num. 13. Faust. in suo spec. disputat. 16. quæst. 87. Nald. in summ. verb. interesse, numer. 1. & in verb. mutuum, num. 18. Trullench super Decalog. lib. 7. cap. 19. dub. 9. num. 9. Turrian. disp. 61. dub. 2. nu. 11. Cardinal. de Lugo disp. 25. num. 108. & Duard. in d. quæst. 54. num. 4. & 5. quem malè Merenda profert pro sua sententia in d. cap. 3. num. 55. denique Navarrum omnes ferè recentiores sequi refert Salon. in d. quæst. 78. articulo. 2. contrav. 9. circa finem, quem male etiam pro sua opinione censet Merend. in d. quæst. 13. numer. 24. Ex quo mihi persuadeo, auctores illos, quos longa serie advertus Navarrum recenset, duobus, vel tribus exceptis, & Philiarcho lib. 5. capit. 5. & 7. quem miror à Merenda prætermisum, vel diversa scripsisse, vel cum Navarro sentire. Nam Iustinian. in lib. de contin. camb. quæst. 8. num. 14. vers. al ebe risondo, apertissimè admittit creditorem ad restitutionem non obligari, ut etiam Malder. loc. cit.

Et ut Lector ab uno discat omnes, de singulis enim querere mihi non vacat, alius fortasse id faciet, cui Deus plus otij dabit, subiciam verba ipsius Salon. loco citat. ubi postquam Sylvestri, & Conradi opinionem, & eorum argumenta retulit, sic ait: *Navarrus in comment. de utur. num. 54. iuste conditionem hanc non esse necessariam, & merito. Primo, quia nulla lege vel ratione constat, ut aliquis lucrandi modus, qui secundum se iustus est, reddatur iniustus propterea, quod voluntas lucrantis magis feratur in illum, quam in alterum. Secundo, quia iustitia istius contractus in eo tantum consistit, ut mutans verè, & realiter haberet illam pecuniam dicatam negotio probabiliter lucraturus, & ut ab ista spe, & proxima potentia lucrandi pecuniam suam separaret, seque ipsum privet in utilitatem mutuatarii: qua duo si verè existunt, quod hoc vel illud malis, erit per accidens, & extrinsecum, unde nec mirabit, neque vitiosum iustitiam contractus. Ita vir Theologus, qui deinde refellit argumenta Conradi, & Sylvestri, & ait illa imbecilla esse. Non est igitur de illius sententia ambigendum. Ex mirum etiam videri potest Merendam loco citato n. 38. dicere non licere illis, qui coacti mutuant pecuniam Principi, aliquid ultra fortem recipere, nisi eorum intentio principalis sit subvenire Principi: & ita declarat Salicetum, Castrensem, & alios, quos refert, quia auctores illi duntaxat dicunt id esse licere, quia non habent animum lucrandi, quod divertum est ab eo, quod illis Merenda imponit, & nos diximus q. 74. n. 12. admittendum non esse, nisi eorum intersit, cum hæc coactio vim tantam habeat, mox, quæ sola non sufficit, ut aliquid ultra fortem capere liceat. Quod etiam patet ex Molin. disp. 315. n. 1. & 2. dum id probat exem-*

plu furis, qui si mercatori pecuniam paratam negotiationi subtraxerit, tenetur non tantum pecuniam ei restituere, sed etiam lucrum, quod suo iniusto facto illi abstulit, & estimabitur arbitrio boni viri, & nemo dixerit oportere, ut principalis intentio mercatoris sit subvenire furi, quod tamen secundum Merendam doctrinam necessarium esset. Sentio igitur Merendam parcius & modestius de Navarro, & aliis præstantissimis Patribus scribere debuisse. Quod ego prolixius exequi, & excutere operæpretium non arbitror, quia in foro hæc quæstio ferè inutilis est, in quo de intentione creditoris, & quo animo in creditum iverit, inquirere non solemus, sed tantum investigare, an interesse creditoris probatum sit, sive in damno, sive in lucro, iuxta leg. 1. C. de sentent. que pro eo. & præsertim si creditor, ut frequentius evenit, ex mora debitoris id, quod sua interest, in iudicio prosequatur.

Alterum, quod omiseram, est oportere lucrum illud, quod cessare dicitur, licitum esse, & iustis, & licitis modis queri potuisse: sin minus actori denegandum esse. Quid enim si creditor dicat potuisse illam pecuniam dare fœnori, vel cum illa societatem inire cum Hebrais, vel Piratis, & lucrari? Sanè huius illiciti lucri nulla habenda est ratio, ut indicat l. 4. Si Marcellus de del. mal. excep. l. 12. §. 1. de furt. que ait neminem de sua improbitate consequi actionem. Ex qua ita docuit Bartol. in d. l. n. C. de sent. qua pro eo, quod inter. num. 23. & Alciat. in fin. Rebuff. gl. ult. nu. 16. & Bereng. Paulac. n. 62. & Bertaxol. in consil. 255. num. 16. lib. 2. Quod etiam Theologi docent, ut Conrad. de contrah. quasi. 30. circa fin. vers. tertis arguitur. Salon. de ar. 2. cont. 9. vers. observandum est. Salas de usur. dub. 19. n. 3. vers. propter hæc. ubi ait, quod dicitur creditori lucrum cessans deberi, accipiendum esse de lucro iusto, secus de iniusto, cuiusmodi est id, quod habendum est per iniquos, & usurarios contractus. Id ipsum tradunt Iustinian. d. l. de camb. qu. 8. num. 2. Nald. loc. cit. n. 3. & novissime Eminent. Cardin. de Lug. d. disp. 25. num. 86. ubi ait, hoc extra controversiam esse. Hinc aliquando putabam audiendum non esse creditorem, qui aleator erat, & dicebat se alea ludere potuisse, & lucrari, quia vetita est legibus alea, ut inquit Horat. carm. l. 3. & constat qu. l. 1. C. de aleat. l. 1. C. de us. ff. cod. l. ult. ff. quar. ser. alt. non det. atque etiam quia lucrum cessans debet esse certum, vel saltem verisimile, ut eius ratio haberi possit, l. 2. §. ult. ff. de us. quod cert. alea verò res incertissima est, & fallacissima, l. 8. ff. de contr. empt. non minus, quam captus piscium, quorum proinde nulla sit æstimatio l. 29. §. item Labes, ff. ad l. Aquil. quia ut ait, incertum est, an caperentur.

Porro ex hac causa descendit, ut quod dicimus fructus pignoris minuere sortem, non habeat locum, quando actum est, ut creditor fructus percipiat loco eius, quod revera illius interest; fructus enim hoc casu primo loco cedunt in id, quod interest, neque minuunt sortem, nisi quatenus excederent rationem eius, quod interest: & ita docet Bald. in l. 1. in fin. C. de distract. pign. Ozac. in decis. 143. n. 1. Thesaur. in dec. 78. n. 2. & 3. Cardin. Mantic. de sac. & ambig. con. v. lib. 11. tit. 8. num. 22. Pacific. de Salvian. inter. in post. 4. cap. 1. nu. 47. & 102. Escob. de ratucin. comput. 14. n. 1. & 20. in fin. & Fontan. de pass. nuptial. claus. 7. gl. 3. par. 7. num. 3. & in decis. 208. n. 13. & Theologi apud Salas de usur. dub. 28. num. 2. † Olim quidem, ut alio loco diximus, iure civili licita fuit antichresis, quia usura licite videbantur: nunc tamen improba est hæc conventio, & illicita, nisi aliunde creditoris tantundem interest ratione lucri, vel damni, ut rectè sentiunt Sebast. Medic. de compens. part. 1. quasi. 9. num. 9. Thesaur. in d. decis. 78. num. 4. Hotoman. in disp. de funer. cap. 4. Cardin. Mantic. loc. cit. Surd. in consil. 194. n. 14. & alii auctores citati quasi. 11. n. 7. unde recipiendum non est, quod ait Præf. Faber in notis defin. 1. C. de sentent. que pro eo, quod inter. fructus pignoris forti imputari, præterquam si sit contracta antichresis, quia verius est etiam ea contracta fructus minuere sortem, nisi quatenus creditoris interest.

Præterea, quod proximè dixi fructus primum imputandos in id, quod verè interest, recipiendum putò, licet hæc de re nihil actum sit, dummodo cætera concurrant, quæ necessaria sunt, ut interesse debeat. Ita enim factis aperte colligitur ex l. minor. 40. ff. de minor. leg. cum venditur. 8. ff. in quib. caus. pignur. hac. contra. leg. illud, ff. de edil. edil. leg. utere, & leg. si prædium, C. de præd. minor. & leg. penult. paragrapho ultim. ff. de reb. ser. & tradunt Jacob Renald. Andeg. in d. l. n. C. de sentent. qua pro eo, cap. 6. vers. rursus ad advertendum fil. 107. Rebuff. & Salon. apud Ozac. in decis. 160. numer. 16. ubi

refert ita fuisse iudicatum. Covarr. variar. lib. 3. cap. 1. num. 3. vers. ego sanè non inficior. Gabriel. in consil. 151. numer. 7. & 8. Menoch. in consil. 110. num. 55. Statil. Pacific. in d. in post. 1. num. 101. Rebell. de oblig. iustis. lib. 8. qu. 11. num. 2. & Ugolin. de usur. cap. 63. §. 1. num. 5. idem sentit Fontan. in cit. decis. 208. num. 16. ubi ait hoc etiam in mutuo locum habere.

Idemque proculdubio dicendum est, si pignus per hypothecariam captum sit auctore Prætoro, ut indicat l. 48. ff. de silur. que est de prætorio pignore, ut hic Gotofredus notat, in qua Marcellus ait, ita computandum esse, ut prout quidque ad creditorem pervenit, non ex universa summa decedat, sed prius in eam quantitatem, quam usurarum nomine creditorem consequi oportet: & ita sentit Ozac. in d. dec. 160. n. 16. & 17. Gabriel. in dist. consil. 151. n. 3. & 7. Pacific. loc. cit. num. 101. Anton. Fab. lib. 8. C. de distract. pignur. defin. 31. & aliis relictis Giurb. in decis. 105. num. 10. & novissime Fontan. in decis. 205. num. 25. Neque etiam apprehensio, & retentio pignoris cursum sistit veri, & legitimi interesse. † Quamobrem, quod docet Neguzant. de pignur. par. 5. membr. 5. num. 4. & censuit Rota 49 post eund. Statil. in decis. 101. num. 10. fructus scilicet pignoris prætorii forti esse imputandos, ita accipiendum est, ut locum non habeat, quando tantundem creditoris interest, quia quatenus interest fructus non minuunt sortem: & ita etiam accipiendum est, quod post Bartolum docet Cardin. in d. tit. 11. num. 24. non valere consuetudinem, ut fructus pignoris iudicialis non computentur in sortem, ut que repugnet iuri divino, & legibus Pontificum, quia id accipiendum est, nisi verò tantundem creditoris interest, quod omni iure permittitur.

His consequenter dicendum est, ut si minus sit in fructibus, quam creditoris interest, id quod deest, aliunde vel ex ipso pignore consequi debeat, l. emptor. 65. ff. de rei vendic. Nam si res sterilis, & omnino infructuosa pignori data est, ut sunt stragula, gemmæ, vasa aurea, & argentea, vel si nullum omnino pignus acceptum est, non ideo minus creditor ultra sortem consequi debet, quod revera eius interest sibi pecuniam solvi. Neque enim acceptio pignoris creditori nocere solet, vel debet, cui etiam nullo accepto pignore interest præstari æquissimum est ex d. l. 2. §. ult. ff. de us. quod cert. loc. & l. si vero, §. si mihi, ff. mand. & aliis. Quod cum certissimum sit, mirabar aliud excidisse Fontan. in d. decis. 208. num. 9. nisi animadversum illum paulo post se correxisse, & nostram sententiã sequi in decis. 210. n. 14. & 15. ubi tamen aliquid lux prioris opinionis retinere videtur. † Sanè si pignori acceptum sit ea lege, ut creditor fructus percipiat pro eo omni, quod interest, vel vice eius, quod interest, non potest creditor residuum interesse petere, sed fructibus contentus esse debet, quia hæc conventio valet favore debitoris, ut censuit Rota inter collect. Farin. part. 2. dec. 331. num. 4. & rursus in ead. caus. decis. 372. num. 9. & nos diximus qu. 72. num. 12. quod putò verum, etiam si tacite id actum sit, ut in antichresi, videtur enim creditor his fructibus contentus esse: & ita recipi potest, quod tradit Fontan. in d. dec. 208. 9. quando scilicet tacite, vel expresse actum est, ut fructus cedant in id omne, quod interest, potest enim creditor hoc ius suum remittere. † Cæterum si fructus excedant rationem eius, quod interest, id quod superest, minuit & extenuat sortem, non obstante conventionē tacita, vel expressa, l. 2. C. de pass. pign. l. 5. §. 2. ff. de silur. l. si non forte, 26. ff. de condi. indob. Ozac. in d. dec. 160. in fin. Gabriel. in d. consil. 151. num. 3. & 8. Canis. de usur. cap. 5. num. 9. in fine. & Ugolin. in d. cap. 63. §. 1. num. 5. Neque enim hæc in re eadem est causa creditoris, & debitoris propter metum usurarum, quarum dulcedo interdum homines transverfos agit. Nam potest creditor minus stipulari, quam dederit, non autem in plus obligare debitorem, quam ipse accepit l. 11. §. si tibi, ff. si cert. per. l. si tibi, ff. de pass. & l. cum ultra, C. de non numer. pecun. nisi fortasse cum omni fraude cessante quasi alea empti est ob incertum eventum fructuum, & æstimationem eorum art. l. 17. C. de usur. & l. nec emptor. §. 1. ff. de contr. empt. que ait (pei quoque emptionem esse: & ex his, que diximus in d. 9. 72. n. 15. & seq.

Porro sunt, qui putant, cum queritur de fructibus forti imputandis, inspicendum esse, an creditor ratione creditæ pecuniæ notabiles labores sustinuerit: & hoc casu creditorem lucrari fructus, neque imputare forti, que fuit sententiã Hostiensis sit. de usur. §. in aliquo circa sig. qui movetur, ex cap. ad nostram 11. de reb. Eccles. non alien. quem sequuntur Roman. Abb. Socin. Bero. & Boetius apud Lupum in d. §. 6. n. 15. secundum impress. Præf. in

48

49

50

51

52

53

tract. Negoziant. loc. cit. num. 13. Trentacing. lib. 3. tit. de pign. resol. 2. num. 10. & Gabriel Sarain ad Roman. in singul. 542. qui eam tribuit Didaco Covar. variar. resol. lib. 3. cap. 3. nu. 2. vers. eris igitur. Ego tamen hæreo, & subsisto. Nulla enim probabilis ratio adferri potest, cur debitor refundere debeat labores seu æstimationem eorum, quos creditor, antequam pecuniam mutuam daret, pro ea redigenda subire coactus fuit, & proinde sub prætextu horum laborum fructus auferat alienos, & non imputet fortis. Neque movere debet constitutio Innocentij in d. cap. ad nostram, quia non est de re pignori data, sed concessa in feudum, cuius proprium est, ut fructus sint accipientis pro fide, & servitio, quod domino præstare cogitur, quod mirum est auctiores illos non animadvertisse. Et Didacus loc. cit. non ait creditorem ob labores in redigenda pecunia factos fructus suos facere: sed eum, cui res auferatur, per in integrum restitutionem, eos consequi pro mercede laboris in eis colligendis, & in ipsius rei cura, & administratione, quæ sunt ipsa viri docti verba. Quamobrem quod attinet ad acquisitionem fructuum rei pignori acceptæ, parum referre puto, an pecunia parta sit labore, vel relicta, aut aliquo beneficio fortunæ inventa, ut comperi deinde docere Petrum Royz decis. Lituan. 5. num. 358. qui etiam notat d. e. ad nostram, nihil ad probandam Hostiensis sententiam pertinere, & proinde vel explicanda est de laboribus, quos creditor in tuendis, & custodiendis rebus pignori acceptis sustinere cogitur, ut sensit Didacus loc. cit. & infra dicam, vel rejicienda est, nisi forte creditor, qui mutuum dare promissit, ut pecuniam illam redigere posset, & debitori roganti numerare, sumptus, & labores pati coactus fuit in gratiam ipsius debitoris iuxta l. Lucius Titius, ff. de act. empt. de cuius sententia dictum est q. 27. in fin. & explicat Beron. in cap. 1. de usur. n. 38. & Roman. in cons. 94. qua ratione accipi potest Hostiensis, & aliorum opinio, & Regim. lib. 25. n. 245.

54 Sane si creditor pro custodia, & tuitione rei pignori acceptæ magnos sumptus, & labores sustineat, ut si civitas vel castrum pignori oppositum sit, cui onus iuridicendum, & populi regendi, & tuendi inhærent: hoc casu fructus non minuunt sortem, quæ decima tertia, & nunc ultima est excusatio creditorum, quam expressimus his verbis.

Qui patitur varias sumptus, magnosque labores,
Et domino servare pignora cura suo.

Quod probari potest arg. d. cap. ad nostram, & probant Raphael Cuman. in cons. 19. n. 5. Cravet. in cons. 408. n. 12. Didac. Covar. loc. cit. Boer. in dec. 44. num. 24. & alii quidam, quos recenset, & sequitur inclitæ mem. Card. Mant. in d. tit. 8. num. 27. & Theologi plurimi apud Salas de usur. dub. 28. n. 3. quibus addunt Mosel. de contrah. cap. 28. num. 48. Georg. alleg. 1. num. 29. & Valer. Reginald. dist. lib. 25. cap. 10. num. 241. ubi ait creditorem licet fructus percipere propter onus exercendæ iustitiæ, & providendi publicis necessitatibus, propter quæ redditus à subditis præstari solent.

55 Neque tamen prætermittendum est, quoddam distinguere inter fructus, qui ex tributis, & vectigalibus, & aliis redditibus iurisdictionis rediguntur, & eos, qui percipiuntur ex re privata Principis, ut sunt fundi, sylvæ, palæta, & alia huiusmodi, de quibus Sard. in cons. 47. n. 38. & in decis. 1. nu. 10. fructus enim primi generis non esse sorti imputandos, cum sint veluti pretium, & merces laborum, & sumptuum, quæ a creditore præstare, & sustinere oportet: fructus vero alterius generis minuere sortem, quia bona, ex quibus proveniunt, eodem loco sunt, quo pignora privatorum. Ita Salas ex aliorum sententia loci cit. num. 4. quæ tamen distinctio mihi ratione carere videtur. Nam in hoc genere habenda est ratio onerum, & sollicitudinis, & laborum, quæ possessor subit pro tuitione, & regimine civitatis, & quorum æstimatione incerta est, & multa sæpe repente emergunt, quæ brevi tempore multorum annorum fructus, & utilitatem auferunt, ut si castrum, vel civitas munienda est adversus hostes. † Et proinde cuiuscunque generis fructus sint, incertitudo sustinet pactum l. 14. & 17. C. de usur. Menoch. in cons. 110. num. 53. quia huic contractui admiscetur contractus de, ut facias, id est, de tibi redditus civitatis, ut populum regas, & curaris, in quem non cadere usuram dixit ex Mantica, Gratiano, & aliis quæst. 16. n. 10. unde nihil refert, an fructus ex tributis & vectigalibus, vel ex fundis rei private Principis proveniant. Et illud tantum in hoc genere cavendum est, ne habita etiam ratione dubij eventus inæqualitas intercedat, & captio in necem debitoris, ut si forte

fructus, qualescunque sunt, longè excedunt sumptus, & æstimationem laborum, & aliorum onerum, quæ cohærent pignori, & illud sequantur. Etenim hoc casu contractus non tantum iniustus est, sed & usurarius videri potest propter mixturam mutui, quod principaliter agitur, & ex quo lucrum consequi est illicitum. Quamobrem pars fructuum, & commodorum, quæ onera excedit, sortem minuit. Et hic etiam locum habet, quod definitum est in cap. 1. de usur. & in l. 1. & 7. Cod. de pign. act. & aliis, quibus constat fructus pignoris minuere sortem deductis sumptibus, ut in specie docet Caietan. in d. art. 2. in respons. ad 6. vers. civitates autem, & Mercat. de contrah. lib. 2. cap. 7. in fin. neque distinguunt inter fructus istius, vel alterius generis. Sane si non pignus, sed aliud commercij genus contractum proponatur, videnda sunt, quæ de hæc scripsimus q. 15. n. 23.

Et tantum ad confirmationem eorum, quæ mox diximus adversus eam distinctionem, quam adfert Salas loco citato, 57 notandum est, quod generaliter scribit Valer. Regim. in d. c. 12. n. 146. in fin. quoties mutui dationis officio admiscetur aliquid ex parte dantis, quod premium, & mercedem mereatur, hanc esse iustam causam exigendi aliquid ultra sortem secundum eam quantitatem, quam vir prudens arbitrabitur. Etenim hæc quantitas non est æstimanda ex mutuo, & veluti premium, & pretium mutui, ratione cuius nihil planè exigi potest ultra sortem: sed ex causa, quæ mutui dationis officio coniuncta est: vel ut eleganter ait Valent. in quæst. de usur. punct. 1. vers. secundo quaritur. ex vi alterius iusti contractus concurrentis cum mutuo, cuius intuitu licet aliquid ultra sortem percipere definiendum arbitrio boni viri, & perpensa illius causæ gravitate, & aliis circumstantiis, ita ut æqualitas inter contrahentes servetur. † Quibus congruenter plerique Doctorum iuris docent usuram non esse, quoties creditor pro usuris sibi à debitore præstandis æquale aliquod onus vicissim suscipit in gratiam debitoris, & hanc potius mutuum compensationem videri. Id enim pro regula constituit Bald. in l. 1. num. 53. C. de summ. Triniv. quam probant in l. petens. Cod. de pact. Salicetus, Decius, Iason. n. 16. Curtius lun. num. 14. & Alciat. num. 10. & novissime August. Barboz. in collect. ad b. l. num. 6. Alex. in cons. 221. num. 6. lib. 2. & in cons. 31. n. 5. lib. 6. Tiraq. in l. si unquam verb. donatione largitus, num. 62. Chassan. in consuet. Burgund. tit. 4. §. 23. n. 30. Burlat. decis. 320. nu. 60. Menoch. in cons. 1002. n. 52. & Francisc. de Clapper. caus. 98. q. 1. n. 7. Quæ regula usum sum in q. 79. n. 5. & aliis locis, & multoties uti esse potest ad excludendam usuram, dummodo servetur æqualitas arbitrio boni, & prudentis viri, ut dictum est. Nam quod Salicetus addit, & post Salicetum scribunt Chassanæus, & Menochius loc. cit. sufficere, si æqualitas interveniat usque ad dimidiam præstationem usurarum ex l. 2. C. de res. vend. quasi hic quædam veluti emptio contrahatur, non puto admittendum esse, ne hac ratione fiat fraus sacris constitutionibus, quæ usuras vetant: & proinde, verius est præstationes, & onera equalia esse debere, ut relati Theologi docent, & comperi deinde adversus Salicetum docere Decium in d. l. petens, n. 17. ubi refert communem opinionem esse contra Salicetum, & Iason. eod. loc. qui ait Saliceti decisionem esse falsam, & Alciat. loc. cit. qui scribit illum hanc re merito ab aliis confutari. Non puto tamen propter modicum excessum contractum reprehendendum esse ex his, quæ ex eod. Decio, Cagnolo, & aliis dixi qm. 37. nu. 49. Neque enim facta, & operæ, quæ vice usurarum præstari debent, certam habent æstimationem ut pecunia leg. 3. ff. de in lit. iur. leg. idem ff. de eo quod cert. loc. leg. 26. §. libertus. ff. de condict. indeb. & l. 31. ff. de solut. quæ ait inter artifices longam esse differentiam, & naturam, & ingenium, & doctrinam, & institutionis.

Atque hæc sæpe causæ sunt, ex quibus adhibitis cautionibus, quas attingimus, & suis locis suisque executi sumus, & cessante fraudibus creditoribus aliquid ultra sortem stipulari, & exigere licet.

QVÆSTIO XCIX.

De Excusationibus sceneratorum.

SUMMARIVM.

- 1 Consuetudo licitos contractus facit.
- 2 Publicum quod est, non ideo licitum. Veritas, & ratio consuetudinem vincit.
- 3 Consuetudo etiam totius orbis usuras licitas facere non potest.
- 4 Consuetudo scenerandi, licet excuset à pœna, non excusat à restitutione usurarum.
- 5 Consuetudo quatenus contractus sustinere potest. Consuetudo scenerandi non sustinet eis contractus, in quibus usura est patens.
- 6 Bona fidei possessor, quoad fructus loco domini est.
- 7 Mutuum natura sua sterile.
- 8 Contractus non definit esse sceneraticius, quamvis absit animus scenerandi.
- 9 Contractum illicitum faciens putans esse licitum, an possit lucrum illud consequi, quod ex contractu licito facere potuisset. Indices cogitationes hominum videre non possunt.
- 10 Debitor obtenta venia iurijurandi non cogitur usuras solvere. Iuramentum etiam rei illicita Deo reddendum.
- 11 Hæres non tenetur usuras solvere, quas defunctus solvere juravit.
- 12 Obligatio usurarum iuramento non confirmatur. Contractus usurarii sententia confirmari non possunt.
- 13 Censura illiciti non confirmatur sententia.
- 14 Sententia, qua jubet usuras praestari, nunquam transit in rem iudicatam.
- 15 Exceptio usura etiam post sententiam obici potest.
- 16 Reus, qui vitium usura probare non potuit, & victus est, non potest eandem questionem aggredi.
- 17 Creditor absolvens à petitione usurarum non ideo minus usuras restituere tenetur. Deo nihil occultum.
- 18 Sententia in causa usuraria ex novis testibus, & instrumentis semper rescindi, & corrigi potest. Æquitas in causis usurariis stricti juris regularis est praeservanda.
- 19 Sceneratores neque arbitri sententia, neque transactionibus excusantur.
- 20 Usura liberè remitti possunt.
- 21 Remissio usurarum, nisi libera sit non eximit ab earum restitutione.
- 22 Remissio usurarum, dum adhuc sortis debetur, non presumitur libera.
- 23 Idemque est, si debitor ex alia causa scenerari obnoxius fuerit.
- 24 Donatio debitoris facta creditori: dum mutuum pecuniam accipit, non valet.
- 25 Donatio facta à Principe mercatoribus mutuum danti-bus non valet. Sceneratores etiam Regibus terribiles.
- 26 Ioannis Medini distinctio quædam rejicitur.
- 27 Confessio debitoris usuras sibi restitutas fuisse, dum adhuc sortis est debitor, non valet.
- 28 Debitoribus quibusdam veluti vinculis adligantur. Debitorum creditoribus servimus.
- 29 Usura futuræ neque remitti, neque donari possunt.
- 30 Mutui in dacionibus non fitur assertionibus patrum.
- 31 Remissio usurarum ex circumstantiis libera censeri potest. Iudex ex coniecturis arbitrari potest donationem pendente mutuo liberam esse.
- 32 Liberatio usurarum parte earum recepta valet, si sortis iam soluta sit.
- 33 Liberatio usurarum parte recepta non liberat usurarium

- pro residuo, si per metum extorta sit.
Debitum malo debitori remissum, ne pars eius solvatur, quandoquomque repeti potest.
- 34 Redditus usurarius prescribi non potest.
 - 35 Redditus exacti, an prescribi possint.
 - 36 Res senore extorta, an prescribi possint. Hæredi mala fides defuncti non nocet.
 - 37 Sceneratores excusati inopia. Male parva, male dilabuntur.
 - 38 Usurarius manifestus non potest esse idoneus fidejussor.

Nunc consequens est, ut sceneratorum excusationes excutiamus, quibus sibi blandiri solent, ne ablata restituant, eas scilicet, de quibus in iudiciis interdum disceptatur. Nam quæ in foro animæ agitari solent, Theologis relinquenda esse duxi, tum quia jam fessus sum laboribus, & curis; tum etiam ne quis mihi merito illud Apellis obiciat, ne sutor ultra crepidam.

Et primum quidem prætere solent, consuetudinem scenerandi, quæ quibusdam in locis invaluit. Nam magna est vis consuetudinis, ut quæ derogat legibus l. 32. ff. de legib. & vim legis habet l. 33. & 35. eodem tit. c. ult. de consuet. Angel. Mattheæ. de via, & ratio. jur. lib. 2. c. 1. nu. 6 & contractus, quorum iustitia dubia est, licitos facit, ut sentit Bart. in l. quid sit fugitivus §. apud Labanem, ff. de adl. es. ff. & Rolan. cons. 58. num. 20. lib. 4. Gratian. discept. lib. 1. cap. 14. num. 12. & in usuris attendenda est consuetudo, ut scribit Hering. de fideiuss. cap. 26. num. 98.

Sed his obijcio, quod ait D. Cyprian. in epist. ad Donat. non propterea quidpiam esse licitum, quod sit publicum: & quod ait D. Gregor. in cap. 5. dist. 8. si consuetudinem fortassis opponat, advertendum est, quod Dominus dixit ego sum veritas, & non dixit ego sum consuetudo, sed veritas & D. August. ead. dist. cap. 6. cum Christus veritas sit magis veritatem sequi debemus, quia ratio, & veritas consuetudinem semper excludit. Congruenter etiam Cuiac. in l. 2. C. que sit long. consuet. ait consuetudinem, quæ non ratione, sed errore constat, non habere vim legis, & neminem obligare. & in specie huiusmodi consuetudines irritas esse, neque suffragari constat ex clem. un. de usur. & ostendi potest ex cap. quia in omnibus de usur. ubi Beroum num. 3. & 4. congruenter notat, id quod turpe, & illicitum est iure Divino, ut sunt usure, licitum & honestum ob generale consuetudinem totius orbis fieri non posse. Ita enim Petr. Gregor. lib. 2. cap. 8. num. 3. & generaliter in usuris consuetudinem, nihil teneratoribus prodelle, quo minus ablata restituant, tradit idem Berou. in cons. 167. lib. 1. Petr. Binsfeld. in cap. naviganti, de usur. cons. 4. Lelius Zecch. de usur. cap. 15. in fin. Vgolin. eodem tract. cap. 1. §. 1. Manent. de contract. libell. 6. num. 1. & 6. ubi ait communem usum non facere licitam usurarum extortionem; & tractatum est Romæ apud Farinac. in cons. 15. num. 74. & apud Rotam coram Reverend. P. D. Martino int. noviss. omnium dec. 301. nu. 23. & 24. & nos diximus adversus Hering. questione 33. num. 18.

Et licet consuetudo excuset à pœna, quæ sceneratoribus infligitur, non tamen contractum usurarium licitum facere potest, neque excusare creditores à restitutione, ut respondit Natta in cons. 488. n. 26. Rolan. in cons. 75. n. 47. lib. 1. Berou. Binsfeld. & Vgolin. locis citatis Menoch. lib. 3. pref. 122. num. 57. Manent. de usur. n. 36. Lup. de usur. c. ult. §. ult. n. 7. Caval. in dec. 2. nu. 4. part. 2. Farin. in prax. quest. 95. n. 8. & Gratian. dist. cap. 14. n. 12. & 13. & in censibus in quibus neglecta est forma constitutionis Divi Pii. V. & societatibus usurariis censuit Rot. post tract. Cenc. in dec. 11. & 155. & dec. 227. n. 3. & alius Castracân. de societ. super offic. cap. 4. n. 22. & 23. & cap. 5. num. 23. & 25. Zecch. ead. tract. 155. & Rot. post eund. d. 28. in fin.

Neque movet, quod dicitur ex Bartolo, & aliis consuetudinem contractus licitos facere, quia hoc recipi potest, quando dubia, & controversa est iniustitia contractus, quia in dubio frequentia actuum inter viros bonos, & consuetudo regionis sustinet contractum, ita ut non tantum contrahentes excusentur à pœna, sed etiam contractus licitus, & iustus habeatur, ut docuit Bald. in l. 1. num. 39. Cod. de bis, que pœn. numin. Natta in cons. 498. n. 26. Alciat. in cons. 45. Seraph. de privis. jur. cap. 132. num. 20. Surd. in cons. 327. num. 52. & Gratian. in d. cap. 14. num. 14. nam & in dubio contractus licitus præsumitur, ut inquit Surd. loc. citat. & ostendit l. cum hic fiat, §. 4. ff. de demat. inter vir. & uxer. ubi Vlpianus eleganter ait, si in obsecro sit, proclivior esse debet iudex ad com-

Probandum contractum. Aliud verò dicendum est, cum vitium usurę patens est, neque probabiliter de eo controversari potest, tunc enim consuetudo nihil operatur ad sustinendum contractum, neque à malè ablatorum restitutione eximere potest, ut tradunt Berous, & alii Auctores citati n. 3. Statuimus igitur iudices, quorum ea notio est, nulla pravę huius consuetudinis habita ratione iubere, debere, ut usurę, vel impudentur forti, vel resuscitantur. Nec aliud dicendum est, si forte huiusmodi consuetudines scriptę sunt, ut constat ex *Clem. 1. de usur.* ex qua consuetudines, & leges omnes, & statuta terrarum usuras permissentia penitus abolentur.

Neque etiam quicquam creditoribus professe potest, si dicant bona fide contraxisse, & redditus usurarios percipisse, quia licet bonę fidei possessor faciat fructus suos, quia quod attinet ad fructus loco domini est *1.48. in pr. §. ult. ff. de acq. rer. dom. l. 25. §. in alieno, ff. de usur. §. 1. 25. §. scire de pres. bared.* id tamen accipiendum est in rebus, quę natura sua fructus ferunt, ut sunt domus, agri, & his similia. Nam huiusmodi rerum possessores, dum bona fide putant eas ad se pertinere, fructus suos faciunt, quamvis titulus inutilis sit, quia, ut *Vlpianus ait, in disto §. scire pædonis loco habendus est, qui dolo erat, quamvis erret in iure. † Sed in mutuo, & alijs contractibus usurarijs, in quibus etiam mutuum latet, id locum obtinere non potest, quia mutuum natura sua sterile est, neque recipit accessiones fructuum: & proinde in his neque ignorantia, neque bona fides aliquid operatur, ut docet *Virgin. de Boccac. in lib. de consib. parte 2. num. 143. Bonacin. de contract. disputatione 3. qu. 3. punct. 15. num. 9. Roderic. de ann. reddit. lib. 1. c. 17. num. 53. Rot post eundem Cencium in decis. 31. n. 6. & 7. & in decis. 119. nu. 5. & ipse Cenc. in dist. questione 88. nu. 11. † Et cum contractus verè fœneratitius est, non desinit esse talis, ex eo quod non esset animus fœnerandi, ut respondet *Alex. in cons. 121. in fin. lib. 4. Menoch. disto lib. 3. praf. 125. num. 9. Hector. Felic. de societ. cap. 18. nu. 71. & Virgin. loci citato, & proinde quod superexactum est, cedere omnino debet extinctioni fortis C. 1. de usur. & tradit *Alex. in disto cons. 121. n. 24. & in specie censuum fœneratitij Rot. in dist. datif. 119. n. 4. & 5. Seraph. in decis. 1006. n. 4. & 6. Duard. ad eandem constitut. Divi Pij §. 3. qu. 20. nu. 5. & seq. Roderic. de ann. reddit. qu. 17. n. 80. & 86. & nominatim edicto Serenissimi Ducis nostri confirmatum est.****

Neque tamen hic prætermittendum est, quosdam Theologos sane doctos affirmare eum, qui bona fide fecit contractum usurarium, quom si talem esse scivisset, celebrasset alium iustum, posse veritate comperta retinere, quod ex contractu illo iusto lucraturus fuisset. Etenim qui putat contractum esse iustum non intendens nisi iuste contrahere, videtur in subsidium accersere omnes titulos iustos, qui contractu illo possunt contineri, & consequenter etiam titulum lucri, quod illi cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractum iustum esse putasset, & ita eorum sententiam explicat *Lessius lib. 2. de iustit. cap. 20. dub. 12. num. 102. & 105. ubi scribit sententiam hanc non videri improbabilem in ijs negotijs, in quibus contrahentes censentur in eundem titulum consentire, ita ut is, cum quo contrahitur, intendat dare lucrum alteri omni eo titulo, quo illud iuste accipere intendit. Et cum contrahentes expriment velle contrahere omni meliori modo, quo possunt, id quoque admittit, & probat *Bonacin. loc. cit. quod mihi non videtur necessarium, puto enim satis esse, si implicite, & in genere consentiant in eum titulum, quo iuste lucrum illud cedi, & acquiri potest, ut constat ex separatione casuum, quos statuit *Lessius loc. cit. cuius auctoritate Bonacina utitur, & cuius sententiam non satis percipisse videtur. Quod quidem multorum conscientias sedare potest, sed in forensibus disputationibus nihil proderit allegare. Neque enim iudicem mentem, & cogitationes contrahentium introspicere possunt: sed si ex figura contractus, vel ex probabilibus coniecturis appareat usurarium, & fœneratitium esse, illum corrigere debent eo modo, quo proximè diximus nu. 7. & alijs locis plurimis, & præsertim qu. 10. nu. 27. & 29. & 11. Sane interdum habenda est ratio eius, quod interest creditoris secundum ea, quę scripsimus qu. 80.***

Neque ad sustinendum contractum, & illicitam usurariam exactionem proderit iusjurandum promissioni addidisse. Nam quamvis magna sit vis iusjurandi ad confirmandam rerum contractarum fidem, ut ait *Marcus Tullius lib. 1. de offic. & proinde is, qui contractum fœneratitium servare, vel usuras solvere promissit, non debeat propria auctoritate contemnere iusjurandum, sed*

stare contractui, & solvere, ut constat æperissimè ex *cap. 6. & 8. de iurjur. & scribit *Mancin. de iuram. part. 1. q. 6. nu. 4. & Cuiac. in d. cap. 6. ubi ait rei illicitę iusjurandum Deo reddendum esse, satis tamen est veniam iusjurandi impetrari: illa enim obtenta debitor ab usurarum præstatione liberabitur, ut docet *Francisc. de Cald. in lib. de empf. & vend. cap. 29. nu. 38. Vgolin. d. lib. de usur. cap. 20. nu. 2. Gregor. eod. tract. lib. 3. cap. 12. nu. 7. & Marius Martius in 15. cons. Farin. num. 73. ubi etiam testis est, in Sacro Rotę Romanę Auditorio inutiles istos circuitus non admitti. † In quo etiam illud observandum est hæredes eius, qui usuras solvere promissit, contractum rescindere, & impugnare posse, non obstante iuramento defuncti, & nulla petita absolute, quia cum iusjurandum usurarum promissionem non confirmet, sed tantum obliget iuramentum, ut Deo illud reddat *dicto cap. 6. de iurjur. consequens est eo defuncto obligationem nullam, & invalidam remanere, & hæredes contractum infringere, & usuras repetere posse, ut post *Bald. & Alex. tradit *Gratian. in dist. cap. 14. nu. 18. & 19. & Anton. Corn. de absol. iuram. part. 3. qu. 14. num. 27. & part. 4. cas. 9. nu. 27. & 28. ubi ait idem esse, si quis pro se, & suis hæredibus contractui stare addito iuramento promissit.******

Et qua ratione contractus usurarius, & obligatio usurarium iusjurando non confirmatur, ita nec sententia iudicis confirmari potest, ut sentit *Alberic. in rubr. Cod. de usur. in fin. Bald. in l. cum allegas. nu. 7. Cod. eod. & alij quidam apud *Tiraquel. de retract. lib. 2. §. 1. glif. 2. n. 26. Castell. Cotta in suis memor. verb. sententia, qua lata. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 2. §. 3. num. 3. Menoch. cons. 300. numer. 94. & cons. 1182. numero 18. Argentur. ad consuet. Britann. artic. 266. cap. 6. nu. 5. & 7. & Vincent. Caroc. de remedi. contra sentent. exc. 66. nu. 9. † Et proinde census illicitè constitutus sententia non confirmari tradunt *Roderic. de ann. reddit. lib. 1. q. 16. numer. 1. Avendan. de censib. Hispan. cap. 41. n. 1. Argentur. loc. cit. & Grimaud. de contract. piguar. lib. 1. cap. 25. nu. 3. & censuit Rot. post Cenc. in decis. 155. in fin. ubi ait id in potestate iudicis non esse: & ita censuit Senatus noster ad relationem Illustrissimi Divi Equitis, & Senatoris Vitaldi: & Magistratus sapissimè referentibus Illustrissimis DD. Senatoribus Caisotto, & Gerardo. † Et sententia, qua contractus fœneratitij comprobantur, nunquam transit in rem iudicatam, ut iidem auctores tradunt, & *Bald. in cons. 279. num. 1. lib. 2. & Alberic. in tit. C. de usur. n. 9. lat. in l. 1. §. si procurator, num. 13. ff. si quis iudic. non obtemp. Felician. lib. 2. cap. 1. n. 24. Avendan. de exeq. mandat. par. 2. c. 29. num. 8. Caroc. d. except. 66. nu. 9. Ann. Robert. ver. iudicat. lib. 4. cap. 18. Stort. Odd. de restit. in integr. qu. 35. num. 14. Vgolin. de usur. cap. 3. §. 1. n. 4. & Roderic. loc. cit. num. 4. & 5. ubi tres casus distinguit. † Primus est, inquit, quando ante sententiam, à qua non fuit appellatum, nec amplius appellari potest, non fuit actum, nec cognitum de usura, & hoc casu certum esse non adferre præiudicium questionis pravitas usurarię, non retardata tamen executione sententię, nisi usura sit patens, & manifesta, vel probationes in promptu adferantur: idque multi docent apud *Caroc. loc. cit. num. 23. Secundus casus est, quando ante sententiam opposita est exceptio usurę, & probatum est contractum usurarium esse: siquidem sententia continet errorem expressum, & hoc casu nulla esse veluti contra ius prolata *1. 2. C. quand. provoc. non est nec. Si verò non continet errorem expressum, tamen non transit in rem iudicatam propter rei turpitudinem, & periculum animę, & propter manifestam iniquitatem, ut quæ ex actis colligatur. † Tertius Roderici casus est, quando apposta quidem est hæc exceptio, sed debitor non potuit probare vitium usurę, & hoc casu, licet sententia propter peccatum continuum non transeat in rem iudicatam, tamen si præclusa sit via probationibus, ut quia iam testes auditi sint, & eorum testimonia publicata, aut standum esse sententię, nec iterum reum audiendum esse, qui per testes, & alias probationes eandem questionem aggreditur, alioqui nullus esset litium finis, & præsertim si obicitur vitium, de quo Iurisperiti dissentiunt. Ita Rodericus, idemque ferè *Grimaud. in d. qu. 25. num. 4. & 7. qui ex Molingo profecerunt, quem ob metum censuratum non legimus.*******

Cæterum hunc tertium casum duobus modis restringendum, & declarandum esse puto. Primus est etiam deficientibus probationibus scenoris, si verè contractus vitium usurę habet, creditorem non obstante sententiã ex obligatione iustitię ad restitutionem teneri, neque se coram Deo, cui nihil occultum est, ea sententiã tueri posse,

posse. *l. 28. de condic. indob. c. l. Iulianus 60. ff. de cod. tit.* ubi Accursius notat sententiam non facere ius, ut qui debitor est, debitor esse desinat: & ex Navarr. *consil. 11. num. 2. de usur.* & ita puto sentire Roderic. *loc. cit.* dum ait sententiam non transire in rem iudicatam, & tamen illi standum esse, quæ videntur contraria. † Secundo modo id declarandum puto, si novi testes, & nova instrumenta de novo reperta proferantur, vel si quas alias novas probationes victus in promptu exhibeat, hoc enim casu existimarem iterum reu audiendum esse, quia licet sententia regulariter ob testes, & instrumenta noviter reperta retractari non debeat. *l. sub specie, C. de re iudic. l. Imperatores, ff. eod. c. l. 27. in fin. ff. de excep. rei iud. Harmen. lib. 1. tit. 4. subiiciens id exemplo grave esse, & Fachin. *controu. lib. 1. cap. 51.* hoc tamen locum non habet in iis sententiis, quæ nunquam in rem iudicatam transeunt, ut quidam tradunt *in l. admonendi, ff. de iurjur.* quos memorat Sfort. *Odd. de restit. in integr. qu. 73. nu. 11.* inter quos eam refert, quæ lata est in causa usuraria, ut nos proximè diximus *num. 14.* & ne fiant excorsiones illicitæ, ut docet in terminis Alberic. *loc. cit. vers. ego autem puto,* & Idem Sfort. *eod. loc.* subiiciens hac in re æquitatem stricti iuris regulis esse præferendam.*

Ex his sequitur sceneratores, neque sententia arbitri, neque transactionibus se excusare posse. Receptum enim est, neque sententia arbitri, neque transactione contractum usurarium confirmari, ut docent Ioan. Bapt. Perus *in lib. de arbit. cap. 14.* & Roderic. *in d. qu. 16. num. 21.* cum enim usura naturali, & divino iure prohibeantur, non possunt partes suo consensu, vel transactione usurarum prohibitionem tollere, & contractum illicitum, & usurarium licitum facere. Nam si transactio, & consensus aliquid hac in re iuris haberet, satis fuisset ab initio consensisse, & conuenisse, ut constat ex Baldo *d. l. cum allegas, nu. 7.* & Tiraq. *de retract. lib. 2. ad fin. n. 152.* & Manent. *de iur. contract. libell. qu. 4. in fin.* nec potest emendari, & corrigi vitium prioris contractus sententia arbitri, & transactione, in qua eadem fraus, & iniustitia reperitur, ut egregie ait Bald. *in conf. 125. nu. 2. lib. 2.* & Argenter. *in d. art. 266. n. 5.* qui subiicit nullo consensu siue tacto, siue expresso, nulla ratificatione hoc vitium purgari, cum idem semper vitium insuat in actum ratificantem. Denique fraus, & dolus, quo magis iteratur, & repetitur, gravior est, neque confirmat actum, sed magis polluit, & labefactat, ideoque grauius coerceri, & corrigi debet.

Sed hæc ita accipienda non sunt, ut de usuris præteritis pacisci, & transigere non liceat. Etenim exploratum est, usuras exactas liberè, & spontè remitti posse, ut sentiunt Anchar. Covar. & alii apud Ioan. Bapt. Lup. *comm. 4. §. 4. in princ.* ubi ait hanc veram, & communem esse sententiam, quam multis suis argumentis probat Villag. *eod. lib. de usur. q. 31. concl. 7.* & ante illos docuit Bald. *in l. rogasti, §. si tibi, ff. si cert. pet. Ang. in conf. 100. n. 2. Salic. in aurb. ad huc nu. 23. C. de usur. Ozac. in decis. 143. n. 1.* & ostendi potest *ex l. 7. §. si paciscar. c. l. si unus, §. pacta, ff. de pact.* quibus constat dolum præteritum pacto, & transactione remitti posse.

Sane necesse est, ut hæc remissio spontè, & liberè fiat, ut dixi, quia si per metum, & involuntariè facta est, inutilis est, nec à restitutione liberat creditorem, ut notant Laurent. de Rodulf. *in lib. de usur. qu. 62.* Abulens. *Matibai cap. 25. qu. 272. vers. dicendum.* Villag. *loc. cit. n. 27. vers. præterea.* Lgl. Zecch. *eod. tract. cap. 15. num. 4. vers. tertium remedium est.* Cardin. Tolet. *lib. 5. cap. 26. num. 2. & 3.* Cardin. de Lug. *disp. 21. sect. 4. num. 46. & 47.* ubi docet non opus esse, ut pecunia offeratur: & hanc communem esse sententiam, & Ugolin. *ubi supra num. 2.* ubi rectissime docet id in arbitrio iudicis positum esse. † In quo valde observandum est, an remissio facta sit ante, vel post restitutionem sortis. Nam si adhuc debetur fors, non videtur debitor usuras liberè remisisse, sed potius nec cogere sortem reddere, & ita plurimè rectè sentiunt inter quos idem Laurent. de Rodulf. *loc. cit. qu. 78. vers. ego alias.* Bald. *in l. ab Anastasio, n. 4. C. mandat. Castren. in d. §. si tibi, in fine, & Purpur. n. 57. Ludovic. Peguer. in dec. 33. n. 7. Menoch. in conf. 441. in fin. & consil. 1183. nu. 11. Jacob. de Grass. *par. 1. lib. 2. cap. 104. n. 31.* † Idemque est, si debitor ex aliis causis creditori obligatus manet, ex quibus illum ad solutionem creditor urgere potest. Hoc enim casu etiam remissio libera non presumitur, sed extorta metu, nec scilicet pro alio debiti reus vereretur: ut respondit idem Menoch. *in d. conf. 1183. n. 9.* Quis enim, dum necessitate æris alieni premitur, suum remittere velle creditur?*

Qua ratione si instrumento obligationis continetur debitorem, qui mutuum accepit, donare creditori quin-

quaginta, vel fructus pignorum, vel aliud quidpiam, hæc pactio, & donatio tanquam per impressionem extorta non subsistit, quia licet ostendatur titulus, & nomen donationis, usura tamen est, & color quæsitus sceneri, ut sentit idem Bald. *loc. cit. Alex. in conf. 80. n. 13. lib. 3. Surd. in decis. 328. n. 3. Cardin. Mantic. de tacit. & ambig. conuent. lib. 8. tit. 20. n. 40. Peguer. loc. cit. & inter Theologos Malder. tract. 5. cap. 3. dub. 19. & Salas de usur. dub. 28. n. 6.* In hoc enim genere res inspectanda est, non verba, quibus contrahentes utuntur, ut in aliis causis *leg. 6. ff. de præscrip. verbor. l. 17. & 46. ff. loc.* Et licet hic sceneratoribus oblicere, quod D. Ambrosius ait *lib. de Tob. cap. 14. Si alienum est, cur vocabulum refugis? cur velamen obtexis? Si illicitum est, cur incrementum requiris?* Notat tamen Salas *loc. cit.* id in foro externo accipiendum esse.

Quid si Rex vel Princeps sit, qui hanc donationem facit campioribus, & mercatoribus ei mutuum pecuniam dantibus? Et adhuc dicendum est donationem hanc scenero extortam videri, quia hæc donatio, & liberalitas causa est mutui, & mutuum causa donationis. Neque enim aliter mercatores pecunias mutuas darent, neque princeps donationem faceret, nisi mutuum sequeretur, & ita docet Medin. *dist. lib. de reb. per usur. acq. quest. 3. vers. hinc apparet.* & Sigism. Scacc. *de commerc. §. 1. quest. 7. p. 2. ampl. 10. n. 65. & 67.* ubi notat sceneratores etiam regibus metum iniicere: & rursum in *eod. q. 7. p. 3. lim. 20. n. 5.* ubi de cambiis illicitis, & usurariis idem scribit. † Non placet tamen, quod Medina distinguit, an Princeps necessitate æris alieni prematur ad tuendum regnum, vel familiam, an verò ad augendum imperium, & ad alios voluntarios sumptus indiget pecunia, tamen id probat Valer. Reginald. *d. cap. 12. n. 236.* verius enim est utroque casu mercatores scenus agere, & reos restituendi esse, quia semper hæc donatio est causa mutui, & mutuum est causa donationis: unde merito illud sentit Ugolin. *dist. lib. de usur. cap. 13. §. 3. in fin.* nisi nova donatio sequatur, quæ in principe facilius præsumitur, quam in privatis.

Kursum eadem cautio adhibenda est, cum debitor fatetur sibi usuras restitutas fuisse, & promittit eas non petere. Nam si fors jam soluta est, nihil proponitur, cur confessioni standum non sit, ut respondit Ang. *in d. conf. 100. n. 2.* forte verò nondum soluta dicendum est confessionem hanc per metum, & fraudem extortam, & involuntariam esse, quibuscunque verbis concepta sit, ut sentit Laurent. de Rodolph. *q. 28. n. 30.* nimirum ob facilitatem debitoris, qui ne cogatur iniquo tempore mutuum reddere, quicquid creditor voluerit, facile constituitur. Et licet contrarium sentiat Ugolin. *loc. cit.* nobiscum tamen sentit etiam Paul. de Castr. *in conf. 105. n. 1. lib. 2.* & Cravet. *in conf. 470. n. 13.* qua ratione etiam præsumitur remissio non libera, quando fors debetur, ita, & confessio. † Nam quando debitor pecuniam alienam retinet, quibusdam veluti vinculis adligatur, quibus creditores illos tanquam feras catenis onustas, vel tanquam captivos, & servos ducunt, & trahunt quocunque volunt. Nam & debitores suis creditoribus servire scribit Plutarch. *in opusc. de non sener. & qui se sceneratori obligat illius servum fieri graviter ostendit, idem Divus Ambrosius eod. lib. de Tob. cap. 8. venditur, inquit, qui obligatus sceneratori fuerit: & venditur non uno pretio, sed quotidiano, & deinde, ergo qui se sceneratori obligat, ipse se vendit, & quod peius est, vendit se non are, sed culpa, ut ergo inter dominum, & servum contractus liberè gestus non præsumitur, cum potius servus imperio Domini parere cogatur *l. 4. de reg. iur.* ita conventiones, & transactiones inter sceneratores, & debitores initæ, in quibus usura remittuntur, vel restituta dicuntur, quando fors debetur, involuntariæ, & per impressionem extortæ præsumuntur, neque creditores excusant, quò minus id, quod hoc nomine exactum est, sorti imputare teneantur.*

Et multò magis dicendum est usuras futuras nec remitti, nec donari posse, ut tradit idem Lupus *in d. §. 4. n. 4.* Ozac. *in decis. 143. n. 2.* Menoch. *de recuper. possess. rem. 15. nu. 158.* Lelius Zecch. *loc. cit. n. 4. vers. tertium remedium est: in fin. & Ugolin. in dist. §. 13. num. 3.* ut dicimus non valere pactum de usuris vel fructibus pignoris in sortem non computandis ex Surdo *in consil. 194. n. 4.* Stail. Pacif. *de Salvian. inserd. inspec. 4. cap. 1. n. 46.* & alii, quos recensui *quæstione 11. n. 2.* & Schrader. *de feud. parte 10. sect. 6. n. 63.* Hæc enim pacta nunc contra ius, & sacros canones sunt non minus, quam si paciscar, ne furtiagam, si feceris, & proinde non valent, *dist. l. si unus §. pacta, ff. de pact. & l. 6. Cod. eod.* † Denique

huc pertinet, quod sæpe diximus in mutuo, & rebus creditis tanquam in materia suspecta, quod attinet ad usuras, vel id, quod interest, non stari assertionibus, & confessionibus partium, durante suspitionis causa, quando scilicet pecunia debita non solvitur, ut inter alios docet Bald. in d. §. si tibi n. 4. Bart. & Paul. de Castro, in leg. per diversas, c. mand. & alii apud Roderic. in d. qu. 5. num. 40. lib. 3.

31 Sanè, quod diximus, forte respondum reddita remissionem usurarum involuntariam videri, neque excusare sceneratorem, non ita amare accipiendum est, quin ex coniecturis aliter iudici videri possit. Quid enim si is, qui mutuum accepit, vir liberalis est, & dives, & beneficiorum memor, si ex pecunia credita ingentes quasus facit, si usura modica sunt, & modici temporis: si creditor non avarus, nec sordidus? Sanè hoc casu iudex id est, vir bonus usuras ex liberalitate remissas facile poterit arbitrari. Vt etiam si quis forte debitor dederit creditori, dum fors adhuc debetur, ex eisdem, & aliis coniecturis potest iudex æstimare, an id ex liberalitate, vel in pretium mutui, & pro mutuo datum sit, cum enim totum ex coniecturis pendeat, quæ incertæ sunt, consequens est in arbitrio, & prudentis iudicis relictum esse, ut docet Vgol. de usur. cap. 8. §. 2. & cap. 13. §. 13. num. 2. & Reverendissimus Malderus loc. cit. & ita accipiendum est, quod diximus num. 24.

32 Quæsitum verò est, an reddita sorte cum usuris, si deinde is, qui usuras solvit, parte earum recepta pro residuo liberet sceneratorem, hæc remissio libera censi debeat, ita ut rata sit, nec revocari possit. Et sanè cum proponatur fors esse restituta, nec amplius deberi, dicendum est, liberationem valere. Nam potuisset totum remittere, ut diximus num. 20. cessatque suspitionis causa, cum fors amplius non debeatur.

33 Excipio tamen nisi per fraudem, & metum hæc liberatio extorta sit, ut si forte is, cui remissio facta est, metum iniciat alteri minitendo, se nihil omnino soluturum, nisi parte usurarum recepta, cum omnino liberet, vel si alia ratione illi terribilis sit. Hoc enim casu remissio hæc non liberat debitorem pro residuo, ut docet Sylvest. in verbo restitutio, 7. quæst. 1. & Lelius Zech. de usur. cap. 5. num. 2. Nam debitum malo debitori remissum, ut pars eius aliqua solvatur, conditione ob turpem causam repeti posse docent Alex. & Ia. in l. ult. ff. de cond. ob turp. caus. Hypol. sing. 432. & alij, quos sequitur Schrader. de feud. p. 9. cap. 6. num. 9. Plot. de in lit. iuran. §. 4. n. 65. & Bonif. de iur. §. 1. num. 84. idemque ex Theologis docet Cardin. Tolet. lib. 5. cap. 26. num. 2. Bonacin. de contract. disp. 1. q. ult. punct. 2. num. 1. & 3. & Cardin. de Lug. loc. cit. num. 46. ubi ait, non esse tutos in conscientia mercatores, qui sub pretextu impotentem remissionem partis debiti à suis creditoribus extorqueant, cum revera possunt plus solvere, & id totum, quod illis superest, sibi retinent alienum. In quo tamen, quod ad forum attinet, recurrendum est ad l. 7. in fin. & seq. l. in re illum 41. ff. de pact. & ibi Cuiac. & ad Benven. Stracc. de decol. p. 6. quæ non est huius loci excutere.

34 Denique videndum est, an sceneratores se prescriptione tueri possint, & facilius doctrinæ gratia puto tres species separandas esse. Prima cum agitur de prescribendo usum redditus annui adversus debitorem, vel eius heredes, & hoc casu, si constat contractum sceneratitium esse, receptum est nulla prescriptione acquiri posse, etiam triginta annorum, vel longioris temporis, quia lex continue resistit prescriptioni usurarum, & proinde detecto quacumque vitio constitutionis quasi possessio exigendi, quæ vitioso illo titulo nititur, quotidie magis inficitur, & quocumque lapsu temporis, vel quasi possessione non obstante redditus nullus est, & reus ab eius præstatione absolvi debet. Et ita sentiunt Curtius Jun. in l. petens n. 4. C. de pact. Alex. in cons. 121. n. 11. lib. 4. & post Decium, & Purpur. Anton. Gabr. lib. 3. tit. de prescript. conclus. 6. num. 12. Ioan. Bapt. Lup. de usur. comment. 2. §. 3. in fin. Roderic. quæst. 17. n. 4. & 7. qui rem hanc ex Molinzi traditionibus late persecutus est, & Grimaud. de contract. pign. lib. 1. c. 24. n. 6. & elegantissimè Argent. in consuet. Britamp. art. 266. c. 6. n. 11. & 25. & rursus cons. 3. n. 2. & 3. ubi concludit ex titulo usurario prescriptionem non procedere, nec ullo temporis lapsu ex vitiosa redditus constitutione debitorem ad solutionem cogi, proinde nec consensu ullo quamvis repetito, non sententia, non arrepto sustineri vitiosam constitutionis originem posse, ut ex ea detur actio ad annuorum reddituum exactionem. Et in hoc omnes convenire videntur.

35 Altera species est, cum quæritur de redditibus, seu pensionibus ex contractu usurario perceptis, & dicendum est conditionem earum longissimo tempore prescribi posse, non

minis, quam actio furti, & conditio indebiti eo tempore Roderic. loc. cit. n. 79. Gabriel. Pereyr. dec. 6. n. 10. Fontan. dec. 442. n. 17. Grimaud. loc. cit. n. 7. in fin. & Ferrer. in addis. Guid. Pap. quæst. 199. & quæst. 416. ubi ait, ex iure civili ab initio in prescriptione actionum personalium bonam fidem necessariam non esse, quia sola negligentia non petentis attenditur l. sequitur §. si viam de usurpat. & leg. 1. §. ad bac, c. de ann. excep. cullen. Neque jus canonicum hac in re commigere ius civile, & hoc in Gallia obtinet, ut ipse refert pod. loc. Argent. loc. cit. & art. 266. in fine, ut etiam Papon. tit. de prescript. err. 23. & Ranchin. ad eand. quæst. in fin. ubi notat huiusmodi actiones proprie non prescribi, sed lapsu tanto tempore interire. Aliud tamen sentire videtur Roderic. loc. cit. n. 81. dum ait usurarium, quamdiu vivit, prescribere non posse, quod semper fuit in mala fide, sed heredem eius ex propria persona prescribere posse, dummodo ignoraverit qualitatem contractus, quia scientia, & mala fides defuncti heredi non nocet, quin ex propria persona prescribere possit, quæ est sententia Alex. in cons. 119. num. 7. lib. 1. Seraph. de iuram. privul. §. 1. n. 10. Covarr. ad cap. possessor. part. 2. §. 9. num. 4. Roderic. loc. cit. n. 81. & Thetaur. quæst. forens. lib. 1. quæst. 41. num. 11. ubi refert Senatam hanc opinionem sequi. Et quod attinet ad sceneratorem, tutior ea sententia est, quæ jubet illum abiata restituere, & nulla prescriptione se tueri posse.

Tertia, & ultima species est de rebus scenore quæsitis, ut si debitor pro sorte, & usuris fundum in solutum dederit, vel sub specie venditionis simulata, & usuraria. Et hoc casu Grimaud. loc. cit. putat prescriptionem longissimi temporis possessorem securum esse, quia inquit possessio huius temporis plenissimam præstat securitatem, l. ultim. §. ult. C. de eib. D. Adrian. toll. Sed Roderic. loc. cit. nu. 96. eadem distinctione utitur. Velenim agitur adversus ipsum creditorem, & hunc nulla prescriptione se tueri posse veluti possessorem improbum, & male fidei cap. 3. & ult. de præscr. & c. possessor. de reg. iur. in 6. si verò dominus tandiu rem vindicare distulit, ut ceperit bona fide iure, & opinione domini triginta annis ab herede, vel singulari successore usurarii possideri, tunc prescriptum esse vendicationem, & conditionem, quemadmodum & conditioni furti ve prescriptum esset, & ita intelligendum esse, quod respondit Bald. in cons. 272. lib. 3. nimirum secutus opinionem illam Didaci Covarruvias malam fidem defuncti non nocere heredi, quin ex propria persona prescribere possit. Quæ hic diutius excutere non vacat obcuras, quibus animus meus agitur. Sanè si res vere venditionis titulo dimissa sit, & in partem pretii debitum usuria constat venditor receperit, non ideo minus dominium translatum esse dicendum est, quamvis id, quod indebitum fuit, ab emptore supplendum sit, ut tractat idem Argent. loc. cit. & nos diximus q. 40. n. 20. & 23.

Cæterum ex his, quæ diximus, constat sceneratores vix aliqua excusatione se tueri posse, quin scenore extorta restituant, nisi fortasse in ea inopia positi sint, ut restitutionem facere non possint, ut tradit Petr. Greg. dist. lib. 3. c. 6. in princip. Ioan. Bapt. Lup. in dicto comment. 4. §. ult. n. 5. Lels. lib. 2. c. 16. dub. 1. n. 2. Lælius Zech. de usur. cap. 15. n. 4. vers. quartum remedium est. Vgol. eodem libro cap. 33. §. 2. n. 1. Hos enim nota pauperatis evidenter excusati, ut ait Portilex in cap. cum in de usur. ubi etiam sanctum est, id in heredibus usurarij observandum esse, si forte etiam in bonis non habeant, unde usuris satisfaciant, ut sæpe evenit miris, & occultis modis iuxta illud divinõ oraculum, domus impiorum delabitur, & illud Ciceronis, male parva, male dilabuntur. Ut de Menippo Philosopho ex Laertio scripsimus q. 23. n. 4. & de quodam capone Lugdunensi scribit Bidermann. epigramm. lib. 3. f. Qua ratione non immerito quibusdam placuit, usurarium manifestum idoneum fideiussorem non esse, ut inter alios tradit Ripa in c. cum M. num. 117. de constit. Rebuff. in tract. de sens. execuc. glof. 16. num. 26. & Pyrrhus Maurus Aretin. in lib. de fideiuss. part. 2. sect. 7. cap. 3. num. 22. ubi ex aliis hanc rationem asserit, quia licet sit dives, nihilominus eius divitiæ diu durare non possunt. Quibus congruenter Capistran. in lib. de usur. in fin. ut sceneratorum divitiæ esse similes arancorum telis, quæ facile dissipantur. Quod inter illorum poenas recenteri potest, de quibus quæst. seq. dicendum est.

QVÆSTIO C.

De penis feneratorum.

SVMMARIVM.

1. Feneratores vel occulti, vel manifesti.
2. Manifestus usurarius, qui palam, & publicè scenus exercet.
3. Apibus celebris fenerator.
4. Feneratores olim ante templum Iani sedebant.
5. Hollandia argentarii, qui mensas à civitatibus conduncunt, publici feneratori.
6. Manifestus usurarius an sit, qui semel pecuniam publicè scenori collocavit.
7. L. Palam, de rit. nupt. explicatur.
8. Solitus fenerari quis dicatur.
9. Vendentes res carius in isto pretio postea salvende: an inter manifestos usurarios censeri debeant.
10. Usurarius manifestus, qui usuram exercuisse in iudicio confessus est.
11. Usurarius manifestus, ut quis ex confessione intelligatur, an satis sit, si simpliciter se usurarium confessus sit.
12. Ugolini ratio quadam reicitur.
13. Confessus coram pluribus extra iudicium an publicus usurarius censeri debeat, & num. 15.
Confessio extrajudicialis non sufficit, ut quis publicus usurarius constetur.
14. Cod. super quibusdam, de verb. signif. declaratur.
15. Confessio extrajudicialis quibus concurrentibus probat quem manifestum usurarium.
Memoria defunctorum non est temerè damnanda.
16. Usurarius manifestus testibus probari potest in iudicio productis.
Testibus non testimoniis indicandum.
17. Testes singulares an probent aliquem manifestum usurarium.
18. Instrumenta publicæ usurariæ probari potest.
Instrumenta non minorem vim habent, quam depositiones testium.
19. Usurarius manifestus ex ipsius libra rationum deprehenditur.
Kalendarium liber feneratorum.
20. Ugolini sententia, qua reicitur.
Usurarius manifestus, ut quis constetur, satis est, ut in iudicio legitimis probationibus convincatur.
21. Fama an sufficiat ad probandum quem manifestum usurarium esse.
Fama non facit notorium sed quasi.
22. Condemnatus de usura est manifestus usurarius.
23. Condemnatus intelligitur, qui servato iuris ordine, condemnatus est.
Condemnatus, qui appellavit, publicus usurarius censeri non debet.
24. Usurarius publicus: an quis ante sententiam censeri possit.
Crimen manifestum est, quod manifestis probationibus probatur.
Mascardus in conclus. 1224. in fin. declaratur.
25. Probationes quando inducunt notorium.
26. Usurarius non manifestus quis dicatur.
Occulti usurarii quibus penis obnoxii.
27. Usurarii quoquo modo manifesti fiant, an penis omnibus contra usurarios manifestos prolata subducantur.
Et hæc de re Didaci Covarr. distinctio.
28. Qua auctori non placet.
Usurarii quomodocumque manifesti omnibus penis obnoxii.
29. Usurarii publici sacris ordinibus insigniri non debent.
Neque ad Ecclesiastica beneficia promoveri.
30. Usurarius ab officio, & beneficio suspendi potest.

- Clericus admonitus, nisi ab usuria desistat, ab officio, & beneficio deicitur.
31. Usurarii possunt excommunicari: etiam clerici.
Hebræi, qui immoderatas usuras à Christianis exigunt, Christianorum consorsio, & commercio segregandi sunt.
 32. Hebræorum scenus illicitum.
Hebræis non licet Christianis, & infidelibus scenare.
 33. Usurarii manifesti neque ad communionem altaris, neque ad sacramentum penitentiae admittuntur.
Hominibus publicè criminosis sacris interesse interdicitur.
 34. Oblationes usurarii manifesti in Ecclesia non recipiuntur.
 35. Usurarii manifesti carent Ecclesiastica sepultura.
Pœna est sepultura privati.
 36. Officiales, qui statuta usuras permittentia dicunt, & secundum illa iudicant, neque, cum possunt, intra tres menses delent, excommunicationem incurrunt.
 37. Iudices, qui secundum leges civiles iudicant usuras deberi, an sint excommunicari.
 38. Officiales, qui de usuris ius dicunt Hebræis, ubi illis scenari permittitur, excommunicationem non incurrunt.
Iudices excommunicationem non incurrunt, cum adiudicant interesse minus legitime probatum.
 39. P. Theauri Theologi, & I. C. sententia expenditur.
Pauli Castrensis cautela à Cardin. Tusca reprehensa.
Iudices, & potestates terrarum ex sola tolerantia usurarum excommunicationem non incurrunt.
 40. Usurarii infamia notantur.
Augustus feneratores quosdam infamia notavit.
 41. Usurarii infames ipso iure.
Licet scenus exerceant intra modum civilibus legibus permissum.
 42. Usurarii manifesti à dignitatibus submoventur.
Genuesis Republica lex adversus nobiles usuras exerceat.
Usurarius non potest esse testis.
 43. Usurarius reprensus usuras repellitur, donec ipse alii extortas prius reddiderit.
Nisi alieni nomine agat.
 44. Usurarii librum rationum edere tenentur.
Quod procedit, cum civiliter ad restitutionem usurarum agitur.
 45. Usurarii appellationis subterfugium denegatur.
Appellationes frustratoria admitti non debent.
 46. Appellatio rei gravissimarum criminum non denegatur.
 47. Usurarii manifesti testamentum ipso iure irritum est.
Et etiam alia omnes ultima voluntates.
 48. Divisio parentis usurarii inter liberos non valet.
 49. Princeps secularis non potest constituere, ut usurarii manifesti testamentum valeat.
 50. Testamentum eius, qui pecuniam dedit sub usuris, neque exegit, sustinetur.
 51. Testamentum usurarii, qui tunc usuras non exegit, quæ totam sortem equeat, valet.
 52. Usurarius potest extra ordinem puniri.
Feneratores quidam olim Roma ab Edilibus Curulibus bimis multati.
Usura delictum est, quod impunitum esse non debet.
 53. Hebræi, si usuras exerceant, criminaliter puniri possunt, nisi hoc illis concessum sit ab habentibus potestatem.
 54. Usuras extorquentes nunc ex maleficio obligantur.
 55. Consuetudo celebrandi contractus feneratorum excusat à pœna delicti.
 56. Consuetudo regionis excusat à pœna, etiam si usura sit manifesta, & patens.
Multitudo delinquentium interdum facit, ut delictum impunitum maneat.
 57. Reflexus à præsumpta fraude usurarum excusatur.

58. Nisi sit callidus, & sagax.
 59. Et nisi scenus apertum sit, & manifestum.
 60. Rusticus à restitutione usurarum, & nullitate contractus nunquam excusatur.
 61. Mulieres ab usuris excusantur.
 62. Quod tamen in muliere sagaci, & in manifesto scenore locum non habet.
 Simplicitas prodesse non debet, ut quis alienum retinere possit.
 63. Contractum usurarium celebrans dolo malo puniri potest, licet nihil exegerit.
 Cogitationis poenam nemo patitur.
 Voluntates nuda non sunt obnoxie poenae.
 64. Delicta etiam imperfecta puniuntur.
 65. Poena nullitatis testamenti, vel privationis Christiana sepultura non infligitur usurariis, qui usuras nondum exegerunt.
 66. Fœnus imperfectum, vel propter aliquam necessitatem mitius puniendum.
 Contractum illicitum sponte corrigenti parcendum.
 67. Fœnore quid modicum extorquens criminali iudicio non punitur.
 Furtum sit rei minima.
 Nemo sine dolo deliquisse intelligitur.
 68. Furti alio criminali non datur pro re minima.
 In usura datur parvitas materia.
 69. Usura delictum prescriptione tollitur.
 Et morte.
 70. Testamentum usurarii an sit nullum, si post mortem probetur fuisse usurarium.
 71. Nemo potest alienigenis domos locare ad exerceendum scenus.
 72. Fœneratores urbibus eliciendi.
 Fœneratores expulsi ab Agefilao, & aliis.
 Philippus Rex Galliarum campores exterius regno expulsi.
 73. Fœneratores in odium Dei, & hominum incurruni.
 Peritores qui.
 Purior quidam gratis Platonem trans flumen traiecit.
 74. Francisci Petrarcha locus adversus fœneratores.
 75. Fœnerator, qui bonis cessit, an in postea acquisitis habeat beneficium ut ageat.
 76. Accipiens scenore non punitur.
 77. Accipiens scenore quando peccet vel non.
 78. Iudices saeculares nunc de usuris cognoscunt, sive sit questio iuris sive facti.
 79. Cardin. de Lugo hac in re distinctio quadam expenditur.
 80. Amedei Ducis Sabaudia constitutio prohibens usuras.
 81. Auctoritas gratiarum alio Deo, & Superiori, & protestatio.

TAndem superest, ut de poenis fœneratorum differamus, ut quos Dei timor, & proximi charitas ab hoc illicito questu non removeat, saltem metus poenarum deterreat. Quæ quis neque omnes, neque semper, neque omnibus usurariis infliguntur, ideo in primis observandum est, ut sunt duo genera furum, alii enim manifesti sunt, quidam non manifesti l. 2. & 3. ff. de furt. & Insti. de obligat. qua ex delicti nasci. §. 2. ita & usurariorum, qui & ipsi inter fures recententur, duplex genus esse: vel enim occulti sunt, vel manifesti, quos veluti pessimum hominum genus, & urbibus exitiale ius canonicum diris execrationibus persequitur, ut in c. quis in omnibus, de usur. cap. 1. & 2. eod. tit. lib. 6. in quibus de usuariis manifestis agitur, ut observant Petrus Gregor. de usur. lib. 3. cap. 10. n. 3. & Camil. cod. tract. cap. 8. n. 2. & 3.

Et in primis usurarii manifesti censendi sunt, qui palam, & publicè in foro, vel domi fœnus seu fœnerationem artem exercent, ut constat ex d. cap. 1. de usur. lib. 6. illis verbis, publice pecuniam fœnabrem exercentis, & ex cap. 8. & ult. de eobis. cleric. & mulier. his verbis, ans per evidentiam rei, que tergiversatione aliqua celari non possit & docet Bart. in d. l. 3. ff. de furt. ubi ait illum manifestum usurarium esse, qui stat publicè paratus ad usuras exercendas, ut meretrix in prostibulo. Angel. §. 7. n. 1. qui mensam illius altare diaboli vocat, &

Bald. in cons. 458. n. 3. lib. 4. Covarr. lib. 3. c. 3. n. 4. ubi ait hæc in re convenire omnes, Clar. in §. usur. n. 15. Menoch. de arbitr. iudic. cas. 235. n. 10. & omissis aliis Masc. de probat. concl. 1425. n. 3. & 4. Quod verum est, etiam si per alios veluti servos, vel infitores scenus exercent, ut arg. l. hæc verba, ff. de adult. l. 1. §. deieisse de vi & vi arm. l. non solum, §. si mandato ff. de usur. tradit Angel. loc. cit. n. 1. & probari potest ex l. 5. §. labor, ff. de inst. act. l. 1. Cod. de contr. iudic. & l. ult. Cod. mand. l. 5. §. 3. illis verbis, videtur enim gessisse, qui per alium gessit, de admin. tutor. & hic Fulgositus notat, & Vgolin. lib. de usur. cap. 24. §. 8. n. 1. versic. id quod locum habet. Quod fecisse Verrem refert M. Tullius lib. 4. in eundem; & veteres fœneratores fecisse constat ex Plutarch. in opuscul. de non fœner. † Inter quos celebris est Thucydides, qui, ut refert Author vitæ illius, omnes Aginetas scenore expoliavit, inter quos quoque memoratur Alphius, cuius celebre dictum est, bona nomina non adpellando mala fieri, ut refert Columella lib. 1. cap. 7. & cuius etiam meminit Horat. Epod. ad. 2. his verbis,

Hæc cum audisset fœnerator Alphius
 Mox mox futurus rusticus.
 Omnem relegit idibus pecuniam,
 Quæris calendis ponere.

nempe dulcedine lucri ad ingenium suum rediens, ut hic interpretes notat. † Et tales etiam erant, qui Romæ ad medium lanum sedebant. Quo in loco, ut nunc in foro campores, & nummularii in magnis civitatibus tabernas, & mensas habent, ita olim fœneratores, & argentarii prostabant pecuniam rogantibus sub fœnore daturi, ut refert M. Tullius lib. 2. de off. in fin. & Philippi. 6. Vnde Damasippus quidam apud eundem Horat. sermon. lib. 2. sat. 3. ita loquitur.

postquam omnis res mea lanum
 Ad medium fracta est, aliena negotia cura.

ad quem scilicet veluti ad scopulos, & syrtes multorum facultates adhibebantur versuris scilicet, & scenore, ut hoc loco idem Lambinus eius interpretes adnotavit. † Tales etiam luere veteres argentarii, quorum inter cetera ars fuit pecunias proprias, vel alienas occupare scenori, ut tradit Carol. Sigon. de antiq. imp. Rom. lib. 2. cap. 11. & Cuiac. in l. 8. ff. de dep. ad Papinian. ubi ob id publicis fœneratores fuisse ait, & tabernam apertam habuisse volentibus nummos sub usuris accipere. Denique hoc ordine nunc habendi sunt ij, qui in quibusdam coniurati Belgij oppidis mensas ad fœnerandum à magistratibus certa annua mercede conducunt, & plusquam centesimo scenore pecunias exercent, & locant, ut refert eorum patronus Claudius Salmas. lib. de Trapex. fœnor. circa fin. Illi igitur, qui publicè scenus exercent, & mensam paratam habent ad fœnerandum sive domi, sive in foro, publici, & manifesti usurarii censentur, quorum scilicet scenus ita patens, & notorium est, ut nullum velamen aut excusationem habeat, ut inquit Covarr. loc. cit. & Salas de usur. dub. 26. n. 4. & hac in re Scriptores omnes convenire.

Illud verò controversum est, an sufficiat pecuniam semel fœnerari publicè collocasse, ut quis manifestus usurarius censi debeat, & poenis usurarii manifesti subiciatur. Et sanè Menoch. d. cas. 235. n. 6. & 20. putat unicum actum fœnerandi non sufficere, cum verbale nomen in uno solo actu non verificetur, & ita, inquit, docere omnes in cap. 1. & ibi Ripam n. 96. de iudic. ut de meretrice, mercatore, & calumniatore dicimus, & similibus, qui ex unico actu hæc nomina non sortiuntur, sed ex pluribus. Quam sententiã apud eundem Menochium ex veteribus sequuti sunt Bart. in d. l. 3. n. 13. ff. de furt. Salicet. in l. falsus eolum. 7. Cod. eod. Ioan. de Anan. in d. cap. quis in omnibus, Angel. in disp. de Astensi milite n. 1. & ex recentioribus Villag. de usur. §. 35. n. 4. Turrian. disp. 63. dub. 4. n. 4. Salas loc. cit. vers. sed in omnibus Muscat. de cognit. delict. tit. de usur. num. 45. & novissimè Carol. Anton. Thezaur. de poenis canon. lib. 2. verbo, usura cap. 1. vers. usurarius vero, & cap. 7. ubi inter alios refert Mantie. de teci. & ambig. l. 8. tit. 24. n. 23. subiciens neque duos actus sufficere. Et confirmari solet ex l. 43. §. 1. de rit. nupt. ubi dicitur illa, quæ cum uno, & altero pecunia accepta se immiscuit, non videri palam questum facere.

Sed contrariam sententiam, nimirum sufficere semel pecuniam fœnori collocasse, dummodo id publicè, & palam factum sit, amplexi sunt Vgolin. d. cap. 24. §. 8. num. 1. vers. imò vel bis, aut semel publicè sub usuris mutuet, & ita ait sensisse Cardin in cons. 81. & Bart in progn. digest. per. text. in l. Asbletas, §. calumniator, ff. de iis qui nor. infam. & Crotum in d. cap. quia in omnibus nu. 45. Id etiam sensit Berous ibid. in fin. Angel. disp. 1. n. 3. in fin. Jacob. de Grass. p. 1. l. 2. cap. 103. num. 3. & 4. & aduersus Menochium Canif. loc. cit. nu. 5. & ex Theol. Molin. disput. 333. num. 2. Reginald. l. 23. cap. 9. nu. 194. Scott. Theorem. 368. in fin. Pirr. Sicul. in suo speculo disp. 16. q. 131. num. 1. & videtur sentire Turr. sub. cit. num. 2. Quæ sententia licet severior, verior mihi videtur ex text. in cap. 1. 14. quæst. 3. quem adfert Canisius ubi fœnerator dicitur, qui vel semel mutuat pecuniam sub usuris dederit: & ex textu in cap. inter dilectos de excess. prelat. illis verbis. Nos igitur attestacionibus utriusque partis invenimus esse probatum eundem publicum aleatorem, & usurarium manifestum, utpote qui undecim denarios pro duodecim mutauerit in Iudo. Et addit Can. loc. cit. sic & calumniatorem dici eum, qui vel semel calumniatus est d. l. Asbletas, §. calumniator, & l. si per alium, §. 1. ff. ne quis eum, &c. Cur non similiter igitur, & is usurarius dicitur, qui vel semel sub usuris pecuniam credidit? Hæc Canisius, quibus addo illum furem rectè dici, qui semel furtum commisit, ut constat ex l. 225. de verb. signif. & Harmenop. l. 6. tit. 5. §. fures, ut etiam grassator dicitur, qui semel grassatus est, l. 28. §. 10. ff. de pœn. Constat igitur illum usurarium esse, qui vel semel fœnus exercuit, & quidem manifestum, si publicè & palam id factum esse constiterit.

Neque obstat d. l. palam, de rit. nupt. quia non negat hic Vlpianus, illam palam questum fecisse, quæ semel in lupanario se primo adveniendi, & sine delectu prostituit, sufficit enim semel vicem prostituta sustinuisse: sed tantum ait, illam non videri palam questum facere, quæ cum adulteris, vel stupratoribus se committit, vel cum uno, & altero etiam accepta pecunia se immiscuit, cuius scilicet ostium non omnibus patet, sed cum delectu, ut hic Accursius notat, vel cum distinctione personarum, ut Bartolus, imò, ut mulier adultera, vel fornicatrix rectè dicitur, quæ semel adulteris, & stupratoribus se committit, leg. 29. §. quæstus ad l. Iul. de adulter. atque etiam meretrix, si semel primo adveniendi, & ignoto in prostibulo se immiscuit, ut indicant verba illa, Quæ vicem prostituta sustinet, & illud Ovid. lib. 1. Amor. Ignoto meretrix corpus iunctura quiriti.

ita proflus usurarius dicendus est, qui semel fœnus exercuit, & quidem publicum, si palam id fecisse comperit fuerit. Denique quia Vlpianus hoc loco, cum vetitum esset ingenuis nuptias cum ea contrahere, quæ palam corpore questum fecisset, explicat quænam dicatur palam questum facere, & eam duntaxat id facere ait, quæ in lupanario, vel caupona, & taberna cauponaria omnibus passim, & sine delectu se prostituit. Huic tam vili, & deploratæ mulieri ingenuum hominem se coniungere indignum, & inhonestum visum est, ideoque ne id fieret, iure civili prohibitum. Pœnæ verò, quæ iure Canonico usurariis præscriptæ sunt, publicam, & civilem quendam honestatem non respiciunt, sed ut qui usuras captant, eas restituant, & suarum animarum saluti consulant. Quod cum in eo etiam, qui semel pecuniam fœneratus est, certum sit Ecclesiam intendere, verius est dicere etiam eum, qui semel pecuniam fœnorem publicè exercuit, his legibus obnoxium esse. Alioquin dicendum est mulierculam, vel rusticum, qui parvulos nummos bis, vel ter sub fœnore palam exercuit, & tres, vel quatuor obolos non uno fœnore extorsit, pœnis usurariis manifesti adligari: mercatorem verò, vel locupletem alium, qui unica tantum mutui, vel fidei cambii datione magnam pecuniæ quantitatem à quodam magnate, vel civitate extorsit, his legibus solutum esse, quod videtur à mente, & sine canonum alienum esse.

Neque movet auctoritas Mantice, qua P. Theaurus utitur ex d. lib. 8. tit. 24. num. 13. quia Cardinalis hic querit, quemadmodum ex persona emptoris vel creditoris fœneris coniectura duci possit: & quia consuetudo creditoris iudicio omnium magnum huius rei argumen-

tum præstat, ut deducitur ex cap. illo vobis de pignor. illis verbis, præsertim cum usuras consueveris exercere, rectè docet ex Iafone, Menochio, & aliis ex unico actu non probari quem solitum esse fœnerari, sed probandum esse illum frequenter pecuniam fœnorem agitalle, & plures contractus fœneratios fecisse. Unde fateor ad probandum quem solitum esse fœnerari, unum actum non sufficere, ut multi docent apud Carol. de Grassis except. 28. num. 42. inter quos Manticam refert loc. cit. sed dico diversum esse manifestum usurarium esse, & solitum fœnerari, ut diversum est furem, vel calumniatorem esse, & esse solitum furari, vel calumniari: Illud unico actu quis meretur, hoc non nisi ex pluribus imprimi, & objici potest. At verò canones non solum solitos fœnerari coercent, sed & manifestos. Unde magis placet, quod idem auctor scribit eod. loc. sufficere unicum actum exprimentem intentionem exercendi fœnus, veluti mensam proponendo.

Imò in specie d. cap. 1. de usur. in 6. sufficit voluntas publicè exercendi fœnus externis signis, & verbis expressa absque ullo actu usura, ut patet ex his constitutionis verbis, aut exercere volentes, & rectè docet Vgolin. apud Suarez de censur. disp. 31. sect. 5. num. 13. & ipse Theaur. loc. cit. vers. imò ad pag. 442.

Illud etiam compèri ab omnibus serè proditum esse, non oportere, ut quis usurarius manifestus dicatur, illum formali, & aperto mutuo usuram exercuisse, sed satis esse si virtuali id publicè præstiterit, veluti vendendo merces carius iusto pretio ob dilatam pretii solutionem. Ita enim Panor. cons. 22. & ex Navarr. Sylvestr. & alii docent Molin. in d. disp. 333. num. 2. & Salas loc. cit. num. 1. Iacob. de Grass. in d. cap. 103. n. 2. Vgolin. d. §. 8. num. 1. in fin. Binsfeld. in d. cap. cum in digesti quasi. 1. concl. 2. Canif. loc. cit. num. 4. vers. imò est Duard. de Cambiis, §. 3. qu. 3. n. 5. & Emin. P. de Lugo disp. 25. num. 238. quod tamen mihi durum, & difficile esse videtur, quia canones eam facti evidentiam exigere videntur, quæ nulla possit tergiversatione celari, vel negari. At hi, qui hæc negotia agitant, possunt multis modis excusari, vel ratione eius, quod interest, quod in mercatoribus probabile est, vel ratione incertiudinis pretii, & aliis modis. Deinde semper incertum est, an iniustitia tantum interveniat, quæ facilius præsumenda, est quam usura, & ideo puto id non sufficere: sed opus esse, ut vel confessione eius, vel aliis argumentis illius usura detegatur, ut compèri deinde docuisse Castren. Dec. & Iafon. apud Benven. Stracc. de mercat. p. 1. num. 34. Joan. Bapt. Lup. in d. præfat. comm. 4. in fin. ubi ait contrariam sententiam falsam esse. Idem sensit Socin. iun. in cons. 83. num. 3. & seq. Ioan. Harprecht. ad Clarum in §. testam. quæst. 26. num. 7. & puto sensisse Vgolin. loc. cit. & probari potest ex cap. 9. de usur. ubi dicitur hoc genus commercij ex tali forma non posse censeri nomine usurarum. Quod maxime perpendit Soc. loc. cit. num. 7. Verius igitur est ita contrahentes statim inter usurarios manifestos censendos non esse, nisi alia fœneris indicia, & argumenta concurrant. Excipio tamen nisi contractus, licet sub alio nomine, quam mutui celebratus, evidentem & manifestam usuram contineat, ut nulla exculpatione negari possit, ut sensit Vgolin. loc. cit. ut si fortè antichrestis contrahatur. Denique excipio capmfores, qui illicita cambia agitant propter constitutionem D. Pii de Cambiis, §. quicumque, ubi hoc nominatim sancitum est, ut notat Duard. loc. cit. num. 5.

Secundo is etiam manifestus usurarius esse intelligitur, qui hoc ipsum crimen in iudicio confessus est, si quidem pro iudicato habetur, l. 1. & 3. in fin. ff. de confess. l. 25. ff. ad l. Aquil. & hæc confessio notorium facit, d. cap. ult. de cobabit. cleric. & mulier. illis verbis, nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, seu confessionem factam in iure, & cap. cum aliis de verb. signif. Alberic. in dictionar. in verbo, notorium iuris, & Malcard. in conclus. 1107. num. 2. & in specie glos. in d. cap. 1. verbo, manifestus, quam omnes ibi sequuntur. Dec. in leg. 1. num. 17. Cod. de edend. Barthol. Socin. in consil. 127. num. 1. ubi ait nullam dubitationem esse. Covarruv. loc. cit. vers. est etiam, Clar. in d. §. usur. num. 25. Menoch. d. cas. 235. n. 20. Mascard. in d. conclus. 1425. n. 8. Salas d. q. 46. n. 4. Barbol. ip. ius, ad d. c. 1. n. 9. & P. Theaur.

9

10

7

8

sanus, in dict. cap. 7. vers. item manifestus, & puto hac in re convenire omnes.

Illud tamen controversum est, an sufficiat quempiam in iudicio simpliciter confiteri usurarium esse, vel ultimas extorsisse, vel necesse sit confessioni addere qualitatē manifesti, vel quod palam, & publicē senus exercuit. Et quidem idem Menoch. loc. cit. num. 20, docet simplicem confessionem non sufficere, sed opus esse, ut fateatur publicē senus exercuisse. Idem sensit Ioan. Bapt. Lup. loc. cit. num. 23. & aliis relatis Mascard. in d. concl. 1425. num. 10. Quod etiam placuit Vgolino in d. §. 8. num. 2. vers. non autem. ubi ait oportere, ut fateatur etiam se usurarium manifestum esse, & hanc sententiam tribuit Covarr. loc. cit. vers. si tractetur. & quam hac solidissima, ut ait, ratione confirmat. Quia si is, qui non addita illa qualitate confessus est se usurarium esse, vel convictus in iudicio pro usurario iudicatus est non addita sententię qualitate illa manifesti, pro manifesto habendus est, sequeretur omnes manifestos esse, & frustra canones, quibus hoc genus hominum variis poenis coercetur, huius qualitatis mentionem fecissent.

Sed contrariam sententiam amplexus est Covarr. loc. cit. num. 4. cui proinde Vgolinus male primam opinionem tribuit. Ait enim, & idea manifestus usurarius dicitur is, qui apud iudicem confitetur se usurarium esse, etiamsi simplex confessio sit, neque profiteatur se manifestum esse, ut in specie explicat Francus in d. cap. 1. super. glof. manifestos, Abbas, Anan. & alii in d. cap. quia in omnibus. Idem & iisdem verbis Villag. d. quast. 35. num. 2. vers. etiamsi simplex, Socin. in d. cons. 127. num. 2. & Salas loco cit. num. 4. vers. secundus est. Anton. Gabriel. lib. 7. cons. 29. num. 7. idem Menoch. supra num. 21. qui videtur sibi ipsi contrarius esse. Regin. lib. 23. cap. 9. num. 94. & Canil. d. cap. 8. num. 5. vers. quare proprius. Et hæc sententia mihi verior esse videtur, quam competenti deinde sequi Scacc. lib. 2. de iudic. cap. 9. num. 150. & 170. Nam cum propria confessione nulla certior sit probatio etiam in criminalibus causis l. 16. & 18. Cod. de poen. crimen quod erat occultum, post confessionem in iudicio factam sit publicum d. cap. vestra. & cap. ult. de cohabit. cleric. & mulier. & cap. super quibusdam de verb. signif. ubi Innocent. III. inter hæreticos manifestos eos censet, qui coram Prælati suis id crimen confessi sunt.

Neque obstat ratio, qua movetur Vgolino. loc. cit. hinc scilicet sequi usurarios omnes manifestos esse, quia admisso ex confessione in iure facta usurarium manifestum fieri, non inde sequitur usurarios omnes tales esse, remanent enim hi quorum senus occultum est, & quorum magnus est numerus, qui scilicet neque rei evidentiā, neque confessionem propria, neque alia ratione convicti sunt senus exercuisse: & proinde non inutiliter sacri canones usurarios manifestos persequuntur, ne exempla noceant, ut dictum est. Vnde apparet rationem, quam solidissimam Vgolinus vocat, nullius momenti esse.

Imò sunt qui putant illum manifestum usurarium censeri, qui publicē coram pluribus hoc scelus confessus est etiam extra iudicium, ut Didac. loc. cit. Menoch. in dict. cas. 231. num. 21. Anton. Gabriel. d. conclus. 20. n. 7. Mascard. citat. concl. 1425. num. 11. Jacob de Grass. d. cap. 103. num. 9. Sal. d. dub. 46. n. 3. & 4. & Canil. in d. cap. 8. n. 7. subiiciens hanc sententiam iuvare ex d. cap. super quibusdam, ubi summus Pontifex inter manifestos hæreticos numerat, qui publicē errores suos prædicant, & profitentur. Et præsertim si coram Sacerdote hæc confessio facta sit admixtis alijs testibus, ita ut in plurimorum notitiam devenierit, ut docet Salas loc. citat. & cum Sylvestro Navarro, & alijs Filiuc. tract. 34. par. 2. cap. 8. n. 158. quod videtur receptum esse auctore Socin. in d. cons. 127. n. 1. lib. 3. Covarr. loc. cit. vers. tertio licet. iisdemque verbis Villag. in d. g. 36. n. 1. vel coram Notario, & testibus, quia videntur Notarius, & Sacerdos eiusdem potestatis, ut in d. cap. quamquam & Angel. d. disp. 7. n. 3.

Mihi verò videtur confessionem hanc etiam coram magna multitudine populi non sufficere, nisi alijs argumentis, & probationibus adiuvetur. Et movet me quod ait l. 1. §. Divus Severus, ff. de qu. confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet,

si nulla probatio religionem cognoscentis instruat, & quod post Baldum, & Castrensem respondit Cravet. in cons. 48. n. 7. confessionem super usuris non nocere, nisi aliunde de veritate appareat, quod etiam dixit Lup. loc. cit. n. 31. Foller. in praxi crimin. verbo, & si confitebuntur. part. 1. n. 116. & Mascard. in d. concl. 1425. n. 13. atque etiam quia confessiones extra iudicium sæpè inconsultæ, & sine animi deliberatione, & interduo ioci, & iactantię causa emittuntur, ut prudentissimè considerat Rota in quadam pecuniaria 4. Mart. 1613. inter recentissimas dec. 466. n. 4. p. 1. ubi monet in istis confessionibus extrajudicialibus cautè, & circumspiciendè procedendum esse, Denique quia Divi Pontifices, cum definiunt crimen ex confessione manifestum fieri, id constituunt de confessione, quæ fit in iudicio, ut in d. cap. ult. de cohabit. cleric. & mulier. & in d. cap. super quibusdam, de verb. signif. illis verbis, vel qui coram prælati suis convicti sunt, vel confessi. Quod argumentum est solam confessionem extrajudicialem non sufficere ut sentiant Angel. in d. disp. 1. n. 4. ubi ait confessionem extrajudicialem non inducere notorium iuris, nec facti Molin. in disp. 333. n. 4. Lesc. lib. 2. cap. 29. n. 185. Valer. Regin. lib. 23. cap. 11. n. 94. Bonacin. disp. 3. g. 7. in fin. Pyrrh. Siculus in specul. disp. 16. q. 132. & sensit proculdubio Vgolino. loc. cit.

Neque movet d. cap. super quibusdam, quod obiicit Canil. loc. cit. quia publicè prædicare, & profiteri, & defendere errores hæreticorum non est fateri delictum, sed delinquere: nos verò de confessione delicti agimus. Quod verò ibi subiicitur, vel qui coram prælati suis confessi sunt, id de confessione facta in iure, & coram suo iudice intelligendum est, ex quo multo magis constare videtur confessionem extrajudicialem non sufficere.

Et tantum ea confessio recipi potest, cum quis ad exonerandam conscientiam coram Sacerdote, & testibus in articulo mortis confessus est se esse usurarium, & iubet usuras restitui, & librum rationum, vel potius furtorum resignat. His circumstantiis concurrentibus satis videtur apparere hominem hunc usuras exercuisse, ut notat glof. in cap. 2. de usur. in 6. quam sibi declarat veram Federic. cons. 8. & Panorm. in cap. 3. n. 11. de usur. quos adfert Petr. Gregor. lib. 3. cap. 10. n. 25. Bero. in d. cap. 3. n. 67. Reginald. loco citato, vers. intelligatur tertio. Idem sensit Socin. in d. cons. 127. n. 1. ubi loquitur de confessione facta coram Episcopo, & tribus testibus, & Mascard. in conclus. 350. n. 25. Farinac. g. 71. n. 15. ubi docent confessionem ad exonerationem conscientię factam valere etiam extra iudicium, & absente parte, & probare crimen, ut si fateantur aliquid in depositum habuisse, vel usuras extorsisse. Qui tamen non simpliciter id admittere videntur, sed modò confessio hæc sit specifica, & nominatim recenseantur personæ, à quibus usuras extorsit. Quod non puto necessarium, quis enim ab eo, qui in articulo mortis constitutus est, hanc enumerationem exigere potest, vel debet, & præsertim si librum rationum exhibeat, ubi nomina eorum, quibus usuras extorsit, & quæ extorsit, descripta sunt. Vnde puto hac in re plurimum arbitrium boni viri, cuius ea notia est, dominari, qui ex confessione hominis, ex perseverantiā, ex libro rationum, ex fama, & alijs indicis veritatis in unum conspirantibus, & concordantibus finem æstimare poterit, an satis ex sententiā animi sui sibi probatum videatur, illum manifestum usurarium esse iuxta l. 3. §. ideoque, ff. de test. & l. qui sententiam, C. de pen. Neque enim temerè memoriam defuncti damnamdam esse arbitror. Et hac in re plurimum iudicij arbitrium versari tradit Menoch. loc. cit. n. 3. & Baiard. ad Clar. in §. usura in fin.

Tertio probari potest alique manifestum usurarium esse testibus, qui deponant vidisse illum senus exercentem, dummodò nihil commodi ex eorum testimoniis sint consecuturi, ut docent Abbas in cons. 81. lib. 1. n. 1. Angel. disp. 1. n. 3. Cravet. in cons. 73. n. 29. Covarr. supra n. 5. vers. verum quoties. Menoch. loc. cit. n. 22. & 23. Mascard. in concl. 1434. n. 14. & 15. Lælius Zecch. de usur. cap. 15. n. 1. vers. tertio si per testes. Cardin. Mantie. de tacit. & ambig. convent. lib. 13. tit. 19. n. 7. testibus inquam in iudicio productis d. l. 3. §. 3. ff. de testibus. Angel. in specie in d. g. 7. n. 3. vers. ratio est. probatur etiam ex d. cap. 8. de cohabit. cleric. & mulier. ubi Cuiacius rectè notat non testimoniis, sed testibus præsentibus esse iudican-

judicandum : & indicat etiam quod dicitur in d. cap. super quibusdam, vel qui coram prelatiis suis convulsi sunt, testibus scilicet, vel aliis probationibus, quæ tantumdem præstant.

17 Illud verò queri solet, an in hoc genere testes singulares sufficiant, & receptum est, si quaratur de aliqua extorsione usuraria, vel contractu, testes singulares non sufficere; si verò generaliter quæritur, an quis fœnus exercent, vel sit usurarius in genere, testes singulares probare, quamvis in actibus particularibus sint singulares, ut docet Cravet. in cons. 73. n. 32. qui dicit communem opinionem esse, & de antiq. temp. par. 4. §. sed enim n. 11. Covarr. loc. cit. n. 5. ubi alios refert, quos sequitur Lupus in præfat. d. comment. 4. n. 27. Mascard. in dicto con-
conclus. 1424. n. 13. Ozasch. in dec. 72. in fin. Graff. in d. cap. 103. n. 6. Bero. in d. cap. licet causam, n. 40. de probat. Cardin. Mantic. loc. cit. & Cardin. Tusch. in verbo, usurarius, concl. 341. n. 11. Molfes. de contract. cap. 23. n. 139. & innumeris relictis Stephan. Lamborteng. in tr. de contractib. eorum quibus, & c. glof. 12. n. 15. & n. 26. & alii multi apud Farin. de testib. q. 64. n. 195. & 198. ubi ait hanc sententiam magis communem videri. Quam tamen declarat, ut accipienda sit in civilibus causis, veluti ad dimittendam fidem testis, non verò cum criminaliter agitur, ut de hoc ore puniatur; & ita sentire Clarum §. ult. q. 53. n. 19. & Petram de fideiuss. q. 12. n. 662. & alios, quos recensuit eod. loc. n. 156. Verum licet magna sit Clari, & Farinacii auctoritas, puto tamen, quidquid sit, cum criminaliter agitur ad puniendum huius criminis reum extra ordinem, & ad vindictam publicam instante fisco, ut putant Bursat. in consil. 320. n. 16. & 36. ubi de communi, verius esse, per testes singulares, dummodò plures sint, & alioqui fide digni, & integre existimationis, probari quem usurarium esse in genere, ut possit ab Ecclesia corrigi, & coerceri, idque Didacum, & alios Auctores proximè relatos sentire. Et quod attinet ad Petram, cuius Auctoritate Farinac. utitur, ut etiam Caball. resol. crimin. cal. 393. n. 28. & 41. magis est, ut dicamus illum in eorum sententiam abiisse, qui docent testes singulares in actibus singularibus coniungi, ut probeat genus tam in civilibus causis, quam criminalibus, ut docet citata q. 12. n. 538. & 539. ubi refert pro hac sententia plura quadragenos Auctores stare; & licet deinde referat, qui contra sentiunt, & illorum argumenta, n. 683. vers. si tamen, ait affirmativam opinionem maiore numero Auctoritatum fulcitam esse; & quod magis est post pauca, num. 713. illam Clari, & Farinacii distinctionem veram non esse glossam cerrosinam, ut loquitur, contrariam textui, id est, dictæ conclusio-
nii affirmative, quæ loquitur de probatione plena, & ad effectum iudicandi, & condemnandi. Unde patet Farinacium scriptorem notæ diligentis, ut etiam Caball. loc. cit. totum Petram non inspexisse, vel ex eo id tantum sumere voluisse, quod fuit sententia convenerit. Puto tamen hac in re plurimum arbitrio iudicis tribuendum esse, qui ex numero, & dignitate testium, ex fama, & aliis indicis in unum finem conspirantibus æstimare poterit, an satis sibi probatum esse videatur.

18 Præterea potest quis usurarius probari, si plura instrumenta proferantur, ex quibus constat hominem usuras, & illicita cambia agitalle, ut multi in magnis civitatibus faciunt, siquidem certum est non minorem vim obtinere instrumenta, quam depositiones testium ex l. 15. Cod. de fide instrum. l. 2. C. quor. appell. non recip. & ita in specie Bero. in cap. ut si clericus, num. 14. de iud. Angel. in l. in fin. ff. de furt. Clar. in §. ult. q. 54. vers. quæra nunquid, & aliis citatis Farin. quæst. 84. n. 12. & Vgolin. de usur. cap. 27. §. 3. n. 5. & ante illos Federic. 4. conf. 8. n. 1. & ostendi potest ex his, quæ tradit Mascard. in concl. 461. n. 15. & concl. 500. n. 6. quibus in locis ex sententia multorum docet delictum, quod committitur contrahendo, instrumentis probari posse, quod etiam scribit Farinac. loc. cit. n. 7.

19 Sed non tantum testibus, & instrumentis usurarius apprehendi potest, sed ex ipsius etiam rationum libro. si ex eo appareat illum fœnus exercuisse, satis constabit usurarium esse, quia certum est huiusmodi librum probare contra scribentem l. quidam, §. nummularius, ff. de eden. l. publica, §. ult. ff. de dep. & l. 7. Cod. de probat. & ita in specie sentit Bald. in d. cons. 479. n. 8. &

10. & docent Ozasch. in d. decis. 72. n. 3. Menoch. loc. cit. n. 30. Lup. in d. præfat. comment. 4. n. 31. Mascard. in concl. 977. n. 14. & rursus in d. concl. 1425. n. 14. Vgolin. de usur. cap. 27. §. 3. num. 9. vers. postremo. Card. Tusch. in d. concl. 341. num. 3. Cardin. Mantic. loc. cit. num. 9. & 10. ubi ait etiam privata scriptura convinci posse, Molfes. supra, n. 138. & Petr. Greg. de usur. lib. 3. cap. 10. n. 13. & 14. ubi notat hanc praxim esse, ut quando quis de hoc crimine suspectus est, capiantur eius libri, ne occultandi detur facultas: & posse iudices etiam seculares sine iniuria illorum domum ingredi, & hac indagatione in promptu uti. Nec, ut arbitror, ulla est certior, & expeditior ratio huius sceleris investigandi.

Et præsertim, ut hoc in transitu subiiciam, quia veteribus fœneratoribus usitatum fuit, huiusmodi commercia in librum referre, qui calendarium dicebatur, in quo describebant nomina debitorum, & quantum, & sub quibus usuris pecuniam accepissent, & quo die solvere eas deberent. Quæ quia ex pacto calendis cedere solebant, quamvis idibus exigerentur, ut constat ex illo Horatii loco, quem supra adduximus, & ibi Lambinus notat, & Gotofred. ad l. 41. de reb. credit. & Connanus lib. 7. cap. 1. circa medium, calendarium dicebatur, cuius Iuriconsulti mentionem sæpè faciunt, ut in d. l. 41. & l. 64. de leg. 3. l. 28. de probat. & Seneca multis locis, & asperè reprehendit, ut lib. 7. de benefic. Quid, (inquit,) calendariam, & usura nisi humana cupiditatis extra naturam quaesita nomina? & in epistol. 87. in fin. Divitem illum putas, quia in omnibus provinciis erat, quia illi magnus calendarii liber vocabitur? Et hic notat Iustus Lypsius hunc esse pecuniarum fœnebris librum, in quo nomina, & pecuniæ sub usuris creditæ per calendas scribebantur. Illud tamen dixerit, parcius libris nostrorum fœneratorum credendum esse. Nam cum omnibus olim fœnus exercere liceret, ut constat ex l. 33. & 34. ff. de reb. cred. exceptis ijs, qui provincis præerant l. 3. Cod. si cert. petas. verisimile est veteres fœneratores, quidquid illis nomine usurarum numerabatur, & sub quibus usuris mutuasent, aperit, & sine fisco ullo in libros suos retulisse. Nunc verò, quia fœnerandi ars omnino verita est, & qui hanc artem exercent, inter viles & pessimos habentur, & malè extorta restituere compelluntur, non solent id, quod nomine usurarum exegerint, vel de sorte dederint, in suis libris scribere, sed nomina tantum debitorum, & quandoque pluraquam dederint, & minus, quam acceperint. Sanè si ex illius libro deprehendi potest, quia, ut dici solet, peccatum consilium non habet, illum usuras extorsisse, satis constabit illum usurarium esse, & inter usurarios censeri debere.

Ceterum Vgolinus, qui, ut fateor, egressè, & diligenter de usuris scripsit, opinatus est in d. §. 8. & l. cap. 20. §. 3. his modis scilicet, confessione, testibus, instrumentis, & libris rationum usurarium quidem probari, non tamen id satis esse, ut manifestum censetur. Inquit enim, in prædictis omnibus animadvertendum est, diversum esse probare quem usurarium tantum, & probare quem manifestum usurarium esse. Nam quoad primum satis erit probare usuras exercuisse: quoad secundum verò necesse erit uno ex dictis modis probare palam, & publicè, aut in foro, vel domi fœnus exercuisse, quia non frequens usura, sed manifesta usurarium manifestum facit. Denique ait proprie manifestum dici, ubi factio talis est, improprie ubi alia ratione usurarius esse deprehenditur: ita dicitur Vgolinus. Ego congruenter his, quæ adversus illum dixi supra num. 11. puto satis esse, ut manifestus usurarius quis censetur, si per testes, vel libros, & instrumenta, vel alias legitimas, & indubitatas probationes in iudicio convictus sit usuras exercuisse. His enim modis plenè, & perfectè eius sceleris detecto id, quod erat occultum, emergit, & in publicum, quod sufficit, ut inter usurarios manifestos referri debeat argum. d. cap. ult. de cohabit. cleric. & mulier. & d. cap. cum olim. de verb. signif. alioqui dicendum est eos, qui de hæresi in iudicio testibus, vel aliis legitimis modis convicti sunt, vel confessi hæreticos quidem probari, sed non manifestos, cuius contrarium aperitissimè definitum est in d. cap. super quibusdam eod. tit. illis verbis, super quo

tibi dicitur respondendum illos intelligendos esse manifestos hereticos, & qui coram Prelatis suis convicti sunt, vel confessi. Quod etiam docet Farin. in d. quest. 88. nu. 77. & 78. & quod ait illum, qui illis modis usurarius detegitur, manifestatum verè dici non manifestum, levissimum est, quia statim ac manifestatus est legitimis probationibus, & argumentis, manifestus efficitur. Hæc enim qualitas manifesti perfectas probationes sequitur, & ex illis statim fluit, ut lux & dies ex sole.

21 Preterea probari potest quem usurarium manifestum esse ex fama, & communi hominum opinione, ut quidam docent apud eund. Menoch. in d. cas. 235. num. 27. & Lup. loc. cit. num. 30. & probari videtur ex cap. 31. de iur. iur. sed verius est solam famam, & vulgi opinionem non sufficere, ita enim tradit Lup. loc. cit. Petr. Gregor. in d. cap. 10. v. 19. & 22 & lib. 3. partit. iur. canon. tit. 6. cap. 6. in addit. in fin. Molin. loc. cit. n. 2. vers. esto autem, Less. lib. 2. cap. 20. num. 145. & aliis citatis Bonacin. disp. 3. q. 3. in fin. Mascard. in d. conclus. 1424. num. 30. & ostendi potest ex d. cap. 8. de cubab. cleric. & mulier. illis verbis, si verò publicum est non ex evidentiâ, sed ex fama, & casu ad condemnationem totius sola testimonia non sufficiunt, cum non sit testimonium, sed testibus indicandum, ut notat hic Cuiacius subiiciens ex Quintiliano fraude inimicorum falsa vulgantium sæpè famam nocere etiam innocentibus. Unde Seneca.

Conscia fama, fama vix vero favet.

Sanè si suspectus erit reus, hinc bona erit occasio diligentius de illius crimine inquirendi, ut innuit d. cap. 8. illis verbis, sed si de clericis ipsi talis habeatur suspitio, ut ex ea scandalum generetur in populo, &c. Neque obstat d. cap. 32. de iur. iur. quia non dicit famam facere notorium, sed quasi notorium, que sunt diversa, ut notat idem Cuiac. in d. cap. 8. subiiciens illo articulo quasi multas in utroque iure dissolvi difficultates. Et huc pertinet, quod multi docent notorium, in factis recentibus sola fama non probari apud Mascard. in conclus. 1195. n. 20.

22 Illud verò receptum esse videtur, inter manifestos usurarios eum censei, qui sententia iudicis hoc nomine damnatus est. Quod probatur ex d. cap. ult. de cubab. cleric. & mulier. & d. cap. super quibusdam de verb. signif. & ex glof. in d. cap. 1. de usur. in 6. verbo, manifestus quam dicit communiter receptam Didac. in d. cap. 3. num. 4. Clar. loc. cit. Mascard. in d. conclus. 1425. num. 7. Petr. Gregor. d. cap. 10. num. 33. & Canis. supra. num. 5. vers. idem est in eo & Barbol. in d. cap. 1. num. 9. Quod etiam Theologi unanimes tradiderunt, Tolet. lib. 5. cap. 36. num. 5. Reginald. l. 23. num. 94. Molin. in d. disp. 333. num. 2. Binsfeld. in d. cap. cum in diocesi quest. 1. conclus. 5. Salas in d. dub. 49. num. 4. Bonacin. & Pyrrh. locis citatis, Theaur. in d. cap. 7. vers. item manifestus, & Eminent. P. de Lug. disp. 25. num. 239. & alii passim. † Condemnatum verò eum accipio qui rite, idest servato iuris ordine, & à iudice competenti condemnatus est l. 4. §. condemnatum ff. de re iudic. l. 1. in fin. ad S. C. Tertijl. illis verbis, ab eo cui iudicandi ius fuit; & indicat satis d. cap. vltra & d. cap. super quibusdam, illis verbis, coram Prelatis suis.

23 Et dummodo appellatio non fuerit interposita, que scilicet sententiam quodammodo extinguit, ut Ulpianus ait in l. 1. in fin. ff. ad Turpil. & in l. 6. §. 1. ff. de his qui nor. infam. Et dummodo iudex pronunciet illum publicum usurarium esse ex sententia Vgolini in d. cap. & quod non puto necessarium, satis enim est, si foeneris condemnentur, ut indicat d. cap. vestra & d. cap. super quibusdam, ex quibus constat crimen per sententiam publicam, & manifestum fieri, & tamen ibi nulla huius qualitas fit mentio. Et ratio est, quia post sententiam, qua transit in rem iudicatam, crimen, quod occultum erat, fit manifestum, ita ut nulla tergiversatione negari possit.

24 Quod, ut magis appareat, querendum est, an si contiterit aliquo ex prædictis modis quempiam usurarium esse, necesse sit, ut iudex illum manifestum esse pronunciet. Et id necessarium esse, nec antea pronunciationem iudicis inter manifestos usurarios habendum esse contendit Vgolin. in citis. secutus Menoch. in d. cas. 235. qui quos casus distinguit. Primus est, cum quis palam, & publicè foenus exercet; & hoc casu requiritur solam quandam iudicis pronun-

ciationem, que non sententia, sed potius peccat exco- cutio dicitur ex Innocent. Roman. & Grammat. locis ab eo relatis num. 12. Secundo casu, cum usurarium foeneratiam artem domi exercere constat, manifestum quidem esse ob ipsam actuum frequentiam ex Bart. & aliis, quos citat num. 16. & 19. verum super hoc crimine procedendum esse servato iuris ordine, & ferendam esse sententiam, ut quis manifestus dici possit, & apertius num. 31. Probationibus, inquit, ita receptis debet iudex pronunciare hunc usurarium manifestum esse. Et post pauca num. 32. hinc etiam velle censuerunt Doctores nostri usurarium illum dici non posse ante sententiam, & declarationem prelatam; & ita responderunt Feder. de Senis in cons. 62. in fin. Abbas in cons. 2. num. 1. vers. tertio dicit. & tradit Didac. in d. cap. 3. num. 4. vers. quarto etiam. Hanc sententiam hic Didacus tribuit Iasoni in cons. 78. num. 3. lib. 3. & sequutus est Anton. Gabr. d. concl. 20. num. 9. qui tamen excipit eum, qui confessus est. Et hæc Menochii doctrinam sequuntur etiam Lup. in d. presat. num. 23. & Vgolin. loco cit. & cap. 23. §. 3. num. 5. vers. probato igitur, Salzed. ad Dias cap. 92. & videtur probare Mascard. in dicta conclus. 1424. in fin. Quibus congruenter multi docent non sufficere quempiam convictum esse, nisi à iure dice condemnentur, ut sentiunt Abb. Federic. Iason. Covarruvias, & Menochius apud Salzed. loc. cit. quos alii quidam sequuntur apud Salas d. dub. 46. num. 4. Binsfeld. in d. cap. cum in diocesi quest. 1. in fin. & Theaur. loc. cit. vers. non tamen sufficere, ubi ait hanc probabilioram esse sententiam. Denique Angel. in d. quest. 7. num. 3. eam pronunciationem necessariam tantum esse putat, quoties quis occultè foenus agit, & testibus aliisque probationibus convincitur usurarius esse, que interlocutoria, ut ait, inducit notorium iuris, l. emptorem in princ. ff. de act. empt. quod etiam tradit num. 4. in fin. subiiciens id, quod inducit notorietas exercitii, illud idem inducere publicationis sententiam.

Ego magis probo pronunciationem, vel sententiam necessariam non esse, ut quis manifestus usurarii loco haberi debeat, dummodo vel testibus, aliisque probationibus in iudicio convictus sit, vel confessus; manifestum quidem esse, qui à suo iudice talis iudicatus est, d. l. emptorem, manifestos tamen etiam eos esse, quos aliunde in iudicio constat foenus exercuisse. Non puto tamen questionem circa eos versari, qui publicè mensam foeneratiam exercent, quos scilicet ita facti evidentiâ convincit, ut ipsi, quod commiserunt, negare non possint. Hi enim ipso facto, & re ipsa manifestos, & manifestorum iure censei debent d. cap. ult. de cubab. cleric. & in eos non sententia ferenda est, sed potius canonum exercenda, d. cap. cum in diocesi de usur. sed questio tantum esse potest de iis, qui domi clam usuras exercuerunt, & tamen in iudicio testibus, vel aliis legitimis probationibus, aut propria confessione convicti sunt usuras exercuisse; & hos etiam puto manifestorum loco habendos esse etiam ante sententiam. Et movet primò ex d. cap. inter dilectos de excess. Prelat. in quo Innocent. III. eum manifestum usurarium esse pronunciat, quem probatum fuerat pecuniam sub usuris mutuisse. Secundò id constat etiam ex d. cap. cum in diocesi, ubi idem Pontifex ait usurarios quosdam manifestos esse, etiamsi nemo illos accuset, acque sint per sententiam condemnati, & in illos poenam in Lateranensi Concilio contra usurarios statutam liberè exerceri posse. Tertio sequeretur unum tantum modum esse probandi quem usurarium manifestum esse, per sententiam scilicet, quod est contra mentem auctorum omnium, & canonum. Etenim aliud constat ex d. cap. inter dilectos, & cap. cum in diocesi, illis verbis, si tamen illos constiterit aliis argumentis usurarios manifestos esse. Quartò quia constat aliis modis, quàm per sententiam, alia crimina manifesta fieri, & dici posse, ut in c. 7. & 8. & d. cap. ult. de cubab. cleric. & præsertim illis verbis, nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, seu confessionem factam in iuro, aut per evidentiâ rei. Denique idem constat ex d. cap. cum olim, & cap. super quibusdam de verb. signif. ubi Innocentius Pontifex consultus, quis manifestus hereticus censetur, respondit eos tales habendos esse, qui vel publicè hereticorum errores profectur, & defendunt, vel in iudicio convicti, aut confessi,

vel sententiâ condemnati sunt super hæretica pravitatē. Ita etiam in l. 4. C. Theodos. crimen manifestum dicitur, quod manifestis probationibus probatum est: constat igitur non tantum eos, qui sententiâ passi sunt, sed illos etiam, qui scenus palam exercent, quod certissimum est, & eos quoque, qui vel sua confessione in iudicio facta, vel legitimis probationibus de hoc crimine coram competenti iudice convicti sunt, usurarios manifestos rectè censeri, & poenis canonum obnoxios esse etiam nulla sequuta iudicis sententiâ.

Et multò magis in hac confirmor opinione, quia explorans auctores, quibus potissimum contraria opinio iustinetur, inter quos est Panorm. in d. conf. 2. lib. 2. comperi illum secundum nostram sententiâ apertissimè respondisse. Etenim eod. loc. num. 3. excutiens opinionem Federici de Senis & Hostiensis, qui existimabant usurarium manifestum neminem censeri nisi post sententiâ, & ita interpretabantur d. e. cum in diocesi, sic ait: *Astramen iudicio meo iste intellectus torquet literam illius e. cum in diocesi. Nam bene se visisset Papa dicere, quod deberent prius publicari, argum. cap. cum ad audientiam de dec. sed simpliciter dixit, quod si constiterit eos esse usurarios manifestos per famam, & alia argumenta, poenis in Concilio Lateranensi statutis coercerentur. Unde pondero illud verbum si constiterit constat igitur iudici de publicato per famam, & alia argumenta: non autem hoc est manifestandum per sententiâ, ut dixit Hostiensis.* Ex quibus perspicuum est, Abbatem pro nostra sententiâ, qui idem docuit in d. e. cum in diocesi n. 6. Idemque fateatur Iason in d. conf. 78. & præsertim num. 8. ubi ait usurarium manifestum deprehendi, vel ex evidentiâ facti, veluti si palam pecuniâ sceneratur: vel ex dispositione iuris, ut in condemnato, confessio, vel convictio ex d. cap. cum olim, quod repetit eod. loc. n. 22. & apertissimè Feder. de Sen. in conf. 8. n. 1. alios modos probandi usurarium manifestum admittit, quam per publicationem iudicis, & in d. conf. 64. loquitur de eo, qui in testamento iussit usuras restitui iis, qui probarent illi usuras soluisse, & multis ostendit ex hac confessione sola usurarium manifestum dici non posse. Angelus etiam in d. disp. 1. nu. 3. & 4. docet publicationem non esse necessariam, quando usurarius confessione propria in iudicio facta convictus est, etiamsi hæc confessio coram iudice seculari facta proponatur. Et Mascardus loco citato, loquitur de eo, qui tamen, & aliis iudiciis de hoc scelere arguitur, & ait Episcopum posse illum pro usurario pronunciarè, & ante publicationem usurarium manifestum dici non posse, & hoc sensisse Menochium, & alios quosdam. Quod in his terminis, id est, cum rumoribus & presumptionibus tantum reus suspectus est, recipi potest, quia ut Mascard. docuit eod. loc. num. 30. fama non sufficit, ut quis usurarius manifestus censetur. Idemque fateor, licet multi testes dependant illum usuras exercuisse, dummodo reus suam innocentiam in iudicio defendat, neque se testibus superatum esse contendat. † Hæc enim casu puto expectandam esse sententiâ: & rationem esse, quia lis rem dubiam facit, l. quod debetur, ff. de pec. l. servus ff. de stat. homin. Surd. in dec. 22. n. 10. Menoch. conf. 479. n. 19. & acta, & probationes non inducunt notorium, quando saltem probabiliter impugnantur Hostiens. Abb. Dec. & alii apud Mascard. d. conclus. 1107. nu. 26. Aliud verò meo iudicio dicendum est, quando ex propria confessione in iure facta, & cui nihil opponitur, reus convincitur, si quidem pro iudicato habetur, & quidem sita quodammodo sententiâ d. l. 1. ff. de conf. i. deo que dicimus nullas esse iudicis partes iudicandi in confidentes l. proinde 25. ff. ad l. Aquil. Vel cum testibus, & legitimis probationibus ita obruitur, ut crimen ipse negare non possit, nec audeat, quia scilicet probationes in iudicio factæ saltem, quamdiu nihil opponitur, notorium faciunt, ut docet idem Mascard. loc. cit. num. 11. & 15. Vel denique quando publicè erecto altari fœnoris, ut Angelus loquitur, palam & publicè, & sine pudore vllò scenus exercuit. His casibus verius est hominem confessione, vel probationibus, vel rei evidentiâ convictum inter usurarios manifestos habendum esse, etiam ante sententiâ, & pronunciationem: & publicationem iudicis expectandam non esse, ut mihi manifestè probat d. cap. cum in diocesi de usur. & dist. cap. inter dilectos de excess. Pralat. & sententiâ Abb. loc. cit. & in d. cap. cum in diocesi n. 6. vers. sed dubio. Laurent. de Rodulph. de usur. quæst. 88. nu. 15. & 16. Joan. Capistran. eod. tractat. parte 1. num. 78. Moliu. d. disp. 333. num. 2. vers. deinde notorii, ubi alios refert. Sæ apud Salas loc. cit. nu. 4. Vivius in dec. 378. num. 9. Guicier. quæst. 90. lib. 2. cap. 19. num. 10. & Emin. P. de Lug. disp. 25.

num. 239. ubi refert hanc commanem esse sententiâ. Quod comperi deinde sentire P. Thesaurum in d. cap. 1. in fin. dum ait declarationem iudicis, vel sententiâ solum requiri, quando ratio notorii potest esse dubia ex cod. Mascard. concl. 1106. n. 11. Neque obstare extravag. ad evitanda, quæ extat apud Navarr. cap. 27. n. 35. quia, inquit, est de iis, qui vitandi sunt ratione sententiâ, seu censuræ, non autem de vitandis ratione criminis notorii, & ita tenere Sylvest. Navarr. Armill. Molin. Filliuc. Vivald. & alios, quibus addere licet Card. de Lug. loc. cit. nu. 245. sed quod ad rem meam attinet, certum est dictam extravagantem nihil sceneratoribus, de quorum poenis agimus, ut nec aliis reis suffragari, ut constat illis verbis, *Per hoc tamen non incendimus, &c.* & tradit Covarr. in cap. alma mater p. 15. 2. num. 11.

Ex quibus omnibus statuendum est, non tantum eum 26 manifesti usurarii loco habendum esse, qui sententiâ, & publicationem palus est, sed illum etiam, qui vel per evidentiâ rei, vel ex propria confessione in iudicio facta, vel testibus, & aliis legitimis probationibus iudicialiter receptis de usuraria pravitatē convictus est, convictus & coactus iudicio veritatis, ut loquitur Cicero lib. 2. academiæ. quæst. & cuius scelus manifestis probationibus probatum est, ut ait d. l. 4. C. Theodos. quæ appell. non resp. & qui ita in hoc scelere deprehensus est, ut vix ipse id, quod commissit, negare satisciat, ut inquit d. l. qui sententiâ in fin. C. de poen. & proinde saltem in eum poenas Concilii Lateranensis exerceri posse, etiam nulla secuta sententiâ, ut in d. cap. cum in diocesi sancitum est. Ex contrario illum non manifestum usurarium esse, qui neque sententiâ iudicis, neque eius confessione, neque legitimis probationibus scenus convincitur exercuisse. Qui proinde neque poenis usurarii manifesti subiicitur, sed tantum poenas incurrit iuris divini, & naturalis, quæ sunt restitutionis, & æterni supplicii, nisi restituat, & poenitentiam agat, ut tradunt Reginald. d. lib. 23. num. 92. & Lælius Zecchi. d. cap. 15. num. 2. Canis. de usur. cap. 7. num. 3. & Vgolin. cap. 21. quibus omnis usurarius sive manifestus, sive non manifestus obnoxios est. Quomodo verò cum usurariis occultis agendum sit, tradit Navarr. cap. 17. num. 280. Molin. disput. 334. num. 5. Salas d. dub. 47. num. 9. & ex Sylvestr. Pyrr. Sicul. in d. quæst. 130. & ego omitto, quia admonuit me nuper R. P. Scotus Societatis Iesu Theologus, ut à casibus conscientiz abstinerem.

Denique illud controversum esse videtur, an poenæ 27 adversus publicos sceneratores constitutz infligantur omnibus, sive ex evidentiâ facti, sive aliis modis pro manifestis habeantur secundum ea, quæ dicta sunt. Et hæc de re celebris est doctissimi Covarruviz distinctio in d. cap. 3. num. 3. vers. tandem quo, ubi in hunc serè modum distinguit. Vel agitur de poenis statutis in e. quia in omnibus, ne scilicet usurarii manifesti ad oblationes, neque ad altaris communionem admittantur, & ne Christianam accipiant sepulturam, & ad incurrendas hæc poenas sufficere, si quis vel propria confessione, vel aliis probationibus huius criminis reus pronunciatu fuerit. Vel agitur de poenis statutis in e. quamquam de usur. lib. 6. & in illas eum tantum incurrere, qui palam, & publicè scenus exercuit: siquidem, inquit, non est verisimile Summ. Pontif. tam graves poenas statuere adversus eum, qui semel manum dedit sub usuris, licet id confessus fuerit in iudicio, vel publicè extra iudicium, vel hoc nomine sententiâ iudicis damnatus sit. Nec ita eum, qui etiam contractus usurarios inivit, qui deinde sceneratio eius confessione, vel probationibus in iudiciis deprehensi sunt: nam in his casibus non potest iustè iudex illum manifestum pronunciarè. Et licet confessio, aut sententiâ illum faciat manifestum, id tamen non sufficere ad poenas d. cap. quamquam, in quo manifestatio facti, non iuris exigitur. Ita serè Covar. & iidem verbis Villag. loc. cit. Lup. in d. præf. n. 33. & Binsfeld. in d. cap. cum in diocesi q. 2.

Sed hæc distinctio non probatur Molin. in disput. 333. 28 nu. 10. tum quia d. e. quamquam id non colligitur, & ubi text. non distinguit, nec nos distinguere debemus: tum etiam quia ceteri Doctores id non dicunt. Denique quia ille text. etiam loquitur de prohibitione Ecclesiasticæ sepulture, quæ etiam in d. e. quia in omnibus, continetur. Putat igitur Molin. nihil distinguendum esse, sed poenas omnes in usurarios manifestos, quacunque ratione eorum scelus publicè notum factum sit, exerceri posse. Quod etiam adversus Navar. & Binsfeld. docet Canis. loc. cit. n. 5. vers. mihi verò minimè probatur, ubi post pauca, *Nec vides, inquit, eum non*

de omnibus excludiri debeat, cum etiam in quovis crimine confessio in iure tanti valeat, ut quis ex ea iuste condemnetur ad penam etiam gravissimam d. l. qui sententiam, c. de pen. Idem igitur iuris censetur in eo, qui crimen suum in iure confessus est, vel eo nomine condemnatus: ac si re ipsa palam usuras exercisset ad eum effectum, ut usuras restitueret, vel de eis restituendis idonee carereat, & c. presertim cum hac non tam in poenam usurarius flatu sunt, quam in medicinam sive remedium animarum suarum, ut eo magis adigantur usurarii ad restitutionem usurarum. Et ego Molinæ, & Canif. sententiam sequor. Nam Vgol. loc. cit. quamvis Didaci distinctionem non probet, non satis tamen se explicare videtur. Salas verò, licet in arguenda doctrina Covar. adhæreat Molin. quem totum refert d. dub. 46. n. 4. vers. quod merito impugnat, in aliam tamen abiit sententiam. sensit enim, (ni fallor.) eum tantum in penas adversus usurarios manifestos flatu incurrere, qui palam, & publice scenus exercuit, ut meretrix in prostibulo ex Bart. in l. 2. n. 3. ff. de furt. quia cum pena, inquit, debeat respondere culpe, l. prospiciendum, ff. de pen. si culpa usurarii levis sit, vel rara, vel in re modica, equum non est, ut tot penarum reus sit in interno, vel externo foro. Quod probarunt Turrian. disp. 63. dub. 4. n. 4. & Duard. de camb. §. 2. q. 11. n. 20. & probabile videtur Card. loc. cit. n. 148. & ego probare non possum, quia videtur hæc opinio eos tantum usurarios penas canonum subicere, qui palam questum faciunt, cum tamen certum sit in hoc genere etiam eos manifestos usurarios esse, qui de hoc crimine aliis modis publice convicti sunt, ut ipse Salas, & alii tradunt, unde hæc in re parum congruentia docere videntur. Theaur. verò loc. cit. refert alios distinguere, quod declaratoria non requiratur ad incurtendas penas, d. c. quia in omnibus. Sed bene ad incurtendas penas, c. quamquam, ut Covar. d. c. 3. n. 5. sed recte refutari ab Vgol. quia non assignant rationem differentie. Sed puto Covar. differentiam non constituisse ex eo, quod pronuntiatio secuta sit, vel non, sed duntaxat distinguere inter evidentiā facti, vel juris, ut constat illis verbis, ac si tractetur de poenis flatu in c. quamquam, & c. ego manifestum usurarium quoad has penas eum tantum existimo, qui ita palam & publice usuras exercuit, & c. Itaque constat Molin. Vgol. Salas, & alios unanimes Covariv. distinctionem tenere, neque tamen omnino inter se convenire. Ego puto usurarium, quocumque modo manifestus esse deprehendatur, penas omnibus obnoxium esse, secundum Canif. sententiam, nisi aliud obstat, veluti si usuras tantum stipulatus sit, ut inferius dicam, excipio tamen etiam, quod constitutum est in d. c. 1. de usur. quia hæc constitutio in eos tantum lata est, qui palam & generatitiam exercent, & per modum publicæ negotiationis, ut notat magnus Suar. de cens. disp. 31. sect. 5. n. 13. & Vgol. de usur. c. 25. n. 5. vers. ne autem pena, & constat illis verbis, publice penam suam exercentes, vel exercere volentes.

His ergo ita constitutis, & non sine labore disputatis, si quarimus tandem quænam poenæ adversus manifestos usurarios statutæ sunt, earum duplex genus constituo. Primum est earum, quæ ex iure Pontificio proditæ sunt, & ad Ecclesiasticum tribunal tantummodo pertinent. Alterum est earum, quæ licet à iure Pontificio plerumque proveniunt, à iudicibus secularibus etiam exercentur: de his igitur ex ordine dicendum est.

29 Primi generis prima est, ut non possit manifestus usurarius ordinibus sacris insigniri, neque ad officia, & beneficia Ecclesiastica promoveri, ut colligitur ex c. infames, 6. q. 1. c. 8. dist. 46. & d. c. inter dilectos de excess. pralat. & tradunt Petr. Greg. de usur. lib. 3. c. 1. num. 3. & partit. iur. canon. lib. 3. tit. 5. c. ult. n. 4. Vgol. c. 26. n. 7. Molin. disp. 334. num. 2. Lelius Zecch. d. c. 15. n. 2. Diaz. in sua praxi. c. 91. n. 1. Salas in d. dub. 46. n. 2. Peguer. decis. 31. num. 15. Paul. Layman. tr. 4. c. 16. n. 21. & noviss. Barbol. de offic. & potest. Episc. alleg. 43. n. 3. & 4. & Vivian. in prax. iur. patron. lib. 6. c. 5. num. 110. & puto communem esse sententiam.

30 Secunda poena est, ut si iam sacris ordinibus donatus sit, & beneficium consecutus fuit, ab officio, & beneficio suspendatur. Ita enim constitutum est in c. 7. de usur. illis verbis, ut si clerici sint ab officio & beneficio suspendas, & tradunt Diaz. loc. cit. n. 2. Vgol. c. 23. n. 1. Salas dub. 47. n. 3. Duard. in d. q. 11. n. 15. Gregor. loc. cit. & Canif. d. c. 8. n. 1. ubi recte notat suspensionem hanc non ipso iure incurri, sed per sententiam iudicis Ecclesiastici. Quod etiam adnotarunt Salas, Vgol. & Duard. loc. cit. & Emin. P. de Lug. d. disput. 25. n. 242. & ostendi potest ex verbo suspendas, adstringas, quo utitur Summ. Pontif. in d. c. 7. de usur.

Tertia poena est, ut si clericus admonitus adhuc in usuris exercendis perseveret, quod tamen vix credendum est, ab

officio, & beneficio deiciatur, ut statutum est in c. 1. de usur. in fin. cuius verba sunt. Quod si post huiusmodi constitutum in clero quisquam existerit, qui detestandis usurarum lucris infusus, Ecclesiastici officii periculum patiatur. Idem statutum est in c. 1. & 2. dist. 47. & in c. si quis, & c. quoniam 14. qu. 3. & aliis multis locis apud Anton. Aug. Epit. iur. Pontif. veter. lib. 35. tit. 6. & alii apud Petr. Greg. in d. c. 1. Covarr. loc. cit. & Molin. d. disp. 334. ubi ait, quod licet canones ordinem his penis non præscriperint, equum tamen esse, ut prius suspensio imponatur, & deinde deponatur. Quod etiam probat Salas loc. cit. n. 4. Diaz. cap. 91. n. 2. Peguera d. dec. 31. n. 15. & Farin. in fragm. criminali. verbo. clericus n. 117. ubi ait clericum usurarium, sed non manifestum hac poena afficiendum esse. Ego verò puto multo magis in clericum usurarium manifestum hanc poenam exercendam esse: quod verò dicunt prius suspendendum esse, deinde ordine deiciendum, non puto hanc iudici, cuius ea notio est, impositam esse necessitatem, sed posse illū deicere à clero, si ex frequentia & inhumanitate hominis, & ex diuturnitate in hoc flagitio perpenso iudicio sibi videbitur à graviore poenā incipiendum esse, ut sentit Abb. in c. posterea in fin. Vgol. c. 25. n. 2. Mol. & Salas loc. cit. & Canif. in d. c. 8. n. 1. ubi ait hoc in arbitrio iudicis positum esse.

Quarta poena est, ut admoniti, ne usuras exercent, si parere contempserint, excommunicari possint, & fidelium consortio prohiberi, ut cautum est in d. c. praterea, & c. 13. eod. tit. de usur. & apud Anton. Aug. d. tit. 6. c. 7. & 12. Marant. qu. 5. n. 3. & 11. & Vgol. loc. cit. n. 3. Canif. in d. c. 8. n. 1. & Petr. Greg. d. l. 3. c. 3. n. 1. qui ait hanc poenam etiam clericis communem esse, quod etiam scripsit Partit. canon. lib. 3. tit. 5. c. 6. Villagut. qu. 35. n. 21. male tamen Greg. ait hanc excommunicationem ipso facto incurri, quia verus est id nullo canonico iure cautum esse, ut notant Vgol. & Canif. loc. cit. & constat ex clem. ea de sepulc. in qua usurarii ab excommunicatione separantur, & indicat etiam quod dicitur in d. c. 13. de usur. monitionem præmittendam esse.

Et præterea adversus Iudeos etiam statutum est, ut si quocumque prætextu graves, & immoderatas usuras à Christianis extorserint, Christianorum consortium eis subtrahatur, donec de immoderata hac exactione fatiscerint, Christianis si opus fuerit, censuris Ecclesiasticis ab eorum consortio, & commercio cohibendis, ut sancitum est in c. post. miserabilem 12. & c. quanto 18. de usur. & apud eund. Anton. Aug. d. tit. 6. c. 4. & tradunt Petr. Greg. in notis d. c. 6. & d. lib. 3. c. 14. num. 11. in fin. & alii cit. Vgol. de usur. 2. in princ. n. 3. quibus consentit Villag. eod. tract. q. 11. n. 1. Card. Tusch. lib. 5. concl. 349. n. 20. & Binsfeld. in d. c. post. miserabilem, ubi ait posse ex hac causa contractibus civilibus coerceri. Et evenim certum est Hebræorum usuras turpes, & illicitas esse: neque illistas esse absque crimine eas à Christianis exigere, ut tradit Bald. in conf. 449. num. 12. lib. 3. Molin. d. disp. 304. n. 16. Guid. Pap. in tract. de usur. n. 41. Villag. loc. cit. & alii auctores velati Rota inter noviss. omnium dec. 301. in fin. & num. 31. ubi ait hallucinari Hebræos, dum putant impiam ipsorum exactionem usurarum à Christianis tueri posse ex Deuteronom. c. 23. de cuius loci sententia alibi dictum est. His consentiunt Vgol. loc. cit. & alii plures apud Farin. in fragm. lit. in 667. inter quos Marquard. de Iude. & alii in fid. etib. c. 1. in. 3. ubi ait Theologos omnes assentiri, & n. 6. & 7. verissimam conclusionem esse usuras omnium iure etiam Iudeis, prohibitas esse: neque illis licere Christianis, vel invidelibus tenerere.

Quinta poena est, ut usurarii manifesti ad poenitentiam sacramentum non admittantur, d. c. ult. Summ. de usur. lib. 6. & Vgol. c. 24. n. 1. Petr. Greg. lib. 5. c. 4. n. 2. Et ut a communionem altaris, id est, sacre Eucharistie perceptione arceantur. Ita enim decreto Lateranensis Concilii sancitum est c. 25. & d. c. 3. de usur. & multi Theologi docent apud Salas loc. cit. n. 8. Bero. in d. c. quia in omnibus. 3. n. 11. ubi ait hoc non habere dubium, Covar. d. c. 3. n. 5. Marant. d. disp. 5. n. 8. Petr. Greg. d. l. 3. de usur. c. 4. n. 1. & Canif. loc. cit. n. 3. & alii relatis idem Vgol. d. c. 24. n. 3. & 5. ubi ait neque etiam in Ecclesia admittendos esse, cum divina celebrantur, & licet id nullo antiquo iure canonum cautum sit, in hanc tamen intentionem ire ex decreto Conc. Trid. sess. 22. quo homines notorie, & publice criminosos sacris interesse interdicitur. Quia ratione multo magis illis interdictum est Missæ ministrare, ut observat P. Theaur. loc. cit. vers. secunda poena, ubi subiicit, aliis divinis officiis assistere non prohiberi ex Sor Sylvestr. Tolet. & aliis, & ita intelligi debet Vgol. loc. cit. cum ait illos in Ecclesia non admittendos, dum divina celebrantur.

Sexta poena est, ut eorum oblationes in Ecclesia à sacerdotibus non recipiantur, ut statutum est in d. c. 3. & ibi notat Abbas n. 5. & Bero. n. 22. Canif. d. c. 8. n. 1. Greg. d. c. 4. num. 7.

n. 7. & aliis prætermisissis Marian. Socin, de oblat. c. 4. n. 2. & Theſaur. loc. cit. verſ. tertia eſt. Hoc enim in digno & indecorum viſum eſt, pena etiam conſtituta adverſus Eccleſiaſticos viros, qui huiusmodi oblationes receperint, ut ſcilicet accepta reſtituant, & ab officio ſuſpenſi ſint, donec arbitrio Episcopii ſatiſfecerint, ut conſtat ex eod. c. quia in omnibus, Lup. in d. præſ. n. 17. Majol. de irreg. lib. 2. c. 27. n. 7. Salas, loc. cit. n. 7. Mollet. de contr. c. 23. n. 151. & Greg. d. c. 4. n. 7. & 8. ubi rationes adfert, quare huiusmodi oblationes ab Eccleſia reſtitiantur. Porro hæc prohibitio accipienda eſt de oblationibus, quæ publicè ſunt in Eccleſia ad Altare, vel ad manum Sacerdotis, ut ſcribit idem Socin. loc. cit. & Vgol. cit. c. 24. §. 1. n. 1. & 3. Et proinde non porrigitur ad eas, quæ improprie dicuntur, cuiusmodi ſunt, quæ offeruntur ex quodam veluti contraſtu oneroſo, ut pro Miſſis celebrandis, vel in elemoſynam, & ſubſidium miniſtrorum Eccleſiæ, ut pauperes ſunt. Nam huiusmodi oblationes, quæ improprie dicuntur, recipere non eſt prohibitum, dummodo illis ſuperſit, unde poſſint uſuras reſtituere, ut docet Suar. de cenſur. diſp. 31. q. 2. n. 7. & 8. Filliuc. tr. 17. c. 6. n. 100. & traſſ. 34. c. 8. n. 161. Salas, & Theſaur. loc. cit. tametſi cuius ſit ab illis etiam abſtinere, niſi extrema ſit inopia, & præſertim ſi huiusmodi largitiones modum excedant oblationis. Proinde darem hic proverbio locum neque omnia, neque quovis tempore, neque ab omnibus, cuius in re ſimili meminit Vlp. in l. ſolent. de offic. Proconſ.

Septima pena eſt, ut ſi uſurarii manifeſti in hoc ſcelere decellerint, Eccleſiaſtica carcant ſepultura, ut ſancitum eſt in eodem c. quia in omnibus, illis verbis, nec Chriſtianam, ſi in hoc delicto decellerint, accipiant ſepulturam, & in e. quamquam de uſur. li. 6. & in clem. 1. de ſepulc. & tradit Petr. Greg. d. c. 4. n. 3. Iacob Sbrozz. de offic. Vicar. lib. 2. c. 169. & aliis relatis Mollet. in d. c. 23. n. 161. Vgolin. cit. c. 24. §. 1. & 4. & Salas in d. dub. 47. n. 8. & 9. ubi multa obſervat huc pertinentia, quibus tantum aditio, quod notat idem Petr. Greg. Syntagm. jur. civit. lib. 33. cap. 23. n. 32. & rursus in d. c. 4. n. 6. inter penas eaſque graves cenſeri ſepultura privati: quod etiam adnotavit Marquard. in lib. de Iuda. cap. 3. n. 19. & cõgruenter notat Gotofr. in l. 1. ff. de cadaver. punit. ſepultura rationem habendam eſſe. Id etiam indicare videtur, quod etiam ab Ethnicis de religioſis, & ſumptibus funerum ſtatutum eſt l. 1. & 2. tit. de religioſ. & ſumptibus funer. & tit. ſequenti, de mort. infer. & quod ſeverè conſtitutum eſt adverſus ſepulchrorum violatores in l. 1. & 8. ff. de ſepulc. violat. quibus conſtat crimen hoc infamiam irrogare, & ad l. Iuliam de vi publica. Interdum pertinere, & in l. ult. eod. tit. qua humiliores ſummo ſupplicio aſſiciuntur, honeſtiores in ſulam deportantur. Et iuvat etiam, quod à Conſtantino, & Anaſtaſio ſtatutum eſt in Novell. 59. & quæ ibi à Juſtiniano ſancita ſunt de ſumptibus funerum. Obſerva tamen quod dixi, ſi in hoc delicto decellerint. Nam ſi uſurarius antequam diem ſuum obiret, penitentia ſigna dederit, poterit inferri, dummodo per ſe vel per alium fervet, quæ in d. c. quamquam præſcripta ſunt, ut explicat Vgolin. & Salas loc. cit. & P. Theſaur. in d. c. 1. verſ. advertite. & ego Parochis relinquo.

Octava pena eſt, quæ tamen potius in eos prolata eſt, qui uſurariis favent, ut miniſtratus, iudices, poteſtates, & communitarum rectores, conſules, conſiliani, aut alii quicumque, qui munus, & officium publicum gerunt, qui condeſcunt, ſcripſerint, vel dictaverint ſtatuta, quibus uſura exigere liceat, aut debitores eas præſtare compellantur, vel earum repetitio impediatur, vel qui ſcienter iudicare præſumpſerint uſuras ſolvendas eſſe, vel ut ſolutæ cum reperuntur, non reſtituantur, & huiusmodi ſtatuta, & conſuetudines ſervant: neque illa intra tres meſes, cum poſſunt ex libris communicationis incurrant. Ita definitum eſt in clem. 1. de uſur. & tradunt inter alios Villag. q. 33. concl. 1. Molin. diſp. 334. n. 18. Salas. dub. 47. n. 12. Duard. ad Bullam Cœn. Domin. lib. 1. cap. 4. q. 6. n. 63. Aug. Barbo. ad d. clem. un. n. 1. & 2. de offic. & poteſt. Episc. alleg. 50. n. 229. Suar. de cenſur. diſp. 23. n. 28. Filliuc. tr. 14. n. 170. & Vgol. de uſur. c. 25. §. 1. n. 1. ubi recitè notat conſtitutionem hanc ad privatas perſonas non pertinere. Quod verò ſubiicit eos, qui iudicant uſuras præſtari, ubi huiusmodi ſtatuta non extant, huic poenæ obnoxios non eſſe, mihi non ſatiſ tutum eſt, quia verba conſtitutionis hanc declarationem rejicere videntur, & innuere ſatis eſſe, ſi quis ſcienter uſuras præſtandas eſſe decernat, vel cum repetuntur, conſiditioni locum non eſſe, ut indicant verba illa, aut quod ſolvantur uſuræ, vel quod ſolutæ cum reperuntur, non reſtituantur, planè ac liberè ſcienter iudicare præſumpſerit, nec additum eſt ſecundum ſtatuta, & conſuetudines regionis, vel loci,

Nihil enim refert, an quis ſecundum ſtatuta, & conſuetudines locorum ſcienter uſuras adiudicet creditori, vel poſtquam ſolutæ ſunt, repetitionem earum impediatur, & neget, aut id faciat ſecundum leges civiles illicitum hanc queſtum permittentes, quippe quæ non minus improbe, & irritè ſunt, ut diſcerit Caſiſtran. de uſur. p. 1. n. 81. Fortun. de ult. fin. n. 62. Alciat. lib. 6. Parerg. cap. 20. & Roderic. de ann. reddit. lib. 3. q. 4. n. 66. & de quibus conqueritur D. Auguſt. in cap. quid dicam 14. q. 4. & in ſpecie, deinde animadverti docuiſſe Saar. loc. cit. nu. 28. Filliuc. traſſ. 14. cap. 10. n. 171. ubi ait iudicium per ſe prohiberi, & Bonac. apud Barboſ. ad d. clem. n. 3.

Et licet d. conſtitutio etiam ad ea ſtatuta pertineat, quibus Hebræis ſcenerari conſeſſum eſt, ut aliis auctoribus relatis reſpondit Corn. in conſil. 19. in fin. lib. 3. in iis tamen locis, & regionibus, in quibus Hebræis intra quorſdam limites ſcenus exercere permiſſum eſt à principe, qui ex magnis, & neceſſariis cauſis id poteſt ſaltem tacita, vel expreſſa conſeſſione Pontificis, iudex, & Magiſtratus poteſt abſque incurſu excommunicationis, vel alterius poenæ illis de uſuris ius dicere, & debitoribus uſque ad eum modum, qui permiſſus eſt, uſuras inſigere, & ita docuit Campege de dot. p. 1. q. 49. Socin. Iun. conſil. 108. n. 2. lib. 3. Cephal. conſil. 549. n. 98. & 102. Navarr. in conſil. 33. n. 7. de uſur. Sã in verbo uſur. n. 15. Pyrrh. Sicul. diſp. 164. ult. & alii apud P. Theſaur. d. verbo uſur. c. 6. verſ. contra tamen, inter quos Vgol. eod. lib. 2. §. 4. n. 1. & 2. ubi ait hoc caſu ad uſurarium reſtitutionem cogi non debere. Et hoc iure in Provinciis Ducis Sabaudie, in quibus ex diplomate Sixti V. Hebræis ſcenus exercere permiſſum eſt, iudices eorum, quos conſervatores vocant, ſine ſcrupulo uti videmus, ut etiam Romæ, Anconæ, Avenione teſte Navarr. in d. conſil. 33. & Malder. traſſ. 1. c. 3. dub. 24.

Puto etiam iudices, & magiſtratus in hanc excommunicationem non incidere, quoties intereſſe adiudicant creditori, cum verè nihil illius intereſt, & tamen ex qualitate creditoris, & aliis circumſtantis opinantur tantumdem illius intereſſe, tametſi probationes minus legitimæ ad huiusmodi intereſſe decernendum alteri iudici videri poſſent, ſiquidem conſtitutio iudices, & magiſtratus irretit, qui liberè, & ſcienter uſuras decernere præſumunt, non verò eos, qui per impetrium iudicant, vel quorum religio falſis allegationibus circumvenitur. Idemque dicendum de iis, qui contractus, in quibus verè ſcenus latet, deficientibus probationibus, ſententiis ſuis confirmant.

Hic tamen prætermittendum non puto P. Theſaur. loc. cit. mediam quandam viam ſequi, & eam mitiorem eſſe dicere, ſcilicet licere poteſtati ſeu Principi ſeculari ſaltem ex conſuetudine immemorabili à ſummo Pontifice tolerata, vel eius conſeſſione expreſſa permittente Judæis mutuari ſub uſuris pignore accepto, & non concedendo actionem illis ad uſuras exigendas, ſed retentionem tantum, denegando repetitionem coram ſuo tribunali. Unde ſi Judæus pecuniam credit ſine pignore, vel accepto pignore minoris valoris, non poterit in iudicio uſuras petere, neque illi concedatur exactio, & ita docere Azor. par. 1. lib. 5. c. 11. dub. 3. Caſtrenſ. in conſ. 295. n. 4. & 5. lib. 2. & Angel. de Caſtr. eius filium in ſeq. & laſon. in l. cunctos populos n. 58. ſi verò Princeps concederet Judæis actionem ad uſuras, ſeu coactionem, incurrere poenam d. clem. 1. quia facilius concedi poteſt exceptio, quam actio ex Caſtrenſ. in d. conſil. 295. n. 4. & Azor. loc. cit. idemque eſſet, ſi faceret ſtatutum, ſeu legem, quæ auferret Chriſtiano uſurarium repetitionem ab Hebræo in iudicio ſeculari, ſecus ſi tantum denegaret audientiam repetendi abſque lege, ſed ſola conſuetudine, & de factò. Ego tamen hæc & ſubſiſto, & tutius puto, id ex inevitabili neceſſitate rutina definiendum eſſe ſecundum ea, quæ dixi q. 93. num. 47. quæ ſi tanta eſt, ut nulla alia ratione maiora mala vitari poſſint, ut ſunt furta, adulteria, ſupra, lenocinia, ad quæ egeſtas impellere ſolet, in hoc miſero ſtatu rerum liceat Principi modicum ſcenus Judæis permittente, illiſque actionem dare pro conſequentis uſuris à debitoribus: ſi verò nulla populi neceſſitas id expoſſulet, vel ſi ei alia ratione ſuccurri poteſt, non tantum actionem uſurariis pro uſuris concedere, ſed etiam poſtquam ſolutæ ſunt, repetitionem ius denegare, & ſubſtaſtationibus adſiſtere, ut ex diſtractione pignorum uſuræ ab Hebræis retineantur, illicitum eſſe puto, quia tenentur poteſtates ex officio ſubditis iuſtitiam facere, & curare, ne illicitæ exactioes ſiant, ſ. illicitas in princ. ff. de offic. Præſid. ut illis nominatim mandatum eſt in c. 18. de uſur. & Malder. tr. 5. c. 3. dub. 24. & incidi deinde in Cardin. Tuſchum, qui d. l. V. concl. 330. n. 9.

38

39

35

36

37

num. 9. & 10. hanc Castrensis doctrinam pessimam, & pudendam cautelam vocat, & hoc nomine illum graviter reprehendit, & certe, inquit, Castrensis etiam in aliis similibus solentis fuit dare similes pudendas cautelas, quibus per alios Deum timentes responderetur. Didacus etiam in dict. cap. 1. num. 8. in fin. Castrensis responsum improbat, id enim esset, ut ait tacite & per indirectum usuras permittere. Subducta igitur illa magna, & inevitabili necessitate, cui iure naturæ parendum est, ut quidem puto, non solum usurarum persecutionem, sed etiam earum retentionem permittere, & repetentibus suis & iustitiam denegare illicitum esse putatur: lateor tamen ex sola illa dissimulatione, & tolerantia, & recusatone iustitiæ potestates sententiam excommunicationis non incurere, quia d. constitutio hæc in re latum exigit, scilicet, legem, vel iudicium, ut indicant verba illa facere, scribere, dictare, observare, iudicare, & hoc puto sensisse Azor. loc. cit. Sanè quod attinet ad eam partem constitutionis, qui iubentur huiusmodi statuta intra tres menses delere, cum hoc illis licet, ex sola omissione in hanc partem incidere, ut constat illis verbis. Eandem etiam sententiam incursum, nisi statuta huiusmodi de libris communiatum ipsarum, si super hoc potestatem habuerint, intra tres menses deleverint. Cætera a viris Theologis petenda sunt, & ex Barbo. loc. cit.

40 Transgrediamur nunc ad aliud pœnarum genus, quæ in foro etiam seculari receptæ sunt, & quibus etiam à secularibus potestatibus usurarii coëctentur: Inter quas prima est, ut notentur infamia, ex celebrati constitutione Diocletiani, & Maximiani l. 20. C. ex quib. caus. infam. irrog. cuius verba sunt, *improbam scenus exercentibus & usuras usurarii exigentibus infamia macula irroganda est.* Quod etiam extat apud Harmenop. lib. 3. tit. 7. & lib. 6. tit. 15. in fin. Refertque Sueton. in Augusto illum quosdam notasse, qui levioribus usuris mutuati tibi gravioribus aliis tenerent, Etenim, inquit, apparere non necessitate, non inopia, aut iusto commercio, sed sordida mundinatione & avaritia hoc genus lucri agere, nec sua pecunia tantum, sed ex aliena lucrum querere, ut etiam refert Petrus Herod. ver. iudicat. lib. 3. tit. 11. cap. 4. quæ pœna etiam iure Pontificio recepta est, ut constat ex d. c. inter dilectos de excessib. Pralat. & cap. 4. in fin. q. 7. & ex Innoc. II. in Synod. Roman. c. 13. cuius verba, ut extant apud Anton. August. d. tit. 6. cap. 8. subiticiam, quia pertinent ad eam quæ diximus: *infatiabilem sceneratorum rapacitatem damnamus, & ab omni Ecclesiastica consulari sine sequestramus precipientes, ut nullus Archiepiscopus, nullus Episcopus, vel cuiuslibet ordinis Abbas, vel quovis in ordine, vel clero nisi cum summa cautela usuras recipere presumat; sed in tota vita infames habeantur, & nisi resipuerint, Christianas sepulchra priventur.* Ex his vero duobus iuris Pontificii locis constat, quod erat valde controversum, in hanc infamiam notam ipso facto sceneratores incurtere, ut in d. l. improbam plerique docuerunt, & testatur Covar. in d. cap. 3. num. 2. Lup. prafar. d. cõment. q. n. 6. Vant. de nullitatib. tit. 9. n. 1. Diaz. in prax. cap. 91. n. 1. & aliis citatis, Vgolin. de usur. cap. 26. num. 1. ubi ait etiam clericos huic pœnæ obnoxios esse. Idemque notat Petr. Greg. eod. lib. 3. c. 2. in pr. ubi ait, non posse clericos uti exculatone permissionis Principis secularis, cum eius fori non sint, & negotiationibus se immiscere non debeant, ut tot. tit. ne cleric. vel Monach. & presertim a sordidis, & turpibus lucris iubeantur abstinere, cap. quoniam 14. q. 4. & aliis & c. 15. apud Anton. August. loc. cit. idemque aliis relatis Farin. in d. q. 85. n. 119. & 120.

Et notandum est, in quoque admittendum esse adversus eos, qui lucrus exerceant intra modum civilibus legibus permittitur. Nam quamvis venillimum sit ex Diocletiani, & Maximiani constitutione eos tantum notari, qui vel gravioribus usuris scenerassent, vel uturas utarum exigissent: tamen quia usuræ nunc nullam modum habet, ut inquit Bald. quodam loco, cuius nunc non memini, & leges civiles etiam intra illos fines locutus per mittentes irritæ sunt, & iure Pontificio abrogata, ut multis locis diximus, dicendum est hodie sceneratores, etiam si intra illos fines se contineant, ipso iure infames esse, & inter infames ceteri: leges enim in hac materia silent, & iuri Pontificio cedunt, quod usuras magnis, crebrisq; execrationibus insectatur. Ideo hanc sententiam amplexi sunt Salic. in d. l. improbam n. 2. & alii apud Covar. loc. cit. & in eodem serè verbis Peguera in d. dec. 31. n. 1. vers. & licet dubitari. Lup. in d. prafar. n. 2. Petr. Greg. loc. cit. Binsfeld in d. c. cum in d. c. 6. conel. 3. Menoc. d. cas. 398. n. 30. Uiliag. quæst. 35. conel. 5. Clar. in d. §. usur. n. 15. & Salas dub. 47. nu. 1. vers. sed in hac pœna, ubi refert hanc sententiam communiorē & vetioreē esse, & Rodenc. de

ann. reddid. lib. 3. q. 4. nu. 116. ubi ait id iure Regio sancitum esse: & novissime Barbo. in dict. l. 20. numer. 4.

Ex quo inter cætera illud consequens est, ut quemadmodum diximus, publicos sceneratores, neque sacris ordinibus insigniri, neque ad officia & beneficia Ecclesiastica promoveri debere ex d. cap. inter dilectos, & aliis: ita prorsus à dignitatibus arceantur, l. 2. & 6. C. de dignit. quæ prohibent eos, qui turpibus lucris pascuntur, aliqua dignitate frui: & in specie iaton. in l. Barbarius, num. 18. de offic. praf. Petr. Greg. in d. c. 2. num. 3. Peguer. loc. cit. num. 2. Scacc. de sent. & re iudic. c. 1. gloss. 4. q. 2. num. 22. & Vgolin. d. c. 26. nu. 4. Vnde non immerito in Republica Genuensi constitutum est, ut nobiles cõvicti contra & sceneratores, & illicita cambiâ exercuisse, omnibus magistratibus & dignitatibus ipso iure priventur, & ab administratione Reipublice submoveantur, ultra alias pœnas à iure infictas, ut constat novar. leg. eius Republicæ cap. 3. qua ratione etiam receptum est, ut publici sceneratores veluti infames ad dicendum testimonium minime admittantur, ut constat ex l. 3. & 5. ff. de testib. illis verbis, *propter notam & infamiam vitæ, & Quintil. Instit. lib. 1. c. 7.* ubi ait testes infamia criminum destrui: & in specie tradunt Bald. & Salic. in d. l. improbam, & alii plures apud Lancelot. Conrad. de offi. Præf. in caus. civit. tit. de person. test. n. 20. Clar. in d. §. usur. num. 6. & Camil. Borrel. in summ. decis. par. 2. tit. 15. nu. 210 idem aliis relatis scribit Farin. de testib. q. 56. nu. 352. & 353. ubi ait prorsus inhabiles esse. In quo tamen ego darem aliquid arbitrio iudicis, illosque in subsidium admittentem, non ut integros testes, sed ut dubiæ & incertæ fidei ex his, quæ tradit idem Farin. ead. q. 56. n. 50. Sanè si quis nondum eius scenore detecto in testamento testis adhibitus sit, testamentum valere merito receptum est, id enim indicat l. 1. C. de testam. & §. testis vers. sed cum aliquis. Instit. de testam. & tradunt gloss. in l. 36. in fin. ff. qui testam. fac. p. sunt, Sylvestr. eod. q. 21. Vgolin. d. c. 26. n. 5. Farin. ead. q. 56. n. 355. & Crass. in §. testam. menç. q. 57. n. 17. ubi ait sufficere testes tempore testamenti cõmuni hominū opinione idoneos esse.

Secunda pœna est, ut si usurarius usuras alteri præstitit, neque illi, neque hæredibus eius repetitio concedatur, donec ipse, vel hæredes usuras extortas reddiderint, ut cautum est in cap. 14. & 17. de usur. hæc ratione addita, quia frustra legis auxilium invocat, qui commisit in legem, quæ desumpta est ex l. auxilium, ff. de minor. & l. isti quidem, ff. quod met. caus. & aliis: & ita tradunt Molin. d. disp. 334. nu. 19. Salas dub. cit. in fin. Petr. Gregor. eod. lib. 3. c. 12. n. 4. Molfes. d. c. 23. n. 163. Vgolin. d. c. 23. §. 1. idemque est, si forte pignus dedit, & fructus torti imputandos esse petat, nam & à limine iudicii repellendus est, donec usuras, vel fructus alteri extortos restituit, vel imputet torti, ut constat ex eod. c. quia frustra, illis verbis, *vel fructibus computandis in sortem.* Quia nihil refert usuras exigere, vel fructus pignoris percipere, & illos non imputare in sortem, ut innuit c. 1. de usur. & cap. il q. vos de pignor. & in specie tradit Vgolin. loc. cit. vers. tertio locum habet. Usurarius ergo usuras repetens, vel fructus pignoris sibi in sortem referri postulans hac exceptione repellitur, nisi prius ipse restituit, si quas aliquando ipse, vel pater eius usuras, vel fructus loco usurarum extortit. Quod summam videtur habere æquitatem, ut quod iuris in alium sibi constituit postulat, hoc ius prior ipse sibi dicat, & servet. *argum. l. 1. ff. quod quisq. iur. quod verò canon ait, vel pater eius, accipiendum est de quocunque alio, cuius repetens usuras hæres est, ut ibi Doctores notant Greg. & Vgolin. loc. cit.* Quod tamen declarandum est, ut locum non habeat, si quis alieno nomine ad usurarum restitutionem agat, ut si forte tutor, vel curator datus est, vel alterius negotia gerit, hoc enim casu cessat exceptio, ut tradunt Abb. in d. cap. 17. num. 3. Molin. & Salas loc. cit. in fin. & Molfes. de cap. 23. n. 163. & novissime Eminent. P. de Lug. d. sp. 25. n. 248. & Vgolin. loc. cit. vers. postremo excipitur, à quo cætera petenda sunt.

Tertia pœna est, ut cum de usuris agitur, usurarii libros rationum, & calendarium edere teneantur, & scripturas omnes ad hoc commercium pertinentes, ut tradunt Alex. in l. 1. n. 5. Iaf. nu. 9. & Purpur. num. 19. C. de edem. Petr. Greg. eod. lib. cap. 11. num. 14. Andr. Gail. observ. lib. 1. c. 106. n. 12. Lelius Zecch. d. cap. 15. nu. 2. & Vgolin. in d. cap. 23. §. 2. & constat ex clem. 1. de usur. §. ceterum, ubi hoc nominatim sancitum est. Cætera ab eod. Vgolino petenda sunt, & tantum aditio usurarios manifestos ad editionem à iudicibus Ecclesiasticis censuris cogendos esse, ut ait Pontifex in d. §. ceterum, & Molin. loc. cit. n. 18. in fin. à magistratibus verò multa, & pignoribus captis, aliisque modis, quos recenset Senator Sola ad novellam constitutionem

nam Sabaudie de lib. mercat. gloss. 2. nu. 49. & nos quædam diximus quæst. 93. num. quibus addendum est, quod tradit idem Sola eod. loc. num. 18. & 46. id obtinere, cum eivander agitur ad restitutionem usurarum, & ad exonerandam conscientiam usurarij: non si ad publicam vindictam criminaliter agatur instante fisco, & ita in quadam causa Senatam censuisse, quæ sententia confirmari potest ex l. 2. §. item Divi fratres, ff. de jur. fise. ubi privilegium, quod habet fiscus, ut sibi edictio fieri debeat, in re nummaria tantum locum habet, non si criminaliter agatur, ut ex Baldo, Alexandro, & alijs tradit Gail. loc. cit. nu. 11. & Peregr. de jur. fise. lib. 7. tit. 3. nu. 23. & alijs citatis Farin. in fragm. l. 1. P. n. 174. ubi refert communem esse sententiam & num. 175. ubi ait id procedere, etiam si agatur de poena pecuniaria infligenda, rejecla opinione Decij, & Peregrini aliud sententiam.

45 Quarta poena est, ut iussi per sententiam usuras restituere non possint appellationis subterfugio uti, ita enim sancitum est in cap. 11. de usur. his verbis. Mandamus quatenus manifestis usurariis maxime quos usuris publice renuntiasset constitueris, cum aliquis eos conveneris de usuris, nullius permittatis appellationis subterfugio se tueri. Quod hic Abbas, & alij tradiderunt, & Lup. in d. prefat. numer. 15. Cavalcan. decis. 2. num. 44. & decis. 32. num. 80. par. 2. & Vgolin. lib. de usur. cap. 24. §. 7. Quod tamen ex bono & æquo interpretationem patitur, ne summum ius summa sit iniuria, ut est in proverbio. Et proinde id accipiendum est, cum appellatio manifestè frivolæ est, & interposita ad subterfugiendam executionem sententia, & restitutionem usurarum, ut indicant illa verba, appellationis subterfugio, veluti si cum convictus sit testibus, vel confessione propria usuras extorsisse, contendat tamen eas restituere non teneri argum. l. 2. Cod. quer. appell. non recip. & l. 1. Cod. Theodol. Fed. tit. 1. quæ ait frustratorias non tam appellationes, quam iudificationes admitti non oportere: & l. 7. eod. tit. Aliud vero dicendum est, si appellatio iustam causam habeat, veluti si exciperet nullas exegisse usuras ab eo, qui petit, neque actor id satis probaret, & tamen condemnatus est eas reddere: vel si cogereur maiorem quantitatem reddere, quam verè exegerit, & extorsisset: denique ubicunque iusta, & probabilis causa intervenerit, non est illi appellationis remedium denegandum, ut docent Abb. & alij in d. e. 11. de usur. & Binsfeld. hic vers. alia tamen ratio est. Substituens hic nihil singulare adversus usurarios esse constitutum. Idem notant, Cavalcan. & Vgolin. loc. cit. & Petr. Gregor. d. e. 12. n. 13. Nam neque reis aliorum criminum appellatio denegatur l. 6. §. 1. ff. de his, qui nos. infam. & l. 1. ad Turpil. in fin. etiam raptoribus cap. in luteris de restit. spo. liat. & in capitalibus causis l. 6. §. super. & l. 30. in fin. ff. de appell. quæ ait etiam in capitali supplicio, & fortunarum dependia provocacionem esse concessam: & l. 29. C. eod. ex qua constat addictis supplicio, & pro criminum immanitate damnatis, provocacionis copiam negandam non esse. Idem ergo in hoc scelere dicendum est, præsertim si criminaliter actum sit, nisi differendi, & protrahendi negotii causa constituerit illos provocasse, ut definitum est in d. e. 11. de usur. & puto neminem contradicere.

47 Quinta poena est, ut manifestorum usurariorum testamenta, nisi usuras restituerint, vel de illis restituendis pro patrimonio viribus idoneæ caveant, irrita sint ipso iure, ut sancitum est in d. e. quamquam in fin. ex quo etiam, nisi illa præstiterint, omnibus prohibitum est eorum testamentis interesse. Quod etiam ad donationem causa mortis, & alias ultimas voluntates porrigendum esse receptum est, ne scilicet hac ratione Sacri Canonis eludantur. Et ita respondit Bald. in consil. 294. lib. 2. Socin. in consil. lib. 3. & sentit Alex. in l. discretio, C. qui testam. sacer. poss. Natta in l. hac consiliosissima, §. ex imperfecto, num. 45. C. de testam. Covarr. in d. e. 3. n. 9. Clar. in §. donatio, q. 7. Molin. disp. 334. num. 11. Fernand. Valq. de success. lib. 1. §. 1. nu. 179. ubi ait nec etiam favore pia causa testari posse. Petr. Gregor. d. lib. 3. c. 14. n. 1. ubi ait omnes ita consentire. Lup. in d. comment. 4. §. 1. n. 7. & 8. Lelius Lecch. de usur. cap. 15. nu. 2. Peguer. d. decis. 31. n. 6. Cardin. Tusch. l. 1. V. consil. 342. nu. 17. & seq. Gratian. dist. sept. form. cap. 79. n. 17. & Michael. Craif. in §. donatio q. 5. ubi etiam refert hanc communem esse sententiam Marta de success. legal. par. 3. q. 14. art. 6. n. 20. & 21. & novissimè Barbol. in not. d. cap. quamquam nu. 8. & 9. & his iamdudum scriptis duo clarissimi Patres Societatis Jesu Thefaur. in d. e. 1. vers. amplius in eod. tit. Et Eminent. Lug. disp. 24. n. 70. Hanc etiam sequitur Vivius in suis commun. opin. l. 1. verbo usurarius, qui illam probat argum. l. 2. &

manus in prin. ff. de donat. caus. mort. Quod adeo verum est, ut non possit pater manifestus usurarius inter liberostamentum facere non præstita cautione, iuxta d. e. quamquam, ut sentiunt Baldo, Butrius & alij apud Natta loc. cit. n. 47. Quibus consequenter dicendum est, si pater usurarius in filios bona divisit, & onera æris alieni distribuit, ut in l. 20. §. si pater, ff. famul. bene. de cuius sententia nupet in Senatu nostro in causa N. Thomæ Peire, & DD. fororum Detad. Niciens. diservit disertissimus D. Senator Viwaldus, hanc dispositionem irritam esse, quia non est simplex donatio, sed potius supremi iudicii divisio, ut Papi-nianus ait, & Ozalch. in decis. 125. n. 1. Vnde cum receptum sit dispositionem d. e. quamquam, ad omnes ultimas voluntates pertinere, ut dictum est, consequens est divisionem hanc in his terminis etiam irritam esse, nisi usura restituta sint, vel præstita cautio, perinde ac si in testamento hæc divisio facta fuisset. Quamobrem omnia causa testamenti successio eius venientibus ab intestato defertur, ut tradit idem Vgolin. d. e. 24. §. 6. vers. verum, qui tamen melius facient, si ab hac hereditate abstineant.

Quod ita verum est, ut non possit Princeps contraria lege statuere, ut non restitutus usuris, vel nõ præstita de illis restituendis idonea cautione ad formam dictæ constitutionis, testamenta istius generis hominum subsistant, ut respondit Bald. in consil. 334. lib. 2. & probantur Natta in d. §. ex imperfecto n. 47. vers. quinto adduco Covarr. loc. cit. Lup. in d. §. 1. nu. 1. Villag. eod. tract. de usur. quæst. 35. concl. 8. Peguer. d. decis. 31. n. 10. Vgolin. d. cap. 24. §. 5. vers. idem de lacer. Mollet. d. cap. 23. n. 159. Cardin. Tusch. d. consil. 342. nu. 38. & novissimè Mart. loc. cit. non enim Reges & Principes, & multo minus civitates, & municipia leges Pontifici ad salutem animarum latis abrogare possunt, & contra Sacros Canones quidquam statuere, ut docuit idem Bald. in l. consilia n. 1. C. de testament. ubi notat maiorem in his rebus esse potestatem D. Papæ, quam cuiusvis civitatis, vel Imperatoris. Quod etiam tradunt Natta, Peguer. & Mollet. loc. cit. & Salas d. dub. 47. num. 10. in fin. Vnde si alicubi fortè statutum municipali cautum esset, ut testamentum publici usurarii valeat, & Judex, seu Magistratus illud comprobare, & excu-ci vellet, potest Ecclesiasticus iudex se interponere, & iudici seculari sub pena excommunicationis præcipere, ne illud exequatur, ut docet idem Bald. loc. proxime cit. Laurent. de Rodolph. Bertach. par. 2. nu. 134. Bertach. de Episc. lib. 4. par. 5. tit. de potest. Episc. circa Iuda. num. 66. Jacob. Sbrozz. d. lib. 2. q. 148. num. 5. & Vgolin. loc. cit.

Excipio tamen eum, qui licet pecuniam palam scenori dedisse convincatur, nondum tamen exegit usuras, quia cum hoc casu non sit opus satisfactioe, vel cautione, consequens est constitutioni locum non esse, & testamentum, aliaque eius ultimas dispositiones valere, ut sentiunt ex l. 1. §. si debitori, ff. ut in possess. leg. causa esse lic. Bald. in l. rogasti, §. si tibi n. 9. ff. si cert. pet. Francus, Ancharan. Geminian. & alij in d. cap. quamquam. Lup. loc. cit. Baiard. ad Clar. in d. §. usura n. 32. Reginald. lib. 23. nu. 97. vers. adverte Jacob. de Graff. d. e. 103. in fin. Binsfeld. in e. cum in diocesi, qu. 3. concl. 12. Canif. d. e. 8. n. 5. in fin. & Vgolin. loc. cit. vers. tertio excipitur. Hic verò satisfactioe, vel cautione opus non esse, quam qui nõ faciunt, vel non præstant, intestabiles non efficiuntur, ex eo manifestum est, quia satisfactio supponit inultam acceptionem, ut dixi quæst. 93. n. 1. & cautio supponit obligationem, cui accedere possit cum lex, & l. qui contra, ff. de fideiuss. l. 1. §. debitum, ff. de constit. pecun. Surd. in dec. 118. n. 10. Alexand. Raudent. de analog. lib. 1. n. 34. n. 21. Hering. de fideiuss. c. 10. n. 18. & congruenter Papiianus in l. postquam in pr. ff. ut legat. nom. ea veas. respondit fideiussores non teneri: cum neque ius, neque persona est, ad quam verba stipulationis redigi possint. Idemque prorsus dicendum est, si usuras quidem exegit, vel fructus pignoris percepit, sed nondum ex usuris, vel fructibus sortem recepit, hoc enim cum scenerator nihil debeat, imò usuris, vel fructibus ex sorte deductis, adhuc creditor sit, ut constat ex e. 1. de usur. periculum est, neque restitutionem necessariam esse, neque cavere oportere, & consequenter dictam constitutionem ad hanc speciem non pertinere. Quod miror à nemine animadvertum fuisse. Alia quædam sunt apud Ugolium, & Salas, quæ prætermittio

Sexta poena est, ut extra ordinem puniri possint arbitrio iudicis arg. l. 1. §. expilatores, ff. de off. iud. & l. biduo, ff. de pign. & ita docet Bald. in consil. 184. n. 1. lib. 1. Clar. loc. cit. vers. sed quare, & Baiard. ad eund. nu. 27. Bero. in consil. 206. n. 22. lib. 3. ubi refert esse communem sententiam Peguer. in decis. 31. in fin. Petr. Gregor. d. lib. 3. cap. ultim. nu. 147.

Canis. in *cod. trañ. cap. 8. num. 12.* Marant. in *d. quæst. 9. numer. 22.* Decian. in *trañ. crimin. lib. 4. cap. 26. numer. 3.* Hieronym. de Laurent. *deci. 48. num. 4.* & Menoch. *d. cas. 398. num. 41.* ubi ait, cum leges instituta sint, ut homines cogantur bene, & honestè vivere, & ius canonicum declaraverit esse contra ius divinum, & naturale tenens exercere, consequens esse illum, qui hoc scelere deprehenditur, a suo iudice puniri posse. Quod etiam docet Stracc. ad *Cravet. conf. 6. n. 16.* & Vgolin. *cap. 26. §. 1. n. 1.* ubi ait id magis communitè receptum esse.

32 Et hoc iure antiquos Romanos usos fuisse constat ex Livio *lib. 10.* ubi refert ædiles curules quibusdam sceneratoribus diem dixisse, de bonis multasse, & ex illis viam quandam quadatò lapidè stravitse, ut etiam scripsit Petr. Erod. *ver. iudicat. lib. 4. tit. 10. cap. 1. in fin.* & Carol. Sigon. *de antiq. iur. Roman. lib. 2. cap. 11.* & Catò *in iur. lib. de re rust. refert a maioribus damnatum furem dupli, sceneratorem quadrupli. Quod ius postea immutatum est, & sensim crescente avaritia, & abrogata lege Genutia, ne scenerare liceret, permiffum est intra quoddam fines tenus exercere, ut memorat idem Sigon. *loc. cit.* & Zalius *in catalog. leg. antiq. & constat ex l. 1. §. 26. C. de usur. quod totum postea iure Pontificio abrogatum est, & omnino vetita usura, multique Pontificum, & Christianorum Principum legibus huic fraudi obviam itum est, ut alijs locis memoravimus, & coepit tenus inter delicta numerari, visumque est publice incerpisse, ne impanitum maneret; ut Reipublice interest cetera delicta puniri. *l. 1. §. quod si quis, ff. ad l. Aquil. §. 1. 14. C. de***

33 *pena.* Marant. in *d. 4. §. 5. num. 18.* & 19. Et secundum hanc sententiam respondit Corn. in *d. conf. 19. lib. 3.* ludæos etiam criminaliter puniri posse, si tenus exercent abique indulta eius, qui hoc illis permittere potest. Quod etiam docet Clar. *loc. cit. num. 7.* & alijs relatis Farin. in *fragm. lit. 1. n. 667.* quibus addo Bayard. ad Clar. *ubi supra n. 20.* & Marquard. in *d. cap. 11. n. 7.* & 8. ubi ex Corn. observat penam hanc esse propriam, & naturalem huius delicti, ceteras verò penas, quæ imponuntur à Concilio Lateranensi *ind. cap. quia in omnibus,* & alijs locis, non esse propriam, & naturalem penam huius delicti, quæ ad publicam vindictam, & pro vindicanda iniuria illata Reipublice inferatur; sed tantum medicinam, ut sceneratores ablata restituant, & ab hoc illicito quæstu abstineant, idemque notat Marant. *loc. cit. num. 22.* † Ex quo in transitu notandum est errare

34 Bero. in *d. cap. quia in omnibus, 29. de usur.* & alios, qui putant hodie usuras repeti in debiti conditione. Nam cum scenus hodie delictum sit, usurarii, qui usuras extorquent, ex maleficio obligantur, ut ii, qui ex furto, & damno ex rapina tenentur, ex his enim obligationes nasci competentum est *ex l. 1. §. 4. ff. de oblig. & act. & Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. in prin.* ubi dicuntur unius generis esse, & *l. 1. §. seq. ff. de cond. furti.* Petr. Aragon. ad D. Thomam *qu. 78. art. 3. col. 4.* constat ergo actionem, qua usura repetuntur, plusquam in debiti conditionem esse, & ideo contruere fundamentum, quo movetur Bero. *loc. cit.* ut adversus receptam sententiam opinetur rerum scenore extortarum dominium usurario acquiri.

35 Sanè excipiuntur quidam casus, in quibus hæc pœna locum non habet. Et in primis, cum palam, & publice hoc genus illiciti commercii in regione frequentatur. Nam licet consuetudo contractum usurarium validum facere non possit, cum verè sceneratius est, neque à restitutione eius, quod illicitè extortum est, excusare valeat, hæctenus tamen prodest, ut qui ita contraxit, dimittendus sit, nec extra ordinem puniri debeat, ut multis probat Nat. in *conf. 498. num. 25.* & *conf. 586. nu. 9.* Bero. in *conf. 207. num. 53. lib. 3.* Ursil. ad *Attil. dec. 91. nu. 9.* Cavale. *deci. 2. n. 40. lib. 2.* Roland. in *conf. 75. n. 47. lib. 1.* Menoch. *lib. 3. presumps. 122. n. 97.* & alii plurimi apud Farin. *q. 95. num. 5.* & Vgolin. in *d. cap. 26. §. 1. n. 2.* & nos diximus proxima *qu. preced. num. 4.*

36 Et licet Peguera. in *dec. 34. num. 2.* & seq. aliud sentiat, consuetudinem scilicet scenerandi in loco non excusare à pœna temporali huius delicti, ut observat Farin. *loc. cit. num. 6.* id tamen recipiendum esse multi putant, cum usura patens, & manifesta est, ut si quis centesimo tenore exerceret, ut Dec. in *conf. 170. n. 2.* Lup. *d. comment. 4. §. ult. nu. 7.* Nat. in *d. conf. 586. n. 10.* Riminald. & alii apud Bayard. in *loc. cit. num. 31.* idem Farin. in *d. qu. 95. num. 7.* & Carolin. ad Farin. in *conf. 15. in fin.* Ego verò puto supposita hac consuetudine criminaliter adversus usurarios agi non debere, sed dimittendos esse, quia consuetudo etiam in iura in foro contentioso excusat à pœna, ut

multi docent apud Tiraq. *de pen. temper. caus. 45. nu. 1.* & in specie Bero. *loc. cit. num. 8.* & in *d. conf. 207. num. 54.* & Marfil. Dec. *Jaf. Cravet. & alii apud Petr. Caball. resol. crimin. cas. 276. n. 11.* & 12. & ipse Farin. *loc. cit. n. 38.* Carol. de *Gras. except. 28. num. 75.* & magis magistratibus, & iudicibus imputandum est, ut etiam procuratoribus fisci, qui tandem de hoc scelere dissimularunt, alioquin eorum negligentia sibi prodesset, & verteretur in prædam. Proinde puto satis esse, si per edictum admonentur, ne id posthac facere audeant, transgressoribus in futurum pœna imminente. Quod quibusdam exemplis confirmat Tiraq. *loc. cit.* & iuvat etiam, quia supposita hac publica consuetudine, neque enim privata hominis consuetudo quidquam prodesset, ut quæ potius delictum auget, & graviorem penam exposcit. *l. nemo, C. de Episc. audiens. & similibus,* necesse est à multis id admitti, & proinde multitudo delinquentium in re, quæ atrox non videtur, tacere potest, ut pro admisis præteritis non puniantur, ut respondit Bero. in *conf. 209. in fin. lib. 3.* & docet idem Tiraq. *ind. lib. caus. 47. in pr.* afferens vulgarem illum verbum.

Ob populum multum crimen pertransit inultum.

Illud verò certissimum est saltem hoc casu non nisi levissima pœna afficiendos esse.

37 Secundus casus est in rusticis, quibus ignoscitur quoad penam, quia ab illis dolus abesse creditur, ut scribit *l. 1. n. 1. si quis, id quod, n. 32. vers. similiter rusticus, ff. de iurisd. omn. iudic. Nat. in d. conf. 586. n. 6.* Bertazz. in *conf. 182. n. 46. lib. 1.* Menoch. *d. pres. 122. n. 49.* & *arbitr. iudic. cas. 149. n. 47.* & alii apud diligentissimum Farin. *q. 98. n. 27.* Vgolin. *loc. cit. n. 2. vers. secundo excipitur,* & Renat. Choppinus, qui hoc inter rusticorum privilegia censet *lib. 1. par. 1. c. 4. n. 30.*

38 Sed hic casus duas patitur declarationes. † Prima est, ut non excusandus sit rusticus, si callidus sit, & sagax, quod arbitrio iudicis relinquatur. Ita enim declarat *l. 1. loc. cit. idem Nat. in conf. 496. nu. 7.* Ioan. Bapt. Lup. *d. lib. de usur. comment. 2. §. 1. n. 9.* Menoch. *d. pres. 122. n. 40.* & *41.* Card. Mantie. *de tacit. & ambig. lib. 8. tit. 25. n. 18.* & Farin. in *d. qu. 98. n. 28.* & 32. & rursus *q. 162. n. 45.* refert tamen rusticorum patronus *ind. par. 2. cap. 6.* eorum præcaram fidem, & integritatem consensisse.

39 Altera exceptio est in evidenti, & aperto scenore, in evidenti & aperta iniquitate contractus. Hoc enim casu puto rusticum impunitum abire non oportere. Etenim Natta, Menochius, & alii apud Farin. *loc. cit.* tantum scribunt rusticum à præsumpta fraude usuræ excusari; aliud ergo sentiunt, si usura evidens est, & manifesta; & proinde venius est rusticitatem hic nihil, vel parùm prodesse, ut sensit Choppin. *d. c. 4. n. 2.* & Joseph. de Sels. in *dec. 110. n. 30.* quia in re clara non est locus coniecturis.

40 Illud sanè certissimum est rusticitatem, licet interdum subtrahat penæ, ut dictum est, à rescissione & nullitate contractus, & restitutione uturarum non excusare, ut Natta, & Lupus sentiunt apud Farin. in *d. q. 98. nu. 28.* & sensit Vgol. in *d. §. 1. n. 2.* dum ait rusticis ignosci quoad penam, innuens nihilominus restituendi reos esse.

41 Tertius casus est in muliere, quam etiam sexum, & ignorantiam iuris excusare tradunt Bald. Fulgot. & alii apud Bertazzol. in *d. conf. 182. n. 17.* & Vgol. *loc. cit.* & ideo si emat parvo pretio cum pacto retrovendendi, non potest usurarie pravitatis argui, quia non dolo, sed simplicitate ita contraxisse præsumitur, ut alijs relatis, ut soler, tradit Tiraq. *de re tract. convent. in pres. nu. 34.* Covarruv. *variar. lib. 3. cap. 8. num. 4. in fin.* Menoch. in *d. pres. 122. n. 40.* ubi ait mulieres facile excusari, ne sensus admisisse videantur. Eminent. Mantie. *de tacit. & ambig. convent. lib. 8. tit. 25. numero 14.* & Farin. *d. quæst. 98. nu. 4.* † Quod tamen iisdem modis declarandum est, ut scilicet locum non habeat in muliere sagaci, ut notat idem Nat. in *d. conf. 496. n. 7.* Curt. senior in *l. venia, n. 4. C. de in iur. iur.* Cardin. *loc. cit. n. 18.* atque etiam ut non procedat in aperto, & manifesto scenore. Nam, & auctores citati illud sentiunt in præsumpta fraude usurarium, & ponunt exemplum in muliere, quæ emit modico pretio cum pacto retrovendendi, ut notat Joseph. de Sels. *loc. cit.* ubi ait à dolo vero non excusari. Denique ut hæc causa nihil proficit quoad nullitatem contractus, & restitutionem uturarum, ut in specie docet Lup. in *d. §. 1. n. 4.* & 5. Selse, & Farin. *loc. cit.* & Card. Seraph. in *deci. 1006. n. 7.* ubi loquitur de censu usurario, & Cenc. in *trañ. de censib. q. 88. nu. 12.* *Impress. ult. Taurin.* Neque enim simplicitas, & imperitia iuris efficere possunt, ut quis alienum retinere possit, *l. 3. ff. quæd. ex fact. iur.*

42 Quartus casus est, cum quis usuras tantum supulatus est,

est, neque exegit. Hoc enim casu extra ordinem puniri non debere, neque criminali iudicio vexari scribunt Bero, d. conf. 207. n. 22. & conf. 208. n. 6. lib. 3. quia, inquit, in exactione tantum dolus committitur, Cavalcan. decis. 13. n. 78. lib. 2. Ripa in d. respons. 116. n. 2. Card. Tusch. d. lib. 5. comel. 354. n. 9. Cyriac. controverf. 169. n. 26. & sentire videtur Lupus in d. prefat. n. 28. & alij apud Mascardi. in d. conclus. 1415. n. 5. dum docent non satis esse, ut quis manifestus usurarius probetur, si testes dicant eum frequenter, & assidue sub usuris pecuniam mutuam dedisse, nisi addant, & usuras exegisse. Denique quia cogitationis poenam nemo patitur l. 18. ff. de poen. & Cato apud A. Gell. noct. Attic. li. 7. c. 3. facta sola censenda esse ait, atque in iudicium vocanda, voluntates nudas inanesque negligendas, neque poenis fieri obnoxias. Et secundum hanc sententiam iudicatum refert Hieron. de Laur. in dec. 48. in fin.

Et tamen verius videtur, quod attinet ad hanc poenam, eum, qui illicitas usuras stipulatus est, vel sub specie illiciti contractus foenus dolo malo, & scienter contraxit, tametsi usuras nondum exegerit, extra ordinem puniri posse arbitrio iudicis, & post Ioan. de Anan. & Anton. de Burg. tradit Baiard. ad Clarum loc. cit. n. 32. Ioan. de Anan. sing. 46. Menoch. de arbit. iudic. cas. 360. n. 87. Felic. de censib. lib. 1. c. 7. n. 4. par. 2. referens id legibus Hispanie sancitum esse. Scacc. de commere. q. 7. ampl. 20. n. 30. Hieron. de Laurent. d. decis. 48. n. 5. Gait. de credit. c. 2. si. 7. n. 15. 34. & Vgolinus dubius tamen in d. c. 6. §. 1. vers. tertio excipitur, & novissime P. Duard. de camb. §. 1. q. 46. n. 26. & 27. q. seq. n. 10. & probari potest ex c. quoniam. 14. q. 4. ubi non tantum qui exegerint, sed etiam qui pecuniam ad usuram dederint, puniri cautum est, & inter alia indicant hæc verba, omnis qui tale aliquid conatus fuerit ad quantum, deiciatur à clero, &c.

64 Neque repugnat huic sententiae, quod dicitur in d. l. 18. ff. de poen. cogitationis poenam neminem pati, quia hoc intelligendum est de nuda, & simplici voluntate, ut loquitur A. Gell. loc. cit. & sola animi propositione, ut in l. 225. de verb. signif. & de usura, quam mentale vocant, ut respondit Ripa in conf. 116. n. 2. Aliud vero dicendum est, quando voluntas ulterius progressa iam scelus ipsum aggreditur, ut in l. 8. Cod. de fidei. & aliis locis, & tradit ex Theologis doctissimus P. Theoph. Rainaud. moralis discipl. dist. 4. q. 4. n. 463. & exnotis auctoribus Idem Menoch. in d. cas. 350. n. 14. Theaur. filius q. forens. lib. 2. q. 25. n. 1. Ann. Robert. rerum iudicat. lib. 1. c. 6. in fin. & doctissimus Cuiac. in observ. lib. 15. c. 25. ubi probat etiam ceptum, necdum perfectum flagitium puniendum esse, & in specie Felician. loc. cit. & Duard. in d. q. 46. n. 27. Prout etiam movere non debent, quæ pro cliente suo assert

65 Bero. loc. cit. quia etiam dolus est usuras illicitas stipulari, qui proinde coerceri, & puniri debet, ut etiam nihil obstat auctoritas Lupi, Mascardi & aliorum, qui dicunt oportere, ut constet etiam teneratorem usuras exegisse, quia intelligendi sunt de poenis, quæ infliguntur usurariis, ut male ablata restituant. Vnde Philipp. Francus in d. e. quamquam in prima. Ancharan. Geminian. & alij, qui à Lupo & Mascardo, allegantur, loquuntur tantum cum de nullitate testamenti queritur, vel de privatione Ecclesiasticæ sepulture ob non factam usurarum restitutionem, vel non præstitam cautionem de illis restituendis iuxta formam d. c. quamquam. Quibus poenis ut locus sit, necesse est, ut constet usurarum usuras exegisse, ut explicat ipse Bero. in d. conf. 207. n. 38. & Vgolin. multis locis, & nos diximus num. 50. t

66 Sanè placet quod ait loc. cit. mitius hoc casu teneratorem puniendum esse. Nam, & imperfecta delicta ut plurimum mitius puniuntur, l. 1. in fin. ff. de extraord. crimin. & Gomez. nariar. lib. 3. cap. 3. nu. 30. & placet etiam quod ait Conrad. in fin. q. 26. levius puniri debere exercentem foenus ob suam necessitatem, quam qui ex cupiditate divitiarum foenerarum exercet, exemplo furis, qui ex ea causa mitius puniri solet, tametsi non videatur esse simile, quia qui dat pecuniam foenori habet aliquid, unde sua necessitati subvenire possit, potest tamen in foenerante aliqua necessitas considerari, si non præsens, saltem inevitabiliter futura.

Ego etiam illi parcerem, qui nondum deprehensus in foenore, sponte poenituit, & contractum correxit. arg. l. ult. ff. de cond. inst. fin. caus. l. 3. in fin. Cod. de Apostat. l. 28. c. de Apostat. & alij, quæ dicunt poenitentibus parcendum esse. Deiquæ putonon esse poenæ locum, si contractus aliqua ratione defendi potest, ita ut probabiliter dubitari possit, an sub eo tenus delitescat, ut in casu Ripæ, d. conf. 116. & multo magis si in regione palam, & publicè similes contractus frequentantur, ut dixi n. 55.

67 Illud verò hic etiam querendum est, an is, qui rem modicam foenore exegit, extra ordinem puniri possit. Et

videtur poenæ locum esse, quia usura pendet ex furto, & est proxima furto. Porro exploratum est etiam rei minimæ furtum fieri, ut apum, & fav mellis, fructuum, & similiarum rerum l. 26. ff. de furt. l. 1. in fin. ff. de vi bonor. raptor. denique unius ovi, ut notat gloss. in §. gallinarum. Insti. de ver. divis. & pro his etiam actionem furti dari, dicit l. 37. ff. de furt. & tradit Theoph. in d. §. gallinarum, & Petr. Greg. Syntag. iur. civil. lib. 37. c. 1. nu. 6. & nihilominus Vgolinus loc. cit. vers. postremo excipitur, tradit adversus eum, qui rem minimam foenore extorsit, criminaliter agendum non esse. Quæ sententia rationem habere videtur, quia modicitas rei dolum excludit, l. 9. in fin. de dol. sine quo nemo delinquere intelligitur, ut probat l. 1. C. de fidei. & l. qui iniuria, ff. de furt. & multis ostendit Decian. in tract. crimin. lib. 1. c. 4. n. 9. Quæ ratio licet congruens non videatur, quia etiam in re minima furtum committitur, ut dixi, deinde tamen comperi id in specie docuisse Ripam, in d. conf. 116. n. 6. & Zecchium in d. cap. 15. n. 3. in fin. Anton. Scap. de iur. ius scripti lib. 5. c. 159. n. 7. Quos Vgolin. citare potuit.

68 Neque obstat, quod diximus etiam pro uno ovo actionem furti competere, & consequenter etiam in re minima dolum committi, quia hoc intelligitur, dum civiliter agitur, non autem cum criminaliter instante fisco, ut sentit Marfil. in singul. 378. in fin. quo loco invehitur in iudices, qui puniunt fures pro re minima, Vvesembec. ead. cit. de furt. n. 10. & Bonif. de furt. §. animo lucri facienda n. 102. Non igitur pro furto, & dolo in re minima admissio actio criminalis institui debet. Quod multo magis in usura accipiendum videtur, quæ magis voluntaria est, quam furtum, & in qua facilius admitti, & tolerari potest parvitas materiz, ut docet Card. de Lug. d. disp. 25. in fin.

69 His omnibus addendum est, delictum usuræ prescriptio ne tolli, & extingui, ut cætera crimina, spatio scilicet viginti annorum, quia, ut dixi, scelus hoc pendet ex furto, quod huius temporis spatio prescribi receptum est ex l. 3. ff. de requir. reit. & l. querela. C. ad l. Cornel. de fall. Ant. Gomez. de delict. c. 1. n. 5. & Bonifac. de furt. §. ult. n. 80. quibus addo, quod ait l. 3. C. ad l. de adult. prescriptiones res datas auferri non oportere. Id tamen intelligo de poena, de qua agitur, non autem de aliis, quæ iure Pontificio constitutz sunt, illis enim usurarius obnoxius est, donec male ablata restituat, & in foro etiam externo, quandoque hoc nomine ab his, qui læsi sunt, poterit conveniri, ut docet Petr. Greg. d. lib. 3. n. 12. n. 11. & nos diximus q. preced. n. 4. ubi etiam ex sententia multorum diximus contractum usurarij nulla prescriptioe licitum fieri posse. Quibus auctoribus nunc addo Carolum de Graff. d. excepte. 28. n. 80. & Guazzin. in tr. ad defen. c. 2. n. 92. Quibus consequens est, ut quemadmodum usuræ crimem prescriptioe tollitur, ita etiam morte finiat, ut cætera crimina, quæ morte finiri constat ex l. 1. ff. de privas. delict. l. defuncto, ff. de public. iudic. & l. si poena, ff. de poen. Decian. conf. 76. n. 45. lib. 4. Marta in conf. 172. n. 12. & 13. & generaliter constitutum est, ne hæres penalibus actionibus conveniri possint, l. 1. C. ne ex delict. defunct. & §. non autem. Insti. de perpet. & tempor. act. ubi textus ait hanc esse certissimam regulam iuris, quam variè coercet Farin. q. 10. n. 36. & seq. Quod etiam intelligo de poena, quæ ipsi usurario infligitur in tantum fisco. Sunt enim aliz quædam poenæ, quæ ex iure canonico proveniunt, quæ etiam post mortem exerceri possunt, ut est nullitas testamenti, & privatio Ecclesiasticæ sepulture, & de quibus iam quædam diximus. Hæres etiam ad restitutionem usurarum teneri indubitatam est. Interdum etiam huius delicti reos fieri posse arbitror, si forte ex illicito contractu post defunctum inuito usuras scienter extorserint, quia cum sciant usuras indebitas esse, illas exigendo furtum committunt, c. si quis usuram, 14. q. 4. l. quoniam, ff. de cond. furt. & l. 43. in princ. ff. de furt. unde ex proprio delicto tenentur, quod puniri publice etiam interest. Observa tamen quod dixi, si scienter extorserint, nam certum est iusta, & probabili ignorantia se tueri posse.

70 Nunc quero hic quod omiseram, an si quis nondum infamia senotia laborans condito testamento ex hac vita decelset, & post eius mortem testibus, vel aliis modis delegat heredem pecuniam exercuisse, eius testamentum valeat. Sanè Panorm. in conf. 122. respondit iurum esse, quia, inquit, manifestum erat delictum, quod poterat probari, quosdam etiam referens pro hac sententia, quam sequi videtur Petr. Greg. d. lib. 3. c. 14. n. 36. n. 10. & sequitur Card. Seraph. in dec. 303. n. 4. Card. Tusch. in dist. conclus. 343. n. 2. & Mollet. d. c. 23. n. 162.

Contrarium sentiunt Bald. ser. conf. 447. lib. 5. ubi in fin. ait inspiandum esse tempus mortis ex l. 2. ff. de regul. Cato. Angel. de Perus. conf. 10. n. 10. l. 4. ff. de furt. n. 9. & 15. Anton.

Anton. Gabriel. d. emel. 20. n. 10. Vgol. de usur. c. 24. §. 1. in fin. Molin. in d. disp. 334. n. 10. Regin. loc. cit. n. 97. in fin. Sal. in d. dub. 47. nu. 9. & novissimè Anald. de iurisdic. par. 2. tit. 9. c. 5. n. 96. unde videtur hæc communis sententia, cui favere videntur illa verba. Nullus manifestorum usurariorum testamentis interfit, quæ expendit Ang. loc. cit. illamque multis argumentis probat Bald. in d. cons. 447. ubi n. 20. sic concludit. *Disco quod attentis probationibus, siue testimoniis, siue instrumentorum, siue omnibus simul iunctis non est probatum, quod iste fuerit in vita usurarius manifestus, licet post mortem eius contra eius memoriã multa sint probata, quæ tamen non sufficiunt ad pronuntiandum, quod ipse in vita fuerit manifestus usurarius.* Et addi potest, quod ait l. 5. ff. quemad. testam. apertim. publicè interesse suprema hominum iudicia exitum habere, ut considerat Molin. loc. cit. & præsertim quia non idco minus hæredes usuras restituerent, & defuncti animam exonerare tenerent, quod ex testamento succedant, imò multo magis, quia magis defuncto obligantur. Et recipi potest prima sententia, si ex testibus & aliis probationibus licet post mortem factis constaret testatorem dum viveret, manifestum usurarium fuisse, vel sui testibus probaretur illud, dum viveret, patè & publicè generatitiam exercuisse. Et hanc puto fuisse Baldi sententiã.

Septima poena est ex c. 1. de us. in 6. ne collegia, universitates, aut personæ aliqua singularis cuiuscunque status, & conditionis sit, alienigenis, & advenis, qui publicè scenus exercent, vel exercere volunt, domos locent, vel alio titulo concedant, ut in illis hanc artem exerceant, vel conductas habere sinant, aut habitare in eorum terris: sed ut intra tres menses eos expellant, in posterum nunquam admittori sub poenis in d. c. 1. statutis, interdicti scilicet, suspensionis, vel excommunicationis, ut explicat Vgol. d. c. 25. & novissimè P. Theaur. d. verbo usura. c. 7.

Et licet hæc poena ad iudicem Ecclesiasticum pertineat, & inter poenas primi generis referri debeat, hinc tamen alia descendit, ut scilicet sceneratores eiiciantur urbibus, ut monet Scipa in lib. de peste. c. 5. n. 247. Luc. de Penn. in l. us. n. 6. C. de spebus. & in l. de votum n. 3. C. de mutat. ubi ait populum adversus sceneratores infurgere posse, & illos ab urbe expellere. Eiiciendos etiam ex urbibus veluti perniciosum hominum genustradit Jacob. de Alvar. inter cons. feud. Bruni cons. 49. in fin. & post Scotum, & Baldum, Bonitac. d. lib. de furt. §. 4. n. 37. Benven. Stracc. ad Craver. cons. 6. n. 16. Joan. Benedic. in summ. lib. 3. c. 9. §. 2. & Mastrill. de magistrat. lib. 3. c. 4. n. 236. qui non distinguunt inter advenas, & indigenas. Quod Catonem, & Agefilaum fecisse diximus q. 2. in fin. & Iannisse Lucullum, cum Asia præfesset, scribit Bonitac. loc. cit. potestque ostendi ex l. 13. ff. de off. præsid. quæ ait congruere bono, & gravi iudici malis hominibus purgare provinciam. Caterum cur id singulariter adversus sceneratores exteræ gentis Gregorius X. constituit, varias rationes addit gloss. in d. c. 1. verbo alienigenis, ut etiam Suar. loc. cit. n. 14. quibus addi potest, quia alienigenæ congestis undique formore nummis in patriam redire solent, & regionem, in qua foenus exerceverunt, pecuniis exhaustam relinquere, quod publicè perniciosum est, ut considerat Petr. Gregor. d. c. 15. n. 1. qua ratione permotus Philippus VI. Galliarum Rex campitopes omnes, quos Lombardos vulgus vocabat, regno suo discedere iussit, ut refert Philibert. Bugnon. de legib. abrog. lib. 1. c. 1. ubi illos Amalechitas vocat, id est, ut interpretatur, lingentes sanguinem. Id ipsum refert, & valde suadet Ioan. Benedic. d. c. 9. §. 5.

Octava, & ultima sceneratorum poena est, quia in odium hominum incurunt, ut nocet Sigon. loc. cit. Balduin. ad l. 5. XII. tab. n. 14. Platin. lib. 2. de Optimo eto. circa med. Hocoman. de usur. lib. 2. c. 1. Argent. art. 266. c. 6. in 10. Bonitac. in d. §. 4. n. 47. & ante illos Arist. Politic. lib. 1. c. 7. ubi ait merito odio haberi: & Plaut. in Mostellar. qui scribit nullum esse genus hominum terribus, & M. Tull. lib. 1. de offic. differens de artibus, & quæstibus liberalibus, vel sordidissimam improbanur ij quæstus, qui in odia hominum incurunt, ut portitores, & sceneratorum. Portitores sunt ex Valla, qui portoria, seu veigalia in portu exigunt, quorum temeritas, & audacia suspensa est teste Vipiano in l. quantæ, ff. de public. & ex Livio, & aliis auctoribus apud Petr. Erodiom. rer. iudicat. lib. 7. tit. 16. cap. 4. & ex M. Tullio ad Q. fratrem, vel qui ad ulteriorem ripam fluminis cymba trajiciant, qui immites viatoribus esse solent, & semper aliquod plus exigere: tametsi refert Senec. lib. 6. de beneficiis. Pharonem aliquando à quodam portitore gratis trans flumen malectum fuisse, idque habuisse beneficium, & honoris loco. Caterum longè odiosior semper habita est causa sceneratorum, qui non tantum in odia hominum incurunt, sed etiam Dei, ut constat Ex verb. 18. & Psalm.

14. & aliis locis. Placet verò nunc ad finem properanti hic tantum subijcere, quæ graviter adversum sceneratores scribit Petrarca. lib. 1. de remed. utriusq. fortuna, ubi iactantem bene senore collocasse pecuniam sic reprimit. *¶ An nulla artium eras, cui studeres an erans multa, sed bene apertus erat ingenium? an quid rei est, ut tuic uni animam applicares, quoniam scis an aliud usquam fardius in venire potueris, aut vilius, aut tam miseri prorsus, & detecti animi, tamque inertis indicium, sors undique patens artes, tot viruendi via, pessimam omnium elegisti, quod quietior visa est: sedere scilicet, & numerare dies, ac velocissimi finem mensis expellere: non intelligens, tibi quoque bonas, dielque, & menses, & annos currere: & ne nexis tuis, sic & tibi terminum instare, sicut inquam, illis ut tibi, sic tibi, ut natura debitor solvas. Exorques ergo à pauperibus, quo ignotus dices, & futuri sepe metuens iudicij, postea interim non dominus, sed parvidus cuspis rapina fame pressus, & infamia. Miraret in urbibus politis huc flagitio locum esse, nisi esset & reliquis. Itaque cum paulo ante hoc tempus sceneratores ut leprosi à consortio hominum segregati agerent, nec tantum ad eos nullus accedere nisi egenus: sed etiam ut male olentes, & contagiosi ab omnibus vitarentur: nunc iam non modo cum populo, sed cum principibus conversantur, & matrimonia contrahunt, & dignitates adipiscuntur. Tanta est vis auri: imò quidem, quod pro menstruo audias, ipsi Principes scenerantur, tam levis animi, fameque iactura: tam suavis unde quaque quaesita pecunia odor est. Hæc inter cætera contra sceneratores disertissimus Scriptorum sue ætatis Petrarca.*

Hinc apud auctores nostros merito odiosa semper visa est causa sceneratorum, & multa singularia odio eorum recepta sunt, quorum quædam in precedentiibus adnotavimus. Nunc subijcio tantum quosdam existi mare tanto odio sceneratores dignos esse, ut si fortè bonis cesserint, & deinde ad pinguiorè fortunam devenerint, non habeant ex bonis postea acquisitis beneficium, deducto ne egeant, quod aliis debitoribus post cessionem concessum est iure civili, ut l. quis bonis, ff. de cess. bonor. & §. fin. de act. l. in eadem nat. de reg. iur. V. veterem ad tit. de cess. bon. in fin. Costa. de remed. subsidiar. c. 27. n. 2. Mol. de contra. disp. 372. n. 9. Quamobrem hoc beneficium sceneratoribus negant gloss. in c. cum tu de usur. Angel. & Sylvestr. apud Regin. d. c. 9. in fin. Molle. loc. cit. n. 164. & Petr. Greg. c. 15. n. 3.

Sed alia & contraria sententia hoc beneficium etiam sceneratoribus concedit, quam sequitur Bero. in d. c. cum tu, n. 30. de usur. Covarr. variar. resol. lib. 2. c. 1. n. 6. Brun. de cess. bonor. 18. q. 4. in pr. n. 1. & 2. Lup. de usur. coment. 4. n. 64. Surd. de alim. tit. 8. priv. 28. n. 6. Vgol. d. tract. de usur. c. 13. §. 2. nu. 5. & ipse Petr. Greg. d. lib. 3. c. 6. n. 9. ubi ita le tandem putare in mitiore sententiam inclinandum esse.

Et licet quidam parent distinguendum esse inter forum iudicarium, & forum conscientie, & in hoc foro usurario nihil relinquendum esse etiam ex his, quæ post cessionem acquisivit, donec totum reddiderit, non puro distinctionem hanc recipiendam esse, quia in foro conscientie creditores asperiores esse non debent, imò mitiores, & multis prosequitur Bero. in d. c. cum tu n. 35. vers. & quamvis, & n. 36. & 37. & Brun. loc. cit. n. 4. Surd. in dicit. priv. 8. n. 2. & 6. ubi ait improbitatem hominis non efficere, ut fame necari debeat, & Vgol. loc. cit. Hoc etiam docuit Didac. in d. c. 1. n. 6. & rursum in regul. Peccatum, in princ. n. 2. vers. bene etiam.

Neque obstat quod scenerator ex delicto conveniatur secundum nostram sententiam, quia quidquid sit, si quæstio esset de vera, & propria poena ob hoc crimen applicanda fisco, hic agitur de refectione damni illati alteri ob illicitam usurarum exactionem, quod est debitum civile, & pecuniarium, quo casu licet admixtum habeat maleficium, & ex maleficio pendat, locus est cessionis bonorum, ut sentiant iidem Beroius, & Brun. loc. cit. Cuch. in tr. de morat. præser. n. 8. Menoch. d. cas. 447. n. 26. ubi refert ita Senatam Mediolanensem censuisse, Peguer. dec. 6. n. 8. Trentac. var. lib. 3. tit. de sol. c. 27. n. 26. in fin. Præles Theaur. in dec. 181. n. 4. & Theaur. filius in addit. ad eund. & Præles Faber. in not. def. 4. n. 3. C. qui bon. cesser. pag. 7. & novissimè Carol. de Grass. except. 17. nu. 33. ubi ait à distinctione Theauri recedendum non esse. Quæ sententia confirmari potest ex constitutione quadam Justiniani, quæ ex Basilicis posita est à Contio. in fin. d. tit. C. de casod. rer. quæ ait in pecuniariis condemnationibus reos potestatem habere cedendi bonis. Et licet Theof. filius loc. cit. respondeat attendendam non esse in iudicando, cum non sit antiquus codicibus, negari tamen non potest magnum saltem præbere argumentum huius sententie. In quam procliviores iudices esse oportere existimo, ut facilius usurarii ad restitutionem adigantur, & ut post cessionem honestis artibus

bus contendant ad pinguiorem fortunam pervenire, & creditoribus omnibus satisfacere. Alioquin si sciant nihil sibi reliquum futurum, unde se suosque alere possint, verisimile est illos desidem potius vitam, quam diligentem elektoros, quod ipsi creditoribus damnosum esse videtur. Ut etiam possent nolle acquirere, quæ sibi relicta sunt, id enim iure civili regulariter licet. *l. quod autem 6. ff. quæ in fraud. credit. l. non fraudantur. de reg. iur.*

76 Nunc superest, ut quæramus, an quemadmodum illicitum est dare scenoniam etiam illicitum sit sumere. Et illud certissimum est in accipientem mutuum sub usuris, & illas solventem nullam poenam esse legibus constitutam: neque hoc nomine adnotari, & inquiri posse. Quod fortasse factum est, quia satis scenoniam puniuntur, ut etiam ij, qui cambium accipiunt, & versuram faciunt, ut experientia docet. Deinde quia stulti non puniuntur: stultitia autem quoddam genus est cū cambijs, & usuris certare fructibus prædiorum, ut alio loco diximus ex M. Tullio *orat. quædam in Catilinam*. Denique quia unicuique licitum est sua prodigere *l. 29. ff. de pepit. hered. l. in remandata. C. mand.* Addi etiam potest accipientem scenoniam nullam iniustitiam committere ad versus usurarium, cum potius ipse iniuriam patiat. In qua re puto Theologos convenire:

77 Illud sanè quæri solet, an saltem peccati reus sit, qui mutuum accipit sub usuris, easque promittit solvere creditori, quod videtur, quoniam præstet alteri occasionem peccandi, quod est illicitum. Nisi enim essent, qui pecuniam scenoniam sumerent, nullus esset, qui daret. Quæstionem hanc absolvit D. Thom. d. q. 78. art. 4. ait enim *nullo modo licet inducere aliquem ad mutuum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, accipere sub usuris propter aliquod bonum, quod est subventio sua necessitatis, vel alterius. Sicut etiam licet ei, qui incidit in latrones, manifestare bona, quæ habet: quæ latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur: exemplum decem virorum, qui dixerunt ad Ismael, noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro, ut dicitur Hierem. 41.* Quibus verbis videtur vir Sanctus duas constituere conclusiones. Prima est illicitum esse inducere alium ad mutuum sub usuris. Altera est licitum esse ab eo, qui paratus est mutuum dare sub usuris, illud petere, & accipere, dummodo urgeat propria necessitas, vel alterius. His consentit quidam lib. 2. de usur. c. 3. ubi postquam asseruit eius rei, cuius improba est stipulatio, improbam quoque esse promissionem, subiicit hanc clausulam. *Quamquam illud quoque adiciendum esse arbitramur, nobis non videri honorum virorum conscientias tam angustè, ac si quis in magnam aliquam, atque acerbam difficultatem incurreret, neque ulla emergendi potestas aliunde appareat, &c. non potius necessitati pareat, quam magna aliquo detrimento afficiatur.* Hunc enim ab ea, quam diximus, culpa liberat necessitas, ut eius iniustitia committenda nullam occasionem attulerit. Quid enim si quis à prædonibus, aut piraticis capiens magnam eis pecuniam vim promittat, ut se inde eximat, ac eandem etiam persolvat, ea ne dicenda est turpis pecunia promissa, quia eius exactio turpitudine non vacat? Ita Hotoman. hoc loc. que addere volui, quia valde conveniunt Doctrinæ D. Thomæ, & exëplo, quo unum loc. cit. Cetera à viris Theologis petenda sunt, & præsertim ab Emin. P. de Lugo, qui hoc totum genus explicat *cit. disp. 25. n. 228. & seqq.* & ego tantum attingere volui, ne videat non animadvertisse quæstionem hanc ad tractatum usurarum pertinere.

78 Denique videndum est, an iudices seculares inter laicos de usuris cognoscere, & in usurarios animadvertere possint. Sed quicquid olim veteribus visum sit, qui hoc in genere quæstionem facti à quæstione iuris separabant, nunc exploratum est, id eis licere, ut de furis, rapinis, & alijs damnis iniuria datis, aliisque maleficijs cognoscunt, quæ non minus iure di vino, & naturali ratione prohibita sunt, ut docet Didac. Covarr. in d. c. 3. n. 1. Ozafe. in decis. 137. n. 12. Molin. disp. 333. n. 1. Roder. de ann. reddit. lib. 3. q. 4. n. 124. & seq. Hieron. de Laurent. d. dec. 48. n. 5. Caball. resol. crimin. cas. 188. n. 2. Peguer. in d. dec. 30. n. 20. & seqq. & alii sanè plurimi apud Fontan. de pact. nuptial. clausul. 4. pars. 13. n. 46. & novissime Merend. lib. 15. c. 17. n. 7. & hoc iure Senatus noster utitur, sive sit quæstio iuris, sive facti. Neque enim apud nos ambigitur, an usura prohibita sint, & illicita tum propter sacros canones, quibus paremus, tum propter constitutionem Amedæi VIII. Optimi Principis, qua usura, & usurarii contractus omnino prohibentur. † Hanc sententiam secutus est etiam Card. de Lug. *loc. cit. n. 250.* qui tamen hanc cautionem, & distinctionem adhibet, *ubi leges civiles usuras non prohibent, eiusmodi quæstionem pertinere ad solum iudicem Ecclesiasticum, cum solis legibus Ecclesiasticis prohibeatur, nec possit*

index punire id, quod leges sui fori non puniunt, cum teneatur iuxta leges iudicare. Ubi autem leges civiles usuras prohibent, & puniunt, posse iudicem laicum de hoc crimine cognoscere in utraque quæstione facti, & iuris, sicut de alijs criminibus furis, homicidijs, &c. cognoscit, nisi consuetudine contraria prohibeatur. Quæ tamen viri Eminentissimi distinctio mihi omnino non probatur, quia etiam ubi nulla civili lege usura prohibita sunt, iudices de usuris ius dicere, & usurarios poenis, quæ ad suum fori, & jurisdictione pertinent, coercere posse sentio, sufficit enim illas iure naturali prohibitas esse, ut furta, *l. 1. in fin. ff. de furt.* atque etiam quia hac in re iudices sunt executores Canonum, & Conciliorum, quæ usuras veluti improbas damnant, & quibus iudices hac in re obtemperare tenentur. Et tantum vera esse potest illius distinctio, si alicubi ius civile usuras tanquam licitas exercere impunè permitteret. Verum cum hoc ius nunc abrogatum sit, & leges civiles, quibus olim scenoniam exercere liceat, nunc irritæ sint, non tenentur iudices secundum eas iudicare, sed sequi canones, & decreta Pontifici, quibus usura omnis interdicta est: & proinde etsi nulla civilis lex esset, quæ usuras damnaret, & scenoniam puniendo esse decerneret, posset iudex secularis de usuris, & contractibus usurarijs cognoscere, eosque corrigere, ut reliquos iniustos contractus corrigere, & rescindere ei licet, & scenoniam extra ordinem coercere. Nam cum leges civiles permissas usuras nullæ sint, ut dixi, non possunt impedimento esse, quo minus iudex secularis contractus usurarios rejiciat, & reos huius criminis poena aliqua iuxta facti qualitatem punire possit, ut arg. non præstat, de reg. iur. lib. 6. docuit Abbas in cap. cum sit, n. 17. & 18. de for. comper. & Natta in conf. 369. n. 8. fateor quidem esse quædam huius criminis poenas, quæ ad solum Ecclesiasticum tribunal pertinent. Sanè ad postum de re usuraria jurisdictionem asserendam nos hæc sollicitè indagare haud cogimur ob d. constitutionem Amedæi VIII. quæ usuras omnes, & contractus usurarios omnino prohibuit. Neque contraria ulla consuetudine, vel prescriptione nobis prohibitum est de usuris, & usurarijs ius dicere. † Ut verò optimi Principis pietas, & religio multò magis elucescat, ipsam constitutionem integram subiiciam ex lib. 3. decretor. eiusdem Ducis c. 34. & præsertim quia etiam aliquas scenoniarum poenas refert, de quibus hoc capite dictum est. *Rem dicam, inquit, & inhumanam, charitativè contrariam usurarum radicem atque voraginem in nostra republica impissimam prospeximus saluberrimo sanare huius statuti remedi. Novimus enim fama publica manifestante, quòd nonnulli nostræ ditioni subiecti, cupiditate miserrimis eorum animis crescente sic fuerunt, & sunt avaritia omnium malorum radices vinculis alligati, ut nec divini, humanique iuris obedientia præceptorum, nec poenarum divinarum, humanarumque constitutionum terrore, aut fulgurantis bastæ, & mucronis vibrati excommunicationis metu, vel divina ultionis, & extremi iudicii formidine, aut privationis Ecclesiasticæ sepultura horrere ad usuraria prævaritate discedunt. Sed velut divinum & humanarum præceptorum contemptores, & in illa infelicissima usurarum tyrannide perseverantes novas semper ad damnatissimam usurarum severitatem celandam, & modis multis varijs dissimulandam deproperant edere formas varijs, exquisitisque coloribus, simulatis, & velatis contractibus exquisitis. Hoc igitur edicto perpetuo salvari utriusque iuris divini, & humani imitatores, & executores universi, & singulis subditis nostris, cuiuscunque gradus, & status Christianis, & Iudæis presentibus, & futuris prohibemus, & interdiciamus deinceps exercere quoquo modo omne semus, immemque speciem usura publicæ, vel occultæ, directæ vel indirectæ, necnon inire cum aliquo contractum aliquem usurarium, nudum, aut quovis modo simulatum, fictitium, & sub aliqua alia forma conceptum, seu quodvis pactum, vel conventionem, ex qua possit deprehendi usura esse contractam, hoc eodem edicto cassantes, irritantes, & penitus abolentes omnia, & singula privilegia, indulgentias, & libertates, si qua generaliter vel specialiter in contrarium huius edicti nostri reperientur concessa quibuscunque personis, aut universitatibus sub quacumque verborum formula, vel expressione, decernentes huiusmodi privilegia, indulgentias, & libertates impetrantes earum non prodesse velut subreptitias, & contrarias divini, & humanum emanatas. Ita magnus, & Pius Princeps, qui lib. 1. c. 15. omnem scenoniam licentiam Iudæis sub pena relegationis ademerat: nulla tamen pena in hoc generali edicto adversus scenoniam constituta est, ut obviaret ad hoc edictum meritissimus Senator Sola in princ. subiciens tamè n. 3. illos veluti huius edicti transgressores à iudicibus secularibus puniri posse. Potèd hic ille Amedæus est, qui deinde ex heremo Ripallie, in quam secesserat, invitatus, ad eandem non iniquus rediit, & Nicolaum Pontifi-*

89

Pontificem agnovit tantâ totius Christiani orbis lætitiâ, ut omnes hunc versum in ore haberent.

Lux fulsit mundo, cecis Felix Nicolao.
ut refert Abbas Boter. in *ultius-vita*, Theaur. in *proem. dec.* n. 20. ubi illum Heroem vocat, & ex Pingonio Senator Sola in *proem. Decretor. Sabaud.*

81 Sed iam tempus est, ut huic operi finem imponam: Quare humi procumbens Deo, & Superis, utcunque possum, gratias ago: Deo quidem, qui sapientiam præstat parvulis: Superis verò, quos apud Deum patronos, & tutelares habui, & sine quorum suffragiis hæc ad finem, ut quidem me credere iustum est, perducere non potuissem: Et tantum aditio, si quid forte excidit, quod sanctæ Romanæ Ecclesiæ sanctionibus, & decretis repugnet, id me dictum, vel scriptum nolle, eiusque censure me subicere

quicquid hic, aut usquam à me scriptum est, vel scribetur, tamen nihil mediter amplius iam senex, & ærumnis præsus, expertusque verissimum esse illud Martialis, *librum scribere difficile est: & addo reifamiliari, & valetudini valde incommodum.* Sed si iniure civili lapsus sum, si minus legum sensum, & auctorum sententias percepi, si denique interdum ab aliorum opinionibus audacius discessisse videar: non valde, neque pertinaciter mea defendere conabor. Sciant omnes me non minus libenter discere, quam dediscere. Finio igitur hæc Senecæ verba usurpans. *Non est levitas à cognito, & damnato errore discedere: & ingenue fatendum est aliud putavi, deceptus sum. Hoc vero perversa stultitia perseverantia est, quod semel dixi, quætecunque est, fixum, ratumque sit. Non est turpe cum re mutare consilium.*

UAB

Biblioteca de Ciències Socials

INDEX RERVM, SENTENTIARVM,

& Legum in hoc Opere explicatarum.

A B

BSOLVTIO jurisjurandi non est necessaria cum contractus omnino simulatus est. quæst. 7. n. 40.

A C

Acceptilatio species solutionis. quæst. 16. num 8.

Acceptilatio omnem tollit obligationem. q. 26. n. 29.
Acceptilatione non perficitur cambium, sed ab eo receditur. q. 26. n. 54.

Accessio accessionis non datur. q. 1. n. 4. & q. 86. n. 7.
Accessio respectu unius, potest esse fors respectu alterius. q. 89. n. 28.

Accipiens scenore non punitur. q. 100. n. 76. & an peccet. n. 77.
Acquisitionis species ab obligatione liberari, q. 16. nu. 5.
Actiones bonæ fidei, & stricti iuris differunt quoad usuras. q. 1. n. 8.

in **Actione** depositi ex iure civili veniunt usuræ ex mora, vel ex pacto, q. 8. n. 15.

Gaspari Roderici doctrina ex Molinæo hausta reuocatur. *ibid.* n. 16.

in **Actione** depositi post moram venit id, quod interest. *ibid.* n. 17.

Actio pignoratitia datur debitori, cum ex fructibus pignoris debitum solutum est, q. 13. n. 1.

Actio præscriptis verbis inventa ad tollendas controversias de nomine actionis, q. 16. n. 7.

Actionibus in arbitrariis habetur ratio eius, quod interest, q. 25. n. 53.

Actio de dote ex parte mariti est stricti iuris, q. 28. n. 6.

Actio rerum amotarum damna continet, & id, quod interest, q. 30. n. 2.

in **Actione** pro Socio hodie non veniunt usuræ. q. 31. n. 1.

Actio nulla competit ex Societate adversus Constitutionem Sixti V. factam. q. 31. n. 11.

in **Actione** depositi veniunt usuræ ex iure civili, q. 32. n. 1.
Quod nunc abrogatum est *ibid.* n. 2.

Actio negotiorum datur; tamen effectum non habeat. q. 32. num. 26.

Actio bonæ fidei, natura est, ut ex eis consequamur quod interest. q. 33. n. 11.

Actio ex pacto non nascitur. q. 37. n. 5.
in **Actionibus** omnibus hodie venit id, quod interest, quomodocumque mora facta sit, q. 37. n. 24.

Actiones titulo donationis transferri possunt, q. 39. num. 28.

Actio pro parte venditi, pro parte donata, id quod donatum est, cedit lucro debitoris, *ibid.* n. 31.

Actio minori pretio vendita neque cedens, neque cessionarius pro residuo agere potest, q. 39. n. 32.

Actiones distinguuntur à rebus, ad quas competunt, q. 47. n. 17.

Actiones ad res immobiles non sunt fructiferæ. *ibid.* n. 18.

Actio personalis in censu quatenus duret, q. 48. n. 39.

Actionibus in factum præscriptis verbis locus non est, quoties negotiū ad contractus nominatos pertinet, q. 49. n. 32.

in **Actionibus** in rem, in litem iuratur, q. 77. n. 10.

Et in **Actione** ex testamento, quando ad rem agitur. *ibid.* n. 11.

in **Actionibus** ad exhibendum, in litem iuratur. q. 77. n. 12.

Actio ad exhibendum propter vendicationes. *ibid.*

in **Actionibus** bonæ fidei quando iuramentum affectionis dederatur. q. 77. n. 13. *ibid.*

in **Actionibus** contrariis non iuratur in litem. *ibid.*

in **Actionibus** personalibus, quando iuramentum affectionis præstari potest. q. 77. n. 14. *ibid.*

in **Actionibus** bonæ fidei pro nummis iuratur in litem, de eo, quod interest, concurrente dolo debitoris. q. 77. n. 45.

in **Actionibus** bonæ fidei iuratur in litem pro interesse damni emergentis ob pecuniam non redditam, vel solutam. q. 77. n. 46. *ibid.*

Ut etiam iurari potest pro interesse lucri cessantis. *ibid.* n. 47.

in **Actionibus** contrariis non iuratur in litem. n. 48. *ibid.*

in **Actione** venditi, & locati, in quibus agitur ad pretium, & ad pensionem, ob moram, non iuratur in litem. q. 77. n. 53.

Actio, quæ petitur id, quod certo loco solvi debet, est arbitraria. *ibid.* n. 56.

Actio inanis est, quam debitoris excludit inopia. q. 84. n. 36.

Actio semel extincta non reviviscit. q. 84. n. 45.

Actio redhibitoria venditionem in totum rescindit. q. 86. num. 24.

Actio, quæ usuræ repetuntur, in heredes transit. q. 94. nu. 7.

Actiones, quæ rem, & penam persequuntur, non dantur in heredem, nisi in id, quod ad eum ex facto pervenit. q. 94. n. 19.

Actiones ex delicto, licet rem persequantur, non dantur in heredem, nisi in id, quod ad eum pervenit. q. 94. n. 20.

Actio scenoris ex delicto descendit. q. 94. n. 29.

Actio, quæ revocatur, quæ in fraudem creditorum gesta sunt, est subsidiaria. q. 97. n. 15.

Actio non probante id, quod interest, reus absolvitur. q. 78. n. 21.

Actio ab initio validus non potest ex superveniente aliquo casu infirmari. q. 62. n. 34.

A D

Addictio pignoris, venditio quedam q. 40. n. 40 & n. 48. *ibid.*

Addictio pignorum sustinetur tantum pro portione debiti. *ibid.* n. 54.

Addictione publica transfertur dominium. q. 40. n. 66.

Adigere debitorem, ut aliquid præstet etiam iusto pretio, usura est. q. 16. n. 13. & n. 23.

Adictio loci, vel temporis inducit arbitrariam, in qua venit id, quod interest, q. 75. n. 6.

Adictio temporis facit, ut in stipulationibus veniat id, quod interest, quamvis id expressam non sit, q. 83. n. 18.

Administratores ex officio publico non tenentur ad usuras, nisi eorum fraus arguatur, q. 21. n. 26.

Vel nisi ex proprio contractu conveniantur, *ibid.* num. 17.

Administratores, qui perperam res allegant, etiam fructus secundere tenentur. q. 35. n. 21.

Administratores civitatum, qui pecuniam publicam in suos usus convertunt, ipso iure in mora constituuntur. q. 82. n. 29.
Et tenentur ad id, quod interest. *ibid.*
Administratores civitatum ad usurarum exactarum usuras non tenentur. q. 87. n. 6.
Adnotationes non possunt supplere materiam veri cambij. q. 26. n. 55.
Advocati, & Causidici, qui feneratorum causas agunt, restituere tenentur. q. 94. n. 45.
Advocati non minus Reipublice utiles, quam milites. n. 46. ib.
Advocati, Notarii, & alij, qui feneratoribus opem praestant, in subsidium tenentur. q. 94. n. 68.
Vgolinus excipit tutores, & curatores, quod quatenus verum sit. *ibid.* n. 69.

E

Edes lignae immobiles. q. 45. n. 7.
Edificia sunt res solae. *ibid.*
Egyptij ante ius Romanum constituerunt, ne usura duplum excederent. q. 2. n. 18.
Equalitas in omnibus contractibus servanda. q. 17. nu. 1.
Equalitas in censu inter pretium, & ius redditus percipienda, non inter pretium, & pensiones. quaest. 43. num. 17.
Equalitas ut constituatur, expendi debent omnia, quae contractum attingunt. q. 41. n. 46.
Equitas in causis usurariis stricti iuris regulis est praefrendenda. q. 99. n. 18.
Equitas l. curabit praevaleat fictioni brevis manus. q. 41. n. 28.
Equitas l. curabit habet locum etiam in rebus mobilibus fructiferis. q. 47. n. 24.
Equitas nulla lege definitur potest. q. 82. n. 1.
Equum est creditorem recuperare quod dedit, iniquum plus exigere. q. 6. n. 2.
Equum est quemque eo iure uti, quod in alium constituit. q. 22. n. 2.
Equum est liberam esse unicuique rerum suarum alienationem. q. 65. n. 2.
Equum est eum, qui percipit fructus rei emptae, pensionem solvere. q. 89. n. 10.
Es alienum ventus horribilis, & pestilens, quaest. 12. num. 12.
Estimatiois verbum proprium eius, quod interest. q. 1. num. 21.
Estimatio nummorum certa est. q. 6. n. 8.
Estimatio fructuum attendenda est, quae fuit tempore, quo consumpti sunt. q. 11. n. 40.
Nisi fraus creditoris intercedat. *ibid.*
In Estimatione onerum matrimonij ratio habenda est, quae sumptibus, & pecunia expediuntur. q. 28. num. 66.
Estimatio facit emptionem. q. 31. n. 8.
Estimatio interesse certi, ab initio cur prohibita. q. 72. num. 9.
In Estimando eo, quod interest, res ad mediocrem summam deduci debet. q. 72. n. 47.
In Estimando damno emergenti, cavendum est, ne plus creditor consequatur, quam eius interfit. quaest. 75. num. 9.
In Estimando id, quod interest, plurimum potest iudicis arbitrium. q. 78. n. 22.
Accoramboni Rotae Romanae Praesidis votum de decernendo aliquo honesto lucro ei, qui diligentiam adhibuit in repetendo debito. q. 78. n. 23.
In Estimatione eius, quod interest, res in infinitum deduci non debet. q. 86. n. 17.
Estimatio eius, quod interest, ad iudicem pertinet. q. 79. num. 15.
Estimatio in conditione furtiva fit, quo res plurimi fuit. q. 95. n. 8.
Estimatio frumentitandiu crescit, quandiu durare praesumitur. q. 90. n. 43.

A G

Agens ad id, quod interest, id probare debet. quaest. 74. num. 1.
Agens ad lucrum cessans probare cogitur illud fuisse certum ex Menochio. q. 74. n. 31.
Et ex sententia Rotae. *ibid.* n. 32.
Et huius sententiae argumenta. *ibid.* n. 33.
Agens ad id, quod interest ratione damni, damnum probare debet. q. 75. n. 8.

Agens adversus tertium pro repetitione usurarum uti debet edito de his, quae in fraudem. q. 97. n. 11.
Agens ex delicto, quod per consilium perpetratum est, adhibetur distinctio, an is, qui fecit, facturus erat, vel non. q. 94. n. 63.
Ager dari potest colono, ut ex fructibus onera solvat. q. 16. n. 10.
Agris desertis, & domibus ruinosis, quae habitari non possunt, census iniici non potest. q. 50. n. 32.
Agricola urbibus necessarius. q. 2. n. 7.
Agricolae, & mercatores coguntur sapere pecuniam sub usuris accipere. *ibid.* n. 10.

A L

Alea venditio valet, licet nihil incidat. q. 72. n. 33.
In Alienando bona minorum iusta causa absque decreto non sufficit. q. 25. n. 24.
Alienatione prohibita, non semper prohibita est pignoratitio. q. 52. n. 13.
Alienandi nuda prohibitio ab haerede negligi potest. q. 54. n. 34.
Aliena res vendi potest. q. 55. n. 11.
Alieni rei pignus non consistit. *ibid.* n. 7.
Alieni rei venditio illicita. *ibid.* n. 9.
Aliena res in censum dari potest, ut commodari, & vendi. n. 15.
Aliena res consuetante domino censui subiugari potest. *ibid.* n. 20.
Alienationibus rerum valide adjicitur pactum, ut nulli alii quam mihi vendas. q. 65. n. 3.
Vt etiam in censibus reservatis, & emphyteusi. n. 4. & 9.
Aliena res pignori dari non potest. q. 95. n. 48.
Alimenta annua, & vestiarium annuum possunt in futurum peti. q. 21. n. 35.
Alimenta cum repetuntur actione negotiorum gestorum, estimantur pro modo sumptuum, quos pater domi fecisset in alenda filia. q. 91. n. 52.
Alimenta praestita uxori non censentur remissa, nisi ex coniecturis. *ibid.* n. 53.
Quae in arbitrio iudicis positae sunt. *ibid.* n. 54.
Alimentorum remissionem, quae coniecturae excludantur. *ibid.* num. 55.
Aliud credere, aliud deponere. q. 7. n. 15.
Aliud pro alio invito creditore non solvitur. q. 24. n. 4.
Alviss luglaris Niciensis elogium de Passione Christi. q. 49. num. 43.
Alpinus celebris Antiquus fenerator. q. 100. n. 3.
Eius dictum notabile. *ibid.* & q. 23. num. 39. & quaest. 81. num. 58.
Alphonso Regis sententia in materia leg. curabit. quaest. 47. num. 43.
Eius argumenta adversus Jurisperitorum sententiam, quae defenditur per totum. *ibid.* n. 44.
Alter alteri stipulari non potest, nisi eius interfit. q. 90. n. 29.

A M

Amedei Ducis Sabaudiae constitutio usuras prohibens. q. 100. n. 80.

A N

Anacoreta magni Imperatoris milites. quaest. 45. num. 40.
Anatocismus omnino à Iustiano prohibitus. quaest. 5. num. 10.
Anatocismus à Carolo Emanuele Sabaudiae Duce, sua constitutione repressus. *ibid.* n. 12.
Anatocismus legibus antiquis permittitur. q. 21. n. 4.
Animalia aestimata dans ea lege, ut recipiens pretium restituat eum lucro, usuram facit. q. 3. n. 7.
Animalia si aestimata dentur, & aestimatio reddenda sit, emptio, & venditio facta intelligitur. q. 31. n. 8.
Annae legata licita sunt. q. 18. n. 3.
Annus redditus, donatione creati potest. *ibid.* n. 4.
Annui redditus, etiam pro futuro tempore in iudicium deduci possunt. q. 21. n. 34.
Annua pensio testamento relinqui potest. quaest. 49. num. 4.
Annui redditus an induciis generalibus comprehendantur. q. 85. n. 12.
Auctoris distinctio. *ibid.* n. 13.
Annui redditus pecunia constituti editis moratoris non continentur. *ibid.* n. 14.
Nisi consuetudine, vel lege praescriptum sit. *ibidem.* num. 15.

Annui redditus pendente dilatione rescripti, vel edicti non
desinunt currere, qu. 85. n. 30
Quamvis eorum exactio differatur, ibid.

Annui redditus moderacioni Iustiniani non subijciuntur
q. 90. n. 58

Antichresis cum agricolis & colonis jure civili prohibita
q. 10. n. 8

Antichresis olim licita, q. 11. n. 4. & q. 13. n. 3

Antichresis cum agricolis & colonis prohibita, q. 11. n. 5

Antichresis cur olim cum agricolis prohibita, ibid. n. 6

Antichresis jure Pontificio improbata, ibid. n. 7

Antichresim non esse usurariam, ex sententia Antonii Fabri
ibid. num. 8

Quae refellitur, num. 10. & seqq. ibid.

Antichresis modum legitimum usurarum servat, cum pignus
à creditore locatum est, n. 14. ibid.

In Antichresi locatio, & conductio quaedam contrahitur
ibid. num. 15

Antichresis improbandae maior ratio, quam fœnoris
ibid. num. 19.

Antichresis expressa non servabat legitimum modum usura-
rum, ibid. n. 31

Antichresis cum contrahitur nullae certae usurae in stipulatio-
nem deducuntur, ibid. n. 22

Prædis Fabri defn. 6. de pact. pignor. reprobatur, ibid. n. 23.

Antichresi domus facta, creditor tenetur deducere, quanti
domum conduxisset, ibid. num. 24

Antichresi facta alicuius agri, creditor imputat fructus,
quos percepit deductis sumptibus, ibid. n. 32

Antichresis rei feudalis inter dominum, & vasallum non est
prohibita, q. 14. n. 2

Antichresis perpetua in contractu census illicita, quaest. 15.
num. 26

Udalrici Zafij sententia, ibid. n. 27

Auctoris circa hunc contractum consilium, & sententia,
ibid. num. 28

Antichresis temporaria est illicita adversus Molinum, &
alios ibid. n. 32

Eiusdem Zafij de Antichresi sententia rejecta, n. 33

Andreas Gal. de Antichresi sententia, refellitur, ibid. n. 34

Antichresis quibusdam casibus licita, ibid.

Antichresis illicita, tamen in ea conductio quaedam con-
trahatur, q. 16. n. 32

Antichresis licita estam jure canonico, si dotis promissae cau-
sa pignus datum sit, q. 28. n. 39. & q. 98. n. 5

Sive expressè, sive tacitè id actum sit, ibid. n. 40

Antichresis prohibendae ratio, q. 70. n. 60

Antichresis omnis sive expressa, sive tacita, nunc est prohi-
bita, q. 80. n. 6

Sigismundi Scacciae sententia, ibid. n. 7

Antichresis, nunc testamento institui non potest, q. 97. n. 29

Antichresis ex liberalitate debitoris licita, q. 98. num. 33

Antipatri, & Diogenis Babilonij celebris controversia
q. 24. n. 41

Diogenis sententia à Theologis probatur. ibid.

Antonius Pius, usuras trientes exercuit, q. 22. n. 22
& **Alexander Severus, ibid.**

Antonij Heringij doctrina quaedam in libro de fidejussoribus
reiiicitur, q. 33. n. 18

Antonij Fabri improbabilis coniectura ad l. nummis, de ia
lit. jurand. q. 36. n. 14

Antonij Fabri definitio expenditur, & declaratur, qu. 39
num. 30

Antonij Fabri definitio 22. C. mandat. rejicitur, ibid. n. 36

Antonij Fabri objectio, quod dicant pactum legis commissio-
riz contra pragmaticos, q. 69. n. 4

Eiusdem sententia de formula huius conventionis ad-

versus pragmaticos, ibid. n. 5

Antoninus, Traianus, Severus, & alii Imperatores à vete-
ribus Iuriconsultis Divi appellantur, & divæ memorie
Principes q. 43. n. 44

D. Antoninus Borellus, Advocatus fisci, q. 58. n. 47

A P

Appellationes frustratorie admitti non debent, q. 100. n. 45

Appellatio reis gravissimorum criminum non denegatur.
ibid. 46

Appellare licet addictis supplicio, ibid.

A R

Aratores, & piscatores, si in gratiam alterius operari desi-
nant, possunt pacisci de eo, quod interest, q. 74. n. 38

Illud quoque petere, si à suis operis impediuntur, ibid.

Arbitrium iudicis non leve est, in delatione iuramenti, ad

probandum id, quod interest, q. 76. n. 36
in Arbitrio iudicis positum est deferre iusiurandum in
litem, vel non q. 77. n. 38

Arbitrium iudicis plurimum potest, in remissione moræ.
q. 81. n. 25

Arbores instructuoz, fructiferae propter amplitudinem, q. 50.
num. 27

Argentarium veterum maior fides, quam sit nunc co-
rum, qui cambia exercent, q. 24. n. 49

Argentarii olim pecunias alienas fœnori dabant, q. 25. n. 67

Argentarii olim edere tenebantur etiam acturis adversus
ipsoz, q. 93. n. 10

Argentarius indulgum est, ut ex pacto illis usurae debean-
tur, q. 96. n. 25

Argentarii tacitam habent hypothecam contra res debi-
torum, ex edicto quodam Iustiniani, q. 97. n. 9

Argentarii veteres publici fœneratores, q. 100. n. 5

Argumentum ab usuris, ad id, quod interest, recipitur,
q. 72. n. 27. & 30

Argumentum à pacto, ad statutum recipitur, q. 79. n. 29

Argumenta eorum, qui putant ex dici lapsu moram non
fieri, q. 81. n. 28

Quae refelluntur ex Cuiacio, ibid. n. 29. & 30

Argumentum ab usuris, ad id, quod interest, valet, q. 86.
num. 12

Arrestum Curie Tholosanae de rescindenda emptione sa-
narum ab his, qui non habent, q. 24. n. 47

Arbitria venditionis argumentum, non fœnoris, q. 24. n. 31

Thaleus Milesij factum, ibid. n. 32

A S

Athens, Athenæ, Roma à fœneratoribus veratz, q. 2. n. 14

Affectionis contractus licitus, q. 23. n. 42

Affecratio capitalis, & lucri in societate, an nunc sit
prohibita, q. 31. n. 12

Et Binsfeldii hac de re sententia, ibid.

Affecratio capitalis, & lucri etiam nunc licita, ibid. n. 13

Affectionibus partium in materia suspecta non creditur, q.
39. n. 26

Affectionibus partium, etiam iuramento interveniente,
in materia suspecta non statur, q. 72. n. 10

Affertionibus partium etiam circa interesse, & cambia,
standum non est, q. 74. n. 4

In quo tamen plurimum dominatur iudicis arbitrium,
ibid. n. 5

Affertio testatoris iurata non excludit usuram, nec nocet
heredibus usuras repetentibus, q. 76. n. 41

Affignatio certi fundi via taxationis habet, q. 49. n. 9

A V

Avaritia, docuit fœnerare, q. 8. n. 10

Avaritiæ proprium fraudem legi facere, n. 13

Avaritia potest in omni credito uti fœnitione brevis ma-
nus, q. 24. n. 12

Avaritia longas manus habet, ibid.

Avaritia interdum eos contractus polluit fœnore, qui ab
initio sine fœnore celebrati sunt, q. 32. n. 6

Avaritia docuit etiam Philosophos fœnerari, q. 93. n. 58

Avaritia Erassi, & Hortensii, & eorum turpitudine à
Marco Tullio reprehensa, q. 94. n. 36

Avaritia creditoris, qui legem commissoriam extorquet,
non excusatur transactione, q. 70. n. 79

Avaro, & fœnoso viro, iuramentum in litem deferri
non debet, q. 76. n. 12

Auctor legatione functus cum D. Flaminio Tonduto no-
bili Nicinensi, q. 17. n. 12

Auctor causam agit coram Serenissimo Duce Sabaudie,
q. 23. n. 43

Auctor Theologos magnificat q. 16. n. 49

Auctores quidam, qui sentiant Bullam Pii V. non obliga-
re in provinciis, ubi publicata non fuit, q. 44. n. 9

Auctoris gratiarum actio Deo, & superis, & protestatio,
q. 100. in fin.

Auctores, vel legendi, vel ab eorum citatione abstinendum
q. 90. n. 44

Augustus, & Tiberius pecuniam gratuitam sub pignoribus
crediderunt, q. 22. n. 23

Augustus quosdam notavit, qui levioribus usuris pecu-
niam mutuati, sub gravioribus collocaverant, q. 22. n. 46
& qu. 100. nu. 40

D. Augustinus merito conqueritur de legibus, quod usuras
approbarent, q. 79. n. 7

Aura crescente, vel decrescente augentur, vel minuuntur
rerum pretia, q. 17. n. 17

Aurei valore diminuto, debitor plures reddere non tenetur, quam acceperit, q. 17. n. 27

B A

Baldi, & Saliceti traditio in l. furei, C. de furtis, declaratur, quæst. 97. n. 18

Baldi, & Alvari Valasici locus, declaratur, q. 41. n. 13.

Baldi regula, ad discernendum interesse, ab usuris, q. 79. n. 5.

Barbosa interpretatio ad S. præerea, q. 28. n. 9

Quæ non placet auctori, ibid. n. 10

Neque menti, & verbis constitutionis congruit. ibid.

Bartoli Auctoritas inter Iurisperitos, qualis Pythagoræ inter discipulos, q. 58. n. 24

Bartholomæus Baldinus Advocatus Fisci vir magnæ eruditionis, q. 53. n. 15

Basilianus adversus Zenonem rebellavit, q. 77. n. 63

B E

Belgij coniurati mente feneratorum detestabiles, q. 22. n. 47

Belli tempore, vel alterius publicæ necessitatis, subditi cogi possunt mutuare pecuniam Principi, vel Republicæ, quæst. 74. n. 10

Et hoc casu moderatas usuras capere licitum esse, ex quorundam sententia. ibid. n. 11

Quod alij, & Auctor non probant, nisi intersit. ibid.

Beneficia feneratorum minus dare, plus exigere, q. 1. n. 28.

Beneficium deducto ne exeat, est personale, neque transit ad hæredes, q. 71. n. 26

Beneficia camporum non sunt beneficia. qu. 75. in fin.

Beneficium non est pecuniam sub usuris credere. q. 98. n. 21

Bertrandi Argentarij sententia quedam, de acquirendo rei dominio in solutum data pro debito, ex usuris constato, quæst. 40. n. 17

B O

Bona in contractu census usurario, an maneat obligata pro restitutione sortis. q. 7. n. 22

Bona ex contractu census illiciti non manent obligata pro restitutione sortis, cum debitor simpliciter promisit redditum solvere sub obligatione bonorum, q. 7. n. 28

Bona confiscata sunt usufructuarij, veluti fructus feudij, qu. 50. num. 23

Bona nomina non appellando mala sunt. q. 100. n. 3

Bona fideicommissi ab ascendente relicti, possunt ex causa dotis alienari & obligari censibus q. 54. n. 25.

Quod accipiendum est in subsidium. ibid. n. 26

Et dummodo pretium in causam dotis convertatur. n. 27. ib.

Bona fideicommissi ex causa dotis alienari non possunt, si ab extraneo, & collateralari relicti sunt. ibid. n. 31

Bona fideicommissi liberè alienari possunt, & censibus onerari, cum nullus superest, cui restitutio fieri debeat. n. 33. ib.

Nisi deinde supernascentur vocati ad fideicommissum. ib.

Bona censui obnoxia vtiliora sunt, ob ius retrahendi, quod competit domino census, si bona alienentur. q. 56. n. 32.

Bona æstimata in dote in data possunt in subsidium à muliere vendicari, q. 79. n. 55.

Bona stabilia dotalia soluto matrimonio, statim mulieri restitui debent cum fructibus, ibid. n. 56

Bona fides non patitur, ut bisidem ab eodem exigatur. quæst. 95. num. 66

Bona feneratoris non sunt tacite obligata pro restitutione usurarum, q. 97. n. 1

Bona ex usuris quæsitæ, an sint pro earum restitutione pignori obligata. q. 97. n. 2.

Cardin. Mantic. sententia. ibid.

Bona usurarij an in subsidium revocari possint, ut ex his usuris reddantur. q. 97. n. 10

Alexandri Trentac. hac de re resolut. ibid.

Bonæ fidei contrarium, idem bis exigere, q. 13. n. 30

Bonæ fidei non congruit usuras admittere, q. 35. n. 2.

Bonæ fidei hæreditatis possessor, id tantum restituit, in quo locupletior factus est q. 35. n. 17

Bonæ fidei hæreditatis possessor, pecuniæ redactæ ex pretio rerum venditarum non præstat usuras, ib. n. 18

Quas tamen solvit possessor malæ fidei. ibid.

Bonæ fidei in iudiciis, post moram veniunt usuræ jure civili. quæst. 37. n. 4

Bonæ fidei in contractibus, alter alteri, quod bonum, & æquum est, præstare debet. ibid. n. 3

Bonæ fidei in contractibus usuræ debentur ex pacto. nu. 4. ibidem.

Bonæ fidei in contractibus hodie nec ex mora, neque ex conceptione, usuræ debentur, ibid. n. 6

Bonæ fidei in contractibus usuræ vicem fructuum obtinere. q. 37. n. 18.

Harmenopuli hac de re locus, & eius auctoritas. ibid. num. 19

Bonæ fidei in actionibus interdum venit id, quod interest etiam nulla interveniente mora. qu. 74. n. 23

Bonæ fidei non congruit, ut quis de alieno lucro sentiat. q. 82. n. 38

in Bonæ fidei contractibus post moram veniunt usuræ ex iure civili. q. 83. n. 24

Bonæ fidei possessor, quoad fructus loco domini est. qu. 99. num. 6

Bonis legatis testator potest gravare hæredem, ut redditum interim præstet loco fructuum, q. 18. n. 32

Bonis expressis non sufficientibus, generalis adiectio bonorum centum non suffinet, q. 58. n. 48

Bono publico usucapio recepta. q. 8. n. 5

Bonorum incerta assignatio, & pro incerta quantitate non transtert dominium, q. 40. n. 6

Et fructus minuunt sortem, ibid.

Borghini Cavalcanti lapsus. q. 28. n. 56

Bulla Pij V. nihil continet, ex quo colligatur mens eius fuisse, ut ante promulgationem, & receptionem in provinciis obliget ex Val. Reginaldo. q. 44. n. 12

Bulla Pij V. quædam continet, quæ ad iustitiam contractus censuales non sunt necessaria, q. 44. n. 18

Bulla Pij V. de censibus, Avenione non est usu recepta. ib. numer. 19

Cencii dictum quoddam declaratur, n. 20. ibid.

Bulla Pij V. de censibus, ubi recepta est, obligat etiam in interno foro. n. 21. ibid.

Bulla Pij V. de censibus congruit censibus realibus vitalitijs q. 49. num. 33

Bulla Pij V. de censibus, dum ait re pro parte pereunte censum ad ratam pecire, declaratur, q. 56. n. 24

Bulla Pij V. non magis unam speciem probationis: quam aliam includit, q. 58. n. 20

Bulla Pij V. in ea parte, ubi de oneribus loquitur, declaratur, quæst. 64. n. 35

Bulla Pij V. de cambijs. q. 25. n. 43

C A

Cagnoli computatio immodica non respondet experientie. quæst. 86. n. 15.

Calendarium liber feneratorum. q. 4. n. 39

Calendis usuræ promittebantur, solvebantur idibus, n. 40. ibid.

Cambia ab usuris longè differunt, q. 1. nu. 33

Cambia realia licita. q. 24. n. 48. & eorum usus necessarius. ibid.

Cambium litterarum, an apud veteres usitatum. q. 25. n. 4.

Cambium ex necessitate commerciorum, & regnotum inventum. ibid. n. 5.

Cambium pecuniarium, à mutuo scernitur. n. 7. ibid.

Cambium minutum differt à mutuo. n. 10. ibid.

in Cambio minuto pecuniæ diversi generis exiguntur. n. 13.

in Cambio minuto iniustitia quomodo committatur. ibid. num. 15

Cambium quomodo sensus recipere potest, n. 17. ibid.

Cambium locale, & per literas, quomodo distinguatur à mutuo, ibid. n. 18

in Cambio locali tacite incit tempus, quoad locum possit perveniri. n. 21. ibid.

in cambio eadem pecunia reddi potest. ibid. n. 23

Cambium, ut mutuum datione unius pecuniæ perficitur. num. 24. ibid.

Cambij contractus perfectus est, cum campfor accipit, aut dat pecuniam cambio. q. 25. n. 26

in Cambio, quantum fieri potest, res similes esse debent. qu. 25. num. 27

Cambium iustum est, quod eodem genere nummorum dissolvitur, ibid. n. 28

in Cambio interdum fors principalis minuitur. ibid. n. 29

in Cambio locali pecunia eiusdem qualitatis reddi potest, ut in mutuo. ibid. n. 30

inter Cambium locale, & mutuum differentias tantum coloratas esse fatetur Sigismund. Scacc. q. 25. n. 33.

ad Cambium locale, & per literas pertinet rit. de eo quod serv. loco ibid. num. 34

Cambium litterarum antiquis notum, & usitatum. ibid. num. 35

in Cambio, quando mutuum contractum intelligatur. q. 23. num. 36

Cambia sicca in quibus nulla sit transmissio pecuniarum, sunt usuraria, q. 25. n. 40. & huius rei ratio, n. 41
de Cambiis constitutio D. Pij V. ibid. n. 43
Cambia, in quibus ratione maioris temporis maius lucrum percipitur, sunt illicita. ibid. n. 45
In Cambiis de certa lucri quantitate pacisci, est illicitum. q. 25. num. 51
Cambia nisi pro primis nundinis contrahi debent. n. 55
Cambia etiam pro secundis nundinis fieri possunt, dummodo nihil amplius exigatur. ibid. n. 56
Cambia ad secundas nundinas recte contrahuntur, cum proxime imminet. ibid. n. 60
In Cambiis lucrum ex distantia locorum metiri debet. ibid. num. 63
Cambia sicca constitutione Pij V. damnata, & quibus modis aguntur. ibid. n. 64
Cambia per alios licite exercentur. ibid. n. 65
Cambium est siccum, cum nullis datis literis pecunia cum lucro redditur, ubi numerata est, q. 25. n. 69
Nisi tantundem campforis intersit, ibid. n. 70
Cambium siccum est, in quo literæ quidem dantur, sed non mittuntur q. 25. n. 72
Cambium siccum est, cum literæ mittuntur ea mente, ut inanes redeant. ibid. n. 73
In Lusitania sub pena amissionis pecuniæ prohibitum est, literæ cambij mittere ea mente, ut inanes redeant, q. 25. num. 74
Cambiorum recentium formula ex variis auctoribus. qu. 26. num. 1.
Argumenta aduersus recentia cambia, ibid. n. 2.
Cambium recursæ, qua ratione defenditur, ibid. n. 6
Cambio recursæ, conditio debitoris non est durior, quæst. 16. num. 11
Et interdum melior, ibid. n. 12
In Cambiis fictiones non sunt reprehendendæ, n. 14. ibid.
In Cambio recursæ non contrahitur emptio, n. 15. ibid.
In Cambiis inspicendum est, quo titulo lucrum percipitur, ibid. n. 17
Cambiorum facilitas perniciosa debitoribus, num. 18. ibid.
D. Ambrosij locus, ibid. n. 19.
Cambium simplex, omne genus solutionis admittit, qu. 26. num. 32
Cambii iustitia non ex venditionis, & emptionis nomine, sed aliunde petenda, n. 35
In Cambio recursæ creditor non cogitur pecuniam domum reducere, n. 36. ibid.
In Cambio recursæ, nullus sumptus, nullus labor, qui mercedem mereatur, n. 37. ibid.
In Cambiis, nummus nummum parit, ut in fenore, ibid. num. 41
In Cambiis recursæ, sit stans constitutioni Pij V. quæst. 26. num. 42
Cambium recursæ ad eundem campforem, novis sacre congregationis decretis damnatur. ibid. n. 43
Cambium, in quo campfor in nundinis ex pacto dat pecuniam ad extinguendum prius, an valeat, qu. 26. n. 45
de Cambiis tractatus Raphaelis de Turri n. 46. ibid.
Cambium, in quo campfor scit debitorem non habere, neque habiturum pecuniam in loco solutionis, est illicitum. q. 26. num. 46
D. Raphaelis de Turri contraria sententia, & eius argumenta. ibid. n. 47
Cambii contractum esse quocumque alio iustiore ex dicto D. de Turri. ibid. n. 62
In Cambio non est maior æqualitas, quam in mutuo ibidem, num. 63
In Cambio recursæ semper est ñequalitas. q. 26. n. 68
de Cambio nundinali tractatus recens D. Antonii Merendæ ibid. n. 69
Navarri sententia quædam defenditur aduersus D. Merendæ obiectiones. ibid. n. 70
Cambia nundinalia distantiam loci non seruant. ibid.
In materia Cambiorum casus propositi à Genuensibus, & responsa sacre Congregationis sub Urbano VIII. qu. 26. num. 71
Lex optima quæ in cambiis anatocismum prohiberet. q. 26. num. 61
Cambiorum interesse an duplum possit excedere. q. 26. n. 57.
Camillus Richelmus J.C. Niciensis, & Senatus Taurinensis Præses, q. 49. n. 10.
Campfores iuste mercedem recipiunt, & quo titulo, qu. 25. num. 12

Campfor dum prius dat, vel accipit pecuniam, mutuum non contrahitur, si fraus absit, q. 25. n. 37
Campfor sui laboris, & officii mercedem iuste exigit ibidem, num. 38
Campfor, si plus exigit, quam sit eius officium, non admittit fenus, sed iniustitiam, q. 25. n. 39
Campforum ob longius tempus plus capientium, excusationes quædam, n. 46
Quæ parum tamen tunc quibusdam videntur. ibid. n. 47.
Navarri sententia campforibus contraria. ibid. n. 49.
Campfor alienas pecunias exercens non tenetur, si debitor erat idoneus, q. 25. n. 66
Nisi illi imputetur, quod non exegerit. ibid. n. 67
Campfor potest suo periculo alienas pecunias agitare pro certo pretio, q. 25. n. 68
Campfor, cui pecunia suo loco non solvitur, potest alibi repetere, ibid. n. 76
Nimirum actione arbitraria ad id, quod interest, ibid. n. 77
Quæ etiam datur debitori, si eius intersit alio loco solvere, q. 25. n. 78
Campfor dum sibi solvit in nundinis, videtur id facere ex pecunia debitoris, q. 26. n. 13
Campfor probabiliter dubitans accipientem non habiturum, unde solvat, debet à cambio abstinere, qu. 26. num. 51
Campfori bona fide contrahenti debetur lucrum loco eius, quod interest, ibid. n. 52
Auctor constitutionem summi Pontificis desiderat. ibid. num. 53
Campfores propria pecunia sibi solvere non possunt, q. 26. num. 55
Canem gregis custodem interficiens, tenetur ad damnum gregi à lupis illatum, q. 90. n. 77
Canon emphyteuticus non minuitur, licet pars fundi pereat, q. 57. n. 29
Capitalis amissio in societate non presumitur, q. 35. n. 23
Cap. quoniam distinct. 47. declaratur aduersus Donellum, q. 3. n. 12
Cap. 1. de feud. ius singulare continet, q. 14. num. 18
C. 1. de feud. ad singula feuda pertinet. ibid. n. 19
C. 1. de feud. ad dominum Emphyteusis non pertinet, ibid. num. 23
C. 1. de feud. non habet locum ex coniecturis, q. 14. n. 25
C. si quis & c. nullus 14. q. 3. explicantur, q. 17. n. 7
C. olim & c. cum canonici. de censibus sententia, quæst. 17. num. 30
Molinæ Theologi conclusio expenditur, ibid. n. 31
C. Naviganti de usur. sententia ex Theologis, q. 23. n. 5
Qui tamen verbis parum congruit, ibid. n. 6
ad C. naviganti Adriani interpretatio, q. 23. n. 12
In qua singularem esse alii notant, ibid. n. 13
ad C. naviganti. sententia Theologorum manifestè repugnat verbis constitutionis, q. 23. n. 19
Roderici distinctio ibid. n. 20.
In specie c. naviganti, quicquid recipitur ultra sortem, etiam minimum, est illicitum, q. 23. n. 21
Hosienfis, & Alexandri locus pro hac sententia, ibid. num. 22
C. naviganti. deest negatio ex quibusdam, q. 23. n. 24.
C. per vestras de donat. int. vir & uxor. declaratur, quæst. 28. num. 51
C. constitutus de fideiussor. explicatur, q. 33. n. 20
C. suam de pen. declaratur, q. 38. n. 10
Cap. super quibusdam. de verb. signif. declaratur, qu. 100. num. 14
Capti in bello postliminio, non redeunt, q. 95. n. 38
Captio eadem sive lex commissoria ex intervallo, sive tempore contractus adiiciatur, q. 70. n. 5
Captio etiam est, in venditionibus legem commissoriam pignorum adhibere. q. 70. n. 87
Gasparis Roderici argumenta reiecta. ibid. n. 88
Cardin. de Lugo distinctio expenditur, q. 100. n. 79
Caroli Molinæ sententia, uturas moderatas licitas esse. q. 3. num. 1
Quæ reiectur. ibid.
Caroli Emanuelis Sabaudie Ducis edictum, de observanda constitutione Pij V. in emptionibus reddituum. q. 44. num. 16
Caroli Emanuel Dux Sabaudie asyllum mercatoribus omnibus Nicæ instituit. q. 74. n. 45
eiusdem edictum, de viis civitatis purgandis. ibid.

C c c 2 Carolus

Carolus Emanuēl Dux Sabaudiz Nielsenibus rescripsit, ne interesse alterius interesse capere liceret. q. 87. num. 16

Carrerij lapsus. q. 36. n. 24

Casus furtivos in contractibus suscipere, regulariter licet. q. 64. n. 1

Casus fortuitos in censibus ex pacto in eum rejicere, qui ex natura contractus non tenetur illicitum. q. 64. n. 2.

Casibus fortuitis, qui rem ipsam attingunt, renunciari non potest per venditorem census. q. 64. n. 3

Casum certum, & incertum esse sunt repugnantia. q. 90. n. 56

Casus incerti qui dicuntur q. 90. n. 64

Cato ex Sicilia, Lycurgus ex Spartha sceneratores expulerunt. q. 2. n. 44

Cato Censorius notatus, quod scenus nauticum exercuit. q. 23. n. 4

Catonis Senioris improba societas, & scenus. q. 31. n. 6

Catonis & Phavorini sententia quedam, que in iudicijs non admittitur. q. 93. n. 36

Causa quid sit q. 37. n. 23

Cautiones in contractu census adhibendæ paucis verbis comprehensæ. q. 68. in fin.

Cautiones in iudo servandæ. q. 23. n. 52
plus cautionis in re est, quam in persona. q. 48. n. 32
Martialis hac de re Epigramma. ibid.

Cautio nomen iuris est, & inter casus incertos. q. 90. n. 69

Cautio supponit obligationem q. 100. n. 50

C E

Cecilus Claudius Isidorus reliquit servorum quatuor millia centum, & sexdecim, ex Plinio. q. 47. n. 6

Cedula bancaria habet vim realis numerationis in contractu census. q. 59. n. 39

Declaratio Censij, & Duardi declaratur. ibid. n. 40

Cedula Bancaria ut vim habeat realis numerationis, idonea esse debet. q. 59. n. 40

Censij doctrina, & definitio quedam notatur. q. 42. n. 27

Censij distinctiones inuicem. q. 41. n. 27

Census male imponit Covarruviz, quod videatur sentis re emptiones reddituum non valere. q. 43. n. 37
Ut etiam Leonardus Duardus ibid. n. 38

Ludovicus Cencius, de censibus diligentissime scripsit, & hoc nomine laudatur. q. 51. n. 1

Ludovicus Cencius arguitur parum coherentia docuisse q. 51. n. 11

Census realis perpetuus suis casibus obnoxius. q. 43. num. 30

Census redimibiles minori pretio emuntur. q. 3. n. 27

ad Census constituendum sententia nihil refert, ex qua causa pecunia debeatur. q. 21. n. 16

Ludovici Avendani sententia, ibid. num. 17. quæ expenditur num. 18

Census non potest à iudice invito debitore, aut creditore creari. n. 19. ibid.

Census reservativus quomodo contrahitur, quæst. 41. num. 1.

Census simplex reservativus ab omni scenore immunis, ibid. n. 20

in Census simplici reservativo iniustitia tantum deprehendi potest, non scenus, q. 41. n. 21

Census reservativus perpetuus, ibid. n. 22

Census reservativus redimibilis ab usura alienus, ibid. num. 23

Census, in quo pretij loco datur pretium rei venditæ non suslinetur, q. 41. n. 26

Nisi pro modo fructuum, qui ex fundo percipiuntur ibid. n. 27

Census, in quo loco pretij dantur res mobiles æstimatæ, est nullus, q. 41. n. 29

Neque locum habet *l. curabitur*. si res sint infructuosæ ibid. n. 30.

Aliud verò, si sint fructiferæ, ibid. n. 31

Census reservativus, an super rebus mobilibus creari possit. q. 41. n. 34

Auctoris distinctio. ibid.

Census reservativus super rebus mobilibus fructiferis, constitui potest. ibid. n. 35

Ludovici Avendani contrariæ sententia, quæ rejicitur, ibid. n. 36

Census reservativus, & consignativus, quomodo fecerantur. q. 42. n. 1.

Census est ius percipiendi certum annum redditum su-

per rebus alienis, ibid. n. 2

Census est ius percipiendi pensionem, non ipsa pensio, quæst. 42. num. 3

Census ita constitui potest, ut pensio in fructibus solvatur. ibid. n. 4

Census consignativus realis super rebus alienis percipitur, q. 42. n. 7

Census definitiones quorundam auctorum modestè reprehensæ, ibid. n. 8

Census definitio à Cencio tradita, notatur, ibid. n. 9. & 10

Census definitio, ut sit ius, &c. ab obiectionibus Feliciani defenditur, n. 13

Census propriè non est contractus, sed ius, quod oritur ex contractu, ibid. n. 14. & 15

Census definitio Feliciani capitur, ibid. n. 15. 16. & 17

Census in constitutionibus Pontificum sub ratione rei sumitur, non contractus, q. 42. n. 16

Census definitio Feliciani, non adæquatur definito, q. 42. n. 17

Census donatione constitutus est stricti iuris, & iisdem regulis regitur, quibus donationes aliarum rerum, q. 42. n. 24

Census ratione tituli, quo constituitur, variam naturam sortitur, ibid. n. 26

Census iisdem titulis acquiri potest, quibus aliarum rerum dominium acquiruntur, q. 43. n. 1

Census titulo legati creari, & relinqui potest, n. 2. ibid.

Census titulo legati relictus, ab omni usura alienus, ibid. num. 3

Census iure feudi dari potest, ibid. n. 6

Census sententia iudicis constitui potest, ex Navarri sententia, q. 43. n. 8

Census an transactione constitui possit, q. 43. n. 9

Censum transactione creari non posse Feliciani sententia, num. 11

Et argumenta eius, quæ refelluntur. ibid.

Census transactione constitui potest, etiam post bullam. Pij V. & quomodo, q. 43. n. 12

Census adjudicatione in divisione, constitui potest, ib. n. 14

Census permutatione an constitui possit, ibid. n. 17

Et Duardi hac de re sententia, ibid.

Quæ excutitur, neque auctori omnino probatur, ib. n. 18

Census potest cum prædio, quod traditur, commutari. q. 43. n. 19

Census cum mercibus, gemmis, & aliis rebus sterilibus permutari non potest, q. 43. n. 21

Census ex natura rei cum mercibus, gemmis, & similibus rebus, commutari potest, q. 43. n. 23

Census, qui partim pro pecunia, partim pro mercibus inæstimatis permutatur, nunc est irritus, ibid. n. 24

Neque pro parte pecuniæ sustineri potest, ibid.

Feliciani doctrina refertur, ibid. n. 25

Eius perpetuus error, censum non nisi venditionis titulo constitui posse, ibid.

Census, cuius pretium partim in pecunia, partim in mercibus solvitur, omnino irritus est, si ve pecunia excedat merces, vel merces excedant pecuniam, q. 43. n. 26

Census, cuius pretium in pecunia, & specie æstimata solvitur, nunc est illicitus, ibid. n. 28

Census annuus pecunia cui possit nunc apud omnes receptum est, q. 43. n. 30

Census constitutio pro certo pretio vera est emptio, ibid. n. 35

+ Census venditio non servata forma constitutionis Pij V. non subsistit, q. 43. n. 42

Et fructus in forem computantur, ibid. n. 43

Census contractus res politica, ut emptiones aliarum rerum, q. 44. n. 7

Census super agris, domibus, molendinis, & aliis huiusmodi rectè collocatur, q. 45. n. 3

Census super ædibus ligneis constitui potest, ibid. n. 6

Census super insulis fluctuantibus an constitui possit. q. 45. num. 11

Census super molendinis fluvialibus constitui non potest, ibid. n. 14

Census super molendinis, quæ in fluminibus iactis pills posita sunt, constitui potest, q. 45. n. 17

Item in ius, ad quæ subditi accedere tenentur, ibid. num. 18

Census in molendinis, quæ in ripis fluminum constructa sunt, rectè collocantur, q. 45. n. 19

Census super diverticulis fluminum, constitui potest, ibid. n. 33

Census super rebus, quæ pro immobilibus habentur, constitui potest, q. 46. n. 1

- Census super p̄torijs, & vectigalibus injici potest, q. 46. n. 2.**
Et super vectigalibus, quæ in civitatibus rebus venalibus imponitur, ibid. n. 3. & 5
- Census vectigalibus recte imponitur, ibid. n. 5**
- Census super terrarum constitui potest, q. 46. n. 6**
- Census super oneribus ordinariis collocari potest, n. 7. ib.**
Item super tributis capitulis, ibid. n. 8
- Census super jurisdictione constitui potest, q. 46. n. 21**
- Census super census constitui potest, ibid. n. 31**
- Consultius est partem redditus annui emere, quam super illo censum constituere, q. 46. n. 32**
- Census super rebus mobilibus constitui non potest, q. 47. num. 1**
- Census super animalibus fructiferis imponi non potest, ibidem, n. 2**
Neque super armento, grege, quæ reparari possunt, ib. n. 3
- Census super servis constitui non potest, q. 47. n. 5**
- Census super nominibus debitorum, & actionibus personalibus constitui non potest, ibid. n. 12**
- Census super actionibus ad res mobiles constitui non potest, q. 47. n. 15**
- Censum super actionibus ad quid perpetuum vindicandum, valere Avendani, & Duardi sententia, n. 16. ib.**
Quæ non probatur auctori, ibid. n. 17
- Census super fructibus pendentibus constitui non potest q. 47. n. 19**
- Census personalis nunc prohibitus, & illicitus, ibid. n. 21**
- Census super rebus mobilibus fructiferis ex natura rei imponi potest, ib. n. 22**
- Census personalis, an natura sua licitus sit, valde controversum, q. 48. n. 1**
- Census ex contractu nascitur, quod sequitur possessorem, ibidem n. 4**
- Censum personalem admittere, est admittere usuras, secundum Cencium, ibid. n. 5**
- Census natura est, ut re precepta, census quoque perimatur q. 48. n. 6**
- contra Census personales argumenta Fernandi Rebelli, ibid. num. 7**
Et Francis Sarmenti, ibid. n. 8
- Auctores, qui sentiunt census personales ex natura rei licitos esse, q. 48. n. 10. & 23**
- in Censu personali nulla est fors, ibid. n. 13**
- Census personalis lege constitui potest, q. 48. n. 14**
- Census personalis, qua ratione à mundo locernatur, n. 15. ib.**
- Census personales admittuntur ex novella 160. ib. n. 16**
- Census realis natura quæ q. 48. n. 19**
- Census personalis personam sequitur, ibid. n. 21**
- Census perire precepto fundo, ad censum realem pertinet, q. 48. n. 28**
- Census personalis constitutionibus Martini, & Calixti non prohibetur, ib. n. 33**
- Census personales addita obligatione bonorum ex natura rei sunt liciti, q. 48. n. 34**
- Census personales nunc prohibiti, ibid. n. 35**
- Census personales prohibendi ratio possibilis, ibid. n. 40**
- Census personalis speciem habet usuræ, ibid.**
- Census realis vitalitius licitus est, q. 49. n. 1**
- in Censu vitalitio justum pretium exigitur, ibidem, n. 6**
- Census vitalitij pretium arbitrio boni viri statuendum est, ibidem.**
- Census vitalitij pretium ita fit accipientis, ut nunquam reperi possit, q. 49. n. 7**
- in Censu vitalitio reali, fructus prædij pensioni sufficere debent, n. 8. ibid.**
- Census vitalitius sicutem teræ regulis regitur, quibus perpetuus, n. 10. ibid.**
- Census vitalitij hypotheca, & aliis cautionibus muniri possunt, n. 11.**
- Census vitalitij domino interdictum Salvianum competit, ibid.**
- Census vitalitij emptor clausulam constitui exercere potest, si ei in præstatione redditus mora facta sit, q. 49. n. 12**
Dominus census non potest Salviano constituto uti, nisi sit creditor censuum præteritorum, n. 13. ibid.
- Census vitalitius personalis ex natura rei licitus, n. 19. ibid.**
- Census vitalitius ad vitam duorum, vel plurium ex sententia quorundam licitus est, q. 49. n. 23**
- Census ad vitam duorum constitui pretium majus esse debet, ibid. num. 24**
- Census vitalitius personalis an nunc sit licitus, ibidem, num. 25**
Ludovici Lopez hac de re sententia, ibid. n. 26
- Census vitalitius personales nunc prohibitor esse, qui sentiant, q. 49. n. 28**
Et huius sententiæ fundamenta ibid.
- Census vitalitius, qui pecunia constituitur, emptio est, q. 49. num. 30**
- Census vitalitij speciem alex continent, n. 36**
- Census vitalitius, ubi frequentantur, qua ratione liciti, ibid. n. 39**
- Census vitalitius, usurarius est, cum fors repeti potest, & non amittitur, q. 49. n. 40**
- Census an super re fructifera constituendus sit, olim valde controversum, q. 50. n. 1**
- Census ex natura rei, nisi super re fructifera ex quorundam sententia imponi non potest, ibid. n. 2**
- Census realis dupliciter creati potest, ibid. n. 3**
- Census constitui potest in prædio, cuius fructus in amplexu nitate consistunt, q. 50. n. 27**
- Census super re instructuosa constitui non potest, ibidem, num. 29**
- Census super nuda proprietate constitui non potest, & auctores huius sententiæ, q. 51. n. 4**
- Census in venditione ius reale, & cohærens rei in emptorem transfertur, q. 51. n. 6**
- Census proprie servitus non est, q. 51. n. 8**
- Censum constituere non potest in re, qui ius percipienti fructus non habet, q. 51. n. 15**
- Census super usufructu constitui non potest, ibid. n. 24**
- Census super credito creati non potest, q. 51. n. 33**
- Census ab usufructuario constitutus, etiam ad illius vitam non sustinetur, q. 51. n. 34**
Rector non potest res Ecclesiæ alienare, nec super illis censum constituere, q. 53. n. 35
- An ij, quibus Beneficia collata sunt, possint super prædio Ecclesiæ sui censum constituere, q. 51. n. 36**
- Census super rebus Ecclesiæ ac quidem, ad vitam Rectoris valet, ibid. n. 37**
- Census super rebus Ecclesiæ tanquam vitalitius non potest sustineri, q. 51. n. 38**
- Census à marito in re dotali constitutus, tanquam vitalitius non sustinetur, q. 51. n. 44**
- Censum suis rebus quilibet imponere potest, q. 52. n. 1**
- Census in venditione non alienatur res, sed redditus, ibid. n. 11.**
- Census rei emphyteuticæ impositus, est realis, ibid. n. 14**
- Census in re feudali constitui non potest inconsulto domino, q. 53. n. 2**
- Census est onus reale, ibid. n. 3**
- Census super re feudali imponi potest, ubi feuda sunt infra patrimoniorum, ut in Gallia, q. 53. n. 8**
- Census an extinguatur re ad dominum feudi, vel emphyteutis reversa, ibid. n. 10**
- Census aperto feudo super meliorationibus sustinetur, q. 53. n. 19**
- Census super re aliena imponi potest domino consentiente, q. 54. n. 4**
- Census in ipso contractu constituitur, & venditur, ibid. n. 11**
- Census an super fructibus rei imponi possit, q. 54. n. 17**
Auctoris sententia non potest, ex forma constitutionis Pij V. ibid. n. 18. & 20
- Census nisi super re immobili, creati non potest, ibid. n. 20**
- Census ab hærede gravato impositus, sustinetur super melioramentis, q. 54. n. 23**
- Census in constitutione inspicitur fructus rei, non valor ibid. n. 24**
- Census impositus ex causa dotis, ultra congruum modum, non rescinditur in totum, q. 54. n. 29**
- Census super bonis alienari prohibitus validus est, si de deo commissarius consenserit, q. 54. n. 35**
- Census impositio super re aliena non valet, sed venditor tenetur ad interesse, ibid. n. 47**
- Censum imponens tempore impositionis dominus rei esse debet, ibid. n. 48**
- Census non nisi à possidentibus imponi solet, q. 54. n. 50**
- Census impositus rei aliene nullus, q. 55. n. 2**
- Census constitutione onus reale rei imponitur, ibid. n. 3**
- Census rei aliene impositus veluti sine fundo consistere non potest, ibid. n. 5**
- Census non est servitus, licet habeat speciem servitutis, ibid. n. 8**

- Census super aliena re imponi non potest, etiam ubi constitutio Pii V. non servatur.** *ibid.* n. 19.
- Census super re in censum tradita constitui non potest.** *ibid.* n. 21.
- Census impositio in re aliena nulla, & fœneratiua, *ibid.* n. 17.**
- Census validitas non pendet ex opinione, sed ex iure, *ibid.* num. 19.**
- Census super re aliena sustinetur, si dominus rei ratum habet, q. 55. n. 24.**
- Census rei alienæ, in qua quis ius habet, quatenus imponi possit.** *ibid.* n. 26.
- Census rei communi imponi potest.** *ibid.* n. 27.
- Licet tota res in instrumento designata sit. *ibid.* n. 28.**
- Censum reservativum habens, potest censum in re constituere, *ibid.* n. 29.**
- Census non nisi super re libera constitui potest, q. 56. n. 4.**
- Census imponi non potest super re alteri censui supposita, nisi fructus novo censui sufficiant, q. 56. n. 5.**
- Reiecta contraria sententia Cencii *ibid.***
- Census impositum prædium minus idoneo, ex Cencio sustineri pro parte, quæ ex fructibus præstari potest, *ibidem* num. 28.**
- Census impositus super fundo non idoneo, est omnino nullus num. 19.**
- Cencij opinio ex eiusdem Cencij fundamentis refellitur, *ibid.* n. 29. & 23.**
- Census cuius pretium partim in pecunia, partim in alijs rebus solutum est, est omnino nullus, q. 56. n. 23.**
- Census licite imponi potest super re, cuius fructus longè superant pensionem impositam, *ibid.* n. 27.**
- Census in venditione, neque res emitur, neque fructus rei, *ibid.* n. 28.**
- Census plures super uno fundo constitui possunt, dummodo fructus sufficiant omnibus, q. 56. n. 29.**
- Census constitutus potest super re, quæ vix perire potest, *ibid.* n. 30.**
- Censui modico fundus magnus, vel plures fundi subiici non debent, *ibid.* n. 31.**
- in Censu non emuntur fructus rei, q. 57. n. 10.**
- Census constitutus ad eos contractus pertinet, quibus alieni usum redimimus, q. 57. n. 18.**
- Census duobus prædijs impositus, uno pereunte sustinetur in alio, si sit capax integræ pensionis, *ibid.* n. 25.**
- Census quæ ratione prædij inhereat, *ibid.* n. 28.**
- Census re pereunte perit, *ibid.* n. 42.**
- Census, si flumen mutato alveo per prædium suum, extinguitur, nec reviviscit, tamen si flumen recedat, q. 57. n. 43.**
- Census super domo destructa non restituitur, quamvis dominus eam restituat, *ibid.* n. 44.**
- Census impositus vineæ, si vines pereunt, quoque perit, *ibidem* num. 53.**
- Nisi, quatenus ex fructibus soli redigi potest, *ibid.* n. 54.**
- Census perimitur re dolo, vel culpa debitoris perempta, *ibidem* n. 56.**
- Sed conveniri potest ad id, quod interest, *ibid.* n. 57.**
- Census impositus super fundo non expressis finibus est nullus, q. 58. n. 2.**
- ad Census validitatem sufficit, si nomen loci, & duo confinia exprimentur, n. 3.**
- Census impositus fundo nullis expressis finibus ex iure communi, valet *ibid.* n. 4.**
- Census validus est impositus rei eius singulari nomine expresso, q. 58. n. 7.**
- Census post constitutionem Martini, & Calixti valet, etiam finibus non expressis, q. 58. n. 8.**
- Census etiam post bullam Pii V. non expressis finibus valet, dummodo alijs demonstrationibus de fundo certum sit, *ibid.* n. 9.**
- Census impositus fundo nullis expressis finibus, si venditor eo in loco unum tantum habuit, valet *ibidem* num. 10.**
- Census super domo existente, in loco contractus impositus intelligitur, q. 58. n. 11.**
- Census impositus super quinquaginta iugentibus maioris agri sustinetur, modo expressum sit à quo latere intendant, q. 58. n. 12.**
- Census impositio alijs modis probari potest, quam per instrumentum, *ibid.* n. 18.**
- Census impositio testibus, confessionibus, apochis probari potest, *ibid.* n. 19.**
- Census validus est, de cuius fundo constat per relationem, *ibid.* n. 24.**
- Census impositus super re, de qua non constat, non valet, q. 58. n. 26.**
- Census super pluribus fundis certis, & designatis constitui potest, *ibid.* n. 27.**
- Census pluribus fundis impositus, quomodo super illis sustineatur, *ibid.* n. 28.**
- Expenditur hac de re Cencii, & Duardi sententia, *ibid.* n. 29. & 30.**
- Census uno fundo perempto, in alio sustinetur, si sit capax pensionis, *ibid.***
- Census pluribus rebus imposito, non est necessaria illius in singulis distributio, q. 58. n. 31.**
- Census distributione facta possessores pro portione tantum possunt conveniri, *ibid.* n. 32.**
- Census imposito super pluribus fundis unitis, sufficit eos generalibus finibus designasse, q. 58. n. 33.**
- Census super toto aliquo territorio imponi potest, *ibid.* num. 34.**
- Census super montibus, & pascuis montium rectè constituitur, q. 58. n. 36.**
- Census impositus super bonis sitis in aliquo territorio, expressis tantum territorij finibus, non valet, *ibid.* num. 37.**
- Census super omnibus bonis, & universitate bonorum imponi non potest, *ibid.* n. 38.**
- Quamvis secundum sui naturam non sit illicitus, *ibid.* num. 39.**
- Et Cencij contraria sententia rejicitur, *ibid.***
- Census omnibus rebus impositus natura sua suspectus est, q. 58. n. 41.**
- Cencij argumentum supponit id, de quo quaeritur, *ibid.* num. 42.**
- Census parum coherentia docet, *ibid.***
- Census super fundo designato an valet, si additum sit, & super alijs bonis venditoris, q. 58. n. 43.**
- Cardinal. Manic. dec. valere, *ibid.* n. 44.**
- Auctoris sententia, hoc genus census valere, *ibid.* num. 45.**
- Censibus rectè adijcitur generalis obligatio honorum, pro rationi exactione pensionis, q. 58. n. 46.**
- Sed hæc ratio parum iuvat ad hanc formulam census sustinendam, *ibid.* n. 47.**
- Census super re certa constitutus addito etiam & super alijs bonis nullus est, si apparet contrahentes omnibus bonis census imponere voluisse, q. 58. n. 49.**
- Census rei certæ idoneus, & deinde alijs rebus impositus, addita protestatione sustinetur, *ibid.* n. 51.**
- Census impositus super re certa, & super tanta illius quantitate, quæ pensioni sufficiat, valet, *quæst.* 58. num. 52.**
- Census impositus super aliqua re eligenda nullus est, si nulla fiat electio, n. 53.**
- Census impositus super molendinis, quæ universitas habet, & habitura est, valet, *ibid.* n. 58.**
- Census ex uno fundo in alium transferri potest, q. 58. num. 59.**
- in Censu non est prohibitum cautionibus uti, ut obviatur eorum fraudibus, *ibid.***
- Census domino quibus remedijs consultum est adversus dolum, & culpam debitoris, q. 58. n. 60.**
- Census, qui pecunia interveniente constituitur, emptio est, q. 59. n. 1.**
- Census, qui non iusto pretio emitur, nullus, & fœneratius est, *ibid.* n. 3.**
- Census iniusto pretio emptus sustinetur usque ad legitimum modum ex sententia multorum, q. 59. n. 10.**
- In Gallia census quomodo corrigatur**
- Census iniusto pretio emptus in totum nullus est, & fœneratius indicatur, q. 59. n. 12.**
- Census nullus est, quatenus constitutionibus præscriptum est, *ibid.* n. 14.**
- Census iniusto pretio emptus deficit in forma, *ibid.* n. 16.**
- Francisci Ciriaci Senatoris doctrina quædam expenditur, *ibid.***
- Census realis habet præexistentem materiam, *quæst.* 59. num. 18.**
- Duardi rationes rejicitur, *ibid.* n. 19.**
- Census iusto pretio emptus esse præsumitur, *ibid.* n. 25.**
- Census potest maiori pretio emi, quam sit lege constitutum, q. 59. n. 29.**
- Cencij ratio quædam rejicitur, *ibid.* n. 30.**

- Census, in quo gemmae, & aliae res loco pecuniae traditae sunt, post constitutionem Pij V. nullus est, q. 59. n. 34**
- Census ex natura rei potest ex mercibus, & alijs similibus rebus creari. ibid. n. 35**
- Census, cuius pretium partim in pecunia, partim in alia re solvitur, in totum corrumpitur, q. 59. n. 36**
- Census nullus est, in quo nomina debitorum loco pretij data sunt, licet pecuniae apparenter fuerint numeratae. ibid. num. 38**
- Census in dotem constitui potest, nulla interveniente pecunia. q. 59. n. 43**
- Census in emptione fides de pretio haberi non potest, ibid. num. 45**
- Census, in cuius constitutione pretium fuit ostensum in sacculo, vel lance, non autem numeratum, est nullus, q. 59. n. 46**
- Census an valeat, in quo pars pretij tantum numerata est ea lege, ut pro portione pecuniae numeratae redditus curreret. ibid. n. 53**
- Census emptus nomine plurium validus est pro ea parte pretij, quae fuit numerata, ibid. n. 55**
- Census nullus est, de cuius pretij solutione tantum apparet confessione venditoris. q. 59. n. 56**
- Census validus est, licet pretium alteri numeretur iussu venditoris. n. 61**
- Census validus est, cuius pretium in conspectu venditoris fuit positum, & numeratum iussu. n. 63. ibid.**
- Census alienis pecuniis emptus, valet, q. 59. n. 65**
Dummodo nummi deinde à venditore bona fide consumpti sint. ibid. n. 66
- Censum ex pecunia debita creari non posse ex Feliciani opinione. q. 60. n. 1**
Et eius argumenta. ibid.
- Census ex debito antecedenti validè creatur ex Surdi, & sequacium sententia, etiam post constitutionem Pij V. q. 60. n. 2**
- Census ex debita constitutus natura sua licitus, & post Bullam Pij V. illicitus. q. 60. n. 4**
- Censum pro debito emptum validum esse ex natura rei sentiunt Molina, & Salas. q. 60. n. 5**
- Census alijs titulis, quam emptione acquiri potest, q. 60. num. 7**
- Census ex natura rei datione in solum constitui potest. ibid. n. 8**
- Census ad validitatem ex extravagantibus Martini, & Calixti non exigitur pretij numeratio tempore contractus. q. 60. n. 10**
- Census in venditione, ex natura rei fides de pretio haberi potest. ibid. n. 11**
- Censu pecunia credita empto nulla maior iniquitas est, quam in emptione alterius rei fructiferae. q. 60. n. 14**
- in Censu qui in solum datur, non habetur fides de pretio. ibid. n. 15**
Feliciani opinio, censum titulo dotis transferri non posse, rejicitur. ibid. n. 16
- Censu ex debita pecunia constituto non fit conversio ex una causa in aliam. q. 60. n. 17**
- Census ex pecunia eo pacto credita, ut nisi suo die solveretur, ex ea census constitueretur, nullus est, q. 60. n. 27**
Duardi sententia quaedam declaratur. ibid. n. 28
- Census ex pecunia credita ea lege, ut ea non reddita certo die ex tunc constitutus sit super re certa valet, & corrumpitur à tempore contractus. q. 60. n. 29**
- Census in quo integrum pretium numeratum non est dolo & facta venditoris, valet. ibid. n. 30**
- Census valet, cuius pretium statim ex liberalitate redditur. q. 61. n. 4**
- Census titulo donationis in alium transferri potest. ibid. num. 5**
Vt etiam titulo legati.
- Census magni pretij quomodo paucis nummis possit constitui. ibid. n. 6**
- Census est nullus, cuius pretium statim ex pacto emptori restituitur. ibid. n. 7**
Idemque est, si pars pretij reddatur. ibid. n. 8
- Census nullus est, cuius pretium statim emptori redditur, etiam si non probetur id actum esse, q. 61. n. 9**
- Census nullus est, cuius pretium ab alio commodatum est numerationis tantum gratia. n. 11**
- Census sustinetur, licet pretium reddatur, si ex redditio- ne venditor commodum sensit. q. 61. n. 12**
- Census an valeat, licet ex pacto pretium reddatur, si in rem venditoris vertatur, ibid. n. 14. & 15**
Molinae Theologi censum valere. ibid.
- Census nullus est, cuius pretium statim ex iniusta causa emptori redditur. q. 61. n. 19**
- Census ex redditibus non solutis creatus, an ex natura rei valeat, ibid. n. 23**
Quid si redditus in pecunia numerata soluti sint, & recepti, ibid. n. 24
Intrigiolii sententia adhuc censum irritum esse. ibid.
- Census ex pensionibus solutus, & receptis validus est, si jidem nummi retro numerentur, & tradantur. quest. 61. n. 25**
Auctoris sententia ab hoc genere census abstinendum esse. q. 61. n. 26
- Census valet, cuius pretium apud emptorem depositum est, ibid. n. 28**
- Census validus, ob usum illiciti pacti, fit illicitus ex Cencio, & alijs, q. 62. n. 32.**
Auctoris sententia, & distinctio. ibid.
- in Censu non emuntur fructus rei, q. 63. n. 5**
- Census fructuarij pensio ante perceptionem fructuum percipi potest, q. 63. n. 6**
Nisi actum sit, ut ex fructibus pensio solvatur. num. 7
- Census nullus est, cum sub praetextu anticipatae solutionis pensionis aliquid ex pretio retinetur tempore contractus, q. 63. n. 17**
- Census non corrumpitur, quamvis nondum elapso toto anno integra pensio exigatur, q. 63. n. 29**
- Census re percunte perit, non obstante pacto. quest. 64. num. 4**
- Census contractus emptio, & venditio, & bonae fidei, q. 65. n. 19**
- Census onus reale, & sequitur rem, q. 65. n. 30**
- Census perpetui, & irredimibiles, nunc prohibiti. quest. 67. n. 29**
- Censum per partes redimere non licet, domino invito. ibid. n. 30**
- Census ut non potest nisi integro pretio constitui, ita nec dissolvi. ibid. n. 39**
Virginij argumentum ex l. 1. Cod. de lat. libert. toll. refellitur. q. 67. n. 40
- Censura non redimens, ut amico opem praestet, potest damnum emergens stipulari, q. 72. n. 6.**
Davi Terentiani sententia. ibid.
- Census sceleratius in mutuum convertitur, quest. 80. num. 9**
in Censu usuratio pecunia fit accipientis. ibid. n. 10
- Census super re aliena, vel alienari prohibita, fructus licite exiguntur loco eius, quod interest, ibid. n. 14**
Nisi emptor scivisset rem esse alienam. ibid. n. 15
- Census si ematur ex pecunia minoris, vel Ecclesiae non servata forma bullae Pij V. quatenus interesse debeat, q. 80. n. 19**
- Census creatus non servata forma bullae Pij V. nullus est, neque potest parere fructus, ibid. n. 24**
- Census super censu constitui potest, q. 80. n. 37**
Vincentius de Franch. & Surdus non probant Roderici sententiam, ibid. n. 38
Gaspas Rodericus male Becij sententiam percepit. ibid. num. 39
- Census non integro in pecunia numerata recepto pretio, sceleratius censetur, q. 80. n. 42**
- Census ex pretio rei venditae constitutus, nullus est, ibid. n. 46**
Pretij tamen usura emptori census debentur, si res sit fructifera. q. 80. n. 47
- Census ex censibus creari, vel augeri non potest. quest. 88. n. 5**
Censu perempto pensiones non currunt, ibid. n. 19
- Census est res fructifera, ibid. n. 20**
- Census in emptione non emuntur pensiones, sed ius illas percipiendi, ibid. n. 24**
- Census donatione constitutus potest, q. 88. n. 39**
- Census donati non continentur Bulla Pij V. nec Editto Ducis Sabaudiae de contractibus corrigendis, quest. 88. num. 40**
- Census reservativus licitus est, q. 89. n. 2**
Nec comprehenditur constitutione Pij V. ibid.
- Pius V. in censibus cur anatomiam prohibuit, q. 89. n. 60.**

Census illiciti non confirmantur sententia, quæst. 99. num. 13
Censualis contractus natura quæ, q. 48. n. 2
Censuali contractu emittitur jus ad pensionem; non perisio, q. 48. n. 25
Fernandi Rebel. objectiones referuntur, & refelluntur, *ibid.* num. 26
De censuali agro aquis occupato sententia Leonelli qu. 57. n. 46
 Quæ confirmatur *ibid.* n. 47
Censuali contractui inest, ne quid fiat in fraudem emptoris, q. 65. n. 20
 Molinæ, & Duardi ratio rejicitur, *ib.* n. 21
Censualis res potest liberè alienari, pacto non obstante; q. 65. n. 29
Censuarius re non cadit, licet per multos annos census non solverit, q. 41. n. 3
Censuarius quatenus census imponere potest, q. 52. n. 27
Centesima ulurarum maxima, q. 4. n. 38
Cessio nominum corrigenda est ex l. pen. & ultims. C. mand. q. 39. n. 20.
Cessio non valet, supra modum numerata pecunie, *ibid.*
Cessio facta titulo venditionis, & donationis non valet supra modum pecunie solvitur, q. 39. n. 23
Cessio jurata non plus valet, quam verè datum est, *ib.* n. 24
Cessionibus nominum confessio partium non sufficit, q. 39. num. 25
Cessio quibuldam casibus in totum valet, licet minori pretio facta sit, *ib.* n. 35
Cessio in solum maioris debiti pro minore in totum valet, *ibid.* n. 36
Cessio ultra pretium valet ratione sumptuum, & periculi, quæ cessionarius subire cogitur, q. 39. n. 38
Cessionis duplex genus, *ibid.* n. 51
Cessio in dubio præsumitur facta solutionis causa, qu. 39. n. 52
Cessio ut valeat, non est necesse, ut illius pretium in pecunia numerata solvatur, q. 59. n. 48
Cessio ut incorporalibus vim traditionis habet, q. 88. n. 33
Cessionarius post cessionem quod attinet ad uluras, iure suo vitur, non cedentis, q. 29. n. 12
Cessionarius mercatoris debet probare id, quod interest, *ibid.* n. 13
Cessionarius mariti, an has habeat uluras dotis, vel fructus pignorum percipiendi, *ibid.* n. 16
 Referuntur, qui affirmant, & qui negant, *ibid.*
Cessionarius creditum suum aliunde probare tenetur, quàm ex confessione cedentis, q. 39. n. 29
Cessionarius nominis potest agere post moram ad id quod interest, q. 39. n. 41
Cessionarius non potest regredi adversus cedentem, nisi doceat exactam diligentiam adhabuisse, *ibid.* num. 53
 Etiam si cessio facta sit solutionis causa, *ibid.* n. 54
Cessionarius, qui exegit uluras, nominis periculum sustinet, q. 39. n. 55

C H

Christophori Vombogensis argumenta adversus emptiones reddituum, quæ refelluntur, q. 43. n. 1
 Eius calumnia, *ibid.* n. 9. & 15

C I

Civitas scenerator cur nodosus ab Horatio dicitur, q. 68. n. 43
Civitates uloram exercere non possunt, q. 22. n. 48
Civitas ne viris, & iuribus constituat, cavendum est, q. 46. n. 5
Civitatum, & castrorum debitores moram recipi facere intelliguntur, *ibid.* n. 6
Civitates non possunt interesse alterius interesse exigere, q. 87. n. 35
Civitates urantur iure minorum, *ibid.*
 Gasparis RodERICI de eadem re sententia *ibid.* n. 36

C L

Claudij Salmasij de redditibus annuis sententia, quæ refellitur q. 43. n. 20
Claudius Salmasius Fausto Manicheo similis, *ibid.* n. 23
Claudij Salmasij obiectio quædam reiecta, q. 89. n. 57
Clausula in contractibus simulatis subsistunt pro eo, quod verè gestum est q. 7. n. 19
 Quod declaratur duobus modis, *ibid.* n. 20
Clausula & pacta contractus simulati, pro non appositis habentur, q. 7. n. 41
Clausula ad habendum, &c. non impedit, quin feudum redeat ad dominum liberum ab oneribus, q. 53. n. 13

Clausula, ad habendum, &c. vis, & potestas, q. 55. n. 34
 Duardi sententia quædam declaratur, *ibid.* n. 35
Clausula Bullæ contractusque sub alia, &c. refertur tantum ad ea, quæ formam census attingunt, q. 62. n. 26
Clausula, ex nunc prius ex tunc, non sustinet legem commissoriam, q. 70. n. 18
Clausula licita tamen, & honesta, ex subiecta materia refertur, q. 89. n. 52
Clementin. l. de usur. non pertinet ad id, quod interest, q. 79. n. 30
Clericis quædam prohibentur, quæ aliis permessa sunt, usura tamen omnibus, q. 3. n. 13
Clericus admonitus, nisi ab usuris desistat, ab officio, & beneficio dejicitur, q. 100. n. 30

C O

Cogitationes posteriores, non semper meliores, qu. 67. n. 43
Cogitationes posteriores meliores, sed non semper, qu. 88. num. 6
Cogitationis poenam nemo patitur, q. 100. n. 63.
Cohæres, cui totus fundus adjudicatus est, pretij uluras præstare cogitur, q. 35. n. 28
Cohæres postulat convenire, ut is, cui totus fundus attributus est, uluras præstet, donec pretium solvat, quæst. 35. num. 29
Cohæres in solidum convenitur, si res ad eum pervenit, q. 94. n. 33
Cohæres, qui rem pignori datam possidet, ad illius restitutionem solus convenitur, q. 94. n. 34
Cohæres tenentur ad ulurarum restitutionem pro portione eius, qui non est solvendo, quousque portiones suas exhauriant, q. 99. n. 31.
 Nisi culpa creditoris cohæres factus sit non solvendo, n. 32. *ibid.*
Collecta census non minuunt, q. 57. n. 8
Collybus quid ex Budeo, q. 25. n. 14
Colonus repetit sumptus, quos in re conducta utiliter fecit, q. 13. n. 28
 Etiam si agri formam mutaverit, *ibid.*
Colono, qui agrum maioris redditus fecit ultra pacta conventa, pensio augeri potest, n. 29. *ibid.*
Colono, qui rei redditus auxit, pensio non augetur, cum id in contractus locationis conventum est, *ibid.* n. 36
 Idemque est, si tacite id actum fuit, *ibid.* n. 37
Coloni perpetuis non augetur pensio, licet fundum meliorem fecerint, *ibid.* n. 38.
Coloni perpetui de fundis liberè testantur, *ibid.* n. 39.
 Et salvo canone in hæredes transferunt, *ibid.*
Coloni perpetuis census imponere licet, q. 52. n. 74
Colombarijs an census possit imponi, q. 45. n. 38
Colubarum fecunditas, *ibid.* n. 39.
Colubarum paria singula quanti Romæ venierint ex Varrone, n. 39
Columna inter res mobiles, quæst. 45. num. 16
Commercia iniusta non sunt in Rep. permittenda, q. 89. n. 48
Commercium verborum non relevat, dum sententia legis violatur, q. 10. n. 26
Commenta verborum nihil profunt, q. 73. num. 9
 Et declaratur Bartoli doctrina in l. *hærenus de const. pecun.* *ibid.* num. 10
Commissi pactio in censu reservativo est valida, q. 41. n. 4. & 14
 Feliciani contraria sententia, *ibid.* n. 5
Commissi pactio census reservativi substantia non repugnat, q. 41. n. 6
Commissi pactio censui reservativo congruit, *ibid.* num. 9.
Commissi pactio in censu consignativo prohibita, *ibid.* n. 15
 Etiam si res censetur vendita pro pretio census, *ibid.* n. 16
Commissi pactio in censu consignativo illicita, licet actum sit, ut res sit vendita iusto pretio, quæst. 41. num. 17
Commissi pactio in censu reservativo recepta est favore eius, à quo res pervenit, quæst. 41. num. 18
Commissi pactio in Emphyteusi pecunia constituta ambivaleat, auctoris distinctio, *ibid.* n. 19
Commissi pactio in censu illicita, q. 66. n. 13
Commoda quæ ex cambijs realibus proveniunt, q. 25. num. 44
Commodum non dicitur, quod plus incommodi habet, q. 63. n. 22
Commoda commodorum peti non possunt, q. 86. n. 14
Commodans non tenetur de vicio rei, nisi dolo malo commodaverit, & quare q. 90. n. 75
Commodari actio est bonæ fidei, q. 34. n. 1

Idem commodati iudicio ex iure civili post moram veniunt usuræ. *ibid.* n. 2

Commodata pecunia si non reddatur, post moram veniunt usuræ ex iure civili, nunc tantum id, quod interest, *ib.* n. 4.

Commodati nomine interdum usura committitur, *quæst.* 34. num. 7

An pro pecunia commodata ad pompam aliquid percipi possit, *ibid.* n. 8

Commodatum gratuitum est. *ibid.*

Pro pecunia commodata aliqua honesta merces licite exigitur, q. 34. n. 9

Commodata rei dominium, & etiam locata non transfertur *ibidem*, n. 10

Commodata ad pompam pro certa mercede locatio & conductio contrahitur. *ibid.* n. 11

Commodare, vel locare pecuniam ad decipiendum alterum est illicitum, *ibid.* n. 17

Commodatum, qui accepit, an si quid ex re commodata luti fecerit, illud reddere teneatur, q. 34. n. 20.

Commodatum negare, turpe est, q. 77. n. 52.

Commodatarius adversus, in litem jurari potest. q. 34. n. 5.

Commodatarius si aliter re utatur, tenetur furti, n. 6. *ibidem*, & q. 82. num. 32

Commodata re qui aliter utitur, quam commodatum est, moram re ipsa facit. *ibid.* n. 32.

Communi dividendo iudicium est bonæ fidei, quæst. 35. n. 36. Et in eo juratur in litem pro eo, quod interest. *ibid.*

Compensatio extrema æqualia exigit, q. 27. n. 46.

Compensatio fit ipso iure ad sistendum cursum usurarum, q. 84. n. 10.

Compensatio fit, tam in actionibus bonæ fidei, quam stricti iuris. *ibid.* n. 11

Surdi decisio 17. non probatur. *ibid.* n. 12

Compensatio sistit cursum usurarum, quæ debentur sine mora, *ibid.* n. 13

Concessio percipiendi fructus ex rebus alienari prohibitis non alicui rem, sed personam concedentis. q. 54. n. 19.

Condemnatione facta sortis, vel ea recepta, usuræ amplius peti non possunt, quod porrectum est etiam ad id, quod interest, q. 37. n. 13 & 14

Condemnatus de usura est manifeste usurarius, q. 100. n. 20.

Condemnatus intelligitur, qui servato juris ordine condemnatus est à suo iudice. *ibid.* n. 23

Condemnatus appellatione interposita publicus usurarius censeri non debet, *ibid.*

Conditiones, quæ in contractu census servandæ sunt, non tollunt rationem venditionis, q. 42. n. 22

Conditionis adventus, vel incertudine non constituit in mora, q. 81. n. 33.

Conditionis eventum promissorem in mora constituere auctoris sententia, q. 81. n. 36 & 38

Conditionis eventus inducit moram, si solutio in eum casum collata est, *ibid.* n. 38

Conditio pro impleta habetur odio eius, per quem fit, quò minus impleatur, q. 84. n. 7

in Conditio indebiti, & ob turpem causam fructus veniunt, q. 96. n. 17

In Conditioe furtiva non veniunt usuræ. n. 18

Conditioe indebiti, vel causa non secuta res cum fructibus, & accessionibus naturalibus condicitor, q. 80. n. 43.

Conditio indebiti ex bono, & æquo introducta est. *ibid.*

Conditio indebiti naturalis est, q. 95. n. 12.

Conditioibus non veniunt usuræ, sed fructus. q. 96. n. 27

in Conditioe furtiva, & actione rerum amotarum venit id, quod interest. n. 29

Conductio vilis facta ob prerogationem pensionis illicita, & usuraria, q. 8. n. 21

Conductio iustum præbet titulum percipiendi fructus secundum statum rei tempore contractus, q. 13. n. 31

Conductio ea lege facta, ut Chirographa in partem pretii dari possint, non est illicita, q. 39. n. 49

Conductor non tenetur ad pensionem, si re conducta frui non potuit, q. 11. n. 29

Conductor fructus meliorationum cum sumptibus compensare cogitur, q. 13. n. 34

Conductor si rem locatam non restituit, adversus eum in litem juratur. q. 36. n. 7

Ut etiam adversus colonum, & operarium, qui conductum opus non faciunt, *ib.* n. 8

Conductor, cui re frui non licet, agit ad id, quod interest, q. 90. num. 10

Conductor ad biennium co elapso non potest petere, ut per

idem tempus illi fundo frui liceat, sed tantum agere ad id, quod interest. *ibid.* n. 11

Conductor non potest petere lucrum, quod ex negotia- tione fructuum facere potuisset, q. 90. n. 83

Ut etiam is, cui fundi possessio erepta est, *ibid.* n. 84

Confessio iterata nihil prodest, si per metum extorta sit. q. 10. n. 14

Confessio partium in cessionibus nominum non sufficit. q. 39. n. 25

Confessio debitoris usuras sibi restitutas fuisse, dum adhuc sortis est debitor, non valet, q. 99. n. 27

Confessus coram pluribus extra iudicium, an publicus usurarius haberi debeat, q. 100. n. 13

Confessio extrajudicialis non sufficit, ut quis publicus usurarius censetur. *ibid.*

Et quibus concurrentibus sufficiat, *ibid.* n. 15

Confinia aliunde, quam ex instrumento probari possunt, q. 58. n. 23

Conjectura scenoris non leves, sed graves, & legitimæ esse debent, q. 9. n. 4

Conjecturæ sunt in arbitrio iudicis, *ibid.* n. 8

Conjecturæ scenoris ex variis causis ducuntur pro varietate rerum, & personarum, q. 9. n. 20

Quoties ex conjecturis iudicandum est, plures requiruntur, *ibid.* n. 11

Conjecturæ, quæ remissionem alimentorum excludant, q. 91. n. 55

Conjecturæ conjecturis eliduntur, q. 93. n. 40

Conjectura ex tractatu levis, *ibid.* n. 53

Coniunctus pro coniuncto interpellans non constituit in mora, q. 81. n. 44

Conf. Corn. ult. lib. 2. declaratur, q. 28. n. 19. 20 & 21

Conf. Sured. 317. declaratur, q. 73. n. 23

Consilium Bald. 166. lib. 1. retetur, & refellitur, q. 73. num. 8

Conf. 94. Sfort. Odd. partim probatur, partim reprobat, q. 82. n. 44

Consilium ipsum interdum punitur, nec inspicimus, an delictum sequatur, q. 94. n. 62

Consilens alium scelerari, ad restitutionem obligatur. q. 94. n. 58.

Consilens ad restitutionem non tenetur, cum is, cui consilium dedit, aliis facturus fuit, *ibid.* n. 61

Consilens, ut modestus sumus quis exerceat, non tenetur. q. 94. n. 65

Constantinus non omnem fiduciam sustulit, sed eam tantum, in qua interveniebat pecunia, q. 69. n. 11

Constantini lex de lege commissaria rescindenda non diu obtinuit, *ibid.* n. 12

Constantini legi, qua lex commissaria prohibetur, addita est vox pignorum. *ibid.* n. 15

Constituens se plus soluturum, quam deberet, non tenetur nisi pro summa debita, q. 73. n. 3

Constitutiones Pontificum de emps. & vendit. census ad expositionem Germanorum oditæ, *quæst.* 43. num. 10

Constitutio Basilij Casaris usuras prohibens, quæst. 2. num. 32

Constitutio Gregorij X. ne quis feneratoribus exteris domum locet, *ibid.* n. 45

Constitutio Pii V. habet locum in censibus iudicis sententia creatis, q. 21. n. 21

Constitutio Pii V. ad omnes species census non pertinet, q. 42. num. 28

Constitutio Pii V. de censibus, ubi recepta est, obligat omnes, & in iuroque foro, q. 44. n. 1

Et etiam ubi non est recepta ex quorundam sententia. *ibid.*

Constitutio Pii V. de censibus ab omnibus gentibus ex auctoris sententia servari deberet, q. 44. n. 16

Constitutionis verba, & quæ nominatim suis finibus designata sit ad res solum duntaxat pertinent, *quæst.* 46. num. 33

Constitutiones duorum Pontificum census, de quibus contuliebantur, approbant, de aliis nihil statuunt, q. 48. n. 33

Constitutiones, & statuta, quibus minuitur æstimatio pignorum, favore creditoris, sunt valida, *quæstione* 79. num. 27

Constitutio Iustiniani de eo, quod interest, quæ leges corrigat, vel non, q. 90. n. 80

Constitutio clausula in contractu census non est inepta ad veritas

- Versus Duardum, & Cencium, q. 49. n. 16**
Sed suos operatur effectus. *ibid.*
- Constitutum in actu, & contractu conditionali, conditionalis est, *ibid.* n. 17**
- Consuetudo potest pretium redditibus vel unum, vel varium intra latitudinem quandam statuere, *quæst.* 59. num. 24**
- Consuetudo sceneratorum in Belgio, & Germania à Iodoco Damederio graviter reprehensa, q. 70. n. 92**
- Consuetudo licitum contractum facit, *quæst.* 89. num. 9**
- Consuetudo regionis tænus excludit, *quæst.* 93. num. 59**
- si consuetudo exigendi usuras inconstans est, ex receptione fortis, usurarum solutio non præsumitur, *quæst.* 93. num. 38**
- Consuetudo creditoris, ut ex ea arguatur usuras subduxisse, constans esse debet, *quæst.* 93. num. 48**
- Consuetudo licitos contractus facit, *quæst.* 99. num. 1**
- Consuetudo etiam totius orbis usuras licitas facere non potest, *ibid.* n. 3**
- Consuetudo scenerandi, licet excuset à pœna, non excusat à restitutione usurarum, *ibid.* n. 4**
- Consuetudo quatenus contractus sustinere potest, *ibid.* n. 5**
- Consuetudo scenerandi non sustinet eos contractus, in quibus usura est patens. *ibid.***
- Consuetudo contractus sceneratitij celebrandi excusat à pœna, *quæst.* 100. num. 55**
Nisi usura sit manifesta, & patens, *ibid.* num. 57
- Continuationes cambiorum, continuationes nominum, q. 89. n. 49**
Illicitum tamen est cambium, si campfor novit accipientem nõ habiturum in loco solutionis, unde solvat, q. 89. n. 50
- Bononiensium Capitula de cambiis à P. V. confirmata, quatenus essent licita, q. 89. n. 51**
Responsa S. Congregationis non probant continuationes cambiorum inter eosdem, q. 89. n. 55
- Extensio D. Raphael de Turri ad responsum ultimum Congregationis non placet, q. 89. n. 56**
- In Continuationibus cambiorum inter eosdem offenduntur regulæ iuris naturalis, gentium, & civilis, & constitutionum, q. 89. n. 59**
- in Contractibus bonæ fidei venit id, quod interest, & quando, q. 1. n. 24**
- Contractus iniustij iure naturali prohibentur, q. 2. nu. 27**
- in Contractibus bonæ fidei usura debentur ex pacto, *quæst.* 4. n. 6**
- Contractus illicitus quis, q. 7. n. 1**
- Contractus iniustus quis, q. 7. num. 2**
- Contractus usurarius species iniustæ, & illicitæ conventionis, *ibid.* n. 4**
- Contractus interdum iniustus, nec tamen illicitus, q. 7. n. 6**
- in contractibus usurariis creditor aufert suum, & alienum *ibid.* n. 7**
- Contractus sceneratitij non omnino irriti sunt, *quæst.* 7. num. 9**
- in Contractibus inspicitur id, quod verè actum est, *ibid.* n. 11**
- Contractus per dolum, & vim extorti in totum rescinduntur, q. 7. n. 29**
Et eorum clausule, & accessoria omnia corrumpunt. *ibidem.* num. 30
- Contractus, qui per vim, & dolum extorquentur, non sunt usurarii, *ibid.* n. 32**
Et quomodo corrigantur. *ibid.*
- Contractus non potest esse sceneratitius, nisi in eo mutuum inveniat, q. 7. n. 35**
- Contractus simulati iuris vinculum non habent. *ibid.* n. 36**
Et veluti inanes umbræ apud Virgilium. *ibid.*
- Contractus simulati iuramento non confirmantur, *quæst.* 7. num. 38**
- Contractus simulati ipso iure nulli, *ibid.* n. 44**
- Contractus usurarii, quomodo ab aliis scernantur, q. 8. n. 1**
- Contractus simulati inanes imagines contractuum, q. 8. nu. 9**
- Contractus non nisi ex pluribus coniecturis sceneratitius censeri debet, q. 8. n. 37**
- In Contractibus usurariis tempus venale, q. 8. n. 14**
- Contractus an sit iniustus, vel usurarius, multum interest, q. 8. n. 32**
- Contractus in dubio licitus, ac iustus esse præsumitur, q. 9. n. 5**
- Contractus ille in dubio censetur celebratus, qui scriptus est, q. 9. n. 10**
- Contractus simulatus præsumitur, si venditor collectas solvit, *ibid.* n. 27**
Antonij Solæ sententia quædam expenditur. *ibid.* n. 28
- Contractus usurarius præsumitur, cum pensio usuris pecuniæ, potius quàm rei fructibus convenit, q. 9. n. 23**
- in Contractibus pignoratitiis fructus impurantur in sortem, q. 10. n. 29**
Et illa ex fructibus soluta pignus redditur. *ibid.*
- Contractus non extenduntur ultra intentionem contrahentium, q. 13. n. 31.**
- Contractus in dubio sustineri debet, q. 15. n. 29**
- Contractus à goderi illicitus, *ibid.* n. 30**
- Contractus ex post facto necessitatis, q. 16. n. 27**
Virtute unius contractus non licet quidpiam extorqueri æstimabile pretio, *ibid.* n. 40
- Et nullum hac in re inter emptionem, & mutuum discrimen, *ibid.***
Ad justitiam contractus nihil pertinet, an quis roget, vel rogetur contrahere, *ibid.* num. 42
- in Contractibus pacifici licet, ut unus statim, alter ex intervallo impleat contractum, q. 16. n. 46**
- in Contractibus, qui re contrahuntur, non inspicitur valor nisi posteriorum, q. 17. n. 10**
- tempus Contractus inspiciendum est, cum de lesione agitur, *ibid.* n. 36**
- Contractus venditionis non potest usurarius declarari, nisi constet ob ipsam dilationem pretium auctum fuisse, q. 24. n. 18**
- Contractus plures in dubio non censentur celebrari, *ibid.* num. 19**
- Contractus perficitur, dum contrahitur, non autem cum impletur, q. 25. n. 25**
- in contractibus scernendis non tam verba, quàm pacta inspicienda sunt, q. 31. n. 28**
- Contractus etiam prædonij servandus, q. 35. n. 9**
- Contractus cum usurarius est, nihil ultra sortem exigere potest, q. 40. n. 34**
- Contractus cum omnibus suis pactis, & conditionibus unicus est, q. 41. n. 50**
Neque potest pro parte probari, & pro parte improbari, *ibid.*
- Contractus, in quo res datur, & pro re pecunia, & species æstimata, est venditio, q. 43. n. 27**
- Contractus iustus est, in quo contrahentes se æquali periculo exponunt lucris, & damni, q. 49. n. 20**
- Contractus pactis fulciuntur, q. 52. n. 26**
- Contractus in scriptis, testibus non probatur, nisi etiam probetur amissio scripturæ, q. 58. n. 22**
- Contractus in dubio non habetur pro perfecto, quando partes ad extraneos actus nondum diverterunt, *quæst.* 59. num. 51**
- Contractu census perfecto, si emptor pretium auferret, vel retineret, qua actione succurratur venditori, *quæst.* 61. nu. 30**
- Contractus potius ex pactis, quàm ex nomine censeri debet, *quæst.* 62. num. 15**
- Contractus ob illicitam stipulationem pœne non rescinduntur, sed reiicitur tantum, quod illicitè adiectum est, q. 66. n. 22**
- Contractus ex his, quæ eorum substantiam constituunt, scerni debent, q. 43. in Appen. num. 7**
- Contractus limitatur secundum protestationem additam de consensu partium, q. 68. n. 32**
- Contractus iniquis pactis referri iure divino improbantur *quæst.* 68. num. 43**
- Contractus prohibitus odio creditoris, non confirmatur iuramento debitoris, *quæst.* 70. num. 28**
- Contractus ex conventionibus partium legem accipiunt, *quæst.* 89. num. 11**
- Contractus suspectus est sceneratitius, cum pensio respondet pretio non fructibus, *ibid.* num. 17**
Manentis immeritò à Marta reprehensus. *ibid.*
- in contractu venditionis non iuratur in litem pro pretio, *quæst.* 77. num. 48**
- Contractus quando sceneratitius est, non habetur ratio interesse, *quæst.* 80. num. 1**
- Contractus non definit esse sceneratitius, quamvis absit animus scenerandi, *quæst.* 99. num. 8**
- Contractum illicitum faciens putans esse licitum, an possit lucrum illud consequi, quod ex contractu licito facere potuisset. *ibid.* n. 9**
- Contractus usurarius sententia confirmari non potest, q. 99. num. 12**
- Contractum usurarium celebrans dolo malo potest puniri, licet nihil exegerit, *quæst.* 100. num. 63**
- Contractum usurarium sponte corrigenti ignoscendum, q. 100. num. 66**
- Contractus quando dicatur claudicare *quæst.* 43. in Appen. num. 11**
- Contrahentibus licet se in pretio circumvenire, nisi cum immodica est lesio, *quæst.* 8. num. 6**

Contrahentes non possunt facere ut sit contractus, qui non habet, quæ sunt de illius substantia, quest. 16. num. 21

Contrahere nemo cogitur, ibid. n. 28

Contrahentes partes sunt, cum eodem tempore mutuam dant, & accipiunt, q. 16. n. 43

Contrahentibus licet pacta munire adiectione pænis, q. 38. num. 1

Contrahentibus non licet se enormissimè in pretio circumvenire, q. 40. n. 59

Contrahentium voluntas facit, ut pacta quædam contractum transferant in aliud genus, q. 63. n. 14

Contrahentes possunt ex conventionione, à natura contractus recedere, q. 71. n. 18

Contrahentes possunt de certo interesse pacisci, dummodo ex bono, & æquo illud constituent, & absit læsio, q. 90. n. 37

Contrahens cum alio non debet esse ignarus conditionis eius, q. 95. n. 62

Contrahentibus pœnam stipulari licet, q. 98. n. 14

Contractus celandi animo rem communem, tenetur furti, q. 35. n. 35

Contumacia debitoris fideiussori non nocet, questione 77 num. 15

Contumacia rei obligationem fideiussoris non auget, qu. 77. num. 29

Contumacia non solventis non tollit rationem usuræ, q. 79. num. 21

Conventio non valet, ut datis decem, undecim debeantur, q. 10. n. 26. & q. 73. n. 2

Conventio, ut creditor interim immunis sit, olim licita usque ad legitimum modum usurarum, quest. 16. num. 7

in Conventionibus usurariis creditor in lucro est, debitor in damno, ibid. n. 41

Conventio, ut alter alteri invicem certo die mutuet, non est usuraria, ibid. n. 44

Conventio, ut dum pretium non solvitur, certa quantitas præstetur loco fructuum, valet, quam tamen Theologi plurimi improbant, q. 27. n. 3

Conventio inter maritum, & promissorem dotis de certa quantitate præstanda, dum dos non solvitur, valet, q. 28. n. 41

Conventio, ut quis alterum pro certa quantitate alere teneatur, non est illicita, q. 49. n. 21

Conventio, ne liceat emptori eligere, ex quo prædicto casus sibi præstetur, non est illicita, q. 53. n. 55

Boccatij, & Vgolini contraria opinio, ibid. n. 56

Sed eorum argumenta retelluntur, ibid. n. 57

Conventio, ut dominus centus possit rem perpetuo retinere in pœnam non solventis, iniquissima, quest. 66. num. 29

Conventio, ut pignus sit emptum, intelligitur iusto pretio, q. 70. n. 22

Conventiones, quæ res illicitas, & turpes continent, iurjurando non confirmantur, ibid. n. 31

Conventio in mutuo est usuraria, ut quis cogatur rem emere creditoris etiam iusto pretio, q. 70. n. 58

Conventio de certo interesse, utilis debitori, quest. 72. num. 12

Conventio de interesse præstando, dum differtur solutio non est illicita, ibid. n. 23

Conventio de certo interesse sustinetur usque ad eam quantitatem, quæ verè interest, q. 72. n. 29

Conventio de certo verisimili interesse valet, etiam si nullum lucrum, vel damnum inde sequatur, ibidem num. 32

Conventio de certo interesse sustinetur, quatenus postea verè probetur, ibid. n. 37

Ludovici Peguera sententia in stipulationibus usurarum recipi potest, ibid. n. 38

Nisi subiecta materia aliud iuadeat, ibid. n. 39

Conventio, ut stetur iuramento creditoris circa id, quod interest, non valet, si cum tutore facta sit adversus pupillum, q. 76. n. 13

Idem est si fiat à curatoribus civitatum, & oppidorum, ibid. n. 14

Auctor tamen contrarium sentit, salvo tamen beneficio restitutionis in integrum, si minor, vel Respublica capti sunt, q. 76. n. 15

Conventio, ut stetur iuramento creditoris, non potest à debitore revocari, ibid. n. 22

Nisi in peius mutata sit persona creditoris, ibidem num. 23

Conventio, ut circa lucra societatis stetur iuramento socij, quas declarationes recipiat, q. 76. n. 47

Conventio de certa quantitate interesse, quomodo, & quatenus accipienda, q. 79. n. 16

Conventio, ut marito sex vel septem annua præstentur, valet, ibid. n. 37

Dummodo sustineat onera matrimonij, ibid. n. 38

Conventio, ut dum pecunia retinetur, debitor teneatur ad id, quod interest, non est illicita, q. 80. n. 3

Conventio de usuris præij pendendis pro modo, & ratione fructuum valet, q. 83. n. 26

Conventio, ut nisi sua die pecunia solvatur, medij temporis solvantur usuræ, valet, q. 85. n. 35

Quod tamen de interesse licito accipiendum est, ibid.

Conventio de certo interesse non valet, si vis, dolus, metus, vel error interveniat, q. 90. n. 36

Conventio de certa summa loco interesse emptio quædam est, ibid. n. 40

Conventio de certo futuro interesse valet, dummodo æquale sit periculum contrahentium, q. 90. n. 41

Conversio pecuniæ in proprios usus non præsumitur, qu. 82. num. 35

Conversione sola pecuniæ alienæ in proprios usus, non debetur interesse, ibid. n. 37

Conversus in iudicio, vel testibus, vel propria confessione pecuniam semel fenerator, publicus fenerator censeri debet, q. 100. n. 22

Corruptor non tenetur, si quis in crimine perseveret, q. 94. num. 66

Covariatas interpretatio ad S. his autem verbis, insti. de leg. 2. simil. quæ rejicitur, q. 94. n. 17. & 22

Covariatas, & aliorum quorundam sententia ad D. Ambrosij locum de usuris ab hostibus exigendis, qu. 98. num. 17

C R

Crassus quingentos servos architectos, & fabros habuit, qu. 47. n. 6

Creditor non potest ex eo, quod sortem per tempus non petit, aliquid stipulari ultra sortem, quest. 16. num. 50

Creditor non potest ultra sortem partem futuri lucri stipulari, & capere, q. 3. n. 5

Creditor non minus ad restitutionem tenetur, quod usuræ tolerantur, q. 6. n. 29

Creditor, qui eum agricolis antichresim contrahit, ius crediti amittit, q. 10. n. 7

Creditor, qui cautionem maioris quantitatæ extorsit, & litem contestatus est, creditum amittit, ibidem num. 10

Creditor, qui maiorem cautionem extorsit, non amittit ius crediti, si ante litem inchoatam eum penituerit, ibid. num. 12

Creditor plus petens non amittit ius crediti, nisi id à debitore postulatum sit, ibid. n. 18

Creditor vim adhibens debitori, ut solvat, creditum amittit, ibid. n. 19

Creditor ægotante debitore eius domum ingressus, & signa bonis imponens, punitur amissione crediti, ibid. num. 20

Creditor, qui debitorum liberos retinet ad servile ministerium, quomodo puniantur, ibid. n. 22

Creditor, qui cautionem maioris quantitatæ extorsit, non amittit, quod verè dedit, q. 10. n. 24

Creditor aliquid subducente tempore mutui, debitum redigitur ad eam quantitatem, quæ apud debitorem permansit, ibid. n. 27

Quæ fraus antiquissima est, ibid.

Creditor in occulto mutuo non debet plus consequi, quam dedit, ibid. n. 28

Creditor pignora maioris valoris capere solent, q. 11. n. 20

Creditor non facta antichresi tenetur imputare fructus, quos potuit percipere, ibid. n. 25

Et adfertur vera, & germana diversitatis ratio, ibidem

Creditor quando tenetur refundere, ultra quam domum conduxisset, q. 11. n. 26

Creditor locans domum, integras pensiones sorti imputare cogitur, ibid. n. 27

- Creditor**, qui pignore non est usus, an teneatur imputare fructus, auctoris distinctio, *ibid.* n. 28
- Creditor** si relicta propria, domum debitoris inhabitat, quid restituere teneatur, *ibid.* n. 30
- Creditor**, qui domum debitoris habitat, & suam locat, teneatur imputare quanti domum suam locavit, nisi domus eius amplior sit, q. 11. n. 31
- Creditor** facta Anticresi, non teneatur ad fructus, quos percipere potuit, q. 11. n. 33
- Creditor** contra ius imputandi fructus in sortem, nunquam prescribit, q. 12. n. 10
- Creditor** ex iure civili poterat pignus vendere, etiam pro usuris, q. 13. n. 3
Quod hodie iure canonico improbarum est, *ibidem* num. 4
- Creditori** sufficit damnum probare, ut illud post moram debitoris consequatur, q. 75. n. 23
- Creditor** si rebus pignori acceptis damnum intulit, id in sortem imputare cogitur, q. 13. n. 8
- Creditor** necessarias, vel utiles expensas in rebus pignoratitiis factas, quatenus consequatur, *ibid.* n. 9
- Creditor** fructus meliorationum in sumptus compensare cogitur, q. 13. n. 20
- Creditor** torquem aureum pignori acceptum locans, mercedem sorti imputare teneatur, *ibid.* n. 26
Et reicitur Navarri contraria opinio. *ib.*
- Creditor** teneatur referre in sortem, quicquid collectarum nomine solvisset, q. 16. n. 6
- Creditor** teneatur pactiones vi mutui extortas remittere, q. 16. n. 15
Et refundere quicquid interest debitoris. *ibid.*
- Creditor** neque plus, neque minus exigere debet, quam sibi debeatur, q. 17. n. 24
- Creditor** pro grea, vel argentea auram monctam stipulatus, usuram licit, *ibid.* n. 34
Edictum Caroli V. id fieri vetans. *ibid.*
- Creditor** post perfectum mutui contractum, licet potest periculum pecunie suscipere pro certa mercede, qu. 23. num. 7
- Creditor** in specie *e. naviganti*. quod restituere teneatur, *ibid.* num. 8
Didaci Covarruvias hac in re sententia, *ibidem* num. 9
- Creditor**, qui pecunie creditae periculum suscipit, non teneatur pretium periculi restituere, q. 23. n. 10
Ludovici Lopez hac in re distinctio, *ibid.* n. 11
- Creditor** ratione periculi amittenda pecunia, nihil ultra sortem capere potest, *ibid.* n. 27
- Creditor** potest pacisci, ut dum non solvitur mutuum, debitor refundat id, quod interest, q. 27. n. 22
- Creditor**, cui facta est cessio, dicitur procurator in rem suam, q. 29. n. 24
- Creditor** cessionarius mariti usuras, & fructus pignorum in sortem imputare cogitur, *ibid.* n. 25
Auctoris auctorum in hac questione conciliatio, *ibid.* num. 26
- Creditor** non imputat fructus in sortem, quatenus eius interest, *ibid.* n. 27
- Creditor**, cui pignus a debitore subripitur, non cogitur imputare sorti, si quid actione furti consecutus est, qu. 38. num. 23
- Creditor**, cui pignus ab extraneo subreptum est, imputat debito, quicquid actione furti habuit, *ibidem* num. 24
- Creditor**, qui rei dominium impetravit, superfluum debitori offerre potest, q. 40. n. 14
- Creditor**, qui pignora accipit in solutum, videtur de credito transgisse, q. 40. n. 55
Neque potest residuum petere. *ibid.*
Nisi debitor, vel creditor enormissimè laedantur, *ibid.* num. 56
- Creditor** olim nautice pecunie stipulari consueverant certam summam sumptuum nomine pro servis, quos mittebant ad exigendam pecuniam, q. 66. n. 8
- Creditor** potest iuris auctoritate, & bona fide pignus distrahere q. 66. n. 26
- Cencij** distinctio, quæ non placet auctori, *ibidem* num. 27
- Creditor** domini census non possunt impedire, ne debitor censum redimat, q. 67. n. 6
- Creditor** non teneatur solutiones partium recipere, qu. 67. n. 31
- Cencij**, & Duardi responsiones reiectæ. *ibid.*
- Creditor** ante Justinianum non fiduciam, sed pignus cum lege commissoria contrahere solebant, quæst. 69. num. 13
- Creditor**, & fidejussoris eadem asperitas in lege commissoria extorquenda, q. 70. n. 43
- Creditor** non minus pacto vulgari, quam lege commissoria sibi prospicit, quod attinet ad securitatem, quæst. 70. num. 53
- Creditor** potest ab initio pacisci de certo interesse damni emergentis, quod verè patitur, q. 72. n. 5
- Creditor** ex officio suo damnum pati non debet, *ibid.* num. 7
- Creditor** non minus ante moram, quam post moram suæ indemnitati consulere potest, q. 72. n. 23
Gasparis Roderici ratio quædam reicitur, *ibidem* num. 24
- Creditor** si minus probet, quam convenit, an nihil omnino consequi possit pro eo, quod interest, *ibid.* n. 28
Ludovici Pegueræ hac de re sententia. in decis. 333. *ibid.*
- Creditor** si tempore numerationis aliquid subducatur, obligatio pro eo tantum subsistit, quod remanet debitori, qu. 73. num. 20
Et pro eo tantum interesse exigi potest.
- Creditor** potest interesse lucri cessantis petere, licet pecuniam non invitum mutuam dederit, q. 74. n. 6
- Creditor** sponte pecuniam mutuam offerens potest de lucro cessante pacisci, *ibid.* n. 7
- Creditor** potest stipulari, quicquid sua intererit dilatione pendente, q. 74. n. 20
- Creditor**, ut lucrum cessans licet petat, probare debet ob pecuniam sibi non restitutam lucrum amisisse, q. 74. num. 59
- Creditor**, qui domi pecuniam habet præsidij causa, non prohibetur lucrum cessans exigere, q. 74. n. 63
- Creditor** non teneatur admovere debitorem de damno, quod ex eius mora patitur, q. 75. n. 5
Quamvis humanius sit, si id faciat. *ibid.*
- Creditor**, qui per vim vel dolum coactus fuit ad mutuum, debet interesse damni etiam nullo pacto intercedente, q. 75. n. 7
- Creditor** agens ad damna, illud ex facto, & culpa adversarii pati debet, *ibid.* n. 10
- Creditor** non teneatur probare nominatim ob non redditam pecuniam damnum sensit, *ibid.* n. 12
- Creditor** eo ipso, quod damnum passus est, præsumitur id sensit adversarii culpa, *ibid.* n. 14
- Creditor**, qui pecuniam habet, verisimile non est, et alienum contrahere, & usuras pati velle sub spe repetendi q. 75. n. 15
- Creditor** damnum probare sufficit, ut illud consequatur, *ibid.* n. 25
- Creditor** potest licet exigere, quod eius verè interest, licet illud probare non possit, q. 76. n. 43
- Creditor** id, quod interest decerni posse ad rationem usurarum quincuncium, etiamsi nihil probet suæ interesse, ex sententia Antonij Fabri, questione 78. num. 3
- Creditor** curare debent, ut pignora sibi addicantur iure domini, ut fructus suos faciant, questione 79. num. 26
- Creditor**, cui redditus nullus in solutum datus est, potest prima actione agere, q. 80. n. 26
Vel actione ex empto agere de evictione. *ibid.*
- Creditor**, cui census invalidus in solutum datus est, agens prima actione teneatur probare id, quod interest qu. 80. n. 27
- Creditor**, cui res in solutum data est, potest de evictione agere, licet actum sit, ut prima actione agere possit. *ibid.* n. 30
- Creditor** moram purgare potest, q. 84. n. 48
- Creditor** secundus solvens priori sortem cum usuris, non potest usurarum usuras exigere, q. 87. n. 22
- Creditor** non potest iurare sua interesse ultra duplum, q. 90. n. 19
Justinianus non iussit interesse semper taxari usque ad duplum, sed ne duplum excedere possit, *ibidem* num. 20
- Creditor** non est audiendus, si interesse alterius interesse petere velit, *ibid.* n. 87
- Creditor** non teneatur sorte sine usuris licitis recipere q. 91. n. 1
Creditor,

Creditor, quialio loco recipit sortem, non potest agere ad id, quod interest, *ibid.* n. 32
 Item si illius iussu adiecto, solutio facta sit, *ibid.* n. 33
Creditorum in Germania, & Gallia in concursu sola sorte contenti esse coguntur, *qu.* 87. n. 17
Creditor cum protestatione sortem recipiens, interesse petere potest, *q.* 91. n. 34
Creditor recipiens sortem, ius petendi interesse amittit, si liberet, si non liberet debitorem, *ibid.* n. 39
Creditor compulsus recipere sortem, potest nihilominus agere ad id, quod interest, *ibid.* n. 43
Creditor exigens nomen sibi in solutionem usurarum cessum, tenetur illud imputare sorti, *q.* 93. n. 6
Creditor, cui ex fructibus solutum est, non potest se prescriptione tueri, *q.* 94. n. 3
Creditor contra ius imputandi fructus in sortem nunquam praescribit, *ibid.* n. 4
Creditor, qui usuras à suo debitore exegit, ex eo, quod illas feneratori solveret, tenetur illas restituere, si eas à feneratori deinde recuperaverit, *ibid.* n. 37
Creditori etiam vero bis non solvitur, *q.* 95. n. 66
Creditor rei feudalis fructus sorti imputare cogitur, *quæst.* 98. num. 4.
Creditor sperans aliquid ex liberalitate debitoris, non admittit usuram, *q.* 98. n. 36
Creditor, si fructus pignoris non æquant id, quod interest, residuum petere potest, *q.* 98. n. 50
Creditor nihil ultra sortem exigere potest ob labores in quaerenda pecunia factos, *ibid.* n. 53
Creditor pro custodia pignoris, quatenus fructus faciat suos, *ibidem*, num. 54
 Distinctio quorundam, quæ non placet, *ibid.* n. 55
Creditor potest ultra sortem aliquid exigere, ex vi iusti contractus concurrentis cum mutuo, *q.* 98. n. 57
Creditor absolutus à petitione usurarum, non ideo minus usuras restituere tenetur, *q.* 99. n. 17
Creditor accipiens pecunias sub usuris quando possit eas à suo debitore repetere, *q.* 75. n. 27. & 30
Creditor, qui ut res alienum solvat, cogitur res proprias vendere, potest hæc damna repetere, *ibid.* n. 36
Crimen manifestum est, quod manifestis probationibus convincitur, *q.* 100. n. 24
Criminales causæ non deciduntur juramento, sed civiles tantum, *qu.* 93. n. 71.

C V

Cuiacii dictum quoddam *ad rit. deposit.* declaratur, *q.* 3. n. 32
Cuiacii explicatio *ad l. 1. C. de sent. qua sine cert. quant. prof.* non placet, *q.* 21. n. 33
Cuiacii distinctio existimantis in iudicio locati venire usuras, in actione ex conducto non venire, *q.* 36. n. 3
 Quæ auctori non placet, *ibid.* n. 4
Cuiacii opinio in arbitrio iudicis iussu, in iudiciis bonæ fidei usuras infringere, *q.* 37. n. 11
 Quod auctori non placet, & eius argumenta, *ibid.* n. 12
Cuiacii locus in tract. *ad African.* ex ipso Cuiacio declaratur, *q.* 71. n. 12
Culpa aut dolo debitoris si fundus non tulit fructus, vel pauciores, pensio non immuitur, *q.* 57. n. 14
Culpa est fundum censualem non arare, & serere, *q.* 57. n. 15
Cum de uno queritur, reliqua supponuntur, *q.* 46. n. 24. & 30
Cum standum est libris rationum, contrarium probari potest, *q.* 93. n. 18
Cuniculorum sepsis, an census ritè imponi possit, *q.* 45. n. 38

C Y

Cydia cuiusdam dolus, & periculum insigne, *q.* 32. n. 11
Cymba piscatoria vendita cum retibus, usuræ pretii debentur, *qu.* 41. n. 32

D A

Dannum pecuniæ est conferentis, siue in principio, siue in fine societatis pereat, *q.* 31. n. 37
Dannum damni, quatenus debeat, *q.* 87. n. 32
Damni emergentis interesse est extra rem, *q.* 87. n. 33
Dannum emergens ob moram in solutione reddituum debetur ex multorum sententia, *q.* 88. n. 27
Damnati iudicio directo tutelæ, mandati, & depositi, & pro socio efficiuntur infames, non contrario, *q.* 77. n. 52

Datione in solutum, res sit creditoris, *q.* 12. n. 3. & *quæst.* 40. num. 2.
Datione in solutum sequitur liberatio, *q.* 40. n. 4
Datio in solutum agri, vel alterius rei similis, si pro maiori quantitate fiat, est omnino inutilis, *ibid.* n. 8
 Etiam si plus uno nummo facta sit *ibid.*
 Siue pars, siue iudex bona in solutum de derit. *ibid.* n. 9
Datione in solutum non subsistente, quod pro maiori summa facta est fructus quoque restituuntur, *ibid.* n. 10
 Habenda tamen est ratio, quod verè interest creditoris. *q.* 40. n. 11
Datione in solutum non subsistente, res retineri potest pro debito, donec solvatur, *ibid.* n. 12
Datio in solutum facta à debitore pro maiori summa non sustinetur, etiam pro eo, quod debetur, *ibid.* n. 13
 Si res in solutum detur pro usuris condici potest cum fructibus, *q.* 40. n. 15
 Idemque est, si pro sorte, & usuris res in solutum data sit, *ibid.* n. 16
Datio in solutum pro sorte, & usuris, non subsistit, *q.* 40. num. 21
 Quidam in solutum, non vendit, sed solvit, *ibid.* n. 22
Dationes in solutum ex coniecturis in fraudem usurarum factæ probari possunt, *ibid.* n. 25
Dationem in solutum usurariam esse colligitur ex pacto redimendi, *ibid.* n. 26
Datio in solutum simulata præsumitur ex pactis, quæ dationi pignoris conveniunt. *ibid.* n. 27
inter Dationem in solutum ex falsa causa, & dationem in fraudem usurarum, quid intersit, *q.* 40. n. 32
Datio in solutum ex falsa debiti quantitate nulla est, non univaria, *ibid.* num. 33
Datio in solutum potius, quàm pignus præsumitur, *ibid.* n. 35
Datio in solutum non rescinditur, licet iniusto pretio facta sit, *ibid.* n. 36
 Nisi læsio sit ultra dimidia iniusti pretii, *ibid.* n. 37
Datio in solutum rei, quæ functionem recipit, non rescinditur, licet iniusto pretio facta sit, *ibid.* n. 38
Datio in solutum iudicialis an rescindatur *ex l. 2. C. de rescin. vendit.* *ibid.* n. 39
Datio in solutum per pactionem commissoriam extorta non valet, adversus Hondedum, *q.* 70. n. 19
Dationem in solutum non potest inesse pactum legis commissoriarum pignorum, *ibid.* n. 21
Datio in solutum vicem emptionis obtinet, *q.* 95. n. 1
Datum non videtur, quod ita datur, ut restituatur, *q.* 40. n. 25
Datum ex liberalitate, quando intelligatur, *q.* 98. n. 37

D E

Debitorum ut dilationem consequantur, nihil feneratoribus negare solent, *q.* 5. n. 6
Debitorum necessitate strangulantur, feneratorum laqueum stringant, *ibid.* n. 8
Debitor, qui pignus dedit sub pena legis commissoriarum, potest oblata pecunia pignus quancumque recuperare, *qu.* 14. num. 27
Boni debitoris officium ex Terentio, *q.* 17. n. 16
Debitor potest pecuniam in aliam formam solvere, dummodo id creditori non sit onerosum, *ibid.* n. 26
Debitor usuras à pupillo repetens, probare debet illas in rem pupilli veras esse, *q.* 20. n. 28
 Aliàs à tutoribus repeti debent, *ibid.* n. 29
Debitor non potest dare in solutum censum annuum suo creditori, *q.* 21. n. 20
Debitor vendito per iudicem pignore, tenetur de evictione, *ibid.* num. 22
Debitor potest condemnari in id, quod interest, & quibus casibus, *ibid.* n. 27
Debitor dotis, potest condemnari, ut donec dotem solverit, aliquid annuum præstet, *ibid.* n. 28
inter Debitorum, & cum qui pro eo fidei iurata accepta pecunia, non mutuum, sed alius contractus celebratur, *q.* 23. n. 37
Debitor dotis in mora intelligitur eo ipso, quod vir oneri matrimonii sustinet, *q.* 28. n. 3
 Antonii Fabri contracta sententia, *ibid.* n. 4
 Quæ ab aliis, & ab Auctore reiicitur, *ibid.* n. 5
 si Debitor dotis cedat in solutum nomen, an maritus possit eius usuras exigere, *q.* 29. n. 4
Debitor census tenetur marito ad usuras post moram, *q.* 29. n. 6
Debitor, cuius nomen Hebræo census est, illi post cessionem usuras præstare cogitur, *q.* 29. n. 8

- Debitor coactus ante diem solvere,** potest deducere inter-
surium medij temporis, q. 30. n. 13
Quod etiam in debitoris filii receptum est. *ibid.*
Quod Auctor putat accipiendum, cum verè creditoris in-
terest ante diem solvere, *ibid.* n. 14
- Debitor an ex eo, quod ante diem solvit, possit minus sol-
vere,** q. 39. num. 6
- Debitor minus solvens, cum debitum indubitatum est, non
liberatur,** q. 39. n. 13
- Debitori malo partem remittens, ut residuum consequatur,
id, quod remisit, petere potest,** *ibid.* n. 14
- Debitor ex eo, quod ante diem solvit, minus solvens iniusti-
tiam facit.** *ibid.* n. 15
- Debitor sine exceptione ex eo, quod ante diem solvit, minus
solvens iniustitiam facit,** *ibid.* n. 16
- Debitor ante diem solvens ratione lucri cessantis, potest mi-
nus solvere,** *ibid.* n. 18
- Debitor census non potest rem dimittere, ut se liberet, nisi ex
donatione obligatus sit,** q. 42. n. 25
- Debitor census potest cogi, ut rem censualem colat, & resi-
ciat** q. 57. n. 60
Et interim pensionem solvere, *ibid.* n. 61
- Debitor census potest res domino illius in solutum dare,** q. 61. n. 17
Et valet datio in solutum, nisi aliud ex coniecturis
videatur. *ibid.*
- Debitor potest in solutum dare pignus creditori,** q. 69. n. 40
- Debitor potest vendere, vel dare in solutum pignora credi-
tori,** q. 70. num. 13
- Debitor quocumque debitum offerre potest, quoties
actum est, ut res sit emptæ iusto pretio æstimanda,** qu. 70. n. 54
- Debitor captus intelligitur, etiam cum cogitur res suas ven-
dere iusto pretio.** *ibid.* n. 59
- Debitor, à quo maioris quantitatis cautio extorta est, tene-
tur ad interesse verè quantitatis post moram.** q. 73. n. 15
- Debitor, qui plus se accepisse contensus est, & interim promi-
sit solvere interesse tenetur pro ratione verè sortis.** *ib.* n. 16
- Debitori incumbit onus probandi creditorem alias pecunias
habuisse, quibus merces emere, & lucrum facere potuit,
quæst.** 74. num. 66
- Debitor non tenetur ex iustitiâ ad damnum, quod creditor
patitur ante moram, nisi illud actum sit,** q. 75. n. 2
- Debitor post moram tenetur ad damna, etiam si nominatim
id actum non sit,** *ibid.* n. 4
- Debitori onus probandi incumbit creditorem ex sua mora
nullum sensisse damnum,** *ibid.* n. 24
- Debitoris liberatio legari potest,** q. 76. n. 42.
- Debitor census si non sit solvendo, an cedens de evictione
teneatur,** q. 80. n. 35
Gasparis Roderici hæc de re sententia. *ibid.*
- Quæ non probatur Auctori,** *ibid.* n. 36
- Debitor ex lapsu diei non dicitur in mora, si factum aliquid
creditoris præcedere debuit,** q. 81. n. 43
- Debitor non est in mora, si creditor absit, cui solvi debet
ibid. num. 44**
- Debitor non est in mora, non impleto contractu ex parte
creditoris,** q. 81. n. 45
- Debitor simpliciter obligatus non est in mora, nisi fuerit
interpellatus,** *ibid.* n. 53
- Debitor, qui sui copiam non facit, moram facere intelligitur,
quæst.** 82. num. 45
- Dummodo hæc de re creditor protestationem emittat.** *ibid.*
- Debitorum minorum ex mora irregulari tenentur ad interesse
lucri, vel damni,** q. 83. n. 10
- Debitor summæ illiquide ad interesse non tenetur,** q. 84. n. 3.
- Debitor excusatur à mora, si die convento creditor non sit in
loco, in quo solvi debuit,** q. 84. n. 14
- Debitor pupilli, qui tutorem non habet, excusatur à mora.
ibidem, num. 15**
Vt etiam debitorum furiosi, & similibum, *ibid.* n. 16
- Debitor dotis excusatur à mora, si soluto matrimonio hæ-
res mulieris absens sit,** *ibid.* n. 18
Etiam si absens sit Reipublicæ causa. *ibid.* n. 19
- Debitor absente creditore non tenetur protestari se pa-
ratum esse solvere,** *ibid.* n. 21
- Debitori parum est querere pecuniam, nisi solvat,** *ibid.* n. 32.
- Debitoribus egens longiores dilationes concedi debent.
ibidem, num. 38**
- Debitor, à quo plus petitur, excusatur à mora,** *ibid.* n. 50
- Debitor ex causa depositi generalibus induciis non gau-
dent.** qu. 85. num. 6
Item debitorum ex causa dotis, *ibid.* n. 7
- Debitor post moram tenetur ad id, quod creditoris interest**
qu. 86. num. 1
- Debitorum reddituum rectè tutoribus solvunt, & liberatio-
nem consequuntur,** q. 88. n. 21
- Debitor pecuniæ tenetur ad interesse lucri, quod creditor ex
negotiatione facere potuisset,** q. 90. n. 85
- Debitor tacens, nõ videtur protestationi consentire,** q. 91. n. 49
si Debitor quid pro residuo se debere dicat, creditor non
prohibetur integram summam petere, q. 93. n. 44
- Debitor postquam ex fructibus rei integrè satisfactum est,
potest pignus repetere,** q. 94. n. 1
Et possessionem rei suæ recuperare, *ibid.* n. 2
- Debitor solvens usuras creditori usurarii, an illas ab eorepe-
tere possit.** *ibid.* n. 75
Leonardi Lessij, & Cardin. de Lugo sententia. *ibid.*
- Debitor usurarium jusus eas alteri solvere, exceptione se
tueri potest, & non solvere,** *ibid.* n. 76
- Debitor usurarium, si mandato usurarii, eas eius creditori
sponte solvat, non potest eas à creditore repetere,** *ib.* n. 77.
- Debitor, qui exceptionem habebat, promittens alteri solve-
re, exceptionem remittere videtur, nisi sit mulier, vel mi-
nor** *ibid.* n. 78. & 79
- Debitor vini, aut alterius similis rei tenetur post moram ad
id, quod interest circa rem.** q. 96. n. 31
Nisi ex maleficio conveniatur, *ibid.* n. 32
- Debitor obtenta venia jurisiurandi non cogitur usuras solve-
re.** qu. 99. n. 10
- Debitorum quibusdam veluti vinculis adligantur,** *ibid.* n. 28
- Debitorum creditoribus serviunt,** *ibid.*
- Debitor ex cambio non tenetur ad interesse alterius interesse,
q. 89. num. 43**
- Etiam si actum sit de interesse præstando,** *ibid.* n. 42
- Debitum ut sit usurarium satis est, ut animus fœnerandi
superveniat, & ex solo tempore exigantur usuræ,** q. 33. n. 33
- Debitum ex una causa in aliam converti potest,** q. 60. n. 3
- Debitum præcedens in pretium census cedi potest,** *ib.* n. 18
- Debitum malo debitori remissum, ut pars eius solvatur,
quocumque repeti potest,** q. 99. n. 33
- Debiti usurarii nullum augmentum debetur,** q. 89. n. 31
- Debitum ex una causa potest in mutuum converti, & recipere
usuras,** q. 1. n. 10
- Debitum ex una causa in mutuum converti potest ex con-
ventionione partium,** q. 8. n. 40
- Debitum librarum, si monetæ deteriores causæ non sunt,
potest ex aureis dissolvi secundum præsentem eorum æsti-
mationem,** q. 17. n. 33
- Debitum ex una causa, ut in aliam convertatur utriusque
consensus requiritur,** q. 18. n. 24
- Decem dari non possunt, ut undecim recipiantur,** q. 26. nu. 33
- Decem in conf. 104. lib. 2. & alii auctores declarantur,** qu. 15. n. 5
- Decimarum interesse non debetur, nisi circa rem consistat,** q. 89.
n. 29. & 30
- Decretum iudicis in alienationibus impositum, non tollit re-
medium** l. 2. C. de rescind. vend. q. 40. n. 60
Et admittit probationem in contrarium. *ibid.*
- Decretum iudicis est individuum,** q. 54. n. 39
- Definitioni usufructus, & actionis, non est additum, esse
ius iusto titulo acquisitum,** q. 42. n. 8
- Definitio alia Philosopherum, alia Oratorum,** *ibid.* n. 12
- Delicta etiam imperfecta puniuntur,** q. 100. n. 64
- Dementia est cum usuris certare fructibus prædiorum,** q. 29. n. 9
- Denarius stipulanti, licet aureos eiusdem quantitatis promit-
tere,** q. 17. n. 35
- Deo nihil occultum,** qu. 99. n. 17
- Deponens, & usuras exigens, non amittit ius hypothecæ
quoad sortem,** q. 7. n. 17
- Deponens pecuniam ea lege, ut pro usu illius aliquid accipiat,
donec reddatur, usuram committit,** q. 32. num. 3
- Deponens pecuniam penes mercatorem, potest pacisci de
certo lucro, si sua intersit,** qu. 32. nu. 19
- Deposita re fructifera, non est usura ex illius usu aliquid ac-
cipere,** qu. 32. num. 7
- Depositarius nec modica quidem dilatio datur ad reddendum
depositum,** qu. 32. nu. 13
- Depositarius, qui ex pecunia deposita lucrum facit, an
teneatur lucrum reddere,** *ibid.* n. 20
Et hæc de re Baldi sententia teneri, *ibid.*
Que tenetur, *ibid.* n. 21
- Depositario ventum est res depositas attingere,** q. 32. n. 27
- Depositum quando, & quomodo usurarium,** q. 8. n. 18
- Depositum facile in mutuum converti potest, & recipere
tenus** *ibid.* num. 19
- Depositum sine mora restituendum,** qu. 32. nu. 8

Index Rerum

Neque potest obijci compensatio, ibid. nec exceptio non numerata pecunia, ibid. n. 9
 Depositum condemnatum, non habet quadrimestre, quod condemnatis conceditur, q. 32. n. 12
 Depositum in fraudem usurarum factum, non habet privilegia depositi, ibid. n. 16
 Deposita illicita in Belgio frequentantur, q. 32. n. 17
 ex Depositis quicquam capere in Hispania vetuit Philippus II. ibid. n. 18
 Depositi iudicio veniunt fructus, & omnis causa. ibidem. num. 19
 Depositi periculum pertinet ad creditorem, q. 59. n. 42.
 Depositum, quod fit in odium alterius, non valet, nisi pecunia sit numerata, n. 47
 Depositum non mutat dominium, q. 61. n. 29
 Depositi in actione iuratur in litem, de eo, quod interest. q. 77. n. 43
 Quod de vero deposito accipiendum est, ib. n. 44
 Deposito utens in scio, & inuito domino moram re ipsa facit, & tenetur ad id, quod interest, q. 82. n. 31
 Depositum pro non facto habetur, si debitor recuperat pecuniam, q. 84. n. 44
 Depositarius pecunias deponenti reddens sine iussu iudicis, tenetur in subsidium. n. 46. ibid.
 Deposito minus legitime facto, aliud fieri potest, ibidem. num. 47
 Depositum secundum perperam factum, evertit primum recte factum, ibid. n. 49
 Depositarius, apud quem fors cum usuris deposita est, ad interesse totius summae tenetur post moram, q. 87. n. 7
 Depositum domino reddendum est, non fari, q. 95. n. 68
 Depositi actio datur praedoni, quia tenetur domino, num. 69. ibidem.
 Depositarius utens pecunia deposita, tenetur tantum ad illius restitutionem, & ad id, quod interest, q. 96. n. 7

D I

Dilatio intra, includit extrema, ut caetera excludit, q. 58. n. 31
Dilatio Cevarruvias locus declaratur, q. 33. n. 28
Dies in legatis non interpellat, q. 19. n. 10
Dies in contractibus constituit in mora, n. 11
Dies interpellat pro homine, q. 81. n. 26
Die adveniente mora contrahitur, etiam ab haerede, ibid. num. 32
 Et committitur poena, quatenus interest, ibid.
Differentia ratio, cur res aliena vendi possit, & non possit census in ea constitui, q. 55. n. 6
Difficultas solvendi non excusat a mora, & id quod interest q. 84. n. 31.
Difficultas non excusat a mora, cum dies, & poena addita est obligationi, ibid. n. 34
Difficultas solvendi non excusat debitorem ab eo, quod interest ratione lucri, ibid. n. 35
Dilatio solvendi usuram inducit, q. 18. n. 25
Dilatione data ad solvendum, usurae praetii non debentur, nisi de illis praestandis actum sit, q. 27. n. 31
Dilatione data ad solvendum, fundus plus venditus praesumitur, ibid. n. 32
Dilatio non impedit, quin usurae debeantur, si de illis interim praestandis conventum est, n. 34
Dilatio duplex, alia certi, alia incerti temporis, ibidem. num. 35
Dilatio incerti temporis non facit, quin usurae praetii debeantur, ibid.
Dilationis genus duplex, q. 28. n. 17
Dilationem certi, & incerti temporis concedere, quando idem sit, ibid. n. 18
Dilatio solutionis, mutuum quoddam est, q. 75. n. 11
Dilatio solvendi, an usurarum remissionem contineat, qu. 85. num. 26
Dilationis a creditore concessae tempus, liberum est abusuris, ibid. n. 32
Dilatione data ad solvendum pretium, vel dotem usurae interim non debentur, ibid. n. 33.
 Nisi actum sit, ut interim praestentur usurae, num. 34. ibidem.
Dilatione concessa ad solvendum mutuum, an ex hoc usurae solutae, vel subductae intelligantur, q. 93. n. 45
Diligentia in exigenda sorte, non excusat ab usura, q. 18. num. 27
Dignitas ex cap. ult. de usur. ratio quaedam rejicitur, ibid. n. 28

Dioletiani & Maximiani primi licentiam circumveniendi in pretio cohibuerunt, q. 40. n. 79
Discrimen inter jus Pontific. & civile circa actiones ex delicto defuncti dandas adversus haereditas, q. 94. n. 21
Distinctio inter patrem, & mulierem, vel extraneum debitorem dotis, quoad moram reicitur a Barboza, & aliis. qu. 28. num. 8
Divisio patris usurarii inter liberos non valet, q. 100. n. 48
Divisio vicem emptionis obtinet, q. 35. n. 30
Divisione facta, si detegatur fraus unius ex cohæredibus, de rebus subreptis actio datur, & iuratur in litem, ibid. num. 34
Diviso fundo censuali dominus census potest singulos possessores in solidum convenire, quatenus fructus fundi partiantur, q. 57. n. 30
Cencii sententia, quae non omnino placet Auctori. ibid. num. 31
Divites quando gratuitam pecuniam credere teneantur, qu. 84. num. 37
Divitia fluxae, & fragiles, q. 75. n. 16

D O

Dolus dolo compensatur, q. 77. n. 36
 Dolosus adversus dolosum, non iurat in litem. ibid.
 Doli mali causa non continetur l. l. c. de sentent. qua proco. q. 90. num. 23
 Dolus an virtus non requiritur in hoste, q. 98. n. 20
Dominium rei mutuo datæ in accipientem transtertur, quest. 6. num. 1
 Dominium per usuram non acquiritur, q. 35. n. 40
 Dominia rerum, & actiones facta restitutione in fideicommissarium transferuntur. Et census potest imponere, q. 54. num. 49
 Dominium titularis non transfertur, sed traditione, quest. 56. num. 13
 Dominium superveniens non sustinet census super realitate, ibid. num. 18
 Cencii, & Duardi doctrinam quaedam reicitur, ib. nu. 19
Dominus rei feudalis pignori acceptæ fructus non imputat sorti, q. 14. n. 1. & 3
 Dominus feudi pignoris feudalis integros fructus facit suos, nec cogitur imputare sorti, ex sententia plurium, ibid. num. 5
 Cardin. Mantici. hac de re sententia, n. 6
 Domino res sua perit, etiam in societate, q. 31. n. 41
 Dominum nudæ proprietatis censum constituere posse Cencii sententia, q. 51. n. 2
 Dominus potest super feudo, vel re emphyteutica censum imponere ex Cencio, ibid. n. 3
 Dominus directus censum constituere non potest. ibid. n. 16
 Dominus directus super iure canonum, & laudemiorum censum constituere potest, ibid. n. 19
 Dominus tantum rebus suis censum imponere potest, qu. 55. num. 4
 Dominus praedii, qui consensum praestitit, ut subiiceretur censui, potest petere, ut servetur indemnis, & praedium ex hoc onere liberetur, q. 55. n. 22
 Quod declaratur ex l. Lucius, ff. mandat. ibid. n. 23
 Domino census non competit ius praedationis, ex iure civili, & ex natura contractus, q. 56. n. 33
 Domini reddituum illos in Italia immunes habeat ab oneribus q. 57. n. 9
 Domini reddituum onera ipsis redditibus imposita praestare debent, q. 57. n. 13.
 Dominus census non potest agere adversus tertium pro pensionibus decursis, si in carum exactione negligens fuerit, q. 57. n. 35
 Dominus divisioni consentiens, non agit in solidum contra possessores, num. 39. ibid.
 Et quando consensisse videatur. ibid.
 Dominus Emphyteusis potest cogere emphyteutam, ut rem resciat, & canonem praestet, q. 57. n. 62
 Dominus census potest cogere venditorem, ut fines praedii censuales ostendat, & renovet, q. 58. n. 15
 Dominus potest rei suae usum ad tempus irrevocabiliter concedere, q. 62. n. 19
 Dominus census iuri praedationis renunciare potest, q. 65. num. 24
 Dominus census vicinis, & consanguineis non praestatur. num. 25. ibid.
 Neque illis, qui ex contractu ius retrahendi habent, n. 26. ibid.
 Dominus census potest rem censualem venditam retrahere eodem pretio, quest. 65. num. 34

Dominus census rem retrahere cupiens, non potest communem estimationem offerre, ibid. n. 35
 Duardi contraria sententia reficitur. ibid. n. 36
Dominus directus tenetur offerre pretium, quod ab alio recipi potest. ibid.
 Nisi in fraudem illius maius pretium dictum sit, ibid. num. 37
Dominus rei scnebris prafertur omnibus creditoribus, etiam privilegiatis, & hypothecam habentibus, quæst. 95. num. 47
Domini quatenus usuras permittere possint, q. 94. n. 47
Dominus, si usuras eius nomine exactas à procuratore accipiat, illas reddere adstringitur, q. 94. n. 70
Dominus feudi pignoris feudalis fructus non imputat forti, qu. 98. num. 3
Domus lignea evulsa solo, domus esse definit, q. 45. n. 8
Domus, quæ maiorum fuit ratio habenda est, q. 77. n. 4
Donationes inter virum, & uxorem confirmantur juramento, quæst. 7. n. 31
Donationes inter virum, & uxorem moribus prohibentur ibid.
Donatio usurarum facta uxori est invalida, nisi morte viri confirmetur, q. 92. n. 13
 Vbi Barbosa male retorquet *l. vir usuras, & contra expressa illius verba, ibid. n. 14*
Donationis confirmatio eam supponit, ibid. n. 15
Donatio propter nuptias non est pura donatio, quæstione 71. num. 28
Donatio, quæ fit dum pecunia mutua accipitur, non valet qu. 73. num. 9
Donatio debitoris facta creditori, dum mutuam pecuniam accipit, non valet, q. 99. n. 24
Dotis stipulatio tacitam conditionem habet, si nuptiæ sequantur, q. 19. n. 34
Dotis promissor extraneus non censetur in mora, nisi post biennium, q. 28. n. 7
Dote incerta à patre promissa valida est conventio, à muliere, vel extraneo inutilis, ibid. n. 27
 Harmenopuli locus pro hac distinctione, & sententia, ibidem.
Dote incerta à muliere, vel extraneo promissa usura dotis non debentur ibid. n. 28
 Aliud si a patre promissa sit, ibid.
Dos si in mobilibus consistat, an usura debeantur, n. 29. ibid
 Et hæc de re Borgnini Cavalcanti sententia.
 Marii Giurbæ & Fontanelle contraria opinio, & fundamenta, ibid. n. 30
 Auctoris sententia, ibid. n. 31
Dote in pecunia promissa cum facultate solvendi in mobilibus usura debentur post moram. ibid. n. 35
Dote in mobilibus inæstimatis promissa, ut illis distractis pecunia in merces, vel redditus, vel solutionem artis alieni convertatur, usura debentur, ibid. n. 37
Dotis natura est, ut qui eam debet, onera matrimonij sustineat, vel dotis usuras solvat, ibid. n. 72
Dotis usura non debentur, si onera matrimonij cessent, qu. 30. num. 4
Dos ibi esse debet, ubi sunt onera, ibid. n. 33
Dos non minus principaliter debetur pro alendis liberis, quam pro alenda uxore, ibid. n. 24
Dos non revertitur ad patrem, etiam si filij postea moriantur, ibid. num. 29
Dos est etiam soluto matrimonio, donec sit restituta, ibid. n. 36
 Et durant eius privilegia. ibid.
Dotibus onus alendi mulierem annexum est, q. 30. n. 43
Dote restituta cessant privilegia, n. 45. ibid. & eius nomen, ibid. num. 46.
Dotis propria functio est, ut mulieris alimentis inserviat, qu. 30. n. 47
Dos in mixtum quando convertatur, ibid. n. 53
Dotis dationi adijci potest pactum, ut soluto matrimonio morte viri, mulier ab hæredibus alatur, dum retinet dotem, ibid. n. 50
in Dotis contractu licet pacisci, ut annua quantitas mulieri prafertur, donec vixerit. ibid.
Dos non solet temere constitui, q. 70. n. 65
Dotis pecunia non potest in prædium transferri sub conditione legis commissoria, ibid. n. 72
 Gabrielis Mudegi distinctio, quæ Auctori non placet, ibid. num. 73
Dotis donatio respectu viri non est donatio propter onera matrimonij, q. 71. n. 33

Dotis causa onerosa est, non lucrativa. ibid. n. 34
Dotis debitor si nihil ex ea percipit, an teneatur ad usuras, q. 85. num. 5
Dotis debitor non tenetur prafertur, si quideam superlucratu est ibid. n. 38
Dotis usura debentur, licet vir absens fuerit eo die, quo solvi debuit, q. 84. n. 26
Dotis contractus quædam emptio est. ibid. n. 27
Dotalia prædia soluto matrimonio restitui debent. ib. n. 50
Dotis promissor non potest rescipis moratorius uti, quæst. 85. num. 8
Dote recepta datur actio *negos. gestor.* adversus focerum pro alimentis præstitis uxori, q. 91. n. 47
 Hieronymi Gabrielis contraria sententia, & argumenta eius, ibid. n. 48
 Quæ auctor excutit, & refellit. ibid. n. 49
Dotis inis, & natura est, ut ex eius fructibus vir onera matrimonij sustineat. ibid. n. 56
Dotis usura, an etiam ex longi temporis silentio remissa censentur, q. 92. n. 3

D V

Duardi rationes quædam excussa, & rejectæ, q. 51. num. 18. & 19
Duarius male auctoritate quorundam nititur, q. 64. n. 26
Duplici persona, quis rectè fungitur, q. 26. n. 10
Duplo inest simplum in taxando id, quod interest. quæst. 90. num. 4
Dnum est pecuniam rogare etiam amicos, q. 75. n. 19

E C

Ecclesia, & pijs locis debentur legata cum fructibus ex die mortis, si heres per sex menses distulerit voluntatem testatoris exequi, q. 19. n. 38
Ecclesia pœnas exigere non debet, nisi quatenus interest, q. 38. num. 15
Ecclesie super rebus census tanquam vitalitius sustineri non potest, q. 51. n. 38
Ecclesie, & alijs pijs locis fit mora re ipsa, q. 82. n. 4
Ecclesia utitur iure minorum. ibid.
Ecclesie quæ rectorem habet, non fit mora in rem, quæst. 82. num. 20

E D

Edictum Iulij Pontificis adversus eos, qui fruges emuna, & reconduunt, ut carius vendant. q. 24. n. 39
Edictum Ambrosij locus adversus eosdem. ibid.
Edictum Sereniss. Ducis Sabaudie declaratur, q. 92. n. 42
Edictum Domitiani Cæsaris de ampliandis Romæ vicis, qu. 74. num. 46
Edictum Ducis Sabaudie de contractibus corrigendis non rescindit redditus annuos legitime constitutos, q. 80. n. 32
Edictum Serenissimi Ducis Sabaudie prohibitum est damnnum emergens petere, ob moram in solutione reddituum admittam, q. 82. n. 28
Edictum de bis, quæ in fraudem generale est, q. 97. n. 11
Edictum Venetorum de contractibus usurarius corrigendis, qu. 2. num. 20
Edictum Caroli II. Regis Neapolis & Comitæ Provincie in forneratores editum, ibid. n. 21
 Et Henrici IV. Galliarum Regis, n. 22.
Edictum Caroli Emanuelis Ducis Sabaudie de eadem re, ibid. num. 23

E M

Emanuelis Comneni constitutio quædam, q. 45. n. 40
Emens censum à filiofamilias contra formam Bullæ Pii V. non potest repetere pretium, q. 7. n. 25
Emens vilis ob prorogationem pretij admittit usuram, qu. 8. num. 27
Emens frumentum, vel vinum ab eo, quem scit suo tempore non habiturum, usuram facit, si inde lucrum aliquod capiat, q. 16. n. 34
Emens vilis præsentis pecunia, & mox revendens maiori pretio ob dilationem solvendi usuram admittit, q. 24. n. 26
Emens scienter rem ab eo, qui non habet, usuram committit, q. 26. n. 50
Emens nomen debitoris minori pretio, non committit usuram, q. 39. n. 9
Emens animalia ab eo, qui non habet, ut eidem locet, usuram committit, q. 50. n. 31

Emens scienter censum super re alienari prohibita, non potest agere ad interesse, q. 54. n. 16
Emens censum scienter in re aliena, pensiones percipere non potest, etiam sub pretextu eius, quod interest, quæst. 55. num. 31
Emens scienter censum in re aliena potest pretium repetere, & post moram etiam interesse, ibid. n. 32
Emens scienter censum super re non idonea usuram committit, q. 56. n. 25
Emens censum minus iusto pretio redditus sorti imputare debet, q. 59. n. 6
 Vgolini citationes quædam notatæ. ibid. n. 7
Bonacinz, & aliorum quorundam sententia reiecta, ibidem, num. 8
 Quæ tamen ante constitutionem Pij V. recipi potuit, ibid. num. 9
Ementes sine pecunia, sepe sua, & aliena amittere coguntur, q. 70. n. 86
Emens rem pro altero illi dominium acquirit, q. 78. n. 20.
Emens rem furtivam tenetur eam domino reddere sine pretio, q. 95. n. 33
 Idem in eo, qui rem scœnore extortam emit. ibid.
 Etiam si sit, quæ recipiat functionem, ibid. n. 34
Emens rem furtivam, statim ac scit esse alienam, illam reddere tenetur. ibid. n. 35
 Nisi sit estimationem domino præstiterit. ibid. n. 36
Emens rem à fure eo animo, ut domino reddat, repetit pretium, ibid. num. 39
Emens rem furtivam bona fide, & iterum vendens, eodem, vel minore pretio, nihil restituere tenetur. q. 95. n. 54
Emens boves à rustico sciens non habere, eosque ei locans usuram committit, q. 36. n. 28
 Si tamen rusticus eum deceperit dicens se boves habere, quæritur an re comperta locatio valeat, ibid. n. 27
 Certum tamen est licite eo pacto rem emi posse, ut statim venditori pro certa pensione locari possit, num. 28. ibidem.
Emptio fructuum pendentium valida, q. 8. n. 28
Emptio redditus redimibilis vera emptio. ibid. n. 35
 Alciati, & Mantice doctrina quædam expenditur. ibid. num. 36
Emptio contractus juris gentium, q. 9. n. 6
Emptio cum pacto retrovendendi, q. 15. n. 1
Emptio cum facultate redimendi, differt ab antichresi ibid. num. 2
Emptio cum pacto redimendi favore emptoris, interim suam obtinet vim, ibid. n. 21
Emptio cum pacto redimendi favore emptoris, non est in Republica permittenda. ibid.
Emptio fructuum, & frugum futurorum, licita, q. 16. n. 17
Emptio, & venditio est iuris gentium, q. 24. n. 1
 In Emptionibus usurariis plures contractus celebrantur, ibid. num. 3
Emptio, & locatio non censentur usuraria, nisi constet ob anticipatam solutionem rem vilius emptam, aut conductam fuisse, n. 20
Emptiones frugum, & mercium, si ob festinatam solutionem vilius emanant, usurariae sunt, ibid. n. 30
Emptio mercium præsentium presenti iniusto pretio facta, non est usuraria, ibid. n. 33
Emptio suspecta est, cum probabiliter merces plus valiturae sunt, num. 34
Emptio fructuum pendentium plerumque captiosa, ibidem. num. 36
Emptio frumenti in herbis, vetita in Gallia à Ludovic. XI. ibid. num. 37
 Quod & in Hispania vetitum est, ibid. n. 38
 Et novissimis imperii constitutionibus. ibid.
Emptio sine re non consistit, q. 26. n. 22
Emptio fructuum futurorum recipit conditionem, ibidem num. 24
Emptio domus exusta utroque sciente, non valet, ibid. num. 26
Emptio non contrahitur, si ab initio actum est, ut res accepto feratur, ibid. n. 30
Emptio, quæ fit in cambio recurse, non est vera emptio, ibid. num. 31
Emptio contractus est iuris gentium, & bonæ fidei, ibidem, num. 34
Emptio sine animo emendi non contrahitur, ibid. n. 48
 Argumenta D. de Turri excussa, & reiecta, ibid. n. 49
Emptio sine pretio non consistit, q. 31. n. 21

In Emptione nominis nodum maturi parvo pretio cum venditore, fœnus non committitur, q. 39. n. 10
 Neque etiam cum debitore, ibid. n. 11
Emptionem nominis iniustam, vel usurariam esse plurimum interest, ibid. n. 12
Emptio nominis non valet ultra solum pretium, ibidem. num. 22
Emptio censuse est contractus bonæ fidei, q. 42. n. 19
 Feliciani contrarium fundamentum everitur, ibidem num. 20
In Emptione census res empta, id est, ius census in emptorem transfertur, q. 43. in App. n. 8
Emptionem consensu celebrari quid sit. ibid. in App. n. 13
Emptio licet non nisi præsentem pecuniam interdum fieri possit, non minus est emptio, ibid. n. 14
Emptionis reddituum in iure vestigia, q. 43. n. 31
Emptiones reddituum constitutionibus divorum Pontificum confirmatæ, ibid. n. 34
Emptiones reddituum veteribus cognitæ. ibid.
In Emptione census res empta, id est, ius census in emptorem transfertur, q. 43. in App. n. 8
Emptio est contractus licitus & juris gentium, q. 48. n. 11
In Emptione redditus personalis nullum est mutuum, ib. n. 12
Emptionis contractus licitus est, quamvis interdum sub eius specie fœnus agitur, ibid. n. 13
Emptio non ideo illicita, quod restituo loco sit. ibid. n. 30
Emptio usufructus alicuius prædii licita, q. 49. n. 2
Emptio rei, quæ non est, non subsistit, quamvis contrahentes imaginentur rem esse, q. 56. n. 6
Emptionis natura est, ut ea perfecta omne commodum, & incommodum ad emptorem pertineat, q. 58. n. 40
Emptionibus aliarum rerum licite adjicitur pactum, ut non nisi eodem genere numerorum redimi possint, quæst. 67. num. 25
Emptio vera in recambiis intelligi non potest, quæst. 89. num. 49
Emptor post rem traditam tenetur ad usuras pretii, licet res nullos fructus ferat, q. 1. n. 15
Emptor ex iure civili tenetur ad usuras pretii, qualiscunque res sit, q. 4. n. 18
Emptor rei cum pacto, ut venditor eam redimere tenetur, facit fructus suos, q. 15. n. 19
 Quod intelligitur soluto pretio, ibid. n. 20
Emptor, qui percipit fructus tenetur ad usuras pretii, etiam in imminente evictioe, q. 27. n. 28
Emptor, si nullos fructus percipere potuit, ad usuras pretii non tenetur, ibid. n. 43
Emptor ad usuras pretii tenetur, tametsi ob eius culpam non perceperit fructus, n. 44
Emptor residuum pretium offerens, consequitur fructus pro rata pretii soluti, q. 27. n. 56
Emptor parte pretii soluta, potest cum venditore pacisci, ut partem fructuum præstet, dum res non traditur, ibid. num. 57
 Vel locare partem prædii. ibid.
 Nisi coniecturæ scœnoris suadeant contractum usurarium, ibid. n. 58
Emptor non potest pacisci de certa quantitate præstanda, donec res tradatur, si res sit sterilis, ibid. n. 59
Empta ex pecunia hereditatis veniunt in petitione hereditatis, si eius causa comparata sunt, q. 35. n. 15
Emptor nominis, quod pure debetur, non potest aliquid detrachere de pretio ratione lucri cessantis, q. 39. n. 40
Emptori succurritur, si culpa venditoris damnum sentiat, q. 40. num. 71
Emptor ut necessitate venditoris abuti non debet, ita neque venditor inscitia emptoris, ibid. n. 76
Emptor census percipiendo redditum nihil recipit ultra sortem, q. 43. n. 36
Emptor cum pacto redimendi favore venditoris, non gravatur, q. 43. in App. n. 12
Emptoris census personalis incommoda, & periculum, quæ 48. num. 31.
Emptor potest propria auctoritate possessionem rei censuallis capere, cum in defectum solutionis id actum est, quæ 49. num. 14
Emptor census vitalitij realis duplex sustinet periculum, vite, & rei ibid. num. 18
Emptor census super re emphyteusica, quando licite fructus exigere non potest, quæ 52. num. 19
Emptor census super re feudali pretium repetere potest, & id, quod interest, quæ 53. num. 7

Emptor secundus, cui prius res fuit tradita, priori præferatur, *quæst.* 55. num. 14

Emptor rei, cuius venditor sibi dominium retinet, an possit censum imponere, *ibid.* n. 33

Emptor census super re aliis oneribus obnoxia, potest premium repetere, & redditus pro eo, quod interest, *q. 56. n. 12*

Emptorem censufructus percipere non posse post scientiam nullitatis illius, Theologorum sententia declaratur, *ibid.* num. 12

Emptor census dissimulans eius nullitatem, fructus percipere non potest, *ibid.* n. 14

Emptor sciens rem non esse idoneam fructus retinere non potest etiam ratione eius, quod interest, *q. 56. n. 26*

Quod tamen licet ei, qui ignoranter censum emit, *ibidem.*

Emptor census tenetur supplere, quod deest iusto pretio, & id, quod interest, ex quorundam sententia, *qu. 52. num. 4*

Quod refellitur ex constitutione Pij V. n. 5. *ibid.*

Emptor tenetur nummos facere venditoris, *q. 59. n. 60. & q. 61. n. 1. & q. 96. n. 4*

Emptor, cui fide de pretio habita res tradita est, facit fructus suos, *q. 60. n. 12*

Inter Emptorem, & venditorem census alia contractus licite celebrantur, *q. 61. n. 31*

Emptor post moram regularem tenetur ad id, quod venditoris interest, *q. 71. n. 15*

Prædictum cum emptor promisit premium solvere certo die subrefectione eius, quod interest, *ibid.* n. 16

Emptor, qui certo die, vel loco premium solvere promisit neque solvit, tenetur ad interesse lucricessantis, *q. 71. n. 21*

Uel si interpellatus non solverit, *ibid.* n. 22

Emptor census facit fructus suos, quoadiu census est in statu validitatis, *q. 80. n. 23*

Emptor census generatius non potest retinere fructus sub pretextu eius, quod interest, *ibid.* n. 25

Emptori, qui iuravit litem assumere, lis non est denuncianda, *q. 81. n. 25*

Emptor tenetur ad usuras pretij pro modo, & ratione fructuum, *q. 83. n. 2*

Emptor ad domum venditoris accedere debet, ut rem accipiat, *q. 83. n. 35*

Emptor tenetur ad usuras pretij, etiam cum successor venditoris incertus est, *q. 84. n. 22*

Emptor etiam imminente evictione usuras præstare cogitur, quod non obsignavit, *ibid.* n. 24

Emptor qui rei pretium ob inopiam solvere non potuit, non excusatur ab usuris, *q. 85. n. 10*

Emptor, qui statim revendit, non præsumitur emere voluisse, *q. 89. num. 12*

Emptor rei furtivæ repetit pretium quibusdam casibus, *quæst.* 95. n. 37

Et primum cum à Piratis rem redemit, *ibid.*

Emptor rei furtivæ potest repetere, quantum dominus pro rei recuperatione probabiliter impendisset, *ibid.* n. 42

Emptor rei furtivæ, si dolo malo emsit, tenetur rem sine pretio reddere non obstante statuto, vel privilegio, *ibid.* num. 46

Emptor potest rem reddere furi, ut servet pretium ex argumentis Navarrae, *ibid.* n. 58

Quæ refelluntur, *ibid.* n. 61

Emptor rei furtivæ, si nullum periculum domino imminet potest rem furi reddere, ut pretium servet, *ibid.* n. 72

Emptor, & venditor non semper eodem iure censentur, *qu. 96. num. 42*

Is, cuius pecunia res empta est, non maius in ea re ius habet, quam reliqui creditores, *q. 97. n. 12*

Emphyteusis natura sua perpetua est, *q. 52. n. 16*

Emphyteusis finita census quoque perimitur, *ibid.* num. 18

Emphyteusis in solo vineæ consistit, *q. 57. n. 55*

Emphyteuta cessans biennio, vel triennio in solutione canonis incidit in commissum, *q. 41. n. 3*

Emphyteuta in re emphyteutica usufructum, & alias servitutes imponere potest, *q. 52. n. 9. & potest rem subicere pignori. ibid.*

Emphyteuta potest censum imponere, *q. 52. n. 10. & 16. ibid.*

Emphyteuta plurius usufructuarius est, *ibid.* n. 15

Emphyteuta censum imponere non potest, cum res est alienari prohibita, *ibid.* n. 17

Emphyteuta onera præstat, licet magna sit pensio, *quæst.* 57. num. 11

Emphyteuta tenetur pensionem adferre ad domum domini

ni creditoris, quæst. 81. num. 46
In quo tamen standum est consuetudini. ibid.

E P

Epitaphium Caroli Molinai, q. 64. n. 39

E U

Eventus dubius æstimari potest, q. 72. n. 18

Evictio debetur in venditione census, licet id expressum non sit, q. 42. n. 23

Evictis rebus, super quibus census impositus est, premium repeti potest, & id, quod interest, q. 68. n. 10

Evictionis casus factio principis proveniens non pertinet ad venditorem, q. 80. n. 31

Evictione imminente pretij, & usurarum exactio differri debet, q. 84. n. 15

E X

Exaltia anticipata pensionis in censibus quomodo corrigi debeat, q. 63. n. 30

Gasparis Roderici opinio refertur, & refellitur, *num. 31. ibidem.*

Exceptio rei iudicatæ non obstat agenti ad restitutionem dationis iudicialis ob enormissimam lesionem, quæst. 40. num. 61

Exceptio usuræ, etiam post sententiam obijci potest, qu. 99. num. 15

Excussio est necessaria in actione revocatoria, q. 97. n. 15

Executio pacti de pensionibus anticipatæ solvendis destruit censum, q. 63. n. 18

Exempla non restringunt, q. 64. n. 26

Exigens pecuniam mandato alterius, vel eius negotia gerens tenetur ex mora ad id, quod interest, qu. 33. n. 11

Expensa quæ sunt culpa debitoris census, licet exiguntur, quæst. 88. n. 14

Leonardi Duardi dictum quoddam expenditur, *num. 15. ibidem.*

Expensarum exactio, quæ sunt ob moram debitoris reddituum, non est prohibita, ibid. n. 25

Expense minuunt dorem, ibid. n. 36

Expense an debeantur ex contumacia, vel officio iudicis, quid intersit, q. 91. n. 10

Expenses necessarias etiam prædo recuperat, q. 95. n. 43

Extraneus promissor dotis, etiam ad eius usuras merito tenetur, q. 28. n. 45

Extraneus dotans mulierem loco fœceri est, ibid. n. 46

Extravagantes Martini, & Calixti declarant tantum census, de quibus consulti fuerunt, licitos esse, q. 67. n. 10. & 21

Extravagantes Martini, & Calixti non constituunt census per partes redimi posse domino invito, sed supponunt conventionem, ibid. n. 38

F A

Fabij Accoramboni votum, q. 78. n. 23.

Facti causa incerta, *q. 90. n. 68*

Facultas redimendi rationem census reservativi non tollit, q. 41. num. 24

Facultas redimendi rei pretium minuit etiam in censu, qu. 59. num. 21

Facultas redimendi contractibus census naturaliter inest, qu. 67. num. 5

Facultas redimendi transit ad heredes, & quemcumque possessorem, ibid. n. 6

in Falcidia computatur commodum medii temporis, q. 78. n. 2

Fama, an sufficiat ad probandum, quem manifestum usurarium, q. 100. n. 21

Fama vix vero favet, *ibid.*

Fama non facit Notorium, sed quasi, *ibid.*

Familia hærciscundæ iudicium est bonæ fidei, quæst. 35. num. 26

Famil. hærciscundæ in iudicio post moram veniunt usuræ de iure civili, *ibid.* n. 27

Famil. hærciscundæ in iudicio venit id, quod interest, *num. 32. ibid.*

Et iuratur in litem, *n. 33*

Familiz hærciscundæ, in iudicio, & communi dividundo non veniunt ea, quæ scelere quæsitæ sunt, *num. 37. ibidem.*

Falsus, falsus, & ius suum ignorantibus mora fit ipso iure. q. 19. n. 37

F E

Feliciani doctrina quaedam refertur, & expenditur, quæst. 4. num. 21

Feliciani errores quidam notati, ibid. n. 29
Feliciani doctrina quaedam de iuris in contractibus bonæ fidei recipiendis, reicitur, q. 33. n. 4

Feliciani distinctio quædam improbat, qu. 40. num. 69
Feliciani quæstiones quædam inuiles, q. 42. n. 18

Felicianus male à Cencio allegatur, q. 46. n. 29
Feliciani dictum quoddam declaratur, n. 30. ibid.

Feliciani, & Fachinei sententia immerito reprehensa à Cencio, q. 56. n. 17

Feliciani interpretatio ad Bullam Pij V. quæstione 88. num. 11

Feudorum fructus, ut plurimum eorum onera excedunt, q. 14. n. 7

Feudum beneficium est, ibid. n. 8

Feudalis res cum domino datur pignori, dominium utile cum directo non consolidatur, n. 10. ibid.

Feudi ex natura provenit, ut dominus eo pignori accepto fructus non imputet in sortem, n. 14. ibid.

Feudi nature congruit, ut dum Vasallus ab obsequiis immunis est, feudi quoque fructibus careat, num. 15. ibidem.

Feudum si melioratum est, vel pecunia emptum dominus eius fructus pignori accepti quatenus fructus faciat suos, ibid. n. 20

Alphonfi Villagur, sententia quædam reiecta, nu. 21. ibidem.

Feudum sub pacto legis commissoriae dari, & acquiri non potest, ibid. n. 26

in Feudo ratio peculiaris improbandi pacti legis commissoriae, n. 27. ibid.

Feudum non est contractus, sed ius, quod per contractum constituitur, q. 42. n. 14

Feudum in omnibus iure emphyteusi comparatur, q. 53. num. 1

Feudi dominus non tenetur ad onera pro rebus feudilibus, quæ iure feudi ad illam reveria sunt, ibidem, num. 14

Feudi dominus non tenetur ad onera, & collectas pro bonis, quæ iure prelationis retinuit, n. 15. ibid.

Feudum ex resutatione vasalli ad dominum reversum ab obligationibus vasalli immune manet, ibidem, num. 18.

Nisi relatio in fraudem creditorum facta sit, ibid.

F I

Filio brevis manus multorum conscientias perdit, qu. 8. num. 40

Fictiones non salvant conscientiam, sed veritas, qu. 79. nu. n. 17

Fides humane congruit pacta servare, q. 16. n. 26

Fideicommissi bona non debent alienari, vel obligari ex causa dotis ultra quam sit necessarium, quæst. 54. num. 28

Fideicommissaria hæreditatis petitio eadem recipit, quæ civilis, q. 35. n. 24

Fideicommissaria hæreditatis petitio, est bonæ fidei, ibidem.

Fideicommissarius potest revocare rem alienari prohibitam, super qua hæres censum imposuit, quæst. 54. num. 14

Fideicommissarius præsens impositioni census, & tacens an sibi præiudicet, q. 54. n. 36

Quod Auctor in dubium revocat, n. 37. ibid.

Fideicommissarius præsens alienationi, & tacens non sibi præiudicat, n. 38. ibid.

Fideicommissarii consensus sequentibus in gradu non potest nocere, n. 42. ibid.

Nisi sint hæredes consentientis, n. 43. ibid.

Fideicommissarius ante adventum conditionis res fideicommissi subiugare non potest, ibid. n. 44

Fideicommissarius ante factam rem, vel verbo restitutionem censum imponere non potest, n. 45

Fideiussiones, & cautiones ab ægrotato debitore extortæ nullius momenti sunt, q. 10. n. 21

Fideiussores, & hæredes tutorum hodie non tenentur ad usuras, sed ad id, quod interest, q. 20. n. 16

Fideiussor si se in causam tutelæ obliget, tenetur in omnem causam, n. 17. ibid.

Fideiussori non licet aliquid pro fideiussione accipere, q. 23. n. 30

Sed contraria sententia receptor, n. 31. ibid.

Fideiussor ratione solius officii nihil capere potest, n. 32. ibidem.

Fideiussor nullo imminente periculo nihil potest ob fideiussorem stipulari, & capere, n. 33

Fideiussor ratione periculi aliquid exigere potest, nu. 34. ibidem.

Fideiussor potest vel ob amicitiam, vel ob premium fideiubere, n. 36. ibid.

Fideiussor licet accipit, si quid ex liberalitate illi donatur, n. 41. ibid.

Fideiussor an usuras solutas à reo consequatur, quæst. 35. num. 16.

Fideiussor usuras coactus solvens, illas repetere potest, n. 17. ibid.

Fideiussor à reo indemnus servari debet, & quatenus, n. 19. ibid.

Fideiussor usuras ab usurario repetere potest, ibidem, num. 21

Fideiussor in contractu census recte datur, & accipitur, q. 66. n. 24

Fideiussor non semper potest emere pignora eius, pro quo fideiussit, & quando id ei liceat, quæstione 70. num. 12

Fideiussor quomodo in causam obligationis solvisse censetur, ibid. n. 14

Fideiussor uti creditor continetur prohibitionem l. ult. C. de pact. pign. ibid. n. 42

Fideiussor qui ut solveret pecuniam accepit ignori, usuras etiam consequitur, q. 75. n. 33

Fideiussor tutoris potest pro summa, de qua iuratum est, conveniri, q. 77. n. 22

** Adversus fideiussorem in litem non iuratur, ibidem, num. 24*

Phanuzzi hac de re sententia refertur, n. 25. ibid.

Fideiussores magistratum actionibus penalibus non obligantur, n. 26. ibid.

Fideiussores tutorum pupilli indemnitate præstare debent, n. 30. ibid.

Fideiussor sortem, & usuras solutas recte repetere potest, q. 98. n. 11

Fideiussor solutarum usurarum, etiam interesse petere potest, n. 12. ibid.

Fideiussor aliquid accipiens pro sua fideiussione usuras non est, tamen iniustum esse possit, n. 13. ib.

Fiducia contractus olim frequens, q. 69. n. 7

Fiduciar duplex genus, n. 8. ibid.

Vnum nulla interveniente pecunia inter amicos dubii temporis vitandi causa, ib.

Alterum fiduciar genus, in quo interveniebat pecunia, num. 9. ib.

Fiduciar, & pignoris differentia, n. 10. ib.

Fiduciar contractus est bonæ fidei, ib. n. 11

Fiduciar contracta pignus non contrahitur, n. 16. ib.

Fiduciar favorabilis, lex commissaria odiosa debitoribus, & quare, ib. n. 30

Filiusfamilias, qui pecuniam patris scenerat, usuras contemere non tenetur, sed restituere, qu. 35. n. 43

Filiusfamilias donare non potest, q. 7. n. 20. & qu. 92. n. 17

Filiusfamilias credere, perdere est, q. 10. n. 6

Filiusfamilias in rebus castrensibus, vel quasi censum constituere potest, q. 51. n. 50

Filiusfamilias in rebus protectitiis censum constituere non potest, n. 51

Filius bonis adventitiis, in quibus pater usufructum non habet, censum imponere potest, ibid. n. 52

Filius non potest partim agnoscere, partim improbare iudicium patris, q. 19. n. 32

Filii matrimonii fructus, & onera, q. 30. n. 20

Filii non dividunt bona relicta à patre, qui consensus est omnia usuris acquisivisse, q. 35. n. 41

Filius bonis adventitiis, in quibus pater usufructum non habet, censum imponere potest, q. 51. n. 52

Vbi declaratur quædam Feliciani sententia, ibid.

Filius bonis adventitiis, in quibus pater habet usufructum, censum constituere non potest, n. 54. ibid.

Filii, qui vivunt tempore donationis factæ à patre illam non revocant, q. 92. n. 29

quæ *Filiæ* nubiles habet non minus necessitate premitur, quam qui ob aliam causam indiget pecunia, qu. 70. num. 67.
Filiæ nubiles habere magna sollicitudo est, nu. 68. ibid.
Finium falsa demonstratio, non vitiat venditionem, q. 58. n. 6.
Fini suis, vel aliis demonstrationibus res ostendatur, nihil refert, ibid. n. 13.
Finium expressio si fuerit omissa, & testibus, & alijs probationibus potest probari, num. 16. ibid.
Finium expressio ostendit, quid in dispositione comprehensum sit, ibid. n. 35.
Fiscus usuras semper exigebat à debitoribus, qui ad eum devoluti erant, quamvis leviores ante deberent, q. 22. n. 3.
Fiscus ex suis contractibus accipiebat, non dabat usuras, n. 4. ibid.
Fiscus in locum privati succedens præstat usuras, n. 5. ibid.
Fiscus sit mora re ipsa q. 22. n. 7. & q. 82. num. 8.
Fiscus in petitione hereditatis privati utitur, num. 8. q. 22.
Fisci, & prægatorum, plerumque iura communia, nu. 9. ibid.
Fiscus, & *Respublica* differunt, num. 10. ibid.
Fiscus cum revocat pecuniam à posteriore, non solvuntur usure, ibid. num. 18.
Fiscus hodie à suis debitoribus usuras non accipit, nu. 21. ibid.
Fiscus, & *Princeps* ex suis contractibus obligantur, n. 24. ibid.
Fiscus potest vendicare, quicquid contra prohibitionem *Pij V.* exigitur, quæst. 62. num. 30.
Fiscus habet mille oculos, & mille aures, q. 82. num. 19.

F L

Fluminibus census imponi potest, quæst. 45. num. 32.
Flumina inter immobilia sunt, ibid.
Flumina, & mare communia sunt omnibus, qu. 74. nu. 39.

F O E

Fœnerari, hominem occidere, quæst. 2. num. 4.
Fœnerari illicitum est *Judis*, & infidelibus, cum quibus nullum bellum est, quæst. 98. num. 23.
Fœneratores iures, & detricores furibus: & *harpiz*, q. 2. nu. 3.
Fœneratores Piratæ, lupi, humanorumque corporum accipitres, num. 4. ibid.
Fœnerator *lieni* similis, ibid. num. 15.
Fœneratores variis penis coercentur, ibid. num. 43.
 Inter quas, ut eliciantur urbibus, ibid.
Fœneratores fugos imitantur, qu. 6. num. 9.
Fœneratores utuntur nummis contra id, ad quod inventi sunt, ibid. num. 19.
Fœneratores docti circumvenire leges, quæst. 8. num. 11.
Fœneratorum Romanorum antiqua traus, num. 12. ibid.
Fœneratores amissione sortis plectendos celsus *Plato*, q. 10. n. 4.
Fœnerator est, qui ex mutuo aliquid utilitatis consequitur, 16. num. 3.
Fœneratoribus ministerium accommodantes cooperatio, nis pœna tenentur, qu. 23. num. 40.
Fœneratores olim sumptus, & labores sustinebant in exercendo fœnore, quæst. 26. num. 38.
Fœneratorum fidei aliena rapere, & extorquere, q. 40. n. 19.
Fœneratorum causa non minus odiosa, quam furis, ibid.
Fœneratores aliorum prædiis oculos, & manus iniiciunt, ibid. num. 43.
Fœneratores cautiones maioris summe extorquere soliti, quæst. 73. num. 4.
Petri Gregorii locus ex *lib. 27. c. 5.* reprehenditur, ibid.
Fœneratores non præsumuntur gratis mutuare, ibid. nu. 21.
 Præsertim cum extraneo pecunias credunt, nu. 22. ibid.
Fœnerator est infamis, qu. 76. num. 11.
Fœnerator non tenetur super lucrum reddere, qu. 82. n. 40.
Fœnerator negligens in exigendo nomine sibi in solutum cello, tenetur illud impurare sorti, quæst. 93. num. 7.
Fœnerator, cui nomina cessum est in solutionem usurarum, liberatur cedendo actionem, si nihil ei impurari potest, cur non exegerit, num. 8. ibid.
Fœnerator non præsumitur iactare usuras medijs temporis, ibid. num. 45.
Fœneratores peritidi, & soliti exigere cautiones maioris quantitatis, quam vere mutuent, ex *Plutarcho*, ibid. n. 46.
Francisci Zannetti in fœneratores opinio, num. 54.
Fœnerator non acquiritur dominium earum rerum, quæ utu consumuntur, quæst. 94. num. 5.
 Is, ad quem res fœnebris pervenit, ea bona fide consumpta tenetur tantum reddere id, in quo locupletior factus est, ibid. num. 52.

Fœnerator usuras ex pecunia fœnebris extortas non tenetur reddere ei, cuius fuit pecunia, quæst. 96. num. 11.
Fœneratores neque arbitri sententia, neque transactionibus excusantur, quæst. 99. num. 19.
Fœneratores etiam *Regibus* terribiles, ibid. num. 25.
Joannis Medinæ distinctio quædam rejicitur, n. 26. ibid.
Fœneratores excusant inopia, ibid. n. 37.
Fœneratores, vel occulti, vel manifesti, quæst. 100. n. 1.
Fœneratores olim *Romæ* ante templum *Jani* sedebant, ib. n. 4.
Fœneratores olim librum tenere consueverant, qui calendarium dicebatur, ibid. num. 19.
Fœneratores quidam olim *Romæ* ab *Ædilibus Curulibus* bonis mulctati, ibid. num. 52.
Fœneratores urbibus eiiciendi sunt, ibid. num. 72.
Fœneratores expulsi à *Catone*, *Lucullo*, & *Agessilao*, ibid.
Fœneratores in odium hominum incurrunt, num. 73. ibid.
Fœnerator, qui bonis cessit, an in postea quasi habeat beneficium, ibid. num. 75.
Fœnus non est locatio, quæst. 3. num. 16.
Fœnus aliud terrestre, aliud nauticum, qu. 4. num. 7.
Fœnus non minus improbum, & prohibitum, quod occulte agitur, qu. 8. num. 8.
Fœnus potest admitti contractui, licet læsio sit infra dimidium iusti pretij, qu. 8. num. 31.
Fœnus sub nomine cambij interdum exercetur, ibid. nu. 38.
Francisci Sarmienti severa sententia adversus camplores, ibid.
Fœnus quorundam *Lusitanorum* à *Navarro* reprehensum, qu. 16. num. 4.
Fœnus neque pro redimendis captivis licitum est, qu. 20. nu. 26.
Fœnus nauticum olim permittum, q. 23. n. 1.
Fœnus nauticum non tantum Romanis, sed etiam Grecis usitatum, num. 2. ibid.
Fœnus nauticum nunc illicitum, num. 3.
Fœnus nauticum verè fœnus, licet sub conditione debeatur, ibid. num. 16.
Fœnus nauticum sub generali prohibitione usurarum continetur, ibid. num. 26.
Fœnus non est mutuum, sed inquinatio mutui, qu. 24. n. 4.
Fœnus in quibus venditionibus facillime deprehendatur, ib. n. 23.
Fœnus nauticum illicitum, qu. 26. n. 39.
Fœnus non nisi inter consentientes contrahitur, q. 39. n. 17.
Fœnoris suspicio ex his oritur, quæ commodum creditoris continent, qu. 62. num. 28.
P. Molinæ argumentum refellitur, num. 39. ibid.
Fœnus ex consuetudine regionis excluditur, q. 91. num. 59.
Fœnus maxime abhorret *Rota Romana*, qu. 98. num. 10.
Fœnore licet suum, vel sibi debitum recuperare, ibid. nu. 26.
Fœnus imperfectum mitius puniendum, qu. 100. num. 66.
Fœnore extorquens aliquid modicum criminali iudicio non punitur, num. 67. ibid.
Fœnus pecudum in fructu sunt, ut lac, & lana, qu. 59. n. 8.

F O

Fantanelia, & *Cencii* citatio molesta, qu. 49. num. 10.
Forma individua est, & divisione corrumpitur, qu. 56. nu. 23.
Formæ interdum per tantumdem satisfit, qu. 58. num. 13.
Forma non servata, contractus non subsistit, qu. 59. nu. 11.
Forma constitutionis *Pij V.* non servata, census est invalidus, qu. 60. num. 5.
Forma servanda est, etiam cessante ratione legis, ibid. n. 10.
Forma census, in quibus consistat, qu. 62. num. 1.
Forma non servata census non valet, num. 2. ibid.
Forma census in integritate pretij consistit, qu. 63. nu. 16.
Popula legis commissoria pignorum, quæ sit, qu. 69. n. 3.

F R

Francisci de Caldas interpretatio ad *l. unic. C. ex delict. de iurif.* qu. 94. num. 18.
 quæ non congruit verbis legis, num. 23. ibid.
Fratres, ut plurimum, sororum immemores, qu. 32. num. 19.
 cum de *Fraude* agitur, inspicimus damnum eius, cui fraus facta est, qu. 9. num. 35.
Fraus quo magis occultari studetur, magis detegitur, quæst. 40. num. 31.
Fraus ex sola constitutione præsumitur in iis contractibus, in quibus exigitur numeratio, qu. 61. num. 19.
Fraus facile fit in æstimatione pignoris in damnum debitoris, qu. 70. num. 61.
Fructifera res, quæ dicantur, qu. 40. n. 5.
Fructiferam rem esse per accidens non sufficit, ut super illa census imponi possit, ibid. num. 19.

Index Rerum

- Fructifera ut res sit non est opus, ut annis singulis fructus ferat, nu. 14. ibid.**
Neque ut fructus ferat eiusdem speciei, cuius est pensio, ibid. n. 25
Fructifera res intelligitur, quae apta est referre fructus, n. 26. ibid.
Fructuum ante petitionem hereditatis perceptorum usurae ex iure civili debentur, & quare q. 5. n. 16
Fructus iure soli percipiuntur, non iure seminis, quae st. 6. nu. 10
Fructus ad certam aestimationem redigi possunt, quae st. 8. num. 30
Fructus pignoris minuunt sortem, etiam praetorii, qu. 11. num. 1
Fructus minuunt sortem, si consumpti sunt quae st. 11. num. 37
Fructus consumpti, vel distracti cum debito ipso iure compensantur, ibid. n. 38
Fructus minuunt sortem, deductis sumptibus, num. 39. ibidem.
Fructus eiusdem generis statim cedunt in solutionem sortis, num. 41. ibid.
Fructus non imputantur sorti, quoties pignus pro aequali summa datum est, ex sententia plurium, quae st. 12. num. 1.
Quae non placet Auctori, nisi concurrant inditiationis in solutum, num. 2. ibid.
Fructus sequuntur dominium, num. 4. ibid. & q. 19. n. 2
Fructus pignoris praetorii, licet quantitas debiti aequet, vel excedat valorem pignoris, minuunt sortem, q. 12. num. 11
Fructus meliorationum, quas creditor fecit in pignore, an minuunt sortem, qu. 13. num. 10
Fructus ex meliorationibus perceptis non minuunt detractionem earum, etiam post litem contestatam, n. 12. ib.
Fructus rei, quam creditor suis sumptibus fertilem fecit, imputantur sorti deductis sumptibus, ibid. num. 20
Sotus in contraria sententia dubius, num. 21
Fructus, si excedant aestimationem onerum rei feudalis, an quatenus excedunt sortem minuunt, qu. 14. num. 3
Fructus pignoris quotquot sunt, ad dominum pertinent, dummodo Vasallus ab omni obsequio, & servitio liberetur, qu. 14. num. 9
Referatur hi, qui putant, id quod excedit, minuire sortem, ibid.
Fructus legitimae non debentur, si hereditas in pecuniis, & similibus rebus tantum consistit, qu. 18. num. 21
Fructus legatorum iure debentur, qu. 19. num. 3
Fructus legatorum post moram dantur debentur, ibid. num. 3. & num. 44
Fructus legatorum restituendi non sunt, nisi post moram, sive in rem, sive in personam agatur, ibidem num. 9
Fructus legatorum debentur ante moram, cum res relicta est cum fructibus, qu. 19. num. 17
Fructus legatorum debentur ante moram, quando tempus adiectum est in gratiam legatarii, num. 18. ibidem.
Fructus legatorum ante moram restitui debent, si ea fuerit voluntas testatoris, num. 20. ibid.
Fructus pendentes tempore mortis testatoris continentur legato, ibid. num. 28
Fructus legatorum debentur minoribus ante moram, ib. num. 36
Ut etiam Ecclesiis, & piis locis, & iis omnibus, qui iure minorum utuntur, num. 37. ibid.
Fructus rei legatae, quae sterilis sit, nulli debentur, ibid. num. 43
Fructus futuri, & qui nondum extant, possunt permutari, qu. 24. num. 43
Fructus futuri hypothecae recte dantur, q. 26. num. 25
Fructus rei venditae non soluto pretio, sunt venditoris, qu. 27. num. 6. & nu. 18
Fructus pignorum, quatenus excedunt onera matrimonij, minuunt dotem, qu. 28. num. 63
Fructus dotis constante matrimonio percepti, sunt mariti propter onera matrimonij, qu. 29. num. 3
Fructus rei in solutum datae, non minuunt sortem, qu. 40. num. 1
Fructus rei in solutum datae, sunt accipientis, num. 3. ibidem.
Fructus rei in solutum datae a iudice, non imputantur sorti, ibid. qu. 5
Fructus imputantur sorti, cum datio in solutum in fraudem usurarum inita est, ibid. num. 24
Fructus omnis ad fructuarium pertinet, qu. 42. num. 9
Fructus incerti, ibid.
Fructus sunt rerum, non actionum, qu. 46. num. 17
Fructus pendentes per se spectati, sunt res mobiles, qu. 47. num. 19
Fructus agri, vel domus emi possunt ad vitam, vel ad tempus, qu. 49. num. 3
Fructus est, quicquid ex terra gignitur, quaestio 50. num. 6
Fructus praediorum aucupia, venationes, piscationes, lapidicinae: item amoenitas, num. 7. ibid.
Fructus omnes creavit Deus ad utilitatem hominum, ibid. nu. 9
Fructus nomen ad omnem utilitatem, & redditum translatum est, num. 10. ibid.
Fructuum summa divisio, ut alii naturales, alii civiles sint num. 11. ibid.
Fructuum naturalium quidam spontanei, quidam industriales, num. 12. ibid.
Fructus civiles qui, num. 13. ibid.
Fructuum divisio in naturales, & civiles defenditur, num. 15. ibid.
Fructuum civilium ratio, ibid. num. 17
Fructus non dicuntur, nisi renascantur, num. 20. ibid.
Fructus nomen secundum subiectam materiam latam, vel strictam recipiunt interpretationem, num. 21. ibidem.
Francisci Munnoz dubitatio superflua, num. 22. ibidem.
Fructus dum dicitur renasci, quomodo intelligatur, ibidem.
Fructus non sunt res sua natura fructiferae, quaestio 54. num. 18
Fructus etiam futuri vendi, & obligari possunt, ibidem num. 21
Fructus rei, qui censui subiciuntur, pensioni sufficere debent deductis sumptibus, qu. 56. num. 2
Et deductis aliis oneribus, quae certam habent praestationem, num. 3. ibid.
Fructus ex censu nullo non debentur, etiam ij, qui iurari solent, ibid. n. 9
Fructibus percipientibus sine interitu, & mutatione rei, census non perimitur, qu. 57. num. 6
Neque hoc casu pensio minuitur, num. 7. ibid.
Fructibus unius anni sine culpa debitoris amissis, an dominus census expectare debeat fructus sequentium annorum, ibid. num. 16
Census ita opinatur, ibid.
Cuius sententia Auctori non probatur num. 17. ibidem.
Fructus licet incerti, certo pretio vendi possunt, qu. 72. num. 16
Fructus pignorum minuunt sortem, qu. 79. num. 19
Fructus census, qui est in statu validitatis, licite percipiuntur, neque imputantur sorti, qu. 80. num. 16
Fructus census nulli exigi possunt, addita conventionem de praestandis damnis, & interesse, num. 17
Et Cencii doctrina quaedam Notatur, ibid.
Fructus census inter immobilia non censentur, ibidem num. 39
Fructus census, in quo loco pecuniae, gemmae, & aliae species datae sunt, sorti imputari debent, quaestio 80. num. 48
Fructuum fructus debentur, qu. 86. num. 4
Fructuum, qui officio iudicis debentur, nullum debetur interesse, qu. 86. num. 8
Jacobi Menochii responsio quaedam resellitur, nu. 9. ibidem.
Fructuum ante petitam hereditatem perceptorum debentur usurae, non eorum, qui post mortem litem percipiuntur, qu. 86. num. 31
Fructuum usurae debentur, si venditi sunt, ibidem num. 34
Fructuum corpora non recipiunt usuras, ibid.
Fructus, & usurae ante nuptias percepti, augent dotem, qu. 87. num. 4
Et eorum usurae debentur post mortem, ibid.
Fructus sunt accessiones praediorum, qu. 88. num. 17
Fructus census male constituti sortem minuunt, qu. 89. num. 25

Fructus qui debentur officio iudicis re restituta, amplius peti non possunt, q. 91. num. 11
 Etiam in iudiciis universalibus, ex Auctoris sententia, ibid.
Fructus prateriti recepto pretio census, peti possunt, q. 91. num. 24
Fructus illius sunt, qui rem in solutum accepit, qu. 95. num. 2
Fructus rei adjudicatae in solutum auctoritate iudicis; sunt creditoris, ibid. n. 3
Fructus rei tenore extortae restitui debent, ibidem n. 12
Fructus fructuum foenerator restituere cogitur, ibidem num. 13
 In aestimandis fructuum fructibus arbitrium iudicis plurimum dominatur, nu. 14. ibid.
Fructus ex semine alieno percepti non restituntur, sed eius sunt cuius est solum, num. 15. ibid.
 Cum de fructibus percipiendis agitur, inspicitur persona possessoris, ibid. num. 24
Fructus pignoris primum in id; quod interest, imputantur, tamen si id actum non sit, qu. 98. num. 47
Fructus, quatenus excedunt interesse, minuunt sortem, ib. num. 52
Fructus pignorum, super quibus dos mulieris assecuratur constante matrimonio, dotem non minuunt, quast. 98. num. 42
Frumentum licite dari potest ea lege, ut pretia utriusque temporis adaequantur, qu. 17. num. 9
Frumento, aut vino in solutum dato pro maiori quantitate, quam debetur, datio subsistit, & quod plura est, repeti potest, qu. 40. n. 7
 pro Frumento, & similibus rebus in litem iurari non potest, qu. 77. num. 8
Frumentum si in specie debetur, eius valor intra triennium spectatur, si in genere eam post triennium, q. 90. num. 43
Frumenti dominium, per mixtionem non transfertur, q. 95. num. 9

F V

Fundus ob fructus pendentes plura venditus praesumitur, nisi illi excipiantur, q. 27. n. 32
Fundus eius est, cuius nomine emptus est, quast. 33. num. 24
Fundus in censu non est loco hypothecae, quast. 51. num. 14
Fundus census pensionis capax esse debet, quastione 56. num. 1
Fundus ut sit idoneus pensioni est de forma contractus, qu. 56. num. 21
Fundo census infructifero reddito, census perit, qu. 57. num. 1
Fundo facto infructifero, venditor census neque pensiones in futurum praestare, neque pretium reddere tenetur, num. 2. ibid.
Fundus quando infructuosus factus dicatur, ut census pereat, qu. 57. num. 4 & 48
Fundi mutatione perit census, ut si aquis inundatus sit, ibid. num. 5
Fundus census debet esse certus, & quare, quast. 58. num. 1
Fundi nostra destinatione augentur, & minuantur, q. 58. num. 33
Fundus datus contemplatione alicuius rei ea non praestita restitui debet cum fructibus, qu. 80. nu. 45
Fur res immobilis, & a clibanis differt, quast. 45. num. 5
Fur, & foenerator super lucrum reddere non tenetur, q. 32. n. 22
 adversus Furem iuratur in litem, q. 35. n. 35 & qu. 74. nu. 17
Furti poena olim manifesti in quadruplum, non manifesti in duplum, q. 74. n. 13
 Quae poena hodie non est in usu n. 14. ibid.
 Hodie adversus lures, & qui alienas pecunias invadunt, datur conditio furtiva, in qua venit id, quod interest, ibid. num. 15
 Duarum sententia quaedam reiecta, nu. 18. ibid.
 in Furem in litem iuratur pro quantitate rerum subtractarum, & aestimatione earum, qu. 77. nu. 59
Fur semper est in mora, q. 80. n. 8
Fur eodem tempore obligatur, & facit moram, qu. 81.

num. 34

Guberti distinctio, num. 35. ibid.
Fur, & raptor ipso iure moram facere censentur, qu. 81. num. 27
 Ut etiam ij, qui alienas pecunias invadunt, ibid.
Fures, & qui alienas pecunias invadunt, tenentur ad id, quod interest, qu. 83. num. 11
Fur non tenetur ad usuras aestimationis quanti plurimi, q. 83. num. 30
Fur semper moram facere videtur, q. 87. n. 25
Furis causa odiosa, ibid.
Fur, & foenerator moram semper facere intelliguntur, q. 96. num. 20
Furari tantumdem licet ei, qui aliter suam recuperare non potest, qu. 98. num. 28
 In quo tamen cautiones aliquot adhibenda, ibidem num. 29
Furtum iure naturali prohibitum, q. 95. n. 46
Furtum fit etiam rei minima, qu. 100. n. 67
Furti actio criminalis non datur pro re minima, nu. 68. ibidem.

G A

Gabrielis Budai sententia, qu. 14. num. 16
 Eiusdem interpretatio ad c. 1. de stud. reiiicitur, ibid. num. 17
Gabrielis Mudai emendatio in l. ult. ff. de contrab. empt. reijcitur, qu. 70. nu. 15
Gratiani & Mastrilli sententia notata, quastione 76. num. 26
Gamma, & Valasci definitio quaedam, quae Auctori non placet, q. 74. num. 47
Gasparis Federici doctrina quaedam reiiicitur, quast. 41. num. 10
 Eiusdem sententia quaedam declaratur, quastione 96. num. 40

G E

Gener pignora dotalia locare potest, qu. 19. num. 15
Germanis olim foenus ignotum, qu. 3. nu. 20
Genua mater mercatorum, q. 14. n. 2
Genuensis Reipublicae lex adversus nobiles usuras excentes, qu. 100. n. 42
Gestatio quid sit in l. 16. ff. quod vi, aut clam. quast. 50. num. 28
Gerens alterius negotia potest petere id, quod interest, qu. 33. n. 13

G L

Glossa in l. 5. ff. solut. marrim. declaratur, quastione 81. num. 39

G R

Gratiani locus male à Cencio acceptus, quastione 54. num. 39
Gravatus sub conditione potest interim rem alienare, qu. 54. num. 5
Gravatus fideicommissio quatenus censum imponere potest, qu. 54. n. 22. & seq.
Grex est res mobilis, & perire potest, qu. 47. nu. 3. & 4
Guillelmus Veranus & Antonius Rubeus Nicienses Advocati praestantissimi, q. 53. nu. 15
Guillelmi Budai locus de his, qui cambio, & recambio pecunias accipiunt, qu. 26. num. 57

H A

Habens rei pretium non minus habere videtur, qu. 15. num. 11
Habitatio ad vitam necessaria, qu. 11. n. 32
Hartmanni Pistor. de cambiis Francofurtensibus sententia, q. 86. n. 29
Hasta sors incerta, q. 69. n. 37

H E

Hebrais prohibitum à Deo, ne inter ipsos foenerent ob improbitatem usurarum, qu. 3. num. 14

Hebraei, & generatores, qui pecunias seniori dant, & res furivas pignori accipiunt, tenentur eas dominis reddere sine pretio, qu. 95. num. 49
 Nisi aliud ex privilegio illis concessum sit. ibid.
 Hebraei, qui immoderatas usuras à Christianis exigunt, à Christianorum consortio, & commercio segregandi sunt, qu. 100. num. 31
 Hebraeorum scenus turpe, & illicitum, ibid. num. 32
 Hebraeis non licet Christianis, & infidelibus scenerari, ibidem.
 Hebraei si usuras exercent, criminaliter puniri possunt, nisi hoc illis concessum sit ab habentibus potestatem, qu. 100. num. 53
Heracles *Maepesci* sententia declaratur, & defenditur, qu. 54. num. 13
Herodoti dictum nullam artem esse, qua probi ab improbis discerni possint, qu. 23. num. 29

H Æ

Hæres post moram tenetur ad fructus legati, & ad id, quod interest, qu. 18. num. 6
 Hæredi datur modicum tempus ad solvendum legatum, qu. 18. num. 38
 Hæres ex iplo aditionis die legatariis moram facere non intelligitur, qu. 19. num. 4
 Hæres non tenetur offerre legatum, ibidem. num. 8
 Hæres non tenetur reddere fructus, quos ex negligentia legatarii percepit, qu. 19. num. 12. & 15
 Hæres fiduciarius fructus restituit, ibidem. num. 21
 Hæres fiduciarius non hæres, sed quasi tutor. ibid.
 Hæres rogatus restituere, quicquid ex hereditate ad eum pervenit, non tenetur restituere fructus. ib. n. 22
 Hæres rogatus restituere, quicquid ex bonis supererit, fructus extantes restituere tenetur qu. 19. num. 26
 Ut etiam rogatus quicquid ex hereditate supererit ibid. num. 27
 Hæres non desinit esse bonæ fidei possessor, ex eo, quod sciat rem legatam esse, nisi legatarius agnoscat, & petat. ibid. num. 40
 Antonij Fabri egregium dictum, ibid. num. 41
 Hæres tutorum tenentur pupillis in id, quod interest, qu. 20. num. 13
 Præsertim si ex proprio facto conveniantur, nu. 14. ibidem.
 Hæres tutorum conveniri possunt, vel ex administratione tutorum, vel propria, ibid. num. 15
 Hæres mariti possunt statim dotem reddere mulieri, deducto commodo medijs temporis, qu. 30. num. 3
 Hæres viri possunt statim dotem reddere, ne viduam alant ibid. num. 8
 Hæres viri, qui viduam alunt possunt usuras dotis, vel fructus pignorum consequi, ibid. num. 32
 Hæres hodie non repetit usuras, quas malæ fidei possessor ex pecunia hereditatis percepit, quæstione 35. num. 8
 Hæres adversus malæ fidei possessorem eligit, an rem, vel pretium petat, ibid. num. 17
 Hæres rogatus purè restituere non potest censum imponere, qu. 54. num. 1
 Hæredi rogato ad diem certum, censum super rebus fideicommissi constituere non licet, ibid. num. 2
 Hæres rogatus sub conditione, potest interim rem alienare num. 5. ibid.
 Et super illa censum imponere. ibid.
 Hæres non potest imponere censum super re alienari prohibita, num. 9
 Hæres bona fideicommissi pro legitima, & alijs detractionibus alienare potest, ibid. num. 22
 Et subicere censibus. ibid.
 Hæres non potest super detractionibus censum imponere, qui illarum fructus excedat, ibid. num. 24
 Hæres rogatus restituere quod supererit, potest usque ad dotantem alienare, & censibus supponere, ibid. num. 32
 Hæres donatoris ex mora ad interesse tenetur, quæst. 71. num. 25
 Hæres, cuius arbitrio aliquid commissum est, officio boni viri fungi debet, qu. 76. num. 4
 Responsio ad argumentum, quo communis sententia impugnatur, num. 5. ibid.
 in Hæredem tutoris duobus casibus in litem iuratur, q.

77. num. 32
 Hæres viri tenentur extra domum viduæ alimentâ præstare, quando cum eis honestè commorari non potest, qu. 79. num. 43.
 Hæres iustus intra certum tempus non petere, non potest huius temporis usuras exigere, quæstione 85. num. 23
 Hæres usurarii ad edendum cogi possunt, quæst. 93. num. 11
 Item is, cui usurarius calendarium legavit, si illud ab hærede habuit, num. 12. ibid.
 Hæres usurarii in utroque foro usuras reddere coguntur, non secus ac hæres furis, qu. 94. num. 8
 Hæres etiam extranei usuras restituere tenentur, nu. 10. ibidem.
 Hæres tenetur usuras reddere, licet defunctus impoenitens decedat, num. 12. ibid.
 Et quamvis veter usuras restitui, num. 13. ibid.
 Hæres usurarii usuras reddere tenentur, licet non petantur, num. 14. ibid.
 Et licet cum defuncto lis contestata non sit, ibidem.
 Et licet ex usuris nihil ad hereditatem pervenerit, num. 15. ibidem.
 Hæres iure Pontificio actione rei persecutoria ex delicto defuncti possunt conveniri, licet ad eos nihil pervenerit, num. 16. ibid.
 Hæres iure Pontificio tenetur ex delicto defuncti, quatenus eius facultates patiuntur, ibid. num. 25
 Hæres usurarii hæres furis, ibidem.
 Hæres ex delicto defuncti tenetur, quatenus ex eo pinguior hereditas ad eum pervenit, num. 26. ibid.
 Hæres usuras restituere tenetur, quatenus patiuntur vires hereditatis, ibid. num. 27
 Quod receptum est, etiam nullo facto inventario, num. 28. ibidem.
 Hæres iure canonico non obligatur ad restituendum ultra facultates defuncti, num. 29. ibid.
 Hæres ad rescindenda damna per defunctum illata, ex iure canonico obligantur, quatenus facultates defuncti patiuntur, qu. 97. nu. 6
 Hæres si legatum dotis promittat mulieri, aut marito, bona eius tacite obligantur pro solutione dotis, ibid. num. 28
 Hæres non tenetur usuras solvere, quas defunctus iuravit solvere, qu. 99. num. 11
 Hæredi mala fides defuncti non nocet, ibidem. num. 36
Hereditatis in petitione veniunt partus partuum, quæst. 86. num. 25
 Hereditatis petitione continentur fructus ante litem percepti, num. 30. ibid.
 Hereditatis bonæ fidei possessor id tantum restituit, in quo locupletior factus est, qu. 95. num. 53
 Nec tenetur si quid prodegit vel amisit, ibidem.
 In petitione hereditatis non venit, quod indebitum exactum est, qu. 96. num. 15
 Vbi *Accursij* sententia in *l. navis ff. de rei vindic.* probatur, sed nova ratione, ibid.
Heresi est affirmare usuras licitas esse, quæst. 2. num. 39. & qu. 6. num. 30

H I

Heronymi Marcelli Vivaldi Equitis, & Senatoris Nicensis viridarium, qu. 50. num. 27
Hierosymitanis Equibus sub pena amissionis pecunie creditæ interdictum est, ne scenus exercent, qu. 10. num. 6
Hispalensis quidam contractus an sit difficilis, quæst. 23. num. 60
Hispaniæ lex, quæ pactum commissi admittit in censibus, non est in usu, qu. 66. num. 13

H O

Hollandia argentarii publici sceneratores, quæstione 100. num. 5
Homines de facultatibus suis magis sperare solent, quam debent, qu. 29. num. 11
 Homines sæpe vendunt nulla urgente necessitate, sed lucrandi causa, qu. 40. num. 75

Homo liber non potest vendi, qu. 48. num. 3
Homo liber non est in commercio, nec vendi potest, qu. 48. num. 22
Homini vita incerta, questione 72. num. 21. & alex ludus,
Hominum inter curas res alienum, & filia nubilis, qu. 74. num. 62
Horatibus publice criminosis Sacris interesse interdicitur, quest. 100. num. 33
Horatius, Theodosius, & Vespasianus iusserunt, ut capta bello civili restituerentur, qu. 77. num. 64
Hostibus licitum est fœnerari, qu. 98. num. 16
Hostibus legitimis vi, & iniuriis nocere licet, ibidem num. 22
 Erasmi, & Lutheri error. ibid.
Hostibus fœnerari non licet, cum quibus est ius asyli, ibid. num. 24
 Locus Deuteronom. c. 23. non fœneraberis fratri tuo. explicatur, nu. 25. ibid.
Hotomani de annuorum reddituum sententia, quæ refellitur, qu. 43. in App. n. 24
 Eiusdem errores quidam, ib. num. 26. contrarietas, num. 28
Hotomani de reddituum emptione sanior sententia, nu. 33. ibid.
Hotomanus ex ipso Hotomano refellitur, ibidem num. 35

H U

Hugonis Donelli argumenta pro usuris, questione 3. num. 4
 Quæ refellitur, ibid.

H Y

Hypotheca non amittitur ob illicitam stipulationem usurarum, qu. 7. n. 12
Hypothecarii privilegiatis creditoribus præferuntur, ibid. num. 16
Hypotheca validè adicitur mutuo pro restitutione sortis ibid. nu. 23
Hypotheca census fœneratitii non consistit, vbi ex lege regionis fors amittitur, nu. 26. ibid.
Hypotheca contrahitur, cum convenit, ut liceat rem vendere, qu. 70. nu. 24
 Et cum datur licentia ingrediendi fundum debitoris. ibid.
Hypotheca, quæ tacitè pro legatis inducitur, dividua est, qu. 97. n. 19
 Nisi unus tantum hæres sit, nu. 20. ibid.
Hypotheca tacita, quæ pro legatis datur, etiam adversus tertios competit, n. 21. ibid.
 Pro portione tamen hæreditaria, nu. 22. ibid.
Hypotheca datur in solidum contra hæredes, cum nondum hæreditas divisa est, n. 23. ibid.
 Et cum bona omnia ad unum pervenerunt, num. 24. ibid.
 Item si fundus specialiter pignori obligatus sit, nu. 25. ibid.
 Item si testator bona sua obligasset pro legatis præstandis, ibid. n. 26
Hypotheca pro legato dotis individua est ex Surdo, nu. 27. ibidem.

J A

Abbi Canterij definitio quædam declaratur, quest. 38. num. 27

J D

Identitas solo rei singulari nomine probari potest, qu. 48. num. 7

J G

Ignorantibus ius suum, & per reverentiam sua petere timentibus, sit mora reipia, qu. 82. num. 9
Ignorans ius suum restituere non intelligitur, qu. 92. num. 20

J L

Illicitum non facit; ut licitum peti non possit, etiam pro præterito tempore, qu. 68. n. 10
Illicitum licito admixto, pro non adiecto censetur, qu. 73. nu. 16

J M

Imperatores, Reges, Principes cur Divi appellati, qu. 43. num. 45
Implens contractum repetit usuras, vel cambia eius pecuniaz, quam ut adimpleret contractum sub usuris, vel cambis mutuatus est, qu. 27. n. 63
Implementum unius in contractibus ultro citroque obligatoris alterum in mora constituit, questione 82. num. 47
 Quod tamen quidam recipiunt in contractibus bonæ fidei, nu. 48. ibid.
 Et negant in contractibus stricti iuris, ibid.
ex Implemento unius alium in mora constitui in omnibus contractibus, sive bonæ fidei, sive stricti iuris ex sententia Ioannis Saport, nu. 49. ibid.
 Gratiani, & Marcscotti opinio innixa falsa ratione. ibid. nu. 50
Implementum unius alium in mora constituit, qui pecuniam dare debet, vel aliud facere, quod confestim fieri non potest, n. 53. ibid.
Implementum non statim in mora eum constituit, qui aliquid facere debet, quod dilationem desiderat, n. 54. ibidem.
Implementum unius quando alium in mora constituat, qu. 83. nu. 34
Improbis ignis est fructus auferre, quam pecuniam, qu. 11. num. 3

J N

Incendium non liberat debitorem, qu. 85. nu. 2
Incertitudo temporis æstimari potest, qu. 8. nu. 30
Incertitudo fructuum non excludit usuram, quest. 11. num. 12
Incertitudo futuri valoris sustinet contractum, etiam in foro conscientiaz, qu. 24. n. 29
Incertitudo lucri non tollit rationem usuræ in mutuo, qu. 26. n. 39
Incertitudo sustinet contractum, qu. 98. nu. 56
Incerta æstimari possunt arbitrio boni viri, quest. 72. num. 15
Incrementa cambiorum scetus pecuniaz, questione 89. num. 47
Indebiti in conditione veniunt scetus, & fructus etiam bona fide percepti, qu. 34. nu. 21
Indebitum scienter solvens repetere non potest, quest. 73. num. 11
Indebitum debito additum veram sortem non vitiat, qu. 73. num. 19
Indebitum repetens, concludenter probare debet indubitum solvisse, qu. 76. n. 45
Indicia fœnoris plenè, & perfectè probari debent, qu. 9. num. 31
Indicia duobus saltem testibus probanda, num. 32
Inducia ad debitores rei emptæ non porriguntur, qu. 85. num. 9
Inducie generales domorum pensiones non continent, n. 12. ibid.
Industria sua nemini nocere debet, qu. 13. n. 11
Industria personæ interdum tanti est, quantum pecunia, & interdum etiam plura, qu. 31. nu. 40
Inæqualitas in contractibus toleratur, ne turbentur commercia rerum, qu. 8. n. 3
Inæqualitas omnis in mutuo prohibita est, ibid.
Ingrati nulla est actio, qu. 14. n. 12
Iniquum est, alterum ex delicto alterius damnum pati, qu. 77. num. 37
Iniquum est, eum, qui per viginti annos non petiit usuras, eas postulare, qu. 92. nu. 36
Iniustitia pretii rationem emptionis non tollit, quest. 67. num. 19
Inustum est ultra sortem accipere, etiam cum debitor ex pecunia credita lucrum fecit, qu. 2. nu. 30
 Inustum,

Iniustum, quod est contra leges, q. 7. n. 4.
Institutio sub illicita conditione valet reiecta conditione, qu. 64. num. 9
Instrumenta, & contractus res diversæ, q. 58. n. 17
Instrumentis publicis usurarius probari potest, q. 100. n. 18
Instrumenta non minorem vim obtinent, quam depositiones testium. ib.
Inulis maris, & quæ in fluminibus fiunt, census imponi potest, q. 45. n. 9. & 10
Interesse poterat excedere modum usurarum, q. 1. n. 14
Interesse non est usura, q. 2. n. 37
Interesse probari debet, q. 3. n. 23
Interesse eius interesse, quod vice fortis fungitur, aliud interesse parere potest, q. 5. n. 17
Interesse lucri cessantis, & damni emergentis iisdem regulis fere consistunt, q. 30. n. 28
Interesse ex persona creditoris metiendum est, q. 32. n. 30 & q. 78. n. 14. & q. 80. n. 18
Interesse non servat legitimum modum usurarum, qu. 71. num. 37
Interesse reievictæ est intrinsicum, id est quanti habuisset emptor si reievicta non fuisset, q. 56. n. 13
Interesse lucri cessantis post moram in solvendis censibus factam deberi, qui sentiant, q. 66. n. 3
Auctoris contraria sententia, ib. n. 4
Interesse quid sit, q. 71. n. 3
Interesse omni iure licitum est, & permissum omnibus, ibid. num. 4
Interesse incertum est. ib. n. 4
Interesse debetur, ex quacunque causa pecunia debeatur, num. 6
Interesse circa rem facit cessare interesse extrinsecum. ibid. num. 11
Vbi relictaur Fachingi sententia quædam, ib. n. 12
Interesse legibus introductum, facit cessare aliud interesse, ib. num. 14
Interesse non debetur ab eo, qui ex liberalitate convenitur, ibid. n. 24
Interesse in facto consistit, q. 72. n. 2
Interesse pro varietate factorum æstimandum est arbitrio iudicis. ibid.
Interesse verè probato, cessat omnis fraudis suspicio. ibid. num. 11
Interesse non nisi ex mora, vel conventionem peti potest, q. 72. num. 40
Id quod interest tam ad damnum, quam ad lucrum pertinet, ib. num. 44
In æstimando eo, quod interest, res ad mediocrem summam reduci debet, ibid. n. 47
Quatenus interest in facto consistit, q. 74. n. 2
Interesse taxatio relinquitur arbitrio iudicis, ib. n. 3
Interesse lucri iis debetur, qui coguntur pecunias credere, ibid. num. 9
Interesse debetur ante moram, cum ab initio taxatum est arbitrio boni viri, ibid. n. 21
Interesse lucri cessantis, ut in spe positum, & multis casibus obnoxium æstimari debet, ibid. n. 54
Interesse debetur, quocunque tempore illud contingat, ibid. num. 57
Interesse non pendet ex tempore, sed ex causa, ib. n. 58
Interesse lucri, ut exigi possit, necesse est, ut mutui datio, vel retentio sit causa amissionis lucri, n. 59
Interesse debet fundari in veris causis, n. 64
Interesse damni emergentis, ut debeatur, de eo debitor admoneri debet, q. 75. n. 1
Interesse est id, quo jus nostrum factum est deterius culpa adversarij, ibid. n. 17
Id, quod interest, non potest probari per iuramentum in litem, cum contractus est usurarius, q. 76. n. 11
Interesse lucri cessantis plenam exigit probationem, neque admittit iuramentum in supplementum probationis, ibid. num. 34
Quæ sententia in dubium revocatur ex doctrina Baldi, ibid. num. 34
Interesse, quod intelligitur ex sola mora, non differt ab usura, q. 79. num. 4
Baldi regula ad discernendum usuras ab eo, quod interest, ibid. n. 5
Interesse debet esse verum, & ex veris, & iustis causis, ib. n. 17
Interesse non debetur sine mora, q. 80. n. 2
Interesse ex sola obligatione non præstat, ib. n. 4
Antonij Fabri sententia, ibid. q. 5

Quam auctor non probat, ibid. n. 6
Interesse ex censu nullo debetur, si actum est de eo in casum nullitatis præstando, ibid. n. 20
Interesse potest ab initio in pactum deduci, q. 81. n. 43
Interesse eatenus currit, quatenus durat mora, q. 82. n. 22
Interesse ex mora irregulari debetur in actione mandati, & aliis quibusdam, q. 83. n. 8
Interesse ex mora in rem ex bono, & æquo admittendum est, ibid. num. 9
Interesse quanti plurimi ubi locus est, interesse lucri cessantis, vel damni emergentis non admittitur, ib. n. 29
Interesse quanti plurimi non debetur pro quantitate illiquidæ, q. 84. num. 4
Antonij Fabri definitio Io. densur. quæ Auctori non placet, ib. num. 5
Interesse pendente dilatione debetur, cum id rescripto principis expressum est, q. 85. n. 20
Quod de vero interesse intelligendum est, ib. n. 21
Interesse præteritum est vice fortis ex quibusdam, quæst. 86. num. 2
Interesse lucri cessantis poena est, ib. n. 13
Interesse alterius interesse admissio, res in infinitum perduceretur, quod jus abhorret, ib. n. 16
Interesse non est fors, sed accessio fortis, ib. n. 21
Interesse, quod fungitur vice fortis, aliud interesse recipere potest, qu. 87. n. 1
Interesse quando fungatur vice fortis, ib. n. 2
Interesse à iudice, vel paribus taxatum, an aliud interesse parere possit, ib. n. 13
Interesse liquidatum fors non efficitur, ib. n. 14
Interesse quanti plurimi, an aliud interesse debeatur, ibidem num. 23
Antonij Fabri sententia, & distinctio, ib.
Quæ Auctori non placet, ib. num. 24
Interesse alterius interesse non debetur, etiam in locis, ubi interesse lucri cessantis mercatoribus adjudicari solet, ib. num. 26
Ubi declaratur conf. 8. lib. 6. Alex. ib. num. 27
Quod à Carolo Molinzo rejicitur, ib. num. 28
Interesse alterius interesse non debetur, quam vis debitor illud exegerit, ib. num. 29
In taxatione eius, quod interest, inspicitur persona creditoris, ib. num. 30
Interesse modicæ summæ non debetur, ib. num. 40
Interesse poenarum non debetur, licet in sortem redactæ sint, q. 87. num. 15
de interesse alterius interesse sententia Hieronymi Cagnoli iuri, & æquitati naturali, & experientie contraria, qu. 86. num. 18
Eiusdem Cagnoli sententia de interesse alterius interesse publice perniciosa, ib. num. 28
Interesse reddituum post moram deberi, qui sentiant, qu. 88. num. 1
Interesse reddituum post moram an debeatur, controversum est, ib. num. 10
Interesse damni emergentis accessio est, ib. n. 28
Interesse etiam intrinsicum ob moram, etiam in censibus debetur, ib. num. 30
Vbi assertur quædam ratio P. Molinæ, ib. num. 31
Quæ Auctori non placet, ib. num. 32
Interesse etiam cum augmento monetæ discernendum, si verè tantundem intersit, q. 89. num. 35
Interesse triplex conceptum, commune, & singulare, qu. 90. num. 1
Interesse divisio in conventum commune, & singulare à Recentionibus improbat, ib. num. 2
Interesse in casibus certis duplum excedere non potest, ibid. num. 3. & 6
Interesse in actione venditi, qua petitur pretium, id quod interest duplum non excedit, ib. num. 8
Interesse etiam quantitativè accedere potest, ib. num. 9
Interesse in locationibus, & conductionibus duplum excedere non potest, ib. num. 13
Interesse in casibus, qui certam quantitatem habent, duplum non excedit, ib. num. 14
Idemque est in casibus, qui certam naturam habent, ib. num. 15
Interesse in casibus, qui certam naturam, & quantitatem habent, quomodo taxandum, ib. num. 16
Interesse in casibus, qui certam naturam habent, & nulla intervenit pecunia, non potest excedere duplum communis æstimationis rei, ib. num. 17

Interesse in pecunia nautica duplum excedere potest, ex Cuiaciano, ibid. n. 21
 Quod Auctori non placet, *ibid.*
Interesse etiam multorum annorum duplum excedere non potest. num. 25
 Mangili sententia quaedam reicitur, *ibid. n. 26*
Interesse conventum non continetur lege unie. C. de sentent. quæ pro eo, ib. n. 28
Interesse, quod ex conventionem debetur, non comprehenditur, in l. un. C. de sent. quæ pro eo, ib. n. 32
Interesse conventum additum quantitati, non admittitur, nisi quatenus verè interest, ib. n. 34
Interesse certum lege definiti non potest, & Rebuffi contraria sententia reiecta. ibid. n. 35
Interesse quanti plurimi crecit usque ad executionem sententia, ibid. n. 42
Interesse quanti plurimi duplum excedere potest, & argumenta huius sententia, q. 90. n. 45
Interesse quanti plurimi in casibus certis duplum non excedit, ibid. n. 46
Interesse quanti plurimi ab ipsa re distinguitur, ib. n. 49
Interesse quanti plurimi an totum debeat, ib. n. 50
 Auctoris sententia, & distinctio, *ibid.*
Interesse conventum non deberi, nisi interfit, Baldi sententia defenditur, ib. n. 39
Interesse celsante actor dolo facit, qui interesse conventum petit. ibid.
Interesse singulare affectionis reicitur, ib. n. 51
Interesse singulare utilitatis, quodnam sit, ib. n. 52
 Et an duplum possit excedere, *ib. n. 53*
 Sigismundi Scacciae ratiocinatio, & distinctio, quæ reicitur. *ib. n. 54 & 55*
Interesse pendet à futuro eventu, & semper est incertum. ibid. num. 56
Interesse in casibus incertis pro rei veritate taxandum est, ibid. num. 65
Interesse in damnis iniuria datis, supra duplum admittitur, ibid. num. 76
 Quod tamen ex communi æstimatione taxandum est, non ex affectu cuiusquam, *ibid.*
Interesse in maleficiis duplum excedere potest, num. 78. ibidem.
Interesse sive in incertis, sive in certis casibus, semper cum competenti moderamine taxari debet, ib. n. 82
Interesse pœnæ genus. q. 92. n. 35
Interesse debetur post moram, etiam in contractibus stricti iuris. q. 96. n. 28
 Et in contractibus bonæ fidei, *ib.*
Interesse extrinsecum locum non habere, cum locus est intrinsecus, declaratur. q. 96. n. 38
Interesse extrinsecum cum debetur, de proximo intelligendum est, ib. num. 39
 Et sententia quaedam singularis Alciati in d. S. cum per venditorem, reicitur, *ibid.*
Interesse divisio in intrinsecum, & extrinsecum iniquibusdam reprehensa. ib. n. 43
Interesse non minuit sortem. q. 98. n. 43
Interesse debetur mutuanti, licet malit mutare, quam negotiari, ibid. n. 44
Interusurii ratio non ex mora, sed ex iustis causis haberi debet, q. 27. n. 41
Interpellatio debitorem in mora constituit. q. 81. n. 10
Interpellatio extraiudicialis sufficit ad contrahendam moram, ibid. n. 11
Interpellatio per epistolam, vel nuntium fieri potest, n. 12. ibidem.
Interpellatio opportunè fieri debet, ut in mora constituat, ibid. n. 13
Interpellationis verba clara esse debent, ut constituant in mora. num. 17. ibid.
 Nisi interdam ex qualitate personarum, *n. 18. ib.*
Interpellatio unica sufficit ad moram. ib. n. 19
Interpellatio non est necessaria, ubi dies additur promissioni, ibid. num. 30
 De hoc Guberni sententia quaedam declaratur, *ib. n. 31*
Interpres suis distinctionibus, & argutiis l. un. C. de sentent. quæ pro eo, obcuriorem reddiderunt, q. 90. n. 81
Invenditio speciem fundi non mutat, q. 57. n. 51

Ioannis Copi ratio quædam ex Virgilio malè sumpta reicitur. q. 50. n. 16
Ioannis Garzias sententia, & eius ratio potissima, q. 13. n. 13
Ioannis Garzias dictum quoddam expenditur, & reicitur, ibid. num. 35
Ioannes Baptista Marinus in Hetrusca poesi auctoris præceptor, q. 23. n. 43
Ioannes Picus ab hospite veneno necatus, q. 49. n. 37
Ioseph prædia dimisit Ægyptiis, annua pensione sibi reservata. qu. 41. num. 2

J V

Judices, & potestates ex sola tolerantia usurarum excommunicationem non incurrunt, q. 100. n. 39
Judicis arbitrio commissum est, quæ coniecturæ sufficiant ad probandum contractum esse usurarium, q. 9. n. 3
Judicem cuncta rimari oportet, ibid. n. 7
Judicis arbitrio relictum est, an pignus in solutum datum sit creditor, q. 12. n. 12
Judex non potest electionem auferre hæredi, cum legatum alternativum est, q. 18. n. 31
Judex non potest hodie præcipere, ut donec pecunia debita solvatur, præstentur usuræ, q. 21. n. 12
Judex non potest pœnam usurarum infligere non solventibus, ibid. num. 13
Judex an possit redditum annuum sua sententia creare, ibidem num. 14
 Navarri, & Cenci sententia. *ibid.*
 Virginii de Boccac. de eadem re opinio, *n. 15. ibid.*
Judicis factum, debitoris factum, ibid. n. 22
Judex potest pœnam non obtemperanti imponere, modo non crescat ratione sortis, & temporis, ibid. n. 25
Judex in usuras futuri temporis condemnare non potest. ibidem. num. 29
Judex an de futuris statuere possit, ib. n. 30
Judex potest condemnare pro futuro tempore in id, quod interest, ib. n. 37
Judices non possunt animos introspicere, q. 23. n. 29
Judicis arbitrio in foro externo committitur, an fraus temporis in cambiis insit, q. 25. n. 50
Judicis arbitrio committitur, cum ex coniecturis res definienda est, q. 28. n. 68
 Sigismundi Scacciae sententia refertur, *ib. n. 69*
 Errefellitur, *ib. num. 70*
Judicis arbitrio relinquatur, quæ dicuntur emptæ causæ hereditatis, q. 35. n. 15
Judicis arbitrio est deferre iusiurandum in litem, atque etiam non sequi, q. 36. n. 21
Judex coniecturis credere potest cessionem non esse simulatam, q. 39. n. 30
Judicem lincens oculis esse oportet, & cuncta rimari. quæst. 58. num. 50
Judex in re dubia proclivis esse debet ad sustinendum contractum, ib.
Judex quando equitate uti potest, vel non, q. 60. n. 25
Judices debent habere ante oculos legem non dubium, C. de legib. q. 70. n. 93
 ad iudicis officium pertinet curare, ne fraus alicui patrocinetur, & ne l. ult. C. de pact. pign. circumveniat, *ib. num. 94*
Judex curare debet, ne quis ex sua fraude lucrus sentiat, quæst. 75. num. 22
Judices sæculares nunc de usuris cognoscunt, sive sit quæstio iuris, sive facti, q. 100. n. 78
Judex in dubio potest ad iurandum adigere creditorem, a n. ob moram debitoris damnus passus sit, q. 75. n. 26
Judex potest moderari iuramentum creditoris circa id, quod interest, q. 76. num. 3
Judex iusiurandum in litem non tantum moderari potest, sed & non sequi, q. 76. n. 10. & 32
Judex potest ex causa iuramentum ex conventionem præstitum moderari, vel non sequi, ib. n. 19
Judex non debet confirmare taxationem interesse iuramento creditoris ex pacto factam, si summa sit egregia, ibidem num. 20
 Auctori videtur nihil esse distinguendum, *ib. n. 21*
Judex potest taxationem iniicere iurjurando in litem, ibid. num. 32
Judex debet taxare quantitatem, usque ad quam actor iuret in litem pro personarum, & negotii qualitate, qu. 77. num. 61

Judex non potest estimare id, quod interest, nisi probetur, q. 78. num. 10
Judex debet subtiliter inquirere id, quod creditoris interest, num. 11. *ibidem.*
Judex potest in sententia reservare sibi taxationem eius, quod interest, *ibid.* n. 25
Judicis posse ex se inquirere de eo, quod interest, & in illud condemnare, ex Bartoli sententia. *ibid.* n. 27
Quæ auctori non placet, ibid. n. 28
Judicis officium res, & tempora distinguere, q. 79. n. 34
Judicis arbitrio relinquitur, an ex implemento unius alter in mora constituatur, q. 82. n. 52
Judex ex sola adiectione temporis debet estimare id, quod interest, q. 83. n. 17
Judex debet adjudicare creditori id omne, quod illius interest, q. 86. n. 6
Judex potest contractum venditionis apparentem ex coniecturis usurarium pronuntiare, q. 89. n. 19
Judices possunt pacta iniqua corrigere, & ad æquitatem reducere, q. 90. n. 37
Judex si in sortem tantum condemnat, id, quod interest, amplius peti non potest, q. 91. n. 19
Nisi à sententia appellatum sit, ibid. n. 20
Judices proclives esse non debent ad infligendas usuras longi temporis, q. 92. n. 36
Judices seculares compellere possunt hæredes usurarii, ut usuras restituant, q. 94. n. 9
Judices, & magistratus, qui usuras solvi iubent, restituendi rei sunt, q. 94. n. 42
Judices ex iniusta sententia obligantur, ibid. n. 43
Idemque est in iudicibus delegatis, & arbitris ex compromisso sumptis, ibid. n. 44
Judicis arbitrio relinquitur, qua intentione quis rem furtivam emerit, q. 95. n. 41
Judices cogitationes hominum videre non possunt, q. 99. num. 9
Judex ex coniecturis arbitrari potest, donationem pendente mutuo liberam esse, ibid. n. 31
Judices, qui secundum leges civiles judicant scienter usuras deberi, an sint excommunicati, q. 100. n. 37
Judex Ecclesiasticus potest impedire, ne secularis testamentum publici usurarii exequatur, ibid. n. 49
Judices excommunicationem non incurrunt, cum adjuvant interesse minus legitime probatum. q. 100. n. 38
in Iudicio quasi contrahitur, q. 21. n. 10
Judicium propter jus præiens extenditur ad futura, ib. n. 31
in Iudiciis bonæ fidei juratur in litem de eo, quod interest, q. 35. num. 23
in iudiciis contrariis cur non iuret in litem, q. 77. n. 51
Jurari in litem potest adversus creditorem, qui soluto debito pignus non restituit, q. 13. n. 6
Juratur in litem adversus mandatarium, & negotiorum gestorem, ex eo, quod interest, q. 33. n. 9
Is, adversus quem juratur in litem, contrarium probare potest, q. 76. n. 18
Jurans ex conventionem omni exceptione maior esse non debet, q. 76. n. 24
Jurandi facultas ex lege, vel statuto ad hæredes transit, q. 79. num. 33
Jurans solvere in casum indigentis creditoris, sine interpellatione moram facere videtur, q. 81. n. 57
Jurari in litem ut possit adversus turem, & raptorem, de vi, & furto constare debet, q. 74. n. 19
Jurari potest in litem de eo, quod interest, adversus debitorem, qui sua die non solvit, cum ita conventum est, q. 76. num. 28
Ioannis Baptistæ Lupi doctrina refertur, & declaratur, ibid. n. 29. & 30. & 33
Jurate in litem etiam iis, qui negotiantur, concessum est, dummodo nihil aliud obstat, q. 76. n. 33
non Juratur in litem pro pecunia deposita, q. 77. n. 5
Juramento in litem locus non est, si contractus est omnino usurarius, q. 36. n. 20
Juramentum in litem non nisi in difficultate probationum deferretur, q. 76. n. 6
Juramentum in litem datur adversus debitorem morosum, ibid. num. 37
Juramentum in litem datur, etiam probationibus omnibus deficientibus, ibid. n. 38
in Juramento veritatis quomodo dolus, & contumacia puniatur, q. 77. n. 18
Juramentum in litem affectionis, & veritatis simul adversus

eundem tutorem concurrere potest, ibid. n. 21
Juramentum in litem non noget iis, qui ex alieno facto conveniuntur, q. 77. n. 27
Neque tertiis possessoribus, ibid.
Juramento veritatis locus est, quoties concurrat dolus, & difficultas probationis, ibid. n. 57
Neque sit actionum distinctio, ibid.
Juramentum an in mora promissorem constituat, quæst. 81. num. 47
Bartoli sententia, ibid. n. 48
Juramentum naturam contractus non immutat, ibid. n. 49
Baverii, & Seraphini hac de re distinctio, quæst. 81. num. 50. & 51
Jusiurandum in contractu, in quo occultè aliquid agitur, suam vim obtinet, q. 7 n. 18
Jusiurandum in dubio refertur ad contractum apparentem, ut etiam clausulæ, ibid. n. 21
Jusiurandum in contractu omnino simulato appositum non est iusiurandum, ibid. n. 39
Jusiurandum, quod servari potest sine dispendio salutis, servandum est, q. 70. n. 29
Jusiurandum non semper vim contractibus addit, ibid. n. 30
Jusiurandum in casibus illicitis legem commissariam non confirmat, q. 70. n. 32
Jusiurandum legi commissariæ additum non ligat hæredes contra Morded. n. 34
Antonii Fabri sententia absolutionem non esse necessariam, reicitur, ibid. n. 35
Roderici contrarium affirmantis sententia verior, ibid. num. 37
Jusiurandum legi commissariæ additum efficere, ut pignora intelligantur vendita iusto pretio ex Didaco Covarr. q. 70. num. 36
Jusiurandum in litem quare receptum est in iudiciis, quæst. 77. num. 1
Jusiurandum in litem, aliud affectionis, aliud veritatis, n. 2 ibidem.
Jusiurandum affectionis quando deferatur, ibid.
Jusiurandum affectionis non deferretur, nisi agatur de re, in quam affectio cadere possit, ibid. n. 3.
Jusiurandum in lucem, non nisi in subsidium deferri debet, ibid. num. 7
Jusiurandum veritatis, in quo de eo tantum iuratur, quod verè interest, ibid. n. 15
Jusiurandum nullum esse in litem, quod non sit affectionis, ex sententia Antonii Fabri, quæ reicitur, ibid. n. 16
Jusiurandum, quod præstatur adversus tutorem, quod inventarium non lecerit, est veritatis, n. 17
Jurisiurandi affectionis ratio, ne quis cogatur invito res suas vendere, ibid. n. 41
Jurisiurandi veritatis ratio est perfidia, & rupta fides, seu dolus debitoris, ibid. n. 42
Jusiurandum in litem affectionis non admittitur, nisi in rebus, quæ recipiunt affectionem, ibid. n. 49
Jusiurandum in litem subsidiarium, ibid. n. 62
Jusiurandum deferri potest, an quis pecuniam alienam in proprios usus venterit, q. 82. n. 36
Jusiurandum deferri potest in actione rerum smotarum, ibid.
Juramentum in litem in casibus certis duplum excedere non potest, q. 90. n. 18
Juramentum facit, ut recepta sorte interesse adhuc peti possit, ex quorundam sententia, q. 91. n. 25
Juramento insunt exceptiones, quæ natura sua insunt actui, cui adicitur, ib. n. 26
Juramentum actionem non parit, nisi in iudicio delatum sit, ib. num. 27
Juramentum super solutione usurarum deferri potest, qu. 93. num. 67
Juramentum rectè deferretur in actione furti, & aliis famosis iudiciis, ib. num. 68
Ut in actione iniuriarum, ib. num. 69
In casibus, in quibus remittitur iurandi necessitas, in his super usurarum exactione nemo iurare cogitur, ib. num. 73
Juramentum in causis usurarum in supplementum probationis deferri potest, qu. 93. num. 74
Juramentum etiam rei illicitæ Deo reddendum, q. 99. n. 10
Juriconsulti veteres melius fecerunt arbitrio iudicis relinquere, cui & quatenus, & in quibus actionibus iusiurandum in litem deferri oporteret, qu. 77. num. 62
Jurisdiclio in feudum dari potest, qu. 46. num. 21
Et malè pro contraria sententia allegatur Felicianus, ib. n. 22

Jurisdicção coheret territorio, ut iura vectigalium, & similia, num. 15
 Jurisdicção mari coheret, ibid.
 Jurisdicção distincta est à dominio rerum, ibid. n. 26
 Jurisdicção pignori dari potest, n. 28
 Jus civile non patitur iniustas conventiones, quest. 6. n. 24
 Jus civile, quod atinet ad usuras abrogatum est, q. 10. n. 1
 Jus petendi usuras dotis marito competit ex dispositione canonum, & legum, q. 28. n. 16
 Jus cohabitandi non oritur ex dote, sed ex matrimonio, qu. 28. num. 50
 Jus exigendi usuras pretii transit in cessionarium, q. 41. n. 33.
 Jura, & actiones ad hæredes, & in hæredes pro portionibus hereditariis transeunt, q. 42. n. 9
 Jus est genus ipsius census, ut actionis servitutis, usufructus, ibid. num. 13
 Jus divinum, & naturale non definit esse tale, quod legaliter qua repetatur, q. 44. n. 15
 Jura sub tactum, & oculos non cadunt, q. 46. n. 18
 Jus annui redditus distinctum est à re, cui imponitur, ibid. num. 27
 Jura rei coherentia sequuntur rem, q. 48. n. 20
 Jus non patitur ob res alienum liberos homines servire, num. 23
 Quædam P. Molinæ doctrina repugnantia arguitur, ibid. num. 24
 Jus redditus personalis est aptum subiectum venditionis, ut donationis, dotis, & legati, ibid. n. 26
 Jus redditus, quod venditur in census personalis venditione, est distinctum ab ipsa obligatione, qua venditor potest ad præstationem redditus conveniri, n. 27
 Jus census ex re sterili, & infructuosa fictum, & imaginarium, q. 50. n. 30
 Jus redimendi censu nulla præscriptione tolli potest, qu. 67. num. 2
 Jus revocandi conventionem competit debitori ex causa præcedenti, q. 76. n. 25
 Jus civile adversus divinum, & naturale non potest fingere, q. 79. n. 10
 Juri naturali contrarium est alterum alteri vim inferre, ibid. num. 11
 Jus census distinctum est à pensionibus, q. 88. n. 17
 Iustitia commutativa posita est in æqualitate rei ad rem, q. 17. num. 25
 Iustitia commutativa repugnat aliquid ultra sortem ex sola mora percipere, cum nihil interest, q. 33. n. 5
 Iustitia pretii non est necessaria regulariter, ut emptio sit valida, q. 59. n. 2
 Iustitia pretii redditus annui ex ratione fructuum metiri non debet, ibid. n. 20
 Justinianus non abrogavit leges, ex quibus usuras stipulari, & percipere licuit, q. 2. n. 41
 Justinianus in l. eos, C. de usur. creditoribus permisit usuras accipere, licet eorum nihil interest, q. 3. n. 22
 Justinianus pro varietate personarum usuras constituit, ad finem censuræ, q. 4. n. 44
 Justinianus constituit, ut usuris in sortem redactis, usuras non deberentur, sed sortis antiquæ tantum, q. 5. n. 9
 Justinianus excusatione aliqua dignus, quod modestas usuras permiserit, q. 6. n. 28
 Justinianus noratur, quod non omnino antichresim prohibuit, q. 11. n. 20
 Justiniani accurata distinctio in S. præeres, q. 28. n. 11
 Justinianus sanxit, ut etiam in casibus ab Anastasio exceptis census ultra modum pecuniæ soluta non valeret, q. 39. num. 37
 Justiniani Interpretes immerito convitiati ob obscuritatem l. un. C. de sens. qua proso, q. 90. n. 81
 Justiniani constitutio quædam de mora, que sit re ipsa ab hæredibus favore Ecclesiæ, q. 82. n. 5
 Justinianus in taxando eo, quod interest, in omnibus causis modum servari iussit, q. 86. n. 17

K A

K Mendis Julii inquilini olim migrare consueverant, qu. 62. num. 18

L A

L Abor omnia optat premium, q. 6. n. 15
 Lucubus, & Magnus piscatoris census imponi potest,

questione 45. num. 34
 Lesio probanda est de tempore contractus, q. 9. n. 33
 Lesio alium, etiam intra dimidiam iusti pretii reus est restituendi in interno foro, ex Theologorum, & Jurisperitorum sententia, q. 40. n. 77
 Laudemium ex impositione census non debetur, q. 52. n. 12
 Laudemii jus non est sublatum, si debetur alia ratione, quam census, qu. 65. n. 27
 Laudemii debetur interesse post moram, q. 89. n. 27

L E

Lesio vulgaris in cap. salubriter, recenta adversus Cuiacium, qu. 98. num. 6
 Lectio, & interpretatio Canisij ad c. salubriter, refellitur, num. 7
 Legatarii redditum pecuniæ legatæ percipiendo, usuram committunt, q. 8. n. 39
 Legatarius non potest usuras capere, cum sortem exigere ei licet, q. 18. n. 7. & 9
 Ratio Feliciani, & aliorum contra sententiam rejicitur, ibid. num. 8
 Legatarius, si partem rei legatæ occupat ex voluntate hæredis, partem tantum reddere cogitur, q. 40. n. 14
 Legatorum usuræ post moram debentur, q. 4. n. 9
 Sive ex re, sive ex persona mora fiat, n. 10
 Legatum valet, si testator iusserit heredem aliquid emere, vel vendere iusto pretio, q. 16. n. 14
 Legatorum usuræ hodie non debentur, etiam post moram, q. 18. num. 5
 Legatum quoad usuras nunc illicitum, ibid. n. 9
 Legatum factum creditori, quoad pecunia sibi debita solvatur, hodie est illicitum, ibid. n. 13
 Nisi legatarii tantumdem interst, n. 14
 in Legato alternativo cessat usura, ibid. n. 18
 Legatum non minuitur usuris, quando relicta sunt in compensationem eius, quod legatario debetur, ib. n. 19
 Legatum principale quando exigi non potest, sed tantum redditus, nulla committitur usura redditum percipiendo, num. 26
 Refellitur sententia Menoch. de hac re in cons. 44. ibidem, num. 27
 Legato inest modicum tempus, etiam cum pro legitima factum est, ibid. n. 39
 in Legatis mora ex contestatione litis, vel interpellatione contrahitur, q. 19. n. 7
 Legatum universitatis transit cum incremento ad legatarium, ibid. n. 29
 Nisi in diem, vel sub conditione relictum sit, n. 30
 Legatum pro legitima debetur cum fructibus à die mortis testatoris, n. 31
 Legatum pro legitima in die relictum, interim non recipit fructus, ibid. n. 32
 Legatum pro dote mulieri pauperi relictum, debetur cum fructibus, ex Fabro, ib. n. 33
 Cuius tamen definitio in dubium revocatur, ibid. 35. ibid.
 Legatis, & stipulationibus fructuum, ex certo prædio, inest conditio, si fructus nascantur, q. 57. n. 20
 Cenci sententia quibusdam casibus reinetur, veluti si actum est, ut ex fructibus rei pensio præstetur, ibidem, num. 21
 Et in censibus reservatis, ibid. n. 22
 Legatum nominis usuras continet, q. 86. n. 3
 Leges omnes, quibus creditoribus olim licuit fructus percipere iure usurarum, nunc abrogatæ, q. 11. n. 17
 Leges, quibus tutoribus usuræ infliguntur, nunc sunt abrogatæ, q. 20. n. 5. & 14
 Leges civiles de nauigio scenore, quatenus abrogatæ, qu. 23. num. 14
 Leges (alvis verbis circumvenire non licet, q. 26. n. 4
 Leges, quibus cautum est habendam esse rationem interusurij mediij temporis, abrogatæ sunt, q. 30. n. 15
 Leges permittentes usuras sacre lege, q. 33. n. 18
 Leges, quibus cautum est in iudiciis bonæ fidei, ex mora usuras præstandas esse, nunc abrogatæ sunt, q. 57. n. 7
 Leges, quibus cautum est valere stipulationem pecunie, si sua die pecunia non solvatur, nunc abrogatæ, quest. 38. num. 16
 Leges legibus reguntur, q. 40. n. 57. & q. 19. n. 15
 Leges constringunt inuitos, q. 44. n. 3

Leges etiam Pontificiae non obligant, nisi moribus receptae sint, ibid. n. 11
 Leges legibus regi debent, q. 52. n. 13
 Leges feudorum, ut alienationi, ita obligationi rerum feudaliu resistunt, q. 53. n. 5
 Legum finis, commune Republicae bonum, q. 60. n. 32
 Lege fieri potest, ut ob moram debitoris census pretium repedi possit, q. 68. n. 12
 Leges scenebres, quatenus hodie retineri possint, q. 72. n. 30
 Leges, quae damni, vel lucri rationem haberi iubent, respiciunt personam creditoris, q. 78. n. 17
 Herculis Mariscotti resolutio, & rationes eius, quae auctori non placent, ibid. n. 18 & 19
 Leges cum omnibus una voce loquuntur, q. 79. n. 32
 Leges, quibus venditori usuras pretii capere licet, hodie abrogatae, q. 83. n. 25
 Leges, quae dicunt in bonae fidei iudiciis venire usuras, de veris usuris loquuntur, q. 1. n. 12
 Leges extremae in sceneratores ferendae, q. 2. n. 16
 Leges civiles permittentes usuras iniquae, & omnes abrogatae, ibid. num. 42
 Leges efficere non possunt, ut usurae turpes esse definant, q. 3. n. 29
 Leges Principum ius divinum tollere non possunt, ibid. n. 30
 Leges, quibus definitum est in contractibus bonae fidei venire usuras, de veris usuris intelligendae sunt, q. 4. n. 23
 L. palam de rit. nupt. explicatur, q. 100. n. 7
 L. facium 60. ff. pro soc. explicatur, q. 1. n. 17
 Lex licentia adversus sceneratores, q. 2. n. 23
 Lex Caesaris pro aere alieno dissolvendo, ibid. n. 19
 L. curabit, C. de act. empt. loquitur de veris usuris, q. 4. n. 20
 L. curabit, in terminis usurae non potest excedere legitimum modum, ibid.
 L. Lucius, ff. de pof. sententia, q. 4. n. 32
 In specie, l. curabit, cur incrementum aliquod percipi possit, ibid. n. 34
 L. si venis, ff. in bonis, ff. de privileg. credit. declaratur, q. 7. n. 15
 L. non dubium, C. de legib. non pertinet ad contractus simulatos, ibid. n. 24
 L. unie. C. de plus petis. cessat, si transactum est bona fide, q. 10. num. 13
 L. 24. C. de usuris, explicata, qu. 11. n. 13
 L. legata. 9. de suppellectil. leg. sensus, q. 12. n. 7
 L. 101. de leg. 3. explicatur, ibid. n. 8
 L. 6. in fin. ff. de pignor. act. nunc abrogata, q. 13. n. 5
 L. Caterum, ff. de rei vendic. sententia, ibid. n. 17
 L. caterum emendatur ex Cuiacio, ibid. n. 19
 L. sumptus, de rei vendic. explicatur, ibid. n. 23
 L. curabit, C. de act. empt. non habet locum favore eius, qui in re aliena sumptus fecit, ibid. n. 24
 Tametsi agatur id, quod interest etiam nulla mora interveniente, ibid.
 Et de hac re declaratur quaedam Navarri sententia, ibid. num. 25
 L. Colonus, ff. locat. sensus, ibid. n. 29
 Quam male Cardinal. Mantica percepisse videtur, ibid. num. 30
 L. Titius, ff. de pof. verb. abrogata, q. 16. n. 8
 L. 3. §. ult. de ann. legat. quoad usuras, hodie abrogata, qu. 28. num. 10
 L. 1. C. de his, qua parr. nomin. explicatur, ibid. n. 30
 L. Marcellus de usur. explicatur, q. 19. n. 13
 L. quaesitum, de acquir. rer. domin. declaratur, ibid. n. 14
 L. 3. §. cum Pollidius, declaratur, ibid. n. 23
 ff. l. Ballista. ad Trebell. ibid. n. 24
 L. 34. ff. de usur. abrogata, quoad usuras, ibid. n. 42
 Lex contractus quidam, q. 21. n. 10
 L. 1. C. de sent. qua fin. cert. quantis pof. explicatio, ex Cuiacio, ibid. n. 30
 L. 1. §. ficius explicatur, ibid. n. 25
 L. cum quidam, §. ficius de usur. explicatur, q. 22. n. 11. & 12
 Lex quamvis dura servanda, q. 23. n. 23
 L. 3. ff. de alear. explicatur, ibid. n. 46
 L. pericul. pretium, de usur. sen. explicatur, ibid. n. 56. & 57
 Lex Laetianae de mercibus non vendendis mox distracturis propter inopiam, q. 24. n. 23
 Lex optima, quae camba rescicaret, q. 26. n. 20
 Lex commissoria in venditionibus non est illicita, q. 27. n. 7
 L. curabit, C. de act. empt. ratio, non est posita in domini retentione, q. 27. n. 15
 L. curabit, est de venditione facta translato dominio, ibid. num. 23

L. Lucius Titius, 47. de act. empt. explicatur, ibid. n. 62
 L. ult. §. praeterea sensus, q. 28. n. 6. & seq.
 L. 8. ff. in quib. caus. pign. quatenus hodie abrogata, ibid. n. 40
 L. ult. C. ad Velleian. declaratur, q. 28. n. 51
 L. cum pof. 69. §. mulier, ff. de jur. dot. correctae ex Cuiacio, q. 29. num. 2
 Ex qua parte nunc abrogata, ibid. n. 5
 L. mulier, §. verum, ff. de act. rer. amat. explicatur, q. 30. n. 9
 L. 7. de usur. hodie non obtinet, ibid. n. 10
 L. ubi adduc. C. de jur. dot. quoad alimenta liberorum locum habet, etiam defuncta matre, ibid. n. 21
 L. si maritus 46. ff. famil. heredit. declaratur, q. 30. n. 22
 L. Curabit, C. de act. empt. locum habet in rebus mobilibus fructiferis, q. 31. n. 9
 L. Titius de praescript. verb. declaratur, ibid. n. 18
 L. cum duobus, §. diamna, ff. pro soc. explicatur, ibid. n. 38
 Et eiusdem l. §. qui Sagariam, ibid. n. 39
 L. si id quod, §. item Celsus, ff. pro soc. declaratur, ibid. n. 46
 L. 24. & 26. ff. de pof. nunc abrogatae, q. 32. n. 4
 L. qui sine, ff. de negot. gest. hodie non obtinet, ibid. n. 23
 L. 1. C. de sent. quae pro eo, in omnibus contractibus locum habet, q. 33. n. 6
 ratio L. curabit, §. si mihi, l. 12. ff. mand. diversa, ibid. n. 29
 L. si rem tibi, §. si cum unum, ff. de praescript. verb. sententia, qu. 34. num. 14
 L. curabit, C. de act. empt. locum habet in omnibus contractibus, in quibus intervenit perceptio fructuum, quae ff. 35. num. 31
 L. 2. C. de iugios. declaratur, q. 39. n. 33
 L. 2. C. de rescind. vend. locum habet, cum pignus creditori addicitur, ut extraneo, q. 40. n. 41. & 49
 L. 2. Divo Pio: in §. si pignora explicatur, ibid. n. 44
 In quo §. duo rescripta referuntur, ibid. n. 51
 L. 2. C. de rescind. vendit. habet locum in specie d. §. si pignora, ibid. num. 63
 L. 1. C. de dolo, & eius sententia, ibid. n. 65
 L. curabit, C. de act. empt. non pertinet ad debitorem, qui sinit pignus, ibid. n. 68
 L. 2. C. de rescind. vendit. etiam favore emptoris locum habet, ibid. num. 70
 L. 2. C. de rescind. vendit. inhumana quibusdam videtur, ibid. num. 78
 L. ult. C. de pact. int. empt. & vendit. in omnibus alienationibus locum habet, q. 41. n. 7
 Lex commissoria in venditionibus recepta, in pignoribus prohibita, ibid. n. 11
 Et huius rei ratio, ibid. n. 12
 Lex commissoria addi potest venditioni cum pacto, ut emptor interim praestet usuras pretii, ibid. n. 25
 L. curabit, locum habet in rebus mobilibus, quae pariunt fructus, ibid. n. 31
 L. curabit, est de venditione perfecta, & ex qua fuit translatum dominium, ibid. n. 45
 Lex ut obliget, debet in singulis provinciis publicari, quae ff. 44. num. 4
 Lex sive canonica, sive civilis non obligat, nisi moribus populi recepta sit, ibid. num. 8
 L. 1. §. si iusserim de acquir. possess. declaratur, q. 45. n. 15
 L. 2. C. de rescind. vendit. an locum habeat in venditione census, qu. 59. n. 17
 nulla Lex est, in qua non sit locus aequitati, q. 60. n. 24
 L. perspexit, ff. qui & a quib. declaratur, n. 26
 L. qui sic solvit, ff. de solut. declaratur, q. 61. n. 13. & 16
 L. 12. ff. de precar. communis sensus, q. 62. n. 16
 Eiusdem legis vera sententia, ibid. n. 17. & 20
 L. 9. §. 1. de usur. declaratur, q. 66. n. 20
 L. si quis major. C. de transact. de pactis licitis accipienda est, qu. 68. num. 39
 Legis commissoriae vestigia, ut vulgo concipitur, q. 69. n. 14
 Legem commissorialem pignorum, ut nunc concipitur, in d. l. ult. non prohiberi, Praesidis Fabri obiectio, ib. n. 18
 Lex commissoria pignorum respicit futurum, ibid. n. 20
 L. 16. §. ult. de pignor. explicata, ibid. n. 21. & 23
 L. ult. in princ. de contrab. empt. expensa adversus Fabrum, ibidem, num. 24
 In hac l. ult. cur Scavola, nulla improprietas nota, usus sit, ibid. n. 25
 L. 1. C. de pact. pignor. explicatur, ibid. n. 26
 & L. 2. C. eod. tit. ibid. num. 27
 Lex commissoria odiosa debitoribus, ibid. n. 28
 In specie l. ult. C. de pact. pignor. ut nunc concipitur non contrahitur fiducia, ibid. num. 29

- Lex commissoria cur prohibita, ibid. num. 31
 Lex commissoria pignorum, cum plus valent, usuram contract. ibid. num. 33
 Lex commissoria in venditione nullam fraudem, & captio- nem continet. ibid. n. 34
 sub Lege commissoria in venditione non latet scenus, ut in pignore, ibid. num. 35
 Lex commissoria in venditione, quo casu iniusta esse possit, ibid. num. 36
L. ult. C. de distract. pignor. malè à Cuiaciq. percepta, num. 38. ibid.
L. à Divo Pio, §. si pignora, de re judic. est de conventione ex intervallo facta, ibid. n. 40
L. Titius 34. de pignor. act. sententia, qu. 70. num. 3
L. quamvis, de solut. explicatur, ibid. num. 4
L. ult. de contrab. empr. sensus ex Antonio Fabro, ibid. num. 7
 Lex commissoria prohibita, etiam cum fit de re non obli- gata pignori, ibid. num. 8. ibid. & num. 45
 Legis commissorie improbande ratio, ut occurratur aspe- ritati creditorum. ibid. num. 9
 Lex commissoria in eo posita est, ut res acquiratur credi- tori, ibid. num. 10
L. ult. de contrab. empr. nihil pertinet ad tractatum legis commissorie, ibid. num. 11
 Lex commissoria in venditionibus permixta diversa est ab ea, quæ in pignoribus improbat, ibid. num. 20
 Et malè ab una intertur ad aliam. ibid.
L. ult. de contrab. empr. sensus ex quibusdam, ibidem num. 44
L. si fundus, §. ult. in princip. de contrab. empr. species quo- modo differant. ibid. num. 45
in L. ult. de contrab. empr. venisimile est de certo pretio fuisse conventum, ibid. num. 46
ad L. ult. de contrab. empr. rejicitur quorundam interpreta- tio, ibid. num. 47
 Lex commissoria iure civili prohibita, ne hac ratione sceneratores excederent legitimum modum usurarum, ibid. num. 58
L. si fundus, §. ult. ff. de pignor. abrogata est in mutuo, ib. num. 62
 Lex Papia olim dotibus modum imposuit, ibidem num. 69
 de Lege commissoria addita favore dotis sententia Ga- brielis Mudei, ibid. num. 70
 Auctoris sententia nec favore dotis valere, ibi. num. 71
 Lex commissoria sustinetur, si debitor velit, ibid. n. 76
 Lex commissoria in omnibus contractibus prohibita, ib. num. 77
 Lex commissoria cur non valeat in transactione, Præsi- dis Fabri ratio rejicitur, ibid. num. 78
 Lex commissoria in venditione pignorum improbat, ib. num. 85
L. 2. §. ult. de ea quod cert. loc. sententia, questione 71. num. 9
L. ult. ff. de pericul. & commod. rei vend. explicatur, ibid. num. 10
L. 2. C. de non numer. pecun. quoad usuras abrogata, quest. 73. num. 12
 Duareni sententia quedam vera ex iure civili, sed iuri canonico contraria. ibid.
L. 57. ff. de pall. & alix similes abrogatæ, ibidem num. 24
L. quemadmodum, §. Labeo, ff. ad l. Aquil. & l. naturaliter, §. l. ff. de acquir. rer. dom. declarantur, questione 74. num. 50
L. ult. de fideiuss. non habet locum in contractibus bonæ fidei, ex Marefcotto, qu. 77. num. 23
L. ult. de fideiuss. sententiam non videtur satis percepisse Marefcotto, ibid. num. 28
L. ult. de fideiuss. sententia ex Heringio.
 Auctoris distinctio, ibid. num. 29
L. nummis de in litem iurand. declaratur, ibidem nu. 50
L. 3. de in litem iurand. declaratur, qu. 78. nu. 9
 Lex Evangelij leges Cæsaris vincit, qu. 79. nu. 12
 Lex in universum definire non potest quid, & quatenus cuiusque intersit. ibid. num. 15
L. Fulcinus, ff. ex quib. caus. in possess. eat. declaratur, ibid. num. 24
 Bartholomei Vgolini doctrina refertur, & resellitur, ibid. num. 25
L. curabit. locum habet, cum pro pretio census datur
res fructifera, quest. 80. num. 44
L. 32. in princ. de usur. explicatur, qu. 81. num. 48. & 9
 Lex semper opportunè admonet debitorem. ibidem num. 8
L. 24. ff. de usur. declaratur, ibid. num. 16
L. Emilius, ff. de minor. declaratur, ibidem num. 21. & 24.
& L. 32. §. 1. num. 22.
L. Jucum, ff. pro soc. explicatur, quest. 82. num. 34. 41. & 44
L. si quis, §. Proculus, ff. de Instis. act. declaratur, ibid. num. 43
L. 10. §. si procurator, ff. mand. hodie abrogata, ibidem.
L. ult. ff. de peric. & comm. rei vend. vera, & elegans decla- ratio, qu. 83. num. 15. 18. & 21
L. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. ratio, ibid. num. 19
L. ult. de peric. & comm. rei vend. interpretatio Barbozæ, & aliorum reprehenditur. num. 20
 Lex ult. de peric. & comm. rei vend. sensus ex Harmenopu- lo. ibid. num. 21
L. curabit. C. de act. empr. declaratio, ibid. num. 22
L. curabit. quatenus hodie procedit. ibid. num. 27
L. si sterilis, §. cum per venditorem explicatur, ib. n. 28
L. ult. Cod. de condict. ob turp. caus. explicatur ibidem num. 32
& L. naturalis, §. etsi quidem de præscrip. verb. ibidem num. 33
L. 137. in §. illud de verb. oblig. explicatur, quest. 84. num. 33
L. ult. C. de usur. rei indic. explicatur, quest. 85. num. 25
L. 2. §. indemnitas, ff. de admin. rer. ad Crovit. persin. decla- rat. qu. 86. num. 14
L. Anri, C. de sentent. urb. Constant. declaratur, ibid. n. 23.
L. si sterilis, §. cum per venditorem. malè à quibusdam percepta, qu. 88. num. 26
L. curabit, C. de act. empr. equitas, qu. 87. num. 31
L. 2. §. ult. de eo quod cert. loc. sensus, & explicatio advet- sus Cuiacium, qu. 90. num. 22
L. 6. §. si unus, ff. de act. empr. sententia, ibid. num. 74
L. 21. §. cum per venditorem non habet locum in pecunia, ibid. num. 86
L. si marito, §. si fundum, ff. solut. matrim. explicatur, qu. 91. num. 16
L. vir usuras, ff. de donat. int. vir. & uxor. sententia, qu. 92. num. 10
L. vie usuras, an locum habeat, cum matrimonium morte mulieris solutum est, ibid. num. 30
L. si filius ad Maccdon. explicatur, qu. 93. num. 21
L. quicumque, C. de Apueb. publ. habet locum in debitis ana- nui, ibid. num. 62
L. 17. ff. de iniur. & l. 6. ff. de his qui not. infam. intelliguntur, cum civiliter agitur, ibid. num. 72
L. si servus, §. olivam, ff. ad l. Aquil. explicatur, quest. 95. num. 17
L. 56. de peric. heredis. explicatur, ibid. num. 27
L. bona fides, ff. de pos. declaratur, qu. 95. num. 69
L. 38. de solut. declaratur, ibid. num. 10
L. 56. de peric. heredis. explicatur, ibid. n. 27
L. qui sine de negot. gest. explicatur, q. 96. n. 8
L. si sterilis, §. cum per venditorem declaratur, ut non habeat locum, si frumentum certo loco præstari debuit, ib. n. 33
L. unie §. ut plenius, C. de rei uxore. act. declaratur, q. 97. n. 28
 Leges legibus explicare cautius est, q. 90. n. 30
L. 2. in fin. quisatisd. cogant. explicata, ibid. n. 31
L. 3. & l. 21. §. ult. restringuntur l. ult. C. de sens. qua pro es, ibidem, num. 47
L. 1. ff. de act. empr. in princ. sententia. ibid. n. 48
L. 5. §. idem Iulianus de eo, quod cert. loc. communis interpre- tatio, q. 91. n. 28
 Quæ Auctori non satis probatur, ibid. n. 29
 Lex commissoria pignorum pravitatem usurariam interdum continet, q. 69. n. 1
 Lex commissoria in venditionibus non prohibetur, ibidem. num. 2
 Legis un. C. de sens. qua pro es summa, q. 90. n. 82
 Lex Imperator, cur Basilii legem, qua usuras sustulerat, ab- rogaverit, q. 6. n. 27
 Legitima fructus debentur à die mortis, q. 18. n. 19
 Legitima debetur cum fructibus, q. 30. n. 31
 Leonardi Duardi ratio quedam excutitur, & rejicitur, qu. 46. num. 16. & 18

L I

- Libellarius super re libellaria censum imponere potest, quod* 52. num. 20
- Libellaria concessio perpetua si nullum tempus praefinitum est, ibid.*
- Libellariam propriam rem faciens, potest super illa censum imponere, ibid. n. 21*
- Libellarius vepus contractus licitus est, & emphyteusi similis, quod* 89. n. 11
- Libellarii contractus novum genus aperte usurarius ex Manento, ibid. n. 3*
Et continetur Bulla Pij V. de censibus, ibid. n. 4
- Libellario in contractu non licet pretium repetere, quod* 89. num. 15
- de Libellario contractu sententia Auctoris, ibid. n. 16*
- Libelli libellorum non dantur, ibid. n. 21*
Francisci Bursat. *conf.* 68. non probatur, ibid. n. 22
- Libelli imputantur sorti, si contractus est usurarius, ibidem. num. 24*
- Libellarii contractus defensio, & patrocinium Marthe conf.* 126. adversus obiectiones Manenti. ibid. n. 8
- de Libellario contractu sententia Pauli Comitoli Theologi, ibid. num. 14*
- Libellus ex praeteritis libellis constitui non potest, quod* 88. num. 6
- Liberalitatis usura non debentur, quod* 22. n. 20
- Liberalitas iusta causa est recipiendi aliquid ultra sortem, quod* 98. num. 32.
- Liberatio captivorum captiosa est, & crudelis, quod* 26. n. 28
- Liberatio usurarum parte earum recepta valet, si fors iam soluta sit, quod* 99. n. 32
- Liberatio usurarum parte recepta non liberat usurarium pro residuo, si per metum extorta sit, ibid. n. 33*
- Libertas, & vita a securari possunt, quod* 23. n. 58
- Libertatis taylorie multa constituta sunt, quod* 82. n. 57
- Libri de juris arte editi à Ioanne Corasio, & Ioachimo Hoppero, quod* 96. n. 45
- Libris officialium & Syndicorum universitatis adhibenda est fides, quod* 93. n. 25
- Licitum non est quidpiam, quod sit publicum, quod* 89. n. 20
- Liquidatio interesse, vel cambiorum inter partes facta non tollit, quia sit usura quod* 76. n. 40
- Liquidatio non retrahitur, ut quis retro ad usuras teneatur, quod* 84. n. 9
- Lite contestata, an in iudiciis stricti iuris usura currere incipiant, quod* 37. n. 17.
- Lite contestata, etiam iudiciis stricti iuris veniunt, quod interest, ibid. n. 23*
- Litis eventus dubius, quod* 54. n. 50. & quod 72. n. 20
- Litigantes experientur iurgandi fortunam, ibid. n. 20*
- Lite terminata sumptus peti possunt, nec de his alia lis institui, quod* 91. n. 9
- Litis expensae poena temeritatis, & calumniae sunt. ibid.*

L O

- Locans rem iusto pretio aestimata ea lege, ut conductori pereat, quando admittat usuram, quod* 36. n. 25
- Locare sceneratoribus domos, quando liceat, quod* 96. n. 96
- Locatio non censetur usuraria ob iniusticiam pensionis, quod* 8. num. 25
- ex Locatione fructuum perceptio praesumitur, quod* 11. n. 34
- Quid si creditor probet pensiones non exegisse, Auctoris distinctio, ibid. n. 35*
- Locatio, vel contractus innominatus, ut discernatur, quod* 34. num. 14.
- Locatio, & conductio est contractus bonae fidei, quod* 36. n. 1
- Locatione ad longum tempus uile dominium transferatur, quod* 52. num. 8
- Locatio proxima est venditioni, quod* 98. n. 31
- Locator, qui ob dilationem solutionis maiorem pensionem exigit, usuram facit, quod* 8. n. 22
- Locator potest pacisci, ut pensio solvatur in frumento iusto pretio, quod* 16. n. 18
- Locator, si conductorem re frui non patitur, tenetur ad id, quod interest, quod* 36. n. 10
- Locator si compellat inquilinum, quod indigeat rebus, delecta fraude praestat id, quod interest, ibid. n. 11*
Et adversus eum iuratur in litem. ibid. n. 12
- Locatori deferatur iusurandum in litem pro eo, quod interest, si pensio sua die non solvatur, ibid. n. 13*

- Locatoredium liberatur, si illis evictis alias reque idoneas praestet inquilino, quod* 70. n. 84
- Locatori debetur interesse pro pensionibus sua die non solutis, quod* 90. num. 12
- Locum, vel temporis adiectio in contractibus stricti iuris facit, ut habeatur ratio eius, quod interest, quod* 37. n. 22
- Loca montium non vacabilia pro immobilibus habentur, & super illis census institui potest, quod* 46. n. 19. & 20
- Locupletes non debent uti excusatione miserorum, quod* 85. n. 4
- Locum filias suas obtulit ad foediorum libidinem vitandam, quod* 94. num. 65

L V

- Lucrum societatis non distinguitur ab aliis rebus societatis, quod* 1. num. 19
- Lucrum quod quisque fecerit ex re aliena, in facto consistit, quod* 4. num. 24
- Lucrum, quod non capitur ratione temporis, non est usura, licet sit iniustum, quod* 7. n. 34
- Lucrum ex eo illicitum dici non debet, quod sit certum, quod* 15. num. 7
- Lucrum, quod in nautico foenore obligationem auget, & ultra sortem exigitur, illicitum, & usurarium est, & ideo totum debitori restituendum, quod* 23. n. 15
- Lucrum, quod provenit ex multiplicatione cambiorum, longe deterius illo, quod provenit ex multiplicatione aliorum contractuum, quod* 26. n. 68
- Lucrum maius incertum pro certo minori lucro vendi potest, quod* 31. n. 19
- Lucrum non intelligitur, nisi deducto omni damno, ibidem. num. 26*
- Lucrum quod quis ex pecunia facit, non est fructus pecuniae, sed industriae, quod* 35. n. 14
- Lucrum cessans non potest ab initio ex mutuo subduci, quod* 63. num. 27
- Lucri certitudo per se non est illicita, quod* 67. nu. 18
- Lucrum ex fideiussione capere sordidius, quam ex officio mutui, quod* 70. nu. 41
- Lucri cessantis interesse, an peti possit, questione 70. num. 7*
- Lucri cessantis ratio habenda est, ibid. num. 8*
- Lucri dotalis, & donationis propter nuptias debetur interesse, ibid. num. 27*
- Lucrum dotis non est accessio. ibid. num. 28*
- Lucrum cessans incertum est, & multis modis impediri potest, quod* 72. num. 13
- Lucrum cessans interdum certum est, ibid. num. 14*
- Lucrum incertum societatis vendi potest certo pretio, ibid. num. 17*
- Lucrum cessans ab initio exigi non potest, & si quid exigitur, minuit sortem, ibid. num. 26*
- Lucri amissio, damnum est, ibid. num. 45*
- Lucrum cessans iis tantum decerni debet, qui negotiari solent ex sententia Menochij, & plurium, quod* 74. num. 24
- Lucrum cessans omnibus debetur, si verè illud amiserint debitoris culpa, num. 25*
- Lucrum cessans mercatori debetur, qui negotiis abstinet debitoris culpa, ibid. num. 51*
- Lucrum certum esse debere qui putant cum Natta sibi ipsas adversantur, ibid. num. 53*
- Lucrum cessans, quando certum est, totum debet adjudicari, num. 55*
- Lucri cessantis in ponenda ratione non est habenda ratio adventitii, & extranei lucri, quod* 76. n. 31
- Lucra proxima, & immediate provenientia admittenda sunt, non longius accersita, quod* 86. n. 17
- Lucrum societatis ab aliis rebus communibus non distinguitur, quod* 86. n. 26
- Lucrum societatis non est accessio, sed pars societatis, quod* 87. num. 18
- Lucrum ex negotiatione pecuniae foenebris quaesitum est sceneratoris, neque restituitur, quod* 96. n. 5
- Lucrum cambii differit ab eo, quod interest, quod* 89. n. 43
- Lucrum lucri, an in cambiis admittatur, ibid. n. 44*
- Lucra precedentium cambiorum non licet campforibus in sortem redigere, ibid. n. 58*
- Et argumenta Auctoris pro hac sententia. ibid.*
- Lucullus Asiam re alieno liberavit, quod* 2. n. 18
- Luculli lex, ne quarta fructuum parte amplius creditoris percipere possent ex pigore, quod* 11. n. 18

Ludovici Romani conf. 4to. declaratur ; questione 31. num. 25
Ludovici Romani conf. 3to. declaratur , questione 34. num. 16
Ludovici Romani conf. 5to. in primo casu reiicitur , n. 19. *ibid.*
Ludovicus Horvathus Drage J. C. Niciensis , & quaedam eius carmina , *ibid.* num. 18
Lusus urnæ licitus , qu. 23. num. 50
 Qui tamen non nisi auctoritate publica permitti debet , *ibid.* num. 51
Lupi , & *Roderici* sententia quaedam reiicitur , quæst. 33. num. 19
Lupi argumentum quoddam refellitur , *ibid.* num. 33

M A

M *Magistratus* in subsidium à pupillis , & hæredibus eorum conveniri non possunt , questione 20. num. 18
Magistratus hodie in usuras conveniri non possunt. *ibidem.*
Magistratum creatio ad Principem pertinet , quæst. 46. num. 12
Magistratus municipales cavent Republicam salvam fore , qu. 77. num. 26
Maldeni Episcopi responsio quaedam examinatur , quæst. 16. num. 48
Mala parva , male dilabuntur , qu. 99. num. 37
Maleficia , & delicta casus incerni , qu. 99. num. 79
Fachinei sententia d. l. *no.* solum in contractibus locum habere , reiicitur. *ibid.*
Mala fidei possessor , & creditor , quod attinet ad fructus , eodem loco sunt , qu. 13. n. 22
Mala fidei possessores olim in binos fructus tenebantur , qu. 21. num. 5
Mala fidei debitores tenebantur in duplas centesimas. *ibidem.*
Male fidei possessor tenetur ad fructus , quos percipere potuit , *ibid.* n. 6
Mala fidei hereditatis possessor sceneratus pecuniam , an usuras reddere compellatur , qu. 35. num. 7
Mala fides sola non constituit in mora , questione 80. num. 21
Mala fidei possessor improbus , improbius , & improbius-
 mus qu. 97. num. 19
Mala fidei possessor tenetur de fructibus , quos percipere potuit , *ibid.* n. 22
Male fidei possessor non tenetur restituere fructus , quos non percepit , nec dominus erat percepturus , *ibid.* num. 23. contra. num. 24
Mala fidei possessor tenetur ad fructus , qui communi diligentia , ex re percipi possunt , *ibid.* num. 26
Mala fidei possessor non potest petere dimidiam partem fructuum , perinde ac si esset colonus partiaris , num. 31. *ibid.*
Mala fidei possessor tenetur pretium rei venditæ reddere , quamvis non sit factus locupletior , qu. 95. num. 55
Mandans tenetur procuratori ad usuras eius pecuniæ , quam impendit iure civili , qu. 33. num. 35
Mandatarius male verus amicitiam violat , & fidem , *ibid.* num. 10
Mandatarius tenetur ad id , quod interest , nisi color quæsitus sit fœnori. *ibid.* num. 12
Mandatarius sortem , & usuras repetere potest , *ibidem* num. 14
Mandatarij assertio de solutione usurarum , an standum sit , *ibid.* num. 15
 Antonij Fabri hac de re descriptio. *ibid.*
adversus Mandatarium iuratur in litem , ob pecunias non redditas , pro eo quod interest , questione 77. num. 40
Mandatarius suscipiens , si neglexerit , tenetur ad id , quod interest , qu. 32. num. 25
Mandati iudicium , est bonæ fidei , questione 33. num. 1
 in *Mandati* iudicio veniunt usuræ de iure civili , *ibidem* num. 2
 Ut etiam in actione de negotiis gestis. *ibid.*
 Quod hodie non obtinet ob ius canonicum , cui standum est , *ibid.* num. 3
Mandati iudicio id , quod interest , nunc peti potest ,

ibidem numero 6
Mandato alterius sumens pecuniam fœnore indemnitas servari debet , qu. 75. num. 31
Mandatum suscipiens ad fundum , vel merces comparandas , si id neglexerit , tenetur ad id , quod interest , qu. 33. num. 7
Mandatum suscipiens ad luendum pignus , vel redditum redimendum , si id non expleat , tenetur ad interesse , num. 8. *ibid.*
Mandati in actione contraria venit id , quod interest , etiam nulla facta mora , *ibid.* n. 13
Mandato suscepto actus censetur gestus nomine mandantis , qu. 33. num. 32
Mandati in actione in litem iuratur , questione 77. num. 39
Manifesti usurarii qui dicantur , questione 100. num. 2. & seq.
Marito , qui sustinet onera matrimonii , usuræ dotis debentur , qu. 3. num. 7
Maritus potest tacite , vel expresse remittere usuras , qu. 28. num. 15
 Sententia *Medices* Auctori non probatur. *ibid.*
Maritus non computat fructus pignoris in sortem , propter onera matrimonii , *ibid.* num. 39
Maritus , ut potest ex pacto fructus pignoris percipere , ita annuam quantitatem loco fructuum , *ibidem* num. 42
Maritus non tenetur uxorem alere , sive à patre , sive ab extraneo dos promissa sit , *ibid.* num. 47
Maritus potest uxorem expellere , si dos non solvitur , ex multorum sententia , *ibid.* num. 48
 Recensentur Auctores , qui aliud sentiunt , *ibidem* num. 49
Maritus non tenetur suis sumptibus uxorem alere , non soluta dote , à quocumque debeat , *ibidem* num. 57
 Etiam si uxorem domi retineat. *ibid.* num. 53
Maritus uxorem indotatam ducens tenetur illam suis sumptibus alere , *ibid.* num. 57
Maritus , qui non sustinuit onera matrimonii , neque fructus pignoris suos tacere , neque usuras dotis petere potest , *ibid.* num. 58
 Etiam si maritus uxorem expulerit ob eius culpam , *ibid.* num. 59
Maritus ex propria obligatione tenetur uxorem , & familiam tueri , *ibid.* num. 64
Marito nihil debetur ex eo , quod uxoris , & liberorum curam gerit , *ibid.* num. 65
Marito , ut suos fructus pignoris faciat , non est opus ut aliunde intersit , sed tantum ut onera matrimonii sustineat , *ibid.* num. 71
Marito duo debentur dos , & sumptus matrimonii , num. 72. *ibid.*
Maritus non tenetur uxorem alere post moram sibi in solutione dotis factam , *ibid.* num. 73
Maritus , cui mora sit in solutione dotis , potest agere ad id , quod interest , etiam si excedat onera matrimonii , *ibid.* num. 76
Maritus si cedat nomen dotis creditori suo , is nec usuras , nec fructus pignorum exigere potest , questione 29. num. 17
Maritus usuras , vel fructus præteriti temporis recte cedere potest , & transiunt ad hæredes , *ibidem* num. 18
Maritus usuras futuri temporis , & fructus pignorum vendere potest , *ibid.* num. 19
Mariti iure resoluti , ius emptoris resolvitur , *ibidem* num. 20
Maritus nomen dotis , & ius percipiendi usuras dotis cedere , & vendere potest , *ibid.* num. 21
Maritus debitor eadem quantitas potest usuras dotis , vel ius fructuum cedere creditori , *ibid.* num. 22
Maritus defunctæ uxore non potest usuras dotis exigere , vel fructus pignorum percipere , questione 30. num. 1
Maritus dotem promissam , & non solutam exigere non potest soluto matrimonio , *ibid.* num. 5
Maritus defunctæ uxore recte agit ad id , quod interest sibi dotem sua die non fuisse solutam pro anno luctus , *ibid.* num. 12
Maritus non potest capere usuras dotis soluto matrimonio , etiam si liberi supersint , *ibid.* num. 16. & 17

Martini consuetudo habet locum in dote promissa, & non soluta. *ibid.*
Maritus defuncta uxore cum liberis dotem petere potest, & id quod interest, *ibid.* num. 27
Maritus non repellitur a petitione dotis oblatione usurarum, vel redditus, *ibid.* num. 62
Maritus si dote recepta eam pecuniam focero mutuetur, non potest usuras exigere, nisi eius aliunde interfit, *ibid.* num. 63
Maritus similis est emptori propter onera matrimonii, qu. 48. num. 18
Maritus est dominus dotis, qu. 51. num. 39
Maritus super re dotali censum imponere non potest, nu. 40. *ibid.*
Maritus rem dotalem alienare, & oppignorare non potest *ibid.* num. 41
Maritus non potest servitatem imponere rei dotali etiam constante matrimonio, *ibid.* n. 42
Maritus in praeiis estimatis censum constituere potest, *ib.* num. 46
 Duardi sententia quaedam declaratur, *ibid.* num. 47
Marito non licet pignora dotalia per legem commissariam auferre, qu. 70. nu. 75
Maritus, cui mora fit in solutione dotis, potest agere ad id quod interest ratione lucris, vel damni, qu. 71. num. 23
Marito, qui sustinet onera matrimonii, etiam pro augmento dotis, usurae debentur, *ib.* num. 29
Maritus agit in solidum adversus eum, qui ex liberalitate promissit dotem, *ib.* num. 35
Marito non debentur usurae dotis non solutae, durante anno luctus, qu. 79. num. 40
 Nec valet statutum, quo id cavetur, *ibid.*
 Nisi ex matrimonio supersint liberi, *ibid.* num. 41
Maritus, qui bona aestimata in solutionem dotis accepit, efficitur debitor in pecunia numerata, *ibidem.* num. 53
Marito, qui sustinet onera debentur usurae, licet debitor ex dote nullum lucrum faciat, qu. 83. num. 37
Maritus est similis emptori propter onera matrimonii, *ib.* num. 41
Maritus potest usuras dotis exigere, etiam supra duplum, quandiu sustinet onera matrimonii, quae. 90. num. 63
Maritus est similis emptori. *ibid.*
Maritus, qui sine dote uxorem alit, potest alimenta repetere, licet uxor in illius obsequio sit, quae. 94. num. 50
Maritus, qui non toto decennio tacuit, usuras dotis remissile non intelligitur, qu. 92. num. 4
 Nisi coniecturis aliud iudici videatur, *ib.* num. 5
Maritus, qui per decennium usuras dotis non petiit eas donasse intelligitur, *ib.* num. 6
Maritus, qui per omne tempus matrimonii usuras non petiit, eas donasse praesumitur, *ibid.* num. 22
 Etiam si minus decennio matrimonium steterit, *ibid.* num. 23
Maritus mortua uxore non potest usuras dotis petere, si dote stetit matrimonium, *ibid.* num. 32
Maritus, si minus decennio matrimonium stetit, potest defunctae uxore usuras dotis petere, *ibid.* num. 33
Menochii casus a quaestione alienus, *ibid.* num. 34
Maritus fructus pignoris non imputat sorti, propter onera matrimonii, qu. 98. num. 5
Mare, & litus maris, omnibus communia sunt, qu. 45. num. 31
Marsa obicit Manento, quod multos Auctores referat, neque legerit, qu. 89. num. 13
Martii Medicei rationes quaedam, ut probet, etiam ex tantibus libera usuras dotis non deberi, quae. 30. num. 18
 Recensentur qui contra sentiunt, & eorum argumenta. *ibid.* num. 19
Martii rationes excusse, *ibid.* num. 20
Martini Navarrae sententia, quatenus constitutio Pii V. de censibus obliget extra Ecclesiasticam ditionem, qu. 44. num. 13
 Quae nec Ioanni de Salas, nec Canisio, nec Auctori omnino probatur, *ib.* num. 14
Massiliensis lex, ne dos aureos centum excederet, qu. 70. num. 69
Medardus in concl. 1424 in fin. declaratur, qu. 100. num. 14.

Matthaei Coleri argumentum quoddam refellitur, qu. 100. num. 62

M E

Meliorationum in estimatione inspicitur, quod minus est qu. 13. num. 14
Meliorationes aliae negativae, aliae positivae, *ib.* nu. 15
Meliorationum fructus eius esse, qui impendit, quomodo accipiendum, *ibid.* num. 32
Melioramenta in re feudali, non sunt feudalia, qu. 53. num. 20
Melioramenta non veniunt in fideicommissi restitutionem qu. 54. nu. 23
Melior est domum, vel agrum vendere, & solvere, quam usuras pati, qu. 29. num. 19
Menippi Philosophi & forneratoris exitus, quae. 23. num. 4
Menochius inconstantiae notatus circa civilium fructuum admissionem, qu. 50. num. 17
Menses usurarum parentes, qu. 4. num. 39
Memoria defunctorum non est temere damnanda, qu. 100. num. 15
Mensa forneratoris altare diaboli, qu. 100. nu. 2
Mensa forneratorum in quibusdam Belgii oppidis detestabiles, qu. 22. num. 47
Mensurae si mutentur, iuratum ea mensura reddi debet, qua admetum est, qu. 17. num. 11
Mercati Theologi adversus sicca cambia gravis sententia qu. 25. num. 75
Mercatores utiles civitatibus, qu. 2. num. 8
Mercatores usuram admittunt, cum merces carius vendunt ob dilatarem pretii solutionem, qu. 24. num. 2
Mercatores carius vendentes ob dilationem, non excusantur consuetudine, *ibid.* n. 17
Mercator si sponte, vel casu aliquo desinit negotiari, non potest interesse lucris cessantis exigere, quae. 19. num. 14
Mercatores proficisci solent, quod illos spes lucris vocat, qu. 74. num. 37
Mercatoribus, qui paratam pecuniam habent ad hanc, vel illam occasionem, debetur lucrum arbitrio boni viri, *ib.* num. 40
Mercator quis, *ib.* num. 42
Mercatori non ideo minus lucrum cessans debetur, quod mala fortuna interdum alius sit, *ib.* num. 56
Mercator tantundem pecuniae otiosam domi reuocans, lucrum cessans petere non potest, *ib.* num. 60
 Nisi aliis necessitatibus, & usibus referretur, *ibid.* num. 61
Mercatori lucrum cessans debetur, quamvis appareat interitum mercaturae operam dedisse, *ib.* n. 67
Mercator, qui lucrum solvit ultra fortem, id repetere potest, si societas est usuraria, qu. 76. n. 46
Mercatori an lucrum primi anni tantum debeatur, vel etiam sequentium annorum, qu. 90. num. 88
 Decius, & alii auctores declarantur, *ibid.* num. 89
Mercatura ex tenerandi licentia intermittitur, qu. 2. n. 24
Mercatura ubi viget, non est probanda certa occasio lucrandi, ut lucrum cessans negotiatoribus decernatur, qu. 74. num. 43
Merces certa ad incundam locationem constituenda, qu. 11. nu. 16
Merces, quae per sylvas, & loca periculosa traiciuntur, licite assicurari possunt, qu. 23. num. 44
Merces cum plus, vel minus valiturae sunt ob prorogationem pretii emptor usurarius non censetur, qu. 24. num. 34
Mercedis sua die non soluta debentur usurae ex iure civili, qu. 36. num. 2
 si Merces, & pensio sua die non solvatur, conductor tenetur ad id, quod locatoris interest, *ib.* n. 6
Merces carius vendere ob dilatarem pretii solutionem, usurarium est, & illicitum, qu. 41. n. 48
Merces vilescunt, si emptorem queras, qu. 74. n. 52
Merces alienas in mari proiciens, ut suas seruet, non tenetur Aquilia, qu. 95. n. 70
 Sed tantum contribuere pro portione suarum mercium ad iacturam faciendam, *ib.*
Merces carius vendere licet, si de pretio habita ratione damni emergentis, & lucris cessantis, quaestione 71. num. 17

M I

- Millitis* quærela apud Livium adversus creditorem, qu. 2. num. 12
Militia, & officia in feudum dari possunt, quod de camera dicitur, qu. 46. num. 15
Minimum de malis eligendum, qu. 6. num. 25
Minor non potest suis rebus censum imponere sine solemnitatibus, qu. 7. num. 27
 Et hoc casu hypotheca nulla est censu non subsistente, ibid.
 Minores plus petitionis à tutoribus factæ periculum non incurrunt qu. 10. num. 15
 Minoribus in legatis fit mora ipso iure, quæstione 19. num. 5
 Quæ finitur vigesimo quinto anno, ibid. num. 6
 si Minor post viginti annos, vel aliud longius tempus distulit petere tutelam, non poterit usuras petere, qu. 20. num. 22
 Minoribus, & civitatibus fit mora ipso iure, quæst. 22. num. 13
 Minor si in delatione iurisiurandi captus fit in integrum restitui debet, qu. 76. num. 16
 Minorum debitores ex mora irregulari tenentur ad id, quod interest, qu. 82. num. 2
 Minoris ætatis favore factum, ut minoribus re ipsa mora fiat, ibid. num. 3
 Minor minori non facit moram re ipsa, ibidem. num. 15
 Minor si minori rem vendat, qui fructus percepit, moram eo ipso facere intelligitur, ibid. num. 17
 Minor debitor minoris ex causa dotis, moram re ipsa facit, ibid. num. 18
 Minor potest restitui adversus receptionem sortis sine interesse, qu. 91. num. 44

M O

- Moderatio* reddituum ex edicto Principis ad venditorem redditus non pertinet, qu. 80. num. 35
Modicitas pretii, & pactum revendendi non sufficiunt, ut contractus usurarius habeatur, quæst. 9. num. 13
 Quid si pretium sit minus, quàm dimidium valoris rei, ibid. num. 14
Modicum tempus hæredi datur, licet testator iubeat aliquid statim fieri, qu. 18. num. 40
Moneta si deteriores cudantur, non licet ex aureis solvere secundum valorem currentem, quæstione 17 num. 32
 Monetæ augmenti interesse debetur, quæstione 89 num. 33
 Monetæ augmentum est fors, & pars sortis, ibidem num. 34
 Moneta antiqua si non inveniatur, solutio de nova ad æstimationem antiquæ fieri debet, quæstione 67 num. 27
 Idemque est, si species veteris monetæ difficillimè inveniri potest, ibid. num. 28
Molendinis, quæ in fluminibus cymbis imponuntur, an census imponi possit, quæst. 45. num. 12
 Molendina cymbis in fluminibus imposita, inter res mobiles recensentur, ibid. num. 13
 Molendina minorum, quæ in ripis fluminum ædificata sunt, sine decreto alienari non possunt, ibid. 20. & 22
 Molendina in feudum dari possunt, & in Emphyteusim, ibid. num. 21
 Molendinorum periculum iustam præbere potest causam alienandi, ibid. num. 23
 Molendinis, & Pistrinis, quæ per iumenta circumaguntur, census superimponi potest, ibid. num. 25
 Molendinis, quæ vento agitantur, census iniici potest, ibid. num. 26
 Et in feudum dari possunt, qu. 45. num. 27
 de Molendino destructo contrariæ sententiæ Boccatii, & Navarri qu. 57. num. 58
 Auctoris inter utramque distinctio, ibidem num. 59
 Molendino novo fraudulenter constructo ex materia primi, debitor census tenetur super novo censum constituisse, ibid. num. 63
 Vel pretium reddere, & id quod interest, ibidem.
 Molendino novo constructo ex eo, quod aqua ad prius ædificium duci non potest, census non debetur, ibid. 64
 Nisi quatenus ex ædificio redigi potest, ibidem num. 65
 Molendino bannario destructo, census non extinguitur, ibid. num. 66
Molina Theologi doctrina declaratur, qu. 23. num. 35
 Molinæ Theologi sententia, qu. 44. num. 10
 Molinæ Theologi de censibus vitalitiis sententia ad Bullam Pij V. pertinere, qu. 49. num. 35
Montium pietatis iustitia pender ex legibus, quibus instituti sunt, & reguntur, qu. 22. num. 28
 Mons pietatis, in quo nihil ultra sortem exigitur, iustus est, & montium perfectissimus, ibidem num. 29. & 34
 Montes pietatis civitatis Niciensis, & à quibus reguntur, ibid. num. 30
 Montes pietatis possunt aliquid accipere à mutuataris titulo elemosinæ, ibid. num. 31
 Dummodò importunis precibus non exprimatur, ibid. num. 32
 Mons pietatis, in quo aliquid ultra sortem accipitur pro expensis montis, est licitus, ibid. num. 33
 Mons pietatis si quid plus exigat, quàm ad sui conservationem est necessarium, id illicitum est, ibid. 34
 Mons pietatis, in quo aliquid superexigitur pro expensis montis, non ideo minus mons pietatis censeretur debet, ibid. num. 35
 Montis pecuniæ dominium sibi retinens potest se indemnem servare, ibid. num. 36
 Et contraria Lopez sententia rejicitur, ibid.
 Montes pietatis mixti, liciti, ibid. num. 37
 Dummodò non plus exigatur, quàm patiat ratio sumptuum, & eius quod interest, ibid. num. 38
 Montibus conferentes pecuniam nihil ultra sortem capere possunt titulo depositi, vel mutui, nisi quatenus eorum interfit, ibid. num. 39
 Ratio quædam Felicij salvandi eos, qui plus exigunt, rejicitur, ibid. num. 40
 Montes, qui super redditibus instituuntur, quatenus liciti, ibid. num. 41
 P. Fillicij doctrina quædam explicatur, ibidem num. 43
 Montes, in quibus nulli assignantur redditus, illiciti, ibid. num. 44
 Et quomodo conferentibus consulatur, ibid.
 Montes, qui ad quæstum instituuntur, difficiles, ibid. num. 45
 in Montibus plus soli quàm cæli, qu. 58. num. 36
 Mora sola non sufficit, ut quid ultra sortem capere liceat, qu. 1. num. 32. & qu. 79. num. 22
 ex Mora debentur usuræ, quæ in regione frequentantur, qu. 4. num. 12
 Mora sola non sufficit, ut usuræ licite exigantur, qu. 4. num. 36
 Mora sui cuique nocet, qu. 17. num. 8
 Mora, & frustratio tutoris impunita esse non debet, qu. 20. num. 7
 Moræ nulla habenda est ratio, quæ nihil nocuit, ibidem.
 Mora non fit re ipsa, nisi concurrant cætera omnia ad moram necessaria, qu. 22. num. 15
 Mora, quæ fit re ipsa, non plus potest, quàm ea, quæ fit ex persona, ibid. num. 16
 Mora non fit filio, vel minori, nisi ex parte sua impleverint contractum, ibid. num. 17
 Mora sua cuique nocere debet, quæst. 29. num. 6
 Mora non sufficit, ut usuræ debeantur, quæstione 36. num. 10
 Mora exigitur, ut interesse lucri cessantis debeatur, qu. 74. num. 8
 Mora exigitur, ut debitor teneatur ad id, quod interest, qu. 81. num. 1
 Mora quid sit, ibid. num. 3
 Mora dupliciter fit, ex re, & ex persona, ibid. 5
 Mora ex re, quando facta intelligatur, ibid. num. 6
 Mora ex persona, quando contrahatur, ibid. num. 7
 Moræ, quæ fit ex re, facilius definitio, ibid. num. 8
 Mora non presumitur, sed probari debet, ibid. num. 9
 Mora certius ducitur ex die contestatæ litis, ibidem num. 11
 Moram semel intervenisse sufficit, ut usuræ debeantur, ibid. num. 29

Index Rerum

Et ut transmittatur ad hæredes, ibid.
Mora ex nova interpellatione non remittitur. ibidem num. 23
Mora nulla, ubi nulla est petitio. ibid. num. 54
Mora, quæ fit re ipsa, ex his causis impeditur, quibus mora regularis impediri solet. qu. 82. nu. 11
Mora irregularis non plus potest, quam regularis. ibid. num. 12
Mora non fit re ipsa minoribus, & aliis, qui utuntur iure minorum in his, quæ debentur ex contractu stricti iuris, ibid. num. 13
Mora in rem non committitur favore eius, qui non implevit contractum. ibid. num. 14
Mora defuncti transmittitur ad hæredem, quamvis minor sit, ibid. num. 19
Mora, quæ favore minoris fit re ipsa, cessat finita minore ætate. ibid. num. 21
Mora, quæ fit re ipsa, favore Ecclesiæ semper durat. ibidem num. 23
Mora favore minoris contracta, morte minoris extinguatur, ibid. num. 24
Mora, quæ fit re ipsa favore minoris, in cessionarium non transfertur. ibid. num. 25
Moram, quæ fit re ipsa, favore minoris durare post perfectam ætatem sententiæ Francisci de Caldas, quæ reuocatur. ibid. num. 26
Moram qui re ipsa faciunt, ultro offerre debent. ibidem num. 59
Mora in rem operatur tantum, ne debitor lucrum consequatur. qu. 83. num. 1
Mora regularis facit, ut ventat id omne, quod interest. ibid. num. 3
Mora in rem contrahitur respectu commodi percepti. ibid. num. 4
Mora, quæ fit re ipsa, certius est venire interesse extra rem, quam ex mora, quæ per interpellationem contrahitur, qu. 83. num. 13
Mora ex interpellatione contracta, non debetur id, quod interest, nisi post licem. ibid. num. 14
Mora in rem sufficit, ut usuræ debeantur ex iure civili. ibid. num. 31
Mora in rem sufficit, ut quis de interitu rei teneatur. ibid. num. 32
Mora utriusque eadem vis, circa id, quod interest, & interitum rei, ibid. num. 36
Mora irregularis semper vrget debitorem, ibid.
Mora irregularis sufficit, ut interesse quanti plurimi debeatur. ibid. num. 43
Mora in illiquidis non contrahitur, qu. 84. num. 1
Mora non contrahitur in illiquidis, nisi culpa debitoris liquidatio differatur. ibid. num. 6
Mora inculcata est jacente hæreditate, ibid. num. 17
Mora remissa ex eo, quod creditor absens fuerit, nova interpellatione opus est, ut debitor in mora esse intelligatur. qu. 84. num. 20
Moram purgari æquum est. ibid. num. 39
Mora non potest facere, ut interesse alterius interesse debeat. qu. 86. num. 19
Mora sola non sufficit, ut interesse debeat, quæst. 88. num. 4
Moram in re tradenda vindicatur præstatione venditoris eius, quod interest circa rem; dolus, & reticentia, præstatione omnis detrimenti etiam extra rem, qu. 90. num. 71
Mora uxore maritus non prohibetur petere usuras, quas ab ea stipulatus est. qu. 92. num. 31

M U

Multa fructus iurisdictionis, qu. 50. num. 10
Multiplicatio instrumentorum fraudem arguit. quæst. 40. num. 31
Mutuum interest ex nummis, vel ex ædibus redditum percipere, qu. 6. num. 22
D. Chrysothomi locus, sicut edes pecuniam locari non posse. ibid. num. 23
Mutuariis non licet ex scœnore augere dotes, qu. 29. num. 5
Mulier defuncto viro potest usuras dotis exigere ut se, & liberos alat. qu. 30. num. 30
Vel fructus pignoris percipere, ibid.
Mulier etiam post annum luctus potest loco alimento-

num annuam quantitatem stipulari, dum dos non solvitur, qu. 30. num. 48.
Vel pignoris fructus percipere, modo non excedant alimentorum modum, ibid. num. 49
Mulier dotis domina etiam est, qu. 51. num. 43
Mulieri dotem repetenti, exceptio excussionis obiiici potest, qu. 51. num. 48
Mulieri agenti rei vindicatione utili in subsidium, excussionis exceptio rectè obiiicitur, ibid. num. 49
Mulieri post mortem viri usuræ dotis, vel nuptialis donationis non debentur, nisi eius interfit, quæst. 71. num. 30
Mulieri ob nuptialis donationis fructus debentur, si res immobiles contineat, ibid. num. 32
Mulieres non presumuntur habere nisi dotes, quæst. 79. num. 51
Mulier, quæ bona estimata in solutum dedit, non cogitur ea recipere, ibid. num. 53
Mulier ex mora irregulari non tenetur ad fructus, quos ex fundo dotali percipere potuit, quæstione 83. num. 6
Barbosa, & Roderici, & aliorum quorundam fundamentum, everitur. ibid. num. 7
Mulier ad usuras dotis non tenetur, cum vir potest arbitrio suo pecuniam dotalem capere, quæstione 83. num. 42
Mulier dirempto matrimonio potest statim dotem repetere cum fructibus, quando conventum est, ut ex dote prædia emerentur. qu. 84. num. 28
Quod verum est, licet mulier, vel eius hæres absens sit. ibid.
Mulieres ut plurimum nihil præter dotes habent, qu. 85. num. 7
Mulieres excusantur ab usuris, qu. 100. num. 61
Quod tamen in muliere sagaci, & in manifesto scœnore locum non habet, ibid. num. 62
Multitudo interdum facit, ut crimen impunitum maneat, ibid. num. 56
Munus, Escubar male cuiusdam citationis arguitur, qu. 90. num. 44
Mutuus eam pecuniam, quam usurarius erat solutus, eandem usuras potest stipulari, quæstione 71. num. 34
Mutuus pecuniam ad rem conservandam præfertur alius quoad sortem, licet contractus sit usurarius, qu. 7. num. 14
Bartoli, & Ripæ opinio quædam reuocatur, ibidem num. 14
Mutuus plus officii præstat, quam qui deponit, aut commodat, qu. 6. num. 16
Mutuus dolo malo adigens creditorem ad aliquem contractum, tenetur damna refundere, quæstione 16. num. 33
Mutuus frumentum, & tantundem exigens, cum plus valet, usufructus est, contra, quæstione 17. num. 2
Mutuus pecuniam Principi, vel Reipub. nihil ultra sortem capere possunt, nisi eorum interfit, quæst. 22. num. 41
Mutuus ea lege, ut debitor secum ineat asecurationis contractum, usuram admittit, quæstione 23. num. 5
Mutuus modium tritici non potest plus exigere, licet satius plures reddiderit, qu. 78. num. 15
Mutuum pecuniam ab invio extorquens, tenetur ad id, quod interest, qu. 83. num. 12
Mutua pecunia fit accipientis, qu. 97. num. 3
Mutuum sub usuris non est beneficium, quæstione 1. num. 28
Mutuum transfert dominium in accipientem, quæst. 5. num. 17
Mutuo ex intervallo usuræ accedere possunt, quæst. 4. num. 16. & qu. 8. num. 2
Mutuum sub scœnore, contractus leoninus, quæstione 6. num. 5
Mutuum re contrahitur ibidem num. 12. & quæstione 75. num. 3
Mutuum natura sua non recipit mercedem, ibidem num. 14. & qu. 73. num. 18
Mutuum contrahitur ad utilitatem solius debitoris, qu. 6. num. 17.
Mutuum quare stricti iuris, ibid. num. 18.

Mutuum admixtum locationi interdum reddit contractum usurarium, ib. num. 23
Mutuum non facit locationem, & conductionem usurariam, quando iusta est pensio, ibidem num. 24
Mutuum quacunq; ratione contractum usuras recipere potest, & pollui scenore, qu. 8. num. 41
Mutui substantia non tollitur, si conveniat, ut, donec usurae solvantur, fors non petatur, questione 15. num. 25
Mutuum non est, si detur pecunia, ut frumentum reddatur, qu. 16. num. 20
Mutuum consistere non potest, nisi proficiatur pecunia, ibid. num. 44
Mutuum dare, ut vicissim alter remutuet, an sit usura, qu. 16. num. 35
 Theologorum sententia, usuram esse, ib.
 Etsi eodem tempore id fiat, num. 36. ib.
 Auctoris sententia non esse usuram, cum simul uterque mutuat, ib. num. 37
ex Mutuo nihil accipiendum ultra sortem, quomodo intelligendum, qu. 16. num. 38
in Mutuo nullum pretium intervenit, questione 17. num. 6
Mutui in donationibus non potest obligatio consistere, ultra quam datum sit, qu. 24. num. 7
Mutuum natura sua aliquod temporis spatium exigit, ut reddatur, qu. 25. num. 20
Mutuum est, etsi eadem pecunia reddi debeat, ibidem num. 22
in Mutuo rei dominium primario conceditur, ibidem num. 31
 De substantia mutui est, ut dominium transferatur, ibid. num. 32
in Mutuo licet creditori se indemnem servare, quest. 25. num. 71
Mutuum natura sua magis equalitatem desiderat, quam cambium, qu. 26. num. 64
Mutuum equalitatem servat, etiam variatis pretiis rerum creditarum, ibid. num. 67
Mutuum ea lege, ut certo tantum tempore res reddatur, quo plurius est valitura, est usurarium, ibidem.
Mutuum non contrahitur in venditione pacto addito, ut cum non solvitur pretium, aliquid annuum praestetur, loco fructuum, qu. 27. num. 11
Mutuum dare, & rem fructiferam sine pretio tradere, diversum, qu. 41. num. 47
Mutuum rogantem verisimilius est pecunia indigere, quam contra, qu. 75. num. 17
in Mutuo non statuitur assertionibus partium circa id, quod interest, qu. 76. num. 39
Mutui donationis officio haec tacite, ne pecunia intempestive repetatur, qu. 78. num. 12
Mutui substantiale est, ut res fiat accipientis, quest. 80. num. 12
 Garzas & Mastril. dec. 106. & 345. declarantur, ib. num. 13
Mutuum est usurarium, in quo creditor plus stipulatur, quam dedit, qu. 93. num. 3
Mutuum natura sua sterile, qu. 99. num. 7
Mutui in donationibus non statuitur assertionibus partium, qu. 99. num. 30

N A

Natis, & consuetudo regionis magnam coniecturam facit in questione usurarum, questione 93. num. 50
Natta in cons. 490. declaratur, qu. 78. num. 9
Naturali iure cavetur, ne quis ex alterius praedicta, qu. 40. num. 73
 Refellitur argumentum Cuiacii, ibid. num. 74
Naturalia contractus pactionibus mutari possunt, quest. 41. num. 7
Naturaliter iniquum est quempiam cum alterius damno locupletari, qu. 7. num. 43
Naturae congruum est, ne detur accessio accessionis, qu. 66. num. 5
Navis, domus, & similia possunt fructus referre, non pecunia, qu. 6. num. 11
Navis periculum domini est, pecuniae eius, qui eam fecerat, qu. 35. num. 5

Navis ad hoc paratur, ut naviget, ib. num. 6
Navis res mobilis, qu. 47. num. 7
Navi censum imponere, illicitum, ibid. num. 8
Navis est res fructifera, ib. num. 9
Naviculis fluminum ad traiciendum homines, census valide imponitur, ib. num. 11
Nave à piratis redempta omnes conferre debent, qu. 95. num. 40
Nauticum scenus illicitum, qu. 3. num. 11
Navarrus in comment. de usur. num. 137. declaratur, qu. 49. num. 17
Navarrus de usur. numero 128. declaratur, ibidem numero 34.
Navari sententia defensa adversus obiectiones Merendæ, qu. 98. num. 44

N E

Negativa per rerum naturam probari non potest, qu. 74. num. 65
Negativa praesumitur eo ipso, quod non probatur contrarium, qu. 75. num. 13
Negligentia; negligentia compensatur, quest. 28. n. 24
Negligentia creditorum ipsis, & debitoribus nocet, qu. 88. num. 41
Negotiorum gestor usuras, quas alterius causa patitur, consequi potest, qu. 75. num. 32
Negotiationis lucrum incertum, & variis casibus obnoxium, qu. 31. num. 24
Negotiorum gestor, & debitor tenetur absenti ad id, quod interest, qu. 32. num. 24
Negotiorum gestor, & depositarii differentia, ibidem num. 28
Negotiatoribus lucrum cessans decerni potest, quamvis individuum occasionem lucrandi non probent, qu. 74. num. 35
Negotiatores ut plurimum lucrantur, & dicuntur ex lucro vivere, ib. num. 36
Negotiatoribus pecuniam dantes, & ea salua aliquid sperantes, usuram committunt, qu. 31. nu. 4
 Quod verum est, etiam in socio, qui pecuniam societati mutuum dedit, ibid. num. 5
Negusantii sententia quaedam reprehenditur, quest. 97. num. 7
Nemo debet ex ea re lucrum consequi, quæ non est eius periculo, qu. 6. num. 3
Nemo potest cogi pecuniam sub usuris accipere, qu. 21. num. 20
Nemo praesumitur velle credere pecuniam non reddituro, qu. 23. num. 28
Nemo potest super re aliena censum imponere, qu. 51. num. 28
 Nemo praesumitur voluntarie damna, & iniuriam pati, qu. 75. num. 29
Nemo ex consilio obligatur ei, cui consilium dedit, qu. 94. num. 60
Nemo potest utilitati propitæ consulere cum alterius iactura, qu. 95. nu. 61
Nemo ex re aliena lucrum consequi debet, questione 96. num. 6
Nemo debet alieno scelere ditari, ibid. num. 12
Nemo volens patitur iniustum, qu. 98. num. 37
Nemo sine dolo deliquisse intelligitur, questione 100. num. 67
Nemo potest alienigenis domos locare ad exercendum scenus, qu. 100. num. 74

N I

Nicienses onera rebus venalibus, quæ ad victum pertinent, imponere consueverunt, qu. 46. num. 4
Nicaea Massiliensium Auctoris patria, qu. 74. num. 44
Nicolaus V. constitutio male à quibusdam intellecta declaratur, questione 46. num. 23

N O

Nobiles ad res alienam contrahendum proclives, qu. 2. n. 11
Nobiles esse Republicæ interest, ibidem num. 9
Nobiles & alii, qui negotiari non solent, ut obtineant lucrum cessans, coguntur probare certam occasionem pretensi lucri, questione 74. num. 34

Index Rerum

Nobilitas excitat ad Republicam bene gerendam, qu. 2. num. 9
Nomina dicentis, voluntatem demonstrant, q. 9. n. 7
Nomina debitorum in solutum, & in dotem dari possunt. qu. 29. n. 1. & q. 39. n. 5
Nominis usuræ post nuptias non augent dotem, ibidem numer. 2
Nomina debitorum vendi possunt, qu. 39. n. 1
Etiam ignorantibus, & inuitis debitoribus, ib. n. 2
Nomina, quorum dies nondum venit, cedi, & vendi possunt. ibid. num. 3
Nominis cessio interveniente pretio valet, quamvis t'ulus non sit expressus. ibid. n. 4
Nomen debitoris, cuius dies nondum venit, an minori pretio sine usura emi valeat, ibid. n. 7
Nominis cessi periculum an sit cedentis, vel cessionarii, qu. 39. num. 51
Nomina debitorum nullo loco continentur, q. 47. n. 13
Nomina, & actiones personales non sunt fructiferæ, ibidem. num. 14
Nomina debitorum in pretium census dari non possunt. qu. 59. num. 37
Et quàm sapienter id prohibetur. ibid.
Non minus iniustus est, qui alieno scelere utitur, quàm qui facit, qu. 94. n. 35
Notarius, qui scribit pecuniam fuisse numeratam alicui, non dicitur falsum committere, si alii numerata est illius iussu, q. 59. n. 65
Notarius ad restitutionem tenetur, cum ex eius instrumento simulato debitor usuras præstare cogitur, q. 94. n. 49.
Nisi partes agat debitoris, ibid.
Notarius, cum verè, & sincerè scribit, quod inter partes geritur, ad nihilum tenetur, ibid. n. 50
Nisi in regionibus, in quibus usuræ pessimo more exi-guntur. ibid.
Notarius non tenetur, ubi necessariò usuræ tolerantur, ib. n. 51
Novatione facta pretii usuræ non debentur, quaestione 27. num. 64
Novatione prior obligatio tollitur, & totius summæ inter-esse debetur, qu. 87. n. 19
Nisi in fraudem usurarum id factum sit, ib. n. 20
Novatio pactis impediri potest, ibid. n. 21
Novatio non fit, cum cessionarius sit procurator in rem suam ad exigendum. ibid.
Novella Iustiniani 72. quatenus permittit tutoribus pecunias pupillares fœnori dare, si velint, hodie abrogata est, qu. 20. num. 26

N V

Numeratio pretii potest aliunde probari, quàm ex instru-mento, qu. 59. n. 58
Numerus singularis pluralem continet, q. 58. n. 27
Nummi locati, & commodari possunt, q. 3. n. 15
Nummorum certa æstimatio, q. 8. n. 7
Nummi aureis creditis, an totidem exigere liceat, si illorum valor augeatur. q. 17. n. 13
Nummi aureis creditis idem numerus reddendus est, si ve crescat, si ve decrescat eorum æstimatio. ib. n. 15
Nummorum æstimatio olim certa, & constans fuit, ibid.
Nummi cum mutuo dantur, nummi debentur, non eorum æstimatio, ibid. n. 24
Nummi, qui debentur, sunt creditoris, ibid. n. 29
Nummi ex mutuo, vel ex alio contractu stricti iuris de-bitis, & non solutis, non iuratur in litem, quaest. 77. num. 54
pro Nummis, qui certo loco solvi debent, non iuratur in litem. ibid. n. 55
Nummi hodie sunt steriles, q. 85. n. 30
Gasparis Roderici doctrina quedam expenditur, num. 31. ibid.
Nummularia ars ab Aristotele reprehensa, quod ab homi-nibus acquirit, q. 26. n. 40
Nummulariorum in bonis præteruntur ii, qui pecunias depo-suerunt, qu. 32. n. 15
Nundine cambiorum cur institutz, q. 25. n. 6
in Nundinis, & civitatibus, in quibus commercia vigent, semper adest copia mercium venalium, quaestione 24. num. 41
Nestoris Felicii distinctio quedam, quæ Auctori non placet, ibid. n. 42
Nuptiis duo contractus celebrari solent, matrimonii,

& dotis, quaestione 28. num. 54
Nurus, & nepotes familiarum fœceri, & avi sequuntur, & ab eo alii debent, q. 30. n. 23

O B

Oblatione, & depositione impeditur cursus usurarum pupil-rium, q. 20. n. 21
Oblatione usurarum non potest debitor excludere credito-rem à petitione sortis, qu. 30. num. 62
Oblatio sola non sufficit, ut usuræ pretii non debeantur, q. 27. num. 24
Oblatio maioris summæ, quàm numeratum sit, non confir-matur iuramento, q. 73. n. 8
Oblatio sola non liberat emptorem ab usura pretii, quaest. 84. num. 23
Oblatione impeditur, vel finitur mora, ibid. n. 39
Oblationis effectus varii, ibid. n. 40
Oblationis verba perspicua esse debent, non generalia, & æquivoca, ibid. num. 41.
Et totius summæ, & sine involueris reservationum, ibid. num. 42
Oblatione ritò facta, si debitor male obsignat, & recuperat pecuniam, non amittitur ex oblatione quaesitum. ib. n. 43
Oblationes manifesti usurarii in Ecclesia non recipiuntur, q. 100. num. 34
Obligatio perpetua præstationis non est libertati humane con-traria, qu. 43. in App. n. 28
Obligare debitorem ultra id, quod mutuo datur, an, & quæ-tenus liceat, qu. 98. n. 27
Obligatio sortis, & usurarum diversa, q. 1. n. 9
Obligatio re contrahi non potest, ultra quam res interven-rit. q. 10. n. 25. & q. 73. n. 1.
Obligatus naturaliter nulla lege cogitur ad remunerandum, q. 14. n. 12
Obligationem acquirere vi mutui etiam iusto pretio usura est. q. 16. n. 14. contra n. 24
Obligatio, quæ iusto pretio acquiritur, non arguit usuram, qu. 16. n. 24
Obligatio obligatione compensatur. q. 16. n. 30
Obligatio non potest re contrahi ultra quam datum est, qu. 17. num. 3
Obligatio eo modo dissolvi debet, quo contracta est, ib. n. 4
Obligatio ubi nulla est solvendi sortem, & quod ultra sor-tem pro dilatione solutionis, fœnus non contrahitur, q. 40. num. 18
Obligatio census non habet conditionem, si fructus nas-cantur. qu. 57. num. 19
Obligatio re contrahi non potest, ultra quam datum sit, q. 63. num. 32
Obligatio rei turpis nulla est, etiam si iusiurandum accesserit. qu. 70. num. 33
Obligatio usurarum iuramento non confirmatur, qu. 99. num. 12
Obligationes naturales quedam, quedam naturales, & civi-les, qu. 98. num. 27
Obligationi faciendi post moram succedit obligatio ad id, quod interest. qu. 71. n. 2
Obligatione aliqui addere licet ultra quam numeratum sit pro eo, quod interest. q. 73. n. 13
Alciati sententia quedam expenditur, & declaratur. ibid. num. 14
Obligationem, & moram simul contrahi non posse, falsum est. qu. 81. num. 37
Obligatione in diem concepta, & cum creditor petierit, diei eventus constituit in mora, q. 82. n. 40
Obligationi semel contracte non potest quis nisi certis civi-libus modis se subtrahere. q. 43. in App. n. 29
Obligatus ad aliquid faciendum lapsò tempore, quod fieri potuit, in mora esse intelligitur, q. 81. n. 27
Obligatus quis inuitus ex maleficio. q. 7. n. 3
Obligatus rem aliquam pro alio emere, si id neglexerit, tene-tur ad id, quod interest, q. 20. n. 10
Obligare res alias protutiore exactione census non est pro-hibitum. q. 66. n. 23
nec **Obolum** quidem ultra sortem hodie stipulari, vel exigere licet, q. 37. num. 21
Obsequia & facta ipsa extorquere, usura est, q. 16. n. 5
Obsequiorum obligatio provenit ex contractu matrimonii non dotis, qu. 28. n. 55
Obsequia mulieris non pensant alimenta, seu usuras dotis, q. 91. num. 51

O C

- Occulti usurarij quibus pœnis obnoxij*, q. 100. n. 26
Occulta crimina in iudicio sunt publica, q. 100. n. 11
Ugolini ratio quædam rejicitur, ibid. n. 12

O F

- Officiales*, & iudices non sunt domini officiorum, sed administratores duntaxat, q. 46. n. 12
Officiales, qui de usuris ius dicunt Hebræis, ubi illis scenerari permittitur, excommunicationem non incurunt, q. 100. num. 38
Officiales, qui statuta usuras permittentia dicunt, & secundum illa iudicant, neque cum possunt, intra tres menses delent, excommunicationem incurunt, ibid.
Officium iudicis in actionibus bonæ fidei tantum valet, quantum stipulatio usurarum in actionibus stricti iuris, q. 1. num. 16.
Officium gerens tenetur ex culpa, & negligentia ad id, quod interest, ibid. n. 23
Officia mutua præstare non est illicitum, q. 16. n. 37
Officia vinculo pœnæ obstringi possunt, ibid. n. 46
Officiosior, qui dat mutuum, quam qui deponit, quæst. 17. num. 6
Officiis publicis an census iniici possit, q. 46. n. 10
Officiis, quæ in patrimonio cuiusque sunt, census imponi potest, ibid. num. 13
Officia, quæ sunt privati iuris, inter immobilia censentur, ibid. n. 14

O L

- Oleum*, & similes species ab administratoribus sub hasta vendi non debent, q. 77. n. 9
Olim dubium videbatur, an redditus annui pecunia emi possent, q. 43. n. 29
Olim improbum fuit usuras ultra legitimum modum capere, nunc etiam leviores exigere. q. 93. n. 70

O M

- Omnia*, quæ obligari possunt, censui subici non possunt, qu. 51. num. 12

O N

- Onera*, matrimonii sequuntur illum, qui dotem habet, qu. 3. num. 8
Onera feudorum incerta, & varia, q. 14. n. 8. & 24
Onera matrimonii durant defuncta uxore cum liberis, quæst. 30. num. 25
Onera esse dividenda inter dominum rei, & dominum census ex Boccario, & aliis, q. 17. n. 12
Quod Auctori non placet, ibid.
Duardi sententia existimantis prohibitionem de oneribus publicis accipiendam esse, q. 64. n. 24
Quæ rejicitur, num. 25. ibid.
Onera, quæ censibus inducuntur, dominus census præstare debet, ibid. num. 29
Neque valent pacta contraria, ibid.
Onus est à suis sedibus revocari, n. 32. ibid.
Antonii Gomezii Junior. contraria sententia, n. 33. ib.
Quæ refellitur, ibid. n. 34
Onera iniusta, & contra naturam contractus inæqualitatem inter contrahentes constituunt, nisi aliunde compenitentur, qu. 67. num. 26
Onus probandi id, quod interest, dicenti incumbit, quæst. 78. num. 26

O P

- Opem ferentes sceneratoribus ad restitutionem quoque tenentur*, qu. 94. n. 41
Opera artium non eiusdem æstimationis, quæst. 98. in fine.
Operarum in conductionibus licet mercedem prærogare, qu. 16. num. 16
Operæ ubicunque præstentur, mercedem merentur, quæst. 26. num. 38
Opera defungi quid sit, q. 94. n. 74

- Operis restitutio casus incertus, & in ea venit id omne, quod interest*, q. 90. n. 67
Operam præstantes usurario quatenus, & quomodo obligentur, qu. 94. num. 48
Operam dantes usurariis non excusantur, quod alii eandem operam præstitissent, ibid. n. 67
Operarum ratio an habenda sit in deductione sumptuum usurarii, q. 95. n. 28
Joannis de Salas sententia, quæ rejicitur, ibid.
Operæ pretium nullum est de vocibus alterari, quæst. 96. num. 44
Oppida, & municipia hodie plusquam minores sunt, qu. 82. num. 7
Oppignératio Germanica an sit licita, qu. 15. n. 23
Binsfeldii hac de re sententia, ib. n. 24

O R

- Orator ex Marco Catone vir bonus dicendi peritus*, qu. 94. num. 46

O X

- Oxei lex ne super fundis alienis scenerare liceret*, quæst. 11. num. 18

P A

- Pacti de certa quantitate, dum pretium non solvitur, illicitum esse ex Pauli Comitoli Theologi sententia*, quæst. 27. num. 50
Pactum sufficit, ut quibusdam casibus usuræ debeat, quæst. 4. num. 3
Pactum, ut non solutis minoribus graviore usuræ præstentur, valet, ibid. n. 5
Pactum in emptionibus pars rei, vel pretii, q. 6. n. 7
Pacta illicita, & usuraria pro non apposis habentur, qu. 7. num. 10
Pactum retrovendendi est coniectura sceneris, quæst. 9. num. 17
Et præsertim, si non libera facultas redimendi venditori relicta sit, ibid.
Pactum, ut venditor onera rei præstet, est invalidum, qu. 9. num. 29
Pactum, ut conductor periculum rei, & fructuum suscipiat, est indicium ignoris, ibid. n. 30
Pactum retrovendendi est pars pretii, ibid. n. 34
Pactum ut non liceat rem redimere, nisi post certum tempus, non minuit valorem rei, ex sententia quorundam, num. 36
Quæ Auctori non probatur, ibid.
Pactio conveniri non potest, ne fructus pignoris imputentur sorti, qu. 11. num. 2
Pactum redimendi coarctatum tempore, vel collatum in liberam voluntatem venditoris, usuram arguit, qu. 15. num. 3
Quæ non sufficiunt, ut contractus usurarius censetur, ibid. num. 4
Et quæ sit ratio ex Molina Theologo, ib. num. 5
Pactum, ut non nisi certo tempore rem redimere liceat, non est illicitum, ibid. num. 8
Pactum, ut res minori pretio redimatur, valet, ib. n. 9
Pactum, ut res maiori pretio redimi possit, non est prohibitum, num. 10
Pactum, ut venditor rem redimens laudemium, & alios similes sumptus reficiat, an sit coniectura sceneris, ibidem. num. 12
Pactum valet, ut si emptor rem pluris vendat, id totum, vel partem reddat venditori, ib. num. 13
Pacta vincunt leges, ibid. num. 14
Pactum valet, ut si emptor rem minus vendat, venditor illud reficere teneatur, ibid.
Pactum, ut si res vendita pluris distrahatur, illud plus sit venditoris, non habet locum, quando res emptoris sumptibus melior facta est, ibid. num. 15
Pactum, ut venditor rem redimere teneatur, cum emptor volet, an sit licitum, ibid. n. 16
Medinæ Theologi argumentum, ibid. n. 17
Pacta ut pars pretii sint, necesse est, ut ob id res vilius distrahatur, q. 16. num. 39
Alias est reciprocus contractus, ibid.
Pactum de eo, quod interest, præstando, si pecunia ad diem

- suo loco non solvitur, non est prohibitum, questione 25. num. 52
- Pactum**, ne lucrum cambiorum certam quantitatem excedere possit, non est illicitum, n. 54
- Pacta**, ex quibus fit melior debitoris conditio, in cambiis non sunt prohibita, *ibid.* n. 57
- Fernandi Rebelli sententia, *ibid.* num. 58
- Quæ non placet, *ibid.* num. 59
- Pactum** quodlibet in traditionibus rerum validum est, *quest.* 27. num. 8
- Pactum** in contractibus nihil refert an præcedat, vel subsequatur, *ibid.* n. 12
- Pactum**, ut debitor dotis uxorem alat, & præstet usuras non valet, q. 28. n. 60
- Ioannis Salas Theologi sententia declaratur, *ib.* n. 61
- Pactum**, ut quid annuum præstetur, dum dos non solvitur, valet, dummodo id respondeat oneribus matrimonii, *ib.* num. 62
- Pactum**, ut ex deposito aliquid præstetur pro illius usu, usura est, sive ab initio, sive ex intervallo in eatur, q. 32. n. 6
- Bartholomæi Ugolini dictum declaratur, *ib.* n. 7
- Pacta**, quæ initio contractus bonæ fidei sunt, actionem præbent, q. 37. n. 5
- Pactum** legis commissoriae neque censum, neque venditionem tollit, q. 41. n. 8
- Pactum**, ut non solutis pensionibus suo die fors repeti possit, in censu vitalicio vitatur, q. 49. n. 41
- Pactum**, ut propter moram fors repeti possit, constitutione Pij V. prohibitum, *ibid.* n. 42
- Neque tamen vitiat contractum, *ibid.*
- Pacta** ad minicula contractuum, q. 52. n. 26
- Pactum**, ut dominus censualiis emptoribus præferatur, non valet, quando certum premium censibus est constitutum, *quest.* 56. n. 34
- Pacta** tenus arguunt, quæ in favorem creditoris apponuntur, qu. 58. num. 57
- Pactum**, ut pecunia statim ex alia iusta causa reddatur, non impedit dominii translationem, q. 61. n. 16
- Pacta** singula, quæ constitutione Pij V. improbantur, an vitiant contractum census, q. 62. n. 4
- Molinæ hac de re sententia, *ibid.* & eius fundamenta, *ibid.* num. 5
- Gasparis Roderici sententia, *ibid.* n. 6
- Feliciani hac de re doctrina refertur, *ibid.* n. 7
- Pacta**, quæ sunt contra substantiam, vitiant contractum, *ibid.* num. 8. & 11
- Pacta**, quæ constitutione Pij V. in censibus improbantur, non vitiant contractum, ex multorum sententia, *ibidem.* num. 9
- Nisi dominus census his pactis usus sit, vel uti velit, q. 62. num. 10
- Pacta** quædam ita resistunt contractui, ut nihil actum intelligatur, *ibid.* num. 12
- Pacta** quædam in aliam speciem contractum transire faciunt, *ibid.* n. 13
- Pactum** contra substantiam contractus valet, quoties illum in aliam speciem transferre potest, *ib.* n. 20
- Pacta**, quæ constitutione Pij V. in censibus prohibentur, non repugnant formæ, & substantiæ contractus, *ibid.* num. 21
- Neque faciunt illum transire in aliam speciem contractus, *ibid.* n. 22
- Pacta** illicita contractui census addita pro non adiectis habentur, *ibid.*
- Pacta** à Pio V. prohibita rationem emptionis non tollunt, *ibid.* num. 23
- Neque tollunt formam de novo inductam, *ib.* n. 24
- Pactum**, ut premium aliquando repeti possit, servata forma census non evertit censum, sed vitatur, *ibid.* n. 25
- Pacta** sunt ad minicula contractus, *ibid.* n. 29
- Pactum** illicito si quid exigitur, restitui debet, *ibidem.* num. 35
- Pacta** formant, & reformant contractum, *ib.* n. 36
- Pactum**, ut solutio pensionis anticipatè fiat, prohibitum, qu. 63. num. 1
- Pactum**, ut pars pensionis in quolibet semestri solvatur, non est prohibitum, *ibid.* n. 2
- Ioannis Bapt. Costæ distinctio circa tempus, in quo pensio solvi debet, *ibid.* n. 3
- Quæ reicitur, *ibid.* n. 4
- Pactum** de pensionibus anticipatè solvendis, an repugnet naturæ contractus census, *ibid.* n. 8
- Et hac de re Duardi, & aliorum opinio, q. 62. n. 8
- Auctores contrariæ sententiæ, quam Auctor sequitur, *ibid.* num. 9. & 11
- Pactum**, ut pensio anticipatè solvatur, si maiori pretio compensetur, ex natura rei valet, q. 63. n. 10
- Pactum**, ut pensio anticipatè solvatur, non vitiat contractum, *ibid.* n. 13
- Pactum**, ut nondum finito anno integra pensio solvatur, non vitiat contractum census, *ibid.* n. 18
- Pactum**, ut re perempta pensio nihilominus solvatur, non vitiat contractum, q. 64. n. 5
- Bartholomæi Ugolini sententia quædam reicitur, *ibid.* num. 6
- P. Leonardi Duardi dictum arguitur, *ibid.*
- Pactum**, ut perempto fundo census super aliis bonis impositus sit, vitiat censum ex Rotæ, & Cenci sententia, *ibid.* num. 7
- Auctor putat pactum vitari, non vitiare contractum, *ibid.* num. 8
- Pactum**, ut perempto fundo, &c. duntaxat vitari ex sententia Ant. Merendæ, *ibid.* n. 10
- Auctor tamen in aliquibus ab illo dissentit, *ibid.*
- Pactum**, ut venditor census rem colere, & manuteneat debeat, valet, *ibid.* n. 12
- Pactum**, ut venditor census teneatur ad casus, qui eius culpa contingunt, non est illicitum, *ibid.* n. 13
- Eiusdem P. Duardi sententia declaratur, *ib.* n. 14
- Pactum**, ut venditor census teneatur ad casus fortuitos, qui fructibus contingunt, valet, *ib.* n. 15
- Pactum**, ut casus fortuiti ad venditorem census pertineant, intelligitur de devastantibus fructus, *ibid.* n. 17
- Pactum**, ut casus fructibus contingentes ad emptorem pertineant, non valet, *ib.* n. 20
- Pacta** in censibus, quæ onera in eum reiciunt, qui de iure non tenetur, non valent, *ib.* n. 22
- Etiam favore emptoris *ib.* n. 23
- Pacta**, quæ rem familiarem respiciunt, etiam iniqua, sunt servanda, *ibid.* num. 27
- Pactum**, ut debitor teneatur pensionem ferre ad domum emptoris, valet, si sint eiusdem fori, *ib.* n. 31
- Nisi census sit fructuarius, *ibid.*
- Pactum**, quo venditor census obligatur ferre redditum ad domicilium emptoris, non valet, si sint diversi fori, *ibid.* num. 32
- Pactum** deferendi redditum in domum emptoris alterius fori, quando valere possit, *ibid.* n. 36
- Pacta**, quibus onera in eum reiciuntur, qui de iure non tenetur, non vitiant contractum, *ib.* n. 37
- Bartholomæi Ugolini sententia reicitur, *ib.* n. 38
- Pacta** auferentia, vel restringentia facultatem alienandi rem censui suppositam, sunt prohibita, questione 65. num. 1
- Pactum** auferens libertatem alienandi quare in censu sit prohibitum, *ibid.* n. 5
- Pactum**, ut res non possit alienari, nisi in dominum census, an sit prohibitum, *ibid.* num. 6
- Cenci sententia licitum esse, *ibid.* n. 7
- Auctoris sententia nunc illicitum esse n. 8
- Pactum**, ut res censui supposita non nisi domino census vendi possit, de iure communi valet, *ibid.* n. 10
- Pactum**, ut non nisi domino census vendere liceat, magis restringitur libertas alienandi, quam ex iure prælationis, *ibid.* num. 11
- Pactum**, ut sine consensu domini census res alienari non possit, est prohibitum, *ibid.* n. 12
- Pactum**, ut dominus census rem censualem retrahere possit certo pretio, est nullum, *ibid.* n. 13
- Etiam si pretium iustum fuerit, *ib.* n. 14
- Pactum**, ut non nisi redempto censu res possit alienari, illicitum, *ibid.* n. 15
- Pactum**, ut in casum alienationis rei censitæ laudemium præstetur, illicitum, *ibid.* num. 16
- Pacta** restringentia quomodocumque facultatem alienandi rem suppositam, non valent, *ibid.* num. 17
- Pactum**, ne res potentiori vendatur, an valeat, *ib.* n. 18
- Pactum**, ut possessor vendere cupiens teneatur admonere dominum census, valet, *ibid.* num. 23
- Ut etiam valida est pactio, ut dominus census præteratur eodem pretio, *ibidem.*
- Pactum**, quo auferatur vel restringitur facultas alienandi rem censui suppositam, vitatur, & non vitiat contractum, *ibid.* num. 28

- Paſtum**, ut debitor census poſt moram teneatur ad intereſſe lucri ceſſantis, non valet, q. 66. n. 1
- Paſtum**, quo debitor census in caſum moræ obligatur ad cambia, eſt invalidum, ibid. n. 2
- Paſtum**, ut debitor census poſt moram teneatur ad certas expenſas, vel certa ſalaria iuramento creditoris liquidanda, non valet, ibid. n. 6
- Exempla quædam huius rei apud Cencium, ib. n. 7
- Paſtum**, ut debitor census teneatur ad expenſas legitimas poſt moram, non eſt prohibitum, ib. n. 9
- Paſtum**, ut venditor census teneatur ad ſumptus litis, non eſt illicitum, ibid. n. 10
- Paſtum**, ut debitor census ob moram, rem, vel partem eius amittat, vel aliud jus, eſt prohibitum, ib. n. 11
- Paſtum**, ut debitor census ob moram in pœnam aliquam incidat, eſt illicitum, ibid. n. 14
- Paſtum**, ut minori redditu non ſoluto maior præſtetur, an valeat, ibid. num. 17
- Paſtum**, ut legitimæ præſtentur uſuræ, ſi minores ad diem ſolutæ non fuerint, valet jure civili, ibid. n. 18
- Auctoris ſententia paſtum illud in cenſibus non eſſe admit- tendum, ibid. n. 19
- Paſtum**, ut debitor census teneatur ad incereſſe lucri ceſſantis, vel ad pœnam, vel juſ aliquod admittat, non vitiat contra- ctum census, ibid. n. 21
- Paſtum**, ut dominus census res pignoras vendere poſſit pro penſionibus conſequendis, non eſt illicitum, ibidem, num. 25
- Paſtum**, ut ceſſante debitore census in eius ſolutione liceat rei poſſeſſionem capere, valet, ib. n. 28
- Paſtum**, ut census maiori pretio redimatur, quàm fuerit em- ptus, non valet, q. 67. n. 1.
- Paſta**, quibus auferitur, vel reſtringitur facultas redimendi, conſtitutione Pij V. prohibita, ib. n. 3
- Paſtum**, quo auferitur, vel reſtringitur facultas redimendi, eſſe contra ſubſtantiam, qui putent, ib. n. 7
- Paſtum** auferens facultatem redimendi non eſt contra ſub- ſtantiam census, ibid. n. 8
- Paſtum** redimendi non eſt de forma contractus e- nſus ad- verſus Maſtrillum, ibid. n. 9
- Paſtum**, quo tollitur facultas redimendi, eſſe contra ſub- ſtantiam census Pium V. declarate male Cencius ſcripſit, ibid. n. 11
- Duardi ratio quædam rejicitur, ibid. n. 12
- Paſtum** nullum ſubſtantiam contractus evertere non po- teſt, ibid.
- Paſtum**, ut intra certum tempus redimere liceat, poſtea non liceat, non perimit census, ib. n. 13
- Uirginij de Boccac. dictum quoddam notatur, ibidem, num. 14
- Feliciani diſtinctionio quædam nobis inutilis, ibid. n. 15
- Paſtum**, ut niſi poſt biennium, vel aliud tempus redimere liceat, eſſe contra ſubſtantiam census multi exiſtimant, ibid. num. 16
- Sed contraria ſententia verior, & qui eam ſequun- tur, ibid. n. 17
- Paſtum** eſt pars rei, vel pretii, ſi validum ſit, ib. n. 20
- Antonij Merendæ obiectio reſellitur, ib.
- Didaci & Roderici, & aliorum quorundam doctrina notatur, ibid. n. 22
- Paſtum**, ut Census maiori pretio redimatur, non vitiat cen- ſum, licet ſit illicitum, ibid. n. 23
- Paſtum**, ut eadem ſpecie monetæ census redimi debeat, non eſt prohibitum, ib. n. 24
- Paſtum**, ut non niſi integro reſtituto pretio census redimatur, receptum eſt, ib. n. 41
- Paſtum**, ut non niſi integer census redimi poſſit, conſtitutio- ne Pij V. non prohibetur, ib. n. 42
- Paſtum**, ut pretium census repeti poſſit, eſt illicitum, quæſt. 68. num. 1
- Paſtum** in contractu census, ut emptor pretium repe- re poſſit, cum voluerit, eſt contra ſubſtantiam contra- ctus, ibid. n. 2
- Paſtum**, ut pretium repetere liceat, census in mutuum tranſfert, ibid. n. 3
- Paſtum**, ut pretium repeti poſſit, non tollit naturam emp- tionis, ibid. n. 4
- Paſtum**, ut emptor poſſit pretium repetere, & à contractu diſcedere, emptionibus aliarum rerum addi poteſt, ibidem, num. 5
- Paſtum**, ut pretium repeti poſſit, contractum census non vitiat, ſed vitiat, ibid. n. 8
- Paſtum**, ut ſi ſua die debitor penſionem non ſolvat, pre- tium repeti poſſit, an ſit licitum, valde controverſum, ibid. num. 11
- Paſtum**, ut non ſoluta ſuo tempore penſione fortem repe- re liceat, eſt illicitum, ibid. n. 13
- Paſtum**, ut ob moram in ſolvendo penſione factam pretium repetere liceat, conſtitutione Pij V. prohibitum eſt, ibid. n. 14. & n. 40
- Paſtum**, ut non ſoluta ad diem penſione dominus census pretium repetere poſſit, vitiat, & non vitiat census, ibid. n. 15
- Paſtum**, ut liceat venditori census redimere intra aliquod tempus, & eo lapſo liceat emptori pretium repetere, vitia- tur, & non vitiat, ib. n. 16
- Pizarri & Feliciani ratio quædam rejicitur, ib. n. 17
- Paſtum**, ut penſione non ſoluta res pro forte, & redditibus vendi poſſit, eſt illicitum, ib. n. 18
- Friderici Martini contraria ſententia notatur, num. 19
- Paſtum**, ut ſi res ſit aliena, vel aliis creditoribus obnoxia, pretium repetere liceat, valet, ibid. n. 21
- Paſtum**, ut in caſum alienationis pretium repetere liceat, eſt prohibitum, ib. n. 28
- Auctoritates allate à Duardo non juvant eius ſenten- tiam, ibid. n. 29
- Paſta poſteriora prioribus derogant, ib. n. 31
- Paſta à Pio V. prohibita non confirmantur iuramento, ib. num. 34. & 35
- Et præſertim ſi addita ſit proteſtatio, ibid.
- Cencii hac de re ſententia expenditur, ib. n. 36
- Paſtum** de ſolvendis uſuris iuramento non confirmatur, ib. num. 37
- Paſtis illicitis in contractu census abſtinendum, ibidem numero 42
- Paſtum** legis commiſſoriæ non male dicitur, q. 69. n. 6
- Paſtum**, ut creditor totum habeat, quod ex pignore redege- rit, ſi plus ſit in pignore, valet ex Cuiacio, ib. n. 37
- Paſtum** valet, ut ſi creditor minus ex pignore redigat, reſi- duum non poſſit petere, ibid. n. 39
- Paſtum** legis commiſſoriæ, an valeat, cum ex intervallo adiciatur, q. 70. n. 1
- Recententur Auctores, qui putant valere ad exti- piendum, ibid.
- Auctores contrariæ ſententiæ, & eorum argumenta, ibid. num. 2
- Paſtum** commiſſorium, an valeat de re non oppoſita pigno- ri, ibid. n. 6
- Paſtum**, ut ſi pecunia ſua die non ſolvatur, pignus detur in ſolutum pro debito an valeat, ib. n. 16
- Qui putant validum eſſe, ibid.
- Referuntur, qui contra ſentiunt, & argumenta huius ſen- tentiæ, ibid. n. 17
- Paſtum** legis commiſſoriæ iuratum an valeat, ib. n. 25
- Sententia verior non valere, ib. n. 26
- Paſtum** legis commiſſoriæ an favore fideiuſoris ſit licitum, ibid. num. 39
- Antonij Fabri ſententia, ibid. n. 40
- Auctores, qui putant nec favore fideiuſoris hoc paſtum ſuſtineri, ibid. n. 41
- Paſtum** vulgare pignorum, ibid. n. 51
- Paſtum**, ut res ſit empta iuſto pretio tunc æſtimanda, va- let, quando ſit ad tutiorem exactionem debiti, ibidem, num. 52
- Quod tamen Auctori ſuſpectum eſt, ibid.
- Paſtum** commiſſorium ex quibuſdam ſuſtinetur, ſi pig- nus non ſit maioris valoris, quàm pecunia, ibidem num. 55
- Didaci hac de re ſententia, ſed cum cautione, ibidem num. 56
- Paſtum** commiſſorium invalidum, etiam ſi pignus non ſit maioris pretii, ibid. num. 57
- Paſtum** legis commiſſoriæ an valeat favore dotis, ibid. num. 64
- Argumenta eorum, qui putant valere ibid.
- Paſtum** legis commiſſoriæ, qui putant nec favore dotis recipiendum, & eorum argumenta, ibid. num. 66
- Paſtum** legis commiſſoriæ non eſt prohibitum, quando eſt extremum legitimæ conventionis, ib. num. 80
- Paſtum** pignoris commiſſoriæ valet in venditionibus ex ſententia Roderici, ibid. num. 82
- Paſtum** legis commiſſoriæ eſt illicitum, quamvis non ſit actum, ut fructus interim ſint creditoris, ibidem num. 90

Pactum legis commissoriae an valeat in poenam debitoris ex Navarro, quod Auctori non placet, *ibid.* n. 91
Pactum de successivo interesse praestando nihil differt à stipulatione usurarum, q. 72. n. 4
Pactum de certo lucro verisimili sustinetur, dummodo postea probetur, *ibid.* n. 8
Pactum de usuris praestandis non repugnat mutui substantiae, q. 73. num. 18
Pactum idem operatur, quod mora, q. 74. n. 22
Pactum tacitum idem operatur, quod expressum, qu. 75. num. 6
Pactum, ut stetur juramento creditoris de eo, quod interest, valet, q. 76. n. 1
 Item, ut stetur nudæ, & simplici assertioni eius, *ibid.* n. 2
 Quod periculosum esse videtur, *ibid.*
Pactum, ut stetur juramento creditoris circa id, quod interest, personale est, nec egreditur personam creditoris, *ibid.* num. 7
 Neque in donatarium, & cessionarium transfertur, *ibid.* numero 8
Pactum, ut stetur juramento creditoris, non valet, si is usuras exercere consueverit, *ibid.* n. 9
Pacta omnia à libellario contractu rejicienda, quæ prohibentur in censibus, q. 89. n. 5
Pactio commissoria valet rei justo pretio aestimandæ, quæst. 70. num. 49
 Vel si simpliciter sit actum, ut res sit emptæ, *ibid.* n. 50
 Refertur aliorum contraria sententia, *ibid.* n. 51
Pactum redimendi, seu africandi præsumptionem facit scenoris, qu. 89. n. 18
 Ut etiam eiusdem rei eodem tempore venditio, & retentio, *ibidem.*
Pactum, ut fructus cedant in id omne, quod interest, valet, etiam si minus sit in fructibus, quàm interest, q. 98. n. 51
Pactio, ut non liceat, nisi post tempus redimere, cum latione ultra dimidium sufficit, ut contractus pro foeneratio habetur, q. 9. n. 18
Pactio, ut non nisi post certum tempus redimere liceat, majorem avaritiam arguit, *ibid.* n. 19
Pactum retrovendendi rationem emptionis non tollit, *in App.* q. 43. n. 4
Pactum, ut liceat venditori census illum quandocunque redimere, emptioni illius non repugnat, *ib.* n. 22
Pactum retrovendendi, & lex commissoria differunt, *ibidem* numero 27
Pactum, ut liceat à seipso cambia accipere, an valeat, quæst. 75. num. 41
Pactum accipiendi cambio ab alio licitum est, quæst. 89. num. 53
Pactum accipiendi cambio à seipso favore creditoris non valet, *ib.* num. 54
Parentes filios pignori dare prohibentur, q. 5. n. 7
Pater, ut tenetur dotare filiam, ita & illam alere, quæst. 28. num. 45
Pater tenetur alere filiam, & nepotes ex filia, cum dotem habet, q. 30. num. 26
Patrimonij redditus legari potest, q. 58. n. 39
 Cencij argumenta refelluntur, *ib.* n. 40
Pauli Castrensis cautela à Card. Tusco reprehensa, quæst. 100. num. 39
Pauli Comisoli adversus recentia cambia acris sententia, qu. 26. num. 5

P E

Pecunia foeneratoris fluctus maris, q. 2. n. 2
Pecuniarum non est usus, sed abusus, q. 3. n. 18
Pecunia res sterilis, q. 6. n. 9
Pecuniarum non est proprius usus fructus, *ibid.* n. 20
Pecuniarum verbum continet quicquid aestimatur nummis, qu. 26. num. 2
Pecunia in censibus pecuniam non parit, ut in scenore, q. 43. *in Append.* num. 3
Pecunia licite dari potest negotiatori ea lege, ut si quid ultra sex, vel septem lucratus fuerit, id sibi habeat, quæst. 16. num. 9
Pecuniarum periculum in specie, l. Titius, de præscr. verb. est creditoris, *ibid.* n. 12
Pecuniam dare, ut tantundem vini, vel frumenti solvatur, non est illicitum, num. 19
 Etiam si dictum sit pecuniam mutuam dari, *ib.* n. 20
Pecunia licite potest dari colonis solvenda in tot operis

tempore messis, *ibid.* num. 22
Pecuniarum forma & substantia in quo consistat, quæst. 17. numero 14
Pecunia cum creditur, non magis spectatur eius valor, quàm frumenti, vel vini, *ib.* n. 19
Pecunia non semper in contractibus intervenit, ut pretium, sed plerumque, ut res, & corpus quoddam, *ib.* n. 20
Pecunia res corporalis, & corpus habet, *ibid.*
Pecuniarum duplex valor activus, & passivus, *ib.* n. 21
 Molinæ ratio refellitur, *ibid.* n. 22
 Refelluntur quoque argumenta Molinæ Theologi, *ibid.* num. 23
Pecuniam civitatum, vel fisci non licet hodie scenori dare, quæst. 22. num. 27
Pecunia pro pecunia permutari potest, q. 25. n. 3
Pecunia res, & corpus quoddam, *ibid.* n. 8
Pecunia vendi, & permutari potest, *ibid.*
Pecunia mercibus aestimari non potest, *ib.* n. 9
Pecunia præsens cum absente potest permutari, *ibidem.* numero 16
Pecunia non minus, quàm aliz res permutari possunt, *ibid.* numero 19
Pecunia mercis rationem habere potest, *ibid.* n. 37
Pecuniarum copia an sit justa causa, ut plus exigere liceat, quæst. 26. num. 59
 Eminent. Card. de Lago locus expenditur, *ib.* n. 60
Pecuniarum imaginariæ copia an sit justus titulus plus exigendi, *ibid.* num. 61
Pecunia si detur mercatori eo pacto, ut decem annua solvat, usura est, licet recipiens periculum pecuniarum non suscipiat, q. 31. num. 17
Pecunia deposita ea lege, ut mercator ea uti possit, mutua intelligitur, *ib.* num. 25
Pecunia mutua dari potest, ita ut lucri, & damni communis sit divisio, *ib.* num. 27
Pecuniarum periculum in societatem collatæ eius est, quicquam contulit, *ib.* num. 30
Pecunia in societatem illata primo loco extrahi debet, *ib.* num. 31
 Si tamen inter res societatis pecunia extat, *ib.* n. 32
Pecunia in societate amittitur, cum merces ex ea emptæ pereunt, *ibid.* num. 48
qui Pecunias deponunt sub usuris ab aliis creditoribus non separantur, q. 32. num. 16
Pecuniam parere pecuniam ex solo tempore iniustum est, q. 33. num. 30
Pecunia non semper loco pretii in contractibus adhibetur, qu. 34. num. 12
Pecunia vice mercis sæpe fungitur, *ib.* n. 13
Pecunia locari potest, ut commodari, *ib.*
Pecuniarum otiosæ usuræ non præstantur, etiam in iudiciis bonæ fidei, q. 35. num. 3
Pecunia non est inventa, ut foeneretur, *ib.* n. 6
Pecuniarum absentis, & præsentis idem valor, quæst. 39. numero 17
Pecuniarum publicæ scenori dari non possunt, & huius rei poena, *ib.* num. 47
Pecunia licet negotiationi exposita, non est fructifera, qu. 41. num. 37
Pecuniarum, vel fundi indebitè soluti differentia, *ibidem.* numero 47
Pecunia eo pacto tradita, ut ex ea suo die non soluta census fiat, an census valeat, q. 60. n. 23
 Quid si dolo venditoris factum est, ne integrum pretium numeratum sit, *ibid.*
Pecunia si ita datur, ut ex licita causa recipiatur, eius dominium acquiritur, q. 63. num. 25
Pecunia facile fluit, q. 74. num. 30
Pecuniarum usus commodum habet aestimabile pretio, qu. 78. numero 2
Pecuniam ad usuras trientes mutuare licere constituit Leo Cæsar, *ibid.* num. 6
Pecuniarum privatio per aliquod tempus non est pretio estimabilis, si nihil interest, *ib.* num. 13
Pecuniam ex contractu nullo retinens post interpellationem tenetur ad id, quod interest, q. 80. n. 21
Pecunia foeneratoris solo capite interficit, q. 86. n. 20
Pecunia aliena si immisceatur, ut dicerem non possit, si accipiens, qu. 95. num. 6
Pecunia, vel aliis rebus consumptis, quæ functionem recipiunt, usurarius tantundem reddere tenetur, *ib.* n. 7
Pecuniarum ex locatione merces aliqua iuste percipiunt, q. 98. numero 30

Pecuniam credens quando possit onus usurarum in alium transferre, q. 75. n. 35

Pensiones plurim annorum possunt in futurum adjudicari. q. 21. num. 35

 Dummodo id creditor postulet. ib. n. 36

Pensio si excedat fructus illicita, q. 27. n. 45

Pensio rei fructus modicè excedens non est illicita. ib. n. 49.

Pensio mulieri relicta loco alimentorum, dum dos non solvitur, non minuit dotem, q. 30. n. 58

Pensiones pro fructibus habentur, q. 50. n. 10

Pensiones solute, postquam res facta est infructuosa, repetuntur, q. 57. num. 3

Pensionis super beneficio, & redditus annui differentia, ibid. num. 19

Pensiones præteriti temporis in pretium alterius census vertere, constitutione Pij V. prohibitum, qu. 61. numero 22.

Pensio si ex pacto statim exigitur, census perimitur, quæst. 63. num. 35

 Ioan. Baptistæ Blancardi Senatoris consultatio. ibid.

Pensionis exactio initio contractus ex pacto, destruit totam censum, q. 63. n. 21

Pensiones rei locatæ non sunt accessiones, qu. 86. n. 32

Pensionum post petitam hereditatem perceptarum usura non debentur, ibid. n. 33

Pensionis rei locatæ post moram debentur usura, q. 88. n. 2

Pensiones redditus annui inter mobilia censentur, ib. n. 18

Pensionis emphyteuticæ interesse non debetur, q. 89. n. 26

Periculum in eum rei rei pacto potest, qui ex natura contractus illud suscipere non tenetur, q. 5. n. 6

Periculum rei mutuo date est debitoris, q. 6. n. 4

Periculum pecuniæ creditæ est debitoris, q. 17. n. 28

Periculum non tollit rationem usura, q. 23. n. 17

 Auctoris sententia totum scenus esse, & restituendum, ibid. num. 18

Periculi susceptio recipit estimationem, ibid. n. 25

Periculum ex fideiussione inminere præsumitur, ibid. n. 38

Periculum amittendi pretii, an sit iusta causa, ut augeri possit, q. 24. num. 16

Periculi susceptio cum socio non est prohibita pro certo pretio, q. 31. n. 14

Periculi susceptio non excludit rationem usura, ib. n. 18

Periculum ad emptorem pertinere, non est de substantia emptionis, q. 48. n. 29

Periculum fructuum ex natura contractus ad venditorem census pertinet, q. 64. n. 16

Periculum census ad emptorem pertinet, q. 80. n. 34

Periculum nominis post cessionem ad cessionarium pertinet, ibid. num. 40

Permutatio specierum præsentium nihil habet scenus, q. 24. n. 42

Permutatio vicina est emptioni, ibid. & qu. 43. n. 22

Permutatio usuraria est, cum in ea lucrum captatur ex dilatione temporis, q. 24. n. 45

Permutationes, & emptiones fructuum pendentium in civitatibus prohibendæ, ibid. n. 46

Permutationis nomen omnes contractus continet, q. 25. n. 1.

Permutatio proprie est, in qua res pro rebus dantur, & commutantur, ibid. n. 2

Permutatio illicita, quæ lege commissoria extorquetur, quæst. 70. num. 89

Persuadens sceneratori, ut gravioribus usuris sceneret ad id tantum tenetur, quod amplius extortum est, q. 94. n. 64

Petitio hereditatis est actio bonæ fidei, q. 35. n. 1

Petitionis hereditatis in iudicio veniunt usura post moram ex iure civili, ibid. n. 2

In petitione hereditatis post moram veniunt usura cuiuscunque pecuniæ, q. 35. n. 19

 Quod tamen iure canonico abrogatum est. ib.

Petitio residui arguit nihil amplius deberi, q. 93. n. 42

 Nisi probetur contrarium, ib. n. 43

Petræ reba locus adversus scenatores, q. 100. n. 74

Petri Heijij argumenta pro usuris quincuncibus, q. 3. n. 14

Petri Gregorij uluram divisio expenditur, q. 4. n. 35

Petri Follevij sententia de censu super iurisdictione collocando, q. 46. n. 24

P H

Philippus VI. Galliarum Rex campores exteros regno expulit, q. 100. n. 72

Philippus II. Hispaniarum Rex census ad vitam duorum, vel

plurium prohibuit, q. 49. n. 14

Philippus Emanuel de Cimbundis. Eques Hierosolymitanus domum Turretarum restituit, q. 50. n. 35

P I

Pignoratitia actioni nullo tempore præscribitur, q. 12. n. 9

Pignus & scenus sub nomine emptionis ex conjecturis interdum deprehenditur, q. 8. n. 33

Pignus si non sufficiat, competit creditori actio pro residuo, quæst. 12. n. 6

Pignus fiduciarium transferebat dominium, ibid. n. 7

Pignoris natura est, ut fructus imputentur sorti, ib. n. 10

Pignoris prætorii natura est, ut fructus extenuent sortem, q. 13. num. 2

Pignore pluri vendito debitor residuum petere potest, & post moram id, quod interest, n. 5

Pignus velut quoddam depositum, ib. n. 7

Pignus rei propria non consistit, q. 14. n. 10

Pignoris causa est individua, q. 27. n. 55

Pignora creditori addici debent iusto pretio, q. 40. n. 43

Pignoris judicialis venditio publice, & sub hasta fieri debet, ibidem, num. 45

Pignoris venditio in frequentibus locis civitatis proponi debet, ibid. num. 46

Pignora addicuntur ei, qui plus obtulit admisso etiam creditore, ut extraneus quilibet, ibid. n. 47

Pignorum additio fit præsentis pecuniæ, ib.

Pignora, si emptorem non inveniunt, dimittuntur creditori iusto pretio, ibid. n. 50

Pignora addicuntur creditori, cum nemo est, qui iustum offerat pretium, ibid. n. 52

Pignora si non sufficiunt, creditor residuum petit: si excedunt, quod superest, manet debitoris, ib. n. 53

Pignora cum fructibus restitui debent, oblata debiti quantitate, quando executio in forma deficit, ib. q. 40. n. 67

Pignus super re aliena constitui non potest invito domino, q. 54. n. 3

Pignus retrotrahitur ad tempus obligationis: census non item, & quare, ibid. n. 46

Pignus eiusdem rei, & venditio eodem tempore contrahi non potest, q. 69. n. 18

Pignus, & venditio conditionalis simul contrahi possunt eiusdem rei, n. 19

Pignus pignorum constituitur præcedente mora, & contumacia debitoris, q. 79. n. 23

Pignus fructus non minuunt sortem pro ea quantitate, quæ aliunde debetur, q. 98. n. 28

Pignoris fructus non minuunt sortem, quando convenit, ut percipiantur pro eo, quod interest, ib. n. 45

Pignoris prætorii fructus cedunt primùm in id, quod interest, ibid. n. 48

 Neguzant. & Cardin. Mantici. declarantur, ib. n. 49

Piscatio in littoribus Italici incertior, q. 74. n. 49

Pisces piscinis includuntur, ut serventur, non ut crescant, q. 45. num. 36

Pisces veniunt vendito fundo, qui sunt in lacubus, ibid. num. 37

Piscium & avium captus, quasi alea, q. 74. n. 48

Pius V. damnat cambia, in quibus pro ratione temporis lucrum capitur, q. 25. n. 48

Pius V. Divi nomen meretur, & eius gloria, q. 43. n. 49

Pius V. formam venditionibus reddituum præscripsit, ibid. num. 50

à Pio V. forma censibus præscripta, in quo consistat, ibidem. num. 51

Pius V. census personales prohibuit, q. 43. in Appen. n. 31.

Pii V. intentio præcipue fuit census personales excludere, qu. 47. num. 20

Pii V. constitutione non est prohibitum addere cautiones ad tutiorem exactiorem census, quæstione 48. num. 38

Pii V. constitutio census reales vitalitios non prohibet, qu. 49. num. 5

Pii V. censibus perpetuis redimibilibus formam præscripsit, non temporariis ibid. num. 27

Pius V. generaliter prohibuit census, qui sub alia forma in futurum crearentur, ibid. num. 29

Pius V. constituit, ut non nisi super re fructifera census creari possent, qu. 50. num. 4

Pii V. constitutio ex subiecta materia recipit interpretationem iuris, qu. 57. num. 26

Pius V. constituit, ne ex debito antecedenti fieret census, ne tam facilis esset eius constitutio, quæstione 60. n. 21

Pii V.

Pii V. constitutio in foro interno servanda, ibidem num. 12
Pii V. constitutio de censibus ex bono, & ex quo recipit interpretationem, ibid. num. 31
Pii V. constitutio cessat, quod attinet ad numerationem pretii in censibus, qui ex causa dotis constituuntur, ibid. num. 33
Pii V. constitutio cessat in causa dotis constituendz, ibid. num. 34
Pius V. multa pacta contractui census addi prohibuit, qu. 62. num. 3
Pius V. mens fuit, ut reiectis pactis ab eo prohibitis, contractus census consisteret, ibid. num. 17
Pius V. quædam constituit favore emptoris, cui renunciare potest, ibid. num. 28
Pii V. mens ut debitor census, quantum fieri potest, ab oneribus esset immunis, qu. 66. num. 1
Pius V. de redemptione census per partes, nihil constituit, qu. 67. num. 39
Pius V. non irritat contractum census, in quo actum est, ut pretium repeti possit, sed conventionem tantum, qu. 68. num. 9
 Stephani Gratiani doctrina quædam expenditur, ibid. num. 10
Pii V. constitutio, quæ vetat in cambiis de certa lucri quantitate pacisci, ad mutui dationes non pertinet, qu. 72. num. 12
Pius V. cur prohibuerit, ne ex censibus præteritis census creari possit, qu. 88. num. 7
Pius V. prohibuit, ne ex redditibus interesse lucri cessantis exigeretur, & quare, ibid. num. 12
Feliciani interpretatio ad Bullam Pii V. ibidem num. 11
 Feliciani interpretatio verbis Bullæ Pii V. repugnat, ibidem num. 13
Pii V. constitutio de censibus, non prohibet exactiorem expensarum, ibid. num. 35
Pius V. anatocismum in censibus cur prohibuit, qu. 89. num. 60
Turata hostes publici, qu. 95. num. 45

P L

Planta, & ædificia solo cedunt, quæstione 13. num. 16 & 23
Platonis præceptum, ut qui Reipub. præstant, totum illius corpus curent, qu. 64. num. 21
Plus petens per errorem non amittit creditum, qu. 10. num. 17
Plus petens quando ius crediti amittat, quæstione 73. num. 4
Plus petit, qui ante diem petit, qu. 78. num. 1

POE

Pœna non est usura, qu. 1. num. 34
Pœna adiecta quantitati valde suspecta, ibidem.
Pœna potest adici mutuo ex Theologorum sententia, qu. 18. num. 15
Pœna, & id, quod interest, differunt, ibidem num. 16
Pœna, quæ ob tempus tardæ solutionis crescit, vera usura est, qu. 21. num. 24
Pœnarum usuræ non debentur, quæstione 22. num. 19. & quæst. 86. num. 13
Pœna semel depona non repetitur, quæstione 38. num. 2
Pœna committitur, etiam si nihil interfit actionis, ibid. num. 3
Pœnæ persecutio, est extra rem. ibid.
Pœna etiam mutuo adiecta Theologis probata, ibidem num. 4
 Sed multis cautionibus intervenientibus, ibid. num. 5
Pœna adiecta quantitati non valet, nisi quatenus interfit, ibidem num. 6
Pœna ob non solutam sua die pecuniam, olim stipulari non licuit ultra legitimum modum usurarum, ibid. num. 7
Pœna adiecta factæ, vel dationi certæ speciei valet, & à jurisperitis recepta, ibidem num. 8
Pœna adiecta quantitati, si in dies augeatur, multo magis suspecta censetur, ibid. num. 9
Pœna perfidiz valet, ibid. num. 11
Pœna adiecta quantitati iisdem finibus conclusa, quibus

olim usura, ibid. num. 12
Pœna in foro non recipitur, nisi quatenus creditoris interest, ibid. num. 14
Pœna citra stipulationem, an peti possit, ibidem num. 17
Pœna ex pacto peti potest, ex communi sententia, ibidem.
Pœna si minor sit, quam id, quod interest, creditor potest petere, quod pluris interest, ibidem num. 18
Pœna, & interesse concurrere debent. ibidem.
Pœna adiecta quantitati ex circumstantiis interdum admittenda, ibidem num. 19
Pœnarum modus variè constitutus, ibidem num. 20
Pœnis in constituendis, iudicis arbitrium plurimum dominatur ibidem.
Pœna an sit addita in fraudem usurarum, iudicis arbitrio commissum est, ibid. num. 21
Pœna, quæ in fraudem usurarum adiecta est, si exigatur, minuit sortem, ibid. num. 22
Pœna, species usuræ. ibid.
Pœna immodica, quatenus excedit corrigenda, qu. 66. n. 15
Pœnæ adiectio sive levis, sive nimia sit, in censibus prohibita ibid., num. 16
Pœna est, quicquid est supra rem debitam, ibidem num. 20
Pœna est, quicquid est extra rei persecutionem, qu. 66. num. 17
Pœna non solet repeti, qu. 88. num. 37
 Ludovici Cenci exceptio quædam reicitur. ibidem num. 38
Pœnæ, quæ surgunt vice sortis, usuræ accedere possunt, qu. 89. num. 38
Pœna adiecta pro eo, quod interest, non committitur, nisi quatenus interest, qu. 90. num. 38
Pœnæ amplius peti non possunt principali negotio transacto, vel finito, qu. 91. num. 6
Pœnæ tam iudiciales, quam conventionales transacto negotio principali non exiguntur, nisi contrarium actum sit, ibid. num. 7
Pœna non intelligitur remissa, si creditor sine præiudicio rem recipiat, ibid. num. 42
Pœnæ adiectæ quantitati non admittendæ, nisi interfit, qu. 98. num. 15
Pœna est privari sepultura, qu. 100. num. 35
Pœna nullitatis testamenti, vel privationis Christianæ sepulture non infligitur uturaris, qui usuras nondum exegerunt, ibid. num. 65
Pœnalis stipulationis non debentur usuræ, quæstione 89. num. 36
 Et præsertim si pœna addita sit quantitati, ibidem num. 37
Pœnalis stipulatio, quæ quasi novat obligationem, usuras recipere potest, ibid. num. 39

P O

Polydorus Priami filius à Rege Polymnestore scelere interceptus, & quare, qu. 49. num. 38
Pomponius Atticus Atheniensibus pecuniam mutuam dedit sine usuris, qu. 22. num. 23
Pontifices Romani Divi nomine decorandi, quæst. 43. num. 46
 de Pontifice Romano elogia Patrum excerpta ab Antonio Fabro Præside Sabaudiz, ibid. num. 47
 De summo Pontifice Romano elogia Patrum ab Auctore collecta, ibid. num. 48
Pontificis lex de his lata, in quibus versatur animæ periculum, ubique servanda est, qu. 44. num. 2
Pontificis leges non ideo minus ligant, quod à populo receptæ non sint, ibid. num. 3
Pontifices in extrav. de empr. & vendit. census probarunt, qui iusto pretio constituti fuerant, qu. 43. in Append. num. 15. & 19
Pontifices census reales, & redimibiles dumtaxat comprobant, ibid. num. 31
Portitores qui qu. 100. n. 73
Portitor quidam gratis Platonem trans flumen trajecit, ibidem.
Porrubus, & litori maris census validè iniicitur, qu. 45. num. 30
Possionibus criminosis nemo respondere cogitur, qu. 93. n. 65
Possessione

Possessione interversa rei censui suppositæ, compeit remedium, l. nisi C. de acquir. possess. qu. 49. num. 15
 Cui non nisi triginta annis præscribitur. *ibid.*
Possessio creditoris prodest debitori ad præscriptionem, qu. 94. num. 3
Possessor hæreditatis eius pecuniæ, quam non attingit, usuras non præstat, qu. 35. num. 3
Possessor malæ fidei, si navim non locet, tenetur ad veteras navis, ibid. num. 4
Possessor malæ fidei non tenetur usuras præstare hæredi, sed eis, quibus extorsit, ibid. num. 9
Possessor hæreditatis non restituit lucrum, quod ex pecunia hæreditatis fecit, ibid. num. 12
Possessor hæreditatis restituit omne lucrum, quod ex corporibus hæreditatis percepit, ibid. num. 13
Possessor hæreditatis, qui malè rem fructiferam distraxit, tenetur ad usuras præstari pro modo, & ratione fructuum, ibid. num. 20
Possessor hæreditatis, qui pecuniam in suos usus convertit, tenetur post moram ad id, quod interest, ibidem num. 22
Possessoria hæreditatis petitio, est actio bonæ fidei, ibid. num. 25
 Et in eo iuratur in litem. *ibid.*
Possessor fundi censualis potest cogi, ut rem colat, qu. 57. num. 15
Possessores rerum censualium in solidum possunt conveniri, quatenus ex fructibus rei percipi potest, ibidem num. 32
 Nisi agatur hypothecaria, aut Salviano interdicto, *ibid. num. 33*
Possessor in solidum conveniri potest pro pensionibus ex die possessionis decursis, non pro præteritis, ibidem num. 34
Possessor etiam pro præteritis convenitur, si hypothecaria aut Salviano agatur, ibid.
Possessor rei censualis abdicans à se possessionem, ab onere census liberatur, ibid. num. 36
 Quamvis redditum simpliciter solvere promiserit, *ibid. num. 37*
Possessor dimittens rem à pensionibus præteritis non liberatur, ibid. num. 38
Possessores non nisi pro rata conveniuntur, ubi id consuetudine receptum est, ibid. num. 41
Possessor in re onere affecta, ut bonus paterfamilias versari debet, qu. 58. num. 61
Possessor pro censibus nulla facta excussione potest conveniri, qu. 65. num. 31
Possessor rei censualis recognoscere tenetur, ibidem num. 32
Possessori fundi censualis liberum esse debet cum dimittere, ibid. num. 33
Possessores improbilissimi deducunt sumptus adversus Ioan. Garziam, qu. 95. num. 20
Possessor deducit estimationem proprii laboris, quem incolendo agro fecit, ibid. num. 29
 Etiam si sit prædo *ibid. num. 30*
Possessor rei alienæ non potest eam deducere in peiorum statum sui commodi causa, qu. 95. num. 63
Possidentis, & eius, qui dolo desunt possidere par conditio, qu. 36. num. 19

P R

Præcis Hispaniæ quædam, quam Felicianus refert, & probat, qu. 40. nu. 64
Præda in bello iusto, est victoris, & capientis, quæstio 98. num. 19
Prædones deducunt sumptus, qui gratia colligendorum fructuum fiunt, qu. 95. num. 18
Prædo tenetur agrum colere, ibid. num. 21
Prædo sua possessione deiectus restitendus est, ibidem num. 67
Prædo restituitur adversus eum, qui deiecit, non autem adversus dominum, ibid. num. 68
Prædia idonea fuisse venalia non præsumuntur, qu. 20. num. 19
Prædia rustica locari possunt pro mercede certa, qu. 63. num. 4
Præfatio dispositionem declarat, & restringit, qu. 72. num. 43
Præfationis ius, quod domino census competit ex Bulla

Pij V. non habet locum in censibus nullis, & usurariis, qu. 56. num. 35
Præscriptio domino non nocet, quin res libera ad eum revertatur, qu. 53. num. 11
Præscriptio longi temporis, fideicommissario non nocet, qu. 54. num. 6
Præscriptio longissimi temporis post impleram conditionem, fideicommissarium excludit, ibid. num. 7
Præscriptio adversus fideicommissarium non currit pendente conditione, ibid. num. 8
Præsens, & tacens in præiudicialibus quando consentire dicatur, ibid. num. 40
Præsens, & dolose tacens perinde habetur, ac si consentiret, ibid. num. 41
 Quod in arbitrio iudicis positum est, *ibid.*
Præstationes ex æquitate l. curabit, C. de act. empt. differunt ab usuris, qu. 90. num. 61
 Et ab eo, quod interest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, *ibid. num. 62*
Præsumptio gravis usura oritur ex rei retentione, qu. 9. num. 21
 Quamvis venditor rem conducat, & pensionem solvat, *ibid. num. 22*
Præsumptio solutionis usurarum, que ex receptione sortis oritur, probationem in contrarium admittit, qu. 93. numero 39
Præsumptio, que oritur ex dilatione, allegari debet, ibid. num. 47
Præsumptio usure ducitur ex persona proxenetæ, & Notarij, ibid. num. 56
Præsumptio scænoris excluditur ex qualitate personæ, ibid. num. 57
Præsumptio solutionis usurarum cessat, si alleg. in contrarium urgeant conjecturæ arbitrio iudicis, ibidem num. 49
Præcaria possessio dominium in emptorem non transfert, qu. 27. num. 16
Præcaria quid sit, qu. 52. num. 23
Præcario rem possidens censum imponere non potest, ibid. num. 24
Præcario titulo rem possidens, potest super illa censum constituere, ibid. num. 25
Præcaria voluntate eius, qui concessit, revocari non potest ibidem
Præcia rerum varia, qu. 8. n. 4. & in App. qu. 43. nu. 16
Præcia rerum nulla lege definiti possunt, ibid.
Præcij modicitas non sufficit, ut contractus dicatur usurarius, qu. 9. n. 9
Præcij modicitate cessante nulla oritur præsumptio scænoris ex pacto retrovendendi, ibid. num. 22
Præcia mercium, & specierum omnibus serè annis mutantur, qu. 17. n. 5
Præcium in conditionibus usurariis in mutuum convertitur, qu. 24. n. 4
Præcia rerum in indivisibili non consistunt, ibid. nu. 8
Præcium augeri potest ratione eius, quod interest, ibid. num. 13
Præcij usura non debetur, si res sit sterilis, quæst. 28. num. 34
Præcium in iudiciis universalibus succedit loco rei, qu. 35. num. 16
Præcium in cessionibus ratione periculi minui non debet, cum periculum est cedentis, qu. 39. num. 39
Præcij usura post moram debetur, ex iure civili, qu. 42. num. 21
Præcium in censu vitalitio statim amittitur, nec repeti potest, qu. 51. num. 45
Præcio etiam vilissimo res vendi, & emi possunt, qu. 59. num. 2
Præcium iustum redditus annui est, quod legibus statutum, vel more regionis, & communi hominum iudicio definitum est, qu. 59. n. 22
Præcium lege constitutum in puncto consistit, nec illud excedere licet, ibid. num. 23
Præcium communi æstimatione positum habet latitudinem, intra quam non violatur iustitia, ibid. num. 23
Præcium certum definire censibus, publicè utile est, ibid. n. 26
 Censij contraria sententia refertur, *ibid. nu. 27*
Præcia rerum ex variatione locorum, & temporum variantur, ibid.
Præcium unum censibus in universum constitui non potest, ibid. num. 28

Index Rerum

- Pretium in specie estimata solvi potest de consensu partium**, ibid. num. 31
- Pretium census non nisi in pecunia numerata solvi potest**, ibid. num. 32
- Avendani contraria sententia reprehenditur**, ibidem num. 33
- Pretium, ut in pecunia praestetur, est de forma contractus census**, ibid. num. 36
- Pretium integrum in ipsa constitutione census numerari debet**, ibid. num. 44
- Pretium census incontinenti ante, vel post numerari sufficit**, ibid. num. 49
- Feliciani hac de re sententia declaratur**, ibidem num. 50
- Pretium census in ipso actu constitutionis ab ipso venditore recipi debet**, ibid. num. 59
- Pretio soluto, & statim ab emptore recepto, census non subsistit**, qu. 61. num. 3
- Pretio mutato, nova sit emptio**, qu. 70. num. 38
- Pretia frumenti, vini, olei, plerumque mutantur**, qu. 77. num. 6
- Pretium repetens actione ex empto, repetit etiam id, quod sua interest**, qu. 80. num. 28
- Quod estimatur ratione redditus, qui in solum datus est**, ib. n. 29
- Pretium in contractu census sit venditoris in Appen.** qu. 42. num. 2
- Pretium census ab invito venditore recepti non potest**, ibid. num. 6
- Pretio sua die, vel loco non soluto venitid, quod venditoris interest**, qu. 83. num. 16
- Pretii usura debentur non ex mora, sed ex equitate**, ibid. num. 27
- Pretium integrum cum fructibus deponendum est ad sistendum cursum reddituum**, qu. 67. num. 32
- Cencii doctrina notatur**, ibid. num. 33
- Pretium census etiam ex pacto repeti non potest**, qu. 68. num. 1. & seq.
- Pretii aequalitas attenditur secundum valorem rei, qui erat tempore contractus**, quaestione 43. in Appen. num. 19
- Princeps non potest condendo legem se ab obligatione contractus liberare**, qu. 22. num. 24
- Princeps non servans contractum tenetur ad id, quod interest**, ib. num. 25
- Principes longas manus habent, & oculos multos**, qu. 59. num. 64
- Princeps potest ex causa debitoribus inducias concedere ad solvendum**, qu. 85. num. 1
- Praeterim iis, qui naufragio, vel infortunio alio res suas amiserunt**, ib. num. 2
- Princeps ob publicam utilitatem potest debita remittere**, qu. 85. num. 19
- Princeps secularis quatenus potest de usuris, & contractibus utlariis constituere**, qu. 89. num. 62
- Princeps munificentiam mutui datione provocans non intelligitur usurarius**, qu. 95. num. 38
- Princeps constituere potest, ut in causa usurarum uni testi credatur**, qu. 93. num. 30
- Et quibusdam in causis aliis**, ib. num. 31
- Princeps non potest constituere, ut utlarii manifesti testamentum valeat**, qu. 100. num. 49
- Principaliter quod agitur spectandum est**, quaestione 89. num. 7
- Privatus usus rei depositae, quae in abusu consistit, non est per se estimabilis pretio**, qu. 32. num. 29
- Privilegium muniti concessum tandiu durat, quandiu quis in eo se exercet**, qu. 29. num. 15
- Privilegiatus quando contra privilegium utatur privilegio**, qu. 82. num. 16
- Prus, & posterius in contractibus non datur**, qu. 43. num. 41
- Probatio eius, quod interest, difficillima**, quaestione 78. num. 4
- Probationes quando inducunt notorium**, quaestione 100. num. 25
- Probatio eius, quod interest, arbitraria**, quaestione 75. num. 25
- Procurator nihil facere potest, unde dominus poenam incurrat**, qu. 10. num. 16
- Procurator an fructus praedii, quod ex propria pecunia emit, suos faciat**, qu. 33. num. 22
- Procurator fructus restituere tenetur, vel in sortem imputare**, ibid. num. 23. 24. & 27
- Procurator recte petit interesse pecuniae, quam pro alio impendit**, ibid. num. 26
- Procurator non potest retinere fructus, cum nihil eius interest**, ibid. num. 27
- Procurator, qui suo, & proprio nomine fundum emit, fructus suos facit**, ibid. num. 31
- Procurator licet indebitum exigit, id restituit domino, qui ratum habuit**, qu. 35. num. 10
- Nisi is, qui indebitum solvit, veniat, & indebitum petat**, ibid. num. 11
- Procuratori actiones cedi non possunt, ut partem habeat**, qu. 39. num. 21
- Neque etiam Advocatis**
- Procurator tenetur ad id, quod interest, quaestione 74. num. 27**
- Feliciani ratio quaedam reprehenditur**, ibidem num. 28
- Roderici sententia quaedam reicitur**, ibidem num. 29
- Procurator non constituit in mora, nisi mandatum exhibeat**, qu. 81. num. 15
- Procuratores, & negotiorum gestores tenentur ad id, quod interest**, qu. 82. num. 30
- Procuratores, & gestores a tutoribus non separantur**, ibidem.
- Procurator, qui sortem cum usuris exegit, ad eam quoque usuras tenetur**, qu. 87. num. 5
- Procurator duo millia servorum suorum armavit**, qu. 47. num. 6
- Promissio dotis sine re certa, vel quantitate, an valeat**, qu. 28. num. 25
- Promissio sub refectioe damorum, & interesse quid continet**, qu. 71. num. 19
- Alexand. Trentacina. resolutio quaedam declaratur**, n. 20. ibid.
- Promissio certae quantitatis pro eo, quod interest, conditionem habet, quatenus ex iure debeat**, qu. 79. num. 2
- Promissio exigibilitatis ad perpetuitatem trahi non debet**, qu. 80. num. 41
- Promissio eius, quod in interest in censu nullo, quando subsistat**, ibid. num. 49
- Promissio de praestando id, quod interest in casibus certis, intelligitur usque ad duplam**, qu. 89. num. 27
- Promissor dotis non censetur immodicam pensionem, vel fructus promittere ex liberalitate**, quaestione 28. num. 67
- Promissor dotis extraneus tenetur marito ad usuras dotis propter onera matrimonii**, qu. 71. num. 31
- Promittens redditum, vel pensionem exigibilem satisfecisse intelligitur, si bis vel ter pensio redditus exigatur**, qu. 80. num. 41
- Promittens solvere ad omnem creditorum petitionem, quam nunc creditor facit, non intelligitur esse in mora**, qu. 81. num. 41
- Proprietatis nude nullus fructus intelligi potest**, qu. 51. num. 5
- Proprietatis dominus servitutem imponere non potest**, ib. num. 7
- Protestatio redigit contractum ad formam, & limites bullae** qu. 62. num. 31. & 36
- Protestatio non potest supplere, quae formae defunt**, nu. 37. ibid.
- Protestatio addita contractui census sustinet contractum pactis illicitis non obstantibus**, quaestione. 68. num. 30 & 33
- Protestari utilissimum**, ibid. num. 33
- Protestatio conservat ius petendi id, quod interest, acente debitore**, qu. 91. num. 35
- Quod in dubium revocatur ex Surdo**, ibidem num. 36
- Protestatio nihil prodest in his, quae pendent a iure**, n. 37. ibid.
- Bartoli distinctio in l. ult. de eo quod cert. loc. quam Auctor non probat**, ibid. num. 38
- Protestatio conservat ius petendi id, quod interest, si debitor protestationi expresse consentiat**, ibidem num. 41
- Protestatio, & gratiarum actio auctoris**, qu. 100. num. 81

Proxenia ; qui sciens aliquem idoneum affirmat, doli tenetur, qu. 34. num. 17
Proxenetæ testimonium in causis usurarum admittitur, qu. 93. num. 32
Proxenetæ, & intercessores negotiorum non recipiuntur in testes, nisi utraque pars consentiat, & quare, ib. num. 33
Proxenetarum libri valde iuvant ad detegendum scenus, ibid. num. 34
Proxenetæ quatenus ad restitutionem usurarum obligentur, qu. 94. num. 52
Proxenetæ utiles civitatibus, ib. num. 53
Proxenetæ non tenentur, quamvis debitor non sit idoneus, ibidem n. 54
 Platonis lex, ut Proxenetæ de evictione non teneantur ibid. num. 55
Proxenetæ, qui dolo circumvenit creditorem, de dolo tenetur, ibid. num. 56
 Benvenuti Strachæ distinctio quædam, rejicitur, ib. n. 57
Proxenetæ, qui usurariis contractibus interveniunt, non nisi in subsidium obligantur, ibidem num. 73

P V

Publicè interest bona libera possideri, quæstione 67. numero 4.
Publicum quod est, non ideo licitum, quæstione 99. numero 2
Pupillo non est subveniendum, cum de præda agit, qu. 20. num. 30
Pupillus ad usurarum restitutionem tenetur, si illas à tutore exegit, quæst. 94. num. 70

P Y

Pythii argentarii Siracensani dolus, & vafritics, quæst. 40. numero 72

Q V A

Quadrimestre iudicatis concessum ad solvendum erat immune ab usuris, quæst. 21. num. 2
Qualitas personæ maximum argumentum scenus, qu. 9. numero 8
Quanti plurimi æstimatio, est res ipsa, quæ debetur, qu. 88. num. 34
Quantitatibus, quæ ex contractibus bonæ fidei debentur, accedunt usuræ, quæst. 4. num. 30
Quantitate pecuniæ loco legitimæ legata debentur usuræ in vicem fructuum, quos filius ex bonis percepisset, quæst. 18. num. 20
Quantitate in tot bonis relicta, legatarius potest de certo reddito pacisci, donec legatum reddatur, ibid. num. 33
 Nisi redditus sit immodicus, ibidem.
Quantitas pecuniæ ea lege dari potest, ut accipiens alterum alat, quandiu vixerit, qu. 41. num. 41
 Gasparis Roderici sententia, quæ rejicitur, ibidem num. 42.
Quantitatibus tantum accedunt usuræ, quæstione 71. numero 1
Quantitas natura sua recipit divisionem, quæstione 72. numero 34
Quantitatem coacervatam solvere debitoribus onerosum est, quæst. 88. num. 43
Quantitas probari potest iuramento debitoris, confitito de solutione usurarum, qu. 93. num. 64
Quatenus cuiusque interest, in facto consistit, qu. 79. n. 13 & qu. 1. num. 14

Q U Æ

Quæ ex abundantia adiiciuntur, nocere non debent, qu. 58. num. 34
Quæ contra leges fiunt, irrita sunt, & quatenus, qu. 59. num. 13
Quæ in facto consistunt, non possunt certa lege definiri, qu. 72. num. 1
Quæ uno tempore fiunt, ab eadem voluntate proficisci censentur, qu. 93. num. 51
Quæstiones facti non possunt certa lege definiri, qu. 38. num. 21
Quæstiones facti iudici relinquendæ, quæstione 79. numero 14

Quæstiones Principum, qui pro expectatione debitorum fiscalium aliquid exigunt, usuram committunt, qu. 39. n. 42. & 48
Quæstiones, qui aliquid accipiunt, quo magis vel minus in officio faciant, quomodo puniantur, ib. num. 43
Quæstiones ex eo, quod ante diem solvant, aliquid exigant, usuram non committunt, ibid. num. 44
Quæstiones Principum, ut citius solvant, vel ut alios præferant, aliquid accipientes iniustitiam committunt, & tenentur l. Jul. repetund. ibid. num. 46

Quod verum est, etiam si per interpositam personam id faciant. ibidem.

Quæstiones occupantes publicas pecunias negotiationibus ad interesse tenentur, ibid. num. 47
Quæstoribus quomodo liceat publicam pecuniam in suos usus vertere, ibid. num. 47
Quæstus etiam inhonesti possessori hæreditatis auferri debent, qu. 96. num. 14
Quæstus scenus non veniunt in divisionem hæreditatis, qu. 35. num. 38
 Nec in divisionem societatis omnium bonorum, ib. num. 39

Q V I

Quicquid, vox non continet fructus, quæstione 19. numero 25
Qui diu tacuit, usuras remisisse præsumitur, quæst. 20. num. 23
Quilibet accepto beneficio naturaliter obligatur gratiam reddere, qu. 14. num. 13
Quilibet re sua abuti potest, non autem in damnum alterius qu. 65. num. 22
Quinque annorum redditus tantum in Gallia exigi possunt, & aliis locis quibusdam, qu. 88. num. 42
Quisque potest suis rebus legem dicere, quæst. 41. nu. 14
Quisque sani capitis potius proprio utitur cum habet, quam se alteri obliget sub scenus, qu. 75. num. 18
Quisque potest traditioni rei suæ, quam vult legem dicere, qu. 89. num. 6
Quis potest eodem tempore obligari, & in mora constitui, qu. 82. num. 50
 Joannis Sapportæ sententia in dubium revocatur, ib. num. 51
Qui servi, vel equi usum habet, tenetur eos alere, qu. 28. num. 56
Qui tacet, non utique fatetur, qu. 93. num. 22

Q V O

Quod nobis debetur, bonis nostris adnumeratur, qu. 17. n. 6
Quod fieri non solet, suspectum est, ne sit illicitum, qu. 51. num. 17
Quod frequentioris usus gratia in lege exprimitur, non mutat dispositionem iuris, qu. 58. num. 14
Quod fit immediatè ante, vel post, in ipso actu fieri intelligitur, etiam si pro forma exigatur, quæstione 59. numero 52
Quod liquèdè probari non potest, iudiciis erui debet, qu. 75. numero 20
 Rotæ Romanæ ratio quædam perpenditur, ibidem numero 21
Quod dicitur, probari debet, quæst. 82. numero 35
Quod attinet ad restitutionem, nihil refert quis occulto, vel publico scenus extorserit aliena, quæstione 94. numero 11
Quoties aliquid præstatur ultra sortem propter aliquod factum, ex quo resultat contractus *facio ut des*, non committitur usura, quæstione 28. numero 44

R A

Radices, quibus iustitia cambiî recursè nititur, tentantur. quæst. 26. numero 21
Ratihabitio retrotrahitur, quæstione 55. numero 25
Ratihabitio non retrotrahitur ad inducendam moram, quæstione 81. num. 14
Ratione legis cessante, quando cesset lex, qu. 60. num. 19
Rationes cum die edi debent, quæstione 77. num. 20
Rationes probant contra scribentem, quæst. 93. num. 15
Rationes an probent contra eum, qui petit sibi edi. ibid. numero. 16

Rationum

- Rationum liber**, an probet contra eum, qui edi desiderat, multum pendet ab arbitrio iudicis, *ibidem* numero 17
- Rationibus usurarii maior fides danda**, cum ab eo sponte exhibentur, *ibidem* nu. 19
- Rationibus foeneratoris pro eo standum est**, cum adversarius diu tacuit, & nihil opposuit, *ibidem* numero 20
- Explicatur *Lex si filius ad Macedon.* *ibidem* numero 21
- Cum standum est libris rationum, contrarium probari potest, *ibidem* num. 18
- Rationes defuncti maiorem fidem merentur**, *ibidem* nu. 25
- R E
- Recambia** non debentur ob solam moram debitoris, qu. 89. num. 40
- Recambia constitutione Pii IV. prohibita**, quaestione 89. numero 45
- Et constitutione Pii V. & quibus verbis, *ibidem* numero 46
- Et dicta quaedam D. de Turri reiecta *ibidem*
- Recipiens canonem rei commissae**, gratiam caducitatis facere videtur, quaest. 91. num. 8
- Reciproca eiusdem rei venditiones prohibendae**, quaest. 24 numero 28
- Recurrae species**, a congregatione approbate, quaest. 26. numero 44
- Resor** non potest res Ecclesiae alienare, nec super illis censum imponere, qu. 51. num. 35
- Redditus annui**, & usurae differunt, quaest. 3. num. 25
- Redditus annui redimibiles** pertinent ad commutationes rerum, adversus Rodericum, *ibidem* num. 26
- Redditus concurrens cum usuris consuetis in provincia**, usurarius praesumitur, qu. 27. num. 47
- Redditus in censu redeunt**, & renascuntur, quaest. 42. num. 6
- Redditus annuus testamento relictus morte legatarii finitur**, qu. 43. num. 4
- Redditus ultima voluntate constitutus non continetur constitutione Pii V.** *ibidem* num. 5
- Redditus annuus donatione inter vivos constitui potest**, *ibidem* num. 6
- Redditus annuus ex causa dotis, vel donationis propter nuptias constitui potest**, *ibidem* num. 7
- Redditus annuus titulo legati, & alius constitui, & in alium transferri potest**, *ibidem* num. 32
- Redditus annuus licite eodem instanti constituitur, & venditur**, *ibidem* num. 39
- Redditus annui in provinciis**, in quibus Bulla Pii V. recepta non est, sub alia forma celebrari valent, qu. 44 numero 17
- Redditus personalis in dotem dari potest**, quaestione 43. numero 17
- Redditus sunt accessiones non pretii, sed iuris, quod pretio emitur**, quaest. 66. num. 4
- Redditus reddituum cur non debeantur. ratio Gasparis Roderici**, qu. 88. num. 16
- Redditus accessiones sunt**, *ibidem* num. 22
- P. Leonardi Duardi ratio quaedam reicitur, *ibidem* numero 23
- Redditus usurarius praescribi non potest**, quaestione 99. numero 34
- Redditus exacti, an praescribi possint**, *ibidem* num. 35
- Redditus annui non desinant currere, licet duplum pretii exsesserint**, qu. 43. in *Append.* num. 32
- Regula non constituitur de re, cuius contrarium frequentius est**, qu. 36. num. 9
- Rei vindicatio** competit domino, qu. 54. num. 48
- Rei vindicatio adversus possessorem tantum datur, vel eum, qui dolo desit possidere**, quaestione 95. num. 64
- per *Relationem* certum est, quod demonstratur, qu. 58 num. 25
- Remissio tacita usurarum ab haeredibus, & tertiis possessoribus obici potest**, qu. 20. num. 24
- Remissio usurarum nisi libera sit, non eximit ab earum restitutione**, qu. 99. num. 21
- Remissio usurarum, dum adhuc fors debetur, non praesumitur libera**, *ibidem* num. 22
- Idemque est si debitor ex alia causa foenerari obnoxius fuerit, *ibidem* num. 23
- Remissio usurarum ex circumstantiis libera censeri potest**, *ibidem* num. 31
- Remora piscatoriae quid sint**, qu. 45. num. 29
- Renunciatio exceptionis non numeratae pecuniae, nihil valet ad sustinendum censum, cuius pretium numeratum non fuit**, qu. 59. num. 57
- Res pro pecunia soluta parit liberationem**, quaestione 12. numero 5
- Rei legatae fructus non debentur ante moram, licet esset propria testatoris**, qu. 19. num. 39
- Res vendita transiit cum onere solvendi usuras compensativas, vel ex pacto, vel ministerio legis**, qu. 27. numero 20
- Res non videtur tradita, si locetur emptori**, *ibidem* num. 21
- Rebus mobilibus inestimatis in dotem datis post benedictum veniunt ea, quae post litem contestatam praestari solent**, qu. 18. num. 12. & 33
- Res a sociis collatae, licet sint in diversis locis, unum societatis corpus constituunt**, qu. 31. num. 46
- Petri Philippi Cornet exceptiones duae, quae reiciuntur, *ibidem* num. 47
- Res, quae numero, pondere, & mensura consistunt, possunt commodari**, qu. 34. num. 3
- Si res usuris extorta non extant, haeredes ad iudicium famul. herculunda admittuntur, quaestione 35. numero 42
- Sed quaeque pro portione haereditaria usuras restituere cogitur *ibidem*
- Res an dari possit, ut quid annuum praestetur**, qu. 41. numero 38
- Res mobiles fructiferae ita dari possunt, ut accipiens annum praestet**, *ibidem* num. 39
- Res mobiles steriles, an sub annuo redditu licite concedantur**, *ibidem* numero 40
- Res fructifera cum reddito super aliis bonis permixta potest**, qu. 43. num. 20
- Res, quae censu subicitur, ex constitutione Pii V. quatuor qualitates habere debet**, qu. 45. num. 1
- Res, cui censu imponitur, debet esse immobilis**, *ibidem* numero 2
- Res esse fructifera dicitur in terminis constitutionis Pii V. quae locari potest**, qu. 47. num. 10
- Res mobiles fructiferae dari possunt ea lege, ut quid annuum praestetur**, *ibidem* num. 21
- Res fructifera dicitur in terminis constitutionis Pii V. cuiuscunque generis fructus ferat**, quaestione 50. numero 18
- Res obligari prohibita, censu subici non potest**, qu. 52. num. 22
- Rei prohibite obligari censu imponi non potest**, *ibidem* numero 26
- Res transit cum suo onere ad successorem quemlibet, etiam ad Ecclesiam**, qu. 53. num. 9
- Res libera ad dominum feudi redit, etiam ubi feuda sunt instar patrimoniorum**, *ibidem* num. 12
- Res ut libera ab oneribus ad dominum revertatur, ab initio feudalis esse debuit**, *ibidem* num. 17
- Res censu supposita in censum reservativum dari potest, salvo iure censu in ea constituti**, quaestione 55. numero 16
- Re pro parte preempta, vel infructuosa reddita, si quod superest pensioni sufficit, pensionem minui, qui sentiant**, qu. 57. numero 23
- Contraria sententia integram pensionem praestandam esse, quam Rota probat**, *ibidem* num. 24
- Res pro debito vendi potest creditori**, quaestione 60. numero 9
- Res infructuosa quando sit, ut censu extinguatur**, qu. 64. num. 18
- P. Duardi doctrina expenditur, *ibidem* num. 19
- Res infructuosa in perpetuum fieri non potest, nisi illius status mutetur**, *ibidem*
- Res vendite cum pacto retrovendendi, per partes non possunt redimi**, qu. 67. num. 36
- Censu solutio reicitur, *ibidem* num. 37
- Re censuali evicta competit domino census actio ad pretium, & id, quod interest**, qu. 68. num. 22
- Quamvis id in pactum non fuerit deductum, *ibidem* numero 23
- Dummodo fraus absit ex parte emptoris, *ibidem* num. 24
- Definitio Senatus Sabaudiae apud Praesidem Fabrum, *ibidem* numero 25

Quam auctor non probat, *ibidem*. n. 26 & 27
 P. Duardi sententia, quæ non placet, *ibid.* num. 28
Rem committere non videtur, cuius non est, quæst. 69, numero 17
 Res eo ipso, quod legi commissorie exponitur, obligatur, qu. 70. num. 23
 Res plures vendi possunt data electione emptori, quam velit emptam, qu. 70. num. 83
 Rebus æstimatis in dotem datis, hæredes viri ad usuras pretii tenentur ex æquitate, qu. 79. num. 54
 Re non sequuta quia casu perit, id, quod datum est, repeti potest, qu. 82. num. 55
 Res, quæ dari debuit, si pereat, datum repeti non potest, si res ob contractum perit, *ibid.* num. 56
 Rebus scœnore extortis permixtis, dominus reliquis creditoribus potior est pro ea portione, quæ in acervum collata est, qu. 95. num. 50
 Nisi ad alium pervenerint, & bona fide aliis similibus rebus permixtae sint, *ibid.* num. 51
 Res duorum si confuse sunt, ut separari non possint, illis invito sunt communes, *ibid.* num. 11
 Res per usuram extorta potest à quocunque possessore vindicari, *ibid.* num. 32
 Res furtiva, vel scœnore extorta domino restituenda est non usuratio, vel furi, *ibid.* num. 56
 Quid si titulo oneroso, & bona fide res quaesita sit, *ibid.* num. 57
 Res ex pecunia scœnabri emptæ, fiunt usurarij, qu. 96. num. 1
 Res emptæ ex pecunia pupilli tacite pupillo obligata intelligitur, qu. 97. num. 4
 Sententia *c. cum tu de usur.* *ibid.* num. 5
 Res emptæ pecunia militis potest ab eo utili rei vindicatione peti, qu. 97. num. 13
 Quod, & pupillis, & Ecclesiæ concessum est. *ibid.*
 Res emptæ ex usuris militi, Ecclesiæ, & pupillo extortis possunt ab illis in subsidium vindicari, *ibidem* num. 14
 Res testatoris pro legatis tacite obligantur pignori, *ib.* num. 16
 Res scœnore extortæ, an præscribi possint, quæstione 99 numero 36
Resoluto contractu census ex pacto, & restituta pecunia, debitum non solvitur, sed res vendita redimitur, qu. 68. num. 7
Respublica sine usuris esse, & consistere potest, quæst. 3. numero 20
 Reipublicæ expedit, ut genus ludi urnæ prohibeatur, qu. 23. num. 53
 Reipublicæ interest mulieres dotatas esse, quæstione 30. num. 44
 Reipublicam nihil magis continet, quàm fides, qu. 81. numero 2
Rescripta moratoria non profunt iis, qui ex causa depositi conveniuntur, qu. 32. num. 14
 Rescripta moratoria etiam oppidis, & incolis omnibus concedi possunt, qu. 83. num. 3
 Rescripta moratoria debitoribus idoneis, & locupletibus prodesse non debent, qu. 85. num. 16
 Rescriptum moratorium ex falsis causis obtentum non prodest impetrantibus, *ibid.* num. 17
 Rescriptum moratorium favore debitoris qui nondum fecerat moram, impedit cursum usurarum, quæst. 85. num. 28
Responsum Ulpiani ad l. si servus, §. si siveam, ff. ad l. Aquil. ad scœnratorem non pertinet, quæstione 95. num. 21
Restitutio in integrum exigit contractum valere ipso iure, qu. 7. num. 44
 Restituendum esse omnes conveniunt id, quod excedit iustum periculi pretium, qu. 23. num. 13
 Restitutio in integrum loco actionis est, quæstione 91. num. 44
 Restitutio rei aliene differri non potest, pretextu pretii recuperandi, qu. 95. numero 65
 Restituendi qui reus est ex obligatione iustitiæ, id statim facere debet ex Theologorum sententia, quæst. 96. numero 21
 Rei debendi cum plures sunt, is primo loco conveniendus est, ad quem pecunia pervenit, quæstione 94. num. 71

Reus, qui usuram probare non potuit, & evictus est, non potest causam quæstionem aggredi, quæstione 99. numero 16

R O

Roderici sententia quædam rejicitur, quæstione 34. numero 11
 Roderici error, qu. 37. num. 16
Roma elogia quædam, qu. 79. num. 46
Romani senioris novella de rescind. vendit. quæstione 40. num. 80
Rote Romane decisiones aliquot novissime pro Jurisperitorum sententia, qu. 27. num. 53
Rot. decis. 6. O. 13. post tractatum Cencii declarantur, qu. 56. num. 10
Rotæ decis. 349. post tractatum Cencii refertur, & in dubium revocatur, qu. 57. num. 49
Rote decisiones quædam declarantur, quæstione 58. num. 21. & 23
Rotæ sententia in decis. 436. num. 5. post Cencium in dubium revocatur, qu. 59. num. 48
Rote decisiones post Cencium de anticipatæ pensio- nis solutione expendantur, qu. 63. num. 19
Roviti iunioris dictum quoddam notatur, quæstione 57. numero 13

R V

Rusticus à presumpta fraude usurarum excusatur, quæst. 100. num. 57
 Nisi sit callidus, & sagax, *ibid.* num. 58.
 Et nisi scœnus apertum sit, & manifestum, *ibid.* numero 59
Rusticus à restitutione usurarum, & nullitate contractus nunquam excusatur, *ibid.* num. 60

S A

Sacræ scripturæ ostendunt usuras per se illicitas esse, qu. 2. num. 29
Sacrilegi instar est negare, & retinere depositum, qu. 32. num. 10
Salsinis & auri, & aliarum specierum fodinis census imponi potest, qu. 45. num. 28
Satisfactio omnis pro solutione est, qu. 26. num. 7

S C

Scævola floruit temporibus Antonini, & Severi, qu. 70. num. 47
Scævola in l. ult. de contrab. empt. querit duntaxat de voluntate contrahentium, ex Pinello, *ibidem* numero 48
Sceni Marcarum ex Raphael de Turri nihil aliud sunt, quàm obligationes, qu. 26. num. 56
Sceni Marcarum etiam ex copia, vel inopia variam recipiunt estimationem, qu. 26. num. 66
 D. Raphael de Turri arguit contraria docuisse, *ibidem*

S E

Sententia, qua debitor condemnatur præstare usuras quoad solvat, iniusta est, quæstione 21. numero 23
 Sententia in personas scinditur, quæstione 57. numero 40
 Sententia non tollit conditionem sine causa, quæstione 94. num. 38
 Sententiæ causa quoties redit ad non causam, non obstat exceptio rei iudicatæ, *ibid.* num. 39
 Alvari Valasci inutilis quædam cautio, *ibidem* numero 40
 Sententia, quæ iubet usuras præstari, nunquam transit in rem iudicatam, qu. 99. num. 14
 Sententia in causa usuraria ex novis testibus, & instrumentis semper rescindi potest, *ibid.* num. 18
Sequestrum excusat à periurio, & pœna, ut etiam à mora, & quod interest, qu. 38. num. 25
Sequestrum non excusat ab annuis redditibus, nec ab usuris pretii, nisi deponatur, *ibidem* numero 16
Servi

Servi petiti post 25. annum operæ reputantur ad minuendos sumptus, q. 13. num. 18
Servorum vitia fortium, & fuga, q. 47. n. 5
Servus venditus ea lege, ut intra certum tempus manumittatur, lapsò tempore liber efficitur, quest. 82. numero 58
Servitus eodem tempore constitui, & cedi potest quest. 43. numero 40
Servitutes reales sunt onera, & qualitates prædiorum, quest. 51. num. 9
 Redoanus, Bonius, & Felicianus declarantur, num. 10. & 13. ibid.
Servitus à Usuallo imposita rem non afficit, quest. 53. numero 6
Servitus alienæ rei imponi non potest, q. 55. n. 8
Servitus super qualibet parte fundi capaci retinetur, qu. 57. num. 28.

S I

Siculi à Gregorio XIII. impetrarunt, ut in constituendis censibus non tenerentur servare Bullam Pij V. qu. 44. numero 18
Silentium longi temporis arguit remissionem usurarum pro præterito tempore, non autem pro futuro, quest. 92. numero 18
Silentium 20. annorum inter absentes exigitur, ut indicatur remissio usurarum, ibid. num. 19
Simplicitas prodelle non debet, ut quis locupletetur cum aliena iactura, qu. 100. num. 62.
Simulationis questione pendente, Instrumento, & clausulis omnibus standum est, qu. 7. nu. 42
Simulationis argumentum est, si bona vendita ab emptore locentur pro modica pensione, questione 9. num. 24
 Mascardus in concl. 441. declaratur, ibid. num. 25
Simulationis exceptio perpetua, qu. 39. nu. 27
Simulationis maximum inditium, retentio possessionis, qu. 40. n. 28
 Et conductio eiusdem rei facta ipsi debitori, ibid. n. 39
 Idemque est, si per interpositam personam id fiat, ibid. num. 39

S O

Facere in id, quod facere potest, convenitur ex causa dotis, qu. 92. nu. 9
 Barboze responsiones ad l. si vir usurat, referuntur, & refelluntur, ibid. n. 11
Societatis finis, questus, qu. 1. n. 22
Societas officiorum an sine officio, vel ultra illius valorem in vim sponsonis consistat, qu. 23. nu. 57
 de Societatibus officiorum Ant. Merendæ sententia, quæ non placet Auctori, ibid. nu. 59
Societates ea lege, ut pecuniam conferens illa salva lucrum percipiat, iniustæ, & ulucariæ, qu. 31. n. 2
 Et multo magis, si de certa lucri quantitate conventum sit, ibid. nu. 3
Societates, in quibus capitale salvum est, & lucrum percipitur, constitutione Sixti V. prohibentur, ib. nu. 10
 ut Societates cum assæcuratione sortis, & lucri admittantur, expedire, ex Leonardi Lelij sententia, ib. n. 15
 In quo tamen duo cavenda sunt. ib. n. 16
Societas leonina ex qua quis lucrum, non etiam damnum exspectet, ibid. num. 21
Societate finita quisque excerpta conferre debet, ibidem. numero 26
 In Societate, in qua unus pecuniam, alter operam præstat, pecunia communicata non intelligitur, ibid. numero 29
 In Societatibus damnum commune esse debet, ibidem, numero 36
Societatis damna intrinseca, & extrinseca, & quæ sint communia, ibid. num. 42
Societas contracta intelligitur juxta regionis consuetudinem, ibid. num. 49
 Et ut inter bonos agi oportet, ib. num. 50.
Societate finita si socius pecuniam secum ferat, & pereat eius est periculum, non conferentis, ibidem, numero 51
 Si modo Societas renovata non sit, ib.

Societatis officij, & census ratio diversa, questione 63. numero 24
Societas nulla est rei inhonestæ, & turpis, questione 77. numero 35
Socius, qui societatem administrat, lucrum in suos usus convertentur ad id, quod interest, q. 1. n. 20.
Socius, qui pecuniam contulit, si lucrum uniforme percipiat, an committat usuram, q. 31. n. 22.
Socio si dentur nomina debitorum, habenda est ratio sumptuum, & eius quod interest, ibid. n. 33
 Dummodo societas id facere possit, n. 34
 Et dummodo nomina sint idonea, & facilis exactio. nis. num. 35
Socius captus à Piratis, si se redimat, repetit à sociis, quod impendit, ib. num. 43
 Neque tantum fortem, sed etiam si quid eius interest: ibid. numero 44
Socius repetit interesse eius, quod de suo necessario impendit, etiam non interveniente mora, ibid. n. 45
Socius licet non teneatur ad usuras, tenetur tamen ad id, quod interest, ibid. n. 52
Socium adversus juratur in litem, ibid. num. 53. & qu. 77. num. 33
 Nisi societas inita sit in fraudem usurarum, ibid. num. 2. ro 54
Socius dans pecuniam ei, quem scit non esse negotiatorem, non potest agere ad id, quod interest, ibid. n. 55
Socius inter convenire licet, ut circa lucra societatis stetur iuramento unius. q. 76. n. 44
Socius, qui rem communem celandi animo amovit, tenetur furti q. 77. num. 33
Socium adversus, qui pecunias communes intercipit, juratur in litem de eo, quod interest. ibid. n. 34
Socius adversus socios jurat in litem, quando societas est licita, ibid. num. 35
Socium adversus non juratur in litem, ex eo, quod pecuniam non exerceat, si ea modica fuit, ibid. n. 37
 Plus est socium, & pupillum tallere, quam venditorem. ibid. num. 53
Socius finita societate, quando moram facere intelligatur, q. 81. num. 39
Socius communem pecuniam in proprios usus vertens, moram re ipsa facere intelligitur, questione 82. numero 33
 Et sine interpellatione tenetur ad id, quod interest, ibidem.
Socius, qui ex communi pecunia negotiatus est, lucrum reddere non tenetur. ib. n. 39
Socius tenetur ad interesse lucri, quod in suos usus convertit, qu. 86. num. 5
Socius usuras lucri præstat post moram, q. 87. n. 8
Socius primum conveniri debet, penes quem comm pecunia est. q. 94. n. 72
Solvens foenerari quis dicatur, q. 100. n. 8
Solonis lex, de debitis abolendis, q. 2. n. 17
Solon olim constituit, ne pecuniæ debitor, actio esset, qu. 85. num. 19
Solvens pro alio fortem, & usuras, agere potest pro tota summa ad id, quod interest, q. 5. n. 18
Solvens itaut statim recipiat, non liberatur, questione 61. numero 2
Solvens pro alio fortem cum usuris, etiam pro usuris agere potest ad interesse, q. 87. num. 11
 Edictum Ducis Sabaudie declaratur. ib. n. 12
Solvens pro alio redditus annuos, potest petere id, quod eius interest. q. 88. n. 29
Solvens quid pro residuo usurarum, omnes solvisse intelligatur, q. 93. n. 41
Solvere qui aliquid certo loco promissit, & non solvit, tenetur ad interesse, q. 26. n. 16
 Aliud estolvere, aliud rem venditam præstare, ibidem, numero 27
 Ob festinatam solutionem aliquid detrahere sorti injustum est, q. 30. n. 14
Solvere ante diem non est usura, neque emptio, q. 39. numero 8
Solvere partem, & partem deponere diversum est, & diversos effectus habent, q. 67. n. 33
Solvitur, ut sit perfecta, debet respondere toti debito, qu. 17. numero 3
Solutio per additionationes vera solutio, q. 26. n. 9
Solutio anticipata, quid sit, q. 63. n. 5

Solutio anticipata in societatis officij permittitur, ibidem, numero 12
Solutio census anticipata, si sponte fiat, non evertit censum ibidem, num. 14
Solutio momentanea, quando transferat dominium, ibidem, & numero 22
Solutio pensionis in ipso contractu census minuit illius pretium, ibid. num. 20
Solutio anticipata fructuum in societatis officij, cur permittitur, ibid. num. 24
Solutio anticipata fructuum in societatis officiorum, non minuit sortem, ibid. num. 32
Solutio partium multa habet commoda, q. 67. n. 34
 Cencij responsiones ad hoc argumentum refelluntur, ibidem.
 Duardi responsio rejicitur, ibid. num. 35
Solutio momentanea facit juramento de solvendis usuris, qu. 68. num. 38
 Minus solvit, qui tardius solvit, q. 78. n. 1
Solutio xris alieni esse desiderat, q. 84. n. 32
Solutio usurarum probatur libro rationum eius, qui solvit concurrentibus coniecturis, q. 93. n. 24
Solutio pro residuo certæ quantitatis, non arguit solutionem aliarum, ibid. n. 43
Solum maxima pars vineæ, q. 57. n. 54
Sophia Augusta multorum xris alienum dissolvit, quæst. 22. num. 23
Sophistarum proprium est res subtilius definire, quæstione 42. num. 2
Sors non amittitur ob stipulationem usurarum, quæstione 10. num. 2
 Etiam jure Pontificio, num. 3
Sors in quibusdam provincijs aufertur scæneratoribus, ibidem numero 5
Sors scæneratoribus non aufertur, etiam de jure canonico qu. 10. num. 23
Sors, & alea rationem emptionis non tollit, quæstione 42. numero 31
Sors subjectum eius, quod interest, q. 86. n. 21.
Sors radix interesse, & usurarum, q. 89. n. 23
Sors in contractibus usurarijs non amittitur, quæst. 89. numero 32
Sorte recepta, accessiones eius remissæ intelliguntur ex necessitate juris, q. 91. num. 2
Sorte recepta, usuræ amplius peti non possunt, n. 3
Sorte recepta, interesse remissum cœntur, ib. n. 4
Sorte recepta, interesse quanti plurimi remissum intelligitur, ibid. numero 5
Sortis solutio facta adjecto non impedit creditorem agere ad id, quod interest, ibid. n. 31
Sortis petitio non excludit petitionem eius, quod interest, q. 91. num. 45
Sortis parte recepta superest jus agendi ad id, quod interest pro residuo, ibid. n. 46
Sorte ab usurario recepta, an usuras etiam accepisse censatur, qu. 91. num. 35
Sorte non soluta, usurarum solutio non præsumitur, ibidem numero 37
Sors accessionibus non semper minuitur, quæstione 98. numero 1
ultra sortem aliquid capere licet in certis casibus Auctoris verbis comprehensis, ibid. num. 2

S P

Sperans à Principe propter mutuum ultra sortem, usuram admittit, q. 98. num. 39
P. Marius Clemens Baratta Societatis Iesu doctrina insignis, ibid. num. 40
Spes emi potest, q. 26. num. 23
Spes quasi alea vendi, & emi potest, q. 72. n. 19
Spes hominum fallax, qu. 69. num. 32
Sponsiones licitæ, qu. 23. num. 45
Sponsiones, quarum causa inhonestæ est, non valent, ibidem numero 47
Sponsio si dolus causa non dederit, potest victus se exceptione doli tueri, ibid. num. 48
Sponsiones illicitæ in locis, ubi lege prohibentur, num. 49. ibidem.
Sponsionis quædam species an sint licitæ, ibid. numero 54. & 55

S T

Stagnis, in quibus pisces servantur custodiæ causa, census imponi non potest, qu. 45. num. 35
Statuta quibus usuræ dotis taxantur, quando valeant, qu. 30. numero 59
Statuto urbis Romæ cautum est, ne pœnæ recipiantur, nisi quatenus interest, q. 38. num. 14
Statuta non excusant creditores, cum verè eorum nihil interest, q. 79. num. 1
Statuta, quibus permittitur aliquid ultra sortem capere, non valent, nisi quatenus interest, ibid. num. 5
Statutum potest fictionem inducere ex causa, quæ firmiter statuendum, ibid. num. 9
Statutum, ut creditor missus in possessionem pignoris lucratur fructus, an valeat, ibid. num. 18
Statutum, ut stet juramento creditoris de eo, quod interest, valet, ibid. num. 28
Statutum, ut stet juramento creditoris de eo, quod interest, recipit interpretationem à jure communi, ibidem numero 31
Statutum, ut filix dentur quinque, vel sex pro centenario dotis donec nubat, valet, num. 35
Statutum, ut marito constante matrimonio quid annuum præstetur pro oneribus sustinendis, est validum, ibid. numero 36
Statutum, quo usuræ dotis dantur marito, non habet locum pendente dilatione ad solvendum, ibid. num. 39
Statutum, ut viduæ sex, vel quinque annua pro centenario dotis præstentur, valet, ibid. num. 42
Statuta, quibus aliquid annuum viduæ permittitur, dum distetur dotis solutio, an valeat, ibid. num. 44
 Surdi, & aliorum quorundam distinctio, quæ non placet, ibid. num. 45
Statutum, quo post annum luctus aliquid viduæ tribuit pro eo, quod interest, non valet, ib. n. 47
Statutum, quo viduæ alimenta decernuntur, donec dos restituantur, est validum, ibid. num. 48
 Quod cessat, cum vidua ab hæredibus alimenta habuit, ibid. numero 49
 Et dummodo mulier nihil aliud habeat, unde se alere possit, ibid. num. 50
 Quod Auctori non placet, ibid.
Statutum, quo viduæ præstantur alimenta dotis arbitrio boni viri, vel magistratus Genus commendatur, ibidem numero 52
Statutum, ut venditori dentur quinque annua pro quolibet centenario pretii, valet, num. 57
 Quod tamen cautiones aliquas recipit, ib. n. 58
Statutum, vel privilegium cuidam corpori concessum, ut res lurtivæ emptæ non restituantur, nisi soluto pretio, valet, qu. 95. num. 44
 Quo tamen exteri non tenentur, ib. num. 45
Stipulatio ex re ipsa interdum capit dilationem, quæst. 25. numero 61
Stipulatio eius, quod interest, non repugnat naturæ mutui, qu. 72. num. 25
Stipulatio pœnæ in casum mortis, reducitur ad id, quod interest, ibid. num. 46
Stipulatio majoris summe valet, ex jure civili usque ad legitimum modum usurarum, q. 75. num. 6
 Quod hodie prohibitum est, ibid. num. 7
Stipulatio usurarum rejicitur firmo manente contractu, ibid. numero 17
Studia literarum nobiscum peregrinantur, quæstione 85. numero 5

S V

Subsidi possunt ex justa causa leges non recipere, quæst. 44. numero 5
Summum jus summa iniuria, q. 90. n. 41
Superficies quid sit, q. 52. n. 2
Superficies bonis nostris adnumeratur, ib. n. 5
Superficies finita, finitur census, ib. n. 6
Superficiarius census in superficie constituitur potest, ibidem numero 3
Superficiarius utile dominium habet, ibid. n. 4
Superficiarius illa omnia potest, quæ dominus, ib. n. 5
Suscipio periculi non tollit rationem usuræ, q. 15. n. 31
Suscipio periculi æstimari potest, q. 72. n. 16

Sustentatio onerum matrimonii habet vim interpellationis
qu. 28. numero 23

T A

T *Aciturnitas* creditoris, quando inducat probationem liberationis, q. 92. num. 35
T *axatio* pretij pendet ex circumstantiis, quae incertae sunt, qu. 26. num. 65
T *axatio* certi lucri, cum maius verisimiliter speratur, in societate non est prohibita, q. 31. n. 20
T *axatio* certae quantitatis interesse ab initio est illicita, qu. 72. numero 3
T *axatio* certi interesse non reddit contractum illicitum, si ea creditor nolit uti, *ibid.* num. 31.
T *axatio* maioris quantitatis pro eo, quod interest, non est contra mutui substantiam. *ib.* n. 36
T *axatio* eius, quod interest, iuramento creditoris ex conventionem facta, recipit probationem in contrarium. *qu.* 76. numero 17
T *axatio* iudicis procedere debet, antequam adversus furem, vel alium delinquentem iuretur in litem, q. 77. n. 61

T E

T *empus* in dubio favore haereditatis adiectum praesumitur, qu. 19. numero 19
T *empus* iudicati faciendi olim quadrimestre fuit, *qu.* 21. numero 1
post **T** *empus* iudicatis concessum binæ centesimae pendebantur, *ibid.* num. 3
T *empus* non est sufficiens, ut augeantur pretia rerum, qu. 24. numero 11
T *empus*, quod duplicatur ei, à quo plus petum est tempore, immune est ab usuris, q. 85. n. 24
T *ermini* ad solvenda cambia longiores statui non debent, quam postulat loci distantia, q. 25. n. 62
T *erra* fructus refert cum fœnore, q. 86. n. 10
T *erritorium* universitas agrorum, q. 58. n. 34
T *estamentum* eius, qui pecuniam dedit sub usuris, nec exigit, sustinetur, q. 100. n. 50
T *estamentum* usurarii, qui tot usuras non exegit, quae sortem æquent, valet. *ib.* num. 51
T *estamentum* usurarii, an sit nullum, si post mortem probetur fuisse usurarium, *ibid.* n. 70
T *estator* non potest inducere usuras, q. 18. n. 11
T *estator* non potest facere, ne constitutiones Pontificum in suo testamento locum habeant. *ib.* n. 12
T *estator* potest præcipere hæredi sub pœna, ut legatum solvat, *ibid.* num. 15
T *estator* non potest inferre hæredi non solventi pœnam, quæ in diem crescat. *ibid.* num. 17
T *estator* potest damnare hæredem, ut quoad dotem filii annuam pensionem marito præstet, *ib.* n. 22
T *estator* si jubeat hæredem summam aliquam in emptio-nem prædiorum convertere, & donec id faciat redditum solvere, legatarius licite redditum exigere potest. *ibidem* numero 34
T *estator* potest pignus testamento constituere, *qu.* 97. numero 17.
Uel remittere, *ibid.* num. 18
T *estator* non potest jubere, ut quoad legatum certae quantitatis non solvitur, usura eius ab hærede præstentur, *ibidem* numero 30
T *estes* duo suffiunt ad probandam solutionem usurarum, qu. 93. numero 17
T *esti* unico non est credendum, licet sit Senator, *ib.* n. 28
T *esti* unico, neque Catoni credendum.
T *estes* in foro poenitentiariorum admittuntur in propria causa, qu. 98. numero 35
T *estibus* non testimoniis iudicandum, q. 100. n. 16
T *estes* singulares an probent aliquem manifestum usurarium, *ibid.* n. 17.

T H

T *heodoricus* Gothorum Rex mercatoribus Suppontinis dilationem duorum annorum concessit, q. 85. n. 3
T *heodisij*, & Valentinii edictum, ne ab Afris patria expulsis pecuniam peterent, donec in patriam redirent, *ib.* n. 4
Aliud eorund. Imp. edictum, quo Afris expulsis domo permissum est advocacioneungi. *ibid.* n. 5

T *heologi* & Iurisperiti in specie, *l. curabit*. verbis potius, quam sententia dissident, q. 27. n. 51
T *heologorum* & Iurisperitorum diversa via in corrigendis cessionibus nominum, q. 39. n. 34
T *heologorum* & Iurisperitorum in specie, *l. curabit*, conciliatio, q. 41. n. 49
T *hesauri* Theologi, & I. C. sententia expenditur, *qu.* 105. numero 39
T *hynarijs* census iniici potest, q. 45. n. 29

T I

T *imoris* vani nulla est æstimatio, q. 59. n. 30

T O

T *otum* petere quando liceat, ut partem consequamur, qu. 91. numero 30

T R

T *raclatus* procedens quando faciat coniecturam fœnoris, qu. 93. num. 52
T *ransactio* de dubio credito pro minori summa, valet, q. 39. numero 19
T *ransactio* est legitimus modus acquirendi dominii, qu. 45. numero 10
T *ransactione* fieri potest, ut unus rem habeat, alius usufructum, *ibid.* num. 13
T *ransactione* inita pro certa pecuniae quantitate census pro illa non potest creati, *ibid.* num. 15
Etiam si lis esset de re immobili. *ibid.* n. 16
Admissa tamen æquitate, *l. curabit. C. de us. empr.* *ibid.* numero 16
T *rapezita* ab argenti distractioibus differuntur, *qu.* 25. numero 11
T *riboniani* inadvertentia in corrigenda *l. ult. C. de pass. pignor.* *qu.* 69. num. 17
T *ribonianus* ab obiectioe quadam Prædis Fabri defenditur, *ibid.* num. 22
T *ributis* & indictionibus, quæ extra ordinem imponuntur, census constitui non potest, qu. 46. n. 9
T *ributa* pro modo agri, census pro modo pretii præstantur qu. 57. num. 27
T *riticci* pretium crescit, & decrescit ei, cui debetur, qu. 17. numero 7
T *ritico* nihil fertilius, quia ex eo homines potissimum aluntur, qu. 78. n. 16

T U

T *utores*, & Curatores civitatum ob interventionem publicæ, vel pupillaris pecuniae iuste puniuntur, q. 3. n. 10
T *utor* ex iure civili tenetur ad usuras eius pecuniae, quam otiosam habuit, q. 4. n. 25
T *utor*, qui usuras pupillares in suos usus convertit, ad earum usuras tenetur, q. 5. n. 15
Ut etiam procurator, & alii, qui aliena negotia gerunt. *ibidem*.
T *utores* & negotiorum gestores fructus meliorationum non faciunt suos, qu. 13. num. 27
Sed tantum repetunt sumptus, & si quid eorum interest. *ibidem*.
T *utor* non tenetur ad id, quod interest, nisi constet fundos vel redditus fuisse venales, qu. 18. num. 35
T *utor* non excusatur, ubi redditus, & prædia frequenter sunt venalia *ibid.* num. 36
T *utoribus* eatur laxamentum sex mensium ad collocandam pecuniam, *ibid.* num. 37
T *utores* tenentur pupillis in id, quod interest, *qu.* 20. numero 8. & 9.
T *utoribus* remissa necessitas fœnerandi. *ibid.*
T *utores* eandem diligentiam in rebus pupillaribus adhibere debent, quam bonus, & diligens paterfamilias, *ibid.* numero 9
T *utor*, qui prædium pupilli sine iusta causa alienat, tenetur pupillo ad æstimationem, & fructus rei. *ibidem* numero 11
T *utores* tria potissimum meminisse debent. *ibid.* n. 12
T *utores* in casibus, in quibus iure civili absolventur ab usuris, nunc ab interesse absolvi debent, *ib.* n. 19

Tutores non tenentur p̄pillis pro summis modicis in id, quod interest, ibid. num. 20
 Tutor, si frequenter finita tutela denunciaret minori se paratum esse rationes reddere, non tenetur in id, quod interest, ibid. num. 21
 Tutores pro pupillis multos labores sustinent, ib. n. 23
 Tutores hodie non possunt usuras à debitoribus pupilli exigere, ibid. n. 25
 Tutoris officio hodie non continetur illicitas usuras exigere. ibid. num. 29
 Tutor licite à debitoribus pupilli exigit id, quod pupilli interest ob non solutam suo tempore pecuniam, ibid. numero 30
 Tutor, qui propriam pecuniam impendit, potest consequi, quod sua interest. ibid. num. 31
 Nisi aliunde negotia pupilli explicare potuerit, ibid. numero 32
 Tutor non consequitur usuras eius pecuniarum, quam habebat otiosam, ibid. num. 33
 Tutor negligens comparare prædia tenetur ad id, quod interest, quest. 74 num. 26
 Tutorem adversus in litem, ex duplici causa iurari potest, quest. 77. num. 19
 Tutorem adversus ob non ritè editas rationes in litem iuratur, ibid. num. 20
 Tutor, qui rem pupilli intercipit, duplici actione tenetur tutelæ, & furti. ibid. num. 31
 Tutores, qui pecunias pupillares in suos usus convertunt, ipso iure tenentur ad id, quod interest, questione 82, num. 28
 Tutores, & administratores non excusantur ab interesse, ex eo quod rationes sunt illiquidæ, q. 84. num. 8
 Tutor tenetur ad interesse eius, quod exigit, questione 87, num. 3
 Tutor an teneatur ad usuras usurarum, ib. num. 34
 Ludovici Belli hac de re sententia. ibid.
 Tutor fructuum, & usurarum exactarum usuras præstare cogitur, ibidem. num. 37.
 Avenionense statutum. ibid. numero 38
 Quod declaratur multis modis num. 39

V A

Ualor fructuum futurorum, si incertus est, permutatio non est illicita, q. 24 num. 44
 Vassallus naturaliter ad antidota domino obligatur, quest. 14. num. 11
 Vassallus etiam feudo apud dominum existente illum revereri debet. ibid. num. 14
 Vassallus, qui feudum domino pignori dedit, non est immunis à servitio in iis casibus, in quibus usurarum licite sunt ibid. num. 22
 Vassalli arctioribus vinculis, & pluribus oneribus tenentur, quam emphyteutæ, ib. n. 24
 Vassalli homines ligii, fideles, clientes, & milites. ibid.
 Vassallus non potest rem feudalem obligare, neque censui subijcere, q. 53. num. 3
 Vassallus non potest super re feudali censum ad eius vitam constituere, ibid. num. 4

U E

Vendens merces carius ob dilatatam solutionem pretii, usuram committit, q. 8. num. 26
 Vendens cum pacto redimendi non cogitur rem redimere, q. 15. num. 10
 Vendens merces mutuum roganti iniusto pretio, mox vitius ei distracturo, usurarius censetur, questione 24 num. 22
 Vendens mox redimens minori pretio, usurarius est. ibid. num. 25
 Vendens censum super re alienari prohibita tenetur restituere pretium emptori, & id quod interest, quest. 54. num. 15
 Vendens, vel locans vas vitiosum etiam ignorans, tenetur ad omne, quod interest, q. 90. num. 72.
 Sigismundi Scacciaratio quædam refellitur, ibid. n. 73
 Vendens merces pluris, quam sit earum pretium ob dilatatam illius solutionem, quando non committat usuram, quest. 98. num. 41
 Vendens domum, vel agrum statim ex iustis nummis centum ab emptore emere potest, q. 61. n. 17

Farinac. *respons.* 101. declaratur, ibid. n. 18.
 Vendere nolle nisi alius vicissim rem aliam vendat, est licitum, q. 16. num. 38
 Vendere fundum licet deducto usufructu, q. 27. n. 9
 Vendentes res carius justo pretio postea solvendo, an inter manifestos usurarios censeri debeant, questione 100. num. 9
Venditiones, & locationes in quibus adest læsio, non ideo usurarius censentur, q. 7 n. 33
 Venditio non potest dici contracta, cum agitur, ne dominum transferatur, q. 9. n. 16
 Vendita res cum pacto redimendi favore emptoris pluris æstimanda est, q. 15. n. 18
 Venditio agri, vel domus facta maiori pretio ob dilatatam pretii solutionem, an sit usuraria, q. 24. n. 9
 Referuntur quidam, qui negant. ib.
 Uerior sententia hic etiam fœnus agitari. ib. n. 10
 Venditio, in qua venditor vitia rei tacuit, vel pretium rei esse minuendum, non est usuraria, questione 24 numero 40
 Venditio consistit, quamvis pars pretii indebita compensata sit, q. 49 num. 20
 Venditio fundo, quanti Titius æstimaverit, eoque tradito pretii usurarum debentur ante æstimationem, questione 27 numero 25
 Idemque est, si fundus ad mensuram venditus sit, ib. num. 26
 Venditio fundo sub conditione, & tradito, interim usurarum pretii debentur ab emptore, ib. num. 27
 Cuiacii sententia, quam Auctor non sequitur. ib.
 Venditio census super re aliena hæctenus valet, ut venditor teneatur ad id, quod interest, sed census non subsistit, qu. 54. num. 12
 Venditio rei creditoribus hypothecata valet, questione 56 numero 7
 Venditio census à venditionibus aliarum rerum quomodo differat. ib. num. 8
 Venditio fundi valet non expresso nomine, dummodo constat, de quo fundo contrahentes senserint, quest. 58. numero 5
 Venditio tot iugeribus alicuius agri venditio valet, & electio est venditoris, ib. num. 54
 Venditio potest suspendi, donec aliquid fiat, quod est de illius substantia, q. 59. n. 54
 Venditio fundi valet sub conditione, si alius evictus sit, qu. 70. num. 81
 Venditio redditus iam constituti non est venditio nominis, sed rei, quæ immobili habetur. q. 80. n. 37
 Venditor rei fructuere licite usuras pretii percipere potest, q. 3. num. 6
 Venditor rem ex pacto redimens tenetur laudemium, & alia similia onera refundere, q. 15. n. 11
 Venditor potest augere rei pretium pro modo fructuum, quos ex re vendita percepisset, q. 24. n. 14
 Id tamen, quod excedit fructus illicitum. ibid.
 Venditor non potest pretium augere pendente dilatione, & simul excipere fructus, vel pensionem. ib. n. 15
 Venditor non potest stipulari usuras pretii, donec solvatur, nisi eius interfit, ib. n. 24
 Venditor & mox credito emens id tantum restituere tenetur, quod habuit, ib. n. 27
 Venditor re non tradita tenetur ad id, quod interest, qu. 26 num. 16
 Venditor non recepto pretio rem tradere non tenetur, q. 27. num. 4
 Venditor potest excipere fructus etiam recepto pretio, ib. num. 5
 Venditor potest emptori locare rem venditam, donec pretium solvat. ib. num. 10
 Venditor potest excipere fructus, donec sibi pretium solvatur, ib. num. 12
 Venditor potest pensionem annuam stipulari loco fructuum data dilatione duorum, vel trium annorum, ib. num. 13
 Etiam translato dominio. ib. num. 14
 Venditor iusto recepto pretio non potest sibi retinere fructus, ib. num. 19
 Venditor non tenetur gratis à se abdicare jus fructuum, ibid.
 Venditor quando renunciet iuri percipiendi fructus datæ dilatione ad solvendum pretium, ib. n. 21
 Venditor si tandem carius vendidit ob dilacionem solvenda

Upretii, non potest interim usuras stipulari & capere, ibid. num. 33

Uenditor sylvæ cædæ potest pretii usuras stipulari pro modo fructuum facta distributione, ibid. n. 42
Et hoc casu recipi potest Baldi sententia. ibid.

Uenditor non potest locare rem emptori pro pensione, quæ excedat fructus. ibid. num. 48

Uenditor potest rem retinere loco pignoris, donec integrum pretium solvatur, ibid. num. 55

Uenditor, qui rem retinet loco pignoris, fructus imputare cogitur pro ratione pretii soluti, ib. num. 60

Uenditor ad usuras pretii tenetur, licet res sit infructifera, si emptor pretium mutuatus est sub usuris. ibid. numero 61

Uenditor, qui rem non tradit, tenetur ad id, quod interest, quæst. 36. num. 15.
Vt etiam, si res evicta sit, num. 16

Uenditor non tenetur ad id, quod emptoris interest rem fuisse evictam, si eo casu ad pretium teneatur, ibidem numero 17

Uenditor si rem non tradat, cum potest, adversus cum iuratur in litem, ibid. num. 18
Vel si dolo desit possidere. ibid. num. 19

Uenditor potest rem locare pro pensione certa, donec pretium solvatur, ibid. num. 22
Quæ pensio debetur etiam re perempta, ibid. n. 23
Quod Auctori non placet. ibid.

Uenditor ex eo, quod ei pretium solutum non est, non potest rem repetere, q. 40. num. 23

Uenditor rei suæ valorem scire præsumitur, ibidem. numero 76

Uenditor census nunc personaliter obligatur, quæst. 48. num. 36
Et de evictione tenetur, etiamsi id actum non sit. ibid. num. 37

Uenditor non tenetur, ex natura contractus dominium transferre, q. 54. num. 10

Uenditor rem non traditam obligare potest, quæst. 55. num. 14

Uenditor census super re aliena volente domino, illum solvere tenetur, q. 55. num. 21

Uenditor census in re aliena tenetur ad pretium, & id, quod interest. ibid. num. 30

Uenditor census, qui in casum nullitatis pretium reddere promisit, tenetur tantum ad interesse pecuniæ, quæst. 56. num. 15

Uenditor in casum evictionis non tenetur ad fructus, cum eo casu pretium reddere promisit, ibid. num. 16

Uenditor census, si distulit pretium à campore accipere, eius est periculum, q. 59. num. 41

Uenditor, qui pretium non recipit, & rem tradit fructus, excipere potest, q. 60. num. 13

Uenditor census ex anticipata pensionis solutione nullum verè commodum sentit. q. 63. num. 22

Uenditorem census eius pecuniæ redditum solvere, quam non habuit, iniquum, ibid. num. 23

Uenditor census, si illius culpa res pereat, vel fiat sterilis, tenetur ad interesse, q. 64. num. 11.

Uenditor census ad onera tenetur, quæ rei, & fructibus imponuntur, q. 64. num. 28

Uenditor licite pacifitur, ut nulli alii res vendi possit. quæst. 65. num. 9

Uenditor, qui rem non tradit, tenetur ad id, quod interest, quæst. 71. num. 1

Uenditor post moram sibi in pretio factam usuras tantum petere potest, ibid. num. 13

Uenditor, si ob dilatam solutionem auget pretium ratione fructuum, non potest interim usuras pretii stipulari, quæst. 79. num. 59

Uenditor census tenetur emptori ad id, quod interest rem fuisse liberam, q. 80. num. 22

Uenditor, nisi re evicta de evictione teneatur, locupletatur cum aliena iactura, q. 81. num. 55

Uenditor si simpliciter evictionem cum iuramento promittat, non tenetur de evictione, si lis ei denunciata non fuerit, ibid. num. 56

Uenditor, qui recepto pretio fundum negligit, ut alienum, non tenetur ad fructus, quos non percepit, q. 83. n. 40

Uenditor, si in retrahenda moram faciat, tenetur ad id, quod interest, qu. 88. n. 3

Uenditor malæ fidei tenetur ad interesse ultra duplum, quæst. 90. num. 24

Uenditor evictionis nomine potest se obligare etiam supra duplum, ibidem numero 33

Uenditor, cui in pretio mora facta est, non potest usuras, vel interesse supra duplum exigere, qu. 90. n. 59

Uenditor potest fructus recompensativos exigere, quando emptor re, & pretio fruitur, ibid. numero 60

Uenditor, qui sciens tignum vitiosum, vel pecus morbosum vendidit, tenetur ad omne, quod emptoris interest, etiam supra duplum, ibidem numero 70

Uenditorem, qui tacuit, damnum omne præstare debere ex M. Catonis sententia, ibidem numero 71

Uenditor, qui rem non tradit, tenetur tantum ad interesse circa rem, qu. 96. numero 34
Barbosa sententia ad §. cum per venditorem. ibidem numero 35

Uenditor vini, & tritici ex conventionem tenetur ad interesse extra rem. ibidem numero 36

Uenditor potest rem locare pro pensione certa, donec pretium solvatur, qu. 98. numero 9

Uenditor census rei censuales fructus percipit, non emptor, qu. 43 in Append. numero 5

Uenditor census sit dominus pretii, licet redditum præstare teneatur, ibidem in Append. numero 21

Verbum (continuo) in l. filius ad Macedon. accipiendum est cum spatio aliquo, qu. 93. numero 23

Uerba ope, consilio, separatim accipiuntur, quæst. 94. numero 59

Uerba in quantum ad eos pervenit quomodo intelligenda. ibidem numero 24

Ueritas facile emergit, qu. 8. numero 14

Ueritas & ratio consuetudinem vincunt, qu. 99. numero 2

Ueris satellites, illius manus, qu. 59. numero 64

Uerres statuas quasdam cuidam Messanensi vili pretio abstulit. qu. 77. numero 3

Uersura apud veteres prohibita, qu. 26. numero 57

Uersura in censibus fieri non potest. q. 88. num. 9

Uersura olim lege Gabinia vetita, ibidem numero 8

V G

Ugolini distinctio quædam reiecta, qu. 15. numero 6

Ugolini ratio quædam reicitur, qu. 100. numero 12
Eiusdem sententia quædam expenditur. ibidem nu. 20

V I

Uisitor Amedæus Sabaud. Dux iussit, ut in Comitatu Ni-cientiensi mensuræ omnes æquales essent, qu. 17. num. 12

Uisitor Amedæus aureum Italicum ad tres libras redegit, ibidem numero 18

Uidua inter annum luctus ab hæredibus viri non debentur usuræ, qu. 30. num. 33
Tamen si ab illis domi ali debeat. ibidem
Sive dives, sive inops sit ex sententia Auctoris, ib. numero 34
Sardi responsiones quædam reiectæ, ibid. num. 35

Uidua alimenta debentur intra annum, licet dos ex pacto alteri restituenda sit. ibidem num. 37

Uidua loco alimentorum potest de certa quantitate cum hæredibus viri pacisci. ibidem num. 38

Uidua transacto anno luctus, neque usuras dotis, neque fructus pignorum percipere potest, ibid. num. 39
Quod multi negant. ibidem

Uidua, quæ non habet aliunde, & diligentiam adhibuit, dotis usuræ debentur, ibidem numero 40

Uidua debentur alimenta, quando ei dos non solvitur, ibid. num. 41
Barbosa responsio refutatur ex eodem. ibidem numero 42

Uidua usuras dotis uniformes recipiens, quæ modum alimentorum superent, imputat forti, ibid. numero 51
Idem est, si fructus pignoris percipiat loco usurarum, ib. num. 52

Uidua, cui in restitutione dotis mora fit, interesse lucri cessantis, vel damni emergentis debetur, ibid. numero 54
Qua ratione etiam fructus pignorum non imputat forti, ibidem numero 55

Uidua quid probandum, ut interesse dotis consequatur ib. numero 56

Uidua usuras dotis exigens, illam in mutuum vertit, ib. numero 57

Vidua quando interesse dotis debeat, q. 78. n. 24
 Vidua, cui dos non solvitur, potest interim alimenta percipere, q. 98. n. 42
 Vir si, ut ornamenta muliebria sibi & uxori promissa compararet, damnus passus est, id repetere potest, quæst. 28. numero 38
 Vir, cui secundo mulier nupsit, potest usuras dotis ab hæredibus primi viri consequi, q. 30. n. 60
 Et de certa quantitate pacisci. ibid. n. 61
 Vir & potestas coniecturarum fornicis in quo consistat, qu. 9. num. 15
 Vis habet vim moræ, q. 74. n. 12
 Vis & delictum prius probandum est, quàm sit locus iuramento in litem, q. 76. n. 27
 Vis illata de damnis, & interesse statui iuramento eius, cui vis illata est, q. 77. n. 58
 Quod locum habet in quolibet violentiæ, & delicti genere, ibid.
 Vis & delictum prius probari debet, quàm possit iurari in litem, ibid. num. 60
 Vita hominis incerta est, & multis casibus obnoxia, quæst. 49. num. 22.
 Vitium in forma etiam minimum vitiat actum, quæstione 56. num. 21
 Baldi doctrina declaratur, ibid. n. 22

V N

Vnusquisque res alterius curare debet, ut suas, quæstione 57. num. 59
 Unusquisque potest negligere res suas, non alienas, quæst. 95. num. 25

V O

Verba non salvant conscientiam, quæst. 11. num. 11. & qu. 26. num. 33
 Voluntates nudæ non sunt obnoxie penis, quæstione 100. numero 63

V S

Usurarius censum imponere non potest, q. 51. n. 20
 Usufructuarius non compensat fructus meliorationum cum sumptibus, q. 13. num. 33
 Usufructuarius pecunie rectè agit ad id, quod interest sibi moram fieri, q. 30. num. 11
 Usufructuarius non tenetur fructus de manu proprietarij accipere, qu. 42. n. 11
 Usufructuarius ius gestandi, & deambulandi in prædio habet, q. 50. n. 28
 Usufructuarius ius suum alteri vendere, & locare potest, qu. 51. num. 21
 Usufructuarius an censum constituere possit, ib. n. 22
 Usufructuarius super proprietate censum constituere non potest, ibid. num. 28
 Usufructuarius super melioramentis censum constituere non potest, ib. num. 32
 Usufructuarius cur censum imponere nequeat, quæstione 52. num. 15
 Usufructuarius in re, in quam usumfructum habet, censum imponere non potest, q. 55. num. 11
 Ususfructus venditione constituitur, q. 43. n. 33
 Ususfructus morte finitur, ut etiam census super eo constitutus, q. 51. n. 23
 Ususfructus inter immobilia recenseri non potest, ibidem, numero 25
 Ususfructus rei immobilis servitus personalis est, & à persona evelli non potest. ibid. num. 26
 Milanens. & alii quidam Auctores Siculi declarantur, ibid. num. 27
 Ususfructus formalis non est domini pars, ib. n. 29
 Ususfructus interdum vim & effectum domini habet, ibid. num. 30
 Ususfructus etiam proprietatis est, ib. n. 31
 Ususfructus ædibus collapsis & restitutus, non restituitur, quæst. 57. num. 45
 ab Ususfructu ad censum, validum est argumentum, ib. numero 48
 Ususfructus restituitur, si flumen eodem impetu recedat, ibidem numero 50
 Ususfructus non restituitur, cum res alia est, ibidem,

numero 52
 Usura duobus modis sumitur, quæst. 1. num. 1
 Usura quid sit, ibidem numero 2
 Usura accessio, ibidem numero 3
 Usura est accessio sortis, sive quantitatis, ibidem, numero 5
 Usura est accessio quantitatis ex quacunque causa debita, ibidem numero 6
 Usuræ veniunt in alijs contractibus quàm mutui, ibid. numero 7
 Usuræ accedere possunt in contractibus bonæ fidei etiam manente contractu. ibidem numero 11
 Usuræ, quæ propter moram infliguntur, verè usuræ, ibi. numero 16
 Usuræ veniunt in bonæ fidei iudicio, non id, quod interest. ibidem numero 18
 Usura malè à quibusdam restringitur intra fines mutui. ibidem numero 25
 Feliciani dicta quædam reprehensa, ibidem numero 26
 Usura in mutuo turpior, & odiosior, & quare, ibid. numero 27
 Usura est accessio sortis ex solo tempore tardæ solutionis. ibidem numero 29
 Usura bellua quædam, quæ semper currit, & argentum parit, ibidem numero 30
 Usura non est id, quod interest, ibidem numero 31
 Usura non eget probatione. ibidem
 Usura non est, si quid ex liberalitate debitoris accedit sorti, ibidem numero 35
 Usura est ex solo tempore tardæ solutionis lucrum intendere, & percipere, ibidem numero 36
 Usuræ veniunt in contractibus bonæ fidei, quæ in regione frequentantur, ibidem numero 13
 Usura turpis quæstus, inhonestus, illiberalis, quæst. 2. numero 1
 Usura lucrum odiosum, & inhumanum, iniqua, & inhumana mercatura. ibidem.
 Usura Hebræis mortis, ibidem numero 2
 Ex usuris multa mala proveniunt, ibidem numero 5. & quæstione 6. n. 29
 Usuris qui maxime obnoxii, quæstione 2. numero 6
 Usuræ etiam ipsis urbibus, & provinciis perniciose, ib. numero 13
 Usuræ Romæ discordiarum causa ibidem numero 14
 Usura iure naturæ prohibita. ibidem numero 25
 Usura species avaritiæ, illiberalis quæstus, ibidem numero 26
 Usura non minus iure naturali prohibita, quàm furtum ibidem
 Usuræ apud multas nationes probata, ibidem numero 28
 Sed non ideo minus iure naturæ illicitæ. ibidem
 Usura iure divino prohibita, ibidem numero 31
 Usura iure divino prohibetur, non tantum quæ ex mutuo percipitur, sed etiam ex alijs contractibus, ib. numero 34
 Usura omnis in sacris scripturis, omnino interdicitur, ibidem numero 35
 Ioannis Borcholt. assertio quædam fallax. ibidem numero 36
 Usura quantitativis, quæ ex alijs contractibus quàm mutui debentur, potest accedere, ibidem numero 37
 Usuræ Catholicæ Ecclesiæ iudicio damnata, ibidem numero 38
 Usuræ iure civili licitæ, ibidem numero 40
 Usuræ constitutionibus recentiorum Principum prohibita, ibidem numero 42
 Ex usuris proximus semper leditur, quæstione 3. numero 2
 Usuræ simpliciter, & generaliter condemnantur veluti iniquæ, & Dei voluntati contrariæ, ibidem numero 3
 Usura, & interesse diversa sunt, ibidem numero 4
 Usuræ centesimæ abrogata, quæstione 3. numero 9
 Usuræ centesimæ nunc nullo casu tolerantur, ibidem
 Usuræ per se turpes, & malæ, neque desinerent esse tales, quia permitterentur, ibidem numero 19
 Usuræ in iure separantur ab eo, quod interest, ibidem numero 21
 Usuræ licet leves, usuræ sunt, & prohibita, ibidem numero 24

- Usuræ** omnes novissimis Imperatorum constitutionibus prohibentur, ibidem numero 28
- Usuræ** moderatæ non magis licitæ, quàm moderatæ furta, ibidem numero 30
- Usuræ** nomine non licet manuscula accipere, ibidem numero 31
- Usuræ** duplex legalis, & conventionalis, quæstione 4 numero 1
- Usuræ** conventionalis in actionibus stricti iuris ex stipulatione debetur, ibidem numero 2
- Usuræ** conventionalis vel à die contractus, vel à die moræ debetur, ibid. num. 4
- Usuræ** legalis, quæ propter moram infligitur, ibidem numero 8
- Usuræ** ex stipulatione deberi non possunt, nisi de certis actum sit, ibidem numero 11
- Usuræ** centesimæ ob interventionem pecuniæ publicæ, vel pupillaris infliguntur, ibidem numero 13
- Usuræ** aliis contractibus, quàm mutui accedere possunt non solum ex mora, sed etiam ex pacto, ibidem numero 14
- Usuræ** accedere possunt quantitativis ex pacto, licet creditum non convertatur in mutuum, ibidem numero 15
- Usuræ** divisio, ut alia sit lucrativa, alia compensativa, & restaurativa reicitur, ibidem numero 17, & quæstione 83. numero 23
- Usuræ** debentur ex mora, licet debitor nullum commodum consecutus sit, ibidem numero 19
- Usuræ** tam in contractibus bonæ fidei, quàm stricti iuris illicitæ adversus Feliciani sententiam, ib. n. 22
- Usuræ** compensativæ non magis in aliis contractibus, quàm in mutuo licitæ, quæstione 4. numero 26
- Usuræ** pupillares hodie prohibitæ, ibidem numero 27
- Usuræ** tutoribus ex iuræ civili infliguntur pro modo culpæ non pro modo commodi percepti adversus Felicianum, ibidem numero 28
- Usuræ**, quæ ex iure civili veniunt in iudiciis bonæ fidei, veræ usuræ, ibidem numero 31
- Usuræ** quæ veniunt in actionibus bonæ fidei, accessiones sunt, non fors, ibidem numero 33
- Usuræ** sive conventionalis, sive legalis illicita, ib. n. 37
- Usurarum** species ex assis partibus constituuntur, ibidem numero 38
- Usuræ** unciaria, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, & omnium finis centesima, ibidem numero 41
- Usuræ** centesima duodenos quotannis reddebat pro centenis singulis, ibidem numero 42
- Quod deinde paululum immutatum, ibidem numero 43
- Usuræ** hodie nec in uno nummo licita, ibidem num. 45
- Usuræ** in sortem redigere olim usitatum, quæstione 5. numero 1
- Usuræ** secunda bestia, ibidem numero 2
- Usuræ** pariunt ut lepores, ibidem
- Usuræ** usurarum iure civili prohibentur, ibidem num. 3.
- Huius rei ratio multiplex, ibidem numero 4
- Usuræ** usurarum redactarum in sortem exigebantur ante constitutionem Iustiniani, ibidem numero 5
- Usuræ** usurarum multo magis iure Pontificio prohibentur, ibidem numero 13
- Usuræ**, cum fungitur vice sortis, alias usuras parit ex iure civili, ibidem numero 14
- Usuræ** usurarum, in quibus quis condemnatus fuerat, exigi possunt, ibidem numero 10
- Usuræ** exigere iniquum, sive debitor lucrum, sive damnum fecerit, quæstione 6. numero 21
- Usuræ** moderatæ tolerari possunt ad maiora mala vitanda, ibidem numero 25
- Usuræ** non ideo minus turpes, quod tolerantur, ibidem numero 26
- Usuræ** minuunt sortem, quæstione 7. numero 8
- Usuræ** semper sub regimine aliorum contractuum latet velut anguis in herba, quæstione 8. numero 10
- Usuræ**, quæ in actione depositi veniunt ex iure civili, nunc illicitæ, ibidem numero 17
- Usuræ** sub nomine societatis quomodo agitur, ibidem numero 20
- Usuræ** devorat fructus nondum natos, ibid. numero 28
- Mantiçæ Cardinalis doctrina, lib. 8. tit. 21. de sac. & ambig. convenit, referatur, & declaratur, quæst. 8.
- numero 29. 30. & 31
- Usuræ** sub nomine reddituum interdum committitur ibidem numero 34
- Usuræ**, vel probationibus, vel præsumptionibus & coniecturis detegitur, q. 9. num. 1. & 2
- Usuræ** præsumitur, si pensio excedit redditus rei, ib. n. 16
- Usuræ** est quicquid accedit sorti, quodcumque illud sit, qu. 11. num. 10
- Usuræ** est quicquid loco usurarum percipitur, ib. n. 11
- Usuræ** est quicquid accedit sorti pretio affimabile, quæstione 16. num. 1.
- Usuræ** est animal voracissimum, ib. n. 2
- Usuræ** est immunitatem pacisci à tributis donec pecunia solvatur, ibid. num. 5
- Usuræ** non latet sub contractibus innominatis, ibid. n. 10
- Cardinalis Mantice locus expenditur, ib. n. 11
- Usuræ** in sola & nuda obligatione debitoris consistit, ibidem numero 25
- Usuræ** non est, quando onera sunt æqualia, ib. n. 29
- Usuræ** lucrum creditoris, ib. num. 31
- Usuræ** est mutuum dare ea lege, ut debitor ad certum diem aliud remittet, ib. n. 45
- Auctor contra, ibid.
- Usuræ** non est, aliquid ultra sortem accipere, cum debitor tantundem habuit, ib. num. 47
- Auctor Theologos veneratur, & magni facit, ib.
- Usuræ** est, si dato modio frumenti aliquid superexigatur, quæst. 17. num. 7
- Usuræ** est aureos maioris quantitatis stipulæ pro denariis, vel libris, ibid. num. 37
- Usuræ** legatorum hodie non debentur, q. 18. n. 1
- Etiam si testator iubeat eas præstari, ibid. n. 2
- Usuræ** proprium est multiplicatio obligationis, non alternatio, ibid. num. 29
- Usuræ** legatorum hodie illicitæ, q. 19. n. 1
- Usuræ** hodie à fructibus separantur, ib. n. 41
- Usuræ** & fructus legatorum ab eodem tempore debentur, ibidem n. 44
- Usuræ** pupillares olim quinque casibus centesimæ, q. 20. n. 1
- Ex ceteris causis leviores, ib. n. 2
- Usuræ** pupillares currunt usque in diem redditæ tutelæ, ibid. numero 3
- Usuræ** pupillares an sint licitæ, ibid. num. 4
- Usuræ** pupillares nunc prohibitæ, ib. num. 5
- Usuræ**, quæ propter moram infliguntur, veræ usuræ, ibidem num. 6
- Usuræ** non solum in mutuo prohibita, sed etiam in aliis contractibus, ibid.
- Usuræ**, quas tutores à debitoribus pupilli exigunt, sunt illicitæ, ibid. num. 25
- Usuræ**, si in rem pupilli versa sunt, ab eo repeti possunt, ib. numero 27
- Usuræ** rei iudicatæ ex constitutione Iustiniani primùm semisses, deinde centesimæ, q. 21. n. 7
- Usuræ** rei iudicatæ quibusdam licitæ, ibid. n. 8
- Uerius est prohibitas esse, ib. n. 9
- Usuræ**, quæ in persona infliguntur, non desinunt esse usuræ, ibid. num. 11
- Usuræ** non excluditur, licet ex pacto fors repeti non possit, dum penduntur usuræ, ibid. num. 26
- Usuræ** fiscales olim semisses, q. 22. n. 1
- Usuræ** piratica quæ, q. 24. num. 25
- Usuræ** pacto promissæ retentione pignoris servari possunt, qu. 22. num. 6
- Usuræ** pretii rerum venditarum illicitæ, q. 27. n. 1
- Usuræ** pretii licitæ sunt, si emptor ex re vendita percipit fructus non soluto pretio, n. 2. ibid.
- Usuræ** pretii multo magis debentur translato dominio, quàm retento, q. 27. num. 17
- Usuræ** pretii in casu *J. curabit.* non veniunt propter moram, ibid. num. 23
- Usuræ** pretii debentur, quamvis in reliquis venditor non impleverit contractum, ibid. num. 29
- Et licet actum sit, ne emptor pretium solvere teneatur, donec per venditorem promissa impleantur, ibid. numero 30
- Qui tamen damna omnia præstare tenetur, ibid.
- Usuræ** pretii non debentur re sterili vendita, ib. num. 36
- Baldi contraria in l. 2. C. de usur. reicitur, ib. n. 37
- Usuræ** hodie ex sola mora non debentur etiam in contractibus bonæ fidei, ibid. num. 38
- Francisci de Caldas assertio quædam refellitur, ib. n. 39
- Usuræ**

- Usuræ pretii ex Jurisperitorum sensu sunt loco fructuum**, quæstione 27 numero 51
- Argumenta Comitoli quibusdam casibus vera, non tamen probant in univèrsum, & semper conventionem illicitam esse, ibidem numero 52
- Usuræ dotis non debentur ex simplici mora**, quæstione 28 numero 1
- Usuræ dotis debentur propter onera matrimonii**, ibidem numero 2
- Usuræ dotis debentur, etiamsi dos sub incerta quantitate promissa sit, & declaranda arbitrio boni viri**, ibidem numero 13
- Christophori Martii Medices hac de re sententia refertur, ibidem numero 14
- Usuræ ex quantitativis debentur non specierum, nisi quibusdam casibus**, quæstione 28 numero 32
- Usuræ dotis licitæ, quia non percipiuntur ex solo tempore solutionis, sed propter onera matrimonij**, ib. n. 43
- Usuræ dotis facilius debentur ex mora, quam ex conventionem**, ibidem numero 74
- Usuræ dotis, quæ propter onera matrimonij exiguntur, modeste esse debent**, ibidem numero 75
- Usuræ non debentur, quoties dos amplius non debetur, neque peti potest**, quæstione 30 numero 6
- Baldi sententia quædam declaratur, ibidem num. 7
- Usura est ex deposito aliquid sperare ultra sortem**, qu. 32 numero 5
- Usuras ex pecunia percipere, cum nihil interest, bonæ fidei non convenit**, qu. 33 numero 32
- Usuræ in actione locati, & conducti hodie prohibentur**, qu. 36 numero 5
- Ueterum inscitia, quod usuras in contractibus admitterent, quod essent bonæ fidei, quæstione 37 numero 1
- Usuræ hodie non propter lucrum, nec propter moram infliguntur**, ibid. numero 8
- Usuras, quæ propter moram infliguntur Cuiacii opinione cedere loco eius, quod interest**, ibidem numero 9
- Quod non placet Auctori, ibidem
- Exceptis quibusdam casibus, in quibus præter moram concurrat interesse creditoris, ibidem numero 10
- Usuræ in contractibus stricti iuris, nec ex mora, nec ex pacto peti possunt**, ibidem numero 15
- Exceptis quibusdam casibus, ibidem numero 16
- Usuræ hodie nec ex mora, nec ex stipulatione, vel pacto in iudiciis stricti iuris peti possunt**, ibidem numero 20
- Usuræ proprium est ex tempore capere incrementum**, qu. 38 numero 9
- Usurarum modus hodie licitus nullus est, ut etiam pæne**, ibidem numero 13
- Usuræ omnibus debitis accedere possunt, etiamsi ex mutuo non debeantur**, qu. 39 numero 45
- Usuræ redditus pecuniæ, qu. 42 numero 6**
- Usuræ fructus, & redditus pecuniæ, sed illicitus**, qu. 50 numero 14
- Usuras in sortem redigere illicitum**, qu. 61 numero 20
- Usuræ præteritæ oblatæ in sortem redigi non possunt**, ibidem numero 21
- Usuræ futuri temporis ex antiquo iure civili non minuebant sortem**, qu. 63 numero 26
- Quod nunc non obinet, ibidem
- Usuræ iuramento promissæ solvendæ sunt, quamvis repeti possint**, qu. 70 numero 27
- Usura etiam in nummo uno prohibita**, q. 72 num. 29
- Usura, & id, quod interest, longè differunt**, ibidem numero 41
- Usuræ quincunces modeste sunt, & conveniunt fructibus prætoriorum**, qu. 78 numero 5
- Usuræ olim Romæ quadrantes agitabantur**, ibidem numero 7
- Usuræ olim Romæ ad semiunces redactæ**, ibidem numero 8
- Usuræ ex iure civili permissæ, quæstione 79 numero 6**
- Usura est, fructus ex pignore prætorio percipere ultra sortem**, ibidem numero 20
- Usura non desinit esse usura, quod propter moram infligatur**, ibidem numero 21
- Usuræ nulla lege licitæ fieri possunt**, ibidem numero 47
- Usuras inter lucratorias, compensatorias, & restauratorias distinctio remota est à iure civili**, quæstione 83 numero 22
- Usuræ pretii debentur ex iure civili, quamvis res sit sterilis**, ibidem numero 23
- Usuræ non debentur, cum earum cursus rescritto inhibetur**, qu. 85 num. 18
- Usuræ an currant pendente dilatione rescritti moratorii, cum id expressum non est**, ibidem numero 22
- Usuræ nec ante, nec post rescrita moratoria à creditoribus exigì possunt**, ibidem numero 27
- Usuræ, quæ ex conventionem debentur, non desinent pendente dilatione moratorii edicti**, ibidem numero 29
- Usuras usurarum stipulari, & exigere non licuit**, qu. 86 numero 11
- Usura quando fieri dicatur**, qu. 88 numero 9
- Usura intelligi non potest, nisi ubi debetur fors**, qu. 89 numero 15
- Usura omnium accessionum odiosissima**, quæstione 91 numero 3
- Usuræ pretii eo recepto non debentur**, ibidem num. 13 & 17
- Usuræ dotis ea recepta non amplius peti possunt**, ibidem numero 14
- Magonii Florent. *decis.* 83. excutitur, & reiicitur, ibidem numero 15
- Usuræ dotis officio iudicis debentur ex Alciato**, ibidem numero 18
- Usura, & interesse, quod creditor stipulatus est, etiam recepta sorte peti possunt**, ibidem numero 22
- Ut etiam usuræ pretii, ibidem numero 23
- Usuræ, quas creditor diu distulit petere, remissæ videntur**, qu. 92 num. 1
- Usurarum remissio etiam à fideiussoribus obiici potest**, ibidem numero 2
- Harmenopuli locus declaratur, ibidem
- Usurarum remissio à voluntate creditoris pendet**, ibid. numero 7
- Usurarum remissio probabilior in marito, quam in alio extraneo creditore**, ibidem numero 8
- Usuræ ex iure civili regulariter non debentur, nisi in stipulationem deductæ sint**, ibidem numero 12
- Usuræ facilius remittuntur, quam fors**, ibidem numero 6
- Martii Medices responsio quædam excutitur, num. 17 ibidem
- Usuræ dotis ex silentio longi temporis censentur remissæ, etiamsi eas maritus stipulatus sit**, ibidem num. 24
- Usuræ dotis ex longa taciturnitate remissæ non videntur, si debitor absens sit**, ibidem num. 25
- Usurarum remissionis præsumptio cessat, si de mariti contraria voluntate constet**, ibidem numero 26
- Usuræ neque minuunt sortem, nec obligant ad restitutionem, nisi exigantur**, qu. 93 numero 1
- Usurarum solutio non præsumitur**, ibidem numero 2
- Usurarum solutio probari debet testibus, vel aliarum probationum generibus**, ibidem numero 4
- Usuræ per acceptationem, aut novationem solutæ non obligant ad restitutionem**, ibidem numero 5
- Usuræ si non eadem in regione frequentantur, sequendum quod magis fieri solet**, ibidem numero 55
- Vel, quod est minimum, ibidem
- Usuræ præsumptio ducitur ex persona proxenetæ, & Notarii**, ibidem numero 56
- Usuræ præsumptio excluditur, si negotium sit alienum**, ibidem numero 60
- Dummodo is, qui alieno nomine contraxit, vir bonus sit, ibidem numero 61
- Usuræ ijs, quibus extortæ sunt, vel pauperibus restituendæ sunt iussu Episcopi**, ibidem numero 74
- Usuræ conditione indebiti repeti possunt**, qu. 94 nu. 5
- Usuræ hodie conditione furtiva repetuntur**, ibidem n. 6
- Usura furtum est, & usurarij fures**, ibidem
- Usuræ cognitio, & coercitio est mixti fori**, ibidem numero 9
- Usura non est legitimus modus acquirendi dominij**, qu. 95 numero 4
- Usuræ non veniunt in conditionem indebiti, sed tantum accessiones naturales, ut fructus & partus**, quæstione 96 numero 12
- Usuræ acceptæ à possessore nunc non veniunt in petitionem hæreditatis**, ibidem numero 13
- Usuræ ex pecunia hæreditaria præceptæ olim augebant hæreditatem**, ibidem, numero 14
- Usuræ a generatore extortæ tanguntur vice sortis**, ibid. numero 22

Index Rerum

Usuræ natura non proveniunt, sed obligatione, ibidem
Usuræ in stricti iuris iudiciis non debentur, nisi in stipulationem deductæ sint. ibid.
Nec sufficit pactum etiam contractui additum, ib. n. 24
Nisi quibusdam casibus, ibidem num. 25
Usuræ in contractibus bonæ fidei debentur ex iure civili. ibid. num. 26
Et ex simplici pacto sine stipulatione. ibid.
Usuræ pretij rei venditæ non minuunt sortem pro modo, & ratione fructuum, qu. 98. num. 8
Usuræ, quas fideiussor cogitur solvere, funguntur vice sortis, ibid. num. 12
Usuræ, quæ ab hostibus exiguntur, non sunt usuræ. ibid. numero 18
Usura non magis iure naturali prohibita, quam rapere, & furari, ibid. num. 19
Usuræ pretij debentur ratione fructuum, etiam si id nominatim non convenerit, ibid. num. 20
Usuræ sub pretextu eius, quod interest, non sunt exigendæ, ibid. num. 44
Usuræ liberè remitti possunt, qu. 99. num. 20
Usuræ futuræ neque remitti, neque donari possunt, ib. n. 29
Usuræ olim ex pacto calendis cedere solebant, quamvis ibibus exigerentur, qu. 100. num. 19
Ugolini sententia quædam refertur, & rejicitur, ibid. n. 20
Usura delictum est, quod impunitum esse non debet, ib. n. 52
Usuræ, & redditus annui in iure separantur, q. 43. in Append. numero 18
Usura excluditur, cum vicissim aliquid æquale præstari debet, qu. 98. num. 58
Usuras extorquentes obligantur ex maleficio, q. 100. n. 54
Usuræ delictum præscriptione, & morte tollitur, ibid. n. 69.
Usurarius contractus quomodo dignoscatur, qu. 7. num. 35
Usurariæ conventiones nullo iure confirmantur, qu. 6. n. 24
Usurarij libros edere tenentur, qu. 93. n. 9
Usurarij quibus modis cogantur edere, ibid. num. 11
Usurarius rationes non edens tenetur ad id, quod interest, ibidem num. 14
Usurarius tenetur respondere positionibus super exactiõne usurarum, ibid. num. 66
Usurarij heredes pro portionibus ad restitutionem usurarum tenentur, qu. 94. num. 30
Usurarius restituit fructus deductis sumptibus, qu. 95. n. 16
Usurarius facit fructus suos eius rei, quam ex pecunia fœnore extorta comparavit, qu. 96. num. 2
Usurarius vendens agrum fœnore extortum nummos suos facit, ibid. num. 3
Usurarius tenetur non tantum ad restitutionem usurarum, sed etiam ad id, quod interest, ibid. num. 19
Usurarius pro usuris extortis an teneatur ad id, quod interest, ibid. num. 17
Usurarius tenetur ei, cui usuras abstulit ad id, quod interest, modo probetur legitimis modis, ibid. nu. 30
Usurarius qui vinum, vel triticum fœnore abstulit, tenetur ad interesse etiam extra rem, ibid. num. 33
Usurarius manifestus non potest esse idoneus fideiussor, q. 99. num. 38
Usurarius non potest esse testis, qu. 100. nu. 42
Usurarius manifestus, qui palam fœnus exerceat, q. 100. n. 2
Usurarius manifestus, qui hoc scelus in iudicio confessus est, ibid. nu. 10

Usurarius manifestus, ut quis ex confessione intelligatur, an satis sit, si simpliciter se usurarium esse confessus est, ib. n. 11.
Usurarius manifestus testibus probari potest in iudicio productis, ibid. num. 16
Usurarius manifestus ex ipsius libro rationum deprehenditur, ibid. num. 19
Usurarius manifestus, ut quis censeatur, satis est, ut de hoc crimine in iudicio legitimis probationibus convincatur. ib. n. 20
Usurarius manifestus an quis ante publicationem, & sententiam censeretur possit. ibid. num. 24
Matcardus in concl. 1424 in fin. declaratur. ibid.
Usurarius manifestus quis dicatur, ibid. num. 26
Usurarij quomodocumque manifesti an penis omnibus contra usurarios manifestos constitutis subjiciantur. ib. n. 27
Et hac de re Didaci Covarr. distinctio. ibidem
Usurarij quomodocumque manifesti fiant, omnibus penis obnoxij, ibid. num. 28
Usurarij publici sacris ordinibus insigniri non debent. ib. n. 29
Usurarij occulti, quibus penis obnoxij sint. ibid. num. 26
Usurarij publici ad Ecclesiastica officia non debent promoveri. ibid. num. 29
Usurarij admoniti, nisi desistant, possunt excommunicari, ibid. num. 31
Etiam clerici. ibidem
Usurarij manifesti ad communionem altaris non admittuntur, ibid. num. 33
Usurarij infamia notantur, ibid. num. 40
Usurarij infames ipso iure, ibidem num. 41
Usurarij infames, licet intra modum legibus civilibus permissum fœnus exercent, ibid. num. 41
Usurarij à dignitatibus submoventur, ibid. num. 42
Usurarias usuras repetens repellitur, donec ipse prius aliis extortas reddiderit, ibid. num. 43
Usurarij librum rationum edere tenentur, ibid. num. 44
Quod procedit cum civiliter ad restitutionem usurarum agitur. ibidem
Usurarius appellationis subterfugium denegatur. ibid. n. 45
Usurarij manifesti testamentum ipso iure irritum est, ib. n. 47
Ut etiam aliæ ultimæ voluntates. ibidem.
Usurarius potest extra ordinem puniri, ibid. n. 52
Usurarij manifesti carent Ecclesiast. sepultura, ibid. nu. 35
Ufus pecuniarum non est pretio estimabilis, nisi aliunde intersit, ex quacunque causa debeatur, qu. 27. num. 40
Ufus illiciti pacti, quod non attingit formam censûs, non perimit censum, qu. 62. nu. 33

U T

Utens Instrumento census, ut pensiones exigit, pactis illicitis uti non censetur, ib. num. 36
Utile per inutile quando vitietur, vel non, qu. 59. nu. 15
Utile per inutile non vitietur, qu. 72. num. 35

U U

Ursambesij locus de emptione reddituum, qu. 43. in App. n. 34

X E

X Enocrates injuriatum testimonium dixit Athenis, quæst. 93. num. 29

F I N I S .

Approbatio R. P. F. Fulgentij Verani, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Professi Nicienfis, sacra Theologia Doctoris.

Hoc opus non minus argute, quam doctè elaboratum, cuius inscriptio præfert, **HONORATI LEOTARDI** IC. Senatoris Nicienfis, de usuris, & contractibus usurarijs coercendis liber singularis, accurate, & alacriter perlegi: & fateor seriò nihil in eo inveniri contra fidei orthodoxæ sinceritatem, Summorum Pontificum decreta, & bonorum morum integritatem, quin potiùs reor ob ingenij Auctoris acumen, vtrborum elegantiam, doctrinæ eruditionem, juris naturæ, Divini, Canonici, Civilis ubertatem non solum singulare, sed summopere utile, & necessarium ad omne fœnus facillè dignoscendum, & coercendum, non tantùm Iurisconsultis, sed etiam Theologis, & Confessarijs. Quare dignum iudico quòd typis quàm citiùs mandetur, quatenus ex eo Respublica Christiana officia charitatis impendere, & pietatis incrementa percipere valeat. Etiam beatus vir, qui miseretur & commodat. Datum Nicix in ædibus S. Augustini die 2. Septembris Anno Domini 1647.

Frater FVLGENTIVS VERANVS Augustinianus

Opus Illustrissimi D. **HONORATI LEOTARDI**, Senatoris Nicienfis, de usuris, & contractibus usurarijs coercendis, visum mihi est luce dignissimum: quippè quod non modò quovis reprobx doctrinæ fermento prorsus caret, atque adeo nihil Catholicæ fidei ac bonis moribus adversans continet; sed etiam soliditate ac subtilitate doctrinæ, Auctoris iudicio ac ingenio bellè respondet, tanquam foetus genuinus parenti. Nam etiam de S. Ambrosij ac Sylestij sententia, libri sunt veluti Auctorum liberi, in quibus parentum effigies ac genius proditur. Ita censi, & adscriptione mea rogatus firmavi Nicix die 2. Septembris 1647.

THEOPHILLVS RAYNAVDVS ex Societate Jesu,

Licentia Ordinarij.

Ioannes de Ville, in sacra Theologia Magister in Ecclesia S. Crucis Custos, & DD. Alphonsi Ludovici du Plessis de Richelieu, Eminentissimi Cardinalis, ac Reverendissimi Archiepiscopi Lugdunensis Provicarius Generalis: Opus D. **HONORATI LEOTARDI** de usuris & Contractibus usurarijs coercendis, à Theologis approbatum in lucem edi facultatem concedimus. Lugduni 26. Mensis Augusti 1648.

DE VILLE:

AD LECTOREM ADMONITIO.

CUm hoc opus, vbi primùm in lucem prodijt, cuiusdam Theologi censura laceffitum fuisset, ipsemet Leotardus adhuc vivens, vt honori suo consuleret, compulsus fuit edere eruditum opusculum, veluti operis appendicem à se inscriptam. *Quid de Usuris ius Iustinianicum statuerit disputatio.* Quae obiectiones sibi factas disertè refellit, & abundè diluit. Nunc verò cum tantus Auctor summam apud omnes Iudices, & Magistratus existimationem, auctoritatemque jam obtinuerit, ejusque appendicis quæstiones vix vsu venire soleant, eandem denuò imprimere viris doctis superfluum visum est ideoque ejus impressio consultò prætermissa fuit. De hoc te monitum volui ne id incuriæ, parsimoniciæve adscribas. Vale.

Vn hoc opus, de primis in lucem prodit, vnica Theologi certis
 laudum fuit, quibus Lectores adhibere vult, et honoris sui causa
 laetare. conuenit ut eorum credidit opinionem, velut operis approbationem
 & se intemum. Sed & vbi in huiusmodi laudibus, et
 oblationes de factis dicitur, & ab aliis aliis. Nam vbi conuenit
 Aut de huiusmodi quod dicitur, de Modis et exhibitionem, et de
 tantis que iam obuenit quibusque adhibere vult, et honoris sui causa
 eandem de huiusmodi vult, et honoris sui causa, et de huiusmodi
 quibusque adhibere vult, et honoris sui causa, et de huiusmodi
 quibusque adhibere vult, et honoris sui causa, et de huiusmodi
 quibusque adhibere vult, et honoris sui causa, et de huiusmodi

[Faint, illegible text in the middle section of the page, possibly bleed-through or very faded.]

[Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through or very faded.]

31

index 78 [60] [17] ad lectorem

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Biblioteques

1500423312

PUB.
Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Biblioteques

Reg. 1500423312

Sig. 09:347 Leo

Ref. 12500

